L. Inw.
BIBLIOTEKA
Z. N. im. Ossolińskich
101-IV

P

I E

S Z

V S

R M S

BIBLIOTEKA
Zakł. Nar. im. Ossolińskich
XVI 4101

L. ANNEI SENECAE

OPERA, ET AD DICENDI FACULTATEM, ET AD bene uiuendũ utiliſſima, per DES. ERASMUM ROTEROD. ex fide ueterum codicũ, tum ex probatis autoribus, poſtremo ſagaci non nunquã diuinatione, ſic emendata, ut merito priorẽ æditionẽ, ipſo abſente peractã, nolit haberi pro ſua. Confer & ita rem habere cõperies.

Adiecta ſunt eiuſdem ſcholia nonnulla.

FRO BEN.

66,995

JW

BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA, ANNO M. D. XXIX.

66.995

E.XXVII.380

CATALOGVS EORVM, QVAE HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Præfatio DES. ERASMI caſtigatoris ad epiſcopum Cracouienſem.
Vita Senecæ per neotericum, ſed incertum autorem.
L. Annei Senecæ ad Ebutium Liberalem Lugdunenſem, De beneficentia lib. VII. pagina 1
De inſtitutione uitæ ad Lucilium Balbum, Siciliæ præſidem lib. XXII. epiſtolæ CXXIIII. pag. 76
De diuina prouidentia ad eundem lib. I pag. 274
De paupertate lib. I. pag. 280
De remedijs fortuitorum ad Gallionem lib. I. pag. 281
De ira ad Nouatum lib. III. pag. 284
De clementia ad Neronem lib. II. pag. 319
De Vita beata ad Gallionem fratrem lib. I. pag. 334
De tranquillitate uitæ ad Serenum lib. II. pag. 384
De breuitate uitæ ad Paulinum lib. I. pag. 369
De conſolatione fratris ad Polybium. pag. 379
De conſolatione ad Martiã liber, de quo docti nonnihil addubitant, num Senecæ ſit ob dictionis diſſonantiam. Deinde uidetur non abſolutum, certe facundiſs. ſcriptoris eſt. pag. 387
De conſolatione ad Albinam, ſiue Elbiam matrem lib. I. pag. 400
Naturalium quæſtionum lib. VII. pag. 411
Declamationũ lib. X. complectẽtes per Epitomen argumenta LXXIIII. pagina 485
Suaſoriarum & Controuerſiarum lib. VI. in quibus Declamationes XXXV. pag. 534
De morte Claudij ludus nuper repertus, & elegãtiſs. Beati Rhenani Sleſtenſis commentarijs enarratus. pag. 649
Oratio ad Neronem. pag. 685

FALSO SENECAE TRIBVTA.

De quatuor uirtutibus moralibus lib. I. pag. 675
De moribus lib. I. pag. 676
Epiſtolæ Senecæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam. pag. 680
Mimi Publiani falſo hactenus Senecæ inſcripti, cum alijs aliquot ſententijs. pag. 685

QVAE NON EXTANT.

Intercidit magna pars Declamationum.
Item lib. De terræ motu, quem ipſe citat in naturalib. quæſtionibus.
Liber De copia.
Libri complures De ritibus ſacrorum ethnicorum.

XVI. F. 4101

R. D. PETRO EPISCOPO CRACOVIENSI, AC REGNI POLONIAE CANCELLARIO DES. ERASMVS ROTEROD. S. D.

IN ipſo ſtatim huius operis limine Præſul ampliſſime, fortaſſis cepérit aliquem admiratio, quid acciderit, ut præter morem meũ nũc Seneca prodeat, nõ eiuſdẽ nomẽ præferẽs, cui fuerat antea dicatus. Quũ enim alij quidã pluribus interdũ dedicent eundem librũ, nonnulli ſingulos eiuſdem operis libros ſingulis nuncupent, quidam appendices adiectas alijs inſcribant, quàm opus inſcripſerant, nos tamen hac in re ſummã præſtitimus cõſtantiã hactenus, adeo ut cũ olim R. D. Guilhelmo Vuaramo archiepiſcopo Cantuarienſi ſolã Euripidis Hecubã præſentes exhibuiſſemus, abſentes in æditione & Iphigeniam aulidenſem adiecerimus. Quantulus autem fuerit Adagiorũ libellus initio, quem clariſſimo Baroni Guilhelmo Monioio dedicauimus, pleriq; ſciunt, quanta nunc ſit oporis moles, liquet, nihil tamen mutatum eſt de titulo. Certe poteramus in Chiliadibus, aut centurijs facere, quod Celius Rodiginus uir doctus ac pius fecit in ſedecim libris, quibus titulũ eſſe uoluit antiquarum lectionum. Ab hac ambitione tantum abſumus, ut complures libellos emiſerimus abſq; nuncupatione. Longius etiam ab eorum impudentia, qui idem opus mutata duntaxat præfatione pluribus dicant, eadem, quod aiunt, filia plures ſibi generos aſciſcentes. Aduerſus huiuſmodi exempla, quum in hunc uſque diem perpetuo meum morẽ obtinuerim, hoc uehementius admirabitur aliquis, quod opus pridem dicatum Thomæ epiſcopo Dunelmenſi, nunc uideat alterius præferre nomen. Hoc ampliſſime præſul, nec caſu, nec temere, ſed cõſulto factũ eſſe fateor. Siqdẽ uel hac ratione cunctis teſtatum eſſe uolui, priorem æditionem non fuiſſe meam, quanquam plus ſatis fretus amici cuiuſdam promiſſis addideram præfationem. Cantabrigiæ quum nactus eſſem aliquot Senecæ libros manu deſcriptos, adhibito laboris ſocio totum Senecã percurri uerius quàm perlegi, annotatis in ſpacio marginis quæ uel diuerſa compereram in exemplaribus, uel ipſe ex me addiuinaram. In his erant permulta, quæ uigilantis & eruditi cuiuſpiam diſcuſſionem requirebant. Quum mihi diutius Baſileæ commorari non eſſet commodum, totum hoc negocium amico cuidam, de cuius fide, nec tum quicquam addubitabam, nec nunc conqueri libet, commiſi. At poſt menſes aliquot Baſileam reuerſus, comperi ſic tractatum opus, ut me uehemẽter puderet eius æditionis. Non hic uulgari more culpam in alium transferam, ſed partiar magis inter eum qui commiſit, & eum qui commiſſum ad ſe recepit. Meum peccatum erat quod oblitus ſapientiſſimi de Caſſita apologi, amicorum operam expectarem, in eo negocio quod per me rectius geri & potuit & debuit: illius, quod inexploratis humeris ſuſcepit ſarcinam uiribus maiorem. Quanquam haud ſcio an maior culpæ portio mea ſit, ſiquidem ineptior eſt, qui boui clitellas imponit, quàm bos ipſe qui recipit impoſitas. Sed ciuilius eſt, opinor, utriuſq; culpam ſi non licet excuſare, ſaltem extenuare. Fidem amici perſpectam habebam, de ingenio, doctrina, iudicioq; pro mea erga illũ beneuolentia magnificentius ſenſi, quàm pro re: & ille pro mutuo ſuo amore, gratificandi ſtudio, fortaſſis & recuſandi pudore, plus recepit quàm præſtare ualuit. Quod ego peccaui, ſimplicitatis & candoris erat, quod ille, ſedulitatis & obſequij. Cæterum quod ea pars exemplaris quæ crebriores habebat annotatiunculas ſublata eſt, ſic interpretari libet, aut ab illo non eſſe factum, aut charitate noſtri factum, qui maluit ibi parum meminiſſe fidei, quàm de noſtra amicitia periclitari. Sed huic malo malum aliud geminum acceſſit, ut intelligas totum illud negocium ſiniſtris auſpicijs fuiſſe geſtum. Curaram per quendam bibliopolam, ſibi felicem, alijs infeliciſſimum, Senecæ codicem reddendum Epiſcopo cui dicaram hoc laboris. Is ex Anglia reuerſus affirmauit ſe cum fide, quod erat mandatum peregiſſe, Credidi. Quis enim non crederet ſic aſſeueranti? Interim in meis ad Epiſcopum literis iterum atq; iterum faciebam dicati miſſiq; uoluminis mentionẽ. Ille qui nihil acceperat, exiſtimabat ſe mihi ludibrio eſſe. Huic ſtomachũ

etiã exaſperauit iureconſultus quidã, qui illi erat à conſilijs. Nã indicarat Epiſcopo locos aliquot, qui tam manifeſtum habebant mendum, ut mirum ſit nec ab operis animaduerſum fuiſſe. Tandem quum rediſſem in Angliam, ignarus harum rerum, comperi Præſulem illum, quem habere ſolebam amiciſſimum, mire frigidum, & cauſam expiſcatus ſum. Itaque præter æditionis dedecus propemodum etiam amici non uulgaris iacturam feci. Interim ſemper ſtimulauit animum calcar ignominiæ, ut quemadmodum ſolent milites poſt cladem acceptam in proximo conflictu, uirtute dedecus acceptum penſare, ita feliciore recognitione ſarcirem, quod in æditione priore commiſſum erat. Quanquam illa quoque, qualis qualis erat, non parum multa reſtituit, certe ſpem aliquam oſtendit eruditis huius ſenticeti in uſum frugiferi noualis repurgandi. Itaqꝫ melioribus, ni fallor, auibus Senecam in manus recepi, in quo emaculando tantum curæ, tantumqꝫ ſudoris impenſum eſt, ut optimo iure poſſim abdicare priorem illam æditionem. Ac ne quid infelicium auſpiciorum hic reſideret, ſed planè nouo genio iam aliud prodiret opus, mutata præfatione, tuo nomini auſpicatiſſimo uigilias haſce meas dicare uiſum eſt. Speroqꝫ futurum, ut quemadmodum tu conſilijs, fidelibus iuxta ac prudentibus, Regi Sigiſmundo pacis belliqꝫ artibus iuxta inſtructo, tum florentiſſimo Poloniæ regno, cui uigilantiſſimum præſtas Cancellarium, cum primis dexter es ac felix, ita nomen tuum Senecæ præfixum, lætum quoddam augurium ſit allaturum ſtudioſis omnibus, quos hactenus miſere torſit, autor lectu quidem digniſſimus, ſed ita tractatus, ut uix uſquam ſe lector poſſit explicare. Non hic uerbis attollam, quantum mihi laboris exhauſtum ſit. Scio neminem crediturum, niſi priorem æditionem cum hac contulerit. Id ſi quis non grauabitur facere, continue fatebitur alium prodiſſe Senecam: non quod nihil reſederit excutiendum, ſed quod innumera portenta, non minus feliciter quàm fortiter ſuſtulerimus, idqꝫ præſidio diuerſorum codicum, inter quos erant aliquot miræ uetuſtatis. Diuinationi nõ temere indulſimus, experimento docti, quàm id tutum non ſit. Et tamen alicubi diuinandum fuit, nec raro feliciter ceſſit cõiectura, niſi me fallunt omnia. Adiuuit in hoc labore nonnihil induſtria Matthęi Fortunati Pannonij, hominis, ut res indicat, exacte docti, diligẽtis, ſobrij ſaniqꝫ iudicij. Is enim libros naturalium quæſtionum accuratiſſime recognouit, quod operæ utinam & in cæteris omnibus præſtitiſſet, quem ut in pleriſque libẽter ſequuti ſumus, ita in nonnullis ab eo diſſentimus, præſertim ubi noſtro ſenſui ſuffragabantur exemplaria. Profuit & Rodolphi Agricolæ codex typis excuſus Taruiſij, ante annos quinquaginta, quem is uigilantiſſime uidetur euoluiſſe. Arguebant hoc notulæ manus ipſius, quibus innumera loca correxerat, ſed in multis, ut apparebat, diuinationem ingenij ſequutus magis quàm exemplaris uetuſti fidem. Incredibile uero quàm multa diuinarit uir ille planè diuinus, non enim poſſum Rodolphi dotes & plurimas, & eximias complecti breuius. Eius codicis nobis copiam fecit Hayo Hermannus Phryſius, iuuenis tam felici natus indole, ut unus uideatur idoneus, qui Rodolphicæ laudis ſucceſſionem capeſſat, tantiqꝫ uiri gloriam ſuſtineat, alioqui & patriam habens cum illo communem, & affinitate propinquus. Quin & Sigiſmundus Gelenius, qui iampridem in officina Frobeniana caſtigandi præfecturam gerit, uir citra omnem oſtentationem exquiſite doctus, &, quod in eruditis quoque rarum eſt, emunctæ naris, exactiqꝫ iudicij, nõ pauca feliciter deprehendit, quæ nos in multa diſtractos, interdum & defeſſos, fefellerant. Non enim eſt mei ingenij quenquam laude merita fraudare. Vt autem hunc Senecam tam prodigioſe deprauatum haberemus, præter illas uulgares cauſas incuriam inſcitiámque ſcribarum, temeritatem ſciolorum, mutantium quicquid non aſſequuntur, ſeorſum duas potiſſimum fuiſſe perſpicio. Prior eſt ipſa Senecæ phraſis, quæ quoniam nuſquam non affectat declamatorias argutias, interdum uſque ad ænigmatis obſcuritatem,

præſertim

præſertim quum accedat orationis conciſæ parumq́ compoſitæ,abruptum,ut facilli‑mus ita periculoſus erat lapſus,uel minus eruditis,uel oſcitantibus,qua de re,mox plu ra nobis dicentur. Altera quod hunc ſcriptorem priſci Chriſtiani ſibi ſtudio quodam uindicarunt, ac propemodum pro orthodoxo ſunt amplexi, partim ob præceptorum ſanctitatem,quam in huius libris animaduerterunt,partim commendatione libelli,qui continet epiſtolas aliquot ultro citroq́ inter Paulum apoſtolum & Senecam miſſas, mendaci quidem titulo, ſed in rebus humanis mirum eſt, quantum interdum habeat momenti,fictum ac friuolum nugamentum.Non enim belli tantum,iuxta prouerbiū, ſed totius uitæ mortalium multa ſunt inania. Iam quum ſemper uulgo nihil ſoleat eſſe leuius, quo ſeculum illud habebat homines ad pietatem proniores, magis credulos, minusq́ ſuſpicioſos,hoc facilius erat illis fuco pietatis imponere. Nec parum acceſſit illi fauoris ex D.Hieronymi commendatione,qui Senecam recenſuit in Catalogo ſan ctorum,quanquam in eo Catalogo cōmemorātur aliquot nō admodum probatæ ſan‑ctitatis. Velut Ioſephus profeſſione Iudæus, Tertullianus, Nouatianus, & Donatus hæretici. Ita factum eſt, ut ob religionis amorem faſtiditis ethnicorum literis politio‑ribus,diſciplinis, linguis, & antiquitatis peritia,Senecæ libros & priuatim ſibi lege‑rent, & publice iuuentuti prælegerent, homines infantes, ac uix ſemigrammatici, tantum aſperſi rudis illius & incōditæ philoſophiæ, ſomnio uerius quàm cognitione, qui profeſſionem auſpicabantur ab explicatione quatuor cauſarum, materialis,forma lis,efficientis & finalis. Deinde præfati epiſtolam eſſe moralis philoſophiæ, diuide‑bant eam in duas partes principales, & rurſus harum ſingulas in tres aut quatuor mi‑nus principales,His fumis ingreſſi,quum uentum eſſet in medium, ſi qua uox occur‑riſſet inuſitatior,ſi quod ſchema,ſi qua ad autores non uulgares alluſio, ſi quid græci‑tatis,ſi quid ueteris hiſtoriæ,breuiter ſi quid omnino retruſioris eruditionis,quum ha‑rum rerum nihil didiciſſent,quibus penè ad oſtētationis uitium ſcatet Seneca, neceſſe erat,ut aut mera portenta cōminiſcerentur,aut mutarent ſcripturam.Quid ni? αἰσχρὸν γὰρ σιωπᾶν, ubi cathedram conſcenderis,& inſcitiam profiteri non conuenit ei,qui pi leo tituloq́ magiſtri artium celebris eſt. Vix dictu credibile, quantam hic impietatem commiſſam deprehenderim.Eundem locum interim adeo uarie corruptū, & tam im‑pudenter mutatum offendimus, ut nullum uerbum nec inter deprauatores, nec cum germana lectione,quam in peruetuſtis exemplaribus inuenimus, conueniret. Itaque dum quod ſemel deprauatum eſt,alius ſimili temeritate nititur emēdare, rurſum alius atq́ alius ſubinde nouat aliquid,fit mendum inemendabile,ut nulla iam quamuis eru‑diti hominis diuinatio poſſit opitulari.Nam quod ſcribarum inſcitia committitur,ha‑bet aliqua germanæ ſcripturæ ueſtigia,quæ ſagacibus ingeniis præbent aliquam ueri coniecturam:quemadmodum in his quæ ex notulis excipientiū, aut ex dictantis uoce non æqualiter ad omnium aures perlata uitiata ſunt, locus aliquis relictus eſt erudito‑rum coniecturæ. Solent enim profeſſores dictare ſcribendum quod erant enarraturi. His non omnes erant æque uicini, & diuerſa eſt nationum pronunciatio, nec ſemper articulata lingua eſt pronuncianti. Hinc euenit,ut contantius ſcriberetur pro conſtan tius, & alea pro area. Similiter notularū uarietas dabat anſam erroris. Attamen illud debemus Chriſtianorū ſtudio, quod quum tot clariſſimi ſcriptores interciderint,Sene ca nobis magna ex parte ſuperſit:ſi tamen hoc eſt ſupereſſe. Opinor autē à nobis rem eò deductam,ut ſiquis doctior,felicior & ocioſior,tantam acceſſionem addat huic ædi tioni,quantam nos adiecimus ſuperioribus, ſperem talem fore Senecam, ut minimo cum tedio, maximo cum fructu legi poſſit. Adiecimus annotatiunculas, ſed paucas, nec alibi,quàm ſicubi putarem excludendam deprauationem. Alioqui nullus erat fu‑turus annotationū modus, ſi, quod à Fortunato factum eſt,quicquid eſſet correctum annotare uoluiſſemus. Et tamen uehementer optarim hunc autorem ſcholiis illuſtra‑tum, ueluti ſtellulis quibuſdam, quæ deprauatorum temeritatem ſubmouerent. Vitam Senecæ quidam non prorſus indiligens ex Suetonio, Cornelio Tacito, & Hieronymo decerptam literis prodidit, ex cuius libro decerptum eſt, quod hic adie‑

ctum uidemus. Cæterum illis non aſſentior, qui certant Senecam facere Chriſtianū, Nicodemo ſimilem, qui quum nullum habeant argumentum probabile, præter epiſtolas, quas poſt docebimus à ſtudioſo quopiam fuiſſe confictas, nullum prorſus habent argumentum, niſi quod ſub eodem Cæſare uixerunt Romæ. Sed fingamus Senecam, quo non alius de contemnenda morte ſcripſit unquam, uel ſæpius uel fortius, adeo fuiſſe meticuloſum, ut ne in ſcriptis quidem extrema ſenecta proditis uſquam ſubindicarit ſuam profeſſionem, tam cautum, ut nihil ſuboluerit Neroni, qui quum illum decreuiſſet è medio tollere, & cauſas commenticias prætexeret, Chriſtianiſmi crimen non obiecit, illud quo colore defendemus, quod in extremis ſcriptis ſubinde loquitur deos & deas, ſubinde dubitat, numquid hominis ſuperſit à funere? Vt largiamur eſſe fas metu mortis diſſimulare Chriſtianum, impia certe diſſimulatio eſt, quæ pietatem impietate diſſimulat. Aliud eſt ueſte prophana Chriſtum occultare, aliud eſt libris æditis pugnare cum Chriſti dogmatibus, & aliud eſt ſilere de Chriſto, aliud illo indigna loqui. Sed quorſum attinet hoc commentum? An ut libros illius Chriſtianis hominibus commendent? Equidem arbitror magis in rem eſſe lectoris, ut Senecæ libros legat, uelut hominis ignari noſtræ religionis. Etenim ſi legas illum ut Paganum, ſcripſit Chriſtiane, Si ut Chriſtianum, ſcripſit Paganice. Quum autem in illo ſint plurima, quæ ſegnitiem noſtram poſſint ad uirtutis ſtudium accendere, habebunt eadem acriores aculeos, ſi cogitemus ab ethnico profecta. Apud illos enim ſunt quædam ita dicta geſta ue, ut iuxta Chriſtianam quidē philoſophiam uehementer ſint improbanda, præſe ferāt tamen mirā uirtutis indolem, uelut illud Socratis, hoc unum ſcio, quod nihil ſcio, quum ſit abſurde dictum, tamen exprobrat nobis noſtram arrogantiam. Et Lucretiæ factum, quum ſit optimo iure deteſtabile, nobis tamen commendat pudicitiæ ſtudium, & hoc efficacius commendat, quod exemplum ab ethnica fœmina profectum ſit. Itaque quod ad mores attinet, maiore fructu legetur Seneca, ſi legatur, ut, quemadmodum fuit, Paganus. Nam & Chriſtiane dicta uehementius afficient, & ſecus dicta, minus lædent. Alioqui nuſquam magis diſcrepat à Chriſtiana philoſophia, quàm quum ea tractat, quæ nobis ſunt præcipua. Caput enim noſtræ religionis eſt, noſſe deum. At ille commonſtraturus nobis quid ſit deus, Deus, inquit, eſt totum hoc quod uides & non uides, quaſi totus hic mundus ſit ingens animal, cuius corpus ſit oculis conſpicuum, anima lateat, & hoc ſit deus. Iam unus ne ſit deus an plures, uehementer ambigit, & tamen frequenter iterat deos deasq;. Rurſus irridet eos, qui putant in hoc mundo nihil geri, quod hunc deum non fallat, perinde quaſi culicem ſentiat Elephantus. Iam an anima ſuperſit corpori ſic diſputat, quaſi nihil referat, utrum credas. Alicubi, ut refert Tertullianus, pronunciat omnia finiri morte, etiam ipſam. Poſtremo quoties incidit in ſapientem illum Stoicum, ſic eum attollit, ut frequenter dijs æquet, nonnunquam & anteponat. Ait ſapientem uniuerſam felicitatem ſuam ſibi uni debere, dijs nihil opus eſſe, immo deos aliquid debere ſapienti. At pietas nobis perſuaſit, etiam paſſerculos & lilia deo curæ eſſe, tum hominem nihil habere ex ſeſe boni, ſed ſummam ſuæ felicitatis debere munificentiæ numinis. Quantum igitur ſit periculi, ſi illa legantur uelut à Chriſtiano prodita. Cæterum quod ad eruditionem aut eloquentiam pertinet, cum iudicio delectúque legendum eſſe Senecam, iam olim admonuit Quintilianus, tanta æquitate temperans ſuam de illo cenſuram, ut nec perſonæ ſtudio laudet improbanda, nec odio damnet quæ laudem promerentur. Proinde fortaſſis non ab re fuerit, ſi ſtudioſæ iuuentuti paucis indicem, quæ ſint in hoc autore fugienda, quæ ſequenda. Primum habet uoces ſuas, uelut in hoc affectatas, ut diſſimilis ſit Ciceroni: quanquā hoc illi cum Quintiliano Plinijsq; commune, & haud ſcio an cū toto illo ſeculo, quod Ciceronis, uelut argenteū aureo ſucceſſit. Huius rei pauca

ſubijciam

ſubijciam exempla,ut lector ex his conijciat cætera. Pronomine reciproco ſui ſibi ſe, frequenter durius utitur. Tanquam, penè ſemper uſurpat pro uelut,ſiue,ut,ſi quando uult exemplum ſubijcere. Aliquoties dicit æque quàm pro æque atque. Cum,gaudet addere ſuperlatiuis,quàm, quod ſciam, nunquam,ut cum maxime, pro quàm maxime. Aduerſus pro erga frequenter uſurpat in bonã partem,ut, gratus aduerſus deos. In hac ſermonis forma,non modo contemnit homines, ſed deos negligit,uix unquam addit coniunctionem, Sed & deos, aut, ſed deos quoque. Hæc atque his ſimilia,non reprehendo nec damno, tantum indico non eſſe Tulliani candoris. Quintilianus libro decimo tribuit illi ſtili uſum, quod in nullo ſcribendi genere non eſſet uerſatus, tribuit ingenium facile & copioſum, tribuit ſtudium & plurimarum rerum cognitionem, fatetur illum abundare multis & præclaris ſententijs, probat libertatem in uitijs hominũ inſectandis, addens illius libros & ad mores formandos conducibiles eſſe. In ſumma, fatetur in illius libris eſſe multa quæ non ſolum probari debeant, uerumetiam admirationem mereatur. Sed ex aduerſo detrahit illi philoſophiæ exactam cognitionem, adimit iudicium de ſeipſo, quod illi corruperat humanum uitium philautia, qui neuus nonnunquam in doctis ac bonis uiris reperitur, ſed quem abunde multis penſent uirtutibus, nam id ſubindicat quum ait, ſi non omnia ſua amaſſet. Ac mox, uelles, inquit,eum ſuo ingenio dixiſſe, alieno iudicio. Vnde parum æquus iudex Seneca fuiſſe uidetur alienorum ſcriptorum, quod hiſce uerbis ſignificauit Fabius. Quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam, quos ille non deſtiterat inceſſere, quum diuerſi ſibi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe, in quibus illi placerent, diffideret. Quod ad phraſim attinet, putat in eo corrupta eſſe pleraq;, quæ hoc plus officiant,quòd abundant dulcibus uitijs, nominatim illud taxat, quod pondera rerum minutiſſimis ſententijs frangat, & alibi, ni fallor, notat in eo conciſum & abruptum dicendi genus. Candorem in illo deſideraſſe uidetur & Suetonius, in Nerone Claudio ſcribens hunc in modum. Liberales diſciplinas omnes ferè puer attigit, ſed à philoſophia eum mater auertit, monens imperaturo contrariam eſſe, à cognitione ueterum oratorum Seneca præceptor,quo diutius in admiratione ſui detineret. At idem in Caligula Senecæ uidetur tribuere lene comptumq; dicendi genus, ita loquens de Cæſare, Lenius comptiusq; ſcribendi genus, adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem commiſſiones meras componere & arenam ſine calce eſſe diceret. Quum Seneca ſit affectibus tragicis uehemẽs,miror quur Suetonio uideatur eſſe lenior, ut ne de ſermonis cultu diſputemus. At his etiam liberius in Senecam deſtomachatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro duodecimo capite ſecundo. Poſteaquam enim retuliſſet aliorum de Seneca iudicium,quorum alij cenſerent illius libros prorſus indignos qui legantur,quod eius oratio protrita uideatur ac uulgaris, res atque ſententiæ, aut inepto inaniq; impetu ſint, aut leui quaſiq; dicaci argutia, eruditio uernacula ac plebeia, nihil ex ueterum ſcriptis habens neq; gratiæ neq; dignitatis: alij paulo æquiores, ſermonis elegantiam magna ex parte illi detraherent, rerum uero cognitionem non adimerent, in uitijs autem morum obiurgandis, ſeueritatem grauitatemq; non inuenuſtam comprobarent: nominatim Senecæ iudicium de Cicerone multa cum libertate reprehendit, uſq; eò incandeſcens, ut illum appellet nugatorem hominem: moxq; ſubijcit, Sed iam uerborum Senecæ piget, hæc tamen inepti & inſipidi & inſulſi hominis ioca non præteribo. Deniq; ſic claudit cenſuram, Dignus ſanè Seneca uideatur lectione ac ſtudio adoleſcentium. Mox ut arguat inter maledicta Senecæ, quæ plura uideri uult quàm benedicta, eſſe quædam quæ probare poſſis, unicam duntaxat profert ſententiam, hanc. Quid refert quantum habeas, multo illud plus eſt,quod non habes. Etiã ſi non uidetur hoc Senecæ dictum. Sed Publij mimi, quum ſit uerſus trochaicus tetrameter catalecticus. In hoc Gellij iudicio, neq; nihil eſt, neq; uera tamen ſunt omnia.

Aequior in hunc eſt Cornelius Tacitus, qui quum integritatem conſtantiamq;

 hominis

hominis cum cæteris rerum ſcriptoribus prædicet, orationis etiam cultum tribuit, di/cendi genus ad delectationem uerius quàm ad ſeueritatem comparatum, excuſat hoc nomine, quod uir prudens quum perſpiceret ferum adoleſcentis ingenium per philoſophiæ præcepta ad uirtutis amorē non poſſe flecti, ſuauioribus amœnioribusq́ ſtudiis erit illud uel emollire uel occupare. Hinc factum eſt, ut Nero pangendis carminibus præcelluerit, quum orationibus à Seneca compoſitis ſeſe uenditaret. Inter omnes uirtutes, quas & multas & eximias in Senecæ ſcriptis eſſe fatetur Quintilianus, nulla potior, quàm quod lectorem miris aculeis, ad honeſti ſtudium inflammet, ab humilibus curis ac ſordidis uoluptatibus auocet. Quod quum ſit optimum, quid refert qua phraſi id efficias? quanquam ipſa quoque talis eſt, ut eruditiſſimo ſeculo fuerit inter præcipuos, tantum abeſt ut hiſce temporibus poſſit faſtidiri. Neque tamen nihil habent ueri quæ doctiſſimi ſcriptores de illo pronunciarunt. Fuit alienorum ingeniorum parum candidus cenſor. Subinde ludit in græculos, & interdum abſque cauſa: neque ferè refert ex probatis autoribus, quod non conetur conuellere, quaſi turpe ſit cuiquàm omnino aſſentiri. Quoties autem ingeniorum & eloquentiæ cenſuram ſumpſit, quod potiſſimum facit in libris declamationum, quàm multos inceſſit petulantius, aliis tribuens fatuas ſententias, aliis inſanas, aliis ſtultas, ſalibus plus ſatis dicacibus parumq́ dignis uiro graui, ludens in pleroſq́. Quæ res ſpeciem habet animi parum alienæ laudi fauentis, & ſuæ nimium indulgentis. Quanquam hic eſt fermè morbus ac faſtidium eruditorum omnium, ut uix exiſtat aliquis tam abſolutus, ut alteri per omnia ſatisfaciat, niſi longa temporis præſcriptio, ſubmota iudicandi libertate, religione quadam animos omnium occupauit. Naſonem aliquoties parum amanter attingit, quod indulſerit ingenio ſuo, uiciaq́ ſua diligere maluerit quàm corrigere. Quod iudicium uidetur & Quintiliano placuiſſe, qui putat ex illius Medea colligi poſſe, quantum præſtare potuiſſet, niſi maluiſſet indulgere ingenio ſuo, quàm temperare. Atqui Seneca magis indulget ingenio ſuo in oratione proſa, ac ſeriis argumentis, quàm Ouidius in poematibus, plæriſque ludicris. Alicubi deſiderat in illo grauitatem rebus dignam, uelut in deſcriptione diluuii Deucaleonei, aliàs offenditur copia, quod deſinere neſciat. Nonnunquam obiicit quod ſententiam aliquam mutuetur à Portio Latrone, quaſi talem nō poſſit ex ſe comminiſci, aut quaſi non poſſit fieri, ut duobus eadem ſententia ueniat in mentem. Nec Virgilio parcit interim, nec Ciceroni, quæ tamen res conducit ſtudiis, ſi fiat æquis iudiciis, ac citra petulantiam. Iam hoc ipſum quod in Seneca cum primis laudatur, corruptum eſt. Inſectatur mores hominum libere ſalſeq́, ſed non ſemper in loco, interdum immodice, tum aliquoties affectatius, hiſq́ modis ut non ita multum abſit à ſcurrilitate: quædam uicia ſic deſcribit, dum inſectatur, ut uideatur inuidere potius quàm odiſſe, utq́ doceat magis quàm deteſtetur. Sunt enim quædam eius generis, ut ea depinxiſſe ſit uel docere uel iritare. Qualis eſt obſcœniſſimus excurſus in primo libro quæſtionum naturalium, de ſpeculorum uſu. Iam quum declamationum libros ſcribat ad filios ſuos, Senecam, Melam, & Nouatum, tamen admiſcet quædam, quæ uir uerecundus uix auderet, etiam præfatus honorem auribus, proloqui, nedum pater apud liberos. Et habet quidem hæc in mores publicos dicacitas uoluptatis aliquid, ſed parum liberalis, ni pudoris habeatur ratio, nec eſt quicquam procliuius quàm in his diſertum eſſe. Vnde fit ut hodie quoque Eccleſiaſtæ quidā, ſi de rebus ſacris dicendum ſit, elingues, in hoc argumento ſint linguaciſſimi. Quin ubique plurimus uidetur iocorum affectator, etiam in rebus maxime ſeriis, in quibus optarim illum aliquanto longius abeſſe ab ineptia, obſcœnitate, uitioque ſcurrilitatis ac petulantiæ. Eſt omnino liberale quoddam iocandi genus, eſt & perpetua quædam orationis iucunditas, quæ uirum bonum non dedeceat, ſi in loco adhibeatur, at in Seneca ſæpe

cachinnos

cachinnos ſentias potius quàm riſum. Nec omnino temere eſt, quod de ſententijs illius queritur Fabius; quas nuſquam non affectat. Itaque fit, ut dum omnia per ſententias conatur dicere, quanquam ſunt plurimæ, quibus nihil poſſit eſſe felicius, tamen intercurrant aliquot, duræ, frigidæ, & ineptæ. Idem uſu uenit in captandis epiphonematibus & argutijs, quæ frequenter apud hunc in uerbis ſitæ ſunt, potius quàm in rebus, unde neceſſe eſt frigidiores eſſe nonnunquam & obſcuras. Quod genus eſt illud ex prima ſtatim ad Lucilium epiſtola, quædam tempora ſurripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Ac mox, magna uitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Qua de re ſuo loco nonnihil dicetur. Neque nihil peccat in petendis affectibus, quos alij docendo præparant, ſuoq; tractant loco. Nam paſſim agitare affectus adeo non probatum eſt à doctis, ut quidam affectus in totum ſubmouerint, uelut officientes iudicio. At hos Seneca ubiuis & in ipſo ſtatim initio ſtimulat uerius quàm mouet, & in his maxime tragicos, quæ Græci πάθη uocant. Itaque quoties in grandes materias incidit, puta de uniuerſo, de natura deorum, de Stoico ſapiente, de terræ motu, de fulmine, de diluuio, de fine mundi, de contemptu mortis, de mortibus ſpontaneis, ueluti ſuum nactus campum uidetur oſtentare grandiloquentiam ſuam, & neſcio quid tragicum ſpirare. Horum uitiorum bonam partem probabile eſt illi ex palæſtra declamatoria hæſiſſe, in qua penè detriuit ætatem. Nam & Quintilianus fatetur, hoc exercitamenti genus, quum utiliter repertum eſſet ad abſoluendam eloquentiam, tamen neſcio quo pacto factum, ut multum inuexerit corruptelæ. Quum enim illic captaretur applauſus auditorum, ea quiſque curabat adferre, non quæ eſſent optima, ſed quæ placerent maxime. Nec illic temere applaudebatur ab ocioſis ac faſtidioſis, niſi ſententijs, argute dictis, ſchematibus & epiphonematibus, & ſiquid eſſet aut nouum aut immodicum, Communia quanquam optima, faſtidiebantur. Nec raro quæ peſſime dicta fuerant, ijs frequentiſſime applaudebatur. Ita diſceſſum eſt ab illo ſimplici ac naturali dicendi genere, quod omnibus antefertur, uel hoc nomine quod fide commendatur. Quid autem eſt oratio culta ſine fide, niſi cantio probe modulata? Hinc eſt quod queritur Quintilianus, quoſdam uitia ſua, quibus in declamando aſſueuerant, in forum & ad ſerias actiones detuliſſe, reorum graui periculo, dum patronus mauult cauſam perdere, quàm iocum, aut ſchema, nonnunquam cum riſu quoq; iudicum & coronæ. Talia quædam & Seneca retulit in libros, uelut hæc quæ diximus, tum fictiones illas palàm falſas, quibus frequenter utitur. Video quid uelis. Poſthac pendebo de uultu tuo. Quanquam Nouatus frontem contraxit. Quin & in perſonis fingendis ac mutandis, interdum ſubitus eſt, ut hinc etiam obſcuritas oriatur, dubiteſq; nonnunquam an ipſe loquatur, an is, aduerſus quem agit, an aliqua tertia perſona. Non quod hæc non fiant ab alijs, ſed parcius, ſed mollius, ſed magis perſpicue. Multus eſt & in dialogiſmis, dum his aut illis perſonis, ſuum affingit ſermonem, quæ res & ad copiam, & ad delectationem, & ad uehementiam confert: non quod hoc faciat infeliciter, ſed quod frequentius & declamatorie, hoc eſt, ad uoluptatem magis, quàm ad ſerium uſum cauſæ propoſitæ. Caligulæ Cæſaris iudicium contemni poterat, ut hominis parum integræ mentis, & qui Vergilij ac Titi Liuij ſtatuas conatus ſit è bibliothecis ſubmouere, niſi & Fabius hoc notaſſet, & ipſa res propemodũ loqueretur. Deſideres em̃ ferè in huius uiri ſcriptis ordinẽ, & compoſitionem. Habet autem argumentũ omne ſuſceptũ, initium, progreſſum & finem. Primũ enim tractari ſolet quid ſit. Id explicatur diuiſione, cuius partes digeruntur in ordinẽ, & in quaque tractanda ordo quidã eſt, dum ea primũ tractant̃, quæ proxime attinẽt ad rei ſubſtantiã, deinde ea quę accidunt, tũ ſi qua cognata ſunt aut cõtraria, mox quæ hinc proficiſcunt̃, cõmoda uel incõmoda. Deniq; qbus ra-

tionibus hæc parentur,ſeruentur, augeantur, aut contrà, deuitentur,depellantur, aut minuantur, ut totus liber corporis inſtar ſit, conſtans ex membris decenter collocatis, id quod in Ariſtotele mireris, in Seneca deſideres.Nec enim ſemper proponit ac diuidit, & ſi id fecit, non proſequitur quod propoſuit, ſed ad omnem occaſionem excurrit, mox ſubinde ueluti de nouo orditur. Raro utitur tranſitionibus,quod in docendo plurimum lucis adfert,nonnunquã & circa finem operis incipit diuidere,eſt ubi oblitus ſui repetit eadem. Quæ res declarat illum, uel ex declamatorijs exercitamentis traxiſſe hoc uitij, uel quod uero propius eſt, non præmeditatum acceſſiſſe ad ſcribendum,nec tam iudicium rationemq́ ſequutum, quàm impetum ingenij.Non enim incedit illius oratio, ſed fertur magis, ſalitq́ potius quàm ingreditur, id quidem quod ad ſententias attinet. Iam quod pertinet ad uerborum compoſitionem, perparcus eſt in adhibendis coniunctionibus, quæ ſunt uelut orationis nerui. Gaudet enim aſyndetis, quod interdum magis facit ad dictionis uehementiam, ſeu uerius argutiam.Neq́ raro contextus ſermonis talis eſt, ut dubites utrò referendum ſit membrum, ad ſuperiora ne an ad ſequentia. Submoleſtum eſt interdum in eodem,diuerſe dicendi ſtudium, ueluti quod M.Tullius illud Platonis, ἕκαστος ἡμῶν οὐκ αὐτῷ μόνον γέγονεν, eleganter reddidit, nemo noſtrum ſibi tantum naſcitur, ne ſimiliter diceret, maluit deterius dicere,Nemo ſibi contigit, quæ uerba, ut ingenue quod ſentio dicam, nunquam intellecturus eram, niſi ex tenore ſermonis coniectaſſem illum æmulari uoluiſſe Platonis ſententiam. Sit ſanè copiæ laus,eadem aliter dicere, quid laudis habet, ut aliter dicas, male dicere? Quid quod carpendi libidine frequenter eadem committit, quæ reprehẽdit in alijs.Notat in quodã uoces aliquot ſordidas,in quibus ſunt ſpõgia,laterna, pulegium,acetum,miriſq́ ſalibus exagitat, quod quidam inter declamãdum quæſierat,quur teſta ſi cadat,frangat̃,ſpongia ſi cadat non frangatur,quum ipſe in una epiſtola tot infulciat uoces ſordidiores, uniuerſam balnei ſuppellectilẽ ac functionẽ,inibi natis uocabulis explicans. Qui minus autẽ liceat teſtã appellare teſtam,aut ſpongiam ſpongiam,ſi res poſtulet, quàm ficum uocare ficum, & fabam dicere fabam?Libenter iocatur in argutias ſophiſticas, & philoſophorum ſubtiles magis quàm neceſſarias quæſtiunculas, & huiuſmodi tricis ſæpe nimium diu moratur lectorem, ſed ita ut facile appareat eſſe uerum, quod notat Quintilianus,illum in philoſophia parum diligenter fuiſſe uerſatum.Eſt enim artificis ſcite illa ridere,quæ non ſine ingenio traduntur à ſophiſtis,& à Socrate facetiſſime deridentur. Quorſum autem attinet Chryſippeis illis rogatiunculis totas explere paginas, An ſapiens ſapienti poſſit prodeſſe. an ſapienti dari poſſit beneficium à dijs. An uirtutes ſint animalia. An ſingulæ uirtutes ſint ſingula animalia,an unum ſint uniuerſæ. An ſeruare patrem ſit animal.Huiuſmodi nænias,quum frequẽter inculcet uſq́ ad tedium, tamen ſubinde damnat. Quid autem opus eſt facere quippiam, in hoc ipſum ut factum reprehendas? Quod alicubi quædam ex autoribus perperam refert, ſic excuſat Quintilianus,ut dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus ſolet quædam inquirenda mandare, Huius generis aliquot loca notata ſunt ab eruditis.Alicubi citat ex Ouidio quod eſt in Tibullo.Hæc eò commemorantur à nobis, non ut deterreamus lectoris ſtudium,ſed ut maiore cũ fructu legatur uir tot eximijs uirtutibus commendabilis. Addam quod mihi nonnunq́ ſubolebat in illo, ut diximus,declamatoria quædam affectatio,& alicubi deſideres ſimplex illud & naturale. Vnde Neronis mater quum filio uellet mouere inuidiam,iactabat imperium Burro & Senecæ commiſſum eſſe, quorum Burrum appellabat uilem ac truncam manum, Senecam exulem,& linguam profeſſoriam.Ingenio facili uerſatiliq́ fuiſſe colligitur hinc, quod in diuerſis argumẽtis ſtilum exercuit pari propemodum ſucceſſu, quod nec Ciceroni nec Vergilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poemata,de quibus ſentiens incertum. Nam Tragœdiarum opus eruditi quidam malunt Senecæ filio tribuere, quàm huic, ſunt qui fratri Senecæ adſcribant. Ex

prima

prima tragœdia uerſus aliquot refert, Duc me parens ſummiq́ꝫ dominator poli, &c. Quanquam mihi uidetur opus hoc tragœdiarum non eſſe unius hominis. Certe ex ludicro libello de morte Claudij, conijcere licet illum haud quaquã iratis muſis & Apolline uerſatum in hoc ſtudij genere. Tametſi Fabius exiſtimat eam rem obſtitiſſe Senecæ, quo minus in uno quopiam excelleret, quod in omnibus argumentis uerſaretur, Id enim ſuſpicor eſſe quod ſcribit, Si parum concupiſſet, certe Tacitus declarat hinc illi conflatam inuidiam, quod occupans omnia, nihil alijs laudis relinquere uideretur. Commemorat Tacitus & orationes eiuſdem, quæ à nobis deſiderantur, niſi forte ſentit has quas habemus conſolatorias, unam ad Martiam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinam, ſiue ut in alijs reperitur Elbiam, matrem, quas tamen libros dixeris citius quàm orationes. Indicat idem alias quaſdam orationes, uulgo fuiſſe iactatas, Neronis quidem nomine, ſed à Seneca compoſitas. Nec has opinor commemorat inter illius opera. Vnicam ex Cornelio Tacito huic adiecimus æditioni, breuem quidem illam, ſed elegantem, planeq́ꝫ Senecæ phraſim referentem, Vtinam extarent & illa quæ moriturus dictauit. Nam ea Taciti temporibus habebantur in manibus. Commemorat & dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, præter unicum breuem, cui quidam titulum fecerunt ſenſus & rationis, qui an illius ſit neſcio, certe mutilatum habemus, & conſarcinatum. Diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum citat Senecæ librum de matrimonio. Ipſe in naturalibus quæſtionibus indicat ſe iuuenem ſcripſiſſe librum de terræ motu. Edidit opus de ſuperſtitioſis ritibus colentium deos. Nam Auguſtinus in opere de ciuitate dei, libri ſexti capite quinto, multa hinc receſet. Epiſtolas commemorat cum Fabio Tacitus, quas ſcripſit ad imitationem Platonis, ſed ad unum omnes, uidelicet Lucilium Balbum Siciliæ præſidẽ: quod argumentũ ſibi propoſuiſſe uidetur, ut ingenio ſuo indulgeret, Nullum enim liberius. Nam quicquid uel audieris, uel legeris, uel in ſomnis occurrerit, epiſtolæ fit argumentum, Deinde licet ordiri unde uelis, tranſilire quò uelis, finire quum uelis. Sed interim abeſt illud, quod eſt in aliorum epiſtolis gratiſſimum, quæ uere & ex re ſcribuntur, Alioqui poteramus & nos ex prouerbijs ſingulis ſingulas facere epiſtolas. Iam an hoc opus habeamus integrum neſcio, certe uerba Senecæ, quæ multa recenſet Gellius ex uigeſimoſecundo libro epiſtolarum, nuſquam in illius ſcriptis inueniuntur. Et tamen eſt in eo libro quædam epiſtola cuius initium, Quare quibuſdam temporibus, in qua taxat quorundam κακοζηλίαν, & ſtili uitia. Ex hac ut conijcio, aliquis Ciceroni bene uolens, ſuſtulit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porrò Senecæ monumentis, nullum mea ſententia magis ſtudiorum referebat integrum extare, quàm libros declamationum, quos fuiſſe multos declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contuliſſet & ad inueniendum & ad iudicandum. De quo ſuo loco nonnihil dicemus. Vt igitur Seneca ornatiſſime præſul prodiret in publicum, tui potiſſimum nominis felicibus auſpicijs, uideor mihi non omnino ſegniter, nec infeliciter nauaſſe operam. Certe tantum impenſum eſt curæ, quantum ne iuuenis quidem ulla pecuniaria mercede fuerim ſuſcepturus. Non mentitus eſt Naſo, quum ait, & immenſum gloria calcar habet: ſed ipſa re comperi, ignominiam acrius habere calcar. Extimulauit huc nonnihil ornatiſſimus iuuenis Andreas Zebridouius, & ſuis imaginibus, & te patruo dignus, quod intelligerem quantum utilitatis hinc eſſet illius ſtudijs acceſſurum, uel ad recte uiuendi rationem, uel ad dicendi facultatem. Malo doctus poſthac melius meminero Caſſitæ ſapienter monentis, ne quid expectem amicos, quod ipſe rectius præſtare queam, nec excidet uetus prouerbium, quod uetat boui imponi clitellas. Quod ſi tibi uideor prioris æditionis dedecus hac æditione ſatis eluiſſe, non pœnitet huius operæ, quamuis moleſtæ. Apud ſtudioſos autem plurimum fauoris ac digni-

tatis

tatis acceſſerit Senecæ, ſi tuo, hoc eſt, doctiſſimi & integerrimi Præſulis iudicio fuerit comprobatus, qui ut his temporibus longe turbulentiſſimis inclyto Poloniæ regi Sigiſmundo, totiq; regno eximium Cancellarium, eccleſiæ præſulem incorruptiſſimum præſtas, ita diſciplinis quoq; liberalibus, quarum ipſe peritiſſimus es, munificentiſſimum exhibes Mœcenatem. Eoq; precor, ut pulcherrimos tuos conatus Chriſtus Opt. Max. bene fortunare dignetur. Vehementer enim diſcruciat animum meum iſta fatalis lues, quæ per orbem penè uniuerſum, & principum concordiam, & Chriſtiani populi religionem, & honeſtiſſimas diſciplinas mire uitiauit, adeò ut me ſtudiorum, quibus alioqui nihil eſt dulcius, interdum pigeat. Sed in primis domini clementia, deinde tua tuiq; ſimilium uigilantia ſpero futurum, ut huic pluſquã ferreo ſeculo ſuccedat ætas, ſi non aurea, certe paulo felicior.

Datum Baſileæ, anno M. D. XXIX.
Menſe Ianuario.

VITA LVCII ANNEI SENECAE, INCERTO AVTORE,

niſi quod conſtat illum fuiſſe recentiorē, ut qui ſubinde citat Petrarcham, Boccatium, & alios huiuſmodi. Quiſquis eſt, decerpſit ex Tacito & Suetonio.

CVM permulta ſint, uel ad mores, uel ad inſtitutionem uitæ, à ſapientiſſimis hominibus præclare & ſcripta, & præcepta, quę nos ad rectam uiuendi rationem facile inflammare, atq; excitare debeant, uel præſtantiſſimorum hominum autoritate, uel clariſſimis exemplis adductos, tamen neſcio quomodo obſurdeſcimus, & in tot, tantisq; bonarum artium diſciplinis, nihil proficientes, deſidia quadam dormitamus, neque id animaduertimus, quanto in honore, & immortali gloria ſemper floruerint hi, qui ſe totos ad ea ſtudia contulerunt, quibus res ſecundæ ornantur, & aduerſæ æquo animo feruntur: quales fuerunt hi, qui multa, quæ uitam, aut meliorem facerent, aut beatam, nō minus copioſe, quàm grauiter conſcripſerunt. Hi uero cum in altiſſimas rerum cogitationes animum ſuum demitterent, animaduerterentq;, hoc idem & alios ſæpe antea feciſſe, qui ſapientis nomen adepti ſunt, exiſtimarunt neceſſario à ſe quoq; faciendū, ut non prius illa conſtituerent, quàm ab eis fuiſſent hominum mores, atque urbium conſtituti: qui quum in his elaborarint, quibus perſpectis, atque cognitis, ex bonis meliores efficerētur, ſiquis ſenſus inferis, ſane debent id grauiter, moleſteq; ferre, cum intelligant ſe nihil uigilijs ſuis, nihil curis, nihil denique cogitationibus tale quicquam peperiſſe, atque conſequutos eſſe, quod ad horum temporum inſtitutionem, diſciplinamq; proficeret. Heu mētes ignaræ, ó uanæ hominum cogitationes. Nihil enim bonum putamus, niſi quod uulgi opinio iudicat, quod in fortunæ temeritate poſitū eſt, & collocatum. Ea uero, quorum gradibus homines in cœlum aſcendiſſe perhibentur, irrita atque inania putamus. Quo fit, ut quum inde uſque eiuſmodi praua cogitatio per hominum mentes ſerpſerit, res noſtræ ſemper in peius collapſæ ſint. Creuit enim libido, adaucta eſt auaritia, dominatur uoluptas, quæ rationi inimica eſt, & mentis, ut ita dicam, præſtringit oculos, ut quod uere bonum ſit, nequeat internoſcere, & ſincera à fucatis diſcernere. Quæ quum ita ſint uiri optimi, illud recte factum cenſeo, & in primis etiam, atque etiam collaudo, ut ſapientiſſimorum hominum præceptis pareamus, ne ſcriptura cum ipſis uaneſcat autoribus. Multa enim ſunt ipſis accuratiſſime, ornatiſſimeq; conſcripta, atque illuſtrata, quæ ſi proſequi uoluerimus, & fama, & immortali nos afficient gloria. Quorum Solon, & Socrates, & Plato nobiliſſimi philoſophi, principes extiterunt. Multi præterea alij & ipſi ſapientes habiti, quos inter, hic, de quo uerba ſum facturus, Lucius Anneus Seneca haud immerito commemorandus eſt. Quum enim omnis philoſophiæ ratio foret à noſtris ueteribus in treis partes diſtributa, naturalem uidelicet ſiue phyſicam, moralem, atq; in eam diſſerendi rationem, quam dialecticam uocant, illud certe conſtat, eam quoque partem, quæ de moribus erat, ſummo ingenio & maxima cura Ariſtotelem fuiſſe complexum, perfectiſſimeq; de eius partibus diſſeruiſſe. Nam cum illis ſuis Ethicis partem illam, quæ monaſtica dicitur, perfeciſſet, œconomica ſunt ab eo, ſi famæ credere eſt, tanta diligentia conſcripta, ut neque aptius, neque ſanctius à quoquam in rem familiarem præcipi, conſcribiq; potuerit. Quo genere philoſophandi nihil mihi uideri ſolet admirabilius, quod in actione magis, quàm in cognitione repoſitum ſit. Nam ſemper hoc animo fui, & mecum ſentire doctiſſimos homines ſæpe intellexi, nullam ex omnibus artibus, ac diſciplinis eſſe, quæ ſocietati hominum ad beate uiuendum magis ſit neceſſaria, quàm hæc una, quæ de ratione uiuēdi extat. Quū igitˀ inter eos, qui in primis numerantur, facile omniū princeps in his exiſtat Ariſtoteles, neminē tamen habeo, neq; ex noſtris latinis, neq; ex Græcis, quē ad rationē earū actionū, quas à bono uiro expo-

ſcimus,

ſcimus, Lucio Senecæ comparem. Vt enim uir ille ſummus Græcorum Ariſtoteles ſummum bonum in uirtute conſtituit, ita hic noſter Latinis, quales oportet ex uirtute actiones prodire, mira exhortatione demonſtrauit. Nõ itaq; immerito dictus, uitæ magiſter ab omnibus noſtræ ætatis hominibus. Quippe qui omnem philoſophiæ fructũ in actione conſtituit, ut ei difficile ſit honeſte uiuere, qui huius adhortationes, ac præcepta non legerit, quorum refertiſſimi ſunt omnes eius libri, quos cum legimus, quem philoſophum non contemnimus? Sed quoniam de huius hominis continentia, integritate, ac ſapientia nunquam ſatis dici poſſet, pauca de eius natione, uita, ac genere ſubijciemus. Lucius Anneus Seneca, natione Hiſpanus, genere Cordubenſis, profeſſione uero Stoicus, non minus uita conſpicuus, quàm ſcientia præclarus extitit. Hic à Cneo Domitio Aenobarbo, qui cum Romano exercitu miſſus fuerat ad expugnandam ualidiſſimam ciuitatem Hiſpaniæ Cordubam, quæ à Romanorum imperio deſciuerat, captus cum duobus fratribus, Iunio Anneo Gallione, & Lucio Anneo Mela patre Lucani poetæ, libertate donatus eſt. Hic ſe Romam cum fratribus ac nepote, hortatu Domitij potiſſimum contulit. Vbi tanto in honore ab omnibus habitus eſt, ut à nonnullis creditum ſit, Claudium imperatorem inde cauſam indignationis, aut odij in Senecam traxiſſe. Proinde Claudius, ſiue ab inuidis hominibus ita impulſus fuerit, ſiue naturæ uitio, Senecam in Corſicam exilio relegauit. Cuius rei meminit idem in Octauia, quando inquit,

Quid me potens fortuna, fallaci mihi
Blandita uultu, ſorte contentum mea
Alte extuliſti, grauius ut ruerem, edita
Receptus arce, totq; perſpicerem metus?
Melius latebam, procul ab inuidiæ malis
Remotus, inter corſici rupes maris.
Vbi liber animus, & ſui iuris, mihi
Semper uacabat, ſtudia recolenti mea.

Poſteaquam uero Claudius morte affeciſſet Meſſalinam uxorem propter publicum eius pellicatum, ſibi aſſumpſit Agrippinam Germanici filiam, olim Cnei Domitij uxorem, & Neronis matrem. Hæc à Claudio, Senecæ reſtitutionem impetrauit. Cui Neronis cura cum eſſet à Claudio, atq; Agrippina mandata, mortuo Claudio tantum eius potentia, atq; opes creuerunt, ut multorum inuidiam excitarent. Fuit enim conſul, ac ſenator, & Neronis præceptor, & diu apud eum potentiſſimus, ita ut quamdiu Nero pietatem ſimulauit, & optimi principis officio uiſus fungi, nihil ſine conſilio Senecæ ab imperatore tranſigeretur. Poſtea uero quàm Pompeiam Sabinam quæſtorio patre natam, equiti Romano antea nuptã, prius occiſo uiro iuſſu eius, duodecimo die poſt diuortium Octauiæ, quam ſub ſterilitatis nomine abdicauit, in matrimonium acce piſſet, creditum eſt ab hac muliere conſpiratum in mortem Senecæ: ſiue quia Neronẽ ſæpe conatus erat ab amore huius mulieris retrahere, cum adhuc uiuente Octauia, ipſam in concubinam haberet: ſiue quia ſciebat non placere Senecæ, quæ cum Nerone diceret ac faceret. Qua re cognita, ſapientiſſimus uir Seneca ſtatuit à Nerone ociũ, & quietẽ impetrare, & ſe prorſus ab omni procuratione ciuili, & curia abſtinere, quo tutior ſenectus eius foret. Orauit itaque Neronem, ut omneis fortunas, & opes ſuas reciperet, & honores ſuos ad alterum deferret, fretus excuſatione aduerſæ ualetudinis & ſenectutis ſuæ, quæ indies magis ingraueſcebat. Peruagabatur itaque rura Campaniæ, & alia loca, urbi adiacentia, in qua uelut peregrinatione, bonam, magnamq; partem epiſtolarum ad Lucilium conſcripſit. Reuerſus forte illis diebus Seneca fuerat de Campania, ac in Nomentanum uillam ſuam diuerterat, ad quam Nero miſit Syllanum tribunum prætoriæ cohortis, cum iam adueſperaſceret, & circumdedit uillam militibus, intrauitq; domum Senecæ, ubi inuenit eum cœnantẽ cum Paulina uxore, duobusq; amicis, cui Neronis mãdata expoſuit, in quibus continebatur, quod uel ſpontaneam ſibi mortẽ conſciret, uel quod ipſe ſibi cõſtitueret mortis genus

ſubiret.

ſubiret. Cauſa uero mortis afferebatur, quod Seneca odio Neronis ſe ab urbe abduxerat, neq; amicis ſuis laborãtibus aderat. Cui Seneca maxima animi cõſtantia ſic reſpondit, neq; ſe ab amicis abfuiſſe, neq; quenquam ab ſe deſtitutum eſſe, aut negligentia, aut deſidia, ſed ſe pluris ocium ſuum facere, quàm ullius hominis amicitiam, ſe olim alijs, modo ſibi & cõtemplationi naturæ uacare: quod autem Neronem odio haberet, ſatis ei perſuaſum eſſe Neronem iſta non credere, proinde & de morte & uita eius ita ſtatueret, ut ſibi placuiſſet: ſe nihil habere, cur mortem optaret, neq; in morte quicquã mali cognoſcere, cur ipſe uitã deſideraret: ſeq; iam eo perueniſſe, ut neq; pro hac, neq; pro illa uotum ullum dijs aut hominibus faceret. Tunc Syllanus, munita cuſtodibus uilla & domo Senecæ, reuerſus eſt ad Neronem, cui, præſente Pompeia, renunciauit, quæ feciſſet: qua re audita, interrogauit Nero Syllanum, quo uultu ſibi ea à ſe nunciari audiuiſſet: cui reſpõdit ſe nullum in Seneca uidiſſe timoris ueſtigium. Remiſit ergo Nero tribunum ad Senecam, ut ea maturaret quæ paulo ante ſibi mandata eſſent. Sed tribunus ueritus in cõſpectum Senecæ prodire, miſit unum ex centurionibus ſuis, qui nunciaret extremam neceſſitatis horam, quæ uerba uir ſapientiſſimus, uultu & corde immobili audiuit, iuſſitq; ſibi teſtamenti tabulas adferri. † Sed ubi neceſſarios omnes & amicos ſuos ægro nimis, & fracto animo mortẽ eius ferre uidit, conuertit ſe ad eos, & tenens manu tabulas teſtamenti, allocutus eſt eos, & ibi in medio omnium multũ habuit cum eis de uirtute ac ſapientia ſermonem, egitq; pluribus uerbis gratias omnibus, quod, quia nondum ſatis cumulate pro magnitudine beneuolentiæ eorum in ſe facere potuerit, dixit ſe uelle teſtamento eis legare, quod apud ſe gratioſius & pulchrius erat, quam rem ſi memoria tenerent, ſibi famam laudabilium artium, atq; rerum retinerent. Illud autem ait eſſe uitæ ſuæ imaginem, quo non aliud ſignificare uidebatur, quàm ut ueſtigia uitæ ſuæ ſequerentur. His dictis conuertit ſe ab amicis ad uxorem Paulinã, quæ præter cæteros qui aderant, dolore affecta, neq; corpore, neq; animo conſtabat, quam ſuauiſſime complexus exhortatus, ut hanc mortis iniuriam uili animo præferret, inquiẽs tempus illud iam ueniſſe, quo illa ſanctiſſimæ philoſophiæ ſuæ præcepta iam non diſputando, ſed fortiter faciendo comprobaret, nullaq; alia re meliorem poſſe immortalitatem cõſequi, quàm ubi mori neceſſe eſſet, non ſolum æquo animo, ſed etiã auido complecti. Quare, mea Paulina, caue hanc meam mortem amplius, ut contumelioſam defleas, ne uel te nimis amaſſe, uel gloriæ meæ inuidiſſe uidearis. Agens itaq; iam annum ætatis ſuæ prope centeſimum decimumquartũ, aut ultra, iuſſit uenas brachiorum incidi, & crurum, ut ſanguis largior egrederetur, qui propter longam ætatẽ in uenis congelatus exire non poterat. Qua re cum longius mortem ſibi prorogari uideret, rogauit Statium medicum, & amicum ſuum, ut ſibi uenenum daret præparatũ, quod datum ad cor ex debilitate membrorum tranſire non potuit. Fecit itaq; ſibi fieri balneum de conſilio Statij aquarum plus quàm mediocriter calidarum, in quod cum intraſſet, audita ſunt uerba, licet pauca iam uoce attenuata ſua immortalitate digniſſima. Sentiens deinde mortem appropinquare, quo magis oſtenderet eam ſibi leuiorẽ eſſe, nec homini timendam, primo uelut ridens ſuos circumſpexit, deinde aquam illam accepit ſanguine mixtam, & ſuper ſe reſperſit, inquiens, Hunc liquorem ſanguine & aqua mixtum Ioui liberatori conſecro, per quem, ut arbitror, uerum deum intelligens, quo dicto paulo poſt migrauit. Funus autem maximo cum honore à ſuis paratũ fuit. Compoſuit autem cum in balneo eſſet ſepulchri ſui, ut creditur epitaphium, quod poſtea in marmore inciſum fuit,

Verum id centurio fieri uetuit, lege Tacitum lib. 15. Totum locũ de morte perturbate nec ſatis bonã fide deſcribit.

Senectus incredibilis.

Epitaphium

Cura, labor, meritum, ſumpti pro munere honores,
Ite, alias poſthac ſollicitate, animas.
Me procul à uobis deus euocat, illicet actis
Rebus terrenis, hoſpita terra Vale
Corpus auara tamen ſolennibus accipe ſaxis,
Namq; animam cœlo reddimus, oſſa tibi.

De ætate uero Senecæ poteſt illud conijci, eum ad centeſimũ decimũquartum annum

uel ultra

uel ultra potius perueniſſe, quàm citra ſtetiſſe. Dicit enim ſe potuiſſe uiuam uocem Ciceronis audiuiſſe. Veriſimile igitur eſt eum fuiſſe tunc rationis & doctrinæ capacem. Nam cum ea tempora mecum computo, quæ à morte Ciceronis uſq; ad mortem Senecæ fluxerunt, illud notum omnibus mihi ſubit, Ciceronem Marci Antonij iuſſu cæſum eſſe circa exordia principatus trium uirorum, ſcilicet Octauij, Antonij, & Lepidi: illud cõſtat Octauium annos duodecim imperaſſe cum Antonio, diuiſo tamen imperio. Victo autẽ Antonio, ſolus tenuit monarchiam orbis annos quadragintaquatuor, uel circa. Tyberius uero ſucceſſit Octauio, & regnauit is annos treis & uiginti. Huic ſucceſſit illa immanis fera C. Caligula. Is imperauit annos treis, mẽſes decem, & dies octo, poſt quem Claudius imperauit annos quatuor & decẽ, menſes ſeptem, dies octo & uiginti. Cui truculentiſſima beſtia Nero ſucceſſit, adoptiuus Claudij filius, qui orbem terrarum, ſuo preſſit imperio annos treis & decem, mẽſes ſeptem, dies nouem & uiginti, quæ tempora ſi conferantur in unum, conſtituent annos centum quatuor & decem, dies treis. Mortuus autem Seneca anno undecimo imperij Neronis, bienniũ antequam Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur à morte Ciceronis ad mortem Senecæ fluxerunt anni centum duodecim, uel prope modum. Nunc reliquum eſt uidere, qua ætate fuiſſet Seneca iuxta extrema Ciceronis tempora. Nam cum ſcribat ſe idoneum iam fuiſſe ad audiendum Ciceronis eloquentiam, nõ alienum eſt arbitrari eum fuiſſe annorum duodecim, quare conſtet neceſſe eſt, Senecam annos centũ quatuor & uiginti ſupergreſſum eſſe. Non ergo mentiens ſum, ſi ad centeſimum & decimumquartum annum dixi Senecam ætate proceſſiſſe. Poſtremo ſunt, qui aſſerant Senecam moralem autorem fuiſſe Tragœdiarum. Franciſcus Petrarcha in quadam epiſtola opus fuiſſe huius Senecæ aperte cõfirmat. Bocacius uero negat, cui uir diſertiſſimus Collucius aſſentitur hoc opus aſſcribẽs fratri Senecæ, de qua quidem re nõ noſtrum eſt iudicium ferre, quod adhuc ſub iudice lis eſt, ſed utcunque ſeſe res habeat, nos tamen quod inſtitutum, aggrediamur.

FINIS VITAE.

LVCII ANNEI SENE-CAE AD EBVTIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS, LIBER PRIMVS.

I N T E R multos ac uarios errores, temere inconſulteq́ʒ ui/ CAP. I
uentium nihil propemodum optime Liberalis dixerim no
centius, quàm quod beneficia nec dare ſcimus, nec acci/
pere. Sequitur enim, ut male collocata, male debeantur, de
quibus non redditis, ſero querimur. Iſta enim perierunt,
cum darentur. Nec mirum eſt inter plurima maximaq́ʒ ui/
tia, nullum eſſe frequẽtius, quàm ingrati animi. Id euenire
ex pluribus cauſis uideo. Prima illa eſt, quod nõ eligimus
dignos, quibus tribuamus, ſed nomina facturi, diligenter Facere nomẽ.
in patrimoniũ† & uaſa debitoris inquirimus. Semina in ſo aliter, uitam
lum† affectum & ſterile nõ ſpargimus. Beneficia ſine ullo aliâs effœtum
delectu magis proijcimus quàm damus. Nec facile dixerim, utrum turpius ſit, inficiari,
an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti eſt, ex quo tantũ recipiendum ſit,
quantũ ultro defertur, de quo queri reuera fœdiſſimũ ob hoc ipſum, quia non opus eſt Liberare fidẽ
ad liberandũ fidem, facultatibus, ſed animo. Reddit enim beneficiũ, qui† libẽter debet. Libenter, nõ
Sed cum ſit in ipſis crimen, qui ne confeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoque eſt. erat in uetu/
Multos experimur ingratos, plures facimus, quia aliàs graues exprobratores exacto/ ſtiſſimo co/
resq́ʒ ſumus, aliàs leues, & quos paulò poſt muneris ſui pœniteat, aliàs queruli & mini/ dice.
ma momenta calumniantes, gratiã corrumpimus omnem, non tantum poſtquàm dedi
mus beneficia, ſed etiam dum damus. Quis enim noſtrum contentus fuit, aut leuiter
rogari, aut ſemel? Quis non, cum aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, frontem† obduxit, uul al. adduxit
tum auertit, occupationes ſimulauit, longis ſermonibus, & de induſtria non inuenien/
tibus exitum, occaſionem petendi abſtulit, & uarijs artibus properãtes neceſſitates elu
ſit? In anguſto uero comprehenſus, aut diſtulit, aut timide negauit, aut promiſit, ſed dif
ficulter, ſed ſubductis ſupercilijs, ſed malignis, & uix exeuntibus uerbis? Nemo autem
libenter debet, quod non accepit, ſed expreſſit. Gratus aduerſus eum quiſquã eſſe po/
teſt, qui beneficium, aut ſuperbe† iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, ut moleſtia aliâs abiecit
careret, dedit? Errat ſiquis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſauit, expectatio/
ne torſit. Eodẽ animo beneficiũ debetur, quo datur, & ideo nõ eſt negligenter dandũ.
Sibi enim quiſq́ʒ debet, quod † à neſciẽte accepit. Nec tarde quidem, quia quũ in omni aliâs nolente
officio magni æſtimetur dantis uoluntas, qui tarde fecit, diu noluit. Vtiq́ʒ non contu/
melioſe. Nam cum ita natura comparatũ ſit, ut altius iniuriæ, quàm merita deſcendãt,
& illa cito defluant, has tenax memoria cuſtodiat, quid expectat, qui offendit dum obli
gat? Satis aduerſus illum gratus eſt, ſi quis beneficio eius ignoſcit. Non eſt autẽ quod
tardiores faciat, ad bene merendũ, turba ingratorũ. Nam primũ (ut dixi) nos illã auge
mus, deinde ne deos quidem immortales ab hac tam effuſa neceſſitate, ſacrilegi, negli
genteſq́ʒ eorũ deterrent. Vtuntur natura ſua, & cuncta, interq́ʒ illa ipſos munerũ ſuorũ
malos interpretes iuuant. Hos ſequamur duces, quãtum humana imbecillitas patitur.
Demus beneficia, non fœneremus. Dignus eſt decipi, qui de recipiẽdo cogitauit, cum
daret. At male ceſſit. Et liberi, & coniuges ſpem fefellerunt, tamen & educamus & du
cimus. Adeoq́ʒ aduerſus experimenta pertinaces ſumus, ut bella uicti, & naufragi ma/
ria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet, quæ ſi quis nõ dat
quia nõ recipit, dedit, ut reciperet, bonamq́ʒ ingratorum facit cauſam, quibus turpe eſt
non reddere. Scilicet quàm multi indigni luce ſunt? & tamen dies oritur. Quàm multi
quod nati ſunt queruntur? tamen natura ſobolem nouam gignit, ipſoſq́ʒ qui non fuiſſe
mallent, eſſe patitur. Hoc & magni animi, & boni proprium eſt, nõ fructũ beneficiorũ
ſequi, ſed ipſa, & poſt malos quoq́ʒ bonum quærere. Quid magnifici erat multis pro/
deſſe, ſi nemo deciperet? † Tunc eſt uirtus dare beneficia, non utiq́ʒ reditura, quorum à aliter. Nunc

uiro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeo quidē iſta res fugare nos, & pigriores
ad rem pulcherrimam facere non debet, ut ſi ſpes mihi præcidatur, gratum hominem
reperiendi, malim non recipere beneficia quàm non dare. Quia qui non dat, uitiū in/
grati antecedit. Dicam quod ſentio. Qui beneficium non reddit, non magis peccat,
quàm qui non dat citius.

CAP. II. Beneficia in uulgus cum largiri inſtitueris,
Perdenda ſunt multa, ut ſemel ponas bene.

In priore uerſu utrunq; reprehendas. Nam nec in uulgus effundēda ſunt, & nullius rei,
minime beneficiorū, honeſta largitio eſt, quibus ſi detraxeris iudicium, deſinūt eſſe be
neficia, in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens uerſus mirificus eſt, qui uno bene
poſito beneficio, multorum amiſſorū damna ſolatur. Vide oro te, ne hoc & uerius ſit,
& magnitudini bene facientis aptius, ut illum hortemur ad danda, etiam ſi nullū bene
2 poſiturus eſt. Illud enim falſum eſt, perdenda ſunt multa. Nullū perit, quia qui perdit,
al. erogat. 3 computauerat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt, tantū† erogatur, ſi reddet aliquid, lucrū
redit, fortaſſe eſt, ſi nō† reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, ut darem. Nemo beneficia in Calen/
legendum. dario ſcribit. Nec auarus exactor ad horam & diem creditorem appellat. Nunquā illa
Expenſum uir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente. Alioqui in formam crediti tranſeūt. Tur/
ferre. pis fœneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcunq; priorum euentus eſt, perſe
uera in alios conferre. Melius apud ingratos iacebunt, quos aut pudor, aut occaſio, aut
timiditas aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaueris dare, opus tuum perage, &
partes boni uiri exequere. Alium re, alium fide, alium gratia, aliū conſilio, alium præce
ptis ſalutaribus adiuua.

CAP. III Officia etiam feræ ſentiunt. Nec ullum tam immāſuetū
animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorē ſui uertat. Leonum ora à magiſtris im/
pune tractantur. Elephantorum feritatem uſq; in ſeruile obſequium demeretur cibus.
Adeo, etiam quæ extra intellectum atq; æſtimationem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas
tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus eſt aduerſus unum beneficium, aduerſus al/
terum non erit, duorum oblitus eſt, tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam
reducet. Is perdidit, qui cito ſe perdidiſſe credidit. At qui inſtat & onerat priora ſequen
tibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduerſus
multa oculos attollere. Quocunq; ſe uertit, memoriam ſuam fugiens, ibi te uideat. Be/
aliàs ſtringe, neficijs tuis illum† cinge, quorum quæ uis, quæue proprietas ſit, dicam, ſi prius illa, quę
ad rem non pertinent, tranſilire mihi permiſeris, quare tres Gratiæ, & quare ſorores
ſint, & quare manibus implexis, quare ridētes, quare iuuenes, & quare uirgines, ſoluta
ac perlucida ueſte. Alij quidem uideri uolunt unam eſſe, quæ det beneficium, alteram,
quæ accipiat, tertiam, quæ reddat. Alij tria beneficiorum genera, promerentium, red/
dentium, ſimul & accipientiū reddentiumq;. Sed utrumlibet ex iſtis iudicauerim, quid
iſta nos iuuat ſcientia? Quid ille conſertis manibus in ſe redeuntium chorus? Ob hoc,
quia ordo beneficij per manum tranſeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & to/
tius ſpeciem perdit, ſi uſquā interruptus eſt, pulcherrimus, ſi cohæſit, & uices ſeruauit.
Ideo ridentes, quia promerentium uultus hilares ſunt, quales ſolent eſſe & qui dant, &
qui accipiunt beneficia. Iuuenes, quia nō debet beneficiorum memoria ſeneſcere. Vir/
gines, quia incorrupta ſunt, & ſyncera, & omnibus ſancta, in quibus nihil eſſe alligati
decet, nec aſtricti. Solutis itaq; tunicis utuntur, perlucidis autem, quia beneficia con/
4 ſpici uolunt. Sit aliquis uſq; eò Græcis mancipatus, ut hæc dicat neceſſaria, nemo ta/
men erit, qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quæ nomina illis Heſiodus impoſue/
rit, Aeglen maximam natu appellauerit, mediam Euphroſynen, tertiam Thaliam.
Horum nominum interpretationem, & prout cuiq; uiſum eſt conuenire, deflectit, &
aliter, ad ea † ad rationē aliquam conatur perducere, cum Heſiodus puellis ſuis, quod uoluit nomē
impoſuerit. Itaq; Homerus uni mutauit, Paſithoam appellauit, & in matrimoniū pro/
duxit, ut ſcias illas Veſtales non eſſe uirgines. Inueniam aliū poëtam, apud quem præ/
5 cingantur, & ſpiſſis prodeant. Ergo & Mercurius unà ſtat, non quia beneficia ratio
commendat, uel oratio, ſed quia pictori ita uiſum eſt. Chryſippus quoq;, penes quem
ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans ueritatem, qui rei agendæ cauſa loquit,
& uerbis

& uerbis non ultra,quàm ad intellectum ſatis eſt, utitur,totum librum ſuũ his ineptijs
replet,ita ut de ratione dandi,accipiendi,reddendiq́ꝫ beneficij, pauca admodum dicat.
Nec his fabulas,ſed hæc fabulis inſerit. Nã præter iſta, quæ†Hecaton ſcribit,treis Chry *forte Heca-*
ſippus Gratias ait Iouis & Eurynomes filias eſſe. Aetate autem minores quàm Horas, 6 *tæus*
ſed meliuſcula facie, & ideo Veneri datas comites. Matris quoqꝫ nomẽ ad rem iudicat
pertinere. Eurynomen eñ dictã,quia late patentis patrimonij ſit,beneficia diuidere,tan 7
quam matri poſt filias ſoleat nomen imponi,aut poëtæ uera nomina reddant. Quem-
admodum nomenclatori memoriæ loco audacia eſt, & cuicunqꝫ nomen nõ poteſt red 8
dere, imponit, ita poëtæ non putant ad rem pertinere, uerum dicere,ſed aut neceſſi-
tate coacti, aut decore corrupti, id quenqꝫ uocari iubent, quod belle facit ad uerſum.
Nec illis fraudi eſt, ſi aliquid in†cenſum detulerunt. Proximus enim poëta ſuum illas *aliter, ſenſum*
ferre nomen iubet. Hoc ut ſcias ita eſſe,ecce Thalia, de qua cum maxime agitur, apud
Heſiodum Charis eſt, apud Homerum uero Muſa.

Sed ne faciam,quod reprehendo,omnia iſta,quæ ita extra rem ſunt,ut nec circa rem CAP. IIII
quidem ſint,relinquam. Tu modo nos tuere,ſi quis mihi obiecerit,quod Chryſippum
in ordinem coëgerim,magnum me Hercule uirum,ſed tamen Græcum,cuius acumen *in ordinem*
nimis tenue retunditur,& in ſe ſæpe replicatur,etiam cum agere aliquid uidetur, pun- *cogere.*
git,non perforat.†Hoc uero,quod acumen eſt? De beneficijs dicendum eſt,& ordinan *aliter, Hic*
da res,quæ maxime ſocietatem humanam alligat. Danda lex uitæ, ne ſub ſpecie beni-
gnitatis inconſulta facilitas placeat. Ne liberalitatem,quam nec deeſſe oportet,nec ſu- *Superfluere*
perfluere, hæc ipſa obſeruatio†reſtringat,dum temperat. Docendi ſunt libenter acci- *al. reſtingat*
pere,libẽter reddere, & magnũ ipſis certamen proponere eos,quibus obligati ſunt re-
animo non tantum æquare, ſed uincere. Quia qui referre gratiam debet,nunqꝫ conſe-
quitur,niſi præceſſit. Hi docendi ſunt nihil imputare,illi plus debere. Ad hanc honeſtiſ
ſimam contentionem,beneficijs beneficia uincendi, ſic nos adhortatur Chryſippus,ut
dicat uerendum eſſe,ne quia Charites Iouis filiæ ſunt,putemus certe paruum ingerere
ſacrilegium,ſi tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce,per quæ bene- 9
ficentior,gratiorq́ꝫ aduerſus bene merentes fiam,per quæ obligantium,obligatorumq́ꝫ
animi certent, ut qui præſtiterint,obliuiſcantur,pertinax ſit memoria debentium. Iſtæ
uero ineptiæ poëtis relinquantur,quibus aures oblectare propoſitum eſt, & dulcem fa
bulam nectere. At qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam
officiorum ingerere animis uolunt,ſerio loquantur,& magnis uiribus agant, niſi forte
exiſtimas leui ac fabuloſo ſermone,& anilibus argumentis prohiberi poſſe rem perni-
cioſiſſimam,beneficiorum nouas tabulas.

Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primũ CAP.V
nobis eſſe diſcendum,quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pe-
cuniam,quam accepit,alius conſulatum,alius ſacerdotium, alius prouinciam. Iſta au-
tem ſunt meritorum ſigna,non merita. Non poteſt beneficium manu tangi, ſed animo
geritur. Multum intereſt inter materiam beneficij,& beneficium. Itaqꝫ nec aurum,nec
argentum,nec quicquam eorum quæ à proximis accipiuntur,beneficium eſt, ſed ipſa
†tribuendi uoluntas. Imperiti autem id,quod oculis incurrit,& quod traditur, poſſide- *al. tribuẽtis*
turq́ꝫ,ſolum notant,contra,illud quod in re charum atqꝫ precioſum eſt, paruipendunt.
Hæc quæ tenemus,quæ aſpicimus,in quibus cupiditas noſtra hæret,caduca ſunt. Au-
ferre ea nobis,& fortuna,& iniuria poteſt. Beneficium uero etiam amiſſo eo per quod
datum eſt,durat. Eſt enim recte factum,quod irritum nulla uis efficit. Amicum à pira-
tis redemi,hunc alius hoſtis excepit,& in carcerem condidit,nõ beneficium, ſed uſum
beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio raptos, uel ex incẽdio,liberos reddidi. Hos uel mor
bus, uel aliqua fortuita iniuria eripuit. Manet etiam ſine illis, quod in illos datum eſt.
Omnia itaqꝫ,quæ falſum beneficij nomen uſurpant,miniſteria ſunt,per quæ ſe uolun-
tas amica explicat. Hoc quoque in alijs rebus euenit, ut alibi ſit ſpecies rei, alibi
ipſa res. Imperator†aliquando torquibus,murali,& ciuica donat. Quid habet per ſe co *aliter, aliquẽ*
rona precioſum? Quid prætexta? Quid faſces? Quid tribunal & currus? Nihil horum
honor eſt,ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id,quod ſub oculos uenit, ſed be

CAP. VI neficij ueſtigium & nota. Quid eſt ergo beneficium? Beneuola actio, tribuens gaudium, capienſq; tribuendo, in id quod facit, prona & ſponte ſua parata. Itaq; non quid fiat, aut quid detur, refert, ſed qua mente. Quia beneficium non in eo, quod fit, aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis, aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen, uel ex hoc intelligas licet, quod beneficium utique bonum eſt. Id autem quod fit, aut datur, nec bonum nec malum eſt. Animus eſt, qui parua extollit, ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtat. Ipſa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali. Id refert quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. Sicut nec in uictimis quidem, licet opimæ ſint, auroq; præfulgeant, deorum eſt honos, ſed pia ac recta uoluntate uenerantium. Itaque boni etiam farre ac fictili religioſi ſunt, mali rurſus non effugiunt impietatem, quamuis aras ſanguine multo cruentauerint.

CAP. VII Si beneficia in rebus, non in ipſa benefaciendi uoluntate conſiſterent, eo maiora eſſent, quo maiora ſunt, quæ accipimus. Id autem falſum eſt. Nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice, qui regũ æquauit opes animo, qui exiguum tribuit, ſed libenter, qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit, qui non uoluntatem tantum iuuãdi habuit, ſed cupiditatem, qui accipere ſe putauit beneficium, cum daret, qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dediſſet, qui occaſionem qua prodeſſet, & occupauit & quæſiuit. Contrà ingrata ſunt (ut dixi) licet re ac ſpecie magna uideantur, quæ danti aut extorquentur, aut excidunt. Multoq; gratius uenit, quod facili, quàm quod plena manu datur. Exiguum eſt, quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At hic quod dedit magnum eſt, ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cum daret, gemuit, ſed ſuperbe dedit, ſed circumtulit, & placere ei, cui præſtabat, noluit, ambitioni dedit, non mihi.

Hemiſtichiũ.

CAP. VIII Socrati cum multa multi pro ſuis quiſque facultatibus offerrẽt: Aeſchines pauper auditor, Nihil, inquit, dignum te, quod dare tibi poſſim, inuenio, & hoc uno modo pauperem me eſſe ſentio. Itaque dono tibi quod unum habeo, meipſum. Hoc munus rogo qualecunque eſt boni conſulas, cogitesq; alios cum multum tibi darent, plus ſibi reliquiſſe. Cui Socrates, Quid ni tu, inquit, mihi magnum munus dederis, niſi forte paruo te æſtimas? Habebo itaque curæ, ut te meliorem tibi reddam quàm accepi. Vicit Aeſchines hoc munere Alcibiadis parem diuitijs animum, & omnium iuuenum opulentorum munificentiam.

CAP. IX Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter anguſtias paupertatis. Videtur mihi dixiſſe, Nihil egiſti fortuna, quod me pauperem eſſe uoluiſti. Expediam nihilominus dignum huic uiro munus, & quia de tuo non poſſum, de meo dabo. Neque eſt quod exiſtimes illum uilem ſibi fuiſſe, precium ſui fecit. Ingenioſus adoleſcens inuenit, quemadmodum Socratem ſibi daret. Non quanta quæq; ſunt, ſed à quali dentur perſpiciendum. Callidus difficilem aditum præbet, immodica cupientibus, ſpeſq; improbas nihil ſe adiuturis uerbis fouet. At eius peior eſt opinio, qui lingua aſper, uultu grauis, cum inuidia fortunam ſuam explicauit. Colunt enim deteſtanturq; felicem, & ſi potuerint, eadem facturi, odere facientem. Coniugibus alienis nec clàm, ſed aperte quidam ludibrio habitis, ſuas alijs permiſere. Ruſticus, inhumanus, ac maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis coniugem in ſella proſtare uetuit, & uulgo admiſſis inſpectoribus uehi undique perſpicuam. Si quis nulla ſe amica fecit inſignem, nec alienæ uxori anulum præſtat, hunc matronæ humilem, & ſordidæ libidinis, & ancillariolum uocant. Indecentiſſimum ſponſaliorum genus eſt adulterium, & in conſenſu uidui cœlibatus, nemo uxorem duxit, niſi qui abduxit iam raptam. Agros ſpargere, auariciam recolligere certant. Nihil penſi habere, paupertatẽ alienam contemnere, ſuam timere. Nullum aliud uereri malum, non parcere iniurijs, perturbare imbecilliores, ui ac metu premere. Nam prouincias ſpoliari, & nummariũ tribunal, audita utrinq; licitatione alteri addici, non mirum, quando quæ emeris, uendere gentium ius eſt.

Nihil penſi

CAP. X Sed longius nos impetus euehit prouocante materia. Itaq; ſic finiamus, ne in noſtro ſeculo culpa † ſubſiſtat. Hoc maiores noſtri queſti ſunt, hoc nos querimur, hoc poſteri noſtri querentur, euerſos eſſe mores, regnare nequitiam, in

al. ſubſidat

deterius

deterius res humanas, & in omne nefas labi. At iſta ſtant loco eodem, ſtabuntq;, paululum duntaxat ultrò aut citrò mota, ut fluctus quos æſtus accedens longius extulit, recedens interiore littorum ueſtigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quàm in alia peccabitur, abrumpetq; frenos pudicitia, nunc conuiuiorum uigebit furor, & fœdiſſimum patrimoniorum exitium culina, Nunc cultus corporum nimius & formæ cura, præ ſe ferens animi deformitatem, Nunc in petulantiam & audaciam erumpet, male diſpenſata libertas, Nunc in crudelitatem priuatam, ac publicam ibitur, bellorumq; ciuilium inſaniam, qua omne ſanctum, ac ſacrum prophanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepiſſe uirtus erit. Non expectant uno loco uitia, ſed mobilia & inter ſe †diſſentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fuganturq;. Cæterum idem ſemper de nobis pronunciare debebimus, malos eſſe nos, malos fuiſſe, inuitus adijciã, & futuros eſſe. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, ſacrilegi, proditores. infra iſta omnia ingratus eſt, niſi quod omnia iſta ab ingrato animo ſunt, ſine quo uix ullum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue tanquam maximum crimen, ne admittas: ignoſce tanquam leuiſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim iniuriæ ſumma, Beneficium perdidiſti. Saluum eſt tibi ex illo, quod eſt optimum, dediſti. Quemadmodum autem curandum, ut in eos potiſſimũ beneficia conferamus qui grate reſponſuri erũt, ita quædam, etiam ſi de illis male ſperabitur, faciemus tribuemusq;, non ſolum ſi iudicabimus ingratos fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe, tanquam ſi filios alicui reſtituere potero, magno periculo liberatos, ſine ullo meo incõmodo, nõ dubitabo. Dignũ etiã impẽdio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis ueniam. Indignum ſi eripere latronibus potero, clamore ſublato, ſalutarem uocem homini nõ pigebit emittere. *al. diſſidẽtia*

Sequitur ut dicamus quæ beneficia danda ſint, & quemadmodum. Primo demus neceſſaria, deinde utilia, deinde iucunda †atq; manſura. Incipiendum eſt autem à neceſſarijs. Aliter enim ad animum peruenit, quod uitam continet, aliter quod exornat, aut inſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator, quo facile cariturus eſt, de quo dicere licet, Recipere non deſidero, meo contentus ſum. interim non reddere tantũ libet quod acceperis, ſed abijcere. Ex his quæ neceſſaria ſunt, quædam primum obtinent locum, ſine quibus non poſſumus uiuere, quædam ſecundum, ſine quibus nõ debemus, quædam tertium, ſine quibus nolumus. Prima huius notæ ſunt, hoſtium manibus eripi, & tyrãnicæ iræ, & proſcriptioni, & alijs periculis, quæ uaria & incerta humanã uitã obſident. Quicquid horũ diſcuſſerimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorẽ inibimus gratiã. Subit enim cogitatio quãtis ſint liberati malis, & lenociniũ eſt muneris, antecedens metus. Nec tamen ideo debemus tardius quẽquam ſeruare, quàm poſſumus, ut muneri noſtro, timor imponat pondus. Proxima ab his ſunt, ſine quibus poſſumus quidem uiuere, ſed ut mors potior ſit, tanquam libertas & pudicitia, & mẽs bona. Poſt hæc habebimus coniunctione, ac ſanguine, uſuq;, & conſuetudine longa, cara, ut liberos, coniuges, penates, cæteraq; quæ uſque eo animus ſibi applicuit, ut ab illis quàm à uita diuelli grauius exiſtimet. Subſequuntur utilia, quorum uaria & lata materia eſt. Hic erit pecunia non ſuperfluens, ſed ad ſanum modum habendi parata. Hic erit honor & proceſſus ad altiora tendentium. Nec enim utilius quicquam eſt, quàm ſibi utilem fieri. Iam cætera ex abundanti ueniunt, delicatos factura. In his ſequemur, ut opportunitate grata ſint, ut non uulgaria, quæq; aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem habent, aut quæ etiam ſi natura precioſa non ſunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maxime uoluptati futurũ ſit, quid frequenter occurſurum habenti, ut toties nobiſcũ ſit, quoties cum illo ſit. Vtiq; cauebimus, ne munera ſuperuacua mittamus, ut fœminæ aut ſeni arma uenatoria, aut ruſtico libros, aut ſtudijs ac literis dedito retia. Aeque ex contrario circumſpiciemus, ne dum grata mittere uolumus, ſuum cuiq; morbum exprobratura mittamus, ſicut ebrioſo uina, & ualetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit eſſe non munus, in quo uitium accipientis agnoſcit. *CAP. XI* *aliter, utiq;* *Proxima ab his* *Superfluens* *Ex abundanti*

Si arbitrium dandi penes nos eſt, præcipue manſura quæremus, ut quamminime mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati, ut quod acceperint, etiam ſi non uident, cogitent. Ingratis quoq; memoria cum ipſo munere incurrit, ubi ante oculos eſt, & obliuiſci *Incurrit animo*

liuiſci ſui non ſinit,ſed autorem ſuum ingerit, & inculcat.Eo quidem magis duratura
quæramus,quia nunquam admonere debemus.Ipſa res euaneſcentem memoriam ex-
citet. Libentius donabo argentum factum, quàm ſignatum. Libentius ſtatuas, quàm
ueſtẽ,& quod uſus breuis deleat. Apud paucos poſt remanet gratia. Plures ſunt apud
quos non diutius in animo ſunt donata,quàm in uſu.Ergo ſi fieri poteſt, conſumi mu-
aliter, conui- nus meum nolo.Extet,hæreat amico meo,&† uiuat.Nemo tam ſtultus eſt, ut monen-
uat dus ſit, ne cui gladiatores aut uenationẽ iam munere ædito mittat,& ueſtimenta æſti-
ua bruma,hyberna ſolſtitio.Sic in beneficio ſenſus communis, tempus, locum obſer-
uet,perſonas,quia momentis quædam grata & ingrata ſunt.Quanto acceptius eſt ſi id
damus,quod quis non habet,quàm cuius copia abundat? Quod diu quærit nec inue-
nit,quàm quod ubiq; uiſurus eſt? Munera non tam precioſa, quàm rara, & exquiſita
Gregalia ſint,quæ etiam apud diuitem ſui locum faciunt,ſicut gregalia quoq; poma,etiam poſt
paucos dies itura in faſtidium,delectãt, ſi prouenere maturius. Illa quoq; non erunt ſi-
ne honore,quæ aut nemo illis alius dedit,aut nos nulli alij.

CAP.XIII Alexandro Macedoni,cum uictor orientis,animos ſupra humana tolleret,Corinthij
per legatos gratulati ſunt,& ciuitate illum ſua donauerunt. Cum riſiſſet Alexãder hoc
officij genus,unus ex legatis: Nulli, inquit,ciuitatem unquam dedimus alij quàm tibi
& Herculi.Libens accepit delatum honorem,& legatos inuitatione,aliaq; humanitate
proſecutus,cogitauit,non qui ſibi ciuitatem darent, ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ
deditus,cuius nec naturam, nec modum nouerat,Herculis Liberiq; ueſtigia ſequẽs, ac
ne ibi quidem reſiſtens, ubi illa defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus,
tanquam cœlum quod mente uaniſſima complectebatur teneret, quia Herculi æqua-
batur.Quid enim ſimile habebat ueſanus aduleſcens, cui pro uirtute erat felix temeri-
tas?Hercules nihil ſibi uicit,orbem terrarũ tranſiuit,non concupiſcendo,ſed uindican-
do.Quid uinceret malorum hoſtis, bonorum uindex, terrarũ mariſq; pacator? At hic
à pueritia latro,gentiumq; uaſtator,tam hoſtium pernicies,quàm amicorum,qui ſum-
mum bonum duceret, terrori eſſe cunctis mortalibus, oblitus non ferociſſima tantum,
ſed ignauiſſima quoque animalia timeri,ob uirus malum.

CAP.XIIII Ad propoſitum nunc reuertamur.Beneficium quod quibuslibet datur, nulli gra-
tum eſt.Nemo ſe ſtabularij,aut cauponis hoſpitem iudicat, nec conuiuam dantis epu-
lum,ubi dici poteſt:Quid enim in me contulit?Nempe hoc quod in illum, & uix bene
notum ſibi,& in illum etiam inimicum,ac turpiſſimum hominem. Nunquid enim me
dignum iudicauit? Morbo ſuo morem geſſit. Quod uoles gratum eſſe, rarum effice.
Reduco Quis patitur ſibi imputari?Nemo hæc ita interpretetur, tanquam reducam liberalita-
tem,& frænis arctioribus reprimam. Illa enim,inquantum libet, exeat,ſed eat,non er-
ret.Licet ita largiri, ut unuſquiſque etiam ſi cum multis accepit, in populo ſe eſſe non
putet. Nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam ſperet ſe propius ad-
miſſum.Dicat,accepi idem quod ille, ſed ultro. Accepi quod ille, ſed ego intra breue
tempus,cum ille diu meruiſſet.Sunt,qui idem habeant, ſed non eiſdem uerbis datum,
non eadem comitate tribuentis.Ille accepit, cum rogaſſet, ego cum rogarer. Ille acce-
pit,ſed facile redditurus, ſed cuius ſenectus & liberorum orbitas magna promittebat.
Mihi plus dedit, quamuis idem dederit, quia ſine ſpe recipiendi dedit. Quemadmo-
dum meretrix, ita inter multos ſe diuidit, ut nemo non aliquod ſignum familiaris ani-
mi ferat:Ita qui beneficia ſua amabilia uult eſſe,excogitat,quomodo & multi obligen-
tur,& tamen ſinguli habeant aliquid,quo ſe cæteris præferant. Ego uero beneficijs nõ
obijciam moras.Quo plura maioraq; fuerint, plus afferent laudis. Adſit tamẽ iudiciũ.
Neq; ẽm cordi eſſe cuiquã poſſunt,forte, ac temere data. Quare ſiquis exiſtimat nos,
cum iſta præcipimus,benignitatis fines introrſus referre, & illi minus laxũ limitẽ ape-
rire,næ perperam monitiones noſtras exaudit. Quam enim uirtutem magis uenera-
mur,cui magis ſtimulos addimus,quibus uero tam cõuenit hæc adhortatio quàm no-
bis,ſocietatem humani generis ſancientibus?

CAP.XV Quid ergo eſt? cum ſit nulla honeſta uis animi, etiam ſi à recta uoluntate incepit,
niſi quam uirtutum modus fecit,ueto liberalitatem nepotari.Tunc iuuat accepiſſe be-
neficium,

neficium, & ſupinis quidem manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit, non quod
quilibet caſus & conſilij indigens impetus defert, quod oſtentare libet, & inſcribere
ſibi. Beneficia tu uocas, quorum autorem fateri pudet? At illa quanto gratiora ſunt,
quantoq; in partem† interiorẽ animi nunquam exitura deſcendunt, cum delectant, co- al'. teneriorẽ
gitantem magis à quo, quàm quid acceperis. Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quorun 11
dam ſe iudicium malle, quàm beneficium, & quorundam beneficium malle, quàm iu-
dicium, & ſubijciebat exempla, Malo, aiebat, diui Auguſti iudicium. Malo Claudij be-
neficium. Ego uero nullius puto expetendum eſſe beneficium, cuius uile iudicium eſt.
Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? Erat, ſed ſicut à fortuna,
quam ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus? Non eſt
beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe iudicio. Alioquin pecunia ingens ſi non
ratione, nec recta uoluntate donata eſt, nõ magis beneficiũ eſt, quàm theſaurus. Multa
ſunt autem, quæ oportet accipere, nec debere.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANNOTATIONES ERASMI ROTERODAMI in libros Senecæ de beneficijs.

IN CAPVT PRIMVM.

Ne perſpicuis lectorem moremur: Editio prior habebat, Vtuntur natura ſua, & ipſos munerũ
malos interpretes iuuant, quod uidebatur argutius ex codice manu deſcripto reſtituimus. Id ad 1
hunc habet modum, Vtuntur natura ſua, & cuncta, interq; illa, munerum ſuorũ malos interpre-
tes iuuant. Sentit enim eſſe deorum naturam, omnibus benefacere. At inter omnia ſunt etiam in-
grati. Hoc admonendum erat, ne quis temere reponeret ueterem lectionẽ. Cætera quæ mutaui-
mus, dilucidiora ſunt, quam ut egeant admonitione.

IN CAPVT SECVNDVM.

Nullum perdit. Senſus obſcurior eſt, poteſt enim accipi, Nullum beneficium perit, quia qui
putat aliquod periſſe, is computauerat, & iam non erat beneficium. Poteſt & ſic intelligi, Qui per 2
didit, hoc ipſum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui ſementem facit, non queritur ſe per-
dere aliquot grana, quum hoc non expectarit, ut omnia prouenirent. Liber manu deſcriptus ha-
bebat, nullum perdit, qui perdi non computauerat. Atq; huius lectionis erit arguta ſententia, ſi
tollas uerbum, perdi, Nullum perdit, qui non computauerat. Hoc enim perdimus, quod decedit
rationi noſtræ. At beneficia non ſupputantur. aut ſi tollas particulam, non. Nullum perdit, qui
perdi computauerat, hoc eſt, qui hoc ipſum computauerat quædam peritura, ſed prior ſenſus
mihi magis arridet.

Tantum erogatur. Codex manu ſcriptus habebat, erogat. arbitror fuiſſe ſcriptum, erogantur,
niſi erogatur accipias imperſonaliter, aut niſi ſubaudias beneficium. Nec dubitem affirmare, 3
quamlibet reclamantibus exemplaribus, redit, a Seneca fuiſſe ſcriptum nõ reddet. Tantũ ero-
gatur, ſi redit aliquid, lucrum eſt, ſi non redit, damnum non eſt. Nam fructus proprie redire dici-
tur, unde & reditus dicti, cenſus annui.

IN TERTIVM.

Græcis mancipatus. Editiones ſuperiores habebant, Gratijs mancipatus, quæ lectio fuerat
utcunq; tolerabilis, ſi quemadmodum codex manu deſcriptus habebat, legamus emancipatus, 4
quaſi dicas, alienus a gratijs. Sed arbitror germanã eſſe lectionẽ mancipatus Græcis, ſiue Graijs,
pro addictus Græcis, ut quicquid ab illis proditum fuerit miretur. Siquidem hæc ueterum Græ-
corum commẽta ſunt, quæ Seneca cõtemnit, ſed petulantius q̃ pro merito. Quid enim erat hic,
quod exiſtimaret tot ſalibus exagitandum, niſi forte totam Poeſin putat irridendam, quæ philo-
ſophiæ dogmata fabularum inuolucris iuuenum animis commendauit. Hunc ineptum impe-
tum, & carpendi libidinem ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc ſcriptore.

Et ſpiſſis aut phiſſianis prodeãt. Sic habebãt priores æditiones. Aut phiſſianis, e ſpatio marginis
ſuſpicor in contextũ fuiſſe relatum, quod nimium crebro factum in autoribus comperi. Codex 5
manu deſcriptus habebat ſpiſſatis, quod mihi magis probatur. Alluſit enim ad id quod paulo
ante dixerat, de pellucidis tunicis ac ſolutis. Solutis enim opponit præcinctas, & pellucidis ſpiſ-
ſatas. Quod enim ſpiſſatũ eſt, minime pellucet. Notat opinor ueſtes quæ pilis extantibus hirſutæ
ſunt, aut hoc genus, quod nũc uulgo dicunt uiltes, quo lanæ per ſe coactæ ueſtem faciunt, et ſi ad-
datur acetum, ferro reſiſtunt, immo etiam ignibus. Meminit Plinius lib. 8. cap. 48. Vidimus & ipſi
pueri, ueſtes floccis, aut pannis multiplicatis ſpiſſatas in uſu fuiſſe. Erant qui haberẽt phryxianis.

Hecaton. Vide num legendum Hecatæus, quem accepimus magni nominis hiſtoriographum
fuiſſe temporibus Darij. 6

7 Late patentis patrimonij. Superiores editiones habebant, Late patentis matrimonij. Verũ id reclamantibus licet exemplaribus, mutare non dubitauimus. Scribã fefellit paulo ante facta matris mentio. At Seneca reſpexit ad Eurynomen, quæ a ſpatioſis paſcuis dicta eſt Græcis, quaſi Latine dicas latipaſcuã. Vocẽ aũt Græcam uelut interpretãs Seneca, Late, inquit patentis. Olim autẽ diuitiæ potiſſimũ in pecoribus erãt, & facultates patrimoniũ dicimus, matrimoniũ nõ dicimus.

8 Et cuicũq; nomẽ nõ poteſt reddere, imponit. Hic aliquis uelut interpretãs adiecerat hæc uerba, alıud loco nominis proprij. Ea uelut adulterina expunximus, maxime quod non habebanť in codice manu deſcripto, & officiunt argutiæ ſenſus. Reddit nomen, qui meminit, ac pronuntiat impoſitum, imponit, qui nouum fingit.

IN QVARTVM.

9 Putemus certe paruum ingerere ſacrilegium. Ita quidẽ habebat ſuperior editio. Primum, illud extra cõtrouerſiam eſt, locum eſſe mendoſum. Codex manu deſcriptus habebat, Putemus parũ ſacrate gerere ſacrilegium ſit, & tam &c. quæ lectio uidetur etiã deprauatior. Si diuinare licet, forte ſcriptũ erat a Seneca, ut putemus nõ paruũ ingrati, ſiue ingratitudinis ſacrilegiũ, ſi tam &c. Aut, ut putemus non parum graue ſacrilegium. Aut, ut putemus contra patrẽ graue ſacrilegium, ſi tã &c. Quæ poſtrema diuinatio mihi potiſſimum arridet, utpote quæ non multũ recedit a ſcripturæ prioris ueſtigijs, & ſenſum habet argutum. certe uertitur in contra, paruum in patrem, ſiue parentem, & ingerere, in grauem, niſi mauis ingeri. Etenim qui uolunt Charitas eſſe filias Iouis, putant graue ſacrilegium etiam in patrem committi, ſi filiabus fiat iniuria.

IN CAPVT XV.

10 Veto liberalitatem tecum potiri. Sic habebat prior æditio, quam lectionem nemo non uidet eſſe deprauatam. E ueſtigijs tamen uetuſti codicis, reſtituimus nepotari, a nepote dicto uerbo, quemadmodum ab hellũone dicimus helluari, a iuuene iuuenari. Sentit autem beneficium non eſſe dandum ei, qui nequiter profuſurus ſit quod dederis.

11 Criſpus Paſſienus. Superiores æditiones habebãt Chryſippus Panſienus. Sed emendauit hũc locum Hermolaus Barbarus, & cum eius caſtigatione conſentiebat codex manu deſcriptus.

LIBER SECVNDVS, QVEMADMODVM DANDVM SIT BENEFICIVM.

CAP. I INſpiciamus Liberalis uirorũ optime, id, quod ex priore parte adhuc ſupereſt, quemadmodum dandum ſit beneficium, cuius rei expeditiſſimam uideor monſtraturus uiam, ſi ſic demus, quomodo uellemus accipere. Ante omnia libẽter, cito, ſine ulla dubitatione. Ingratum eſt beneficium, quod diu inter manus dãtis hæſit, quod quis ægre dimittere uiſus eſt, & ſic dare tanquã ſi ſibi raperet. Etiã ſiqd moræ interuenit, euitemus omni modo, ne deliberaſſe uideamur. Proximus eſt autem negãti, qui dubitauit, nullamq; meretur gratiam. Nam cum in beneficio iucundiſſima ſit tribuentis uoluntas, qui nolentem ſe tribuiſſe, ipſa cunctatione teſtatus eſt, non dedit, ſed aduerſus ducentem, male † renuit. *aliâs, retinuit* Multi autem ſunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratiſſima ſunt beneficia, parata, facile occurrentia, ubi nulla mora fuit, niſi in accipientis uerecundia. Optimum eſt antecedere deſiderium cuiuſq;, proximum ſequi. Illud melius, occupare antequam rogemur, quia cum homini probo ad rogandum os concurrat, & ſuffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus ſuum. Non tulit gratis, qui cum rogaſſet, accepit. Quoniamquidem, ut maioribus noſtris grauiſſimis uiris uiſum eſt, nulla res carius conſtat, quàm quæ precibus empta eſt. Vota homines parcius facerent, ſi palàm facienda eſſent. Adeo etiam deos, quibus honeſtiſſime ſupplicamus, tacite malimus & intra nos precari.

CAP. II *Facere gratiam pro remittere.* Moleſtum uerbum eſt, oneroſum, & demiſſo uultu dicendum, rogo. Huius facienda eſt gratia amico, & cuicunq;, quem amicũ ſis promerendo facturus. Properet licet, ſero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiuſq; uoluntas, & cum intellecta eſt, neceſſitate grauiſſima liberanda eſt. Illud beneficium iucundum uicturumq; in animo ſcias, quod obuiam uenit. Si non contingit præuenire, plura rogãtis uerba intercidamus, ne rogati uideamur, ſed certiores facti ſtatim promittamus, facturosq; nos etiam antequã interpellaremur, ipſa feſtinatione approbemus. Queãdmodũ in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tẽpeſtiue data remedij locum obti

cum obtinuit, ita quamuis leue & uulgare beneficium ſit, ſi præſto fuerit, ſi proximam
quanq; horam non perdidit, multum ſibi adijcit, gratiamq; precioſi, ſed lenti & diu co-
gitati muneris, uincit. Qui tam parate fecit, non eſt dubium, quin libenter faciat. Itaq;
lætus facit, & induit ſibi animi ſui uultum. Ingentia quorundam beneficia, ſilen CAP. III
tium, aut loquendi tarditas imitata grauitatem, & triſtitiam corrupit, cum promitterẽt
uultu negantium. Quanto melius adijcere bona uerba rebus bonis, & prædicatione hu
mana, benignaq; commendare quæ præſtes. Vt illum caſtiges, quod tardior in rogan-
do fuit, adijcias licet familiarem querelam. Iraſcor tibi, quod cum aliquid deſideraſſes,
non olim ſcire me uoluiſti, quod tam diligenter rogaſti, quod quenquam adhibuiſti.
Ego uero gratulor mihi, quod experiri animum noſtrum libuit, poſtea quicquid deſi-
derabis, tuo iure exiges. Semel ruſticitati tuæ ignoſcitur. Sic efficies, ut animum tuum
pluris æſtimet, quàm illud quicquid eſt, ad quod petendum uenerat. Tunc eſt ſumma
uirtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui diſceſſit, dicet ſibi, magnum hodie lucrũ
feci. Malo quod illum talem inueni, quàm ſi multiplicatũ hoc ad me, de quo loquebar,
alia uia perueniſſet. Huic enim animo, nunquam parem referam gratiam.

At pleriq; ſunt, qui beneficia aſperitate uerborum, & ſupercilio in odium adducũt, CAP. IIII
eo ſermone uſi, ea ſuperbia, ut impetraſſe pœniteat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam
ſequuntur moræ. Nihil autem eſt acerbius, quàm ubi quod impetraſti rogandum eſt.
Repræſentanda ſunt beneficia, quæ à quibuſdam accipere difficilius eſt, quàm impe- *Repræſentare pro exhibere*
trare. Hic rogandus eſt, ut admoneat, ille, ut† ſumat. Sic unum munus per multorum te
ritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet, quia autori detra- *al. cõſummet*
hit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaq; curæ habebis, ſi grate æſtimari quæ præ
ſtabis uoles, ut beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, perueniãt
ſine ulla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Nemo in eo
quod daturus es, gratiam ſuam facere poteſt, ut non tuam minuat.

Nihil æque amarum, quàm diu pendere. Aequiore quidã animo ferunt præcidi ſpẽ CAP. V
ſuam, quàm trahi. Pleriſq; autem hoc uitium eſt, ambitione praua differendi promiſſa,
ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſu-
perbiæ ſuæ longũ ſpectaculum, minuſq; ſe iudicãt poſſe, niſi diu multumq; ſingulis qd 4
poſſint oſtendant. Nihil confeſtim, nihil ſemel faciunt. Iniuriæ illorum præcipites, lenta
beneficia ſunt. Quare uerissimum exiſtima, quod ille Comicus dixit. Quid tu nõ intel- γνώμη
ligis, tantum te gratiæ demere, quantum moræ adijcis? Inde illæ uoces quas ingenuus
dolor exprimit. Fac, ſi quid facis. Et nihil eſt tanti, malo mihi iam neges, ubi in tædium
adductus animus incipit beneficium odiſſe, dum expectat. Potes ob id ingratus eſſe? 5
Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pœnam, & miſericordiæ genus
eſt cito occidere, quia tormentũ ultimum finem ſui ſecum affert, quod antecedit tẽpus,
maxima uenturi ſupplicij pars eſt, ita maior eſt muneris gratia quo minus diu pepẽdit.
Eſt enim bonarum etiam rerum ſollicita expectatio. Et cum plurima beneficia reme-
dium alicuius rei afferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt libe-
rare, aut gaudere beneficio ſuo tardius, manus affert. Omnis benignitas properat, & 6
proprium eſt libenter facientis, cito facere. Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit, *Extrahere diem*
non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ
uoluntatis. Tarde uelle, nolentis eſt. In omni negocio Liberalis, non minima CAP. VI
portio eſt, quomodo quicque aut dicatur, aut fiat, multum celeritas fecit, multum ab-
ſtulit mora. Sicut in telis eadem ferri uis eſt: ſed in infinitum intereſt, utrum excuſſo la-
certo torqueãtur, an remiſſa manu effluant. Gladius idem & ſtringit, & transforat,
quàm preſſo articulo uenerit, refert. Idem eſt quod datur, ſed intereſt, quomodo detur.
Quàm dulce, quàm precioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui dedit, ſi dediſſe,
dum dat, oblitus eſt, nam corripere eum, cui† maxime aliquid præſtes, dementia eſt, & *aliâs, cum maxime*
inſerere contumeliam meritis. Itaq; non ſunt exaſperanda beneficia, nec quicquam illis
triſte miſcendum, Etiam ſi quid erit, de quo uelis admonere, aliud tempus eligito.

Fabius Verucoſus beneficium ab homine duro aſpere datum, panem lapidoſum uo
cabat, quem eſurienti accipere neceſſarium ſit, eſſe acerbum. Tyberius Cæſar rogatus
à nepote

aliter, Accio à nepote M.†Aelio prætorio,ut æri alieno ſuccurreret, ædere illum ſibi nomina creditorum iuſſit.Hòc non eſt donare,ſed creditores conuocare. Cum ædita eſſent, ſcripſit nepoti,iuſſiſſe ſe pecuniam ſolui.Adiecta contumelioſa admonitione,effecit, ut nepos nec æs alienum haberet,nec beneficium.Liberauit illum à creditoribus,ſibi nõ obligauit. Aliquid Tyberius ſecutus eſt,puto noluit plures eſſe,qui idem rogaturi concurrerent.Iſta fortaſſe efficax ratio fuerit,ad hominum improbas cupiditates, pudore reprimendas. Beneficiũ uero danti, tota alia ſequẽda eſt uia.

CAP.VIII

Omni genere quod des, quo ſit acceptius,adornãdum eſt.Hoc uero non eſt beneficium dare,reprehendere eſt, ut in tranſitu de hac quoque parte dicam quid ſentiam.Ne principi quidem ſatis decorum eſt,donare ignominiæ cauſa.Tametſi † inquietudinẽ Tyberius,nec hoc quidẽ modo,quo putabat,potuit effugere. Nã aliquot poſtea,qui idẽ rogarent,inuenti ſunt, quos omnes iuſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſas, & ita illis certas ſummas dedit. Nõ eſt illud liberalitas,cẽſura eſt, auxiliũ eſt, principale tributũ eſt, Beneficiũ non eſt, cuius ſine rubore meminiſſe nõ poſſum. Ad iudicẽ miſſus ſum, ut ĩpetrarẽ,cauſã dixi.

aliter, inqes, Tiberius ne hoc quidẽ modo qd'uitabat potuit.

CAP.IX

Præcipiunt itaq; omnes autores ſapientiæ, quædã beneficia palam danda,quædam ſecreto.palàm,quæ conſequi glorioſum eſt,ut militaria dona,& honores,& quicquid aliud notitia pulchrius fit.Rurſus quæ nõ producũt,nec honeſtiorẽ faciunt,ſed ſuccurrunt infirmitati, egeſtati,ignominiæ, tacite danda ſunt, ut nota ſint ſolis, quibus proſunt.Interdũ & ipſe qui iuuatur fallẽdus eſt,ut habeat,nec à quo acceperit,ſciat.

CAP.X

Arceſilaus,ut aiunt,amico pauperi,& paupertatem ſuam diſſimulanti,ægro autem, & ne hoc quidem confitenti,deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios uſus, cum clàm ſuccurrendum iudicaſſet,puluino eius ignoranti ſacculum ſubiecit,ut homo inutiliter uerecundus,quod deſiderabat,inueniret potius quàm acciperet.Quid ergo? ille neſciet,à quo acceperit? Primum neſciat,ſi hoc ipſum beneficij pars eſt. Deinde multa alia faciam,multa tribuam,per quæ intelligat,& illius autorem. Deniq; ille neſciet accepiſſe ſe,ego ſciam me dediſſe. Parum eſt,inquis.Parum,ſi fœnerare cogitas.Sed ſi dare,quo genere accipienti maxime profuturum erit,dabis.Contentus eris te teſte. Alioquin nõ benefacere delectat,ſed uideri bene feciſſe. Volo,inquis,ſciat.Debitorem quæris. Volo utiq; ſciat.Quid ſi illi utilius eſt neſcire,ſi honeſtius, ſi gratius, non in aliam partem abibis? Volo ut ſciat.Ita tu hominem non ſeruabis in tenebris? Non nego quoties patitur res,percipiendum gaudium ex accipientis uoluntate.Sin adiuuari illum, & oportet,& pudet,ſi quod præſtamus,offendit,niſi abſconditur,beneficium in acta non mitto. Quid ni ego illi ſum indicaturus me dediſſe,cum inter prima præcepta,ac maxime neceſſaria ſit,ne unquam exprobrem,imò ne admoneam quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex eſt. Alter ſtatim obliuiſci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum,& premit frequens meritorum commemoratio.

in acta mittere.

CAP.XI

Libet exclamare, quod ille triumuirali proſcriptione ſeruatus à quodam Cæſaris amico exclamauit,cum ſuperbiam eius ferre non poſſet.Redde me Cæſari. Quouſq; dices,Ego te ſeruaui,ego te eripui morti? Iſtud ſi meo arbitrio memini, uita eſt,ſi tuo, mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſeruaſti, ut haberes, quem oſtenderes. Quouſque me circumducis,quouſq; obliuiſci fortunæ meæ non ſinis? Semel in triumpho ductus eſſem.Non eſt dicendum,quid tribuerimus. Qui admonet,repetit. Non eſt inſtandum, non eſt memoriæ reuocandum,niſi ut aliud dando,prioris admoneas.Ne alijs quidem narrare debemus.Qui dedit beneficium,taceat,narret qui accepit.Dicetur enim,quod illi ubiq; iactanti beneficium ſuum,Num negabis,inquit,te recepiſſe? & cum reſpondiſſet,quando? ſæpe quidẽ,inquit, & multis locis ,id eſt, quoties & ubicunq; narraſti. Quid opus eſt eloqui? quid alienum occupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtius poſſit,quo narrante, & hoc laudabitur,quod ipſe non narras. Ingratum me iudicas,ſi iſtud te tacente,nemo ſciturus eſt.Quod adeo non eſt committendum,ut etiam ſiquis coram nobis narrabit,reſpondendum ſit, digniſſimus quidem ille eſt maioribus beneficijs,quæ ego magis uelle me ſcio præſtare,quàm poſſe.Et hæc ipſa nõ†uenaliter, nec ea figura,qua quidam reijciunt, quæ magis ad ſe uolunt attrahere. Deinde adijcienda omnis humanitas. Perdet agricola quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine.

al. uerniliter

Multa

Multa cura ſata producuntur ad ſegetem. Nihil in fructum peruenit,quod nõ à primo uſq; ad extremum æqualis cultura proſequitur.Eadem beneficiorũ eſt conditio.Nunquid ulla maiora poſſunt eſſe, quàm quæ in liberos patres conferunt? Nec tamen tuta ſunt,ſi in infantia deſerantur,niſi longa pietas munus ſuum nutriat.Eadem cæterorum beneficiorum conditio eſt,niſi illa adiuueris,perdes.Parũ eſt dediſſe, fouenda ſunt. Si gratos uis habere quos obligas,non tantũ des oportet beneficia,ſed ut ames.Præcipue ut dixi,parcamus auribus.Admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æque in beneficio dando uitandũ eſt,quàm ſuperbia.Quid opus arrogãtia uultus? quid tumore uerborum?Ipſa res te extollit.Detrahenda eſt inanis iactatio. Res loquentur,nobis tacentibus.Non tantum ingratum,ſed inuiſum eſt beneficium, ſuperbe datum.

CAP. XII

Cæſar dedit uitam Pompeio Pœno,ſi dat,qui non aufert, deinde abſoluto & agenti gratias,porrexit ad oſculandum ſiniſtrum pedem.Qui excuſant eum,negãt id inſolentiæ cauſa factum,aiunt ſocculũ auratum,imò aureum margaritis diſtinctum oſtendere eum uoluiſſe.Ita prorſus,quid hic contumelioſum eſt, ſi uir conſularis aurum,& margaritas oſculatus eſt,& alioquin nullã partẽ in corpore eius electurus, quã purius oſcularetur,homo natus in hoc, ut mores liberæ ciuitatis Perſica ſeruitute mutaret?Parum iudicauit,ſi ſenator ſenex ſubmiſſis honoribus,in conſpectu principum ſupplex ſibi,eo more iacuiſſet,quo uicti hoſtes† uictoribus iacuere.Inuenit aliquid infra genua, quò libertatem detruderet.Non hoc eſt rempublicã calcare?†Equidẽ dicit aliquis,Nõ poteſt ad rem pertinere,ſiniſtro pede.Parũ enim fœde, furioſeq; inſolens fuerat,qui de capite conſularis uiri ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator pigros ſuos.

al. hoſtibus aliter. Et qđ litiget, al. licitet.

Videtur ægros pedes,dixiſſe pigros. Nam hinc pigri uocem de ductã putãt.

O ſuperbia magnæ fortunæ. O ſtultiſſimum malum,ut à te nihil accipere iuuat, & omne beneficium in iniuriam conuertis,ut te omnia nimia delectant, ut te omnia dedecent, quoq; altius te ſubleuaſti, hoc depreſſior es. Oſtendisq; te non agnoſcere iſta bona,quibus tantum inflaris.Quicquid das,corrumpis.Libet itaque interrogare, quid tantopere te ſupinet,quid uultum, habitumq; oris peruertat, ut malis habere perſonã, quàm faciem.Iucunda ſunt, quæ humana fronte, leni, placidaq; tribuuntur,quæ cum daret mihi ſuperior,non exultauit ſupra me, ſed quàm potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditq; in æquum,& detraxit muneri ſuo pompam,obſeruauit idoneum tempus, ut in occaſione potius,quàm in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo perſuadebimus,ne beneficia inſolentia perdant, ſi oſtenderimus non ideo uideri maiora, quia tumultuoſius data ſunt, ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe maiores uideri, Vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium,etiam amanda perducat.

CAP. XIIII

Sunt quædam nocitura impetrantibus,quæ nõ dare,ſed negare beneficiũ eſt. Aeſtimabimus itaq; utilitatẽ potius,quàm uoluntatem petentiũ. Sæpe enim noxia concupiſcimus,nec diſpicere quàm pernicioſa ſunt,licet,quia iudiciũ interpellat affectus. Sed cũ ſubſedit cupiditas,cum impetus ille flagrantis animi,qui cõſilia fugat, cecidit, deteſtamur pernitioſos malorũ munerum autores,ut frigida ægris negamus,& lugentibus,ac ſibi iratis,ferrũ,aut amantibus,quicquid contra ſe uſurus, ardor petit,ſic ea, quæ nocitura ſunt,impenſe ac ſubmiſſe nonnunq; etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus non dare. Tũ initia beneficiorũ ſuorũ ſpectare, tum etiam exitus decet,& ea dare, quæ non tantũ accipere,ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant,ſcio hoc illi non profuturũ,ſed quid faciã?rogat,reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit,de ſe, non de me queretur.Falſum eſt,imò de te,& merito,cum ad mentẽ bonam redierit, cũ †accenſio illa,quæ animum inflammabat,ſe remiſerit.Quid ni eum oderit,à quo in damnum,ac periculum ſuum adiutus eſt?Exorari in perniciem rogantium,ſæua bonitas eſt.Quemadmodum pulcherrimum opus eſt,etiã inuitos,nolentesq; ſeruare,ita rogantibus peſtifera largiri,blandum & affabile odiũ eſt. Beneficiũ demus, quod uſu magis ac magis placeat,quod nunquã in malum uertatur.Pecuniã non dabo, quam numeraturũ adulteræ ſciã,ne in ſocietate turpis facti,aut conſilij inueniar. Si potero,reuocabo, ſin minus, nõ iuuabo ſcelus. Siue illũ ira, quò nõ debebat,impellit,ſiue ambitionis calor abducit à tutis,non committã,ut poſſit quandoq; dicere,ille amando me occidit.

forte,acceſſio ut ſit alluſio ad paroxyſmos febriũ.

CAP. XV

Sæpe nihil intereſt inter amicorum munera,& hoſtium†acta. Quicquid illi accidere

aliâs, uota

optant,

optant,in id horum intempeſtiua indulgentia impellit, atq; inſtruit. Quid autem tur/pius, quàm (quod euenit frequentiſſime) ut nihil interſit inter odium & beneficium? Nunquam in turpitudinẽ noſtram reditura,tribuamus. Cum ſumma amicitia ſit,ami/cum ſibi æquare,utriq; ſimul conſulendum eſt.Dabo egenti,ſed ut ipſe non egeã.Suc/curram perituro,ſed ut ipſe non peream,niſi ſi futurus ero magni hominis,aut magnæ rei merces.Nullum beneficium dabo,quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar.Nam ut qui quod dedit,imputat,gratiam deſtruit, ita qui quantum det,oſtẽdit,munus ſuum non commendat,ſed exprobrat.Reſpiciẽdæ ſunt cuiq; facultates ſuæ,uiresq́;, ne aut plus præſtemus,quàm poſſumus, aut minus. Aeſtimanda eſt eius perſona,cui damus.Quædam enim minora ſunt, quàm ut exire à magnis uiris debeant,quædam accipiente maiora ſunt. Vtriuſq; itaq; perſonam con/fer tecum. Inter illa quæ donabis examina, nunquid aut danti graue ſit, aut† paucum. Nunquid rurſus qui accepturus eſt,aut faſtidiat,aut non capiat.

aliter, parum

CAP. XVI

Vrbem cuidam Alexander donabat ueſanus, & qui nihil animo niſi grande conce/pit.Cum ille cui donabatur ſeipſum menſus,tanti muneris inuidiam refugiſſet, dicens non conuenire fortunæ ſuæ, Non quæro,inquit, quid te accipere deceat,ſed quid me dare. Animoſa uox uidetur,& cum regia ſit, eſt ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quenquã decet,Refert quid,cui,quando,quare,ubi,& cætera,ſine quibus facti ratio non conſta/bit.Tumidiſſimum animal,ſi illum accipere hoc non decet,nec te dare.Habetur perſo/narum,ac dignitatũ proportio.Et cum ſit ubiq; uirtutis modus, æque peccat quod ex/cedit, q̃ quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi,& te intantũ fortuna ſuſtulerit, ut cõgiaria tua urbes ſint, quas quãto maioris animi fuit non capere q̃ ſpargere, eſt tamen aliquis minor,quàm ut in ſinũ eius condenda ſit ciuitas.

Aeque quàm

CAP. XVII

Ab Antigono Cynicus petijt ta lentũ.Reſpõdit plus eſſe,q̃ quod Cynicus petere deberet.Repulſus petit denariũ. Re/ſpõdit minus eſſe,quàm quod regẽ deceret dare.Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio.In uenit quomodo neutrũ daret. In denario regem,in talento Cynicum reſpexit,cum poſ ſet & denarium tanquam Cynico dare,& talentum tanquam rex. Vt ſit aliquid maius, quàm quod Cynicus accipiat,nihil tam exiguũ eſt,quod non honeſte regis humanitas tribuat.Si me interrogas,probo.Eſt eñ intolerabilis res,poſcere nũmos, & contẽnere. Indixiſti pecuniæ odium,hoc profeſſus es,hanc perſonã induiſti, agenda eſt. Iniquiſſi mum eſt te pecuniam ſub gloria egeſtatis acquirere. Aſpicienda ergo non minus ſua cuiq; perſona eſt, quàm eius, de quo iuuando quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri uti ſimilitudine de pilæ luſu,quam cadere non eſt dubium,aut mittentis ſtudio, aut acci/pientis.Tunc curſum ſuum ſeruat,ubi inter manus utriuſque apte, ab utroque & ia/ctata & excepta uerſatur. Neceſſe eſt autem luſor bonus, aliter illam colluſori longo, aliter breui mittat.Eadem beneficij ratio eſt,niſi utrique perſonæ, dantis & accipien/tis aptatur,nec ab hoc exibit,nec ad illum perueniet,ut debet. Si cum exercitato & do cto negocium eſt,audacius pilam mittemus, utcunque enim uenerit,manus illam ex/pedita,& agilis repercutiet.Si cum tyrone & indocto,nõ tam rigide, nec tam excuſſe, ſed languidius & in ipſam eius dirigentes manum,remiſſe occurremus. Idẽ faciẽdum eſt in beneficijs,Quoſdam doceamus,& ſatis iudicemus, ſi conantur, ſi audent,ſi uo/lunt. Facimus autẽ plerũq; ingratos, & ut ſint, fauemus, tanq̃ ita demum magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit, ut malignis curſoribus propoſitũ eſt, colluſorem traducere, cum damno ſcilicet ipſius luſus, qui nõ poteſt,niſi conſentitur, extẽdi. Multi ſunt tam prauæ naturæ,ut malint perdere quæ præſtiterunt, q̃ uideri re cepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quanto melius, quantoq; humanius id agere,ut illis quoq; partes ſuæ conſtent,& fauere,ut gratia ſibi referri poſſit, benigne omnia inter/pretari,gratias agentẽ,non aliter q̃ ſi referat audire,præbere ſe facilem, ad hoc,ut quẽ obligauit,etiam exolui uelit? Male audire ſolet fœnerator, ſi acerbe exigit, æque ſi in recipiendo tardus,ac difficilis moras quærit.Beneficiũ tam recipiendũ eſt, q̃ non exi/gendum. Optimus ille,qui dedit facile,nunquam exigit. Reddi gauiſus eſt, bona fide quid præſtitiſſet,oblitus, qui accipientis animo recepit.

CAP. XVIII

Quidam non tantum dant beneficium ſuperbe,ſed etiam accipiunt, quod non eſt committẽdum,Iam enim

tranſeamus

tranſeamus ad aliam partem,tractaturi,quomodo ſe gerere homines in accipiendis be
neficijs debeant. Quodcunq; ex duobus conſtat officium, tantundem ab utroq; exi/
git.Qualis pater eſſe debeat,cum inſpexeris,ſcies non minus operis illic ſupereſſe ut
diſpicias,qualem eſſe oporteat filium.Sunt aliquæ partes mariti,ſed non minores uxo
ris.Inuicem iſta quantum exigunt,præſtant,& parem deſiderant regulam,quæ ut ait
Hecaton, difficilis eſt.Omne enim honeſtum in arduo eſt,etiam quod uicinum hone/
ſto eſt.Non enim tantum fieri debet,ſed ratione fieri .Hac duce,per totam uiam eun/
dum eſt.Minima maximaq́;,ex huius conſilio gerenda ſunt,quomodo hæc ſuaſerit,
dandum.Hæc autem hoc primum cenſebit,non ab omnibus accipiendum. A quibus
ergo accipiemus? Vt breuiter tibi reſpondeam:ab his quibus dediſſe uideamur.Nam
etiam maiore delectu quærendum eſt,cui debeamus,quàm cui præſtemus. Nam ut
non ſequantur ulla incommoda(ſubſequuntur autem plurima)graue tormentum eſt
debere,cui nolis.Contra iucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficium,quem amare
etiam poſt iniuriam poſſis.illud uero homini uerecundo & probo miſerrimum eſt,ſi
eum amare oportet,quem non iuuat.Totiens admoneam neceſſe eſt,nõ loqui me de
ſapientibus,quos quicquid oportet,iuuat,qui animum in poteſtate habent,& legẽ ſi/
bi,quam uolunt, dicunt,& quam dixerunt,ſeruant,ſed de imperfectis hominibus ho/
neſtam uitam ſequi uolentibus,quorum affectus ſæpe contumaciter parent.

Itaque eligendus eſt,à quo beneficium accipiam.Et quidem diligentius quæren/
dus beneficij ,quàm pecuniæ creditor.Huic enim reddendum eſt,quantum accepi,et
ſi reddidi,ſolutus ſum ac liber.At illi plus ſoluendum eſt,& nihilominus etiam relata
gratia,cohæremus.Debeo enim,cum reddidi,rurſus incipere,monetq́; amicitia nõ re
cipere indignum.Sic eſt beneficiorum quidem ſacratiſſimum ius,ex quo amicitia ori
tur. Non ſemper, inquit, mihi licet dicere,nolo, aliquando beneficium accipiendum
eſt,& inuito.Dat tyrannus crudelis & iracundus,qui munus ſuũ faſtidire te,iniuriam
iudicaturus eſt.Non accipiam.Eodem loco pone latronem & piratam,quo regẽ,ani/
mum latronis,ac piratæ habẽtem.Quid faciam? Parum dignus eſt,cui debeam. Cum
eligendum dico cui debeas, uim maiorem & metum excipio,quibus adhibitis,electio
perit.Si liberum eſt tibi,ſi arbitrij tui eſt,utrum uelis,an non,id apud te ipſe perpen/
des.Si neceſſitas tollit arbitrium,ſcies te nõ accipere,ſed parere.Nemo in id accipien/
do obligatur,quod illi repudiare non licuit.Si uis ſcire, an uelim ,effice,ut poſſim
nolle. Vitam tamem tibi dedit .Non refert quid ſit ,quod datur,niſi a uolente uolen/
ti detur.Si ſeruaſti me,non ideo ſeruator es, Venenũ aliquando pro remedio fuit,non *Seruator*
ideo numeratur inter ſalubria.Quædam proſunt,nec obligant. Tuber quidam CAP. XIX
tyranni gladio diuiſit,qui ad eum occidẽdum uenerat. Non ideo illi tyrannus gratias
egit,quod rem,quam medicorum manus reformidauerant,nocẽdo ſanauit. Vides nõ *Beneficiũ tri*
eſſe magnum in ipſa re momentum . Quoniam non uidetur dediſſe beneficium, qui *buitur fortu/*
malo animo profuit.†Caſus enim beneficium eſt,hominis iniuria.Leonem in amphi/ *næ,homo læ/*
theatro ſpectauimus,qui unum è beſtiarijs agnitũ,cum quondam eius fuiſſet † magi/ *dere uoluit*
ſter, protexit ab impetu beſtiarum. Non ergo eſt beneficiũ † ferre auxiliũ? Minime, *al'.miniſter*
quia nec uoluit facere,nec benefaciẽdi animo fecit.Quo loco ferã poſui,tyrannum po *alias,feræ*
ne.Et hic uitam dedit,& illa,nec hic,nec illa beneficium.Quia non eſt beneficium ac/
cipere,cogi. Nõ eſt beneficium debere,cui nolis.Ante des oportet mihi arbitriũ mei,
deinde beneficium. Diſputari de Marco Bruto ſolet,an debuerit accipe/ CA.XXII.
re à diuo Iulio uitam,cum occidendum eum iudicaret. Quam rationem in occiden/
do ſecutus ſit alias tractabimus.Mihi enim,cum uir magnus fuerit in alijs,in hac re ui
detur uehementer erraſſe,nec ex inſtitutione ſtoica ſe egiſſe,qui aut regis nomen ex/
timuit,cũ optimus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit, aut ibi ſperauit libertatẽ futuram,
ubi tam magnum præmium erat,& imperandi,& ſeruiendi,aut exiſtimauit ciuitatẽ
in priorem formam poſſe reuocari,amiſſis priſtinis moribus,futuramq́; ibi æqualita/
tem ciuilis iuris,& ſtaturas ſuo loco leges,ubi uiderat tot milia hominum pugnantia,
non an ſeruirent ſeruitutem.Quanta uero illum aut rerũ naturæ,aut urbis ſuæ tenuit 9
obliuio,qui uno interempto,defuturum credidit alium,qui idem uellet ,cum Tarqui

BIBL. Z.N. IM. INSKICH

nius eſſet inuentus poſt tot reges,ferro ac fulminibus occiſos. Sed uitam accipere debuit, ob hoc tamen non habere illum parentis loco,qui in ius dandi beneficij iniuria uenerat. Non enim ſeruauit is,qui non interfecit, nec beneficium dedit,ſed miſſionem.

10

CAP. XXI

Illud magis uenire in diſputationem poteſt aliquando quid faciendũ ſit,captiuo,cui redẽptionis preciũ homo proſtituti corporis & infamis repromittit. Patiar me ab impuro ſeruari? Seruatus denicꝫ,quã illi gratiam referam? Viuam cum obſcœno? Non uiuã cum redemptore? Quid ergo placeat,dicã. Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam,quam pro capite dependam. Accipiam autem tãquàm creditum, non tanquàm beneficium. Soluam illi pecuniam,& ſi occaſio fuerit ſeruandi, periclitantem ſeruabo,in amicitiam,quæ ſimiles iungit,nõ deſcendam. *Seruatoris* Nec ſeruatoris illum loco numerabo,ſed fœneratoris,cui ſciam reddẽdum quod accepi. Eſt aliquis dignus, à quo beneficium accipiam,ſed danti nociturum eſt,ideo non accipiam. Quia ille paratus eſt mihi cum incõmodo,aut etiam periculo ſuo prodeſſe, defenſurus eſt me reũ, ſed illo patrocinio,regem ſibi eſt facturus inimicum. Inimicus ſim,ſi cum ille pro me periclitari uelit,ego,quod facilius eſt,non facio,ut ſine illo pericliter.

Ineptum & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum Arceſilai,quem ait à filio familias oblatam pecuniam non accepiſſe,ne ille patrem ſordidum offenderet. Quid fecit laude dignum? quod furtum non recepit? quod maluit non accipere,quàm reddere? Quæ eſt enim alienã rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus eſt, utamur, Græcini Iulij uiri egregij, quem † Cæſar *al's, Xerxes* occidit ob hoc unum,quod melior uir erat, quàm eſſe quenquam tyranno expediret. Is cum ab amicis conferentibus ad impenſam ludorum pecunias acciperet,magnã pecuniam a Fabio Perſico miſſam,non accepit. Et obiurgantibus his,qui non æſtimabant mittẽtem,ſed miſſa,quod repudiaſſet,ego,inquit,ab eo beneficium accipiam,à quo propinationem accepturus non ſim? Cuncꝫ illi Rebilus conſularis,homo eiuſdem infamiæ maiorẽ ſummam miſiſſet,inſtaretq́;,ut accipi iuberet, Rogo,inquit, ignoſcas,& à Perſico non accepi.

CA. XXII

Vtrum hoc munera accipere eſt, an ſenatum legere? Cum accipiendum iudicauerimus,hilares accipiamus,profitentes gaudium,& id danti manifeſtum ſit,ut fructum præſentem capiat. Iuſta enim cauſa læticiæ eſt,lætum amicum uidere,iuſtior feciſſe. Grate ad nos perueniſſe indicemus,effuſis affectibus, quod non ipſo tantum audiente,ſed ubicꝫ teſtemur. *Penſio* Qui grate beneficiũ accepit,primam eius penſionẽ ſoluit.

CA. XXIII

Sunt quidam,qui nolunt niſi ſecreto accipere, teſtem beneficij & conſcium uitant, quos ſcias licet male cogitare. Quomodo danti intantum producenda notitia eſt muneris ſui,inquantum delectatura eſt, cui datur, ita accipienti adhibenda concio eſt. Quod pudet debere,ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non eſt iſta uerecũdia,ſed inficiandi genus. Ingratus eſt, qui remotis arbitris, agit gratias. *nomina fieri* Quidam nolũt nomina ſecum fieri,nec interponi pararios,nec ſignatores aduocari,nec chirographum dare. Idẽ faciunt,qui dant operam, ut beneficiũ in ipſos collatum, quàm ignotiſſimum ſit. Verentur palàm ferre,ut ſua potius uirtute, quàm alieno adiutorio conſecuti dicantur. Rariores in eorum officijs ſunt, quibus iam ante dignitatem debent,& dum opinionẽ clientiũ timent,grauiorẽ ſubeunt ingratorum.

CA. XXIIII

Alij peſſime loquuntur de optime meritis. Tutius eſt quoſdam offendere,quàm demeruiſſe. Argumẽtum nihil debentium, odio quærunt. Atqui nihil magis præſtandũ eſt,quàm ut memoria nobis meritorũ hæreat,quæ ſubinde † *al'. refricanda* reficiẽda eſt,quia nec referre poteſt gratiam,niſi qui meminit. Nec delicate accipiendũ eſt, nec ſubmiſſe & humiliter. Nam qui negligens eſt in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat, quid faciet cum prima eius uoluptas refrixit? Alius accepit faſtidioſe,tanquam qui dicat,non mihi opus eſt,ſed quia tam ualde uis,faciam tibi mei poteſtatẽ. Alius ſupine, ut dubium præſtanti relinquat,an ſenſerit. Alius uix labra diduxit, & ingratior,quàm ſi tacuiſſet,fuit. Loquendum pro magnitudine rei impenſius,& illa adijcienda, plures quàm putas,obligaſti. Nemo enim non gaudet beneficium ſuum latius patere. Neſcis quid mihi præſtiteris, ſed ſcire te oportet, quanto plus ſit quàm æſtimas. Statim gratus eſt,qui ſe onerat. Nunquam tibi gratiam referre potero, Illud certe nõ deſinam,

ubicꝫ

ubiq; confiteri,me referre non poſſe. Nullo magis Cæſarem Auguſtum CAP. XXV
demeruit,& ad alia impetranda facilem ſibi reddidit, Furnius, quàm quod cum patri
Antonianas partes ſecuto,ueniã impetraſſet,dixit,Hanc unam Cæſar habeo iniuriã
tuam, effeciſti ut uiuerem,& morerer ingratus. Quid eſt tam grati animi,quàm nullo
modo ſibi ſatiſfacere,nec ad ſpem quidem exequendi unquàm beneficij accedere.His
atq; eiuſmodi uocibus agamus,ut uoluntas non lateat,ſed aperiatur,ut luceat. Verba
ceſſent licet,ſi quẽadmodũ debemus affecti ſumus,conſcientia eminebit in uultu.Qui
gratus futurus eſt,ſtatim dum accepit,de reddendo cogitat. Chryſippus quidẽ dicit,
illum uelut in certamen curſus compoſitum, & carceribus incluſum, operire debere
ſuum tempus,ad quod uelut dato ſigno proſiliat.Et quidem magna illi celeritate opus
eſt, magna contentione,ut conſequatur antecedentem. Videndũ eſt nunc,quid CA. XXVI
maxime faciat ingratos.Aut nimius ſui ſuſpectus,& inſitũ mortalitati uitiũ,ſe,ſuaq; II
mirandi,aut auiditas,aut inuidia.Incipiamus à primo.Nemo non benignus eſt ſui iu/
dex.Inde eſt,ut omnia meruiſſe ſe exiſtimet,& inſolutũ accipiat,nec ſatis pro ſuo pre
cio æſtimatũ putet.Hoc mihi dedit,ſed quàm ſero ,ſed poſt quot labores.Quanto con
ſequi plura potuiſſem,ſi illum aut illum,aut me colere maluiſſem?Non hoc ſperauerã.
In turbam coniectus ſum,tam exiguo dignum me iudicauit, honeſtius præterire fuit.

Cn.Lentulus augur,diuitiarum maximum exemplum,antequam illum libertini C .XXVII
pauperem facerent(Hic quater milies ſeſtertium ſuum uidit,proprie dixi: Nihil enim
amplius quàm uidit) ingenij fuit ſterilis, tã quàm animi. Cum enim eſſet auariſſimus II
nummos citius emittebat,quàm uerba,tanta illi inopia erat ſermonis. Hic cum omnia
incrementa ſua diuo Auguſto deberet,ad quem attulerat paupertatem,ſub honore no
bilitatis laborantem,princeps iam ciuitatis,& pecunia,& gratia,ſubinde Auguſto ſo/
lebat queri,dicens à ſtudijs ſe abductum.Nihil tantum in ſe congeſtum eſſe, quantum
perdidiſſet,relicta eloquentia.At illi inter alia hoc quoq; diuus Auguſtus præſtiterat,
quod illum deriſum,à labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quenquam eſſe
gratum.Nunquam enim improbæ ſpei,quod datur,ſatis eſt.Et maiora cupimus, quo
maiora uenerunt: Multoq; concitatior eſt auaritia,in magnarum opum congeſtu col/
locata,ut flãmæ † infinitæ acrior uis eſt,quo ex maiore incendio emicuit.Aeque am/ *al's,infinito*
bitio non patitur quenquam in ea menſura honorum conquieſcere,qua quondã eius
fuit impudens uotum.Nemo agit de tribunatu gratias,ſed queritur, quod non eſt ad
præturam uſq; perductus.Nec hæc grata eſt,ſi deeſt conſulatus. Nec hoc quidem ſa/
tiet,ſi unus eſt ultra ſe. Cupiditas ſe porrigit,& felicitatem ſuã non intelligit, quia nõ *Se*
unde uenerit, reſpicit,ſed quò tendat.Omnibus his uehementius,& importunius ma/
lum eſt inuidia,quæ nos inquietat,dum comparat. Hoc mihi præſtitit,ſed illi plus, ſed
illi maturius,& deinde nullius cauſam agit,contra omnes ſibi fauet. Quanto eſt C. XXVIII
ſimplicius,quanto purius,beneficium acceptum augere: Scire neminem tanti ab alio,
quãti à ſeipſo æſtimari.Plus accipere debuiſſem,ſed illi facile nõ fuit plus dare.In mul/
tos diuidenda liberalitas erat.Hoc initium eſt.Boni conſulamus,& animum eius gra/
te excipiẽdo euocemus,Parum fecit,ſed ſæpius faciet.Illum mihi prætulit,& me mul
tis.Ille non eſt mihi par uirtutibus,nec officijs,ſed habuit ſuam uenerem. Querẽdo nõ
efficiam,ut maioribus dignus ſim,ſed ut datis indignus.Plura illis hominibus turpiſſi
mis data ſunt.Quid ad rem?quàm raro fortuna iudicat?Quotidie querimur malos eſ/
ſe felices.Sæpe quæ agellos peſſimi cuiuſq; tranſierat, optimorum uirorum ſegetem
grando percuſſit,Fert ſortem ſuam quiſq;,ut in cæteris rebus,ita in amicitijs. Nullum
eſt tam plenum beneficium,quod non uellicare malignitas poſſit.Nullũ tam anguſtũ,
quod non bonus interpres extendat. Nunquam deerunt cauſæ querendi,ſi beneficia
à deteriore parte ſpectaueris. Vide quàm iniqui ſunt diuinorum munerum æſti/ CA.XXIX
matores,Et quidem profeſſi ſapientiam queruntur,quod non magnitudine corporis
æquemus elephantes, uelocitate ceruos,leuitate aues,impetu tauros:quod ſolidior ſit
cutis beluis,decẽtior damis,†depreſſior urſis,mollior fibris:quod ſagacitate nos nariũ *al's,denſior*
canes uincant,quod acie luminum aquilæ,ſpatio ætatis corui, multa animalia nandi/
felicitate.Et cum quædam nec coire quidem in†id natura patiatur,ut uelocitatem cor *forte,idem*

porum & uires pares animalibus habeamus, ex diuerſis ac diſſidentibus bonis, ho-minem non eſſe compoſitum, iniuriam uocant: & in negligentes noſtri deos querimoniam iaciunt, quod non bona ualetudo, & uirtus inexpugnabilis data ſit, quod non futuri ſcientia. Vix ſibi temperant, quin eouſq; impudentiæ prouehantur, ut naturam oderint, quod infra deos ſumus, quod non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad contemplationem tot, tantorumq; beneficiorum reuerti, & agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio uoluerunt ſecula ſortiri, quod terrenis præfecerunt. Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt? Quicquid nobis negatum eſt, dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noſter, quanto ualentiora animalia ſub iugum miſerimus, quanto uelociora aſſequamur, quàm nihil ſit mortale, non ſub ictu noſtro poſitum. Tot uirtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento peruium eſt, ſideribus uelociorem, quorum poſt multa ſecula futuros curſus antecedit. Tantum deniq; frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum ſuper alias aceruatarum. Circumeas licet cuncta, & quia nihil totum inuenies,

Proximus ab hoc quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas, quæ tibi dari uelles. Ita bene æſtimata naturæ indulgentia, confitearis neceſſe eſt, in delitijs te illi fuiſſe. Ita eſt, chariſſimos nos habuerunt dij immortales, habentq;. Et qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non debuimus.

CA. XXX Hæc mihi Liberalis neceſſaria credidi,† ut elicerem, & quia loquendum aliquid

alias dicere, de magnis beneficijs erat, cum de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam inter cætera huius deteſtabilis uitij audacia. Cui enim reſpondebit grate, quod munus exiſtimabit magnum, aut reddendum, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpiritum debebit, qui uitam accepiſſe ſe à dijs negat, quam quotidie ab illis petit? Quicunq; ergo gratos eſſe docet, & hominum cauſam agit, & deorum, quibus nullius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihilominus gratiam poſſumus. Non eſt, quod quiſquam excuſationem mentis ingratæ ab infirmitate atq; inopia eruat & dicat, Quid enim faciam, & quomodo, Quando ſuperioribus, dominiſq; rerum omnium gratias referã? Referre gratiam facile eſt, ſi auarus es, ſine impendio, ſi iners, ope

CA. XXXI ra. Eodem quidem momento, quo obligatus es, ſi uis, cum quolibet paria feciſti, quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit. Hoc ex paradoxis ſtoicæ ſectæ minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile eſt, cum qui libenter acce-

aliàs caſum. pit, beneficium reddidiſſe. Nam cum omnia ad †animum referamus, fecit quiſq;, quantum uoluit. Et cum pietas, fides, iuſticia, omnis deniq; uirtus intra ſe perfecta ſit, etiam

14 ſi illi manum exerere non licuit, gratus poteſt eſſe homo etiam uoluntate. Quotiens quod propoſuit quis conſequitur, capit operis ſui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? Prodeſſe ei, cui dat ex uoluntate, ſupra eſt, ſi quod uoluit, effecit, peruenitq; ad me animus eius, ac mutuo gaudio affecit. Tulit, quod petijt. Non enim ſibi inui-

Aut pro alio qui, cem, aliquid reddi uoluit, aut nõ fuit beneficium, ſed negociatio. Bene nauigauit, qui, quem deſtinauit portum, tenuit. Teli iactus certæ manus peregit officium, ſi petita perculſit. Beneficium qui dat, uult excipi grate. Habet quod uoluit, ſi bene acceptum eſt. Sed ſperauit emolumentum aliquod. Non fuit hoc beneficium, cuius proprium eſt nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam, ſi eo animo accepi, quo dabatur, reddidi. Alioquin peſſima optimæ rei conditio eſt. Vt gratus ſim, ad fortunam mittor, Si illa inuita reſpondere nõ poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? Non quicquid potero, & faciam & reddam, & temporum rerumq; occaſionem ſequar, & eius implere ſi-

al's. grato num cupiam, à quo aliquid accepi? Sed malo loco beneficium eſt, niſi & excuſſis ma-

C. XXXII nibus eſſe† gratum licet. Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benigniſſimo acciperet, nondum conſummauit officium ſuum. Reſtat enim pars reddendi, Sicut in luſu eſt aliquid pilam ſcite ac diligenter excipere, ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui apte & expedite remiſit, quam acceperat. Exemplum hoc diſſimile eſt. Quare? quia huius rei laus in corporis motu eſt, & in agilitate, non in animo. Explicari itaq; totum decet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideo non bonum luſorem di

cam

ſcam, qui pilam, ut oportebat, excepit, ſi per ipſum mora quo minus remitteret, non
uit. Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil deſit, quia partem quidem fecit, ſed & par
tem quam non fecit, poteſt facere, ludus per ſe imperfectus eſt, qui conſummatur uici
bus mittendi ac remittendi. Nolo diutius hic refellere, exiſtimemus ita eſſe, deſit ali/
quid luſui, nõ luſori. Sic & in hoc de quo diſputamus, deeſt aliquid rei datæ, cui pars
alia debetur, non animo. Qui animum parem ſibi nactus eſt, quantum in illo eſt, quod
uoluit, effecit. Beneficium mihi dedit, accepi non aliter, quàm ipſe acci/
pi uoluit. Iam habet, quod petit, & quod unum petit, ergo gratus ſum. Poſt hæc uſus C. XXXIII
mei reſtat, & aliquod ex homine grato commodum. Hæc non imperfecti officij reli/
qua pars eſt, ſed perfecti acceſſio. Facit Phidias ſtatuam. Alius eſt fructus artis, alius
† artificij. Artis eſt feciſſe quod uoluit. Artificij feciſſe cũ fructu. Perfecit opus ſuum, als, artifex
etiam ſi non uendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. Vnus conſcientiæ, hunc ab/
ſoluto opere percepit. Alter famæ, Tertius utilitatis, quem allatura eſt, aut gratia, aut
uenditio, aut aliqua commoditas. Sit beneficij fructus primus ille conſcientiæ. Hunc
percepit, qui quò uoluit, munus ſuum pertulit. Secundus eſt, & famæ, & eorum quæ
præſtari inuicẽ poſſũt. Itaq; cũ benigne acceptũ eſt, beneficiũ eſt. Qui dedit, gratiã qui
dem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaq; quod extra beneficium eſt, ipſum
quidem bene accipiendo perſolui. Quid ergo? Retulit gratiam, qui CAP.
nihil fecit? Primum fecit, bono animo bonum obtulit, & quod eſt amicitiæ, ex æquo. XXXIIII
Poſt deinde aliter beneficium, aliter creditum ſoluitur. Non eſt quod expectes, ut ſolu
tionem tibi oſtendam, res inter animos geritur. Quod dico, non uidebitur durũ, quam
uis primo contra opinionem pugnet tuam, ſi te commodaueris mihi, & cogitaueris
res eſſe magis, quàm uerba. Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non proprijs ap
pellationibus notamus, ſed aliunde commodatis, quia pedem & noſtrum dicimus, &
lecti, & ueli, & carminis, Canem, & uenaticum, & marinum, & ſidus. Quia non ſuf/
ficimus, ut ſingulis ſingula aſſignemus, quotiens opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt
pericula iuſta contẽnens, aut ſcientia periculorum repellendorum, excipiendorum,
prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem uirum, & ſeruum nequam,
quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia uitãdi ſump/
tus ſuperuacuos, aut ars re familiari moderate utendi: parciſſimum tamen hominem
uocamus puſilli animi & contracti, cum infinitum interſit, inter modum & anguſtias.
Hæc alia ſunt natura, ſed efficit inopia ſermonis, ut & hunc & illum parcum uoce/
mus, ut & ille fortis dicatur cum ratione fortuita deſpiciens, & hic ſine ratione in pe
ricula excurrens. Sic beneficium, & actio dicitur beneficij, & ipſum quod datur per il
lam actionem, ut pecunia, domus, prætexta. Vnum † utriq; nomẽ eſt, uis quidem ac aliàs, utique
poteſtas longe alia. Itaq; attende. Iam intelligis, nihil me, quod opi CAP.
nio tua refugiat dicere, Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud be/ XXXV
neuole excipimus, Illud alterum, quod in re continetur, nõdum reddidimus, & uolu/
mus reddere. Voluntati uoluntate ſatiſfecimus, rei rem debemus. Itaq; quamuis ret/
tuliſſe illum gratiam dicamus, qui beneficium libẽter accepit, iubemus tamen aliquid
ſimile ei, quod accepit reddere. A conſuetudine quædam, quæ dicimus, abhorrent.
Deinde alia uia ad conſuetudinem redeunt. Negamus iniuriam accipere ſapientem,
tamen qui illum pugno percuſſerit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem ſtulti eſ
ſe, & tamen eum qui rem aliquam ſtulto ſurripuerit, furti condemnabimus. Inſanire 15
† omnes dicimus, nec tamen omnes curamus elleboro. His ipſis quos uocamus inſa/ als. omnes ſci
nos, ſuffragium, & iuriſdictionẽ committimus. Sic dicimus eum, qui beneficium bo/ licet ſtultos
no animo accepit gratiam retuliſſe, nihilominus illum in ære alieno relinquimus, gra/
tiam relaturum, etiam cum reddiderit. Exhortatio eſt illa, non inficiatio beneficij. Ti/
meamus ne uel intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus. Animo bono mihi donata
ſunt, & fama defenſa, detractæ ſordes, ſpiritus, & libertas potior ſpiritu, & quomodo
referre gratiam potero, quando ille ueniet dies, quo illi animum meum oſtendam? Hic
ipſe eſt, quo ille ſuum oſtendit. Excipe beneficium, amplexare, gaude, non quod ac/

 cipias,

cipias, ſed quod reddas, debiturus. Non adibis tam magnæ rei periculum, ut caſus ingratum facere te poſſit. Nullas tibi proponam difficultates, ne deſpondeas animum, ne laborum, ac longæ ſeruitutis expectatione deficias. Non differo te, de præſentibus fiat. Nunquam eris gratus, niſi ſtatim ſis. Quid ergo facies? Non arma ſumenda ſunt? Et fortaſſe erunt. Non maria emetienda? Fortaſſe etiam uentis minantibus ſolues. Vis reddere beneficium? Benigne accipe, Retuliſti gratiam, non ut ſoluiſſe te putes, ſed ut ſecurior debeas.

Deſpondere animum

Libri ſecundi de beneficijs finis.

IN LIBRVM SECVNDVM.

1 Male renuit. Codex manu ſcriptus habebat retinuit. Ducentē dixit, precibus trahentem, et male renuit, qui uictus improbitate rogantis parum conſtanter negat.

CAP. IIII.

2 Ille ut ſumat. Codex manu ſcriptus habebat, cōſummet. Quidam enim non totum reddūt quod polliciti ſunt

3 In eo quod daturus eſt, daturus es, opinor legendum. Agit enim de his per quos datur beneficiū, qui dum eius gratiam ad ſe trahunt, gratiam danti debitam minuunt.

CAP. V.

4 Potentiæ, ſuæ, longū ſpectaculū. Ex deſcripto codice pro potentiæ repoſui ſuperbiæ. quod ad ſenſū eſt acrius.

5 Potes ob id ingratus eſſe. Codex ſcriptus habebat poteſt ei ob id iam gratus eſſe. fortaſſe poteſt recte legeris. Sentit, beneficio ſic dato nullā deberi gratiā, itaq; ingratus eſſe non poteſt qui accipit.

6 Tardius manus adfert. Varius habebatur hic locus in exemplaribus. Sed in uulgatis diſtinctio uitiarat ſentētiam. Ea eſt. ut occidit, qui remedium non adhibet in tempore, ita manus adfert hoc eſt interficit, qui beneficium ſero dat, quo poterat ſeruari cui dandum erat.

CAP. XI.

7 Sed inuiſum eſt, prior editio habebat iniuſtū eſt. Sed inuiſum quod ex codice manu ſcripto reſtituimus argutiæ pluſculum habet. Ingratum eſt quod non delectat, inuiſum eſt, quod odimus.

CAP. XV

8 Vt coniugia tua urbes ſint. Sic habebant ſuperiores editiones. Atqui licet refragātibus exemplaribus, tamen ſuffragaturis ut ſpero doctis, pro cōiugia repoſuimus, congiaria, quæ dicuntur munera principū. Nam uox coniugia nihil facit ad ſenſum.

CAP. XX.

9 Non an ſeruirent ſeruitutem. Non auxiliabantur exemplaria, tamen ipſa res clamitat aliquid deeſſe. Fortaſſe ſic erat, an uiuerēt, nō &c Poteſt & duabus ſyllabis ſuccurri, ſi legas, pugnātia, utri, non an ſeruirēt ſeruitutem. Nam & Pompeius & Cæſar pariter ambiebant dominatū, & idem accidit quum Octauius inſtrueretur aduerſum Antonium.

CAP. XXI.

10 Qui unius dandi beneficij iniuria uenerat. Sic habebat uetus editio. Quidam codices habebāt in tus dandi beneficij. Quidam in eius, ex figuris autem corruptæ ſcripturæ deprehendi legendum. in ius. ut ſit ἐναντίωσις in duabus uocibus ius, & iniuria. Cæſar habebat ius dandi uitam. ſed hoc ius per iniuriam uſurparat.

CAP. XXVI.

11 Aut nimium ſui ſuſpectum. Sic habebat ſuperior editio ſed citra cōtrouerſiam mendoſe. Codex manu deſcriptus habebat, ſuſpectos. Hinc germanam lectionem reſtituimus, nimius ſui ſuſpectus, ut ſuſpectus ſit a ſuſpicio, quod eſt admiror. non a ſuſpicor.

CAP. XXVII.

12 Ingenij fuit ſterilis tam puſilli quam animi. Puſilli non erat in manu deſcripto Codice, et ſenſui ſupereſſe uidetur. ſterilis ingenij dicit, ob tarditatem, ſterilis animi ob ingratudinem.

CAP. XXIX.

Ne coire quidem in id natura patiatur. pro in id ſcribendum arbitror in idem. & hæc uerba pa/ 13
res animalibus nõ erant in deſcripto Codice, nec uidentur ad ſenſum facere. Sẽtit enim hic uix na
tura poſſe coniũgi, ut idem animal et uelocitate præcellat et uiribus.

CAP. XXXI.

Etiam ſi ille manũ exercere noluit. Ad eum modum habebat uetus lectio. Codex manu ſcriptus 14
habebat illi manum exercere non licuit. Nec dubium quin exerere ſit legendum. ſi per fortunam
non licuit uirtuti manũ exerere, tamen prompta uoluntas gratum facit. Codex deſcriptus habe/
bat, homo, pro homini Vnde ſuſpicor utrãq; uocẽ fuiſſe poſitã. Gratus poteſt homo etiam homi
ni eſſe uoluntate, Nam nemo dubitat, quin deo ſufficiat bona uolũtas.

CAP. XXXV.

Inſanire omnes dicimus. Hic eruditulus aliquis intertexuerat duo uerba ſcilicet ſtultos. Quæ 15
nos ex fide uetuſti Codicis ſuſtulimus, ne quis temere reponat.

LVCII ANNEI SENECAE DE BE/NEFICIIS LIBER TERTIVS.

CAP. I

NON REFERRE beneficijs gratiã, & eſt turpe, & apud omnes habetur, Ebuti Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur, cum interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus diſplicet; adeoq; in contrarium itur, ut quoſdam habeamus infeſtiſſimos non poſt beneficia tantum, ſed propter beneficia. Hæc prauitate naturæ accidere quibuſdam non negauerim, pluribus, quia memoriam tempus interpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos uiguerunt, ea interiecto ſpatio obſoleſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum diſputationem ſcio, cum tu illos non ingratos uocares, ſed oblitos: tanquam ea res ingratum excuſet, quæ fecit. An quia hoc accidit alicui, non ſit ingratus, cum hoc non accidat, niſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, ut furum, homicidarum, quorum una culpa eſt, cæterum in partibus uarietas magna. Ingratus eſt qui beneficium accepiſſe ſe negat, quod accepit. Ingratus eſt, qui diſſimulat. Ingratus, qui non reddit, ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſoluunt, tamen debent, & extat apud illos ueſtigium certe meritorum, intra malam conſciẽtiam concluſorum. Et aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua cauſa poſſunt, ſi illos pudor admonuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas, qualis ſolet ad tẽpus, etiam in malis pectoribus exurgere, ſi inuitauerit facilis occaſio. Hic nunquam fieri gratus poteſt, cui totum beneficium elapſum eſt. Et utrum tu peiorem uocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quẽ etiam memoria? Vitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidant, cæci, qui non uident. Et parentes ſuos non amare impietas eſt, nõ agnoſcere, inſania. Quis tam ingratus eſt, quàm qui quod in prima parte animi poſitum eſſe debuit, & ſemper occurrere, ita ſepoſuit & abiecit, ut in ignorantiam uerteretur? Apparet illum non ſæpe de reddendo cogitaſſe, cui obrepſit obliuio.

Obſoleſcere

CAP. II

Deniq; ad reddendam gratiam, & uirtute opus eſt, & tempore, & facultate, & aſpirante fortuna. Qui meminit, ſine impẽdio gratus eſt. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præſtat, nullum habet, quo lateat patrocinium. Nunquã enim uoluit gratus eſſe, qui beneficium tam longe proiecit, ut extra conſpectum ſuum poneret. Quemadmodum quæ in uſu ſunt, & manum quotidie, tactumq; patiuntur, nunquàm periculum ſitus adeunt, Illa quæ ad oculos non reuocantur, ſed extra conuerſationem, ut ſuperuacua iacuerunt, ſordes ipſa colligunt uetuſtate: ita quicquid frequens cogitatio exercet, ac renouat, memoriæ nunquã ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod ſæpe non reſpexit.

Præter hanc cauſam, aliæ quoque ſunt, quæ nobis merita nõnunquam maxi- me uelant, Prima ac omnium potiſſima, quod nouis ſemper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus, non in id, quod eſt, ſed quod appetitur intenti. Quicquid enim domi eſt, uile eſt. Sequitur autem, ut ubi quod acceperis leue, nouorum cupiditas fecit, auctor quoq; eorum non ſit in precio. Ama- uimus aliquem & ſuſpeximus, & fundatum ab illo ſtatum noſtrum profeſſi ſumus, quàm diu nobis placebant, ea quæ conſecuti ſumus. Deinde irrumpit in animum alio- rum admiratio, & ad ea impetus factus eſt, uti mortalibus mos eſt, ex magnis maio- ra cupiendi, protinus excidit, quicquid ante apud nos beneficium uocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos alijs præpoſuere, ſed ea ſola quæ fortuna præcedentium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam & inuidere, & gratias agere. Quia inuidere querentis & mœſti eſt, gratias agere gaudentis. Deinde quia nemo noſtrum nouit, niſi id tem- pus quod † eum maxime tranſit. Ad præterita rari animũ retorquent, Sic fit, ut præcep tores, eorumq; beneficia intercidant, quia totam pueritiam relinquimus. Sic fit, ut in adoleſcentiam noſtram collata pereant, quia ipſa nunquam retractatur. Nemo quod fuit tanquam in præterito, ſed tanquam in perdito ponit. Ideoq; caduca memo ria eſt futuro imminentium.

CAP. III — *Fundatum* — *Cum, ſuſpicor legendum*

CAP. IIII

Hoc loco reddendum eſt Epicuro teſti monium, qui aſſidue queritur, quod aduerſus præterita ſimus ingrati, quod quæcun- que percepimus bona, non in memoriã reducamus, nec inter uoluptates numeremus, cum certior nulla ſit uoluptas, quàm quæ iam eripi non poteſt. Præſentia bona non- dũ tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere. Futura pendent, & incerta ſunt. Quod præterierit, inter tuta ſepoſitum eſt. Quomodo gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem uitam ſuam trãſtulit? Præſentium intuitus, ac præterito rum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quiſquis ſpei plurimum.

CAP. V

Quemadmodum mi Liberalis quædam res ſemel perceptæ hærent, quædam ut ſcias, nõ eſt ſatis didiciſſe (Intercidit enim eorum ſcientia, niſi contineatur) Geome- triam dico & ſublimium curſum, & ſiqua alia propter ſubtilitatem lubrica ſunt: ita be neficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed numero pluri ma, & temporibus diuerſa, effluunt. Quia (ut dixi) non ſubinde illa tractamus, nec li- benter quid cuiq; debeamus, cognoſcimus. Audi uoces petentium. Nemo non uictu- ram ſemper in animo ſuo memoriam dixit, nemo non deditum ſe & deuotum profeſ- ſus eſt, & ſi quod alius humilius uerbũ, quo ſe oppignoraret, inuenit. Poſt exiguum tempus ijdem illi uerba priora quaſi ſordida, & parum libera euitant, perueniunt dein de eò, quò, ut ego exiſtimo, peſſimus quiſq;, atq; ingratiſſimus peruenit, ut obliuiſcan tur. Adeo tamẽ ingratus eſt, qui oblitus eſt, ut gratus ſit, cui beneficiũ in mentẽ uenit.

CAP. VI

Hoc tamen inuiſum uitium, an impunitum eſſe debeat, quæritur, & an hæc lex, quæ in ſcholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda ſit, qua ingrati datur actio, quæ uidetur æqua omnibus. Quid ni? cum urbes quoq; urbibus, quæ præſtitere exprobrent, & à maioribus collata, à poſteris exigant. Noſtri maiores maximi ſci- licet uiri ab hoſtibus tantum expetierunt beneficia, magno animo dabant, magno perdebant. Excepta Macedonum gente, non eſt in ullam data aduerſus ingratum actio. Magnumq; hoc argumentũ dandum non fuiſſe, quia aduerſus maleficium om- ne conſenſimus, & homicidij, ueneficij, parricidij, uiolatarum religionum, aliubi atq; aliubi diuerſa pœna eſt, ſed ubiq; aliqua. Hoc frequentiſſimum crimen nuſquam pu- nitur, ubiq; improbatur. Neq; abſoluimus illud, ſed cum difficilis eſſet incertæ rei æſtimatio, tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus quæ ad uindices deos mittimus.

CAP. VII — *Forte, creditæ*

Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas cri- men hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium pars optima beneficij pe- rijt, ſi actio, ſicut † certæ pecuniæ, aut ex conducto, aut ex locato datur. Hoc enim ſpe- cioſiſſimum eſt in illo, quod dedimus uel perdituri, quod totum permiſimus accipien- tiũ arbitrio. Si appello, ſi ad iudicẽ uoco, incipit non beneficiũ eſſe, ſed creditũ: Deinde cum res honeſtiſſima ſit referre gratiã, deſinit eſſe honeſta, ſi neceſſaria eſt. Non ma- gis lau

gis laudabit quiſquam gratũ hominem, quàm eũ, qui depoſitũ reddidit, aut quod debe
bat, † extra iudicẽ ſoluit. Ita duas res, quibus in uita humana nihil pulchrius eſt, corrũ/ *al's, citra iudi*
pimus, gratum hominem, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum eſt, ſi be/ *cium*
neficium non dat, ſed commodat: aut in illo qui reddit, non quia uult, ſed quia neceſſe
eſt? Non eſt glorioſa res gratum eſſe, niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe. Adijce nunc quod
huic uni legi omnia fora uix ſufficient. Quis erit, qui non agat, quis, cum quo non aga
tur? Omnes ſua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere dilatant. Præ/
terea quæcunq; in cognitionem cadunt, comprehendi poſſunt, & non dare infinitam
licentiam iudici. Ideo melior uidetur conditio cauſæ bonæ, ſi ad iudicem, quàm ad ar/
bitrum mittitur: quia illum formula includit, & certos, quos non excedat terminos, po
nit: huius libera, & nullis aſtricta uinculis religio, & detrahere aliqd poteſt, & adijcere,
& ſentẽtiam ſuã nõ prout lex, ut iuſtitia ſuadet, ſed prout humanitas, aut miſericordia
impulit, regere. Ingrati actio nõ erat iudicem alligatura, ſed regno liberrimo poſitura.
Quid ſit enim beneficium non conſtat, deinde quantuncunq; ſit refert quàm beni/
gne illud interpretetur iudex. Quid ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæpe & qui
reddidit quod accepit, ingratus eſt, & qui non reddidit, gratus. De quibuſdã etiã im 1
peritus iudex dimittere tabellam poteſt. Vbi feciſſe, aut non feciſſe pronunciandum
eſt, ubi prolatis cautionibus, controuerſia tollitur, ubi inter diſputantes ratio ius di/
cit. Vbi uero animi conjectura capienda eſt, ubi id, de quo ſola ſapientia decernit, *Albũ iudicũ*
in controuerſiam incidit, non poteſt ad hæc ſumi iudex ex turba ſelectorum, quem
cenſus in album, & equeſtris hæreditas miſit.

Itaq; non hæc pa CA. VIII
rum idonea res uiſa eſt, quæ deduceretur ad iudicem, ſed nemo huic rei ſatis idoneus
iudex inuentus eſt: quod non admiraberis, ſi excuſſeris, quid habiturus fuerit diffi/
cultatis, quiſquis in eiuſmodi † regnum exiſſet. Donauit aliquis magnam pecuniam, *al's, reũ egiſ/*
ſed diues, ſed non ſenſurus impendium. Donauit alius, ſed toto patrimonio ceſſu/ *ſet*
rus. Summa eadem eſt, beneficium idem non eſt. Etiam nunc adijce. Hic pecuniam 2
pro addicto dependit, ſed cum illam domo protuliſſet. Ille dedit eãdem, ſed mutuam
ſumpſit, aut rogauit, & ſe obligari ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco
eſſe illum, qui beneficium ex facili largitus eſt, & hunc, qui accepit, ut daret? Tempo
re quædam magna fiunt, non ſumma. Beneficium eſt donata poſſeſſio, cuius ferti/
litas laxare poſſit annonam. Beneficium eſt, unus in fame panis. Beneficium eſt, do
nare regiones, per quas † multa flumina & nauigabilia decurrãt. Beneficium eſt, aren *al's. magna*
tibus ſiti, & uix ſpiritum per ſiccas fauces ducentibus monſtrare fontem. Quis inter 3
ſe iſta comparabit? Quis expendet? Difficilis eſt ſententia, quæ non rem, ſed uim
† rei quærit. Eadem licet ſint aliter data, non idem pendent. Dedit mihi hic benefi/ *aliàs requirit*
cium, ſed non libenter, ſed dediſſe ſe queſtus eſt, ſed ſuperbius me quàm ſolebat, aſ/
pexit, ſed tam tarde dedit, ut plus præſtaturus fuerit, ſi cito negaſſet. Horum quo/
modo iudex inibit æſtimationem, cum ſermo & dubitatio, & uultus meriti gratiam
deſtruant?

Quid quod quædam beneficia uocantur, quia ni/ CAP. IX
mis concupiſcuntur: quædam non ſunt ex hac uulgari nota, ſed maiora, etiam ſi mi/
nus apparent? Beneficium uocas dediſſe potentis populi ciuitatem, in quatuorde/
cim gradus deduxiſſe, & defendiſſe capitis reum: quid utilia ſuaſiſſe? quid retinuiſſe,
ne in ſcelus rueret? quid gladium excuſſiſſe morituro? quid efficacibus remedijs refo/
cillaſſe lugentem? & quod deſiderabat uolentem ſequi, ad uitæ concilium reduxiſſe?
Quid aſſediſſe ægro, & cum ualetudo eius ac ſalus momentis conſtaret, excepiſſe ido
nea cibi tempora, & cadentes uenas uino refeciſſe, & medicum adduxiſſe morienti?
Hæc quis æſtimabit? quis ſimilibus beneficijs iubebit beneficia penſari? Donauit tibi
domum, ſed ego tuã ſupra te ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium, ſed ego naufrago
tabulam. Pugnauit pro te, & uulnera excepit, at ego uitã tibi ſilentio dedi. Cũ aliter
beneficiũ detur, aliter reddatur, paria facere difficile eſt.

Dies præterea beneficio *Paria facere*
reddẽdo nõ dicitur, ſicut pecuniæ creditæ. Itaq; poteſt, qui nõ dum reddidit, reddere. CAP. X
Dic enim, intra quod tẽpus deprehẽdat ingratus. Maxima beneficia probationẽ nõ
habẽt. Sæpe intra tacitã duorum conſcientiã latẽt. An hoc inducimus, ut nunc demus 4

beneficia ſine teſte? Quam deinde pœnā ingratis cōſtituamus? Vnam omnibus cum diſparia beneficia ſint? Inæqualē, & pro cuiuſq; beneficio maiorem, aut minorem? Age, intra pecuniam uerſabitur taxatio, quid quod quædā beneficia uitæ ſunt, & maiora uita? His quæ pronūtiabitur pœna? Minor beneficio? Iniqua eſt. Par & capitalis?

CAP. XI Quid inhumanius, quàm cruentos eſſe beneficiorum exitus. Quædam, inquit, priuilegia parentibus data ſunt. Quomodo horum extra ordinem habita ratio eſt, ſic aliorum quoq; beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem ſacrauimus, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hunc laborem erāt incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur, Cui des, elige ipſe tecum. Si deceptus es, quære, dignum adiuua. In liberis tollendis nihil iudicio tollentium licet,

Alea tota res uoti eſt. Itaq; ut æquiore animo adirent aleam, danda illis aliqua poteſtas fuit. Deinde alia cōditio eſt parentum, qui beneficia, quibus dederunt, nihilominus daturi ſunt. Nec eſt periculum, ne dediſſe illos mentiantur. In cæteris quæri debet, non tantum an receperint, ſed an dederint. Horum in confeſſo merita ſunt, & quia utile eſt iuuentuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos magiſtratus, ſub quorum cuſtodia contineantur. Deinde omnium parentum unum erat beneficium. Itaq; æſtimari ſemel potuit. Alia diuerſa ſunt & diſſimilia, infinitis inter ſe interuallis diſtantia. Itaq; ſub nullam regulam cadere potuerunt, cum æquius eſſet omnia relinqui, quàm omnia æquari.

CA. XII Quædam magno dantibus conſtant, quædam excipientibus magna ſunt, ſed gratuita tribuentibus, quædam amicis data, quædam ignotis. Plus eſt, quanuis idē detur, ſi ei detur, quem noſſe à beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille ſolatia. Inuenies, qui nihil putet eſſe iucūdius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas acquieſcat. Inuenies rurſus, qui dignitati ſuæ, quàm ſecuritati ſuæ conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe iudicet, per quē tutior eſt, quàm ei per quem honeſtior. Proinde iſta maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipſe eligo. Beneficium ſæpe ab ipſo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum uocabis eum, cui beneficiū inſcio, & ſi ſciuiſſet non accepturo, impoſitum eſt: nō uocabis eum, qui utcunq; acceptum non reddidit?

CAP. XIII Aliquis dedit mihi beneficium, ſed idem poſtea fecit iniuriam. Vtrum uno munere ad patientiam omnium iniuriarum aſtringor, an perinde erit, ac ſi gratiam retulerim, quia beneficium ſuum ipſe inſequenti iniuria reſcidit? Quomodo deinde æſtimabis, utrum plus ſit quod accepit, an in quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes difficultates perſequi tentantem. Tardiores inquit ad beneficia danda facimus non uindicando data, nec inficiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoq; tibi econtrario occurrat. Multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, ſi periculum cauſæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam ſollicitiore habituri loco. Deinde erimus per hæc ipſi quoq; ad danda tardiores. Nemo enim libenter dat inuitis, ſed quicunque ad bene faciendum bonitate inuitatus eſt, & ipſa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris, niſi quod uolunt. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter cautum eſt.

CA. XIIII Deinde pauciora erunt beneficia, ſed ueriora. Quid aūt mali eſt inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui nullā legē huic cōſtiuerunt, ut circūſpectius donaremus, circūſpectius eligeremus eos, in quos merita conferuntur. Etiam atq; etiam cui des conſidera. Nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, ſi exiſtimas ſuccurſurum tibi iudicē. Nulla lex te in integrum reſtituet. Solam accipientis fidem ſpecta. Hoc modo beneficia auctoritatem ſuam tenent, & magnifica ſunt. Pollues illa, ſi materiam litium feceris. Aequiſſima uox eſt, & ius gentium præ ſe ferens, redde quod debes. Hæc turpiſſima eſt in beneficio, Redde. Quid reddet? Vitam inquam debet, dignitatem, ſecuritatem, ſanitatem. Reddi maxima quæq; non poſſunt. Aut pro his inquit, aliquid quod tanti ſit. Hoc eſt quod dicebam, interituram tantæ rei dignitatem, ſi beneficium mercem facimus. Non eſt incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad diſcordiam, ſua ſponte in iſta fertur. Quantum poſſimus reſiſtamus, & quærenti occaſiones amputemus.

Vtinam

Vtinam quidem perſuadere poſſemus,ut pecunias creditas tantum à uolentibus accíperent. Vtinam nulla ſtipulatio emptorem uenditori obligaret:nec pacta conuentaq; impreſſis ſignis cuſtodirētur,fides potius illa ſeruaret,& æquum colens animus. Sed neceſſaria optimis prætulerunt,& cogere fidē quàm ſpectare malunt. Adhibentur ab utraq; parte teſtes.Ille per tabulas plurium nomina interpoſitis pararijs facit.Ille non eſt interrogatione contentus,niſi † rem manu ſua tenuit.O turpem humani generis fraudis, ac nequitiæ publicæ confeſſionem,anulis noſtris,pluſq̄animis creditur. In quid iſti uiri ornati adhibiti ſunt, in quid imprimunt ſigna? Nempe ne ille neget accepiſſe ſe,quod accepit.Hos incorruptos uiros & uindices ueritatis exiſtimas? At his ipſis ſtatim non aliter pecuniæ committentur.Itaq; non honeſtius erat,à quibuſdam fidem falli,quàm ab omnibus perfidiam timeri?Hoc unum deeſt auaritiæ,ut beneficia ſine ſponſore non demus.Generoſi animi & magnifici eſt iuuare,& prodeſſe.Qui dat beneficia,deos imitatur,qui repetit fœneratores.Quid illos dū uindicamus,in turbam ſordidiſſimā redigimus? CAP.XV — alìâs,reum

CAP.XVI Plures inquit ingrati erunt ſi nulla aduerſus ingratū datur actio,Imo pauciores,quia maiore delectu dabuntur beneficia.Deinde non expedit notum omnibus fieri,quàm multi ingrati ſint. Pudorem enim rei tollet multitudo peccantium,& deſinet eſſe probri loco commune maledictum.Nunquid iam ulla repudio erubeſcit,poſtquàm illuſtres quædam ac nobiles fœminæ,non cōſulum numero,ſed maritorum annos ſuos computant,& exeunt matrimonij cauſa,nubunt repudij?Tam diu iſtud timebatur,quàm diu rarum erat.Quia uero nulla ſine diuortio acta ſunt,quod ſæpe audiebant,facere didicerunt. Nunquid iam ullus adulterij pudor eſt, poſtquàm eò uētum eſt,ut nulla uirū habeat,niſi ut adulterum irritet? Argumentū eſt deformitatis pudicitia.Quam inuenies tam miſeram,tam ſordidam,ut illi ſatis ſit unū adulterorum par?niſi ſingulis diuiſit horas,& non ſufficit dies omnibus,niſi apud aliū geſtata eſt,apud aliū manſit. † Infrunita & antiquata eſt quæ neſciat matrimoniū uocari unum adulterū.Quemadmodū horum delictorum iam euanuit pudor,poſtquàm res latius euagata eſt,ita ingratos plures efficies &† auctiores,ſi numerare ſe cœperit. — al's,infirmata ἀρχαῖα — al.audaciores

CA.XVII Quid ergo?impunitus erit ingratus?Quid ergo?impunitus erit impius? Quid malignus? Quid auarus?Quid impotēs?Quid crudelis? Impunita tu credis eſſe,quæ inuiſa ſunt?Aut ullum ſupplicium grauius exiſtimas publico odio? Pœna eſt, quod non audet ab ullo beneficium accipere,quod non audet ulli dare,quod omnium deſignatur oculis,aut deſignari ſe iudicat,quod intellectum optimæ rei ac dulciſſimæ amiſit.An tu infelicem uocas,qui caruit acie oculorū, cuius aures morbus obſtruxit, non uocas miſerum eum,qui ſenſum beneficiorum amiſit? Teſtes ingratorum omnium deos metuit,urit illum & angit intercepti beneficij cōſciētia,deniq; ſatis hæc ipſa pœna magna eſt,quod rei (ut dicebam iucundiſſimæ) fructum non percepit. At quem iuuat accepiſſe,æquali perpetuaq; uoluptate fruitur,& animum eius à quo accepit,non rem intuens gaudet.Gratum hominem ſemper beneficium delectat,ingratum ſemel. Comparari autem poteſt utriuſq; uita,cum alter triſtis ſit & ſolicitus, qualis eſſe inficiator ac fraudulentus ſolet,apud quem non parentum,qui debet honor eſt,non educatoris,non præceptorum:alter lætus,hilaris,occaſionem referende gratiæ † expetēs, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiens,nec quærēs quo modo,de quo,quare,ſed quemadmodum plenius uberiuſq; reſpondeat,non ſolum parētibus & amicis, ſed humilioribus quoq; perſonis. Nam etiam ſi à ſeruo ſuo beneficium accepit,exiſtimat non à quo,ſed quid acceperit. — al's expectās

CA.XVIII Quanquàm quæritur à quibuſdam,ſicut ab Hecatone,an beneficium dare ſeruus domino poſſit.Sunt enim qui ita diſtinguant,quædam beneficia eſſe,quædā officia,quædam miniſteria.Beneficiū eſſe,quod alienus det.Alienus eſt,qui potuit ſine reprehenſione ceſſare.Officium eſſe,filij,uxoris,& earum perſonarum,quas neceſſitudo ſuſcitat,& ferre opem iubet.Miniſterium eſſe ſerui,quem conditio ſua eo loco poſuit, ut nihil eorum quæ præſtat,imputet ſuperiori.Præterea ſeruos qui negat dare aliquando beneficium,ignarus eſt iuris humani. Refert enim cuius animi ſit,qui præſtat,nō cuius ſtatus.Nulli præcluſa uirtus eſt,omnibus patet,omnes admittit,omnes inuitat,ingenuos,libertinos,ſeruos,reges,& exu-

les

les.Non eligit domum,nec cenſum,nudo homine contēta eſt,Quid enim erat tuti ad-
uerſus repentina, quid animus magnus promitteret ſibi, ſi certam uirtutem fortuna
mutaret? Si non dat beneficium ſeruus domino,nec regi quiſquàm ſuo,nec duci ſuo
miles.Quid enim intereſt, quali quiſq; teneatur imperio,ſi ſummo tenetur? Nam ſi-
ſeruo quo minus in nomen meriti perueniat neceſſitas obeſt, & patiēdi ultima timor,
idem iſtud obſtabit,& ei qui regē habet,& ei qui ducem,quoniam quanquam ſub diſ
pari titulo,paria in illos licent. Atqui dant regibus ſuis,dant imperatoribus beneficia,
ergo & dominis. Poteſt ſeruus iuſtus eſſe,poteſt fortis,poteſt magnanimus :ergo &
beneficium dare poteſt.Nam & hoc uirtutis eſt,adeoq́; dominis ſerui beneficia poſ-
ſunt dare,ut ipſos ſæpe beneficij ſui fecerint.Non eſt dubium quin ſeruus beneficium
CAP. XIX dare poſſit cuilibet,quare ergo non & domino ſuo poſſit? Quia non poteſt,in-
quit,creditor domini ſui fieri,ſi pecuniam illi dederit.Alioqui quotidie dominum ſuū
obligat.Peregrinantem ſequitur,ægro miniſtrat,& labore ſummo colit. Omnia tamē
iſta quæ alio præſtante beneficia dicerentur,præſtāte ſeruo miniſteria ſunt. Beneficiū
enim id eſt,quod quis dedit,cum illi liceret & non dare.Seruus autem non habet ne-
gandi poteſtatem.Ita non præſtat,ſed paret. Nec id ſe feciſſe iactat,quod non facere
non potuit.Iam ſub iſta lege uincam,& eo perducam ſeruum,ut in multa liber ſit. In-
terim dic mihi,ſi tibi oſtendero aliquē ſeruum pro ſalute domini ſui ſine reſpectu dimi
cantē,& confoſſum uulneribus,reliquias tamen ſanguinis ab ipſis uitalibus funden-
tem,& ut ille effugiendi tempus habeat,moram ſua morte quærentem,hunc tu nega-
bis beneficium dediſſe,quia ſeruus eſt? Si tibi oſtēdero aliquem,ut ſecreta domini pro
dat,nulla tyranni pollicitatione corruptum,nullis territum minis,nullis cruciatibus ui
ctum,auertiſſe quantum potuit,ſuſpitiones quærentis,& impendiſſe ſpiritum fidei,
hunc tu negabis beneficiū domino dediſſe,quia ſeruus eſt? Vide ne eo maius ſit,quo
rarius eſt exemplum uirtutis in ſeruis,eoq́; gratius quod cum ferè inuiſa imperia ſint,
& omnis neceſſitas grauis,commune ſeruitutis odium,in aliquo domini charitas ui-
cit.Ita nō ideo beneficium non eſt,quia a ſeruo profectum eſt,ſed ideo maius,quia de
CAP.XX terrere ab illo nec ſeruitus quidē potuit. Errat ſi quis exiſtimat ſeruitutē in totū ho
minē deſcēdere.Pars melior eius excepta eſt, Corpora obnoxia ſunt & aſcripta dñis:
mens quidē ſui iuris, quæ adeo libera & uaga eſt,ut ne ab hoc quidē carcere cui inclu
ſa eſt teneri queat,quo minus impetu ſuo utatur, & ingentia agat & in infinitū comes
cœleſtibus exeat,Corpus itaq; eſt quod dño fortuna tradidit. Hoc emit,hoc † uendit.
al's uenit Interior illa pars mācipio dari nō poteſt. Ab hac quicquid uenit,liberū eſt.Non enim
aut nos omnia iubere poſſumus,aut in omnia ſerui parere coguntur. Contra rempu-
CAP. XXI blicam imperata nō facient,nulli ſceleri manus commodabunt. Quædam ſunt
quæ leges nec iubēt,nec uetant facere,in his ſeruus materiam beneficij habet, Quàm
diu præſtatur, quod à ſeruis exigi ſolet,miniſterium eſt,ubi pluſquàm quod ſeruo ne-
ceſſe eſt,beneficium. Vbi in affectum amici tranſit,deſinit uocari miniſterium,Eſt ali-
quid quod dñs præſtare ſeruo debeat,ut cibarium,ueſtiarium.Nemo hoc dixit benefi
cium.At indulſit,liberalius educauit,artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit,bene-
ficium eſt.Idem econtrario fit in perſona ſerui.Quicquid eſt quod ſeruilis officij for-
mulā excedit,quod nō ex imperio ſed ex uolūtate præſtatur,beneficiū eſt ,ſi modo tā
CA. XXII tū eſt,ut hoc uocari potuerit,quolibet alio præſtante. Seruus(ut placet Chryſippo)
perpetuus mercennarius eſt.Quemadmodū ille beneficiū dat,ubi plus præſtat quàm
quod operis locauit,ſic ſeruus ubi beniuolentia erga dominum fortunæ ſuæ modum
tranſit,& altius aliquid auſus,quod etiam felicius nato décori eſſet,& ſpem domini an
teceſſit,beneficium eſt intra domum inuentum. An æquum tibi uidetur,quibus ſi mi-
nus debito faciant,iraſcimur,non haberi gratiam,ſi plus debito ſolitoq́; fecerint? Vis
ſcire quando non ſit beneficium? Vbi dici poteſt, quid ſi nollet? Vbi uero id præſtat,
quod nolle licuit,uoluiſſe laudandum eſt.Inter ſe contraria ſunt, beneficium & iniu-
ria.Poteſt dare beneficium domino,ſi à domino iniuriam poteſt accipere. At qui de in
iurijs dominorum in ſeruos,qui audiat,poſitus eſt,qui & ſæuitiam & libidinem, & in
præbendis ad uictum neceſſarijs auariciam compeſcat.Quid ergo? Beneficium domi-
nus

nus à ſeruo accipit? Imò homo ab homine. Deniq; quod in illius poteſtate fuit, fecit. Beneficiũ domino dedit. Ne à ſeruo acceperis, in tua poteſtate eſt. Quis aũt tãtus eſt, quẽ nõ fortuna indigere etiã infimis cogat? Multa iam beneficiorũ exempla referã & diſſimilia, & quædã inter ſe cõtraria. Dedit aliquis dño ſuo uitã, dedit mortẽ: ſeruauit periturũ, & hoc ſi parũ eſt, pereundo ſeruauit. Alius mortẽ dñi adiuuit, alius decepit.

Claudius Quadrigarius in †ſecũdo & uiceſimo annaliũ tradit, quod cum obſideret Drumentum, & iam ad ſummam deſperationẽ uentum eſſet, duos ſeruos ad hoſtem transfugiſſe, & operæprecium feciſſe. Deinde urbe capta, paſſim diſcurrente uictore, illos per nota itinera ad domum in qua ſeruierant, præcucurriſſe, & dominam ſuam ante ſe ægiſſe, & quærentibus quænam eſſet, dominam & quidem crudeliſſimam ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſſos eſſe. Eductam deinde extra muros ſumma cura celaſſe, donec hoſtilis ira †concideret. Deinde ut ſatiatus miles ad Romanos mores cito rediꝫt, illos quoq; ad ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit utrunq; è ueſtigio illa, nec indignata eſt ab his ſe uitam accepiſſe, in quos uitæ neciſq; poteſtatẽ habuiſſet. Potuit ſibi hoc uel magis gratulari. Aliter enim ſeruata munus notæ & uulgaris clementiæ habuiſſet, ſic ſeruata nobilis fabula, & exemplum duarum urbiũ fuit. In tanta confuſione captæ ciuitatis, cum ſibi quiſq; conſuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, ut oſtenderent quo animo facta eſſet prior illa tranſitio, à uictoribus ad captiuam transfugerunt, perſonam parricidarum ferentes, quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerũt, ne domina occideretur, uideri dominam occidiſſe. Nõ eſt, mihi crede non eſt ſeruilis animi, egregiũ factũ fama ſceleris emiſſe.

CA. XXIII
aliter, 12.
al. conſideret à conſido.

†Attenus prætor Marſorum ducebatur ad Romanũ imperatorẽ. Seruus eius gladium militi ipſi, à quo trahebatur eduxit, & primũ dominum occidit. Deinde tempus eſt, inquit, me & mihi conſulere, iam dominum manumiſi, atq; ita ſe uno ictu †tranſegit. Da mihi quenquam, qui magnificentius dominum ſeruauerit?

al. Vetenus
al. traiecit

Corfiniũ Cæſar obſidebat. Tenebat̃ incluſus Domitius. Imperauit medico, eidẽq; ſeruo ſuo, ut ſibi uenenum daret. Cum tergiuerſantem eum uideret, quid cunctaris, inquit, tanq; in tua poteſtate totum iſtud ſit? mortem rogo armatus. Tum ille promi ſit, & medicamentum innoxiũ bibendũ illi dedit, quo cũ ſopitus eſſet, acceſſit ad filiũ eius. Iube me, inquit, adſeruari, dum ex euentu intelligis, an uenenum patri tuo dederim. Vixit Domitius, & ſeruatus à Cæſare eſt. Prior tamen illum ſeruus ſeruauerat.

CA. XXIIII

Bello ciuili proſcriptum dominum ſeruus abſcondit, & cum anulos eius ſibi aptaſſet, ac ueſtem induiſſet, ſpiculatoribus occurrit, nihil ſe deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit, & deinde ceruicem porrexit. Quãti uiri eſt pro domino eo tempore mori uelle, quo erat rara fides, dominum mori nolle in publica crudelitate: item inueniri in publica perfidia fidelẽ, cum præmia proditionis ingentia oſtendantur, præmiũ fidei, mortem concupiſcere?

CAP. XXV

Noſtri ſæculi exempla non prætheribo. Sub Tyberio Cæſare fuit accuſandi frequens, & penè publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas iocantium. Nihil erat tutum. Omnis ſæuiendi placebat occaſio. Nec iam reorũ expectabatur euentus, cum eſſet unus. Cœnabat Paulus prætorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberꝫ Cæſaris habens exſculptam, eminente gemma. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nũc uerba quæſiero, quemadmodum dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factũ ſimul & Maro ex notis illius temporis ueſtigatoribus notauit. At ſeruus eius cui nectebant̃ inſidiæ, ei ebrio anulum extraxit. Et cum Maro conuiuas teſtaretur admotã eſſe imaginem obſcœnis, & iam † proſcriptionẽ componeret, oſtẽdit in manu ſua ſeruus anulum. Siquis hunc ſeruum uocat, & illum conuiuam uocabit.

CA. XXVI
aliter, ſubſcriptionem.

Sub diuo Auguſto nondum hominibus uerba ſua periculoſa erant, iam moleſta. Ruffus uir ordinis ſenatorꝫ inter cœnam optauerat, ne Cæſar ſaluus rediret, ex ea peregrinatione quam parabat, & adiecerat idẽ omnes & tauros, & uitulos optare. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primũ diluxit, ſeruus qui cœnanti ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixiſſet. Hortatur eum, ut Cæſarem occupet, atq; ipſe ſe deferat. Vſus conſilio, deſcendenti Cæſari occurrit. Et cum malam mentem ha

CA. XXVII
Inter cœnam

buiſſe ſe pridie iuraſſet,id ut in ſe & filios ſuos recideret,optauit, & Cæſarem ut igno ſceret ſibi, rediretq; in gratiam ſecum rogauit. Cum dixiſſet ſe Cæſar facere, nemo, inquit,credet te mecum in gratiam rediſſe, niſi aliquid mihi donaueris,petitq; non fa

ἕνεκά μου, qd' ad me attinet ſtidiendam & propitio ſummam,& impetrauit. Cæſar ait,mea cauſa dabo operã, ne unq; tibi iraſcar.Honeſte Cæſar quod ignouit, quod liberalitatem clementiæ adiecit. Quicũq; hoc audiuerit exemplũ,neceſſe eſt Cæſarem laudet,ſed cum ſeruũ ante lau/ dauerit.Non expectas, ut tibi narrẽ manumiſſum, qui hoc fecerat? Nec tamen gratis, Pecuniã pro libertate eius Cæſar numerauit.

C. XXVIII Poſt tot exempla non eſt dubium, quin beneficium aliquando à ſeruo dominus accipiat.Quare potius perſona rem mi/ nuat, quàm perſonam res ipſa cohoneſtet? Eadẽ omnibus principia, eademq; origo. Nemo altero nobilior,niſi cui rectius ingeniũ,& artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine ac multis ſtemmatũ illigata flexuris in parte prima ædiũ collocant,noti magis quàm nobiles ſunt. Vnus omnium parens mũdus eſt,ſiue per ſplendidos,ſiue per ſordidos gradus, ad hũc prima cuiuſq; origo perducit.Nõ eſt,quod te iſti decipiant,cum maiores ſuos recenſent. Vbicunq; fecit nomen illuſtre,ilico deum fingunt. Neminẽ deſpexeris, etiã ſi circa illũ obſoleta ſunt nomina,& parũ indulgente adiuta fortuna:ſiue libertini ante nos habentur, ſiue ſerui, ſiue exterarũ gentiũ homines. Erigite audacter animos, & quicquid in medio ſordidi iacet,trãſilite.Expectat uos in ſummo,magna nobilitas. Quid ſuperbia in tan tam uanitatẽ attollimur,ut beneficia à ſeruis indignemur accipere,& ſortem eorũ ſpe ctemus,obliti meritorũ? Seruũ tu quenq; uocas libidinis & gulæ ſeruus, & adulteræ imò adulterarũ commune mancipiũ? Seruum uocas quenquã? Quo tandem ab iſtis gerulis raperis,cubile iſtud tuũ circumferentibus? Quo te penulati iſti in militũ quidẽ non uulgarẽ cultum ſubornati? Quo inq; te iſti efferunt? ad oſtiũ alicuius hoſtiarij, ad hortos alicuius,ne ordinariũ quidem habentis officium.Et deinde negas tibi bene/ ficium à ſeruo tuo poſſe dari,cui oſculũ alieni ſerui beneficiũ eſt? Quæ eſt tanta animi diſcordia? Eodem tempore ſeruos deſpicis & colis.Imperioſus intra limen atq; impo/ tens,humilis foris,& tam contemptus,ꝗ contemnis. Neq; enim ulli magis abijciunt animos,ꝗ qui improbe tollunt.nulliq; ad calcandos alios paratiores,quàm qui contu melias facere,accipiendo didicerunt.

CA. XXIX Dicenda hæc fuerunt ad contundendã in/ ſolentiã hominum ex fortuna pendentiũ, uindicandumq; ius beneficij dandi à ſeruis, ut à filijs quoq; uindicaretur. Quæritur enĩ, an aliquãdo liberi maiora beneficia dare parentibus ſuis poſſint,quàm acceperint.Illud conceditur, multos filios maiores po/ tentioresq; extitiſſe, quàm parentes ſuos,eoq; illis, meliores fuiſſe. Quod ſi conſtat, poteſt fieri,ut meliora tribuerint,cum & fortuna illis maior eſſet,& melior uoluntas. Quicquid,inquit,eſt,quod dat patri filius,utiq; minus eſt, quia hanc ipſam dandi fa/ cultatem patri debet. Ita nunquã beneficio uincitur, cuius beneficiũ eſt ipſum, quod uincit.Primũ quædam initium ab alijs trahunt,& tamen initijs ſuis maiora ſunt. Nec ideo aliquid non eſt maius eo quod cœpit, quia non potuiſſet intantum procedere, niſi cœpiſſet.Nulla nõ res principia ſua,magno gradu tranſit. Semina omniũ rerum cauſæ ſunt,& tamen minimæ partes ſunt eorũ,quæ gignunt. Aſpice Rhenum,aſpice Euphratẽ, omnes deniq; inclytos amnes,quid ſunt, ſi illos illic unde effluũt æſtimes? Quicquid eſt quo timentur,quo nominãtur,in proceſſu parauerunt. Tolle radicem, nemora non ſurgent,nec tanti montes ueſtientur.Aſpice trabes, ſiue proceritatẽ æſti mes altiſſimã,ſiue craſſitudinem ſpatiumq; ramorum,latiſſime fuſas,quantulũ eſt his comparatũ illud,quod radix tenui fibra cõplectitur? Innituntur fundamentis ſuis tem pla,& illa urbis mœnia,tantum quæ in firmamentũ totius operis iacta ſunt, latẽt. Idẽ in cæteris euenit.Principia ſua ſemper ſequẽs magnitudo obruit.Nõ potuiſſem qcq; conſequi,niſi parentũ beneficiũ anteceſſiſſet.Sed non ideo quicquid conſecutus ſum, minus eſt eo,ſine quo conſecutus non eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet infantem, nihil eorum quæ conſilio ac manu gero, facere potuiſſem, nec in hanc emergere nominis claritatẽ,quam ciuili ac militari induſtria merui,nunquid tamen ideo maximis operi/ bus præferes nutricis officiũ? At quid intereſt,cum æque ſine patris beneficio, quàm ſine

ſine nutricis fomento,nõ potuerim ad ulteriora procedere? Quod ſi initio meo CA,XXX
quicquid iam poſſum debeo,cogita nõ eſſe initiũ mei patrẽ,ne auum quidẽ. Semper
ẽm erit ulterius aliquid, ex quo originis proximæ origo deſcẽdat. Atqui nemo dicit,
plus debere ignotis,& ultra memoriã poſitis maioribus,q̃ patri.Plus aũt debeo,ſi hoc
ipſum quod genuit me pater meus,maioribus ſuis debet.Quicquid præſtiti patri,etiã
ſi magnũ eſt,infra æſtimationẽ paterni muneris eſt,quia non eſſem , ſi non genuiſſet.
Iſto modo etiã ſiquis patrẽ meum ægrum ac moriturũ ſanauerit, nihil præſtare ei po/
tero,quod nõ beneficio eius minus ſit.Nõ enim genuiſſet me pater, † niſi natus eſſet. *al. ni ſanatus*
Sed uide,ne illud uerius ſit æſtimari,an id quod potuit,& id quod fecit,meũ ſit, mea/
rum uiriũ,meæ uoluntatis.Illud quod natus ſum,per ſe intuere quale ſit.Animaduer/
tis exiguũ & incertum,& boni maliq; cõmunẽ materiam,ſine dubio primũ ad omnia
gradum , ſed nõ ideo maiorẽ omnibus,quia primum.Seruaui patrem,& ad ſummam
prouexi dignitatem,& principem urbis ſuæ feci, nec tantum rebus à me geſtis nobili
taui,ſed ipſi quoq; gerendarum ingentem ac facilem,nec tutam minus, quàm glorio/
ſam dedi materiã.Honores,opes,quicquid humanus ad ſe animus rapit,cõgeſſi,& cũ
ſupra omnes ſtarem,infra illũ ſteti.Dic nunc,hoc ipſum,quod iſta potuiſti, patris mu
nus eſt?Reſpondebo tibi,& prorſus,ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt.Sed ſi ad bene ui
uendum minima portio eſt uiuere, & id tribuiſti,quod cum feris mihi, & animalibus
quibuſdã minimis,quibuſdam etiã fœdiſſimis cõmune eſt,noli tibi aſſerere , quod nõ
ex tuis beneficijs,ſed etiã ſine tuis oritur . Puta me uitã pro uita reddidiſſe . Sic quoq;
munus tuũ uici,cum ego dederim ſentienti ſentiens me dare, cum uitã tibi non uolu/
ptatis meæ cauſa , aut per uoluptatẽ dederim , cum tanto maius ſit retinere ſpiritũ,ꝙ
accipere,quanto leuius mori ante mortis metũ. Ego uitam dedi ſtatim illa uſuro, CA.XXXI
tu neſcituro,an uiuerẽ.Ego uitã dedi,mortẽ timenti,tu uitam dediſti,ut mori poſſem.
Ego uitam tibi dedi conſummatã,perfectam,tu me expertem rationis genuiſti , onus
alienũ. Vis ſcire quàm non ſit magnum beneficiũ uitam ſic dare?Si expoſuiſſes,nẽpe
iniuria erat genuiſſe.Quo quidẽ colligo,minimũ eſſe beneficium,patris matriſq; con
cubitum,niſi acceſſerint alia,quæ proſequerẽtur hoc initium muneris, & alijs officijs
ratũ facerent. Nõ eſt bonum uiuere,ſed bene uiuere. At bene uiuo,ſed potui & male.
Ita tamen hoc eſt tuum,quod uiuo. Si uitam imputas mihi per ſe nudã, egentem con
ſilij,& id ut magnũ bonum iactas,cogita te mihi imputare muſcarum ac uermium bo
nũ. Deinde , ut nihil aliud dicã, ꝙ bonis artibus me ſtuduiſſe , ut curſum ad rectũ iter
uitæ dirigerẽ,ipſo beneficio maius q̃ quod dederas,recepiſti. Tu ẽm me mihi rudem
& imperitũ dediſti,ego tibi filiũ, qualem genuiſſe gauderes. Aluit me pater, ſi CA.XXXII
idem præſto,plus reddo,quia non tantũ aluiſſe,ſed à filio ali gaudet, & maiorẽ ex ani
mo meo, ꝙ ex ipſa re percipit uoluptatẽ.Illius alimenta ad corpus tantũ meum perue
nerunt.Quid ſiquis intantum proceſſit, ut aut eloquentia per gentes enoteſceret, aut
iuſtitia, aut bellicis rebus,& patri quoq; ingentẽ circumfunderet famã,tenebraſq; na
talium ſuorũ clara luce diſcuteret,non inæſtimabile in parentes ſuos beneficium con/
tulit? An quiſquã Ariſtonem & Gryllũ,niſi propter Xenophontẽ ac Platonem filios
noſſet?Sophroniſcũ Socrates expirare non patitur. Cæteros enumerare longum eſt,
qui † uiuũt ob nullam cauſam aliã,quàm quod illos liberorũ eximia uirtus tradidit po/ *aliter, durant*
ſteris. Vtrum maius beneficiũ dedit M. Agrippæ pater,nec poſt Agrippam quidem
notus,an patri dedit Agrippa,nauali corona inſignis,unicum adeptus inter dona mi/
litaria decus,qui tot in urbe maxima opera excitauit, quæ & priorem magnificẽtiam
uincerent, & nulla poſtea uincerentur ? Vtrũ Octauius maius ullum beneficiũ dedit
filio,an patri diuus Auguſtus, quãuis illum umbra adoptiui patris abſcõdit? Quantã
accepiſſet uoluptatẽ,ſi illum poſt debellata arma ciuilia,uidiſſet ſecuræ paci præſiden
tem,nõ agnoſcens bonũ ſuum,nec ſatis credens,quoties reſpexiſſet ad ſe,potuiſſe illũ
uirũ in domo ſua naſci.Quid nunc cæteros perſequar,quos iã conſumpſiſſet obliuio,
niſi illos filiorũ gloria è tenebris eruiſſet,& adhuc in luce retineret ? Deinde nõ quæ/
ramus,nũ quis filius patri maiora beneficia reddiderit,ꝙ à patre acceperat,ſed an poſ
ſit aliquis maiora reddere,etiã ſi quæ retuli exempla,nondũ ſatisfaciũt, nec beneficia

Supermico parentum ſuorum ſupermicant. Capit tamen hoc natura, quod nondū ulla ætas tulit.
aliter, prælio Si ſingula paternorum meritorū magnitudinem exuperare non poſſunt, plura in unū
C.XXXII congeſta ſuperabunt. Seruauit in†bello patrem Scipio, & prætexatus in hoſtes equum cōcitat: parum eſt, quod ut perueniret ad patrē, tot pericula, maximos duces, eum maxime prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates, quod ad primam pugnam exiturus tyro per ueteranorum corpora cucurrit, quod annos ſuos tranſiliuit. Adijce ut idem patrē reum defendat, & conſpirationi inimicorū potentium eripiat: ut alterum illi conſulatum, ac tertium aliosꝗ honores etiam conſularibus concupiſcendos congerat, ut pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod eſt militaribus uiris ſpecioſiſſimum, diuitē illum ſpolijs etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parum eſt, adijce ut prouincias, & extraordinaria imperia continuet, adijce ut dirutis maximis urbibus, Romani imperij ſine æmulo ad ortus occaſusꝗ uenturi defenſor & conditor, maiorē
aliter, patrē nobilitatē nobili uiro adijciat. Dic Scipionis† parem, haud dubium eſt, quin generādi uulgare beneficium uicerit eximia pietas & uirtus, ipſi urbi neſcio, utrum maius præ
C.XXXIII ſidium afferens, an decus. Deinde, ſi hoc parum eſt, finge aliquem tormenta patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi inquantū uelis extendere beneficia filij, cum paternum munus & ſimplex ſit & facile, nec danti uoluntariū. Quid neceſſe eſt multis? Dedit etiam quibus dediſſe ſe neſcit. In quo conſortem habet, in quo ſpectauit legem patriam, præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatē, omnia potius quàm eum cui dabat. Quid ſiquis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an maius aliquid dederit quàm acceperat, cum uitam beatā patri reddiderit, acceperit tantum uitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quicquid facis, quicquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quod inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen qui tradiderunt illa tranſcendimus, uticꝗ eos, qui prima elementa docuerunt. Et quāuis ſine illis nemo quicꝗ aſſequi poſſet, nō tamen quantumcūꝗ quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. Multum inter prima ac maxima intereſt. Nec ideo prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

XXXIIII Iam tempus eſt quædam ex noſtra (ut ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficiū
10 dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt uinci. Pater dedit filio uitam, eſt autem aliquid uita melius, ita pater uinci poteſt, quia dedit beneficiū, quo eſt aliquid melius. Etiamnū qui dedit alicui uitam, ſi ſemel & iterum liberatus eſt mortis periculo, maius accepit beneficiū, quàm dedit. Pater aūt uitam dedit. Poteſt autē ſi ſæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficiū accipere, quàm dedit. Qui beneficiū accipit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autē indiget uita qui uiuit, quàm qui natus non eſt, ut qui ne indigere quidem omnino poſſit. Maius ergo beneficium accipit pater, ſi uitam à filio accepit, quàm filius à patre, eo quod natus eſt. Patris beneficia uinci à filij beneficijs nō poſſunt. Quare? quia uitā accepit à patre, quā niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc cōmune eſt patri cum omnibus, qui uitā dederunt alicui. Nō potuiſſent enim referre gratiā, niſi uitam accepiſſent. Ergo nec medico in maius gratia referri poteſt, ſolet enim & medicus uitam dare, nec nautæ, ſi naufragū ſuſtulit. Atqui & horū & aliorū, qui aliquo modo nobis uitam dederunt, beneficia uinci poſſunt, ergo & patrū poſſunt. Si quis mihi beneficiū dedit, quod multorū beneficijs adiuuandum eſſet, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi ꝙ accepi. Pater filio uitā dedit peritura, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur. Filius patri ſi dedit uitam, dedit eam, quæ nullius deſideraret auxiliū, in hoc, ut permaneret. Ergo maius beneficiū accepit à filio pater, qui uitā accepit, ꝙ illi dederat.

C.XXXV Hæc nō deſtruūt parentū uenerationem, nec deteriores illis liberos faciūt, imò etiā meliores. Natura enim glorioſa uirtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum uincendi ſpe uenerit. Id ſi patribus idem uolentibus legibusꝗ contigerit (quoniā pleraꝗ ſunt, in quibus noſtro bono uincimur) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatē parentibus, ut fateantur ſeipſos filiorum beneficijs impares? Niſi hic ita iudicamus, excuſationē damus liberis, & illos ſegniores ad referendā gratiā facimus, quibus ſtimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite

optimi

optimi iuuenes,poſita eſt inter parẽtes ac liberos honeſta cõtentio, dederint maiora, an receperint. Non ideo uicerunt,quia occupauerunt. Sumite modo animũ, qualem decet,& deficere nolite,ut uincatis optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini du/ces,qui ad ſimilia uos cohortentur, ac per ueſtigia ſua ire ad uictoriam ſæpe iam par/ XXXVII
tam ex parentibus,iubeant. Vicit Aeneas patrẽ, ipſe,cuius infantia leue tutũq; geſtamen,grauẽ ſenio, per media hoſtiũ agmina, & per cadentis circa ſe urbis ruinas ferens, cum cõplexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici uadentem ſarcina premeret:tulit illum per ignes,& quid non pietas poteſt,pertulit,colendumq; inter cõditores Romani imperij poſuit. Vicere Siculi iuuenes, cum Aetna maiore ui peragitata,in urbes,in agros,in magnam inſulæ partem effudiſſet incendiũ, uexerunt parentes ſuos,diſſediſſe creditũ eſt ignes, & utrinq; flamma recedente limitẽ adaper/ *Diſſediſſe à diſſido*
tum,per quem tranſcurrerẽt iuuenes digniſſimi,qui magna tuto auderent. Vicit An/tigonus,qui cum ingenti prælio ſuperaſſet hoſtẽ,præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperiũ illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnũ,nolle regnare, cum poſſis. Vicit patrem imperioſum quidẽ Manlius, qui cum ante ad tempus relegatus eſſet à patre, ob ado/leſcẽtiã brutam ac hebetẽ,ad tribunũ plebis qui patri ſuo dixerat diem uenit, petitoq; tempore quod ille dederat, ſperans fore proditorẽ parentis inuiti, & bene meruiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exiliũ pro grauiſſimo crimine inter alia Manlio obijciebat, nactus adoleſcens ſecretum,ſtringit occultatũ ſinu ferrum, & niſi iuras,inquit, te diẽ patri remiſſurum,hoc te gladio transfodiã.In tua poteſtate eſt,utro modo pater meus accuſatorem non habeat. Iurauit tribunus,nec fefellit,& cauſam† accuſationis remiſ/ſæ concioni reddidit.Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere. *al'.actionis*

Alia ex alijs exempla ſunt eorum,qui parentes ſuos periculis eripuerunt,qui ex in/ſimo ad ſummum protulerunt, & è plebe aceruoq; ignobili nunq; tacendos ſæculis XXXVIII
dederunt.Nulla ui uerborum,nulla ingenij facultate exprimi poteſt, quantũ opus ſit, quàm laudabile,quamq; nunq; à memoria hominũ exiturũ,poſſe hoc dicere,Parenti/bus malis parui,ceſſi imperio corũ,ſiue æquum,ſiue iniquũ fuit, obſequentẽ ſubmiſ/ſumq; me præbui,ad hoc unum contumax fui,ne beneficijs uincerer.Certate obſecro uos,&† feſſi quoq; reſtituite aciem.Felices,qui uicerint.Felices, qui uincentur.Quid *al'.fuſi*
eo adoleſcente præclarius,qui ſibi ipſi dicere poterit,neq; enim fas eſt alteri dicere,Pa trem meum beneficijs uici:Quid eo fortunatius ſene,qui omnibus ubiq; prædicabit, à filio ſuo ſe beneficijs uictũ:Quid autẽ eſt felicius,quam †ibi cedere: Finis. *al'.ſibi*

IN LIBRVM TERTIVM.

CAPVT SEPTIMVM.

Vbi feciſſe,aut non feciſſe,&c. Non ſum auſus mutare ſcripturam. Arbitror ita diſtinguendũ, 1
Vbi feciſſe aut non feciſſe pronunciandum eſt,ibi prolatis cautionibus cõtrouerſia tollitur. Vbi uero inter diſputantes ratio ius dicit,ibi animi coniectura capienda eſt.

CAPVT OCTAVVM.

Si in huiuſmodi regnum exiſſet,&c.Vnus codex manu deſcriptus,pro regnum habebat,re/ 2
um. Vnde conijcio fuiſſe ſcriptum à Seneca, Quiſquis in eiuſmodi reum egiſſet, ut eiuſmodi, ſit neutri generis.& ad cauſas referatur,non ad hominem. Qui pararet quempiam agere reum in/gratitudinis,uix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet. Hinc cõiectari poteſt, quanto plus difficultatis habiturus eſſet iudex,de utriuſq; animo pronunciaturus.

Non idem pendent,aut pendunt legendũ eſt,aut pendent erit à pendere futuri tẽporis uerbũ. 3

CAPVT DECIMVM.

An hoc indicimus. Suſpicor fuiſſe ſcriptum,an hoc interdicemus ne fiant bene. &c. aut,An 4
hoc indicimus,ut ne fiant,&c.

CAP. DECIMVMQVARTVM.

Redde quod debes,&c. Hic aliquot uerba deerant,incuria ſcribæ prætermiſſa, quæ repoſui/ 5
mus ex fide duorum uoluminum manu deſcriptorum,quorum cum alterum eſſet in Anglia,al terum Baſileæ,tamen conſentiebant. Et apte quadrant ſententiæ. Hoc admonendũ duxi, ne quis ceu temere adiecta reſecet.

CAP. XVIII.

Vt ipſos ſæpe beneficij ſui fecerint. Vide num legendũ ſit, Vt ipſos ſæpe beneficio ſuos fecerint, 6
aut ſui iuris fecerint.

CAP. XXVI.

Et ſeruus eius quo nectebantur inſidiæ,&c. Quum citra controuerſiam ſit eum locum fuiſſe 7
mendoſum,nec ſuffragarentur exemplaria,repoſuimus lectionem,niſi fallimur,germanã. Pro/cliuis lapſus eſt,ab at in et,& fortaſſe ſcriptum erat quo,pro cui.

CAPVT XXVII.

8 Iam Moleſta. Maiuſcula corrupit ſenſum, nondum erãt periculoſa, quum iam eſſent moleſta. Id indicandum erat, ne quis reponeret ueterem lectionem.

CAPVT XXVIII.

9 Vbicunq; fecit nomen illuſtre, &c. Hic locus uariabat in exẽplaribus, ſed ita ut nihil eſſet, quod poſſes in totum probare. In quibuſdam aberat qui, qui cum maiores ſuos. Verum id haud ita multũ refert ad ſenſum, niſi quod ſermo magis eſt abruptus, id quod Senecæ peculiare eſt. Nonnulli ſic habebant, illo dominum fugiant. Alij, illo deum fugiunt. Rurſus alij dominũ fingunt. Ex his diuinare licet fuiſſe ſcriptum, Vbi quenq; nomen fecit illuſtrem, ilico deum fingunt. Nec diſplicet ubicunq;, ſi legas illuſtrem, nec illuſtre diſplicet, ſi ſubaudias aliquis. Niſi forte pro fecit, legendum eſt, ſtetit. Notat illos qui tument nobilitate maiorum, ac ſibi dij uidentur non homines, reliquosq; faſtidiunt.

CAPVT XXXV.

10 In initio huius capitis hæc uerba ſuſtulimus, Si quid melius uita eſt, & à patre ſola uita datur, poteſt beneficijs à filio uinci pater. Hoc doctus aliquis aſſcripſerat in margine, Senecæ ſententiã ſuis uerbis explicans. at ſcriba ut ſæpe fit retulit in contextũ. Ex fide codicis manu deſcripti quod ſupererat, reſecuimus, ne quis temere reponat.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER QVARTVS.

CAP. I EX omnibus quæ tractauimus Ebuti Liberalis, poteſt uideri nihil tam neceſſarium, aut magis (ut ait Saluſtius) cum cura dicendũ, q̃ quod in manibus eſt: An beneficiũ dare, & inuicem gratiã referre, per ſe res expetendæ ſint. Inueniuntur qui honeſta in mercedẽ colant, quibusq; non placeat uirtus gratuita, quæ nihil habet in ſe magnificum, ſi quicq; habet uenale. Quid enim eſt turpius, quàm aliquem computare, quãti uir bonus ſit, cum uirtutẽ nec lucrum inuitet, nec abſterreat damnũ, adeoq; neminẽ ſpe ac pollicitatione corrũpat, ut cuncta in ſe impẽdere iubeat, ac ſæpius in ultro tributis ſit? Calcatis utilitatibus ad illam eundũ eſt, quocunq; uocauit, quocũq; miſit, ſine reſpectu rei familiaris, interdũ etiã ſine ulla ſanguinis ſui parſimonia uadendum, nec unq̃ imperium eius detrectandũ. Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc†grate fecero? Quod ſi feceris, nihil tibi extra promittitur, ſi quid forte obuenerit cõmodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum precium in ipſis eſt. Si honeſtũ per ſe expetendũ eſt, beneficiũ aũt honeſtũ eſt, nõ poteſt alia eius conditio eſſe, cum eadẽ natura ſit. Per ſe autẽ expetendũ eſſe honeſtum, ſæpe & abunde probatũ eſt.

forte, gratis

CAP. II In hac parte nobis pugna eſt, cũ Epicureorũ delicata & umbratica turba, in conuiuio ſuo philoſophantium, apud quos uirtus uoluptatum miniſtra eſt. Illis paret, illis deſeruit, illas ſupra ſe uidet. Nõ eſt, inquit, uoluptas ſine uirtute. Sed quare ante uirtutẽ eſt? De ordine diſputas. Diſputationem eſſe oportet de re tota, & de poteſtate eius ambigit. Non eſt uirtus, ſi ſequi poteſt. Primæ partes eius ſunt, ducere debet, impare, ſummo loco ſtare. Tu illã iubes ſignũ petere? Quid, inquit, tua refert? Et ego ſine uirtute nego beatã uitam poſſe cõſtare. Ipſam uoluptatem, quã ſequor, cui me mancipaui, remota illa, improbo & damno. De hoc uno diſputat, utrũ uirtus ſummi boni cauſa ſit, an ipſa ſummũ bonũ. Vt hoc unũ quærat, ordinis tantũ exiſtimas mutationẽ? Iſta uero cõfuſio eſt, & manifeſta cæcitas, primis poſtrema præferre. Nõ indignor, quod poſt uoluptatẽ ponitur uirtus, ſed quod omnino cũ uoluptate confertur. Contẽptrix eius & hoſtis eſt, & longiſſime ab illa reſiliẽs, labori ac dolori familiarior, uirilibus incõmodis magis, q̃ iſti effœminato bono inſerenda.

CAP. III Hæc mi Liberalis dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nũc agitur) dare, uirtutis eſt, & turpiſſimum id cauſa ullius alterius rei dare, quàm ut datum ſit. Nã ſi recipiendi ſpe tribueremus, locupletiſſimo cuiq;, non digniſſimo daremus. Nũc uero diuiti importuno, pauperem præferimus. Non eſt beneficium, quod ad fortunã ſpectat. Præterea, ſi ut prodeſſemus, ſola nos inuitaret utilitas, minime beneficia diſtribuere deberent, qui facillime poſſent, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dij uero tot munera, quæ ſine intermiſſione diebus ac noctibus fundunt, non darent. In omnia eñ illis natura ſua ſufficit, plenosq; & tutos, & inuiolabiles præſtat. Nulli ergo beneficium dabũt, ſi una dandi cauſa eſt, ſe intueri, ac commodũ ſuũ.

Iſtud non eſt beneficiũ,ſed fœnus,circumſpicere, nõ ubi optime ponas,ſed ubi quæ/
ſtuoſiſſime habeas,unde facillime tollas. Quod cum longe à dijs remotũ ſit, ſequit̃ ut
liberales ſint. Nam ſi una beneficij dandi cauſa ſit utilitas, nulla autẽ ex nobis utilitas
deo ſperanda eſt,nulla deo dandi beneficij cauſa eſt.

Scio quid hoc loco reſpondeatur. Itaq; non dat deus beneficia, ſed ſecurus & negli/ CAP. IIII
gens noſtri,auerſus à mundo,aliud agit,aut (quæ maxima Epicuro felicitas uidetur) *Aliud agere*
nihil agit,nec magis illum beneficia,quàm iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit,nõ exaudit
precantiũ uoces, & undiq; ſublatis in cœlum manibus uota facientibus,priuata gerit
ac publica. Quod profecto nõ fieret,nec in hunc furorẽ omnes profecto mortales con
ſenſiſſent alloquendi ſurda numina , & inefficaces deos , niſi noſſent illorum benefi/
cia nunc oblata,nunc orantibus data,magna, tempeſtiua, ingentes minas interuentu
ſuo ſoluentia. Quis eſt itaq; tam miſer,tam neglectus, quis tam duro fato, & in pœnã
genitus,ut non tantam deorum munificentiam ſenſerit? Ipſos illos complorantes ſor/
tem ſuam & querulos circumſpice, inuenies non ex toto beneficiorum cœleſtium ex
pertes,neminem eſſe ad quem nõ aliquid ex illo benigniſſimo fonte manauerit. Parũ
autẽ id,quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur. Vt quæ ſequuntur inæquali diſpen/
ſata menſura tranſeamus,parum dedit natura,cum ſe dedit? Non dat deus benefi/ CAP. V
cia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ negas? quæ ſeruas? quæ rapis? Vnde
hæc innumerabilia,oculos,aureis, & animum mulcentia? Vnde illa luxuriam quoq;
inſtruens copia? Neq; enim neceſſitatibus tantummodo noſtris prouiſum eſt, uſq; in
delitias armamur. Tot arbuſta,non uno modo frugifera,tot herbæ ſalutares,tot uarie
tates ciborum,per totum annum digeſtæ,ut inerti quoq; fortuita terræ alimenta præ/
berent? Iam animalia omnis generis,alia in ſicco ſolidoq;,alia in humido innaſcentia,
alia per ſublime dimiſſa , ut omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis confer
ret. Flumina,hæc amœniſſimis flexibus campos cingẽtia , illa præbitura commercia,
uia uaſta,& nauigabili curſu uadentia, ex quibus quædã ſtatis diebus mirabile incre/
mentum trahunt , ut anhela & feruenti ſubiecta cœlo loca ſubita uis æſtiui torrentis
irriget. Quid medicatorũ torrentiũ uenæ? Quid in ipſis litoribus aquarum calentium
exundatio? Te Lari maxime,teq; Fluctibus,& fremitu aſſurgens Benace marino.

Si pauca quis tibi donaſſet iugera,accepiſſe te diceres beneficium,immenſa terrarũ CAP. VI
late patentium ſpacia negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit,& ar
cam tuam(quoniam id tibi magnum uidetur)impleuerit,beneficium uocabis: tot me
talla defodit,tot flumina emiſit in aëra,ſuper quæ decurrunt ſola,aurum uehentia, ar/
genti,æris,ferri,immane pondus omnibus locis obrutum , cuius inueſtigandi tibi fa/
cultatem dedit,ac latentium diuitiarum in ſumma terra ſigna diſpoſuit,negas te acce/
piſſe beneficium? Si domus tibi donetur , in qua marmoris aliquid reſplendeat, & te/
ctum nitidius auro,aut coloribus ſparſum,num mediocre munus uocabis? Ingens ti/
bi domicilium,ſine ullo incendij,aut ruinæ metu ſtruxit,in quo uides non tenues cru/
ſtas,& ipſa qua ſecantur lamina graciliores , ſed integras lapidis precioſiſſimi moles,
ſed totas,uariæ diſtinctæq; materiæ,cuius tu paruula fruſta miraris , tectum uero ali/
ter nocte,aliter interdiu fulgens,negas te ullum munus accepiſſe? Et cum iſta quæ ha
bes magno æſtimes , quod eſt ingrati hominis , nulli debere te iudicas? Vnde tibi iſtũ
quem trahis ſpiritum? Vnde iſtã,per quam actus uitæ tuæ diſponis atq; ordinas lucẽ?
Vnde ſanguinem,cuius curſu uitalis continetur calor? Vnde iſta palatum tuum ſapo
ribus exquiſitis ultra ſatietatẽ laceſſentia? Vnde hæc iritamenta iam laſſæ uoluptatis?
Vnde iſta quies,in qua putreſcis,ac marces? Nõne ſi gratus es, dices, deus nobis hæc
ocia fecit. Namq; erit ille mihi ſemper deus,illius aram Sæpe tener noſtris ab ouili
bus imbuet agnus. Ille meas errare boues(ut cernis) & ipſum Ludere quæ uellem
calamo permiſit agreſti? Ille deus non eſt,qui paucas boues,ſed qui per totum orbẽ ar
menta dimiſit,qui gregibus ubiq; paſſim uagantibus pabulũ præſtat, qui paſcua hy/
bernis æſtiua ſubſtituit,qui non calamo tantum cantare,& agreſte atq; inconditũ car
men,ad aliquam† tamen obſeruationẽ modulari docuit,ſed tot artes,tot uocũ uarieta *al. tantum ob*
tes,tot ſonos, alios ſpiritu noſtro,alios externo cãtus ædituros cõmẽtus eſt. Neq; ẽm *lectationem*

noſtra iſta quæ inuenimus dixeris, non magis,quàm quod creſcimus, quàm quod ad cōſtitutū tēpus ſua corpori officia reſpōdent. Nunc puerilīū dentiū lapſus, nunc ad ſurgentē iam ætatē,& in robuſtiorē gradū tranſeuntē pubertas,& ultimus ille dies fugienti uitæ terminū ponens.Inſita ſunt nobis omniū ætatū,omniūq; artiū ſemina,magiſterq; ex occulto deus,producit ingenia.

CAP. VII Natura,inquit,hæc mihi præſtat.Nō intelligis te,cum hoc dicis,mutare nomen deo.Quid eñ aliud eſt natura,quàm deus, & diuina ratio toti mundo & partibus eius inſerta? Quoties uoles,tibi licet aliter hūc autorē rerum noſtrarū compellare,& Iouem,†id eſt,optimū ac maximū,rite dices, & tonantē & ſtatorē:qui nō (ut hiſtorici tradiderunt) ex eo quod poſt uotū ſuſceptum, acies Romanorū fugientiū ſtetit,ſed quod ſtant beneficio eius omnia,ſtator ſtatilioq; eſt:hunc eundemq; & fatū ſi dixeris,nō mentieris.Nā cum fatū nihil aliud ſit quàm ſeries implexa cauſarū,ille eſt prima omniū cauſa, ex qua cæteræ pendent. Quæcunq; uoles illi nomina proprie aptabis,uim aliquā effectumq; cœleſtem continentia. Tot appellationes eius poſſunt eſſe,quot munera.

†al. illum

CAP. VIII Hunc & Liberū patrē,& Herculē, ac Mercurium noſtri putāt.Liberū patrē,quia omniū parens ſit,quod primū inuenta ſeminū uis eſt,cōſultura per uoluptatē.Herculē,quia uis eius inuicta ſit,quūq; laſſata fuerit operibus æditis,in ignē receſſura.Mercurium,quia ratio penes illum eſt,numerusq; & ordo,& ſcientia.Quocunq; te flexeris, ibi illū uidebis occurrentē tibi. Nihil ab illo uacat.Opus ſuum ipſe implet.Ergo nihil agis ingratiſſime mortaliū, qui te negas deo debere,ſed naturæ.Quia nec natura ſine deo eſt,nec deus ſine natura, ſed idē eſt utrūq;,nec diſtat officiū.Si quod à Seneca accepiſſes, Anneo te diceres debere,uel Lucio,nō creditorē mutares,ſed nomen.Quoniā ſiue prænomen eius,ſiue nomen dixiſſes,ſiue cognomen,idē tamen ille eſſet.Sic nūc naturā uoca fatum,fortunāq;,omia eiuſdem dei nomina ſunt, uarie utētis ſua poteſtate.Et iuſticia,probitas,prudētia,fortitudo,frugalitas unius animi bona ſunt.Quicquid horū tibi placuit,animus placet.

CAP. IX Sed ne aliā diſputationem ex obliquo habeā, plurima beneficia ac maxima in nos deus confert ſine ſpe recipiendi.Quoniā nec ille collato eget,nec nos ei quicq̄ cōferre poſſumus.Ergo beneficiū per ſe expetenda res eſt,una ſpectatur in eo accipientis utilitas.Ad hanc accedamus ſepoſitis commodis noſtris.Dicis,inquit,diligenter eligendos,quibus beneficia debeamus, quia ne agricolæ quidem ſemina arenis committāt.
2 Noſtram utilitatem in beneficijs dandis ſequimur,quemadmodū in arādo ſerendoq;. Neq; enim ſerere per ſe res expetenda eſt. Præterea quæritis beneficium quod nō eſſet faciendum,ſi per ſe beneficiū dare expetenda res eſſet,quocunq; loco, & quocūq; modo daretur,beneficiū erat. Honeſtum propter nullam aliā cauſam, quàm propter ipſum ſequimur.Tamen etiamſi nihil aliud ſequēdum eſt, quærimus quid faciamus, & quādo,& quemadmodū,per hæc eñ cōſtat.Itaq; cū eligo cui dē beneficiū, id ago, ut quādoq; beneficiū ſit.Quia ſi turpi datur,nec honeſtū eſſe poteſt,nec beneficiū.

CAP. X Depoſitū reddere per ſe res expetenda eſt,non tamen ſemper reddā. Nec quolibet loco,nec quolibet tempore.Aliquando nihil intereſt, utrum inficier, an palàm reddā. Intuebor utilitatē eius,cui redditurus ſum,& nociturū illi depoſitū negabo. Idē in beneficio faciā. Videbo quando dem,cui dem,quemadmodū,quare.Nihil eñ ſine ratione faciendū eſt.Non eſt autē beneficiū,niſi quod ratione dat̄,quoniā ratio,omnis honeſti comes eſt. Quàm ſæpe hominū, donationē ſuam inconſultā obiurgātium,hanc audimus uocem,Mallem perdidiſſe, quàm illi dediſſe. Turpiſſimum genus dandi eſt incōſulta donatio,multoq; grauius male dediſſe beneficiū, q̄ nō recepiſſe.Aliena eñ culpa eſt,quod non recepimus,quod cui daremus nō elegimus,noſtra.In electione nihil minus,quàm hoc quod exiſtimas ſpectabo,à quo recepturus ſim.Eligo enim eum qui gratus,non qui redditurus ſit.Sæpe autem & nō redditurus gratus, ingratus, qui reddidit. Ad animū tendit æſtimatio mea.Ideo locupletem,ſed indignum præteribo, pauperi uiro bono dabo.Erit enim in ſumma inopia gratus, & cum omnia illi deerūt, ſupererit animus,Non lucrum ex beneficio capto,non uoluptatem,nō gloriam, Uni placere contentus,in hoc dabo,ut quod oportet, faciā. Quod oportet autem,non eſt ſine electione,quæ qualis futura ſit, interrogas.

Eligam

Eligam uirum integrum,ſimplicem,memorem,gratum,alieni abſtinentem, ſui nõ auarum,non tenacem,beneuolum.Hunc uero cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat,ex quo referre gratiam poſſit,ex ſententia res geſta erit.Si utilitas me & ſordida computatio liberalẽ facit,ſi nulli proſum,niſi ut inuicem ille mihi proſit, non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquasq́ regiones, nõ dabo abſuturo ſemper, non dabo ſic affecto,ut ſpes ei nulla ſit conualeſcendi,nõ dabo ipſe deficiens.†Nõ em̃ dabo in tempus recipiendi.Atqui ut ſcias,rem per ſe expetendã eſſe,benefacere,aduenis modo in noſtrũ delatis portum, & ſtatim abituris ſuccurrimus. Ignoto naufrago nauem qua reuehatur & damus & inſtruimus. Diſcedit ille uix ſatis noto ſalutis autore, & nunq́ amplius in conſpectũ noſtrum reuerſurus, debitores nobis deos delegat, precaturq́ ut illi pro ſe gratiã referant.Interim nos iuuat ſterilis beneficij conſcientia. Quid cum in ipſo uitæ fine conſtituti ſumus,cum teſtamentum ordinamus,nõ beneficia nobis nihil profutura diuidimus? Quantũ temporis cõſumitur,quamdiu ſecreto agitur,quantũ & quibus demus? Quid em̃ intereſt, quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunq́ diligẽtius damus,nunq́ magis iudicia noſtra torquemus,q́ ubi remotis utilitatibus,ſolum ante oculos honeſtũ ſtetit, tamdiu officiorũ mali iudices,quamdiu illa deprauat ſpes ac metus,ac†incertiſſimũ uitium,uoluptas. Vbi mors intercluſit omnia, & ad ferendã ſententiam incorruptũ iudicẽ miſit,quærimus digniſſimos, qbus noſtra tradamus.Nec quicq́ cura ſanctiore cõponimus,q́ quod ad nos nõ pertinet. CAP. XI

al. Non enim habeo tẽpus

aliter, inertiſſimum.

Et mehercule tunc magna uoluptas ſubit cogitantẽ,hunc ego locupletiorẽ faciã,& huius dignitati adiectis opibus aliquid ſplendoris affundam.Si non damus beneficia, niſi recepturi,inteſtatis moriendũ ſit. Dicitis,inquit,beneficiũ creditũ inſolubile eſſe, creditum autem non eſt res per ſe expetenda.Cum creditũ dicimus,imagine & tranſlatione utimur.Sic enim & legem ſcimus iuſti iniuſtiq́ regulam eſſe, & regula nõ eſt res per ſe expetenda.Ad hæc uerba demonſtrandæ rei cauſa deſcendimus.Cum dico creditum,intelligitur tanquam creditum. Vis ſcire? adijcio inſolubile, cum creditum nullum non ſolui aut poſſit,aut debeat. Adeo beneficium utilitatis cauſa dandum nõ eſt,ut ſæpe, quemadmodum dixi,cum damno ac periculo dandum ſit. Si latronibus circumuentum defendo,ut tuto tranſire permittatur, reum gratia laborantem tueor, & hominum potentiũ factionem in me conuerto,quas illi detraxero ſordes,ſub accuſatoribus iiſdẽ fortaſſe ſumpturus, cum abire in partem alterã poſſim, & ſecurus ſpectare aliena certamina,ſpondeo pro iudicato,&†ſuſpẽſum amici bonis libellũ deijcio, creditoribus eius me obligaturus,ut poſſim ſeruare proſcriptũ, ipſe proſcriptionis periculum adeo. Nemo Tuſculanum atq́ Tiburtinũ emere paratus, ſalubritatis cauſa, & æſtiui ſeceſſus,quoto anno empturus ſit diſputat,cum emerit,tuendum eſt.Eadem in beneficijs ratio eſt.Nam cum interrogaueris,quid reddat,reſpondebo bonam conſcientiam.Quid reddit beneficium? Dic tu mihi,quid reddat iuſticia, quid innocẽtia, quid magnitudo animi,quid pudicitia,quid temperantia, ſi quicq́ præter ipſas petis? CAP. XII

al. ſuſpenſis

Mundus in quid inceſſum abſoluit? in quid ſol diẽ extendit & cõtrahit? Omnia iſta beneficia ſunt,fiunt em̃ nobis profutura.Quomodo mundi officium eſt circumagere rerum ordinẽ,quomodo ſolis loca mutare,ex quibus oriatur,in quæ cadat,& hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio,ita uiri officiũ eſt inter alia,& beneficiũ dare. Quare ergo dat? Ne non det,ne occaſionẽ benefaciẽdi perdat. Vobis uoluptas eſt inertis ocij facere crepuſculum,& ſecuritatẽ ſopitis ſimillimam appetere,& ſub†depreſſa umbra latitare,tenerrimisq́ cogitationibus,quas tranquillitatẽ uocatis,animi marcentis oblectare torporem,& cibis potionibusq́ intra hortorum latebras,corpora ignauia pallẽtia ſaginare: nobis uoluptas eſt dare beneficia uel laborioſa,dũ aliorũ labores leuẽt, uel periculoſa,dũ alios à piculis extrahãt, uel rationes noſtras aggrauatura, dũ aliorũ neceſſitates & anguſtias laxẽt.Quid mea intereſt,an recipiã beneficia? Etiã cum recepero danda ſunt.Beneficiũ eius commodũ ſpectat cui præſtatur,nõ noſtrũ. Alioquin nobis illud damus.Itaq́ multa quæ ſummam utilitatem alijs afferunt, precio gratiam perdunt. Mercator urbibus prodeſt, medicus ægris, mango uenalibus,ſed omnes iſti quia ad alienũ commodum pro ſuo ueniunt, non obligant eos,quibus proſunt. CAP. XIII

aliter, denſa.

Non eſt

CAP. XIIII Nõ eſt beneficium quod in quæſtum mittitur. Hoc dabo,hoc recipiam,auctio eſt. Non dicam pudicam,quæ amatorem ut incenderet reppulit, quæ aut legem,aut uirũ timuit,ut ait Ouidius, Quæ quia non licuit non dedit,illa dedit. Non immerito in numerum peccãtium refertur,quæ pudicitiam timori præſtitit,nõ ſibi.Eodem modo qui beneficium ut reciperet dedit,non dedit.Ergo & nos beneficium damus animalibus,quæ aut uſui,aut alimento futura nutrimus: beneficium damus arbuſtis quæ colimus,ne ſiccitate , aut immoti & neglecti ſoli duricia laborent. Nemo ad agrum colendum ex æquo & bono uenit, nec ad ullam rem , cuius extra ipſam fructus eſt. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara,nec ſordida , ſed humana , liberalis cupiens dare etiã cum dederit,& augere nouis ac recentibus uetera, non habens propoſitum,quanto ei qui præſtat bono futura ſit,alioquin humile eſt,ſine laude,ſine gloria,prodeſſe,quia expedit. Quid magnifici eſt ſe amare , ſibi parcere, ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis uera beneficij dandi cupido auocat,Ad detrimentum,iniecta manu trahit,& utilitates relinquit,ipſo benefaciendi opere lætiſſima.

CAP. XV Nunquid dubium eſt,quin contraria ſit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere per ſe uitanda ac fugienda res eſt,ſic beneficium dare per ſe expetendũ. Illic turpitudo contra omnia præmia in ſcelus hortantia ualet, ad hoc inuitat honeſti per ſe efficax ſpecies.Non mentiar,ſi dixero neminem non amare beneficia ſua,neminem nõ ita compoſitum animo,ut non libentius eum uideat,in quem multa congeſſit, cui nõ cauſa ſit iterum dandi beneficij,ſemel dediſſe.Quod non accideret, niſi nos ipſa delectarent beneficia.Quàm ſæpe dicentem audias:Non ſuſtineo illum deſerere,cui dedi uitam,quem è periculo eripui. Rogat me ut cauſam ſuam contra homines gratioſos agam.Nolo,ſed quid faciã?Iam illi ſemel,iterumq; affui.Non uides ineſſe iſti rei propriam quandam uim,quæ nos beneficia dare cogit? Primũ quia oportet, deinde quia dedimus.Cui initio ratio nõ fuiſſet præſtandi,aliquid ei præſtamus ob hoc,quia præſtitimus.Adeoq; nos ad beneficia nõ impellit utilitas,ut & inutilia tueri ac fouere perſeueremus ſola beneficij charitate,cui etiã infeliciter dato,indulgere,tã naturale,ꝙ liberis prauis.

CAP. XVI Iidem iſti gratiam referre ipſos fatentur,nõ quia honeſtũ eſt , ſed quia utile,quod non eſſe ita,minore opera probandũ eſt. Quia quibus argumentis collegimus beneficiũ dare per ſe rem expetendã eſſe,iiſdem etiã hoc collegimus.Fixum eſt illud,à quo in cætera probationes noſtræ exeunt,honeſtũ ob nullam aliam cauſam , ꝙ quia honeſtum ſit,coli.Quis ergo controuerſiam facere audebit,an gratum eſſe, honeſtũ ſit?Quis non ingratum deteſtetur hominem,ſibiipſi inutilem? Quid autẽ, cum tibi narratur de eo,qui aduerſus ſumma beneficia amici ſui,ingratus eſt,quomodo id fecerit:utrum tanquam rem turpem fecerit, an tanquam utilem rem ſibi & profuturã commiſerit?Puto nequam hominem exiſtimas , cui pœna,non cui curatore opus ſit. Quod nõ accideret,niſi gratum eſſe per ſe expetendũ,honeſtumq; eſſet. Alia fortaſſe minus dignitatem ſuam præferunt, & an ſint honeſta interprete egent, hoc expoſitũ eſt pulchriusꝙ,quàm ut ſplendor eius dubie ac parũ luceat. Quid tã laudabile , quid tam æqualiter in omnium animos receptum,quàm referre bene meritis gratiam?

CA. XVII Ad hoc,dic mihi,quæ cauſa nos perducit?Lucrum,quod qui non contẽnit, ingratus eſt?Ambitio? Et quæ iactatio eſt ſoluiſſe , quod debebas? Metus nullus ingrato. Huic enim uni rei non poſuimus legem,tanquã ſatis natura cauiſſet, quomodo nulla lex amare parentes,indulgere liberis iubet.Superuacuum eſt,inquit,in naturæ ius impelli.Quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt,quem cum naſcitur trahit,Ita ne ad hoc quidem,ut honeſta per ſe petat.Placet ſuapte natura,adeoq; gratioſa uirtus eſt,ut inſitum ſit etiam malis,probare meliora. Quis eſt qui non beneficus uideri uelit?qui non inter ſcelera & iniurias opinionem bonitatis affectet?qui non ipſis quæ impotentiſſime fecit,ſpeciem aliquam induat recti? Velit quoq; his uideri beneficium dediſſe,quos læſit?Gratias itaq; agi ſibi ab his quos afflixere patiunt̃,bonosq; ſe ac liberales fingunt,quia præſtare non poſſunt.Quod non facerẽt,niſi illos honeſti & per ſe expetendi amor cogeret moribus ſuis opinionẽ contrariã quærere, & nequiciã abdere,cuius fructus cõcupiſcitur , ipſa uero odio,pudoriq; eſt,nec quiſq; tantũ à

naturali

naturali lege deſciuit,& hominẽ exuit, ut animi cauſa malus ſit. Dic ergo cuilibet ex
iſtis qui rapto uiuunt,an ad illa quæ latrocinijs & furtis conſequuntur,malint ratione Nequiciã ſub/
bona peruenire? Optabit ille cui graſſari,& tranſeuntes percutere,quæſtus eſt,potius inde uocat,
illa inuenire,quàm eripere. Neminem reperies qui nõ nequitiæ præmijs ſine nequitia maliciã etiã
frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod uirtus in omniũ animos in ſceleribus
lumen ſuum permittit,etiam qui non ſequuntur illam,uident. quibuslibet.

Vt ſcias per ſe expetendum eſſe grati animi affectionem,per ſe fugienda res eſt in/ CAP. XVIII
gratum eſſe,quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat, ac diſtrahit,
quàm hoc uitium. Nam quo alio tuti ſumus, quàm quod mutuis iuuamur officijs?
Hoc uno inſtructior uita,contraq; incurſiones ſubitas munitior eſt beneficiorũ com/
mercio. Fac nos ſingulos, quid ſumus? Præda animaliũ & uictimæ, ac belliſſimus &
facillimus ſanguis. Quoniam cæteris animalibus in tutelam ſui ſatis uirium eſt: quæ/
cunq; uaga naſcebantur,& actura uitam ſegregem,armata ſunt. Hominem imbecilli Segrex
tas cingit,non unguium uis, non dentium,terribilem cæteris fecit. Nudum & infir/
mum ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium cæteris,ualidiſſimum fa/ 5
cerent,rationem,& ſocietatem. Itaq; qui par eſſe nulli poſſet,ſi ſeduceretur, rerũ po/
titur, ſocietas illi dominiũ omnium animalium dedit. Societas terras gentium in alie/ 4
næ naturæ tranſmiſit imperium,& dominari etiam in mari iuſſit. Hæc morborum im
petus arcuit,ſenectuti adminicula proſpexit,ſolatia contra dolores dedit. Hæc fortes
nos facit,quod licet contra fortunam aduocare. Hanc ſocietatem tolle,& unitatem ge Vnitas
neris humani,qua uita ſuſtinetur ſcindes. Tolletur autem, ſi efficies ut ingratus ani/
mus nõ per ſe uitandus ſit,ſed quia aliud illi timendũ eſt. Quàm multi ſunt enim qui/
bus†ingratos eſſe tuto licet? Deniq; ingratum uoco,quiſquis metu gratus eſt. al', ingratis

Deos nemo ſanus timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria. Nec quiſquã amat quos CAP. XIX
timet. Tu deniq; Epicure deum inermem facis, Omnia illi tela omnem detraxiſti po/
tentiam,& ne cuiquam metuendus eſſet,proieciſti ipſum metum. Hunc igitur ſeptũ
ingenti quidem & inexplicabili muro, diuiſumq; à contactu & à conſpectu morta/
lium, non habes quare uerearis, nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia eſt. In
medio interuallo huius & alterius cœli deſertus,ſine animali,ſine homine,ſine re,rui/
nas mundorum ſupra ſe circaq; ſe cadentium euitat, non exaudiens uota, nec noſtri
curioſus. Atqui hunc uis uideri colere,non aliter quàm parentẽ,grato,ut opinor, ani/
mo: aut ſi non uis uideri gratus,quia nullum habes illius beneficium, ſed te atomi, &
iſtæ micæ tuæ forte ac temere conglobauerunt,cur colis? Propter maieſtatẽ, inquis,
eius eximiã,ſingularẽq; naturã, Vt concedã tibi,nempe hoc facis nulla ſpe,nullo pre/
cio inductus. Eſt aliquid per ſe expetendũ,cuius te ipſa dignitas ducit. Id eſt,honeſtũ.
Quid eſt autẽ honeſtius,ꝙ gratũ eſſe? Huius uirtutis materia tam late patet, ꝙ uita.

Sed ineſt,inquit,huic bono etiam utilitas aliqua, cui enim uirtuti non ineſt? ſed id CAP. XX
propter ſe expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra ſe commoda, ſepoſitis
quoque illis ac remotis placeat. Prodeſt gratum eſſe,ero tamen gratus etiam ſi nocet.
Qui gratus eſt, quid ſequit? Vt hæc res illi alios amicos,alia beneficia cõciliet? Quid
ergo ſiquis ſibi offenſas concitaturus eſt? Siquis intelligit,adeo per hoc ſe nihil conſe/
cuturum, ut multa etiam ex appoſito acquiſitoq; perdenda ſint, non libens in detri/
menta deſcendit. Ingratus eſt,qui in referenda gratia ſecundum datum uidet,qui ſpe/
rat cum reddit. Ingratum uoco, qui ægro aſſidet,quia teſtamentum facturus eſt, cui
de hæreditate,aut de legato uacat cogitare. Faciat licet omnia quæ facere bonus ami
cus & memor officij debet, ſi animo eius obuerſatur ſpes, ſi lucri captator eſt, & ha/
mum iacit,ut aues quæ laceratione corporum aluntur, lapſa morbo pecora, & caſura
è proximo ſpeculantur,ita hic imminet morti,& circa cadauer uolat. Gratus animus
ipſa uirtute propoſiti ſui capitur.

Vis ſcire hoc ita eſſe, nec illum utilitate corrumpi? Duo ſunt genera grati homi/ CAP. XXI
nis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat,reddit. Hic fortaſſe oſtentare
ſe poteſt, habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gratus qui bono animo accepit
beneficium, bono dedit. Hic intra conſcientiam occluſus eſt. Quæ illi contingere
poteſt

poteſt utilitas ex affectu latenti? Atque hic etiam ſi ultra facere nil poteſt, gratus eſt, Amat,debet,referre gratiam cupit.Quicquid ultra deſideras, non ipſi deeſt. Artifex eſt etiam cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt, Nec minus canendi peritus,cuius uocem exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit. Volo referre gratiã, poſt hoc aliquid ſupereſt,non ut gratus, ſed ut ſolutus ſim.Sæpe eñ & qui gratiã retulit,ingratus eſt,& qui non retulit,gratus.Nam ut omnium aliarum uirtutum,ita huius ad animum tota æſtimatio redit. Hic ſi in officio eſt, quicquid defuit,fortuna peccat.Quomodo eſt diſertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compreſſis manibus, uel etiam alligatis, quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt,quia conſumatæ ſcientiæ nihil deeſt,etiam ſiquid obſtat quo minus ſe utatur, Ita gratus eſt, etiã qui uult tantũ, nec habet huius uoluntatis ſuæ ullum alium, quàm ſe teſtem. Imò amplius adijciam. Eſt aliquando gratus,etiam qui ingratus uidetur,quem mala interpres opinio in contrarium tradidit.Hic quid aliud ſequitur,quàm ipſam conſciẽtiam, quæ etiam obruta delectat,quæ concioni ac famæ reclamat,& in ſe omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contrà ſentientium aſpexit,non numerat ſuffragia,ſed una ſententia uincit? Si uero bonã fidem perfidiæ ſupplicijs affici uidet,non deſcendit è faſtigio, ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit.

CAP.XXII Habeo,inquit,quod uolui,quod petij. Nõ pœnitet nec pœnitebit,nec ulla iniquitate me eò fortuna perducet,ut hanc uocẽ audiam, Quid mihi uolui? quid mihi nunc prodeſt bona uolũtas? Prodeſt & in eculeo,prodeſt & in igne,qui ſi ſingulis membris admoueatur,& paulatim uiuum corpus circumeat, licet ipſum corpus plenum bona conſcientia ſtillet,placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit.Nunc quoq; illud argumentum quamuis dictum iam,reducat̃. Quid eſt quare grati uelimus eſſe, cum morimur, quare ſingulorum perpendamus officia, quare id agamus in omnẽ uitam noſtram memoria decernente,ne cuius officij uideamur obliti. Nihil iam ſupereſt,quò ſpes porrigatur, in illo tamen cardine poſiti,abire è rebus humanis quàm gratiſſimi uolumus. Eſt uidelicet magna in ipſo opere merces rei,& ad alliciendas mentes hominum ingens honeſti potẽtia,cuius pulchritudo animos circumfundit,& delinitos admiratione luminis ac fulgoris † ſui rapit. *aliter,ui* At multa
5 hinc cõmoda oriuntur.Et tutior eſt uita melioribus, atq; ſecundum bonorum iudiciũ etiam ſecurior, quã innocentia,quam grata mens proſequitur.Fuiſſet enim iniquiſſima rerum natura,ſi hoc tantũ bonum miſerum, & anceps & ſterile feciſſet. Sed illud intuere,an ad iſtam uirtutem quæ ſæpe tuto ac facili datur,etiam per ſaxa,& rupes,& feris ac ſerpentibus obſeſſum iter,fueris iturus.

CA.XXIII Non ideo per ſe non eſt expetendum,cui aliquid extra quoq; emolumenti adhæret.Ferè enim pulcherrima quæq; multis & aduentitijs comitata ſunt dotibus,ſed illas trahunt,ipſa præcedunt.Num dubium eſt,quin hoc humani generis domiciliũ, circuitus ſolis ac lunæ uicibus ſuis temperet? quin alterius calore alantur corpora,terræ relaxentur,immodici humores comprimantur,alligantis omnia hyemis triſtitia frangatur,alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur maturitas frugum? quin ad huius curſum fœcunditas humana reſpondeat, quin ille annum obſeruabilem fecerit circumactu ſuo, hæc menſem minoribus ſphæræ ſpatijs flectens? Vt tamen detrahas iſta,non erat ipſe ſol, idoneum oculis ſpectaculum,dignusq; adorari,ſi tantum præteriret? Non erat digna ſuſpectu luna,etiam ſi ocioſum ſydus tranſcurreret? Ipſe mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innumerabilium refulſit,quem non intentum in ſe tenet? Quis ſibi illa tunc cum mirat̃ prodeſſe cogitat? Aſpice iſta tanto ſuperne cœtu labentia, quemadmodum uelocitatem ſuam ſub ſpecie ſtantis, atq; immoti operis abſcondãt. Quan-
6 tum iſta nocte,quam tu in numerum ac diſcrimẽ demũ obſeruas, agitur? Quãta rerũ turba ſub hoc ſilentio euoluitur? quantam fatorum ſeriem certus limes adducit? Iſta quæ tu non aliter,quàm in decorem ſparſa conſideras, ſingula in opere ſunt. Nec eñ eſt,quod exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere,cætera hærere. Paucorum motus comprehendimus,innumerabiles uero, longiusq; à conſpectu noſtro ſeducti dij, cedũt, redeuntq;.Et ex his qui oculos noſtros patiuntur,pleriq; obſcuro gradu pergũt,& per occultum aguntur.Quid ergo non caperis tantæ molis aſpectu,etiam ſi te non regat,nõ cuſtodiat,

cuſtodiat,non foueat,generetq́;,ac ſpiritu ſuo riget? Quemadmodum hæc cum CA.XXIIII
primum uſum habeāt,& neceſſaria uitaliaq́; ſint,maieſtas tamen eorum totam men-
tem occupat:ita omnis illa uirtus, & in primis grati animi, multum quidem præſtat,
ſed non uult ob hoc diligi,amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligitur,à
quo inter utilia numeratur.Gratus eſt quia expedit,ergo & quantum expedit. Nō re
cipit ſordidum uirtus amatorem. Soluto ad illam ſinu ueniendū eſt. Ingratus hoc co-
gitat, Volebam gratiam referre,ſed timeo impenſas,timeo periculum, uereor offen-
ſam, Faciam potius,quod expedit.Non poteſt eadem ratio,& gratū facere, & ingra-
tum. Vt diuerſa illorū opera,ita†inter diuerſa propoſita ſunt. Ille ingratus eſt, quam- *al.inter ſe*
uis non oporteat,quia expedit.Hic gratus eſt,quamuis non expediat,quia oportet.

Propoſitum eſt nobis ſecundum rerum naturam uiuere,& deorum exemplum ſe- CA.XXV
qui.Dij autem quodcunq; faciunt,in eo nihil præter ipſam faciendi rationem ſequun
tur,niſi forte exiſtimas illos fructum operum ſuorum ex fumo extorum, & thuris o-
dore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuant, quantis terras
fructibus impleant, quàm oportunis & in omnes oras ferentibus uentis maria per-
moueant,quantis imbribus repente deiectis,ſolum molliant, uenasq́; fontium arētes
redintegrent,& infuſo per occulta nutrimento renouent.Omnia iſta ſine mercede,ſi-
ne ullo ad ipſos perueniente commodo faciunt. Hæc quoq; noſtra ratio, ſi ab exem-
plari ſuo non aberrat,ſeruet,ne ad res honeſtas conducta ueniat.Pudeat ullum uenale
eſſe beneficium.Gratuitos habemus deos.Si deos†quidem imitaris, da & ingratis be *al.inquit*
neficia.Nam & ſceleratis ſol oritur,& piratis patent maria.

Hoc loco interrogant, an uir bonus daturus ſit beneficium ingrato, ſciens ingratū CA.XXVI
eſſe.Permitte mihi aliquid interloqui,ne interrogatione inſidioſa capiamur. Duos ex
conſtitutione ſtoica accipe ingratos.Alter ingratus,quia ſtultus eſt. Qui ſtultus, etiā
malus eſt, qui malus eſt,nullo uitio caret.Ergo & ingratus eſt.Sic omnes malos dici-
mus,intēperantes,auaros,luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna
& nota uitia ſint,ſed quia eſſe poſſint, & ſunt, etiamſi latent.Alter eſt ingratus,†quia *aliter,qui à*
uulgo dicitur,in hoc uitium natura pronus & propenſus.Illi ingrato qui hac culpa nō
caret,quomodo nulla caret,dabit beneficium uir bonus.Nulli enim dare poterit,ſi ta-
les homines ſubmouerit. Huic ingrato qui beneficiorum defraudator eſt, & in hanc
partem procubuit animo,non magis dabit beneficium,quàm captatori.Quis coctori *Coctorem di*
pecuniam credet,aut depoſitum committet ei,qui iam pluribus abnegauit? Timidus *xiſſe uidetur*
dicitur aliquis, quia ſtultus eſt, & ob hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & *p decoctore*
uniuerſa uitia circumſtant.Dicitur timidus proprie natura,etiam ad inanes ſonos pa-
uidus.Stultus omnia uitia habet, ſed non in omnia natura pronus eſt. Alius in auari-
tiam,alius in luxuriam;alius in petulantiam inclinatur.

Itaq; errant illi,qui interrogant Stoicos,Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid er-
go? Ariſtides, cui iuſtitia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius,qui cun- CA.XXVII
ctando reſtituit rem,temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mutius pro-
ditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus,ſic omnia uitia eſſe in omnibus, quo-
modo in quibuſdā ſingula eminēt,ſed malū ac ſtultum nullo uitio uacare, nec audacē
quidē timoris abſoluimus, nec prodigū quidē auaritia liberamus. Quomodo homo
omnes ſenſus habet,nec ideo tamen omnes homines aciē habent Lynceo ſimilem,ſic *Timoris ab-*
qui ſtultus eſt,tam acria & concitata habet oīa, quàm quidam quædam. Omnia in *ſoluere.*
omnibus uitia ſunt,ſed non omnia in ſingulis extant.Hunc natura ad auaritiā impel-
lit,hic libidini,hic uino deditus eſt,aut ſi nondū deditus,ita formatus, ut in hoc illum
mores ſui ferant.Itaq;,ut ad propoſitū reuertar,nemo non ingratus eſt,qui malus eſt.
Habet enim omnia nequitiæ ſemina. Tamen proprie ingratus appellatur,qui ad hoc
uitium uergit.Huic ergo beneficiū non dabo.Quomodo male filiæ cōſulit, qui illam
contumelioſo & ſæpe repudiato collocauit, quomodo malus paterfamilias habebit,
qui negociorum geſtorū damnato,patrimonij ſui curā mandauerit,quomodo demen *Damnari ne-*
tiſſime teſtabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum ſpoliatorem, ſic peſſime *go.geſ.*
beneficia dare dicetur,quicunq; ingratos eligit,in quos peritura conferat.

C.XXVIII Dij quoqꝫ,inquit,multa ingratis tribuunt,ſed illa bonis parauerant.Contingunt autem etiam malis,quia ſeparari nõ poſſunt,Sanctius eſt autem prodeſſe etiã malis propter bonos,quàm bonis deeſſe propter malos.Ita,quæ refers,diem,ſolẽ,hyemis æſtatiſqꝫ curſus,& media ueris,autumniqꝫ tempora,imbres,& fontium hauſtus, uentorũ
7 ſtatos flatus pro uniuerſis inuenerunt,excerpere ſingulos non potuerunt.Rex honores dignis dat,congiarium & indignis.Frumentum publicum tam fur quàm periurus & adulter accipiunt,& ſine delectu morũ qſquis ciuis eſt:cum aliquid eſt, quod tanqꝫ ciui,non tanquã bono datur,ex æquo boni ac mali ferunt.Deus quoqꝫ quædã in uniuerſum humano generi dedit,à quibus excluditur nemo.Nec ẽm poterat fieri, ut uentus bonis uiris ſecundus eſſet,contrarius malis. Commune aũt bonũ erat patere commercium maris , & regnũ humani generis relaxari . Nec poterat lex caſuris imbribus dici, ne in malorum improborumqꝫ rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quàm malis condunt urbes. Monumenta ingeniorũ,& ad indignos peruentura publicauit æditio.Medicina & ſceleratis opem miniſtrat.Compoſitiones remediorum ſalutariũ nemo ſuppreſſit,ne ſanarent indigni.In his exige cenſurã,& perſonarum æſtimationem,quæ ſeparatim tanquã digno dantur,non his quæ promiſcue turbã admittunt.Multum enim refert,utrum aliquẽ non excludas, an eligas. Ius fori omnibus dicitur,pace etiã homicidæ fruuntur, ſua repetunt, etiã qui aliena rapuerũt. Percuſſores & domi ferrũ exercentes murus ab hoſte defendit. Legum præſidio qui plurimum in illas peccauerunt proteguntur. Quædam non poterant cæteris contingere, niſi uniuerſis darent. Nõ eſt itaqꝫ quod de iſtis diſputes,ad quæ publice inuitati ſumus.Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debebat,ei quem ingratum ſciã,
CA.XXIX non dabo. Ergo,inquit, nec conſilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes,nec uiam erranti monſtrabis ingrato? An hæc quidem facies,ſed nihil donabis? Diſtinguam iſtud,certe tentabo diſtinguere.Beneficium eſt opera utilis, ſed non omnis opera utilis beneficium eſt.Quædam enim tam exigua ſunt, ut beneficij nomen non occupent.Duæ res coire debent,quæ beneficium efficiant.Primũ rei magnitudo.Quædam enim ſunt infra huius nominis menſuram. Quis beneficiũ dixit, quadram panis, aut ſtipem æris abiecti,aut ignis accendendi factam poteſtatem? Interdum iſta plus proſunt quàm maxima. Sed tamen uilitas ſua illis, etiam ubi temporis neceſſitate facta ſunt neceſſaria,detrahit precium.Deinde quod potentiſſimum eſt oportet accedat,ut eius cauſa faciam,ad quẽ uolebã peruenire beneficiũ, dignũqꝫ eum iudicem,& libens id tribuam,percipienſqꝫ ex munere meo gaudiũ.Quorum nihil eſt in iſtis,de quibus loquebamur.Nõ enim tanquam dignis illa tribuimus, ſed negligenter tanquam parua,& non homini damus,ſed humanitati.

Coire

CA.XXX Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem aliorum: ſicut in petendis honoribus quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtrijs,ſed nouis prætulit. Non ſine ratione ſacra eſt magnarum uirtutum memoria, & etiam plures bonos iuuat,ſi gratia bonorum non cum ipſis cadat.Ciceronẽ filium quæ res conſulem fecit,niſi pater? Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit ex hoſtium caſtris? Quæ Sextum Pompeium, alioſqꝫ Pompeios, niſi unius uiri magnitudo? tanta quidem,ut ſatis alte omnes ſuos etiam ruina eius attolleret.Quid nuper Fabium Perſicum,cuius oſculum etiam impediret uiri uota boni,ſacerdotem non in uno collegio fecit, niſi Verrucoſi, & Allobrogici, & illi trecẽti q hoſtiũ incurſioni pro repub. unã domũ obiecerant? Hæc debemus uirtutibus,ut non præſentes ſolum illas,ſed etiã ablatas è conſpectu colamus. Quomodo illæ id egerunt ut non in unam ætatem prodeſſent,ſed beneficia ſua etiam poſt ipſas relinquerent, ita & nos non una ætate grati ſimus.Hic magnos uiros genuit,dignus eſt beneficijs, qualiſcũqꝫ eſt,dignos dedit. Hic egregijs maioribus ortus eſt,qualiſcunqꝫ eſt,ſub umbra ſuorũ lateat. Vt loca ſordida repercuſſu ſolis illuſtrantur,ita inertes maiorum ſuorum luce reſplendeãt.

CA.XXXI Excuſare hoc loco mi Liberalis deos uolo.Interdum enim ſolemus dicere,quid ſibi uoluit prouidentia,quæ Arrhideum regno impoſuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum eſt,& fratri.Quare† Cæſarem orbi terrarum præfecit, hominem humani ſan-

aliâs, Caligulam Cæſarem

guinis

guinis auidiſſimũ,quem non aliter fluere in conſpectu ſuo iubebat, quàm ſi ore exce/
pturus eſſet? Quid ergo tu illi hoc datum exiſtimas? patri eius Germanico datum, da
tum auo,proauoq; & ante hos alijs nõ minus claris uiris, etiam ſi priuati pareſq; alijs 8
uitam exegerunt. Quid tu cum Mamercum Scaurum Coſ. faceres,ignorabas ancil/
larum ſuarum menſtruum ore illum hiante exceptare. Nunquid enim ipſe diſſimula/
bat? Nunquid purus uideri uolebat? Referam hoc dictum eius in ſe,quod circumferri 9
memini,& ipſo præſente laudari. Pollioni Annio iacẽti,obſcœno uerbo uſus,dixerat
ſe facturũ id quod pati malebat, & cũ Pollionis attractiorẽ uidiſſet frontẽ, quicquid,
inquit,mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictum ſuum ipſe narrabat, Hominem tam
palàm obſcœnũ, ad faſces,& ad tribunal admiſiſti? Nempe dum ueterem illum Scau/
rus ſenatus principem cogitaſſet, indigne fert ſobolem eius iacere.

Deos uerìſimile eſt, ut alios indulgentius tractent,propter parentes auoſq;, alios CA.XXXII
propter futuram nepotũ pronepotumq;,ac longe ſequentiũ † poſteram indolẽ. Nota 10
eſt enim illis operis ſui ſeries,omnium illis rerum per manus ſuas iturarum ſcientia in *al'. poſterorũ*
aperto ſemper eſt,nobis ex abdito ſubit. Et quæ repẽtina putamus, illis ꝓuiſa ueniũt
ac familiaria. Sint hi reges,quia maiores eorum nõ fuerunt,quia pro ſummo imperio
habuerunt iuſticiam,abſtinentiã,quia non rempub. ſibi,ſed ſe reipub. dicauerunt. Re
gnent hi,quia uir bonus quidã proauus eorum fuit. Animũ ſupra fortunã geſſit, qui
in diſſenſione ciuili,quoniam ita expediebat reipub. uinci quàm uincere maluit. Re/
ferre illi gratiã tam longo ſpacio non potuit. In illius reſpectũ, iſte populo præſideat,
nõ quia ſcit aut poteſt, ſed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis eſt,aſpectu
fœdus,& ornamenta ſua traducturus. Iam me homines accuſabunt, cæcum & teme/
rariũ dicent, neſcientẽ quo loco,quæ ſummis ac excellentiſſimis debentur, ponã. At
ego ſcio,aliò me iſtud dare,aliò olim debitũ ſoluere. Vnde iſti norunt illum gloriæ ſe
quentis fugaciſſimũ,eo uultu ad pericula euntẽ,quo alij ex periculo redeunt, nunquã
bonum ſuũ à publico diſtinguentẽ? Vbi,inquis,iſte,aut quis eſt? Vnde uos ſcitis? A/
pud me iſtæ expenſorũ acceptorumq; rationes diſpunguntur. Ego quid cui debeã ſcio. *aliter, rei pri*
alijs poſt longam diem repono,alijs in anteceſſum,aut prout occaſio,& † reipub. meæ 11 *uatæ*
facultas tulit. Ingrato ego aliquando quædã,ſed nõ propter ipſum dabo. Quid ſi, C.XXXIII
inquit,neſcis,utrum gratus ſit an ingratus? Expectabis donec ſcias,an dandi beneficij
tempus non amittes? Expectare longum eſt. Nam (ut Plato ait) Difficilis humani ani/
mi coniectura eſt. Non expectare temerarium eſt, Huic reſpõdebimus, nunquam ex/
pectare nos certiſſimã rerum comprehenſionem,quoniã in arduo eſt ueri exploratio,
ſed eà ire,quà ducit ueri ſimilitudo. Omne hac uia procedit officium. Sic ſerimus,ſic
nauigamus,ſic militamus,ſic uxores ducimus,ſic liberos tollimus, cum omnium in/
certus ſit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene ſperandum eſſe credimus. Quis
enim pollicetur ſerenti prouentum,nauiganti portum,militanti uictoriam,marito pu
dicam uxorem,patri pios liberos? Sequimur quà ratio,non quà ueritas trahit. Expe/
cta,ut niſi bene ceſſura nõ facias,& niſi comperta ueritate nihil moueris,relicto omni
actu uita conſiſtit. Dum ueri ſimilia me in hoc aut in illud impellant, non uerebor be/
neficium dare ei quem uerìſimile erit gratum eſſe.

Multa,inquit,interuenient propter quæ & malus pro bono ſurrepat,& bonus pro XXXIIII
malo diſpliceat. Fallaces enim ſunt rerum ſpecies,quibus credimus. Quis negat? Sed
nihil aliud inuenio,per quod cogitationẽ regam. His ueritas mihi ueſtigijs ſequenda
eſt. Certiora non habeo. Hæc ut quàm diligentiſſime æſtimem operam dabo,nec cito
illis aſſentiar. Sic enim in prælio poteſt accidere,ut telum meum in commilitonẽ ma/
nus dirigat, aliquo errore decepta, & hoſti tanquã meo parcam. Sed hoc & raro acci/
det,& non uitio meo,cuius propoſitum eſt hoſtem ferire, ciuem defendere. Si ſciam
ingratum eſſe,non dabo beneficium. At obrepſit,at impoſuit. Nulla hic culpa tribu/
entis eſt,quia tanquam grato dedi. Si promiſeris,inquit,te daturum beneficiũ, & po/
ſtea ingratum eſſe ſcieris,dabis an non? Si facis ſciens,peccas,das enim cui non debes
dare; ſi negas,& hoc modo peccas,quia non das ei, cui promiſiſti. Conſcientia noſtra
hoc loco titubat,& illud ſuperbum promiſſum,nunquam ſapientẽ facti ſui pœnitere,

nec unquam emendare quod fecerit,nec mutare conſilium. Non mutat ſapiens con/
ſilium,omnibus his manentibus quæ erant,cum ſumeret. Ideo nunquam illum pœni
tentia ſubijt,quia nihil melius illo tempore fieri potuit,quàm quod factũ eſt, nihil me
lius conſtitui,quàm quod cõſtitutum eſt. Cæterum ad omnia cum exceptione uenit,
ſi nihil inciderit quod impediat:ideo omnia illi ſuccedere dicimus,& nihil contra opi
nionem accidere,quia præſumit animo poſſe aliquid interuenire,quod deſtinata pro
hibeat. Imprudentium iſta fiducia eſt,fortunam ſibi ſpondere. Sapiens autem utranq;
partem eius cogitat. Scit quantũ liceat errori,quàm incerta ſint humana,quàm multa
conſilijs obſtent. Ancipitem rerum ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur,cõſilijs cer
forte,aggre/ditur tis incertos euentus. Exceptio autem,ſine qua nihil deſtinat,nihil †ingreditur,& hic il
lum tuetur. Promiſi beneficium,niſi ſi quid incidiſſet, quare non deberem dare.
C.XXXV Quid enim ſi quod illi pollicitus ſum,patria ſibi me dare iuſſerit? Si lex lata erit, ne id
quiſquam faciat,quod ego me amico meo facturum promiſeram. Promiſi tibi filiam
in matrimonium,poſtea peregrinus apparuiſti. Nõ eſt mihi cum extraneo connubiũ.
Eadem res me defendit,quæ uetat. Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen au/
diam,ſi cum omnia eadẽ ſint,quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum.
forte, meam fidem Alioquin quicquid mutatur,libertatem facit de integro cõſulendi,&†me fide liberat.
Promiſi aduocationem, poſtea apparuit per illam cauſam præiudicium in patrẽ meũ
In rem præ/ſentem quæri. Promiſi me peregre unà exiturũ,ſed iter infeſtari latrocinijs nunciatur. In rem
præſentem uenturus fui,ſed æger filius,& puerpera uxor tenet. Omnia eſſe debẽt ea/
12 dem quæ fuerunt cum promitterem,ut promittẽtis fidem teneas. Quæ autem maior
fieri mutatio poteſt,quàm ſi te malum uirum & ingratum comperi? Quod tanquam
digno dabam,indigno negabo,& iraſcendi quoq; cauſam habebo deceptus.
C.XXXVI Inſpiciam tamen,& quantum ſit de quo agitur. Dabit mihi conſilium promiſſæ rei
modus. Si exiguum eſt,dabo,non quia dignus es,ſed quia promiſi. Nec tanquam mu
Ignariũ py/riten dixit, nus dabo,ſed uerba mea redimam,& aurem mihi peruellam. Damno caſtigabo pro/
mittentis temeritatem. Ecce ut doleat tibi, ut poſtea conſideratius loquaris, quod di/
al. linguariũ cere ſolemus,†Ignarium dabo. Si maius erit, nõ committam (quemadmodum Mecœ
forte, inter nas ait) ut ſextertio centies obiurgatus ſim. †Intereſſe enim utrunq; cõparabo. Eſt ali/
ſeſe quid in eo quod promiſeris perſeuerare, eſt rurſus multum in eo, ne indigno benefi/
cium des. Hoc tamen quantum eſt attendendũ. Si leue,conniueamus, Si uero magno
mihi aut detrimento,aut rubori futurum,malo ſemel excuſare, quare negauerim, quã
13 ſemper,quare dederim. Totum,inquã,in eo eſt,quanti promiſſi mei uerba taxentur. Non
14 tantũ quod temere promiſi retinebo,ſed quod nõ recte dedi repetam. Demens eſt qui
XXXVII præſtat errori. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortẽ, cuius
in multis expeditionibus utilem expertus operam,ſubinde ex præda aliquid illi uirtu
tis cauſa donauerat,& hominem uenalis animæ crebris autoramẽtis accendebat. Hic
naufragus in poſſeſſiones cuiuſdam Macedonis expulſus eſt. Quod ut Macedoni illi
nunciatum eſt,accurrit,ſpiritum eius recollegit,in uillam illam ſuam tranſtulit, lectu/
lo ſuo ceſſit,affectum ſemianimemq; recreauit,diebus triginta impenſa ſua curauit,re
fecit,uiatico inſtruxit,ſubinde dicentem, Gratiam tibi referam,uidere tantũ mihi Im/
peratorem meum contingat. Narrauit Philippo naufragium ſuum, auxilium tacuit,
& protinus petijt,ut ſibi prædia cuiuſdam donaret. Ille quidẽ erat hoſpes eius, is ipſe,
à quo receptus,à quo ſanatus. Multa interim reges,in bello præſertim, opertis oculis
donant. Non ſufficit homo iuſtus tot armatis cupiditatibus. Non poteſt quiſq; eodẽ
tempore,& bonum uirum,& bonum ducem agere. Quomodo tot milia hominũ inſa
tiabilia ſatiabuntur? Quid habebunt,ſi ſuũ quiſq; habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit,
cum illum induci in bona quæ petebat iuſſit. Expulſus bonis ſuis ille, non ut ruſticus
iniuriam tacitus tulit,contentus quod non & ipſe donatus eſſet,ſed Philippo epiſtolã
ſtrictam, ac liberam ſcripſit: qua accepta ita exarſit, ut ſtatim Pauſaniæ mandaret,ut
bono priori domino reſtitueret. Cæterum improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti,
auidiſſimo naufrago,ſtigmata inſcriberet,ingratum hoſpitem teſtantia. Dignus qui/
dem fuit,cui nõ inſcriberentur illæ literæ, ſed inſculperentur,qui hoſpitem ſuũ nudo

& nau/

& naufrago ſimilẽ in id,in quo iacuerat ipſe littus expulerat. Sed uidebimus quis mo-
dus pœnæ ſeruandus fuerit. Auferendum utiq; fuit, quod ſummo ſcelere inuaſerat.
Quis autem pœna eius moueretur,qui id commiſerat,†pro quo nemo miſereri miſe- q̃d',ꝓpter qd'
ricors poſſet? Dabit tibi Philippus quia promiſit,etiam ſi nõ debet, etiam ſi in- XXXVIII
iuriam facturus,etiam ſi ſcelus facturus eſt, etiam ſi uno facto præcluſurus eſt naufra-
gijs littora? Non eſt leuitas à cognito & damnato errore diſcedere, & ingenue faten-
dum eſt. Aliud putaui, deceptus ſum. Hæc uero ſuperbæ ſtultitiæ perſeuerantia eſt,
quod ſemel dixi,qualecunq; eſt,fixum ratumq; ſit. Non eſt turpe cum re mutare con
ſilium. Age ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum littorum reliquiſſet,quæ naufragio
ceperat, nonne omnibus miſeris aqua & igni interdixerat? Potius eſt,inquit,intra fi-
nes regni mei,te literas iſtas oculis inſcribendas,duriſſima fronte circumferre. Oſtẽde
quàm ſacra res ſit menſa hoſpitalis. Præbe in facie tua legendum iſtud decretum,quo
caueťur,ne miſeros tecto iuuare capitale ſit. Magis iſta conſtitutio ſic erit rata, quàm
ſi illam in æs incidiſſem. Quare ergo,inquit,Zeno noſter,cum quingentos de- C. XXXIX
narios mutuos cuidam promiſiſſet,& ipſe illum parum idoneum comperiſſet,amicis
ſuadentibus ne daret, perſeuerauit credere,quia promiſerat? Primum alia cõditio eſt
in credito,alia in beneficio. Pecuniæ etiam male creditæ exactio eſt. Et appellare de-
bitorem ad diem poſſum,& ſi foro ceſſerit,portionem feram: beneficium & totũ pe-
rit, & ſtatim. Præterea hoc mali uiri eſt, illud mali patrisfamiliæ. Deinde ne Zeno
quidem,ſi maior fuiſſet ſumma, credere perſeueraſſet. Quingenti denarij ſunt,illud
(quod dici ſolet)in morbo conſumat,fuit tanti nõ reuocare promiſſum ſuum. Ad cœ
nam quia promiſi ibo,etiam ſi frigus erit,non quidem ſi niues cadent. Surgã ad ſpon-
ſalia,quia promiſi,quãuis non concoxerim, ſed non ſi febricitauero. Sponſum deſcen 15
dam quia promiſi,ſed non ſi ſpondere in incertum iubebis, ſi fiſco obligabis. Subeſt, Febricitare
inquam,tacita exceptio,ſi potero,ſi debebo. Si hæc ita erunt, effice,ut idem ſtatus ſit,
cum exigitur,qui fuit cum promitterem. Deſtituere leuitas non erit,ſi aliquid interue
nit noui. Quid miraris cum conditio promittentis mutata ſit, mutatum eſſe conſiliũ?
Eadem mihi omnia præſta, & idem ſum. Vadimonium promittimus,tamen deſerit.
Non in omnes datur actio. Deſerentem uis maior excuſat.

Idem etiam illa in quæſtione reſpõſum exiſtima, an omnimodo referẽda ſit gratia, CAP. XL
& an beneficium†utiq; reddendum ſit. Animũ præſtare gratum debeo,cæterum ali- forte,ubiq;
quando me referre gratiam non patitur mea infelicitas,aliquando felicitas eius cui de Vetuſtiſſimus
beo. Quid enim regi,quid pauperi,quid diuiti reddam? Vtiq; cum quidam recipere habebat,utile
beneficium iniuriam iudicent, & beneficia ſubinde alijs beneficijs onerent? Quid am
plius in horum perſonam poſſum quàm uelle? Nec enim ideo beneficium nouum re-
ijcere debeo,quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter,quàm dabit,& præ-
bebo me amico meo exercẽdæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui noua accipere
non uult,acceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? nõ eſt per me mora,
ſi aut occaſio mihi deeſt,aut facultas. Ille præſtitit mihi, nempe cum occaſionem ha-
beret,cum facultatem. Vtrum bonus uir eſt,an malus? Apud bonum uirum, bonam 16
cauſam habeo,apud malum non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum,ut referre
gratiam,etiam inuitis his quibus refertur,properemus,& inſtemus cedentibus. Non
eſt referre gratiam,quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis
miſſum eſt munuſculum,ſubinde aliud intempeſtiue remittunt, & nihil ſe debere te-
ſtantur. Reijciendi genus eſt protinus aliud inuicẽ mittere, & munus munere expun-
gere. Aliquando & non reddam beneficium cum poſſim,quando plus mihi detractu-
rus ero,quàm illi collaturus,ſi ille nõ erit ſenſurus ullam acceſſionem recepto eo, quo
reddito mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat utiq; reddere,non habet animum
grati hominis,ſed debitoris. Et ut breuiter dicam,qui nimis cito cupit ſoluere,inuitus
debet,qui inuitus debet,ingratus eſt.

Quarti libri de beneficijs finis.

CAPVT IIII.

1 Prædicantium uota,&c. Quidam codex habebat,peccantium,duo,uoces pro uota,nec dubium,quin precantium ſit legendũ,quod habebat codex uetuſtiſſimus. Sed adhuc uidetur una dictiuncula deeſſe,ſors,aut fortuna. Vti hunc in modum legamus, Vota facientibus, fortuna, priuata gerit,ac publica. Quanquam omiſſa hac uoce tolerabilis eſt lectio,ſi pro geri, legamus gerit,ut in hominis perſonam transferatur,mundi gubernatio. Nam Seneca multus eſt,in mutandis perſonis, interim durus ac ſubitus, & hinc interdum obſcurior. In uetuſtiſſimo codice, in ſpacio quod uerſus dirimit,aſſcriptum erat,ſed eadem manu, non attendit, non gerit, ita, publica priuataq; non attendit.

CAPVT IX.

2 Arenis committant. Hic quidam adiecerat,pro fructu eſt, quod à ſpacio in contextũ translatũ conſtat. Alius adiecerat,quod ſi uerum eſt,noſtram &c. Hunc fefellit mutata perſona. Non enim hæc dicuntur à Seneca,ſed ab eo qui putat in beneficio conferendo ſpectandam utilitatem.

CAPVT XVIII.

3 Illum obnoxio quolibet ualidus,&c. Vnus codex manu ſcriptus habebat, cæteris obnoxiũ, alter nõ habebat quolibet: hinc germanã ſcripturã coniectauimus, illũ cæteris obnoxiũ, ualidiſſimum facerent. Sentit enim hominẽ ut inermem, cæteris omnibus expoſitum iniurijs, ſola ratione & ſocietate tutum eſſe.

4 Si ſeduceretur,rerum potitur. Hæc duo uerba,rerum potitur,deſiderabantur,ea reſtituimus ex fide duorum exemplariorũ,quorum alterum miſit Anglia,alterum ſuppeditauit Baſilea, ne quis ſuſpicetur à nobis adiecta.

CAPVT XXII.

5 Ac multa hinc commoda oriuntur, & tutior eſt uita melioribus,amatq;,& ſecundũ bonorum iudicium,ætasq; ſecurior. Sic habebat æditio prior, quam nemo dubitat eſſe mendoſam. Itaq; quum nõ ſuffragarentur exemplaria, germanam, ni fallor,lectionem ita reſtituimus. At multa hinc commoda oriuntur:& tutior eſt uita melioribus,atq; ſecundũ bonorum iudiciũ, etiã ſecurior. At,enim conuenit obijcienti ex aduerſo. Et tutior,eſt reſpondentis idem accidere in omni genere uirtutis. Securior autẽ refertur ad, tutior. Poteſt eſt eñ eſſe tuta uita quæ nõ ſit ſecura. Porro boni magis ſpectant ſecurum quam tutum, eo ſpectat quod addit, ſecundum bonorum iudicium. Securitas enim non naſcitur niſi ex bona conſcientia.

CAPVT XXIII.

6 Quantum iſta nocte,quantum in numerum ac diſcrimen demũ obſeruas. Igitur quãta &c. Sic habebat ſuperior æditio, Omnes codices deſcripti,pro igitur habebant agitur, & recte,dierũ pro demum non recte. Reſtituimus hunc in modum, Quantum iſta nocte,quam tu in numerũ ac diſcrimen demum obſeruas, agitur? Quanta rerum &c. Demũ dixit pro tantum. Senſus eſt, Tu tantum obſeruas numerũ ac diſcrimen ſtellarum noctu lucentium, quid agant non attẽdis.

CAPVT XXVIII.

7 Rex honores dignis dat,donatio imperatoris eſt, congiarium & indignis &c. Aliquis expoſuit congiarium,donatio eſt imperatoris. Ea uerba e ſpatio translata ſunt in textum. Nos ex fide ueterum exemplariorum reſecuimus.

CAP. XXXI.

8 Scaurũ heroa. Vetuſtiſſimi codices habebãt, Cos, ꝓ cõſulẽ,uocẽ heroa ut nothã ſuſtulimus.

9 Ore illũ hiante expectare. Refragantibus licet exemplaribus repoſuimus,exceptare

CAPVT XXXII.

10 Deos ueriſimile eſt. Conſentiebant exemplaria. At ſermo eſt imperfectus, ni repetas ex ſuperioribus, cogitare,aut indigne ferre.

11 Rationes diſponuntur. Codex manu deſcriptus, & alter ũetuſtiſſimus habebat diſpungũtur. Loquitur enim de ſoluendo quod debetur. Magis autem mihi placet, rei priuatæ meæ ꝙ reipublicæ. Iam enim ad hominis perſonam redijt.

CAP. XXXV.

12 Vt promittentis fidem teneam. In uetuſtiſſimis exẽplaribus erat, teneas. Diciť autẽ ab eo qui ꝓmiſit,ad illũ cui ꝓmiſſio facta eſt. Ille tenet fidẽ tuã,ꝗ te habet obligatũ.

CAPVT XXXVI.

13 Quando promiſi mea. Hoc habebat ſuperior æditio. Vnũ exemplar habebat promiſſi. Longobardicum uetuſtiſſimum,quanti promiſſi mei, quæ germana eſt lectio.

14 Non tantum quod temere promiſi &c. Vnus codex habebat, Si magnũ eſt, non tantũ quod temere &c.

CAP. XXXIX.

15 Ad ſponſum deſcendam. Sic habebant exemplaria cætera, Vnum miræ uetuſtatis, Longobardicis literis ſcriptum habebat, Sponſum deſcendam, id eſt, deſcendam ad ſponſionem.

CAPVT XL.

16 Refert utrum bonus &c. In duobus peruetuſtis exemplaribus non erat refert, nec congruit huic loco, alioqui dicendum erat,utrum ſit.

17 Reijciendi ſunt pignus eſt &c. Conſentiunt cæteri codices in mendo,ſed Longobardicus ſubuenit,in quo erat, Reijciendi genus eſt &c. Et mox pro acceſſurum erit, habebat abſceſſurum. Id moneo ne quis ut à nobis diuinatum contemnat.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER QVINTVS.

CAP. I

IN prioribus libris uidebar cõſummaſſe propoſitũ, cum tractaſſem quemadmodũ dandum eſſet beneficium,& quemadmodum accipiendum. Hij enim ſunt huius officij fines. Quicquid ultra moror, non ſeruio materiæ,ſed indulgeo, quæ quò ducit ſequendũ eſt,nõ quò inuitat. Subinde enim naſcet̃, quod laceſſat aliqua dulcedine animum,magis non ſuperuacuũ quàm neceſſarium. Verum quia ita uis,perſeueremus,peractis quæ rem cõtinebant, ſcrutari etiam ea,quæ ſunt his connexa,uerũ non cohærentia, quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facit operæprecium,nec tamen perdit operã. Tibi autem hominũ natura optimo, & ad beneficia propenſo Liberalis Ebuti,nulla eorum laudatio ſatisfacit. Neminẽ unq; uidi tam benignum, etiam leuiſſimorum officiorum æſtimatorẽ. Iam bonitas tua eo uſq; prolapſa eſt,ut tibi dari putes beneficium, quod ulli datur. Paratus es, ne quem beneficij pœniteat,pro ingratis dependere. Ipſe uſq; eò abes ab omni iactatione, uſq; eò ſtatim exonerare cupis quos obligas,ut quicquid in aliquẽ confers,uelis uideri nõ præſtare,ſed reddere. Ideoq; plenius ad te ſic data reuertuntur. Nam ferè ſequunt̃ beneficia non repoſcentẽ,& ut gloria fugientes magis ac magis ſequitur, ita fructus beneficiorum gratius reſpondet illis,per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te uero nõ eſt mora,quo minus beneficia qui acceperunt,ultro repetant, nec recuſabis cõferre alia, & ſuppreſſis diſſimulatiſq; plura ac maiora adijcere. Propoſitũ optimi uiri,& ingẽtis animi eſt,tam diu ferre ingratum,donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipit. Succumbunt uitia uirtutibus,ſi illa concito odiſſe properaueris.

Vſq; eò

CAP. II

Illud utiq; unice tibi placet,uelut magnifice dictũ, Turpe eſt beneficijs uinci, quod an ſit uerũ,non immerito quæri ſolet,longeq; aliud eſt,quàm mente concipis. Nunq; enim in rerum honeſtarũ certamine ſuperari turpe eſt, dummodo arma nõ proijcias, & uictus quoq; uelis uincere. Non omnes ad bonum propoſitum eaſdem afferunt uires,eaſdem facultates,eandem fortunam,quæ optimorũ quoq; conſiliorum duntaxat exitus temperat. Voluntas ipſa rectum petens laudanda eſt,etiam ſi illam alius gradu uelociori anteceſſit: non ut in certaminibus ad ſpectaculum æditis meliorẽ palma declarat,quanquam in illis quoq; ſæpe deteriorem prætulit caſus. Vbi de officio agitur, quod uterq; à ſua parte eſſe quàm pleniſſimum cupit,ſi alter plus potuit, & ad manũ habuit materiam ſufficientem animo ſuo,ſi illi,quantum conatus eſt, fortuna permiſit,alter autem uoluntate par eſt, etiam ſi minora quàm acccepit reddidit, aut omnia non reddidit,ſed uult reddere ex toto,in hoc intentus eſt animo,non magis uictus eſt, tanquam qui in armis moritur, quem occidere facilius hoſtis potuit, quàm auertere. Quod turpe exiſtimas,id accidere uiro bono nõ poteſt,ut uincatur. Nunquam enim ſuccumbet,nunquam renũciabit,ad ultimum uſq; diem uitæ ſtabit paratus, & in hac ſtatione morietur, magna ſe accepiſſe præ ſe ferens,paria uoluiſſe.

CAP. III

Lacedæmonij uetant ſuos pancratio aut ceſtu decernere, ubi inferiorẽ oſtẽdit uicti confeſſio. Curſor metam prior contingit,uelocitate illum,nõ animo anteceſſit. Luctator ter abiectus perdidit palmam,non tradidit. Cum inuictos eſſe Lacedæmonij ciues ſuos magno æſtimarent,ab his certaminibus remouerunt,in quibus uictorẽ facit non iudex,nõ per ſe ipſe exitus,ſed uox cedentis,& tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus ſuis cuſtodiunt, uirtus ac bona uoluntas omnibus præſtat, ne unquã uincantur, quoniamquidẽ etiam inter ſuperantia animus inuictus eſt. Ideo nemo CCC. Fabios uictos dicit,ſed occiſos. Et Regulus captus eſt à Pœnis, non uictus, & quiſquis alius ſæuientis fortunæ ui ac pondere oppreſſus, non ſubmittit animũ. In beneficijs idẽ eſt. Plura aliquis accepit,maiora,frequentiora,nõ tamen uictus eſt. Beneficia fortaſſe beneficijs uicta ſunt,ſi inter ſe data & accepta computes. Si dantem & accipientem comparaueris, quorum animi & per ſe æſtimandi ſunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri,ut etiam cum alter multis uulneribus confoſſus eſt, alter leuiter quidẽ ſaucius,pares exiiſſe dicantur,quamuis alter uideatur inferior.

CAP. IIII Ergo nemo uinci poteſt beneficijs. Scit debere, ſi uult referre, ſi quod rebus non po
teſt, animo æquat. Hic quamdiu in hoc permanet, quamdiu tenet uoluntatem, gratū
animū ſignis approbat. Quid intereſt ab utra parte munuſcula plura numerētur? Tu
multa dare potes, at ego tantum accipere poſſum. Tecum ſtat fortuna, mecum bona
uoluntas. Tamen tam par tibi ſum, quàm multis armatiſſimis nudi, aut leuiter armati.
Nemo itaꝗ beneficijs uincitur, quia tam gratus eſt quiſꝗ, quàm uoluit. Nam ſi turpe
eſt beneficijs uinci, non oportet à præpotentibus uiris accipere beneficium, quibus
gratiam referre non poſſis. A principibus dico, à regibus, quos eo loco fortuna po/
ſuit, ex quo largiri multa poſſent, pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges
& principes dixi, quibus tamen poteſt opera nauari, & quorum illa excellens potētia
per animorum cōſenſum miniſteriumꝗ conſtat. Sunt quidā extra omnem ſubducti
cupiditatem, qui uix ullis humanis deſiderijs cōtingunt, quibus nihil poteſt præſtare
fortuna. Neceſſe eſt à Socrate uincar beneficijs. Neceſſe eſt à Diogene, ꝗ per medias
Macedonū gazas nudus inceſſit, calcatis regijs opibus. Nōne ille tūc merito & ſibi &
cæteris quibus ad diſpiciendā ueritatē non erat obfuſa caligo, ſupra eum eminere ui/
ſus eſt, infra quē omnia iacebāt? Multo potētior, multo locupletior fuit, omīa tūc poſ/
ſidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, ꝙ quod ille poſſet dare.

CAP. V Nō eſt turpe ab his uinci. Neꝗ enim minus fortis ſum, ſi cum inuulnerabili me ho
ſte cōmittis, nec ideo ignis minus urere poteſt, ſi in materiā incidit inuiolabilē flāmis,
nec ideo ferrū ſecandi uim perdidit, ſi non recipiens ictum lapis ſolidus, inuictæꝗ ad/
uerſus dura naturæ diuidendus eſt. Idem tibi de homine grato reſpondeo. Non tur/
piter uincit beneficijs, ſi ab his obligatus eſt, apud quos aut fortunæ magnitudo, aut
eximia uirtus aditum redituris ad ſe beneficijs clauſit. A parētibus fere uincimur. Nā
tam diu illos odio habemus, quamdiu graues iudicamus, & quamdiu beneficia illorū
non intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, pro/
pter illa ipſa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, ſe
ueritatem, & inconſultæ adoleſcentiæ diligentem cuſtodiam, rapiuntur à nobis. Pau/
cos uſꝗ ad uerum fructum à liberis percipiēdum perduxit ætas. Cæteri liberos onere
ſenſerunt. Non eſt tamen turpe uinci beneficijs à parente. Quid ni non ſit turpe, cum
à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pares & impares ſumus. Pares animo, quem ſo
lum illi exigunt, quem nos ſolū promittimus: impares fortuna, quæ ſicui obſtitit quo
minus referret gratiam, non ideo illi tanquam uicto erubeſcendum eſt. Non eſt turpe
non aſſequi, dummodo ſequaris. Sæpe neceſſe eſt ante alia beneficia petamus, quàm
priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia nō redditurí de
bebimus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratiſſimi ſimus, ſed interueniet ali
quid extrinſecus, quod prohibeat. Nos tamen nec uincemur animo, nec turpiter his
rebus ſuperabimur, quæ non ſunt in noſtra poteſtate.

CAP. VI Alexander Macedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficijs uictum. Non eſt
qđ nimius animis Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perſas, & nationes diſtrictas
ſine exercitu ſuſpiciat, ne hoc ſibi præſtitiſſe regnū, à Thraciæ angulo porrectū uſꝗ
ad littus incogniti maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadē Diogenes, à
quo uictus eſt. Quid ni uictus ſit illo die, quo homo ſupra menſuram humanæ ſuper/
biæ tumens, uidit aliquē, cui nec dare quicꝗ poſſet, nec eripere? Archelaus rex Socra
tem rogauit, ut ad ſe ueniret: dixiſſe Socrates tradit, Nolle ſe ad eū uenire à quo acci/
peret beneficia, cum reddere illi paria nō poſſet. Primū in ipſius poteſtate erat nō acci
pere. Deinde ipſe dare beneficiū prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat
quod utiꝗ ille nō erat Socrati redditurus. Etiamnū, Archelaus daturus erat aurū & ar
gentū, recepturus contemptum auri & argenti. Nō poterat ergo Archelao referre So
crates gratiam? Et quid tantum erat accepturus, quantū dabat, ſi oſtēdiſſet hominem
uitæ ac mortis peritum, utriuſꝗ fines tenentem? Si regē in luce media errantē ad rerū
naturā admiſiſſet, uſꝗ eò eius ignarū, ut quo die ſolis defectio fuit, regiam clauderet,
& filium (quod in luctu ac rebus aduerſis moris eſt) tonderet? Quantum fuiſſet bene/
ficium, ſi timentē è latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animum habere iuſſiſſet, dicēs:
non eſt

Non eſt iſta ſolis defectio, ſed duorũ ſyderũ coitus,cum luna humiliore currẽs uia,in-
fra ipſum ſolem,orbẽ ſuum poſuit, & illum obiectu ſui abſcondit: quæ modo partes
eius exiguas,ſi in tranſcurſu ſtrinxit,obducit:modo plus tegit, ſi maiorẽ partẽ ſui ob-
iecit:modo excluſit totius aſpectum,ſi recto libramento inter ſolẽ terraſq; media ſuc-
ceſſit.Sed iam iſta ſydera,huc & illò diducet uelocitas ſua, iam recipient diem terræ,
& hic ibit ordo per ſecula,diſpoſitoſq; ac prædictos dies habẽt, quibus ſol intercurſu
lunæ uetetur omnes radios effundere.Paulum expecta,iam emerget, iam iſtam uelut
nubẽ relinquet,iam exolutus impedimentis,lucem ſuã libere mittet. Socrates parem
gratiam Archelao ferre non poſſet? Si illum †docuiſſet regnare,parum ſcilicet magnũ *al.uetuiſſet*
beneficiũ à Socrate accipiebat,ſi ullum dare potuiſſet Socrati? Quare ergo hoc Socra
tes dixit? Vt facetus,& cuius per figuras ſermo procedere ſolitus erat,deriſor omniũ, *al.naſute,*
maxime potentium, maluit illi †uafre negare,quàm contumaciter ac ſuperbe.Dixit ſe *al.manſuete*
nolle beneficia ab eo accipere, cui nõ poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe,ne coge-
retur accipere quæ nollet. Timuit ne quid indignũ Socrate acciperet. Dicet aliquis,
negaſſet,ſi nollet.Sed inſtigaſſet in ſe regẽ inſolentẽ,& omnia ſua magno æſtimari uo
lentẽ.Nihil ad rem pertinet utrum dare aliquid regi nolis,an accipere à rege.In æquo
utranq; ponit repulſam.Et ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, q̃ nõ timeri. Vis ſcire quid
uere noluerit? Noluit ire ad uoluntariã ſeruitutẽ is, cuius libertatẽ ciuitas libera ferre
non potuit. Satis(ut exiſtimo)hanc partẽ tractauimus, an turpe eſſet beneficijs CAP.VII
uinci,quod qui quærit,ſcit nõ ſolere homines ſibijpſis beneficium dare,manifeſtũ em
fuiſſet,nõ eſſe turpe à ſeipſo uinci. Atqui apud Stoicos quoſdã, & de hoc ambigitur,
an poſſit aliquis ſibi beneficiũ dare,an debeat referre ſibi gratiam: quod ut uideretur
quærendũ,illa fecerunt, Solemus dicere, gratias mihi ago, & de nullo quæri poſſum
alio quàm de me:Ego mihi iraſcor,& ego à me pœnas exigam,& odi me.Multa præ
terea huiuſmodi,per quæ unuſquiſq; de ſe tanq; de altero loquitur. Si nocere,inquit,
mihi poſſum,quare non & beneficia mihi dare poſſum? Præterea quæ ſi in alium con
tuliſſem, beneficia uocarentur,quare ſi in me contuli non ſint? Quod ſi ab altero acce
piſſem,deberem,quare ſi mihi ipſe dedi,non debeam? Quare ſim aduerſus me ingra-
tus,quod nõ minus turpe eſt,quàm in ſe ſordidum eſſe,& in ſe durũ ac ſæuum, & ſui
negligentem? Tam alieni corporis leno male audit,quàm ſui. Nempe reprehenditur
aſſentator,& aliena ſubſequens uerba, paratus ad falſa laudator: non minus placens
ſibi,& ſe ſuſpiciens,& ut ita dicam,aſſentator ſuus. Vitia non tantũ cum foris peccãt αὐτοκόλαξ
inuiſa ſunt,ſed cum in ſe retorquentur.Quem magis admiraberis, quàm qui imperat
ſibi, quàm qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras impatienteſq; alieni
arbitrij regere,q̃ animum ſuum cõtinere & tradere ſibi. Plato,inquit,agit Socrati gra
tias,quod ab illo didicit,quare Socrates non agat, quod ipſe ſe docuit? M. Cato ait,
Quod tibi deerit,à teipſo mutuare.Quare donare mihi non poſſum,ſi cõmodare poſ-
ſum? Innumerabilia ſunt,in quibus conſuetudo nos diuidit.Dicere ſolemus. Sine tu,
loquar mecum,& ego mihi aurem peruellam.Quæ ſi uera ſunt, quemadmodum ali- *Aurẽ uellere*
quis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere, quomodo obiurgare ſe,ſic & laudare, quo-
modo damno ſibi eſſe,ſic & lucro poteſt.Iniuria & beneficium cõtraria ſunt. Si de ali
quo dicimus,iniuriam ſibi fecit: poterimus dicere,& beneficiũ ſibi dedit. Natura ſibi
dedit.Natura prius eſt,ut quis debeat,deinde ut gratiam referat. Debitor non eſt ſine
creditore,non magis quàm maritus ſine uxore,aut ſine filio pater.

Aliquis dare debet,ut aliquis accipiat.Non eſt dare,nec recipere, in dexteram ma- CAP.VIII
num de ſiniſtra transferre.Quomodo nemo ſe portat, quamuis corpus ſuum moueat
& transferat,quomodo nemo quamuis pro ſe dixerit,affuiſſe ſibi dicitur,nec ſtatuam
ſibi tanquam patrono ponit, quomodo ſi æger cum cura ſua conualuit, mercedem à
ſe non exigit: ſic in omni negocio, etiam cum aliquis probe fecerit, non tamen debe-
bit referre gratiam ſibi,quia non habebit,cui referat. Vt concedam aliquem dare ſibi
beneficium, dum dat, & recipit. Vt concedam aliquem à ſe accipere beneficium, *Domi.*
dum accipit,reddit.Domi(quod aiũt)uerſura fit, & uelut luſoriũ nomen ſtatim tran- *luſoriũ nomẽ*
ſit.Neque enim alius dat quàm qui accipit,ſed unus atq; idem. Hoc uerbum debere,

non

non habet niſi inter duos locum. Quomodo ergo in uno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pila, nihil eſt imum, nihil ſummum, nihil extremum, nihil primũ, quia motu ordo mutatur, & quæ ſequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriunt̃, omnia quomodocunq; ierint, in idem reuertuntur: ita in homine exiſtima fieri, cum illum in multa mutaueris, unus eſt. Cæcidit ſe, iniuriarum cum quo agat, nõ habet. Alligauit & clauſit, de ui non tenetur. Beneficium ſibi dedit, protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quicquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quicquam poteſt, quod quò excedat non habet, ſed eodem reuoluitur, unde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplũ, huic propoſitæ quæſtioni? Dicã. Puta te ingratum eſſe, nõ peribit beneficium, habet illud, qui dedit. Puta te recipere nolle, apud te eſt, anteq; reddit̃. Nõ potes quicq; amittere. Quia quod detrahit̃, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipſum orbis agitur, accipiẽdo das, dando accipis.

CAP. IX Beneficium, inquit, ſibi dare oportet, ergo & referre gratiã oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia. Nemo enim ſibi beneficiũ dat, ſed naturæ ſuæ paret, à qua ad charitatẽ ſui compoſitus eſt, unde illi ſumma cura eſt nocitura uitandi, profutura appetendi. Itaq; nec liberalis eſt, qui ſibi donat, nec clemens, qui ſibi ignoſcit, nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod alijs præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia, ſibi præſtare natura eſt. Beneficium res uoluntaria eſt, at prodeſſe ſibi neceſſarium eſt. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis unquã laudatus eſt, quod ſibijpſi fuiſſet auxilio? quod ſe eripuiſſet latronibus? Nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm hoſpitiũ. Nemo ſibi donat, nõ magis quàm credit. Si dat ſibi quiſq; beneficium, ſemper dat, ſine intermiſſione dat. † Inuenire beneficiorũ ſuorum non poteſt numerum. Quando ergo gratiã referet, cum per hoc ipſum, quo gratiam referret, beneficium det? Quomodo enim diſcernere poteris utrum det ſibi beneficium an reddat, cum intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo, beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficium an reddo? † Deinde ut primum illud concedam dare nos beneficium nobis, quod ſequitur nõ concedam. Nã etiam ſi damus non debemus. Quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficiũ nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine ulla mora recipimus. Dat nemo niſi alteri. Debet nemo niſi alteri. Reddit nemo, niſi alteri. Id intra unum non poteſt fieri, quod toties duos exigit.

aliàs, Inire (margin note)

al. Demum (margin note)

CAP. X Beneficium eſt præſtitiſſe aliquid utiliter. Verbum autem præſtitiſſe ad alios ſpectat. Nunquid non demens uidebitur, qui aliquid uendidiſſe ſibi ſe dicet? quia uenditio alienatio eſt, & rei ſuæ, iuriſq; ſui in alium tranſlatio. Atqui quemadmodum uendere, ſic dare aliquid, à ſe dimittere eſt, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt beneficium, nemo ſibi dedit, quia nemo dat ſibi aliquid. Duo contraria in uno coëunt, ut idem ſit dare, & accipere. Sed etiamnum multum intereſt, inter dare, & accipere. Quid ni? cum ex diuerſo iſta uerba poſita ſunt. Atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil intereſt inter dare & accipere. Pauloante dicebam quædam ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, ut tota ſignificatio illorum diſcedat à nobis. Frater ſum alterius. Nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. Quis eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero nõ intelligitur, quod iungitur, ſine altero non eſt. Sic & quod datur, ſine altero non eſt, & beneficium ſine altero non eſt. Idem ipſo uocabulo apparet, in quo hoc cõtinetur benefeciſſe. Nemo autem ſibi benefacit, non magis quam ſibi fauet, quàm ſuarum partium eſt. Diutius hoc & pluribus exemplis licet proſequi. Quid, cum inter ea ſit habendũ beneficium, quæ ſecundam perſonam deſiderãt? Quædam cum ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ uirtutis, niſi cum altero non habent locũ. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe?

CAP. XI Venio nunc ad ultimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impẽdere, ſicut qui ſoluit pecuniam. Nihil autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quàm conſequitur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio ultro citroq; ire debent. Intra unum hominem non eſt uiciſſitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem

cem prodeſt ei, à quo cõſecutus eſt aliquid. Qui ſibi gratiã refert, cui prodeſt? ſibi. Et
quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficiũ cogitat? Qui gratiam refert, ſibi
prodeſt. Et quis unquã ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, ut hoc
faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiã referre debemus. Dicimus
autẽ, ago gratias mihi, quod illam uxorẽ nolui ducere, & cum illo non contraxi ſocie
tatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos, & ut factũ noſtrum comprobemus, gratias
agentiũ uerbis abutimur. Beneficiũ eſt, quod poteſt, & cum datum eſt, nõ reddi. Qui
ſibi beneficiũ dat, nõ poteſt non recipere, quod dedit. Ergo nõ eſt beneficiũ. Alio tem
pore beneficiũ accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpiciendũ,
quod alteri ut aliquis prodeſſet, utilitatis interim ſuæ oblitus eſt, quod alteri dedit ab/
laturus ſibi. Hoc non facit, qui beneficiũ ſibi dat. Beneficium dare ſocialis res eſt, ali/
quem conciliat, aliquem obligat: ſibi dare, non eſt ſocialis res, neminem conciliat, ne/
minem obligat, neminem in ſpem inducit, ut dicat, Hic homo colendus eſt, illi benefi
cium dedi, dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſua cauſa dat, ſed eius cui dat.
Is qui ſibi beneficium dat, ſua cauſa dat. Non eſt ergo beneficium.

Videor tibi iam illud quod in principio dixeram mentitus? Dicis me abeſſe ab eo, CAP. XII
qui operæprecium facit, imò totam operam bona fide perdere. Expecta etiam, hoc ue
rius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero, à quibus cum euaſeris, nihil amplius
aſſecutus eris, quàm ut eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere. Quid
enim boni eſt, nodos operoſe ſoluere, quos ipſe ut ſolueres feceris? Sed queãdmodũ
quædam in oblectamentum ac iocum, ſic alligantur, ut eorum ſolutio imperito diffi/
cilis ſit: quæ ille, qui implicuit ſine ullo negocio ſeparat, quia commiſſuras eorum &
moras nouit, nihilominus illa habent aliquam uoluptatẽ: tentant enim acumen ani/
morum, & intentionem excitãt: Ita hæc quæ uidentur callida & inſidioſa, ſecuritatẽ,
torporẽ, ac ſegniciem, ingenijs auferunt, quibus modo campus in quo uagentur, ſter/
nendus eſt, modo † crebri aliqd & confragoſi obijciendũ, per qđ erepãt, & ſollicite ue *aliter, recti*
ſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. Id ſic colligitur, Beneficium eſt, quod pro
deſt, prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, ut dicitis Stoici, ergo beneficium nõ
accipit malus, itaque nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis
res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt, ergo nec beneficio,
quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidẽ debet. Et ideo non fit ingratus. Etiam/
num, ut dicitis, Bonus uir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus eſſe non po/
teſt. Bonus beneficium reddit, malus non accipit. Quod ſi eſt, nec bonus quiſquã in/
gratus eſt, nec malus. Ita ingratus in rerum natura eſt nomen, & hoc inane. Vnum eſt
apud nos bonum, honeſtum. Id peruenire ad malum non poteſt. Deſinit enim malus
eſſe, ſi ad illum uirtus intrauerit. Quamdiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficiũ
poteſt, quia bona malaq; diſſentiunt, nec in unum eunt. Ideo nemo illi prodeſt, quia
quicquid ad illum peruenit, id prauo uſu corrumpitur. Quemadmodum ſtomachus
morbo uitiatus, & colligens bilem, quoſcunq; accepit cibos mutat, & omne alimen/
tum in cauſam doloris trahit: ita animus cæcus, quicquid illi commiſeris, id onus ſuũ,
& perniciem, & occaſionem miſeriæ facit. Feliciſſimis itaq; opulentiſſimiſq; plurimũ
æſtus ſubeſt, minuſq; ſe inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctua
rentur. Ergo nihil poteſt ad malos peruenire, quod proſit, imò nihil quod non noceat.
Quæcunq; enim illis contigerunt, in naturam ſuam uertũt, & † extra ſpecioſa profu/ *forte, ex ſe*
turaq; ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt, Ideo nec beneficium dare poſſunt, quo/
niam nemo poteſt, quod non habet dare, hic benefaciendi uoluntate caret.

Sed quamuis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, quæ beneficijs ſimilia ſint, CAP. XIII
quibus nõ redditis ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa ani
mi bona à ſtulto ac malo ſubmouentur. Ad hæc admittitur, quæ accipere poteſt, & de
bet reddere, & ſi non reddit, ingratus eſt. Non hoc ex noſtra conſtitutione tantũ. Pe/
ripatetici quoq;, qui felicitatis humanæ longe lateq; terminos ponunt, aiunt, minuta *Longe lateq;*
peruenire beneficia ad malos. Hæc qui non reddit, ingratus eſt. Nobis itaq; beneficia
eſſe nõ placet, quæ nõ ſunt animũ factura meliorẽ, cõmoda tamẽ illa eſſe, & expetẽda

non

non negamus. Hæc & uiro bono dare malus poteſt, & accipere à bono, ut pecuniam, ueſtem, honores, & uitam. Quæ ſi non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas, eo non reddito, quod negas eſſe beneficium? Quædam etiam ſi uera
5 non ſint, propter ſimilitudinem eodem uocabulo comprehenſa ſunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem, ſed ad literas altiores non perductum. Sic qui male ueſtitum & pannoſum uidit, nudum ſe uidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt, habent tamen beneficij ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tanquam beneficia, ſic & ille tanquam ingratus eſt, non ingratus. Falſum eſt, quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita qui uiri boni ſpem fefellit, tam ingratus eſt, quàm ueneficus, qui ſaporem cum uenenum crederet, miſcuit.

CAP. XIIII Cleanthes uehementius ait, Licet, inquit, beneficium non ſit quod accipit, ipſe tamen ingratus eſt, quia non fuit redditurus, etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt etiam antequam manus inquinet, qui ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atq; *Nequicia pro malicia* interficiendi uoluntatẽ. Exercetur & aperitur opere nequitia, nõ incipit. Ipſum quod accepit beneficiũ nõ erat, ſed uocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quãuis nemo uſq; ad eos manus porrigat. Quomodo, inquit, aduerſus malũ ingratus eſt quiſquã, cũ malo
4 dari beneficium non poſſit? Ea ſcilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his, quæ *al. quorum ſi malis copia ẽ* apud imperitos ſunt, †cui tamen & ſi malus eſt, ipſe quoq; in ſimili materia gratus eſſe debebit, & illa qualiacunq; ſunt, cũ pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Aes alienũ habere dicitur, & qui aureos debet, & qui coriũ forma publica percuſſum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod uſum numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue.

CAP. XV Quid ſint beneficia, an & in hanc ſordidã humilemq; materiam deduci magnitudo nominis clari debeat, Ad nos non pertinet, ſed ad alios ſpectat. *al. Ad uos nõ ptinct, in alios queritur* Verum uos ad ſpeciem ueri componite animum, & dum honeſtum dicitis, quicquid eſt id, quod nomine honeſti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per uos ingratus eſt, ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (ut dicimus) omnes ſtulti mali ſunt: Qui autem habet uitium unum, habet omnia, Omnes aũt ſtulti & mali ſunt, Omnes ergo ingrati ſunt. Quid ergo? non undiq; humano generi conuitium fit? non publica querela eſt beneficia periſſe, & pauciſſimos eſſe, qui de benemerentibus nõ inuicem peſſime mereantur? Nec eſt quod hanc tantũ noſtram murmurationẽ putes, pro peſſimo prauoq; numerantium, quicquid citra recti formulam cecidit, Ecce neſcio quænam non ex philoſophorum domo clamat, ex medio conuentu, populos genteſq; damnatura uox mittitur, Non hoſpes ab hoſpite tutus, Non ſocer à genero, fratrum quoq; gratia rara eſt. Imminet exitio uir coniugis, illa mariti. Hoc iam amplius eſt. Beneficia in ſcelus uerſa ſunt, & ſanguini eorũ non parcitur, pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac uenenis beneficia ſequimur. Ipſi patriæ manus afferre, & faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra rempublicam ſtetit. Accepti ab illa exercitus in ipſam conuertuntur, & imperatoria concio eſt, Pugnate contra coniuges, pugnate cõtra liberos. Aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidem intrare urbem iniuſſu ſenatus deberetis, quibuſq; exercitum uictorem reducẽtibus curia extra muros præberetur, nunc ciuibus cæſis, perfuſi cruore cognato, urbem ſubrectis intrate uexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille uictor, pacatorq; gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compreſſo, intra muros obſeſſus, aquilas ſuas horreat.

CAP. XVI Ingratus eſt Coriolanus, ſero & poſt ſceleris pœnitentiam pius, poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina, parum eſt illi capere patriam, niſi euerterit, niſi Allobrogum in illam cohortes immiſerit, tranſalpes accitus hoſtis, uetera & ingenita odia ſatiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingratus C. Marius, ad conſulatum à caliga perductus, qui niſi cymbricis cædibus omnia funera æquauerit, niſi ciuilis exilij, & trucidationis non tantum dederit ſignum, ſed ipſe ſignum fuerit, parum mutatam, ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet. Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remedijs quàm pericula erant, ſanauit. Qui cum à Præneſtina arce uſq; ad Collinam portam per ſanguinem

humanum

humanum inceſſiſſet,alia ædidit in urbe prælia,alias cædes: legiones duas,quod cru/
dele eſt,poſt uictoriam,quod nefas,poſt fidem,in angulum congeſtas contrucidauit,
& proſcriptionem commētus eſt,Dij magni, ut qui ciuem Romanum occidiſſet, im/
punitatem,& pecuniam,tantum non ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius,qui
pro tribus cōſulatibus,pro triumphis tribus,pro tot honoribus,quos ex maxima par/ *Tantum non*
te immaturus inuaſerat,hanc gratiam reipublicæ reddidit,ut in poſſeſſionē eius alios
quoqꝫ induceret,quaſi potētiæ ſuæ detracturus inuidiam,ſi quod nulli licere debebat,
pluribus licuiſſet:dū extraordinaria cōcupiſcit imperia,dum prouincias ut eligat, diſ/
tribuit,dum ita triumuiris R.P. diuidit,ut tñ in ſua domo duæ partes eſſent, eo redegit
Rem P. ut ſaluus eſſe nō poſſet, niſi bñficio ſeruitutis:Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac
uictor,à Gallia Germaniaqꝫ bellum in urbem circumegit,& ille plæbicola, ille popu/
laris,caſtra in circo flaminio poſuit,propius quàm Porſennæ fuerant. Tēperauit qui/
dem ius crudelitatem que uictoriæ, quod dicere ſolebat,præſtitit, neminem occidit,
niſi armatum. Quid ergo eſt? Cæteri arma cruentius exercuerunt,ſatiati tamē aliquan
do abiecerunt. Hic gladium cito cōdidit,nunquam poſuit. Ingratus Antonius in dicta
torem ſuum,quem iure cæſum pronūciauit,interfectoreſqꝫ eius,in prouincias & impe
ria dimiſit: patriam uero proſcriptionibus,incurſionibus,bellis,laceratam,poſt tot ma
la deſtinauit, ne Romanis quidē regibus, ut quæ, Acheis,Rhodijs,& pleriſqꝫ urbibus
claris,ius integrum,libertatemqꝫ cum immunitate reddiderat,ipſa tributum ſpadoni/
bus penderet. Deficiet dies enumerantem ingratos uſqꝫ in ultima patriæ exitia. CA.XVII
Aeque immēſum erit, ſi percurrere cœpero,ipſa reſpublica quàm ingrata in optimos
ac deuotiſſimos ſibi fuerit,quamqꝫ non minus ſæpe peccauerit,quàm in ipſam pecca/
tum eſt. Camillum in exilium miſit,Scipionem dimiſit,exulauit poſt Catilinam Cice
ro,diruti eius penates, bona direpta,factum quicquid uictor Catilina feciſſet. Rutilius
innocentiæ precium tulit,in Aſia latere. Catoni populus Romanus præturam nega/
uit,conſulatum pernegauit. Ingrati publice ſumus. Se quiſqꝫ interroget. Nemo nō ali/
quem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri,ut omnes querantur,niſi querendum
eſt de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt tātum? Et cupidi omnes,& maligni omnes,
& timidi omnes,illi in primis qui uidentur audaces. Adijce,& ambitioſi omnes ſunt,
& impij omnes. Sed non eſt quod iraſcaris. Ignoſce illis, omnes inſaniunt. Nolo te ad
incerta reuocare,ut dicam,quàm ingrata ſit uide iuuentus. Quis non patri ſuo ſupre/
mum diem,ut innocens ſit,optat? ut moderatus, expectat? ut pius, cogitat? Quotus
quiſqꝫ uxoris optimæ mortem timet,ut non cōputet? Cui rogo litigatori defenſo,tam
magni beneficij ultra res proximas memoria durauit? Illud in confeſſo eſt: Quis ſine
querela moritur? Quis extremo die dicere audet,

Vixi & quem dederat curſum fortuna peregi?

Quis non recuſans,quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt,non eſſe contentum
† præfato tēpore. Semper pauci dies erunt,ſi illos numeraueris. Cogita non eſſe ſum/ *al's,præterito*
mum bonum in tempore. Quantumcunqꝫ eſt, boni conſule. Vt prolongetur tibi dies *Prolongo*
mortis,nihil proficit ad felicitatē,quoniam mora nō fit beatior uita,ſed longior. Quan
to ſatius eſt gratum aduerſus perceptas uoluptates,nō aliorum annos computare, ſed
ſuos benigne æſtimare,& in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit deus. Hoc ſatis *Aduerſus, in*
eſt,Potuit plus,ſed hoc quoqꝫ beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus deos,grati aduer/ *bonā partem*
ſus homines,grati aduerſus eos,qui nobis aliquid præſtiterunt,grati etiā aduerſus eos
qui noſtris præſtiterunt. In infinitum,inquis,me obligas,cum dicis,& noſtris. CA.XVIII
Itaqꝫ pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat,ut dicis,& patri eius dat. Primum
de quo quæro,Deinde illud utiqꝫ mihi determinari uolo,ſi & patri beneficium datur, *Determinare*
nunquid & fratri? nunquid & patruo? nunquid auo? nūquid uxori,& ſocero? Dic mi/
hi,ubi debeam deſinere,quouſqꝫ perſonarum ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero,
tibi beneficium dedero: ſi domum tuam ardentem reſtinxero,aut ne cadat excepero,
tibi beneficium nō dabo? Si ſeruum tuum ſeruauero,tibi imputabo,Si filium tuum ſer
uauero,non habebis beneficiū meū? Diſſimilia ponis exēpla,quia qui agrū meū
colit,agro beneficium non dat,ſed mihi: & qui domum meam quo minus ruat, fulcit, CA. XIX

præſtat mihi. Ipſa enim domus ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullū habet. Et qui agrum meum colit, non illum, ſed me demereri uult. Idem de ſeruo dicam, mei mācipij res eſt, mihi ſeruatur. Ideo ego ꝓ illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. Itaq; ille accipit, ego beneficio lætor. Contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere te non putas, reſpondeas mihi, Filij bona ualetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem? Felicior futurus eſt, ſi ſaluum habuerit filiū, infelicior ſi amiſerit. Quid ergo? Qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non inquit. Quædam enim in alios conferuntur, ſed ad nos uſq; permanāt. Ab eo autem exigi quicquam debet, in quem cōfertur, ſicut pecunia ab eo petitur, cui credita eſt, quamuis ad me illa aliquo modo uenerit. Nullum beneficium eſt, cuius commodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam longius poſitos. Non quæritur, quò beneficium ab eo cui datum eſt transferatur, ſed ubi primo collocetur. A reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo oro te? non dicis, filium mihi donaſti, & ſi hic periſſet uicturus non fui? Pro eius uita beneficium non debes, cuius uitā tuæ præfers? Etiamnum cū filium tuum ſeruaui, ad genua procumbis, dijs uota ſoluis, tāquam ipſe ſeruatus. Illæ uoces † exeūt tibi. Nihil mea intereſt, an me ſeruaueris, duos ſeruaſti, immo me magis. Quare iſta dicis, ſi nō accipis beneficium? Quia & ſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit, creditori numerabo, non tamen ego debuero, Quia & ſi filius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio, non quia ſum, ſed quia uolo me offerre tibi debitorem uoluntariū. At peruenit ad me ſūma ex incolumitate eius uoluptas, ſūma utilitas, & orbitatis grauiſſimū uulnus effugi. Nō quæritur nūc an profueris mihi, ſed an beneficiū dederis, Prodeſt enim & animal, & lapis, & herba, nec tamē beneficiū dāt, quod nūquam datur, niſi à uolente. Tu autem non uis patri, ſed filio dare, & interim ne noſti quidem patrem. Itaq; cum dixeris, patri ergo beneficium non dedi, filium eius ſeruando, contra oppone, Patri ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitaui. Et quid, quod aliquando euenit, ut patrem oderis, filium ſerues, beneficiū ei uideberis dediſſe, cui tunc inimiciſſimus eras, cum dares? Sed ut dialogorum altercatione ſepoſita, tanquam iuriſconſultus reſpondeam, mens ſpectanda eſt dantis, beneficiū ei dedit, cui datum uoluit. Si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium, ſic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam ſi fruitur. Si tamen occaſionem habuerit, uolet & ipſe præſtare aliquid, non tanquam ſoluendi neceſſitatem habeat, ſed tanquam incipiēdi cauſam. Repeti à patre beneficiū non debet. Siquid pro hoc benigne facit, iuſtus, non gratus eſt. Nam illud finiri non poteſt, ſi patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & ſeruis, & patriæ. Vbi ergo beneficiū incipit ſtare? Sorites enim ille inexplicabilis ſubit, cui difficile eſt modū imponere, quia paulatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere. Illud ſolet quæri, Fratres duo diſſident, ſi alterum ſeruo, an dem beneficium ei, qui fratrem inuiſum non periſſe moleſte laturus eſt. Non eſt dubium, quin beneficium ſit, etiam inuito prodeſſe, ſicut non dedit beneficiū, qui inuitus profuit.

Conſentiebāt Codices manuſcripti, ſed arbitror ita legēdum Ab eo tibi et ab ipſo capite repetitio eſt.

Forte exciderūt

CAP. XX

Beneficium, inquit, uocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia triſtem frontem & aſperam habent, quemadmodū ſecare & urere ut ſanes, & uinculis coercere. Nō eſt ſpectandū an doleat aliquis beneficio accepto, ſed an gaudere debeat. Non eſt malus nummus, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium odit & accepit, ſi modo id prodeſt, ſi is qui dabat, ut prodeſſet dedit, nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium uerte. Odit fratrem ſuum, quem illi expedit habere. Hunc occidi, non eſt beneficium, quamuis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſime nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuria. Video. Prodeſt aliqua res, & ideo beneficiū eſt: Nocet, & ideo nō eſt beneficiū. Ecce, quod nec proſit, nec noceat, dabo, & tamen beneficiū eſt. Patrē alicuius in ſolitudine exanimē inueni, corpus eius ſepeliui, nec illi profui (Quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio, quid enim per hoc commodi acceſſit illi? Dicam quid conſecutus ſit, officio ſolenni & neceſſario per me functus eſt. Præſtiti patri eius, quod ipſe præſtare uoluiſſet, necnon & debuiſſet. Hoc tamen ita beneficium eſt, ſi non

eſt,ſi non miſericordiæ & humanitati dedi,ut quodlibet cadauer abſconderẽ:ſed ſi cor
pus agnoui,ſi filio tunc hoc præſtare me cogitaui.At ſi terram ignoto mortuo inieci,
nullum in hoc habeo huius officij debitorẽ,in publicum humanus. Dicit aliquis, quid
tantopere quæris, cui dederis beneficium,tanquam repetiturus aliquando? Sunt qui
nũquam iudicant eſſe repetendum, & has cauſas afferunt.Indignus etiã repetenti non
reddet,dignus etiam per ſe referet.Præterea ſi bono uiro dediſti expecta ne iniuriam
illi facias appellando,tanquam non fuiſſet ſua ſponte redditurus.Si malo uiro dediſti,
fle rem, Beneficium uerbo ne corruperis, creditum faciendo.Præterea lex quod non 5
iuſſit repeti,uetuit. Verba ſunt iſta,quàm diu me nihil urget, quàmdiu fortuna nihil
cogit,petam potius beneficium quàm repetam:ſed ſi de ſalute liberorum agitur, ſi in
periculum uxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quò ire nollem,
imperabo pudori meo,& teſtabor omnia me feciſſe,ne opus eſſet mihi auxilio homi-
nis ingrati.Nouiſſime recipiendi beneficij neceſſitas,repetendi uerecundiam uincet.
Deinde cum bono uiro beneficium do,ſic do,tanquam nunquam repetiturus,niſi ne
ceſſe fuerit.Sed lex,inquit,non permittendo exigere,uetuit.

CAP.XXI

Multa legem
non habent,nec actionem.Atqui conſuetudo uitæ humanæ lege omni ualentior dat
aditum.Nulla lex iubet amicorum ſecreta non eloqui, nulla lex fidem etiam inimico
præſtare.Que lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſimus alligat? Nulla. Que
rar tamen cum eo,qui arcanum ſermonem non continuerit,& fidem datam,nec ſerua
tam,indignabor.Sed ex beneficio, inquit,creditum facis. Minime. Non enim exigo,
ſed repeto,& ne repeto quidẽ,ſed admoneo. Nã ultima quoq; neceſſitas in hoc aget,
ut ad eum ueniam,cum quo diu mihi luctandum ſit.Quis tam ingratus eſt,ut illi non
ſit ſatis admoneri? Eum tranſibo,nec dignum iudicabo,qui gratus eſſe cogatur. Quo-
modo fœnerator quoſdam debitores non appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum
pudorem nihil ſupereſt,niſi quod pereat:ſic ego quoſdam ingratos palàm ac pertinaci
ter præteribo,nec ab ullo beneficiũ repetã,niſi à quo non ablaturus ero,ſed recepturus

Queror cum illo.

CAP.XXII

Lęta nomina

Multi ſunt, qui nec negare ſciant,quod acceperunt, nec referre, qui nec tam boni
ſunt quàm grati,nec tam mali quàm ingrati,ſegnes & tardi,lenta nomina, non mala.
Hos ego non appellabo,ſed commonefaciam,& ad officium aliud agentes educam,
qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt.Ignoſce,non mehercule ſciui hoc te deſiderare, alio-
quin ultro obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes, memini quid mihi præſtite-
ris.Hos ego quare dubitem,& ſibi meliores & mihi facere? Quemcunq; potuero,pec
care prohibeo,multomagis amicum,& ne peccet,& ne in me potiſſimum peccet: al-
terum illi beneficium do,ſi illum ingratum eſſe non patior: nec dure illi exprobrabo
quæ præſtiti, ſed quàm potero molliſſime, ut poteſtatem referendæ gratiæ faciam, re
nouabo memoriam eius, & petam beneficium,ipſe me repetere intelliget,Aliquan-
do utar uerbis durioribus, ſi emendari illum ſperauero poſſe.Nam deploratum prop
ter hoc quoq; nõ exagitabo,ne ex ingrato inimicũ faciã.Quod ſi admonitionisquoq;
ſugillationẽ ingratis remittimus,ſegniores ad reddenda beneficia faciemus.Quoſdã
uero ſanabiles, & qui fieri boni poſſint, ſi quid illos remorderet, perire patiemur ad-
monitione ſublata, qua & pater filium aliquando correxit,& uxor maritum aberran-
tem ad ſe reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit.

CA.XXIII

Peruellere

Quidam ut expergiſcantur non feriendi, ſed commouendi ſunt. Eodem modo
quorundam ad ferendam gratiam fides non ceſſat, ſed languet. Hanc peruellamus.
Noli munus tuum in iniuriam uertere. Iniuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, ut in-
gratus ſim. Quid ſi ignoro,quid deſideres? Quid ſi occupationibus diſtrictus, & in
alia uocatus, occaſionem non obſeruaui? Oſtende mihi quid poſſim,quid uelis. Qua-
re deſperas,antequàm tentas? Quare properas & beneficium & amicũ perdere? Vn-
de ſcis nolim,an ignorem,an animus,an facultas deſit mihi? Experire. Admonebo er-
go,non amare,non palàm,ſine conuitio,ſic,ut ſe rediſſe in memoriã,nõ reduci putet.

CA.XXIIII

Cauſam dicebat apud diuum Iulium ex ueteranis quidam paulo uiolentior aduer-
ſus uicinos ſuos,& cauſa premebatur.Meminiſti,inquit,imperator in Hiſpania talum
te torſiſſe circa Sucronem? cum Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet, Meminiſti quidem ſub

quadam arbore minimum umbræ ſpargente, cum uelles reſidere feruentiſſimo ſole, &
eſſet aſperrimus locus, in quo ex rupibus acutis, unica illa arbor eruperat, quēdam ex
commilitonibus penulam ſuam ſubſtrauiſſe. Cū dixiſſet Cæſar, quid ni meminerim?
& quidem ſiti confectus, qui impeditus ire ad fontem proximum non poteram repe-
re manibus uolebam, niſi commilito, homo fortis ac ſtrennuus, aquam mihi in galea
ſua attuliſſet, Potes, inquit, imperator agnoſcere illum hominem, aut illam galeā? Cæ-
ſar ait, ſe non poſſe galeam agnoſcere, hominem pulchre poſſe, & adiecit, puto ob hoc
iratus, quod ſe à cognitione media ad ueterem fabulam abduceret, tu utiq; ille non es.
Merito, inquit, Cæſar me non agnoſcis, nam cum hoc factum eſt, integer eram, poſtea
aliàs, lecta — ad Mundā in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite † eiecta oſſa. Nam galeā illam ſi
In uetuſtiſſi- — uideres, agnoſceres. Machæra em † Iſponia diuiſa eſt. Vetuit illi exhiberi negociū Cæ
mo langobar- — ſar, & agellos in quibus uicinalis uia, cauſa rixæ ac litium fuerat, militi ſuo donauit.
dico erat, Hi- — Quid ergo? non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memoriam multitudo
ſpana — rerum confuderat, quem fortuna ingens exercitus diſponentem, non patiebatur ſin-
CAP. XXV — gulis militibus occurrere? Non eſt hoc repetere beneficium, ſed reſumere bono loco
poſitum & paratum. Ad hoc tamen ut reſumatur, manus porrigēda eſt, Repetā itaq;,
quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſa, à quo repetam. Tyberius Cæſar
inter initia dicēti cuidam, meminiſti, antequam plures notas familiaritatis ueteris pro
6 ferret, nō memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc quàm diu non eſſet repetendum benefi
cium? optāda erat obliuio. Auerſabatur omnium amicorum & æqualium noticiam,
& illam ſolam præſentem fortunam ſuam aſpici, illam ſolam cogitari, ac narrari uole-
bat, Inquiſitorem habebat ueterem amicum. Magis tempeſtiue repetendum eſt bene-
ficium, quàm petendum. Adhibenda uerborum moderatio, ut nec ingratus poſſit diſ-
ſimulare. Tacendum & expectandum, ſi inter ſapientes uiueremus, & tamen ſapienti-
bus quoq; indicare melius fuiſſet, quid rerum noſtrarum ſtatus poſceret. Deos quorū
noticiam nulla res effugit, rogamus, & illos uota non exorant, ſed admonent. Dijs quo
que inquam Homericus ille ſacerdos allegat officia, & aras religioſe cultas, quos obſe-
7 quētes faciat, & parent. Moneri uelle ac poſſe, ſecunda uirtus eſt. Huc illuc frænis leni
ter motis flectendus eſt animus, paucis ſui rector optimus, proximi ſunt, qui admoni-
ti in uiam redeunt. His non eſt dux detrahendus, Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine ui-
aliàs quam — ſu, † quos lumē à Dijs immiſſum ad miniſteria ſua uocat. Inſtrumenta ceſſant, niſi illa
in opus ſuum artifex mouerit, Ineſt interim animis uoluntas bona, ſed torpet modo de
Opinor legē- — litijs, ac ſitu, modo officij inſcitia, Hanc utilem facere debemus, nec irati relinquere † in
dum in uitio — uito, ſed ut magiſtri puerorum diſcentiū patienter ferre offenſationes memoriæ laben
8 tis. Quæ quemadmodum ſubiecto uno aut altero uerbo, ad contextum reddendæ ora
tionis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitione reuocanda eſt.

Libri quinti Senecæ de beneficijs finis.

IN LIBRVM QVINTVM

CAP. XII.

1 In rerū natura eſt nemo. Et hoc inane. Conſentiebant quidē exemplaria. At ego doctis opinor approbaturis, non dubitaui reponere. Ingratus in rerum natura eſt nomen, & hoc inane, id eſt nihil aliud quam inane nomen.

2 Quoſcūq; accepit cibos mittit. Conſentiebāt in mendo codices. Solus Longobardicus habebat, mutat, & recte.

CAP. XIII.

5 Sic paropſidem, & argenteam & auream dicimus. Tres uetuſti codices habebant pyxidem. πυξὶς enim græcis a πύξος dicitur, quod ex buxo fierent. Vnde falſo pyxidē argenteam auream ue dicimus.

CAP. XIIII.

4 Cui tamen & ſi malus eſt, ipſe quoq;. &c. Duo uetuſtiſſimi codices habebant, quorum ſi malis copia eſt, ipſe quoq;. &c. Mihi uidetur deeſſe uocula, quæ apud illos bona ſunt, niſi forte reddidit græcā figuram, τὰ παρ᾽ αὐτῶν, quod mox explicauit, quorum illis copia eſt. quæ uerba dubito nū ab interprete ſint adiecta, & hinc uariatam ſcripturam

CAP. XX.

Si malo uiro dediſti,flere.Beneficiũ uero,ne corrumpas.&c.In uetuſtiſſimo codice,& altero,
pro flere erat, flectere:in longobardico, pro uero,uerbo diuino fuiſſe ſcriptum, Si malo uiro 5
dediſti,plectere.Beneficiũ uero,ſiue uerbo ne corrumpas. Hoc eſt da pœnas,qui male collocaris,
nec ideo beneficio commutes nomẽ.Aut ita.Beneficiũ malo uiro dediſti,fle re, ut re referatur ad
uerbo, Re ſis triſtis nõ mutato rei nomine.Aut fle,rem, nomen rei ne corruperis.

CAP. XXV

Ab hoc quam diu non eſſet repetendum.&c,pro quandiu lõgobardicus codex habebat, quid 6
ni Opinor legendum, Ab hoc quid em non eſſet repetendum beneficium. Optãda erat obliuio.
Nec diſplicet ſi ni,uertas in ne.quid,ne eſſet repetendum beneficium,optanda erat obliuio.
Quos obſequentes facit & parce moneri uelle ac poſſe. Sic habebant ſuperiores æditiones,Lõ/ 7
gobardicus habebat,faciet pro facit,& parere,pro parce. Vnde cõijcio ſic legendum,quo obſequẽ
tes faciat & parent. Moneri uelle.&c. Im petrauit enim ſacrificus quæ petebat.
Sed ut,magiſtri patienter ferre,offenſationes puerorũ diſcentium memoriæ labentis.&c. Ita fe
rebat uetus æditio conſentientibus exemplaribus manu ſcriptis. Nos ordinem inuerſum ſic reſ/ 8
tituimus,ſed ut magiſtri puerorum diſcentium patienter ferunt,ſiue ferre,offenſationes memoriæ
labentis, quæ quemadmodum. &c.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIB. VI

QVAEDAM Liberalis uirorũ optime exercendi tantũ ingenij cauſa
quæruntur,& ſemper extra uitam iacẽt,quædã & dũ quærũtur,oble/ CAP.I
ctamento ſunt,& quæſita uſui. Omniũ tibi copiã faciã. Tu illa utcũq;
tibi uiſum erit,aut peragi iubeto,aut ad explicandũ ludorum ordinem
induci. His quoq; ſi abire protinus iuſſeris, nonnihil actũ erit. Nã etiã
quod diſcere ſuperuacuũ eſt,prodeſt cognoſcere. Ex uultu igitur tuo
pendebo,prout ille ſuaſerit mihi,alia detinebo diutius,alia expellam, & capite agam. *Capite agere*
An beneficiũ eripi poſſit,quæſitum eſt. Quidã negant poſſe. Nõ enim res eſt, ſed
actio,quomodo aliud eſt munus,aliud ipſa donatio,aliud qui nauigat,aliud ipſa naui/ CAP.II
gatio,Et quamuis æger nõ ſit ſine morbo,nõ tamẽ idem eſt æger & morbus. Ita aliud
eſt beneficiũ ipſum,aliud quod ad unũquemq; noſtrũ beneficio peruenit. Illud incor/
porale eſt,irritũ nõ fit,Materia illius huc & illuc iactatur,& dominũ mutat. Itaq; cum
eripis,ipſa rerũ natura reuocare quod dedit,nõ poteſt. Beneficia ſua interrũpit,nõ reſ
cindit. Qui moritur,tamẽ uixit. qui amiſit oculos,tamen uidit. Quæ ad nos peruene/
rũt,ne ſint,effici poteſt,ne fuerint,nõ poteſt. Pars autẽ beneficij & quidem certiſſima
eſt,quæ fuit. Nonnũquam uſu beneficij lõgiore prohibemur, beneficiũ quidẽ ipſũ nõ
eraditur. Licet omnes in hoc uires ſuas natura aduocet,retro illi agere ſe non licet Po/
teſt eripi domus,& pecunia,& mãcipiũ,& quicquid eſt,in quo hæſit beneficij nomẽ.
Ipſum uero ſtabile & immotũ eſt. Nulla uis efficiet,ne hic dederit,ne ille acceperit.
Egregie mihi uidetur M. Antonius apud Rapiriũ poetã,cum fortunã ſuã tranſeun
tẽ aliò uideat,& ſibi nihil relictũ,præter ius mortis,id quoq;,ſi cito occupauerit,excla/ CAP.III
mare · Hoc habeo quodcũq; dedi. O quantũ habere potuit,ſi uoluiſſet. Hæ ſunt di
uitiæ certæ,in quacũq; ſortis humanæ leuitate, uno loco permãſuræ, quæ quo maio/
res fuerint,hoc minorẽ habebunt inuidiã. Quid tanq; tuo parcis? Procurator es. Om/
nia iſta quæ uos tumidos, & ſupra humana elatos, obliuiſci cogunt ueſtræ fragilita
tis,quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armati,quæ ex alieno ſanguine rapta,ueſtro defẽdi/
tis,propter quæ claſſes cruẽtaturas maria deducitis,propter quæ quaſſatis urbes, igna
ri,quãtum telorum in aduerſos fortuna cõparet, propter quæ ruptis toties affinitatis,
amicitiæ,collegij fœderibus,inter contendẽtes duos terrarũ orbis eliſus eſt,nõ ſunt ue
ſtra,in depoſiti cauſa ſũt,iã iamq; ad aliũ dñm ſpectantia, aut hoſtes illa,aut hoſtilis ani
mi ſucceſſor inuadet. Quæris, quõ illa tua facias? dono dãdo. Conſule ergo rebus tuis,
& certã tibi earũ atq; inexpugnabilẽ poſſeſſionẽ para,honeſtiores illas nõ ſolũ, ſed tu/
tiores facturus: illud quod ſuſpicis,quo te diuitem ac potentẽ putas,quandiu poſſides,
ſub nomine ſordido iacet. Domus eſt,ſeruus eſt,nũmi ſunt,cũ donaſti,beneficium eſt.
Fateris,inquit,nos aliquãdo beneficiũ non debere ei,à quo accepimus,ergo ereptũ
eſt? Multa ſunt propter quæ beneficiũ dare deſinimus,non quia ablatum,ſed quia cor
ruptũ eſt. Aliquis reũ me defẽdit,ſed uxorẽ meã p uim ſtupro uiolauit. Nõ abſtulit be
neficiũ,ſed opponẽdo illi parẽ iniuriã ſoluit me debito: & ſi plus læſit,quàm ante pro/ CAP.IIII

als, beneficiū

fuerat,nō tantū gratia extinguit̄,ſed ulciſcēdi querēdiq́ libertas fit, ubi in cōparatione beneficij præpōderauit iniuria:ita nō aufert̄ beneficiū,ſed uincitur. Quid?nō tā duri, quidā etiā ſcelerati patres ſunt, ut illos auerſari & euitare,ius fasq́ ſit?Nunqd ergo illi abſtulerūt,quæ dederāt?Minime,ſed impietas ſequentiū temporū commendationem omnis prioris officij ſuſtulit.Nō beneficiū tollitur,ſed beneficij gratia,& efficitur,non ne habeā,ſed ne debeā.Tanquā pecuniā aliquis mihi credidit,ſed domū meā incendit, penſatū eſt creditū damno,nec reddidi illi,nec tamē debeo.Eodē modo & hic, quia ali quid benigne aduerſus me fecit,aliquid liberaliter,ſed poſtea multa ſuperbe,cōtumeli oſe,crudeliter, eo loco me poſuit,ut perinde liber aduerſus eum eſſem, quaſi nō acce-piſſem. Vim beneficijs ſuis attulit.Colonū ſuū non tenet,q̄uis tabellis manētibus,qui ſegetē eius ꝓculcauit, qui ſuccidit arbuſta, nō quia recepit,quod pepigerat, ſed quia ne reciperet effecit.Sic debitori ſuo creditor ſæpe dānatur,ubi plus ex alia cauſa abſtu lit,†q̄ credito petit.Nō tantū inter creditorē & debitorē iudex ſedet qui dicat, pecuniā credidiſti.Quid ergo?pecus abegiſti,ſeruū eius occidiſti,argentū quod nō emeras poſ ſides,æſtimatione facta debitor diſcede,qui creditor ueneras. Inter beneficia quoq́ & iniurias ratio cōfert.Sæpe etiā beneficiū manet,nec debet̄,ſi ſecuta eſt dātem pœniten tia,ſi miſerū ſe dixit,quod dediſſet,ſi cū daret ſuſpirauit,uultū obduxit, perdere ſe cre-didit nō donare,ſi ſua cauſa,aut certe nō mea dedit,ſi nō deſijt inſultare,gloriari, & ubi que iactare,& acerbū munus ſuū facere,Manet itaq́ beneficiū,quāuis nō debeatur. Si cuti quædā pecuniæ,de quibus ius creditori nō dicitur,debētur,ſed nō exiguntur.

alias, quàm quod eſt crediti

CAP.V

Dediſti beneficiū,iniuriā poſtea feciſti.Et bñficio gratia debet̄,& iniuriæ ultio.Nec ego illi gratiā debeo,nec ille mihi pœnā.Alter ab altero abſoluitur.Cū dicimus,benefi ciū illi reddidi,nō hoc dicimus,illud nos quod acceperamus reddidiſſe, ſed aliud pro il lo reddere.Eſt enim rē pro re dare.Quid ni? cū omnis ſolutio nō idē reddat,ſed tantun dem?Nā & pecuniā dicimur reddidiſſe,quāuis numerauimus ꝓ argēteis aureos,quā-uis nō interuenerint nummi,ſed delegatione,& uerbis perfecta ſolutio ſit. Videris mi hi dicere,perdis operā.Quorſum enim pertinet ſcire me,an maneat quod nō debetur? Iuriſcōſultorū iſtæ acutæ ineptiæ ſunt qui hæreditatē negāt uſucapi poſſe,ſed ea quæ in hæreditate ſunt,tanquā quicquā aliud ſit hæreditas,quā ea quæ in hæreditate ſunt: illud mihi potius diſtingue,quod poteſt ad rē pertinere,cū idē homo beneficium mihi dedit,& poſtea fecit iniuriā,utrū & beneficiū illi reddere debeā, & me ab illo nihilomi nus uindicare,ac ueluti duobus nominibus ſeparatim reſpōdere:an alterū alteri cōtri-buere,& nihil negocij habere,ut beneficiū iniuria tollat̄,beneficio iniuria? Illud enim uideo in hoc foro fieri,quid in ueſtra ſchola iuris ſit, uos ſciatis. Separātur actiones,& de eo quod agimus,de eodē nobiſcū agitur.Cōfundit̄ formula,ſiqui apud me pecuniā depoſuerit,idē mihi poſtea furtū fecerit, & ego cū illo furti agā, & ille mecū depoſiti.

CAP.VI

Quæ propoſuiſti mi Liberalis exempla, certis legibus continentur,quas neceſſe eſt ſequi,lex legi nō miſcetur. Vtraq́ ſua uia habet actionem propriam, tam mehercule quàm depoſitū,quàm furtū.Beneficiū nulli legi ſubiectū eſt,me arbitro utitur:licet me cōparare inter ſe quantū ꝓfuerit mihi quiſq́,aut quantū nocuerit,tū pronūciare, utrū plus debeat̄ nihil,an debeā.In illis nihil eſt noſtræ poteſtatis,eundū eſt, quà ducimur. In beneficio tota poteſtas mea eſt,ego itaq́ iudico illa,nō ſeparo,nec diduco,ſed iniuri as ac beneficia ad eundē iudicē mitto.Alioquin iubes me eodē tēpore amare & odiſſe, queri & gratias agere,quod natura nō recipit.Potius cōparatione facta,inter ſe bene-ficij & iniuriæ,uidebo an etiā ultro debeatur.Quomodo ſiquis ſcriptis noſtris,alios ſu perne imprimat uerſus,priores literas nō tollit,ſed abſcōdit,ſic beneficiū ſuperueniēs, iniuriā apparere nō patitur. Vultus tuus,cui regendū me tradidi, colligit rugas,& attrahit frontē,quaſi lōgius exeā, Videris mihi dicere,quo tandē mihi dexter abis?huc dirige curſum,littus ama.Nō poſſū magis.Itaq́ ſi huic ſatiſfactū exiſtimas,illò tranſea mus,an ei debeat̄ aliquid,q nobis inuitus ꝓfuit.Hoc apertius potui dicere,niſi propoſi tio deberet eſſe cōfuſior,ut diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtēderet utrūq́ quæri,an ei de beremus,qui nobis dū nō uult,ꝓfuit,& an ei,qui dū neſcit. Nā ſi quis coactus aliquid boni fecit,quin nos nō obliget,manifeſtius eſt,q̄ ut ulla in hoc uerba impendēda ſint, Et hæc quæſtio facile expedit̄, & ſi qua ſimilis huic moueri poteſt,ſi totiēs illò cogita-

Inter ſe

CAP.VII

Notat hoc Quintilianus qd'ex cōſuetu dine ſcholæ de clamatoriæ, fingimus ma nifeſto falſa, facit hoc & alias frequen ter Seneca

tio

tionẽ noſtrã conuerterimus,Beneficiũ nullũ eſt,niſi quod ad nos primũ aliqua cogita-
tio defert,deinde amica & benigna.Itaq; nec fluminibus gratias agimus,quamuis aut
magna nauigia patiãtur,& ad ſubuehendas copias largo ac perenni alueo currant,aut
piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluant, nec quiſquã Nilo beneficiũ debere ſe
iudicat, nõ magis quam odium,ſi immodicus ſuperfluxit,tardeq; receſſit:nec uentus
beneficiũ dat, licet lenis & ſecũdus aſpiret,nec utilis & ſalubris cibus.Nam qui benefi
ciũ mihi daturus eſt,debet nõ tantũ ꝓdeſſe, ſed uelle. Ideo nec mutis animalibus quic
quã debetur,Et quammultos è periculo uelocitas equi rapuit?nec arboribus,Et quam
multos æſtu laborãtes,ramorũ opacitas texit?Quid autẽ intereſt,utrũ mihi qui neſcit,
profuerit,an qui ſcire non potuit,cum utriq; uelle defuerit? Quid autẽ intereſt utrum
me iubeas naui, aut uehiculo,aut lãceæ debere beneficiũ,an ei q̃,æque quàm iſta pro-
poſitum benefaciẽdi nullum habeat,ſed profuit caſu? Beneficium aliquis neſciens CAP. VIII
accipit,nemo à neſciente. Quomodo multos fortuita ſanant, nec ideo remedia ſunt,
& in flumẽ alicui cecidiſſe frigore magno,cauſa ſanitatis fuit:quomodo quorundã fla
gellis quartana diſcuſſa eſt,&metus repẽtinus animũ in aliam curã auertẽdo ſuſpectas
horas fefellit,nec ideo quicquã horum etiã ſi ſaluti fuit,ſalutare eſt:ſic quidã nobis pro
ſunt,dum nolũt,immo,quia nolũt,non tamẽ ideo illis beneficiũ debemus. Quid ſi per
nicioſa illorũ conſilia fortuna deflexit in melius,an exiſtimas me debere ei quicquam,
cuius manus cũ me peteret,percuſſit hoſtem meũ,qui nocuiſſet,niſi erraſſet?Sæpe hoſ
tis dũ aperte peierat,etiã ueris teſtibus abrogauit fidẽ,& reũ uelut factione circũuentũ
miſerabilẽ reddidit.Quoſdã ipſa quæ premebat potẽtia eripuit,& iudices quẽ dãnatu
ri erãt cauſa,damnare gratia noluerunt.Nõ tamẽ hi beneficium dederunt,quãuis pro-
fuerint.Quia telum quò miſſum ſit,nõ quò peruenerit,quærit.Et beneficiũ ab iniuria
diſtinguit,nõ euẽtus,ſed animus.Aduerſarius meus dum contraria dicit,& iudicẽ ſu-
perbia offendit,& unum teſtẽ temere dimittit,cauſam meã erexit. Non quæro an pro
me errauerit,quia cõtra me uoluit. Nempe ut gratus ſim,uelle debeo idem facere CAP. IX
quod ille, ut beneficium daret,uelle debuit. Nã quid eſt iniquius homine,qui eũ odit, 1
à quo in turba calcatus, aut reſpſus,aut quò nollet impulſus eſt? At qd eſt aliud,quod
illum querelæ eximat, cum in re ſit iniuria, q̃ neſciſſe quid faceret.Eadẽ res efficit, ne
hic beneficium dederit,ne ille iniuriã fecerit. Et amicum & inimicum uoluntas facit.
Quàm multos militiæ morbus eripuit,quoſdã ne ad ruinã domus ſuæ occurrerẽt, ini-
micus uadimonio tenuit,ne in piratarum manus peruenirẽt,quidã naufragio cõſecu-
ti ſunt.Nec his tamẽ beneficium debemus,quoniam extra ſenſum officij caſus eſt,nec
inimico cuius nos lis†exercuit,dum uexat ac detinet.Nõ eſt beneficiũ,niſi quod à bo als.ſeruauit
na uolũtate ꝓficiſcitur,niſi illud agnoſcit,qui dedit.Profuit aliqs mihi dũ neſcit,nihil illi
debeo.Profuit cũ uellet nocere,imitabor ipſum? Ad primũ illud reuertamur,ut gra CAP. X
tiã referã aliquid facere me uis,ipſe ut beneficiũ mihi daret nihil fecit, Vt ad alterũ trã-
ſeamus,uis me huic gratiã referre,ut quod à nolẽte accepi, uolẽs reddã. Nam quid de
tertio loquar qui ab iniuria in beneficiũ delapſus eſt? Vt beneficiũ tibi debeã, parũ eſt
uoluiſſe te dare ,ut debeã , non ſatis eſt,uoluiſſe.Beneficium enim uoluntas nuda non
efficit,ſed quod beneficiũ nõ eſſet,ſi optimæ ac pleniſſimæ uoluntati fortuna deeſſet, 2
id æque beneficium nõ eſt,niſi fortunã uoluntas anteceſſit.Non enim profuiſſe te mi
hi oportet , ut ob hoc tibi obliger,ſed ex deſtinato profuiſſe. Cleãthes exẽplo eiuſ CAP. XI
modi utitur:ad quærẽdum ,inquit,& accerſendum ex academia Platonẽ,duos pueros
miſi. Alter totã porticum perſcrutatus eſt,alia quoq; loca in quibus illum inueniri poſ
ſe ſperabat,percurrit,& domum nõ minus laſſus quàm irritus redijt.Alter apud proxi
mum circulatorẽ reſedit & cum uagus atq; erro uernaculis cõgregat & ludit,trãſeũtẽ 3
Platonẽ,quem nõ quæſierat,inuenit.Illum,inquit,laudabimus puerũ,qui quantum in In ſe
ſe erat,quod iuſſus eſt fecit,hunc feliciter inertẽ caſtigabimus . Volũtas eſt,quæ apud
nos ponit officium,cuius uide quæ conditio ſit,ut me debito obſtringat.Parum eſt illi
uelle niſi profuit,parũ eſt profuiſſe,niſi uoluit . Puta eñ aliquẽ donare uoluiſſe, nec do
naſſe,animũ quidẽ eius habeo,ſed beneficium nõ habeo,quod cõſummat, & res & ani
mus. Quẽadmodũ ei q̃ uoluit mihi pecuniã credere,ſed nõ credidit,nihil debeo,ita ei q̃
uoluit mihi beneficium dare,ſed non potuit,amicus quidẽ ero,ſed nõ obligatus.Et uo-

lo illi aliquid præſtare,nã & ille uoluit mihi.Cæterũ ſi benigniore fortuna uſus præſti-
CAP.XII tero,beneficiũ dedero,nõ gratiã retulero.Ille mihi gratiã debebit referre, huic initiũ à
me fiet † gratiæ. Intelligo iam quid uelis quærere.Nõ opus te dicere,uultus tuus lo-
quitur.Si quis ſua cauſa nobis profuit,ei ne,inquis,debetur aliqd?Hoc em̃ ſæpe te cõ-
querentẽ audio,quod quædã homines ſibi præſtant,alijs imputant. Dicã mi Liberalis,
ſed prius hanc quæſtiunculã diuidã,& rẽ æquã ab iniqua ſeparabo. Multũ em̃ intereſt
utrũ aliquis beneficiũ nobis det ſua cauſa,an noſtra,an ſua & noſtra.Ille qui totus ad ſe
ſpectat,& nobis prodeſt,quia aliter ſibi prodeſſe non poteſt,eo loco mihi eſt,quo qui
pecori ſuo hybernũ & æſtiuum pabulum proſpicit, eo loco quo qui captiuos ſuos ut
cõmodius ueneãt,paſcit,& opimos boues ſaginat ac defricat, quo laniſta,qui familiã
ſuã ſũma cura exercet atq; ornat.Multũ(ut ait Cleãthes) à beneficio diſtat negociatio.

† als, numerantur.opinor legendũ numerandæ uel numerandi

CAP. XIII Rurſus nõ ſum tã iniquus,ut nihil ei debeã,qui cum mihi utilis eſſet,fuit & ſibi.Nõ
enim exigo,ut ſine reſpectu ſui mihi conſulat,immo etiã opto ut beneficium mihi da-
tum,uel magis dãti profuerit,dummodo id qui dabat duos intuẽs dederit,& inter me
ſeq; diuiſerit,licet id ipſe ex maiore pte poſſideat.Si modo me in cõſortium admiſit, ſi
duos cogitauit,ingratus ſum,non ſolum iniuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe, quod
proderat mihi,Summæ malignitatis eſt,nõ uocare beneficium,niſi quod dantẽ aliquo
incõmodo affecit.Aliter illi qui beneficium dat ſua cauſa,reſpõdebo. Quare potius te
mihi ꝓfuiſſe dices,q̃ me tibi?Puta,inquit,aliter fieri nõ poſſe me magiſtratum,q̃ ſi de
cẽ captos ciues ex magno captiuorum numero redemero,nihil debebis mihi,cũ te ſer
uitute ac uinculis liberauero?Atqui mea id cauſa faciã.Aduerſus hoc reſpõdebo.Ali-
quid iſtius tua cauſa facis,aliquid mea. Tua,ꝙ redimis me,tibi em̃ ad utilitatẽ tuã ſatis
eſt,quoſlibet redemiſſe.Itaq; debeo,nõ quod redimis me ſed ꝙ eligis, poteras em̃ & al
terius redẽptione idẽ cõſequi,quod utilitatẽ rei partiris mecum,& me in beneficiũ re-
cipis,duobus profuturũ.Præfers me alijs,hoc totũ mea cauſa facis. Itaq; ſi prætorẽ te
factura eſſet decẽ captiuorũ redẽptio,decẽ autẽ ſoli captiui eſſemus,nemo quicquã ti-
bi deberet ex nobis,quia nihil haberes quod cuiquã imputares,à tua utilitate ſeductũ.
Non ſum iniquus beneficij interpres,nec deſidero illud mihi tantum dari ſed & tibi.

CAP.XIIII Quid ergo,inquit,ſi in ſortẽ nomina ueſtra cõijci iuſſiſſẽ,& tuũ nomẽ inter redimẽ
dos exiſſet,nihil deberes mihi?immo deberẽ,ſed exiguũ. Quid ſit hoc dicam. Aliquid
mea cauſa facis,quod me ad fortunã redẽptionis admittis quod nomẽ meũ exit ſorti de
beo,quod exire potuit,tibi.Aditũ mihi ad beneficiũ tuũ dediſti,cuius maiorẽ partẽ for
tunæ debeo, ſed hoc ipſũ tibi, quod fortunæ debere potui.Illos ex toto præteribo,quo
rũ mercennariũ beneficiũ eſt,quod qui dat,non cõputat cui ſed quãti daturus ſit,quod
undiq; in ſe cõuerſum eſt. Vẽdit mihi aliquis frumentũ,uiuere nõ poſſum niſi emero,
ſed nõ debeo uitã,quia emi.Nec quàm neceſſariũ fuerit,æſtimo,ſine quo uicturus nõ
fui,ſed quàm ingratũ,quod nõ habuiſſẽ,niſi emiſſẽ,in quo inuehẽdo mercator nõ co-
gitauit,quantũ auxilij allaturus eſſet mihi,ſed quantum lucri ſibi,quod emi nõ debeo.

CAP.XV Iſto modo,inquit,ne medico quidẽ debere te,niſi mercedulã dices,nec præceptori,
quia aliquid numeraueris. Atqui omniũ horũ apud nos magna charitas ,magna reue
rẽtia eſt.Aduerſus hoc reſpõdet̃,quædã pluris eſſe,quàm emunt̃.Emis à medico rẽ inæ
ſtimabilẽ,uitã ac ualitudinem bonã, à bonarũ artiũ præceptore ſtudia liberalia,& ani-
mi cultũ.Itaq; his nõ rei preciũ,ſed operæ,ſoluit̃,quod deſeruiũt,quod à rebus ſuis auo
cati nobis uacãt.Mercedem nõ meriti,ſed occupationis ſuæ ferũt.Aliud tamẽ dici po-
CAP.XVI teſt uerius,quod ſtatim ponã,ſi prius quomodo iſtud refelli poſſit ,oſtẽdero. Quædã,
inquit,pluris ſunt quàm uenierũt,&ob hoc aliquid mihi extra pro illis quamuis empta
ſint,debes.Primũ quid intereſt quãti ſint,cũ de precio inter ementẽ & uẽdentẽ cõue
nerit?Deinde nõ uenijt illud ſuo precio,ſed tuo.Pluris eſt, inquit, quàm uenijt,ſed plu
ris uenire nõ potuit.Preciũ autẽ cuiuſq; rei pro tẽpore eſt.Cũ bene iſta laudaueris, tãti
ſunt,quãto pluris uenire nõ poſſũt.Præterea nihil uẽditori debet,qui bene emit. Dein
de etiã ſi pluris iſta ſũt,nõ tamẽ ullũ iſtic tuũ munus eſt,ut nõ ex uſu effectuue,ſed ex
cõſuetudine,& annona æſtimetur.Quod tu precium ponis traijcięti maria,& per me
dios fluctus,cũ è terræ conſpectu receſſit,certam ſecanti uiam,& proſpicienti futuras
tẽpeſtates,& ſecuris omnibus iubenti ſubito uela ſtringi, armamenta demitti, paratos
ad incurſum procellæ,& repentinum impetum ſtare?Huic tamen tantæ rei præmium

uectura

uectura perſoluit. Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ignem? Scio tamen quanti iſta conſecuturus diuerſorium ſubeã. Quantum nobis præſtat, qui labentem domum† ſuſcipit, & agentem ex imo rimas, inſulam incredibili arte ſuſpẽdit. Certo tamẽ & leui precio fultura conducitur. Murus nos ab hoſtibus tutos, & à ſubitis latronũ incurſionibus præſtat. Notũ eſt tamen, illas turres pro ſecuritate publica propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in diẽ mereat. *aliàs fulſit*

Infinitum erit, ſi latius exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna cõſtare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduerſus illos mercede defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum tranſeunt, & nos non arte quam uendunt, obligant, ſed benigna & familiari uolũtate. Itaq; medico qui nihil amplius quàm manum tangit, & me inter eos, quos perambulat ponit, ſine ullo affectu facienda uitandáue præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicũ uidit, ſed tanquam imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur uenerer, ſi me in grege diſcipulorum habuit, ſi non putauit dignum propria & peculiari cura, ſi nunquam in me direxit animum, & cum in medium effunderet, quæ ſciebat, nõ didici, ſed excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeatur multum? non quia pluris eſt quod uendiderũt quàm emimus, ſed quia nobiſipſis aliquid præſtiterũt. Ille plus impendit, quàm medico neceſſe eſt. Pro me nõ pro fama artis extimuit. Nõ fuit cõtentus remedia mõſtrare, ſed admouit. Interea ſollicitus aſſedit, ad ſuſpecta tempora occurrit. Nullũ miniſterium oneri illi, nullum faſtidio fuit. Gemitus meos non ſecurus audiuit. In turba multorum inuocantium, ego illi potiſſima curatio fui. Tantum alijs uacauit, quãtum mea ualetudo permiſerat. Huic ego nõ tanquam medico, ſed tanquã amico obligatus ſum. Alter rurſus in docendo, & laborem & tedium tulit, præter illa quæ præcipientibus in cõmune dicuntur, aliqua inſtillauit ac tradidit, hortãdo bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animũ, modo admonitionibus diſcuſſit deſidiam. Tum ingeniũ latens & pigrũ iniecta (ut ita dicam) manu extraxit, nec quæ ſciebat, maligne diſpenſauit, quo diutius eſſet neceſſarius, ſed cupit ſi poſſet uniuerſa transfundere. Ingratus ſũ, niſi illũ inter gratiſſimas neceſſitudines diligo. *CAP. XVI* 4

Sordidiſſimorũ quoq; artificiorũ inſtitutoribus ſupra conſtitutũ aliquid adiecimus, ſi nobis opera illorũ enixior uiſa eſt, & gubernatori, & opifici uiliſſimæ mercis, & in diem ſe locãti corollariũ aſperſimus. In optimis uero artibus quæ uitã aut cõſeruãt, aut excolũt, q̃ nihil ſe plus exiſtimat debere quàm pepigit, ingratus eſt. Adijce quod talium ſtudiorũ traditio miſcet animos, hoc cũ factũ eſt tam medico quàm præceptori preciũ operæ ſoluitur, animi debetur. *CAP. XVII*

Platon cum flumen naue tranſiſſet, nec ab illo quicquam portitor exegiſſet, honori hoc ſuo datum credens, dixit poſitum illi eſſe apud Platonẽ officium. Deinde paulopoſt, cum alium atq; alium gratis eadem trãſueheret ſedulitate, negauit illi iam apud Platonem poſitum officium. Nam ut tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas, debes non tantum mihi præſtare, ſed tanquam mihi. Non potes ob id quenquam appellare, quod ſpargis in populum. Quid ergo? Nihil tibi debetur pro hoc tanquam ab uno, niſi cum omnibus ſoluam, quod cum omnibus debeo. *CAP. XVIII*

Negas, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Padũ tulit? Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim ſua cauſa, aut utiq; nõ mea. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi beneficium iudicat dare, ſed aut R. P. aut uiciniæ, aut ambitioni ſuæ præſtat, & pro hoc aliud quoddam commodum expectat, quam quod à ſingulis recepturus eſt.† Quid ergo, inquit, ſi princeps ciuitatẽ dederit omnibus Gallis, ſi immunitatẽ Hiſpanis, nihil hoc nomine debebũt? Quid ni debeãt? Debebunt autem non tanquam proprium beneficium, ſed tanquam publici partem. 5 Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo uniuerſis proderat, noluit mihi proprie ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me ſibi non ſubſtituit, cũ facturus eſſet, quod fecit? Primum, cũ cogitauit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitauit prodeſſe. Eram enim Gallus, & me etiam ſi nõ mea, publica tamẽ nota cõprehẽdit. Deinde ego quoq; illi nõ tanquã propriũ debebo, ſed cõmune, unus è populo, nõ tãquã ꝓ me ſoluã, ſed tãq̃ ꝓ patria cõferã. *CAP. XIX* 6

Si quis patriæ meæ *CAP. XX*

pecuniam

Profiteri æs pecuniam credat,non dicam me illius debitorem,nec ex hoc æs alienum profitebor,
alienum aut candidatus,aut reus,ad exoluendum tamen hoc,portionem meam dabo.Sic iſtius
muneris quod uniuerſis datur,debitorem me nego:quia dedit quidem,ſed non prop-
ter me, & mihi quidem,ſed neſciens an mihi daret:nihilominus aliquid mihi dependē
dum ſciam,quia ad me quoq; circuitu longo peruenit.Propter me factum debet eſſe,
quod me obliget.Iſto,inquit,modo,nec Lunæ,nec Soli quicquam debes. Non enim
propter te mouētur. Sed cum in hoc moueantur,ut uniuerſa cōſeruent,& pro me mo
uentur, Vniuerſorū enim pars ſum.Adijce nūc,quod noſtra & horum cōditio diſſimi
lis eſt.Nā qui mihi prodeſt,ut per me proſit & ſibi,nō dedit beneficiū,quia me inſtru-
mētum utilitatis fecit. Sol autē & luna etiā ſi nobis proſunt ſua cauſa,nō in hoc tamē
CAP. XXI proſunt,ut per nos proſint ſibi.Quid enim nos illis cōferre poſſumus? Sciam,in-
quit,ſolem ac lunā nobis uelle prodeſſe, ſi nolle potuerint,illis autē nō licet nō moue-
ri.Ad ſummam,conſiſtāt,& opus ſuum intermittant.Hoc uide quot modis refellatur.
Non ideo minus uult,qui non poteſt nolle,Ergo magnum argumentum eſt firmæ uo
luntatis,ne mutare quidem poſſe. Vir bonus non poteſt non facere, quod facit, non
enim erit bonus,niſi fecerit.Ergo nec bonus uir beneficiū dat,quia facit quod debet,
non poteſt autem non facere quod debet.Præterea multum intereſt,utrum dicas,non
poteſt hoc non facere,quia cogitur,an non poteſt nolle. Nam ſi neceſſe eſt illi facere,
non debeo ipſi beneficium,ſed cogenti.Si neceſſe eſt illi uelle ob hoc,quia nihil habet
melius quod uelit,ipſe ſe cogit.Itaq; quod tanquam coacto non deberem,tanquam co
genti debeo.Deſinant inquit uelle.Hoc loco tibi occurrat,Quis tam demens eſt,ut eā
neget uoluntatem eſſe,cui non eſt periculum deſinendi uertendiq; ſe incōtrarium:cū
ex diuerſo nemo æque uideri debeat uelle,quàm cuius uoluntas uſq; eo certa eſt, ut
æterna ſit?An ſi is quoq; uult,qui poteſt ſtatim nolle, is nō uidebitur uelle,in cuius na
CA.XXII turā non cadit nolle? Agedum, inquit,ſi poſſunt, reſiſtant.Hoc dicis,omnia iſta
ingētibus interuallis diducta,& in cuſtodiam uniuerſi diſpoſita,ſtationes ſuas deſerāt,
ſubita cōfuſione rerū ſydera ſyderibus incurrāt,& rupta rerū cōcordia in ruinā diuina
labātur, contextuſq; uelocitatis citatiſſimæ,inter tot ſæcula promiſſas uices in medio
itinere deſtituat,& quæ nunc eunt alternis redeūtq; oportunis libramentis,mundū ex
æquo tēperantia,repētino concrementur incendio,& ex tāta uarietate ſoluantur, atq;
eant in unū omnia.Ignis cuncta poſſideat,quem deinde pigra nox occupet,& profun
da uorago tot deos ſorbeat. Sit tanti ut tu coarguaris.Iſta tibi concedere poſſunt eti-
CA. XXIII am inuito,euntq; iſta tua cauſa,etiam ſi maior illis alia,ac prior cauſa eſt.
In legem Adijce nunc,quod non externa cogunt deos,ſed ſua illis in legem æterna uolun-
tas eſt,ſtatuerunt quæ non mutarent.Itaq; nō poſſunt uideri facturi aliquid, quamuis
nolint.Quia quicquid deſinere non poſſunt,perſeuerare uoluerunt.Nec unquam pri
mi conſilij deos pœnitet.Sine dubio ſtare illis,& deſciſcere in cōtrarium non licet.Sed
non ideo,quia uis ſua illos in propoſito tenet,in imbecillitate permanent,ſed quia non
7 licet ab optimis aberrare,& ſic ire decretum eſt.In prima autem illa conſtitutione, cū
uniuerſa diſponerent, etiam noſtra uiderunt, rationēq; hominis habuerunt. Itaq; non
poſſunt uideri ſua tantum cauſa decurrere,& explicare opus ſuū,quia pars operis ſu-
8 mus & nos.Debemus ergo & ſoli,& lunæ,& cæteris cæleſtibus beneficium,quia etiā
aliâs inuitant ſi potiora illis ſunt,in quæ oriuntur,nos tamē in maiora†ituri iuuāt.Adijce quod deſti
aliâs ex deſti nato iuuant.Ideoq; obligati ſumus,qui non in beneficium ignorātium incidimus, ſed
nato hæc quæ accipimus,accepturos ſcierūt,& quāquam maius illis propoſitū ſit maiorq;
Sui actus ſui fructus,quàm ſeruare mortalia, tamē in noſtras quoq; utilitates à principio
rerū præmiſſa mēs eſt,& is ordo mūdo datus, ut appareat curā noſtri nō inter ultima
habitam. Debemus parentibus noſtris pietatem, & multi nō ut gignerent coierant.
Dij non poſſunt uideri neſciſſe,quid effecturi eſſent,cum omnibus alimēta, protinus
al's et exilia †& alia prouiderint,nec eos per negligentiam genuere,quibus tam multa genuerant.
Cogitauit enim nos ante natura quàm fecit.Nec tam leue opus ſumus,ut illi potue-
rimus excidere. Vide quantū nobis permiſerit, quàm nō intra homines tantū,huma-
ni imperij cōditio ſit. Vide inquantū corporibus uagari liceat,quæ coercuit fine terra

rum,ſed

rum,ſed omnẽ in partem ſui miſit. Vide animi quantum audeant,quemadmodum ſo li aut nouerint deos,aut quærant,& mente in altum data diuina comitentur. Scias nõ eſſe hominem tumultuarium & incogitatum opus.Inter maxima rerum ſuarum natu ra nihil habet,quo magis glorietur,aut certe cui glorietur.Quantus iſte furor eſt,con/trouerſiam dijs muneris ſui facere? Quomodo aduerſus eos hic erit gratus,quibus gra tia referri ſine impendio nõ poteſt? Quis negat ab his accepiſſe ſe,à quibus quum ma/xime accepit,qui & ſemper daturi ſunt,& nunquam recepturi? Quanta autẽ peruer/ſitas,ob hoc alicui non debere,quia etiam inficianti benignus eſt,& continuationem ipſam ſeriemq; beneficij argumentum uocare neceſſario dãtis? Nolo,ſibi habeat, quis illum rogat? & omnes alias impudentis animi uoces his aſtrue. Non ideo de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit, cuiuſq; beneficiorũ, uel hoc maximum,quod etiam querenti daturus eſt.

CA.XXIIII

Non uides quemadmodum te neram liberorum infantiam,parentes ad ſalubrium rerũ patientiam cogãt? Flentium corpora,ac repugnantium,diligenti cura fouent,& ne membra libertas immatura de torqueat,in rectum exitura conſtringunt,& mox liberalia ſtudia inculcant,adhibito ti more nolẽtibus.Ad ultimũ † audacẽ iuuẽtã frugalitati,pudori,moribus bonis,ſi parũ ſequitur,coaptant,& applicãt.Adoleſcentibus quoq;, ac iam potentibus ſui,ſi reme/dia,metu aut intemperantia reijciunt,uis adhibetur,ac ſeruitus.Itaq; beneficiorũ ma/xima ſunt quæ à parentibus accipimus,dum aut neſcimus,aut nolumus.

Audacẽ non erat in libro manu ſcripto erat tamen in lãgobardico

CA. XXV

His ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt,ſed ne debeant, ſimiles ſunt ex diuerſo nimis grati,qui aliquid incommodi precari ſolent, his quibus obligati ſunt,aliquid aduerſi,in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc recte faciant,& pia uolũtate,quæritur, quorum animus ſimilis eſt, prauo amore fla/grantibus,qui amicæ ſuæ optant exilium,ut deſertam,fugientemq; comitentur, Op/tant inopiam, ut magis deſideranti donent:optant morbum,ut aſſideant.Et quicquid inimicus optaret,amantes uouẽt. Fere idem itaq; exitus eſt odij & amoris inſani.Ta le quiddã & his accidit,qui amicis incommoda optant,quæ detrahant, & ad benefi/cium iniuria ueniunt:cũ † ſanctius ſit uel ceſſare,quàm per ſcelus officio locum quæ/rere.† Quid ſi gubernator à Dijs tẽpeſtates infeſtiſſimas,& procellas petat,ut gratior ars † ſua periculo fiat? Quid ſi imperator deos oret,ut magna uis hoſtium circumfuſa caſtris,foſſas ſubito impetu compleat,& uall trepidante exercitu conuellat,& in ip ſis portis,infeſta ſigna conſtituat,quo maiore cũ gloria rebus lapſis,profligatiſq; ſuc/currat? Omnes iſti beneficia ſua deteſtabili uia ducunt,qui deos contra eum aduocãt, cui ipſi affuturi ſunt,& ante illos ſterni,quàm erigi uolunt.Inhumana iſta & peruerſe grati animi natura eſt, contra eum optare,cui honeſte deeſſe non poſſis.

Vouent pro optant

ἐύχονται

aliâs ſatius

aliàs ſuo

CA. XXVI

Non nocet illi uotum meum,inquit,quia ſimul opto & periculum & remedium. Hoc dicis non nihil te peccare,ſed minus quàm ſi ſine remedio periculum optares. Nequitia eſt,ut extrahas mergere,euertere ut ſuſcites,ut emittas includere. Non eſt beneficium iniuriæ finis,nec unquam id detraxiſſe meritum eſt,quod ipſe qui detra/xit, intulerat.Non uulneres me malo,quàm ſanes.Potes inire gratiam,ſi quia uulnera tus ſum ſanas,non ſi uulneras,ut ſanandus ſim.Nunquam cicatrix niſi collata uulneri placuit,quod ita coiſſe gaudemus,ut non fuiſſe mallemus.Si hoc ei optares,cuius nul lum beneficium haberes,inhumanum erat uotum,quanto inhumanius ei optes,cui be neficiũ debes?

C. XXVII

Simul,inquit,ut poſſem ferre illi opem precor.Primum ut te in media parte uoti tui occupẽ,iam ingratus es, Nondũ audio qd illi uelis præſtare,ſcio qd illũ uelis pati.Solicitudinẽ illi & metũ,& maius aliquod imprecaris malum,ut ope indigeat,Hoc contra illum eſt.Optas,ut tua indigeat ope.Hoc pro te eſt, non ſuccur/rere uis illi,ſed ſoluere.Qui ſic properat, ipſum ſolui uult non ſoluere.Ita quod unum in uoto tuo honeſtum uideri poterat,turpe & ingratum eſt,nolle debere, Optas enim non ut tu facultatem habeas referendæ gratiæ,ſed ut ille neceſſitatem implorãdæ.Su/periorem te facis,& quod nefas eſt,benemeritũ ad pedes tuos mittis.Quãto ſatius eſt honeſta uolũtate debere,quàm per malã rationẽ ſoluere? Si inficiareris quod accepe/ris minus peccares,nihil eñ niſi quod dederat,amitteret.Nũc uis illũ ſubijci tibi iactura

rerum

rerum ſuarũ,& ſtatus mutatione in id deuocari,ut infra beneficia ſua iaceat. Gratum
te reputabo,corã eo cui prodeſſe uis,opta. Votum tu iſtud uocas, quod inter gratum
& inimicum poteſt diuidi,quod nõ dubites aduerſarium & hoſtem feciſſe,ſi extrema
taceantur.Hoſtes quoq; optauerunt capere quaſdã urbes,ut ſeruarẽt,& uincere quoſ-
dam,ut ignoſcerent.Nec ideo non hoſtilia uota, in quibus quod mitiſſimum eſt, poſt
crudelitatem uenit.Deniq; qualia eſſe iudicas uota,quæ nemo tibi minus uolet,quàm
is pro quo fiunt ſuccedere.Peſſime cũ eo agis,cui uis à dijs noceri à te ſuccurri, inique
cũ ipſis dijs.Illis enim duriſſimas partes imponis,tibi humanas. Vt tu proſis, dij noce-
bunt.Si accuſatorẽ ſubmitteres,quem deinde remoueres,ſi aliqua illũ lite implicares,
Subinde, pro mox quã ſubinde diſcuteres,nemo de tuo ſcelere dubitaret. Quid intereſt, utrũ iſtud fraude
tẽtetur an uoto? Niſi quod potẽtiores illi aduerſarios quæris.Non eſt quod dicas, quã
enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut ſuperuacuum eſt,aut iniurioſum,immo in-
iurioſum,etiã ſi irritũ.Quicqd non efficis,dei munus eſt,iniuria uero,quicquid optas.
Sat eſt,Tibi nõ aliter debemus iraſci,ꝙ ſi profeceris. Si uota,inquit,ualuiſſent,&
C.XXVIII in hoc ualuiſſent,ut tutus eſſes.Primum certũ mihi optas periculum ſub incerto auxi-
lio.Deinde utrunq; certum puta,quod nocet,prius eſt.Præterea tu conditionem uoti
tui noſti,me tempeſtas occupauit,portus ac præſidij dubium .Quantũ exiſtimas tor-
mentum,etiam ſi accepero,eguiſſe? etiam ſi ſeruatus fuero,trepidaſſe? etiã ſi abſolutus
fuero,cauſam dixiſſe? Nullius metus tam gratus eſt finis,ut non gratior ſit ſolida & in
concuſſa ſecuritas.Opta ut reddere mihi beneficium poſſis,cum opus erit,nõ ut opus
CA.XXIX ſit.Si eſſet in tua poteſtate quod optas,ipſe feciſſes. Quanto hoc honeſtius uotũ
eſt,opto in eo ſtatu ſit,quo ſemper beneficia diſtribuat, nunquam deſideret. Sequatur
illum materia,qua tam benigne utatur largiendo iuuandoq;,ut nunquam illi ſit dando
rum beneficiorum inopia,datorum pœnitentia. Naturam per ſe pronam ad humanita
tem,ad miſericordiam & clementiam,iritet ac prouocet turba gratorum, ſed quos illi
& habere contingat,nec experiri neceſſe ſit.Ipſe nulli implacabilis ſit,ipſi nemo placã
dus. Tam æquali in eum fortuna indulgentia perſeueret,ut nemo in illum poſſit eſſe,
niſi conſcientia gratus.Quanto hæc iuſtiora uota ſunt,quæ te in nullam occaſionem
differunt, ſed gratum ſtatim faciunt.Quid enim prohibet referre gratiam proſperis re
bus? Quammulta ſunt,per quæ quicquid debemus,reddere etiã felicibus poſſumus.
Conuerſatio Fidele conſilium, aſſidua conuerſatio,ſermo comis,& ſine adulatione iucundus,aures
ſi deliberare uelit,diligentes,tutæ,ſecretæ, conuictus familiaritas . Neminem tam alte
9 ſecunda poſuerunt,ut non illi eo magis amicus deſit,quia nihil abſit.
CA. XXX Iſta triſtis & omni uoto ſubmouenda occaſio,ac procul repellenda. Vt gratus eſſe
poſſis,iratis Dijs opus eſt? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis,quod melius cum
eo agitur,cui ingratus es.Propone in animo tuo carcerem,uincula,ſordes,ſeruitutem,
bellum,egeſtatem.Hæc ſunt occaſiones tui uoti,ſiquis †tecũ traxit per iſta dimittitur.
dĩs,tecũ con-traxit.forte legendum te cõtraxit Quin potius eum potentem eſſe uis,cui plurimum debes, & beatum? Quid enim(ut
dixi) uetat te referre,etiam ſumma felicitate præditis gratiam,cuius plena tibi occur-
ret & uaria materia? Quid? tu neſcis debitum etiam locupletibus ſolui. Ne te inuitum
diſtringam: Omnia ſane excluſerit opulenta felicitas,mõſtrabo tibi,cuius rei inopia la
borant magna faſtigia,quid omnia poſſidẽtibus,deſit. Scilicet ille,qui uerum dicat,&
hominem inter mentientes ſtupentem,ipſaq; conſuetudine pro rectis blanda audien-
di,ad ignorantiã ueri perductum,uindicet à cõſenſu concentuq; falſorum . Non uides
quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas,& fides in obſequium ſeruile
ſubmiſſa, dũ nemo ex animi ſui ſententia ſuadet,diſſuadetq;,ſed adulãdi certamen eſt,
& unum amicorum omnium officium,una contentio, quis blandiſſime fallat? Ignora
uere uires ſuas,& dũ ſe tam magnos quàm audiunt credũt,attraxere ſuperuacua,& in
diſcrimẽ rerũ omnium peruentura bella, utilem & neceſſariã rupere concordiam:ſecu
ti irã,quam nemo reuocabat,multorũ ſanguinẽ hauſerũt,fuſuri nouiſſime ſuum, dum
uindicant inexplorata pro certis, flectiq; nõ minus exiſtimãt turpe quàm uinci,& per
petua credũt,quæ in ſummũ perducta maxime nutant. Ingentia ſuper ſe caſura regna
10 fregerunt, nec intellexerũt in illa ſcena & uanis & cito diffluentibus bonis refulgente,

ex eo

ex eo tempore ipſos nihil non aduerſi expectare debuiſſe, ex quo nihil ueri audire po
tuerunt. Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumẽtem, oblitũq; CA. XXXI
quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncios belli,
& ad primam aduentus famã, terga uerſuros. Alius nihil eſſe dubij, quin illa mole non
uinci ſolum Græcia, ſed obrui poſſet: magis uerẽdum, ne uacuas deſertasq; urbes in-
uenirent, & profugis hoſtibus uaſtæ ſolitudines relinquerentur, nõ habituris, ubi tan-
tas uires exercere poſſent. Alius illi uix rerum naturã ſufficere, anguſta eſſe claſſibus
maria, militi caſtra, explicandis equeſtribus copijs campeſtria, uix patere cœlum ſa-
gittis ad emittenda omni manu tela. Cum in hunc modum multa undiq; iactarentur,
quæ hominem nimia æſtimatione ſui furentem concitarent, Demaratus Lacedæmo-
nius ſolus dixit, ipſam illam qua ſibi placeret multitudinem indigeſtam & grauẽ, me-
tuendam eſſe ducenti: non enim uires, ſed pondus habere: immodica nunquam regi
poſſe, nec diu durare, quicquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Laco-
nes obiecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium milia trecenti morabun-
tur, hærebunt in ueſtigio fixi, & cõmiſſas ſibi anguſtias tuebuntur, & corporibus ob- *Cõmiſſas dixit adeo anguſtas, ut ſe inuicem contingant*
ſtruent. Tota illos Aſia non mouebit loco. Tantas minas belli, & penè totius generis
humani ruentis impetum, pauciſſimi ſuſtinebũt. Cum te mutatis legibus ſuis natura
tranſmiſerit, in ſemita hærebis, & æſtimabis futura damna, cum computaueris quãti
Thermopylarum anguſta cõſtiterint. Scies te fugari poſſe, cum ſcieris poſſe retineri.
Cedent quidem tibi pluribus locis uelut torrentis modo ablati, cuius cum magno ter
rore, prima uis defluit: Deinde hinc atq; illinc coorientur, & tuis te uiribus prement.
Verũ eſt quod dicit, maiorem belli apparatũ eſſe, quàm qui recipi ab his regionibus
poſſit, quas oppugnare conſtituis. Sed hæc res contra nos eſt. Ob hoc ipſum te Græ-
cia uincet, quia non capit. Vti toto te nõ potes. Præterea, quæ una rebus ſalus eſt, oc-
currere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac
firmare labentia. Multo ante uinceris, quàm uictum eſſe te ſentias. Cæterum non eſt,
quod exercitũ tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus eius duci quoq;
ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſſit, cui naſcitur in perniciem,
ut alia quieſcant, ex ipſa magnitudine ſua cauſa. Acciderunt quæ Demaratus prædi-
xerat, diuina atq; humana impellentẽ, & †mutatẽ quicquid obſtiterat, trecẽti ſtare iuſ *forte, minitantem*
ſerunt: ſtratusq; per totam Græciam paſſim Xerxes intellexit, quantum ab exercitu
turba diſtaret. Itaq; Xerxes pudore q̃ damno miſerior, Demarato gratias egit, quod
ſolus ſibi uerum dixiſſet, & permiſit petere quod uellet: petit ille, ut Sardis maximam
Aſiæ ciuitatem curru uectus intraret, rectam capite tiaram gerens: id ſolis datum regi
bus. Dignus fuerat præmio antequã peteret, ſed quàm miſerabilis gens, in qua nemo *Sibi, id eſt, ſuo commodo.*
fuit, qui uerum diceret regi, niſi qui nõ dicebat ſibi. Diuus Auguſtus filiã† intra *al. ultra* II
pudicitiæ maledictũ impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum
emiſit, Admiſſos gregatim adulteros, pererratã nocturnis comeſſationibus ciuitatẽ,
forũ ipſum ac roſtra, ex q̃bus pater legẽ de adulterijs tulerat, filiæ in ſtupra placuiſſe,
quotidianum ad Marſiam cõcurſum, cum ex adultera in quæſtuariã uerſa, ius omnis
licentiæ ſub ignoto adultero peteret. Hæc tam uindicanda principi q̃ tacenda (quia
quarundam rerum turpitudo etiam ad uindicantẽ redit) parum potens iræ, publicaue
rat. Deinde cum interpoſito tempore in locum iræ ſubijſſet uerecundia, gemẽs, quod
nõ illa ſilẽtio preſſiſſet, quæ tam diu neſcierat, donec loqui turpe eſſet, ſæpe exclama-
uit, Horũ mihi nihil accidiſſet, ſi aut Agrippa, aut Mecœnas uixiſſet. Adeo tot habẽti
milia hominũ duos reparare difficile eſt. Cæſæ ſunt legiones, & protinus ſcriptæ. Fra
cta claſſis, & intra paucos dies natauit noua. Sæuitũ eſt in opera publica ignibus, ſur-
rexerũt meliora cõſumptis. Tota uita, Agrippæ & Mecœnatis uacauit locus. Quid
putem, defuiſſe ſimiles qui aſſumerentur, an ipſius uitium fuiſſe, qui maluit quæri, q̃
quærere? Non eſt quod exiſtimemus Agrippam & Mecœnatem ſolitos illi uera di-
cere, qui ſi uixiſſent, inter diſſimulantes fuiſſent. Regalis ingenij mos eſt, in præſentiũ
contumeliam amiſſa laudare, & his uirtutem dare uera dicendi, à quibus iam audiẽdi
periculum nõ eſt. Sed ut me ad propoſitum reducam, uides quàm facile ſit, gra- C. XXXIII

f tiam

tiam referre felicibus, & in ſumma humanarum opum poſitis: dic illis non quod uo-
lunt audire, ſed quod audiſſe ſemper uolent. Plenas aures adulationibus aliquãdo ue-
ra uox intret. Da conſilium utile. Quæris quid felici præſtare poſſis? Effice, ne felici-
tati ſuæ credat, ut ſciat illam multis & fidis manibus continendã. Parum in illũ contu
leris, ſi illi ſtultam fiduciã permanſuræ ſemper potentiæ excuſſeris, docuerisq; mobi-
lia eſſe quæ dedit caſus, & maiore curſu fugere quàm ueniũt, nec his portionibus, qui
bus ad ſummã peruentum eſt, retrò iri, ſæpe inter fortunã maximã & ultimam nihil
intereſſe? Neſcis quantum ſit precium amicitiæ, ſi non intelligis multũ te ei daturum,
cui dederis amicum, rem non domibus tantum, ſed ſæculis raram, quæ nõ alibi ma-
gis deeſt, quàm ubi credit̃ abundare. Quid? iſtos tu libros, quos uix nomenclatorum
cõplectitur, aut memoria, aut manus, amicorũ exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui
agmine magno ianuam pulſant, qui in primas & ſecũdas admiſſiones digerunt̃. Con-
ſuetudo iſta uetus eſt regibus, regesq; ſimulantibus, populum amicorum deſcribere.
Eſt propriũ ſuperbiæ, magno æſtimare introitũ ac tactum ſui liminis, pro honore da-
Suo re, ut oſtio ſuo propius aſſideas, ut gradum prior intra domũ ponas, in qua deinceps
multa ſunt oſtia, quæ receptos quoque excludunt.

XXXIIII Apud nos primi omnium Graccus, & mox Liuius Druſus inſtituerunt ſegregare
turbam ſuam, & alios in ſecretum recipere, alios cum pluribus alios uniuerſos habue
runt. Itaq; iſti amicos, primos habuerunt & ſecundos, nunquam ueros. Amicũ uocas,
cuius diſponit̃ ſalutatio, aut poteſt huius tibi patere fides, qui per fores maligne aper-
tas non intrat, ſed illabitur? Huic peruenire uſq; ad diſtringendam libertatem licet, cu
ius uulgare & publicum uerbũ & promiſcuũ ignotis, Aue, non niſi ſuo ordine emit-
titur? Ad quencunq; itaq; iſtorum ueneris, quorũ ſalutatio urbem concutit, ſcito, etiã
ſi animaduerteris obſeſſos ingenti frequentia uicos, & commeantium in utranq; par
tem cateruis itinera compreſſa, tamen uenire te in locum hominibus plenum, amicis
uacuum. In pectore amicus, non in atrio quæritur. Illò recipiendus eſt, illic retinẽdus
eſt, & in ſenſus recondendus. Hoc doce, gratus es. Male de te exiſtimas, ſi inutilis es,
niſi afflicto, ſi rebus tutis ſuperuacuus. Quemadmodum te & in dubijs & in aduerſis,
& in lætis ſapienter geris, & dubia prudenter tractas, aduerſa fortiter, læta moderate:
ita in omnia utilem te amico exhibere potes, aduerſa eius ſi nec deſerueris, nec opta-
ueris. Multa nihilominus, ut non optes, in tanta uarietate quæ tibi materiam exercen
dæ fidei præbeant, incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, ut illarũ
partem ipſe ferat, quamuis pro illo uideatur optare, ſibi proſpicit: ſic qui optat amico
aliquam neceſſitatem, quam adiutorio ſuo fideq; diſcutiat, quod eſt ingrati, ſe illi præ-
fert, & tanti exiſtimat illum miſerum eſſe, ut ipſe gratus ſit, & ob hoc ipſum ingratus
eſt. Exonerare enim ſe uult, & graui ſarcina liberare. Multum intereſt, utrũ properes
referre gratiam, ut reddas beneficium, an ut ne debeas. Qui reddere uult, illius ſe com
modo aptauit, & idoneum illi uenire tempus uolet. Qui nihil aliud quàm ipſe liberari
uult, quacunq; ad hoc cupiet peruenire, quod eſt peſſimæ uoluntatis.

C. XXXV Iſta, inquis, nimia feſtinatio ingrati eſt? id apertius exprimere non poſſum, quàm ſi
repetiuero quod dixi, non uis reddere acceptum beneficium, ſed effugere. Hoc dicere
uideris. Quando iſto carebo? Quocunq; modo mihi laborãdum eſt, ne iſti obligatus
Suo ſim. Si optares ut illi ſolueres de ſuo, multum abeſſe uidereris à grato, hoc quod optas
iniquius eſt. Execraris enim illũ, & caput ſanctum tibi dira imprecatione defigis. Ne-
mo, ut exiſtimo, de immanitate animi tui dubitaret, ſi aperte illi paupertatem, ſi capti-
uitatem, ſi famem, ac metum imprecareris. At quid intereſt, utrum uox iſta tua ſit, an
12 13 uoti tui? Sanus aliquid horum opta. I nunc & hoc eſſe gratum puta, quod ne ingratus
quidem faceret, qui modo non uſq; in odium, ſed tantum ad inficiationem beneficij
C. XXXVI perueniret. Quis pium dicet Aeneam, ſi patriam capi uoluerit, ut captiuitate pa
trem eripiat? Quis Siculos iuuenes, ut bona liberis exẽpla monſtrarent, ſi optauerunt
14 ut Aetna immenſa igniũ ui ſupra ſolitum ardens, daretur ipſis occaſio exhibendæ pie
tatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, ſi punicũ bel-
lum ut finiret, perſeuerare maluit. Nihil Decijs, quod morte patriam ſeruauerunt, ſi
prius

prius optauerant,ut deuotioni fortiſſimæ locũ,ultima rerũ neceſſitas faceret. Grauiſſi
ma infamia eſt medici, opus quærere. Multi quos auxerãt morbos, & reuocauerãt,ut
maiore gloria ſanarẽt,nõ potuerũt diſcutere,aut cũ magna miſerorũ uexatiõe uicerũt.

Calliſtratũ aiunt, ita certe Hecaton autor eſt,cũ in exiliũ iret,in quod multos ſi/ XXXVII
mul cũ illo ſeditioſa ciuitas,& intẽperãter libera expulerat,optante quodã,ut Atheniẽ
ſibus neceſſitas reſtituẽdi exules eſſet, abominatũ talẽ reditũ. Rutilius noſter animo/
ſius.Cum em̃ quidã illũ conſolaretur,& diceret inſtare arma ciuilia, breui futurũ,ut o/
mnes exules reuerterent,quid tibi,inquit,mali feci,ut mihi peiorẽ reditũ, ꝙ exitũ opta
res? Malo,ut patria in exilio meo erubeſcat,ꝙ reditũ mœreat.Non eſt iſtud exiliũ,cu/ 15
ius neminẽ nõ magis ꝙ dãnatũ pudet. Quẽadmodũ illi ſeruauerũt bonorũ ciuiũ offici 16
um, qui reddi ſibi penates ſuos noluerũt clade cõmuni, qa ſatius erat duos iniquo ma/
lo affici,ꝙ omnes publico,Ita nõ ſeruat grati hominis affectũ,qui bene de ſe merẽtẽ dif
ficultatibus uult opprimi,quas ipſe ſubmoueat,qui etiã ſi bene cogitat,male precatur.
Ne in patrociniũ quidẽ,nedũ in gloriã eſt,incẽdiũ extinxiſſe quod feceris.In quibuſdã *In gloriam*
ciuitatibus impiũ uotũ, ſceleris uicẽ tenuit. Demades Athenis eũ qui neceſſaria XXXVIII
funeribus uẽditabat,damnauit,cum probaſſet magnum lucrum optaſſe,quod contin/
gere illi ſine multorũ morte non poterat.Quæri tamẽ ſolet,an merito dãnatus ſit? For/
taſſe optauit,nõ ut multis uenderet,ſed ut chare,ut paruo ſibi cõſtarent quæ uẽditurus
eſſet. Cũ cõſtet negociatio ex empto & uẽdito, quare uotũ eius in unã partẽ trahis,cũ
lucrũ ex utraq; ſit? Præterea omnes licet, qui in iſta negociatiõe ſunt,damnes, oẽs em̃
idem uolunt,idẽ intra ſe optãt. Magnã hominũ partẽ dãnabis. Cui enim nõ ex alieno,
cõmodo lucrũ? Miles bellũ optat,in gloriã. Agricolã annonæ charitas erigit.Eloquẽ/
tiæ exceptat preciũ litiũ numerus. Medicis grauis annus in quæſtu eſt.Inſtitores deli/ 17
catarũ merciũ,iuuẽtus corrupta locupletat.Nulla tẽpeſtate,nullo igne lædãt tecta, ia/
cebit opera fabrilis. Vnius uotũ deprehenſum eſt, omniũ ſimile eſt.An tu Aruntiũ &
Ateriũ, & cæteros qui captandorũ teſtamẽtorũ artẽ ꝓfeſſi ſunt,nõ putas eadẽ habere
quæ deſignatores & libitinarios uota? Illi quorũ mortes optent,neſciũt, hi familiariſſi
mum quẽq;,ex quo propter amicitiã rei plurimũ eſt,mori cupiũt. Illorũ damno nemo
uiuit,hos quiſquis differt exhaurit.Optãt ergo nõ tantũ ut accipiãt, quod turpi ſerui/
tute meruerunt,ſed etiã ut tributo graui liberentur.Non eſt itaq; dubiũ,quin hi magis
quod damnatum eſt in uno optent, quibus quiſquis morte profuturus eſt, uita nocet.
Omnium tamen iſtorum uota ſunt impunita. Deniq; ſe quiſq; conſulat, & in ſecretũ
pectoris ſui recedat, & inſpiciat quid tacitus optauerit. Quammulta ſunt uota, quæ 18
etiam ſibi fateri pudet, quàm pauca quæ facere coram teſte poſſimus. Sed non C. XXXIX
quicquid reprehendendũ,etiã damnandum eſt,ſicut hoc uotum amici,quod in mani/
bus eſt,male utentis bona uoluntate,& in id incidentis,quod euitat. Nã dum gratum
animũ feſtinat oſtendere,ingratus eſt.Hic,ait,in poteſtatẽ meam recidat,gratiã meam
deſideret,ſine me ſaluus,honeſtus,tutus eſſe non poſſit. Tam miſer ſit, ut illi beneficij
loco ſit quicquid redditur.† Hæc dijs audiẽtibus? Circumueniant illũ domeſticæ inſi/ *al. Hinc Dij*
diæ,quas ego poſſim ſolus opprimere.Inſtet potens inimicus & grauis, infeſta turba, *circũuenìant,*
nec inermis,creditor urgeat & accuſator. Vide ꝙ ſis æquus,horũ optares nihil,ſi *illinc* 19
tibi beneficiũ nõ dediſſet. Vt alia taceã,quæ grauiora cõmittis,peſſima pro optimis re CAP.XL
ferẽdo,hoc certe delinquis,quod nõ expectas ſuũ cuiuſq; rei tempus,quod æque pec/
cat,qui nõ ſequitur,quàm qui antecedit.Quomodo non ſemper beneficiũ recipiendũ
eſt,ſic nõ utiq; reddendũ.Si mihi nõ deſideranti redderes,ingratus eſſes, quanto ingra
tior es,ꝙ deſiderare me cogis? Expecta.Quare ſubſidere apud te munus meũ non uis?
Quare obligatũ moleſte fers? Quare quaſi cũ acerbo fœneratore reſignare rationẽ pa
rẽ properas? Quid mihi negociũ quæris? Quid in me deos immittis? Quomodo exi/
geres,qui ſic reddis? Ante omnia ergo Liberalis hoc diſcamus, beneficia ſecure CA. XLI
debere,& occaſiones reddendorũ obſeruare,non manu facere.Hanc ipſam cupiditatẽ *Manu facere*
primo quoq; tempore liberandi ſe,meminerimus ingrati eſſe. Nemo enim libẽter red
dit,quod inuitus debet, & quod apud ſe non uult eſſe, onus iudicat eſſe non munus.
Quanto melius ac iuſtius in promptu habere merita amicorũ, & offerre nõ ingerere,

nec obæratum ſe iudicare? Quoniã beneficium cõmune uinculũ eſt, & inter ſe duos al ligat. Dic, nihil moror, quo minus tuũ reuertaẽ, opto hilaris accipias, ſi neceſſitas alterutri noſtrũ imminet, fatoq́ quodã datum eſt, ut aut tu cogaris beneficiũ recipere, aut ego accipere, det potius qui ſolet. Ego paratus ſum, nulla mora inter nos eſt, oſtendam CAP. XLII hunc animũ, cum primũ tempus aduenerit. Interim dij teſtes ſunt. Soleo mihi Liberalis notare hunc in te affectũ, & quaſi manu prendere, uerentis & æſtuantis, ne in ullo officio ſis tardior. Nec decet gratum animũ ſollicitudo contra ſummã fiduciã ſui, & ex conſciẽtia ueri amoris dimiſſa eſt omnis anxietas. Tã cõuiciũ eſt recipere quod non debes, q̃ nõ dare quod debes. Hoc beneficij primũ dati ſit ius, ut recipiendi tẽpus eligat qui dedit. At uereor ne homines de me ſecius loquantẽ. Male agit, qui famæ, nõ al'. non potes: ſed neutrum placet. cõſcientiæ gratus eſt. Duos iſtius rei iudices habes, illũ quẽ† potes. Quid ergo ſi nulla inueruenerit occaſio? ſemper debebo? debebis, ſed palàm debebis, ſed libẽter debebis, ſed cum magna uoluptate apud te depoſitũ intueberis. Pœnitet accepti beneficij, quẽ nondũ redditi piget. Quare qui tibi dignus uiſus eſt, à quo acciperes, indignus uideaẽ, CA. XLIII cui diu debeas? In magnis erroribus ſunt, qui ingentis animi credũt proferre dona, plurium ſinum ac domũ replere, cum iſta interdũ non magnus animus faciat, ſed magna fortuna. Neſciũt quanto maius ac difficilius interim ſit capere quàm fundere. Nã ut nihil alteri detrahã, quoniã utrunq; ubi uirtute fit, par eſt, non minoris eſt animi beneficium debere, q̃ dare. Eo quidẽ operoſius hoc quàm illud, quo maiore diligentia cuſtodiũtur accepta quàm dantur. Ideo nõ eſt trepidandũ, quàm cito reponamus, nec procurandum intempeſtiue: quia æque delinquit, qui ad referendam gratiam ſuo tempore ceſſat, quàm qui alieno properat. Poſitum eſt illi apud me, nec illius nomine, nec meo timeo. Bene illi cautũ eſt. Nõ poteſt hoc beneficiũ ꝑdere, niſi mecũ, imò ne mecũ qdẽ. Egi illi gratias, id eſt, retuli. Qui nimis de bñficio reddẽdo cogitat, nimis cogitare alterũ de recipiendo putat. Præſtat eſſe in utrũq; facilẽ: ſi uult recipere beneficiũ, referamus reddamusq́ læti: illud apud nos cuſtodiri mauult, qd theſaurũ eius eripimus? quid cuſtodiã recuſamus? Dignus eſt cui utrũ uolet, liceat. Opinionẽ quidem & famã eo loco habeamus, tanquam non ducere, ſed ſequi debeat. Finis.

IN LIBRVM SEXTVM. CAP. IX.

1 Vt beneficium daret, debuit. Longobardicus habebat, dare debuit. Suſpicor deeſſe uerbum. Vt beneficium daret, uelle debuit.

CAP. X.

2 Sed quod beneficiũ nõ eſſet. Cõſentiebãt tres diuerſi codices, & in his Longobardicus, quanq́ mihi, nõ, quæ uox in prioribus æditionibus nõ erat, uideẽ ſupeſſe. Sic eñ ratiocinaẽ Seneca. Si in beneficio tantũ poteſt uolũtas, ut debeamus ei, cuius prõptiſſimæ iuuandi uolũtati fortuna defuit, e cõtrario bñficiũ illi nõ debebimꝰ, cui ſuppetijt fortuna, ſed uolũtas nõ anteceſſit.

Cap. XI.

3 Cum uagus atq; erroneus. Ita uetus æditio. Longobardicus habebat, atq; error: unde cõijcio, erro fuiſſe ſcriptũ, qđ librarius errore uertit in erroneũ. Mox in Baſilieñ codice reppi, erro ſcriptũ.

4 Modo laudibus affecit animũ. Longobardicus habebat, fecit animum, hoc eſt, animauit ad ſtudia. Et elegans eſt facere animos.

CAP. XIX

5 Sed tanquam Ro. po. partem. Sic uetus æditio, in nõnullis erat, publice partum. Longobardicus habebat germanam ſcripturam, publici partem.

6 Sed cõmune munus ex populo. Ita ſupiores æditiones, & cõſentiebat Lõgobardicꝰ. Nos tamẽ nõ ueriti ſumus reponere, unus e populo: retulit eñ illud Græcũ, εἷς τῶν πολλῶν.

CAP. XXIII.

Sed non ideo quia uis ſua illos &c. Longobardicus habet, ſed non aliud, q̃ quia uis ſua illos in propoſito tenet, nec in imbecillitate permanent. Senſus fere conſentit.

In maiora ituros iuuant. Longobardicus habebat, in maiora ituri, ut referatur ad ſolẽ & lunã.

CAPVT XXIX.

9 Aut res ſi deliberare uelit, diligẽtes tu te ſic credere. Sic habebant ſuperiores æditiones, nec ſuffragabatur codex Longobardicus. Nos, ut ſpero, feliciter germanã ſcripturã repoſuimus, aures ſi deliberare uelit, diligentes, tutæ, ſecretæ. Diligẽtes ut attendant, tutæ ne prodant, ſecretæ ne ſpargant in uulgus.

CAP. XXX.

10 Ingẽtia ſuper ſe ac ſua regna fregerũt. Ita uetus æditio: Nõnulli pro ac ſua, habebant ac ſuos. Neutra lectio uacat mẽdo, nec dubiũ eſt, quin ſcriba, pro caſura, ſcripſerit ac ſua.

Cap. XXXII.

11 Intra impudiciciæ maledictũ. Lõgobardicus habebat, ultra, uerũ ut intra legamus faciũt quæ ſequuntur, in publicũ emiſit. Quanq́ ſi legas ultra, ſenſus eſt tolerabilis, non ſolũ laborabat infamia, ſed in propatulo res erat. Mox. Narrauit noua, alij nectauit, Lõgobardicus notauit. Natauit haud dubie legendum.

Prior

CAPVT XXXIIII.

Prior æditio ſic habebat, Hunc peruenire uſq; ad diſtribuendã libertatẽ licet, cuius uulgare & publicum uerbum & promiſcuũ? Ignotus non niſi ſuo ordine emittitur. Ex hoc ſermone cuius & ordo deprauatus erat, & uerba, nihil omnino ſenſus poterat elici. Exemplar peruetuſtũ hactenus opitulabatur, ut certis ueſtigijs germanam lectionem deprehenderimus. Pro hũc, habebat huic, poſt ignotus, habebat, habe. Iã nationibus quibuſdam peculiare eſt, pro b, ſonare u conſonantem, & germanicum eſt, aſpirare nonnunquam & tenues, ita factum eſt, ut pro aue, ſcriptũ ſit habe. Ad hunc itaq; modum ſynceram ſcripturã repoſuimus. Huic peruenire uſq; ad diſtringendam libertatem licet, cuius uulgare & publicum uerbum, & promiſcuum ignotis, Aue, non niſi ſuo ordine emittitur? Diſtringere libertatem dixit, pro expromere, quemadmodum diſtringimus gladiũ. Amicitiæ proprium eſt, liberas inuicem uoces emittere. Quando autẽ amicus ille ſalutator audebit libertatem hanc exercere in amicum, cui non licet uerbum, Aue, quod uulgo ignotus dicit ignoto, niſi ſuo ordine emittere?

CAPVT XXXV.

Vtrum uox iſta ſit uoti tui. Sanius aliquid horum opta. Ita ſuperior æditio, nec ſuffragabãtur 12
exemplaria. Itaq; diuinauimus fuiſſe ſcriptum, utrum uox iſta tua ſit, an uoti tui? Sanus aliquid horum opta. Senſus eſt, fortaſſe non imprecaris talia amico, ſed quid refert quum optes? Sanus aliquid tale opta tibi. Hinc coniecta, quàm immaniter optes amico.

Sciui nunc. alij, Sum nunc. Alij, Si in nunc. Arbitror legendum, I nunc. 13

CAPVT XXXVI.

Immenſa ignium ui. Codices aliquot manu deſcripti habebant inſuper, Ex, ui, fecerant, in, ex ſupra, ſuper. Codex uetuſtiſſimus habebat ſic, Quis Siculos iuuenes, ut bona liberis exẽpla, monſtrabit, ſi optauerint ut Aetna immẽſam igniũ uim, ſupra ſolitũ ardẽs & incẽſa, præcipitet, datura ipſis occaſionem &c. 14

CAP. XXXVII.

Quàm reditum meum mœreat: pro mœreat Longobardicus habebat, hæreat. Fortaſſis ſcriptum erat horreat. 15

Quemadmodum illi. Hic aliquis enarrator adiecerat, ſ. Calliſtratus & Rutilius: In longobardico non erant. 16

CAP. XXXVIII.

Eloquentiæ precium exoptat litium numerus. Quoniam hinc nullus exiſtit ſenſus, uerteram 17
exoptat in exceptat, idq; poſt comperi in codice Longobardico.

In ſecreta pectoris ſui reddat. alius redeat. Non dubito quin legendum ſit recedat. 18

CAPVT XXXIX.

Hinc dij circumueniant. Longobardicus habebat, Hæc dijs audientibus? Circũueniant illũ. 19

CAPVT XLII.

Illum quem potes. alius habebat, quem non potes. Cum nihil ſuffragentur exemplaria, le- 20
gendum arbitror, duos iſtius rei iudices habes, te quem non potes fallere, illum quem potes.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

BOnum mi Liberalis habeas animum, In manibus terræ. Non hic te carmine longo, atq; per ambages & lõga exorſa tenebo. Reliquias hic liber cogit. Exhauſta materia circumſpicio, non quid dicam, ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quicquid ſupereſt, cum tibi ſuperfuerit. Si uoluiſſem lenocinari mihi, debuit paulatim opus creſcere, & ea pars in finem reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quicquid maxime neceſſarium erat in primum ſtatum congeſſi, nunc ſiquid effugit, recolligo. Nec mehercule ſi me interrogas nimis ad rem exiſtimo pertinere, ubi dicta ſint quæ regunt mores, perſequi cætera, non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenij inuenta. Egregie eñ hoc dicere Demetrius Cynicus, uir meo iudicio magnus, etiam ſi maximis comparetur, ſolet: plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in uſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum. Quemadmodũ, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes numeros nexusq; perdidicit, quorum uſus ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in uno ſe, aut altero bene & diligenter exercuit, & eorũ occaſiones intentus ſpectat. Nec enim refert quàm multa ſciat, ſi ſcit quantum uictoriæ ſatis eſt: Sic in hoc ſtudio multa delectant, pauca uincunt. Licet neſcias, quæ ratio oceanum effundat ac reuocet, quare ſeptimus quiſq; annus ætati ſignũ imprimat, quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, non ſeruet portionẽ ſuã, ſed ultima in anguſtias coëant, CAP. I

& columnarum nouiſſime interualla iungantur: quid ſit quod geminorum conceptū ſeparet, partū iungat, utrū unus concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint, Cur pariter natis fata diuerſa ſint, maximisq; rerum ſpacijs diſtent, quorum inter ortus minimum intereſt. Non multum tibi nocebit tranſiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta ueritas in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri poſſumus, qa nullius rei difficilis inuentio eſt, niſi cuius hic unus inuentę fructus eſt, inueniſſe. Quicqd nos meliores beatosq; facturū eſt, aut in aperto, aut in proximo poſuit. Si animus fortuita contempſit, ſi ſe ſupra metū ſuſtulit & poſuit, nec auida ſpe infinita complectiť, ſed didicit à ſe petere diuitias, ſi deorum hominumq; formidinem eiecit, & ſcit nō multum eſſe ab homine timendū, à deo nihil, ſi contēptor omniū, quibus torquetur uita, dum ornať, eò perductus eſt, ut illi liqueat mortē nullius mali eſſe materiā, multorum finem, Si animū uirtuti conſecrauit, & quacunq; uocat illa, planū putat, Si ſociale animal eſt, & in cōmune genitus mundū ut unā domū ſpectat, & conſciētiam ſuam dijs aperuit, ſemperq; tanq; in publico uiuit, ſe magis ueritus q̃ alios, ſubductus illis tēpeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit, conſummauit ſcientiā utilem atq; neceſſariā. Reliqua oblectamenta ocij ſunt Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoq; excurrere, cultum nō robur ingenijs afferentia.

CAP.II

Vtraq; manu tenere

Hæc Demetrius noſter, utraq; manu tenere proficientē iubet, nec uſq; dimittere, imò affigere, & partem ſui facere, eoq; quotidiana meditatione perduci, ut ſua ſponte occurrant ſalutaria, & ubiq; ac ſtatim deſiderata præſto ſint, & ſine mora ulla ueniat, illa turpis honeſtiq; diſtinctio, ſciatq; nec malum eſſe ullum niſi turpe, nec bonū niſi honeſtū. Hæc regula uitæ opera diſtribuat, ad hāc legē & agat cuncta & exigat, Miſerrimosq; mortalium iudicet, in quantiſcunq; opibus refulgebunt, uentri ac libidini deditos, quorum animus inerti ocio torpet. Dicat ipſe ſibi, Voluptas fragilis & breuis, faſtidit obiecta, quo auidius hauſta eſt, citius in contrariū recidens, cuius ſubinde neceſſe eſt, pœniteat. In qua nihil eſt aut magnificum, aut quod naturā hominis dijs proximi deceat.

Subinde pro mox

Res humilis, membrorū turpium ac uiliū miniſterio ueniēs, exitu fœda. Illa eſt uoluptas & homine & uiro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates iritare, quarum tutiſſima eſt quies: ſed perturbatiōe carere, & ea quā hoīum inter ſe rixantiū ambitus cōcutit, & ea quæ intolerabilis ex alto uenit, ubi de dijs famæ creditū eſt, uitijsq; illos noſtris æſtimauimus. Hanc uoluptatē æqualē, intrepidā, nunq̃ ſenſuram ſui tedium percipit, hic quem deformamus, qui maxime, ut ita dicā, diuini iuris atq; humani peritus, de præſentibus gaudet, ex futuro nō pendet. Nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaq; curis exemptus, & diſtorquentibus mentē, nihil ſperat aut cupit, nec ſe mittit in dubiū, ſuo cōtentus. Nec illū exiſtimes paruo eſſe contentum, omnia illius ſunt. Non ſic, quēadmodū Alexandri fuerūt, cui quanq; in littore maris rubri ſteterat, plus deerat, q̃ quà uenerat. Illius ne ea quidē erant, quæ tenebat, aut uicerat, cū in Oceano Oneſicritus præfectus claſſibus præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Nō ſatis apparebat inopē eſſe, qui extra naturæ terminos arma ꝓferret? qui ſe in profundū, inexploratum, & immēſum auiditate cæca prorſus immitteret? Quid intereſt, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? Tantum illi deeſt, quantum cupit.

CAP.III

Nec hoc Alexandri tantum uitium fuit, quem per Liberi Herculisq; ueſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna iritauit implendo. Cyrum & Cambyſen, & totum regni Perſici ſtemma percēſe, quem inuenies, cui modum imperij ſatietas fecerit, qui non uitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. Quicquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur. Nec intereſt quantum in id quod inexplebile eſt congeras. Vnus eſt ſapiēs, cuius omnia ſunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos trans maria legatos, nec metanda in ripis hoſtilibus caſtra, nō oportunis caſtellis diſponenda præſidia, non opus eſt legione, nec equeſtribus turmis. Quemadmodum dij immortales regnum inermes regunt, & illis rerum ſuarum ex ædito, tranquilloq; tutela eſt, ita hic officia ſua, quamuis latiſſime pateant, ſine tumultu obit. Et omne humanum genus, potentiſſimus eius optimusq; infra ſe uidet. Derideas licet, Ingentis ſpiritus res eſt, cum orientem

entem occidētemq́; luſtraueris animo, quo etiam remota, & ſolitudinibus intercluſa penetrantur, cum tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatiſſime fundit aſpexeris, emittere hanc dei uocem, Hæc omnia mea ſunt. Sic fit, ut nihil cupiat, quia nihil eſt extra omnia. CAP. IIII

Hoc ipſum, inquis, uolui, teneo te, uolo uidere, quomodo ex his laqueis, in quos tua ſponte decidiſti explíceris. Dic mihi, quemadmodum poteſt aliquis donare ſapienti, ſi omnia ſapientis ſunt? Nam id quoque quod illi donat, ipſius eſt. Itaq; non poteſt dari beneficium ſapienti, cui quicquid datur, de ſuo datur. Atqui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autē me ſcito, & de amicis interrogare, Omnia dicitis illis eſſe communia, ergo nemo quicquam amico donare poteſt, donat enim illi communia. Nihil prohibet aliquid eſſe, & eius qui poſſidet, & eius cui datū & aſſignatū eſt. Sic omnia ſapientis eſſe dico, ut nihilo minus proprium quiſq; in rem ſuam dominium habeat. Iure ciuili omnia regis ſunt. Et tamen illa quorum ad regem pertinet uniuerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos deſcripta ſunt, & unaquæq; res habet poſſeſſorem ſuū. Itaq; dare regi, & domum, & mancipium, & pecuniam poſſumus, nec donare illi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas. Fines Athenienſium aut Campanorum uocamus, quos deinde inter ſe uicini priuata terminatione diſtinguunt, & totus ager aut ullius reipub. eſt, pars deinde ſuo domino quæq; cenſetur. Ideoq; donare agros noſtros reipub. poſſumus, quāuis illius eſſe dicantur. Quia aliter illius ſunt, aliter mei. Nūquid dubium eſt, quin ſeruus cum peculio, domini ſit? Dat tamen domino ſuo munus. Non enim ideo nihil habet ſeruus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit. Nec ideo non eſt munus, cum uolens dedit, quia potuit eripi, etiam ſi noluiſſet. Quemadmodū probemus omnia, nunc eñ omnia ſapientis eſſe, inter duos conuenit, illud quod quæritur colligendū eſt, quomodo liberalitatis materia aduerſus eum ſuperſit, cuius uniuerſa eſſe contendimus. Omnia patris ſunt, quæ in liberorum manu ſunt. Quis tamen neſcit donare aliquid & filium patri? Omnia deorum ſunt, tamen dijs poſuimus donum, & ſtipem iecimus. Non ideo quod habeo, meum non eſt, ſi meum tuum eſt? Poteſt enim idem eſſe meum & tuum. Is, inquis, cuius proſtitutæ ſunt, leno eſt. Omnia autem ſapientis ſunt: inter omnia autem & proſtitutæ ſunt, ergo & proſtitutæ ſapientis ſunt. Leno autem eſt, cuius proſtitutæ ſunt, ergo ſapiens eſt leno. Sic illum uetant emere. Dicunt enim, nemo rem ſuam emit, omnia autem ſapientis ſunt, ergo ſapiens nihil emit. Sic uetant & mutuum ſumere, quia nemo uſuram pro pecunia ſua pendit. Innumerabilia ſunt, per quæ cauillantur, cum pulcherrime quid à nobis dicatur, intelligant.

De ſuo

De ſuo

2

CAP. V

Enimuero ſic omnia ſapientis eſſe dico, ut nihilominus proprium quiſque in rebus ſuis dominium habeat. Quemadmodū ſub optimo rege, omnia rex imperio poſſidet: ſinguli dominio. Tempus iſtius probandæ rei ueniet. Interim hoc huic quæſtioni ſat eſt, id quod aliter ſapientis, aliter meum eſt, me poſſe donare ſapienti. Nec mirum eſt, aliquid ei, cuius eſt totum, poſſe donari. Conduxi domum à te. † Inde aliquid tuum aliquid meum. Res tua eſt, uſus rei tuæ meus eſt. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamuis tua in poſſeſſione naſcantur. Et ſi annona carior fuerit aut fames, Heu fruſtra magnum alterius ſpectabis aceruum, in tuo natum, in tuo poſitū, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quanquam ſis dominus intrabis, nec ſeruum tuum, mercenarium meum abduces, & abs te redam ſi conduxero, beneficiū accipies, ſi tibi in uehiculo tuo ſedere permiſero. Vides ergo poſſe fieri, ut aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat. In omnibus iſtis quæ modo retuli, uterq; eiuſdem rei dominus eſt. Quomodo? quia alter rei dominus eſt, alter uſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis. Eoſdem Dorus librarius ſuos uocat, & utrunq; uerum eſt. Alter illos tanquam autor ſibi, alter tanquam emptor aſſerit. At recte utriuſq; dicuntur eſſe. Vtriuſq; enim ſunt, ſed non eodem modo. Sic poteſt Titus Liuius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſapienti, quod uiritim meum eſt, licet illius ſint omnia. Nam cum regio more cuncta † conſcientia poſſideat, ſingularū aūt rerū in unūquēq; proprietas ſit ſparſa, & accipere munus, & debere, emere, & cōducere poteſt.

al. in hac

CAP. VI

Pro conſcientia opinor legendum, communia, Huic enim opponitur ſingularum

f 4 Cæſar

Cæſar omnia habet, fiſcus eius priuata tãtum ac ſua, & uniuerſa in imperio eius ſunt,
in patrimonio propria. Quid eius ſit,quid nõ ſit,ſine diminutione imperij quærit̃. Nã
id quoq; quod tanq̃ alienũ abiudicat̃,aliter illius eſt. Sic ſapiens uniuerſa animo poſſi
CAP.VII det,iure ac dominio ſua. Bion modo omnes ſacrilegos argumentis eſſe colligit,
modo neminẽ. Cũ omnes de ſaxo deiecturus eſt,dicit,Quiſquis id quod deorũ eſt ſu/
ſtulit & conſumpſit,atq; in uſum ſuum uertit, ſacrilegus eſt. Omnia autẽ deorũ ſunt.
Quod quiſq; ergo tollit,deorũ tollit,quorũ omnia ſunt,Ergo quiſquis tollit aliquid,ſa
crilegus eſt.Deinde cum effringi templa,& expilari impune capitoliũ iubet,dicit nul/
lum ſacrilegiũ eſſe.Quia quicquid ſublatum eſt,ex eo loco qui deorũ erat,in eũ tranſ/
fertur locum,qui deorũ eſt.Hic reſpondetur,Omnia quidem deorũ eſſe,ſed non om̃ia
dijs dicata.In his obſeruari ſacrilegium,quæ religio numini aſcripſit.Sic & totũ mun/
dum deorum eſſe immortaliũ templũ,ſolum quidẽ amplitudine illorũ ac magnificẽtia
dignum:tamen à ſacris prophana diſcerni, & non omnia licere in angulo, cui nomen
phani impoſitum eſt, quæ ſub cœlo & conſpectu ſyderum licent. Iniuriam ſacrilegus
deo quidem non poteſt facere,quem extra ictum ſua diuinitas poſuit,ſed tamen puni/
tur,quia tanq̃ deo fecit.Opinio illum noſtra ac ſua obligat pœnæ. Quomodo ergo ſa
crilegus uidet̃,qui aliquid aufert ſacri,& ſi quocunq; trãſtulit,quod ſurripuerat, intra
terminos eſt mundi,ſic & ſapienti furtũ poteſt fieri.Aufertur enim illi nõ ex his, quæ
uniuerſa habet,ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt,quæ uiritim ei ſeruiunt.Illam
alterã poſſeſſionẽ agnoſcet,hanc nolet habere,ſi poterit:Emittitq; illam uocẽ, quã Ro
manus imperator emiſit cum illi ob uirtutẽ & bene geſtã Rempub.tantũ agri decerne
retur, quantũ arando uno die circuire potuiſſet,Nõ eſt,inquit,uobis eo opus ciue,cui
plus opus ſit,quàm uni ciui.Quanto maioris uiri putas, reſpuiſſe hoc munus, q̃ me/
CAP.VIII ruiſſe.Multi enim imperatores,fines alijs abſtulerunt,ſibi nemo conſtituit.
Ergo †Credo cum animum ſapientis intuemur potentẽ omnium,& per uniuerſa dimiſ/
ſum,omnia illius eſſe dicimus:quũ ad hoc ius quotidianũ,ſi ita res tulerit, capite cen/
ſebitur,multũ intereſt poſſeſſio eius animo ac magnitudine æſtimetur,an cenſu.Hæc
uniuerſa habere,de quibus loqueris abominabit̃.Non referã tibi Socratẽ,Chryſippũ,
Zenonẽ,& cæteros magnos quidẽ uiros,maiores tamen,quia in laudẽ uetuſtorũ inui
dia nõ obſtat.Paulò ante Demetriũ retuli,quẽ mihi uidet̃ rerum natura, noſtris tuliſſe
temporibus,ut oſtenderet nec illũ à nobis corrũpi,nec nos ab illo corripi poſſe. Virũ
exactæ(licet neget ipſe)ſapientiæ,firmæq; in his quæ ꝓpoſuit cõſtantiæ. Eloquentiæ
al.uero †quoq; eius,quæ res fortiſſimas deceat,nõ concinnatæ, nec in uerba ſollicitæ,ſed in/
genti animo prout impetus tulit res ſuas ꝓſequẽtis. Huic nõ dubito, quin prouidẽtia,
& talem uitã,& talem dicẽdi facultatẽ dederit,ne aut exemplũ ſæculo noſtro, aut con
CA.IX uicium deeſſet. Demetrio ſi res noſtras aliquis deorũ poſſidendas uelit tradere
ſub lege certa,ne liceat donare,affirmauerim repudiaturũ dicturũq;, Ego uero me ad
iſtud inextricabile põdus nõ alligo, nec in illã fecem rerum hunc expeditũ hominẽ de
mitto. Quid ad me defers populorũ omnium mala, quæ nec daturus quidẽ acciperẽ,
quoniã multa uideo,quæ me donare nõ deceat. Volo ſub cõſpectu meo ponere,quæ
gentium oculos,regumq; perſtringunt. Volo intueri precia ſanguinis animarũq; ue/
ſtrarũ. Prima mihi luxuriæ ſpolia ꝓpone,ſiue illa uis per ordinẽ expãdere, ſiue(ut eſt
melius)in unũ aceruũ dare. Video elaboratã ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinẽ, & fœ/
diſſimorũ pigerrimorũq; animaliũ teſtas,ingentibus precijs emptas, in q̃bus ipſa illa,
forte, ſublitis quæ placet uarietas†ſubditis medicamẽtis,in ſimilitudinẽ ueri colorat̃. Video iſtic mẽ
ſas,& æſtimatũ lignũ ſenatoris cenſu,eo precioſius,quo illud in plures nodos,arboris
infelicitas torſit. Video iſtic cryſtallina,quorũ accedit fragilitas preciũ.Omniũ eñ re/
rũ uoluptas apud imperitos,ipſo quo fugare debet periculo,creſcit. Video murrhina
5 pocula,parũ ſcilicet luxuria magno fuerit, niſi quod uomant capacibus gẽmis inter ſe
propinarent. Video uniones,non ſingulos ſingulis auribus cõparatos,iam eñ exerci/
al.ſuperpo/nuntur tatæ aures oneri ferẽdo ſunt.Iungunt̃ inter ſe,& inſup alij binis†ſupponunt̃.Non ſatis
muliebris inſania uiros ſubiecerat, niſi bina ac terna patrimonia, auribus ſingulis pe/
pendiſſent. Video ſericas ueſtes,ſi ueſtes uocãdæ ſunt,in q̃bus nihil eſt, quo defendi,

aut

aut corpus,aut deniq; pudor poſſit.Quibus ſumptis, mulier parum liquido nudam ſe non eſſe iurabit,Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad cõmercium gentibus accerſuntur,ut matronæ noſtræ,ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo quàm in publico oſtendant. Quid agis auaricia, quot rerũ charitate aurũ tuum uictum eſt? Omnia CAP. X
iſta quæ retuli,in maiore honore precioq; ſunt. Nũc uolo tuas opes recognoſcere, Laminas utriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra quæ quicquid utile futurum nobis erat protulit,iſta defodit,& merſit,& ut noxijs rebus ac malo gentiũ in medium prodituris,toto pondere incubuit. Video ferrum ex hiſdẽ tenebris eſſe prolatũ,quibus aurum & argentũ, ne aut inſtrumentũ in cædes mutuas deeſſet,aut precium.Et tamen adhuc iſta aliquã materiã habent,eſt in quo errorẽ oculorum animus ſubſequi poſſit. Video iſtic diplomata, & ſyngraphas, & cautiones uacua habendi ſimulacra,umbra quædam auariciæ laborantis,per quæ decipiant animũ inanium opinione gaudentẽ.Quid enim iſta ſunt?Quid fœnus & kalendariũ,& uſura,niſi humanæ cupiditatis extra naturã quæſita nomina?Poſſum de rerũ natura queri,quod aurũ argentũq;,non interius abſconderit,quod nõ illis maius ꝙ quod detrahi poſſet,pondus iniecerit.Quid ſunt iſtæ tabulæ,quid cõputationes,& uenale tempus, & ſanguinolẽtæ centeſimæ? Voluntaria mala ex cõſtitutione noſtra pendẽtia,in quibus nihil eſt,qđ ſubijci oculis,qđ teneri manu poſſit,inanis auaritiæ ſomnia.O miſerum,ſi quẽ delectat ſui patrimonij liber magnus, & uaſta ſpacia terrarũ colẽda per uinctos,& immẽſi greges pecorũ ꝑ prouincias ac regna paſcendi,& familia bellicoſis nationibus maior, & ædificia priuata laxitatẽ urbium magnarũ uincẽtia. Cum bene iſta per quæ diuitias ſuas diſpoſuit ac fudit circumſpexerit, ſuperbũq; ſe fecerit, ſi quicqd habet,ei quod cupit cõparet,pauper eſt. Dimitte me, & illis diuitijs meis redde. Ego regnum ſapientiæ noui magnum,ſecurum.Ego ſic omnia habeo,ut omnium ſint.

Itaq; cum Cæſar illi ducenta donaret,ridens reiecit,ne dignam quidem ſummã iudicans,qua nõ accepta gloriaretur.Dij deæq; quàm pauxillo illum animũ,aut honorare CA. XI
uoluit aut corrumpere. Reddendum egregio uiro teſtimonium eſt.Ingentem rem ab illo dici audiui,cum miraretur dementiam eius,quod ſe putaſſet tanti poſſe mutari. Si tentare,inquit,me conſtituerat,toto illi fui experiendus imperio.

Sapienti ergo donari aliquid poteſt,etiam ſi ſapientis omnia ſunt.Aeque nihil prohibet,cum omnia amicis dicamus eſſe communia,aliquid amico donari. Nõ eñ mihi CAP. XII
ſic cum amico cõmunia omnia ſunt, quomodo cum ſocio,ut pars mea ſit,pars illius, ſed quomodo patri matriq; cõmunes liberi ſunt,quibus cũ duo ſint, nõ ſinguli ſingulos habent,ſed ſinguli binos.Primum omniũ iam efficiã, ut quiſquis eſt iſte, qui me in ſocietatẽ uocat,ſciat ſe nihil mecũ habere cõmune.Quare?quia hoc conſortiũ ſolũ inter ſapiẽtes eſt,inter quos amicitia eſt. Cæteri non magis amici ſunt,ꝙ ſocij. Deinde pluribus modis cõmunia ſunt. Equeſtria omniũ equitũ Romanorũ ſunt.In illis tantũ locus meus fit proprius, quẽ occupaui.Hoc ſicui ceſſi,quãuis illi cõmuni re ceſſerim, tamen aliquid dediſſe uideor. Quædã quorundã ſub certa conditione ſunt. Habeo in equeſtribus locũ,nõ ut uendam,nõ ut locem,nõ ut habitem, in hoc tantum ut ſpectẽ. Præterea non mentiar,ſi dicam me habere in equeſtri locum: ſed cum in theatrũ ueni, ſi plena ſunt equeſtria, & iure habeo locũ illic, qa ſedere eſt mihi liberũ, & nõ habeo, quia ab his,cum quibus ius mihi loci commune eſt,occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri.Quicquid habet amicus commune eſt nobis,ſed illius proprium eſt, qui tenet. Vti hoc nolente non poſſum.Derides me,inquis?Si quod amici eſt, meum eſt,liceat mihi uendere?Non licet.Nam nec equeſtria,& tamen communia tibi cum cæteris equeſtribus ſunt.Non eſt argumentum ideo aliquid tuũ non eſſe, quia uendere nõ potes,quia conſumere,quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub lege certa tuum eſt. Accepi,ſed certe non minus habes.

Ne te traham longius. Beneficiũ maius eſſe nõ poteſt, ea per quæ beneficiũ datur, CAP. XIII
poſſunt eſſe maiora & plura in quæ ſe beneuolẽtia effundat,& ſic ſibi indulgeat, quẽadmodũ amantes ſolent,quorũ plura oſcula, & cõplexus arctiores nõ augent amorẽ, ſed exercẽt.Hæc quoq; quæ uenit quæſtio ꝓfligata eſt in prioribus.Itaq; breuiter perſtringetur,

ſtringet. Poſſunt em̃ in hanc quæ data ſunt alijs argumenta transferri. Quærit an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. Vt ſcias, inquit, illum non reddidiſſe, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo non eſſe id factum, cuius faciendi occaſionẽ nõ habuit: & creditori ſuo pecuniam nõ ſoluit is, qui ut ſolueret ubiq; quæſiuit, nec inuenit. Quædã eius conditionis ſunt, ut effectum præſtare debeant, quibuſdã pro effectu eſt omnia attentaſſe, ut efficerent. Si omnia fecit ut ſanaret, peregit medicus partes ſuas. Etiã damnato reo oratori conſtat eloquentiæ officiũ, ſi omni arte uſus eſt. Laus imperatori etiam uicto, & duci redditur, ſi & prudentia, & induſtria, & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, ut beneficium redderet, Obſtitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quo uerã amicitiã experiretur, Locupleti donare nõ potuit, ſano aſſidere, felici ſuccurrere. Gratiã retulit, etiam ſi tu beneficium nõ recepiſti. Præterea huic intentus ſemper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multũ curæ, multũ ſedulitatis impẽdit, plus laborauit, q̃ cui cito referre gratiã contigit.

CAP. XIIII Debitoris exemplum diſſimile eſt, cui parũ eſt pecuniã quæſiſſe, niſi ſoluit. Illic em̃ ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullũ diem gratis occidere patiatur: hic benigniſſimus, qui te, cum curſantẽ & ſollicitum atq; anxium uiderit, dicat, Mitte hãc de pectore curam. Deſine tibi moleſtus inſtare. Omnia à te habeo. Iniuriã mihi facis, ſi me quicq̃ amplius deſiderare iudicas. Pleniſſime ad me puenit animus tuus. Dic, inquit, mihi, reddidiſſe beneficiũ diceres illum, ſi gratiã retuliſſet? Eodẽ ergo loco eſt, qui reddidit, & qui non reddidit. Cõtra illud pone, ſi oblitus eſſet accepti beneficij, ſi ne tentaſſet quidẽ gratus eſſe, negares illum gratiam retuliſſe? At hic diebus noctibusq; ſe laſſauit, & omnibus alijs renunciauit officijs, huic uni imminens, & operatus, ne qua ſe fugeret occaſio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui nunquã ab illa receſſit? Iniquus es, ſi rem à me exigis, cum uideas animũ non defuiſſe. Ad ſummã, puta cũ captus eſſes, me pecuniã mutuatũ, rebus meis in ſecuritatẽ creditoris oppoſitis nauigaſſe hyeme tam ſæua, per infeſta latrocinijs littora, emenſum quicquid periculi afferre poteſt etiam pacatũ mare: peragratis omnibus ſolitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerẽ, tandem ad piratas perueni, & iam te alius redemerat, negabis me gratiam retuliſſe? etiã ſi in illa nauigatione pecuniã, quã ſaluti tuæ contraxerã, naufragus perdidi, etiam ubi in uincula quæ detrahere tibi uolui, ipſe incidi, negabis me retuliſſe gratiam? At mehercule Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas uocant, & Mutij manus in hoſtili ara relicta inſtar occiſi Porſennæ fuit, Et ſemper contra fortunã luctata uirtus etiam citra effectum propoſiti operis enituit. Plus præſtitit, qui fugiẽtes occaſiones ſecutus eſt, & alia atq; alia captauit, per quæ referre gratiam poſſet, quàm is quem ſine ullo ſudore, gratum prima fecit occaſio.

Pro operatus forte legendũ operoſus, aut obſeruans

Inſtar

CAP. XV Duas, inq̃t, res ille tibi præſtitit, uoluntatẽ & rem. Tu quoq; illi duas debes. Merito iſtud diceres ei, qui tibi reddidit uoluntatẽ ocioſam. Huic uere debes, qui & uult, & conatur, & nihil intentatum reliquit, ſed nõ potes dicere, utrunq; enim præſtat, quãtum in ſe eſt. Deinde non ſemper numero numerus æquandus eſt. Aliquando una res pro duabus ualet. Itaq; in locũ rei ſuccedit tam propẽſa uolũtas, & cupida reddẽdi. Quod ſi animus ſine re ad referendam gratiam non ualet, nemo aduerſus deos gratus eſt, in quos uoluntas ſola confertur. Dijs, inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoq;, cui referre gratiã debeo, nil aliud præſtare poſſum, quid eſt quare non eo aduerſus hominem gratus ſim, quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI Quid tamen ſentiam quæris, & uis ſignare reſponſum. Hic beneficium recepiſſe ſe iudicet, ille ſe ſciat nõ reddidiſſe. Hic illum dimittat, ille ſe teneat. Hic dicat, habeo, ille reſpondeat, non habeo. In omni quæſtione propoſitum ſit nobis bonum publicum. Præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas refugere poſſint, & ſub quibus inficiationem ſuam tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores noſtros fuiſſe, ut non intelligerent iniquiſſimum eſſe eodem loco haberi eum, qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine, aut alea abſumpſit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore, aliena cum ſuis perdidit? Nullam excuſationem receperunt, ut homines ſcirent fidem utique præſtandam.

Satius

Satius enim erat à paucis etiã iuſtam excuſationẽ nõ accipi,quàm ab omnibus aliquã tentari.Omnia feciſti ut redderes. Hoc illi ſatis,tibi parũ.Nam quemadmodum ille,ſi enixam & ſedulam operam tranſire pro irrita patitur, cui gratia referat̃ indignus eſt: ita tu ingratus es,niſi ei qui uoluntatẽ bonã in ſolutum accepit,eo libẽtius debes,quia *In ſolutum* dimitteris.Non rapias hoc,nec teſteris:occaſiones reddẽdi nihilominus quæras,Redde illi,quia repetit,huic quia remittit:illi quia malus,huic quia non malus.Ideoq; non eſt quod ad te hanc quæſtionẽ iudices pertinere:an quod beneficiũ quis à ſapiente acceperit,reddere debeat,ſi ille deſinit eſſe ſapiens,& in malũ uerſus eſt.Redderes enim & depoſitũ,quod à ſapiente accepiſſes, & etiã malo redderes creditum, quid eſt,cur nõ & beneficiũ? Quia mutatus eſt ille,te mutat? Quid ſi quid à ſano accepiſſes, ægro nõ redderes,cũ plus ſemper imbecillo amico debeamus? Et hic æger eſt animo, adiuuetur,feratur.Stultitia morbus eſt animi. Diſtinguendũ hoc,quo magis intelligatur, exiſtimo.

CAP. XVII

Duo ſunt beneficia. Vnum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt;hoc eſt†abſolutũ & uerũ beneficium. *aliter, ſolidũ* Alterũ uulgare, plebeium, cuius inter nos & imperitos cõmercium eſt.De hoc nõ eſt dubiũ, quin illi qualiſcunq; eſt debeã reddere,ſiue homicida,ſiue fur,ſiue adulter euaſit.Habẽt ſcelera leges ſuas. Melius iſtos iudex,quàm ingratus emendat. Nemo te malum quia eſt,faciat. Malo beneficium proijciam,bono reddam.Huic quia debeo,illi ne debeam.

CAP. XVIII

De altero beneficij genere dubitatur,quod ſi accipere nõ potui niſi ſapiens, nec reddere quidem niſi ſapienti poſſum.Puta enim me reddere,ille non poteſt recipere. Nõ eſt iam huius rei capax.Scientiam utendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilã iubeas? Stultum eſt dare alicui,quod accipere nõ poſſit. Vt reſpondere ab ultimo incipiam,Non dabo illi,quod accipere non poterit,reddam etiam ſi accipere non poterit.Obligare enim non poſſum,niſi accipientem,liberari tantum ſi reddo poſſum. Ille uti illo non poterit,uiderit,penes illum erit culpa,non penes me.

CAP. XIX

Reddere,eſt,inquit,accepturo tradidiſſe.Quid enim ſicui uinum debeas,& hoc ille infundere reticulo iubeat,aut cribro,reddidiſſe te dices,aut reddere uoles, quod dũ redditur,inter duos perit? Reddere,eſt id quod debeas,ei cuius eſt, uolenti dare. Hoc unum mihi præſtandum eſt, Vt quidem habeat,quod à me accepit, iam ulterioris eſt curæ.Non tutelam illi,ſed fidem debeo,multoq; ſatius eſt illum nõ habere, quàm me non reddere.Et creditori ſtatim in macellum laturo, quod accepit, reddam. Etiam ſi mihi adulteram cui numerem delegauerit,ſoluam:& ſi nummos quos accipiet, in ſinum ſuum diſcinctum fundet,dabo Reddendum enim mihi eſt, nõ ſeruandum,cum reddidero,aut tuendum.Beneficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt,ſaluum ſit.Cæterum licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono,cum expediet:malo, cum petet.Tale,inquit, beneficiũ,quale accepiſti,non illi potes reddere.Accepiſti enim à ſapiente,ſtulto reddis.Nõ.Reddo illi,qua- 4
le nunc poteſt accipere,nec per me fit deterius,ſed per illum.Id quod accepi reddam. Cui ſi ad ſapientiã redierit, reddã quale accepi, †dum malus eſt,reddã quale ab illo po- *al. dũ in malis* teſt accipi. Quid,inquit, ſi non tantum malus factus eſt,ſed ferus,ſed immanis,qualis Apollodorus,aut Phalaris,& huic beneficiũ quod acceperas,reddes? Mutationem ſapientis tantam,natura non patitur.Nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiã in malo ueſtigia boni teneat. Nunquã intantum uirtus extinguitur, ut non certiores animo notas imprimat,q; ut illas eradat ulla mutatio. Feræ inter nos educatæ cum in ſyluas eruperũt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinẽt: tantumq; à placidiſſimis abſunt,quantũ à ueris feris,& nunq; humanã manũ paſſis. Nemo in ſummã nequiciam incidit,qui unq; hæſit ſapientiæ.Altius infectus eſt,q; ut ex toto elui, & tranſire in colorẽ alium poſſit.Deinde interrogo,utrum iſte ferus ſit animo tantũ,an & in perniciẽ publicã excurrat? Propoſuiſti eñ mihi Apollodorũ & Phalarim tyrannũ,quorũ ſi naturã habet,intra ſe malus,qd ni ego iſti beneficiũ ſuum reddã,ne quid mihi cum eo ſit iuris amplius? Si uero ſanguine humano nõ tantum gaudet & paſcitur, ſed & ſupplicijs omniũ ætatum crudelitatẽ inſatiabilem exercet,nec ira,ſed auiditate quadã ſæuiendi furit, ſi in ora parentũ filios iugulat, ſi non contentus ſimplici morte,diſtorquet,

neq;

nec urit ſolum perituros, ſed excoquit, ſi ars eius eſt cruor, & ſemper recenti madet, parum eſt huic beneficium non reddere. Quicquid erat, quo mihi cohæreret, interciſa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidē mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret, quicquid meruerat perdidiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. Si non patriam meam impugnat, ſed ſuæ grauis eſt, & ſepoſitus à mea gente ſuam exagitat, abſcidit nihilominus illum tanta prauitas animi, etiam ſi non inimicum, inuiſum mihi efficit, priorq; mihi ac potior eius officij ratio eſt, quod humano generi, quàm quod

CAP. XX uni homini debeo. Sed quamuis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illū bona ſint libera, ex quo corrumpendo fas omne, ut nihil in eum nefas eſſet effecerit, illum mihi ſeruandum modum credam, ut ſi beneficium illi meum, neq; uires maiores daturum eſt in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, ita autē erit, quod illi reddi ſine pernicie publica poſſit, reddam. Seruabo filium eius infantē. Quid hoc beneficiū obeſt, cuiquam eorū quos crudelitas eius lacerat? Pecuniā quæ ſatellitē ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo. Si marmora & ueſtes deſiderauit, nihil oberit cuiq; id, quo luxuria eius inſtruitur: militem & arma non ſuggerā. Si pro magno petet munere artifices ſcenæ, & ſcorta, & quæ feritatem eius emolliant, libens offeram. Cui triremes & †cæratas non mitterē, luſorias & cubiculatas, & alia ludibria regū in mari laſciuientium mittam. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit, eadem manu qua beneficium omnibus dabo, illi reddam, quanquā ingenijs talibus uitæ exitus remediū eſt. Optimum eſt obire ei, qui ad ſe nunquam rediturus eſt. Sed hæc rara nequitia eſt, & ſemper portenti loco habita fuit, ut hiatus terræ, & de cauernis maris ignium eruptio. Itaq; ab illa recedamus. De his loquamur, quæ deteſtamur ſine horrore. Huic homini malo, quem inuenire in quolibet foro poſſum, quem ſinguli timent, reddā beneficiū, quod accepi. Non oportet mihi nequitiā eius prodeſſe, quod in me non eſt, redeat domum bonus an malus. Quàm diligenter iſtud excuterem, ſi nō redderem, ſed darem?

forte, æratas

CAP. XXI Hic locus fabulam poſcit. Pythagoricus quidam emerat à ſutore phecaſſia, rem magnam, non præſentibus nummis. Poſt aliquot dies uenit ad tabernam redditurus, & cum clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? ſutor ille quem quæris elatus combuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtū eſt, qui in æternum noſtros amittimus: tibi minime, qui ſcis futurum, ut renaſcatur, Iocatus in pythagoricum. At philoſophus noſter treis aut quatuor denarios (nō inuita manu) domum retulit, ſubinde concutiens. Deinde cum reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam †uoluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernā, & ait, Ille tibi uiuit, tu redde, quod debes. Deinde per† cloſtrium, qua ſe commiſſura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, pœnas à ſe exigēs improbæ cupiditatis, ne alieno aſſueſceret.

al. uoluntatē

al. cloſtrum

CAP. XXII Quod debes, quære cui reddas. Et ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde & accuſa, non oblitus, quemadmodum inter nos officia diuiſa ſunt. Illi obliuio imperata eſt, tibi meminiſſe mandauimus. Errat tamen, ſiquis exiſtimat cum dicimus eum qui beneficium dedit, obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimæ. Quædam †præcipimus ultra modum, ut ad uerſum ſuum redeant. Cum dicimus, meminiſſe nō debet, hoc uolumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, nec grauis eſſe. Quidā enim beneficium quod dederunt, omnibus circulis narrant. Hoc ſobrij loquūtur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt: Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſimus, & plus imperādo quàm præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus.

aliter, ideo petimus

Hyperbolæ

CA. XXIII Quoties parum fiduciæ eſt in his, quibus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſatis eſt, ut præſtetur quantū ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad uerum mendacio ueniat. Itaq; ille cum dixit, Qui candore niues anteirent, curſibus auras, quod non poterat fieri, dixit, ut crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit His immobilior ſcopulis, uiolentior amne, hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Nunquam tantum ſperat hyperbola, quātum audet, ſed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, qui beneficium dedit, obliuiſcatur, hoc dicimus, ſi-

mus, ſi-

mus,ſimilis ſit oblito.Memoria eius non appareat,nec incurrat. Cum dicimus beneficium repeti nõ oportere,non ex toto repetitionẽ tollimus: ſæpe enim opus eſt malis exactore,etiam bonis admonitore.Quid ergo? occaſionẽ ignoranti nõ oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam,quare neſciſſe ſe,aut mentiat̃,aut doleat? Interueniat aliquando admonitio,ſed uerecunda,quæ non poſcat,nec in ius uocet.

Socrates amicis audientibus,emiſſem,inquit,pallium,ſi nummos haberẽ. Neminẽ CA. XXIIII
popoſcit,omnes admonuit,à quo acciperet,ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulum 5
ẽm erat qđ Socrates accipiebat? At multũ erat, †emeruiſſe, à quo Socrates acciperet. *al. cum fuiſſe*
Nõ illos caſtigare mollius potuit.Emiſſem,inquit,pallium,ſi nummos haberem.Poſt 6
hæc quiſquis properauerit,ſero dat.Iam Socrati defuit.Propter acerbos exactores repetere prohibemus,non ut nunquam fiat,ſed ut parce. Ariſtippus aliquando de CAP. XXV
lectatus unguẽto,Male,inquit, iſtis effœminatis eueniat,qui rem tam bellã infamauerunt.Idem dicendum eſt,male iſtis improbis, & importunis beneficiorum ſuorũ quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiæ, & beneficiũ ab eo repetam,à quo petiſſem,qui alterius 7
beneficij loco accepturus eſt,potuiſſe reddere.Nunq̃ ne querẽs quidẽ,dicã, Eiectũ littore egentẽ Excepi, & regni demens in parte locaui? Non eſt iſta admonitio,imò conuitium eſt.Hoc eſt,in odium beneficia perducere.Hoc eſt,efficere,ut ingratũ eſſe, *Legendũ arbitror,ſubmiſſe familiaribus.*
aut liceat,aut iuuet.Satis,abundeq; eſt† ſubmiſſis & familiaribus uerbis,memoriã reuocare. Si bene quid de te merui,fuit aut tibi quicquam Dulce meum. Ille inuicẽ dicat:Quid ni merueris? eiectum littore egentem excepiſti.

Sed nihil,inquit,profecimus,diſſimulat,oblitus eſt.Quid facere debeam? Quæris, CA. XXVI
rem maxime neceſſariam, & in qua hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati ferendi ſint,placido animo,manſueto,magno.Nunquam te tam inhumanus,& immemor,& ingratus offendat,ut nõ tamen dediſſe delectet.Nunquam in has uoces iniuria impellat, Vellem nõ feciſſe. Beneficij tui etiam infelicitas placeat.Semper illum pœnitebit,ſi te ne nunc quidem pœnitet.Non eſt,quod indigneris tanquam aliquid noui acciderit,magis mirari debes,ſi nõ accidiſſet. Alium labor,alium impenſa deterret,alium periculum,alium turpis uerecundia, ne dum reddit,fateat̃ accepiſſe: alium ignorantia officij,alium pigricia,alium occupatio. Aſpice quemadmodum immenſæ hominũ cupiditates hient ſemper & poſcant. Non miraberis ibi neminem reddere,ubi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ uoluntatis ac ſolidæ, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit,alius abdomini ſeruit,alius† lucro *al. lucri totus*
ſus eſt,cuius ſummam nõ uinces: alius inuidia laborat,alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mẽtis ac ſeniũ, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultusq; perpetuos. Adijce æſtimationem ſui nimiam & tumorem, ob quæ contemnendus eſt,inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa nitentium,quid leuitatem ſemper aliquo tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele conſilium daturus timor,& mille errores,quibus uoluimur. Audacia timidiſſimorum,diſcordia familiariſſimorum, & publicũ malum incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa,quæ cõſequi poſſe ſpes nõ fuit. Inter affectus inquietiſſimos, CA.XXVII
rem quietiſſimam,fidem quæris? Si tibi uitæ noſtræ uera imago ſuccurret, uideberis tibi uidere,captæ maximæ ciuitatis faciem,in qua omiſſo pudoris,rectiq; reſpectu,uires in conſilio ſunt,uelut ſigno ad permiſcenda omnia dato.Non igni, non ferro abſtinetur.Soluta legibus ſcelera ſunt.Nec religio quidẽ,quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit,ullũ impedimẽtũ eſt ruentiũ in prædã. Hic ex priuato,hic ex publico,hic ex prophano,hic ſacra rapit,hic effringit,hic tranſilit,hic non contentus anguſto itinere,ipſa quibus arcetur,euertit, & in lucrum ruina uenit. Hic ſine cæde populatur, hic ſpolia cruẽta manu portat.Nemo nõ fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes reuerentem. Si indignaris ingratos eſſe, indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare impudicos,indignare ægros,deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue uitiũ, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines,quod concordiam,qua imbecillitas noſtra fulcitur,ſcindat

ac diſſipet. Sed uſq; eò uulgare eſt, ut illud nec qui queritur quidem effugerit.

C. XXVIII Cogita tecum, an quibuſcunq; debuiſti gratiam retuleris, an nullum unquã apud te
perierit officium, an omniũ te beneficiorum memoria comitetur? Videbis quæ puero
data ſunt, ante adoleſcentiam elapſa, quæ in iuuenem collata ſunt, nõ perduraſſe in ſe-
nectutem. Quædam perdidimus, quædam proiecimus, quædã è conſpectu noſtro pau
latim exierunt: A quibuſdam oculos auertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatẽ tuam,
in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. Neceſſe eſt quantũ recipit,
emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, ut minima apud te nutri-
cis eſſet autoritas, quia beneficium eius longius ætas ſequens poſuit. Sic factum eſt, ut
præceptoris tibi non eſſet ulla ueneratio. Sic euenit, ut circa conſularia occupato co-
mitia, aut ſacerdotiorum candidato, quæſturæ ſuffragator excideret. Fortaſſe uitium,
de quo quereris, ſi te diligenter excuſſeris, in ſinu inuenies. Inique publico iraſceris cri
mini, ſtulte tuo. Vt abſoluaris, ignoſce. Meliorem illum facies ferendo, utiq; peiorem
exprobrãdo. Non eſt, quod frontẽ eius indures, ſine, ſiquid eſt pudoris reſidui, ſeruet.
Sæpe dubiam uerecundiam uox conuiciantis clarior rupit. Nemo id eſſe quod etiam
uidetur, timet. Deprehenſus pudor amittitur.

CA. XXIX Perdidi beneficiũ. Nunquid quæ conſecrauimus, perdidiſſe nos dicimus? Inter con
ſecrata beneficium eſt, etiam ſi male reſpondit, bene collocatũ. Non eſt ille, qualẽ ſpe-
rauimus. Simus quales fuimus nos, ei diſſimiles. Damnũ non tunc factũ apparuit. In-
gratus non ſine noſtro pudore protrahitur, quoniamquidẽ querela amiſſi beneficij, nõ
bene dati ſignũ eſt. Quantũ poſſumus, cauſam eius apud nos agamus, fortaſſe nõ po-
tuit, fortaſſe ignorauit, fortaſſe facturus eſt. Quædã nomina bona, lentus ac ſapiẽs cre
ditor fecit, qui ſuſtinuit, ac mora fouit. Idẽ nobis faciendũ eſt. Nutriamus fidẽ lãguidã.

CA. XXX Perdidi beneficium. Stulte, non noſti detrimenti tui tempora, perdidiſti, ſed cum
dares. Nunc palàm factum eſt. Etiam in his quæ uidentur in perdito, moderatio pluri-
mum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter uitia tractanda ſunt. Sæpe quod
explicauit mora, pertinacia trahentis abruptũ eſt. Quid opus eſt maledictis? quid que-
relis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iam nihil
debet. Quæ ratio eſt exacerbare eum, in quem magna contuleris, ut ex amico dubio
fiat, nõ dubius inimicus, & patrociniũ ſibi noſtra infamia quærat? Nec deſit qui dicat,
Neſcio quid eſt, quod eum, cui tantũ debuit, ferre non potuit. Subeſt aliquid. Nemo
non ſuperioris dignitatem querendo, etiam ſi non inquinauit, aſperſit. Nec quiſquam
γνώμη. fingere contentus eſt leuia, cum magnitudine mendacij fidem quærat.

CA. XXXI Quanto illa melior uia, qua ſeruatur illi† ſpes amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatẽ uelit,
al'. ſpecies etiam amicitia: Vincit malos pertinax bonitas, Nec quiſquã tam duri, infeſtiq; aduer-
al'. iniuriatus ſus diligenda animi eſt, ut etiã† uitiatus bonos non amet, quibus hoc quoq; cœpit de-
bere, quod impune non ſoluit. Ad illa itaq; cogitationes tuas flecte. Nõ eſt mihi relata
gratia. Quid faciam? Quod dij omnium rerum optimi autores, qui beneficia ignorãti
dare incipiunt, ingratis perſeuerant. Alius illis obijcit negligentiam noſtri, alius iniqui
tatem, alios illos extra mũdum ſuum proijcit, & ignauos, hebeteſq; ſine luce, ſine ullo
opere deſtituit. Alius ſolem cui debemus, quod inter laborem quietemq; tempus diui-
ſimus, quod non tenebris immerſi confuſionem æternæ noctis effugimus, quod annũ
curſu ſuo temperat, & corpora alit, ſata euocat, percoquit fructus, ſaxum aliquod, aut
fortuitorum ignium globum, & quiduis potius quàm deum appellat. Nihilominus ta
men more optimorum parentũ, qui maledictis ſuorum infantium arrident, nõ ceſſant
dij beneficia congerere, de beneficiorũ autore dubitãtibus, ſed æquali tenore bona ſua
per gẽtes, populoſq; diſtribuunt, unam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt oportu-
nis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hyemes, æſta-
teſq; interuentu lenioris ſpiritus molliunt, errorem labentium animarũ placidi ac pro-
pitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiam ſi multa in irritũ data ſint. Demus nihilomi-
nus alijs, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ad excitandas domos rui
na deterruit, & cũ penates ignis abſumpſit, fundamenta tepente adhuc area ponimus,
al'. exuſtas & urbes† hauſtas ſæpius eodem ſolo condimus. Adeo ad bonas ſpes pertinax animus

eſt,

eſt. Terra, mariq́; humana opera ceſſarent, niſi male ruentia iterum tentare libuiſſet.
Ingratus eſt: Non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi. Ego beneficio meo cum darem uſus C.XXXII
ſum. Nec ideo pigrius dabo, ſed diligentius. Quod in hoc perdidi, ab alijs recipiã. Sed
huic ipſi beneficium dabo iterum, & tanquam bonus agricola, cura cultuq́; ſterilitatẽ
ſoli uincam. Perit mihi beneficium, iſte omnibus. Non eſt magni animi beneficiũ da-
re & perdere, hoc eſt magni animi, perdere & dare.

Libri ultimi de beneficijs finis.

IN LIBRVM SEPTIMVM. CAP. II.

Cũi quando in littore maris rubri ſteterat, plus deerat q̃ acquiſierat. Argutius eſt quod habe- 1
bat codex Longobardicus, Cui quanq̃ in littore rubri maris ſteterat, plus deerat, q̃ quà uenerat.

CAPVT IIII.

Vt totus ager aut ullius reipub. eſt pars. Non ſuffragantibus exemplaribus legendũ arbitror, 2
huius aut illius.

CAP. IX,

Parum ſcilicet luxuria, magno fuerit, nomina capacibus gemmis inter ſe pronunciaret. Ita ue-
tus æditio. Pro nomina uetuſti codices habebant, quod uomant. Ego pro, pronunciaret, repoſui 3
propinaret: & fortaſſe, pro fuerit legendum furit.

CAP. XIX.

Non reddo illi quale nunc poteſt accipere. Diſtinctio torſit me, legendum, Non, Reddo &c. Vt
non, ſit improbantis argumentum, quaſi dicat, nõ eſt ita, Imo reddo quale poteſt accipere. 4
A quo acciperet ambiguus fuit. Lõgobardicus codex habebat, ambitus fuit, & recte, ſentit enĩ
Socratis amicos inter ſe contendiſſe quis daret. 5

CAPVT XXIIII.

Nonne multum erat eum meruiſſe à quo &c. Sic prior æditio. Longobardicus habebat eum
fuiſſe. quæ lectio non eſt abſurda, hoc eſt, talem eſſe uirum, ut Socrates ab eo dignaretur accipe- 6
re. Alioqui probabile eſt, emeruiſſe, uerſum, in eum meruiſſe.

CAPVT XXV.

A quo petiſſem alternis. Beneficio loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Ita ſuperior æditio. 7
Lõgobardicus ſic habet, à quo petiſſem, q alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere.

CAPVT XXXI.

Vt etiam uitiatus. Alij habebant iniuriatus. Longobardicus iniuriã. Vnde ſuſpicor fuiſſe ſcri- 8
ptum, iniuriam paſſus, ſiue poſt iniuriam.

AD LECTOREM DE OPERE EPIST. SENECAE.

Nolim te fugiat amice lector, in codicibus manu deſcriptis, opus epiſtolarũ nõ eſſe diſtinctũ li-
bris, uerũ id ſtudioſus aliquis repperit, qui & argumentula præfixit ſingulis epiſtolis, & numerũ:
quanq̃ ne numerus quidẽ cõuenit in codicibus manu deſcriptis, nec idẽ in omnibus eſt epiſto-
larũ ordo, & alicubi unicã epiſtolã reperias diſſectam in duas: in cuiuſdã medio deerant duæ epi
ſtolæ, quod ex fide ueterũ exemplariorũ reſtituimus. Cætera non magnopere pertinent ad rem,
niſi quod epiſtolarũ numerus cõmodus erit, aliquid uolentibus inuenire.
In hac prima epiſtola nodus eſt, q plurimos eruditos mire torſit, præſertim apud Italos. Quidã
aliud agẽtibus interpretati ſunt, incõſtantibus, rurſus qdã: aliorũ negocia agẽtibus, alij, negocijs
aliorũ intentis, alij, nõ uiuẽtibus ſuo more, alij, ꝓ rebus nihili laborãtibus, alij hypocritis, q aliud
agũt, aliud præ ſe ferũt. Alij, uacãtibus uicijs, quæ ſunt aliud à philoſophia, alij, peccãtibus mali
cioſe, alij, uitam alienã nõ ſuam notantibus, alij nunq̃ agentibus actũ uiuendi ſecundũ ſapientiã,
alij, tractantibus aliena à conſideratione mortis, alij, aliud q̃ requirat uita rationalis, alij, peccan-
tibus, quia unum peccatũ eſt cauſa alterius, alij, in philoſophia nihil proficientibus, alij nullo mo
do philoſophantibus, alij, uicioſe agẽtibus, alij intẽtis ad bona externa, alij, uiuẽtibus beſtialiter.
Quàm eſt fœcunda inſcitia. Atq; hæc quæſtio magnis uoluminibus agitata eſt. Quidã inuerte-
rant ſermonis ordinẽ, maxima male agentibus, magna nihil agentibus, ſed inepte. Debet enĩ ora-
tio gradibus creſcere magna, maxima, tota. Magna perit male agẽtibus, qui ſic philoſophãtur, ut
ſubinde relabãt̃ ad uicia, maxima nihil agẽtibus, q friuolis philoſophorũ argutijs cõſumũt bonã
ætatis partẽ. Nihil enim agere dicitur qui friuolis occupatur. Notum eſt illud Catonis, Satius eſt
ocioſum eſſe q̃ nihil agere.. Aliud agere dicuntur qui non ſunt attenti. Quoſdã enim ſic obruũt
humana negocia, ut ne cogitent quidem de uera felicitate. His nimirũ tota perit uita. Vide quãta
ſit infelicitas bonos autores in eorum manus incidere, qui bonarũ litterarũ rudes ſunt. Hunc ſcri
ptorem partim præceptorũ ac ſententiarum ſanctimonia partim epiſtolæ quæ ferũtur huius ad
Paulũ, & Pauli ad hũc, deniq; diui Hieronymi teſtimoniũ adeo cõmẽdauit, ut olim & a theologis
ac monachis legeretur. Vtinã & intellectus fuiſſet, non paſſim nunc torqueremur deprauatis lo-
cis. Nec uſq; maior eſt deprauatio, q̃ ubi incidit aliquid retruſioris eruditionis. Et homines tam
illiterati ut ne legere quidẽ Senecã potuerint, prolixis & immanibus cõmẽtarijs illũ onerauerũt,

LVCII ANNEI SENECAE DE INSTITVTIONE AD LVCILIVM LIBRI EPISTOLARVM VIGINTIDVO.

Epiſtola prima de colligenda & ſiſtenda fuga temporis,& non eſſe pauperem,cui etiam modicum ſatis eſt.

1 ITa fac mi Lucili,uindica te tibi, & tempus quod adhuc,aut
auferebatur,aut ſurripiebatur,aut excidebat, collige & ſer/
ua. Perſuade tibi hoc ſic eſſe ut ſcribo, quædã tempora,†eri/ (al. ſurripiuntur)
piuntur nobis,quædam ſubducuntur,quædam effluũt. Tur/
piſſima tamen eſt iactura,quæ per negligẽtiam†fit,& ſi uo/ (al. uenit)
lueris attendere, magna uitæ pars elabitur male agentibus,
maxima nihil agentibus,tota aliud agentibus. Quem mihi
dabis, qui aliquod preciũ tempori ponat? qui diẽ æſtimet?
qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod
2 mortem proſpicimus, magna pars eius iam præterijt,quic/
quid ætatis retro eſt,mors tenet. Fac ergo mi Lucili quod facere te ſcribis,omnes ho/
ras complectere,ſic fiet, ut minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris.
Dum differtur,uita tranſcurrit. Omnia mi Lucili aliena ſunt, tempus tantum noſtrum
3 eſt. In huius rei nimis fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos miſit, ex qua expel/
lit quemcunq; uult: & tanta ſtulticia mortalium eſt, ut quæ minima & uiliſſima ſunt,
certe reparabilia, imputari ſibi cum periere patiãtur, nemo ſe iudicet quicquã debere,
qui tempus accepit,cum interim hoc unũ eſt, quod nec gratus quidẽ poteſt reddere.
Interrogabis fortaſſe, quid ego faciam, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenue, quod
apud luxurioſum,ſed diligentem,euenit,Ratio mihi conſtat impẽſæ. Non poſſum di
cere me nihil perdere,ſed quid perdam, & quare,& quemadmodum dicã, cauſas pau
pertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod pleriſq;,non ſuo uitio ad inopiã redactis,
omnes ignoſcunt,nemo ſuccurrit. Quid eſt? Non puto pauperẽ,cui quantulumcunq;
ſupereſt,ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & bono tempore uti incipias. Nam ut ui/ (δειλὴ δ᾽ ἐπὶ πυθμένι φειδώ.)
ſum eſt noſtris maioribus,Sera parſimonia in fundo eſt. Non enim tantum minimum
in imo,ſed peſſimum remanet.

EPIST. II. De mutatione locorum,& multiplicium uoluminũ lectione uitanda,& de commendatione paupertatis ſi læta ſit.

EX his quæ mihi ſcribis,ex his quæ audio,bonam ſpem de te cõcipio,non diſcurris,nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi iactatio iſta eſt. Primum argumentum bene compoſitæ mẽtis exiſtimo,poſſe conſiſtere,& ſecum morari. Illud autem uide,ne iſta lectio multorum autorum & omnis generis uoluminũ, habeat aliquid uagum & inſtabile. Certis ingenijs immorari & innutriri (ἐντρέφεσθαι) oportet,ſi uelis aliquid trahere,quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt qui ubiq; eſt. In peregrinatione uitam agentibus hoc euenit,ut multa hoſpitia habeant,nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt ijs qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properanter tranſmittunt. Nõ prodeſt cibus,nec corpori accedit,qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æque ſanitatem impedit,quàm remediorum crebra mutatio,nõ uenit uulnus ad cicatricem,in quo crebra medicamenta tentantur. Nõ conualeſcit planta quæ ſæpius transfertur, nihil tam utile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaq; cum legere non poſſis quantum habueris,ſat eſt habere quantum legas. Sed modo,inquis,hunc librum euoluere uolo,modo illum. Faſtidientis ſtomachi eſt multa deguſtare,quæ ubi uaria ſunt & diuerſa,coinquinant non alunt. Probatos itaq; ſemper lege,& ſi quando ad alios diuerti libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduerſus paupertatem,aliquid aduerſus mortem auxilij compara,nec minus aduerſus cæteras peſtes. Et cum multa percurreris,unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipſe quoq; facio, ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernũ hoc eſt,quod apud Epicurum nactus ſum. Soleo enim & in aliena caſtra tranſire, non tanq; transfuga,ſed tanq; explorator. Honeſta inquit,res eſt, læta paupertas. Illa uero non eſt paupertas,ſi læta eſt. Cui ẽm cum paupertate bene cõuenit, diues eſt: non qui parum habet,ſed qui plus cupit,pauper eſt. Quid ẽm refert quantũ illi in arca,quantũ in horreis

in horreis iaceat, quantum paſcat, aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus quæris? Primus habere quod neceſſe eſt, proximus quod ſat eſt. Vale.

EPIST. III. De modo eligendi & colẽdi amicum, & quod tam uitium eſt omnibus credere quàm nulli, ſicut uel ſemper inquietum eſſe, uel ſemper quieſcere.

EPiſtolas ad me perferẽdas tradidiſti, ut ſcribis amico tuo. Deinde admones me ne omnia cum eo ad te pertinentia cõmunicem, quia non ſoleas, nec ipſe quidẽ hoc facere. Ita eadẽ epiſtola illum dixiſti amicũ & negaſti. Itaq; ſic priore illo uerbo quaſi publico uſus es, & ſic illum amicum uocaſti, quomodo omnes cãdidatos, bonos uiros dicimus, quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus. Hoc abierit. Sed ſi aliquẽ amicũ exiſtimas, cui non tantundẽ credis quantũ tibi, uehementer erras, & non ſatis noſti uim ueræ amicitiæ. Errat & ille qui amicum in atrio quærit, in cõuiuio probat. Nullum habet maius malũ occupatus homo, & bonis ſuis obſeſſus, quàm quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt. Tu uero omnia cum amico delibera, ſed de ipſo prius. Poſt amicitiã credendũ eſt, ante amicitiã iudicandum. Iſti uero præpoſtere officia permiſcent, qui contra præcepta Theophraſti, cum amauerint iudicant, & nõ amant cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiã aliquis recipiẽdus ſit: cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte, tam audacter cum illo loquere q̃ tecum. Tu quidẽ ita uiue ut nihil tibi cõmittas, niſi quod cõmittere etiã inimico tuo poſſis: ſed qa interueniunt quædã, quæ cõſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. Fidelẽ ſi putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli, & illi ius peccandi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo, quare uerba coram amico meo retraham? Quid eſt, quare me coram illo non putem ſolum? Quidam quæ tantũ amicis cõmittenda ſunt, obuijs narrant, & in quaslibet aures, quicquid illos urit, exonerant: quidam rurſus etiam chariſſimorum conſcientiam reformidant, & ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interius premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. Vtrumq; enim uitium eſt & omnibus credere, & nulli: ſed alterum honeſtius dixerim uitiũ, alterũ tutius. Sic utroſq; reprehẽdas, & eos q ſemp inquieti ſunt, & eos qui ſemper quieſcũt. Nã illa tumultu gaudens, nõ eſt induſtria, ſed exagitatæ mentis concurſatio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio & languor. Itaq; hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mãdabitur: quidã adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido eſſe, quicquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum, & agẽti quieſcendum eſt. Cum rerum natura delibera, illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem. Vale.

Toto pectore

EPIST. IIII. De emendando & componendo animum ad contemptum, quod magnæ diuitiæ ſunt, ſecundũ naturam cõpoſita paupertas.

PErſeuera ut cœpiſti, & quantũ potes propera, quo diutius frui emendato animo & compoſito poſſis. Frueris quidem etiam dum componis, etiam dum emendas, alia tamen illa uoluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & ſplendidæ. Tenes utiq; memoria, quantum ſenſeris gaudium, cum prætexta poſita, ſumpſiſti uirilem togam, & in forum deductus es. Maius expecta, cum puerilẽ animum depoſueris, & te in uirũ philoſophia tranſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt grauius, puerilitas remanet, & hoc quidẽ peius eſt, quod autoritatem habemus ſenum, uitia puerorum, nec puerorum tantum, ſed infantium. Illi leuia, hi falſa formidant, nos utraq;. Proſpice modo & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum metus afferũt. Nullum magnum malum, quod extremum eſt. 4
Mors ad te uenit, timenda erat ſi tecum eſſe poſſet. Neceſſe eſt, aut non perueniat, aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non uides quàm ex friuolis cauſis contemnat. Alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius ſe præcipitauit à tecto, ne dominum ſtomachãtem diutius audiret, alius ne reduceret è fuga, ferrum adegit in uiſcera. Non putas uirtutem hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli poteſt ſecura uita contingere, qui de producẽda nimis cogitat, qui inter magna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, ut poſſis æquo

Animus, anima

animo uitã relinquere,quàm multi ſic cõplectũtur & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur in ſpinas & aſpera. Plærīqꝫ inter mortis metum, & uitæ tormenta miſeri fluctuant,& uiuere nolunt,& mori neſciunt. Fac itaqꝫ tibi iucundã uitam,omnem pro illa ſolicitudinẽ deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Nullius autem rei facilior amiſſio eſt,ꝙ quæ deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo aduerſus omnia quæ accidere poſſunt etiã potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompei capite pupillus & ſpado tulere ſententiam. De Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Caius Cæſar iuſſit Lepidũ Decio tribuno præbere ceruicẽ, ipſe Chæreæ præſtitit. Neminem eò fortuna prouexit,ut nõ tantum illi minaret̃ quan-
al. ꝓmiſerat tum† promiſerit. Noli huic tranquillitati cõfidere,momento mare euertitur, eodẽ die ubi luſerunt nauigia ſorbentur. Cogita poſſe & latronẽ & hoſtem admouere iugulo tuo gladium,ut poteſtas maior abſit. Nemo non ſeruus habet in te uitæ neciſqꝫ arbitrium. Ita dico, quiſquis uitã ſuam cõtempſit, tuæ dominus eſt. Recognoſce exemplũ eorum qui domeſticis inſidijs perierunt,aut aperta ui,aut dolo,& intelliges, non pauciores ſeruorum ira cecidiſſe ꝙ regum. Quid ad te itaqꝫ,quàm potens ſit quem times, cum id propter quod times,nemo nõ poſſit? Aut ſi forte in manus hoſtium incideris, uictor te duci iubebit. Eo nempe momẽto quo duceris,quid teipſe decipis, & hoc nũc primum,quod olim patiebaris intelligis? Ita dico,ex quo natus es duceris. Hæc & huiuſmodi uerſanda in animo ſunt,ſi uolumus illam ultimã horã placidi expectare,cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed ut epiſtolæ finem imponã,accipe quod hodierno die mihi placuit,& hoc quoqꝫ ex alienis hortulis ſumptũ eſt. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ cõpoſita paupertas. Lex aũt illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit. Non eſurire,non ſitire,non algere. Vt famem ſitimqꝫ depellas,nõ eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus,nec ſupercilium graue, & cõtumelioſam etiam humanitatem pati, Non eſt neceſſe maria tentare,nec ſequi caſtra. Parabile eſt, quod natura deſiderat,& appoſitum. Ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam cõterunt, quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt,quæ in aliena littora impingũt. Ad manum eſt,quod ſat eſt. Cui cum paupertate bene conuenit,diues eſt.

EPIST. V. De uitanda hypocriſi,& nimia uitæ diſtrictione.

QVod pertinaciter ſtudes,& omnibus omiſſis,hoc unum agis, ut te quotidie meliorem facias,& probo & gaudeo, nec tantum hortor, ut perſeueres,ſed etiã rogo. Illud autem te admoneo,ne eorum more qui non proficere, ſed conſpici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere uitæ notabilia ſint. Aſperum incultum, & intonſum caput,& negligentiorem barbam,& indictum argento odium, & cubile humi poſitum,& quicquid aliud ambitionem peruerſa uia ſequit̃, deuita. Satis ipſum nomen philoſophiæ,etiam ſi modeſte tractetur,inuidioſum eſt. Quid ſi nos hominum conſuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint, frons noſtra populo conueniat. Non ſplendeat toga,nec ſordeat quidem. Non habeamus argẽtum in quo
al. diſſederit ſolidi auri celatura†deſcenderit, ſed non putemus frugalitatis indicium auro argẽtoqꝫ caruiſſe. Id agamus,ut meliorem uitam ſequamur ꝙ uulgus,nõ ut contrariã. Alioqui quos emendari uolumus,fugamus,& à nobis auertimus. Illud quoqꝫ efficimus, ut nihil imitari uelint noſtri,dum timent,ne imitãda ſint omnia. Hoc primum philoſophia
5 promittit,ſenſum cõmunem,humanitatẽ & congregationem, à qua profeſſionis diſſimilitudo ſeparabit. Videamus,ne iſta per quæ admiratione parare uolumus, ridicula & odioſa fiant. Nempe propoſitum noſtrum eſt ſecundum naturam uiuere. Hoc contra naturam eſt,torquere corpus ſuum,& faciles odiſſe mundicias,& ſqualorem appetere,& cibis non tantum uilibus uti,ſed tetris & horridis. Quemadmodũ delicatas res deſiderare luxuriæ eſt,ita uſitatas & non magno parabiles fugere,demẽtiæ eſt. Frugalitatem exigit philoſophia,non pœnam. Poteſt aũt eſſe non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet, Temperetur uita inter bonos mores & publicos. Suſpiciãt omnes
6 uitam noſtram,ſed agnoſcant. Quid ergo? Eadẽ faciemus quæ cæteri? Nihil inter nos
al. ſentiat & illos intererit? Plurimũ. Diſſimiles eſſe nos uulgus†ſciat,qui inſpexerit propius,qui
forte, neſciat domũ intrauerit,nos potius miret̃ ꝙ ſuppellectilẽ noſtrã. Magnus ille eſt qui fictilibus

ſic

ſic utit̃ quemadmodũ argento, nec ille minor eſt qui ſic argẽto utit̃, quemadmodũ fictilibus. Infirmi animi eſt pati nõ poſſe diuitias. Sed ut huius quoq; diei lucellũ tecũ communicẽ, apud Catonẽ noſtrũ inueni cupiditatũ finẽ, etiã ad timoris remedia ꝓficere. Deſines, inquit, timere, ſi ſperare deſieris. Dices quomodo iſta tã diuerſa pariter ſunt? Ita eſt mi Lucili, cum uideantur diſſidere, cõiuncta ſunt. Quẽadmodũ eadẽ cathena, et cuſtodẽ & militẽ copulat, ſic iſta quæ tã diſſimilia ſunt pariter incedũt. Spem metus ſequit̃. Nec miror iſta ſic ire. Vtrũq; pendentis animi eſt, utrunq; futuri expectatione ſoliciti. Maxima aũt utriuſq; cauſa eſt, quod nõ ad præſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaq; prouidentia maximũ bonum cõditionis humanæ in malum uerſa eſt. Feræ pericula quæ uident fugiunt, cum effugere, ſecuræ ſunt. Nos et uenturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. Timoris enim tormentũ memoria reducit, ꝓuidẽtia anticipat. Nemo tantũ præſentibus miſer eſt. Vale. al'. Hecatonẽ

EPIST. VI. De malo ſpei & timoris, & de efficacia exemplaris doctrinæ.

INtelligo Lucili, nõ emendari me tantũ, ſed transfigurari, nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandũ ſit. Quid ni multa habeã quæ debeãt corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipſum argumẽtũ eſt in melius tranſlati animi, quod uitia ſua, quæ adhuc ignorabat, uidet. Quibuſdã ægris gratulatio fit, cũ ſeipſos ægros eſſe ſenſerunt. Cuperẽ itaq; tecum cõmunicare, tam ſubitã mei mutationẽ, tũc amicitiæ noſtræ certiorẽ fiduciam habere cœpiſſem, illius ueræ, quam nõ ſpes, non timor, nõ utilitatis ſuæ cura diuellit, illius cum qua homines moriunt̃, pro qua moriunt̃. Multos tibi dabo qui nõ amico, ſed amicitia caruerunt. Hoc nõ poteſt accidere, cũ animos in ſocietatẽ honeſta cupiendi par uoluntas trahit. Quid ni non poſſit? Sciũt enim ipſos omnia habere cõmunia, & quidem magis aduerſa. Concipere animo non potes, quantũ momenti afferre mihi ſingulos dies uideã. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tanta efficacia expertus es. Ego uero cupio in te omnia trãsfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, ut doceam; nec me ulla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quã mihi uni ſciturus ſum. Si cum hac exceptione detur ſapientia, ut illã incluſam teneã, nec enunciẽ, reijciã. Nullius boni ſine ſocio iucũda poſſeſſio eſt. Mittam itaq; ipſos tibi libros, & ne multũ operæ impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam notas, ut ut ad ipſa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & uiua uox & conuictus, q̃ oratio ꝓderit. In rem præſentẽ uenias oportet. Primũ quia hoĩes amplius oculis quàm auribus credũt, deinde quia longũ iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonẽ Cleãthes nõ expreſſiſſet, ſi eum tantũmodo audiſſet. Vitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illũ, an ex formula ſua uiueret. Plato & Ariſtoteles, et omnis in diuerſum itura ſapientiũ turba, plus ex moribus quàm ex uerbis Socratis traxit. Metrodorũ, & Erymachũ, & Poliænũ, magnos uiros nõ ſchola Epicuri, ſed contuberniũ fecit. Nec in hoc te accerſo tantũ, ut proficias, ſed ut proſis. Plurimũ eñ alter alteri conferemus. Interim, quia diurnã tibi mercedulã debeo, quid me apud Hecatonẽ delectauerit dicam. Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi cœpi. Multum profecit, qui nunquam erit ſolus, ſcito hunc amicum omnibus eſſe. Vale.

Viua uox

Ex Socrate natæ ſunt uariæ ſectæ

EPIST. VII. De fugiendo turbæ conſortio.

QVid tibi uitandum præcipue exiſtimẽ quæris? Turbã. Nondum illi te tuto committeris. Ego certe cõfiteor imbecillitatẽ meã. Nunquã mores quos extuli refero. Aliquid ex eo quod compoſui turbatur, aliquid ex his quæ fugaui redijt. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas uſq; adeo affecit, ut nunquã ſine offenſa proferantur, hoc accidit nobis, quorũ animi ex lõgo morbo inficiuntur. Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis uitium, aut† commodat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Vtiq; quo maior eſt populus cui cõmiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil uero eſt tam damnoſum bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per uoluptatem facilius uitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? Auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? imò uero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in meridianum ſpectaculum incidi, luſus ſpectans, & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant. Contra eſt, quicquid

al'. cõmendat

ante pugnatum eſt,miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis mera homicidia ſunt, nihil
7 habent quo tegantur,ad ictum totis corporibus expoſiti,nunquã fruſtra manum mit/
al.paribus tunt.Hoc plerique ordinarijs†partibus & poſtulaticijs, ut in expeditione, præferunt.
ut in expedi/ Quid ni præferant? non galea,non ſcuto repellitur ferrum. Quo munimenta? Quo ar
tione nõ erat tes? Omnia iſta mortes meræ ſunt. Mane leonibus & urſis homines, meridie ſpectato
in uetuſto co/ ribus ſuis obijciuntur. Interfectores interfectis iubentur obijci, & uictorem in aliam
dice detinent cædem, exitus pugnantium mors eſt, ferro & igne res geritur. Hæc fiunt dum uacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis,quid ergo meruit? ut ſuſpendatur. Occidit hominem,quia occidit ille meruit,ut hoc pateretur,tu quid meruiſti miſer,ut hoc ſpectes? Occide,ure,uerbera. Quare tam timide incurrit in ferrũ? quare parum auda/
Plagis, pro cter occidit? quare parum libẽter moritur? Plagis aguntur in uulnera, & mutuos ictus
retibus. nudis & obuijs pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum, interim iugulantur homines,ne nihil agatur. Age, ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite dijs immortalibus gratias, quod eum docetis eſſe crudelem,qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus,& parum tenax recti. Facile tranſitur ad plures. Socrati,Catoni & Lelio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet, adeo nemo noſtrum qui maxime concinnamus ingeniũ, ferre impetum uitiorum tam magno comitatu uenientium poteſt. Vnum exemplũ aut luxuriæ,aut auariciæ,multum mali facit. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatẽ iritat,malignus comes,quamuis candido & ſimplici, rubiginẽ ſuam affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris,aut oderis. Vtrunq; autem deuitãdum eſt, ne uel ſimilis malis fias,quia multi ſunt, neue inimicus multis,quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes,cum his uerſare, qui te meliorem facturi ſunt. Illos admitte quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt, & homines dum docent diſcunt. Nõ eſt quod te gloria publicandi ingenij producat in medium,ut recitare iſtis uelis,aut di
al.mercem ſputare,quod facere te uellem,ſi haberes iſti populo idoneam†mentem. Nemo eſt qui intelligere te poſſit. Aliquis,fortaſſe unus aut alter incidet, & hic ipſe formandus tibi erit,inſtituendusq; ad intellectũ tui. Cui ergo,inquis,iſta didici? non eſt quod timeas, ne operam perdideris,ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim,communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem ferè ſenſum tria, ex quibus unum hæc epiſtola in debitũ ſoluet,duo in anteceſſum accipe. Democritus ait, Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro uno. Bene & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de autore)cum quæreretur ab illo, quò tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos
8 peruẽturæ,ſatis ſunt,inquit,mihi pauci,ſatis eſt unus,ſatis eſt nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus cum uni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet,Hæc inquit,ego nõ multis,ſed tibi,ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus. Iſta mi Lucili condenda in animum ſunt,ut contemnas uoluptatem ex plurium aſſenſione uenientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi? Si is es quem multi intelligunt,introrſus bona tua ſpectent. Vale.

EPIST. VIII. De indulgentia corporis proprij,& turba hominum,& quod bona fortunæ ſunt fugienda philoſophanti,cõſcientia ſua contento,propter ueram libertatem acquirendã ex ſeruitute animi impendẽda philoſophiæ, diſcendæ & operãdæ.

TV me,inquis,uitare turbam iubes,ſecedere & conſcientia eſſe contentum: ubi illa præcepta ueſtra,quæ imperãt in actu mori? Quod ego tibi uideor interim ſuadere,in hoc me recõdidi,& fores clauſi,ut prodeſſe pluribus poſſem. Nullus mihi per ocium dies exit,partem noctium ſtudijs uendico,nõ uaco ſomno,ſed ſuccũbo, & oculos uigilia fatigatos, cadenteſq; in opere detineo. Seceſſi non tantum ab hominibus, ſed etiã à rebus,& primum à rebus meis. Poſterorum negocium ago. Illis aliqua quæ poſſint prodeſſe conſcribo,ſalutares admonitiones, uelut medicamentorum utilium compoſitiones literis mãdo,eſſe illas efficaces in meis ulceribus expertus, quæ etiam ſi perſanata nõ ſunt,ſerpere deſierũt. Rectũ iter qđ ſero cognoui & laſſus errãdo,alijs monſtro. Clamo,uitate quæcunq; uulgo placẽt, quæ caſus attribuit, ad omne fortuitũ

bonum,

bonũ,ſuſpicioſi pauidiq́ʒ ſubſiſtite. Et fera & piſcis ſpe aliqua oblectante decipiť. Munera iſta fortunæ putatis? inſidiæ ſunt. Quiſquis noſtrũ tutã agere uitam uolet, quantum plurimum poteſt,iſta uiſcata beneficia deuitet, in quibus hoc quoq́ʒ miſerrimi fallimur,qđ habere nos putamus,hæremus. In præcipitia curſus iſte deducit. Huius eminentis uitæ exitus cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet,cum cœperit tranſuerſos agere felicitas. Aut rectis ſaltem,aut temet fruere. Qui hoc faciunt non euertit fortuna,ſed cernuat & allidit. Hanc ergo ſanã & ſalubrem formã uitæ teneto, ut corpori tantum indulgeas,quãtum bonæ ualetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt ne animo male pareat,cibus famem ſedet,potio ſitim extinguat,ueſtis arceat frigus, domus munimentũ ſit aduerſus infeſta corpori. Hanc utrũ ceſpes erexerit,an uarius lapis gentis alienæ,nihil intereſt. Scitote hominẽ tam bene culmo q́ʒ auro tegi. Contemne omnia quæ ſuperuacuus labor uelut ornamentũ ad decus ponit. Cogita in te præter animum nihil eſſe mirabile, cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor,nõ uideor tibi plus prodeſſe,quàm cum ad uadimoniũ aduocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti anulum imprimerem, aut in ſenatu cãdidato uocem & manum commodarẽ. Mihi crede,qui nihil agere uidentur maiora agunt, humana diuinaq́ʒ tractant. Sed iam finis faciendus eſt,& aliquid,ut inſtitui, pro hac epiſtola dependẽdum: id de meo non fiet,adhuc Epicurum complicamus,cuius hanc uocem hodierno die legi, Philoſophiæ ſeruias oportet,ut tibi contingat uera libertas,non differatur in diem. Qui ſe illi ſubiecit & tradidit,ſtatim circumagitur: hoc eñ ipſum philoſophiæ ſeruire, libertas eſt. Poteſt fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tã multa bene dicta referã potius quàm noſtrorũ? quid eſt tamen,quare tu iſtas Epicuri uoces putes eſſe non publicas? Quàm multi poetæ dicunt, quæ à philoſophis,aut dicenda,aut dicta ſunt. Non attingã Tragicos aut togatas noſtras. Habent enim hæ quoque aliquid ſeueritatis,& ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ. Quãtũ diſertiſſimorũ uerſuũ inter mimos iacet,quammulta Publij,non excalceatis,ſed cothurnatis dicenda ſunt? Vnũ eius uerſum qui ad philoſophiã pertinet,& ad hãc partem quæ modo fuit in manibus, referã, quo negat fortuita in noſtro habenda. Alienum eſt omne quicquid optando uenit. Hunc uerſum à te dici non paulò melius,ſed aſtrictius memini. Nõ eſt tuum,fortuna quod fecit tuum. Illud etiamnum melius dictum à te non præteribo, Dari bonum quod potuit, auferri poteſt, Hoc non imputo in ſolutũ,de tuo tibi. Vale.

EPIST. IX. Quod ſapiens ſeipſo contentus eſt ad beate uiuendum,non ad uiuendum ſimpliciter.

AN merito reprehendat in quadã epiſtola Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum,& propter hoc amico nõ indigere,deſideras ſcire. Hoc obijcitur Stilboni ab Epicuro,& his quibus ſummum bonum uiſum eſt animus impatiẽs. In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν uno uerbo cito uoluerimus, & impatientiam dicere. Poterit enim cõtrariũ ei quod ſignificare uolumus, intelligi. Nos enim cum uolumus dicere,qui reſpuat omnis mali ſenſum, accipietur is qui nullum poſſit ferre malũ. Vide ergo,num ſatius ſit,aut inuulnerabilẽ animum dicere, aut animũ extra omnẽ patientiã poſitũ. Hoc inter nos & illos intereſt, Noſter ſapiens uincit quidẽ incõmodum omne,ſed ſentit,illorũ nec ſentit quidẽ. Illud nobis cum illis cõmune eſt,ſapientem ſeipſo eſſe contentum,ſed tamen amicum habere uult, & uicinũ, & contubernalẽ,quamuis ſibijpſe ſufficiat. Vide q́ʒ ſit ſe cõtentus, aliquando ſui parte contentus eſt,ſi illi manũ,aut morbus, aut hoſtis inciderit. Siquis oculum caſu excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient, & erit in minuto corpore & amputato tam lætus, q́ʒ in integro fuit. Sed quæ ſibi deſunt num deſiderat? Non deeſſe mauult. Ita ſapiẽs ſe cõtentus eſt,non ut uelit eſſe ſine amico,ſed ut poſſit: & hoc quod dico poſſit,tale eſt, amiſſum æquo animo fert: ſine amico quidẽ nunq́ʒ erit,in ſua poteſtate habet quamcito reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus alteram faciet, Sic hic faciendarum amicitiarũ artifex, ſubſtituet & alium in locum amiſſi. Quæris quomodo amicum cito facturus ſit? dicam, ſi illud mihi tecum conuenerit, ut ſtatim tibi ſoluam quod debeo, & quantum ad hanc epiſtolam, paria faciamus. Hecaton ait, Ego tibi monſtrabo

ἐχόμεθα

ἀπαθὴς

monſtrabo amatorium,ſine medicamento,ſine herba,ſine ullius ueneficæ carmine. Si uis amari, ama. Habes autē non tantum amicitiæ uſum ueteris & certe magnā uoluptatem, ſed etiam initium & cōparationem nouæ. Quod intereſt inter metentē agricolã,& ſerentem,hoc inter eum qui parauit amicū, & qui parat. Attalus philoſophus dicere ſolebat,Iucundius eſſe amicū facere quàm habere,quomodo artifici iucundius eſt pingere quàm pinxiſſe.Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentū habet in ipſa occupatione. Nō æque delectatur qui ab opere perfecto remouit manū. Iam fructu artis ſuæ fruitur,ipſa fruebat̃ arte cum pingeret.Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum,ſed infantia dulcior.Nunc ad propoſitum reuertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe,tamen habere amicum uult,ſi ob nihil aliud,ut exerceat amicitiam,ne tam magna uirtus iaceat,non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, ut habeat qui ſibi ægro aſſideat,ſuccurrat in uincula coniecto uel inopi. Sed habeat aliquē, cui ipſe ægro aſſideat,quem ipſe circumuentū hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam uenit,male cogitat,quemadmodū cœpit ſic deſinet. Parauit amicum aduerſus uincula laturum opem, cumprimum crepuerit cathena diſcedet.Hæ ſunt amicitiæ,quas temporarias populus appellat.Qui cauſa utilitatis aſſumptus eſt,tamdiu placebit,quamdiu utilis fuerit. †Hac re florentes amicorum turba circumſedet,circa euerſos ingens ſolitudo eſt,& inde amici fugiunt, ubi probantur, hac re iſta tot nefaria exempla ſunt aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium.Neceſſe eſt ut initia inter ſe,& exitus congruant.Qui amicus eſſe cœpit quia expedit,placebit ei aliquod precium contra amicitiam, ſi ullum in illa placet preciū præter illam.In quid igitur amicum paro? Vt habeam pro quo mori poſſim, ut habeā quē in exilium ſequar,cuius me morti opponã & impendã.Iſta quam tu deſcribis negociatio eſt,non amicitia,quæ ad commodū accedit,quæ quid conſecutura ſit ſpectat.Non dubie habet aliquid ſimile amicitiæ affectus amantium. Poſſis dicere illam eſſe inſanam amicitiam. Nunquid ergo quiſquam amat lucri cauſa? nunquid ambitionis aut gloriæ?Ipſe per ſe amor omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatē formæ,non ſine ſpe mutuæ charitatis accēdit.Quid ergo?ex honeſtiori cauſa coit turpis affectus?Nō agitur,inquis,nunc de hoc,an amicitia propter ſe,an propter aliud ſit expetēda:nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt,poteſt ad illam accedere,qui ſeipſo contentus eſt.Quomodo ergo ad illam accedit? Quomodo ad rem pulcherrimam non lucro captus,nec uarietate fortunæ perterritus.Detrahit amicitiæ maieſtatem ſuam,qui illam parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc mi Lucili perperam plerique interpretantur.Sapientem undique ſubmouent,& intra cutem ſuã cogunt. Diſtinguendum eſt autem,quid & quatenus uox iſta promittat, ſe contentus eſt ſapiens ad beate uiuendū,non ad uiuendū.Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt, ad illud tantum animo ſano,& erecto,& deſpiciente fortunam. Volo tibi Chryſippi quoque diſtinctionem indicare.Ait ſapientem nulla re indigere,& tamen multis illi rebus opus eſſe.Contra, Stulto nulla re opus eſt,nulla enim re ſcit uti,ſed omnibus eget.Sapiēti & manibus & oculis,& multis ad quotidianum uſum neceſſarijs opus eſt,ſed eget nulla re, egere em̃ neceſſitatis eſt.Nihil autem neceſſe ſapienti eſt.Ergo quamuis ſeipſo cōtentus ſit,amicis illi opus eſt,hos cupit habere quamplurimos,non ut beate uiuat,uiuet enim etiam ſine amicis beate.Summū bonum extrinſecus inſtrumēta non quærit, domi colit̃, ex ſe totum eſt,incipit fortunæ eſſe ſubiectū, ſi quam partem ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt uita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam coniectus, uel in aliqua gente aliena deſtitutus, uel in nauigatione longa retentus, aut in deſertū littus eiectus? qualis eſt Iouis cum reſoluto mundo, & dijs in unum confuſis, pauliſper ceſſante natura acquieſcit ſibi,cogitationibus ſuis traditus,tale quiddã ſapiens facit.In ſe recondit̃,ſecū eſt,quamdiu quidē illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare, ſe cōtētus eſt: & ducit uxorē,ſe contentus,& liberos tollit, ſe contentus, & tamen non uiuet,ſi fuerit ſine homine uicturus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas ſua, ſed naturalis iritatio.Nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo eſt,ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in odio eſt,ſic in dulcedine appetitio ſocietatis.Quomodo hominē homini natura cōciliat,

Margin notes: 10 (beside "colã,& ſerentem"); *Hac re, pro ideo* (beside "ptus eſt,tamdiu placebit"); *Intra cutem* (beside "interpretantur").

ciliat,ſic ineſt huic quoꝗ; rei ſtimulus,qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilo/
minus cum ſit amicorum amantiſſimus,cum illos ſibi comparet,ſæpe præferat, omne
intra ſe bonum terminabit,& dicet quod Stilbon ille dixit,Stilbon quem Epicuri epi/
ſtola inſequitur.Hic enim capta patria,amiſſis liberis, amiſſa uxore, cum ex incendio
publico ſolus,& tamen beatus exiret,interrogāti Demetrio, cui cognomen ab exitio
urbium Poliorcetes fuit, nunquid perdidiſſet. omnia, inquit, bona mea mecum ſunt.
Ecce uir fortis ac ſtrennuus,ipſam hoſtis ſui uictoriam uicit.Nihil,inquit,perdidi,du/ *πολιοςκητὴς*
bitare illum coēgit,an uiciſſet,Omnia mea mecum ſunt. Iuſticia,uirtus,temperantia, *Vrbium ob/*
prudentia,hoc ipſum,nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quæ/ *ſeſſor.*
dam,quæ per medios ignes,ſine noxa corporum tranſeunt,quanto hic mirabilior uir,
qui per ferrū & ruinas & ignes,illeſus & indemnis euaſit? Vides quāto facilius ſit to/
tam gentem, ꝙ unum uirum uincere. Hæc uox illi eſt communis cum Stoico, æque
& hic intacta bona per concrematas urbes fert.Se enim ipſo contentus eſt, hoc felici/
tatem ſuam fine deſignat.Ne exiſtimes nos ſolos generoſa uerba iactare,& ipſe Stilbo
nis obiurgator Epicurus,ſimilem illi uocem emiſit,quam tu boni conſule,etiam ſi hūc
diem iam expunxi.Si cui,inquit,ſua bona non uidentur ampliſſima, licet totius mūdi
dominus ſit,tamen miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari uidetur. Id enim
agendum,ut non uerbis ſeruiamus,ſed ſenſibus,Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iu/
dicat,licet imperet mundo. Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natura ſcilicet
dictante,apud poētam comicum inuenies, Nō eſt beatus eſſe ſe qui nō putat. Quid
enim refert qualis ſtatus tuus ſit,ſi tibi uidetur malus? Quid ergo,inquis? ſi beatum ſe
dixerit,ille turpiter diues,& ille multorū dominus,ſed plurium ſeruus,beatus ſua ſen/
tentia fiet? Non quid dicat,ſed quid ſentiat refert,nec quid uno die ſentiat,ſed quid aſ/
ſidue.Non eſt autem quod uerearis, ne ad indignum res tanta perueniat.Niſi ſapienti
ſua non placent,omnis ſtulticia laborat faſtidio ſui. Vale.

EPIST. X. De ſolitudine uitanda prudentibus,& de ſinceritate orandi deum.

SIc eſt,non muto ſententiam,fuge multitudinem,fuge paucitatem,fuge etiam unū.
Non habeo cum quo te cōmunicatum uelim, & uide quò iudicium meum abeat.
Audeo te tibi credere. Crates,ut aiūt,huius ipſius Stilbonis auditor,cuius mentionem
priori epiſtola feci, cum uidiſſet adoleſcentulum ſecreto ambulantem, interrogauit,
quid illic ſolus faceret. Mecum inquit,loquor: cui Crates, Caue, inquit, rogo, & dili/
genter attende,ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentemꝗ; cuſtodire ſole/
mus,ne ſolitudine male utatur. Nemo eſt ex imprudentibus qui relinqui ſibi debeat.
Tunc mala conſilia agitant,tunc aut alijs,aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupi
ditates improbas ordinant,tunc quicquid aut metu,aut pudore animus celabat† expo *forte expro/*
nit,tunc audaciam acuit,libidinem iritat, iracundiam inſtigat. Denique quod unum *mit*
ſolitudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere indicem, perijt ſtulto.
Ipſe ſe prodit. Vide itaque quid de te ſperem,imò quid ſpondeam mihi, ſpes enim in/
certi boni nomen eſt.Non inuenio cum quo te malim eſſe,quàm tecum. Repeto me/
moria,quàm magno animo quædam uerba proieceris,quàm roboris plena. Gratula/
tus ſum protinus mihi,& dixi,non à ſummis labris iſta uenerunt, habēt hæ uoces fun
damentum,iſte homo non eſt unus è populo, ad ſalutem ſpectat. Sic loquere,ſic uiue. *εἶς τῶν πολ/*
Vide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum ueterum licet dijs gratiam facias,alia *λῶν.*
de integro ſuſcipe, roga bonam mentem, bonam ualetudinem animi, deinde corpo/
ris. Quid ni tu iſta uota ſæpe facias? Audacter deum roga, nil illum de alieno rogatu/
rus. Sed ut more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, Verū eſt quod apud
Athenodorum inueni. Tunc ſcito eſſe te omnibus cupiditatibus ſolutum, cum eò per
ueneris,ut nihil deum roges, niſi quod rogare poſſis palàm. Nunc enim quanta de/
mentia eſt hominum. Turpiſſima uota dijs inſuſurrant,ſi quis admouerit aurem,con/
ticeſcent,& quod ſcire hominem nolunt,deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalu/
briter poſſit, ſic uiue cum hominibus tanquam deus uideat, ſic loquere cum deo,tan/
quam homines audiant. Vale.

EPIST. XI. De inuincibilis uerecundiæ qualitate, & de imaginaria boni uiri præſentia.

LOcutus eſt mecum amicus tuus bonæ indolis, in quo quantũ eſſet animi, quantũ ingenij, quantũ iam etiam profectus, ſermo primus oſtẽdit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubito deprehenſus. Vbi ſe colligebat uerecundia, bonum in adoleſcente ſignum, uix potuit excutere, adeo illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmauerit, & omnibus uitijs exuerit, ſapientem quoq; ſequetur. Nulla enim ſapiẽtia, naturalia corporis aut animi uitia ponuntur, quicquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non uincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æſtuantibus ſolet, quibuſdã tremunt genua dicturis, quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec uſus unquam excutit, ſed natura uim ſuam exercet, & illos uitij ſui, etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis quoq; uiris, ſubitus offundit. Magis quidẽ in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons, nihilominus ueteranos & ſenes tangit. Quidam nunquam magis quàm cum erubuerint timendi ſunt, quaſi omnem uerecundiam effuderint. Sylla tunc erat uiolẽtiſſimus, cum faciem eius ſanguis inuaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquam non coram pluribus erubuit, utiq; & in concionibus. Fabianũ cum in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini, & hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed à nouitate rei, quæ inexercitatos, & ſi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & cito in os prodeuntis. Hæc ut dixi, nulla ſapientia abigit, alioquin haberet rerum naturã ſub imperio, ſi omnia eraderet uitia. Quæcunq; attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cum multum ſe diuq; animus compoſuerit, hærebunt. Nihil horum uitari poteſt, non magis, quàm accerſi. Artifices ſcenici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſticiam repreſentant, hoc indicio imitantur uerecundiam, deijciunt enim uultum, uerba ſubmittunt, figũt in terram oculos & deprimunt, ruborem ſibi exprimere nõ poſſunt, nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduerſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit, ſui iuris ſunt, iniuſſa ueniunt, iniuſſa diſcedunt. Iam clauſulam epiſtola poſcit. Accipe & quidem utilem & ſalutarem, quam te affigere animo uolo. Aliquis uir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, ut ſic tanquam illo ſpectante uiuamus, & omnia tanquam illo uidente faciamus. Hoc mi Lucili Epicurus præcepit, cuſtodem nobis & pędagogum dedit, nec immerito. Magna pars peccatorũ tollitur, ſi peccaturis teſtis aſſiſtat. Aliquem habeat animus, quem uereatur, cuius autoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non actus tantum, ſed etiam cogitatus emendat. O felicem, qui ſic aliquem uereri poteſt, ut ad memoriam quoq; eius ſe componat, atque ordinet. Qui ſic aliquem uereri poteſt, cito erit uerendus. Elige itaq; Catonem, ſi hic uidetur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi uirum Lælium, elige eum cuius tibi placuit & uita, & oratio, & ipſius animum ante te ferens & uultus, illum ſemper tibi oſtende, uel cuſtodem, uel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi erigant. Niſi ad regulam, praua non corriges. Vale.

EPIST. XII. De bono ſenectutis, & commendatione ſeu excuſatione ipſius, & quod in neceſſitate uiuere nulla neceſſitas eſt.

QVocunq; me uerto, argumenta ſenectutis meæ uideo. Venerã in ſuburbanũ meũ, & querebar de impenſis ædificij dilabentis. Ait uillicus nõ eſſe negligẽtiæ ſuæ uitium, omnia ſe facere, ſed uillam ueterem eſſe. Hæc uilla inter manus meas creuit. Quid mihi futurum eſt, ſi tam putrida ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachãdi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi, nullas habẽt frondes, quàm nodoſi ſunt, & retorridi rami, quàm triſtes & ſqualidi trunci. Hoc non accideret, ſiquis has circumfoderet, ſi irrigaret. Iurat per genium meum ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curam ſuam, ſed illas uetulas eſſe, quod inter nos ſit. Ego illas

poſuerã,

poſueram,ego illarum primum uideram folium. Cõuerſus ad ianuam,quis eſt,inquã, iſte decrepitus,& merito ad hoſtium admotus,foras enim ſpectat? Vnde iſtum nactus es? quid te delectauit alienum mortuum tollere? At ille non cognoſcis me,inquit? Ego ſum Felicio cui ſolebas ſigillaria afferre,ego ſum Philoſti uillici filius delitiolum tuum alíàs. ſigillaritia † Perfecte,inquã,iſte delirat uetulus,etiam delitiolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri,dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi ſenectus alíàs,pfecto mea, quocunq; auerteram apparuit. Complectamur illam & amemus,Plena eſt uoluptatis ſi illa ſcias uti,gratiſſima ſunt poma cũ fugiunt. Pueritiæ maximus in exitu decor eſt,deditos uino potatio extrema delectat,illa quæ mergit,quæ ebrietati ſummam manũ imponit. Quod in ſe iucũdiſſimum hominis uoluptas habet,in finem ſui differt. Summam manũ imponit. Iucundiſſima eſt ætas deuexa iam,nõ† tantum præceps,& illam quoq; in extrema †regula ſtantem,iudico habere ſuas uoluptates,aut hoc ipſum ſuccedit in locum uoluptatum,nullis egere. Quàm dulce eſt cupiditates fatigaſſe ac reliquiſſe. Moleſtum eſt, inquis,mortem ante oculos habere,Primum iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe quàm ſeni. Nõ enim citamur ex cenſu. Deinde nemo tam ſenex eſt,ut non improbe unũ diem ſperet. Vnus autem dies gradus eſt uitæ,tota ætas partibus conſtat & orbes habet circumductos maiores minoribus. Eſt aliquis qui omnes complectatur & cingat, hic pertinet à natali ad diem extremum. Eſt alter qui annos adoleſcentiæ excludit. Eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo aſtringit. Eſt deinde per ſe annus,in ſe omnia continens tẽpora, quorũ multiplicatione uita cõponitur. Menſis arctiore præcingitur † cingulo. alíàs circulo anguſtiſſimum habet dies gyrum,ſed & hic ab initio ad exitum uenit,ab ortu ad occaſum. Ideo Heraclitus cui cognomẽ Scotinon fecit, orationis obſcuritas,unus, inquit, dies par omni eſt. Hoc alius aliter accepit,dixit enim parem eſſe horis, nec mentitur. Nàm ſi dies tempus eſt uigintiquatuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe, quia nox habet quod dies perdidit. Alius,ait,parem eſſe unum diem omnibus ſimilitudine,nihil enim habet longiſſimi temporis ſpacium,quod non in uno die inuenias,lucem & noctem,& alternas mundi uices. Planeta facit iſta,non alíàs contractior alíàs productior dies. Itaq; ſic ordinandus eſt dies omnis,tanquam cogat agmen & cõſumet atq; expleat uitam. Pacuuius qui Syriam uſu ſuam fecit,cum uino & illis funereis epulis ſe ſepeliſſet,quaſi ſibi parẽtauerit,ſic in cubiculum ferebatur à cœna,ut inter † plauſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur βεβίωκε βεβίωκε, nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex mala cõſciẽtia faciebat,nos † in bona faciamus,& in ſomnum ituri,læti,hilareſq; dicamus, Vixi,& quẽ dederat curſum fortuna peregi. Craſtinum ſi adiecerit deus,læti recipiamus. Ille beatiſſimus eſt,& ſecurus ſui poſſeſſor, qui craſtinũ ſine ſollicitudine expectat. Quiſquis dixit uixi,quotidie ad lucrum ſurgit. Sed iam debeo epiſtolam cludere,Sic,inquis,ſine ullo ad me peculio ueniet? Noli timere, aliquid ſecũ feret,quare aliquid dixi? multũ. Quid enim hac uoce præclarius,quam illi trado ad te perferendã? Malũ eſt in neceſſitate uiuere, ſed in neceſſitate uiuere neceſſitas nulla eſt. Quid ni nulla,ſi patẽt undiq; ad libertatẽ uiæ multæ,breues,faciles? Agamus deo gratias,quod nemo in uita teneri poteſt. Calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit, quid tibi cũ alieno? Quod uerũ eſt,meũ eſt. Perſeuerabo Epicurũ tibi ingerere, ut iſti qui in uerba iurant,nec quid dicaẽ æſtimant,ſed à quo, ſciãt, quæ optima ſunt eſſe communia. Vale.

Margin: alíàs tamen; alíàs tegula; alíàs plãctus. alíàs ex

IN EPISTOLAM PRIMAM LIBRI I

Eripiuntur. eripiuntur quæ ui tolluntur: ſubducuntur quæ clam. Pro eripiuntur,quidam codices habebant,ſurripiuntur. a

Quod mortẽ proſpicimus. Proſpicimus uẽtura & quæ procul abſunt. At mors iam magna ex parte a tergo eſt. Aliquis non intelligens argutiam,addidit,non proſpicimus. b

Ex qua expellitur quicunq; uult. Argutius eſt quod habebat codex uetuſtus, ex qua expellit quẽcũq; uult. Natura miſit in hãc poſſeſſionẽ,ſed hac lege ut ſit exeundũ quandocũq; uult ipſa. 3

4 EPIST. IIII.

Nullum magnum. Aut nullū uſurpauit pro nihil, aut deeſt malum. Nullū magnū malum.

EPIST. V.

5 A qua profeſſione nos diſſimilitudo ſeparabit, Nō dubium quin legēdum ſit, profeſſionis diſſimilitudo, A qua cōgregatione, diſſimilitudo profeſſionis ſeparabit. Vult enim nos intus habere philoſophiā, non profiteri. Quod hic præcipit de philoſophis, mire quadrat in monachos.

Sed non agnoſcant. Argutius eſt quod habebat codex uetuſtus, ſed agnoſcant. Suſpicimus
6 etiam aliena, ſed agnoſcimus noſtra, quæ & ipſi præſtare queamus.

EPIST. VII.

7 Ordinarijs partibus. Quidā habebāt patribus: paribus legendū arbitror. Loquitur de paribus gladiatorum. Hæc autem uerba, ut in expeditione, uidētur adiecta ab enarratore quopiam.

Egregie hoc tertium, Ambigua diſtinctio, Egregie hoc tertium, ut intelligas & nullū ſufficere
8 ſapienti. Aut ut hoc tertium dixerit Epicurus.

EPIST. VIII.

Quod habere nos putamus, hæremus, Pro habere quidam habebant, abire, ſed mendoſe.
9 Seneca alluſit ad græcas uoces, ἴχομεν eſt habemus, ἰχόμεθα, hæremus.

EPIST. IX.

10 Attalus, quidam habebant, At Thales, ſed deprauate. Nam Attalum frequenter citat alias.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER SECVNDVS.

EPISTOLA XIII. De utilitate exercitationis cōtra aduerſa, de remedijs contra mala fortuita, & quod ſtultitia ſemper incipit uiuere.

MVLTVM tibi eſſe animi ſcio, nam etiam antequam inſtruerem te præceptis ſalutaribus & dura uincentibus, ſatis aduerſus fortunam placebas tibi, & multo magis poſtquam cum illa cōſeruiſti manum, uiresq́ expertus es tuas, quæ nunq̄ certam dare fiduciā
1 ſui poſſunt, niſi cū multæ difficultates hinc & illinc apparuerint,
2 aliquādo uero & propius acceſſerint. Sic uerus ille animus, & in alienū non uenturus arbitriū probatur. Hæc eius obruſſa eſt, Nō poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui nunq̄ ſuggillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo ut ſimilitudinē iſtam proſequar, ſæpe iā fortuna ſupra te fuit, nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſilijſti & acrior conſtitiſti. Multum enim adijcit ſibi uirtus laceſſita. Tamen ſi tibi uidetur, accipe à me auxilia, quibus munire te poſſis. Plura ſunt Lucili quæ nos terrēt, quàm quæ premūt, & ſæpius opinione q̄ re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus omnia iſta quæ gemitus mugitusq́ exprimunt, leuia eſſe & cōtemnēda. Omittamus hæc magna uerba, ſed, dij boni, uera. Illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tēpus, cū illa quæ uelut imminentia expauiſti, fortaſſe nunq̄ uētura ſint, certe nunq́ uenerint. Quædā ergo nos magis torquent q̄ debeāt, quædā ante torquent q́ debeāt, quædā torquēt cū omnino non debeant. Aut augemus dolorē, aut fingimus, aut †præcipimus. Primū id, quia res in controuerſia eſt, & litem conteſtatā habemus in præſentia differatur. Quod ergo leue dixero, tu grauiſſimū eſſe contendes, Scio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea uidebimus, utrū iſta ſuis uiribus ualeant, an imbecillitate noſtra. Illud præſta mihi, ut quoties circūſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites, & cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optime noſti, quid eſt, quare iſti me cōplorent? quid eſt quod trepidēt, quod contagiū quoq́ mei timeāt, quaſi trāſilire calamitas poſſit? Eſt aliq̄d iſtic mali, an res iſta magis infamis eſt q̄ mala? Ipſe te interroga, Nunquid ſine cauſa crucior, & mœreo, & quod nō eſt malū facio? Quomodo, inq̄s, intelligam, ſi uana ſint, an uera quibus angor? Accipe huius rei regulam, Aut præſentibus torquemur,

id eſt, occupamus.

torquemur,aut futuris,aut utriſq;.De præſentibus facile eſt iudiciũ,ſi corpus tuum liberum eſt, ſanũ eſt, nec ullus ex iniuria dolor eſt, uidebimus quid futurum eſt, hodie nihil negocij habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice an certa argumenta ſint uẽturi mali. Plærunq; enim ſuſpitionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellum ſolet fama, multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt mi Lucili, cito accedimus opinioni, non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt, nec excutimus, ſed trepidamus, & ſic uertimus terga quemadmodũ illi, quos puluis motus fuga pecorũ, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine autore ſparſa cõterruit. Neſcio quomodo magis uana perturbant, uera enim modum ſuum habent, quicquid ex incerto uenit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaq; tam pernicioſi, tam irreuocabiles q̃ lymphatici metus ſunt. Cæteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaq; rem diligenter. Veriſimile eſt aliquid futurum mali. Non ſtatim uerũ eſt. Quàm multa non expectata uenerunt, quàm multa expectata nuſquam cõparuerunt. Etiam ſi futurum eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? Satis cito dolebit cum uenerit, interim tibi meliora promitte. Quid faciet lucri tempus? Multa interueniẽt, quibus uicinũ periculum uel prope admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit, quoſdam molliter ruina depoſuit, aliquando gladius ab ipſa ceruice reuocatus eſt, aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatẽ, fortaſſe erit, fortaſſe non erit, interim non eſt, meliora propone. Nonnunq; nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid prænuntient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut uerbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius, aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quàm eſt, & cogitat non quantũ iratus ille ſit, ſed quãtum liceat irato. Nulla autem cauſa uitæ eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit, hic robore animi, euidentem quoq; metum reſpue. Si minus, uitio uitium repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, ut non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina, & quoties incerta erũt omnia, tibi faue, crede quod mauis: ſi plures habebit ſentẽtias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo uolue, maiorẽ partem mortalium cum illic nec ſit quicquã mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi cum cœperit impelli, nec timorẽ ſuũ redigit ad uerũ. Nemo dicit uanus autor eſt, aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expaueſcimus dubia pro certis, non ſeruamus modũ rerũ, ſtatim in timorem uenit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam leuibus te remedijs refocillare. Alius dicat, fortaſſe hoc nõ ueniet, Tu dic, quid porrò ſi ueniet? Videbimus utrum ueniet, fortaſſe pro me ueniet, & mors iſtam uitã honeſtabit. Cicuta magnũ Socratem confecit. Catoni gladium aſſertorẽ libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quàm exhortatione opus ſit. Nõ in diuerſum te à natura tua ducimus, natus es ad iſta, quæ dicimus. Eo magis bonum tuũ auge & exorna. Sed iam finẽ epiſtolæ faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero, id eſt, aliquam magnificam uocem perferendam ad te mandauero. Inter cætera mala, hoc quoq; habet ſtultitia, ſemper incipit uiuere. Conſidera quid uox iſta ſignificet Lucili uirorum optime, & intelliges quàm fœda ſit hominum leuitas, quotidie noua uitæ fundamẽta ponentium, nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circũſpice tecum ſingulos, occurrunt tibi ſenes qui ſe quàm maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negociandum parent. Quid eſt aũt turpius quàm ſenex uiuere incipiens. Non adijcerem autorem huic uoci, niſi eſſet ſecretior, nec inter uulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permiſi. Vale.

forte, panici.

EPISTOLA XIIII. Vt non ſeruiatur corpori, & qualiter uitãda ſit nocitura potentia, & quod is maxime diuitijs fruitur, qui nõ indiget diuitijs.

FAteor inſitam eſſe nobis corporis noſtri charitatem. Fateor nos huius gerere tutelam, non nego indulgendum illi, ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimiũ timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus uiuere debeamus, ſed tanquam non poſſimus ſine cor-

pore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſollicitudinibus onerat, cõtumelijs obijcit, Honeſtum ei uile eſt, cui corpus nimis charũ eſt. Agatur eius diligentiſſime cura, ita tamen ut cũ exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittẽdum in ignẽ ſit. Nihilominus quantũ poſſumus euitemus incommoda quæcꝫ, non tantũ pericula, & in tutũ nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timẽda depelli, quorũ tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per uim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, q̃ quod ex aliena potentia impendet, Magno em̃ ſtrepitu & tumultu uenit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atqꝫ morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis, nec auribus quicq̃ terroris incutiunt. Ingẽs alterius mali pompa eſt, ferrum circa ſe & ignes habet, & catenas, & turbam ferarum, quam in uiſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum per medium hominem, qui per os emergat ſtipitem, & diſtracta in diuerſum actis curribus membra, illam tunicam, alimentis ignium & illitam & intextã, & quicquid aliud præter hæc, commenta ſæuitia eſt. Non eſt itaqꝫ mirum, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius & uarietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quẽadmodum plus agit tortor, quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (Specie enim uincuntur, qui patientia reſtitiſſent) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigũt & domant, plus proficiũt, quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minus graues ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum ſuppurationes, & febrem uiſcera ipſa torrentem, ſed latent. Nihil habent quod intentent, quod præferant. Hæc ut magna bella, aſpectu paratucꝫ uicerunt. Demus itaqꝫ operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus, interdum ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſigãtur, gratioſi timeantur in eo uiri, interdum ſinguli, quibus poteſtas populi & in populũ data eſt. Hos omnes amicos habere operoſum eſt, ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens nunq̃ potentiũ iras prouocabit, immo declinabit, non aliter q̃ in nauigãdo procellam. Cum peteres Siciliam, traiecisti fretũ, temerarius gubernator contẽpſit auſtri minas, Ille eſt enim, qui Siculũ pelagus, interdum etiam plus q̃ timere debeamus, exaſperet, & in uertices cogat, Non ſiniſtrum petit littus, ſed id, quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, quis æſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longe ab illa regione uerticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens, nocituram potentiam uitat, hoc primum cauẽs, ne uitare uideatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo eã petere. Nõ eſt noſtræ profeſſionis uulgi fauores appetere, quia quæ quis fugit, damnat. Circunſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo à uulgo tuti eſſe poſſimus, Primum nihil inde concupiſcamus, rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quàm minimũ ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinẽ propter ipſum uenit, aut admodũ pauci, plures computãt quàm oderint. Nudum latro tranſmittit, etiã in obſeſſa uia pauperi pax eſt. Tria deinde ex præcepto ueteri præſtanda ſunt, ut uitentur, Odiũ inuidia, contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, uerendumcꝫ, ne in contemptum nos inuidia & timor transferant, ne dum calcari nolumus, uideamur poſſe calcari, Multis timẽdi attulit cauſas, timeri poſſe. Vndiqꝫ nos reducamus, non minus contemni quàm ſuſpici nocet. Ad philoſophiã ergo confugiendum eſt. Hæ literæ non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos, inſularũ loco ſunt. Nã forenſis eloquentia, & quæcunqꝫ alia populum mouent, aduerſariũ habent: hæc quieta, & ſui negocij, contemni non poteſt, cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Nunq̃ in tantum cõualeſcit nequitia, nunquam ſic cõtra uirtutes cõiurabitur, ut nõ philoſophiæ nomẽ uenerabile & ſacrũ maneat. Cæterũ philoſophia ipſa trãquille modeſtecꝫ tractãda eſt. Quid ergo inquis? Videtur tibi M. Cato modeſte philoſophari, qui bellum ciuile ſententia ſua reprimit, qui furentiũ principum armis, medius interuenit, qui alijs Pompeium offendẽtibus, alijs Cæſarẽ, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapiẽti reſpublica. Quid tibi uis M. Cato? iam non agitur de libertate, Olim peſſundata eſt. Quæritur, utrum Cæſar, an Pompeius poſſideat rempublicã. Quid tibi cum iſta cõtentione?

Philoſophiæ laus.

Nullæ

Nullæ partes tuæ ſunt, dominus eligitur. Quid tũ? alter uincere poteſt, melior uincere non poteſt. Non poteſt eſſe peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. Vltimas partes attigi Catonis, ſed ne priores quidẽ anni fuerunt, qui ſapientem in illã rapinã reipublicæ admitterẽt. Quid aliud ꝙ uociferatus eſt Cato, & miſit iratas uoces, cũ modo per populi leuatus manus & obrutus ſputis, & portandus extra forũ traheretur, modo è ſenatu in carcerẽ duceretur? Sed poſtea uidebimus, an ſapienti opera perdenda ſit. Interim ad hos te Stoicos uoco, qui à republica excluſi, ſeceſſerunt ad colendã uitã & humano generi iura cõdenda, ſine ulla potentioris offenſa. Nõ conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe uitæ nouitate conuertet. Quid ergo? Vtiq; erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc nõ magis poſſum, ꝙ̃ homini temperanti bonam ualetudinẽ, & tamen facit tẽperantia bonã ualetudinẽ. Perit aliqua nauis in portu, ſed tu quid accidere in medio mari credis? Quanto huic periculũ paratius foret, multa agenti, molientiq;, cui ne ociũ quidẽ tutũ eſt? Pereunt aliquando innocẽtes, quis negat? Nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat, qui per ornamenta percuſſus eſt. Deniq; initium omniũ rerum ſapiens, non exitũ ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt, de euentu fortuna iudicat, cui de me ſententiã non do. At aliquid uexationis affert, aliquid aduerſi,† nõ damnatur latro, cũ occidit. Nunc ad quotidianã ſtipem manum porrigis, aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodũ uſus fructusq; eius tibi eſſe gratior poſſit. Is maxime diuitijs fruitur, qui minime diuitijs indiget. Aede, inquis, autorem. Vt ſcias quàm benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare, Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? Omnibus dixit. Qui eget diuitijs, timet pro illis. Nemo aũt ſolicito bono fruitur. Adijcere illis aliquid ſtudet, dũ de incremẽto cogitat, oblitus eſt uſus, rationes accipit, forum conterit, kalendarium uerſat, fit ex domino procurator. Vale.

† *aliàs Nam.*

EPISTOLA XV. De non ſaginando uel impinguando corpore, & de ipſius exercitatione, & uocis moderatione, & quare uita ſtulti ingrata ſit.

MOs antiquis fuit, uſq; ad meã ſeruatus ætatem, primis epiſtolæ uerbis adijcere, Si uales, bene eſt, ego ualeo. Recte & nos dicimus, Si philoſopharis, bene eſt. Valere enim hoc demum eſt. Sine hoc, æger eſt animus. Corpus quoq; etiã ſi magnas habet uires, non aliter quàm furioſi aut phrenetici ualidũ eſt. Ergo hanc ualetudinem præcipue cura, deinde & illam ſecundam, quæ non magno tibi cõſtabit, ſi uolueris bene ualere. Stulta eſt enim mi Lucili, & minime conueniẽs literato uiro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmãdi. Cum tibi feliciter ſagina ceſſerit, & tori creuerint, nec uires unquã opimi bouis, nec pondus æquabis. Adijce nũc, quod maiore corporis ſarcina animus† eliditur, & minus agilis eſt. Itaq; quantũ potes, circũſcribe corpus tuũ, & animo locum laxa. Multa ſequũtur incommoda huic deditos curæ. Primũ exercitationes, quarum labor ſpiritũ exhaurit, & inhabilẽ intentioni ac ſtudijs acrioribus reddit. Deinde copia ciborũ, ſubtilitas animi impeditur. Accedũt peſſimæ notæ mancipia in magiſterium recepta, homines inter oleũ & uinũ occupati, quibus ad uotum dies eſt actus, ſi bene deſudauerunt, ſi in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ieiuno gutture ingeſſerunt. Bibere & ſudare, uita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & ſine mora laxent, & tẽpori parcant, cuius præcipua ratio habenda eſt. Curſus, & cum aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, uel ille qui corpus in altum leuat, uel ille qui in lõgum mittit, uel ille, ut ita dicam, ſaliaris, aut ut cõtumelioſius dicam, fullonius. Quodlibet ex his elige, uſu fit facile. Quicquid facies, cito redi à corpore ad animum, illũ diebus ac noctibus exerce. Labore modico alitur ille. Hanc exercitationẽ, non frigus, non æſtus impediet, nec ſenectus quidẽ. Id bonũ cura, quod uetuſtate fit melius. Neq; ego te iubeo ſemper immi nere libro, aut pugillaribus. Dandũ eſt aliquod interuallũ animo, ita tamen ut non reſoluatur, ſed ut remittatur. Geſtatio & corpus concutit, & ſtudio non officit, poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui, poſſis audire, quorũ nihil nec ambulatio quidẽ uetat fieri. Nec tu intenſionẽ uocis contẽpſeris, quam ueto te per gradus, & certos modos attollere, deinde deprimere. Quod ſi uelis deinde quemadmodũ ambules diſcere, ad-

† *al. læditur*

mittes iſtos,quos noua artificia docuit fames:erit qui gradus tuos tẽperet, & buccas
edentis obſeruet,& intantum procedet, inquantũ eius audaciã patientiæ lenitate pro/
duxeris. Quid ergo: à clamore protinus & à ſumma cõtentiõe uox tua incipiet: Vſq;
adeo naturale eſt, paulatim incitari, ut litigantes quoq; à ſermone incipiant,ad uociſe
rationem tranſeant. Nemo ſtatim Quiritũ fidem implorat. Ergo utcunq; tibi impetus
al. uicinis animi ſuaſerit,modo uehementius fac † in ciues conuitium, modo lentius, prout uox
4 quoq; te hortabitur & latus, modeſta. Cũ receperis illã reuocariſq;,deſcendat,nõ deci
dat,moderatoris ſui tẽperamentũ habeat, nec indocto & ruſtico more deſæuiat. Non
enim id agitur,ut exerceatur uox,ſed ut exerceat. Detraxit tibi non puſillum negociũ
aliâs, & mi/ mercedula,& † munus gratũ,ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptũ. Stulti
nus gratus. uita ingrata eſt,trepida eſt,tota in futurum fertur. Quis hæc,inquis,dicit: Idẽ qui ſu/
5 pra. Quam tu nunc uitam dici exiſtimas ſtultam: Babæ & Ixionis: Non ita eſt, noſtra
dicitur,quos cæca cupiditas in nocitura,certe nunq̃ ſatiatura præcipitat, quibus ſiqd
ſatis eſſe poſſet,fuiſſet,qui non cogitamus q̃ iucundum ſit nihil poſcere, quàm magni
ficum ſit plenum eſſe,nec ex fortuna pendere. Subinde itaque Lucili q̃ multa ſis con/
ſecutus,recordare. Cũ aſpexeris quot te antecedant,cogita quot ſequantur. Si uis gra
tus eſſe aduerſus deos,& aduerſus uitã tuã,cogita q̃ multos anteceſſeris. Quid tibi cũ
cæteris: Teipſum ipſe anteceſſiſti,finem cõſtitue, quẽ tranſire ne poſſis quidẽ ſi uelis,
diſcedant aliquãdo iſta inſidioſa bona,& ſperãtibus meliora q̃ aſſecutis. Siquid in illis
eſſet ſolidi,aliquãdo & impleret. Nunc haurientiũ ſitim cõcitant, & inuitant ſpecioſi
apparatus,& quod futuri tẽporis incerta ſors uoluit. Quare potius à fortuna impetrẽ,
ut det,q̃ à me,ne petã: Quare aũt petã oblitus fragilitatis humanæ: Congerã, inquit,
laborem: Ecce hic ultimus dies,ut non ſit, propè ab ultimo eſt. Vale.

EPIST. XVI Qualiter ad bonã uitã ueniens in philoſophiæ robore ſolidat͂,
& qui quo ad naturã uiuit,nunq̃ pauper,q quo ad opinionẽ nunq̃ diues erit.

Lquere tibi hoc ſcio Lucili,neminem poſſe beate uiuere,ne tolerabiliter quidem
6 ſine ſapientiæ ſtudio,& beatã uitam perfecta ſapientia effici, cæterum tolerabi/
lem etiã inchoata. Sed hoc quod liquet firmandum,& altius quotidiana meditatione
figendum eſt. Plus operis eſt in eo ut propoſita cuſtodias,quàm ut honeſta proponas.
Perſeuerandũ eſt,& aſſiduo ſtudio robur addendũ, donec bona mens ſit, quod bona
7 uoluntas eſt. Itaq; tibi apud me pluribus uerbis haud affirmatis,nec tamẽ longis intel/
ligo te multum profeciſſe. Quæ ſcribis unde ueniant ſcio, non ſunt ficta nec colorata.
Dicam tamen ſententiam, quod iam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoq;
idem facias uolo. Non eſt quod tibi cito & facile credas. Excute te,& uarie ſcrutare,&
obſerua. Illud ante omnia uide,utrũ in philoſophia,an in ipſa uita profeceris. Non eſt
philoſophia populare artificium,nec oſtentationi paratum. Nõ in uerbis,ſed in rebus
eſt. Nec in hoc adhibetur,ut aliqua oblectatione cõſumatur dies, ut dematur ocio nau
ſea. Animum format & fabricat, uitam diſponit,actiones regit,agẽda & omittẽda de/
monſtrat,ſedet ad gubernaculum,& per ancipitia fluctuãtium dirigit curſum,ſine hac
nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis,quæ conſilium exigũt, quod
ab hac petendum eſt. Dicet aliquis, Quid mihi prodeſt philoſophia,ſi fatum eſt: quid
prodeſt,ſi deus rector eſt: quid prodeſt,ſi caſus imperat: Nam & mutari certa nõ poſ/
ſunt,& nihil præparari poteſt aduerſus incerta, ſi aut conſilium meũ deus occupauit,
decreuitq; quid facerẽ,aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quicquid eſt ex his Lu/
cili,uel ſi omnia hæc ſunt,philoſophandum eſt,ſiue nos inexorabili lege fata conſtrin/
gunt,ſiue arbiter deus uniuerſi cũcta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine im/
pellit & iactat,philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut deo libenter parea/
mus,ut fortunæ contumaciter reſiſtamus,hæc docebit ut deum ſequaris,feras caſum.
Sed non eſt nunc in hanc diſputationẽ tranſeundum, quid ſit iuris noſtri, ſi prouiden/
tia in imperio eſt,aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita domi
nantur. Illò nunc reuertor,ut te moneam & exhorter,ne patiaris animi tui impetũ de
labi & refrigeſcere. Conſtitue illũ & contine, ut habitus animi fiat quod eſt impetus.
Iam ab initio,ſi bene te noui,circũſpicies quid hæc epiſtola munuſculi attulerit, excu/
te illam

te illam & inuenies. Non eſt quod mireris animũ meũ, adhuc de alieno liberalis ſum. Quare aũt alienum dixi? quicquid bene dictum eſt ab ullo, meũ eſt. Sic quoq; quod ab Epicuro dictũ eſt. Si ad naturam uiues, nunq; eris pauper, Si ad opiniones, nunq; eris diues. Exiguũ natura deſiderat, opinio immenſum. Congerat in te quicquid multi locupletes poſſederũt, ultra priuatũ pecuniæ modũ fortuna te prouehat, auro tegat, purpura ueſtiat, & eo delitiarũ opumq; perducat, ut terrã marmoribus abſcondas, & non tantũ habere tibi liceat, ſed calcare diuitias. Accedãt ſtatuæ & picturæ, & quicquid ars ulla luxuriæ elaborauit, maiora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt, ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habẽt, nullus enim terminus falſo eſt. Via eunti aliquid extremum eſt, error immenſus eſt. Retrahe te à uanis, & cum uoles ſcire quod petis, utrũ naturalẽ habeat, an cæcã cupiditatẽ, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longe progreſſo, ſemper aliquid lõgius reſtat, ſcito id naturale nõ eſſe. Vale.

De alieno liberalis ſum.

EPISTOLA XVII. Quomodo ad philoſophiam tendenti paupertas expediat.

PRoijce omnia iſta, ſi ſapis, immo ut ſapias, & ad bonam mentem magno curſu ac totis uiribus tende. Siquid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris, ſic illam diſponere uolo, ut ſufficere nihil agenti poſſit, ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non uideris uim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe, & ſummam quidem rei peruides quantũ philoſophia proſit, partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis, nec dum ſcis quantum ubiq; nos adiuuet, quẽadmodũ & in maximis (ut Ciceronis utar uerbis) opituletᷣ, & in minima deſcendat. Mihi crede, aduoca illam in conſilium, ſuadebit tibi, ne ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris, & hoc iſta dilatione uis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit, Quid ſi appetenda eſt? Multis ad philoſophandum obſtitere diuitiæ, paupertas expedita eſt, ſecura eſt. Cũ claſſicũ cecinit, ſcit nõ ſe peti, cũ aliqua conclamatio eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Aut ſi nauigandum eſt, nõ perſtrepunt portus, nec unius comitatu inquieta ſunt littora, nõ circũſtat illũ turba ſeruorũ, ad quos paſcẽdos transmarinarum regionum eſt optanda fertilitas, facile eſt paſcere paucos uentres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, q̃ impleri. Paruo fames cõſtat, magno faſtidiũ, Paupertas contenta eſt deſiderijs inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo? quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si uis uacare animo, aut pauper ſis, oportet, aut pauperi ſimilis. Nõ poteſt ſtudiũ ſalutare fieri ſine frugalitatis cura, frugalitas aũt paupertas uoluntaria eſt. Tolle itaq; iſtas excuſationes, quantũ ſat eſt nondũ habeo, ſi ad illam ſummã peruenero, tunc me totũ philoſophiæ dabo. Atqui nihil prius quàm hoc parandũ eſt, quod tu differs, & poſt cætera paras. Ab hoc incipiendũ eſt. Parare, inquis, unde uiuam uolo. Simul & parare diſce. Siquid te uetat bene uiuere, bene mori non uetat. Non eſt quod paupertas nos à philoſophia reuocet, ne egeſtas quidẽ, toleranda eſt enim ad hoc properantibus uel fames, quam tolerauere quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmiũ, quàm in arbitriũ non cadere uictoris? quanto hoc maius eſt quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec dei timor? Et quidẽ uel eſuriẽti ad iſta ueniendũ eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omniũ rerũ, uixerũt herbarũ radicibus, & dictu fœdam tulerũt famẽ. Hæc omnia paſſi ſunt pro regno (quo magis mireris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatẽ, ut animũ furoribus liberet? Non eſt ergo prius acquirendũ. Licet ad philoſophiã etiam etiam ſine uiatico peruenire. Ita eſt, cum omnia habueris, tunc & ſapientiã habere uoles. Hæc erit ultimũ uitæ inſtrumentum, & (ut ita dicã) additamentũ. Tu uero ſiue aliquid habes, iã philoſophare. Vnde enim ſcis, an iam nimis habeas? ſiue nihil, hoc prius quære, quàm quicquã. At neceſſaria deerũt. Primũ deeſſe nõ poterũt, q̃a natura minimũ petit. Naturæ aũt ſe ſapiens accommodat. Sed ſi neceſſitates ultimæ inciderint, iamdudũ exiliet è uita, & moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si uero exiguũ fuerit & anguſtũ, quo poſſit uita produci, id boni cõ ſulet, nec ultra neceſſaria ſollicitus aut anxius, uẽtri & ſcapulis ſuũ reddet, & occupationes diuitũ concurſationesq; ad diuitias eũtiũ, ſecurus lætusq; ridebit, ac dicet, q̃d in lõgũ ipſe te differs? expectabis ne fœnoris

quæſtum,aut ex mercede cõpendium,aut tabulas beati ſenis,cũ fieri poſſis ſtatim diues? Repræſentat opes ſapientia,quas cuicunq; fecit ſuperuacuas, dedit.Hæc ad alios pertinent,tu locupletibus propior es. Sacculũ muta, nimis habes.Id eſt, omni ſacculo quod ſat eſt.Poterã hoc loco epiſtolam claudere,niſi te male inſtituiſſem . Reges Parthos non poteſt quiſquam ſalutare ſine munere,tibi uale dicere non licet gratis. Quid iſtuc?ab Epicuro mutuum ſumam.Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio.Non hoc miror.Nõ eſt enim in rebus uitiũ,ſed in ipſo animo.Illud quoq; quod paupertatẽ nobis grauem fecerat ,& diuitias graues fecit.Quemadmodũ nihil differt, utrũ ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces,quocunq; illum transtuleris, morbũ ſuum ſecum transferet,ſic nihil refert,utrum animus æger in diuitijs,an in paupertate ponatur,malum ſuum,illum ſequitur. Vale.

EPISTOLA XVIII. Quod ſine luxuria dies feſtus agi debet,& de paupertate ultro petenda, & qualiter immodica ira gignit inſaniã.

forte nunc. DEcember eſt menſis, quo maxime ciuitas deſudat.Ius luxuriæ publice datũ eſt, ingenti apparatu ſonant omnia,tanquam quicq; inter Saturnalia † non interſit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil intereſt,ut non uideatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem decembrem fuiſſe, nunc annũ. Si te hic haberem,libenter tecum conferrem,quid exiſtimares eſſe faciendum, utrũ nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum,an ne diſſidere uideremur cum publicis moribus,& hilarius cœnandũ & exuendum togam. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, uoluptatis cauſa ac feſtorum dierũ ueſtem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe pileatæ turbæ uoluiſſes, nec per omnia diſſimiles:niſi forte his maxime diebus animo imperãdum eſt,ut tunc uoluptatibus ſolus abſtineat,cum in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum firmitatis ſuæ capit,ſi ad blanda & in luxuriam trahẽtia,nec it,nec adducitur. Hoc multo fortius eſt, ebrio ac uomitante populo,ſiccum ac ſobrium eſſe. Illud temperantius non excerpere ſe,nec inſigniri,nec miſceri omnibus,& eadem,ſed non eodem modo facere. Licet em̃ ſine luxuria agere feſtum diem. Cæterũ adeo mihi placet tentare animi tui firmitatẽ, ut ex præcepto magnorum uirorum tibi quoq; præcipiam. Interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac uiliſſimo cibo,dura atq; horrida ueſte, dicas tibi,hoc eſt quod timebatur. In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet,& cõtra iniurias fortunæ,inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit ſine ullo hoſte,uallũ iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur,ut ſufficere neceſſario poſſit. Quẽ in ipſa re trepidare nolueris,ante rẽ exerceas. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus mẽſibus paupertatẽ imitati pro
8 pe ad inopiam acceſſerunt,ne unq; expaueſcerent,quod ſæpe didiciſſent. Nõ eſt nunc qđ exiſtimes me dicere,ut te admoueas ad cœnas & pauperũ cellas, & quicqd aliud eſt,per quod luxuria diuitiarũ tædio ludit. Grabatus ille ferus ſit,& ſagum & panis durus ac ſordidus. Hoc triduo,& quatriduo fer,interdũ pluribus diebus,ut non luſus ſit, ſed experimentũ. Tunc mihi crede Lucili exultabis,diſpõdio ſatur,& intelliges ad ſaturitatẽ non opus eſſe fortuna,hoc enim quod neceſſitati ſat eſt,debet etiam irata. Nõ eſt tamẽ quare tu multum tibi facere uidearis,facies enim quod multa milia ſeruorũ, multa milia pauperũ faciũt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies nõ coactus. Tã facile erit tibi illud pati ſemper,q̃ aliquãdo experiri. Exerceamur ad paululũ, & ne imparatos fortuna deprehendat,fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus,ſi ſcierimus q̃ nõ ſit graue paupes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter uoluptatis Epicurus,qbus maligne famẽ extingueret,uiſurus an aliquid deeſſet ex plena & cõſummata uoluptate,uel quantũ deeſſet,& an dignũ,quod quis magno labore pẽſaret:hoc certe in his epiſtolis ait,quas ſcripſit Carino, de magiſtratu ad Poliænũ. Et quidẽ gloriat̃, nõ toto aſſe paſci Metrodorũ,qui nondũ tantũ profecerit. Toto in hoc tu uictu ſaturitatẽ putas eſſe? Et uoluptas eſt. Voluptas aũt nõ illa leuis & fugax,& ſubinde reficienda,ſed ſtabilis & certa. Nõ em̃ iucũda res eſt aq̃ & polenta,aut fruſtũ hordeacei panis, ſed ſum̃a uoluptas eſt,poſſe capere etiã ex his uoluptatẽ,& ad id ſe reduxiſſe,qđ eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberiora ſunt alimẽta carceris, ſepoſitos ad capitale ſupplicium,

ſupplicium,non tam anguſte qui occiſurus eſt, paſcit. Quãta eſt animi magnitudo,ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema quidem decretis, timendum ſit, hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo mi Lucili ſequi horũ cõſuetudinem, & aliquos dies deſtina, quibus ſecedas à tuis rebus, minimoq; te facias familiarem. Incipe cũ paupere habere commercium. Aude hoſpes cõtemnere opes, & te quoq; dignũ Finge deo. Nemo alius eſt deo dignus,q̃ qui opes cõtempſit,quarũ poſſeſſiõe tibi nõ interdico,ſed efficere uolo,ut illas intrepide poſſideas:quod uno conſequeris modo,ſi te etiam ſine illis beate uicturũ perſuaſeris tibi, ſi illas tanquã exituras ſemper aſpexeris. Sed iã incipiamus epiſtolã cõplicare. Prius,inquis,redde quod debes. Delegabo te ad Epicurũ,ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit inſaniã. Hoc q̃ uerũ ſit,neceſſe eſt ſcias,cũ habueris ſeruũ & inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus,tã ex amore naſcitur, quàm ex odio,nõ minus inter ſeria,q̃ inter luſus,& iocos. Nec intereſt ex quàm magna cauſa naſcatur,ſed in qualem perueniat animũ. Sic ignis nõ refert quàm magnus,ſed quò incidat. Nam etiam maximũ ſolida nõ receperunt, rurſus arida & corripi facilia ſcintillã quoq; fouent uſq; in incendiũ. Ita eſt mi Lucili, ingẽtis iræ exitus,furor eſt:& ideo ira uitãda eſt, non moderationis cauſa,ſed ſanitatis. Vale.

EPISTOLA XIX De ſeceſſu in ocium,& de perplexitate cõcathenantium,ſeu cupiditate uitanda,& de cœna cũ amico habẽda.

EXulto quotiẽs epiſtolas tuas accipio,implent enim me bona ſpe,iam non promittunt de te,ſed ſpondent. Ita fac oro atq; obſecro, quid enim habeo melius, quod amicum rogem,quàm quod pro ipſo rogaturus ſum? Si potes, ſubduc te iſtis occupationibus,ſi minus,eripe. Satis multum temporis ſparſimus,incipiamus in ſenectute uaſa colligere. Nunquid inuidioſum eſt? in freto uiximus,moriamur in portu. Neq; ego ſuaſerim tibi nomen ex ocio petere,quod nec iactare debes,nec abſcondere. Nunquã enim uſq; eo te abigam generis humani furore damnato, ut latebram tibi aliquam parari,& obliuionem uelim. Id age,ut ocium tuum nõ emineat,ſed appareat. Deinde uidebunt de iſto, quibus integra ſunt & propria conſilia,an uelint uitam per obſcurum tranſmittere,tibi liberũ nõ eſt. In medium te protulit ingenij uigor,ſcriptorũ elegãtia, claræ & nobiles amicitiæ. Tãta notitia te inuaſit, ut licet in extrema mergaris, ac penitus recõdaris,tamen priora te monſtrabunt,tenebras habere nõ potes. Sequetur priſtinæ lucis multũ,quocunq; fugeris, Quietem potes uẽdicare, ſine ullius odio,ſine deſiderio,aut morſu animi tui. Quid enim relinques,quod inuitus relictum à te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo teipſum ſequitur,ſed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur,nũc præda. Mutabũt teſtamẽta deſtituti ſenes? migrabit ad aliud limẽ ſalutator? nõ poteſt paruo res magna cõſtare. Aeſtima utrũ te relinquere, an aliq̃d ex tuis malis. Vtinã tibi quidẽ ſeneſcere cõtigiſſet intra nataliũ tuorũ modũ,nec te in altũ fortuna miſiſſet. Tulit te longe à conſpectu uitæ ſalubris rapida felicitas,prouincia & procuratio,& quicquid ab iſtis promittitur. Maiora deinde officia te excipient,& ex alijs alia. Quis exitus erit? quid expectas donec deſinas habere quod cupias? Nunquã erit tẽpus. Qualẽ dicimus eſſe ſeriẽ cauſarũ, ex quibus nectitur fatũ, talẽ dicimus eſſe cupiditatũ. Altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es uitã, quæ nunquã tibi miſeriarũ terminũ, ac ſeruitutis ipſa factura ſit. Subduc ceruicẽ iugo,ſemel illã incidi, quàm ſemper premi ſatius eſt. Si te ad priuata retuleris, minora erũt omnia,& affatim implebunt. At nunc plurima & undiq; ingeſta nõ ſatiant. Vtrum aũt mauis ex inopia ſaturitatẽ,an in copia famẽ? Et auida felicitas,eſt alienæ auiditati expoſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit,ipſe alijs nõ eris. Quomodo,inquis,exibo? utcũq;. Cogita quàm multa temere pro pecunia,quàm multa laborioſe pro honore tẽtaueris. Aliq̃d & pro ocio audendũ eſt,aut in iſta ſollicitudine procurationũ, & deinde urbanorũ officiorũ ſeneſcendũ in tumultu,ac ſemper nouis fluctibus,quos effugere nulla modeſtia, nulla uitæ q̃ete cõtingit. Quid eñ ad rẽ pertinet, an tu quieſcere uelis? fortuna tua nõ uult. Quid ſi illi etiã nunc ꝑmiſeris creſcere? quantũ ad ſucceſſum acceſſerit, accedet & metus:uolo tibi hoc loco referre dictũ Mecœnatis. Vera in ipſo eculeo docuit. Ipſa eñ altitudo attonat ſuma. Si quæris,in quo libro dixerit, in eo q̃ Prometheus inſcribit̃,hoc

uoluit

uoluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti ulla potentia,ut ſit tibi tam ebrius
ſermo? Ingenioſus uir ille fuit, magnum exemplũ Romanæ eloquentiæ daturus, niſi
illum eneruaſſet felicitas, immo caſtraſſet. Hic te exitus manet,niſi iam contrahas ue/
la,niſi (quod ille ſero uoluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecœnatis ſenten
9 tia parem facere rationem,ſed mouebis mihi controuerſiam ſi te noui, nec uoles quod
Verſura faci/ debeo in Aſpero & Probo accipere. Vt ſe res habet, ab Epicuro uerſura facienda eſt.
enda eſt. Ante,inquit,circunſpiciendũ eſt, cum quibus edas & bibas,quàm quid edas & bibas.
Nam ſine amico uiſceratio, leonis ac lupi uita eſt. Hoc non continget tibi,niſi ſeceſ/
ſeris, alioquin habebis conuiuas, quos ex turba ſalutantium nomenclator digeſſerit.
Errat autem qui amicum in atrio quærit,in conuiuio probat. Nullum habet maius ma
lũ occupatus homo,& bonis ſuis obſeſſus,quàm quod amicos ſibi putat, quibus ipſe
al'. animos. non eſt,quod beneficia ſua efficacia iudicat, ad cõciliandos † amicos,cum quidã, quo
plus debent,magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit,graue inimicum. Quid
ergo? Beneficia non parant amicitias? Parant,ſi accepturos licuit eligere, ſi collocata,
non ſparſa ſunt. Itaq; dum incipis eſſe mẽtis tuæ, interim hoc conſilio ſapientũ utere,
ut magis ad rem exiſtimes pertinere,quis,quàm quid acceperit. Vale.

IN LIBRVM SECVNDVM EPIST. XIII.

1 Hinc & illinc,apparauerint:alij aliud habebant,legẽdum apparuerint,ut opponatur illi,pro
pius acceſſerint. Apparent & quæ procul abſint.
2 Hæc eius probatio obſtruſa eſt. In alijs aliud erat æque deprauatum. Vetuſtus codex habe/
bat,Hæc eius obruſſa eſt, Obruſſam aliquis interpretatus eſt,probatio, & hanc uocẽ infulſerunt
in contextum. Obryzum autem aurum dicitur probatum, Forte ſcriptum erat, obruſſatio,pro
probatio. Cuius linguæ uox ſit obryzum,ambigitur.

EPIST. XIIII.

3 Alter uincere poteſt, &c. Hic locus mire uariabat in exemplaribus. Vetuſtus codex habe/
bat,Alter uincat, poteſt melior uincere, non poteſt non peior eſſe qui uicerit. Alius,Poteſt melior
uincere,nõ poteſt peior eſſe qui uicerit. Vetus lectio mihi magis arridet. Alter uincere poteſt,me/
lior non poteſt:reliqua uidentur adiecta ab interprete. Nempe hæc. Non poteſt eſſe peior qui ui/
ctus fuerit,melior qui uicerit. In hoc eſt argutia ſententiæ, Non refert uter uincat,quũ ambo ſint
æque mali, Alter uincere poteſt,quia duo ſunt,melior non poteſt,quia neuter uir bonus.

EPIST. XV.

4 Pro ut uox quoq; te hortabitur in id ualebit. In alijs erat,in id latus modeſta: In alijs, aliud.
Nihil horum placet. Conijcio fuiſſe ſcriptum, pro ut uox quoq; te hortabitur & latus, modeſta.
ſiue moderata, niſi mauis,moleſta. Imperitus quiſpiam qui ſuſpicatus eſt lateris mẽtionem ab/
ſurde fieri, ubi de pronuntiando agitur, corrupit ſcripturam.
5 Habe & Ixionis. Vide num legendum ſit. Babys & Ixionis, ut intelligas Babym Marſiæ fra/
trem,qui ipſum Apollinem ad canendi certamen euocauit, & Ixionem qui nubem pro Iunone
conſtuprauit. Scholium indicauit,Babam & Ixionem,fuiſſe duos Senecæ temporibus,notæ fa/
tuitatis homines,cui quantum tribuendum ſit neſcio.

EPIST. XVI.

6 Cæterum tolerabilem,etiam inchoata. Hunc locum non ſcriba quilibet, ſed eruditulus ali/
quis deprauarat. Sic enim mutarat ſcripturam,cæterum nec tolerabilem, ſine ipſa etiam inchoa/
ri. quum Seneca ſenſerit,a ſapiẽtia perfecta præſtari beatam uitam, ab inchoata, hoc eſt imperfe/
cta, tolerabilem.
7 Itaq; tibi quod apud me pluribus uerbis haud affirmatis,nec tamen longis intelligo te mul/
tum profeciſſe, Quidam codices pro tamen,habebant tam,pro haud,aut, Videntur aliquot uo/
ces deeſſe, Itaq; tibi apud me pluribus uerbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis.

EPIST. XVII.

8 Non eſt nunc quod exiſtimes me dicere te,admoueas cœnas. &c. Sic prior æditio. Alius,me
dicere admoneas, Alius ut te moneam: Si expungas te,& reponas,ut,tolerabilis erit ſenſus,ut ad
moueas. &c. Item pro grabatus ferus quidam habebant,uerus,forte ſerus legendum. ut cõmen/
det uigiliam.

Epiſt.

EPIST. XIX.

In aſpero & probo accipere. Conſidera lector utrũ malis Aſperum & Probũm grammaticos accipere, an addere uoculam, niſi in aſpero & probo, ut ſit alluſio ad monetam. Nummus probus eſt, qui non peccat in materia: aſper quum nondum eſt detritus uſu, ſiquidem moneta recens aſperitatem habet. Videntur eſſe uerba forenſia, ſiue iureconſultorum, nec uo les quod debeo, niſi in aſpero & probo accipere. 9

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER TERTIVS.

EPISTOLA XX. De concordia doctrinæ cum uita, & de inæqualitate uitãda, & de paupertatis beneficio, & quod magnus eſt, qui in diuitijs pauper eſt, ſed ſecurior qui caret eis.

SI uales & te dignum putas, qui aliquando fias tuus, gaudeo. Mea enim gloria erit, ſi te iſtinc ubi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem mi Lucili te rogo atq; hortor, ut philoſophiam in præcordia ima demittas, & experimentũ tui profectus capias, non oratione nec ſcripto, ſed animi firmitate, & cupiditatum diminutione, uerba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum & ocioſorũ aures diſputatione uaria, aut uolubili detinent. Facere docet philoſophia, non dicere, & hoc exigit, ut ad legem ſuam quiſq; uiuat, ne orationi uita diſſentiat, ut ipſa inter ſe uita unius, ſine omniũ actionũ diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapiẽtiæ & indiciũ, ut uerbis opera concordent, ut ipſe ubiq; par ſibi idẽq; ſit. Quis hoc præſtabit? Pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc, nec dico ſapientẽ ſemper uno iturum gradu, ſed una uia. Obſerua itaq; nunquid ueſtis tua domuſq; diſſentiant, Nunquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidos, Nũquid cœnes frugaliter, ædifices luxurioſe. Vnam ſemel ad quam uiuas regulam prende, & ad hanc omnem uitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris & extendunt. Vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum uacillantis animi, ac nondum habẽtis tenorem ſuum, Etiamnũ dicam unde ſit iſta inconſtantia, & diſſimilitudo rerũ conſiliorũq;. Nemo proponit ſibi quid uelit, nec ſi propoſuit, perſeuerat in eo, ſed trãſilit, nec tantũ mutat, ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac dãnauit, reuoluitur. Itaq; ut relinquã definitiones ſapiẽtiæ ueteres, & totũ complectar humanæ uitæ modũ, hoc poſſum contẽtus eſſe. Quid eſt ſapiẽtia? Semper idẽ uelle atq; idẽ nolle. Licet illã exceptiunculã non adijciã, ut rectum ſit quod uelis, nõ poteſt cuiq; ſemper idẽ placere, niſi rectũ. Neſciũt ergo homines quid uelint, niſi illo momento, quo uolunt. In totũ nulli uelle aut nolle decretũ eſt. Variatur quotidie iudiciũ, & in contrariũ uertitur, atq; plæriſq; agitur uita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti, & fortaſſe perduceris, aut ad ſummũ, aut eò quod ſummũ nondum eſſe ſolus intelligas. Quid fiet, inqs, huic turbæ familiariũ? Turba iſta cũ à te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet, aut quod tu beneficio tuo nõ potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa ueros certosq; amicos retinebit, diſcedit quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt aũt uel ob hoc unum amanda paupertas, quod à quibus ameris oſtendet? O quãdo ille ueniet dies, quo nemo in honorẽ tuũ mentiatur. Huc ergo cogitationes tuæ tẽdant, hoc cura, hoc opta, omnia alia uota deo remiſſurus, ut contẽtus ſis temetipſo, & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas propior? Redige te ad parua, ex qbus cadere nõ poſſis, idq; ut libẽtius facias, ad hoc pertinebit tributũ epiſtolæ huius, quod ſtatim cõferã. Inuideas licet, etiã nunc libenter pro me dependet Epicurus. Magnificẽtior (mihi crede) ſermo tuus in grabato uidebitur & in panno, non enim dicentur tantũ illa, ſed probabuntur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cũ illum, inquit, uidi nudũ quãto minus q̃ in ſtramẽtis incubã[illegible]em, non præceptor ueri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? Nõ licet diuitias in ſinu poſitas contẽnere? quid ni liceat? Et ille ingentis animi eſt, qui illas circũfuſas ſibi multũ diuq; miratus, quod ad ſe uenerint, ridet, ſuaſq; audit magis eſſe q̃ ſentit. Multũ eſt nõ corrũpi diuitiarũ cõtubernio, Magnus eſt ille, qui in diuitijs 1

diuitijs pauper eſt,ſed ſecurior,qui caret diuitijs. Neſcio,inquis,quomodo iſte paupertatem laturus eſt,ſi in illam inciderit.Nec ego Epicuri angelus,ſi pauper iſte contemp/
2 turus ſit diuitias,ſi in illas inciderit.Itaq; in utroq; mens æſtimanda eſt,inſpiciẽdumq́;, an ille paupertati indulgeat,an hic diuitijs non indulgeat. Alioquin leue argumentum eſt bonæ uolũtatis grabatus,aut pannus,niſi apparuit aliquẽ illa nõ neceſſitate pati ſed malle. Cæterũ magnæ indolis eſt,ad iſta nõ properare tanq; ad meliora, ſed præparari tanquam ad facilia.Et ſunt Lucili facilia,cũ uero multo ante meditatus acceſſeris,iucunda quoq;.Ineſt illis,ſine qua nihil eſt iucundũ,ſecuritas.Neceſſariũ ergo iudico id, quod tibi ſcripſi magnos uiros ſæpe feciſſe, aliquos dies interponere,quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad ueram,quod eo magis faciendũ eſt,quo delitijs permaduimus,& omnia dura ac difficilia iudicamus.Potius excitãdus ſomno, & uellicandus eſt animus,admonẽduſq; naturã nobis minimũ conſtituiſſe.Nemo naſcitur diues, quiſquis exit in lucẽ,iuſſus eſt lacte & panno eſſe contentus. Ab his initijs nos regna non capiunt. Vale.

EPISTOLA XXI.Quod tendentem ad philoſophiã impedit mũdanæ felicitatis falſa æſtimatio.Et quod ſolũ ſtudioſum ingeniũ facit aliquẽ clarum.Et in omni quod habere cupimus,cupiditatibus detrahendum eſt.

CVm iſtis negocium tibi eſſe iudicas,de quibus ſcripſeras? Maximum negocium tecum habes,tu tibi moleſtus es.Quid uelis neſcis,melius probas honeſta,quàm ſequeris. Vides ubi ſit poſita felicitas,ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autẽ, quod te impediat,quia parum ipſe diſpicis dicam.Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es,& cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem,ad quam tranſiturus es,retinet te huius uitæ,à qua receſſurus es,fulgor,tanquàm in ſordida & obſcura caſurum. Erras Lucili, ex hac uita ad illam aſcenditur.Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat,ac ſuam,ille niteat alieno,hoc inter hãc uitã & illã. Hæc quia fulgore extrinſecus ueniente percuſſa eſt,craſſã illi ſtatim umbrã faciet quiſquis obſtiterit,illa uero ſuo lumine illuſtris eſt.Studia te tua clarũ & nobilem efficiẽt. Exẽplum Epicuri referam,cũ Idomeneo ſcriberet,& illum à uita ſpecioſa,ad fidelẽ ſtabilemq́; gloriam reuocaret,rigidæ tũc potentiæ miniſtrum,& magna tractantẽ.Si gloria,inquit,tangeris,notiorem te epiſtolæ meæ facient, quàm omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris.Nunquid ergo mẽtitus eſt? Quis Idomenea noſſet niſi Epicurus
3 illũ ſuis literis incidiſſet? Omnes illos megiſtanas & ſatrapas,& regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur,obliuio alta ſuppreſſit.Nomẽ Attici perire Ciceronis epiſtolæ nõ ſinũt,nihil illi profuiſſet gener Agrippa,& Tyberius progener,& Druſus Cæſar pronepos,inter tã magna nomina taceretur,niſi Cicero illũ applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo tẽporis ueniet,pauca ingenia caput exerẽt,& in idẽ quãdoq; ſilentium obitura obliuioni reſiſtẽt,ac ſe diu uindicabũt.Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere,hoc tibi promitto Lucili.Habeo apud poſteros gratiã, poſſum mecũ duratura nomina educere. Vergilius noſter duobus memoriã æternã promiſit,& præſtat. Fortunati ambo ſiquid mea carmina poſſunt,Nulla dies unquam memori uos eximet æuo, Dum domus Aeneæ capitoli immobile ſaxum Accolet, imperiumq́; pater Romanus habebit.Quoſcunq; in medium fortuna protulit, quicũq; mẽbra ac partes alienæ potentiæ fuerant,horum gratia uiguit,domus frequentata eſt,dum ipſi ſteterunt, poſt ipſos cito memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio,nec ipſis tantum honor habetur,ſed quicquid illorũ memoriæ adhæſit,excipitur.Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam uenerit, ipſe eam de ſuo redimet.Ad hunc Epicurus illam nobilem ſentẽtiam ſcripſit, qua hortatur, ut Pythoclea locupletem non publica,nec ancipiti uia faciat. Si uis, inquit, Pythoclea diuitem facere,non pecuniæ adijciendum,ſed cupiditatibus detrahendum eſt.Et apertior iſta ſententia eſt,quàm ut intepretanda ſit,& diſertior quàm ut adiuuanda. Hoc unum te admoneo, ne iſtud tantũ exiſtimes de diuitijs dictum, quocunq; transtuleris, idem poterit. Si uis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si uis Pythoclea eſſe in perpetua uoluptate,non uoluptatibus adijciendum eſt,ſed cupiditatibus detrahendũ.

Si uis

Si uis Pythoclea ſenem facere, & implere uitam, non annis adijciendum eſt, ſed cu/piditatibus detrahendū eſt. Has uoces non eſt quod Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoq; exiſtimo. Cum cen/ſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſententiā, & ſequor. Pro eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut iſti qui ad illa confugient, ſpe mala inducti, qui uelamentum ipſos ſuorum uitiorum habituros exiſtimant, probent, quo/cunq; ierint honeſte eſſe uiuendum. Cum adierint hos hortulos & audierint inſcriptū hortulis, hoſpes hic bene manebis, hic ſummum bonū uoluptas eſt, paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoq; large ad/miniſtrabit, & dicet, Ecquid bene acceptus es? Non iritant, inquit, hi hortuli famē, ſed extinguunt, nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito reme dio ſedant. In hac uoluptate conſenui. De his tecū deſiderijs loquor, quæ conſolationē non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid ut deficiant. Nam de illis extraordinarijs quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc unum commonefaciam, iſta uolu/ptas naturalis eſt, non neceſſaria, huic nihil debes. Si quid impendis, uoluntarium eſt. Venter præcepta non audit, poſcit, appellat. Non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur, ſi modo das illi quod debes, non quod potes. Vale.

EPIST. XXII. Quod occupationes conſilio relinquendæ ſunt, nō præcipitanter fu giendæ, & de uaria quiete locorū, & quod homines priores moriunt̄ q̄; naſcantur.

IAm intelligis educendū eſſe te, ex iſtis occupationibus ſpecioſis & malis, ſed quo/modo id conſequi poſſis quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi aut balnei tempus eligere, uena† tangenda eſt. Vetus prouerbium eſt, Gladiatorem in arena capere conſilium. Aliquid aduerſarij uultus, ali quid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis intuētem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat in uniuerſum, & mandari poteſt & ſcribi. Tale conſilium non tantum abſentibus, ſed etiam poſteris datur. Illud autem quando fieri debeat, aut quemadmo/dum, ex longinquo nemo ſuadebit, cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantū præ ſentis, ſed uigilantis eſt occaſionem obſeruare properantem. Itaq; hanc circumſpice, hanc ſi uideris, prende, & toto impetu, totis uiribus id age, ut te iſtis officijs exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſta uita tibi, aut e uita exeun dum. Sed illud idem exiſtimo, leni eundū uia, ut quod male implicuiſti, ſoluas potius quàm abrumpas, dummodo ſi alia ſoluendi ratio non erit, uel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, ut malit ſemper pendere, quàm ſemel cadere. Interim, quod primū eſt, im/pedire te noli, contentus eſto negocijs, in quæ deſcendiſti, uel, quod uideri poteſt ma/ius, incidiſti. Non eſt quod ad ulteriora nitaris, aut perdes excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt, Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt felicitatē curſu ſequi, eſt aliquid, etiam ſi non repugnare ſubſiſtere, nec inſtare fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, ſi in conſilium non uenio tantum, ſed aduoco, & quidem prudentiores quàm ipſe ſum, ad quos ſoleo deferre, ſi quid delibero? Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcri/bitur, quem rogat, ut quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua uis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubijcit, nihil eſſe tentādum, niſi cum apte poterit, tempeſtiueq; tentari. Sed cum illud tempus diu captatum uene/rit, exiliendum ait. Dormitare de fuga cogitātem uetat, & ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitū, ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris, non eſt quod quiſquam illos apud te temeritatis infa/met, cautiores quàm fortiores ſunt. Expectas forſitan, ut tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri, luctare cum officio, quod ſemel recepiſti. Nō eſt uir fortis & ſtrennuus, qui laborem fugit, uerum ubi creſcit illi animus ipſa rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi operæprecium habebit perſeuerantia, ſi nihil indignum bono uiro faciendū pa/tiendúmue erit, alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in nego cijs erit negocij cauſa. Ne illud quidem quod exiſtimas eum facturum faciet, ut ambi/tioſis rebus implicitus, earum ſemper æſtus ferat. Sed cum uiderit grauia, in quibus

al. tentanda

Gladiator in arena cōſiliū capit

uolutatur,incerta,ancipitia,referet pedem:nec uertet terga,ſed ſenſim recedet in tutũ. Facile eſt autẽ mi Lucili occupationes euadere, ſi occupationũ præmia cõtempſeris. Illa ſunt quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas ſpes relinquã? Ab ipſa meſſe diſcedã? Nudum erit latus? Incõmitata lectica? Atriũ uacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt,& mercedem miſeriarũ amant,ipſas execrantur. Sic de ambitione,quomodo de amica queruntur. Id eſt,ſi uerum affectũ eorum inſpicias, nõ oderunt,ſed litigant. Excute iſtos qui quæ cupiere deplorãt, & de earũ rerum loquuntur fuga,quibus carere non poſſunt. Videbis uoluntariã eſſe illis in eo morã, quod ægre ferre ipſos & miſere,loquuntur. Ita eſt mi Lucili,paucos ſeruitus,plures ſeruitutem tenent. Sed deponere illã in animo eſt,& libertas bona fide placuit, in hoc autem unum aduocationem petis,ut ſine perpetua ſolicitudine id tibi facere cõtingat,quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, & honeſta,& uera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris,ut circũſpicias, quantũ feras tecũ,& quàm magna pecunia inſtruas ocium,nunq̃ exitũ inuenies. Nemo cũ ſarcinis enatat, Emerge ad meliorẽ uitã propicijs dijs, ſed nõ ſic, quo modo iſtis propicij ſunt, quibus bono ac benigno uultu mala magnifica tribuerunt,ad hoc unũ excuſati, quod iſta quæ urunt,quæ excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebã epiſtolæ ſignũ, reſoluenda eſt, ut cum ſolenni ad te munuſculo ueniat, & aliquam magnificã uocem ſecum ferat,& ecce occurrit mihi neſcio utrum uerior, an eloquentior, cuius inquis? Epicuri. Adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo nõ ita exit è uita tanquã modo intrauerit. Quemcunq; uis occupa,adoleſcentẽ,ſenem,medium,inuenies,æque timidum mortis,æque inſcium uitæ,nemo quicquã habet facti. In futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta uoce delectat, quàm quod exprobratur ſenibus infantia. Nemo,inquit,aliter,quàm quomodo natus eſt,exit è uita. Falſum eſt,peiores morimur quàm naſcimur. Noſtrum iſtud non naturæ uitium eſt. Illa de nobis cõqueri debet,& dicere,quid hoc eſt? Sine cupiditatibus uos genui,ſine timoribus,ſine ſuperſtitione,ſine perfidia,cæteriſq; peſtibus, quales intraſtis,tales exite. Percepit ſapiẽtiam, ſiquis tam ſecurus moritur,quàm naſcitur. Nũc uero trepidamus, cum periculum acceſſit,non animus nobis,non color conſtat, lachrymæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſa autem hæc eſt, quod inanes omnium bonorum ſumus,uitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius ulla ſubſedit,tranſmiſſa eſt & effluxit. Nemo quàm bene uiuat,ſed quãdiu curat, cum omnibus poſſit contingere,ut bene uiuant,ut diu nulli. Vale.

EPIST. XXIII. De ſolido & inani gaudio,& de malo uitæ principio.

PVtas me tibi ſcripturum,quàm humane nobiſcum hyems egerit,quæ & remiſſa fuit,& breuis,quàm malignum uer ſit,quàm præpoſterũ frigus, & alias ineptias uerba quærẽtium. Ego uero aliquid quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit,ſcribã. Quid autem id erit,niſi ut te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentũ quod ſit,quæris. ne gaudeas uanis. Fundamentum hoc eſſe dixi,etiam culmen eſt. Ad ſumma peruenit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Solicitus eſt,& incertus ſui,quem ſpes aliqua proritat,licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur,licet illum nunquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac mi Lucili, diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas uoluptates, qui fortuita ſubmoueo,qui ſpes dulciſſima oblectamenta deuitandas exiſtimo, Imò contra,nolo tibi unq̃ deeſſe lætitiam. Volo illã tibi domi naſci. Naſcitur,ſi modo intra teipſum ſit. Cæteræ hilaritates nõ implent pectus,ſed frontẽ remittunt,leues ſunt,niſi forte tu iudicas illum gaudere,qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede,res ſeuera eſt uerum gaudiũ. An tu exiſtimas quenquã ſoluto uultu, & ut iſti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? uoluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum patientiã? Hæc qui apud ſe uerſat,in magno gaudio eſt,ſed parum blando. In huius gaudij poſſeſſione eſſe te uolo. Nunq̃ deficiet,cum ſemel unde petatur inueneris. Leuium metallorũ fructus in ſummo eſt, illa opulentiſſima ſunt,quorum in alto latet uena,aſſidue plenius reſponſura fodienti.

Hæc quibus delectatur uulgus, tenuem habent ac † perfuſoriam uoluptatē,& quodcunq; inuenticium gaudium eſt,fundamento caret. Hoc de quo loquor,ad quod te conor perducere ſolidum eſt,& quod plus pateat introrſus.Fac oro te Lucili chariſſime, quod unum poteſt te præſtare felicem, diſijce & conculca iſta,quæ extrinſecus ſplendent,quæ tibi promittũtur ab alio,ad uerum bonum ſpecta,& de tuo gaude. Quid eſt autem hoc de tuo? Te ipſo & tui optima parte. Corpuſculum quoq; etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt,magis neceſſariam rem crede,quàm magnam. Vanas ſuggerit uoluptates,breues, pœnitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras.Ita dico,in præcipiti uoluptas,ad dolorem uergit,niſi modum teneat. Modũ autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe credideris. Veri boni auiditas tuta eſt.Quid ſit iſtud interrogas,aut unde ſubeat? dicam.Ex bona conſcientia,ex honeſtis conſilijs,ex rectis actionibus,ex contemptu fortuitorum,ex placido uitæ,& continuo tenore unam prementis uiam.Nam illi qui ex alijs propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem,ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere quicquam certum manſurumue poſſunt,ſuſpenſi & uagi? Pauci ſunt qui conſilio ſe ſuaq; diſponãt, cæteri eorum more qui fluminibus innatant,non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alios leuior unda detinuit,ac mollius uexit,alios uehementior rapuit, alios proximæ ripæ, curſu langueſcente depoſuit,alios torrens impetus deiecit in mare, Ideo conſtituendũ eſt quid uelimus,& in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi æris alieni. Poſſum enim uocem tibi Epicuri tui reddere,& hanc epiſtolam liberare.Moleſtum eſt ſemper uitam inchoare,aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi,male uiuũt, qui ſemper uiuere incipiunt.Quare,inquis? deſiderat enim explanationem iſta uox.Quia ſemper illis imperfecta uita eſt,Non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modo incipit uiuere.Id agendum eſt,ut ſatis uixerimus.Nemo hoc putat,qui orditur cum maxime uitam.Non eſt quod exiſtimes paucos eſſe hos,propemodum omnes ſunt. Quidam uiuere tunc incipiunt,cũ deſinendũ eſt:ſi hoc iudicas mirum,adijciam quod magis ad mireris,Quidam ante uiuere deſierunt,quàm inciperent. Vale.

† al. perfunctoriam.

EPISTOLA XXIIII.De præmeditatione futurorum periculorũ, & de non timenda morte,& de non inconſulte animũ inclinando.

SOlicitum te eſſe ſcribis de iudicij euentu,quod tibi furor inimici denunciat,& exiſtimas me ſuaſurum,ut meliora tibijpſi proponas,& acquieſcas ſpei blandæ.Quid enim neceſſe eſt mala accerſere,& ſatis cito patiẽda cum uenerint,præſumere,ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultum,quia quãdoq; ſis futurus miſer,eſſe iam miſerum. Sed ego alia te ad ſecuritatem uia ducam.Si uis omnem ſolicitudinem exuere,quicquid uereris ne eueniat, euenturum utiq; propone, & quodcunq; illud eſt malum tecum ipſe metire,ac timorem tuum taxa: intelliges profecto aut non magnum,aut non longum eſſe quod metuis,nec diu exempla quibus confirmeris,colligenda ſunt.Omnis illa ætas tulit.In quãcunq; partem rerum,uel ciuilium, uel exterarum memoriam miſeris, occurrent tibi ingenia, aut profectus,aut impetus magni. Nunquid accidere tibi ſi damnaris poteſt durius, ꝙ ut mittaris in exilium? ut ducaris in carcerem? nunquid ultra quicquam corpori timendum eſt,ꝙ ut uratur? quàm ut pereat? Singula iſta conſtitue,& contemptores eorum cita,qui non quærendi,ſed eligendi ſunt.Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit,tanquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quàm quod male iudicaretur.Exilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. Alter ut rediret Reipub.præſtitit,alter reditum ſuum Syllæ negauit,cui nihil tunc negabatur.In carcere Socrates diſputauit,& exire(cum eſſent qui promitterent fugam) noluit,remanſitq;,ut duarum rerum grauiſſimarum hominibus metum demeret,mortis & carceris.Mutius ignibus manum impoſuit.Acerbum eſt uri, quanto acerbius,ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum,nec ullis præceptis contra mortem,aut dolorem ſubornatum,militari tantum robore inſtructum,pœnas à ſe irriti conatus exigentem: ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ ſtetit,nec ante remouit nudis oſſibus fluentem manum,quàm ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit,nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupãda pericula

uirtus,quàm crudelitas ad irroganda. Facilius Porſenna Mutio ignouit,quod uolue/rat occidere,quàm ſibi Mutius qđ non occiderit. Decantatæ,inquis,in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. Iam mihi cum ad contemnendam mortem uentum fuerit,Catonē narrabis. Quid ni ego narrem? Vltima illa nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio: duo hæc in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat, alterū ut uellet mori,alterum ut poſſet. Compoſitis ergo rebus,utcunq; componi fractæ atq; ultimæ po/terant,id agendum exiſtimauit,ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſeruare con/tingeret,& ſtricto gladio,quem uſq; in illum diem ab omni cæde purum ſeruauerat, Nihil,inquit,egiſti fortuna omnibus conatibus meis obſtando, non pro mea adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnaui,nec agebam tanta pertinacia, ut liber, ſed ut inter li/beros uiuerem,nunc quoniam deploratæ ſunt res generis humani,Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori uulnus,quo obligato à medicis,cum mi/nus ſanguinis haberet,minus uirium, animi idem,iam nō tantum Cæſari,ſed ſibi ira/tus,nudas in uulnus manus egit,& generoſum illum contemptoremq; omnis poten/tiæ ſpiritum non emiſit,ſed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero,ut ingeniū exerceam,ſed ut te aduerſus id quod maxime terribile uidetur,exhorter. Facilius autē exhortabor,ſi oſtendero non tantum fortes uiros hoc momentum efflādæ animæ contempſiſſe,ſed quoſdam ad alia ignauos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorū: ſi/cut illum Cn. Pompeij ſocerū Scipionem, qui contrario in Africam uento relatus, cum teneri nauem ſuam uideret ab hoſtibus,ferro ſe transuerberauit, & quærentibus ubi Imperator eſſet,Imperator,inquit,bene ſe habet. Vox hæc, illū parem maioribus fecit,& fatalem Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginē uincere,ſed amplius mortem. Imperator, inquit,bene ſe habet. An aliter debebat Imperator,& quidem Catonis,mori? Nō reuoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſæculis cōtemptores mortis(qui ſunt plurimi)colligo. Reſpice ad hæc noſtra tempora,de quorum languore ac delicijs querimur. Omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ,omnis ætatis,qui mala ſua morte præciderūt. Mihi crede Lucili,adeo mors timenda non eſt,ut beneficio eius nihil anteferendum. Securus itaq; inimici mi/nas audi,& quamuis conſcientia tua tibi fiduciam faciat,tamen quia multa extra cau/ſam ualent,& quod æquiſſimum eſt ſpera,& ad id te quod eſt iniquiſſimū,† compara. [al. præpara]
Illud autem ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac uidere quid in quaq; re ſit,ſcies nihil eſſe in iſtis terribile,niſi ipſum timorem. Quod uides accidere pueris, hoc nobis quoq; maiuſculis pueris euenit. Illi quos amant,quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt,ſi perſonatos uident,expaueſcunt. Nō hominibus tantum,ſed & rebus perſona demenda eſt,& reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te fremētium? Tolle iſtam pompam ſub qua lates, & ſtultos territas,mors eſt,quam nuper ſeruus meus,quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu ſingulis articulis, ſingula machinamenta,quibus extorqueantur aptas, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta quæ nos obſtupefaciunt, iube conticeſcere gemitus & exclamationes, & uocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe do/lor eſt quem podagricus ille contemnit,quem ſtomachicus ille in ipſis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetit̄. Leuis eſt ſi ferre poſſum, breuis eſt ſi ferre nō poſ/ſum. Hæc in animo uoluta,quæ ſæpe audiſti,ſæpe dixiſti,ſed an uere audieris,an uere dixeris,effectu proba. Hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis obijci ſolet, uerba nos philoſophiæ,non opera tractare. Quid tu? Nunc primum tibi mortē imminere ſciſti, nunc exilium,nunc dolorem? In hæc natus es. Quicquid fieri poteſt,quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo,ſed ſcio certe feciſſe. Nūc admoneo,ut animū tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. Hebetabitur enim, & minus habebit uigoris cum
4 exurgendum erit. Abduc illum à priuata cauſa ad publicā, dic mortale tibi, & fragile corpuſculum eſſe,cui non ex iniuria tantū, aut ex potentioribus uiribus denunciabit̄ dolor,ſed ipſæ uoluptates in tormenta uertuntur. Epulæ cruditatem afferunt,ebrieta/tes neruorū torporem tremoremq;,libidines,pedum, manuū, articulorum omniū de/

prauationes

prauationes. Pauper fiã? Inter plures ero. Exul fiam? ibi me natũ putabo, quò mittar. Alligabor? Quid enim? Nũc ſolutus ſum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus aſtrinxit: Moriar? Hoc dicis, deſinã ægrotare poſſe, deſinã alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Nõ ſum tã ineptus, ut Epicureã cãtilenã hoc loco perſequar, & dicã, uanos eſſe inferorũ metus, nec Ixionẽ rota uolui, nec ſaxũ humero Siſyphi trudi in aduerſum, nec ullius uiſcera, & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tã puer eſt, ut Cerberũ timeat, & tenebras, & laruarũ habitũ nudis oſſibus cohærentiũ. Mors nos aut cõſumit, aut exuit, Emiſſis meliora reſtãt, onere detracto: cõſumptis nihil reſtat, bona pariter malaq; ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuũ uerſum, ſi prius admonuero, ut te iudices non alijs ſcripſiſſe iſta, ſed etiã tibi. Turpe eſt aliud loq, aliud ſentire, quãto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illũ locũ aliquãdo tractaſſe, nõ repẽte nos in mortẽ incidere, ſed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demit̃ aliqua pars uitæ, & tunc quoq; cũ creſcimus, uita decreſcit. Infantiã amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: uſq; ad heſternum, quicquid tranſijt tẽporis, perit, Hunc ipſum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepſydra, non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quicquid ante defluxit, ſic ultima hora qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illã peruenimus, ſed diu uenimus. Hæc cũ deſcripſiſſes quo ſoles ore, ſemper quidẽ magnus, nunq̃ tamen acrior, quàm ubi ueritati commodas uerba, dixiſti, Mors non ultima uenit, ſed quæ rapit ultima mors eſt. Malo te legas, quàm epiſtolã meã. Apparebit enim tibi, hanc quã timemus mortem extremam eſſe, non ſolam, Video quò ſpectes. Quæris quid huic epiſtolæ infulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum utile. Ex hac ipſa materia quæ in manibus fuit, mittet̃ aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos, qui mortem concupiſcunt, quàm eos qui timent, & ait, Ridiculum eſt currere ad mortem tædio uitæ, cum genere uitæ, ut currendum eſſet ad mortẽ, effeceris. Item alio loco dicit, Quid tã ridiculũ, quàm appetere mortẽ, cũ uitã tibi inquietã feceris metu mortis? His adijcias & illud eiuſdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe immo dementiam, ut quidam timore mortis cogãtur ad mortem. Quicquid horum tractaueris, cõfirmabis animũ, uel ad mortis, uel ad uitæ patientiã. At in utrũq; emonendi, ac firmandi ſumus, & ne nimis amemus uitam, & ne nimis oderimus: etiã cũ ratio ſuadet finire, ſed non temere, nec cum procurſu capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet è uita, ſed exire. Et ante omnia ille quoq; uitetur affectus, qui multos occupauit, libido ſcilicet moriendi. Eſt enim mi Lucili, ut ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio, quæ ſæpe generoſos atq; acerrimæ indolis uiros corripit, ſæpe ignauos iacẽteſq;. Illi contẽnunt uitã, hi grauant̃. Quoſdã ſubit eadẽ faciendi uiuendiq; ſatietas, & uitæ nõ odium, ſed faſtidiũ, in quod prolabimur, ipſa impellente philoſophia, dũ dicimus, quouſq; eadem? Nẽpe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo: nullius rei finis eſt, ſed in orbem nexa ſunt omnia, fugiunt ac ſequuntur: diem nox premit, dies noctem, æſtas in autumnum deſinit, autumno hyems inſtat, quæ uere compeſcitur. Omnia tranſeunt, ut reuertãtur, Nihil noui uideo, nihil noui facio. Fit aliquando & huius rei nauſea. Multi ſunt, qui non acerbum iudicent uiuere, ſed ſuperuacuum. Vale.

Eiuſdẽ notæ.

EPISTOLA XXV. De corrigendis & non inueterãdis uitijs. Et de imaginaria boni uiri præſentia.

QVod ad duos amicos noſtros ptinet, diuerſa uia eundũ eſt. Alterius enim uitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate tota, nõ amo illũ, niſi offendo. Quid ergo, inquis? Quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice ætatem eius iam durã & intractabilẽ, non poteſt reformari, tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio, malo ſucceſſum mihi, q̃ fidẽ deeſſe: nec deſperaueris, etiã diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiã ſteteris, ſi multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidẽ ſatis fiduciæ habeo, excepto eo quod adhuc peccare erubeſcit: nutriendus eſt hic pudor, qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc ueterano parcius agendum puto, ne in deſperationem

ſui ueniat: nec ullum tempus aggrediendi melius fuit, q̃ hoc dum interquieſcit, dum emendato ſimilis eſt. Alijs hæc intermiſſio eius impoſuit, mihi uerba non dat, expecto cum magno fœnore uitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, non deeſſe. Impendam huic rei dies, & utrum poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, ut facis, fortẽ præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus neceſſarium eſt, ad legem naturæ reuertamur. Diuitiæ paratæ ſint. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut uile. Panẽ & aquam natura deſiderat, nemo ad hæc pauper eſt, intra quæ quiſquis deſiderium ſuum clauſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat, ut ait Epicurus, cuius aliquam uocem huic epiſtolæ inuoluam. Sic fac, inquit, omnia tanquã ſpectet aliquis. Prodeſt ſine dubio, cuſtodẽ ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitatiõibus tuis iudices. Hoc quidẽ longe magnificẽtius eſt, ſic uiuere tanq̃ ſub alicuius boni uiri, ac ſemper præſentis oculis. Sed ego etiã hoc contentus ſum, ut ſic facias quæcunq; facies, tanquã ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cũ iam profeceris tantum, ut ſit tibi etiã tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum. Interim te aliquorũ autoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu, perditi quoq; homines uitia ſupprimerẽt, dũ te efficis eum cũ quo peccare nõ audeas. Cũ hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiã tibi permittere, quod idem ſuadet Epicurus, Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba. Diſſimilem te fieri multis oportet, dum tibi tutũ non ſit à te recedere. Circumſpice ſingulos. Nemo eſt cui non ſatius ſit, cum quolibet eſſe quàm ſecum. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba, ſi bonus uir, ſi quietus, ſi temperans uis eſſe, alioquin in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo uiro propius es. Vale.

Sarcinas contrahe

EPIST. XXVI. De non accuſando defectum naturæ, & qualiter boni uiri meritũ mors excutiat, & quod egregium ſit mortem diſcere.

MOdo dicebam tibi in conſpectu eſſe me ſenectutis, iam uereor ne ſenectutẽ poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, huic corpori uocabulum conuenit, quoniã quidẽ ſenectus laſſæ ætatis nõ fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago. Non ſentio in animo ætatis iniuriam, cum ſentiam in corpore tantum uitia, & uitiorum miniſteria ſenuerũt. Viget animus & gaudet, non multum ſibi eſſe cum corpore, magnam partem oneris ſui depoſuit, exultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. Hunc ait eſſe florem ſuũ. Credamus illi, bono ſuo utatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere quid ex hac tranquillitate ac modeſtia morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere quæ non poſſim facere, quæ nolim, proſit ne habituro aliquid ſi quicquid nolim, quicquid non poſſim, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incõmodum, ſi quicquid debet deſinere deficit. Incõmodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, & ut proprie dicam liqueſcere. Non enim ſubito impulſi ac proſtrati ſumus. Carpimur, ſinguli dies aliquid ſubtrahunt uiribus. Et quis exitus eſt melior quàm in finem ſuum natura ſoluente dilabi? Non quia aliquid mali eſt ictus, & è uita repentinus exceſſus, ſed quia lenis hæc uia eſt, ſubduci. Ego certe uelut appropinquet experimentũ, & ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies uenerit, ita me obſeruo & alloquor. Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus, aut uerbis exhibuimus, leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſq; inuoluta lenocinijs. Quod profecerim, morti crediturus ſum. Non timide itaq; componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me pronunciaturus ſum, utrũ loquar fortia an ſentiã, nunquid ſimulatio fuerit & mimus quicquid contra fortunã iactaui uerborũ contumaciũ. Remoue exiſtimationem hominũ, dubia ſemper eſt, & in partem utramq; diuiditur. Remoue ſtudia, totam uitam tracta, mors de te pronunciatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium uerba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt uerum robur animi. Eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio conditionem humanam, nõ reformido iudicium. Hæc mecum loquor, ſed tecum quoq; me locutum puta. Iunior es. Quid refert? Non dinumerantur ani. Incertum eſt quo te loco mors expectet, Itaq; tu illam omni loco expecta. Finire iam uolebam

lebam,& manus ſpectabat ad clauſulam,ſed cõficienda ſunt ſacra,& huic epiſtolæ uia
ticum dandum eſt.Putas me non dicere,unde ſumpturus ſum mutuum.Scis cuius ar/
ca utar.Expecta me puſillum & de domo fiet numeratio,interim commodabit Epicu
rus,qui ait,Meditare utrũ commodius ſit,uel mortem tranſire ad nos,uel nos ad eam.
Hic patet ſenſus.Egregia res eſt mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id
diſcere quo ſemel utendũ eſt.Hoc eſt ipſum quare meditari debeamus.Semper diſcen
dum eſt,quod an ſciamus,experiri non poſſumus.Meditare mortem. Qui hoc dicit,
meditari libertatẽ iubet.Qui mori didicit,ſeruire dedidicit. Supra omnem potentiam
eſt,certe extra omnem.Quid ad illum carcer,& cuſtodia, & clauſtra? Liberum oſtiũ
habet. Vna eſt cathena quæ nos alligatos tenet,amor uitæ,qui ut non eſt abijciendus,
ita minuendus eſt;ut ſi quando res exiget,nihil nos detineat,nec impediat,quo minus
parati ſimus,quod quandoq; faciendum eſt,ſtatim facere. Vale.

EPIST.XXVII.De uoluptatis nocumento,& uirtutis gaudio, ad quod per ex/
ternum adiutorium nõ uenitur,& quod nunquam nimis dicitur,quod nõ ſatis diſcit.

TV me,inquis,mones,iam enim te ipſe monuiſti,iam correxiſti,ideo aliorũ emen
dationi uacas.Non ſum tam improbus,ut curationes æger obeam, ſed tanquam
in eodem ualetudinario iaceam,de communi malo tecum colloquor,remedia commu 5
nico.Sic itaq; me audi tanquam mecum loquar,in ſecretum te meum admitto,& te ad
hibito,mecum exigo.Clamo mihi ipſe,numera annos tuos,& pudebit eadẽ uelle,quæ
uolueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi circa diem mortis præſta, moriantur
ante te uitia.Dimitte iſtas uoluptates turbidas,magno leuandas.Non uenturæ tantũ,
ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cum fie/
rent,ſolicitudo non cum ipſis abijt,ita improbarum uoluptatum, etiam poſt ipſas pœ
nitentia eſt.Non ſunt ſolidæ,non ſunt fideles,etiam ſi nõ nocent fugiunt.Aliquod po
tius bonum manſurum circumſpice,nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi in/
uenit.Sola uirtus præſtat gaudiũ perpetuum, ſecurum, etiam ſi quid obſtat,nubium
modo interuenit,quæ infra feruntur,nec unquam diem uincunt. Quando ad hoc gau
dium peruenire continget? Non quidem ceſſatur adhuc,ſed feſtinatur.Multum reſtat
operis in quod ipſe neceſſe eſt uigiles,ipſe laborem tuum impendas,ſi effici cupis.De
legationem res iſta non recipit.Aliud literarum genus adiutorium admittit.Caluiſius *Caluiſius*
Sabinus memoria noſtra fuit diues, & patrimonium habebat liberum & ingenuum. *Sabinus*
Nunquam uidi hominem beatũ indecentius.Huic memoria tam mala erat,ut illi mo/
do nomen Vlyſſis excideret,modo Achillis,modo Priami,quos tam bene nouerat,q̃
pædagogos noſtros nouimus.Nemo uetulus nomenclator,qui nomina nõ reddit,ſed
imponit,tam perperã,quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat.Nihilominus eru
ditus uolebat uideri.Hanc itaq; compendiariam excogitauit,magna ſumma emit ſer/
uos,unum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum.Nouem præterea Lyricis,
ſingulos aſſignauit.Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. Non inuenerat, facien
dos locauit.Poſtquam hæc familia illi comparata eſt,cœpit conuiuas ſuos inquietare.
Habebat ad pedes hos,à quibus ſubinde cum peteret uerſus,quos referret, ſæpe in me
dio uerſu excidebat.Suaſit illi Satellius Quadratus,ſtultorum diuitũ adroſor,& quod
ſequitur arriſor,& quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, ut Grammaticos haberet
analectos.Cum dixiſſet Sabinus centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos,mino/ 6
ris,inquit,totidem ſcrinia emiſſes.Ille tamen in ea opinione erat,ut putaret ſe ſcire,qđ
quiſquam in domo ſua ſciret.Idem Satellius illum hortari cœpit, ut luctaretur, homi/
nem ægrum,pallidum, gracilem. Cũ Sabinus reſpondiſſet,& quomodo poſſum? uix
uiuo,Noli obſecro,inquit,iſtud dicere, Non uides quàm multos ſeruos ualentiſſimos
habeas? Bona mens nec commodatur nec emitur,& puto ſi uenalis eſſet, non haberet
emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & uale. Diuitiæ
ſunt,ad legem naturæ compoſita paupertas. Hoc ſæpe dicit Epicurus aliter atque ali/
ter. Sed nunquam nimis dicitur,quod nunq̃ ſatis diſcitur, Quibuſdam remedia mon/
ſtranda,quibuſdam inculcanda ſunt. Vale.

EPIST. XXVIII. Quod non loci, ſed animi mutatione triſticia tollitur, & de nõ prouocando diſcrimine, & quod initium ſit ſalutis noticia peccati.

HOc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouam, quod peregrinatione tam longa, & tot locorum uarietatibus, nõ diſcuſſiſti triſtitiã grauitatemq́ mentis. Animum debes mutare, non cœlũ. Licet uaſtum traieceris mare, licet (ut ait Virgilius noſter) Terræq́ urbesq́ recedant, ſequentur te quocunq́ perueneris, uitia. Hoc idem cuidam quereti Socrates ait, quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodeſſe, cũ te circumferas? Premit te eadem cauſa quæ expulit. Quid terrarũ iuuare nouitas poteſt? Quid cognitio urbium, aut locorũ? In irritum cedit iſta iactatio. Quæris quare te fuga iſta non adiuuet? tecum fugis, Onus animi deponendũ eſt. Nõ ante tibi ullus placebit locus. Talem nũc eſſe habitũ tuum cogita, qualẽ Virgilius noſter uatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ, multũq́ habentis in ſe ſpiritus, non ſui. Bacchatur uates, magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſſe deũ. Vadis huc & illuc, ut excutias inſidẽs pondus, quod ipſa iactatione incõmodius fit, ſicut in naui onera immota minus urgẽt, inæqualiter cõuoluta citius eam partem in quam incubuere demergũt. Quicquid facis contra te facis, & motu ipſo noces tibi. Aegrũ enim cõcutis. At cũ iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucũda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris, hoſpitalis tibi illa qualiſcunq́ ſedes erit. Magis quis uenerit, quàm quò intereſt, & ideo nulli loco addicere debemus animũ. Cum hac perſuaſione uiuendum eſt, non ſum uni angulo natus, patria mea totus hic eſt mũdus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionũ uarietatibus, in quas ſubinde priorum tedio migras. Prima eñ quæq́ placuiſſet, ſi omnẽ tuam crederes. Nõ peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locũ ex loco mutas, cũ illud quod quæris, bene uiuere, omni loco poſitum ſit. Nunquid tam turbidũ fieri poteſt q̃ forum? Ibi quoq́ licet quiete uiuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectũ quoq́ & uiciniã fori procul fugiam. Nã ut loca grauia, etiã firmiſſimã ualetudinẽ tentant, ita bonæ quoq́ menti, nec dum adhuc perfectæ, & conualeſcẽti ſunt aliqua parũ ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes uitã, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctant. Sapiens feret iſta, nõ eliget, & malet in pace eſſe quàm in pugna. Nõ enim multũ prodeſt uitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratẽ circumſteterunt, nec potuerunt animũ eius infringere. Quid intereſt quot domini ſint? Seruitus una eſt. Hanc q cõtempſit, in quãtalibet turba dominantiũ liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portoriũ ſoluero. Initiũ eſt ſalutis, noticia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe uidetur Epicurus. Nã qui peccare ſe neſcit, corrigi non uult. Deprehendas te oportet, antequã emendes. Quidam uitijs gloriant. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua uirtutũ loco numerãt? Ideo quãtũ potes teipſum coargue, inquire in te, accuſatoris primũ partib us fungere, deinde iudicis, nouiſſime deprecatoris: aliquando te offende. Vale.

IN EPIST. LIBRVM TERTIVM.

EPISTOLA XX.

1 Aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cum illum uidi nudũ, quanto minus q̃ in ſtramentis incubãtẽ. Ita prior æditio. Alius codex habebat. Ego certe aliter audio quod dicit Demetrius noſter, cum illum uidi nudum. Alius cũ in ſtramentis uilibus incubantẽ. Neutra caret ſcrupulo.

2 Neſcio quo modo iſte paupertatem laturus eſt, ſi in illam inciderit. Nec ſcio ego Epicuri angelus. Alius habebat. Nec ego Epicuri angelus. Alius pro angelus habebat, angulus.

EPIST XXI.

3 Omnes illos magiſtratus & ſatrapas. Ex uetuſtiſſimo codice repoſui. Megiſtanas: nã hoc uerbo uſus eſt Suetonius, nos magnates ſiue primates dicimus. EPIST. XXIIII.

4 Abduc illũ à prima cauſa. Sic habebat prior æditio. Et haud ſcio an ſcripſerit, priua cauſa, pro priuata, quam uocem lector non agnoſcens uerterit in primam.

EPISTOLA XXVII.

5 In eodem ualetudinario iaceam. Valetudinarium dixit, quod Græci νοσοκομέον.

6 Vt Grammaticos haberet analectos. Quidam habbeat analetas, alius analectas, quod magis arridet, ut intelligas eos, qui minutiſſima quæq́ colligunt ex autoribus. Nam ἀνάλεκτα dicũtur reliquiæ decidentes e conuiuio.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM LIBER QVARTVS.

EPIST. XXIX. Quod licet non omnes monendi ſint, tamen, quidam etiã contradicentes uel illudentes docendi ſint, & quod ſapiẽs malit ſibi placere quàm populo.

DE Marcellino noſtro quæris, & uis ſcire quid agat. Raro ad nos uenit, nulla alia ex cauſa quàm quia audire uerũ timet, à quo periculo iam abeſt, nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideo de Diogene, nec minus de alijs Cynicis, qui libertate ꝓmiſcua uſi ſunt, & quoſq; obuios monuerũt, dubitari ſolet an hoc facere debuerint. Quid eñ ſi quis ſurdos obiurget, aut natura morbóue mutos? Quare, inquis, uerbis parcã? Gratuita ſunt. Nõ poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quẽ ammoneo. Illud ſcio, alicui me profuturũ, ſi multos admonuero. Spargẽda eſt manus, non poteſt fieri, ut non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc mi Lucili non exiſtimo faciendum magno uiro, diluitur eius autoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu uenit. Sapientia ars eſt, certum petat, eligat profecturos, ab his quos deſperauit, recedat, nõ tamen cito relinquat, & in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinũ noſtrũ ego nõdũ deſpero, etiamnum ſeruari poteſt, ſed ſi cito illi manus porrigitur. Eſt quidẽ periculũ ne porrigentẽ trahat, magna in illo ingenij uis eſt, ſed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculũ, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugẽtibus poſſunt, & in ſe primũ, deinde in nos iocabitur, omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obijciet philoſophis congiaria, amicas, gulã. Oſtẽdet mihi aliũ in adulterio, aliũ in popina, aliũ in aula: oſtẽdet mihi lepidũ philoſophũ Ariſtonẽ, qui in geſtatione diſſerebat, hoc eñ ad edendas operas tẽpus acceperat. De cuius ſecta cũ quæreret Scaurus, ait, utiq; peripateticus nõ eſt. De eodẽ cũ cõſuleret Iulius Græcinus uir egregius quid ſentiret, nõ poſſum, inquit, tibi dicere. Neſcio eñ quid de gradu faciat, tanq; de eſſedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philoſophiã honeſtius neglexiſſent, quã uendũt, in faciẽ ingeret. Cõſtitui tamen cõtumelias perpeti. Moueat ille mihi riſum, ego fortaſſe illi lachrymas mouebo, aut ſi ridere ꝑſeuerabit, gaudebo tanq; in malis, quod illud genus inſaniæ euitare contigerit. Sed nõ eſt illa hilaritas lõga, obſerua, uidebis eoſdẽ intra exiguũ tempus acerrime ridere, & acerrime rudere. Propoſitũ eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fuerit, quũ multis minoris uideretur. Vitia eius etiã ſi nõ excidero inhibebo, nõ deſinent, ſed intermittent, fortaſſe autẽ & deſinent, ſi intermittẽdi conſuetudinem fecerint. Nõ eſt hoc ipſum faſtidiendũ, quoniamquidẽ grauiter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, unde quò euaſeris, & ex eo ſuſpicaris, quouſq; ſis euaſurus, compone mores tuos, attolle animũ, aduerſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciũt. Nonne uideatur ſtultus, ſi quis multitudinẽ timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? Aeque ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illã multi minẽtur. Sic iſtud natura diſpoſuit. Spiritum tibi tam unus eripiet, quàm unus dedit. Si pudorẽ haberes, ultimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordide geram, in fœnore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Nunquam uolui populo placere. Nam quæ ego ſcio, non probat populus, quæ probat populus ego neſcio. Quis hoc, inquis? tanquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo cõclamabunt Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet uirtus? Malis artibus popularis fauor quæritur, ſimilem te illis facias oportet. Non probabunt, niſi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet qualis tibi uidearis, quàm qualis alijs. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebuſq;, philoſophia præſtabit? ſcilicet ut malis tibi placere, quàm populo, ut æſtimes iudicia, non numeres, ut ſine metu deorum hominumq; uiuas, ut aut uincas mala aut finias. Cæterum ſi te uidero celebrẽ

ſecundis

ſecundis uocibus uulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota ciuitate te fœminæ puerique laudauerint, quid ni ego tui miſerear, cũ ſciam quæ uia ad iſtum fauorem ferat? Vale.

EPIST. XXX. Quod nihil habet de ſpe uitæ, quem ſenectus ducit ad mortem, & quod mors timenda non ſit uarias ob cauſas.

BAſſum Aufidiũ uirum optimũ uidi quaſſum, ætati obluctantẽ. Sed iam plus illũ degrauat, quàm quod poſſit attolli. Magno ſenectus & uniuerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis & exucci fuiſſe, diu illud cõtinuit, & ut uerius dicam, concinnauit, ſubito deficit. Quemadmodũ in naue quæ ſentinam trahit, uni rimæ aut alteri obſiſtitur, ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuccurri non poteſt nauigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt, ubi tanquam in putri ædificio omnis iunctura† dilabitur, & dum alia excipit, alia diſcinditur, circũſpiciendũ eſt quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer animo eſt, hoc philoſophia præſtat, in quocunque corporis habitu fortẽ, in conſpectu mortis, hilarem, lætũque, nec deficiẽtẽ quãuis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo nauigat uelo, & ſi exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter, & eo animo uultuque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc Lucili, & diu diſcenda, cum aduentat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendiũ extinguit, ruina quos uidebatur oppreſſura depoſuit, mare quos hauſerat, eadem ui qua ſorbebat, eiecit incolumes, Gladium miles ab ipſa perituri ceruice reuocauit. Nil habet qđ ſperet quem ſenectus ducit ad mortẽ. Huic uni intercedi nõ poteſt. Nullo genere homines mollius moriuntur, ſed nec diutius. Baſſus noſter uidebatur mihi proſequi ſe & componere & uiuere tanquã ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre† decidiũ ſui. Nã de morte multa loquitur, & id agit ſedulo, ut nobis perſuadeat, ſi quid incommodi, aut metus in hoc negocio eſt, morientis uiciũ eſſe non mortis, nec magis in ipſa quicquã eſſe moleſtiæ quàm poſt ipſam. Tam demens autẽ eſt qui timet quod nõ eſt paſſurus, quã qui timet qđ non eſt ſenſurus. An quiſquã hoc futurũ credit, ut per quã fit, ut nihil ſentiat, ea ſentiat. Ergo, inquit, mors adeo extra omne malũ eſt, ut ſit extra omnẽ malorũ metũ. Hæc ego ſcio & ſæpe dicta, & ſæpe dicẽda, ſed neque cũ legerem æque mihi profuerunt, neque cũ audirẽ his dicẽtibus, qui negabãt timẽda à quorũ metu aberãt. Hic uero plurimũ autoritatis habuit, cũ loqueret de morte uicina. Dicã enĩ quid ſentiã. Puto etiã fortiorẽ eũ eſſe qui in ipſa morte eſt, quã qui circa mortẽ eſt. Mors enĩ admota, etiã imperitis animũ dedit, nõ uitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus iugulũ aduerſario præſtat, & errantẽ gladiũ ſibi attẽperat, At illa quæ in propinquo eſt, utique uentura, deſiderat lentã animi firmitatem, quæ eſt rarior, nec poteſt niſi à ſapiẽte præſtari. Libentiſſime itaque illũ audiebã quaſi ferentẽ de morte ſententiã, & qualis eſſet eius natura uelut propius inſpectæ indicantẽ. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, ſi quis reuixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus, acceſſus mortis quã perturbationẽ afferat. Optime hij tibi dicẽt qui ſecũdũ illã ſteterũt, qui ueniẽtẽ & uiderũt & receperũt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is, ait, tã ſtultũ eſſe qui mortẽ timeat, quã qui ſenectutẽ. Nam quemadmodũ ſenectus adoleſcentiã ſequit, ita mors ſenectutẽ. Viuere noluit, q mori nõ uult. Vita enĩ cum exceptione mortis †data eſt, ad hãc itur, quam ideo timere demẽtis eſt, quia certa expectant, dubia metuuntur. Mors neceſſitatẽ habet æquã & inuictam. Quis queri poteſt in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? Prima enim pars æquitatis eſt æqualitas. Sed nũc ſuperuacuũ eſt naturæ cauſam agere, quæ nõ aliã uoluit legẽ noſtrã eſſe quã ſuã. Quicquid cõpoſuit, reſoluit, & quicquid reſoluit cõponit iterũ. Iam uero ſi cui contigit ut illũ ſenectus leniter emitteret, nõ repente auulſum uitæ, ſed minutatim ſubductũ, nonne ille gratias agere dijs omnibus debet, quod ſatiatus ad requiẽ homini neceſſariã, laſſo gratam, perductus eſt? Vides quoſdam optantes mortem, & quidem magis quã rogari ſolet uita. Neſcio utros exiſtimẽ maiorẽ nobis animũ dare, qui depoſcunt mortẽ, an qui hilares eam† quietique operiuntur: qm̃ illud ex rabie interdũ ac repentina indignatione

al. diducitur

al. deſiderium

al. donata

al. lætique

ſit,

fit;hæc ex iudicio certa tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus, mortem ue-nientē nemo hilaris excipit,niſi qui ſe ad illam diu cōpoſuerat.Fateor ergo ad hominē mihi carū, ex pluribus me cauſis frequentius ueniſſe, ut ſcirem an illū toties eundē in-uenirem,nunquid cum corporis uiribus minueretur animi uigor,qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia,cum ſeptimo ſpacio palmæ ap-propinquant.Dicebat quidē ille Epicuri præceptis obſequens , primū ſperare ſe nullū dolorem eſſe in illo extremo anhelitu,ſi tamen eſſet,haberet aliquātulum in ipſa breui tate ſolatij.Nullū enim dolorē longū eſſe qui magnus eſt. Cæterū ſuccurſurū ſibi etiā in ipſa diſtractione animæ corporiſq́;,ſi cum cruciatu id fieret, poſt illū dolorē , ſe do-lere nō poſſe. Non dubitare aūt ſe quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna ui diſtraheretᷣ à corpore.Ignis qui ualentē materiā occupauit,aqua & interdū ruina ex tinguendus eſt.Ille qui alimētis deficitur,ſua ſpōte ſubſidit.Libēter hæc mi Lucili au-dio nō tanq́; noua,ſed tanq́; in rem præſentē perductus. Quid ergo?nō multos ſpecta ui abrumpentes uitā?imò uero uidi,Sed plus momenti apud me habent,qui ad mortē ueniunt ſine odio uitæ,& admittunt illā,nō attrahunt. Illud quidem aiebat tormentū, noſtra nos ſentire opera, qđ tunc trepidamus cum prope à nobis eſſe credimus mor-tem.A quo enim prope nō eſt,parata omnibus locis,omnibuſq́; momētis? Sed conſi-deremus,inquit , tunc cū aliqua cauſa moriendi uidetᷣ accedere , quāto aliæ propiores ſint quæ nō timentᷣ.Hoſtis alicui mortē minabatᷣ,hāc cruditas occupauit. Si diſtingue re uoluerimus cauſas metus noſtri,inueniemus alias uideri.Non mortē timemus , ſed cogitationē mortis,ab ipſa eñ ſemꝑ tantundē abſumus.Ita ſi timēda mors eſt, ſemꝑ ti mēda eſt.Qđ eñ tēpus morti exemptū eſt?Sed uereri debeo , ne tā lōgas epiſtolas pe ius q̃ mortē oderis,itaq́; finē faciā. Tu tñ mortē ut nunq́; timeas,ſemꝑ cogita. Vale. 2

EPIST.XXXI.De aſſentatione ſeu adulatione uitanda,& de con-temptu laboris,& excellentia uirtutis & animi.

AGnoſco Luciliū meū,incipit quem promiſerat exhibere . Sequere illum impetū animi,quo ad optima quæq́; calcatis popularibus bonis,ibas.Non deſidero ma-iorem melioremq́; te fieri q̃ moliebaris.Fundamenta tua multum loci occupauerunt, Tātum effice quantū conatus es,& illa quæ tecum in animo tuliſti tracta. Ad ſummā, ſapiens eris,ſi clauſeris aures,quibus ceram parū eſt obdere.Firmiori ſpiſſamēto opus eſt,quàm uſum in ſocijs Vlyſſem ferunt.Illa uox quæ timebatᷣ erat blanda,non tamen publica.At hæc quæ timēda eſt,nō ex uno ſcopulo,ſed ex omni parte terrarū circum-ſonat.Præteruehere itaq́; nō unū locū inſidioſa uoluptate ſuſpectū , ſed omnes urbes, ſurdū te amātiſſimis præſta.Bono animo male precantᷣ.Et ſi uis eſſe felix,deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantᷣ eueniat.Nō ſunt iſta bona quæ in te iſti uolūt cōgeri , unū bonū eſt,qđ beatæ uitæ cauſa,& firmamentū eſt,ſibi fidere. Hoc aūt cōtingere nō po teſt,niſi cōtēptus eſt labor,& in eorū numero habitus,quæ neq́; bona ſunt,neq́; mala. Fieri eñ nō poteſt,ut una res modo mala ſit,modo bona,modo leuis & perferēda,mo do expaueſcēda.Labor bonū nō eſt.Quid ergo eſt bonū?Laboris cōtēptio. Itaq́; inua nū operoſos culpauerim,rurſus ad honeſta nitētes quāto magis incubuerint,minuſq́; ſibi uicia reſpirare permiſerint,admirabor & clamabo,tāto melior ſurge,& reſpira, & 5 cliuū iſtū(uno ſi potes ſpiritu)exupera.Generoſos aĩos labor nutrit. Non eſt ergo qđ ex illo ueteri uoto parentū tuorū eligas,quid cōtingere tibi uelis , qđ optes, & in totū iam per maxima acto uiro turpe eſt,& nūc deos fatigare . Quid uotis opus eſt?Fac te ipſe felicē,facies aūt,ſi intellexeris bona eſſe q̄bus admixta eſt uirtus,turpia,q̄bus ma-licia cõiūcta eſt.Quēadmodū ſine mixtura lucis nihil ſplendidū eſt , nihil atrū, niſi qđ tenebras habet,aut aliquid in ſe traxit obſcuri : quēadmodū ſine adiutorio ignis , nihil calidū eſt,nihil ſine aëre frigidū : ita honeſta & turpia uirtutis & maliciæ ſocietas effi-cit.Quid ergo eſt bonū?rerū ſcientia. Quid malū eſt?rerū imperitia. Ille prudens atq́; artifex ꝓ tēpore quæq́; repellet aut eliget . Sed nec quæ repellit timet , nec miratᷣ quæ eligit,ſi modo magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi ueto, laborē ſi nō recuſes,parū eſt poſſe.Quis ergo,inq̄s,labor friuolus & ſuperuacuus eſt? In quē humiles cauſæ uocauerint,nō eſt malus,nō magis q̃ ille q̄ pulchris rebus impēditᷣ: q̄m

animi

animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit, quid ceſſas? Non eſt uiri timere ſudorē. Huic & illud accedat, ut pfecta uirtus ſit æqualitas, ac tenor uitæ per omnia conſonans ſibi, quod non poteſt eſſe niſi rerum ſcientia cōtingat & ars, per quam diuina & humana noſcātur. Hoc eſt ſummum bonum, quod ſi occupas, incipis deorum eſſe ſocius non ſupplex. Quomodo, inquis, iſtò peruenitur? Non per
4 Apenninū Graium ue montem, nec per deſerta Candauiæ, nec Sirtes tibi, nec Scylla, aut Charybdis adeundæ ſunt, quæ tamen oīa tranſiſti procuratiūculæ precio. Tutū iter eſt, iucūdum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, pār deo ſurges, Parem autem deo pecunia nō faciet. Deus nihil habet. Prætexta nō faciet. Deus nudus eſt. Fama nō faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia. Nemo nouit deum, multi de illo male exiſtimant & impune. Non turba ſeruorum, lecticā tuam per itinera urbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentiſſimusq; ipſe uehit omnia. Ne forma quidem, & uires †bonum te facere poſſunt, nihil horum non patitur uetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiat indies deterius, cui non poſſit obſtari, quo non melius poſſit optari. Quid hoc eſt? animus ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud uoces hunc, q̄ deum in humano corpore hoſpitē? Hic animus tam in equitem Romanum, quàm in libertinum, quàm in ſeruum poteſt cadere Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subſilire in cœlum, ex angulo licet. Exurge modo, & te quoque dignum finge deo; finges autē, non auro, non argento. Non poteſt ex hac materia imago deo exprimi ſimilis. Cogita illos cum propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

al. beatum

EPIST. XXXII. Commendat ſeceſſum à turba, & ammonet huius uitæ curſum percurrendum eſſe.

INquiro à te & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione ueniunt, quid agas, ubi, & cum quibus moreris. Verba dare non potes, tecum ſum. Sic uiue tanquam quid facias auditurus ſim, imò tāquam uiſurus. Quæris quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? Quod nihil audio, qđ pleriq; ex his quos interrogo neſciunt, quid agas. Hoc eſt ſalutare, nō conuerſari cum diſſimilibus, & diuerſa cupientibus: habeo quidē fiduciam non poſſe te torqueri, manſurumq; in propoſito etiam ſi ſolicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? nō timeo ne immutent te, timeo ne impediant, Multum autem nocet, & qui moratur, utiq; in tanta breuitate uitæ, quam breuiorem incōſtantia facimus, aliud eius ſubinde atq; aliud faciētes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili chariſſime & cogita, quātum celeritati additurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicaueris, ac fugientium premere ueſtigia. Fit hoc, premeris, accelera, & euade, perduc te in tutū, & ſubinde conſidera, quàm pulchra res ſit conſummare uitam ante mortem, deinde expectare ſecurū reliquam temporis ſui partem, nihil ſibi in poſſeſſione beatæ uitæ poſitū, quæ beatior non fit, ſi longior. O quando uidebis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusq; eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate. Vis ſcire quid ſit quod faciat homines auidos futuri? Nemo ſibi contigit. Optauerunt itaq; tibi alia parentes tui, ſed ego tibi contrà, omnium tibi eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent, Quicquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, ut uagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: ut placeat ſibi, & intellectis ueris bonis quæ ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exautoratus ac liber, qui uiuit uita peracta. Vale.

Simul pro ſimul ac

EPIST. XXXIII. Quomodo omnia philoſophiæ uerba pondus habent, & quàm turpe ſit ſemper ex commentario ſapere.

DEſideras his quoq; epiſtolis ſicut prioribus, aſcribi aliquas uoces noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati, totus contextus illorum uirilis eſt. Inæqualitatem ſcias eſſe, ubi quæ eminent notabilia ſunt. Non eſt admirationi una arbor, ubi in eādē altitudinē tota ſylua ſurrexit. Eiuſmodi uocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ, Itaq; nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes, publicæ ſunt, & maxime noſtræ.

ſtræ. Sed in illo magis annotatur, quia raræ interim interueniunt, quia inſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine molliciem profeſſo. Ita enim pleriq; iudicãt. Apud me uero Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, et ad bellum prompta mens, tam in Perſas quàm in alte cinctos cadit. Nõ eſt ergo quod exigas excerpta & repetita. Cõtinuũ eſt apud noſtros, quicquid apud alios excerpit. Nõ habemus itaq; iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpẽſa ſunt. Ipſis permittimus unde uelint ſumere exemplaria. Putas nos uelle ſingulares ſententias ex turba ſeparare? Cui illas aſſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſſidonio? Nõ ſumus ſub rege, ſibi quiſque ſe uendicat: apud iſtos quicquid dicit Hermacus, quicquid Metrodorus, ad unum refertur. Omnia quæ quiſquam in illo contubernio locutus eſt, unius ductu & auſpicijs dicta ſunt. Nõ poſſumus, inquam, ex tanta rerum æqualium copia, licet tentemus aliquid educere. Pauperis eſt numerare pecus. Quocunq; miſeris oculum, id tibi occurret quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorũ uirorum. Tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per liniamenta ſua ingenij opus nectit, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine conſideres. Non eſt formoſa mulier, cuius crus laudatur aut brachium, ſed illa cuius uniuerſa facies admirationem ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris, non tam†mendice tecum agam, ſed plena manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim iacentium. Sumenda erunt non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluũt perpetua, & inter ſe connexa ſunt. Nec dubito quin multum conferant, rudibus adhuc & extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideo pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci Chrias uocant, quia complecti eas puerilis animus poteſt, qui plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis uocibus, & memoria ſtare. Sibi iam innitatur, dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutem ex commentario ſapere. Hoc Zenon dixit. Tu quid? Hoc Cleanthes, tu quid? quouſq; ſub alio moueris? Et impera & dic, quod memoriæ tradatur, aliquid & de tuo profer. Omnes itaq; iſtos nunquã autores, ſemper interpretes, ſub aliena umbra latentes, nihil puto habere generoſi, nunquam auſos aliquãdo facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerũt. Aliud eſt meminiſſe, aliud ſcire. Meminiſſe eſt rem cõmiſſam memoriæ cuſtodire. At contra ſcire, eſt & ſua facere queq;, nec ab exemplari pendere, & toties ad magiſtrum reſpicere, hoc dicit Zenon, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te & librum, quouſq; diſces? iam & præcipe. Quid eſt quare audiam quod legere poſſum? Multum, inquit, uiua uox facit. Non quidem hæc quæ alienis uerbis commendatur, & actuarij uice fungitur. Adijce nunc, quod iſti qui nunquam tutelæ ſuæ fiunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo nõ à priore deſciuit, deinde in ea re ſequuntur quæ adhuc quæritur. Nunquam autem inueniet ſi contenti fuerimus inuentis. Præterea qui aliud ſequitur, nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum ueſtigia? Ego uero utar uia ueteri, ſed ſi priorem planioremq; inuenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, nõ domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus ueritas, nondum eſt occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum eſt. Vale.

aliter, modice — *Plena manu* — χρείας — *Viua uox*

EPIST. XXXIIII. Quomodo magiſtrum delectat profectus diſcipuli, & quod magna pars bonitatis eſt uelle fieri bonum.

CReſco, & exulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis intelligo quantum te ipſe (nam turbã olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum producta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit uoluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur, quàm ut adoleſcentiam illius ſuam iudicet, quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerũt, adulta ſubito uident? Aſſero te mihi, meum opus es. Ego cum uidiſſem indolem tuã, inieci manũ, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui,

Currentem hortor & nũc idem facio. Sed iam currentẽ hortor, & inuicem hortantẽ. Quid aliud, inquis, adhuc uolo? In hoc plurimũ eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidiũ occupare dicuntur, ita res animo cõſtat. Itaq; pars magna bonitatis eſt, uelle fieri bonũ. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla uis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris ut omnia facta dictaq; tua inter ſe congruant, ac reſpondeant ſibi & una forma percuſſa ſint. Non eſt huius animus in recto, cuius acta diſcordant. Vale.

EPIST. XXXV. De differentia amicitiæ, & amoris, & animi conſtantis.

CVm te tam obnixe rogo ut ſtudeas, meũ negociũ ago, habere amicũ uolo, quod contingere mihi (niſi pergas excolere te ut cœpiſti) nõ poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? imò diſſimilia. Qui amicus eſt, amat, qui amat, non utiq; amicus eſt. Itaq; amicitia ſemper prodeſt. Amor etiã aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare diſcas. Feſtina ergo dum mihi proficis, nec iſtuc alteri didiceris. Ego quidẽ percipio iam fructũ, cum mihi fingo uno nos animo futuros, & quicquid ætati meæ uigoris abſceſſit, id ad me ex tua, quanquã nõ multũ abeſt, rediturum. Si tamen re quoq; ipſa lætus eſſe uolo, uenit ad nos ex his quos amamus etiam abſentibus gaudiũ, ſed id leue & euanidum. Conſpectus, & præſentia, & conuerſatio aliquid habet uiuæ uoluptatis, utiq; ſi non tantũ quem uelis, ſed qualem uelis uideas. Affer itaq; te mihi ingens munus, & quo magis inſtes, cogita me ſenẽ eſſe, te mortalẽ. Propterea ad me, ſed ad te prius profice, & ante omnia hoc cura, ut conſtes tibi. Quoties experiri uoles, an aliquid actum ſit, obſerua an eadem uelis hodie quæ heri. Mutatio uoluntatis indicat animum natare aliubi, atq; aliubi apparere, prout tulit uentus. Non uagatur quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfecte cõtingit, aliquatenus & proficienti prouectoq;. Quid ergo intereſt? Hic cõmouetur quidem non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat, ille nec cõmouetur quidem. Vale.

EPIST. XXXVI. De inquietæ felicitatis horriditate, & quod propria animi meditatio ſit contemptus mortis.

AMicum tuum hortare, ut iſtos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod umbram & ocium petierit, quod dignitatẽ ſuam deſtituerit, & cum plus conſequi poſſet, prætulerit quietẽ omnibus. Quàm utiliter negocium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtentet. Hi quibus inuidetur, nõ deſinent tranſire. Alij elidentur, alij cadent. Res eſt inquieta felicitas. Ipſa ſe exagitat, mouet cerebrũ, non uno genere. Alios in aliud irritat, hos in potentiam, illos in luxuriã, hos inflat, illos mollit & totos reſoluit. At bene aliquis illam fert, ſic quomodo uinum. Itaq; non eſt quod tibi iſti perſuadeãt eum eſſe felicẽ, qui à multis obſidetur. Sic ad illũ quemadmodũ ad lacum cõcurritur, quem exhauriunt & turbant. Nugatorium & inertem uocant. Scis quoſdam peruerſe loqui, & ſignare contraria, felicem uocabant. Quid ergo? Erat? Ne illud quidem curo qđ quibuſdã nimis horridi animi uidet & tetrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentẽ triſtem, quàm hilarem & amabilẽ turbæ. Vinum enim fieri bonum quod recẽs durũ & aſperum uiſum eſt, non pati ætatẽ quod in dolio placuit. Sin eum triſtẽ appellent & inimicũ proceſſibus ſuis, bene ſe dabit in uetuſtate ipſa triſticia, perſeueret modo colere uirtutem, †perhibere liberalia ſtudia, nõ illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus tingendus eſt animus. Hoc eſt diſcẽdi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo nõ ſit diſcendum? Minime. Sed quemadmodũ omnibus annis, ſtudere honeſtum eſt, ita nõ omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt elementarius ſenex, Iuueni parãdum, ſeni utendum eſt. Facies ergo rem utiliſſimam tibi, ſi illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe expetenda tribuendaq; non dubie primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare q̃ accipere. Deniq; nihil illi iam liberũ eſt. Spopondit. Minus autẽ turpe eſt creditori, quàm ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſoluendũ, opus eſt negociãti nauigatione proſpera, agrum colenti ubertate eius quam colit terræ, & cœli fauore. Ille quod debet ſola poteſt uoluntate perſoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos diſponat, ut quàm tranquilliſſimus ille animus ad perfectum ueniat, qui nec ablatum ſibi quicquã ſentit, nec adiectũ, ſed in eodem habitu eſt, quocunq; res cadunt. Cui ſiue

al. perbibere
al. prendere

aggeruntur

aggeruntur uulgaria bona, ſupra res ſuas eminet, ſiue aliquid ex iſtis uel omnia caſus excuſſit, minor non fit. Si in Parthia natus eſſet, arcũ infans ſtatim tenderet. Si in Germania, protinus puer tenerum haſtile uibraret. Si auorum noſtrorũ temporibus fuiſſet, equitare & hoſtem cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſciplina gẽtis ſuæ ſuadet & imperat. Quid ergo? huic meditandum eſt, quod aduerſus omnia tela, quod aduerſus omne hoſtium genus bene facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in ſe aliquid terribile, ut & animos noſtros (quos in amorem ſui natura formauit) offendat, nemo dubitat: nec neceſſe eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodam uoluntario iremus, ſicut feruntur omnes ad conſeruationem ſui. Nemo diſcit, ut ſi neceſſe fuerit, æquo animo in roſa iaceat, ſed in hoc duratur, ut tormentis non ſubmittat fidẽ, ut ſi neceſſe fuerit, ſtans etiam aliquando ſaucius pro uallo peruigilet, & ne pilo quidẽ incumbat, quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod amminiculũ reclinatis. Mors nullũ habet incõmodum. Eſſe eñ debet aliquid cuius ſit incõmodũ. Quod ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorũ quæ ab oculis abeũt, & in rerum naturã, ex qua prodierunt ac mox proceſſura ſunt recondunt, conſumi: deſinunt iſta non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit uitam non eripit: ueniet iterum qui nos in lucẽ reponat dies, quam multi recuſarent, niſi oblitos reduceret. Sed poſtea diligentius docebo, omnia quæ uidentur perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire. Obſerua orbem rerum in ſe remeãtium, uidebis in hoc mundo nihil extingui, ſed uicibus deſcẽdere ac reſurgere. Aeſtas abit, ſed alter annus illã adducit: hyems cecidit, referẽt illam ſui mẽſes. Solem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarũ iſte diſcurſus quicquid præterierit repetit, pars cœli leuat̃ aſſidue, pars mergitur. Deniq; finem faciam, ſi hoc unum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem. Et eſſe turpiſſimum ſi eam ſecuritatem nobis ratio non præſtat, ad quam ſtulticia perducit. Vale.

EPIST. XXXVII. De duplice magnanimitate, & quomodo ad ueram libertatem philoſophia perducat.

QVod maximum uinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti uirum bonũ. Sacramento ligatus es. Deridebit ſi quis tibi dixerit, mollẽ eſſe militiam & facilẽ. Nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi huius & illius turpiſſimi, autoramenti uerba ſunt, uri, uinciri, ferroq; necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibũt quæ per ſanguinem reddant, cauetur ut iſta uel inuiti patiantur, à te, ut uolens libensq; patiaris. Illis licet arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare. Tu neq; ſubmittes, nec uitã rogabis. Recto tibi inuictoq; moriẽdum eſt. Quid porro prodeſt paucos dies, aut annos lucrifacere? Sine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediã? Effugere nõ potes neceſſitates, potes uincere. Fiat uia, & hanc tibi uiam dabit philoſophia: ad hanc te confer, ſi uis ſaluus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus. Deniq; ſi uis eſſe (quod eſt maximũ) liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtulticia abiecta, ſordida, ſeruilis, multis affectibus & ſæuiſſimis ſubiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis uicibus imperantes, interdum pariter, dimittit à te ſapientia, quæ ſola libertas eſt. Vna ad hanc fert uia, & quidẽ recta. Non aberrabis, uade certo gradu. Si uis tibi omnia ſubijcere, te ſubijce rationi, multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illa diſces quid, & quemadmodum aggredi debeas, non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod uult cœperit uelle. Nõ conſilio adductus ullo, ſed impetu impactus eſt. Non minus ſæpe fortuna in nos incurrit, quã nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri, & ſubito in medio turbine rerum ſtupentem quærere, huc ego quemadmodum ueni? Vale.

EPIST. XXXVIII. De utilitate familiaritatis breuis & inelaborati ſermonis.

MErito exigis ut hoc inter nos epiſtolarum commerciũ frequentemus. Plurimũ proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt. Conſilium nemo clare dat. Aliquando utẽdum eſt & illis (ut ita dicam) concionibus, ubi qui dubitat, impellendus eſt. Vbi uero non hoc agendum eſt, ut uelit diſcere, ſed ut diſcat, ad hæc ſubmiſſiora uerba ueniendũ eſt. Facilius intrãt, ſed hæ-

rent, Nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt, quod quamuis ſit exiguum, cum occupauit idoneum locum, uires ſuas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit ratio, non late patet, ſi aſpicias, in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur, ſed ſi illa animus bene exceperit, conualeſcunt & exurgunt. Eadem eſt, inquam, præceptorum conditio quæ ſeminum. Multum efficiunt, & ſi anguſta ſunt, tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa & in ſe trahat. Multa inuicẽ & ipſa generabit, & plus reddet, quàm acceperit. Vale.

EPIST. XXXIX De differentia ordinariæ orationis & breuiarij, & quod ſit propriũ generoſi animi ad excelſa citari, & quatinus ſuperfluitas noceat.

COmmentarios quos deſideras diligẽter ornatos, & in anguſtum coactos, ego uero componam, ſed uide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc uulgo breuiarium dicitur. Olim cũ latine loqueremur, ſummariũ uocabatur. Illa res diſcẽti magis neceſſaria eſt, hæc ſciẽti. Illa enim docet, hæc ammonet. Sed utriuſq; rei tibi copiam faciam. Tu à me non eſt quod illum aut illum exigas. Qui noto rem dat, ignotus eſt. Scribã ergo quod uis, ſed meo more, Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum. Hæc ipſa res expergiſci te coget. Si uideris quàm multi tibi laborauerint, cõcupiſces & ipſe ex illis unus eſſe. Habet enim hoc in ſe generoſus animus, quod cõcitatur ad honeſta, Neminem excelſi ingenij uirum humilia delectant & ſordida, magnarum rerum ſpecies ad ſe uocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, iacere ac deprimi non poteſt, non magis quàm quieſcere: ita noſter animus in motu eſt, eo mobilior & actuoſior, quo uehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit. Ponet ſe extra ius ditionemq; fortunæ, Secunda temperabit, aduerſa comminuet, & alijs admiranda deſpiciet. Magni animi eſt magna cõtemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim utilia uitaliaq; ſunt, at hæc eo quo ſuperfluunt nocẽt, Sic ſegetem nimia ſternit ubertas, ſic rami onere franguntur, Sic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas. Idem animis quoq; euenit, quos immoderata felicitas rumpit, qua non tantum in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam † uertuntur. Quis hoſtis in quenquam tam cõtumelioſus fuit, quàm in quoſdam uoluptates ſuæ ſunt, quorum impotentiæ atq; inſanæ libidini ob hoc unum poſſis ignoſcere, quod quæ fecere patiuntur? Nec immerito hic illos furor uexat. Neceſſe eſt enim in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſilijt. Ille enim habet ſuum finem, inania & ex libidine orta ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur utilitas, ſupuacua quo redigis? Voluptatibus utiq; ſe immergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere nõ poſſunt, & ob hoc miſerrimi ſunt, quod eò peruenerunt, ut illis quæ ſuperuacua fuerant, facta ſint neceſſaria. Seruiunt utiq; uoluptatibus ſuis non fruuntur, & mala ſua (quod malorum ultimum eſt) amãt. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, ubi turpia non ſolum delectant, ſed etiã placent: & deſinit eſſe remedio locus, ubi quæ fuerant uitia, mores ſunt. Vale.

al. utuntur

al. itaq;

EPIST. XL. Docet pronuntiationem moderandam, & exemplo maxime Ciceronis iubet eſſe tardiloquum.

QVod frequenter mihi ſcribis, gratias ago. Nam quo uno modo potes, te mihi oſtendis. Nunq; epiſtolam tuam accipio, ut non protinus unà ſimus, Si imagines nobis amicorum abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant & deſiderium abſentiæ, falſo atq; inani ſolatio leuant: quanto iocundiores ſunt litteræ, quæ uera amici abſentis ueſtigia, ueras notas afferunt? Nam quod in conſpectu dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat agnoſcere. Audiſſe te ſcribis Serapionem philoſophum, cum iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu uerba conuoluere, quæ non effundit unà, ſed premit & urget. Plura enim ueniunt, quàm quibus uox una ſufficiat: hoc non probo in philoſopho, cuius pronuntiatio quoque ſicut uita debet eſſe compoſita. Nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaq; oratio illa apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem niuis ſuperueniens, oratori data eſt, lenis & melle dulcior ſeni profluit. Sic itaq; habe ut iſtam uim dicendi rapidam, atq; abundantem, aptiorem eſſe circulanti iudices quàm agenti rem magnam ac ſeriam,

riam,docentiꝗ. Aeque ſtillare illam nolo, quàm currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoꝗ inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, tedio interruptæ tarditatis. Facilius tamen inſidit quod expectatur, quam quod præteruolat. Denique tradere homines diſcipulis præcepta dicuntur. Non traditur quod fugit. Adijce nũc quod quæ ueritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſimplex. Hæc popularis nihil habet ueri, mouere uult turbam, & inconſultas aures impetu rapere, tractandam ſe non præbet, aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi nõ poteſt? Quid quod hæc oratio quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet? Remedia non proſunt, niſi immorentur. Multũ præterea habet inanitatis & uani, plus ſonat quàm ualet. Lenienda ſunt quæ me exterrent, compeſcenda quæ irritant, diſcutienda quæ fallunt, Inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? Quis medicus ægros in tranſitu curat? Quid quod ne uoluptatem quidem ullam habet, talis uerborum ſine delectu ruentium ſtrepitus? Sed ut plæraꝗ quæ fieri poſſe non crederes, cognouiſſe ſatis eſt, ſic iſtos qui uerba exercuerunt abunde eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid imitari uelit, quid de eorũ animo iudicet, quorum oratio perturbata & †immiſſa eſt, nec poteſt reprimi? Quemadmodum per procliue currentium, non ubi uiſum eſt gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit, ac longius quàm uoluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiæ, quæ ponere debet uerba nõ proijcere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quid ni? ſed ſalua dignitate morum, quam uiolenta iſta & nimia uis exuit. Habeat uires magnas, moderatas tamen, perẽnis ſit unda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicẽdi uelocitatem, irreuocabilem, ac ſine lege uadentem. Quemadmodum enim iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoꝗ cum illum aut oſtentatio abſtulerit, aut affectus impetus ſui, tantum feſtinet atꝗ ingerat, quantum aures pati poſſunt. Recte ergo facies, ſi non uideris iſtos, qui quantum dicant, non quemadmodum quærunt, & ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt, uel iuxta Publium Viniciũ dicere, qui cum quæreret quomodo Publius Vinicius diceret, Aſellius ait, tractim. Nam Geminus Varius ait, quomodo iſtum diſertum dicatis, neſcio, tria uerba nõ poteſt iungere. Quid ni malis tu ſic dicere quomodo Vinicius? Aliquis tam inſulſus interuenerit, qui illi ſingula uerba uellenti, tanquam dictaret non diceret, ait, Dic uel nunquam dicas. Namꝗ Echeri curſum ſuis temporibus oratoris celeberrimi, longe abeſſe ab homine ſano uolo. Nunquam dubitauit, nunquam intermiſit, ſemel incipiebat, ſemel deſinebat, quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiam cum ſcribimus interpungere conſueuimus. Cicero quoꝗ noſter (à quo Romana eloquentia exiliuit) gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandũ. Fabianus uir egregius & uita & ſcientia, & (quod poſt iſta eſt) eloquentia quoꝗ, diſputabat expedite magis, quàm cõcitate, ut poſſes dicere facilitatem eſſe illam non celeritatem. Hanc ego in uiro ſapiente recipio, non exigo, ut oratio eius ſine impedimento exeat, proferatur tamen malo, quàm profluat. Eo autem magis te deterreo ab iſto morbo, quod non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quàm ſi te pudere deſierit. Perfrices frontem oportet, & ipſe te nõ audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret quæ reprehendere uelis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſalua uerecundia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana, & à rebus ſtudiũ transferendum eſt ad uerba. Hæc autem etiam ſi aderunt, & poterunt ſine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda ſunt. Nam quemadmodum ſapienti uiro inceſſus modeſtior conuenit, ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hæc erit, tardiloquum te eſſe iubeo. Vale.

forte, admiſſa

Perfrices frõtem

EPIST. XLI. Quomodo in uno quoꝗ bonorum uirorum deus habitat, & quod homo laudandus eſt, pro his quæ habet intus.

FAcis rem optimam, & tibi ſalutarẽ, ſi (ut ſcribis) perſeueras ire ad bonam mentẽ, & quàm ſtultum eſt optare, cum poſſis à te impetrare? Nõ ſunt ad cœlum eleuandæ manus, nec exorandus ædituus, ut nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſ

ſimus,admittat.Prope eſt à te deus,tecum eſt,intus eſt. Ita dico Lucili, ſacer intra nos ſpiritus ſedet,malorũ bonorumq́; noſtrorũ obſeruator & cuſtos,hic prout à nobis tractatus eſt,ita nos ipſe tractat. Bonus uir ſine deo nemo eſt.An poteſt aliquis ſupra fortunam niſi ab illo adiutus exurgere?Ille dat conſilia magnifica,& † recta.In unoquoq; uirorum bonorum quis deus, incertũ eſt,habitat tamen deus. Si tibi occurrit uetuſtis arboribus,& ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, & cõſpectum cœli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens,illa proceritas ſyluæ, & ſecretũ loci & admiratio umbræ,in aperto tam denſæ atq; cõtinuæ, fidem tibi numinis facit. Et ſi quis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit,non manufactus, ſed naturalibus cauſis in tãtam laxitatem excauatus, animum tuum quadam religionis ſuſpitione percutiet.Magnorum fluminum capita ueneramur, ſubita ex abdito uaſti amnis eruptio aras habet.Coluntur aquarum calentium fontes,& ſtagna quædam,uel opacitas, uel immenſa altitudo ſacrauit Si hominẽ uideris interritũ periculis, intactum cupiditatibus,inter aduerſa felicem,in medijs tempeſtatibus placidum,ex ſuperiore loco homines uidentem ,ex æquo deos,non ſubibit te ueneratio eius? Non dices, iſta res maior eſt altiorq́;,quàm ut credi ſimilis huic,in quo eſt,corpuſculo poſſit? Viſiſtuc diuina deſcendit,animum excellẽtem,moderatum,omnia tanquã minora tranſeuntẽ, quicquid timemus optamusq́; ridentẽ, cœleſtis potentia agitat. Nõ poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare.Itaq; maiore ſui parte illic eſt unde deſcendit. Quemadmodũ radij ſolis contingunt quidem terram,ſed ibi ſunt unde mittuntur:ſic animus magnus & ſacer,& in hoc demiſſus ut propius quidem diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum,ſed hæret origini ſuæ.Illinc pendet,illuc ſpectat ac nititur, noſtris tanquã melior intereſt.Quis eſt ergo hic animus? qui nullo bono niſi ſuo nitet. Quid eñ eſt ſtultius, quàm in homine aliena laudare? Quid eo dementius,qui ea miratur,quæ in aliũ protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorẽ equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba nitet,dum contrectatur,& ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus,aliter incultus,integri ſpiritus.Hic ſcilicet impetu acer,qualem illũ eſſe natura uoluit,ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt,non ſine timore aſpici,præfertur illi languido,& bracteato.Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat,ſi ipſa ad terram ,pondere eorũ quæ tulit,adminicula deducit. Num quis huic illã præferret uitẽ,cui aureæ uuæ, aurea folia dependent? Propria uirtus eſt in uite fertilitas. In homine quoq; id laudandũ eſt,quod ipſius eſt. Familiam pulchram habet, & domũ pulchram,multum ſerit,multum fœnerat,nihil horum in ipſo eſt,ſed circa ipſum. Lauda in ipſo,quod nec eripi poteſt,nec dari.Quod propriũ eſt hominis, quæris quid ſit? Animus,& ratio in animo perfecta.Rationale enim animal eſt homo. Conſummatur itaq; eius bonũ,ſi id adimpleuit cui naſcit̃.Quid eſt autẽ quod ab illo ratio hæc exigit? Rem facillimam,ſecundum naturam ſuam uiuere:ſed hanc difficilem facit communis inſania.In uitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad ſalutẽ reuocari poſſunt, quos nemo retinet,populus impellit? Vale.

al.erecta

EPIST.XLII. Vota eorum qui de potentibus male æſtimant, & de remedio contra damna bonorum fortuitorum.

IAm tibi iſte perſuaſit,ſe uirum bonũ eſſe. Atqui uir bonus tam cito nec fieri poteſt, nec intelligi.Scis quem nunc uirum bonum dicam,huius ſecundæ notæ.Nam ille alter fortaſſe tanquam phœnix ſemel anno quingẽteſimo naſcitur, nec eſt mirum ex interuallo magna generari.Mediocria & in turbã naſcentia, ſæpe fortuna producit,eximia uero,ipſa raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo quod profitet̃, & ſi ſciret quid eſſet uir bonus,nondum ſe eſſe crederet,fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At male exiſtimat de malis. Hoc etiã mali faciũt, nec ulla maior pœna nequitiæ eſt,quàm quod ſibi ac ſuis diſplicet.At odit eos,qui ſubita & magna potentia inſolenter utuntur.Idem faciet,cum idem poterit.Multorum quia imbecillia ſunt, latẽt uitia, non minus auſura cũ illis uires ſuæ placuerint,quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tuto ſerpens etiam peſtifera tractatur, dum riget frigore.Non deſunt tunc illi uenena, ſed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio,

ambitio, & luxuria, ut paria peſſimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Eadem uelle eos cognoſces, da poſſe quantum uolunt. Meminiſti cum quendam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, uolaticum eſſe ac leuem, & te non pedem eius tenere, ſed pennã. Mentitus ſum, pluma tenebatur, quam remiſit & fugit. Scis quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput ſuum caſura tentauerit. Non uidebat ſe per aliorũ pericula in ſuum ruere, non cogitabat quàm oneroſa eſſent quæ petebat, etiã ſi ſuperuacua nõ eſſent. Hoc itaq; in his quæ affectamus, atq; labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis cõmodi eſſe, aut plus incõmodi. Quædam ſuperuacua ſunt, quædam tanti nõ ſunt. Sed hæc non peruidemus, & gratuita nobis uidentur, quæ chariſſime conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat, quod ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniã ſoluimus, ea gratuita uocamus, pro quibus noſipſos impendimus: quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda, ſi amœnũ aliquod fructuoſum ue prædium, ad ea parati ſumus peruenire cum ſolicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, & libertatis & temporis. Adeo nihil eſt cuiq; ſe uilius. Idẽ itaq; in omnibus conſilijs rebusq; faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorẽ alicuius mercis acceſſimus, uideamus hoc quod concupiſcimus quanti deferatur. Sæpe maximum precium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quæ acquiſita acceptaq;, libertatẽ nobis extorſerunt. Noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc ergo tecum ipſe uerſa, non ſolum ubi de incremento agetur, ſed etiam de iactura. Hoc periturum eſt. Nempe aduẽticium fuit, tam facile ſine iſto uiues quàm uixiſti. Si diu illud habuiſti, perdidiſti poſtq; ſatiatus es. Si non diu, perdis antequã aſſueſcas. Pecuniã minorem habebis, nempe & moleſtiam: gratiã minorem, nempe & inuidiã. Circũſpice iſta quæ nos agunt in inſaniam, quæ cum plurimis lachrymis amittimus. Scies nõ damnũ in his moleſtũ eſſe, ſed opinionẽ damni. Nemo illa periſſe ſentit, ſed cogitat. Qui ſe habet, nihil perdidit. Sed quoto cuiq; habere ſe contigit? Vale.

qui ſe habet, nihil didit.

EPIST. XLIII. Quomodo comparationis modus ferè omnia magna facit, & minima, & quod praua uita quærit abſcondi à publico ſenſu.

QVomodo hoc ad me peruenerit quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimũ rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, ut poſſim excitare rumorem? Non eſt quod te ad hunc locum reſpiciens metiaris, ad iſtũ reſpice, in quo moraris. Quicquid inter uicina eminet, magnũ eſt illic ubi eminet. Nã magnitudo habet certum modum, cõparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna eſt, in mari paruula eſt. Gubernaculum quod naui alteri magnũ, alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouincia, licet cõtemnas ipſe te, magnus es. Quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, ſcitur. Eo tibi diligentius uiuendum eſt. Tunc felicem te eſſe iudica, cum poteris in publico uiuere, cum te parietẽs tui tegent, non abſcondent, quos plærunq; circundatos nobis iudicamus, nõ ut tutius uiuamus, ſed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æſtimes noſtros, uix quenquam inuenies, qui poſſit aperto oſtio uiuere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic uiuimus, ut deprehendi ſit, ſubito aſpici. Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum aureſq; uitare? Bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant. Si turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem. Vale.

EPIST. XLIIII. Quod quilibet poteſt fieri uere nobilis, ſi uelit. Et quod multi errant in optando uitam beatam.

ITerum tu mihi te puſillum facis, & dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius, deinde fortunam, cum poſſis te eximere uulgo, & ad felicitatẽ hominũ maximã emergere. Siquid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtẽma nõ inſpicit. Omnes ſi ad primam originem reuocentur, a dijs ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinẽ tua te perduxit† induſtria. At mehercules multis quatuordecim gradus ſunt clauſi. Nõ om̃es curia admittit. Caſtra quoq; quos ad laborẽ & periculũ recipiunt, faſtidioſe legunt. Bona mẽs omnibus patet, om̃es ad hoc ſumus nobiles. Nec reijcit quempiã philoſophia,

philoſophia ſtẽma inſpicit. al. cura Bona mens omnibu patet:

nec eligit,omnibus lucet.Patricius Socrates nõ fuit.Cleanthes aquam traxit, & rigan
do hortulo locauit manus.Platonem non accepit nobilem philoſophia,ſed fecit.Quid
eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? Omnes hi maiores tui ſunt, ſi te illis geris
dignũ.Geres autem,ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, à nullo te nobilitate ſuperari. O/
mnibus nobis totidem ante nos ſunt,nullius non origo ultra memoriã iacet. Plato ait,
Neminẽ regem non ex ſeruis eſſe oriundũ,neminem nõ ſeruũ ex regibus. Omnia iſta
Surſum deorſum longa uarietas miſcuit,& ſurſum deorſum fortuna uerſauit.Quis ergo generoſus? Ad
uirtutem bene à natura compoſitus.Hoc unum eſt intuendũ.Alioqui ſi ad uetera te re
uocas,nemo nõ inde eſt, ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu uſq; in hoc tempus
perduxit nos ex ſplendidis ſordidisq; alternata ſeries.Non facit nobilem,atrium plenũ
fumoſis imaginibus.Nemo in noſtram gloriã uixit, nec quod ante nos fuit noſtrũ eſt.
Animus facit nobilem,cui ex quacunq; conditione ſupra fortunam licet ſurgere.Puta
itaq; te non eſſe equitem Romanũ,ſed libertinum,potes hoc cõſequi, ut ſolus ſis liber
inter ingenuos.Quomodo inquis? Si mala bonaq; nõ populo autore diſtinxeris.Intu/
endum eſt,nõ unde ueniant, ſed quò eant. Si quid eſt quod beatã uitam poteſt facere,
id bonum eſt ſuo iure,deprauari enim in malũ non poteſt.Quid eſt ergo in quo errat?
Cum omnes beatam uitam optant,quod inſtrumenta eius pro ipſa habent,& illã dum
petunt,fugiunt.Nam cum ſumma beatæ uitæ ſit ſolida tranquillitas, & eius incõcuſſa
fiducia,ſolicitudins colligunt cauſas,& per inſidioſum iter uitæ non tantum ferunt ſar
cinas,ſed trahũt.Ita longius ab effectu eius quod petũt, ſemper abſcedunt,& quo plus
operæ impendunt,hoc ſe magis impediunt,& feruntur retro, quod euenit in labyrin/
tho properantibus,ipſa illos uelocitas implicat. Vale.

IN EPIST. LIB. QVARTVM ET QVINTVM

EPISTOLA XXIX.

1 Acerrime ridere,& acerrime tabere.Pro tabere quidam habebant,rabere,quidam rubere,qui
dam rabire.Pro rubere puto ſcribendum rudere. Luſit enim Seneca uocum affinitate, quæ eſt in
ridere & rudere. Rident qui gaudent,rudunt irati. Vnde illud Perſij, Pecuaria rudere dicas.

EPISTOLA XXX.

Inueniemus alias uideri. Conſentiebant exemplaria. Videtur aliquid deeſſe, niſi hoc ſentit,di/
2 ſcrimen non eſſe in re,ſed in opinione. EPIST. XXXI.
3 Quãto magis incubuerint, minuſq; ſibi uinci ac ſtrigare permiſerint. Ita prior æditio. Alius ſic
habebat,magis incubuerint,minuſq; ſibi uicia conſurgere permiſerint. Quæ lectio placet,niſi qđ
obſtrepit pronomen,ſibi,pro ipſi poſitum. Quod tamen Seneca frequenter,durius uſurpat. Va/
riabat & aliter in alijs ſcripturis,ſed nihil ſatis fecit, Quidam habebant pro ſtrigare reſtrigare,opi
nor fuiſſe ſcriptum reſpirare.Nam mox acclamat,reſpira.
4 Graium montẽ.Graias alpes indicat. Quidam ſcholiaſtes hic aſcripſerat,Graium,id eſt,Græ
cum & adiecit montem Olympum ſignificari.

EPISTOLA XL.

5 Publium Vinicium dicere. Quidam habebant diſcere, ſed diſplicet. Videtur deeſſe præpoſitio,
juxta:niſi forte ſic locutus eſt Seneca,Publium dicere, quemadmodũ Vergilius dixit, uox non ſo
nat hominem. Deindeq; itaq; ſupereſt. EPIST. XLI.
6 Aliter leo aurata iuba innititur. Ita prior æditio.In alijs erat innititur, in alijs dimittitur.Forte
legendum erat nitet. Agit enim de decore natiuo.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIB. VI.

EPIST. XLV. De modo eligendi commentarios,de acie ingenij,non in uerbis,ſed in rebus exercenda, & quis ſit uere beatus.

Librorum iſtic inopiã eſſe quereris.Non refert ꝙ multos, ſed ꝙ bo
nos habeas.Lectio certa prodeſt,uaria delectat.Qui quò deſtina/
uit,peruenire uult,unam ſequatur uiã,non per multas uagetˀ. Nõ
ire iſtud,ſed errare eſt. Vellẽ,inquis, magis conſiliũ mihi ꝙ libros
dares.Ego uero quoſcunq; habeo mittere paratus ſum, & totum
al. impleturũ horreũ excutere,me quoq; iſtò ſi poſſem,trãsferrẽ, & niſi mature
te finẽ officij ſperarem† impetraturum, hanc ſenilẽ expeditionem
indixiſſem mihi; nec me Charybdis,& Scylla, & fabuloſum iſtud
fretum

fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, nō ſolū traieciſſem, dummodo te complecti poſſem, & præſens æſtimare quantum animo creuiſſes. Cæterum quod libros meos tibi mitti deſideras, non magis ideo me diſertum puto, quàm formoſum putarē, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe non iudicij, & ſi modo iudicij eſt, indulgētia tibi impoſuit. Sed qualeſcūq; ſunt, tu illos ſic lege, tanquam uerū quæram adhuc, non ſciam, & contumaciter quæram. Nō enim me cuiquā mancipaui, nullius nomen fero, multum magnorum uirorum iudicio credo, aliquid & meo uendico. Nam illi quoq; non inuenta, ſed quærenda nobis reliquerunt, & inueniſſent forſitan neceſſaria, niſi & ſuperflua quæſiſſent. Multum illis temporis uerborum cauillatio eripuit, & captioſæ diſputationes, quæ acumen irritum exercēt. Nectimus nodos, & ambiguam ſignificationem uerbis alligamus, deinde diſſoluimus, ac tantū nobis uacat, iam uiuere, iam mori ſcimus. Tota illò mente pergendum eſt, ubi prouideri debet, ne res nos nō uerba decipiant. Quid mihi uocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo unquam niſi† qui diſputat captus eſt? Res fallunt, illas diſcerne. Pro bonis mala ample al. dum
ctimur. Optamus contra id quod optauimus, pugnant uota noſtra cum uotis, conſilia cum conſilijs. Adulatio quàm ſimilis eſt amicitiæ? Non imitatur tantum illam, ſed uincit & præterit, apertis ac propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima deſcēdit, eo ipſo gratioſa quo lædit. Doce quemadmodū hanc ſimilitudinem dinoſcere poſſim: uenit ad me pro amico blandus inimicus, uitia nobis ſub uirtutum nomine obrepunt. Temeritas ſub titulo fortitudinis latet. Moderatio uocat̄ ignauia, pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur, his certas notas imprime. Cæterum qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, ut frontem ſuam tentet, nec rurſus tam ineptus aut hebes, ut non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. Sic iſta ſine noxa decipiunt, quomodo præſtigiatorū acetabula & calculi, in quibus me fallacia ipſa delectat. Effice ut quomodo fiat intelligā, perdidi uſum. Idem de iſtis captionibus dico, quo enim nomine potius ſophiſmata appellem? nec ignorantii nocent, nec ſcientem iuuant. Si uis utiq; uerborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum eſſe, quem uulgus appellat, ad quem pecunia magna cōfluxit, ſed illum cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, & mirabilia calcātem. Qui neminem uidet, cum quo ſe commutatum uelit, Qui hominem ea ſola parte æſtimat, qua homo eſt, Qui natura magiſtra utitur, ad illius leges componitur, ſic uiuit, quomodo illa præſcripſit: cui bona ſua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus iudicij, inconcuſſus, intrepidus: quem aliqua uis mouet, nulla perturbat, quem fortuna cum in eum quod habuit telum nocentiſſimum ui maxima intorſit, pungit, non uulnerat, & hoc raro. Nam cætera eius tela (quibus genus humanum debellatur) grandinis more diſſultant, quæ incuſſa tectis, ſine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac ſoluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipſe pſeudomenon appellas, de quo tantum i. mentientem
librorum compoſitum eſt? Ecce tota mihi uita mentitur, hanc coargue, hanc ad uerū (ſi acutus es) redige. Neceſſaria iudicat, quorum magna pars ſuperuacua eſt, etiā quæ nō eſt ſuperuacua, nihil in ſe momenti habet in hoc, ut poſſit fortunatū beatumq; præſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſiquid neceſſarium eſt. At proijcimus bonū, ſi hoc nomen pani aut polētæ damus, & cæteris ſine quibus uita non ducitur. Quod bonum eſt, utiq; neceſſarium eſt, quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt, quoniā quædā neceſſaria ſunt, eadē uiliſſima. Nemo uſq; eò dignitatē boni ignorat, ut illud ad hæc in diem utilia demittat. Quid ergo? non eò potius curā transferes, ut oſtendas omnibus magno temporis impendio quæri ſuperuacua, & multos tranſiſſe uitā, dum uitæ inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos, & cōſidera uniuerſos, nullius nō uita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? Infinitum, nō enim uiuunt, ſed uicturi ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos uita præcurreret: nūc uero cunctantes quaſi aliena tranſcurrit, & ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modū excedam, quæ nō debet ſiniſtram manū legentis implere, in aliū diem hāc litē cum dialecticis differā, nimiū ſubtilibus, & hoc ſolū curantibus, nō & hoc. Vale.

Epiſt.

EPIST. XLVI. Laudat uoluminis ſibi miſſi dulcedinem, ubi docet, quod in dictando fertilis eligenda eſt materia.

LIbrum tuum quem mihi promiſeras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantum deguſtare uolui. Deinde blanditus eſt ipſe, ut procederẽ longius, qui quàm diſertus fuerit ex hoc intelligas licet, leuis mihi uiſus eſt, cum eſſet, nec mei, nec tui tẽporis, ſed qui primo aſpectu, aut Titi Liuij, aut Epicuri poſſet uideri: tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, ut illum ſine ulla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur, tamen exhauſi totum. Non tantũ delectatus, ſed gauiſus ſum. Quid ingenij iſte habuit, quid animi dicerem, quid impetus, ſi interquieuiſſet, ſi interuallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, cõpoſitio
1 uirilis & ſancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lene. Grandis erectus es, hoc te uolo tenere, ſic ire. Fecit aliquid & materia. Ideo eligenda eſt fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura ſcribam, cum illum retractauero, nunc uero parum mihi ſedet iudicium, tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quod uerearis, uerum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quiſquam tibi tam longe mentiatur, niſi quod etiam ubi cauſa ſublata eſt, mentimur & conſuetudinis cauſa. Vale.

EPIST. XLVII. De familiaritate habenda cum ſeruis, & ipſos diligendos eſſe.

LIbẽter ex his qui ad te ueniũt cognoui, familiariter te cum ſeruis tuis uiuere: hoc prudentiã tuam, hoc eruditionẽ decet. Serui ſunt? imò homines. Serui ſunt? imò contubernales. Serui ſunt? imò humiles amici. Serui ſunt? imò conſerui, ſi cogitaueris tantundem in utroſq; licere fortunæ. Itaq; rideo iſtos, qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare. Quare? niſi quia ſuperbiſſima cõſuetudo †cœnantẽ dominum ſtantiũ ſeruorũ turba circũdedit? Eſt ille, plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat diſtentum uentrẽ, ac deſuetum iam uentris officio, ut maiore opera omnia egerat ꝙ ingeſſit. At infelicibus ſeruis mouere labra, ne in hoc quidẽ, ut loquanť, licet: uirga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem uerberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamenta, ſingultus: magno malo ulla uoce interpellatum ſilentium luitur, nocte tota ieiuni, mutiq; perſtant. Sic fit ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus nõ tantum corã dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorũ os nõ conſuebať, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens, in caput ſuũ auertere. In conuiuijs loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbium iactatur, Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos. Nõ habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, qđ nec tanꝙ hominibus qdẽ, ſed tanꝙ iumentis abutimur: qui cum ad cœnandũ diſcumbimus, alius ſputa detergit, alius reliquias temulentorũ ſubditus colligit, alius precioſas aues ſcindit per pectus, &
2 clunes certis ductibus circumferens erudita manu fruſta excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit, ut altilia decẽter ſecet, niſi quod miſerior eſt, qui hoc uoluptatis cauſa docet, quàm qui neceſſitatis diſcit. Alius uini miniſter in muliebrem modũ ornatus, cũ ætate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. Iamq; militaris habitus glaber †reſtrictis pilis, aut penitus euulſis, tota nocte peruigilat, quam inter ebrietatẽ domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo uir, & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum †cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix & expectat, quos adulatio, & intẽperantia, aut gulæ, aut linguæ reuocet in craſtinũ. Adijce obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt, qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cũ his cœnare nõ ſuſtinet, & maieſtatis ſuæ diminutionẽ putat, ad eandem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dij melius, quod ex iſtis dominos habẽt. Stare ante limen Caliſti, dominum ſuum uidi, & eum qui illi impegerat titulũ, qui inter ridicula mancipia produxerat, alijs intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus. Ille in primam decuriam deiectus, in qua uocem pręco experitur, & ipſe illum inuicem apologauit, & ipſe non iudicauit domo ſua dignum. Dominus Caliſtũ uendidit, ſed domino quammulta Caliſtus. Vis tu cogitare iſtum, quem ſeruum tuum uocas, ex hiſdem ſeminibus ortum, eodem

Marginal notes:
al. cœnanti domino
Quot ſeruos habemus, totidẽ habemus hoſtes
al. retritis
aliter, cura
forte, ablegauit

eodem frui cœlo,æque ſpirare,æque uiuere,æque mori? Tu tam illum ingenuũ uidere potes,quàm ille te ſeruum. Mariana clade quàm multos ſplendidiſſime natos,ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit,alium ex illis paſtorẽ,aliũ cuſtodem caſæ fecit.Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis,potes.Nolo in ingentem me locum immittere, & de uſu ſeruorum diſputare,in quo ſuperbiſſimi,crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt,Sic cum inferiore uiuas,quemadmodũ tecum ſuperiorem uelis uiuere. Quoties in mentem uenerit,quantum tibi in ſeruũ liceat,ueniat in mentem,tantundẽ in te domino tuo licere. At ego,inquis,nullũ habeo dominũ.Bona ætas eſt,forſitan habebis. Neſcis qua ætate Hecuba ſeruire cœperit,qua Crœſus, qua Darij mater,qua Plato,qua Diogenes? Viue cum ſeruo clementer. In iter quoq; & in ſermonẽ admitte,& in conſilium,& in conuictum.Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum,Nihil hac re humilius,nihil turpius. Hos ego eoſdẽ deprehendã, alienorum ſeruorum oſculantes manũ. Ne illud quidẽ uidetis, quam omnem inuidiam maiores noſtri dominis,omnem contumeliã ſeruis detraxerint?Dominũ patremfamiliæ appellauerunt,ſeruos(quod etiam in mimis adhuc durat) familiares.Inſtituerunt diẽ feſtũ, non quo ſolum cum ſeruis domini ueſcerẽtur, ſed quo utiq; honores illis in domo gerere,ius dicere permiſerunt,& domum puſillã rempublicã eſſe iudicauerunt.Quid ergo? Omnes ſeruos admouebo mẽſæ meæ? Nõ magis ꝙ omnes liberos.Erras,ſi exiſtimas me quoſdã quaſi ſordidioris operæ reiectur ũ,utputa illum mulionem, & illũ bubulcum.Nõ miniſterijs illos æſtimabo,ſed moribus.Sibi quiſq; dat mores, miniſteria caſus aſſignat.Quidam cœnent tecum,quia digni ſunt,quidã ut ſint.Si quid enim in illis ex ſordida conuerſatione ſeruile eſt,honeſtiorum conuictus excutiet.Nõ eſt mi Lucili,quod amicum tantum in foro & in curia quæras, ſi diligenter attenderis, & domi inuenies.Sæpe bona materia ceſſat ſine artifice.Tenta & experire. Quemadmodum ſtultus eſt,qui equum empturus,non ipſum inſpicit,ſed ſtratum eius ac frenos,ſic ſtultiſſimus eſt,qui hominem aut ex ueſte,aut ex conditione, quæ ueſtis modo nobis circumdata eſt,æſtimat.Seruus eſt,ſed fortaſſe liber animo.Seruus eſt,hoc illi non nocebit.Oſtende quis non ſit. Alius libidini ſeruit,alius auariciæ,alius ambitioni,omnes timori.Dabo conſularem aniculæ ſeruientem.Dabo ancillulæ diuitem. Oſtendam nobiliſſimos iuuenes mancipia Pantomimorũ. nulla ſeruitus turpior eſt,quàm uoluntaria.Quare non eſt quod faſtidioſi te deterreant, quo minus ſeruis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbe ſuperiorem. Colant potius te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis me uocare ad pileum ſeruos,& dominos de faſtigio ſuo deijcere,quod dixi,colãt potius dominum,ꝙ timeant.Itaq;,inquit,prorſus colant tanꝙ clientes,tanquã ſalutatores. Hoc qui dixerit,obliuiſcetur,id dominis parum eſſe quod deo ſatis eſt, qui colitẽ & amatur.Non poteſt amor cũ timore miſceri.Rectiſſime ergo te facere iudico,quod timeri à ſeruis tuis non uis,quod uerborum caſtigatione uteris. Verberibus multa admonentur,non quicquid nos offendit,& lædit. Sed ad rabiem cogunt uenire deliciæ, ut quicquid nõ ex uoluntate reſpondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos.Nam illi quoq; obliti,& uirium ſuarum, & imbecillitatis alienæ, ſic exardeſcũt, ſic ſæuiunt,quaſi iniuriam acceperint,à cuius rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſſimos præſtat.Nec hoc ignorant,ſed occaſionem nocendi captant, quærendo acceperunt iniuriam, ut facerent.Diutius te me morari nolo.Non eſt enim tibi exhortatione opus.Hoc habent inter cætera boni mores,placent ſibi & permanent:leuis eſt malicia,ſæpe mutatur non in melius,ſed in aliud. Vale.

Vocare ad pileum.

EPIST. XLVIII. Longiore mora opus eſſe in ſolutione quàm propoſitione quæſtionis,& quod amicitia omnia communicat.

AD epiſtolã quam mihi ex itinere miſiſti,tam longã,quàm ipſum iter fuit, poſtea reſcribam,Seducere me debeo,& quid ſuadeam circumſpicere. Nam tu quoq; qui conſulis,diu an conſuleres cogitaſti,quanto magis hoc mihi faciendum eſt,cũ longiore mora opus ſit, ut ſoluas quæſtionẽ,ꝙ ut proponas? Vtiq; cũ aliud tibi expediat, aliud mihi,iterũ ego tanꝙ Epicureus loquor,Mihi uero id expedit, quod tibi,aut non

ſum amicus,niſi quicquid agitur ad te pertinens, meum eſt. Cõſortium rerũ omnium inter nos facit amicitia,nec ſecundi quicquam ſingulis eſt,nec aduerſi.In commune ui uitur.Nec poteſt quiſquam beate degere,qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad utilitates ſuas conuertit.Alteri uiuas oportet,ſi uis tibi uiuere.Hæc ſocietas diligẽter & ſancte obſeruanda eſt,quæ nos omnes hominibus miſcet, & indicat aliquod eſſe cõmune ius generis humani,plurimum ad illam quoq; (de qua loquebar) interiorem ſocietatẽ amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc Lucili uirorum optime mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico præſtare debeam,quid homini, quàm quot modis amicus dicatur, & homo q̃ multa ſignificet in diuerſum. Ecce ſapientia & ſtulticia diſſident,cui accedo? in utram ire partem iubes? Illi homo pro amico eſt. Huic amicus non eſt pro homine: ille amicũ ſibi parat,hic ſe amico. Tu mihi uerba diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes uaferrimas ſtruxero,& concluſione falſa à uero naſcens mendaciũ adſtruxero, non potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me,quod in re tam ſeria ſenes ludimus. Vale.

EPISTOLA XLIX. Notat eos, qui in tanta temporum ægeſtate puerilibus ſophiſmatibus indulgent.

MVs ſyllaba eſt,mus autem caſeum rodit,ſyllaba ergo caſeũ rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſoluere,quod mihi ex iſta ſentẽtia periculum imminet quod incommodum? Sine dubio uerendum eſt,ne quando in muſcipula ſyllabas capiam, aut ne quando ſi negligentior fuero,caſeum liber comedat. Niſi forte acutior eſt illa collectio,Mus ſyllaba eſt,Syllaba autem caſeum nõ rodit,mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias,in hoc ſupercilia ſubduximus,in hoc barbam demiſimus,hoc eſt,qđ triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire quod philoſophia promittat generi humano conſilium? Alium mors uocat,alium paupertas urit,alium diuitiæ,uel alienæ torquẽt, uel ſuæ.Ille malam fortunam horret, hic ſe felicitati ſuæ ſubducere cupit, hunc homines male habent,illum dij.Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus ad miſeros aduocatus es.Opem te laturum naufragis,captis, ægris,egentibus, intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput,pollicitus es. Quo diuerteris? quid agis? hic cum quo
5 ludis,timet.Succurre,quiſquis eloquẽtior es pereuntium pœnis. Omnes undiq; ad te manus tendũt,perditæ uitæ,perituræq; auxilium aliquod implorant,in te ſpes opesq; ſunt.Rogant ut ex tanta illos uolutatione extrahas,ut diſiectis & errantibus clarũ ueritatis lumen oſtendas.Dic quid natura neceſſarium fecerit,quid ſuperuacuum,quàm faciles†leges poſuerit,quàm iucunda ſit uita,quàm expedita illas ſequentibus, quàm acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Si prius docueris,†quæ partem eorum leuatura ſint.Quid iſtorum cupiditates demit, quid temperat? Vtinam tantum prodeſſent,quantũ nocent.Hoc tibi cum uoles maniſeſtiſſimũ faciam,& comminui & debilitari generoſam indolem in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis,quæ porrigant tela,quemadmodum illos ſubornent.Hac ad ſummum bonum itur,per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ,& turpes,infamesq;,etiam ab album ſedẽtibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quẽ interrogatis,ſcientes in fraudem inducitis, quàm ut formula cecidiſſe uideatur? Sed quemadmodum illum prætor,ſic hos philoſophia in integrum reſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, & grandia locuti effecturos uos, ut nõ magis auri fulgor, quàm gladij perſtringat oculos meos,ut ingenti conſtantia,& quod omnes optant,& quod omnes timent calcem,ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, ut me parẽ deo faciat, ad hoc inuitatus ſum,ad hoc ueni,fidem præſta,quantum potes.Ergo mi Lucili reduc te ab iſtis exceptionibus & præſcriptionibus philoſophorum. Aperta decent & ſimplicia bonitatem.Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parce iam diſpenſandum erat,ut ſufficeret neceſſarijs. Nunc quæ dementia eſt ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate? Vale.

al. neceſſitates — *al. quàm*

Eſt

EPISTOLA L. De uelocitate temporis, nō in quæſtionibus puerilibus expendenda, ſed exhortatione uirtutis redimenda.

EST quidem mi Lucili ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur, tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria euocant, nec extinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant: ſicut dolorē lugētium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſeruuli familiaris amiſſio, aut ueſtis, aut domus renouat. Ecce Cāpania, & maxime Neapolis, ad Pompeiorum tuorū conſpectum incredibile eſt, quàm recēs deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime à te diſcedo, uideo lachrymas conbibētem, & affectibus tuis inter ipſam coertionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. Modo amiſiſſe te uideor. Quid enim non modo eſt, ſi recorderis. Modo apud Socionem philoſophum puer ſedi, modo cauſas agere cœpi, modo deſij uelle agere, modo deſij poſſe. Infinita eſt uelocitas tēporis, quæ magis apparet reſpiciētibus. Nam ad præſentia intentos fallit, adeo præcipitis fugæ tranſitus leuis eſt. Cauſam huius rei quæris? quicquid temporis tranſijt, eodē loco eſt, pariter aſpicitur, una iacet, omnia inde in profundum cadūt, & alioquin non poſſunt longa interualla eſſe in ea re, quæ tota † uix eſt, Punctum eſt quod *aliàs breuis* uiuimus, & adhuc puncto minus, ſed hoc minimum ſpecie quadā longioris ſpacij natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quandam ab adoleſcentia ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In q̄ anguſto quot gradus poſuit. Modo te proſecutus ſum, & tamen hoc modo, ætatis noſtræ portio eſt, cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tā uelox tempus uideri. Nunc incredibilis curſus apparet, ſiue quia admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum, eo magis utiq; indignor aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſime fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodē modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. Illi ex profeſſo laſciuiunt, hi agere ſeipſos aliquid exiſtimant: nec ego nego proſpicienda iſta, ſed proſpicienda tantum, & à limine ſalutāda, in hoc unū, ne uerba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe, quàm ſoluere? Securi eſt & ex commodo migrantis minuta cōquirere. Cum hoſtis inſtat à tergo, & mouere ſe iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas quicquid pax ocioſa collegerat. Non uacat mihi uerba dubie cadentia conſectari, & uafriciam in illis meā experiri. Aſpice qui coeant populi, quæ mœnia clauſis Ferrū acuāt portis. Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demēs omnibus merito uiderer, ſi cū ſaxa in munimentum murorum ſenes fœminæq; congererent, cum iuuētus intra portas armata ſignum eruptionis expectaret, aut poſceret, cum hoſtilia in portis tela uibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret, ſederē ocioſus, & eiuſmodi quæſtiunculas ponens: quod non perdidiſti habes, cornua autem non perdidiſti, cornua ergo habes, aliaq; ad exemplum huius acutæ delirationis cōcinnata. Atqui æque licet demens tibi uidear, ſi iſtis impendero operam. Et nunc obſideor, tunc tamen periculū mihi obſeſſo externū immineret, murus me ab hoſte ſecerneret. Nūc mortifera mecū ſunt. Nūc uaco ad iſtas ineptias. Ingēs negociū in manibus eſt. Quid agā? mors me ſequit̄, fugit uita, aduerſus hæc me doce, aliq̄d affer, ne mortē fugiā, uita me nō effugiat. Exhortare aduerſus difficilia de æq̄nimitate, aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa, doce nō eſſe poſitū bonū uitæ in ſpacio eius, ſed in uſu, poſſe fieri, immo ſæpe fieri, ut q̄ diu uixit, parū uixerit. Dic mihi dormituro, potes nō exp̄giſci, dic experrecto, potes nō dormire amplius. Dic exeūti, potes nō reuerti. Dic redeunti, potes non exire. Erras ſi in nauigatione tantum exiſtimas minimum eſſe, quo morte uita diducitur. In omni loco æque tenue interuallum eſt. Non ubiq; ſe mors tam prope oſtendit, ubiq; tam prope eſt. Has tenebras diſcute, & facilius ea trades, ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos ædidit, & rationem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet, De iuſtitia mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitia utraq;, & illa

cui alieni corporis abſtinētia eſt, & hac, cui ſui cura. Si me uolueris per deuia ducere, facilius ad id quò tendo perueniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis ſimplex oratio eſt. Ideoq́; illam implicare non oportet, nec enim quicquam minus conuenit, quàm ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna. Vale.

Veritatis ſimplex oratio.

EPISTOLA LI. De falſa excuſatione peccantium, & qualiter poſſit prauitas etiā indurata corrigi, & ꝙ uirtutes ſunt quaſi bona naturalia.

EPiſtolam tuam accepi poſt multos menſes, quàm miſeras, ſuperuacuum itaq; putaui ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit, & tamen ſpero te ſic iā uiuere, ut ubicunq; eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex † erroribus ponas, ut intelligas tua uitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus aſcribimus. At illa quocūq; tranſierimus ſecutura ſunt. Harpaſten uxoris meæ fatuam, ſcis hæreditariū onus in domo mea remanſiſſe. Ipſe enim † auariſſimus ab iſtis prodigijs
4 ſum, ſi quando fatuo delectari uolo, nō eſt mihi longe quærēdus, me rideo. Hæc fatua ſubito deſijt uidere. Incredibilē tibi narro rem, ſed uerā, neſcit eſſe ſe cæcā, ſubinde pædagogum ſuum rogat, ut migret, ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo ſe auarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt, nos ſine duce erramus, & dicimus, non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt uiuere. Non ego ſumptuoſus, ſed urbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meum uitium ꝙ iracundus ſum, ꝙ nondum conſtitui certum genus uitæ, adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? Non eſt extrinſecus malum noſtrum, intra nos eſt, in uiſceribus ipſis ſedet. Et ideo difficulter ad ſanitatem peruenimus, quia nos ægrotare neſcimus, Si † ſcrutari cœperimus, quādo tot morbos, tantaſue ægritudines diſcutiemus? Nunc uero nec quærimus quidem medicum, qui minus negocij haberet, ſi adhiberetur ad recens uitium. Sequerentur teneri & rudes animi, recta monſtrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, niſi qui ab illa defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mētem. At me hercules, turpe eſt magiſtrū huius rei quærere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere, laborandū eſt, & (ut uerū dicā) ne labor quidē magnus eſt, ſi modo (ut dixi) ante animū noſtrū formare incipimus, & recorrigere, quàm indureſcat prauitas eius, ſed nec indurata deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat, & aliter natæ, in id finguntur, quod uſus noſter exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obſequentior? Quid enim aliud eſt animus, quàm quodā modo ſe habens ſpiritus? Vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni alia materia, quāto tenuior eſt. Illud mi Lucili nō eſt qđ te impediat, quo minus de nobis bene ſperes, quod malitia iam nos tenet, ꝙ diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminē ante bona mēs uenit, q̄ mala. Omnes præoccupati ſumus uirtutes diſcere, uitia dediſcere, ſed eo maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quo ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt. Non dediſcitur uirtus. Cōtraria enim mala in alieno hærēt. Ideo expelli & † extirpari poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locū ſuū ueniūt: uirtus ſecūdum naturam eſt, uitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum uirtutes retentæ exire nō poſſunt, faciliſq́; earum tutela eſt, ita initium ad illas eundi arduum: quia hoc primum imbecillæ mētis atq; ægræ eſt formidare inexperta. Itaq; cogēda eſt mens, ut incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat, dū ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem uoluptas eſt, philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt. Vale.

al'. terrorib. *al'. alieniſſ.* *aliâs, curari.* *al'. exturbari.*

LIBRI SEXTI.

EPIST. XLVI.

1 Dulce illud & loco lene. In quibuſdā erat leue. Loco dixit pro in tēpore: Interueniebat lenitas, ſed in loco.

EPIST. XLVII.

2 Fruſtra excutit. Alius habebat in fruſta, alius fruſta, omiſſa præpoſitione. Opinor legendum, erudita manu fruſta excutit, quod & hodie faciunt aulicorum miniſtri in quadris panarijs.

Mus

Mus ſyllaba eſt. Hæc pars eſt epiſtolæ ſuperioris. Erroris cauſam fuiſſe ſuſpicor, quod doctus
aliq̃s annotarat argumentũ loci. Notat eos q in tãta, &c. & ideo putauit eſſe initiũ nouæ epiſtolæ.

EPIST. XLIX.

Succurre, quid quod laqueati reſpondent in pœnis. In aliȷs erat, Quiſquis eloquentior es 5
in pœnis: alius, quicquid laqueati reſpondentium pœnis. Vnus codex Anglicus habebat, quiſ-
quis eloquentior es pereuntium pœnis, quod ſequuti ſumus: nõ quod per omnia ſatisfaciat, ſed
ꝙ minimũ diſpliceat. Si pro reſpondent legas: deſpondẽt, pro deſperant, tolerabilis erit lectio.

EPIST. L.

Ipſe enim auariſſimus ab iſtis prodigȷs ſumpſi. Conſentiebant exemplaria: Suſpicor tamẽ
legendum, Ipſe enim alieniſſimus ab iſtis prodigȷs ſum. 4

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER SEPTIMVS.

EPIST. LII. Amœnas regiones uitandas eſſe rationibus, & exemplis docet.

QVOMODO quiſq; poteſt mi Lucili. tu iſtic habes Aetnam, & illũ
nobiliſſimum Siciliæ montẽ, quẽ quare dixerit Meſſala unicum, ſiue
Valgius (apud utrũq; enim legi) nõ reperio, cũ plurima loca euomãt
ignem, non tantũ ædita, quod crebrius euenit, uidelicet quia ignis in
altiſſimũ effertur, ſed etiã iacentia. Nos utcunq; poſſumus, contẽti ſu
mus Baȷs, quas poſtero die, quam attigerã, reliqui, locũ ob hoc deui-
tandũ, cũ habeat quaſdã naturales dotes, quia ſibi illũ celebrandũ luxuria deſumpſit.
Quid ergo? ulli loco indicendũ eſt odiũ? minime. Sed quemadmodũ aliqua ueſtis ſa-
pienti ac probo uiro magis cõuenit q̃ alia, nec ullum colorẽ ille odit, ſed aliquem putat
parũ aptũ eſſe frugalitatẽ profeſſo: ſic regio quoq; eſt, quã ſapiẽs uir, aut ad ſapiẽtiam
tendens declinet, tanq̃ alienã bonis moribus. Itaq; de ſeceſſu cogitans, nunq̃ Canopũ
eliget, q̃uis neminẽ Canopus eſſe frugi uetet. Ne Baias quidẽ. Diuerſoriũ uitiorũ eſſe
cœperũt. Illic ſibi plurimũ luxuria permittit, Illic tanq̃ aliqua licentia debeat̃ loco, ma
gis ſoluitur. Non tantũ corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus.
Queãdmodũ inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidẽ. Videre ebrios
per littora errantes, & comeſſationes nauigantiũ, & ſymphoniarũ cantibus perſtrepẽ
tes lacus, & alia quæ uelut ſoluta legibus luxuria, nõ tantum peccat, ſed publicat, quid
neceſſe eſt? Id agere debemus, ut iritamenta uitiorũ q̃ longiſſime profugiamus. Indu-
rãdus eſt animus, & à blandimentis uoluptatum procul abſtrahẽdus. Vina Hãnibalẽ
hyberna ſoluerunt, & indomitum illum niuibus atq; Alpibus uirum eneruauerũt fo-
menta Cãpaniæ. Armis uicit, uitȷs uictus eſt. Nobis quoq; militandũ eſt, & quidẽ ge-
nere militiæ, quo nunq̃ quies, nunquã ociũ datur. Debellandæ ſunt in primis uolupta
tes, quæ (ut uides) ſæua quoq; ad ſe ingenia rapuerũt. Si quis ſibi propoſuerit, quantũ
operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicate, nihil molliter eſſe faciendũ. Quid mihi cũ iſtis
calentibus ſtagnis? quid cũ ſudatorȷs, in quæ ſiccus uapor corpora exhauſturus inclu
ditur? Omnis ſudor per laborẽ exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, ut interrupto
curſu rerũ, omiſſoq; bello, fouendis corporibus operã daremus, nemo nõ intẽpeſtiuã
deſidiã, uictori quoq; nedũ uincenti periculoſam, merito reprehẽderet. Minus nobis q̃
illis punica ſigna ſequentibus licet. Plus periculi reſtat cedẽtibus, plus operis etiã per-
ſeuerantibus, fortuna mecũ bella gerit. Non ſum imperata facturus. Iugũ non recipio,
immo (quod maiore uirtute faciendũ eſt) excutio. †Non eſt emolliẽdus animus. Si uo al. nõ eſt emo
luptati ceſſero, cedendũ eſt dolori, cedendũ labori, cedendũ eſt paupertati. Idem ſibi in ti iudicȷ ani-
me iuris eſſe uolet, & ambitio, & ira. Inter tot affectus diſtrahar, immo diſcerpar, liber- mus.
tas propoſita eſt, ad hoc præmiũ laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? Nulli rei ſeruire,
nulli neceſſitati, nullis caſibus, fortunã in æquũ deducere, quo die intellexero illã plus
poſſe, nil poterit. Ego illã feram, cũ in manu mors ſit? His cogitationibus intentũ, loca al. Inimica
ſeria ſanctaq; eligere oportet. Effœminat animos amœnitas, † Amœna ſine dubio ali- nec dubie.
quid ad corrumpendũ uigorẽ poteſt regio. Quamlibet uiam iumenta patiũtur, quorũ
durata in aſpero ungula eſt, In molli paluſtriq; paſcuo ſaginata cito ſubterunt. Et for-
tior miles ex confragoſo uenit. Segnis eſt urbanus & uerna. Nullũ laborẽ recuſant ma
nus, quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille unctus & niti-

 dus.

dus. Seuerior loci diſciplina firmat ingeniũ, aptumq; magnis conatibus reddit. Literni honeſtius Scipio q̃ Baijs exulabat. Ruina eius non eſt tam molliter collocanda. Illi quoq; ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, C, Marius, & Cn. Pompeius, & Cæſar extruxerunt quidem uillas in regione Baiana, ſed illas impoſuerunt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari late longeq; ſubiecta. Aſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia, ſcias non uillas eſſe, ſed caſtra. Habitaturum tu putas unquam fuiſſe in Vtica Catonem, ut prænauigantes adulteras dinumeraret, & aſpiceret, tot genera cymbarum uarijs coloribus picta, & † fluctuãtem toto lacu roſam, ut audiret canentium nocturna † conuiuia, nonne manere ille intra uallum maluiſſet, quàam ibi unam noctẽ anxius ipſe duxiſſet? Quid ni malit quiſquis uir eſt, ſomnũ ſuum claſſico quàm ſymphonia rumpi? Sed ſatis diu cum Baijs litigauimus, nunq̃ ſatis cum uitijs, quæ oro te mi Lucili perſequere, ſine modo, ſine fine, nam illis quoq; nec finis eſt nec modus. Proijce quæcunq; cor tuum laniant, quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cũ illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuiſiſſimas habe latronum more quos Philiſtas Aegyptij uocant. In hoc nos amplectuntur, ut ſtrangulent. Vale.

al. fluitantem
aliâs cõuicia.

EPIST. LIII. De tribus hominum generibus ad philoſophiã uenientium, & quis in hac uita ſit eligendus adiutor.

QVid eſt hoc Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò unde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quicq̃ ſemel uelle? fluctuamus inter uaria conſilia, nihil libere uolumus, nihil abſolute, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt, cui nihil conſtat; nihil diu placet. Sed quomodo nos, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per ſe ſatis ualet, ut emergat, oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad ueritatem ſine ullius adiutorio exiſſe, feciſſe ſibi ipſos uiam, Hos maxime laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſe ipſos protulerunt: quoſdam indigere ope aliena, non ituros ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſecuturos, Ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoq;, ſed ſecundæ ſortis ingenium. Nos ex illa prima nota non ſumus, bene nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus poteſt, & hoc multum eſt, uelle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominũ, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellic; poſſunt, quibus non duce tantum opus ſit, ſed adiutore, & ut ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris huius exemplar, Hermacum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim ad eundem finem uterque peruenerit, tamen maior eſt laus idem effeciſſe in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æque excelſa atq; magnifica, alterũ puram areã accepit, illic protinus opus creuit, alterius fundamenta laſſauerunt, in mollem ac fluidam demiſſa humum, multumq; laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quicquid factum eſt, alterius magna pars & difficilior latet. Quædã ingenia facilia & expedita, quædam manu (quod aiunt) facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaq; ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negocij ſecum habuit. Hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatẽ naturæ ſuæ uicit, & ad ſapiẽtiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum & laborioſum † negocium nobis datũ ſcias, ſcilicet imus per obſtantia. Itaq; pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem inquis, inuocabo? hunc aut illum. Tu uero etiam ad priores reuertere qui uacant, Adiuuare nos poſſunt non tantum qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex hijs autem qui ſunt eligamus non eos, qui uerba magna celeritate præcipitant & communes locos uoluunt & in priuato circulantur: ſed eos qui uitam docent, qui cum dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo, qui docent quid uitandum ſit, nec unquam in eo quod fugiẽdum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum uideris quàm cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoq; audire, quibus cõſuetudo eſt admittere populũ ac diſſerere, ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt ut meliores fiant, faciantq; meliores, ſi non ambitionis hoc cauſa exercent. Quid enim turpius philoſophia

al. ingenium.

loſophia captante clamores? Nunquid æger laudat medicum ſecantem? Tacete, fauete & præbete uos curationi. Etiãſi exclamaueritis, nõ aliter audiam, quàm ſi ad tactum uitiorum ueſtrorum ingemiſcatis. Teſtari uultis attendere uos moueriq́ rerum magnitudine, ſanè liceat: ut quidem iudicetis & feratis de meliore ſuffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinq; annis tacendum erat. Nũquid ergo exiſtimas ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem demẽtia eius eſt, quẽ clamores imperitorũ hilarem ex auditorio dimittũt? Quid lætaris quod ab hominibus hijs laudaris, quos non potes ipſe laudare? Diſſerebat populo Fabianus: ſed audiebat̃ modeſte. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium, ſed quem magnitudo rerũ euocauerat, non ſonus inoffenſæ ac molliter orationis elapſæ. Interſit aliquid inter clamorem theatri & ſcholæ. Eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium ſi obſeruentur indicia ſunt, & argumẽtum morum ex minimis quoq; licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota, ut unum interdum reſponſum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum uultus habitusq́ demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quiſq; ſit ſcies ſi quemadmodum laudetur aſpexeris. Hinc atq; illinc philoſopho manus auditor intentat, & ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. Non laudatur ille nunc ſi intelligas, ſed cõclamatur. Relinquantur iſtæ uoces illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo, philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus ſequi impetum animi. Tunc autem hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium extimulat. Ad rem commoueãtur, non ad uerba compoſita. Alioquin nocet illis eloquẽtia, ſi non rerũ cupiditatẽ facit ſed ſui. Differã hoc in præſenti. Deſiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo diſſerendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiã, non erit dubium poſtquam proſtituta eſt, ſed poteſt in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modo non inſtitorem ſed antiſtitem nacta eſt.

EPIST. LIIII. De tempeſtate & nauſea, quã paſſus eſt in mari, ſummittens differentiam inter corporalia & ſpiritalia.

QVid non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt ut nauigarem? Solui mari languido, erat ſine dubio cœlum graue ſordidis nubibus, quæ ferè aut in aquã aut in uentum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca milia à Parthenope tua uſque Puteolos ſurripi poſſe, quamuis dubio impendente cœlo. Itaq; quo celerius euaderem protinus per altum ad Neſida direxi, præciſurus omnes ſinus. Cum iam eò proceſſiſſem ut mea nihil intereſſet, utrum irem an redirem, primum æqualitas illa quæ me corruperat perijt. Nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorẽ rogare ut me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille aſpera eſſe & importuoſa, nec quicquam ſe æque in tempeſtate timere quàm terrã. Peius autem ferebar, quàm ut periculũ mihi ſuccurreret. Nauſea enim me ſegnis hæc & ſine exitu torquebat, quæ bilem mouet nec effundit. Inſtiti itaq; gubernatori, & illum uellet nollet coegi ut peteret littus. Cuius ut uiciniam attigimus, non expecto ut quicquam ex præceptis Virgilij fiat Obuertãt pelago proras, aut anchora de prora iaciatur: ſed memor artificij mei ueteris, frigidæ cultor, mitto me in mare quomodo pſychrolutã decet gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum per aſpera eripior, dum uiam quæro, dum facio? Intellexi non immerito nautis terram timeri. Incredibilia ſunt quæ tulerim cũ me ferre non poſſem. Illud ſcito Vlyſſem non fuiſſe tam irato mari natum, ut ubiq; naufragia faceret. Nauſeator erat. Et ego quocunq; nauigare debuero, uiceſimo anno perueniam. Vt primum ſtomachum, quem ſcis non cum maris nauſea effugere, collegi, ut corpus unctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos uitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam corporalium quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorũ quæ eo magis latẽt quo maiora ſunt. Leuis †ſaltem motiũcula decipit, ſed cum creuerit & uera febris exarſerit, etiam duro & perpeſſitio confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: adhuc diſſimulamus, & aut talũ extorſiſſe nos dicimus, *al. aliquem*

aut in exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen, qui ut talaria cœperit intēdere, & utroſq; dextros pedes ferierit, neceſſe eſt podagram fateri. Contra euenit in hijs morbis, quibus afficiuntur animi, quo quis peius ſe habet, minus ſentit. Non eſt quod mireris Lucili chariſſime. Nam qui leuiter dormit, & ſpecies ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat. Grauis ſomnus etiam ſomnia extinguit, animūq; altius mergit, q̄ ut uti ullo intellectu ſinat. Quare uitia ſua nemo confitetur? Quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare uigilantis eſt, & uitia ſua confiteri ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo ut errores noſtros coarguere poſſimus. Sola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnū excutiet grauem. Illi te totum dedica, dignus illa es, illa te digna eſt. Ite in complexū, alter alterius, omnibus alijs te nega, fortiter, aperte. Non eſt quod precario philoſopheris. Si æger eſſes curam intermiſiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent, nec quenq̄ tanti putares, cui aduocatus in cauſam deſcēderes. Toto animo id ageres, ut q̄ primū morbo liberareris. Quid ergo? Non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte & uaca bonæ menti. Nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum, dat tēpus non accipit. Non eſt res ſubciſiua. Ordinaria eſt, domina eſt, adeſt & iubet. Alexander cuidam ciuitati partem agrorum & dimidium rerum omniū promittenti, eo, inquit, propoſito ueni in Aſiam, ut non id acciperem quod dediſſetis, ſed ut id haberetis quod reliquiſſem. Idem philoſophia rebus omnibus, non ſum id tēpus acceptura, quod uobis ſuperfuerit: ſed id habebitis quod ipſa redegero erogaueroq;. Totam huc conuerte mentem, huic aſſide, hanc cole, ingens interuallum inter te & cæteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. Quid inter te & illos interim futurum ſit quæris? Diutius erunt. At me hercule magni artificis eſt clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua, quātum deo omnis ætas patet. Eſt aliquid quo ſapiens antecedat deum. Ille naturæ beneficio non timet, ſuo ſapiens. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem dei. Incredibilis uis philoſophiæ eſt ad omnem fortuitam uim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet, munita eſt ſolidaq;: quædam defatigat, & uelut leuia tela laxo ſinu eludit: quædam diſcutit, & in eum uſq; qui miſerat reſpuit. Vale.

EPIST. LV. De morbo ſuſpirij uel anhelitus, ubi mirabile documentū de morte ſubiungit, & q; ſapiens de uita exit, non eijcitur.

LOngum mihi comitatum dederat, mala ualetudo, repente me inuaſit. Quo genere inquis? prorſus merito interrogas, adeo nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum, quem quare græco nomine appellem neſcio. Satis enim apte dici ſuſpirium poteſt. Breuis aūt ualde & procellæ ſimilis impetus eſt, intra horā fere deſinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incommoda aut pericula per me tranſierūt. Nullū mihi uidetur moleſtius. Quid ni? Aliud enim quicquid eſt ægrotare eſt, hoc eſt animam agere. Itaq; medici hanc meditationem mortis uocant. Facit aliquādo ſpiritus ille, q̄d ſæpe conatus eſt. Hilarē me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? Si hoc fine quaſi bona ualetudine delector, tā ridicule facio, q̄ ille quiſquis ſe uiciſſe putat cum uadimonium diſtulit. Ego uero & in ipſa ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt, inquā, tā ſæpe mors experitur me? faciat. At ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? Anteq; naſcerer. Mors eſt nō eſſe. Id quale ſit iam ſcio, hoc erit poſt me quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt & fuiſſe anteq̄ prodiremus in lucem. Atqui nullam ſenſimus tunc uexationem. Rogo nō ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cum extincta eſt, quàm antequā accenderet? Nos quoq; & accēdimur & extinguimur, medio illo tempore aliquid patimur. Vtrunq; uero alta ſecuritas eſt. In hoc enim mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem iudicamus ſequi, quum illa & præceſſerit & ſecutura ſit. Quicquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, utrum non incipias, an deſinas, cum utriuſq; rei hic ſit effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam uerbis locus non aderat) alloqui me deſij: deinde paulatim ſuſpiriū illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt ac remanſit. Nec

adhuc

adhuc quamuis deſierit ex natura fluit ſpiritus. Sentio hæſitationem quandam & eius
moram. Quomodo uolet, dum modo nō ex animo ſuſpirem: hoc tibi de me recipe, nō
trepidabo ad extrema, iā præparatus ſum, nihil cogito de die toto. Illū lauda & imita-
re, quē non piget mori, cum iuuet uiuere. Quæ enim uirtus eſt, cum eijciaris exire? ta-
men eſt & hic uirtus. Eijcior quidem, ſed tanquam exeam. Et ideo nunquam eijcitur
ſapiens, quia eijci eſt inde expelli, unde inuitus recedas. Nihil inuitus facit ſapiens, ne-
ceſſitatem effugit, quia uult quod ipſa coactura eſt. Vale.

EPIST. LVI. De uilla Vaciæ, & eius diſpoſitione, & de ignaui uitio
uitādo, & quod ſolus ſapiens nulla re ſollicitus ſcit ſibi uiuere.

A Geſtatione cum maxime uenio, non minus fatigatus, ꝙ ſi tantum ambulaſſem
quantū ſedi: labor eſt enim diu ferri, ac neſcio an eo maior, qa cōtra naturā eſt,
quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus, oculos, ut per nos uideremus. Debilitatem
nobis induxere delitiæ, & quod diu noluimus, poſſe deſiuimus. Mihi tamen neceſſari
um erat concutere corpus, ut ſiue bilis inſederat faucibus diſcuteretur, ſiue ipſe ex ali-
qua cauſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illum iactatio, quā profuiſſe mihi ſenſi. Ideo
diutius uehi perſeueraui, inuitāte ipſo littore, quod inter Cumas & Seruilij Vaciæ uil
lam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, uelut anguſtum iter clauditur. Erat enim à recē-
ti tempeſtate maris ſpiſſius. Fluctus autē illud (ut ſcis) frequēs & cōcitatus exæquat,
longior tranquillitas ſoluit, cum arenis quæ humore alligantur ſuccus abſceſſit. Ex cō
ſuetudine tamen mea circunſpicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono
poſſet eſſe, & direxi oculos in uillam, quæ aliquando Vaciæ fuit. In hac ille prætorius
diues, nulla alia re quàm ocio notus, cōſenuit, & ob hoc unum felix habebatur. Nam
quoties aliqs amicitiæ Aſinij Galli, quoties Seiani odiū, deinde amor merſerat (æque
enim offendiſſe illum, q̄ amaſſe periculoſum fuit) exclamabant homines, O Vacia ſo-
lus ſcis uiuere. At ille latere ſciebat, nō uiuere. Multum autem intereſt, utrum uita tua
ocioſa ſit, an ignaua. Nunq̄ aliter hāc uillam Vacia uiuo præteribam, quàm ut dicerē,
Vacia hic ſitus eſt. Sed adeo mi Lucili philoſophia ſacrum quiddam eſt, & uenerabi-
le, ut etiam ſi quid illi ſimile eſt, mēdacio placeat. Ocioſum enim hominem ſeductum
exiſtimat uulgus & ſecurum, & ſe contentum, ſibiq; uiuentem, quorum nihil ulli con-
tingere, niſi ſapienti poteſt. Ille quidem nulla re ſollicitus ſcit ſibi uiuere. Ille enim
(quod eſt primum) ſcit uiuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum ſua-
rū infelicitas relegauit, qui alios feliciores uidere non potuit, qui uelut timidum atq;
iners animal metu oblituit, ille ſibi non uiuit, ſed (quod eſt turpiſſimū) uentri, ſomno,
libidini. Non continuo ſibi uiuit, qui nemini. Adeo tamen magna res eſt conſtantia, &
in propoſito ſuo perſeuerantia, ut habeat autoritatem inertia quoq; pertinax. De ipſa
uilla nihil poſſum tibi certi ſcribere, frontem enim eius tantum noui, & expoſita, quæ
oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio, † paries ma- *al. pares ma-*
nufactus, quarum altera ſolem non recipit, & altera uſq; in occidētem tenet. Prata bo- *nufactæ.*
na, medius riuus & à mari & ab Acheruſio lacu receptus Euripi modo diuidit, alēdis
piſcibus (etiam ſi aſſiduo exhauriatur) ſufficiens. Sed illi cū mare patet, parcitur: cum
tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt com-
modiſſimum in uilla, quod Baias trans parietem habet, incommodis illarum caret, uo
luptatibus fruit̄. Has laudes eius ipſe noui, † nunc eſſe illas totius anni credo. Occurrit *al. eſſe illā to*
enim Fauonio, & illū adeo excipit, ut Baias neget. Non ſtulte uidetur eligiſſe hūc locū *tius amœnita*
Vacia, in quē ociū ſuū pigrū iā & ſenile conferret. Sed nō multum ad tranquillitatē lo- *tis credo.*
cus cōfert, animus eſt, q ſibi cōmendat omnia, Vidi ego in uilla hilari & amœna mœ
ſtos, uidi in media ſolitudine occupatis ſimiles. Quare nō eſt qđ exiſtimes, ideo parū
bene cōpoſitū eſſe te, ꝙ in Cāpania nō es. quare aūt nō es? hucuſq; cogitationes tuas
mitte. Cōuerſari cū amicis abſentibus licet, & qdem q̄ties uelis, q̄diu uelis, magis hac
uoluptate, q̄ maxima eſt fruimur, dū abſumus. Præſentia eñ nos delicatos facit, & qa
aliquādo una loquimur, ambulamus, cōſedimus, cū diducti ſumus, nihil de his q̄s modo
uidimus, cogitamus: & ideo æquo animo ferre debemus abſentiā, qa nemo nō multū
etiā præſentibus abeſt. Pone hic primū noctes ſeparatas. Deinde occupatiōes utrinq;

diuerſas,deinde ſtudia ſecreta,ſuburbanas profectiones, uidebis non multũ eſſe,quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt,Hic autem nunquã abeſt,

alias cogitat. quemcunq; uult,† quotidie uidet.Itaq; mecum ſtude,mecum cœna,mecum ambula. In anguſto uiueremus, ſi quicquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te mi Lucili, cum maxime audio,adeo tecum ſum ut dubitem,an incipiam non epiſtolas, ſed codicillos tibi ſcribere. Vale.

EPISTOLA LVII. Notat tumultuoſam balneorum luxuriam, & quod omnia uitia animi in aperto leuiora ſunt.

PEream,ſi eſt tam neceſſarium quàm uidetur ſilentium in ſtudia ſepoſito. Ecce uarius clamor undiq; me circumſonat,ſupra ipſum balneum habito. Propone nũc tibi omnia genera uocũ, quæ in odium poſſunt aures adducere:cum fortiores exercentur,& manus plumbo graues iactant,cum aut laborant, aut laborantem imitãtur,

forte. vectẽtũ gemitus audio, quoties recentem ſpiritum remiſerunt, ſibilos & acerbiſſimas reſpira-

(fructione tiones: cum in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi,audio cre-

2 pitum illiſæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua,ita ſonũ mutat,

al. pilicrepus Si uero† pellicrepus ſuperuenerit,& numerare cœperit pilos,actum eſt.Adijce nunc

al. σnordulũ. Sordalum,& furem deprehenſum, & illum cui uox ſua in balneo placet. Adijce nunc

3 eos,qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliunt. Præter iſtos, quorum,ſi

al. alipilum. nihil aliud,rectæ uoces ſunt, † alipidum cogita, tenuem & ſtridulam uocem, quo ſit

4 notabilior,ſubinde exprimentem, nec unq; tacentem, niſi dum uellit alas,& aliũ pro

5 ſe clamare cogit. Iam libarij uarias exclamationes,& botularium, & cruſtularium, &

6 omnes popinarum inſtitores, mercem ſua quadam & inſignita modulatione uẽdentes. O te,inquis,ferreum,aut ſurdum,cui mens inter tot clamores,tam uarios,tam diſſonos,conſtat,cum Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At me hercules,ego iſtum fremitũ non magis curo, q̃ fluctũ aut deiectum aquæ. Quãuis audiam cuidam genti hanc unam fuiſſe cauſam,urbem ſuam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi uox auocare uidetur, q̃ crepitus. Illa enim animum abducit,hic tantum aures implet ac uerberat. In his quæ me ſine auocatione circũſtrepunt, eſſedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ferrarium uicinũ,aut hunc qui ad metam ſudãtem tabulas experitur & tibias,nec cantat ſed exclamat.Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde q̃ qui continuatur.

7 Sed iam me ſic ad omnia iſta duraui, ut audire uel pauſariũ poſſim, uoce acerbiſſima remigibus modos dantem. Animum non cogo ſibi intẽtum eſſe,nec auocari ad externa:omnia licet foris reſonent,dũ intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor,dum auaricia luxuriaq; non diſſideãt,nec altera alterã uexet. Nã quid prodeſt totius regionis ſilentiũ,ſi affectus fremunt? Omnia noctis erãt tacita cõpoſta quiete. Falſum eſt, nulla placida quies eſt,niſi quã ratio compoſuit. Nox exhibet moleſtiam, non tollit, & ſollicitudines mutat. Nam dormientium quoq; inſomnia tã turbulenta ſunt,q̃ dies. Illa tranquillitas uera eſt,in quã bona mens explicatur. Aſpice illũ cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur,cuius aures ne quis agitet ſonus, omnis ſeruorum turba conticuit,& ſuſpenſum,accedentium propius,ueſtigiũ ponitur. Huc nempe uerſatur atq; illuc, ſomnũ inter ægritudines leuẽ captãs, quæ nõ audit, audiſſe ſe queritur. Quid in cauſa putas eſſe? animus illi obſtrepit,hic placandus eſt,huius cõpeſcenda eſt ſeditio, quẽ nõ eſt quod exiſtimes placidũ,ſi iacet corpus. Interdũ quies inquieta eſt. Et ideo ad rerum actus exercitandi ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus,quoties nos male habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem uident, aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent. Nunq; uacat laſciuire diſtrictis, nihilq; tã certũ eſt, q̃ ocij uitia negocio diſcuti. Sæpe uidemur tedio rerum ciuilium,& infelicis atq; ingratæ ſtationis pœnitentia receſſiſſe, tamen in illa latebra,in quam nos timor & laſſitudo coniecit,interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſijt,ſed fatigata,aut etiam abiecta, rebus parum ſibi cedentibus. Idẽ de luxuria dico,quæ uidetur aliquando ceſſiſſe,deinde frugalitatem profeſſos ſollicitat,atq; in media parſimonia uoluptates non dãnatas, ſed relictas petit, & quidẽ

eo uehemẽ-

eo uehementius,quo occultius. Omnia enim uitia in aperto leuiora ſunt,morbi quoq; tunc ad ſanitatem inclinant,cum ex abdito erumpunt,ac uim ſuam proferunt. Et auariciam itaq; & ambitionem & cætera mala mẽtis humanæ, tunc pernicioſiſſima ſcias eſſe,cũ ſimulata ſanitate ſubſidunt. Ocioſi uidemur,& non ſumus. Nã ſi bona fide ſumus,ſi receptui cecinimus,ſi ſpecioſa contempſimus,ut paulo ante dicebam,nulla res nos auocabit,nullus hominũ auiumq; concentus interrumpet cogitationes bonas,ſolidasq; & iã certas. Leue illud ingeniũ,nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad uocem ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, & habet aliquid cõcepti pauoris,quod illum curioſum facit,ut ait Virgilius noſter,Et me quem dudum non ulla iniecta mouebãt Tela, nec aduerſo glomerati ex agmine Graij,Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis Suſpenſum, & pariter comitiq; oneriq; timentẽ. Prior ille ſapiens eſt,quẽ non tela uibrantia,nõ arietata in arma agminis denſi, non urbis impulſæ fragor,territat. Hic alter imperitus eſt,rebus ſuis timet,ad omnẽ crepitũ expaueſcens, quẽ una quælibet uox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuiſſimi exanimant, Timidũ illũ ſarcinæ faciunt. Quęcunq; ex iſtis felicibus elegeris,multa trahentibus, multa portantibus,uidebis illum comitiq; oneriq; timẽtem. Tunc ergo te ſcito eſſe cõpoſitum,cũ ad te nullus clamor pertinebit,cũ te nulla uox tibi excutiet, non ſi blandietur,non ſi minabitur,non ſi inani ſono † uaria circumſtrepet. Quid ergo? nõ aliquando commodius eſt, & carere cõuicio? fateor,Itaq; ego ex hoc loco migrabo,& experiri & exercere me uolens. Quid neceſſe eſt diutius torqueri,cum tam facile remediũ Vlyſſes socijs etiam aduerſus Sirenas inuenerit. Vale. *al. uana*

EPISTOLA LVIII. De reditu ſuo ad Neapolitanam ciuitatem. Et quod nõ timor,ſed horror cadit in ſapientem,& quod anima hominis corporis anguſtijs teneri non poteſt.

CVm Baijs deberem Neapolim repetere,facile credidi tempeſtatem eſſe,ne iterũ nauem experirer,Et tantum luti tota uia fuit, ut poſſem uideri nihilominus naui gaſſe. Totũ athletarum fatum mihi illo die perpetiendũ fuit. A ceromate nos aphe excepit in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere lõgius,nihil illis faucib. obſcurius, quæ nobis præſtant,non ut nos per tenebras uideamus, ſed ut ipſas. Cæterum etiam ſi locus haberet lucẽ,puluis auferret,in aperto quoq; res grauis & moleſta: quid illic, ubi in ſe uolutatur, & cum ſine ullo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos à quibus incitatus eſt recidit. Duo incommoda inter ſe cõtraria ſimul pertulimus,quia eadem uia,eodem die,& luto,& puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas,quod cogitarem dedit. Senſi quendam ictum animi, & ſine metu mutationem,quam inſolitæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat,Non de me nunc tecum loquor, qui multũ ab homine tolerabili,nedũ à perfecto abſum,ſed de illo in quem ius fortuna perdidit, huius quoq; ferietur animus,mutabitur color. Quædam enim ſunt mi Lucili,quæ nulla uirtus effugere poteſt,ammonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaq; & uultũ adducet ad triſtitiã,& inhorreſcet ad ſubita,& caligabit,ſi uaſtam altitudinẽ in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Nõ eſt hic timor,ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum uidere non poſſunt,quidam ad uulneris noui, quidam ad ueteris, & purulenti tractationẽ inſpectionemq; ſuccidunt & liquuntur animo,alij gladium facilius recipiunt, q̃ uident. Senſi ergo(ut dicebam)quandam non quidem perturbationem,ſed mutationẽ. Rurſus ad primũ conſpectũ redditæ lucis, alacritas incogitata redijt & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, q̃ inepte quædã magis ac minus timeremus, cum omniũ idem finis eſſet. Quid enim intereſt utrũ ſupra aliquẽ uigiliariũ ruat,an mons,aut turris? Nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinã magis timeant,cũuis utraq; mortifera æque ſint. Adeo nõ effectus,ſed efficientiam timor ſpectat. Nunc me putas de ſtoicis dicere,qui exiſtimãt animam hominis magno pondere extriti permanere non poſſe, & ſtatim ſpargi,quia non fuerit illi exitus liber. Ego uero non facio. Qui hoc dicunt uidentur mihi errare. Quemadmodũ flamma non poteſt opprimi,nã circa id diffugit,quo urgetur,quemad modũ aer uerbere aut ictu nõ lædit,nec ſcinditur quidẽ, ſed circa id cui ceſſit refundi-

tur:

tur:ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat,deprehendi non poteſt,nec intra corpus affli gi,ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ per ipſa quibus premitur erumpit. Quomodo fulmini etiam cum latiſſime percuſſit ac fulſit,per exiguum foramen eſt reditus,ſic animo qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quærendum eſt,an poſſit immortalis eſſe. Hoc quidẽ certũ habe, ſi ſuperſtes eſt corpori,propter hoc illũ nullo genere poſſe perire,propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas,cum exceptione eſt,nec quicquam noxium æterno eſt. Vale.

LIBRI SEPTIMI.

EPIST. LIII.

1 In huius epiſtolæ medio,deerat huius epiſtolæ finis,tum aliæ duæ integræ,quarum poſterio/ris finis erat. Quid enim refert,&c.

EPIST. LVII.

2 Si uero pelicrepus ſuperuenerit. Quidam habebat pellicrepus. Cœlius Rhodiginus putat le gẽdum eſſe pilicrepus,& q̃d adfert probabile eſt. Annotationem apud illũ reperies lib.16.cap.47. Neq; enim eſt quiſquam ſua laude fraudandus,& nobis hæc obiter agentibus ſat eſt indicaſſe lo/cum. Mox pro pilos,putat legendum pilas. Nam a pila dictum exiſtimat pilicrepus non a pilo.

3 Sordalus. Scholium quoddam indicabat ſordalum dici qui ſordes efferret e balneo,aut qui ſordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuendum ſit neſcio. Omnino ſignificat ali/quem moleſtum lauantibus,quandoquidem mox adijcit furem deprehenſum. Forte balneari uerbo ſcordalus dicebatur, qui oleret allium,quaſi ſcorodalus. Sic uſurpare uidetur epiſtola 84. quanquam græcis σκὼρ ſonat ſtercus. Sed probabilius eſt,ut mutata litterula legamus ſcordylum ſiue ſcordulum,ut conuicium ſit in hominem ingrati odoris poſteaquam incaluit,quod accidit piſci ſcordulo.

4 Alipedum. Cœlius cõtendit legendum alipilum,inde ductum quod uellat pilos alarum. Reperies eodem loco quem mox indicaui.

5 Iam librare. Sic habebãt quidam,alij liberi,alij aliud,ſed probabilius eſt quod diuinauit Cœlius,Libarij, pro his qui liba uendunt: quemadmodum & botularium dixit,qui botulos,id eſt farciminis genus, uendebat:& cruſtularium qui cruſtula uendebat.

6 Suam quadam & inſignita modulatione uendentes. Sic prior æditio. In alijs erat. Suam quã dam inſignita mod.uen. Non dubito quin legendum ſit, Sua quadam & inſignita. Agnoſcũt qui Lutetiæ uiuunt,ex uoce, quid quis habeat uenale,quum innumeræ ſint uoces.

7 Pauſarium,ipſe interpretatur,qui uoce temperat impetum remigãtium. Notatum eſt ab eru ditis & hoc in Seneca, quod a uocabulis ſordidioribus interdum non abſtinuerit. Quo de ge/nere uidentur ex his eſſe quædam.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER OCTAVVS.

EPISTOLA LIX. De multiplici diuiſione rerum ubi exemplo Platonis oſtendit qualiter parſimonia ad ſenectutem ducat.

QVANTA uerborũ nobis paupertas,immo egeſtas ſit,nunq̃ ma/gis quã hodierno die intellexi. Mille res inciderũt,cũ forte de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarẽt nec haberẽt, quædã uero cũ habuiſſent,faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis aũt ferat in egeſta/te faſtidiũ? Hunc quẽ græci Oeſtrũ uocant pecora peragentẽ,& totis ſaltibus diſſipantẽ, Aſylũ noſtri uocabãt,hoc Vergilio licet cre/das. Eſt lucũ Silari iuxta ilicibusq; uirentẽ Plurimus Alburnũ uolitãs,cui nomẽ aſylo Romanũ eſt, œſtrũ græci uertere uocãtes, Aſper acerba ſonans, quo tota exterrita ſyluis Diffugiũt armẽta. Puto intelligi iſtud uerbum interiſſe. Ne te longe differam,quædam ſimplicia in uſu erant, ſicut cernere ferro inter ſe dicebãt. Idẽ Virgilius hoc probabit tibi. Stupet ipſe Latinus, Ingentis genitos diuerſis partibus orbis Inter ſe coijſſe uiros, & cernere ferro, quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius uerbi uſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui ſi iuſſo, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas,ſed fideli Vergilio. Cætera qua iuſſo mecum manus inferat arma. Non id ago nunc hac diligentia,ut oſtendam quantum tempus apud grammaticũ perdiderim,ſed ut ex hoc intelligas, quantum apud Enniũ & Actium uerborum,ſitus occupauerit,cũ apud hunc quoq; qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid,inquis,ſi/bi iſta uult præparatio? quo ſpectat? Nõ celabo te, cupio ſi fieri poteſt ꝓpitijs auribus tuis,quid ſentiam dicere. Sin minus, dicam & iratis. Ciceronem autorem huius uerbi

habeo,

habeo,puto locupletem. Si recentiorem quæris,Fabianum diſertum &†eloquentem, *al. elegãtem*
orationis, etiam ad noſtrum faſtidium,nitidæ. Quid enim fiet mi Lucili? quomodo di
cetur οὐσία, res neceſſaria natura,continens fundamentum omnium? Rogo itaq; per/
mittas mihi hoc uerbo uti,nihilominus dabo operam, ut ius à te datum parciſſime ex/
erceam, fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id
nullo modo latine exprimere poſſim,propter quod linguæ noſtræ conuitiũ feci? Ma/
gis damnabis anguſtias Romanas,ſi ſcieris unam ſyllabam eſſe quam mutare nõ poſ/
ſim. Quæ hæc ſit quæris? τὸ ὄν. Duri tibi uideor ingenij,in medio poſitam poſſe ſic trã
ſferri,ut dicã,quod eſt. Sed multum intereſſe uideo,cogor uerbũ pro uocabulo pone/
re. Sed id ſi neceſſe eſt ponam, quod eſt. Sex modis hoc à Platone dici amicus noſter
homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi ante indicauero,
eſſe aliquid genus. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo cæteræ ſpecies
ſuſpenſæ ſunt,à quo naſcatur omnis diuiſio,quo uniuerſa comprehenſa ſunt. Inuenie/
tur autẽ ſi cœperimus ſingula† recolligere. Sic enim perducemur ad primũ. Homo ſpe *al. retro/ legere*
cies eſt ut Ariſtoteles ait. Equus ſpecies eſt, canis eſt ſpecies, ergo commune aliquod
quærendum eſt his omnibus uinculum,quod illa complectatur,& ſub ſe habeat. Hoc
quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum, quæ modo retuli, hominis,
equi,canis,animal. Sed ſunt quædam quæ animam habent nec ſunt animalia. Placet
enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. Itaq; & uiuere illa & mori dicimus. Ergo animã/
tia ſuperiorẽ tenebunt locũ,quia & animalia in hac forma ſunt & ſata. Quædã anima
carẽt,ut ſaxa. Itaq; aliquid erit animãtibus antiquius ſcilicet corpus: hoc ſic diuidã, ut
dicam corpora omnia,aut animata eſſe,aut inanimata. Etiam nũc eſt aliquid ſuperius,
quã corpus. Dicimus enim quædam corporalia eſſe,quædã incorporalia. Quid ergo
erit ex quo hæc diducãtur? Illud cui nomen modo parum propriũ impoſuimus, quod
eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur,ut dicamus,quod eſt,aut corporale eſt,aut incorpora
le. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimũ,&(ut ita dicam)generale. Cætera ge/
nera quidem ſunt,ſed ſpecialia,tanquam homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum
ſpecies,Græcos,Romanos,Parthos,Colorũ,albos,nigros,flauos: habet ſingulos,Ca/ *Genus & ſpecies accipit largo more.*
tonem,Ciceronem,Lucretium. Itaq; quia multa continet,in genus cadit: quia ſub alio
eſt,in ſpeciem. Illud genus quod eſt generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt,
omnia ſub illo ſunt. Stoici uolunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principa
le,de quo ſtatim dicam,ſi prius illud genus,de quo locutus ſum,merito primum poni
docuero,cum ſit rerum omnium capax. Quod eſt,in has ſpecies diuido,ut ſint corpo/
ralia,aut incorporalia. Nihil tertiũ eſt. Corpus quomodo diuido? ut dicã,aut animãtia
ſunt,aut inanimata. Rurſus animãtia quemadmodũ diuido? ut dicã quædã animũ ha
bẽt, quædam tantũ animam: aut ſic,quædam impetũ habẽt,incedũt,tranſeunt,quædã
ſolo affixa,radicibus alunt & creſcũt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut morta
lia ſunt,aut immortalia. Primũ genus Stoicis quibuſdã uidetur,ſed quare uideat̃ ſubij/
ciã. In rerũ (inquiunt) natura quædã ſunt,quædã non ſunt. Et hæc aũt quæ non ſunt,
rerũ natura complectit̃,quæ animo ſuccurrũt, tanq; Centauri, Gigantes, & quicquid
aliud falſa cogitatione formatũ, habere aliquam imaginem cœpit, quãuis non habeat
ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi reuertor, quomodo quæcunq; ſunt in ſex
modos Plato partiatur. Primum illud quod eſt, nec uiſu nec tactu, nec ullo ſenſu com
prehenditur. Cogitabile eſt,quod generaliter eſt, tanquam homo generalis ſub ocu/
los non uenit,ſed ſpecialis uenit, ut Cicero & Cato. Animal non uidetur,ſed cogita/
tur,uidetur autem ſpecies eius equus & canis. Secundum ex his quæ ſunt ponit Pla/
to,quod eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe, ut poeta communi
ter dicitur,omnibus enim uerſus facientibus hoc nomen eſt, ſed iam apud Græcos in
unius notam ceſſit. Homerum intelligas cum audieris poetam. Quid ergo hoc eſt?
deus,ſcilicet maior ac potẽtior cunctis. Tertium genus eſt eorum quæ proprie ſunt,
innumerabilia hæc ſunt,ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt interrogas?
proprie Plato Ideas uocat,ex quibus omnia quæ ſunt fiũt,& ad quas cuncta formant̃.
Hæ immortales,immutabiles,inuiolabiles ſunt. Quid ſit Idea,id eſt,quid Platoni eſſe

uideatur

uideatur audi,Idea eſt eorum quæ naturaliter fiunt exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationem,quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere,exẽplar picturæ tuæ habeo,ex quo capit aliquem habitum mens noſtra, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies à qua petit̃ imitatio, Idea eſt. Talia ergo exẽplaria infinita habet natura rerũ, hominum,piſcium,arborũ,ad quæ quodcũq; fieri ab illa debet,exprimitur. *Idos.* Quartum locum habebit εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος attendas oportet,& Platoni imputes non mihi hanc rerum difficultatem. Nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille cum reddere Vergiliũ coloribus uellet, ipſum intuebatur,Idea erat Vergilij facies futuri operis exẽplar, ex hac quod artifex trahit & operi ſuo impoſuit εἶδος eſt. Quid interſit quæris? alterũ exemplar eſt,alterum forma ab exemplari ſumpta & operi impoſita. Alteram artifex imitatur,alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua,hæc eſt idos. habet aliquam faciẽ exemplar ipſum quod intuens opifex,ſtatuam figurauit, hæc Idea eſt. Etiamnum aliã deſideras diſtinctionem, Idos in opere eſt,Idea extra opus, nec tantum extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum quæ communiter ſunt, hæc incipiunt ad nos pertinere,hic ſunt omnia,homines,pecora,res. Sextum genus eorum eſt quæ quaſi ſunt:tanquam inane,tanquàm tempus. Quæcunq; uidemus aut tangimus,Plato in illis non numerat,quæ eſſe proprie putat, Fluunt enim & aſſidua diminutione atq; adiectione ſunt. Nemo noſtrum idem eſt in ſenectute, qui fuit iuuenis. Nemo eſt mane,qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more,quicquid uides currit cũ tempore. Nihil ex his quæ uidemus manet. Egoipſe dum loquor mutari iſta,mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heraclitus. In idem flumen bis deſcendimus, & non deſcendimus. Manet enim idem fluminis nomen,aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt,quàm in homine. Sed nos quoq; non minus uelox curſus prætervehit,& ideo admiror dementiam noſtram,quod tantopere amamus rem fugaciſſimam,corpus,timemusq; nequando moriamur,cum omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi,fluida materia & caduca,& omnibus obnoxia cauſis, Mundus quoq; æterna res & inuicta,mutatur,nec idem manet. Quamuis enim omnia in ſe habeat quæ habuit,aliter habet,quàm habuit, ordinẽ mutat. Quid inquis,iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas,nihil. Sed quemadmodum ille celator oculos diu intentos,ac fatigatos,remittit atq; auocat,& (ut dici ſolet)paſcit,ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis *alias ſumes* reficere,ſed ipſa oblectamẽta opera ſint,ex hijs quoq; ſi obſeruaueris † inuenies,quod poſſit fieri ſalutare. Hoc ego mi Lucili ſoleo facere ex omni uacatione (etiam ſi à philoſophia longiſſime auerſa eſt)eruere aliquid conor,& utile efficere. Quid de iſtis capiam quæ modo tractauimus,remotis à reformatione morum? Quomodo meliorem me facere ideæ Platonicæ poſſunt? Quid ex iſtis traham,quod cupiditates meas comprimat? uel hoc ipſum quod omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos accendunt & iritãt, negat Plato ex hijs eſſe quæ uere ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt,nihil horum ſtabile nec ſolidum eſt,& nos tamen cupimus tanquam ſemper futura, ac ſemper habituri,imbecilli fluidiq; per interualla cõſtituimus. Mittamus animum ad illa quæ æterna ſunt, miremur in ſublime uolitãtes rerũ omniũ formas,deumq; inter illa uerſantem,& hoc prouidentem,quemadmodũ quæ immortalia facere nõ potuit(quia materia prohibebat) defendat à morte,hac ratione uitium corporis uincat. Manent enim cuncta non quia æterna ſunt, ſed quia defendunt̃ cura regentis. Immortalia tutore non egerent. Hæc conſeruat artifex, fragilitatem materiæ ui ſua uincens. Contemnamus omnia quæ adeo precioſa non ſunt,ut an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus,ſi mundum ipſum non minus mortalem,quam nos ſumus,prouidẽtia periculis eximit,poteſt tamen aliquatenus noſtra quoq; prouidentia longiorem prorogare huic corpuſculo morã,ſi uoluptates quibus pars maior perijt potuerimus regere & coercere. Plato ipſe ad ſenectutem ſe diligentia pertulit. Erat quidem corpus ualidum ac forte ſortitus,& illi nomẽ latitudo pectoris fecerat,ſed nauigationes ac pericula multum detraxerunt uiribus ,parſimonia tamẽ & eorum quæ

auiditatẽ

auiditatē euocant modus,& diligens ſui tutela,perduxit illum ad ſenectutē,multis pro hibentibus cauſis.Nam hoc ſcis puto Platoni diligentiæ ſuæ beneficio cōtigiſſe,quod natali ſuo deceſſit, & annū unum atq; octogeſimū impleuit ſine ulla deductione. Ideo Magi qui forte Athenis erāt immolauerunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quàm hu manæ rati,quia conſummaſſet perfectiſſimū numerū quem nouem nouies multiplica ta componunt. Non dubito quin paratus eſſet paucos dies ex iſta ſumma & ſacrificiū remittere.Poteſt frugalitas producere ſenectutē,quam ut non puto concupiſcendā,ita ne recuſandam quidē. Iucundū eſt eſſe ſecū quàm diutiſſime, cum quis ſe dignū quo frueretur effecit.Itaq; de iſto feremus ſententiā, an oporteat faſtidire ſenectutis extre/ma,& finem nō operiri,ſed manu facere.Prope eſt à timente,qui fatū ſegnis expectat, ſicut ille ultra modū deditus uino eſt,qui amphoram exiccat,& fecem quoq; exorbet. De hoc tamen quæramus, pars ſumma uitæ, utrū fex uitæ hæc ſit, an liquidiſſimū ac puriſſimū quiddam, ſi modo mens ſine iniuria eſt,& integri ſenſus animū iuuant, nec defectū & præmortuū corpus eſt.Plurimū enim refert uitam aliquis extendat an mor tem.At ſi inutile miniſterijs eſt corpus, quid ni oporteat educere animū laborantē? & fortaſſe paulò antequā debet faciendū eſt, ne cum fieri debeat facere non poſſis: & cū maius periculum ſit male uiuendi,quàm cito moriendi, ſtultus eſt qui nō exigua tem/poris mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine iniuria pertulit. Multis iners uita ſine uſu iacuit ſui, Quanto deinde crudelius iudicas aliquid ex uita perdidiſſe,quamuis finiēda? Noli me inuitus audire tanquam ad te iam pertineat iſta ſententia, ſed quid dicam æſtima. Nō relinquam ſenectutem,ſi me totū mihi reſeruabit, Totum autem ab illa parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes eius conuellere, ſi mihi non uitam reliquerit,ſed animam, proſiliam ex ædifi/cio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam duntaxat ſanabilem, nec officientē animo: non afferam mihi manus propter dolorē,ſic mori,uinci eſt. Hunc tamen ſi ſcie ro perpetuo mihi eſſe patiendum,exibo,nō propter ipſum,ſed quia impedimento mi/hi futurus eſt,ad omne propter quod uiuit. Imbecillus eſt & ignauus, qui propter do/lorem moritur: ſtultus,qui doloris cauſa uiuit. Sed in longum exeo. Eſt præterea ma/teria quæ ducere diem poſſit. Et quomodo finem uitæ imponere poterit, qui epiſtolæ non poteſt? Vale ergo,quod libentius quàm †mortis moras lecturus es. Vale. *aliter, mortes meas*

EPIST. LX. De uero & inani gaudio. Et quomodo ſapientem oporteat in periculo huius uitæ ſemper eſſe uirtutibus communitum.

MAgnam ex epiſtola tua percepi uoluptatem, permitte enim mihi uti uerbis pu/blicis,nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe uoluptâtem cre dimus, Sit ſanè, ponere tamen illam ſolemus ad demonſtrandam animi hilarem affe/ctionem. Scio,inquam,& uoluptatem(ſi ad noſtrum aluum uerba dirigimus)rem infa mem eſſe,& gaudium niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio,ſuis bonis ui ribusq; fidētis: uulgo tamen ſic loquimur,ut dicamus magnum gaudium nos ex illius conſulatu,aut ex nuptijs,aut ex partu uxoris percepiſſe,quæ adeo non ſunt gaudia,ut ſæpe initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem iunctum eſt non deſinere, nec in contra ria uerti. Itaq; cum dicat Vergilius noſter, Et mala mentis gaudia,diſerte quidē dicit, ſed parum proprie: nullum enim malum gaudiū eſt. Voluptatibus hoc nomen impo/ſuit,& quod uoluit expreſſit: ſignificauit enim homines malo ſuo lætos: tamen ego nō immerito dixerā,cœpiſſe me magnam ex epiſtola tua uoluptatem. Quamuis enim ex iſta cauſa imperitus homo gaudeat,tamen affectum eius impotentem,& in diuerſa ſta tim inclinaturum,uoluptatem uoco,opinione falſi boni,immoderatam & immodicā. Sed ad propoſitum reuertar,audi quid me in epiſtola tua delectauerit: habes uerba in poteſtate,non effert te oratio,nec longius quàm deſtinaſti trahit. Multi ſunt qui ad id quod non propoſuerant ſcribere, alicuius uerbi decore placentis uocentur: quod tibi non euenit,preſſa ſunt omnia & rei aptata. Loqueris quantum uis, & plus ſignificas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium eſt, apparet animum quoq; nil habere ſuper uacui,nil tumidi. Inuenio tamen tranſlationes uerborum,ut non temerarias, ita nō in/decoras, ita quæ periculū ſui fecerint. Inuenio imagines, quibus ſi quis nos uti uetat,

& poëtis illas ſolis iudicat eſſe cōceſſas,neminē mihi uidetur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter & demonſtrandæ rei cauſa eloquebantur, parabolis referti ſunt,quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadē cau ſa qua poëtis, ſed ut imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & ut diſcentem & audientē in rem præſentem adducāt. Sextium cum maxime lego uirum acrem, Græcis uerbis, Romanis moribus philoſophantem,mouit me imago ab illo poſita,ire quadrato agmine exercitum,ubi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt,pugnæ paratū. Idē,inquit, ſapiēs facere debet: omnes uirtutes ſuas undiqꝫ expandat, ut ubicunqꝫ infeſti aliquid oritur, illic parata præſidia ſint,& ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant: quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant fieri uidemus, ut imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant,ſic diſpoſitæ ut ſignum ab uno datum, peditē ſimul equitemqꝫ percurrat,hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait, Illi enim ſæpe hoſtem timuere ſine cauſa,tutiſſimumqꝫ illis iter,quod ſuſpectiſſimum fuit. Nil ſtulticia pacatum habet. Tam ſuperne illi metus eſt,quàm infra. Vtrūqꝫ trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrūt,ad omnia pauet,imparata eſt, & ipſis terretur auxilijs. Sapiēs autem ad omnem incurſum munitus & intentus,non ſi paupertas,non ſi luctus,non ſi ignominia,non ſi dolor impetum faciat,pedem referet. Interritus & contra illa ibit,& inter illa: nos multa alligant,multa debilitant, diu in iſtis uicijs iacuimus, elui difficile eſt. Nō enim inquinati ſumus ſed infecti,ne ab alia imagine ad aliam tranſeamus. Hoc quæram quod mecum ſæpe diſpicio,quid ita nos ſtulticia tam pertinaciter teneat. Primo quia nō fortiter illam repellimus,nec toto ad ſalutem impetu nitimur, deinde quia illa quæ à ſapientibus uiris reperta ſunt,non ſatis credimus,nec apertis pectoribus haurimus,leuiterqꝫ tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodū autem poteſt aliquis quantum ſatis eſt,aduerſus uitia diſcere,qui quantum à uitijs uacat, diſcit? Nemo noſtrum in altum deſcendit, ſumma tantum decerpſimus, & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeqꝫ occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus, ſi inuenimus qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Non ſumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit,tanquam debitum prendimus, optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur,cum ſciamus illos ſæpe multa mentiri. Adeo quoqꝫ indulgemus nobis, ut laudari uelimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis supplicijs audit,in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequit̄ itaqꝫ, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cum iam in India uagaretur,& gentes ne finitimis quidem ſatis notas, bello uaſtaret, in obſidione cuiuſdam urbis dum circuit muros, & dū imbecilliſſima mœnium quærit, ſagitta ictus, diu perſtitit in re, & incepta agere perſeuerauit. Deinde cum repreſſo ſanguine ſicci uulneris dolor creſceret,& crus equo ſuſpenſum paulatim obtorpuiſſet,coactus abſiſtere,omnes,inquit, iurant me Iouis eſſe filiū,ſed uulnus hoc hominem eſſe me clamat. Idē nos faciamus, cum pro ſua quęqꝫ portione adulatio infatuat,dicamus,uos quidem me dicitis prudentē eſſe. Ego autem uideo quàm multa inutilia concupiſcam,nocitura optem,ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas mōſtrat,quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus, quantū capiam adhuc neſcio. Iam docebo,quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientē. Sapiens ille eſt qui plenus gaudio,hilaris & placidus,inconcuſſus cum dijs ex pari uiuit. Nunc ipſe te conſule,ſi nunquam mœſtus es,nulla ſpes animum tuum futuri expectatione ſolicitat,ſi per dies noctesqꝫ par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt,perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis uoluptates,& undiqꝫ,et omnes,ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantū ex gaudio deeſſe. Ad hoc cupis peruenire,ſed erras,qui inter diuitias illuc uenturum eſſe te ſperas. Inter honores idem gaudium,inter ſolicitudines quæris? Iſta quæ ſic petis tanquam datura læticiam ac uoluptatem,cauſæ dolorum ſunt. Omnes,inquā, illi tendunt ad gaudium, ſed unde ſtabile magnumqꝫ conſequantur ignorant. Ille ex cō uiuijs & luxuria. Ille ex ambitione & circumfuſa cliētium turba. Ille ex amica, alius ex ſtudiorum liberalium uana oſtentatione,& nihil ſanantibus literis. Omnes iſtos oble-

ctamenta

ctamenta fallacia & breuia decipiunt, ſicut ebrietas quæ unius horæ hilarem inſaniã, longi temporis tedio penſat: ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſollicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectũ, hanc gaudij qualitatem, Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper lunam. Semper illic ſerenum eſt, Habes ergo quare uelis ſapiens eſſe, quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex uirtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi, iuſtus, niſi temperans. Quid ergo inquis? ſtulti ac mali non gaudẽt? Nõ magis quàm prædam nacti leones. Cum fatigauerunt ſe uino & libidinibus, cum illos nox inter † uitia defecit, cum uoluptates anguſto corpori ultra quàm capiebat ingeſtæ † ſuppurare cœperunt, tunc exclamant miſeri Vergilianum uerſum illum, Namq; ut ſupremam falſa inter gaudia noctem Egerimus. Noſti eos totam luxuriari noctem inter falſa gaudia, & quidem tanquam ſupremam agunt. Illud gaudium (quod deos deorumq; æmulos ſequitur) non interrumpitur non deſinit, deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni eſt. Quod non dedit fortuna, non eripit. Vale.

aliàs uina

al. ſuperare.

EPISTOLA LXI. Quod à parentibus filijs ſuperfluitas ambitioſa optatur. Et de continentia.

QVeror, litigo, iraſcor. Etiam nunc optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater. Nõdum intelligis quantum mali optauerint. O quam inimica nobis ſunt uota noſtrorum, eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Iam non admiror ſi omnia nos à prima pueritia mala ſequuntur, inter execrationes parentũ creuimus. Exaudiũt dij quoq; noſtram pro nobis uocem gratuitam. Quouſq; poſcemus aliquid deos, quaſi ita nondum ipſi alere nos poſſimus? Quam diu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quàm diu nobis populus metet? quàm diu unius mẽſæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex uno mari, ſubuehẽt? Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur, una ſylua elephantis pluribus ſufficit, homo & terra paſcitur & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cũ tam modica corpora dediſſet, ut uaſtiſſimorum edaciſſimorumq; animalium auiditatem uinceremus? Minime. Quantulum eſt enim quod naturæ datur. Paruo illa dimittit. Nõ fames nobis uentris noſtri magno cõſtat, ſed ambitio. Hos itaq; (ut ait Saluſtius) uentri obedientes, animalium loco numeremus non hominum, quoſdam uero ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is, † qui ſe utitur. Qui uero latitant & torpẽt, ſic in domo ſunt, quomodo in conditiuo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt. Vale.

aliàs qui multis uſui eſt.

EPIST. LXII. Quomodo ſapiens ſemper debet habere animum paratum ad mortem.

DEſinamus quod uolumus uelle. Ego certe id ago ſenex, eadẽ uelle, quæ puer uolui. In hoc unũ eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meũ eſt, hæc cogitatio, imponere ueteribus malis finem. Id ago, ut mihi inſtar totius uitæ, ſit dies. Nec me hercules tanquam ultimum rapio, ſed ſic illum aſpicio, tãquam eſſe uel ultimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam maxime ſcribentem mors euocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideo fruor uita, quia quàm diu futurum hoc ſit, non † minus pendo? Ante ſenectutem curaui, ut bene uiuerem: in ſenectute, ut bene moriar. Bene autẽ mori eſt libenter mori. Da operam, ne quid unquã inuitus facias, quicquid neceſſe futurũ eſt. Repugnanti non uolẽti neceſſitas eſt, in uolẽte neceſſitas nõ eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partẽ acerbiſſimã ſeruitutis effugit, facere quod nolit. Nõ qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt, ſed qui inuitus facit. Itaq; ſic animũ componamus, ut quicquid res exiget, id uelimus, & in primis finẽ noſtri ſine triſtitia cogitemus, ante ad mortem quam ad uitã præparandi ſumus. Satis inſtructa uita eſt, ſed nos inſtrumentorum eius auidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid uidetur & ſemper uidebit. Vt ſatis uixerimus, nec anni nec dies faciunt, ſed animus. Vixi Lucili chariſſime quantum ſatis erat, mortem plenus expecto.

forte nimis.

EPIST. LXIII. De ſimulata & affectata occupatione. Et quod breuiſſima ad diuitias per diuitiarum contemptum uia eſt.

MEntiuntur qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbã negociorũ uideri uolunt. Simulant occupationes & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco mi Lucili uaco, & ubicunq; ſum, meus ſum. Rebus enim nõ me trado ſed commodo, nec cõſector perdendi temporis cauſas, & quocũq; cõſtiti loco ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare uerſo. Cũ me amicis dedi, nõ tamen mihi abduco, nec cũ illis moror, quibus me tempus aliquod cõgregauit, aut cauſa ex officio nata, ſed cũ optimo quoq; ſum, ad illos in quocũq; loco, in quocũq; ſæculo fuerint, animũ meũ mitto. Demetriũ uirorum optimũ mecũ circũfero, & relictis conchyliatis, cũ illo ſeminudo loquor, illũ admiror. Quid ni admirer? uidi nihil ei deeſſe. Contẽnere omnia aliquis poteſt, omnia habere nemo poteſt. Breuiſſima ad diuitias per cõtemptũ diuitiarũ uia eſt. Demetrius autẽ noſter ſic uiuit, non tanq; contẽpſerit omnia, ſed tanq; alijs habenda permiſerit.

EPIST. LXIIII. Conſolatio de amico defuncto.

MOleſte fers deceſſiſſe Flaccum amicum tuum, plus tamen æquo dolere te nolo, Illud, ut non doleas, uix audebo exigere, & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multũ ſupra fortunã elato? Illum quoq; iſta res uellicabit, ſed tantum uellicabit. Nobis autẽ ignoſci poteſt prolapſis ad lachrymas, ſi non nimie decurrerunt, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. Lachrymandum eſt, non plorandum. Durã tibi legẽ uideor ponere, cum poëtarum Græcorũ maximus ius flendi dederit in unum duntaxat diem, cum dixerit etiã Nioben de cibo cogitaſſe. Quæris unde ſint lamentationes, unde immodici fletus? per lachrymas argumenta deſiderij quærimus, & dolorẽ non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtulticiam. Eſt aliqua & doloris ambitio. Quid ergo, inquis, obliuiſcar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Iam iſtam frontẽ ad riſum quælibet fortuita res transferet. Nõ differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus recidũt. Cum primũ te obſeruare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe cuſtodis dolorẽ tuum, ſed cuſtodienti quoq; elabitur, eoq; citius, quo eſt acrior, deſinit. Id agamus ut iucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Sic tamẽ illud fieri neceſſe eſt, ut cũ aliquo nobis morſu, amiſſorũ quos amauimus nomen occurrat. Sed hic quoq; morſus habet ſuam uoluptatem. Nã ut dicere ſolebat Attalus noſter, Sic amicorum defunctorum memoria iucunda eſt, quomodo in uino nimis ueteri ipſa nos amaritudo delectat, quomodo poma quædã ſunt ſuauiter aſpera; cũ uero interuenit ſpacium, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos uoluptas uenit, Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui eſt, eorũ qui fuerunt retractatio, nõ ſine acerbitate quadam iuuat. Quis aũt negauerit hæc acria quoq; & habentia auſteritatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio, mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda eſt: habui enim illos tanquam amiſſurus, amiſi tanquã habeã. Fac ergo mi Lucili quod tuã æquitatẽ decet. Deſine beneficiũ naturæ male interpretari, abſtulit, ſed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quamdiu cõtingere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quàm ſæpe illos reliquerimus, in aliquã peregrinationem longinquam exituri, quàm ſæpe eodem morantes loco non uidérimus, intelligemus plus nos temporis perdidiſſe in uiuis. Feras autem hos, qui cum negligentiſſime amicos habeant, miſerrime lugent, nec amant quenquã, niſi quum perdiderint. Ideoq; tunc effuſius mœrent, Quia uerentur ne dubiũ ſit an amauerint, ſera indicia affectus ſui quærunt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur & exiſtimamus, quia parum ualẽt in unius elati ſolatium: ſi non habemus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quam à fortuna accepimus. Illa unum abſtulit, nos quenquam nõ fecimus. Deinde ne unum quidem nimis amauit, qui plus quàm unũ amare non potuit. Si quis diſpoliatus, amiſſa unica tunica, complorare ſe malit, quàm circumſpicere quo modo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat ſcapulas, nonne tibi uideatur ſtultiſſimus? Quem amabas extuliſti, quære quem ames. Satius eſt amicũ reparare quàm flere.

flere. Scio pertritum iam hoc eſſe quod adiecturus ſum, non tamen ideo prætermittã, quia ab hominibus dictũ eſt, finem dolendi etiam qui conſilio nõ fecerat, tempore inuenit. Turpiſſimum autem eſt in homine prudente, remedium mœroris, laſſitudo mœrendi. Malo relinquas dolorem quàm ab illo relinquaris, & quamprimum id facere deſiſte, quod ſi etiam uoles, diu facere non poteris. Annum fœminis ad lugendum conſtituere maiores, non ut tamdiu lugerent, ſed ne diutius: uiris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, uix retractis à rogo, uix à cadauere reuulſis, cui lachrymæ in totum menſem durauerint? Nulla res citius in odium uenit, quàm dolor: qui recens, conſolatorem inuenit, & aliquos ad ſe adducit, inueteratus uero deridetur: nec immerito, aut ẽm ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui Anneum Serenũ chariſſimũ mihi tam immodice fleui, ut (quod minime uelim) inter exempla ſim eorum quos dolor uicit: hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi cauſam ſic lugendi fuiſſe, quod nunquã cogitaueram mori eum ante me poſſe. Hoc unum mihi occurrebat, minorem eſſe, & multo minorem, tanquam ordinem fata ſeruarent. Itaq; aſſidue cogitemus, tam de noſtra quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tũc ego dicere debui, minor eſt Serenus meus, quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt: quia non feci, imparatũ ſubito fortuna percuſſit: nũc cogito omnia & mortalia eſſe, & incerta: lege mortali hodie fieri poteſt, quicquid unquam poteſt. Cogitemus ergo Lucili chariſſime cito nos eo peruenturos, quò illum perueniſſe mœremus. Et fortaſſe (ſi modo ſapientium uera fama eſt, recipitq; nos locus aliquis) quem putamus periſſe, præmiſſus eſt. Vale.

EPIST. LXV. De efficacia ſermonis boni uiri, & de augenda doctrina priorum, & eorum ueneratione.

FVisti heri nobiſcum. Poteſt queri, ſi heri tantum: ideo adieci nobiſcum, mecum enim ſemper es. Interuenerant quidã amici, propter quos maior fumus fieret, nõ hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere uigiles ſolet, ſed hic modicus qui hoſpites ueniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, ut in conuiuio, nullam rem uſq; ad exitum adducens, ſed aliunde aliò tranſiliens: lectus eſt deinde liber Quinti Sextij Patris, magni (ſi quid mihi credis) uiri, & (licet negent) Stoici. Quãtum in illo, dij boni, uigoris eſt, quantum animi? hoc non in omnibus philoſophis inuenies. Quorundam ſcripta clarum habent tantum nomen, cætera exanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habẽt. Cum legeris Sextium, dices, uiuit, uiget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacunq; poſitione mentis ſim, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes caſus prouocare, libet exclamare, Quid ceſſas fortuna, cõgredere, paratum uides. Illius animũ induo, qui quærit ubi ſe experiatur, ubi uirtutem ſuam oſtendat, Spumantemq; dari pecora inter inertia uotis, Optat aprum, aut fuluum deſcendere mõte leonem, libet aliquid habere quod uincam, cuius patiẽtia exercear. Nam hoc quoq; egregium Sextius habet, quod & oſtendet tibi beatæ uitæ magnitudinẽ, & deſperationem eius nõ faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed uolenti penetrabilem: hoc quidem uirtus tibi ipſa præſtabit, ut illam admireris, & tamen ſperes: mihi certe temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiæ. Non aliter illam intueor obſtupefactus, quàm ipſum interim mundum, quem ſæpe tãquam ſpectator nouus uideo. Veneror itaq; inuenta ſapientiæ, inuentoresq; adire tanquam multorum hæreditatem iuuat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patremfamiliæ, faciamus ampliora quæ accepimus, maior iſta hæreditas à me ad poſteros trãſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumq; reſtabit, nec ulli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam ſi omnia à ueteribus inuenta ſunt, hoc ſemper nouum erit, uſus, & inuentorum ab alijs ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. Non opus eſt mihi alia quærere, ſed hæc tantum morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur, hoc uis ſubita & humor auertitur, hoc acuitur uiſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inuenta ſunt ab antiquis, quomodo autem

admoueantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multũ egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerũt. Suſpiciẽdi tamen ſunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum uirorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſa ſemper appellem? Quam uenerationem præceptoribus meis debeo, eandẽ illis præceptoribus generis humani, à quibus tãti boni initia fluxerunt. Si cõſulem uidero aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet faciam, equo deſiliam, caput adaperiam, ſemita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrunq;, & Lælium ſapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemq; in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego uero illos ueneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo. Vale.

EPIST. LXVI. De numero cauſarum mundi ſecundum uarias ſententias, & quod humanus animus nõ hæc, ſed diuina perſpectare debet.

HEſternum diem diuiſi cum mala ualitudine, antemeridianum illa ſibi uendicauit, poſtmeridianum mihi ceſſit. Itaq; lectione primum tentaui animum. Deinde cum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imò permittere: aliquid ſcripſi, & quidem intentius, quàm ſoleo, dum cum materia difficili cõtendo, & uinci nolo, donec interuenerunt amici qui mihi uim afferrent, & tanquam ægrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit, ex quo eam partem ad te perferã, quæ in lite eſt, te arbitrum adduximus, plus negocij habes, quàm exiſtimas. Triplex cauſa eſt, dicunt, ut ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant, cauſam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moueat. Cauſa autem id eſt ratio, materiam format, & quocunq; uult uerſat, ex illa uaria opera producit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat, deniq; à quo fiat: hoc cauſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ, itaq; quod de uniuerſo dicebam, ad hæc transfer quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit quæ pateretur artificium, & artificẽ qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatua materia æs fuit, cauſa artifex. Eadem conditio rerum omnium eſt, ex eo conſtat quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet unam cauſam eſſe, id quod facit. Cauſam Ariſtoteles putat tribus modis dici, Prima, inquit, cauſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuiq; operi imponitur, tanquã ſtatuæ. Nam hanc Ariſtoteles idos uocat, Quarta quoq;, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Aes prima ſtatuæ cauſa eſt, nunq̃ enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo funderetur, duceretúrue. Secunda cauſa artifex eſt, non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſa eſt forma, neq; enim ſtatua iſta Doriphoros aut Diadumenos uocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſa eſt faciẽdi propoſitum, nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi uenditurus fabricauit, uel gloria, ſi laborauit in nomen, uel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſa eſt propter quam fit. An non putas inter cauſas facti operis numerandum, quo remoto factum nõ eſſet? His quintam Plato adijcit exemplar, quam ipſe Ideam uocat, hoc eſt enĩ ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat efficit. Nihil autẽ ad rem pertinet, utrũ foris habeat exemplar, ad quod referat oculos: an intus, quod ibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum omniũ deus intra ſe habet, numerosq; uniuerſorum quæ agẽda ſunt, & modos mẽte cõplexus eſt, plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaq; homines quidẽ pereunt, ipſa autẽ humanitas ad quam homo effingitᷣ, permanet, & hominibus laborantibus, intereũtibus, illa nil patitur. Quinq; ergo cauſæ ſunt, ut Plato dicit. Id ex quo, id à quo, id in quo, id ad quod, id propter quod. Nouiſſime id quod ex his eſt: tanquã in ſtatua (quia de hac loqui cœpimus) Id ex quo, æs eſt, Id à quo artifex eſt, Id in quo, forma eſt, quæ aptatur illi, Id ad quod, exemplar eſt quod imitatur is qui facit, Id propter quod, facientis propoſitum eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hæc omnia mũdus quoq; (ut ait Plato) habet. Faciẽs hic deus eſt: ex q̃ fit, hæc materia eſt: forma hæc eſt habitus, & ordo mundi quem uidemus. Exemplar ſcilicet ad quod deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi

Cauſæ ſunt quatuor

rimi fecit:propoſitũ propter quod fecit. Quæris quid ſit propoſitum deo? Bonitas, Ita certe Plato ait, quæ deo faciendi mundum cauſa fuit? bonus eſt, bona fecit, bono nulla cuiuſquam boni inuidia eſt. Fecit itaq; quamoptimum potuit. Fer ergo iudex ſenten/ tiam, & pronuncia, quis tibi ueriſimilimum uideatur dicere, non quis uerum dicat. Id enim tam ſupra nos eſt, quàm ipſa ueritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone po/ nitur, turba cauſarum, aut nimiũ multa, aut nimium pauca comprehẽdit. Nam ſi quo/ cunq; remoto quid effici non poteſt, id cauſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt: ponant inter cauſas tẽpus, nil ſine tempore poteſt fieri: ponant locum, ſi nõ fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem: ponant motũ, nil ſine hoc nec fit nec perit, nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primã & generalem cauſam quærimus, hæc ſim/ plex eſſe debet. Nam & materia ſimplex eſt. Quærimus quid ſit cauſa, Ratio faciẽs, id eſt deus. Ita eñ quæ nunc retuli, non ſunt multæ & ſingulæ cauſæ, ſed ex una pendẽt, ex ea quæ facit. Formam dicis cauſam eſſe, hanc imponit artifex operi, pars cauſæ eſt, non cauſa. Exemplar quoq; non eſt cauſa, ſed inſtrumentũ cauſæ neceſſarium. Sic ne/ ceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima, ſine his procedere ars non poteſt, non partes tamen hæc artis, aut cauſæ ſunt. Propoſitũ, inquit, artificis propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſa eſt: ut ſit cauſa, non eſt efficiens cau/ ſa, ſed ſuperueniens. Hæ autem innumerabiles ſunt, nos de cauſa quærimus generali. Illud uero non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & conſummatum opus cauſam eſſe, multum enim intereſt inter opus & cauſam operis. Aut fer ſenten/ tiam, aut (qđ facilius in eiuſmodi rebus eſt) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nul/ lam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatẽ animus, & me prius ſcrutor. Deinde hunc mundum, Ne hoc quidẽ tempus (ut exiſtimas) per/ do. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantẽ, attollunt & leuant animum, qui graui ſarcina preſſus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac pœna eſt, premẽte illo urgetur, in uin culis eſt niſi acceſſit philoſophia, & illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo iuſſit, & à terrenis dimiſit ad diuina. Hæc libertas eius eſt, hæc euagatio, ſubducit interim ſe cu/ ſtodiæ in qua tenetẽ, & cœlo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubti/ lioris intentione quæ oculos defatigat, ſi malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi ocium dedicata oculos libera lu ce delectant: ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio cluſus, quoties poteſt aper/ tum petit, & in rerum naturæ contẽplatione requieſcit. Sapiens aſſectatorq; ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optima ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſub limia intendit, & uelut ſacramento ligatus, hoc quod uiuit ſtipendium putat, & ita for matus eſt, ut illi nec amor uitæ nec odium ſit, patiturq; mortalia, quãuis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectionem rerũ naturæ, ac toto abductum rediges in par/ tem? Ego non quæram quæ ſint initia uniuerſorum, quis rerum formator, quis omnia in † uno merſa, & materia inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæram quis ſit artifex huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem uenerit, quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, † nimia deformitate latentibus faciẽ diuiſerit: unde lux tanta fundatur, ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta nõ quæram? ego neſciã un/ de deſcẽderim? ſemel hæc mihi uidẽda ſint, an ſæpe naſcẽdũ? quò hinc iturus ſim? quæ ſedes expectet animam ſolutam legibus ſeruitutis humanæ? Vetas me cœlo intereſſe, id eſt iubes me uiuere capite demiſſo? Maior ſum & ad maiora genitus, quàm ut man cipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter aſpicio quàm uinculum libertati meæ circundatum. Hoc itaq; oppono fortunæ, in quo reſiſtat, nec per illud ad me ullũ tranſire uulnus ſino Quicquid in me poteſt iniuriã pati, hoc eſt in hoc obnoxio domi/ cilio: animus liber habitat, nunquam me caro iſta compellet ad metum, nunquam ad indignam bono ſimulationem, nunquam in honorem huius corpuſculi mentiar. Cum uiſum fuerit diſtrahã cum illo ſocietatẽ, & nunc cũ hæremus, nõ erimus æquis parti/ bus ſocij, animus ad ſe omne ius ducet. Contẽptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad

al. imo

al. in una.

m + propoſi

propoſitum reuertar, huic libertati multum cōferet, & illa de qua modo loquebamur, inſpectio. Nempe uniuerſa ex materia & ex deo conſtant. Deus iſta temperat quæ circumfuſa rectorem ſequuntur, & ducem. Potētius autem eſt quod facit, quod eſt deus, quàm materia patiens dei. Quem in hoc mundo locum deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id in nobis corpus eſt. Seruiant ergo deteriora melioribus, fortes ſimus aduerſus fortuita, non contremiſcamus iniurias, non uulnera, non uincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis eſt, aut tranſitus: nec deſinere timeo, idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec tranſire, quia nuſq; tam anguſte ero. Vale.

LVCII APNEI SENECAE AD LVCLIVM EPISTOLARVM LIBER NONVS

EPIST. LXVII. Notat eos qui tres gradus bonorum faciunt, dicens tantum unum bonum abſolutum eſſe, ſcilicet uirtutem incapacem augmenti uel decrementi, ex qua bona ſunt paria.

CLaranum condiſcipulum meum uidi poſt multos annos, non puto exſpectas ut adijciam ſenem, ſed mehercules uiridem animo ac uigentē, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Inique enim ſe natura geſſit, & talem animum male collocauit: aut fortaſſe uoluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta, & ad cætera cōtemnenda a contemptu ſui uenit. Errare mihi uiſus eſt qui dixit, Gratior eſt pulchro ueniens è corpore uirtus. Nullo enim honeſtamento eget, ipſa & magnum ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. Certe Claranum noſtrum cœpi intueri, formoſus mihi uidet̄, & tam rectus corpore quàm eſt animo. Poteſt ex caſà uir magnus exire, poteſt & ex deformi humiliq; corpuſculo, formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque uidetur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet uirtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos ædere animos, feciſſet, nunc quod amplius eſt facit: quoſdam enim ædit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi uidetur in exemplar æditus, ut ſcire poſſemus nō deformitate corporis fœdari animū, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos unà fecerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram & ad te permittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint tria bona eſſe, ſi triplex eorum conditio eſt? Quædam (ut noſtris uidetur) prima bona ſunt, tanquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda in materia infelici expreſſa, tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis, hæc ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia, tanquam modeſtus inceſſus & compoſitus, ac probus uultus, & conueniens prudenti uiro geſtus. Quomodo iſta † inter ſe tria eſſe poſſint, cum alia optanda ſint, alia auerſanda? Si uolumus iſta diſtinguere, ad primū reuertamur, & cōſideremus id quale ſit. Animus intuens uera, peritus fugiendorū ac petēdorū, nō ex opinione, ſed ex natura precia rebus imponēs, toti ſe inſerens mundo, & in oēs eius actus contēplationem ſuam mittens, cogitationibus actionibuſq; intentus, ex æquo magnus ac uehemens, aſperis blandiſq; pariter inuictus, neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra omnia quæ contingunt acciduntq;, eminens, pulcherrimus cum decore, cum uiribus ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla uis frangat, quem nec attollant fortuita nec deprimant. Talis animi uirtus eſt, hæc eius facies, ſi ſub unum ueniat aſpectum, & ſemel tota ſe oſtendat. Cæterum multæ eius ſpecies ſunt, quæ pro uitæ uarietate & pro actionibus explicantur, nec minor fit aut maior ipſa. Decreſcere enim ſummum bonum non poteſt, nec uirtuti ire retro licet: ſed in alias atq; alias qualitates conuertitur: ad rerum quas actura eſt habitum figurata, quicquid attingit, in ſimilitudinem ſui adducit & cingit: actiones, amicitias, interdum domus totas, quas intrauit diſpoſuitq;, condecorat: quicquid tractauit, id amabile, conſpicuū, mirabile facit. Itaque uis eius

al. utraq; bona

eius & magnitudo ultra non poteſt ſurgere, quando incrementũ maximo non eſt. Nihil inuenies rectius recto, non magis quàm uerius uero, quàm temperato temperatius: omnis in modo eſt uirtus, modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quò procedat, non magis quàm fiducia, aut ueritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? Nihil. Aut perfectum non erat, cui acceſſit. Ergo ne uirtuti quidem, cui ſi quid adijci poteſt, defuit. Honeſtum quoq; nullam acceſſionem recipit, honeſtum eſt enim propter quod illa quæ retuli. Quid porro decorum, & iuſtum, & legitimum? non eiuſdem eſſe formæ putas, certis terminis comprehenſum? Creſcere poſſe imperfectæ rei ſignũ eſt, bonum omne in eaſdem cadit leges, iuncta eſt priuata & publica utilitas, tam me hercules, quàm inſeparabile eſt, laudandum petẽdumq;. Ergo uirtutes inter ſe pares ſunt, & opera uirtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum uero animaliũq; uirtutes, cum mortales ſint, fragiles quoq; caducæq;, & incertæ, exiliunt reſiduntq;, & ideo non eodẽ precio æſtimantur, quia una inducitur humanis uirtutibus regula, una enim eſt ratio recta ſimplexq;. Nihil eſt diuino diuinius, cœleſti cœleſtius. Mortalia minuuntur, cadunt, deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur. Itaq; illis in tam incerta ſorte inæqualitas eſt. Diuinorum una natura eſt. Ratio autẽ nihil aliud eſt, quàm in corpus humanum pars diuini ſpiritus merſa. Si ratio diuina eſt, nullum autem bonũ ſine ratione eſt, bonum omne diuinũ eſt. Nullum porro inter diuina diſcrimẽ eſt, ergo nec inter bona. Paria itaq; ſunt, & gaudiũ, & fortis atq; obſtinata tormentorum perpeſſio. In utroq; enim eadem eſt animi magnitudo, ſed in altero remiſſa & laxa, in altero pugnax & intenta. Quid tu non putas, parem eſſe uirtutem eius, qui fortiter hoſtiũ mœnia expugnat, & eius qui obſidionem patiẽtiſſime ſuſtinet? Et magnus Scipio qui Numantiam claudit & comprimit, cogitq; inuictas manus in exitiũ ipſas ſui uerti: & magnus ille obſeſſorũ animus, qui ſcit non eſſe clauſum, cui mors aperta eſt, & in complexu libertatis expirat. Aeque reliqua quoq; inter ſe paria ſunt, tranquillitas, ſimplicitas, libertas, conſtantia, æquanimitas, tolerantia, omnibus enim iſtis una uirtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilẽ præſtat. Quid ergo? nihil intereſt inter gaudiũ, & dolorem inflexibilemq; patientiam? Nihil, quantũ ad ipſas uirtutes: plurimũ quantum ad illa, in quibus uirtus utraq; oſtenditur. In altero nanq; naturalis animi remiſſio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Itaq; media ſunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in utraq; par eſt. Virtutem materia non mutat, nec peiorẽ facit dura & difficilis, nec meliorẽ hilaris & læta. Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona utraq;, quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus: duo uero quibus nihil fieri melius poteſt, paria ſunt. Nam ſi quæ extra uirtutem poſita ſunt, aut minuere illam, aut augere poſſunt, deſinit unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc cõceſſeris, omne honeſtũ perit. Quare? dicã, quia nihil honeſtũ eſt, quod ab inuito, quod à coacto fit. Omne honeſtũ uoluntariũ eſt. Admiſce illi pigriciã, querelã, tergiuerſationem, metũ, quod habet in ſe optimum perdidit, ſibi placere. Nõ poteſt honeſtum eſſe, quod non eſt liberum. Nam quod timet, ſeruit. Honeſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt. Si recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna diſcordia uolutatur. Hinc enim ſpecies recti uocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaq; qui honeſte aliquid facturus eſt, quicquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, malum non putat, uelut libens faciat. Omne honeſtum iniuſſum, incoactumq; eſt, ſyncerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſpõderi poſſit, hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, utrũ aliquis in gaudio ſit, an in eculeo iaceat, & tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere quod Epicurus ait, Sapiẽtem ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturũ, dulce eſt, & ad me nil pertinet. Quid miraris, ſi ego paria bona dico, alterius in gaudio poſiti, alterius inter tormenta fortiſſime ſtãtis, cum (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri. Et hic reſpõdeo plurimũ intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterũ petam, alterũ uitabo. Illud ſecundũ naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpacio. Cum uero ad uirtutẽ uentũ eſt, utraq; par eſt, & quæ per læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentũ uexatio & dolor, & quicquid aliud

al. minora incommodi eſt, uirtute enim obruitur. Quemadmodum† minuta lumina claritas ſolis obſcurat, ſic dolores, moleſtias, iniurias, uirtus magnitudine ſua elidit, atq; opprimit, & quocunq; affulſit, ibi quicquid ſine illa apparet, extinguitur, nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in uirtutem inciderint, q̃ in mari nimbus. Hoc ſcias ita eſſe ad omne pulchrum, uir bonus ſine ulla cunctatione percurret, ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atq; ignis, perſeuerabit, nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit aſpiciet, & ſe honeſtæ rei tanquam bono uiro credet, utilem illam ſibi iudicabit, tutam, proſperam. Eundem ergo locũ habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atq; aſpera, quẽ uir bonus, pauper, aut exul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte uirum bonum, diuitijs abundantem, ex altera nihil habentẽ, ſed in ſe omnia, uterq; æque bonus uir erit, etiam ſi fortuna diſpari utetur. Idem (ut dixi) in rebus iudiciũ eſt, quod in hominibus. Aeque laudabilis eſt uirtus in corpore ualido ac libero poſita, quàm in morbido ac uincto. Ergo tuam quoq; uirtutem non magis laudabis, ſi corpus illæſum tibi & integrum fortuna præſtiterit, quàm ſi ex aliqua parte mutilatum. Alioqui hoc erit, ex ſeruorum habitu dominũ æſtimare. Omnia eñ iſta in quæ dominiũ caſus exercet, ſeruilia ſunt, pecunia, & corpus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſſiones incertæ. Illa rurſus libera & inuicta opera uirtutis, quæ non ideo magis appetenda ſunt, ſi benignius à fortuna tractantur, nec minus ſi aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non puto magis amares uirum bonum locupletem, quàm pauperem, nec robuſtum & lacertoſum, quàm gracilem & languidi corporis. Ergo ne rem quidem magis appetes hilarem aut pacatam, quam diſtractam & operoſam: & ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus æque bonis uiris nitidum & unctum, quam puluerulẽtum & horrentẽ. Deinde hucuſq; peruenies, ut magis diligas integrũ omnibus membris & illæſum, quàm debilem aut luſcum. Paulatim faſtidiũ tuum illo uſq; procedet, ut ex duobus æque iuſtis ac prudentibus comatum & criſpulũ malis, q̃ recaluaſtrum. Vbi par eſt in utroq; uirtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas. Omnia enim alia, non partes, ſed acceſſiones ſunt. Nam quis tam iniquã cenſurã inter ſuos agit, ut filium ſanum quàm ægrũ magis diligat? procerũue & excelſum, quàm breuem aut modicum? Fœtus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omnium ſternunt, Aues ex æquo partiuntur cibos. Vlyſſes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam (quia magna eſt) amat, ſed quia ſua. Quorſus hæc pertinent? ut ſcias uirtutem omnia opera ſua, uelut fœtus ſuos iiſdem oculis intueri, æque indulgere omĩbus & quidem impenſius, laborantibus. Quoniã quidem etiã parentũ amor, magis in ea quorũ miſeretur inclinat. Virtus quoq; opera ſua quæ uidet affici & premi non magis amat, ſed parentũ bonorum more, magis complectit̃ ac fouet. Quare non eſt ullum bonũ altero maius? quia nõ eſt quicq̃ apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere, hoc magis par eſt alicui quàm illud, ergo nec honeſto honeſtius quicq̃ eſt. Quod ſi par omniũ uirtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico, in æquo eſt, moderate gaudere, & moderate dolere. Lætitia illa non uicit hanc animi firmitatẽ ſub tortore gemitus deuorantẽ. Illa bona optabilia ſunt, hæc mirabilia, utraq; nihilominus paria, quia quicquid incõmodi eſt, uelamẽto maioris boni tegit̃. Quiſquis hæc imparia iudicat, ab ipſis uirtutibus auertit oculos, & exteriora circũſpicit. Bona uera idẽ pendent, idem patent, falſa multum habent uani. Itaq; ſpecioſa & magna cõtra uiſentibus, cum ad pondus reuocata ſunt, fallunt. Ita eſt mi Lucili quicquid uera ratio commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum, attollitq;, ſemper futurum in excelſo. Illa quæ temere laudantur, & uulgi ſententia bona ſunt, inflant inanibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tanquam mala, inijciunt formidinẽ mentibus, & illas non aliter q̃ animalia ſpecies periculi agitãt. Vtraq; res ergo ſine cauſa animũ & diffundit & mordet, nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt, ſola ratio immutabilis & iudicij tenax eſt. Nõ eñ ſeruit, ſed imperat ſenſibus. Ratio ratiõi par eſt, ſicut rectũ recto, ergo & uirtus nõ aliud q̃ recta ratio. Oẽs uirtutes ratiões ſunt. Rationes ſunt, ſi rectæ ſunt. Si rectæ ſunt, et pares ſunt. Qualis ratio eſt tales & actiones ſunt, ergo omnes pares ſunt. Nã cũ

ſimiles

ſimiles rationi ſint,ſimiles & inter ſe ſunt:pares autem actiones inter ſe eſſe dico , quia rectæ ſunt & honeſtæ. Cæterum magna habebunt diſcrimina , uariante materia,quæ modo latior eſt,modo anguſtior,modo illuſtris,modo ignobilis,modo ad multos pertinens,modo ad paucos.In omnibus tamen iſtis , id quod optimum eſt,par eſt,tanquã uiri boni,omnes pares ſunt, qui boni ſunt , ſed habent differentias ætatis, alius ſenior, alius iunior.Habent corporis,alius formoſus,alius deformis eſt . Habent fortunæ , ille diues,hic pauper eſt,Ille gratioſus, potens,urbibus notus & populis: ignotus hic plæriſq; & obſcurus.Sed per illud quod boni ſunt,pares ſunt.De bonis ac malis ſenſus nõ iudicat,quid utile ſit, quid inutile ignorat.Nõ poteſt ferre ſententiam,niſi in rem præſentem perductus eſt,nec futuri prouidus eſt,nec præteriti memor, quid ſit conſequẽs neſcit.Ex hoc autem rerum ordo ſeriesq; contexitur , & unitas uitæ in perfectũ itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum,aliena & externa pro uilibus habet,& ea quæ neq; bona ſunt neq; mala,acceſſiones minimas ac leuiſſimas iudicat,omne illi bonum in animo eſt.Cæterum bona quædam prima exiſtimat , ad quæ ex propoſito uenit, tanquam uictoriam , bonos liberos , patriæ ſalutem ; quædam ſecunda , quæ non apparent niſi in rebus aduerſis , tanquam æquo animo pati morbum magnum , exilium . Quædam media, quæ nihilo magis ſecundum naturam ſunt , quàm contra naturam,tanquam prudenter ambulare, compoſite ſedere . Non enim minus ſecundum naturam eſt ſedere,quàm aut ſtare aut ambulare.Duo illa ſuperiora bona diuerſa ſunt. Prima enim ſecundum naturam ſunt,gaudere liberorum pietate,patriæ incolumitate. Secunda contra naturam ſunt,fortiter obſtare tormentis, & ſitim perpeti,morbo urente præcordia. Quid ergo,aliquid contra naturam bonũ eſt? Minime.Sed illud aliquando contra naturam eſt,in quo bonum illud exiſtit:uulnerari enim, & ſubiecto igne tabeſcere,& aduerſa ualetudine affligi,contra naturam eſt,ſed inter iſta ſeruare animum infatigabilem,ſecundum naturam eſt.Et ut quod uolo exprimã breuiter,materia boni aliquando contra naturam , at bonum nunquam ; quoniam bonum ſine ratione nullũ eſt,ſequitur autem ratio naturam.Quid eſt ergo ratio? naturæ imitatio.Quid eſt ſummum hominis bonum? ex naturæ uoluntate ſe gerere.Non eſt,inquit,dubium,quin felicior pax ſit nunquam laceſſita,quàm multo reparata ſanguine . Nõ eſt dubiũ,inquit, quin felicior ſit inconcuſſa ualitudo, quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum ui quadam & patientia educta.Eodem modo non erit dubium,quin maius bonum ſit gaudium , quàm obnoxius animus ad perpetiẽdos cruciatus uulnerum aut ignium? Minime,illa enim quæ fortuita ſunt,plurimum diſcriminis recipiunt,æſtimantur enim utilitate ſumentium. Bonorum unum propoſitum eſt,cõſentire naturæ. Hoc contingere in omnibus par eſt.Cum alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur,non poteſt dici,ille magis aſſentitur quàm ille,ab omnibus in eandem ſentẽtiam itur . Idem de uirtutibus dico,omnes naturæ aſſentiuntur . Idem de bonis dico, omnia naturæ aſſentiuntur.Alter adoleſcens deceſſit,alter ſenex,aliquis præter hos infans,cui nihil amplius contigit,quàm proſpicere uitam . Omnes hi æque fuere mortales , etiam ſi mors aliorum longius uitam paſſa eſt procedere,aliorum in medio flore præcidit , aliorũ interrupit principia . Alius inter cœnãdum ſolutus eſt , alterius continuata mors ſomno eſt,aliquem concubitus extinxit.His oppone ferro transfoſſos,aut exanimatos ſerpentum morſu,aut fractos ruina , aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim.Aliquorum melior dici,aliquorum poteſt peior exitus , mors quidem omniũ par eſt: per quæ uenit,diuerſa ſunt,id in quod deſinũt, unum eſt:mors nulla maior aut minor eſt,habet enim eundem in omnibus modum,finiſſe uitam.Idem tibi de bonis dico, hoc bonũ inter meras uoluptates eſt,hoc inter triſtia & acerba,illud fortunæ indulgentiam rexit,hoc uiolentiam domuit,utrunq; æque bonum eſt , quamuis illud plana emolliuerit,hoc aſpera.Idem finis omnium eſt,bona ſunt,laudanda ſunt , uirtutem rationemq; comitantur, uirtus æquat inter ſe,quicquid agnoſcit.Nec eſt quod hoc inter noſtra placita mireris, apud Epicurum duo bona ſunt , ex quibus ſummum illud beatumq; componitur,ut corpus ſine dolore ſit,animus ſine perturbatione Hæc bona nõ creſcũt,ſi plena ſunt.Quo enim creſcet,quod plenũ eſt? Dolore corpus caret, quid ad

hanc

hanc accedere indolentiã poteſt? Animus cõſtat ſibi,& placidus eſt, quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cœli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſynceriſſimũ nitorem repurgata: ſic hominis corpus animumq; curantis,& bonum ſuum ex utroq; nectentis, perfectus eſt ſtatus,& ſummã uoti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si quæ extra blandimenta cõtingunt, nõ augent ſummũ bonum, ſed (ut ita dicã) condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanæ naturæ bonum, corporis & animi pace cõtentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiam nunc ſimillimam huic noſtræ diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit cõtingere ſibi, ut corporis quietem ab omni incõmodo liberam,& animi remiſſionem, bonorum ſuorum cõtemplatione gaudentis. Alia ſunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & cõprobat, tanquam illam, quam paulo ante dicebam, malæ ualetudinis,& dolorum grauiſſimorum perpeſſionem, in qua Epicurus fuit illo ſummo ac † fortiſſimo die ſuo: ait enim ſe ueſicæ & exulcerati uentris tormenta tolerare, ulteriorem doloris acceſſionem non recipientia, eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem: beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles non experiri, ſed quia ita res tulit,& amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici hoc nõ eſſe par maximis bonum, quod beatæ uitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema uoce gratias egit. Permitte mihi mi Lucili, uirorũ optime, aliquid audacius dicere, ſi ulla bona maiora eſſe alijs poſſunt, hæc ego quæ triſtia uidẽtur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim † perſtrinxiſſe difficilia, quàm læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, ut aliquis felicitatẽ bene,& ut calamitatem fortiter, ferat. Aeque fortis eſſe poteſt, qui pro uallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentãtibus: & qui ſuccifis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte uirtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus, dicitur. Itaq; hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia,& cum fortuna rixata. Ego non dubito, quin magis laudem truncam illam & retorridã manum Mutij, quàm cuiuslibet fortiſſimi ſaluam. Stetit hoſtiũ flammarumq; contemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit,& ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonũ quid ni inter prima numerem, tantoq; maius putem, quàm illa ſecura & intentata fortunæ, quanto rarius eſt hoſtem amiſſa manu uiciſſe, quàm armata? Quid ergo, inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potius optem ut male laxandos articulos exoletis meis porrigam, ut muliercula, aut aliquis in muliérculam ex uiro uerſus, digitulos meos ducat? Quid ni ergo feliciorem putem Mutium, qui ſic tractauit ignem, quaſi illam manũ tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quicquid errauerat. Confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos uicit. Vale.

al. fortunatiſſimo

al. pſtringere

EPIST. LXVIII. Quomodo omne bonum eſt optabile.

VT à cõmunibus initium faciam, Ver aperire ſe cœpit, ſed iam inclinatum in æſtatem, quo tẽpore calere debebat, intepuit, nec adhuc illi fides eſt, ſæpe eñi in hyemem reuoluitur. Vis ſcire quàm dubium adhuc ſit? nondum me cõmitto frigido ueri, †adhuc uigor eſt eius in frigore. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt mi Lucili, iam ætas mea contenta eſt ſuo frigore, uix media regelatur æſtate. Itaq; maior pars in ueſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plurimus ſermo eſt. Si quando interueniunt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi uideor, et ſic afficior animo, tanquam tibi non reſcribam, ſed reſpondeam. Itaq; & de hoc quod quæris, quaſi colloquor tecũ quale ſit, unà ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit: ſi bonum eſt, inquis, fortiter torqueri,& magno animo uri,& patienter ægrotare, ſequitur ut iſta optabilia ſint. Nihil autem uideo ex iſtis uoto dignum. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine uotum ſoluiſſe, quod flagellis cæſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut eculeo longior factus. Diſtingue mi Lucili iſta, & intelliges eſſe in his aliquid optandũ. Tormenta abeſſe à me uelim, ſed ſi ſuſtinenda fuerint, ut me in illis fortiter

al. adhuc rigorẽ eius infringo

titer, honeſte, animoſe geram optabo. Quidni ego malim non incidere bellum, ſed ſi inciderit, ut uulnera, ut famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas affert, generoſe feram, optabo. Non ſum tam demens, ut ægrotare cupiam, ſed ſi ægrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effœminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed uirtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant omnium noſtrorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidẽ, quia uoto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primum quia fieri non poteſt, ut aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit; deinde ſi uirtus optabilis eſt, nullum autem ſine uirtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam ſi tormentorum fortis patientia optabilis eſt. Etiamnum interrogo, nonne fortitudo optabilis eſt? Atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius maximeq; mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obuiam ire uulneribus. Interdum tela ne uitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt, & tormenta patienter ferre optabile eſt, nec tamen ideo ſolummodo ferre tormẽta optabile eſt. Hoc enim, fortitudinis pars eſt. Sed ſepara iſta (ut dixi) nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt uirtus, quis tamen unquã hoc ſibi optabit? Quædam uota aperta & profeſſa ſunt, cum particulatim fiunt; quædam latent, cum uno uoto multa comprehenſa ſunt. Tanquam opto mihi uitam honeſtam, uita autem honeſta actionibus uarijs cõſtat. In hac eſt Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſua uulnus, Rutilij exiliũ, calix uenenatus, qui Socratem tranſtulit è carcere in cœlum. Ita cum optaui mihi uitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe. O terq; quaterq; beati, Quis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis Contigit oppetere. Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Repub. deuouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ uirtutis æmulus, conceptis ſolennibus ac iam familiaribus uerbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantum ut litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere uirtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus uirtutibus utitur, fortaſſe cum una in promptu ſit, & maxime appareat patientia. Cæterum illic eſt fortitudo, cuius patiẽtia & perpeſſio, & tolerantia rami ſunt. Illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium, quæ ſuadet quod effugere non poſſis, quamfortiſſime ferre. Illic eſt conſtantia, quæ deijci loco nõ poteſt, & propoſitũ nulla ui extorquente dimittit. Illic eſt indiuiduus ille comitatus uirtutum. Quicquid honeſte fit, una uirtus facit, ſed ex conſilij ſententia. Quod autem ab omnibus uirtutibus comprobatur, etiam ſi ab una fieri uidetur, optabile eſt. Quid tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per uoluptatem & ocium ueniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam triſtes uoluptates, ſunt quædam uota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium uenerantiumq; celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, ut ad Pœnos perueniret? Indue magni uiri animum, & ab opinionibus uulgi ſecede pauliſper, cape quantam debes uirtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt; aſpice Marcum Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem, & uulnera parũ demiſſa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es, uellem quæ uelles, & moleſte fero, an feliciter, quod agis? Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui uitam ſecuram, & ſine ullis fortunæ incurſionibus mare mortuum uocat, nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione & incurſu firmitatem animi tui tentes, ſed in ocio inconcuſſo iacere nõ eſt tranquillitas, malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſolebat, Malo me fortuna in caſtris ſuis quàm in delitijs habeat; torqueor, ſed fortiter, bene eſt; occidor, ſed fortiter, bene eſt. Audi Epicurum, dicet & dulce eſt. Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ nunquam molle nomen imponam. Vror, ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quod urit me ignis, ſed quod non uincit? Nihil eſt uirtute præſtantius, nihil pulchrius, & bonum eſt, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio. Vale.

Mortuũ mare uita ſecura eſt.

D

EPIST. LXIX. Quomodo ſit colendum ocium, & quid in eo tractandum.

CONſilio tuo accedo, abſconde te in ocio, ſed & ipſum ocium abſconde. Hoc te facturum Stoicorum etiamſi non præcepto, ad exemplum licet ſcias, ſed ex præcepto quoq; facias, & tibi cum uoles, approbabis. Nec ad omnem Rempub. mittimus, nec ſemper, nec ſine ullo fine. Præterea cum ſapienti Rempub. ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum, non eſt extra Rempub. etiam ſi receſſerit, imò fortaſſe relicto uno angulo, in maiora atq; ampliora tranſit, & cœlo impoſitus, intelligit, cum ſellam aut tribunal aſcenderit, quàm humili loco ſederit. Depono hoc apud te, nunquam plus agere ſapientem, quàm cum in conſpectũ eius diuina atq; humana uenerunt. Nunc ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam, ut ocium tuum ignotum ſit. Non eſt quod inſcribas tibi philoſophiam. Atq; etiam aliud propoſito tuo nomen impone, ualetudinem, & imbecillitatem, uocato deſidiam. Gloriari ocio, iners ambitio eſt. Animalia quædã, ne inueniri poſſint, ueſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt. Idem tibi faciendũ eſt, alioquin non deerunt qui perſequantur: multi aperta tranſeunt, condita & obſtruſa rimantur, furem ſignata ſolicitant. Vile uidetur quicquid patet, aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſq;, in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaq; eſt, non iactare ocium ſuum. Iactandi autem genus eſt, nimis latere, & à conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt, ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Cõuocat turbam, quiſquis ocio ſuo aliquã fabulam impoſuit. Cum ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, ut de te homines loquantur, ſed ut ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? Quod homines de alijs libentiſſime faciunt, de te apud te male exiſtima. Aſſueſce & dicere uerum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te eſſe infirmiſſimũ ſenties. Nota habet quiſq; ſui corporis uitia. Itaq; alius uomitu leuat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut uino aut balneo abſtinent, in cætera negligentes, huic, à quo ſæpe infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi cauſariæ partes, quibus adhibẽda curatio eſt. Quid in ocio facio? ulcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi uno loco iacere, & fouere morbum meum. Maius malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore tuo collectio & uomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas, O magnum uirum, contempſit omnia, & damnatis humanæ uitæ furoribus fugit. Nihil damnaui niſi me, non eſt quod proficiendi cauſa uenire ad me uelis. Erras qui hinc aliquid auxilij ſperas. Non medicus, ſed æger hic habitat. Malo illa cum diſceſſeris dicas, Ego iſtum beatum hominem putabam & eruditũ, erexeram aures, deſtitutus ſum, nihil uidi, nihil audiui quod concupiſcerem, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectũ eſt. Malo ignoſcas ocio meo, quàm inuideas. Ocium, inquis, Seneca mihi cõmendas? ad Epicureas uoces dilaberis. Ocium tibi commẽdo, in quo maiora agas & pulchriora, quàm quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, digerere in literam ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, inuidioſa potentia ac breuis eſt, & (ſi uerum æſtimes) ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. Ille ſtipendijs militaribus & quæſita per hoc dignitate. Ille clientũ turba: tanti eſt ab hominibus uinci, dum à me fortuna uincatur, cuius turbæ par eſſe nõ poſſum, plus habeo gratiæ. Vtinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi, utinam de uita beata non in conſpectu mortis ageremus, ſed nunc quoq; non moremur. Multa enim quæ ſuperuacua eſſe & inimica credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere ſolent qui ſerius exeunt, & uolunt tempus celeritate reparare, calcar addamus: hæc ætas optime facit ad hæc ſtudia. Iam diſputauit, iam uitia primo feruore adoleſcentiæ indomita laſſauit, non multum ſupereſt ut extinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc, ut exeam melior. Non eſt tamen quod exiſtimes ullam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quàm quæ ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerũ patientia domuit, quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, uenit. Hoc eſt breuis huius boni tẽpus, quiſquis ſenex ad ſapientiam peruenit, annis † peruenit. Vale.

al. præuenitur

EPIST. LXX. De uaria locorum mutatione uitanda, & redimenda breuitate temporis.

MVtare te loca, & in alium de alio tranſilire nolo. Primum, quia tam frequēs migratio inſtabilis animi eſt, coaleſcere ocio non poteſt, niſi deſinat circumſpicere & errare. Vt animum poſſis continere, prius corporis tui fugam ſiſte, deinde plurimū remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non eſt quies, & uitæ prioris obliuio. Sine dediſcere oculos tuos, ſine aures aſſueſcere ſanioribus uerbis, quoties proceſſeris in ipſo tranſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent: quemadmodum ei qui amorem exuere conatur, euitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis, nihil enim facilius quàm amor recrudeſcit, Ita qui deponere uult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito rebellat affectus, quocunq; ſe uerterit, precium aliquod præſens occupationis ſuæ inueniet. Nullum ſine autoramēto malum eſt. Auaricia pecuniam promittit, luxuria multas ac uarias uoluptates, ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potētiam, & quicquid potentia poteſt. Mercede te uicia ſolicitant, hic tibi gratis uiuendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt, ut uitia tam longa licentia tumida ſubigantur, & iugum accipiunt, nedum, ſi tam breue tempus per interualla diſcindimus. Vnam quamlibet rem uix ad perfectum adducit aſſidua uigilia & intentio. Si me quidē uelis audire, hoc meditare, exerce te, ut mortem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, acceſſas. Intereſt nihil, an illa ad nos ueniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiuſq; uerbum falſum eſſe ipſe tibi perſuade, Bella res eſt mori ſua morte. Illud præterea tecū licet cogites, Nemo niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam quod relinquis, alienū eſt. Vale.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVS.

EPIST. LXXI. Quomodo immaturæ mortis ſtultis quærela ſit, & quando ſera mors præoccupanda ſit, & quando differenda.

POſt longum interuallum Pompeios tuos uidi, in conſpectū adoleſcentiæ meæ reductus ſum, quicquid illic iuuenis feceram, uidebar mihi facere adhuc poſſe, & paulo ante feciſſe. Prænauigauimus Lucili uitam, & quemadmodū Vergilius noſter ait, in mari Terræq; urbeſq; recedūt, ſic, curſu rapidiſſimi temporis primū pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quicquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium in utriuſq; confinio poſitum, Deinde ipſius ſenectutis optimos annos. Nouiſſime incipit oſtendi publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus? Clementiſſimus portus eſt, aliquando petendus, nunquam recuſandus. In quem ſiquis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quàm qui cito nauigauit. Alium enim, ut ſcis, uenti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant, aliū pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta, alios uita uelociſſime adduxit, quò ueniendum erat etiam cunctantibus, alios macerauit & coxit, quæ, ut ſcis, non ſemper retinenda eſt. Non enim uiuere bonum eſt, ſed bene uiuere. Itaq; ſapiens uiuit, quantum debet, nō quantum poteſt. Videbit ubi uicturus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat ſemper qualis uita, non quanta ſit. Sed ſi multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate ultima facit, ſed cum primum illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, nunquid illo deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat, tardius fiat an citius. Non tanquam de magno detrimento timet. Nemo multū ex ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori uel tardius, ad rem nō pertinet: bene mori aut male, ad rem pertinet: bene autem mori eſt effugere male uiuendi periculum. Itaq; effœminatiſſimam uocē illius Rhodij exiſtimo, qui cum in caueam coniectus eſſet à tyranno, & tanquam ferū aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam ut abſtineret cibo, Omnia, inquit, homini dū uiuit ſperanda ſunt. Vt ſit hoc uerum, non omni precio uita emenda eſt. Quædam licet

cet magna,licet certa ſint,tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non ueniam.Ego cogitem in eo qui uiuit omnia poſſe fortunam,potius quàm cogitem in eo qui ſcit mori nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet,non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stulticia eſt timore mortis mori. Venit qui occidat.Expecta,quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? Vtrum inuides carnifici tuo an parcis? Socrates potuit abſtinentia finire uitam,& inedia potius quàm ueneno mori,triginta tamen dies in carcere & inexpectatione mortis exegit:non hoc animo tanquam omnia fieri poſſent,tanquã multas ſpes tam longum tempus reciperet,ſed ut præberet ſe legibus,ut fruendum amicis extremũ Socratem daret. Quid erat ſtultius quàm mortem contemnere,uenenum timere? Scribonia grauis fœmina, amita Druſij Libonis fuit,adoleſcẽtis tam ſolidi, quàm nobilis,maiora ſperantis,quàm illo ſæculo quiſquam ſperare poterat. At ipſe cum æger à ſenatu in lectica relatus eſſet,non ſanè frequentibus obſequijs, omnes eñ neceſſarij deſeruerant impie, iam non reum ſed funus, habere cœpit conſilium, utrum cõſciſceret mortem,an expectaret. Cui Scribonia, Quid te, inquit,delectat alienum negocium agere? Non perſuaſit illi. Manus ſibi attulit,nec ſine cauſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio,ſi uiuit,alienum negocium agit. Non poſſis itaque de re in uniuerſum pronunciare,cum mortem uis externa denunciat,occupanda ſit an expectanda. Multa enim ſunt,quæ in utramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cũ tormento,altera ſimplex & facilis eſt,quid ni huic inijcienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domũ habitaturus, ita mortem utique qua ſum exiturus è uita meliorem. Præterea quemadmodum non utique melior eſt longior uita, ſic peior utique mors longior. In nulla re magis, quàm in morte morem animo gerere debemus. Exeat quà impetum cepit,ſiue ferrum appetit,ſiue laqueum, ſiue aliquam potionem uenas occupantem,pergat,& uincula ſeruitutis abrumpat. Vitam & alijs approbare quiſque debet,mortem ſibi,optima eſt quæ placet. Stulte hæc cogitantur, Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe,aliquis nimis temere, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare, id in manibus eſſe conſiliũ, ad quod fama non pertinet? Hoc unum intuere,ut te fortunæ quàm celerrime eripias. Alioqui aderũt qui de facto tuo male exiſtiment. Inuenies etiam profeſſos ſapiẽtiam, qui uim afferendã uitæ ſuæ negent,& nephas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum,quem natura decreuit. Hoc qui dicit,non uidet ſe libertatis uiam claudere. Nihil melius æterna lex fecit,quàm quod unum introitum nobis ad uitam dedit, exitus multos. Ego expectem uel morbi crudelitatem, uel hominis, cum poſſim per media exire tormenta,& aduerſa diſcutere? Hoc eſt unum cur de uita non poſſimus queri, neminẽ tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quod nemo niſi uitio ſuo miſer eſt. Placet,uiue,ſi non placet, licet eò reuerti unde ueniſti. Vt dolorem capitis leuares,ſanguinem ſæpe emiſiſti,ad extenuandum corpus uena percutitur. Nõ opus eſt uaſto uulnere diuidere præcordia,ſcapello aperitur ad illam magnam libertatem uia,& puncto ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt,quod nos facit pigros inerteſque? Nemo noſtrum cogitat,quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic ueteres inquilinos indulgẽtia loci & cõſuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? Tanquam migraturus habita,propone tibi quandoque hoc cõtubernio carendum, fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodũ ſuus finis ueniet in mentẽ,omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercent fortaſſe in ſuperuacuum:aduerſus paupertatem præparatus eſt animus permanſere diuitiæ: ad contemptum nos doloris armauimus, nunquam à nobis exiget huius uirtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis: ut fortiter amiſſorũ deſideria pateremur,præcepimus nobis,omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit: huius unius rei uſum qui exiget dies,ueniet. Non eſt quod exiſtimes,magnis tantum uiris hoc robur fuiſſe,quo ſeruitutis humanę clauſtra perrumperent:non eſt quod iudices,hoc fieri niſi à Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam,manu extraxit: cum uiliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum euaſerint,cumque cõmodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium

arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere, obuia quæq; rapuerunt, & quæ natura nō erant noxia, ui ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum unus è Germanis cum ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus, nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obſcœna adhærēte ſpongia poſitum eſt, totum in gulam farſit, & in præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliā facere, ita prorſus, parum munde & parum decenter. Quid eſt ſtultius, quàm faſtidioſe mori? O uirum fortem, ó dignum, cui fati daretur electio: quàm fortiter ille gladio uſus eſſet, quàm animoſe in profundā ſe altitudinem maris, aut abſciſæ rupis immiſiſſet? Vndiq; deſtitutus inuenit, quemadmodum & mortem ſibi deberet, & telum, ut ſcias ad moriendū nihil aliud in mora eſſe, quàm uelle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, ut cuiq; uiſum erit, dum hoc conſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis uti, perſeuerabo: plus enim à ſe quiſq; exiget, ſi uiderit hanc rem etiā à cōtemptiſſimis poſſe cōtemni: Catones, Scipioneſq;, & alios, quos audire cū admiratione conſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus. Iam ego iſtam uirtutē habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quàm in ducibus belli ciuilis oſtendam. Cum adueheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinū ſpectaculum miſſus, tanquam ſomno premente nutaret, caput uſq; eò demiſit, donec radijs insereret, & tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret: eodem uehiculo quo ad pœnā ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cupienti. In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exitū mollē. Cui ad manum plura ſunt, per quæ ſeſe aſſerat, is delectum agat, & quà potiſſimum liberet, cōſideret. Cui difficilis occaſio eſt, is proximā quamq; pro optima arripiat, ſit licet inaudita, ſit noua. Nō deerit ad mortē ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoq; mancipia, ubi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant. Ille uir magnus eſt, qui mortem ſibi nō tantum imperauit, ſed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi. Secundo Naumachiæ ſpectaculo unus è barbaris lanceam, quam in aduerſarios acceperat, totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudū effugio? Quare ego mortem armatus expecto? Tāto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perditi, noxioſiq; habent, non habebunt illi, quos aduerſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omniū ratio? Illa nos docet fati uarios eſſe acceſſus, finem eundem. Nihil autē intereſſe, unde incipiat quod uenit. Eadem illa ratio monet, ut ſi licet, moriaris ſine dolore. Sin autem nō poteſt, fac quemadmodum potes, & quicquid obuenerit ad uitam auferēdam tibi, inuadas. Iniurioſum eſt rapto uiuere, at contra pulcherrimum mori rapto. Vale.

EPIST. LXXII. De conſilio ex ſumma uitæ captando. Et quomodo mors honeſta res ſit. Et de animi fortitudine.

SVbinde me de rebus ſingulis conſulis, oblitus uaſto nos mari diuidi: cum magna pars conſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, ut de quibuſdā rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cum iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur, res noſtræ feruntur, imò uoluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet, & hoc quoq; tardum eſt nimis, ſub manu, quod aiunt, naſcatur. Quemadmodum aūt inueniatur oſtendam. *Sub manu naſci* Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum uoles ſcire, ad ſummum bonū & propoſitum totius uitæ reſpice. Illi enim conſentire debet quicquid agimus: non diſponet ſingula, niſi cui iam uitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid uelit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus uitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille qui ſagittam uult mittere, & tunc dirigere & moderari manu telum. Errant conſilia noſtra, quia non habent quò dirigātur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus uentus eſt. Neceſſe eſt multum in uita noſtra caſus poſſit, quia uiuimus caſu. Quibuſdam autem euenit ut quædam ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpe eos, cum quibus ſtamus, ita plærūq; finem ſummi boni ignoramus appoſitum: nec multis

Digito demō ſtrare

uerbis,nec circuitu longo,quid ſit ſummum bonum colligis, digito(ut ita dicam)demonſtrandum eſt,nec in multa ſpargendum.Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cum poſſis dicere ſummum eſt,quod honeſtum eſt?& quod magis admireris,unum bonum eſt, quod honeſtum eſt. Cætera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi,& uirtutem adamaueris (amare enim parum eſt)quicquid illa contigerit,id tibi qualecunq; alijs uidebitur, fauſtum felixq; erit,& torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquente ſecurior, & ægrotare ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo.Omnia deniq; quæ cæteris uidentur mala,& manſueſcēt,& in bonum abibunt,ſi ſuper illa eminueris:hoc liqueat nihil eſſe bonum,niſi honeſtum,& omnia incommoda ſuo iure bona uocabūtur,quæ modo uirtus honeſtauerit. Multis uidemur maiora promittere,quàm recipit humana conditio:non immerito,ad corpus enim reſpiciunt:reuertantur ad animum,iam hominem deo metientur. Erige te Lucili uirorū optime,& relinque iſtum ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas uocant,qui animum minuta docendo dimittunt & conterunt,fies ſimilis illis,qui inuenerunt iſta,non qui docent,& id agunt, ut philoſophia potius difficilis quàm magna uideatur.Socrates,qui totam philoſophiam reuocauit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaq; diſtinguere, Sequere,inquit,illos,ſi quid apud te habeo autoritatis, ut ſis beatus, & te alicui ſtultum uideri ſine: quiſquis uolet tibi cōtumeliam facere,faciat & iniuriam,tu tamen nihil patieris,ſi modo tecum erit uirtus.Si uis,inquit,beatus eſſe, ſi fide bona uir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit,niſi qui omnia bona exæquauerit,quia nec bonum ſine honeſto eſt,& honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturam Catonis & repulſam?Nihil intereſt utrum Pharſalica acie Cato uincat̄,an uincat? Hoc eius bonum,quo uictis partibus non poteſt uinci,par erat illi bono,quo uictor rediret in patriam,& componeret pacem? Quid ni par ſit?eadē enim uirtute & mala fortuna uincitur,& ordinatur bona,uirtus autem nō poteſt maior aut minor fieri. Vnius ſtaturæ eſt.Sed Cn.Pompeius amittet exercitum, ſed illud pulcherrimum reipublicæ prætextum optimates, & prima acies Pompeianarū partium ſenatus ferens arma uno prælio profligabuntur,& tam magni ruina imperij, in totum diſſiliet orbem: aliqua pars eius in Aegypto,aliqua in Africa,aliqua in Hiſpania cadet,ne hoc quidem miſeræ reipublicæ continget,ſemel ruere. Omnia licet fiant,Iubam in regno ſuo,nō locorum noticia adiuuet, non popularium pro rege ſuo uirtus obſtinatiſſima, Vticenſium quoq; fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis ſui fortuna deſtituat,olim prouiſum eſt,ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamē.Et hoc numera inter repulſas Catonis,tam magno animo feret aliquid ſibi ad uictoriam, quàm ad præturam obſtitiſſe.Quo die repulſus eſt luſit, qua nocte periturus fuit,legit. Eodē loco habuit, prætura & uita excedere:omnia quæ acciderent,ferenda eſſe perſuaſerat ſibi.Quid ni ille mutationem reipublicæ forti & æquo pateretur animo?Quid enim mutationis periculo exceptum?non terra,non cœlum,non totus hic rerū omnium cōtextus,quamuis deo agente ducatur.Non ſemper tenebit hunc ordinem, ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deijciet.Certis eunt cuncta tēporibus,naſci debent,creſcere,extingui.Quæcunq; uides ſupra nos currere,& hæc quibus innixi atque impoſiti ſimus, ueluti ſolidiſſimis,carpentur ac deſinent.Nulli non ſenectus ſua eſt,Inæqualibus iſta ſpacijs eodem natura demittit:quicquid eſt,non erit,nec peribit,ſed reſoluetur.Nobis ſolui perire eſt.Proxima enim intuemur,ad ulteriora non proſpicit mens hebes,& quæ ſe corpori addixerit:alioqui fortius finem ſui ſuorumq; pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in uitam mortemq; per uices ire,& compoſita diſſolui,diſſoluta componi,In hoc opere æternam artem cuncta temperantis dei uerti.Itaq; Cato cum æuum animo percurrerit,dicet,Omne humanum genus,quodq; eſt,quodq; erit,morte damnatū eſt, oēs quæ uſquam rerum potiuntur urbes,quæq; alienorum imperiorum magna ſunt & decora,ubi fuerint aliquando quæretur, & uario exilij genere tollentur: alias deſtruent bella,alias deſidia,paxq; ad inertiam uerſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus.Omnes hos fertiles campos repentini maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam

cauernam cōſidentis ſoli lapſus† abducet, Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? Magnus animus deo pareat, & quicquid lex uniuerſi iubet, ſine cunctatione patiatur: aut in meliorem emittitur uitam, lucidius tranquilliusq; inter diuina manſurus, aut certe ſine ullo futurus incommodo, naturæ ſuæ remiſcebitur & reuertetur in totum. Nō eſt ergo M. Catonis maius bonum honeſta uita, quàm mors honeſta, quoniam non intenditur uirtus. Idem eſſe dicebat Socrates ueritatem & uirtutem, quomodo illa non creſcit, ſic nec uirtus quidem. Habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaq; quod mireris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſumenda ſunt, & quæ ſubita res tulit. Nam ſi hanc inæqualitatem receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis, & infelicem Socratē dices in carcere, infelicem Catonem uulnera ſua animoſius quàm fecerat, retractantē. Calamitoſiſſimum omnium Regulum fidei pœnas etiam hoſtibus ſeruatæ pendentē. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. Negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negāt miſerum. Academici ueteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, ſed non ad perfectum, nec ad plenum, quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modo illi uirtus ineſt, ſi illam aduerſa non minuunt, ſi manet etiam comminuto corpore incolumis, manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam, quam incitat, quicquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpe induunt generoſæ indolis iuuenes, quos alicuius honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, ut omnia fortuita contemnant, profecto ſapientia infundet & tradet, perſuadebit unum bonum eſſe quod honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quàm regula, qua rectum probari ſolet. Quam ſi flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria eſt recti. Idem ergo de uirtute dicemus, & hæc recta eſt. Flexuram non recipit, rigidari quidem, amplius intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quæ illa quidem fiunt, alia alijs rectiora ſunt. Huic enim neceſſe eſt reſpondeāt, ita paria ſunt. Quid ergo inquis? iacere in conuiuio & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum uidetur tibi? Illud licet magis admireris, Iacere in conuiuio malum eſt, torqueri in eculeo bonum eſt, ſi illud turpiter, hoc honeſte fit: bona iſta aut mala non efficit materia, ſed uirtus. Hæc ubicunq; apparuit, omnia eiuſdem menſuræ ac precij ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æſtimat ex ſuo, quod dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſte iudicantis, quod dicam paria bona eſſe eius qui triumphat, & eius qui ante currum uehitur inuictus animo. Non putant enim fieri, quicquid facere non poſſunt, ex infirmitate ſua de uirtute ferūt ſententiam. Quid miraris, ſi uri, uulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet? Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt, delicatus miſeretur induſtrij, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli ſumus, dura atq; intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentū ſit uino carere, aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum eſt, alioqui uidebitur illarum uitium eſſe, quod noſtrum eſt. Sic quædam rectiſſima, cum in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curui præfractiq; uiſentibus reddūt. Nō tantum quid uideas, ſed quemadmodū refert. Animus noſter ad uera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcētem incorruptū, & ingenio uegetum, dicet fortunatiorem ſibi uideri, qui omnia rerum aduerſarum onera rigida ceruice ſuſtollit, qui ſupra fortunam extat. Non mirum eſt in tranquillitate non concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur, ibi ſtare, ubi omnes iacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in alijs quæ aduerſa appellamus mali? ut opinor ſuccidere mentem, & incuruari, & ſuccumbere, quorum nihil ſapienti uiro poteſt euenire. Stat rectus, ſub quolibet pondere. Nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quicquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non queritur, uires ſuas nouit, ſcit ſe eſſe oneri ferendo. Non educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo ſicut ab aliqua rupe nullum ſen-

forte, abdet

 ſum admit-

ſum admittente ſubmoueo. Memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis, hæc mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis, hæc inconcuſſas opiniones habet, intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum, quod antequam impleatur, incerta mentis uolutatio eſt, cum uero perfectũ eſt, immota illa ſtabilitas eſt. Itaq; inchoatus ad ſumma procedens, cultorq; uirtutis, etiam ſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondũ ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit & remittet aliquid ex intentione mentis: nondum enim incerta tranſgreſſus eſt, & iã nunc uerſatur in lubrico: beatus uero & uirtutis exactæ tũc ſe maxime amat, cum fortiſſime expertus eſt: & metuẽda cæteris, ſi alicuius honeſti officij precia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur, multoq; audire mauult, tanto melior quàm felicior. Venio nunc illò quò me uocat expectatio tua: ne extra rerum naturam uagari uirtus noſtra uideatur, & tremet ſapiens & dolebit, & expalleſcet, hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis, ubi illud malum uerum eſt? illic ſcilicet ſi iſta animum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſeruitutis adducunt, ſi illi pœnitentiam ſui faciunt. Sapiens quidem uincit uirtute fortunam, at multi profeſſi ſapientiam leuiſſimis nonnunquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum uitium eſt, qui quod dicitur de ſapiẽte, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quæ laudo, nondum perſuadeo: etiam ſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes caſus procurrerem. Quemadmodum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſdam niſi ſæpius macerata & recocta, non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cũ accepere, protinus præſtant, hęc niſi alte deſcendit, & diu ſedit, animum non colorauit, ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Cito hoc poteſt tradi & pauciſſimis uerbis, unum bonum eſſe uirtutem. Nullum certe ſine uirtute, & ipſam uirtutem in parte noſtri meliore, id eſt rationali poſitam. Quid erit hæc uirtus? iudicium uerum & immotum, ab hoc enim impetus ueniet mentis, ab hoc omnis ſpecies quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio cõſentaneum erit, omnia quæ uirtute cõtracta ſunt, & bona iudicare, & inter ſe paria. Corporũ autem bona, corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum nõ ſunt bona. His precium quidem erit aliquod, cæterum dignitas non erit: magnis inter ſe interuallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectãtibus magna diſcrimina eſſe fateamur neceſſe eſt: alius iam intantum profecit, ut contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter, cedunt enim nimio ſplendore præſtricti: alius intantum, ut poſſit cum illa conferre uultum, ſi iam peruenit ad ſummum, & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modo prodeant, modo ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeuerauerint, ſi quicquam ex ſtudio & fideli intentione laxauerint, retro eundum eſt. Nemo profectũ ibi inuenit, ubi reliquerat. Inſtemus itaq; & perſeueremus, pluſq; profligauimus reſtat, ſed magna pars eſt profectus, uelle proficere. Huius rei conſcius mihi ſum, uolo, & tota mẽte uolo, te quoq; inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu uideo. Properemus, ita demum uita beneficium erit, alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda uerſantibus. Id agamus, ut noſtrum omne tempus ſit. Non erit autem, niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere utramq; fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc uocem emittere? uici. Quem uicerim quæris? Nõ Perſas, nec extrema Medorum, nec ſiquid ultra Dacas bellicoſum iacet, ſed auaritiã, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui uictores gentium uicit. Vale.

EPIST. LXXIII. Quod excluſis occupationibus continuato ſtudio philoſophandum ſit, & quod ſolius ſapientis ſit perpetuum gaudium.

al. ediſcerem QVod quæris à me, liquebat mihi, ſi rẽ † edicerem per ſe, ſed diu nõ retẽtauit memoriam meã. Itaq; nõ facile me ſequit: quod euenit libris, ſitu cohærẽtibus hoc eueniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcunq; apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debẽt, ut parata ſint quoties uſus exegerit. Ergo hoc in præſentia diſſeramus, multũ enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cum primũ longiorẽ eodẽ loco
2 ſperauero morã, tunc in manus ſumã. Quædam enim ſunt, quæ poſſes & † incedẽdo ſcribere:

ſcribere: quædam lectum, & ocium, & ſecretum, deſiderāt: nihilominus hís quoq; oc cupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis, nunquam enim non ſuccedent occupa tiones nouæ, ſerimus illas: itaq; ex una exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationē damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam, & ſi hanc rem moleſtam cōpoſuero, ſtudio me dabo. Non cum uacaueris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, ut huic aſſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etiam ſi à pueritia uſq; ad lōgiſſimos humani æui terminos uita protenditur. Non multum refert, utrum omittas philoſophiam, an intermittas. Non enim ubi interrupta eſt manet, ſed eorum more quæ intenta diſſiliunt, uſq; ad initia ſua recurrit, quod à continuatione ſua diſceſſit. Reſiſtēdum eſt occupationibus, nec explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. Tempus quidē nullū eſt parum idoneum ſtudio ſalutari, atqui multi inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat, non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atq; alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia. Sapientis uero contexitur gaudium, nulla rumpitur fortuna, ſemper & ubiq; tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domeſtica illi felicitas eſt, exiret ex animo, ſi intraret: ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis interuenit, ſed id leue, & quod ſummā cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur maximus is, illud bonū eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt incommoda, uelut in corpore interdum robuſto ſolidoq; eruptiones quædam puſtularum & ulcuſcula, nullum in alto malum eſt. Hoc, inquam, intereſt inter conſummatæ ſapientiæ uirum, & alium procedentis, quod inter ſanum & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui ſanitatis loco, eſt leuior acceſſio. Hic niſi attendit ſubinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, ne incidere quidē amplius. Corpori enim ad tempus bona ualetudo eſt, quam medicus etiam ſi reddidit, nō præſtat. Sæpe ad eundem quem aduocauerat excitatur, ſemel in totum ſanatur. Dicā quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia uota mortalium, omnia beneficia quæ dātur petunturq;, nullum in beata uita habere momētum. Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt. Cui quid abſcedere non poteſt, id imperpetuum eſt, cuius perpetua futura lætitia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia autem quibus uulgus inhiat, ultro citroq; fluunt. Nihil dat fortuna mancipio, ſed hæc quoq; fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miſcuit, hæc eſt etiam quæ æterna cō mendet, quorum auidus uſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac imagine uti, Vidiſti aliquādo canē, miſſa à domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantē? quicquid excepit protinus integrum deuorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortuna proiecit, id ſine ulla uoluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attoniti. Hoc ſapienti non euenit, plenus eſt, etiam ſiquid obuenit, ſecure excipit, ac reponit, lætitia fruitur maxima, cōtinua, ſua. Habet aliquis bonam uoluntatem, habet profectū, ſed cui multum deſit à ſummo, hic deprimitur alternis & extollitur, ac modo in cœlum alleuatur, modo defertur ad terram. Impeditis ac rudibus nullus præcipitationis finis eſt, In Epicureum illud chaos decidunt, inane ſine termino eſt. Adhuc eſt genus tertium eorum, qui ſapientiæ alludunt, quā nō quidem attigerunt, in conſpectu tamen & (ut ita dicam) ſub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidē, nondū in ſicco, iā in portu ſunt. Ergo cū tam magna ſint inter ſummos imoſq; diſcrimina, cum medios quoq; ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi, non debemus occupationibus indulgere, excludendæ ſunt, ſi ſemel intrauerint, in locum ſuum alias ſubſtituēt. Principijs illarum obſtemus, melius non incipient quàm deſinent. Vale.

EPIST. LXXIIII. Quod nulli debent eſſe gratiores principibus q̄ philoſophiæ ſtudentes, & de excellentiſſima boni uiri potentia.

ERrare mihi uidentur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos, contumaces eſſe, ac refractarios, & cōtemptores magiſtratuum, ac regum, eorumue per quos publica adminiſtrantur. Econtrario enim nulli aduerſus illos gratiores ſunt, nec immerito. Nullis eſt plus præſtāt, q̄ quibus frui trāquillo ocio licet, Itaq; hi quibus ad pro

poſitum

poſitum bene uiuendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt autorem huius boni, ut parentem colant: multo quidem magis quàm illi inquieti, & in medio poſiti, qui multa principibus debent, ſed multa & imputant: quibus nunquam tam plene occurrere ulla liberalitas poteſt, ut cupiditates illorum quæ creſcunt, dum implẽtur exatiet. Quiſquis autem de accipiẽdo cogitat, oblitus accepti eſt. Nec ullum habet malum cupiditas maius, quàm quod ingrata eſt. Adijce nunc quod nemo eorum qui in Repub. uerſantur, quos uincat, ſed à quibus uincatur aſpicit: & illis non tam iucundum eſt multos poſt ſe uidere, quàm graue aliquem ante ſe. Habet hoc uitium omnis ambitio, nõ reſpicit: nec ambitio tantum inſtabilis eſt, uerum cupiditas omnis, quia incipit ſemper à fine. At ille uir ſyncerus ac purus, qui relinquit & curiam, & forum, & omnem adminiſtrationem Reipub. ut ad ampliora ſecederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, ſolumq; illis gratuitum teſtimoniũ reddit, & magnam rem neſcientibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos ueneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio illis in uijs exit, ſic & his ſub quorum tutela poſitus exercet artes bonas. Verũ alios quoq; rex uiribus ſuis protegit, quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe iudicat ex his qui eadem tranquillitate uſi ſunt, qui plura & precioſiora illo mari uexit, animoſius à mercatore quàm à uectore ſoluitur uotum, & ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro penſanda portabat, quàm qui uiliſſima quæq; & ſaburræ loco futura congeſſerat: ſic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altius ad eos peruenit, qui illa bene utuntur. Multi enim ſunt ex his togatis, quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illã ebrietati aut libidini impendunt, aut alijs uitijs, quæ uel bello rumpenda ſunt, niſi forte tam iniquum putas eſſe ſapientem, ut nihil uiritim ſe debere pro communibus bonis iudicet? Soli lunæq; plurimum debeo, & non uni mihi oriuntur: anno temperantiq; annũ deo priuatim obligatus ſum, quamuis non in meum honorem deſcripta ſint, & ſtulta auaricia mortalium poſſeſſionem proprietatemq; diſcernit, nec quicquã ſuum credit eſſe, quod publicum eſt? At ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis, quàm cuius illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta communia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. Socium efficit etiam quod ex minima portione cõmune eſt, Adijce nunc quod magna & uera bona, non ſic diuiduntur, ut exiguum in ſingulos cadat, ad unumquemq; tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt. Epulum & uiſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes. At hæc indiuidua bona, pax & libertas, tam omnium tota, quàm ſingulorum ſunt.

5 Cogitat itaq; ſapiens per quem ſibi horum uſus fructusq; contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas uigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum, publica neceſſitas uocet, agitq; gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia, præcipue bene debere, beneficia bene ſoluere. Interdum autem ſolutio, eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere ei, cuius adminiſtratione ac prouidentia contingit illi pingue ocium, & arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies. O Melibœe deus nobis hæc ocia fecit. Nanq; erit ille mihi ſemper deus. Si illa quoque ocia multum authori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt, Ille meas errare boues (ut cernis) & ipſum Ludere quæ uellem, calamo permiſit agreſti, quanti æſtimamus hoc ocium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico Lucili, & te in cœlum compendiario uoco. Solebat Sextius dicere Iouem plus non poſſe quàm bonum uirum. Plura Iupiter habet quæ præſtet hominibus, ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior: non magis quàm inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris cui maius ſpecioſiusq; nauigium eſt. Iupiter quo antecedit uirum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quod uirtutes eius ſpacio breuiore claudũtur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata uirtus eſt: ſic deus non uincit ſapientem felicitate, etiam ſi uincit ætate. Non eſt uirtus maior quæ longior. Iupiter omnia habet, ſed nempe alijs tradidit habẽda. Ad ipſum hic unus uſus pertinet, quod

utendi

utendi etiã omnibus cauſa eſt. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios uidet, contemnitq́ quàm Iupiter, & hoc ſe magis ſuſpicit, quod Iupiter uti illis non poteſt, ſapiẽs non uult. Credamus itaq́ Sextio monſtranti pulcherrimum iter & clamãti, hac itur ad aſtra, hac ſecundum frugalitatẽ, hac ſecundum temperantiã, hac ſecundum fortitudinem. Non ſunt dij faſtidioſi, non inuidi, admittunt, & aſcendentibus manũ porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? deus ad homines uenit, imò (quod propius eſt) in homines uenit. Nulla ſine deo mẽs bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt, quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt. Si malus, nõ aliter quàm humus ſterilis ac paluſtris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus. Vale.

EPIST. LXXV De inani metu, & ex quibus cauſis oriatur, & quibus purgeẽ remedijs, & quod ea quæ uulgus probat, bona non ſunt.

EPiſtola tua delectauit me, & marcentẽ excitauit, memoriam quoq́ meã (quæ iam mihi ſegnis ac lenta eſt) euocauit. Quid ni tu mi Lucili maximum putes inſtrumentum beatæ uitæ hanc perſuaſionem, unum bonum eſſe quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, intra ſe felix eſt. Nã qui alia bona iudicat, in fortunæ uenit poteſtatẽ, alieni arbitrij fit. Hic amiſſis liberis mœſtus, hic ſolicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. Illum uidebis alienæ uxoris amore cruciari, illum ſuæ. Nõ deerit, quem repulſa diſtorqueat, erunt quos honor ipſe uexet. Illa uero maxima eſt ex omni mortalium populorum turba, miſerorum, quam expectatio mortis exagitat undiq́ impendens. Nihil enim eſt, unde non ſubeat. Itaq́ ut in hoſtili regione uerſantibus, huc & illuc circumſpiciẽdum eſt, & ad omnẽ ſtrepitum circumagenda ceruix, niſi hic timor è pectore eiectus eſt, palpitantibus præcordijs uiuitẽ. Occurrent acti in exilium, & euoluti bonis, occurrẽt (quod genus egeſtatis grauiſſimum eſt) in diuitijs inopes, occurrẽt naufragi, ſimiliáue naufragijs paſſi, quos aut popularis ira, aut inuidia, pernicioſum optimis telum, inopinãtes ſecuroſq́ diſiecit, procellæ more, quæ in ipſa ſereni fiducia ſolet emergere, aut fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiã uicina tremuerunt. Nã ut illic quiſquis ab igne propior ſtetit, percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam uim accidentibus unum calamitas opprimit, cæteros metus, paremq́ paſſis triſtitiam facit, pati poſſe. Omnium animos mala aliena ac repentina ſolicitant: quemadmodum aues etiã inanis fundæ ſonus territat, ita nos nõ ad ictum tantũ exagitamur, ſed ad crepitũ. Nõ poteſt ergo quiſquam beatus eſſe, qui huic ſe opinioni credidit. Nõ enim beatũ eſt, niſi quod intrepidũ. Inter ſuſpecta male uiuitur. Quiſquis ſe multum fortuitis dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis & inexplicabilem fecit. Vna hæc uia eſt ad tuta uadenti, & externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid uirtute melius putat, aut ullũ præter illam bonum, ad hæc quæ à fortuna ſparguntur ſinum expandit, & ſolicitus miſſilia eius expectat. Hanc imaginẽ animo tuo propone, Ludos facere fortunam, & in hũc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt, alia infida ſocietate diuiſa, alia magno detrimento eorũ in quos deuenerant prenſa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur amiſſa, & dum auide rapiuntur, expulſa ſunt. Nulli uero etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudiũ rapti durauit in poſterum. Itaq́ prudentiſſimus quiſq́ cum primum induci uidet munuſcula, à theatro fugit, & ſcit magno parua conſtare. Nemo manum conſerit cum excedente, nemo exeũtem ferit. Circa præmium rixa eſt. Idem in his euenit, quæ fortuna deſuper iactat. Aeſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modo in illã reſpicimus, nimis tarde nobis mitti uidentur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus, gaudemus ſi quid inuaſimus, †aliquos ſpes uana deluſit, uilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaq́ ab iſtis ludis, & demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeant. Quicunq́ beatum eſſe ſe conſtituit, unum eſſe bonũ putet, quod honeſtum eſt. Nã ſi ullũ aliud exiſtimat, primũ male de prouidentia iudicat, quia multa incõmoda iuſtis uiris accidũt, & quia quicqd nobis dedit

al. inuidẽtq́ alij quos. 4

dedit breue eſt & exiguum,ſi compares mundi totius æuo.Ex hac deploratione naſcitur,ut ingrati diuinorum interpretes ſimus.Querimur,quod nõ ſemper, & quod pauca nobis,& incerta,& abitura,contingant.Inde eſt qd' nec uiuere , nec mori uolumus, & uitæ nos odium tenet,timor mortis.†Nutat omne conſilium,nec implere nos ulla felicitas poteſt.Cauſa autem eſt , quod non peruenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile,ubi neceſſe eſt reſiſtat uoluntas noſtra, quia ultra ſummum nõ eſt locus. Quæris quare uirtus nullo egeat?præſentibus gaudet,non concupiſcit abſentia.Nihil non illi magnum eſt,quia ſatis.Ab hoc diſcede iudicio , non pietas conſtabit,nõ fides: multa utranq; præſtare cupienti patienda ſunt,ex his quæ mala appellantur,multa impendenda ſunt,ex his quibus indulgemus tanquã bonis.Perit fortitudo , quæ periculum facere debet ſui,perit magnanimitas,quæ nõ poteſt eminere, niſi omnia uelut minuta contempſerit,quæ proximis uulgus optat:perit gratia & relatio gratiæ. Aeſtimatur labor ſi quicquam precioſius fide nouimus,ſi nõ optima ſpectamus.Sed ut illa prætercam,aut iſta bona non ſunt quæ uocantur,aut homo felicior deo eſt. Quoniamquidem quæ parata nobis ſunt,non habet in uſu deus:nec enim libido ad illum, nec epularum lauticia,nec opes,nec quicquam ex his hominem ineſcantibus, & uili uoluptate ducentibus pertinet. Ergo aut incredibile eſt bona deo deeſſe , aut hoc ipſum argumentum eſt,bona non eſſe,quæ deo deſunt. Adijce quod multa quæ bona uideri uolunt,animalibus quàm homini pleniora contingunt.Illa cibo auidius utuntur, Venere non æque fatigantur. Virium illis maior eſt,& æquabilior firmitas . Sequit̃ ut multo feliciora ſint homine.Nã ſine nequitia,ſine fraudibus degunt:fruunt̃ uoluptatibus, quas & magis capiunt,& ex facili ſine ullo pudoris,aut pœnitentiæ metu. Conſidera tu itaq; an id bonum uocandum ſit,quo deus ab homine uincitur . Summum bonũ in animo conſtituamus,obſoleſcit ſi ab optima noſtri parte ad peſſima tranſit,& transfertur ad ſenſus,qui agiliores ſunt animalibus mutis.Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda.Bona illa ſunt uera quæ ratio dat,ſolida ac ſempiterna, quæ cadere nõ poſſunt,nec decreſcere quidem aut minui.Cætera opinione bona ſunt,& nomen quidem habent commune cum ueris,proprietas in illis boni non eſt. Itaq; commoda uocentur,&(ut noſtra lingua loquar)producta : cæterũ ſciamus mancipia noſtra eſſe nõ partes,& ſint apud nos,ſed ita,ut meminerimus extra nos eſſe.Etiam ſi apud nos ſint, inter ſubiecta & humilia numerentur,propter quæ nemo ſe attollere debeat.Quid eñ ſtultius, quàm aliquem eo ſibi placere,quod ipſe nõ fecit?Omnia iſta nobis accedant, non hæreant,ut ſi abducantur,ſine ulla noſtri laceratione diſcedant. Vtamur illis,non gloriemur,& utamur parce,tãquam depoſitis apud nos,& abituris. Quiſquis illa ſine ratione poſſedit,non diu tenuit.Ipſa enim felicitas ſe niſi temperat̃ premit:ſi fugaciſſimis bonis credidit,cito deſeritur,& ut deſeratur affligitur.Paucis deponere felicitatem molliter licuit:cæteri cum his inter quæ eminuere labũtur , & illos degrauãt ipſa, quæ extulerant.Ideo adhibebitur prudentia , quæ modum illis ac parſimoniam imponat: quoniam quidem licentia opes ſuas præcipitat atq; urget,nec unquam immodica durarunt,niſi illa moderatrix ratio compeſcuit.Hoc multarum tibi urbiũ oſtendet euentus,quæ in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt , & quicquid uirtute erat partũ,intemperantia corruit.Aduerſus hos caſus muniendi ſumus.Nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt.Intus inſtruamur.Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt,capi non poteſt.Quod ſit hoc inſtrumẽtum ſcire deſideras?Nihil indignet̃ ſibi accidere,ſciatq; illa ipſa quibus lædi uidetur , ad cõuerſationem uniuerſi pertinere,& ex his eſſe quæ curſum mundi officiumq; conſummãt.Placeat homini,quicquid deo placuit,ob hoc ſeipſum ſuaq; miretur,quod non poteſt uinci,quod mala ipſa ſub ſe tenet, quod ratione,qua ualentius nihil eſt, caſum doloremq; & iniuriam ſubigit.Ama rationẽ,huius te amor cõtra duriſſima armabit.Catulorũ amor in uenabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus præſtat indomitas . Iuuenilia nõnunq; ingenia cupido gloriæ & in contemptum tam ferri quàm ignium miſit . Species quoſdam atque umbra uirtutis in mortem uoluntariam trudit . Quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto cõſtantior,tanto uehementior per metus ipſos & pericula exibit.Nihil agitis,

al.natat

inquis

inquit, quod negatis ullum eſſe aliud honeſto bonum. Non faciet uos hæc † mutatio tutos à fortuna & immunes. Dicitis enim inter bona eſſe liberos pios, & bene moratã patriam, & parentes bonos: horum pericula non poteſtis ſpectare ſecuri, perturbabit uos obſidio patriæ, liberorum mors, parentum ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam. Deinde tunc adijciam quid præterea reſpõdendum putem. Alia conditio eſt in his quæ ablata in locũ ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt, tanquã bona ualetudo uiciata in malam trãſfertur, acies oculorum extincta, cœcitate nos afficit. Non tantum uelocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illa ſubit, hoc non eſt periculum in his quæ pauloante retulimus. Quare ſi amicum bonum amiſi, nõ eſt mihi pro illo perfidia patienda, nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum illis aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonũ autem uno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura nõ patitur, quia omnis uirtus & opus omne uirtutis incorruptum manet. Deinde etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondentesq; uoto patris liberi, eſt quod illorũ expleat locum. Quod ſi quæris, quid illos quoq; bonos fecerat, uirtus. Hæc nihil uacare patitur loci, totũ animum tenet, deſiderium omnium tollit, ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum uis & origo in ipſa eſt. Quid refert an aqua decurrẽs intercipiatur atq; abeat, ſi fons ex quo fluxerat ſaluus eſt? Non dices † uitam iuſtiorem ſaluis liberis, quàm amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem, ergo nec meliorem quidem. Non facit † collectio amici ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio, ergo nec beatiorem aut miſeriorẽ, quamdiu uirtus ſalua fuerit non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? Non eſt beatior & amicorum & liberorum turba ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur, in ſuo modo permanet: utcunq; fortuna ſe geſſit, ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue circa ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit. Vtrum maiorem an minorem circulum ſcribas, ad ſpacium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum in quo ſcriptus eſt puluerem ſolueris, in eadẽ uterq; forma fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore, non magis produci, quàm contrahi poteſt. Honeſtam uitam ex cẽtum annorum numero inquantum uoles corripe, & in unum diem coge, æque honeſta eſt: modo latius uirtus funditur, regna, urbes, prouincias, tẽperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosq; diſpẽſat officia: modo arto fine circundatur paupertatis, exilij, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in priuatum, ex regio in humilẽ ſubducitur, ex publico & ſpacioſo iure in anguſtias domus uel anguli coit. Aeque magna eſt, etiam ſi in ſe receſſit, undiq; excluſa. Nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iuſtitiæ, ergo æque beata eſt. beatũ enim illud in uno loco poſitũ eſt, in ipſa mente, ſtabile, grande, tranquillum, quod ſine ſcientia diuinorum humanorumq; non poteſt effici. Sequitur illud quod me reſponſurum eſſe dicebam. Non affligitur ſapiẽs liberorum amiſſione, non amicorũ, eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuã expectat. Non magis hanc timet, quàm illam dolet. Virtus enim conuenientia conſtat, omnia opera eius cum ipſa concordant, & congruunt. Hæc concordia perit, ſi animus quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſolicitudo, & nullo actu pigritia. Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt, interritum eſt, in procinctu ſtat. Quid ergo? non aliquid perturbationi ſimile patietur? nõ & color eius mutabitur, & uultus eius agitabitur, & artus refrigeſcent? & quicquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur. Fateor, ſed permanebit illi perſuaſio eadem, nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, & aliò corpus impellere, aliò animũ, diſtrahiq; inter diuerſiſſimos motus. Iam propter illa ipſa quibus extollit ſe miraturq;, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur libẽter facit. Si uero aliquod timetur malum, eo perinde dum expectatur quaſi ueniſſet urgetur, & quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus

† al. munitio

† aliàs uirum.

† forte collaudatio.

bus futuri languoris ſigna præcurrunt, quædam enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine labore ullo laſſitudo & oſcitatio, & horror membra percurrens: ſic infirmus animus multo antequam opprimatur malis quatitur. Præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem quàm angi futuris, nec ſe tormēto reſeruare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admouere, quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicunque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe in illam ſæculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit ut animos libenter ægros & captantes cauſas doloris, uetera atq; obliterata contriſtent: & quæ præterierūt, & quæ futura ſunt, abſunt, neutra ſentiamus. Non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

EPIST. LXXVI. Quod uerba philoſophi, nec accurata debent eſſe, nec arida, & de tribus generibus in philoſophia proficientium.

Minus tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. Quis enim accurate loquitur, niſi qui uult putide loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi unà ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas uolo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtendere quàm loqui mallem. Etiā ſi diſputarem, nec ſupploderē pedem, nec manum iactarem, nec attollerem uocem, ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abieciſſem: hoc unum plane tibi approbare uellem, omnia me illa ſentire quæ dicerem, nec tantum ſentire, ſed amare. Aliter homines amicā, aliter liberos oſculantur, tamen in hoc quoq; amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Nō me hercules ieiuna eſſe & arida uolo, quæ de rebus tam magnis dicentur. Neq; enim philoſophia ingenio renunciat, multū tamen operis impendi uerbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma, quod ſentimus loquamur, quod loquimur ſentiamus. Concordet ſermo cum uita. Ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cum uideas illū, & cum audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus ſit, an unus ſit. Nō delectent uerba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, ſi aut parata eſt, aut paruo conſtat, aſſit, & res pulcherrimas proſequatur. Sit talis, ut res potius quàm ſe oſtendat. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent, hic animi negocium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, ut idem ille qui ſanare poteſt, compte de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quod inciderit in medicum etiam diſertum. Hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? Quid oblectas? Aliud agitur, Vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es, curare debes morbum ueterem, grauem, publicum. Tantum negocij habes, quantum in peſtilentia medicus. Circa uerba occupatus es? Iamdudū gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita ut excidere nō poſſint? quando illa experieris? Nō enim ut cætera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt. In opere tentāda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim ad ſapientiam præceps eſt? Nō exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidē ſtultorū eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur, inter ipſos quoq; proficientes ſunt magna diſcrimina. In tres claſſes (ut quibuſdam placet) diuiduntur: primi ſunt, qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in uicinia eius conſtiterunt, tamen etiā quod prope eſt, ex hora eſt. Qui ſint hi quæris? qui omnes iam affectus, ac uitia poſuerūt, quæ erāt complectenda didicerūt. Sed illis adhuc inexperta fiducia eſt, bonum ſuum nondum in uſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, decidere non poſſunt. Iam ibi ſunt ubi non eſt retro lapſus, ſed hoc illis de ſe nondum liquet, quod in quadā epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficiētium genus, de quo locutus ſum ita complectuntur, ut illos dicāt iam effugiſſe morbos, animi affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare, quia nemo ſit extra periculum maliciæ, niſi qui totam eam excuſſit. Nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid inter morbos animi interſit & affectus, ſæpe iam dixi. Nunc quoq; te admonebo. Morbi ſunt inueterata uitia, & dura, ut auaricia, ut ambitio

ut ambitio nimia, poſtquam hæc animum implicuerūt, & perpetua eius mala eſſe cœ-
perunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo pertinax, tanquam ualde ex
petenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt: uel ſi mauis ita finiamus, Nimis imminere le
uiter petendis, uel ex toto non petendis, aut in magno precio habere in aliquo haben-
da, uel in nullo. Affectus ſunt motus animi, improbabiles, ſubiti & cōcitati, qui frequē
tes neglectiq; fecere morbum: ſicut diſtillatio una, nec adhuc in morē adducta tuſſim
facit, aſſidua & uetus ptyſim. Itaq; qui plurimum profecere, extra morbos ſunt, affe-
ctus adhuc ſentiunt, perfecto proximi. Secundū genus eſt eorum, qui & maxima ani-
mi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita, ut non ſit illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſſio,
poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna uitia eſt, ſed
non extra omnia. Effugit auariciam, ſed iram adhuc ſentit. Iam non ſollicitatur libidi-
ne, ſed habet etiamnū ambitionem: iam non concupiſcit, ſed adhuc timet: & in ipſo
metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit, mortem contemnit, dolorē refor-
midat. De hoc loco aliquid cogitemus, bene nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur
numerum. Magna felicitate naturæ, magnaq; & aſſidua intentione ſtudij, ſecūdus oc-
cupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita quantum
circa te uideas malorum, aſpice quàm nullum ſit nephas ſine exemplo, quantum quo-
tidie nequitia proficiat, quantum publice priuatimq; peccetur, intelliges ſatis nos con
ſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego uero, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordi-
nis fieri. Optauerim hoc nobis, magis quàm promiſerim: præoccupati ſumus, ad uirtu
tem contendimus, inter uitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus quantum uacat.
At q̄ grande præmium nos expectat, ſi occupationes noſtras & mala tenaciſſima ab-
rumpimus. Non cupiditas nos, non timor pellet, inagitati terroribus, incorrupti uolu-
ptatibus, nec mortem horrebimus nec deos: ſciemus mortem malum non eſſe, deos
malos non eſſe. Tam imbecillum eſt, quod nocet, quàm cui nocetur. Optima & noxa
carentia expectant nos, ſi ex hac aliquādo fece in illud euadimus ſublime & excelſum.
Tranquillitas animi eſt, expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris quæ ſit iſta? non
homines timere, nō deos, nec turpia uelle, nec nimia, in ſeipſum habere maximam po
teſtatem. Inæſtimabile bonum eſt, ſuū fieri. Vale.

EPIST. LXXVII. Quod etiam in ſenectute diſcēdum eſt, & quod proprium
& uerum hominis bonum eſt ratio tantum uel uirtus.

INimicitias mihi denuntias, ſi quicquam ex his quæ quotidie facio ignoraueris. Vi
de quàm ſimpliciter tecum uiuam, hoc quoq; tibi committam. Philoſophū audio,
& quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, & ab octaua diſputantem
audio. Bona, inquis, ætate. Quid ni bona? quid autem ſtultius eſt, quàm quia diu non
didiceris, non diſcere? quid ergo? idem faciam quod troſſuli & iuuenes? Bene mecum
agitur ſi hoc unum ſenectutem meam decet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admit
tit, in hoc ſeneſcamus, ut iuuenes ſequamur, In theatrum ſenex ibo, & in circum defe-
rar, & nullum par ſine me depugnabit, ad philoſophum ire erubeſcam? Tam diu diſcē
dum eſt, quàm diu neſcias, & ſi prouerbio credimus, quàm diu uiuas. Nec ulli hoc rei παροιμία
magis conuenit, quàm huic, tam diu diſcendum eſt quemadmodum uiuas, quàm diu
uiuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceam? Etiam ſeni eſſe diſcen-
dum. Pudet autem me generis humani, quoties ſcholam intraui, præter ipſum theatrū al. necrona
Neapolitanorum (ut ſcis) tranſeundum eſt † metronactis petenti domum. Illud quidē ctis.
factum eſt, & hoc ingenti ſtudio, † quis ſit? Pitaules bonus iudicatur. Habet tibicē quo 5 6
que græcus & præco cōcurſum: at in illo loco in quo uir bonus diſcitur, pauciſſimi ſe
dent, & hij plæriſq; uidētur nihil boni negotij habere quod agant, inepti & inertes uo-
cantur. Mihi contingat iſte deriſus. Aequo animo audienda ſunt imperitorum conui-
tia, & ad honeſta uadenti, contemnendus eſt iſte contemptus. Perge Lucili & prope-
ra, ne tibi accidat quod mihi, ut ſenex diſcas, immo ideo magis propera, quoniam id
nunc aggreſſus es, quod perdiſcere uix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiā? quan
tum tentaueris. Quid expectas? Nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia ueniet ultro, honor
affertur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi, uirtus in te non incidet, ne leui qui-

dem opera aut paruo labore cognoſcitur: ſed eſt tãti laborare, omnia bona ſemel occu
paturo. Vnum eſt bonum quod honeſtum, In illis nihil inuenies ueri, nihil certi, quæ/
cunq; famæ placent. Quare hoc unum ſit bonum, quod honeſtum, dicam, quoniam
me parum executum priore epiſtola iudicas, magiſq; hanc rem tibi laudatam quàm
probatam putas: & ut in arctum quæ dicta ſunt, cõtraham, Omnia ſuo bono conſtãt,
uitem fertilitas commendat, & ſapor uinum, uelocitas ceruum. Quare fortia dorſo iu/
menta ſint quæris, quorũ hic unus eſt uſus ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt,
ſi inueſtigare debet feras, curſus, ſi conſeq, audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quoq;
optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimũ quid eſt? Ratio, hac antece
dit animalia, deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt, cætera
illi cum animalibus ſatiſq; cõmunia ſunt. Valet, & leones, formoſus eſt, & pauones,
uelox eſt, & equi, non dico, in his omnibus uincitur. Non quæro quid in ſe maximum
habeat, ſed quid ſuũ. Corpus habet, & arbores: habet impetũ, & motum uolũtarium,
& beſtiæ & uermes: habet uocem, ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, gra/
uiorem tauri, dulciorem, mobilioremq; luſciniæ. Quid in homine proprium? Ratio,
hæc recta & conſummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo ſi omnis res cũ bonum
ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini autem ſuum bo
num ratio eſt, ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit: hæc ratio per
fecta, uirtus uocatur, eadẽq; honeſtum eſt. Id itaq; unum bonum eſt in homine, quod
unum hominis eſt. Nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis
bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quàm ratio, hæc erit unum eius bonum, ſed pen/
ſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur, ſi bonus, puto probabi
tur. Id ergo in homine proprium ſolumq; eſt, quo & probatur & improbatur. Nõ du/
bitas an hoc ſit bonum, dubitas an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, ualetu/
dinẽ, diuitias, imagines multas, frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit, improbabis
illum. Item ſi quis nihil quidem illorum quæ retuli habeat, deficiatur pecunia, cliẽtum
turba, nobilitate, & auorum proauorumq; ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit, probabis il/
lum. Ergo eſt unum bonum hominis, quod qui habet, etiam ſi alijs deſtituitur, laudan
dus eſt: quod qui nõ habet in omnium aliorum copia damnatur ac reijcitur. Quæ con
ditio rerum, eadem & hominum eſt. Nauis bona dicitur, non quæ precioſis coloribus
picta eſt, nec cui argenteum roſtrum eſt, nec cuius tutela ebore celata eſt, ne quæ fiſcis
ac opibus regijs preſſa eſt: ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſ
ſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, uelox, & non ſentiens uẽ
tum. Gladium bonũ dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui uagina gemmis di/
ſtinguitur, ſed cui & ad ſecandũ ſubtilis acies, & mucro munimentum omne ruptu/
rus. Regula nõ quàm formoſa, ſed quàm recta ſit quæritur, Eo quodq; laudatur cui cõ
paratur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quan/
tũ aret, quantum fœneret, à quàm multis ſalutetur, quàm precioſo incumbat lecto, q̃
perlucido poculo bibat, ſed q̃ bonus ſit. Bonus aũt eſt, ſi ratio explicita & recta eſt, &
ad naturæ ſuæ uoluntatẽ accõmodata. Hæc uocatur uirtus, hoc eſt honeſtũ & unicũ
hominis bonũ. Nã cũ ſola ratio perficiat hominẽ, ſola ratio perfecta beatũ facit. Hoc
aũt unum hominis bonũ eſt, quo uno beatus efficit. Dicimus & illa bona eſſe, quæ
à uirtute profecta cõtractaq; ſunt, id eſt opera eius omnia. Sed ideo unũ ipſa bonũ eſt,
quia nullum ſine illa eſt. Si omne in animo bonum eſt, quicquid illum confirmat, ex/
tollit, amplificat, bonum eſt: ualidiorem autem animum, & excelſiorem, & ampliorẽ,
facit uirtus: nam cætera quæ cupiditates noſtras iritant, deprimunt quoq; animum &
labefaciunt, & cum uidentur attollere inflant, ac multa uanitate deludunt, Ergo unum
id bonũ eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius uitæ honeſti ac tur/
pis reſpectu temperantur: ad hæc faciendi & non faciendi ratio dirigitur. Quid ſit hoc
dicam, Vir bonus quod honeſte ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit,
faciet, etiamſi damnoſum erit, faciet, etiã ſi pericoloſum erit. Rurſus quod turpe erit,
non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi uoluptatem, etiam ſi potentiam. Ab hone
ſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum utiq; ſecutu

rus

tus eſt,turpe utiq; uitaturus, & in omni actu uitæ ſpectaturus hæc duo, nullum aliud bonum quàm honeſtum,nec aliud malum quàm turpe.Si una indeprauata uirtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui,unum eſt bonum uirtus, cui iam accidere ut non ſit bonũ non poteſt, mutationis periculum effugit ſapientia. Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultitiam non reuoluitur.Dixi ſi forte meminiſti,concupita uulgo & formidata in/ conſulto impetu,plærosq; calcaſſe:inuẽtus eſt qui flammis imponeret manum, cuius riſum non interrumperet tortor,qui in funere liberorum lachrymam non mitteret,qui morti intrepidus occurreret:amor,ira,cupiditas pericula depopoſcerunt.Quod ſi hoc poteſt breuis obſtinatio animi,aliquo ſtimulo excitata, quanto magis uirtus,quæ non ex impetu,nec ſubito ſed æqualiter ualet, cui perpetuũ robur eſt?Sequit͂,ut quæ ab in conſultis ſæpe contemnuntur, à ſapientibus ſemper,ea nec bona ſint,nec mala. Vnũ ergo bonum ipſa uirtus eſt,quæ inter hanc fortunam & illam ſuperba incedit, cũ ma/ gno utriuſq; contemptu.Si hanc opinionem receperis,aliquid bonum eſſe præter ho/ neſtum,nulla non uirtus laborabit. Nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra ſe reſpexerit.Quod ſi eſt,rationi repugnat, ex qua uirtutes ſunt,& ueritati,quæ ſine ra/ tione non eſt.Quæcunq; autem opinio ueritati repugnat,falſa eſt.Virum bonum cõ/ cedas neceſſe eſt ſummæ pietatis erga deos eſſe.Itaq; quicquid illi acciderit, æquo ani mo ſuſtinebit.Sciet enim id accidiſſe lege diuina,qua uniuerſa procedũt. Quod ſi eſt, unum illi bonum erit, quod honeſtum: in hoc enim poſitum eſt & parere dijs,nec ex/ candeſcere ad ſubita,nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum,& face re imperata.Si ullum aliud eſt bonũ quàm honeſtum,ſequetur nos auiditas uitæ, aui/ ditas rerum uitam inſtruentium, quod eſt intolerabile,infinitum,uagum,Solum ergo bonum eſt honeſtum,cui modus eſt.Diximus hominum futuram feliciorem uitam q̃ deorum,ſi ea bona ſunt quorũ nullus dijs uſus eſt,tãquam pecunia & honores. Adijce nunc,quod ſi modo ſolutæ corporibus animæ manent,felicior illis ſtatus reſtat, quàm eſt dum uerſatur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt quibus per corpora utimur, emiſ/ ſis erit peius:quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis & in uniuerſum datis, clau/ ſas & obſeſſas. Illud quoq; dixeram,ſi bona ſunt ea quæ tam homini cõtingunt quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam uitam actura, quod fieri nullo modo po/ teſt.Omnia pro honeſto patienda ſunt, quod non erat faciendum, ſi eſſet ullum aliud bonum quàm honeſtum.Hæc quamuis latius executus eſſem priore epiſtola,cõſtrin/ xi & breuiter percurri.Nunquam autem uera tibi opinio talis uidebitur, niſi animum alleues,& teipſum interroges:ſi res exegerit, ut pro patria moriaris,& ſalutẽ omnium ciuium tua redimas,an porrecturus ſis ceruicem,non tantum patienter,ſed etiam libẽ/ ter.Si hoc facturus es,nullum aliud bonum eſt.Omnia relinquis,ut hoc habeas. Vide quanta uis honeſti ſit.Pro Rep.morieris, etiam ſi ſtatim facturus hoc eris, cum ſcieris tibi eſſe faciendum. Interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quãuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exem/ ptumq; rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & uir fortis & iuſtus cũ mortis ſuæ precia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omniũ pro quibus dependit animam,in ſumma uoluptate eſt,& periculo ſuo fruitur. Sed ille quoq;,cui etiã hoc gaudiũ eripitur, quod tractatio operis maximũ & ultimũ præſtat, nihil cunctatus diſſiliet in mortem,facere recte,pieq; contentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur. Dic,factum tuum matura ſequetur obliuio, & parum gra te exiſtimatio ciuium reſpondebit tibi. Iſta omnia extra opus meum ſunt, ego ipſum contemplor,hoc eſſe honeſtũ ſcio. Itaq; quocũq; ducit ac uocat, uenio. Hoc ergo unũ bonũ eſt quod non tantũ perfectus animus, ſed generoſus quoq; & indolis bonæ ſen/ tit, cætera leuia ſunt, mutabilia. Itaq; ſolicite poſſident, etiã ſi fauẽte fortuna in unũ cõgeſta ſunt,dominis ſuis† incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando & † illudũt. Nemo ex iſtis quos purpuratos uides felix eſt, nõ magis quàm ex illis q̃bus ſceptrum & chlamydem in ſcena fabulæ aſſignant: cum præſente populo elati inceſſe runt,& cothurnati,ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuã redeunt. Nemo iſtorũ q̃s diuitiæ honoreſq; in altiore faſtigio ponũt,magnus eſt.Quare ergo magnus

al. incubant.
al. elidunt.
Simul pro poſtquam

 uidetur?

uidetur? Cum baſi illum ſua metiris: paruus pumilio, licet in monte cõſtiterit, Coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore, ſic nobis imponitur, quod neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adijcimus illi & ea quibus adornatus eſt. Atqui cum uoles ueram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice: ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia, corpus ipſum exuat: animum intuere qualis quantusq́; ſit, alieno an ſuo magnus: ſi erectis oculis gladios micantes uidet, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe, utrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum uoca. Si cum illi denuntiata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu ueniunt, & quæ potentioris iniuria, ſi uincula & exilia, & uanas humanarũ formidines mentium, ſecurus audit, & dicit, Nõ ulla laborũ O uirgo noua mi facies inopina ue ſurgit, Omnia præcepi atq; animo mecũ ipſe peregi. Tu hodie iſta denũtias, ego ſemper denuntiaui mihi, hominem paraui ad humana, præcogitati mali mollis ictus uenit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis uidetur noua rerum & inopinata facies. Magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc ut ſcias, ea quæ putauerunt aſpera, cum aſſueuere, patiũtur. Ideo ſapiẽs aſſueſcit futuris malis, & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando uoces imperitorum dicentium, Sciebam hoc mihi reſtare. Sapiens ſcit ſibi omnia reſtare, quicquid factum eſt, dicit, ſciebam. Vale.

IN LIBRVM X.

EPISTOLA LXXII.

1 Scit ſe eſſe natum oneri ferendo. Ita uetus æditio. In priſcis exemplaribus non habebatur, natum. Ita dixit, eſſe oneri ferendo, quemadmodum dicimus, eſt ſoluendo.

EPISTOLA LXXIII.

2 Quæ poſſis & inciſe ſcribere. In alijs erat, incedendo ſcribere, forte ſcriptum erat, inceſſim ſcribere, quemadmodum dicimus curſim, niſi inciſe dicitur ſcribi, quod ex interuallo ſcribitur.

EPISTOLA LXXIIII.

3 Vſus fructusq;. Verba iureconſultorũ ſunt, quæ illi ſolent abſq; coniunctione proferre, Vſus fructus, uti frui, nec aliter arbitror fuiſſe ſcriptum a Seneca.

EPISTOLA LXXV.

4 Aliquos ſpes uana deluſit, pro aliquos, alij quos, nonnulli codices habebant, inuidentq; alij quos ſpes, &c.

EPISTOLA LXXVII.

5 Quis ſit? Pitaules. In alijs erat, quid ſit? Nam ſubaudiendum eſt quæris. Non enim quæritur quis homo ſit, ſed quid rei cuius gratia factus ſit concurſus. Et quum de hominis artificio percõtamur, non dicimus quis eſt, ſed quid eſt? & reſpondetur muſicus eſt.

6 Pitaules. In alijs erat, Pytholaus, forte legendum, phyſaules, ab inflandis tibijs.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIB. VNDECIMVS.

EPIST. LXXVIII. Exemplis & rationibus docet de morte nõ eſſe curandũ.

SVBITO nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerũt, quæ præmitti ſolent, & nunciare ſecuturæ claſſis aduentum, tabellarias uocant. Gratus illarum Campaniæ aſpectus eſt. Omnis in † pilis Puteolorum turba conſiſtit, & ex ipſo genere uelorũ Alexandrinas, quamuis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet ſupparum intendere quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æque adiuuat curſum, quàm ſumma pars ueli: illinc maxime nauis urgetur. Itaq; quoties uentus increbuit, maiorq́; eſt quàm expedit, antemna ſubmittitur. Minus habet uirium flatus ex humili. Cum intrauere Capreas & promontorium, ex quo Alta procelloſo ſpeculatur uertice Pallas, cæteræ uelo iubẽt eſſe cõtẽtæ, ſupparum Alexãdrinarum inſigne indicium eſt. In hoc omnium diſcurſu properantiũ ad litus, magnam ex pigritia mea ſenſi uoluptatem, quod epiſtolas meorũ accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit quicquam mihi, nec acquirit. Hoc etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum.

alias pyris

endum. Nunc uero multo magis, quia quantulumcunq; haberem, tamen plus iam mihi ſupereſſet uiatici, quàm uiæ, præſertim cum eam uiam ſimus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte aut citra petitum locum ſteteris. Vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicunq; deſines, ſi bene deſinis, tota eſt. Sæpe autem & fortiter deſinendum eſt: & non ex maximis cauſis. Nam nec hæ maximæ ſunt, quæ nos tenēt. Tullius Marcellinus (quem optime noueras) adoleſcens quietus & cito ſenex, morbo & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperāte, cœpit deliberare de morte: conuocauit complures amicos: unuſquiſq; aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus homo egregius, & ut uerbis illū quibus laudari dignus eſt laudē, uir fortis ac ſtrenuus, uidetur mihi optime illum cohortatus. Sic enim cœpit. Noli mi Marcelline torqueri, tanquam de re magna deliberes. Non eſt res magna uiuere, omnes ſerui tui uiuunt, omnia animalia. Magnum eſt honeſte mori, prudenter, fortiter. Cogita quàm diu iam idem facias. Cibus, ſomnus, libido. Per hunc circulum curritur. Mori uelle non tātum prudens, & fortis aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt. Non opus erat ſuaſore illi, ſed adiutore. Serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicauit tunc familiam periculum adire, cum incertum eſſet, an mors domini uoluntaria fuiſſet, alioquin tam mali exempli eſſet prohibere dominum, quàm occidere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit non eſſe inhumanum, quemadmodum cœna peracta reliquiæ circumſtātibus diuidunt: ſic peracta uita aliquid porrigi his, qui totius uitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi & liberalis, etiam cum de ſuo fieret. Minutas itaq; ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis, & illos ultro conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro, non ſanguine. Triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo poni tabernaculum iuſſit. Solium deinde illatum eſt, in quo diu iacuit, & calida ſubinde ſuffuſa paulatim defecit, ut aiebat, non ſine quadam uoluptate, quam afferre ſolet leuis diſſolutio animi, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam exceſſi non ingratā tibi, exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem nec miſerum. Quamuis enim mortem ſibi cōſciuerit, tamen molliſſime exceſſit, & uitæ elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæpe debemus mori nec uolumus, morimur nec uolumus. Nemo tam imperitus eſt, ut neſciat ſibi quandoque moriendum, tamen cum propè acceſſerit, tergiuerſatur, tremit, plorat. Nónne tibi uidebitur ſtultiſſimus omnium, qui fleuerit quod ante annos mille non uixerat? Aeque ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non uiuet. Hæc paria ſunt, non eris, nec fuiſti. Vtrunq; tempus alienum eſt. In hoc punctum coniectus es, quod ut extēdas, quouſq; extendes? Quid fles? quid optas? Perdis operam. Deſine fata deûm flecti ſperare precādo, rata & fixa ſunt, atq; magna & æterna neceſſitate ducunt. Eò ibis, q̄ omnia eunt. Quid tibi nouum eſt? ad hanc legem natus es, hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omībus poſt te. Series inuicta & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, eſſes, ſi multa milia tibi commorerentur. Atqui multa milia hominum & animalium hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam uarijs generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod ſemper ibas? Nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnorum uirorum me tibi iudicas relaturum? Puerorum referam. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, non ſeruiam, ſua illa dorica lingua, & uerbis fidem impoſuit. Vt primum iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio, afferre enim uas obſcœnum iubebatur, illiſum parieti caput rupit. Tam prope libertas eſt, & ſeruit aliquis? Ita non ſic perire filiū tuū malles, quàm per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturberis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui iuris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, ut dicas, non ſeruio? Infelix, ſeruis hominibus, ſeruis rebus, ſeruis uitæ. Nam uita, ſi moriendi uirtus abeſt, ſeruitus eſt. Et quid habes propter quod expectes? Voluptates ipſas quæ te moranē ac retinēt,

cõſumpſiſti,nulla tibi noua eſt,nulla non iã odioſa ipſa ſatietate: q̃s ſit uini, quis mulſi, ſapor ſcis,nihil intereſt,centum per ueſicam tuam an mille amphoræ tranſeant, ſaccus eſt. Quid ſapiat oſtreum,quid mullus optime noſti,nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactũ reſeruauit. At q̃ hæc ſunt à quibus inuitus diuelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? †Amicos & patriam? Tanti enim illam putas, ut tardius cœnes, ſolem<q́ue> ſi poſſes,extingueres? Quid enim unquam feciſti luce dignum? confitere non curiæ te,non fori,non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Inuitus relinquis macellum, in quo nihil reliquiſti. Mortem times,at quomodo illam media oblectatione contemnis? Viuere uis,ſcis enim,mori times. Quid porrò iſta uita non mors eſt? Cæſar, cum illum tranſeuntem per latinam uiam, unus ex cuſtodiarum agmine demiſſa uſq; in pectus uetere barba, rogaret mortem, nunc enim,inquit, uiuis? Hoc iſtis reſpondendum eſt,quibus ſuccurſura mors eſt. Mori times? nũc enim uiuis? Sed ego (inquit) uiuere uolo,qui multa honeſte facio. Inuitus relinquo officia uitæ,quibus fideliter & cum induſtria fungor. Quid? tu neſcis unũ eſſe ex uitæ officijs & mori? Nullum officium relinquis. Non enim certus numerus quem debeas expleri finitur. Nulla uita eſt non breuis. Nam ſi ad naturam rerum reſpexeris,etiam Neſtoris & Statiliæ breuis eſt, quæ inſcribi monumento ſuo iuſſit, annis ſe nonaginta nouem uixiſſe. Vides aliquam gloriari ſenectute longa, quis illam ferre potuiſſet,ſi contigiſſet centeſimum implere? Quomodo fabula, ſic uita,non quamdiu,ſed quàm bene acta ſit,refert. Nihil ad rem pertinet quo loco deſinas, quocunq; uoles,deſine,tantum bonam clauſulam impone. Vale.

aliàs amicus es patriæ.

Vide plinium lib.7.cap.84

EPIST. LXXIX. Quod multum ad bonam ualitudinem amicorum præſentia & mollis exercitatio proſunt. De tribus incommodis infirmitatis & eorum remedijs.

VExari te diſtillationibus crebris ac febriculis,quæ longas diſtillationes & in cõſuetudinem adductas ſequuntur, eo moleſtius mihi eſt,quia expertus ſum hoc genus ualitudinis,quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, ut ipſe diſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cœpi abrumpendæ uitæ,patris mei indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui enim non quàm fortiter ego mori poſſem, ſed quàm ille fortiter deſiderare non poſſet. Itaq; imperaui mihi ut uiuerem,aliquando enim & uiuere,fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio dicam: ſi prius hoc dixerim,hæc ipſa quibus acquieſcebam,medicinæ uim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia, & quicquid animũ erexit,etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerũt,Philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quod conualui: illi uitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi ad bonam contulerunt ualitudinem amici,quorum adhortationibus,uigilijs,ſermonibus,alleuabar. Nihil æque Lucili uirorũ optime ægrũ reficit atq; adiuuat, quàm amicorũ affectus, nihil æque expectationem mortis ac metum ſurripit. Non iudicabam me, cum illos ſuperſtites relinquerem,mori: putabam,inquam,me uicturum,non cũ illis, ſed per illos: nõ effundere ſpiritũ mihi uidebar, ſed trahere. Hæc mihi dederunt uolũtatem† adiuuãdi me, & patiendi omne tormentũ: alioquin miſerrimũ eſt,cũ animũ moriẽdi proieceris, nõ habere uiuendi. Ad hæc ergo remedia te cõfer, medicus tibi quantũ ambules,quãtũ exercearis,mõſtrabit, Ne indulgeas ocio,ad q̃d uergit iners ualetudo: ut legas clarius, & ſpũm,cuius iter & receptaculũ laborat, exerceas: ut nauiges, & uiſcera molli iactatione cõcutias: quibus cibis utaris: uinũ quãdo uiriũ cauſa aduoces,quãdo intermittas,ne iritet & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præcipio, quod nõ tantũ huius morbi, ſed totius uitæ remediũ eſt. Contẽne mortẽ. Nihil triſte eſt,cũ huius metũ effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia ſunt, metus mortis, dolor corporis,intermiſſio uoluptatũ. De morte ſatis dictũ eſt,hoc unũ dicã,nõ morbi hunc eſſe ſed naturæ metũ: multorũ mortem diſtulit morbus, & ſaluti illis fuit, uideri perire. Morieris nõ quia ægrotas,ſed quia uiuis. Iſta te res & ſanatum manet: cũ cõualueris,nõ mortẽ ſed ualitudinẽ effugies. Ad illud nunc propriũ incõmodũ reuertamur, magnos cruciatus habet morbus,

al. ad uiuẽdũ

bus,ſed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam ſummi doloris intentio inuenit finem. Nemo poteſt ualde dolere,& diu: ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit,ut dolorem aut tolerabilem aut breuem faceret. Maximi dolores conſiſtũt in macerrimis corporis partibus. Nerui,articuliq́;,& quicquid aliud exile eſt, acerrime ſæuit, cum in arcto uitia conceperit. Sed cito hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt: ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in peius, uim ſuam qua uiget admonetq́; nos,perdit: ſiue quia corruptus humor cum deſijt habere quò cõfluat,ipſe ſe elidit,& his quæ nimis impleuit,excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra, & omnis uertebrarum dolor, neruorumq́; interquieſcit, cum illa quæ torquebat hebetauit: omnium iſtorũ prima uerminatio uexat, impetus mora extinguitur,& finis dolendi eſt obtorpuiſſe. Dentium,oculorum,aurium dolor ob hocipſum acutiſſimus eſt, quod inter anguſta corporis naſcitur. Nõ minus me hercule quàm capitis ipſius, ſed quo incitatior eſt,eo citius in alienationem ſtuporemq́; cõuertitur. Hoc itaq; ſolatium uaſti doloris eſt,quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire,ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt quod imperitos in uexatione corporis male habet, non aſſueuerunt animo eſſe cõtenti,multum illis cum corpore fuit. Ideo uir magnus ac prudens animum deducit à corpore,& multũ cum meliore & diuina parte uerſatur, cum hac querula ac fragili quantum neceſſe eſt. Sed moleſtũ eſt, inquis, carere aſſuetis uoluptatibus, abſtinere cibo, ſitire,eſurire. Hæc prima abſtinentia grauia ſunt,deinde cupiditas relangueſcit, ipſis per ſe quæ cupimus fatigatis,ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus,inde quibus fuit auiditas cibi,odiũ eſt ,deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum carere eo,quod cupere deſieris. Adijce,quod nullus non intermittit̃ dolor,aut certe remittitur. Adijce,quod licet & cauere uenturum, & obſiſtere imminenti remedijs. Nullus enim nõ ſigna præmittit, utiq; qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia,ſi contempſeris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi grauiora,& te querelis onerare: leuis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adiecerit. Cõtra ſi exhortari te cœperis ac dicere, nihil eſt,aut certe exiguũ eſt,duremus,iam deſinet,leuem illum, dum putas,facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt,non ambitio tantum,ad illam reſpicit,& luxuria & auaritia. Ad opinionẽ dolemus, tã miſer eſt quiſq;,q̃ credidit. Detrahẽdas præteritorũ dolorũ conqueſtiones puto ,& illa uerba, nulli unq̃; fuit peius, quos cruciatus, quãta mala pertuli? Nemo me reſurrecturum putauit. Quoties deploratus ſum à meis, quoties à medicis relictus? In eculeum impoſiti nõ ſic diſtrahuntur. Etiam ſi ſunt uera iſta,tranſierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare,& miſerũ eſſe,quia fueris? Quid quod nemo nõ multum malis ſuis adiecit,& ſibi ipſe mẽtitur? Deinde quod acerbũ fuit,retuliſſe iucundũ eſt. Naturale eſt mali ſui fine gaudere. Circuncidẽda ergo duo ſunt,& futuri timor,& ueteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet,illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat,Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit. Toto contra illum pugnet animo,uincetur ſi ceſſerit, uincet ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit. Nunc hoc plærıq; faciunt,attrahunt in ſe ruinam, cui obſtandũ eſt. Iſtud quod premit,quod impendet,quod urget,ſi ſubducere te cœperis, ſequetur & grauius incumbet: ſi cõtra ſteteris & obniti uolueris,repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum quia pugnant iſta patiuntur, ſed ut pugnẽt, exercitatio ipſa tormentũ eſt. Nos quoq; euincamus omnia,quorũ præmiũ nõ corona,nec palma eſt,nec tubicẽ prædicationi nominis noſtri ſilentiũ faciens, ſed uirtus & firmitas animi & pax in cæterũ parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt. Dolorẽ grauẽ ſentio. Quid ni ſentias? ſi illũ muliebriter tuleris. Quemadmodũ pernicioſior eſt hoſtis fugiẽtibus, ſic omne fortuitũ incommodũ magis inſtat cedẽti & auerſo. Sed graue eſt, quid? nos ad hoc fortes ſumus ut leuia portemus? Vtrũ uis longũ eſſe morbũ,an concitatum & breuẽ? Si longus eſt habet intercapedinẽ,dat refectioni locum,multũ temporis donat,neceſſe eſt ut exurgat & deficiat. Breuis morbus ac præceps alterutrũ faciet,aut extinguetur, aut extinguet. Quid autem intereſt non ſit,aut nõ ſim? In utroq; finis dolendi eſt. Illud quoq; proderit,ad alias cogitationes a-

uertere

uertere animum, & à dolore diſcedere. Cogita quid honeſte, quid fortiter feceris, bonas partes tecum ipſe tracta, memoriam in ea, quæ maxime miratus es, ſparge, tunc tibi fortiſſimus quiſq; & uictor doloris occurrat. Ille qui dum uarices exſecandas præberet, legere librũ perſeuerauit. Ille qui non deſijt ridere, cũ hoc ipſum mirati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur, Non uincetur dolor ratione, qui uictus eſt riſu? Quicquid uis nunc licet dicas, diſtillationes & uim continuæ tuſſis egerẽtem uiſcerum partes, & febrem præcordia ipſa torrentem, & ſitim, & artus in diuerſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, & eculeus, & lamina, & uulneribus ipſis intumeſcentibus, quod illa renouaret & altius urgeret impreſſum, inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum eſt, non rogauit: parum eſt, non reſpondit: parum eſt, riſit, & quidem ex animo: uis tu poſt hoc dolorem deridere? ſed nihil, inquit, agere ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officijs. Corpus tuum ualitudo tenet, nõ animum. Itaq; curſoris morantur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in uſu ſolet, ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porrò nihil agere te credis, ſi temperans æger ſis? Oſtẽdes morbum poſſe ſuperari, uel certe ſuſtineri. Eſt, mihi crede, uirtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi indomitiq; terroribus, & in ueſtimentis uir fortis apparet. Habes quod agas, bene luctare cum morbo, ſi nihil te coegerit, ſi nihil exorauerit, inſigne prodis exemplum. O quàm magna erat gloriæ materia, ſi ſpectaremur ægri. Ipſe te ſpecta, ipſe te lauda. Præterea duo ſunt genera uoluptatum, corporales morbus inhibet, nõ tamẽ tollit, immo (ſi uerum æſtimes) incitat, magis iuuat bibere ſitientem, gratior eſt eſurienti cibus. Quicquid ex abſtinentia contigit, auidius excipitur. Illas uero animi uoluptates, quæ maiores certioresq; ſunt, nemo medicus ægro negat, has quiſquis ſequitũ, & bene intelligit, omnia ſenſuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum. quare? quia non uino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ quam capaci ſcypho miſcuit, renouat fracta inſuper glacie, quia non oſtrea illi lucrina in ipſa menſa aperiuntur, quia non circa cœnationem eius tumultus cocorum eſt, ipſos cum obſonijs focos transferentium, hoc enim iam luxuria commenta eſt. Ne quis intepeſcat cibus, ne quid palato iam calloſo parũ ferueat, cœnam culina proſequitur. O infelicẽ ægrum, edet quantum concoquat, non iacebit in conſpectu aper, ut uilis caro, à menſa relegatus, nec in repoſitorio eius pectora auium (totas enim uidere faſtidium eſt) cõgeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? Cœnabis tanquam æger, immo aliquando tanquam ſanus. Sed omnia iſta facile perferemus, ſorbitionẽ, aquam calidã, & quicquid aliud intolerabile uidetur delicatis & luxu fluentibus magisq; animo quàm corpore morbidis, tantum mortem deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognouerimus. Ita demum nec uita tedio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res, uarias, magnas, diuinas percenſentem, in odiũ illam ſui adducere ſolet iners ocium. Rerum naturam peragenti nunquam in faſtidiũ ueritas ueniet, falſa ſatiabunt. Rurſus ſi mors accedit & uocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem, perceptus longiſſimę fructus eſt. Cognita eſt illi ex magna parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere: hijs neceſſe eſt uideri omnem uitam breuem, qui illam uoluptatibus uanis & ideo infinitis metiuntur. Hijs te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris uacando: ueniet aliquod tempus quod nos iterũ iungat ac miſceat, quantumlibet ſit illud, longum faciet ſcientia utendi. Nam ut Poſſidonius ait, unus dies hominum eruditorũ plus patet, quàm imperiti longiſſima ætas. Interim hoc tene, hoc morde, aduerſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere, tãquam quicquid poteſt facere, factura ſit. Quicquid expectatum eſt diu, leuius accedit. Vale.

EPIST. LXXX. De Scylla & Charybdi & Aetna. Aequale in omnibus eſſe quod beatum facit.

EXpecto epiſtolas tuas, quibus mihi indices circumitus Siciliæ totius, quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam ſaxum eſſe, & quidẽ †nõ terribile nauigantibus optime ſcio. Charybdis an reſpõdeat fabulis, per-

nõ, uidetur redundare.

ſcribi

ſcribi mihi deſidero. Et ſi forte obſeruaueris (dignũ eſt autem ut obſerues) fac nos certiores, utrum uno tantum uẽto agatur in uortices, an omnis tẽpeſtas æque mare illud contorqueat: & an uerum ſit quicquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa milia trahi conditum, & circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aetnam quoq; aſcendas, quam conſumi & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt quidam, quod aliquando longius nauigantibus ſoleat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſcendit, ſed quia ignis euanuit, & minus uehemens ac largus effertur, ob eandem cauſam fumo quoq; per diem ſegnior. Neutrum autem incredibile eſt, nec mõtem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem manere eundem, quia nõ ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna ualle cõceptus exæſtuat, & alijs paſcitur, in ipſo monte non alimentum habet, ſed uiam. In Lycia regio notiſſima eſt, Hepheſtion incolæ uocant, foratum pluribus locis ſolum, quod ſine ullo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaq; regio eſt, & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantum ui remiſſa ac languida refulgentibus. Sed reſeruemus iſta, tunc quæſituri, cum tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis niues abſint, quas ne æſtas quidem ſoluit, adeo tutæ ſunt ab igne uicino. Non eſt autem quod iſtam curam imputes mihi, morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo quid mandaret tibi, donec Aetnam deſcribas in tuo carmine, † & hunc ſolennem omnibus Poetis locum attingas, quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obſtitit, quod iam Vergilius impleuerat, ne Seuerũ quidem Cornelium uterq; deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus ſe dedit, & qui præceſſerant, non præripuiſſe mihi uidentur quæ dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, utrum ad conſumptam materiã, an ad ſubactam accedas, Creſcit indies, & inuenturis inuenta non obſtant. Præterea cõditio optima eſt ultimi. Parata uerba inuenit, quæ aliter inſtructa nouam faciem habẽt, nec illis manus inijcit tanquam alienis. Sunt enim publica, Iuriſcõſulti negant quicquam publicum uſu capi. Aut ego te non noui, aut Aetna tibi ſaliuam mouet. Iam cupis grande aliqd, & par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua nõ permittit, quæ tanta in te eſt, ut uidearis mihi retractaturus ingenij tui uires, ſi uincẽdi periculum ſit. tanta tibi priorum reuerentia eſt. Inter cætera hoc habet boni ſapientia. Nemo ab altero poteſt uinci, niſi dum aſcenditur, dum ad ſummum perueneris, paria ſunt. Non eſt incremento locus, ſtatur. Num quid ſol magnitudini ſuæ adijcit? Num quid luna ultra quàm ſolet procedit? Maria non creſcunt, mundus eundem habitum ac modum ſeruat. Extollere ſe, quæ iuſtam magnitudinem impleuere non poſſunt. Quicunq; fuerint ſapientes, pares erunt & æquales, habebit unuſquiſq; ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquẽdo, alius facundior. Illud de quo agitur quod beatum facit, æquale eſt in omnibus. An Aetna tua poſſit ſublabi & in ſe ruere, an hoc excelſum cacumen & conſpicuum per uaſti maris ſpacia detrahat aſſidua uis ignium, neſcio: uirtutem, non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc una maieſtas deprimi neſcit, nec proferri ultra, nec referri poteſt. Sic huius, ut cœleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere, iam multum operis effectum eſt, immo ſi uerum fateri uolo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem, quibus ſol per caliginem ſplẽdet, licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cum emiſſus his tenebris, in quibus uolutatur, non tenui uiſu clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, & redditus cœlo ſuo fuerit, cum receperit locum, quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum uocant illũ initia ſua. Erit autem illic etiam antequam hac cuſtodia exoluatur, cũ uitia diſiecerit, purusq; ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere Lucili chariſſime, in hoc ire impetu toto, licet pauci ſciant, licet nemo † uiuat. Gloria umbra uirtutis eſt, etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra antecedit, aliquando ſequitur uel à tergo eſt: ita gloria aliquãdo ante nos eſt, uiſendamq; ſe præbet, aliquãdo in auerſo eſt, maiorq; quo ſerior, ubi inuidia ſeceſſit. Quãdiu uidebat̃ furere Democritus? uix recepit Socratẽ fama. Quãdiu Catonem ciuitas ignorauit, reſpuit, nec

aliàs ne

al. uideat.

nec intellexit, niſi cum perdidit. Rutilij innocentia ac uirtus lateret, niſi accepiſſet in/
iuriam: dum uiolatur, effulſit. Nunquid non ſorti ſuæ gratias egit, & exilium ſuũ com
plexus eſt? De his loquor, quos illuſtrauit fortuna, dum uexat. Quàm multorum pro/
fectus in noticiam euaſere poſt ipſos? quàm multos fama nõ excepit, ſed eruit? Vides
Epicurum, quantopere non tantum eruditiores, ſed hæc quoq; imperitorum turba mi
retur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaq; iam annis Me/
trodoro ſuo ſuperſtes, in quadã epiſtola, cum amicitiam ſuam † & Metrodori grata cõ
forte cum memoratione ceciniſſet, hoc nouiſſime adiecit, nihil ſibi & Metrodoro inter bona tan
ta nocuiſſe, quod ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolum habuiſſet, ſed pene in/
auditos. Nunquid ergo non poſteaquàm eſſe deſierat, inuentus eſt? Nunquid nõ opi/
nio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoq; in quadam epiſtola confitetur, ſe & Epicu/
al. enituiſſe. rum non ſatis † emicuiſſe, ſed poſt ſe & Epicurum, magnum paratumq; nomen habi/
turos, qui uoluiſſent per eadem ire ueſtigia. Nulla uirtus latet, & latuiſſe, nõ ipſius eſt
damnum. Veniet qui conditam & ſeculi ſui malignitate compreſſam dies publicet.
Paucis natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum milia, multa popu/
lorũ ſuperueniẽt. Ad illa reſpice, etiã ſi omnibus tecũ uiuẽtibus ſilentiũ liuor indixerit,
ueniẽt qui ſine offenſa, ſine gratia iudicẽt. Si quod eſt preciũ uirtutis ex fama, nec hoc
interit. Ad nos quidẽ nihil pertinebit poſterorum ſermo, tamen etiam non ſentientes
colet ac frequentabit. Nulli non uirtus & uiuo & mortuo retulit gratiam, ſi modo illã
bona ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornauit & pinxit, ſed idem fuit, ſiue ex denunciato ui
debatur, ſiue imparatus ac ſubito. Nihil ſimulatio proficit, paucis imponit leuiter ex/
trinſecus inducta facies, ueritas in omnem partem ſui ſemper eadem eſt. Quæ decipi/
unt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium, perlucet, ſi diligenter inſpexeris. Vale.

EPIST. LXXXI. De exercendo in philoſophia ingenio. Et quod uera
libertas excuſſo mortis metu, & paupertatis acquiritur.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi uaco, ſed ſpectaculi, quod omnes
moleſtos ad ſphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem
meam impedit, quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. Nõ crepuit ſubinde hoſtium,
Vide nũ legẽ dũ ſit uni. non alleuabatur uelum, licebit † uno uadere, quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti,
& ſuam ſequenti uiam. Non ergo ſequor priores? facio, ſed permitto mihi & inuenire
aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſeruio illis, ſed aſſentior. Magnum tamen uer/
bum dixi, qui mihi ſilentium promittebam, & ſine interpellatore ſecretũ. Ecce ingens
clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei contentio/
nem transfert. Cogito mecum quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci,
quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes
bonas ſolitudo, quàm imbecilli animo ſint, quorum lacertos humeroſq; miramur. Il/
lud maxime reuoluo mecum, ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam po/
teſt, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat, qua ſolem ardentiſſimũ
in feruentiſſimo puluere ſuſtinens aliquis, & ſanguine ſuo madens diem ducat: quan/
to facilius animus corroborari poſſit, ut fortunæ ictus inuictus excipiat, ut proiectus,
ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus, ut ualeat. Animus ex ſe cre/
ſcit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multa potione opus eſt, multo oleo, longa
deniq; opera, tibi continget uirtus ſine apparatu, ſine impenſa. Quicquid facere te po/
teſt bonum, tecũ eſt. Quid tibi opus eſt ut ſis bonus? uelle. Quid autem melius potes
uelle, quàm eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoq; condi
tionis extremæ, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conãtur, peculium ſuum,
quod cõparauerunt uentre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupiſces quan
ticunq; ad libertatẽ peruenire, qui te putes in illa natũ? Quid ad arcam tuam reſpicis?
emi nõ poteſt. Itaq; in tabellas uanum conijcitur nomen libertatis, quam nec qui eme
runt habent, nec qui uendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum, à te petas. Libera te
primum metu mortis, illa nobis primum iugum imponit. Deinde metu paupertatis. Si
uis ſcire quàm nihil in illa mali ſit, compara inter ſe pauperum & diuitum uultus. Sæ/
pius pauper & fidelius ridet, nulla ſollicitudo in alto eſt, etiã ſi qua incidit cura, uelut
nubes

nubes leuis tranſit: horum qui felices uocantur, hilaritas ficta eſt, aut grauis & ſuppurata triſtitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palàm eſſe miſeros, ſed inter erumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi utendum eſt, nec enim ullo efficacius exprimitur, hic humanæ uitæ mimus, qui nobis partes, quas male agamus, aſſignat. Ille qui in ſcena †latius incedit, & hæc reſupinus (dicit, al'. elatus

Impero Argis, regna mihi liquit Pelops,
Qua ponto ab Helles atq; ab Ionio mari
Vrgetur Iſthmos,- ſeruus eſt, quinq; modios accepit, & quinq; denarios. Ille q ſuperbus atq; impotens, & fiducia uirium tumidus, ait,
Quod niſi quieris Menelae hac dextra occides, diurnum accipit, in † cœnaculo dormit. Idē de iſtis licet oībus dicas, quos ſupra capita hominū, ſupraq; turbā delicatos lectica ſuſpendit. Omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Cōtemnes illos, ſi diſpoliaueris. Equum empturus ſolui iubes ſtratum, detrahis ueſtimenta uenalibus, ne qua uitia corporis lateant, hominem inuolutum æſtimas? Mangones, quicquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt, Itaq; ementibus ornamēta ipſa ſuſpecta ſunt, ſiue crus alligatum, ſiue brachiū aſpiceres, nudari iuberes & ipſum tibi corpus oſtēdi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæ ue regem inſigni capitis decorum, ſi uis illū æſtimare, totumq; ſcire qualis ſit, faſciam ſolue, multū mali ſub illa latet. Quod de alijs loquor, ſi perpendere te uoles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem, intus teipſe conſidera. †Nunc qualis ſis alijs credis. Vale. al'. centunculo

aliter, nō qualis ſis, alijs credens

EPIST. LXXXII. Quod propter ingratitudinem non eſt à beneficio ceſſandum. De compenſatione iniuriæ & beneficij, quod nemo ſcit referre gratiam, niſi ſapiens.

QVereris incidiſſe te in hominem ingratū. Si hoc nunc primū, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum uitare uolueris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud te peribunt? Non reſpondeant potius, quàm non dentur. Et poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quicquid perierat aſſidua infelicis ſoli ſterilitate, unius anni reſtituit ubertas. Eſt tāti ut gratū inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficijs manū, ut non ſæpe fallatur. Aberrent, ut aliquando hæreant. Poſt naufragium maria tentantur, fœneratorem non fugat à foro coactor. Cito inerti ocio uita torpebit, ſi relinquēdum eſt quicquid offendit. Te uero benigniorem hæc ipſa res faciat. Nam cuius rei euentus incertus eſt, id, ut aliquando procedat, ſæpe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in his libris locuti ſumus, qui de beneficijs inſcribūtur. Illud magis quærendum uidetur, quod non ſatis (ut exiſtimo) explicatum eſt, an is qui profuit nobis, ſi poſtea nocuit, paria fecerit, & nos debito ſoluerit. Adijce ſi uis & illud, multo plus poſtea nocuit, quàm ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis ſententiam quæris, alterum ab altero abſoluet, & dicet, quamuis iniuriæ præponderēt, tamē beneficijs donetur, cū quod ex iniuria ſupereſt plus nocuit, ſed prius profuit. Itaq; habeatur & tēporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quàm ut admoneri debeas, quærendum eſſe quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit, quoniā animo & beneficia & iniuriæ conſtant. Nolui beneficiū dare, uictus ſum aut uerecundia, aut inſtantis pertinacia, aut ſpe. Eo animo quidq; debetur, quo datur, nec quantum ſit, ſed à quali profectum uoluntate perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficiū fuit & hoc quod modū beneficij prioris exceſſit, iniuria eſt. Vir bonus utroſq; calculos ſic ponit, ut ſe ipſe circumſcribat, beneficio adijcit, iniuriæ demit. Ille alter remiſſior iudex (quē eſſe me malo) iniuriæ obliuiſci debebit, officij meminiſſe. Hoc certe, inq̄, iuſtitiæ conuenit, ſuum cuiq; reddere, beneficio gratiā, iniuriæ talionem, aut certe malam gratiā. Verum erit iſtud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. Nam ſi idē eſt, beneficio uis iniuriæ extinguitur. Nam cui etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia lædenti, plus quàm uenia debetur. Nō pono utriq; par precium, pluris æſtimo beneficiū q̄ iniuriā. Non omnes grati ſciunt debere beneficium. Poteſt etiā imprudēs, & rudis, & unus è turba, utiq; dum †prope ſibi eſt, reddere beneficium,

Vide num legendū ſit probæ fidei

Hæc in quibuſdã non adduntur

ficiū,†& penſare ab accepto,ignorat autē quantū pro re debeat. Vni ſapienti notū eſt, quanti res quæq; taxanda ſit. Nam ille de quo loquebar modo, ſtultus etiā ſi bonæ uoluntatis eſt,aut minus ꝙ debeat,aut tempore,aut quo nō debeat loco, reddit, id quod referendū eſt,effundit atq; abijcit. Mira in quibuſdam rebus uerborū proprietas eſt,& conſuetudo ſermonis antiqui, quædā efficaciſſimis & officia docentibus notis ſignat. Sic certe ſolemus loqui.Ille illi gratiā retulit.Referre eſt ultro quod debeas afferre.Nō dicimus,gratiā reddidit.Reddūt eñ,& qui repoſcuntur, & qui inuiti, & qui ubilibet, & qui per alium. Nō dicimus,repoſuit beneficium,aut ſoluit, nullum enim nobis placuit,quod æri alieno cōuenit uerbum. Referre eſt, ad eum à quo acceperis,rem ferre. Hæc uox ſignificat uoluntariā relationē.Qui retulit,ipſe ſe appellauit.Sapiens omnia examinabit ſecū,quantū acceperit,à quo,quando,ubi,quemadmodū. Itaq; negamus quenꝗ ſcire gratiā referre,niſi ſapientē. Non magis ꝙ beneficiū dare quiſquā ſcit,niſi ſapiens,hic ſcilicet qui magis dato gaudet,ꝙ alius accepto.Hoc aliquis inter illa numerat,quæ uidemur inopinata omnibus dicere,παράδοξα Græci uocant:& ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientē referre gratiā?ergo nec qđ debet creditori ſuo,reponere quiſꝗ ſcit alius? nec cū emit aliquā rem,preciū uenditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia,ſcito idem dicere Epicurū.Metrodorus certe ait, ſolū ſapientē referre gratiā ſcire. Deinde idē admiratur, cum dicimus, ſolus ſapiēs ſcit amare,ſolus ſapiens amicus eſt. Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt referre gratiam,imò hoc magis uulgare eſt,& in plures cadit,quàm uera amicitia.Deinde idem admirat̃ quod dicimus, fidē niſi in ſapiente non eſſe, tanꝗ non ipſe idē dicat.An tibi uidet̃ fidem habere, qui referre gratiam neſcit?Deſināt itaq; infamare nos tanquā incredibilia iactantes,& ſciāt apud ſapientē eſſe ipſa honeſta,apud uulgum ſimulacra rerum honeſtarū & effigies. Nemo referre gratiā ſcit,niſi ſapiens.Stultus quoq; utcunq; ſcit,& quemadmodū poteſt referat, ſcientia illi potius ꝙ uoluntas deſit,uelle non diſcitur. Sapiens intra ſe omnia cōparabit. Maius enim aut minus fit(quamuis idem ſit)tempore,loco,cauſa. Sæpe enim hoc nō potuere diuitiæ in domum infuſæ, quod oportune dati mille denarij. Multum enim intereſt,donaueris,an ſuccurreris:ſeruauerit illum tua liberalitas,an inſtruxerit. Sæpe quod datur,exiguū eſt:quod ſequitur ex eo, magnum.Quantū autem exiſtimas intereſſe,utrū aliquis†quod dederat,receperit,uel quod præſtauit, ſumpſerit, an beneficiū acceperit,ut daret?Sed ne in eadē quæ ſatis ſcrutati ſumus reuoluamur, in hac cōparatione beneficij & iniuriæ uir bonus iudicabit quidē qđ erit æquiſſimū, ſed beneficio fauebit,in hanc erit partē procliuior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre in rebus eiuſmodi.Dediſti mihi beneficium in ſeruo, iniuriam feciſti in patre:ſeruaſti mihi filium,ſed patrem abſtuliſti.Alia deinceps per quæ procedit omnis collatio proſequetur. Et ſi id puſillū erit quod interſit,diſſimulabit:etiā ſi multū fuerit,ſed ſi id donari ſalua pietate ac fide poterit,remittet,id eſt,ſi ad ipſum tota ꝑtinebit iniuria. Summa rei hæc eſt:facilis erit in cōmutando,patiet̃ plus imputari ſibi, inuitus beneficium per compenſationē iniuriæ ſoluet:in hāc partē inclinabit, huc uerget,ut cupiat debere gratiā,cupiat referre.Errat enim ſi quis beneficiū libentius accipit ꝙ reddit. Quāto hilarior eſt qui ſoluit ꝗ qui mutuat̃,tāto debet lætior eſſe,qui ſe maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, ꝙ qui cum maxime obligatur. Nam in hoc quoq; falluntur ingrati,quod creditori quidē præter ſortē extra ordinē numerāt, beneficiorū autē uſum eſſe gratuitū putant:& illa creſcunt mora,tantoq; plus ſoluendū eſt,quāto tardius.Ingratus eſt,qui beneficiū reddit ſine uſura.Itaq; huius quoq; rei habebitur ratio,cū conferentur accepta & expenſa.Omnia faciēda ſunt,ut quàm gratiſſimi ſimus. Noſtrum enim in hoc bonum,quemadmodū iuſtitia,non eſt,ut uulgo credit̃,ad alios pertinens, maxima pars eius in ſe redit.Nemo nō cum alteri prodeſt,ſibi profuit. Nō eo nomine dico,quo uolet adiuuare adiutus,protegere defenſus, quod bonum exemplū circuitu ad facientē reuertitur:ſicut mala exēpla recidunt in autores, nec ulla miſeratio cōtigit his,qui patiuntur iniurias,quas poſſe fieri,faciendo docuerunt: ſed qđ uirtutū omniū precium in ipſis eſt.Non enim exercent̃ ad præmiū,recte facti,feciſſe merces eſt.Gratus ſum,non ut alius mihi libentius præſtet priori iritatus exēplo,ſed ut rem iucundiſſimam

al. & niſi fallor uere, de rata qđ præſtaret, ſumpſerit

ſimã ac pulcherrimã faciã. Gratus ſum, non quia expedit, ſed quia iuuat. Hoc ut ſcias
ita eſſe, ſi gratum eſſe nõ licebit, niſi ut uidear ingratus, ſi reddere beneficiũ non aliter
q̃ per ſpeciem iniuriæ potero, æquiſſimo animo ad honeſtum conſiliũ per mediã in-
famiam tendã. Nemo mihi uidetur pluris æſtimare uirtutẽ, nemo illi magis eſſe deuo-
tus, quàm qui boni uiri famã perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaq;, ut dixi, maiore
tuo q̃ alterius bono gratus es. Illi enim uulgaris & quotidiana res cõtigit, recipere qđ
dederat: tibi magna & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nã ſi malicia
miſeros facit, uirtus beatos, gratum aũt eſſe uirtus eſt, rem uſitatã reddidiſti, inæſtima-
bilem conſecutus es, conſcientiã grati, quæ niſi in animum diuinũ, fortunatumq; non
peruenit. In contrarium autẽ huic affectum ſumma infelicitas urget. Nemo ſi ingratus //
eſt, nõ miſer erit, nõ differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaq; ingrati eſſe uitemus, nõ aliena //
cauſa, ſed noſtra. Minimũ ex nequitia leuiſſimũq; ad alios redundat, quod peſſimũ ex
illa eſt, & (ut ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi remanet, & premit habentem: quemadmo
dum Attalus noſter dicere ſolebat, Malicia ipſa maximã partem ueneni ſui bibit. Illud
autẽ uenenum quod ſerpentes in alienã perniciẽ proferunt, ſine ſua continent, nõ eſt
huic ſimile, hoc habẽtibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe & macerat, odit quæ ac-
cepit, quia redditurus eſt, & extenuat, iniurias uero dilatat atq; auget. Quid autem eo
miſerius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra ſapientia exornat omne be
neficium, ac ſibi ipſa cõmendat, & ſe aſſidua eius cõmemoratione delectat. Malis una
uoluptas eſt, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia, ex quibus ſapienti longum gau-
dium manet, ac perenne. Nõ enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat, quod immor-
tale eſt & aſſiduum. Illa contemnit, quibus læſus eſt, nec obliuiſcitur per negligentiã,
ſed uolens. Non uertit omnia in peius, ſed nec quærit cui imputet caſum, & peccata
hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur uerba, nec uultus: quicquid ac
cidit, benigne interpretando leuat: nec offenſæ potius, quàm beneficij meminit, quan-
tum poteſt in priore ac meliore ſe memoria detinet: nec mutat animum aduerſus bene
meritos, niſi multum malefacta præcedant, & manifeſtum etiam conniuenti diſcri-
men eſt: tunc quoq; in hoc duntaxat, ut talis ſit poſt maiorem iniuriã, qualis ante bene
ficium. Nam cum beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet.
Quemadmodum reus ſententijs paribus abſoluitur, & ſemper quicquid dubium eſt,
humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, ubi paria maleficijs merita ſunt,
deſinet quidem debere, ſed nõ deſinet uelle debere: & hoc facit quod qui poſt tabulas
accepto quidẽ præſtauerant uſurã, uel hi remittunt, uel tabulas nouas ſoluunt. Nemo
autẽ gratus eſſe poteſt, niſi cõtempſerit iſta, propter quæ uulgus inſanit. Si referre uis
gratiam, & in exilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, &
ipſa innocentia ſæpe maculanda, indigniſq; obijcienda rumoribus. Nõ paruo ſibi con
ſtat homo gratus. Nihil charius æſtimamus, quàm beneficiũ, quamdiu petimus: nihil
uilius, cum acceperimus. Quæris quid ſit quod obliuionem acceptorum nobis faciat?
Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum, ſed quid petendum ſit.
Abſtrahunt à recto, diuitiæ, honores, potentia, & cætera, quæ opinione noſtra chara
ſunt, precio ſuo uilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus nõ cum fama, ſed cum rerum //
natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras tra-
hant, præter hoc, quod mirari illa conſueuimus. Non ẽm quia concupiſcenda ſunt lau
dantur, ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cum ſingulorum error publicum fe-
cerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus, ſic & *al'. credamus*
hoc populo†demus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc urbes, omnes etiam
ex barbaris regionibus gentes, conclamabunt. In hoc bonis maliſq; conueniet. Erunt
qui uoluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximũ malum
dicant, erunt qui ne malum quidem appellẽt: diuitias aliquis ad ſummum bonũ admit
tet, alius illas dicet humanæ malo uitæ repertas, nihil eſſe eo locupletius, cui quod do-
net fortuna nõ inuenit. In tanta iudiciorũ diuerſitate, referendã bene merentibus gra
tiam, omnes uno tibi (quod aiunt) ore affirmabunt: in hoc tam diſcors turba cõſentiet, *Vno ore*
cum interim iniurias pro beneficijs reddimus. Et prima cauſa eſt, cur quis ingratus ſit,

aliter, periculoſiſſima ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eò perductus eſt furor, ut †pernicioſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe non reddere, non uult eſſe cui reddat. Tibi habe quod accepiſti, non repeto, non exigo, profuiſſe tutum ſit. Nullũ eſt odium pernicioſius, quàm me beneficij uiolati pudere. Vale.

EPIST. LXXXIII. De inerti quiete uel ocio, & de morte, quod licet ſpeciẽ habeat mali, non tamen eſt malum, neq; bonum.

DEſij iam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animũ, recti ac boni amatorẽ. In tuto pars tui melior eſt, poteſt fortuna tibi iniuriam facere, quod ad rem magis pertinet, nõ timeo ne tu facias *μανοίμην ἂν μᾶλλον ἢ ἡδοίμην.* tibi. I, qua cœpiſti, & in iſto te uitæ habitu compone, placide, non molliter. Male mihi eſſe malo, quàm molliter. Nunc ſic excipe quemadmodum à populo ſolet dici, dure, aſpere, laborioſe. Audire ſolemus ſic quorundam uitam laudari, quibus inuidet. Mol- *Epictetus* liter uiuit, hoc dicunt mollis eſt. Paulatim enim effœminatur animus, atq; in ſimilitudinem ocij ſui & pigriciæ, in qua iacet, ſoluitur. Quid ergo? uiro non uel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timẽt mortẽ, cui uitam ſuam fecere ſimilem. Multũ intereſt inter ocium, & conditiuũ. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt uel ſic iacere, quàm & iſtis officiorum uorticibus uolutari? Vtraq; res deteſtabilis eſt, & cõtractio, & torpor. Puto æque qui in odoribus iacet, mortuus eſt, quàm qui rapitur unco. Ocium ſine literis mors eſt, & hominis uiui ſepultura. Quid deniq; prodeſt ſeceſſiſſe, tanquam nõ trans maria nos ſolicitudinum cauſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam nõ intret metus mortis? Quæ tam emunita & in altum ſubducta uitæ quies, quam non dolor territet? Quocunq; te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos, quæ aut fallant, aut urgeãt. Multa intus, quæ etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceſſitum non tranſit. Inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſua uendicat, infra illũ omne telum cadit. Non habet (ut putamus) fortuna longas manus, neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaq; quantum poſſumus, ab illa reſiliamus, quod ſola præſtabit ſui naturæq; cognitio. Sciat quò iturus ſit, unde ortus, quod illi bonum, quod malum ſit, quid petat, quid deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatũ manſueſcit inſania, timorum ſæuitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam ſine philoſophia repreſſiſſe, ſed cum ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna uerba excidunt, cum tortor popoſcit manũ, cũ mors propius acceſſit, poſſis illi dicere, facile prouocabas mala abſentia. Ecce dolor, quem tolerabilẽ eſſe dicebas: Ecce mors, contra quam multa animoſe locutus es, ſonant flagella, gladius micat. Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo. Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio, ſi nõ uerba exercueris, ſed animum, ſi contra mortẽ te præparaueris, aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi perſuadere tentauerit, mortẽ malũ non eſſe. Libet enim Lucili uirorũ optime ridere ineptias Græcas, quas nondũ, quamuis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac collectione utitur. Nullum malum glorioſum eſt, mors autem glorioſa eſt, mors ergo non eſt malum. Profeciſti, liberatus ſum metu. Poſt hæc non dubitabo por- *aliter, nec* rigere ceruicem. Non uis ſeuerius loqui, †ſed morituro riſum mouere. Nõ me hercule facile tibi dixerim, utrũ ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit, mortis metum extinguere, an qui hoc tanq; ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationẽ contrariam oppoſuit, ex eo natã, quod mortẽ inter indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci uocãt. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt, Mors aũt glorioſum eſt, ergo mors nõ indifferens. Hæc interrogatio uides ubi obrepat, mors nõ eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cũ dicit, indifferens nihil glorioſum eſt, cõcedo tibi, ita ut dicã, nihil glorioſum eſſe, niſi circa indifferentia: indifferentia autẽ eſſe dico, nec bona nec mala, tãquam morbũ, dolorem, paupertatem, exilium, mortẽ: nihil horũ per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur ẽm nõ paupertas, ſed is quẽ nõ ſubmittit nec incuruat. Laudatur nõ exiliũ, ſed qui hoc non doluit. Laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coẽgit dolor. Nemo mortẽ laudat, ſed eum cui mors ante abſtulit animũ, q̃ conturbauit. Omnia iſta per ſe nõ ſunt honeſta, nec glorioſa, ſed quicquid

quid uirtus ex illis adijt,tractauitq́;, honeſtum & glorioſum facit, illa in medio poſita ſunt. Intereſt,utrum malicia illi an uirtus manũ admouerit. Mors enim illa quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. Hic eſt enim Brutus, qui cum periturus mortis moras peteret, ad exonerandum uentrem ſeceſſit, & euocatus ad mortem,iuſſusq́; præbere ceruicem,Præbebo,inquit, ita uiuã. Quæ demẽtia eſt fugere,cum retroire non poſſis. Præbebo,inquit,ita uiuã, pene adiecit uel ſub Antonio. O hominem dignum,qui uitæ dederetur. Sed,ut cœperam dicere,ut des ipſam mortẽ nec malum eſſe nec bonum,Cato illa honeſtiſſime uſus eſt,turpiſſime Brutus. Omnis res,quod nõ habuit decus,uirtute addita ſumit. Cubiculum lucidum dicimus, hoc idẽ obſcuriſſimum eſt nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quæ à nobis indifferentia ac media dicunt̃,diuitijs,uiribus,formæ,honoribus,regno, & cõtra morti, exilio,malæ ualetudini,doloribus, quæq́; alia aut minus aut magis pertimuimus,aut malicia,aut uirtus dat boni uel mali nomen. Maſſa per ſe nec calida nec frigida eſt. In fornacem coniecta concaluit. In aquã remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt,per illud quod honeſtum eſt. Id eſt,uirtus & animus†extrema contemnens. Eſt & horum Lucili quæ appellamus media,grande diſcrimen. Non eñ ſic mors indifferens eſt, quomodo utrũ capillos pares habeas. Mors inter illa eſt,quæ mala quidem nõ ſunt, tamen habẽt mali ſpeciem. Sui amor eſt,& permanendi conſeruandiq́; ſe inſita uoluntas,atque aſpernatio diſſolutionis,quia uidetur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus rerum copia educere. Illa quoq́; res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus, illa ad quæ tranſituri ſumus,neſcimus qualia ſint,& horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus eſt,in quas adductura mors creditur. Itaq́; etiã ſi indifferẽs mors eſt, non tamen inter ea eſt,quæ facile negligi poſſint. Magna exercitatione durandus eſt animus,ut conſpectum eius acceſſumq́; patiatur, mors contemni debet, magis quàm ſolet,multa enim de illa credimus. Multorum ingenijs certatum eſt ad augẽdam eius infamiam. Deſcriptus eſt carcer infernus,& perpetua nocte oppreſſa regio, in qua ingens ianitor orci Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento, Aeternũ latrans exangues terreat umbras. Sed etiam cum perſuaſeris iſtas fabulas eſſe,nec quicquã defunctis ſupereſſe quod timeant, ſubit alius metus. Aeque enim timent, ne apud inferos ſint,quàm ne nuſquam. His † aduerſantibus quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem,quid ni glorioſum ſit,& inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquam ad uirtutem exurget,ſi mortem malum eſſe crediderit: exurget, ſi putabit indifferens eſſe. Nõ recipit rerum natura,ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat,pigre ueniet & cunctanter. Non eſt autem glorioſum, quod ab inuito & tergiuerſante fit. Nihil facit uirtus,quia neceſſe eſt. Adijce nunc quod nihil honeſte fit,niſi cui totus animus incubuit atq́; affuit, cui nulla parte ſui repugnauit. Vbi autẽ ad malum acceditur,aut peiorum metu fit,aut ſpe bonorum, ad quæ peruenire tãti ſit deuorata unius mali patientia. Diſſident inter ſe iudicia faciẽtis. Hinc eſt,quod iubeat propoſita perficere:illinc,quod retrahat, & ab re ſuſpecta ac periculoſa fugiat. Igit̃ in diuerſa diſtrahitur. Si hoc eſt,perit gloria. Virtus enim concordi animõ decreta peragit,nõ timet quod facit. Tu ne cæde malis,ſed cõtra audentior ito, Quàm tua te fortuna ſinet. Non ibis audacior,ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc è pectore eſt, aliquem hæſitabit impetum moratura ſuſpicio. Trudetur in id,quod inuadendũ eſt. Noſtri quidem uideri uolunt Zenonis interrogationem ueram eſſe, fallacem autẽ alteram & falſam,quæ illi opponitur. Ego nõ redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos artificij ueternoſiſſimi nodos, totum genus iſtud exturbandum iudico, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionẽ perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro ueritate ſimplicius agendum eſt,contra metum fortius. Hæc ipſa quæ uoluuntur ab illis,ſoluere malim & expendere,ut perſuadeam,non ut imponã. In aciẽ educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reipub. bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi oſtẽdo, in ipſis Thermopylarum anguſtijs poſitos,nec uictoriam ſperant,nec reditum. Ille locus illis ſepulchrum futurus eſt, Quemadmodum exhortaris, ut totius

Vide num legendũ ſit externa

al. obuerſantibus

Vide num legendũ ſit alioqui

gentis ruinam obiectis corporibus excipiant? & uita potius quàm loco cedant? Dices quod malum eſt, glorioſum non eſt. Mors glorioſa eſt, mors ergo non malum. O efficacem contionem. Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & † ſtans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus eſt? Sic, inquit, cõmilitones prandete, tanquam apud inferos cœnaturi. Non in ore creuit cibus, non hæſit in faucibus, nõ elapſus eſt manibus. Alacres illi & ad prandium proceſſerunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt. Ire commilitones illò neceſſe eſt, unde redire non eſt neceſſe. Vides quàm ſimplex & imperioſa uirtus ſit. Quem mortaliũ circumſcriptiones noſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animũ, qui nunquam minus contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quàm cum aliquid grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces malum non eſſe? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euincis? Quod auxilium inuenis? Quid dicis imbecillitati humanæ? Quid dicis, quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenij uiribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis auertis? Verba mihi captioſa cõponis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis, magna portenta feriuntur. Serpentem illum in Africa ſæuum, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtra ſagittis fundiſq́ petierunt, ne python quidem uulnerabilis erat: cum ingens magnitudo pro uaſtitate corporis ſolidi, ferrum & quicquid humanæ torſerant manus, reijceret, molaribus demum fracta ſaxis eſt, & aduerſus mortẽ tu tam minuta iacularis? Subula leonem excipis. Acuta ſunt iſta, quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſta, Quædã inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit. Vale.

al'. ſtatim

LIBER EPISTOLARVM XI.

EPISTOLA LXXVIII.

Tam mali exempli eſſet occidere dominũ quam prohibere. Non dubiũ eſt quin ordo ſit inuerſus. Senſus enim hunc poſtulat, tam mali exempli eſſet prohibere dominum ꝙ occidere. Nimirũ ſi conſtaret dominum nolle uiuere, iuxta illud Flacci, Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti.

Epiſtola LXXX. cuius initium, Expecto.

Nam Scyllam &c: negatio uidetur redundare, & quidẽ terribile nauigantibus, ut intelligamus hoc ſcire Senecam, Scyllam reſpondere fabulis, de Charybdi dubitare. Alioqui, hæc uox, & quidem, augere ſolet nõ excipere aut imminuere. Quidam codex habebat, Nam Scyllam quidem ſaxum eſſe, & quidem non terribile. na. Vnde dubito num forte ſcriptum fuerit, Scyllam quidem ſaxum eſſe, ſed equiti terribile, non nauigantibus, ut intelligas hactenus Scyllam reſpondere fabulis.

EX EADEM.

Nec ignem nõ manere eundem. Quidã habebant, nec ignem manere eundem. Quanquam utriuſque lectionis idem eſt ſenſus. Quale eſt illud Maronis,
Nec tales tangere curas.

EX EADEM.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo quid mandaret tibi, donec Aetnam &c. Variabat lectio, ſed nihil arridebat. Si cui diſplicet uulgata, perpendat num ita legi poſſit, Morbo enim tuo daturus, etiã ſi nemo, ut hic per apoſiopeſin ſubaudias, roget, Mox. Quid? Mandem tibi, ut dum Aetnam deſcribis in tuo carmine, & hunc ſolennem, &c. Sentit enim illum more poetarum non omiſſurum in deſcriptione locum quem libenter tractent, qui facile ſplendeſcit.

In fine poſtremæ epiſtolæ, Nephyton quidẽ, hæc uerba, non congruunt ſententiæ, legendum uidetur, ne pilo quidem, aut ne pilis quidem, ut intelligas poſt ſagittas & fundas adhibita pila.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIB. DVODECIMVS.

EPIST. LXXXIIII. De ſtatu ſenectutis, & de frugali conuerſatione ſua. Et de ebrietate, primum aliorum, deinde ſuam ponens ſententiam.

Singulos dies tibi meos, & quidem totos indicari iubes. Bene de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certe uiuendum eſt, tanquam in conſpectu uiuamus, ſic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimũ inſpicere poſſit, & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretũ? Nihil deo clauſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus medijs interuenit. Sic interuenit dico, nõ tanquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libẽter tibi ſcribam: obſeruabo me protinus, & (quod eſt utiliſſimum) diem mecum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quod nemo uitam ſuã reſpicit. Quid facturi ſimus cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. Atqui conſilium futuri ex præterito uenit. Hodiernus dies ſolidus eſt. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit, totus inter ſtratum lectionemq́ꝫ diuiſus eſt. Minimũ exercitationi corporis datum, & hoc nomine ago gratias ſenectuti, non magno mihi cõſtat, cum me moui, laſſus ſum. Hic autem eſt exercitationis, etiam fortiſſimis, finis. Progymnaſios meos quæris, unus mihi ſufficit, Earinus, puer (ut ſcis) amabilis, ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait nos eandem Criſin habere, quia utriq; dentes cadunt: ſed iam uix illum aſſequor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero, uide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallũ fit, inter duos itinere diuerſo euntes: eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo, nec ignoras quanto ex his uelocius alterum fiat. Mentitus ſum, iam enim ætas noſtra nõ deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit quæris? Quod raro curſoribus euenit, Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis q̃ exercitatione in frigidã deſcendi. Hoc apud me uocatur parum calda. Ille tantus Pſychrolutes, qui calendis Ianuarijs †Euripum ſalutabam, qui anno nouo quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar in uirginem deſilire, primum ad Tyberim transtuli caſtra, deinde ad hoc ſolium, quod cum fortiſſimus ſum, & omnia bona fide fiunt, ſol temperat, non multum mihi ad balneum ſupereſt. Panis deinde ſiccus, & ſine menſa prandium, poſt quod non ſunt lauandæ manus. Dormio minimum. Conſuetudinem meam noſti. Breuiſſimo ſomno utor, & quaſi interuigilo, ſatis eſt mihi uigilare deſijſſe. Aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor, ſubita aliqua & immenſa uoce feriuntur aures meæ. Nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem: fremitum patientiſſime fero, multæ uoces & in unum confuſæ, pro fluctu mihi ſunt, aut uento ſyluam uerberante, & cæteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adiecerim dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi uoluerint prudentiſſimi uiri, qui rerum maximarum probationes leuiſſimas & perplexas fecerint, quæ ut ſint ueræ, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenon, uir maximus, huius ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſſimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligit, uirum bonum non futurum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit, uiro autem bono committit, ergo uir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili derideatur attende. Satis enim eſt unam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit, uiro autem bono committit, ergo uir bonus non dormit. Quo uno modo poteſt, Poſſidonius Zenonis noſtri cauſam agit, ſed ne ſic quidem (ut exiſtimo) agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici, Altero cum aliq̃s uino grauis eſt, & impos ſui. Altero ſi ſoleat ebrius fieri, & huic obnoxius uitio eſt. Hunc à Zenone dici, qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per uinum eloqui poſſet, quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum, qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe con-

al. in Euripũ ſaltabam

cedes inter ebrium & ebrioſum. Poteſt & qui ebrius eſt tunc primum eſſe, nec habere hoc uitium, & qui ebrioſus eſt, ſæpe extra ebrietatem eſſe. Itaq; id intelligo quod ſignificari uerbo iſto ſolet, præſertim cum ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & uerba examinante. Adijce nunc, quod ſi hoc intellexit Zenon, & nos intelligere uoluit, ambiguitate uerbi quæſiuit locum fraudi, quod faciendum non eſt, ubi ueritas quæritur. Sed ſanè ſi hoc ſenſerit, quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, nõ committi ſermonem ſecretũ. Cogita enim quàm multis militibus, nõ ſemper ſobrijs, & imperator, & tribunus, & cẽturio, tacẽda mãdauerint. De illa Caij Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompeio rempublicam tenuit, tã creditũ eſt illi Cymbro q̃ C. Caſſio. Caſſius tota uita aquam bibit. Tullius Cymber & nimius erat in uino & † ſcordalus, in hanc rem locutus eſt ipſe. Ego, inquit, quẽquam feram, qui uinum ferre nõ poſſum? Sibi quiſq; nunc nominet eos, quibus ſcit & uinum male credi, & ſermonem bene. Vnum tamẽ exemplum, quod occurrit mihi referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim uita exemplis illuſtribus. Non ſemper confugiamus ad uetera. L. Piſo urbis cuſtos ebrius ex quo ſemel factus fuit, maiorem partem noctis in cõuiuio exigebat, uſq; in horam ſextam ferè dormiebat, hoc erat eius matutinum. Officium tamẽ ſuum (quo tutela urbis continebatur) diligẽtiſſime adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tyberius proficiſcens in Campaniam, cũ multa in urbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa, puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea Coſſum fecit urbis præfectum, uirum grauẽ, moderatum, ſed merſum uino, & madentem adeo, ut ex ſenatu aliquando (in quem è conuiuio uenerat) oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamẽ Tyberius multa ſua manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabat: nullũ Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaq; declamationes iſtas de medio remoueamus. Non eſt animus in ſua poteſtate, ebrietate deuictus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in ſummam partem uis caloris eiectat: ſic uino exæſtuante, quicquid in imo iacet abditum, effertur & prodit in mediũ. Onerati mero quẽadmodum non cõtinent cibũ uino redundante, ita ne ſecretũ quidem, quod ſuum alienũq; eſt, pariter effundunt. Sed quãuis hoc ſoleat, ita & illud ſolet, ut cũ his quos ſciamus libetius bibere, de rebus neceſſarijs deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri non dari tacitum. Quãto ſatius eſt aperte accuſare ebrietatem, & uitia eius exponere, quæ etiam tolerabilis homo uitauerit, nedũ perfectus ac ſapiẽs, cui ſatis eſt ſitim extinguere, qui etiam ſi quando orta eſt hilaritas, aliena cœna producta longius, tamẽ citra ebrietatẽ reſiſtit. Nã de illo uidebimus, an ſapientis animus nimio uino turbetur, & faciat ebrijs ſolita. Interim ſi hoc colligere uis, uirum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quàm turpe ſit plus ſibi ingerere quàm capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram, quàm multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcant. Nihil aliud eſſe ebrietatem, quàm uoluntariam inſaniam. Extẽde in plures dies illum ebrium habitũ, nunquid de furore dubitabis? Nunc quoq; nõ eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum chariſſimũ ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas, & incẽdit, & detegit, obſtantem malis conatibus uerecundiam, remouet. Plures enim pudore peccandi quàm bona uoluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia uis uini, quicquid male latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, ſed protrahit: tunc libidinoſus ne cubiculum quidem expectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans nõ linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido, omne uitium detegitur & prodit. Adijce illam ignorationẽ ſui, dubia & parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, uelut aliquo turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cum efferueſcit merum, ac uiſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen utcunq; tolerabile eſt, dum illi uis ſua eſt. Quid cum ſomno uiciatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades

2 *al. ſcordulus.*
al. ſcordalijs.

Ebrietas uolũtaria eſt inſania.

clades ædiderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes bellicoſasq; hoſtibus tradidit, Hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit, hæc contumaciſſimos & iugum recuſantes in alienum egit arbitrium, hæc inuictas acies mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hyemes, per quas uicta temporum locorumq; difficultate tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi & ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus †cōdidit. Quæ gloria eſt capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac uomitantes recuſauerint, cum ſuperſtes toti conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifica, & nemo tam uini capax fuerit, uinceris à dolio. Marcum Antonium, magnum uirum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac uitia non Romana traiecit quàm ebrietas? Nec minor uino Cleopatræ amor. Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis cœnanti referrentur, cum inter apparatiſſimas epulas luxusq; regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum uino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, ſi ſobrius faceret, quanto intolerabilius quod hæc ipſa in ebrietate faciebat? Ferè uinolentiam crudelitas ſequitur, †uallatur enim exaſperaturq; ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi etiam ad minimã radij ſolis offenſionem, ita ebrietates continuæ efferant animos. Nã cum ſæpe apud ſe non ſunt, conſuetudine inſaniæ durata uitia, uino concepta, etiam ſine illo ualent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatẽ oſtende, rebus, non uerbis, quod facillimum eſt. Proba iſtas, quæ uoluptates uocantur, ubi tranſcenderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, ſapientem multo uino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit, licet colligas, nec ueneno potato moriturũ, nec opio ſumpto dormiturum, nec Elleboro accepto quicquid in uiſceribus hærebit, eiecturum deiecturumq;. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat, quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium? Vale.

al. perdidit

al. uillatur

al. uiolatur

EPIST. LXXXV. De alternitate lectionis & ſtili, & quomodo aliorũ dicta per transformationem noſtra facere debemus.

ITinera iſta quæ ſegnitiem mihi excutiũt, & ualetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudijs. Quare ualetudinem adiuuent, uides, cum pigrum me & neglígẽtem corporis, literarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studio quare proſint, indicabo. A lectionibus receſſi. Sunt autem (ut exiſtimo) neceſſariæ. Primum ne ſim me uno contentus, deinde ut cum ab alijs quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniẽdis. Alit lectio ingenium, & ſtudio fatigatum, nō ſine ſtudio tamẽ, reficit. Nec ſcribere tantum, nec tãtum legere debemus. Altera res cōtriſtabit, & uires exhauriet, de ſtilo dico: altera ſoluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutãdum eſt, & alterũ altero temperandũ, ut quicquid lectione collectũ eſt, ſtilus redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quæ uagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt. Deinde quicquid attulere, diſponũt, ac per fauos digerũt: & (ut Vergilius noſter ait) liquẽtia mella Stipãt, & dulci diſtẽdunt nectare cellas. De illis nō ſatis cōſtat, utrum ſuccũ ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quæ collegerũt, in hunc ſaporem mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutent. Quibuſdã enim placet, nō faciẽdi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligendi. Aiũt inueniri apud Indos mel in arundinũ folijs, quod aut ros illius cœli, aut ipſius arundinis humor, dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoq; herbis uim eandem, ſed minus manifeſtam & notabilẽ poni, quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant conditura & diſpoſitione in hanc qualitatem uerti, quæ ex tenerrimis uirentium florentiumq; decerpſerint, nō ſine quodam (ut ita dicam) fermẽto, quo in unum diuerſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agitẽ abducar, nos quoq; has apes debemus imitari, & quæcunq; ex diuerſa lectione congeſſimus, ſeparare, melius eñ diſtincta ſeruãtur. Deinde adhibita ingenij noſtri †cura & facultate, in unum ſaporẽ uaria illa libamenta cōfundere: ut etiam ſi apparuerit unde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe ꝙ unde ſumptũ eſt appareat: quod in corpore noſtro

al. aura

noſtro uidemus,ſine ulla opera noſtra facere naturā. Alimēta quæ accepimus quādiu
in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatāt ſtomacho,onera ſunt. At cum ex eo quod
erant, mutata ſunt,tunc demum in uires & in ſanguinem tranſeūt.Idem in his,quibus
aluntur ingenia præſtemus,ut quæcunq; hauſimus,nō patiamur integra eſſe, nec alie
na ſint,ſed concoquamus illa:alioquin in memoriam ibunt,non in ingenium. Aſſen/
tiamur illis fideliter,& noſtra faciamus, ut unum quiddā fiat ex multis, ſicut unus nu
merus fit ex ſingulis,cū minores ſummas & diſſidentes cōputatio una comprehendit.
Hoc faciat animus noſter. Omnia quibus eſt adiutus abſcondat,ipſum tantum oſten/
dat,quod effecit:etiam ſi alicuius in te comparebit ſimilitudo,quàm admiratio tibi al/
tius fixerit, ſimilem eſſe te uolo quomodo filium,nō quomodo imaginem. Imago res
mortua eſt.Quid ergo?non intelligetur cuius imiteris orationē?cuius argumentatio/
nem?cuius ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidē poſſe,ſi magni uiri: nec em̄
al. ut in unita omnibus quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit,formā ſuam impreſſit, † ut unitatē cū
tē illa cōpetāt illa petant.Non uides quàm multorum uocibus chorus conſtet?unus tamen ex omni
5 bus ſonus redditur:aliqua illic acuta eſt,aliqua grauis,aliqua media,accedunt uiris fœ
minæ,interponuntur tibiæ,ſingulorum illic latent uoces, omniū apparent. De choro
dico,quem ueteres philoſophi nouerant. In comeſſationibus noſtris plus cantorū eſt,
quàm in theatris olim ſpectatorum fuit, cum omneis uias ordo canentium impleuit,
& cauea uenatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumq; cō
ſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum uolo, ut multæ in illo
artes,multa præcepta ſint,multarū ætatum exempla,ſed in unum conſpirata.Quomo
do,inquis,hoc effici poterit?aſſidua intentione,ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadēte:
hanc ſi audire uolueris,dicet tibi,Relinque iſta,iamdudum ad quæ diſcurritur.Relin/
que diuitias,aut periculum poſſidentium,aut onus.Relinque corporis atq; animi uo/
luptates,molliunt & eneruant. Relinque ambitum,tumida res eſt,uana,uentoſa,nul/
lum habet terminū:tam ſolicita eſt,ne quē ante ſe uideat,q̃ ne ſe poſt aliū: laborat inui
dia,& quidē duplici. Vides autē quàm miſer ſit,ſi is cui inuidetur,& inuidet. Intueris
illas potentiū domos,illa tumultuoſa,rixa ſalutantiū,limina? multū habent contume/
liarum ut intres,plus cum intraueris.Præteri iſtos gradus diuitū,& magno aggeſtu ſu
ſpenſa ueſtibula.Non in prærupto tantum iſtic ſtabis,ſed in lubrico.Huc potius te ad
ſapientiam dirige,tranquilliſſimasq; res & ſimul ampliſſimas pete. Quæcunq; uident̄
eminere in rebus humanis,quāuis puſilla ſint,& cōparatione humillimorū extent,per
difficiles tamen & arduos tramites adeuntur.Confragoſa in faſtigiū dignitatis uia eſt.
At ſi conſcendere hunc uerticē libet,cui ſe fortuna ſubmiſit,omnia quidem ſub te quę
pro excelſiſſimis habentur,aſpicies,ſed tamen uenies ad ſumma per planū. Vale.

EPIST. LXXXVI. De affectibus animi,quos ſecundū Peripateticos dicit ſapi/entem temperare poſſe,nō uitare.Et de beatæ uitæ perfectione.

PEperceram tibi,& quicquid nodoſi adhuc ſupererat,præterierā, contentus quaſi
guſtum tibi dare,eorum quæ à noſtris dicuntur, ut probetur uirtus,ad explendā
beatā uitam ſola ſatis efficax. Iubes me quicquid eſt interrogationū aut noſtrarū, aut
al. traductio/ †ad traditionem noſtram excogitatarum,comprehendere,quod ſi facere uoluero,non
ne noſtra erit epiſtola,ſed liber. Illud toties teſtor hoc me argumentorum genere non delectari.
Pudet in aciem deſcendere,pro dijs hominibusq; ſuſceptā,ſubula armatum. Qui pru/
dens eſt,& temperans eſt.Qui temperans eſt,& conſtans.Qui conſtans eſt,& imper/
turbatus eſt.Qui imperturbatus eſt,ſine triſtitia eſt.Qui ſine triſtitia eſt,beatus eſt,Er
go prudens beatus eſt,& prudentia ad beatā uitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc mo/
do Peripateticorum quidam reſpondent,ut imperturbatum,& conſtantem,& ſine tri
ſtitia,ſic interpretentur,tanquam imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur & mo/
dice,nō qui nunquam.Item ſine triſtitia eum dici aiunt, qui nō eſt obnoxius triſtitiæ,
nec frequens,nimiús ue in hoc uitio. Illud enim,humanam naturam negare, alicuius
animum immunē eſſe triſticia.Sapientē non uinci mœrore,cæterum tangi, & cætera
in hunc modū ſectæ ſuæ reſpondentia.Non his tollunt affectus,ſed temperant. Quan
tulū aūt ſapiēti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, & mœſtiſſimis lætior,& effrænatiſ/

ſimis

ſimis moderatior, & humillimis maior. Quid ſi miretur uelocitatem ſuam laudans ad
claudos debileſq; reſpiciẽs? Illa uel intactæ ſegetis p ſumma uolaret Gramina, nec
curſu teneras læſiſſet ariſtas, Vel mare per mediũ fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas. Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata,
non quæ tardiſſimorũ collatione laudatur. Quod ſi ſanum uoces, leuiter febricitãtem,
non eſt bona ualitudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, ſapiens imperturbatus dicitur, 4
quomodo apyrina dicũtur, nõ quibus nulla ineſt duricia granorũ, ſed quibus minor.
Falſum eſt. Non enim diminutionẽ malorum in bono uiro intelligo, ſed uacationem,
nulla debent eſſe nõ parua. Nam ſi ulla ſint, creſcent, & interim impedient. Quomodo
oculos maior & perfecta ſuffuſio excæcat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſa
pienti, impar illis erit ratio, & uelut torrente quodam auferetur: præſertim cum illi nõ
unum, ſed uniuerſum affectuum cœtũ relinquis, cum quo colluctetur: ſed omnis plus
poteſt, quãuis mediocrium, turba, quàm poſſet unius magni uiolentia. Habet pecuniæ
cupiditatem, ſed modicã: habet ambitionem, ſed non concitatã: habet iracundiam, ſed
placabilem: habet inconſtantiã, ſed minus uagã ac mobilem: habet libidinem, nõ inſa/
niam. Melius cum illo ageretur, qui unum uitium integrũ haberet, quàm cum eo qui
leuiora quidem, ſed omnia. Deinde nihil intereſt, quàm magnus ſit affectus: quantuſ/
cunq; eſt, parere neſcit, conſilium non accipit: quemadmodum rationi nullum animal
obtemperat, nõ ferum, nõ domeſticum & mite, natura enim illorũ eſt ſurda ſuadenti:
ſic nõ ſequũtur, nõ audiunt affectus quãtulicunq; ſint. Tigres, leoneſq; nunq; feritatẽ
exuunt, aliquando ſubmittunt, & cum minime expectaueris, exaſperat toruitas miti/
gata. Nunquã bona fide uitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipiẽt quidẽ
affectus: ſi inuita ratione cœperint, inuita perſeuerabunt. Facilius eſt enim initia illorũ
prohibere, quàm impetũ regere. Falſa eſt utiq; iſta mediocritas & inutilis, eodẽq; loco
habenda, quo ſi quis diceret modice inſaniendum, modice ægrotandum. Sola uirtus
habet: nõ recipiunt animi mala temperamentũ, facilius ſuſtuleris illa, q̃ rexeris. Nun/
quid dubiũ eſt, quin uitia mentis humanæ inueterata & dura (quæ morbos uocamus)
immoderata ſint, ut auaricia, ut crudelitas, ut impotentia, ut impietas? ergo immodera
ti ſunt & affectus, ab his eñ ad illa tranſit. Deinde ſi das aliquid iuris triſtitiæ, timori,
cupiditati, cæteriſq; moribus prauis, non erunt in noſtra poteſtate. Quare? quia extra
nos ſunt, quibus iritantur. Itaq; creſcunt prout magnas habuerint minores ue cauſas,
quibus concitentur: maior erit timor, ſi plus quo exterreatur, aut propius, aſpexerit:
acrior cupiditas, quo illã amplioris rei ſpes euocauerit. Si in noſtra poteſtate nõ eſt, an
ſint affectus, ne illud quidem eſt quanti ſint: ſi ipſis permiſiſti incipere, cum cauſis ſuis
creſcent, tantiq; erunt, quanti fient. Adijce nunc, quod iſta quantumuis exigua ſint, in
maius excedunt. Nunquã pernitioſa ſeruant modũ. Quãuis leuia initia morborũ, ſer/
pũt, & ægra corpora minima interdum mergit acceſſio. Illud uero cuius demẽtiæ eſt,
credere, quarũ rerum extra noſtrum arbitrium poſita principia ſunt, earum noſtri eſſe
arbitrij terminos. Quomodo ad id finiendum ſatis ualeo, ad quod prohibendum parũ
ualui, cũ facilius ſit excludere, quàm admiſſa cõprimere? Quidã ita diſtinxerũt, ut di/
cerent, tẽperans ac prudens poſitione quidem mentis, & habitu tranquillus eſt, euẽtu
non eſt: nam quantũ ad habitum mentis ſuæ, non perturbatur, nec contriſtatur, nec ti/
met, ſed multæ extrinſecus cauſæ incidũt, quæ illi perturbationẽ afferãt, Tale eſt quod
uolunt dicere, Iracundum quidẽ illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidũ qui
dem nõ eſſe, timere tamẽ aliquãdo: id eſt, uitio timoris carere, affectu nõ carere. Quod
ſi recipitur, uſu frequenti timor tranſit in uitium, & ira in animum admiſſa, habitũ illũ
ira carentis animi retexit. Præterea ſi non contemnit uenientes extrinſecus cauſas, &
aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduerſus tela, ignes, pro patria, legibus, liber/
tate, cunctanter exibit & animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diuer/
ſitas mentis. Illud præterea iudico obſeruandum, ne duo quæ ſeparatim probanda
ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, unum bonum eſſe quod honeſtum per ſe, rur/
ſus ad uitam beatam ſatis eſſe uirtutem. Si unum bonũ eſt, quod honeſtũ, omnes con/
cedunt ad beate uiuendum ſufficere uirtutem, è contrario non remittetur, ſi beatum
ſola

ſola uirtus facit,unum bonũ eſſe,quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus putant beatum uel ſola uirtute fieri poſſe,non tamen unum bonum eſſe,quod honeſtum eſt.Epicurus quoq; iudicat cum uirtutem habeat,beatum eſſe, ſed ipſam uirtutem nõ ſatis eſſe ad beatam uitam,quia beatum efficiat uoluptas,quæ ex uirtute eſt, non ipſa uirtus.Inepta diſtinctio. Idem enim negat nunquam uirtutem eſſe ſine uoluptate; ita ſi ei iuncta ſemper eſt,atque inſeparabilis, & ſola ſatis eſt:habet enim ſecum uoluptatem,ſine qua non eſt,etiam cum ſola eſt.Illud autem abſurdum eſt, quod dicitur beatum quidem futurum uel ſola uirtute,non futurum autem perfecte beatũ,quod quem admodum fieri poſſit,non reperio. Beata enim uita bonum in ſe perfectum habet inexuperabile, quod ſi eſt, perfecte beata eſt. Si deorum uita nihil habet maius aut melius,beata autem uita diuina eſt, nihil habet, in quod amplius poſſit attolli. Præterea ſi beata uita nullius eſt indigens,omnis beata uita perfecta eſt, eademq; eſt, & beata, & beatiſſima. Nunquid dubitas quin beata uita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummũ bonum habet,ſumme beata eſt. Quemadmodum ſummum adiectionem non recipit (quid enim ſupra ſummum erit?)ita ne beata quidem uita,quæ ſine ſummo bono non eſt. Quod ſi aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies, cum ſummum bonum intelligam quod ſupra ſe gradum non habet. Si eſt aliquis minus beatus quàm alius,ſequitur, ut hic alterius uitam beatioris magis concupiſcat,quàm ſuam,beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile eſt:aut aliquid beato reſtare,quod eſſe quàm quod eſt malit; aut id illũ non malle,quod illo melius eſt. Vtique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt optimum,extendet,& id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autẽ beatus eſt,qui cupere etiamnum poteſt,imò qui debet?Dicam quid ſit, ex quo ueniat hic error. Neſciunt beatam uitam unam eſſe.In optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua,non magnitudo.Itaque in æquo eſt longa & breuis,diffuſa & anguſtior,in multa loca,multasq; partes diſtributa, & in unum coacta. Qui illam numero æſtimat,& menſura & partibus, id illi quod habet eximium,eripit. Quid autem eſt in beata uita eximium? quod plena eſt, finis. Vt puta,edendi bibendiq; ſatietas eſt; hic plus edit, ille minus, quid refert? uterque iam ſatur eſt. Hic plus bibit,ille minus, quid refert? uterque non ſitit.Hic pluribus annis uixit, hic paucioribus. Nihil intereſt, ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minus beatum uocas, non eſt beatus,non poteſt nomen imminui.Qui fortis eſt,ſine timore eſt:qui ſine timore eſt, ſine triſtitia eſt:qui ſine triſtitia eſt,beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Aduerſus
al.uindicare hanc ſic reſpondere conantur,falſam nos rem & controuerſam pro cõfeſſa † iudicare, eum qui fortis eſt,ſine timore eſſe. Quid ergo,inquit, fortis imminentia mala non timebit? Iſtud dementis alienatiq;,non fortis eſt.Ille uero, inquit, moderatiſſime timet, ſed in totum extra metum non eſt.Qui hæc dicunt,rurſus in idem reuoluuntur, ut illis uirtutum loco ſint minora uitia. Nam qui timet quidem, ſed rarius & minus, non caret malicia,ſed leuiore uexatur. At enim dementem puto qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicis,ſi mala ſunt,ſed ſi ſcit mala illa non eſſe,& unam tantum turpitudinem malum iudicat,debebit ſecure pericula aſpicere,& alijs timẽda contemnere:aut ſi ſtulti & amentis eſt mala non timere,quo quis prudentior eſt,hoc timebit magis. Vt uobis,inquit,uidetur,præbebit ſe periculis fortis.Minime.Non timebit illa,ſed uitabit:cautio illum decet,timor non decet. Quid ergo (inquis) mortem,uincula,ignes,alia tela fortunæ non timebit?Non,ſcit enim illa non eſſe mala, ſed uideri, omnia iſta humanæ uitæ formidines putat.Deſcribe captiuitatem, uerbera,cathenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes,uel per morbum,uel per iniuriã, & quicquid aliud attuleris inter lymphaticos metus numera. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum,ad quod aliquando noſtra ſponte ueniendũ eſt? Quæris quid ſit malũ? Cedere his quæ mala uocantur,& illis libertatem ſuam dedere, pro qua cuncta patienda ſunt.Perit libertas,niſi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid cõueniret forti uiro,ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Nõ eſt enim inconſulta temeritas,nec periculorũ amor, nec formidabilium appetitio. Scientia eſt diſtinguẽdi.

quid

quid ſit malum,& quid non ſit:diligentiſſima in tutela ſui fortitudo eſt, & eadem pa-
tientiſſima eorum,quibus falſa ſpecies malorū eſt.Quid ergo, ſi ferrum intentatur cer
uicibus uiri fortis, ſi pars ſubinde alia atq; alia ſuffodit, ſi uiſcera ſua in ſinu ſuo uidit,
ſi ex interuallo quo magis tormenta ſentiat repetitur,& per ſiccata uiſcera, recens di-
mittitur ſanguis,non timere iſtum tu dices,non dolere?Iſte uero dolet, Senſum enim
hominis nulla exuit uirtus:ſed non timet,inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæ-
ris quis tunc animus illi ſit?qui ægrum amicum adhortātibus. Quod malū eſt, nocet,
quod nocet deteriorem facit. Dolor & paupertas deteriorem non faciunt, ergo mala
non ſunt.Falſum eſt,inquit,quod proponitur,non enim ſi quid nocet, etiam deteriorē
facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori,non tamen illum deteriorē facit.Qui-
dam Stoici ita aduerſus hoc reſpondent, Deteriorem fieri gubernatorem tempeſtate
ac procella,quia non poſſit id quod propoſuit efficere,nec tenere curſum ſuum: dete-
riorem illum in arte ſua non fieri, in opere fieri:quibus Peripateticus, Ergo, inquit,&
ſapientem deteriorem faciet paupertas & dolor,& quicquid aliud tale fuerit:uirtutem
enim illi non eripiet, ſed opera eius impediet. Hoc recte diceretur, niſi diſſimilis eſſet
gubernatoris conditio & ſapientis.Huic enim propoſitum eſt in uita agenda,nō utiq;
quod tentat efficere,ſed omnia recta facere. Gubernatori propoſitum eſt utiq; nauem
in portum perducere.Artes miniſtræ ſunt,præſtare debent,quod promittunt.Sapien
tia domina rectrixq; eſt.Artes ſeruiunt uitæ,ſapientia imperat. Ego aliter reſponden-
dum iudico,nec artem gubernatoris deteriorem ulla tempeſtate fieri,nec ipſam admi-
niſtrationem artis.Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed † utilem operam, & *al.fidelem*
nauis regendæ ſcientiam:hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita uis ob- εὖ ἴσθι ποσει-
ſtitit.Qui hoc potuit dicere,Neptune nunquam hanc nauem,niſi rectam, arti ſatisfe- δᾶν ὅτι ὀρ-
cit:tempeſtas non opus gubernatoris impedit,ſed ſucceſſum. Quid ergo, inquis, non θὰν τὰν
nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portum uetat?quæ conatus eius irritos ef- ναῦν κατα-
ficit?quæ aut refert illum,aut detinet & exarmat?Non tanquam gubernatori,ſed tan- δύσω.
quam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut oſten-
dat.Tranquillo enim,ut aiunt,quilibet gubernator eſt.Nauigio iſta obſunt,non recto παροιμία
ri eius,qua rector eſt. Duas perſonas habet gubernator, Alteram communem cum o-
mnibus qui eandem conſcenderunt nauem,qua ipſe quoque uector eſt, Alteram pro-
priam,qua gubernator eſt,Tempeſtas tanquam uectori nocet,non tanquam guberna
tori.Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt,ad eos quos uehit pertinet,quomo-
do medici ars ad eos quos curat. Sapientia cōmune bonum eſt,& eorū cum quibus ui
uit,& proprium ipſius. Itaq; gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſteriū alijs pro-
miſſum tempeſtate impeditur,Sapienti non nocetur à paupertate,non à dolore,nō ab
alijs tempeſtatibus uitæ.Non enim prohibētur opera eius omnia, ſed tantum ad alios
pertinentia:ipſe ſemper in actu eſt, nō in effectu,tunc maximus, cum illi fortuna ſe op
poſuit,tunc ipſius ſapientiæ negocium agit,quam diximus & alienum bonum eſſe,&
ſuum.Præterea ne alijs quidem tunc prodeſſe prohibetur,cum illum aliquæ neceſſita-
tes premunt.Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda re-
ſpublica ſit: at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas, per totam uitam
opus eius extēditur.Ita nulla fortuna,nulla res,actus ſapientis excludit.Id enim ipſum
agit,quo alia agere prohibetur.Ad utroſq; caſus aptus eſt,bonorum rector eſt, malo-
rum uictor.Sic,inquam,ſe exercuit, ut uirtutem tam in ſecundis quàm in aduerſis ex-
hiberet,nec materiam eius,ſed ipſam intueretur.Itaq; nec paupertas illum, nec dolor,
nec quicquam aliud,quod imperitos auertit & præcipites agit,prohibet.Tu illum pre
mi putas malis?Vtitur. Non ex ebore tantū Phidias ſciebat facere ſimulacra, faciebat
ex ære:ſi marmor illi,ſi adhuc uiliorem materiā obtuliſſes,feciſſet quale ex illa fieri op
timum poſſet.Sic ſapiens uirtutem ſi licebit in diuitijs explicabit, ſi minus,in pauper-
tate:ſi poterit,in patria:ſi minus,in exilio:ſi poterit,imperator:ſi minus,miles:ſi pote-
rit,integer:ſi minus,debilis: quamcunq; fortunam acceperit, aliquid ex illa memora-
bile efficiet.Certi ſunt domitores ferarum,qui ſæuiſſima animalia,& ad occurſum ex-
pauefacientia hominem,†cogant pati iugum:nec aſperitatem excuſſiſſe contenti,uſq; *al.docent*

in cõtubernium mitigant.Leonibus magiſter manum inſertat,oſculatur Tigrim ſuus cuſtos.Elephantem minimus & Aethiops iubet ſubſidere in genua, ambulare per funem.Sic ſapiens eſt artifex domandi mala.Dolor,egeſtas,ignominia,carcer, exilium, ubiq; horrenda,cum ad hunc peruenere,manſueta ſunt. Vale.

IN LIBRVM XII.

EPISTOLA LXXXIIII.

1 Hieran fecimus. Apparet uehementiſſimum ac laborioſiſſimum curſum fuiſſe dictum,ἱερὰν,ut ſubaudias δρομὴν:quẽadmodũ & nautæ dicunt,ſacrã ancoram,& medici ſacram doſim, ἱερὰν πικρὰν.

2 Et ſcordalus.De hac uoce dictum eſt epiſtola 57.

Nec ſopore ſumpto dormiturum:Ex exemplari feliciore repoſuimũs,opio . Opium enim copioſius ſumptum letalem adfert ſomnum.

EPIST. LXXXV.

3 Locus eſt deprauatus,nec ſubueniebant exemplaria.Interim lectionem utcunq; tibicine fulciemus,donec quod certum eſt emerſerit.Opinor inuerſum ordinem,atq; ita legendum,Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe,ſi magni uiri: ut hic ex ſuperioribus repetas argumentationem & ſententias .Deinde ſequatur . Nec enim ex omnibus uelut exemplaria traxit , ex quo formam ſuam impreſſit,ut in unitatem illa competant.Senſus hic eſt,Si magni uiri orationem imiteris,nõ agnoſci,cuius ſit ſententia,quum ille nõ collegerit ex quibuslibet, poſteaquam illis impreſſit ſuã formam,ut competant in unitatem.Verum uideo tolerabilem lectionem,ſi pro ex quo,legas,nec enim omnibus,quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit &c.Rurſus ſi legas traxerit pro traxit,ut ſit ſenſus,Non omnibus impreſſit formam, quæ ex quo traxerit,hoc eſt,non ad didit notam,qua liqueat quid ex quo traxerit.Et quare non impreſſit formam?ut illa competant in unitatẽ. In quodam exemplari pro traxit erat ſtruxit,tum Ennij nomen erat additum.Magni uiri Ennij.

EPISTOLA LXXXVI.

4 Quomodo aprina dicunt̃,&c.Repoſuimus apyrina,qua uoce uſus eſt Plinius libro 23. ca.6.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER TREDECIMVS.

EPIST.LXXXVII.Exemplo Scipionis utens,notat balneorum luxuriã, ſubijciens de ſationibus & inſationibus quædam oblectabilia ſeneſcenti.

IN ipſa Scipionis Africani uilla iacens hæc tibi ſcribo , adoratis manibus eius & †ara,quam ſepulchrũ eſſe tanti uiri ſuſpicor: animam quidem eius in cœlum,ex quo erat,rediſſe perſuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit(Hos enim & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter uſus habuit)ſed ob egregiam eius moderationem pietatemq;,magis in illo admirabilẽ , cum reliquit patriã, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat , aut Roma in libertate.Nihil,inquit,uolo derogare legibus, nihil inſtitutis,æquũ inter omnes ciues ius ſit,utere ſine me beneficio meo patria, cauſa tibi libertatis fui,ero & argumentum. Exeo,ſi plus,quàm tibi expedit creui.Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi?in exilium uoluntarium ſeceſſit, & ciuitatem exonerauit.Eò perducta res erat , ut aut libertas Scipioni,aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat.Itaq; dedit locum legibus , & ſe Liternum recepit , tam ſuum exiliũ Reipub. imputaturus,quàm Hannibalis. Vidi uillam ſtructam lapide quadrato,murũ circundatum ſyluæ, turres quoq; in propugnaculum uillæ utrinq; ſubrectas.Ciſternã ædificijs ac uiridibus ſubditã, quæ ſufficere in uſum uel exercitus poſſet.Balneolũ anguſtũ , tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. Nõ uidebat̃ maioribus noſtris calidũ, niſi obſcurum.Magna ergo me uoluptas ſubit cõtemplantem mores Scipionis ac noſtros.In hoc angulo ille Carthaginis horror,cui Roma debet , quod tantum ſemel capta eſt,abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum:exercebat eñ opere ſe , terramq; (ut mos fuit priſcis)ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit,hoc illũ pauimẽtũ tam uile ſuſtinuit . At nunc quis eſt,qui ſic lauari ſuſtineat?pauper ſibi uidetur ac ſordidus,niſi parietes magnis & precioſis orbibus refulſerint,niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſint, niſi illis undiq; operoſa & in picturæ modum uariata circumlitio prætexatur, niſi uitro condatur camera , niſi Thaſius lapis,quondam rarũ

al.arca

in aliquo

in aliquo ſpectaculū templo, piſcinas noſtras circumdederit, in quas multa ſudatione
corpora exinanita demittimus, niſi aquam argentea†epitomia fuderint. Et adhuc ple- | al. epiſtomia
beias fiſtulas loquor, quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantū ſtatuarum,
quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum impenſę
cauſa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo delitiarum perue-
nimus, ut niſi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt rimæ,
magis ꝙ feneſtræ, muro lapideo exſectæ, ut ſine iniuria munimenti, lumē admitterēt.
At nunc blactaria uócant balnea, ſi qua non ita†aptata ſunt, ut totius diei ſolem fene- | forte, aperta
ſtris ampliſſimis recipiant, niſi & lauantur ſimul & colorant̄, niſi ex ſolio agros & ma-
ria proſpiciunt. Itaq; quæ cōcurſum & admirationem habuerāt cum dedicarent̄, hæc
in antiquorum numerum reijciuntur, cum aliquid noui luxuria cōmenta eſt, quo ipſa
ſe obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata. Cur enim ornaret̄
res†quadratoria, & in uſum nō in oblectamenta reperta? Nō ſuffundebatur aqua, nec | aliter, quadrantaria
recens ſemper uelut ex calido fonte currebat, nec referre credebant in quam perlucida
ſordes deponerēt. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obſcura, & gregali te
ctorio inducta, quæ ſcires Catonem tibi ędilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corne
lijs aliquem manu ſua temperaſſe. Nam hoc quoq; nobiliſſimi ædiles fungebantur of-
ficio, intrandi ea loca quæ populum receptabāt, exigendiq; munditias, & utilem ac ſa
lubrem temperaturā, non hanc quæ nuper inuenta eſt, ſimilis incendio, adeo quidē ut
conuictum in aliquo ſcelere ſeruum, † uiuum lauari oporteat. Nihil mihi uidetur iam | al. inuitum
intereſſe, †ardeat balneum an caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipio- | al. algeat.
nem, quod non in caldarium ſuum latis ſpecularibus diem admiſerat, quod nō in mul
ta luce decoquebatur, & ſpectabat, ut in balneo concoqueret? O hominem calamito-
ſum, neſcit uiuere. Non pacata aqua lauabatur, ſed ſæpe turbida, & cum plueret uehe
mentius, penè lutulenta. Nec multum eius intererat an ſic lauaretur, ueniebat enim, ut
ſudorem illic ablueret, non ut unguētum. Quas nunc quorundā futuras uoces credis?
non inuideo Scipioni, uere in exilio uixit, qui ſic lauabatur. Immo ſi ſcias, nō quotidie
lauabatur. Nam, ut aiunt qui priſcos mores urbis tradiderunt, brachia & crura quoti-
die abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerāt: cæterum toti nundinis lauabātur.
Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas? Illo ſoluiſſe militiæ
laborem decebat uirū. Poſtq; munda balnea inuenta ſunt, ſpurciores ſunt. Deſcriptu-
rus infamē, & nimijs notabilem delicijs Horatius Flaccus quid ait? Paſtillos Ruſillus
olet. Dares nūc Ruccillum, proinde eſſet ac ſi hircū oleret, & Gorgonij loco eſſet, quē
idem Horatius Ruccillo oppoſuit. Parum eſt ſumere unguentum, ni bis die terq; reno
uetur, ne euaneſcat in corpore. Quid quod odore tanquā ſuo gloriātur? Hæc ſi tibi ni-
mium triſtia uidebuntur, uillæ imputabis, in qua didici ab Aegialo diligentiſſimo pa-
trefamiliæ (Is enim nunc huius agri poſſeſſor eſt) quamuis uetus arbuſtum poſſe trāſ-
ferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſariū eſt, quorū nemo non oliuetū alteri ponit.
Quod uidi hoc dico, illud arbuſtū trimū & quadrimū haud faſtidiēdi fructus autumo.
Depone, te q̄q; proteget illa quæ Tarda uenit ſeris factura nepotib. umbrā, ut ait Ver
gilius noſter: qui nō quid ueriſſime, ſed quid decentiſſime diceretur, aſpexit, nec agri-
colas docere uoluit, ſed legentes delectare. Nā (ut omnia alia tranſeā) hoc quod hodie
mihi neceſſe fuit deprehendere, aſcribam, Vere fabis ſatio eſt, tunc te quoq; medica
putres Accipiūt ſulci, & milio uenit annua cura. Annuo tēpore iſta ponēda ſunt,
& an utriuſq; uerna ſit ſatio, hinc æſtimes licet. Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo, iam
procliuus in Iulium. Eodem die uidi fabā metentes, milium ſerentes. Ad oliuetum re-
uertor, quod uidi duobus modis diſpoſitum. Magnarū arborum truncos circumciſis
ramis, & ad unum redactis pedem, cum rapo ſuo tranſtulit, amputatis radicibus, reli-
cto tantum capite ipſo, ex quo illæ pependerāt. Hoc fimo tinctum in ſcrobē demiſit:
deinde terram non aggeſſit tantum, ſed calcauit & preſſit. Negat quicquā eſſe hac (ut
ait)†poſitiōe efficacius: uidelicet frigus excludit & uentum, minus præterea mouet̄: | aliter, ſpiſſatione
& ob hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehēdere, quas neceſſe eſt te-
neras adhuc, & precario hærētes, leuis quoq; reuellat agitatio: parū aūt arboris anteq;

obruat radix, ex omni enim materia quæ nudata eſt(ut ait) exeũt radices nouæ. Non plures autem ſuper terrã eminere debet truncus, quàm tres aut quatuor pedes, ſtatim enim ab imo ueſtietur, nec magna pars quemadmodũ in oliuetis ueteribus arida & re torrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe nouellarum arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paulo tardius ſurgunt, ſed cũ tanquam à planta proceſſerint, nihil habẽt in ſe horridum, nec triſte. Illud etiam nunc uidi, uitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: huius capillamẽta quoq; (ſi fieri poteſt) colligenda ſunt, deinde liberalius ſternenda uitis, ut etiam ex corpore radiceſcat. Et ui di non tantum menſe Februario poſitas, ſed & iam Martio exacto tenẽt, & complexæ ſunt non ſuas ulmos. Omnes aũt iſtas arbores, quæ (ut ita dicam) grandis copiæ ſunt, ait aqua adiuuandas ciſternina: quæ ſi prodeſt, habemus pluuiam in noſtra poteſtate. Plura te docere non cogito, ne quemadmodũ Aegialus noſter me ſibi aduerſarium pa rauit, ſic ego parem te mihi. Vale.

EPIST. LXXXVIII. Exemplo ſui & Catonis ad frugalitatem horta- tur, annectens contra Peripateticos diſputationem de fortuitis.

NAufragium antequàm nauim aſcenderem feci: quomodo acciderit, non adijcio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quàm prima facie uidetur, cum uolueris approbabo, imò etiam ſi no lueris. Interim hoc me iter docuit, quàm multa haberemus ſuperuacua, & quàm cum

al. cõtemnere

facili iudicio poſſemus † deponere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, nõ ſentimus ab- lata. Cum pauciſſimis ſeruis, quos unum capere uehiculum potuit, ſine ullis rebus, ni- ſi quæ corpore noſtro continebantur, ego & Maximus meus biduum iam beatiſſimũ agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, al- tera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit, paratum fuit non magis ho ra, nuſquam ſine caricis, nuſquã ſine pugillaribus. Illæ ſi panem habeo, pro pulmen- tario ſunt: ſi non, pro pane: quotidie mihi annum nouum faciũt, quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui nunquã maior eſt, ꝙ ubi aliena ſepoſuit, & fecit ſibi pacem, nihil timendo, fecit ſibi diuitias, nihil concupi- ſcendo. Vehiculũ in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. Mulæ uiuere ſe ambulando te ſtantur, mulio excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo, ut hoc uehiculum uelim uideri meum. Durat adhuc peruerſa recti uerecundia: quoties in aliquem comi tatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco: quod argumentum eſt, iſta quæ probo,

aliter, fidem

quæ laudo, nondum habere certam †ſedem & immobilem. Qui ſordido uehiculo eru- beſcit, precioſo gloriabitur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatẽ palàm ferre, etiam nunc curo opiniones uiatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda uox erat: inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſuperuacua, neminẽ æſtimatis ſuo. Cũ ad patrimoniũ uentum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationẽ ponitis ſingulorũ, quibus aut pecuniam credituri eſtis, aut beneficia. Nam hæc quoq; iam expẽſa fertis. Late poſſidet, ſed multũ debet: habet domũ formoſam, ſed alienis nummis paratam: fa miliã nemo cito ſpecioſiorẽ producit, ſed nominibus nõ reſpondet. Si creditoribus ſol uerit, nihil illi ſupererit. Idẽ in reliquis quoq; facere debebitis, excutere quantũ proprij quiſq; habeat. Diuitẽ illũ putas, quia aurea ſuppellex etiã in uia eum ſequitur, quia in omnibus prouincijs arat, quia magnus calendarij liber uoluitur, quia tantũ ſuburbani agri poſſidet, quantum inuidioſe in deſertis Apuliæ poſſideret: & cum omnia dixeris

al. tu dices

pauper eſt. quare? quia debet. quantũ inquis? omnia, niſi forte† iudices intereſſe, utrũ aliquis ab homine, an à fortuna mutuũ ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſagi- natæ, unius omẽs coloris? Quid iſta uehicula celata? Inſtrati oſtro alipedes, pictisq; tapetis, Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent, Tecti auro, fuluum mandũt ſub dentibus aurum. Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec mulam. M. Cato Cenſorius (quem tam neceſſarium Romano populo hercule profuit naſci quàm Scipionem. Alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit) can- therio uehebatur, & hippoperis quidem impoſitis, ut ſecum utilia portaret. O quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his troſſulis in uia diuitibus, curſores & Nu- midas

midas & multū ante ſe pulueris agentem. Hic ſine dubio cultior, comitatiorq́ quàm M. Cato uideretur, hic inter illos apparatus delicatus, qui cum maxime dubitat, utrū ſe ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat ſæculi decus imperatorem trium phalem Cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, uno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem. Partem enim ſarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obeſis mannis & aſturconibus & tolutarijs præferres unicum illum equum ab ipſo Catone defrictum? Video non futurum finem in iſta materia ullum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaq́ cōticeſcam, quantum ad iſta, quæ ſine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc uolo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere ad uirtutem pertinentes, quam ſatisfacere uitæ beatæ contendimus. Quod bonum eſt bonos facit. Nam & in arte muſica quod bonum eſt, facit muſicum. Fortuita bonum non faciunt, ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, ut quod primum proponimus falſum eſſe dicant, Ab eo, inquit, quod eſt bonum nō utique fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad uſus canendi, nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus, non intelligitis quomodo poſuerimus quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus quod inſtruit muſicum, ſed quod facit: tu ad ſuppellectilem artis, non ab artem uenis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id utique muſicum faciet. Etiamnum facere his me planius uolo. Bonum in arte muſica duobus modis dicitur, altero quo effectus muſici adiuuatur, altero quo ars ad effectum pertinet. Inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis, uti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æque duplex in homine, idem enim bonum & hominis & uitæ. Quod contemptiſſimo cuiq́ contingere ac turpiſſimo poteſt, bonū non eſt. Opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt, ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam in grammatica & in arte medendi, aut gubernandi, uidemus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra chara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala uocantur, nec cupit nimis, nec expaueſcit. Chelidonius ex Cleopatræ mollibus patrimonium grāde poſſedit, nuper Natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ, in cuius ore fœminæ purgabantur, & multorū hæres fuit, & multos habuit hæredes. Quid ergo? utrum illum pecunia impurum effecit, an ipſe pecuniam conſpurcauit, quæ ſic in quoſdam homines quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſupra iſta conſiſtit, ſuo ære cenſetur, nihil ex iſtis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non interdicit ſibi ac ſuis, admirationem talium rerum. Qui non eſt uir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe, poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam me hercules quàm coquus. Cui contingit habere rem non quamlibet, hunc nō quemlibet dixeris. Qualia quiſque habet talis eſt. Fiſcus tanti eſt quantum habet, immo in acceſſione eius uenit quod habet. Quis pleno ſacculo ullum precium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem uenit magnorum dominis patrimoniorū, acceſſiones illorum & appendices ſunt. Qua re ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt, quod contemptiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam nunquam bonum dicam, habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtia uacare, bonum dicam. Quid eſt ocioſius uerme? Quæris quę res ſapientem faciat? quæ deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cœleſte, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide quid quæq́ ferat regio, & quid quæq́ recuſet. Hic ſegetes, illic ueniunt felicius uuæ, Arborei fœtus alibi, atq́ iniuſſa uireſcunt Gramina, nonne uides croceos ut Tmolus odores, India mittit ebur, molles ſua thura Sabei? At Chalybes nudi ferrum. Iſta in regiones deſcripta ſunt, ut neceſſariū mortalibus eſſet inter ipſos cōmercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonū habet & ipſum ſuā habet ſedem, non naſcitur ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus quæris? Ani-

mus,hic niſi purus ac ſanctus eſt,deum non capit.Bonū ex malo non fit,diuitiæ fiunt: fiunt autem ex auaricia,diuitiæ ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, uerū, bonum ex malo non naſci.Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. Itaq; malum quidem eſt ſacrilegiū & furtum,ſed ideo quia plura mala facit quàm bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu,ſolicitudine,tormētis,& corporis & animi.Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt ut recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit,quia multa mala facit,ita bonum quoq; ex aliqua parte eſſe,quia aliquid boni facit:quo quid fieri portentuoſius poteſt,quàm ſacrilegium,furtū,& adulteriū inter bona haberi?Prorſus perſuaſimus, quammulti furto non erubeſcunt, quàm multi adulterio gloriātur. Nam ſacrilegia minuta puniunt, magna in triumphis feruntur.Adijce nunc, quod ſacrilegiū ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt,etiā honeſtū erit,& recte factum uocabitur,noſtra enim actio eſt,quod nullius mortaliū cogitatio recipit:ergo bona naſci ex malo nō poſſunt, Nam ſi, ut dicitis, ob hoc unum ſacrilegium malū eſt, quia multū mali affert, ſi remiſeris illi ſupplicia,ſi ſecuritatē ſpoponderis,ex toto bonum erit.Atqui maximū ſcelerum ſuppliciū in ipſis eſt.Erras,inquā,ſi illa ad carnificē,aut ad carcerem differs,ſtatim puniuntur cum facta ſunt,imò dum fiunt.Nō naſcitur itaq; ex malo bonū,nō magis quàm ficus ex olea: ad ſemen nata reſpondent,bona degenerare non poſſunt, Quemadmodū ex turpi honeſtum nō naſcitur,ita ne ex malo quidem bonū,nam idē eſt honeſtū & bonum. Quidā ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent:putemus pecuniā bonum eſſe undecunq; ſumptam,nō tamen ideo ex ſacrilegio pecunia eſt,etiā ſi ex ſacrilegio ſumit.Hoc ſic intellige. In eadē urna & aurū eſt & uipera. Si aurū ex urna ſuſtuleris, quia illic & uipera eſt,non ideo mihi urna aurū dat, quia uiperā habet,ſed aurum dat cum & uiperam habeat.Eodē modo ex ſacrilegio lucrū fit, nō quia turpe & ſceleratum eſt ſacrilegiū, ſed quia lucrum habet:quemadmodum in illa urna uipera malum eſt, nō aurū quod cum uipera iacet,ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus,nō lucrum.Quibus opponitur,diſſimillima enim utriuſq; rei conditio eſt.Illic aurum poſſum ſine uipera tollere, illic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum:lucrū iſtud non eſt appoſitū ſceleri, ſed immixtum. Qd' dum conſequi uolumus, in multa mala incidimus,id bonum non eſt, Dum diuitias conſequi uolumus in multa mala incidimus, ergo diuitiæ bonum nō ſunt. Duas, inquit,ſignificationes habet propoſitio noſtra,unā dum diuitias conſequi uolumus,in multa nos mala incidere.In multa autē mala incidimus,& dum uirtutē conſequi uolumus.Aliquis dum nauigat ſtudij cauſa,naufragium fecit, aliquis captus eſt.Altera ſignificatio talis eſt:per quod in mala incidimus,id bonū non eſt. Huic propoſitioni nō erit cōſequens,per diuitias nos, aut per uoluptates in mala incidere: aut ſi per diuitias in multa mala incidimus,non tantū bonum diuitiæ non ſunt,ſed malum ſunt. Vos aūt illas dicitis,tantum bonum non eſſe.Præterea,inquit, conceditis diuitias habere aliqd uſus.Inter cōmoda illas numeratis.Atqui eadē ratione ne cōmodum quidem erūt:per illas enim multa nobis incōmoda eueniunt. His quidam hoc reſpondent, Erratis,qui incōmoda diuitijs imputatis.Illæ neminem lædunt,& ſua cuiq; nocet ſtultitia,aut aliena nequitia.Sic quemadmodū gladius qui neminem occidit,occidentis telum eſt. Nō ideo diuitiæ tibi nocent,ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius(ut ego exiſtimo) melius,qui ait diuitias eſſe cauſam malorum,non quia ipſæ faciant aliquid,ſed quia facturos iritant.Alia eſt enim cauſa efficiens,quæ protinus neceſſe eſt noceat, alia præcedens,hanc præcedentem cauſam diuitiæ habent.Inflant animos, ſuperbiā pariunt, inuidiam contrahunt, & uſq; eò mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiā nocitura delectet.Bona autem omni carere culpa decet,pura ſunt,non corrumpunt animos,nō ſolicitant,extollunt quidem & dilatant,ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt,fiduciam faciunt,diuitiæ audaciam.Quæ bona ſunt,magnitudinē animi dant, diuitiæ inſolentiā. Nihil autē aliud eſt inſolētia,quàm ſpecies magnitudinis falſæ.Iſto modo, inquis,etiā malum ſunt diuitiæ,non tantum bonum non ſunt.Eſſent malum, ſi per ſe nocerent,ſi (ut dixi)haberent efficientem cauſam:nunc præcedentem habent,& quidem non iritantem tantum animos,ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt ueriſimilem, ac plæriſq; credibilem.Habet uirtus quoq; præcedentem cauſam ad inuidiam, multis

enim

enim propter ſapientiam,multis propter iuſtitiã inuidetur:ſed nec ex ſe hãc cauſam habet, nec ueriſimilem, Contra enim ueriſimilior illa ſpecies hominum animis obijcitur à uirtute, quæ illos in amorem & admirationem uocet. Poſidonius ſic interrogãdum ait,quæ neq; magnitudinẽ animo dant,nec fiduciam,nec ſecuritatem,non ſunt bona: diuitiæ autem & bona ualetudo,& ſimilia his,nihil horũ faciunt:ergo non ſunt bona. Hanc interrogationẽ magis etiamnum hoc modo intendit, Quæ neq; magnitudinem animo dant,nec fiduciam,nec ſecuritatẽ,contra autem inſolentiam,tumorẽ, arrogantiam creant,mala ſunt,à fortuitis autem in hæc impellimur,ergo non ſunt bona. Hac, inquit,ratione ne cõmoda quidem iſta erunt. Alia eſt cõmodorum conditio,alia bonorum. Cõmodum eſt quod plus uſus habet quàm moleſtiæ. Bonum ſyncerum eſſe debet,& ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum,quod plus prodeſt,ſed quod tantũ prodeſt. Propterea cõmodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaq; poteſt ei eſſe incommodum mixtum. Sed commodum dicitur à maiore ſui parte æſtimatum,bonum ad unũ ſapientẽ pertinet. Inuiolatum eſſe oportet,bonum animum habere. Vnus tibi nodus,ſed Herculaneus, reſtat. Ex malis bonum non fit,ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt,ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt,Peripatetici & fingunt illam & ſoluunt. Ait autẽ Poſidonius,hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum,ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem,ſed per detractionem dicitur,uel(ut antiqui dixerunt)per orbationem: Græci dicunt στέρησιν,cum dicunt,non quod habeat dicitur, ſed quod non habeat. Itaq; ex multis inanibus nihil impleri poteſt, diuitias multæ res faciunt,nõ multæ inopiæ. Aliter,inquit,quàm debes,paupertatem intelligis. Paupertas eſt nõ quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet,ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod uolo exprimerẽ, ſi latinum uerbũ eſſet,quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non uideo quid aliud ſit paupertas,quàm parui poſſeſſio. De iſto uidebimus, ſi quando ualde uacabit,quæ ſit diuitiarũ,quæ paupertatis ſubſtantia. Sed tunc quoq; conſiderabimus,nunquid ſatius ſit paupertatẽ permulcere,diuitijs demere ſupercilium,quàm litigare de uerbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem uocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur,his interrogationibus ſuaſuri aut diſuaſuri ſumus? his effecturi ut populus Romanus paupertatem,fundamentum & cauſam imperij ſui,requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? ut cogitet has ſe apud uictos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones,& tumultus, in urbẽ ſanctiſſimã temperatiſſimamq; irrupiſſe? nimis luxurioſe oſtentari gentium ſpolia,quod unus populus eripuerit omnibus, facilius uni ab omnibus eripi poſſe. Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus non circũſcribere. Si poſſumus,fortius loquamur,ſi minus,apertius. Vale.

Commodum. *Bonum.*

EPIST. LXXXIX. De liberalibus artibus,ubi docet de ſingulis quod animum ad uirtutẽ non perducunt,ſed tantum præparant.

DE liberalibus ſtudijs quid ſentiam ſcire deſyderas. Nullum ſuſpicio,nullum in bonis numero,quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt,hactenus utilia,ſi præparẽt ingenium,non detineant. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt,quamdiu nihil animus agere maius poteſt:rudimenta ſunt noſtra, nõ opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint uides,quia homine libero digna ſunt:cæterum unum ſtudium uere liberale eſt, quod liberum facit,hoc eſt ſapientiæ,ſublime,forte,magnanimum, cætera puſilla & puerilia ſunt. An tu quicquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſta,ſed didiciſſe. Quidam illud de liberalibus ſtudijs quærendum iudicauerunt,an uirum bonũ facerent. Ne promittunt quidem,nec huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis uerſatur,& ſi latius euagari uult,circa hiſtorias. Iam ut longiſſime fines ſuos proferat,circa carmina. Quid horum ad uirtutem uiam ſternit? Syllabarũ enarratio,& uerborum diligentia, & fabularum memoria, & uerſuũ lex ac modificatio? Quid ex his metum demit,cupiditatem eximit,libidinem frænat? Ad geometriam tranſeamus,& ad muſicam:nihil apud illas inuenies, quod uetet timere,uetet cupere. Quiſquis hæc

Non reperiebatur inter epiſtolas in quibuſdã exẽplaribus,ſed ſeperatim, quanq̃ apparet epiſtolam fuiſſe, uel ex hoc,qd neminẽ alium nominat, ad quẽ ſcribat.

ignorat,alia fruſtra ſcit. Videndum utrum doceant iſti uirtutem an non: ſi nō docent nec tradunt quidem: ſi docent,philoſophi ſunt. Vis ſcire quàm non ad docendum uirtutem conſederint? aſpice quàm diſſimilia inter ſe omniū ſtudia ſint. Atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi forte tibi Homerū philoſophum fuiſſe perſuadēt, cum his ipſis quibus colligūt,negent. Nam modo Stoicum illum faciunt, uirtutem ſolam probantem,& uoluptates refugiētem, & ab honeſto ne immortalitatis quidē precio recedentē: modo Epicureum,laudantē ſtatum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantusq́; uitam exigentis: modo Peripateticū, bonorum tria genera inducentem: modo Academicum incerta omnia dicētem. Apparet nihil horum eſſe in illo,quia omnia ſunt. Iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis Homerū philoſophū fuiſſe, Nempe ſapiens factus eſt,antequā carmina ulla cognoſceret: ergo illa diſcamus,quæ Homerū fecere ſapientem. Hoc quidem me quærere,utrū maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus, nō magis ad rem pertinet,quàm ſcire,an maior Hecuba fuerit,quàm Helena, & quare tā male tulerit ætatē. Quid inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere ad rem exiſtimas pertinere? Quæris Vlyſſes ubi errauerit potius,quàm efficias ne nos ſemper erremus? Non uacat audire utrum inter Italiā & Siciliā iactatus ſit, an extra notū nobis orbem: neq; eñ potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tēpeſtates animi nos quotidie iactant,& nequitia in omnia Vlyſſis mala impellit: non deeſt forma quæ ſollicitet oculos,non hoſtis: hinc monſtra effera,& humano cruore gaudentia,hinc inſidioſa blandimenta aurium,hinc naufragia & tot uarietates malorum. Hoc me doce quomodo patriam amem,quomodo uxorem,quomodo patrem,quomodo ad hæc tam honeſta uel naufragus nauigem. Quid inquiris an Penelope impudica fuerit, an uerba ſeculo ſuo dederit,an Vlyſſem illum eſſe quem uidebat,antequàm ſciret,ſuſpicata ſit? Doce me quid ſit pudicitia,& quantum in ea bonum,in corpore,an in animo poſita ſit. Ad Muſicam tranſeo,doces me quomodo inter ſe acutæ ac graues uoces conſonent, quomodo †numerorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia. Fac potius quomodo animus ſecum meus conſonet,nec conſilia mea diſcrepent. Mōſtras mihi,qui ſint modi flebiles,monſtra potius quomodo inter aduerſa non emittam flebilem uocem. Metiri me geometres docet latifundia, potius doceat quomodo metiar quantū homini ſit ſatis. Numerare docet me Arithmetica, & auariciæ cōmodare digitos: potius doceat nihil ad rem pertinere iſtas cōputationes, nō eſſe feliciorē,cuius patrimonium tabularios laſſat: imò quàm ſuperuacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt,ſi quātū habeat,per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt,ſcire agellum in partes diuidere,ſi neſcio cum fratre diuidere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri,& comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit uicinus potens, & aliquid ex meo abradēs? Doces me,quomodo nihil perdam ex finibus meis: at ego diſcere uolo,quomodo totos hilaris amittā. Paterno agro,inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuum quis iſtum agrū tenuit? Cuius, non dico hominis,ſed populi fuerit expedire potes? Non dominus iſtò,ſed colonus intraſti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur,hæredis. Negant iuriſconſulti quicquā uſucapi,quod publicū eſt. Publicū eſt hoc quod tenes,& quidem generis humani. O egregiam artem,ſcis rotūda metiri, in quadratū redigis quamcūq; acceperis formā,interualla ſyderū dicis, nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es,metire hominis animū, dic quàm magnus ſit,dic quàm puſillus ſit. Scis quæ recta ſit linea, quid tibi prodeſt, ſi quid in uita rectū ſit ignoras? Venio nunc ad illum qui cœleſtium noticia gloriatur, Frigida Saturni quò ſeſe ſtella receptet, Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes. Hoc ſcire quid proderit? ut ſolicitus ſim,cū Saturnus & Mars ex cōtrario ſtabūt, aut cum Mercurius ueſpertinū faciet occaſum uidente Saturno, Potius hoc diſcam, ubicūq; ſunt iſta, propitia eſſe,non poſſe mutari. Agit illa cōtinuus ordo fatorū,& ineuitabilis curſus. Per ſtatas uices remeāt. Effectus rerū omniū aut mouēt aut notant. Sed ſiue quicqd euenit faciunt,quid immutabilis rei noticia proficiet? ſiue ſignificāt,quid refert ꝓuidere, qd effugere nō poſſis? Scias iſta neſcias,fiēt. Si uero ſolē ad rapidū ſtellaſq́; ſequentes Ordine reſpicies, nunquā te craſtina fallet Hora, nec inſidijs noctis capiere ſerenæ.

al. neruorum

Satis

Satis abundeq́ꝫ prouiſum eſt, ut ab inſidijs tutus eſſem. Nunquid me craſtina non fal‑lit hora? fallit enim quod neſcienti euenit. Ego quid futurum ſit neſcio, quid fieri poſ‑ſit ſcio. Ex hoc nihil deſperabo, totum expecto. Si quid remittitur, boni conſulo. Fallit me hora ſi parcit, ſed nec ſic quidem fallit. Nã quẽadmodum ſcio omnia accidere poſ‑ſe, ſic ſcio & non utiq; caſura. Vtiq; ſecunda expecto, malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt, nõ ad præſcriptũ euntem. Non enim adducor, ut in numerum liberaliũ artiũ pictores recipiã, nõ magis, quàm ſtatuarios, aut marmorarios, aut cæteros luxu‑riæ miniſtros. Aeque luctatores & totam oleo ac luto conſtantẽ ſcientiam, expello ex hijs ſtudijs liberalibus: aut & unguentarios recipiã, & cocos, & cæteros uoluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim oro te liberale habent, iſti ieiuni uo‑mitores, quorũ corpora in ſagina, animi in macie & ueterno ſunt? An liberale ſtudiũ iſtud eſſe iuuentuti noſtræ credimus, quam maiores noſtri rectam exercuerunt, haſti‑lia iacere, ſudẽ torquere, equũ agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebãt, quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hæ, nec illæ docent, alunt ue uirtutẽ. Quid enim prodeſt equũ regere, & curſum eius fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis ab‑ſtrahi? Quid prodeſt multos uincere luctatione uel ceſtu, ab iracundia uinci? Quid er‑go? nihil liberalia nobis cõferunt ſtudia? ad alia multũ, ad uirtutem nihil. Nam & hæ uiles ex profeſſo artes quæ manu conſtant, ad inſtrumenta uitæ plurimum conferunt, tamen ad uirtutẽ non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudijs filios erudimus? Nõ quia uirtutẽ dare poſſunt, ſed quia animũ ad accipiendã uirtutem præparant. Quẽad‑modũ prima illa, ut antiqui uocabant, literatura, per quã pueris elemẽta tradũtur, non docet liberales artes, ſed mox percipiendis locũ parat: ſic liberales artes nõ perducunt animũ ad uirtutem, ſed expediũt. Quatuor ait eſſe Poſidonius artiũ genera. Sunt uul‑gares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificũ, quæ ma‑nu cõſtant, & ad inſtruendã uitã occupatæ ſunt, in qbus nulla decoris, nulla honeſti ſi‑mulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad uoluptatẽ oculorũ atq; auriũ tẽdũt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per ſe ſurgẽtia excogitãt, & tabulata tacite in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato uoluptates, aut dehiſcentibus quæ cohærebãt, aut his quæ diſtabant ſua ſponte coëuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in ſe reſiden‑tibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſas non nouere) miran‑tiũ. Pueriles ſunt & aliquid habẽtes liberalibus ſimile, hæ artes quas ἐλευθερίας Græci, noſtri liberales uocãt. Solæ autem liberales ſunt, imò (ut dicam uerius) liberæ, quibus curæ uirtus eſt. Quemadmodum, inquit, eſt aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt ali‑qua moralis, eſt aliqua rationalis: ſic & hic quoq; liberaliũ artiũ turba locũ ſibi in phi‑loſophia uendicat. Cum uentum eſt ad naturales quæſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quã adiuuat pars eſt? Multa adiuuãt nos, nec ideo partes noſtræ ſunt, imò ſi partes eſſent, nõ adiuuarẽt. Cibus adiutoriũ corporis, nec tamen pars eſt. Aliqd nobis præſtat geometriæ miniſteriũ. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomodo ipſi fa‑ber: ſed nec hic geometriæ pars eſt, nec illa philoſophiæ. Præterea utraq; fines ſuos ha‑bet. Sapiẽs eñ cauſas naturaliũ & quærit & nouit, quorũ numeros mẽſurasq́ꝫ geome‑tres perſequit̃ & ſupputat. Qua ratione conſtẽt cœleſtia, quæ illis ſit uis, quæ natura, ſapiẽs ſcit: curſus & recurſus, & obſeruationes, per quas deſcẽdũt & alleuãt̃, ac ſpeciẽ interdũ ſtantiũ præbent, cum cœleſtibus ſtare non liceat, colligit mathematicus. Quæ cauſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiẽs. Illud tibi geometer poteſt dicere, quan‑tũ abeſſe debeat corpus ab imagine, & qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnũ eſſe ſolẽ philoſophus probabit: quãtus ſit, mathematicus, qui uſu quodã & ex ercitatione procedit, ſed ut procedat, impetranda illi quædã principia ſunt. Nõ eſt aũt ars ſui iuris, cui precarium fundamentũ eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus à ſolo excitat. Mathematica (ut ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno ædificat, aliena acci‑pit principia, quorũ beneficio ad ulteriora pueniat: ſi per ſe iret ad uerũ, ſi totius mũdi naturã poſſet comprehendere, dicerem multũ collaturã mentibus noſtris, quæ tracta‑tu cœleſtium creſcunt, trahuntq́ꝫ aliud ex alio. Vna re cõſummatur animus, ſciẽtia bo‑norum ac malorum immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia

de bonis

de bonis ac malis quærit,ſingulas habet circumire uirtutes.Fortitudo contemptrix timendorum eſt,terribilia, & ſub iugum libertatẽ noſtrã mittentia,deſpicit, prouocat, frangit.Nunquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant?Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt,nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre,inquit, cæde,occide,nõ prodã,ſed quo magis ſecreta quæret dolor,hoc illa altius condent.Num quid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt?Temperantia uoluptatibus imperat,alias odit atq; abigit,alias diſpẽſat, & ad ſanũ modũ redigit, nec unq̃ ad illas propter ipſas uenit.Scit optimũ eſſe modũ cupitorum,nõ quãtũ uelis,ſed quantũ debeas ſumere.Humanitas uetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios,uetat auarũ:uerbis,rebus,affectibus comẽ ſe facilemq; omnibus præſtat: nullũ alienum malũ putat,bonum autẽ ſuum ideo maxime, quod alicui bono futurũ eſt,amat. Nunquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt?nõ magis quàm ſimplicitatẽ, ac modeſtiã, ac frugalitatem,ac parſimoniã:nõ magis quàm clementiã, quæ alieno ſanguini tanquã ſuo parcit,& ſcit homini nõ eſſe homine prodige utendũ.Cum dicatis,inquit,ſine liberalibus ſtudijs ad uirtutẽ nõ perueniri,quemadmodũ negatis illa nihil cõferre uirtuti?quia nec ſine cibo ad uirtutẽ peruenitur,cibus tamen ad uirtutem nõ pertinet.Ligna nihil naui cõferunt, quamuis nõ fiat nauis ſine lignis.Nõ eſt, inquã, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri.Poteſt quidem etiã illud dici,ſine liberalibus ſtudijs ueniri ad ſapientiã poſſe,quãuis etiã uirtus diſcenda ſit,tamen nõ per hæc diſcitur. Quid eſt autẽ, quare exiſtimẽ non futurũ ſapientẽ eum,qui literas neſcit,cũ ſapientia nõ ſit in literis? Res tradit,non uerba,& neſcio an certior memoria ſit,quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & † ſpacioſa res eſt ſapientia,uacuo illi loco opus eſt, de diuinis humaniſq; dicẽdũ eſt,de præteritis,de futuris, de caducis,de æternis,de tẽpore, de quo uno uide q̃ multa quæruntur. Primũ an per ſe ſit aliquid, deinde an aliquid ante tẽpus ſit, ſi tẽpus cum mundo cœpit,an & ante mundũ quia fuerit aliquid,fuerit & tẽpus?Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo tantũ:unde ſit,qualis ſit,quãdo eſſe incipiat, quã diu ſit:an aliũde aliò tranſeat,& domiciliũ mutet, ad alias animaliũ formas aliaſq; coniectus,an nõ amplius quàm ſemel ſeruiat,& emiſſus uagetur in toto:utrum corpus ſit an nõ ſit:quid ſit facturus,cum per nos aliquid facere deſierit, quomodo libertate ſua uſurus,cum ex hac effugerit cauea,an obliuiſcatur priorum,& illic noſſe ſe incipiat,an de corpore abductus in ſublime ſeceſſit?Quamcunq; partẽ rerum humanarũ diuinarũq; comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc tam multa,tam magna,ut habere poſſint liberum hoſpitium,ſuperuacua ex animo tollẽda ſunt.Non dabit ſe in has anguſtias uirtus.Laxum ſpatium res magna deſiderat.Expellantur omnia,totum pectus illi uacet.At enim delectat artium notitia multarũ. Tantũ itaq; ex illis retineamus,quantũ eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehendendũ qui ſuperuacua uſu ſibi comparat,& precioſarũ rerum pompã in domo explicat:non putas eum,qui occupatus eſt in ſuperuacua literarum ſupellectile, plus ſcire uelle quàm ſit ſatis?Intemperantiæ genus eſt.Quid qd iſta liberaliũ artium conſectatio moleſtos, uerboſos,intẽpeſtiuos,ſibi placentes facit,& ideo nõ diſcentes neceſſaria, quia ſuperuacua didicerunt.Quatuor milia librorum Didymus grammaticus ſcripſit,miſer erat, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet.In his libris de patria Homeri quæritur,in his de Aneę matre uera:in his libidinoſior Anacreon, an ebrioſior uixerit, in his an Sapphò publica fuerit:& alia quæ erãt dediſcẽda,ſi ſcires.I nũc & lõgã eſſe uitã nega.Sed ad noſtros quoq; cũ perueneris, oſtendã multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporũ magna alienarũ aurium moleſtia,laudatio hæc conſtat,O hominẽ literatũ. Simus hoc titulo ruſticiore contenti,O uirum bonum.Ita ne eſt? annales euoluã omnium gentiũ & quis prima carmina ſcripſerit quæram? quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum,cum faſtos non habeã,computabo,& Ariſtarchi notas,quibus aliena carmina compunxit recognoſcam, & ætatem in ſyllabis conteram?Ita ne in Geometriæ puluere hærebo?Adeo mihi præceptum illud ſalutare excidit, Tempori parce, hæc ſciã,& quid ignorem?Appion grãmaticus qui ſub C.Cæſare tota circũlatus eſt Græcia, & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus,aiebat,Homerum utraq;

al. ſpecioſa

Didymus quatuor milia librorũ ſcripſit

al. & quid ignorem? hoc ſciam

materia

materia conſummata,& Odyſſea,& Iliade, principium adieciſſe operi ſuo, quo bellũ Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat, quod duas literas in primo uerſu poſuiſſet ex induſtria, librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet, qui multa uult ſcire. Noli cogitare quantum temporis tibi auferat mala ualitudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus, metire ætatem tuam, tam multa non capit, de liberalibus ſtudijs loquor. Philoſophi quantum habent ſuperuacui, quantum ab uſu recedentis. Ipſi quoq; ad ſyllabarum diſtinctiones & coniunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcenderũt, & inuidere grammaticis, & inuidere geometris. Quicquid in illorum artibus ſuperuacuum erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, ut diligentius ſciant loqui, quàm uiuere. Audi quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quàm infeſta ueritati ſit. Protagoras ait, de omni re in utramq; partẽ diſputari poſſe, ex æquo, & de hac ipſa, an omnis res in utrãq; partẽ diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quæ uidentur eſſe, nihil magis eſſe, q̃ non eſſe. Parmenides ait, Ex his quæ uidẽtur nihil eſſe †in uniuerſo, Zenon Eleates omnia negocia de negocio deiecit, ait, nihil eſſe. Circa eadem fere Pyrronij uerſantur & Megarici, & Cretici, & Academici, qui nouã induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuum ſtudiorum liberaliũ gregem conijce. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt. Satius eſt ſuperuacua ſcire, quàm nihil. Illi non præferũt lumen, per quod acies dirigatur ad uerum, hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerũ natura eſt, niſi dubium. Si Nauſiphani, hoc unum certum eſt, nihil eſſe certi. Si Parmenidi, nihil eſt præter unum. Si Zenoni, ne unum quidẽ. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtãt, alunt, ſuſtinent? Tota rerũ natura umbra eſt, aut inanis, aut fallax. Nõ facile dixerim utrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire uoluerũt; an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire. Vale.

al. ab uno diuerſum

IN LIBRVM XIII.
EPISTOLA LXXXVII.

Argentea epitomia. Cælius Rhodiginus legendum putat, epiſtomia. Quidam codex, ſed parum bonæ fidei, habebat epitoma. 1

Quid putas illo ſoluiſſe maliciam labore uirum. Sic habebat prior æditio. Britannicum exemplar ſubuenit. Quid putas? Illo ſoluiſſe militiæ laborem decebat uirum. 2

EPISTOLA LXXXIX.

Et quid ignorem? hoc ſciam. In alijs eſt, hæc ſciam & quid ignorem? Si addatur ſi, commodior erit lectio. Hæc ſciam, & quid ſi ignorem? 5

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIB. XIIII.

EPIST. XC. De utilitate diuiſionis philoſophiæ. De differentia inter ſapientiã & philoſophiã, & conteſtatione utriuſq;. Et de philoſophiæ partibus.

REm utilem deſideras, & ad ſapientiã properanti utiq; neceſſariã, diuidi philoſophiã, & ingens corpus eius in mẽbra diſponi. Facilius em̃ per partes in cognitionẽ totius adducimur. Vtinã quemadmodũ uniuerſa mũdi facies in conſpectũ uenit, ita philoſophia tota nobis poſſit occurrere, ſimillimũ mũdo ſpectaculũ. Profecto em̃ omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorũ ignorantia credimus. Sed quia cõtingere hoc non poteſt, & ſic à nobis aſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidẽ animus totam molem eius amplectitur, nec minus illã uelociter obit, quàm cœlũ acies noſtra. Nobis autẽ, quibus perrumpẽda caligo eſt, & quorũ uiſus in proximo deficit, ſingula quæq; oſtendi facilius poſſunt, uniuerſi nõdum capacibus. Faciã ergo quod exigis, & philoſophiã in partes non in fruſta diuidã. Diuidi enim illam, non concidi, utile eſt. Nam cõprehendere quemadmodũ maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quicqd in maius

in maius creuit, facilius agnoſcitur ſi diſceſſit in partes, quas (ut dixi) innumerabiles eſſe & paruas non oportet. Idem enim uitij habet nimia, quod nulla diuiſio. Simile cōfuſo eſt, quicquid uſq; in puluerem ſectum eſt. Primum itaq; ſicut uidetur tibi, dicam inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ. Philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quò illa peruenit. Philoſophia unde dicta ſit apparet, ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, ut dicerent eam diuinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita, Sapientia eſt noſſe diuina & humana, & horum cauſas. Superuacua mihi uidetur hæc adiectio, quia cauſæ diuinorum humanorumq; partes ſunt. Philoſophiam quoq; fuerunt, qui aliter atq; aliter definirent. Alij ſtudium illam uirtutis eſſe dixerunt, alij ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiam intereſſe. Neq; enim fieri poteſt, ut idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam intereſt, cum illa cupiat, hæc concupiſcatur, ſic inter philoſophiam & ſapientiā. Hæc enim illius effectus & præmium eſt. Illa uenit, ad hanc itur. Sapientia eſt quam Græci σοφίαν uocant. Hoc uerbo quoque Romani utebantur, ſicut philoſophia nunc quoq; utuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus Doſſenni monumento titulus. Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege. Quidam ex noſtris, quamuis philoſophia ſtudium uirtutis eſſet, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine uirtute eſt, nec ſine philoſophia uirtus eſt. Philoſophia ſtudium uirtutis eſt, ſed per ipſam uirtutem. Nec iuſtus homo eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec uirtutis ſtudium ſine ipſa. Non enim quemadmodū in his, qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad urbes perducunt, extra ipſam ſunt: ſed ad uirtutē uenitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia uirtusq;. Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt, & maximi, & plurimi autores. Moralem, Naturalem, & Rationalē. Prima componit animum, Secunda rerum naturam ſcrutat̃, Tertia proprietates uerborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes, ne pro uero falſa ſurrepant. Cæterū inuenti ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, ciuilem, quia quandam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partē, quam Græci οἰκονομικὴν uocant, adminiſtrãdæ rei familiaris ſcientiam. Quidam & de generibus uitæ locum ſeparauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali† reperit. Epicurei duas partes philoſophiæ putauerūt eſſe, Naturalem atq; moralem, rationalē remouerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie ueri latentia coarguere, ipſi quoq; locum quem de iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt. Sed eam acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, & contenti fuerunt moralibus. Sed hi quoq; quæ remouent, aliter inducunt. In quinq; eñ partes moralia diuidunt, ut una ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſis, quinta de argumentis. Cauſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumēta ex rationali. Actiones ex morali. Ariſton Chius non tantum ſuperuacuas eſſe dixit naturalē & rationalem, ſed etiam contrarias. Moralem quoq; quam ſolam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi, tanquam quicquam aliud ſit ſapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cum tripartita ſit philoſophia, moralem eius partem primum incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit, ut prima eſſet inſpectio ſuum cuiq; diſtribuens, & æſtimans quanto quidq; dignum ſit, maxime utilis. Quid enim eſt tam neceſſarium, quàm precia rebus imponere, Secūda de impetu, Tertia de actionibus. Primum enim eſt, ut quantum quidq; ſit, iudices. Secundū, ut impetum ad illa capias ordinatum temperatumq;. Tertium, ut inter impetum tuū, actionemq; conueniat, ut in omnibus iſtis tibiipſi conſentias. Quicquid ex his tribus defuerit, turbat & cætera. Quid enim prodeſt intus æſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe,

Sapientia. *Philoſophia.*

Tres ſūt partes philoſophiæ.

al. non reperitur.

ſiſſe,& habere cupiditates in tua poteſtate, ſi in ipſa rerum actione tempora ignores,
nec ſcias quãdo quidq; ,& ubi, & quemadmodũ agi debeat. Aliud eſt enim dignitates
& precia rerum noſſe, aliud articulos, aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non
ruere. Tunc ergo uita ſibi concors eſt, ubi actio non deſtituit impetum, impetus ex di-
gnitate rei cuiuſque concipitur, perinde remiſſus acriorq;, prout illa digna eſt peti. Na-
turalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur, Corporalia, & incorporalia. Vtraque diui-
duntur in ſuos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ faci-
unt, & quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa, Ipſe elementis locus, ut qui-
dam putant, ſimplex eſt: ut quidam, in materiam & cauſam omnia mouentem, & ele-
menta diuiditur. Supereſt ut rationalem partem philoſophiæ diuidamus. Omnis ora-
tio, aut cõtinua eſt, aut inter reſpondentem & interrogãtem† diffiſſa. Hanc ἀναλυτικὴν, al. diſciſſa.
illam τοπικὴν placuit uocari. Hæc uerba curat, & ſenſus & ordinem: ἀναλυτικὴ in duas
partes diuiditur. In uerba, & ſignificationes, id eſt, in res, quæ dicuntur & uocabula,
quibus dicuntur. Ingens deinde ſequitur utriuſq; diuiſio. Itaq; in eo loco finem faciã,

Et ſumma ſequar faſtigia rerũ. Alioqui ſi uoluero facere partium partes, quæſtio-
num liber fiet. Hæc Lucili uirorum optime, quo minus legas non deterreo, dummo-
do quicquid legeris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce, marcentia † in te excita, al. uitæ.
ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas, publicaſq;, quantum potes ue-
xa: & iſtis dicentibus, quouſq; eadem? reſpõde, Ego debeo dicere, quouſq; eadem pec-
cabitis? Remedia ante uultis, quàm uitia deſinere. Ego uero eo magis dicam, & quia
recuſatis, perſeuerabo. Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolo-
rem tactus expreſſit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad uos nõ blan-
da uox ueniet, & quia uerum ſinguli audire non uultis, publice audite. Quouſque fi-
nes poſſeſſionum propagabitis? Ager uni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt,
Quouſq; arationes ueſtras porrigetis, ne prouinciarum quidem ſtatione contenti cir-
cumſcribere prædiorum modũ? Illuſtrium fluminum per priuatum decurſus, & am-
nes magni, magnarumq; gentium termini, uſq; ad hoſtium à fonte, ueſtri ſunt. Hoc
quoq; parum eſt, niſi latifundijs ueſtris maria cinxiſtis, niſi trans Adrianum, & Ioniũ,
Aegæumq; ueſter uillicus regnet. Niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter ui-
liſſima rerum numerentur. Quam uultis late poſſidere? Sit fundus, quod aliquando
imperium uocabatur. Facite ueſtrum quicquid poteſtis, dum plus ſit alieni. Nunc
uobiſcum loquor, quorum æque ſpacioſe luxuria, quàm illorum auaricia diffunditur.
Vobis dico, quouſq; nullus erit lacus, cui non uillarum ueſtrarum faſtigia immine-
ant, nullum flumen, cuius non ripas ædificia ueſtra prætexant? Vbicunq; ſcatebunt
aquarum calentium uenæ, ibi noua diuerſoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in
aliquem ſinum littus curuabitur, uos protinus fundamẽta iacietis, non contenti ſolo,
niſi quod manu feceritis, maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta ueſtra re-
ſplendeant, alicubi impoſita montibus, in uaſtum terrarum mariſq; proſpectum, alicu-
bi ex plano in altitudinẽ montiũ educta, cum multa ædificaueritis, cum ingentia, ta-
men & ſingula corpora eſtis, & paruula. Quid proſunt multa cubicula? In uno iace-
tis. Non eſt ueſtrum, ubicunq; non eſtis. Ad uos deinde transeo, quorum profunda &
inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium
uarijs generibus cum magno labore perſequitur. Nullis animalibus, niſi ex faſtidio
pax eſt. Quãtulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo uolupta-
tibus ore libatis? Quantulum ex iſta fera periculoſe capta dominus crudus, ac nauſe-
ans guſtat? Quantulum ex tot conchylijs, tam longe aduectis, per iſtum ſtomachum
inexplebilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis uos maiorem famem ha-
bere, quàm uentrem. Hæc alijs dic, ut dum dicis, audias ipſe. Scribe, ut dum ſcripſeris
legas, omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referẽs. Stude, non ut plus
alijs ſcias, ſed ut melius. Vale.

EPISTOLA XCI. De philoſophia, quod non ſit res beneficiaria,
& de aureo primo ſeculo, & hoc luxurioſo. Cõtra Poſidoniũ diſputat,

r artes

artes mechanicas à philoſophia minime inuentas, & quod illius rudis ſe/
culi homines non ſapientes, ſed ſapientibus ſimiles erant.

QVis dubitare mi Lucili poteſt, quin deorum immortalium munus ſit, quod uiui
mus: philoſophiæ autem, quod bene uiuimus, Itaq; tanto plus nos debere huic,
quam Dijs, quanto maius beneficium eſt bona uita, quàm uita? Pro certo deberetur,
niſi ipſam Dij philoſophiam tribuiſſent, cuius ſciẽtiam nulli dederunt, facultatẽ omni/
bus. Nam ſi hanc quoq; bonum uulgare feciſſent, & prudentes naſceremur, & ſapien
tia quod in ſe optimum habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nũc enim hoc
in illa precioſum atq; magnificum eſt, quod nõ obuenit, quod illam ſibi quiſq; debet,
quod nõ ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophia ſuſpiceres, ſi beneficiaria
res eſſet. Huius opus unum eſt, de diuinis humaniſq; uerum inuenire: ab hac nũquam
recedit, iuſtitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus uirtutum conſertarum, & in/
ter ſe cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos impe/
rium eſſe, & inter homines conſortium, quod aliquandiu inuiolatum manſit, anteq̃ ſo
cietatem auaricia diſtraxit, & paupertatis cauſa etiam his quos fecit locupletiſſimos
fuit. Deſierant enim omnia poſſidere, dum uolunt propria. Sed primi mortalium, qui/
q; ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eandem habebant, & ducem, & le/
gem, cõmiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim, potioribus deteriora ſubmittere. Mu
tis quidem gregibus, aut maxima corpora præſunt, aut uehementiſſima. Non præce/
dit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris cæteros mares uicit. Elephã
torũ gregem excelſiſſimus ducit. Inter homines pro ſummo eſt optimus, Animo itaq;
al. rectoq; † rector eligebatur. Ideoq; ſumma felicitas erat gentium, in quibus non poterat poten/
tior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantum uult poteſt, qui ſe niſi quod debet, nõ pu/
aliàs poſſe tat † eſſe. Illo ergo ſeculo quod aureum perhibetur, penes ſapiẽtes fuiſſe regnum Po/
ſidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à ualidioribus tuebantur. Sua/
debãt, diſſuadebãtq;, & utilia atq; inutilia mõſtrabant. Horũ prudẽtia, nequid deeſſet
ſuis, prouidebat. Fortitudo arcebat pꝰicula, beneficẽtia augebat, ornabatq; ſubiectos.
Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſſet aduerſus eos experieba
tur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam, aut animus in iniuriam, aut cauſa, cum
bene imperanti bene pareretur, nihilq; rex maius minari male parentibus poſſet, q̃ ut
aliàs abiret. †abirent è regno. Sed poſtquam ſurrepentibus uitijs, in tyrannidem regna uerſa ſunt,
opus eſſe cœpit legibus, quas & ipſas inter initia tulere ſapientes. Solon qui Athenas
æquo iure fundauit, inter ſeptem æui ſapientia notus. Lycurgum ſi eadem ætas tu/
al. acceßiſſet liſſet, ſacro illi numero † accenſuiſſet octauum. Zaleuci leges Charondæq; laudantur.
octauus Hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagoræ tacito illo ſanctoq; ſeceſſu
2 didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus
Poſidonio aſſentior, Artes quidem à philoſophia inuentas, quibus in quotidiano uſu
uita utitur, non concesſerim, nec illi fabricæ aſſeram gloriam. Illa, inquit, ſparſos & ca
3 ſulis tectos, aut aliqua rupe ſuffoſſa, aut exeſæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego
uero philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra
tecta ſurgentium, & urbes urbium prementium, quàm uiuaria piſcium in hoc clauſa,
ut tempeſtatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrime pelago ſæuiente, habe
ret luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Phi/
loſophia docuit homines habere clauem & ſeram, & quicquid aliud erat, auaritiæ ſi/
gnum dare? Philoſophia hæc cum tanto habitantium periculo imminentia tecta ſuſpẽ
dit? Parum enim erat fortuitis tegi, & ſine arte, & ſine difficultate naturale ſibi inueni/
re aliquod receptaculum? Mihi crede, felix illum ſeculum ante architectones fuit. Iſta
nata ſunt, iam naſcente luxuria, in quadratũ tigna decidere, & ferro per deſignata cur/
rente, certa manu trabem ſcindere. Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum. Nõ
enim tecta cœnationum, epulas receptura parabantur, nec in hunc uſum pinus aut a/
bies deferebatur longo uehiculorum ordine, uicis intrementibus, ut ex illa lacunaria
auro grauia penderent. Furcæ utrinq; ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus,
ac fronde congeſta, & in procliue diſpoſita, decurſus imbribus quamuis magnis erat.
Sub

Sub his tectis habitauere,ſed ſecuri. Culmus liberos texit. Sub marmore atq; auro ſeruitus habitat.In illo quoq; diſſentio à Poſidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à ſapientibus uiris iudicat.Iſto enim modo dicat licet,ſapientes fuiſſe, per quos, Tũc laqueis captare feras,& fallere uiſco Inuentũ, & magnos canibus circundare ſaltus. Omnia enim iſta ſagacitas hominum,non ſapientia inuenit.In hoc quoq; diſſentio, ſapientes fuiſſe,qui ferri metalla & æris inuenerunt, cum incendio ſyluarum aduſta tellus,in ſummo uenas iacentes liquefactas fudiſſet. Ipſa tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi uidetur,quàm Poſidonio. Vtrum malleus in uſu eſſe prius an forcipes cœperunt. Vtraq; inuenit aliquis exercitati ingenij,acuti nõ magni,nec elati,& quicquid aliud corpore incuruato,& animo humũ ſpectante quærendum eſt.Sapiens facilis uictu fuit. Quid ni,cum hoc quoq; ſeculo eſſe quàm expeditiſſimus cupiat? Quomodo oro te conuenit,ut Diogenem mireris,& Dædalũ? Vter ex his ſapiens tibi uidetur,qui ſerram commentus eſt;an ille qui cum uidiſſet puerum caua manu bibentem aquam,fregit protinus exemptum è perula calicem, hac obiurgatione ſui:quàm diu homo ſtultus ſuperuacuas ſarcinas habui? qui ſe complicuit in dolio,& in eo cubitauit? Hodie utrum tandem ſapientiorem putas,qui inuenit quemadmodum in immenſam altitudinem† crocum latentibus fiſtulis exprimat, qui Euripos ſubito aquarũ impetu implet, aut ſiccat, uerſatilia cœnationum laquearia ita coagmentat,ut ſubinde alia facies atq; alia ſuccedat, & toties tecta quoties fercula mutentur:an eum,qui & alijs & ſibi hoc monſtrat,quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos ueſtitos eſſe ſine cõmercio Serum, poſſe nos habere uſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his,quæ terra poſuit in ſummo? Quæ ſi audire humanũ genus uoluerit,tam ſuperuacuum ſciet ſibi cocum eſſe, quàm militem. Illi ſapientes fuerunt,aut certe ſapientibus ſimiles,quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura conſtant neceſſaria,in delitijs laboratur etiam. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam: illa noluit eſſe diſtrictos,ad quæcũq; nos cogebat,inſtruxit.Frigus intolerabile eſt corpori nudo.Quid ergo? Nunquid nõ pelles ferarum,& aliorum animalium à frigore ſatis,abundeq; defendere queunt? Non corticibus arborũ,pleræq; gentes tegunt corpora? Non auium plumæ in uſum ueſtis conferuntur? Non hodieq; magna Scytharũ pars, tergis uulpiũ induitur ac murium,quæ tactu mollia, & impenetrabilia uentis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis æſtiui umbra craſſiore propellere.Quid ergo? Non uetuſtas multa abdidit loca,quæ uel iniuria temporis, uel alio quolibet caſu excauata in ſpecũ receſſerũt? Quid ergo? Non quamlibet uirgeam cratem, texuerũt manu, & uili obliuerunt luto, deinde ſtipula alijsq; ſylueſtribus operuere faſtigium,& pluuijs per deuexa labẽtibus, hyemem tranſiere ſecuri? Quid ergo? Non in defoſſo latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumẽtum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt,niſi ipſa arens humus.Non fuit tam inimica natura,ut cum omnibus alijs animalibus facilem actum uitæ daret,homo ſolus non poſſet ſine tot artibus uiuere.Nihil horum ab illa nobis imperatum eſt,nihil ægre quærendum, ut poſſit uita produci.Ad parata nati ſumus,nos omnia nobis difficilia faciliũ faſtidio fecimus.Tecta tegumentaq; & fomenta corporũ & cibi, & quæ nũc ingens negociũ facta ſunt,obuia erant,& gratuita,& opera leui parabilia. Modus enim omnium prout poſtulabat neceſſitas erat, nos iſta † precioſa,nos mira,nos magnis multisq; conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poſcit. A natura luxuria deſciuit, quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſeculis creſcit,& ingenio adiuuat uitia. Primo ſuperuacua cœpit concupiſcere, inde contraria, nouiſſime corpori animum addixit, & illius deſeruire libidini iuſſit. Omnes iſtæ artes,quibus aut excitatur ciuitas,aut ſtrepit,corporis negocium gerunt: cui omnia olim tanquam ſeruo præſtabantur,nunc tanquam domino parantur. Itaq; hinc textorum,hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odores coquẽtium,hinc molles corporis motus docentium,molleſq; cantus & infractos. Receſſit enim ille naturalis modus,deſideria ope neceſſaria finiens. Iam ruſticitatis & miſeriæ eſt, uelle quantum ſat eſt.Incredibile eſt mi Lucili,quàm facile etiam magnos uiros dulcedo orationis abdu-

al. orcum

al. tranſegere

al. ſpecioſa

cat à uero. Ecce Poſidonius, ut mea fert opinio, unus ex his qui plurimũ philoſophiæ
contulerunt, dum uult deſcribere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia
ex molli ſolutoq́; ducantur: deinde quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus, rectum
ſtamen extendat, quemadmodum ſubtegmen inſertum, quod duriciam utrinq; com/
primentis tramæ remolliat, ſeparata coire cogantur, & iungi, textricum quoq; artem à
ſapientibus dixit inuentam, oblitus poſtea repertũ hoc ſubtilius genus, in quo Tela iu
go iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo, Inſeritur medium radijs ſubtegmen acutis,
Quod lato pariunt inſecti pectine dentes. Quid ſi contigiſſet illi uidere has noſtri tem
poris telas, in quibus ueſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori
auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facunde de/
ſcribit proſciſſum aratro ſolum, &†inter aratrum, quo ſolutior terra facilius pateat radi
forte, iterum quoniã eadẽ terra trãſuerſim proſcinditur cibus: tunc ſparſa ſemina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreſte ſuc
creſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoq; opus ait eſſe ſapientium, tanquam non nunc
quoq; plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde
non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmittit. Narrat enim quẽ/
admodũ rerum naturam imitatus panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges,
concurrens inter ſe duritia dentium frangit, & quicquid excidit, ad eoſdem dentes lin
gua refertur. Tunc uero ſaliuæ miſcetur, ut facilius per fauces lubricas trãſeat. Cum
peruenit in uentrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demũ corpori accedit. Hoc
aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem den/
tium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde utriuſq; attritu grana
franguntur, & ſæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigãtur. Tũc
farinam aqua ſparſit, & aſſidua tractatione perdomuit, finxitq; panem, quem primo ci
nis calidus, & feruẽs teſta percoxit. Deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quo
rum feruor ſeruiret arbitrio. Non multum abfuit, quin ſutrinum quoq; inuentum a ſa
pientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non recta ratio commenta eſt. Homi/
nis enim non ſapientis inuenta ſunt, tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes,
quibuſq; maria tranſimus, aptatis ad excipiendum uentorum impetum uelis, & addi/
tis à tergo gubernaculis, quæ huc atq; illuc curſum nauigij torqueant: & exemplum à
piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & leui eius in utrunq; momẽto uelocitatem
ſuam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit, ſed minora, quàm ut ipſe
tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Immo nõ alijs excogitata iſta ſunt, quàm à qui/
bus hodieq; curantur. Quædam noſtra demum prodiſſe memoria ſcimus, ut ſpeculari
orum uſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentium lumen, ut ſuſpenſuras balneo/
rũ, & impreſſos parietibus tubos, per quos circũfunderẽ calor, qui ima ſimul & ſum
ma foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent?
Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia popu
lorum tecta ſuſcipimus? Quid uerborum notas, quibus quamuis citata excipitur ora/
tio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commen/
ta ſunt. Sapiẽtia altius ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire quid
al. dedecores illa eruerit, quid ue effecerit? Non † decoros corporis motus, nec uarios per tubã ac ti/
biam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut in exitu, aut in tranſitu formatur in uocem:
non arma, nec muros, nec bella. Vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad con
cordiam uocat. Non eſt inquam inſtrumentorum ad uſus neceſſarios opifex. Quid il/
li tam paruula aſſignas? Artificem uides uitæ, alias quidem artes ſub dominio habet.
Nam cui uita, illi uitæ quoq; ornamenta ſeruiunt. Cæterum ad beatum ſtatum tẽdit,
illò ducit, illò uias aperit. Quæ ſint mala, quæ uideantur, oſtendit, uanitatem exuit mẽ
al. ſpacioſam tibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam uero & ex inani † ſpecioſam reprimit, nec
ignorari ſinit inter magna quid interſit & tumida, totius naturæ noticiam, ac ſuæ tra/
dit. Quid ſint dij, qualeſq;, declarat, quid inferi, quid lares & genij. Quid in ſecundam
4 *forte, hominũ* †numinum formam animæ perpetuæ, ubi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid ue
lint. Hæc eius initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium
deorum templum mundus iſte reſeratur, cuius uera ſimulachra, ueraſq; facies cernen
das

das mentibus protulit. Nam ad ſpectacula tam magna hebes uiſus eſt: ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & uim omnium ſeminum ſingula proprie figurantem. Tũ de animo cœpit inquirere unde eſſet, ubi, quamdiu, in quot † mẽbris diuiſus? Deinde à corporibus ſe ad incorporalia tranſtulit, ueritatemq́; & argumẽta eius excuſſit. Poſt hæc, quemadmodum diſcernerentur uitæ ac necis ambigua. In utraq; enim falſa ueris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, ut Poſidonio uidetur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non uenit. Nihil enim dignum inuentu iudicaſſet, quod non erat dignum perpetuo uſu iudicaturus, ponenda non ſumeret. Anacharſis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu uaſa formantur, Demum quia apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult uideri uerſus falſos eſſe quàm fabulam. Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe autorem contendo, & ſi fuit, ſapiens quidem hoc inuenit, ſed non tanquam ſapiẽs: ſicut multa ſapientes faciunt, quia homines ſunt, nõ quia ſapientes. Puta uelociſſimum eſſe ſapientem, qui curſu omnes anteibit, quà uelox eſt, non quà ſapiens. Cuperem Poſidonio aliquem uitriarium oſtendere, qui ſpiritu uitrũ in habitus plurimos format, qui uix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta ſunt poſtquam ſapientem inuenire deſiuimus. Democritus, inquit, inueniſſe dicitur fornicem, ut lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum & pontes & portas fuiſſe, quarum fere ſumma curuantur. Excidit porrò uobis eundem Democritum inueniſſe, quemadmodum ebur molliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdum conuerteretur, qua hodieq; coctura inuenti lapides † coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet inuenerit, non quia ſapiens erat inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis aut æque fieri uidemus, aut peritius, aut exercitatius. *Quid ſapiẽs inueſtigauerit*, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum ueram naturam, quam non ut cætera animalia oculis ſecutus eſt tardis ad diuina. Deinde uitæ legem, quam ad uniuerſa direxit: nec noſſe tantum, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quanti quicq; eſſet uera æſtimatione perpendit, damnauit mixtas pœnitentiæ uoluptates. Et bona ſemper placitura laudauit, & palàm fecit, feliciſſimũ eſſe, cui felicitate non opus eſt, potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quæ ciuem extra patriam poſuit, extra mundum deos, quæ uirtutem donauit uoluptati: ſed illa, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleri poteſt, cuius hoc preciũ eſt, non poſſe precio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſeculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo uſu diſcebant utilia, non credo, ſicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturæ promiſcue utenda, antequam auaricia atq; luxuria diſſociauere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcucurrere, non erant illi ſapiẽtes uiri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non aliũ quiſquam ſuſpexerit magis, nec ſi cui permittat deus terrena formare, & dare gẽtibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos fuiſſe memorat̃, apud quos nulli ſubigebant arua coloni, Nec ſignare quidem, aut partiri limite campũ Fas erat, in medium quærebant, ipſaq; tellus, Omnia liberius, nullo poſcente ferebat. Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebatur, ſufficiebat illa ut parẽs in tutelam omnium, hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optime poſitas auaricia, & dum ſeducere aliquid cupit, atq; in ſuum uertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaq; uelit nunc concurrere, & reparare quod perdidit, licet agros agris adijciat, uicinum uel pretio pellat † æris uel iniuria, licet in prouinciarum ſpacium rura dilatet, & poſſeſſionem uocet, per ſua longam peregrinationẽ, nulla nos finium propagatio eò reducet, unde diſceſſimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus, uniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in uſus populorum non diripientium larga. Quicquid natura protulerat, id non minus

al. membra

al. ad hoc utiles

forte, aruis

inueniſſe quàm inuentũ monſtrare alteri uoluptas erat, nec aut ulli ſupereſſe poterat,
aut deeſſe, inter concordes diuidebatur. Nondũ ualentior, impoſuerat imfirmiori ma-
num, nondum auarus abſcondendo quod ſibi iaceret, alium neceſſarijs quoq; excluſe-
rat. Par erat alterius ac ſui cura. Arma ceſſabant incruentæq; humano ſanguine ma-
nus, odium omne in feras uerterant. Illi quos aliquod nemus denſum à ſole protexe-
rat, qui aduerſus ſæuitiam hyemis aut imbris, uili receptaculo tuti ſub fronde uiue-
bant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Solicitudo nos in noſtra purpura uer-
ſat, & acerrimis excitat ſtimulis, mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impen-
debant celata laquearia, ſed in aperto iacentes ſydera ſuperlabebantur, & inſigne ſpe-
ctaculum noctium, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens: tam
inter diẽ illis quàm noctem patebant proſpectus huius pulcherrimæ domus. Libebat
intueri ſigna, ex media cœli parte uergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni
iuuaret uagari inter tam late ſparſa miracula? At uos ad omnem tectorum pauetis ſo-
num, & inter picturas ueſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti, Non habebant domos
inſtar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis umbra rupis aut arboris, &
perlucidi fontes, riuiq; nõ opere, nec fiſtula, nec ullo coacto itinere obſolefacti, ſed ſpõ-
te currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſtica poſitum
manu. Hæc erat ſecũdum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipſam, nec pro
ipſa timentem. Nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamuis egregia illis ui-
ta fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc iam in opere maximo no-
men eſt, nõ tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus uiros, & (ut ita dicam) à dijs recentes.
Neq; enim dubium eſt, quin meliora mundus nõdum effœtus ædiderit. Quemadmo-
dum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior, ita non erant ingenia
omnibus conſummata. Non enim dat natura uirtutem. Ars eſt bonum fieri. Illi quidẽ
non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fece quærebant, par-
cebantq; adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, ut hòmo hominem nõ iratus,
non timens, tantũ ſpectaturus, occideret. Nondum ueſtis illis erat picta, nõdum texe-
batur aurum, adhuc non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerũ innocẽtes erant. Mul-
tum autem intereſt, utrum peccare aliquis nolit, aut neſciat. Deerat illis iuſticia, deerat
prudẽtia, deerat tẽperantia ac fortitudo. Omnibus his uirtutibus habebat ſimilia quæ-
dam rudis uita, Virtus non cõtingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſ-
ſidua exercitatiõe perducto. Ad hoc quidẽ, ſed ſine hoc naſcimur, & in optimis quoq;
antequam erudias, uirtutis materia, non uirtus eſt. Vale.

EPISTOLA XCII. Quomodo ad omne quod euenire poteſt fir-
mãdus eſt animus. Et ꝙ omnia mortaliũ mortalitate damnata ſunt.
Vbi nõ indignatione, ſed æquanimitate opus eſt cõtra fatum.

nedum, pro non modo

LIberalis noſter nũc triſtis eſt, nunciato incẽdio, quo Lugdunenſis colonia exuſta
eſt, Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſi-
mum. Quæ res efficit, ut firmitatem animi ſui quærat, quam uidelicet ad ea quæ time-
ri poſſe putabat, exercuit. Hoc uero tam inopinatum malum, & pene inauditum, non
miror ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium ue-
xauit, nullã abſtulit. Nam etiam ubi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis lo-
cis deficit, & quamuis ſubinde excitetur, raro tamen ſic cuncta depaſcitur, ut nihil fer-
ro relinquat. Terrarum quoq; uix unquam tam grauis & pernicioſus fuit motus, ut to-
ta oppida euerteret. Nunquam deniq; tam infeſtum ulli exarſit incendium, ut nihil al-
teri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare urbes ſingulas
poſſent, una nox ſtrauit, & in tanta pace quantum ne bello quidem timeri poteſt, acci-
dit. Quis hoc credat? Vbiq; armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſecu-
ritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Gallia quæritur. Omnibus fortuna quos
publice afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit. Nulla res magna, non aliquod ha-
buit ruinæ ſuæ ſpacium, In hac una nox interfuit inter urbem maximã & nullam. De-

niq;

nique diutius illam tibi periſſe, quàm periјt, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectũ inclinant, aduerſus ſua firmũ & erectum, nec ſine cauſa cõcuſſus eſt. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adijcit calamitatibus pondus, nec quiſquam mortalium non magis quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nihil nobis improuiſum eſſe debet. In omnia præmittendus eſt animus, cogitandumq́ non quicquid ſolet, ſed quicquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cum uoluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quidue difficile eſt? Non una uia ſemper, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus aduocat, modo ſuis contenta uiribus, inuenit pericula ſine autore: nullum tempus exceptum eſt, in ipſis uoluptatibus cauſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metũ tranſeunt. Ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates hyberniſq́ maiores agitur æſtiua tranquillitas, ſine hoſte patimur hoſtilia, & cladis cauſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. Inuadit temperatiſſimos morbus, ualidiſſimos ptyſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus, Eligit aliquid noui, caſus, per quod uelut oblitis uires ſuas ingerat. Quicquid longa ſeries multis laboribus, multa dei indulgentia ſtruxit, id unus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit, horam, momentumq́ temporis, euertendis imperijs ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumq́ noſtrarum, ſi tanta celeritate repararent̃ cuncta, quanta finiuntur. Nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum, nihil priuatim, nihil publice ſtabile eſt, tam hominum quàm urbium fata uoluuntur. Inter placidiſſima terror exiſtit, nihilq́ extra tumultuantibus cauſis, mala unde minime expectabantur erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quotaquæq́ felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea, quæ poſſunt euenire, firmandus. Exilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. Poteſt te patriæ, poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abijcere, poteſt hoc ipſum, in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ conditio ponatur, nec quantũ frequenter euenit, ſed quãtum plurimum poteſt euenire præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec ullis inuſitatis uelut nouis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt. Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata ſunt? Cyprum quoties uaſtauit hæc clades? Quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati ſunt totarũ urbium interitus, & nos, inter quos frequenter iſta nunciantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaq́ aduerſus fortuita, & quicquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quàm rumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumq́ prouinciarum, quibus & inſerta erat, & excepta, uni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, ueſtigia quoque tempus eradet. Non uides, quemadmodum in Achaia clariſſimarum urbium iam fundamenta conſumpta ſint, nec quicquam extet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque induſtria poſita uertit dies, Iuga montium diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul a conſpectu maris ſtabant. Vaſtauit ignis colles, per quos elucebat, eroſit & quondam altiſſimos uertices ſolatia nauigantium, ac ſpeculas, ad humilem harenam deduxit. Ipſius naturæ opera uexantur, & ideo æquo animo ferre debemus urbium excidia. Caſura omnia extant, omnibus exitus manet, ſiue intern a ui flatuq́ præcluſa uiolenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint, ſiue torrentium in abdito uaſtior obſtantia effregerit, ſiue flammarum uiolentia compaginem ſoli ruperit, ſiue uetuſtas, à qua nihil tutũ eſt, expugnauerit minutatim, ſiue grauitas cœli egeſſerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum uias longum eſt. Hoc unum ſcio, omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt, inter peritura uiuimus. Hæc ergo atq́ eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti,

quæ fortaſſe conſumpta eſt, ut in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderunt, ut altius ſurgerent, & in alias imagines. Felicitatis urbis inimicus aiebat, Romæ ſibi incendia ob hoc unum dolori eſſe, quod ſciret meliora reſurrectura quàm arſiſſent. In hac quoq; urbe ueriſimile eſt certaturos omnes eſſe, ut maiora certioraq; quàm amiſere reſtituantur. Sint utinam diuturna, & melioribus auſpicijs in æuum longius condita. Nam huic coloniæ ab origine ſua centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. Deducta in hanc frequẽtiam, loci opportunitate conualuit. Quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpacium humanæ pertulit ſenectutis. Itaq; formetur animus ad intellectum, patientiamq; ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes, aduerſus urbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum dedignandum eſt. In eum intrauimus mundum, in quo his legibus uiuitur. Placet? pare: non placet? quacunq; uis exi. Indignare, ſi quid in te inique proprie conſtitutum eſt. Sed ſi hæc imos ſummosq; neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia reſoluuntur. Non eſt quod nos tumulis metiaris, & his monumentis, quæ uiam diſparia prætexũt. Aequat omnes cinis, impares naſcimur, pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbium incolis dico. Tam Ardea capta, quàm Roma capta eſt. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi uero ad finem mortalium uentum eſt, diſcede, inquit, ambitio, omnium quæ terram premunt, †ſeruus miles eſto. Ad omnia patienda pares ſumus. Nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quàm puſilla terra eſſet, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc quod intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. Quis enim eſſe magnus in puſillo poteſt? Erant illa, quæ tradebantur, ſubtilia & diligenti intentione diſcenda, non quæ percipere poſſet ueſanus homo, & trans oceanũ cogitationes ſuas mittẽs. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor, inquit, Iſta omnibus eadem ſunt, æque difficilia. Hoc puta rerũ naturam dicere. Iſta de quibus quæris, omnibus eadem ſunt, nulli dari faciliora poſſunt, ſed quiſquis uolet, ſibijpſi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & ſeneſcas, & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quod iſtis qui te circumſtrepunt credas, Nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autem ſtultius homine uerba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, eodem loco ſibi eſſe uoces imperitorum, quo uentre redditos crepitus, Quid enim, inquit, mea refert, ſurſum iſti an deorſum ſonent? Quanta dementia eſt uereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſa, ſic & illa, quæ nunquam timeretis, niſi fama uiciſſet. Nunquid detrimenti faceret uir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hæc apud nos noceat: & hoc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant expertus eſt. Interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis quàm multis utilis ſit, quàm multos liberet tormentis, egeſtate, querelis, ſupplicijs, tedio. Non ſumus in ullius poteſtate, cum mors in noſtra poteſtate ſit. Vale.

forte, ſimilis

EPISTOLA XCIII. Diſputatio contra dicentes ſolam uirtutem nõ facere beatum ſine externis commodis. Vel facere quidem beatum, ſed non beatiſſimum. Vbi tradit hæc fortuita, nec bona eſſe nec mala. Et nec beatum facere, nec miſerum. Et de excellentia animi.

PVto inter me teq; conueniat, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo eſſe partes mixtas, per quas mouemur alimurque, propter ipſum principale nobis datas. In hoc principali aliquid irrationale eſt, & rationale. Illud huic ſeruit. Hoc unum eſt, quod aliò non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nã illa quoq; diuina ratio om̃ibus præpoſita eſt, ipſa ſub nullo eſt. Et hæc aũt noſtra eadẽ eſt, quia

quia ex illa eſt. Si de hoc inter nos conuenit, ſequitur ut de illo quoq; cōueniat, in hoc
uno poſitam eſſe beatam uitam, ut in nobis ratio perfecta ſit. Hæc enim ſola non ſub-
mittit animum, ſtat contra fortunam. In quolibet rerum habitu, ſeruata ſeruat. Id aūt
unum bonum eſt, quod nunquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res mi-
norē facit, tenet ſumma, & ne ulli quidem niſi ſibi, innixus. Nā qui aliquo auxilio ſu-
ſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum ualere non noſtra. Quis
autem uult conſtare fortuna, aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt be-
ata uita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit con-
ſtantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? ſi ueritas tota perfecta eſt.
ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia uoluntas, aut benigna,
intenta rationi, nec unquam ab iſta recedens, amabilis ſimul mirabilisq;. Deniq; ut bre
uiter tibi formulam ſcribam, Talis animus ſapientis eſſe uiri debet, qualis deū deceat.
Quid poteſt deſiderare, is cui omnia honeſta contingant? Nam ſi poſſunt aliquid non
honeſta conferre ad optimum ſtatum, in his erit beata uita, ſine quibus nō eſt. Et quid
ſtultius, turpius ue, quàm bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam
tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parum plenum ſit fortuitis repugnanti
bus. Antipater quoq; inter magnos ſectæ huius autores, aliquid ſe tribuere dicit exter
nis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi ali-
quis igniculus alluxerit? Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momētum?
Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt, aut quietem adijci uelis, quā παυσολὴμ
uocant Græci, aut uoluptatem, Horum alterum utcūq; recipi poteſt. Vacat enim ani- 5
mus moleſtia, liber ad conſpectum uniuerſi, nihilq; illum auocat à contemplatione na
turæ. Alterum illud, uoluptas, bonum pecoris eſt. Adijcimus rationali irrationale, ho-
neſto inhoneſtum. Magno uitam facit titillatio corporis? Quid ergo dubitatis dicere, 6
bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc tu non dico inter uiros numeras, ſed inter
homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis cōſtat? Excedat ex
hoc animalium numero pulcherrimo, ac dijs ſecundo, mutis aggregetur animal pabu-
lo lætum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam,
impotentem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, uoluptatibus
deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem uiro, reli
querunt. Hanc neceſſariam beatæ uitæ putauerunt, inermem & abiectam. Huic rati-
onem ſeruire iuſſerunt, & fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & igno-
bile. Præterea mixtum, portentuoſumq;, & ex diuerſis animalium congruentibus mē
bris. Nam, ut ait Virgilius noſter in Scylla, Prima hominis facies & pulchro pectore
uirgo Pubetenus, poſtrema immani corpore piſtrix, Delphinū caudas utero com
miſſa luporū. Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta ſunt, horrenda, uelocia, at iſti
ſapientiam ex quibuſdam compoſuere portentis. Prima hominis pars eſt ipſa uirtus.
Huic committitur inutilis caro, & fluida & receptandis tantum cibis habilis, ut ait Po
ſidonius. Virtus illa diuina, in lubricum deſinit, & ſuperioribus eius partibus ueneran
dis atq; cœleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa utcunq; alta quies nihil
quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenta remouebat. Voluptas ultro diſſoluit,
& omne robur emollit. Quæ inuenietur tam diſcors inter ſe iunctura corporum. For-
tiſſimæ rei inertiſſima aſtruitur, ſeueriſſimæ parum ſeria, ſanctiſſimæ intemperās uſq;
ad † indigeſta. Quid ergo, inquit, ſi uirtutē nihil impeditura ſit bona ualitudo, & quies al. ingeſta
& dolorum uacatio, nonne petes illas? Quid ni petam? Non quia bona ſunt, ſed
quia ſecundū naturam ſunt, & quia bono a me iudicio ſumūtur. Quod erit in illis
tunc bonum? hoc unum, bene elegi. Nam cum ueſtem qualem decet ſumo, cum am
bulo ut oportet, cum cœno quemadmodum debeo, non cœna, aut ambulatio, aut ue-
ſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſeruantis in quaq; re rationi conuenien-
tem modum. Etiam nunc adijciam, Mundæ ueſtis electio appetenda eſt homini. Na-
tura enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe mun-
da ueſtis, ſed mundæ ueſtis electio, quia non in re bonum eſt, ſed in electione, Quia
actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de ueſte dixi, idem de
corpore

corpore me exiſtima dicere. Nam hoc quoq; natura, ut quandam ueſtem animo cir/
cumdedit, uelamentum eius eſt. Quis autem unquam ueſtimenta æſtimauit arcula?
Nec bonum, nec malum uagina gladium facit. Ego de corpore quoq; idem tibi reſpõ/
deo, Sumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem, & uires. Bonũ autem futu/
rum, iudicium de illis meum, non ipſa. Eſt quidem, inquit, ſapiens beatus. Summum
enim bonum non ſequitur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer qui
dem eſſe, qui uirtutem habet, non poteſt. Beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus
bonis deſtituitur, ut ualitudine & membrorum integritate. Quod incredibilius uide/
tur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, etiam
beatum: quod leuius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt uirtus efficere, ne mi/
ſer aliquis ſit, facilius efficiet, ut beatiſſimus ſit. Minus enim interualli à beato ad bea/
al. ereptum tiſſimum reſtat, quàm à miſero ad beatum. An quæ res tantum ualet, ut† exceptum ca
lamitatibus inter beatos locet, non poteſt adijcere quod ſupereſt, ut beatiſſimum fa/
ciat? In ſummo deficit cliuo? Commoda ſunt in uita & incommoda, utraq; extra nos.
Si non eſt miſer uir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis, quomodo non
beatiſſimus, ſi aliquibus cõmodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum
onere uſq; ad miſerum non deprimitur, ſic commodorum inopia non deducitur à be/
atiſſimo. Sed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quàm non eſt ſub incommodis mi/
aliâs. An non poteſt. ſer. † Aut poteſt illi eripi bonũ ſuũ, ſi poteſt minui. Paulo ante dicebã, igniculum nihil
cõferre lumini ſolis. Claritate eñ eius quicquid ſine eo lucet, abſcõditur. Sed quædã,
inq̄t, ſoli quoq; obſtãt. At ſolis uis & lux integra eſt, etiã inter oppoſita: & quãuis ali/
q̄d interiaceat, q̊d nos prohibeat eius aſpectu, in ope eſt, curſu ſuo fert̃. Quoties inter
nubila luxit, no eſt ſereno minor, nec tardior quidem: quoniam multũ intereſt, utrum
aliquid obſtet tantum, an impediat. Eodem modo uirtuti oppoſita nihil detrahũt. Nõ
eſt minor, ſed minus fulget: nobis forſitan non æque apparet ac nitet, ſibi eadem eſt,
& more ſolis obſcuri, in occulto uim ſuam exercet. Hoc itaq; aduerſus uirtutem poſ/
ſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduerſus ſolem poteſt nebula. Inuenitur
qui dicat ſapientem corpore parum proſpero uſum, nec miſerum eſſe, nec beatũ. Hic
quoq; fallitur. Exæquat enim fortuita uirtutibus, & tantundem tribuit honeſtis quan/
tum honeſtate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quàm comparare ue/
neranda contemptis? Veneranda enim ſunt, fides, iuſtitia, pietas, fortitudo, prudẽtia.
Econtrario uilia ſunt, quæ ſæpe contingunt pleniora uiliſſimis, crus ſolidum, & lacer/
tus, & dentes, & horum ſanitas, firmitaſq;. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt,
nec miſer habebitur, nec beatus, ſed medio relinquetur, uita quoq; eius nec appetẽda
erit, nec fugienda. Quid autem tam abſurdum, q̄ ſapientis uitam appetendam nõ eſſe?
Aut quid tam extra fidem, quàm eſſe aliquam uitam, nec appetendam, nec fugiendã?
Deinde ſi damna corporis miſerum non faciunt, beatũ eſſe patiuntur. Nã quibus po/
tentia non eſt in peiorem tranſeundi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Fri/
gidum, inquit, aliquid & calidum nouimus. Inter utrunq; tepidum eſt, Sic aliquis be/
atus eſt, aliquis miſer, aliquis nec miſer nec beatus. Volo hanc contra nos poſitã ima/
ginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum, ſi plus calidi affude/
ro, fiet nouiſſime calidũ. At huic, nec miſero, nec beato, quantumcunq; ad miſerias ad
iecero, miſer non erit, quẽadmodum dicitis, Ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde tra/
do tibi hominem, nec miſerũ, nec beatũ. Huic adijcio cæcitatem, nõ fit miſer. Adijcio
debilitatem, non fit miſer. Adijcio dolores cõtinuos & graues, miſer non fit. Quem tã
multa mala in miſeram uitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non
poteſt, ut dicitis, ſapiens ex beato, in miſerum decidere, nõ poteſt in nõ beatũ. Quare
enim qui illa cœpit, alicubi ſubſiſtat? Quæ res non patitur illum ad imũ deuolui, reti/
net in ſummo. Quid ni, nõ poſſit beata uita reſcindi? Nec remitti quidẽ poteſt, & ideo
uirtus ad illam perſeipſa ſatis eſt. Quid ergo, inquit, ſapiẽs non eſt beatior qui diutius
uixerit, quem nullus auocauit dolor, q̄ ille qui cũ mala fortuna ſæpe luctatus eſt? Re/
ſponde mihi, Nunquid & melior eſt, & honeſtior? Si hæc non ſunt, nec beatior quidẽ
eſt. Rectius uiuat, oportet, ut beatius uiuat: ſi rectius non poteſt, ne beatius quidem.

Non

Non intenditur uirtus, ergo ne beata quidem uita, quæ ex uirtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt, ut iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum uarias offenſiones. Nam uoluptas nõ eſt digna ad quam reſpiciat. Quid eſt in uirtute præcipuum? Futuro non indigere, nec dies ſuos computare, in quantolibet tempore bona æterna conſummat. Incredibilia nobis hæc uidentur, & ſupra humanã naturã excurrẽtia. Maieſtatẽ eñ eius ex noſtra imbecillitate metimur, & uitijs noſtris nomẽ uirtutis imponimus. Quid porrò nõ æque incredibile uidetur, aliquẽ in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, beatus ſum? Atqui hæc uox in ipſa officina uoluptatis eſt audita. Beatiſſimum, inquit, hunc & ultimum diem ago Epicurus, cũ illum hinc urinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor uentris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui uirtutem colunt, cum apud eos quoq; reperiãtur, apud quos uoluptas imperauit? Hi quoq; degeneres & humillimæ mẽtis aiunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoq; incredibile eſt, immo incredibilius. Non uideo enim quomodo in infimum agatur, è faſtigio ſuo deiecta uirtus. Aut beatum præſtare debet, aut ſi ab hoc depulſa eſt, non prohibebit fieri miſerum. Stans non poteſt uinci, aut uincatur oportet, aut uincat. Dijs, inquit, immortalibus ſolis, & uirtus & beata uita contingit, Nobis umbra quædam illorum bonorum, & ſimilitudo. Accedimus ad illa, nõ peruenimus. Ratio uero dijs hominibusq; communis eſt. Hæc in illis cõſummata eſt, in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos uitia noſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus eſt, ut aliquis parum conſtans ad cuſtodiẽda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum eſt, deſiderat oculorum atq; aurium ſenſum, bonam ualetudinem, & non fœdum aſpectum corporis, & habitu manente ſuo, ætatis præterea longius ſpacium. Per hanc poteſt non pœnitenda agitare, ut imperfecto uiro. Huic, malitiæ uis quædam ineſt, quia animum habet mobilem, ad praua. Ille agit carẽs malitia, & ea agitatio abeſt à bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur. Cuicunque autem deeſt aliquid ad bonũ, malus eſt. Sed ſicui uirtus animusq; in corpore præſens, hic deos æquat, illò tẽdit originis ſui memor. Nemo improbe eò conatur aſcendere, unde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui dei pars eſt? Totum hoc quo continemur, & unum eſt, & deus, & ſocij eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus, perfertur illò, ſi uitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cœlum, ita animus, cui inquantum uult, licet porrigi: in hoc à natura rerum formatus eſt, ut paria dijs uelit, & ſic utatur ſuis uiribus, ac ſe in ſpacium ſuum extendat. Nam ſi aliena ui ad ſumma niterẽt, magnus erat labor, ire in cœlũ. Redit, cum hoc iter ad quod natus eſt, uadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuere tenebris digniſſima, non hoc æſtimat ſplendore, quo imperitorum uerberãt oculos, & auerterunt à cœlo, ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquam, aliubi poſitas eſſe diuitias q̃ quò congeruntur, animũ impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hũc in poſſeſſionem rerum naturæ inducere, ut ſuarum poſſeſſionum oriẽtis occidentiſq; terminus fiat, deorumq; ritu cuncta poſſideat, cum opibus ſuis diuites ſuperne deſpiciat, quorum nemo tam lætus eſt ſuo, quàm triſtis alieno. Cum ſe in hãc ſublimitatem tulit, corporis quoq;, uelut oneris neceſſarij, nõ amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubijcit. Nemo liber eſt, qui corpori ſeruit. Nam ut alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo inuenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatumq; eſt. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno proſilit, nec quis deinde reliquijs eius futurus ſit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonſos negligimus, ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, q̃ ſecundas ad æditum infantem, Vtrum proiectum aues differant, an conſumatur canibus data præda marinis, quid ad illũ? Qui tunc quoq; cum inter homines eſt, nullas minas timet, ullas ne timebit poſt mortẽ minas eorũ, quibus uſq; ad mortem timeri parũ eſt?

Non

Non conteret, inquit, me, nec uncus,nec proiecti ad contumeliam cadaueris lacera/tio,fœda uiſuris. Neminem de ſupremo officio rogo. Nulli reliquias meas commen/do,ne quis inſepultus eſſet,rerum natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies cõdet. Diſerte Mœcenas ait, Nec tumulum curo,ſepelit natura relictos. Alte cinctum putes dixiſſe.Habuit em̃ ingeniũ & grande & uirile,niſi illud ipſe diſcinxiſſet. Vale.

EPIST. XCIIII. De breuiori uita non curandum.Et quod am/pliſſimum uitæ ſpacium eſt uſq; ad ſapientiam uiuere.

IN epiſtola qua de morte Metronactis philoſophi querebaris,tanquam & potuiſſet diutius uiuere, & debuiſſet,æquitatem tuam deſideraui, quæ tibi in omni perſona, in omni negocio ſupereſt, in una re deeſt,in qua omnibus. Multos inueni æquos ad/uerſus homines,aduerſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille in medio curſu raptus eſt? Quare ille non rapitur? Quare ſenectutem & ſibi & alijs gra/uem extendit? Vtrum obſecro te æquius iudicas, te naturæ,an tibi parere naturam? Quid autem intereſt,quàm cito exeas,dum utiq; exeundum eſt? Non ut diu uiuamus curandum eſt,ſed ut ſatis.Nam ut diu uiuas,fato opus eſt,ut ſatis,animo.Longa eſt ui ta,ſi plena eſt.Impletur autem,cum animus ſibi bonum ſuum reddidit,& ad ſe poteſta tem ſui trãſtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? Non uixit iſte,ſed in uita moratus eſt,nec ſero mortuus, ſed diu. Octoginta annis uixit.Intereſt, mortem eius ex quo die numeres.At ille obijt uiridis, ſed officia boni ciuis, boni ami/ci,boni filij executus eſt.In nulla parte ceſſauit, licet eius ætas imperfecta ſit, uita per/fecta eſt.Octoginta annis uixit,immo octoginta annis fuit:niſi forte ſic uixiſſe eum di cis,quomodo dicuntur arbores uiuere.Obſecro te mi Lucili hoc agamus,ut quemad/modũ precioſa rerum,ſic uita noſtra, nõ pateat multum,ſed multum pendat.Actu illã metiamur, non tempore. Vis ſcire quid inter hunc interſit uegetum contempto/remq; fortunæ, functum omnibus uitæ humanæ ſtipendijs,atq; in ſummum bonum eius euectum, & illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? Alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem perijt.Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eũ,cui quantulumcunq; temporis contigit,bene collocatũ eſt. Vidit enim ueram lucem,non fuit unus è multis,& uixit,& uiguit.Aliquando ſereno uſus eſt,aliquando,ut ſolet,ua lidi ſyderis fulgor, per nubila emicuit.Quid quæris quamdiu uixerit. Vixit,ad poſte/ros uſq; tranſilijt,& ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recu ſauerim,nihil tamen ad beatam uitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium eius inciditur. Nõ e/nim ad eum diem me aptaui, quem ultimum mihi ſpes auida promiſerat, ſed nullum non tanquam ultimum aſpexi.Quid me interrogas,quando natus ſim? An inter iuni/ores adhuc cẽſear? Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu poteſt homo eſſe perfectus,ſic & in minore tẽporis modo poteſt eſſe uita perfecta. Aetas in/ter externa eſt.Quamdiu ſim, alienũ eſt, quamdiu uero uir bonus ſim,meũ eſt. Hoc à me exige,ne uelut per tenebras æuũ ignobile emetiar,ut agam uitam,ut non prętereue har. Quæris quod ſit ampliſſimum uitæ ſpatium? Vſq; ad ſapientiam uiuere. Qui ad illam peruenit,attingit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille uero glorietur au/dacter,& dijs agat gratias,inter ꝗ; eos ſibi,& rerum naturæ imputet,quod fuit.Merito enim imputabit, meliorem illi uitam reddidit quàm acceperit.Exemplar boni uiri po/ſuit,qualis quantúſq; eſſet oſtendit.Siquid adieciſſet,fuiſſet ſimile præterito.Et tamen quouſq; uiuimus omnium rerum†cogitatione functi ſumus. Scimus ad quid principa lis natura ſe attollat,quemadmodum ordinet mũdum, per quas uices annum reuocet. Quemadmodum omnia quæ uſquam erant cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Sci/mus ſydera impetu ſuo uadere,præter terrã nihil ſtare, cætera continua uelocitate de/currere. Scimus quemadmodum ſolem luna prætereat. Quare tardior ueiociorẽ poſt ſe relinquat. Quomodo lumẽ accipiat,aut perdat,quæ cauſa inducat noctem,quæ re/ducat diem.Illuc eundum eſt,ubi iſta propius aſpicias.†Nec hac ſpe, inquit ſapiens il/le,fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidẽ admitti, etiã inter illos fui,animúmque illo meum miſi,& ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare; æque magnum animum habeo,

al. cognitiõe

aliâs Nunc

etiam

etiam ſi nuſquam tranſiturus accedo. Nõ tam multis uixit annis, quàm potuit. Et paucorum uerſuum liber eſt, & quidem laudandus atq; utilis. Annales Tanuſij ſcis quàm † non decori ſint, & qui uocentur. Hæc eſt uita quorundam longa, & quod Tanuſij ſequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum, qui ſummo die muneris, quàm cum qui medio occiditur. Nunquid aliquem eſſe tam cupidum uitæ putas, ut iugulari in ſpoliario, quàm in arena malit. Nõ maiore ſpatio alter alterum præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſolicitiſſime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu uites, quod euitare non poſſis. Vale.

al. non deſidero, etſi ſint qui uocẽtur: ſeu potius iocentur

EPIST. XCV. Vtrum pars philoſophiæ ſuperfluat diſputatio & ſolutio, & de annotatione cõtra malum popularis opinionis.

EAm partem philoſophiæ, quę dat propria cuiq; perſonæ præcepta, nec in uniuerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat aduerſus uxorẽ, patri, quomodo educet liberos, domino quomodo ſeruos regat, quidam ſolam receperant, cæteras quaſi extra noſtram utilitatem uagantes reliquerant, tanquam quis poſſet de parte ſuadere, niſi qui ſummã prius totius uitæ complexus eſt. Sed Ariſton Stoicus è contrario hanc partem leuem exiſtimat, & quæ nõ deſcendat in pectus uſq;, At illam habentem præcepta, plurimum ait proficere, ipſaq; decreta philoſophiæ, conſtitutionemq; eſſe ſummi boni, quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaq; re faciendum ſit, ſibiıpſe præcepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum captat, & manum format, ad dirigenda quæ mittit. Cũ hanc uim ex diſciplina & exercitatione percepit, quocunq; illa uult utitur. Didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcunq; uoluerit, Sic qui ſe ad totam uitam inſtruxit, nõ deſiderat particulatim admoneri, doctus in totum, non quomodo cum uxore aut cum filio uiueret, ſed quomodo bene uiueret. In hoc eſt, & quomodo cum uxore ac liberis uiuat. Cleanthes utilem quidem iudicat & hanc partem, ſed imbecillem, niſi ab uniuerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæſtiones locus iſte diuiditur. Vtrum utilis an inutilis ſit, & an ſolus uirum bonum poſſit efficere, id eſt, utrum ſuperuacuus ſit, an omnes faciat ſuperuacuos. Qui hanc partem uideri uolunt ſuperuacuam, hoc aiunt. Siquid oculis oppoſitum moratur aciem, remouendum eſt: illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit, Sic ambulabis, illò manum porrigẽs. Eodem modo ubi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit, ſic uiues cum patre, ſic cum uxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuiq; debeat officio. Alioquin doces illud, quod ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi ut agat diuitem monſtras. Hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tanquam ſatur faciat, Fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus uitijs dicam, ipſa remouenda ſunt, non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris, nec auarus quomodo utendum pecunia ſit, exaudiet: nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, ut ſciat pecuniam, nec bonum nec malum eſſe. Oſtendas illi miſerrimos diuites. Efficias, ut quicquid publice expauimus, ſciat non eſſe tam timendum, quàm fama circumfert, nec dolorem quoq; nec mortẽ, Sæpe in morte, quam pati lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi, qui leuius facit ſibi, quicquid contumaciter paſſus eſt. Optimam doloris eſſe naturam, quod non poteſt, nec qui extenditur magnus eſſe, nec qui eſt magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi neceſſitas imperat. His decretis cum illum in conſpectum ſuæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam uitam eſſe, non quæ ſecundum uoluptatem eſt, ſed ſecundum naturam, cum uirtutem unicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem ſolum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam ualetudinem, uires, imperia, ſcierit eſſe mediam partẽ, nec bonis annumerandam nec malis, monitorem nõ deſiderabit ad ſingula, qui dicat: ſic incede, ſic cœna: hoc uiro, hoc fœminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Iſta enim qui diligentiſſime monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia

nepoti præcipit: & iraſcendum non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum literarũ intraueris, ſcies iſta, quæ ingẽti ſupercilio philoſophi iactant, in puerili eſſe præſcripto. Vtrum manifeſta demum an dubia præcipies? Non deſiderant manifeſta monitores, præcipienti dubia non creditur. Superuacuum eſt ergo præcipere. Id adeo ſic diſce, Si iam mones quod obſcurum eſt & ambiguũ, probationibus adiuuãdum erit. Si probaturus es, illa per quæ probas plus ualent, ſatiſq; per ſe ſunt. Sic amico utere, ſic ciue, ſic ſocio. Quare? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſticia tradit. Illic inuenio æquitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci. Non eſſe iuſtum, cui quicquam in hac uirtute placet, præter ipſam. Hæc cũ perſuaſi mihi & †perbibi, *[al. perhibui]* quid iſta præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare ſcienti ſuperuacuum eſt, neſcienti parum. Audire enim debet, non tantum quid ſibi præcipiatur, ſed etiam quare. Vtrum, inquam, ueras opiniones habenti de bonis maliſq; ſunt neceſſaria, an non habenti? Qui non habet, nihil à te adiuuabit, aures eius contraria monitionibus tuis fama poſſedit. Qui habet exactum iudicium de fugiendis petendiſq;, ſcit ſibi faciendum, ſcit etiam te tacente. Tota ergo pars iſta philoſophiæ ſubmoueri poteſt. Duo ſunt, propter quæ delinquimus. Aut ineſt animo prauis opinionibus malicia contracta: aut etiam ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa procliuis eſt, & cito ſpecie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus, aut curare mentem ægram & uitijs liberare: aut uagantem quidem, ſed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrunq; decreta philoſophiæ faciũt. Ergo tale præcipiẽdi genus nihil agit. Præterea ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negocianti, alia regum amicitias ſequẽti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo uiuat cum uxore aliquis quam uirginem duxit, quomodo cum ea, quæ alicuius matrimonium experta eſt, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid eſſe diſcriminis, inter ſterilem & fœcũdam, inter prouectiorem & puellam, inter matrem & nouercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus. Atqui ſingulæ propria exigunt. Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adijce nunc, quod ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſiqua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt. Sapientia rerũ terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt, quia quod paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt. Sapiẽtia autem omnes tenet. Inter inſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur nihil intereſt, niſi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſas furoris traxit ex ualetudine, altera animi mala ualetudo eſt. Siquis furioſo præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in priuato, erit ipſo quem monebit inſanior. Si bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris cauſa remouẽda. Idẽ in hoc alio animi furore faciendum eſt, ipſe diſcuti debet, alioquin abibunt in uanum monentium uerba. Hæc ab Ariſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primũ aduerſus illud qđ ait, ſiquid obſtat oculo, & impedit uiſum, debere remoueri, Fateor huic non eſſe opus præceptis ad uiuendum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi morã effugiat. Natura enim uidemus, cui uſum ſui reddit, qui remouet obſtantia. Quid autem cuiq; debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is non protinus cum uiſum recepit, alijs quoq; poteſt reddere. Malicia liberatur, & liberatis non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem: ut colorum proprietates oculus intelligat, à nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. Multis contra præceptis eget animus, ut uideat quid agendum ſit in uita. Quanquam oculos quoq; ægros medicus non tantum curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quod protinus imbecillam aciem cõmittas improbo lumini, à tenebris primo ad umbroſa procede, deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quod poſt cibũ ſtudeas, non eſt quod plenis oculis, ac tumentibus imperes. Afflatum & uim frigoris in os occurrentis euita: alia eiuſmodi, quæ non minus quàm medicamenta proficiunt. Adijcit remedijs medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſa peccandi. Hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo per ſe efficacia

ficacia præcepta non eſſe ad auertendam prauam animi perſuaſionem, ſed non ideo,
ne alijs quidẽ adiecta proficiũt. Primum memoriã renouant. Deinde quæ in uniuerſo
confuſius uidebantur, in partes diuiſa diligentius conſiderantur. Aut tu iſto modo li/
cet & conſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes. Atqui nõ ſunt ſuperuacuæ.
Ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tanquã
ſanus debeat, cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quod ha/
bent ægri ſaniq; quædam cõmunia, de quibus admonẽdi ſunt, tanq; ne auide cibos ap
petant, ut laſſitudinem uitent. Habent quædã præcepta cõmunia pauper & diues. Sa/
na, inquit, auariciam, & nihil habebis, quod admoneas, aut pauperem, aut diuitẽ, ſi cu/
piditas utriuſq; conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniã, aliud uti pe/
cunia ſcire? cuius auari modum ignorant, etiã nõ auari uſum. Tolle, inquit, errores, ſu
peruacua præcepta ſunt. Falſum eſt. Puta enim auariciam relaxatã, puta aſtrictam eſſe
luxuriã, temeritati frænos iniectos, ignauiæ ſubditum calcar, etiam remotis uitijs, quid
& quemadmodum debeamus facere diſcendum eſt. Nihil, inquit, efficiẽt monitiones
admotæ grauibus uitijs. Ne medicina quidem morbos inſanabiles uincit, tamen adhi/
betur alijs in remedium, alijs in leuamentũ. Ne ipſa quidem uniuerſę philoſophiæ uis,
licet tota in hoc uires ſuas aduocet, duram iam & ueterem animis extrahet peſtem:
ſed non ideo nihil ſanat, quia non omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? Plu/
rimum, Interdum enim ſcimus, nec attendimus. Nõ docet admonitio, ſed aduertit, ſed
excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraq; ante oculos poſita tranſi/
mus. Admonere genus adhortandi eſt. Sæpe animus etiam aperta diſſimulat. Ingeren
da eſt itaq; illi noticia rerum notiſſimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetẽda
ſententia eſt. Factum eſſe ambitum ſcitis, & hoc uos ſcire omnes ſciũt. Scis amicitias
ſancte colendas eſſe, ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab uxore pudicitiã exigit,
ipſe alienarum corruptor uxorũ. Scis ut illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere
cum pellice, & non facis. Itaq; ſubinde reducendus es ad memoriam. Non enim repo/
ſita illa eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcunq; ſalutaria ſunt, ſæpe agitari debent, ſæ/
pe uerſari, non ut tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adijce nunc quod aperta
quoq; apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, ꝓbationes adijcere de
bebis. Ergo illę, non præcepta proficient. Quid quod, etiã ſine probationibus, ipſa mo
nentis autoritas prodeſt? ſic quomodo iuriſconſultorum ualent reſponſa, etiam ſi ra/
tio nõ redditur. Præterea ipſa quæ præcipiuntur, per ſe multum habent põderis, utiq;
ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſa oratione in ſententiam coartata. Sicut illa Cato/
niana, Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt, Quod non opus eſt, aſſe charum *Quod non opus eſt, aſſe charum eſt*
eſt. Qualia ſunt illa, aut reddita oraculo, aut ſimilia. Tempori parce, Te noſce. Nunqd
rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit uerſus? Iniuriarum remediũ eſt obliuio.
Audentes fortuna iuuat. Piger ſibiipſe obſtat, Aduocatum iſta non quærunt, affectus
ipſos tangunt, & natura uim ſuam exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerum
ſemina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quàm ſcintilla flatu leui
adiuta, ignẽ ſuum explicat. Erigitur uirtus cum tacta eſt & impulſa. Præterea quædã
ſunt quidem in animo, ſed parum prompta, quæ incipiunt in expedito eſſe, cum dicta
ſunt. Quædam diuerſis locis iacent ſparſa, quæ contrahere inexercitata mens non po/
teſt. Itaq; in unum conferenda ſunt, & iungenda, ut plus ualeant, animum quoq; ma/
gis alleuent. Aut ſi præcepta nihil adiuuant, omnis inſtitutio tollenda eſt. Ipſa natura
contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non uident aliud ingenium eſſe hominis mo/
bilis & erecti, aliud tardi & hebetis. Vtiq; alius alio ingenioſior eſt. Ingenij uis præce
ptis alitur & creſcit, nouaſq; perſuaſiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. Si qs,
inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt uitijs obligatum?
Hoc ſcilicet, ut liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis eſt, ſed obſcurata
& oppreſſa. Sic quoq; tentat reſurgere, & cõtra praua nititur. Nacta uero præſidium,
& adiuta præceptis, conualeſcit, ſi tamen illam diutina peſtis, non infecit, nec enecuit.
Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiæ toto impetu ſuo cõnixa, reſtituet. Quid
enim intereſt inter decreta philoſophiæ & præcepta, niſi quod illa generalia præcepta

 ſunt,

ſunt,hæc ſpecialia? Vtraq; res præcipit,ſed altera in totũ,particulatim altera. Si quis, inquit,recta habet & honeſta decreta,hic ex ſuperuacuo monetur. Minime,Nam hic quoq; doctus quidem eſt facere,quæ debet,ſed ad hæc non ſatis proſpicit. Non enim tantum affectibus impedimur,quo minus probanda faciamus,ſed imperitia inueniendi, quid quæq; res exigat. Habemus interdum compoſitum animum, ſed reſidem & inexercitatum ad inueniendum officiorum uiam, quam admonitio demonſtrat. Expelle,inquit,falſas opiniones de bonis & malis, in locum autem earum ueras repone, & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur iſta ſine dubio ratione animus, ſed non iſta tantum. Nam quamuis argumentis collectum ſit, quæ bona, quæ mala ſint, nihilominus habent præcepta partes ſuas,& prudentia,& iuſtitia officijs conſtant,officia præceptis diſponuntur. Præterea ipſum de bonis malisq; iudicium confirmatur officiorum executione,ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter ſe conſentiunt,nec illa poſſunt præcedere, ut non hæc ſequantur, etſi hæc ordinem ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere.Infinita,inquit,præcepta ſunt. Falſum eſt. Nam de maximis ac neceſſarijs rebus non ſunt infinita. Tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora,loca,perſonæ. Sed his quoq; dant̃ præcepta generalia. Nemo, inquit,præceptis curat inſaniam,ergo nec maliciam quidem.Diſſimile eſt. Nam ſi inſaniam ſuſtuleris,ſanitas reddita eſt. Si falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequit̃ diſpectus rerum agendarum: ut ſequatur, tamen admonitio, corroborabit rectam de bonis malisq; ſententiã.Illud quoq; falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præcepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adiuuant, & denunciatio,& caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta.Leges,inquit,ut faciamus quod oportet,nõ efficiunt. Et quid aliud ſunt quàm minis mixta præcepta? Primum omnium ob hoc illæ non perſuadent,quia minantur. At hæc non cogunt,ſed exorant.Deinde leges à ſcelere deterrent, præcepta in officiũ adhortantur.His adijce,quod leges quoq; proficiunt ab bonos mores, utiq; ſi non tantum imperant,ſed docent. In hac re diſſentio à Poſidonio, pro eo quod Platonis legibus adiecta principia ſunt.Legem enim breuem eſſe oportet,quo facilius ab imperitis teneatur,uelut emiſſa diuinitus uox ſit.Iubeat,non diſputet. Nihil uidetur mihi frigidius,nihil ineptius,quàm lex cum prologo.Mone,dic quid me uelis feciſſe,Nõ diſco, ſed pareo.Proficiunt itaq;, malis moribus uti uidebis ciuitates uſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem,nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax eſt.Quid autem philoſophia niſi uitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges, non ideo ſequitur, ut ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & conſolationes nega proficere,diſſuaſionesq;,& adhortationes,obiurgationes, & laudationes.Omnia iſta monitionum genera ſunt,per iſta ad perfectum animi ſtatum perueniuntur.Nulla res magis animos honeſta induit,dubiosq; & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum uirorum conuerſatio. Paulatim enim deſcendit in pectora,& uim præceptorum obtinet,frequẽter audiri,aſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium iuuat,& eſt aliquid, quod ex magno uiro uel tacẽte proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proſit,ſicut illud intelligam,profuiſſe.Minuta quædam,ut ait Phœdon,animalia cum mordent non ſentiuntur,adeo tenuis illis & fallens in periculum uis eſt: tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullum uulnus apparet. Idem tibi in conuerſatione uirorum ſapientium eueniet, non deprehendes quemadmodum aut quando tibi proſit,profuiſſe deprehendes. Quorſum,inquit, hoc pertinet? Aeque præcepta bona, ſi ſæpe tecum ſint, profutura, quàm bona exempla. Pythagoras ait,alium animum fieri intrantibus templum, deorumq; ſimulacra ex uicino cernentibus, & alicuius oraculi operientibus uocem. Quis autem negauit feriri quibuſdam præceptis efficaciter,etiam imperitiſſimos, uelut his breuiſſimis uocibus, ſed multum habẽtibus ponderis? Nihil nimis, Auarus animus nullo ſatiatur lucro. Ab alio expectes,alteri quod feceris. Hæc cum ictu quodam audimus, nec ulli licet dubitare, aut interrogare,quare: adeo etiam ſine ratione ipſa ueritas ducit. Si reuerẽtia frenat animos,aut uitia compeſcit,cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorem

ut, p quãuis

caſtigatio,

caſtigatio,cur admonitio non faciat?etiam ſi nudis præceptis utimur?Illa uero effica/
cior eſt & altius penetrat,quæ adiuuat ratione,quę præcipit,quæ adijcit,quare quicq;
faciendum ſit, & quis facientem obediẽtemq; præceptis fructus expectet. Si imperio,
& admonitione proficit.Atqui proficitur imperio,ergo & admonitione. In duas par/
tes uirtus diuiditur,in contemplationem ueri, & actionem. Contemplationem inſtitu
tio tradit,actionem admonitio. Virtutem & exercet,& oſtẽdit recta actio. Acturo au/
tem ſi prodeſt qui ſuadet,& qui monet,proderit. Ergo ſi recta actio uirtuti neceſſaria
eſt,rectas autem actiones admonitio demonſtrat,& admonitio neceſſaria eſt.Duæ res
plurimum roboris animo dant,fides ueri,& fiducia. Vtraq; admonitio facit. Nam &
creditur illi,& cum creditum eſt,magnos animus ſpiritus concipit, ac fiducia implet.
Ergo admonitio non eſt ſuperuacua.Marcus Agrippa uir ingentis animi,qui ſolus ex
his quos ciuilia bella claros potentesq; fecerunt,felix in publicum fuit,dicere ſolebat,
multum ſe huic debere ſententiæ, Nam cõcordia paruæ res creſcunt,diſcordia maxi/
mæ dilabuntur.Hac ſe aiebat, & fratrem,& amicũ optimum factum.Si eiuſmodi ſen/
tentiæ familiariter in animum receptæ formant eum, cur non hæc pars philoſophiæ,
quæ talibus ſententijs conſtat,idem poſſit?Pars uirtutis diſciplina conſtat,pars exerci
tatione.Et diſcas oportet,& quod didiciſti,agendo confirmes.Quod ſi ita eſt,non tan
tum ſcita ſapientiæ proſunt,ſed etiam præcepta,quæ affectus noſtros uelut edicto co/
ercent & obligant.Philoſophia,inquit,diuiditur in hæc, ſcientiam & habitum animi.
Nã qui didicit, & facienda ac uitanda percipit,nondũ ſapiens eſt,niſi in ea quæ didicit
animus eius transfiguratus eſt.Tertia pars iſta præcipiẽdi ex utroq; eſt, & ex decretis
& ex habitu.Itaq; ſuperuacua eſt ad implendam uirtutem,cum duo iſta ſufficiant.Iſto
ergo modo & cõſolatio ſuperuacua eſt, nam hæc quoq; ex utroq; eſt, & exhortatio
& ſuaſio & ipſa argumentatio.Nã & hæc ab habitu animi cõpoſiti ualidiq; proficiſci/
tur.Sed quamuis iſta ex habitu animi ueniãt,optimus animi habitus & ex his eſt & ex
illis.Deinde iſtud quod dicis,iam perfecti uiri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis hu/
manæ.Ad hoc autẽ tarde peruenitur.Interim etiam imperfecto ſed proficiẽti,demon/
ſtranda eſt in rebus agendis uia.Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſa
piẽtia, quæ iam eò perduxit animum,ut moueri nequeat,niſi in rectũ,Imbecillioribus
quidem ingenijs neceſſariũ eſt aliquem præire:Hoc uitabis,hoc facies. Præterea ſi ex/
pectat tempus quo per ſe ſciat,quid optimum factu ſit,interim errabit,& errando im/
pedietur, quo minus ad illud perueniat,quo poſſit ſe eſſe contentus.Regi ergo debet,
dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad præſcriptum diſcunt,digiti illorum tenentur, &
aliena manu per literarum ſimulacra ducuntur.Deinde imitari iubentur propoſita, &
ad illa reformare chirographum.Sic animus noſter dum eruditur ad præſcriptum, iu/
uatur. Hæc ſunt per quæ probatur,hanc philoſophiæ partem ſuperuacuam non eſſe.
Quæritur deinde, an ad faciendum ſapientem ſola ſufficiat?Huic quæſtioni ſuum diẽ
dabimus.Interim omiſſis argumentis,nõne apparet nobis eſſe opus aliquo aduocato,
qui contra populi præcepta præcipiat?Nulla ad aures noſtras uox impune profertur.
Nocent qui optant, nocent qui execrantur. Nam & horum imprecatio falſos nobis
metus inſerit,& illorũ amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua
bona,& incerta & errantia,cum poſſimus felicitatem domo promere. Non licet inq;,
ire recta uia.Trahunt in prauum parentes,trahũt ſerui. Nemo errat uni, ſed dementiã
ſpargit in proximos,accipitq; inuicem. Et ideo in ſingulis uitia populorum ſunt,quia
illa populus dedit:dum facit quiſq; peiorem, factus eſt. Didicit deteriora, deinde do/
cuit,effectaq; eſt ingens illa nequitia, congeſto in unum,quod cuiq; peſſimum ſcitur.
Sit ergo aliquis cuſtos,& aures ſubinde peruellat,abigatq; rumores,& reclamet popu
lis laudantibus.Erras enim,ſi exiſtimas nobiſcum uitia naſci, ſuperuenerunt, ingeſta
ſunt.Itaq; monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumſonãt,cõpeſcamus, Nulli
nos uitio natura conciliat.Illa liberos ac integros genuit. Nihil quidem quod auaritiã
noſtram irritaret poſuit in aperto.Pedibus aurum & argentũ ſubiecit, calcandumq; ac
premendũ dedit,& quicquid eſt,propter quod calcamur ac premimur.Illa uultus no/
ſtros erexit in cœlum,& quicquid magnificũ mirumq; fecerat,uideri à ſuſpicientibus

uoluit: ortus occaſusq́;, & properantis mundi uolubilem curſum, interdiu terrena aperientem, noctu cœleſtia: tardos ſyderum inceſſus, ſi compares toti, citatiſſimos, ſi cogites, quanta ſpatia nunquã intermiſſa uelocitate circumeant: defectus ſolis & lunæ inuicem obſtantium. Alia deinceps digna miratu, ſiue per ordinem ſubeunt, ſiue ſubditis cauſis mota proſiliũt, ut nocturni ignium tractus, & ſine ullo ictu ſonituq́; fulgores cœli fathiſcẽtis, columnæq́; ac trabes, & uaria ſimulacra flammarũ. Hæc ſupra nos natura diſponit, Aurum quidem & argentum, & propter iſta nunquam pacẽ agẽs ferrũ, quaſi male nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem propter quæ pugnaremus extulimus. Nos & cauſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, diſiecto terrarum põdere eruimus. Nos fortunæ mala noſtra tradidimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarũ. Vis ſcire quàm falſus oculos tuos decipit fulgor? Nihil eſt iſtis quãdiu merſa & inuoluta cœno ſuo iacẽt, fœdius, nihil obſcurius: quid ni? quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil eſt illis dum fiunt, & à fece ſua ſeparantur, informius. Deniq; ipſos opifices intuere, per quorũ manus ſterile terræ genus, & informe perpurgatur, uidebis quanta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos quàm corpora, & in poſſeſſore eorum quàm in artifice plus eſt ſordiũ. Neceſſarium itaq; eſt admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, eq; tanto fremitu, tumultuq́; falſorum, unam deniq; audire uocem. Quę erit illa uox? Ea ſcilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exurdato, ſalubria inſuſurret uerba: quæ dicat, Nõ eſt quod inuideas iſtis, quos magnos felicesq́; populus uocat, Non eſt quod tibi compoſitæ mẽtis habitum & ſanitatẽ, plauſus excutiat. Nõ eſt quod tibi trãquillitatis tuæ faſtidiũ faciat ille, ſub illis faſcibus, purpura cultus. Nõ eſt quod feliciorem eum iudices, cui ſubmouetur, quàm quem lictor ſemita deijcit. Si uis exercere, tibi utile, nulli autem graue, imperiũ, ſubmoue uitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot ætates tuta proſternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante ſe agant agmina, & tergis hoſtium graues inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium ueniãt: ſed hi quoq; ut uincerent hoſtem, cupiditate uicti ſunt. Nemo illis uenientibus reſiſtit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatiq́; reſtiterant. Tunc cum agere uiſi ſunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexãdrum furor aliena deuaſtandi, & ad ignota mittebat. An tu putas ſanum, qui à Græciæ primum cladibus, in qua eruditus eſt, incepit, qui quod cuiq; optimũ eſt eripuit? Lacedæmoniam ſeruire iubet, Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum ſtrage, quas aut uicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proijcit, & toto orbe arma circumfert: nec ſubſiſtit unquam laſſa crudelitas immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames mordẽt. Iam in unum regnũ multa regna coniecit, Iam Græci Perſæq́; eundem timent, iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: idem tamen ultra Oceanum ſolemq́; indignatur ab Herculis Liberiq́; ueſtigijs uictoriam flectere. Ipſi naturæ uim parat. Non ille ire uult, ſed non poteſt ſtare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis eſt, iacuiſſe. Nec Cneo quidem Pompeio externa inire bella aut domeſtica, uirtus aut ratio ſuadebat: ſed inſanus amore magnitudinis falſæ, modo in Hiſpaniam & Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas ac maria pacanda uadebat. Hæ prætexebantur cauſæ, ad continuandam potentiã. Quid illum in Africam? quid in ſeptentrionem? quid in Mithridatem & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? Infinita ſcilicet cupido creſcendi, cum ſibi uni parum magnus uideretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata pariter ac publica immiſit? gloria & ambitio, & nullus ſupra cæteros eminendi modus. Vnum ante ſe ferre non potuit, cum R.P. ſupra ſe duos ferret. Quid tu C. Marium ſemel conſulem (unum enim conſulatũ accepit, cæteros rapuit) cum Theutonicos Cimbroſq́; cõcideret, cum Iugurtham per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe, uirtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cum omnia cõcuterent, concutiebantur turbinũ more, qui rapta conuoluunt, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui

al. regimen †regnum eſt. Ideoq́; cum multis fuerunt mali, peſtiferam illam uim, qua plæriſque nocuerunt,

cuerunt, ipſi quoq; ſentiunt. Non eſt quod credas quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla quæ oculis atq; auribus noſtris ingeruntur, retexēda ſunt, & plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducēda eſt in occupatum locū uirtus, quæ mendacia contra uerum placentia extirpet, quæ nos à populo cui nimis credimus ſeparet, ac ſynceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eò reſtitui unde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu inuicem noxia procul abegiſſe. Hoc ut eſſe uerum ſcias, aſpice, quanto aliter unuſquiſq; populo uiuat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: ſed ubi teſtis ac ſpectator abſceſſit, uitia ſubſidunt, quorum monſtrari & conſpici, fructus eſt. Quis eam quam nulli oſtenderet, induit purpuram? Quis poſuit ſecretam in auro dapem? Quis ſub alicuius umbra ruſticæ arboris poſitus, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, nec paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum uitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis expandit. Itaque iritamentum eſt omnium in quæ inſanimus, admirator & conſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ut non oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia ſcenam deſiderant. Sanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio urbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & uſu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, ocium ipſe ſuſpiciat traditū literis, & animum ab externis ad ſua reuerſum. Oſtendat ex conſtitutione uulgi beatos, in iſto inuidioſo faſtigio ſuo trementes & attonitos, longeq; aliam de ſe opinionem habentes, quàm ab alijs habetur. Nam quæ alijs uidentur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimantur, & trepidāt, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim uarios caſus, & in ſublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, & quæ illos graues alijs reddit, grauior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant ocium lene & ſui iuris, odio eſt fulgor, & fuga iam à rebus adhuc ſtantibus, quæritur: tunc demum uideas philoſophantis metus, & ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint, bona fortuna, & mens bona, ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt. Vale.

IN LIBRVM XIIII.
EPIST. XC.

Arma agetis introrſus. Sic habebat prior æditio, conſentientibus pleriſq; exemplaribus. Vnus 1
codex manu deſcriptus habebat, marinam, unde cōijcio legendum, maria introrſus agetis, ut conueniat cum illo Maronis, Iulia qua ponto longe ſonat unda refuſo. Item cum illo Flacci, Mariſq; Baijs obſtrepētis urges Summouere littora, Parū locuples cōtinēte ripa. Alioqui legi poterat, arua Sic enim ædificabant in littore, ut aruorum ſpatium redderent anguſtius amplitudine ædificiorum. Nam mox ſequitur apud Horatium,
Quid quod uſq; proximos Reuellis agri terminos? &c. Lib. 2. Odæ. 18.

Artaui & Alluci leges, choronidæq;. Mire uariabāt in his nominibus exemplaria, pro artauus 2
quidam habebant, octauum, ut referas ad ſeptem Græciæ ſapiētes: Alius acceſſiſſet octauus, pro accenſuiſſet. Nec dubitandum quin pro Alluci legendum ſit Zalcuci: nam hunc coniungit cum Charonda Valerius Maximus lib. 6. cap. 5.

Illa, inquit ſparſos e caſis, aut aliqua rupe &c. Ita prior æditio. In alijs pro caſis erat, caucaſis, in 3
quodam cauſalis: Conijcio fuiſſe ſcriptum caſulis, & tectos pro lectos. Illa, inquit, ſparſos, & caſulis tectos, aut aliqua rupe &c, Hoc tantiſper tibicinis uice ſuppoſitū eſto, donec germana lectio cō(periatur.

Quid in ſecundā nominū formā animæ perpetuæ. Sic magno cōſenſu habebant 4
exemplaria. Si pro nominum legamus hominum, tolerabilior fuerit lectio, ut intelligas animas perpetuas in ſecundam hominum formam, Perit enim forma corporis, ſed manet ea quæ potior eſt, aut alia datur priore melior. Sed uero propius eſt, fuiſſe ſcriptum, numinum formam: Numinum enim eſt immortalitas, animæ ſecundam habent formam, quod eſſe quidem cœperunt, ſed non deſinunt eſſe. Mollior erit ſermo, ſi ſublata præpoſitione legas, ſecundam numinum formam perpetuæ, id eſt, more numinum.

EPIST. XCIII.

Quam doſinam uocāt Græci. Ex ueſtigijs nihil certi potuit deprehendi, niſi quod σχολὴν, aut 5
πανσολὴν ſcriptum arbitror.

Magno uitam facit. Videtur deeſſe uerbum, magno puſillum. Vitam, &c. Tamen erit lectio to- 6
lerabilis, ſi magno recipias pro ſapiente, & addas interrogationis notulam.

7 Quia animũ habet mobilem,at praua illa agit arens malicia,& ea agitata abeſt. De bono &c. Sic habebat prior æditio. Quidam codices pro at,habebãt ad,& pro agitata cogitata.Ex diuinatione repoſuimus,huic,maliciæ uis quædam ineſt, quia,ſiue,qua, animũ habet mobilem ad praua,Illa agit carens malicia,& ea agitatio abeſt a bono.Non eſt adhuc &c.

EPISTOLA XCIIII.

8 Tamuſij. Quidam habebant Tamaſij. Catullus iocatur in quendam Voluſium,Annales Voluſi cacata charta.hinc illud,& qui uocentur. Quam nõ decori ſint,& qui uocentur. Quidã codex ſic habebat,Annales Tamuſij ſcis ꝙ non deſidero ,etſi ſint qui uocentur. Tolerabilis erat lectio,ſi pro uocentur legas iocentur; ut accipiamus aliquos iocos ſparſiſſe, quod his Seneca delectaretur.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. DECIMVSQVINTVS.

EPIST. XCVI. Non eſſe petendum quod impetrare nolueris. De differentia inter decreta & præcepta. Et quod ad conſumandam ſapientiam neutra ualent ſine altero, & ſecundum Poſidonium alia quædam addit neceſſaria, & aliqua contra medicos.

PEtis à me, ut id quod in diem ſuum dixerã debere differri, repræſentem & ſcribam tibi,an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν uocant,nos præceptiuam dicimus,ſatis ſit ad conſumandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, ſi negauero,Eo magis promitto, & uerbum publicum perire nõ patior. Poſtea noli rogare,quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixe petimus,id quod recuſaremus,ſiquis offerret.Hæc ſiue leuitas eſt,ſiue uernilitas,puniẽda eſt promittendi facilitate. Multa uideri uolumus uelle,ſed nolumus.Recitator hiſtoriam ingentẽ attulit, minutiſſime ſcriptam,arctiſſime plicatã,& magna parte perlecta:deſinam,inquit,ſi uultis. Acclamat, recita,recita,ab his qui illũ obmuteſcere ilico cupiunt.Sæpe aliud uolumus, aliud optamus,& uerum ne dijs quidem dicimus,ſed dij,aut nõ exaudiunt,aut miſerẽtur. Ego me omiſſa miſericordia, uindicabo,& tibi ingentẽ epiſtolam impingã,quam tu ſi inuitus leges,dicito,Ego mihi hoc cõtraxi. Teꝗ; inter illos numera,quos uxor magno ducta ambitu torquet,inter illos quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem,male habent,inter illos quos honores,nulla nõ arte atꝗ; opera petiti diſcruciãt,& cæteros malorum ſuorũ cõpotes. Sed ut omiſſo principio,rem ipſam aggrediar,Beata,inquiunt, uita conſtat ex actionibus rectis, ad actiones rectas præcepta perducunt,Ergo ad beatam uitam præcepta ſufficiunt,Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt,ſed cum obſequens ingenium eſt. Aliquando fruſtra admouentur,ſi animũ opiniones obſident prauæ. Deinde etiã ſi recte faciunt, neſciunt facere ſe recte. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus,& tota ratione compoſitus, omnes exequi numeros,utſciat quando oporteat,& inquantũ,& cum quo,& quemadmodũ. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter, ſed reſpiciet,ſed hæſitabit. Si honeſta,inquit, actio ex præceptis uenit,ad beatã uitam præcepta abunde ſunt. Atꝗ; illud ergo hic his reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri,,nõ tantũ præceptis. Si aliæ,inquit,artes cõtentæ ſunt præceptis,cõtẽta erit & ſapientia. Nam & hæc ars uitæ eſt, Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit,ſic moue gubernaculũ,ſic uela ſubmitte,ſic ſecundo uento utere,ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium cõmunemꝗ; tibi uendica. Alios quoꝗ; artifices præcepta confirmant,Ergo ne hoc idẽ poterũt artifices uiuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta uitæ occupatæ ſunt, nõ circa totam uitam. Itaꝗ; multa illas inhibent extrinſecus, & impediũt, ſpes,cupiditas, timor. At hęc quæ artẽ uitæ profeſſa eſt,nulla re, quo minus ſe exerceat,uetari poteſt. Diſcutit em̃ impedimẽta, & tractat obſtantia. Vis ſcire ꝙ diſſimilis ſit aliarum artium conditio,& huius? In illis excuſatius eſt uoluntate peccare,quàm caſu,in hac maxime culpa eſt ſponte delinquere. Quod dico tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſmum

ciſmum ſi ſciens facit,erubeſcit ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat,quàm ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte uiuendi,turpior uolentium culpa eſt. Adijce nunc quod artes quoq; pleræq;, imò ex omnibus liberaliſſimæ habent decreta ſua,nõ tantum præcepta,ſicut medicina. Itaq; alia eſt Hippocratis ſecta,alia Aſclepiadis,alia Themiſonis. Præterea nulla ars contemplatiua ſine decretis ſuis eſt,quæ Græci uocant δόγματα,nobis uel decreta licet appellare, uel ſcita,uel placita,quæ in geometria & in aſtronomia inuenies,Philoſophia autẽ & contemplatiua eſt & actiua. Spectat,ſimulq; agit. Erras enim ſi illam putas tantum terreſtres operas promittere,altius ſpirat. Totum,inquit,mundum ſcrutor,nec me intra cõtubernium mortale contineo,ſuadere uobis,ac diſſuadere cõtenta. Magna me uocãt, ſupraq; uos poſita. Nã tibi de ſumma cœli ratione deûmq; Diſſerere incipiam, & rerũ primordia pandã. Vnde om̃is natura creat res,haurit,alitq;. Quæq; eadẽ rurſus natura perempta reſoluat, ut ait Lucretius. Sequitur ergo, ut cum cõtemplatiua ſit, habeat decreta ſua. Quid quod faciẽda quoq; nemo rite obibit,niſi is,cui ratio erit tradita, quæ in quaq; re omnes officiorum numeros exequi poſſit? Quos non ſeruabit, qui in re præcepta acceperit,non †in nomine. *al. in omnem uitam* Imbecilla ſunt per ſe,ut ita dicam,ſine radice,quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant,quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemq; tueantur, quæ totam uitam, totamq; rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ & præcepta, quod inter elementa & membra. Hæc ex illis dependent,illa & horum cauſæ ſunt & †omnium. *al. rationum* Antiqua,inquit, ſapientia nihil aliud quàm facienda & uitanda præcepit. Et tunc longe meliores erant uiri. Poſtquam docti prodierunt,boni deſunt. Simplex enim illa & aperta uirtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam uerſa eſt,docemurq; diſputare,non uiuere. Fuit ſine dubio, ut dicitis,uetus illa ſapientia,cum maxime naſcens rudis,non minus quàm cæteræ artes,quarum in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum intantum nequitia ſurrexerat,nec tam late ſe ſparſerat. Poterãt uitijs ſimplicibus,obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta,quanto ualentiora ſunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum,quibus ſiſteretur fluens ſanguis,uulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem uarietatem. Nec eſt mirum,tunc illam minus negocij habuiſſe,firmis adhuc,ſolidiſq; corporibus,& facili cibo,nec per artẽ, uoluptatẽq; corrupto. Qui poſtquam cœpit,nõ ad tollẽdam,ſed ad irritandam famem quæri,& inuentæ ſunt mille conditur æ,quibus auiditas excitaretur,quæ deſiderantibus alimenta erant,onera ſunt plenis. Inde pallor,& neruorum uino madentium tremor,& miſerabilior ex cruditatibus quàm ex fama macies. Inde incerti labentium pedes, & ſemper qualis in ipſa ebrietate titubatio. Inde in totam cutẽ humor admiſſus,diſtentuſq; uenter,dum male aſſueſcit plus capere,quàm poterat. Inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor uultus,tabeſq; in ſe putreſcentium,& retorti digiti articulis obrigeſcentibus, neruorum ſine ſenſu iacentiũ torpor,aut palpitatio corporũ ſine intermiſſione uibrantiũ. Quid capitis uertigines dicã? Quid oculorũ auriumq; tormenta, & cerebri æſtuantis uerminationes,& omnia per quæ exoneramur,internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febriũ genera,aliarũ impetu ſubeuntiũ, aliarũ tenui peſte repentiũ, aliarũ cum horrore & multa membrorũ quaſſatione uenientiũ? Quid alios referã innumerabiles morbos,ſupplicia luxuriæ? Immunes erãt ab iſtis malis, qui nondũ ſe delitijs ſoluerant,qui ſibi imperabãt,ſibi miniſtrabãt. Corpora opere ac uero labore durabãt,aut curſu defatigati,aut uenatu,aut tellure uerſata: excipiebat illos cibos, qui niſi eſuriẽtibus placere nõ poterat. Itaq; nihil opus erat, tã magna medicorũ ſuppellectile, nec tot ferramentis atq; pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſa ualetudo, multos morbos, multa fercula fecerunt. Vide quantũ rerum per unã gulam tranſiturarũ permiſceat luxuria,terrarũ mariſq; uaſtatrix. Neceſſe eſt itaq; inter ſe tam diuerſa diſſideant,& hauſta male digerãtur, alijs aliò nitentibus. Nec mirũ,quod inconſtãs uariuſq; ex diſcordi cibo morbus eſt, & illa ex contrarijs naturæ partibus in eundẽ cõpulſa redundant. Inde tam nullo ægrotamus genere,q̃ uiuimus. Maximus ille medicorũ & huiuſmodi ſcientiæ

ſcientiæ cõditor,fœminis nec capillos defluere dixit,nec pedes laborare.Atqui iam &
capillis deſtituuntur,& pedibus ægræ ſunt.Non mutata fœminarum natura , ſed uita
eſt.Nam cum uirorum licentiã æquauerint , corporum quoq; uirilium uitia æquaue-
runt.Nõ minus peruigilant,nõ minus potant,& oleo & mero uiros prouocant. Aeq;
inuitis ingeſta uiſceribus per os reddunt,& uinum omne uomitu remittunt: æque ni-
uem rodunt,ſolatium ſtomachi æſtuantis.Libidine uero, nec maribus quidem cedũt,
pati natæ.Dij illas deæq; male perdant, adeo peruerſum commentæ genus impudici-
tiæ uiros ineunt. Quid ergo mirandum eſt , maximum medicorum ac naturæ peritiſ-
ſimum,in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ caluæq; ſint?Beneficium
ſexus ſui uitijs perdiderunt , & quia fœminam exuerunt,damnatæ ſunt morbis uirili-
bus.Et antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius , & uino fulcire uenas cadentes,
neſciebant ſanguinem emittere , & diutinam ægrotationẽ balneo ſudoribusq; laxare,
neſciebant crurum uincula,brachiorumq; latentem uim,& in medio ſedentem,ad ex-
trema reuocare,Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera,cum eſſent
periculorum pauciſſima.Nunc uero quàm longe proceſſerunt mala ualetudinis?Has
uſuras uoluptatum pendimus,ultra modum fasq; concupitarum . Innumerabiles eſſe
morbos non miraberis,coquos numera . Ceſſat omne ſtudiũ,& liberalia profeſſi, ſine
ulla frequentia,deſertis angulis præſident . In rhetorum ac philoſophorum ſcholis ſo-
litudo eſt, At quàm celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotũ focos iuuentus premit.
Tranſeo puerorum infelicium greges,quos poſt tranſacta conuiuia,aliæ cubiculi con
tumeliæ expectant.Tranſeo agmina exoletorum,per nationes coloresq; deſcripta , ut
eadem omnibus leuitas ſit,eadem prima menſura lanuginis , eadem ſpecies capillorũ,
ne quis cui rectior eſt coma,criſpulis miſceatur.Tranſeo piſtorum turbam,tranſeo mi
niſtratorũ,per quos ſigno dato ad inferendam cœnam diſcurritur . Dij boni quantum
hominum unus uenter exercet.Quid tu illos boletos,uoluptarium uenenum, nihil oc
culti operis iudicas facere,etiam ſi præſentanei nõ fuerant?Quid tu illã æſtiuam niuẽ,
non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa oſtrea inertiſſimã carnem,cœno ſa
ginatã,nihil exiſtimas limoſæ grauitatis inferre ? Quid illud Soſiorũ garũ , precioſam
malorum piſcium ſaniem,non credis urere ſalſa tabe præcordia? Quid illa purulenta,
& quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur,iudicas ſine noxa,in ipſis uiſceri-
bus extingui? Quàm fœdi atq; peſtilentes ructus ſunt , quantũ faſtidium ſui exalanti-
bus crapula uentrem.Scias putreſcere ſumpta,non coqui.Memini fuiſſe quondam in
ſermone nobilẽ patinam,in quam quicquid apud lautos ſolet diem ducere, properans
1 in damnum ſuum,popina congeſſerat: ueneriæ ſpondyliq;, & oſtrea eatenus circum-
2 ciſa,qua eduntur,interuenientibus diſtinguebãtur echinis,torti diſtracti ſine ullis oſſi-
bus mulli conſtrauerunt . Piget eſſe ſingula , coguntur in unum ſapores . In cœna fit,
quod fieri debet ſaturo in uentre.Expecto iam ut manducata ponantur.Quantulo aũt
hoc minus eſt, teſtas excerpere atq; oſſa, & dentiũ opera coquũ fungi.Graue eſt luxu
riari per ſingula,omnia ſemel & in eundẽ ſaporẽ uerſa ponantur.Quare ego ad unam
rem manum porrigã?Plura ueniunt ſimul.Multorũ ferculorum ornamenta coëant &
cohæreant.Sciant protinus hi qui iactationẽ ex iſtis peti & gloriã aiebant,non oſtendi
iſta,ſed cõſcientiæ dari.Pariter ſint quæ diſponi ſolẽt, iure uno perfuſa. Nihil interſit,
Oſtrea echinis,ſpondyli perturbati mullis cõcoctiq; ponant̃.Nõ eſſet cõfuſior uomen
tiũ cibus.Quomodo iſta perplexa ſunt,ſic ex iſtis nõ ſingulares morbi naſcunt̃,ſed in-
explicabiles,diuerſi,multiformes,aduerſus quos & medicina armare ſe cœpit , multis
generibus,multis obſeruationibus.Idẽ de philoſophia dico , Fuit aliquãdo ſimplicior,
inter minora peccantes , & leui quoq; cura medicabiles. Aduerſus tantam morũ euer
ſionẽ,omnia conanda.Et utinam ſic deniq; lues iſta uinceret̃.Non priuatim ſolum,ſed
publice furimus.Homicidia compeſcimus,& ſingulas cædes . Quid bella,& occiſarũ
gentium glorioſum ſcelus?Non auaricia,non crudelitas modum nouit,& iſta quãdiu
furtim & à ſingulis fiunt,minus noxia,minusq; monſtruoſa ſunt. Ex ſenatuſconſultis
plebiſq; ſcitis ſęua exercẽt,& publice iubẽtur uetita.Priuatim quæ cõmiſſa capite lue
al.palàm rent,tamen quia †paludati fecere,laudamus. Nõ pudet hominis mitiſſimũ genus gau-
dere

dere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaq́; liberis tradere, cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit. Aduerſus tam potentẽ explicitumq́; late furorem, operoſior philoſophia facta eſt, & tãtum ſibi uirium ſumpſit, quantum his, aduerſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum: non erat animus ad frugalitatem magna ui reducendus, à quo paululum diſceſſerat, Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra Voluptas ex omni quæritur. Nullum intra ſe manet uitium. In auaritiam præceps luxuria eſt, honeſtatis obliuio inuaſit. Nihil turpe eſt, cuius placet precium. Homo, ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiẽdaq́; uulnera nefas erat, is iam nudus inermiſq́; producitur, ſatiſq́; ſpectaculi in homine mors eſt. In hac ergo morum peruerſitate, deſideratur ſolito uehementius aliquid, quod mala inueterata diſcutiat: decretis agendum eſt, ut reuellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adiunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt ualere, per ſe inefficaces ſunt. Si uolumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur auellere, diſcant quid malum, quid bonum ſit. Sciant omnia præter uirtutẽ mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiæ uinculum eſt religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas: tunc deinde facile cætera exiguntur mandãturq́; ad iuſiurandum adactis: ita in his quos uelis ad beatam uitam perducere, prima fundamẽta iacienda ſunt, & inſinuanda uirtus. Huius quadã ſuperſtitione teneantur, hanc amẽt, cum hac uiuere uelint, ſine hac nolint. Quid ergo? Non quidam ſine inſtructione ſubtili euaſerunt probi, magnoſq́; profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantũ præceptis obſequuntur? Fateor, ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam ut dij immortales nullam didicere uirtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum eſt eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent perueniunt ſine longo magiſterio, & honeſta complexi ſunt cum primum audierunt. Vnde iſta tam rapacia uirtutis ingenia, uel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis diu, rubigo animorũ effricanda eſt. Cæterũ ut illos in bonum pronos, citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adiuuabit, maliſq́; opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ placita tradiderit, quæ q̃ ſit neceſſaria ſcilicet uideas. Quædã inſident nobis, quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſæ eorum eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Hæc nos quamdiu poſſident, dicas licet, hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus, tentantem auaricia retinebit. Sciet pro patria pugnandũ eſſe, diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandũ eſſe ad extremum uſq́; ſudorẽ, ſed delitiæ uetabũt. Sciet in uxorem grauiſſimũ eſſe genus iniuriæ, habere pellicem, ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi prius amoueris obſtantia præceptis: non magis, q̃ proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſq́; admouiſſe, niſi uſuræ manus expediuntur: ut ad præcepta quæ damus, poſſit animus ſoluendus ire. Putemus aliquem facere quod oportet, nõ faciet aſſidue, nõ faciet æqualiter, neſcit enim quare faciat. Aliqua uel caſu uel exercitatione exhibebit recta: ſed non erit in manu regula, ad quã exigant, cui credat recta eſſe quæ fecit. Nõ promittet ſe talẽ in perpetuũ, qui caſu bonus eſt. Deinde præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, ut quod oportet facias, nõ præſtabũt, quemadmodũ oportet, & ſi hoc nõ præſtant, ad uirtutẽ nõ perducũt. Faciet ergo quod oportet monitus, Cõcedo, Sed id parũ eſt, quoniam quidẽ nõ in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat, Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrem cenſum cõſumente? Quid tam dignũ cenſoria nota, ſi quis (ut iſti ganeones loquũtur) ſibi hæc & genio ſuo præſtet? & toties tamen ſeſtertio adijciales cœnæ frugaliſſimis uiris conſtiterunt. Eadẽ res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionẽ effugit. Non enim luxuria, ſed impẽſa ſolennis eſt. Mullum ingentis formæ (quare aũt nõ pondus adijcio & aliorũ gulam irito? quatuor pondo & ad ſelibrã fuiſſe aiebant) Tyberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellũ deferri & uenire iuſſiſſet: Amici, inquit, omnia me fallunt, niſi iſtum mullum, aut Apitius emerit, aut Publius Octauius. Vltra ſpem illi coniectura proceſſit. Licitati ſunt. Vicit

Octauius,

Octauius,& ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam,cum quinq; ſeſtertijs emiſſet piſcem quem Cæſar uendiderat, ne Apitius quidẽ emerat. Numerare tantũ Octauio fuit turpe.Nam ille qui emerat,ut Tyberio mitteret (quanquã illum quoq; reprehenderim)admiratus eſt rem,qua putauit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis aſſidet, probamus. At hoc ſi hæreditatis cauſa facit, Vultur eſt, cadauer expectat. Eadem aut turpia ſunt,aut honeſta.Refert quare,aut quemadmodũ fiant. Omnia autem honeſte fient,ſi honeſto nos addixerimus, idq; unum in rebus humanis bonũ iudicauerimus, quæq; ex eo ſunt, ſemper bona ſunt, cætera in diem bona ſunt. Ergo infigi debet perſuaſio ad totam pertinens uitam.Hoc eſt quod decretum uoco. Qualis hæc perſuaſio fuerit,talia erunt quæ agentur,quæ cogitabuntur.Qualia autem hæc fuerint, talis uita erit.In particulas ſuaſiſſe,totum ordinanti parũ eſt. Marcus Brutus in eo libro,quẽ περὶ καθήκοντος inſcripſit,dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus, hæc nemo faciet quemadmodum debet niſi habuerit, quo perferat. Proponamus oportet finem ſummi boni,ad quem nitamur,ad quem omne factum noſtrum dictumq; reſpiciat,ueluti nauigantibus ad aliquod ſydus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito uaga eſt. Quod ſi utiq; proponendum eſt,incipiũt neceſſaria eſſe decreta.Illud puto concedes,nihil eſſe turpius dubio,& incerto ac timido,pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis, niſi eximantur quæ reprẽdunt animos ac detinent,&†præconari totos uetant. Quomodo ſint dij colendi,ſolet præcipi. Accendere aliquẽ lucernas ſabbatis prohibeamus, quoniam nec lumine dij egẽt, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ſalutationibus matutinis fungi, & foribus aſſidere templorũ:humana ambitio,iſtis officijs capitur,deum colit,qui nouit. Vetemus lintea & ſtrigiles Ioui ferri,& ſpeculum tenere Iunoni. Non quærit miniſtros deus.Quid ni?ipſe humano generi miniſtrat. Vbiq; & omibus præſto eſt. Audiat licet,quemadmodũ ſeruire in ſacrificijs debeat,q̃procul reſilire à moleſtis ſuperſtitionibus,nunq̃ ſatis perfectum erit, niſi qualem debet deum mente conceperit,omnia habentẽ, omnia tribuentẽ,beneficia gratis dantem. Quæ cauſa eſt dijs benefaciendi? natura. Errat, ſiquis putat illos nocere uelle uel poſſe: nec accipere iniuriam queunt, nec facere.Lædere etenim lædiq; coniunctum eſt, Summa illa ac pulcherrima omniũ natura,quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt deorũ cultus, deos credere,Deinde reddere illis maieſtatem ſuam,reddere bonitatem,ſine qua nulla maieſtas eſt.Scire illos eſſe qui præſident mundo,qui uniuerſa ut ſua temperãt,qui humani generis tutelam gerũt,interdum curioſi ſingulorum.Hi nec dant malum, nec habent.Cæterum caſtigant quoſdam & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquando ſpe boni puniunt. Vis deos propitiare?Bonus eſto.Satis illos coluit,quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæſtio,quomodo hominibus ſit utendũ.Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur ſanguini humano?Quantulum eſt ei non nocere, cui debeas prodeſſe?Magna ſcilicet laus eſt,ſi homo manſuetus homini eſt. Præcipiemus ut naufrago manum porrigat, erranti ut uiam monſtret, cum eſuriente panem ſuum diuidat? Quando omnia quæ præſtanda ſunt ac uitanda,dicam,cum poſſim breuiter, hanc illi formulam humani officij tradere? Omne hoc quod uides, quo diuina atque humana cõcluſa ſunt,unum eſt,membra ſumus corporis magni.Natura nos cognatos ædidit, cum ex iiſdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & ſociabiles fecit.Illa æquum iuſtumq; compoſuit.Ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere q̃ lædi.Ex illius imperio paratæ ſunt iuuantis manus.Iſti uerſus & in pectore & ore ſint, Homo ſum,humani nihil à me alienũ puto. Habeamus in cõmune, quod nati ſumus. Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt,quæ caſura, niſi inuicem obſtaret, hoc ipſo ſuſtinetur.Poſt deos homineſq;, diſpiciamus quomodo rebus ſit utẽdum.In ſuperuacuum præcepta iactauimus,niſi illud præceſſerit, qualẽ de quaq; re habere debeamus opinionẽ,de paupertate,de diuitijs,de gloria,de ignominia,de patria,de exilio. Aeſtimemus ſingula,fama remota,& quæramus quid ſint,nõ quid uocentur. Ad uirtutes tranſeamus: præcipiet aliquis,ut prudentiam magni æſtimemus, ut fortitudinem complectamur,temperantiam amemus, iuſtitiam, ſi fieri poteſt, propius etiam,

quàm

Vultur eſt,cadauer expectat

Ideſt, de officio

5 4 *al. perconari*

quàm cæteras nobis applicemus, Sed nihil agetur, ſi ignoramus,quid ſit uirtus, Vna
ſit,an plures, ſeparatæ,an annexę, An q unã habet,& cæteras habeat, quomodo inter
ſe differant.Non eſt neceſſe fabro de fabrica quærere,quod eius initium,quis uſus ſit,
non magis quàm pantomimo de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt,nihil deeſt.
Non enim ad totam pertinent uitam. Virtus & aliorum ſcientia eſt,& ſui, diſcendum
de ipſa eſt,ut in ipſa uoluntas diſcatur. Actio recta non erit, niſi recta fuerit uoluntas.
Ab hac enim eſt actio.Rurſus uoluntas non erit recta,niſi habitus animi rectus fuerit.
Ab hoc enim eſt uoluntas.Habitus porrò animi non erit in optimo,niſi totius uitæ le-
ges perceperit,& quid de quoq; iudicandum ſit, exegerit,niſi res ad uerum redegerit.
Non contingit tranquillitas,niſi immutabile certumq; iudiciũ adeptis.Cæteri decidũt
ſubinde,& reponuntur,& inter omiſſa appetitaq; alternis fluctuantur.Cauſa iuſq; ia-
ctationis eſt,quod nihil liquet,incertiſſimo regimine utentibus,fama.Si uis eadẽ ſem-
per uelle,uera oportet uelis.Ad uerum ſine decretis non peruenitur,continent uitam,
& bonam & malam, honeſta & turpia,iuſta & iniuſta, pia & impia. Virtutes uſuſq;
uirtutum,rerum commodarum poſſeſſio,exiſtimatio ac dignitas,ualetudo,uires, for-
ma,ſagacitas ſenſuum,hæc omnia æſtimatorem deſiderãt,Scire licet † quantum cuiq; *al. quanti quicq;*
in cenſum deferendum ſit.Falleris enim,& pluris quædam quàm ſunt,putas, Adeoq;
falleris,ut quæ maxima inter nos habentur, diuitiæ,gratia,potentia, ſeſtertio nummo
æſtimanda ſint.Hoc neſcis,niſi conſtitutionem ipſam,qua iſta inter ſe æſtimantur, in-
ſpexeris.Quemadmodum folia uirere per ſe non poſſunt,ramum deſiderant,cui inhæ
reant,ex quo trahant ſuccum:ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt,marcent, infigi uolũt ſectæ.
Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa quo tolluntur.
Quid enim dicnut,præceptis ſatis uitã explicari,ſuperflua eſſe decreta ſapiẽtiæ,id eſt,
dogmata? Atqui hoc ipſum quod dicunt decretum eſt,tam hercule,quàm ſi nunc ego
dicerem recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis & decretis, in hæc ſola ſtudiũ con-
ferendum,hoc ipſo quo negarem curãda eſſe præcepta,præciperem. Quædam admo
nitionem philoſophiæ deſiderant, quædam probationẽ. Et quidem multa,quia inuo-
luta ſunt,uix ſumma diligentia ac ſumma ſubtilitate aperiuntur. Si probationes neceſſa-
riæ ſunt,& decreta,quæ ueritatem argumentis colligunt. Quædam aperta ſunt,quæ-
dam obſcura.Aperta,quæ ſenſu cõprehenduntur,quæ memoria. Obſcura,quæ extra
hæc ſunt.Ratio autem non impletur manifeſtis.Maior eius pars pulchriorq; in occul-
tis eſt.Occulta probationem exigunt,probatio nõ ſine decretis eſt,neceſſaria ergo de-
creta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit,eadem perfectum,certarum rerum per-
ſuaſio,ſine qua omnia in animo natant.Neceſſaria ergo ſunt decreta,quæ dant animis
inflexibile iudicium. Deniq; cum monemus aliquem, ut amicum eodem habeat loco
quo ſe,ut ex inimico cogitet poſſe fieri amicum,in illo amorem incitet, in hoc modere
tur odium,adijcimus iuſtum & honeſtum. Iuſtum autem honeſtumq; decretorum no
ſtrorum cõtinet ratio.Ergo hæc neceſſaria eſt,ſine qua nec illa ſunt. Sed utraq; iunga-
mus.Namq; & ſine radice inutiles rami ſunt,& ipſæ radices his quæ genuere adiuuan
tur.Quantum utilitatis manus habeat,neſcire nulli licet.Aperte iuuant,cor, illud quo
manus iuuant,ex quo impetum ſumunt,quo mouentur,latet. Idẽ dicere de præceptis
poſſum,aperta ſunt, decreta uero ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum tantũ
initiati ſciunt, ita in philoſophia, arcana illa admiſſis receptiſq; oſtenduntur in ſacro.
At præcepta & alia huiuſmodi,prophanis quoq; nota ſunt.Poſidonius non tantũ præ
ceptionem (nihil enim nos hoc uerbo uti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, & conſola-
tionem,& exhortationem neceſſariam iudicat. His adijcit cauſarum inquiſitionem &
etymologiam,quam cur ita dicere nõ audeamus, cum Grammatici cuſtodes latini ſer
monis ſuo iure ita appellent, nõ uideo. Ait utilem futuram eſſe deſcriptionem cuiuſq;
uirtutis.Hanc Poſidonius etymologiam uocat.Quidam χαρακτηρισμὸν appellãt, ſigna
cuiuſq; uirtutis & uitij ac notas reddentem,quibus inter ſe ſimilia diſcriminẽtur. Hæc
res eadẽ uim habet quam præcipere.Nam qui præcipit,dicit.Illa facies,ſi uoles tem-
perans eſſe. Qui deſcribit,ait, temperãs eſt,qui facit illa,qui illis abſtinet. Quæris quid
interſit? Alter præcepta uirtutis dat,alter exemplar.Deſcriptiones has,& (ut publica-

norum utar uerbo) εἰκονισμοὺς, ex uſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda, inueniet imitator. Putas utile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne falla- ris empturus, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc utilius eſt, excellentis animi notas noſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur? Cōtinuo pecoris generoſi pullus in aruis Altius ingreditur, & mollia crura reponit. Primus inire uiam, & fluuios ten- tare minaces Audet, & ignoto ſeſe committere ponto. Nec uanos horret ſtrepitus, illi ardua ceruix, Argutumq; caput, breuis aluus, obeſaq; terga. Luxuriatq; toris animo- ſum pectus anheli, tum ſiqua ſonitum procul arma dedere, Stare loco neſcit, micat au- ribus, & tremit artus, Collectumq; premens uoluit ſub naribus ignem. Dum aliud agit, Vergilius noſter deſcribit uirum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno uiro dederim, ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus incedens, admotus iam exercitus alpibus, ciuiliq; ſe bello ferens obuiū, non alium illi aſſignauerim uultum, non alium habitum: altius certe nemo ingredi potuit, quàm qui ſimul cōtra Cæſarem Pompeiumq; ſe ſuſtulit, & alijs Cæſarianas opes, alijs Pompeianas fouentibus, utrumq; prouocauit, oſtenditq; aliquas eſſe R. P. partes. Nā parum eſt in Catone dicere, nec uanos horret ſtrepitus. Quid ni, cum ueros uicinosq; non horreat? Cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta Barbarica arma ciuilibus, uocem liberam mittat, & Rempub. hortetur, ne pro libertate decidat, ſed o- mnia experiatur, honeſtius in ſeruitutem caſura, quàm itura? Quātum in illo uigoris ac ſpiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ eſt? Scit ſe unū eſſe, de cuius ſtatu non agatur. Non enim quæri debet, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde pericu- lorum gladiatorumq; contemptus. Libet admirantem inuictam cōſtantiam uiri, inter publicas ruinas nō labentis, dicere, Luxuriatq; toris animoſum pectus. Proderit non tantum quales eſſe ſoleant boni uiri dicere, formamq; eorum & lineamenta deducere, ſed quales fuerint, narrare, & exponere Catonis illud ultimū ac fortiſſimum uulnus, per quod libertas amiſit animam, Lælij ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam, Alterius Catonis domi foriſq; egregia facta, Tuberonis ligneos lectos cum in publicū ſternerentur, hædinasq; pro ſtragulis pelles, & ante ipſius Iouis cellam propoſita con- uiuijs uaſa fictilia: quid aliud? paupertatem in capitolio conſecrare, Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cēſura fuit illa, non cœna. O quàm ignorāt homines cupidi gloriæ quid illa ſit, aut quemadmodū petenda. Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectauit, unius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumq; fractū eſt, & in milites conflatum, At omni- bus ſeculis Tuberonis fictilia durabunt. Vale.

IN LIBRVM XV. EPIST. XCVI.

1 Veneriæ ſpondyliq;. Quid ſibi uelit illa uox ueneriæ, nōdum quiui deprehendere, nō ſuffra- gantibus exemplaribus, quæ fere conſentiunt. Viuerras in delicijs fuiſſe nō legi, & hic piſciū tan- tum fit mentio. An murenæ legēdum ſit neſcio. Ariſtoteles inter genera piſcium refert ſphyrænā. Theodorus uertit malleolum, fieri poteſt, ut hæc uox ignota deprauata fuerit in ueneriam, aut aliam huic ſimilem. Nam uarie habetur.

2 Echinis totam diſtractiq; ſine ullis oſſibus nulli conſtrauerūt. Piget eſſe picta, ſingula coquun tur in urna ſaporis. Sic habebat æditio prior. Aliud exēplar habebat, Echini torti diſtractiq; ſine ullis oſſibus multis contraxerūt pituitā. Aliud conſentiebat, niſi quod ꝓ multis habebat mulli. In alijs alia atq; alia erat lectio, ſed nulla quam totam probares. Itaq; diuinādum eſt, quod in eru ditis autoribus, nimium crebro accidit. Vide num ſic legendum, Spondyliq; & oſtrea, eatenus cir cumciſa qua eduntur, interuenientibus diſtinguebantur echinis. Totam diſtracti ſine ullis oſſi- bus mulli conſtrauerāt. Piget eſſe ſingula, coguntur in unum ſapores, ut piget eſſe, ſit pro piget co medere. Vox, picta, uidetur ſupereſſe. Enarrator quiſpiam ſupra ſingula adiecerat dicta, id alius uertit in picta, aut ſi quid ad rem facit, elixa legendum arbitror. Exiſtimo me propemodum totā lectionem diuinaſſe.

3 Quæ rependunt. Alij, quæ impediunt: reprendunt pro reuocant legendum cenſeo.

4 Et præconari totos uetent. Arbitror legendum, perconari pro perficere ſiue pertendere.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPI/ STOLARVM LIB. DECIMVSSEXTVS.

EPIST.XCVII. Aſſentiendum eſſe fatorum decretis.

TAntum tu indignaris aliquid,aut quereris , & non intelligis nihil
eſſe in iſtis mali,niſi hoc unũ,quod indignaris & quereris? Si me
interrogas,nihil puto uiro miſerum , niſi aliquid eſſe in rerum na
tura,quod putet miſerum. Nõ feram me,quo die aliquid ferre nõ
potero. Male ualeo,pars fati eſt. Familia decubuit, fœnus offen/
dit,domus crepuit. Damna,uulnera,labores,metus incurrerunt.
Solet fieri,hoc parum eſt,debuit fieri,decernuntur iſta,non acci/
dũt. Siquid credis mihi , intimos affectus meos tibi cum maxime
detego, in omnibus quæ aduerſa uidentur & dura,ſic formatus ſum. Non pareo deo,
ſed aſſentior:ex animo illum,nõ quia neceſſe eſt,ſequor . Nihil unquam mihi incidet,
quod triſtis excipiam,quod malo uultu,nullum tributum inuitus cõferam. Omnia au
tem ad quæ gemimus,quæ expaueſcimus, tributa uitæ ſunt. Horũ mi Lucili,nec ſpe/
rauẽris immunitatem,nec petieris. Veſicæ te dolor inquietauit,Epulæ uero erunt pa/
rum dulces,detrimẽta continua,propius accedã, de capite timuiſti. Quid tu neſciebas
hæc te optare,cum optares ſenectutẽ? Omnia iſta in longa uita ſunt,quomodo in lõga
uia ſunt,& puluis,& lutũ,& pluuia. Sed uolebã uiuere,carere tamen incõmodis omni
bus. Tam effœminata uox uirum dedecet. Videris quemadmodũ hoc uotũ meum ex
cipias. Ego illud magno animo,non tantum bono facio . Neq; dij,neq; deæ faciant,ut
te fortuna in delitijs habeat. Ipſe te interroga,ſiquis poteſtatem tibi deus faciat, utrum
uelis uiuere in macello,an in caſtris. Atqui uiuere mi Lucili militare eſt. Itaq; hi qui ia/
ctantur,& per operoſa atq; ardua ſurſum atq; deorſum eunt,& expeditiones periculo
ſiſſimas obeunt,fortes uiri ſunt,primoresq; caſtrorum. Iſti quos publica quies, alijs la/
borantibus molliter habet, †turturillæ ſunt,tuti contumeliæ cauſa. Vale. *al. turtillæ*

EPIST.XCVIII. Vitia hominum eſſe,non temporum. Et quod praua conſue/ tudo lætam inuerecundiam induxerit criminibus,quæ ſecundum naturam conſcientiæ tuta eſſe non poſſunt.

ERras mi Lucili,ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe uitium , luxuriã & negligentiã boni
moris,& alia quæ obijcit ſuis quiſq; temporibus. Hominum ſunt iſta,non tempo
rum. Nulla ætas uacauit à culpa. Et ſi æſtimare licentiam cuiuſq; ſeculi incipias,pudet
dicere,Nunquam apertius quàm corã Catone peccatũ eſt. Credat aliquis pecuniã eſſe
uerſatam in eo iudicio,in quo reus erat Clodius,ob id adulterium, quod cum Cæſaris
uxore in aperto cõmiſerat , uiolatis religionibus eius ſacrificij , quod pro populo fieri
dicitur,ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus uiris , ut picturæ quoq; maſculorum
animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi ſunt,& quod hac etiamnum pa
ctione turpius eſt , ſtupra inſuper matronarũ & adoleſcentulorum nobiliũ ſalarij loco
exacta ſunt. Minus crimine,quàm abſolutione,peccatum eſt. Adulterij reus adulteria
diuiſit , nec ante fuit de ſalute ſecurus quàm ſimiles ſui iudices ſuos reddidit . Hæc in
eo iudicio facta ſunt,in quo(ſi nihil aliud) Cato teſtimoniũ dixerat : ipſa ponam uerba
Ciceronis,quia res fidem excedit. Accerſiuit ad ſe,promiſit,interceſſit,dedit. Iam uero
ô dij boni rem perditam,etiam noctes ſcortorum mulierum atq; adoleſcentulorum no
bilium introductiones,nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt . Non uacat
de precio quæri,plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeueri illius uxorem? Dabo illam. Vis
diuitis? huius quoq; tibi præſtabo concubitum. Adulteriũ ubi feceris,damna. Illa for/
moſa quam deſideras ueniet,illius tibi noctem promitto,nec differo. Intra†cõparandi *al. cõperendi*
rationẽ fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria,quàm facere. Hoc uero *nationem*
matribusfamiliæ denuntiare eſt. Hi iudices Clodiani à ſenatu petierant præſidiũ,quod *forte, citra*
non erat niſi damnaturis neceſſarium , & impetrauerant. Itaq; eleganter illis Catulus, *pro intra*
abſoluto reo,quid uos, inquit,præſidium à nobis petebatis ? An ne nummi uobis eri/
perentur? Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudiciũ adulter,in iudicio leno , qui

damnationē peius effugit,q̄ meruit. Quicquam fuiſſe corruptius illis moribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi,nō iudicijs poterat? quibus in ea ipſa quæſtione quæ extra ordinē ſenatuſconſulto exercebatur,plus q̄ quærebat̄ admiſſum eſt? Quærebat̄ an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe, apparuit ſine adulterio tutū eſſe nō poſſe. Hoc inter Pompeium & Cæſarē,inter Ciceronem Catonemq́ cōmiſſum eſt. Catonē inquā illum,quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare florales iocos, nudandarum meretricū. Si credis ſpectaſſe tunc ſeuerius homines q̄ iudicaſſe, & fieri facta iſta ex licentia urbiū,aliquando diſciplina metuq́,nunq́ ſponte conſidet. Non eſt itaq; quod credas,nūc plurimum libidini permiſſum eſſe, legibus minimū. Longe ēm frugalior hæc iuuentus,q̄ illa eſt, cum reus adulterium apud iudices negaret, iudices apud eum confiterent̄, cum ſtuprū cōmitteretur rei iudicandæ cauſa,cum Clodius hiſdem uitijs gratioſus quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipſa cauſæ dictione: credat hoc quiſq́? qui damnabatur uni adulterio,abſolutus eſt multis. Omne tēpus Clodios,nō omne Catones fert. Ad deteriora faciles ſumus,qa nec dux poteſt, nec comes deeſſe,& res etiam ipſa ſine duce,ſine comite procedit, non pronū iter eſt tantū ad uitia,ſed præceps. Et, quod pleroſq; inemendabiles facit, omniū aliarum artiū peccata, artificibus pudori ſunt,offenduntq́,dum errantē uitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerſo,nō gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpa reus cecidit, At contra omnibus crimen ſuū uoluptati eſt. Lætatur ille adulterio,in quod iritatus eſt ipſa difficultate, lætatur ille circumſcriptione furti. Quod nō tam illi culpa,q̄ culpæ fortuna diſplicuit,id praua cōſuetudine euenit. Alioqui ut ſcias ſubeſſe animis,etiam in peſſima adductis,boni ſenſum,nec ignorari turpe,ſed negligi, omnes peccata diſſimulant,& quāuis feliciter ceſſerint,fructu illorū utunt̄, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire uult & conſpici, Ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaq; ab Epicuro dictū puto, Poteſt nocēti contingere ut lateat, latēdi fides non poteſt. Aut ſi hoc modo melius hunc explicari poſſe iudicas ſenſum, Ideo nō prodeſt latēre peccantibus,quia latendi etiā ſi facultatē habent,fiduciā non habent. Ita eſt, tuta ſcelera eſſe,ſecura non poſſunt. Hoc ergo repugnare ſectæ noſtræ ſi ſic expediatur, nō iudico. Quare? quia prima illa & maxima peccantiū eſt pœna,peccaſſe. Nec ullū ſcelus,licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueat̄ ac uindicet, impunitum eſt, quoniā ſceleris in ſcelere ſuppliciū eſt. Sed nihilominus & hæc & illa ſecundæ pœnæ premunt ac ſequūtur,timere ſemper & expaueſcere,& ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiā liberem? Quare non ſemper illam in ſuſpenſo relinquā? Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil iuſtū eſſe natura, & crimina uitanda eſſe,quia uitari metus non poſſit. Hic conſentiamus, mala facinora conſcientia flagellari, & plurimum illi tormentorū eſſe,eo quod perpetua illam ſolicitudo urget,ac uerberat,quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum argumētum Epicuri eſt,natura nos à ſcelere abhorrere, quod nulli non etiā inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna,metu neminē. Quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt,quam natura damnauit. Ideo nunq̄ fides latendi fit etiā latentibus,quia coarguit illos cōſcientia,& ipſos ſibi oſtendit. Propriū autē eſt nocentiū trepidare. Male de nobis actū erat, quod multa ſcelera legem & iudicem effugiūt,& ſcripta ſupplicia,niſi illa naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent,& in locum patiētiæ timor cederet. Vale.

al. pœnitētiæ

EPIST. XCIX. Qualiter aduerſus fortunæ duritiam componendus eſt animus.

NVnquam credideris felicem quenquam ex felicitate ſuſpenſum. Fragilibus innititur,qui aduentitio lætus eſt, exibit gaudium quod intrauit. At illud ex ſe ortū, fidele,firmumq́,& creſcit,& ad extremum uſq; proſequitur. Cætera quorum admiratio eſt uulgo,in diem bona ſunt. Quid ergo? non uſui ac uoluptati eſſe poſſunt? Quis negat? Sed ita,ſi illa ex nobis pendent,non ex illis nos. Omnia quæ fortuna intuet̄,ita fructifera ac iucunda fiunt,ſi quis habens iſta,ſe quoq; habet,nec in rerum ſuarū poteſtate eſt. Errant enim mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunā. Materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bo-

númue

numue exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus eſt, in utramq; partem ipſe res ſuas ducit, beatæq; ac miſeræ uitæ ſibi cauſa eſt. Malus animus omnia in malũ uertit, etiam quæ cum ſpecie optimi uenerãt. Rectus atq; integer corrigit praua fortunæ, & dura atq; aſpera, ferendi ſcientia mollit, idemq; & ſecunda grate excipit modeſteq;, & aduerſa conſtanter atq; fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra uires ſuas tentet, non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios obſeruare uolueris (liberius enim inter aliena iudicium eſt) ſiue teipſum fauore ſepoſito, & ſenties hoc & confiteberis, nil ex his optabilibus & charis, utile eſſe, niſi te contra leuitatem caſus, rerumq; caſum ſequentium, inſtruxeris, niſi illud frequenter & ſine querela inter ſingula damna dixeris, Dijs aliter uiſum eſt. Immo mehercule (ut carmẽ fortius ac iuſtius repetam) quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito quoties aliquid aliter quàm cogitabas euenerit, Dij melius. Sic compoſito nihil accidet: ſic autẽ componetur, ſi quid humanarum rerum uarietas poſſit, cogitauerit, antequam ſenſerit. Si & liberos coniugem atq; patrimonium, ſic habuerit, tanquã non utiq; ſemper habiturus, & tanquã nõ futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, ut ea quibus delectatur, ad extremũ uſq; permaneãt. Nullo enim tempore conquieſcet, & expectatione futuri, præſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo eſt autẽ dolor amiſſæ rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Quin uero metuenda declina, & quicquid conſilio proſpici poteſt, proſpice. Quodcunq; læſurum eſt, multo antequã accidat, ſpeculare & auerte. In hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerãdum omne obfirmata mens. Poteſt fortunã cauere, qui poteſt ferre. Certe in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec ſtultius, quàm ſemper timere. Quæ iſta dementia eſt malũ ſuum antecedere? Deniq; ut breuiter includam, quod ſentio, & iſtos †ſacagios, ac ſibi moleſtos deſcribã tibi, tam intemperantes in ipſis miſerijs, quàm ſunt ante illas. Plus dolet quàm neceſſe eſt. Eadem enim infirmitate dolorẽ non æſtimat, qua non expectat. Intemperantia fingit ſibi perpetuam felicitatem ſuam, fingit ſibi creſcere debere quæcunq; contigerunt, non tantũ durare, & oblitus fati quo humana iactantur, ſibi uni fortuitorũ conſtantiã ſpondet. Egregie itaque uidetur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola, qua ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur. Mortale eſt omnium mortalium bonũ, de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud uerum bonum nõ moritur, certum eſt ſempiternumq; ſapientia & uirtus, hoc unum contingit immortale mortalibus. Cæterum tam improbi ſunt, tamq; obliti quò eant, quò illos ſinguli dies †turbẽt, ut mirenẽ aliquid ipſos amittere, amiſſuri uno die omĩa. Quicquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt, tam neceſſe eſt perire quàm perdere: & hoc ipſum ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo perdere, quod periturum eſt. Quid ergo aduerſus has amiſſiones auxilij inuenimus? Hoc, ut memoria teneamus amiſſa, nec cum ipſis fructum excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere eripitur, habuiſſe nũquam. Peringratus eſt, qui cum amiſerit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit caſus, uſum fructumq; apud nos relinquit, quẽ nos iniquitate deſiderij perdidimus. Dic tibi, ex iſtis quæ terribilia uidenẽ, nihil eſt inuictum. Singula uicere iam multi, ignẽ Mutius, crucem Regulus, uenenũ Socrates, exilium Rutilius, mortem ferro adactã Cato. Et nos uincamus aliquid. Rurſus iſta, quæ ut ſpecioſa & felicia trahunt uulgum, à multis & ſæpe cõtempta ſunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, cenſor notauit, Tubero paupertatem & ſe dignã & capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cœna uſus, oſtendit debere his hominem eſſe contentum, quibus dij etiamnum uterẽtur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus ut R.P. deberet capeſſere, latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim quod dari poſſet, & eripi. Nos quoq; aliquid ex his faciamus animoſe, ſimus inter exempla. Quare deficimus? Quare deſperamus? Quicquid fieri potuit, poteſt. Nos modo purgemus animum, ſequamurq; naturam, à qua aberranti cupiendum timendumq; eſt, & fortuitis ſeruiẽdum. Licet reuerti in uiam, licet in integrum reſtitui.

al. Satageos, à ſatagendo: ſicut abigeos

forte, trudant

fromdeste

Reſtituamur,ut poſſimus dolores,quocunꝗ modo corpus inuaſerint, perferre, & fortunæ dicere,Cum uiro tibi negocium eſt,Quære quem uincas.His ſermonibus,& his ſimilibus,lenitur iſta uis ulceris,quam opto mehercules mitigari,& aut ſanari,aut ſtare,& cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de iſto ſum, de noſtro damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe uitæ plenus eſt, cui adijci nihil deſiderat ſua cauſa, ſed eorum, quibus utilis eſt. Liberaliter facit quod uiuit. Alius iam hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem fugere, quàm ad mortem confugere,Quid ergo? nonne ſuadebit, & exibit? Quid ni exeat? ſi nemo iam eo uti poterit? ſi nihil aliud q̃ dolori operam dabit? Hoc eſt mi Lucili, philoſophiam in opere diſcere, & ad uerum exerceri, Videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem, cum illa accedat,hic premat. Quid faciendum ſit,à faciente diſcendum eſt. Adhuc argumentis actum eſt,an poſſit aliquid dolori reſiſtere,an mors, magnos quoꝗ animos admota ſubmittere. Quid opus eſt uerbis? In rem præſentem eamus,nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra utrumꝗ ſibi fidit: nec ſpe mortis patienter dolet, nec tedio doloris, libenter moritur: hunc fert, illam expectat. Vale.

EPIST. C. Conſolatio amici,de filij morte. Et quod luctus non uoluptate,ſed ratione ſanandus eſt.

EPiſtolam quam ſcripſi Marullo,cum filium paruulum amiſiſſet,& diceretur molliter ferre, miſi tibi.In qua nõ ſum morem ſolitum ſecutus,nec putaui leuiter illũ debere tractari,cum obiurgatione eſſet,quàm conſolatione dignior. Afflicto enim & magnum uulnus male ferenti, pauliſper cedendum eſt.Exatiet ſe aut certe primũ impetum effundat.Hi qui ſibi lugere ſumpſerũt, protinus caſtigentur, & diſcant quaſdã etiam lachrymarum ineptias eſſe.Solatia expectas, conuitia accipe. Tam molliter tu fers mortem filij,quid faceres, ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei paruulus, puſillum temporis perijt, cauſas doloris conquirimus, & de fortuna etiam inique queri uolumus,quaſi non ſit iuſtas querendi cauſas præbitura. At mehercule,ſatis mihi iam uidebaris animi habere etiam aduerſus ſolida mala, nedum ad iſtas umbras malorum,quibus ingemiſcunt homines amoris cauſa,quod damnorum omniũ maximum eſt.Si amicum perdidiſſes,dãda opera erat, ut magis gauderes, quod habueras, quàm mœreres,quod amiſeras. Sed plærıꝗ non cõputant quanta perceperint, quantumue gauiſi ſint.Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod nõ ſuperuacuus tantum, ſed ingratus eſt.Ergo quod habuiſti talẽ amicũ, perit opera. Tot annis,tanta coniunctione uitæ,tam familiari ſtudiorum ſocietate nihil actũ eſt. Cum amico effers amicitiam,& qd doles amiſiſſe,ſi habuiſſe nõ prodeſt?Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus,licet ipſos caſus abſtulerit,apud nos manet.Noſtrũ eſt quod præterijt tempus,nec quicquã eſt loco tutiore,q̃ quod fuit. Ingrati aduerſus percepta ſpe futuri ſumus,quaſi non quod futurũ eſt,ſi modo ſucceſſerit nobis, cito in præterita tranſiturũ ſit.Anguſte fructus rerũ determinat,qui tantũ præſentibus lætus eſt. Et futura & præterita delectant.Hæc expectatione,illa memoria:ſed alterũ pendet, & non fieri poteſt, alterum non poteſt nõ fuiſſe.Quis ergo furor eſt certiſſimo excidere? Acquieſcamus his,quæ iam hauſimus, ſi modo non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente quicquid acceperat.Innumerabilia ſunt exempla eorũ, qui liberos iuuenes ſine lachrymis extulerint: qui in ſenatum,aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & ſtatim aliud egerint,nec immerito.Nam primum ſuperuacuũ eſt dolere,ſi nihil dolendo proficias.Deinde iniquum eſt queri de eo,quod uni accidit,& omnibus reſtat.Deinde deſiderij ſtulta conqueſtio eſt,ubi minimũ intereſt,inter amiſſum & deſiderantẽ. Eo ita æquiore animo eſſe debemus,quod quos amiſimus, ſequimur.Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis,cogita breuitatẽ huius ſpacij,per quod citatiſſimi currimus. Obſerua hunc comitatũ generis humani,eodem tendentis, minimis interuallis diſtinctum,etiam ubi maxima uidentur.Quem putas perijſſe,præmiſſus eſt. Quid autẽ dementius,q̃ cum idẽ tibi iter emetiendũ ſit,flere eum,qui anteceſſit? Flet aliquis factũ, quod nõ ignorauit futurum, aut ſi mortẽ in homine non cogitauit,ſibi impoſuit. Flet

aliquis

aliquis factum,quod aiebat non poſſe fieri. Quiſquis aliquem queritur mortuum eſſe, queritur hominem fuiſſe. Omnes eadem conditio deuinxit,cui naſci contigit,mori reſtat. Interuallis diſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & ultimum iacet,uarium & incertum eſt. Si moleſtias æſtimas,etiam puero longum,ſi uelocitatem,etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Iactantur cuncta,& in contrarium tranſeunt,iubente fortuna,& in tanta uolutatione rerum humanarū,nil cuiquā niſi mors,certum. Tamen de eo querunt omnes, in quo uno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nōdū dico melius agi cum eo,qui uita defungitur. Ad eū tranſeamus qui cōſenuit, quantulo uincit infantē? Propone profundi temporis uaſtitatē,& uniuerſum complectere:deinde hoc quod ætatē uocamus humanam,cōpara†immenſo,uidebis quàm exiguū ſit quod optamus,quod extendimus. Ex hoc quantū lachrymæ,quantū ſolicitudines occupant,quantū mors,anteq̄ ueniat optata,quantū ualetudo, quantum timor, quantū teneri aut rudes aut inutiles anni. Dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores,luctus,pericula, & intelliges etiā in longiſſima uita,minimū eſſe quod uiuitur. Sed quis tibi concedit,non melius ſe habere eum, cui cito reuerti licet, cui ante laſſitudinē peractū eſt iter? Vita nec bonum nec malum eſt,boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleā in damnū certius. Potuit euadere modeſtus ac prudens, potuit ſub cura tua in meliora formari, ſed(quod iuſtius timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Aſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenā luxuria proiecit,aſpice illos,qui ſuam alienamq; libidinē exercent mutuo impudici,quorū nullus ſine ebrietate,nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit, plus timeri quàm ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Nō debes itaq; cauſas doloris accerſere, nec leuia incōmoda indignando cumulare. Non hortor,ut nitaris & urgeas. Non tam male de te iudico,ut tibi aduerſus hæc totam putem uirtutē aduocandam. Non eſt dolor iſte,ſed morſus,tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia proficit,ſi puerum nutrici adhuc quàm patri notiorem animo forti deſideras. Quid? nunc ego duriciam ſuadeo,& in funere ipſo erigere uultum uolo, & animum ne contrahi quidē patior? Minime. Inhumanitas eſt iſta,nō uirtus,funera ſuorum hiſdem oculis, quibus ipſos uidere,nec commoueri ad primā familiarium diuiſionem. Puta autem me uetare quædam,quæ non ſunt ſui iuris. Excidunt etiam retinentibus lachrymæ, & animum profuſæ leuant. Quid ergo eſt? Permittamus illis cadere,non imperemus. Fluāt quantum affectus eiecerit,nō quantum poſcet imitatio. Nihil uero mœrori adijciamus,nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotus quiſq; ſibi triſtis eſt? Clarius cum audiuntur gemunt,& taciti quietiq; dum ſecretum eſt,cum aliquos uiderint,in fletus nouos excitātur. Tum capiti ſuo manus ingerunt,quod potuerant facere nullo prohibente liberius, tunc mortem comprecantur ſibi,tunc lectulo deuoluuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos ut in alijs rebus,ita in hac quoq; hoc uitium,ad plurium exempla componi,nec quid oporteat,ſed quid ſoleat aſpicere. A natura diſcedimus,populo nos damus,nullius rei bono autori, & in hac re,ſicut in omnibus inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo,impium uocat & efferatum. Videt aliquem collabentem,& corpori affuſum, effœminatum ait & eneruem. Omnia itaq; ad rationem reuocanda ſunt. Stultius uero nihil eſt, q̄ famā captare triſticiæ,& lachrymas approbare,quas iudico ſapienti uiro, alias permiſſas cadere,alias ui ſua latas. Dicam quid interſit: cum primū nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus è cōplexu noſtro in ignē tranſiturum, lachrymas naturalis neceſſitas exprimit:& ſpiritus ictu doloris impulſus,quemadmodum totum corpus quatit,ita oculos,quibus adiacētem humorē perpremit & expellit. Hæ lachrymæ per eliſionem cadunt,nolentibus nobis. Aliæ ſunt quibus exitū damus, cum memoria eorum, quos amiſimus,tractatur,& ineſt quiddam dulce triſtitiæ,cū occurrunt ſermones eorū iucundi,conuerſatio hilaris,officioſa pietas,tunc oculi uelut in gaudio relaxantur. His indulgemus,illis uincimur. Non eſt itaq;, quod lachrymas propter circūſtantes aſſidentesq; aut cōtineas,aut exprimas:nec ceſſant,nec fluūt unq̄ tam turpiter,q̄ finguntur. Eant ſua ſponte. Ire autem poſſunt placidis atq; cōpoſitis. Sæpe ſalua

al. uniuerſo

ſapientis autoritate fluxerunt,tanto temperamēto,ut illis nec humanitas, nec dignitas
deeſſet.Licet,inquam , naturæ obſequi grauitate ſeruata ; Vidi ego in funere ſuorum
uerendos,in quorum ore amor eminebat , remota omni lugentium ſcena , Nihil erat,
niſi quod ueris dabatur affectibus,Eſt aliquis & dolendi decor, hic ſapienti ſeruandus
eſt,& quemadmodum in cæteris rebus, ita & in lachrymis aliquid ſat eſt . Impruden-
tium ut gaudia,ſic dolores exundauere. Aequo animo excipe neceſſaria. Quid incre-
dibile,quid nouum euenit? Quàm multi cum maxime funus locatur , quàm multi ui-
5 talia eruuntur , quàm multi poſt luctum tuum lugent ? Quoties cogitaueris puerum
fuiſſe,cogita & hominem,cui nihil certi promittatur, quem fortuna non utiq; perdu-
cit ad ſenectutem,unde uiſum eſt dimittit. Cæterum de illo frequenter loquere,& me-
moriam eius quantum potes, celebra , quæ ad te ſæpius reuertetur , ſi erit ſine acerbi-
tate uentura . Nemo enim libenter triſti conuerſatur,nedum triſtitiæ . Si quos ſermo-
nes eius , ſi quos quamuis paruuli iocos cum uoluptate audieras , ſæpius repete : po-
tuiſſe illum implere ſpes tuas,quas paterna mente conceperas,audacter affirma. Obli-
uiſci quidem ſuorum,ac memoriam cum corporibus efferre,& effuſiſſime flere,memi-
niſſe parciſſime,inhumani animi eſt,Sic aues,ſic feræ ſuos diligunt , quarum concita-
tus eſt amor,& pene rapidus , ſed cum amiſſis totus extinguitur . Hoc prudentem ui-
rum non decet.Meminiſſe perſeueret, lugere deſinat . Illud nullo modo probo , quod
ait Metrodorus, eſſe aliquam cognatam triſtitiæ uoluptatem, hanc ipſam captandā in
4 eiuſmodi tempore . Ipſa Metrodori uerba ſubſcripſi. De quibus non dubito, quid ſis
ſenſurus . Quid enim turpius , quàm captare in ipſo luctu uoluptatem , immo per lu-
ctum & inter lachrymas quoque quod iuuet quærere? Hi ſunt qui nobis obijciunt ni-
mium rigorem, & infamant præcepta noſtra duricia , quod dicamus dolorem aut ad-
mittendum non eſſe,aut cito expellendum . Vtrum tandem eſt , aut incredibilius, aut
inhumanius, non ſentire amiſſo amico dolorem , an uoluptatem in ipſo dolore aucu-
pari ? Nos quod præcipimus honeſtum eſt . Cum aliquid lachrymarum affectus effu-
derit,&(ut ita dicam)deſpumauerit,non eſſe tradendum animum dolori . Quid tu di-
cis,miſcendam ipſi dolori uoluptatem? Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantium
fletum infuſo lacte compeſcimus.Ne illo quidem tempore quo filius ardet,aut amicus
expirat,ceſſare pateris uoluptatem, ſed ipſum uis titillare mœrorē . Vtrum honeſtius
dolor animo ſubmouetur,an uoluptas ad dolorem quoque admittitur? dico admittit?
captatur,& quidem ex ipſo.Eſt aliqua, inquit, uoluptas cognata triſtitiæ . Illud nobis
licet dicere,uobis quidem non licet. Vnum bonum noſtis uoluptatem , unum malum
dolorem.Quæ poteſt inter bonum & malum eſſe cognatio? Sed puta eſſe,nunc potiſ-
ſimum eruitur, & ipſum dolorem ſcrutamur , an aliquid habeat iucundum circa ſe &
uoluptarium. Quædam remedia alijs partibus corporis ſalutaria ,uelut fœda & inde-
cora adhiberi alijs nequeunt,& quod alibi prodeſſet ſine damno uerecundiæ,id fit in-
honeſtum loco uulneris . Non te pudet luctum uoluptate ſanare ? Seuerius iſta plaga
ſananda eſt.Illud potius admone,nullum mali ſenſum ad eum qui perit,peruenire.Nā
ſi peruenit,non perijt . Nulla , inquam, eum res lædit,qui nullus eſt, Viuit, ſi læditur.
Vtrum putas illi male eſſe, quod nullus eſt , an quod eſt adhuc aliquis ? Atqui nec ex
eo poteſt ei tormentum eſſe , quod non eſt . Quis enim nullius ſenſus eſt ? Nec ex eo,
quod eſt.Effugit enim maximum mortis incommodum,non eſſe . Illud quoque dica-
mus ei qui deflet ac deſiderat in ætate prima raptum, Omnes quantum ad breuitatem
æui,ſi uniuerſo compares,& iuuenes & ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex
omni ætate uenit , quàm quod minimum eſſe quis dixerit , quoniamquidem minimū
aliqua pars eſt.Hoc quod uiuimus proximum nihilo eſt, & tamen ob dementiam no-
ſtram late diſponitur.Hæc tibi ſcripſi,nō tanquam expectaturus eſſes remedium à me
tam ſerum: liquet enim mihi te locutum tecum , quicquid lecturus es: ſed ut caſtigarē
illam exiguam moram, qua à te receſſiſti,& in reliquum exhortarer contra fortunam
tolleres animos, & omnia eius tela non tanquam poſſent uenire , ſed tanquam utique
eſſent uentura,proſpiceres. Vale.

EPIST. CI. Quod philoſophi oratio magis debet eſſe ſimplex, plana, quàm compoſita, uel ſolicita.

FAbiani Papyrij libros qui inſcribuntur ciuiliũ, legiſſe te cupidiſſime ſcribis, & non reſpondiſſe expectationi tuæ. Deinde oblitus de philoſopho agi, compoſitionem eius accuſas. Puto eſſe quod dicis, & effundi uerba, non fingi. Primũ habet iſta res ſuã gratiam, & eſt decor proprius orationis leniter lapſæ. Multũ enim intereſſe exiſtimo, utrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoq; quod dicturus ſum, ingens differentia eſt. Fabianus mihi non effundere uidetur orationẽ, ſed fundere. Adeo larga eſt, & ſine perturbatione, non ſine curſu tamen ueniens: illud planè fateť & præfert, non eſſe tractatam, nec diu tortam, ſed ita, ut eius eſſe credamus. Mores ille non uerba compoſuit, & animis ſcripſit iſta, non auribus. Præterea ipſo dicente non uacaſſet tibi partes intueri. Adeo te ſumma rapuiſſet, & ferè quæ impetu placent, minus præſtant ad manũ relata. Sed illud quoq; multum eſt, primo aſpectum oculorum occupaſſe, etiam ſi contemplatio diligens inuentura eſt, quod arguat. Si me interrogas, maior ille eſt qui iudicium abſtulit, quàm qui meruit. Et ſcio hunc tutiorem eſſe, ſcio audacius ſibi de futuro promittere. Oratio ſolicita philoſophum non decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans, ubi periculum ſui faciet, qui timet uerba? Fabianus non erat negligens in oratione, ſed ſecurus. Itaq; nihil inuenies ſordidum. Electa uerba ſunt, nõ captata, nec huius ſeculi more contra naturam ſuam poſita & inuerſa, ſplendida tamen: quamuis ſumantur è medio, ſenſus honeſtos & magnificos habent, non coactos in ſententia, ſed †altius ductos. Videbimus quod parum reciſum ſit, quod parum ſtructũ, quod non huius recentis polituræ. Cum circumſpexeris omnia, nullas uidebis anguſtias inaneis. Deſit ſanè uarietas marmorum, & conciſura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, non contenta decore ſimplici miſcet, quod dici ſolet, domus recta eſt. Adijce nunc quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam uolũt eſſe ex horrido comptam, quidam uſq; eo aſpera gaudent, ut etiam quæ mollius caſus explicuit, ex induſtria diſſipent, & clauſulas abrumpant, ne ad expectatũ reſpondeãt. Lege Ciceronem. Compoſitio eius una eſt, pedem ſeruat, curata, lenta & ſine infamia mollis. At contra Pollionis Aſinij ſalebroſa & exiliens, & ubi minime expectes, relictura. Deniq; apud Ciceronẽ omnia deſinunt, apud Pollionem cadunt, exceptis pauciſſimis, quæ ad certum modum, & ad unum exemplar aſtricta ſunt. Humilia præterea tibi uideri dicis omnia, & parum erecta, quo uitio carere eum iudico. Non ſunt humilia illa, ſed placida. Sunt enim tenore quieto, compoſitoq; formata, nec depreſſa, ſed plana. Deeſt illis oratorius uigor. Stimuli quoq; quos quæris, & ſubiti ictus ſententiarũ. Sed totum corpus uide, quamuis non ſit comptum, honeſtum eſt. Non habet oratio eius, ſed debet dignitatem. Affer quem Fabiano poſſis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philoſophiam pertinentes, penè totidem ſunt, quot Fabiani. Cedam, ſed nõ ſtatim puſillum eſt, ſiquid maximo minus eſt. Dic Aſinium Pollionem, Cedam, †& reſpondeamus, in re tanta eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Liuium. Scripſit enim & dialogos, quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quàm hiſtoriæ, & ex profeſſo philoſophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum. Vide tamen quàm multos antecedat, qui à tribus uincitur, & tribus eloquentiſſimis. Sed nõ præſtat omnia. Non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit, nõ eſt uiolenta nec torrẽs, quamuis effuſa ſit, non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideras, inquis, contra uitia aliquid aſpere dici, contra pericula animoſe, contra fortunam ſuperbe, contra ambitionẽ contumelioſe. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliqd oratoriæ acre, tragicæ grande, comicæ exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, uerbis? Ille rerum ſe magnitudini addixit, eloquentiam uelut umbram, non hoc agens, trahit. Nõ erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne uerbum excitabit ac punget. Fateor, exibunt multa, nec feriẽt, & interdum ocioſa præterlabetur oratio. Sed multũ erit in omnibus locis, & ingens ſine tedio ſpacium. Deniq; illud præſtabit, ut liqueat tibi, illũ ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, ut tu ſcires quid illi placeret, nõ ut ille placeret tibi. Ad profectũ omnia tendunt, & ad bonã mentẽ, nõ quæritur plauſus.

al. latius

forte, ſed ut reſpõdeam

plauſus. Talia eſſe ſcripta eius non dubito, etiã ſi magis reminiſcor q̃ teneo, hæretq́ mihi color eorũ, non ex recenti conuerſatione familiariter, ſed ſummatim, ut ſolet, ex uetere noticia. Cum audirem certe illum, talia mihi uidebantur, non ſolida, ſed plena, quæ adoleſcentẽ indolis bonæ attollerent, & ad imitationẽ ſui uocarent, ſine deſperatione uincendi. Quæ mihi adhortatio uidetur efficaciſſima. Deterret enim qui imitãdi cupiditatẽ non fecit, ſpem abſtulit. Cæterum uerbis abundabat ſine commendatione partium ſingularum, in uniuerſum magnificus. Vale.

IN LIBRVM XVI. EPIST. XCVIII.

1 Seuerius homines ſpectaſſe iudicaſſe, etſi fieri facta iſta ex licentia urbium, aliquando diſciplina metuq́, nunq̃ ſponte conſidet. Sic prior æditio. Alius ſic, iudicaſſe, & fient & facta ſunt & licentia urbium, Alius & facta iſta ſibi ex licentia. Ex his ueſtigijs conijcio legẽdum. Si credis ſeuerius ſpectaſſe tunc homines q̃ iudicaſſe, & fiẽt quæ facta ſunt. Si ex licentia urbiũ, aliquãdo diſciplina metuq́, nunquam ſponte conſident, ſiue concident. Mox pro permiſiſſe legendũ, permiſſum eſſe.

EPISTOLA C.

2 Alias permiſſas cadere, alias uiſu allatas. Alibi pro uiſu erat uſu. Non dubium quin legendũ ſit, ui ſua latas: quod in quodam exemplari reperi, licet mendoſe ſcriptum.

3 Quam multis uitalia emuntur. Sic prior, in alijs erat emittunt: eruuntur opinor legendũ. Sentit enim de cadaueribus, quibus eximuntur uitalia, ut poſſint condiri.

4 Metrodori uerba ſubſcribam. In duobus exemplaribus comperi ueſtigia Græcorum elementorum, ſed adeo deprauata, ut ex his nihil potuerit conijci dignum memoratu.

EPISTOLA CI.

5 Conciſura aquarum a cuniculis interfluentium, & pauperis cella. Quidam habebant a cubiculis, quod erat tolerabile, ſi tollas a præpoſitionem: Sed pauperis conſtat uocem eſſe ſuppoſiticiam, nec adhuc queo diuinare, quid ſit reponendum.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVII.

EPIST. CII. De inopinato fati termino, Vbi notat eos, qui longiorẽ uitam ſupplicio uel turpitudine paciſcuntur.

OMnis dies, omnis hora, quàm nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principiũ uelit, quæris? Senecionem Cornelium equitem Romanũ ſplendidum & officioſum noueras: ex tenui principio ſeipſe promouerat, & iam illi decliuis erat curſus ad cætera. Facilius enim creſcit dignitas, quàm incipit. Pecunia quoq́ circa paupertatem plurimũ amorem habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærendi, & cuſtodiendi ſcientia, quarum uel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minus patrimonij quàm corporis diligens, cum me ex conſuetudine mane uidiſſet, cum per totum diem amico grauiter affecto, & ſine ſpe iacenti, uſq́ in noctem aſſediſſet, cum hilaris cœnaſſet, genere ualetudinis præcipiti arreptus, angina, uix compreſſum artatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas poſtquam omnibus erat ſani ac ualentis officijs functus, deceſſit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoq́, nullũ relinquens inexpertum genus quęſtus, acceſſerat, in ipſo actu bene cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt, Inſere nũc Melibœe pyros, pone ordine uites, quàm ſtultum eſt ætatem diſponere, nec craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt ſpes longas inchoantium. Emã, ædificabo, credã, exigam, honores geram, tum demum laſſam & plenã ſenectutẽ in ocium referã. Omnia mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſq́ de futuro debet promittere. Id quoq́ quod tenet, per manus exit, & ipſam quã premimus horã caſus incidit. Voluit tẽpus rata quidẽ lege, ſed per obſcurũ. Quid aũt ad me, an naturæ certũ ſit, quod mihi incertũ eſt? Nauigationes

gationes lõgas, & pererratis littoribus alienis,ſeros in patriã reditus proponimus,militiam,& caſtrenſium laborum tarda manu precia,procurationes, officiorumq; per officia proceſſus,cum interim ad latus mors eſt,quæ quoniam nunquam cogitatur, niſi aliena,nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exẽpla,nõ diutius,ꝙ dum miramur hæſura. Quid autem eſt ſtultius,ꝙ mirari id ullo die factum,quod omni poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis ubi illum inexorabilis fatorũ neceſſitas fixit,ſed nemo ſcit noſtrum,ꝙ prope uerſetur terminus. Sic itaq; formemus animum,tanquam ad extremũ uentum ſit. Nihil differamus. Quotidie cum uita paria faciamus. Maximum uitæ uitium eſt,quod imperfecta ſemper eſt, quod etiã aliquid ex illa differtur. Qui quotidie *Summã manũ imponere* uitæ ſuæ ſummã manum impoſuit,non indiget tempore. Ex hac autẽ indigẽtia timor naſcitur, & cupiditas futuri exedens animũ. Nihil eſt miſerius dubitatione uehementer irruentium,quorſum euadant. Quantũ ſit illud quod reſtat,aut quale,collecta mẽs inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc uolutationem? Vno,ſi uita noſtra non prominebit,ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpẽditur, cui irritũ eſt præſens. Vbi uero,quicquid mihi debui redditũ eſt,ubi ſtabilita mens ſcit,nihil intereſſe inter diem & ſeculũ, quicquid deinceps dierum rerumq; uenturum eſt, ex alto proſpicit,& cum multo riſu ſeriem temporũ cogitat. Quid enim uarietas mobilitasq; caſuũ perturbabit,ſi certus ſis aduerſus incerta? Ideo mi Lucili propera uiuere, & ſingulos dies, ſingulas uitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui uita ſua quotidie fuit tota,ſecurus eſt. In ſpe uiuentibus,proximum quodq; tẽpus elabitur, ſubitq; auiditas, & miſerrimũ atq; miſerrima omnia efficiet metus mortis Inde illud Mecœnatis turpiſſimum uotum,quod & debilitatẽ non recuſat,& deformitatẽ,& nouiſſime acutã crucem,dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogẽt. Debilem facito manu,debilẽ pede, coxa tuber,aſtrue giberum,lubricos quate dentes,uita dũ ſupereſt,bene eſt. Hanc mihi,uel acutã ſi ſubdas crucem,ſuſtineo. Quod miſerrimũ erat,ſi incidiſſet,optat,& tanquam uita petitur,ſupplicij mora. Contemptiſſimũ putarẽ,ſi uiuere uellet uſq; ad crucem. Tu uero,inquit,me debilites licet,dũ ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraues licet,dum monſtruoſo & diſtorto,temporis aliquid accedat: ſuffigas licet,& acutã ſenſuro crucẽ ſubdas,eſt tanti uulnus ſuũ premere, & patibulo pẽdere deſtrictũ, dum differat id quod eſt in malis optimũ,ſupplicij finẽ, eſt tanti habere animã,ut agã. Quid huic optes, niſi deos faciles? quid ſibi uult iſta carminis effœminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda uitæ mendicatio? Cui putas unquã recitaſſe Vergiliũ, Vſqueadeo ne mori miſerũ eſt? Optat ultima malorũ, & quæ pati grauiſſimũ eſt extendi ac ſuſtineri cupit,qua mercede? ſcilicet uitæ lõgioris. Quid aũt huius uiuere eſt? Diu mori. Inuenit aliquis, q malit inter ſupplicia tabeſcere & perire membratim,& toties per ſtillicidia amittere animã,ꝙ ſemel exhalare. Inuenitur qui uelit adactus ad illud infelix lignũ,iam debilis,iam prauus,& in fœdũ ſcapularũ ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſæ etiã citra crucẽ fuerant,trahere animam tot tormenta tracturã. Nega nunc magnũ beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori. Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt,etiã amicũ prodere,ut diutius uiuat, & liberos ad ſtuprũ manu ſua tradere,ut contingat lucẽ uidere,tot conſciã ſcelerum. Excutiẽda uitæ cupido eſt,diſcendũq; nihil intereſſe,quando patiaris, quod quandoq; patiẽdum eſt,Q; bene uiuas referre,non quamdiu. Sæpe autem in hoc eſſe bene,ne diu. Vale.

EPIST. CIII. Cauillatoriam ponit de claritate poſt mortem diſputationẽ. Deinde philoſophice de eadem diſſerit claritate.

QVomodo moleſtus eſt iucundum ſomnium uidenti qui excitat: aufert enim uoluptatem etiam ſi falſam,effectũ tamen ueri habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit iniuriam,reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iterum,ſi licuiſſet,ulterius iuuabat de æternitate animarum quærere, Immo mehercule credere. Credebam enim me facilem opinionibus magnorum uirorum, rem gratiſſimam promittentium magis quàm probãtium. Dabam me ſpei tantæ. Iam eram faſtidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ cõtemnebã,in immẽſum illud tẽpus,& in poſſeſſionẽ omnis æui tranſiturũ; cum ſubito experrectus ſum, epiſtola tua accepta, & tam bellũ ſomniũ perdidi,

quod repetam,ſi te dimiſero,& redimam. Negas me epiſtola prima, totam quæſtionē
explicuiſſe,in qua probare conabar id,quod noſtris placet,claritatem,quæ poſt mortē
contingit,bonum eſſe.Id enim me nō ſoluiſſe, quod opponitur nobis. Nullū,inquiūt,
bonum ex diſtantibus.Hoc autem ex diſtantibus conſtat.Quod interrogas mi Lucili,
eiuſdem quæſtionis eſt,loci alterius,& ideo non hoc tantum, ſed alia quocꝫ eodē per-
tinentia diſtuleram.Quædam enim,ut ſcis, moralibus rationalia immixta ſunt.Itaque
illam partem rectam & ad mores pertinentem tractaui,Nunquid ſtultum ſit ac ſuper-
uacuum,ultra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum,
nihilcꝫ ſit eius,qui nullus eſt,An ex eo quodcuncꝫ erit,ſenſuri ſimus,antequam aliquis
fructus percipi aut peti poſſit.Hæc autem omnia ad mores ſpectant.Itacꝫ ſuo loco ſita
ſunt.At quæ à dialecticis contra hanc opinionem dicuntur,ſegregāda fuerunt,& ideo
ſepoſita ſunt.Nūc quia om̄ia exigis,om̄ia quæ dicūt perſequar,deinde ſingulis occur-
1 rā,niſi aliquid præcidero,intelligi non poterūt quæ refellētur.Quid eſt,qd' præcidere
uelim?Quædam continua eſſe corpora,ut hominem:quædam compoſita, ut nauem,
domum,omnia denicꝫ quorum diuerſæ partes iunctura in unum ſunt coactæ: quædā
ex diſtantibus,quorum adhuc membra ſeparata ſunt,tanquam exercitus,populus,ſe-
natus.Illi enim per quos iſta corpora efficiuntur,iure aut officio cohærent, natura di-
ducti & ſinguli ſunt.Quid eſt,quod etiam nunc præcidere uelim?Nullum bonum pu
tamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. Vno enim ſpiritu unum bonum contineri ac
regi debet,unum eſſe unius boni principale.Hoc ſi quando deſideraueris,per ſe proba
tur.Interim ponendum fuit quia in noſtra tela mittuntur. Dicis, inquit, nullum bo-
2 num ex diſtantibus eſſe. Claritas autem iſta, bonorum uirorum ſecunda opinio eſt.
Nam quomodo fama non eſt unius ſermo,nec infamia unius mala exiſtimatio,ſic nec
claritas,uni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtātes uiri debēt,
ut claritas ſit.Hæc autem ex iudicijs plurium efficitur, id eſt, diſtantium, ergo non eſt
bonum.Claritas,inquit,laus eſt,à bonis bono reddita,laus oratio, oratio uox eſt aliqd
ſignificans. Vox eſt autem licet uirorum ſit bonorum.Necꝫ enim quicquid uir bonus
facit bonum eſt.Nam & plaudit & ſibilat,ſed nec plauſum quiſquam,nec ſibilum, li-
cet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm ſternutamentum
aut tuſſim.Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam,dicite nobis, utrum laudantis,
an laudati bonum ſit?Si laudantis bonum eſſe dicitis,tam ridiculam rem facitis,quàm
ſi affirmetis meū eſſe,quod alius bene ualeat. Sed laudare dignos honeſta actio eſt,ita
laudantis bonum eſt,cuius actio eſt,nō noſtrum qui laudamur. At qui hoc quærebāt,
Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primum,an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiā
nunc quæritur, & pars utracꝫ ſententias habet. Deinde claritas deſiderat multa ſuffra
gia,poteſt & unius boni uiri iudicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus unus iu
dicat.Quid ergo,inquit,& fama erit unius hominis exiſtimatio,& infamia unius ma-
lignus ſermo?Gloriam quocꝫ,inquit,latius fuſam intelligo. Conſenſum enim multo-
rum exigit. Diuerſa horum conditio eſt, & illius. Quare? Quia ſi de me bene uir bo-
nus ſentit,eodem loco ſum,quo,ſi omnes boni idem ſentirent. Omnes enim ſi me co-
gnouerint,idem ſentient.Par illis idemcꝫ iudicium eſt, æque uero inſiſtitur ab his,qui
diſſidere non poſſunt.Ita pro eo eſt,ac ſi omnes idem ſentiāt, quia aliud ſentire nō poſ
ſunt.Ad gloriam & famam non eſt ſatis unius opinio. Illic enim poteſt unius ſentētia
quod omnium,quia omnium ſi prorogetur, una erit. Hic diuerſa diſſimilium iudicia
ſunt,diſſimiles affectus.Dubia omnia inuenias,leuia,ſuſpecta. Putas tu poſſe ſentētiā
unam omnium eſſe?Non eſt unius una ſententia. Illi placet uerum. Veritatis una uis,
una facies eſt.Apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiuntur. Nunquam autem falſis con-
ſtantia eſt. Variantur,& diſſident.Sed laus,inquit,nihil aliud quàm uox eſt. Vox aūt
bonum non eſt.Cum dicant claritatem laudem eſſe bonorum,à bonis reddi, iam non
ad uocem referunt,ſed ad ſentētiam.Licet enim uir bonus taceat, ſed aliquem iudicet
dignum laude,laudatus eſt. Præterea aliud eſt laus,aliud laudatio. Hæc & uocem exi-
git.Itacꝫ nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem,cuius officium oratione con
ſtat.Cum dicimus aliquem laude dignū, non uerba illi benigna hominum,ſed iudicia
promit-

promittimus.Ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis , ac bonum uirum apud ſe lau/
dantis.Deinde,ut dixi,ad animum refertur laus , non ad uerba,quæ conceptam laudē
egerunt,& in noticiam plurium emittūt.Laudat qui laudandū eſſe iudicat.Cum Tra/
gicus ille apud nos ait,Magnificum eſſe laudari à laudato uiro, laude digno ait . Et cū
æque antiquus poëta ait,Laus† alit artes, nō laudationem dicit,quæ corrumpit artes. *al'.alterius*
Nihil enim æque,& eloquentiam,& omne aliud ſtudium auribus deditum uitiauit,ꝗ *al'.à literis*
popularis aſſenſio.Fama utiqꝫ uocem deſiderat, claritas non:poteſt enim citra uocem
contingere,contenta iudicio:plena eſt,non tantum inter tacenteis , ſed etiam inter re/
clamāteis.Quid interſit inter claritatem & gloriam,dicam , Gloria multorum iudicijs
conſtat,claritas bonorum.Cuius, inquit, bonum eſt claritas , id eſt,laus bono à bonis
reddita,utrum laudati an laudantis? Vtriuſqꝫ:meum qui laudor,quia natura me aman
tem omnium genuit,& benefeciſſe gaudeo,& gratos me inueniſſe uirtutū interpretes
lætor.Hoc plurium bonum eſt,quod grati ſunt,ſed & meum. Ita enim animo compo/
ſitus ſum,ut aliorum bonum, meum iudicē, utiqꝫ eorum quibus ipſe ſum boni cauſa.
Eſt iſtud laudantium bonum . Virtute enim geritur . Omnis autē uirtutis actio bonū
eſt.Hoc contingere illis nō potuiſſet,niſi ego talis eſſem.Itaqꝫ utriuſqꝫ bonum eſt,me/
rito laudari:tam mehercule,quàm bene iudicaſſe,iudicantis bonum eſt,& eius,ſecun/
dum quem iudicatum eſt.Nunquid dubitas quin iuſtitia & habentis bonum ſit , & an
bonum ſit eius,cui debitum ſoluit? Merentem laudare iuſtitia eſt, igitur utriuſqꝫ bonū
eſt. Cauillatoribus iſtis abunde reſpondebimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propo
ſitum arguta diſſerere , & philoſophiam in has anguſtias ex ſua maieſtate detrahere.
Quanto ſatius eſt ire aperta uia & recta,quàm ſibijpſi flexus diſponere,quos cum ma/
gna moleſtia debeas relegere.Neqꝫ enim quicquā aliud iſtæ diſputationes ſunt,quàm
inter ſe perite captantium luſus . Dic potius,quàm naturale ſit in immenſum mentem
ſuam extendere.Magna & generoſa res eſt humanus animus, nullos ſibi poni niſi cō/
munes,& cum deo terminos patitur. Primum humilem nō accipit patriam,Epheſum
aut Alexandriam,aut ſi quod eſt etiamnum frequentius oculis lætius uectis ſolum.Illi 3
patria eſt,quodcunqꝫ ſuperne uniuerſa circuitu ſuo cingit. Hoc omne cōuexum,intra
quod iacent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina ſecernens,iam coniūgit,
intra quod diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant:deinde actam ætatem ſibi dari
non ſinit. Omnes,inquit, ante me ſunt . Nullū ſeculū magnis ingenijs cluſum eſt,nul/
lum non cogitationi paruū tempus . Cum uenerit dies ille,qui mixtum hoc diuini hu/
maniqꝫ ſecernat tempus,hic ubi inueni, relinqꝫ,ipſe me diei reddam,nec nunc ſine illis
ſum,ſed graui terrenoqꝫ detineor per has mortalis æui moras.Illi meliori uitæ,longio/
riqꝫ præluditur.Quemadmodū nouem menſibus nos tenet maternus uterus , & præ/
parat non ſibi,ſed illi loco,in quem uidemur emitti,iam idonei ſpiritum trahere , & in
aperto durare: ſic per hoc ſpaciū, quod ab infantia patet in ſenectutē , in alium naturæ 4
ſumimur partum. Alia origo nos expectat,alius rerum ſtatus . Nōdum cœlum niſi ex
interuallo pati poſſumus . Proinde intrepidus horam illam decretoriā proſpice . Non
eſt animo ſuprema,ſed corpori.Quicquid circa te iacet rerum , tāquam hoſpitalis loci
ſarcinas ſpecta. Tranſeundum eſt.Excutit redeuntem natura,ſicut intrantem. Non li/
cet plus efferre,quàm intuleris.Imò etiam ex eo, quod ad uitam attuliſti , pars magna
ponenda eſt. Detrahentur tibi hæc circumiecta , nouiſſimū uelamentum tui cutis,de/
trahetur caro & ſuffuſus ſanguis,diſcurrensqꝫ per totum,detrahentur oſſa neruiqꝫ,fir/
mamenta fluidorum ac labentium.Dies iſte quem tanquam extremum reformidas,æ/
terni natalis eſt.Depone onus.Quid cunctaris,tanquā non prius quoqꝫ relicto,in quo
latebas corpore,extiteris? Hæres & reluctaris,tum quoqꝫ magno niſu matris expulſus
es.Gemis,ploras,& hoc ipſum flere,naſcētis eſt.Sed tunc debebat ignoſci,rudis & im
peritus omnium ueneras, ex maternorum uiſcerū calido molliqꝫ fomento emiſſum,af
flauit aura liberior . Demum offendit duræ manus tactus, tenerqꝫ adhuc & nullius rei
gnarus obſtupuiſti inter ignota . Nunc tibi nō eſt nouū ſeparari ab eo,cuius ante pars
fueris : æquo animo membra iam ſuperuacua dimitte , & iſtud corpus inhabitatū diu,
pone.Scindetur,obruetur,abolebitur . Quid contriſtaris? Ita ſolet fieri. Pereunt ſæpe

uelamenta naſcentium. Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? Iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio fœdi, atq; olidi uentris educat. Hinc nunc quoq; tu quantum potes ſubuola: quæ niſi etiam neceſſarijs cohærebunt, alienus iam hinc, altius aliquid, ſublimiusq; meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo & lux undiq; clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe lumen miſcentibus. Nulla ſerenum umbra turbabit, æqualiter ſplendebit omne cœli latus. Dies & nox, aeris infimi uices ſunt. Tūc in tenebris uixiſſe dices, cum totam lucem & totus aſpexeris, quam nunc per anguſtiſſimas oculorum uias obſcure intueris, & tamē admiraris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cū illam ſuo loco uideris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat, ſi is quoq; qui tamdiu animum iudicat manere, quamdiu retinetur corporis uinculo, ſolutum totum ſpargi, id agit, ut etiam poſt mortem utilis eſſe poſſit? Quamuis enim ipſe ereptus ſit oculis, tamen Multa uiri uirtus animo, multusq; recurſat Gentis honos. Cogita quantum nobis exempla bona proſint, ſcies magnorum uirorum non minus præſentia eſſe utilem memoriam. Vale.

EPISTOLA CIIII. De pernitie inſidiarum quæ ſunt ex homine, de hominis officio, Et quomodo philoſophia utendum ſit.

QVid iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire? incidentium dico ruinam. Aliqua nobis incidunt, non inſidiātur. Illa potius uide, illa deuita, quæ nos obſeruant, quæ captant: pares ſunt caſus etiam ſi graues, naufragium facere, uehiculo euerti. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat. Crepāt ædificia antequam corruant, prænunciat fumus incendium. Subita eſt ex homine pernicies, & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras ſi iſtorum tibi qui occurrūt uultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum, niſi quod illarum perniciosior eſt primus incurſus, quos tranſire non quærunt. Nunquam enim illas ad nocendum niſi neceſſitas miſit. Hæ aut fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum ſit, ut cogites, quid ſit hominis officium. Alterum intuere ne lædaris, alterum ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis, & memineris quæ præſtare debeas, quæ cauere. Sic uiuendo quid conſequeris? Non, ne noceant, ſed ne fallant. Quantū
5 autem potes in philoſophiā ſecede, illa te ſinu ſuo proteget. In huius ſacrario eris, aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe ſenes, ut eodem ambulantes. Quid autē ipſam philoſophiam? non debebis iactare. Multis fuit periculi cauſa inſolenter tractata, & contumaciter uitia tibi detrahat, non alij exprobret, non ab horreat à publicis moribus, nec ita agat, ut quicquid nō facit, damnare uideatur. Licet ſapere ſine pompa, ſine inuidia.

IN LIBRVM XVII. EPISTOLA CIII.

1 Niſi aliud prædixero. Reclamantibus licet exemplaribus lego præcidero, quemadmodum & in his quæ ſequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam, quam interdum nō licet explicare, niſi quædam prius amputaris.

2 In noſtra tela mittuntur. Non ſuffragabantur exemplaria, non dubito tamen quin legendum ſit, cui noſtra tela innitatur. Sentit enim aſſumendum aliquid per ſe notum, ad fulturam argumentationis, quemadmodum telæ ſubſternitur ſtamen.

5 Aut ſi quod eſt etiam nunc frequentius oculis lætius uectis. Solum illi patria eſt, quodcūq; ſuprema & uniuerſa circuitu ſuo cingitur. Non multum ſuffragabantur exemplaria: propemodum tamen conijcio legendum, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius oculis latius uectis ſolum. Illi patria eſt, quodcunq; ſuperne uniuerſa circuitu ſuo cingit, hoc omne conuexum intra quod iacent maria cum terris, intra quod aer, &c. Hoc tantiſper ualeat, donec aliquid certius dabūt uetuſti codices. Videntur admixta hemiſtichia iambicorum.

Et in aperto durare,ſuper hoc ſpatium,quod ab infantia patet in ſenectutem,in alium maturæ ſumimus partum. Sic prior æditio. In nõnullis ſubuenerunt exemplaria, ſuper & maturæ, nos felici ut opinor,coniectura,mutauimus,legentes hunc in modum, Sic per hoc ſpatium quod ab infantia etc,in alium naturæ ſumimur partum. Sic peruerterant in ſuper:ſic reſpondet ad quemadmodum quod præceſſit.

EPISTOLA CIII.

Laus alterius.in alijs laus a litteris.Ipſe ſermonis tenor docet legẽdũ.Laus alit artes.Eſt enim clauſula carminis heroici Id imitatus Cic.honos alit artes,Itẽ Ouidius.Laudataq; uirtus Creſcit

EPISTOLA CIIII

Illa te uiſu ſuo proteget.In alijs erat,niſi, legendum opinor in ſinu ſuo,ſiue ſinu ſuo.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER XVIII.

EPISTOLA CV .Qualiter ſeceſſio in ociũ uel peregrinatio nõ proſit,ſed noceat ſine curatione animi.Et de magnanimitate & excellentia humani ſpiritus quẽ non laborem uel mortem timere exemplo Socratis & Catonis inſinuat.

IN Nomentanum meum fugi,quid putas?urbem?immo febrem,& quidem ſurrepentem.Iam manum mihi iniecerat, protinus itaq; parari uehiculum iuſſi,Paulina mea retinente. Medicus initia eſſe dicebat motis uenis,ſed incertis & naturalem turbantibus modum. Exire perſeueraui.Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis,qui cũ in Achaia febrem habere cœpiſſet, protinus nauem aſcendit,clamitans non corporis eſſe,ſed loci morbum .Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi ualitudinem meam cõmendat.Nam cum ſcias ſpiritum illius in meo uerti,incipio ut illi conſulam mihi conſulere,& iam quum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit,hoc beneficium ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc ſene & aduleſcentem eſſe,cui parcitur.Itaq; quoniam ego ab illa nõ impetro ut me fortius amet, impetrat illa,ut me diligentius amem.Indulgẽdum eſt enim honeſtis affectibus, & interdum etiam ſi premunt cauſæ,ſpiritus in honorem ſuorum uel cum tormento reuocandus,& in ipſo ore retinendus eſt,cum bono uiro uiuẽdum ſit,non quamdiu iuuat, ſed quamdiu oportet.Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat,ut diutius in uita cõmoretur,qui perſeuerat mori,delicatus eſt.Hoc quoq; imperet ſibi animus,ubi utilitas ſuorum exigit,nec tantum ſibi uelit mori, ſed ſi cœpit intermittat,& ſuis ſe commodet.Ingentis animi eſt,aliena cauſa ad uitã reuerti,quod magni uiri ſæpe fecerunt, Sed hoc quoq; ſummæ humanitatis exiſtimo,ſenectutem ſuã cuius maximus fructus eſt,ſecurior ſui tutela, & uitæ uſus animoſior, attentius cõſeruare, ſi ſcias alicui tuorũ eſſe dulce,utile,optabile.Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium,& mercedem.Quid enim iucundius quàm uxori tam charum eſſe,ut propter hoc tibi charior fias?Poteſt itaq; Paulina mea nõ tantum ſuum mihi timorem imputare, ſed etiam meum.Quæris ergo quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Vt primum grauitatem urbis exceſſi,& illum odorem culinarum fumãtium,quæ in ora quicquid peſtiferi uaporis obruerit,cũ puluere effundunt ,protinus mutatam ualetudinem ſenſi. Quantum deinde adiectum putas uiribus, poſtquam uineas attigi?In paſcuum emiſſus,cibum meum inuaſi,Repetiui ergo iam me,non permãſit marcor ille corporis dubij,& male cogitantis.Incipio toto animo ſtudere. Nõ multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus medijs ſi uolet habebit. At ille qui regiones eligit,& ocium captat,ubiq; quo ſtringatur inueniet.Nam Socratem querenti cuidam,quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent,reſpondiſſe ferunt, Non immerito hoc tibi euenit,Tecum enim peregrinabaris.O quàm bene cũ quibuſdam ageretur, ſi à ſe aberrarent. Nunc primum ſeipſos ſollicitant, corrumpunt,territant.Quid prodeſt mare traijcere,& urbes mutare?Si uis iſta quibus urgeris effugere non alibi ſis oportet, ſed alius. Putes ueniſſe te Athenas,puta Rhodon . Elige arbitrio tuo ciuitatem. Quid ad rem pertinet quos illa mores habeat?Tuos afferes, Diuitias iu

dicabis bonum? Torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi uideris defici, quanto uinceris. Honores iudicas bonum? Male te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus, ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpius legeris. Tātus erit ambitionis furor, ut nemo tibi poſt te uideatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem, cum illa nihil ſit mali, niſi quod ante ipſam eſt timeri? Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpitiones, Vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit euaſiſſe tot urbes Argolicas, medioſqꝫ fugam tenuiſſe per hoſtes? Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. Ne tutis quidem habebitur fides, conſternata ſemel mente, quæ ubi cōſuetudinem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis tuæ inhabilis es. Non enim uitat, ſed fugit, magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis malū, aliquem ex his quos amabis amittere, cum interim hoc tam ineptum erit quàm flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia? Quicquid te delectat æque uiget, ut uideras dum uireret. Vtinam. Alium alio die caſus excutiet. Sed quemadmodum frondium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur, ſic iſtorum quos amas, quoſqꝫ oblectamenta uitæ putas eſſe, damnum, quia reparantur, etiā ſi nō renaſcuntur. Sed non erunt ijdem. Ne tu quidē idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat, ſed in alijs rapina facilius apparet, hic latet, quia nō ex aperto fit. Alij auferunt, at ipſi nobis furto ſubducimur. Horū nihil cogitabis ab his, nec remedia uulneribus oppones, ſed ipſe tibi ſeres ſolicitudinū cauſas, alia ſperādo, alia deſperādo? Si ſatis alterum alteri miſceas, nec ſperaueris ſine deſperatiōe, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquā potuit? Nō uoluptates illa temperauit, nō cupiditates refrenauit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniqꝫ animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſſit errorem, ſed ut puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Cæterū inconſtantiā mentis, quæ maxime ægra eſt, laceſſit, mobiliorem leuioremqꝫ reddidit ipſa iactatio. Itaqꝫ qui petierant cupidiſſime loca, cupidius deſerunt, & auium modo tranſuolāt, citiuſqꝫ quàm uenerāt abeunt. Peregrinatio noticiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuſitata ſpatia camporum, & irriguas perennibus aquis ualles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam, ſiue ut Nilus æſtiuo incremento tumet, ſiue ut Tigris eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu integræ magnitudini reddit, ſiue ut Mæāder poetarū omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & ſæpe in uicinū alueo ſuo admotus, antequam ſibi influat flectitur: cæterum neqꝫ meliorem faciet, neqꝫ ſaniorem. Inter ſtudia uerſandū eſt, & inter authores ſapientiæ, ut quæſita diſcamus, nō dum inuenta quæramus. Sic eximendus animus, ex miſerrima ſeruitute in libertatem aſſeritur. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſuperuacuum, quid iuſtum, quid honeſtum ſit, nō erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus. Peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidē ſequerentur, longius abeſſent: nunc fers illa, nō ducis. Itaqꝫ ubiqꝫ te premunt, & paribus incommodis urunt. Medicina ergo, nō regio quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum, non uehiculum nauēqꝫ conſcendit, ſed aduocat medicum ut fracta pars iungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractum & extortum credis locorum mutatione poſſe ſanari? Maius eſt iſtud malum, quàm ut geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. Nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullum enim mihi crede iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus ſiſtat. Aut ſi quod eſſet, agmine facto, gēs illuc humana pergeret. Tādiu iſta urgebunt mala, macerabuntqꝫ per terras ac maria uagum, quamdiu malorum geſtaris cauſas. Fugam tibi nō prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe, & emenda deſideria, intra ſaltem modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. Si uis peregrinationes habere iucūdas, tuum comitem ſana. Hærebit tibi auaricia, quamdiu auaro ſordidoqꝫ conuixeris. Hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo conuerſaberis. Nunquam ſæuitiam in tortoris contubernio po-

nio po-

nio pones. Incendent libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si uelis uitijs exui, longe à uitiorum exemplis recedendum eſt. Auarus, corruptor, ſæuus, fraudulentus, multum nocituri ſi prope à te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores trãſi. Cum Catonibus uiue, cũ Lælio, cum Tuberone: quod ſi cõuiuere etiam græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone uerſare. Alter te docebit mori ſi neceſſe erit, alter, antequam neceſſe erit. Viue cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradẽt diuinorum humanorumq́ noticiam. Hi uidebuntur in opere eſſe, nec tantum ſcire loqui, & in oblectationem audientium uerba iactare, ſed animum indurare, & aduerſus minas erigere. Vnus eſt enim huius uitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere. Stare fidenter ad portum, tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantẽ, nec tergiuerſantem. Magnanimes nos natura produxit, & ut quibuſdã animalibus ferum dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærẽtem ubi honeſtiſſime, non ubi tutiſſime uiuat, ſimillimũ mundo, quem quãtum mortalibus paſſibus licet, ſequit̃ æmulaturq́. Profert ſe, laudari & aſpici credit. Omniũ eſt, ſupra omnia eſt. Itaq́ nulli ſe rei ſubmittit, nihil illi uidetur graue, nihil quod uirũ incuruet. Terribiles uiſu formæ, lethũq́ laboſq́. Minime quidẽ, ſi rectis oculis intueri illa poſſis, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies uertit ad riſum. Terribiles uiſu formæ lethũq́ laboſq́. Egregie Virgilius noſter. Iure dixit terribiles eſſe, ſed uiſu, id eſt, uideri non eſſe. Quid, inquam, in iſtis eſt tam formidabile, quàm fama uulgauit? Quid eſt obſecro te Lucilli cur timeat laborem uir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt iſti qui non putant fieri poſſe, quicquid facere non poſſunt, & aiunt nos loqui maiora quàm quæ natura humana ſuſtineat. At quãto ego de illis melius exiſtimo, ipſi quoq́ hæc poſſunt facere, ſed nolunt. Deniq́ quem unquam iſta deſtituere tentãtem, cui nõ faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus, ſed quia non audemus, difficilia ſunt. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratẽ† perpetitium ſenem, per omnia aſpera iactatum, inuictum tamen & paupertate, quam grauiorem illi domeſtica onera faciebant, & labores, quos militares quoq́ pertulit, quibus ille domu it exercitus, ſiue uxorem eius moribus feram, lingua petulantẽ, ſiue liberos indociles, & matri quàm patri ſimiliores. Sic ferè, aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis ſæuiore. Viginti & ſeptem annis pugnatũ eſt, poſt finita arma triginta tyrannis noxæ dedita eſt ciuitas, ex quibus plæriq́ inimici erant. Nouiſſima dãnatio eſt ſub grauiſſimis hominibus impleta, obiecta eſt & religionũ uiolatio, & iuuẽtutis corruptela, quã immittere in deos, in patres, in remp. dictus eſt. Poſt hæc carcer, & uenenum, uſq́ eo animum Socratis nõ mouerant, ut ne uultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, uſq́ ad extremum, non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem uidit, æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterũ exemplum? Accipe hunc Marcum Catonem recentiorem, cum quo & infeſtius fortuna egit, & pertinacius. Cui cum omnibus locis obſtitiſſet, nouiſſime & in morte, oſtẽdit tamen uirum fortem poſſe inuita fortuna uiuere, inuita mori. Tota illi ætas, aut in armis eſt exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quàm Socratem in ſeruitute uixiſſe, niſi forte Cn. Pompeium & Cæſarem & Craſſum putas libertatis ſocios fuiſſe. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Re p. uidit, eũdem ſe in omni ſtatu præſtitit. In prætura, in repulſa, in accuſatione, in prouincia, in contione, in exercitu, in morte, deniq́ in illa Rei P. trepidatione: cum illinc Cæſar eſſet decem legionibus pugnaciſſimis ſubnixus, totis externarum gentium præſidijs: hinc Cn. Pompeius ſatis unus aduerſus omnia. Cum alij ad Cæſarem inclinarẽt, alij ad Pompeium, ſolus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti uolueris illius imaginem temporis, uidebis illinc plebem, & omnẽ erectum ad res nouas uulgum: hinc optimates & equeſtrem ordinẽ, quicquid erat in ciuitate ſancti & †lecti: duos in medio relictos, R.P. & Catonẽ. Miraberis, inquam, cum animaduerteris Atridẽ, Priamumq́ & ſæuum ambobus Achillẽ. Vtrumq́ enim improbat, utrumq́ exarmat. Hanc fert de utroq́ ſententiam. Ait ſe, ſi Cæſar uicerit moriturum, ſi Pompeius exulaturum. Quid habebat quod timeret, qui ſibi & uicto & uictori conſtituerat,

Al'r perpeſſitium

al, docti

ſtituerat,quæ cõſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterát? Perijt itaq; ex decreto ſuo Vides poſſe homines labores pati,per medias Aphricæ ſolitudines pedes duxit exercitum. Vides poſſe tolerare ſitim,& in collibus arentibus,ſine ullis impedimentis uicti exercitus reliquias trahens,inopiam humoris loricatus tulit,& quoties aquæ fuerat occaſio,nouiſſimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni. Eodem quo repulſus eſt die,in comitio pila luſit. Vides poſſe non timeri potentiam ſuperiorum, et Pompeiũ & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat,niſi ut alterũ demereretur,ſimul prouocauit. Vides tam mortem poſſe cõtemni quàm exilium. & exilium ſibi indixit,& mortem,& interim bellum. Poſſumus itaq; aduerſus iſta tantum habere animi, libeat modo ſubducere iugo collum. In primis autem reſpuendæ ſunt uoluptates,eneruant,& effœminant,& multum petunt,multum autem à fortuna petendum eſt, Deinde ſpernẽdæ opes,auctoramenta ſunt ſeruitutum, Aurum & argentum,& quicquid aliud felices domos onerat,relinquatur. Non poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas,omnia paruo æſtimanda ſunt. Vale.

EPISTOLA .C.VI. Quatuor eſſe quæ hominem in perniciem hominis inſtigant,& quomodo ſingulorum eorum uitetur incommodum. Et quod magna pars ſecuritatis eſt nihil inique facere.

QVæ obſeruanda tibi ſint,ut tutior uiuas,dicam. Tu tamen ſic audias cenſeo iſta præcepta,quomodo ſi tibi præciperem,qua ratione bonam ualetudinem in Ar-
2 deatino tuereris. Conſydera,quæ ſint quæ hominem in perniciem hominis inſtigent, inuenies ſpem,inuidiam,odium,metum,contemptum, Ex omnibus iſtis,adeo leuiſſimum eſt cõtemptus,ut multi in illo remedij cauſa delituerint. Quem quis contemnit, non calcat ſine dubio,ſed tranſit, Nemo homini contempto,pertinaciter,nemo diligẽter nocet. Etiam in acie iacens præteritur,cum ſtante pugnatur. Spem improborũ uitabis,ſi nihil habueris,quod cupiditatem alienam & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parum nota ſunt. Sic uero inuidiã effugies,ſi te non ingeſſeris oculis,ſi bona tua nõ iactaueris ,ſi ſcieris,in ſinu gaudere. *In ſinu gaudere.* Odium autem ex offenſa ſic uitabis,nemĩnẽ laceſſendo aut gratificando,à quo te ſenſus cõmunis tuebitur,fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habuerunt nec inimicum. Illud ne timearis,præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas,cum te eſſe homines ſcient,quem offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit & certa. Timeri autem tam domi moleſtũ eſt ,q̃ foris, tam à ſeruis, q̃ à liberis. Nulli non ad nocẽdum ſatis uirium eſt, Adijce nũc,quod qui timetur,timet. Nemo potuit terribilis eſſe ſecure. Contemptus ſupereſt,cuius modum in ſua poteſtate habet,qui illum ſibi adiunxit,qui contemnitur,quia uoluit,non quia debuit. Huius incommodum,& artes bonæ diſcutiunt,& amicitiæ eorum,qui apud aliquem potentem potẽtes ſunt,quibus applicari expediet,nõ implicari,ne pluris remediũ,q̃ periculũ cõſtet. Nihil tamẽ æque proderit,q̃ quieſcere, & minimũ cum alijs loqui ,plurimũ ſecum, Eſt quædam dulcedo ſermonis,qui irrepit & blanditur,& nõ aliter q̃ ebrietas, aut amor,ſecreta producit. Nemo quod audierit tacebit,nemo quantũ audierit loquetur. Qui rem non tacuerit,non tacebit autorem. Habet unuſquiſq; aliquem cui tantũ credidit,quãtum ipſi creditum eſt:ut garrulitatem ſuam cuſtodiat,& cõtentus ſit unius auribus,populum faciet. Sic quod modo ſecretum erat,rumor eſt. Securitatis magna portio eſt,nihil iniqui facere. Confuſam uitam & perturbatam impotentes agũt, tantum metuũt,quantum nocent,nec ullo tempore uacant. Trepidant enim cum fecerunt. Hæret conſcientia,aliud agere nõ patitur,ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas,quiſquis expectat:quiſquis autem meruit,expectat. Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat,nulla ſecurum. Putat enim ſe etiam ſi non deprehenditur poſſe deprehendi:& inter ſomnos mouetur,& quoties alicuius ſcelus loquitur,de ſuo cogitat. Non ſatis illi †oblitteratum uidetur ,non ſatis tectum, Nocens habuit aliquãdo latendi fortunam,nunq̃ fiduciam. Vale.

Al. ſolute oblitteratũ.

EPISTOLA CVII. Quod affectus animi ſint corpora captioſe diſputat, quam diſputationem e ueſtigio damnat.

TArdius reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum, hanc excuſationem caue audias. Vaco, & omnes qui uolunt uacant. Neminem res ſequuntur, ipſi illas amplexãtur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem ei de quo quærebas? Veniebat in cõtextum operis mei, ſcis enim me moralem philoſophiam uelle complecti, et omnes ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaq; dubitaui utrum differrẽ te, an donec ſuus iſti rei ueniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: Humanius uiſum eſt tam longe uenientem, non detinere. Itaq; & hoc ex illa ſerie rerum cohærentium excerpam, & ſi qua erunt huiuſmodi, nõ quærenti tibi ultro mittam. Quæ ſint hæc interrogas? Quæ ſcire magis iuuat, q̃ prodeſt: ſicut hoc de quo quæris, an corpus bonum ſit. Bonũ prodeſt, Facit enim. Quod facit corpus eſt. Bonum, agitat animũ, & quodammodo format & continet. Quæ ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona ſunt, corpora ergo ſunt, & quæ animi ſunt. Nam & hic corpus eſt. Bonũ hominis neceſſe eſt corpus ſit, cum ipſe ſit corporalis: mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ ualitudinẽ eius uel cuſtodiunt uel reſtituũt corpora ſunt. Ergo & corpus eſt bonum eius, Nõ puto te dubitaturum an affectus corpora ſint, ut aliud quoq; de quo non quæris inſulciam: tanq; ira, amor, triſticia: ſi dubitas, uide an uultum nobis mutent, an frontẽ aſtringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugientem ſanguinem. Quid ergo, tam manifeſtas corporis notas credis imprimi niſi à corpore? Si affectus corpora ſunt & morbi animorum, & auaricia, crudelitas, indurata uitia, & in ſtatum inemendabilem adducta, ergo & malicia, & ſpecies omnis malignitatis, inuidia, ſuperbia. Ergo & bona, primum quia contraria iſtis ſunt. Deinde quia eadem tibi iudicia præſtabunt. An non uides quantum oculis det uigorem fortitudo? Quantam intentionem prudẽtia? Quantam modeſtiam & quietem reuerentia? Quantam ſerenitatem læticia? Quantũ rigorem ſeueritas? Quantam remiſſionem ueritas? Corpora ergo ſunt, quæ colorem habitumq; corporum mutant, quæ in illis regnum ſuum exercent. Omnes autẽ quas retuli uirtutes, bonæ ſunt, & quicquid ex illis eſt. Nũquid eſt dubium an id quo quid tangi poteſt, corpus ſit? Tangere enim & tangi, niſi corpus nulla poteſt res, ut ait Lucretius. Omnia autẽ iſta quæ dixi, non mutarẽt corpus, niſi tangerent, ergo corpora ſunt. Etiãnum cui tanta uis eſt, ut impellat & † cogat & retineat & iubeat, corpus eſt. Quid ergo? non timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non moderatio refrenat ac reuocat? Non gaudium extollit? Non triſtitia adducit? Deniq; quicquid facimus, aut malitiæ, aut uirtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus ſit. Quod uim corpori affert corpus, bonum corporis corporale, bonum hominis, & corporis bonum eſt, itaq; corporale eſt. Quoniã ut uoluiſti morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi, quod dicturum eſſe te uideo. Laterunculis ludimus, in ſuperuacuis ſubtilitas teritur. Non faciũt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt ſapere, immo ſimplicior. Paucis opus eſt ad mẽtem bonam uti literis, Sed nos ut cætera in ſuperuacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quẽadmodum omnium rerum, ſic litterarum quoq; intemperantia laboramus. Non uitæ ſed ſcholæ diſcimus. Vale.

aliter cõcitet

EPISTOLA · CVIII. Quæ patienda ſunt ambulãti, per huius uitæ uiam. Et præmeditatio leuiſſima facit eſſe grauiora. Et qualiter uarietas mortalitatis & fatũ æquanimiter ferenda ſunt.

VBi illa prudẽtia tua? Vbi in diſpiciendis rebus ſubtilitas, Vbi magnitudo? Tam puſilla tangunt, ſerui occupationes tuas, occaſionem fugæ putauerunt? † Si amici deciperent. Habeant enim ſanè nomen, quod illis Epicurus noſter impoſuit & uocentur, quo turpius, non omnibus ſit rebus tuis. Deſunt illi qui & operam tuam conterebant, & te alijs moleſtum eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexpectatũ eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quàm queri, quod ſpargaris in publico

aliter Quid ſi.

aut inquineris luto. Eadem uitæ conditio eſt, quæ balnei. Turbæ itineris quædã intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res, uiuere. Longam uiam ingreſſus es, et labaris oportet, & arietes & cadas, & laſſeris, & exclames. O mors, idẽ † mẽtiaris, Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiuſmodi offenſus emetiẽdum eſt cõfragoſum hoc iter. Mori uult, præparetur animus cõtra omnia. Sciat ſe ueniſſe, tonat ubi fulmẽ. Sciat ſe ueniſſe, ubi Luctus & ultrices poſuere cubilia curæ, Pallenteſq; habitãt morbi, triſtiſq; ſenectus. In hoc contubernio uita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contẽnere potes Cõtemnes autem, ſi ſæpe cogitaueris & futura præſumpſeris, Nemo nõ fortius ad id cui ſe diu cõpoſuerat, acceſſit, & duris quoq; ſi præmeditata erant, obſtitit. At contra imparatus, etiam leuiſſima expauit. Id agendum eſt ne quid nobis inopinatũ ſit. Et quia omnia nouitate grauiora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, ut nulli ſis malo tyro. Serui te reliquerũt, Alium compilauerunt, alium accuſauerunt, alium occiderũt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium ueneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa et uaria ſunt, in nos diriguntur. Quædam in nos fixa ſunt, quædam uibrant, & cũ maxime ueniunt, quædam in alios peruentura nos ſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus, Quæ ideo nulli querẽda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico, paria ſunt. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autem ius eſt, non quo omnes uſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algeudũ eſt, Aeſtas calores refert, æſtuandum eſt, Intemperies cœli ualitudinem tentat, ægrotãdum eſt, Et fera nobis loco occurret, & homo pernicioſior feris omnibus. Alium aqua, aliũ ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus. Id poſſumus, magnum ſumere animum, et uiro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc quod uides regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt. Turbantur maria cum quieuerũt. Flant inuicem uenti. Noctẽ dies ſequitur. Pars cœli conſurgit, pars mergitur. Cõtrarijs rerum æternitas cõſtat. Ad hanc legem animus noſter aptãdus eſt, hanc ſequatur, huic pareat, & quæcunq; fiunt, debuiſſe fieri putet, nec uelit obiurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis, & deum quo auctore cuncta proueniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemẽs ſequitur. Quare impigri atq; alacres excipiamus imperia, nec †deſinamus hunc operis pulcherrimi curſum, cui quicquid patimur intextum eſt: & ſic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles iſta dirigitur, quem Cleanthes noſter uerſibus diſertiſſimis alloquitur, quos mihi in noſtrum ſermonẽ mutare permittitur Ciceronis uiri diſertiſſimi exemplo, Si placuerint, boni conſules. Si diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutũ Ciceronis exemplũ. Duc me parens celſiq; dominator poli, Quocunq; placuit, nulla parendi mora eſt, Aſſum impiger, Fac nolle, comitabor gemẽs, Maluſq; patiar quod pati licuit bono. Ducunt uolentem fata, nolẽtem trahunt. Sic uiuamus, ſic loquamur, paratos nos inueniat atq; impigros fatum, Hic eſt magnus animus, qui ſe deo tradidit. At contra ille puſillus ac degener, qui obluctatur & de ordine mundi male exiſtimat, & emendare mauult deos, quàm ſe. Vale.

Al. metiaris.

Aliter deſeramus.

Libri decimioctaui finis.

IN LIB. XVIII. EPIST. C. V.

1 Quicquid te delectat æque uidet, ut uideris, dũ uiueret. Alij aliud habebant, ſed in totũ non placuit. Vide num ſic legẽdũ, Quicquid te delectat, æque uiget, ut uideras, dũ uireret. Vtinam uidetur adiectum. Sentit enim nobis uirere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum.

EPIST. C. VI.

2 Bona ualetudo motu erroris. Quidam habebant ſine metu, unus habebat, quomodo bonã ualetudinem tuearis ſine metu erroris. Sed apparebat a ſtudioſo quopiam mutatam ſcripturã Forte legendum, inardeat ſine metu horroris.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSNONVS

EPISTOLA. C.IX. De moderanda cupiditate diſcendi,& quanti profectus ſit ſapientem ſæpius audire,& quod maiori impetu iuuenes ad philoſophiam quàm ſenes accedimus,ubi notat eos qui dicunt decus philoſophiæ eſſe diſputare non uiuere.

ID DE quo quæris,ex his eſt quæ ſcire,tãtum eò,ut ſcias pertinet. Sed nihilominus,quia pertinet,properas,nec uis expectare libros quos cum maxime ordine continẽtes totã moralem philoſophiæ partem ſtatim expediam.Illud tamen prius ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi qua flagrare te uideo,digerẽda ſit, ne ipſa impediat.Nec paſſim carpenda ſunt,nec auide inuadenda uniuerſa,per partes peruenitur ad totum. Aptari onus uiribus debet,nec plus occupari qũã cui ſufficere poſſumus.Non quantum uis,ſed quantum capis hauriendum eſt: bonum tantum habe animum,capies,quantũ uoles.Quo plus recipit animus,hoc ſe magis laxat.Hæc nobis præcipere Attalũ memini cum ſcholam eius obſideremus,& primi ueniremus,& nouiſſimi exiremus,Ambulantem quoq; illum ad aliquas diſputationes euocaremus,non tantum paratum diſcentibus ſed obuium.Idem,inquit,& docenti & diſcenti debet eſſe propoſitum,ut ille prodeſſe uelit,hic proficere.Qui ad philoſophorum ſcholas uenit, quotidie ſecum aliquid boni ferat,aut ſanior domum redeat,aut ſanabilior Redibit autem.Ea enim philoſophiæ uis eſt,ut non ſolum ſtudentes, ſed etiam conuerſantes iuuet. Qui in ſolem uenit,licet non in hoc uenerit,colorabitur.Qui in unguentaria taberna reſederunt & paulo diutius commorati ſunt,odorem ſecum loci ferunt. Et qui apud philoſophum fuerunt,traxerint aliquid neceſſe eſt,quod prodeſſet etiã negligentibus. Attẽde quid dicam,negligẽtibus,non repugnantibus.Quid ergo? Non nouimus quoſdã qui multis apud philoſophiam annis perſederint,et ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? Pertinaciſſimos quidem & aſſiduos,quos ego non diſcipulos philoſophorum ſed inquilinos uoco.Quidam ueniunt ut audiant,non ut diſcant,ſicut in theatrum uoluptatis cauſa ad delectandas aures, oratione uel uoce uel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem uidebis,cui philoſophi ſchola diuerſorium ocij ſit.Non id agunt ut aliqua illò uitia deponant,ut aliquam legem uitæ accipiant, ad quam mores ſuos exigant,ſed ut oblectamento aurium perfruantur,Aliqui tamen & cum pugillaribus ueniunt,non ut res excipiant,ſed uerba,quæ tam ſine profectu alieno diſcant, quam ſine ſuo audiant.Quidam ad magnificas uoces excitantur, & tranſeunt in affectum dicentium,alacres uultu & animo,nec aliter concitantur quàm Phrygij ſolent tibicinis ſono ſemiuiri & ex imperio furentes.Rapit illos inſtigatq; rerum pulchritudo non uerborum inanium ſonitus.Siquid acriter contra mortem dictum eſt,ſi quid contra fortunam contumacicer,iuuat,protinus quæ audias facere. Afficiũtur illi, & ſunt quales iubentur,ſi illi animo forma permaneat, ſi non impetum inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat.Pauci illam quam conceperant mentem domum perferre potuerũt.Facile eſt auditorem concitare, ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit ſemenq; uirtutum,omnes ad omnia iſta nati ſumus. Cum iritator acceſſit,tunc illa animi bona uelut ſoluta excitantur. Non uides quemadmodum theatra conſonent,quoties aliqua dicta ſunt, quæ publice agnoſcimus,& conſenſu uera eſſe teſtamur, Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia. In nullum auarus bonus eſt;in ſe peſſimus. Ad hos uerſus ille ſordidiſſimus plaudit, & uicijs ſuis fieri conuitium gaudet.Quãto magis hoc iudicas euenire,cum à philoſopho iſta dicuntur cum ſalutaribus præceptis uerſus inſeruntur,efficacius eadem illa demiſſuri in animum imperitorum? Nã(ut dicebat Cleãthes)quemadmodũ ſpiritus noſter clariorẽ ſonum reddit,cũ illum tuba per longi canalis anguſtias tractum, patenti ore nouiſſime

1 uiſſime exitu effudit, ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit, Eadẽ
negligentius audiuntur, minuſq; percutiunt, quàmdiu ſoluta oratione dicuntur, ubi ac-
ceſſere numeri, & egregiũ ſenſum aſtrinxere certi pedes, eadem illa ſententia uelut la-
certo excuſſa retorquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſſimis ora-
tionibus hoc præcipitur, ut homines in animo non in patrimonio putent eſſe diuitias.
Eum eſſe locupletem, qui paupertati ſuæ aptus eſt, & paruo ſe diuitem fecit. Magis
tamẽ feriũtur animi, cum carmine eiuſmodi dicta ſunt Is minimo eget mortalis, qui
minimum cupit. Quod uult habet, qui uelle quod ſatis eſt poteſt. Cum hæc atq;
eiuſmodi audimus, ad confeſſionẽ ueritatis adducimur. Illi enim quibus nihil ſatis eſt,
admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum ubi uideris,
urge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & cauillationibus,
et cæteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. Cum profeciſſe te
uideris, & animos audientium affeceris, inſta uehementius. Veriſimile non eſt quantũ
proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium uerſa. Facillime
enim tenera cõciliantur ingenia ad honeſti rectiq; amorem. Adhuc docibilibus leui-
terq; corruptis, iniĳcit manũ ueritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Ego certe cũ At-
talum audirem, in uitia, in errores, in mala uitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum gene-
ris humani, & illum ſublimem altioremq; humano faſtigio credidi. Ipſe regem ſe eſ-
ſe dicebat, ſed plus quàm regnare mihi uidebatur, cui liceret cenſuram agere regnan-
tium. Cum uero commendare paupertatẽ cœperat, & oſtendere, quod quicquid uſum
excederet, pondus eſſet ſuperuacuum & graue ferenti, ſæpe exire è ſchola pauperi li-
buit. Cum cœperat uoluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam mẽ-
ſam, puram mentem, non tantum ab illicitis uoluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis, libe-
bat circunſcribere gulam & uentrem. Inde mihi quædam permanſere Lucili. Magno
enim in omnia impetu ueneram, deinde ad ciuitatis uitã reductus, ex bene cœptis pau-
ca ſeruaui. Inde oſtreis boletisq; in omnem uitam renunciatum eſt. Hæc enim non ci-
bi, ſed oblectamenta ſunt ad edendum ſaturos cogentia, quod gratiſſimum eſt edaci-
bus, & ſe ultra quàm capiunt farcientibus, facile decenſura, facile reditura. Inde in o-
mnem uitam unguento abſtinemus, quem obtinemus odor in corpore eſt. Nullo inde
2 uino calet ſtomachus. Inde in omnem uitam balneũ fugimus. Decoquere corpus atq;
exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumq; credimus. Cætera proiecta redierũt. Ita
tamẽ, ut quorũ abſtinẽtiam interrupi, modũ ſeruem, & quidẽ abſtinẽtiæ proximiorẽ,
neſcio an difficiliorem, quoniam quædam abſcinduntur facilius animo quã temperan-
tur. Quoniam cœpi tibi exponere quàm tum maiori impetu ad philoſophiã iuuenis
acceſſerim, quàm ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoras
iniecerit. At Socion dicebat, quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sextius,
Diſſimilis utriq; cauſa erat, ſed utriq; magnifica. Hic homini ſatis alimẽtorum citra ſan-
guinem eſſe credebat, & crudelitatis cõſuetudinem fieri, ubi in uoluptatem eſſet ad-
ducta laceratio, Adĳciebat contrahendam materiam eſſe luxuriæ. Colligebat bonæ
ualitudini contraria eſſe alimenta uaria, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras
omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, & aliorũ cõmertium in alias atq; ali-
as formas tranſeuntiũ. Nulla (ſi illi credas) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tempo-
re exiguo dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporum uices,
et quando pererratis pluribus domicilĳs, in hominem reuertatur, interim ſceleris ho-
minibus ac paricidĳ metum fecit, cum poſſint in parentis animam inſcĳ incurrere, &
5 ferro morſuue uiolare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cũ expo-
ſuiſſet Socion, & impleſſet argumentis ſuis, Nõ credis, inquit, animas in alia corpora
atq; alia deſcribi? & migrationẽ eſſe, quã dicimus eſſe mortẽ? Nõ credis in his pecu-
dibus feriſue aut aqua merſis illũ quondã hominis animũ morari? Nõ credis nihil pe-
rire in hoc mũdo, ſed mutare regionẽ? Nec tãtũ cœleſtia per certos circuitus uerti, ſed
animalia quoq; per uices ire, & animos p orbẽ agi? Magni iſta crediderũt uiri. Itaq;
iudiciũ quidẽ tuũ ſuſtine. Cæterũ omnia tibi in integro ſerua. Si uera ſunt iſta, abſti-
nuiſſe animalibus innocẽtia eſt; ſi falſa, frugalitas eſt, Q'd iſtic crudelitatibus tuis dam-
num

num eſt: Alimenta tibi leonum & uulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animali/
bus cœpi, & anno peracto non tantum facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. Agita/
tiorem mihi animũ eſſe credebam, nec tibi hodie affirmauerim an fuerit. Quæris quo/
modo deſierim. In Tyberij Cæſaris principatum iuuẽtæ tempus inciderat, alienigena
rum gentium ſacra mouebantur. Sed inter argumẽta ſuperſtitionis ponebatur quorũ/
dam animalium abſtinentia. Patre itaq; meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed
philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redij, nec difficulter mihi ut incipe
rem melius cœnare, perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitrã, quæ reſiſteret corpo/
ri. Tali utor etiam ſenex, in qua ueſtigium apparere non poſſit. Hæc rettuli, ut proba/
rẽ tibi quàm uehementes haberent tyrunculi impetus primos ad optima quæq;, ſiquis
exhortaretur illos, ſi quis impenderet. Sed aliquid præcipientium uitio peccatur, qui
nos docent diſputare nõ uiuere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præ
ceptores ſuos, non animum excolendi, ſed ingenium. Itaq; quæ philoſophia fuit, facta
philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet: quo propoſito ad quam rem accedas.
Qui grammaticus futurus, Vergilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium,
Fugit irreparabile tempus. Vigilandũ eſt, niſi properamus, relinquimur. Agit nos agi
turq; uelox dies, inſcij rapimur. Omnia in futurum diſponimus, & inter præcipitia len
ti ſumus. Sed ut obſeruet, quoties Vergilius de celeritate temporum dicit, hoc uti uer/
bo illũ, fugit. Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui Prima fugit, ſubeunt mor
bi triſtiſq; ſenectus, Et labor & duræ rapit inclemẽtia mortis. Ille qui ad philoſophiã
ſpectat, hæc eadem quò debet, adducit. Nunquam Vergilius, inquit, dies dicit ire ſed
fugere, quod currendi genus concitatiſſimũ eſt, & optimos quoſq; primos rapi. Quid
ergo ceſſamus nos ipſi concitare, ut uelocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare?
Meliora præteruolant, deteriora ſuccedunt. Quemadmodum ex amphora primum
quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodq; turbidumq; ſubſidit: ſic in ætate
noſtra, quod eſt optimum primum eſt. Id exhauriri in alijs potius patimur, ut nobis
fecem reſeruemus. Inhæreat iſtud animo, & tanquam miſſum oraculo placeat. Opti/
ma quæque dies miſeris mortalibus æui Prima fugit. Quare optima? quia reſtat q̃d
incertum eſt. Quare optima? Quia iuuenes poſſumus diſcere, poſſumus facilem ani
mum, & adhuc tractabilem ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum eſt
laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingenijs, & exercẽdis per opera corporibus.
Quod ſupereſt ſegnius, & languidius eſt, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus
animo, & obmiſſis ad quæ diuertimur, in rem unam laboremus, nec hanc temporis
perniciſſimi celeritatem, quam retinere non poſſimus, relicti demum intelligamus.
Primus quiſque tanquam optimus dies placeat, & redigatur in noſtrum. Quod fu/
git occupandum eſt: hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit.
Ideo optimum quemq; primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi, quia ſenectus premit,
& adhuc adoleſcentiam cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Vergilium ſemper unà
ponere morbos & ſenectutẽ, nõ me hercule immerito. Senectus enim inſanabilis mor
bus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam uocat. Sube/
unt morbi triſtiſq; ſenectus. Non eſt quod mireris, ex eadem materia ſuis quenque
ſtudijs apta colligere. In eodẽ prato bos herbam quærit, canis leporẽ, ciconia lacertũ.
Cũ Ciceronis librũ de Rep. prehẽdit hinc philologus aliqs, hinc grammaticus, hinc 4
philoſophiæ deditus, alius aliò curam ſuã mittit. Philoſophus admirat̃ cõtra iuſtitiam
dici tam multa potuiſſe. Cum ad hãc eandem lectionem philologus acceſſit, hoc ſub
Duos Reges Romanos esse quorum alter Patrem non habet. alter Matrem:
notat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam
de Seruij matre dubitatur. Anci pater Marcius Numæ nepos dicit̃. Præterea notat eũ
quẽ nos dictatorẽ dicimus, & in hiſtorijs ita nominari legimus, apud antiquos magi/
ſtrum populi uocatum. Hodieq; id extat in auguralibus libris, & teſtimoniũ eſt, quod
qui ab illo nominat̃, magiſter equitũ eſt. Aeque notat Romulũ periſſe ſolis defectiõe.
Prouocationẽ ad populũ etiã à regibus fuiſſe. Id ita in pontificalibus libris aliqui pu/
tãt. Et Feneſtella eoſdem libros cũ grammaticis explicuit. Primum uerba expreſſa, ab
ſe, dici ab Cicerone. Idem re ipſa in commentarium refert, nec minus ſeſe, idem ſe ipſe.

Deinde

Deinde tranſit ad ea quæ conſuetudo ſeculi mutauit, tanquam quod ait Cicero, quoniam ſumus ab ipſa calce, eius interpellatione reuocati, hanc quam nunc in circo cretam uocamus, calcem antiqui dicebāt. Deinde inanes colligit uerſus, & in primis illos de Africano ſcriptos: cui nemo ciuis neq; hoſtis, qui uult pro factis reddere operæprecium poteſt. Ex eo ſe ait intelligere: apud antiquos non tantum auxilium ſignificaſſe †operam, ait, opera eius in neminem potuiſſe Scipionem neq; ciuem, neq; hoſtem reddere operæprecium. Felicem deinde ſe putat, quod inuenerit, unde uiſum ſit Vergilio dicere, Quem ſuper ingens porta tonat cœli. Ennius hoc ait, Homero ſe ſurripuiſſe, Ennio Vergilius. Eſſe enim apud Ciceronem in his ipſis de R. P. hoc Epigramma. Si fas eſt plagas cœleſtum aſcendere cuiquam. Mi ſoli cœli maxima porta patet. Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum delabar, illud admoneo, auditionem philoſophorum, lectionemq; ad propoſitum beatæ uitæ trahendam, non ut uerba priſca aut ficta captemus, & translationes improbas figuraſq; dicēdi, ſed ut profutura præcepta, & magnificas uoces, & animoſas, quæ mox in rē transferantur. Sic iſta diſcamus, ut quæ fuerunt uerba, ſint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philoſophiam uelut aliquod artificium uenale didicerunt, qui aliter uiuunt, quàm uiuendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inutilis diſciplinæ circūferunt, nulli non uitio quod inſequuntur obnoxij. Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate nauſcabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo mari, eripienda ſunt uento uela. Quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus & uomitans? Quanto maiore putas uitam tempeſtate iactari, quàm ullam ratem? Non eſt loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena ſunt. Dixit illa Plato, dixit Zenon, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen, non tantum Attalus. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo. Faciant quæ dixerint. Quoniā quæ uolueram ad te perferri iam dixi, nunc deſiderio tuo ſatiſfaciam, & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam, ne ad rem ſpinoſam & auribus erectis curioſiſq; audiendam, laſſus accedas. Vale.

Vide num ita legēdum ſit, ſed opa, cum ait neminem potuiſſe Scipioni neq; ciuē, neq; hoſtē reddere operæprecium

EPISTOLA CX. Multis argumentis oſtendit ſapientem ſapienti prodeſſe.

AN ſapiens ſapienti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapientem, & ſumma adeptū. Quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummū bonum habēti, quæritur. Proſunt inter ſe boni, exercent enim uirtutes, & ſapientiam in ſuo ſtatu continent, deſiderat uterq; aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, uſus exercet. Muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapiēti, agitatione uirtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe mouet, ſic mouetur ab alio ſapiente. Quid ſapiens ſapienti proderit? Impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum commōſtrabit. Præter hæc, aliqs ſuas cogitationes exprimet, docebit, quæ inuenerit. Semper enim etiam ſapienti reſtabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet, facit quoq; peiorem iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiēdo, uoluptates laudando. Et tunc maxime laborant mali, ubi plurimum uitia miſcuere, & in unum collata nequitia eſt. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudiū illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ trāquillitatis creſcet utriuſq; læticia. Præterea quarundam illi rerum noticiam tradet. Non enim omnia ſapiens ſcit, etiam ſi ſciret, breuiores uias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens, non ſcilicet tantum ſuis uiribus, ſed ipſius quem adiuuat. Poteſt quidem ille etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vteť propria uelocitate, ſed nihilominus adiuuat, etiā qui currentē hortať. Non prodeſt tantum ſapiēs ſapienti, ſed ſibijpſi. Hoc ſcias, Detrahe illi uim propriam, & ille nihil agit. Vno modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. Nam ipſe ille qui eſſe debet, ita aptatus lingua palatoq; eſt ad huiuſmodi guſtum, ut ille tali ſapore non capiatur ſed offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi uitio uel amarum uideatur. Oportet utrunq; talem eſſe ut & ille prodeſſe poſſit, & huic profuturo idonea materia ſit.

ſit. In ſummum, inquit, producto calorem calefieri ſuperuacum eſt, & in ſummum producto bonum ſuperuacuum eſt, quod proſit. Nunquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Nunquid armatus miles quãtum in aciem exituro ſatis eſt uti, amplius arma deſiderat? Ergo nec ſapiẽs. Satis enim uitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Ad hæc reſpondeo. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, ut ſummum teneat, Sed ipſe ſe, inquit, calor continet. Primũ multum intereſt inter iſta quæ comparas. Calor enim unus eſt, prodeſſe uariũ eſt. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris ut caleat, Sapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus uirtutes ſuas cõmunicet. Adijce nunc, quod omnibus inter ſe uirtutibus amicitia eſt. Itaq; prodeſt, qui uirtutes alicuius partes ſui amat, amãdasq; inuicem præſtat. Similia delectant, utiq; ubi honeſta ſunt, & probare, ac probari ſciũt. Etiamnum ſapientis animum perite mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiẽs. Quomodo ergo ad rationem mouendã ratione opus eſt, ſic ut moueatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfecta. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiã, incolumitatem, alia in uſus uitæ chara aut neceſſaria. In his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animũ ſecũdum naturã mouere uirtute ſua, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit bono fiet. Neceſſe eſt enim alienam uirtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed ut remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut ſummorũ efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapiẽtes poſſunt. Inuenire enim ſapientem ſapienti per ſe res petenda eſt, quia natura bonum omne charũ eſt bono, & ſic quiſq; conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt ex hac quæſtione, argumenti cauſa in alteram tranſeam. Quæritur enim an deliberaturus ſit ſapiens, an in conſilium aliquem aduocaturus, quod facere illi neceſſarium eſt, cum ad hæc ciuilia & domeſtica uenitur, & (ut ita dicam) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti. Suadebit enim, ſed in illis quoq; magnis ac diuinis, ut diximus, cõmuniter honeſta tractando, & animo cogitationes miſcendo, utilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, ut ſuo proprioq; lætari. Nam niſi hoc fecerimus ne uirtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſenſu ualet. Virtus autem ſuadet præſentia bene collocare, in futurum conſulere, deliberare, & intẽdere animum. Facilius intendet explicabitq;, qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum uirum aut proficientem, uicinumq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negocio uidere. Vitio hoc illis euenit, quos amor ſui excæcat, quibusq; diſpectum utilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quàm in ſe diligentius uident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſimumq; eſt, idem uelle atq; idem nolle, ſapiens ſapiẽti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quanquã in ordine rerum erat quas moralis philoſophiæ uoluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere, In iſtis nos nihil aliud quàm† animum exercere. Toties enim illò reuertor. Quid iſta me res iuuat? [al. acumen] Fortiorem faciet, iuſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri uacat. Adhuc medico mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? Magna promiſiſti, exigua uideo. 5
Dicebas intrepidum fore, etiam ſi contra me gladij micarent, etiam ſi mucro tangeret iugulum, Dicebas ſecurum fore, etiam ſi circa me flagrarent incendia, etiam ſi ſubitus turbo totam nauem meam mari raperet, Hanc mihi præſta interim uoluptatem, ut gloriam contemnam, poſtea docebis implicita ſoluere, ambigua diſtinguere, obſcura perſpicere. Nunc doce, quod neceſſe eſt. Vale.

EPIST. CXI. Non optandos eſſe deos infeſtos malis. Et quomodo per retractatam ſæpius philoſophiam, noticia boni & mali, neceſſarij & ſuperuacui poſſit haberi. Et quod turpe eſt etiam in aqua & polenta ponere beatam uitam.

EX Nomentano meo te ſaluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc eſt propitios deos omnes, quos habet placatos & fauentes, quiſquis ſibi ſe propitiauit. Se-

X pone

poñe in præſentia,quæ quibuſdam placent. Vnicuiq; noſtrum pædagogum dari deū, non quidem ordinarium , ſed hunc inferioris notæ , ex horum numero quos Ouidius ait,de plebe deos. Ita tamen hoc ſeponas uolo,ut memineris maiores noſtros,qui crediderunt hos, Stoicos fuiſſe,Singulis enim & Genium & Iunonem dederunt. Poſtea uidebimus an tantum dijs uacet,ut priuatorū negocia procurarēt. Interim illud ſcito, ſiue aſſignati ſumus,ſiue neglecti & fortunæ dati,nulli te poſſe imprecari quicquā grauius,quàm ſi imprecatus fueris, ut ſe habeat iratū.Sed non eſt, quare cuiquā quem dignum pœna putaueris, optes,ut infeſtos deos habeat:Habet,inquam,etiam ſi uidetur eorum fauore produci.Adhibe diligentiam tuam,& intuere,quid ſint res noſtræ, non quid uocentur, & ſcies plura mala cōtingere nobis,quàm accidere. Quoties enim calamitas felicitatis eſt cauſa,& uitium fuit,quod calamitas uocabatur. Quoties magna gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem iam eminētem alleuauit,etiamnum tanquam ibi adhuc ſtaret,unde tuto caderet,ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quicquam,ſi exitum ſpectes,ultra quem natura neminem deijcit. Prope eſt rerum omnium terminus,prope eſt,inquam,& illud,unde felix eijcitur,& illud unde felix emittitur.Nos utraq; extendimus,& longa ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis,omnia humana conditione metire,ſimul & quod gaudes, & quod times contrahe.Eſt autem tanti,diu nihil gaudere,ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malū aſtringo?Non eſt quod quicquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos mouent, quæ attonitos habent.Nemo noſtrum quid ueri eſſet,excuſſit,ſed metum alter alteri tradidit.Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris ſui noſſe.Itaq; res falſa & inanis habet adhuc fidem , quia nō coarguitur , Tanti putemus oculos intendere,iam apparebit quàm breuia,quàm incerta,quàm tuta timeantur. Talis eſt animorum noſtrorū confuſio, qualis Lucretio uiſa eſt. Nam ueluti pueri trepidant,atq; omnia cæcis, In tenebris metuūt,ita nos in luce timemus. Quid ergo?Nō omni puero ſtultiores ſumus,qui in luce timemus? Sed falſum eſt Lucreti , non timemus in luce , omnia nobis fecimus tenebras,nihil uidemus, nec quid noceat, nec quid expediat:tota uita incurſitamus,nec ob hoc reſiſtimus,aut circumſpectius pedem ponimus. Vides autē quàm ſit furioſa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, ut longius reuocandi ſimus,& cum ignoremus quò feramur,uelociter tamen illò quo intendimus ire perſeueramus.Sed luceſcere,ſi uelimus,poteſt. Vno autem modo poteſt,ſiquis hanc humanorum diuinorumq; noticiam acceperit , ſi illa ſe nō perfuderit, ſed infecerit,ſi eadē quamuis ſciat,retractauerit,& ad ſe ſæpe retulerit,ſi quæſierit quę ſint bona,quæ ſint mala,quibus hoc ſit falſo nomen aſcriptū : ſi quæſierit de honeſtis, de turpibus,de prouidentia:nec inter hæc humani ingenij ſagacitas ſiſtitur.Proſpicere & ultra mundum libet,quò feratur, unde ſurrexerit , in quem exitum tanta rerū uelocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in ſordida & humilia pertraximus,ut auariciæ ſeruiret,ut relicto mūdo terminiſq; eius & †dominis cuncta uerſantibus,terram rimaretur,& quæreret quid ex illa mali effoderet,non contentus oblatis.Quicquid nobis bono futurum erat,deus & parens noſter in proximo poſuit.Non expectauit inquiſitionem noſtram , & ultro dedit, nocitura altiſſime preſſit. Nihil niſi de nobis queri poſſumus.Ea quibus periremus, nolente rerum natura & abſcondente,protulimus . Addiximus animum uoluptati , cui indulgere initium omniū malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, cæteris æque uanis & inanibus . Quid ergo nunc te hortor ut facias ? Nihil noui , nec enim nouis malis remedia quæruntur. Sed hoc primum,ut tecum ipſe diſpicias,quid ſit neceſſarium,quid ſuperuacuum. Neceſſaria tibi ubiq; occurrent,ſuperuacua & ſemper,& toto animo quærenda ſunt. Nō eſt autem quod te nimis laudes,ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſuppellectilem.Quæ eſt enim uirtus ſuperuacua contemnere?Tunc te admirare,cum contempſeris neceſſaria. Nō magnā rem facis,quod uiuere ſine† recto apparatu potes, qđ nō deſideras miliarios apros,nec linguas phœnicopterorum & alia portēta luxuriæ , iam tota animalia faſtidientis,& certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor,ſi contempſeris etiam ſordidum panem,ſi tibi perſuaſeris herbas,ubi neceſſe eſt , nō pe-

[Margin: forte, diuis]

[Margin: al.regio]

cori

cori tantum,ſed homini naſci,ſi ſcieris cacumina arborũ explementum eſſe uentris,in
quem ſi precioſa congerimus, tanq; recepta ſeruantem, ſine faſtidio implendus eſt.
Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectant
te diſpoſita,quæ terra mariq; capiuntur? Alia ergo gratiora, ſi recentia perferuntur ad
menſam,alia ſi diu paſta & coacta pingueſcere fluunt, ac uix ſaginam continent ſuã.
Delectat te, nitor horum arte quæſitus. At mehercule iſta ſolicite ſcrutata, uarieq; con
dita,cum ſubierint uentrem,una atq; eadem fœtiditas occupauit. Vis ciborum uolu/
ptatem cõtemnere? Exitum ſpecta. Attalum memini cum magna admiratione omniũ
hæc dicere. Diu mihi, inquit, impoſuere diuitiæ. Stupebã ubi aliquid ex illis alio atque
alio loco fulſerat. Exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent,his quæ oſtenderentur: ſed in
quodam apparatu uidi totas opes urbis,cęlatas ex auro & argẽto, & his quæ precium
auri argentiq; uicerunt,exquiſitos colores,& ueſtes ultra non tantum noſtrũ,ſed ultra
finem hoſtium aduectas. Hinc puerorum proſpicuos cultu atq; forma greges,hinc fœ
minarum,& alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperij fortuna protulerat. Quid
hoc eſt, inquã, aliud q̃ iritare cupiditates hominũ per ſe incitatas? Quid ſibi uult iſta
pecuniæ pompa? Ad diſcendã auariciam conuenimus. At mehercules minus cupidi/
tatis iſtinc effero,q̃ attuleram. Contempſi diuitias,nõ quia ſuperuacuæ,ſed quia puſil/
læ ſunt. Vidiſti ne,q̃ intra paucas horas,ille ordo quãuis lentus diſpoſitusq; tranſierit?
Hoc totam uitã noſtrã occupauit,quod totũ diem occupare non potuit? Acceſſit illud
quoq;. Tam ſuperuacuæ mihi uiſæ ſunt habẽtibus,q̃ fuerunt ſpectantibus. Hoc itaq;
ipſe mihi dico,quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos,quoties occurrit domus
ſplẽdida,cohors culta ſeruorũ,lectica formoſis impoſita†coloribus. Quid miraris? q̃d *calonibus*
ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res,non poſſidentur,& dum placẽt,tranſeũt. Ad
ueras potius te conuerte diuitias, diſce paruo eſſe contentus, & illam uocem magnus
atq; animoſus exclama. Habeamus aquã,habeamus polentã, Ioui ipſi de felicitate con
trouerſiam faciamus. Faciamus oro te,etiã ſi iſta defuerint. Turpe eſt beatam uitam in
auro & argẽto reponere,æque turpe eſt in aqua & polenta. Quid ergo faciã,ſi iſta nõ
fuerint? Quæris quod ſit remediũ inopiæ? Famẽ fames finit. Alioqui quid intereſt ma
gna ſint an exigua,quæ ſeruire te cogunt? Quid refert quantũ ſit, quod tibi poſſit ne/
gare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienũ arbitriũ cadit. Liber eſt autem,nõ in
quem parũ licet fortunæ,ſed in quẽ nihil. Ita eſt,nihil deſideres,oportet,ſi uis Iouẽ pro
uocare,nihil deſiderantẽ. Hæc nobis Attalus dixit, natura dixit om̃ibus. Quæ ſi uoles
frequenter cogitare,id ages,ut ſis felix,non ut uidearis,& ut tibi uidearis,non alijs.

EPIST. CXII. De uera philoſophi magnitudine,quam ſophiſmata, id eſt,cauillationes præſtare non poſſunt.

QVid uocẽt latine ſophiſmata quæſiſti à me. Multi tentauerunt illis nomen im
ponere,nullum hæſit: uidelicet quia res ipſa nõ recipiebatur à nobis,nec in uſu
erat,nomini quoq; repugnatum eſt. Aptiſſimum tamẽ uidetur mihi, quo Cicero uſus
eſt. Cauillationes uocat, quibus quiſq; ſe tradidit, quæſtiunculas quidem uafras,Cæ/
terum ad uitam nihil proficit,neq; fortior fit,neq; temperãtior,neq; elatior. At ille qui
philoſophiam in remedium ſuum exercuit,ingens fit animo,plenus fiduciæ,inexupe/
rabilis,& maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas mi/
nus apparet longe intuentibus. Cum acceſſeris, tunc manifeſtum fit, quod in arduo
ſumma ſint. Talis eſt mi Lucili uerus,& rebus,non artificijs philoſophus. In ædito ſtat
admirabilis,celſus,magnitudinis ueræ. Non exurgit in plantas, nec in ſummis ambu/
lat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adiuuant, longioresq; quàm ſunt ui/
deri uolunt. Contentus eſt magnitudine ſua. Quid ni contentus ſit eo uſque creuiſſe,
quò manum fortuna non porrigit? Ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu re
rum,ſiue ſecundo curſu uita procedit,ſiue fluctuatur,& per aduerſa ac difficilia. Hanc
conſtantiam cauillationes iſtæ,de quibus paulo ante loquebar, præſtare non poſſunt.
Ludit iſtis animus, non proficit,& philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te
prohibuerim aliquando iſta agere,ſed tunc,cum uoles nihil agere. Hoc tamen habent
in ſe peſſimum,dulcedinem quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis indu/

ctum tentant, morantur, cum tanta rerum moles uocet, cum uix tota uita ſufficiat, ut hoc unum diſcas, uitam contemnere. Quid regere inquis? Secundum opus eſt. Nam nemo illam bene rexit, niſi qui contempſerat. Vale.

EPIST. CXIII. Vtens exeſæ uitis exemplo oſtendit inueterati ingenij prauitatem fore inemendabilem.

CVpio mehercule amicum tuum formari, ut deſideras, & inſtitui, ſed ualde durus capitur, imò potius, quod eſt moleſtius ualde mollis capitur, & cõſuetudine mala ac diutina fractus: Volo tibi ex noſtro artificio exemplum referre. Nõ quælibet inſitionem uitis patitur, ſi uetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſq;, aut non recipiet ſurculum aut nõ alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem eius†naturamq; tranſibit. Itaq; ſolemus ſupra terram præcidere, ut ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterum repetita infra terrã inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet uires. Indulſit uitijs, ſimul & emarcuit, & induruit. Nõ poteſt recipere rationem, non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. Non dico illum mẽtiri tibi, putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria, cito tamen redibit in gratiã. Sed dicit ſe offendi uita ſua. Nõ negauerim. Quis enim non offenditur? Homines uitam ſuam & amant ſimul & oderũt. Tunc itaq; de illo feramus ſententiam, cum fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. Nunc illis male conuenit. Vale.

† al. uitamq;

IN LIBRVM XIX.

EPIST. CIX.

1 Nouiſſime exitu effudit. Opinor fuiſſe ſcriptum extudit, id aliquis interpretatus eſt, effudit, mox pro extudit remanſit, exitu.

2 Nullo inde uicio caremus ſtomachi. Ita prior æditio. In alijs erat, nõ luxũ dat uino carens ſtomachus: in alijs non luſum dat. Arbitror legendum, nullo inde uino calet ſtomachus.

3 Sed in quo cognatus aliquid ſpiritus hoſtis paratur. Sic prior æditio. Variabant codices, ſed nuſquam aberat aliquid mendi. Non dubium eſt quin legendũ ſit, Cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur: pro ſed, fortaſſe legendum ſcilicet, niſi mauis eam uocem expungere.

4 Cum Ciceronis librum. Videtur deeſſe legunt, aut ſimile uerbum, præter ea quæ mutauimus

Ni faciendo plagas cœleſtũ &c. Sic habebat ſuperior æditio, repoſuimus ex diuinatione, ſi fas eſt plagas cœleſtum aſcendere cuiquam. Forte legendum, ſi fas cædendo cœlũ conſcendere cuiq; eſt, ut ex faciendo fiat, fas cædendo.

EPISTOLA CX.

5 Exige uide. Quidam habebant, exigua uideo. Forte legendum exibe, uide. Exhibentur enim promiſſa.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. VICESIMVS.

EPIST. CXIIII. Dialectice diſputat per multa inconuenientia uirtutes nõ eſſe animalia. De morali fortitudine, iuſticia, doctrinã inferẽs.

DEſideras tibi ſcribi à me, quid ſentiã de hac quæſtione iactata apud noſtros. An iuſticia, an fortitudo, prudentia, cæteræq; uirtutes animalia ſint. Hac ſubtilitate efficimus Lucili chariſſime, ut exercere ingenium inter irrita uideremur, & diſputationibus nihil profuturis ocium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris uideatur exponam. Sed me in alia ſententia profiteor. Puto quædã eſſe, quæ decent phecaſiatum, palliatumq;. Quæ ſint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum conſtat animal eſſe, cum ipſe efficiat, ut ſimus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt quàm animus, quodammodo ſe habens, ergo animal eſt. Deinde uirtus agit aliquid. Agi autem nihil ſine impetu poteſt. Si impetum habet qui nulli eſt, niſi animali,

animali,animal eſt.Si animal eſt inquit, uirtus, habet ipſam uirtutem. Quid ni?habet
ſeipſam.Quomodo ſapiens omnia per uirtutem gerit, ſic uirtus per ſe.Ergo,inquit,&
omnes artes animalia ſunt,& omnia quæ cogitamus,quæq; mente complectimur.Se-
quitur,ut multa animalium milia habitent in his anguſtijs pectoris,& ſinguli multa ſi-
mus animalia,aut multa habeamus animalia. Quæris,quid aduerſus iſta reſpōdeatur?
Vnaquæq; res ex iſtis animal erit,multa animalia nō erunt.Quare?Dicam,ſi mihi ac-
commodaueris ſubtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia, ſingulas debent
habere ſubſtantias.Iſta omnia unum animum habent,Itaq; ſingula eſſe poſſunt,multa
eſſe non poſſunt.Ego & animal ſum & homo,non tamen duos eſſe dices nos.Quare?
quia ſeperatim eſſe debēt.Ita dico,alter ab altero debet eſſe diductus,ut duo ſint.Quic
quid in unum multiplex eſt,ſub unam cadit naturam,itaq; unum eſt. Et animus meus
animal eſt,& ego animal ſum,duo tamen non ſumus. Quare? quia animus mei pars
eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cum per ſe ſtabit. Vbi uero alterius membrum
erit,non poterit uideri aliud.Quare?Dicam,quia quod aliud eſt,ſuum oportet eſſe, &
proprium,& totum,& intra ſe abſolutum.Ego in alia eſſe me ſententia profeſſus ſum.
Non enim tantum uirtutes animalia erunt,ſi hoc recipitur. Sed oppoſita quoq; illis ui
tia & affectus,tanquam ira,timor,luctus,ſuſpicio. Vltra res iſta procedet,omnes ſen-
tentiæ,omnes cogitationes animalia erunt,quod nullo modo recipiendum eſt.Nō eñ
quicquid ab homine fit,homo eſt.Iuſticia quid eſt, inquit? Animus quodammodo ſe
habens.Itaq; ſi animus animal eſt,& iuſticia.Minime. Hæc enim habitus animi eſt,&
quædam uis.Idem animus in uarias figuras conuertitur, & nō toties animal aliud eſt,
quoties aliud facit,nec illud qđ fit ab animo animal eſt. Iuſticia animal eſt, fortitudo,
ſic cæteræ uirtutes. Vtrum deſinunt animalia eſſe ſubinde,ac rurſus incipiunt,an ſem-
per ſunt?Deſinere uirtutes non poſſunt,ergo multa animalia, immo innumerabilia in
hoc animo uerſantur.Nō ſunt,inquit,multa,quia ex uno religata ſunt,& partes unius
ac membra ſunt.Talem ergo faciem animi nobis proponimus,qualis eſt Hydræ,mul-
ta habētis capita,quorum unumquodq; per ſe pugnet,per ſe noceat. Atqui nullum ex
illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput. Cæterum ipſa unum animal eſt. Nemo
in Chimæra leonem eſſe animal dixit,aut draconem.Hæ partes erant eius, partes eius
non ſunt animalia.Quid eſt quo colligas iuſticiam animal eſſe?Agit,inquit,aliquid&
prodeſt,impetum habet,quod autem impetum habet, animal eſt. Verum eſt,ſi ſuum
impetum habet,ſuum aūt nō habet,ſed animi. Omne animal donec moriatur,hoc eſt
idem quod cœpit,homo donec moriatur homo eſt.Equus,canis, tranſire in aliud non
poteſt.Iuſticia,id eſt,animus quodā modo ſe habēs,animal eſt.Credamus,deinde ani-
mal eſt fortitudo,id eſt,animus quodā modo ſe habēs.Quis animus? Ille qui modo in
iuſticia erat,tenet̄ in priore animali,in aliud animal ei tranſire nō licet.In eo illi, in quo
primum eſſe cœpit, perſeuerandum eſt. Præterea unus animus duorū animalium eſſe
non poteſt,multo minus plurium.Si iuſticia,fortitudo temperantia,cæteræq; uirtutes
animalia ſunt,quomodo unum animum habebunt?Singulos habeant oportet, aut nō
ſunt animalia.Non poteſt unum corpus plurium animalium eſſe,hoc & ipſi fatentur.
Iuſticiæ quod eſt corpus?Animus.Fortitudinis quod eſt corpus?Idem animus.Atqui
unum corpus eſſe duorum animaliū non poteſt.Sed idem animus,inquit, iuſticiæ ha-
bitū induit,& fortitudinis & temperantiæ.Hoc fieri poſſet,ſi quo tēpore iuſticia eſſet,
fortitudo non eſſet,quo tempore fortitudo eſſet,temperantia non eſſet. Nunc uero o-
mnes uirtutes ſimul ſunt.Iſta quomodo erunt ſingula animalia, cum unus animus ſit,
qui plus quàm unum animal nō poteſt facere? Deniq; nullum animal pars eſt alterius
animalis. Iuſticia autem pars eſt animi,non eſt ergo animal. Videor mihi in re cōfeſſa
perdere operam. Magis enim indignandum de iſto,quàm diſputandum eſt. Nullum
animal alterius pars eſt.Circumſpice omnium corpora, nulli nō & color proprius eſt,
& figura ſua,& magnitudo.Inter cætera,propter quæ mirabile diuini artificis ingeniū
eſt, hoc quoq; exiſtimo, & quod in tanta copia rerum, nunquā in idem incidit, etiam
quæ ſimilia uidentur,cum contuleris,diuerſa ſunt.Tot fecit genera foliorū,nullum nō
ſua proprietate ſignatū; tot animalia, nulli ſimilitudo cum altero cōuenit. Vtiq; aliqd

 intereſt.

intereſt. Exegit à ſe, ut quæ alia erant, & diſſimilia eſſent & imparia. Virtutes, ut dicitis, omnes pares ſunt, ergo non ſunt animalia. Nullum non animal per ſe aliquid agit. Virtus autē per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, ut homines, ut dij: aut irrationalia, ut pecora. Virtutes quoq; rationales ſunt, atq; nec homines ſunt, nec dij, ergo non ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primum ſpecie alicuius rei iritatum eſt, deinde impetū cepit, deinde aſſenſio cōfirmauit hunc impetum. Quid ſit aſſenſio dicam. Oportet me ambulare, tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hāc opinionem meam: oportet me ſedere, tunc demū ſedeo: hæc aſſenſio in uirtute non eſt. Puta enim prudentiam eſſe, quomodo aſſentiet? Oportet me ambulare, hoc natura non præcipit: prudentia enim ei, cuius eſt proſpicit, non ſibi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere, ergo aſſenſionem non habet. Quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale eſt: rationale autem non eſt, ergo nec animal. Si uirtus animal eſt, uirtus autem bonū eſt, omne bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſeruare bonum eſt, & ſententiam prudenter in ſenatu dicere bonū eſt, & iuſte decernere bonum eſt, Ergo & patrem ſeruare animal eſt, & prudenter dicere animal eſt. Eouſq; res excedet, ut riſum tenere non poſſis, Prudenter tacere & cœnare bonum eſt, ita & tacere & cœnare animal eſt. Ego mehercule titillare nō deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptijs facere. Iuſticia & fortitudo ſi animalia ſunt, certe terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit. Ergo iuſticia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porrò, non interrogabo illos, quam figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem deo, dederint formam, quæram, an & auaritia, & luxuria, & clementia æque rotundæ ſunt: ſunt enim & ipſa animalia. Si has quoq; rotūdauerint, etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne. confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicant ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes autem primū ex noſtris, non ex ſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe, inter Cleanthem & diſcipulum eius Chryſippum, non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait, ſpiritū eſſe à principali uſq; in pedes permiſſum, Chryſippus ipſum principale quod eſt. Ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſq; ſe uindicet, & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere derideat? Nō ſunt, inqt, uirtutes multa animalia, & tamē animalia ſunt. Nā queādmodū aliquis & poëta eſt & orator, & tamen unus: ſic uirtutes iſtę animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus, & iuſtus, & prudēs, & fortis. At ſingulæ uirtutes quodam modo ſe habēt. Sublata eſt quæſtio, conuenit nobis. Nam & ego interim fateor animū animal eſſe, poſtea uiſurus quam de iſta re ſententiam feram. Actiones eius animalia eſſe nego. Alioquin & omnia uerba erūt animalia, & omnes uerſus. Nam ſi ſermo prudens bonum eſt, bonum autē omne animal eſt, Sermo ergo animal eſt. Prudens uerſus bonum eſt, bonum autē omne animal eſt, Verſus ergo animal eſt. Itaq; Arma uirumq; cano, animal eſt, quod non poſſunt rotundum dicere, cum ſex pedes habeat. Textorium, inquis, totum mehercule iſtud eſt, quod cum maxime agitur, diſſilio riſu: cum mihi propono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptans illis facies, tanquam pictor aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſupercilijs, fronte rugoſa. Non poſſunt hoc loco dicere illud Cæcilianum, O triſtes ineptias, ridiculæ ſunt. Quin itaque potius aliquid utile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad uirtutes uenire poſſimus, quæ nos ad illas uia adducat. Doce me non an fortitudo animal ſit, ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus anteq; exciperet meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo? Munimentū humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circūdedit ſibi, ſecurus in hac uitæ obſidione perdurat. Vtitur eñ ſuis uiribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtri ſententiā referre uolo. Nō eſt quod unq; fortunæ armis putes eſſe te tutum. Tuis pugna cōtra ipſam fortunam nō armatus. Itaq; contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes ſunt. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentiū uſq; in Oceanum extendit oriens, uaſtabat, fugabatq;. Sed ipſe modo occiſo amico, modo amiſſo iacebat in tenebris, aliàs ſcelus, aliàs deſiderium ſuū mœrēs, uictor

uictor tot regum atq; populorũ,iræ triſticiæq; ſuccubuit.Id enim egerat,ut omnia po/
tius haberet in poteſtate quàm affectus.O quàm magnis homines erroribus tenentur,
qui ius dominandi trans maria cupiunt permittere,feliciſſimosq; ſe iudicant,ſi multas
per milites prouincias obtinent, & nouas ueteribus adiungũt,ignari quod ſit illud in/ 1
gens† paruũq; regnum. Imperare ſibi, maximum imperiũ eſt.Doceat me quàm ſacra al'.par cœlis
res ſit iuſticia,alienum bonum ſpectans,nihil ex ſe petens,niſi uſum ſui.Nihil ſit illi,cũ
ambitione famaq;,ſibi placeat.Hæc ante omnia ſibi quiſq; perſuadeat,Me iuſtum eſſe
gratis oportet. Parum eſt, adhuc illud perſuadeat ſibi, ut in hanc pulcherrimã uirtutẽ
ultro etiã impendere iuuet,ut tota cogitatio priuatis cõmodis, quàm longiſſime auer/ 2
ſa ſit.Non eſt quod ſpectes,quod ſit iuſtæ rei præmium,maius iniuſto eſt. Illud adhuc
tibi affige,quod paulo ante dicebam:nihil ad rem pertinet, quammulti æquitatem tuã
nouerint.Qui uirtutem ſuam publicari uult, non uirtuti laborat, ſed gloriæ. Non uis
eſſe iuſtus ſine gloria. At mehercules ſæpe iuſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc ſi
ſapis,mala opinio bene parta delectat. Vale.

EPIST.CXV.De multiplici uarietate uitioſæ orationis.Et pro qualitate animi
dicentis,eius informatur oratio. Vbi contra luxuriam ſuccincte declinat.

QVare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris, &
quomodo in quædam uitia inclinatio ingeniorum facta ſit,ut aliquando inflata
explicatio uigeret,aliquando infracta, & in morem cantici ducta? Quare aliàs ſenſus
audaces,& fidem egreſſi placuerint,aliàs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus
plus intelligendũ eſt,quàm audiendũ?Quare aliqua ætas fuerit,quæ tranſlationis iure
uteretur inuerecunde?Hoc quod audire uulgo ſoles,quod apud Græcos in prouerbiũ
ceſſit,talis hominibus fuit oratio,qualis uita. Quemadmodum autem uniuſcuiuſque
actio dicenti ſimilis eſt,ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſci/
plina ciuitatis laborauit,& ſe in delitias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ,ora/
tionis laſciuia,ſi modo nõ in uno,aut in altero fuit,ſi approbata eſt & recepta.Non po
teſt alius eſſe ingenio,alius animo color.Si ille ſanus eſt,ſi compoſitus, grauis,tempe/
rans,ingenium quoq; ſiccum ac ſobrium eſt.Illo uitiato,hoc quoq; afflatur. Nõ uides
ſi animus languet, trahi membra, & pigre moueri pedes? ſi ille effœminatus eſt, in
ipſo inceſſu apparere molliciem,ſi ille acer eſt †& uelox, concitari gradum.Si furit,aut al'.ferox
(quod furori ſimile eſt)iraſcitur,turbatum eſſe corporis motũ,nec ire,ſed ferri.Quan/
to hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? Ab illo fin/
gitur,illi paret,inde legem petit.Quomodo Mecœnas uixerit notius eſt, quàm ut nar
rari nunc debeat.Quomodo ambulauerit,quàm delicatus fuerit, quàm cupierit uide/
ri,quàm uitia ſua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius æque ſoluta eſt, quàm
ipſe diſcinctus?Non tam inſignita illius uerba ſunt, quàm cultus,quàm comitatus,q;
domus,quàm uxor,Magni ingenij uir fuerat,ſi illud egiſſet uia rectiore, ſi non uitaſſet
intelligi,ſi non etiam in oratione difflueret. Videbis itaq; eloquentiam ebrij hominis
inuolutam,& errantẽ,& licẽtiæ plenam. Mecœnas in cultu ſuo. Quid turpius amne,
ſyluiſq; ripa comantibus? Vide ut alueum lyntribus aret, uerſoq; uado remittat hor/ 3
tos. Quid ſi quis fœminæ†cirro criſpat,& labris colũbat.Incipitq; ſuſpirans, ut cer/ al.cinno
uice laſſa†ſanantur, ne mori tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, † lagenaq; forte ſuaui/
tentant domos,& ſæpe mortem exigunt.Genium feſto uix ſuo teſtem,tenuiſue cærei atur
fila & crepacem molam. Focum mater aut uxor inueſtiunt. Non ſtatim hæc cum le/ al.laganaq;
geris hoc tibi occurret,hũc eſſe qui ſolutis tunicis in urbe ſemper inceſſerit? Nam etiã
cum abſentis partibus Cæſaris fungeretur,ſignum à diſcincto petebatur.Hũc eſſe qui
in tribunali,in roſtris,in omni publico cœtu ſic apparuerit,ut pallio uelaret caput,ex/
cluſis utrinq; auribus,nõ aliter q̃ in†nummo diuites fugitiui ſolent?Hunc eſſe, cui tũc al.mimo
maxime ciuilibus bellis ſtrepentibus & ſolicita urbe & armata,comitatus hic fuerit in
publico,ſpadones duo,magis tamen uiri quàm ipſe?Hunc eſſe, qui uxorem milies du
xit,cum unã habuerit?Hæc uerba tam improbe ſtructa, tum tam negligenter abiecta,
tam†contra conſuetudinẽ omnium poſita, oſtendũt mores quoq; nõ minus nouos & al.extra
prauos & ſingulares fuiſſe.Maxima laus illi tribuiẽ mãſuetudinis,pepercit gladio, ſan

guine abſtinuit,nec ulla alia re,quid poſſet,quàm licētia oſtendit. Hanc ipſam laudem ſuam corrupit,iſtis orationis portentuoſiſſimæ delitijs. Apparet enim mollē fuiſſe nō mitem.Hoc iſtæ ambages compoſitionis, hoc uerba trāſuerſa,hoc ſenſus mihi magni quidem ſæpe,ſed eneruati dum exeunt,cuiuis manifeſtum faciēt, motum illi felicitate nimia caput, quod uitium hominis eſſe,interdū temporis ſolet. Vbi luxuriam late felicitas fudit,luxus primum corporum eſſe diligentior incepit. Deinde ſuppellectili laboratur,deinde in ipſas domos impenditur cura,ut in laxitatem ruris excurrant,ut parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant,ut tecta uarientur auro, ut lacunaribus pauimentorum reſpōdeat nitor:deinde ad cœnas lauticia transfertur, & illic commendatio ex nouitate, & ſoliti ordinis commutatione captatur, ut ea quæ cludere ſolent,cœna prima ponantur,ut quæ aduenientibus dabantur,exeuntibus dentur. Cum aſſueuit animus faſtidire,quæ ex more ſunt, & illi & pro ſordidis ſolita ſunt, etiam in oratione quod nouum eſt quærit: & modo antiqua uerba, atque exoleta reuocat, & profert,modo fingit,& ignota deflectit, modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur,audax translatio,ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidant,& hoc gratiam ſperēt, ſi ſententia pependerit,& audienti ſuſpicionem ſui fecerit. Sunt qui illos detineant, & porrigant. Sunt qui non uſq; ad uitium accedant,Neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grande tentanti,ſed qui ipſum uitium amet. Itaq; ubicunq; uideris orationem corruptam placere,ibi mores quoq; à recto deſciuiſſe, non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria,quomodo ueſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia (ſi modo frequens eſt)oſtendit animos quoq;, à quibus uerba exeunt procidiſſe. Mirari quidem non debes,corrupta excipi,non tantū à corona ſordidiore, ſed ab hac turba quoq; cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudicijs diſtant. Hoc magis mirari potes,quod non tantum uitioſa,ſed & uitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt. Nullum ſine uenia placuit ingenium. Da mihi quemcunq; uis magni nominis uirum, dicam quid illi ætas ſua ignouerit,quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos enim dabo, quibus uitia non nocuerint,quoſdam,quibus profuerint. Dabo,inquam, maximæ famæ,& inter miranda propoſitos, quos ſiquis corrigit,delet. Sic enim uitia uirtutibus immixta ſunt, ut illas ſecum tractura ſint. Adijce nunc, quod oratio certam regulam nō habet. Conſuetudo illam ciuitatis,quæ nunquam in eodem diu ſtetit,uerſat. Multi ex alieno ſeculo petunt uerba. Duodecim tabulas loquuntur. Graccus illis & Craſſus & Curio nimis culti & recentes ſunt. Ad Appium & uſque ad Coruncanum redeunt. Quidam contrà,dum nihil niſi tritum & uſitatum uolunt,in ſordes incidūt. Vtrumq; diuerſo genere corruptū eſt,tam mehercules,quàm ſi nollent ſplendidis uti, ac ſonantibus,& poëticis,neceſſaria atq; in uſu poſita uitare,tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter ſe iuſto plus colit,alter ſe iuſto plus negligit: ille & crura,hic nec alas quidē uellit. Ad compoſitionem tranſeamus,quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur. Quidam præfractam & aſperam probant, diſturbant de induſtria,ſiquid placidius effluxit,nolunt ſine ſalebra eſſe iuncturam, uirilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorundam non eſt compoſitio, modulatio eſt,adeo†plauditur. Quid de illa loquar,in qua uerba differuntur? & diu expectata uix ad clauſulas redduntur? Quid illa in exitu lenta, qualis Ciceronis eſt,deuexa,& molliter deſinens, nec aliter quàm ſolet,ad morem ſuum pedemq; reſpondens. Non tantum in genere ſententiarum uitium eſt,ſi aut puſillæ ſunt,& pueriles,aut improbæ, & plus auſæ quàm pudore ſaluo licet,ſi floridæ ſunt,& nimis dulces,ſi in uanum exeūt,& ſine affectu, nihil amplius quàm ſonant. Hæc uitia unus aliquis inducit,ſub quo tunc eloquentia eſt. Cæteri imitantur,& alter alteri, tradunt. Sic Saluſtio uigente,amputatæ ſententiæ,& uerba ante expectatū cadētia,& obſcura breuitas fuere pro cultu. Aruntius uir raræ frugalitatis,q hiſtorias belli Punici ſcripſit,fuit Saluſtianus, & in illud genus nitēs. Eſt apud Saluſtium,exercitū argento fecit, id eſt, pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cœpit. Poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodā loco, fugā noſtris facere. Alio loco Hiero rex Syracuſanorum,bellum fecit. Et alio loco,quæ audita Panormitanos debere Romanis fecere. Guſtum tibi dare uolui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Saluſtiū

ἀρχαῖα

al. blanditur

rara

rara fuerũt,apud hunc crebra ſunt,& penè cõtinua,nec ſine cauſa: ille enim in hæc incidebat,at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, ubi alicui uitium pro exẽplo eſt. Dixit Saluſtius aquis hyemantibus. Aruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hyemauit tempeſtas. Et alio loco,cum dicere uellet frigidum annũ fuiſſe,ait,Totus hyemauit annus. Et alio loco,Inde ſexaginta onerarias leues, præter militem & neceſſarios nautarum, hyemante Aquilone miſit. Non deſinit omnibus locis hoc uerbũ inſulcire. Quodam loco Saluſtius dicit,Inter arma ciuilia, æqui boni famas petit. Aruntius non temperauit,quominus primo ſtatim libro poneret,ingentes eſſe famas de Regulo. Hæc ergo & huiuſmodi uitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ,nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis,iracunda oratio eſt. Commoti nimis incitata,delicati tenera & fluxa. Quod uides iſtos ſequi,qui aut uellunt barbam, aut interuellunt:qui labra preſſius tondent & abradũt,ſeruata & ſubmiſſa cætera parte:qui lacernas coloris improbi ſumunt,qui perlucentem togam,qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis tranſilire liceat. Iritant illos, & in ſe aduertunt. Volunt uel reprehendi, dum conſpici. Talis eſt oratio Mecœnatis omniumq; aliorum, qui non caſu errant,ſed ſcientes,uolentesq;. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubat,quàm mens ceſſit oneri,& inclinata uel prodita eſt:ita iſta oratio,quid aliud quàm ebrietas? Nulli moleſta eſt, niſi animus labatur. Ideo ille curetur, ab illo ſenſus,ab illo uerba exeũt,ab illo nobis eſt habitus,uultus,inceſſus. Illo ſano ac ualente,oratio quoq; robuſta, fortis, uirilis eſt. Si ille procubuit, & cætera ſequuntur ruinã. Rege incolumi, mens omnibus una eſt, Amiſſo rupere fidẽ. Rex noſter eſt animus,Hoc incolumi,cætera manent in officio,parent & obtemperant. Cum ille paulum uacillauit, ſimul dubitant. Cum uero ceſſit uoluptati,artes quoq; eius,actusq; marcent,& omnis ex languido † fluxoq; conatus eſt. [al. fluidoq;] Quoniam hac ſimilitudine uſus ſum,perſeuerabo. Animus noſter modo rex eſt,modo tyrannus. Rex,cum honeſta intuetur,ſalutem ſibi cõmiſſi corporis curat,& nihil imperat turpe,nihil ſordidum. Vbi uero impotens,cupidus,delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, inſtantq;, qui initio quidẽ gaudẽt, ut ſolet populus largitione nocitura fruſtra plenus,& quæ non poteſt haurire,contrectat. Cum uero magis ac magis uires morbus exedit, & in medullas neruoſq; deſcendere delitiæ, conſpectum eorum, quibus ſe nimia auiditate inutilem reddidit, lætus pro ſuis uoluptatibus habet ſpectaculum alienarũ, ſubminiſtrator libidinum, teſtiſq;, quarum ſibi uſum ingerendo abſtulit: nec illi tam gratum eſt abundare iucũdis,quàm acerbum quod non omnem illum apparatum per gulã uentremq; tranſmittit, nõ cum omni exoletorum fœminarumq; turba conuolutatur, mœretq; quod magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtijs, ceſſat. Nunquid eñ mi Lucili hic furor eſt,quod nemo noſtrum mortalem ſe cogitat? quod nemo imbecillũ? immo quod nemo noſtrũ unum eſſe ſe cogitat? Aſpice culinas noſtras, & cõcurſantes inter tot ignes coquos noſtros. Vnum uideri putas uentrem,cui tanto tumultu comparatur cibus? Aſpice †ueteraria noſtra,& plena multorum ſeculorum uindemijs horrea. [al. uentaria, fortaſſis, uinaria.] Vnũ putas uideri uentrem,cui tot conſulum,regionumq; uina cluduntur? Aſpice quot locis uertatur terra, quot milia colonorum arent,fodiant. Vnum putas uideri uentrem, cui & in Sicilia,& in Africa ſeritur? Sani erimus,& modica cõcupiſcemus,ſi unuſquiſq; ſe numeret,metiatur ſimul corpus,ſciatq;,nec multum capere,nec diu poſſe. Nihil tam æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum,quàm frequens cogitatio breuis æui,& huius incerti. Quicquid facies,reſpice ad mortem. Vale.

IN LIBRVM XX. EPIST. CXIIII.

Ingens parumq; regnum. Sic æditio ſuperior. In alijs erat, par cœlis regnum, quod ab eruditulo quodam ſubmiſſum apparet, In alijs, parq; regi regnũ. In alijs aliud, οὐδὲν ὑγιές. Tolerabilis erit lectio, Ingens paruumque regnum. Paruum quia unius in unum, ingens quia difficile ac præclarum

2 Perſuadeat ſibi me in hanc pulcherrimam uirtutem ultro etiam impendere iubentur. In alijs erat iubet. Si me uertas in ut, ac mox ur in ut, erit commoda lectio. Adhuc illud perſuadeat ſibi ut in hanc pulcherrimam uirtutem, ultro etiam impendere iuuet, ut tota cogitatio &c.

EPISTOLA CXV.

5 Quid ſi fœminæ cirro criſpat. Hic locus abſq; codicum auxilio reſtitui non poteſt, Itaq; nolui me torquere ſudore infrugifero, quandoquidem parum opis adferebant exemplaria,

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIB. VICESIMVSPRIMVS.

EPIST. CXVI. Quod ſapientē non decet orationis ſolicita concinnitas. De pulchritudine animi. Et quod omnium hic non ſolida, ſed bracteata & ficta felicitas eſt.

NImis anxium eſſe te circa uerba & compoſitionem mi Lucili nolo. Habeo maiora quæ cures, quàm quæ ſcribas. Quęre quid ſcribas, non quemadmodum: & hoc ipſum, non ut ſcribas, ſed ut ſentias, ut illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, & ueluti ſignes. Cuiuſcunq; orationē uideris ſolicitam & politam, ſcito animū quoq; nō minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille, remiſſius loquitur, & ſecurius. Quæcūq; dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Noſti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capſula tortos, nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio cultus animi eſt, ſi circumtunſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoq; non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentū uirile concinnitas. Si nobis animum boni uiri liceret inſpicere, O quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidoq; fulgentē, uideremus, hinc iuſticia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudētiaq; lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasq;, & quod credas in homine rarum, humanitatis bonum, ſplendoremq; illi ſuum affunderent. Tunc prouidentia, cum elegātia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantū dij boni decoris illi, quantum ponderis, grauitatisq; adderent, quāta eſſet cum gratia autoritas? Nemo illum amabilem, qui non ſimul uenerabilem diceret, Siquis uiderit hanc faciem altiorē fulgentioremq;, quàm cerni inter humana cōſueuit, nonne uelut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & ut fas ſit uidiſſe, tacitus precetur? Tamen euocante ipſum uultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multū extantem, ſupraq; menſuram ſolitorū inter nos aſpici, elatam oculis, mite quiddam, ſed nihilominus uiuido igni flagrantibus, Tūc demum illam Vergilij noſtri uocem uerens atq; attonitus emittat. O quàm te memorē uirgo, nāq; haud tibi uultus Mortalis, nec uox hominem ſonat. Sis felix noſtrumq; leues quæcunq; laborem. Aderit, leuabitq; ſi colere eam uoluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus cōtrucidatis, nec auro argentoq; ſuſpenſo, nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia & recta uoluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, ſi nobis illam uidere contingeret. Nunc enim multa obſigillant, & aciem noſtram, aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcure retinent. Sed quemadmodum uiſus oculorum quibuſdam medicamentis acui ſolet & repurgari, ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentis uoluerimus, poterimus perſpicere uirtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppoſita, & humilitate, & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus æque maliciam & erumnoſi animi ueternum perſpiciemus, quamuis multus circa diuitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarū poteſtatū falſa lux uerberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludicrum in precio eſt. Parentibus quippe, nec minus fratribus præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, ut Ariſton ait, niſi qđ nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, charius inepti. Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes uarietatis delectant: nos ingentiū maculæ columnarum: ſiue ex Aegyptijs arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticū aliquā uel capacē populi cœnationē ferunt. Miramur parietes tenui

aliter, tunc

marmore

marmore inductos, cum ſciamus quale ſit, quod abſconditur, oculis noſtris imponimus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? Scimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus, aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur, omniũ iſtorum quos incedere altos uides, bracteata felicitas eſt. Inſpice, & diſces ſub iſta tenui mẽbrana dignitatis, quãtũ mali iaceat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, tot iudices detinet, quæ magiſtratus, & iudices facit. Pecunia ex quo in honore eſſe cœpit, uerus rerum honor cecidit. Mercatoresq́; & uenales inuicẽ facti quærimus, nõ quale ſit quid, ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus, ad miſericordiã impij. Et honeſta quamdiu ſpes ineſt, ſequimur, in contrariũ tranſituri, ſi plus ſcelerata promitterent. Admirationẽ nobis parẽtes auri argentiq́; fecerunt, & teneris infuſa cupiditas, altius ſedit, creuitq́; nobiſcũ. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc dijs uelut rerum humanarũ maximum, cum grati uideri uolunt, conſecrant. Deniq́; eò mores redacti ſunt, ut paupertas maledicto probroq́; ſit, cõtempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ uelut unicum uitæ decus ornamentũq́; laudãtur. Nihil illis melius nec dare uidẽt Dij immortales poſſe, nec habere. Regia ſolis erat ſublimibus alta colũnis, Clara micãte auro, Eiuſdẽ currũ aſpice. Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ Curuatura rotæ, radiorũ argẽteus ordo. Deniq́; quod optimũ uideri uolunt, ſeculũ aureũ appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, ſalute opinionem bonam mutant.

Sine me uocari peſſimum ut diues uocer,
An diues, an bonus nemo, omnes quærimus,
Non quare, & unde, quid habeas tantum rogant.
Vbiq́; tanti quiſq́;, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto uiuere, aut pauper mori.
Bene moritur, quiſquis moritur, dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non uoluptas matris, aut blandæ poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſiquid Veneris in uultu micat,
Merito illa amores cœlitum, atq́; hominum mouet.

Quoniã Homerus uocat, χρυσῆν ἀφροδίτην

Cum hi nouiſſimi uerſus in Tragœdia Euripidis pronuntiati eſſent, totus populus ad eijciendum, & actorem, & carmen cõſurrexit uno impetu, donec Euripides in mediũ ipſe proſiluit petens, ut ſpectarent, uiderentq́;, quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellorophontes, quas in ſua quiſq́; dat. Nulla eñ auaricia ſine pœna eſt, quãuis ſatis ſit ipſa pœnarũ. O quantũ lachrymarũ, ô quantũ laborũ exigit, quàm miſera deſideratis, q̃ miſera partis eſt. Adijce quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemq́; diſcruciant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, quàm quæritur. Quantũ damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora uidentur. Deniq́; ut nihil illis fortuna detrahat, quicquid nõ acquiritur, damnũ eſt. At felicẽ illũ homines & diuitem uocant, & conſequi optant, quantũ ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? Tu ullos eſſe conditionis peioris exiſtimas, quàm qui habet & miſeriã & inuidiã? Vtinam honores petituri, cum ambitioſis, utinam qui diuitias optaturi eſſent, cum diuitibus deliberarent, & ſummũ adeptis dignitatis ſtatum, profecto uota mutaſſent, cũ interim illi noua ſuſpiciunt, cum priora damnauerint. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiam ſi curſu uenit, ſatis faciat. Queruntur & de conſilijs, & de proceſſibus ſuis, maluntq́; ſemper, quæ reliquerunt. Itaq́; hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidẽ nihil maius exiſtimo, Nunq́; te pœnitebit tui. Ad hãc tam ſolidã felicitatẽ, quam tempeſtas nulla concutiat, nõ perducent te apte uerba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut uolent, dum animo compoſitio ſua cõſtet, dum ſit magnus, & opinionũ ſuarum ſecurus, & ob ipſa quæ alijs diſplicent, ſibi placens: qui profectũ ſuum uita æſtimet, & tantum ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet. Vale.

EPIST. CXVII. Potius eſſe nullos quàm modicos habere affectus, contra Peripateticos diſputat.

VTrum ſatius ſit modicos habere affectus, an nullos, ſæpe quæſitum eſt. Noſtri il los expellunt, Peripatetici temperant. Ego nō uideo quomodo ſalubris eſſe, aut utilis poſſit ulla mediocritas morbi. Noli timere, nihil eorum quæ tibi non uis negari eripio, facilem me, indulgētemq́ꝫ præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut uitæne ceſſarias, aut utiles, aut iucundas putes. Detraham uitium. Nam cum tibi cupere inter dixero, uelle permittam, ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore cōſilio, ut uolupta tes illas magis ſentias. Quid ni? Ad te magis peruenturæ ſunt, ſi illis imperabis, quàm ſi ſeruies. Sed naturale eſt, inquis, ut deſiderio amici torquear datus lachrymis tam iu ſte cadentibus, naturale eſt opinionibus hominum tangi, & aduerſis cōtriſtari. Quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum enim uitiū ſine patrocinio, nulli nō uitium eſt uerecundum & exorabile, ſed ob hoc latius fundi tur. Nō obtinebis ut deſinat, ſi incipere permiſeris, Imbecillisq́ꝫ primo omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & uires dum procedit parat, excluditur facilius, quàm expelli tur. Quis negat omnes affectus à quodam quaſi naturali fluere principio? Curam no bis noſtri natura mandauit. Sed huic ubi nimium indulſeris, uitium eſt. Voluptatem natura neceſſarijs rebus admiſcuit, ut non illam peteremus, ſed ut ea ſine quibus non poſſumus uiuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio. Si ſuo ueniat iure, luxuria eſt. Ergo intrantibus reſiſtamus, quia facilius, ut dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Ali quatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte, ſed illud aliquatenus longe pro ducitur, nec ubi uis, accipit finem. Sapienti non ſolicite cuſtodire ſe tutū eſt, & lachry mas ſuas & uoluptates ubi uolet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi uidetur Panętius reſpondiſſe adoleſcentulo cui dam quærenti, An ſapiens amaturus eſſet. De ſapiente, inquit, uidebimus, mihi & tibi, qui adhuc à ſapiente longe abſumus, non eſt committendū ut incidamus in rem com motam, impotentem, alteri emancipatam, uilem ſibi. Siue enim nos reſpexit, humani tate eius irritamur, ſiue contēpſit, ſuperbia accendimur. Aeque facilitas amoris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaq́ꝫ conſcij nobis im becillitatis noſtræ quieſcamus. Nec uino infirmum animum cōmittamus, nec formæ, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahētibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos à lubrico recedamus. In ſicco quoq́ꝫ parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoi cos uoce, Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homuntiones ſumus, omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parum. Concupiſcemus, ſed tem perate. Iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? Quia nos poſſe non credimus. Immo mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo uta mur, ſi uires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in cauſa eſt, non poſſe prætenditur. Vale.

EPIST. CXVIII. Argumentatur contra profeſſores ſuos ſapere bonum eſſe. Deinde huius diſputationis uelut pœnitens docet inſtrumenta uirtutum non talia argumenta tractanda.

MVltum mihi tibiq́ꝫ negocium concinnabis, & dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſalua gratia, nec cōſentire ſalua conſcientia poſſum. Quæris an ue rum ſit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe? Primum exponam, quid Stoicis uideatur. Deinde tunc dicere ſententiā audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus, quia quod bonum eſt facit. Quicquid facit, corpus eſt, quod bonum eſt, prodeſt: faciat autem aliquid oportet, ut proſit, ſi facit, corpus eſt. Sa pientiam bonum eſſe dicūt. Sequitur, ut neceſſe ſit illam corporalem quoq́ꝫ dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt, ſa pientiæ, itaq́ꝫ nec facit quicquā, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, cum dicimus bonū ſapere,

ſapere, dicimus referentes ad id, ex quo pendet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab alijs reſpōdeatur, audi antequam ego incipio ſecedere, & in aliam partem conſidere. Iſto modo, inquiunt, nec beate uiuere bonum eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt beatam uitam bonum eſſe, & beate uiuere bonum non eſſe. Etiamnum quoq; noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? Ergo expetenda res eſt ſapere, ſi expetenda res eſt, bona eſt. Coguntur noſtri uerba torquere, & unam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ergo illam ſi pateris adiungam. Expetendum eſt, inquit, quod bonum eſt, expetibile quod nobis contingit. Cum bonum conſecuti ſumus, non petitur tanquam bonum, ſed petito bono accedit. Ego nō idem ſentio, & noſtros iudico in hoc deſcendere, quia iam primo uinculo tenētur, & mutare illis formulam nō licet. Multum dare ſolemus præſumptioni omnium hominum. Apud nos ueritatis argumentum eſt, aliquid omnibus uideri: tanquā deos eſſe, inter alia hinc colligimus, quod omnibus de dijs opinio inſita eſt, nec ulla gens uſquam eſt adeo extra leges, moresq; proiecta, ut non aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate diſſerimus, non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentiū inferos, aut colentium. Vtor hac publica perſuaſione. Neminem inuenies, qui non putet & ſapientiam bonum, & ſapere. Non faciam quod uicti ſolent, ut prouocem ad populum. Noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, utrum extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt, quàm ille cui accidit. Nihil enim accidere ſine tactu poteſt. Quod tangit corpus eſt. Si extra eſt, poſtquam acceſſerat receſſit. Quod receſſit, motum habet, quod motū habet, corpus eſt. Speres me dicturum, non eſſe aliud curſum, aliud currere, nec aliud calorem, aliud calere, nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo iſta alia eſſe, ſed non ſortis alterius. Si ualetudo indifferens eſt, & ualere indifferens eſt. Si forma indifferens eſt, & formoſum eſſe indifferens eſt. Si iuſtitia bonum eſt, & iuſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt, & turpem eſſe malum eſt. Tam mehercules quàm ſi lippitudo malū eſt, & lippire malum eſt. Hoc ſcias, neutrum eſſe ſine altero poteſt. Quod ſapit, ſapiens eſt: quod ſapiēs eſt, ſapit. Adeo non poteſt dubitari, an quale iſtud ſit, tale hoc ſit, ut quibuſdam utrūq; unū uideatꝛ atq; idē. Sed illud libenter quæſierim, Cum omnia aut bona ſint, aut mala, aut indifferentia, ſapere in quo numero ſit. Bonum negant eſſe, malum utiq; non eſt, ſequitur medium ſit. Id autem medium atq; indifferens uocamus, quod tam malo contingere quàm bono poteſt, tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc ut ſapiat, contingere niſi bono non poteſt, ergo indifferens non eſt. Atqui ne malum quidem eſt, quod contingere malo non poteſt, ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt, ſapere non niſi bonus habet, ergo bonum eſt. Accidens eſt, inquit, ſapiētiæ. Hoc ergo quod uocas ſapere, utrum facit ſapientiā, an patitur? ſiue facit illud, ſiue patitur, utroq; modo corpus eſt. Nam & quod fit, & quod facit, corpus eſt: ſi corpus eſt, bonum eſt. Vnum enim deerat illi, quo minus bonum eſſet, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil intereſſe inter ſapientiam & ſapere, cum in utrolibet eorum & alterum ſit. Nunquid enim quenquā exiſtimas ſapere, niſi quia ſapientiā habet? Nunquid quenq; qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici ueteres iſta diſtinguunt, ab illis diuiſio uſq; ad Stoicos uenit. Qualis ſit hæc, dicam. Aliud eſt ager, aliud eſt agrū habere. Quid ni? Cum habere agrum ad habentem, non ad agrū pertineat. Sic aliud eſt ſapientia, aliud ſapere. Puto concedas duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet. Habitu ſapientiam habet qui ſapit. Sapiētia eſt mens perfecta, uel ad ſummū optimumq; perducta. Ars enim uitæ eſt. Sapere quid eſt? Non poſſum dicere mens perfecta, ſed id quod cōtingit perfectam mentem habenti. Ita alterū eſt mens bona, alterum quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum, tanquā hic homo eſt, hic equus: has deinde ſequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus ſeductum: tanquam, uideo Catonem ambulantem, hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod uideo, cui & oculos & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: nō corpus, inquit, eſt quod nunc loquor, ſed enunciatiuū quiddam de corpore, quod alij effatum uocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cum

dicimus ſapientiam,incorporale quiddã intelligimus. Cum dicimus ſapit, de corpore
loquimur.Plurimum autem intereſt,utrum illum dicas, an de illo. Putemus in præſen-
tia iſta duo eſſe,non enim quid mihi uideatur,pronũcio:quid prohibet, quo minus ali-
ud quidem , ſed nihilominus bonum ? Dicebas paulo ante aliud eſſe agrum, aliud ha-
bere agrum.Quid ni?in alia enim natura eſt qui habet, in alia quod habetur . Illa terra
eſt,hic homo eſt. At in hoc de quo agitur eiuſdem naturæ ſunt utraq;, & qui habet ſa-
pientiam,& ipſa quæ habetur.Præterea illic aliud eſt quod habeť, alius qui habet, hic
in eodem eſt,& quod habetur,& qui habet.Ager iure poſſidetur,ſapientia natura: ille
abalienari poteſt,& alteri tradi,hæc non diſcedit à domino.Non eſt itaq; quod compa
res inter ſe diſſimilia.Cœperam dicere,poſſe iſta duo eſſe,& tamen utraq; bona,Et ſa-
pientiam, & ſapientiã habere,duo eſſe,& utrumq; bonũ eſſe concedis.Quomodo ni-
hil obſtat,quominus & ſapientia bonũ ſit, & habens ſapientiam,nihil obſtat ergo quo
minus & ſapientia bonum ſit,& habere ſapientiam,id eſt, ſapere . Ego in hoc uolo ſa-
piens eſſe,ut ſapiam.Quid ergo?Non eſt id bonum,ſine quo nec illud bonũ eſt ? Vos
certe dicitis ſapientiam ſi ſine uſu detur,accipiendam non eſſe.Quis eſt uſus ſapiẽtiæ?
Sapere,hoc eſt in illa precioſiſſimum,quo detracto , ſuperuacua fit . Si tormenta mala
ſunt,torqueri malum eſt,adeo quidẽ ut illa non ſint mala, ſi quod ſequitur,detraxeris.
Sapientia habitus perfectæ mentis eſt,ſapere uſus perfectæ mentis. Quomodo poteſt
uſus eius bonum non eſſe,quæ ſine uſu bonũ non eſt?Interrogo te, an ſapientia ſit ex-
petenda?Fateris.Interrogo,an uſus ſapientiæ ſit expetendus? Fateris . Negas enim te
illam recepturũ,ſi uti ea prohibearis.Quod expetendũ eſt,bonum eſt . Sapere ſapien-
tiæ uſus eſt,quomodo eloquentiæ loqui,quomodo oculorum uidere . Ergo ſapere ſa-
pientiæ uſus eſt, Vſus autem ſapientiæ expetendus eſt . Sapere ergo expetendum eſt.
Si expetendum eſt,bonum eſt.Olim meipſum damno,qui illos imitor dum accuſo, &
uerba apertæ rei impendo . Cui enim dubium poteſt eſſe , quin ſi æſtus malum eſt, &
æſtuare malum ſit?Si algor malum eſt , malum ſit algere.Si uita bonum eſt , & uiuere
bonum eſt.Omnia iſta circa ſapientiam ſunt,nõ in ipſa ſapientia ſunt. At nobis in ipſa
commorandum eſt, etiam ſiquid euagari libet , amplos habet illa ſpacioſosq; receſſus.
De deorum natura quæramus,de ſyderum elementis , de his tam uarijs ſtellarũ diſcur-
ſibus:an ad illarum motus noſtra moueantur corpora,an corporibus omniũ, animisq;
illinc impetus ueniat.An & hæc quæ fortuita dicuntur,certa lege cõſtricta ſint,nihilq;
in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis uolutetur . Iſta iam à formatione morũ
receſſerunt,ſed leuant animum,& ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem at-
tollunt.Hæc uero de quibus paulo ante dicebam,minuunt & deprimunt, nec ut putas
exacuunt,ſed extenuant. Obſecro uos,cur tam neceſſariam curam maioribus meliori
busq; debitam,in re neſcio an falſa , certe inutili terimus ? Quid mihi profuturum eſt
aliter, illud ſcire,an aliud ſit ſapientia,aliud ſapere?Quid mihi profuturum eſt ſcire , † aliud bonũ
eſſe?Temere me geram, ſubibo huius uoti aleã. Tibi ſapientia,mihi ſapere contingat,
Pares erimus.Potius id age, ut mihi uiam monſtres, qua ad iſta perueniam . Dic mihi
quid uitare debeam,quid appetere,quibus animũ labentem ſtudijs firmem , quemad-
ἄγουσι φέ- modum quæ me ex tranſuerſo ferunt aguntq; , procul à me repellam . Quomodo par
ρουσι eſſe tot malis poſſim,quomodo iſtas calamitates remoueã,quæ ad me irruperunt,quo
modo illas ad quas ego irrupi.Doce,quomodo feram erumnam ſine gemitu meo,feli-
citatẽ ſine alieno:quomodo ultimum & neceſſarium uitæ terminũ non expectem,ſed
ipſe mecũ quò uiſum erit,profugiam.Nihil mihi uidetur turpius,quàm optare mortẽ.
Nam ſi uis uiuere,quid optas mori?ſiue nõ uis,quid deos rogas, quod tibi naſcenti de
derunt?Nam ut quandoq; moriaris,etiã inuito poſitũ eſt:ut cũ uoles, in tua manu eſt.
Alterũ tibi neceſſe eſt,alterum licet. Turpiſſimũ his diebus principium diſerti meher-
cules uiri legi.Itaque,inquit , quamprimum moriar. Homo demens,optas rem tuam,
itaq; quamprimũ moriar. Fortaſſe inter has uoces ſenex factus es.Alioqui quid in mo
ra eſt?Nemo te tenet , euade quà uiſum eſt. Elige quãlibet rerum naturæ partem, qua
tibi præberi exitum iubeas.Hæc nempe ſunt elementa,quibus hic mũdus adminiſtra-
tur.Aqua,terra,ſpiritus.Omnia iſta tam cauſa uiuendi ſunt,quàm uiæ mortis . Itaque
quamprimũ

quamprimũ moriar. Quamprimũ iſtud quod eſſe uis? quẽ illi diem ponis? Citius fieri quàm optas poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt uerba, & †hac deteſtatione miſeriam deprecantis. Non uult mori, qui optat. Deos uitã roga & ſalutẽ. Si mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere. Hæc mi Lucili tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere, nõ diſputatiunculis inanibus ſubtilitatẽ uaniſſimã agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna impoſuit, nondũ illas ſoluiſti. Iam cauillaris. Q3? ſtultum eſt, cum ſignũ pugnæ acceperis uẽtilare. Remoue iſta luxuriæ arma, decretorijs opus eſt. Dic qua ratione nulla animũ triſticia, nulla formido perturbet, hoc ſecretarũ cupiditatum pondus effundam, qua ratione agatur aliquid. Sapientia bonũ eſt, ſapere non eſt bonum. Sic ſit. Negemus ſapere, ut hoc totum ſtudiũ derideatur, tanq̃ operatũ ſuperuacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonũ ſit ſapientia? Quid enim dubium eſt oro te, an nec meſſem futurã iam ſentiãt horrea, nec futurã adoleſcentiã pueritia uiribus aut ullo robore intelligat? Aegro interim nihil uentura ſanitas prodeſt, nõ magis quàm currentẽ luctãtemq́, poſt multos ſecuturũ ſenſus ocium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonũ id quod futurũ eſt, quia futurũ eſt? Nam quod bonũ eſt, utiq; prodeſt, niſi præſentia prodeſſe non poſſunt. Si non prodeſt, bonũ nõ eſt utiq;: ſi prodeſt, iam eſt. Futurus ſum ſapiens, hoc bonum erit cum fuero, interim nõ eſt. Prius aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomodo oro te quod adhuc nihil eſt, iam bonum eſt? Quomodo autẽ tibi magis uis probari, non eſſe aliqd quàm ſi dixero, futurũ eſt? Nondum enim ueniſſe apparet, quod uenit. Ver ſecuturũ eſt. Scio nũc hyemẽ eſſe. Aeſtas ſecutura eſt, ſcio æſtatẽ nõ eſſe. Maximũ argumentũ habeo nondũ præſentis, futurũ eſſe. Sapiã ſpero, ſed interim nõ ſapio. Si illud bonum haberẽ, iam hoc carerem malo. Futurũ eſt, ut ſapiam, ex hoc licet nondũ me ſapere intelligas. Non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coëunt, nec apud eundem ſunt unà bonũ & malũ. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas & ad illa quæ nobis aliquã opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filiæ ſolicitus accerſit, edictũ & ludorum ordinẽ perlegit. Nemo qui ad incendiũ domus ſuæ currit, tabulã laterunculariã ꝓſpicit, ut ſciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undiq; nunciant, & incendiũ domus, & periculũ liberorũ, & obſidiũ patriæ, & bonorũ direptio. Adijce iſtis naufragiũ, motusq́ terrarũ, & quicqd aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus rebus nihil aliud q̃ animũ oblectantibus uacas. Quid inter ſapiẽtiã & ſapere interſit inquiris? Nodos nectis ac ſoluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet perdere, & unde quàm multa etiam diligentiſſimis pereãt. Aliud ualitudo ſua cuiq; abſtulit, aliud ſuorũ, aliud neceſſaria negocia, aliud publica occupauerunt. Vitam nobiſcum diuidit ſomnus, & hoc tempore tam anguſto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in uanum? Adijce nunc, quod aſſueſcit animus delectare potius quàm ſanare, & philoſophiam oblectamentum facere cum remedium ſit. Inter ſapiẽtiam & ſapere quid interſit neſcio. Scio mea nõ intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi cum quid inter ſapientiã & ſapere interſit didicero, cur potius inter uocabula me ſapientiæ detines, quàm inter opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorẽ, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. Poſſum autem ſuperior eſſe, ſi †dixero omne quod diſco. Vale.

al. hac deſtinatione miſericordiam captantis

al. fecero

EPIST. CXIX. Præmittens de mundanorum ſolicitudine, & ſapientis ſecuritate. Et quid ſit bonũ. Et quæ honeſti & boni differẽtia.

EXigis à me frequentiores epiſtolas. Rationes cõferamus, ſoluendo non eris. Conuenerat quidem, ut tua priora eſſent, ut ſcriberes, ego reſcriberem. Sed non ero difficilis, bene credi tibi ſcio, itaq; in anteceſſum dabo. Nec faciã quod Cicero uir diſertiſſimus facere Atticum iubet, ut etiam ſi rem nullã habebit, quod in buccam uenerit ſcribat. Nunq̃ poteſt deeſſe quod ſcribã, ut omnia illa quæ Ciceronis implẽt epiſtolas tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis uiribus pugnet: quis cõſulatũ fiducia Cæſaris, quis Pompei, quis aperte petat: q̃ durus ſit fœnerator Cæcilius, à quo minoris centeſimis propinquis, nũmus moueri nõ poſſit. Sua ſatius eſt mala q̃ aliena tractare, ſe excutere & uidere, quàm multarum rerum candidatus ſit, & nõ ſuffragari.

Hoc eſt mi Lucili egregiũ,hoc ſecurum ac liberũ,nihil petere, & tota fortunæ comitia
tranſire. Quàm putas eſſe iucundũ tribubus uocatis, cum candidati in tẽplis ſuis pen/
dant,& alius nummos pronunciet,alius per ſequeſtrẽ agat,alius eorum manus oſculis
conterat,quibus deſignatus contingendã manum negaturus eſt , omnes attoniti uocẽ
præconis expectant , ſtare ocioſum, & ſpectare illas nundinas nec ementẽ quicquam,
nec uendentẽ.Quanto hic maiore gaudio fruitur,qui non prætoria,aut conſularia co/
mitia ſecurus intuetur , ſed magna illa,in quibus alij honores anniuerſarios petunt,alij
perpetuas poteſtates,alij bellorũ euentus proſperos triumphosqꝫ, alij diuitias,alij ma/
trimonia ac liberos , alij ſalutem ſuam ſuorumqꝫ.Quanti animi res eſt, ſolum nihil pe/
tere,nulli ſupplicare,& dicere,nihil mihi tecum fortuna, nõ facio mei tibi copiã . Scio
apud te Catones repelli, Vatinios fieri . Nihil rogo . Hoc eſt priuatã facere fortunam.
Libet ergo hæc inuicem ſcribere,& hanc integram ſemper egerere materiã,circumſpi
cientibus tot milia hominum inquieta,qui ut aliquid peſtiferi conſequañ,per mala ni
tuntur in malũ,petuntqꝫ mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis
fuit,quod optanti nimiũ uidebatur ? Non eſt,ut æſtimant homines,auida felicitas,ſed
puſilla.Itaqꝫ neminẽ ſatiat. Tu iſta credis excelſa,quia longe ab illis iaces . Ei uero qui
ad illa peruenit,humilia ſunt. Mentior,niſi adhuc quærit aſcendere.Iſtud quod tu ſum
mum putas,gradus eſt. Omnes aũt male habet ignorantia ueri, tanquã ad bona ferun
tur decepti rumoribus.Deinde mala eſſe,aut inania,aut minora quàm ſperauerint,ade
pti ac multa paſſi uident , maiorqꝫ pars miratur ex interuallo fallentia , & uulgo bona
pro magnis ſunt.Hoc ne nobis quoqꝫ eueniat,quæramus quid ſit bonũ. Varia eius in/
terpretatio fuit.Finiuit hoc alius alio modo. Alius illud aliter expreſſit.Quidam ita fi/
niunt,Bonum eſt,quod inuitat animos,quod ad ſe uocat.Huic ſtatim opponiñ . Quid
ſi inuitat quidẽ,ſed in perniciẽ? Scis quàm multa mala blanda ſint. Verũ & ueriſimile,
inter ſe differunt.Itaqꝫ quod bonum eſt,uero iungiñ,nõ eſt enim bonũ,niſi uerũ eſt. At
quod inuitat ad ſe,& allicere facit,uériſimile eſt,ſurripit,ſolicitat,attrahit.Quidam ita
finierunt.Bonum eſt,quod ad petitionẽ ſui mouet,uel quod impetũ animi tendẽtis ad
ſe mouet.Et huic idem opponitur.Multa enim impetũ animi mouent,quæ petanñ pe/
tentium malo.Melius illi,qui ſic finierunt,Bonũ eſt quod ad ſe impetum animi ſecun/
dum naturam mouet:& ita demum petendũ eſt, cum cœpit eſſe expetendum . Iam &
honeſtum eſt,hoc enim perfecte eſt petendum,Locus ipſe mè admonet,ut quid inter/
ſit inter bonum honeſtumqꝫ,dicam. Aliquid inter ſe habet mixtũ & inſeparabile , nec
poteſt bonum eſſe , niſi cui aliquid honeſti ineſt, & honeſtum utiqꝫ bonum eſt. Quid
ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonũ,quo beata uita completur, cu/
ius contactu alia quoqꝫ bona fiunt . Quod dico tale eſt.Sunt quædam neqꝫ bona,neqꝫ
mala,tanquam militia,legatio,iuriſdictio.Hæc cum honeſte miniſtrata ſunt,bona eſſe
incipiũt, & ex dubio in bonũ tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe
bonum eſt.Bonum ex honeſto fluit,honeſtum ex ſe eſt.Quod bonum eſt,malum eſſe
potuit.Quod honeſtũ eſt,niſi bonum eſſe non potuit,Hanc quidam finitionẽ reddide
runt.Bonum eſt quod ſecundum naturam eſt.Attende quid dicam , quod bonum eſt,
& ſecundũ naturam eſt:non protinus quod ſecundum naturã eſt,& bonum eſt. Multa
quidem naturæ conſentiunt,ſed tam puſilla ſunt,ut non cõueniat illis boni nomen.Le
uia enim ſunt, contemnenda.Nullum enim minimum contemnendum bonum.Nam
quamdiu exiguum eſt,bonũ non eſt.Cum bonũ eſſe cœpit,non exiguũ eſt. Vnde ali/
quid cognoſcitur bonum? Si perfecte ſecundum naturam eſt.Fateris,inquis, quod bo
num eſt ſecundum naturã eſſe.Hæc eius proprietas . Fateris & alia ſecũdum naturam
quidem eſſe,ſed bona nõ eſſe.Quomodo ergo illud bonum eſt,cum hæc nõ ſint:quo/
modo ad illam proprietatem peruenit,cum utriqꝫ præcipuũ illud cõmune ſit,ſecundũ
naturam eſſe? ipſa ſcilicet magnitudine.Nec hoc nouũ eſt,quædam creſcendo mutari.
Infans fuit,factus eſt pubes,alia eius proprietas fit.Ille irrationabilis eſt, hic rationabi/
lis.Quædã incremento nõ tantũ in maius exeũt,ſed in aliud.Nõ fit,inquit,aliud quod
maius fit. Vtrum lagenã an doliũ impleas uino, nihil refert , in utroqꝫ proprietas uini
eſt.Et exiguũ mellis pondus,& magnũ, ſapore non differt.Diuerſa ponis exempla. In
iſtis

iſtis enim eadem qualitas eſt,quãuis augeantur,manent. Quædam amplificata in ſuo genere,in ſua proprietate perdurãt: quædã poſt multa incrementa,ultima demũ uertit adiectio,& nouã illis,aliamq; quàm in qua fuerũt conditionẽ imprimit. Vnus lapis facit fornicẽ.Ille qui latera inclinata cuneauit,& interuentu ſuo uinxit. Summa adiectio quare plurimũ facit, uel exigua? quia nõ auget,ſed implet. Quædã proceſſu priorem exuũt formã,& in nouã tranſeũt. Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinẽ eius ſequendo laſſatus eſt, infinitũ cœpit uocari quod longe aliud factũ eſt quàm fuit, cum magnum uideretur.Sed finitũ eodẽ modo aliquid difficulter ſecari cogitauimus, nouiſſime creſcente ad difficultatẽ inſecabile inuentũ eſt. Sic ab eodem quod uix & ægre mouebatur,proceſſimus ad immobile. Eadem ratione aliquid ſecundum naturam fuit,hoc in aliam proprietatẽ magnitudo ſua tranſtulit,& bonum fecit. Vale.

EPIST.CXX. De parſimonia uictus & tormento infelicis luxuriæ, & quod nunquam parum eſt quod ſat eſt.

QVoties aliquid inueni, non expecto donec dicas,in commune, ipſe mihi dico. Quid ſit quod inuenerim quæris? Sinum laxa,merum lucrũ eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrime poſſis,qđ ualde cupis audire. Nec immerito, ad maximas te diuitias cõpendiario ducam.Opus erit tamen tibi creditore,ut negociari poſſis. Aes alienum facias oportet, ſed nolo per interceſſorẽ mutueris, nolo proxenetæ nomẽ tuũ iactent.Paratũ tibi creditorẽ dabo,Catonianũ illud,à te mutuũ ſumes. Quantulũcunq; eſt,ſatis erit,ſi quicquid deerit,id à nobis petierimus. Nihil em̃ mi Lucili intereſt, utrũ non deſideres,an habeas.Summa res in utroq; eſt eadem, Non torqueberis: nec illud præcipio,ut aliquid naturæ neges,Contumax eſt,non poteſt uinci,ſuum poſcit:ſed ut quicquid naturam excedit,ſcias precarium eſſe nõ neceſſarium, Eſurio, edendum eſt. Vtrum hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet.Illa uentrem nõ delectari uult,ſed impleri. Sitio, Vtrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue cluſero, ut rigore refrigeretur alieno,ad naturã nihil pertinet. Illa hoc unum iubet,ſitim extingui. Vtrum ſit aureum poculũ an cryſtallinum, an† uitreũ,an *myrrhinum*
tyburtinus calix,an manus concaua,nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſuperuacua deuites. Fames me appellat, ad proxima quæq; tendatur manus. Ipſa mihi commendabit,quodcunq; comprehendero.Nihil contemnit eſuriens. Quid ſit ergo, quod me delectauerit,quæris? Videtur mihi egregie dictum,Sapiens diuitiarũ naturalium eſt quæſtor acerrimus.Inanima,inquis,lance numeras.Quid eſt iſtud inane? Nã ego paraueram fiſcos,Circumſpiciebam in quod me mare negociaturus immitterem, quod publicũ agitarẽ,quas accerſerem merces? Decipere eſt iſtud,docere paupertatẽ, cum diuitias promiſeris.Ita tu pauperem iudicas,cui nihil deeſt? Suo,inquis,& patientiæ ſuæ beneficio,nõ fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrum malis habere multũ an ſatis? Qui multũ habet,plus cupit,quod eſt argumentũ,nondum illum ſatis habere:qui ſatis habet, conſecuturus eſt, quod nunquã† diuitijs cõtingit,finem. An has ideo nõ putas eſſe diuitias,quia propter *forte, diuiti*
illas nemo proſcriptus eſt? Quia propter illas nulli uenenũ filius, nulli uxor impegit? Quia in bello tutæ ſunt? Quia in pace ocioſæ? Quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet,qui tantum non alget,non eſurit, nõ ſitit? Plus Iupiter nõ habet. Nunq; parum eſt quod ſatis eſt. †Nunquã ſatis eſt,quod multũ. *al. Nunquam ſatis non eſt, qđ multũ eſt*
Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo,quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota,in Oceanum claſſes mittit nouas,& (ut ita dicam) mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt,homini non eſt. Inuentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentiũ,& tanta initiorũ ſuorum unicuiq;,cũ proceſſit, obliuio. Ille modo ignobilis anguli nõ ſine cõtrouerſia dominus,tanto fine terrarum per ſuũ rediturus orbem triſtis. Neminẽ pecunia diuitem fecit,imò cõtra,nulli nõ maiorẽ ſui cupiditatẽ incuſſit. Quæris quæ ſit huius rei cauſa? Plus incipit habere poſſe,qui plus habet. Ad ſummã,quẽ uoles mihi ex his,quorũ nomina cum Crœſo Licinioq; numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum,& quicquid habet,& quicquid ſperat,ſimul cõputet, Iſte,ſi mihi credis,pauper eſt;ſi tibi, poteſt eſſe. At hic

qui ſe ad id quod natura exigit, compoſuit, non tantum extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed ut ſcias quàm difficile ſit res ſuas ad naturalem modũ coartare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu uocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populum, & in ſe conuertunt opes, ſi numerati multum ex aliqua domo effertur, ſi multum auri tecto quoq; eius illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorum felicitas in publicum ſpectat, ille quẽ nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falſo diuitiarum nomen inuaſit occupata paupertas, ſic diuitias habẽt, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere ſolemus, febris illum tenet. Eodem modo dicendum eſt, diuitiæ illum tenẽt. Nihil ergo monuiſſe te malim, quàm hoc quod nemo monetur ſatis, ut omnia naturalibus deſiderijs metiaris, quibus aut gratis ſatis fiat, aut paruo. Tantum miſcere uitia deſiderijs noli. Quæris quali menſa, quali argento, quàm paribus miniſterijs & leuibus afferatur cibus? Nihil præter cibũ natura deſiderat. Num tibi cum fauces urit ſitis, aurea quæris Pocula? num eſuriens faſtidis omnia, præter Pauonẽ rhombumq;? Ambitioſa non eſt fames, contenta deſinere eſt. Quò deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. Quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoq; eſuriat, quemadmodum non impleat uentrem, ſed farciat, quemadmodum ſitim in prima potione ſedatam reuocet. Egregie itaq; Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu miniſtretur. Nam ſi pertinere ad te iudicas, quam crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præcipuum, quod† neceſſitas faſtidium excuſſit. Recipiunt ſuperuacua delectum. Hoc parum decens, illud parum laudatum oculos meos lædit. Id actum eſt ab illo mundi conditore, qui nobis uiuendi iura deſcripſit, ut ſalui eſſemus, non delicati. Ad ſalutem omnia parata ſunt & in promptu, delitijs omnia miſere ac ſolicite† operantur. Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio inter magna numerando, & cogitemus nullo nomine melius illam meruiſſe de nobis, quàm quia quicquid ex neceſſitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur. Vale.

†al. neceſſitati

†al. cōparãtur

IN LIBRVM XXI. EPIST. CXVIII.

1 Quid mihi profuturum eſt ſcire aliud bonum eſſe? Temere me geram, ſubito huius uoti alcã, tibi ſapientiam mihi ſapere contingat. Si circumflectas penultimam in ſubito, & pro ſapientiam legas ſapientia, ut erat in quibuſdam, probe habet lectio: quanquam malim ſubibo quam ſubito, quia præceſſit, temere me geram.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER XXII.

EPIST. CXXI. Quomodo ad nos boni honeſtiq; noticia peruenerit, ubi notat eos qui aſſidue ſuum ſtatum uariant.

Epiſtola tua per plures quæſtiunculas uagata eſt, ſed in una conſiſtit, & hanc expediri deſiderat, Quomodo ad nos boni honeſtiq; noticia peruenerit. Hæc duo apud alios diuerſa ſunt, apud nos tantum diuiſa. Quid ſit hoc dicam. Bonum putãt eſſe aliqui, quod utile eſt. Itaq; hoc & diuitijs, & equo & uino, & calceo nomen imponunt. Tanta fit apud illos boni uilitas, & adeo uſq; ad ſordida deſcendit. Honeſtum putant, cui ratio recti officij conſtat, tanquã pie curatam patris ſenectutem, adiutam amici paupertatem, fortẽ expeditionem, prudentem moderatamq; ſententiam. Iſta duo quidem facimus, ſed ex uno. Nihil eſt bonum, niſi quod honeſtum eſt: quod honeſtum eſt, utiq; bonum. Superuacuum iudico adijcere, quid inter iſta diſcriminis ſit, cum ſæpe dixerim: hoc unũ dicam, Nihil nobis bonum uideri, quo quis & male uti poteſt. Vides autẽ diuitijs, nobilitate, uiribus, quammulti male utantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo deſideras dici

dici, Quomodo ad nos prima boni honeſtiq; noticia peruenerit. Hoc nos docere na-
tura non potuit. Semina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos
in noticiam incidiſſe: quod eſt incredibile, uirtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. No-
bis uidetur obſeruatio collegiſſe, & rerum ſæpe factarum inter ſe collatio. Per analo-
giam noſtri intellectum & honeſtum & bonum iudicāt. Hoc uerbum cum latini gram
matici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem ſuam redigen
dum. Vtar ergo illo non tantum tanquam recepto, ſed tanquam uſitato. Quæ ſit hæc
analogia dicā. Noueramus corporis ſanitatē, ex hac collegimus eſſe aliquā & animi.
Noueramus corporis uires, ex his collegimus eſſe, & animi robur. Aliqua benigna
facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obſtupefecerant, hæc cœpimus tanquam per-
fecta mirari. Suberant illis multa uitia, quæ ſpecies alicuius cōſpicui facti fulgorq; ce
labat. Hæc diſſimulauimus. Natura iubet augere laudanda. Nemo non gloriam ultra
rectum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurū
reppulit, maiusq; regno iudicauit, regias opes poſſe cōtemnere. Idem medico Pyrrhi
promittente uenenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret inſidias: eiuſdē ani-
mi fuit, auro non uinci, ueneno non uincere. Admirati ſumus ingentem uirum, quem
non regis, non contra regem promiſſa flexiſſent, boni exempli tenacem: quod difficili
mum eſt, in bello innocentē, qui aliquod eſſe crederet etiā in hoſtes nefas, qui in ſum-
ma paupertate qua ſibi decus fecerat, nō aliter refugit diuitias quàm uenenum. Viue,
inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium nō poſſe cor-
rumpi. Oratius Cocles ſolus impleuit pontis anguſtias, adimiq; à tergo ſibi reditum,
dummodo iter hoſti auferret̄ iuſſit, & tā diu reſtitit premētibus, donec reuulſa ingenti
ruina tigna ſonuerunt. Poſtq; reſpexit, & extra periculū eſſe patriā periculo ſuo, ſenſit,
ueniat ſiquis uult, inquit, ſic euntē ſequi, deditq; ſe in pręceps: & nō minus ſolicitus in
illo rapido alueo fluminis, ut armatus, quàm ut ſaluus exiret, retento armorū uictriciū
decore, tam tutus redijt, quàm ſi ſponte ueniſſet. Hæc & huiuſmodi facta imaginē no-
bis oſtendere uirtutis. Adijciam quod mirū fortaſſe uideatur. Mala interdū ſpeciē ho-
neſti obtulerunt, & optimū ex contrario nituit. Sunt enim, ut ſcis, uirtutibus uitia con-
finia, & perditis quoq; ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur prodigus liberalē,
cum plurimum interſit, utrū quis dare ſciat, an ſeruare neſciat. Multi, inquā, ſunt Lu-
cili, qui nō donant, ſed proijciunt. Non uoco ego liberalem, pecuniæ ſuæ iratū. Imitat̄
negligentia facilitatē, temeritas, fortitudinē. Hæc nos ſimilitudo coegit attēdere, & di
ſtinguere ſpecie quidē uicina, re autem plurimū inter ſe diſſidentia: dum obſeruamus
eos quos inſignes egregiū opus fecerat, cœpimus annotare quis rem aliquā generoſo
animo feciſſet, & magno impetu. Sed ſemel hunc uidimus in bello fortem, in foro timi
dum, animoſe paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factū laudauimus, contem
pſimus uirum. Alium uidimus aduerſus amicos benignum, aduerſus inimicos tempe-
ratum, & publica & priuata ſancte ac religioſe adminiſtrantē, nō deeſſe ei & in his quę
toleranda erant patientiā, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuendū
eſſet, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem & obnoxium, & laſſitudinem
corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper & in omni actu par ſibi, iam
non conſilio bonus, ſed more eò perductus, ut non tantum recte facere poſſet, ſed niſi
recte facere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe uirtutē, hanc in partes diuiſi
mus. Oportebat cupiditates refrenari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda
diſtribui. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiā, iuſticiā, & ſuum
cuiq; dedimus officium. Ex quo ergo uirtutem intelleximus? Oſtendit illam nobis or
do eius, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe actionum cōcordia, & magnitudo
ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata uita, ſecundo defluens curſu, ar-
bitrij ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Nunquā uir ille per-
fectus adeptusq; uirtutem, fortunæ maledixit. Nunquam accidētia triſtis excepit, ciuē
eſſe ſe uniuerſi & militem credēs, labores uelut imperatos ſubijt. Quicquid inciderat,
nō tanquam malum aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum: ſed quaſi delegatum ſibi, hoc
qualecunq; eſt, inquit, meum eſt, aſperum eſt, durū eſt, in ipſo nauemus operam. Ne-

ceſſario itaq; magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquam de fato ſuo queſtus eſt, fecit multis intellectũ ſui, & nõ aliter ꝙ in tenebris lumẽ effulſit, auertitq; in ſe omnium animos, cum eſſet placidus, & lenis, & humanis diuiniſq; rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad ſummã ſui adductus, ſupra quam nihil eſt niſi mens dei, ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinũ eſt, quàm ubi mortalitatẽ ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominẽ, ut uita defungeretur: nec domũ eſſe hoc corpus, ſed hoſpitiũ, & breue hoſpitium, quod relinquendũ eſt, ubi te grauem eſſe hoſpitem uideas. Maximũ inquam mi Lucili argumentum eſt animi ab altiori uenientis ſede, ſi hæc in quibus uerſatur humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit, qui unde uenerit, meminit. Non uidemus quàm multa nos incommoda exagitent, quàm male nobis conueniat hoc corpus. Nũc de uentre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur. Aliàs nerui nos, aliàs pedes uexant. Nunc deiectio, nunc diſtillatio. Aliquando ſupereſt ſanguis, aliquando deeſt. Hinc atq; illinc tẽtamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitãtibus. At nos corpus tam turpe ſortiti, nihilominus alterna proponimus, & inquantum poteſt ætas humana protendi, tantum ſpe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudẽtius, quid ſtultius poteſt? Nihil ſatis eſt morituris, imò morientibus. Quotidie enim propius ab ultimo ſtamus, & illò unde nobis cadendum, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens noſtra ſit. Hoc quod futurum dico, nunc maxime fit, & pars eius magna iam facta eſt. Nam quod uiximus tempus eo loco eſt, quo erat anteꝙ uiximus. Erramus autem, qui ultimum timemus diẽ, cum tantundem in mortẽ ſinguli conferant. Non ille gradus laſſitudinẽ facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, nõ corripit. Ideo magnus animus cõſcius ſibi melioris naturæ, dat quidẽ operam, ut in hac ſtatione, qua poſitus eſt, honeſte ſe atq; induſtrie gerat. Cæterũ nihil horum quæ circa ipſum ſunt ſuum iudicat, ſed ut cõmodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius uideremus conſtantiæ, quid ni ſubiret nos ſpecies nõ uſitatæ indolis? Vtiq; ſi hanc, ut dixi, magnitudinem ueram eſſe oſtendebat. Qualitatis ueræ tenor permanet, falſa nõ durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones ſunt. Et modo parum illis ſeuerus eſt Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus uili Tubero. Modo Lucium Craſſum diuitijs, Apicium cœnis, Mecœnatẽ delitijs prouocãt. Maximum indicium eſt malæ mẽtis, fluctuatio, & inter ſimulationem uirtutis, amoremq; utiliũ, aſſidua iactatio, Is habebat ſæpe ducẽtos, Sæpe decem ſeruos. modo reges atq; tetrarchas, Omnia magna loquẽs. modo ſit mihi menſa tripes, & Concha ſalis puri, toga quæ defendere frigus, Quãuis craſſa, queat. decies centena dediſſes Huic parco paucis cõtẽto, qnq; diebus Nil erat in loculis. Omẽs iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius Flaccus, nunquã eundem, nec ſimilem quidem ſibi. Adeo in diuerſum aberrat. Multos dixi, prope eſt ut omnes ſint. Nemo non quotidie, & cõſilium mutat, & uotum: modo uxorẽ uult habere, modo amicam: modo regnare uult, modo id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus: modo dilatat ſe uſq; ad inuidiam, modo ſubſidit & contrahitur infra humilitatem uere iacentium: modo pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atq; alius, & (quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta unum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo unum agit. Cæteri multiformes ſumus, modo frugi tibi uidebimur & graues, modo prodigi & uani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, ut qualem inſtitueris præſtare te, talem uſq; ad exitum ſerues. Effice ut poſſis laudari, ſi minus, ut agnoſci. De aliquo, quem uidiſti heri, merito dici poteſt, hic quis eſt? Tanta mutatio eſt. Vale.

EPIST. CXXII. Quomodo omnibus animalibus ſit conſtitutionis ſuæ tempus, & ex omnibus conſtitutionibus ſuis ſenſus eſt, & quid ſit conſtitutio.

Litigabis ego uideo, cum tibi hodiernam quæſtiunculam, in qua ſatis diu hæſimus, expoſuero. Interim enim clamabis hoc quod clamare ſoles. Hoc quid ad mores?

mores?Sed ad exclamandum. Tibi primũ alios opponam, cum quibus litiges, Poſidonium & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam. Non quicquid morale eſt, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendũ, aliud ad ueſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiam ſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quidam illos corrigunt & ordinant, quidam naturam eorum & originem ſcrutantur: cum quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus cæteris, longe me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum inueneris? niſi naturam eius inſpexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid uitandum ſit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, uolo diſcere, quomodo minus cupiã, minus timeam. Superſtitionem mihi excute, doce leue eſſe uanumq́; hoc quod felicitas dicitur, unam illi ſyllabam facillime accedere. Deſiderio tuo ſatis faciam, & uirtutes exhortabor, & uitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumq́; in hac parte me iudicet, nõ deſiſtam perſequi nequitiã & affectus efferatiſſimos inhibere, & uoluptates ituras in dolorẽ compeſcere, & uotis obſtrepere. Quid ni? Cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natũ ſit, quicqd obloquimur? Interim permitte mihi ea, quæ paulo remotiora uidentur, excutere. Quærebamus an eſſet omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus. Senſus autẽ eſſe ex eo maxime apparet, quod membra apte, & expedite mouent, nõ aliter quàm in hoc erudita. Nulli nõ partium ſuarũ agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili. Rector nauis ſcit gubernaculũ flectere. Pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinẽ multos uariosq́; ante ſe poſuit, celerrime denotat, & inter ceram opusq́; facili uultu ac manu commeat. Sic animal in omnem uſum ſui mobile. Mirari ſolemus ſcenæ peritos, quod in omnem ſignificationem rerum & affectuum parata illorum eſt manus, & uerborũ uelocitatẽ geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægre molitur actus ſuos, nemo in uſu ſui hæſit. Ad hoc edita protinus faciunt. Cum hac ſcientia prodeunt, inſtituta naſcunt̃. Ideo, inquit, partes ſuas animalia apte mouebunt, quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſint. Ita ut uos dicitis, coguntur, metusq́; illa in rectum, non uoluntas mouet, quod eſt falſum. Tarda enim ſunt quæ neceſſitate impelluntur, Agilitas ſpontaneus motus eſt. Adeo autem nõ adigit illa ad hoc doloris timor, ut in naturalem motũ etiam dolore prohibente nitãtur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare uires ſuas cœpit, cadit, & cũ fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuerſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponãtur. Nullum tormẽtum ſentit ſupina teſtudo. Inquieta eſt tamen deſiderio naturalis ſtatus, nec ante deſinit niti, quatere ſe, quàm in pedes cõſtitit. Ergo omnibus cõſtitutionibus ſuus ſenſus eſt, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec ullum maius indicium habemus, cum hac illa ad uiuendum uenire noticia, quàm quod nullum animal ad uſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, ut uos dicitis principale animi, quodam modo ſe habens erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile, & nobis quoq́; uix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret, ut iſtam finitionem magnæ parti hominũ togatorum obſcurã intelligãt. Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio facilius natura intelligitur, quàm enarratur. Itaq́; infans ille quid ſit conſtitutio, non nouit, conſtitutionẽ ſuam nouit: & quid ſit animal neſcit, animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam cõſtitutionẽ ſuam craſſe intelligit, & ſummatim, & obſcure. Nos quoq́; animũ habere nos ſcimus, quid ſit animus, ubi ſit, qualis ſit, & unde, neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus ac ſedẽ: talis ad oĩa animalia cõſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiat, per quod animalia quoq́; ſentiũt. Neceſſe eſt ſenſum eius habeant, cui parẽt à quo reguntur. Nemo nõ ex nobis intelligit eſſe aliquid, quod impetus ſuos moueat, quid ſit illud, ignorat. Et qđ ſibi eſſe ſcit, quid ſit, aut unde ſit, neſcit. Sicut infantibus,

ſic quoq́;

ſic quoqꝫ animalibus principalis partis ſuę ſenſus eſt, nõ ſatis dilucidus, nõ expreſſus. Dicitis, inquit, omne animal primum conſtitutioni ſuæ conciliari, hominis autẽ conſtitutionẽ rationalem eſſe, & ideo conciliari hominẽ ſibi, non tanꝙ animali, ſed tanꝙ rationali. Ea enim parte ſibi carus eſt homo, qua homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt, cum rationalis nondum ſit? Vnicuiqꝫ ætati ſua cõſtitutio eſt. Alia infanti, alia puero, alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur in qua ſunt. Infans ſine dentibus eſt. Huic cõſtitutioni ſuæ conciliatur. Enati ſunt dẽtes, huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba quæ in ſegetem frugemqꝫ uẽtura eſt, aliam conſtitutionẽ habet tenera & uix eminens ſulco: aliam cum conualuit & molli quidem culmo, ſed qui ferat onus ſuum conſtitit: aliam cum flaueſcit, & ad aream ſpectat & ſpica eius induruit, in quam conſtitutionẽ cum uenit, eam tuetur, in eam componitur. Alia eſt ætas infantis, pueri, adoleſcẽtis, ſenis. Ego tamen idem ſum, qui & infans fui, & puer, & adoleſcens. Sic quamuis alia atqꝫ alia cuique conſtitutio ſit, conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi aut iuuenẽ, aut ſenem, ſed me natura cõmendat. Ergo infans ei cõſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt, non quæ futura iuueni eſt. Neqꝫ enim ſi aliquid illi maius in quod tranſeat reſtat, non hoc quoqꝫ in quo naſcitur ſecundum naturam eſt. Primum ſibiipſi cõciliatur animal, debet enim aliquid eſſe, ad quod alia referantur. Voluptatẽ peto, Cui? Mihi. Ergo mei curam ago. Dolorem refugio. Pro quo? Pro me: ergo mei curam ago. Si omĩa propter curam mei facio, ante omnia eſt mei cura. Hæc animalibus ineſt cunctis, nec inſeritur, ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, non abiicit. Et quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſqꝫ commiſſus eſt. Itaqꝫ ut in prioribus epiſtolis dixi, tenera quoqꝫ animalia è materno utero uel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtũ ipſis, protinus norunt, & mortifera deuitant: umbram quoque tranſuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto uiuentibus. Nullũ animal ad uitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodũ, inquit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris, aut mortiferæ rei poteſt? Primũ quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius ſi intellexerint, faciant. Quid eſt quare pauonẽ, quare anſerẽ gallina non refugiat, quũ tanto minorem & ne notũ quidẽ ſibi accipitrẽ? Quare pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, nõ experimento collectam. Nam antequam poſſint experiri, cauent. Deinde ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec unquam obliuiſcuntur. Huius tutelæ & diligentiæ æqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Præterea non fiunt timidiora uiuendo. Ex quo quidem apparet, non uſu illa ad hoc peruenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardum eſt & uarium, quod uſus docet. Quicquid natura tradit, & ęquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal pernicioſa intelligere conatur. Sentit ſe carne conſtare. Itaqꝫ ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo uri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilẽ. Inter ſe iſta coniuncta ſunt. Simul enim cõciliatur ſaluti ſuæ quiſqꝫ, & quæ iuuant, illa petit, lęſura formidat. Naturales à cõtrariis aſpernationes ſunt, ſine ulla cogitatione, quæ hoc dicit. Sine conſilio fit, quicquid natura præcipit. Non uides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diurni laboris obeundi concordia? Non uides quàm nulli mortaliũ imitabilis ſit illa araneæ textura? Quanti operis ſit fila diſponere? alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia in quorum precium illa tenduntur, uelut retibus implicata teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum eſt & inæquale, quicquid ars tradit, æquo uenit quod natura diſtribuit. Hæc nihil magis quàm tutelam ſui & eius peritiam tradidit. Ideóque etiam ſimul incipiunt, & diſcere & uiuere. Nec eſt mirum cum eo naſci illa, ſine quo fruſtra naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit, ad permanendum in cõciliatione & charitate ſui. Non poterant ſalua eſſe, ni uellent. Nec hoc per ſe profuturum erat, ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes uilitatem ſui, ne negligentiam

tiam quidem. Tacitis quoq; & brutis quamuis in cætera torpeant, ad uiuendum ſoler tia eſt. Videbis quæ alijs inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe. Vale.

EPIST. CXXIII. De his qui officia lucis noctisq; peruertunt. Et quod naturam ſequentibus omnia facilia ſunt & expedita.

DEtrimentũ iam dies ſenſit, reſiliuit aliquantulum, ita tamen, ut liberale adhuc ſpatium ſit, ſiquis cum ipſo (ut ita dicã) die ſurgat officioſior meliorq;, quàm ſi quis illum expectat, & lucem primã exuit. Turpis qui alto ſole ſemiſomnis iacet, cuius uigilia in medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctisq; peruertunt, nec ante diducũt oculos heſterna graues crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum condicio dicitur, quos natura (ut ait Vergilius) ſedibus noſtris ſubditos è contrario poſuit. Nosq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis, Illis ſera rubens accendit lumina ueſper. Talis horum contraria omnibus non regio, ſed uita eſt. Sunt quidem in eadem urbe antipodes, qui, ut Marcus Cato ait, nec orientem unquam ſolem uiderũt, nec occidentem. Hos tu exiſtimas ſcire, quemadmodum uiuendum ſit, qui neſciunt quando. Et hi mortem timent, in quam ſe uiui condiderũt, tam infauſti homines, quàm nocturnæ aues ſunt. Licet in uino unguentoq; tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem pericula diſcoctis, totum peruerſum uigiliæ tempus deducant, nõ conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentantur. At mehercules nullus agenti dies longus eſt. Extendamus uitam. Huius & officium & argumentum actus eſt. Circumſcribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiuijs comparantur, ut immotæ facile pingueſcant, in obſcuro continentur, Ita ſine ulla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & ſuperbam umbram iners ſagina ſuccreſcit. At iſtorum corpora qui ſe tenebris dicauerunt, fœda uiſuntur. Quippe non ſpecioſior illis, quàm morbo pallentibus color eſt, languidi, & †euanidi albent, & in uiuis caro morticina eſt. Hoc tamen minimũ in illis malorum dixerim, quanto plus tenebrarum in animo eſt. Ille in ſe ſtupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis unquam oculos tenebrarum cauſa habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat, auerſandi diem, & totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deſerunt, hoc eſt luxuriæ propoſitum, gaudere peruerſis, nec tantum diſcedere à recto, ſed quamlongiſſime abire. Deinde etiam iſti è contrario non uidentur tibi contra naturam uiuere? Ieiuni bibunt, qui uinum recipiunt inanibus uenis, & ad cibum ebrij tranſeunt. Atque frequens hoc adoleſcentium uitium eſt, Qui uires excolunt, in ipſo penè balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, ut ſudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, ſubinde diſtringant. Poſt prandium aut cœnam bibere uulgare eſt. Hoc patresfamiliæ ruſtici faciunt, & ueræ uoluptatis ignari. Merum illud delectat, nõ quod innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in uacuum uenit. Non uidentur tibi contra naturam uiuere, qui commutant cum fœminis ueſtem? Non uiuunt contra naturam, qui ſpectant, ut pueritia ſplendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius, uel miſerius poteſt? Nunquam uir erit, ut diu uirum pati poſſit. & cum illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non uiuunt contra naturam, qui hyeme concupiſcunt roſam? fomentóque aquarum calentium, & calorum apta imitatione brumalium, florem uernum exprimunt? Non uiuunt contra naturam, qui pomaria in ſummis turribus ſerunt, quorum ſyluæ in tectis domuum ac faſtigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egiſſent? Non uiuunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare iaciunt, & delicate natare ipſi ſibi uidentur, ubi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cum inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem uelle, nouiſſime in totum ab illa deſciſcunt. Lucet, ſomni tempus, quies eſt, nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit, tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere, quod populus. Res ſordida eſt, trita ac uulgari uia uiuere. Dies publicus relinquatur †proprius nobis, ac peculiare mane fiat. Iſti mihi uero defunctorum loco ſunt. Quantulum enim à funere abſunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos uiuunt? Hanc uitam

agere

al. marcidi

al. proprium

agere eodem tempore multos meminimus. Inter quos & Atylium Butam prætoriũ, cui poſt patrimonium ingens conſumptum, Tyberius paupertatem confitenti, ſero, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poëta & amicitia Tyberij notus & frigore. Ortus & occaſus libentiſſime inſerebat. Itaq; cum indignaretur quidam illum tota die recitaſſe, & negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait, Nunquam liberalius poſſum agere. Paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum. Cum hos uerſus recitaſſet,

Incipit ardentes phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo
Argutis redit uſa cibos immittere nidis,
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat,

Varus eques Romanus uicini comes, cœnarum bonarũ aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit, Incipit Buta dormire. Deinde cum ſubinde recitaſſet,

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,
Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris Incipit,

Idem Varus inquit. Quid dicit? Iam nox eſt, ibo & Butam ſalutabo. Nihil erat notius hac eius uita in contrarium circumacta, quam ut dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſa autẽ eſt ita uiuendi quibuſdam, nõ quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere iucundius, ſed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conſcientiæ lux eſt: & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea luxurioſi uitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum uiuunt, uolunt. Nam ſi tacetur, perdere ſe putant operam. Itaq; aliquoties faciunt quod excitet famam. Multi bona comedũt, multi amicas habent. Vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantum luxurioſam rem, ſed notabilem facere, In tam occupata ciuitate fabulas uulgaris nequitia nõ inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus, erat autem fabulator elegantiſſimus, habitaſſe ſe ſupra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inqt, circa horam tertiam noctis flagellorum ſonos. Quæro quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio circa horam ſextam noctis clamorem concitatum. Quæro quid ſit? Dicitur uocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis ſit ille ſonus rotarũ: uelle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur. Pueri uocãtur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur mulſum & alicam popoſciſſe, à balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cœna eius diem? minime. Valde enim frugaliter uiuebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaq; crebro dicẽtibus illum quibuſdam auarum & ſordidum: Vos, inquit, illum & lychnobium dicetis. Nõ debes admirari ſi tantas inuenis uitiorum proprietates, uaria ſunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt, multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam ſequentium. Faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent, His diſtorti plurimum, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſa tamen præcipua mihi uidetur huius morbi, uitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à cæteris diſtinguunt, quomodo elegantia cœnarum, munditijs uehiculorum, ſic uolũt ſeparare etiam temporum diſpoſitiones: nolunt ſolita peccare, quibus peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui ut ita dicam, recto uiuunt. Ideo Lucili tenenda nobis uita eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. Illam ſequentibus omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus non alia uita eſt, quàm contra aquam remigantibus. Vale.

EPIST. CXXIIII. De abſtinentia & temperantia eſus, & de adulatione uitanda & duobus rerum generibus, quæ nos inuitant aut fugant.

ITinere cõfectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perueni, Nihil habeo paratum niſi me. Itaq; in lecto laſſitudinem pono, hanc coqui ac piſtoris morã boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quàm nihil ſit graue, quod leuiter excipias, Quod indignandum nihil, niſi ipſe indignando aſtruas. Non habet panem meus piſtor, ſed habet uillicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus, Malũ panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam illum tenerũ tibi & ſiligineũ fames reddet.

Ideo

Ideo non eſt ante edendum quàm illa imperet. Expectabo ergo nec ante edam, quàm
aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire deſiero. Neceſſarium eſt par/
uo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus &
inſtructis, à dijs optantē prohibent, & occurrūt. Quicquid uult habere nemo poteſt, 2
illud poteſt, nolle quod nō habet, rebus oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis eſt, be
ne moratus uēter, & cōtumeliæ patiens. Aeſtimari non poteſt, quantā uoluptatē capi
am ex eo, quod laſſitudo mea ſibijpſa acquieſcit. Non unctiones, non balneum, non
ullū aliud remediū quàm tēporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit. hæc
qualiſcunq; cœna Diali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumpſi
ſubito. Hoc enim eſt ſimplicius & uerius. Nam ubi ſe præparauit & indixit ſibi pati/
entiam, non æque apparet, quantum habet ueræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argu/
menta quæ ex tempore dedit, ſi non tantum æquus moleſtiam, ſed placidus aſpexit,
ſi non excanduit, non litigauit, ſed quod dari deberet, ipſe ſibi non deſiderādo ſupple/
uit, & cogitauit, aliquid cōſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Multa quàm ſuperuacua eſ
ſent non intelleximus, niſi cū deeſſe cœperunt. Vtebamur illis, non quia debebamus,
ſed quia habebamus. Quàm multa ante parabamus, quia alij parauerunt, quia apud
pleroſq; ſunt. Inter cauſas malorum noſtrorum eſt quod uiuimus ad exempla, nec ra/
tione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod ſi pauci facerent, nollemus
imitari, cum plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſequimur:
& recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus eſt. Omnes iam ſic peregrinā
tur, ut illos Numidarū præcurrat equitatus, ut agmen curſorum antecedat. Turpe eſt
nullos eſſe, qui occurrentes uia deijciant, ut qui honeſtum hominem uenire magno
puluere oſtendant. Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina & murrina & cælata
magnorū artificum manu, portent. Turpe eſt uideri eas te habere ſarcinas totas, quæ
tuto concuti poſſint. Omnium pædagia oblita facie uehuntur, ne ſol, ne frigus tenerā
cutem lædat. Turpe eſt neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies medi/
camentum deſideret. Horum omnium ſermo uitādus eſt. Hi ſunt, qui uitia tradent,
et aliò aliunde transferent. Peſſimum genus horum hominū uidebatur, qui uerba ge/
ſtarent. Sunt quidam qui uitia geſtant. Horum ſermo multum nocet. Nam etiā ſi non
ſtatim proficit, ſemina in animo relinquit, ſequiturq; nos etiam cum ab illis diſceſſeri/
mus, reſurrecturum poſtea malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam fe/
runt ſecum in auribus modulationem, illa ad dulcedinem cantumq; cogitationes im
pedit, nec ad ſeria patitur intendi, Sic adulatorum & praua laudantium ſermo diutius
hæret quàm auditur, nec facile eſt animo dulcem ſonum excutere, proſequitur & du/
rat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ ſunt aures, malis uocibus, & quidem pri
mis. Nam cum initium fecerunt, admiſſæq; ſunt, plus audent. Inde ad hæc perueniunt
uerba. Virtus, & philoſophia & iuſticia, uerborum inanium crepitus eſt. Vna felici/
tas eſt bonæ uitæ, facere omnia libere, frui patrimonio. hoc eſt uiuere, hoc eſt ſe mor/
talem eſſe meminiſſe. Fluūt dies, & irreparabilis uita decurrit, dubitamus. Quid iuuat
ſapere, & ætati non ſemper uoluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dum poſcit in 3
gerere frugalitatem, ultro mortem præcurrere, & quicquid illa ablatura eſt, iam ſibi
interdicere, Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam. Quotidie
ſobrius prodis, ſic cœnas, tanq; ephemeridem patri approbaturus. Non eſt iſtud uiue
re, ſed alienæ uitæ intereſſe. Quanta dementia eſt hæredi ſuo procurare, & ſibi nega/
re omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hæreditas. Plus enim gaudebit tua
morte quo plus acceperit. Iſtos triſtes & ſupercilioſos alienæ uitæ cēſores ſiue hoſtes,
publicos pædagogos, aſſis ne feceris. Nec dubitaueris bonā uitam, quàm opinionem
bonā malle. Hæ uoces non aliter fugiēdæ ſunt, quàm illæ quas Vlyſſes niſi alligatus
præteruehi noluit. Idē poſſunt, abducunt à patria, à parētibus, ab amicis, à uirtutibus,
et in turpem uitam ac miſeram, ubi turpius illidunt. Quanto ſatius eſt rectum ſequi li
mitem, & eò ſe perducere, ut ea demum ſint tibi iucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi
poterimus, ſi fecerimus duo eſſe genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inui/
tent, ut diuitiæ, uoluptates, forma, ambitio, cætera blanda & arridentia. Fugēt, labor,

mors ,dolor,ignominia,uictus aſtrictior.Debemus itaqꝫ exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus . In contrarium pugnemus,& ab inuitantibus recedamus , aduerſus petentia concitemur. Non uides quàm diuerſus ſit aſcendentium habitus & deſcendentium? Qui per pronum eunt,reſupinant corpora,qui in arduum, incumbunt. Nã ſi deſcendas,pondus ſuum in priorem partem dare,ſi aſcendas,retro abducere , cũ uitio Lucili conſentire eſt.In uoluptates deſcenditur,In res aſperas & duras ſubeundũ eſt.Hic impellamus,corpora illic refrenemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, Eos tãtum pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui uoluptatem laudant,qui dolores,metus per ſe formidabiles res incutiũt.Illos quoqꝫ nocere nobis exiſtimo,qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad uitia.Hoc enim iactant,ſolum ſapientem & doctum eſſe amatorem,ſolus apte ad hanc artem æque combibendi & conuiuendi ſapiens eſt peritiſſimus.Quæramus ad quã uſqꝫ ætatẽ iuuenes amandi ſint.Hæc græcæ conſuetudini data ſint. Nos ad illa potius aures dirigamus.Nemo eſt caſu bonus,diſcenda uirtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt,& in nullo habenda precio,communis cum brutis animalibus, ad quàm minima & contemptiſſima aduolat . Gloria uanum & uolatile quiddam eſt,auraqꝫ mobilius.Paupertas nulli malum eſt niſi repugnanti. Mors malũ nõ eſt. Quid quæris? Sola† in æquo eſt generis humani.Superſtitio error inſanus eſt, amandos timet,quos colit uiolat. Quid enim intereſt,utrum deos neges, an infames? Hæc diſcenda,immo ediſcenda ſunt,non debes excuſationes uitio philoſophiæ ſuggerere.Nullam habet ſpem ſalutis æger,quẽ ad intemperantiam medicus hortat̃. Vale.

aliter ius æquum

EPISTOLA. C.XXV. Quod bonũ non ſenſu , ſed intellectu comprehenditur.Et quod bonum in nullo eſt , niſi in quo ratio.

POſſum multa tibi ueterum præcepta referre, Ni refugis tenuiſqꝫ piget cognoſcere curas. Non refugis autẽ,nec ulla te ſubtilitas abigit Non eſt elegãtiæ tuæ tam magna ſectari.Sicut illud probo,quod omnia ad aliquẽ profectum redigis, & tũc tantum offenderis,ubi ſumma ſubtilitate nihil agitur,quod ne nunc quidem fieri laborabo.Quæritur,utrũ ſenſu an intellectu cõprehendatur bonũ.Huic adiunctum eſt ,in mutis animalibus & infantibus non eſſe.Quicunqꝫ uoluptatẽ in ſummo ponũt,ſenſibile iudicãt bonũ,nos contrà intelligibile,qui illud animo damus.Si de bono ſenſus iudicarent,nullã uoluptatẽ reijceremus.Nulla enim nõ inuitat,nulla nõ delectat.Et ecõtrario nullũ dolorẽ uolentes ſubiremus,nullus enim non offendit ſenſum,Præterea nõ eſſent digni reprehẽſione,quibus nimiũ uoluptas placet , quibuſqꝫ ſummus eſt doloris timor.Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos & contẽnimus illos qui nihil uiriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autẽ peccãt,ſi ſenſibus,id eſt iudicibus boni ac mali,parẽt? His enim tradidiſtis appetitiõis & fugæ arbitriũ,Sed uidelicet ratio iſti rei præpoſita eſt , quẽadmodum debeat de uita,quemadmodũ de uirtute,de honeſto, ſic et de bono maloqꝫ conſtitui.Nam apud iſtos uiliſſimæ parti datur de meliore ſententia,ut de bono pronũciet ſenſus,obtuſa res & hebes,& in homine quàm in alijs animalibus tardior.Quod ſi quis uellet non oculis,ſed tactu minuta diſcernere , ſubtilior ad hoc nulla acies quàm oculorũ & intẽtior daretur, bonũ malumqꝫ dignoſcere:uides in quãta ignorãtia ueritatis uerſetur,& quàm humi ſublimia ac diuina proiecerit , apud quẽ de ſummo bono maloqꝫ iudicat tactus.Quemadmodũ,inquit,omnis ſcientia atqꝫ ars aliquid debet habere manifeſtũ ſenſuqꝫ cõprehenſum,ex quo oriatur & creſcat:ſic beata uita fundamentũ & initiũ à manifeſtis ducit,& eo quod ſub ſenſum cadit.Nempe uos à manifeſtis beatã uitã ſui initiũ capere dicitis.Dicimus beate eſſe, quæ ſecundũ naturã ſunt.Quid autẽ ſecundũ naturam ſit,palàm & protinus apparet,Sicut quid ſit integrũ,quod cõtingit protinus nato,non dico bonũ,ſed initiũ boni. Tu ſummũ bonũ uoluptatẽ infantiæ donas,ut inde incipiat naſcẽs,quò cõſummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis.Siquis diceret illũ in materno utero† iacẽtẽ ſexus quoqꝫ incerti,tenerũ,& imperfectũ , & informẽ,iam in aliquo bono eſſe,aperte uideretur errare.Atqui quãtulũ intereſt inter eũ qui cũ maxime uitã accipit,& illũ qui maternorũ uiſcerũ latẽs onus eſt? Vterqꝫ quantum ad intellectũ boni ac mali æque maturus eſt, et non magis infans ad hoc boni capax eſt,qꝫ arbor,aut mutũ aliquod animal .Quare

aliter latẽtẽ uixq; inceptum

autem

autẽ bonũ in arbore animaliq́ꝫ muto nõ eſt? quia nec ratio, ob hoc infantiæ quoq́ꝫ non eſt, nã & huic deeſt. Tũc ad bonũ perueniet, cũ ad rationẽ peruenerit. Eſt aliquod irrationale animal. Eſt aliquod nondũ ratiõale. Eſt rationale ſed imperfectũ. In nullo horũ bonũ, ratio illud ſecũ affert. Quid ergo inter iſta q̃ rettuli diſtat? Nũ quod erit bonũ in eo quod irrationabile eſt? In eo quod nondũ rationale eſt, tũc eſſe bonũ nõ poteſt, ſed imperfectũ iã poteſt eſſe bonũ, ſed nõ eſt. Ita dico Lucili, bonũ nõ in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur, et tantũ abeſt ab infantia, quantũ à primo ultimũ, quãtũ ab initio perfectũ, ergo nec in tenero modo coaleſcẽte corpuſculo eſt. Quid ni non ſit? Non magis q̃ in ſemine hoc. Si dicas, aliquod arboris, aut ſati bonum nouimus, hoc nõ eſt in prima fronde, quæ emiſſa cũ maxime † ſolũ rũpit. Eſt aliquod bonũ tritici, hoc nondũ eſt in herba latẽte, nec cũ folliculo ſe exerit ſpica mollis, ſed cũ frumentum æſtas & debita maturitas coxit. Queãdmodũ omnis natura bonũ ſuũ niſi cõſummata non profert, ita hominis bonũ non eſt in homine, niſi cũ in illo ratio perfecta eſt. Quod autẽ hoc bonũ, dicã. Liber animus eſt ac rectus, alia ſubijciẽs ſibi, ſe nulli. Hoc bonũ adeo nõ recipit infantia, ut pueritia non ſperet, adoleſcẽtia improbe ſperet. Bene agitur cũ ſenectute, ſi illuc lõgo ſtudio, intentoq́ꝫ peruenit. Si hoc & bonũ, & intelligibile eſt. Dixiſti, inquit, aliquod bonũ eſſe arboris, aliquod herbæ. Poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verũ bonũ nec in arboribus, nec in mutis animalibus eſt, hoc qđ in illis bonũ eſt, prædicatione bonũ dicitur. Quod eſt, inquis? hoc quod ſecundũ naturã cuiuſq́ꝫ eſt. Bonũ autẽ cadere in mutũ animal nullo modo poteſt. Felicioris melioriſq́ꝫ naturæ eſt, niſi ubi rationi locus eſt, bonũ nõ eſt. Quatuor hæ naturæ ſunt, arboris, animalis, hominis, et dei. Hæc duo q̃ irrationalia ſunt, eãdẽ naturã habẽt. Illa diuerſa ſunt, quod alterũ immortale, alterũ mortale eſt. Ex his ergo unius bonũ natura perficit, dei ſcilicet: alterius cura, hominis. Cætera tamẽ in ſua natura perfecta ſunt, nõ uere perfecta à quibus abeſt ratio. Hoc enim demum perfectum eſt, quod ſecundum uniuerſam naturã perfectum eſt. Vniuerſa autem natura rationalis eſt, cætera poſſunt in ſuo genere perfecta eſſe. In quo nõ poteſt beata uita eſſe, nec id poteſt quo beata uita efficit̃. Beata autẽ uita bonis efficit̃. In muto animali beata uita nõ efficit̃. In muto animali bonum nõ eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia, præteritorum reminiſcit̃, cum id incidit quo ſenſus admonetur: tanq́ꝫ equus reminiſcitur uiæ cum ad initium eius admotus eſt. In ſtabulo quidẽ nullius uiæ, quãuis ſæpe calcatæ, memoria eſt. Tertium uero tempus, id eſt futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorũ uideri perfecta natura, quibus uſus perfecti temporis non eſt? Tẽpus enim tribus partibus cõſtat, præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantum quod breuiſſimum eſt in trãſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec unq̃ reuocat̃, niſi præſentium occurſu. Nõ poteſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta eſſe natura. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego ad ea quæ uident̃ ſecũdum naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Nũq̃ autẽ aut inordinatũ eſt bonũ, aut turbidũ. Quid ergo, inquis, Muta animalia perturbate & indiſpoſite mouentur? Dicerem illa perturbate & indiſpoſite moueri, ſi natura illorum ordinem caperet. Nunc mouent̃ ſecundum naturã ſuã. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & nõ perturbatũ poteſt. Sollicitũ eſt, quod poteſt eſſe ſecurum. Nulli uitium eſt, niſi cui uirtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſua natura motus eſt. Sed ne te diu teneã, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua uirtus, erit aliquid perfectum, ſed quale, nec bonũ abſolute, nec uirtus, nec perfectũ. Hæc enim rationabilibus ſolis contingunt, quibus datum eſt ſcire, quare, quatenus, queãdmodũ. Ita bonũ in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quò nunc pertineat iſta diſputatio quæris, & quid animo tuo profutura ſit? dico. Et exercet illũ & acuit, & utiq́ꝫ aliquid acturum occupatione honeſta tenet. Prodeſt autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe poſſum magis, quàm ſi tibi bonum tuum oſtendo, ſi te à mutis animalibus ſeparo, ſi cum deo pono. Quid inquam, uires corporis alis & exerces? Pecudibus iſtas maiores feriſq́ꝫ natura conceſſit. Quid excolis formam? Cum omnia feceris, à multis animalibus decore uinceris. Quid capillum

aliter ſemen

ingenti diligentia comis? Cum illum uel effuderis more Parthorum, uel Germanorū modo uinxeris, uel ut Scythæ ſolent, ſparſeris, in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior, Cum te ad uelocitatem paraueris, par lepuſculo nō eris. Vis tu relictis in quibus uinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmulator dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponēs rationalis animalis. Quod ergo in te bonum eſt? Perfecta ratio. Hanc tu ad ſummum finē euoca, inquantum poteſt plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te iudica, cum tibi gaudium omne naſcetur. Cum in his quæ homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inueneris, nō dico quod malis, ſed quod uelis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum eſſe iam ſentias. Tunc habebis tuum bonum, cū intelliges infeliciſſimos eſſe felices. Vale.

Libri uiceſimiſecundi & ultimi epiſtolarum finis.

IN LIBRVM. XXII. EPISTOLA. CXXII.

1 Satiant peritos. In aliſs erat ſatiat. Reſtituimus ordinem ſermonis, & præter exemplarium autoritatem, pro ſatiat, repoſuimus ſcenæ.

EPISSTOLA. CXXIIII.

2 A nobis optantem prohibent. in aliſs erat a diebus, legendum arbitror a diſs. Quanquam abeſſe uidetur pronomē quæ, quæ a diſs. In aliſs erat, inſtructis nobis optatū prohibēt & occurrūt.

3 Dubitamus quod iuuat ſapere, et ætati nō ſemper uoluptates decepturæ, Interim dum poteſt, dum poſcit ingerere frugalitatē, eo ut mortē præcurrere, & quicquid illi ablatura eſt, iam ſibi interire. Quum non ſuffragrarētur exēplaria, diuinandum erat, Vide num hæc placeat lectio. Dubitamus. Quid iuuat ſapere, & ætati non ſemper uoluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dū poſcit, ingerere frugalitatē, ultro mortē præcurrere, & quicquid illa ablatura eſt, ſibi interdicere?

EPISTOLA. CXXV.

4 Sexus quoq; inceptum. Sic prior æditio. alius habebat, Sexus quoq; incerti, alius, Sexuq; cōceptum. legendum arbitror, uixq; inceptum.

APPENDIX ANNOTATIONVM IN EPISTOLAS SENECAE

Eraſmus Roteroda. Lectori.

QVum epiſtolarum opus iam aliqua ex parte eſſet excuſum, allatum eſt exemplar e Brabantia, ex cuius collatione ſi qua prius fefellerāt reſtituimus. Ea quoniam in contextū inſeri non poterāt, hac appēdice ſubiecimus: notauimus obiter & illa quæ operarum incuria cōmitti ſolent, præſertim ſi quid uideretur alicuius momenti.

In librum epiſtolarum primum.

Pagina. 78. Verſu. 8. pro Decio Tribuno, quidam codex habebat, Dextro tribuno.

Verſu. 16. pro Aut ſi forte, At ſi forte. Et uer. proximo, Quid te ipſe, ut ſeparetur a ſuperioribus: et duceris prius, penultima circunflexa ſcribendum arbitror, poſterius prima acuta duceris.

Verſ. a fine epiſtolæ 3. Codex unus habet, appoſitum paruo conſiat. Qua adiectiuncula non erat opus, ſi ſcriptum eſſet expoſitum.

Verſu a fine paginæ penultimo, pro uulgus ſciat, quidā habebant uulgo ſciat, ut adhæreat quod ſequitur, qui inſpexerit propius.

Pag. 79. epiſt. 6. uerſ. ab initio epiſt. 12. pro tanta efficacia expertus es, erat tantæ efficaciæ. Recte erat, tam efficacia. Hinc uer. 5. in fine uerſus, dele ut, redundās.

Verſu a fine epiſt. 5. pro Erymachū & Poliænum, erat Hermachū & Polyænum. Hermachi & Polyæni, quibus Epicurus moriens ſuos hortos & ſcholæ ſucceſſionem delegauit, meminit Diogenes Laertius in uita Epicuri.

Pag. 81. uerſ. 18 pro Epicurum complicamus, rectius erat cōpilamus. Sentit enim ſe ſuffurari ex Epicuro quæ tradit.

Pag. 82. uerſ. 2. lege certæ. Item uer. 22. rectius erat, præter ipſam.

Pag. 84. uer. 4. commodius erat, Vbi ſe colligebat, uerecundiam bonum &c.

Verſ. a fine epiſt. 7. pro qui non actus, erat, qui non præſens. Vtraq; lectio probabilis, argutior tamen uidetur hæc, ut cogitatus participium ſit non nomen.

In librum ſecundum.

Pag. 86. uer. a fine 9. Quod ego. Itē uer. penul. quod nō eſt, malū facio. Diſtinctio cōmodior eſt.

Pag. 88. uer. a fine 22. Nō eſt noſtræ profeſſiōis uulgi fauores appetere: Hæc uerba nō habebātur in exēplari quodā. Et uidētur adiecta uel ab interprete, uel ab annotatore, q̄q̄ inepte. Neq; enim hoc ſentit non eſſe expetendū uulgi fauorē, ſed philoſopho diſſimulandum, quod amore quietis fugiat principū commerciū, quoniam ſi præ ſe ferat affectum ſuum, hoc ipſo damnat principum conſuetudinem, quod profitetur ſe fugere.

Ver. ab

Verſu ab ultimo 17.quã oderint,alias oderunt.hoc ad ſenſum minimũ refert,oderũt tamẽ cõmodius eſt.Sentit enim plures,ſupputatis emolumentis accedere ad homicidium,q̃ odio gratuito. Ab hinc uer.4. Rectius erat,ne in contemptum nos,inuidiæ timor transferat.Sentit enim fieri,ut dum præ nobis ferimus,quod contemnimus inuidiam,incidamus in aliud malum,ut contẽnamur.Magnis enim inuidemus,abiectos cõtẽnimus. Timere autem humilis eſt animi.

Pag.89.Deniq; initiũ omnium rerum.In quibuſdam rectius erat,conſiliũ omniũ rerũ q̃q̃ utraq; lectio proba.

Pag.90.uer.a fine epiſtolæ 3.diſtinctio mendoſa eſt.Commodior erit,ſi deleta coniunctione et,ita legas.Quod futuri temporis incerta ſors uoluit, quare potius a fortuna impetrem,ut det,q̃ a me,ne petam? Voluit autem diſſyllabum eſt.

Pag.91.uer.ab imo 9.operarum lapſus eſt,quod iteratur etiam.

Pag.92.uer.a principio epiſtolæ 2.non interſit.non.aberat in quibuſdam.& redundat ſententiæ.

Ver.ab imo 18.quod exiſtimes me dicere,ut te admoueas.&c.non diſplicebat quod quidam habebat ,quod exiſtimes me ducere te ad modicas cœnas.&c.

Verſu ab imo 12.pro ad paululum,haud dubium quin legendum ſit,ad palum:quod ſolent tyrones præludentes ad pugnam.Et aliquanto poſt,dipondio melius q̃ diſpondio.

Ver.ab imo 5.Vitiata eſt diſtinctio,quam ita reſtitue. Et quidem gloriatur non toto aſſe paſci.Metrodorum qui nondum tantum profecerit,toto.In hoc.&c.Et paulo ante,ſcribe, Polyænum.

Ver.ab imo 3.Non enim iucunda res, Alias horrida res.Prior argutior eſt lectio.Ipſa res per ſe nõ eſt iucunda,ſed animi ſic inſtituti ſumma uoluptas eſt.

In librum tertium.

Pag.95.uer.ab initio epiſtolæ 14.Librariorum incuria,ſordidos eſt,pro,ſordidus.

Ver. ab imo 13.lege diſcedet,q̃q̃ utraq; lectio tolerabilis.

Pag.96.uer.2.adde his quæ notauimus in hunc locum,in quodam,pro angelus eſſe æmulus .Minutius eſt,quod in fine huius epiſtolæ Pithoclea ſcriptum repperi, pro Pythoclea . Nã intepretanda,pro interpretãda lapſus eſt operarum

Pag.97.uer.ab imo 5.diſtingue,difficultate,dicentur.

Pag.99.uer.2.pro inuenticium,quidam habebat inuecticium.

Ver.16.qui fluminibus innatant,melius,quæ fluminibus innatant.

Item uer.a fine epiſtolæ 5.lege imperfecta

Pag.102.uer.penultimo.lege anni.pro ani.

Pag.104.uer.18,Magis quis ueneris,habebat quidam:& magis arridet.

In librum quartum.

Pag.105.uer,22.ab initio epiſtolæ:oſtẽdet mihi lepidum philoſophum . Quidam habebat Marci lepidi philoſophum,ſed altera mihi magis probatur.

Ver.a fine 22.Quidam ſic habebat,quod illi genus inſaniæ hilare contigerit . Nec dubium quin hæc germana ſit lectio.Eam lectionem Rodulphus Agricola ſua manu notarat.

Pag.106.uer,ab initio epiſtolæ 11. Quidam habebat annotatũ , & ſi exarmauerit eum tempeſtas, Alioquin uidetur exarmare poſitum neutraliter.

Ver.ab imo 5.nonne,alius,næ.& ſane elegantius.

Pag.107,uer.1.Quidam habebat,iratus morti.

Ver.a fine epiſtolæ 4.Quidam habebat,alias eſſe,alias uideri.

Pag.107.uer.ab imo 10,pro,iam per maxima,Rodulphus diuinauit, impar maximo. Id ſi recipimus,ita legendum eſt,& in totum impar maximo uiro optio eſt,turpe etiam num deos fatigare.Prior lectio mihi magis arridet,niſi quod pro & nunc,legendum eſt,etiamnum.

Pag.108.Initio epiſtolæ.Inquiro in te.rectius habebatur,q̃ a te.

Pag.109.uer.a fine epiſtolæ 4.pro priorem quidam habebat,apertiorem. Forte potiorẽ,aut proniorem erat initio ſcriptum.

Ver.ab initio epiſtolæ 3.perducta rectius.

Pag.110.uer.a fine prioris epiſtolæ 6.Propterea ad me &c.Codex quidam ita legebat ,Propera ad me,ſed ad te prius, profice & ante. &c.

Ver.ab hinc 3.perfecte rectius erat,perfecto , ut reſpondeat , proficienti.

Ver.ab initio poſterioris epiſtolæ 11.repone.quod,initio uerſus.

Hinc uer.5.pro Sin.rectius leges.Sine.

Pag.112.uer. ab initio epiſtolæ prioris 5.ſcribe,notorem , Quidam habebat uocatorem.

Pag.113.uer.28.pro Vinicius quidam habebat, Vatinius.At nõ placet. Pro, Echeri , Aterij, quod probatur.

Pag.114.uer.a fine 8.ipſa raritate commendat. Aut legendum eſt,commẽdãtur,aut quod in quodam repperimus.Ipſa ſe raritate commendant.

Pag.115.uer,ab initio prioris epiſtolæ 5. Quidam habebat. Nam magnitudo non habet certum modum:& mihi probatur.

In librum ſextum.

Pag.119.uer.11.pro,In iter,quidam habebat,comiter.& placet,q̃q̃ altera quoq; tolerabilis.

Ver.a fine epiſtolæ 19, ſic erat in quodam,Seruus eſt,hoc illi,alijs non nocebit. ſed non admodũ placet.

Ver.ab eodem fine 8. Sic legebatur in quodam,non quod nos offendant quod lædãt,ſed ad. &c.

Pag.120.uer.ab initio epiſtolæ 7.Rectius ita ſcriptum erat in quodam,uis ſcire quid philoſophia promittat generi humano? Conſilium.

Ver.a fine 15.Rectius habebatur in quodam,Vtinam tãtum nõ prodeſſent.Nocẽt.uim enim cõiunctionum ſupplet pronunciatio:poſt ſilentium acutiore uoce accinitur, nocent.

Pag.121.uer.ab initio epiſtolæ 8.pro nobis, ſatis reſiſtentem repoſui nouis, ſatis reſiſtentem. atq; hanc eſſe germanam ſcripturam,res ipſa loquitur.

Ver.ab imo 11.pro Nũc uaco,rectius erat Non uaco. Quanq; alterius lectionis idem eſt ſenſus, ſi legatur per interrogationem.

Pag.122.uer.ab initio epiſtolæ 8.pro auariſſimus Rodolphus notarat, auerſiſſimus.et placet.

Ver.18.pro ægritudines exemplar habebat,res.

Ver.a fine epiſtolæ 9.rectius habebatur,omnes præoccupati ſumus, ut hic additũ colon aut cõma,ſeparet a ſuperioribus ſequentia.

Ver.indidem 5.habebat recte,quod nos retentæ,Rodolphus annotarat,receptæ.

In librum ſeptimum.

Pag.123.uer.ab imo 5.rectius habebat.Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliqd &c.

Pag.124.uer.3.ad quos primos fortuna publica reipublicæ opes &c.ſed altera lectio magis probatur.Item in media epiſtola,ſcribe Hermachum,ſiue Hermarchum.

Ver.ab imo 17.pro laſſauerunt,erat ſapabunda,quod Rodolphus annotarat,lapſabunda.Nam laſſauerunt ſine dubio uox eſt ſuppoſititia.

Pag.125.uer.ab imo.10.pro eripior,rectius habebat erepo.

Ver.ab initio epiſtolæ 9.pro ferebar,melius erat.uexabar.

Ver.a fine 6.rectius erat,non cum mari nauſeam effugere.

Ver.penult.pro accepit,excipit,pro quo Rodolphus notarat,exprimit.Ac mihi ſane probatur.

Pag.126.uer.2.pro talaria,erat calcaria,pro ferierit, fecit.Nam grammaticorum filij negant ferio habere præteriti uocem.

Podagra uero ioco dicitur utrunq; pedem feciſſe dextrum,quod ſic æquaſſet, ut nihil intereſſet.

Ver.ab imo epiſt.7.pro interim futurum,melius erat interfuturum. Indidem uer.11.pro Idẽ erat Itidem ab Agricola annotatum. Primum erat,id eſt,uer.proxime ſequẽti erat, quod ipſa erogauero.

Ver. penultimo habebatur, alloqui me non deſij.

Pag.128.uer.ab initio epiſtolæ 5.pro recentem,rectius erat,retentum.

Pag.129.uer.12.commodius erat,agitata inter ſe arma.

Ver.a capite epiſtolæ 3.ſcribe Haphe.

Ver.a fine 7.aut turris,non erat.Et hæ duæ uoces officiunt ſenſui.mox pro æque ſint,rectius erat æque ſit.Mox proximo pro efficientiam,melius erat,efficientia,hoc eſt ea quæ adferunt exitiũ.

Pag.130.uer.3.pro percuſſit,erat,percurrerit,fortaſſe,percucurrit rectum erat.

Pag.132.uer.ab imo 8.melius egẽt. Indidem 3.melius perit.

Pag.133.uer.epiſt.ultimo,pro moras,habebat conſulta,an recte uide.

Ver.ab epiſt.initio 4.pro,ad noſtrum aluum,Rodulphus legendum putat, ad noſtrum album, ut intelligas ad iudicium Stoicorum.Et magnopere placet Rodolphi ſententia.

Ver.paginæ ultimo pro,ita,habebatur, nec.

Pag.134.uer.ab imo.21.temperantiſſimum.

Pag.135.uer.epiſt.prioris primo.Etiamnum rectius.

Ver.poſterioris epiſt.primo,pro eadem uelle,erat.ne eadem uelle uidear. Indidem uer.5. pro maxime,cum maxime.

In librum nonum.

Pag.140.uer.penultimo.pro cingit erat,tingit.mea ſententia commodius.

Pag.143.uer.5.erat,quia boni ſunt.Scribendum arbitror,qua boni ſunt,ut qua ſit pro quatenus.

Pag.144.uer.a fine epiſtolæ 5.pro male laxandos,Rodolphus notarat, malacizandos. Et placet uehementer.

Pag.145.uer.a fine 6.Quod nos diuinauimus de malacia,idẽ annotarat Rodolphus,addens Cæſarem in commentarijs belli gallici,hac uoce notare ſegnem & immotum maris torporem.

Ver.ab initio 6.pro noſtrorum melius erat aſperorum.

Ver.10.rectius habebat tum lectio tum diſtinctio,ad hunc modum, etiamſi tormentorum fortis patientia optabilis non eſt,etiamnum interrogo &c. Item uer.27.Optabilem rẽ putas mortem? Ver.a fine 10.nollem quæ uelles.

Pag.147.uer.a fine epiſto.7.Scribe accipiant.

Pag.148.uer.ab imo 10.ſcalpello aperitur,Indidẽ 6.Vt fortiter. Itẽ 4.ab imo,pro,excitet. exigat.

Pag.149.uer.a fine epiſtolæ penultimo,habebat,ad uim afferendam.

Pag.150.uer.ab imo 4. magna ſunt decora.& mox.uario exitij genere.Rurſus ultimo.repentina

Pag.152.uer.8.pro & iam nunc,lege,etiam nunc.

Pag.153.uer.18.melius erat,afflatur,maximum eius bonum eſt fixum.

Ver.a fine epiſtolæ 9.Imperitis.

Pag.154.uer.14. inuitis exit,pro in uijs:annotauit Rodulphus Ac mox,ſic & hos.pro,ſic & his,habebat exemplar.

Pag.156.uer.4.pro & uitæ. Vitæ.Rurſus 12.pro proximis,rectius hahebat,pro maximis.

Ver ab imo 18.rectius habebat, & ut non deſeratur,affligitur.

Ver.indidem 15.quarum in ipſo flore &c.

Verſu ab imo 5.dele coniunctionem, et

Pagi.158.uer.a fine 10. pro,ex hora eſt.extra eſt.Indidem.uer.7.et quod in quadam.Item uer. proxime præcedēti,pro ubi,unde.

Pag.159.uer.ab initio epiſt 7.hanc iuniores ſequamur.Præterea rectius arbitror,in hac quàm in hoc.

Pag.166.uer.12.non & animum.

In librum de beneficijs primum annotatiuncularum appendix.

In cap.1.uer.2.nocentius non erat in uetuſtiſſimo codice,doctus aliquis ſuppleſſe uidetur:ſed nō minus quadrabat,turpius,quod repoſuerat Agricola noſter.

Ver.14.de quo queri.Rodolphus recte annotauit,decoquere.Nam & uetuſtiſſimus codex habebat decoquere. Siquidem decoxiſſe dicuntur,qui ſoluendo non ſunt. Et paulo ante pro defertur,habebant quidam refertur. Ac paulo poſt,pro,gratiam corrumpimus,quidam codex habebat,ita gratiam corrumpimus,ut ita ſit pro itaq́;.

Ver.ab imo.13.pro neceſſitate,Rodolphus annotarat,liberalitate. Certe uox neceſſitate,non congruit ſenſui.

Cap.2.uer.ab imo capitis 5.pro,aut timiditas, uetus codex habebat inuitatio: alius habebat tumulatio,pro quo Rodolphus annotarat,cumulatio, quod probo, quanquam & imitatio tolerabilis erat lectio. Nam uetuſtiſſimum habebat timidatio .Fit autem interdum aliquis gratus,uel ob hoc ipſum,quod beneficijs obruitur.

Cap.4.putemus certe paruum ingerere ſacril. Rodolphus annotaſſe uidetur, patratum ingens ſacrilegium. Vetuſtiſſimus codex habebat,parum ſe grate gerere, ſacrilegiū ſit,quam arbitror germanam eſſe ſcripturam.

Cap.9.Pro, Indecentiſſimum ſponſaliorum genus. Agricola recte notarat, legendum. Decentiſſimum:loquitur enim ,non de re,ſed de peruerſa hominum opinione.

Eodem ſuperius, ante hæc uerba, Non quanta quæq́; ſunt, Agricola putat multa deſiderari in omnibus exemplaribus. Item pro,alienæ uxori anulum, ille legit æmulum: nec abhorrebāt ab hac lectiōe uetuſtiſſimi codicis ueſtigia.

Eodem ,iam raptam. Agros ſpargere,uetuſtiſſimus codex habebat locum hunc uetuſta manu correctum in hunc modum. Iam rapta ſpargere, ſparſa rapaci auaricia recolligere, ut iam ſit initium nouæ ſententiæ.

Cap.11.Recipere non deſidero, Rodolphus annotarat, Recipe,non deſidero. Vtraq́; lectio probe habet.

Cap.12.Quod uſus breuis deleat. Dederat habebat exemplar antiquiſſimum. Rodolphus recte notauit,deterat. Annotarat & ordinem,tempus,locum,perſonas obſeruet. Vetuſtus habebat, et perſonas,ſed aſcripta ſupra uerſum cōiunctione.

Cap.13.Rodolphus mea ſentētia,recte uertit ordinem duarum ſyllabarum,quàm hoſtiū tā amicorū.

Cap.14. Quis patitur ſibi imputari? Senſus requirit aliquod uerbum, Rodolphus addiderat communia.

Non eadem comitate.In æditione quam habuit Rodulphus Agricola,bis erat,non eadem,unde coniecit legendum,non eadem fronte,non eadem comitate.

Et liberorum orbitas, Vetuſtum exemplar habebat,libera orbitas. Sentit enim de libertate condendi teſtamenti, quæ non eſt parenti liberorum. Mox pro excogitat,erat,cogitet.

Cap.15.quam uirtutum modus fecit. Rodolphus mauult uirtutem. Ac ſimile quiddam habebat annotatum uetuſtiſſimus codex. Mox nepotari, quod prius diuinaueramus repperimus expreſſe ſcriptum,in uetuſto codice,manu deſcripto. Item, quod oſtentare libet, Rodolphus recte adiecit,ſed quod.

Paulo ante,pro quilibet caſus, Vetuſtum exemplar habebat annotatum, liber caſus.

In librum beneficiorum ſecundum.

Cap.1.ſi ſibi raperet,Quidam habebant eriperetur, Rodolphus mauult præriperetur, ac mox, Nullamq́; meretur gratiam,rectius erat in uetuſto codice,nullamq́; inijt gratiam.

Cap.6.ſcribe Verrucoſus. Ac mox pro Aelio, uetuſtus codex habebat, Aellio,dictione tetraſyllaba

Cap.10.Quid ni ego illi ſum indicaturus. Ex uetuſto codice ita rectius legi collegimus, Quid ni?Ego illi non ſum &c.
Cap.15.pro ,et omne,uetus habebat,ut omne,et meo iudicio rectius.
Cap.18.Nemo in id accipiendo.Rodulphus pro,in,recte mutauit enim.
Cap.20.non an ſeruirent ſeruitutem . Quidam pro ſeruitutem habebant ſeruituri: Alij ſeducti Ex his ueſtigijs facile colligitur,pro ſeruitutem,legendū,ſed utri: Atq; ita notarat Rodulphus
Cap.22.quibus iam ante dignitatem debent.Rodulphi codex habebat,quibus iam aut ſalutem aut dignitatem debent.Ac mox pro,clientium , uetuſtus codex melius habebat debentium Prior tamen lectio uidetur argutior:officijs enim deuincti fiunt clientes.
Cap.27.qua quondam fuit,Rodulphus recte legit,quæ quondam fuit.

In librum beneficiorum tertium.

Cap.4.non in memoriam reducamus.In uetuſtiſſimo codice aberant hæc uerba in memoriam Videntur adiecta ab enarratore. Id ipſa ſermonis ſtructura ſatis arguit. Porro Seneca & alias gaudet hoc uerbo uti,pro renouare,ſiue repetere, ſine ulla adiectione, Mox quod præterierit melius in uetuſto exēplari,quod præterijt,Rurſum mox,Vitam ſuam tranſtulit Agricola ma/uult,tranſilit.Mox,præſentium uel intuitus , at præteritorum memoria &c. habebat exem/plar uetuſtiſſimum.
Cap.5.Et ſi quod alius humilius,aliud habet uetus.
Cap.6.Non eſt in ullam,lege in ulla.
Cap.7.hoc enim ſpecioſiſſimum eſt in illo,in illo aberat in uetuſto codice.
Cap.10.lege,conſcientiam latent.
Cap.17.pro de quo quare, Vetuſtiſſimus codex habebat,decoquat,nec dubium quin hæc ſit ger mana ſcriptura.In fine huius capitis,exiſtimat,pro,æſtimat,operarū incuria poſitum eſt.
Cap.18.paria in illos licet. Melius habebat codex uetus.paria illis licent.
Cap.23.Attenus prætor,Rodulphus mauult, Atteius.
Cap.26.omnis ſeruiendi placebat occaſio . Melius Agricola ſæuiendi.
Cap.28.ubicunq; fecit nomen illuſtre,Rodulphus pro fecit,non male diuinat,fulſit.
Cap.29.coq; illis meliores. Vetus codex habebat,æque & illud,meliores.
Aſpice rhenum,uetus codex habebat, Henum.
Aſpice trabes &c.pro altiſſimam,uetus codex rectius habebat,altiſſimas ut reſpondeat illi quod ſequitur,latiſſime fuſas.
Cap.32.non tantum aluiſſe,Rectius Agricola ali ſe. Nec abhorrebant ueſtigia uetuſti codicis, in quo erat aliſſe.alius addiderat u, ut fieret aluiſſe.
Deinde non quæramus,melius in uetuſto,non quærimus.
Cap.32.cum maxime prementia. Vetuſtum exemplar rectius habebat,cummaxime.Sic enim ſo let Seneca loqui,pro q̃ maxime.
Aliquanto poſt,pro continuet,Rodulphus mauult,concinnet.
Cap.35.uolentibus legibuſq;.Vetuſtus habebat lætiſq;.
Cap.38.pro exempla ſunt,Rodulphus maluit, ſubeunt.

In librum beneficiorum quartum.

Cap.2.De ordine diſputas.De re tota,& de poteſtate eius ambigitur.Tolerabilis erat hæc lectio. Ex uarietate ſcripturæ colligit Rodulphus ita legendū,De ordine putas diſputationem eſſe? De re tota &c.
Cap.4.uota facientibus Rodulphus mauult facientis.commodius erat,facientium.
Cap.5.Campos ingentia,uide num melius , tingentia,pro irrigantia.
Via uaſta & nauigabili.Exemplar uetuſtiſſimum habebat,uaſto & nauigabili curſu. Iam quoni/am uia uidebatur ocioſum,Rodulphus adiecit uoculam,longa uia.Opinor fuiſſe ſcriptū,Præ bitura commercijs uiam,uaſto &c.
Cap.8.quod primum inueta,quod ab eo primum inuenta,melius habebat ūetuſtum exemplar. Nec diſtat officium,uetuſtus habebat,differt officium,ſed non placet.Mox, Sic nunc naturā uo/ca.Rodulphus recte,Sic hunc,ut ſubaudias ,deum.
Cap.9.Præterea quæritis cui detis beneficiū.Sic uetuſtus codex.
Cap.13.facere crepuſculum, In uetuſtiſſimo codice erat corpuſculum,et pro facere,ſubnotatum erat,farcire.
Mox pro ſopitis,Rodulphus mauult ſoporis.
Cap.18.lege expetendam.
Vaga naſcebantur,Melius in uetuſto,naſcuntur.
Cap.21.in contrarium tradidit.melius in uetuſto,traducit.
Cap.22.quæ ſæpe tuto ac facili datur.Melius in uetuſto,quæ ſæpe e tuto ac facili aditur.
Cap.23.cedunt redeuntq;.Rectius in uetuſto,eunt redeuntq;.

Cap.29.quod potentiſſimum,rectius in eodem,potiſſimum.
Cap.30. Cuius oſculum etiam impediret uiri uota boni. Rodulphus diuinat, impenderet uiro notam bono. Hoc tolerabilius eſſet,ſi pro impenderet, haberetur, impingeret. Sed prior lectio mihi uidetur argutior. Ad uota enim dijs facienda puri debebant accedere. Tametſi compoſitio uerborum durior eſt in utraq; lectione.
Cap.eodem. Quomodo ille.melius illi,& mox,ipſos rectius ꝙ ipſas.
Cap.34.cum exceptione uenit. Alias,ueniet.
Cap.36.qui præſtat errori. Rodulphus legit,fidē præſtat errori,atq; ita ſane ſcriptum habebat exemplar uetuſtiſſimum,manu deſcriptum, Ibidem.ut bono priori domino, bona legendum.
Cap.39.pro portionem feram,Rodulphi codex habebat,poſſeſſionē ferā.At non ſatis probatur.

In librum quintum.

Cap.1.Tibi autem hominum,lege,homini.
Cap.2.& uictus quoq; uelis cedere. Melius,nolis.
Non magis uictus eſt,tanq;.ſi pro tanq; legas, ꝙ,tolerabilis eſt lectio. atq; ea ferebatur in uetuſtiſſimo codice,licet aliud diuinauerit Agricola.
Cap.7.Natura ſibi dedit.Rodulphus refragantibus exemplaribus,mutauit,Nemo ſibi debet.
Cap.16.ut ſaluus eſſe non poſſet,ſalua legit Agricola.
Cap.22.lege peccare prohibebo.
Cap.25.quos obſequentes.melius,quo obſequētes.

In librum ſextum.

Cap.6.Vtrum plus debeatur nihil.pro nihil lege,mihi.
Cap.8. Sæpe hoſtis.Rodulphus mauult,teſtis. Ac mox pro cauſa & gratia, in quibuſdam melius erat,cauſæ & gratiæ.
Cap.14.ſtatim initio.Si nomina ueſtra,noſtra melius habebat uetus codex.
Cap.17.artificiorum inſtitutoribus. Ro dulphus mauult inſtitoribus.
Cap.18.Platon cum flumen.Codex Rodulphi habebat Platoni,At non probatur.
Cap.20.lege ,quia me inſtrumentum utilitatis ſuæ fecit.
Cap.23.quum maxime. Alij quammaxima. Maxima probo , cæterum Senecæ familiare eſt, ſuperlatiuis præponere,cum ſiue quum.
Cap.25.et uali trepidante.lege,uallum trepidante.
Cap.33.ſi illi ſtultam. Vetuſtiſſ. ſi illi ſemel ſtultam.
Mox pro, ad ſummam.lege ad ſumma.
Cap.37.in exilio meo.Melius omiſſa præpoſitione exilio meo.
Cap.42.ſtatim initio .lege, Soleo mi Liberalis.Mox contra ſummam fiduciā ſui.Rodulphus mauult,contra ſumma fiducia ſui.& conſentiebat codex ille uetuſtus. Contra uſurpauit pro imo.

In librum ſeptimum.

In primo ſtatim uerſu.Quidā habebant,habeas animum uolo.
Cap.2.Hæc regula uitæ.Melius in alijs,Hac regula uitæ.Item ambitus concutit.In alijs,ambitus non concutiet.At non placet ſicut nec cætera quæ hic diuinat Agricola.
Cap.4.Quemadmodum probemus.Rodulphus,Quin age dum. Vide an placeat.
Et aliquanto poſt.Is inquis cuius.Commodius eſt in quibuſdam, inquit.
Cap.7.Bion,alias,Dion.
Cap.10.Vmbra quædam auariciæ.In alijs,umbra quadam.
Cap.15.ſed non potes dicere.Alij efficere.Forte,poteſt legendum pro potes. imo ſic habebat codex Agricolæ: Conſentiebat & uetus ille,niſi quod quidam t, uirgula diſpūxerat.
Cap.16.Quid tamen ſentiam quæris. Commodior erat uetuſti codicis lectio.Si tamen quid ſentiam quæris,& uis ſignare reſponſum,hic beneficium.&c.
Mox non habeo.In alijs,non debeo. Arbitror legēdum non habes,ſiue non debes. In uetuſto codice,raſor aliquis deletis prioribus,repoſuerat,ille reſpondeat,habeo.
Inferius,quia mutatus eſt ille,te mutat?In uetuſto rectius,te mutas?
Cap.18.Apollodorum & Phalarim.Codex Agricolæ habebat ,pro halantum & Titanum.Ex priore fecerat,Halantum.nec abhorrebant ueſtigia uetuſti codicis, etiā ſi quiſpiā fecerat ex phalanto Phalarim.
Cap.23.pro,itq;,lege itaq;. Ac mox,hoc quidem ſe perſuaſurum putauit.Rodulphus addidit negandi particulam,ne hoc quidem &c.
Cap.27.pro inter rapientes reuerentem.In uetuſto ſcriptum erat,referentem.
Cap.31.ignoranti dare.Rodulphus legit,ignorātibus,ut reſpondeat ad id quod ſequitur, gratis.
Verſu.penultimo,Perit mihi beneficium.Rectius in uetuſto perijt.

LVCII ANNEI SENECAE DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTA MA/LA BONIS VIRIS ACCIDVNT, LIBER VNVS

aliter mūdum regeret. QVAESISTI à me Lucili, quid ita ſi diuina prouidētia † mūdus
ageret̄, multa bonis uiris acciderēt mala. Hoc cōmodius in cōtextu
operis redderetur, cū præeſſe uniuerſis prouidētiā probaremus, et in
tereſſe nobis deū. Sed quoniā à toto particulā reuelli placet, & unam
aliter cauſam deorū agam. cōtradictionē manēte lite integra ſoluere, faciā rē non difficilē † cau/
ſam deorū agēti. Superuacuū eſt in præſentia oſtēdere, non ſine ali/
quo cuſtode tantū opus ſtare, nec hūc ſyderū certū curſum & diſcur
ſum fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat ſæpe turbari, et cito arietare, hāc inoffen
ſam uelocitatē procedere æternæ legis imperio, tantū rerū terra mariꝗ geſtantē, tantū
clariſſimorū luminū ex diſpoſitiōe lucentium: nō eſſe materiæ errātis hūc ordinē, necꝫ
quæ temere coierūt, tāta arte pēdere, ut terrarū grauiſſimū pondus ſedeat immotū &
circa ſe properātis cœli fugā ſpectet, ut infuſa uallibus maria molliāt terras, nec ullū in
cremētū fluminū ſentiāt, ut ex minimis ſeminibus naſcant̄ ingētia. Nec illa quidē quæ
uidētur cōfuſa & incerta, pluuias dico nubeſꝗ, & eliſorū fulminū ictus, & incēdia ru/
ptis mōtiū uerticibus effuſa, tremores labātis ſoli, & alia q̄ tumultuoſa pars rerū circa
terras mouet, ſine ratiōe, q̄uis ſubita ſint, accidūt: ſed & illa cauſas habēt nō minus, q̄
quæ alienis locis conſpecta miracula ſunt, ut in medijs fluctibus calētes aquæ, & noua
inſularū in uaſto exiliētiū mari ſpacia. Iā uero ſiquis obſeruauerit nudari littora pelago
aliter cæca. in ſe recedēte, eadēꝗ intra exiguū tēpus operiri, credet † certa quadā uolutatiōe modo
cōtrahi undas, & introrſū agi, modo erūpere, & magno curſu repetere ſedē ſuā: cū illæ
interim portiōibus creſcūt, et ad horā ac diē ſubeūt ampliores minoreſꝗ, prout illas lu
nare ſydus elicuit, ad cuius arbitriū oceanus exundat: ſuo iſta tēpori reſeruent̄. Eo qui
dē magis quod tu nō dubitas de ꝓuidētia, ſed quereris, in gratiā te reducā cū Dijs. Ad
uerſus optimos optimus ſis, necꝫ enim natura patitur, ut uncꝫ bona bonis noceant. In/
ter bonos uiros ac deū amicitia eſt, cōciliāte uirtute, Amicitia dico, immò etiā neceſſi/
tudo & ſimilitudo, quoniāquidē bonus, tēpore tātū à deo differt, diſcipulus eius æmu
latorꝗ & uera progenies, quē parēs ille magnificus, uirtutū nō lenis exactor, ſicut ſe/
ueri patres, durius educat. Itacꝫ cū uideris bonos uiros acceptoſꝗ Dijs, laborare, ſuda
re, per arduū conſcendere, malos autē laſciuire, & uoluptatibus fluere, cogita filiorum
nos modeſtia delectari, uernularum licētia, Illos diſciplina triſtiori contineri, horū ali
audaciā. Idē tibi de deo liqueat. Bonū uirum in delitijs non habet, Experitur, indurat,
ſibi illum præparat.

De ſuſtinēdo impetum aduerſitatis.

QVare multa bonis uiris aduerſa eueniunt? Nihil accidere bono uiro mali poteſt.
Non miſcentur contraria, Quemadmodum tot amnes, tantum ſuperne deiecto/
rum imbrium, tanta mediterraneorum uis fontium non mutant ſaporem maris, necꝫ
remittunt quidem, Ita aduerſarum impetus rerum uiri fortis non uertit animum. Ma/
net in ſtatu, & quicquid euenit, in ſuum colorē trahit. Eſt enim omnibus externis po/
tentior: nec hoc dico, non ſentit illa, ſed uincit, & alioquin quietus placiduſꝗ cōtra in/
currentia attollit̄. Omnia aduerſa, exercitatiōes putat. Quis autē uir, modo erectus ad
honeſta, nō eſt laboris appetens iuſti, & ad officia cū periculo promptus? Cui non in/
duſtrio ociū pœna eſt? Athletas uidemus, quibus uiriū cura eſt, cū fortiſſimis quibuſ/
cuncꝫ cōfligere, & exigere ab his, per quos certamini præparātur, ut totis contra ipſos
uiribus utātur, cædi uexariꝗ patiūtur, & ſi nō inueniūt ſingulos pares, pluribus ſimul
obijciunt̄. Marcet ſine aduerſario uirtus. Tūc apparet quāta ſit, quantum ualeat, pol/
leatꝗ, cū quid poſſit patiētia, oſtēdit. Scias licet idē uiris bonis eſſe faciendū, ut dura
ac difficilia nō formidēt, nec de fato querant̄. Quicquid accidit, boni cōſulāt, in bonū
uertant. Non quid, ſed quēadmodum feras, intereſt. Non uides quanto aliter patres,
aliter matres indulgeāt? Illi exercitari iubēt liberos ad ſtudia obeunda mature, feriatis
quocꝫ diebus non patiuntur eſſe ocioſos, & ſudorem illis & interdū lachrymas excu/
tiunt.

tiunt. At matres fouere in ſinu,continere in umbra uolunt. Nunq̃ flere,nunquam con
triſtari,nũquam laborare. Paternũ deus habet aduerſus bonos uiros animũ,et illos for
tius amat,& operibus,doloribus,ac damnis exagitat,ut uerũ colligant robur. Lãguẽt
per inertiã ſaginata,nec labore tantum,ſed mole,& ipſo ſui onere deficiunt. Non fert
ullum ictũ illæſa felicitas. At ubi aſſidua fuit cũ incommodis ſuis rixa,callum per iniu
rias duxit,nec ulli malo cedit,ſed etiã ſi ſucciderit,de genu pugnat. Miraris tu, ſi deus
ille bonorũ amantiſſimus,qui illos quàm optimos atq; excellentiſſimos uult, fortunã
illis cũ qua exerceantur aſſignat? Ego uero non miror,ſi aliquando impetum capiunt.
Spectant Dij magnos uiros colluctantes cũ aliqua calamitate. Nobis interdũ uolupta
ti eſt,ſi adoleſcens conſtantis animi irruentẽ feram uenabulo excepit, ſi leonis incur-
ſum interritus pertulit,tãtoq́; ſpectaculũ eſt gratius,quanto id† honeſtius fecit. Non *aliter hone-*
ſunt iſta quæ poſſunt deorũ in ſe uultũ conuertere,ſed puerilia & oblectamenta huma *ſtior.*
næ leuitatis. Ecce ſpectaculũ dignum,ad quod reſpiciat intentus operi ſuo deus. Ecce
par deo dignũ,uir fortis cũ mala fortuna cõpoſitus,utiq; ſi & prouocauit. Non uideo
inquam quid habeat in terris Iuppiter pulchrius,ſi cõuertere animũ uelit,quàm ut ſpe
ctet Catonẽ,iam partibus non ſemel fractis ſtantẽ,nihilominus inter ruinas publicas
erectum. Licet,inquit,omnia in unius conditionẽ conceſſerint, cuſtodiantur legioni-
bus terræ,claſſibus maria,& Cæſarianus portas miles obſideat, Cato quà exeat ha-
bet. Vna manus latã libertatẽ noſtram faciet. Ferrum iſtud in ciuili bello purũ & inno
xium,bonas tandẽ ac nobiles edet operas. Libertatẽ quam patriæ non potuit dare,Ca
toni dabit. Aggredere anime diu meditatũ opus,eripe te rebus humanis. Iam Petre-
ius & Iuba concurrerunt,iacentq́; alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia fati con
uentio,ſed quæ nõ deceat magnitudinẽ noſtram. Tam turpe eſt Catoni mortẽ ab ullo
petere,quàm uitã. Liquet mihi, cũ magno ſpectaſſe gaudio deos,quũ iam ille uir acer
rimus ſui uindex,alienæ ſaluti conſulit,& inſtruit diſcedentiũ fugam,cũ etiam ſtudia
nocte ultima tractat,cũ gladiũ ſacro pectori infigit,cũ uiſcera ſpargit & illam ſanctiſ
ſimam animã indignamq́; quæ ferro contaminaretur,manu educit. Inde crediderim
fuiſſe parum certũ & inefficax uulnus,non fuit Dijs immortalibus ſatis ſpectare Ca-
tonem ſemel,retenta ac reuocata uirtus eſt ut in difficiliori parte ſe oſtenderet. Non
enim tam magno animo mors† initur,quàm repetitur. Quid ni libẽter ſpectarẽt alum *aliter inui-*
num ſuum tam claro ac memorabili exitu euadentem? Mors illos conſecrat, quorum *tatur.*
exitum etiam qui timent,laudant.

SEd iam procedẽte oratione oſtendã,quàm non ſint quæ uidẽtur mala:nũc illud di
co,iſta quæ tu uocas aſpera,quæ aduerſa & abominãda,primũ pro ipſis eſſe, qui-
bus accidũt,deinde pro uniuerſis,quorũ maior Dijs cura eſt,quàm ſingulorum. Poſt
hæc uolẽtibus accidere,eos dignos malo eſſe,ſi nolint. His adijciã,fato iſta ſic eſſe, re-
cte eadẽ lege his euenire qua ſunt boni:perſuadebo deinde tibi,ne unq̃ boni uiri miſe
rearis,poteſt em̃ miſer dici,nõ poteſt eſſe. Difficillimũ ex omnibus quæ propoſui ui-
det,pro ipſis eſſe q̃bus eueniũt,iſta quæ horremus ac tremimus. Pro ipſis eſt, inq̃t,in
exiliũ proijci,in egeſtatẽ deduci,liberos,cõiugẽ efferre,ignominia affici,debilitari? Si
miraris,hoc ꝓ aliquo eſſe,miraberis quoſdã ferro & igne curari,nec minus fame ac ſi
ti. Sed ſi cogitaueris tecũ,remedij cauſa q̃buſdã & radi oſſa,& lædi & extrahi uenas,
et q̃dã amputari mẽbra,q̃ ſine totius ꝑnicie corporis hærere nõ poterãt,hoc utiq; pa-
tieris ꝓbari tibi,quædã incõmoda ꝓ his eſſe,q̃bus accidũt: tã mehercules q̃ quædam
quæ laudant,atq; appetunt contra eos eſſe,quos delectauerũt,ſimillima cruditatibus,
ebrietatibuſq́;,& cæteris quæ necãt ꝑ uoluptatẽ. Inter multa magnifica Demetrij no-
ſtri & hæc uox eſt, à qua recẽs ſum,ſonat adhuc et uibrat in auribus meis, Nihil,inq̃t,
mihi uidet̃ infelicius eo,cui nihil unq̃ aliq̃d euenit aduerſi. Non licuit enim illi ſe ex-
periri,ubi ex uoto illi fluxerũt omnia,uel ante uotũ:male tamẽ de illo Dij iudicauerũt,
indignus uiſus eſt,à quo uinceret aliquãdo fortuna, quæ ignauiſſimũ quẽq; refugit,
quaſi dicat,Quid ego iſtũ aduerſariũ mihi aſſumã? ſtatim arma ſubmittet. Non opus
eſt in illum tota potentia mea, leui cõminatione pelletur. Non poteſt ſuſtinere uultũ
meum. Alius circunſpiciatur, cum quo conferre poſſimus manum, pudet congredi
cum

cum homine uinci parato. Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi, & ſcit eũ ſine gloria uinci, qui ſine periculo uincitur. Idẽ facit fortuna, fortiſſimos ſibi pares quærit, quoſdã faſtidio tranſit, Cõtumaciſſimum quenq; & rectiſſimũ aggreditur aduerſus quem ſuam uim intendat. Ignemq; experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, uenenũ in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, niſi mala fortuna, non inuenit, Infelix eſt Mutius, quod dextera ignes hoſtium premit? & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quod Regem quem armata manu non potuit, exuſta fugat? Quid ergo, felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foueret manum? Infelix eſt Fabricius, quod rus ſuum, quantũ à rep. uacauit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, ꝙ cum diuitijs gerit? quod ad focum cœnat illas ipſas radices, & herbas, quas in agro triumphalis ſenex euulſit? Quid ergo, felicior eſſet, ſi in uentrem ſuum longinqui littoris piſces, & peregrina aucupia congereret? Si conchylijs ſuperi atq; inferi maris, pigriciam ſtomachi nauſeantis erigeret? Si ingenti pomorum ſtrue cingeret, primæ formæ feras captas multa cæde uenantium. Infelix eſt Rutilius, quod qui illum damnauerunt, cauſam dicent omnibus ſeculis: quod æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, ꝙ ſibi exilium: quod Syllæ dictatori ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro ceſſit, ſed longius fugit? Viderint, inquit, hoc iſti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro ſanguinẽ, & ſupra ſeruilianum lacum (Id enim proſcriptionis ſpoliarium eſt) ſenatorum capita, & paſſim uagantes per urbem percuſſorum greges, & multa milia ciuium Romanorum uno loco poſt fidem, immo per ipſam fidem trucidata. Videant iſta, qui exulare nõ poſſunt. Quid ergo, felix eſt Lucius Sylla, quod illi deſcendẽti ad forũ gladio ſubmouẽt, quod capita conſulariũ uirorum patitur oſtendi, & preciũ cædis per quæſtorem ac tabulas publicas numerat. Et hæc omnia facit ille qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna nocuit? quod illum documentum fidei, documentũ patientiæ fecit? Figunt cutem claui, & quocunq; fatigatum corpus reclinauit, uulneri incũbit, & in perpetuam uigiliam ſuſpenſa ſunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire, ꝙ nõ pœniteat hoc precio æſtimaſſe uirtutẽ? Refice tu illũ, & mitte in ſenatum, eandem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mecœnatem putas, cui amoribus anxio, & moroſæ uxoris quotidiana repudia deflẽti, ſomnus per ſymphoniarum cantum ex longinquo lene reſonantium quæritur? Mero ſe licet ſopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille uoluptatibus mentem anxiam fallat, tam uigilauit in pluma, ꝙ ille in cruce. Sed illi ſolatium eſt pro honeſto dura tolerare, & ad cauſam à patientia reſpicit: hunc uoluptatibus marcidum, et felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur uexat cauſa patiendi. Non uſq; eò in poſſeſſionem generis humani uitia uenerunt, ut dubiũ ſit, an electione fati data, plures Reguli naſci ꝙ Mecœnates uelint. Aut ſi quis fuerit, qui audeat dicere Mecœnatem ſe quàm Regulum naſci maluiſſe, idem iſte, taceat licet, naſci ſe Terentiam maluit. Male tu natum Socratem iudicas quod illam potionem publice mixtam non aliter quàm medicamentum immortalitatis eduxit, & de morte diſputauit uſq; ad ipſam? Male cum illo actum eſt? Congelatus eſt ſanguis, ac paulatim frigore inducto uenarum uigor conſtitit. Quanto magis huic inuidendum eſt, quàm illis quibus gẽma miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, exectæ uirilitatis aut dubiæ, ſuſpenſam auro niuẽ diluit. Hi quicquid biberint uo
aliter remeti untur.
mitu †remittunt triſtes, & bilem ſuam reguſtantes. At ille uenenũ lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictum eſt, ſuamq; illi felicitatem cõtigiſſe conſenſus hominum fatebitur. Quem ſibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiæ potentum graues ſunt. Opponatur ſimul Pompeio, Cæſari & Craſſo. Graue eſt à deterioribus honore anteiri, Vatinio poſtferatur. Graue eſt ciuilibus bellis intereſſe, toto terrarum orbe pro cauſa bona tam feliciter quàm pertinaciter militet. Graue eſt ſibi manus afferre, faciat. Quid per hoc conſequar? ut omne ſciant nõ eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

De proſperitate.

PRoſpera in plebem ac uilia ingenia deueniunt. At calamitates terroreſq; mortalium

lium ſub iugum mittere,propriũ magni uiri eſt.Semper uero eſſe felicẽ, & ſine morſu animi uelle tranſire uitam,ignorare eſt rerum naturæ alterã partẽ. Magnus es uir, ſed unde ſcio,ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ uirtutis? Deſcendiſti ad olympia,ſed nemo præter te:uictoriam non habes,olympiam coronam habes.Nõ gratulor tanquã uiro forti,ſed tanquã conſulatũ præturamue adepto,honore auctus es.Idem dicere & bono uiro poſſum, ſi illi nullã occaſionẽ difficilior caſus dedit, in qua una uim ſui animi oſtenderet. Miſerum te iudico,quod nõ fuiſti miſer, tranſiſti ſine aduerſario uitam.Nemo ſciet,quid potueris,nec tu quidem ipſe.Opus eſt enim ad noticiã ſui experimento,quid quidẽ quiſq; poſſet,niſi tentãdo nõ didicit.Itaq; quidã ultro ſe ceſſantibus malis obtulerunt,& uirtuti iter in occaſionem per quam eniteſcerent,quæſierũt. Gaudent,inquam,magni uiri aliquando rebus aduerſis,non aliter quàm fortes milites belli, triumpho. Ego mirmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerum audiui querentem.Quam bella,inquit,ætas perit.Auida eſt periculi uirtus,& quò tẽdat,nõ quid paſſura ſit,cogitat,quoniam & quod paſſura eſt,gloriæ pars eſt. Militares uiri gloriantur uulneribus, læti fluentem meliore caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie,magis ſpectatur,qui ſaucius redit.Ipſis inquã deus conſulit,quos eſſe quàm honeſtiſſimos cupit,quoties illis materiã præbet aliquid animoſe fortiterq; faciendi.Ad quam rem opus eſt aliqua rerum difficultate.Gubernatorem in tempeſtate,in acie militem intelligas. Vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus paupertatem tibi animi ſit,ſi diuitijs diffluis? Vnde poſſum ſcire quantũ aduerſus ignominiã & infamiam,odiumq; populare cõſtantiæ habeas,ſi inter plauſus ſeneſcis,ſi te inexpugnabilis,& inclinatione quadam mẽtium pronus,fauor ſequitur? Vnde ſcio, ꝙ æquo animo laturus ſis orbitatẽ filiorũ,ſi quoſcunq; ſuſtuliſti uides? Audiui te,cũ alios conſolareris:tunc conſpexiſſem,ſi te ipſe cõſolatus eſſes,ſi te ipſe dolere uetuiſſes. Nolite obſecro uos expaueſcere iſta,quæ dij immortales uelut ſtimulos admouẽt animis.Calamitas uirtutis occaſio eſt.Illos merito quis dixerit miſeros, qui nimia felicitate torpeſcunt,quos uelut in mari lento trãquillitas itineris detinet.Quicquid illis inciderit,nouũ ueniet.Magis urgent ſæua inexpertos.Graue eſt nõ aſſuetis ferre ceruicibus iugũ. Ad ſuſpicionẽ uulneris tyro palleſcit, audacter ueteranus cruorẽ ſuũ ſpectat,qui ſcit ſe ſæpe uiciſſe poſt ſanguinẽ.Hos itaq; deus,quos probat, quos amat, indurat,recognoſcit,exercet.Eos autẽ quibus indulgere uidetur,quibus parcere, molles uenturis malis ſeruat.Erratis enim ſi quem iudicatis exceptũ. Sed ueniet ad illũ diu felicẽ ſua portio. Quiſquis uidetur dimiſſus eſſe,dilatus eſt.Quare deus optimũ quemq;,aut mala ualetudine,aut luctu, aut incõmodis afficit? Quare in caſtris quoq; periculoſa fortiſſimis imperantur? dux lectiſſimos mittit,qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidijs, aut explorent iter,aut præſidiũ loco deijciant? Nemo eorũ qui exeunt dicit, male de me imperator meruit,ſed bene iudicauit. Idem dicant quicunq; iubentur pati, timidis ignauiſq; flebilia:digni uiſi ſumus deo,in quibus experiretur,quãtũ humana natura poſſet pati.Fugite delitias,fugite eneruatã felicitatẽ,qua animi† marceſcũt,& niſi aliquid in- *al. madeſcunt* teruenit quod humanæ ſortis admoneat,uelut perpetua ebrietate ſopiti.Quem ſpecularia ſemper à flatu uindicarunt,cuius pedes inter fomẽta ſubinde mutata tepuerũt,cuius cœnationes ſubditus & parietibus circũfuſus calor temperauit,hũc leuis aura non ſine periculo ſtringit.Cum omnia quæ exceſſerint modũ noceant, periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt.Mouet cerebrũ,in uarias mentẽ imagines euocat,multũ inter falſum ac uerum mediæ caliginis fundit.Quid ni id ſatius ſit, perpetuã infelicitatẽ †quæ aduocat ad uirtutẽ,ſuſtinere,quàm infinitis atq; immodicis bonis rũpi? Leuior *al. aduocata uirtute* ieiunio mors eſt, cruditate† diſſiliunt. Hanc itaq; rationẽ dij ſequuntur in bonis uiris, quam in diſcipulis ſuis præceptores,qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior *al. diſſilit* ſpes eſt. Nunquid tu inuiſos eſſe Lacedæmonijs liberos ſuos credis, quorũ experiunt indolẽ publice uerberibus admotis? Ipſi illos partes adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant,& laceros ac ſemianimes rogant, perſeuerẽt uulnera præbere uulneribus.Quid mirum,ſi dure generoſos ſpiritus deus tentat? Nunq; uirtutis molle documentũ eſt. Verberat nos & lacerat fortuna,Patimur.Nõ eſt ſæuitia,certamen eſt,quo

ſæpius adierimus,fortiores erimus Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens uſus
agitauit.Præbendi fortunæ ſumus,ut contra illam ab ipſa duremur. Paulatim nos ſibi
pares faciat.Contemptū periculorū aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nautica cor/
pora ferendo mari dura.Agricolis manus tritæ. Ad excutiēda tela militares lacerti ua
lent.Agilia ſunt membra curſoribus.Id in quoq; ſolidiſſimū eſt,quod exercuit.Ad cō/
temnendā malorum potentiam, animus patientia peruenit,quæ quid in nobis efficere
poſſit ſcies, ſi aſpexeris quantū nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præſtet.
Omnes cōſidera gentes,in quibus Romana pax deſinit.Germanos dico, & quicquid
circa Iſtrum uagarum gentiū occurſat. Perpetua illos hyems,triſte cœlum premit,ma
ligne ſolum ſterile ſuſtentat,imbrē culmo aut fronde defendūt, ſuper durata glacie ſta
gna perſultant,in alimentum feras captāt.Miſeri tibi uidentur? Nihil miſerum eſt,qđ
in naturā conſuetudo perduxit.Paulatim enim uoluptati ſunt, quæ neceſſitate cœpe/
runt.Nulla illis domicilia, nullæq; ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo in diem poſuit. Vilis,
& hic quærendus manu uictus,horrēda iniquitas cœli,intecta corpora. hoc quod tibi
calamitas uidetur,tot gentiū uita eſt.Quid miraris bonos uiros,ut confirment̄ cōcuti?
Nō eſt arbor ſolida nec fortis, niſi in quam frequens uentus incurſat, ipſa enim uexa/
tione conſtringit̄,& radices certius figit.Fragiles ſunt, quæ in aprica ualle creuerunt.
Pro ipſis ergo bonis uiris eſt, ut eſſe interriti poſſint, multū inter formidoloſa uerſari,
& æquo animo ferre quæ non ſunt mala,niſi male ſuſtinenti.

ADijce nunc,quod pro omnibus eſt optimū,quemq;(ut ita dicā)militare,& ede/
re operas.Hoc eſt propoſitum deo,ſapiēti uiro oēſtdere, hæc quæ uulgus appe
tit,quæ reformidat,nec bona eſſe nec mala.Apparebunt autem bona eſſe,ſi illa nō niſi
bonis uiris tribuerit,& mala eſſe,ſi malis tātum irrogauerit. Deteſtabilis erit cæcitas,
ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaq; careant luce Appius & Metel/
lus. Non ſunt diuitiæ bonum. Itaq; habeat illas & Ellius leno, ut homines pecuniam
cum in templis conſecrauerint, uideant & in fornice. Nullo modo magis poteſt deus
concupita traducere,quàm ſi illa ad turpiſſimos defert,ab optimis abigit. At iniquum
eſt, bonum uirum debilitari,aut confringi,aut alligari,malos integris corporibus ſolu
tos ac delicatos incedere.Quid porro, nō eſt iniquum, fortes uiros arma ſumere,& in
caſtris pernoctare,& pro uallo obligatis ſtare uulneribus:interim in urbe ſecuros eſſe,
præciſos & profeſſos impudicitiā? Quid porrò, nō eſt iniquum nobiliſſimas uirgines
ad ſacra facienda noctibus excitari,altiſſimo ſomno inquinatas frui?Labor optimos ci
al. conſulitur tat.Senatus per totum diem†conſultat ſæpe,cum illo tempore uiliſſimus quiſq;,aut in
campo ocium ſuū oblectet,aut in popina lateat,aut tempus in aliquo circulo terat. Idē
in hac re magna publica fit,boni uiri laborant, impediuntur, uolentes quidē,non tra/
huntur à fortuna, ſed ſequuntur illam,& æquo gradu,ſi ſciſſent, anteceſſiſſent. Hanc
quoq; animoſam Demetrij fortiſſimi uiri uocem audiſſe me memini.Hoc unum,inq̄t,
dij immortales, de uobis,queri poſſum,quod non ante mihi uoluntatē ueſtram notam
feciſtis. Prior enim ad iſta ueniſſem, ad quæ nunc uocatus aſſum. Vultis liberos ſu/
mere, illos uobis ſuſtuli. Vultis aliquā partem corporis?ſumite.Non magnā rem pro/
mitto,cito totum relinquam. Vultis ſpiritū?Quid ni?nullam morā faciam,quo minus
recipiatis quod dediſtis.A uolente feretis,quicqd petieritis.Quid ergo eſt?maluiſſem
offerre q̄ tradere.Quid opus fuit auferre?accipere potuiſtis,ſed ne nunc quidē aufere
tis:quia nihil eripitur, niſi retinenti.Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec ſeruio deo,
ſed aſſentio,Eo quidem magis quod ſcio omnia certa, & in æternum dicta lege decur/
rere.Fata nos ducunt,& quantū cuiq; temporis reſtet, prima naſcentium hora diſpo/
ſuit.Cauſa pendet ex cauſa,priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter
omne ferendū eſt,quia non(ut putamus)incidunt cuncta,ſed ueniunt.Olim cōſtitutū
eſt,quid gaudeas,quid fleas, & quamuis magna uideatur uarietate ſingulorum uita di
ſtingui,ſumma in unū uenit.Accepimus peritura perituri.Quid ita indignamur?quid
querimur?Ad hoc parati ſumus. Vtatur ut uult, ſuis natura corporibus. Nos læti ad
omnia & fortes cogitemus,nihil perire de noſtro. Quid eſt boni uiri?præbere ſe fato.
Grande ſolatiū eſt cū uniuerſo rapi.Quid eſt quod nos ſic uiuere,ſic mori iuſſit? Eadē
neceſſitas

neceſſitas & deos alligat,irreuocabilis humana pariter ac diuina curſus uehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidē fata,ſed ſequitur. Semper paret,ſemel iuſſit. Quare tamen deus tam iniquus in diſtributione fati fuit,ut bonis uiris paupertatē,uulnera,& acerba funera aſſcriberet? Non poteſt artifex mutare materiam. Hęc paſſa eſt, Quædam ſeparari à quibuſdam non poſſunt, cohærent,indiuidua ſunt.Languida ingenia,& in ſomnum itura,aut in uigiliam ſomno ſimillimam, inertibus nectuntur elementis:ut efficiatur uir,cū cura dicendus,fortiore fato opus eſt. Nō erit illi planū iter, ſurſum oportet ac deorſum eat,fluctuet,ac nauigium in turbido regat.Contra fortunā illi tenendus eſt curſus.Multa accident dura, aſpera, ſed quæ molliat & cōplanet ipſe. Ignis aurum probat, miſeria fortes uiros. Vide quàm alte ſe extendere debeat uirtus. Scies illi non per ſecura uadendū eſſe. Ardua prima uia eſt,& qua uix mane recentes Enituntur equi, medio eſt altiſſima cœlo. Vnde mare & terras ipſi mihi ſæpe uidere Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vltima prona uia eſt, & eget moderamine certo. Tunc etiam quæ me ſubiectis excipit undis, Ne ferar in præceps Thetis ſolet ipſa uereri. Hæc cum audiſſet ille generoſus adoleſcens, Placet,inquit, uia, Aſcendo. Eſt tanti per iſta ire caſuro. Non deſinit animum metu territare, Vtque uiam teneas,nulloque errore traharis, Per tamen aduerſi gradieris cornua tauri, Hæmoniosque arcus,uiolentique ora leonis. Poſt hæc ait,Finge datos currus.His quibus deterreri me putas,incitor, Libet illic ſtare,ubi ipſe ſol trepidat, humilis & inertis eſt tuta ſecare,per alta uirtus it.

QVare tamen bonis uiris patitur aliquid mali deus fieri? Ille uero non patitur. Omīa mala ab illis remouit,ſcelera & flagitia,& cogitationes improbas,& auida conſilia,& libidinem cæcam,& alieno imminentem auariciam.Ipſos tuetur ac uendicat.Nunquid hæc quoque à deo aliquis exigit,ut bonorum uirorum etiā ſarcinas ſeruet? Remittūt ipſi hanc deo curam,externa contēnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis exiſtimans.Quid ergo miraris, ſi id deus bono accidere patit, quod uir bonus aliquando uult ſibi accidere? Filios amittunt uiri boni.Quid ni,cū aliquando & occidant.In exilium mittunt. Quid ni,cum aliquando ipſi patriam nō repetituri relinquant? Occiduntur.Quid ni,cum aliquādo ipſi ſibi manus afferant? qui etiā quædam dura patiuntur,ut alios pati doceāt? Nati ſunt in exemplar. Puta itaque deum dicere,Quid habetis,quod de me queri poſſitis uos,quibus recta placuerunt? Alijs bona falſa circumdedi,& animos inanes, uelut longo fallacique ſomnio luſi.Auro illos,argento,& ebore adornaui,intus boni nihil eſt.Iſti quos pro felicibus aſpicitis, ſi nō quà occurrunt, ſed quà latent uideritis,miſeri ſunt,ſordidi, turpes,ad ſimilitudinē parietū ſuorum extrinſecus culti.Non eſt iſta ſolida & ſincera felicitas,cruſta eſt, & quidē tenuis.Itaque dum illis licet ſtare,& ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent & imponunt:cum aliquid inciderit,quod diſturbet ac detegat,tunc apparet quantum altæ ac ueræ fœditatis alienus ſplendor abſconderit. Vobis dedi bona certa manſura,quanto magis uerſaueritis,& undique inſpexeritis,meliora maioraque.Permiſi uobis,metuēda cōtemnere, cupienda faſtidire. Non fulgetis extrinſecus, Bona ueſtra introrſus obuerſa ſunt. Sic mūdus exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus.Intus omne poſuit bonū.Nō egere felicitate,felicitas ueſtra eſt.At multa incidunt triſtia,horrenda,dura toleratu: quia nō poterā uos iſtis ſubducere,animos ueſtros aduerſus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc eſt,quo deum antecedatis.Ille extra patientiam malorum eſt,uos ſupra patientiā.Contemnite paupertatem.Nemo tam pauper uiuit,quàm natus eſt. Cōtemnite dolorem; quia aut ſoluetur,aut ſoluet.Contemnite fortunam,Nullum illi telum quo feriret animum,dedi. Ante omīa curaui,ne quis uos teneret inuitos.Patet exitus.Si pugnare nō uultis,licet fugere.Ideoque ex omnibus rebus,quas eſſe uobis neceſſarias uolui,nihil feci facilius,quàm mori.Prono animā loco poſui,trahitur.Attendite modo,& uidebitis quàm breuis ad libertatem,& quàm expedita ducat uia.Nō tam longas in exitu uobis quàm intrantibus moras poſui,alioqui magnum in uos regnū fortuna tenuiſſet, ſi homo tam tarde moreretur,quàm naſcit. Omne tempus,omnis uos locus doceat,quàm facile ſit renunciare naturæ,& munus ſuum illi impingere.Inter ipſa altaria & ſolēnes

al.cernuntur

ſacrificantiũ ritus,dum optatur uita,mortẽ condiſcite, corpora opima taurorũ exiguo concidunt uulnere, & magnarũ uirium animalia humanæ manus ictus impulit, tenui ferro cõmiſſura ceruicis abrumpitur,& cum articulus ille,qui caput collumq; committit,inciſus eſt,tanta illa moles corruit.Nõ in alto latet ſpiritus, nec utiq; ferro eruẽdus eſt.Non ſunt uulnere impreſſo ſcrutanda præcordia.In proximo mors eſt.Nõ certum *al.pronum* ad hos ictus deſtinaui locum,quacũq; ui†peruium eſt.Ipſum illud quod uocatur mori, quo anima diſcedit à corpore, breuius eſt,quàm ut ſentiri tãta uelocitas poſſit,ſiue fauces nodus eliſit,ſiue ſpiramentum aqua præcluſit, ſiue corpus lapſum ſubiacentis ſoli duricia cõminuit, ſiue hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit,quicquid eſt properat.Ecquid erubeſcitis? Quod tam cito fit,timetis diu?

Libri de diuina prouidentia,finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM DE PAVPERTATE liber unus:continens ſententias è Senecæ ſcriptis concinnatas in morem centonis.

HOneſta,inquit Epicurus, res eſt paupertas læta.Illa uero non iam paupertas eſt,ſi eſt lęta.Cui cum paupertate bene conuenit,diues eſt.Nõ qui parum habet,ſed qui plura cupit,pauper eſt.Quid enĩ refert quantum illi in arca,quantum in horreis lateat,quantum paſcat aut fœneretur, ſi alieno imminet,ſi nõ acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit modus diuitiarum,quæris.Primo habere quod neceſſe eſt, Secundo quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura uita contingere,qui de re producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ ſcis, quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire,non ſitire,non algere. Nõ eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nõ eſt neceſſe maria tempeſtate,nec caſtra ſequi, facile eſt quod natura deſiderat & appoſitum. Ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togã terunt, quæ nos ſeneſcere cogũt, quę in aliena littora impingunt. Ad manũ eſt quod ſatis eſt. Cui cum paupertate bene conuenit,diues eſt. Modus quidem honeſtæ continentiæ, ſi alicui ſua nõ uidentur ampliſſima,licet totius mundi dominus ſit,miſer eſt. Miſer eſt,qui ſe beatiſſimum non iudicat,licet toti mundo imperet. Nihil humanius,quàm quod cum magno emolumẽto inſidiantis,eripi nihil poteſt. Quamminimum in corpore tuo ſit ſpoliorum, Nemo ad humanum ſanguinem uenit propter ipſum,uel admodum pauci. Nudum latro tranſmittit,etiam in obſeſſa pauperi uia pax eſt. Is maxime diuitijs affluit,qui minime diuitijs indiget. Si ad naturam uiues,nunquam eris pauper: ſi ad opinionem,nunq; diues. Exiguum natura deſiderat,immenſum opinio. Si congeratur in te quicquid multi locupletes poſſederunt,ſi ultra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat,auro tegat,purpura ueſtiat, eò delitiarum opumq; perducat,ut terrã marmoribus abſcondas, non tantum liceat habere, ſed calcare diuitias: accedãt ſtatuæ & picturæ, & quicquid ars ulla,luxuriæ,auro & argento elaborauit, maiora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia,finita ſunt:ex falſa opinione naſcentia,ubi deſinãt non erit. Nullus enim terminus falſo eſt,ueritati aliquid extremũ eſt. Error immenſus eſt. Retrahe te ergo à uanis, & cum uoles ſcire an naturalem,an uanam habeas cupiditatem, cõſidera num alicubi conſiſtat. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Paupertas expedita eſt,cum ſecura eſt. Cum claſſicum cecinit,ſcit non ſe peti;cum alio conclamatum eſt, quomodo exeat, nõ quid efferat,quærit. At cum nauigandum eſt,non ſtrepitu portus,non unius comitatu inquieta ſunt littora. Nõ circumſtat illum turba hominum,ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere paucos uẽtres,& nihil aliud deſiderãtes,q̃ impleri. Paruo fames conſtat,magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſiderijs inſtantibus ſatisfacere. Sanus diues eſt,qui licet habeat diuitias, eas tamen ut tangentes habet. Quid ergo eſt,quare

recuſes

recuſes eam contubernalem,cuius mores ſanus diues imitatur? Si uis uacare animo,ut pauper ſis optes,aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura. Frugalitas paupertas uoluntaria eſt. Perpeſſi ſunt multi inopiam hominũ, reges, uixerunt Barbari radicibus,& dictu fœdã tulerunt famem. Hæc omnia paſſi ſunt pro regno,quo magis mireris alieno. Rebus in aduerſis facile eſt contemnere uitam. Fortius ille facit,qui miſer eſſe poteſt. Dubitabit aliquis ferre paupertatẽ, ut animũ à furoribus liberet? Multis diuitias paraſſe, non finis miſeriarũ fuit, ſed mutatio. Non in rebus uitium,ſed in animo ipſo eſt. Iſtud quod paupertatẽ grauem nobis fecerat,& diuitias graues fecit. Quemadmodũ nihil refert utrum ægrum in lecto ligneo, aut in aureo colloces,quocũq; illum tranſtuleris morbũ ſuum ſecum affert, ſic nihil refert utrũ æger animus in diuitijs uel in paupertate ſit. Malum ſuum illum ſequitur,ad ſecuritatẽ nõ eſt opus fortuna,licet irata. Quiduis enĩ neceſſitati ſatis eſt. Ne imparatos nos fortuna deprehendat,fiat nobis paupertas familiaris. Serius diuites erimus, ſi ſciemus ꝙ non ſit graue pauperes eſſe. Incipe cum paupertate habere cõmerciũ. Aude opes contemnere, & te quoq; dignũ finge deo. Nemo alius dignus deo eſt, niſi qui opes cẽtempſit. Quare poſſeſſiones tibi non interdico, ſed efficere uolo, ut illas intrepide poſſideas. Quod uno cõſequeris modo,ſi te etiam ſine illis bene uicturum ſperaueris, & id tibi perſuaſeris,illas tanquã exituras,amplecti ſemper. Diſcedat quiſquis nõ te,ſed aliũ diuitẽ ſequebatur. Ad hoc unum eſt amanda paupertas, quod à quibus ameris,oſtendat. Multũ eſt nõ corrumpi diuitiarũ contubernio. Magnus ille eſt,qui in diuitijs pauper eſt. Nemo naſcitur diues. Quiſquis exit in lucem, uiſus eſt pane & lacte eſſe contentus. Ab his initijs regna nos capiunt. Panem & aquam natura deſiderat. Nemo ad hæc pauper eſt. Item ſiquis deſiderium ſuum clauſit,cum ipſo Ioue de felicitate cõtendat. Diuitiæ ſunt magnæ, ad legem naturæ compoſita paupertas. Res inqeta felicitas eſt,ipſa ſe exagitat,mouet cerebrũ, nõ in uno graue. Alios in alium irritat, alios in potentiam, illos inflat,alios mollit. Si uis ſcire quod nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe multũ pauperes & diuites. Sæpius pauper & fidelius ridet, nulla ſolicitudine concutitur,in alto eſt. Cura uelut nubes leuis tranſit. Horũ, qui felices uocantur, hilaritas ficta eſt; hic enim grauis & ſub purpura lucet,non palam triſticia eſt, eo quidẽ grauior,quod interdũ non licet palam eſſe miſeros,ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes,neceſſe eſt latere felicem. Abſtrahunt à recto diuitiæ,honores,potentiæ,& cætera, quę opinione hominũ cara ſunt,precio ſuo uilia. Neſcimus ęſtimare res,de quibus nõ cum fama, ſed cum rerũ natura deliberandũ eſt. Nihil habent iſta magnificum,quod mentes noſtras in ſe trahat,præter hoc quod mirari illa conſueuimus. Nõ enĩ quia concupiſcenda illa laudantur,ſed quia laudanda ſunt,concupiſcuntur. Hanc præcedẽtem cauſam habent diuitiæ, Inflant animos, ſuperbiam & arrogantiã pariunt, inuidiam trahunt,eo uſq; mentẽ alienant,ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona omĩa culpa carere decet,pura ſunt hæc,non corrũpunt animos,non ſolicitant, extollunt quidem animos & delectant,ſed ſine timore. Quæ bona ſunt,fiduciam faciunt,diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt,magnitudinem animi dant,diuitiæ inſolentiam.

Libri de paupertate,finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD GALIONEM DE remedijs fortuitorum. Eſt oratio per dialogũ ſenſus & rationis.

LIcet cunctorum poëtarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent, aliquando deliberans,hoc tibi opuſculum pro accidẽtibus caſibus dirigere curaui, quod non præcedentes,ſed poſteri narrabunt. Vnde ergo primum incipimus? Si tibi uidetur,à morte. Ab ultimo,inquis,immo à maximo. Ad hoc præcipue gens humana cõtremit,nec immerito tibi uidetur hoc facere. Cæteri timores habent aliquẽ poſt ſe locum, mors omnia abcidit. Alia nos torquẽt, mors omnia deuorat. Omniũ quæ horremus ad hanc exitus ſpe-

ctat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere iudicant, hoc timẽt. Quicquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatium. Si ergo fortuna, aut aliquis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris, Iſta hominis natura eſt nõ pœna. Morieris, Hac conditione intraui ut exirem. Morieris, Gentiũ ius eſt, quod acceperis reddere. Morieris, Peregrinatio eſt uita. Multa cum deambulaueris, demum redeũdum eſt. Morieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc ueni, hoc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc uerba iuraui. Morieris, Stultum eſt timere, quod uitare nõ poſſis. Iſtud non effugit, etiam qui diſtulit. Morieris, Nec primus, nec ultimus. Multi me anteceſſerunt, omnes ſequentur. Morieris, Hic eſt humani officij finis. Quis ſenex exautorari moleſte tulit? Quò trãſit orbis, ego trãſibo. Quid ergo? neſcio me eſſe animal rationale & mortale? Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & deſinit. Morieris, Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Alienũ nihil noui. Hoc equidem cum eo creditore contraxi, de quo queri nõ poſſum. Morieris, Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

Sed decollaberis. Quid intereſt utrum cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert ꝙ multa ſint uulnera? Nõ poteſt amplius quàm unum eſſe mortiferum.

Peregre morieris, Vndecunq; ad inferos una uia eſt. Peregre morieris, Ego quod debeo, ſoluere paratus ſum. Videat fœnerator ubi me appellet. Peregre morieris, Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregre morieris, Nõ eſt grauior foris quàm domi ſomnus. Peregre morieris, Hoc eſt, in patriam ſine uiatico peruenire.

Sed iuuenis morieris, Optimũ eſt antequam optes mori. Iuuenis morieris, Hoc unũ eſt quod æque tam ad iuuenem quàm ad ſenem pertinet. Non citamur ex cenſu, nec exigitur numerus annorum. Et adoleſcẽtes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit. Optimum eſt mori, cum iuuat uiuere. Iuuenis morieris. Quicunq; ad extremũ fati ſui uenit, ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Iuuenis morieris, Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna, ſi nulli alij, certe uel ſenectuti. Iuuenis morieris, Non refert quot annos habeam, ſed quot acceperim; ſi plus uiuere non poſſum, hæc eſt ſenectus mea.

Inſepultus iacebis. Quid aliud reſpondeam, quàm illud Maronis, Facilis iactura ſepulchri. Si nihil ſentio, non pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentum eſt. Inſepultus iacebis. Cœlo tegitur, qui non habet urnam. Quid intereſt ignis me an fera conſumat, an tempus omnium ſepultura. Iſtud, non ſentienti, ſuperuacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis, At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu euiſceratus & conſtrictus, at traditus lapidi, qui te paulatim edat & exiccet. Nulla eſt ſepultura, non ſepelimur, ſed proijcimur. Nõ ſepelieris, Quid† inter tutiſſima trepidas? Vltra pœnarũ omniũ terminũ iſte locus eſt. Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſa, ſed uiuorum inuẽta eſt ſepultura; ut corpora & uiſu, & odore fœda amouerẽtur, alios terra obruit, alios flamma conſũpſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit, Nõ defũctis, ſed noſtris oculis parcimus.

†al. in re

Aegroto, uenit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in prælio uir fortis apparet. Exhibetur etiã in lectulo uirtus. Aegroto. Non poteſt iſtud toto ſeculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipſa me. Semper una eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt, aut uincetur, aut uincet.

Male de te opinantur homines. Sed mali. Mouerer, ſi de me Marcus Cato, ſi Lelius ſapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones, iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere laudari eſt. Non poteſt ullam autoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt male de te loquitur. Male de te loquuntur. Mouerer, ſi iudicio hoc facerent, nunc morbo faciũt. Non de me loquuntur, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciũt loqui, qui faciũt, non quod mereor, ſed quod ſolent. Quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

Exulabis, Erras, cum omnia fecerim, patriam meam tranſire nõ poſſum. Omnium

una

una eſt. Extra hanc nemo† proficiſci poteſt. Exulabis, Nō patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcunq; terram uenio, in meam uenio. Nulla terra exilium eſt, ſed altera patria eſt. Non eris in patria. Patria eſt, ubicunq; bene eſt Illud autem per quod bene eſt, in homine, non in loco eſt. In ipſius poteſtate eſt, quid ſit illi fortuna. Si eñ ſapiens eſt, peregrinat. Si ſtultus, exulat. Exulabis. Hoc dicis, alterius loci ciuitate donaberis. al. proijci

Dolor imminet, Si exiguus eſt, feramus. Leuis enim eſt patientia. Si grauis eſt, feramus. Nō leuis eſt gloria. Dolor clamorē exprimit, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe, nec rationi dolor. Dura res eſt dolor, imò tu mollis. Pauci dolorē ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturā infamare nolite, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorē. Quid, quod ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis eſt, immo tu grauior paupertati. Non in paupertate uitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, nō re laborare. Pauper es, quia uideris. Pauper ſum. Nihil deeſt auibus. Pecora in diem uiuunt, feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit. Accepit ille grandem pecuniam, abſque dubio ſuperbiam accepit.

Non ſum potens. Gaude, quia impotens nō eris. Iniuriam accipere potero. Gaude, quia facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iſte quem dominum pecuniæ æſtimas, pecuniæ loculus eſt. Multum habet. Vtrum auarus, aut prodigus eſt? Si auarus, non habet. Si prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequūtur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi, fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi, ſed habuiſti, Pecuniā perdidi, ſed habebis inde periculi minus. Pecuniā perdidi, O te felicem, ſi cum illa auariciam perdidiſti. Sed ſi manet illa apud te, es tamen utcunq; felicior, quod tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam, & illa quidem quammultos. Eris nunc in uia expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis hæredem. Exonerauit te fortuna ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas, remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas quod opibus excuſſus es Tuo uitio iſta tibi iactura tam triſtis eſt. non tam moleſte ferres, ſi tanquam perditurus habuiſſes. Perdidiſti pecuniam, nempe quam ut tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi, habet & nox ſuas uoluptates. Oculos perdidi. Quammultis cupiditatibus uia inciſa eſt, quammultis rebus carebis, quas ne uideres, uel eruendi erāt. Non intelligis partem innocentiæ eſſe cæcitatem. Huic oculi adulterium monſtrant, huic inceſtum, huic domum quam concupiſcat, huic urbem, & mala omnia. Certe iritamenta ſunt uitiorum, ducesq; ſcelerum.

Amiſiſti liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut nouum, aut mirum eſt? Quàm rara eſt ſine iſto caſu domus. Quid ſi infelicem uoces arborem, à qua ſtāte ipſa, cadūt poma? Et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictū uulneris poſitus eſt. Ducūtur ex plebeia domo immatura funera, ducunt & ex regia. Nō eſt idem ordo fati, qui & ætatis. Non, quomodo quiſq; uenit, emittitur. Quid inde eſt quod indigneris? Quid cōtra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. Verum hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius eſſent magis quàm tui, apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat, recepit illos, non abſtulit. Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, ſed qđ euaſeris. Nudus exij. Sed exiſti. Oīa perdidi. Sed perire potuiſti una cū oībus. In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidijs uia. Noli cōqueri quod incideris, uerū gaude quod euaſeris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduerſus feras munimenta conquiris, quomodo aduerſus ſerpentes, ſic aduerſus inimicos auxilia circumſpice, quibus illos aut arceas, aut compeſcas, aut, qđ optimū eſt, places. Inimicos habeo. Illud eſt peius, qđ amicos nō habeas.

Amicum perdidi, iam eum te habuiſſe certum eſt. Amicum perdidi. Alium quære, & ibi eum quæras, ubi inuenire poſſis. Quære inter liberales artes, inter honeſta &

recta officia, quære in laboribus. Ad mẽſam iſta res non quæritur, quære aliquẽ frugi. Perdidi amicum. Fortẽ animũ habe ſi unum, erubeſce ſi unicum: quid tu in tanta tempeſtate ad unam ancoram ſtabas?

Vxorem bonam amiſi. Vtrum inueneras bonam an feceras? Si inueneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quod habuiſti. Si feceras, bene ſpera. Res perijt, ſaluus eſt artifex. Amiſi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quammultæ diu cuſtoditã perdidere. Decus? Quãmultæ inter probatas matronalis ordinis eſſe cœperunt, poſtea inter exempla †naturarum. Delectabat te fides eius? Quammultas ex optimis cõiugibus peſſimas uidemus, ex diligentiſſimis ſolutiſſimas. Omnium quidem imperitorũ animus, maxime tamen muliebris in lubrico eſt. Si bonam uxorem habuiſti, nõ potes affirmare in illo eam permanſuram fuiſſe propoſito. Nihil tam mobile quàm fœminarum uoluntas, nihil tam uagum. Nouimus ueterum matrimoniorum repudia, & fœdiores diuortio, male cohærentium rixas. Quammultæ quos in adoleſcentia amauerunt in communi reliquere ſenectute, quoties anile diuortium riſimus, quàm multarum notus amor odio notiore mutatus eſt. Sed hæc & fuit bona & fuiſſet, ſi uixiſſet. Mors effecit, ut affirmare ſine periculo poſſis, Bonam uxorem amiſi. Inuenies ſi nihil quæris, niſi bonam, dummodo ne imagines, proauosq́ reſpexeris, nec patrimonium cui iam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cum forma nõ repugnabunt. Facilius reges animum, nulla uanitate tumentem. Non multum abeſt à cõtẽptu uiri, quæ ſe nimis ſuſpicit. Duc bene inſtitutam, nec maternis inquinatã uitijs. Non cuius auriculis utrinq; bina patrimonia dependent. Non quam margaritæ ſuffocent, cui minus ſit in dote quàm in ueſte, quam in patente ſella circumlatam per urbem populus ab omni parte æque ut maritus inſpexerit, cuius ſarcinis domus non ſit anguſta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici corruptores. Vxorem bonam amiſi. Nõ erubeſcis flere, & intolerabilẽ uocare iacturã. Hoc unum deeſt, utrũ illam lugeas an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & uirum. Amiſi uxorem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Vxor aduenticium bonũ eſt. Non eſt inter illa quæ ſemel unicuiq; contingũt. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam uxorem lugentibus ſucceſſit melior.

al. mutatarũ, forte, notatarum

Mors, exilium, luctus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa uiuendi. Neminem illæſum fata tranſmittunt. Felix eſt, nõ qui alijs uidetur, ſed qui ſibi. Videas aũt q̃ domi ſit iſta felicitas rara. Vicina eſt miſeriæ, habet enim aliquid, trahitq́ ex ea. Finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM, LIBER PRIMVS.

Ira iuste timetur.

EXegiſti à me Nouate, ut ſcriberẽ quemadmodũ poſſet ira leniri, nec immerito mihi uideris hũc præcipue affectũ pertimuiſſe, maxime ex omibus tetrũ ac rabidũ. Cæteris enim aliquid quieti, placidiq́ ineſt, hic totus concitatus & in impetu eſt, doloris, armorũ, ſanguinis, ſuppliciorum minime humana fruens cupiditate, dum alteri noceat, ſui negligens, in ipſa irruens tela, & ultionis †ſecum multam tractare auidus. Quidam itaqueè ſapientibus uiris iram dixerunt breuem inſaniam; æque enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi conſilijsq́ præcluſa, uanis agitata cauſis, ad conſpectum æqui ueriq́ inhabilis, ruinis ſimillima, quæ ſuper id quod oppreſſere franguntur. Vt autem ſcias inſanos eſſe, quos ira poſſedit, ipſum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia ſunt, audax & minax uultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color uerſus, crebra & uehementius acta ſuſpiria, ita iraſcentiũ eadem ſigna ſunt. Flagrãt, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine, labia quatiunt, dentes cõprimunt, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridẽs, articulorũ ſeipſos torquentium ſonus, gemitus, mugitusq́, & parum explanatis uocibus ſermo præruptus, & cõploſæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totũ cõcitũ corpus,

forte, ſecum multã retractare auidus

Definitio Irae

Irae indicia certa

Iracundi descriptio

corpus, magnaſq; iræ minas agens, fœda uiſu & horrēda facies deprauantium ſe, atq; intumeſcentium. Neſcias, utrum magis deteſtabile uitium ſit, an deforme. Cætera licet abſcondere, & in abdito alere, Ira ſe profert, & in faciem exit, quantoq; maior eſt, hoc efferueſcit manifeſtius. Non uides, ut omnium animalium, ſimul ad nocēdum inſurrexerunt, præcurrant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumq; egrediantur habitū, & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua iactantur in uacuum, & harena pulſu pedum ſpargitur, leones fremunt, inflantur iritatis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamq; pernicioſum natura, ut non appareat in illo, ſi ira inuaſit, nouæ feritatis acceſſio. Nec ignoro cæteros quoq; affectus uix occultari, libidinē, metumq; & audaciam, dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. Neq; enim ulla uehementior intra cogitatio eſt, quæ nihil moueat in uultu. Quid ergō intereſt? Quod alij affectus apparent, hic eminet.

CAP. II

Iam uero ſi effectus eius damnaq; intueri uelis, nulla peſtis humano generis pluris ſtetit. Videbis cędes ac uenena, & reorum mutuas ſordes, & urbiū clades, & totarū exitia gentium, & principum ſub ciuili haſta capita uenalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionū hoſtili flamma relucentia. Aſpice nobiliſſimarum ciuitatum fundamēta uix notabilia, has ira deiecit. Aſpice ſolitudines per multa milia ſine habitatione deſertas, has ira exhauſit. Aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. Alium ira in cubili ſuo confodit: aliū inter ſacra menſæ ira percuſſit: alium inter leges celebriſq; ſpectaculum fori lancinauit: alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit: alium ſeruili manu, regalem aperire iugulum: alium in cruces membra diffindere. Adhuc ſingulorum ſupplicia narro, Quin tibi ſi libuerit, relictis in quos ira uiritim exarſit, aſpice cæſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promiſcuam, totos populos capitis damna paſſos, tanquam aut curam noſtram deſerentibus, aut autoritatem contemnētibus. Quid de gladiatoribus? Quare populus iraſcitur, & tam inique, ut iniuriā putet, quod non libenter pereunt, contemni ſe iudicat, & uultu, geſtu, ardore, de ſpectatore in aduerſarium uertitur? Quod quidem tamen non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorū, qui ſi ceciderunt, terram uerberari uolunt, & ſæpe neſciunt quid eſt. cui iraſcantur, ſed tantum iraſcuntur ſine cauſa & ſine iniuria, non tamen ſine aliqua iniuriæ ſpecie, nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaq; imitatione plagarum, & ſimulatis deprecantium lachrymis placantur, & falſa ultione falſus dolor tollitur.

CAP. III

Iraſcimur, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui læſuri ſunt. Vt ſcias iram non tantum ex iniuria naſci, uerum etiam iraſci nos læſuris. Sed ipſa cogitatione nos lædūt, & iniuriā qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias inquit, non eſſe iram pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe potentiſſimis iraſcuntur, nec pœnam concupiſcunt, quā non ſperant. Primū diximus, iram cupiditatē eſſe pœnæ exigendæ, nō facultatem. Concupiſcunt aūt homines, & quæ non poſſunt. Deinde nemo tam humilis eſt, qui pœnam uel ſummi hominis ſperare nō poſſit. Ad nocendū potentes ſumus. Ariſtotelis finitio non multum à noſtra abeſt, ait enim, Iram eſſe cupiditatem doloris reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit exequi longum eſt: contra utramq; dicitur, feras iraſci, nec iniuria iritatas, nec pœnæ doloriſue alieni cauſa. Nam etiam ſi hoc efficiunt, non hoc petunt. Sed dicendum eſt feras ira carere, & omnia præter hominem. Nam cum ſit inimica rationi, nuſquam tamen naſcitur, niſi ubi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum. Iram quidem non magis quàm luxuriam, uel iniuriā. Et in quaſdā uoluptates intemperātiores homines ſunt. Nō eſt quod credas illi qui dicit,

Nō ap̄ iraſci meminit, nō fidere curſu Cerua, nec armētis īcurrere fortibus urſi.

Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci qdē nō magis ſciūt, q̄ ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carēt, habent aūt ſimiles illis quoſdā impulſus. Alioquin ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet: ſi amicitia, & ſimultas: ſi diſſenſio, & concordia: quorum aliqua in illis quoq; extant ueſtigia, cæterū humanorū pectorū propria bona malaq; ſunt. Nulli niſi homini cōceſſa prudētia eſt, puidētia, diligētia, cognitio: nec tantū uirtutibus humanis animalia, ſed etiā uitijs, ꝓhibita ſūt. Tota illorū ut extra, ita intra forma hūanæ diſſimilis eſt.

eſt. Regium enim illud & principale aliter dicunt: ut uox eſt quidē, ſed non explanabilis & perturbata, & inefficax: ut lingua, ſed deuincta, nec in motus uarios ſoluta: ita ipſum principale, parū ſubtile, parū exactum.

CAP. IIII Capit ergo uiſus ſpeciesq́ rerū, quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumultusq́ uehementes ſunt, metus autē ſolicitudinesq́, & triſticia, & ira non ſunt, ſed his quædā ſimilia. Ideo cito cadunt & mutantur in contrariū, & cum acerrime ſæuierunt expaueruntq́ paſcuntur, & ex fremitu decurſuq́ ueſano ſtatim quies ſoporq́ ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatū eſt, quo diſtet ab iracundia apparet: quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: Iracundus nō poteſt aliquando iratus non eſſe. Cætera quæ pluribus apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtinguunt, quia apud nos uocabula ſua non habent, præteribo: etiam ſi amarum nos, acerbumq́ dicimus, nec minus ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, difficile, aſperum, quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter has moroſum ponas licet, delicatum iracndiæ genus. Quædā enim ſunt iræ, quæ intra clamorē concidant, quædam nō minus pertinaces, q́ frequentes: quædam ſede manent, uerbis parciores, quædam in uerborum dictorūq́ amaritudinem effuſæ: quædam ultra querelas & auerſationes nō exeunt, quædā altæ, grauesq́ ſunt, & introrſus uerſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis. Quid eſſet ira, quæſitum eſt. An in ullū aliud animal, quàm in hominē caderet, quo ab iracundia diſtaret, & quæ eius ſpecies eſſent.

Differentia Iræ et Iracundiæ

Iræ Species.

CAP. V Nunc quæramus, an ira ſecundum naturā ſit, & an utilis, atq́ ex aliqua parte retinenda. An ſecundum naturam ſit, manifeſtū erit, ſi hominem inſpexerimus, quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitu eſt? quid autem ira crudelius eſt? Homine quid amantius? quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt, Ira in exitium. Ille congregari uult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam chariſſimos petere. Hic aliorū incommodis uel impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dummodo ſecum deducat aliū, parata deſcendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quàm qui optimo eius operi & cōmendatiſſimo, hoc ferum ac pernicioſum uitium aſſignat? Ira, ut diximus, auida pœnæ eſt, cuius cupidinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori minime ſecundū eius naturā eſt. Beneficijs autē humana uita conſtat & concordia, nec terrore, ſed mutuo amore in† fructū auxiliumq́ cōmune conſtringit. Quid ergo? nō aliquādo caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni, ſed hæc ſincera cū ratione. Nō enim nocet, ſed medetur ſpecie nocendi. Quemadmodū quædam haſtilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis nō ut frangamus, ſed ut explicemus, elidimus. ſic ingenia uitio praua, dolore corporis animiq́ corrigimus. Nēpe medicus primo in leuibus uitijs tentat, nō multū ex quotidiana conſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinē ponere, ac ualetudinē tantum mutata uitæ diſpoſitione firmare: proximum eſt, ut modus proficiat: ſi modus & ordo nō proficit, ſubducit aliqua & circumcidit: ſi ne adhuc quidem reſpondet, interdicit cibis, & abſtinentia corpus exonerat, Si fruſtra molliora ceſſerunt, ferit uenam, membriſq́, ſi adhærentia nocent, & morbum diffundūt, manus affert, nec † ulla dura uidetur curatio, cuius eſt ſalutaris effectus: Ira legum præſidem, ciuitatiſq́ rectorem decet, quamdiu poteſt, uerbis & his mollibus ingenia curare, ut facienda ſuadeat, cupiditatemq́ honeſti & æqui conciliet animis, faciatq́ uitiorum odium, precium uirtutis: tranſeat deinde ad triſtiorem orationem, qua moneat adhuc & exprobret: nouiſſime ad pœnas, & has adhuc leues, & reuocabiles decurrat. Vltima ſupplicia ſceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, niſi† quenquam perire, etiam pereuntis interſit.

al. fœdus

al. illi

forte, quem

CAP. VI Hoc uno medentibus erit diſſimilis, quod illi quibus uitam non potuerunt largiri, facilem exitum præſtant: hic damnato cum dedecore & traductione uitam exigit: non quia delectetur illius pœna (Procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas) ſed ut documentum omniū ſit, & qui alicui noluerunt prodeſſe, morte certe eorum republica utatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens, Ideo nec ira quidem ſecundum naturam hominis, quæ pœnæ appetens eſt. Et Platonis argumentum adferam. quid enim prohibet alienis uti, ex parte qua noſtra ſunt? Vir bonus, inquit, non lædit, pœna lædit: bono ergo pœna non conuenit: ob hoc nec ira, quia pœna

iræ

iræ conuenit. Si uir bonus pœna non gaudet,non gaudebit,ne in eo quidẽ affectu, cui pœna uoluptati eſt,ergo non eſt naturalis ira. Nunquid quamuis nõ ſit naturalis ira aſſumenda eſt,quia utilis ſæpe fuit? Extollit animos & incitat, nec quicquã ſine illa magnificum in bello fortitudo gerit,niſi hinc flamma ſubdita eſt,& hinc ſtimulus peragitauit,miſitq; in pericula audaces. Optimum itaq; quidam putant temperare iram, CAP.VII non tollere,eoq; detracto quod exundat, ad ſalutarẽ modum cogere. Id uero retinere, ſine quo languebit actio,& uis, ac uigor animi reſoluetur. Primum facilius eſt excludere pernicioſa quàm regere,& non admittere, quàm admiſſa moderari. Nã cum ſe in poſſeſſione poſuerunt,potentiora rectore ſunt,nec recidi ſe minuiue patiũtur. Deinde ratio ipſa,cui freni traduntur, tamdiu potens eſt, quamdiu diducta eſt ab affectibus. Si miſcuit ſe illis & inquinauit,non poteſt cõtinere,quos ſubmouere potuiſſet. Cõmota enim ſemel & excuſſa mens,ei ſeruit quo impellitur. Quarundam rerũ initia in noſtra poteſtate ſunt,ulteriora nos ſua ui rapiunt, nec regreſſum relinquunt. Vt in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt,nec reſiſtere morariue deiecta potuerũt, ſed conſilium omne & pœnitentiã irreuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eò non peruenire,quò non ire licuiſſet: ita animus ſi in iram, amorem, aliosq; ſe proiecit affectus,nõ permittitur reprimere impetum, rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuum pondus,etiam uitiorum natura procliuis. Optimũ eſt primũ irritamentum iræ pro/ CAP.VIII tinus ſpernere,ipſisq; repugnare † ſenſibus,& dare operam ne incidamus in iram: nam al.ſeminibus. ſi cœperit ferre tranſuerſos,difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniã nihil rationis eſt, ubi ſemel affectus eſt inductus,iusq; illi aliquod uoluntate noſtra datum eſt. Faciet de cætero quantum uolet,non quantum permiſeris. In cõfinibus hoſtis arcendus eſt. Nã cum intrauit,& portis ſe intulit,modum à captiuis nõ accipit. Neq; enim ſepoſitus eſt animus,& extrinſecus ſpeculatur affectus, ut illos non patiatũ ultra quàm oportet procedere,ſed etiam affectum ipſe imitatur. Ideoq; non poteſt utilem illam uim & ſalutarẽ † perditam iam infirmatamq; reuocare. Non enim, ut dixi, ſeparatas iſta ſedes ſuas di/ al.proditam ductasq; habẽt,affectus & ratio, peiusq; in melius mutatio animi eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa uitijs reſurget,quæ iræ ceſſit? Aut quemadmodum à cõfuſione ſe liberabit,in quam peiorũ mixtura præualuit? Sed quidam,inquit, in ira ſe continent. Vtrum ergo ita,nihil ut faciant eorum quæ ira dictat,an aliquid? Si nihil faciũt, apparet non eſſe ad actiones rerum neceſſariam iram, quam uos quaſi fortius aliquid ratione haberet,aduocabatis. Deniq; interrogo, ualẽtior eſt quàm ratio,an infirmior? Si ualentior,quomodo illi modũ ratio poterit imponere,cum parere niſi imbecilliora, non ſoleant? Si infirmior eſt,ſine hac per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam conſtant ſibi & ſe cõtinent. Quomodo? CAP.IX cum iam ira euaneſcit,& ſua ſponte decedit,non cum in ipſo feruore eſt,tunc enim potentior eſt. Quid ergo? non aliquando in ira quoq; & dimittunt incolumes intactosq; quos oderunt,& à nocẽdo abſtinẽt? faciũt. Quomodo? cũ affectus repercuſſit affectũ, aut metus,aut cupiditas aliquid imperauit,non rationis beneficio quieuit,ſed affectuũ infida & mala pace. Deniq; nihil habet utile,nec acuit animum ad res bellicas. Nunq; enim uirtus uitio adiuuanda eſt,ſe contenta. Quoties impetui eſt locus,non iraſcitur, ſed exurgit, & inquantum putauit opus eſſe concitatur remittiturq;: non aliter quàm quæ tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quantum torqueantũ. Ira,inquit Ariſtoteles,neceſſaria eſt, nec quicquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat animum,& ſpiritum accendat. Vtendum autem illa eſt,non ut duce,ſed ut milite,quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem,& ſequitur,quà ducitur, iam nõ eſt ira, cui propriũ eſt contumacia. Si uero repugnat,& non ubi iuſſa eſt quieſcit,ſed libidine ferociaq; prouehitur, tam inutilis animi miniſter eſt, q̃ miles, qui ſignũ receptui datũ negligit. Itaq; ſi modum adhiberi ſibi patiũ,alio nomine appellãda eſt. Definit ira eſſe, quam effrenatam indomitamq; intelligo. Si nõ patitur pernicioſa eſt,nec inter auxilia numeranda, Ita aut ira nõ eſt,aut inutilis eſt. Nam ſiquis pœnã exigit, nõ ipſius pœnæ auidus,ſed quia oportet,non eſt annumerandus iratis. Hic erit utilis miles,qui ſcit parere cõſilio. Affectus quidẽ tam mali miniſtri,q̃ duces ſunt. Ideo nunquã aſſumet ratio in adiu/

in adiutorium improuidos & uiolentos impetus, apud quos nihil ipſa autoritatis ha/
beat, quos nunquam comprimere poſſit, niſi pares illis ſimilesq́ oppoſuerit, ut iræ me
CAP. X tum, inertiæ iram, timori cupiditatem. Abſit hoc à uirtute malum, ut unquam ratio
ad uitia confugiat. Non poteſt hic animus fidele ocium capere, quatiatur neceſſe eſt,
fluctueturq́ qui malis ſuis tutus eſt, qui fortis eſſe niſi iraſcitur non poteſt, induſtrius
niſi cupit, quietus niſi timet, in tyrannide illi uiuendum eſt, in alicuius affectus ueniẽti
ſeruitutem. Nõ pudet uirtutes in clientelam uitiorũ demittere? Deinde deſinit quicq́
ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu, & incipit par illi ſimilisq́ eſſe. Quid eñ intereſt,
ſi æque affectus inconſulta res eſt ſine ratione, quàm ratio ſine affectu inefficax? Par
utrumq́ eſt, ubi eſſe alterum ſine altero non poteſt. Quis autem ſuſtineat affectũ exæ/
quari rationi? Ita, inquit, utilis affectus eſt, ſi modicus eſt. Immo ſi natura utilis eſt. Sed
ſi patiens imperij rationisq́ eſt, hoc dũtaxat moderatione cõſequat̃, ut quo minor fue/
CAP. XI rit minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud quàm malum modicum eſt. Sed
aduerſus hoſtes, inquit, neceſſaria eſt ira. Nuſquam minus, ubi nõ effuſos eſſe oportet
impetus, ſed temperatos & obedientes. Quid enim eſt aliud quod Barbaros tanto ro/
buſtiores, tanto patiẽtiores laborum comminuat, niſi ira infeſtiſſima ſibi? Gladiatores
quoq́ ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus eſt ira, cum idem perficiat ratio? An
tu putas uenatorem iraſci feris? an qui uenientes excipit, & effugientes perſequitur?
Omnia illa ſine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonicorum tot milia ſuperfu/
ſa alpibus ita ſuſtulit, ut tantæ cladis noticiam ad ſuos non nuncius ſed fama pertule/
rit, niſi quod erat illis ira pro uirtute, quæ ut aliquando perculit, ſtrauitq́ omnia, ita
ſæpius ſibi exitio eſt. Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid ar/
morum cupidius? quibus innaſcuntur innutriunturq́, quorũ una illis cura eſt, in alia
negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam, ut quibus magna ex parte nõ
al. perpetuũ tegumenta corporum prouiſa ſunt, non ſuffragia aduerſus †perpetem cœli rigorẽ. Hos
tamen Hiſpani Galliq́, & Aſiæ Syriæq́ molles bello uiri, antequam legio uiſatur cæ/
dũt, ob nullam rem aliam opportunos, quàm ob iracundiã. Agedum illis corporibus,
illis animis delitias, luxum, opes ignorantibus, da rationẽ, da diſciplinam, Vt nihil am/
plius dicam, neceſſe erit nobis certe mores Romanos repetere. Quo alio Fabius affe/
ctu imperij uires recreauit, quàm quod cũctari & trahere & morari ſciuit, quæ omnes
irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat, ſi Fabius tantum au/
ſus eſſet, quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio fortunam publicam, & extimatis
uiribus, ex quibus iam perire nihil ſine uniuerſo poterat, dolorẽ ultionemq́ ſepoſuit,
in unam utilitatem, & occaſioni intentus, iram ante uicit, quàm Hannibalẽ. Quid Sci/
pio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusq́ quibus iraſcendũ erat, bel/
lum in Africam tranſtulit, tam lentus, ut opinionem luxuriæ ſegniciæq́ malignis da/
ret? Quid alter Scipio? non circa Numantiã multũ diuq́ ſedit, & hũc ſuũ publicumq́
dolorẽ æquo animo tulit, diutius Numantiã q̃ Carthaginẽ uinci? Quam dum circum
CAP. XII uallat & includit hoſtẽ, eò cõpulit, ut ferro ipſi ſuo caderent. Non eſt itaq́ utilis, nec
in prælijs quidẽ aut in bellis ira. In temeritatẽ enim prona eſt, & pericula dum inferre
al. texit uult, nõ cauet. Illa certiſſima eſt uirtus, quæ ſe diu multumq́ circumſpexit &† rexit, &
ex lento ac deſtinato prouexit. Quid ergo? uir bonus nõ iraſcitur, inquit, ſi cædi patrẽ
ſuum uiderit, ſi rapi matrem? Nõ iraſcet̃, ſed uindicabit, ſed tuebit̃. Quid aũt times, ne
parũ illi magnus ſtimulus etiã ſine ira pietas ſit? Aut dic eodẽ modo, Quid ergo cum
uiderit ſecari patrẽ ſuũ, filiumue, uir bonus non flebit, nec liquet̃ animo, quæ accidere
fœminis uidemus, quoties illas leuis periculi ſuſpitio ꝑculit? Officia ſua uir bonus exe/
quitur incõfuſus, intrepidus, & ſic bono uiro digna faciet, ut nihil faciat uiro indignũ.
Pater cædetur, defendã: cæſus eſt, exequar quia oportet, nõ quia dolet. Cum hoc dicis
Theophraſte, quæris inuidiã præceptis fortioribus, & relicto iudice, ad coronã uenis,
quia unuſquiſq́ in eiuſmodi ſuorũ caſu iraſcit̃. Putas iudicaturos homines id fieri de/
bere, quod faciunt. Ferè enim iuſtum quiſq́ affectum iudicat, quem agnoſcit. Iraſcunt
boni uiri pro ſuorum iniurijs, ſed idem faciunt, ſi calida non bene præbeatur, ſi uitrum
fractum eſt, ſi calceus luto ſparſus eſt? Nõ pietas illam iram, ſed infirmitas mouet, ſicut
pueri,

pueri,qui tam parentibus amiſſis flebunt,quàm nucibus.Iraſci pro ſuis non eſt pij ani-
mi,ſed infirmi. Illud pulchrum dignumq;,parentibus, liberis, amicis,ciuibus prodire
defenſorem,ipſo officio ducente,uolentem,iudicantem,prouidentem,non impulſum
& rapidum.Nullus enim affectus uindicandi cupidior eſt,quàm ira, & ob idipſum ad
uindicandum inhabilis,prærabidus & amens:& omnis ferè cupiditas ipſa ſibi in id,in
quod properat,opponitur.Itaq; nec in pace,nec in bello unquam bona fuit. Pacem e-
nim ſimilem belli efficit, in armis uero obliuiſcitur mortem eſſe communem, uenitq;
in alienam poteſtatem, dum in ſua non eſt. Deinde non ideo uitia in uſum recipienda
ſunt,quia aliquando aliquid boni effecerunt.Nam & febres quædam genera ualetudi
nis leuant,nec ideo non ex toto illis caruiſſe melius eſt.Abominandum remedij genus
eſt,ſanitatem debere morbo:ſimili modo ira etiam ſi aliquando ut uenenum, & præci
pitatio,& naufragium,ex inopinato profuit,non ideo ſalutaris omnino iudicanda eſt:
ſæpe enim ſaluti fuere peſtifera. Deinde quæ habẽda ſunt in bonis,quo maiora eo me
liora & optabiliora ſunt.Si iuſticia bonum eſt,nemo dicet meliorẽ futuram,ſiquid de-
tractum ex ea fuerit:ſi fortitudo bonum eſt,nemo illam deſiderabit ex aliqua parte di-
minui. Ergo & ira quo maior,hoc melior.Quis enim ullius boni acceſſionem recu- CAP.XIII
ſauerit?Atqui augeri illam inutile eſt,ergo & eſſe.Non eſt bonũ, quod incremẽto ma
lum fit. Vtilis,inquit,ira eſt,quia pugnaciores facit.Iſto modo & ebrietas. Facit enim
proteruos & audaces, multiq; meliores ad ferrum fuere male ſobrij. Iſto modo dic &
phreneſim,atq; inſaniam uiribus neceſſariam,quia ſæpe ualidiorẽ furor reddit.Quid?
non aliquoties metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos
excitauit in prælium?Sed ira,ebrietas,timor,aliaq; eiuſmodi fœda & caduca iritamen
ta ſunt,nec uirtutem inſtruunt,quæ nihil uitijs eget,ſed ſegnem aliquando animum &
ignauum paululum alleuant.Nemo iraſcendo fit fortior,niſi qui fortis ſine ira non fu-
iſſet.Ira in adiutorium uirtutis non uenit,ſed in uicem.Quid?quod ſi bonum eſſet ira,
perfectiſſimum quemq; ſequeretur.Atqui iracundiſſimi infantes, ſeneſq; & ęgri ſunt,
& inualidum omne natura eſt querulum. Non poteſt inquit fieri Theophraſtus,ut CAP. XIIII
bonus uir non iraſcatur malis.Iſto modo quo melior quiſq;,hoc iracundior erit. Vide
ne contra placidior,ſolutuſq; affectibus,& cui nemo odio ſit,Peccantes uero quid ha-
bet cur oderit, cum error illos in huiuſmodi delicta compellat? Non eſt autem pruden
tis errantes odiſſe,alioquin ipſe ſibi odio erit.Cogitet quammulta contra bonum mo-
rem faciat,quammulta ex his quæ egit,ueniam deſiderẽt.Iam iraſcetur etiã ſibi. Neq;
enim æquus iudex aliam de ſua,aliam de aliena cauſa ſententiam fert.Nemo,inquam,
inuenitur,qui ſe poſſit abſoluere,& innocentem quiſq; ſe dicit,reſpiciens teſtem, non
conſcientiam. Quanto humanius mitem & paternum animum præſtare peccãtibus,
& illos non perſequi,ſed reuocare.Errantes per agros, ignorantes uiæ melius eſt ad re
ctum iter admouere,quàm expellere. Corrigendus eſt qui peccat, & admonitione,&
ui,& molliter,& aſpere,meliorq; tam ſibi quàm alijs faciendus, non ſine caſtigatione,
ſed ſine ira.Quis enim cui medetur,iraſcitur? At corrigi nequeunt,nihilq; in illis† le CAP.XV
ue,aut ſpei bonæ capax eſt. Tollantur è cœtu mortalium,facturi peiora quæ contin- al.lenti
gunt,& quo uno modo poſſunt, deſinant eſſe mali, ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt
cur oderim eum, cui tum maxime proſum, cum illum ſibi eripio? Nunquis membra
ſua odit,tunc cum abſcindit?Non eſt illa ira,ſed miſera curatio.Rabidos affligimus ca
nes,trucem atq; immanſuetum bouem cædimus,& morbidis pecoribus, ne gregẽ pol
luãt,ferrum demittimus,portentuoſos fœtus extrahimus.Non ira,ſed ratio eſt,à ſanis
inutilia ſecernere.Nil minus quàm iraſci punientem decet, cum eo magis ad emenda-
tionem pœna proficiat, ſi iudicio lata eſt.Inde eſt, quod Socrates ſeruo ait: Cæderem
te,niſi iraſcerer. Admonitionẽ ſerui in tempus ſanius diſtulit, in illo tempore ſe admo
nuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates non ſit auſus ſe iræ committere?
Ergo ad coertionem errantium,ſceleratorumq; irato caſtigatore nõ opus eſt. Nã cum
ira delictum animi ſit,non oportet peccata corrigere, peccantem. Quid ergo?non CA. XXVI
iraſcar latroni?quid ergo,non iraſcar uenefico?Nõ. Neq; enim mihi iraſcor,cum ſan-
guinem mitto.Omne pœnæ genus,remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte

uerſaris errorum,nec grauiter laberis, ſed frequenter. Obiurgatio te primum ſecreta, deinde publicata emendare tentabit. Tu longius iam proceſſiſti,quàm ut poſſis uerbis ſanari. Ignominia contineberis, cum tibi fortius aliquid & quod ſentias inurendū eſt. in exiliū & loca ignota mitteris. In te duriora remedia,iam ſolida nequitia deſiderat,& uincula publica,& carcer adhibebit. Tibi inſanabilis animus, & ſceleribus ſcelera contexens: et iam non cauſis,quæ nunquam malo defuturæ ſunt, impelleris, ſed ſatis tibi eſt magna ad peccandum cauſa,peccare. Perbibiſti nequitiam,& ita uiſceribus immiſcuiſti,ut niſi cū ipſis exire nō poſſit. Olim miſer mori quæris, bene de te merebimur. Auferemus tibi iſtam qua uexaris, inſaniam, & perpetua alienaq; à uoluptate ſupplicia. Id,quod unum bonum tibi ſupereſt,repreſentabimus mortem. Quare iraſcar, cui cum maxime proſum? Interim optimū genus miſericordiæ eſt, occidere. Si intraſſem ualetudinarium exercitatus & ſciens,ut domum diuitis, non idem imperaſſem omnibus, per diuerſa ægrotantibus. Varia in tot animis uitia uideo,& ciuitati curandæ adhibitus ſum,pro cuiuſq; morbo medicina quæratur. Hunc ſanet uerecundia, hunc peregrinatio,hunc dolor,hunc egeſtas, hunc ferrum. Itaque etſi peruerſa induenda magiſtratui ueſtis,& conuocanda claſſico concio eſt, procedam in tribunal, non furens, nec infeſtus,ſed uultu legis,& illa ſolennia uerba,leni magis grauiq; quàm rabida uoce concipiam,& agi iubebo non iratus,ſed ſeuerus. Et cum ceruicem noxio præcidi imperabo,& cum parricidam inſuam culleo,& cum mittam in ſupplicium militare,& cum Tarpeiæ proditorem,hoſtemue publicum imponam, ſine ira, eo uultu animoq; ero, quo ſerpentes & animalia uenenata percutio. Iracundia opus eſt ad puniendum. Quid enim uidetur lex iraſci his quos non nouit, non uidit, quos non futuros ſperat? Illius itaq; ſumendus eſt animus, quæ nō iraſcitur ſed conſtituit. Nam ſi bono uiro ob mala facinora iraſci conuenit,& ob ſecundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim eſt indignius, quàm florere quoſdā, & eos indulgētia fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum ſine inuidia uidebit,quàm ſcelera ſine ira. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo, non cum eiuſmodi aliquid ſapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritq; ſolito commotior? Fateor. Sentiet leuem quendam, tenuemq; motum. Nam(ut dixit Zenon)in ſapiētis quoq; animo, etiam cum uulnus ſanatum eſt,cicatrix manet. Sentiet itaq; ſuſpirationes quaſdam,& umbras affectuum,ipſis quidē carebit. Ariſtoteles ait, affectus quoſdam, ſiquis illis bene utatur,pro armis eſſe. Quod uerum foret, ſi uelut bellica inſtrumenta ſumi,deponiq; poſſent,induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles uirtuti dat,ipſa per ſe pugnant, non expectant manum. Habent & non habentur. Nil alijs inſtrumentis opus eſt. Satis nos inſtruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum,perpetuum, obſequens,nec anceps, nec quod in dominū remitti poſſet. Nō ad prouidendū tantū,ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa ratio. Etenim quid eſt ſtultius,quàm hoc ab iracundia petere præſidium,rem ſtabilem ab incerta, fidelem ab infida,ſanam ab ægra? Quid,quod ad actiones quoq; in quibus ſolis opera iracundiæ uidetur neceſſaria,multo per ſe ratio fortior eſt? Nam cum iudicauit aliquid faciendū, in eo perſeuerat. Nihil enim melius in uentura eſt ſeipſa, quo mutetur. Ideo ſtat ſemel
al. conſtitutis †conſtans. Iram ſæpe miſericordia retro egit. Habet enim non ſolum inſolidum robur, ſed uanum tumorem,uiolentiſq; principijs utitur: nō aliter quàm qui à terra uenti ſurgunt,& fluminibus paludibuſq; excepti,ſine pertinacia uehementes ſunt. Incipit magno impetu,deinde deſinit ante tempus fatigata, & quæ nihil aliud quàm crudelitatē, ac noua genera pœnarum uerſauerat,cum animaduertēdum eſt,ira iam fracta, leuiſq; eſt. Affectus cito cadit, æqualis eſt ratio. Cæterum etiam ubi perſeuerauerit ira, nonnunquam ſi plures ſunt,qui perire meruerunt,poſt duorum triumue ſanguinem,occidere deſinit. Primi eius ictus acres ſunt, ſicut ſerpentium uenena à cubili repentiū nocent,innoxij dentes ſunt,cum illos frequens morſus exhauſit. Ergo non paria patiun-
forte, in totū tur,qui paria commiſerant, & ſæpe qui minus commiſit, plus patitur,quia recentiori iræ obiectus eſt,&†intantum inæqualis eſt,modo ultra quàm oportet,excurrit,modo citius debito reſiſtit. Sibi enim indulget,ex libidine iudicat, & audire non uult, & pa-

trocinio

trocinio non relinquit locum,& ea tenet quæ inuaſit,& eripi ſibi iudicium ſuum, etiã ſi prauum eſt,nõ ſinit.Ratio utriq; parti locum dat & tempus. Deinde aduocationem etiam ſibi petit, ut excutiendæ ueritati ſpacium habeat, Ira feſtinat. Ratio id iudicari uult, quod æquum eſt:ira id æquum uideri uult,quod iudicauit. Ratio nihil præter ipſum, de quo agitur,ſpectat,Ira uanis.& extra cauſam obuerſantibus commouet. Vultus illam ſecurior,uox clarior, ſermo liberior,cultus delicatior,aduocatio ambitioſior, fauor popularis exaſperat. Sæpe infeſta patrono reum damnat,etiam ſi ingeritur oculis ueritas, amat & tuetur errorẽ, coargui nõ uult,& in male cœptis,honeſtior illi pertinacia uidetur,quàm pœnitentia.Cn.Piſo fuit memoria noſtra, uir à multis uitijs integer,ſed prauus,& cui placebat pro conſtantia rigor.Is cum iratus duci iuſſiſſet eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat,quaſi interfeciſſet, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit: damnatus extra uallum deductus eſt,& iam ceruicem porrigebat, cum ſubito apparuit ille commilito, qui occiſus uidebatur. Tunc centurio ſupplicio præpoſitus, cõdere gladium ſpiculatorem iubet, damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni innocẽtiam, Nam militem fortuna reddiderat.Ingenti concurſu deducuntur,complexi alter alterum cum magno gaudio caſtrorum commilitones.Conſcendit tribunal furens Piſo,ac iubet duci utrumque,& eum militem,qui non occidit, & eum qui non perierat, Quid ergo indignius? Quia unus innocens apparuerat,duo peribant.Piſo adiecit & tertium. Nam illum centurionem, qui damnatum reduxit, duci iuſſit. Conſtituti ſunt in eodem loco perituri tres, ob unius innocentiam. O quàm ſolers eſt iracundia ad fingendas cauſas furoris. Te, inquit,duci iubeo,quia damnatus es, te quia cauſa damnationis commilitoni fuiſti,te quia iuſſus occidere,imperatori nõ paruiſti.Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret,quia nullum inuenerat. Habet,inquam,iracundia hoc mali, non uult regi.Iraſcitur ueritati ipſi,ſi contra uoluntatem ſuam apparuerit: cum clamore & tumultu, & totius corporis iactatione,quos deſtinauit inſequitur, adiectis conuitijs, maledictisq;. Hoc non facit ratio,ſed ſi ita opus eſt,ſilens quietaq;, totas domos funditus tollit,& familias Reipub. peſtilentes cum coniugibus ac liberis perdit, tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati nomina extirpat. Hæc nõ frendens,nec caput quaſſans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maxime placidus eſſe debet,& in ſtatu uultus,cum magna pronunciat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cum uelis cædere aliquem,prius tua labia mordere? Quid ſi ille uidiſſet deſilientem de tribunali proconſulem,& faſces lictori auferentem,& ſua ueſtimenta ſcindentem, quia tardius ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam euertere? Quid pocula affligere? Quid ſe in columnas impingere?Quid capillos euellere?femur,pectusq; percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam cito in alium quàm uult, erumpit, in ſe reuertitur? Tenetur itaq; à proximis, & rogatur, ut ipſe ſibi placetur,quorũ nil facit quiſquis uacuus ira,meritam cuiq; pœnam iniungit. Dimittit ſæpe eum, cuius peccatum deprehendit,ſi pœnitentia facti ſpem bonam pollicetur,ſi intelligit non ex alto uenire nequitiam,ſed ſummo(quod aiunt)animo inhærere.Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram,nec dantibus. Nonnunquam magna ſcelera leuius,quàm minora compeſcet:ſi illa lapſu non crudelitate commiſſa ſunt, his ineſt latens,& operta & inueterata calliditas.Idem delictum in duobus non eodem malo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit,alter curauit ut nocens eſſet. Hoc ſemper in omni animaduerſione ſeruabit,ut ſciat alteram adhiberi,ut emendet malos,alteram,ut tollat.In utroq; non præterita,ſed futura intuebitur. Nam, ut Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur.Reuocari enim præterita non poſſunt,futura prohibentur: & quos nolet nequitiæ male cedentis exempla fieri, palam recidet, non tantum ut pereant ipſi, ſed ut alios pereundo deterreant.Hæc cuiq; expendẽda, æſtimandaq; ſunt. Vides quantum debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſumma diligentia tractandam,poteſtatem uitæ neciſq;.Male irato ferrum committitur.Ne illud quidem iudicandum eſt, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non eſt enim illa magnitudo, tumor eſt;nec corporibus copia uitioſi humoris intenſis, morbus incrementum eſt,ſed peſti

lens abundantia. Omnes quos uæcors ira animus, ſupra cogitationes extollit humanas, altum quidem & ſublime ſpirare ſe credunt, cæterum nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt, quæ ſine fundamentis creuere. Non habet ira cui inſiſtat, nõ ex firmo manſuroq; oritur, ſed uentoſa & inanis eſt, tantumq; abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia inſolentia, ab auſteritate triſticia, à ſeueritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum & ſuperbũ. Iracundia nihil amplum, decorumq; molitur. Contra mihi uidetur uentoſi & infelicis animi imbecillitas ſibi cõſcij indoleſcere. Vt exulcerata & ægra corpora quæ ad tactus leuiſſimos gemunt, ita ira muliebre maxime & puerile uitium eſt. At incidit & in uiros. Nam uiris quoq; puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? Nõ aliquæ uoces ab iratis emittuntur, quæ magno uideant̃ animo, uerã ignorantibus magnitudinẽ? qualis illa dira & abominãda, Oderint, dum metuãt. Syllano ſcias ſeculo ſcriptã. Neſcio utrũ ſibi peius optauerit, ut odio eſſet, an ut timori. Oderint. Occurrit illi futurũ, ut execrentur inſidientur, opprimant. Quid adijcit? Dij illi malefaciant, adeo repperit dignum odio remedium. Oderint. Quid, dum pareant? non. dum probent? non. Quid ergo? dum timeãt? ſic nec amari quidẽ uellem. Magno hoc dictũ ſpiritu putas? Falleris. Nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Nõ eſt quod credas iraſcentiũ uerbis, quorũ ſtrepitus magni minaces ſunt, intus mens pauidiſſima. Non eſt quod exiſtimes uerum eſſe, quod apud diſertiſſimum uirũ Liuium dicitur: Vir ingenij magni magis ꝙ boni. Non poteſt illud ſeparari, etiam bonũ erit, aut nec magnũ, quia magnitudinẽ animi inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imo parẽ firmamq;, qualis ineſſe malis ingenijs non poteſt. Terribilia eñ eſſe & tumultuoſa & exitioſa poſſunt, magnitudinẽ quidẽ, cuius firmamentũ roburq; bonitas eſt, nõ habebũt. Cæterũ ſermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidẽ. Eloquent̃ aliquid quod tu magni putes, ſicut C. Cæſar, qui iratus cœlo qđ obſtreperet pãtomimis, quos imitabat̃ ſtudioſius ꝙ ſpectabat, quodq; comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus parũ certis, ad pugnã uocauit Iouem, & quidẽ ſine intermiſſione, Homericũ illum exclamans uerſum,

Quanta dementia fuit. Putauit aut ſibi noceri, ne à Ioue quidẽ poſſe, aut ſe nocere etiam Ioui poſſe. Non puto parum momenti hanc eius uocem ad incitandum coniuratorum animos addidiſſe. Vltimæ enim patientiæ uiſum eſt eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum uidet̃ quidẽ uehemens, deos homineſq; deſpiciens, magnũ, nihil nobile eſt: aut ſi uidetur alicui magnũ animũ ira producere, uideat̃ & luxuria, Ebore ſuſtineri uult, purpura ueſtiri, auro tegi, terras transferre, maria cõcludere, flumina præcipitare, nemora ſuſpẽdere. Videat̃ & auaricia magni animi, Aceruis auri argẽtiq; incubat, & prouinciarũ nominibus agros colit, & ſub ſingulis uillicis latiores habet fines, quàm quos conſules ſortiebant̃. Videat̃ & libido magni animi. Tranſnatat freta, puerorũ greges caſtrat, ſub gladium mariti uenit uxor, morte contẽpta. Videat̃ & ambitio magni animi. Nõ eſt contenta honoribus annuis, ſi fieri poteſt, uno nomine occupare faſtos uult, per omnẽ orbem titulos diſponere. Omnia iſta nõ refert, inquantũ ꝓcedãt extendãtq; ſe, anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa uirtus eſt. Nec quicꝙ magnũ eſt, niſi quod ſimul & placidum.

Primi libri de ira, finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA LIBER SECVNDVS.

PRimus liber Nouate benigniorem habuit materiam. Facilis enim in procliuia uitiorum decurſus eſt. Nunc ad exiliora ueniendũ eſt. Quærimus enim, utrum ira iudicio aut impetu incipiat, id eſt, utrũ ſua ſponte moueatur, an quemadmodum pleraq;, quæ intra nos inſcijs nobis oriuntur. Debet autẽ in hoc ſe demittere diſputatio, ut ad illa quoq; altiora poſſit exurgere. Nam & in corpore noſtro oſſa, nerui, & articuli firmamẽta totius, & alia minime ſpecioſa uiſu, prius ordinãtur: deinde hæc ex quibus omnis in faciem aſpectumq;

ctumq; decor eſt: poſt hæc om̃ia, qui maxime oculos rapit color, ultimus perfecto iam corpore effunditur. Iram quin ſpecies oblatæ iniuriæ moueat, nõ eſt dubium: ſed utrũ ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur, & nõ accedente animo excurrat, an illo aſſentiẽte moueatur, quærimus. Nobis placet nil ipſam per ſe audere, ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ iniuriæ, & ultionem eius concupiſcere, & utrumq; coniungere, nec lædi ſe debuiſſe, & uindicari debere, non eſt eius impetus, qui ſine uoluntate noſtra concitatur. Ille ſimplex eſt, hic compoſitus, & plura continens. Intellexit aliqd, indignatus eſt, damnauit, ulciſcitur, hæc non poſſunt fieri, niſi animus, qui tangebatur aſſenſus eſt. Quorſus, inquis, hoc nunc pertinet? ut ſciamus quid ſit ira. Nam ſi inuitis nobis naſcitur, nunquam rationi ſuccumbet. Omnes enim motus, qui non uoluntate noſtra fiunt, inuicti & ineuitabiles ſunt, ut horror frigida aſperſis, ad quoſdã ictus †aſpernatio, ad peiores nuncios ſubrigunt pili, & rubor ad improba uerba ſuffundit, ſequiturq; uertigo prærupta cernentes. Quorũ quia nihil in noſtra poteſtate eſt, nulla quo minus fiant, ratio perſuadet. Ira præceptis fugatur. Eſt enim uoluntarium animi uitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ ſortis eueniunt, ideoq; etiam ſapientiſſimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem iniuriæ mouet. Hic ſubit etiam inter ludicra ſcenæ ſpectacula, & lectiones rerum uetuſtarum, ſæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidẽti, uidemur iraſci. Quis non contra Marij arma, & contra Syllæ proſcriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achille, & ipſi puero, non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnuquam & concitata modulatio inſtigat. Martius quoq; ille tubarum ſonus, mouet mẽtes, & atrox pictura, & iuſtiſſimorum ſuppliciorum triſtis aſpectus. Inde eſt quod arridemus arridentibus, & cõtriſtat nos turba mœrentium, & efferueſcimus ad aliena certamina: quæ non ſunt iræ, non magis quàm triſticia eſt, quæ ad conſpectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Hannibale poſt Cannas mœnia circumſidente, lectoris percutit animos: ſed omnia iſta motus ſunt animorum moueri uolentium, nec affectus, ſed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris uiri in media pace togati iam aures tuba ſuſcitat, equoſq; caſtrenſes erigit crepitus armorum. Alexandrum aiunt, Zenophanto canente manum ad arma miſiſſe. CAP. II

forte, conſternatio

Nihil ex his quæ animum fortuito impellunt affectus uocari debet. Iſta (ut ita dicã) patitur magis animus quàm facit. Ergo affectus eſt, non ad oblatas rerum ſpecies moueri, ſed permittere ſe illis, & hunc fortuitum motum perſequi. Nam ſiquis pallorem & lachrymas procidentis, & iritationẽ humoris obſcœni, altumue ſuſpirium, & oculos ſubito acriores, aut quid his ſimile, iudicium affectus, animiq; ſignum putat, fallit, nec intelligit hos corporis eſſe pulſus. Itaq; & fortiſſimus plerumq; uir, dum armatur expalluit, & ſigno pugnæ dato, ferociſſimo militi paululum genua tremuerunt, & magno imperatori antequam inter ſe acies arietarent, cor exiluit, & Oratori eloquentiſſimo dum ad dicendum componitur, ſumma riguerunt. Ira nõ moueri tantum, ſed excurrere debet. Eſt enim impetus. Nunquam autẽ impetus ſine aſſenſu mentis eſt: neq; enim fieri poteſt, ut de ultione & pœna agatur animo neſciente. Putauit ſe aliquis læſum, uoluit ulciſci, diſſuadente aliqua cauſa ſtatim reſedit. Hanc iram non uoco, ſed motum animi rationi parentem. Illa eſt ira, quæ rationem tranſilit, quæ ſecum rapit. Ergo prima illa agitatio animi, quam ſpecies iniuriæ incuſſit, non magis ira eſt quàm ipſa iniuriæ ſpecies, ſed ille ſequens impetus, qui ſpeciem iniuriæ non tantum accepit, ſed approbauit. Ira eſt concitatio animi ad ultionẽ, uoluntatis iudicio, pergentis. Nunquid dubium eſt, quin timor fugam habeat, ira impetum? Vide ergo an putes aliquid ſine aſſenſu mentis, aut peti poſſe, aut caueri. CAP. III

Et ut ſcias quemadmodũ incipiant affectus, aut creſcant, aut efferantur, eſt primus motus nõ uoluntarius quaſi præparatio affectus, & quædam†commutatio. Alter cum uoluntate non contumaci, tanquã oporteat me uindicari, cum læſus ſim, aut oporteat hunc pœnas dare, cũ ſcelus fecerit. Tertius motus eſt iam impotens, qui nõ ſi oportet, ulciſci uult, ſed utiq;, qui rationem euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione non poſſumus, ſicuti ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos oſcitatio aliena ſolicitet, nec oculi ad inten- CAP. IIII

al. cõminatio

 tationem

tationem ſubitam digitorum comprimantur. Iſta non poteſt ratio uincere, cõſuetudo fortaſſe, & aſſidua obſeruatio extenuat. Alter ille motus qui iudicio naſcitur, iudicio tollitur. Illud etiamnum quærendum eſt, Hi qui uulgo ſæuiunt, & ſanguine humano gaudent an iraſcantur, cum eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec acce/
CAP. V piſſe ipſos exiſtimant, qualis fuit Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non eſt ira, ſed fe/ritas. Non enim quia accepit iniuriam, nocet, ſed parata eſt dum noceat, uelle accipere. Nec illi uerbera lacerationesq; in ultionem petuntur, ſed in uoluptatem. Quid ergo? Origo huiuſmodi mali ab ira eſt, quæ ubi frequenti exercitatione, & ſatietate in obli/uionem clementiæ uenit, & omne fœdus humanũ eiecit animo, nouiſſime in crude/litatem tranſit. Rident itaq; gaudentq;, & uoluptate multa perfruuntur, plurimũq; ab iratorum uultu abſunt, per ocium ſæui. Hannibalem aiunt dixiſſe, cum foſſam ſangui/ne humano plenam uidiſſet, O formoſum ſpectaculum. Quanto pulchrius illi uiſum eſſet, ſi flumen aliquod lacumq; compleſſet. Quid mirum, ſi hoc maxime ſpectaculo ca peris innatus ſanguini, & ab infante cædibus admotus? Sequetur te fortuna crudelita tis tuæ per uiginti annos ſecunda, dabitq; oculis tuis gratum ubiq; ſpectaculum. Vide bis iſtud & circa Traſimenum & circa Cannas, & nouiſſime circa Cartahginem tuã. Voleſus nuper ſub diuo Auguſto proconſul Aſiæ cum CCC. una die ſecuri percuſſiſ ſet, incedens intra cadauera uultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam cõſpiciendũq; feciſſet, græce proclamauit, O rem regiam. Quis hæc rex feciſſet? Nõ fuit hæc ira, ſed maius malum & inſanabile.

Quibus uirtus eſt ira.

CAP. VI Virtus, inquit, ut honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus irata eſſe debet. Quid ſi di catur uirtutem & humilem & magnam eſſe debere? Atqui hæc dicit, qui illã ex/tolli uult & deprimi, Quoniam lætitia ob recte factum, clara magnificaq; eſt, ira ob alie num peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt, Nec unquam committet uirtus, ut ui/tia dum compeſcuit imitetur ipſa, Iram caſtigandam habet, quæ nihilo melior eſt, ſæpe etiam peior his delictis quibus iraſcitur. Gaudere lætariq; proprium & naturale uir/tutis eſt, Iraſci non ex dignitate eius, non magis quàm mœrere. Atqui iracundiæ tri/ſtitia comes eſt, & in homine omnis ira uel poſt pœnitentiam, uel poſt repulſam reuol uitur. Et ſi ſapientis eſt peccatis iraſci, magis iraſcetur maioribus, & ſæpe iraſcetur: ſequitur, ut non tantum iratus ſit ſapiens, ſed iracundus. Atqui ſi nec magnam iram, nec frequentem in animo ſapiẽtis locum habere credimus, quid eſt quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus enim eſſe non poteſt, ſi profecto cuiq; iraſcendum eſt. Nam aut iniquus erit, ſi ęqualiter iraſcetur delictis inęqualibus: aut iracundiſſimus ſi toties excanduerit, quoties iram ſcelera meruerint. Et quid indignius quàm ſapientis affectum ex aliena pendere nequitia? Deſinet Socrates poſſe eundem uultum domum
CAP. VII referre, quem domo extulerat. Atqui ſi iraſci ſapiens debet turpiter factis, & conci/tari contriſtariq; ob ſcelera, nihil eſt erumnoſius ſapiente. Omnis illi per iracundiã mœ roremq; uita tranſibit. Quod eñ momẽtum erit, quo nõ improbanda uideat? Quoties proceſſerit domo, per ſceleratos illi, auarosq;, & prodigos, & impudentes, & ob iſta fe lices incedendum erit. Nuſquam oculi eius flectentur, ut non quod indignentur, inue/niãt. Deficiet, ſi toties à ſe iram, quoties cauſa poſcet, exegerit. Hæc tot milia ad forum prima luce properantia, quàm turpes lites, quanto turpiores aduocatos habent. Alius iudicia patris accuſat, quæ mereri ſatis fuit. Alius cum matre conſiſtit. Alius delator uenit eius criminis, cuius manifeſtior reus eſt: & iudex damnaturus quę fecit, eligitur, & corona pro mala cauſa, bona patroni uoce corrupta. Quid ſingula proſequor? cum uideris forum multitudine refertum, & ſepta concurſu omnis frequentiæ plena, & illum circum in quo maximam ſui partem populus oſtendit, hoc ſcito, iſtic tantun/dem eſſe uitiorum, quantum hominum. Inter iſtos quos togatos uides, nulla pax eſt, al
CAP. VIII ter in alterius exitium leui compendio ducitur. Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contemnunt: maiore grauantur, minori graues ſunt: di/uerſis ſtimulantur cupiditatibus, omnia perdita ob leuem uoluptatem prædamq; cu/piunt.

piunt. Nõ alia quàm in ludo gladiatorio uita eſt, cum iiſdem uiuentiũ pugnantiumq;. Ferarum iſte conuentus eſt, niſi quod illæ inter ſe placidæ ſunt, morſuq; ſimilium abſtinent, hi mutua laceratione ſatiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quod illa manſueſcunt alentibus, horum rabies ipſos à quibus eſt nutrita, depaſcitur. Nunquam iraſci deſinet, ſemel ſi ſapiens cœperit, omnia ſceleribus ac uitijs plena ſunt. Plus committitur quàm quod poſſit coertione ſanari. Certatur ingenti quidem nequitiæ certamine, maior quotidie peccandi cupiditas, minor uerecundia eſt, Expulſo melioris æquiorisq; reſpectu, quocunq; uiſum eſt, libido ſe impingit, nec furtiua iam ſcelera ſunt, præter oculos eunt. Adeoq; in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rara, ſed nulla ſit. Nunquid enim ſinguli aut pauci rupere legem? undique uelut ſigno dato, ad fas nefasq; miſcendum coorti ſunt. Non hoſpes ab hoſpite tutus, Non ſocer à genero, fratrum quoque gratia rara eſt, Imminet exitio uir coniugis, illa mariti, Lurida terribiles miſcent aconita nouercæ, Filius ante diem patrios inquirit in annos. Et quota pars iſta ſcelerum eſt? Non deſcripſit caſtra ex una parte contraria, & parentum liberorumq; ſacramenta diuerſa, ſubiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infeſtorum equitum ad conquirendas proſcriptorum latebras circumuolitantia, & uiolatos fontes uenenis, & peſtilentiam manu factam, & præductam obſeſſis parentibus foſſam, plenos carceres, & incendia totas urbes concremantia, dominationesq; funeſtas, & regnorũ publicorumq; exitiorum clandeſtina conſilia, & pro gloria habita, quæ quamdiu opprimi poſſunt, ſcelera ſunt. Raptus ac ſtupra, & ne hoc quidẽ libidini exceptum.

CAP. IX

Adijce nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam ualidioris quicquid non reſiſtebat adductum, circumſcriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina non ſufficiunt fora. Si tantũ iraſci uis ſapientem, quantum ſcelerum indignitas exigit, non iraſcendum illi, ſed inſaniendum eſt. Illud potius cogitabis non eſſe iraſcendum erroribus. Quid enim ſiquis iraſcitur, in tenebris parum ueſtigia certa ponentibus? Quid enim ſiquis ſurdis imperia non exaudientibus? Quid ſi pueris, quod neglecto diſpectu officiorum, ad luſus & ineptos æqualium iocos ſpectent? Quid ſi illis iraſci uelis, uel qui ægrotant, ſeneſcunt, fatigantur? Inter cætera mortalitatis incommoda, & hæc eſt caligo mentium, nec tantum neceſſitas errandi, ſed errorum amor. Ne ſingulis iraſcaris, uniuerſis ignoſcendũ & indulgendũ eſt, generi humano uenia tribuẽda eſt. Si iraſceris iuuenibus ſenibusq; quod peccant, iraſcere infantibus, quod peccaturi ſunt. Num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum nouit rerum diſcrimina? Maior eſt excuſatio & iuſtior, hominem eſſe quàm puerum. Hac conditione nati ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quàm corporis morbis, non quidem obtuſa nec tarda, ſed acumine noſtro male utentia. Altera alteri uitiorum exempla. Quiſque ſequitur priores male iter ingreſſos. Quid ni habeant excuſationem, cum publica uia errauerint?

CAP. X

In ſingulos ſeueritas imperatoris diſtringitur: at neceſſaria uenia eſt, ubi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? turba peccantium. Intelligit quàm eſt iniquum & periculoſum iraſci publico uitio. Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa ſe male uiuentium, immo male pereuntium uiderat, flebat, miſerebatur omnium, qui ſibi læti felicesq; occurrebant, miti animo, ſed nimis imbecillo, & ipſe inter deplorandos erat. Democritũ contra aiũt, nunquam ſine riſu in publico fuiſſe. Adeo nihil illi uidebatur ſerium eorũ, quæ ſerio gerebantur. Vbi iſti hiccine locus eſt. Aut ridenda omnia aut flenda ſunt. Non iraſcetur ſapiens peccantibus. Quare? quia ſcit neminem naſci ſapientem, ſed fieri, Scit pauciſſimos omni æuo ſapientes euadere, quia conditionem humanæ uitæ perſpectam habet. Nemo autem naturæ ſanus iraſcitur. Quid enim ſi mirari uelit non in ſylueſtribus dumis poma pendere? quid ſi miretur ſpineta ſentesq;, non utili aliqua fruge compleri? Nemo iraſcitur, ubi uitium natura defendit. Placidus itaq; ſapiens & æquus erroribus, non hoſtis ſed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo, Multi mihi occurrent uino dediti, multi libidinoſi, multi ingrati, multi auari, multi furijs ambitionis agitati. Omnia iſta tam propitius aſpiciet, quàm ægros ſuos medicus. Nunquid ille, cuius nauigium multã, undiq; laxatis compagibus, aquam trahit, nautis

ipſicꝗ; nauigio iraſcitur? Occurrit potius, & aliam excludit undam, deinde aliã egerit, manifeſta foramina præcludit, latentibus & ex occulto ſentinam ducentibus labore continuo reſiſtit, nec ideo intermittit, quia quantum exhauſtũ eſt, ſubnaſcitur. Lento adiutorio opus eſt contra mala continua & fœcunda, nõ ut deſinant, ſed ne uincãt.

Vtilitates iræ.

CAP. XI VTilis eſt, inquit, ira, quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum ira ſi quantum minatur ualet, ob hoc ipſum quia terribilis eſt, & inuiſa eſt. Periculoſius eſt autem timeri quàm deſpici. Si uero ſine uiribus eſt, magis expoſita contemptui eſt, & deriſum non effugit. Quid enim eſt iracundia in ſuperuacuum tumultuãte frigidius? Deinde non ideo quædam quia terribiliora, potiora ſunt, nec hoc ſapiẽti dici uelim, quod feræ quoq; telum, timeri. Quid? nõ timetur febris, podagra, hulcus malũ? Nunquid ideo quicquam in iſtis boni eſt? aut contra omnia deſpecta, & fœda, & turpia ipſo quo timentur ſunt? Ira per ſe deformis eſt, & minime metuenda. At timetur à pluribus ſicut deformis perſona ab infantibus. Quid quod ſemper in autores redundat timor, nec quiſpiam metuitur ipſe ſecurus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille uerſus, qui medio ciuili bello in theatro ductus, totum in ſe populum non aliter conuertit, quàm ſi miſſa eſſet uox publici affectus. Neceſſe eſt multos timeat, quẽ multi timent. Ita natura conſtituit, ut quod alieno metu magnũ eſt, à ſuo nõ uacet. Leoni, inquam, pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora. Acerrimas feras umbra, uox, & odor inſolitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſquam ſapiens timeri.

CAP. XII Nec ideo iram magnũ quiddam putes, quia formidandum eſt: quoniamquidem etiam contemptiſſima timentur uenena, & oſſa mortifera, & morſus. Nec eſt mirum, cum maximos ferarũ greges linea pennis diſtincta contineat, & ad inſidias agat ab ipſo effectu dicta formido. Vanis enim uana terrori ſunt. Curriculi motusꝗ; rotarum uerſata facies, leonem redegit in caueam. Elephantes porcina uox terret. Sic itaq; ira metuitur, quomodo umbra ab infantibus, à feris rubẽs pinna. Non ipſa in ſe quicꝗ habet firmũ aut forte, ſed uanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum natura tollenda eſt, ſi uelis iram tollere. Neutrũ autẽ poteſt fieri. Primũ poteſt aliquis non algere, quamuis ex rerum natura hyems ſit, & non æſtuare, quãuis menſes æſtiui ſint. Aut loci beneficio aduerſus intemperiem anni tutus eſt, aut patientia corporis ſenſum utriuſq; peruincit. Deinde uerte iſtud. Neceſſe eſt prius uirtutem ex animo tollas, quàm iracundiam recipias, quoniam cum uirtutibus uitia nõ coeunt. Nec magis quiſquã eodem tempore, & iratus poteſt eſſe, & uir bonus, quàm æger & ſanus. Nõ poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patiť. Atqui nihil eſt tam difficile & arduũ, quod non humana mens uincat, & in familiaritatẽ perducat aſſidua meditatio: nulliq; ſunt tam feri & ſui iuris affectus, ut non diſciplina perdomentur. Quodcunq; ſibi imperauit animus obtinuit. Quidam ne unquam riderent conſecuti ſunt. Vino quidam, alij Venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui ſomno, uigiliam indefatigabilẽ extendit. Didicerũt tenuiſſimis & aduerſis funibus currere, & ingentia uixq; humanis toleranda uiribus onera portare, & in immenſam altitudinem mergi, ac ſine ulla reſpirandi uice perpeti maria.

CAP. XIII Mille ſunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne tranſcendit, oſtenditꝗ; nihil eſſe difficile, cuius ſibi ipſa mens patiẽtiam indiceret. Iſtis quos paulo ante retuli, aut nulla cauſa pertinacis ſtudij, aut indigna merces fuit. Quid enim magnificum conſequitur ille, qui meditatus eſt per intenſos funes ire? qui ſarcinæ ingenti ceruices ſupponere? qui ſomno nõ ſubmittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis non magno autoramento labor peruenit: nos nõ aduocabimus patientiã, quos tantum præmium expectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum eſt effugere maximum malum iram, & cum illa rabiem, ſæuitiam, crudelitatem, furorẽ, & alios comites affectus eius? Nõ eſt quod in patrociniũ nobis quæramus, etiã excuſatã licentiam, dicentes, aut utile eſſe, aut ineuitabile. Cui enim tandem uitio aduocatus defuit? non eſt quod dicas excidi non poſſe. Sanabilibus ægrotamus malis, ipſaq; nos in rectum genitos natura, ſi emendari uelimus, iuuat, Nec ut quibuſdam uiſum eſt, arduum

arduũ in uirtutes,& aſperum iter eſt,plano adeuntur. Non uanæ nobis autor rei uenit Facilis eſt ad beatam uitam uia, inite modo bonis auſpicijs, ipſisq; dijs bene iuuantibus. Multo difficilius eſt facere iſta quæ facitis. Quid em̃ quiete ocioſius animi? Quid ira laborioſius? Quid clementia remiſſius? Quid crudelitate negocioſius? Vacat pudicitia,libido occupatiſſima eſt. Omnium deniq; uirtutũ tutela facilior eſt, uitia magno coluntur. Debet ira remoueri: Hoc ex parte fatentur etiam qui dicunt eſſe minuẽdam. Tota dimittatur,nihil profutura eſt,ſine illa facilius,rectiusq; ſcelera tollentur,mali puniẽtur,& transducentur in melius. Omnia quæ debet ſapiens, ſine ullius malæ rei miniſterio efficiet,nihilq; admiſcebit,cuius cauſa domum ſolicitius obſeruet. Nunquã itaque iracundia admittenda eſt,aliquãdo ſimulanda,ſi ſegnes audientium animi concitandi ſunt,ſicut tarde conſurgentes ad curſum equos ſtimulis†facibusq; ſubditis excitamus. Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio non proficit. Iraſci quidem non magis utile eſt,quàm mœrere,quàm metuere. Quid ergo? non incidunt cauſæ,quæ iram laceſſant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus ſunt, nec eſt difficile uincere animum, cum Athletæ quoq; in uiliſſima ſui parte occupati, tamen ictus doloresq; patiantur, ut uires cædentis exhauriant,nec cum ira ſuadet,feriunt, ſed cum occaſio. Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici,ſolitum aiũt his quos exercebat præcipere,ne iraſcerentur. Ira enim perturbat artem,& quà noceat, tantum aſpicit. Sæpe itaq; ratio patientiam ſuadet, ira uindictam, & qui primis defungi malis potuimus,in maiora deuoluimur. Quoſdam unius uerbi contumelia, nõ æquo animo lata,in exilium proiecit,& qui leuem iniuriam ſilentio ferre noluerant, grauiſſimis malis obruti ſunt,indignatiq; aliquid ex pleniſſima libertate diminui, ſeruile in ſeſe attraxerunt iugum.

CAP. XIIII — al. calcibusq;

Vt ſcias,inquit,an ira habeat in ſe generoſi aliquid, liberas uidebis gentes,quæ iracundiſſimæ ſunt,ut Germanos & Scythas. Quod euenit,quia fortiora ſolidaq; natura ingenia,antequam diſciplina molliantur,prona in iram ſunt. Quædam non niſi melioribus innaſcuntur ingenijs: ſicut ualida arbuſta & læta, quamuis neglecta tellus creat, & alia fœcundi ſoli ſylua eſt. Itaq; & ingenia natura fortia iracundiam ferunt,nihilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida: ſed imperfectus ille uigor eſt,ut omnibus quæ ſine arte ipſius tãtum naturæ bono exurgunt: ſed niſi cito domita ſunt, quæ fortitudini apta erant,audaciæ, temeritatiq; conſueſcunt. Quid non mitioribus animis uitia leuiora coniuncta ſunt? ut miſericordia, amor, & uerecundia. Itaque tibi ſæpe bonam indolem in malis quoque tuis oſtendam,ſed non ideo uitia nõ ſunt,ſi naturæ melioris indicia ſunt. Deinde omnes iſtæ feritate liberæ gentes, leonum, luporumq; ritu, ut ſeruire non poſſunt, ita nec imperare. Non enim humani uim ingenij, ſed feri & intractabilis habet. Nemo autem regere poteſt,niſi qui & regi.

CAP. XV

Ferè itaq; imperia penes eos fuere populos,qui mitiore cœlo utuntur. In frigora ſeptentrionẽq; uergẽtibus immanſueta ingenia ſunt,ut ait poëta, Suoq; ſimillima cœlo. Animalia, inquit,generoſiſſima habentur,quibus multum ineſt iræ. Errat qui ea in exemplũ hominis adduxit, quibus pro ratione eſt impetus,homini pro impetu,ratio eſt. Sed nec illis quidem omnibus idem prodeſt. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos: accipitrẽ impetus,columbam fuga. Quid,quod ne illud quidẽ uerum eſt, optima animalia eſſe iracũdiſſima, Feras ne putem,quibus ex raptu alimenta ſunt,meliores, quo iratiores? Patientiam laudauerim boum,& equorum frenos ſequentium. Quid aũt,cur hominẽ ad tam infelicia exempla reuoces,cum habeas mundum,deniq; deum, quem ex omnibus animalibus ut ſolus imitet̃,ſolus intelligit? Simpliciſſimi, inquit, omniũ habentur iracũdi. Fraudulentis enim & uerſutis comparant̃,& ſimplices uidentur,quia expoſiti ſunt,quos quidem nõ ſimplices dixerim,ſed incautos. Stultis,luxurioſis, nepotibusq; hoc nomen imponimus,& omnibus uitijs parum callidis.

CAP. XVI

Orator,inquit, iratus aliquando melior eſt. Imò imitatus iratũ. Nam & hiſtriones in pronunciãdo nõ irati populũ mouẽt,ſed iratũ bene agentes: & apud iudices itaq; & in cõcione,& ubicũq; alieni animi ad noſtrũ arbitriũ agendi ſunt, modo iram,modo metũ, modo miſericordiã, ut alijs incutiamus,ipſi ſimulabimus,& ſæpe id qđ ueri affectus non effeciſſent, effecit imitatio affectuũ. Languidus,inquit,animus eſt, qui ira caret. Verũ eſt, ſi nihil habet

CAP. XVII

ira

ira ualentius. Nec latronem oportet eſſe, nec prædonem, nec miſericordem, nec crude
lem. Illius nimis mollis animus, huius nimis durus eſt. Temperatus ſit ſapiẽs, & ad res
fortius agendas non iram, ſed uim adhibeat.

De remedijs iræ.

CA. XVIII QVoniam quæ de ira quæruntur tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo
autem, ut opinor, ſunt, ſcilicet ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Vt
in corporum cura, alia de tuenda ualetudine, alia de reſtituenda præcepta ſunt: ita ali/
ter iram debemus repellere, aliter compeſcere, ut uincamus. Quædam ad uniuerſam
uitam pertinentia præcipientur, ea in educationem, & in ſequentia tempora diuident.
Educatio maximam diligentiam, plurimumq; profuturã deſiderat. Facile eſt enim te/
neros adhuc animos componere, Difficulter reciduntur uitia, quæ nobiſcũ creuerunt.
Opportuniſſima ad iracundiã feruidi animi natura eſt. Nam cum elementa ſint qua/
tuor, ignis, aqua, aër, & terra, poteſtates pares his ſunt, frigida, feruida, arida, atq; hu/
mida. Et locorum itaq;, & animalium, & corporum, & morum uarietates mixtura ele
mentorum facit: & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicuius ele/
menti maior uis abundauit. Inde quaſdam humidas uocamus aridasq; regiones, & ca
CAP. XIX lidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum diſcrimina ſunt. Refert quantum
quiſq; humidi in ſe calidiq; contineat. Cuius in illo elementi portio præualebit, inde
mores erunt. Iracundos feruida animi natura faciet. Eſt enim actuoſus & pertinax ig/
nis. Frigida mixtura frigidos facit. Pigrum eſt enim cõtractumq; frigus. Volunt itaq;
quidam ex noſtris iram in pectore moueri efferueſcente circa cor ſanguine. Cauſa cur
hic potiſſimum aſſignetur iræ locus, non alia eſt, quàm quod in toto corpore calidiſſi/
mum pectus eſt. Quibus humidi plus ineſt, eorum paulatim creſcit ira, quia non eſt pa
ratus illis calor, ſed motu acquiritur. Itaq; puerorũ fœminarumq; iræ acres magis ꝙ
graues ſunt, leuioresq; dum incipiunt. Siccis ætatibus uehemens robuſtaq; ira eſt, ſed
ſine incremento, non multum ſibi adijciens, quia inclinaturum calorem frigus inſeque
tur. Senes difficiles & queruli ſunt, ut ægri & conualeſcentes, & quorum aut laſſitu/
dine, aut detractione ſanguinis exhauſtus eſt calor. In eadem cauſa ſunt ſiti fameq; ra/
bidi, & quibus exangue corpus eſt, maligneq; alitur & deficit. Vinum incendit iram,
CAP. XX quia calorem auget pro cuiuſq; natura. Quidam ebrij efferueſcunt, quidam ſaucij.
forte, color Neq; ulla alia cauſa eſt, cur iracundiſſimi ſint flaui rubẽteſq;, quibus talis natura †calor
eſt, qualis fieri cæteris intra iram ſolet. Mobilis enim illis agitatuſq; ſanguis eſt. Sed
quemadmodum natura quoſdam procliuos in iram facit, ita multæ incidunt cauſæ,
quæ idem poſſint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit,
alios labor, & continua peruigilia, nocteſq; ſolicitæ, & deſideria, amoreſq;: & quicqd
aliud aut corpori nocuit, aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed iſta omnia
forte, altius initia cauſæq; ſunt, plurimumq; poteſt cõſuetudo, quæ ſi grauis eſt, †aliud uitium alit.
Naturam quidem mutare difficile eſt, nec licet ſemel mixta naſcentium elementa con
uertere. Sed in hoc noſcere profuit, ut calẽtibus ingenijs ſubtrahatur uinum, quod pue
ris Plato negandum putat, & ignem uetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi
ſunt. Diſtendentur enim corpora, & animi cum corpore tumeſcent. Labor illos citra
laſſitudinem exerceat, ut minuatur, & non ut conſumatur calor, nimiuſq; ille feruor
deſpumet. Luſus quoq; proderunt. Modica enim uoluptas laxat animos & temperat.
Humidioribus ſiccioribus & frigidis non eſt ab ira periculum, ſed maiora uitia metu/
CAP. XXI enda ſunt, pauor, difficultas, & deſperatio, & ſuſpitiones. Molliẽda itaq; fouendaq;
talia ingenia, & in lætitiam euocanda ſunt. Et quia alijs contra iram, alijs cõtra triſtitiã
remedijs utendum eſt, nec diſſimilibus tantum iſta, ſed contrarijs curãda ſunt, ſemper
ei occurremus, quod increuerit. Plurimum, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter
inſtitui. Difficile autem regimen eſt, quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nu
triamus, aut indolem retundamus. Diligenti obſeruatione res indiget. Vtrumq; enim
& quod extollendum, & quod deprimendum eſt, ſimilibus alitur. Facile autem etiam
attendentem ſimilia decipiunt. Creſcit licẽtia ſpiritus, ſeruitute cõminuitur. Aſſurgit,
ſi laudatur, & in ſpem ſui bonam adducit. Sed eadem iſta inſolentiã & iracundiam ge/
nerant,

nerant. Sic itaq; inter utrumq; regendus eſt, ut modo frenis utatur, modo ſtimulis, nihil humile, nihil ſeruile patiatur. Nunquam illi neceſſe ſit rogare† ſimpliciter, nec profit rogaſſe, potius cauſæ ſuæ & prioribus factis & bonis in futurum promiſſis donet. In certaminibus æqualium nec uinci illum patiamur, nec iraſci. Demus operam, ut familiaris ſit his, cum quibus contendere ſolet, ut in certamine aſſueſcat non nocere uelle, ſed uincere. Quoties ſuperauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli non geſtire patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſtimatio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam uero ociumq; non reſoluemus, & procul à contactu delitiarũ retinebimus. Nihil enim magis fecit iracundos quàm educatio mollis & blanda. Ideo unicis quo plus indulgetur, pupilliſq; quo plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis, cui nihil unquam negatum eſt, cui lachrymas ſolicita ſemper mater abſterſit, cui de pædagogo ſatisfactum eſt. Non uides, ut maiorẽ quamq; fortunam maior ira comitetur? In diuitibus nobilibuſq; & magiſtratibus præcipue apparet, cum quicquid leue & inane in animo erat, ſecunda ſe aura ſuſtulit. Felicitas iracũdiam nutrit, ubi aures ſuperbas aſſentatorum turba circumſtetit. Tibi enim ille reſpondeat, non pro faſtigio te tuo metiris, ipſe te proijcis, & alia quibus uix ſanæ & ab initio bene fundatæ mentes reſtiterunt. Longe itaq; ab aſſentatione puericia remouenda eſt. Audiat uerum, & timeat, interim uereatur, ſemper maioribus aſſurgat. Nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur, & diuitias parentum in conſpectu habeat, non in uſu. Exprobrentur illi perperam facta.

al. ſimiliter nec

CA. XXII

Pertinebit ad rem, præceptores pædagogoſq; pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerum eſt, & in eorum ſimilitudinẽ creſcit: Nutricum & pædagogorum retulere mox in adoleſcentia mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus, uociferantẽ uideret patrem. Nunquã, inquit, hoc apud Platonem uidi. Non dubito quin citius patrẽ quàm Platonẽ imitatus ſit. Tenuis ante omnia ſit uictus, & non precioſa ueſtis, & ſimilis cultus cum æqualibus. Nõ iraſcetur aliquẽ ſibi cõparari, quẽ ab initio multis parẽ feceris. Sed hæc ad liberos noſtros pertinent, In nobis quidẽ ſors naſcendi & educatio, nec uitij locum, nec iam præcepti habet. Sequẽtia ordinãda ſunt. Contra primas itaq; cauſas pugnare debemus. Cauſa autem iracundiæ, opinio iniuriæ eſt, cui non facile credendum eſt, nec apertis quidem manifeſtiſq; ſtatim accedendum eſt. Quædam enim falſa, ueri ſpeciem ferunt. Dandum ſemper eſt tempus. Veritatem enim dies aperit. Ne ſint aures criminantibus faciles. Hoc humanæ naturæ uitium ſuſpectum, notumq; nobis ſit, quod quæ inuiti audimus, libenter credimus, & anteq; iudicemus, iraſcimur.

CA. XXIII

Quid quod non criminationibus tantum, ſed ſuſpicionibus impellimur, & ex uultu riſuq; alieno peiora interpretati, innocentibus iraſcimur? Itaque agenda eſt cõtra ſe cauſa abſentis, & in ſuſpenſo ira retinẽda. Poteſt enim pœna dilata exigi, nõ poteſt exacta reuocari. Notus eſt ille tyrannicida, qui imperfecto opere comprehenſus, & ab ipſo tortus, ut conſcios indicaret, circumſtãtes amicos tyranni nominauit, quibus quãmaxime charam ſalutẽ eius ſciebat. Et cum ille ſingulos, ut nominati fuerant occidi iuſſiſſet, interrogauit ecquis ſupereſſet? Tu inquit, ſolus, neminem enĩ alium cui charus eſſes reliqui. Effecit ira ut tyrannus tyrãnicidæ manus accõmodaret, & præſidia ſua gladio ſuo cęderet. Quanto animoſius Alexander, qui cum legiſſet epiſtolã matris, qua admonebatur, ut à ueneno Philippi medici caueret, acceptam potionem non ueritus bibit. Plus ſibi de amico ſuo credidit. Dignus fuit qui innocentem haberet, dignus qui faceret. Hoc ergo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. Quo maior autem moderatio in regibus, hoc laudanda magis eſt. Fecit hoc & C. Cæſar, ille qui uictoria ciuili clementiſſime uſus eſt. Cum† ſententiam deprẹhendiſſet epiſtolarum ad Pompeiũ miſſarum, ab his qui uidebantur aut in diuerſis, aut in neutris fuiſſe partibus, cõbuſſit: quãuis enĩ moderate ſoleret iraſci, maluit tamẽ non poſſe. Gratiſſimũ putant genus ueniæ, neſcire quid quiſq; peccaſſet. Plurimũ mali credulitas facit. Sæpe ne audiendũ quidẽ eſt, quoniã in quibuſdã rebus ſatius eſt decipi q̃ diffidere.

forte, ſarcinã aut ſcrinia

CAP. XIIII

Tollẽda ex animo ſuſpicio & cõiectura, fallaciſſima iritamẽta. Ille me parũ humane ſalutauit, Ille oſculo meo non adhæſit, ille inchoatũ ſermonẽ cito abrupit, ille ad cœnã non uocauit, Illius uultus auerſior uiſus eſt. Non deerit ſuſpicioni argumentatio.

tatio. Simplicitate opus eſt, & benigna rerum æſtimatione. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtumq; erit, credamus. Et quoties ſuſpicio noſtra uana apparuerit, obiurgemus credulitatē. Hæc enim caſtigatio conſuetudinē efficiet non facile credendi.

CA. XXV Vnde illud ſequitur, ut minimis ſordidiſq; rebus non exacerbemur. Parum agilis eſt puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut menſa negligentius poſita. Ad iſta concitari inſania eſt, ut ægræ & infelicis ualetudinis eſt, quem leuis aura contraxit, affecti oculi, quos candida ueſtis obturbat, diſſolutus delitijs, cuius latus alieno labore condoluit. Miridem aiunt fuiſſe ex Sybaritarum ciuitate, qui cum uidiſſet fodientem, & altius raſtrum alleuantem, laſſum ſe fieri queſtus, uetuit illud opus in cōſpectu ſuo facere: bilem habere ſæpius queſtus eſt, quod folijs roſæ duplicatis incubuiſſet. Vbi animum ſimul & corpus uoluptates corrupere, nihil tolerabile uidet̄, non quia dura, ſed quia molles patimur. Quid enim eſt cur tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, aut muſca parum curioſe fugata nos in rabiem agat, aut obuerſatus canis, aut clauis negligentis ſerui manibus elapſa. Feret iſte æquo animo ciuile conuicium, & ingeſta in concione curiaue maledicta, cuius aures tracti ſubſellij ſtridor offendit? Perpetietur hic famem, & æſtiuæ expeditionis ſitim, qui puero male diluenti niuē, iraſcitur?

CA. XXVI Nulla itaq; res magis iracundiam alit, quàm luxuria. Intemperans & impatiens dure contractandus animus eſt, ut ictum non ſentiat, niſi grauem. Iraſcimur aut his à quibus nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus iniuriam accipere potuimus. Ex prioribus quædam ſine conſenſu ſunt, ut librum quem minutioribus literis ſcriptum ſæpe proiecimus, & mendoſum lacerauimus, ut ueſtimenta quæ quia diſplicebant ſcidimus. His iraſci quàm ſtultum eſt, quæ iram noſtram nec meruerūt, nec ſentiunt. Sed nos offendunt uidelicet qui illa fecerunt. Primum ſæpe antequam hoc apud nos diſtinguamus, iraſcimur: deinde fortaſſe ipſi quoque artifices excuſationes iuſtas afferent. Alius non potuit melius facere quàm fecerit, nec ad tuam cōtumeliam parum didicit. Alius non in hoc ut te offenderet fecit. Ad ultimum quid eſt dementius, quàm bilē in homines collectam, in res effundere. Atqui ut his iraſci dementis eſt, quæ anima carēt, ſic & mutis animalibus, quia nulla iniuria niſi à conſilio profecta. Nocere itaq; nobis poſſunt, ut ferrum aut lapis, iniuriam quidem facere non poſſunt. Atqui contemni ſe quidam putant, ubi equi ijdem obſequentes alteri equiti, alteri cōtumaces ſint, tanquā iudicio, non conſuetudine & arte tractandi, quædam quibuſdam ſubiectiora ſint.

CA. XXVII Atqui ut his iraſci ſtultum eſt, ita pueris & non multum à puerorum prudentia diſtantibus. Omnia enim iſta peccata apud æquum iudicem pro innocentia habent imprudentiā. Quædā ſunt quæ nocere non poſſunt, nullamq; uim niſi beneficā & ſalutarem habent, Vt dij immortales, qui nec uolunt obeſſe, nec poſſunt. Natura enim illis mitis & placida eſt, tā longe remota ab aliena iniuria quàm à ſua. Demētes itaq; & ignari ueritatis illis imputant ſæuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciam hyemis, cum interim nihil horum quæ nobis nocent proſuntq; ad nos proprie dirigantur. Nō enim nos cauſa mundo ſumus hyemē æſtatemq; referendi, ſuas iſta leges habēt, quibus diuina exercentur. Nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis uidemur propter quos tāta moueantur. Nihil ergo horum in noſtram iniuriam fit, imò contra, nihil non ad ſalutem. Quædā eſſe diximus, quæ nocere nō poſſunt, quædā quæ nolūt. In his erunt boni magiſtratus parenteſq;, & præceptores, & iudices: quorū caſtigatio ſic accipiēda eſt, quo modo ſcalpellum & abſtinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti ſumus pœna. Succurrat non tantū quid patiamur, ſed quid fecerimus, in conſiliū de uita noſtra mittamur. Si uerum ipſi dicere nobis uoluerimus, pluris litem noſtram æſtimabimus. Si uolumus æqui omnium rerum iudices eſſe, hoc primum nobis ſuadeamus, Neminem noſtrum eſſe ſine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur, nihil peccaui, nihil feci, immo nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione, aut coërtione nos caſtigatos, cū illo ipſo tempore peccemus, quo adijcimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis eſt iſte qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem? Vt hoc ita ſit, quàm anguſta innocentia eſt, ad legem bonum eſſe? Quanto latius officiorum patet, q̃ iuris regula. Quāmulta pietas, humanitas, liberalitas, iuſticia, fides exigunt? Quæ om̄ia extra

publicas

publicas tabulas ſunt. Sed ne ad illam quidem arctiſſimã innocentiæ formulã præ/ CAP. XXVIII.
ſtare nos poſſumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, alijs fauimus. In
quibuſdam innocentes ſumus, quia non ſucceſſit. Hoc cogitantes æquiores ſimus de
linquentibus, cedamus obiurgantibus, utiꝗ nobis ne iraſcamur. Cui enim non, ſi no/
bis quoꝗ? Minime dijs. Non enim illorũ ſed lege mortalitatis patimur, quicquid in/
commodi accidit. At morbi doloreſꝗ incurrunt. Vtiꝗ aliquò fugiendum eſt, domici
liũ putre ſortitis. Dicetur aliquis male de te locutus, cogita an prior feceris, cogita de
quàmmultis loquaris. Cogitemus, inquã, alios non facere iniuriã, ſed reponere. Alios
per nos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: & eos qui uolentes ſcienteſꝗ fa/
ciunt, ex iniuria noſtra non ipſam iniuriam petere. Aut dulcedine urbanitatis prola/
pſus eſt: aut fecit aliquid, non ut nobis obeſſet, ſed quia conſequi ipſe non poterat, niſi
nos repuliſſet. Sæpe adulatio, dum blãditur, offendit. Quiſquis ad ſe retulerit quotiẽs
ipſe in ſuſpitionem falſam inciderit, ꝗ̃multis officijs ſuis fortuna ſpeciem iniuriæ in/
duerit, quàm multos poſt odium amare cœperit, poterit non ſtatim iraſci, utiꝗ ſi ſibi
tacitus ad ſingula quibus offenditur dixerit. Is qui nullius non uxorem concupiſcit, et
ſatis iuſtas cauſas putat amandi, quod aliena eſt, idem uxorem ſuam aſpici non uult: et
fidei acerrimus exactor, eſt perfidus: & mendacia perſequitur, ipſe periurus: & litem
ſibi inferri ægerrime calumniator patitur. Pudicitiam ſeruorum ſuorum attentari nõ
uult, qui nõ pepercit ſuæ. Aliena uitia in oculis habemus, à tergo noſtra ſunt. Inde eſt,
quod tempeſtiua filij conuiuia pater deterior filio caſtigat. Nihil alienæ luxuriæ igno
ſcit, qui nihil ſuæ negauit, & homicidæ tyrannus iraſcitur, & punit furta ſacrilegus.
Magna pars hominum eſt quæ non peccatis iraſcitur, ſed peccantibus. Faciet nos mo
deratiores reſpectus noſtri, ſi conſuluerimus nos. Nunquid & ipſi aliquid tale cõmi/ *Forte. Nec*
ſimus? Nunquid ſic errauimus? Expedit ne nobis iſta damnare? Maximum remediũ *ab illa pete*
eſt iræ, mora. †Hæc ab illo pœnæ initio non ut ignoſcat, ſed ut iudicet, deſinet, ſi expe/ *initio, ut igno*
ctat: nec uniuerſam illã tẽtabis tollere, graues habet impetus primos, tota uincetur, dũ *ſcat.*
partibus carpit. Ex his quæ nos offendunt, alia renunciãtur nobis, alia ipſi audimus CAP.
aut uidemus. His quæ narrata ſunt, nõ debemus cito credere. Multi ementiũtur ut de XXIX
cipiãt, multi quia decepti ſunt. Alius criminatione gratiã captat, & fingit iniuriã, ut ui
deatur diluiſſe factã. Eſt aliquis malignus, & qui amicitias cohærẽtes diducere uelit.
Eſt ſuſpicax, & qui ſpectare ludos cupiat, & ex longinquo tutoꝗ ſpeculetur, quos col
liſit. De paruula ſumma iudicaturo, tibi res ſine teſte probaretur, teſtis ſine iure iuran/
do nõ ualeret, utriꝗ parti dares actionem, dares tẽpus, nec ſemel audires. Magis enim
ueritas elucet, quo ſæpius ad manum uenerit. Amicum condẽnas de præſentibus an/
tequàm audias, antequàm interroges. Illi anteꝗ aut accuſatorem ſuũ noſſe liceat aut
crimen, iraſceris. Iam uerũ, iamꝗ quid utrinꝗ diceretur audiſti. Hic ipſe qui ad te de/
tulit deſinet dicere, ſi probare debuerit. Non eſt, inquit, quod me protrahas. Ego pro/
ductus negabo. Alioquin nunꝗ tibi dicam. Eodem tempore & inſtigat, et ipſe ſe certa
mini & pugnæ ſubtrahit. Qui dicere tibi niſi clam nõ uult, penè nõ dicit. Quid eſt ini
quius quàm ſecreto credere, palàm iraſci? Quorũdam ipſi teſtes ſumus. In his natu CAP.
ram excutiemus uoluntatemꝗ faciẽtium, Puer eſt, ætati donetur, neſcit an peccet. Pa XXX
ter eſt, aut tantum profuit, ut illi donanda iniuria eius ſit, aut fortaſſis ipſum hoc meri/
tum eius eſt, quo offendimur. Mulier eſt, errat. Iuſſus eſt, neceſſitati, quis niſi iniquus
ſuccenſet? Læſus eſt. Non eſt iniuria pati quod prior feceris. Iudex eſt, plus illius cre/
das ſententiæ, quàm tuæ. Rex eſt, ſi nocentem punit, cede iuſtitiæ, ſi innocentem cede
fortunæ. Mutum animal eſt, aut ſimile muto, imitaris illud, ſi iraſceris. Morbus eſt aut
calamitas, leuius tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt, tam perdis operam cum illi iraſceris,
ꝗ cũ illũ alteri precaris iratum. Bonus uir eſt, qui iniuriam fecit, noli credere, Malus
noli mirari. Dabit pœnas alteri quas debet tibi, et iã ſibi dedit, qui peccauit. Duo ſunt,
ut dixi, quæ iracundiam concitãt. Primum ſi iniuriam uidemur accepiſſe, de hoc ſatis
dictum eſt. Deinde ſi inique accepiſſe, de hoc dicẽdum eſt. Iniqua quædam iudicãt ho
mines, quia pati nõ debuerint, quædam quæ nõ ſperauerint, indigna putauimus quæ
inopinata ſunt. Itaꝗ maxime commouent, quæ contra ſpem expectationemꝗ euene

runt. Nec aliud eſt quare in domeſticis minima offendãt, in amicis iniuriam uocemus negligentiã. CAP. XXXI Quomodo ergo, inqt, inimicorũ nos iniuriæ mouẽt? quia non expectauimus illas, aut certe non tantas. Hoc efficit amor noſtri nimius, inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus eſſe debere. Regis quiſq; intra ſe animum habet, ut licentiam ſibi dari uelit, in ſe nolit alteri. Aut ignorantia nos itaq;, aut inſolentia iracũdos facit. Ignorantia. Quid enim mirum eſt malos mala facinora ædere? Quid noui eſt, ſi inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, ſeruus peccat? Turpiſſimam aiebat Fabius imperatori excuſationem eſſe, non putaui. Ego turpiſſimam homini puto. Omnia puta. Expecta & in bonis moribus aliquid exiſtet aſperius. Fert humana natura inſidioſos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cum de moribus unius iudicabis, de publicis cogita. Vbi maxime gaudebis, maxime metues. Vbi tranquilla tibi omnia uidentur, ibi nocitura non deſunt, ſed quieſcũt. Sẽper futurũ aliquid quod te offendat exiſtima. Gubernator nunquam ita totos ſinus explicuit ſecurus, ut non expedite ad contrahendum armamenta diſponeret. Illud ante omnia cogita, fœdã eſſe & execrabilem uim nocendi, & alieniſſimam homini, cuius beneficio etiam ſæua manſueſcunt. Aſpice elephantorum iugo colla ſubmiſſa, taurorum pueris pariter ac fœminis perſultantibus terga impune calcata, & repentes inter pocula ſinuſq; innoxio lapſu dracones, & intra domum urſorum leonumq; ora placida tractantibus adulantibuſq;. Non ergo feras pudebit cũ animalibus pmutaſſe mẽtes? Nefas eſt nocere patriæ: ergo ciui quoq;. Nã hic pars patriæ eſt. Sanctæ partes ſunt, ſi uniuerſum uenerabile eſt: ergo & homini, Nã hic in maiore tibi urbe ciuis eſt. Quid ſi nocere uelint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter ſe mẽbra conſentiũt, quia ſingula ſeruari totius intereſt, ita homines ſingulis parcẽt, quia ad cœtũ geniti ſumus. Salua autẽ eſſe ſocietas niſi amore et cuſtodia partiũ non poteſt. Ne uiperas quidẽ & natrices, & ſi qua morſu aut ictu noceant, effugeremus, ſi ut reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere, ne nobis aliſue periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccauit, ſed ne peccet. Nec unquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna referetur. Non enim iraſcitur, ſed cauet. Nam ſi puniendum eſt, cuicunq; prauum maleficumq; ingenium eſt, pœna neminem excipiet. CAP XXXII At enim ira habet aliquam uoluptatem, & dulce eſt dolorem reddere. Minime: Non enim ut in beneficijs honeſtũ eſt merita meritis repenſare, ita iniurias iniurijs. Illic uinci turpe eſt, hic uincere. Inhumanum uerbum eſt, & quidem pro iuſto receptum, ultio & talio, non multum differt niſi ordine. Qui dolorẽ regerit tantum excuſatius peccat. M. Catonem in balneo quidã percuſſit imprudens. Quis enim illi ſciens faceret iniuriam? Poſtea ſatisfacienti Cato non memini, inquit, percuſſum me. Melius putauit, non agnoſcere quàm uindicare. Nihil, inquis, illi poſt tantam petulantiam mali factum eſt? Imo multum boni, cœpit Catonẽ noſſe. Magni animi eſt iniurias deſpicere. Vltionis contumelioſiſſimũ genus eſt, non eſſe uiſum dignum, ex quo peteretur ultio. Multi leues iniurias altius ſibi demiſere dum uindicant. Ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ latratus minutorum canum ſecurus †exaudit. *al, obaudit* Minus, inquit, contemnemur, ſi uindicauerimus iniuriam, ſi tanq; ad remedium ſine ira ueniamus, non quaſi dulce ſit uindicari, ſed quaſi utile.

De diſſimulanda iniuria.

CAP XXXIII Saepe autem ſatius fuit diſſimulare quàm ulciſci. Potentiorum iniuriæ hilari uultu non patienter tantum ferendæ ſunt. Faciẽt iterum, ſi ſe feciſſe crediderint. Hoc habent peſſimum animi magna fortuna inſolentes, quos læſerunt & oderunt. Notiſſima uox eſt eius, qui in cultu regum cõſenuerat. Cum illum quidam interrogaret, quomodo rariſſimam rem in aula conſecutus eſſet, ſenectutem. Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo de ipſis. Sæpe adeo iniuriam uindicare non expedit, ut ne fateri quidem expediat. C. Cæſar Paſtoris ſplendidi equitis romani filium cũ in cuſtodia habuiſſet, immundicijs eius, & incultioribus capillis offenſus, rogante patre, ut ſalutem ſibi filij cõcederet, quaſi de ſupplicio eius admonitus, ad mortem duci protinus iuſſit. Ne tamen omnia inhumane faceret aduerſum patrem, ad cœnam illum inuitauit eo die. Venit Paſtor nihil uultu exprobrãte. Propinauit illi Cæſar heminã uini, et poſuit illi

illi cuſtodem, perdurauit miſer, non aliter quàm ſi filij ſanguinem biberet. Vnguen/
tum & coronas miſit, & obſeruari iuſſit, an ſumeret. Sumpſit eo die, quo filium extu/
lerat, imò quo non extulerat. Iacebat conuiua centeſimus, et potiones uix honeſtas na
talibus liberorum, podagricus ſenex hauriebat, cum interim nō lachrymas emiſit, nec
dolorem aliquo ſigno erumpere paſſus eſt. Cœnauit tanquàm pro filio exoraſſet.
Quæris quare? Habebat alterum. Quid ille Priamus? nō diſſimulauit iram, & regis ge
nua complexus eſt? Funeſtā perfuſamq; cruore filij manū, ad os ſuū retulit, & cœna/
uit, ſed tamē ſine unguento, ſine coronis: & illū hoſtis ſæuiſſimus multis ſolatijs, ut ci
bū caperet hortatus eſt, non ut pocula ingētia ſuper caput poſito cuſtode ſiccaret. Cō
tempſiſſet romanū patrē, ſi ſibi timuiſſet, nūc irā cōpeſcuit pietas. Dignus fuit cui per
mitteret à conuiuio ad oſſa filij legenda diſcedere. Ne hoc quidē permiſit, benignus in
terim & comis adoleſcens propinationibus ſenē crebris, ut cura leniretur, laceſſebat.
Cōtra ille ſe lætū & oblitum quid eo eſſet actū die †prædixit. Perierat alter filius, ſi car *al. præſtitit*
nifici conuiua non placuiſſet. Ergo ira abſtinendum eſt ſiue par eſt qui laceſſendus CAP.
eſt, ſiue ſuperior, ſiue inferior. Nam cū pare contendere, anceps eſt, cū ſuperiore furio XXXIIII
ſum, cū inferiore ſordidū. Puſilli hominis & miſeri eſt repetere mordentē, ut mures &
formicæ, ad quas ſi manū admoueris, ora cōuertūt. Imbecilla ſe lædi putant, ſi tangun
tur. Faciet nos mitiores, ſi cogitauerimus, quod aliquando nobis profuit ille, cui iraſci
mur, & meritis offenſam redemerit. Illud quoq; occurrat, quātū commendationis no
bis allatura ſit clementiæ fama, & q̃ multos uenia amicos utiles fecerit. Ne iraſcamur
inimicorum & hoſtiū liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla eſt, quod à Re P. li/
beros proſcriptorū ſubmouit. Nihil eſt iniquius q̃ aliquē hęredē paterni odij fieri. Co
gitemus quotiens ad ignoſcendū difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexora/
biles eſſe. Quàm ſæpe ueniā qui negauit, petit, q̃ ſæpe hic pedibus eius aduolutus eſt,
quē à ſuis reppulit. Quid eſt glorioſius q; iram amicitia mutare? Quos Po. Ro. felici/
ores habet ſocios fidelioreſq;, quàm quos habuit pertinaciſſimos hoſtes? Quod ho/
die eſſet imperiū, niſi ſalubris prouidētia uictos permiſcuiſſet uictoribus? Iraſcet̃ aliqs,
Tu contra, beneficijs prouoca. Cadit ſtatim ſimultas ab altera parte deſerta, niſi pari/
ter nō pugnat: ſed ſi utrinq; certabit ira, concurrit̃: ille eſt melior, qui prior pedē retu/
lit, uictus eſt qui uicit. Percuſſit te, Recede. Referiendo enim, & occaſionē ſæpius fe/
riendi dabis & excuſationē: non poteris reuelli cū uoles. Nunquàm uelit quiſquam tā
grauiter hoſtē ferire, ut relinquat manū in uulnere, & ſe ab ictu reuocare nō poſſit. At
qui tale ira telū eſt, ut uix retrahat̃. Arma nobis expedita proſpicimus, gladiū com/ CAP.
modū & habilē: nō uitabimus impetus animi his graues magis, furioſos & irreuoca/ XXXV
biles? Ea demū uelocitas placet, quæ ubi iuſſa eſt, ueſtigiū ſiſtit, nec ultra deſtinata pro
currit, & quæ flecti & à curſu ad gradū reduci poteſt. Aegros ſcimus neruos eſſe, ubi
inuitis nobis mouent̃. Senex aut infirmi corporis eſt, q cū ambulare uult, currit. Ani/
mi motus eos putemus ſaniſſimos ualidiſſimoſq;, qui noſtro arbitrio ibunt, nō ſuo fe/
rent̃. Nihil tam æque profuit, quàm primū intueri deformitatē rei, deinde periculum.
Non eſt ullius affectus facies turbatior, pulcherrima ora fœdauit, toruos uultus ex trā
quilliſſimis reddit. Linquit decor omnis iratos, etiāſi amictus illius cōpoſitus ſit ad le/
gē, retrahet ueſtē, omnemq; curā ſui effundet. Si capillorū natura uel arte iacentiū nō
informis eſt habitus, cum animo inhorreſcunt, & tumeſcunt uenæ, cōcutitur crebro
ſpiritu pectus, rabida uocis eruptio colla diſtendit. Tūc artus †turbidi, inqetæ manus, *aliter trepidi*
totius corporis fluctuatio. Qualē intra putas eſſe animū, cuius extra imago tam fœda
eſt? Quāto illi intra pectus terribilior uultus, acrior ſpiritus eſt, intēſior impetus, ru/
pturus ſe niſi eruperit? Quales ſunt hoſtiū uel ferarū cæde madentiū, aut ad cædē eūti
um aſpectus, qualia poetæ inferna mōſtra finxere, ſuccincta ſerpētibus, et igneo flatu,
quales ad bella excitāda, diſcordiāq; in populos diuidēdā, pacēq; lacerandā deterrimæ
inferū exeūt Furiæ: talē nobis irā figuremus, flāma lumina ardētia, ſibilo mugituq; &
gemitu et ſtridore, et ſiqua his inuiſior uox eſt, perſtrepētē, tela manu utraq; quatiētē:
neq; enim illi tegere ſe, cura eſt: toruā, cruentamq; & cicatricoſam, & uerberibus ſuis
liuidam: inceſſu ueſano effuſam, multa caligine incurſitantē, uaſtantē, fugantemq;: &

omnium odio laborantem,ſui maxime: ſi aliter nocere nõ poſſit,terras,maria,cœlum
ruere cupiẽtẽ,infeſtã pariter, inuiſamqꝫ. Vel ſi uidetur,qualis apud uates noſtros eſt,
Sanguineũ quatiens dextra læuaqꝫ flagellũ. Aut ſciſſa gaudens uadit diſcordia palla,
aut ſiqua magis dira facies excogitari, diri affectus poteſt Quibuſdã,ut ait Seſtius,
C.XXXVI iratis profuit aſpexiſſe ſpeculũ,perturbauit illos tanta mutatio ſui,uelut in rẽ præſen/
tẽ adducti nõ agnouerunt ſe: & quãtulũ ex uera deformitate imago illa ſpeculo reper
cuſſa reddebat? animus ſi oſtẽdi,& ſi in ulla materia plucere poſſet,intuentes nos con
funderet,ater maculoſusqꝫ,æſtuans,& diſtortus,& tumidus. Nunc quoqꝫ tanta defor
mitas eius eſt,per oſſa carnesqꝫ,& tot impedimenta effluentis. Quid ſi nudus oſtende
retur ſpeculo,qui neminẽ deterritũ ab ira credit? Quid ergo? qui ad ſpeculũ uenerat,
ut ſe mutaret,iã mutauerat. Iratis qdẽ nulla eſt formoſior effigies,quàm atrox & hor/
rida,qualesqꝫ eſſe,etiã uideri uolũt. Magis illud uidẽdũ eſt,quàm multis ira per ſe no
cuerit. Alij nimio feruore rupere uenas,& ſanguinẽ ſupra uires elatus clamor egeſſit,
& luminũ ſuffudit aciem, in oculos uæhementius humor egeſtus,& in morbos ægri
recidere,nulla celerior ad inſaniam uia eſt. Multi itaqꝫ cõtinuauerunt iræ furorẽ, nec
quam expulerant mentẽ unquã receperunt. Aiacẽ in mortem egit furor,in furorẽ ira.
Mortẽ liberis,egeſtatẽ ſibi, ruinã domui imprecãtur,& iraſci ſe negant,non minus ꝙ
inſanire,furioſi. Amiciſſimis hoſtes,uitãdiqꝫ chariſſimis. Legum niſi qua nocẽt imme
mores,ad minima mobiles. Nõ ſermõe,nõ officio adiri faciles. Omnia per uim gerũt,
gladijs & pugnare parati,& incũbere. Maximũ enim malũ illos cepit, & omnia exu/
perans uitia. Alia paulatim intrant. Repentina & uniuerſa uis eius eſt,omnes deniqꝫ
XXXVII alios affectus ſibi ſubijcit. Amorẽ ardentiſſimũ uincit. Transfoderũt itaqꝫ amata cor
pora,& in eorum quos occiderant iacuere complexibus. Auariciã duriſſimũ malũ,mi
nimumqꝫ flexibile ira calcauit,adacta opes ſuas ſpargere, & domui,rebusqꝫ in unum
collatis inijcere ignẽ. Quid? nõ ambitioſus magno æſtimata ira proiecit inſignia,ho
noremqꝫ delatum reppulit? Nullus affectus eſt,in quem non ira dominetur.

Libri ſecundi de Ira finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER TERTIVS.

CAP.I QVod maxime deſideraſti Nouate nũc facere tentabimus,iram ex/cidere animis,aut certe refrenare,& impetus eius inhibere. Id ali/quando palam apertecꝫ faciendum eſt,ubi minor uis mali patitur: aliquando ex occulto,ubi nimiũ ardet,omniqꝫ impedimento exa/ſperatur & creſcit. Refert quãtas uires quãqꝫ integras habeat. Vtrũ ne uerberanda & agenda ſit, an cedere ei debeamus,dũ tempeſtas prima deſæuit,ne remedia ipſa ſecũ ferat. Conſilium pro moribus cuiuſqꝫ capiendum erit. Quoſdã enim preces uincunt, quidã inſultant,inſtantqꝫ ſub/miſſis. Quoſdã terrendo placabimus, Alios obiurgatio,alios cõfeſſio,alios pudor cœpto deiecit, Alios mora lentũ præcipitis mali remediũ,ad quod nouiſſime deſcenden/dum eſt. Cæteri enim affectus dilationẽ recipiunt,& curari tradius poſſunt. Hæc inci/tata,& ſeipſam rapiens uiolẽtia,nõ paulatim procedit,ſed dũ incipit,tota eſt. Nec alio rum more uitiorũ ſollicitat animos,ſed abducit, & impotentes ſui,cupidoſqꝫ uel com munis mali,exagitat. Nec in ea tantũ,in quæ deſtinauit, ſed in occurrẽtia obiter furit. Cætera uitia impellũt animos,ira præcipitat. Cæteris etiam ſi reſiſtere cõtra affectus ſuos nõ licet,at certe affectibus ipſis licet ſtare: hæc nõ ſecus quàm fulmina,pcellæqꝫ, & ſiqua alia irreuocabilia ſunt,quia nõ eunt, ſed cadũt,uim ſuã magis ac magis tẽdit. Alia uitia à ratione, hæc à ſanitate deſciſcit. Alia acceſſus lenes habent,& incrementa fallentia,in ira deiectus animorum eſt. Nulla itaqꝫ reſurget magis attonita,& in uires ſuas prona,& ſiue ſucceſſit ſuperba,ſiue fruſtrat̃ inſana, ne repulſa quidẽ in tædiũ a/cta,ubi aduerſariũ fortuna ſubduxit, in ſeipſam morſus ſuos uertit. Nõ refert quantũ

CAP.II ſit,ex quo ſurrexit. Ex leuiſſimis enim in maxima euadit, Nullã tranſit ætatẽ, Nullũ hominũ genus excipit. Quædã gentes beneficio egeſtatis nõ nouere luxuriã. Quædã quia exercitæ & uagæ ſunt,effugere pigriciam. Quibus incultus mos,agreſtisqꝫ uita eſt,cir

eſt, circunſcriptio ignota eſt, & fraus & quodcũq; in foro malum naſcitur, Nulla gẽs
eſt, quam non ira inſtiget, tam inter Graios quàm barbaros potens. Non minus perni
tioſa leges metuẽtibus, quàm quibus iura diſtinguit modus uirium. Deniq; cætera ſin
gulos corripiunt, hic unus affectus eſt, qui interdum publice concipitur. Nunquã uni
uerſus populus fœminæ amore flagrauit. Nec in pecuniã aut lucrum tota ciuitas ſpẽ
ſuam miſit. Ambitio uiritim ſingulos occupat, Impotentia non eſt malum publicum.
Sæpe in iram uno agmine itum eſt, uiri, fœminæ, ſenes, pueri, principes, uulgusq; con
ſenſere, & tota multitudo pauciſſimis uerbis concitata, ipſum concitatorem anteceſ/
ſit. Ad arma protinus, ignesq; diſcurſum eſt, & indicta finimis bella, aut geſta cum ci
uibus, Totæ cũ ſtirpe omni crematæ domus, & modo eloquio fauorabilis habitus in
multo honore, irã ſuæ cõcionis excepit, in Imperatorẽ ſuũ legiones pila torſerũt. Diſ/
ſedit plebs tota cum patribus. publicũ conſiliũ, ſenatus, nõ expectatis delectibus, nec
nominato Imperatore, ſubitos iræ ſuæ duces legit: ac per tecta urbis, nobiles conſecta
tus uiros, ſuppliciũ manu ſumpſit. Violauit legationes rupto iure gentiũ, rabiesq; in/
fanda ciuitatẽ tulit, nec datũ tempus quo reſideret tumor publicus, ſed deductæ proti/
nus claſſes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, ſine auſpicijs populus ductu
iræ ſuæ egreſſus, fortuita raptaq; pro armis geſſit. Deinde magna clade temeritatẽ au/
dacis iræ luit. Hic barbaris forte ruentibus in bella exitus eſt, cum mobiles animos CAP. III
ſpecies iniuriæ perculit, aguntur ſtatim, & quà dolor traxit, ruinæ modo regiõibus in
cidunt incõpoſiti, interriti, incauti, pericula appetentes ſua, gaudẽt feriri, & inſtare fer
ro, & tela corpore urgere, & per ſuũ uulnus exire. Nõ eſt inquis dubium quin magna
iſta & peſtifera ſit uis, Ideo quemadmodũ ſanari debeat mõſtra, Atqui, ut in prioribus
libris dixi, ſtat Ariſtoteles defenſor iræ, & uetat illam nobis execari. Calcar ait eſſe uir
tutis, Hac erepta, inermẽ animũ & ad conatus magnos pigrũ, inertemq; fieri. Neceſ/
ſarium eſt itaq; fœditatẽ eius, ac feritatẽ coarguere, & ante oculos ponere quantũ mõ
ſtri ſit homo in hominẽ furẽs, quantoq; impetu ruat, nõ ſine pernicie ſua pernitioſus,
& ea deprimens, quæ mergi niſi cũ mergente non poſſunt. Quid ergo? ſanũ hunc ali/
quis uocat, qui uelut tempeſtate correptus nõ it, ſed agitur, & furenti malo ſeruit? nec
mãdat ultionẽ ſuã, ſed ipſe eius exactor, animo ſimul ac manu ſæuit, chariſſimorũ, eo/
rumq; quos mox amiſſos fleturus eſt carnifex? Hunc aliquis affectũ uirtuti, adiutorẽ
comitemq; dat, conſilia ſine quibus uirtus gerit nihil, obturbantẽ? Caducæ ſiniſtræq;
ſunt uires, & in malũ ſuum ualidæ, in quas ægrũ morbus & acceſſio erexit. Non eſt er
go quod me putes tempus in ſuperuacuis conſumere, quod irã, quaſi dubiæ apud ho/
mines opinionis, ſic infamẽ: cũ aliquis ſit, & quidẽ de illuſtribus philoſophis, qui illi in
dicat operas, & tanquã utilẽ ac ſpiritus ſubminiſtrantẽ in prælia, in actus rerum, ad o/
mne quodcũq; calore aliquo gerendũ eſt, uocet. Ne quẽ fallat, tanquã aliquo tẽpore,
aliquo loco profutura, oſtendenda eſt rabies eius effrenata & attonita: apparatusq; il/
li reddendus eſt ſuus, eculeus & fidiculæ, & ergaſtula, & cruces, & circũdati defoſſis
corporibus ignes, & cadauera quoq; trahẽs uncus, uaria uinculorũ genera uaria pœ/
narũ, lacerationes membrorũ, inſcriptiones frontis, & beſtiarũ immaniũ cauernæ. In
ter hæc inſtrumenta collocetur ira, dirũ quiddã atq; horridũ ſtridẽs, omnibus per quæ
furit deterior. Vt de cæteris dubiũ ſit, nulli certe affectui peior eſt uultus, quẽ in prio
ribus libris deſcripſimus, aſperũ & acrẽ, & nũc ſubito retrorſum ſanguine fugato, pal
lentẽ, nunc in os omni calore ac ſpiritu uerſo, ſubrubicundũ, & ſimilẽ crueto, uenis tu
mentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in uno obtutu defixis & hærenti
bus. Adijce nũc dentiũ inter ſe arietatorũ, & aliquem eſſe cupientiũ, non aliũ ſonũ, CA. IIII
quàm eſt apris, tela ſua attritu acuentibus. Adijce articulorũ crepitũ, cũ ſe ipſæ manus
frangunt, & pulſatũ ſæpius pectus, anhelitus crebros, tractosq; altius gemitus, inſtabi
le corpus, incerta uerba ſubitis exclamationibus, tremẽtia labra, interdumq; compreſ
ſa, & dirum quiddam exibilantia. Ferarũ, mehercules, ſiue illas fames exagitat, uel in
fixum uiſceribus ferrũ, minus tetra facies eſt, etiã cum uenatorẽ ſuũ ſemianimes mor
ſu ultimo petunt, quàm hominis ira flagrãtis. Age, ſi exaudire uoces ac minas uacet,
qualia excarnificati animi uerba ſunt: nonne reuocare ſe quiſq; ab ira uolet, cum in/

tellexerit illam à ſuo primum malo incipere? Non uis ergo admoneam eos, qui iram ſumma potẽtia exercent,& argumentum uirium exiſtimant,& in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam ultionem, quàm non ſit potens,immo nec liber quidem dici poſſit,iræ ſuæ captus? Non uis admoneam,quo diligentior quiſq; ſit,ut ipſe ſe circumſpiciat,alia animi mala ad peſſimos quoſq; pertinere,iracundiam etiã eruditis hominibus,& in alia ſanis,irrepere:adeo ut quidam ſimplicitatis indicium iracundiam

CAP.V dicant,& uulgo credatur facillimus quiſq; huic obnoxius? Quorſus,inquis,hoc pertinet? Vt nemo ſe iudicet tutum ab illa, cum lentos quoq; natura & placidos in ſæuiciam ac uiolentiam euocet.Quemadmodum aduerſus peſtilentiam nihil poteſt firmitas corporis,& diligens ualetudinis cura, Promiſcue enim imbecilla robuſtaq; inuadit: ita ab ira tam inquietis moribus periculum eſt quàm compoſitis & remiſſis,quibus eo turpior ac periculoſior eſt,quo plus in illis mutat.Sed cum primum ſit non iraſci,ſecundum retinere,tertium alienæ iræ mederi, dicam primum quemadmodum in iram non incidamus,Deinde quemadmodum ab illa liberemur. Nouiſſime quemadmodum iraſcentẽ retineamus placemusq;, & ad ſanitatem reducamus. Ne iraſcamur præſtabimus, ſi omnia uitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam bene æſtimauerimus. Accuſanda eſt apud nos ,damnanda : perſcrutanda eius mala,& in medium protrahenda ſunt:ut qualis ſit,appareat,comparãda cum peſſimis eſt. Auaricia acquirit & contrahit,quo aliquis melior utatur, Ira incendit. Paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſeruos egit, quoſdam in mortem : quãto plus iraſcendo, quàm id erat propter quod iraſcebatur, amiſit. Ira patri luctum,marito diuortium attulit,magiſtratui odium,candidato repulſam. Potior eſt,inquam,luxuria,quoniam illa ſua uoluptate fruitur,hæc alieno dolore uincit malignitatem & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri uolunt,hæc facere. Illæ fortuitis malis delectantur, hæc non poteſt expectare fortunam. Nocere ei quem odit,non noceri uult. Nihil eſt ſimultatibus grauius,has ira conciliat, Nihil eſt bello funeſtius,In hoc potentium ira prorumpit. Cæterum etiam illa plebeia ira & priuata, inerme, & ſine uiribus bellum eſt. Præterea ira, ut ſeponamus quæ mox ſecutura ſunt dãna,inſidias,perpetuam ex certaminibus mutuis ſolicitudinem,dat pœnas dum exigit. Naturam hominis uitiat:illa in amorẽ hortatur,hæc in odium. Illa prodeſſe iubet, hæc nocere. Adijce,quod cum indignatio à nimio ſui ſuſpectu ueniat, & animoſa uideatur, puſilla eſt & anguſta. Nemo enim non eo à quo ſe cõtemptũ iudicat, minor eſt, At ille ingẽs animus & uerus æſtimator ſui, non uindicat iniuriam, quia non ſentit. Vt tela à duro reſiliunt, cum dolore cædentis ſolida feriuntur:ita nulla magnum animum iniuria ad ſenſum ſui adducit,fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius,uelut nulli penetrabilem telo,omnes iniurias cõtumeliasq; reſpuere. Vltio,doloris confeſſio eſt. Non eſt magnus animus,quem incurrit iniuria. Aut potentior te,aut imbecillior læſit. Si imbecillior,parce illi. Si potentior,tibi.

CA.VI Nullum eſt argumentum magnitudinis certius,quàm nihil poſſe, quo inſtigeris,accidere. Pars ſuperior mundi & ordinatior,ac propinqua ſideribus,nec in nubem cogitur,nec in tempeſtatem impellitur,nec uerſatur in turbinem,omni tumultu caret,inferiora fulminantur. Eodẽ modo ſublimis animus,quietus ſemper,& in ſtatione trãquilla collocatus,intra ſe premens,quibus ira contrahit, modeſtus & uenerabilis eſt & diſpoſitus,quorũ nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furẽs nõ primã reiecit uerecundiã? Quis impetu turbidus,& in aliquẽ ruens,nõ quicquid in ſe uerecundi habuit,abiecit? Cui officiorũ numerus aut ordo cõſtitit incitato? Quis linguæ temperauit? Quis ullam partẽ corporis tenuit? Quis ſe tegere potuit. In immẽſum,ꝓderit nobis illud Democriti ſalutare præceptum,quo monſtratur tranquillitas,ſi neque priuatim, neq; publice multa, aut maiora uiribus noſtris egerimus. Nunq; tã feliciter in multa diſcurrẽti negocia dies trãſit,ut nõ aut ex homine,aut ex re offenſa naſcat̃,quæ animũ in iras paret. Quemadmodũ per frequẽtia urbis loca properanti in multos incurſitandũ eſt, & alicubi labi neceſſe eſt,alicubi retineri, alicubi reſpergi: ita in hoc uitæ actu diſſipato & uago multa impedimẽta,multæ querelæ incidũt. Alius ſpẽ noſtrã fefellit,alius diſtulit,alius intercepit. Non ex deſtinato propoſita fluxerũt. Nulli fortuna tã

nã tam dedita eſt,ut multa tentanti ubiq; reſpōdeat. Sequitur ergo,ut is cui contra ꝙ propoſuerat, aliqua ceſſerunt,impatiens hominū rerumq; ſit.Ex leuiſſimis cauſis iraſcitur,nunc perſonæ,nunc negocio,nunc loco,nunc fortunæ,nunc ſibi.Itaq; ut quietus poſſit eſſe animus,non eſt iactandus,nec multarum,ut dixi,rerum actu fatigãdus, nec magnarum ſupraq; uires appetitarum.Facile eſt leuia aptare ceruicibus,& in hãc aut in illam partem transferre ſine lapſu. Atqui alienis in nos manibus impoſita,ægre ſuſtinemus,uicti in proximos effundimus, & dum ſtamus ſub ſarcina, impares oneri uacillamus. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domeſticis,ſcias.Negocia expedita CA. VII
& habilia ſequuntur actorem:ingentia, & ſupra menſuram agentis,nec dant ſe facile, & ſi occupata ſunt,premunt atq; adducunt adminiſtrantem,qui non quæ facilia ſunt, aggreditur,ſed uult facilia eſſe,quæ aggreſſus eſt.Quoties aliquid conaberis, te ſimul & ea quæ paras,quibusq; pararis,ipſe metire,Faciet enim te aſperum pœnitentia operis infecti.Hoc intereſt,utrum quis feruidi ſit ingenij,an frigidi,aut humilis.Generoſo repulſa iram exprimet, languido inertiq; triſticiam. Ergo actiones noſtræ nec paruæ ſint,nec audaces,nec improbæ.In uicinū ſpes exeat.Nihil conemur, qđ mox adepti quoq; ſucceſſiſſe miremur.Demus operã,ne accipiamus iniuriam quam ferre neſcimus.Cū placidiſſimo & facillimo & minime † obnoxio,moroſoq; uiuendū eſt.Su al. obnixo
muntur à cōuerſantibus mores. Et ut quædã in contactos è corpore uitia tranſiliunt, ita animus mala ſua proximis tradit. Ebrioſus conuictores in amorem uini traxit.Impudicorum cœtus fortẽq;, & ſi liceat uirum,emollit. Auaricia in proximos uirus ſuum tranſtulit.Eadẽ ex diuerſo ratio uirtutum eſt,ut omne quod ſecū habent,mitigẽt. Nec tam ualetudini profuit utilis regio & ſalubrius cœlū, ꝙ animis parū firmis in turba meliorum uerſari.Quæ res quantū poſſit,intelliges,ſi uideris feras quoq; conuictu noſtro manſueſcere,nulliq; immani beſtiæ uim ſuam permanere,ſi hominis cōtuberniū diu paſſa eſt. Retunditur omnis aſperitas, paulatimq; inter placida dediſcitur

Accedit huc, quod nō tantū exemplo melior fit,qui cū quietis hominibus uiuit,ſed CAP. VIII
qđ cauſas iraſcẽdi nō inuenit,nec uitiū ſuū exercet.Fugere itaq; debebit omneis quos irritaturos iracūdiã ſciet.Qui ſunt,inquit,iſti? Multi ex uarijs cauſis idẽ facturi.Offendet te ſuperbus contemptu,diues cōtumelia,petulans iniuria,liuidus malignitate,pugnax contentione,uentoſus & mendax uanitate.Nō feras à ſuſpicioſo timeri, à pertinace uinci,à delicato faſtidiri. Elige ſimplices, faciles,moderatos, qui irã tuã nec euocent,& ferant. Magis adhuc proderunt ſubmiſſi & humani,& dulces,nō tamen uſq; in adulationem.Nam iracūdos nimia aſſentatio offendit. Erat certe amicus noſter,uir bonus,ſed iræ paratioris,cui nō magis erat tutum blandiri quàm maledicere. Cælium oratorem fuiſſe iracundiſſimū conſtat.Cū quo,ut aiunt,cœnabat in cubiculo lectæ patientiæ cliens,ſed difficile erat illi in crapulam coniecto rixam eius cum quo edebat effugere.Optimum iudicauit quicquid dixiſſet ſequi,& ſecundas agere.Non tulit Cælius aſſentientẽ,ſed exclamauit,Dic aliquid contra, ut duo ſimus.Sed ille quoq; quod non iraſceretur iratus,cito ſine aduerſario deſijt.Eligamus ergo uel hos potius,ſi conſcij nobis iracūdiæ ſumus,qui uultū noſtrū ac ſermonẽ ſequãtur,Facient quidẽ nos delicatos,& in malã cōſuetudinẽ inducent, nihil contra uoluntatẽ audiendi,ſed proderit uitio ſuo interuallū & quietẽ dare.Difficilis quoq; & indomiti natura,blãdientẽ feret. Nihil aſperum tetrumq; palpãti eſt.Quoties diſputatio longior & pugnacior erit, in prima reſiſtamus anteq̃ robur accipiat.Alit ſeipſam cōtentio, & dimiſſos altius tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſtinere,quàm abducere. Studia quoq; grauiora iracun CA. IX
dis obmittenda ſunt, aut certe citra laſſitudinem exercenda,& animus non inter plura uerſandus,ſed artibus amœnis tradendus.Lectio illū carminū obleniat, & hiſtoria fabulis detineat,mollius delicatiusq; tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra cōponebat.Quis autẽ ignorat lituos & tubas concitamẽta eſſe,ſicut quoſdam cantus blandimenta, quibus mens reſoluatur? Confuſis oculis proſunt uirentia,& quibuſdã coloribus infirma acies acquieſcit, quorundã ſplẽdore præſtringitur, ſicmẽtes ægras ſtudia lęta permulcent.Forū,aduocationes,iudicia,fugere debemus,& omnia quę exulcerant uitiū,æque cauere laſſitudinem corporis. Conſumit enim quicquid in nobis

mite placidumq́; eſt, & acria concitantur. Ideo quibus ſtomachus ſuſpectus eſt, pro/
ceſſuri ad res agendas maioris negocij, bilem cibo tẽperent, quam maxime mouet fa/
tigatio: ſiue quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini, curſumq́; eius, uenis la/
borãtibus, ſiſtit: ſiue quia corpus attenuatum & infirmum incumbit animo. Certe ob
eandẽ cauſam iracundiores ſunt ualetudine aut ætate feſſi. Fames quoq; & ſitis ex eiſ
CAP. X dem cauſis uitanda eſt, exaſperat enim & incendit animos. Vetus dictum eſt, A laſ
ſo rixam quæri. Aeque autem & ab eſuriente, & à ſitiente & ab omni homine quẽ ali
qua res urit. Nam ut ulcera ad leuem tactum, deinde etiam ad ſuſpitionem tactus con
doleſcunt: ita animus affectus, minimis offenditur, adeo ut quoſdam ſalutatio, epiſto/
la, oratio, & interrogatio ad litem euocent. Nunquã ſine querela ægra tangũtur, Opti
mum eſt itaq; ad primũ mali ſenſum mederi ſibi, tum uerbis quoq; ſuis minimum li/
bertatis dare, & inhibere impetum. Facile eſt autem affectus ſuos cum primum oriun
tur reprehendere. Morbum ſigna præcurrunt. Quemadmodũ tempeſtatis ac pluuiæ
ante ipſas, notæ ueniunt, ita iræ amoris omniumq́; iſtarum procellarum animos ue/
xantium ſunt quædã prænuncia. Qui comitiali uitio ſolent corripi, iam aduentare ua
litudinem intelligunt, ſi calor ſumma deſeruit, & incertum lumen neruorumq́; trepi/
datio eſt, ſi memoria ſublabitur caputq́; uerſatur. Solitis itaq; remedijs incipiẽtem ca
ſum occupant, & odore guſtuq́; quicquid eſt quod alienat animos repellitur, aut fo/
mentis contra frigus rigoremq́; pugnatur: aut ſi parum medicina profecit uitauerunt
turbam & ſine teſte ceciderunt. Proderit morbum ſuum noſſe, & uires eius antequã
ſpatientur opprimere. Videamus quid ſit quod nos maxime concitet. Alium uerbo/
rum, alium rerum contumeliæ mouent. Hic uult nobilitati ſuæ, hic formæ ſuę parci.
Ille elegantiſſimus haberi cupit, ille doctiſſimus. Hic ſuperbiæ impatiens eſt, hic con/
tumaciæ. Ille ſeruos non putat dignos quibus iraſcatur, hic intra domũ ſæuus eſt, foris
mitis. Ille rogari, inuidiam iudicat, hic non rogari, contumeliam. Non omnes ab eadẽ
CA. XI parte feriũtur. Scire itaq; oportet quid in te imbecillum ſit, ut id maxime protegas.
Non expedit omnia uidere, omnia audire, multæ nos iniuriæ tranſeãt, ex quibus ple/
raſq; non accipit, qui neſcit. Non uis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid
in ſe dictũ ſit, qui malignos ſermones etiam ſi ſecreto habiti ſint, euerrit, ſeipſe inquie/
tat. Quædã interpretatio eò producit, ut uideantur iniuriæ. Itaq; alia differenda ſunt,
Feſtiuus io/ alia deridenda, alia donanda. Circunſcribenda multis modis ira eſt. Pleraq; in luſum
cus Socratis iocumq́; uertantur. Socratem aiunt, colapho percuſſum nihil amplius dixiſſe, quàm
moleſtum eſſe, quod neſcirent homines quando cũ galea prodire deberent. Non quẽ
admodum facta ſit iniuria refert, ſed quemadmodum lata. Nec uideo quare difficilis
ſit moderatio, cum ſciam tyrannos quoq; tumida & fortunata licentia, ingenitam fa/
miliaremq́; ſibi ſæuitiam repreſſiſſe. Piſiſtratum certe athenienſium tyrannum me/
moriæ proditur, cum multa in crudelitatem eius ebrius conuiua dixiſſet, nec deeſſent
qui uellent manus ei cõmodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent, placido ani/
mo tuliſſe, & hoc iritantibus reſpondiſſe, non magis illi ſe ſuccenſere, quàm ſiquis ob
ligatis oculis in ſe incurriſſet. Magna pars querelas manu fecit, aut falſa ſuſpicando,
CAP. XII aut leuia aggrauando. Sæpe ad nos ira uenit, ſæpius nos ad illam, quę nunquam ac
cerſenda eſt, etiam cum incidit reijciatur. Nemo dicit ſibi, hoc propter quod iraſcor
aut feci aut feciſſe potui. Nemo animũ facientis, ſed ipſum æſtimat factum. Atqui ille
intuendus eſt, an uoluerit, an inciderit: coactus ſit, an deceptus: odiũ ſecutus ſit, an præ
mium, ſibi morem geſſerit, an manũ alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas fa
cit, aliquid fortuna, ut ferre, aut pati, aut humanũ, aut humile ſit. Eo loco nos cõſtitua/
mus, quo ille eſt cui iraſcimur. Nũc facit iracũdos iniqua noſtri æſtimatio, & quæ face
re uellemus, pati nolumus. Nemo ſe differt. Atq maximũ remediũ iræ, dilatio eſt: ut pri
mus eius feruor relãgueſcat, & caligo quæ premit mentẽ, aut reſidat, aut minus denſa
ſit. Quædã ex his quæ te præcipitem ferebant, hora nõ tantũ dies molliet, quædam ex
toto euaneſcent. Si in hoc erit petita aduocatio, apparebit iudiciũ non eſſe iram. Quic
al, fluctu quid uoles quale ſit ſcire, tempori trade. Nihil diligenter in†ductu cernitur. Nõ potuit
impetrare Plato à ſe tempus cũ ſeruo ſuo iraſceretur, ſed ponere illũ ſtatim tunicam,

& præbere

& præbere ſcapulas uerberibus iuſſit,ſua manu ipſe percuſſurus.Poſtquã intellexit
iraſci ſe,ſicut ſuſtulerat manũ ſuſpenſam detinebat,& ſtabat percuſſori ſimilis. Inter/
rogatus deinde ab amico,qui forte interuenerat,quid ageret,Exigo,inquit,pœnas ab
homine iracundo:uelut ſtupens, geſtũ illum ſæuituro deformẽ,ſapiẽti uiro ſeruabat,
oblitus iã ſerui, quia aliũ quẽ potius caſtigaret inuenerat. Itaq; abſtulit ſibi in ſuos po
teſtatem,& ob peccatum quoddam commotior, Tu,inquit,Speuſippe ſeruulum iſtũ
uerberibus obiurga,nam ego iraſcor:ob hoc nõ cecidi propter quod alius cecidiſſet.
Iraſcor,inquit,plus faciam quàm oportet.Libẽtius faciam. Non ſit iſte ſeruus in eius
poteſtate,qui in ſua non eſt. Aliquis uult irato committi ultionem, cum Plato ſibijpſe
imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat dum iraſceris. Quare? quia uis omnia licere.
Pugna tecum ipſe. Si iram uincere non potes,illa te incipit uincere. Si abſconditur,ſi
illi exitus non datur, ſigna eius obruamus,& illam quantum fieri poteſt, occultam ſe
cretamq; teneamus. Cum magna id noſtra moleſtia fiet. Cupit exilire & incendere C.XIII
oculos,& mutare faciẽ,ſed ſi eminere illi extra nos licuit,ſupra nos eſt.In imo pectoris
ſeceſſu recondatur,feraturq; non ferat,Imò in cõtrariũ omnia eius indicia flectamus.
Vultus remittatur, Vox lenior ſit, Gradus lentior,Paulatim cum exterioribus inte/
riora formantur.In Socrate iræ ſignum erat uocem ſubmittere, loqui parcius.Appa/
rebat tunc illum ſibi obſtare, Deprehendebatur itaq; à familiaribus & coarguebatur.
Nec illi exprobratio latitantis iræ ingrata.Quid ni gauderet,quod iram ſuã multi in/
telligerent,nemo ſentiret? Senſiſſet autem,niſi ius amicis obiurgandi ſe dediſſet, ſicut
ipſe ſibi in amicos ſumpſerat.Quanto magis hoc nobis faciendũ eſt.Rogemus amiciſ
ſimum quemq;,ut tunc maxime aduerſus nos libertate utatur,cum minime illam pati
poterimus,nec aſſentiatur iræ noſtræ, cõtra nos potens malũ & apud nos gratioſum,
dum conſpicimus,dum noſtri ſumus,aduocemus. Qui uinum male ferunt & ebrieta
tis ſuæ temeritatẽ ac petulantiam metuunt,mandant ſuis,ut è conuiuio auferantur.
Intemperantiã in morbo ſuam experti,parere ſibi in aduerſa ualetudine uetant. O/ CA.XIIII
ptimum eſt notis uitijs impedimẽta proſpicere, & ante omnia ita componere animũ,
ut & grauiſſimis rebus ſubitiſq; concuſſus iram aut nõ ſentiat,aut magnitudinem ino
pinatæ iniuriæ exortã in aluum retrahat, nec dolorem ſuum profiteatur. Id fieri poſſe
apparebit,ſi pauca ex ingenti turba exempla protulero, ex quibus utrumq; diſcere li/
cet,quantũ mali habeat ira, ubi hominum præpotentũ poteſtate tota utitur, quãtum
ſibi imperare poſſit,ubi metu maiore compreſſa eſt.Cambyſen regem nimis deditum
uino,Traxhexaupes unus ex chariſſimis monebat,ut parcius biberet,turpem eſſe di/
cens ebrietatem in rege, quem oculi omniũ, auresq; ſequerentur.Ad hoc ille ut ſcias,
inquit,quemadmodum nunquam excidam mihi,approbabo iam,& oculos poſt uinũ
in officio eſſe & manus. Bibit deinde liberalius q̃ aliàs capacioribus cyphis, & iã gra
uis & uinolẽtus ac uiolentus,obiurgatoris ſui filiũ procedere ultra limen iubet, alleua
taq; ſuper caput ſiniſtra manu ſtare. Tunc intẽdit arcũ,& ipſum cor adoleſcentis(id
enim ſe petere dixerat) figit,reciſoq; pectore hærens in ipſo ſpiculũ oſtendit,ac reſpi/
ciens patrẽ an ſatis certã haberet manũ,interrogauit.At ille negauit Apollinẽ potuiſ
ſe certius dimittere.Dij illum male perdant,animo magis quàm conditione mancipi/
um,Eius rei laudator fuit,cuius nimis erat ſpectatorem fuiſſe. Occaſionem blanditia/
rum putauit,pectus filij in duas partes diductum,& cor ſub uulnere palpitans. Cõtro
uerſiam illi facere de gloria debuit,& reuocare iactum,ut regi liberet in ipſo patre cer
tiorem manum oſtẽdere. O Regem cruentum. O dignum in quem omnium ſuorum
arcus uertantur.Cum execrati fuerimus illum conuiuia ſupplicijs funeribusq; ſoluen
tem,tamẽ ſceleratius telum illud laudatum eſt, quàm miſſum. Videmus quomodo ſe
pater gerere debuerit,ſtans ſuper cadauer filij ſui,cædemq; illam cuius & teſtis fuerat
& cauſa.Id de quo nũc agitur,apparet,iram ſupprimi poſſe.Non maledixit Regi, nul
lum emiſit ne calamitoſi quidem uerbum, cum æque cor ſuum q̃ filij tranſfixum uide
ret. Poteſt dici merito deuoraſſe uerba. Nã ſiquid tanq̃ iratus dixiſſet,nihil tãq; pater
facere potuiſſet. Poteſt, inquã, uideri ſapientius ſe in illo caſu geſſiſſe, q̃ cũ de potã
di modo præciperet, quem ſatius erat uinũ q̃ ſanguinem bibere,cuius manus poculis
occupari

occupari pax erat. Acceſſit itaq; ad numerum eorum, qui magnis cladibus oſtēderūt,
CAP. XV quanti conſtarent regum amicis bona conſilia. Nō dubito quin Harpalus quoq; ta
le aliquid Regi ſuo Perſarum ſuaſerit, quo offenſus, liberos illi epulandos appoſuit, &
ſubinde quæſijt, an placeret conditura. Deinde ut ſatis illum plenum malis ſuis uidit,
afferri capita illorū iuſſit, & quomodo eſſet acceptus interrogauit. Non defuerunt mi
ſero uerba, non os concurrit. Apud regem, inquit, omnis cœna iucūda eſt. Quid hac
adulatione profecit? ne ad reliquias inuitaretur. Non ueto patrem damnare Regis ſui
factum, non ueto quærere dignam tam truci portento pœnam, ſed hoc interim intelli
go, poſſe etiam exigentibus malis naſcentem iram abſcondi, & ad uerba contraria ſibi
cogi. Neceſſaria eſt iſta doloris refrenatio, utiq; hoc ſortitis uitæ genus, & ad regiam
adhibitis menſam. Sic editur apud illos, ſic bibitur, ſic reſpondetur. Funeribus ſuis ar
ridendum eſt. An tanti ſit uita, uidebimus. Alia iſta quæſtio eſt. Non conſolabimur tā
triſte ergaſtulū, non adhortabimur ferre imperia carnificum, oſtendemus in omni ſer
uitute apertā libertati uiam. Si æger animus & ſuo uitio miſer eſt, huic miſerias finire
ſecum licet. Dicam & illi, qui in regem incidit, ſagittis pectora amicorū petentē, & illi
cuius dominus liberorū uiſceribus patres ſaturat, quid gemis demens, quid expectas
ut te aut hoſtis aliquis per exitium gentis tuæ uindicet, aut rex à lōginquo potens ad
uolet. Quocunq; reſpexeris, ibi malorum finis eſt. Vides illum præcipitem locum? il
lac ad libertatem deſcenditur. Vides illud mare, uides illud flumen, illum puteum? Li
bertas illic in imo ſedet. Vides illam arborem, breuem, horridam, infelicem? pendet in
de libertas. Vides iugulū tuum, guttur tuū, cor tuū, effugia ſeruitutis ſunt. Nimis mi
hi operoſos exitus monſtras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris quod ſit
CAP. XVI ad libertatem iter? Quælibet in corpore tuo uena. Quandiu quidem nihil tam into
lerabile nobis uidetur, ut nos expellat è uita, iram in quocunq; erimus ſtatu, remouea
mus. Pernicioſa eſt ſeruientibus. Omnis enim indignatio in tormētum ſuum proficit,
et imperia grauiora ſentit, quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dū iactat aſtrin
git, ſic aues uiſcū dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nulli tam ar
tum eſt iugum, quod non minus lædat ducentē, q̄ repugnantem. Vnū eſt leuamentū
malorum ingentiū, pati, & neceſſitatibus ſuis obſequi: ſed cum utilis ſit ſeruientibus
affectuum ſuorū, & huius præcipue rabidi atq; effrenis continētia, utilior eſt regibus.
Perierunt omnia ubi quantū ſuadet ira, fortuna permittit, nec diu poteſt quæ multo
rum malo exercetur potentia ſtare. Periclitantur enim ubi eos qui ſeparatim gemūt,
communis metus iunxit. Pleroſq; itaq; modo ſinguli mactauerunt, modo uniuerſi, cū
illos conferre in unū iras publicus dolor coegiſſet. Atqui pleriq; ſic iram quaſi inſigne
regium exercuerunt. Sic Darius, qui primus poſt ablatum Magorū imperium, Per
ſas & magnam partem orientis obtinuit. Nam cum bellū Scythis indixiſſet orientem
cingentibus, rogatus ab Oraborto nobili ſene, ut ex tribus liberis, unū in ſolatium pa
tri relinqueret, duorum opera uteretur, plus q̄ rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit
remiſſurum, & occiſos in conſpectu parentis abiecit, crudelis futurus, ſi omnes abdu
CAP. XVII xiſſet. At quāto Xerxes facilior, qui Pithio quinq; filiorum patri unius uacationem
petenti, quem uellet eligere permiſit: deinde quem elegerat in partes duas diſtractū,
ab utroq; uiæ latere poſuit, & hac uictima luſtrauit exercitum. Habuit itaq; quē debu
it exitum, uictus & late longeq; fuſus, ac ſtratam ubiq; ruinam ſuā cernens, medius in
ter ſuorum cadauera inceſſit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit, quos nulla erudi
tio, nullus litterarū cultus imbuerat. Dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexandrū,
qui Clitū chariſſimū ſibi & unà educatū, inter epulas trāsfodit manu ſua, parum adu
lantem, & pigre ex Macedone ac libero, in Perſicā ſeruitutem tranſeūtem. Nam Lyſi
machū æque familiarē ſibi, leoni obiecit. Nūquid ergo hic Lyſimachus, felicitate qua
dam dentibus leonis elapſus, ob hoc cum ipſe regnaret, mitior fuit? Nam Teleſpho
rum Rhodium amicum ſuum undiq; decurtatum, cum aures illi naſumq; abſcidiſſet,
in cauea uelut nouum animal aliquod & inuſitatū diu pauit, cum oris detrūcati mu
tilatiq; deformitas humanā faciem perdidiſſet. Accedebat fames & ſqualor et illuuies
corporis in ſtercore ſuo deſtituti, calloſis ſuper hæc genibus manibuſq;, quas in uſum
pedum

Oebazo Hero
dotus ĩ Mel
pome
ne

pedum anguſtiæ loci cogebāt. Lateribus uero attritu exulceratis, non minus fœda ꝙ
terribilis erat forma eius uiſentibus. Factuſq; pœna ſua monſtrū miſericordiā quoq;
amiſerat, tamen cū diſſimillimus eſſet homini, qui illa patiebatur, diſſimilior erat qui
faciebat. Vtinam iſta ſæuitia intra peregrina manſiſſet exempla, nec in Romanos CAP.
mores cum alijs aduenticijs uitijs, ſuppliciorū irarumq; barbariæ trāſiſſent. M. Mario, XVIII
cui uicatim populus ſtatuas poſuerat, cui thure & uino R. P. ſupplicabat, L. Sylla per
fringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit, & quaſi totiēs occideret, quotiēs uul
nerabat, paulatim & per ſingulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij miniſter?
Quis niſi Catilina, iam omne facinus in Mario exercens? ſic illum ante buſtum Quin
ti Catuli carpebat, grauiſſimus mitiſſimi uiri cineribus, ſupra quos uir mali exempli,
popularis tamen, & non tam immerito quàm nimis amatus, per ſtillicidia ſanguinē
dabat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina qui faceret.
Sed indigna R. P. quæ in corpus ſuū pariter & hoſtium & iudicū gladios reciperet.
Quid antiqua perſcrutor? Modo C. Cæſar Sextū Papiniū, cui pater erat conſularis,
Bethenū Baſſum quæſtorem ſuum procuratoris ſui filiū, alioſq; & equites Romanos
et ſenatores uno die flagellis cecidit, torſit, non quæſtionis, ſed animi cauſa. Deinde
adeo impatiens fuit differendæ uoluptatis, quam ingētem crudelitas ſine dilatione po
ſcebat† ut in Cirrha maternorum hortorum, quæ porticum à ripa ſeparat inambulās, *aliter ipſo*
quoſdam ex illis cū matronis atq; alijs ſenatoribus ad lucernam decollaret. Quid inſta *loco.*
bat? qđ periculū, aut priuatū, aut publicū una mox minabat̄? quantulū fuit lucē expe
ctare? Deniq; ne ſenatores populi Romani ſoleatus occideret. Quàm fuerit crude/ CAP.
litas eius ſuperba, ad rē pertinet ſcire, quanq; aberrare aliquādo poſſumus uideri, & in XIX
deuium exire, ſed hoc ipſum pars erit iræ ſuper ſolita ſæuientis. Ceciderat flagellis ſe/
natores, ipſe effecit, ut dici poſſet, ſolet fieri. Torſerat per omnia quæ in rerū natura tri
ſtiſſima ſunt, fidiculis, tabularibus, eculeo, igne, uultu ſuo. Et hoc loco reſpondebitur,
magnam rem, ſi tres ſenatores quaſi nequā mācipia inter ueſperā & flāmas diuiſit, ho
mo qui de toto ſenatu trucidādo cogitabat, qui optabat ut populus Romanus unam
ceruicē haberet, ut ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta, in unū ictū & unū diem
cogeret. Quid tam inauditū, ꝙ nocturnū ſuppliciū? Cū latrociniū tenebris abſcōdi ſo
leat, animaduerſiones quo notiores ſunt, plus ad exemplū emendationēq; proficiunt.
Et hoc loco reſpōdebitur mihi, quod tantopere admiraris, iſti beluæ quotidianū eſt,
ad hoc uiuit, ad hoc uigilat. Nemo certe inuenietur alius, qui imperauerit ſilentiū his
in quos animaduerti uolebat. Iubebat os inſerta ſpongia includi, ne uocis emittendæ
haberent facultatem. Cui unquam morituro nō eſt relictum, quo gemeret? timuit ne
quam liberiorem uocem extremus dolor mitteret, ne quid quod nollet audiret. Scie/
bat autem innumerabilia eſſe, quæ obijcere illi nemo niſi periturus auderet. Cum ſpō
giæ non inuenirentur, ſcindi ueſtimēta miſerorum & in os farcire pannos imperauit.
Quæ iſta ſæuitia eſt? Liceat ultimum ſpiritum trahere. Da exituræ animæ locum, lice
at animum non per uulnus emittere. Adijcere his longum eſt, quos patres occiſorū CAP. XX
eadem nocte, dimiſſis per domos centurionibus confecit, †homo miſericors, luctu li/ *aliter, adhuc*
berauit. Non enim Caij ſæuitiam, ſed iræ malum propoſitum eſt ſcribere, quæ non tā *homo*
tum in unum furit, ſed gentes totas lancinat, ſed urbes, ſed flumina exuta ab omni ſen
ſu doloris conuerberat. Sicut rex Perſarum, totius populi nares recidit in Syria: inde
Rhinocolura loci nomen eſt. Peperciſſe illum iudicas, quod non tota capita præcidit,
Nouo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid paſſi forent Aethiopes, qui ob lon/
giſſimum uitæ ſpacium Macrobij appellantur. In hos enim quia nō ſupinis manibus
exceperant ſeruitutem, miſſiſq; legatis libera reſponſa dederant, quæ contumelioſa re
ges uocāt, Cambyſes fremebat, & non prouiſis cōmeatibus, nō exploratis itineribus
per inuia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam: cui inter primum iter de/
erant neceſſaria, nec quicq; ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoq; † ignota regio *forte, ueſti*
Suſtinebāt famē, primo tenerrima frondiū, & cacumina arborū, tum coria igne molli *gio.*
ta, & quicquid neceſſitas cibū fecerat. Poſtq; inter harenas radices quoq; & herbæ de
fecerāt, apparuitq; inops etiam animaliū ſolitudo, decimū quenq; ſortiti, alimentum
habuerunt

habuerunt fame ſæuius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet, donec timuit, ne & ipſe uocaretur ad ſortem, tum demũ ſignum receptui dedit. Seruabantur interim illi generoſæ aues, & inſtrumenta epula/rum camelis uehebantur, cum ſortirentur milites eius, quis male periret, quis peius ui/ueret.

CAP. XXI. Hic iratus fuit genti, & ignotæ & immeritæ, ſenſuræ tamen, Cyrus fluuio. Nã cum Babyloniam oppugnaturus feſtinaret ad bellum, cuius maxima momenta in oc/caſionibus ſunt, Gyndem late fuſum amnem nando tranſire tentauit, quod uix tutum eſt, & cum ſenſit æſtatem & ad minimum deductus eſt. Ibi unus ex his equis, qui tra/here regium currũ alibi ſolebant, abreptus uehemẽter cõmouit regẽ. Iurauit itaqꝫ am/nem illum regis commeatus auferentem, eò ſe redacturum, ut tranſiri calcariqꝫ etiam à fœminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatũ, & tamdiu aſſedit ope/ri, donec C. & lxxx. † cuniculis diuiſum alueũ in ccc. & lx. riuos diſpergeret, & ſiccũ relinqueret in diuerſum fluentibus aquis. Perijt itaqꝫ tempus, & magna in magnis re/bus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occaſio aggrediendi impa/ratos, dum ille bellum indictum hoſti cũ flumine gerit.

forte canali/culis

CAP. XXII *C. Cæſar* Hic furor (Quid enim aliud uoces?) Romanos quoqꝫ contigit. C. enim Cæſar uillã in Herculanenſi pulcherrimã, quia mater ſua aliquãdo in illa cuſtodita erat, diruit, fecitqꝫ eius per hoc notabilẽ fortu/nã. Stãtem enim prænauigabamus, nũc cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda ſunt exẽpla quæ uites, quàm illa econtrario, quæ ſequaris moderata, lenia, quibus nec ad iraſcendum cauſa defuit, nec ad ulciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit An/tigono, quàm duos manipulares duci iubere, qui incumbentes Regio tabernaculo fa/ciebant, quod homines & periculoſiſſime & libẽtiſſime faciunt, de Rege ſuo male ex/iſtimant. Audierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicentem & audientem pau/lum intereſſet, quem ille leuiter commouit, & longius, inquit, diſcedite, ne uos rex au/diat. Idem quadam nocte cum quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala im/precantes Regi, qui ipſos in illud iter & inextricabile lutũ deduxiſſet, acceſſit ad eos qui maxime laborabant: & cum ignorantes à quo adiuuarentur explicuiſſet, nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius uitio in has miſerias incidiſtis. Ei autem bene opta/te, qui uos ex hac uoragine eduxit. Idem tam miti animo hoſtium ſuorum maledicta q̃ ciuium tulit. Itaqꝫ cum in paruulo quodam caſtello Græci obſiderentur, & fiducia lo/ci contemnentes hoſtem, multa in deformitatem Antigoni iocarẽtur, & nunc ſtaturã humilẽ, nũc colliſum naſum deriderẽt, gaudeo, inquit, & aliquid boni ſpero, in caſtris meis Silenum habeo. Cũ hos dicaces fames domuiſſet, captis ſicut mos eſt, ut eos q̃ militiæ utiles erãt, in cohortes deſcriberet, cæteros præconio ſubijceret, id quoqꝫ ſe ne/gauit facturum fuiſſe, niſi expediret his dominum habere, qui tam malam haberẽt lin/guam. Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas ſuos torquebat, qui ex duobus amicis quos pauloante retuli, alterũ feræ obiecit, alterũ ſibi. Ex his duobus ta/men, qui leoni obiectus eſt, uixit.

CAP. XXIII Non habuit hoc auitum ille uitium, ne paternum quidem. Nam ſi qua alia in Philippo uirtus fuit, & contumeliarum patientia, ingẽs in/ſtrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrheſiaſtes ob nimiam & pro/cacem linguam appellatus, inter alios Atheniẽſium legatos uenerat. Audita benigne legatiõe Philippus, dicite, inquit, mihi, facere quid poſſum, quod ſit Atheniẽſibus gra/tum? Excepit Demochares, te, inquit, ſuſpendere. Indignatio circumſtantium ad tam inhumanum reſponſum exorta eſt, quos Philippus conticeſcere iuſſit, & Therſitem illum ſaluum, incolumemqꝫ dimittere. At uos cæteri legati, inquit, nunciate Atheniẽ/ſibus, multo ſuperbiores eſſe, qui iſta dicũt, quàm qui impune dicta audiunt. Multa et Diuus Auguſtus digna memoria fecit dixitqꝫ, quibus appareat illi iram non impe/raſſe.

Timagenes Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in uxorem eius, et in totam domum eius dixerat, nec perdiderat dicta: magis enim circumfertur, & in ore hominum eſt temeraria urbanitas. Sæpe illum Cæſar monuit, ut moderatius lin/gua uteretur, perſeueranti, domo ſua interdixit. Poſtea Timagenes in cõtubernio Pol/lionis Aſinij conſenuit, ac tota ciuitate dilectus eſt. Nullum illi limen præcluſa Cæſa/ris domus abſtulit; hiſtorias quas poſtea ſcripſerat, recitauit, & cõbuſſit, & libros acta

Cæſaris

Cæſaris Auguſti cõtinentes in ignem poſuit. Inimicitias geſſit cum Cæſare Auguſto,
nemo amicitiam eius extimuit, nemo quaſi fulguris ictum refugit. Fuit qui præberet
tam alte cadeni ſinum. Tulit hoc, ut dixi, Cæſar patienter, ne eo quidem motus, quod
laudibus ſuis, rebusq; geſtis manus attulerat. Nunquã cum hoſpite inimici ſui queſtus
eſt, hoc duntaxat Pollioni Aſinio dixit, θηριοτροφεῖς. Paranti, demus excuſationem, obſti-
tit: fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cũ Pollio diceret, ſi iubes Cæſar, ſtatim illi domũ
meam interdicam, hoc me, inquit, putas facturũ, cum ego uos in gratiam reduxerim?
Fuerat enim aliquãdo Timageni Pollio iratus, nec ullam habuerat cauſam deſinendi,
q̃ quod Cæſar cœperat. Dicat itaq; quiſq; ſibi quoties laceſſitur, Nũquid potentior CA. XXIIII
ſum Philippo? Illi tamen impune maledictum eſt. Nũquid in domo mea plus poſſum,
quàm toto orbe terrarum diuus Auguſtus potuit? Ille tamen contentus fuit, à conuitia-
tore ſuo ſecedere. Quid eſt? quare ego ſerui mei †hilarius reſponſum & contumaciorẽ *al. liberius*
uultum, & nõ peruenientem uſq; ad me murmurationem, flagellis & compedibus ex-
piem? Quis ſum, cuius aures lædi nefas ſit? Ignouerunt multi hoſtibus, ego non igno-
ſcam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, fœminam ſexus, extraneũ
libertas, domeſticum familiaritas. Nũc primum offendit, cogitemus quamdiu placue-
rit. Sæpe & alias offendit, feramus quod diu tulimus. Amicus eſt, fecit quod noluit. Ini-
micus eſt, fecit quod debuit. Prudentiori credamus, ſtultiori remittamus. Pro quocũq;
illud reſpondeamus nobis, ſapientiſſimos quoque uiros multa delinquere, neminem
eſſe tam circumſpectum, cuius non diligentia aliquando ſibijpſi excidat, Neminẽ tam
maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum caſus impingat, Neminẽ
tam timidum offenſarum, qui non in illas dum uitat, incidat. Quomodo homini pu- CA. XXV
ſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum uirorum titubare fortunam, & æquiore
animo filium in angulo fleuit, qui uidit acerba funera, etiã ex regia duci: ſic animo æ-
quiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicũq; uenit in mentem, nullam eſſe
tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod ſi etiam prudentiſſimi peccãt,
cuius non error bonam cauſam habet? Reſpiciamus quoties adoleſcentia noſtra in of-
ficio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in uino parum temperans. Si
iratus eſt, demus illi ſpaciũ, quo diſpicere quid fecerit, poſſit. Seipſe caſtigabit. Deniq;
dabit pœnas. Non eſt quod cum illo paria faciamus. Illud non uenit in dubium, quin ſe
exemerit turbæ, & altius ſteterit quiſquis deſpexit laceſſentes. Proprium eſt magnitu-
dinis ueræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratũ canum lenta reſpexit.
Sic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur, incõcuſſus in iniuria per-
ſtitit, qui iraſcitur, motus eſt. At ille quem modo altiorem omni incommodo poſui,
tenet quodam amplexu ſummum bonum. Nec homini tantũ, ſed ipſi fortunæ reſpon-
det: omnia licet facias, minor es, quàm ut ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio,
cui uitam regendam dedi. Plus mihi nocitura eſt ira, quàm iniuria. Quid ni plus? Illius
modus certus eſt, iſta quouſq; me latura ſit, incertum eſt. Non poſſum, inquis, pati. CA. XXVI
Graue eſt iniuriam ſuſtinere. Mentiris. Quis enim iniuriam non poteſt ferre, qui po-
teſt iram? Adijce nunc, quod id agis ut iram feras & iniuriam. Quare fers ægri rabiem,
& phrenetici uerba? puerorũ proteruas manus? Nempe quia uidentur neſcire, quid fa-
ciunt. Quid intereſt, quo quiſq; uitio fiat imprudẽs? imprudẽtia par in omnibus patro-
cinium eſt. Quid ergo, inquis, impune illi erit? Puta te uelle, tamen non erit. Maxima
eſt enim factæ iniuriæ pœna, feciſſe: nec quiſquã grauius afficitur, quàm qui ad ſuppli-
cium pœnitentiæ traditur. Deniq; ad conditionem rerum humanarũ reſpiciendũ eſt,
ut omnium accidentium æqui iudices ſimus. Iniquus autem, qui cõmune uitiũ ſingu-
lis obiecit. Nõ eſt Aethiopis inter ſuos inſignitus color, nec ruffus crinis & coactus in
nodum apud Germanos. Vtrumq; decet. Nihil in uno iudicabis notabile aut fœdum,
quod genti ſuæ publicum eſt. Et iſta quæ retuli, unius regionis atq; anguli conſuetudo
defendit. Vide nunc quanto in his iuſtior uenia ſit, quæ per totum genus humanũ uul-
gata ſunt. Omnes incõſulti & improuidi ſumus, omes incerti, queruli, ambitioſi. Quid
leuioribus uerbis hulcus publicũ abſcõdo? Omnes mali ſumus. Quicquid itaq; in alio
reprehenditur, id unuſquiſq; in ſuo ſinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem

 notas?

notas?Peſtilentia eſt.Placidiores itaq; inuicem ſimus,Mali inter malos uiuimus. Vna
res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis cōuentio. Ille mihi iam nocuit, ego illi
A.XXVII nondum. Sed iam aliquà fortaſſe læſiſti. Sed lædes. Noli æſtimare hanc horam,aut
hunc diem. Totum inſpice mentis tuę habitum,etiam ſi nihil mali feciſti,potes facere.
Quanto ſatius eſt ſanari iniuriam,quàm ulciſci. Multum temporis ultio abſumit. Mul
tis ſe iniurijs obijcit,dum una dolet. Diutius iraſcimur omnes,quàm lædimur. Quanto
melius eſt abire in uniuerſum,nec uitia uitijs componere. Numquis ſatis conſtare ſibi
uideatur,ſi mulam calcibus repetat,& canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt.
Primum,quàm iniquus eſt,apud quem hominem eſſe ad impetrandam ueniam nocet.
Deinde ſi cætera animalia hoc iræ tuæ ſubducit, quod conſilio carent, eo loco tibi ſit,
quiſquis cōſilio caret. Quid enim refert,an alia mutis diſſimilia habet, ſi quod in omni
peccato muta defendit,ſimilem habet caliginem mentis? Hac peccauit. Hoc enim pri/
mum,hoc extremum. Non eſt quod illi credas,etiam ſi dixit,iterum non faciam. Et iſte
peccabit,& in iſtum alius,& tota uita inter errores ſuos uolutabitur. Manſuete imman
ſueta tractanda ſunt. Quod in luctu dici ſolet,efficaciſſime & in ira dicetur. Vtrum ali/
quando deſines,an nunquam? Si aliquādo,ſatius eſt iram relinquere,ꝙ ab ira relinqui.
An ſemper hæc cogitatio durabit? Vides ꝙ impacatam tibi denuncias uitam, Qualis
C.XXVIII erit ſemper ira tumentis? Adijce nunc,quod niſi bene te ipſe ſuccenderis, & ſubinde
cauſas quibus ſtimuleris,renouaueris,ſua ſpōte ira diſcedet,& uires illi dies ſubtrahet.
Quāto ſatius eſt à te illam uinci ꝗ à ſe? Huic iraſceris,deinde illi:ſeruis, deinde libertis:
parentibus,deinde liberis:notis,deinde ignotis. Vbiq; enim cauſæ ſuperſunt, niſi de/
precator animus acceſſit. Hinc te illò furor rapiet,& illinc aliò, & nouis ſubinde irita/
mentis orientibus,continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O ꝙ bonum
tempus in re mala perdis. Quanto nunc ſatius erat amicos parare, inimicos mitigare,
Rempub.adminiſtrare,trāsferre in res domeſticas operam, quàm circumſpicere quid
alicui poſſis facere mali,quo aut dignitati eius,aut patrimonio, aut corpori uulnus in/
fligas, cum id tibi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum in/
feriore concurſes? Victum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ ex/
poſitum,ſępe nimia uis cędentis,aut articulum loco mouit,aut neruum in his quos fre
gerat dentibus fixit. Multos iracundia mancos,multos debiles fecit, etiam ubi patien/
tiæ eſt nacta materiam. Adijce nunc,quod nihil tam imbecille natum eſt,ut ſine eliden
tis periculo pereat. Imbecillos ualentiſſimis,aliàs dolor,aliàs caſus exæquat. Quid qd
pleraq; eorum propter quæ iraſcimur, offendunt nos, magis quàm lædunt. Multum
autem intereſt,utrum aliquis uoluptati meę obſtet,an deſit:eripiat,an nō det. Atqui in
æquo ponimus,utrum aliquis auferat,an neget:utrum ſpem noſtram præcidat,an dif/
ferat:utrum cōtra nos faciat,an pro ſe:amore alterius,an odio noſtri. Quidam uero nō
tantum iuſtas cauſas ſtandi contra nos,ſed etiam honeſtas habent. Alius patrē tuetur,
alius fratrem,alius patruum,alius amicum. His tamen non ignoſcimus id facientibus,
quod niſi facerent,improbaremus, Immo quod eſt incredibile, ſæpe de facto bene exi/
CA.XXIX ſtimamus,de faciēte male. At mehercule uir magnus ac iuſtus,fortiſſimum quemq;
ex hoſtibus ſuis,& pro libertate ac ſalute patrię pertinaciſſimum ſuſpicit,& talem ſibi
ciuem,talem militem contingere optat. Turpe eſt odiſſe quem laudes,quāto uero tur/
pius ob id aliquem odiſſe,propter quod miſericordia dignus eſt. Si captiuus in ſeruitu
tem ſubito depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria
agilis occurrit,ſi ex ocio piger equum uehiculumq; domini curſu nō exæquat, ſi inter
quotidianas uigilias feſſum ſomnus oppreſſit,ſi ruſticum laborem recuſat,aut non for
titer obit, à ſeruitute urbana & feriata tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus utrū
aliquis non poſſit,an nolit. Multos abſoluemus, ſi cœperimus ante iudicare quàm ira/
ſci. Nunc autem primū impetum ſequimur. Deinde quamuis uana nos concitauerint,
perſeueramus,ne uideamur cœpiſſe ſine cauſa:& quod iniquiſſimum eſt, pertinacio/
res nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam & augemus, quaſi argumentum ſit
iuſte iraſcendi,grauiter iraſci. Quāto melius eſt initia ipſa perſpicere, quàm leuia ſint,
ꝙ innoxia. Quod accidere uides in animalibus mutis,idem in homine deprehendes.

Friuolis

Friuolis turbamur & inanibus. Taurum color rubicũdus excitat, ad umbram aſpis exurgit. Vrſos leonesq́ mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternantur ad minima. Idem inquietis & ſtolidis ingenijs euenit, rerum ſuſpitione feriuntur. Adeo quidem ut interdũ iniurias uocent modica beneficia, in quibus frequentiſſima, certe acerbiſſima iracundiæ materia eſt. Chariſſimis enim iraſcimur, quod minora nobis præſtiterint, quàm mente cõcipimus, quàm quæ alij tulerint, cum utriuſq́ rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit, noſtra nos ſine cõparatione delectẽt. Nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quàm ſperaui, ſed fortaſſe plus ſperaui quàm debui. Hæc pars maxime metuenda eſt. Hinc perniciofiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæq́ inuaſuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt q́ inimici, quorum non expleuerat ſpes inexplebiles. Voluit quidẽ ille, neq́ enim quiſq́ liberalius uictoria uſus eſt, ex qua nihil ſibi uindicauit, niſi diſpenſandi poteſtatem: ſed quemadmodum ſufficere tam improbis deſiderijs poſſet, cum tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat unus? Vidit itaq́ ſtrictis circa ſellam ſuam gladijs commilitones ſuos, Cimbrum Tullium acerrimũ pauloante ſuarum partium defenſorem, aliosq́ poſt Pompeium demum Pompeianos. CA. XXX

Hæc res ſua in reges arma conuertit, fidiſſimosq́ eò compulit, ut de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori uotum habuerant. Nulli ad aliena reſpicienti ſua placent. Inde dijs quoq́ iraſcimur, qđ aliquis nos antecedat, obliti quantum ſequatur à tergo ingẽtis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum eſt, ut quamuis multum acceperint, iniuriæ loco ſit plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam, ſed conſulatum ſperaueram. Dedit duodecim faſces, ſed non fecit ordinarium conſulem. A me numerari uoluit annum, ſed deeſt mihi ad ſacerdotium, Cooptatus in collegium ſum, ſed cur in unum? Conſummauit dignitatem meam, ſed patrimonio nihil contulit: & dedit mihi, quę debebat alicui dare, de ſuo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepiſti. Reliqua expecta, & nondum plenum te eſſe gaude. Inter uoluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes uiciſti, primũ te eſſe in animo amici tui lætare. Multi te uincunt. Conſidera quanto antecedas plures quàm ſequaris. CA. XXXI

Quid ſi in te maximum uitium quæris. Falſas rationes cõficis, data magno ęſtimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat, Quibuſdã timeamus iraſci, quibuſdam uereamur, quibuſdam faſtidiamus. Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerimus, quod properamus uerberare ſtatim, crura protinus frangere. Non peribit poteſtas iſta, ſi differetur: ſine id tempus ueniat, quo ipſi iubeamus. Nunc ex imperio iræ loquimur, cum illa abierit, tunc uidebimus quanti ſit iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipue fallimur. Ad ferrum uenimus, ad capitalia ſupplicia, & uinculis, carcere, fame, uindicamus rem, caſtigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quàm omnia per quæ lædi uideamur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego uero nihil magis ſuaſerim, quàm ſumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, uidere quàm humilia & abiecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat reſpiciẽda. Circa pecuniam plurimũ uociferationis eſt, hæc fora defatigat, patres liberosq́ committit, uenena miſcet, gladios tam percuſſoribus quàm legionibus tradit. Hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. Propter hanc uxorum maritorumq́ noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuũ premit turba: Reges ſæuiunt, rapiunt, & ciuitates longo ſæculorum labore cõſtructas euertunt, ut aurum argentumq́ in cinere urbium ſcrutentur. C. XXXII

Libet intueri fiſcos in angulo iacentes. Hi ſunt propter quos oculi clamore exprimuntur. Fremitu iudiciorum baſilicæ reſonant, euocati qui longinquis regionibus iudices ſedeant, iudicaturi, utrius iuſtior auaricia eſt. Quid ſi non propter fiſcum quidem, ſed pugnum æris, aut imputatum à ſeruo denarium, ſenex ſine hærede moriturus ſtomacho dirumpitur? Quid ſi propter uſuram aut milleſimam, ualetudinarius fœnerator diſtortis pedibus, & manibus ad comparendum nõ relictis, clamat, ac per uadimonia aſſes ſuos in ipſius morbi acceſſionibus uindicat. Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cum maxime deprimimus, pecuniam proferas, ſi in medium proijcias, quicquid theſauri tegunt, auaritia iterum ſub terras referente quæ male egeſſerat, omnem iſtam cõgeriem dignã nõ C. XXXIII

putem quæ frontem uiri boni contrahat. Quanto riſu proſequenda ſunt, quæ nobis la-
C.XXXIIII chrymas educunt? Cedò nunc perſequere cætera, cibos, potiones, horũq; cauſa pa-
ratam ambitionẽ, munditias, uerbera, contumelias, & motus corporum parum hono-
rificos, & ſuſpiciones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes ma
lignas uocis alienæ, quibus efficitur, ut inter iniurias naturæ numeretur ſermo homini
datus. Crede mihi leuia ſunt, propter quæ nõ leuiter excandeſcimus, qualia quæ pue-
ros in rixam & iurgium concitant. Nihil ex his quæ tam triſtes agimus ſæuum eſt, ni-
hil magnũ. Inde, inquam, uobis ira & inſania eſt, quod exigua magna exiſtimatis. Au-
ferre hic mihi hæreditatem uoluit, hic me diu ſpe ſuprema captatum criminatus eſt,
hic ſcortum meum concupiuit. Quod uinculum amoris eſſe debebat, ſeditionis atque
C.XXXV odij cauſa eſt, idem uelle. Iter anguſtum, rixas tranſeuntium concitat, diffuſa & late
patens uia ne populos quidem collidit. Iſta quę appetitis quia exigua ſunt, nec poſſunt
ad alterum, niſi alteri erepta, transferri, eadem affectantibus pugnam & iurgia excitãt.
Reſpondiſſe tibi indignaris, libertumq; & uxorẽ, & cliẽtem: Deinde idem de Repub.
libertatem ſublatam quereris, quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi tacuit interrogatus, con-
tumaciam uocas. Et loquatur, & taceat, & rideat coram domino, inquis. Immo corã pa
trefamilias. Quid clamas? Quid uociferaris? Quid flagella media cœna petis, qđ ſerui
loquuntur, quod non eodem loco turba concionis eſt, & ſilentium ſolitudinis. In hoc
habes aures, ut non niſi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compoſitaq; ac-
cipiant? Et riſum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, & proſpera, & tri-
ſtia, & hominum uoces, & fremitus animalium, latratusq;. Quid miſer expaueſcis, &
ad clamorẽ ſerui, & ad tinnitum æris, aut ianuæ impulſum? cum tam delicatus fueris,
tonitrua audienda ſunt. Quod de auribus dictum, transferant ad oculos, qui nõ minus
faſtidio laborant ſi male inſtituti ſunt, macula offenduntur & ſordibus, & argẽto parũ
ſplendido, & ſtagno non ad ſolem perlucente. Hi nempe oculi, qui non ferunt niſi ua-
forte, uenis rium ac recenti cura nitens marmor, qui mẽſam niſi crebris diſtinctam †neuis, qui no-
lunt domi niſi auro precioſa calcare, æquiſſimo animo foris & ſcabras lutoſasq; ſemi-
tas ſpectant, & maiorem partem occurrentium ſqualidam, parietes inſularum exeſos,
C.XXXVI ruinoſos, inæquales. Quid ergo aliud eſt quod illos in publico non offendat, domi
moueat, quàm opinio illic æqua & patiens, domi moroſa & querula? Omnes ſenſus
perducendi ſunt ad firmitatẽ. Natura patiẽtes ſunt, ſi animus illos deſinat corrũpere,
qui quotidie ad rationem reddendam uocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, ut conſum-
mato die cum ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum, quod
hodie malum tuum ſanaſti? cui uitio obſtitiſti? qua parte melior es? Deſinet ira, & erit
moderatior, quæ ſciet ſibi quotidie ad iudicem eſſe ueniendum. Quid ergo pulchrius
hac conſuetudine excutiendi totum diem? Qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui
ſequitur, quàm tranquillus altus ac liber, cum aut laudatus eſt animus, aut admonitus,
& ſpeculator ſui cenſorq; ſecretus cognoſcet de moribus ſuis? Vtor hac poteſtate, &
quotidie apud me cauſam dico. Cum ſublatũ è conſpectu lumen eſt, & conticuit uxor,
moris iam mei conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil
mihi ipſe abſcondo, nihil tranſeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeã, cum
poſſum dicere, Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco. In illa diſputatione pu-
gnacius locutus es. Noli poſtea congredi cum imperitis. Nolunt diſcere, qui nunquam
didicerunt. Illum liberius admonuiſti quàm debebas, itaq; nõ emendaſti, ſed offendiſti.
De cætero uide, non tantum an uerum ſit quod dicis, ſed an ille cui dicitur, ueri patiens
XXXVII ſit. Admoneri bonus gaudet, peſſimus quiſq; correptorẽ aſperrime patitur. In con-
uiuio quorundam te ſales, & in dolorem tuum iacta uerba tetigerunt: uitare uulgares
conuictus memento, ſolutior eſt poſt uinum licentia, quia nunc ne ſobrijs quidem pu-
al. audiſti dor eſt. Iratum uidiſti amicum tuum hoſtiario cauſidici alicuius, aut † uidiſti quod in-
trantem ſubmouerat, & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. Iraſceris ergo ca-
thenario cani, & hic cum multum latrauit, obiecto cibo manſueſcit. Recede longius &
ride. Nunc iſte aliquem ſe putat, quod cuſtodit litigatorũ turba limen obſeſſum. Nũc
ille qui intra iacet, felix fortunatusq; eſt, & beati hominis ac potentis iudicat indicium,
difficilem

difficilem ianuam, neſcit duriſſimum eſſe hoſtiū carceris. Præſume animo multa eſſe tibi patienda. Nunquis ſe hyeme algere miratur? Nunquis in mari nauſeare, in uia concuti? Fortis eſt animus, ad quæ præparatus uenit. Minus honorato loco poſitus, iraſci cœpiſti conuiuatori, uocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid intereſt quam lecti premas partem? Honeſtiorem te aut turpiorem poteſt facere puluinum? Non æquis quendam oculis uidiſti, quia de ingenio tuo male locutus eſt. Recipis hāc legem? Ergo te Ennius quo non delectaris odiſſet, & Hortenſius ſimultates tibi indiceret, & Cicero ſi derideres carmina eius, inimicus eſſet?

XXXVIII

Diogenis patientia

Vis tu æquo animo pati candidatus ſuffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quàm Diogeni philoſopho ſtoico? Cui de ira cum maxime diſſerenti adoleſcens proteruus inſpuit, tulit hoc leuiter ac ſapienter. Nō quidem, inquit, iraſcor, ſed dubito tamen an iraſci oporteat. Cato uidetur melius, cui cum cauſam agenti in frontem mediam, quantum poterat attracta pingui ſaliua, inſpuiſſet Lentulus, ille patrum noſtrorum memoria factioſus & impotens, abſterſit faciem, & affirmabo, inquit, omnibus Lentule falli eos, qui te negant os habere. Contigit iam nobis Nouate bene componere animum, ſi aut nō ſentit iracundiam, aut ſuperior eſt.

C.XXXIX

Videamus quomodo alienam iram leniamus, nec enim ſani eſſe tantum uolumus, ſed ſanare. Primam iram nō audebimus oratione mulcere, ſurda eſt & amens: dabimus illi ſpacium, remedia in remiſſionibus proſunt: nec oculos tumentes tentabimus, uim rigentem mouendo incitaturi, nec cætera uitia dum feruent. Initia morborum, quies curat. Quantulum, inquis, prodeſt remedium tuum, ſi ſua ſponte deſinentem iram placat? Primum ut citius deſinat efficit, deinde cuſtodiet ne recidat: ipſum quoque impetum quem non audet lenire, fallet. Remouebit omnia ultionis inſtrumenta. Simulabit iram, ut tanquam adiutor & doloris comes plus autoritatis in conſilijs habeat: moras nectet, & dum maiorem quærit pœnam, præſentem differet. Omni arte requiem furori dabit. Si uehementior erit, aut pudorem illi cui nō reſiſtit, incutiet, aut metum. Si infirmior, ſermones inferet uel gratos, uel nouos, & cupiditate cognoſcēdi auocabit. Medicum aiunt, cum regis filiam curare deberet, nec ſine ferro poſſet, dum tumentem mammam leniter fouet, ſcalpellum ſpongia tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio palam admoto, eadem quia non expectauit, dolorem tulit.

CAP. XL

Quædam non niſi decepta ſanantur. Alteri dices, Vide ne inimicis iracundia tua uoluptati ſit. Alteri, Vide ne magnitudo animi tui creditumq́ apud pleroſq́ robur cadat. Indignor mehercule, & non inuenio dolendi modū, ſed tempus expectandum eſt, dabit pœnas. Serua iſtud in animo tuo, cum potueris & pro mora reddes. Caſtigare uero iraſcētem, & ultro obuiā ire ei, incitare eſt. Varie aggredieris blandeq́, niſi forte tanta perſona eris, ut poſſis iram comminuere, quemadmodum fecit diuus Auguſtus: cum cœnaret apud Atedium Pollionem, fregerat unus cryſtallinum ex ſeruis: ad mortē rapi eum Atedius iuſſit, nec uulgari quidē periturum morte: murenis obijci iubebatur, quas ingens piſcina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ cauſa facere? ſæuitia erat. Euaſit è manibus puer, & cōfugit ad Cæſaris pedes, nihil aliud petiturus, quàm ut aliter periret, nec eſca fieret. Motus eſt nouitate crudelitatis Cæſar, & illum quidem dimitti, & cryſtallina ante omnia coram ſe frangi iuſſit, cōplerique piſcinam. Fuit Cæſari ſic caſtigandus amicus, bene uſus eſt uiribus ſuis. E conuiuio rapi homines imperas, & noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus eſt, uiſcera hominis diſtrahentur? Tantū tibi placebis, ut ibi aliquem duci iubeas, ubi Cæſar eſt?

CAP. XLI

Sic inſtandum potentiæ eſt, ubi irā ex ſuperiori loco aggredi poſſit, male tractabilē, ac talem duntaxat, qualem modo retuli. Feram immanem, ſanguinariam, quæ iam inſanabilis eſt, niſi maius aliquid extimuit. Pacē demus animo, quam dabit præceptorū ſalutarium aſſidua meditatio, actusq́ rerum boni, & intenta mens ad unius honeſti cupiditatem. Conſcientiæ ſatisfaciat, nil in famam laboremus, ſequatur uel mala de bene meritis. At uulgus animoſa mirat̃, & audaces in honore ſunt, placidi pro inertibus habentur. Primo forſitan aſpectu, ſed ſimul ac æqualitas uitæ fidem facit, non ſegniciem illam animi eſſe ſed pacem, ueneratur idem illos populus, colitq́. Nihil ergo habet in ſe utile teter ille & hoſtilis affectus. At omnia è contrario mala, ferrū, ignes: pudore cal

cato,cædibus inquinauit manus, membra liberorum diſperſit. Nihil uacuum reliquit
à ſcelere,non gloriæ memor,non infamiæ metuens, inemendabilis cum ex ira in odiũ
CAP. XLII obcalluit. Careamus hoc malo,purgemusq; mentem,& extirpemus radicitus ea ui
tia,quæ quamuis tenuia undecunq; hæſerint, renaſcentur, & iram non temperemus,
ſed ex toto remoueamus. Quod enim malæ rei temperamentum eſt? Poterimus autẽ,
adnitamur modo.Nec ulla res magis proderit, quàm cogitatio mortalitatis. Sibi quiſque
ut alteri dicat: Quid iuuat tanquam in æternum genitos iras indicere, & breuiſſimam
ætatem diſſipare? Quid iuuat dies,quos in uoluptatem honeſtam impẽdere licet,in do
lorem alicuius tormentumq; transferre? Non capiunt res iſtæ iacturam,nec tempus ua
cat perdere.Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis accerſimus? Quid imbe
cillitatis obliti, ingentia odia ſuſcipimus,& ad frangendum fragiles conſurgimus? Iam
iſtas inimicitias,quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis ue/
tabit geri.Iam par acerrimum media mors dirimet.Quid tumultuamur,& uitam ſedi/
tioſi conturbamus? Stat ſuper caput fatũ, & pereunti dies imputat,propiusq; ac pro/
CAP. XLIII pius accedit.Iſtud tempus quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe citra tuam eſt. Quin
potius uitam breuem colligis,placidamq; & tibi & cæteris præſtas? Quin potius ama/
bilem te,dum uiuis omnibus, deſiderabilem cum exceſſeris,reddis? Et quid illũ nimis
ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illum oblatrantem tibi, humilem quidẽ
& contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum exterrere uiribus tuis tentas?
Quid ſeruo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo iraſceris? Suſtine paulum. Ve/
nit ecce mors,quæ nos pares faciat. Videre ſolemus inter matutina harenę ſpectacula,
tauri & urſi pugnam inter ſe colligatorum,quos cum alter alterum uexarit, ſuus con/
fector ſpectat.Idem facimus. Aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus, cum uicto ui/
ctoriq; finis æque maturus immineat.Quieti potius pacatiq;,quantulũcunq; ſupereſt,
exigamus, nulli cadauer noſtrum iaceat inuiſum. Sæpe rixam cõclamatum in uicino
incendium ſoluit,& interuẽtus feræ,latronem uiatoremq; diducit.Colluctari cum mi/
noribus malis non uacat, ubi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione &
inſidijs? Nunquid amplius iſti cui iraſceris quàm mortem optas? Etiã te quieſcente mo
rietur,perdis operam.Facere uis,quod futurũ eſt.Nolo,inquis,utiq; occidere, ſed exi/
lio, ſed ignominia, ſed damno afficere. Magis ignoſco ei, qui uulnus inimici, quàm
qui punctiunculam concupiſcit: hic enim non tantum mali animi eſt,ſed puſilli: ſiue de
ultimis ſupplicijs cogitas,ſiue de leuioribus,quantulum eſt temporis,quo aut ille pœ/
na ſua torqueatur,aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipſum ſpiritum ex/
puimus, interim dum trahimus. Dum inter homines ſumus, colamus humanitatem,
non timori cuiquam,non periculo ſimus,detrimenta, iniurias, conuicia, uellicationes
contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, dum reſpicimus(quod
aiunt)uerſamusq; nos,immortalitas aderit.

Tertij & ultimi libri de ira,finis.

IN LIBRVM DE IRA PRIMVM.

Cap.2.Venena & eorum mutuas ſordes. Rodolphus recte annotarat, & reorum mutuas ſor/
des,ſentit enim mutuas accuſationes. Nam olim rei ſorditati ueniebant in iudicium.

CAPVT III. IN FINE.

Regimen eſt illud.Sic prior æditio.Agricola recte annotauit regiũ illud & principale,τὸ ἡγεμονικόν.
Cap.6,initio,lege,hic damnatum cum dedecore & traductione uita exigit.

CAPVT VIII.

Sed affectus & ratio,peiuſq; in melius animi mutatio eſt.Sic habebant priores æditiones.Ro/
dolphus tollit,ſed,id ſuſpicor fuiſſe ſcilicet, ab explanatore additum: deinde legit,quæ in melius
mutatio eſt.Ex his conijcio fuiſſe ſcriptum,affectus qui in peius, & ratio quæ in melius animi mu
tatio eſt.

CAPVT IX

Si non patitur.Arbitror legendum,ſi non paret,hoc eſt,obtemperat.

IN LIB. II. CAP. V.

Quid ergo origo huiuſmodi mali,inhibita eſt,aliter,ab ira eſt.Ita prior æditio.Legendum ar/
bitror,

bitror, Imbibita eſt natura, quæ &c. Siue, indita eſt natura.

CAPVT X.

Vbi iſti hiccine locus eſt? Alius habebat, uni iſti hoccine iocus eſt? Rodolphus addiuinarat uni iſti hoc omne iocus eſt. Forte melius, ubi hic iræ locus eſt? Nam ſequitur, Aut ridenda omnia aut flenda ſunt. Nuſquam igitur iræ locus.

CAPVT XI.

Nec hoc ſapientis dici uelim, quod fere quoq; telum timeri. Sic noſtra prior. Quidã habebat, ne hoc ſapienti malim, quod fere quoq; ſapientis telum eſt timeri. Rodolphus annotarat. Nec hoc ſerpentem malim, quod fere ſapientis quoq; telum eſt timeri. Noſtra minori negocio reſtituetur, addita literula, nec hoc ſapientis dici uelim, quod feræ quoq; telũ eſt, timeri. Sentit enim feras terrore tutas eſſe, quod negat conuenire ſapienti.

CAPVT XXIII.

Rogauit pro antiquis, & quis ſupereſſet. Ita prior æditio. Rodolphus diuinauit, proin, & quis ſupereſſet. Simplicior diuinatio eſt, rogauit porro an quis, ſiue numquis, & quis ſupereſſet. Aut, rogauit e ꝓpinquis, & quis ſupereſſet? Sed interim occurrit quod uero propius eſt. Enarrator huic uoci ecquis, interpretans adiecit, pro, an quis. ex eo factum eſt, pro antiquis.

CAPVT XXVI.

Quæ nullam iniuriam a conſilio profectam faciunt. Sic prior æditio. Altera, quæ nullam iniuriam ſi a conſilio profectam. Rodolphus addiuinauit, quia nullam iniuriam niſi a conſilio profectam intelligo. Simplicius erat, quia nulla eſt iniuria, niſi a conſilio profecta.

IN LIBRVM III.

Cap. 12. Si nihil erit petita aduocatio. Rodolphus mea ſentẽtia recte annotarat, pro, nihil, in hoc.

CAPVT XXXIII.

Quid ſi in te maximum uitium quæris. Ita prior æditio. Alius, quod ſitiente maximum uiciũ quæris. Rodolphus annotarat. Quid inficiantis maximum uicium quæris? Rectius, quod in inficiante maximum uitium quereris &c.

CAPVT XXXIIII.

Hic me dum ſpe ſuprema captus eſt criminatur. Sic prior æditio. Quædã habebat, hic me diu ſpem ſupremam captatus, tum criminatus eſt. Rodolphus annotarat, Hic me diu ſpe ſuprema captatum, criminatus eſt, & probatur coniectura.

CAPVT XXXVIII.

Aut pudorem illi cui nõ reſiſtit incutiet. Rodolphus ſuſtulerat negationem. Bene habet lectio, ſi ſit cui non reſiſtat, ut intelligas uehementem

LVCII ANNEI SENECAE AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA, LIBER PRIMVS

SCribere de clemẽtia Nero Cæſar inſtitui, ut quodãmodo ſpeculi *Propoſitio.*
uice fungerer, & te tibi oſtenderem, peruenturum ad uoluptatem
maximã omnium. Quamuis enim recte factorũ uerus fructus ſit *Recte factorum*
feciſſe, nec ullum uirtutũ precium dignũ illis extra ipſas ſit, iuuat *verus fructus.*
tamen inſpicere & circuire bonã conſcientiã, tum immittere ocu-
los in hanc immenſam multitudinem, diſcordẽ, ſeditioſam, impo-
tentem, in perniciem alienam ſuamq; pariter exultaturam, ſi hoc
iugum fregerit, †ita loqui ſecum, Ego ex omnibus mortalibus pla- *al. ita ergo lo-*
cui, electusq; ſum, qui in terris deorũ uice fungerer, ego uitæ neciſq; gentibus arbiter, *quetur*
qualẽ quiſq; ſortem, ſtatumq; habeat, in manu mea poſitum eſt. Quid cuique mortaliũ
fortuna datũ uelit, meo ore pronunciat. Ex noſtro reſponſo lætitiæ cauſas, populi ur-
beſq; concipiunt. Nulla pars uſq; niſi uolente propicioq; me, floret. Hæc tot milia gla-
diorũ quæ pax mea cõprimit, ad nutũ meũ ſtringent: quas nationes funditus exſcindi,
quas tranſportari, quibus libertatẽ dari, q̃bus eripi, quos reges mancipia fieri, quorũq;
capiti regiũ circũdari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ orianẽ, mea iuriſdictio eſt.
In hac tanta facultate rerum, nõ ira me ad iniqua ſupplicia compulit, non iuuenilis im-
petus, nõ temeritas hominũ & †cõtumelia, quæ ſæpe tranquilliſſimis quoq; pectoribus *al. cõtumacia*

 patientiã

patientiam extorſit, non ipſa oſtentandæ per terrores potẽtiæ, dira ſed frequẽs magnis imperijs gloria. Conditũ, immo conſtrictum apud me ferrum eſt. Summa parſimonia etiam uiliſſimi ſanguinis. Nemo non, cui alia deſint, hominis nomine apud me gratioſus eſt, ſeueritatem abditam, clementiam in†promptu habeo. Sic me cuſtodio tãquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationẽ redditurus ſim. Alterius ætate prima motus ſum, alterius ultima. Alium dignitati donaui, aliũ humilitati. Quoties nullam inueneram miſericordiæ cauſam, mihi peperci. Hodie dijs immortalibus, ſi à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus ſum. Potes hoc Cæſar prædicare audacter, omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neque ui, neque clam Reipub. ereptum. Rariſſimam laudem, & nulli adhuc principum conceſſam concupiſti, innocentiam. Non perdis operam, nec bonitas iſta tua ſingularis, ingratos aut malignos æſtimatores nacta eſt. Refertur tibi gratia. Nemo unus homo uni homini tam carus unquam fuit, quàm tu populo Romano, magnum longumq́ eius bonum. Sed ingens tibi onus impoſuiſti. Nemo iam diuum Auguſtum, nec Tiberij Cæſaris prima tempora loquitur, nec quod te imitari uelit, exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad guſtum exigitur. Difficile hoc fuiſſet, ſi non naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tempus ſumpta. Nemo enim poteſt perſonam diu ferre. Ficta cito in naturam ſuam recidunt, quibus ueritas ſubeſt, quæq́ (ut ita dicam) ex ſolido enaſcũtur, tempore ipſo in maius meliusq́ procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertũ eſſet quò ſe ſtatim nobilis indoles daret. Iam uota publica in tuto ſunt. Nec enim periculum eſt, ne te ſubita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas, nec tam temperatæ cupiditates ſunt unquam, ut in eo quod cõtigit, deſinant. Gradus à magnis ad maiora fit, & ſpes improbiſſimas complectũtur, inſperata aſſecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis, & hæc confeſſio exprimit̃, eſſe ſe felices, & illa, nihil iam his accedere bonis poſſe, niſi ut perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſionem, qua nulla in homine tardior eſt: ſecuritas alta, affluens, Ius ſupra omnem iniuriam poſitum. Obuerſatur oculis lętiſſima forma Reipub. cui ad ſummam libertatem nihil deeſt, niſi pereũdi licentia. Præcipue tamen æqualis, ad maximos imosq́ peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona pro portione fortunæ ſuæ quiſque ſentit, aut expectat maiora minoraq́, ex clementia omnes idem ſperant. Nec eſt quiſquam, cui tam ualde innocentia ſua placeat, ut non ſtare in conſpectu clementiam paratam humanis erroribus gaudeat.

al. procinctu

CAP. II

Eſſe autem aliquos ſcio, qui clemẽtia peſſimum quemq́ putent ſuſtineri, quoniam niſi poſt crimen ſuperuacua eſt, & ſola hæc uirtus inter innocentes ceſſat. Sed primum omnium ſicut medicinæ apud ægros uſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clementia in perſona quoq́ innocentium locum, quia interim fortuna pro culpa eſt: nec innocẽtiæ tantum clementia ſuccurrit, ſed ſæpe uirtuti, quoniamquidem conditione temporum incidũt quædam, quæ poſſint laudata puniri. Adijce quod magna pars hominum eſt, quæ reuerti ad innocentiam poſſit. Sed non tamen uulgo ignoſcere decet. Nam ubi diſcrimen inter malos bonosq́ ſublatum eſt, cõfuſio ſequitur & uitiorum eruptio. Itaq́ adhibenda eſt moderatio, quę ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac uulgarem clementiam oportet, nec abciſam. Nam tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli. Modum tenere debemus, ſed quia difficile eſt temperamentum, quicquid æquo plus futurum eſt, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc ſuo loco melius dicentur.

CAP. III

Nunc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit manumiſſionis. Secunda quæ naturam clementiæ habitumq́ demonſtret. Nam cum ſint uitia quædam uirtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. Tertio loco quæremus, quomodo ad hanc uirtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & uſu ſuam faciat. Nullam uero ex omnibus uirtutibus magis homini conuenire, cum ſit nulla humanior, conſtet neceſſe eſt, nõ ſolum inter nos, qui hominem ſociale animal, cõmuni bono gentiũ uideri uolumus, ſed etiã inter illos qui hominem

minem uoluptati donãt, quorum omnia dicta factáque ad utilitatem ſuam ſpectant. Nam ſi quietem petit & ocium, hanc uirtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacẽ amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis quàm regem aut principem decet. Ita enim uirtutes, magnis uiris decori gloriæq; ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. Nam peſtifera uis eſt, ualere ad nocendum. Illius demũ magnitudo ſtabilis fundataq; eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciũt, cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atq; uniuerſorum quotidie experiuntur: quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſiliret, diffugiunt, ſed tanquam ad clarum ac beneficum ſydus certatim aduolant, obijcere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam, iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum eius nocturnis excubijs muniunt, latera obiecti circumfuſiq; defendunt, incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis urbibusq; conſenſus, ſic protegendi amandiq; reges, & ſe ſuaq; iactandi, quocunq; deſiderauerit imperantis ſalus. Nec hæc uilitas ſui eſt, aut demẽtia, pro uno capite tot milia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam ſenis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deſeruit, & cum hoc tanto maius tantoq; ſpecioſius ſit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua ſede latitet incertus, tamen manus, pedes, oculi, negociũ illi gerunt, illum hæc cutis munit, illius iuſſu iacemus, aut inquieti diſcurrimus, cũ ille imperauit, ſiue auarus dominus eſt, mare lucri cauſa ſcrutamur, ſiue ambitioſus, iamdudũ dexterã flammis obiecimus, aut uoluntarie ſubſiluimus, Sic hæc immẽſa multitudo, unius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura uiribus ſuis, niſi conſilio ſuſtineretur.

CAP. IIII

Suam itaq; incolumitatem amant, cum pro uno homine denas legiones in aciẽ deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduerſa uulneribus pectora ferunt, ne imperatoris ſui ſigna uertantur. Ille eſt enim uinculũ, per quod Reſpub. cohæret, ille ſpiritus uitalis quẽ hæc tot milia trahunt, nihil ipſa per ſe futura, niſi onus & præda, ſi mens illa imperij ſubtrahatur. Rege incolumi mens omnibus una, Amiſſo rupere fidem. Hic caſus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab iſto periculo aberit hic populus, quamdiu ſciet ferre frenos, quos ſi quando abruperit, uel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit, hæc unitas & hic maximi imperij contextus, in partes multas diſſiliet: idemq; huic urbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo principes regesq;, & quocũq; alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari ultra priuatas etiam neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica priuatis potiora ſunt, ſequitur, ut is quoq; carior ſit, in quem ſe Reſpub. cõuertit. Olim enim ita ſe induit Reipub. Cæſar, ut deduci alterum non poſſet ſine utriuſque pernicie. Nam ut illi uiribus opus eſt, ita & huic capite.

CAP. V

Longius uidetur receſſiſſe à propoſito oratio mea. At mehercules rem ipſam premit. Nam ſi, quod adhuc colligitur, animus Reipub. tu es, illa corpus tuum, uides ut puto quàm neceſſaria clementia ſit. Tibi enim parcis, cũ uideris alteri parcere. Parcendum itaq; eſt etiam improbandis ciuibus, non aliter quàm membris languẽtibus. Et ſi quando miſſo ſanguine opus eſt, ſuſtinendũ eſt, ne ultra ꝙ neceſſe ſit incidat. Eſt ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus ſecundũ naturam, maxime tamen decora imperatoribus, quanto plus habet apud illos quod ſeruet, quantoq; in maiore materia apparet. Quantulũ enim nocet priuata crudelitas, Principũ ſæuitia bellũ eſt. Cum autẽ uirtutibus inter ſe ſit concordia, nec ulla altera melior aut honeſtior ſit, quædam tamen quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quemlibet mortalẽ, etiã illum infra quẽ nihil eſt. Quid enim maius, aut fortius, quàm malã fortunã retundere? Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna latiorem locum habet, meliuſq; in tribunali quàm in plano conſpicitur. Clemẽtia in quãcunq; domũ peruenerit, eam felicẽ tranquillamq; præſtabit. Sed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enim eſt memorabilius, ꝙ eum cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſentẽtiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quem nemo interrogaturus eſt, immo ſi uehementius excanduit, nec deprecaturus eſt quidem, ipſum ſibi manum inijcere, & poteſtate ſua in melius placidiuſq; uti,

hoc

hoc ipſum cogitantem, Occidere contra legem nemo non poteſt, ſeruare nemo præter me. Magnam fortunam magnus animus decet, qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, illam quoqꝫ infra terram deducit. Magni autem animi eſt proprium, placidū eſſe tranquillumqꝫ, & iniurias atqꝫ offenſiones ſemper deſpicere. Muliebre eſt furere in ira. Ferarum uero nec generoſarum quidem, præmordere & urgere proiectos. Elephātes leonesqꝫ tranſeunt, quę impulerunt. Ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet regem ſæua, nec inexorabilis ira. Non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcendo exæquat. At ſi dat uitam, ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur, nunquā niſi inferiori datur. Seruare proprium eſt excellentis fortunæ, quæ nunquā magis ſuſpici debet, ꝙ cum illi contingit idē poſſe quod dijs, quorum beneficio in lucē ædimur tam boni ꝙ mali. Deorū itaqꝫ ſibi animū aſſerens princeps, alios ex ciuibus ſuis, quia utiles boniqꝫ ſunt, libens uideat, alios in numerū relinquat: quoſdā eſſe gaudeat, quoſdam patiatur.

CAP. VI

Cogitate in hac ciuitate, in qua turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione defluēs eliditur, quoties aliquid obſtitit, quod curſum eius uelut torrentis rapidi moraretur, In qua tribus eodem tempore theatris uiæ poſtulantur, in qua conſumitur, quicquid terris omnibus aratur, quanta ſolitudo & uaſtitas futura ſit, ſi nihil relinquitur, niſi qđ iudex ſeuerus abſoluerit. Quotus quiſque ex quæſtoribus eſt, qui non ea ipſa lege teneatur qua quæritur? Quotus quiſque accuſator uacat culpa? Et neſcio an nemo ad dandam ueniam difficilior eſt, quàm qui illam petere ſæpius meruit. Peccauimus omnes, Alij grauia, alia leuiora, alij ex deſtinato, alij forte impulſi, aut aliena nequitia ablati, alij in bonis conſilijs parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum æui delinquimus. Etiam ſiquis tam bene purgauit animum, ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit.

CAP. VII

Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum principi conſtituam, ad quod formetur, ut ſe talem eſſe ciuibus quales ſibi deos uelit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atqꝫ erroribus numina, expedit uſqꝫ ad ultimam infeſta perniciē? Et quis regum erit tutus, cuius non membra aruſpices colligant? Quod ſi dij placabiles ſunt, & æque delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur, quanto æquius eſt hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium, & cogitare utrum mundi ſtatus gratior oculis pulchriorqꝫ ſit ſereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atqꝫ illinc micant. Atqui non alia facies eſt quieti moderatiqꝫ imperij, quàm ſereni cœli & nitentis. Crudele regnum, turbidū, tenebriſqꝫ obſcurum eſt inter trementes, & ad repentinum ſonitum expaueſcētes, nec eo quidem qui omnia conturbat inconcuſſo. Facilius priuatis ignoſcitur, pertinaciter ſe uindicantibus. Poſſunt enim lædi, dolorqꝫ eorum ab iniuria uenit. Timent præterea contemptum, & non retuliſſe lædentibus gratiam, infirmitas uidetur, non clementia. At cui ultio in facili eſt, is omiſſa ea, certam laudem manſuetudinis conſequitur. Humili loco poſitis exerere manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ ſuæ gerere liberius eſt. Leues inter paria ictus ſunt. Regi uociferatio quoque, uerborumqꝫ intemperantia non ex maieſtate eſt.

CAP. VIII

Graue putas eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent. Iſta quidē ſeruitus eſt, nō imperiū. Quid tu nō experiris iſtud nobis eſſe, nō tibi ſeruitutem? Alia conditio eſt eorum, qui in turba quam non excedunt latent, quorum & uirtutes ut appareant, diu luctantur, & uitia tenebras habent. Veſtra facta dictaqꝫ rumor excipit, & ideo nullis magis cauendum eſt, qualem famam habeant, quàm qui qualemcunqꝫ meruerint, magnam habituri ſunt. Quammulta tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licēt. Poſſum in qualibet parte urbis ſolus incedere ſine timore, quamuis nullus ſequatur comes, nullus ſit domi, nullus ad latus gladius, tibi in tua pace armato uiuendū eſt. Aberrare à fortuna tua non potes, obſidet te, & quocunqꝫ deſcendis, magno apparatu ſequitur. Et hæc ſummæ magnitudinis ſeruitus eſt, non poſſe fieri minorem, ſed cum dijs tibi communis iſta neceſſitas eſt. Nam illos quoque cœlum alligatos tenet,

nec

nec magis illis deſcendere datum eſt, quàm tibi tutum. Faſtigio tuo affixus es. Noſtros motus pauci ſentiunt. Prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum ſine ſenſu publico licet, tibi non magis quàm ſoli latere contingit. Multa contra te lux eſt, omnium in iſtam conuerſi oculi ſunt. Prodire te putes, oriris: loqui non potes, niſi ut uocem tuam quæ ubiq; ſunt gentes excipiant. Iraſci non potes, niſi ut omnia premantur. Sic neminem potes affligere, niſi ut quicquid circa fuerit, quatiatur. Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu: ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terrẽt latius, quàm nocent, non ſine cauſa. Non enim quantum fecerit, ſed quantum facturus ſit cogitatur, in eo qui omnia poteſt. Adijce nunc, quod priuatos homines ad accipiẽdas iniurias opportuniores, acceptarum patientia facit: regibus certior eſt ex manſuetudine ſecuritas. Quia frequens uindicta paucorum odium reprimit, omnium iritat, uoluntas oportet ante ſæuiẽdi, quàm cauſa deficiat. Alioquin quemadmodum præciſæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa ſatorum genera ut denſiora ſurgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberiq; eorũ qui interfecti ſunt, & propinqui & amici in locum ſingulorũ ſuccedunt. Hoc quàm uerum ſit, admonere te exemplo domeſtico uolo.

CAP. IX

Diuus Auguſtus fuit mitis princeps, ſi quis illũ à principatu ſuo æſtimare incipiat: in communi quidem Repub. gladium mouit, cum hoc ætatis eſſet, quod tu nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum, iam pugiones in ſinu amicorum abſconderat, iam inſidijs M. Antonij conſulis latus petierat, iam fuerat collega proſcriptoris: ſed cum annum quadrageſimum tranſiſſet, & in Gallia moraretur, delatum eſt ad eum indicium, L. Cinnam ſtolidi ingenij uirũ inſidias ei ſtruere. Dictum eſt & ubi & quãdo, & quemadmodũ aggredi uellet. Vnus ex cõſcijs deferebat. Conſtituit ſe ab eo uindicare. Conſilium amicorum aduocari iuſſit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adoleſcẽtem nobilem, hoc detracto integrum, Cn. Pompei nepotem damnandũ. Iam unum hominem occidere non poterat, cum M. Antonius proſcriptionis edictum inter cœnam dictaret. Gemens ſubinde uoces emittebas uarias, & inter ſe contrarias. Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecurum ambulare patiar, me ſolicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis fruſtra petitũ caput, tot naualibus, tot pedeſtribus prælijs incolume, poſtquam terra mariq; pax parta eſt, non occidere conſtituat, ſed immolare? Nam ſacrificãtem placuerat adoriri. Rurſus ſilentio interpoſito, maiore multo uoce ſibi, quàm Cinnæ iraſcebatur. Quid uiuis, ſi perire te tam multorum intereſt? Quis finis erit ſuppliciorum? Quis ſanguinis? Ego ſum nobilibus adoleſcentulis expoſitum caput, in qđ mucrones acuant. Non eſt tanti uita, ſi ut ego non peream, tam multa perdenda ſunt. Interpellauit tandem illum Liuia uxor. Et admittis, inquit, muliebre conſilium? Fac qđ medici ſolent, qui ubi uſitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profeciſti, Saluidenum Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Murena, Murenam Cœpio, Cœpionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum auſos pudet: nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignoſce L. Cinnæ. deprehenſus eſt. Iã nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt. Gauiſus ſibi, quod aduocatum inuenerat, uxori quidẽ gratias egit: renunciari aũt extẽplo amicis, quos in cõſiliũ rogauerat, imperauit, & Cinnam unum ad ſe accerſit, dimiſſiſq; omnibus egreſſus eſt è cubiculo. Cum alteram Cinnæ poni cathedram iuſſiſſet, Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentẽ interpelles, ne meo ſermone medio proclames, dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te Cinna cum in hoſtium caſtris inueniſſem, nõ factum tantum mihi inimicũ, ſed natum ſeruaui, patrimonium tibi omne conceſſi. Hodie tam felix es, & tam diues, ut uicto uictores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis cõpluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cum ſic de te meruerim, occidere me conſtituiſti. Cum ad hanc uocem exclamaſſet, procul hanc ab ſe abeſſe dementiam, Non præſtas, inquit, fidem Cinna, conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras: adiecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarũ, cui cõmiſſum eſſet ferrum. Et cum defixũ uideret, nec ex conuentione iam, ſed ex conſcientia tacentem, Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipſe ſis princeps? Male mehercule cum Repub. agitur, ſi tibi ad imperandũ

nihil præter me obſtat. Domum tueri tuam nō potes. Nuper libertini hominis gratia, in priuato iudicio ſuperatus es. Adeo nihil facilius potes, quàm contra Cæſarē aduocare? Cedò ſi ſpes tuas ſolus impedio, Paulus ne te, & Fabius Maximus, & Coſſi, & Seruilij ferent, tantumq; agmen nobiliū nō inania nomina præferentium, ſed eorū, qui imaginibus ſuis decori ſint? Ne totam eius orationē repetendo, magnam partē uoluminis occupem: diutius enim ꝙ duabus horis locutum eſſe conſtat, cum hanc pœnā, qua ſola erat contentus futurus, extēderet. Vitā tibi, inquit, Cinna iterū do, prius hoſti, nūc inſidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contēdamus utrū ego meliore fide uitā tibi dederim, an tu debeas? Poſt hæc detulit ultro conſulatū, queſtus, quod non auderet petere. Amiciſſimum fideliſſimumq; habuit, hæres ſolus fuit illi. Nullis amplius inſidijs ab ullo petitus eſt.

CAP. X

Ignouit abauus tuus uictis. Nam ſi non ignouiſſet, quibus imperaſſet? Saluſtium, & Cocceios, & Duellios, & totam cohortē primā interioris admiſſionis, ex aduerſariorū caſtris conſcripſit. Nam Domicios, Meſſalas, Aſinios, Cicerones, & quicquid floris in ciuitate erat, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidū quamdiu mori paſſus non eſt. Per multos annos tulit ornamenta principis retinentē. Eius pontificatum maximum, non niſi mortuo illo transferri in ſe paſſus eſt. Maluit enim illum honorē uocari, quàm ſpolium. Hæc eum clemētia ad ſalutem ſecuritatemq; perduxit, hæc gratum ac fauorabilē reddidit, quamuis nondum ſubactis Reipub. ceruicibus manum impoſuiſſet. Hæc hodieq; præſtat illi famam, quæ uix uiuis principibus ſeruit. Deum eſſe nō tanquam iuſſi credimus bonum principem Auguſtum, & bene illi conueniſſe parentis nomen fatemur: ob nullā aliam cauſam, quàm quod contumelias quoq; ſuas, quæ acerbiores principibus ſolent eſſe, quàm iniuriæ, nulla crudelitate exequebatur: quod probroſis in ſe dictis arriſit, quod dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quod quoſcunq; ob adulterium †familiæ ſuæ damnauerat, adeo non †occidit, ut dimiſſis quo tutiores eſſent diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere, cum ſcias multos futuros, qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificantur, non dare tantum ſalutem, ſed præſtare.

forte, filiæ
al', odit

CAP. XI

Hæc Auguſtus ſenex, aut iam in ſenectutem annis uergentibus. In adoleſcentia caluit. Arſit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo manſuetudini tuæ audebit diuum Auguſtum, etiam ſi in certamen iuuenilium annorū deduxerit ſenectutem plus quàm maturam. Fuerit moderatus & clemens, nempe poſt mare Acciacum Romano cruore infectū, nempe poſt fractas in Sicilia claſſes, & ſuas & alienas, nempe poſt Peruſinas aras & proſcriptiones. Ego uero clementiam non uoco laſſam crudelitatem. Hæc eſt Cæſar clementia uera, quam tu præſtas, quæ non ſæuitiæ pœnitentia cœpit. Nullam habere maculam, nunquam ciuilem ſanguinem fudiſſe. Hæc eſt in maxima poteſtate, ueriſſima animi tēperātia, & humani generis† comprehenſibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non priorum principum exemplis corruptis, quantum in ciues ſuos liceat experiendo tentare, ſed hebetare aciem imperij ſui. Præſtitiſti Cæſar ciuitatem incruentā, & hoc quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani miſiſſe: quo maius eſt mirabiliusq;, quod nulli unquam citius gladius commiſſus eſt. Clementia ergo non tantum honeſtiores, ſed tutiores præſtat, ornamentumq; imperiorū eſt ſimul & certiſſima ſalus: cum reges conſenuerint, liberisq; ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum execrabilis, ac breuis poteſtas eſt. Quid intereſt inter tyrannum & regem? Species enim ipſa fortunæ ac licentia par eſt, niſi quod tyranni in uoluptate ſæuiunt, Reges nō niſi ex cauſa ac neceſſitate?

forte, incom/prehenſibilis

CAP. XII

Quid ergo, non reges quoque occidere ſolent? Sed quoties id fieri publica utilitas perſuadet. Tyrannis ſæuitia cordi eſt. Tyrannus autem à rege diſtat factis, non nomine. Nam & Dionyſius maior iure meritoq; præferri multis regibus poteſt. Et L. Syllā appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hoſtium? Deſcenderit licet è dictatura ſua, & ſe togæ reddiderit, quis tamen unquā tyrannus tam auide humanum ſanguinem bibit, quàm ille qui ſeptem milia ciuium Romanorum contrucidari iuſſit? Et cum in uicino ad ædem Bellonæ ſedens exaudiſſet cōclamationem, tot

milium

milium ſub gladio gementiũ,exterrito ſenatu,hoc agamus,inquit,P.C. Seditioſi pauculi meo iuſſu occiduntur. Hic non eſt mentitus,pauci Syllæ uidebantur. Sed mox de Sylla conſequemur,quomodo hoſtibus iraſcẽdum ſit, Vtiq; ſi in hoſtile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti tranſierint. Interim hoc quod dicebam clementia efficit, ut magnum inter regem tyrannumq; diſcrimen ſit, uterq; licet non minus armis ualletur:ſed alter arma habet,quibus in munimẽtum pacis utitur, alter ut magno timore, magna odia compeſcat. Nec illas ipſas manus,quibus ſe cõmiſit,ſecurus aſpicit. Contrarijs in contraria agitur. Nam ut inuiſus ſit,quia timetur,timeri uult,quia inuiſus eſt, & illo execrabili uerſu, qui multos dedit præcipites, utitur. Oderint dum metuant. Verſus execra[illegible] Ignarus quanta rabies oriat̃,ubi ſupra modũ odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos,aſſiduus uero & acer,& extrema admouẽs,in audaciã iacẽtes excitat, & omnia experiri ſuadet. Sic feras lineis & pinna cõcluſas cõtine, eaſdẽ à tergo eques telis inceſſat, tentabunt fugam per ipſa quæ fugerãt,proculcabuntq; formidinẽ. Acerrima uirtus eſt,quam ultima neceſſitas extundit: relinquat oportet ſecuri aliquid metus,multoq; plus ſpei quàm periculorum oſtentet. Alioquin ubi quieſcenti paria metuũtur,incurrere in pericula iuuat,& aliena anima abuti. Placido tranquilloq; regi fida ſunt auxilia ſua,quibus ad communem ſalutem utatur. Glorioſusq; miles,publicæ ẽm ſecuritati dare operam uidetur,omnem laborem libens patitur, ut parentis cuſtos. At illum acerbum &ſanguinarium neceſſe eſt grauentur ſtipatores ſui.

CAP. XIII

Non poteſt habere quiſquam fidæ ac bonæ uoluntatis miniſtros, quibus in tormentis & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus non aliter quàm beſtijs homines obiectat,omibus reis noxior ac ſolicitior, ut qui homines deosq; teſtes ac uindices facinorum timeat, eò perductus ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cætera uel peſſimum habet crudelitas,Perſeuerandum eſt, nec ad meliora patet regreſſus. Scelera enim ſceleribus tuenda ſunt. Quid autem eo infelicius,cui iam eſſe malum neceſſe eſt? O miſerabilem illum,ſibi certe:nam cæteris miſereri eius nefas ſit, qui cædibus ac rapinis potentiã exercuit,qui ſuſpecta ſibi cuncta reddidit,tam externa quàm domeſtica,cum arma metuat,ad arma confugiens,non amicorum fidei credens,non liberorum pietati. Qui ubi circũſpexit quæq; fecit, quæq; facturus eſt, & conſcientiam ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit,ſæpe mortem timet, ſæpius optat,inuiſior ſibi quàm ſeruientibus. E cõtrario is cui curæ ſunt uniuerſa, quia alia magis,alia minus tuetur,nullam non Reipub. partem tanquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora, etiam ſi ex uſu eſt animaduertere, oſtendens quàm inuitus aſpero remedio manus admoueat,in cuius animo nihil hoſtile,nihil efferum eſt, Qui potentiam ſuam placide ac ſalutariter exercet,approbare imperia ſua ciuibus cupiẽs. Felix abunde ſibi uiſus,ſi fortunam ſuam publicauerit,ſermone affabilis,acceſſuq; facilis,uultu qui maxime populos demeretur,amabilis,æquis deſiderijs propenſus,& iniquis acerbus,qui à tota ciuitate amatur,defenditur,colitur. Eadem de illo homines ſecreto loquuntur,quæ palàm. Tollere filios cupiunt, & publicis malis ſterilitas indicta recluditur. Bene ſe meriturũ de liberis ſuis quiſq; nõ dubitat, quibus tale ſeculum oſtenderit. Hic princeps ſuo beneficio tutus,nihil præſidijs eget,arma ornamenti cauſa habet.

CAP. XIIII

Quod ergo officium eius eſt? Quod bonorum parentum, qui obiurgare liberos nõnunquam blande,nonnunquam minaciter ſolent, Aliquando admonere etiam uerberibus. Nunquid aliquis ſanus filium à prima offenſa exhæredat. Niſi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, niſi plus eſt quod timet,quàm quod damnat,non accedit ad decretorium ſtilum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem & peiore loco iam poſitam reuocet: ſimul deplorata eſt, ultima experitur. Nemo ad ſupplicia exigenda peruenit, niſi qui remedia conſumpſit. Hoc quod parenti, etiam principi faciendum eſt,quem appellauimus patrem patriæ,non adulatione uana adducti. Cætera ẽm cognomina honori data ſunt. Magnos & Felices & Auguſtos diximus, & ambitioſæ maieſtati quicquid potuimus titulorũ congeſſimus,illis hoc tribuentes. Patrem quidẽ patriæ appellamus, ut ſciret datam ſibi poteſtatem patriã, quæ eſt temperatiſſima, liberis conſulens,ſuaq; poſt illos reponẽs. Tarde ſibi pater membra ſua abſcidat, etiam

cum abſciderit, reponere cupiat, & in abſcidendo gemat, cunctatus multum diuq;.

al. Trixonem Prope enim eſt ut libẽter damnet, qui cito. Prope ut inique puniat, qui nimis. †Erixonẽ

al. Buxonem equitem Romanum, memoria noſtra, quia filium ſuum flagellis occiderat, populus in foro graphijs confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris autoritas infeſtis tam patrũ quàm filiorum manibus eripuit.

CAP. XV

Tarium qui filium deprehenſum in parricidio exilio damnauit, cauſa cognita, nemo nõ ſuſpexit, quod cõtentus exilio, & exilio delegato Maſſiliæ parricidam continuit, & annua illi præſtitit, quanta præſtare integro ſolebat. Hæc liberalitas effecit, ut in qua ciuitate nunquã deeſt patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus merito dãnatus eſſet, quẽ is pater damnare potuiſſet, qui odiſſe non poterat. Hoc ipſo exẽplo dabo, quẽ cõpares bono patri bonũ principẽ. Cogniturus de filio Tarius, aduocauit in conſilium Cæſarem Auguſtum. Venit in priuatos penates, aſſedit, pars alieni conſilij fuit. Non dixit, immo in meam domũ ueniat; Quod ſi factũ eſſet, Cęſaris futura erat cognitio, nõ patris. Audita cauſa, excuſſiſq; omnibus, & his quæ adoleſcẽs pro ſe dixerat, & his quibus arguebatur, petit, ut ſententiã ſuam quiſq; ſcriberet, ne ea omniũ fieret, quæ Cæſaris fuiſſet. Deinde priuſquã aperirẽtur codicilli, iurauit ſe Tarij hominis locupletis hæreditatẽ nõ aditurũ. Dicet aliquis, puſillo animo, timuit, ne uideretur locũ ſpei ſuę aperire uelle filij damnatione. Ego contra ſentio. Quilibet noſtrum debuiſſet aduerſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bona cõſcientia, Principes multa debent etiã famæ dare. Iurauit ſe non aditurum hæreditatem. Tarius quidẽ eodem die & alterum hæredẽ perdidit, ſed Cæſar libertatem ſententiæ ſuæ redemit; & poſtquã approbauit gratuitã eſſe ſeueritatem ſuam, quod principi ſemper curãdum eſt, dixit relegandũ quò patri uideretur. Nõ culeum, nõ ſerpentes, non carcerẽ decreuit, memor non de quo cẽſeret, ſed cui in cõſilio eſſet. Molliſſimo genere pœnæ cõtentũ eſſe debere patrẽ dixit, in filio adoleſcentulo impulſo in id ſcelus, in quo ſe quod proximum erat ab innocentia, timide geſſiſſet, debere illũ ab urbe & à parentis oculis ſubmoueri.

CAP. XVI

O dignum, quẽ in conſilium patres aduocarent. O dignum, quem cohæredem innocentibus liberis ſcriberent. Hæc clemẽtia principem decet, ut quocunq; uenerit, manſuetiora omnia faciat. Nemo regi tam uilis ſit, ut illum perire nõ ſentiat, qualiſcunq; pars imperij eſt. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Nõ eſt unum imperandi genus, Imperat princeps ciuibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcentibus, tribunus uel cẽturio militibus. Nonne peſſimus pater uidebitur, qui aſſiduis plagis liberos etiam ex leuiſſimis cauſis compeſceret? Vter autem præceptor liberalibus ſtudijs dignior, qui excarnificat diſcipulos, ſi memoria illis non conſtiterit, aut ſi parum agilis in legendo oculus hæſerit: an qui monitionibus & uerecundia emendare ac docere malit? Tribunum centurionemq; da ſæuum, deſertores faciet, quibus tamen ignoſcitur. Nunquid nam æquum eſt, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? Atqui equũ nõ crebris uerberibus exterret, domãdi peritus magiſter. Fiet enim formidoloſus & cõtumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idem facit uenator, qui inſtituit catulos ueſtigia ſequi, quiq; iam exercitatis utitur ad excitandas uel perſequendas feras, Nec crebro illis minatur: contundet enim animos, & quicquid eſt indolis comminuetur trepidatione degeneri: nec licentiam uagandi errandiq; paſſim concedit. Adijcias his licet, tardiora agentes iumenta, quæ cum ad cõtumelias & miſerias nata ſint, nimia ſæuitia coguntur iugum detractare.

CAP. XVII

Nullum animal moroſius eſt, nullum maiore arte tractandũ quàm homo. Nulli magis parcendũ. Quid enim ſtultius, quàm in iumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere, peſſima autem conditione hominem eſſe. Morbis medemur, nec iraſcimur. Atqui & hic morbus eſt animi, mollem medicinam deſiderat, ipſumq; medentem minime infeſtũ ægro. Mali medici eſt deſperare, ne curet. Idem in his quorum animus affectus eſt, facere debebit, cui tradita ſalus omnium eſt, non cito ſpem proijcere, nec mortifera ſigna prõnũciare. Luctetur cum uitijs, reſiſtat, Alijs morbum ſuum exprobret, quoſdam morbi curatione decipiat, citius meliuſq; ſanaturus remedijs fallentibus. Agat princeps curã, non tantum ſalutis, ſed etiã honeſtæ cicatricis. Nulli regi gloria eſt ex ſæua animaduerſione. Quis enim dubitat poſſe? At contra maxima, ſi uim ſuam continet, ſi multos iræ

alienæ

alienæ eripuit;nemine ſuæ impedit. Seruis imperare moderate laus eſt,& in manci
pio cogitandum eſt, non quantũ illud impune pati poſſit , ſed quantũ tibi permittat CA.XVIII
æqui boniq́ʒ natura, quę parcere etiam captiuis, & precio paratis iubet.Quanto iuſti
us his iubet,tanto iuſtius hominibus liberis,ingenuis,honeſtis,non ut mancipijs abu/
ti,ſed his quos gradu antecedas,quorumq́ʒ tibi non tradita ſeruitus, ſed tutela . Seruis
ad ſtatuã licet confugere,cum in ſeruum omnia liceant.Eſt aliquid quod in homine li
cere cõmune ius animantiũ uetet . Quis nõ Vediũ Pollionem peius oderat,quàm ſer
ui ſui,quod murenas ſanguine humano ſaginabat,& eos qui ſe aliquid offenderant in
uiuarium quid aliud quàm ſerpentibus obijci iubebat . O hominem mille mortibus
dignum,ſiue deuorandos ſeruos obijciebat murenis quas eſurus erat,ſiue in hoc tan/
tum illas alebat,ut ſic aleret.Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate common
ſtrantur,inuiſiq́ʒ & deteſtabiles ſunt:ita regum & iniuria latius patet & infamia,atq́ʒ
odium ſæculis traditur . Quanto autem non naſci melius fuit, quàm numerari inter CAP. XIX
publico malo natos. Excogitare nemo quicquam poterit,quod magis decorum
regenti ſit quàm clementia, quocunq́ʒ modo is,& quocunq́ʒ iure præpoſitus cæteris
erit . Eo ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiusq́ʒ fatebimur,quo in maiori præſta/
bit poteſtate,quam non oportet noxiam eſſe,ſi ad naturæ legem componitur.Natura
enim cõmenta eſt regẽ,quod & ex alijs animalibus licet cognoſcere,& ex apibus,qua
rum regi ampliſſimũ cubile eſt medioq́ʒ ac tutiſſimo loco . Præterea onere uacat,exa/
ctor alienorum operum, & amiſſo rege,totum dilabitur examen . Nec unquam plus
unum patiuntur,melioremq́ʒ pugna quærũt,Præterea inſignis regi forma eſt, diſſimi
liſq́ʒ cæteris,tum magnitudine,tum nitore.Hoc tamen maxime diſtinguitur ;iracun/
diſſimæ,ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes , & aculeos in uulnere relin/
quunt,Rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illũ natura , nec ſæuum eſſe,nec ultionem ma/
gno conſtaturã petere,telumq́ʒ detraxit,& iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc
magnis regibus ingens.Eſt enim illi mos exerere ſe in paruis , & ingentium rerum do
cumenta minima agere.Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto
hominum moderatior eſſe animus debeat , quanto uehementius nocet. Vtinam qui/
dem eadem homini lex eſſet , & ira cũ telo ſuo frangeretur, nec ſæpius liceret nocere
q̃ ſemel , nec alienis uiribus exercere odia.Facile enim laſſaretur furor,ſi per ſe ſibi ſa/
tisfaceret,& ſi mortis periculo uim ſuam effunderet. Sed ne nũc quidem illi curſus tu
tus eſt.Tantum enim neceſſe eſt timeat,quãtum timeri uoluit,& manus omnium ob/
ſeruet,& eo quoq́ʒ tempore quo nõ captatur,peti ſe iudicet , nullũq́ʒ momentũ immu
ne habeat.Hanc aliqs ægram uitam ſuſtinet,cum liceat innoxiũ alijs,ob hoc ſecurum
ſalutarẽ potentiam eius,lætis omnibus, tractare:Errat enim ſiquis exiſtimat tutum eſ
ſe ibi regem ,ubi nihil à rege tutum eſt.Sed ſecuritas ſecuritate mutua paciſcenda eſt.
Non opus eſt inſtruere in altum editas arces,nec in aſcẽſum arduos colles emunire,
nec latera mõtium abſcindere,multiplicibus ſe muris turribusq́ʒ ſepire . Saluũ regem
in aperto clemẽtia præſtabit . Vnum eſt inexpugnabile munimentum,amor ciuium.
Quid pulchrius eſt,q̃ uiuere optantibus cunctis,& uota non ſub cuſtode nuncupan/
tibus.Si paulum ualitudo titubauit,non ſpem hominum excitari,ſed metum:Nihil eſ
ſe cuiquam tam precioſum , quod non pro ſalute præſidis ſui commutatum uelit:O/
mne illi qđ cõtingit, ſibi quoq́ʒ euenire deputet.In hoc aſſiduis bonitatis argumentis
probauit, nõ Rẽp. ſuã eſſe, ſed ſe reipublicæ . Quis huic audeat ſtruere aliquod peri/
culũ:Quis ab hoc nõ ſi poſſit fortunam quoq́ʒ auertere uelit,ſub quo iuſticia,pax,pu
dicitia ,ſecuritas,dignitas,florent,ſub quo opulenta ciuitas,copia bonorum omnium
abundat : Nec alio animo rectorem ſuum intuentur, q̃ ſi Dij immortales poteſtatem
uiſendi ſui faciant,intueamur uenerantes colentesq́ʒ. Quid autem,non proximum il/
lis locum tenet,is qui ſe ex deorum natura gerit , beneficus ac largus,& in melius po/
tens:Hoc affectare,hoc imitari decet,Maximũ ita haberi,ut optimus ſimul habeatur. CAP .XX
Duabus de cauſis punire princeps ſolet , ſi aut ſe uindicat,aut aliũ . Prius de ipſa
parte diſſeram,quæ ipſum cõtingit.Difficilius eſt enim moderari , ubi dolori debetur
ultio , q̃ ubi exemplo . Superuacuum eſt hoc loco admonere,ne facile credat, ut ue/

rum excutiat, ut innocentiæ faueat, ut appareat, non minus rem agi rei periclitantis, quàm iudicis. Hoc autem ad iuſticiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifeſte læſus, animum in poteſtate habeat, & pœnam ſi tuto poterit, donet, ſin minus, temperet, longéque ſit in ſuis, quàm in alienis exorabilior iniurijs. Nam quemadmodum non eſt magni animi, qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat, ſibi detrahit: ita clementem uocabo, non in alieno dolore facilem, ſed eum qui cum ſuis ſtimulis exagitetur, nō proſilit, qui intelligit magni animi eſſe iniurias in ſumma potentia pati, nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo.

C. XXI Vltio duas res præſtare ſolet, aut ſolatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquū ſecuritatem. Principis maior eſt fortuna, quàm ut tali ſolatio egeat, manifeſtiorꝗ uis, quàm ut alieno malo opinionem ſibi uirium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus uiolatusꝗ eſt. Nam ſi, quos pares aliquando habuit, infra ſe uidet, ſatis uindicatus eſt. Regem & ſeruus occidit, & ſerpens, & ſagitta. Seruauit quidem nemo, niſi maior eo quem ſeruauit. Vti itaque animoſe debet tanto munere deorum, dandi auferendiꝗ uitam potens: in his præſertim, quos ſcit aliquando ſuo faſtigio obſtitiſſe. hoc arbitrium adeptus, ultionem impleuit, perfecitꝗ quantum ueræ pœnæ ſatis erat. Perdidit enim uitam qui debet, & quiſquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite ſuo regiamꝗ ſententiam expectauit, in ſeruatoris ſui gloriam uiuet, plusꝗ nomini eius conferet incolumis, quàm ſi ex oculis ablatus eſſet. Aſſiduum enim ſpectaculum alienę uirtutis eſt, in triumpho cito tranſiſſet. Si uero regnum quoque ſuum tuto relinqui apud eum potuit, reponiꝗ eò unde deciderat, ingenti incremento ſurgit laus eius, qui contentus fuit, ex rege uicto nihil præter gloriam ſumere. Hoc eſt etiam ex uictoria ſua triumphare, teſtariꝗ nihil ſe quod dignum eſſet uictoria apud uictos inueniſſe. Cum ciuibus & ignotis atque humilibus eo moderatius agendum eſt, quo minoris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter parcas, à quibuſdam te uindicare faſtidias, & non aliter quàm ab animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus eſt. At in his qui in ore ciuitatis ſeruati punitiꝗ erunt, occaſione notæ clementiæ utendum eſt.

CA. XXII Tranſeamus ad alienas iniurias, in quibus uindicandis hæc tria lex ſecuta eſt, quæ princeps quoque ſequi debet: aut ut eum quem punit, emendet, aut ut pœna eius cæteros meliores reddat, aut ſublatis malis ſecuriores cæteri uiuant. Ipſos facilius emendabis minore pœna. Diligentius enim uiuit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus eſt, iam non habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores, magis corrigit parcitas animaduerſionum. Facit enim conſuetudinem peccandi multitudo peccantium. Et minus grauis nota eſt, quam turba damnatorū leuat, & ſeueritas, quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit autoritatem. Conſtituit bonos mores ciuitati princeps, & uitia eius compeſcit, ſi patiens eorum eſt, non tanquam probet, ſed tanquam inuitus cum magno tormento ad caſtigandum ueniat. Verecundiā peccandi facit ipſa clementia regentis. Grauior multo pœna uidetur, quę à miti uiro conſtituitur. Præterea uidebis ea ſæpe cōmitti, quæ ſæpe uindicantur.

CA. XXIII Pater tuus plures intra quinquennium culeo inſuit, ꝗ omnibus ſæculis inſutos accepimus. Multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu ſine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altiſſimi uiri, & rerū naturæ peritiſſimi maluerūt, uelut incredibile ſcelus, & ultra audaciam poſitum præterire, ꝗ dum uindicant, oſtendere poſſe fieri. Itaꝗ parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monſtrauit. Peſſimo loco pietas fuit, poſtquam ſæpius culeos uidimus, quàm cruces. In qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea conſenſus fit innocentiæ, & indulgetur uelut publico bono. Putet ſe innocentem eſſe ciuitas, erit. Magis iraſcitur a communi frugalitate deſciſcentibus, ſi paucos eos eſſe uiderit. Periculoſum eſt, mihi crede, oſtendere ciuitati, quanto plures mali ſint.

C. XXIIII Indicta eſt aliquando à ſenatu ſententia, ut ſeruos à liberis cultus diſtingueret. Deinde apparuit quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent. Idem ſcito metuendum eſſe, ſi nulli ignoſcitur. Cito apparebit, pars ciuitatis deterior

quanto

quanto prægrauet. Nõ minus principi turpia ſunt multa ſupplicia, quàm medico multa funera. Remiſſius imperanti, melius paret. Natura contumax eſt humanus animus, & in contrarium atq; arduum nitens, ſequiturq; facilius quàm ducatur. Et ut generoſi atque nobiles equi, melius facili freno reguntur, ita clementiam uoluntaria innocentia impetu ſuo ſequitur, & dignam putat ciuitas, quam ſeruet ſibi. Plus itaque hac uia proficitur. Crudelitas minime humanum malum eſt, indignumq; tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac uulneribus, & abiecto homine, in ſylueſtre animal tranſire. Quid enim intereſt oro te Alexander, leoni Lyſimachum obijcias, an ipſe laceres dentibus tuis? Tuum illud os eſt, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius ungues eſſe, tibi rictum illum edendorum hominum capacem. Nõ exigimus à te, ut manus iſta, exitium familiariũ certiſſimũ, ulli ſalutaris ſit, Vt iſte animus ferox, inſatiabile gentium malum, citra ſanguinem cædemq; ſatietur. Clementia uocatur, ſi ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc eſt, quare uel maxime abominanda ſit ſęuitia, quod excedit fines, primum ſolitos, deinde humanos. Noua ſupplicia conquirit, ingenium aduocat, inſtrumenta excogitat, per quæ uarietur atque extendatur dolor, & delectetur malis hominum. Tunc ille diri animi morbus ad inſaniam peruenit ultimam, cum crudelitas uerſa eſt in uolupratem, & iam occidere hominem iuuat. Nam talem uirum à tergo ſequitur euerſio. Odio, ueneno, gladijs, tam multis periculis petitur, quàm multorum ipſe periculum eſt, priuatiſq; nonnunquam conſilijs, aliàs uero conſternatione publica circumuenitur. Leuis enim & priuata pernicies non totas urbes mouet. Quod late furere cœpit, & omnes appetit, undique confligitur. Serpentes paruulæ fallunt, nec publice conſequuntur: ubi aliqua ſolitam menſuram tranſit, & in monſtrum excreuit, ubi fontes potu infecit, & ſi afflauit, deurit, obteritq; quacunq; inceſſit, baliſtis petitur. Poſſunt uerba dare, & euadere puſilla mala, ingentibus obuiam itur. Sic unus æger, nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus peſtilentiã eſſe apparuit, cõclamatio ciuitatis, ac fuga eſt, & dijs ipſis manus intendũtur. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit, familia uiciniq; aquam ingerunt. At incẽdium uaſtum, & multas iam domos depaſtum, parte urbis obruitur. CA. XXV

Crudelitatem priuatorum quoque ſeruiles manus ſub certo crucis periculo ultæ ſunt. Tyrannorum gentes populiq;, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, excindere aggreſſi ſunt. Aliquando ſua præſidia in ipſos conſurrexerunt, perfidiamq; & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipſos exercuerunt. Quid enim poteſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe docuit? Nõ diu apparet nequitia, nec quãtum uidetur, peccat. Sed puta tutam eſſe crudelitatem, quale eius regnum eſt? Non aliud quàm captarũ urbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mœſta, trepida, & confuſa. Voluptates ipſæ timentur. Non conuiuia ſecura ineunt, in quibus lingua ſolicite etiam ebrijs cuſtodienda eſt. Non ſpectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparantur licet, inquit, magna impenſa, & regijs opibus, & artificum exquiſitis nominibus, quem tamen è ludo in carcerem ire iuuet? Qđ iſtud dij boni malum eſt, occidere, ſæuire, delectari ſono cathenarum, & ciuium capita decidere, quocunq; uentum eſt multum ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare. Quæ alia uita eſſet, ſi leones urſiq; regnarent? Si ſerpentibus in nos, ac noxioſiſſimo cuiq; animali daretur poteſtas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata abſtinent ſuis, & tuta eſt inter feras ſimilitudo morum. Apud homines tamen nec à neceſſarijs quidẽ rabies temperat ſibi, ſed externa ſuaq; in æquo habet, quo poſſit exercitatior à ſingulorum deinde cædibus, in exitia gentium ſerpere, & inijcere tectis ignem: aratrum uetuſtis urbibus inducere, potẽtiam putat, & unum occidi aut alterum, parum imperatorium credit: niſi eodẽ tempore grex miſerorũ ſubiectus ſtetit, crudelitatem ſuam in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis ſalutem dare, & ad uitam ab ipſa morte reuocare, & mereri clementia ciuicã. Nullum ornamentũ principis faſtigio dignius pulchriuſq; eſt, quàm illa corona ob ciues ſeruatos. Non hoſtilia arma detracta uictis, non currus barbarorum ſanguine cruenti, non parta bello ſpolia. CA. XXVI

Hæc diuina potentia eſt, gregatim ac publice ſeruare, multos autem occidere & indiſcretos, incendij ac ruinæ potentia eſt.

IN LIBRVM DE CLEMENTIA.

Cap.8. ſtatim in principio. Quid tu nõ experieris iſtud nobis eſſe ibi ſeruitutẽ. Ita prior æditio. Rodolphus annotarat. Quid iſtud non experiris iſtud non eſſe tibi ſeruitutem.

Cap.9. Seruatum ſeruaui. In alijs erat, ſed natum, ut referatur ad factum, erat enim in hoſtiũ caſtris natus, aut hoſtium filius.

Cap.10. Cohortem primam admiſſionis ex &c. In quadam æditione erat, nitis admiſſionis: pro quo Rodolphus annotarat, interioris admiſſionis.

Cap.11. Comprehenſibilis amor. Rodolphus legit, incomprehenſibilis. Tolerabilis erat prior lectio, ſi comprehenſibilis accipiatur actiue.

Cap.12. Sic feras lineas & pinna concluſas contineas, telis inceſſi &c. In uetuſtiſſimo, licet deprauate ſcripto, ſic habebatur, Sic feras lineas & pinnæ cluſas, contine, eaſdem a tergo eques telis inceſſat &c. Rodolphus pauculis ſyllabis in ſuo codice mutatis, legit hunc in modum, Sic feras lineis & pinna concluſas contineas, iubeaſq; telis inceſſi, tentabunt fugam, per ipſa quæ fugerant. Quanquam coniunctio, q;, mihi uidetur redundare: quin & illud cõtineas, uidetur ſuppoſititiũ: ſatis erat, ſi iubeas telis inceſſi.

Cap.13. Omnibus rebus noxior. Rodolphus legit, reis noxior, uetuſtiſſimus habebat, rerum noxior.

Cap.14. tradi ſibi pater membra ſua abſcindat. Rodolphus legit, tarde ſibi pater membra ſua abſcindat. Sentit principi bono omnia facienda, priuſquam ueniat ad extrema ſupplicia, eo quod omnes ſubditos pro ſuis membris ducat.

Cap.19. Eſt enim illi mos exercere ſe in paruis. Rodolphus mutarat illis, ſed perperam: pronomen enim refert naturam non reges, & exerere pro exercere legendum cenſeo. Rurſus cõmodior erit lectio, ingentium rerum documenta, per minimas agere.

Immune amet. Hunc locum uarie deprauatum hoc pacto reſtituimus, nullumq; momẽtum immune a metu habeat. Hanc aliquis ægram uitam ſuſtinet, cum liceat innoxium alijs, ob hoc ſecurum, ſalutarem potẽtiam eius, lætis omnibus tractare? Siquidẽ ante habebatur, immune amet habeat, pro a metu habeat. Suſpicor, & alijs mutatum fuiſſe. pro atq;. deinde eius pronomẽ uidetur redundare.

Omne illo cui contingit, ſibi quoq; uiuere debeat. Ita prior æditio. Lectionem eſſe mendoſam nullus ambigit, Rodolphus ita reſtituit, Omne illi quod contingit, ſibi quoq; euenire debeat. Commodior erat, omne quod illi contingit, ſibi quoq; euenire deputet?

Cap.20. Vt appareat, ut non minorem magis rem periclitantis quam iudicis ſciat. Rodolphus ita diuinat, ut non minorem agi rem periclitantis &c. Mihi uideor germanam ſcripturam deprehendiſſe, ſi unam uocem expungamus, ut appareat non minus agi rem periclitãtis quam iudicis. Aut ſi non placet tolli, uerbũ ſciat, ut mutandum erit, in quod, ut appareat, quod non minorẽ &c. Quanquam non ſatis arridet uox, minorem: ſuſpicor fuiſſe ſcriptum, non minus rem agi rei periclitantis. Ex, minus rem agi rei, mutarunt, minorem magis, rem.

Cap.25. Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur. Nihil eſt quod Rodolphus diuinat hoc loco. Non dubium eſt quin legendum ſit, clementia uocatur, ſi ad occidendum &c. Inde quidam codices habebant, inuocatur, in, ſi, obſcurato iota, & mox ſ. ſubmota, r, adiuncta præcedenti dictioni. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obijciunt beſtijs, iuxta illud Maronis,

Si pereo, manibus hominum perijſſe iuuabit.

Cap.26. Licet, inquit. Hunc locum non uno modo deprauatum, feliciter reſtituit Rodolphus. Apparentur licet, inquit, magna impenſa, & regijs opibus, & artificum nominibus, quem tamen ę ludo ire in carcerem iuuet?

Quo poſſint exercitatiora ſingulorum deinde cædibus in exitia gentium ſerpere. Sic prior æditio. Rodolphus cum idem inueniret in ſuo codice, diuinarat hunc in modum, quo poſſit exercitatior a ſingulorum deinde cædibus. Hactenus recte niſi quod duarum uocum ordo uidetur inuertendus, a ſingulorum cædibus, deinde in, &c. At in his quæ ſequũtur non recte, a patrum uetuſtis urbibus inducere. Legit enim, apertum uetuſtis urbibus incendium inducere, cum uetuſtiſſimus codex haberet, aratrum inducere, quod fieri ſolet urbibus ſolo æquatis.

LVCII ANNEI SENECAE DE CLEMENTIA AD NERONEM LIB. SECVNDVS.

VT de clementia ſcriberem Nero Cæſar, una me uox tua,maxim compulit,quam ego non ſine admiratione, & cum diceretur, au- diſſe memini, & deinde alijs narraſſe. Vocem generoſam, magnī animi magnæ lenitatis, quæ non compoſita, nec alienis auribus data,ſubito crepuit,& bonitatem tuam cum fortuna tua litigantẽ in mediũ adduxit. Animaduerſurus in latrones duos Burrus præ- fectus tuus, uir egregius & tibi principi notus,exigebat à te,ſcri- beres,in q̃s, & ex qua cauſa animaduerti uelles. Hoc ſæpe dilatũ, ut aliquando fieret,inſtabat. Inuitus inuito cum chartam protuliſſet tradereтq́ꝫ, excla- maſti,uellem neſcirẽ literas. O dignam uocem,quam audirent omnes gentes, quæ Ro manum imperium colunt, quæq́ꝫ iuxta iacent dubiæ libertatis,quęq́ꝫ ſe contra uiribus aut animis attollunt. O uocem in concionẽ omnium mortalium mittendã,in cuius uer ba principes regesq́ꝫ iuramentũ faciant. O uocem publica generis humani innocentia dignã,cui redderetur antiquũ illud ſeculũ. Nunc profecto conſentire decebat ad æquũ bonumq́ꝫ,expulſa alieni cupiditate, ex qua omne animi malũ orit̃, pietatẽ, integritatẽ cum fide ac modeſtia ſurgere, & uitia diuturno abuſa regno, tandem felici ac puro ſe- culo dare locũ. CAP. I

Futurũ hoc Cæſar ex magna parte ſperare & confiteri libet. Tradet̃ CAP. II iſta animi tui manſuetudo,diffundeturq́ꝫ paulatim per omne imperij corpus,& cuncta in ſimilitudinẽ tui formabunt̃. A capite bona ualetudo. Inde omnia uegeta ſunt atque erecta,aut languore demiſſa, prout animus eorum uiget aut marceſcit. Et erunt ciues, erunt ſocij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. Parcetur ubiq́ꝫ manibus tuis.Diutius me morari hic patere, nõ ut blandiar auribus tuis, nec em̃ mihi hic mos eſt.Maluerim ueris offendere,quàm placere adulãdo. Quid ergo eſt pro pter quod bene factis dictisq́ꝫ tuis,quàm familiariſſimum eſſe te cupio?ut quod nũc na tura & impetus eſt,fiat iudicium.Illud mecum conſidero,multas uoces magnas,ſed de teſtabiles in uitam humanam perueniſſe,celebresq́ꝫ uulgo ferri, ut illam, oderint,dum metuant. Cui Græcus uerſus ſimilis eſt, qui ſe mortuo terram miſceri ignibus iubet, ἐμοῦ θανόντος & alia huius notæ. At neſcio quomodo ingenia immania & inuiſa materia ſecundiori γαῖα μιχθή expreſſerunt ſenſus uehementes & concitatos. Nullam adhuc uocem audiui ex bono τω πυρί leniq́ꝫ animoſam.Quid ergo eſt? Vt raro, inuitus,& cum magna cũctatione, cum mul tis dilationibus.

Et ne forte decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen aliquando, & CA. III in contrarium aliquando abducat, uideamus quid ſit clementia,qualisq́ꝫ ſit,& quos fi- nes habeat.Clementia eſt temperãtia animi in poteſtate ulciſcendi,uel lenitas ſuperio- ris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Plura proponere eſt tutius,ne una de- finitio parum rem comprehendat,&,ut ita dicam,formula excidat. Itaq́ꝫ dici poteſt & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones inueniet, quamuis maxime ad uerum accedat.Si dixerimus clementiam eſſe moderationẽ aliq̃d ex merita ac debita pœna remittentem, reclamabitur, nullam uirtutẽ cuiquam minus debito facere.Atqui hoc omnes intelligunt,clemẽtiam eſſe,quæ ſe flectit citra id,quod merito conſtitui poſſet. Huic contrariam imperiti putant ſeueritatem, ſed nulla uirtus uirtuti contraria eſt.

Quid ergo opponitur clemẽtiæ?Crudelitas, quę nihil aliud eſt, CA. IIII quàm atrocitas animi in exigendis pœnis.Sed quidã non exigunt pœnas,crudeles ta- men ſunt,tanq́ꝫ qui ignotos homines & obuios non in compendiũ, ſed occidẽdi cauſa occidunt.Nec interficere contẽti ſæuiunt,ut Buſiris ille & Procruſtes,& piratæ,qui ca ptos uerberant, & in ignẽ uiuos imponunt. Hæc crudelitas quidem,ſed quia nec ultio nem ſequitur,nõ enim læſa eſt,nec peccato alicui iraſcitur, nullum enim anteceſſit cri- men,extra definitionem noſtram cadit, quæ finitio continebat in exigendis pœnis in- temperantiam animi. Poſſumus dicere,non eſſe hanc crudelitatẽ,ſed feritatẽ, cui uolu ptati ſæuitia eſt:poſſumus inſaniam uocare, nam uaria ſunt genera eius, & nullũ cer- tius, q̃ quod in cædes hominũ & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles uocabo,qui puniendi cauſam habent,modũ non habent.Sicut in Phalari,quẽ aiunt nõ quidẽ in ho

mines innocentes,ſed ſuper humanum ac probabilem modum ſæuiſſe. Poſſumus effugere cauillationem,& ita finire,ut ſit crudelitas inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longius à ſe, nam ſeueritatem illi conuenire certum eſt. Ad rem pertinet quærere hoc loco quid ſit miſericordia. Pleriꝗ enim ut uirtutem eam laudant, & bonum hominem uocant miſericordem. Hæc autem uitium animi eſt. Vtraque circa ſeueritatem,circaꝗ clementiam poſita ſunt, quæ uitare debemus, ne per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur,ſed par error eſt à uero recedentium.

CAP. V

Ergo quemadmodum religio deos colit,ſuperſtitio uiolat,ita clementiam manſuetudinemꝗ omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem uitabunt. Eſt enim uitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt. Anus & mulierculæ ſunt, quæ lachrymis nocentiſſimorum mouentur, quæ,ſi liceret,carcerem effringerent. Miſericordia nõ cauſam,ſed fortunam ſpectat,clemẽtia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos ſectã Stoicorum,tanquam nimis duram,& minime principibus regibusꝗ bonum daturam conſilium. Obijcitur enim illi,quod ſapientẽ negat miſereri,negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur,inuiſa ſunt. Videtur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod ſi eſt,quid in hac ſcientia,quæ dediſcere humanitatem iubet, portumꝗ aduerſus fortunã certiſſimum mutuo auxilio cludit? Sed nulla ſecta benignior leniorꝗ eſt, nulla amantior hominum,& communibus bonis attentior: ut propoſitum ſit uſui eſſe aut auxilio,nec ſibi tantum,ſed uniuerſis ſingulisꝗ cõſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi ob alienarum miſeriarũ ſpeciem, aut triſtitia ex alienis malis concepta,quæ accidere immerentibus credit. Aegritudo autem in ſapientem uirum nõ cadit. Serena enim eius mens eſt, nec quicquam incidere poteſt q̃d illam obducat. Nihil æque hominem,quàm magnus animus decet. Non poteſt autem magnus eſſe idem,ſi metus & mœror contundit,ſi mentem obducit,& contrahit. Hoc ſapienti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram reuerberabit, & ante ſe franget. Eandem ſemper faciem ſeruabit placidam & inconcuſſam, q̃d facere non poſſet,ſi triſticiam reciperet. Adijce quod ſapiens prouidus eſt, & in expedito conſilium habet. Nunquam autem liquidum ſyncerumꝗ ex turbido uenit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciendas res, utilia excogitanda,periculoſa uitanda, æque æſtimanda. Ergo nõ miſeretur,quia & ſine miſeria animi facit cætera omnia, quæ qui miſerentur.

CAP. VI

Volo facere libens,quæ alius animo faciet. Succurret alienis lachrymis, non accedet:dabit manum naufrago,exuli hoſpitium,egenti ſtipem, non hanc contumelioſam,qua pars maior horum, qui ſe miſericordes uideri uolunt, abijcit & faſtidit, quos adiuuat,contingiꝗ ab his timet: ſed ut homo homini ex communi dabit. Donabit lachrymis maternis filium,& cathenas ſolui iubebit,& ludo eximet,& cadauer etiã noxium ſepeliet. At faciet iſta tranquilla mente,uultu ſuo. Ergo non miſerebit̃ ſapiẽs, ſed ſuccurret,ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuiꝗ partem:etiam ad calamitoſos pro portione, improbandos, & emendãdos, bonitatem ſuam permittet. Afflictis uero & fortius laborantibus multo libentius ſubueniet. Quotiẽs poterit fortunæ intercedet. Vbi enim opibus potius utet̃,aut uiribus, ꝙ ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidẽ non deijciet,nec animum: Cæterũ omnibus dignis proderit,& deorum more calamitoſos propicius reſpiciet. Miſericordia uicina eſt miſeriæ,habet em̃ aliquid,trahitꝗ ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienã lippitudinẽ & ipſi ſuffundunt̃:tam mehercule, ꝙ morbũ eſſe,nõ hilaritatem, ſemper arridere ridentibus,& ad omnium oſcitationẽ ipſum quoꝗ os diducere. Miſericordia uitiũ eſt animorũ,nimis miſeriæ fauentiũ,quam ſiquis à ſapiente exigit,prope eſt,ut lamentationẽ exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare nõ ignoſcet uacuis? Cõſtituamus nũc quoꝗ quid ſit uenia, ut ſciamus dari illã à ſapiente nõ debere. Venia eſt pœnæ meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare,reddũt rationẽ diutius, qbus hoc propoſitũ eſt.

CAP. VII

Ego ut breuiter tanꝙ in alieno iudicio dicã, ei ignoſcit̃ qui puniri debuit. Sapiens aũt nihil facit quod nõ debet,nihil prætermittit quod debet. Itaꝗ

bet. Itaque pœnam quam exigere debet, non donat, ſed illud quod ex uenia conſequi uis, honeſtiore tibi uia tribuit. Parcit enim ſapiẽs, conſulit & corrigit. Idem facit, quod ſi ignoſceret, nec ignoſcet, quoniam qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe quod fieri debuit obmiſiſſe. Aliquem uerbis tantum admonebit, pœna non afficiet, ætatem eius emendabilem intuẽs. Aliquem inuidia criminis manifeſte laborantem, iubebit incolumem eſſe, quia deceptus eſt, quia per uinum lapſus. Hoſtes dimittet ſaluos, aliquando etiam laudatos ſi honeſtis cauſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellũ accincti ſunt. Hęc omnia non ueniæ, ſed clementiæ opera ſunt. Clementia liberum arbitrium habet, non ſub formula, ſed ex ęquo & bono iudicat. Et abſoluere illi licet, & quanti uult ęſtimare litem. Nihil ex his facit tanquam iuſto minus fecerit, ſed tanquam id quod conſtituit iuſtiſſimum ſit. Ignoſcere autem eſt, quæ iudicas punienda non punire. Venia debitæ pœnæ remiſſio eſt. Clementia hoc primum præſtat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronunciet. Plenior eſt ergo quàm uenia, & honeſtior. De uerbo (ut mea fert opinio) controuerſia eſt, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet, multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenij ſeruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerasq; arbores colunt, ſed illis quoq; quas aliqua deprauauit cauſa, adminicula quibus regantur applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant. Quaſdam infirmas uitio loci, nutriunt. Quibuſdam aliena umbra laborãtibus, cœlum aperiunt. Secundum hæc uidebit perfectus ſapiens, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, donec in rectum praua flectantur.

IN LIBRVM SECVNDVM.

Secundus hic liber nõ uidetur eſſe pars operis ſuperioris, ſed initium alterius: nec apparet eſſe perfectum, niſi quod in Seneca docti deſiderant ordinem & connexionem.

Cap 2. A capite bona ualetudo, ea tranſibit in omnes, uegetata ſunt atq; erecta, aut languore demiſſa prout animus eorum uiuit aut marceſcit. Ita prior æditio. Rodolphus nihil mutat, niſi qđ pro uegetata legit uegeta, idq; recte. Cæterum locus hic obſcurus eſt adiectione uerborũ aliquot. Primum, hæc uerba, ea tranſibit, non erant in uetuſto codice: quanquam totum hoc, a capite bona ualetudo in omnes, ſatis apparet eſſe annotationem ſtudioſi cuiuſpiam, quin & formabuntur uerbum adiecticium uidetur. His igitur ſublatis pulcre conſtabit lectio hunc in modum: & cuncta in ſimilitudinem tui, uegeta ſunt atq; erecta, aut languore demiſſa, prout animus eorũ uiget aut marcet. Aut ſi non placet tantum uerborum abijcere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occaſionẽ unus codex dedit: & cuncti in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona ualetudo. Inde omnia uegeta ſunt atq; erecta &c. ut in omnes, qđ habebat etiã uetuſtiſſimus codex, uertas in, inde omnia.

Quid ergo eſt, ut raro, inuitus, & cum magna cunctatione cum multis dilationibus. Hic uetuſtiſſimum exemplar cum Britannico conſentiens, plus habebat uerborum, hunc in modum, Cum magna cunctatione ita aliquando ſcribas neceſſe eſt, iſtud quod tibi in odium literas adduxit, ſed ſicut facis cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Quanquam nec hæc uerba uidentur carere mendo, nec admodum quadrant ſenſui.

Cap. 4. Hanc clementia repellit longius ſtare a ſe: nam ſeueritatem illi conuenire adeſſe certũ eſt. Pertinet quærere. Ita prior æditio, haud dubium quin deprauate. Nec uſquam erat ſyncera ſcriptura: pauculis immutatis reſtituetur. Hanc clementia repellit longius a ſe. Nam ſeueritatem illi conuenire certum eſt. Ad rem pertinet &c. Nam pro adeſſe in quibuſdam erat, ad rem, & in uetuſtiſſimo non erat, certum eſt, ut legendum ſuſpicer. Nam cum ſeueritate illi conuenit.

Cap. 6. Ira uitium eſt animorum, uirtus miſeria patientium. Ita prior æditio, nimirum deprauate. Vetuſtiſſimus ſic, Miſericordia uitium eſt animorum, nimis miſeria pauentium. Rodolphus ita diuinat, Ira uicium eſt animorum, uicinæ miſeriæ patentium. Legendum arbitror, Miſericordia uicium eſt animorum nimis miſeriæ fauentium.

LVCII ANNEI SENECAE DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM, LIB. VNVS.

CAP. I

Viuere Gallio frater omnes beate uolunt, ſed ad peruidēdum quid ſit,quod beatam uitam efficiat,caligant. Adeoq; nō eſt facile conſequi beatam uitam,ut ab ea quiſq; eo longius recedat,quo ad illā cōcitatius fertur. Si uia lapſus eſt,quæ in cōtrarium ducit,ipſa uelocitas maioris interualli cauſa fit. Proponendum eſt itaq; primū, quid ſit quod appetamus; Tunc circumſpiciendum eſt,quà contēdere illò celerrime poſſimus, intellecturi in ipſo itinere, ſi modo rectum erit, quantum quotidie proficiamus,quantoq; propius ab eo ſimus,ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidē paſſim uagamur, non ducem ſecuti, ſed fremitum & clamorem diſſonum in diuerſa uocantium, conteritur uita inter errores, breuis,etiam ſi dies noctesq; bonæ menti laboremus. Decernatur itaq; & quò tendamus, & quà, non ſine perito aliquo, cui explorata ſint ea,in quæ procedimus. Quoniamquidem non eadem hic, quæ in cæteris peregrinationibus conditio eſt. In illis comprehenſus aliquis limes,& interrogati incolæ nō patiuntur errare. At hic tritiſſima quæq; uia & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis præſtandum eſt,quàm ne pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem, pergentes nō quò eundum eſt,ſed quò itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat,quàm quod ad rumorem cōponimur,optima rati ea,quæ magno aſſenſu recepta ſunt, quodq; exempla pro bonis multa ſunt,nec ad rationem,ſed ad ſimilitudinem uiuimus. Inde iſta tāta coaceruatio aliorum ſupra alios ruētium. Quod in ſtrage hominū magna euenit, cum ipſe ſe populus premit,nemo ita cadit ut non alium in ſe attrahat, primi exitio ſequentibus ſunt: Hoc in omni uita accidere uideas licet,nemo ſibi tantum errat,ſed alieni erroris cauſa & autor eſt. Nocet enim applicari antecedentibus,& dum unuſquiſq; mauult credere quàm iudicare,nunquam de uita iudicatur,ſemper creditur. Verſatq; nos & præcipitat traditus per manus error,alieniſq; perimus exemplis. Sanabimur, ſi modo ſeparemur à cœtu. Nunc uero ſtat contra rationem defenſor mali ſui populus. Itaq; idem euenit quod in comitijs, in quibus eos factos prætores idem qui fecere mirantur, cum ſe mobilis fauor circumegit. Eadem probamus,eadem reprehēdimus. Hic exitus eſt omnis iudicij,in quo lis ſecundum plures datur.

CAP. II

Cum de beata uita agitur,nō eſt quod mihi illud diſceſſionum more reſpondeas,Hæc pars maior eſſe uidetur. Ideo enim peior eſt. Non tam bene cum rebus humanis geritur,ut meliora pluribus placeant. Argumentum peſſimi turba eſt. Quæramus quid optime factū ſit,non quid uſitatiſſimū: & quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat,non quid uulgo ueritatis peſſimo interpreti probatum ſit. Vulgus autem tam chlamydatos quàm coronatos uoco. Non enim colorem ueſtium quibus prætexta corpora ſunt aſpicio, oculis de homine non credo. Habeo melius certiusq; lumen,quo à falſis uera dijudicem. Animi bonum, animus inueniat. Hic ſi unquā illi reſpirare & recedere in ſe uacauerit,O quàm ſibiipſe uerum,tortus à ſe,fatebitur,ac dicet,Quicquid feci adhuc infectum eſſe mallem. Quicquid dixi cum recogito,in multis uideo. Quicquid optaui, inimicorum execrationem puto. Quicquid timui,dij boni,quanto leuius fuit,quàm quod concupiui. Cum multis amicitias geſſi,& in gratiam ex odio(ſi modo ulla inter malos gratia eſt)redij, mihiipſi nondū amicus ſum. Omnē operam dedi, ut me multitudini educere, & †aliquā dotem notabilem facerem. Quid aliud quàm telis me oppoſui, & maliuolentiæ quod morderet oſtendi? Vides tu iſtos, qui eloquentiam laudant, qui opes ſequuntur, qui gratiæ adulantur,qui potentiam extollunt? Omnes aut ſunt hoſtes,aut(quod in æquo eſt)eſſe poſſunt. Quàm magnus mirantium,tam magnus inuidentium populus eſt.

aliquādo rem

CAP. III

Quin potius quæro aliquid uſu bonum quod ſentiam, nō quod oſtendam. Iſta quæ ſpectantur,ad quæ conſiſtitur,quæ alter alteri ſtupens monſtrat,foris nitent, introrſus miſera ſunt. Quæramus aliquid non in ſpecie bonum,ſed ſolidū & æquabile,& à ſecretiore parte formoſius. Hoc eruamus. Nec longe poſitum eſt, inuenietur. Scire tantū opus eſt, quò manum porrigas, Nunc uelut in tenebris uicina tranſimus, offenſan-

tes

tes in ipſa quæ deſideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum eſt, & coarguere: noſtram accipe. Noſtram uero cum dico, non alligo me ad unum aliquem ex Stoicis proceribus. Eſt & mihi cenſendi ius, Itaq; aliquem ſequar, aliquem iubebo ſententiam diuidere. Fortaſſe & poſt omnes citatus, nihil improbabo ex his quę priores decreuerint, & dicam, Hoc amplius cenſeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerum naturæ aſſentior. Ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplumq; formari, ſapientia eſt. Beata eſt ergo uita conueniens naturæ ſuæ, quæ non aliter contingere poteſt, quàm ſi primum ſana mens eſt, & in perpetua poſſeſſione ſanitatis ſuæ. Deinde ſit fortis ac uehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis ſui pertinentiúmque ad id curioſa, non anxie tamen, illarum rerum quæ uitam inſtruunt diligens, ſine admiratione cuiuſcunque uſura fortunæ muneribus, non ſeruitura. Intelligis etiam ſi non adijciam, ſequi perpetuam tranquillitatem, libertatem, depulſis his quæ aut iritant nos, aut territant. Nam pro uoluptatibus & pro illis quæ parua aut fragilia ſunt, & in ipſis flagitijs noxia, ingens gaudium ſubit, inconcuſſum, & æquabile, & pax cum concordia animi, & magnitudo cum manſuetudine.

CAP. IIII

Omnis enim ex infirmitate feritas eſt. Poteſt aliter quoq; definiri bonum noſtrum, id eſt, eadem ſententia non iiſdem comprehēdi uerbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in anguſtum coartatur, & aut in cornua, ſinuata media parte, curuatur, aut recta fronte explicat̃, Vis illi, utcunq; ordinatus eſt, eadem eſt, & uoluntas pro eiſdem partibus ſtandi, Ita definitio ſummi boni aliàs diffundi poteſt & porrigi, aliàs colligi, & in ſe cogi. Idem utiq; erit ſi dixero, Summum bonum eſt animus fortuita deſpiciens, uirtute lætus: aut inuicta uis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conuerſantium cura. Libet itaque definire, ut beatum dicamus hominem illum, cui nullum bonum malumq; ſit, niſi bonus malusq; animus. Honeſti cultor, uirtute contentus, quem non extollunt fortuita nec frangunt, qui nullum maius bonum eo quod ſibijpſi dare poteſt, nouerit, cui uera uoluptas erit, uoluptatum contemptio. Licet, ſi euagari uelis, idem in aliam atque aliam faciem, ſalua & integra poteſtate, transferre. Quid enim prohibet nos beatum dicere liberum animum, & erectum, & interritum ac ſtabilem, extra metum, extra cupiditatem poſitum? Cui unum bonum ſit honeſtas, unum malum turpitudo? Cætera uilis turba rerum, nec detrahens quicquam beatæ uitæ, nec adijciens, ſine auctu ac detrimento ſummi boni ueniens ac recedens. Hunc ita fundatum neceſſe eſt, uelit nolit, ſequatur hilaritas continua, & læticia alta, atque ex alto ueniens, ut quæ ſuis gaudeat, nec maiora domeſticis cupiat. Quid ni iſta penſet bene cum minutis & friuolis, & non perſeuerantibus corpuſculi motibus? Quo die infra uoluptatem fuerit, & infra dolorem erit.

CAP. V

Vides autem quàm malam & noxiam ſeruitutem ſeruiturus ſit, quē uoluptates doloresq;, incertiſſima dominia impotentiſſimaq;, alternis poſſidebunt. Ergo exeundum ad libertatem eſt. Hanc non alia res tribuit, quàm fortunæ negligentia. Tum illud oritur inæſtimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & ſublimitas, expulſisq; terroribus ex cognitione ueri gaudium grande & immotum, comitasq; & diffuſio animi, quibus delectabitur non ut bonis, ſed ut ex bono ſuo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, poteſt beatus dici, qui nec cupit nec timet, beneficio rationis. Quoniam & ſaxa timore & triſtitia carent, nec minus pecudes, non ideo tamen quiſquam felicia dixerit, quibus non eſt felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio ſui. Nihil intereſt, inter hos & illa. Quoniam illis nulla ratio eſt, his praua, & malo ſuo atque in peruerſum ſolers. Beatus enim nemo dici poteſt, extra ueritatem proiectus. Beata ergo uita eſt in recto certoq; iudicio ſtabilita & immutabilis. Tunc enim pura mens eſt, & ſoluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, ſed etiam uellicationes effugerit, ſtatura ſemper ubi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam irata & infeſtāte fortuna uendicatura. Nam quod ad uoluptatem pertinet, licet circumfundatur undique, per omnes uias influat, animumq; blandimentis ſuis leniat, aliaq; ex alijs admoueat, quibus totas quoq; partes noſtri ſolicitet, quis mortaliū cui ullum ſupereſt hominis

minis ueſtigiũ,per diem noctéq; titillari uelit,& deſerto animo, corpori operam dare?
CAP. VI Sed & animus quoq;, inquit,uoluptates habebit ſuas.Habeat ſanè,ſedeatq; luxuriæ
& uoluptatũ arbiter,impleat ſe omnibus eis,quæ oblectare ſenſus ſolent,Deinde præ/
terita reſpiciat,& exoletarum uoluptatum memor exultet prioribus, futurisq; iam im
mineat,ac ſpes ordinet ſuas,& dum corpus in præſenti ſagina iacet,cogitationes ad fu
tura pręmittat,hoc mihi uidetur miſerior,quoniam mala pro bonis amplecti dementia
eſt. Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt: nec ſanus, cui offutura pro optimis appe/
tuntur.Beatus eſt ergo iudicij rectus.Beatus eſt præſentibus,qualiacunq; ſunt, conten
tus, amicusq; rebus ſuis. Beatus is cui omnem habitum rerum ſuarum ratio commen/
dat. Vide autẽ & in illis qui ſummum bonum uoluptatem dixerunt, quàm turpi illud
loco poſuerint.Itaq; negant poſſe uoluptatem & à uirtute deduci, & aiũt, nec honeſte
quenquam uiuere ut non iucunde, nec iucunde ut non honeſte quoq;.Nõ uideo quo/
modo iſta diuerſa in eandem copulam conijciantur.Quid eſt oro uos, cur ſeparari uo/
luptas à uirtute non poſſit? uidelicet quod omne bonis ex uirtute principiũ eſt.Ex hu/
ius radicibus etiam ea quæ uos & amatis & expetitis oriuntur. Sed ſi iſta indiſcreta eſ
ſent,non uideremus quædam iucunda ſed nõ honeſta, quædam uero honeſtiſſima,ſed
CAP. VII aſpera & per dolores exigenda. Adijce nũc, quod uoluptas etiam ad uitã turpiſſimã
uenit.At uirtus malam uitam non admittit.Et infelices quidam nõ ſine uoluptate,imò
ab ipſa uoluptate ſunt,quod nõ eueniret ſi uirtuti ſe uoluptas immiſcuiſſet, qua uirtus
ſæpe caret,nunquam indiget.Quid diſſimilia immo diuerſa componitis.Altum quid/
dam eſt uirtus,excelſum,& regale,inuictũ,infatigabile. Voluptas, humile, ſeruile,im/
becillum,caducum, cuius ſtatio ac domicilium fornices & popinæ ſunt. Virtutem in
templo inuenies,in foro,in curia,pro muris ſtantem,puluerulentam,coloratam,callo/
ſas habentem manus, Voluptatem latitãtem ſæpius,ac tenebras captantem, Circa bal
nea ac ſudatoria,ac loca ædilem metuentia,mollem,eneruem,mero atq; unguento ma
dentem,pallidam ac fucatam,& medicamẽtis pollutam.Summum bonum immortale
eſt,neſcit exire,nec ſatietatem habet nec pœnitentiam.Nunquã recta mens uritur,nec
ſibi odio eſt,nec quicquam mutauit,quia ſemper ſecuta eſt optima. At uoluptas,tunc
cum maxime delectat,extinguitur.Nec multum loci habet,itaq; cito implet, & tædio
eſt, & poſt primum impetum marcet. Nec id unquam certũ eſt,cuius in motu natura
eſt.Ita nõ poteſt quidem ulla eius eſſe ſubſtantia, quod uenit tranſitu celerrime in ipſo
uſu ſui periturum.Eò enim peruenit,ubi deſinit,& dum incipit,ſpectat ad finem.
CAP. VIII Quid quod tam bonis q; malis uoluptas ineſt. Nec minus turpes dedecus, quàm
honeſtos egregia delectant.Ideoq; præceperunt ueteres optimam ſequi uitam,non iu/
cundiſſimam,ut rectæ ac bonæ uoluntatis nõ dux,ſed comes uoluptas ſit. Natura enim
duce utendum eſt.Hanc ratio obſeruat,hanc conſulit.Idem eſt ergo beate uiuere,& ſe/
cundum naturam.Hoc quid ſit, iam aperiam.Si corporis dotes & apta naturę cõſerua
bimus diligenter & impauide,tanquam in diem data & fugacia, ſi nõ ſubierimus corũ
ſeruitutem,nec nos aliena poſſederint,ſi corpori grata & aduentitia eo nobis loco fue/
rint,quo ſunt in caſtris auxilia & armatura leuis. Seruiant iſta,non imperent,Ita demũ
utilia ſunt menti.Incorruptus uir ſit externis & inſuperabilis,miratorq; ſui, tantũ fidẽs
animo,atq; in utrumq; paratus artifex uitæ.Fiducia eius non ſine ſcientia ſit, non ſine
conſtantia.Maneãt illi ſemel placita, nec ulla in decretis eius litura ſit.Intelligitur, etiã
ſi non adiecero,compoſitum ordinatumq; fore talem uirũ, & in his quæ aget cum co/
mitate magnificum.erit uera ratio ſenſibus inſita, & capiens inde principia.Nec enim
habet aliud unde conetur,aut unde ad uerum, impetum capiat, & in ſe reuertatur.Nã
mundus quoq; cuncta complectens,rectorq; uniuerſi deus,in exteriora quidem tendit
& redit.Idem noſtra mens faciat, cum ſecuta ſenſus ſuos per illos ſe ad externa porre/
xit,& illorum & ſui potens ſit.Hoc modo una efficietur uis ac poteſtas concors ſibi, &
ratio illa certa naſcetur,nõ diffidens,nec hæſitans in opinionibus cõprehenſionibusq;,
nec in ſua perſuaſione.Quæ cum ſe diſponit,& partibus ſuis cõſenſit, &,ut ita dicam,
concinit, ſummum bonum tetigit.Nihil enim praui,nihil ſubiti ſupereſt, nihil in quo
CAP. IX arietet aut labet. Omnia faciet ex imperio ſuo. Nihilq; inopinatũ faciet:ſed quicquid
aget,

aget,in bonum exibit,facile & parate,& ſine tergiuerſatiōe agentis. Nam pigritia & hæſitatio pugnam & inconſtantiam oſtendit. Quare audacter licet profitearis ſummum bonum eſſe animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt, ubi conſenſus atq; unitas erit, diſſidēt uitia. Sed tu quoq;,inquis,uirtutem,non ob aliud colis,quàm quia aliquam ex illa ſperas uoluptatem. Primum non ſi uoluptatē præſtatura uirtus eſt,ideo propter hanc petitur. Non enim hanc præſtat,ſed nec huic laborat. Sed labor eius quamuis aliud petat,hoc quoq; aſſequetur. Sicut in aruo quod ſegeti proſciſſum eſt,aliqui flores internaſcūtur,non tamen huic herbulæ quamuis delectet oculos, tantum operis inſumptum eſt: aliud fuit ſerēti propoſitum,hoc ſuperuenit, Sic uoluptas nō eſt merces,nec cauſa uirtutis,ſed acceſſio. Nec quia delectat placet,ſed quia placet, delectat. Summum bonum in ipſo iudicio eſt, & habitu optimæ mentis,quæ cum ſinum impleuit, & finibus ſe ſuis cinxit, conſumatum eſt ſummum bonum ,nec quicq̃ amplius deſiderat. Nihil eſt extra totum,non magis, quàm ultra finem. Itaq; erras cū interrogas quid ſit illud ,ꝓpter quod uirtutē petā. Quæris enim aliquid ſupra ſummū. Interrogas quid petam extra uirtutem ipſam. Nihil enim habet melius,ipſa preciū ſui eſt. An hoc parum magnum eſt? Cum tibi dicam ſummū bonum eſt, infrangibilis animi rigor,& prouidentia,ſubtilitas,ſanitas, & libertas,concordia, & decor;aliquid etiamnum exigis maius ad quod iſta referantur? Quid mihi uoluptatem nominas? Hominis bonum quæro non uentris,qui pecudibus ac beluis laxior eſt.

CAP. X

Diſſimulas, inquit,quid à me dicatur. Ego enim nego quemq̃ poſſe iucunde uiuere,niſi ſimul & honeſte uiuat. Quod non poteſt mutis cōtingere animalibus,nec bonum ſuum cibo metientibus. Clare,inquam,ac palam teſtor hanc uitam ,quam ego iucundam uoco,non ſine adiecta uirtute contingere. At quis ignorat pleniſſimos eſſe uoluptatibus ueſtris ſtultiſſimos,& nequitiam abundare iucundis,animumq; ipſum nō tantum genera uoluptatis praua ,ſed multa ſuggerere? In primis inſolentiam & nimiam æſtimationem ſui,tumoremq; elatum ſupra cæteros,& amorem rerum ſuarum cæcum & improuidum. Delitias fluentes,ex minimis acpuerilibus cauſis exultationem, iam dicacitatē & loquacitatem,ac ſuperbiam contumelijs gaudentem,deſidiam,diſſolutionemq; ſegnis animi indormientis ſibi. Hæc omnia uirtus diſcutit, & aurem peruellit, & uoluptates æſtimat, antequam admittat: nec quas probauit, magni pendit,utiq; enim admittit, nec uſu earum,ſed temperantia læta eſt. Temperantia autem cum uoluptates minuat,ſummi boni iniuria eſt. Tu uoluptatem complecteris,ego compeſco. Tu uoluptate frueris,ego utor. Tu illam ſummum bonum putas,ego nec bonum. Tu omnia uoluptatis cauſa facis,ego nihil. Cum dico me nihil uoluptatis cauſa facere, de illo loquor ſapiente, cui ſoli cōcedis uoluptatem.

CAP. XI

Non uoco aūt ſapientē ſupra quem quicquam eſt,nedum uoluptas, Atqui ab hac occupatus,quomodo reſiſtet labori,ac periculo,egeſtati, & tot humanam uitam circumſtrepentibus minis? Quomodo conſpectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & acerrimorum hoſtium,tam molli aduerſario uictus? Quicquid uoluptas ſuaſerit,faciet. Age,non uides quàm multa ſuaſura ſit? Nihil,inquis,poterit ſuadere turpiter,quia adiūcta uirtuti eſt. Non tu uides iterū quale ſit ſummum bonum,cui cuſtode opus eſt,ut bonum ſit? Virtus autem quomodo uoluptatem reget, quam ſequitur, cum ſequi parentis ſit,regere imperantis? A tergo ponitis,quod imperat. Egregiū autē uirtutis apud uos officiū, uoluptates præſtare. Sed uidebimus an apud quos tam contumelioſe tractata uirtus eſt,adhuc uirtus ſit,quæ habere nomen ſuum non poteſt,ſi loco ceſſit. Interim de quo agitur,multos oſtendam uoluptatibus obſeſſos,in quos fortuna omnia munera ſua effudit,quos fatearis neceſſe eſt malos. Aſpice Nomentanum & Apicium,terrarum ac maris (ut iſti uocant)bona conquirentes,& ſuper menſam recognoſcentes omnium generum animalia. Vide hos eoſdem è lectis ſuis ſpectantes popinam ſuam,aures uocum ſono,ſpectaculis oculos,ſaporibus palatum ſuum delectātes: mollibus lenibusq; fomētis, totum laceſſitur eorum corpus. Et ne nares interim ceſſent,odoribus uarijs inficitur locus ipſe,in quo luxuriæ parentatur. Hos eſſe in uoluptatibus dices ,nec tamen illis bene erit,quia non bono gaudent.

CAP. XII

Male,inquit,illis erit, quia multa interueni-

ueniunt,quæ perturbant animum,& opiniones inter ſe contrariæ mentem inquieta/
bũt.Quod ita eſſe cõcedo. Sed nihilominus illi ipſi ſtulti,& inæquales,& ſub ictu pœ
nitentiæ poſiti,magnas percipiunt uoluptates,ut fatendum ſit,tam longinquum illos
ab omni moleſtia abeſſe,quàm à bona mente,& (quod pleriſq; contingit)hilarem in/
ſaniam inſanire,ac per riſum furere. At contra ſapiẽtium remiſſæ uoluptates & mode
ſtæ, ac penè languidæ ſunt compreſſæq;, & uix notabiles : ut quæ neq; accerſitæ ue
niant,nec quamuis per ſe acceſſerint,in honore ſint,neq; ullo gaudio percipientiũ ex/
ceptæ.Miſcent enim illas & interponunt uitæ,ut ludum iocumq; inter ſeria. Deſinãt
ergo inconuenientia iungere,& uirtuti uoluptatem implicare, per quod uitium peſſi
mis quibuſq; adulantur.Ille effuſus in uoluptates,ac uagabundus ſemper atq; ebrius,
quia ſcit ſe cum uoluptate uiuere,credit & cum uirtute:audit enim uoluptatem à uir/
tute ſeparari non poſſe. Deinde uitijs ſuis ſapientiam inſcribit,& abſcondenda profi/
tetur.Ita non ab Epicuro impulſi luxuriantur, ſed uitijs dediti luxuriam ſuam in philo
ſophiæ ſinu abſconderunt,& eò concurrunt,ubi audiant laudari uoluptatem.Nec æ/
ſtimabitur uoluptas illa Epicuri, Ita mehercules enim ſentio,quum ſobria ac ſicca ſit:
ſed ad nomen ipſum aduolant,quærentes libidinibus ſuis patrocinium aliquod ac ue
lamentum .Itaq; quod unum habebãt in malis bonum,perdunt,peccandi uerecundi/
am,Laudant etenim ea quibus erubeſcãt, & uitio gloriantur:Ideoq; ne reſurgere qui
CA.XIII dem adoleſcentiæ licet,cum honeſtus turpi deſidiæ titulus acceſſit. Hoc eſt cur iſta
uoluptatis laudatio pernicioſa ſit, quia honeſta præcepta intra latent, quod corrum/
pit apparet. Mea quidẽ iſta ſententia eſt(inuitis hæc noſtris popularibus dicã)ſancta
Epicurũ & recta præcipere, & ſi propius acceſſeris,triſtia. Voluptas enim illa ad pro
num & exile reuocatur:Et quam nos uirtuti legem dicimus,eã ille dicit uoluptati.Iu/
bet illam parere naturæ. Parũ eſt autẽ luxuriæ, quod naturæ ſatis eſt. Quid ergo eſt?
Ille quiſquis deſidioſum ocium, & gulæ ac libidinis uices felicitatem uocat,bonum
malæ rei quærit authorem:& dum ille uenit blãdo nomine inductus,ſequitur uolupta
tem,non quam audit, ſed quam attulit, & uitia ſua cum cœpit putare ſimilia præce/
ptis,indulget illis,non timide nec obſcure luxuriatur, etiam inoperto capite.Itaq; nõ
dico quod pleriq; noſtrorũ, ſectam Epicuri flagitiorum magiſtrã eſſe, Sed illud dico,
male audit,Infamis eſt, & immerito.Nec hoc ſcire quiſquam poteſt, niſi interius ad/
miſſus erit.Frons ipſa dat locum fabulæ,& ad malã ſpem iritat. Hoc tale eſt,quale uir
fortis ſtola indutus.Conſtante tibi pudicitia uirtus ſalua eſt.Nulli corpus tuum impu
dicitiæ uacat,ſed in manu tympanũ eſt. Titulus itaq; honeſtus eligatur,& inſcriptio
ipſa excitans animum ad ea repellenda quæ nõ ſtatim uenerint uitia.Quiſquis ad uir/
tutem acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem.Qui uoluptatem ſequitur,uidetur ener/
al, ui uis,fractus, degenerãs†uir,peruẽturus in turpia,niſi aliquis diſtinxerit illi uoluptates,
ut ſciat quæ ex eis intra naturale deſideriũ reſiſtant, quæ in præceps ferant,infinitæq;
ſint,& quo magis implent eo magis inexplebiles.Agedũ uirtus antecedat, tutũ erit o
mne ueſtigium:& uoluptas nocet nimia, in uirtute nõ eſt uerendũ, ne quid nimiũ ſit,
CA. XIIII quia in ipſa eſt modus. Non eſt bonum quod magnitudine laborat ſua. Rationabi
lem porrò fortitis naturam,quæ melius res,quàm ratio proponitur,& ſi placet illa iun
ctura,ſi hoc placet,ſcilicet ad beatam uitã ire comitatũ,uirtus antecedat,comitetur uo
luptas,& circa corpus,ut umbra uerſetur. Virtutem quidam excellentiſſimam omni
um,uoluptati tradidere ancillam,Nihil magnum animo capiẽtis eſt. Prima uirtus ſit,
hæc ferat ſigna .Habebimus nihilominus uoluptatẽ, ſi domini eius & tẽperatores eri
mus.Aliquid nos exorabit,nihil coget.At hi qui uoluptati tradidere principia,utroq;
caruere. Virtutem enim amittunt.Cæterum non ipſi uoluptatem ,ſed ipſos uoluptas
habet,cuius aut inopia torquentur,aut copia ſtrangulantur. Miſeri,ſi deſeruntur ab il
la,miſeriores ſi obruuntur.Sicut deprehenſi mari Syrtico,modo in ſicco relinquũtur,
modo torrente unda fluctuantur.Euenit autem hoc nimia intemperãtia,& amore cæ/
co rei. Nam mala pro bonis petenti periculoſum eſt aſſequi. Vt feras cum labore pe/
riculoq; uenamur,& captarum quoq; illarum ſollicita poſſeſſio eſt,ſæpe enim laniant
dominos ;ita habentis magnæ uoluptates in magnum malum euaſere, captæq; cepe/
re,

re. Quæ quo plures maioreſq; ſunt, eo ille minor, ac plurium ſeruus eſt, quem felicem uulgus appellat. Permanere licet in hac etiamnũ huius rei imagine: quemadmodum qui beſtiarum cubicula indagat, & laqueo captare feras magno æſtimat, & magnos canibus circundare ſaltus, ut illarum ueſtigia premat, potiora deſerit, multiſq; officijs renunciat: ita qui ſectatur uoluptatem, omnia poſtponit: & primã libertatem negligit, ac pro uẽtre depẽdit, nec uoluptates ſibi emit, ſed ſe uoluptatibus uẽdit. Quid tamen, inquit, prohibet in unum uirtutem uoluptatemq; confundi, & ita effici ſummum bonum, ut idem & honeſtum & iucundum ſit? Quia pars honeſti non poteſt eſſe niſi honeſtum & iucundum ſit. Nec ſummum bonum habebit ſynceritatem ſuam, ſi aliquid in ſe uiderit diſſimile meliori. Nec gaudium quidem quod ex uirtute oritur, quamuis bonum ſit, abſoluti tamen boni pars eſt, non magis quàm lætitiæ tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis cauſis naſcantur. Sunt enim iſta bona, ſed conſequentia ſummum bonum, nõ conſummantia. Qui uero uoluptatis uirtutiſq; ſocietatem facit, & ne ex æquo quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero uigoris eſt †uetat: libertatemq; illã uoluptas iſta demum, ſi nihil ſe precioſius nouit, inuitam ſub iugum mittit. Nãque (quod maxima ſeruitus eſt) incipit illi opus eſſe fortuna. Sequitur uita anxia, ſuſpitioſa, trepida, †caſum pariens, temporum ſuſpenſa momenta. Non das uirtuti fundamẽtum graue, immobile, ſed iubes illam in loco uolubili ſtare. Quid autem tam uolubile eſt, quàm fortuitorum expectatio, & corporis rerumq; corpus afficientium uarietas? Quomodo hic poteſt deo parere, & quicquid euenit bono animo excipere, nec de fato queri, caſuũ ſuorum benignus interpres, ſi ad uoluptatũ dolorumq; punctiunculas concitatur? Sed nec patriæ quidẽ bonus tutor aut uindex eſt, nec amicorum propugnator, ſi ad uoluptates uerget. Illò ergo ſummum bonum aſcendat, unde nulla ui detrahitur, quò neque dolori, neque ſpei, neque timori ſit aditus, nec ulli rei quæ deterius ſummi boni ius faciat. Aſcendere autem illò ſola uirtus poteſt. Illius gradu cliuus iſte frangendus eſt. Illa uirtus fortiter ſtabit, & quicquid euenerit feret, nõ patiens tantum, ſed etiam uolens. Omnemq; temporum difficultatem ſciet legem eſſe naturæ. Et ut bonus miles feret uulnera, enumerabit cicatrices, & tranſuerberatus telis, moriẽs amabit eum, pro quo cadet, Imperatorem. Habebit in animo illud uetus præceptum, deum ſequere. Quiſquis autem cogitur, queritur, & plorat, & gemit, imperata facere ui cogitur, & inuitus rapitur ad iuſſa nihilominus. Quæ autem dementia eſt potius trahi quàm ſequi? Tam mehercule, quàm ſtultitia & ignorantia cõditionis ſuæ, dolere, quod aliquid tibi incidit durius, aut æque mirari, uel indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt quàm malis. Morbos dico, funera, debilitates, & cætera ex tranſuerſo in uitam humanam incurrentia. Quicquid ex uniuerſa conſtitutione patiendum eſt, magno niſu eripiatur animo. Ad hoc ſacramentum adacti ſumus, ferre mortalia, nec perturbari his quæ uitare noſtræ poteſtatis non eſt. In regno nati ſumus, deo parere libertas eſt. Ergo in uirtute poſita eſt uera felicitas. Quid hæc tibi uirtus ſuadebit? Ne quid aut bonum, aut malum exiſtimes, quod nec uirtute, nec malicia contingeret. Deinde ut ſis immobilis contra malum ex bono, ut quà fas eſt, deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris, nullo indigebis, liber eris, tutus, indemnis, nihil fruſtra tentabis, nihil prohibeberis. Omnia tibi ex ſententia cedent. Nihil aduerſum accidet. Nihil contra opinionẽ ac uoluntatem. Quid ergo? uirtus ad uiuendum beate ſufficit, perfecta illa & diuina? Quid ni ſufficiat? immo ſuperfluit. Quid enim deeſſe poteſt extra deſiderium omnium poſito? quid extrinſecus opus eſt ei, qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei qui ad uirtutem tendit, etiam ſi multum proceſſit, opus eſt tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exoluit, & omne uinculum mortale. Quid ergo intereſt? Quod alij alligati ſunt, alij aſtricti, alij diſtricti quoq;. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe altius extulit, laxam cathenam trahit, nõdum liber, iam tamen pro libero. Si quis itaq; ex iſtis qui philoſophiam conlatrant, quod ſolent dixerit, quare ergo tu fortius loqueris quàm uiuis? Quare ſuperiori uerba ſummittis, & pecuniam neceſſarium tibi inſtrumẽtum exiſtimas, & damno moueris, & lachrymas,

Marginalia: CAP. XV — *forte eneruat, caſuũ impatiens* — *Deũ ſequere* — CAP. XVI — CAP. XVII

audita coniugis aut amici morte, demittis, & reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi eſt quàm naturalis uſus deſiderat? Cur nõ ad præſcriptum tuum cœnas? Cur tibi nitidior ſuppellex eſt? Cur apud te uinum ætate tua uetuſtius bibitur? Cur autem domus diſponitur? Cur arbores præter umbram nihil daturæ conſerunt? Quare uxor tua locupletis domus cenſum auribus gerit? Quare †pædagogus precioſa ueſte ſuccingitur? Quare ars eſt apud te miniſtrare, nec temere & ut libet collocatur argentum, ſed perite ſeruatur, & aliquis eſt ſcindẽdi obſonij magiſter? Adijce ſi uis, cur trans mare poſſides? Cur plura quàm noſti poſſides? Turpiter, aut tam negligens es, ut nõ noueris pauculos ſeruos, aut tam luxurioſus, ut plures habeas, quàm quorum noticiæ memoria ſufficiat. Adiuuabo poſtmodum conuitia, & plura mihi quàm putas obijciam. Nunc hoc reſpondeo tibi, non tanquam ſapiens, ſed ſolum ut maleuolentiam tuam paſcam. Nec erro, Exigo itaque à me ut non optimis par ſim, ſed ut malis melior. Hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex uitijs meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad ſanitatem, ne perueniam quidem, delinimenta magis quàm remedia podagræ meæ compono, contentus ſi rarius accedit, & ſi minus fera minatur. Veſtris quidẽ pedibus comparatus debilis curſor ſum.

†al, pædagiũ

CA. XVIII

Hæc pro me non loquor. Ego enim in alto uitiorum omnium ſum, ſed pro illo, cui aliquid †apti eſt. Aliter, inquit, loqueris, Aliter uiuis. Hoc per maligniſſima capita, & optimo cuiq; inimiciſſima, Platoni obiectũ eſt, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni, Omnes enim iſti dicebant, non quemadmodum ipſi uixerunt, ſed quemadmodum ipſis uiuendum eſſet. De uirtute non de me loquor. Et cum uitijs conuitium facio, in primis meis facio, cum potuero, uiuã quomodo oportet. Nec malignitas me iſta multo ueneno tincta deterrebit ab optimis. Nec uirus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, uos necatis, me impediet, quo minus perſeuerem laudare uitam, non quam ago, ſed quam agendam ſcio, quo minus uirtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Expectabo ſcilicet ut quicquam maleuolẽtiæ inuiolatum ſit, cui ſacer nec Rutilius fuit nec Cato? Cur & aliquis non iſtis diues nimis uideatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper eſt? O uirum acerrimum & contra omnia naturæ deſideria pugnãtem, hoc pauperiorem quàm cæteros cynicos, quod cum ſibi interdixerit habere, interdixit & poſcere. Negant ſatis egere. Vides enim, non uirtutis ſcientiam, ſed egeſtatis profeſſus eſt.

†al, acti

CA. XIX

Diodorum Epicureum philoſophum, qui intra paucos dies, finem uitæ ſuæ manu ſua impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quod ſibi gulam præcidit. Alij dementiam uideri uolunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conſcientia, reddidit ſibi teſtimoniũ præcedentis uitæ, laudabiliſq; eius ætatis in portu, & ad ancoram uitæ actæ quiete, dicit quod uos inuiti audiſtis, quaſi uobis quoq; faciendum ſit, Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi. De alterius uita, de alterius morte diſputatis, & ad nomẽ magnorum ob aliquam eximiam laudem uirorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim uobis neminem uideri bonum, quaſi aliena uirtus exprobratio delictorũ ueſtrorũ ſit. Inuidi ſplendida cũ ſordibus ueſtris cõfertis, nec intelligitis quãto id ueſtro detrimento audeatis. Nam ſi illi qui uirtutem ſequuntur, auari, libidinoſi, ambitioſiq; ſunt, quid uos eſtis, quibus ipſum nomen uirtutis odio eſt? Quid mirum? cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempeſtates euadentia, cũ refigere ſe crucibus conentur, in quas unuſquiſq; ueſtrum clauos ſuos ipſe adijcit, ad ſupplicium tamen acti ſtipitibus ſingulis pendent. Hi qui in ſeipſos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus diſtrahuntur, & maledici, in alienam cõtumeliam uenuſti ſunt. Crederem illis hoc uacare, niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores cõſpuerent?

CA. XX

Non præſtant philoſophi quæ loquuntur, multum tamen præſtant, quod loquuntur, quod honeſta mente concipiunt. Nam ſi & paria dictis agerent, quid eſſet illis beatius? Interim non eſt, quod contemnas bona uerba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum ſalutarium, etiam citra effectum laudanda tractatio eſt. Quid mirum, ſi non aſcendũt in altum? Ardui aggreſſus ad uirtutes ſuſpice, etiam ſi decidunt magna conantes. Generoſa res eſt, reſpicere non ad ſuas, ſed ad naturæ ſuæ uires, conari alta, tentare

tentare,& mente maiora concipere,quàm etiã ingenti animo adornatis effici poſſint. Quis ſibi propoſuit hæc? Ego mortẽ eodem uultu audiã,quo iubebo & uidebo. Ego laboribus quanticunq; illi erunt parebo, animo fulciens corpus. Ego diuitias & præſentes & abſentes æque cõtemnã,nec ſi aliubi iacebũt triſtior,nec ſi circa me fulgebũt †animo ducor. Ego fortunã nec uenientẽ ſentiam nec recedẽtẽ. Ego terras omẽs tanq̃ meas uidebo,meas tanq̃ omnium. Ego ſic uiuam, quaſi ſciam alijs me natum,& naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negocium meum agere potuit? unum me donauit omnibus,uni mihi omnes. Quicquid habebo,nec ſordide cuſtodiam,nec prodige ſpargam. Nihil magis poſſidere me credam,quàm bene donata: non numero, nec pondere beneficia,nec ulla niſi accipientis æſtimatione perpẽdam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis cauſa,omnia conſcientiæ faciam,populo ſpectante fieri credam, quicquid me cõſcio faciam. Edendi erit bibẽdiq; finis deſideria naturæ reſtinguere, nõ implere aluũ & exinanire. Ego amicis iucundus,inimicis mitis & facilis,exorabor antequam roger,honeſtis precibus occurram. Patriam meam eſſe mũdum ſciam, & præſides deos, hos ſupra me, circáque me ſtare, factorum dictorumq; cenſores. Quandocunq; autem natura ſpiritum repetet, aut ratio dimittet,teſtatus exibo, bonam me conſcientiam amaſſe, bona ſtudia, nullius per me libertatem diminutam,à nemine meam. Qui hoc facere proponet, uolet, tentabit,ad deos iter faciet,hoc ille etiam ſi non tenuerit, magnis tamen excidit cauſis. Vos quiden qui uirtutem cultoremq; eius odiſtis,nihil noui facitis. Nã & ſolem lumina ægra formidant,& auerſantur † diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum ſtupent, & latibula ſua paſſim petunt,abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite,& infelicem linguam bonorum exercete conuitio. Inſtate,commordete,citius multo frangetis dentes, quàm imprimetis. Quare ille philoſophiæ ſtudioſus eſt,& tã diues uitã agit? Quare opes cõtemnendas dicit,& habet? uitam contemnendam putat, & tamen uiuit? Valetudinem contẽnendam, & tamen illam diligentiſſime tuetur, atque optimam mauult? Et exilium nomen uanum putat, & ait,quid eſt enim mali mutare regiones, & tamen ſeneſcit in patria. Et inter longius tempus & breuius nihil intereſſe iudicat, tamen ſi nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa ſenectute placidus uiuit. Ait iſta debere contemni,non ne habeat,ſed ne ſolicitus habeat. Non abiget illa à ſe, ſed abeuntia ſecurus proſequetur. Diuitias quidem ubi tutius fortuna deponet quàm ibi, unde ſine querela reddentis receptura eſt? Marcus Cato cum laudaret Curium & Coruncanum,& ſeculum illud in quo cenſorium crimen erat, paucæ argenti armillæ, poſſidebat ipſe quadragies ſeſtertium, minus ſine dubio quàm Craſſus,plus quàm cenſorius Cato,Maiore ſpatio ſi cõparẽtur proauũ uicerat quàm à Craſſo uinceretur. Et ſi maiores illi obueniſſent opes,nõ ſpreuiſſet. Nec enim ſe ſapiens indignum ullis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias,ſed mauult. Non in animum illam gazam,ſed in domum recipit. Nec reſpuit poſſeſſas diuitias,ſed cõtemnit,& maiorem uirtutis ſuæ materiam ſubminiſtrari uult.

al,animoſior

CA. XXI

al,eundem

CA. XXII

Quid autem dubij eſt,quin maior materia ſapienti uiro ſit animum explicandi ſuum in diuitijs quàm in paupertate,cum in hac unum genus uirtuti ſit,nõ inclinari,nec deprimi,in diuitijs & temperantia, & liberalitas,& diligentia, & diſpoſitio,& magnificentia,campum habeat patentem? Non contemnet ſe ſapiens,etiam ſi fuerit minimæ ſtaturæ,eſſe tamen ſe procerum uellet, & exilis corpore ac amiſſo oculo ualebit,mallet temen ſibi corporis eſſe robur. Et hæc ita, ut ſciat eſſe aliud in ſe ualentius, malam ualetudinẽ tolerabit, bonam optabit. Quædam enim etiam ſi in ſummam rei parua ſunt,ut & ſubduci ſine ruina principalis boni poſſint,adijciunt tamẽ aliquid ad perpetuam lætitiam,& ex uirtute naſcentem. Sic illum afficiunt diuitiæ & exhilarant, ut nauigantem ſecundus & ferens uentus, ut dies bonus,& in pruina ac frigore apricus locus. Quis porro ſapientium noſtrorum dico,quibus unũ eſt bonum uirtus, negat etiam hæc quæ indifferentia uocamus, habere in ſe aliquid precij,& alia alijs eſſe potiora? Quibuſdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibuſdã multum. Ne erres itaque, inter potiora diuitiæ ſunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eundem apud te lo-

cum habeant, quem apud me? Vis ſcire quod non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ ſi effluxerint, nihil auferent, niſi ſemetipſas: tu ſtupebis, & uideberis tibi ſine te relictus, ſi illæ à te receſſerint. Apud me diuitiæ aliquem locum habebunt, Apud te ſummum. Ad poſtremum, diuitiæ meæ ſunt, tu diuitiarum es.

C. XXIII Deſine ergo philoſophis pecuniam interdicere. Nemo ſapientem paupertate damnauit. Habebit philoſophus amplas opes, ſed nulli detractas, nec alieno ſanguine cruentas, ſine cuiuſquam iniuria partas, ſine ſordidis quæſtibus, quarum tam honeſtus ſit exitus, quàm introitus, quibus nemo ingemiſcat niſi malignus. Inquantum uis exaggera illas, honeſtæ ſunt, in quibus cum multa ſint quæ quiſque ſua dicere uelit, nihil eſt quod quiſquam ſuum poſſit dicere. Ille uero fortunæ benignitatem à ſe non ſubmouebit, & patrimonio per honeſta quæſito, nec gloriabitur nec erubeſcet. Habebit tamen etiam quo glorietur, ſi aperta domo & admiſſa in res ſuas ciuitate poterit dicere, quod quiſque agnouerit, tollat. O magnum uirum optime diuitem, ſi poſt hanc uocem tantundem habuerit: ita dico, ſi tuto & ſecurus ſcrutationem populo præbuerit, Si nihil quiſquã apud illũ inuenerit quò manus iniiciat, audacter & propalam erit diues. Sic ſapiens nullum denarium intra limen ſuum admittat male intrantem, Idem magnas opes munus fortunæ fructumq́ꝫ uirtutis nõ repudiabit, nec excludet. Quid enim eſt, quare illis bonum locum inuideat? ueniãt, hoſpitentur. Nec iactabit illas, nec abſcondet. Alterum infruniti animi eſt, alterum timidi, & puſilli uelut magnum bonum intra ſinum continentis, nec, ut dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? utrum ne inutiles eſtis, An ego uti diuitiis neſcio? Quemadmodum qui pedibus ſuis poterit iter conficere, aſcendere tamen uehiculum malet, ſic pauper ſi poterit eſſe diues uolet, & habebit utique opes, ſed tanquam leues & auolaturas, nec ulli alii, nec ſibi graues eſſe patietur. Quid donabit? erexiſtis aures. Quid expeditis ſinum? Donabit, aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum ſummo conſilio, digniſſimos eliget, ut qui meminerit tam expenſorum quàm acceptorum rationem eſſe reddendam. Donabit ex recta & probabili cauſa. Nam inter turpes iacturas malum munus eſt. Habebit ſinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant, & nihil excidat.

C. XXIIII Errat, ſiquis exiſtimat facilem rẽ eſſe donare. Plurimum iſta res habet difficultatis, ſi modo conſilio tribuitur, non caſu & impetu ſpargitur. Hunc promereor, illi credo. Huic ſuccurro, huic miſereor. Illum inſtruo, dignum quem non diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibuſdam non dabo quamuis deſit, quia etiam ſi dedero, erit defecturum. Quibuſdam offeram. Quibuſdam etiam inculcabo. Non poſſum in hac re eſſe negligens, nunquam magis nomina facio, quàm cum dono. Quid tu, inquis, recepturus donas? immo non perditurus. Eo loco ſit donatio, unde repeti non debeat, reddi poſſit, Beneficium collocetur quemadmodum theſaurus alte obrutus, quem non eruas, niſi fuerit neceſſe. Quid domus ipſa diuitis uiri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad togatos uocat? Hominibus prodeſſe natura iubet, ſerui liberiue ſint hi, ingenui an libertini, iuſtæ libertatis, an inter amicos datæ, quid refert, ubicunq́ꝫ homo eſt, ibi beneficio locus. Poteſt itaque pecuniam intra limen ſuum diffundere, & liberalitatem exercere, quæ non quia liberis debetur, ſed quia à libero animo proficiſcitur, ita nominata eſt. Hæc apud ſapientem, nec unquam in turpes indignosq́ꝫ impingitur, nec unquam ita defatigata erit, ut non quotiens dignum inuenerit, quaſi ex pleno fluat. Non eſt ergo quod perperam exaudiatis, quæ honeſte, fortiter, animoſe, à ſtudioſis ſapientiæ dicuntur. Et hoc primum attendite, Aliud eſt ſtudioſus ſapientiæ, aliud iam adeptus ſapientiam. Ille tibi dicet, optime loquor, ſed adhuc inter mala uolutor plurima. Non eſt, quod me ad formulam meam exigas, cum maxime facio me & formo, & ad exemplar ingens attollo: ſi proceſſero, quantum propoſui, exige, ut dictis facta reſpondeant. Aſſecutus uero humani boni ſummam aliter tecum aget, & dicet, primum non eſt, quod tibi permittas de melioribus ferre ſententiam. Mihi iam quod argumentum eſt recti contigit, malis diſplicere. Sed ut tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promittam & quanti quemq́ꝫ æſtimem. Diuitias nego bonum eſſe, nam ſi eſſent

ſent bonæ, bonos facerent. Nunc quod apud malos deprehenditur, dici bonum non poteſt. Hoc illis nomen nego. Cæterum & habendas eſſe, & utiles, & magna commoda uitæ conferentes fateor. Quid ergo eſt, quare illas non in bonis numerem? Et quid in illis præſtem aliud, quàm uos, quoniam inter utroſque conuenit habendas, audite. Pone in opulentiſſima me domo, pone aurum argentumq́ in promiſcuo uſu ſit. Non ſuſpiciam me ob iſta, quæ etiam ſi apud me, extra me tamen ſunt. In ſublicium pontem me transfer, & inter egentes abige, non ideo tamen me deſpiciam, quod in illorum numero conſideo, qui manum ad ſtipem porrigunt. Quid enim ad rem, an fruſtum panis deſit, cui non deeſt mori poſſe? Quid ergo eſt? domum illam ſplendidam malo, quàm putentem. Pone in inſtrumentis ſplendentibus, & delicato apparatu, nihilo me feliciorem credam, quod mihi molle erit amiculum, quod purpura conuiuis meis ſubſternetur. Nihilo miſerior ero, ſi lapſa ceruix mea in manipulo fœni acquieſcet, ſi ſuper circenſe tomentum, per ſuturas ueteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo eſt? Malo quid mihi animi ſit oſtendere, prætextatus & candidatus, quàm nudis ſcapulis. Vt ſententiæ omnes mihi ex uoto cedant, nouæ gratulationes prioribus ſubtexantur, non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis, hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, incurſionibus uarijs, nulla hora ſine querela ſit, non ideo me dicam inter miſerrima miſerum, non ideo aliquem execrabor diem, prouiſum eſt enim à me, ne quis mihi ater dies eſſet. Quid ergo eſt? Malo gaudia temperare, quàm dolores compeſcere. Hoc tibi ille Socrates dicet. Fac me uictorem uniuerſarum gentium. Delicatus ille Liberi currus triumphantem uſque ad Thebas à ſolis ortu uehat. Iura reges Perſarum petant. Me hominem maxime cogitabo, cum dijs undique conſultabo. Huic tam ſublimi faſtigio coniunge protinus præcipitem mutationem, in alienum imponar ferculum, exornaturus uictoris ſuperbi ac feri pompam, non humilior ſub alieno curru agar, quàm in meo ſteteram. Quid ergo eſt? uincere tamen, quàm capi malo. Totum fortunæ regnum deſpiciam, ſed ex illo ſi dabitur electio, meliora ſumam. Quicquid ad me ueneri, bonum fiet, ſed malo faciliora ac iucundiora ueniant, & minus uexatura tractantem. Non eſt enim quod æſtimes ullam eſſe ſine labore uirtutem, Sed quædam uirtutes ſtimulis, quædam frenis egent. Quemadmodum corpus in procliuo retineri debet, in ardua impelli, ita quædam uirtutes in procliui ſunt, quædam cliuum ſubeunt. An dubium ſit, quin aſcendat, nitatur, obluctetur, patientia, fortitudo, perſeuerantia, & quæcunque alia duris oppoſita uirtus eſt, & fortunam ſubigit? Quid ergo? non æque manifeſtum eſt per deuexum ire, liberalitatem, temperantiam, manſuetudinem? In his continemus animum ne prolabatur. In illis exhortamur, incitamuſq́. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quæ impugnatæ fiunt fortiores: diuitijs illas diligentiores, quæ ſuſpenſum gradum ponunt, & pondus ſuum ſuſtinent. CA. XXV

Cum hoc ita diuiſum ſit, malo has in uſu mihi eſſe, quæ exercendæ tranquillius ſint, quàm eas quarum experimentum ſanguis & ſudor eſt. Ergo non ego, inquit ſapiens, aliter uiuo quàm loquor, ſed uos aliter audiſtis. Sonus tantummodo uerborum ad aures ueſtras peruenit, quid ſignificet, non quæritis. Quid ergo inter me ſtultum, & te ſapientem intereſt, ſi uterque habere uolumus plurimum? Diuitiæ apud ſapientem uirum in ſeruitute ſunt, apud ſtultum in imperio. Sapiens diuitijs nihil permittit, uobis diuitiæ omnia. Vos tanquam aliquis uobis æternam poſſeſſionem earum promiſerit, aſſueſcitis illis & hæretis: ſapiens tunc paupertatem præcipue meditatur, cum in medijs diuitijs conſtitit. Nunquam imperator ita paci credit, ut non ſe præparet bello, quod etiam ſi non geritur, indictum eſt. Vos domus formoſa, tanquam nec ardere nec ruere poſſit, inſolentes, uos opes tanquam periculum omne tranſcenderint, maioresq́ ſint quàm quibus conſumendis ſatis uiriũ habeat fortuna, obſtupefaciunt. Ocioſi diuitijs luditis, nec prouidetis illarum periculum: ſicut barbari plerumque incluſi, & ignari machinarum, ſegnes laborem obſidentium ſpectant, nec quò illa pertingant, quæ ex longinquo inſtruũtur intelligunt. Idem uobis euenit, Marcetis in ueſtris CA. XXVI

rebus,nec cogitatis quot caſus undique immineant,iamiamq́; precioſa ſpolia laturi.
Sapiēti quiſquis abſtulerit diuitias,omnia illi ſua relinquet. Viuit enim præſentibus
lætus,futuri ſecurus,Nihil magis Socrates,inquit,aut aliquis alius,cui idem ius aduer
ſus humana atque eadem poteſtas eſt,perſuaſi mihi, quàm ne ad opiniones ueſtras a/
ctum uitæ meæ flecterem.Solita conferte undique uerba,non conuitiari uos putabo,
ſed uagire uelut infantes miſerrimos, Hæc dicet ille cui ſapientia contigit,quem ani/
mus uitiorum immunis increpare alios,non quia odit,ſed in remedium,iubet.Adijci/
et his illa,æſtimatio me ueſtra non meo nomine,ſed ueſtro mouet,Quia calamitas eſt
odiſſe, & laceſſere uirtutem, bonæ ſpei euiratio eſt.Nullam mihi iniuriam facitis,ſed
ne dijs quidem hi qui aras euertunt,ſed malum propoſitum apparet,malumq́; conſili/
um,etiam ubi nocere nō potuit.Sic ueſtras hallucinationes fero,quemadmodum Iup
piter optimus maximus ineptias poëtarum,quorum alius illi alas impoſuit,alius cor/
nua,alius adulterum illum induxit & abnoctātem: alius ſæuum in deos, alius iniquū
in homines, Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem.
Alius parricidam,& regni alieni paterniq́; expugnatorem. Quibus nihil aliud actum
eſt, quàm ut pudor hominibus peccandi demeretur,ſi talem credidiſſent.Sed quanq́;
iſta me nihil lædant,ueſtra tamē uos moneo cauſa,ſuſpicite uirtutem. Credite his,qui
Fauete lin illam diu ſecuti, magnum quiddam ipſos, & quod in dies maius appareat, ſequi cla/
guis mant. Et ipſam ut deos,& profeſſores eius ut antiſtites colite, & quotiens mentio ſa/
crarum literarum interuenerit, fauete linguis. Hoc uerbum non ut plærique exiſti/
mant,à fauore trahitur,ſed imperatur ſilentium ut rite peragi poſſit ſacrum,nulla uo/
C. XXVII ce mala obſtrepente. Quod multo magis neceſſariū eſt imperari uobis, ut quotiens
aliquid ex illo profertur oraculo,intenti & compreſſa uoce audiatis.Cum ſiſtrum ali/
quis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis ſecandi lacertos ſuos artifex,bra/
chia atque humeros ſuſpenſa manu cruentat, cum aliqua genibus per uiam repens u/
lulat,laurumq́; linteatus ſenex,& medio lucernam die proferens,cōclamat, iratum ali
quem deorum,concurritis & auditis, & diuinum eſſe eum,inuicem mutuum alentes
ſtuporem affirmatis:ecce Socrates ex illo carcere,quem intrādo purgauit,omniq́; ho
neſtiorē curia reddidit,proclamat,Quis iſte furor? quæ iſta inimica dijs hominibusq́;
natura,infamare uirtutes,& malignis ſermōibus ſancta uiolare? Si poteſtis,bonos lau
date:ſi minus,tranſite.Quod ſi uobis exercere tetram iſtam licētiam placet,alter in al/
terum incurſate. Nam cum in cœlum inſanitis,non dico ſacrilegium facitis,ſed ope/
ram perditis. Præbui ego aliquando Ariſtophani materiam iocorum, tota illa comi/
al, mens corum poëtarū manus in me uenenatos ſales ſuos effudit.Illuſtrata eſt † manus mea,
per ea ipſa,per quæ petebatur.Produci enim illi & tentari expedit, nec ulli magis in/
telligunt quanta ſit,quàm qui uires eius laceſſendo ſenſerunt.Duritia ſilicis nulli ma/
gis quàm ferientibus nota eſt.Præbeo me non aliter quàm rupes aliqua in uadoſo ma
ri deſtituta, quam fluctus non deſinunt undecunq́; moti ſunt uerberare, nec ideo aut
loco eam mouent,aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt Aſſilite facite im/
petum,ferendo uos uincam.In ea quæ firma & inſuperabilia ſunt quicquid incurrit,
malo ſuo uim ſuam exercet.Proinde quærite aliquem mollem cedentemq́; materiam,
in quam tela ueſtra figantur, Vobis autem uacat aliena ſcrutari mala,& ſententias fer
re de quoquam? Quare hic Philoſophus latius habitat? Quare hic lautius cœnat? Pa
pulas obſeruatis alienas,obſiti plurimis ulceribus. Hoc tale eſt,quale ſiquis pucherri/
al, fera morum corporum neuos,aut uerrucas derideat,quem † uera ſcabies depaſcitur. Obij/
cite Platoni, quod petierit pecuniā, Ariſtoteli quod acceperit, Democrito quod ne/
glexerit,Epicuro, quod conſumpſerit,mihi ipſi Alcibiadem & Phædrum obiectate.
O uos uſu maxime felices, cum primum uobis imitari uitia noſtra contigerit. Quin
potius mala ueſtra circumſpicitis, quæ uos ab omni parte confodiunt, alia graſſan/
tia extrinſecus, alia in uiſceribus ipſis ardentia? Non eo loco res humanæ ſunt, eti/
am ſi ſtatum ueſtrum parum noſtis,ut uobis tantum ocij ſuperſit, ut in probra melio/
C. XXVIII rum agitare linguam uacet. Hæc uos non intelligitis,& alienū fortunæ ueſtræ uul/
tum geritis,ſicut plurimi quibus in circo aut in theatro deſidentibus,iā funeſta domus
eſt,

eſt,nec annunciatum malum. At ego ex alto proſpiciens,uideo quæ tempeſtates,aut immineant uobis paulo tardius rupturæ nymbum ſuum,aut tam uicinæ,ut uos ac ueſtra rapturæ ſint,ſi propius acceſſerint. Quid porrò,nonne nūc quoq; (etiã ſi parū ſentitis)turbo quidã animos ueſtros rotat,& inuoluit fugientes,petentesq; eadē, & nunc in ſublime alleuatos,nunc in infima alliſos rapit? Cur nobis magno conſenſu uitia cōmendant? Licet nihil aliud quàm quod ſit ſalutare tentemus,proderit tamen primo in ſeipſum ſecedere. Meliores erimus ſinguli. Quid quod ſecedere ad optimos uiros,& aliquod exemplum eligere, ad quod uitam dirigamus licet? Tunc poteſt obtinere quod ſemel placuit, ubi nemo interuenerit, qui iudicium adhuc imbecillum populo adiutore detorqueat. Tunc poteſt æquali uitam & uno tenore producere,quam propoſitis diuerſiſſimis ſcindimus. Nam inter cætera mala illud peſſimum eſt,quod uitia ipſa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis contingit,permanere in malo, iam familiari. Aliud ex alio placet,uexatq; nos. Hoc quoque quod iudicia noſtra non tantum praua,ſed etiam leuia ſunt. Fluctuamus,aliudq; ex alio comprehendimus,petita relinquimus, relicta repetimus,aternæ inter cupiditatem noſtram,& pœnitētiam uices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs,& id optimum nobis uidetur,quod petitores laudatoresq; multos habet, nō id quod laudãdum petendumq; eſt. Nec uiã bonã ac malam per ſe æſtimamus,ſed turba ueſtigiorū,in quibus nulla ſunt redeūtiū. Dices mihi,quid agis Seneca? deſeris partes. Certe Stoici noſtri dicunt, Vſque ad ultimum uitæ finem in actu erimus,non deſinemus communi bono operam dare,adiuuare ſingulos, opem ferre etiam inimicis,eniti manu, Nos ſumus, qui nullis annis uacationes damus,& quod ait ille uir diſertiſſimus,Caniciem galea premimus. Nos ſumus, apud quos uſque eo nihil ante mortem ocioſum eſt, ut ſi res patitur, non ſit ipſa mors ocioſa. Quid nobis Epicuri præcepta in ipſis Zenonis principijs loqueris? Quin tu bene nauiter,ſi partium piget,transfugis potius quàm prodis? Hęc tibi in pręſentia reſpondebo. Nunquid uis amplius, quam ut me ſimilem ducibus noſtris præſtem? Quid ergo eſt: non quò miſerint me illi, ſed quò duxerint,ibo.

C.XXIX

Nunc probo tibi non deſciſcere me à præceptis Stoicorum. Nam ne ipſi quidem à ſuis deſciuerūt: & tamen excuſatiſſimus eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer,ſed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum ut poſſit aliquis, uel à prima ætate contemplationi uirtutis totum ſe tradere, rationem uiuendi quærere, atque exercere ſecreto. Deinde,ut poſſit hoc aliquis,emeritis iam ſtipendijs, profligatæ ætatis iure optimo facere,& ad alios actus animos referre, uirginum ueſtalium more, quæ annis inter officia diuiſis,diſcunt facere ſacra,& cum didicerūt docent.

CA.XXX

Hæc Stoicis quoque placere oſtendam, non quia legem dixerim mihi,nihil contra dictum Zenonis Chryſippiue committere,ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſententiam, quam ſiquis ſemper unius ſequitur,non id uitæ,ſed factionis eſt. Vtinam quidem iam †tentētur omnia, & inoperta confeſtim ueritas eſſet,nihilq; ex decretis mutaremus. Nūc ueritatem cum eis ipſis qui docent,quærimus. Duæ maximæ in hac re diſſidēt ſectæ Epicurorum & Stoicorum,ſed utraq; ad ocium diuerſa uia mittit. Epicurus ait, Non accedet R.P. ſapiēs,niſi ſiquid interuenerit. Zenon ait,Accedet ad R.P. niſi ſiquid impedierit. Alter ociū ex ꝓpoſito petit,alter ex cauſa. Cauſa autē late illa patet,ſi R. P. corruptior eſt, quàm ut adiuuari poſſit,ſi occupata eſt malis,non nitetur ſapiens in ſuperuacuum,nec ſe nihil profuturis impendet,ſi parum habebit authoritatis aut uirium. Nec illum erit admiſſura R.P. ſi ualetudo illum impediet,quomodo nauem quaſſam non deduceret in mare,Quomodo nomen in militiam non daret debilis,ſic ad uitam quam inhabilē ſciet,non accedet. Poteſt ergo & ille cui omnia adhuc in integro ſunt, anteq; ullas experiatur tēpeſtates,in tuto ſubſiſtere,& ꝓtinus cōmendare ſe bonis artibus,& illud beatū ociū exigere,uirtutū cultor,quæ exerceri etiã quietiſſimis poſſunt. Hoc nēpe ab homine exigitur,ut proſit hominibus,ſi fieri poteſt multis, ſi minus paucis, ſi minus,proximis,ſi minus,ſibi. Nã cum ſe utilem cæteris efficit,cōmune agit negociū. Quoniã qui ſe deteriorem facit,nō ſibi tantūmodo nocet,ſed etiã omnibus eis, quibus melior illis ꝓdeſſe potuiſſet, Sed ſiquis bene de ſe merē,hocipſo alijs prodeſt,

al, oſtenderentur

quod

C.XXXI quod illis profuturum parat. Duas R.P. animo complectamur, Alteram magnam, & uere publicam, qua dij atque homines continentur, in qua nõ ad hunc angulum reſpicimus, aut illum, ſed terminos ciuitatis noſtræ cum ſole metimur, Alteram cui nos aſſcripſit cõditio naſcẽdi. Hæc autem Athenienſium erit, aut Carthaginenſium erit, aut alterius alicuius, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidam eodem tempore utriq; R.P. dant operam maiori minoriq;, quidam tantum minori, quidam tãtum maiori. Huic maiori R.P. & in ocio deſeruire poſſumus, imo uero neſcio an in ocio melius: ut quæramus quid ſit uirtus, una pluresue ſint, Natura an ars bonos uiros faciat. Vnum ſit hoc, quod maria terraſq;, & mari ac terris inſerta complectitur, an multa deus corpora eiuſmodi ſparſerit. Cõtinua ſit omnis & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, an diducta, & ſolidis inane permixtum ſit. Deus ſedẽs opus ſuum ſpectet, an tractet. Vtrum ne extrinſecus illi circunfuſus ſit, an toti inditus, Immobilis ſit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata numerandus. Hæc qui contemplatur, quid deo præſtat? Ne tanta eius opera ſine teſte ſint. Solemus dicere ſummum bonũ eſſe ſecundum naturam uiuere. Natura ad utrumq; genuit, & contemplationi rerum & actioni. Nunc probemus, quod prius diximus Quid porrò, hoc non erit pro-
C.XXXII batum, ſi ſe unuſquiſq; conſuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noſcendi, q̃ ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longiſſimæ una mercede perpetiuntur, cognoſcẽdi aliquid abditum remotumq;. Hæc res ad ſpectacula populos contrahit, hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingeniũ dedit, & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida & non uno genere formoſa ſolitudini oſtẽderet. Vt ſcias illam ſpectari uoluiſſe, nõ tantũ aſpici, uide quem nobis locum dederit. In media nos ſui parte cõſtituit, & cõſpectum omnium nobis dedit, nec erexit tantummodo hominem, ſed etiam ad contemplationem factum, ut ab ortu ſydera in occaſum labẽtia proſequi poſſet, & uultum ſuum circũferre cum toto corpore, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde ſena per diem, ſena per noctem, ſigna prolucent. Nullã non partem ſui explicuit, ut per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam cæterorũ: nec enim omnia, nec tanta uiſimus, quanta ſunt, ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando uiam, & fundamenta ueri iacit, ut inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat antiquius. unde iſta ſidera exierint, quis fuerit uniuerſi ſtatus anteq̃ ſingula in partes diſcederent, quæ ratio merſa & confuſa diduxerit, Quis loca rebus aſſignauerit, ſuapte natura grauia deſcẽderint, euolauerint leuia, an propter ipſum pon-
al. maxime dus corporũ altior aliqua uis legẽ ſingulis dixerit: an illud uerum ſit, quod † à me probatur, homines diuini ſpiritus eſſe partem, ac ueluti ſcintillas quaſdam ſacrorũ in terras deſiluiſſe, atq; ex alieno loco exiſſe. Cogitatio noſtra cœli munimenta perrumpit, nec contenta eſt id quod oſtenditur ſcire. Illud, inquit, ſcrutor quod ultra mundum iacet, utrum ne profunda uaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis claudatur: qualis ſit habitus excluſis, informia, & confuſa ſint, an in omnem partem tantundem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint: huic cohæreant mundo, an longe ab hoc ſeceſſerint, & in uacuo uolutentur: indiuidua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumq; eſt, an continua eorum materia ſit, & per totũ mutabilis. Vtrum cõtraria inter ſe elementa ſint, an non pugnent, ſed per diuerſa conſpirent. Ad hæc quærenda natus, æſtima quod nõ multum acceperit temporis, etiam ſi illud totum ſibi uendicat: cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas ſuas auariſſime ſeruet, & uſque in ultimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quicquã illi ex eo quod natura conſtituit, fortuna cõcutiat, tamen homo ad immortaliũ cognitionem nimis mortalis eſt. Ego ſecũdũ naturã uiuo, ſi totum me illi dedi, ſi illius admirator cultorq; ſum. Natura autẽ utrumq; facere me uoluit, & agere, & contẽplationi uacare. Vtrumq; facio, quoniã ne cõtemplatio quidẽ ſine actiõe eſt. Sed refert, inquis, an ad hanc uoluptatis cauſa acceſſerit, nihil aliud ex illa petẽs, q̃ aſſiduam contẽplationem,

nem, quæ ſine exitu eſt. Eſt enim dulcis, & habet illecebras ſuas. Aduerſus hoc tibi reſpõdeo, æque refert, quo animo ciuilem agas uitam, an ut ſemper inquietus ſis, nec unquam ſumas illud tẽpus, quo ab humanis ad diuina reſpicias. Quomodo res appetere ſine ullo uirtutũ amore, & ſine cultu ingenij, ac nudas ædere operas, minime probabile eſt (miſceri enim inter ſe iſta, & † cõſiderari debent) ſic imperfectum ac languidum bonum eſt, in ocium ſine actu proiecta uirtus, nunquã id quod didicit oſtendens. Quis negat illum debere profectus ſuos in opere tentare? nec tantum quid faciendũ ſit cogitare, ſed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ meditata ſunt, ad uerum perducere? Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora, ſi non actor deeſt, ſed agenda deſunt, ecquid illi ſecum eſſe permittes? Quo animo ad ocium ſapiens ſecedit? Vt ſciat ſecum quoq; ea acturum, per quæ poſteris proſit. Nos certe ſumus, qui dicimus, & Zenonem & Chryſippum maiora egiſſe quàm ſi duxiſſent exercitus, geſſiſſent honores, leges tuliſſent, quas non uni ciuitati, ſed toti humano generi tulerunt. Quid ergo eſt, quare tale ociũ non conuenit bono uiro, per quod futura ſecula ordinet, nec apud paucos concionetur, ſed apud omnes omnium gẽtium homines quicunq; erunt? Ad ſummã quæro, an ex præceptis ſuis uixerint Cleanthes & Chryſippus & Zenon. Nõ dubie reſpondebis, ſic illos uixiſſe, quemadmodum dixerant eſſe uiuendum. Atqui nemo illorum R.P. adminiſtrauit. Non fuit, inquis, aut ea fortuna, aut dignitas ea, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem ſolet, ſed ijdem nihilominus non ſegnem egere uitam. Inuenerunt quemadmodum plus quies illorum hominibus prodeſſet, quàm aliorum diſcurſus & ſudor. Ergo nihilominus hi multũ egiſſe uiſi ſunt, quamuis nihil publice agerent. Præterea tria genera ſunt uitæ, inter quæ quid ſit optimum quæri ſolet. Vnum uoluptati uacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum depoſita contentione, depoſitoq; odio, quod implacabile diuerſa ſequẽtibus indiximus, uideamus an hæc omnia ad idem ſub alio atq; alio titulo perueniunt. Nec ille qui uoluptatem probat, ſine contemplatione eſt, nec ille qui ſe contemplationi inſeruit, ſine uoluptate eſt, nec ille cuius uita actionibus deſtinata eſt, ſine contemplatione eſt. Plurimum, inquis, diſcriminis eſt, utrum aliqua res propoſitum, an propoſiti alterius acceſſio ſit. Sanè grande diſcrimẽ. Tamen alterum ſine altero non eſt. Nec ille ſine actione contemplatur, nec is ſine contemplatione agit. Nec ille tertius, de quo male exiſtimare conſenſimus, uoluptatem inertem probat, ſed eam, quæ actione efficit firmos. Ita & hæc ipſa uoluptaria ſecta in actu eſt. Quid ni in actu eſt, quum ipſe dicat Epicurus aliquando ſe receſſurum à uoluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut uoluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro grauiore ſumetur? Quó pertinet hoc dicere? Vt appareat contemplationem placere omnibus. Alij petunt illam, nobis ſtatio eſt, nõ portus hęc. Adijce nũc huc, qđ è lege Chryſippi uiuere ocioſo licet. Nõ dico ut ociũ patiatur, ſed ut eligat. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet R.P. acceſſurum. Quid autẽ intereſt, quomodo ſapiens ad ocium ueniat, utrum quia R.P. illi deeſt, an quia ipſe R.P. Si omnibus defutura R.P. eſt, ſemper autem deerit faſtidioſe quęrentibus, interrogo ad quam R.P. ſapiens acceſſurus ſit. Ad Athenienſium, in qua Socrates damnatur, Ariſtoteles ne damnaretur fugit? in qua opprimit inuidia uirtutes? Negabis mihi acceſſurum in hanc R.P. ſapientem. Ad Carthaginenſium ergo R.P. ſapiens accedet, in qua aſſidua ſeditio, & optimo cuiq; infeſta libertas eſt, ſumma æqui ac boni uilitas, aduerſus hoſtes inhumana crudelitas, etiam aduerſus ſuos hoſtilitas? Et hanc fugiet. Si percenſere ſingulas uoluero, nullam inuenero, quæ ſapientem, aut quam ſapiens pati poſſit. Quod ſi non inuenitur illa R.P. quam nobis fingimus, incipit omnibus eſſe ocium neceſſarium, quia quod unum præferri poterat ocio, nuſquã eſt. Siquis dicit optimũ eſſe nauigare, deinde negat nauigandũ in eo mari, in quo naufragia fieri ſoleant, & frequenter ſubitæ tempeſtates ſint quæ rectorem in contrarium rapiant, puto hic me uetat nauem ſoluere, quum laudet nauigationem.

al, conferri

Libri de uita beata finis.

IN LIBRVM DE BEATA VITA

Cap.2. Non eſt quod mihi illud diſſenſionũ more reſpondeas. Hæc pars maior eſſe uidetur. Rodolphus recte notarat, diſceſſionem. Indicat enim conſultationis genus, quo pedibus itur in ſententiam, Et in hoc numerantur ſuffragia, non expenduntur.

Cap.3. tum pulcherrima et patiens. Rodolphi codex habebat patiens anxij, hoc quid ſibi uelit neſcio, niſi forte pro anxij, ſcriptum erat auxilij.

Ca.13. Vix peruẽturus in turpia. Quoddã exẽplar habebat, uir. Prior lectio uidetur argutior.

Cap.15. In regno libertas nõ eſt, In regno nati ſumus. Aeditio Teruiſiana non habebat, in regno libertas non eſt. Sed ea uerba ſunt annotatoris.

Cap.20. Nam quidem ſi et paria etc. Quidem uidetur redundare.

Cap.21. Nec ſordidum crimen erat, paruæ etc. Quidam habebat, neceſſarium crimen. Rodolphus non male coniectat, cenſorium crimen erat.

Cap.25. Nihilo miſerior ero. Ante hæc uerba Rodolphi codex habebat, Malem magnam meam. Ipſe legit malo ſtragulam meam. Videntur immiſſicia.

Omnes mihi ex uoto decidant. Rodolphi codex habebat, Aut ſententias omnes mihi ex uoto decidant. Ipſe correxit, ut ſententiæ omnes mihi ex uoto cedant.

Cap.28. Admonitio nota ſit. Hæc uerba nihil faciũt ad ſenſũ. Suſpicor ab annotatore adiecta, admonitio notabilis. Itaq; diſpunximus.

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM DE TRANQVILLITATE VITAE LIBER PRIMVS.

INquirenti mihi in me, quædam uitia apparebant Serene in aperto poſita, quæ manu præciderem, quædam obſcuriora & in receſſu, quædam non continua, ſed ex interuallis redeuntia: quæ uel moleſtiſſima dixerim, ut hoſtes uagos, & ex occaſionibus aſſiliẽtes, per quos neutrum licet, nec tanquã in bello paratũ eſſe, nec tanquam in pace ſecurum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo (Quare enim non uerum ut medico fatear) me, nec bona fide liberatum his quæ timebam & oderam, nec rurſus obnoxium. In ſtatu ut non peſſimo, ita maxime querulo & moroſo poſitus ſum. Nec ægroto, nec ualeo. Non eſt quod dicas, omnium uirtutum tenera eſſe principia, tempore ipſis duramentum & robur accedere. Non ignoro etiam quæ in ſpeciem laborant, dignitatem dico & eloquentiæ famam, & quicquid ad alienum ſuffragium uenit, mora conualeſcere. Et quæ ueras uires parant, & quæ ad placendum fuco quodam ſubornantur, expectant annos, donec paulatim colorem diuturnitas ducat. Sed ego uereor, ne conſuetudo quæ rebus affert conſtantiam, hoc uitium in me altius figat. Tam bonorum quàm malorum longa cõuerſatio amorem inducit. Hæc animi inter utrumq; dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua uergentis infirmitas qualis ſit, non tã ſemel tibi poſſum, quàm per partes oſtendere. Dicam quæ accidant mihi, tu morbo nomen inuenies. Tenet me ſummus amor parſimoniæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compoſitum, non ex arcula prolata ueſtis, non ponderibus, aut mille tormentis ſplendere cogentibus expreſſa, ſed domeſtica, & uilis, nec ſeruata, nec ſumẽda ſollicite. Placet cibus, quem nec parent familiæ, nec ſpectent, non ante multos paratus dies, nec multorum manibus miniſtratus, (al. ubilibet) ſed parabilis facilisq;, nihil habeat accerſiti precio, ſed † habilibus non defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus qua intrauerat. Placet miniſter incultus & rudis uernula, argẽtum graue ruſtici patris, ſine ullo opere & nomine artificis: & menſa non uarietate macularum conſpicua, nec per multas elegantium dominorum ſucceſſiones ciuitati nota, ſed in uſum poſita, quæ nullius conuiuæ oculos, nec uoluptate moretur, nec accẽdat inuidia. Cum bene iſta placuerunt, præſtringit animũ (al. priuatum) apparatus alicuius pædagij, diligentius quàm iam intra † latus ueſtita & auro culta mãcipia, & agmen ſeruorum nitentium. Iam domus etiam quæ calcatur precioſa, & diuitijs per omnes angulos diſſipatis, tecta ipſa fulgẽtia, & aſſentator comesq; patrimoniorum pereuntiũ populus. Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipſa conuiuia, quid epulas loquar, ſcena ſua dignas? Circumfudit me ex longo frugalitatis ſitu

tis ſitu uenientem,multo ſplendore luxuria & undique circumſonuit. Paulum titubat
acies,facilius aduerſus illam animũ quàm oculos attollo. Recedo itaq; nõ peior,ſed tri
ſtior. Nec inter illa friuola mea † tam altus incedo, tantuſq; morſus ſubit, & dubitatio *aliter, cum*
nunquid illa meliora ſint,nihil horum me mutat,nihil tamen non concutit. Placet uim
præceptorum ſequi,& in mediam ire Rempub. Placet honores faſceſq;, non purpura
aut aureis uirgis adductum capeſſere,ſed ut amicis propinquiſue,& omnibus ciuibus,
omnibus deinde mortalibus paratior,utiliorq; ſim. Promptus compoſitus, ſequor Ze
nonem, Cleanthem, Chryſippum,quorum tamen nemo ad Rempub acceſſit,& nemo
non†omiſit. Ad quam cum animum inſolitũ arietari permiſi, ubi aliquid occurrit,aut *al. miſit*
indignum(ut in omni uita humana multa ſunt)aut parum ex facili fluens, aut multum
temporis res non magno æſtimandæ popoſcerunt, ad ociũ conuertor:& quemadmo-
dum pecoribus fatigatis quoq; uelocior domum gradus eſt, placet intra parietes ſuos
uitam coercere. Nemo ullum auferat diem,nihil dignũ tãto impendio redditurus,ſibi-
ipſe animus hæreat,ſe colat,nihil alieni agat,nihil quod ad iudicẽ ſpectet. Amet expers
publicæ priuatæq; curæ trãquillitas. Sed ubi lectio fortior erexit animum,aculeos ſub
diderũt exempla nobilia,proſilire libet in forum, cõmodare alteri uocem,alteri operã,
etſi nihil profuturam,tamen conaturã prodeſſe,alterius coercere in foro ſuperbiã, ma-
le ſecundis rebus elati. In ſtudijs puto mehercule melius eſſe res ipſas intueri,& harum
cauſa loqui, cæterum uerba rebus permittere,ut quà duxerint, hac inelaborata ſequat̃
oratio. Quid opus eſt ſeculis duratura componere? Vis tu† non id agere,ne te poſteri *al. nunc*
taceant? Morti natus es,minus moleſtiarum habet funus tacitum. Itaq; occupãdi tem-
poris cauſa in uſum tuum,non in pręconiũ aliquid ſimplici ſtilo ſcribe. Minore labore
opus eſt ſtudentibus in diem. Rurſus ubi ſe animus cogitationis magnitudine leuauit,
ambitioſus in uerba eſt, altiuſq; ut ſpirare,ita eloqui geſtit, & ad dignitatẽ rerum exit
oratio, oblitus tum lenis preſſioriſq; iudicij ſublimis feror,& ore non tantum meo. Ne
ſingula diutius perſequar,in omnibus rebus hæc me ſequitur bonæ mentis infirmitas,
cum ne paulatim defluam uereor, aut quod eſt ſolicitius,ne ſemper caſuro ſimilis pen-
deã,& plus fortaſſe ſit,quàm quod prouideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus,
& ſemper iudicio fauor officit. Puto multos potuiſſe ad ſapientiam peruenire,niſi pu-
taſſent ſe perueniſſe,niſi quædam in ſe diſſimulaſſent,quædam apertis oculis tranſilijſ-
ſent. Nõ eſt enim quod magis aliena iudices adulatione perire,quàm noſtra. Quis ſibi
uerum dicere auſus eſt? Quis non inter † adulantium, blandientiumq; poſitus greges, *al. laudantiũ*
plurimum tamen ſibiipſe aſſentatus eſt? Rogo itaq; ſiquod habes remediũ, quo hanc
fluctuationẽ meam ſiſtas,dignũ putes me, qui tibi tranquillitatem debeam, nõ eſſe pe-
riculoſos motus animi,nec quicquã tumultuoſi afferẽtis ſcio. Vt uera tibi ſimilitudine
id de quo queror exprimam, nõ tempeſtate uexor,ſed nauſea. Detrahe ergo quicquid
hoc eſt mali, & ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti.

De ſtabilitate mundi.

QVæro mehercule iamdudum Serene ipſe tacitus,cui talem affectum animi ſimi CAP. II
lem putem. Nec ullius propius admoneor exemplo,quàm eorum,qui ex longa
& graui ualetudine expliciti,motiunculis, leuibuſq; interim offenſis perſtringũtur, &
cum reliquias effugerint, ſuſpicionibus tamen inquietantur, mediciſq; iam ſani manũ
porrigunt,& omnem calorem corporis ſui calumniantur. Horum Serene non parum
eſt corpus ſanum, ſed ſanitati parum aſſueuit. Sic eſt quidam tremor etiã tranquilli ma
ris,aut lacus qui ex tempeſtate requieuit. Opus eſt itaq; non illis durioribus,quæ etiã
trãſcurrimus,ut alicubi obſtes tibi,alicubi iraſcaris,alicubi inſtes grauis,ſed illud quod
ultimum uenit,ut fidem tibi habeas,& recta ire uia te credas,nihil auocatus tranſuerſis
multorum ueſtigijs paſſim diſcurrentium,& quorundam circa ipſam errantium uiam.
Quod deſideras autem, magnum & ſummum eſt,deoq; uicinum,non concuti. Hanc
ſtabilem animi ſedem, Græci εὐθυμίαν uocant,de qua Democriti uolumen egregiũ eſt.
Ego eam tranquillitatem uoco, nec enim imitari & transferre uerba ad illorum for-
mam neceſſe eſt. Res ipſa de qua agitur,aliquo ſignanda nomine eſt,quod appellatio-
nis Græcæ uim debet habere,non faciem. Ergo quærimus quomodo animus ſemper

æqualis,ſecundoq́ꝫ curſu eat,propiciusq́ꝫ ſibi ſit,& ſua lætus aſpiciat, & hoc gaudium non interrumpat,ſed placido ſtatu maneat,nec attollens ſe unquam, nec deprimens. Id tranquillitas erit. Quomodo ad hanc perueniri poſſit,in uniuerſum quæramus. Sumes tu ex publico remedio quantum uoles. Totum interim uitium in medium protrahendum eſt,ex quo cognoſcet quiſque partem ſuam. Simul tu intelliges quãto minus negocij habeas cum faſtidio tui, quàm hi quos ad profeſſionem ſpecioſam alligatos, & ſub ingenti titulo laborantes, in ſua ſimulatione pudor magis quàm uoluntas tenet. Omnes in eadem cauſa ſunt,& hi qui leuitate uexantur,ac tedio, aſſiduaq́ꝫ mutatione propoſiti,quibus ſemper magis placet,quod reliquerunt,& illi qui marcent & oſcitãt. Adijce illos,qui non aliter quàm quibus difficilis ſomnus, uerſant ſe,& hoc atque illo modo componunt, donec quietem laſſitudine inueniant: ſtatum uitæ ſuæ formando ſubinde,in eo nouiſſime manent, in quo illos non mutandi odium,ſed ſenectus ad nouandum pigra deprehendit. Adijce & illos, qui non incõſtantiæ uitio parũ leues ſunt, ſed inertia. Viuunt,non quomodo uolunt,ſed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinde proprietates ſunt,ſed unus effectus uitij, diſplicere ſibi:hoc oritur ab intemperantia animi,& cupiditatibus timidis,aut parum proſperis,ubi aut non audent,quantum concupiſcunt,aut non conſequuntur,& in ſpem toti prominent,ſemper inſtabiles mobilesq́ꝫ ſunt. Quod neceſſe eſt accidere pendentibus ad uota ſua. Omni uita pendẽt,& inhoneſta ſe ac difficilia docẽt,coguntq́ꝫ,& ubi ſine præmio labor eſt,torquet illos irritum dedecus & dolent ſe praua fruſtra uoluiſſe. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor,ſurrepitq́ꝫ illa iactatio animi,non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt,& cunctatio uitæ,parum ſe explicãtis, & inter deſtituta uota torpentis animi ſitus. Quæ omnia grauiora ſunt,ubi odio infelicitatis operoſæ ad ocium profugerunt,ad ſecreta ſtudia:quæ pati non poteſt animus ad ciuilia erectus,agendiq́ꝫ cupidus,& natura inquietus, parum ſcilicet in ſe ſolatiorũ habens:ideoq́ꝫ detractis oblectationibus, quas ipſæ occupationes diſcurrentibus præbent,domum,ſolitudinem,parietes non fert,inuitus aſpicit ſe, ſibi relictus. Hinc illud eſt tedium,& diſplicentia ſui, & nuſquam reſidentis animi uolutatio, & ocij ſui triſtis atq́ꝫ ægra patientia, utiq́ꝫ ubi cauſas fateri pudet, tormenta introrſus egit uerecundia, in anguſto incluſæ cupiditates ſine exitu ſeipſas ſtrangulant. Inde mœror marcorq́ꝫ & ille fluctus mentis incertæ,quam inchoata habent ſuſpenſam,deplorata, triſtem, Inde ille affectus ocium ſuum deteſtantium, querentiumq́ꝫ nihil ipſos habere, quod agant, & alienis incrementis inimiciſſima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia,& omnes deſtrui cupiunt, quia ſe non potuerunt prouehere. Et ex hac animaduerſione alienorum proceſſuum,& ſuorũ deſperatione,obiraſcens fortunæ animus, & de ſeculo querens,& in angulos ſe retrahens,& pœnæ incubans ſuæ,dum tedet ſui pigetq́ꝫ. Natura enim humanus animus agilis eſt, & pronus ad motus,Grata omnis illi excitãdi ſe, †abſtrahendiq́ꝫ materia eſt,gratior quibuſdam peſſimis ingenijs, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt ulcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudẽt,& fœdam corporum ſcabiem delectat,quicquid exaſperat: non aliter dixerim his mentibus,in quas cupiditates uelut mala ulcera erumpunt, uoluptati eſſe laborem uexationemq́ꝫ. Sunt enim quædam quæ corpus quoque noſtrum cum quodam dolore delectant,ut uerſare ſe & mutare nondum feſſum latus, & alio atq́ꝫ alio poſitum uentilari. Qualis ille Homericus Achilles eſt,modo pronus, modo ſupinus, in uarios habitus ſe ipſe componens. Quod proprium ægri eſt,nihil diu pati,& mutationibus ut remedijs uti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur uagæ, & littora pererrantur, & modo mari ſe, modo terra experitur, ſemper præſentibus infeſta leuitas. Nunc Campaniam petamus,iam delicata faſtidio ſint, inculta uideantur. Brutios & Lucanos ſaltus perſequamur. Aliquid tamen inter deſerta amœni requiratur, in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium ſqualore releuentur. Tarentum petatur, laudatúſque portus, & hyberna cœli mitioris, & tecta uel antiquæ ſatis opulenta turbæ. Iam flectamus curſum ad urbem, nimis diu à plauſu & fragore aures uacauerunt. Iuuat iam & humano ſanguine frui. Aliud ex alio ſuſcipitur, & ſpectacula ſpectaculis mutantur. Vt ait Lucretius,

al. attollẽdiq́ꝫ

cretius, hoc ſe quiſq; modo ſemper fugit. Sed quid prodeſt, ſi non effugit? ſequitur ſe/ipſe, & urget grauiſſimus comes. Omnes itaque ſcire debemus, non locorum uitium eſſe quo laboramus, ſed noſtrum. Infirmi ſumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec uoluptatis, nec noſtræ, nec ullius rei diutius. Hoc quoſdam egit ad mortē, quod propoſita ſæpe mutando, in eadem reuoluebantur, & non reliquerant nouitati locum. Faſtidio illis eſſe cœpit uita & ipſe mundus, & ſubit illud rabidarum delitiarū, quouſque eadem?

De exercitatione animi.

ADuerſus hoc tedium quo auxilio putem utendum, quæris. Optimum erat (ut ait Athenodorus) actione rerum & Reipub. tractatione, & officijs ciuilibus ſe detinere. Nam ut quidam ſole & exercitatione curam corporis educunt, Athletiſq; utiliſſimum eſt, lacertos ſuos, roburq; cui ſe uendicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuilium tutamen parantibus, in opere eſſe longe pulcherrimum eſt. Nam cum utilem ſe efficere ciuibus mortalibuſq; propoſitū habeat, ſimul & exercetur & proficit, qui in medijs ſe officijs poſuit, communia priuataq; pro facultate adminiſtrans. Sed quia in hac, inquit, tam inſana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta ſimplicitas eſt, & plus futurum ſemper eſt quod obſtet, quàm quod ſuccedat, à foro quidem & publico recedendū eſt, ſed habet, ubi ſe etiam in priuato lare explicet magnus animus. Nec ut leonum animaliumq; impetus, caueis coercetur, ſic hominum quorum maxime in ſeductu actiones ſunt, ita tamen delituerit, ut ubicunque ocium ſuum abſconderit, prodeſſe uelit ſingulis & uniuerſis, ingenio, uoce, conſilio. Nec enim is ſolus Reipub. prodeſt, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloq; cenſet, ſed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, uirtute inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriā q; curſu ruētes prenſat ac retrahit, &, ſi nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negocium agit. An ille plus præſtat, qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus prætor adeuntibus aſſeſſoribus uerba pronunciat, quàm qui docet quid ſit iuſticia, quid pietas, quid ſapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum ſit bona conſcientia. Ergo ſi tempus in ſtudia conferas, quod ſubduxeris officijs, non deſerueris, nec munus detractaueris. Neque enim ille ſolus militat, qui in acie ſtat, & cornu dextrum læuumq; defendit, ſed qui portas tuetur, & ſtatione minus periculoſa, non ocioſa tamen fungitur, uigiliaſq; ſeruat, & armamentario præeſt. Quæ miniſteria quamuis incruenta ſint, in numerum ſtipendiorum ueniunt. Si te ad ſtudia reuocaueris, omne uitæ faſtidium effugeris, nec noctem fieri optabis tedio lucis, nec tibi grauis eris, nec alijs ſuperuacuus, multos in amicitiā attrahes, affluetq; ad te optimus quiſq;. Nūquam enim quamuis obſcura uirtus latet, ſed mittit ſui ſigna. Quiſquis dignus fuerit, ueſtigijs illam colliget. Nam ſi omnem conuerſationem tollimus, & generi humano renunciamus, uiuimuſq; in nos tantum conuerſi, ſequitur hanc ſolitudinem omni ſtudio carentem inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia ſubuertere, & mare ſubmouere, & aquas contra difficultates locorum educere, & male diſpenſare tempus, quod nobis natura cōſumendum dedit. Alij parce illo utimur, alij prodige: alij ſic impendimus, ut poſſimus rationem reddere, alij ut nullas habeamus reliquias. Quare nihil turpius eſt, quàm grādis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu uixiſſe, præter ætatem. Mihi chariſſime Serene nimis uidetur ſubmiſiſſe temporibus ſe Athenodorus, nimis cito refugiſſe. Nec ego negauerim aliquando cedendū, ſed ſenſim relato gradu, & ſaluis ſignis, ſalua militari dignitate. Sanctiores tutioreſq; ſunt hoſtibus ſuis, qui in fidē cum armis ueniunt. Hoc puto uirtuti faciendum, ſtudioſoq; uirtutis, ſi præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem, non ſtatim auerſus inermiſq; fugiat, latebras quærens, quaſi ullus locus ſit, quò non poſſit fortuna perſequi. Sed parcius ſe inſerat officijs, & cum delectu inueniat aliquid, in quo utilis ciuitati ſit. Militare non licet, honores ſpectet: priuato uiuendum eſt, ſit orator: ſilentium indictum eſt, tacita aduocatione ciues iuuet: periculoſum etiam ingreſſu forum eſt, in domibus, ſpectaculis, in conuiuijs, bonum con/

tubernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuam agat. Officia ſi ciuis amiſerit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos non unius urbis mœnibus cluſimus, ſed in totius orbis commercium emiſimus. Patriamq́; nobis mundum profeſſi ſumus, ut liceret latiorem uirtuti campũ dare. Præcluſum tibi tribunal eſt, & roſtris prohiberis, aut comitijs, reſpice poſt te, quantum latiſſimarum regionum pateat, quantum populorũ. Nunquam tibi ita magna pars obſtruetur, ut non maior relinquatur. Sed uide ne totũ iſtud uitium tuum ſit. Nõ uis enim niſi conſul, aut prytanes, aut ceryx, aut ſufes adminiſtrare Rempub. Quid ſi militare nolis, niſi imperator aut tribunus? etiam ſi alij primam frontem tenebunt, te ſors inter gregarios poſuit, inde uoce, adhortatione, exemplo, animo, milita. Præciſis quoq; manibus, ille in prælio inuenit, quod partibus conferat, qui ſtat tantum & clamore iuuat. Tale quiddam facies, ſi à prima te Reipub. parte fortuna ſubmouerit, ſtes tamen, clamore iuues: ſi quis fauces oppreſſit, ſtes tamen, & ſilentio iuues. Nunquam inutilis eſt opera ciuis boni. Auditu enim, uiſu, uultu, nutu, obſtinatione tacita, inceſſuq́; ipſo prodeſt. Vt ſalutaria, quæ citra guſtũ tactumq́; odore proficiunt, ita uirtus utilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, ſiue potitur & fruitur ſuo iure, ſiue precarios habet acceſſus, cogiturq́; uela cõtrahere, ſiue ocioſa mutaq́; eſt, & anguſto circumſcripta, ſiue adaperta, in quocunq; habitu eſt, proſit. Quid tu parum utile putas exemplum bene quieſcentis? Longe itaque optimum miſcere ociũ rebus, quotiens actuoſa uita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Nunquam enim uſque eo intercluſa ſunt omnia, ut nulli actioni locus honeſtæ ſit. Nunquid potes inuenire urbem miſeriorem, quàm Athenienſium fuit, cum illam triginta tyranni diuellerent? mille trecentos ciues, optimum quemq; occiderant. Nec finem ideo faciebat, ſed irritabat ſeipſam ſæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos religioſiſſimum iudicium, in qua ſenatus, populusq́; ſenatui ſimilis coibat, quotidie carnificum triſte collegium, & infelix curia tyrannis anguſta. Poterat ne illa ciuitas conquieſcere, in qua tot tyranni, quot ſatellites erant? Ne ſpes quidem ulla recipiendæ libertatis animis poterat offerri, nec ulli remedio locus apparebat, cõtra tantam uim malorũ. Vnde enim miſeræ ciuitati tot Harmodios? Socrates tamen in medio erat, & lugentes patres conſolabatur, & deſperantes de Repub. exhortabatur, & diuitibus opes ſuas mœrentibus exprobrabat ſeram periculoſæ auariciæ pœnitentiam, & imitari uolentibus magnum circumferebat exemplar, cum intra triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipſę in carcere occiderunt, & qui tutò inſultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem libertas non tulit, ut ſcias & in afflicta Repub. eſſe occaſionem ſapienti uiro ad ſe proferendum, & in florenti ac beata, pecuniam, inuidiam, mille alia uitia inermia regnare. Vtcunq; ergo ſe Reſpub. dabit, utcunq; fortuna permittet, ita aut explicabimus nos, aut contrahemus. Vtiq; mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Immo ille uir fuerit, qui periculis undique imminẽtibus, armis & cathenis circumfrementibus non alliſerit uirtutem, nec abſconderit. Non enim debet ſeruantem ſe obruere, ut opinor. Curius Dentatus aiebat, malle eſſe ſe mortuum, quàm nõ uiuere. Vltimum malorum eſt, ex uirorum numero exire antequam moriaris, ſed faciẽdum erit, ſi in Reipub. tempus minus tractabile incideris, ut plus ocio ac literis uendices, nec aliter quàm periculoſa nauigatione ſubmerſus portum petas, nec expectes donec res te dimittant, ſed ab ipſis teipſe disiungas.

Sufes conſul lingua Pœnorum

CAP. IIII

Inſpicere autem debemus primum noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negocia, deinde eos quorum cauſa, aut cum quibus. Ante omnia neceſſe eſt ſeipſum æſtimare. Quia ferè plus nobis uidemur poſſe quàm poſſimus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio ſuo plus imperauit, quàm ferre poſſit: alius infirmum corpus laborioſo oppreſſit officio. Quorundam parum idonea eſt uerecundia rebus ciuilibus, quæ firmam frontem deſiderant, quorundam contumacia non facit ad aulam. Quidã non habent iram in poteſtate, & illos ad temeraria uerba quælibet indignatio effert. Quidam urbanitatem neſciunt continere, nec periculoſis abſtinent ſalibus. Omnibus his utilior negocio quies eſt. Ferox impatiénsque natura irritamenta nocitura libertati euitet.

Aeſtimanda

Aeſtimanda ſunt deinde ipſa quæ aggredimur, & uires noſtræ cum rebus quas tentaturi ſumus comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe uiriū in †actore, quàm in pondere. Neceſſe eſt ut opprimant onera, quæ ferente maiora ſunt. Quædam præterea nō tam magna ſunt negocia, quàm fœcunda, multumq; negociorum ferunt. Et hæc fugienda ſunt, ex quibus noua occupatio multiplexq; naſcetur. Nec accedendum eò, unde liber regreſſus non ſit. His admouenda manus eſt, quorum finem, aut facere, aut ſperare poſſis. Certe relinquenda quæ latius actu procedunt, nec ubi propoſueris deſinunt. CAP. V *al. actione*

Hominum quoq; delectus habendus eſt, an digni ſint, quibus partem uitæ noſtræ impendamus, an ad illos temporis noſtri iactura perueniat. Quidam ultro officia noſtra nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem ſe iturum ad eum, qui ſibi nil pro hoc debiturus ſit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officijs paria in menſa faciunt, qui fercula pro congiarijs numerant, quaſi in alienum honorem intemperantes ſint, deinde illi ſint teſtes ſpectatoresq;. Non delectabit popina ſecreta. Conſiderandum eſt, utrum natura tua agendis rebus, an ocio, ſtudio, contemplationiq; aptior ſit, & eò inclinandū, quò te uis ingenij defert. Iſocrates Ephorum iniecta manu à foro ſubduxit, utiliorem componendis monimentis hiſtoriarum ratus. Male enim reſpondent coacta ingenia, reluctante natura irritus labor eſt. CAP. VI

De his quæ animum delectant, & de commodis amicitiæ, & quod amicus cupiditate uacuus eligatur.

Nihil tamen æque oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis. Quantum bonum eſt, ubi ſunt præparata pectora, in quæ tuto ſecretū omne deſcendat, quorū conſcientiam minus quàm tuam timeas, quorum ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas triſticiam diſſipet, conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet uacuos, quantū fieri poterit à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim uitia, & in proximum quemq; tranſiliunt, & contactu nocent. Itaq; ut in peſtilentia cauendū eſt, ne corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahemus, afflatuq; ipſo in proximo laborabimus: ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operam, ut quamminime inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris ſana miſcere, nec hoc præceperim tibi, ut neminē niſi ſapientem ſequaris, aut attrahas. Vbi enim iſtud inuenies, quod tot ſeculis quærimus? Pro optimo eſt minime malus. Vix tibi eſſet facultas delectus felicioris, ſi inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres, aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis, quę pleroſq; dignos tulit, qui Catonis ſæculo naſcerentur, ſicut multos peiores, quàm unq; aliàs maximorumq; molitores ſcelerum. Vtraq; enim turba opus erat, ut Cato poſſet intelligi, habere debuit & bonos, quibus ſe approbaret, & malos in quibus uim ſuam experiretur. Nunc uero in tanta bonorum egeſtate minus faſtidioſa fiat electio. Præcipue tamen uitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſa in querelas placet. Cōſtet illi licet fides & beneuolētia, tranquillitati tamē inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens. CAP. VII

De mutatione animi.

Tranſeamus ad patrimonia, maximam humanarum erumnarum materiam. Nam ſi omnia alia quibus angimur compares, mortes, ægrotationes, metus, deſideria, dolorum laborumq; patientiam, cum ijs quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet, hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum eſt, quanto leuior dolor ſit non habere quàm perdere, & intelligemus paupertatem eo minorem tormentorum, quo minorē damnorum eſſe materiam. Erras enim ſi putas animoſius detrimēta diuites ferre. Maximis minimiſq; corporibus par eſt dolor uulneris. Bion eleganter ait, Non minus moleſtum eſſe caluis quàm comatis pilos uelli. Idē ſcias licet de pauperibus locupletibusq;, par illis eſſe tormentum. Vtriq; enim pecunia ſua adhæſit, nec ſine ſenſu auelli poteſt. Tolerabilius autem eſt, ut dixi, faciliusq; non acquirere, quàm amittere. Ideoq; lætiores uidebis quos nūquam fortuna reſpexit, quàm quos deſeruit. Vidit hoc Diogenes, uir ingentis animi, & effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Tu iſtud paupertatem, inopiam, egeſtatem uoca, & quod uoles ignominioſum ſecuritati nomen impone. Putabo hūc CAP. VIII

non eſſe felicem,ſi quem mihi alium inueneris,cui nihil pereat. Aut ego fallor,aut regnum eſt,inter auaros,circumſcriptores,latrones,plagiarios,unum eſſe, cui noceri nõ poſſit.Siquis de felicitate Diogenis dubitat, poteſt ipſe dubitare & de deorum immortalium ſtatu,an parum beate degant,quod illis non prędia,nec horti ſint,nec alieno colono rura precioſa,nec grande in foro fœnus. Non pudet, quiſquis diuitijs adſtupes? Reſpice agedum mundum,Nudos uidebis deos,omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an dijs immortalibus ſimilem,qui ſe fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu Demetrium Pompeianum uocas, quem non puduit locupletiorẽ eſſe Pompeio? Numerus illi quotidie ſeruorũ, uelut imperatori exercitus, referebatur, cui iam dudum diuitiæ eſſe debuerant,duo uicarij & cella laxior. At Diogeni ſeruus unicus fugit,nec eum reducere cum monſtraretur,tanti putauit. Turpe eſt, inquit, Manen ſine Diogene poſſe uiuere, Diogenem ſine Mane non poſſe. Videtur mihi dixiſſe, Age tuum negocium fortuna,nihil apud Diogenem iam tui eſt. Fugit mihi ſeruus,immo liber abijt. Familia ueſtiarium petit uictumq́. Tot uentres auidiſſimorum animalium tuendi ſunt.Emenda ueſtis,& cuſtodiendæ rapaciſſimæ manus, & flentium deteſtantiumq́ miniſterijs utendum. Quanto ille felicior, qui nihil ulli debet,niſi quod facillime negat ſibi.Sed quoniam non eſt tantum roboris nobis, anguſtanda certe ſunt patrimonia, ut minus ad iniurias fortunæ ſimus expoſiti. Habiliora ſunt corpora puſilla, quæ in arma ſua contrahi poſſunt,quàm quæ ſuperfunduntur,& undique magnitudo ſua uulneribus obiecit. Optimus pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatẽ cadit,nec procul à paupertate diſcedit.

De uana gloria remouenda.

CAP. IX

PLacebit autem nobis mẽſura,ſi prius parſimonia placuerit, ſine qua nec ullæ opes ſufficiunt,nec ullæ non ſatis patent,præſertim cum in uicino remedium ſit,& poſſit ipſa paupertas in diuitias ſe,aduocata frugalitate,conuertere. Aſſueſcamus à nobis remouere pompam,& uſu rerum ornamenta metiri.Cibus famem domet,potio ſitim, libidoq́ qua neceſſe eſt effluat.Diſcamus membris noſtris inuitis cultum uictumq́ nõ ad noua exempla componere,ſed ut maiorum ſuadent mores. Diſcamus continẽtiam augere,luxuriam coercere,gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aſpicere, frugalitatem colere, etiamſi nos pudebit deſiderijs naturalibus paruo parata remedia adhibere,ſpes effrenatas,& animum in futura eminentẽ uelut ſub uinculis habere,id agere,ut diuitias à nobis potius quàm à fortuna petamus.Non poteſt, inquam,tanta uarietas & iniquitas caſuum ita depelli, ut non multum procellarum irruat magna armamenta pandentibus; cogendæ in artum res ſunt, ut tela in uanum cadant, Ideoq́ exilia interdum calamitateſq́ in remedium ceſſere, & leuioribus incommodis grauiora ſanata ſunt,ubi parum audit præcepta animus,nec curari mollius poteſt.Quid ni,durius enim conſulitur,& ſi paupertas & ignominioſa rerum euerſio adhibetur,malo malum opponit. Aſſueſcamus ergo cœnare poſſe ſine populo, & ſeruis paucioribus ſeruiri, & ueſtes parare in quod inuentæ ſunt,habitare contractius.Nõ in curſu tantum circiq́ certamine,ſed in ſpacijs uitæ interius flectendum eſt. Studiorum quoq́,quæ liberaliſſima impenſa eſt,tamdiu rationem habet,quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus uix tota uita ſua indices perlegit? Onerat diſcentem turba, non inſtruit, multoq́ ſatius eſt paucis te autoribus tradere,quàm errare per multos.Quadraginta milia librorum Alexandriæ arſerũt,pulcherrimum regiæ opulentiæ monimentum,alius laudauerit,ſicut Liuius, qui elegãtiæ regum curæq́ egregium id opus ait fuiſſe.Non fuit elegantia illud,aut cura,ſed ſtudioſa luxuria:immo ne ſtudioſa quidem,quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculũ comparauerant:ſicut pleriſq́ ignaris etiam ſeruilium literarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta,ſed cœnationum ornamenta ſunt.Paretur itaq́ librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum.Honeſtius,inquis, in hos impenſas quàm in Corinthia pictaſq́ tabulas effuderim. Vitioſum eſt ubique quod nimium eſt.Quid habes cur minus ignoſcas nomen marmore atque ebore captanti, quàm opera conquirenti, aut ignotorum au-

torum

torum,aut improbatorũ, & inter tot milia librorum oſcitanti, cui uoluminum ſuorum frontes maxime placent,tituliq́;? Apud deſidioſiſſimos ergo uidebis quicquid oratio- num hiſtoriarumq́; eſt, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque, ut neceſſarium domus ornamentum expolitur. Igno ſcerem plane, ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur. Nũc iſta exquiſita,& cum ima- ginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum comparantur.

De aduerſitate ferenda.

AT in aliquod genus uitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti uel publica fortuna, uel priuata laqueum impegit, quem nec ſoluere poſſis, nec abrumpere. Cogita compeditos, primo ægre ferreonera, & impedimenta crurium, deinde ubi non indi- gnari illa,ſed pati propoſuerunt,neceſſitas fortiter ferre docet,conſuetudo facile. Inue nies in quolibet genere uitæ oblectamenta,& remiſſiones, & uoluptatem, ſi uolueris malam putare uitam potius quàm inuidioſam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quàm cum ſciret quibus erumnis naſceremur, calamitatum mollimen- tum conſuetudine inuenit,cito in familiaritatem grauiſſima adducens.Nemo duraret, ſi rerum aduerſarum eandem uim aſſiduitas haberet,quam primus ictus. Omnes cum fortuna copulati ſumus.Aliorum aurea cachena eſt,aliorum laxa, aliorum arcta & ſor dida.Sed quid refert?eadem cuſtodia uniuerſos circumdedit, alligatiq́; ſunt etiam qui alligauerunt.Niſi tu forte leuiorem in ſiniſtra cathenam putas. Alium honores,alium opes uinciunt.Quoſdã nobilitas, quoſdam humilitas premit,quibuſdam aliena ſupra caput imperia ſunt,quibuſdã ſua, quoſdam exilia uno loco tenent, quoſdã ſacerdotia. Omnis uita ſeruitiũ eſt. Aſſueſcendum itaque conditioni ſuæ, & quamminimum de illa querendum,& quicquid habet circa ſe commodi,apprehendendum eſt. Nihil tam acerbum eſt,in quo non æquus animus ſolatium inueniat. Exiguæ ſæpe areæ in mul- tos uſus deſcribentis arte patuere, & quamuis anguſtum pedem diſpoſitio fecit † ha- bitaculum. Adhibe rationem difficultatibus, poſſunt & dura molliri, & anguſta la- xari,& grauia†rite ferentes minus premere. Non ſunt præterea cupiditates in longin- quum mittendę,ſed in uicinum illis egredi permittamus,quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quæ aut non poſſunt fieri,aut difficulter poſſunt, prope poſita, ſpeiq́; noſtræ alludentia ſequamur.Sed ſciamus omnia æque leuia eſſe,extrinſecus di- uerſas facies habentia,introrſus pariter uana. Nec inuideamus altius ſtantibus. Quæ excelſa uidebantur,prærupta ſunt. Illi rurſus quos ſors iniqua in ancipiti poſuit,tutio- res erunt, ſuperbiam detrahendo rebus per ſe ſuperbis,& fortunam ſuam quamaxime potuerunt in planum deferendo.Multi quidem ſunt, quibus neceſſario hærendum ſit in faſtigio ſuo,ex quo non poſſunt, niſi cadendo deſcendere, Sed hoc ipſum teſtentur maximum onus ſuum eſſe, quod alijs graues eſſe cogantur,nec ſubleuatos ſe, ſed ſuf- fixos,iuſticia, manſuetudine, humana lege, & benigna manu præparent multa ad ſe- cundos caſus præſidia, quorum ſpe ſecurius pendeant. Nihil tam æque hos ab his ani mi fluctibus uendicauerit, q̃ ſemper aliquem incrementis terminum figere, nec fortu næ arbitrium deſinendi dare, ſed ſeipſos quidem ultro citra extrema hortentur con- ſiſtere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, & finitæ non in immenſum incer- tumq́; producent.

CAP. X — al. habitabile — al ſcite

Ad†imperitos & mediocres, & male ſanos hic meus ſermo pertinet, non ad ſapi- entem.Huic non timide,nec pedetentim ambulandum eſt. Tanta enim fiducia ſui eſt, ut obuiam fortunæ ire non dubitet, nec unquam loco ulli ceſſurus ſit,nec habet ubi il- lam timeat,quia non mancipia tantum poſſeſſionesq́; & dignitatem,ſed corpus quoq; ſuum & oculos, & quicquid eſt chariorem uitam facturum, ſeq́; ipſum inter precaria numerat,,uiuitq́; ut commodatus ſibi, & repoſcentibus ſine triſticia redditurus. Nec ideo eſt uilis ſibi,quia ſcit ſe ſuum nõ eſſe,ſed omnia tam diligenter faciet,tam circum- ſpecte,quàm religioſus homo ſanctusq́; ſolet intueri fidei commiſſa. Quandocunque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna, ſed dicet, gratias ago pro eo

CAP. XI — imperfectos

quod poſſedi,habuiq́.Magna quidē res tuas mercede colui, ſed quia imperas,illas do, cedo gratus libensq́. Siquid habere me tu uolueris, etiam nunc ſeruabo, ſi aliud placet,ego uero faciam.Signatumq́ argentum, domum,familiamq́ meã reddo, reſtituo. Appellauerit natura,quę prior nobis credidit,& huic dicemus,Recipe animo meliore quàm dediſti, nō tergiuerſor nec refugio,paratum habes à uolente, quod nō ſentienti dediſti,Aufer.Reuerti unde ueneris,quid graue eſt? Male uiuet, quiſquis neſciet bene mori. Huic itaque primum rei precium detrahendum eſt, & ſpiritus inter ſeruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) inuiſos habemus, ſi omni modo uitam impetrare cupiunt,fauemus ſi contemptum eius præ ſe ferunt. Idem euenire nobis ſcias.Sæpe enim cauſa moriendi eſt timide mori,fortuna illa quæ ludos ſibi facit, Quo, inquit, te reſeruem malum & trepidum animal? eo magis conuulneraberis & confodieris,quia neſcis præbere iugulum. Viues diutius,& morieris expeditius, qui ferrum non ſubducta ceruice,nec manibus oppoſitis,ſed animoſe recipis. Qui mortē timebit, nihil unq́ pro homine uiuo faciet. At qui ſcit hoc ſibi cum conciperetur ſtatim condictum,uiuet ad formulam, & ſimul illud quoq́ eodem animi robore præſtabit, ne quid ex his quæ eueniunt ſubitum ſit.Quicquid enim fieri poteſt,quaſi futurum proſpiciendo,malorū omnium impetus molliet, qui ad præparatos expectantesq́ nihil afferunt noui,ſecuris & beata tantum ſpectantibus graues eueniunt.Morbus & captiuitas,ruina,ignis,nihil horum repentinum eſt.Sciebam in quàm tumultuoſum me contubernium natura duxiſſet. Totiens in uicinia mea conclamatum eſt, totiens prope limen immaturas exequias fax cereusq́ preſſit.Sæpe altius ruētis ædificij fragor ſonuit.Multos ex his,quorum forum,curia,ſermo,metum contraxerat,nox abſtulit,& uinctas ad ſodalitium manus copulatas intercidit.Miror aliquando ad me pericula acceſſiſſe,quæ circa me ſemper errauerunt? Magna pars hominum eſt, quæ nauigatura de tempeſtate nō cogitat. Nunquàm me in bona re, mali pudebit autoris. Publius tragicis comicisq́ uehementior ingenijs,quotiens mimicas ineptias, & uerba ad ſummam caueam ſpectantia reliquit,inter multa alia cothurno non tantum ſiparijs fortiora, & hoc ait, Cuiuis poteſt accidere quod cuiquã poteſt. Hoc ſiquis in medullas demiſerit,& omnia aliena mala quorum ingens quotidie copia eſt, ſic aſpexerit, tanquam illis liberum & ad ſe iter ſit, multo ante ſe armabit,quàm petatur. Sero animus ad periculorum patientiam poſt pericula inſtruitur. Non putaui hoc futurum, nunquam hoc euenturum credidiſſem. Quare autem non? Quæ ſunt diuitiæ quas non egeſtas,& fames, & mendicitas à tergo ſequatur? Quæ dignitas,cuius non prætextam & augurale,& lora† patricia,& ſordes comitentur,& exportatio, notæ & mille maculæ,& extrema contemptio? Quod regnum eſt,cui non parata ſit ruina, & proculcatio,& dominus,& carnifex? Nec magnis iſta interuallis diuiſa,ſed horæ momētum intereſt inter ſolum, & aulam ingenuã. Scito ergo omnem conditionem uerſabilem eſſe, & quicquid in ullum incurrit, poſſe in te quoque incurrere.Locuples es,nunquid ditior Pompeio? cui cum Granius,uetus cognatus,hoſpes nouus,aperuiſſet Cæſaris domum ut ſuam clauderet,defuit panis & aqua: cum tot flumina poſſideret in ſuo orientia, & in ſuo cadentia, mendicauit ſtillicidia,fame ac ſiti perijt, in palatio cognata,dum illi hæres publicum funus eſurienti locat.Honoribus ſummis functus es. Nunquid aut tam magnis, aut tam inſperatis, aut tam uniuerſis, quàm Seianus? quo die illum ſenatus deduxerat, populus in fruſta diuiſit: in quem quicquid congeri poterat, dij homineſque contulerant, ex eo nihil ſuperfuit,quod carnifex traheret. Rex es, non ad Crœſum te mittam, qui in rogum ſuū deſcendit iuſſus,& extingui uidit, factus non regno tantum,ſed etiam morti ſuæ ſuperſtes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus intra annum quàm timuerat, ſpectauit.Ptolemæum Africæ regē, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas cuſtodias uidimus. Alter in exilium miſſus eſt,Alter ut meliore fide † mitterēt optabat. In tanta rerum ſurſum ac deorſum euntium uerſatione,ſi non quicquid fieri poteſt,pro futuro habes,das in te uires rebus aduerſis,quas infregit,quiſquis prior uidit. Proximum ab his erit,ne aut in ſuperuacuis,aut ex ſuperuacuo laboremus: id eſt, ne aut quæ non poſſumus conſequi, concupiſcamus: aut adepti, cupiditatum uanitatem noſtrarum ſero poſt

† primitia — *† al. uteretur*

poſt multũ pudorē intelligamus. Id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu ſit, aut effectus labore indignus. Ferè eñ ex his triſticia ſequit̃, ſi aut nõ ſucceſſit, aut ſucceſſus pudet.

De uagationibus contra propoſitum.

CIrcumcidenda eſt concurſatio, qualis eſt magnæ parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. Alienis ſe negocijs offerunt, ſemper aliquid agentibus ſimiles. Horum etſi aliquem exeuntem de domo interrogaueris, quo tu? quid cogitas? Reſpondebit tibi, Non mehercule ſcio, ſed aliquos uidebo, aliquid agam. Sine propoſito uagantur quærentes negocia, nec quæ deſtinauerunt agũt, ſed in quæ incurrerũt. Inconſultus illis uanusq; curſus eſt, qualis formicis per arbuſta repentibus, quæ in ſummum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His pleriq; ſimilem uitam agunt, quorum non immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quaſi ad incendium currentium miſereberis, uſq; eo impellunt obuios, & ſe alioſq; præcipitant. Cum interim concurrerint, aut ſalutaturi aliquem non reſalutaturum, aut funus ignoti hominis proſecuturi, aut iudicium ſæpe litigantis, aut ad ſponſalia ſæpe nubentis, & lecticam aſſectati, quibuſdam locis & ipſi tulerint, deinde domum cum ſuperuacua redeuntes laſſitudine, iurant neſciſſe ſeipſos, quare exierint, ubi fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa ueſtigia. Omnis itaque labor aliquò referatur, aliquò reſpiciat. Non induſtria inquietos, ſed inſanos falſæ rerum imagines agitant. Nam ne illi quidem ſine aliqua ſpe mouentur, proritat illos alicuius rei ſpecies, cuius uanitatē capta mens non coarguit. Eodem modo unumquemq; ex his qui ad augendum turbam exeunt, inanes & leues etiam cauſæ per urbem circumducunt, nihilq; habentem in quo laboret lux orta expellit: & cum multorum fruſtra liminibus illiſus nomenclator perſalutauit, à multis excluſus, neminem ex omnibus difficilius domi quàm ſe conuenit. Ex hoc malo dependet illud † temerarium uitium, auſcultatio, & publicorũ ſecretorumq; inquiſitio, & multarum rerum ſcientia, quæ nec tutò narrantur, nec tutò audiuntur. Hoc ſecutum puto Democritum ita cœpiſſe, Qui tranquille uolet uiuere, nec priuatim agat multa, nec publice ad ſuperuacua ſe ferat. Nam ſi neceſſaria ſunt, & priuatim & publice non tantũ multa, ſed innumerabilia agenda ſunt. Vbi uero nullum officium ſolenne nos citat, inhibendæ actiones ſunt.

CAP. XII

al. teterrimũ

De uarietate fortunæ.

NAm qui multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit, quàm tutiſſimum eſt raro experiri, cæterum ſemper de illa cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, niſi ſiquid inciderit, & prætor fiam, niſi ſiquid obſtiterit, & negociatio mihi reſpondebit, niſi ſiquid interuenerit. Hoc eſt, quare ſapienti nihil contra opinionē dicamus accidere. Non illũ caſibus hominum excepimus, ſed erroribus. Nec illi omīa ut uoluit cedunt, ſed ut cogitauit. In primis autē cogitauit aliquid poſſe propoſitis ſuis reſiſtere. Neceſſe eſt autem leuius ad animum peruenire deſtitutæ cupiditatis dolorē, cui ſucceſſum non utiq; promiſeris.

CA. XIII

De minatione mortis.

FAciles etiam nos facere debemus, ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus, transeamus in ea, in quæ nos caſus deduxerit, nec mutationes aut conſilij aut ſtatus pertimeſcamus, dummodo nos leuitas inimiciſſimum quieti uitium non excipiat. Nam & pertinacia neceſſe eſt anxia & miſera ſit, cui fortuna ſæpe aliquid extorquet, & leuitas multo grauior, nuſquam ſe continens. Vtrumq; infeſtum eſt tranquillitati, & nihil mutare poſſe, & nihil pati. Vtiq; animus ab omnibus externis in ſe reuocādus eſt, ſibi confidat, ſe gaudeat, ſua ſuſpiciat, recedat quantũ poteſt ab alienis, & ſe ſibi applicet, damna nõ ſentiat, etiã aduerſa benigne interpretetur. Nunciato naufragio, Zeno noſter cũ omnia ſua audiret ſubmerſa, Iubet, inquit, me fortuna expeditius philoſophari.

CAP. XIIII

Minabatur Theodoro philoſopho tyrannus mortem, & quidem inſepultam. Habes, inquit, cur tibi placeas, hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt: nam quod ad ſepulturam pertinet, ó te ineptum, ſi putas intereſſe, ſupra terram an infra putreſcam. Canius Iulius uir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidē obſtat, quod noſtro ſeculo natus eſt, cum Caio diu altercatus, poſtquam abeunti, falleris, ille dixit, Ne forte

inepta

inepta ſpe tibi blandiaris, duci te iuſſi. Gratias, inquit, ago optime princeps. Quid ſen/ſerit dubito. Multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus eſſe uoluit, & oſtēdere quan/ta crudelitas eſſet, in qua mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam de/mentiam? Agebant enim gratias, & quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erāt. An tanquam libertatem libenter accepit? Quicquid eſt, magno animo reſpondit. Dicit aliquis, Potuit poſt hæc iubere illum Caius uiuere. Non timuit hoc Canius. Nota erat Caij in talibus imperijs fides. Credis ne illum decem medios uſque ad ſupplicium dies ſine ulla ſolicitudine exegiſſe? Veriſimile nō eſt, quæ uir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat laterunculis, cum centurio agmen periturum trahens, & illum quoque citari iuberet. Vocatus numerauit calculos, & ſodali ſuo uide, inquit, ne poſt mortem meam mentiaris te uiciſſe. Tum annuens centurioni, teſtis, inquit, eris, uno me antecedere. Luſiſſe tu Caniū illa† tabula putas? illuſit. Triſtes erant amici talē amiſſuri uirū. Quid mœſti, inquit, eſtis uos? Quæritis an immortales animæ ſint. Ego iam ſciam, nec deſijt in ipſo ueritatem ſine ſcrutari, & ex † morte ſua quæſtionem ha/bere. Proſequebatur illum philoſophus ſuus, iam non procul erat tumulus, in quo Cæſari deo noſtro ſiebat quotidianum ſacrum, inquit, Quid Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſeruare, inquit Canius, propoſui illo uelociſſimo momento, an ſenſu/rus ſit animus exire ſe, promiſitq; ſiquid exploraſſet circumiturum amicos, & indica/turum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquillitas, Ecce ani/mus æternitate dignus, qui fatum ſuum in argumentum ueri uocat, qui in ultimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percunctatur, nec uſque ad mortem, ſed etiam ali/quid in ipſa morte diſcit. Nemo diutius philoſophatus, ſed non raptim relinquetur magnus uir, & cum cura dicendus. Dabimus te in omnem memoriam clariſſimum ca/put, Caianæ cladis magna portio.

al. talia · al. more ſuo

CAP. XV

Sed nihil prodeſt priuatæ triſticiæ cauſas abieciſſe. Occupat enim nonnunquam odium generis humani, & circumcurrit tot ſcelerum felicium turba, cum cogitaueris, quàm ſit rara† integritas, quàm ignota innocentia, ut uix unquā eſt, niſi cum expedit ſides, ſed libidinis lucra damnaq; pariter inuiſa, & ambitio uſq; eo iam ſe ſuis non conti/nens terminis, ut per turpitudinem ſplendeat. Agitur animus in noctem, & uelut euer/ſis uirtutibus quas non ſperare licet, non habere prodeſt, tenebræ oboriuntur. In hoc itaq; flectendi ſumus, ut omnia uulgi uitia non inuiſa nobis, ſed ridicula uideantur, & Democritum potius imitemur quàm Heraclitum. Hic enim quoties in publicum pro/ceſſerat, flebat, ille ridebat. Huic omnia quæ agimus miſeriæ, illi ineptiæ uidebantur. Eleuanda ergo omnia, & facili animo ferenda. Humanius eſt deridere uitam, quam de/plorare. Adijce, quod de humano quoq; genere melius meretur qui ridet illud, q̄ qui lu/get. Ille & ſpei bonæ aliquid relinquit, hic autem ſtulte deflet, quæ corrigi poſſe deſpe/rat: & uniuerſa contemplatus, maioris animi eſt, qui riſum non tenet, quàm qui lachry/mas, quando leuiſſimum affectum animi mouet, & nihil magnum, nihil ſeuerum, ne ſeriū qdē ex tanto apparatu putat. Singula propter quæ læti ac triſtes ſumus ſibi quiſq; proponat, & ſciat uerum eſſe, quod Bion dixit, Omnia hominum negocia ſimilia nu/ptijs eſſe, nec uitam illorum magis ſanctam aut ſeueram eſſe, quàm conceptus inchoa/tos. Sed ſatius eſt publicos mores & humana uitia placide accipere, nec in riſum, nec in lachrymas excidere. Nam alienis malis torqueri æterna miſeria eſt. Alienis delectari malis, uoluptas inhumana. Sicut illa inutilis humanitas flere, quia aliquis filium ſuum efferat, & frontem ſuam fingere. In tuis quoq; malis id agere te oportet, ut dolori tan/tum des, quantum poſcit, non quantum conſuetudo. Pleriq; enim lachrymas fundunt ut oſtendant, & toties ſiccos oculos habent, quoties ſpectator defuit, turpe iudicantes non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc ſe malum fixit, ex aliena opinione pendere, ut in ſimulatione etiam ſimpliciſſima dolor eueniat. Sequitur pars quæ ſolet nō immerito contriſtari, & in ſolicitudinē deduci, ubi bonorū exitus mali ſunt, ubi So/crates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio uiuere, Pompeius & Cicero clientibus ſuis præbere ceruicem, Cato ille uirtutū uiua imago incumbens gladio, ſimul de ſe ac de Repub. palam† facere. Neceſſe eſt queri tam iniqua præmia fortunā perſoluere. Et quid

al. ſimplicitas · al. ſatis facit

quid ſibi quiſq; nunc ſperet, cum uideat peſſima optimos pati? Quid ergo eſt? Vide
quomodo quiſq; illorum tulerit, & ſi fortes fuerunt, ipſorū animos deſidera, ſi mulie/
briter & ignaue periere, nihil perijt. Aut digni ſunt, quorum deſiderio uirtus tibi pla/
ceat, aut indigni, quorum deſideretur ignauia. Quid enim eſt turpius, q̃ ſi maximi uiri
timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignū laudibus, & dicamus, Tan
to fortior, tanto felicior, hominis effugiſti caſus, liuorem, morbum, exiſti ex cuſtodia,
non tu dignus mala fortuna, Dijs uiſus es indignus in quem iam aliquid fortuna poſ/
ſet. Subducentibus uero ſe, & in ipſa morte ad uitam reſpectantibus, manus inijciendę
ſunt. Neminē flebo lætum, neminem flentē. Ille lachrymas meas ipſe abſterſit, hic ſuis
lachrymis efficit, ne ullis dignus ſit. Ego Herculem fleam, quod uiuus uritur, aut Regu
lum, quod tot clauis configitur, aut Catonē, quod uulnera ſua fortiter tulerit? Omnes
iſti leui temporis impenſa inuenerunt, quomodo æterni fierent, ad immortalitatē mo/
riendo uenerunt. Eſt & illa ſolicitudinum non mediocris materia, ſi te anxie cōponas,
nec ullis ſimpliciter oſtendas, qualis multorū uita eſt ficta, & oſtentationi parata. Tor/
quet enim aſſidua obſeruatio ſui, & deprehendi aliter quàm ſolet metuit. Nec unquam
cura ſoluimur, ubi toties nos æſtimari putamus, quoties aſpici. Nam & multa incidūt,
quæ inuitos denudent, & ut bene cedat tanta ſui diligentia, nō tamen iucunda uita, aut
ſecura eſt, ſemper ſub perſona uiuentium. At illa quantum haberet uoluptatis ſyncera,
& per ſe ornata ſimplicitas, nihil† obdēs moribus ſuis. Subit tamen & hæc uita cōtem al. obtendens
ptus periculum, ſi omnia omnibus patent. Sunt enim qui faſtidiant quicquid propius
adierunt. Sed nec uirtuti periculum eſt, ne admota oculis reuileſcat, & ſatius eſt ſimpli
citate contemni, quàm perpetua ſimulatione torqueri. Modum tamen rei adhibea/
mus, multum intereſt, an ſimpliciter uiuas, an negligenter. Multum in ſe recedendum
eſt. Conuerſatio enim diſſimiliū, bene compoſita diſturbat, & renouat affectus, & quic
quid imbecillum in animo nec perduratum eſt, exulcerat. Miſcēda tamen iſta, & alter/
nanda ſunt, ſolitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum deſiderium, hęc noſtri, &
erit altera alterius remedium. Odium turbæ ſanabit ſolitudo, tedium ſolitudinis turba.
Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens eſt, ſed ad iocos reuocanda. Cum
pueris Socrates ludere non erubeſcebat, & Cato uino laxabat animum curis publicis
fatigatum, & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros, non mol/
liter ſe infringēs, ut nunc mos eſt, etiam inceſſu ipſo ultra muliebrem molliciem fluēti
bus, ſed ut illi antiqui uiri ſolebāt inter luſum ac feſta tempora uirilem in modum tripu
diare, non facturi detrimentum, etiam ſi ab hoſtibus ſuis ſpectarentur. Danda eſt remiſ
ſio animis, meliores acrioresq; requieti ſurgent. Vt fertilibus agris non eſt imperandū,
cito enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fœcunditas: ita animorum impetus aſſi/
duus labor frangit. Vires recipient paulum reſoluti & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate
laborum, animorum hæbetatio quædam & languor. Nec ad tāta hominum cupiditas
tenderet, niſi naturalem quandam uoluptatem haberet luſus iocuſq;, quorum frequēs
uſus omne animis pondus, omnemq; uim eripiet. Nam & ſomnus refectioni neceſſa/
rius eſt. Hunc tamen ſi per diem noctemq; continues, mors erit. Multū intereſt, remit/
tas aliquid an ſoluas. Legum conditores feſtos inſtituerunt dies, ut ad hilaritatem ho/
mines publice cogerentur, tanquam neceſſarium laboribus interponentes tempera/
mentum. Et magni, ut dixi, uiri quidam ſibi menſtruas certis diebus ferias dabant, qui/
dam nullum non diem inter ocium & curas diuidebant. Qualem Pollionem Aſinium
oratorem magnum meminimus, quem nulla†hora ultra decimam retinuit. Ne epiſto/ forte, cura
las quidem poſt eam horam legebat, ne quid nouæ curæ naſceretur, ſed totius diei laſ/
ſitudinem duabus illis horis ponebat. Quidā medio die† interuixerunt, & in poſtme/ al. interiun/
ridianas horas aliquid leuioris operæ diſtulerunt. Maiores quoque noſtri nouam re/ xerunt
lationem poſt horam decimam in ſenatu fieri uetabant. Miles uigilias diuidit, & nox
immunis eſt ab expeditione redeuntium. Indulgendum eſt animo, dandumq; ſubinde
ocium, quod alimenti ac uirium loco ſit, & in ambulationibus apertis uagandum, ut
cœlo libero & multo ſpiritu augeat attollatq; ſe animus. Aliquando uectatio iterq;,
& mutata regio uigorem dabunt, conuictuſque & liberalior potio: nonnunquam

& uſq;

& uſq; ad ebrietatem ueniendum,nõ ut mergat nos,ſed ut deprimat curas. Trudit enĩ curas,& ab imo animum mouet,& ut morbis quibuſdã ita triſticiæ medetur. Liberq; non ob licentiam linguæ dictus eſt inuentor uini,ſed quia liberat ſeruitio curarum animum & aſſerit,uegetioremq;,& audaciorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita uini ſalubris moderatio eſt,& Solonem,Arceſilaumq; indulſiſſe uino credunt. Catoni ebrietas obiecta eſt,at facilius efficiet,quiſquis obiecerit,crimen honeſtum,quàm turpem Catonem. Sed nec ſæpe faciendum eſt, ne animus malam conſuetudinem ducat, & aliquando tamen in exultationem libertatemq; extrahendus, triſtisq; ſobrietas remouenda pauliſper. Nam ſiue Græco poetæ credimus,aliquando & inſanire iucundum eſt,ſiue Platoni,fruſtra poëticas fores compos ſui pepulit,ſiue Ariſtoteli, nullum magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra cæteros loqui, niſi mota mens. Cum uulgaria & ſolita contempſit, inſtinctúque ſacro ſurrexit excelſior,tunc demum aliquid cecinit grandius,ore mortali. Non poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere,quamdiu apud ſe eſt. Decidat oportet à ſolito,& efferatur,& mordeat frenos,& rectorem capiat ſuum, eoq; ferat,quò per ſe timuiſſet† aſcendere.

al. accedere

Habes Serene chariſſime quæ poſſint tranquillitatem tueri,quæ reſtituere,quæ ſurrepentibus uitijs reſiſtant. Illud tamen ſcito nihil horum ſatis eſſe ualidũ,rem imbecillã ſeruantibus,niſi intenta & aſſidua cura circumeat animum labentem.

Libri primi de tranquillitate,finis.

IN LIBRVM DE TRANQVILLITATE VITAE.

Cap.1. De luxuria perditorum,diligentius quam iam intra latus &c. De luxuria perditorum aliquis annotarat in margine. Id imperitus aliquis coniecit in contextum. Hoc admoneo, ne quis reponat,ueluti incuria prætermiſſa.

Ibidem pro pædagogi Rodolphus mauult pædagogij. Et mox pro,q; intra latus,legit,q; intra priuatum. Et ore tantum modo. Rodolphi liber habebat eadẽ. Ipſe repoſuerat, & ore tantũ nõ meo.

Cap.3. q; quid ſit iuſticia &c. deſunt duo uerba,qui docet,aut ſimilia.

Non enim debet ſeruare ſe,nec obruere,ut opinor. Rodolphi codex pro nec,habebat uel. Id illeuertit in uelo,& ex,ſeruare,fecit ſeruantem. Forte ſic erat legendum, Non enim debet celare ſe, nec obruere.

Cap.11. Inter ſolum & aulam ingenuam. Lectio uidetur tolerabilis. Significat enim ædes magnificas ſolo æquatas. Rodolphus tamen ita mutarat,diuinationem,ut opinor ſequutus,inter ſolum & aliena genua.

Cap.35. Viginti legionum ſanguinem fratri parare. Sic prior æditio. Legendum cenſeo, uiginti legionum ſanguine fratri parentare.

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM LIBER SECVNDVS.

CAP. I

Tantum inter Stoicos Serene & cæteros ſapientiam profeſſos intereſſe,quantum inter fœminas & mares,non immerito dixerim, cum utraq; turba ad uitæ ſocietatem tantundem conferat, ſed altera pars ad obſequẽdum, altera imperio nata ſit. Cæteri ſapiẽtes & molliter & blande,ut ferè domeſtici & familiares medici ęgris corporibus, non qua optimum & celerrimum eſt medentur, ſed qua licet. Stoici uirilem ingreſſi uiam,non ut amœna ineuntibus uideatur curæ habent, ſed ut quamprimum nos eripiant, & in illum æditum uerticem educant,qui adeo extra omnem teli iactum ſurrexit,ut ſupra fortunam emineat. Et ardua per quæ uocamur,& confragoſa ſunt. Quid enim plano aditur excelſum? Sed ne tam abrupta quidẽ ſunt quàm quidam putant. Prima tamen pars ſaxa rupeſq; habet & inuij ſpeciem, ſicut pleraq; ex longinquo ſpeculantibus abſciſſa & connexa uideri ſolent,cum aciem longinquitas fallat. Demum propius adeuntibus eadem illa quæ in unum congeſſerat error oculorum,paulatim adaperiuntur, tum illis quæ

quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit lene faſtigium. Nuper cum incidiſſet mentio Catonis, indigne ferebas (ſicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem ætas ſua parum intellexiſſet, ſupra Pompeios & Cæſares ſurgentem, infra Vatinios poſuiſſet: & tibi indignum uidebatur, quod illi diſſuaſuro legem, toga in foro eſſet erepta, quodq́ꝫ à roſtris uſque ad arcum Fabianum per ſeditioſæ factionis manus tractus, uoces improbas, & ſputa, & omnes alias inſanæ multitudinis cōtumelias pertuliſſet. Tūc ego reſpondi, habere te quod Reipub. nomine mouereris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius ac peſſimus quiſq́ꝫ uenundabat, & tacita cupiditate corrupti nō intelligebāt ſe dum uendunt, & uenire. Pro ipſo quidem Catone ſecurum te eſſe iuſſi. Nullū eñ ſapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam poſſe. Catonem autē certius exemplar ſapientis uiri nobis deos immortales dediſſe, quàm Vlyſſem & Herculē prioribus ſeculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronunciauerunt, inuictos laboribus, & contemptores uoluptatis, & uictores omnium terrarum. Cato cum feris manus non contulit, quas conſectari uenatoris agreſtisq́ꝫ eſt, nec monſtra igne ac ferro perſecutus eſt, nec in ea tempora incidit, quibus credi poſſet cœlū unius humeris inniti, excuſſa iam antiqua credulitate, & ſeculo ad ſummam perducto ſolertiam. Cum ambitu cōgreſſus multiformi malo, & cum potentiæ immenſa cupiditate, quam totus orbis in tres diuiſus partes ſatiare non poterat, aduerſus uitia ciuitatis degenerantis, & peſſum ſua mole ſidentis ſtetit ſolus, & cadentem Rempub. quantū modo una retrahi manu poterat retinuit, donec uel abreptus uel abſtractus, comitem ſe diu ſuſtentatæ ruinæ dedit, ſimulq́ꝫ extincta ſunt quæ nefas erat diuidi. Neq́ꝫ enim Cato poſt libertatem uixit, nec libertas poſt Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuiſſe à populo, quod aut præturam illi detraxit aut togam, & ſacrum illud caput purgamentis oris aſperſit? Tutus eſt ſapiens, nec ulla affici aut iniuria, aut contumelia poteſt. Videor mihi intueri animum tuum incluſum & efferueſcentem, paratum acclamare, Hæc ſunt quæ autoritatē præceptis ueſtris detrahant. Magna promittitis, & quæ ne optari quidē, nedum credi poſſint. Deinde ingentia locuti, cum pauperē negaſtis eſſe ſapientem, non negatis ſolere illi, & ſeruum, & ueſtem, & tectum, & cibum deeſſe. Cum ſapiētem negaſtis inſanire, non negatis & alienari, & parum ſana uerba emittere, & quicquid uis morbi cogit audere. Cum ſapientem negaſtis ſeruum eſſe, ijdem nō inficiamini & uenum iturum, & imperata facturum, & domino ſuo ſeruilia præſtiturum miniſteria. Ita ſublato alte ſupercilio in eadem quæ cæteri deſcēditis, mutatis rerū nominibus. Tale itaq́ꝫ aliquid & in hoc eſſe ſuſpicor, quod prima ſpecie pulchrum atque magnum eſt, nec iniuriam, nec contumeliam accepturum eſſe ſapientem. Multum autem intereſt, utrum ſapientē extra indignationem, an extra iniuriam ponas. Nam ſi dicis illum æquo animo laturum, nullum habet priuilegium. Contigit illi res uulgaris, & quæ diſcitur ipſa iniuriarū aſſiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id eſt, neminem illi tentaturum facere, omnibus relictis negocijs Stoicus fio. Ego uero ſapientem non imaginario honore uerborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere quo nulla permittatur iniuria. Quid ergo? nemo erit qui laceſſat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam ſacrum eſt quod ſacrilegium non inueniat. Sed non ideo diuina minus in ſublimi ſunt, ſi exiſtunt, qui magnitudinem multum ultra ſe poſitam non icturi petant. Inuulnerabile eſt, non quod nō feritur, ſed quod non læditur. Ex hac tibi nota ſapientem exhibebo. Nunquid dubium eſt, quin certius robur ſit, quod non uincitur, quàm quod nō laceſſitur, cum dubiæ ſint uires inexpertæ, at merito certiſſima firmitas habeatur, quæ omnes incurſus reſpuit? Sic tu ſapientem melioris ſcito naturæ, ſi nullius illi iniuria nocet, quàm ſi nulla ſit. Et illum fortem uirum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota uis hoſtilis exterret, non cui pingue ocium eſt inter deſides populos. Huiuſmodi igitur ſapientem nulli eſſe iniuriæ obnoxium. Itaque non refert quàm multa in illum conijciantur tela, cum ſit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duricia eſt, nec ſecari adamas, aut cædi uel teri poteſt, ſed incurrentia ultro retundit: quemadmodum quædam non poſſunt igne conſumi, ſed flamma circumfuſa, rigorem ſuum habitumq́ꝫ conſeruant; quemadmodū proiecti in altum ſcopuli mare frangunt,

CAP. II (margin, beside "Nullū eñ")

CA. III (margin, beside "Hæc ſunt quæ")

nec ipſi ulla ſæuitiæ ueſtigia tot uerberati procellis oſtentant: ita ſapientis animus ſo/
CA.IIII lidus eſt, & id roboris collegit, ut tam tutus ſit ab iniuria, quàm illa quę retuli. Quid igitur, non erit aliquis qui ſapienti facere tentet iniuriam? Tentabit, ſed nõ peruenturã ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus eſt, quàm ut ulla uis noxia, uſq; ad illum uires ſuas perferat. Cum potentes imperio æditi, & conſenſu ſer/uientium ualidi, nocere ei tentent, tam citra ſapientem omnes eorũ impetus deficiẽt, quàm quæ neruo tormentiſue in altum exprimũtur, cum extra uiſum exilierunt, citra cœlum tamen flectuntur. Quid tu putas, cum ſtolidus ille rex multitudine telorũ diem obſcuraſſet, ullam ſagittam in ſolem incidiſſe? Aut dimiſſis in profundũ cathenis Ne/ptunum potuiſſe contingi? Vt cœleſtia humanas manus effugiunt, & ab his qui tẽpla diruunt, aut ſimulachra conflant, nihil diuinitati nocetur, ita quicquid fit in ſapientẽ proterue, petulãter, ſuperbe, fruſtra tentatur. At ſatius erat neminẽ eſſe qui facere uel/let. Rem difficilem optas humano generi, innocẽtiam. At non fieri, eorum intereſt qui facturi ſunt, non eius qui pati, ne ſi fiat quidem poteſt. Immo neſcio, an magis uires ſa/pientia oſtendat tranquillitatis inter laceſſentia, Sicut maximum argumentum eſt, Im/peratoris armis uiriſq; pollentis, tuta ſecuritas & in hoſtium terra. Diuidamus ſi tibi ui/detur Serene, iniuriam à contumelia. Prior illa natura grauior eſt: hæc leuior, tamen delicatis grauis, qua non lęduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſo/lutio & uanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic inuenies ſeruum, qui flagellis q̃ colaphis cædi malit, & qui mortem ac uerbera tolerabiliora credat, quàm cõtumelioſa uerba. Ad tantas ineptias peruentum eſt, ut non dolore tantum, ſed doloris opinione uexemur, more puerorum, quibus metus incutit umbra, & perſonarum deformitas, & deprauata facies, lachrymas uero euocant nomina parum grata auribus, & digitorũ motus, & alia quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propoſitum hoc habet, aliquem malo afficere. Malo autem ſapientia non relinquit locum. Vnũ ma/lum enim illi eſt turpitudo, quæ introire eò ubi iam uirtus honeſtumq; eſt, nõ poteſt.

CAP. V Iniuria ergo ad ſapientem non peruenit. Nam ſi iniuria alicuius mali patiẽtia eſt, ſa/piens autem nullius mali eſt patiẽs, nulla ad ſapientem iniuria pertinet. Omnis iniuria diminutio eius eſt, in quem incurrit. Nec poteſt aliquis iniuriam accipere ſine aliquo detrimento, uel dignitatis, uel corporis, uel rerum extra nos poſitarum. Sapiens autem nihil perdere poteſt, omnia in ſe repoſuit, nihil fortunæ credit, bona ſua inſolidũ habet, contentus uirtute, quæ fortuitis nõ indiget. Ideoq; nec augeri, nec minui poteſt. Nam in ſummum producta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, niſi quod de/dit, uirtutem autem non dat, ideo nec detrahit. Libera eſt, inuiolabilis, immota. Sic con/tra caſus indurat, ut nec inclinari quidem, nedum uinci poſſit. Aduerſus apparatus ter/ribilium, rectos oculos tenet, nihil ex uultu mutat, ſiue illi dura, ſiue ſecunda oſtentant. Itaq; nihil perdet, quod perire ſenſurus ſit. Vnius eñ in poſſeſſione uirtutis eſt, ex qua depelli nunquã poteſt, Cæteris precario utitur. Quis autem iactura mouetur alieni? Quod ſi iniuria nihil lædere poteſt ex his quæ propria ſapientis ſunt, quia uirtute ſui ſalua ſunt, iniuria ſapienti non poteſt fieri. Megaram Demetrius ceperat, cui cogno/men Poliorcetes fuit, ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus, Nunquid perdidiſ/ſet, Nihil, inquit, Omnia namq; mea mecum ſunt. Atqui & patrimonium eius in præ/dam ceſſerat, & filias rapuerat hoſtis, & patriam uiolauerat. Ille illi uictoriam excuſſit, & ſe urbe capta, non uictum tantum, ſed indemnem eſſe teſtatus eſt. Habebat ergo ſe/cum uera bona, in quæ non eſt manus iniectio. At ea quæ diſſipata & direpta fereban/tur, non iudicabat ſua, ſed aduentitia, & nutum fortunæ ſequentia, ideo non ut pro/pria dilexerat. Omnium enim extrinſecus affluentium lubrica & incerta poſſeſſio eſt. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut uicinus potens, aut diues aliquis, regnum orbæ ſenectutis exercens, facere iniuriam poſſit, cui bellum & hoſtis ille egre/giam artem quaſſandarum urbium profeſſus, eripere nihil poſſit. Inter nutantes ubiq; gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammas & ſanguinem ſtragemq; impulſæ ciuitatis, inter fragorem templorum ſuper deos ſuos cadentium, uni homini pax fuit. Non eſt itaque quod audax iudices promiſſum, cuius tibi ſi parum fidei ha/beo,

Iniuria

beo, ſponſorem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in homine, aut tantam animi magnitudinem cadere, ſed ſi prodit in medium qui dicat,

CAP. VI

Non eſt quod dubites, an tollere ſe homo natus ſupra humana poſſit, an dolores, damna, ulcerationes, uulnera, magnos motus rerum circa ſe frementium ſecurus aſpiciat, & dura placide ferat, & ſecũda moderate, nec illis cedens, nec his fretus, unus idemq; inter diuerſa ſit, nec quicq̃ ſuum, niſi ſe putet eſſe, ea quoq; parte qua melior eſt: tãdem aſſum hoc uobis probaturus, ſub iſto tot ciuitatũ euerſore, munimẽta incurſu arietis labefieri, & turrium altitudinem cuniculis ac latentibus foſſis repente reſidere, & æquaturum æditiſſimas arces aggerem creſcere, at nulla machinamenta poſſe reperiri, quæ bene fundatum animum agitent. †Eripimus erumnis domos, & incendijs undiq; relucentibus, per flammas, per ſanguinẽ fugi. Filias meas qui caſus habeat, an peior publico, neſcio. Solus, & ſenior, & hoſtilia circa me omnia uidens, tamen integrum incolumemq; eſſe cenſum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non eſt quod me uictum, uictorem te credas. Vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa, & dominum mutantia, ubi ſint neſcio. Quod ad res meas pertinet, mecum ſunt, mecum erunt. Perdiderũt iſti diuites patrimonia, Libidinoſi amores ſuos, & magno pudoris impendio dilecta ſcorta. Ambitioſi curiam & forum, & loca exercendis in publico uitijs deſtinata. Fœneratores perdiderunt tabellas ſuas, quibus auaricia falſo læta, diuitias imaginatur. Ego quidẽ oĩa integra illibataq; habeo. Proinde iſtos interroga qui flent, qui lamentantur, ſtrictis gladijs nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hoſtem onerato ſinu fugiunt. Ergo ita habe Serene, perfectum illum uirum humanis diuiniſq; uirtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius ſolidis & inexuperabilibus munimentis præcincta ſunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numantiæ mœnia, una manu capta. Non capitolium, arcemue. Habent iſta hoſtile ueſtigium, illa quæ ſapientem tuentur, à flamma & ab incurſu tuta ſunt, nullum introitum habẽt, nec præbent, excelſa, inexpugnabilia, dijs æqua.

for. eripui me nudum domo

CAP. VII

Non eſt quod dicas, ita ut ſoles, hũc ſapientem noſtrum nuſquam inueniri. Non fingimus iſtud humani ingenij uanum decus, nec ingentem imaginem falſæ uirtutis concipimus, ſed qualem cõfirmamus exhibuimus, & exhibemus. Raro forſitan magniſq; ætatum interuallis inuenitur. Neq; ẽm magna & excedẽtia ſolitum ac uulgarẽ modum crebro gignũtur. Cæterũ hic ipſe M. Cato, à cuius mẽtione hæc diſputatio proceſſit, uereor ne ſupra noſtrum exemplar ſit. Deniq; ualidius debet eſſe quod lædit, eo quod læditur. Non eſt autem fortior nequitia uirtute. Non poteſt ergo lædi ſapiens. Iniuria in bonos non tentatur niſi à malis. Bonis inter ſe pax eſt. Mali tam bonis pernicioſi ſunt quàm mali inter ſe. Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt, nec iniuria bonis, niſi à diſpari uerenda eſt, iniuria in ſapientẽ uirum non cadit. Illud enim iam nõ es admonendus, neminem bonum eſſe niſi ſapientẽ. Sed iniuſte, inquis, Socrates damnatus eſt: iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, poſſe euenire, ut faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam ſi quis rem cum in uilla mea ſurripuit, in domo mea ponat, ille furtũ fecerit, ego nihil perdiderim. Poteſt aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit. Siquis cum uxore tanquã cum aliena concumbat, adulter erit, quamuis illa adultera non ſit. Aliquis mihi uenenum dedit, ſed uim ſuam remixtum cibo perdidit. Venenum illud dando, ſceleri ſe obligauit, etiam ſi non nocuit. Nõ minus latro eſt, cuius telum oppoſita ueſte eluſum eſt. Omnia ſcelera, & ante affectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta ſunt. Quædã eius conditionis ſunt, & hac uice copulãtur, ut alterum ſine altero eſſe nõ poſſit. Quod dico conabor facere manifeſtum. Poſſum pedes mouere, ut non currã, currere non poſſum, ut non moueam. Poſſum, quamuis in aqua ſim non natare, ſi nato, non poſſum in aqua non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt de quo agitur, ſi iniuriam accepi, neceſſe eſt factã eſſe, ſi eſt facta, non eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim incidere poſſunt quæ ſubmoueant iniuriam. Vt intentam manum deijcere aliquis caſus poteſt, & emiſſa tela declinare, ita iniurias qualeſcunq; poteſt aliqua res depellere, & in medio intercipere, ut & factæ ſint, nec acceptæ. Præterea nihil iniuſtũ iuſticia pati poteſt, quia non coeunt contraria. Iniuria autem non poteſt fieri niſi iniuſte.

CAP. VIII

Non eſt quod mireris, ſi nemo po-

teſt illi

teſt illi iniuriam facere, nec prodeſſe quidē quiſquam poteſt, & ſapiēti nihil deeſt, quod accipere poſſit loco muneris, & maius nihil poteſt tribuere ſapiēti. Habere enim prius debet, quàm dare. Nihil autem habet quod ad ſe transferri ſapiens gauiſurus ſit. Nō poteſt ergo quiſquam aut nocere ſapienti, aut prodeſſe. Quemadmodum diuina nec iuuari deſiderant, nec lædi poſſunt. Sapiens autem uicinus proximusq́ dijs conſiſtit, excepta mortalitate, ſimilis deo. Ad illa nitēs petensq́ excelſa, ordinata, intrepida, æquali & concordi curſu fluentia, ſecura, benigna, bono publica nata, & ſibi & alijs ſalutaria, nihil humile concupiſcet, nihil flebit, qui rationi innixus per humanos caſus, diuino incedit animo. Non habet ubi accipiat iniuriam, ab homine me tantum dicere putas? ſed nec à fortuna quidem, quæ quoties cum uirtute congreſſa eſt, nunquā par receſſit. Si maximum illud, ultra quod nihil habent iratæ leges, ac ſæuiſſimi domini minantur, in quo imperium ſuum cōſumit fortuna, æquo placidoq́ animo accipimus, & ſcimus mortem malum non eſſe, ob hoc ne iniuriam quidem, multo facilius alia tolerabimus, Damnum, & dolores, & ignominias, locorum commutationes, orbitates, diſſidia, quæ ſapientem, etiam ſi uniuerſa circumueniant, non mergunt, nedum ad ſingulorum impulſus mœreat. Et ſi fortunæ iniurias moderate fert, quāto magis hominum potentiū,

CAP. IX. quos ſcit fortunæ manus eſſe. Omnia itaq́ ſic patitur, ut hyemis rigorem, & intemperantiam cœli, ut feruores morbosq́, & cætera ſorte accidentia. Nec de quoquam tam bene iudicat, ut illum quicq́ putet conſilio feciſſe, quod in uno ſapiēte eſt. Aliorū omnium non conſilia, ſed fraudes & inſidiæ, & motus animorum inconditi ſunt, quos caſibus adnumerat. Omne autem fortuitum circa nos ſæuit & iniuriatur. Illud quoq́ cogita, iniuriarum latiſſime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæſitum eſt, ut accuſatore ſubmiſſo aut criminatione falſa, aut iritatis in nos potentiorum motibus, quæq́ alia intra togatos latrocinia ſunt. Eſt & alia iniuria frequens, ſi lucrum alicui excuſſum eſt, aut præmium diu captatū, ſi magno labore affectata hæreditas auerſa eſt, & quæſtuoſæ domus gratia erepta. Hæc effugiet ſapiens, qui neſcit nec in ſpe, nec in metu uiuere. Adijce nunc, quod iniuriā nemo immota mente accipit, ſed ad ſenſum eius perturbatur. Caret autem perturbatione uir rectus, erroribus moderatur ſuis, altæ quietis & placidæ. Nam ſi illum tangit iniuria, & mouet & impedit. Caret autem ira ſapiens, quam excitat iniuriæ ſpecies, nec aliter careret ira, niſi & iniuria, quam ſcit ſibi non poſſe fieri. Inde tam erectus lætusq́ eſt, inde continuo gaudio elatus. Adeo autem ad offenſiones rerū hominumq́ non cōtrahitur, ut illi ipſa iniuria uſui ſit, per quā experimentum ſui capit, & uirtutem tentat. Faueamus obſecro uos huic propoſito, æquisq́ & animis & auribus aſſimus, dum ſapiens iniuriæ excipitur, nec quicq́ ideo petulantiæ noſtræ, aut rapaciſſimis cupiditatibus, aut certe temeritati ſuperbiæq́ detrahitur. Saluis uitijs noſtris, hæc ſapienti libertas quæritur, non ut uobis facere non liceat iniuriam agimus, ſed ut ille omnes iniurias in altum demittat, patientiaq́ ſe ac magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus ſacris plerique uicere, cædentium manus obſtinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere patientiam & ſapiētiam eorum qui exercitatione longa ac fideli, robur perpetiendi laſſandiq́ omnem inimicam uim

CAP. X. conſecuti ſunt. Quoniam priorem partem percurrimus, ad alterā tranſeamus. Quoniam quibuſdam proprijs, pleriſq́ non communibus contumeliā refutabimus. Eſt minor iniuria, quam queri magis quàm exequi poſſumus, quam leges quoq́ nulla dignā uindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi contrahētis ſe, ob factum dictumq́ inhonorificum. Ille me hodie non admiſit, cum alios admitteret. Sermonem meum aut ſuperbe auerſatus eſt, aut palam riſit, & nō in medio me loco, ſed in imo collocauit, & alia huiuſmodi notæ. Quæ quid uocē, niſi querelas nauſeantis animi, in quę ferè delicati & felices incidunt. Nō uacat enim hæc notare cum peiora inſtant. Nimio ocio ingenia noſtra infirma, & muliebria, & inopia ueræ iniuriæ laſciuientia, his commouentur, quorum pars maior conſtat uitio interpretantis. Itaq́ nec prudētiæ quicq́ in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit, qui contumelia afficitur. Non dubie enim contemptum ſe iudicat, & hic morſus non ſine quadam humilitate animi euenit, ſupprimentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur, magnitudinem ſuam nouit, nulliq́

tantum

tantum de ſe licere nunciat,quàm ſibi, & omnes has quas non miſerias animorum,ſed moleſtias dixerim,non uincit,ſed ne ſentit quidem. Alia ſunt quæ ſapientem feriunt, etiam ſi non peruertant, ut dolor corporis & debilitas, aut amicorũ liberorumq; amiſſio,& patriæ bello flagrantis calamitas.Hæc non nego ſentire ſapientem.Nec enim lapidis illi duriciam ferriue aſſerimus. Nulla uirtus eſt,qua te non ſentias perpeti.

CAP. XI

Quid ergo eſt? Quoſdam ictus recipit,ſed receptos euincit, ſanat, & cõprimit.Hæc uero minora,ne ſentit quidem, nec aduerſus ea ſolita illa uirtute utitur dura tolerandi, ſed aut nõ annotat,aut digna riſu putat.Præterea cum magnam partem contumeliarũ ſuperbi inſolentesq; faciant,& male felicitatem ferentes,habet quo iſtum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimam uirtutem omnium, animi ſanitatem magnitudinemq;. Illa quicquid huiuſmodi eſt tranſcurrit,ut uanas ſomniorũ ſpecies, uiſusq; nocturnos, nihil habentes ſolidi,neq; ueri.Simul illud cogitat,omnes inferiores eſſe,quantum illis audaciæ ſit,tanto†audaciora deſpicere. Contumelia à contemptu dicta eſt, quia nemo niſi quem contempſit,afficit tali iniuria. Nemo autem meliorem maioremq; contẽnit, etiam ſi facit aliquid quod contemnentes ſolent.Nam & pueri os parentum feriunt,& crines matris turbauit laceraruitq; infans,& ſputo aſperſit,aut nudauit in cõſpectu ſuorum tegenda,& uerbis obſcœnioribus non pepercit, & nihil horum contumeliam dicimus.Quare? quia qui fecit,contemnere non poteſt.Eadem cauſa eſt, cur nos mancipiorum noſtrorum urbanitas in dominos contumelioſa delectet, quorum audacia ita demũ ſibi in cõuiuijs ius facit,ſi cœpit à domino. Vt quiſq; cõtẽptiſſimus, & ut maxime ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ linguæ eſt.Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & ſub magiſtro habent, qui probra meditate effundant.Nec has contumelias uocamus,ſed argutias.

† al. excelſiora

CA. XII

Quanta autem dementia eſt,hiſdem modo delectari,modo offendi,& rem ab amico dictam, maledictum uocare,à ſeruulo, ioculare conuitium. Quem animũ nos aduerſus pueros habebimus,hunc ſapiẽs aduerſus omnes,quibus etiam poſt iuuentam canosq; puerilitas eſt. An quicquam illi profecerunt,quibus animi mala ſunt, auctiq; in maius errores, qui à pueris magnitudine tantum formáque corporum differunt? Cæterum non minus uagi incertiq;, uoluptatum ſine delectu appetentes, trepidi, & non ingenio, ſed formidine quieti, Non ideo quicquam inter illos puerosq; intereſſe quis dixerit, quod illis talorum nucumq; & æris minuti auaritia eſt,his auri argentiq; & urbium: quod illi inter ipſos magiſtratus gerũt,& prætextam faſcesq; ac tribunal imitantur, hi autem in campo foroq; ſerio ludunt.Illi in littoribus arenæ congeſtu ſimulachra domorum excitant, hi ut magnum aliquid agentes,in lapidibus ac parietibus,& tectis moliendis occupati,ad tutelam corporũ inuenta, in periculũ uerterunt.Ergo par pueris,ſed longius progreſſus,ſed in alia maioraq; error eſt.Non immerito itaq; horum contumelias ſapiens ut iocos accipit,& aliquando illos tanquam pueros malo pœnaq; admonet, & afficit, nõ quia accepit iniuriam, ſed quia fecerunt, ut deſinant facere. Sic enim & pecora uerbere domantur, nec iraſcimur illis cum ſeſſorem recuſauerint, ſed compeſcimus, ut dolor contumaciã uincat.Ergo & illud ſolutum ſcies,quod nobis opponitur, quare ſi nõ accepit iniuriã nec contumeliam ſapiens,punit eos qui fecerunt? Nõ enim ſe ulciſcitur,ſed illos emendat.

CAP. XIII

Quid eſt autem quare hanc animi firmitatem non credis in uirum ſapientem cadere,cum tibi in alijs idem notare,ſed nõ ex eadem cauſa liceat? Quis enim phrenetico medicus iraſcitur? quiſue febricitantis & frigida prohibiti,maledicta in malam partem accepit? Hunc affectum aduerſus omnes habet ſapiens, quemadmodũ aduerſus ægros ſuos medicus, quorum nec obſcœna ſi remedio egent contrectare, nec reliquias & effuſa intueri dedignatur, nec per furorem ſæuientium excipere conuicia. Scit ſapiens, omnes hos qui togati, purpuratiq; incedunt, ualẽtes coloratosq; male ſanos eſſe,quos non aliter uidet,quàm ægros intemperatos. Itaq; ne ſuccenſet quidem, ſi quid in morbo petulantius auſi ſunt aduerſus medentẽ. Quo animo honores eorũ nihilo æſtimat, eodem parum honorifice facta. Quemadmodum non placet ſibi,ſi illum mendicus coluerit, nec contumeliam iudicabit, ſi illi homo plebis ultimæ ſalutanti mutuam ſalutationem non reddiderit,ſic nec ſe ſuſpiciet quidẽ,ſi illum multi diuites ſuſpexerint. Scit

enim illos nihil à mendicis differre, imò miſeriores eſſe, Illi enim exiguo, hi multo egēt: & rurſus non tangetur, ſi illum rex Medorum Attalusúe Aſiæ, ſalutantem ſilentio ac uultu arroganti tranſierit. Scit ſtatum eius non magis habere quicquam inuidendum, quàm eius cui in magna familia cura contigit ægros inſanosq́ compeſcere. Num moleſte feram ſi non reddiderit nomen aliquis ex his, qui ad caſtra negociantur, nequam mancipia ementes uendentesq́, quorum tabernæ peſſimorum ſeruorum turba refertæ ſunt? Non ut puto, quid em̄ is boni habet, ſub quo nemo niſi malus eſt? Ergo ut huiuſmodi humanitatē inhumanitatēq́ negligit, ita & regis habētis ſub ſe Parthos, Medos, & Bactrianos, Sed quos metu contines, ſed propter quos remittere arcum nō tibi contingit, ſed poſtremos & uenales, ſed nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumelia. Omnes enim inter ſe differunt. Sapiens quidem pares illos ob æqualem ſtulticiam omnes putat. Nam ſi ſemel ſe dimiſerit eò, ut aut iniuria moueatur, aut contumelia, non poterit unquam eſſe ſecurus. Securitas autem proprium bonum ſapientis eſt, nec committet, ut in iudicādo ſibi contumeliam factam, honorem habeat ei, qui fecit. Neceſſe eſt enim à quo quiſquam contemni moleſte ferat, ſuſpici gaudeat.

CA.XIIII

Tanta quoſdam dementia tenet, ut contumeliam ſibi poſſe fieri putent à muliere. Quid refert quantum habeat, quot lecticarios, quàm oneratas aures, quàm laxam ſellam, æque impudens animal eſt, & niſi ſcientia acceſſit, ac multa eruditio, ferè cupiditatum incontinens. Quidam ſe à cinerario impulſos moleſte ferunt, & contumeliā uocant hoſtiarij difficultatem, nomenclatoris ſuperbiam, cubicularij ſupercilium. O quantus inter iſta riſus tollendus eſt, quanta uoluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplari quietem ſuam. Quid ergo? Sapiens non accedit ad fores, quas durus ianitor obſidet? Ille uero, ſi res neceſſaria uocabit, experiet̄, & illum quem quærit tanquam canē acrem, obiecto cibo leniet, nec indignabitur aliquid impendere, ut limen tranſeat, cogitans, & in pontibus quibuſdam pro tranſitu dari. Itaq́ illi quoq́ quiſquis erit, qui ſalutatorium publicum exerceat, donabit. Scit emere uenalia. Ille puſilli animi eſt qui ſibi placet, quod hoſtiario libere reſpōdit, & uirgam eius fregit, quod ad dominum acceſſit & petijt† tornum. Facit ſe aduerſariū qui contendit, & ut uincat, par fuit. At ſapiens colaphis percuſſus, quid faciet? Quod Cato cum illi os percuſſum eſſet, non excanduit, non uindicauit. Iniuriam nō remiſit quidem, ſed factam negauit. Maiore animo non agnouit, quàm ignouiſſet. Non diu in hoc hærebimus. Quis enim neſcit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala ita uideri ſapienti, ut omnibus? Non reſpicit quid homines turpe iudicent, aut miſerū, non it quà populus, ſed ut ſydera contrarium mundo iter intendunt, ita hic aduerſus opinionem omnium uadit.

al.torum, forte corium

CA.XV

Deſinite itaq́ dicere, non accipiet ergo ſapiens iniuriam, ſi cædetur? ſi quis oculos illi eruet? nō accipiet contumeliam, ſi obſcœnorum uocibus improbis per forum agetur? ſi in conuiuio regis recumbere infra menſam, ueſciq́ cum ſeruis ignominioſa officia ſortitis iubebitur? ſi quid aliud ferre coget̄, eorū quę excogitari pudori ingenuo moleſta poſſunt? Inquantumcunq́ iſta uel numero, uel magnitudine creuerint, eiuſdem naturæ erūt. Si non tangant illum parua, nec maiora quidem. Si non tangent pauca, nec plura quidē. Sed ex imbecillitate ueſtra coniecturam non capitis ingentis animi, & cum cogitatis quantum putetis uos pati poſſe, ſapientiæ paulo ulteriorem terminum ponitis. At illū in alijs mundi finibus ſua uirtus collocauit, nihil uobiſcum commune habētem. Quare & aſpera & quæcunq́ toleratu grauia ſunt, audituq́ & uiſu refugienda, eum non obruent, cum eorum cœtu, & qualis ſingulis talis uniuerſis obſiſtet. Qui dicit illud tolerabile ſapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines tenet, male agit. Vincit nos fortuna, niſi tota uincatur. Nec putes iſtam Stoicam eſſe duriciā. Epicurus quem uos patronū inertiæ ueſtræ aſſumitis, putatisq́ mollia ac deſidioſa præcipere, & ad uoluptatem ducentia, Raro, inquit, ſapienti interuenit fortuna. Quàm penè emiſit uiri uocem. Vis tu fortius loqui, & illum ex toto ſubmouere? Domus hæc ſapientis anguſta ſine cultu, ſine ſtrepitu, ſine apparatu, nullis obſeruatur ianitoribus, turbam uenali faſtidio digerentibus, ſed per hoc limen uacuū, & ab hoſtiarijs liberū fortuna nō trāſit, Scit nō eſſe illic ſibi locū, ubi ſui nihil eſt, Quod ſi Epicurus quoq́ qui corpori

pori plurimũ indulſit, aduerſus iniurias exurgit, quid apud nos incredibile uideri po/
teſt, aut ſupra humanæ naturæ menſuram? Ille ait iniurias tolerabiles eſſe ſapienti, nos
iniurias nõ eſſe. Nec enim eſt, quod dicas hoc naturæ repugnare. Nõ negamus rem CAP. XVI
incommodam eſſe uerberari & impelli, & aliquo membro carere, ſed omnia iſta nega/
mus iniurias eſſe, non ſenſum illis doloris detrahimus, ſed nomen iniuriæ, quod nõ po
teſt recipi, uirtute ſalua. Vter uerius dicat, uidebimus. Ad contemptum quidem iniu/
riæ uterqꝫ conſentit. Quæris quid inter duos interſit? Quod inter gladiatores fortiſſi/
mos, quorum alter premit uulnus, & conſtat in gradu, alter reſpiciens ad clamantẽ po/
pulum, ſignificat nihil eſſe, & intercedi non patitur. Nõ eſt, quod putes magnum, quo
diſſidemus. Illud quoqꝫ agitur, quod unum ad nos pertinet. Vtraqꝫ exempla hortantur
contemnere iniurias, & quas iniuriarum umbras ac ſuſpicionem dixerim, cõtumelias.
Ad quas deſpiciendas non ſapienti opus eſt uiro, ſed tantum conſpiciente, qui ſibi poſ/
ſit dicere, utrum merito mihi iſta accidunt, an immerito? Si merito, nõ eſt contumelia,
iudicium eſt. Si immerito, illi qui iniuſta facit, erubeſcendum eſt. Equidem illud con/
tumelia dicitur, in capitis mei leuitatem iocatus eſt, & in oculorum ualetudinem, & in
crurum gracilitatem, & in ſtaturam. Quæ cõtumelia eſt, quod apparet audire? Coram
uno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur, & eorum alijs libertatem nõ
relinquimus, quæ ipſi dicere aſſueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis ira/
ſcimur. Chryſippus ait quendam indignatũ, quod illum ueruecem aliquis maximũ CAP. XVII
dixerat. In ſenatu flentem uidimus Fidum Corneliũ Naſonis generum, cum illũ Cor/
bula Struthiocamelum depilatum dixiſſet. Aduerſus alia maledicta mores & uitã con/
uulnerantia, frontis illi firmitas conſtitit, aduerſus hoc tam abſurdum lachrymæ proci
derunt. Tanta animorum imbecillitas eſt, ubi ratio diſceſſit. Offendimur ſiquis ſermo/
nem noſtrũ imitatur, ſiquis inceſſum, ſiquis uitium aliquod corporis aut linguæ expri/
mit, quaſi notiora illa fiant alio imitante ꝙ nobis facientibus. Senectutẽ quidam inuiti
audiunt, & canos & alia ad quæ uoto peruenitur. Paupertatis maledictũ quoſdã per/
cuſſit, quam ſibi obiecit, quiſquis abſcondit. Itaqꝫ materia petulantibus & propter con
tumeliam urbanis detrahitur, ſi ultro illã & prior occupes. Nemo alijs riſum præbuit,
qui ex ſe ceperit. Vatinium hominem natum & ad riſum & ad odium, ſcurram fuiſſe,
& uenuſtum ac dicacem, memoriæ proditum eſt. In pedes ſuos ipſe plurima dicebat,
& in fauces conciſas: ſic inimicorum quos plures habebat, quàm morbos, & in primis
Ciceronis urbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duricia oris, qui aſſiduis conuicijs de/
pudere didicerat, cur is non poſſit, qui ſtudijs liberalibus & ſapientiæ cultu ad aliquem
profectum peruenerat? Adijce, quod genus ultionis eſt, eripere ei qui fecit contumelię
uoluptatem. Solent dicere, miſerum me, puto non intellexit, adeo fructus contumeliæ
in ſenſu & indignatione patientis eſt. Non debet quidem homo eſſe contumelioſus.
Deinde non deerit illi aliquando par. Inuenietur qui te quoqꝫ uindicet. C. Cæſar inter CAP. XVIII
cætera uitia quibus abundabat, contumelioſus mirabiliter ferebatur, †omnis aliqua no *al. omnibus*
ta feriendi, ipſe materia riſus benigniſſima, tanta illis palloris inſaniam teſtãtis fœditas *aliqua nota*
erat, tanta oculorum ſub fronte ſimul latentium toruitas, tanta capitis deſtituti, & enu/ *feriendis*
datis capillis aſperſi deformitas. Adijce obſeſſam ſetis ceruicem, & exilitatem crurum,
& enormitatem pedũ. Immenſum eſt, ſi uelim ſingula referre, per quæ in patres auoſqꝫ
ſuos contumelioſius fuit, per quæ in uniuerſos ordines, ea referam quæ illum exitio de
derunt. Aſiaticum Valerium in primis ferocem habebat uirum, & uix æquo ani/
mo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, in concione uoce clariſſima, qua/
lis in concubitu eſſet uxor eius obiecit. Dij boni, hoc uirum audire, principem ſcire, &
uſqꝫ eo licentiam perueniſſe, ut non dico conſulari, non dico amico, ſed tantum marito
princeps, & adulterium ſuum narret, & faſtidiũ? De Chærea tribuno militũ, ſermo pro
manauerat, quod languidus †ſomno, & infracta uoce ſuſpectior. Huic Caius ſignũ pe/ *al. ſono*
tenti, modo Veneris, modo Priapi dabat, aliter atqꝫ aliter exprobrãs armato molliciẽ.
Hoc, ipſe perlucidus, crepidatus, auratus. Coegit itaqꝫ illum uti ferro, ne ſæpius ſignũ
peteret. Ille primus inter coniuratos manum ſuſtulit, ille ceruicem mediam uno ictu
decidit, plurimum deinde undique publicas ac priuatas iniurias ulciſcentium gladio/
rum ingeſtum eſt. Sed primus uir fuit, qui minime uiſus eſt. At idem Caius omnia

contumelias putat, & fuit ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſſimus. Iratus fuit Herennio Macro, qui illum Caium ſalutauerat, nec impune ceſſit Primipilario, quod Caligulam dixerat. Hic enim in caſtris natus, & alumnus legionum uocari ſolebat, nullo nomine militibus familiarior unquam factus, ſed iam Caligulam conuitiũ & probrum iudicabat. Conturbatis ergo hoc ipſum ſolatio erit, etiam ſi noſtra facilitas ultionem omiſerit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & ſuperbo, & iniurioſo, quæ uitia nunquam in uno homine, & in una contumelia conſumunt. Reſpiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam, ut Socratis, qui comœdiarum publicatos in ſe & ſpectatos ſales in partem bonam accepit, riſitq; non minus, quàm cum ab uxore Xanthippe immunda aqua perfunderet. At Iphicrates cui mater barbara & Threſſa obijciebatur, reſpondit & deorum matrem Idæam eſſe. Nõ eſt in rixam col-

CAP. XIX

luctationemq; ueniendum, procul auferendi pedes ſunt, & quicquid horum ab imprudentioribus fiet, fieri autem niſi ab imprudentibus non poteſt, negligendum. Et honores & iniuriæ uulgi, in promiſcuo habendæ ſunt. Nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa timore cõtumeliarum aut tedio, neceſſaria omittemus, ex publicis & priuatis officijs. Aliquando etiam †ſalutantibus non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi. Aliquando etiam obærati potẽtibus, detegemus hunc affectum, intemperanti libertate. Nõ eſt autem libertas nihil pati. Fallimur, libertas eſt animũ opponere iniurijs, & eum facere ſe, ex quo ſolo ſibi gaudenda ueniant, exteriora deducere à ſe, ne inquieta agenda ſit uita, omnium riſus, omnium linguas timenti. Quis omnium eſt, qui non poſſit contumeliam facere, ſi quiſquam poteſt. Diuerſo autem remedio utetur, ſapiens affectatorq; ſapientię. Imperfectis enim & adhuc ad publicum ſe iudiciũ dirigentibus, hoc proponendum eſt, inter iniurias ipſas contumeliasq; debere uerſari. Omnia leuiora accidũt expectantibus, quoq; honeſtior eſt genere, fama, patrimonioq;, hoc ſe fortius gerat, Memor in prima acie altos ordines ſtare, contumelias & uerba probroſa, & ignominias, & cætera dehoneſtamenta uelut clamorem hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſaxa ſine uulnere circa galeas crepitantia. Iniurias uero, ut uulnera, alia armis, alia pectori infixa, nõ deiectus, ne motus quidem gradu, ſuſtineat. Etiam ſi premeris, & infeſta ui urgeris, cedere turpe eſt, aſſignatum à natura locum tuere. Quæris quis ſit locus uiri ſapientis? Aliud auxilium eſt huic contrarium. Vos enim rem geritis, illi parta uictoria eſt: nec repugnate ueſtro bono, & hanc ſpem dum ad uerum peruenitis alite in animis, libenterq; meliora excipite, & opinione ac uoto iuuate. Eſſe aliquem in quem fortuna non poſſit ex Republica humani generis eſt.

ſalutaribus

Libri ſecundi & ultimi de tranquillitate, finis.

IN LIB. QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIV.

Cap. 3. ijdem nõ iturum inficiamini, & uenum & imperata facturum. Ex Rodolphi codice qui locum hunc habebat deprauatum, reſtituimus ſermonis confuſum ordinem: ijdem non inficiamini iturũ & uenum, aut quod mollius eſt, & uenum iturum.

Cap. 6. Eripimus erumnis domos, alias erepſimus domo. Rodolphus diuinauit, Eripui me nudum domo.

Cap. 10. Quoniam quibuſdam proprijs pleriſque communibus contumeliam refutauimus. Quoddã exẽplar habebat, Quoniã quibuſdã proprijſq; contumeliã refutauimus. Vtraq; lectio nõ uacat mẽdo, niſi proprijſq;, dictũ eſt pro, proprijs quoq;, & pro quoniam, malim, qua iam, Nã Rodolphus legit, refutabimus. Sentit enim ſe ſpeciatim demonſtraturũ, quod in genere tractauit.

Cap. 12. Auctiq; in maiores errores. Alius habebat, aut utiq; in maiores errores. Neutra lectio integra eſt, forte legendum, auctiq; in maius errores. Rodolphus diuinat, aut utiq; maiores errores. Id probari poterat, ſi legatur, quibus paria animi mala ſunt, aut utiq; maiores errores.

Cap. 14. Non id quod populus. Rodolphus mea ſententia recte mutarat, non it quo populus, niſi quod malim, non it qua populus.

LVCII ANNEI SENECAE AD PAVLINVM DE BREVITATE VITAE LIBER VNVS.

CAP. I

MAior pars mortalium Pauline de naturæ malignitate conquerit̃, quod in exiguum æui gignimur, quod hæc tam uelociter, tam rapide dati nobis temporis ſpacia decurrant, adeo ut exceptis admodum paucis, cæteros in ipſo uitæ apparatu uita deſtituat. Nec huic publico, ut opinantur malo, turba tantum & imprudens uulgus ingemuit. Clarorum quoq; uirorũ hic affectus querelas euocauit. Inde illa maximi medicorum exclamatio eſt, Vitam breuẽ eſſe, longam artem. Inde Ariſtoteli cum rerũ natura exigenti minime conueniens ſapiẽti uiro lis eſt. Aiunt animalibus tantum indulſiſſe, ut quina, aut dena ſecula edurent, homini in tam multa ac magna genito, tanto citeriorem terminũ ſtare. Non exiguum temporis habemus, ſed multum perdimus. Satis longa uita, & in maximarum rerum conſummationem large data eſt, ſi tota bene collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur, ultima demum neceſſitate cogente, quam ire non intelleximus, tranſiſſe ſentimus. Ita eſt, non accepimus breuem uitam, ſed fecimus, nec inopes eius, ſed prodigi ſumus. Sicut amplæ & regiæ opes ubi ad malum dominũ peruenerunt, momento diſſipantur. At quamuis modicæ, ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, uſu creſcunt, Ita ætas noſtra bene diſponenti multũ patet.

CA. II

Quid de rerum natura querimur? illa ſe benigne geſſit. Vita, ſi ſcias uti, longa eſt. Alium inſatiabilis tenet auaricia: aliũ in ſuperuacuis laboribus operoſa ſedulitas: alius uino madet, alius inertia torpet, alium defatigat ex alienis iudicijs ſuſpẽſa ſemper ambitio. Alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, ſpe lucri ducit. Quoſdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut ſuis anxios. Sunt quos ingratus ſuperiorum cultus uoluntaria ſeruitute cõſumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut ſuæ odium detinuit. Pleroſq; nihil certũ ſequentes, uaga & inconſtans, & ſibi diſplicens leuitas, per noua conſilia iactauit. Quibuſdã nihil in quo curſum dirigant placet, ſed marcentes oſcitanteſq; fata deprehendũt, adeo ut quod apud maximum poetarum more oraculi dictum eſt, uerum eſſe non dubitem, Exigua pars eſt uita qua nos uiuimus. Cæterum quidem omne ſpatium, non uita ſed tempus eſt. Vrgentia circumſtant uitia undiq;, nec reſurgere, aut in diſpectum ueri attollere oculos ſinunt, & emerſos, & in cupiditate infixos premunt. Nunquam illis recurrere ad ſe licet, ſed ſi quando aliqua quies fortuito contingit, ueluti profundo mari, in quo poſt uentum quoq; uolutatio eſt, fluctuantur, nec unquam illis à cupiditatibus ſuis ocium inſtat. De iſtis me putas diſſerere, quorum in confeſſo mala ſunt? Aſpice illos, ad quorum felicitatem cõcurritur, bonis ſuis effocantur. Quammultis graues ſunt diuitiæ? Quammultorum eloquentia quotidiano oſtentandi ingenij ſpatio, ſanguinẽ educit? Quammulti continuis uoluptatibus pallent? Quammultis nihil liberi reliquit circumfuſus clientiũ populus? Om̃es deniq; iſtos ab infimis uſq; ad ſummos pererra. Hic aduocat, hic adeſt, ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat. Alius in alium conſumitur. Interroga de iſtis quorum nomina ediſcuntur. His illos dignoſci uidebis notis. Hic illius cultor eſt, ille illius, ſuus nemo eſt. Deinde dementiſſima quorundam indignatio eſt. Queruntur de ſuperiorum faſtidio, quod ipſis adire uolentibus non uacuerint. Audet quiſquam de alterius ſuperbia queri, qui ſibijpſi nunquam uacat. Ille tamen quiſquis eſt inſolenti quidem uultu, ſed aliquando reſpexit. Ille aures ſuas ad tua uerba demiſit. Ille te ad latus ſuum recepit. Tu non inſpicere te unquam, non audire dignatus es.

CAP. III

Nõ eſt itaq; quod iſta officia cuiquam imputes, quoniamquidẽ cum illa faceres, nõ eſſe cum aliquo uolebas, ſed tecum eſſe nõ poteras. Omnia licet quæ unq; ingenia fulſerunt in hoc unum conſentiant, nunquam ſatis hanc humanarũ mentiũ caliginẽ mirabunt̃. Prædia ſua occupari à nullo patiunt̃, & ſi exigua cõtẽcio eſt de modo finiũ, ad lapides & arma diſcurrunt. In uitã ſuam incedere alios ſinunt, immo uero ipſi etiã poſſeſſores eius futuros inducũt. Nemo inuenit̃ qui pecuniã ſuam diuidere uelit,

Vitam unuſquiſqꝫ quammultis diſtribuit. Aſtricti ſunt in continendo patrimonio, Si/
mul ad temporis iacturam uentum eſt, profuſiſſimi in eo, cuius unius honeſta auaricia
eſt. Libet itaqꝫ ex ſeniorum turba comprehendere aliquem, Perueniſſe te ad ultimum
ætatis humanæ uidemus. Centeſimus tibi uel ſupra premitur annus. Agedum ad com
putationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex iſto tempore creditor, quantum
amica, quantum Reſpub. quantum cliens abſtulerit, quantum lis uxoria, quantū ſer/
uorum coertio, quantū officioſa per urbem diſcurſitatio. Adijce morbos quos manu fe
cimus. Adijce quod & ſine uſu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quàm nume
ras. Repete memoria tecum, quando certus conſilij fueris, quotus quiſqꝫ dies ut deſti/
naueras receſſerit, qui tibi uſus tui fuerit, quando in ſtatu ſuo uultus, quando animus
intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis ſit: quammulti uitam tuam diripue
rint, te non ſentiente quid perderes: quantum uanus dolor, ſtulta lætitia, auida cupidi/
tas, blanda conuerſatio abſtulerit, quàm exiguum tibi de tuo relictum ſit, intelliges te
CA.IIII immaturum mori. Quid ergo eſt in cauſa? Tanquam ſemper uicturi uiuitis. Nunꝗ
uobis fragilitas ueſtra ſuccurrit. Non obſeruatis quantum temporis tranſierit, uelut ex
pleno & abundanti perditis, cum interim fortaſſe ille ipſe alicui uel homini uel rei do/
natus ultimus dies ſit. Omnia tanquam mortales timetis. Omnia tanquam immortales
concupiſcitis. Audies pleroſqꝫ dicentes, à quinquageſimo in ocium ſecedam, ſexage/
ſimus annus ab officijs me dimittet. Et quem tandem longioris uitæ prædem accipis?
Quis iſta ſicuti diſponis ire patietur? Non pudet te ad reliquias uitæ reſeruare, & id ſo/
lum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quàm ſerum
eſt tunc uiuere incipere, cum deſinendum eſt? Quæ tam ſtulta mortalitatis obliuio, ad
quinquageſimum annum differre ſana conſilia, & inde uelle uitam inchoare, in quod
pauci perduxerunt. Potentiſſimis & in altum ſublatis hominibus excidere uoces uide
bis, quibus ocium optent, laudent, omnibus bonis ſuis præferant. Cupiunt interim ex
illo faſtigio ſuo ſi tuto liceat deſcendere. Nam ut nihil extra laceſſat, aut quatiat, in te
CAP.V ipſa fortuna ruit. Diuus Auguſtus cui dij plura quàm ulli præſtiterunt, non deſijt
quietem ſibi precari, uacationem à Repub. petere. Omnis eius ſermo ad hoc ſemper re
al.ſperaret uolutus eſt, ut ſibi† pararet ocium. Hic labores ſuos etiam ſi falſo, dulci tamen oblecta/
bat ſolatio, aliquando ſe uicturum ſibi. In quadam ad ſenatū miſſa epiſtola, cum requiē
ſuam nō uacuam fore dignitatis, nec à priore gloria diſcrepantem, pollicitus eſſet, hæc
uerba inueni. Sed iſta fieri ſpecioſius quàm promitti poſſunt, me tamen cupido tempo
ris optatiſſimi mihi prouexit, ut quanquam rerum lætitia moratur adhuc, perciperem
aliquid uoluptatis ex uerborum dulcedine. Tanta uiſa eſt res ocium, ut illam quia uſu
non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia uidebat, ex ſe uno pendentia, qui o/
mnibus gentibus fortunam dabat, illum diem lętiſſimus cogitabat, quo magnitudinē
ſuam exueret. Expertus erat quantum illa bona per omnes terras fulgentia ſudoris ex/
primerent, quantum occultarum ſolicitudinum tegerēt: cum ciuibus primum, deinde
cum collegis, nouiſſime cum affinibus, coactus armis decernere, mari terraqꝫ ſanguinē
fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam, Aſiamqꝫ, & omnes prope oras
bello circumactus, Romana cæde laſſos exercitus ad externa bella conuertit. Dum al/
pes pacat, immixtóſque mediæ paci & imperio hoſtes perdomat, dum ultra Rhe/
num Euphratē & Danubiū terminos mouet, in ipſa urbe, Murenæ, Cæpionis, Lepidi,
Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat inſidias, filia,
& tot nobiles iuuenes adulterio uelut ſacramento adacti, iam infractam ætatem terri/
tabant, poſt quam iterum timenda cum Antonio mulier. Hæc ulcera cum ipſis mem/
bris abſciderat, alia ſubnaſcebantur, uelut graue multo ſanguine corpus, partes ſem/
per aliquæ rumpebantur. Itaque ocium optabat, in huius ſpe & cogitatione labores
eius reſidebant. Hoc uotum erat eius qui uoti compotes tacere facere poterat. M. Ci/
cero inter Catilinas, Clodios iactatus, Pompeioſqꝫ & Craſſos, partim manifeſtos ini/
micos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum Republica, & illam pereuntem te/
net, nouiſſime abductus, nec ſecundis rebus quietus, nec aduerſarum patiens, quo/
tiens illum ipſum conſulatum ſuum non ſine cauſa, ſed ſine fine laudatum deteſtatur,
quàm

quàm flebiles uoces exprimit in quadam ad Atticum epiſtola, iam uicto patre Pompeio, adhuc filio in Hiſpania fracta arma refouente? Quid agam, inquit, hic quęris, moror in Tuſculano meo ſemiliber. Alia deinceps adijcit, quibus & priorē ætatem complorat, & de præſenti queritur, & de futura deſperat. Semiliberum ſe dixit Cicero, at mehercules nunquam ſapiens in tam humile nomen procedet, nūquam ſemiliber erit. Integræ ſemper libertatis, & ſolidæ, ſolutus, & ſui iuris, altior cæteris. Quid enim ſupra eum poteſt eſſe, qui ſupra fortunam eſt?

CAP. VI

Liuius Druſus uir acer & uehemēs cum leges nouas, & mala Gracchana mouiſſet, ſtipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum non prouidens, quas nec agere licebat, nec iam liberum erat inchoatas relinquere, execratus inquietam à primordijs uitam, dicitur dixiſſe, uni ſibi, nec puero quidem unquam ferias contigiſſe. Auſus eſt enim & pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos commendare, & gratiam ſuam interponere tam efficaciter, ut quædam iudicia conſtet ab illo rapta. Quo non erumperet tam immatura ambitio? Scires in malum ingens, & priuatum, & publicum euaſuram illam tam feſtinatam audaciam. Sero itaque querebatur, nullas ſibi ferias contigiſſe, à puero ſeditioſus, & foro grauis. Diſputatur, an ipſe ſibi manus attulerit. Subito enim uulnere per inguen accepto, collapſus eſt, aliquo dubitante, an mors uoluntaria eſſet in illo, an tempeſtiua. Superuacuū eſt commemorare plures, qui cum alijs feliciſſimi uiderentur, ipſi in ſe uerum teſtimonium dixerunt. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec ſeipſos. Nam cum uerba erumperent, affectus ad conſuetudinem relabebantur. Noſtra mehercule uita, licet ſupra mille annos exeat, in arctiſſimum contrahetur. Iſta omnia nullum non ſeculum deuorabit. Hoc uero ſpacium quamuis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat neceſſe eſt. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec uelociſſimæ omnium rei moram facitis, ſed abire ut rem ſuperuacuam ac reparabilem ſinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, niſi uino ac libidini uacant. Nulli enim turpius occupati ſunt. Cæteri etiam ſi uanæ gloriæ imagine teneantur, ſpecioſe tamen errant. Licet auaros mihi, licet uel iracundos enumeres, uel bellatores, omnes iſti uirilius peccant. In uenerem ac libidinem proiectorum inhoneſta labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. Aſpice quamdiu computent, quamdiu inſidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quantum uadimonia ſua atque aliena occupent, quantum conuiuia quæ iam ipſa officia ſunt, uidebis quemadmodum illos reſpirare non ſinant uel mala ſua uel bona. Denique inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri poſſe ab homine occupato, Non eloquentiam, non liberales diſciplinas, quando diſtrictus animus nihil altius recipit, ſed omnia uelut inculcata reſpuit. Nihil minus eſt hominis occupati quàm uiuere, nullius rei difficilior eſt ſcientia. Profeſſores aliarum artium uulgo multique ſunt.

CAP. VII

Quaſdam uero ex his pueri admodum ita percepiſſe uiſi ſunt, ut etiam præcipere poſſent. Viuere in tota uita diſcendum eſt. Quod magis mirandum eſt, in tota uita diſcendum eſt mori. Tot maximi uiri relictis omnibus impedimentis, cum diuitijs, officijs, uoluptatibus renunciaſſent, hoc unum in extremam uſque ætatem egerunt, ut uiuere ſcirent. Plures tamē ex his nondum ſe ſcire confeſſi è uita abierunt, nedum ut iſti ſciāt. Magni mihi crede, & ſupra humanos errores eminentis uiri eſt, nihil ex ſuo tempore delibare, & ideo uita eius longiſſima eſt, cui quantumcunque patuit, totum ipſi uacauit. Nihil inde incultum ocioſumque iacuit. Nihil ſub alio fuit, neque enim quicquam repperit dignum quod cum tempore ſuo permutaret, cuſtos eius parciſſimus. Itaque ſatis illi fuit. His uero neceſſe eſt defuiſſe, ex quorum uita multum populus tulit. Nec eſt quod putes hinc illos intelligere damnum ſuum, pleroſque certe audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientium greges, aut cauſarum actiones, aut cæteras honeſtas miſerias exclamare interdum, mihi uiuere non licet. Quid ni non liceat? Omnes illi qui te ſibi aduocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abſtulit, quot ille candidatus, quot illa anus, efferendis hæredibus laſſa, quot ille ad iritandam auariciam captantium ſimulatus æger? Quot ille potentior amicus, qui nos, non in amicitia, ſed in apparatu habet? Diſpunge, inquam, ac receſe uitæ tuæ dies, uidebis paucos admodum & † ridiculos apud te reſediſſe. Aſſequutus ille quos optauerat faſces cupit ponere, & ſubinde dicit,

† forte, reiſculos

Quando

Quando hic annus præteribit? Facit ille ludos quorum ſortem ſibi obtingere magno æſtimauit. Quando, inquit, iſtos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno concurſu omnia ultra quàm audiri poteſt complet. Quando, inquit, res proferentur? Præcipitat quiſq; uitam ſuam, & futuri deſiderio laborat, præſentium tedio. At ille qui nullum non tempus in uſus ſuos confert, qui omnes dies tanquam uitam ordinat, nec optat craſtinum, nec timet. Quid enim eſt quod iam ulla hora nouæ uoluptatis poſſit afferre? Omnia uota ad ſatietatem percepta ſunt, de cætero foro fortuna ut uolet ordinet, uita iam in tuto eſt. Huic poteſt detrahi nihil, adijci ſic, ſicut aliquis uentre quoq; admodum ſaturo iam, non pleno, aliquid cibi quod nec deſiderat capit.

CA. VIII Nõ eſt itaq; quod quemquam propter canos, aut rugas putes diu uixiſſe. Non ille diu uixit, ſed diu fuit. Quid enim illum multum putas nauigaſſe, quem ſæua tempeſtas à portu exceptũ huc & illuc tulit, ac uiribus uentorum ex diuerſo furentium per eadem ueſtigia in orbẽ egit? Nõ ille multũ nauigauit, ſed multũ iactatus eſt. Mirari ſoleo cũ uideo aliquos tempus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud uterq; ſpectat, propter quod tẽpus petitũ eſt, ipſum tempus quidẽ neutri quaſi nihil petitũ, quaſi nihil datur. Res omnium precioſiſſima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis eſt, quia ſub oculos non uenit. Ideoq; uiliſſima æſtimatur, immo penè nullum precium eius eſt. Annua congiaria homines chariſſimi accipiunt, & in his aut laborem, aut operam, aut diligẽtiam ſuã locant, nemo æſtimat tempus. Vtuntur illo laxius quaſi gratuito. At eoſdẽ ægros uide ſi mortis periculum admotum eſt propius, medicorum genua tangentes: ſi metuũt capitale ſupplicium, omnia ſua ut uiuant paratos impendere. Tanta in illis diſcordia affectuum eſt. Quod ſi poſſet quemadmodum præteritorum annorum cuiuſq; numerus proponi ſic futurorum, quomodo illi qui paucos uiderent ſupereſſe, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile eſt, quamuis exiguum diſpenſare, quod certum eſt. Id debet ſeruari diligentius, quod neſcias quando deficiat. Nec eſt tamen quod ignorare putes illos quàm chara res ſit. Dicere ſolent, eis quos ualidiſſime diligunt, paratos ſe partem annorum ſuorum dare. Dant, nec intelligunt, dant autem ita, ut ſine illorum incremento ſibi detrahant, ſed hoc ipſum an detrahant neſciunt, ideo tolerabilis eſt illis iactura detrimenti latentis. Nemo reſtituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit quà cœpit ætas, nec curſum ſuum, aut reuocabit, aut ſupprimet: nihil autem tumultuabit, nihil admonebit uelocitatis ſuæ, tacita labetur. Non illa ſe regis imperio, nõ fauore populi longius proferet. Sicut† miſſa eſt à primo decurret, nuſquam deuertet, nuſquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, uita feſtinat. Mors interim aderit, cui uelis nolis uacandum eſt.

forte, iuſſa

ÇAP. IX Poteſt ne quiſquam ſenſus hominum, eorum dico qui prudentiam iactant, operoſius occupari ſibi, ut melius poſſint uiuere? Impendio uitæ uitam inſtruũt, cogitationes ſuas in longum ordinant. Maxima porrò uitæ iactura dilatio eſt. Illa primum quemq; extrahit diem, illa eripit præſentia, dum ulteriora promittit. Maximum uiuendi impedimentum eſt, expectatio, quæ pẽdet ex craſtino. Perdis hodiernũ, quod in manu fortunæ poſitum eſt diſponis, quod in tua dimittis. Quó ſpectas, quó te extendis? Omnia quæ uentura ſunt, in incerto iacent. Protinus uiue, clamat ecce maximus uates, uelut diuino ore inſtinctus, ſalutare carmen canit,

Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit.

Quid cunctaris, inquit, quid ceſſas? Niſi occupas fugit, cũ occupaueris, tamen fugiet. Itaq; cum celeritate temporis, utendi uelocitate certandum eſt, uelut ex torrẽte rapido, nec ſemper caſuro, cito hauriendum eſt. Hoc quoq; pulcherrime ad exprobrandum infinitam cogitationem, quod nõ optimam quamq; ætatem, ſed diem dicit. Quid ſecurus in tanta temporum fuga lentus menſes tibi & annos, & longam ſeriẽ (utcunq; auiditati tuæ uiſum eſt) exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipſo fugiente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miſeris & occupatis, quorum pueriles adhuc animos ſenectus opprimit, ad quam imparati, inermesq; ueniunt. Nihil enim prouiſum eſt, ſubito in illam nec opinantes inciderunt. Accedere eam quotidie non ſentiebant. Quemadmodum quos aut ſermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, perueniſſe ante ſciunt, quàm appropinquaſſe:

pinquaſſe: ita hoc iter uitæ aſſiduum & citatiſſimum, quod dormiẽtes uigilantesq́ eo-
dem gradu facimus, occupatis non apparet, niſi in fine. Quod propoſui, ſi in partes CA. X
uelim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuiſſimã eſſe
occupatorum uitam. Solebat dicere Fabianus, nõ ex his cathedrarijs philoſophis, ſed
ex ueris & antiquis, contra affectus impetum non ſubtilitate pugnandum, nec minu-
tis uulneribus, ſed incurſu auertendam aciem non probam. †Cauillatione enim con- al, Suggillati
tundi debere non uellicari. Tamen ut illis error exprobretur ſuus, docendi, non tantũ one
deplorandi ſunt. In tria tempora uita diuiditur, quod eſt, quod fuit, & quod futurũ eſt.
Ex his quod agimus breue eſt, quod acturi ſumus dubium, quod egimus certũ. Hoc
eſt enim in quo fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. Hoc
amittunt occupati, nec enim illis uacat præterita reſpicere, & ſi uacet, iniucunda eſt
præteritę rei recordatio, Inuiti namq́ ad tempora male exacta animum reuocant, nec
audent ea retractare, quorum uitia etiam quæ aliquo præſentis uoluptatis lenocinio
ſurrepebant, retractando †pateſcũt. Nemo, niſi à quo omnia acta ſunt ſub cenſura ſua, f. puteſcunt
quæ nunquam fallitur, libenter ſe in præteritum torquet. Ille qui multa ambitioſe con-
cupijt, ſuperbe contempſit, & impotenter uicit, inſidioſe decepit, auare rapuit, prodi-
ge effudit, neceſſe eſt memoriam ſuam timeat. Atqui hæc eſt pars temporis noſtri ſa-
cra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta,
quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitat. Hæc nec turbari, nec
eripi poteſt, perpetua eius & intrepida poſſeſſio eſt. Singuli tãtum dies, & hi per mo-
menta præſentes ſunt. At præteriti temporis, omnes cum iuſſeris aderunt, ad arbitri-
um tuum ſe inſpici ac detineri patiuntur, quod facere occupatis non uacat. Securæ &
quietæ mentis eſt in omnes uitæ ſuæ partes diſcurrere. Occupatorum animi cum ue-
lut ſub iugo ſunt, flectere ſe ac reſpicere nõ poſſunt. Abijt igitur uita eorum in profun-
dum, & ut nihil prodeſt, licet quantumlibet ingeras, ſi non ſubeſt quod excipiat ac fe-
rat: ſic nihil refert quantum temporis detur, ſi non eſt ubi ſubſidat, per quaſſos fora-
toſq́ animos tranſmittitur. Præſens tempus breuiſſimum eſt, adeo quidem, ut quibuſ-
dam nullũ uideatur, in curſu enim ſemper eſt. Fluit & præcipitatur, ante deſinit eſſe,
quàm uenit. Nec magis moram patitur quàm mundus, aut ſidera, quorum irrequieta
ſemper agitatio, nunquam in eodem ueſtigio manet. Solum igitur ad occupatos præ-
ſens pertinet tẽpus, quod tam breue eſt, ut arripi, nõ poſſit, & idipſum illis diſtrictis
in multa, ſubducitur. Deniq́ uis ſcire quàm non diu uiuant? Vide quàm cupiãt diu CA. XI
uiuere. Decrepiti ſenes paucorum annorũ acceſſionem uotis mendicant. Minores na-
tu ſeipſos eſſe fingunt, mendacio ſibi blandiuntur, & tam libenter fallunt, quàm ſi fata
unà decipiant. Iam ergo cum aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmo-
dum pauentes moriuntur, non tanquã exeãt de uita, ſed tanquam extrahãtur, Stultos
ſe fuiſſe quod non uixerint clamitant, & ſi modo euaſerint ex illa ualetudine, in ocio
uicturos. Tunc quàm fruſtra parauerint, quibus non fruerentur, quàm in caſſum o-
mnis labor ceciderit, cogitant. At quibus uita procul ab omni negocio agitur, quid ni
ſpatioſa ſit? Nihil ex illa delegatur, nihil aliò atq́ aliò ſpargitur, nihil inde fortunæ tra-
ditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil ſuperuacuum eſt, tota
(ut ita dicam) in reditu eſt. Quãtulacunq́ itaque abunde ſufficit, & inde quandocũq́
ultimus dies uenerit, non cunctabitur uir ſapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris
forte quos occupatos uocem. Non eſt quod me ſolos putes dicere, quos à baſilica im-
miſſi deinde canes eijciunt, quos aut in ſua uides turba ſpecioſius elidi, aut in aliena cõ-
temptius, quos officia domibus ſuis euocant, ut alienis foribus illidant, quos haſta
prætoris infamibus beat lucris, & quandoque ſupputatio exercet. Quorundam
ocium occupatum eſt in uilla, aut in lecto ſuo, in media ſolitudine quamuis ab omni-
bus receſſerunt, ſibijpſi moleſti ſunt. Quorum non ocioſa uita eſt dicenda, ſed deſidio-
ſa occupatio. Illum tu ocioſum uocas, qui Corinthia paucorum furore precioſa, an- CA. XII
xia ſubtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in eruginoſis lamellis cõſumit,
qui in ceromate (nam proh facinus ne Roma nis quidẽ uitijs laboramus) ſpectator pu-
erorum rixantium ſedet, qui uicorum ſuorum greges metatur, & colonorum paria de-

ducit, qui athletas nouiſſimos paſcit? Quid illos ocioſos uocas, quibus apud tonſore multæ horæ tranſmittūtur, dum decerpitur, ſiquid proxima nocte ſuccreuit, dū de ſingulis capillis in conſilium itur, dum aut diſiecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Quomodo iraſcūtur, ſi tonſor paulo negligentior fuit, tanquam uirū tonderet. Quomodo excandeſcunt, ſiquid ex iuba ſua deciſum eſt, ſiquid extra ordinem iacuit, niſi omnia ſua in annulos ſuos reciderunt? Quis eſt iſtorum, qui non malit rempublicam ſuam turbari quàm comam? qui non ſolicitior ſit de capitis ſui decore, quàm de ſalute? Qui nō comptior eſſe malit quàm honeſtior? Hos tu ocioſos uocas inter pectinem ſpeculumq́ occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, diſcendis canticis operati ſunt, dum uocem cuius rectum curſum natura & optimum & ſimpliciſſimum fecit, inflexu modulationis ineptiſſimæ torquent? Quorum digiti aliquod inter ſe carmen metientes ſemper ſonant, quorum cum ad res ſerias etiam ſæpe triſtes adhibiti ſunt, exauditur tacita modulatio? Non habent iſti ocium, ſed iners negocium. Conuiuia mehercule horum non poſuerim inter uacātia tempora, cum uideam quàm ſollíciti argentum ordinent, quàm diligēter exoletorum ſuorum tunicas ſuccingant, quàm ſuſpenſi ſint, quomodo aper à coco cæſus exeat. Quanta celeritate, ſigno dato, glabri ad miniſteria decurrant. Quanta arte ſcindantur aues in fruſta non enormia, quàm curioſe infelices pueruli ebriorū ſputa detergant. Ex his elegantiæ lautitiæq́ fama captatur, & uſque eo in omnes uitæ ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur, ut nec bibant ſine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter ocioſos numeraueris, qui ſella ſe & lectica huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt, quos quando lauari debeant, quando †pernoctare, quando cœnare, alius admonet, & uſq; eo nimio delicati animi languore ſoluuntur, ut per ſe ſcire nō poſſint, an eſuriant. Audio quendam ex delicatis, ſi modo delitiæ uocandæ ſunt, uitam & conſuetudinem humanam dediſcere, cum ex balneo inter manus elatus & in ſella poſitus eſſet, dixiſſe interrogando, iā ſedeo? Hunc tu ignorātem an ſedeat, putas ſcire an uiuat, an uideat, an ocioſus ſit? Non facile dixerim, utrū magis miſerear, ſi hoc ignorauit, an ſi ſe ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem non ſentiunt, ſed imitantur, quædam uitia illos quaſi felicitatis argumenta delectant. Nimis humilis & cōtempti hominis eſſe uidetur, ſcire quid faciat. I nunc & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quàm fingunt, & tanta incredibilium uitiorum copia ingenioſo in hoc unum ſeculo proceſſit, ut iam mimorum arguere poſſimus negligētiam, eſſe aliquem, qui uſq; eo delitijs interierit, ut an ſedeat, alteri credat.

al, natare

CA. XIII Non eſt ergo ocioſus hic, aliud nomen imponas. Aeger eſt, immo mortuus eſt. Ille ocioſus eſt, cui ocij ſui ſenſus eſt. Hic uero ſemiuiuus, cui ad intelligendos corporis ſui habitus indice opus eſt. Quomodo poteſt hic alicuius temporis dominus eſſe? Perſequi ſingulos lōgum eſt, quorum aut †laterculi, aut pila, aut excoquendi in ſole corporis cura cōſumpſere uitam. Non ſunt ocioſi, quorū uoluptates multum negocium habēt: nam de illis nemo dubitabit, quin operoſe nihil agant, qui in literarum inutilium ſtudijs detinentur, quæ iam apud Romanos quoq; magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit, quærere quem numerū remigum Vlyxes habuiſſet, prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea. Præterea an eiuſdem eſſet autoris. Alia deinceps huius notæ, quæ ſiue contineas, nihil tacitam conſcientiam iuuāt, ſiue proferas non doctior uideberis, ſed moleſtior. Ecce Romanos quoq; inuaſit inane ſtudium ſuperuacua diſcendi. His diebus audiui quendam ſapientem referentem, quod primus nauali prælio Duillius uicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantes. Etiamſi nunc iſta ad ueram gloriam non tendunt, circa ciuiliū tamen operum exempla uerſantur. Non eſt profutura talis ſciētia, eſt tamen quæ nos ſpecioſa rerum uanitate detineat. Hoc quoq; quærentibus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit nauem conſcendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipſum appellatus, quia plurium tabularum contextus caudex apud antiquos uocatur, unde tabulæ codices dicuntur, & naues nunc quoq; quæ ex antiqua conſuetudine commeatus ſubuehunt, caudicatæ uocantur. Sanè & hoc ad rem pertineat, quod Valerius Coruinus pri-

al, latrunculi

nus primus Meſſanam uicit,& primus ex familia Valeriorum,urbis captæ in ſe tranſlato nomine Meſſana appellatus eſt,paulatimq́ꝫ uulgo permutante literas, Meſſala dictus eſt:nũ & hoc quenq́ꝫ curare permittas,quod primus L.Sylla in circo leones ſolutos dedit,cum alioquin alligati tunc darentur, ad conficiendos eos miſſis à rege Bocho iaculatoribus? Et hoc ſane remittatur:num & Pompeiũ primum in circo elephãtorum duodeuiginti pugnã edidiſſe, commiſſis more prælij noxijs hominibus, ad ullam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis,& inter antiquos principes,ut fama tradit bonitatis eximiæ,memorabile putauit ſpectaculi genus,nouo more perdere homines. Depugnant,parum eſt, lancinãtur,parum eſt,ingenti mole animalium obterãtur Satius erat iſta in obliuionem ire,ne quis poſtea potẽs diſceret,inuideretq́ꝫ rei minime humanæ. O quantum caliginis mẽtibus humanis obijcit magna felicitas. Ille ſe ſupra rerũ naturam eſſe tunc credidit,cum tot miſerorum hominũ cateruas, ſub alio cœlo natis beluis obijceret,cum bellũ inter tam diſparia animalia committeret,cũ in conſpectu populi Romani multum ſanguinis funderet, mox plus ipſum fundere coactus. At idẽ poſtea Alexandrina perfidia deceptus,ultimo mancipio transfodiẽdum ſe præbuit,tum demũ intellecta inani iactatione cognominis ſui. Sed ut illò reuertar,unde deceſſi, & in alia materia oſtẽdam ſuperuacuam quorundam diligentiam,idẽ enarrabat Metellum uictis in Sicilia Pœnis triumphãtem,unum omnium Romanorũ ante currũ centum & uiginti captiuos elephãtes duxiſſe: Syllam ultimũ Romanorũ protuliſſe pomœriũ, quod nũquã prouinciali,ſed Italico agro acquiſito mos ꝓferre apud antiquos fuit. Hoc ſcire magis prodeſt,quàm Auentinũ montẽ extra pomœriũ eſſe,ut ille affirmabat propter alterã ex duabus cauſis:aut quod plebs eò ſeceſſiſſet,aut quod Remo auſpicante illo loco aues nõ addixiſſent. Alia deinceps innumerabilia,quæ aut ficta ſunt,aut mendacijs ſimilia. Nã ut concedas omnia eos fide bona dicere,ut ad præſtationem ſcribant,tamẽ cuius iſta errores minuent? cuius cupiditates prement? quẽ fortiorem,quem iuſtiorem,quem liberaliorem facient? Dubitare ſe interim Fabianus noſter aiebat,an ſatius eſſet nullis ſtudijs admoueri,quàm his implicari. Soli omnium ocioſi ſunt,qui ſapientiæ uacant,ſoli uiuunt:nec enim ſuam tantum ætatem bene tuẽtur,omne æuum ſuo adijciunt. Quicquid annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitũ eſt,niſi ingratiſſimi ſumus. Illi clariſſimi ſacrarũ opinionum cõditores,nobis nati ſunt, nobis uitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur, nullo nobis ſeculo interdictũ eſt,in omnia admittimur,& ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis anguſtias libet,multũ ꝑ quod ſpaciemur temporis eſt. Diſputare cum Socrate licet,dubitare cum Carneade,cum Epicuro quieſcere,hominis naturam cum Stoicis uincere,cum Cynicis excedere, cum rerũ natura in cõſortium omnis æui pariter incedere. Quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis tranſitu,in illa nos toto demus animo,quæ immenſa,quæ æterna ſunt,quæ cũ melioribus communia? Iſti qui per officia diſcurſant,qui ſe aliosq́ꝫ inquietant,cum bene inſanierint,cum omniũ limina quotidie perambulauerint, nec ullas apertas fores præterierint,cum per diuerſas domos meritoriam ſalutationem circumtulerint, quotumquemq́ꝫ ex tam immenſa,& uarijs cupiditatibus diſtricta urbe poterunt uidere? quàm multi erũt quorũ illos aut ſomnus, aut luxuria,aut inhumanitas ſubmoueat? q̃ multi qui illos cum diu torſerint,ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quàm multi per refertũ clientibus atriũ prodire uitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient, quaſi nõ inhumanius ſit decipere,quàm excludere? quàm multi ex heſterna crapula ſemiſomnes & graues, illis miſeris ſomnum ſuum rumpentes,ut alienum expectent, uix alleuatis labijs inſuſurratum milies nomẽ,ex citatione ſuperbiſſima reddent? Hos in ueris officijs morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritum,cæterosq́ꝫ antiſtites bonarũ artium,qui Ariſtotelem & Theophraſtum uolent habere quàm familiariſſimos:nemo horum nõ uacabit, nemo non uenientẽ ad ſe beatiorem,amantioremq́ꝫ ſui dimittet,nemo quenquam uacuis à ſe manibus abire patietur. Nocte conueniri & interdiu ab omnibus mortalibus poſſunt. Horũ te mori nemo coget,omnes docebunt:horum nemo annos tuos conteret, ſuos tibi contribuet:nullius

CA. XIIII

al, ſuſpitioſa ex his ſermo periculoſus erit,nullius amici capitalis†ſumptuoſa obſeruatio. Feres
CA.XV ex his quicquid uoles,per illos non ſtabit, quo minus plurimum quantũ ceperis, hau
rias. Quæ illum felicitas,quàm pulchra ſenectus manet, qui ſe in horum clientelã con
tulit:habebit cum quibus de minimis maximisq́ rebus deliberet,quos de ſe quotidie
conſulat,à quibus audiat uerum ſine contumelia,laudetur ſine adulatione, ad quorũ
ſe ſimilitudinem effingat. Solemus dicere non fuiſſe in noſtra poteſtate, quos ſortire-
mur parentes,forte nobis datos: nobis uero ad noſtrum arbitrium naſci licet,nobiliſſi
morum ingeniorum familiæ ſunt. Elige in quam aſciſci uelis,non in nomen tantũ ado
ptaberis,ſed in ipſa bona,quæ non ſunt ſordide nec maligne cuſtodienda,maiora fiũt,
quo illa pluribus diuiſeris. Hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum,ex
quo nemo eijcietur ſubleuabunt:hæc una ratio eſt extendendæ mortalitatis, immo in
immortalitatem uertendæ. Honores & monumẽta,quicquid aut decretis ambitio iuſ
ſit,aut operibus extruxit,cito ſubruitur,nihil non longa demolitur uetuſtas, & mouet
ocyus,quod conſecrauit,Sapientiæ noceri non poteſt,nulla delebit ætas præſens, &
nulla diminuet ſequens,ac deinde ſemper ulterior aliquid ad uenerationem conferet:
quoniamquidem in uicinio uerſatur inuidia,ſimplicius longe poſita miramur. Sapien
tis ergo multum patet uita,non idem illum qui cæteros terminus includit,ſolus gene-
ris humani legibus ſoluitur,omnia illi ſæcula,ut deo ſeruiunt. Tranſiuit tẽpus,aliquid
hoc recordatione comprehendit,inſtat,hoc utitur,uenturum eſt hoc præcipit. Longã
illi uitam facit,omnium temporum in unum collatio:illorum breuiſſima ac ſolicitiſſi-
ma ætas eſt, qui præteritorum obliuiſcuntur, præſentia negligunt,de futuro timent.
Cum ad extrema uenerint,ſero intelligunt miſeri, tamdiu ſe dum nihil agunt occupa
CAP. XVI tos fuiſſe. Nec eſt quod hoc argumento probari putes,longã illos agere uitam,quia
interdum mortem inuocant: uexat illos imprudentia incertis affectibus,& incurrenti
bus in ipſa quæ metuunt. Mortem ſæpe ideo optant, quia timent, Illud quoq; argumẽ
tum non eſt,quod putes diu uicturos, quod ſæpe illis longus uidetur dies,quod dum
ueniant ad condictum tempus cœnæ, tarde ire horas queruntur:nam ſi quando illos
deſerunt occupationes,in ocio relicti æſtuant,nec quomodo diſponãt, aut extrahant,
ſciunt. Itaq; ad occupationem aliquam tendunt,& quod interiacet, omne tempus gra
ue eſt:tam me Hercules,quàm quando dies muneris gladiatorij eductus eſt, aut cum
al, tranſire alicuius alterius uel ſpectaculi uel uoluptatis expectatur conſtitutum,†tranſilire medi
os dies uolunt. Omnis illis ſperatæ rei longa dilatio eſt,ad illud tempus,quod amanti
breue eſt,& præceps,breuiusq́ multo fit ſuo uitio,aliunde enim aliò trãſfugiũt, & cõ
ſiſtere in una cupiditate non poſſunt. Non ſunt illi longi dies, ſed inuiſi. At contra,q̃
exiguæ noctes uidentur,quas in complexu ſcortorũ aut uino exigũt. Inde etiam poë-
tarum furor,fabulis humanos errores alentium,quibus uiſus eſt Iupiter uoluptate cõ-
cubitus Alcmenæ duplicaſſe noctem. Quid aliud eſt uitia incendere,quàm auctores il
al, diuinitatis lis inſcribere deos,& dare morbo,exẽplo† dignitatis excuſatam licẽtiam? Poſſunt iſtis
non breuiſſimæ uideri noctes, quas tam chare mercantur? Diem noctis expectatione
perdunt,noctem lucis metu. Ipſæ uoluptates eorũ trepidæ & uarijs terroribus inquie
tæ ſunt,ſubitq́ cũ maxima exultatione ſollicita cogitatio, Hæc quàm diu? Ab hoc af-
fectu reges ſuam fleuere potentiam, nec illos magnitudo fortunæ ſuæ delectauit, ſed
uenturus aliquando finis exterruit. Cum per magna camporum ſpacia porrigeret ex
ercitum,nec numerum eius,nec menſuram comprehenderet Perſarum rex inſolentiſ
ſimus, lachrymas fudit, quod intra centum annos nemo ex tanta iuuentute ſuperfu-
turus eſſet. At illis erat admoturus fatum ille qui flebat, perdituruſque alios in terra,
alios in mari,alios in prælio,alios in fuga:& intra exiguum tempus conſumpturus il-
CA. XVII los, centeſimum annum timebat. Quid quod gaudia eorũ quoq; trepida ſunt? non
enim ſolidis cauſis innituntur,ſed eadem qua oriuntur, uanitate turbantur. Qualia au
tem putes tempora eſſe,etiam ipſorum confeſſione miſera, cum hæc quoq; quibus ſe
attollunt, & ſupra hominem efferunt,parum ſincera ſint. Maxima quæq; bona ſolici-
ta ſunt,nec ulli fortunæ minus bene quàm optimę creditur. Alia felicitate,ad tuendã
felicitatem opus eſt,& pro ipſis quæ ſucceſſerũt uotis,uota faciẽda ſunt. Omne enim

quod

quod fortuito euenit, inſtabile eſt, quod altius ſurrexit, oportunũ eſt in occaſum. Ne/
minem porrò caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt non tantum breuiſſimã
uitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quod maiore poſſideãt, operoſe aſſequun
tur quæ uolunt, anxiÿ tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim nunquam amplius redi
turi temporis eſt ratio. Nouæ occupationes ueteribus ſubſtituuntur, ſpes ſpem exci/
tat, ambitionẽ ambitio, miſeriarũ nõ finis quæritur, ſed materia mutat̃. Noſtri nos ho
nores torſerunt, plus temporis alieni auferunt, candidati laborem deſtituimus, ſuffra/
gationes incipimus, accuſandi depoſuimus moleſtiam, iudicandi nanciſcimur; iudex
deſiÿt eſſe, quæſitor eſt, alienorum bonorum mercenaria procuratione conſenuit, ſuis
opibus detinetur. Marium caliga dimiſit, conſulatus exercet. Quintius dictaturam
properat euadere, ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos nõ tãtæ maturus rei Scipio, ui
ctor Hannibalis, uictor Antiochi, ſui conſulatus decus, fraterni ſponſor, ni per ipſum
mora ſit, cum Ioue reponetur: ciuiles ſeruatorem agitabunt ſeditiones, & poſt faſtidi/
tos à iuuene æquos honores, iam ſenem contumacis exiliÿ delectabit ambitio. Nun/
quam deerunt uel felices, uel miſeræ ſolicitudinis cauſæ, per occupationes interclude
tur ocium, nunquam agetur, ſemper optabitur. Excerpe itaq; te uulgo Pauline cla/ C.XVIII
riſſime, & in tranquilliorem portum non pro ætatis ſpacio iactatus, tandẽ recede. Co/
gita quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim priuatas ſuſtinueris, partim publi
cas in te conuerteris. Satis iam per laborioſa & inquieta documẽta exhibita uirtus eſt,
experire quid in ocio faciat. Maior pars ætatis, certe melior Reipu. data ſit. Aliquid tẽ
poris tui ſume etiam tibi. Nec te ad ſegnem, aut inertem quietem uoco, non ut ſomno
& charis turbæ uoluptatibus, quicquid eſt in te indolis uiuæ demergas. Non eſt iſtud
acquieſcere. Inuenies maiora omnibus adhuc tractatis operibus, quæ repoſitus & ſe/
curus agites. Tu quidem orbis terrarum rationes adminiſtrãs, tam abſtinenter quàm
alienas, tam diligenter quàm tuas, tam religioſe quàm publicas, in officio amorem cõ
ſequeris, in quo odium uitare difficile eſt, ſed tamen mihi crede, ſatius eſt uitæ ſuæ ra/
tionem, quàm frumenti publici noſſe. Iſtum autem animi uigorem, rerum maximarũ
capaciſſimum, à miniſterio honorifico quidem, ſed parum ad beatam uitam apto, ad
te reuoca, & cogita non id egiſſe te ab ætate prima omni cultu ſtudiorum liberalium,
ut tibi multa milia frumẽti cõmitterẽtur, maius quiddã & altius de te promiſeras. Nõ
deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportan
dis oneribus tarda iumenta ſunt, quàm nobiles equi, quorum generoſam pernicitatẽ
quis unquam graui ſarcina preſſit? Cogita præterea quantum ſolicitudinis ſit, ad tan/
tam te molem obiÿcere, cum uentre humano tibi negocium eſt. Nec rationem patitur,
nec ęquitate mitigat̃, nec ulla prece flectitur populus eſuriens. Modo intra paucos il
los dies, quibus C. Cæſar periÿt, ſiquis inferis ſenſus eſt, hoc gratiſſime ferens, quod
dicebat populo Romano ſuperſtiti, ſeptem aut octo certe dierum cibaria ſupereſſe, dũ
ille pontes nauibus iungit, & uiribus imperiÿ ludit, aderat ultimũ malorũ obſeſſis quo
que, alimentorum egeſtas. Exitio penè ac fame conſtitit, & quæ famem ſequitur re/
rum omnium ruina, furioſi & externi & infeliciter ſuperbi regis imitatio. Quem tunc
animum habuerũt illi, quibus erat mãdata frumenti publici cura? ferrum, ſaxa, ignes,
gladium excepturi, ſumma diſſimulatione tantum inter uiſcera latentis mali tegebãt
cum ratione. Quædam enim ignorantibus ægris curanda ſunt. Cauſa multis morien/ CA. XIX
di fuit, morbum ſuum noſſe. Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Simile
tu putas eſſe, utrum cures ut incorruptum à fraude aduehentium & negligentia fru/
mentum transfundatur in horrea, ne concepto humore uitietur, & concaleſcat, ut ad
menſuram pondusq; reſpõdeat: an ad hæc ſacra & ſublimia accedas, ſciturus quæ na
tura ſit Diis, quæ uoluptas, quæ conditio, quæ fortuna, quis animum tuum caſus expe
ctet, ubi nos à corporibus dimiſſos natura componat? Quid ſit quod huius mũdi gra/
uiſſima quæq; in medio ſuſtineat, ſupra leuia ſuſpendat, in ſummum ignem ferat, ſy/
dera curſibus ſuis excitet? Cætera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu relicto
ſolo, mẽte ad iſta reſpicere? Nũc dũ calet ſanguis uigentibus ad meliora eundum eſt.
Expectat te in hoc genere uitæ multum bonarum artium, amor uirtutum atq; uſus, cu

piditatum obliuio,uiuendi atq; moriendi ſcientia, alta rerum quies. Omnium quidē
occupatorum conditio miſera eſt,eorum tamen miſerrima,qui ne ſuis quidem occu/
pationibus laborant, ad alienum dormiunt ſomnum, ad alienum ambulant gradum,
ad alienum comedunt appetitum,amare & odiſſe res omnium liberrimas,iubentur.
Hi ſi uelint ſcire quàm breuis ipſorum uita ſit,cogitent,ex quota parte ſua ſit.Cum ui
forte Arrij deris itaq; prætextam† Arti ſæpe ſumptam,cum celebre in foro nomē,non inuideris,
iſta uitæ damno parantur,ut unus ab illis numeretur annus,omnes annos ſuos conte/
rēt. Quoſdam autem cum in ſummum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes
ætas relinquit. Quoſdam cum in conſummationē dignitatis per mille indignationes
erupiſſent,miſera ſubit cogitatio ipſos laboraſſe in titulum ſepulchri. Quorundam ul
tima ſenectus dum in nouas ſpes ut iuuēta diſponitur,inter conatus magnos & impro
CA.XX bos inualida defecit. Fœdus ille,quem in iudicio pro ignotiſſimis litigatoribus
grandē natu & imperitæ coronæ aſſenſiões captantē,ſpiritus liquit. Turpis ille,qui ui
uendo laſſus citius quàm laborando,inter ipſa officia collapſus eſt. Turpis,quē in ac/
cipiendis immorientem rationibus,diu tractus riſit hæres.Præterire quod mihi occur
rit exemplum nō poſſum. Tyrannus fuit exactæ diligentiæ ſenex,qui poſt annum no
nageſimum cum uacationem procurationis à C. Cæſare ultro accepiſſet,componi ſe
in lecto, & uelut exanimem à circunſtante familia plangi iuſſit. Lugebat domus ociū
domini ſenis,nec finiuit ante triſticiam,quàm labor illi ſuus reſtitutus eſt. Adeo ne iu
uat occupatum mori? Idem pleriſq; animus eſt.diutius cupiditas illis laboris,quàm fa
cultas eſt,cum imbecillitate corporis pugnant,ſenectutē ipſam nullo alio nomine gra
uem iudicant,quàm quod illos ſeponit. Lex à quinquageſimo anno militem non co/
git, à ſexageſimo ſenatorē non citat.Difficilius homines à ſe ocium impetrant, quàm
à lege.Interim dum rapiuntur & rapiunt,dum alter alterius quietem rumpit,dum mu
tuo ſunt miſeri,uita eſt ſine fructu,ſine uoluptate,ſine ullo profectu animi,nemo in cō
ſpicuo mortem habet,nemo non procul ſpes intendit.Quidam uero diſponunt etiam
illa quæ ultra uitam ſunt,moles magnas ſepulchrorum, & operum publicorum dedi/
cationes,& ad rogum munera & ambitioſas exequias. At mehercule iſtorum funera
tanquam nimium uixerint,ad faces & cereos ducenda ſunt.

Finis libri de breuitate uitæ.

IN LIBRVM DE BREVITATE VITAE

Cap.6. in ſe uerum teſtimonium dixerunt prodentes omnem actum annorum ſuorum. Ali/
us habebat, per oſtētionem actuum animorum ipſorum. Rodolphus recte animaduertit, hunc
ſermonem eſſe interpretis non Senecæ,eoq; ſubmouimus,ne quis requirat.

Cap.7.paucos admodum & ridiculos.Opinor legendum,& reijculos, hoc eſt deteriores:ui/
delicet ſenectutis.

Cap.10.Cauillationes enim contundi debere. Quidam habebat,contendi ſed mendoſe. Vi/
de num legēdum ſit, cauillatione,nam Rodolphus pro hoc notauit ſuggillatione.ut accipias im
petus affectuum non debere uellicari,ſed cum ignominia contundi.

Cap.12.qui in ceromathena.Rodolphus bene reſtituit,in ceromate, nam.
Qui uicorum ſuorum greges metatur.Alius habebat,Qui uictorum ſuorum greges mercanti
um. Prior magis probatur,q̃q; neutra in totum ſyncera eſt.
Aut deficiens hinc atq; hinc.Pro deficiens malim diffluens.Tanq̃ uirum tonderet.Forte tanq̃ ui
uum tonderet,Aut tanq̃ non uirum tonderet. Decet enim uirum neglectius curari.

Cap.19. & ad alienum gradiuntur uiaticum &c. Vſq; ad amare & odiſſe,ſunt adiecta a bar/
baro quopiam, eoq; ſubmouimus.

LIBER DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM ἀκέφαλος.

NOſtra corpora firma ſunt, ſi redigas ad cōditionē naturæ omnia deſtruentis, & unde edidit eodem reuocātis. Caduca ſunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & ſi qua his multo mirabiliora ſequētium annorum extruxit ambitio, aliquando ſolo æquata uiſentur. Ita eſt, nihil perpetuum, pauca diuturna ſunt. Aliud alio modo fragile eſt, rerum exitus uariātur. Cæterum quicquid cœpit & deſinit. Mūdo quidam minantur interitum, & hoc uniuerſum, quod omnia diuina humanaq́ complectitur, ſi fas putas credere, dies aliquis diſſipabit, & in cōfuſionem ueterem tenebrasq́ demerget. Eat modo aliquis, & ſingulas comploret animas, Carthaginis ac Numantiæ Corinthiq́ cinerem, & ſiquid aliud altius cecidit, lamentetur, cum etiam hoc quod non habet quò cadat, ſit interiturum. Eat aliquis & fata tantum aliquando nefas auſura, ſibi non peperciſſe conqueratur. Quis tam ſuperbæ CA. XXI impotentisq́ arrogantiæ eſt, ut in hac naturæ neceſſitate omnia ad eundem finem reuocantis, ſe unum ac ſuos ſeponi uelit? ruinæq́ ipſi mundo imminēti aliquam domū ſubtrahat? Maximum ergo ſolatium eſt, cogitare id ſibi accidiſſe, quod ante ſe paſſi ſunt omnes, omnesq́ paſſuri: & ideo mihi uidetur rerū natura quod grauiſſimum fecit commune feciſſe, ut crudelitatem fati conſolaretur æqualitas. Illud te quoque non minimum adiuuerit, ſi cogitaueris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem deſideras nec tibi, noles enim longum eſſe, quod irritum eſt. Nam ſi quicquam triſticia profecturi ſumus, nō recuſo quicquid lachrymarū fortunæ meæ ſuperfluit, tuæ affundere. Inueniam etiam nunc per hos exhauſtos iam fletibus domeſticis oculos quod effluat, ſi modo id tibi futurum bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur, atq́ adeo ipſe hāc litem meam faciam. Iniquiſſima omnium iudicio fortuna, adhuc uidebaris eum hominem continuiſſe, qui munere tuo tātam uenerationem receperat, ut quod raro ulli cōtingit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem quem ſaluo Cæſare accipere maximum poterat impreſſiſti, & cum bene illū undiq́ circumiſſes, intellexiſti hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi obnoxius fuit, nūc quoque quantum poteſt, illam à ſe abiecit, & in tanta felicitate acquirendi, nullum maiorem ex ea fructum quàm cōtemptum eius petit. Eriperes illi amicos? ſciebas tam amabilem eſſe, ut facile in locum amiſſorum poſſet alios ſubſtituere. Vnum enim ex his hunc quos in principali domo potētes uidi, cognouiſſe uideor, quem omnibus amicum habere cum expediat, magis tamē etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eum, q̄ ut à te quoq́ ipſa cōcuti poſſet. Eriperes bonam ualetudinem? ſciebas animū eius liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tantum, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, ut ſupra omnes corporis dolores emineret. Eriperes ſpiritum? quātulum nocuiſſes, Longiſſimum illi æuū ingenij fama promiſit. Id egit ipſe, ut meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ præclaris operibus, à mortalitate ſe uindicaret. Quādiu fuerit ullus literis honor, quamdiu ſteterit aut latinæ linguæ potentia, aut græcæ gratia, uigebit cum maximis uiris, quorum ſe ingenijs uel contulit, uel, ſi hoc uerecundia eius recuſat, applicuit.

CA. XXII

Hoc ergo unum excogitaſti, quomodo illi maxime poſſes nocere. Quo melior enim eſt quiſq́, hoc ſæpius ferre te conſueuit, ſine ullo delectu furentem, & inter ipſa beneficia metuendam. Quantulum erat tibi immunem ab hac iniuria præſtare eum hominem, in quem uidebatur indulgentia tua ratione certa perueniſſe, & non ex tuo more temere incidiſſe. Adijciamus, ſi uis, ad has querelas ipſius adoleſcentis interceptam inter prima incrementa indolem, Dignus fuit ille te fratre, tu certe eras digniſſimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi teſtimonium æquale omnium hominum. Deſideratur in tuum honorem, laudatur in ſuum, nihil in illo fuit quod non libenter agnoſceres. Tu quidē etiam minus bono fratri fuiſſes

 bonus.

bonus,ſed in illo pietas tua idoneam nacta materiam,multo ſe liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria ſenſit, nunquam ille te fratrem ulli minatus eſt, Ad exemplum ſe modeſtiæ tuæ formauerat, cogitabatq́ꝫ quantum tu & ornamentum tuorum eſſes & onus. Suffecit ille huic ſarcinæ. O dura fata, & nullis æqua uirtutibus, anteq́ꝫ felicitatem tuam noſceret frater tuus, exemptus eſt. Parum autem me indignari ſcio, nihil eſt enim difficilius, quàm magno dolori, paria uerba reperire. Iam nunc tamen ſi quid proficere poſſumus, fateamur & conqueramur. Quid tibi uoluiſti tam iniuſta & tam uiolenta fortuna? Tam cito indulgentiæ tuæ pœnituit? quæ iſta crudelitas eſt, in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina, concordiſſimam turbam imminuere, tam bene ſtipatam optimorum adoleſcentium domum, in nullo fratre degenerantem turbare, & ſine ulla cauſa delibare uoluiſti? Nihil ergo prodeſt innocentia ad omnem legem exacta, nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis ſummæ potentia, ſumma conſeruata abſtinentia, nihil ſyncerus & tutus literarum amor, nihil ab omni labe mens uacans? Luget Polybius, & in uno fratre quicquid de reliquis poſſit metuere, admonitus, etiam de ipſis doloris ſui ſolatijs timet. Facinus indignum, luget Polybius, & aliquid propicio dolet Cæſare: hoc ſine dubio impotens fortuna captaſti, ut

CA.XXIII oſtenderes neminem contra te, ne à Cæſare quidem poſſe defendi. Diutius accuſare fata poſſumus, ſtant dura & inexorabilia, nemo illa conuitio, nemo fletu, nemo cauſa mouet, nihil unquam parcunt ulli, nec remittunt. Proinde parcamus lachrymis, nihil proficientibus. Facilius enim nos illi dolori adijciet, quàm illum nobis reducet. Qui ſi nos torquet, nō adiuuat, primo quoque tempore deponēdus eſt, & ab inanibus ſolatijs, atque amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus eſt. Nam lachrymis noſtris, ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice. Larga ubique flendi & aſſidua materia. Alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas uocat. Alium ambitio nunquam quieta ſollicitat. Alius diuitias quas optauerat, metuit, & uoto laborat ſuo. Alium ſolicitudo, alium labor torquet, alium ſuper ueſtibulum obſidens turba. Hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe. Lachrymæ nobis deerunt, antequam cauſæ dolendi. Non uides qualem uitam nobis rerum natura promiſerit, quæ primum naſcentium hominum fletum eſſe uoluit. Hoc principio ædimur, huic omnis ſequentium annorum ordo conſentit, ſic uitā agimus, ideoq́ꝫ moderate id fieri debet à nobis, quod ſæpe faciendum eſt, & reſpicientes quantum à tergo rerum triſtium immineat, ſi non finire lachrymas, at certe reſeruare debemus. Nulli parcendum eſt rei magis quàm huic, cuius tam frequens uſus eſt. Illud quoque te nō minimum adiuuerit, ſi cogitaueris nulli minus gratū eſſe dolorem tuum, quàm ei cui præſtari uidetur. Torqueri ille te aut non uult, aut nō intelligit: nulla itaq́ꝫ eius officij ratio eſt, quod ei cui præſtatur, ſi nihil ſentit, ſuperuacuum eſt, ſi ſentit, ingratum eſt. Neminem toto orbe terrarum eſſe, qui delectetur lachrymis tuis, audacter di-

C.XXIIII xerim. Quid ergo? quem nemo aduerſus te animum gerit, eum eſſe tu credis fratris tui, ut cruciatu tuo noceat tibi, ut te uelit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, à ſtudio & Cæſare? Non eſt hoc ſimile ueri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri oſtendit, & præſtitit uenerationem tanquam parenti, cultum tanquam ſuperiori, ille deſyderio tibi eſſe uult, tormento eſſe non uult. Quid itaque iuuat dolori intabeſcere, quē ſiquis defuncti ſenſus eſt, finiri frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta poſſet uoluntas uideri, omnia hæc dubie ponerē, & dicerem: ſiue te torqueri lachrymis nunq̄ deſinētibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo eſt: ſiue nō uult, utrumque ueſtrū inertē dolorē dimittite. Nec impius frater ſic deſyderari debet, nec pius ſic uelit. In hoc uero, cuius tā explorata pietas eſt, pro certo habendū eſt, nihil eſſe illi poſſe acerbius, q̄ ſi tibi hic caſus eius acerbus eſt, ſi te ullo modo torquet, ſi oculos tuos indigniſſimos hoc malo ſine ullo flendi fine cōturbat idem & exhaurit. Pietatem tuā tamē nihil æque à lachrymis iā inutilibus abducet, q̄ ſi cogitaueris, fratribus te tuis exēplo eſſe debere, fortiter hanc fortunæ iniuriā ſuſtinendi. Quod duces magni faciūt, rebus afflictis, ut hilaritatem de induſtria ſimulent, & aduerſas res adumbrata lætitia abſcondant, ne militum animi, ſi fractam ducis ſui mentem uiderint, & ipſi collabātur, id nunc tu-

nunc tibi quoq; faciendum eſt: indue diſſimilem animo tuo uultum, & ſi potes, proijce omnem ex toto dolorẽ: ſin minus, introrſus abde, & contine, ne appareat, & da operam, ut fratres tui te imitentur, qui honeſtum putabũt quodcunq; facientem uiderint, animumq́; ex uultu tuo ſument, & ſolatium debes eſſe, & cõſolator illorum. Non poteris autem horum mœrori obſtare, ſi tuo indulſeris.

CA. XXV

Poteſt & illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibiipſi renunciaueris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. Magnam tibi perſonam hominum conſenſus impoſuit, hæc tibi tuenda eſt. Circunſtat te omnis iſta conſolantium frequentia, & in animum tuum inquirit, ac perſpicit quantum roboris ille aduerſus dolorem habeat, & utrum ne tu tantum in rebus ſecundis indulgere ſcias, an & aduerſas poſſis uiriliter ferre, obſeruabuntur oculi tui. Liberiora omnia ſunt his, quorum affectus tegi poſſunt. Tibi nullum ſecretũ liberum eſt, in multa luce fortuna te poſuit, omnes ſcient quomodo te in iſto tuo geſſeris uulnere, utrumne ſtatim percuſſus arma ſubmiſeris, an in ſtatu & in gradu ſteteris. Olim te in altiorẽ ordinem & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt, nihil te plebeium decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre eſt, quàm conſumẽdum ſe dolori cõmittere? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. Multa tibi non permittit opinio de ſtudijs ac moribus recepta, multũ à te homines exigunt, multum expectant. Si uolebas tibi omnia licere, non conuertiſſes in te ora omnium: nunc autem tibi præſtandum eſt, quantum promiſiſti omnibus illis, qui opera ingenij tui laudant, qui deſcribunt, quibus cum fortuna tua opus non ſit, ingenio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt. Nihil unquam ita potes indignum facere prouecti & eruditi uiri profeſſione, ut non multos admirationis de te ſuæ pœniteat. Non licet tibi flere immodice, nec hoc tantummodo non licet, nec ſomnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in ocium ruris gratia quietis confugere, aut aſsidua laborioſi officij ſtatione fatigatum corpus, uoluntaria peregrinatione recreare, aut ſpectaculorum uarietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem diſponere.

CA. XXVI

Multa tibi non licent, quæ humillimis in angulo iacentibus licent. Magna ſeruitus eſt ex magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere. Audienda ſunt tot hominum milia, tot diſponẽdi libelli, tantus rerum ex orbe toto accurrentium congeſtus. Vt poſſit per ordinẽ ſuũ principis maximi officium geri, quieti animi eſt. Non licet tibi unquam flere, ut multos flentes audire poſſis, ut periclitantium, & ad miſericordiam mitiſſimi Cæſaris peruenire cupientium lachrymæ proſint, tibi tuæ aſſiccãdæ ſunt. Hoc tamen etiamnum leuioribus remedijs adiuuabit, cum uoles omnium rerum obliuiſci, cogita Cæſarem, uide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantam induſtriã debeas, intelliges nõ magis tibi incuruari licere, quàm illi (ſiquis modo eſt fabulis traditus) cuius humeris mundus innititur. Cæſari quoq; ipſi cui omnia licent, ꝓpter hoc ipſum multa nõ licẽt. Omniũ domos illius uigilia defendit, omniũ ociũ illius labor, omniũ delitias illius induſtria, omniũ uacationẽ illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicauit, ſibi eripuit, & ſyderum modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, nunquã illi licet, nec ſubſiſtere, nec quicq; ſuũ facere. Ad quẽdam itaq; modũ tibi quoq; eadem neceſſitas iniungitur, non licet tibi ad utilitates tuas, ad ſtudia tua reſpicere. Cæſare orbem terrarum poſſidẽte, impartiri te nec uoluptati, nec dolori, nec ulli alij rei potes, totum te Cæſari debes. Adijce nũc, quod cũ ſemper prædices, chariorem tibi ſpiritu tuo Cæſarem fore, fas tibi non eſt, ſaluo Cæſare, de fortuna queri. Hoc incolumi, ſalui tibi ſunt tui, nihil perdidiſti, nõ tantũ ſiccos oculos tuos eſſe, ſed etiã lætos oportet. In hoc tibi omnia ſunt, hic pro omnibus eſt. Quod longe à ſenſibus tuis prudentiſſimis pijſſimiſq; abeſt, aduerſus felicitatẽ tuam parũ gratus es, ſi tibi quicquã hoc ſaluo flere permittis. Monſtrabo etiamnum, nõ quidẽ firmius remedium, ſed familiarius. Siquãdo te domũ receperis, tũc erit tibi metuenda triſticia Nam q̃diu numẽ tuũ intueberis, nullum illa ad te inueniet acceſſum, omnia in te Cæſar tenebit: cũ ab illo diſceſſeris, tunc uelut occaſione data, inſidiabitur ſolitudini tuæ dolor, & requieſcenti animo tuo paulatim irrepet. Itaq; non eſt quod ullũ tempus uacare patiaris à ſtudijs: tũc tibi literæ tuæ tamdiu ac fideliter amatæ, gratiã referant, tunc te illæ antiſtitẽ & cultorem ſuum uindicent:

dicet:tũc Homerus & Virgilius tam bene de humano genere meriti,quàm tu de om
nibus & de illis meruiſti, quos pluribus notos eſſe uoluiſti quàm ſcripſerant, multum
tecum morentur:tutum hic erit omne tempus,quod illis tuendum commiſeris. Tunc
Cæſaris tui opera,ut per omnia ſæcula domeſtico narrentur præconio, quantũ potes
cõpone. Nam ipſe tibi optime formandi cõdendiq; res geſtas,& materiã dabit & exẽ
C.XXVII plum. Non audeo te uſque eo producere,ut fabellas quoq; & Aeſopeos logos, intẽ
tatum Romanis ingenijs opus,ſolita uenuſtate cõnectas. Difficile eſt quidẽ,ut ad hæc
hilariora ſtudia tam uehementer percul ſus animus,tã cito poſſit accedere.Hoc tamen
argumẽtum habeto iam corroborati eius,& redditi ſibi,ſi poterit ſe à ſeuerioribus ſcri
ptis ad hæc ſolutiora producere.In illis enim quamuis ægrum eum adhuc,& ſecũ re/
luctantem aduocabit ipſa rerum quas tractabit auſteritas:hæc quæ remiſſa fronte cõ/
mentanda ſunt, non feret,niſi cum iam ſibi ab omni parte conſtiterit.Itaq; debebis eũ
ſeueriore materia primum exercere,deinde hilariore temperare.Illud quoq; magno ti
bi erit leuamento , ſi ſæpe te interrogaueris,utrum ne meo nomine doleo, an eius qui
deceſſit? Si meo , petit me indulgentem iactatio,& incipit dolor , hoc uno excuſatus
quod honeſtus eſt, cum ad utilitatẽ reſpiciat à pietate deſciſcere Nihil autem minus
bono uiro conuenit,quàm in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo,ne/
ceſſe alterutrum ex his duobus eſſe iudicem. Nam ſi nullus defunctis ſenſus eſt,euaſit
omnia frater meus uitæ incommoda,& in eum reſtitutus eſt locum, in quo fuerat an/
tequã naſceretur, & expers omnis mali,nihil cupit,nihil patit. Quis iſte eſt furor,pro
eo me nunquam dolere deſinere,qui nunquã doliturus eſt? Si eſt aliquis defuncti ſen/
ſus,nunc animus fratris mei uelut ex diutino carcere emiſſus,tandem ſui iuris & arbi/
trij geſtit, & rerũ naturæ ſpectaculo fruit,& humana omnia ex ſuperiore loco deſpi/
cit, diuina uero quorum rationem tãdiu fruſtra quæſierat,propius intuetur. Quid ita
que eius deſyderio maceror, qui aut beatus aut nullus eſt? Beatum deflere inuidia eſt,
C.XXVIII nullum dementia. An hoc te mouet,quod uidetur ingentibus & gratis,& maxime
circumfuſis bonis caruiſſe? Cum cogitaueris multa eſſe quæ perdidit, cogita plura eſ/
ſe quæ non timet. Non ira eum torquebit, non morbus affliget,non ſuſpicio laceſſet,
non edax & inimica ſemper alienis proceſſibus inuidia conſectabitur, non metus ſoli
citabit, non leuitas fortunæ cito munera ſua transferentis inquietabit,Si bene compu
tes,plus illi remiſſum,quàm ereptum eſt. Nõ opibus fruetur ,non tua ſimul ac ſua gra
tia,nõ accipiet beneficia,non dabit. Miſerum putas quod iſta amiſit,an beatum quod
non deſiderat? Mihi crede,is beatior eſt, cui fortuna ſuperuacua eſt,quàm is cui para/
ta eſt. Omnia iſta bona,quæ nos ſpecioſa ſed fallaci uoluptate delectãt,pecunia,digni
tas,potentia,aliaq; cõplura,ad quæ generis humani cæca cupiditas obſtupeſcit, cũ la/
bore poſſidentur,cum inuidia conſpiciuntur, eoſq; ipſos quos exornant & premunt,
plus minantur quàm proſunt. Lubrica & incerta ſunt, nunquã bene tenẽtur:nã ut ni/
hil de tempore futuro timeatur,ipſa tamen magnæ felicitatis tutela ſolicita eſt. Si uelis
credere altius ueritatem intuentibus, omnis uita ſuppliciũ eſt. In hoc profundũ inqui
etumq; proiecti mare, alternis æſtibus reciprocũ , & modo alleuans nos ſubiectis in/
cremẽtis,modo maioribus damnis deferens,aſſidueq; iactans,nũquã ſtabili cõſiſtimus
loco,pẽdemus & fluctuamur,& alter in alterũ illidimur , & aliquãdo naufragium faci
mus, ſemper timemus. In hoc tã proceloſo, & in omnes tẽpeſtates expoſito mari na
uigantibus,nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaq; inuideris fratri tuo, quieſcit tandẽ li
ber,tãdem tutus,tandẽ æternus eſt,ſuperſtitem Cæſarem,omnemq; eius prolẽ, ſuper
ſtitẽ te cũ omnibus habet fratribus. Antequã quicquã ex ſuo fauore fortuna mutaret
ſtantem adhuc illam & munera plena manu congerentẽ reliquit. Fruitur nunc aperto
& libero cœlo,ex humili atq; depreſſo in eũ emicuit locũ , quiſquis ille eſt,qui ſolutas
uinculis animas beato recipit ſinu,& nunc libere uagatur, omniaq; rerum naturæ bo
na cũ ſumma uoluptate perſpicit. Erras nõ perdidit lucẽ frater tuus ſed ſecuriorẽ ſor
titus eſt. Omibus illud nobis cõmune eſt iter,Quid fata deflemus? nõ reliquit ille nos,
CA.XXIX ſed anteceſſit. Magna felicitas eſt,in felicitate mori. Eſt, mihi crede,magna felicitas
in ipſa felicitate moriẽdi. Nihil ne in totũ quidẽ diẽ certi eſt,quis in tã obſcura & inuo
luta ue/

luta ueritate diuinat,utrum ne fratri tuo mors inuiderit,an conſuluerit: Illud quoque iuſticia in omnibus rebus neceſſe eſt te adiuuet cogitantem,non iniuriam tibi factam, quod talem fratrem amiſiſti, ſed beneficium datum,quod tamdiu pietate eius tibi uti fruiq; licuit.Iniquus eſt,qui muneris ſui arbitrium danti non reliquit,Auidus, qui nõ lucri loco habet quod accepit,ſed damni,quod reddidit.Ingratus eſt,qui iniuriam uocat finem uoluptatis.Stultus, qui nullum fructum eſſe putat bonorum,niſi præſentium,qui non & in præteritis acquieſcit, & ea iudicat certiora quæ abierunt,quia de illis ne deſinant non eſt timendum. Nimis anguſtat gaudia ſua, qui eis tantummodo quæ habet ac uidet,frui ſe putat, & habuiſſe eadem pro nihilo ducit:cito enim nos omnis uoluptas relinquit,quæ fluit & trãſit & penè antequam ueniat, aufertur.Itaq; in præteritum tempus animus mittendus eſt, & quicquid nos unquam delectauit reducendum,ac frequenti cogitatione pertractandum eſt. Longior fideliorq; eſt memoria uoluptatũ,quàm præſentia.Quod habuiſti ergo optimum fratrem,in ſummis bonis pone. Non eſt quod cogites quanto diutius habere potueris, ſed quamdiu habueris. Rerum natura illum tibi ſicut cæteris fratribus,non mancipio dedit,ſed commodauit, cum uiſum eſt deinde repetijt,nec tuam in eo ſatietatem ſecuta eſt,ſed ſuam legem.Si quis pecuniam creditam ſoluiſſe ſe moleſte ferat, eam præſertim cuius uſum gratuitũ acceperit,nonne iniuſtus uir habebitur?Dedit natura fratri tuo uitã,dedit & tibi,quæ ſuo iure uſa,à quo uoluit debitum ſuum citius exegit: non illa in culpa eſt,cuius nota erat conditio, ſed mortalis animi ſpes auida,quæ ſubinde quid rerum natura ſit obliuiſcitur, nec unquam ſortis ſuæ meminit,niſi cum admonetur.Gaude itaq; habuiſſe & tam bonum fratrem,& uſum fructum eius,quamuis breuior uoto tuo fuerit,boni conſule.Cogita iucũdiſſimum,quod habuiſti,humanum quod perdidiſti. Nec enim quicquam minus inter ſe conſentaneum eſt, quàm aliquẽ moueri,quod ſibi talis frater parum diu contigerit, nõ gaudere quod tamen cõtigerit. At inopinanti ereptus eſt.Sua quemq; credulitas decipit,& in eis quæ diligit,uolũtaria mortalitatis obliuio.Natura nulli ſe neceſſitatis ſuæ gratiã facturã eſſe teſtata eſt. Quotidie præter oculos noſtros tranſeunt notorum ignotorumq; funera, nos tamen aliud agimus,& ſubitum id putamus eſſe,quod nobis tota uita denunciatur futurum.Non eſt itaq; iſta fatorũ iniquitas,ſed mentis humanæ prauitas inſatiabilis rerum omniũ,quæ indignatur inde ſe exire,quò admiſſa eſt precario

CA. XXX

Quanto ille iuſtior,qui nunciata filij morte,degnam magno uiro uocem emiſit. Ego cum genui, tũ moriturũ ſciui.Prorſus nõ mireris ex hoc natũ eſſe, qui fortiter mori poſſet,nõ accepit tanq; nouũ nũciũ filij mortem.Quid eſt enim noui hominẽ mori, cuius tota uita nihil aliud q̃ ad mortẽ iter eſt?Ego cũ genui, tum moriturũ ſciui. Deinde adiecit rem maioris & prudentiæ & animi, huic rei ſuſtuli.Omnes huic rei tollimur,q̃ſquis ad uitã edit̃,ad mortẽ deſtinat̃.Gaudeamus ergo omnes eo quod datur,reddamuſq; id cũ repoſcemur,alium alio tempore fata cõprehẽdent,neminẽ præteribunt. In procinctu ſtet animus,& id quod neceſſe eſt,nunq̃ timeat,quod incertũ eſt,ſemper expectet. Quid dicã duces ducumq; progenies, & multis aut cõſulatibus cõſpicuos,aut triũphis, ſorte defunctos inexorabili? Tota cũ regibus regna,populiq; cũ gentibus tulere fatũ ſuum. Omnes immo omnia in ultimũ diẽ ſpectant, nõ idem uniuerſis finis eſt.Aliũ in medio curſu uita deſerit,alium in ipſo aditu relinquit,aliũ in extrema ſeruitute fatigatũ iam & exire cupientẽ uix emittit,alio quidem atq; alio tempore,omnes tamen in eundem locũ tendimus. Vtrum ne ſtultius ſit neſcio mortalitatem ignorare,an impudẽtius recuſare.Agedum illa quæ multo ingenij labore tui celebrata ſunt,in manus ſume,utriuſlibet autoris carmina, quæ tu ita reſoluiſti,ut q̃uis ſtructura illorũ receſſerit,permaneat tamẽ gratia.Sic enim illa ex alia lingua in aliam trãſtuliſti,ut(quod difficillimũ erat)omnes uirtutes in alienã te orationem ſecutæ ſint:nullus erit in illis ſcriptis liber, qui nõ plurima uarietatis humanæ,incertorumq; caſuũ,& lachrymarum ex alia atq; alia cauſa fluentiũ exempla tibi ſuggerat.Lege quo ſpiritu ingẽtibus intonueris rebus.Pudebit te ſubito deficere,& ex tanta orationis magnitudine decidere Ne cõmiſeris,ut quiſquis exẽplo,ac modo ſcripta tua mirabat̃,quærat quomodo tã grandia,tamq; ſolida, tã fragilis animus cõceperit.

Potius ab iſtis,quæ te torquent,ad hæc tot & tanta quæ cõſolantur conuerte, ac reſpi/
ce optimos fratres,reſpice uxorem, filium reſpice.Pro omnium horum ſalute,hac te/
C. XXXI cum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquieſcas. Ab hac te infa/
mia uindica,ne uideatur omnibus plus apud te ualere unus dolor,quàm hæc tam mul
ta ſolatia.Omnes iſtos una tecum perculſos uides,nec poſſe tibi ſubuenire, immo eti/
am ultro expectare,ut à te ſubleuentur intelligis, & ideo quanto minus in illis doctri/
næ,minusq̧ ingenij eſt,tanto magis aſſiſtere te neceſſe eſt communi malo. Eſt autem
hoc ipſum ſolatij loco,inter multos dolorem ſuum diuidere, qui quia diſpẽſatur inter
plura,exigua debet apud te parte ſubſidere.Non deſinam totiens tibi offerre Cæſarẽ,
illo moderante terras & oſtendente, quanto melius beneficijs imperium cuſtodiatur,
quàm armis, Illo rebus humanis præſidente, non eſt periculum,ne quid perdidiſſe te
ſentias, in hoc uno tibi ſatis præſidij, ſatis ſolatij eſt. Attolle te & quotiens lachry/
mæ ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæſarem dirige. Siccabuntur maximi &
clariſſimi conſpectu numinis. Fulgor eius,illos ut nihil aliud poſſint aſpicere præſtrin
get,in ſe hærentes detinebit.Hic tibi quem tu diebus intueris ac noctibus,à quo nun/
quam deijcis animum cogitandus eſt,hic contra fortunam aduocãdus: nec dubito cũ
tanta illi aduerſus omnes ſuos ſit manſuetudo,tantaq̧ indulgentia,quin multis iam ſo
latijs tuum iſtud uulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obſtarent tuo congeſſerit.
Quid porrò ut nihil horum fecerit,nonne protinus ipſe conſpectus per ſe tantummo/
do,cogitatusq̧ Cæſar maximo ſolatio tibi eſt?Dij illum Deæq̧ omnes terris diu com
al. Acta hic modent,†At faciant,ut quamdiu mortalis erit,nihil ex domo ſua mortale eſſe ſentiat.
diui Augusti, Rectorem Romano imperio filium,longa fide approbet,& ante illum conſortem pa/
& annos uin tris quam ſucceſſorem accipiat.Sera & nepotibus demum noſtris dies nota ſit,qua il/
cat,q̄ diu etc. lum gens ſua coelo aſſerat. Abſtine ab hoc manus tuas fortuna,nec in iſto potenti
C. XXXII am tuam,niſi ea parte qua prodes,oſtẽderis. Patere illũ generi humano iamdiu ægro
& affecto mederi,patere quicquid prioris principis furor concuſſit, in locum ſuum re
ſtituere ac reponere. Sydus hoc quod præcipitato in profundum,ac demerſo in tene/
bras orbi refulſit,ſemper luceat.Hic Germaniam pacet,Britãniã aperiat, & patris tri/
umphos ducat & nouos, quorum me quoq̧ ſpectatorem futurum ex uirtutibus eius
promittit clementia:nec enim ſic me deiecit, ut nollet erigere, immo ne deiecit quidẽ,
ſed impulſum à fortuna & cadentẽ ſuſtinuit, & in præceps euntem leniter diuinæ ma
nus uſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me ſenatum,& uitã mihi nõ tan/
tum dedit,ſed petijt. Viderit qualem uolet eſſe, æſtimet cauſam meã, uel iuſticia eius
bonam perſpiciet,uel clementia eius faciet bonam:utrumq̧ in æquo mihi eius benefi
cium erit,ſiue innocentem me ſcierit eſſe,ſiue uoluerit. Interim magnum miſeriarum
mearum ſolatium eſt,uidere miſericordiam eius totum orbem peruagãtem,quæ quũ
ex ipſo angulo,in quo ego defixus ſum, complures multorũ iam annorũ ruina obru/
tos effoderit,& in lucem reduxerit,non uereor ne me unum tranſeat.Ipſe autem opti/
me nouit tempus,quo cuiq̧ debeat ſuccurrere:ego omnem operam dabo,ne perueni
re ad me erubeſcat.O felicem clementiam tuam Cæſar, quæ efficit ut quietiorem ſub
te agant uitã exules,quàm nuper ſub Caio egere principes, Nõ trepidant, nec per ſin
gulas horas gladium expectant, nec ad omnium nauium conſpectum pauent. Per te
habent, ut fortunæ ſæuientis modum,ita ſpem quoq̧ melioris eiuſdem,ac præſentis
quietem.Scias licet ea demum fulmina eſſe iuſtiſſima,quæ etiam percuſſi colunt.
XXXIII Hic itaq̧ princeps,qui publicum omnium hominum ſolatiũ eſt, aut me omnia fal/
lunt,aut iam recreauit animũ tuum,& tam magno uulneri maiora adhibuit remedia,
iam te omni cõfirmauit modo,iam omnia exempla quibus ad animi æquitatem com/
pelleris,tenaciſſima memoria retulit, Iam omnium præcepta ſapientum tibi facundia
explicuit.Nullus itaq̧ melius has alloquendi partes occupauerit,aliud habebunt hoc
dicente pondus uerba,uelut ab oraculo emiſſa,omnem uim doloris tui diuina eius cõ
tundet auctoritas.Hunc itaq̧ tibi puta dicere,nõ te ſolum fortuna deſumpſit ſibi, quẽ
tam graui afficeret iniuria.Nulla domus in toto orbe terrarum aut eſt,aut fuit ſine ali/
qua comploratione.Tranſibo exempla uulgaria,quæ etiã ſi minora,tamen mira ſunt.
Ad ſa

Ad faſtos te & annales perducam publicos, uides omẽs has imagines, quæ impleuere Cæſareum atrium, nulla non harum aliquo ſuorum incommodo inſignis eſt, nemo nõ ex iſtis in ornamentum ſeculorum refulgentibus uiris, aut deſiderio ſuorum tortus eſt, aut à ſuis cum maximo animi cruciatu deſideratus eſt. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui mors fratris in exilio nunciata eſt? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato. Et quàm patiens iuris & æqui pietas Africani fuerit, cunctis apparuit. Eodem enim die quo Scipio Africanus uiatoris manibus fratrem abſtulerat, tribuno quoq; plebis priuatus interceſſit, tam magno tamen fratrẽ deſiderauit hic animo, quàm defenderat. Quid referam Aemilianum Scipionem, qui uno penè eodemq; tempore ſpectauit patris triumphum, duorumq; fratrum funera, adoleſcẽtulus tamen, ac propemodum puer, tanto animo tulit illã familiæ ſuæ, ſuper ipſum Pauli triumphũ concidentis ſubitam uaſtitatem, quanto debuit ferre uir in hoc natus, ne urbi Romanę aut Scipio deeſſet, aut Carthagoupereſſet. Quid referam duorum Lucullorum diremptã morte cõcordiam? Quid Pompeios, quibus ne hoc quidem ſæuiẽs reliquit fortuna, ut una deniq; conciderent ruina. Vixit Sextus Pompeius, primum ſorori ſuperſtes, cuius morte optime cohærentis Romanę pacis uincula reſoluta ſunt. Idemq; uixit ſuperſtes optimo fratri, quem fortuna in hoc erexerat, ne minus alte eum deijceret, q̃ patrem deiecerat, & poſt hunc tamen caſum Sextus Pompeius non tantum dolori, ſed bello ſuffecit. Innumerabilia undiq; exempla ſeparatorum morte fratrum ſuccurrunt, immo contra uix ulla unquam horum paria conſpecta ſunt unà ſeneſcentia, ſed contentus noſtræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit ſenſus ac ſanitatis, ut fortunam ullis queratur luctum intuliſſe, quam ſciet etiam Cæſarum lachrymas concupiſſe. Diuus Auguſtus amiſit Octauiam ſororem chariſſimam, & ne ei quidem rerum natura lugendi neceſſitatem abſtulit, cui cœlum deſtinauerat: immo uero idem omni genere orbitatis uexatus, ſororis filium ſucceſſioni præparatum ſuæ perdidit. Deniq; ne ſingulos eius luctus enumerẽ, & generos ille amiſit, & liberos, & nepotes. At nemo magis ex omnibus mortalibus hominem eſſe ſe, dum inter homines erat ſenſit, nũc tot tantosq; luctus cepit rerum omnium pacatiſſimum eius pectus, uictorq; diuus Auguſtus nõ gentium tantummodo externarum, ſed etiam dolorum fuit. Caius Cæſar diui Auguſti auunculi mei nepos, circa primos iuuentutis ſuæ annos Lucium fratrum chariſſimum ſibi, princeps iuuentutis principem eiuſdem iuuentutis amiſit in apparatu Parthici belli, & grauiore multo animi uulnere quàm poſtea corporis ictus eſt, quod utrumque pijſſime idem & fortiſſime tulit. Cæſar patruus meus Druſum Germanici patrem, minorem natu quàm ipſe erat fratrem, intima Germaniæ recludentem, & gentes ferociſſimas Romano ſubijcientem imperio, in complexu & oſculis ſuis amiſit, modum tamen lugendi non ſibi tantum, ſed etiam alijs fecit, ac totum exercitum, non ſolũ mœſtum, ſed etiam attonitum, corpus Druſi ſui ſibi uendicantem, ad morem Romani luctus redegit, iudicauitq; non militandi tantum diſciplinam eſſe ſeruandam, ſed etiam dolendi. Non potuiſſet ille lachrymas alienas compeſcere, niſi prius preſſiſſet ſuas. XXXIIII

M. Antonius auus meus, nullo minor niſi eo à quo uictus eſt, tunc cum Rempub. C.XXXV conſtitueret, & triumphali poteſtate præditus, nihil ſupra ſe uideret, exceptis uero duobus collegis omnia infra ſe cerneret, fratrem interfectũ audiuit. Fortuna impotens quales ex humanis malis tibi ipſa ludos facis. Eo ipſo tempore quo Marcus Antonius ciuium ſuorum uitæ ſedebat mortiſq; arbiter, M. Antonij frater duci iubebatur ad ſupplicium. Tulit hoc tamen tam triſte uulnus eadem magnitudine animi Marcus Antonius, qua omnia alia aduerſa tolerauerat, & hoc fuit ei lugere, uiginti legionum ſanguine fratri parentare. Sed ut omnia alia exempla prætereeam, ut in me quoq; ipſo alia taceam funera, bis me fraterno luctu fortuna aggreſſa eſt, bis intellexit lædi me poſſe, uinci non poſſe. Amiſi Germanicũ fratrem, quem quomodo amauerim intelligit profecto quiſquis cogitat, quomodo ſuos fratres, pij fratres ament. Sic tamen affectũ meũ rexi, ut nec relinquerem quicquam quod exigi deberet à bono fratre, nec facerẽ quod reprehendi poſſet in principe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exẽpla, eundem oſtendere quàm nihil ſacrũ intactumq; ſit fortunæ, quæ ex his penatibus auſa

eſt funera ducere,ex quibus erat deos paritura. Nemo itaq; miretur aliquid ab illa,aut
crudeliter fieri,aut inique. Poteſt enim hæc aduerſus priuatas domos ullam æquitatē
noſſe, aut ullam modeſtiam, cuius implacabilis ſæuitia, totiens ipſa funeſtauit pului/
naria? Faciamus licet illi conuicia,non noſtro tantum ore,ſed etiam publico,nō tamen
mutabitur,aduerſus omnes ſe preces,omnesq; ceremonias eriget. Hoc fuit in rebus hu
manis fortuna,hoc erit,nihil inauſum ſibi reliquit,nihil intactum. Ibit uiolentior per o/
mnia,ſicut ſemper eſt ſolita. Eas quoque domos auſa eſt iniuriæ cauſa intrare, in quas
C.XXXV per templa aditur,& atram laureatis foribus inducere ueſtem. Hoc unum obtinea
mus ab illa uotis ac precibus publicis, ſi nondum illi genus humanum placuit conſu/
mere,ſi Romanum adhuc nomen propitia reſpicit, hunc principem, lapſis hominum
rebus datum,ſicut omnibus mortalibus, ſibi eſſe ſacratum uelit. Diſcat ab illo clemen/
tiam,atq; à mitiſſimo omnium principe mitis fieri. Debes itaq; omēs intueri eos,quos
pauloante retuli,aut aſcitos cœlo, aut proximos, & ferre æquo animo fortunam,ad te
quoq; porrigentem manus,quas ne ab eis quidem per quos uiuimus abſtinet. Debes il
lorum imitari firmitatem in perferendis & euincendis doloribus,& in quantum modo
homini fas eſt per diuina ire ueſtigia. Quamuis in alijs rebus dignitatum magna diſcri
mina,uirtus in medio poſita eſt, neminem dedignatur, qui modo dignū ſe illa iudicat.
Optime certe illos imitaberis,qui cum indignari poſſent non eſſe ipſos expertes huius
mali,tamen in hoc uno ſe cæteris exæquari hominibus non iniuriam, ſed ius mortali/
tatis iudicauerunt,tuleruntq;, nec nimis acerbe & aſpere quod acciderat, nec molliter
& effœminate. Nam & non ſentire mala ſua non eſt hominis,& non ferre,non eſt uiri.
Non poſſum tamen cum omnes circumiuerim Cæſares, quibus fortuna fratres & ſo/
rores eripuit,hunc præterire ex omni Cæſarum numero excerpendum,quem rerū na/
tura in exitium opprobriumq; humani generis ædidit,à quo imperium euerſum, adu/
ſtum funditus principis pijſſimi recreat clementia. C. Cæſar amiſſa ſorore Druſilla, is
homo qui non magis dolere quàm gaudere principaliter poſſet, conſpectum,conuer/
ſationemq; ciuium ſuorum profugit, exequijsq; ſororis ſuæ non interfuit, iuſta ſorori
non præſtitit,ſed in Albano ſuo ſeceſſit,ac foro & aduocatis, & huiuſmodi alijs occu/
pationibus acerbiſſimi funeris eleuabat mala. Proh pudor imperij, principis Romani
lugentis ſororem,alea ſolatium animi fuit. Idem ille Caius furioſa inconſtantia, modo
barbam capillumq; ſubmittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiēs, &
& nunquam ſatis certus utrum lugeri uellet,an coli ſororem. Eodē enim tempore quo
templa illi conſtituebat ac puluinaria,eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſſima affi/
ciebat animaduerſione. Eadem enim intemperie animi aduerſarū rerum ictus ferebat,
qua ſecundarum elatus euentu, ſupra humanum intumeſcebat modum. Procul iſtud
exemplum ab omni Romano uiro, luctum ſuum aut intempeſtiuis uacare luſibus,aut
ſordium ac ſqualloris fœditate irritare,aut alienis malis oblectare, minime humano ſo/
latio. Tibi uero nihil ex conſuetudine mutandum tua. Quoniamquidem ea inſtituiſti
amare ſtudia,quæ optime & felicitatem extollunt, & facillime minuunt calamitatem,
XXXVII eademq; & ornamenta hominum maxima ſunt & ſolatia. Nūc itaq; ſtudijs tuis im
mergere,acrius nunc illa tibi uelut munimēta animi circunda, nec ex ulla tibi uelut tui
parte,inueniat introitum dolor. Fratris quoq; tui produc memoriam aliquo ſcriptorū
monimento tuorum. Hoc enim unum eſt rebus humanis opus, cui nulla tempeſtas no
ceat,nulla conſumat uetuſtas. Cætera quæ per cōſtructionem lapidum & marmoreas
moles,aut terrenos cumulos in magnam eductos altitudinem conſtant, non propaga/
runt longam diem,quippe & ipſa intereunt. Immortalis eſt ingenijs memoria, hāc tuo
for. duraturo fratri largire,in hac eum colloca,& melius illum† diutino ſemper conſecrabis ingenio,
quàm irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet, etiamſi nunc agi apud
te cauſa eius nō poteſt,omnia illa quæ nobis dedit,ob hoc ipſum quod aliquid eripuit,
inuiſa ſunt:tunc tamen erit agenda, cum primum æquiorem te illi iudicem dies fece/
rit:tunc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nā multa prouidit quibus hāc emen/
daret iniuriam. Multa etiam nunc dabit quibus redimat. Deniq; ipſum quod abſtulit,
ipſa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio uti tuo,noli adeſſe dolori tuo. Poteſt qui/
dem

dem eloquentia tua, quæ parua ſunt approbare pro magnis, rurſus magna attenuare, & ad minima ducere. Sed alio iſta uires ſeruet ſuas, nunc tota ſe in ſolatium tuum conferat. Sed tamen diſpice, ne hoc iam quoq; ſit ſuperuacuum. Aliquid enim à nobis natura exigit, plus uanitate contrahitur. Nunquam autem ego à te, ne ex toto mœreas (An dolendū.) exigam. Et ſcio inueniri quoſdam duræ magis quàm fortis prudentiæ uiros, qui negēt doliturum eſſe ſapientem. Hi uero uidentur nunquam in huiuſmodi caſum incidiſſe. Alioquin extudiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam, & ad cōfeſſionem eos ueri etiā inuitos compuliſſet. Satis præſtiterit oratio, ſi id unum ex dolore, quod & ſupereſt & abundat exciderit. Nam ut quidem nullum omnino ſecum patiatur, nec ſperandū ulli, nec concupiſcēdum eſt. Hunc potius modum ſeruet, qui nec impietatem imitetur, nec inſaniam, & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mētis eſt, nec motæ. Fluant lachrymæ, ſed eædem deſinant, trahantur ex imo pectore gemitus, ſed ibidem & finiantur. Sic rege animum tuum, ut & ſapientibus te approbare poſſis & fratribus. Effice ut frequenter fratris tui memoriam tibi uelis occurrere, ut illum & ſermonibus celebres, & aſſidua recordatione repræſentes tibi. Quod ita denique conſequi poteris, ſi tibi memoriam eius iucundam magis quàm flebilem feceris. Naturale eſt enim ut ſemper animus ab eo refugiat, ad quod cum triſticia reuertitur. Cogita modeſtiam eius, cogita in rebus agendis ſolertiam, in exequendis induſtriam, in promiſſis conſtantiam. Omnia dicta eius ac facta & aliīs expone, & tibimetipſe commemora. Qualis fuerit cogita, qualiſq; ſperari potuerit. Quid enim de illo non tuto ſponderi fratre poſſit? Hæc utcunq; potui, longo iam ſitu obſoleto & hebetato animo compoſui, quæ ſi aut parum reſpondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori uidebuntur, cogita quàm non poſſit is alienæ uacari conſolationi, quem ſua mala occupatum tenent, & quàm non facile latina ei uerba homini ſuccurrant, quem barbarorum inconditus grauiſq; fremitus circumſonat.

IN FRAGMENTVM AD POLYBIVM

Statim in initio. Noſtra corpora. alius noſtra compares. Cap. 21. Voles enim longū eſſe, quod iturum eſt. Rodolphus diuinauit, quod iturum eſt. Opinor legendum, Nolis enim longum eſſe, quod irritū eſt.

Cap. 21. Ecce cum dolorē. Poſt hæc uerba quidam codex habebat, illi nomine Polybio, qui eius eſt frater. Verum ſatis apparet hæc adiecta ab interprete.

Cap. 26. Vt poſſit per ordinem ſuum principis maximi officium geri, ubiq; animi eſt. Rodolphus diuinat, ubiq; aſtricti animi eſt. At non placet. Propius uero eſt ut legamus, ubi quies animi eſt: ut uox, ut, habeat uim concedentis.

LVCII ANNEI SENECAE AD MARTIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS

NIſi te Martia ſcirē tam longe ab infirmitate muliebris animi quàm à cæteris uitiīs receſſiſſe, & mores tuos uelut antiquū aliquod exemplar aſpici, non auderem obuiam ire dolori tuo, cui uiri quoq; libenter hærent & incumbunt. Nec ſpem accepiſſem, tam iniquo tempore, tam iniquo iudice, tam inuidioſo crimine, poſſe me efficere, ut fortunam tuam abſolueres. Fiduciam mihi dedit, exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata uirtus tua. Nō eſt ignotum qualem te in perſona patris tui geſſeris, quē non minus quàm liberos dilexiſti, excepto eo, quod non optabas ſuperſtitem, nec ſcio an & optaueris. Permittit enim ſibi quædam contra bonū morem magna pietas. Mortem A. Cremutiī Cordi parentis tui quantum poteras inhibuiſti. Poſtquam tibi apeuit inter Seianianos ſatellites illam unam patriæ ſeruitutis fugam, nō fauiſti conſilio eius, ſed dediſti manus uicta, fudiſtiq; lachrymas palam, & gemitus deuoraſti, non tamen hilari fronte texiſti. Et hoc illo ſeculo, quo magna pietas erat, nihil impie facere. Vt uero aliquem ſpiritum mutatio temporū dedit, ingenium patris tui, de quo ſum-

ptum erat ſupplicium, in uſum hominũ reduxiſti, & à uera uindicaſti morte, ac reſtituiſti in publica monumenta libros, quos uir ille fortiſſimus ſanguine ſuo ſcripſerat. Optime meruiſti de Romanis ſtudijs, magna illorum pars arſerat: optime de poſteris, ad quos ueniet incorrupta rerum fides, autori ſuo magno imputata: optime de ipſo, cuius uiget uigebitq́ memoria, quamdiu fuerit in precio Romana noſci, quamdiu quiſꝗ erit, qui reuerti uelit ad acta maiorũ, quãdiu quiſquã erit qui uelit ſcire quid ſit uir Romanus, qui ſubactis iam ceruicibus omniũ, & ad Syllanum iugum adactis, indomitus ſit homo, ingenio, animo, manu, liber. Magnum mehercule detrimentum R. P. ceperat, ſi illum ob dictas partes pulcherrimas in obliuionẽ correptum, in eloquentiã & libertatem nõ eruiſſes, Legitur, floret in manus hominũ in pectora receptus, uetuſtatẽ nullam timet. At illorum carnificum cito ſcelera quoq́ quibus ſolis memoriã meruerunt tacebunt. Hæc magnitudo animi tui uetuit me ad ſexum tuum reſpicere, Vetuit ad uultum quem tot annorum continua triſticia, ut ſemel obduxit, tenet. Et uide quàm non ſurrepam tibi, nec furtum facere affectibus tuis cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi, & uis ſcire hanc quoq́ plagã eſſe ſanandam, oſtendi tibi æque magni uulneris cicatricem. Alij itaq́ molliter agunt & blandiuntur. Ego cõfligere cum tuo mœrore conſtitui, & defeſſos exhauſtosq́ oculos, ſi uerum audire uis, magis iam ex conſuetudine quàm ex deſiderio fluentes cõtinebo, ſi fieri potuerit fauẽte te remedijs tuis, ſin minus, uel inuita, teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filij locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit finis? Om̃ia in ſuperuacuum tentata ſunt. Fatigatæ allocutiones amicorum, autoritates magnorum & affinium tibi uirorum: ſtudia, hæreditarium & paternum bonum, ſurdas aures irrito, ac uix ad breuem occupationẽ proficiente ſolatio tranſeunt. Iſtud idem remedium naturale temporis quod maximas ærumnas cõponit, in te una uim ſuã perdidit: tertius iam præterijt annus, cum interim nihil ex illo impetu cecidit, renouat ſe, & corroborat quotidie luctus, & iã ſibi ius mora fecit, eoq́ adductus eſt, ut putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia uitia penitus inſidunt, niſi dum ſurgunt oppreſſa ſint: ita quoq́ triſticia & miſeria, & in ſe ſæuitia, ipſa nouiſſime acerbitate paſcuntur, & fit infelicis animi, praua uoluptas dolor. Cupiſſem itaque primis temporibus ad iſtam curationem accedere, leuiore medicina fuiſſet oriens adhuc reſtingenda mali uis: uehementius contra inueterata pugnandũ eſt. Nã uulnerum quoq́ ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & uruntur, & in altum reuocantur, & digitos ſcrutantium recipiunt, ubi corrupta in malũ ulcus ſe uerterunt, difficilius curantur. Nõ poſſum nunc per obſequium, nec molliter aſſequi tam durum dolorem. Frangendus eſt.

CAP. II

Scio à præceptis incipere omnes qui monere aliquem uolunt, & in exemplum deſinere. Mutari hunc interim ordinem expedit. Aliter enim cum alio agendum eſt. Quoſdam ratio ducit, quibuſdam nomina clara opponenda ſunt, & autoritas, quæ liberum non relinquat animum ad ſpecioſa ſtupẽdi. Duo tibi ponam ante oculos maxima & ſexus & ſeculi noſtri exempla, Alterius fœminæ quæ ſe tradidit ferendam dolori, Alterius quæ pari affecta caſu, maiore damno, nõ tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominium, ſed cito animum in ſedem ſuam repoſuit. Octauia & Liuia, altera ſoror Auguſti, altera uxor, amiſerunt filios iuuenes, utraq́ ſpe futuri principis certa. Octauia Marcellum, cui & auunculus & ſocer incumbere cœperat, in quem onus imperij reclinaret, adoleſcentem animo alacrem, ingenio impotentem, ſed frugalitatis continentiæq́, in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandæ, patientem laboris, uoluptatibus alienum, quantumcũq́ imponere illi auunculus, & (ut ita dicam) inædificare uoluiſſet, laturum. Bene legerat nulli ceſſura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne uitæ ſuæ tempus flendi gemendiq́ fecit. Nec ullas admiſit uoces, ſalutare aliquid afferentes. Nec auocari quidẽ ſe paſſa eſt, intẽta in unam rem, & toto animo affixa. Talis per omnẽ uitam fuit, qualis in funere, non dico ex luctu tanto conſurgere, ſed alleuari recuſans, ſecundam orbitatẽ iudicans lachrymas omittere. Nullam habere imaginem filij chariſſimi uoluit, nullam ſibi fieri mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat, quia uidebatur ad illius filium tranſiſſe, ſibi promiſſa felicitas, tenebris & ſolitudini familiariſſima. Ne ad

fratrem

fratrem quidem reſpiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita, aliosq; ſtudiorum honores reiecit, & aures ſuas aduerſus omne ſolatium clauſit, à ſolennibus officijs ſeducta, & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentē fortunam exoſa, defodit ſe & abdidit. Aſſidentibus liberis nepotibus lugubrem ueſtem non depoſuit, non ſine contumelia omnium ſuorum, quibus ſaluis orba ſibi uidebatur.

Diua Liuia amiſerat filium Druſum magnum futurū principem, iam magnum ducem. Intrauerat ipſe penitus Germaniam, & ibi ſigna Romani fixerunt, ubi uix ullos eſſe Romanos notum erat. In expeditione uictor deceſſerat, ipſis illum hoſtibus ægrū cum ueneratione, & pace mutua proſequentibus, nec optare quod expediebat audentibus. Accedebat ad hanc mortem, quam ille pro Repub. obierat, ingens ciuium prouinciarumq;, & totius Italiæ multitudo, per quā effuſis in officiū lugubre municipijs, colonijsq;, uſq; in urbem ductum erat funus triumpho ſimillimum. Nō licuerat matri ut filij oſcula gratumq; extremi ſermonem oris hauriret, longo itinere reliquias Druſi ſui proſecuta, tot per omnem Italiam ardētibus rogis, quaſi totiens illum amitteret irritata. Vt primum tamen intulit tumulo, ſimul & dolorem ſuum poſuit, nec plus doluit quàm aut honeſtum erat, aut Cæſare, aut æquo maius. Non deſijt itaq; Druſi ſui celebrare nomen, utique illum ſibi priuatim publiceq; repræſentare, & libentiſſime de illo loqui, de illo audire, cum memoriam alterius nemo poſſet retinere & frequētare, quin illam triſtem ſibi redderet. Elige itaq; utrum exemplū putas probabilius, ſi illud prius ſequi uis, eximis te numero uiuorum. Auerſaberis & alienos liberos & tuos, ipſumq; deſiderabis triſte matribus †agmen occurrere. Voluptates honeſtas permiſſas, tanquā parum decoras fortunæ tuæ reijciens, inuiſam habebis lucem, & ætati tuæ quod non præcipitet te quamprimū & finiat, infeſtiſſima eris. Quod turpiſſimū effreniſſimūq; eſt animo tuo, in meliore noto parte, oſtēdes te uiuere nolle, mori non poſſe. Si ad hoc maximum fœminę exemplum applicueris, moderatius ac mitius eris in erumnis, nec te tormentis macerabis. Quæ enim maior eſt amentia, pœnas à ſe illicitas exigere, & mala ſua augere. Quam in omni uita ſeruaſti, morum probitatem & uerecundiam, in hac quoq; re præſtabis. Eſt enim quædam & dolendi modeſtia: illum ipſum iuuenem digniſſime quietum, quem ſemper nominatū, cogitatumq; faciet, meliore pones loco, ſi matri ſuæ qualis uiuus ſolebat, hilaris, & cum gaudio occurrit.

C.III — Druſi Germanici mors.

al, omen

Nec te ad fortiora ducam præcepta, ut humano ferre humana iubeam modo, ut ipſo funebri die oculos matris exſiccem. Ad arbitrum tecum ueniam. Hoc inter nos quæretur, utrum magnus eſſe debeat an perpetuus. Nō dubito quin Liuiæ Auguſtæ, quàm familiariter coluiſti, magnum tibi placeat exemplum. Illa te ad ſuum concilium uocat: Illa in primo furore, cum maxime impatientes ferocesq; ſunt miſeriæ, ſe conſolandam philoſopho uiri ſui præbuit, & multū eam rem profuiſſe ſibi confeſſa, pluſquam Populū Romanum, quem nolebat triſtem triſticia ſua facere, pluſquam Auguſtum qui ſubducto altero adminiculo titubabat, nec luctu ſuorum inclinandus erat: pluſquam Tyberium filium, cuius pietas efficiebat, ut in illo acerbo & defleto gētibus funere, nihil ſibi niſi numerum deeſſe ſentiret. Hic, ut opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fœminam opinionis ſuæ cuſtodem diligentiſſimā. Vſq; in hunc diem Liuia (quantum quidem ego ſciam, aſſiduus uiri tui comes, cui nō tantum quæ in publicum emittunt nota ſunt, ſed omnes quoq; ſecretiores animorū ueſtrorum motus (dediſti operam ne quid eſſet, quod in te quiſquam reprehenderet. Nec id in maioribus modo obſeruaſti, ſed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam principū iudicē, uelles ignoſcere. Nec quicquam pulchrius exiſtimo in faſtigio collocatis, quàm multarum rerum ueniam dare, & nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos eſt, Ne quid committas quod minus aliterue factum uelis.

CAP.IIII

Fama liberrima principum index.

Mos laudabilis.

Deinde rogo atq; obſecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præſtes. Non eſt enim quod ignores, omnes hos neſcire, utrum aliquid loquantur coram te de Druſo, an nihil, ne aut obliuio clariſſimi iuuenis illi faciat iniuriam, aut mentio tibi: cum ſecedimus, & in unum conuenimus, facta eius dictaq; quanto meruit ſuſpectu celebramus, coram te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaq; maxima uoluptate, ſi

CAP.V

lij tui laudibus,quas nõ dubito quin uel impẽdio uitæ, ſi poteſtas detur, in æuum omẽ
ſis prorogatura:quare patere,imò accerſe ſermones quibus ille narretur, & apertas au
res præbe ad nomen memoriamq́; filij tui, nec hoc graue duxeris cæterorũ more, qui
eiuſmodi caſibus partẽ mali putant,audire ſolatia. Nũc incubuiſti tota in alterã partẽ,
& oblita meliorem fortunã tuam,quã deterior eſt aſpicis. Nõ conuertiſti te ad conui/
ctus filij tui,occurſus iucundos, nõ ad pueriles dulcesq́; blandicias, nõ ad incrementa
ſtudiorum. Vltimam illam faciem rerum premis.Illi tanquã ipſa per ſe parum horrida
ſit,quicquid potes congeris.Ne obſecro te concupieris peruerſiſſimam gloriam,infe/
CAP. VI licißimam uideri. Simul uero cogita, non eſſe magni animi ſe rebus proſperis
fortem gerere,ubi ſecundo curſu uita procedit.Nec gubernatoris quidem artem, tran
quillum mare & obſequens uentus oſtendit. Aduerſi aliquid incurrat oportet, quod
animum probet.Proinde ne ſubmiſeris te,imò cõtra fige ſtabilẽ gradum, & quicquid
onerum ſupra cecidit ſuſtine, primo duntaxat ſtrepitu contenta. Nulla re maior inui/
dia fortunæ fit,quàm æquo animo.Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtẽdit ex
amiſſo nepotes.Tuum illic Martia negocium actum,tibi Arius aſſedit, & mutata per
ſona conſolatus eſt,Sed puta Martia ereptũ tibi amplius quàm unquã ulla mater ami/
ſerit.Nõ permulceo te,nec extenuo calamitatẽ tuam.Si fletibus fata uincunť,confera/
mus,eat omnis inter luctus dies, noctem ſine ſomno triſticia conſumat, ingerantur la/
cerato pectori manus,& in ipſam faciem impetus fiat, Atq; ſeſe omni genere ſæuitiæ,
profecturus mœror exerceat. Sed ſi nullis planctibus defuncta reuocantur, ſi ſors im/
mota, & in æternũ fixa,nulla miſeria mutať, & mors tenuit quicquid abſtulit, deſinat
dolor qui perit.Quare regamur,nec nos iſta uis tranſuerſos auferat.Turpis eſt nauigij
rector,cui gubernacula fluctus eripuit,qui fluctuãtia uela deſeruit,permiſit tempeſtati
nauẽ.At ille uel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauũ tenentẽ & obnixũ.
CA. VII Atenim naturale deſiderium ſuorum eſt. Quis negat,quamdiu modicũ eſt, nam in
diſceſſu nõ ſolum amiſſione chariſſimorum neceſſarius morſus eſt, & firmiſſimorum
quoq; animorum contractio. Sed plus eſt quod opinio adijcit,quàm quod natura im/
perauit. Aſpice mutorum animalium quàm concitata ſunt deſideria, & tamen quàm
breuia. Vaccarum uno die alteroue mugitus auditur. Nec diutius equarum uagus ille
amensq́; diſcurſus eſt. Feræ cum ueſtigia catulorum conſectatæ ſunt, & ſyluas perua
gatæ,cum ſæpe ad cubilia expilatæ redierint, rabiem intra exiguũ tempus extinguũt.
Aues cum ſtridore magno inanes nidos circumfremũt, intra momentũ tamen quieteq;
uolatus ſuos repetunt.Nec ulli animali longum fœtus ſui deſiderium eſt, niſi homini,
qui adeſt dolori ſuo,nec tantum quantum ſentit, ſed quantum conſtituit afficitur. Vt
ſcias autem non eſſe naturale luctibus frangi,primum magis fœminas quàm uiros,ma
gis barbaros quàm placidos eruditæq́; gentis homines, magis indoctos quàm doctos,
eadem orbitas uulnerat: atqui ea quæ à natura uim acceperunt, eadem in omnibus
ſeruant. Apparet non eſſe naturale,quod uarium eſt.Ignis omnes ætates,omnium ur/
bium ciues tam uiros quàm fœminas, quia naturaliter, uret: ferrum in omni corpore
exhibebit ſecandi potentiã. Quare? quia uires illi à natura datæ ſunt, quæ nihil impiũ
cõſtituit. Paupertatẽ,lucrũ, ambitionẽ alius aliter ſentit,prout illũ cõſuetudo infecit,
CA. VIII & imbecillum impatientemq́; reddit præſumpta opinio de nõ timendis terribilis.
Deinde quod naturale eſt non decreſcit mora.Dolorem dies conſumit, licet contu/
macißimum quotidie inſurgentẽ,& contra remedia efferueſcentem,tamen illum effi/
cacißimum mitigandæ ferociæ tempus eneruat. Manet quidem tibi Martia etiam/
nũ ingens triſticia, & iam uidetur duxiſſe callum non illa concitata, qualis in illo fuit,
ſed pertinax & obſtinata. Tamen hanc quoque ætas tibi minutatim eximet, quoties
aliud egeris, animus relaxabitur,nunc teipſa cuſtodis. Multum autem intereſt,utrum
tibi permittas mœrere an imperes.Quanto magis hoc morum tuorum elegantiæ con
uenit,finem luctus potius facere quàm expectare,nec illum operiri diem quo te inuita
CA. IX dolor deſinat,ipſa illi renuncia. Vnde ergo tanta nobis pertinacia in deploratione
noſtri,ſi id non fit naturæ iuſſu? quod nihil nobis mali antequã eueniat proponimus,
ſed ut immunes ipſi,& aliud & pacatius ingreſſi iter,alienis non admonemur caſibus,
illos eſſe communes. Tot præter domum noſtram ducuntur exequiæ, de morte non
cogitamus,

cogitamus: tot acerba funera, nos togam noſtrorum infantium, nos militiam & paternæ hæreditatis ſucceſſionem animo agitamus. Tot diuitum ſubita paupertas in oculos incidit, & nobis nunquam in mentem uenit, noſtras quoque opes æque in lubrico poſitas. Neceſſe eſt itaque magis corruamus, qui quaſi ex inopinato ferimur. Quæ multo ante prouiſa ſunt, languidius incurrunt. Vis tu ſcire te ad omnes expoſitã ictus ſtare, & illa quæ alios tela fixerunt circa te uibraſſe? uelut murum aliquem, aut obſeſſum multo hoſte locum, & arduum aſcenſu, inermis adeas, expecta uulnus, & illa ſuperne uolantia cum ſagittis pilisq; ſaxa, puta in tuum librata corpus, quoties aut ad latus, aut penes tergum ceciderunt, exclama, Non decipies me fortuna, nec ſecuram aut negligentem opprimes. Scio quid pares, alium percuſſiſti, me petiſti. Quis unquã res ſuas quaſi periturus aſpexit? Quis unquam noſtrum de exilio, de egeſtate, de luctu cogitare auſus eſt? Quis non, ſi admoneatur ut de ſuis cogitet, tanquam dirum omen reſpuat, & in capita inimicorum, aut ipſius intempeſtiui monitoris abire illa iubeat? Non putaui futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis ſcis poſſe fieri, quod multis uides eueniſſe? Egregium uerſum & dignum audiui, eſt enim è populo, Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt. Ille amiſit liberos, & tu amittere potes. Ille damnatus eſt, & tua innocentia ſub ictu eſt. Terror decipit. Hic effœminat, dum patimur, quæ nunquam pati nos poſſe præuidimus. Aufert uim præſentibus malis, qui futura proſpexit.

Quicquid eſt hoc Martia quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla arua, & excluſorum clientium turba, referta ueſtibula, clara, nobilis, aut formoſa coniunx, cæteraq; ex incerta & mobili ſorte pendentia, alieni commodatiq; apparatus ſunt, nihil dono datur, collaticijs, & ad dominũ redituris inſtrumẽtis ſcena adornatur. Alia ex his primo die, alia ſecundo referent, pauca uſq; ad finem perſeuerabunt. Ita non eſt quod nos ſuſpiciamus, tanquã inter noſtra poſiti, mutuo accepimus. Vſus fructus noſter eſt, cuius tẽpora ille arbiter muneris ſui temperat. Nos oportet in promptu habere, quæ in certum diem data ſunt, & appellatos ſine querela reddere. Peſſimi eſt debitoris, creditori facere conuicium. Omnes ergo noſtros, & quos ſuperſtites lege naſcendi optamus, & quos præcedere iuſtiſſimũ ipſorum uotum eſt, ſic amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate, immo nihil de diuturnitate eorum promiſſum ſit. Sæpe admonendus eſt animus †metuere ut receſſura, immo tanquam recedentia: quicquid à fortuna datum eſt, tanquam extemplo abiturum poſſideat. Rapite ex liberis uoluptates, fruendos uos inuicem liberis date, & ſine dilatione omne gaudium aduertite. Nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam aduocationẽ dedi. Nihil de hac hora. Feſtinandum eſt. Inſtat à tergo mors, iam deficiet iſte comitatus. Iã contubernia iſta ſublato clamore ſoluẽtur. Rapina rerum omnium eſt. Miſeri neſcitis in fugam uiuere. Si mortuum tibi filium doles, eius temporis quo natus eſt, crimẽ eſt. Mors enim illi naſcenti determinata, & in hanc legem datus, hoc fatum ab utero ſtatim proſequebatur. In regnum fortunæ, & quidem durum atq; inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atq; indigna paſſuri, corporibus noſtris impotenter, cõtumelioſe, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, uel in pœnam admotis, uel incertis, alios nudos mari iactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in harenã quidem aut littus explodet, ſed in alicuius uentrem immenſæ beluæ detrudet. Alios morborum uarijs generibus emaceratos, diu inter uitam mortemq; detinebit, ut uaria & libidinoſa, mãcipiorumq; ſuorum negligens domina, & pœnis & muneribus errabit. Quid opus eſt partes deflere? Tota uita flebilis eſt. Vrgebunt noua incommoda priuſquam ueteribus ſatisfeceris. Moderandus eſt itaq; nobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis, & in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum.

CAP. X — al, metiri

Quæ demum iſta tuæ publicæq; conditionis obliuio eſt? Mortalis nata es, mortales peperiſti, putre ipſa fluidumq; corpus, & caſibus morbiſq; repetita, ſperaſti tam imbecilla materia ſolida & æterna geſtaſſe? Deceſſit filius tuus, id eſt, decurrit ad hũc finem, ad quem, quæ feliciora partu tuo putas, properant. Hæc omnis iſta quæ in foro litigat, in theatris deſidet, in templis precatur turba, non diſpari gradu uadit. CA. XI

Et quæ diligis ueneraris,& quæ deſpicis, unus exæquabit cinis. Hoc iubet illa Pythi/
cis oraculis aſcripta uox γνῶθι σεαυτόμ. Quid eſt homo? quodlibet quaſſum uas, &
quodlibet fragile, iactatu, nõ tẽpeſtate, ut diſſiperis eſt opus. Vbicũq; arietaueris, ſol/
ueris. Quid eſt homo? imbecillimũ corpus, & fragile,nudum,ſuapte natura inerme,
alienæ opis indigens,ad omnem fortunæ contumeliam proiectum:cum bene lacertos
exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet uictima:ex infirmis fluidisq; cõtextum,
& liniamentis exterioribus nitidum, frigoris, æſtus & laboris impatiens: ipſo rurſus
ſitu & ocio iturũ in tabem, alimẽta metuẽs ſua,quorũ modum inopia rumpit. Anxiæ
ſolicitæq; tutelæ, precarij ſpiritus,& male inhærentis, qua parum repentinum audiet
ex improuiſo ſonus auribus grauis excutit. Soli ſemper ſibi nutrimentum uitioſum &
inutile. Miramur in hoc mortem unius,qua ſingulis opus eſt. Nunquid enim ut con/
cidat,res magni momenti eſt? Odor illi ſaporq;,& laſſitudo,& uigilia,& humor,& ci/
bus,& ſine quibus uiuere non poteſt,mortifera ſunt. Quocunq; ſe mouet infirmitatis
ſuæ ſtatim conſcium,non omne cœlum ferens,aquarum nouitatibus,flatuq; non fami
al, caſurum, fletu liaris auræ,& tenuiſſimis cauſis atq; offenſionibus morbidum,putre,†cauſaq; fletus ui
tam auſpicatum:cæterum quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet, In
quantas cogitationes oblitũ conditionis ſuæ uenit. Immortalia æterna uolutat animo,
& in nepotes pronepotesq; diſponit, cum interim longa conantem eum mors oppri/
mit,& hoc quod ſenectus uocatur,pauci ſunt circuitus annorum.

CA.XII Dolor tuus o Martia, ſi modo tibi ulla ratio eſt, utrum ſua ſpectat incommoda, an
eius qui deceſſit? Vtrum te amiſſo filio mouet, quod nullas ex illo uoluptates cepiſti,
an quod maiores, ſi diu uixiſſet,percipere potuiſti? Si nullas te percepiſſe dixeris,tole/
rabilius efficies detrimentum tuum. Minus enim homines deſiderant ea, ex quibus ni
hil gaudij læticiæq; perceperant: ſi cõfeſſa fueris percepiſſe magnas uoluptates, opor/
tet te non de eo quod detractum eſt queri,ſed de eo gratias agere quod collegiſti. Per/
uenerunt eñ ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipſa educatione,niſi forte hi qui
catulos auesq;, & friuola animorum oblectamenta ſumma diligentia nutriunt,fruunt
aliqua uoluptate ex uiſu tactuq;, & blanda adulatione mutorum, liberos nutrientibus
non ipſa fructus educatione acquiritur. Licet itaq; tibi nihil induſtria eius contulerit,li
cet nihil diligentia cuſtodierit,nihil prudẽtia quæſierit ſua, ipſum quod habuiſti quod
amaſti, fructus eſt. At potuit longior eſſe, non maior. Melius tamen tecum actum eſt
quàm ſi omnino non contigiſſet. Quoniam ſi ponatur electio,utrum ſatius ſit non diu
felicem eſſe, an nunquam, eſt melius, diſceſſura nobis bona quàm nulla contingere.
Vtrum ne malles degenerem aliquem, & numerum tãtum nomenq; filij expleturum
habuiſſe,an tantæ indolis quantæ tuus fuit? Iuuenis cito prudens,cito maritus, cito pa
ter,cito omnis officij curioſus,cito ſacerdos,omnia tanquã proſpera. Nulli ferè & ma/
gna bona & diuturna contingunt. Non durat,nec ad ultimum exit niſi lenta felicitas.
Filium tibi dij immortales non diu dant. Statim tibi talem dederũt,qualis diu effici po/
teſt. Ne illud dicere quidem potes,electam te à dijs,cui frui non liceret filio. Circumfer
per omnem notorum & ignotorum frequentiã oculos,occurrent paſſim ubiq; qui ma
iora ſenſerunt,iſta magni iudices ſenſerunt principes. Ne deos quidẽ fabulæ immunes
reliquerũt,puto ut noſtrorũ funerum leuamentũ eſſet,etiã diuina concidere. Circum/
ſpice,inquã,omnes,nullam miſeram nominabis domũ,quæ non inueniat in miſeriore
ſolatium. Non,mehercule, tam male de moribus ſentio tuis, ut putem poſſe te leuius
pati caſum tuũ, ſi tibi ingentẽ numerum lugentiũ produxero. Maleuoli ſolatij genus
eſt,turba miſerorum. Quoſdam tamen referam,non ut ſcias hoc ſolere hominibus ac/
cidere(Ridiculũ eſt enim mortalitatis exempla colligere) ſed ut ſcias fuiſſe multos qui
lenierunt aſpera,ferendo placide. A feliciſſimo incipiam. Lucius Sylla filium amiſit,
nec ea res, aut maliciam eius & acerrimã uirtutẽ in hoſtes ciuesq; contudit,aut effecit,
ut cognomen illud uſurpaſſe ſaluo uideretur, quod amiſſo filio aſſumpſit, nec odia ho
minum ueritus,quibus male nimis ſecundæ res cõſtant, nec inuidiam deorum, quorũ
illud crimen erat,Sylla tam felix. Sed iſtud inter res nõdum iudicatas habeatur, qualis
Sylla fuerit,at inimici fatebũtur bene illum arma ſumpſiſſe,bene poſuiſſe: hoc de quo
agitur

agitur conſtabit, non eſſe maximum malum, quod etiam ad feliciſſimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia illum patrẽ, qui in ipſo ſacrificio nunciata filij morte tibicinẽ tantum tacere iuſſit, & coronam capiti detraxit, cętera rite perfecit.

Puluillus hoc fecit pontifex, cui poſtem tenenti & capitolium dedicanti mors filij nunciata eſt: quam ille exaudiſſe diſſimulans, & ſolennia pontificalis carminis uerba concepit, gemitu non interrumpente precationem, & ad filij ſui nomen, Ioue propicio. Putaſſes eius luctus aliquem finem eſſe debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fauſta nuncupatione non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus ampliſſimo ſacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem deſtitit. Idem tamen ut redijt domum, & impleuit oculos, & aliquas uoces flebiles miſit, & peractis, quæ mos erat præſtare defunctis, ad capitolium hilari redijt uultu. Paulus circa illos nobiliſſimi triumphi dies, quo uictum ante currum egit Perſę inclyti regis nomen, duos filios in adoptionem dedit, quos ſibi ſeruauerat extulit. Quales retentos putas, cum inter commodatos Scipio fuiſſet? Non ſine motu uacuũ Pauli currũ Po. Ro. aſpexit. Concionatus eſt tamen, & egit dijs gratias, quod compos uoti factus eſſet. Precatum enim ſe, ut ſiquid ob ingentem uictoriã inuidiæ dandum eſſet, id ſuo potius quàm publico damno lueretur. Vides quàm magno animo tulerit, orbitati ſuæ gratulatus eſt, & qui magis poterat mouere tanta mutatio? ſolatia ſimul atq; auxilia perdidit. Non contigit tamen triſtem Paulum Perſæ uidere. Quid nunc te per innumerabilia magnorum uirorum exempla ducam, & queram miſeros, quaſi nõ difficilius ſit inuenire felices? Quota quæq; domus uſq; ad exitũ omnibus partibus ſuis conſtitit, in qua non aliquid turbatum ſit? Vnumquemq; animo occupa, & ex eo magiſtratu cita Lucium ſi uis Bibulum, & C. Cæſarem, uidebis inter collegas & inimiciſſimos concordem fortunam. Lucij Bibuli melioris quàm fortioris uiri duo ſimul filij interfecti ſunt, Aegyptio quidem militi ludibrio habiti, ut non minus ipſa orbitate, autor eius, digna res lachrymis eſſet. Bibulus tamen qui toto honoris ſui anno ob inuidiã collegæ domi latuerat, poſtero die quàm geminum funus renũciatum eſt, proceſſit ad ſolita in publicum officia. Quid minus poteſt q̃ unum diem duobus filijs dare? Tam cito liberorum luctum finiuit, qui cõſulatum anno luxerat. C. Cæſar cum Britanniam peragraret, nec oceano felicitatem ſuam cõtinere poſſet, audiuit deceſſiſſe filiam, publica ſecum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Pompeius, non æquo laturus animo quenquã alium eſſe in Repub. magnum, & modum impoſiturus incrementis, quoniã grauia illi uidebantur, cum in commune creſcerent: tamen intra tertium diem imperatoria obijt munia, & tam cito dolorem uicit, quàm omnia ſolebat. C. XIII

Quid aliorum tibi funera Cæſarum referam? quos in hoc mihi interim uidetur uiolare fortuna, ut ſic quoq; generi humano proſint, oſtendentes, ne eos quidem qui dijs geniti deoſq; genituri dicantur, ſic ſuam fortunam in poteſtate habere, quemadmodũ alienam. CA. XIIII

Diuus Auguſtus amiſſis liberis, nepotibus, exhauſta Cæſarum turba, adoptatione deſertam domum fulſit. Tulit tamen fortiter tanquam eius iam res agebatur, cuius quammaxime intererat, de dijs neminem queri. Tib. Cæſar & quem genuerat, & quem adoptauerat amiſit, ipſe tamen pro roſtris laudauit filium, ſtetitq; in conſpectu poſito corpore, interiecto tantummodo uelamento, quod pontificis oculos à funere arceret, & flente populo Romano non flexit uultum: experiendum ſe dedit Seiano ad latus ſtanti, quàm patienter poſſit ſuos perdere. Vides ne quanta copia uirorum maximorum ſit, quos non excepit hic omnia proſternens caſus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publice priuatimq; cõgeſta erant? Sed† uide ut in orbẽ iſta tempeſtas, & ſine delectu uaſtat omnia, agitq; ut ſua. Iube ſingulos cõferre rationem, nulli contigit impune naſci. CAP. XV

al. uidelicet

Scio quid dicas, oblitus es fœminam te conſolari, uirorum refers exempla. Quis em̃ dixerit naturam maligne cum mulieribus ingenuis egiſſe, & uirtutem illarũ in arctũ retraxiſſe? Par illis, mihi crede, uigor, par ad honeſta libera facultas, dolorem, laborem ex æquo (ſi conſueuere) patiuntur. In qua iſtud urbe, dij boni, loquimur, in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus, CAP. XVI

Lucretiæ

Lucretiæ Brutum. In qua Clœliam contempto hoſte & flumine, ob inſignem audaciā tantum non in uiros tranſcripſimus, Equeſtri inſidens ſtatuæ in ſacra uia celeberrimo loco Clœlia, exprobrat iuuenibus noſtris puluinū aſcendētibus, in ea illos urbe ſic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Quod tibi ſi uis exempla referri fœminarum, quæ ſuos fortiter deſiderauerunt, nō hoſtiatim quærā, Ex una tibi familia duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filiam, Gracchorum matrē, duodecim illa partus totidē funeribus recognouit: & de cæteris facile eſt, quos nec æditos, nec amiſſos ciuitas ſentit. T. Gracchū & C. quos etiā qui bonos uiros negauerit, magnos fatebitur, & occiſos uidit & inſepultos: conſolantibus tamen miſeramq́; dicentibus, Nunq́;, inquit, non felicem me dicam, quæ Gracchos peperi. Cornelia Liuium Druſum clariſſimum iuuenē illuſtris ingenij, uadentē per Gracchorū ueſtigia, imperfectis tot rogationibus, intra penates interemptū ſuos, amiſerat, incerto cædis autore: tamen & acerbā mortē filij, & inultam tam magno animo tulit, q́; ipſe leges tulerat. Iam cum fortuna in gratiā Martia reuerteris, ſi tela quæ in Scipiones, Scipionumq́; matres ac filios egit, quibus Cæſares petijt, ne à te quidē continuit. Plena & infeſta uarijs caſibus uita eſt, à quibus nulli longa pax, uix induciæ ſunt. Quatuor liberos ſuſtuleras Martia. Nullum aūt fruſtra cadet telū, quod in cōfertum agmen immiſſum eſt. Mirū eſt tantā turbam iam potuiſſe ſine iniuria damnóue præteruehi. Ad hoc iniquior fortuna fuit, quod non tantū filios eripuit, ſed elegit. Nunq́; tamen iniuriā dixeris, ex ęquo cum potētiore diuidere: duas tibi reliquit filias, & harū nepotes, & ipſum quem maxime luges, prioris oblita, non ex toto abſtulit. Habes ex illo duas filias ſimiles patri, ſi male fers, magna onera, ſi bene, magna ſolatia: in hoc te perduxit, ut illas cum uideris, admonearis filij, non doloris. Agricola, euerſis arboribus, quas aut uentus radicitus euulſit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, ſobolem ex illis reſiduam fouit, & amiſſarū ſemina ſtatim plantasq́; diſponit, & momento (Nam ut in damna, ita ad incrementa rapidū ueloxq́; tempus eſt) adoleſcunt amiſſis lætiora. Has nunc Mecilij filij tui filias in eius uicē ſubſtitue, & uacantē locum exple. Vnum dolorē, geminato ſolatio leua. Hæc quidem natura mortaliū eſt, ut nihil magis placeat, q́; quod amiſſum eſt. Iniquiores ſumus aduerſus relicta, ereptorū deſiderio. Sed ſi æſtimare uolueris, q́; tibi ualde fortuna etiam cum ſæuierit pepercerit, ſcies te habere pluſq́; ſolatia. Reſpice tot nepotes, duas filias.

CAP. XVII

Hic illud quoq; Martia mouet me, ſi eſſet cuiq; pro moribus fortuna, nunquam mala bonos ſequerentur: nunc uideo, exempto diſcrimine, & eodē modo malos bonosq́; iactari. Graue eſt tamen quem educaueris iuuenem, iam matri, iam patri præſidium ac decus, amittere. Quis negat graue eſſe? ſed humanū eſt. Ad hoc genita es ut perderes, ut perires, ut ſperares, metueres, alios teq́; inquietares, mortem & timeres, & optares, & quod eſt peſſimū, nunquā ſcires cuius eſſes ſtatus. Siquis Syracuſas petenti diceret, Omnia incōmoda, omēs uoluptates futurę peregrinationis tuę ante cognoſce, deinde ita nauiga. Hęc ſunt quę mirari poſſis: uidebis primū ipſam inſulā ab Italia anguſto interciſam freto, quam cōtinenti quondā†ceſſiſſe cōſtat, ſubito illud mare irrupit, & Heſperiū Siculo latus abſcidit: deinde uidebis, licebit enim tibi auidiſſimū maris uerticē reſtringere, fretū, illam fabuloſam Charybdim dico, quamdiu ab auſtro uacat, quietā, at ſi quis inde uentus ſpirauit, hiatu magno profundoq́; nauigia ſorbentē. Videbis celebratiſſimū carminibus fontem Arethuſam, niditiſſimi ac perlucidiſſimi ad imum ſtagni, gelidiſſimas aquas profundentem: ſiue illas primum naſcentes inuenit, ſiue flumen integrū ſubter tot maria, & à cōfuſione peioris undæ ſeruatum reddidit. Videbis portū quietiſſimū omniū, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium, aut adiuuit manus, ſic tutū, ut ne maximarum quidē tempeſtatū locus furori ſit. Videbis ubi Athenarum potentia fracta, ubi tot milia captiuorū, ille exciſis in infinitam altitudinē ſaxis, Naulius carcer incluſerat, & ipſam ingentē ciuitatem, & †latius territoriū q̃ multarum urbium fines ſint: lympidiſſima hyberna, & nullū diem ſine interuentu ſolis: ſed cum omnia iſta cognoueris, grauis & inſalubris æſtas, hyberni cœli beneficia corrūpit. Erit Dionyſius illic tyrānus, libertatis, iuſticiæ, legū exitiū, dominationis cupidus, etiā poſt Platonē, uitæ, etiam poſt exilium: alios uret, alios uerberabit, alios ob leuem offenſam

iunctā fuiſſe

al. laxius

iubebit

iubebit detruncari,accerſet ad libidinem mares fœminasq́;,& inter fœdos regię intemperantiæ greges parum erit ſimul binis coire. Audiſti quid te inuitare poſſit, quid abſterrere.Proinde,aut nauiga,aut reſiſte.Poſt hanc denunciationem, ſiquis dixiſſet intrare ſe Syracuſas uelle,ſatis ne iuſtam querelã de ullo, niſi de ſe habere poſſet, qui nõ incidiſſet in illã, ſed prudens ſciensq́; ueniſſet. Dicet omnibus nobis natura, neminem decipio. Tu ſi filios ſuſtuleris, potes habere formoſos, & deformes, ſed ſi fortaſſe tibi multi naſcentur,eſſe ex illis aliquis tam ſeruator patriæ quàm proditor poterit. Nõ eſt quod ſperes tantæ dignationis futuros, ut nemo tibi propter illos maledicere audeat. Propone tamen & tantæ futuros turpitudinis,ut ipſis maledictum ſit. Nihil uetat illos tibi ſuprema præſtare,& laudari te à liberis tuis,ſed ſic te para tanquam in ignem poſitura,uel puerum,uel iuuenem,uel ſenem.Nihil enim ad rem pertinent anni, quoniam nullum non acerbum funus eſt,quod parens ſequitur.

Poſt has leges propoſitas ſi liberos tollis,omni deos inuidia liberas,qui tibi nihil ſpoponderunt. Ad hanc imaginem agedum totius uitæ introitum referamus. Syracuſas uiſere deliberanti tibi quicquid delectare poterat,quicquid offendere,expoſui:puta naſcenti me tibi uenire in conſilium, intratura es urbem dijs hominibusq́; communem, omnia complexam,certis legibus æternisq́; deuinctam,indefatigata cœleſtium officia uoluentem. Videbis illic innumerabiles ſtellas, miraberis uno ſydere omnia impleri, ſolem quotidiano curſu diei noctisq́; ſpatia ſignantem,annum, æſtatem,hyememq́; æqualiter diuidẽtem. Videbis nocturnam lunæ ſucceſſionem à fraternis occurſionibus lene remiſſumq́; lumen mutuantẽ, & modo toto ore terris imminẽtem, acceſſionibus, damnisq́; mirabilem,ſemper proximæ diſſimilẽ. Videbis quinq; ſydera diuerſas agentia uias,& in contrarium præcipiti mundo nitentia, ex horum leuiſſimis motibus fortunæ populorum dependent,& maxima ac minima proinde formantur,prout ęquum iniquumue ſydus inceſſit. Miraberis cõiecta nubila,& cadentes aquas, & obliqua fulmina,& cœli fragorem.Cum ſatiatos ſpectaculo ſuperiorum in terram oculos deieceris,excipiet te alia forma rerum aliterq́; mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fuſa planicies. Hinc montiũ magnis & niualibus ſurgentium iugis, erecti in ſublime uertices,deiectus fluminum,& ex uno fonte in orientem occidentemq́; defuſi amnes,& ſummis cacuminibus nemora nutantia, & tantum ſyluarum cum ſuis animalibus, auiumq́; concentu diſſono. Varij urbium ſitus,& ſecluſæ nationes locorum difficultate,quarum aliæ ſe in erectos ſubtrahunt mõtes,aliæ ripis,lacu,uallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu ſeges & arbuſta ſine cultore fertilia, & riuorum leuis inter prata diſcurſus,& amœni ſinus, & littora in portum recedentia,ſparſæ tot per uaſtum inſulæ,quæ interuentu ſuo maria circumdant & diſtinguunt.Quid lapidũ gemmarumq́; fulgor, & inter rapidorum torrentium curſum aurũ harenis interfluens, & in medijs terris medioq́; rurſus mari nitentes ignium faces, & uinculũ terrarum oceanus,continuationem gentium triplici ſinu ſcindens,& ingenti licentia exæſtuans. Videbis his inquietis,& ſine uento fluctuantibus aquis in mari,& fidem excedẽti magnitudine terrentia animalia, quædam grauia & alieno ſe magiſterio mouentia, quædam uelocia,concitatis perniciora nauigijs & remigijs,quædã haurientia undas, & magno prænauigantium periculo efflantia. Videbis hic nauigia,quas non nouere terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum, erisq́; ei ſpectatrix,& ipſa pars magna conantiũ diſces,docebisq́; artes illas quæ uitam inſtruant, alias quæ ornent, alias quæ regant. Sed iſtic erunt mille corporũ & animorũ peſtes, & bella,& latrocinia, & naufragia,& intemperies cœli,corporisq́;,& chariſſimorum acerba deſideria, & mors incertũ an per facinus,an per pœnam cruciatumq́;. Delibera tecum,& perpende quid uelis,ut in illa uenias,per iſta excundũ eſt.Reſpondebis nolle te uiuere. Quid ni? imò puto ad id nõ accedes,ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo ut conuenit. CAP.XVIII

Nemo,inquis,nos conſuluit, Conſulti ſunt de nobis parentes noſtri,qui cum conditionem uitæ noſſent, in hanc nos ſuſtulerunt. Sed ut ad ſolatia ueniam, uidebis primum quid curandum ſit,deinde quemadmodum. Mouet lugentem deſiderium eius, quem dilexit,id per ſe deſiderabile apparet. Abſentes enim futuros dum uiuerent non flemus, CA.XIX

flemus, quamuis omnis uſus illorum nobis & conſpectus ereptus ſit. Opinio eſt ergo
quæ nos cruciat,& tanti quodq; malum eſt,quãti illud taxauimus. In noſtra poteſtate
remedium habemus.Iudicemus illos abeſſe,& noſmetipſi non fallamus. Dimiſimus il
los,imò conſecuturi præmiſimus.Mouet & illud lugentem, non erit qui me defendat,
qui contemptum uindicet. Vt minime probabili, ſed uero ſolatio utar,In ciuitate no/
ſtra plus orbitas cõfert quàm eripit.Adeoq; ſenectutẽ ſolitudo, quæ ſolebat deſtruere,
ad potentiam ducit,ut quidam odia filiorum ſimulent, & liberos ſeruent,& orbitatem
manufaciant.Scio quid dicas.Non mouent me detrimenta mea, etenim nõ eſt dignus
ſolatio, qui filium ſibi deceſſiſſe ſicut mancipium moleſte fert, cui quicquam in filio re
ſpicere præter ipſum uacat.Quid igitur te Martia mouet? Vtrum quod filius tuus de/
ceſſit,an quod nõ diu uixit? Si quod deceſſit, ſemper debuiſti dolere, ſemper eñ ſciſti
moriturum.Cogita nullis defunctum malis affici.Illa quę nobis inferos faciunt terribi
les,fabula eſt. Nullas imminere mortuis tenebras, nec carcerem,nec flumina flagran/
tia igne, nec obliuionis amnem, nec tribunalia, nullos in illa reos libertate tam laxa,
nullos iterum tyrannos.Luſerunt iſta poëtæ,& uanis nos agitauere terroribus. Mors
omniũ dolorũ & ſolutio eſt,& finis,ultra quam mala noſtra non exeunt,quæ nos in il/
lam tranquillitatem, in qua antequam naſceremur iacuimus,reponit. Si mortuorũ ali/
quis miſeretur,& non natorum miſereatur.Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim
poteſt aut bonum aut malum eſſe,quod aliquid eſt: quod uero ipſum nihil eſt, & om̃ia
ad nihil redigit,nulli nos fortunæ tradit. Mala enim bonaq; circa aliquam uerſant̃ ma/
teriã.Non poteſt fortuna tenere, quod natura dimiſit, nec poteſt miſer eſſe,qui nullus
eſt.Exceſſit filius tuus terminos, intra quos ſeruijt. Excepit illũ magna & æterna pax,
non paupertatis metu, non diuitiarum cura,non libidinis per uoluptatem animos car/
pentis ſtimulis inceſſitur,non inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec ſuæ premitur,nec
conuitijs quidem ullis uerecundæ aures uerberãtur, & nulla publica clades conſpicit,
nulla priuata, non ſolicitus futuri pendet ex euentu, ſemper in deteriora dependenti.
Tandem ibi conſtitit,unde nil eum pellat,ubi nil teneat.

CAP.X O ignaros malorum ſuorum, quibus non mors ut ut optimum inuentũ naturæ lau/
datur,quæ ſiue felicitatem includit,ſiue calamitatem repellit, ſiue ſacietatem aut laſſi/
tudinem ſenis terminat,ſiue iuuenile æuum,dum meliora ſperant̃ in flore deducit,ſiue
pueritiam ante duriores gradus reuocat,omnibus finis,multis remedium, quibuſdam
uotum,de nullis melius merita, quàm de his ad quos uenit antequã inuocaretur. Hæc
ſeruitutem inuito domino remittit.Hæc captiuorũ cathenas leuat,carcere educit,quos
exire imperium impotẽs uetuerat. Hęc exulibus in patriam ſemper animum oculosq;
tendentibus,oſtendit, nihil intereſſe inter quos quiſq; iaceat,Hęc ubi res fortuna male
diuiſit,& æquo iure genitos,aliũ alij donauit,exęquat omnia. Hæc eſt quæ nihil quic/
quam alieno fecit arbitrio.Hæc eſt in qua nemo humilitatem ſenſit.Hæc eſt quæ nulli
paruit.Hæc eſt Martia quam pater tuus concupiuit.Hæc eſt,inquam,quæ efficit,ut na
ſci non ſit ſupplicium,quæ efficit,ut non concidam aduerſus minas caſuum,ut ſeruare
animum ſaluum ac potentem ſui poſſim.Habeo quod appellẽ.Video iſtic cruces non
unius quidem generis, ſed aliter ab alijs fabricatas, Alij capite conuerſos in terram ſu/
ſpendere, alij per obſcœna ſtipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerũt. Video
fidiculas, uideo uerbera, & membris & ſingulis articulis ſingula docuerunt machina/
menta,& uideo mortem. Sunt iſtic hoſtes cruẽti,ciues ſuperbi.Sed uideo iſtic & mor/
tem.Non eſt moleſtum ſeruire,ubi ſi domini pertæſum eſt, licet uno gradu ad liberta/
tem tranſire, coram te iura uitæ beneficio mortis habeo. Cogita quantum boni opor/
tuna mors habeat, quammultis diutius uixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompeium, decus
iſtius firmamentũq; imperij,Neapolis fortuna abſtuliſſet, indubitatus populi Romani
princeps exceſſerat.At nũc exigui temporis adiectio,faſtigio illum ſuo depulit. Vidit
legiones in conſpectu ſuo cæſas,& ex illo pręlio in quo prima acies ſenatus fuit,quàm
infelices reliquiæ ſunt,Imperatorem ipſum ſuperfuiſſe: uidit Aegyptiũ carnificem, &
ſacroſanctum uictoribus corpus ſatelliti præſtitit, etiam ſi incolumis fuiſſet pœniten/
tiam ſalutis acturus. Quid enim erat turpius, quàm Pompeiũ uiuere beneficio regis?

M. Cicero

M.Cicero ſi eo tempore, quo Catilinæ ſicas deuitauit, quibus pariter cum patria penitus eſt,concidiſſet,liberata Repub.conſeruator eius,ſi deniq; filiæ ſuæ funus ſecutus fuiſſet,tunc felix mori potuit. Non uidiſſet ſtrictos in ciuilia capita mucrones,nec diuiſa percuſſoribus occiſorum bona,ut etiam de ſuo perirent,non haſtam conſularia ſpolia uendentem,nec cædes, nec locata publice latrocinia,bella,rapinas,tantum Catilinarum. M. Catonem ſi à Cypro & hæreditatis regiæ diſpenſatione redeuntem mare deuoraſſet, uel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello ſtipendium, nonne illi bene actum foret? hoc certe ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Catone peccare. Nũc annorum adiectio pauciſſimorum, uirum libertati non ſuæ tantum ſed publicæ natũ coegit Cæſarem fugere,Pompeium ſequi. Nihil ergo mali immatura mors attulit illi, omnium etiam malorum remiſit patientiam. Nimis cito periit & immaturus. Primũ puta illi ſuperfuiſſe,comprehẽde quantum plurimum procedere homini licet, quantũ eſt,ad breuiſſimum tempus editi cito ceſſuri loco. Venienti in pactũ hoc,proſpicimus hoſpitiũ,de noſtris ætatibus loquor,quas incredibili celeritate conuolui conſtat. Computa urbium ſecula,uidebis quàm nõ diu ſteterint etiam quæ uetuſtate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca ſunt,infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hãc cum populis,urbibusq;,& fluminibus,& ambitu maris puncti loco ponimus, ad uniuerſa referentes, minorem portionem ætas noſtra quàm partem puncti habet, ſi tempori comparetur omni. Huius eſt enim maior menſura quàm mundi, utpote cum ille ſe intra huius ſpacium remetiatur. Quid ergo intereſt id extẽdere, cuius quantumcunq; fuerit incrementum,non multum aberit à nihilo,immo multum eſt quod uiuimus,ſi ſatis eſt, Licet mihi uaces,& in moram tardatæ ſenectutis nouies centenos denosq; percenſeas annos,cum ad omne tempus dimiſeris animum, nulla erit illa breuiſſimi longiſſimiq; æui differentia, ſi inſpecto quanto quis uixerit ſpacio, comparaueris quanto non uixerit. Deinde nõ immaturus deceſſit, Vixit enim quantum debuit uiuere. Nihil enim iam ſupererat. Nõ una hominibus ſenectus eſt, ut ne animalibus quidẽ, intra xiiij. quædam annos defatigauit, & hæc illis longiſſima ætas eſt,quæ homini prima. Diſpar cuiq; uiuendi facultas data eſt. Nemo nimis cito moritur, qui uicturus diutius quàm uixit non fuit. Fixus eſt cuiq; terminus,manebit ubi poſitus eſt, nec ullũ ulterius diligentia aut gratia promouebit, †ſcit libenter illum ex conſilio perdidiſſe. *al. nec illũ diligẽtia ex cõſilio perdidit* Tulit ſuum,metasq; dati peruenit ad æui. Non eſt itaq; quod ſic te oneres, potuit diutius uiuere, non eſt interrupta eius uita, nec unquam ſe annis caſus interiecit. Soluitur quod cuiq; promiſſum eſt, eunt ut ſua fata,nec adiiciũt quicquam,nec ex promiſſo ſemel demunt. Et fruſtra uota ac ſtudia fiunt. Habebit quiſq; quantum illi dies primus aſcripſit, ex illo quo primum lucem uidit iter mortis ingreſſus eſt, acceſſitq; fato propior, & illi ipſi,qui adiiciebantur adoleſcentiæ anni, uitæ detrahebantur. In hoc omnes errore uerſamur,ut non putemus ad mortem,niſi ſenes inclinatosq; iam uergere, cum illò infantia ſtatim & iuuenta omniſq; ætas ferat. Auguria opus ſuum, fata nobis ſenſum noſtræ necis auferunt, quoq; facilius obrepat mors,ſub ipſo uitæ nomine latet. Infantem in ſe pueritia conuertit. Pueritiam pubertas, iuuentutem ſenectus abſtulit. Incrementa ipſa ſi bene computes damna ſunt.

CA.XXI

Quereris Martia non tam diu uixiſſe filium tuum quàm potuiſſe. Vnde enim ſcis an diutius illi expedierit,an illi hac morte conſultum ſit? Quem inuenire hodie potes,cuius res tam bene poſitæ ſint & fundatæ,ut nihil illi,procedenti tempore timendum ſit? Labuntur humana ac fluunt. Nulla pars uitæ noſtrę tam obnoxia aut tenera eſt, quàm quæ maxime placet. Ideoq; feliciſſimis optãda mors eſt, quia in tanta inconſtantia turbaq; rerum,nihil niſi quod præteriit certum eſt. Quis tibi recepit,illud pulcherrimum filii tui corpus,in ſumma pudoris cuſtodia, inter luxurioſæ urbis oculos cõſeruaturũ, ſi potuiſſet ita morbos euadere,ut ad ſenectutem formæ illæſum perferret decus.

CA.XXII

Cogita animi mille labes. Neq; enim recta ingenia,qualem in adoleſcentia ſpem ſui fecerant,uſq; in ſenectutem pertulerunt, ſed interuerſa plerunq; ſunt,aut fœda proloqui,ex quo luxuria fœdior inuaſit,& cogit dehoneſtare ſpecioſa principia. Aut in popinam uentremq; proiectis,ſumma illis curarum fuit,quid eſſent, quid biberẽt. Adiice

incendia,ruinas,naufragia,lacerationes medicorum, oſſa uiuis legentium,& totas in uiſcera manus demittentium,& nō ſimplici dolore pudenda curantium. Poſt hæc exilium. Non fuit innocentior filius tuus, quàm Rutilius, quàm Coruncanus, non fuit ſapientior quàm Socrates, non fuit ſanctior quàm Cato, qui uoluntario uulnere transfixit pectus. Cum iſta perſpexeris, ſcies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat uitæ ſtipendium, cito in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quàm uita humana, nihil tam inſidioſum, non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur inſcijs. Itaq; feliciſſimum eſt non naſci, proximum puto breuitate uitæ defunctos, cito in integrum reſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clienti ſuo Atrio Secundo congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob unū aut alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, Seianum in ceruices noſtras nec imponi quidem, ſed deſcendere. Decernebantur illæ ſtatuæ in Pompeij theatro ponendæ, quod exuſtum Cæſar reficiebat. Exclamauit tunc Cordus, uere theatrum perire. Quis ergo non rumperetur, ſupra cineres Cn. Pompeij conſtitui Seianum, & in monumentis maximi imperatoris conſecrari peſſimum militē: cōſecratur ſubſcriptio, & acerrimi canes, quos ille ut ſibi manſuetos, omnibus feros haberet, ſanguine humano paſcebat, circūlatrare etiam hominem illum imparatum incipiunt. Quid faceret? ſi uiuere uellet, Seianus rogādus erat, ſi mori, filia, uterq; inexorabilis. Cōſtituit filiam fallere. Vſus itaq; balneo, & quo plus imponeret, in cubiculum ſe quaſi guſtaturus contulit, & dimiſſis pueris quædam per feneſtram, ut uideretur ediſſe, proiecit à cœna. Deinde quaſi iam ſatis in cubiculo ediſſet, abſtinuit, alteroq; die & tertio idem fecit. Quarto ipſa infirmitate corporis faciebat indicium. Cōplexus itaq; te Chariſſima, inquit, filia, & hoc unum tota celata uita, iter mortis ingreſſus ſum, & iam medium ferè teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atq; ita lumen omne preçludi iuſſit, & ſe in tenebris condidit. Cognito conſilio eius, publica uoluptas erat, quod è faucibus auidiſſimorum luporū educeretur præda. Accuſatores, Seiano autore, adeunt cōſulum tribunalia, querunt mori Cordū, ut interpellarent quod coegerant. Adeo illis Cordus uidebat effugere. Magna res erat in quæſtione, an mortis rei perderent, dum deliberatur, dum accuſatores iterū adeunt, ille ſe abſoluerat. Vides ne Martia quantæ iniquorum temporum uires ex inopinato ingruant? Fles quod quemq; tuorum mori neceſſe fuit, penè non licuit.

CA. XXIII Præter hoc etiam omne futurum incertum eſt, & ad deteriora certius. Facilius ad ſuperos iter eſt, animis cito ab humana conuerſatione dimiſſis, minus enim fecis ponderisq; traxerunt: antequam obducerentur, & altius terrena cōciperent, liberati, leuiores ad originem ſuam reuolant, & facilius quicquid eſt illud abſoluti transfluūt. Nec unq; magnis ingenijs chara in corpore mora eſt. Exire atq; erumpere geſtiunt, ægre has anguſtias ferunt, uagi per omne ſublime, & ex alto aſſueti humana deſpicere. Inde eſt quod Plato clamat, Sapientis animum totum in morte prominere, hoc uelle, hoc meditari, hac ſemper cupedine ferri in exteriora tendentem. Quid tu Martia, cum uideres ſenilem in iuuene prudentiam, uictorem omnium uoluptatum animum, emendatum, carentem uitio, diuitias ſine auaricia, honores ſine ambitione, uoluptates ſine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitem poſſe contingere? Quicquid ad ſummum uenit, ad exitum prope eſt. Eripit ſe aufertq; ex oculis perfecta uirtus. Nec ultimum tempus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulſit, citius extinguitur. Viuacior eſt, qui cum lenta difficiliq; materia commiſſus, fumoq; demerſus ex ſordido lucet, eadem enim detinet cauſa, quæ maligne alit. Sic ingenia quæ illuſtriora, breuiora ſunt. Nam ubi incremento locus nō eſt, uicinus occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoq; parentes uidere, puerum Romæ fuiſſe, ſtatura ingentis uiri: ſed hic cito deceſſit, & moriturum breui nemo non prudens dixit. Non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita eſt indicium imminētis exitij maturitas, & appetit finis, ubi incrementa conſumpta ſunt.

C. XXIIII Incipe uirtutibus illum, non annis æſtimare: ſatis diu uixit, pupillus relictus ſub tutorum cura, uſq; ad decimumquartum annum fuit ſub matris cuſtodia ſemper, cum haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcēs ſtatura, pulchritudine, cætero corporis

corporis robore caſtris natus, militiam recuſauit, ne à te diſcederet. Computa Martia quàm raro liberos uideant, quæ in diuerſis domibus habitant. Cogita tot illos perire annos matribus, & per ſolicitudinem exigi, quibus filios in exercitu habẽt. Scies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil perdidiſti. Nunquam à conſpectu tuo receſſit, ſub oculis tuis ſtudia formauit excellentis ingenij & æquaturi animum, niſi obſtitiſſet uerecundia, quæ multorum profectus ſilentio preſſit. Adoleſcens rariſſimæ formæ in tam magna mulierum turba uiros corrumpentium, nullius fœminæ ſpei ſe præbuit, Et cum quarundam uſq; ad tentandũ perueniſſet improbitas, erubuit quaſi peccaſſet, quod placuerat. Hac ſanctitate morum effecit, ut puer admodum dignus ſacerdotio uideretur, materna ſine dubio ſuffragatione. Sed ne mater quidem niſi pro bono candidato ualuiſſet, harum contemplatione uirtutum filium gerit. Quid ſi nunc ille tibi magis uacat? Nunc nihil habet quò uocetur. Nunquam tibi ſolicitudini, nunquam mœrori erit, quod unum ex tam bono filio poteras dolere, doluiſti. Cætera exempta caſibus, plena uoluptatis ſunt, ſi modo uti filio ſcis, ſi modo quid in illo precioſiſſimum fuerit intelligis, imago duntaxat filij tui perijt, & effigies non ſimillima. Ipſe quidem æternus meliorisq; nunc ſtatus eſt, diſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ uides oſſa circũuoluta neruis, & obductã cutẽ, uultumq;, & miniſtras manus, & cætera quibus inuoluti ſumus, uincula animorũ tenebræq; ſunt. Obruit his animus, effugat, inficitur, arcetur à diuerſis, è ſuis in falſa coniectus: omne illi cum hac carne graui certamen eſt, ne abſtrahatur & ſidat, nititur illo, unde dimiſſus eſt, ibi illũ æterna requies manet pro confuſis craſſisq; pura & liquida referentem.

Proinde non eſt quod ad ſepulchrum filij tui curras. Peſſima eius & ipſi moleſtiſſima iſtic iacent oſſa cineresq;, non magis illius partes quàm ueſtes, aliaq; tegumẽta corporum. Integer ille, nihilq; terris relinquẽs fugit, & totus exceſſit: paulumq; ſupra nos commoratus, dum expurgat inhærentia uitia ſitumq; omnis mortalis æui excutit, deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitq; illum cœtus ſacer, Scipiones, Catonesq;, utiq; cõtemptores uitæ, & mortis beneficio liberi. Parẽs tuus Martia illic nepotem ſuum, quanquam illic omnibus omne cognatum eſt, applicat ſibi noua luce gaudentem, & uicinorum ſyderũ meatus docet, nec ex coniecturis, ſed omniũ ex uero peritus in arcana naturæ liber ducit. Vtq; ignotarum urbium monſtratus hoſpiti gratus eſt, ita ſciſcitanti cœleſtium cauſas, domeſticus interpres: & in profunda terrarũ promittere aciẽ iuuat. Delectat enim ex alto relicta reſpicere. Sic itaq; Martia te gere, tanquam ſub oculis patris filijq; poſita, non illorum quos noueras, ſed tanto excellentiorum, & in ſummo locatorum: erubeſce quicquam humile aut uulgare, & mutatos in melius tuos flere, in æterna rerum per uaſta & libera ſpacia dimiſſos. Non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium aut inuiæ ualles, aut incerta uada Syrtium: tramites plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij ſunt, intermixtiq; ſyderibus. C.XXV

Puta itaq; ex illa arce cœleſti patrem tuum Martia, & cui tantum apud te autoritatis erat, quantum tibi apud filium tuum, nõ illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo proſcribentes in æternum ipſe proſcripſit, ſed tanto clariore, quanto eſt ipſe ſublimior, dicere, Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta ueri ignorantia uerſaris, ut inique actum iudices cum filio tuo, quod in tædium uerſus uitæ ipſe ad maiores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet om̃ia? quàm nullis benignã facile ſe præſtitit, niſi qui in unum cum illa contraxerat. Reges ne diceres feliciſſimos futuros, ſi maturius illos mors ſtantibus ſubtraxiſſet malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid ætati detraxeris? An nobiliſſimos uiros clariſſimosq; ad ictum militaris gladij compoſita ceruice formatos? Reſpice patrem atque auum tuum. Ille in alieni percuſſoris uenit arbitrium. Ego nihil in me cuiquam permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quam magno me iuuat animo ſcripſiſſe. Cur in domo noſtra diutiſſime lugetur, qui feliciſſime moritur? Coimus in unũ omnes, uidemusq; uos alta nocte circumdari. Nil apud uos ut putatis optabile, nil excelſum, nil ſplendidum, ſed humilia cuncta, & grauia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernen- XXVI

aliter, uel

tia. Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia, aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus ſtrepere dies perpetuos, †nihil in obſcuro, detectas mētes, & aperta præcordia, & in publico medioq; uitam, & omīs æui proſpectum, uenientiumq;. Iuuabit unius ſeculi me fata componere in parte ultima mundi, & inter pauciſſimos geſta, tot ſecula, tot ætatum contextam ſeriem, quicqd annorum eſt, licet uiſere, licet ſurrectura, licet ruitura regna proſpicere, & magnarum urbium lapſus, & maris nouos curſus. Nā ſi poteſt tibi ſolatio eſſe deſiderijs tuis commune fatum, nihil conſtat loco ſtabili, & nihil quo ſtat loco ſtabit. Omnia ſternet, adducetq; ſecum uetuſtas, nec hominibus ſolum (Quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt) ſed locis, ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet, tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet, maria ſorbebit, flumina auertet, & commercio gentium rupto, ſocietatē generis humani cœtuſq; diſſoluet. Alibi hiatibus uaſtis ſubducet urbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilentiæ halitus mittet, & inundationibus quicquid habitatur, obducet. Necabitq; omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus uaſtis torrebit incendetq; mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus extinguat, uiribus iſta ſe ſuis cędent, & ſydera ſyderibus incurrent, & omni flagrante materia, uno igne quicquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit. Nos quoque felices animæ, & æterna ſorte, cum deo uiſum erit iterum iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſius parua ruinæ ingentis acceſſio in antiqua elementa uertemur. Felicem filium tuum Martia, qui iſta iam nouit.

IN LIB. DE CONSOLATIONE AD MARTIAM

Cap.1. Salamannos ſatellites. Alius habebat, Seſanianos, Rodolphus annotarat, Seianianos.

Cap.4. Vſq; in hunc diem Liuia. Hic uidentur aliunde aſſuta quædam, quæ nihil faciunt ad ſenſum, nimirum hæc, Aſſiduus uirtutum comes, cui non tantum quæ in publicum emittunt uota, ſed omnes qui ſunt ſecretiores animorum motus. His ſublatis congruit orationis tenor, uſq; in hunc diem Liuia, quantum quidem ego ſciam, dediſti operam, ne quid eſſet &c.

Cap.10. Alios ignibus peruret, uel in pœnā admotis, uel in certa nudos maria iactabit. Conſentiebant exemplaria. Legendum arbitror, Alios ignibus peruret uel in pœnam admotis, uel incertis, ſiue inſertis, alios nudos mari iactabit. Incertos ignes uocat, incendium ſorte ortum. Inſertos ignes intelligas licet, febres ac peſtilentias. Alij ignes admouentur, alij inſeruntur.

Cap.28. Semper in deteriora dependenti. Alius, ſemper interiora dependēdi. Rodolphus ſemper anteriora deprendens, quanquam dependens bene habebat.

LVCII ANNEI SENECAE AD ALBINAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS

SAepe iam mater optima impetum cepi conſolandi te, ſæpe continui. Vt auderem, multa me interpellabant. Primum uidebar depoſiturus omnia incommoda, cum lachrymas tuas, etiam ſi ſupprimere non potuiſſem, abſterſiſſem. Deinde plus habiturum me autoritatis non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem. Præterea timebam ne à me non uicta fortuna aliquem meorum uinceret. Itaq; utcunq; conabar manu ſuper plagā meā impoſita, ad obliganda uulnera ueſtra reptare. Hoc propoſitum meum erat. Rurſuſq; retardare, dum recens ſæuiret. Sciebam dolori tuo occurrēdum non eſſe, ne ipſum ſolatia iritarent, & accenderent. Nam in morbis quoq; nihil eſt magis periculoſum, nec pernicioſum, quàm immatura medicina. Expectabam dum ipſe uires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia mora mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea cum clariſſimorum omnia ingeniorum monumenta, ad compeſcendos moderandoſq; luctus compoſita euoluerem, non inueniebam exemplum eius, qui conſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis comploraretur. Ita in re noua hæſitabam, uerebarq;, ne hoc non conſolatio, ſed exulceratio, Quid quod nouis uerbis, nec ex uulgari & quotidiana ſumptis allocutione, opus erat homini ad conſolandos ſuos, ex ipſo rogo caput alleuanti. Omnis aūt magnitudo doloris modum excedētis, neceſſe eſt ut ſtilo

ſtilo delectum uerborum eripiat,cum ſæpe uocem quoque ipſam intercludat. Vtcũq; connitar,nõ fiducia ingenij,ſed qua poſſum inſtar efficaciſſimæ cõſolationis eſſe conſolator.Cui nihil negares,huic hoc utiq; te non eſſe negaturã(licet omnis mœror contumax ſit)ſpero, ut deſiderio tuo uelis à me modum ſtatui.

Vide quantum de indulgentia tua promiſerim mihi, potẽtiorem me futurum apud te non dubito quàm dolorẽ tuum,quo nihil eſt apud miſeros potentius.Itaq; ne ſtatim cum eo concurram,adero prius illi, & quibus excitetur ingeram, omnia proferam,& reſcindam quæ iam obducta ſunt.Dicet aliquis,quod hoc genus eſt conſolandi,obliterata mala reuocare, & animum in omnium erumnarum ſuarum conſpectu collocare, uix unius patientem?Sed is cogitet quæcunq; uſq; eo pernicioſa ſunt,ut contra remediũ cõualuerint,plerunq; cõtrarijs curari.Omnes itaq; luctus ſuos, omnia lugubria admouebo.Hoc erit non molli uia mederi,ſed urere ac ſecare.Quid cõſequar? ut pudeat animum,tot miſeriarũ uictorẽ,ægre ferre unũ uulnus in corpore tam cicatricoſo.Fleãt itaq; diutius & gemãt,quorũ delicatas mẽtes eneruauit longa felicitas, ut ad leuiſſimarum iniuriarum motus collabantur:at quorum omnes anni per calamitates tranſierũt, grauiſſima quoq; forti & immobili conſtantia perferant. Vnum habet aſſidua infelicitas boni,quod quos ſæpe uexat,nouiſſime indurat.Nullam tibi uacationẽ dedit à grauiſſimis luctibus,nec natalẽ quidem tuũ excepit. Amiſiſti matrẽ ſtatim nata,immo dũ naſcereris,& ad uitã quodammodo expoſita,creuiſti ſub nouerca,quam tu quidẽ omĩ obſequio,& pietate,quanta uel in filia conſpici poteſt, matrẽ fieri coegiſti. Nulli †tam magno conſtitit & bona nouerca. Auunculum indulgentiſſimum optimum ac fortiſſimum uirum, cum aduentum eius expectares, amiſiſti. Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem deducendo faceret, intra triceſimum diem, chariſſimum uirum tuum,ex quo mater trium liberorum eras, extuliſti.Lugenti tibi luctus nunciatus eſt, omnibus quidem abſentibus liberis,quaſi de induſtria in id tempus coniectis malis tuis, ut nihil eſſet ubi ſe dolor tuus inclinaret. Tranſeo tot pericula,tot metus, quos ſine interuallo uitæ incurſantes pertuliſti,modo in eundẽ ſinũ,ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa triũ nepotũ recepiſti.Intra uigeſimũ diem,tu quæ filiũ meum in manibus & in †oculis tuis mortuum funeraueras,raptum me audiſti.Hoc adhuc defuerat tibi,lugere uiuos. CAP.II

for.tamen nõ

al,oſculis

Grauiſſimum eſt ex omnibus, quæ unquam in corpus tuum deſcenderunt, recens uulnus, fateor, nõ ſummã cutem tenet,rupit pectus,& uiſcera ipſa diuiſit.Sed quemadmodum tyrones leuiter ſaucij non uociferant, & manus medicorum magis q̃ ferrũ horrent,at ueterani quamuis cõfoſſi patienter ac ſine gemitu uelut aliena corpora excortari patiuntur,ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & ululatus,& alia per quæ inſciæ mulieres tumultuantur, amoue. Perdidiſti em̃ tot mala,ſi nondum miſera eſſe didiciſti. Et quid? Videor ne tecum timide egiſſe,cum nil tibi ſubduxi ex malis tuis,ſed omnia coaceruata ante te poſui? Magno id animo feci.Conſtitui enim uincere dolore,dolorem tuum,non circumſcribere. CAP.III

Vincam puto, primum ſi oſtendero nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer, nedum propter quod miſeros etiam quos cõtingam faciam. Deinde ſi ad te tranſiero, & probauero, ne tuam quidem grauem eſſe fortunam, quæ tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire geſtit, nihil mali eſſe mihi: ſi hoc tibi demonſtrare non potero, ipſas res quibus me putas premi non eſſe intolerabiles, faciam manifeſtum.Sin id credi nõ potuerit,at ego mihi ipſe ſatis placebo,quod inter eas res beatus ero,quæ miſeros ſolent facere.Nõ eſt quod de me alijs credas, ipſe tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me non eſſe miſerum. Adijciam, quo ſecurior ſis,nec fieri quidem me poſſe miſerum. CAP.V

Bona conditione conditi ſumus,ſi eam non deſeruimus.Id egit rerum natura, ut ad bene uiuendum non magno apparatu opus eſſet. Vnuſquiſq; facere ſe beatum poteſt. Leue momentum in aduenticijs rebus eſt, & quod in neutram partem magnas uires habeat. Nec ſecunda ſapientem euehũt, nec aduerſa demittunt.Laborauit enim ſemper,ut in ſe plurimum poneret,intra ſe omne gaudium peteretur.Quid ergo? ſapientẽ me eſſe dico? Minime. Nam id quidem ſi profiteri poſſem, non tantum negarem mi- CAP.VI

ſerum me eſſe, ſed omnium fortunatiſſimũ, & in uicinum deo perductum prædicarē. Nunc, quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniendas, ſapientibus uiris me dedi, & nondũ in auxilium mei ualidus, in aliena caſtra confugi, eorum ſcilicet, qui facile ſe & ſua tuentur. Illi me iuſſerunt ſtare aſſidue, uelut in præſidio poſitum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere, multo antequã incurrant. Illis grauis ipſa fortuna eſt, quibus eſt repentina. Facile eam ſuſtinere poteſt, qui ſemper expectat. Nam & hoſtium aduentus eos proſternit, quos inopinate occupauit. At qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt, compoſiti & adaptati primum, qui tumultuoſiſſimus eſt, ictum facile excipiũt. Nunquã ego fortunæ credidi, etiam ſi uideretur pacem agere, omnia illa quæ in me diligentiſſime conferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco poſui, unde poſſet ea ſine motu meo repetere. Interuallum inter me & illam magnum habui. Itaq; abſtulit illa, non auulſit, Neminem aduerſa fortuna comminuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius uelut ſua & perpetua amauerunt, qui ſe propter illa ſuſpici uoluerunt, iacent & mœrent, cum inualidos & pueriles animos, omnis ſolidæ uoluptatis ignaros, falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, aduerſus utrunq; ſtatum inuictum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. Nam in ipſa felicitate quid contra infelicitatem ualeret, eſt expertus. Itaq; ego in illis quæ omnes optant, exiſtimaui ſemper nihil ueri boni ineſſe, cum inania & ſpecioſa ac decepturo fuco circumlita inueniantur, nihil habentia fronti ſuæ ſimile. Nam in illis quæ mala uocantur, nihil tam terribile ac durũ inuenio, quàm opinio uulgi minabatur. Verbum quidem ipſum, perſuaſione quadam, & conſenſu iam aſperius ad aures uenit, & audientes tanquam triſte & execrabile ferit, ita enim populus iuſſit. Sed populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

CA. VI Remoto igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies utcũq; credita eſt, auferti, uideamus quid ſit exilium, nempe loci commutatio eſt. Anguſtare uideor uim eius, & quicquid peſſimũ in ſe habet ſubtrahere. Hanc commutationem loci ſequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduerſus iſta poſtea cõfligam. Interim primum illud intueri uolo, quid acerbi afferat ipſa loci commutatio. Carere patria intolerabile eſt. Aſpice hanc frequentiã, cui uix urbis immenſa tecta ſufficiunt. Maxima pars illius turbę patria caret, ex municipijs & colonijs ſuis, ex toto deniq; orbe terrarũ confluxerunt: alios abducit ambitio, alios neceſſitas officij publici, alios impoſita legatio, alios luxuria, opulentum, & oportunum uitijs locum quærens, alios liberalium ſtudiorum cupiditas, alios ſpectacula. Quoſdam traxit amicitia, quoſdam induſtria, latã oſtendendæ uirtuti nacta materiã: quidam uenalem formã ſuã attulerunt, quidam uenalem eloquentiam. Nullum nõ hominum genus concurrit in urbem, & uirtutibus & uitijs magna precia ponẽtem. Iube omnes iſtos ad nomen citari, & unde domo quiſq; ſit, quære. Videbis maiorem partem eſſe, quę relictis ſedibus ſuis uenerit in maximam quidem ac pulcherrimam urbem, nõ tamen ſuam. Deinde ab hac ciuitate diſcede, quæ ueluti communis patria poteſt dici, omnes urbes circumi, Nulla eſt ubi magnam partẽ peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc tranſiliens ab ipſis, quarum amœna poſitio & opportunitas regionis plures alliciet, deſerta loca, & aſperrimas inſulas, Sciathũ & Seriphum, Gyarum & Corſicam pete. Nullum inuenies exilium, in quo nõ aliquis animi cauſa moretur. Quid tam nudum inueniri poteſt? quid tam abruptum undiq;, quàm hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti ieiunius? quid ad homines immãſuetius? quid ad ipſum loci ſitum horridius? quid ad cœli naturam intemperatius? plures tamẽ hic peregrini quàm ciues ſunt & conſiſtunt. Vſq; eo ergo commutatio ipſa locorum grauis non eſt, ut hic quoq; locus à patria quoſdã abduxerit. Inuenio qui dicant ineſſe naturalem quandam animis irritationem commutandi ſedes, & transferẽdi domicilia. Mobilis enim & inquieta mẽs homini data eſt. Nunq̃ ſe tenet, ſpargĩ, & cogitationes ſuas in omnia nota atq; ignota dimittit, uaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætiſſima: quod non miraberis, ſi propriã eius originẽ aſpexeris, nõ ex terreno & graui concreta corpore, ex illo cœleſti ſpiritu deſcendit. Cœleſtium autem natura ſemper in motu eſt. Fugit, & uelociſſimo curſu agitur. Aſpice ſydera mundi illuſtria. Nullũ eorũ perſtat,

perſtat, Labitur aſſidue, & locum ex loco mutat, quamuis cum uniuerſo uerſatur, in contrarium nihilominus ipſi mundo refertur, per omnes ſignorum partes diſcurrit, perpetua eius cogitatio, & aliunde aliò cõmigratio eſt. Omnia uoluunt. Semper in tumultu ſunt, & ut lex & naturæ neceſſitas ordinauit aliunde aliò deferunt. Cum per certa annorum ſpacia orbes ſuos explicuerunt, iterũ ibunt per quæ uenerunt. I nunc & animũ humanũ, ex iiſdẽ quibus diuina cõſtant cõpoſitum ſeminibus, moleſte ferre puta tranſitum ac migrationem, cum dei natura aſſidua & citatiſſima cõmutatione, uel delectet ſe, uel conſeruet. A cœleſtibus agedũ te ad humana cõuerte. Videbis gẽtes, populosq́ mutaſſe ſedem. Quid ſibi uolunt in mediis Barbarorũ nationibus Grçcæ urbes? Quid inter Indos, Perſasq́ Macedonicus ſermo? Scythia & totus ille ferarum, indomitarũq́ gentium tractus, ciuitates Achaiæ Ponticis impoſitas littoribus oſtentat. Non perpetuæ hyemis ſæuitia, non hominũ ingenia, ad ſimilitudinẽ cœli ſui horrẽtia, transferentibus domus ſuas obſtiterũt. Atheniẽſis in Aſia turba eſt. Miletus ccccc. lxx. urbiũ populũ in diuerſa effudit. Totum Italiæ latus quod inferiori mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi uendicat. Tyrii Africam incolunt, in Hiſpania Pœni: Græci ſe in Galliã immiſerũt, in Græciam Galli. Pyrenæus Germanorum tranſitus non inhibuit, per inuia, per incognita uerſauit ſe humana leuitas. Liberos, cõiugesq́, & graues ſenio parẽtes traxerũt. Alii lõgo errore iactati, nõ iudicio elegerũt locũ, ſed laſſitudine proximũ occupauerunt. Alii armis ſibi ius in aliena terra fecerunt. Quaſdã gentes cũ ignota peterẽt, mare hauſit. Quidã ibi cõſederunt, ubi illos rerũ inopia depoſuit. Nec omnibus eadẽ cauſa relinquẽdi, quęrẽdiq́ patriã fuit. Alios excidia urbiũ ſuarũ hoſtilibus armis elapſos, in aliena ſpoliatos ſuis, expulerunt. Alios domeſtica ſeditio ſubmouit, alios ſuperfluentis populi frequentia ad exonerandas uires emiſit. Alios peſtilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis ſoli uitia eiecerunt. Quoſdam fertilis oræ in maius † latæ fama corrupit. Alios alia cauſa exciuit domibus ſuis. Illud itaq́ eſt manifeſtũ, nihil eodẽ loco manſiſſe quo genitũ eſt. Aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua urbium fundamenta iaciuntur. Noua gentium nomina, extinctis nominibus prioribus, aut in acceſſionẽ ualidioris conuerſis, oriuntur. Omnes autem iſtæ populorum transformationes, quid aliud quàm publica exilia ſunt? *al. laudatæ*

CAP. VII

Quid tam longo te circuitu traho? Quid intereſt enumerare Antenorem Patauii conditorem, & Euandrum in ripa Tyberis regna Arcadum collocantem? Quid Diomedem, aliosq́ quos Troianum bellum uictos ſimul uictoresq́ per alienas terras diſſipauit? Romanum imperium nempe autorem exulem reſpicit, quem profugum, capta patria, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & uictoris metus, longinqua quærentẽ in Italiam deducit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias miſit, ubicunq́ uicit, Romanus habitabat. Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat, & relictis aris ſuis trans maria ſequebatur colonus ſenex. Res quidem non deſiderat plurium enumerationem: Vnum tamen adiiciam, quod in oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpe iam colonos mutauit.

CAP. VIII

Vt antiquiora quæ uetuſtas obduxit tranſeam, Phocide relicta, Graii qui nunc Maſſiliam colunt, prius in hac inſula conſederunt. Ex qua quid eos fugauerit incertum eſt, Vtrum cœli grauitas, an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura importuoſi maris. Nam in cauſa non fuiſſe feritatem accolarum, eo apparet, quod maxime tunc trucibus & inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierunt deinde Ligures in eam, tranſierunt & Hiſpani, quod ex ſimilitudine ritus apparet. Eadem enim tegumẽta capitum, idemq́ genus calceamenti, quod Cantabris eſt, & uerba quædam. Nam totus ſermo conuerſatione Græcorum, Ligurumq́ primo deſciuit. Deductæ deinde ſunt duæ ciuium Romanorum Coloniæ, altera à Mario, altera à Sylla. Toties huius aridi & ſpinoſi ſaxi mutatus eſt populus, uix deniq́ inuenies ullam terram, quam etiã nunc indigenæ colant. Permixta omnia & inſtituta ſunt. Alius alii ſucceſſit. Hic cõcupiuit, quod alii faſtidio fuit, ille unde expulerat, eiectus eſt. Ita fato placuit, nullius rei eodẽ ſemp loco ſtare fortunã. Aduerſus ipſã mutationẽ locorũ, detractis certis incõmodis

quæ exilio adhærent, ſatis hoc remedij putat Varro doctiſſimus Romanorum; quod quocũq; uenimus eadem rerum natura utendum eſt. M. Brutus ſatis hoc putat, quod licet in exilium euntibus uirtutes ſuas ad locum ferre ſecum, ad quem migraturi ſunt. Hæc etiã ſiquis ſingula parum iudicat efficacia ad cõſolandum exulem, utraq; in unũ collata fatebitur plurimum poſſe. Quantulũ enim eſt quod perdidimus. Duo quæ pulcherrima ſunt, quocunq; nos mouerimus, ſequentur, natura communis & propria uirtus. Id actũ eſt, mihi crede, ab illo, quiſquis formator uniuerſi fuit, ſiue ille deus eſt potens omniũ, ſiue incorporalis ratio ingentiũ operum artifex, ſiue diuinus ſpiritus per omnia maxima ac minima, æquali intentione diffuſus, ſiue fatũ & mutabilis cauſarum inter ſe cohærentiũ ſeries, Id, inq;, actum eſt, ut in alienũ arbitrium, niſi uiliſſima quæq; non caderẽt. Quicquid optimũ homini eſt, id extra humanam potentiã iacet, nec dari nec eripi poteſt. Mundus hic, quo nihil neq; maius, neq; ornatius, rerũ natura genuit. Animus contemplator, admiratorq; mundi, pars eius magnificentiſſima, propria nobis, & perpetua, tamdiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi manebimus. Alacres itaque & erecti quocunque res tulerit, intrepido gradu properemus.

CAP. IX Emetiamur quaſcunq; terras, nullum inuenturi ſolum intra mundum quod alienũ homini eſt. Vndecunq; ex æquo ad cœlum erigitur acies, paribus interuallis omnia diuina ab omnibus humanis diſtant. Proinde dum oculi mei ab illo ſpectaculo eius inſatiabiles ſunt, non obducantur, dum mihi lunam ſolemq; intueri liceat, dum cæteris inhærere ſyderibus, dum ortus eorũ, occaſus, interuallaq;, & cauſas inueſtigare uelocius meandi, uel tardius, ſpectare tot per noctẽ ſtellas micantes, & alias immobiles, alias nõ in magnũ ſpaciũ exeũtes, ſed intra ſe circũagẽtes ſuũ ueſtigiũ, quaſdã ſubito erũpẽtes, quaſdã igne fuſo perſtringentes aciẽ, quaſi decidãt, uel longo tractu cũ luce multa præteruolantes. Dum cum his ſim, & cœleſtibus (qua homini fas eſt) immiſcear, dum animum ad cognatarum rerum conſpectum tendentẽ, in ſublimi ſemper habeã, quantum refert mea quid calcem? Atqui nõ eſt hæc terra frugiferarũ aut lætarũ arborum ferax. Non magnis & nauigabilibus fluminũ alueis irrigatur. Nihil gignit, quod aliæ gentes petant, uix ad tutelã incolentiũ fertilis. Non precioſus hic lapis cæditur, Non auri argentiq; uenæ eximuntur. Anguſtus animus eſt, quem terrena delectant. Ad illa adducendus eſt, quæ ubiq; æque apparent, ubiq; æque ſplendent: & hoc cogitandũ eſt, iſta ueris bonis per falſa & praue credita obſtare: quo longiores porticus expedierint, quo altius turres ſuſtulerint, quo latius uicos correxerint, quo depreſſius æſtiuos ſpecus foderint, quo maiori mole faſtigia † cœnationũ ſubduxerint, hoc plus erit quod illis cœlũ abſcondat. In eam te regionẽ caſus eiecit, in qua latiſſimũ receptaculũ caſa eſt. Næ & tu puſilli animi es & ſordide ſe conſolantis, ſi non id fortiter pateris, quæ Romuli caſam noſti. Dic illud potius. Iſtud humile tuguriũ nempe uirtutes recipit. Iam omnibus templis formoſius erit, cum illic iuſticia conſpecta fuerit, cum prudentia, pietas omniũ officiorum recte diſpenſandorũ ratio, humanorũ diuinorũq; ſcientia. Nullus anguſtus eſt locus, qui hanc tam magnarũ uirtutũ turbã capit, nullũ exiliũ graue eſt, in quo licet cum hoc ire comitatu. Brutus in eo libro quem de uirtute cõpoſuit, ait ſe uidiſſe Marcellum Mitylenis exulantẽ, & quantũ modo natura hominis paterẽt, beatiſſime uiuentem, neq; unq; bonarũ artium cupidiorẽ quàm illo tempore. Itaq; adijcit, uiſum ſibi ſe magis in exilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quàm illũ in exilio relinqui. O fortunatiorẽ Marcellum, eo tempore quo exiliũ ſuum Bruto approbauit, q̃ quo R. Po. cõſulatum rexit. Quãtus uir ille fuit, qui effecit ut aliquis exul ſibi uideretur, quod ab exule recedebat. Quantus uir ille fuit, qui in admirationem ſui adduxit hominem, etiam Catoni ſuo mirandum. Idem Brutus ait, C. Cæſarem Mitylenas præteruectũ, quia nõ ſuſtineret uidere † defortunatũ uirum. Illi quidẽ reditum impetrauit ſenatus publicis precibus, tam ſolicitus ac mœſtus, ut omnes iſto die Bruti habere animũ uiderentur, & nõ pro Marcello, ſed pro ſe deprecari, ne exules eſſent, ſi ſine illo fuiſſent: ſed plus multo conſecutus eſt, quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, nec Cæſar uidere. Cõtigit enim illi teſtimoniũ utriuſq;. Brutus ſine Marcello reuerti ſe doluit, Cæſar erubuit. Nõ dubitas quin ſemper ille Marcellus tantus uir ſic ad tolerandum æquo animo exilium

al, contignationum

al, deformatũ

exilium ſeipſe adhortatus ſit, Ita te diſciplinis imbuiſti, ut ſcires omnem locum ſapiẽti uiro patriam eſſe: porrò hic qui te expulit, non ipſe per annos decem continuos patria caruit, propagandi ſine dubio imperij cauſa, ſed nempe caruit: nunc ecce trahit illum Africa reſurgentis belli minis plena, trahit Hiſpania, quæ fractas & afflictas partes refouit, trahit Aegyptus infida, totus deniq; orbis qui ad occaſionem cõcuſſi imperij intentus eſt, cui primum rei occurret, cui parti ſe opponet. Aget illum per omnes terras uictoria ſua. Illum ſuſpiciant & colant gentes, tu uiue Bruto miratore contentus. Bene ergo exilium tulit Marcellus, nec quicquam in animo eius mutauit loci commutatio, quamuis eum paupertas ſequeretur, in qua nihil mali eſſe, quiſquis modo nondũ peruenit in inſaniam omnia ſubuertentis auaricię atq; luxuriæ, intelligit. Quantulum eſt enim, quod in tutelam hominis neceſſarium ſit, & cui deeſſe hoc poteſt, ullo modo uirtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me nõ opes, ſed occupationes perdidiſſe: corporis exigua deſideria ſunt, frigus ſubmouere uult, alimentis famem ac ſitim extinguere, quicquid extra concupiſcitur, uitijs non uſibus laboratur: non eſt neceſſe omne perſcrutari profundum, nec ſtrage animalium uentrem onerare, nec conchylia ultimi maris ex ignoto littore eruere. Dij iſtos deæq; perdant, quorum luxuria tam inuidioſi imperij fines tranſcendit. Vltra Phaſim capere uolũt, quod ambitioſam popinam inſtruat, nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetimus, aues petere. Vndiq; conuehunt omnia uota faſtidienti gulæ. Quod diſſolutus delicijs ſtomachus uix admittat, ab ultimo portatur Oceano. Vomunt ut edant, edunt ut uomant, epulas, quas toto orbe conquirunt nec concoquere dignantur. Iſta ſiquis deſpicit, quid illi paupertas nocet? Si quis concupiſcit, illi paupertas etiam aliquid prodeſt. Inuitus enim ſanatur, & ſi remedia ne coactus quidem recipit, interim certe dum non poteſt illa, nolenti ſimilis eſt. C. Cæſar, quem mihi uidetur rerum natura ediδiſſe, ut oſtenderet quid ſumma uitia in ſumma fortuna poſſent, centies ſeſtertio cœnauit uno die, & in hoc omnium adiutus ingenio, uix tamen inuenit quomodo trium prouinciarum tributum una cœna fieret. O miſerabiles, quorũ palatũ niſi ad precioſos cibos non excitaẽ. Precioſos aũt, nõ eximius ſapor aut aliqua fauciũ dulcedo, ſed raritas & difficultas parãdi facit. Alioquin ſi ad ſanã illis mentẽ placeat reuerti, quid opus eſt tot artibus uentri ſeruiẽtibus? quid mercaturis? quid uaſtatione ſyluarum? quid profundi perſcrutatione? paſſim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis diſpoſuit, ſed hic uelut cæci tranſeunt, & omnes regiones peruagãtur, maria traijciunt, & cũ famẽ exiguo cibo poſſint ſedare, magno irritant. Libet dicere, quid deducitis naues, quid manus & aduerſus feras & homines armatis, quid tãto tumultu diſcurritis, quid opes opibus aggeritis? Non uultis cogitare, quàm parua uobis corpora ſint. Nonne furor & ultimus mentium error eſt, cum tam exiguum capias, cupere multum. Licet itaque augeatis cenſus, promoueatis fines, nunquã tamen corpora ueſtra laxabitis. Cum bene ceſſerit negociatio, multum militia retulerit, cũ indagati undiq; cibi coierint, non habebitis ubi iſtos apparatus ueſtros collocetis. Quid tammulta conquiritis? Maiores noſtri, quorum uirtus etiam nunc uitia noſtra ſuſtentat, infelices erant, qui ſibi manu ſua parabant cibum, quibus terra cubile erat, quorum tecta nondum auro fulgebãt, quorũ templa nondũ gẽmis renitebãt. Itaq; tunc per fictiles deos religioſe iurabaẽ, qui p illos iurauerãt, ad hoſtẽ morituri, ne fallerẽt, redibant. Scilicet minus beate uiuebat dictator noſter, qui Samnitũ legatos audit, cum uiliſſimũ cibũ in foco ipſe manu ſua uerſaret: illa qua iam ſæpe hoſtẽ percuſſerat, † lancemq; in capitolini Iouis gremio repoſuerat, †quam Apicius noſtra memoria †uicit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philoſophi uelut corruptores iuuentutis abire iuſſi ſunt, ſcientiã popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſeculum infecit, cuius exitum noſſe operæprecium eſt: cum ſeſtertium milies in culinã congeſſiſſet, cum tot congiaria principum, & ingens capitolij uectigal ſingulis comeſſationibus hauſiſſet, ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primũ coactus inſpexit: ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies computauit, & uelut in ultima fame uicturus ſi ſeſtertio centies uixiſſet, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertium centies egeſtas fuit, immo cum putat pecuniæ modum ad rem pertinere.

CAP. X

al. lanceam

al. atqui, al. uixit

Seſtertium

CAP.XI Seſtertium centies aliquis extimuit,& quod alij uoto petunt,ueneno fugit. Illi uero tam prauæ mentis homini ultima potio ſaluberrima fuit. Tunc uenena edebat, bibebatq́;,cum immenſis epulis non delectaretur tantum, ſed gloriaretur, cum uitia ſua oſtentaret, cum ciuitatem in luxuriam ſuam conuerteret, cum iuuentutem ad imitationem ſui ſolicitaret, etiam in malis exemplis per ſe docilem. Hæc accidunt diuitias non ad rationẽ reuocantibus,cuius certi ſunt fines,ſed ad uitioſam cõſuetudinẽ,cuius immẽſum & incomprehenſibile arbitriũ eſt. Cupiditati nihil eſt ſatis,naturæ etiã ſatis eſt parũ. Nullũ ergo paupertas exulis incõmodum habet,nulli etiã tam inops exilium eſt,quod nõ alendo homini abunde fertile ſit. An ueſtem,an domum deſideraturus eſt exul? ſed ſi hoc quoq; ad uſum tantũ deſiderabit,neq; tectum ei deerit, neq; uelamen. Aeque enim exiguo tegit̃ corpus,q̃ alitur. Nihil enim homini natura qđ neceſſariũ faciebat,fecit operoſum. Sed deſiderat ſaturatã multo conchylio purpurã, intextã auro, uarijsq́; coloribus diſtinctã & artibus. Nõ fortunæ uitio,ſed ſuo pauper eſt,etiam ſi illi quicqd amiſerit reſtitueris,nihil ages. Plus eñ reſtituẽdo deerit, ex eo qđ cupit,quàm exuli ex eo quod habuit. Si deſiderabit aureis fulgentẽ uaſis ſupellectilẽ,& antiquis nominibus artificũ argentũ nobile,æs paucorũ inſania precioſum,& ſeruorũ turbã, quæ quãuis magnã domum anguſtet,iumentorũ corpora differta,& coacta pingueſcere,& nationum omniũ lapides,iſta congerantur licet, nunq; explebunt inexplebilẽ animũ: nõ magis quàm ullus ſufficiet humor ad ſanandum eum,cuius deſideriũ nõ ex inopia, ſed ex æſtu ardentium uiſcerũ oritur,non enim ſitis illa,ſed morbus eſt. Nec hoc in pecunia tantum aut alimentis euenit. Eadẽ natura eſt in omni deſiderio,quod modo nõ ex inopia,ſed ex uitio naſcitur: quicquid enim illi congeſſeris, nõ finis erit cupiditatis, ſed gradus. Qui continebit̃ itaq; intra naturalẽ modum,paupertatẽ nõ ſentiet, qui naturalẽ modum excedet,eum in ſummis opibus quoq; paupertas ſequetur. Neceſſarijs rebus exilia ſufficiunt, ſuperuacuis nec regna. Animus eſt qui diuites facit, hic in exilia ſequit̃,& in ſolitudinibus aſperrimis, cum quod tantum ſatis eſt ſuſtinẽdo corpori inuenit,ipſe bonis ſuis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animũ pertinet,nõ magis q̃ ad deos immortales: omnia iſta quæ imperita ingenia & nimis corporibus ſuis abdita ſuſpiciunt,ſcilicet lapides,aurum & argentũ,& magni leuatiq; menſarum orbes,terrena ſunt pondera,quæ non poteſt amare ſyncerus animus,ac naturæ ſuæ memor,leuis

al.curæ †ipſe expers,& quandocunq; emiſſus fuerit,ad ſumma emicaturus. Interim quantum per moras membrorũ,& hanc circũfuſam grauemq; ſarcinã,licet,celeri & uolucri cogitatione diuina perluſtrat. Ideoq; nec exulare unquã poteſt liber,& dijs cognatus, & omni mundo omniq; æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlũ, & in omne præteritũ,futurumq; tẽpus immittit̃. Corpuſculũ hoc,cuſtodia & uinculũ animi,huc atq; illuc iactatur. In hoc ſupplicia,in hoc latrocinia,in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt,& cui non poſſit inijci manus.

CA.XII Nec me putes ad leuanda incommoda paupertatis,quam nemo grauem ſentit niſi qui putat,uti tantum præceptis ſapientũ. Primum aſpice, quanto maior pars ſit pauperum, quos nihilo notabis triſtiores ſolicitioresq́; diuitibus, imò neſcio an eo lætiores ſint, quo animus eorum in pauciora diſtrahitur. Tranſeamus à pauperibus,eamus ad locupletes,quammulta ſunt tempora,quibus pauperibus ſimiles ſunt. Circumciſæ ſunt peregrinantium ſarcinæ,& quotieſcunq; feſtinantem neceſſitas itineris exigit,comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum ſuarũ ſecum habent, cum omnem apparatũ caſtrenſis diſciplina ſubmoueat. Nec tantum cõditio illos temporũ, aut locorum inopia pauperibus exæquat, Sumũt quoſdã dies,cum iam illos diuitiarũ tedium cepit, quibus humi cœnent,& remoto auro, argentoq; fictilibus utantur. Dementes hoc quod aliquando concupiſcunt,ſemper timent. O quanta illos caligo mentium,quanta ignorantia ueritatis exercet,qui fugiũt qđ uoluptatis cauſa imitant̃. Me quidẽ quoties antiqua exẽpla reſpexi,paupertatis uti remedijs pudet. Quoniamquidẽ eò temporũ luxuria prolapſa eſt, ut maius uiaticum exulum ſit, q̃ olim patrimonium principum fuit. Vnum fuiſſe Homero ſeruum,tres Platoni,nullum Zenoni,à quo cœpit Stoicorũ rigida ac uirilis ſapientia, ſatis conſtat. Num ergo quiſquam eos miſeros

uixiſſe

uixiſſe dicet, ut nõ ipſe miſerrimus ob hoc omnibus uideatur. Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ ſequeſter fuit, ære collato funeratus eſt. Attilius Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad ſenatum ſcripſit, mercenarium ſuum deceſſiſſe, ab eo deſertum eſſe rus, quod ſenatui publice curari dum abeſſet Regulus, placuit. Fuit ne tanti ſeruum non habere, ut colonus eius Ro. Po. eſſet. Scipionis filię ex ærario dotem receperũt, quia nihil illis reliquerat pater. Aequum mehercules erat, Ro.Po. tributum Scipioni ſemel conferre, cum à Carthagine ſemper exigeret. O felices uiros puellarum, quibus Ro.Po. loco ſoceri fuit. Beatiores ne iſtos putas, quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quàm Scipionem, cuius liberi à ſenatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt. Dedignatur aliquis paupertatem, cuius tam claræ imagines ſunt? Indignatur exul aliquid ſibi deeſſe, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus, cum omnibus illis id quod deerat, ideo honeſtius ſuppletũ ſit, quia defuerat? His ergo aduocatis non tantũ tuta eſt, ſed etiã gratioſa paupertas.

Reſponderi poteſt, quid artificioſe iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt? Com- CA. XIII mutatio loci tolerabilis eſt, ſi tantum locum mutes: paupertas tolerabilis eſt, ſi ignominia ei abſit, quæ ſola opprimere animos ſolet. Aduerſus hunc quiſquis me malorum turba terrebit, his uerbis utendum erit: ſi contra unam quamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt, idem aduerſus omnes erit. Cum ſemel animũ uirtus indurauit, undique inuulnerabilem præſtat. Si auaricia dimiſit, uehementiſſima generis humani peſtis, moram tibi ambitio non faciet, Si ultimum diem non quaſi pœnam, ſed quaſi naturæ legem aſpicis, ex quo pectore mortis metũ eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare, Si cogitas, libidinem nõ uoluptatis cauſa homini datam, ſed propagãdi generis, quem non uiolauerit hoc ſecretum & infixũ uiſceribus ipſis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non ſingula uitia ratio, ſed pariter omnia proſternit, in uniuerſum ſemel uincit. Ignominia tu putas quemquam ſapiẽtem moueri poſſe, qui om̃ia in ſe repoſuit, qui ab opinionibus uulgi ſeceſſit. Plus etiam quàm ignominia eſt mors ignominioſa. Socrates tamen eodem uultu, quo aliquando ſolus xxx. tyrannos in ordinem redegerat, carcerem intrauit, ignominiam ipſi loco detracturus: neq; enim poterant carceres uideri, in quibus Socrates erat. Quis uſq; eo ad conſpiciendam ueritatẽ excæcatus eſt, ut ignominiam putet M. Catonis fuiſſe, duplicem in petitione præturę & conſulatus repulſam. Ignominia illa præturæ & conſulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio contemnitur, niſi à ſe contemptus eſt. Humilis & proiectus animus fit iſti contumeliæ oportunus: qui uero aduerſus ſęuiſſimos caſus ſe extollit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euertit, ipſas miſerias inſularum loco habet, quãdo ita affecti ſumus, ut nihil æque magnam apud nos admirationem occupet, quàm fortiter miſer. Ducebatur Athenis ad ſupplicium Ariſtides, cui quiſquis occurrebat, deijciebat oculos, & ingemiſcebat, non tanquam in hominem iuſtum, ſed tanq; in ipſam iuſticiam animaduerteret. Inuentus eſt tamen qui faciem eius inſpueret, poterat ob hoc non moleſte ferre, quod ſciebat neminem id auſurum animi purioris. At ille abſterſit faciem, & ſubridens ait comitanti magiſtratui, Admone iſtum, ne poſtea tam improbe oſcitet. Hoc fuit contumeliæ ipſi contumeliam facere. Scio quoſdam dicere, contemptu nihil eſſe grauius, mortem ipſis potiorem uideri. His ergo reſpondebo, & exilium ſæpe contemptione omni carere. Si magnus uir cecidit, magnus iacuit. Non magis illum putes contemni, quàm cum ædium ſacrarum ruinæ calcantur, quas religioſi æque ac ſtantes adorant.

Quoniã meo nomine nihil habes mater chariſſima, quod te in infinitas lachrymas CA. XIIII agat, ſequitur ut cauſæ tuæ te ſtimulẽt. Sunt autem duæ: nam aut iſtud te mouet, quod præſidium aliquod uideris amiſiſſe: aut illud, quod deſideriũ ipſum per te pati non potes. Prior pars mihi leuiter perſtringenda eſt. Noui enim animum tuum, nihil in ſuis præter ipſos amantem. Viderint illæ matres, quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercẽt, quæ quia fœminis honores nõ licet gerere, per illos ambitioſæ ſunt, quæ patrimonia filiorũ & exhauriunt & captant, quæ eloquentiã commodando alijs fatigãt. Tu liberorũ tuorũ bonis plurimũ gauiſa es, minimũ uſa: Tu liberalitati noſtræ

ſemper

ſemper impoſuiſti modum,cum tuæ nõ imponeres. Tu filiafamilias locupletibus filijs
ultro contuliſti. Tu patrimonia noſtra ſic adminiſtraſti, ut tanquam de tuis laborares,
tanquam alienis abſtineres. Tu gratiæ noſtræ tanquam alijs rebusutereris pepercíſti,
& ex honoribus noſtris nihil ad te niſi uoluptas & impenſa pertinuit. Nunquam indul
gentia ad utilitatem reſpexit. Non potes itaque erepto filio deſiderare, quæ incolumi
nunquam ad te pertinere duxiſti.

CAP.XV Illò omnis conſolatio mihi uertenda eſt, unde uera uis materni doloris oritur. Ego
complexu filij chariſſimi careo, non conſpectu eius, nõ ſermone fruor. Vbi eſt ille, quo
uiſo triſtem uultum relaxaſſem, in quo omnes ſolicitudines meas depoſui? Vbi collo/
quia, quorum inexplebilis eram, ubi ſtudia, quibus libẽtius quàm fœmina, familiarius
quàm mater intererã? Vbi ille occurſus, ubi matre uiſa ſemper puerilis hilaritas? Adij/
ciam iſtis loca ipſa gratulationum & conuictuum, & ut neceſſe eſt, efficaciſſimas ad ue
xandos animos recentis conuerſationis notas. Nam hoc quoq; aduerſus te crudeliter
fortuna molita eſt, quod te ante xiij. diem quàm percuſſus ſum, ſecurã nec quicq̃ tale
metuentem aggredi uoluit: bene nos longinquitas locorum diuiſerat, bene aliquot an/
norum abſentia huic te malo præparauerat: rediſti, non ut uoluptatem ex filio percipe/
res, ſed ne cõſuetudinẽ deſiderij perderes. Si multo antea fugiſſes, fortius tuliſſes, ipſo
interuallo deſiderium molliente: ſi non receſſiſſes, ultimum certe fructum biduo diu/
tius uidendi filium tuliſſes. Nunc crudele fatum ita compoſuit, ut nec fortunæ meæ in/
tereſſes, nec abſenti aſſueſceres: ſed quanto iſta duriora ſunt, tanto maior tibi uirtus ad
uocanda eſt, & uelut cum hoſte noto, ac ſæpe iam uicto, acrius eſt congrediendũ. Non
ex intacto corpore tuo ſanguis hic fluxit, per ipſas cicatrices percuſſa es. Nõ eſt quod
utaris excuſatione nominis muliebris, cui penè conceſſum eſt, immo datum in lachry/
mas ius, non immenſum tamen: & ideo maiores decem menſium ſpacium lugentibus
uiros dederunt, ut cum pertinacia muliebris mœroris publica conſtitutione deciderẽt,
non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Nam & infinito dolore cum aliquem ex chariſ
ſimis amiſeris affici, ſtulta indulgẽtia eſt: & nullo, nimis inhumana duricia. Optimum
inter pietatem & luctum temperamentum eſt, & ſentire deſiderium, & opprimere.

CAP.XVI Nõ eſt quod ad quaſdam fœminas reſpicias, quarum triſticiam ſemel ſumptã mors
finit. Noſti quaſdam, quæ amiſſis filijs, impoſita lugubria nunquam exuerũt. A te plus
exigit uita ab initio fortior, non poteſt muliebris excuſatio contingere ei, à qua omnia
uitia muliebria abfuerunt. Nõ te maximum ſeculi malum impudicitia, in numerũ plu/
rium adduxit. Non gemmæ te, non margaritę flexerunt, nõ tibi diuitiæ uelut maximũ
generis humani bonum refulſerunt, non te bene in antiqua & ſeuera inſtitutam domo
periculoſa etiam probis peiorum detorſit imitatio, non te fœcunditatis tuæ, quaſi ex/
probraret ætatem, puduit. Nunquam more aliarum, quibus omnis cõmendatio ex for
ma petitur, tumeſcẽtem uterum abſcondiſti, quaſi indecens onus, nec intra uiſcera tua
conceptas ſpes liberorum eliſiſti. Non faciem lenocinijs, aut coloribus polluiſti, nunq̃
for.quicquã tibi placuit ueſtis, quæ ad † nihil aliud eſt exigẽda, quàm ut nudam componeret: unicũ
tibi ornamentum, pulcherrima & nulli obnoxia ætati forma, maximum decus uiſa eſt
pudicitia. Non potes itaq; ad obtinendum dolorem muliebre nomen prætendere, ex
quo te uirtutes tuæ ſeduxerunt; tantum debes à fœminarum lachrymis abeſſe, quantũ
à uitijs, Nec fœminæ quidẽ te ſinent intabeſcere uulneri tuo, ſed leuiori neceſſario mœ
rore cito defunctam, iubebunt exurgere, ſi modo illas intueri uoles fœminas, quas con
ſpecta uirtus inter magnos uiros poſuit. Corneliam ex xij. liberis ad duos fortuna rede
git. Si numerare funera Corneliæ uelles, amiſerat x. ſi æſtimare, amiſerat Gracchos.
Flentibus tamen circa ſe, & fatum eius execrãtibus interdixit, ne fortunã accuſarent,
quæ ſibi filios Gracchos dediſſet. Ex hac fœmina debuit naſci, qui diceret in cõcione,
Tu matri meæ maledicas, quæ me peperit. Multo mihi uidetur animoſior uox matris.
Filius magno æſtimabat Gracchorũ natales, mater & funera. Rutilia Cottã filiũ ſecu/
ta eſt in exilium, & uſq; eo fuit indulgentia conſtricta, ut mallet exilium pati, quàm de
ſiderium, nec ante in patriã, quàm cum filio redijt. Eundẽ iam reductum & in Repub.
florẽtem tam fortiter amiſit, quàm ſecuta eſt, nec quiſquam lachrymas eius poſt elatũ
filium

filium notauit. In expulſo uirtutẽ oſtẽdit, in amiſſo prudentiam. Nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in triſticia ſuperuacua ſtultaꝗ; detinuit. Cum his te numerari fœminis uolo, quarũ uitam ſemper imitata es, earum in coercenda comprimẽdaꝗ; ægritudine optime ſequeris exemplum. Scio rem non eſſe in noſtra poteſtate, nec ullum affectum ſeruire, minime uero eum qui ex dolore naſcitur. Ferox enim & aduerſus omne remedium contumax eſt, Volumus eum interim obruere, & deuorare gemitus, per ipſum tamen compoſitum fictumꝗ; uultum lachrymæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animum occupamus. At illum inter ipſa quibus auocamur ſpectacula, leuis aliqua deſiderij nota ſubiuit. Ideo melius eſt illum uincere quàm fallere. Nam qui deluſus uoluptatibus, & occupationibus abductus eſt, refugit, & ipſa quiete impetum ad ſæuiendum colligit. At quiſquis rationi ceſſit, in perpetuum componitur. Non ſum itaque monſtraturus illa, quibus uſos multos eſſe ſcio, ut peregrinatione te uel longa detineas, uel amœna delectes, ut rationum accipiendarum diligentia, patrimonij adminiſtratione multum occupes temporis, ut ſemper nouo te aliquo negocio implices. Omnia iſta ad exiguum momentum proſunt, nec remedia doloris, ſed impedimenta ſunt. Ego autem malo illum deſinere quàm decipi. Itaꝗ; illò te duco, quò omnibus qui fortunam fugiunt, cõfugiendum eſt, ad liberalia ſtudia: illa ſanabunt uulnus tuum, illa omnem triſticiam tibi euellent. His & ſi nunquam aſſueſſes, nunc utendum erat, ſi quantum tibi patris mei antiquus rigor permiſit, omnes bonas artes, nõ quidem comprehendiſti, attigiſti tamen. Vtinam quidem uirorum optimus pater meus, nimis maiorum conſuetudini deditus, uoluiſſet te ſapientũ præceptis erudiri potius quàm imbui, Non parandum tibi nunc cõtra fortunam eſſet auxilium, ſed proferendum: propter iſtas quæ literis non ad ſapientiam utuntur, ſed ad luxuriam conſtruunt, minus eſt indulgere ſtudijs paſſus: beneficio tamen rapacis ingenij pluſquam pro tempore hauſiſti, iacta diſciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas reuertamur, tutam te præſtabunt illæ, conſolabuntur illæ, delectabunt illæ. ſi bona fide animum tuum intrauerint, nunquam amplius intrabit dolor, nunquam ſollicitudo, nunquam afflictionis irritæ ſuperuacua uexatio. Et nulli horum patebit pectus tuum. Nam cæteris uitijs iampridem cluſum eſt. Hæc quidẽ certiſſima præſidia ſunt, & quæ ſola te fortunæ eripere poſſint, ſed quia nondũ in illum portum quem ſtudia promittunt, perueneris, adminiculis quibus innitaris opus eſt, uolo & interim ſolatia tua tibi oſtendere. Reſpice fratres meos, quibus ſaluis, fas tibi non eſt accuſare fortunam. In utroꝗ; habes quod te diuerſa uirtute delectet, alter honores induſtria conſecutus eſt, alter ſapienter contempſit. Acquieſce alterius filij dignitate, alterius quiete, utriuſque pietate Noui fratrum meorum intimos affectus, alter in hoc dignitatem excolit, ut tibi ornamento ſit. alter in hoc ſe ad tranquillam quietamꝗ; uitam recepit, ut tibi uacet. Bene liberos tuos & in auxilium & in oblectamentum fortuna diſpoſuit, poteris alterius dignitate defendi, alterius ocio frui. Certabunt uitæ officijs, & unius deſiderium, duorum pietate ſupplebitur. Audacter poſſum promittere, nihil tibi deerit, præter numerum: ab his ad nepotes quoꝗ; reſpice, M. blandiſſimum puerum, ad cuius conſpectum nulla poteſt durare triſticia, nihil tam magnum, nihil tam recẽs in cuiuſquam pectore fuerit, quod non circunfuſus ille permulceat. Cuius non lachrymas illius hilaritas ſupprimat? cuius nõ contractum ſollicitudine animum illius argutiæ ſoluant? quẽ non in iocos uocabit illa laſciuia, quem non in ſe conuertet & abducet infixum cogitationibus, illa neminẽ ſatiatura garrulitas? Deos oro contingat hunc habere nobis ſuperſtitẽ. In me omnis fatorum crudelitas laſſata cõſiſtat, quicquid matri dolendum fuerit, in me tranſierit. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba, nihil de orbitate, nihil de conditione mea querar. Fuerim tãtum, nihil amplius dolituræ domus, piamentum. Tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes Nouatillam, quam ſic in me trãſtuleram, ſic mihi aſcripſeram, ut poſſet uideri, quod me amiſit, quamuis ſaluo patre, pupilla: hanc & pro me dilige: abſtulit illi nuper fortuna matrem, tua poteſt efficere pietas, ut perdidiſſe ſe matrem doleat tantum, nõ & ſentiat: nunc mores eius compone, nunc formã. Altius præcepta deſcendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus, Tuis aſſueſcat ſermoni-

monibus. Ad tuum formetur arbitrium, multum ſibi dabis, etiam ſi nihil dederis præter exemplum Hoc iam tibi ſolenne officium pro remedio erit. Non poteſt animum pie dolentem à ſolicitudine auertere, niſi aut ratio, aut honeſta occupatio. Numerares inter magna ſolatia patrem quoq; tuum, niſi abeſſet, nunc tamen ex affectu tuo quid illius interſit cogita: intelliges quãto iuſtius ſit te illi ſeruari, quàm mihi impendi: quoties te immodica uis doloris inuaſerit, & ſequi te iubebit, patrem cogita. Tu tot quidẽ nepotes pronepotesq; dando effeciſti, ne unica eſſes, cõſummatio tamẽ ætatis actæ feliciter in te uertitur, illo uiuo nefas eſt te quod uixeris queri.

C. XVII Maximum adhuc ſolatiũ tuum tacuerã, ſororẽ tuam, illud fideliſſimum pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiſo transferuntur, illum animũ omnibus nobis maternum. Cum hac tu lachrymas tuas miſcuiſti, in hac tu primum reſpiraſti. Illa quidẽ affectus tuos ſequitur. In mea tamen perſona non tantum pro te dolet, illius manibus in urbem prolatus ſum, illius pio maternoq; nutritio per longum tempus æger conualui. Illa pro quæſtura mea gratiam ſuam extendit, & quæ ne ſermonis quidem, aut datæ ſalutationis ſuſtinuit audaciam, pro me uicit indulgentia uerecundiam. Nihil illi ſeductum uitæ genus, nihil modeſtia, & in tanta fœminarũ petulantia ruſtica, nihil quies, nihil ſecreti & ad ocium repoſiti mores obſtiterunt, quo minus pro me etiam ambitioſa fieret. Hæc eſt mater chariſſima ſolatium, quo reficiaris. Illi quãtum potes te iunge, illius arctiſſimis amplexibus alliga. Solẽt mœrentes ea quæ maxime diligunt fugere, & libertatẽ dolori ſuo quærere, Tu ad illam te, & quicquid cogitaueris confer, ſiue ſeruare habitum illum uoles, ſiue deponere, apud illam inuenies, uel finem dolori tuo uel comitem: ſed ſi prudentiam perfectiſſimæ fœminæ noui, non patietur te nihil profuturo mœrore conſumi, & exemplum tibi ſuum, cuius ego etiam ſpectator fui, narrabit. Primum uirum amiſerat auunculum noſtrum, cui uirgo nupſerat, in ipſa quidem nauigatione: tulit tamẽ eodem tempore & luctum, & metum, euictisq; tempeſtatibus corpus eius naufraga euexit. O quàm multarum egregia opera in obſcuro iacent, ſed ſi huic illa ſimplex annumerandis uirtutibus contigiſſet antiquitas, quanto ingeniorũ certamine celebraretur uxor, quæ oblita etiam imbecillitatis, oblita etiam firmiſſimis metuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepultura obiecit, & dum cogitat de uiri funere, nihil de ſuo timuit. Nobilitatur carminibus hominum, quæ ſe pro cõiuge uicariam dedit: hoc amplius eſt, diſcrimine uitæ ſepulchrum uiro quærere: maior eſt amor, qui pari periculo minus redemit. Poſt hoc nemo miratur, quod p ſedecim annos, quibus maritus eius Aegyptũ obtinuit, nunquã in publico conſpecta eſt. Neminẽ prouincialẽ in domũ ſuam admiſit, nihil à uiro petijt, nihil à ſe peti paſſa eſt. Itaq; loquax & ingenioſa in cõtumelias præfectorum prouincia, in qua etiã qui uitauerunt culpã, nõ effugerũt infamiã, uelut unicum ſanctitatis exemplũ ſuſpexit, & quod illi difficillimũ eſt, cui etiã perículoſi ſales placent, omnẽ uerborũ licentiam continuit, & hodie ſimilẽ ſibi, quamuis nunq; ſperet ſemper optat. Multũ erat, ſi per ſedecim annos illã prouincia probaſſet, plus eſt quod ignorauit. Hoc non ideo refero ut eius laudes exequar, quas circunſcribere potius eſt quàm partem tranſcurrere, ſed ut intelligas magni animi eſſe fœminam, quam nõ ambitio, non auaricia, comites omnis potentiæ peſtes, uicerunt, non metus mortis eam, exarmata naui naufragium ſuum ſpectantẽ, deterruit, quominus exanimi uiro hærens, nõ quæreret, quemadmodum inde exiret, ſed quem admodum efferret. Huic parem uirtutem exhibeas oportet, & animum à luctu recipias, & id agas ne quis te putet partus tui pœnitere. Cæterum quia neceſſe eſt cũ omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad me recurrere, nec quemq; nunc ex liberis tuis frequentius tibi obuerſari, non quia illi minus chari ſint, ſed quia naturale eſt manus ſæpius ad id decurrere quod doleat, qualem me cogites accipe. Lætũ & alacrem, uelut optimis rebus: ſunt autem optimæ, quum animus omnis cogitationis expers operibus ſuis uacat, & modo ſe leuioribus ſtudijs oblectat, modo ad cõſiderandam ſui, uniuerſiq; naturam ueri auidus inſurgit. Terras primum ſitumq; earum quærit. Deinde conditionem circunfuſi maris curſuſq; eius alternos & recurſus, tunc quicquid inter cœlum terraſq; plenũ formidinis interiacet perſpicit, & hoc tonitribus fulminibus uento-

uentorum flatibus, ac nimborum niuiſq; & grandinis iactu tumultuoſum ſpatiũ, tunc
peragratis humilioribus ad ſumma prorumpit, & pulcherrimo diuinorum ſpectaculo
fruit, æternitatis ſuæ memor in omne quod fuit, futurũq; eſt omnibus euadit ſeculis.

Libri Senecæ ad Albinam de conſolatione finis.

IN CONSOLATIONEM AD ALBINAM.

Cap. 9. adhortatus ſit, quod carere non eſt miſerum: hæc quinq; uerba ab annotatore adie/
cta ſcriba indoctus retulerat in contextum. Ea ſubmouimus ne quis temere reponat.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRA/LIVM QVAESTIONVM. LIB. I. PRAEFATIO.

VANTVM inter philoſophiã intereſt Lucili uirorũ opti
me, & cæteras artes, tantũ intereſſe exiſtimo in ipſa philoſo
phia, inter illã partem quæ ad homines, & hãc quæ ad deos
ſpectat. Altior eſt hæc & animoſior, multũ permiſit ſibi, nõ
fuit oculis contenta. Maius eſſe quiddã ſuſpicata eſt, ac pul
chrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Deniq; tã/
tum inter duas intereſt, quantum inter deũ & hominẽ. Alte
ra docet, quid in terris agẽdum ſit, altera quid agatur in cœ/
lo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo
diſcernantur ambigua uitæ, altera multo ſupra hanc caligi/
nem in qua uolutamur excedit, & è tenebris † erutos, illò perducit, unde lucet. Equidẽ *al. ereptos*
tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam nõ ab hac parte uideo, quæ publica eſt, ſed
cũ ſecretiora eius intraui: cum diſco quæ uniuerſi materia ſit, quis autor ſit, aut cuſtos,
quid ſit deus, totus in ſe intẽdat, an ad nos aliquando reſpiciat, faciat quotidie aliquid,
an ſemel fecerit, pars mundi ſit, an mundus, liceat illi hodieq; decernere, & ex lege fato
rũ aliquid derogare, an maieſtatis diminutio ſit, & confeſſio erroris mutãda feciſſe. Ne
ceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere nõ poſſunt. Nec ob hoc minus
liber & potens eſt, ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitterer, non fuerat ope/
ræprecium naſci. Quid enim erat, cur in numero uiuẽtium me poſitum eſſe gauderẽ?
An ut cibos & potiones percolarem? ut hoc corpus caſurum ac fluidũ, periturũq; niſi
ſubinde impleatur, † farcirẽ, & uiuerem ægri miniſter, ut mortem timerem, cui uni o/ *al. ſarcirem*
mnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonũ, non eſt uita tãti, ut ſudem, ut æſtuẽ.
O q̃ contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit. Quamdiu cũ affectibus
colluctamur, quid magnifici facimus? Etiam ſi ſuperiores ſumus, portẽta uincimus.
Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? Non uideo
quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt ualetudinario. Multũ intereſt inter uires & bonam
ualetudinem. Effugiſti uitia animi, non eſt tibi frons ficta, nec in alienam uoluntatem
ſermo compoſitus, nec cor inuolutũ, nec auaricia, quæ quicqd omnibus abſtulit, ſibi/
ipſi negat, nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet, nec ambitio
quæ te ad dignitatem niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc cõſecutus es. Multa effu
giſti, te nondum. Virtus enim iſta quam affectamus magnifica eſt. Non quia per ſe be
atum eſt malo caruiſſe, ſed quia animũ laxat, ac præparat ad cognitionem cœleſtium
dignumq; efficit, qui in conſortium dei ueniat. Tunc conſummatum habet plenumq;
bonum ſortis humanæ, cum calcato omni malo petit altum, & in interiorem naturæ ſi
nũ uenit. Tunc iuuat inter ſydera ipſa uagantem diuitum pauimenta ridere, & totã cũ
auro ſuo terram, non illud tantum dico, quod egeſſit, & ſignandum monetæ dedit, ſed
& illud quod in occulto ſeruat poſterorum auariciæ. Nec poteſt ante contemnere por
ticus, & lacunaria ebore fulgẽtia, & tõſiles ſyluas, & deriuata in domos flumina, q̃ to
tum circumeat mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum, & magna
ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat late ſqualidum, & aut uſtum aut rigẽ
tem, ſibiipſe ait, Hoc eſt punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuidit? O quàm
ridiculi ſunt mortalium termini. Vltra Iſtrũ Dacus nõ exeat. † Iſthmus Samothracas *for. Strymo Thracas*

includat, Parthis obſtet Eufrates, Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet, Rhe/
nus Germaniæ modum faciat, Pyreneus medium inter Gallias & Hiſpanias iugū ex/
tollat. Inter Aegyptum & Aethiopias harenarum inculta uaſtitas iaceat. Si quis formi
cis det intellectum hominis, nónne & illæ unam aream in multas prouincias diuidēt?
Cum te in illa uere magna ſuſtuleris, quoties uidebis exercitus ſub rectis ire uexillis,
al, ulteriora & quaſi magnum aliquid agatur, equitem modo † altiora explorantem, modo à lateri
bus affuſum, libebit dicere, It nigrū campis agmen. Formicarum iſte diſcurſus eſt in
anguſto laborantium. Quid illis & nobis intereſt, niſi exigui mēſura corpuſculi? Pun/
ctum eſt illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis, minima etiam
cum illis utrinq; oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpacia ſunt, in quorum poſſeſſio
nem animus admittitur, at ita, ſi minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidū omne de/
terſit, & expeditus leuiſq; ac contētus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit,
ac uelut uinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentū diuinitatis ſuæ,
quod illum diuina delectāt, nec ut alienis, ſed intereſt ut ſuis. Secure ſpectat occaſus ſy
forte, proxi/ derum atq; ortus, & tam diuerſas cōcordantiū uias. Obſeruat ubiq;, quæ ſtella † pri/
mum terris mum cœlis lumen oſtendat, ubi culmen eius ſummum, quā curſus ſit, quouſq; deſcen
dat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quid ni quærat? ſcit illa ad ſe perti/
nere. Tunc contemnit domicilij prioris anguſtias. Quātum enim eſt, quod ab ultimis
littoribus Hiſpaniæ uſq; ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierum ſpacium, ſi nauē ſuus
uentus impleuit. At illa regio cœleſtis per triginta annos uelociſſimo ſyderi uiā præ/
al, nunquam ſtat, † nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit, quod diu quæſiuit. Il/
Quid deus lic incicipit deum noſſe. Quid eſt deus? Mens uniuerſi. Quid eſt deus? Quod uides to
tum, & quod non uides totum. Sic demū magnitudo ſua illi redditur, qua nihil maius
excogitari poteſt. Si ſolus eſt omnia, opus ſuum & extra & intra tenet. Quid ergo in/
tereſt inter naturam dei, & noſtrā? Noſtri melior pars, animus eſt, in illo nulla pars ex/
tra animum. Totus ratio eſt, cum interim tātus error mortalia teneat, ut hoc quo neq;
formoſius eſt quicquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtimēt homi
nes fortuitum & caſu uolubile, ideoq; tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates
& cætera quibus terræ ac terris uicina pulſantur. Nec hæc intra uulgum demētia eſt,
ſed ſapientiam quoq; profeſſos cōtingit. Sunt qui putent ſibiipſis animum eſſe, & qui/
dem prouidum ac diſpēſantem ſingula & ſua & aliena: hoc autem uniuerſum, in quo
nos quoq; ſumus, expers eſſe conſilij, & aut ferri temeritate quadam, aut natura neſci/
ente quid faciat. Quàm utile exiſtimas iſta cognoſcere & rebus terminos ponere, quā/
tum deus poſſit, materiam ipſe ſibi formet, an data utatur. Vtrum idea materiæ prius
ſuperuenit, an materia ideæ: deus quicquid uult efficiat, an in multis rebus illum tractā
al, praue da deſtituant, & à magno artifice † parua formentur multa, nō quia ceſſat ars, ſed quia
id in quo exercetur ſæpe inobſequens arti eſt. Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incumbe
al, auguſta re, nónne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in meliorem tranſſcribi ſortem? Quid ti/
al, ſed hæc de bi inquis iſta proderūt? Si nihil aliud, hoc certe, ſciā omnia † anguſta eſſe † uerſus deū.
inde Nūc ad propoſitum ueniam opus. Audi quid de ignibus philoſophia uelit, quos
CA. I aer tranſuerſos agit. Magna ui illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur &
prærapida celeritate. Apparet illos non ire, ſed proijci. Ignium multæ uariæq; facies
ſunt. Ariſtoteles quoddam genus illorum Capram uocat. Si me interrogaueris quare,
prior mihi rationem reddas oportet, quare hœdi uocētur. Si autem, quod commodiſ/
ſimum eſt, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, quid dicit ille, reſponde,
ſatius erit de re ipſa quærere, quàm mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appella/
uerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduerſus Perſeum Paulo gerente luna
ri magnitudine apparuit. Nos quoq; uidimus non ſemel flāmam ingentis pilæ ſpecie,
quæ tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa Diui Auguſti exceſſum ſimi
le prodigium. Vidimus quum de Seiano actum eſt, nec Germanici mors ſine denunti/
al, motuum atione tali fuit. Dices mihi. Ergo tu in tantis erroribus es, ut exiſtimes deos † mortium
al. denunciat ſigna præmittere, & quicquam eſſe in terris tam magnum quod perire mūdus † ſciat?
Erit aliud iſti rei tempus. Videbimus an certus omnium rerū ordo ducatur, & alia alijs
ita

ita cõplexa ſint,ut quod antecedit,aut cauſa ſit ſequẽtium,aut ſignum. Videbimus an dijs humana ſint curæ,aut ſeries ipſa,quid factura ſit,certis rerũ notis nunciet. Interim illud exiſtimo,huiuſmodi ignes exiſtere,aere uehemẽtius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta eſt,& non ceſſit, ſed inter ſe pugnauit. Ex hac uexatione naſcuntur trabes & globi & faces & ardores. At cum leuius colliſus &(ut ita dicam)† frictus eſt,minora lumina excutiuntur,crinemq; uolantia ſydera ducunt. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile deſignãt, & cœlo producunt. Ideo nulla ſine huiuſmodi ſpectaculis nox eſt. Nõ enim opus eſt ad efficienda iſta magno aeris motu. Deniq;, ut breuiter dicam, eadem ratione fiunt iſta qua fulmina,ſed ui minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ fulgurationes efficiunt,ſed maiore impetu impulſæ fulmina,ſic quanto illas minus preſſeris,tanto leuiora fulmina emittũt. Ariſtoteles eiuſmodi rationem reddit. Varia & multa terrarum orbis expirat,quædam humida,quædam ſicca,quædam calẽtia,quædam cõcipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt,ſi terris omnis generis & uaria euaporatio eſt,cum in cœlo quoq; nõ unus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor,Martis remiſſior,Iouis nullus,in lucem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorum quæ terræ eiectant,& in ſuperiorem agũt partem,aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum colliſa poſſint ardere,ſed etiam afflata radijs ſolis. Nam apud nos quoq; ſtramenta ſulphure aſperſa ignẽ ex interuallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt, talem materiam inter nubes congregatam facile ſuccendi,& maiores minoreſue ignes exiſtere, prout illis fuit plus,aut minus uirium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire,aut aliquid illis auferri & abradi,nam ſi hoc fuiſſet,iã defuiſſent. Nulla enim nox eſt qua non plurimæ ire,& in diuerſum uideantur abduci. Atqui,quo ſolent,quæq; inueniũtur loco. Magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo,ut infra illa,iſta naſcãtur,& cito intercidant,quia ſine fundamento ſunt & ſede certa. Quare ergo etiã non interdiu trãſferuntur? Quid ſi dicam ſtellas inter diu non eſſe,quia non apparent? Quemadmodũ illę latent & ſolis fulgore obumbrantur, ſic faces quoq; tranſcurrunt interdiu, ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta uis emicuit, ut & aduerſus diem uindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint,apparent. Noſtra quoq; ætas non ſemel uidit diurnas faces,alias ab oriente in occidentẽ uerſas,alias ab occaſu in ortũ. Argumẽtũ tẽpeſtatis nautæ putant,cũ multæ trãſuolant ſtellæ,quod ſi ſignũ uentorũ eſt, ibi uẽti ſunt,id eſt in aere,qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ uelo inſidentes. Adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant, Pollucis & Caſtoris numine. Cauſa autem melioris ſpei eſt,quod iam apparet frangi tempeſtatem,& deſinere uentos. Aliquando feruntur ignes,non ſedent. Gylippo Syracuſas petenti uiſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris uiſa ſunt ardere pila,ignibus ſcilicet in illa delapſis qui ſæpe fulminum modo animalia ferire ſolẽt & arbuſta,& ſi minore ui mittuntur,defluunt tantum & inſidunt,non feriunt nec uulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno,ſi aer ad exprimendum ignes aptus fuit. Nam ſereno quoq; cœlo aliquando tonat,ex eadem cauſa,qua nubilo,aere inter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior,coire tamen & facere corpora quædam ſimilia nubibus poteſt,quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoq; igitur fiunt trabes,quãdoq; clypei & uaſtorum imagines ignium, ubi in talem materiam incidit ſimilis cauſa, ſed maior.

al, ſtrictus

CA. II

Videamus nunc quemadmodum fiat is fulgor, qui ſydera circumnectit, Memoriæ proditum eſt,quo die diuus Auguſtus urbem,ex Apollonia reuerſus, intrauit,circa ſolem uiſum coloris uarij circulum,qualis eſſe in arcu ſolet,hunc Græci halò uocant,quem nos dicere coronam aptiſſime poſſimus. Quemadmodum fieri dicatur exponam. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt,uidemus in multos orbes aquam deſcendere,& fieri primum anguſtiſſimum orbem,deinde laxiores ac deinde maiores,donec euaneſcat impetus,& in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aere, cum ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt,lux ſolis aut lunæ uel cuiuſlibet ſyderis incurrẽs,recedere illum in circulos cogit. Nam humor & aer & omne quod ex ictu formam accipit,in talẽ habitum impellitur, qualis eſt eius quod

impellit. Omne autem lumen rotundum eſt, ergo & aer percuſſus lumine hunc modū
Areæ exhibet, Ob hoc tales ſplendores græci areas uocauere, quia ferè terendis frugibus lo/
ca deſtinata ſunt rotunda. Nos autē non exiſtimemus iſtas, ſiue areæ ſiue coronæ ſint,
in uicinia ſyderum fieri, plurimum ab hijs abſunt, quamuis cingere ea & coronare ui/
deantur. Non longe à terra fit talis effigies, quàm uiſus noſter ſolita imbecillitate dece
ptus, circa ipſum ſydus putat poſitam. In uicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale po/
teſt fieri, quia illic æther tenuis eſt. Nā formæ craſſis demum ſpiſſiſq; corporibus im/
primi ſolent, in ſubtilibus non habent ubi conſiſtant, aut hęreant. In balneis quoq; cir/
ca lucernā tale quiddā aſpici ſolet, ob aeris denſi obſcuritatem, frequentiſſime autē au/
ſtro, cū cœlū maxime graue & ſpiſſum eſt. Nōnunquā paulatim diluūtur & deſinunt,
Nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur, & inde uentum nautici expectant, unde cō
textus coronæ perit. Si autem à ſeptētrione diſceſſerit, aquilo erit, Si ab occidente, Fa/
uonius, quod argumentum eſt, inter eam partem cœli has fieri coronas, intra quā uen/
ti eſſe ſolent. Superiora autem non habent coronas, quia ne uentos quidē. His argumē
tis & illud adijce, nullam coronam colligi niſi ſtabili aere & pigro uento. Aliter nō ſo/
let aſpici. Nam qui ſtat aer, impelli & deduci & in aliquam faciem fingi poteſt. Is autē
qui fluit, nec feritur quidem lumine. Nō enim formatur nec reſiſtit, quia prima quæq;
pars eius diſſipatur. Nunq; ergo ullū ſydus talem ſibi effigiem circundabit, niſi cū aer
erit denſus atq; immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam lumi/
nis, nec ſine cauſa. Repete igitur exemplum, quod paulo ante propoſui, Lapillus in pi
ſcinā aut lacū & aliquā alligatā aquā miſſus, circulos facit innumerabiles, & hoc qui/
dem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram, fugiēs aqua diſturbat. Et hoc
idem in aere euenit, ut ille qui manet poſſit figurari, at ille qui rapitur & currit non
det ſui poteſtatem, & omnē ictum uenientēq; formā exturbet. Hæ de quibus dixi coro
Hæ quatuor næ cū dilapſæ ſint æqualiter, & in ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aeris quies & o/
uoces uiden/ mniū tranquillitas, † & tūc aquā expecta. Cū ad unam partē ceſſerint, illinc uentus eſt,
tur ſupereſſe unde findūtur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tēpeſtas fit. Quare id accidat, ex hijs quæ
iam propoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies uniuerſa ſubſedit, apparet temperatū eſſe
aera, & ſic placitū. Si ab una parte interciſa eſt, apparet inde aera incumbere, & ideo il/
2 la regio uentū dabit. At cū undiq; & cōcerpta & lacerata eſt, manifeſtū eſt à pluribus
partibus in illam impetum fieri, & inquietū aera hinc atq; hinc aſſilire, itaq; ex hac in/
conſtantia cœli, tā multa tentantis & undiq; laborantis, futura tempeſtas uentorū plu/
rium apparet. Hæ coronæ noctibus ferè circa lunam, & alias ſtellas notantur, & inter/
diu raro, adeo ut quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cū illos hiſtoriæ co/
arguant. Cauſa autem raritatis hæc eſt, quod ſolis fortius lumen eſt, & aer agitatus ab
illo, calefactúſque ſolutior eſt: lunæ autem inertior uis eſt, et ideo à circumpoſito
aere facilius ſuſtinetur, eo quod ſydera cætera infirma ſunt, nec perrumpere aera ui
ſua poſſunt. Excipitur itaq; illorum imago, & in materia ſolidiore ac minus cedēte uer
ſatur, Debet enim aer nec tam ſpiſſus eſſe, ut excludat ac ſubmoueat à ſe lumen immiſ
ſum, nec tam tenuis & ſolutus, ut nullam uenientibus radijs moram præbeat: hæc no/
ctibus temperatura contingit, cū ſydera coniectum aera luce leui non pugnaciter, nec
CA. III aſpere feriunt, ſpiſſioremq;, q̄ ſolet eſſe interdiu, inficiunt. At contra arcus in no/
cte non fit, aut admodum raro, quia luna non habet tantū uiriū, ut nubes tranſeat, &
illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſco
loris excipiunt, quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores, quædā
craſſiores, quàm ut ſolē tranſmittāt, aliæ imbecilliores, quàm ut excludāt. Hæc inæqua
litas alternis lucē umbrāq; permiſcet, & exprimit illā mirabilē arcus uarietatē. Altera
cauſa eiuſcemodi arcus redditur. Videmus cū fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquam per
tenue foramen elidi, quæ ſparſa cōtra ſolē obliq; poſitū, faciē arcus repręſentat. Idē ui/
debis accidere, ſi quādo uolueris obſeruare fullonē, cū os aqua impleuit, & ueſtimēta
tendiculis diducta leuiter aſpergit, apparet uarios edi colores in illo aere aſperſo, qua/
les in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſam in humore eſſe nō dubitaueris. Non fit cū
unquā arcus niſi nubilo, Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe aliqua ſtil/
licidia,

licidia, quæ ſolem tranſmittant, quædam magis coacta, q̃ ut tranſluceant: itaq; ab illis fulgorē reddi, ab his umbram, & ſic utriuſq; intercurſu effici arcū, in quo pars fulgeat, quæ ſolē recipit, pars obſcurior ſit, quæ excluſit, & ex ſe umbrā proximis fecit. Hoc ita eſſe quidā negant, poterat enim umbra & lux cauſa uideri, ſi arcus duos tantū haberet colores, & ſic ex lumine umbraq; cōſtaret. Sed nūc diuerſi niteant cū mille colores, Tranſitus ipſe tamē ſpectantia lumina fallit, Vſq; adeo quod tangit idē eſt, tamē ultima diſtāt. Videmus in eo aliquid flāmei, aliquid lutei, aliquid cerulei, & alia in picturæ modū ſubtilib. lineis ducta, ut ait Poeta, ut an diſſimiles colores ſint, ſcire nō poſſis, niſi cū primis extrema cōtuleris. Nā cōmiſſura decipit, uſq; adeo mira arte naturæ, q̄d à ſimillimis cœpit & in diſſimillima deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atq; umbræ, cū innumerabiliū ratio reddenda ſit? Qui ita exiſtimant arcū fieri, dicunt in ea parte in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe, à ſingulis ergo imaginē reddi ſolis. Deinde multas imagines, imò innumerabiles, & deuexas, & in præceps tranſeuntes cōfundi. Itaq; & arcū eſſe multarū imaginū ſolis cōfuſiones. Hoc ſic colligūt, Pelues inquiūt mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſolis. In ſingulis folijs, diſpone ſingulas guttas, ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At cōtra ingens ſtagnū non habebit niſi imaginē unā. Quare? quia omnis circumſcripta leuitas & circundata ſuis finibus, ſpeculū eſt. Itaq; piſcinā ingentis magnitudinis, inſertis parietibus in plures diuide, totidem illa habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illā ſicut eſt diffuſa, ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert quam exiguus ſit humor aut lacus. Si circūſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæ contra intuenti pertubatæ apparent, nec diſpiciuntur interualla, quibus ſingula diſtāt, ſpatio prohibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet una facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, leuitate acies radios ſuos replicat. Nihil aūt leuius aqua & aere. Ergo etiā ab aere ſpiſſo uiſus noſter in nos redit: ubi uero hebes & infirma eſt acies, quolibet aeris ictu deficit. Quidam hoc genere ualetudinis laborant, ut ipſi ſibi uideantur occurrere, ut ubiq; imaginē ſuam cernāt. Quare? quia infirma uis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi aerē perrūpere, ſed reſiſtit. Itaq; quod in alijs efficit denſus aer, in his facit omnis. Satis enim ualet qualiſcunq;, ad imbecillem aciem repellendam: longe aūt magis uiſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & peruinci nō poteſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eò unde exierint reflectit. Ergo cum multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figura exprimunt. Deinde cū in ſtillicidijs innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus reddat idem color, incipit facies eſſe non multarū imaginū intermiſſarū, ſed unius lōgæ atq; cōtinuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa milia iſtic imaginū eſſe dicis, ubi nullā uideo? Et quare cū ſolis color unus ſit, imaginū diuerſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti refellā, & alia quæ non minus refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tantum in his à quibus ſubtiliter peruidendis illā colorum diuerſitas ſummouet, ſed etiamnū his quoq;, quæ ad manū cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciē reddit. Poma per uitrū aſpicientibus multo maiora ſunt. Colūnarū interualla porticus longiores iungūt. Ad ipſum ſolem reuertere, hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic cōtraxit, ut ſapientes uiri pedalē eſſe contēderint, Quē uelociſſimū omniū eſſe ſcimus, nemo noſtrū uidet moueri, nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundū ipſum præcipiti uelocitate labentē, & ortus occaſuſq; intra momentū tēporis reuoluentē, nemo noſtrū ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri innumerabilia ſtillicidia non ſeparant, & ingenti ſpacio intuētibus minutarum imaginū diſcrimē interit? Illud eſſe dubiū nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcida & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi appareat. Nunq̄ non aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit contrario motu. Illo ēm deſcendēte altior eſt, alto depreſſior. Sæpe talis nubes à latere ſolis eſt, nec arcū efficit, quia nō ex recto imaginē trahit. Varietas aūt non ob aliā cauſam fit, quā q̄a pars coloris à ſole eſt, pars à nube illa: humor aūt modo ceruleas lineas, modo uirides,

modo purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc uarietatem efficientibus, remiſſo & intento. Sic enim & purpura eodē conchylio nō in unū modū exit. Intereſt quantū macerata ſit, craſſius medicamentum an aquatius traxerit, ſæpius merſa ſit an excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum cū duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorū exprimuntur, quæ in multis generibus poſſūt aut incitari, aut langueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In alijs rebus uaga inquiſitio eſt, ubi nō habemus quod manu tenere poſſimus, & late coniectura mittenda eſt: hic apparet duas cauſas eſſe arcus, ſolem nubemq́, quia nec ſereno unquam fit, nec ita nubilo, ut ſol lateat. Ergo utiq; ex his

CA.IIII eſt, quorū ſine altero non eſt. Iam nunc illud accedit, quod æque manifeſtū eſt ſpeculi ratione imaginē reddi, quia nunquā niſi ex contrario redditur, id eſt niſi ex altera parte ſteterit, quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes quæ nō perſuadent ſed cogunt, à geometris adferunt, nec dubiū quicq; relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit

al, tentemus male expreſſi, ob uitiū figuramq́ ſpeculi. Nos interim † repetemus alias probationes, quæ de Platone legi poſſunt. Inter argumenta ſic naſcētis arcus pono, quod celerrime naſcitur, igneū enim uariūq; corpus cœlo intra momentū ſubtexitur, & æque celeriter aboletur, nihil autem tam cito redditur à ſpeculo, quàm imago. Non enim facit quicq; ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adijcit, & quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſoli imaginem reddit. Si ſpeculū, inquit, concauū feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars,

f.propiores ſi extra mediū conſtiteris, quicunq; iuxta te ſteterint, uniuerſi à te uidebūtur †priores tibi quàm ſpeculo. Idem, inquit, euenit, cum rotundam & cauam nubem intuemur à

for. propior latere, ut ſolis imago à latere diſcedat, †piorq; nobis ſit, & in nos magis cōuerſa. Color

CA.V igitur igneus à ſole eſt, ceruleus à nube, cæteri utriuſq; mixturæ. Cōtra hæc illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt, alij enim in his ſimulachra cerni putant, id eſt co rporū noſtrorum figuras à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas; alij imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa aſpici corpora, retorta oculorum acie, & in ſe rurſus deflexa. Nūc nihil ad rē ptinet, quomodo ipſas uideamus, ſed quomodo imago ſimilis

1. debet è ſpeculo reddi. Quid nam eſt tam diſſimile, quàm ſol & arcus, in quo neq; color neq; figura ſolis, neq; magnitudo apparet? Arcus lōgior amplior q; eſt, longéq; ea par

2. te, qua fulget, rubicundior q̄ ſol, cæteris uero coloribus diuerſus. Deinde cū uelis ſpeculū aëri comparare, des oportet mihi eādem leuitatem corporis, eandem æqualitatē, eundem nitorē. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi, per medias ſæpe trāſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant nubem, nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Cōcedo, ſed illud nego ex ſtillicidijs conſtare nubem. Habent enim quædam, ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquā quidem habent nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere, non tamen omnes unam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula coniūge, in unam imaginem non coibunt, ſed quæq; particula † in ſe rei ſimilitudinem clau

al,uiſæ det. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſq; compoſita, quibus ſi unum oſtenderis hominem, populus apparet, unaquaque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cum ſint coniuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex uno turbam efficiunt. Cæterum cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. Ergo arcus uno circumſcriptus ductu, una totius eſt facies. Quid ergo inquit, non & aqua, rupta fiſtula, ſparſa, & remo excuſſa habere quiddam ſimile, his, quos uidemus in arcu, coloribus ſolet? Verū eſt, ſed non ex hac cauſa, ex qua tu uideri uis, quia unaquæq; ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ quàm ut concipere imaginem poſſint. Standū eſt, ut id quod imitantur excipiāt. Quid ergo fit? Colorem non imaginem ducunt, alioquin, ut ait Nero Cæſar diſertiſſime, Colla cytheriacæ ſplendent agitata colūbæ, & uarijs coloribus pauonum ceruix, quoties aliquò deflectitur, nitet. Nunquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, quarū omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minus nubes diuerſam ſpeculis naturā habēt quàm aues quas retuli & Chamæleontes, & reliqua animalia, quorū color aut ex ipſis mutatur,

mutatur,cum ira uel cupidine accenſa,cutẽ ſuã uariant,humore diffuſo,aut poſitione lucis,quam prout rectam uel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes,cum illa non perluceãt,hæ tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint:illa eiuſdem materiæ tota, hæ è diuerſis temere cõpoſitæ, & ob hoc diſcordes,nec diu cohæſuræ. Prætererea uidemus ortu ſolis partem quãdam cœli rubere, uidemus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modo,inquis,inter argumenta ponebas,ſemper arcum contra ſolem excitari,quia ne à ſpeculo quidem imago redderetur,niſi aduerſo.Hoc,inquit,cõmune nobis eſt.Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo, id cuius imaginem in ſe transferat, Ita ſol ad hoc apte ponẽdus eſt,ſic ut nubes inſici poſſit.Non enim idẽ facit ſi undiq; fulſit,& ad hoc opus eſt radiorum idonea locatio. Hæc dicuntur ab his, qui uideri uolunt nubem colorari. Poſidonius & hi qui ſpeculari ratione talem effici iudicant uiſum,hoc reſpõdent.Si ullus eſſet in arcu color, permaneret & uideretur eo manifeſtius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt,interit cum è uicino eſt uentura. Huic contradictioni non conſentio, cum ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes, ſed ita ut color eius non undiq; appareat. Nam ne ipſa quidem undiq; apparet. Nubem enim nemo, qui in ipſa eſt, uidet. Quid ergo mirum,ſi color eius nõ uidetur ab eo à quo ipſa non uiſitur? Atqui quamuis ipſa non uideatur, eſt, ergo & color. Ita nõ eſt argumentum falſi coloris, quia idẽ apparere accedẽtibus deſinit. Idẽ enim in ipſis euenit nubibus,nec ideo falſæ ſunt,q̃a non uidentur.Præterea cum dicitur tibi nubem ſole eſſe ſuffectam,non dicitur tibi colorem illum immixtum eſſe uelut duro corpori ac ſtabili & manẽti, ſed ut fluido & uago, & nihil amplius quàm perbreuem ſpeciem recipiẽti.Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo uim ſuam oſtendnut. Purpuram tyriam quo melior ſaturiorq; eſt, eo oportet ut altius teneas,ut fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa colorem,quia quem optimum habet,non quomodocunq; explicetur, oſtendit.In eadem ſententia ſum, qua Poſidonius, ut arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui ſpeculi & rotundi,cui forma ſit partis pilæ ſectæ, Hoc probari,niſi geometræ adiuuerint, non poteſt, qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem.Neque enim omnia aduerſus ſpecula reſpondent. Sunt quæ uidere extimeſcas, tanta deformitate corruptam faciem uiſentium reddũt, ſeruata ſimilitudine in peius. Sunt quæ cum uideris,placere tibi uires tuæ poſſint, in tantum lacerti creſcunt,& totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur.Sunt quæ dextras facies oſtendant,ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueant uel euertant. Quid ego mirum eſt,eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies uitioſa reddat, in nube quoq; fieri?

Poſidonius.

CA.VI

Inter cætera argumenta & hoc erit, quod nunquam maior arcus dimidio circulo apparet, & quod eo minor eſt, quo altior eſt ſol, Et bibit ingens Arcus, ut ait Vergilius noſter,cũ aduentat imber,ſed nõ eaſdem,undecunq; apparuerit,minas affert. A meridie ortus magnã uim aquarum uehet. Vinci enim nõ poterũt uehemẽtiſſimo ſole,tantũ eſt illis uiriũ. Si circa occaſum refulſit,rorabit & leuiter impluet. Si ab ortu circaue ſurrexerit,ſerena promittit. Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus,lõge ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, ut maiora multo,quã uideat,oſtendat,& in portentuoſam magnitudinem augeat formas:alicuius inuicẽ talis eſt,ut minuat.Illud mihi dic,quare in orbem eat facies niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, unde ſit ille color uarius:unde talis figura ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullũ aũt aliud quàm ſolis eſt à quo fatearis illi colorẽ dari,ſequit̃ ut detur & forma.Deniq; inter me & te cõuenit, colores illos q̃bus regio cœli depingit̃ à ſole eſſe. Illud unũ inter nos nõ cõuenit,tu dicis illũ colorẽ eſſe, ego uideri. Qui ſiue eſt,ſiue uidetur,à ſole eſt. Tu non expedies, quare color ille ſubito deſinat, cum omnes fulgores paulatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina eius facies & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc,quod non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Aeque cito omnis imago in illo abolet̃ q̃ ponitur.

nitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda uel remouenda opus eſt, quàm oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus, ſed mendax eſt ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem, iſtius uarietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quàm ſol. Dixi modo fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adijciam omnia per aquam uidentibus longe eſſe maiora. Literæ quamuis minutæ & obſcuræ per uitream pilam aqua plenam, maiores clarioresq; cernuntur. Poma formoſiora q̃ ſint uidentur, ſi innatant uitro. Sydera ampliora per nubem aſpicienti cernuntur, quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere quod uult fideliter poteſt. Quod manifeſtū fiet, ſi poculū adimpleueris aqua, & in id conieceris annulū, Nam cum in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ redditur. Quicquid uidet̃ per humorē, longe amplius uero eſt. Quid mirū maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humida uiſitur, cū de cauſis duabus hoc accidat, quia in nube eſt aliq͆d uitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ, quā ſi nondū habet, tamē iam apparet eius natura, in quam ex ſua uertatur.

CA. VII

Quoniam, inquis, uitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri uitrea, ſtricta, uel pluribus angulis in modum clauæ toroſa, hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu uideri ſolet, reddit, ut ſcias hic non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationē ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primum quod apparet quiddam leue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quod ſolem repercutiat: deinde quod apparet non fieri ullū colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem ut dixi columbarum ceruix, & ſumit & ponit, utcunq; deflectitur: hoc aũt & in ſpeculo eſt, cuius nullus uidetur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluēdum eſt, quod non uiſitur in illa uirgula ſolis imago, cuius bene exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginē, quia leuis eſt materia & ad hoc habilis, ſed nō poteſt, quia enormiter † fracta eſt, Si apte fabricata foret, totidē redderet ſoles, quot habuiſſet † inſpectores. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in uicem ſpeculi nitent, inchoant tantum imagines nec exprimunt, & ob ipſam uiciniam turbant, & in ſpeciem coloris unius adducunt.

al. facta
ſo. inſecturas

CA. VIII

Cur arcus ſit dimidius tantum.

At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius uidetur, cū plurimū porrigitur, incuruaturq;? Quidā ita opinant̃. Sol cū ſit multo altior nubibus à ſuperiore tantū illas percutit parte, ſequitur ut inferior pars earū nō tangat̃ lumine. Ergo cū ab una parte ſolem accipiant, unā partē eius tantū imitantur, quæ nunquā dimidia maior eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamuis ſol à ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo contingit? Quid ni? cum radios tranſmittere ſoleat, & omnem denſitatem perrumpere? Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicūt. Nā ſi ſuperior eſt ſol, & ideo tantum ſuperiori parti nubium affunditur, nunq̃ terratenus deſcendit arcus. Atqui uſq; in humū demittitur. Præterea nunquam nō contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſupra infráue ſit, quia totum, quod contra eſt, latus uerberatur. Deinde aliquando arcū & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tūc dimidia pars eſt, quamuis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nubilo, quomodo in ſpeculo lumen reddi uolūt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem, quæ non poteſt totū orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumēto non cōſentio. Nā ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet aſpici totā pilā, etiamnū diximus circulos apparere ſoli lunæq; in ſimilitudine arcus circūdatos, quare & ille arcus in circulum iungitur nunquam? Deinde quare ſemper concauæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei cauſa manifeſta eſt. Primum medio die ſol calidiſſimus nubes euincit, nec poteſt ab his imaginē ſuam accipere, quas ſcindit. At matutino tempore, & uergēs ad occaſum cum minus uirium habeat, minus calidus eſt, & ideo à nubibus & ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cum arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his, in quibus facit, nubibus, cum breuiores dies ſunt ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet

Poſt autūnale æquinoctium qualibet hora eſt arcus.

qualibet diei parte etiam cum altiſſimus eſt habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum uerticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore aſpicit linea, quàm ut ullis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet. Nunc dicendum eſt de uirgis, quas non minus pi CA. IX ctas uariasq; & æque pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus nõ multum operæ conſumendum eſt, quia uirgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem ferè in nube humida, & iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur, quia nubium quoq;, in quibus extenduntur, alia eſt.

Similis uarietas in coronis eſt, ſed hoc differunt, quod coronæ ubiq; fiunt, ubi CA. X cunq; ſydus eſt, arcus non niſi contra ſolem, Virgæ non niſi in uicinia ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diuiſeris, arcus erit, ſi direxeris, uirga. In omnibus color multiplex eſt, ex ceruleo fuluoq; uarius. Virgæ ſoli tantum adiacent. Arcus ſolares lunareſq; omnes ſunt. Coronæ omnium ſiderum. Ali CA. XI ud quoq; uirgarum genus apparet, cum radij per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtanteſq; inter ſe diriguntur, & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas uocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles uocant, & binos ternosq; apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci παρήλια appellant, quia in propinquo ferè à ſole uiſuntur, aut quia accedunt ad aliquã ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem eius figuramq;. Cæterum nihil habẽt ardoris, hebetes ac langui di. His quod nomẽ imponimus? An facio quod Vergilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat poſuit? & quo te nomine dicã, Rhetica, nec cellis ideo contende falernis. Nihil ergo prohibet illas parelia uocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa & uicina in modum ſpeculi. Quidam parelion ita diffiniũt, nubes rotunda & ſplendida, ſimiliſq; ſoli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinquit, quàm fuit cum apparuerit. Nũquis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu uidit? Non ut puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quàm inter nos, reddi, ſi modo idonea eſt materia, quæ reddat. Quoties defectionem ſo CA. XII lis uolumus deprehẽdere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus, quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare quemadmodum ſe luna ſoli opponat, aut illum tanto maiorem, ſubiecto corpore abſcõdat, modo ex parte, ſi ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum, Hæc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoq; oſtendit & intercipit lucem, tunc ſcilicet cum uterque orbis ſub eodẽ libramẽto ſtetit. Quemadmodũ ergo in ære utriuſque imago in terris aſpici poteſt, ita in aere, cũ ſic coactus aer & limpidus cõſtitit, ut faciem ſolis acciperet, quã & aliæ nubes accipiunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ aut ſordidæ. Mobiles enim ſpargunt illam, raræ emittunt, ſordidæ turpeſq; non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt. Solent & bina fieri parelia eadẽ ratio CA. XIII nẽ. Quid enim impedit quo minus tot ſint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendum imaginem ſolis? Quidam in illa ſententia ſunt, quoties duo ſimulachra talia exiſtant, ut iudicent unum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura ſpecula diſpoſita ſunt ita, ut alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & una imago à uero eſt, cæteræ imaginũ effigies ſunt. Nihil enim refert quid ſit, quod ſpeculo oſtẽdatũ. Quicquid enim uidet, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit, ut inter ſe aſpiciant, altera nube ſolis imaginẽ, altera imaginis reddi. Debent autẽ hæ nubes, quæ hoc præſtãt, denſæ eſſe, leues, ſplẽdidæ, planè naturæ ſolis. Ob hoc omnia quæ huius ſunt ſimulachra, candida ſunt & ſimilia lunaribus circulis, quia ex percuſſu oblique accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longe autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula cum à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet uſque ad nos recurſum. Pluuiarum autem & hi ſoles (utar enim hiſtorica lingua) indicia ſunt: utique, ſi à parte auſtri conſtiterunt, in

de ma

de maxime nubes ingraueſcunt,cum utrinq; ſolem cinxit talis effigies(ſi Arato credi
CA.XIIII mus)tempeſtas ſurgit. Tempus eſt alios quoque ignes percurrere, quorum diuer
ſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella,aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hæ
rentes,nonnunquam uolubiles,Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt enim uelut
Pithiæ corona cingente introrſus ignes, Cœli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ,
Chaſmata ſunt pithiæ,cũ magnitudo uaſti rotũdiq; ignis dolio ſimilis,uel fert uel in uno loco fla
grat. Sunt Chaſmata,cum aliquod cœli ſpacium deſedit,& flammã dehiſcens uelut in
abdito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acer
rimi,quidam euanidæ ac leuis flammæ,quidam candidæ lucis,quidam micantes,qui-
dam æqualiter & ſine eruptionibus aut radijs fului. Videmus ergo Stellarum longos
à tergo albeſcere tractus. Hæc uelut ſtellæ exiliunt & tranſuolant, uidenturq; longum
ignem porrigere, propter immenſam celeritatem,cum acies noſtra nõ diſcernat tran-
ſitum earum, ſed quacunq; cucurrerunt,totum ignitum credat, Tanta enim eſt uelo-
citas motus, ut partes eius non diſpiciantur,ſed tantum ſumma prendantur. Intelligi-
al.perit mus magis,quã † appareat ſtella, quàm quà eat. Itaq; uelut igne cõtinuo,totum iter ſi
gnat,quia uiſus noſtri traditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed uidet ſimul &
unde exilierit & quò peruenerit. Quod fit in fulmine, lõgus nobis uidetur ignis eius,
quia cito ſpaciũ ſuum tranſilit,& oculis noſtris occurrit uniuerſum per quod deiectus
eſt. At ille non eſt extenti corporis,per omne ſpatium per quod uenit,neq; tã longa &
extenuata in impetum ualẽt. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aeris ignis incenſus,
uento præceps impellitur,non ſemper tamen uento attrituue fit. Nonnunquam ex ali
qua opportunitate aeris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi,ſicca,calida, terrena,in-
ter quæ oritur,& pabulum ſuum ſubſequens defluit,ideoq; uelociter rapitur. At qua-
re color diuerſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quam uehemens
quo incenditur, Ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus,& quidem ab ea parte qua
CA.XV erumpit. Fulgores,inquis, quomodo fiunt, quos græci σέλαα appellant? Mul-
tis,ut aiunt,modis. Poteſt illos uentorum uis edere, poteſt ſuperioris cœli feruor. Nã
cum late fuſus ſit ignis,inferiora aliquando,ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtel
larum motus curſu ſuo excitare ignem ,& in ſubiecta tranſmittere. Hoc uero non po-
teſt fieri,ut aer uim igneam in æthera elidat,ex qua fulgor ardorue ſit ſtellæ, uel ſimi-
lis excurſus? Ex hijs fulgoribus quædam in præceps eunt ſimilia proſilientibus ſtellis,
quædam certo loco permanent,& tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras,& diem
repræſentẽt,donec conſumpto alimento,primum obſcuriora ſint,deinde flammæ mo
do,quæ in ſe cadit,per aſſiduam diminutionẽ redigãtur in nihilum. Ex his quædam in
nubibus apparent, quædam ſupra nubes,cum aer ſpiſſus, ignem,quem propior terris
diu pauerat,uſq; in ſidera expreſſit, Horũ aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcur-
runt aut extinguntur ſubinde qua reluxerant. Hij fulgores dicuntur, quia breuis faci-
es illorũ & caduca eſt,nec ſine iniuria decidens, ſæpe enim fulminũ noxas ediderunt.
Ab his tecta uidemus icta ſine fulmine, quæ aſtrapoplecta græci uocant, At quibus
al.ſequũtur longior mora & fortior ignis eſt, motumq; cœli † ſequens,aut qui proprios curſus a-
gunt,cometas noſtri putant,de quibus dicemus. Horum genera ſunt pogoniæ,lampa
des,& cypariſſiæ,& alia omnia quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubiũ an inter hos
ponantur trabes,& pithiæ,quæ raro ſunt uiſæ. Multa enim conglobatione ignium in
digent,cũ ingens illorũ orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis exuperet. Inter
hæc ponas licet, & quod frequenter in hiſtorijs legimus,cœlum ardere uiſum, cuius
nonnunquam tam ſublimis ardor eſt, ut inter ipſa ſidera uideatur,nonnunquam tam
humilis,ut ſpeciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio cæſare cohortes in auxi
lium Oſtiẽſis coloniæ cucurrerunt,tanquam cõflagrantis, cum cœli ardor fuiſſet per
magnam partem noctis,parũ lucidus,craſſi fumidiq; ignis. De his nemo dubitat quin
habeant flammam quam oſtendunt,certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quæritur,
de arcu dico & coronis,an decipiant aciem & mendacio conſtẽt,an illis quoq; uerum
ſit,quod apparet. Nobis non placet in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis cer-
ti,nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciã eſſe,nihil aliud quam alienum corpus
menti-

mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtenditur. Alioquin non exiret, nec alia
protinus imagine obduceretur, nec innumerabiles modo interirent, modo exciperent
formæ. Quid ergo? Simulachra iſta ſunt, & inanis uerorum corporum imitatio, ſuntq́;
iſta à quibuſdam ita compoſita, ut &† hæc poſſint detorquere in prauum. Nā (ut dixi) *al, hoc poſſent & detorquerent*
ſunt ſpecula quæ faciem proſpicientium obliquent, ſunt quæ in infinitum augeant, ut
humanum habitum excedant, modumq́; noſtrorum corporum. Hoc loco uolo tibi
narrare fabellam, ut intelligas quàm nullum inſtrumentum iritandæ uoluptatis libido
contemnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit obſcœ-
nitatis uſq; in ſcenam productæ. Hunc diuitem auarum ſeſtertij milies ſeruum diuus
Auguſtus indignum uindicta iudicauit, cum à ſeruis occiſus eſſet, & tamen non pro-
nunciauit iure cęſum uideri. Non erat ille tantummodo ab uno ſexu impurus, ſed tam
uirorū quàm fœminarū auidus fuit, Fecitq́; ſpecula eius notæ, cuius modo retuli, ima-
gines longe maiores reddentia, in quibus digitus brachij menſuram & longitudinem
& craſſitudinem excederet. Hæc autem ita diſponebat, ut cum uirum ipſe pateretur,
aduerſus omnes admiſſarij ſui motus in ſpeculo uideret, ac deinde falſa magnitudine
ipſius membri tanquam uera gaudebat. In omnibus quidem balneis agebat ille dele-
ctum, & aperta menſura legebat uiros, ſed nihilominus mendacijs quoque inſatiabile
malum delectabat. I nūc, dic, ſpeculum mundiciarū cauſa repertum. Fœda dictu ſunt,
quæ portentum illud ore ſuo† lacerandum dixerit feceritq́;, cum illi ſpecula ab omni *al, lancinādū*
parte opponerentur ut ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet, & quæ ſecreta quoque
conſcientia premuntur, & quæ accuſatus quiſq; feciſſe ſe negat, non in os tantum, ſed
in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perdi-
tis quoq;, & ad omne dedecus expoſitis, tenerrima eſt oculorum uerecundia. Ille autē
quaſi parum eſſet inaudita & incognita pati, oculis ſuis illa aduocauit, nec quantū pec-
cabat uidere cōtentus, ſpecula ſibi per quę flagitia ſua diuideret, diſponeretq́;, circum-
dedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, cum compreſſus erat, & caput mer-
ſerat, †genibusq́; alienis obhęſerat, opus ſuum ſibi per imagines offerebat. Speculabatˉ *al, clunibus*
illam libidinem oris ſui, ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia uiros. Nonnunquam
inter marem & fœminam diſtributus, & toto corpore patiente expoſitus, ſpectabat ne-
fanda. Quid nam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Nō pertimuit diē,
ſed ipſos concubitus portentuoſos ſibijpſe oſtendit, ſibijpſe approbauit. Quid non pu-
tes in ipſo habitu uoluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia, & illa corpo-
ra publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt, adeo quo-
dam modo lupanar quoque uerecundum eſt. At illud monſtrum obſcœnitatem ſuū
ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt,
Simul, inquit, & uirum & fœminam patior, nihilominus illa quoq; ſuperuacua mihi
parte, alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt.
Oculi quoque in partem libidinis ueniant, & teſtes eius exactoreſue ſint. Etiam ea
quæ ab aſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit, arte uiſant, ne quis me putet neſcire,
quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit,
quod aliorum animalium concubitus melius inſtruxit, Inueniam quemadmodū mor-
bo meo †& potiar & ſatiſfaciam. Quo nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? *al, imponam*
Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudi- 4
nem reddat. Si liceret mihi, ad uerum iſta perducerem, quia non licet, mēdacio paſcar.
Obſcœnitas mea, plus quàm capit, uideat, & patiētiam ſuam ipſa miretur. Facinus in-
dignum, hic fortaſſe cito & antequam hæc uideret occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum im-
molandus fuit. Derideantur nunc philoſophi, quod de ſpeculi natura diſſerāt, quod CA. XVII
inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos obuerſa reddatur. Quid ſibi re-
rum natura uoluit, quod cum uera corpora dediſſet, etiam ſimulachra eorū aſpici uo-
luiſſet. Quorſum pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum
capacem. Non in hoc ſcilicet, ut ad ſpeculum barbam faciemq́; uelleremus, aut ut fa-
ciem uiri poliremus, In nulla re illa negocium ~~negocium~~ luxuriæ conceſſit, ſed primū
omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum cominus ſolem ignoraturi erant formā

eius,hebetato illum lumine oſtẽdit. Quamuis enim eum orientem occidentemq́ꝫ contemplari liceat tamen habitum eius,ipſum qui uerus eſt,nõ rubentis, ſed candida luce fulgentis neſciremus,niſi in aliquo nobis humore leuior, & aſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſyderũ occurſum, quo interpolari dies ſolet,nõ uideremus,nec ſcire poſſemus,quid eſſet, niſi liberius humi ſolis lunæq́ꝫ imagines uideremus. Inuenta ſunt ſpecula,ut homo ipſe ſe noſceret. Multi ex hoc cõſecuti primo ſui noticiam,deinde &
5 ad quædam conſilium,Formoſus,ut uitaret infamiam,deformis, ut ſciret redimẽdum eſſe uirtutibus,quicquid corpori deeſſet, Iuuenis,ut flore ætatis admoneret̃,illud tempus eſſe diſcẽdi,& fortia audendi,Senex,ut indecora canis deponeret,& de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerũ natura facultatem nobis dedit,noſmetipſos uidendi. Fons cuiq́ꝫ perlucidus aut leue ſaxum imaginem reddit. Nuper me in littore uidi,cum pla-
al,comentiũ cidum uentis ſtaret mare. Qualẽ fuiſſe cultũ putas ad hoc ſpeculũ ſe†cernentiũ? Aetas illa ſimplicior & fortuitis cõtẽta,nondũ in uitiũ beneficiũ detorquebat,nec inuentũ naturæ in libidinẽ luxũq́ꝫ rapiebat. Primo faciẽ ſuã cuiq́ꝫ caſus oſtẽdit, deinde cũ inſitus ſui mortalibus amor, dulcẽ aſpectũ formæ ſuæ faceret, ſæpius ea deſpexere,in quibus
6 prius effigies ſuas uiderant. Poſtquã deterior populus ipſas ſubijt terras,effoſſurus obruenda, ferrum primo in uſu fuit, & id homines impune eruerent, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum leuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo,ille in ære ad alios uſus comparato uidit, & mox proprio huic miniſterio præparatus eſt orbis, nondum argenti nitor, ſed fragilis uiliſq́ꝫ materia:tunc quoq́ꝫ cum antiqui illi uiri incondite uiuerent, ſatis nitidi,ſi ſqualorẽ opere collectum aduerſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere,& in hac re quiſq́ꝫ ſibi,alteriq́ꝫ operam dabat inuicem. Cõiugum quidem manu, crinis ille,quem effundere olim mos uiris fuit attrectabatur, ſed illum ſibi ſine ullo artifice formoſi quatiebant,non aliter quàm iubam generoſa animalia. Poſtea rerũ iam potiente luxuria,ſpecula totis paria corporibus auro argẽtoq́ꝫ cęlata ſunt,deniq́ꝫ gem-
7 mis adornata, & pluris unum ex his fœminæ conſtitit, quàm antiquarũ dos fuit, non illa quę publice dabatur,ſed imperatorum pauperum liberis. An tu exiſtimas,ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cum illis dos fuiſſet æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis ſenatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit,cui ſoceri loco ſenatus fuit,intellexit ſe accepiſſe dotem,quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum uirgunculis in unum ſpeculum non ſufficit illa dos,quam dedit pro ſe Scipio. Proceſſit enim moleſtius, paulatim opibus ipſis inuitata luxuria, & incrementũ ingens uitia acceperũt, Adeoq́ꝫ oĩa indiſcreta ſunt peruerſiſſimis artibus,ut quicquid mundus muliebris uocabatur,ſarcinæ uiriles ſint, Minus dico,etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantum cauſa adhibitum, nulli non uitio munerario,neceſſarium factum eſt.

IN NATVRALIVM QVAESTIONVM LIB. I

EX CAP. I.

1 Quod perire mundus ſciat. Pro ſciat,denunciat,magis arriſit Fortunato, quum ſenſus ſit idẽ: mihi ſciat uidetur argutius. Etenim qui neſcit,nec poteſt quidem prædicere.

EX CAP. II.

2 Et ſic placitum. Fortunatus putat hæc uerba reijcienda. Tolerari poſſunt ſi legas,& placidum. Poteſt & illud ferri,& ſic placidum: ut intelligas ideo placidum,quia temperatus eſt.

EX CAP. III.

3 Quam quia pars coloris ſole eſt ſparſa nubes illa. Sic prior æditio,ſine dubio mendoſe. Fortunatus diuinat legendum,quia pars coloris ſole ſparſa eſt,pars nube illa. Exemplar Britannicum hactenus ſuffragabatur,quod pro nubes,habebat in nube. Mihi probabilius uidetur, pars à ſcribæ culpa,mutatum in ſparſa,ut hæc fuerit germana lectio, quia pars coloris a ſole eſt, pars a nube illa.

EX CAP. XVI.

4 Quo nequitiã meã. Fortunatus putat nõ abſurde legi,nequitia mea. Hoc ut uerũ ſit,apud Horatium

ratium in codicibus emendatis non legitur, Quo mihi fortuna eſt, ſed, quo mihi fortunam, ſi nō conceditur uti? Et habet abrupti ſermonis tropus ſuam gratiam. Ita, quo nequiciam meam, ſubaudi, exerceo?

EX CAP. XVII.

Multi ex hoc conſecuti. Fortunatus mauult conſequuntur. Nec mihi diſplicet, ſi legas pro uitaret, uitet, pro ſciret, ſciat.

Poſtquam deterior populus ſubijt in ipſas terras ſe effoſſurus, ferrum obruendum, primū in uſu fuit, & id homines impune irruerent, ſi ſolum irruiſſent. Sic prior æditio. Locus hic torſit Fortunatum. Mihi probatur quod habebat exemplar Britannicum, Poſtquā deterior populus, ipſas ſubijt terras, effoſſurus obruenda, ferrum primum in uſu fuit. Nam eruerent & eruiſſent legendū eſſe, pro irruerent, & irruiſſent, alius ante nos monſtrauit.

Et poculum unum, ex his fœmina conſtitit. Sic prior æditio. Britannicum exemplar habebat, & pluris unum ex his fœminæ conſtitit, quam antiquarum dos fuit. In Italicis habebatur in hūc modum, quod antiquarum dos fuit.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM, LIB. II.

OMnis de uniuerſo quæſtio in cœleſtia, in ſublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſyderum ſcrutatur, & magnitudinē, & formas ignium, quibus mundus includitur, Solidum ne ſit cœlum, ac firmæ concretæq; †materiæ, an ex ſubtili tenuiq; nexum, agatur, an agat, & infra ſe ſydera habeat, an in cōtextu ſui fixa, quemadmodū anni uices ſeruet, ſolem an retro flectat, Cetera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cœlum terramq; uerſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mētes, Quæcunq; aër facit patiturue. Hęc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis, quærit, & ut iuriſconſultorum uerbo utar, de omnibus quæ ſolo continent. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulguribusq; dicturus es? Quia cum motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aër agitatus, & ſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt, cogitetur in ea ſede, in qua illū natura diſpoſuit. Dicam, quod magis uidebitur mirū, inter cœleſtia & de terra dicēdū erit. Quare, inquis? quia cum propria terræ excutimus ſuo loco, utrū lata ſit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formā pilæ ſpectet, & in orbē partes ſuas agat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipſa animal ſit, an iners corpus, & ſine ſenſu, plenum quidē ſpiritus, ſed alieni, & cætera huiuſmodi quoties in manus uenerint, terram ſequētur, & in imis collocabuntur. At ubi quæretur, quis terræ ſit ſitus, qua parte mundi ſubſederit, quomodo aduerſus ſydera cœlumq; poſita ſit, hæc quæſtio cedit ſuperioribus, & ut ita dicam, meliorē conditionem ſequitur. Quoniā dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quędā in cōmune ſunt dicenda, & hoc primū præſumendū, inter ea corpora, à quibus unitas eſt, aëra eſſe. Quid ſit hoc, & quare præcipiendū fuerit, ſcies ſi paulo altius repetiero, & dixero aliquid eſſe continuum, aliquid cōmiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine cōmiſſura continuatio, & duorum inter ſe cōiunctorum corporum tactus. Nunquid dubiū, quin ex his corporibus quæ uidemus tractamusq;, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædā ſint compoſita, Illa conſtant, aut nexu, aut aceruatione, utputa funis, frumentum, nauis, Rurſus non compoſita, ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum effugiunt, cæterum ratione prenduntur, eſſe in quibuſdam unitatem corporū. Vides quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorū lingua uti uoluiſſem, ut dicerē unita corpora: hoc cum tibi remittam, tu inuicē mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi quando dixero unum, memineris me non ad numerū referre, ſed ad naturam corporis, nulla ope externa, ſed unitate ſua cohærentis. Ex hac nota corporum aër eſt. Omnia quæ in noticiam noſtram cadunt uel cadere poſſunt, mundus complectitur, Ex his quædam eius ſunt partes, quædā materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiā, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciā. Pars enim noſtri, manus, oſſa, nerui, oculus: materia, ſuccus recentis cibi, iturus in partes, Rurſus quaſi pars noſtri eſt ſanguis, qui tamē & materia eſt. Parat enim & alia, & nihilo-

CAP. I
al, naturæ
CA. II
CAP. III

CAP.IIII nihilominus in numero eſt eorum,quibus totum corpus efficitur. Sic müdi pars eſt aer,& quidem neceſſaria:hic eſt enim qui cœlum terramq; connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, ut tamen iungat.Separat,quia medius interuenit:iungit,quia utriq; per hoc inter ſe conſenſus eſt.Supra ſe dat,quicquid accepit à terris.Rurſus uim ſyderũ in terrena transfundit.Quem ſic partẽ mundi uoco, ut animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumq;,pars eſt uniuerſi, quia in conſumatione uniuerſi acceptum, & quia non eſt ſine hoc uniuerſum. Vnum autem animal, & una arbor,quaſi pars eſt, quia ſi perierit,tamen id ex quo perit,totum eſt. Aer autem,ut dicebam,& cœlo & terris cohæret. Vtriq; innatus eſt.Habet autẽ unitatem, quicquid alicuius rei natiua pars

CAP.V eſt.Nihil enim naſcit̃,ſine unitate. Terra & pars eſt müdi & materia, Pars quare ſit, non puto te interrogaturũ,ut æque interroges quare cœlum pars ſit, quia ſcilicet non magis ſine hoc quàm ſine illa uniuerſum eſſe poteſt, quod cum his uniuerſum eſt, ex quibus,id eſt, ex illo, & ex iſta alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntur. Hinc quicquid eſt uirium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratur, hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſydera, tam exercitata, tam auida,per diem noctemq;, ut in opere, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura,quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit,apprehendit. Mundus autem, quantũ in æternum deſiderabat,inuaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantũ

CAP.VI complectuntur humoris,quantum ad effectum animalis exituri ſat eſt. Aer continuus terrę eſt,& ſic appoſitus,ut ſtatim ibi futurus ſit,unde illa diſceſſit.Pars eſt totius mundi,ſed idem tamen quicquid terra in alimẽtum miſit,recipit,ut ſcilicet materia nõ pars intelligi debeat.Ex hoc omnis inconſtantia tumultusq; eſt. Hunc quidã ex diſtantibus corpuſculis,ut puluerem ſtruunt,plurimumq; à uero recedunt.Nunquam enim contexti niſi per unitatem corporis niſus eſt, cum partes conſentire ad intenſionem debeant & conferre uires.Aer autem ſi in atomos diuiditur,ſparſus eſt.Teneri uero diſiecta non poſſunt.Intenſionem aeris oſtendent tibi inflata nec ad ictum cedẽtia. Oſtendent pondera,per magnũ ſpaciũ ablata,geſtante uento. Oſtendẽt uoces quæ remiſſæ

al,elatæq; †claræq; ſunt,prout aer ſe concitauit. Quid enim eſt uox,niſi intenſio aeris, ut audiat linguæ formata percuſſu? Quid curſus & motus omnis, nonne intenti ſpiritus opera ſunt? Hic facit uim,& uelocitatem neruis currentibus.Hic cum uehementer cõcitatus

al,conuellit ipſe ſe torſit,arbuſta, ſyluasq;†conuoluit,& ædificia tota corripiens in altum, frangit. Hic mare per ſe languidum & iacens incitat. Ad minora ueniamus. Quis eñ ſine intenſione ſpiritus cãtus eſt? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua preſſura maiorẽ ſonitum reddunt,quàm qui ore reddi poteſt,nonne aeris intenſione partes ſuas explicant? Conſideremus quàm ingẽtem uim per occultum agant paruula admodũ ſemina, & quorũ exilitas in commiſſura lapidum locum inueniat, intantũ cõualeſcunt,ut ingentia ſaxa diſtrahant,& in momenta diſſoluant,ſcopulos rupesq; radices in terra minutiſſimæ ac ac tenuiſſimę findunt.Hoc quid eſt aliud,quàm intenſio ſpiritus,ſine qua nil ualidum,

CAP.VII & contra quam nil ualidius eſt. Eſſe autem unitatem in aere,uel ex hoc intelligi poteſt,quod corpora noſtra inter ſe cohęrent.Quid enim aliud eſt,quod tenet ea quã ſpiritus? Quid eſt aliud quo animus noſter agitetur? Quis eſt illi motus,niſi intẽſio? Quę intenſio,niſi ex unitate? Quæ unitas,niſi hæc eſſet in aere? Quid autẽ producit fruges & ſegetẽ imbecillam,ac uirentes erigit arbores,ac diſtendit in ramos, aut in altum erigit,quàm ſpiritus intenſio & unitas?

CAP.VIII Quidam aera diſcerpunt & in particulas diducunt,ita ut illi inane permiſceant.Argumentũ autem exiſtimant nõ pleni corporis, ſed multũ uacui habentis,quod auibus in illo tam facilis motus,quod maximis minimisq; per illum tranſcurſus eſt.Sed falluntur,Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt,nec de unitate illarum dubium eſt,quæ ſic corpora accipiunt, ut ſemper in contrarium acceptis refluant.Hanc noſtri circumſtantiã,Græci autẽ περίστασιν appellant, quæ in aere quoq; ſicut in aqua fit.Circũſtat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autẽ opus

CA.IX erit inani admiſto, ſed hoc aliàs. Nunc autem eſſe quædã in rerum natura uehementia,magniq; impetus,eſt colligendum. Nihil enim niſi intenſione uehementius eſt,& tamen mehercules per aliud nihil intẽdi poterit, niſi per ſemetip ſum fuerit intentum.

Dicimus

Dicimus enim eodem modo nõ poſſe quicquam ab alio moueri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis creditur ex ſemetipſo habere intenſionem, quàm ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cum uiderit iactari terram cum montibus, tecta, muroſq;, plures & magnas cum populis urbes, cum totis maria littoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus uelocitas eius & diductio. Oculus ſtatim per multa milia aciem ſuam intendit, uox una totas urbes ſimul percutit, lumen non paulatim prorepit, ſed ſemel uniuerſis infunditur rebus. Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodũ poſſet intendi? Nunquid dubitas quin ſparſio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphithaetri peruenit, cum intẽſione aquæ fiat? Atqui † uero nec manus, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere quàm ſpiritus. Huic ſe commodat, hoc inſerto & agente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcendit nata defluere. Quid nauigia ſarcina depreſſa parum oſtendunt non aquam ſibi reſiſtere quo minus mergãtur, ſed ſpiritum? Aqua enim cederet, nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinã miſſus, non deſcendit, ſed reſilit, quemadmodum, niſi ſpiritu referẽte? Vox autem qua ratione per parietum munimenta tranſmittit, niſi quod ſolido quoq; aer ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu nõ aperta tantum intendens, ſed etiã abdita & incluſa. Quod illi facere expeditũ eſt, quia nuſquam † diuiſus, ſed per ea ipſa, quibus ſeparari uidetur, coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius, non ſibi, id ẽm intercluditur tantum, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcinditur, & media non circumſcindit, tamen & utrinque cingit.

forte, nec tot lo magis — *for, diffiſus*

CA. X

Permeat ab æthere lucidiſſimo aer, in terram uſq; diffuſus, agilior quidem, tenuior & altior terris, nec minus aquis, cæterum æthere ſpiſſior grauiorq; frigidus per ſe & obſcurus, lumen illi calorq; † alimentum ſunt, ſed per omne ſpacium ſui ſimilis non eſt, mutatur enim à proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaq;, & ob hoc etiam pertenuiſſima, propter uiciniam æternorũ ignium, & illos tot motus ſyderum, aſſiduumq; cœli circumactum. Illa pars ima & uicina terris, denſa & caliginoſa eſt, quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſq; conferas, quantũ ad † ſinceritatẽ tenuitatemq; pertinet, cæterum utraq; parte frigidior. Nã ſuperiora eius calorem uicinorum ſyderum ſentiunt, inferiora quoq; tepent, primũ terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radij ſolis replicantur, & quouſque redire potuerunt, † id duplicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſq; ac ſatis calidus eſt. Nihil ẽm uiueret ſine calore. Adijce nũc ignes, non tantum manu factos & certos, ſed opertos terris, quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnũ tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis, quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aeris, ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aeris frigida eſt.

al, aliunde — *al, ſiccitatem* — *reduplicato*

CAP. XI

Qui cum ſic diuiſus ſit, iam ſui parte maxima uarius & incõſtans & mutabilis eſt. Circa terram plurimum † audet, plurimũ patitur, exagitat & exagitatur, nec tamẽ eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſas autem illius mutationis & inconſtãtiæ aliàs terra præbet, cuius poſitiones huc aut illò uerſæ magna ad aeris temperiem momenta ſunt, aliàs ſyderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes, Illum ſequitur annus, ad illius flexum hyemes æſtateſq; uertuntur. Lunæ proximum ius eſt, Sed & cæteræ quoq; ſtellæ non minus terrena quàm incumbentem ſpiritum terris afficiunt, & ortu ſuo occaſuue contrario, modo frigora, modo imbres, aliaſq; terrarũ iniurias turbidæ mouẽt. Hoc neceſſarium fuit præloqui dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiunt, naturã eius explicare oportebat, quo facilius appareret qd facere aut pati poſſet.

forte, agit

CAP. XII

Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua, quæ unà facta ſerius audiũtur. Fulguratio oſtendit ignem, Fulminatio emittit, Illa (ut ita dicam) cõminatio eſt, & tonatio ſine ictu, iſta iaculatio cum ictu. Quædã ſunt ex his, de quibus inter omnes conuenit, quædam in quibus diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis, omnia iſta in nubibus

& è nubibus fieri, etiamnum conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas
ignea ſpecie eſſe, aut †ignei ſpiritus. Ad illa nũc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignẽ
eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri, nec prius eſſe, quàm mitti. Nec inter illos qui
al, à lumine dem quid proferat ignem, cõuenit. Alius enim †aliunde illum colligit. Quidam autem
radios ſolis intercurrentis recurrentisq́ʒ, ſępius in ſe relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras uero ait illum ex æthere diſtillare, & ex tanto ardore cœli multa decidere, quę nubes diu incluſa cuſtodiant. Ariſtoteles multo ante ignem colligi non putat, ſed eodẽ momento exilire, quo fiat. Cuius ſententia talis eſt, Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua, utraq; ex ſe reddit aliqd. Terrenus uapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui uentos, tonitrua & fulmina facit, aquarum halitus humidus eſt, & in imbres & niues cedit. Sed ſiccus ille terrarum uapor, unde uentis origo eſt, quia coaceruatus eſt, cum coitu nubiũ uehementer impactarũ à latere elidit̃, deinde, ubi latius ferit nubes proximas, hæc plaga cũ ſonu incutitur, qualis in noſtris ignibus redditur, cum flamma uitio lignorum uirentium crepat, Et ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum, cum eſt conglobatus, rumpitur flamma. Eodem modo ſpiritus ille quem paulo ante exprimi colliſis nubibus dixi, impactus alijs nec rumpi, nec exilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habet, aliæ minorem. Cæterum illa uis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accenſus & uanus. Ante autem uidemus fulgorem quàm ſonitum audiamus, quia oculorum uelocior eſt ſenſus, & multum aures antecedit.

CAP. XIII Falſam autẽ eſſe opinionem eorum, qui ignẽ in nubibus ſeruant, per multa colligi poteſt. Si de cœlo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantundem illic ſemper ardeat? Deinde nullã rationem reddiderunt, quare ignis quem natura ſurſum uocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimatur. Aut ſi ulla pars eius deciderit, in periculo totus eſt, quia totum poteſt excidere, quod poteſt carpi. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet graue, quomodo illic eſſe potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas fortitus oras, operas pulcherrime circumit, hinc diſcedere nõ poteſt, ſed ne ab externo quidem exprimi, quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata nõ pugnant.

CAP. XIIII 4 Vos inquam, dicitis, cum cauſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo ſuperioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimum intereſt, utrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur, an dicat ex ignea ui calorẽ in ea, quæ ſubiecta ſunt, tranſilire, an hic accẽdi. Nõ enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri, ſed hic naſcit. Videmus certe apud nos late incendio peruagante, quaſdam inſulas, quæ diu concaluerant, ex ſe concipere flammam. Itaq; uériſimile eſt in aere ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, ut & imus æther habeat aliquid aeri ſimile, & ſummus aer nõ ſit diſſimilis imo ætheri, quia non fit ſtatim ex diuerſo in diuerſum tranſitus. Paulatim iſta confinio uim ſuã miſcent ita, ut dubitare poſſis, an aer, an hic iam æther ſit.

CAP. XV Quidã ex noſtris exiſtimant, aera, cum in ignem & aquam mutabilis ſit, non detrahere aliunde cauſas flammarũ nouas: ipſe enim ſe mouendo accendit, & quũ denſos, compactosq́ʒ nubiũ ſinus diſſipat, neceſſario uaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa porrò nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert, ſed ſecare ferri eſt.

CA. XVI Quid ergo inter fulgurationem & fulmen intereſt? dicam, Fulguratio eſt late ignis explicitus, Fulmẽ eſt coactus ignis & impetu iactus. Solemus duabus manibus, inter ſe iunctis, aquã concipere, & compreſſa utrinq; palma, in modum ſyphonis exprimere. Simile quid/ dam &

Syphon

dam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritũ emit/
tunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eijciunt. Nam baliſtæ quoq; & ſcor/
piones tela cum ſono expellunt. Quidam exiſtimãt ipſum ſpiritum per frigida atq; C. XVII
humida euntem, ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſilentio tingitur.
Sed quemadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcendit, cum multo murmure extin
guitur, Ita ut Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cum
luctatur, per obſtantia & interciſa uadens, ipſa ignem fuga accendit. Anaximander CA. XVIII
omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia
ſunt? Quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? Quia tunc quoque per
craſſum & ſiccum aera ſpiritus proſilit. At quare aliquando nõ fulgurat & tonat? quia 5
tenuior & infirmior ſpiritus, qui in flammam non ualuit, in ſonum ualuit. Quid eſt er/
go ipſa fulguratio? aeris diducentis ſe, corruentisq; iactatio, lãguidum ignem, nec exi/
turum aperiens. Quid eſt fulmen? Acrioris denſiorisq; ſpiritus curſus. Anaximan/ CA. XIX
drus ait omnia iſta ſic fieri, ut ex æthere aliqua uis in inferiora deſcendit. Ita ignis impa
ctus nubibus frigidis ſonat. At cum illas interſcindit fulget, & minor uis ignium, fulgu
rationes facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, Quædam tonitrua igne, CA. XX
quædam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quę ipſe antecedit & nunciat; illa ſpiritus, quę ſine
ſplendore crepuerunt. Vtrunq; ſine altero fieri, & eſſe aliquando concedo, ita tamen,
ut non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed utrũq; ab utroq; effici poſſit. Quis em̃ negabit ſpiri
tum magno impetu latum, cum efficit ſonum effecturum & ignem? Quis & hoc non
concedet aliquando ignem quoq; rumpere poſſe nubes, & non exilire, ſi plurimarum
aceruo nubium, cum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum,
perdetq; fulgorem & ſpeciem, dum† ſecuta in terra incendit. Adijce nũc, quod neceſſe *al, ſecta infra*
eſt ut impetus fulminis, & præmittat ſpiritus & agat ante ſe, & à tergo trahat uentum,
cum tam uaſto ictu aera inciderit. Itaq; omnia, antequam feriantur, intremiſcunt uibra
ta uento, quem ignis ante ſe preſſit. Dimiſſis nunc præceptoribus incipiamus per CA. XXI
nos moueri, & à confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignẽ
eſſe, & æque fulgurationem, quæ nihil aliud eſt, quàm flamma, futura fulmen, ſi plus
uiriũ habuiſſet. Nõ natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illũ ignem calor oſtendit, qui ſi
non eſſet, oſtendit effectus. Magnorũ enim ſæpe incendiorũ cauſa fulmen fuit. Syluæ
illo cremant̃, & urbiũ partes, etiã quæ nõ percuſſa ſunt, tamen aduſta cernunt̃, quædã
uero uelut fuligine colorant̃. Quid quod om̃ibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo
& utramq; rem ignem eſſe conſtat, utrãq; rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt
fulmen, non in terras uſq; perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem,
uſq; in terras perductam. Non ad exercendum uerba hæc diutius pertracto, ſed ut iſta
cognata eſſe, & eiuſdem notæ ac naturæ probẽ. Fulmen eſt quiddã plus, quàm fulgu/
ratio, uertamus iſtud, Fulguratio eſt penè fulmen. Quoniã cõſtat eſſe utramq; rem CAP. XXII
ignem, uideamus quemadmodũ apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſu
pra fit, duobus modis, Vno, ſi excitatur, ſicut ex lapide percuſſo, Altero, ſi attritu inue
nitur, ſicut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia præ/
ſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus, ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc uſum nota pa/
ſtoribus. Poteſt ergo fieri, ut nubes quoq; ignem eodẽ modo uel percuſſæ reddant, uel
attritæ. Videamus quantis procellæ uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbines.
Id tormentum in quod obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & longe à loco ſuo proijcitur.
Quid ergo mirum, ſi tanta uis ignem excutit, uel aliunde, uel ſibi? Vides enim quantũ
feruorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita, uita exanimata, Nihil tamen tan/
tum in his debet credi, ac in ui ſyderum, quorum ingens & confeſſa potẽtia eſt. Sed CA. XXIII
fortaſſe nubes quoq; in nubes incitatæ fremente uento, & leuiter urgente, ignẽ euoca/
bunt, qui explendeſcat, nec exiliat. Minore em̃ ui ad fulgurandũ opus eſt, q̃ ad fulmi/
nandũ. Superioribus colligimus, inquantũ feruorem quædã† aſtricta perducerent̃. Cũ *al, attrita*
aũt aer mutabilis in ignẽ, maximis uiribus ſuis in ignẽ cõuerſus eſt, atteratur, credibile
eſt, & ueriſimile ignẽ caducum excuti, & cito interiturũ, quia nõ ex ſolida materia ori
tur, nec in qua poſſit cõſiſtere. Tranſit itaq;, tantumq; habet moræ, quantũ itineris, &

C. XXIIII curſus ſine alimento coniectus eſt. Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis eſſe na/
turam, ut petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit, aut falſum eſt, quod deinde dixi/
ſti? Eſt enim illi æque ſurſum iter atque deorſum. Vtrumque uerum poteſt eſſe. Ignis
enim natura in uerticem ſurgit, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit, Sicut aquæ natura
defertur, ſi tamen aliqua uis acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illò intenditur,
unde imbre deiecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſſitate qua excutit. In his igni/
bus accidit quod arboribus, quarũ cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt,
ut etiam terram attingant, ſed cum permiſeris, in locum ſuum exilient. Itaque non eſt,
quod eum ſpectes cuiuſq; rei habitum, qui illi nõ ex uoluntate eſt. Si ignem permittis
ire quò uelit, cœlum, id eſt, leuiſſimi cuiuſq; ſedem repetet: ubi eſt aliquid, quod eum
CA. XXV ferat, & ab impetu ſuo auertat, id non natura, ſed ſeruitus eius fit. Dicis, inquis, nu/
bes attritas edere ignẽ, cum ſint humidæ, immo hudæ, quomodo ergo poſſunt gigne/
CA. XXVI re ignem, quem nõ magis ueriſimile eſt ex nube, quàm ex aqua generari? Ignis qui
naſcitur, primum in nubibus non eſt aqua, ſed aer ſpiſſus ad gignendam aquam præ/
paratus, nondum in illam mutatus, ſed iam pronus & uergens. Non eſt quod eam exi/
ſtimes tunc colligi, ſed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe
nubem, conceptis aquis plenam, nihil tamen prohibet ignem ex humido quoq; educi,
imo ex ipſo (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in ignem quicquam
poſſe mutari, priuſquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſalua quam con
tinet aqua, ignẽ parte aliqua ſui reddere, ut ſæpe aliqua pars ligni ardet, alia ſudat. Nec
hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe, & alterũ altero perimi, ſed ubi ualentior ignis,
quàm humor eſt, uincit. Rurſus ubi copia humoris exuperat, tũc ignis ſine effectu eſt.
Itaq; non ardent uirentia. Refert ergo quantum aquæ ſit. Exigua enim uis non reſiſtit,
nec ignem impedit. Quid ni? Auorum noſtrorũ memoria, ut Poſidonius tradit, cum
inſula in Aegeo mari ſurgeret, ſpumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur.
Nam demum prodebat ignem, non continuum, ſed ex interuallis emicantem, fulmi/
num more, quoties ardor inferius iacentis, ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa cõ/
uoluta, rupeſq; partim illæſæ, quas ſpiritus antequam uerterẽtur expulerat, partim ex/
eſæ & in leuitatem pumicis uerſæ, nouiſſime cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea
altitudini adiectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſulæ creuit. Idem noſtra me/
moria, Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? ut appareret nec
extinctum ignem mari ſuperfuſo, nec impetũ eius, grauitate ingentis undæ prohibitũ
exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonij auditor tra/
didit, per quam diruptis aquis ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum uis, ſubeuntiũ
ex imo flammarum uim non potuit comprimere, quanto minus in aëre extinguere
ignem poterit, nubium tenuis humor & roſcidus? Adeo res iſta nõ habet ullam morã,
quæ contra cauſas ignium ſit, quos nõ uidemus emicare, niſi impendẽte cœlo, ſerenũ
ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem niſi obſcura nubi
bus. Quid ergo? Num aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte tranquilla fulgu/
rat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, unde ſplendor effertur, quas uideri à nobis terrarum
tumor non ſinit. Adijce nunc quod fieri poteſt, ut nubes ſummę & humiles attrito ſuo
ignem reddant, qui in ſuperiora expreſſus, parte ſyncera puraq; cœli uiſatur, ſed fit in
C. XXVII ſordida. Tonitrua diſtinxere quidam ita, ut dicerent, unum eſſe genus, cuius ſit gra
ue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo uento & fremente. Hoc quomo/
do illis uideatur fieri dicam. Cum ſpiritum inter ſe clauſere nubes, in cõcauis partibus
earum uolutatus aer, ſimilẽ agit mugitibus ſonum raucũ & æqualem, & continuum.
Itaq; etiam ubi illa regio humida eſt, exitum claudit. Ideo huiuſmodi tonitrua uenturi
prænuncia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod crepitum magis dixerim ꝙ ſonũ,
qualẽ audire ſolemus, cũ ſuper caput alicuius dirupta ueſica eſt. Talia edunt tonitrua,
cum globata diſſoluit nubes, & ſpiritũ quo diſtẽta fuerat emittit. Hoc proprie fragor
dicitur, ſubitus & uehemens, quo edito concidũt homines & exanimantur, quidã ue/
ro uiui ſtupent, & in totũ ſibi excidunt, quos uocamus attonitos, quorũ mentes ſonus
ille cœleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoq; modo poteſt, ut incluſus aer caua nube &
motu

motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cum maiorem ſibi locum quærit, à quibus inuolutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? nō quemadmodū illiſę manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt inter ſe?

C.XXVIII

Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum omnium non quocunq; modo impulſæ ſunt tonāt, ſed ſi apte ſunt compoſitæ ad ſonū edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palma collata plauſum facit. Et plurimum intereſt, utrum cauæ concutiantur, an planæ & extētæ. Deinde non tantum nubes ire oportet, ſed agi magna ui & procelloſa. Etiam mons nō ſcindit nubem, ſed digerit, & †propriam quamq; partem eius ſoluit. *al, primam* Ne ueſica quidem quocunq; modo ſpiritum emittēs ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine ullo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet ut ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico, niſi multo impetu diſſolutæ, non ſonant. Adijce nunc, quod nubes in monte actæ non frangunt, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa, & eminentia. Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritū, multifariā emittunt, qui niſi uniuerſus erumpit nec crepat. Hoc ut ſcias, uentus qui circa arborē fundit, ſibilat, non tonat. Lato (ut ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſſipante opus eſt, ut ſonitus erumpat, qualis auditur cum tonat.

CA.XXIX

Præter hæc natura aptus eſt aër ad uoces. Quid ni, cum uox nihil aliud ſit quàm ictus aër? Debent ergo nubes utrinq; †inſeri, & cauæ & intētæ. *al, diſſecari* Vides enim quanto uocaliora ſunt uacua quàm plena, quanto intēta quàm remiſſa. Item tympana & cymbala ſonant, quia illa repugnantem ex ulteriore parte ſpiritū pulſant, hæc ad ipſum aërem acta, niſi concauo nō tinniunt.

CA.XXX

Quidam, inter quos Aſclepiodotus eſt, iudicant ſic quorundam quoq; corporū concurſu tonitrua & fulmina excuti poſſe. Aetna aliquando multo igne abundauit. Ingentem uim arenæ urētis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populosq; ſubita nox terruit. Illo tempore aiūt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina. Quæ concurſu aridorum corporum facta ſunt, non nubium, quas ueriſimile eſt, in tanto ardore aeris nullas fuiſſe. Aliquando Cambiſes ad Ammonem miſit exercitum, quem arena auſtro mota, & more niuis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque ueriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaq;, attritu arenę ſeſe affricantis. Nō repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim utriuſq; naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aere uagari. Ita ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremq;, quàm ſi tantum ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt & edere ſonum, iſta quæ dixi ſiue incendijs uaporantibus aera repleuerint, ſiue uentis terras uerrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubes autem tam arida quàm humida eſſe cenſetur. Eſt autem nubes (ut diximus) ſpiſſitudo aëris craſſi.

C.XXXI

Cæterum mira fulminis, ſi intueri uelis, opera ſunt, nec quicquam dubij relinquentia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis cōflatur argentum. Manente uagina, gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fracto dolio uinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda ponas, licet, quod & hominū & cæterorum animalium quæ icta ſunt caput ſpectat ad exitum fulminis, quod omnium percuſſarum arborum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. Quid quod malorum ſerpentium & aliorum animalium, quibus mortifera uis ineſt, cum fulmine icta ſunt, uenenum omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? In uenenatis corporibus uermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies uerminant.

XXXII

Quid quod futura portendūt, nec unius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpe longum fatorum ſequentium ordinem nuntiant, & quidem certis euidentibus, lōgeq; clarioribus, quàm ſi ſcriberent. Hoc aūt inter nos & Thuſcos, quibus ſumma perſequendorum fulminū eſt ſcientia, intereſt, nos putamus quod quia nubes colliſæ ſunt, ideo fulmina emittantur, ipſi exiſtimant nubes collidi ut fulmina emittantur. Nam cum omnia ad deum referant, in ea ſunt opinione, tanquā non quia facta ſunt, ſignificent, ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadē tamen ratione fiūt, ſiue illis ſignificare propoſitū eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo ſignificāt, niſi †à deo mittant? *al, ideo* Quomodo aues nō in hoc motæ, ut nobis occurrerent, dextrum auſpicium ſiniſtrumue fecerunt. Et illas, inquis, deus mouit. Nimis illum ocioſum & puſillæ rei miniſtrū facis, ſi

alijs

alijs ſomnia,alijs exta diſponit. Ita nihilominus diuina ope geruntur. Si à deo pennæ
auium reguntur, nec pecudum uiſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia ratione fatorũ
ſeries explicatur,indicia uenturi ubiq; præmittens, ex quibus nobis quædam familia/
ria,quædam ignota ſunt. Quicquid fit,alicuius rei futuræ ſignum eſt, fortuita & ſine
ratione uaga diuinationem nõ recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur
ergo aquilæ hic honor datus eſt,ut magnarum rerum faceret auſpicia? Aut coruo,aut
pauciſſimis auibus,& cæterarum ſine præſagio uox eſt? Quia quædam in artem non/
dum redacta ſunt. Quædam uero ne redigi quidem poſſunt,ob nimium remotam con
uerſationem. Cæterum nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat
7 aliquid. Non omnia ſcilicet,ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſeruantis. Ad eũ
al,in ea dire/xerit itaq; pertinet,qui †induxerit animum. Cæterum & illa quæ pereunt. Quinq; ſtellarũ
poteſtates Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot milia ſyderum iudicas ocioſa
lucere? Quid eſt porro aliud,quod errorem incutiat peritis nataliũ, quàm quod pau/
cis nos ſyderibus aſſignant,cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partẽ ſibi noſtri uindicẽt?
Submiſſiora forſitan in nos propius uim ſuam dirigunt, & ea quæ frequentius mota,
aliter nos,aliter cætera animalia proſpiciunt. Cæterum & illa quæ aut immota ſunt,aut
propter uelocitatem uniuerſo mundo parem immotis ſimilia, nõ extra ius dominiũq;
noſtri ſunt. Aliud aſpice & diſtributis rem efficis tractas. Non magis autem facile eſt
C. XXXIII ſcire, quid poſſint,quàm dubitari debeat,an poſſint. Nunc ad fulmina reuertamur,
quorum ars in tria diuiditur. Quemadmodum exploremus, quemadmodum inter/
pretemur,quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat, ſecunda ad di
uinationem, tertia ad propiciandos deos, quos bona rogare oportet, mala deprecari.
XXXIIII Rogare,ut promiſſa firment,deprecari,ut remittant minas. Summam eſſe uim ful/
minum iudicant,quia quicquid alia portendunt,interuentus fulminis tollit. Quicquid
al, mutatur ab hoc portenditur,fixum eſt,nec alterius oſtenti ſignificatione† minuitur. Quicquid
exta,quicquid aues minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quicquid fulmine de/
nunciatum eſt,nec extis,nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli uidentẽ. Quare?
Quia ueris uerius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpiciũ fulmine
irritum fieri. Aut ſi poteſt, non futura cecinere. Non enim nunc auem comparo & ful
men,ſed duo ueri ſigna, quæ ſi unum ſignificant,paria ſunt. Itaq; ſi fulminis interuen/
tus ſubmouet,extorum uel augurum iudicia, male inſpecta exta,male obſeruata augu
ria ſunt. Non enim refert utrius rei maior potentiorue natura ſit, ſed utra uim attulit,
ſignum quantum ad hoc par eſt. Si dicas flammæ uim maiorem eſſe, quàm fumi, non
mentieris,ſed iudicandum,an in igne idẽ ualet flamma,quod fumus. Itaq; ſi hoc dicũt,
quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit autoritas maior, for/
taſſe conſentiam: ſed hoc dicunt, quamuis altera ſigna uerũ prædixere, fulminis ictus
priora deleuit,& ad ſe fidem traxit,falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quammulta
auſpicia ſint,fatum unum eſt, quod ſi bene primo auſpicio intellectũ eſt, ſecundo non
interit. Ita dico,non refert, an aliud ſit per quod quæramus, quoniam de quo quæri/
C. XXXV mus, idem eſt. Fatum fulmine mutari non poteſt. Quid ni? Nam fulmen ipſum fati
pars eſt. Quid ergo expiationes, procurationesq;, quó pertinent,ſi immutabilia ſunt
fata? Permitte mihi illam rigidam ſectã tueri eorũ, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe
exiſtimant fata,quàm ægræ mentis ſolatia. Aliter ius ſuum peragunt,nec ulla commo
uentur prece,non miſericordia flectuntur, non gratia. Seruant curſum irreuocabilem,
ingeſta ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non re
C. XXXVI currit,nec moratur quidem,quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem fati æ/
terna ſeries regit, cuius hæc prima lex,ſtare decreto. Quid enim intelligis fatum?
exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionumq;,quam nulla uis rumpat. Hanc ſacri
ficijs,& capite niueæ agnæ exorari iudicas, diuina nõ noſti. Sapientis quoque uiri ſen
tentiam negatis poſſe mutari. Tanto magis dei,cum ſapiens quid ſit optimum in præ/
ſentia ſciat,illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum uolo cauſam,
qui procuranda exiſtimant fulmina, & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando
XXXVII ad ſubmouenda pericula,aliquando ad lenienda,aliquando ad differenda. Quid ſit
quod

quod ſequitur,paulo poſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcum, quod
nos quoq; exiſtimamus uota proficere,ſalua ui ac poteſtate fatorum: quædam enim à
dijs immortalibus ita ſuſpenſa,relicta ſunt, ut in bonum uertant, ſi admotæ dijs preces
fuerint,ſi uota ſuſcepta.Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoq; in fato eſt. Aut
futurum,inquit,eſt,aut non.Si futurum eſt,etiam ſi non ſuſceperis uota fiet.Si non eſt
futurum, etiam ſi ſuſceperis uota, non fiet.Falſa eſt iſta illatio,quia illam mediam inter
iſta exceptionem præteris. Futurum,inquam,hoc eſt,ſed ſi uota ſuſcepta fuerint, hoc
quoq; neceſſe,inquit,eſt,fato comprehenſum ſit,ut aut ſuſcipias uota,aut non. Pu- XXXVIII
ta me tibi manus dare,& fateri hoc quoq; fato eſſe comprehenſum,ut utiq; fiant uota.
Ideo fient.Fatum eſt,ut hic diſertus ſit, ſed ſi literas didicerit: ab eodem fato continet̃,
ut literas diſcat,ideo diſcet.Hic diues erit,ſed ſi nauigauerit.At in illo fati ordine, quo
patrimonium illi grande promittitur,hoc quoq; protinus fatū eſt,ut nauiget, ideo na-
uigabit.Idem dico tibi de expiationibus.Effugiet pericula,ſi expiauerit prædictas diui
nitus minas.At hoc quoq; in fato eſt,ut expiet.Ideo expiabit. Iſta nobis opponi ſolēt,
ut probetur nihil uoluntati noſtræ relictum,& omne ius fato traditum. Cum de iſta re
agetur,dicam,quemadmodum manente fato aliquid ſit in hominis arbitrio.Nunc ue-
ro id de quo agitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes†propicia- al, pcuratiōes
tionesq;, prodigiorum pericula auertant, quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege
data ſunt.Quid ergo,inquis,aruſpex mihi prodeſt? Vtiq; enim expiare etiam nō ſua-
dente illo mihi neceſſe eſt.Hoc prodeſt,quod fati miniſter eſt,Sic cum ſanitas uideatur
eſſe de fato,debetur & medico,quia ad nos beneficium fati per huius manus uenit. XXXIX
Genera†fulminum tria eſſe ait Cecinna.Cōſiliarium,Autoritatis,& quod ſtatus di al, fulgurum
citur.Conſiliarium ante rem fit,ſed poſt cogitationem,cum aliquid in animo cogitan-
tibus,aut ſuadetur fulminis ictu,aut diſſuadetur. Autoritatis eſt, ubi poſt rem factam
uenit,cum bonam fortunam malamue ſignificat. Status eſt,ubi quietis nec agentibus
quicquam,nec cogitantibus quidem fulmen interuenit.Hoc aut minatur,aut promit-
tit,aut monet.Hoc monitorium uocat, ſed neſcio quare non idem ſit, quod cōſiliariū.
Nam & qui monet conſilium dat,ſed habet aliquam diſtinctionem.Ideoq; ſeparatur à
conſiliario,quia illud ſuadet diſſuadetq;, hoc ſolam impendentis periculi euitationem
continet. Vt cum timemus ignem aut fraudē à proximis,aut inſidias à ſeruis. Etiam-
num tamen aliam diſtinctionem utriuſque uideo.Conſiliarium eſt, quod cogitanti fa-
ctum eſt.Monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem utraque res ſuam proprie-
tatem,Suadetur deliberantibus, at ultronei monentur. Primo omnium non ſunt CA.XL
fulminum genera, ſed ſignificationū.Nam fulminum genera ſunt illa, quod terebrat,
quod diſcutit,quod urit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſſi-
mum fuga eſt,ob ſynceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſſipat,conglobatū
eſt, & habet commixtam uim ſpiritus coacti & procelloſi. Itaque illud fulmen per id
foramen,quod ingreſſum eſt, redit & euadit. Huius late ſparſa uis, rumpit icta, non
perforat. Tertium illud genus,quod urit, multum terreni habet, & igneum magis eſt
quàm flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percuſſis inhæreant,
Nullum quidem ſine igni fulmen uenit,ſed hoc proprie igneum dicimus, quod mani-
feſta ardoris ueſtigia imprimit.Quod urit,& fuſcat,tribus modis urit: aut enim afflat,
& leui iniuria lædit,aut comburit,aut accendit.Omnia iſta urunt,ſed genere & modo
differunt. Quodcunque combuſtum eſt, utique & uſtum eſt. At non omne quod
uſtum, utique & combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. Poteſt enim illud ipſo
tranſitu ignis uſſiſſe. Quis neſcit uri quid, nec ardere? Nihil autem poteſt ardere,
quod non uratur. Vnum hoc adijciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod non
ſit accenſum.Poteſt accenſum eſſe,nec combuſtum.
Nunc ad id tranſeo genus fulminis,quo icta fuſcantur.Hoc autem decolorat, aut co CAP.XLI
lorat.Vtriq; diſtinctionē ſuam reddā. Decoloratur id, cuius color uitiatur,nō mutat̃.
Colorat̃ id,cuius alia fit quàm fuit facies,tanq; cerulea,uel nigra,uel pallida. Hæc ad-
huc Hetruſcis & philoſophis communia ſunt.In illo diſſentiūt, quod fulmina dicunt à
Ioue mitti,& tres illi manubias dant.Prima(ut aiūt)monet & placata eſt,& ipſius con
ſilio

ſilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter,ſed ex conſilij ſententia. Duode/
cim enim deos aduocat, quæ prodeſt quidem, ſed non impune. Tertiam manubiam
idem Iupiter mittit,ſed adhibitis in conſilium dijs,quos ſuperiores & inuolutos uocat,
Quæ uaſtat & includit,& inique mutat ſtatum priuatum & publicum,quem inuenit.
CA.XLII Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur. In his primam faciem ſi intueri uelis, errat
antiquitas.Quid enim tam imperitum eſt, quàm credere fulmina è nubibus Iouē mit/
tere, columnas,arbores,ſtatuas ſuas nonnunquam petere,ut impunitis ſacrilegis,per/
cuſſis ouibus,incenſis aris,pecudes innoxias feriat,& ad ſuum concilium à Ioue deos,
quaſi in ipſo parum conſilij ſit,aduocari:illa læta & placata eſſe fulmina,quæ ſolus ex/
cutiat,pernicioſa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit. Si quæris à me,
quid ſentiam,non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, ut crederent Iouem, aut non æquę uo/
luntatis,aut certe minus paratum eſſe: uel tunc cum emiſit ignes, quibus innoxia ca/
pita percuteret,ſcelerata tranſiret, aut noluit iuſtius mittere, aut non ſucceſſit? Quid
ergo ſecuti ſunt,cum hoc dicerent? Ad coercendos animos imperitorum ſapientiſſimi
uiri,iudicauerunt ineuitabilem metum, ut ſupra nos aliquid timeremus. Vtile erat in
tanta audacia ſcelerum aliquid eſſe, aduerſum quod nemo ſibi ſatis potens uideretur.
Ad conterrendos itaq; eos,quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſuper ca/
CAP.XLIII put iudicem & quidem armatum. Quare id ſolum fulmen quod Iupiter mittit,pla/
cabile eſt,pernicioſum id, quod deliberauit,& quod alijs quoque dijs autoribus miſit?
Quia Iouem,id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum oportet,nocere non,niſi cum pluri/
bus uiſum eſt,diſcant hi quicunq; magnam potentiam inter homines adepti ſunt, ſine
conſilio nec fulmen quidem mitti. Aduocent,conſiderent multorum ſententias, pla/
cita temperent,& hoc ſibi proponant,ubi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem ſuum
CA.XLIIII ſatis eſſe conſilium. In hoc quoq; tam imperiti nō fuere,ut Iouem exiſtimarent tela
mutare,poëticam iſta licentiam decent.Eſt aliud leuius fulmen, cui dextra cyclopum
Sæuitiæ flammæq; minus,minus addidit iræ. Tela ſecunda uocant ſuperi. Illos ue
ro altiſſimos uiros error iſte non tenuit,ut exiſtimarēt Iouem modo leuioribus fulmi/
nibus & luſorijs telis uti.Sed uoluerunt admonere eos, quibus aduerſus peccata homi
num fulminandum eſt,non eodem modo omnia eſſe percutienda,quædam frangi de/
CA.XLV bere,quædam eligi & diſtingui,quædam admoneri. Ne hoc quidem crediderūt,Io/
uem eſſe qualem in capitolio,& in cęteris ædibus uidemus,mittere manu fulmina,ſed
eundem quem nos Iouem intelligunt, cuſtodem rectoremq; uniuerſi, animum ac ſpi/
ritum,mundani huius operis dominū & artificem,cui nomen omne conuenit. Vis il/
lum fatum uocare? Non errabis.Hic eſt,ex quo ſuſpenſa ſunt omnia,ex quo ſunt om/
nes cauſæ cauſarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices.Eſt enim,cuius con/
ſilio huic mundo prouidetur, ut inconcuſſus eat,& actus ſuos explicet. Vis illum na/
turam uocare? Nō peccabis.Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu uiuimus.
Vis illum uocare mundum? non falleris.Ipſe enim eſt,totū quod uides,totus ſuis par/
tibus inditus,& ſe ſuſtinens ui ſua.Idem & Hetruſcis uiſum eſt,& ideo fulmina à Ioue
CA.XLVI mitti dixerunt,quia ſine illo nihil geritur. At quare Iupiter ferienda tranſit, aut in/
noxia ferit? In maiorem me quęſtionem uocas,cui ſuus locus,ſuus dies dandus eſt.In/
terim hoc dico,fulmina non mitti à Ioue,ſed ſic omnia diſpoſita,ut ea etiam quæ ab il/
lo non fiunt,tamen ſine ratione non fiant. Vis eorum,illius permiſſio eſt. Nam & ſi Iu
piter illa nunc non facit,Iupiter non fecit, ut non fierent.Singulis non adeſt,ſed ſignū,
CA.XLVII & uim,& cauſam dedit omnibus. Huic illorum diuiſioni non accedo,Aiunt aut per
petua aut finita eſſe fulmina, aut prorogatiua. Perpetua quorum ſignificatio in to/
tam uitam pertinet, nec unam rem id enunciat, ſed contextum rerum per omnem de/
inceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patri/
monio,& in nouo hominis aut urbis ſtatu fiunt.Finita ad diem utiq; reſpondent. Pro/
C.XLVIII rogatiua ſunt,quorum minæ differri poſſunt, auerti tolliq; non poſſunt. Dicā quid
ſit,quare huic diuiſioni non conſentiam. Nam & quod perpetuum uocant fulmen,fi/
nitum eſt.Aeque enim talia ad diem reſpondent.Nec ideo finita non ſunt, quia multū
tempus ſignificant.Et quod prorogatiuum uidetur,finitum eſt.Nam illorū quoq; con

feſſione

feſſione certum eſt,quouſq; impetretur dilatio.Priuata enim fulgura negant ultra de/
cimum annum, publica ultra triceſimum poſſe differri. Hoc modo & iſta finita ſunt,
quia ultra quod non prorogarētur incluſum eſt.Omniū ergo fulgurū & omnis euētus
dies ſtata eſt. Nō poteſt enim ulla incerti eſſe cōprehenſio.Quæ inſpiciēda ſint in ful/
gure,paſſim & uage dicunt,& ſic paſſiones eorum debere diuidi, quemadmodum ab
Attalo philoſopho,qui ſe huic diſciplinæ dederat, diuiſa ſunt,ut inſpiciantur ubi factū
ſit,quando,cui,in qua re,quale,quantum.Hæc ſi digerere in partes ſuas uoluero, quid
poſtea faciam,niſi in immenſum procedam? Nunc nomina fulgurū,quæ à Cecin CA.XLIX
na ponuntur,aperte ſtringam,& quid de his ſentiam, exponam.Ait eſſe poſtulatoria,
quibus ſacrificia intermiſſa,aut non rite facta repetuntur.Monitoria, quibus docetur,
quid cauendum ſit.Peſtifera,quæ mortem exiliumq; portendūt. Fallacia,quæ per ſpe
ciem alicuius boni nocent.Dant conſulatum malo futurū gerentibus, & hæreditatem
cuius compendium magno ſit luendum incommodo. † Dentanea, quæ ſpeciem peri/ *al, demptalia*
culi ſine periculo afferunt.Peremptalia,quibus tolluntur priorum fulminū minæ.At/
teſtata quæ prioribus conſentiunt.† Artencata, quæ in incluſo fiunt. Obruta,quibus *al, Atterra/*
iam prius percuſſa nec procurata feriūtur. Regalia,quorum ui tāgitur,uel comitium, *nea. io*
uel principalia urbis liberæ loca, quorum ſignificatio regnum ciuitati minatur. Infer/
na,cum è terra exiliunt ignes.Hoſpitalia,quæ ſacrificijs ad nos Iouem arceſſunt,& (ut
uerbo eorum molliori utar) inuitant. Hunc uenire cum magno inuitantium periculo
affirmat.Auxiliaria,quæ aduocata dicuntur,ſed aduocantiū bono ueniunt. Quan CA. L
to ſimplicior diuiſio eſt, qua utebatur Attalus noſter egregius uir, qui Hetruſcorū di/
ſciplinam græca † ſubtilitate miſcuerat. Ex fulminibus quædam ſunt, quæ ſignificāt *al, utiliter*
id,quod ad nos pertinet;quædam aut nihil ſignificant,aut id, cuius intellectus ad nos
non peruenit.Ex his quæ ſignificant,quædam ſunt læta,quædam aduerſa,quædā nec
aduerſa nec læta.Aduerſorum hæ ſpecies ſunt.Aut ineuitabilia mala portendunt, aut
euitabilia,aut quæ minui poſſunt,aut † prolongari.Læta aut manſura ſignificant, aut *al. quæ proro*
caduca.Mixta aut habent partem boni aut mali,aut mala in bonum,aut bona in malū *gari.*
uertunt.Nec aduerſa nec læta ſunt,quæ aliquam nobis actionem ſignificant, qua nec
terreri nec lætari debemus, ut peregrinationem in qua nec metus, nec ſpei quicquam
ſit.

Reuertar ad ea fulmina,quæ ſignificant quidē aliquid,ſed quod ad nos non per CA. LI
tineat. Tanquam utrum eodem anno idem futurum ſit fulmen,quod factū eſt.Nihil ſi
gnificant fulmina,aut id cuius noticia nos effugit, ut illa quæ in uaſtū mare ſpargun/
tur,aut in deſertas ſolitudines,quorum ſignificatio uel nulla eſt,uel perit. Pauca CA. LII
adhuc adijciam ad enarrandam uim fulminis, quæ non eodem modo omnem materi/
am uexat. Valentiora quia reſiſtunt, uehementius diſſipat, cedentia nonnūquam ſine
iniuria tranſit Cum lapide ferroq; & duriſſimis quibuſq; confligit, quia uiam neceſſe
eſt per illa impetu quærat,Itaque facit uiam qua effugiat: teneris & rarioribus parcit,
quāquam & flammis opportuna uideantur, quia tranſitu patente minus ſæuit.Locu/
lis itaq;,ut dixi,integris pecunia quę in his fuerat,conflata reperitur,quia ignis tenuiſ/
ſimus per occulta foramina tranſcurrit. Quicquid autem in tigno ſolidum inuenit, ut
contumax uincit. Non uno autem,ut dixi, modo ſæuit, ſed quid quæq; uis fecerit, ex
ipſo genere iniuriæ intelligis,& fulmen opere cognoſcis.Interdum in eadem materia,
multa diuerſa, eiuſdem uis fulminis facit: ſicut in arbore, quod aridiſſimum eſt, urit,
quod ſolidiſſimum & duriſſimum eſt,terebrat & frangit,ſummos cortices diſſipat,in/
teriores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit,folia pertūdit ac ſtringit,uinum ge/
lat,ferrum & æs fundit. Illud eſt mirum,quod uinum fulmine gelatum,cū ad pri/ CA.LIII
orem habitū redit,potum aut exanimat,aut dementes facit.Quare illud accidat quæ/
renti mihi,illud occurrit. Ineſt fulmini uis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritū
in eo humore quem coegit gelauitq;, ueriſimile eſt.Nec enim alligari potuiſſet,niſi ali
quod illi eſſet additum uinculum. Præterea olei quoq; & omnis unguenti teter poſt
fulmen odor eſt.Ex quo apparet,ineſſe quandam ſubtiliſſimo igni, & contra naturam
acto,peſtilentem potentiam, qua non tantum icta cadunt, ſed etiam afflata.Præterea
quocunq; decidit fulmen,ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt,qui quia natura grauis

eſt,ſæpius hauſtus alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſten/
dere,quantum omnia iſta à philoſophia artium parente fluxere. Illa primum & quæ/
ſiuit cauſas rerum, & obſeruauit effectus, & quod in fulminis inſpectione lõge melius
CA. LIIII eſt,initijs rerum exitus contulit. Nunc ad opinionem Poſidonij reuertar. E terra
terreniſq; omnibus pars humida efflat̃,pars ſicca & fumida remanet. Hæc fulminibus
alimentum eſt,illa imbribus. Quicquid in aera ſicci fumoſiq; peruenit,id includi ſe nu
bibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus,quem nos tonitruum uocamus.
In ipſo quoq; aere quicquid attenuatur, ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoq; ſi incluſum
eſt,æque fugam quærit, & cum ſono euadit. Et modo uniuerſam eruptionẽ facit, eoq;
uehementius intonat,modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hæc ſpiritus ex/
primit,dum aut rumpit nubes,aut peruolat. Volutatio autem ſpiritus,in nube conclu
CA. LV ſi,uehementiſſimum eſt atterendi genus. Tonitrua nihil aliud ſunt, quàm citi ae/
forte, ferit ris ſonitus,qui fieri, niſi dum aut † terit, aut rumpitur,non poteſt. Et ſi colliduntur,in/
quit,nubes inter ſe,fit is quẽ deſyderat ictus,ſed nõ uniuerſus. Nõ enim tota totis con
currunt,ſed partibus partes. Non ſonant mollia,niſi illiſa duris ſint. Itaq; non audit̃ flu/
ctus,niſi impactus. Ignis,inquit,miſſus in aquã,ſonat, dum extinguitur. Puta ita eſſe;
pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit,ſed ſpiritus per extinguentia effugiens.
Vt dem tibi & fieri ignem in nube, & extingui,è ſpiritu naſcitur & attritu. Quid ergo
inquit, non poteſt aliqua ex his tranſcurrẽtibus ſtellis incidere in nubem & extingui?
Exiſtimemus poſſe aliquando & id fieri. Nunc naturalem cauſam quærimus & aſſi/
duam,non raram & fortuitam. Puta me confiteri uerum eſſe, quod dicis. Aliquando
poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis tranſuerſis & cadentibus ſimiles, non ob hoc toni/
trua facta ſunt,ſed hoc fit qa tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationis ſpeciẽ in/
anem eſſe,non ignem. Sic enim per noctem ſplẽdorem motu remorũ uideri. Diſſimi/
le eſt exemplum. Illic enim ſplendor intra ipſam aquam apparet. Hic quod fit in aere
CA. LVI erumpit & exilit. Heraclitus exiſtimat fulgurationem eſſe uelut apud nos incipi
entium ignium conatus,& primam flammam incertam,modo intereuntem,modo in/
ſurgentem. Hoc antiqui fulgetra dicebãt,tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui au/
tem tonitruum dixerũt, aut tonum. Hoc apud Cecinam inuenio facundum uirum,ſi
habuiſſet in eloquentia nomen, & niſi illum Ciceronis umbra preſſiſſet. Etiamnum
illo uerbo utebantur antiqui correpto,quo nos producta una ſyllaba utimur. Dicimus
enim ut ſplendere,ſic fulgere. Atqui illis ad ſignificandam tam ſubitam è nubibus eru
CA. LVII ptionem lucis,mos erat uti media ſyllaba correpta,ut dicerent fúlgere. Quid ipſe
exiſtimem quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manum, dicã, ful
gurat,cum repẽtinum late lumen emicuit. Id euenit,ubi in ignem extenuatis nubibus
aer uertitur, nec uires, quibus longius proſiliat, inuenit. Non miraris puto,ſi aera aut
motus extenuat,aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa glans funda, & attritu
al, plurima aeris uelut igne diſtillat. Ideo æſtate † plura ſunt fulmina,quia plurimum calida eſt. Fa
fiunt cilius autẽ attritu calidiore ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor,qui tantũ fulget,& ful
men quod mittitur. Sed illi leuior uis, alimentiq; eſt minus. Et ut breuiter dicam quod
ſentio, Fulmen eſt fulgur intentũ. Ergo ubi calidi fumidiq; natura,emiſſa terris,in nu/
bes incidit,& diu in illarum ſinu uolutata eſt,nouiſſime erumpit. Et quia uires non ha
bet,ſplendor eſt. At ubi fulgura illa plus habuere materiæ,& maiore impetu arſerunt,
CA. LVIII non apparẽt tantum,ſed decidunt. Quidam utiq; exiſtimant fulmen reuerti, qui/
dam ſubſidere,ubi alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt.
al, aſſiduis At quare fulmen ſubitum apparet,nec continuatur † aſſiduus ignis? Quia celerrimũ
ignibus eſt miriq; motus, ſimul & nubes rumpit,& aera incendit. Deinde deſinit flamma qui/
eſcente motu, Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus,ut ignis poſſit extẽdi, ſed quoties
fortius ipſa iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euaſit, & pu/
gna deſijt,ex eadem cauſa modo uſq; ad terram profertur, modo diſſoluitur,ſi minore
ui preſſus eſt. Quare oblique fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt,flexu/
oſuſq;. Et quia natura ignem ſurſum uocat, iniuria deorſum premit, incipit obliquus
eſſe. Interdum autem neutra uis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur,& in inferiora
deprimitur.

deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nu
bibus,& è cœlo cadētibus,per hæc tranſeundum eſt. Intelligo quid iam dudum
deſyderas,quid efflagites,malo inquis fulmina non timere,quàm noſſe.Itaq; alios do/ CA. LIX
ce quemadmodum fiant. Ego mihi metū illorum excuti malo, quàm naturam indica/
ri.Sequar quò uocas,omnibus enim rebus omnibusq; ſermonibus aliquid ſalutare mi
ſcendum eſt. Cum imus per occulta naturæ,cum diuina tractamus,uendicandus eſt à
malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus, quod etiam eruditis & hoc unum agenti/
bus, neceſſarium eſt,non ut effugiamus ictus rerum, undiq; enim tela in nos iaciūtur,
ſed ut fortiter conſtanterq; patiamur. Inuicti eſſe poſſumus,inconcuſſi nō poſſumus,
quanquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoq; eſſe nos poſſe. Quomodo inquis?
Contemne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt contempta ſint, licet illa bella
ſint ſiue naufragia,ſeu morſus ferarum, ſiue ruinarum ſubito lapſu procidentium pon
dera.Nunquid †aliud facere poſſunt,quàm ut corpus ab anima reſoluāt?Hæc nulla di *for. amplius*
ligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit, talia uero fortitudine di/
ſponuntur. Mors omnes æque uocat.Iratis dijs propicijsq;, moriendum eſt. Animus
ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignauiſſima animalia,quæ natura ad fugam genuit, ubi
exitus non patet,tentant corpore imbelli. Nullus pernicioſior hoſtis eſt,quàm quem
audacem anguſtiæ faciunt, longeq; uiolentius ſemper ex neceſſitate quàm ex uirtute
corrigimur. Maiora aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus
nos tanquam ad mortem proditos eſſe, & ſumus.Ita eſt Lucili,Omnes reſeruamur ad
mortem. Totum hunc quem uidemus populum, quouſq; cogitas eſſe?cito natura re/
uocabit & condet,nec de re,ſed de die queritur.Eodem citiúſue tardiúſue ueniendum
eſt. Quid ergo? Non tibi timidiſſimus omnium uidetur & inſipientiſſimus, qui ma/
gno ambitu rogat moram mortis? Nónne contemneres eum,qui inter perituros con/
ſtitutus, beneficij loco peteret,ut ultimus ceruicem præberet?Id facimus.Magno æſti
mamus mori tardius.In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſti
tutione iuſtiſſima. Nam quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris; quorū 12
cauſa eadem ſors eſt. Sequeremur traditi à iudice aut magiſtratu, & carnifici noſtro
præſtaremus obſequium. Quid intereſt,ad mortem iuſſi eamus an ultronei. O te de/
mentem & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times, cum tonat.Itá ne ſalus tua
in hoc uertitur? Viues ſi fulmen effugis? Petet te gladius, petet te lapis,petet te febris,
Non maximum ex periculis tuis,ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt.Male ſcilicet erit actū
tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, ſi mors tua†prædicetur, ſi *al, pcuretur*
tu tunc quidem cū exſpiras,non ſuperuacuæ ſed alicuius magnæ rei ſignum es?Ma/
le ſcilicet tecum agitur, ſi cum fulmine cecideris. Si paueſcis ad cœli fragorem,nubi/
úmue trepidas, quoties aliquid effulſit expiras. Quid ergo? Honeſtius iudicas deie/
ctione animi perire quàm fulmine? Eo itaq; fortius aduerſus cœli minas ſurge,& cum
mundus undiq; exarſerit, cogita te nihil habere de tanta morte perdendum. Quod ſi
tibi parari credis illam cœli confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam,ſi propter te
ingeſtæ illiſæq; nubes ſtrepunt, ſi in tuum exitium tanta uis ignium excutitur,at tu ſo
latij loco numera tanti eſſe mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus
iſte demet metum. Eſt inter cætera quoq; hoc commodum eius, quod expectationem
tuam antecedit.Nemo unquam fulmen timuit,niſi qui effugit.

Libri ſecundi naturalium quæſtionum finis.

IN LIBRVM SECVNDVM. EX CAPITE NONO.

Eſſe quandam in rerum natura uehementiam magnosq; impetus. Sic Fortunatus: Hic 1
ſi mutes magniq; impetus,quod ille ſibi fatetur inuētum in uetuſtis codicibus, non cohærebit cū
ſuperioribus. Vehementia nihil aliud eſt,quam magnus impetus. Exemplar Britannicum ſic ha
bebat,Eſſe quædam in rerum natura uehementia magniq; impetus.

Et tamen me hercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum.Ita 2
ſuperior æditio.Britannicum exemplar ad hunc modum,tam me hercules quam nihil intēdi ab
alio poterit,niſi per ſemet aliquid fuerit intentum.

3 Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcindit,& media nõ circumſcindit, tamen & utrunq; cingit.In alijs erat,Ipſe quidem tranſit per ipſum quo ſcinditur,& media nõ circumſcindit tamẽ, ſed utrũq; cingit.Ita repperit Fortunatus.Britannicũ exemplar habebat hunc in modum, per ipſum quod abſcinditur,& media circumfundit tantum,& utrinq; cingit, ſed permeat.

EX CAP. XIIII

4 Poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem ex æthere decidentem ex his ſuperioribus ardere,ac ſic accendi, Sic prior æditio. Fortunatus ita legit, Poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem,ex locis his ſuperioribus,ardere an ſic accendi? Britannicũ habebat, trahere ignem ex his locis ſuperioribus,& ex eo ardore ſic accẽdi.Fortunatus ita diuinat eſſe legendum, Poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem ex æthere decidentem, & locis his ſuperioribus ardere,an hic accendi?Ea lectio ſatis congrueret,ſi pro inquam ſcriptum eſſet, utrũ.Pro ſed, quod mox ſequitur, Nã,quod plurimũ intereſt. Tolerabilis erit lectio ſi ex uertatur in &,& ardere in ardore, & ſic in hic,ad hunc modum. Vos inquam dicitis,quum cauſas ſtellarum tranſuolantium redditis,poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & locis ſuperioribus,& ex eo ardore hic accendi.Quanquam hoc,ex locis ſuperioribus, uidetur adiectum ab interprete quopiam. Itaq; non urget quæſtionem, ſed oſtendit illorum reſponſionem non eſſe abſolutam. Idq; mox explicat. Sed plurimum intereſt,&c.

EX CAP. XVIII

5 Per curſum & ſiccum aera.Sic prior æditio, Britannicum exemplar habebat, per craſſum & ſiccum aera. Fortunatus diuinat, per aera percuſſum & ſciſſum. Forte legẽdum, per fudum & ſiccum aera.

EX CAP. XXVIII.

6 Et ita diſcutiuntur, & ſi quem.&c.Fortunatus legit,& ita quum ducuntur, ſi quem habẽt ſpiritum multifariam emittunt.Et mox,qui non uniuerſus erumpit & crepat.Hic ſenſus plane repugnat ijs quæ mox ſequuntur. Britannicum exemplar ſubuenit ita legens, qui niſi uniuerſus erũpit, nec crepat.Miror hic nihil offenſum fuiſſe fortunatum.

EX CAP. XXXII.

7 Cæterum & illa quæ pereunt.Britannicum exemplar habebat,& illa fiunt quæ pereunt.Perire dicit,non obſeruata cuiquam. Quanquam ſubolet locum non carere mendo.Forte legendum, ſeruata & illa, ſiue, certa ſunt & illa quæ pereunt.

8 Quod ſi bene nec primum auſpicium intellectum eſt, ſecũdo non intereſt.Ita prior æditio. Aliud exemplar habebat, quod ſiue primo auſpicio intellectum eſt,ſiue ſecundo, nihil intererit. Neutra placet.Tertiam ſequuti ſumus.

EX CAPITE XXXV

9 Aliter ius ſuum peragunt.Aliter uſurpatum uidetur pro,alioqui, ut referatur ad ægræ mentis ſolatia.In quodam erat,Fata irreuocabiliter ius ſuum peragunt. At non probatur.

EX CAP XLIX.

10 Artencata,alias Atterranea rurſus,Atercauta.Atteranea habebat exemplar Britãnicum,uox ab atro dicta uidetur, peculiaris aruſpicum.

EX CAP. LV.

11 Itidem tibi & fieri ignẽ in nube & extingui. E ſpiritu naſcitur.Ita prior æditio. Fortunatus offenſus abſurditate ſermonis legit, qui e ſpiritu naſcitur. Atqui dure cohæret uerbum infinitum cum ſuperioribus,fieri & extingui.Britannicum exemplar habebat.Vt dem tibi & fieri.&c. Vt dem tibi concedam ignem fieri & extingui in nube, non tamen aliunde fit quam e ſpiritu.

EX CAP. LIX

12 Nam quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris. quorum cauſa eadem ſors eſt, Sic prior æditio. Tolerabilius quod alij legunt, quod eorũ in cauſa eadem ſors eſt.Mollius erit, omiſſa cõiunctione, quod. Eorũ cauſa eadem ſors eſt.id eſt,ſuppliciorum cauſa. eadem ſors eſt, etiamſi nihil horum ad plenum ſatisfacit.

Loci

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LI. III. QVI EST DE AQVIS. PRAEFATIO.

NON præterit me Lucili uirorum optime, quàm magnarum rerũ fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire cõſtitui, & cauſas ſecretaq́ eius eruere, atq; alijs noſcenda producere. Quando tam multa conſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta perſpiciam? Premit à tergo ſenectus, & obijcit annos inter uana ſtudia conſumptos, tanto magis urgeamus, & damna ætatis male exemptæ labor ſarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes patrimonij recidantur, longe à dominio iacentis † cauſa ſoluatur, ſibi totus animus uacet, & ad cõtemplationem ſui ſaltem † ipſo impetu reſpiciat. Faciet ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amiſſum eſt, id diligenti uſu præſentis uitæ recolliget, fideliſſimus eſt ad honeſta ex pœnitentia tranſitus. Libet mihi exclamare illum poetæ inclyti uerſum, Tollimus ingentes animos, & maxima paruo Tempore molimur. Hoc dicerẽ, ſi puer iuueniſq́ molirer. Nullum non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc uero ad rem ſeriam, grauem, immenſam, poſtmeridianis horis acceſſimus, faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardius exierunt, uelocitate pẽſant moram. Feſtinemus & opus, neſcio an ſuperabile, magnum certe, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus quoties cœpti magnitudinẽ† oſtendit, & cogitat quantum propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. Conſumpſere ſe quidam, dum acta regũ externorũ componunt, quæq́; paſſi inuicem auſiq́; ſunt populi. Quanto ſatius eſt ſua mala extinguere, q̃ aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quàm Philippi aut Alexandri latrocinia, cæterorumq́; qui exitio gentiũ clari, non minores fuere peſtes mortalium, quàm inũdatio, qua planũ omne perfuſum eſt, quàm conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperauerit alpes ſcribunt, quemadmodũ cõfirmatum Hiſpaniæ cladibus bellũ Italiæ inopinatus intulerit, Infractiſq́ rebus etiã poſt Carthaginem, pertinax reges pererrauerit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu. Quemadmodũ nõ deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere, adeo ſine patria eſſe pati poterat, ſinẽ hoſte nõ poterat. Quanto ſatius, quid faciendũ ſit q̃ quid factũ ſit quærere, ac docere eos, qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datũ eſſe, eius omnia fluere aura mobilius? neſcit eñ quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & utraq; miſcere. Itaq; in ſecundis nemo cõfidat, in aduerſis nemo deficiat, alternæ ſunt uices rerũ. Quid exultas? Iſta quibus ueheris in ſummũ, neſcis ubi te relictura ſint, habebunt ſuũ, non tuũ, finẽ. Quid iaces? ad imum delatus es, nunc eſt reſurgendi locus. In melius aduerſa, in deterius optata flectũtur. Ita concipienda eſt animo uarietas, nõ priuatarũ tantum domuũ quas leuis caſus impellit, ſed etiam reipublicæ. Regna ex infimo coorta ſupra imperãtes cõſtitere. Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Inueniri nõ poteſt numerus, quàm multa ab alijs facta ſint, nũc cum maxime, deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliq̃as iactat. Magna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilitate noſtra magnitudo eſt. Quid præcipuũ in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna poſuiſſe, nec deficiẽte terra ad iniurias aliorum erraſſe in oceano ignota quærentem: ſed animo omne uidiſſe, & qua nulla eſt maior uictoria, uitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, q̃ urbes, qui populos habuere in poteſtate, pauciſſimi q̃ ſe. Quid eſt præcipuũ? Erigere animũ ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare, quod ſperes. Quid enim habet dignum quod concupiſcas? quia à diuinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quàm quorũ oculi in denſam umbram ex claro ſole rediere. Quid eſt præcipuum? poſſe læto animo aduerſa tolerare, quicquid acciderit ſic ferre, quaſi tibi uolueris accidere. Debuiſſes enim uelle, ſi ſciſſes omnia ex decreto dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuũ? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tãtum,

al, cura

al, in ipſo fugæ impetu

al, in ipſo fine

ſ. attendit

ſed & infeſtus,nec auidus p̄iculi,nec fugax,proſperitatē non expectans, ſed aduerſus utrūq; intrepidus & incōfuſus, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum?non admittere in animo mala conſilia, puras ad cœlum manus tolle/re,nullū petere bonū,quod ut ad te trāſeat,aliqs poſſit amittere, optare,quod ſine ad/uerſario optatur, bonā mentē. Cætera magno æſtimata mortalibus, etiam ſiquis do/mū caſus abſtulerit,ſic intueri, quaſi exitura, quà uenerint. Quid eſt præcipuum? Al/

al, fortuita tos ſupra † fortunam ſpiritus hominis attollere, Meminiſſe,ut ſiue felix eris, ſcias hoc non futurum diu, ſiue infelix,ſcias hoc te non eſſe,niſi cum putes.Quid eſt præcipuū?

2 In primis liberum animum habere.Hæc res efficit non è iure Quiritium ut ſit liber,ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſuam. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, ſine com/meatu. Sibi ſeruire, grauiſſima ſeruitus eſt, quam diſcutere facile eſt,ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris, & ætatem,ac tibi ipſe dixeris, quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram uer/ſo,quid forum uiſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere re/rum naturam, primo diſcedemus à ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſum/moq; opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam no/

CA. I ſtram furoremq; diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus. Quæramus ergo de aqs, & inueſtigemus, qua ratione fiant. Siue, ut ait Ouidius, Fons erat illimis niti/dis argenteus undis. ſiue,ut ait Vergilius, Vnde per ora nouem uaſto cum mur/

3 mure montis, It mare præruptum & pelago premit arua ſonanti. Siue ut apud te Iu/nior chariſſime inuenio. Elyſius ſiculis de fontibus exilit amnis. Quomodo aquas ſubminiſtret, quomodo tot flumina ingentia per diem & noctem decurrant, quare a/lia hybernis aquis intumeſcant, alia in defectu cæterorum omnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turba, propriæ naturæ & ſingularis, illi diem ſuum dabimus, nunc uulgares aquas proſequemur, tam frigidas quàm calentes. In quibus quæren/dum erit,utrum calidæ naſcātur,an fiant. De cæteris quoq; differemus, quas inſignes, aut ſapor,aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis uitia percurant. Quædam medentur ulce/ribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac uiſcerum querelas leuant.

4 Quædam ſupprimunt ſanguinem, tam uarius ſingulis uſus, quàm guſtus eſt.

CA. II Aut ſtāt omnes aquæ,aut fluūt, aut colligūtur,aut uarias habent uenas. Aliæ ſunt dulces,aliæ uariæ,aſperæ quippe interueniūt, ſalſæq; amaræq;,aut medicatæ ex qbus ſulphuratas dicimus,ferratas,aluminoſas. Indicat uim ſapor. Habēt præterea multa di/ſcrimina. Primum tactus,frigidæ calidæq; ſunt: deinde ponderis, omnes leues aut gra/ues ſunt. Deinde coloris, puræ ſunt & turbidæ,ceruleæ,lucidæ. Deinde ſalubritatis, ſunt enim ſalubres & utiles,ſunt mortiferæ,ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues, quædam alunt, quædam ſine ulla bibentis ope tranſeunt,

CA. III quædam hauſtæ fœcūditatem afferūt. Vt ſtet aqua aut fluat,loci poſitio efficit, in deuexo fluit, in plano cōtinetur & ſtagnat,& aliquando in aduerſum ſpiritu impel/litur,tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus,ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil ta/men prohibet eodem loco aquam colligi & naſci, quod in Fucino uidemus, in quem montis circumuecti fluuij deriuantur. Sed & magnæ latētesq; in ipſo undæ ſunt,itaq; etiam cum hyberni defluxere torrentes, faciem ſuam ſeruant. Primum ergo

CA. IIII quæramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, unde tantum aquarum exeat. Miramur,quod acceſſionem fluminum maria nō ſentiant. Aeque mi/randum eſt, quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt,quod illam ſic im/pleuit,ut præbere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſic ſuppleat? Quamcunq;

CA. V rationem reddiderimus de flumine,eadem erit riuorum ac fontium. Quidam iudicant terram quicquid aquarum emiſerit,rurſus accipere,& ob hoc maria non cre/ſcere,quia quod influxit non in ſuum uertunt,ſed protinus reddunt. Occulto enim iti/nere ſubit terras, ſecreto reuertitur, colaturq; tranſitu mare,quod per multiplices an/fractus

fractus terrarum uerberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tanta ſoli uarietate exuit, & in ſynceram aquam tranſit.

CA. VI

Quidam exiſtimant, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideo ſiccas eſſe aiunt Aethiopię ſolitudines, paucosq; inueniri in interiore Africa fontes, quia feruida cœli natura ſit, & penè ſemper æſtiua. Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultu arenæ iacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contra conſtat Germaniam Galliamq;, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humido utuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret.

CA. VII

Aduerſus hæc multa dici poſſe uides. Primum ego tibi, uinearum diligens foſſor, affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus uires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminũ alueos in mare effertur. Exiguũ eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida eſt, & abſumit quicquid in ſe fuſum eſt: aut ſatiata, ſi q̃d ſupra deſyderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adijce, quod in ſicciſſimis locis, putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pedum ſpatia, inueniunt aquarum uberes uenas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret, ut ſcias illic non cœleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet uiuam aquam. Illo quoq; argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo illos ſurſum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

C. VIII

Quidam exiſtimant quemadmodum in exteriore parte terrarum uaſtæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodũ ingenti ſpacio terræ maria porrecta ſunt, infuſa uallibus, ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas ſtagnare, quàm apud nos oceanum, & ſinus eius, imò eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egeruntur, quos quid miraris ſi terra detractos non ſentiat, cum adiectos maria non ſentiant?

CA. IX

Quibuſdam hæc placet cauſa. Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus, & multum ſpiritus, qui neceſſario frigeſcit, umbra graui preſſus. Deinde piger & immotus, in aquam cum deſijt conuertitur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aeris umbram facit, ita infra terras riuum agit. Supra nos ſtare nõ poteſt ſegnis diu & grauis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquando uentis expanditur. Itaq; interualla magna imbribus ſunt. Sub terra uero quicquid eſt, quod illum in aquam conuertat, idem ſemper eſt, umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata denſitas, ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem. Huc quoque quicquid efflauit quia non aere libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem conuertitur.

CA. X

Habes primas aquarum ſub terra naſcentium cauſas. Adijcias etiã licet, q̃d fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquã, immo maxime in hanc. Vtraq; cognata res eſt, utraq; grauis, utraq; denſa, utraq; in extremum mundi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At magna flumina ſunt. Cum uideris, quanta ſunt, rurſus ex quanto prodeant aſpice. Rurſus miraris, cum labantur aſſidue, quædam uero concitata rapiantur, quod præſto ſit illis ſemper aqua noua. Quid ſi mireris, quod cum uenti totum aera impellant, nõ deficiat ſpacio ſpiritus, ſed per dies nocteſque æqualiter fluit, nec ut flumina certo alueo fertur, ſed per uaſtum cœli ſpatium lato impetu uadit? Quid ſi ullam undã ſupereſſe mireris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit, omniũ elementorũ alterni recurſus ſunt. Quicquid alteri perit, in alterũ tranſit. Et natura partes ſuas uelut in ponderibus conſtitutas examinat, ne portionũ æquitate turbata mũdus præponderet. Omnia in omnibus ſunt. Non tantũ aer in ignem tranſit, ſed nunq;

ſine igne eſt. Detrahe illi calorem, rigeſcet, ſtabit, durabitur. Tranſit aer in humorem,
ſed nihilominus non ſine humore. Et aera & aquam facit terra, ſed nõ magis unquam
ſine aqua eſt, quam ſine aere. Et ideo facilior inuicem tranſitus eſt, quia illis in quæ
tranſeundum eſt, iam mixta eſt. Habet ergo terra humorem, hũc exprimit. Habet aera,
hũc umbra hiberni frigoris denſat, ut faciat humorem. Ipſa quoq; mutabilis eſt in hu/
CA. XI morem, natura ſua utitur. Quid ergo, inquis, ſi perpetui ſunt amnes, uel cauſæ
quibus flumina oriunt̃ ac fontes, quare aliquãdo ſiccant̃, aliquando quibus nõ fuere
locis exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbãt, & ruina interſcindit curſum aquis,
quæ recentes & nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatio/
ne terræ aliunde aliò transferuntur. Apud nos euenire ſolet, ut amiſſo cannali ſuo flu/
mina primum refundantur, deinde quia perdiderunt uiam, faciant hoc, quod accidiſ/
ſe ait Theophraſtus in Coryco monte, in quo poſt terrarum tremorem noua uis fon/
tium emerſit. Sed & alios quoq; caſus interuenire quidam opinantur, qui aliter euo/
al, decidant cent aquas, aut à curſu ſuo † deijciant, atq; auertãt. Fuit aliquando aquarum inops He
mus, ſed cum Gallorum gens à Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſyluas ceci
diſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas uidelicet in alimentum ſuum nemora du/
cebant, quibus exciſis humor, qui deſijt in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait cir
ca Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile ueri,
quia ferè aquoſiſſima ſunt, quæcunq; umbroſiſſima. Quod non eueniret, ſi aquas ar/
buſta ſiccarent, quibus alimentum ex proximo eſt, fluminum uero uis ex intimo ma/
nat, ultraqúe excipitur quam radicibus euagari licet. Deinde ſucciſæ arbores plus
humoris deſyderant, non tantum id quo uiuant, ſed & id quo creſcant. Idem ait, circa
Arcadiam, quæ urbs in Creta inſula eſt, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli ter
ra diruta urbe, poſtea uero quam cultores receperit, aquas quoq; recepiſſe. Cauſam ſic
citatis hãc ponit, quod obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſ
mittere. Quomodo ergo plurimos uidemus in locis deſertiſſimis fontes? Plura deniq;
inuenimus, quæ propter aquas coli cœperũt, quàm quæ aquas habere cœperint quia
colebantur? Non enim eſſe pluuialem hanc aquam, quæ uaſtiſſima flumina à fonte
ſtatim, magnis acta nauigijs defert, ex hoc intelligas licet, quod per hyemem æſtatẽq;
par eſt à capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem, non poteſt autem æquali in/
CA. XII ter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed excitant. Paulo
repetamus hoc altius ſi uidetur, & ſcies te non habere quod quæris, cũ ad uerã omniũ
originem acceſſeris. Flumen nempe facit copia cuiuſcunq; aquæ perennis. Ergo ſi
quæris à me, quomodo aqua fiat, Interrogabo inuicem, quomodo aer fiat, aut terra.
Si rerum elementa ſunt quatuor, non poteſt interrogari unde aqua ſit, quarta enim
pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt ali/
quid ex ſe ſemper effundere? Quomodo aer & ipſa quarta pars mundi uentos & au
ras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si uentus eſt fluens aer, & flumen eſt fluẽs aqua.
Satis & multum illi uirium dedi, cum dixi elementum eſt. Intelligis quod ab illo profi/
CA. XIII ciſcitur, non poſſe deficere. Aqua, ait Thales, ualẽtiſſimum elementum eſt, hoc
fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed nos quoq; aut in eadem ſentẽtia
eius aut in ultima ſumus. Dicimus enim ignem eſſe qui occupet mundum, & in ſe
5 cuncta conuertat. Hunc euanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum natu/
ra, igne reſtincto, quam humorem. in hoc futuri mundi ſpeciem latere. Ita ignis ex/
itus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui
pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor † rerum primordium ſic poſitus
al. in diductione rerum ad aquas redactus eſt, ſic poſitus eſt, ut fluminibus edendis ſufficere, ut riuis & fontibus poſſet. Quæ ſequitur Thale/
tis inepta ſententia eſt. Ait enim terrarum orbem aqua ſuſtineri, & uehi more nauigij,
mobilitateq; eius fluctuare, tũc cũ dicitur tremere. Non eſt ergo mirũ, ſi abundat hu/
mor ad flumina fundenda, cum mundus in humore ſit totus. Hanc ueterem & rudem
ſententiam explode. Nec eſt quod credas in hunc orbem aquam ſubire, & per rimas
al, ſentinam facere † ſemitã. Aegyptij quatuor elemẽta fecere, deinde ex ſingulis bina, marẽ &
CA. XIIII fœminam. Aerem marem iudicant, qua uentus eſt. Fœminam, qua nebuloſus & iners.
Aquam

Aquam uirilem uocant mare, muliebrem omnem aliam. Ignem uocant maſculū,qua ardet flāma, & fœminā qua lucet innoxius tactu. Terrā fortiorem marem uocāt,ſaxa cauteſq;, fœminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturā. Et mare unum eſt, ab initio ſcilicet ita conſtitutum, habet ſuas uenas,quibus impletur atq; æſtuat. Quo modo maris,ſic & huius aquæ mitioris,uaſta in occulto uia eſt,quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt uirium eius ratio. Tantum ex illa,quantum ſuperfluum ſit emittitur. Quædam ex iſtis ſunt quibus aſſentire poſſumus,ſed hoc amplius cēſeo. Placet natura regi terram, & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & uenæ ſunt & arteriæ, illæ ſanguins,hæ ſpiritus receptacula. In terra quoq; ſunt alia itinera,per quæ aqua, & alia per quæ ſpiritus currit,adeoq; illam ad ſimilitudinē humanorum corporum natura formauit, ut maiores quoq; noſtri aquarū appellauerint uenas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humorum,alia neceſſarij,alia corrupti, ac paulo † pinguioris,in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muſculi, ſaliuæq; & lachrymæ, & quiddam additum articulis,per quod citius flectantur ex lubrico,ſic in terra quoq; ſunt humoris genera cōplura. Quædā quæ matura durentur,Hinc eſt † omnis metallorum humus, ex quibus aurum argētumq; petit auaritia: quędā quæ in lapidē ex liquore uertūtur. In quibuſdam uero locis terra humorq; liqueſcit, ſicut bitumen, & cætera huic ſimilia. Hæc eſt cauſa aquarum,ſecūdum legem naturæ uoluntatémq; naſcentium. Cæterum ut in noſtris corporibus, ita in illa ſæpe humores uitia concipiunt, aut ictus aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem,qui modo diuturnus eſt,modo breuis. Ergo ut in corporibus noſtris ſanguis cum percuſſa uena eſt,tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec uenæ ſciſſura ſubſedit,atq; intercluſit, uel aliqua alia cauſa retro dedit ſanguinem, ita in terra ſolutis ac patefactis uenis,riuus aut flumen effunditur. Intereſt quantum aperta ſit uena, quomodo conſumpta aqua ſit, modo exiccatur aliquo impedimento, modo coit uelut in cicatricē, premitq; quam fecerat uiam,modo illa uis terræ, quam eſſe mutabilem diximus,deſinit poſſe alimenta in humorem conuertere,aliquando autem exhauſta replentur,modo per ſe uiribus recollectis, modo aliunde tranſlatis. Sæpe enim inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Ipſe tranſire facilis in aliud. Sæpe ipſa terra in tabem reſoluit & humeſcit. Idē euenit ſub terra quod in nubibus,ſi ſpiſſet grauiorémq; quàm ut manere in natura ſua poſſit,gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo,tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquileges uocant, quia guttæ quædam uel preſſura loci eliduntur, uel æſtu euocantur. Hic tenuis unda uix fonti ſufficit, & ex magnis cauſis magniſq; conceptibus excedunt amnes, non nunquam leuiter ſi aqua pondere ſuo ſe tantum detulit, non nūquam uehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit.

CA. XV

al. pigrioris

for. omne metallorū genus

6

Sed quare quidā fontes ſenis horis pleni, ſeniſq; ſicci ſunt? Superuacuū eſt nominare ſingula flumina, quæ certis mēſibus magna,certiſq; anguſta ſunt, & occaſionē ſingulis quærere, cum poſſim eandem cauſam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam uenit,quemadmodum podagra ad tempus reſpondet,quemadmodum purgatio, ſi nihil obſtitit,ſtatum diem ſeruat, quemadmodum præſto eſt ad menſem ſuum partus,ſic aquæ interualla habent,quibus ſe retrahant,& quibus reddant. Quædam autē interualla,quia minora ſunt, ideo notabilia, quædam maiora nec minus certa. Et quid hoc mirum eſt,cum uideas ordinem rerum, & naturam per conſtituta procedere? Hyems nunq; aberrauit. Aeſtas ſuo tēpore incaluit. Autūni uerisq;, ut ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium q; æquinoctium ſuos dies retulit. Sunt & ſub terra minus nota nobis iura naturæ, ſed non minus certa. Crede infra, quicquid uides ſupra. Sunt & illic ſpecus uaſti,ſunt ingētes receſſus,& ſpatia ſuſpēſis hinc & inde mōtibus laxa. Sūt abrupti in infinitū hiatus,q ſæpe illapſas urbes receperūt,& ingentē in alto ruinā cōdidere. Hæc ſpū plena ſunt. Nihil eñ uſq; inane eſt,& ſtagna obſeſſa tenebris & locis amplis. Animalia q̃q; illis innaſcūtur,ſed tarda & informia,ut in aere cęco pinguiq; cōcepta,& in aqs torpentib. facta,pleraq; ex his cæca ut talpæ & ſubterranei uermes,

CA. XVI

uermes,quibus deeſt lumẽ quia ſuperuacuum eſt. Inde ut Theophraſtus affirmat, pi-
CA.XVII ſces quibuſdam locis eruuntur. Multa hoc in loco tibi in mentem uenere,quæ
urbane in re incredibili fabuloſaq; dicas, Non cum retibus aliquem, aut cum hamis,
ſed cum dolabra ire piſcatum.Expecta ut aliquis in mari uerſetur.Quid eſt autẽ, qua-
re piſces in terram non tranſeãt,ſi nos maria tranſimus?Permutabimus ſedes.Hoc mi-
raris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ,quoties naturã aut mentitur
aut uincit. In cubili natant piſces, & ſub ipſa menſa capitur,qui ſtatim transferatur in
menſam. Parum uidetur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur. Vitreis ol-
lis incluſi offeruntur,& obſeruatur morientiũ color,quem in multas mutationes mors
luctante ſpiritu uertit, alios necant in garo,& condiunt uiuos.Hi ſunt qui fabulas pu-
tant piſcem uiuere poſſe ſub terra,& effodi nõ capi. Quàm incredibile illis uideretur,
ſi audirent natare in garo piſcem, nec cœnæ cauſa occiſum eſſe ſuper cœnam, cum
multum in delitijs fuit,& oculos antequam gulam pauit. Permitte mihi quæſti-
CA.XVIII one ſepoſita caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, mullo expirante formoſius.Ipſa col-
luctatione animam afficienti rubor primum, deinde pallor ſuffunditur,quam æque ua-
riatur,& in cæteras facies inter uitam & mortem coloris eſt uagatio longa, ſomnicu-
loſæ inertisq; luxuriæ. Quàm ſero experrecta circumſcribi ſe & fraudari tanto bono
ſenſit Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebantur, qui coctum
piſcem & exanimẽ in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe
faſtidiũ,ut nollent attingere,niſi eodem die captum piſcem,qui,ut aiũt, ſaperet ipſum
mare.Ideo curſu aduehebatur,ideo gerulis cum anhelitu & clamore properãtibus da-
batur uia.Quò peruenere deliciæ?Is pro putrido iã piſcis affertur, qui non hodie edu-
ctus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam,
huc afferatur,coram me animam agat. Ad hunc faſtum peruenere uentres delicatorũ,
ut guſtare non poſſint piſcem,niſi quem in ipſo conuiuio natantem,palpitantemq; ui-
derint. Quanto ad ſolertiã luxuriæ plures eunt, tanto ſubtilius quotidie & elegan-
tius aliquid excogitat furor, uſitata contemnens.Illa audiebamus Nihil eſſe melius ſa-
xatili mullo. At nunc audimus, Nihil eſt moriente formoſius. Da mihi in manus uas
uitreum in quo exultet,in quo trepidet, ubi multũ diuq; laudatus ex illo perlucido ui-
uario extrahitur,tunc ut quiſq; peritior eſt monſtrat. Vide quomodo exarſerit rubor,
omni acrior minio. Vide quas per latera uenas agat. Ecce ſanguineum putes uẽtrem,
quàm lucidum quiddam ceruleúmq; ſub ipſo tempore effulſit. Iam porrigitur & pal-
let, & in unum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo ui-
dere mortem patris ſui ſuſtinet, quam optauit. Quotus quiſq; funus domeſticum ad
rogum proſequitur,fratrum, propinquorúmq; extrema hora deſeritur,ad mortẽ mul-
li concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi,quin utar interdum
temerarijs uerbis, & proprietatis modum excedam.Non ſunt ad popinam,dentibus,
CA.XIX & uentre,& ore contenti,oculis quoq; guloſi ſunt. Sed ut ad propoſitum reuer-
tar,accipe argumentum. magnam uim aquarum in ſubterraneis occuli fertilem fœdo
ſitu piſcium.Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam
aſpici, & turpem ac noxiam guſtu.Certe cum in Caria circa Myndum urbem talis ex-
iliſſet unda, periere quicunque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cœlo
nouus amnis oſtendit. Nec id mirum.Erant enim pinguia & differta,ut ex lõgo ocio,
corpora, cæterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia ex qua ſa-
lubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo,ſit indiciũ,quod
anguillæ quoq; latebroſis locis naſcuntur, grauis & ipſe cibus ob ignauiam, utique
ſi altitudo luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantum uenas aquarum terra, ex
quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis uaſtæ, quorum
alijs ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur, Alij ſub aliquo la-
cu emergunt. Iam quis ignorat eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſum hæc per-
tinet? Vt appareat hanc magis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tangun-
CA.XX tur extrema, ſicut fluminũ & fontiũ. At quare aquis ſapor uarius? propter qua-
tuor cauſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda ex eadem ſimilitudine

eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam trāſfiguratus eſt. Quarta ex uitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſæ ſaporem dāt aquis uariū. Hæ medicaminum potentiam. Hæ grauem ſpiritum, odorémque peſtiferum. Hæ leuitatem grauitatemq́;, aut calorem aut nimium rigorem. Intereſt utrū per loca ſulphure an uitro an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum uitæ periculo bibuntur. Hinc illud de quo Ouidius ait, Flumen habēt Cicones quod potum ſaxea reddit Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus. Medicatum eſt, & eius naturæ habet limum, ut corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit ſaxum eſt, ſic ècontrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quod res abiectæ in eundem lacum lapideæ ſubinde extrahūtur. Quod in Italia in quibuſdam locis euenit, ſiue uirgam ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfūditur enim corpori limus, alliniturq́; paulatim. Hoc minus uidebitur tibi mirum, ſi notaueris albulam, & ferè ſulphuratam aquam circa canales ſuos, † ripasq́; durari. Aliquam harum habent cauſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, ut idē poëta ait, Aut furit, aut patitur mirū grauitate ſoporem. Similem habet uim mero, ſed uehemētiorem. Nam quemadmodum ebrietas donec exiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea uis habet quoddam acrius ex aere noxio uirus, quod mentem aut furore mouet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & amnis, Quem quicunq; parum moderato gutture traxit, Haud aliter titubat, quàm ſi mera uina bibiſſet.

(al. cymbasq́;)

CA. XXI

In quoſdā ſpecus qui deſpexere moriuntur, tam uelox malum eſt, ut tranſuolantes aues deijciat: talis eſt aer, talis locus ex quo letalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aeris & loci peſtis, ipſa quoq; tēperatior noxa, nihil amplius quàm tētat neruos, uelut ebrietate torpētes. Nec miror, ſi locus atq; aer aquas inficit, ſimilesq́; regionibus reddit, ꝑ quas & ex q̄bus ueniūt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & uini uis exiſtit etiā in aceto: nulla res eſt, quæ nō eius à q̄ naſcitur notas reddat.

CA. XXII

Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. Siue ille æternus ſit, hoc quoq; fuit ſemper, ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoq; cū mundo diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus & quodcunq; ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, ut Hiſtrum, ut Nilum uaſtosq́; amnes, magiſq́; inſignes quàm ut dici poſſit, eandem illis originem quàm cæteris eſſe.

C. XXIII

Hæc eſt ergo aquarū diuiſio, ut quibuſdam uidetur. Poſt illam cœleſtes quas ex ſuperioribus nubila eijciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, ut ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt, aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

C. XXIIII

Quare quædā aquæ caleant, quædam etiam ferueant intantum, ut non poſſint eſſe uſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus dracones & miliaria & complures formas, in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circundatas, ut ſæpe eūdem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaq; intrat, effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri, quem non falli credebant. Quibus balnearia ſine igne calefiunt, ſpiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. Hic per riuos lapſus non aliter quàm igne ſubdito, parietes & uaſa balnei calefacit. Omnis deniq; frigida tranſitu mutatur in calidam, nec trahit ſaporē euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimāt per loca ſulphure plena exeūtes uel introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ per quam fluunt, trahere, quod ipſo odore guſtuq́; teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt materiæ. Quod ne accidere mireris, uiuæ calci aquā infunde, feruebit.

CA. XXV

Quædā aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia ſtyx appellata ab incolis, aduenas fallit, quia non facie, non odore ſuſpecta eſt, qualia ſunt magnorum artificū uenena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de qua paulo ante retuli aqua, ſumma celeritate corrumpit, nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur, nec aliter q̄ gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat uiſcera. Eſt autem

noxia

noxia aqua, in Theſſalia circa tempe, quam & feræ & pecus omne deuitat, per ferrū
& æs tranſit, tanta uis illi ineſt etiam dura molliendi, nec arbuſta quidē ulla alit & her/
bas necat. Quibuſdam fluminibus uis ineſt mira. Alia enim ſunt quæ pota inficiunt
[al, breue] greges ouium, intraq; † certum tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam, quæ al
bæ uenerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorum alteri
ab effectu Melas nomen eſt, uterq; ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedo/
nia quoq; ut ait Theophraſtus eſt flumen, ad quod qui facere albas oues uolunt, addu
cunt. Quod ut diutius potauere, non aliter quam infectæ mutātur. At ſi illis lana opus
fuerit nigra, uel pulla, paratus gratuitus infector eſt, & ad Penenion eundem gregem
[al, ouibus] appellunt. Autores nouos habeo eſſe in Galatia flumen, quod idem in † omnibus effi/
ciat. Eſſe in Cappadocia, quo poto eqs, nec ulli præterea animali, color mutatur, & ſpar
gitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Si
cilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſ/
ſunt, & ſi grauia ſint. Huius rei palàm cauſa eſt, quamcunq; uis rem expende & con/
tra aquam ſtatue, dummodo utriuſq; par ſit modus, ſi aqua grauior eſt leuiorem rem,
quàm ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet, quanto erit leuior, grauiora deſcendunt.
At ſi aquæ, & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit, nec peſſum ibit, nec ex/
tabit, ſed æquabitur aquæ, & natabit quidem, ſed pene merſa ac nulla eminens parte.
Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, penè tota, efferantur, quædam ad medium
[al, ſubmiſſa] † ſubmerſa ſint, ad æquilibriū aquæ, quædam deſcendant. Namq; cum utriuſq; pon/
dus par eſt, neutraq; res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue au
tem & leue eſt, nō æſtimatione noſtra, ſed comparatiōe eius quo uehi debet. Itaq; ubi
aqua grauior eſt, hominis corpore, aut ſaxi, nō ſinit id quo non uincitur mergi. Sic eue
nit, ut in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidē peſſum eant. De ſolidis & duris loquor.
[Herm. Lydia] Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant inſulæ in † India natant,
[Inſula mo/] Theophraſtus eſt autor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam uidi. Alia in Vadimonis
[bilis] lacu uehitur, alia in lacu Stationenſi. Cutyliarum inſula & arbores habet, & herbas nu
trit, tamen aqua ſuſtinetur, & in hanc atq; illam partem non tantum uento impellitur
ſed & aura. Nec unquam illi per diem & noctem in uno loco ſtatio eſt, adeo mouetur
leui flatu. Huic duplex cauſa eſt. Aquæ grauitas medicatæ, ob hoc pōderoſæ, & ipſi/
us inſulæ materia uectibilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. For/
taſſe enim leues truncos frondesq; in lacus ſparſas pinguis humor apprehēdit, ac uin/
xit. Itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies aquoſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ
duratus humor efficit utique circa medicatorum fontium riuos, quæ ubi purgamen/
ta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leue eſt, quod ex uentoſo in/
aniq; concretum eſt. Quorundam cauſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fœcun
diores fœminas faciat, adeo ut quarundam uiſcera longa ſterilitate præcluſa, ad conce
ptum relaxauerit. Quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum cuſtodiāt,
quas ſolēt petere, quibus parum tenax uulua eſt. Quid ad me attinet? Pono iſta inter
temere uulgata. Creditū eſt quaſdam aquas ſcabiem afferre corporibus, quaſdam ui/
tiliginem & fœdam ex albo uarietatem, ſiue infuſa ſiue pota ſit, quod uitium dicūt ha/
bere aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtal
lum coeūt? Contra autem eſt, tenuiſſimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipſa tenui/
tate facillime gelat. Vnde autem fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine ap/
paret, κρύσταλλον enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem,
ex qua fieri creditur. Aqua enim cœleſtis minimum in ſe terreni habens, cum indu/
ruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis, donec omni aere excluſo
[C.XXVI] in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt. Aeſtate quædā flu
mina augentur, ut Nilus, cuius aliâs ratio reddetur. Theophraſtus eſt autor, in Ponto
quoq; quoſdā amnes creſcere tēpore æſtiuo, quatuor aūt eſſe iudicant cauſas. Aut q̄a
tūc maxime in humorem mutabilis terra eſt, aut quia maiores in remoto imbres ſunt,
quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita tacite ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus
uentis oſtium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis reſtitit qui creſcere uidetur,
quia

quia nõ effunditur. Quarta ratio eſt ſyderum. Hæc enim quibuſdam menſibus magis
urgent, & exhauriunt flumina, cum longius receſſerũt, minus conſumunt, atq; trahũt.
Itaq; quod impẽdere ſolebant, id incremento accedit. Quædam flumina palam in ali-
quem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paulatim
& intercidunt, eadem ex interuallo reuertũtur, recipiũtq; & nomen & curſum. Cauſa
manifeſta eſt, ſub terra uacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad ina-
ne defertur. Illò itaq; recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed cum primum aliquid ſo
lidi quod obſtaret occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetie
re curſum ſuum. Sic ubi terreno Lycus eſt epotus hiatu, Exiſtit procul hinc, alioq;
renaſcitur ore. Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus, Redditur ar-
golicis ingẽs Eraſinus in undis. Idem & in oriente Tigris facit, abſorbetur & deſyde
ratus diu tandem longe remoto loco purgamẽta eiectat, ut Arethuſa in Sicilia, quinta
quaq; æſtate per olympia. Inde opinio eſt Alphæon ex Achaia eo uſq; penetrare, &
agere ſub mare curſum, nec antequã in Syracuſano littore emergere: ideo quibus die-
bus olympia ſunt, uictimarum ſtercus ſecundo traditũ flumini illic redundare. Et hoc
etiam à te traditum eſt, ut in prima parte Lucili chariſſime, & à Vergilio qui alloquitũ
Arethuſam. Sic tibi cum fluctus ſubter labere ſicanos, Doris amara ſuã non inter-
miſceat undam. Eſt in Cherſoneſo Rhodiorũ fons, qui poſt magnũ interuallũ tem 10
poris fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusq; eſt: hoc
quibuſdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutũ aut folia, ſed teſtas quoq; & quic-
quid putre iacuit, expellãt: ubiq; autem facit mare, cui hæc natura eſt, ut omne immun
dum ſtercoroſumq; littoribus impingat. Quædam uero partes maris id certis tempo-
ribus faciunt, ut circa Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulẽtum in littus
mare profert, feruetq; & exæſtuat, non ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulari ſolis bo-
ues fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorũdam, utiq; inibi tempus eius ualde quo pur-
gatur obſeruatum, ſed incertum eſt. Itaq; proxima quidem inueniri & uicina non po-
teſt cauſa, cæterum publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumq; natura ſe
purgat. Nam in his quibus curſus eſt non poſſunt uitia cõſiſtere, quæ ſua uis defert &
exportat. Illæ quæ non emittunt quicquid inſedit, magis minuſue æſtuant. Mare uero
cadauera ſtramentaq; & naufragorum † reliqua ſimilia ex intimo trahit, nec tantum *f. reliquijs*
tempeſtate fluctuq;, ſed tranquillũ quoq; placidumq; purgatur. Sed monet me lo- C.XXVII
cus, ut quæram cum fatalis dies diluuij uenerit, quemadmodum magna pars terrarum
undis obruatur. Vtrum oceani uiribus fiat, & externũ in nos pelagus exurgat, an cre-
bri ſine intermiſſione imbres, & eliſa æſtate hyems pertinax, immẽſam uim aquarum
ruptis nubibus † deruat. An flumina tellus largius fundat, aperiatq; fontes nouos: aut *al. deijciat*
non ſit una tanto malo cauſa, ſed omnis ratio conſentiat, & ſimul imbres cadant, flumi
na increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia uno agmine ad exitium
humani generis incumbant. Ita eſt, Nihil difficile eſt naturæ, utiq; ubi in finem ſui pro
perat. Ad originem rerum parce utitur uiribus, diſpenſatq; ſe incrementis fallentibus,
ſubito ad ruinam toto impetu uenit. Quàm longo tempore opus eſt, ut conceptus ad
puerperium perducatur infans. Quantis laboribus tener educatur, quàm diligenti nu
trimento obnoxium nouiſſime corpus adoleſcit, at quàm nullo negocio ſoluitur. Vr-
bes conſtituit ætas, hora diſſoluit. Momento fit cinis, diu ſylua. Magna tutela ſtant aut
uigent omnia, cito ac repente diſſiliunt. Quicquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit,
in exitum mortalium ſatis eſt. Ergo cum affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſimul
fata cauſas mouent, nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, ut quidam putant,
inter quos Fabianus eſt. Primo immodici cadunt imbres, & ſine ullis ſolibus triſte nu-
bilo cœlum eſt, Nebulaq; continua, & ex humido ſpiſſaq; caligine, nunquam exiccan
tibus uentis. Inde uitium ſatis eſt, ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corru-
ptis quæ feruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit, mox iniuriam &
ualidiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbũt, & uitis atq; omne uir-
gultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumq; eſt: iam nec gramina aut pabula læta
aquis ſuſtinẽt, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, qua ilex &

quercus excutitur,& quæcūq; in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit.
Labant ac madent tecta, & in imum uſq; receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota
al, firmamētū humus ſtagnat,fruſtra titubantium fultura tentatur. Omne enim † fundamentū in lu/
brico figitur,& lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtq; magis magiſq; nimbi ingruūt, &
congeſtæ ſeculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſyluas
male hærentes,& ſaxa reuolutis remiſſa cōpagibus rotat. Abluit uillas,& intermixtos
ouium greges deuehit,uulſiſq; minoribus tectis quæ in trāſitu abduxit, tandē in maio
ra uiolētus oberrat. Vrbes & implicitos trahit mœnibus ſuis populos, ruinam an nau
fragium querant incertos, adeo ſimul,& quod opprimeret, & quod mergeret, uenit.
Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis plana paſſim populat. Nouiſſi
me ruina magna gētium clarus onuſtuſq; diffunditur. Flumina uero ſuapte natura ua
ſta & tempeſtatibus rapta alueos relinquunt. Quid tu eſſe Rhodanū, quid putas Rhe
num atq; Danubium,quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, cū ſuperfuſi no/
uas ſibi fecere ripas,ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alueo? Quāta cum præcipitatione
uoluuntur,ubi per campeſtria fluens Rhenus,ne ſpatio quidē languidus, ſed latiſſime
uelut per anguſtum aquas implet? Cūq; Danubius non iam radices, nec media mon/
tium ſtringit,ſed iuga ipſa ſolicitat, ferens ſecum madefacta montium latera, rupeſq;
deiectas,& magnarum promontoria regionum,quæ fundamentis laborantibus à con
tinente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum , omnia enim ſibijpſe præcluſerat,
in orbem redit, ingētem terrarū ambitū atq; urbiū uno uortice inuoluit. Interim pma
nent imbres,fit cœlum grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat
nubilum,nox eſt,& quidem horrida & terribilis intercurſu luminis diri : crebra enim
micant fulmina,procellæ quatiunt mare, tunc primū auctum fluminum acceſſu,& ſi/
bi anguſtum:iam promouet littus,non continetur ſuis finibus,ſed prohibent exire tor
rentes,aguntq; fluctus retro:pars tamen maior,ut maligno oſtio retenta, reſtagnat,&
agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia quæ proſpici poſſunt, aquis obſiden
tur. Omnis tumulus in profundo latet,& immenſa ubiq; altitudo eſt, tantū in ſummis
montium iugis uada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis cōiugibuſq; fugere,actis ante
ſe gregibus;diremptum inter miſeros cōmercium ac tranſitus,quoniam quicquid ſub
miſſius erat,id unda compleuit. Aeditiſſimis quibuſq; adhærebāt reliquiæ generis hu
mani, quibus in extrema perductis , hoc unum ſolatio fuit,quod trāſierat in ſtuporem
metus,non uacabat timere mirantibus,ne dolor quidem habebat locum. Quippe uim
ſuam perdit in eo,qui ultra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminēt mon
tes,& ſparſas Cycladas augēt, ut ait ille poetarum ingenioſiſſimus egregie, ſicut illud
pro magnitudine rei dixit. Omnia pontus erat,deerant quoq; littora ponto. Ni/
ſi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet. Nat lupus in
ter oues,fuluos uehit unda leones. Nō eſt res ſatis ſobria,laſciuire deuorato orbe ter
rarū. Dixit ingentia & tantæ confuſionis imaginem cepit cū dixit, Exſpatiata ruūt
per apertos flumina cāpos, Preſſæq; labāt ſub gurgite turres. Magnifice hoc,ſi non
curauit,quid oues & lupi faciant. Natari aūt in diluuio & in illa rapina poteſt? aut non
eodem impetu pecus ,quo raptum erat,merſum eſt omne? Cōcepiſti imaginem quan
tam debebas,Obrutis omnibus terris cœlo ipſo in terram ruente perfer. Scies,quid de
XXVIII ceat,ſi cogitas orbem terrarum natare. Nunc ad propoſitū reuertamur Sunt qui
exiſtimant immodicis imbribus uexari terras poſſe, nō obrui, Magno impetu magna
ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas,fructum grando decutiet,intumeſcent riuis
flumina,ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare,& illinc cauſam tantæ cladis ac
cerſi. Non poteſt torrentium,aut imbrium,aut fluminum iniuria fieri tam grande nau
fragium:ubi inſtat illa pernicies,mutariq; genus humanum placuit,fluere aſſiduos im
bres,& non eſſe modum pluuijs conceſſerim, ſuppreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore
auſtris,nubes & imbres & amnes abundare. Sed adhuc in damna profectum eſt. Ster
nūtur ſegetes & deplorata colonis Vota iacent,longiq; perit labor irritus anni. Nō
lędi debent terræ,ſed abſcondi. Deniq; cum per iſta proluſum eſt,creſcūt maria, ſed ſu
per ſolitum,& fluctum ultra extremum tempeſtatis maximæ ueſtigium mittūt, Dein/
de à

de à tergo uentis ſurgẽtibus ingens æquor inuoluũt,quod lõge à conſpectu †uentis,lit *uentis, ſuper/*
toribus frangitur. Deinde ubi littus his prolatum eſt,& pelagus in alieno conſtitit, ue/ *eſſe uidetur*
lut admoto malo cominus, ꝑcurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam ut aeris ut æthẽ/
ris,ſic huius elementi larga materia eſt,multoq́ in abdito plenior. Hæc fatis mota non
æſtu (nam æſtus fati miniſteriũ eſt) attollit uaſto ſinu fretũ, agitq́ ante ſe. Deinde in
mirã altitudinem erigitur,& illis tutis hominũ receptaculis ſupereſt. Nec id aquis† ari *al, arduum*
dum eſt, quoniã æquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa perlibret, maria paria
ſunt. Nam par undiq́ ſibi ipſa tellus eſt. Caua eius & plana eius undiq́ inferiora ſunt.
Sed iſtis adeo in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem eius & maria ſunt, quæ
in unius æqualitatem pilæ coeunt. Sed quemadmodum campos intuentem,quæ pau/
latim deuexa ſunt,fallunt, ſic non intelligimus curuaturas maris, & uidetur planum
q́cquid apparet,at illud æquale terris eſt. Ideoq́ ut effluat, non magna mole ſe tollet,
dum ſatis eſt illi, ut ſupra paria ueniat, leuiter exurgere, nec à littore ubi inferius eſt,
ſed à medio,ubi ille cumulus eſt. Defluit ergo ut ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum
lunæ ſolisq́ coitum,omnibus alijs maior undare. Sed hic qui ad occupãdas terras emit
titur,ſolitis maximisq́ uiolentior,plus aquarum trahit,nec antequam ſupra cacumina
eorum,quos perfuſurus eſt,mõtium creuit, deuoluitur. Per centena milia quibuſdam
locis æſtus excurrit innoxius,& ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit,iterumq́
decreſcit. At ipſo tempore ſolutus legibus ſine modo fertur. Qua ratione,inquis? Ea/
dem qua conflagratio futura eſt.† Vtrum ſit deo uiſum ordiri meliora, uetera finiri? *f. Alterutrũ*
Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus & ex his interitus eſt. Ergo quando/ *fit cũ deo*
cunq́ placuere res nouæ mundo, ſic in nos ſemper mare emittitur deſuper, ut feruor
ignisq́,cum aliud genus exitij placuit. Quidam exiſtimant terram quoq́ concuti, C.XXIX.
& dirupto ſolo noua fluminũ capita detegere, quæ amplius ut è pleno profundant. Be
roſus,qui Belum interpretatus eſt, ait, curſu iſta ſyderum fieri, & adeo quidem affir/
mat,ut conflagrationi atq́ diluuio tẽpus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quan
do omnia ſydera,quæ nunc diuerſos agunt curſus in Cancrum conuenere, ſic ſub eo/
dem poſita ueſtigio,ut recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem futu/
ram,cum eadem ſyderum turba in Capricornum conuenerit. Illic ſolſtitium, hic bru/
ma conficitur. Magnæ potentiæ ſigna quæ in ipſa mutatione anni momenta ſunt. Et
iſtas ego receperim cauſas (neq́ enim ex uno eſt tanta pernicies) & illa quæ in con/
flatione noſtris placent,huc quoq́ transferenda puto,ſiue anima eſt mundus, ſiue cor/
pus,natura gubernante,ut arbores,ut ſata,ab initio eius uſq́ ad exitum,quicquid face
re,quicquid pati debeat,incluſum eſt,ut in ſemine omnis futuri ratio hominis compre
henſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet, totius enim corpo
ris & ſequentis ætatis in paruo occultoq́ liniamenta ſunt. Sic origo mũdi, non minus
ſolem & lunam & uices ſyderum & animalium ortus,quàm quibus mutarentur terre
na,continuit. In his fuit inundatio,quæ non ſecus quàm hyems,quàm æſtas,lege mun
di uenit. Itaq́ non pluuia iſtud fiet, ſed pluuia quoq́, non incurſu maris,maris quoq́
incurſu,non terræ motu,ſed terræ quoq́ motu. Omnia adiuuabunt naturam, ut natu/
ræ conſtituta peragãtur. Maximam tamen cauſam, ad ſe inundandam, terra ipſa præ/
ſtabit,quam diximus eſſe mutabilem,& ſolui in humorem. Ergo quandocũq́ erit ter/
minus rebus humanis,cum partes eius interire debuerint,aboleriue funditus totæ, ut
de integro totæ,rudes,innoxiæq́ generentur,nec ſuperſit in deteriora magiſter, plus
humoris,quàm ſemper fuit,fiet. Nunc enim elementa ad id quod debetur penſa ſunt.
Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento ſtant inæqualitas turbet. Accedet
humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat, Quicquid illi adiece/
ris,neceſſe eſt in alium locum exundet. Vnde ergo terra habeat,minus ut ualidioribus
infirma ſuccumbat? Incipiet ergo putreſcere,dehinc laxata ire in humorem, & aſſidua
tabe defluere. Tunc exilient ſub montibus flumina, ipſosq́ impetu quatient, inde au/
ra tacita manabunt. Solum omne aquas reddet,ſummi ſcaturient montes, quemadmo
dum in morbum tranſeunt ſana, & ulceri uicina conſentiunt, ut quæq́ proxima ter/
ris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt,& deinde current, & hiante pluribus locis

ſaxo,per fretum ſaliẽt, & maria inter ſe componẽt. Nihil erunt Adriatici, nihil Siculi æquoris fauces,nihil Charybdis,nihil Scylla, Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas,ueniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos menſes hyems,æſtas prohibebitur,& quodcũq; terras ſydus exiccat,compreſſo ardore ceſſabit.Peribunt tot nomina,Caſpium & Rubrum mare,Ambracij & Cretici ſinus,Propontis & Pontus.Peribit omne diſcrimen.Confundet quicquid in ſuas partes natura digeſſit.Non muri quemq; turreſue tuebuntur.Non proderunt templa ſupplicibus,nec urbium ſumma,quippe fugientes unda præueniet, & ex ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu,alia ab oriente cõcurrent, unus humanum genus condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit,quicquid ſupra cæteros extulit,nobilia pariter atque adornata,magnarumq; gentium regna peſſundabit.

CA.XXX Sunt omnia,ut dixi,facilia naturæ,utiq; à primo facere conſtituit,ad quæ non ſubito,ſed ex denuntiato uenit.Iam autem à primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi unitate diſcederet,quando mergerentur terrena,decretum eſt, & ne ſit quãdoq; uelut in nouo opere,dura molitio,olim ad hæc maria ſe exercent.Non uides ut fluctus in littora tanquam exiturus incurrat? Non uides, ut æſtus fines ſuos trãſeat,& in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Nõ uides,ut illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porro iſtinc,unde tantum tumultum uides, metus eſt è mari & magno impetu erumpentibus fluuijs? Vbi non humorem natura diſpoſuit,ut undiq; nos,cum uoluiſſet,aggredi poſſet.Mentior,niſi eruentibus terram humor occurrit,& quoties nos auaricia,aut defodit,aut aliqua cauſa penetrare altius cogit,eruenti finis aliquãdo eſt. Adijce nunc, quod immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndiq; ergo erit cauſa diluuio,cum aliæ aquæ ſubinfluunt terras,aliæ circumfluunt,quæ diu coercitæ uincent, & amnes amnibus iunget, paludibus ſtagna.Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtum uenter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem uires:ita tellus liquefiet,& alijs cauſis quieſcẽtibus,intra ſe,quò mergatur, inueniet,ſic magna omnia coitura crediderim.Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturq; concordia,cum ſemel aliquid ex hac idonea diligentia remiſerit mundus,ſtatim undiq; ex aperto & abdito ſuperne ab infimo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam uiolentum & incontinens ſui,contumax,infeſtumq; renitẽtibus,quàm magna uis undæ,utetur libertate permiſſa, & iubente natura, quæ ſcindit circuitq;, complebit. Vt ignis,diuerſis locis ortus,cito miſcet incendium,flammis coire properantibus,ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia undis erit, ſed peracto exitio generis humani,extinctiſq; pariter feris in quarum homines ingenia tranſierant,iterum aquas terra ſorbebit,†terram pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget,& reiectus è noſtris ſedibus in ſua ſecreta pelletur oceanus, & antiquitus ordo reuocabitur.Omne ex integro animal generabitur,dabiturq; terris homo inſcius ſcelerum,& melioribus auſpicijs natus. Sed illis quoq; innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt,cito nequitia ſubrepit, uirtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemq; deſiderat,etiam ſine magiſtro uitia diſcuntur.

al,pelagusq; ſtare

EX LIBRI TERTII PRAEFATIONE

1 Prætermittat ergo ſenectus.&c. Britannicum exemplar habebat, præmittat ergo ſenectus. Non dubito quin Seneca ſcripſerit,premat a tergo ſenectus &c. Niſi malis,premit & obijcit,quod ſane mollius eſt.

EX EADEM

2 In primis labris animam habere. Vt intelligas paratam ad mortem, quanquam altera ſcriptura magis arridet. Ac mox,Hæc res efficit non euenire quærenti ut ſit liber, ſed euenire naturæ. Fortunatus tantum mutat,quærenti in Quiriti.Britãnicum exemplar probabilius habebat,non e iure Quiritium,ſed e iure naturæ.Nam omnino dubito,an latine poſſis quiritem dicere,ſingulari numero,duntaxat apud rhetores.

EX CAP I.

3 Apud Terentium Iunior chariſſime.Pro Terentium legendum,te, quod indicauit Fortunatus

tus,& huic ſuffragabatur codex Britannicus. Iunior Lucilij cognomen eſt.

Tam uarius illius uſus q̃ gratus eſt. Melius quod habebat exemplar Britannicum, q̃ gu/ 4
ſtus eſt. Ex guſtu enim iudicantur aquæ, quæ ad quid ſint uſui.

EX CAP. XIII.

Hunc eundem languere conſidero. Sic prior æditio. Britannicum exemplar pro eundem, 5
habebat euanidum,& recte ni fallor.

EX CAP XV.

Sæpe terra ſi facilis eſt, in tabem ipſa reſoluitur & humeſcit. Idem euenit ſub terra, quod in 6
nubibus ut ſpiſſetur, grauiorq; q̃ ut manere in natura ſua poſſit gignat humorem. Ita prior ædi/
tio, quæ tolerabilis eſt, ſi legas, grauioremq;. Fortunatus legit. Ipſe tranſire facilis in aliud. Ipſa ter
ra in tabem reſoluitur,&c. Hæc lectio uidetur altera deprauatior. Suppoſuimus lectionem quam
diuinauit Fortunatus, donec germana extiterit.

EX CAP XVIII.

Quam ſero expreſſero circumſcribi ſe &c. Hoc loco torquetur Fortunatus, uariamq; diui/ 7
nat lectionem. At uetus lectio mea ſententia bene habet, ſi pro expreſſero, legas experrecta.

EX CAP. XX

Circa canales ſuos cymbasq; durari. Sic prior æditio. Alij legunt, riuos pro cymbas. Britan/ 8
nicum habebat ripasq;.

Amnis eius. Sic prior æditio. Lynceſtius amnis bene repoſuit Fortunatus. Sed ſtomachatur 9
ſine cauſa, quod Mintius aſſcripſerim, ex codice, non ex ſomnio meo. Neq; enim aliud tum age/
bam in tranſcurſu.

EX CAP. XXVI.

Chodiorum fons. Rhodiorum repoſuit Fortunatus. atq; id habebat exẽplar Britannicũ. 10

EX CAP. XXVII.

adeſſe receſſerunt. Ita prior æditio. Fortunatus diuinat, auulſa. Britannicum exemplar ha/ 11
bebat a continente receſſerunt.

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS QVAESTIONVM NATVRALIVM

lib. 4. in quo de niue grandine & pluuia agit.

Præfatio.

DELECTAT te quemadmodũ ſcribis Lucili uirorũ optime Sicilia,
& officium procuratiõis ocioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fi
nes ſuos uolueris, nec efficere imperiũ, quod eſt ꝓcuratio. Facturũ
te hoc nõ dubito. Scio q̃ ſis ambitioni alienus, q̃ familiaris ocio &
literis. Turbam rerũ hominũq; deſiderant, qui ſe pati neſciũt. Tibi
tecũ optime cõuenit. Nec mirũ paucis iſtud contingere, imperioſi
nobis ipſi moleſti ſumus, ſi modo amore noſtri, mõ tædio labora/
mus, infelicẽ animũ nunc ſuperbia inflamus, nũc cupiditate diſtẽdimus, aliàs uolupta/
te laxamus, aliàs ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimũ, nunq̃ ſumus ſinguli. Ne
ceſſe eſt itaq; aſſidua utamur, in tã magnorũ uitiorũ contubernio, rixa. Fac ergo mi Lu
cili, quod facere cõſueuiſti. A turba quantũ potes te ſepara; nec adulatoribus latus præ
beas: artifices ſunt ad captandos ſuperiores, Par illis, etiã ſi bene caueris, non eris. Sed
mihi crede proditioni, ſi capieris, ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blãditiæ, etiã
cum reijciunt placent, ſæpe excluſæ nouiſſime recipiunt. Hoc eñ ipſum imputant, q̊d
repellunt,& †ſubijci ne cõtumelia quidẽ poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, al, ſubigi
ſed tamen uerũ. Ea miſeria quiſq; patet, quam patit. Fortaſſe enim idem, qui patet pa/
titur. Sic ergo formare, ut ſcias nõ poſſe te conſequi, ut ſis impenetrabilis, cũ omnia ca
ueris, per ornamenta fiet, Alius adulatione clàm utet parce; alius ex aperto palàm ru/
ſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa non ars ſit. Plancus artifex ante Villeum maxi/
mus, aiebat non eſſe occulte, nec ex diſſimulato blandiendũ. Perit, inquit, procari, ſi la
tet. Plurimũ adulator cum deprehenſus eſt, proficit; plus etiãnum ſi obiurgatus eſt, ſi
erubuit. Futuros multos in †pſona tua Plancos cogita,& hoc nõ eſſe remediũ tãti ma f. prouincia
li, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil noui ſubtilius in omnibus rebus, maxi/
me in diſtinguendis & curãdis uitijs, ſæpe dicebat, adulationi opus nõ claudere oſtiũ,
ſed aperire. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit grata

eſt,gratior ſi effregit.Demetrium egregium uirũ memini dicere cuidã libertino poten
ti,facilem ſibi eſſe ad diuitias uiam,quo die pœnituiſſet bonæ mẽtis. Nec inuidebo,in
quit,uobis hanc artẽ, ſed docebo eos qbus quæſito opus eſt, quemadmodũ non dubiã
fortunam maris,non emendi uendendiq; litẽ ſubeant,non incertã fidem ruris,incertio
rem fori tentent,quẽadmodum nõ ſolum facili,ſed etiã hilari uia pecuniã faciant,gau/
dentesq; diſpolient. Te,inquit, lõgiorẽ Fido Anneo iurabo, & Apollonio pycta, q̃uis
ſtaturam habeas Thetiſi Threcæ incõpoſiti.Hominem quidẽ non eſſe ullum liberalio
rem, nõ mentiar, cum poſſis uideri omnibus donaſſe, quicquid dereliquiſti. Ita eſt mi
Iunior,quo apertior eſt adulatio,quo improbior,quo magis frontem ſuã perfricuit, ce
cidit aliam,hoc citius expugnat,Eò enim iam dementiæ uenimus,quod q parce adula
tur,pro maligno ſit.Solebam tibi dicere Gallionem fratrẽ meum, quem nemo non pa
rum amat,etiam qui amare plus non poteſt,talia uicia non noſſe,hoc eũ odiſſe: ab omi
illum parte tentaſti,ingenium ſuſpicere cœpiſti, omnium maximũ & digniſſimũ, qd
conſecrari mallet,q̃ conteri,pedes abſtulit,frugalitatem laudare cœpit,quare ſic à no/
bis reſiluit? uti nos nec laudare nec damnare uideatur. Prima ſtatim uerba præſcidit.
Cœpiſti mirari comitatem & cõpoſitam ſuauitatem,quæ illos quoq;,quos tranſit,ab/
ducit,gratuitum etiam in obuios meritum.Nemo enim mortalium uni tam dulcis eſt,
quàm hic omnibus,cum interim tãta naturalis boni uis eſt, uti artem ſimulationemq;
non redoleat.Nemo non imputari ſibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoq; loco
blanditijs tuis reſtitit, ut exclamares inueniſſe te inexpugnabilem uirum aduerſus inſi
dias,quas nemo non in ſinum recipit.Eo quidem magis hanc eius prudentiã, & in cui
tando ineuitabili malo pertinaciam te ſuſpicere cõfeſſus es,quia ſperaueras poſſe aper
tis auribus recipi,quãuis blanda diceres,quia uera dicebas. Sed eo magis intellexit ob
ſtandum.Semper enim falſis à uero petitur ueritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi
male egeris,& quaſi ille aliqd iocorũ aut doli ſuſpicatus ſit.Non deprehendit te, ſed re
pulit. Ad hoc exẽplar cõponere. Cũ qs ad te adulator acceſſerit,dicito. Vis tu iſta uer
ba,quæ iam ab alio magiſtratu ad alium cũ lictoribus tranſeãt,ferre ad aliquem qui pa
ria facturus,uult, quicquid dixeris audire. Ego nec decipere uolo,nec decipi poſſum.
Laudari me à uobis,niſi laudaretis etiam malos, uellem. Quid aũt neceſſe eſt in hoc de
ſcendere,ut te petere cominus poſſint? Longum inter uos interuallum ſit. Cum cupiẽ
ris bene laudari,quare hoc ulli debeas? Ipſe te lauda,dic,liberalibus me ſtudijs tradidi,
quanq; paupertas alia ſuaderet,& ingenium abduceret,ubi præſens ſtudij preciũ eſt.
Ad gratuita carmina deflexi me,& ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi
in omẽ pectus eandem cadere uirtutem, & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte mẽ
ſed animo menſus,par maximis ſteti. Nõ mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit,
ſ.armati non in aliorum perſonam infeliciter † amatorum, Meſſala & Narciſſus, diu publici
Meſſalina hoſtes, antequam ſui, propoſitum meum potuerunt euertere. Ceruicem pro fide ap/
poſui.Nullum uerbum mihi, quod non ſalua bona conſcientia procederet, excuſſum
eſt.Pro amicis omnia timui, pro me nihil, niſi ne parum bonus amicus fuiſſem. Non
mihi muliebres fluxere lachrymæ,non è manibus ullius ſupplex pepẽdi.Nihil indeco
rum nec bono,nec uiro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur,
egi gratias fortunæ,quod experiri uoluiſſet,quanti æſtimarẽ fidem.Non debebat mi/
hi paruo res tanta conſtare.Nec examinauit me quidẽ diu,neq; enim paria pendebãt,
utrum ſatius eſſet me perire pro fide,an fidem pro me.Nõ præcipiti impetu in ultimũ
conſilium,quo me eriperem furori potentium,miſi. Videbam apud Caium tormenta,
uidebam ignes.Sciebã olim ſub illo in eum ſtatum res humanas decidiſſe, ut inter mi/
ſericordiæ opera haberetur occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto orẽ
deſilui,ne uiderer pro fide tantum mori poſſe. Adijce nunc inuictum muneribus ani/
mum,& in tanto auariciæ certamine,nunquã ſuppoſitam manum lucro. Adijce nunc
uictus parſimoniam, ſermonis modeſtiã. Aduerſus minores humanitatem, aduerſus
maiores reuerentiam. Poſt hoc ipſe te conſule,uera ne an falſa memoraueris. Si uera
ſunt,coram magno teſte laudatus es: ſi falſa,ſine teſte deriſus es.Poſſum & ipſe nũc ui
deri te,aut captare aut experiri. Vtrumlibet crede,& omnes timere a me incipe. Ver/
gilianum

gilianum illud excude, Nuſquam tuta fides. Aut Ouidianum, Qua terra patet fera regnat Erinnys, In facinus iuraſſe putes. Aut illud Menādri (Quis em̄ nō in hoc magnitudinem ingenij ſui concitauit, deteſtatus conſenſum humani generis tendētis ad uitia) omnes ait, malos uiuere, & in ſcenam uelut ruſticus poeta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non fœminam, non uirum, & adijcit, ſingulos peccare non paucos, ſed iam ſcelus eſſe cōtextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt, immo etiam à ſe recedendum. Hoc tibi, & ſi diuidimur mari, præſtare tentabo, ut dubiū uiæ iniecta manu ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus unà, qua parte optimi ſumus, dabimus inuicem cōſilia, & ex uultu audientis pendentia. Longe te ab iſta prouincia abducam, ne forte magnā hiſtorijs eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quoties cogitaueris, Hanc ego habeo ſub meo iure prouinciam, quæ maximarum urbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cū inter Carthaginem & Romā ingentis belli precium iacuit: cum quatuor romanorum principū, id eſt, totius imperij uires contractas in unum locum uidit, altamq́ Pompeij fortunā erexit, Cæſaris fatigauit, Lepidi tranſtulit, omniumq́ cepit: quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus poſſet, quàm uelox foret ad imū lapſus ex ſummo, quamq́ diuerſa uia magnā potentiā fortuna deſtrueret. Vno em̄ tempore uidit Pompeium Lepidumq́, ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos, cū Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus ſuū.

CAP. I

Itaq; ut totū mente abducam, quāuis multa habeat Sicilia in ſe, circaq́ ſe mirabilia, oēs interim prouinciæ tuæ quæſtiones præteribo, & in diuerſum cogitationes tuas abſtraham. Quæram enim tecum id, quod libro ſuperiore diſtuli. Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danubiū ſimilem habere naturā philoſophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æſtate q̄ hyeme maior ſit. Vtrunq; apparuit falſum. Nam & caput eius in Germania eſſe cōperimus, & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuā Nilo, primis caloribus, cū ſol uehementior inter extrema ueris niues emollit, quas ante conſumit, q̄ intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo uero æſtatis minuitur, & ad hybernam magnitudinem redit, atq; ex ea dimittit.

CA. II

At Nilus ante ortū caniculæ auget medijs æſtibus, ultra æquinoctiū. Hunc nobiliſſimū amnē natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, ut eo tempore inūdaret Ægyptum, quo maxime uſta feruoribus terra undam altius traheret, tantū hauſura, quātum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nā in ea parte, qua in Æthiopiam uergit, aut nulli imbres ſūt, aut rari, & qui inſuetā aquis cœleſtibus terram non adiuuent. Vnam ut ſcis Ægyptus in hoc ſpem ſuam habet. Proinde ſterilis annus aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorū aſpicit cœlum. Quare non cum poeta in eo iocor, & illi Ouidium ſuum impingo, qui ait, Nec pluuias ſupplicat herba Ioui. *Tibullus habet hoc carmē nō Oui.* Vnde creſcere incipiat ſi cōprehendi poſſet, cauſæ quoq; incrementi inuenirent̄. Nūc uero magnas ſolitudines peruagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus circa Philas primū ex uago & errāte colligitur. Phile inſula eſt aſpera & undiq; prærupta, duobus in unum coituris amnibus cingitur, q Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Vrbē totam cōplectitur. Hanc Nilus magnus magis q̄ uiolētus, egreſſus Æthiopiam arenaſq́, per quas iter ad cōmercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt autē cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſq́ pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & uires ſuas cōcitat. Frangitur em̄ occurrentibus ſaxis, & per anguſtias eluctatur, ubicunq; uincit, aut uincitur, fluctuat, & illic excitatis primū aquis, quas ſine tumultu leni alueo duxerat, uiolentus, & torrens per malignos trāſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id lutoſus & turbidus fluit. At ubi in ſcopulos cautium intrauit ſpumat, & illi non ex natura ſua, ſed ex iniuria loci color eſt. Tandem eluctatus obſtantia in uaſtam altitudinem ſubito deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi † aſperis collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora tranſlatis. *† à Perſis* Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia conſcendunt, quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam inſaniam Nili, & reciprocos fluctus uolutati, tandem tenuiſſimos cānales tenent,

per quos anguſta rupium effugiũt,& cũ toto flumine effuſi, nauigiũ ruens manu tem
perant,magnoqꝫ ſpectantiũ metu in caput miſſi,cum iã adploraueris,merſoſqꝫ atqꝫ ob
rutos tanta mole credideris,longe ab eo,,in quem ceciderant,loco nauigant,tormenti
modo miſſi. Nec mergit cadens unda,ſed planis aquis tradit. Primũ incremẽtum Nili
circa inſulam,quam modo retuli,Philas naſcitur. Exiguo ab hoc ſpacio petra diuidit,
ἄβατον græci uocant,nec illam ulli,niſi antiſtites calcant,illa primũ ſaxa auctũ fluminis
ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpacium duo eminent ſcopuli,Nili uenas uocant inco/
læ,ex quibus magna uis funditur,non tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hęc
ora ſtipem ſacerdotes & aurea dona præfecti, cũ ſolenne uenit ſacrũ, iaciũt. Hinc iam
manifeſtus nouarũ uirium Nilus, alto ac profundo alueo fertur,ne in latitudinem ex/
cedat obiectu mõtium preſſus. Circa Memphim demũ liber,& per cãpeſtria uagus,in
plura ſcinditur flumina,manuqꝫ canalibus factis,ut ſit modus in deriuãtium poteſtate,
per totam diſcurrit Ægyptũ. Initio diducit, deinde continuatis aquis in faciem laci ac
turbidi maris ſtagnat, curſum illi uiolentiãqꝫ eripit latitudo regionũ, in quas extendit,
dextra leuaqꝫ totã amplexus Ægyptum. Quantũ creuit Nilus tantũ ſpei in annum eſt.
Nec cõputatio fallit agricolã,adeo ad menſuram fluminis reſpõdet, quã fertilem facit
Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquã inducit & terrã:nam cũ turbulentus fluat oẽm
in ſiccis atqꝫ hiantibus locis fecem relinquit,& quicquid pingue ſecũ tulit, arẽtibus lo
cis illinit,iuuatqꝫ agros duabus ex cauſis,& quod inundat, & quod oblimat. Ita quic/
quid non adijt,ſterile ac ſqualidum iacet. Si creuit ſup̱ debitum,nocuit. Mira itaqꝫ na/
tura fluminis,quod cum cæteri amnes abluant terras & euiſcerent, Nilus tãto cæteris
maior,adeo nihil exedit, nec abradit, ut contra adijciat uires, minimumqꝫ in eo ſit q̃d
al,inungit ſolum tẽperet. Illato enim limo,arenas ſaturat ac † iũgit. Debetqꝫ illi Ægyptus nõ tan
tum fertilitatem terrarũ,ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cũ iam ſe in agros Nilus
ingeſſit. Latẽt campi,opertæqꝫ ſunt ualles,oppida inſularũ modo extant. Nullũ in me/
diterraneis,niſi p̱ nauigia cõmercium eſt. Maiorqꝫ eſt lætitia gentibus, quo minus ter
rarum ſuarũ uident. Sic quoqꝫ cũ ſe ripis cõtinet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emit
titur,quodcũqꝫ elegeris ex his mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud
atqꝫ aliud littus porrigit. Cæterũ beluas,marinis uel magnitudine uel noxa pares edu/
cat. Et ex eo quantus ſit,æſtimari poteſt,quod ingentia animalia & pabulo ſufficienti,
& ad uagandum loco,continet. Babillus uirorũ optimus, perfectuſqꝫ in omni literarũ
genere,rariſſimus autor eſt, cum ipſe præfectus obtineret Ægyptum,Heraclitio oſtio
Nili,quod eſt maximũ,ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorũ à mari occurrentiũ, & croco/
dilorũ à flumine aduerſum agmen agentiũ, uelut pro partibus præliũ. Crocodilos ab
animalibus placidis,morſuqꝫ innoxijs uictos. His ſuperior pars corporis dura & impe
netrabilis eſt,etiã maiorũ animaliũ dentibus,at inferior mollis ac tenera: hãc delphini
al,emißi ſpinis quas dorſo eminẽtes gerũt,ſubmerſi uulnerabãt,& in aduerſum † emerſi diuide
bant. Reciſis hoc modo pluribus,cæteri uelut acie uerſa refugerũt. Fugax animal au/
daci, audaciſſimũ timido. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſupe/
rãt, ſed contẽptu & temeritate. Vltro eñ inſequunt̃,fugiẽteſqꝫ iniecto trahũt laqueo,
pleriqꝫ pereunt,quibus minus præſens animus ad perſequendũ fuit. Nilum aliq̃n mari
nam aquã detuliſſe Theophraſtus eſt autor, Biennio cõtinuo,regnante Cleopatra,nõ
aſcẽdiſſe decimo regni anno & undecimo cõſtat. Significatã aiũt duobus rerũ potien
tibus defectionẽ. Antonij eñ Cleopatræqꝫ defecit imperiũ. Per nouẽ annos,nõ aſcen/
diſſe Nilum ſuperioribus ſeculis Callimachus eſt autor. Sed nunc ad inſpiciendas cau
ſas,propter quas æſtate Nilus creſcat,accedã,& ab antiquiſſimis incipiã. Anaxagoras
ait ex Æthiopię iugis ſolutas niues ad Nilũ uſqꝫ decurrere. In eadẽ opinione omnis ue
al, credebant tuſtas fuit. Hoc Æſchylus,Sophocles,Euripides †tradebant. Sed falſum eſſe argumen
tis plurimis patet. Primo Æthiopiã feruentiſſimã eſſe indicat hominũ aduſtus color,et
Troglodytæ,q̃bus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa uelut igni ferueſcũt,non tantũ me/
dio,ſed inclinato quoqꝫ die,ardẽs puluis,nec humani ueſtigij patiẽs, argentũ replũba/
al,ſuperado tur,ſignorum coagmẽta ſoluũtur,nullum materiæ † ſuperadornatæ manet opertimen
ratæ tum. Auſter quoqꝫ qui ex illo tractu uenit,uentus calidiſſimus eſt. Nullum ex his ani/
malibus

malibus quæ latent bruma,unquam reconditur.Etiam per hyemem in ſummo et aperto ſerpens eſt.Alexandriæ quoq; quæ lōge ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita,niues non cadunt,ſuperiora etiam pluuia carent, Quemadmodum ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatem niues recipit? Quas ſane aliqui mōtes illic quoq; excipiant,nunq; tamen magisq; alpes, quàm Thraciæ iuga aut Caucaſus. Atqui horum montium flumina uere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hybernis minora ſunt. Quippe uernis temporibus imbres niuem diluunt, reliquias eius primus calor diſſipat.Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo æſtate.Altiſſimæ ſunt & in illis ſeptentrionalibus iugis niues. Phaſis quoq; per id tempus eas oras tenens creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatem magna producere.Præterea ſi hæc cauſa attolleret Nilum, æſtate prima pleniſſimus flueret. Tunc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex molliſſimoq; tabes eſt. Nilus autem per mēſes quatuor liquitur,et illi æqualis acceſſio eſt. Si Thaleti credis,Eteſiæ deſcendenti Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra hoſtia mari ſuſtinent: ita reuerberatus in ſe recurrit,non creſcit,ſed exitu prohibitus reſiſtit,& quacunq; mox potuit inconceſſus erumpit.Eudimenes Maſſilienſis teſtimonium dicit,Nauigaui, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior,quamdiu Eteſiæ tempus obſeruant,tunc enim eijcitur mare inſtantibus uentis. Cum reſederint, & pelagus conquieſcit, minorq; diſcedenti inde uis Nilo eſt.Cæterum dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis beluæ. Quare ergo ſi Nilum Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incremētum eius, & poſt eos durat? Præterea non ſit maior quo illi flauere uehementius? Nec remittitur incitaturq;, prout illis impetus fuit,quod fieret,ſi illorū uiribus creſceret.Quid quod Eteſiæ littus Ægypti uerberāt, & cōtra illos Nilus deſcendit,inde uenturus,unde illi,ſi origo ab illis eſſet,Præterea ex mari purus & ceruleus efflueret,non ut nunc turbidus uenit. Adde quod teſtimonium eius teſtium turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cum ignota eſſent externa littora.Libebat illis fabulas mittere. Nunc uero tota exteri maris ora mercatorum nauibus ſtringitur, quorum nemo narrat nunc ceruleum Nilum,aut mare ſaporis alterius, quod & natura credi uetat, quia dulciſſimū quodq; & leuiſſimum ſol trahit.Præterea quare hyeme non creſcit, & tunc poteſt uentis concitari mare,aliquāto quidem maioribus.Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quod ſi è mari ferretur Atlantico,ſemel oppleret Ægyptū. At nunc p gradus creſcit. Oenopides Chius ait hyeme calorem ſub terris cōtineri,ideo & ſpecus calidos eſſe & tepidiorem puteis aquam,itaq; uenas interno calore ſiccari.Sed in alijs terris augētur imbribus flumina. Nilum,quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem, quo tēpore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus:quod ſi uerum eſſet,æſtate flumina creſcerent,omneſq; putei æſtate abundarent.Deinde non calorē hyeme ſub terris eſſe maiorem.Aqua & ſpecus & putei tepent,quia aera rigentem extrinſecus nō recipiūt. Ita non calorem habent,ſed frigus excludunt.Ex eadē cauſa æſtate refrigent, quia illò remotus, ſeductuſq; aer calefactus non peruenit.Diogenes Apolloniates ait, Sol humorem ad ſe rapit,hunc exſiccata tellus,tum ex mari ducit,tum ex cæteris aquis.Fieri autem non poteſt, ut una ſicca ſit tellus, alia abundet. Sunt enim perforata omnia, & inuicem peruia.Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet,exaruiſſet.Ergo undas ſol trahit,ſed ex his quæ premunt, maxime hæc meridiana ſunt. Terra cum exaruit plus ad ſe humoris adducit,ut in lucernis oleum illò fluit, ubi exuritur.Sic aqua illò incumbit,quo uis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Vnde ergo trahit? ex illis ſcilicet partibus ſemper hybernis, ſeptentrionalibus, unde exundat. Ob hoc pontus in inferum mare aſſidue fluit rapidus,non ut cætera maria alternatis ultro citro æſtibus,in unam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret,hiſq; itineribus,quod cuique deeſt,redderetur,quod cuique ſupereſt,emitteretur,iam aut ſiccata eſſent omnia,aut inundata.Interrogare Diogenem libet,quare cum pōtus & amnes cuncti inuicem cōmeent,non omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina. Ægyptū ſol magis pcoquit,Itaq; Nilus magis creſcit.Sed in cæteris quoq; terris aliqua flumini bus fiat adiectio,Deinde quare ulla ps terræ ſine humore eſt,cū omnis ad ſe ex alijs regionibus

Flantibus Eteſijs Nilus maior effluit.

gionibus trahit, eoq; magis quo calidior eſt. Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi e mari unda eſt? Nec enim ulli flumini dulcior guſtus.

CA.III Grandinem hoc modo fieri, ſi tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacẽ rem fecero. Itaq; ex his me teſtibus numero ſecundæ notæ, qui uidiſſe quidem ſe negant, ſed audiſſe. Aut quod hiſtorici faciunt, et ipſe faciam. Illi cum multa mẽtiti ſunt ad arbitrium ſuũ, unam aliquam rem nolunt ſpondere, ſed adijciunt, penes autores fides erit. Ergo ſi mihi parum credis, Poſidonius tibi autoritatem promittet, tam in illo quod præteritum, quàm in hoc quod ſecuturum eſt. Grandinem enim fieri ex nube aquoſa etiam in humorem uerſa ſic affirmabit, tanquam interfuerit. Quare aũt rotunda ſit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, cum adnotaueris ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaq; omni leuitate: nam & in herbarum uel arborum folijs, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum iacent. Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius unda? Dura tamẽ molli ſaxa cauant aqua: aut ut alius poeta ait, Stillicidij caſus lapidẽ cauat, & hæc ipſa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoq; ſimile eſſe quod cauat. Locum enim ſibi ad formam & habitũ ſui exculpit. Præterea poteſt, etiam ſi non fuerit grãdo talis, cum defertur corrotundari, & toties per ſpacium aeris denſi deuoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt, quia non eſt tam ſolida, immo quia tam fuſa eſt, & non per magnam altitudinẽ cadit, ſed circa terras initiũ eius eſt. Ita non longius illi per aera, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem mihi permittã, qđ Anaxagoras, cum inter nullos magis q̃ inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas? Grãdo nihil aliud eſt q̃ ſuſpenſa glacies. Nix in pruina pendẽs congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquã & rorem intereſt, hoc inter pruinã & glaciem, necnon

CA.IIII inter niuem & glaciem intereſſe. Poterã me peracta quæſtione dimittere, ſed bene emenſum dabo, & quoniã cœpi tibi moleſtus eſſe, quicquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur aũt, quare hyeme ningat, nõ grandinet, & uere iam frigore infracto grando cadat. Nam, ut fallar tibi, uerũ mihi quidem perſuadet̃, qui me uſq; ad mendacia hæc leuiora, in quibus os præcidi, non oculi erui ſolent, credulũ præſto. Hyeme aer riget, & ideo nondũ in aquã uertitur, ſed in niuem, cui aer propior eſt. Cum uer cœpit maior inclinatio tẽporis ſequitur, & calidiore cœlo maiora fiunt ſtillicidia. Ideo ut ait Vergilius noſter, Cum ruit imbriferũ uer, uehemẽtior immutatio eſt aeris undiq; patefacti & ſoluentis ſe, ipſo tpe adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis uaſtiq; q̃ pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet et tenues, quales ſæpe ſolent interuenire, cum pluuia rara et minuta, niuem quoq; admixtam habet. Dicimus niualem diem, cum altum frigus, et triſte cœlum eſt. Præterea aquilone flante & ſuũ cœlũ habẽte, mi-

CAP.V nutæ pluuiæ ſunt. Auſtro imber improbior eſt, et guttæ pleniores ſunt. Rem à noſtris poſitã nec dicere audeo, quia infirma uidet̃, nec præterire. Quid enim mali eſt ali-

al,obruſſam quid et faciliori iudicio ſcribere? Immo ſi omnia argumẽta ad †lancem cœperimus exigere, ſilentiũ indicetur. Pauca enim admodũ ſunt ſine aduerſario. Cætera etiã ſi uincũt litigant. Aiunt quicquid circa Scythiam et Pontũ et ſeptentrionalem plagam, glaciatũ & aſtrictũ eſt, uere relaxari. Tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos mõtes niues ſoluere. Credibile eſt ergo frigidos ſpiritus inde fieri, et uerno cœlo immiſceri. Illud quoq; adijciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoq;, cenſeo, ſi uolueris uerum exquirere, niuem ita caue experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam et duram niuem calcant, q̃ eorum qui teneram et labefactã. Ergo ſi nõ mentiuntur, quicquid ex illis ſeptentrionalibus locis iam diſturbata niue & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis tepẽtem iam humidũq; aera alligat, et perſtringit. Itaq;

CA.VI cum pluuia futura erit, grando fit, iniuria frigoris. Non tempero mihi quo minus omniũ noſtrorũ ineptias proferam, quoſdã peritos obſeruandarũ nubiũ eſſe affirmãt, et prædicere cũ grando uentura ſit, et hoc intelligere uſu ipſo potuiſſe, cum colorẽ nubium notaſſent, quẽ grando toties inſequebat̃. Illud incredibile, Cleonæ fuiſſe publice præpoſitos χαλαζοφύλακας ſpeculatores futuræ grandinis. Hi cũ ſignũ dediſſent adeſſe

al,ſcortea iam grandinem, quid expectas ut homines ad penulas diſcurrerent, aut ad † ſtoreas.

Immo

Immo pro ſe quiſq; album agnum immolabat, alius pullum. Protinus autē illæ nubes aliò declinabāt, cū aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe quod rideas magis. Si quis nec agnum, nec pullū habebat, quod ſine damno fieri poterat, manus ſibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitum ſuum bene acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando ſe auertebat, ꝗ ab illo in quo maioribus hoſtijs exorata erat.

CA. VII

Rationē huius rei quidam quærūt. Alteri ut homines ſapientiſſimos decet, negāt poſſe fieri, ut cū grādine aliquis paciſcatur, & tempeſtates munuſculis redimat, quāuis munera & deos uincāt. Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine uim quandā potentem auertēdæ nubis, ac repellendæ. Sed quō in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe uis tanta, ut in altū penetret, & eā ſentiant nubes? Quanto expedito expeditius erat dicere, mēdaciū & fabula eſt? At Cleonæ iudicia † reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tēpeſtatis, quod negligētia eorū uineæ uapulaſſent, aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat, & attrahi imbres cantibus & repelli, quorū nihil poſſe fieri tam palàm eſt, ut huius rei cauſa nullius philoſophi ſchola intranda ſit.

forte, animaduertebant Vineas ne excantaſſito.

CA. VIII

Vnam rem ad hoc adijciā, & fauere, ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aeris fieri, quæ prope terras eſt. Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſis. Vna, quod omnis terrarū euaporatio, cum multum intra ſe feruidi aridiq; habeat, hoc eſt calidior, quo recentior. Altera quod radij ſolis à terra reſiliunt, & in ſe currūt. Horū duplicatio proxima quæq; à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia ſolē bis ſentiunt. Tertia cauſa eſt, quod magis ſuperiora perflantur. At quæcunq; depreſſa ſunt, minus uentis uerberant.

CA. IX

Accedit his ratio Democriti. Om̄e corpus quo ſolidius eſt, hoc calorē citius cōcipit, & diutius ſeruat. Itaq; ſi in ſolē poſueris æneum uas & uitreū & argenteū, æneo citius calor accedit, diutius hærebit. Adijcit deinde quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora & preſſiora denſioraq; ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, & tenuiorem in ſingulis ſpiritū. Sequitur, ut quemadmodum minora balnearia & minora miliaria citius calefiūt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugiētia, & celerius feruorem ſentiant, & propter eaſdē anguſtias quicquid receperūt tardius reddāt.

CA. X

Hæc lōge præparata ad id perducūt, de quo nunc quærit. Omnis aer quo propior eſt terris hoc craſſior. Quemadmodū in aqua & in omni humore fex ima eſt, ita in aere ſpiſſiſſima quæq; deſidūt. Iam aūt probatū eſt, omnia quo craſſioris ſolidioriſq; materiæ ſunt, hoc fidelius cuſtodire calorē receptum, ſed quo editior eſt aer, & quo longius à terrarū colluuie receſſit, hoc ſincerior puriorq; eſt. Itaq; ſolem non retinet, ſed uelut per inane tranſmittit, ideo minus calefit.

CA. XI

Contra aūt quidā aiunt cacumina montiū, hoc calidiora eſſe debere, quo propiora ſoli ſunt. Qui mihi uident errare, quod Apenninū & Alpes & alios notos ob eximiā altitudinem montes, intantū putāt creſcere, ut illorum magnitudo ſentire ſolis uiciniā poſſit. Excelſa ſunt iſta quādiu nobis cōparantur: at uero ubi ad uniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt omniū humilitas. Inter ſe uincunt, et uincunt. Cæterū intantū nihil attollitur, ut collatione totius nulla ſit uel maximis portio, quod niſi eſſet, non diceremus totū orbem terrarū pilam eſſe. Pilæ proprietas eſt cū æqualitate quadam rotunditas, æqualitatem autem hanc accipe, quam uides in luſoria pila. Nō multum illi cōmiſſuræ & rimæ earū nocēt, quo minus par ſibi ab omni parte dicatur: quō in hac pila, nihil illa interualla officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in uniuerſo quidem orbe terrarum, editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propius excipiat, magis calere debere, idem dicere poteſt lōgiorem hominem citius quàm puſillum debere calefieri, & citius caput eius quàm pedes. At quiſquis mundum menſura ſua æſtimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa poſſe ita eminere, ut cœleſtia magis ſentiat, uelut in propinquū illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, & uertices æterna niue obſeſſi, nihilominus in imo ſunt, ſed propius quidē ſoli eſt mons, ꝗ cāpus aut uallis, ſed ſic, quo modo eſt pil⁹ pilo craſſior, arbor arbore, & mons mōte maior eſſe dicitur. Iſto enim modo, & arbores aliæ magis ꝗ aliæ dicent uicinæ cœlo,

quod

quod falſum eſt,quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparatur. Vbi ad collationem immenſi corporis uentum eſt, nihil intereſt quan/to alterum altero ſit maius, quia etiam ſi magno diſcrimine, tamen minima uincun/

CAP.XII tur. Sed ut ad propoſitum reuertar,propter has quas retuli cauſas,pleriſq; placuit, in ea parte aeris niuem concipi, quæ uicina terris eſt,& ideo minus alligari,quia minore rigore coit. Nam uicinus aer plus habet frigoris , quàm ut in aquam & imbrem tranſeat, & minus quàm ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis in/

CA.XIII tento niues fiunt coactis aquis. Quid iſtas,inquis, ineptias, quibus nec literatior fit quiſquam,nec melior,tam operoſe perſequeris? Quomodo fiant niues dicis, cum multo magis ad nos dici à te pertineat,quomodo emendæ non ſint niues. Haha iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litigemus tamen,etiam ſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes uincat. Quid porro? Hanc ipſam inſpectionem naturę nihil iudicas ad id,quod uis,cõferre? Cum quærimus,quomodo nix fiat,& dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturã, plus illi ſpiritus quàm aquæ ineſſe,non putas exprobrari illis ,cum emere aquam turpe ſit,ſi nec aquam qui/dem emunt? Nos uero quæramus potius quomodo fiant niues,quàm quomodo ſer/uentur,quoniam non contenti uina diffundere ueterana,& per ſapores ætatesq; diſponere,inuenimus quomodo ſtiparemus niuem,ut ea æſtatem euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore.Quid hac diligentia conſecuti ſumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam.Nobis dolet, quod ſpiritũ, quod ſolem emere non poſſumus,quod hic aer etiam delicatis diuitibusq; ex facili nec emptus uenit. O quàm no/bis male eſt,quod quicquam à rerum natura in medio relictum eſt. Hoc quod illa fluere & patere omnibus uoluit,cuius hauſtum uitæ publicum fecit,hoc quod tam homi/ni quàm feris auibusq;,& inertiſſimis animalibus , in uſum large ac beate profundit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad precium. Adeo nihil poteſt illi placere, niſi charum . Vnum hoc erat , quod diuites in æquum turbæ deduceret,quo uno non poſ/ſent antecedere pauperrimum.Illi, cui diuitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quem/admodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum ſit, ut nulla nobis aqua ſatis frigida uideretur quæ flueret,dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus eſt,impleturq;,non premitur,naturalibus fomentis cõtentus eſt. Vbi quo/tidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit , ubi ebrietas continua uiſce/ribus inſedit , & præcordia bile in quam uertitur torret , aliquid neceſſario quæritur, quo æſtus ille frangatur , qui ipſis aquis incaleſcit , remedijs incitat uitium. Itaq; non æſtate tantum, ſed & media hyeme niuem hac cauſa bibunt. Quæ huius rei cauſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia , quibus nullum interuallum un/quam quo interquieſcerent datum eſt,ſed prandia, cœnis uſq; in lucem perductis, in/geſta ſunt,& diſtentos copia ferculorum ac uarietate,comeſſatio altius merſit? Dein/

al.auide de nunquam intermiſſa intẽperantia,quicquid † ante decoxerat,efferauit,& in deſide/

r rium ſemper noui rigoris accendit . Itaq; quamuis cœnationem uelis ac ſpecularibus muniant,& igne multo doment hyemem,nihilominus ſtomachus ille ſolutus & æſtu ſuo languidus,quærit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupenteſq; fri/gida ſpargimus,ut ad ſenſum ſui redeant, ita uiſcera iſtorum uitijs torpentia nihil ſen/tiunt,niſi frigore illa uehementiore perfuſſeris.Inde eſt,inquam,quod nec niue contenti ſunt,ſed glaciem,uelut certior illi ex ſolido rigor ſit,exquirũt, ac ſępe repetitis aquis diluunt:quæ non è ſummo tollitur, ſed ut uim maiorem habeat, & pertinacius frigus ex abdito effoditur.Itaq; ne unum quidem eius eſt precium,ſed habet inſtitores aquæ, & annonam proh pudor uariam. Vnguentarios Lacedæmonij urbe expulere, & pro/pere cedere finibus ſuis iuſſerunt,quia oleum diſperderent.Quid illi feciſſent, ſi uidiſ/ſent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta deportandæ aquæ deſeruientia, cuius colorem ſaporemq; paleis,quibus cuſtodiunt,inquinant? At Dij boni,quàm facile eſt extinguere ſitim ſanam. Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum , ſic nihil calidum illis ſatis eſt. Sed ardentes boletos,& raptim condimento ſuo merſatos,demittunt penè fumantes,

quos

quos deinde reſtinguant niuatis potionibus. Videbis inquam quoſdã graciles, & palliolo focaliqꝫ circumdatos, pallentes & ægros, non ſorbere ſolum niuem, ſed etiã eſſe, & fruſta eius in cyphos ſuos deijcere, ne inter ipſam bibendi morã tepeſcãt. Sitim iſtã eſſe putas? Febris eſt, & quidem eo acrior, quod nõ tactu uenarũ, nec in cutẽ effuſo colore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoqꝫ durum atqꝫ patiens. Non intelligis omnia conſuetudine uim ſuam perdere? Itaqꝫ nix iſta, in qua etiamnum natatis, eo peruenit uſu, & quotidiana ſtomachi ſeruitute, ut aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illa frigidius, quia prò nihilo eſt familiaris rigor.

IN LIBRVM QVARTVM
EX CAPITE II.

Aeſtate proueniunt, & illis altiſſimæ in ſeptentrionalibus iugis niues ſunt. Phaſis quoque per Indiæ campos oras tenẽs creſceret. Ita prior æditio, Fortunatus ita legit, æſtate. Sunt & illis in ſeptentrionalibus altiſſimæ iugiter niues. Phaſis quoqꝫ per Indiæ tempus, & oris tenus creſceret, ſi niues, &c. Cum utraqꝫ lectio ſit deprauata ne torquerem lectorem, id quod diuinat Fortunatus, in contextum repoſui, ceſſurum, ubi quid reperietur probabilius.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM, LIB. V
in quo de uentis & aeris motu agitur.

VEntus eſt fluens aer. Quidã ita definierunt, Ventus eſt aer fluens in unam partem. Hæc definitio uidetur diligentior, quia nunquã aer tam immobilis eſt, ut non in aliqua ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in unam partem inclinatur. Itaqꝫ ſi legeris, Cum placidum uentis ſtaret mare, ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter, & dici tranquillũ, quia nec huc nec illò impetum capiat. Idem & de aere iudicandum eſt, nõ eſſe unquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet, cum ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, uidemus corpuſcula minuta in aduerſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum uarie concurſantia. Ergo parum diligẽter comprehendet quod uult, qui dixerit, fluctus eſt maris agitatio, quia tranquillum quoqꝫ agitatur. At ille abunde ſibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit. Fluctus eſt maris in unã partem agitatio. Sic in hac quoqꝫ re, de qua nunc maxime quærimus, non circumſcribet, qui ita ſe geſſerit, ut dicat, Ventus eſt fluens aer in unam partem. Aut, uentus aer eſt fluens impetu, aut uis aeris in unam partem euntis, aut curſus aeris aliquò concitatior. Scio quid reſponderi pro diffinitione altera poſſit. Quid neceſſe eſt adijcere te, in unam partem fluens aer? Vtiqꝫ enim quod fluit, in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe mouetur, ſed ſi aliquò fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere, & è contrario non poteſt fluere, niſi in unam partem. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumnia tuta eſt, hac utamur. Si uero aliquis circumſpectior eſt, uerbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formula diſputatũ eſt. CAP. I

Democritus ait, cum in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos uocat, ſequi uentum. At contra quietum & placidum aeris ſtatum eſſe, cum in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut uico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur, ubi turba in anguſtum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpacio, cum exiguum locum multa corpora impleuerint, neceſſe eſt alia alijs incidant & impellantur ac repellantur, implicenturqꝫ & cõprimantur, ex quibus naſcitur uentus, cum illa quæ colluctabãtur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere ſe. At ubi in magna laxitate corpora pauca uerſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli. CA. II

Hoc falſum eſſe uel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime uentus eſt, cum

aer nubilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulere, & inde
ſpiſſior nubium grauitas eſt. Adijce nunc quod circa flumina & lacus frequens nebula
eſt, artatis coniunctisq; corporibus, nec tamen uentus eſt. Interdum uero tanta caligo
effunditur, ut conſpectum in uicino ſtantium eripiat, quod non eueniret, niſi in paruū
locum corpora ſe multa compelleret. Atqui nullum tempus magis quàm nebuloſum
caret uento. Adijce nunc, quod econtrario uenit, ut ſol matutinum aera ſpiſſum & hu-
midum ortu ſuo tenuet. Tunc ſurgit aura, cum datum eſt laxamentum corporibus, &
CAP. IIII ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt. Quomodo, inquis, ergo uenti fiunt, quos non
negas fieri? Nō uno modo. Aliàs enim terra ipſa magnam uim aeris eijcit, & ex abdito
al. emiſerat ſpirat, aliàs cum magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ† merſerat,
immutatio ipſa halitus mixti in uentum uertitur. Illud enim nec ut credam mihi per-
ſuaderi poteſt, nec ut taceam: quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ
non ſine magna narium iniuria emittitur, & uentrem interdū cum ſono exonerat, in-
terdum ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantē emit-
1 tere ſpiritum. Bene nobiſcum agitur, quod ſemper excoquit. Alioquin immundius ali-
quid timeremus. Nunquid ergo hoc uerius eſt, dicere multa ex omni parte terrarū &
aſſidua ferri corpuſcula, quæ cum coaceruata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia
CAP. V omne quod in anguſto dilatatur, ſpaciū maius deſiderat, uentus exiſtit. Quid ergo?
hanc ſolam eſſe cauſam uenti exiſtimas, aquarū terrarumq; euaporationes? Ex his gra-
uitatem aeris fieri, deinde ſolui impetu, cū quæ denſa ſteterant, ut eſt neceſſe, extenua-
ta nituntur in ampliorem locum? Ego uero & hanc iudico. Cæterum illa eſt longe ue-
rior cauſa, ualentiorq;, habere aera naturalem uim mouendi ſe, nec aliunde concipere,
ſed ineſſe illi ut aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem
datas uires eſſe, quibus nos moueremus, aera autem inertem, inagitabilem relictū eſſe?
cum aqua motum ſuum habeat, etiam uentis quieſcentibus, nec enim aliter animalia
edere poſſet. Muſcum quoq; innaſci aquis, & herboſa quædam uidemus, ſummo in-
CAP. VI natantia. Eſt ergo aliquid in aqua uitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit,
quædam etiam creat, & quod uideri non poteſt ſimile ueri, ſed tamen uerum eſt, ani-
malia igne generantur. Habet ergo aliquam uim talem aer, & ideo modo ſpiſſat ſe, mo-
do expandit ſe & purgat, & aliàs contrahit, diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter
aera & uentum, quod inter lacum & flumen: aliquando per ſe ipſe ſol cauſa uenti eſt,
CA. VII fundens rigentem aera, & ex denſo coactoq; explicans. In uniuerſum de uētis dixi-
mus. Nunc uiritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodū fiant,
ſi apparuerit, quando & unde procedant. Primū ergo antelucanos flatus inſpiciamus,
qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu ferunt̄. Nullus ex his per-
tinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole, nec fertur ultra terrarum aſpectum. Hoc uētorum
genus incipit uere, nec ultra æſtatem durat. Et inde maxime uenit, ubi aquarum plu-
rimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura, hac dico, quæ
CA. VIII pro uento ualet. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν uo-
cant? Quicquid ex ſe paludes & flumina emittūt (id autem & multum eſt & aſſiduū)
per diem ſolis alimentum eſt, nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum, in unam
regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur ali-
quò & in unam partem procedit, hic uentus eſt. Itaq; eò incumbit, quò liberior exitus
inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumētum eſt, quod
prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quę circa lucem iam
plena eſt, & onerata quærit, quò defluat, & eò potiſſimum exit, ubi plurimū uacui eſt,
& magna ac patens area. Adijcit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriēs gelidum aera. Nā
etiam antequam appareat, lumine ipſo ualet, & nondum quidem aera radijs impellit,
iam tamen laceſſit & iritat, luce præmiſſa. Nam cum ipſe proceſſit, alia ſuperius rapi-
2. untur, alia diffundunt̄ tepore. Ideo nō ultra matutinū illis datur flare, omnis illorū uis
conſpectu ſolis extinguitur: etiam ſi uiolentiores flauere, circa medium tamen diē re-
langueſcūt, nec unquam uſq; in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac
CA. IX breuior eſt, prout ualentioribus minoribuſue collecta cauſis eſt. Quare tamen ta-
les uenti

les uenti uere & æſtate ualidiores ſunt? Leuiſſimi enim cætera parte anni, nec qui uela
impleant, ſurgũt. Quia uer aquoſius eſt, & ex plurimis aquis, locisq; ob humidã cœli
naturã ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æque profun
ditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdu-
rat, qui euocat exeuntia, ac uehementius trahit, quicquid ex his ſponte reddi ſolet, de-
inde non tantum habet uirium, ut quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutius corpuſcula
emanare ſolita & efflare, terra ex ſe atque humorem emittit. Facit autem uentum ſol
ortus, non calore tantum, ſed etiam ictu. Lux enim (ut dixi) quæ ſolem antecedit, non-
dum aera calefacit, ſed percutit tantum, percuſſus autem in latus cedit. Quanquam
ego ne illud quidem cõceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cum ex calore fiat. Non
habet forſitan tantum teporis, quantum tactu appareat. Opus tamen ſuum facit, &
denſa diducit ac tenuat. Præterea loca quæ aliqua iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, ut
ſolem accipere non poſſint, illa quoque nubila & triſti luce calefiunt, & per diem mi-
nus quàm noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & à ſe repel
lit. Ergo ſol quoq; idem facit. Et ideo quibuſdam uidet̃, inde flatus eſſe, unde ſol. Hoc
falſum eſſe ex eo apparet, quod aura in omnem partem uehit, & contra ortum plenis
uelis nauigatur. Quod non eueniret, ſi ſemper uentus ferretur à ſole. Eteſiæ quoq; CA. X
qui in argumentum à quibuſdam aduocantur, non nimis propoſitum adiuuant. Dicã
primum quid illis placeat, Deinde cur diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiũt, hyeme nõ ſunt,
quia breuiſſimis diebus ſol deſinit, priuſquam frigus euincatur. Itaq; niues & ponunt̃
& durantur. Aeſtate incipiunt flare, cum & longius extenditur dies, & recti in nos ra-
dij diriguntur. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi efflare.
Item terras exoneratas niue, retectasq; ſpirare liberius. Itaque plura ex ſeptentrionali
parte cœli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt, deferri. Sic
impetum Eteſias ſumere: & ob hoc à ſolſtitio illis initium eſt, ultraq; ortum caniculæ
non ualent, quia iam multum è frigida cœli parte in hanc egeſtum eſt. Ac ſol mutato
curſu in noſtram rectior tenditur, & alteram partem aeris attrahit, aliam uero impellit.
Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit, & à menſium feruentiſſimorum grauitate de
fendit. Nunc quod promiſi dicendum eſt, quare Eteſiæ illos non adiuuẽt, nec quicq; CAP. XI
huic conferant cauſæ. Dicimus autem luce auram incitari, tandem ſubſidere, cum illã
ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi à nautis & delicati uocantur, quod (ut ait
Gallio) mane neſciunt ſurgere, eo tempore fere incipiunt prodire, quo ne pertinax qui
dem aura eſt, quod non accideret, ſi ut auras, ita illos ſol cõmoueret. Adijce nũc, quod
ſi cauſa illis flatus eſt, ſpacium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent, cum lon
giſſimi dies ſunt, & cum maxime niues tabeſcunt. Iulio enim mẽſe iam diſpoliata ſunt
omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc ſub niue. Sunt quædam genera uen CA. XII
torum quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmittunt. Hos Græci uentos ἐκνεφίας
uocant. Qui hoc (ut puto) modo fiunt, cum magna inæqualitas ac diſſimilitudo corpo
rum, quæ uapor terrenus emittit, in ſublime eat, & alia ex his corporibus ſicca ſint, alia
humida. Ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, cum in unum conglobata
ſunt, ueriſimile eſt quaſdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fiſtulo-
ſa, & in modum tibiæ †anguſta. His interuallis tenuis includitur ſpiritus, qui maius de- al. diducta
ſiderat ſpacium, cum euerberatus curſu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit,
ſcinditq; cingentia, & erumpit in uentum, qui ferè procelloſus eſt, qui ſuperne demit-
titur, & in nos cadit uehemens & acer, quia non fuſus nec per apertum uenit, ſed labo-
rat, & iter ſibi ui ac pugna parat. Hic fere breuis flatus eſt. Quia receptacula nubium
per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideo tumultuoſus uenit aliquando, non
ſine igne ac ſono cœli. Hi uenti multo maiores diuturnioresq; ſunt, ſi alios quoque fla-
tus ex eadem cauſa ruentes in ſe abſtulere, & in unum confluxere plures: ſicut torren-
tes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt, cum uero plures
in ſe aquas conuertere, fluminum iuſtorum ac perhennium magnitudinem excedunt.
Idem credibile eſt fieri & in procellis, ut ſint breues quamdiu ſingulæ ſunt, ubi uero ſo
ciauere uires, & pluribus cœli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe cõtulit, & impetus illis

CA.XIII accedit & mora. Facit ergo uentum reſoluta nubes; quæ plurimis modis ſoluitur.
Nonnunquam conglobationem illam, ſpiritus rumpit incluſi & in exitum nitentis lu/
ctatio. Nonnunquam calor, quem modo ſol fecit, modo ipſa arietatio, ut magnorum
inter ſe corporum attritus. Hoc loco ſi tibi uidetur quæri poteſt, cur turbo fiat, qui eue
nire in fluminibus ſolet, ut quamdiu ſine impedimento feruntur, ſimplex & rectum il/
lis iter ſit, ubi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominẽs, retorqueantur, & in
orbem aquas ſine exitu flectant, ita ut circumlatæ in ſe ſorbeantur, & uorticẽ efficiant.
Sic uentus quamdiu nihil obſtitit, uires ſuas effundit. Vbi aliquo promontorio reper/
cuſſus eſt, aut ui locorum coeuntium in canalem cõuexam, tenuemq́ collectus, ſępius
in ſe uolutatur, ſimilemq́ illis, quas diximus conuerti, aquis facit uorticem. Hic uentus
circumactus & eundem ambiens locum, & ſe ipſa uertigine concitans, turbo eſt. Qui
ſi pugnacior eſt, ac diutius uolutatur, inflãmatur & efficit quem πρηστῆρα Græci uocãt.
Hic eſt igneus turbo. Hi ferè omnia pericula uenti erupti de nubibus produnt, quibus
armenta rapiantur, & totæ naues in ſublime tollantur. Etiamnum quidam uenti diuer
ſos ex ſe generant, & impulſum aera in alias quoq́ partes, quàm in quas ipſi inclina/
uere, diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum ſtillicidia,
quamuis iam inclinent ſe & labantur, nondum tamen effecere lapſum, ſed ubi plura
coiere, & turba uires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: ſic quamdiu leues ſunt aeris mo
tus agitati pluribus locis, nondum uentus eſt, tunc enim incipit, cum omnes illos mi/
ſcuit, & in unum impetum cõtulit. Spiritum à uento modus ſeparat, uehementior em
CAP.XIIII ſpiritus uentus eſt, inuicem ſpiritus leuiter fluens aer. Repetam nunc quod primo
dixeram, ædi è ſpecu uentos, receſſuq́ interiore terrarũ. Non tota ſolida contextu ter/
ra in unũ uſq́ fundatur, ſed multis partibus caua, Et cæcis ſuſpenſa latebris, alicubi
habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux diſcrimen aeris monſtrat, dicam tamen
nubes nebulasq́ in obſcuro conſiſtere. Nam ne hę quidem ſupra terras, quia uidentur,
ſunt, ſed quia ſunt, uidentur. Illic quoq́ nihilominus ob id ſunt, quod non uidentur flu
mina. Illic ſcias licet noſtris paria ſublabi, alia leuiter ducta, alia in confragoſis locis prę
cipitando ſonãtia. Quid ergo? non illud æque dabis, eſſe aliquos & ſub terra lacus, &
quaſdã aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aera onerari, one
ratumq́ incumbere, & uentum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubi
bus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cum tantum uirium fecerint, quanto aut ter/
ræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc
cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud uero manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub ter/
ris uim ſulphuris, & aliorum non minus ignem alentium, per hæc loca cum ſe exitum
quærens ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis
latius fuſis, etiam ſiquid ignaui aeris erat, extenuatũ moueri, & uiam cum fremitu ua/
ſto atq́ impetu quærere. Sed hoc diligentius perſequar, cum quærã de motibus terræ.
CAP.XV Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotos autor eſt, Demiſſos quamplu
rimos à Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, ut explorarent quæ uber/
tas eius eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet uetus auaritia: deſcendiſſe illos
cum multo lumine, & multos duraſſe dies, deinde longa uia fatigatos, uidiſſe flumina
ingentia, & cõceptus aquarum inertium uaſtos, pares noſtris, nec compreſſos quidem
terra ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore uiſos. Cum magna hæc legi
uoluptate, intellexi enim ſeculum noſtrum, nõ nouis uitijs, ſed iam antiquitus traditis
laborare, nec noſtra ætate primum auaritiam, uenas terrarum lapidumq́ rimatã, in te/
nebris male obſtruſa quæſiſſe. Illi quoque maiores noſtri, quos celebramus laudibus,
quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, mõtes ceciderunt, & ſupra lucrum ſub
ruina ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis
uſq́ latebris ſequerent̃, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos
nullum noctium dierumq́ perueniret diſcrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ
tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſydera erectum incuruauit & defo/
dit, & in fundum telluris intimæ merſit, ut erueret aurũ non minore periculo quæren
dum, quàm poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam
incertã

incertãq; reptauit, oblitus dierum, oblitus naturę melioris, à qua ſe auertit. Nulli ergo
mortuo terra tã grauis eſt, q̃ iſtis ſupra quos auaricia urgẽs terrarũ pondus iniecit, qui
bus abſtulit cœlũ, quos in imo, ubi illud malũ uirus latitat, infodit. Illò deſcendere auſi
ſunt, ubi nouã rerũ poſitionẽ terrarũq; pendentiũ habitus, uentosq; per cæcũ inane
experirentur, & aquarum in illis fluentiũ horridos fontes, & altã perpetuamq; noctẽ.
Deinde cum iſta fecerint, inferos metuunt. Sed ut ad id de quo agitur reuertar, uẽti CAP.XVI
quatuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiẽ, ſeptentrionemq; diuiſi. Cæteri quos uarijs
nominibus appellamus, his applicantur. Eurus ad auroram Nabatheaq; regna receſ-
ſit, Perſidaq; & radijs iuga ſubdita matutinis. Veſper & occiduo quæ littora ſole
tepeſcunt, Proxima ſunt Zephyro, Scythiam ſeptemq; triones Horrifer inuaſit bo-
reas, contraria tellus Nubibus aſſiduis pluuioq; madeſcit ab auſtro. Vel ſi breuius
illos complecti mauis, in unam tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt) congre-
gentur. Vna eurusq; notusq; ruunt, creberq; procellis Africus. Et qui locum in
illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cœli par
tes in ternas diuidunt, & ſingulis uentis binos ſuffectos dant. Hac arte Varro uir dili-
gens illos ordinat, nec ſine cauſa. Non enim eodem ſemper loco ſol oritur, aut occidit.
Sed alius eſt ortus occaſusq; æquinoctialis (Bis autem æquinoctium eſt) Alius ſolſti-
tialis, alius hybernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus apud nos dicit.
Græci illum ἀπηλιώτην uocant. Ab oriente hyberno eurus exit, quem noſtri uocauere
uulturnum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum pro-
ſpera, in qua Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & contra uentũ
conſtituit, cum uenti adiutorio ac fulgoris præſtringẽtis oculos hoſtium uicit. Varro
quoq; hoc nomen uſurpat. Sed & eurus iã ciuitate donatus eſt, & noſtro ſermoni non
tanquam alienus interuenit. Ab oriente ſolſticiali excitatum, Græci καικίαν appellant,
apud nos ſine nomine eſt. Aequinoctialis occidens Fauonium mittit, quem zephyrũ
eſſe dicẽt tibi, etiam qui Græce neſciunt loqui. A ſolſtitiali occidẽte, chorus uenit, qui
apud quoſdam argeſtes dicitur. Mihi non uidetur, quia chori uiolẽta uis eſt, & in unã
partem rapax: Argeſtes ferè mollis eſt, & tam euntibus cõmunis quàm redeuntibus.
Ab occidente hyberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λίψ dicitur. A ſe-
ptentrionali latere ſummus eſt aquilo, medius ſeptentrio, imus Thraſcias. Huic deeſt
apud nos uocabulũ. A meridiano axe euronotus eſt. Deinde notus, latine auſter. De-
inde libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt. Placet autem duodecim uentos eſſe, CA.XVII
non quia ubiq; tot ſint, quoſdam enim inclinatio terrarum excludit, ſed quoniam plu
res nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus, non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia
nullum plures quàm ſex. Qui duodecim uẽtos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt, totidem
uentorum eſſe, quot cœli diſcrimina. Cœlum enim diuidit in circulos quinq;, qui per
mundi cardines eunt. Eſt ſeptentrionalis, eſt ſolſtitialis, eſt æquinoctialis, eſt brumalis,
eſt contrarius ſeptentrionali. His ſextus accedit, qui ſuperiorem partem mundi ab in-
feriore ſecernit, ut ſcis: dimidia enim pars mũdi ſemper ſupra, dimidia infra eſt. Hanc
lineam quæ inter aperta & occulta eſt, Græci ὁρίζοντα uocant, noſtri finitorem dixere,
alij finientem. Adijciendus eſt ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis an-
gulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa currunt, & alios interuentu ſuo ſcin-
dunt. Neceſſe autẽ eſt tot aeris diſcrimina eſſe, quot partes. Ergo horizon ſiue finiens
circulus, quinq; illos orbes, quos modo dixi fieri, ſecat, & efficit decem partes, quinq;
ab ortu, quinq; ab occaſu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones
duas adijcit. Sic duodecim aer diſcrimina accipit, & totidem facit uentos. Quidam
ſunt quorundam locorum proprij, qui non tranſmittunt, ſed in proximum ferunt.
Non eſt illis à latere uniuerſi mundi impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam
Iapix, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliã Circius, cui ædificia quaſſanti,
tamen incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatẽ cœli ſui debeant ei. Diuus certe Au-
guſtus templum illi, cum in Gallia moraretur, & uouit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingu-
los uelim perſequi: Nulla enim propemodũ regio eſt, quæ nõ habeat aliquem flatum
ex ſe naſcentẽ, & circa ſe cadentem. Inter cætera itaq; prouidẽtiæ opera, hoc quoq; CA.XVIII

aliquis, ut dignum admiratione ſuſpexerit. Nō enim ex una cauſa uentos aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit: ſed primū ut aera non ſinerent pigreſcere, ſed aſſidua uexatione utilē redderent, uitalemq́; † terris. Deinde ut imbres terris ſubminiſtrarent, iidemq́; nimios compeſcerent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, ut per totum orbem pluuiæ diuidi poſſent. In Italiam auſter impellit, aquilo in Africam reiicit, Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam & Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid quod fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſuperuacua & mixta ſeruandis uentilarētur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentē frugē ruptis uelamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ uocant, adaperiret? Quid quod omnibus inter ſe populis cōmercium dedit, & gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficiū, ſi illud in iniuriā ſuā non uertat hominū furor. Nunc quod de Cæſare olim maiore uulgo dictitatum eſt, & à Tito Liuio poſitum, in incerto eſſe, utrum illum magis naſci Reipub. profuerit, an non naſci, dici etiā de uentis poteſt, adeo quicquid ex illis utile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed nō ideo nō ſunt iſta natura ſua bona, ſi uitio male utentiū nocent. Nimirum in hoc prouidentia ac diſpoſitor ille mundi deus, aera uentis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit, non ut nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ nos demētia exagitat, & in mutuū compellit exitiū? Vela uentis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſa. Incertā fortunam experimur, uim tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilē, mortē ſine ſpe ſepulturę. Nō erat tanti, ſi ad pacem per iſta ueheremur. Nunc autē cū euaſerimus tot ſcopulos latētes, & inſidias uadoſi maris, cum effugerimus procelloſos deſuper montes, per quos præceps in nauigantes uentus impingit, cū inuoluto nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus diuulſa nauigia, quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellū ſcilicet & obuius in littore hoſtis, & trucidādæ gentes, tracturæ magna ex parte uictorem, & antiquarū urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus directuros aciem in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parū uidelicet ad mortes noſtras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicē ualetudinē. Non depopulat̄ nos caſus incurrens. Emetiri cuiq; annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaq; eamus in pelagus, & uocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri quid quæritis? mortem, quæ ubiq; ſupereſt? Petet illa uos & ex lectulo, ſed ubiq; innocentes petat, occupabit uos in ueſtra domo, ſed occupet nullum molientes malum. Hoc uero quid aliud quis dixerit, quàm inſaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine iniuria occurrētia deuaſtantē, ac ferarū more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionē, aut ex fame morſus eſt, nos ſine ulla parſimonia noſtri alieniq; ſanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus uentos, quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſq; nos malos mala noſtra rapuere? Parum eſt intra orbē ſuum furere. Sic Perſarū rex ſtolidiſſimus in Græciam traiecit, quam exercitus non uincet, cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis uolet quærere, quid ſit ultra magnū mare, & indignabitur aliquid eſſe ultimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Eufratē præſaga fulmina, & deos reſiſtentes, per hominum deorumq́; iras ad aurum ibitur. Ergo nō immerito quis dixerit rerum naturam melius acturam fuiſſe nobiſcū, ſi uentos flare uetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentiū in ſua quemq; terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certe ſuo quiſq; tantum ac ſuorum malo naſceret̄. Nunc parū ui domeſtica, externis quoq; laborandū eſt. Nulla terra tam lōge remota eſt, quæ nō amittere aliquod ſuū malū poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunę indulgentia tumēs, nō contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliēs? Vnde ſcio hic mihi, an ille uentus bellū inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (ut paulo ante dicebā) queri poſſumus de autore noſtri deo, ſi be-

al, tracturis

ſi beneficia eius corrumpimus, & ut eſſent contraria efficimus. Dedit ille uentos ad cu-
ſtodiendam cœli terrarumq́ꝫ temperiẽ, ad euocandas ſupprimendasq́ꝫ aquas, ad alen-
dos ſatorũ atqꝫ arborum fructus, quos ad maturitatẽ cum alijs cauſis adducit ipſa ia-
ctatio, attrahens cibũ in ſumma, & ne torpeat promouens. Dedit uentos ad ulteriora
noſcenda, fuiſſet enim imperitũ animal, & ſine magna experientia rerum homo, ſi cir-
cumſcriberet̃ natalis ſoli fine. Dedit uentos, ut cõmoda cuiuſqꝫ regionis fierent com-
munia, non ut legiones equitemq́ꝫ geſtarent, nec ut pernicioſa gentium arma tranſue-
herent. Si beneficia naturæ utentiũ prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo ac-
cepimus. Cui uidere expedit? Cui loqui? Cui non uita tormentũ eſt? Nihil inuenies tã
manifeſtæ utilitatis, quod non in contrariũ transferat culpa. Sic uentos quoqꝫ natura
bonos futuros inuenerat, ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum
ducunt. Non eadẽ eſt his & illis cauſa ſoluendi, ſed iuſta nulli. Diuerſis enim iritamen
tis ad tentãdum iter impellimur. Itaqꝫ alicui uitio nauigat̃. Egregie Plato dicit, qui nõ
bis circa exitũ iam teſtiũ loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant uita. Imò
Lucili chariſſime, ſi bene furorẽ illorũ æſtimaueris, id eſt noſtrum (in eadẽ enim turba
uolutamur) magis ridebis, cũ cogitaueris uita parari ea, in quibus uita conſumitur.

IN LIBRVM QVINTVM

EX CAP. IIII.

Quod ſemper excoquit. Vnum exemplar habebat, quum quod ſemper concoquit ſic emit- 1
tit, ſed mendoſe. Significat autem craſſiora excrementa alui, aut certe uomitum.

EX CAP. VIII.

Alia finiuntur tepore. Sic prior æditio. Fortunatus legit, alia diffunduntur. Britannicũ exem- 2
plar habebat, diſtrahuntur tepore.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM, LIB. VI

In quo de terræ motu agitur.

POmpeios celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera parte CAP. I
Surrentinum Stabianumq́ꝫ littus, ab altera Herculanenſe conue-
niunt, mareq́ꝫ ex aperto cõductum amœno ſinu cingit, deſediſſe
terræmotu, uexatis quæcunqꝫ adiacebant regionibus, Lucili ui-
rorum optime, audiuimus, & quidem diebus hybernis, quos ua-
care à tali periculo maiores noſtri ſolebãt promittere. Nonis Fe-
bruarij fuit motus hic, Regulo & Verginio conſulibus, qui Cam
paniam nunquam ſecuram huius mali, indemnem tamen & to-
ties defunctam metu, magna ſtrage uaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit,
dubieq́ꝫ ſtant etiã quę relicta ſunt. Et Nucerinorũ colonia, ut ſine clade, ita nõ ſine que
rela eſt. Neapolis quoqꝫ priuatim multa, publice nihil amiſit, leuiter ingẽti malo per-
ſtrictę. Villę uero p̄ruptę paſſim ſine iniuria tremuere. Adijciũt his ſexcẽtarũ ouiũ gre
gẽ exanimatũ, & diuiſas ſtatuas, motę poſt hoc mẽtis aliquos atqꝫ impotes ſui erraſſe.
Quorũ ut cauſas excutiamus & propoſiti operis cõtextus exigit, & ipſe in hoc tẽpus
congruẽs caſus, quærẽda ſunt trepidis ſolatia, & demẽdus ingẽs timor. Quid em̃ cuiq̃
ſatis tutũ uideri poteſt, ſi mundus ipſe concutit̃, & partes eius ſolidiſſimæ labãt? Si, q̄d
unũ immobile eſt in illo fixumq́ꝫ, ut cũcta in ſe intẽta ſuſtineat, fluctuat? Si quod pro-
priũ habet terra, perdidit, ſtare, ubi tandẽ reſidẽt metus noſtri? Quod corpora recepta
culũ inueniẽt? quò ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcit̃, & funditus trahit̃? Con
ſternatio omniũ eſt, ubi tecta crepuere, & ruina ſignũ dedit, tũc præceps quiſqꝫ ſe pro-
ripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod
auxiliũ, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod urbes
ſitæ ſunt, quod fundamentũ q̄dã orbis eſſe dixerũt, †diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe *al. deſidit*
nõ dico auxilij, ſed ſolatij poteſt, ubi timor fugã perdidit? Quid eſt inqꝫ ſatis munitũ?

Quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam, præruptę altitudinis
caſtella, uel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos uin/
dicant portus. Nimborum uim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt,
fugientes non ſequitur incendium, aduerſus tonitrua & minas cœli ſubterraneæ do/
mus, & defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cœleſtis, non tranſuerberat ter/
ram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum ma/
lum ſine effugio eſt. Nunquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cœlum exhau
ſit urbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſime patet, ineuitabile, auidum, publice noxiũ.
Non enim domos ſolum, aut familias, aut urbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, re/
gionesq; ſubuertit, & modo ruinis operit, modo in altam uoraginem condit, ac ne id
quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe, ſed ſupra nobiliſſimas
urbes, ſine ullo ueſtigio prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt, qui hoc genus
mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & è uiuorum numero
uiui auferuntur, tanquam non omne fatum ad eundem terminum ueniat. Hoc habet
inter cætera iuſticiæ ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum uentum eſt, omnes
in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, utrum me lapis unus elidat, an monte toto pre/
mar. Vtrum ſupra me domus unius onus ueniat, & ſub exiguo eius tumulo ac pul/
uere expirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat; in luce hunc & in aper
to ſpiritum reddam, an in uaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundũ,
an cum magno comitatu populorum cõcadentium ferar. Nihil intereſt mea, quantus
circa mortem meam tumultus ſit, ipſa ubiq; tantundem eſt. Proinde magnum ſuma/
mus animum, aduerſus iſtam cladẽ, quæ nec euitari, nec prouideri poteſt. Deſinamus
audire iſtos, qui Campaniæ renunciauere, quiq; poſt hunc caſum emigrauerunt, ne/
gantq; ſeipſos unq; ipſam regionem acceſſuros: quis enim illis promittet, melioribus
fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt, etſi nondum mo/
ta, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecurius conſiſtis locum, hæc nox aut hic ante
noctem dies ſcindet. Vnde ſcies, an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus iam
uires ſuas fortuna conſumpſit, & quæ in futurũ ruina ſua fulta ſunt? Erramus enim, ſi
ullam terrarum partẽ exceptam immunemq; ab hoc periculo credimus. Omnes ſub
eadẽ iacent lege. Nihil ita ut immobile eſſet natura cõcepit, alia tẽporibus alijs cadũt.
Et quemadmodũ in urbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa ſuſpendit̃, ita in hoc
orbe terrarũ nunc hæc pars facit uitiũ, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit.
Aſia duodecim urbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiã & Macedoniã quæcunq;
eſt iſta uis mali quæ incurrit, nunc Cãpaniã læſit. Circuit fatũ, & ſiquid diu prætcrijt,
repetit. Quædam rarius ſolicitat, ſæpius quædã. Nihil immune eſſe, & innoxiũ ſinit.
Nõ homines tantum qui breuis & caduca res naſcimur, urbes oræq; terrarum & lit/
tora, & ipſum mare in ſeruitutẽ fati uenit. Nos tamen nobis permanſura ꝑmittimus
bona fortunæ, & felicitatẽ, cuius ex omnibus rebus humanis uelociſſima eſt leuitas,
habiturã in aliquos pondus ac morã credimus. Et perpetua ſibi omnia promittẽtibus
in mentẽ non uenit, id ipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile nõ eſſe. Neq; enim Cãpaniæ
iſtud aut Achaiæ, ſed omnis ſoli uitiũ eſt, male cohærere, & ex cauſis pluribus reſolui,
CAP. II & ſumma manere, partibus ruere. Quid ago? Solatiũ aduerſus pericula dare promi
ſerã, ecce undiq; timẽda denuntio. Nego quicq; eſſe quietis æternæ, quod perire poſ/
ſit, & perdere. Ego uero hoc ipſum ſolatij loco pono, & quidẽ ualentiſſimi: quando/
quidem ſine remedio timor ſtultus eſt, ratio terrorẽ prudentibus excutit, imperitis ſit
magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaq; generi humano dictum puta, quod illis ſu
bita captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt. Vna ſalus uictis nullã
ſperare ſalutẽ, ſi uultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda, circũſpicite quàm
leuibus cauſis diſcutiamur. Non cibus nobis, nõ humor, non uigilia, nõ ſomnus, ſine
menſura quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria eſſe noſtra, & imbecillia cor
puſcula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unũ periculi ſatis eſſet,
quod tremũt terræ, quod ſubito diſſipãtur, ac ſuperpoſita deducũt. Magni ſe æſtimat,
qui fulmina & motus terrarum hiatusq; formidat, uult ille imbecillitatis ſuæ conſcius
timere

timere pituitam? ita uidelicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cœlum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. Vnguiculi nos & ne totius quidem dolor, ſed aliqua à latere eius ſciſſura, conficit, & ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliua ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, maiore quàm ſolet curſu, plus aquarum trahens ſuperueniat, cum quoſdam ſtrangulauerit potio male lapſa per fauces? Quàm ſtultũ eſt mare horrere, cum ſcias ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt maius ſolatiũ mortis, quàm ipſa mortalitas. Nullum autem omnium iſtorum quæ extrinſecus terrẽt, quàm quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſint. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua ſuccidere, & ſub terram correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quàm timere nutationem aut ſubitos montium lapſus, & irruptiones maris extra littus eiecti, cum mors ubique præſto ſit, & undique occurrat, nihilq́; ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis ualeat? Adeo non debẽt nos iſta confundere, tanquam plus in ſe mali habeant quàm uulgaris mors, ut contrà, cum ſit neceſſarium è uita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori ubicunque quandoq́;. Stet licet iſta humus, & ſe teneat ſuis finibus, nec ulla iactetur iniuria, ſupra me quandoq́; erit. Intereſt ergo, illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat. Diducitur ingenti potentia, neſcio cuius mali, rumpitur, & me in immenſam altitudinem abducit. Quid porrò? Mors leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non me uult iacere in ignobili loco? ſi mihi inijcit ſui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine. Si cadendum eſt, inquit, mihi, cœlo cecidiſſe uelim. Idem licet dicere. Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo. Non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, terram quandoque uidere mortalem.

CAP. III

Illud quoque proderit præſumere animo, nihil horum deos facere, nec ira numinum, aut cœlum concuti, aut terram. Suas iſta cauſas habent, nec ex imperio ſæuiunt, ſed ex quibuſdam uitijs, ut corpora noſtra turbantur, & tunc, cum facere uidentur, iniuriam accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum, omnia terribilia ſunt, utpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria, & ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quicquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis non ratione comprehendimus, nec cogitamus, quid illa facere poſſit, ſed tantum quid fecerit. Damus itaq́; huius negligentiæ pœnas, tanquã nouis territi, cum illa non ſint noua, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidẽ publice, ſiue deficere ſol uiſus eſt, ſiue luna, cuius obſcuratio frequentior, aut parte ſui, aut tota delituit? Longeq́; magis illæ actæ in tranſuerſum faces, & cœli magna pars ardens, & crinita ſydera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diem uiſæ, ſubitiq́; tranſcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? nihil horum ſine timore miramur, & cum timendi ſit cauſa, neſcire, nõ eſt tanti ſcire, ne timeas. Quanto ſatius eſt cauſas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neq; enim illo quicquam inueniri dignius poteſt, cui ſe non tantum commodet, ſed impendat.

CAP. IIII

Quæramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem ponderis impellat, quid ſit illa ualentius, quid tantum onus ui ſua labefactet, cur modo tremat, modo luxata ſubſidat, nunc in partes diuiſas diſcedat, & aliàs interuallum ruinæ ſuæ diu ſeruet, aliàs cito comprimat. Nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrſus, nunc nouos exprimat, aperiat aliquando aquarum calentium uenas, aliquando refrigeret, igneſq́; nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per ſecula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciémque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, ualles extuberat, nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſis accidant, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit precium operæ? quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neque enim quicquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura uſui, quàm quod hominem magnificentia ſui detinet, nec mercede, ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidant hæc, quorum eſt adeo mihi dulcis inſpectatio, ut quamuis aliquando de motu terrarum uolumen iuuenis ediderim,

derim, tamen tentare me uoluerim & experiri,an ætas aliquid nobis, aut ad ſcientiam
CAP.V aut certe ad diligentiam adiecerit. Cauſam qua terra concutitur, alij in aqua eſſe,
alij in ignibus, alij in ipſa terra, alij in ſpiritu putauere, alij in pluribus, alij in omnibus
his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſam dixerunt,ſed non liquere,quæ eſſet.
Nunc ſingula proſequamur.Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones ueterum
parum exactas eſſe & rudes. Circa uerum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo
tentantibus,poſt eadem illa limata ſunt,& ſi quid inuentum eſt, illis nihilominus refer
ri debet acceptum. Magni animi res fuit,rerum naturæ latebras dimouere,nec conten
tum exteriori eius conſpectu, introſpicere & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimũ
ad inueniendum contulit,qui ſperauit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque ueteres
audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt,dum incipit. Nec in hac tantum re omnium
maxima atque inuolutiſſima,in qua etiam cum multum actum erit,omnis tamen ætas
quod agat inueniet,ſed in omni alio negocio,longe ſemper à perfecto fuere principia.
CAP.VI In aqua cauſam eſſe,nec ab uno dictum eſt,nec uno modo. Thales Mileſius totam
terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare, ſiue illud oceanum uocas, ſiue
magnum mare, ſiue alterius naturæ, ſimplicem adhuc aquam & humidum elementũ.
Hac inquit unda,ſuſtinetur orbis,uelut aliquod grande nauigium, & graue his aquis
quas premit. Superuacuum eſt reddere cauſas,propter quas exiſtimat grauiſſimã par/
tem mundi nõ poſſe ſpiritu tam tenui fugaciq; geſtari, non enim nunc de ſitu terrarũ,
ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſa, quibus hic orbis
agitatur,quod in omni maiore motu erumpũt ferè noui fontes: ſicut in nauigijs quoq;
euenit,ut ſi inclinata ſunt, & abiere in latus, aquam ſorbeant, quæ in omni onere eo/
rum quæ uehit ſi immodice depreſſa ſunt,aut ſuperfunditur,aut certe dextra ſiniſtraq;
ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam ſi ter
ram aqua ſuſtineret,tota aliquando concuteretur,ſemper moueretur,nec agitari illam
miraremur,ſed manere. Tunc tota concuteretur,nõ ex parte: nunquam enim nauis di
midia iactatur: nunc uero non terrarum uniuerſarum, ſed ex parte motus eſt: quomo/
do ergo fieri poteſt,ut quod totum uehitur,totum non agitetur,ſi eo quo uehitur agi/
tatum eſt? At quare aquæ erumpunt? Primum omnium ſępe tremuit terra,& nihil hu
moris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſa unda prorumperet, à lateribus terræ circum
funderetur,ſicut in fluminibus ac mari uidemus accidere, ut incrementum aquarum,
quoties nauigia deſidunt, in lateribus maxime appareat. Ad ultimum nõ tam exigua
fieret quàm dicit eruptio, nec uelut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens
CA.VII inundatio,ut ex infinito liquore & ferente uniuerſa. Quidam motum terrarũ aquæ
imputauere,ſed non ex eadem cauſa,Per omnem, inquiunt,terram, multa aquarũ ge/
nera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam ſine adiutorio im
brium magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui me/
dius inter pacata & hoſtilia fluit,Danubius ac Renus, alter Sarmaticos impetus cohi/
hæc tria uer/ bens,† & Europam Aſiamq; diſterminans, alter Germanos auidam gentem belli re/
ba uidētur ſu/ pellens. Adijce nunc patentiſſimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumda/
pereſſe ta, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipſis quidem inter ſe peruias, quibus inco/
luntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, ſubitos & ex occulto amnes uomen/
tia,Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus, quorum uires quàm repen/
tinæ,tam breues. Omnis hæc aquarum etiam intra terrã natura facieſq; eſt. Illic quoq;
aliæ uaſto curſu deferuntur, & in præceps uolutæ cadunt, aliæ languidiores in uadis
refunduntur,& leuiter ac quiete fluunt. Quis autem neget uaſtis illas receptaculis con
cipi & ceſſare multis inertes locis? Non eſt diu probandum ibi multas aquas eſſe, ubi
omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito mul/
toq; funderet. Si hoc uerum eſt,neceſſe eſt aliquando illic amnis excreſcat, & relictis
ripis uiolentus in obſtantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen
impetum dedit, & quam donec decreſcat uerberabit, Poteſt fieri, ut aliquam regi/
onem riuus affluens exedat, ac ſecum trahat aliquam molem, qua lapſa, ſuperpoli/
ta quatiantur. Iam uero nimis oculis permittit, nec ultra illos ſcit producere animum,
qui

qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris uaſti. Nec enim uideo quid prohi beat uel obſtet, quo minus illic habeatur aliquod etiã in abſcõdito littus, & per occul tos aditus receptum mare, quod illic quoq; tantundem loci tenet, aut fortaſſis hoc am plius, quo ſuperiora cum tot animalibus erant diuidenda: abſtruſa enim & ſine poſſeſ ſore deſerta, liberius undis uacant. Quas quis uetat illic fluctuare, & uentis, quos omẽ interuallũ terrarum, & omnis aer creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta tem peſtas aliquam partem terrarum impulſam uehementius commouere. Nam apud nos quoq; multa, quæ procul à mari fuerãt, ſubito eius acceſſu uapulauere, & uillas in con ſpectu collocatas, fluctus qui longe audiebatur inuaſit. Illic quoque poteſt accedere ac decedere pelagus infernum, quorum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium. Nõ qui dem exiſtimo diu te hæſitaturum, an credas eſſe ſubterraneos amnes & mare abſcon ditum. Vnde enim iſta prorumpunt, unde ad nos ueniunt, niſi quod origo humoris in cluſa eſt? Age cum uides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non uniuer ſum auerti, ſed paulatim non apparentibus damnis minui primum, deinde conſumi, quò illum putas abire, niſi in obſcura terrarum, utiq; cum uideas emergere iterum, nõ minorẽ eo, qui prior fluxerat? Quid cum uides Alphæum celebratũ poëtis in Achaia mergi, & in Sicilia rurſus tranſiecto mari effundere amœniſſimum fontem Aretuſam? Neſcis autem inter opiniones quibus† narrat Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, à ter ra illum erumpere, & augeri non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar ut aliarum uirtutum, ita ueritatis imprimis aman tiſſimus, ad inueſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes, longum illos iter pere giſſe, cum à rege Aethiopiæ inſtructi auxilio, commendatiq; proximis regibus, pene traſſent: ad ulteriora quidem, aiebant, perueniмus, ad immenſas paludes, quarum exi tum, nec incolæ nouerãt, nec ſperare quiſquam poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi paruũ & unius capax, limoſa & obſita palus nõ ferat. Ibi, inquit, uidimus duas petras, ex quibus ingens uis fluminis ex cidebat. Sed ſiue caput illa, ſiue acceſſio eſt Nili, ſiue tũc naſcitur, ſiue in terras ex prio re recepta curſu redit, nonne tu credis illam quicquid eſt ex magno terrarũ lacu aſcen dere. Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu poſſint. Ignem cauſam motus quidam, & quidem non eandẽ iudicant. Imprimis Anaxagoras, qui exiſtimat ſimili pene ex cauſa, & aera concuti & terram, cum in inferiore parte ſpiritus craſſum aera & in nubes coactum, eadem ui qua apud nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit, & ignis ex hoc colliſu nubium, cur ſuq; eliſi aeris emicuit. Hic ipſe in obuia incurrit, exitum quærẽs, ac diuellit repugnan tia, donec per anguſta aut nactus eſt uiam exeundi ad cœlum, aut ui ac iniuria fecit. Alij in igne cauſam quidẽ eſſe, ſed non ob hoc iudicãt, ſed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæq; conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi mo tum earum partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutę labant, donec corruere, nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus uaſti aperiuntur, aut cũ diu dubitauere ſuper ea ſe, quæ ſuperſunt ſtantiq;, componunt. Hoc apud nos quoque uidemus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat, cum exuſtæ trabes ſunt, aut corrupta, quæ ſuperioribus firmamentum dabant, tunc diu agitata faſtigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt. Anaximenes ait terram ipſam ſibi eſſe cauſam motus, nec extrinſecus incurrere, quod illam impel lat, ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes eius decidere, quas aut humor ſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus uiolentia excuſſerit. Sed his quoque ceſſantibus non deeſſe, propter quod aliquid abſcedat aut reuellatur. Nam primum omnia uetuſtate la buntur, nec quicquam tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoq; & magni roboris car pit. Itaq; quemadmodum in ædificijs ueteribus quædam non percuſſa tamen decidũt, cum plus ponderis habuere quàm uirium: ita in hoc uniuerſo terræ corpore euenit, ut partes eius uetuſtate ſoluantur, ſolutæ cadant, & tremorem ſuperioribus afferant, pri mum dum abſcedunt (nihil eñ utiq; magnum ſine motu eius, cui hæſit, abſcindit) de inde cum deciderunt, ſolido exceptæ, reſiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat, ac ſæpius

CA. VIII

al, euariatur

CAP. IX

CA. X

al, nonum ac ſæpius pellitur,toties à ſolo in † nouum impetũ miſſa. Si uero in ſtagnãtibus aquis
delata ſunt,hic ipſe caſus uicina concutit fluctu, quem ſubitum uaſtumq; illiſum ex al-
CA. XI to pondus eijcit. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, ſed aliter. Nã
cum pluribus locis ferueant, neceſſe eſt ingentem uaporem ſine exitu uoluant, qui ui
ſua ſpiritum intendit,& ſi acrius inſtitit,oppoſita diffundit,ſi uero remiſſior fuit, nihil
amplius quàm mouet. Videmus aquam ſpumare,igne ſubiecto. Quod in hac aqua fa-
cit incluſa & anguſta,multo magis illum facere credamus,cum uiolentus ac uaſtus in-
gentes aquas excitat. Tunc ille uaporatione inundantium aquarum, quicquid pulſa-
CAP.XII uerit agitat. Spiritum eſſe qui moueat,& plurimis & maximis autoribus placet. Ar-
chelaus antiquitatis diligens ait ita. Venti in concaua terrarum deferuntur,deinde ubi
iam omnia ſpacia plena ſunt, & inquantũ aer potuit denſatus eſt,is qui ſuperuenit ſpi-
ritus,priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat.
Tunc ille quærens locum omnes anguſtias dimouet, & clauſtra ſua conatur effringe-
re. Sic euenit,ut terræ,ſpiritu luctante,& fugam quærente, moueantur. Itaq; cũ terræ
motus futurus eſt,præcedit aeris tranquillitas & quies, uidelicet,quia uis ſpiritus,quę
concitare uentos ſolet,in inferna ſede detinetur. Nunc quoq; cum hic motus in Cam-
forte, tamen pania fuit,quamuis hyberno tempore† & inquieto, per ſuperiores dies à cœlo aer ſte-
quietus tit. Quid ergo? Nunquam flante uento terra concuſſa eſt? Admodum raro duo flaue-
re ſimul uenti. Fieri tamen & poteſt & ſolet,quod ſi recipimus,& conſtat duos uentos
rem ſimul gerere,quid ni accidere poſſit,ut alter ſuperiorẽ aera agitet, alter inferum?
CAP. XIII In hac ſententia licet ponas Ariſtotelem & diſcipulum eius Theophraſtum,non,ut
Græcis uiſum eſt,diuini, tamẽ & dulcis eloquij uirũ,& nitidi ſine labore. Quid utriq;
placeat exponam. Semper aliqua euaporatio eſt è terra,quæ modo arida eſt, modo hu
mido mixta. Hæc ab infimo ædita, & inquantum potuit elata, cum ulteriorem locum
in quem exeat non habet,retro fertur,atq; in ſe reuoluitur,dumq; rixa ſpiritus recipro
al, eliſus cantis iactat obſtantia,& ſiue intercluſus,ſiue per anguſta†eniſus eſt,motum ac tumul
tum ciet. Straton ex eadem ſchola eſt,qui hanc partem philoſophiæ maxime coluit,&
rerum naturæ inquiſitor fuit. Huius tale decretum eſt,frigidum & calidum ſemper in
contraria abeunt,& unà eſſe non poſſunt,eò frigidum confluit,unde uis calida diſceſ-
ſit,& inuicem ibi calidum eſt,unde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico uerum eſt,ſed
utrumq; in contrarium agi,ex hoc tibi appareat, Hyberno tempore cum ſupra terram
frigus eſt, calẽt putei,nec minus ſpecus,atq; omnes ſub terra receſſus: quia eò ſe calor
contulit,ſuperiora poſſidenti frigori cedens,qui cũ in inferiora peruenit, & eò ſe quan
tum poterat ingeſſit,quo denſior,hoc ualidior eſt,huic alius ſuperuenit, cui neceſſario
congregatus ille iam & in anguſtum preſſus, loco cedit. Idem econtrario euenit, cum
uis maior frigidi illata in cauernis eſt. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens abit in
anguſtum,& magno impetu agitur,quia non patitur utriuſq; natura concordiam,nec
in uno moram. Fugiens ergo & omni modo cupiens excedere,proxima quæq; remo-
litur ac iactat. Ideoq; antequam terra moueatur, ſolet mugitus audiri, uentis in abdito
tumultuantibus,nec enim aliter poſſet,ut ait noſter Vergilius, Sub pedibus mugire
ſolum,& iuga celſa moueri, niſi hoc eſſet uẽtorum opus. Vices deinde huius pugnæ
ſunt,deſinit calidi congregatio,ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur & ſuc-
cedunt,mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis curſat, & ultro citroq; ſpiritus
CA. XIIII commeat,terra concutitur. Sunt qui exiſtiment ſpiritu quidem & nulla alia ratione
tremere terram,ſed ex alia cauſa,quàm Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur
audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Ha
bemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quàm
meat: quædam patentiora, in quibus colligitur & unde diuiditur in partes. Sic hoc to-
tum terrarum omnium corpus,& aquis, quæ uicem ſanguinis tenent, & uentis quos
nihil aliud quis quàm animam uocauerit, peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt,
alibi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro dum bona ualitudo eſt, uena-
rum quoque imperturbata mobilitas modum ſeruat,ubi aliquid aduerſi eſt,micat cre-
brius,& ſuſpiria atque anhelitus,laborantis ac feſſi ſigna ſunt; ita terræ quoque, dum
illis

illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ manent, Cum aliquid peccatur, tunc uelut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtius perfluebat, icto uehementius, & quaſſante uenas ſuas: nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram, nam ſi hoc eſt, quemadmodum animal, tota uexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moratius impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo nũc, quod intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aere, qui quamdiu habet exitum, ſine iniuria labitur, ſi offendit aliquid, & incidit quod uiam claudat, tunc oneratur primo infundente ſe à tergo aere. Deinde per aliquã rimã maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo anguſtius. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidẽ per quam effluat inuenit, conglobatus illic furit, & huc atque illò circumagitur, aliaq; deijcit, alia intercidit, cum tenuiſſimus idemq; fortiſſimus, & irrepat quãuis in obſtructa, & quicquid intrauit ui ſua diducat & diſſipet, tunc terra iactat. Aut eñ datura uento locum diſcedit, aut cum dedit in ipſam, qua illum emiſit, cauernam fundamento ſpoliata conſidit. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantum primos illos aditus habet, quos uelut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illi caſus impoſuit. Alicubi deduxit, quicquid ſuperne terreni erat aqua, alia torrentes cecidere, alia æſtibus magnis dirupta patuere. Per hęc interualla intrat ſpiritus, quem ſi incluſit mare & adegit, nec fluctus retro abire permiſit, tũc ille exitu ſimul redituq; præcluſo, uolutatur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, & terram prementem reuerberat. Etiamnum dicẽdum eſt, quod pleriſq; autoribus placet, & in quo fortaſſe fiet diſſenſio, Nõ eſſe terram ſine ſpiritu palàm eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſq; corporibus, ſed illo dico uitali & uegeto & alente omnia: hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, nõ aliunde uiuentibus, & tot ſatis? Quemadmodum tam diuerſas radices aliter atq; aliter in ſe merſas foueret, quaſdã ſumma receptas parte, quaſdam altius tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam uaria generantis, & hauſtu atq; alimento ſui educãtis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cœlum, quod igneus æther, mundi ſumma pars claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum inueniri non poteſt numerus, omnis hic cœleſtium cœtus, & (ut alia prætercam) hic tam prope à nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel maior, alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur, nec ullo alio ſcilicet, quàm halitu terrarum ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa tantaq;, & ſe ipſa maiora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem ac noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, ut non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur ac ſumitur, & ad tempus quidẽ, quod exeat naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cœleſtia ſpiritus, niſi inuicẽ iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terra ſpacia aer latus obtineat. Quod ſi uerũ eſt, neceſſe eſt id ſæpe moueatur, quod re mobiliſſima plenum eſt. Nunquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum quàm aer, & tam uerſabile & uagatione gaudens? Sequitur ergo, ut naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moueri uult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit, cum offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas arripit, non aliter, quàm ille poetæ pontẽ indignatus Araxes. Quãdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſq; aquas explicat. Vbi ſaxa manu uel caſu illata preſſere uenientem, tunc impetum mora quærit, & quo plura oppoſita ſunt, plus inuenit uirium. Omnis enim illa unda quę à tergo ſuperuenit, & in ſe creſcit, cum onus ſuum ſuſtinere non potuit, uim ruina parat, & prona cum his quæ obiacebant fugit. Idem ſpiritu fit, qui quo ualentior agiliorq; eſt citius rapitur, & uehementius ſeptum omne diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet eius partis, ſub qua pugnatum eſt. Quod dicitur, uerum eſſe ex illo probatur: ſæpe enim cum terræ motus fuit, ſi modo pars eius aliqua dirupta eſt, inde uentus per multos dies fluxit. Vt traditur factum eo terræmotu, quo Chalcis laborauit, quod apud Aſclepiodotum inuenies, au-

R ditorem

CAP. XV (margin, at "Quidam ita exiſtimant")

CAP. XVI (margin, at "Etiamnum dicẽdum eſt")

CA. XVII (margin, at "Sequitur ergo")

ditorem Poſidonij,in ipſis quæſtionum naturalium cauſis. Inuenies & apud alios au/
tores hiaſſe uno loco terram,& inde non exiguo tempore ſpiraſſe uentum, qui ſcilicet
CA. XVIII illud iter ipſe ſibi fecerat,per quod ferebatur. Maxima ergo cauſa eſt, propter quã
terra moueatur,ſpiritus natura citus,& locum è loco mutans.Hic quamdiu nõ impel/
litur,& in uacanti ſpacio latet,iacet innoxius,nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum
extrinſecus superueniens cauſa ſolicitat compellitq;, & in arctum agit, ſcilicet adhuc
cedit tantum & uagatur. Vbi erepta diſcedendi facultas eſt, & undiq; obſiſtitur, tunc
Magno cũ murmure montis Circum clauſtra fremit, quæ diu pulſata conuellit ac ia
ctat, eo acrior quo cum ualentiore mora luctatus eſt. Deinde cum circa perluſtrauit
omne quo tenebatur,nec potuit euadere,inde quò maxime impactus eſt,reſilit, & aut
per occulta diuiditur,ipſo terræ motu raritate facta,aut per nouum uulnus emicuit.Ita
eius uis tanta non poteſt cohiberi,nec uentum tenet ulla compages:ſoluit enim quod/
cunq; uinculum,& omne onus fert ſecum, infuſusq; per minima, laxamentum ſupe/
ratus indomita naturæ potentia liberat, utiq; cum cõcitatius ſibi ius ſuũ uindicat.Spi/
ritus uero inuicta res eſt, nihil enim erit quod luctantes uentos, tempeſtatesq; ſonoras
imperio premat, ac uinclis & carcere frenet. Sine dubio poetæ hunc uoluerant uideri
carcerẽ,in quo ſub terra clauſi laterent.Sed hoc nõ intellexerunt, nec id quod clauſum
eſt eſſe adhuc uentum, nec id quod uentus eſt poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo
eſt,quieſcit,& aeris ſtatio eſt.Omnis in fuga uentus eſt.Etiamnum & illud accedit his
argumentis,per quod appareat,quod motum efficit ſpiritus, quod corpora quoq; no/
ſtra non aliter tremunt, quàm ſi ſpiritum aliqua cauſa conturbat, cum timore contra/
ctus eſt, cum ſenectute langueſcit,& uenis torpẽtibus marcet, cum frigore inhibetur,
aut ſub acceſſionem curſu ſuo deijcitur. Nam quamdiu ſine iniuria perfluit,& ex mo/
re procedit,nullus eſt tremor corpori. Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius offi/
cium, tunc parum potens in perferendis his quæ ſuo uigore tenebat,deficiens concu/
CA. XIX tit, quicquid integer tulerat. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod
uult ſententiæ loco dicentem. Nõ enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præ
terire, quas improbo, cum ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus dam/
nare potius quàm præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis uox,
per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leuiter mota tamen
circuit,non ſine tactu eius tumultuq;,quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarũ ſub terra penden/
tium uaſtitas habet aera ſuum,quem ſimul alius ſuperne incidens percuſſit,agitat non
aliter,quàm illa de quibus paulo ante retuli,inania indito clamore ſonuerunt.
CA. XX Veniamus nunc ad eos qui omnia iſta quæ retuli in cauſa eſſe dixerunt, aut ex his
plura. Democritus plura putat. Ait enim motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando
aqua,aliquando utroq;,& id hoc modo proſequitur.Aliqua pars terræ concaua eſt,&
in hanc aquæ magna uis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & cæteris liquidius. Hoc
cum ſuperueniente grauitate reiectum eſt,terris illiditur,& illas mouet. Nec enim flu/
ctuari poteſt ſine motu eius,in quod impingitur.Etiamnum quomodo de ſpiritu dice/
bamus,de aqua quoque dicendum eſt. Vbi in unum locum congeſta eſt, & capere ſe
deſijt,aliquo incumbit,& primo uiam pondere aperit,deinde impetu.Nec enim exire
niſi per deuexum poteſt diu incluſa,nec in directum cadere moderate,aut ſine concuſ/
ſione eorum,per quæ & in quæ cadit.Si uero cum iam rapi cœperit aliquo loco ſubſti
tit,& illa uis fluminis in ſe reuoluta eſt,in continentem terram repellitur, & illam,qua
parte maxime pendet, exagitat.Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus
accepto,altius ſidit, & fundus ipſe uiciatur, tunc ea pars premitur, in quam maxime
aquarum uergentium pondus inclinat.Spiritus uero nonnunquam impellit undas, &
ſi uehementius inſtitit, eam ſcilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intu/
lit.Nonnunquam in coacta itinera coniectus,& exitum quærens, mouet omnia:terra
autem penetrabilis uentis eſt,& ſpiritus ſubtilior eſt,quàm ut poſſit excludi, & uehe/
mentior, quàm ut ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſas Epi/
curus ait, pluresq; alias tentat, & alios, qui aliquid unum ex iſtis eſſe affirmauerunt,
corripit,cum ſit arduum de ijs quæ cõiectura ſequenda ſunt, aliquid certi promittere.
Ergo,

Ergo,ut ait,poteſt terram mouere aqua,ſi partes aliquas eluit,& abraſit, quibus deſijt poſſe extenuatis ſuſtineri,quod integris ferebatur.Poteſt terrã mouere impreſſio ſpiritus,fortaſſe enim aer extrinſecus alio intrante aere,agitatur.Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur,& inde motum capit.Fortaſſe aliqua pars terræ uelut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur, quibus uiciatis ac recedentibus, tremit pondus impoſitum. Fortaſſe calida uis ſpiritus in ignem uerſa, & fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium fertur.Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit,& inde aut ictus terrã quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens & ſe incitãs, ab imo in ſumma uſque perfertur, nullam tamẽ illi placet cauſam motus eſſe maiorẽ quàm ſpiritum. Nobis quoque placet hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſet conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius,nihil acrius, ſine quo nec illa quidem quæ uehementiſſima ſunt ualent. Ignem ſpiritus concitat, aquæ ſi uentum detrahas,inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt,cum illas agit flatus, qui poteſt diſſipare magna ſpacia terrarum,& nouos montes ſubrectos extollere,& inſulas non ante uiſas in medio mari ponere. Therem,&†Theream hanc noſtræ ætatis inſulã,ſpectantibus nobis in Aegæo mari enatam, quis dubitat quin in lucem ſpiritus uexerit? Duo genera ſunt(ut Poſidonio placet) quibus mouetur terra, utriq; nomen eſt proprium. Altera ſuccuſſio eſt,cum terra quatitur,& ſurſum ac deorſum mouet, Altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro uocabulo ſignatum eſt:non enim ſine cauſa tremorem terræ dixere maiores, qui utriq; diſſimilis eſt: nam nec ſuccutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, ſed uibrantur. Res minime in huiuſmodi caſu noxia,ſicut longe pernicioſior eſt inclinatio concuſſione. Nam niſi celeriter ex altera parte properabit motus,qui inclinata reſtituat, ruina neceſſario ſequitur,Cum diſſimiles ij motus inter ſe ſint,cauſæ eorum diuerſæ ſunt. CA. XXI

for. Theraſiã ſiue Thiam

Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per uices uehiculorum plurium tracta ſunt, & rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, cum petra è latere montis abrupta cecidiſſet,ædificia uicina tremore collapſa ſunt.Idem ſub terris fieri poteſt, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta,magno pondere ac ſono in ſubiacentẽ cauernam cadat,eo uehementius,quo aut plus ponderis habuit,aut uenit altius, Et ſic cõmouet omne tectũ cauatæ uallis.Nec tantum pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed cum flumina ſupra ferantur,aſſiduus humor commiſſuras lapidis extenuat,& quotidie his ad quæ religatus eſt aufert,& illam(ut ita dicam) cutem qua continetur abradit. Deinde longa per æuum diminutio uſq; eò infirmat illa,quæ quotidie attriuit, ut deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa uaſti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab illo repercuſſit,nõ paſſura conſiſtere, ſonitu uenit, Et ruere omnia uiſa repente(ut ait Vergilius noſter. Huius motus ſuccutiẽtis terras hæc erit cauſa. Ad alterã tranſeo. CAP. XXII

Rara terræ natura eſt,multumq; habens uacui,per has raritates ſpiritus fertur, qui ubi maior influxit nec emittitur,concutit terram.Hæc placet & alijs(ut paulo ante retuli)cauſa, ſiquid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam Calliſthenes probat, non contemptus uir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum,quod nulla uirtus, nulla bellorum felicitas redimet.Nam quoties quis dixerit,occidit Perſarum multa milia,opponetur, & Calliſthenem. Quoties dictum erit, occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat,opponetur,& Calliſthenem.Quoties dictum erit,omnia oceano tenus uicit,ipſum quoque tentauit nouis claſſibus,& imperium ex angulo Thraciæ uſque ad orientis terminos protulit,dicetur,ſed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumq; exempla tranſierit,ex his quæ fecit nihil tam magnum erit,quàm ſcelus Calliſthenes. Hic Calliſthenes in libris quibus deſcribit quemadmodum Helice Buriſq; merſæ ſunt, quis illas caſus in mare, uel in illas mare immerſit, dicit id quod in priore parte dictum eſt, Spiritus intrat terram per occulta foramina,quemadmodum ubique,ita & ſub mari.Deinde cum eſt obſtructus ille trames,per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit,huc & illuc fertur,& ſibi ipſe occur- CA. XXIII

 rens

rens terram labefactat. Ideo frequentiſſime mari oppoſita uexantur, & inde Neptuno
hæc aſſignata eſt mouendi potentia. Quiſquis primas literas Græcas didicit, ſcit illũ
σεισίχθονα apud Homerum ἐννοσίγαιον uocari. Spiritum eſſe huius mali cauſam & ipſe conſen
C. XXIIII tio, de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus, utrũ per tenuia foramina, nec ocu/
lis comprehenſibilia, an per maiora ac patentiora, & utrum ab imo, an etiam per ſum/
ma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus, cutis ſpiritum
reſpuit, nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur, nec conſiſtere quidem à nobis re/
ceptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpaſue, ſed in ui
ſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpicari licet,
uel ex hoc, quod motus non in ſumma terræ circaue ſumma eſt, ſed ſubter & ab imo,
Huius indicium eſt, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motis ſcilicet his, ſu/
pra quæ fuſa ſunt. Ergo ueriſimile eſt terram ex alto moueri, & illic ſpiritum in cauer/
nis ingentibus concipi. Immo, inquit, ceu cum frigore inhorruimus, tremor ſequitur,
ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fie/
ri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſa in horrorẽ
agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſa
conceſſerim. Illam interior & altior iniuria debet impellere, cuius rei argumẽtum uel
maximum hoc poteſt eſſe, quod cum uehementi motu adapertum ingenti ruina ſolũ
eſt, totas nonunquam urbes & recipit hiatus ille & abſcondit. Thucydides ait, circa
Peloponneſiaci belli tempus Atalantam inſulã aut totã aut certe maxima ex parte ſu
perfuſam. Idem Sidoniæ accidiſſe Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Me/
minimus eñ terris interno motu diuulſis, loca diſiecta, & cãpos interiſſe. Quod iam
C. XXV dicam, quemadmodum exiſtimem fieri. Cum ſpiritus magna ui in uacuum terrarũ
locum penitus applicuit, cœpitq́ rixari, & de exitu cogitare, latera ipſa inter quę latet
ſæpius percutit, ſupra quæ urbes interdum ſitæ ſunt: hæc nonnunquam adeo concu/
tiuntur, ut ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnunquam in tantum, ut parietes qui
bus fertur omne regimen caui, decidant in illum ſubteruacantem locum, totæq́ urbes
in immenſam altitudinem uergant. Si uelis credere, aiunt, aliquando Oſſam Olympo
cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam unius magnitudinem montis in
duas partes. Tunc effugiſſe Peneon, qui paludes quibus laborabat Theſſalia ſiccauit,
abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Mega
lenpolin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpe/
cus (quid enim aliud appellem loca uacua ſub terris) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſ
ſet, magna terrarum ſpacia commouerentur, & unà multa titubarent. Nunc exiguæ
partes laborant, nec unquam per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce hic qui im/
pleuit fabulis orbem, non tranſcendit Campaniam. Quid dicã, cum Chalcis tremuit
forte, Patras Thebas ſtetiſſe? Cum laborauit Aegine, tam propinquas illi† patrias de motu nihil au
diſſe? Illa uaſta cõcuſſio, quæ duas ſuppreſſit urbes Helicen, & Burim, circa Aegęum
conſtitit. Apparet ergo in tantum ſpacium motum protendere, quantum illa ſub ter/
CA. XXVI ris uacantis loci inanitas pateat. Poterã ad hoc probandũ abuti autoritate magnorũ
uirorum, qui Aegyptum nunquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hãc
reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (ſi Homero fides eſt) aberat à
continenti Pharos, quantum nauis diurnò curſu metiri plenis lata uelis poteſt, ſed
continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumq́ ſecum limum tra/
hens, & eum ſubinde apponens prioribus terris, Aegyptum annuo incremento ſem/
per ultra tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec ulla interualla in ſe habet, ſed creuit
in ſolidum areſcente limo, quo preſſa erat & ſedens ſtructura, cum partes glutinaren/
tur, nec quicquam inane interuenire poterat, cum ſolido liquidum, ac molle ſemper ac
cederet. Sed mouetur & Aegyptus & Delos, quã Vergilius ſtare iuſſit, Immotamq́
coli dedit, & cõtemnere uentos. Hanc philoſophi quoque credula natio dixerunt nõ
moueri, autore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuiſſe, ſed circa Pe/
loponneſiacũ bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe. Inter
multa, inquit, prodigia quibus denunciata eſt duarum urbium Helices & Buris euer/
ſio,

ſio,fuere maxime notabilia,columna ignis immenſi,& Delos agitata. Quam ideo ſta
bilem uideri uult,quia mari impoſita ſit,habeatq; concauas rupes & ſaxa peruia, quæ
dent deprehenſo aeri reditum. Ob hoc etiã inſulas eſſe certioris ſoli, urbesq; eo tutio/
res,quo propius ad mare acceſſerunt:falſa hæc eſſe Pompeij & Herculaneum ſenſere,
Adijce nũc, quod omnis ora maris obnoxia eſt motibus, ſic Paphos nõ ſemel corruit,
ſic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprũ ambit altum mare & agitat̃.
Tyros & ipſa tam mouetur quàm diluit̃. Hæ ferè cauſæ redduntur, propter quas tre/
mit terra. Quędam tamen propria in hoc Campano motu accidiſſe narrant̃,quorũ C.XXVII
ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarũ ouium gregem exanimatũ in Pompeiana
regione. Nõ eſt quare hoc putes ouibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt ma
gnos terrarum motus peſtilentiã fieri. Nec id mirũ eſt,multa enim mortifera in alto la
tent. At aer ipſe qui uel terrarum culpa uel pigritia & æterna nocte torpeſcit, grauis
hauriẽtibus eſt,uel corruptus internorum igniũ uitio, cum eſt lõgo ſitu emiſſus,purũ
hunc liquidumq; maculat ac polluit, inſuetumq; ducentibus ſpiritum affert noua ge/
nera morborum. Quid quod aquæ inutiles peſtilentesq; in abdito latent,ut quas nun/
quam uſus exerceat,nunq; aura liberior uerberet? Craſſæ itaq; & graui caligine ſem/
piternaq; tectæ,nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris contrariũ habent. Aer
quoq; qui mixtus eſt illis,quiq; inter illas paludes iacet,cum emerſit,late uitium ſuum
ſpargit,& haurientes necat. Facilius autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incur/
rere ſolet,quo auidiora ſunt,aperto cœlo plurimũ utuntur,& aquis, quarum maxima
in peſtilentia culpa eſt. Oues uero mollioris naturæ quo propiora terris ferũt capita,
corruptas eſſe non miror,cum afflatum diri aeris circa ipſam humum exceperint. No
cuiſſet ille & hominibus,ſi maior exijſſet, ſed illũ copia aeris ſinceri extinxit,ante q̃ ut
ab hoīe poſſet trahi ſurgeret. Multa aũt terras habere mortifera uel ex hoc intellige, C. XXVIII
quod tot uenena naſcuntur,non manu ſparſa,ſed ſponte,ſolo ſcilicet habente, ut boni
ita mali ſemina. Quid quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina peſtilens ex/
halatur uapor,quem nõ homini ducere,non feræ tutum eſt. Aues quoq; ſi in illum in/
ciderint,antequam cœlo meliore leniatur, in ipſo uolatu cadunt, liuentq; corpora,&
nõ aliter quam per uim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris continet̃, te/
nui foramine fluens,non plus potentiæ habet,quam ut deſpectantia & ultro ſibi illata
conficiat. Vbi per ſecula conditis tenebris,ac triſticia loci creuit in uitium,ipſa ingra/
ueſcit mora,hoc peior quo ſegnior. Cum aũt exitũ nactus eſt,æternum illud umbroſi
frigoris malum,& infernã noctem ſoluit,ac regionis noſtræ aera infuſcat. Vincuntur
enim meliora peioribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitę
continuæq; mortes & mõſtroſa genera morborum,ut ex nouis orta cauſis,breuis aut
longa clades eſt,prout uitia ualuere. Nec prius peſtilentia deſinit,quàm ſpiritũ illum
grauem exercuit laxitas cœli,uentorumq; iactatio. Nam quod aliquot inſanis atto/ C. XXIX
nitisq; ſimiles diſcurrere,fecit metus,qui excutit mentes,ubi priuatus ac modicus eſt,
quid ubi publice terret,ubi cadunt urbes,populi opprimunt̃,terra concutitur,quid mi
rum eſt animos inter dolorẽ & metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile inter ma/
gna mala non deſipere. Itaq; leniſſima ferè ingenia in tantũ uenere formidinis, ut ſibi
exciderent. Nemo quidẽ ſine aliqua iactura ſanitatis expauit,ſimilisq; furẽti, quiſquis
timet,ſed alios cito timor ſibi reddit,alios uehementius perturbat,& in dementiã trãſ/
fert. Inde inter bella errauere lymphatici, nec uſquã plura exempla uaticinantiũ inue/
nies,quàm ubi formido mẽtes religione mixta percuſſit. Statuã diuiſam nõ miror,cũ
dixerim montes à montibus receſſiſſe,& ipſum diruptũ eſſe ab imo ſolum. Hæc lo/
ca ui quondam & uaſta cõuulſa ruina (Tantũ æui longinqua ualet mutare uetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt,cum protinus utraq; tellus Vna foret,uenit medio ui põtus & un/
dis Heſperium Siculo latus abſcidit,aruaq; & urbes, Littore diductas,anguſto in/
terluit æſtu. Vides totas regiones à ſuis ſedibus reuelli, & trans mare iacere,quod in
confinio fuerat, uides & urbiũ fieri gentiumq; diſſidiũ, cum pars naturæ cõcitata eſt
de ſe, uel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorũ mira,ut ex toto,uis eſt. Quam
uis enim parte ſæuiat, mundi tamen uiribus ſæuit. Sic & Hiſpanias à cõtextu Africæ

mare eripuit. Sic hac inundatione quam poetarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia
reiecta eſt. Aliquanto autẽ plus impetus habent, quæ ex infimo ueniunt. Acriora enĩ
ſunt in quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ij terrarum tremores, quamq; mira
CA. XXX ſpectacula ediderint, ſatis dictũ eſt. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quod æs unius
ſtatuæ, ne ſolidum quidem, ſed concauum ac tenue diruptum eſt, cum fortaſſe in illud
ſe ſpiritus, quærens fugam, incluſerit? Illud uero quis neſcit? Diductis edificia angulis
uidimus moueri, iterumq; componi. Quædam uero parum aptata poſitu ſuo, & à fa/
bris negligẽtius ſolutiusq; compoſita, terræmotus ſæpius agitata compegit. Quod ſi
totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quę ſolida ſunt ſcin
dit, & pilas operibus ſubditas diſſipat, quid eſt, quare quiſquam dignum annotari pu/
tet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuã? Quare tamen per plu
res dies motus fuit? Non deſijt enim aſſidue tremere Campania, clementius quidem,
ſed ingẽti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat, quibus ad cadendũ male ſtantibus,
non erat impelli, ſed agitari. Nondũ uidelicet ſpiritus omnis exciderat, ſed adhuc emiſ
CA. XXXI ſa ſui parte maiore oberrabat. Inter argumenta quibus probatur ſpiritu iſta fieri, nõ
eſt quod dubites & hoc ponere, cũ maximus editus tremor eſt, quo in urbes terrasq;
ſæuitũ eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt maximum leues motus ſunt, quia
uehementius exitum uentis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde reſidui ſpiritus nõ idẽ
poſſunt, nec illis pugna opus eſt, cum iam uiam inuenerint, ſequanturq; eà quà prima
uis ac maxima euaſit. Hoc quoq; dignum memoria iudico, ab eruditiſſimo & grauiſ/
ſimo uiro cognitum, forte enim cum hoc euenit lauabatur: uidiſſe ſe affirmabat in bal
neo teſſellas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab altera ſeparari, iterumq; cõmitti,
& aquam modo recipi in commiſſuras pauimento recedente, modo compreſſo bul/
lire & elidi. Eundem audiui narrantem uidiſſe ſe molles materias, mollius crebriusq;
C. XXXII tremere, quàm natura duras. Hæc Lucili uirorum optime quantum ad ipſas cauſas.
Illa nunc, quæ ad confirmationem animorum pertinent, quos magis refert ueſtra for/
tiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum ſine altero non fit. Non enim aliunde animo
uenit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ. Quem enim non
hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexerit? Quid eſt cur ego hominem aut
feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Flu
minibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaq; animo mors pro/
uocanda eſt, ſiue nos æquo uaſtoq; impetu aggreditur, ſiue quotidiano & uulgari exi
tu, nihil refert quàm minax ueniat, quantumq; ſit, quod in nos trahat, quod à nobis pe
tit minimum eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis
humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc pes leuiter
offenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt cõtemptus animæ. Hãc qui
cõtempſerit, ſecurus uidebit maria perturbari, etiam ſi illa omnes excitauerint uenti,
etiam ſi æſtus aliqua perturbatione mundi, totũ in terras uerterit oceanum. Securus
aſpiciet fulminantis cœli trucem ac horridam faciem, frangatur licet cœlum, & ignes
ſuos in exitium omnium imprimis ſuum miſceat, ſecurus aſpiciet ruptis compagibus
dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur, ſtabit ſuper illam uoraginẽ in/
trepidus, & fortaſſe quò debet cadere deſiliet. Quid ad me, q; ſint magna quibus pe/
reo? Ipſum perire non eſt magnum, proinde ſi uolumus eſſe felices, ſi nec hominũ nec
deorum, nec rerum timore uerſari, ſi deſpicere fortunam ſuperuacua promittentem,
leuia minitantem, ſi uolumus tranquille degere, & ipſis dijs de felicitate controuerſiã
agere, anima in expedito eſt habenda. Siue illam inſidię, ſiue morbi petent, ſiue hoſtiũ
gladij, ſiue inſularum cadẽtium fragor, ſiue ipſarũ ruina terrarum, ſiue uaſta uis igniũ,
al, qui uolet illam urbes agrosq; pari clade cõplexa, † quũ libet illi eã accipiat. Quid aliud debeo, quàm
exeũtem hortari, & cum bonis ominibus emittere? uade fortiter, uade feliciter. Nihil
dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio. Facis quod quandoque
faciendum eſt. Nec rogaueris, nec timueris, nec te uelut in aliquod malum exiturũ tu/
leris retro. Rerum natura quæ te genuit expectat, & locus melior ac tutior. Illic nõ tre
munt terræ, nec inter ſe uenti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia
regiones

regiones urbesq́ uaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorbentium metus eſt,nõ arma contraria diſpoſita uexillis, & in mutuam perniciẽ multorũ miliũ par furor, nõ peſtilentia, & ardentes promiſcue, communes populis cadentibus, rogi. Iſtud leue eſt, quid timemus? Graue eſt,potius ſemel incidat,quàm ſemper impendat. Ego autẽ perire timeam,cum terra ante me pereat,cum iſta quatiantur quæ quatiunt,& in iniuriã noſtram non ſine ſua ueniũt? Helicem Burimq́ totas mare accepit,ego de uno corpuſculo timeam? Supra oppida duo nauigatur,duo autem quæ nouimus, quæ in noſtrã noticiam memoria literis ſeruata perduxit. Quãmulta alia alijs locis merſa ſunt? Quot populos aut terra aut in ſe mare incluſit? Ego recuſem mei finem, cum ſciam me ſine fine nõ eſſe? immo cum ſciam omnia eſſe finita? Ego ultimum ſuſpiriũ timeã? Quantum potes itaq́ ipſe te cohortare Lucili, contra metum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit,hic eſt qui ipſam uitam cui parcit inquietat, ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres cõſtanter,ſi cogitaueris nihil intereſſe inter exiguum tempus & longũ. Horæ ſunt quas perdimus. Puta dies eſſe,puta menſes,puta annos,perdidimus illos,nempe perituros. Quid oro te refert, num perueniã ad illos? fluit tempus & auidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt, meum eſt,nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo,& magni eſt modicum fuiſſe. Eleganter ille Lelius ſapiens dicẽti cuidam ſexaginta annos habeo,hos inquit,dicis ſexaginta quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehenſibilis uitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quod annos annumeramus amiſſos. Hoc affigamus animo,hoc nobis ſubinde dicamus. Moriendũ eſt. Quando? Quid tua? Mors naturæ lex eſt, mors tributum officiumq́ mortaliũ malorumq́ omnium remediũ eſt. Optabit illam,quiſquis timet. Omnibus omiſſis hoc unum Lucili meditare,ne mortis nomen reformides,effice illam tibi cogitatione multa familiarem, ut ſi ita tulerit,poſſis illi uel obuiam exire.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

CAP. I

NEmo uſq́ eo tardus,& hebes, & demiſſus in terram eſt, ut ad diuina non erigatur,ac tota mente conſurgat, utiq́ ubi nouum aliquod è cœlo miraculũ fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerũ conſuetudo ſubducit. Ita em̃ compoſiti ſumus, ut nos quotidiana etiam ſi admiratione digna ſunt,tranſeant,contra minimarũ quoq́ rerum,ſi inſolitę prodierũt,ſpectaculũ dulce fiat. Hic itaq́ cœtus aſtrorum,quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguit,populum nõ conuocat. At cum aliquid ex more mutatũ eſt,omniũ uultus in cœlo eſt. Sol ſpectatorẽ niſi cum deficit nõ habet. Nemo obſeruat lunam,niſi laborantẽ. Tunc urbes conclamant, tunc pro ſe quiſq́ ſuperſtitione uana trepidat. Quanto illa maiora ſunt,quod ſol totidẽ (ut ita dicã) gradus quot dies habet,& annũ circuitu ſuo claudit,quod à ſolſtitio ad minuẽdos dies uertit,quod à ſolſtitio ſtatum inclinat & dat ſpatium noctibus,quod ſydera abſcondit,quod terras cum tanto maior ſit illis nõ urit, ſed calorẽ ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperando fouet,quod lunã nunq́ implet niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat. Hæc tamen nõ annotamus, quãdiu ordo ſeruat. Sed ſiquid turbatũ eſt,aut præter conſuetudinem emicuit,ſpectamus,interrogamus,oſtẽdimus. Adeo naturale eſt, magis noua q̃ magna mirari. Idẽ in Cometis fit,ſi rarus & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo nõ ſcire quid ſit cupit,& oblitus aliorũ de aduentitio quærit,ignarus,utrũ debeat mirari an timere. Nõ em̃ deſunt qui terreant,qui ſignificationes eius graues prædicent. Sciſcitant itaq́ & cognoſcere uolunt,prodigium ſit,an ſydus. At mehercules non aliud quis aut magnificẽtius quæſierit,aut didicerit utilius, q̃ de ſtellarũ ſyderũq́ natura: utrũ flamma cõtracta,quod & uiſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumẽ, & calor inde

deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenaqꝫ corpora, quæ per
igneos tractus labentia inde ſplendorē trahant coloremqꝫ, non de ſuo clara. In qua opi
nione magni fuere uiri, qui ſydera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienū pa/
ſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, &
f. profecto à quo teneretur, conglobatamqꝫ nec ſtabili inditā corpori, †pro certo iam mundus tur
CA. II bine ſuo diſſipaſſet. Ad hæc inueſtigādā proderit quærere, num Cometæ eius con/
ditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, or
tus & occaſus, Ipſam quoqꝫ quamuis ſpargantur & longius exeant, faciē, ęque tamen
ignei ſplendidiqꝫ ſunt. Itaqꝫ ſi omnia terrena ſydera ſunt, his quoqꝫ eadem ſors erit. Si
uero nihil aliud ſunt q̄ purus ignis, mouēturqꝫ menſibus ſenis, nec illos cōuerſio mūdi
ſoluit & uelocitas, illa quoqꝫ poſſunt & tenui conſtare materia, nec ob hoc diſcuti aſſi
duo cœli circumactu. Illò quoqꝫ pertinebit hoc excuſſiſſe, ut ſciamus utrum mundus
terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra uertatur. Fuerunt enim qui dicerent nos
eſſe, quos rerum natura neſciētes ferat, nec cœli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos
oriri & occidere. Digna res eſt contēplatione, ut ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus, pi
gerrimā ſortiti an uelociſſimā ſedē, circa nos deus omnia, an nos agat. Neceſſariū eſt
autē ueteres ortus Cometarū habere collectos. Deprehēdi enim propter raritatē eorū
curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an uices ſeruent, & illos ad ſuū diem certus or
CA. III do producat. Noua hæc cœleſtium obſeruatio eſt, & nuper in Græciā inuecta. De/
mocritus quoqꝫ ſubtiliſſimus antiquorū omniū ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quæ
currāt, ſed nec numerū illarum poſuit, nec nomina, nondū cōprehenſis quinqꝫ ſyderū
curſibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Græciā tranſtulit. Hic tamē de
Cometis nihil dicit. Ex quo apparet ne apud Aegyptios quidē, quibus maior cœli cu/
ra fuit, hanc partē elaboratā. Conon poſtea diligens & ipſe inquiſitor, defectiones qdē
ſolis ſeruatas ab Aegyptijs collegit, nullā autem mentionē fecit Cometarū, nō præter
miſſurus, ſi quid explorati apud illos comperiſſet. Duo certe qui apud Chaldæos ſtu/
duiſſe ſe dicūt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorū natura
lium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtellarū errantiū poni à Chal
dæis, tenerique curſus eorū. Epigenes contra ait, Chaldæos nihil de Cometis habere cō
CAP. IIII prehenſi, ſed uideri illos accēdi turbine quodā aeris concitati, & intorti. Primū ergo
(ſi tibi uidetur) opiniones huius ponamus ac refellamus. Huic uidet̄ plurimū uirium
habere, ad omnes ſublimiū motus ſtella Saturni. Hæc cum proxima ſigna Martis, aut
al, uiciniam in Lunę †uicina tranſit, aut in Solis incidit radios, natura uētoſa & frigida cōtrahit plu
ribus locis aera, cōglobatqꝫ. Deinde ſi radios ſolis aſſūpſit, tonat fulguratqꝫ. Si Martē
al, materiam quoqꝫ conſentientē habet, fulminat. Præterea, inquit, aliā †naturam habēt fulmina, aliā
fulgurationes, Aquarū enim & omnis humidi euaporatio ſplendores tantum cœli ci/
tra ictum minaces mouet, Illa autē calidior ſicciorqꝫ terrarū exhalatio fulmina extun/
dit. Trabes uero & faces quæ nullo alio inter ſe quàm magnitudine diſtāt, hoc modo
fiunt. Cum humida terrenaqꝫ in ſe globus aliquis aeris clauſit, quem turbinē dicimus,
quacunqꝫ fertur, præbet ſpeciē ignis extenti. Quæ tamdiu durat, quādiu manſit aeris
CAP. V illa cōplexio, humidi intra ſe terreniqꝫ multū uehens. Vt à ꝓximis mendacijs inci/
piam, falſum eſt faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras cōcipitur ac
fertur. Ideoqꝫ arbuſta radicitus uellit, & quacūqꝫ incumbit, ſolū nudat, ſyluas interim
& tecta corripiens, inferior ferè nubibus, utiqꝫ nunquā altior. At contra trabes editior
cœli pars oſtētat. Ita nunquā nubibus obſtiterūt. Præterea turbo omni nube uelocior
rapitur, & in orbem uertitur. Super iſta uelociter deſinit, & ipſe ſe ſua ui rumpit. Tra/
bes autem nō tranſcurrūt, nec præteruolant, ut faces, ſed cōmorantur, & in eadē parte
cœli collucent. Charimander quoqꝫ in eo libro quē de Cometis cōpoſuit, ait Anaxa/
goræ uiſum grande inſolitumqꝫ cœlo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per mul
tos dies fulſiſſe Calliſthenes tradit, antequam Burim & Helicem mare abſconderet.
Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometen fuiſſe, cæterum ob nimiū ardorem nō
apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore cum iam minus flagraret, redditā
ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna, quæ notarentur, ni/
hil tamen magis, quàm quod ut ille fulſit in cœlo, ſtatim ſupra Burim & Helicem ma/
re

re fuit. Nunquid ergo Ariſtoteles non illam tantum, ſed omnes trabes Cometas eſſe
credebat? Hanc habetis differentiam, quod ijs continuus ignis eſt; cæteris ſparſus. Tra
bes enim flammam æqualem habent, nec ullo loco intermiſſam aut languidam, In ul/
timis uero partibus coactam, qualem fuiſſe illam, de qua modo retuli, Calliſthenes tra/
dit. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alij ardorem undique effun/ CAP. VI
dunt, nec locum mutant, alij in unam partem ignem uagum in modum comæ porri/
gunt, & ſtellas prætermeant, quales duo ætate noſtra uiſi ſunt. Illi priores criniti un/
diq; etiam immoti, humiles fere ſunt, & eiſdem cauſis quibus trabes facesq; conflan/
tur, & ex intemperie aeris turbidi, multa ſecum arida humidaq; terris exhalata uerſan
tis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aera, plenum
alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua cauſa refluat† curſus forte, rurſus
ac remittatur, deinde iterum proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eundem locũ
inflammare. Videmus enim uentos per plures dies ad conſtitutum redire. Pluuiæ
quoque & alia tempeſtatum genera ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter autem
uoluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas exiſtimat, qua fiũt
ignes turbine eiecti. Hoc unum intereſt, quod illi turbines ex ſuperiori parte in terras
deprimuntur, ij de terra in ſuperiora eleuantur. Aduerſus hæc multa dicuntur. CAP. VII
Primum ſi uentus in cauſa eſſet, nunquam Cometes ſine uento appareret. Nunc autẽ
& quietiſſimo aere apparet. Deinde ſi uento fieret, cum uento caderet. Et ſi uento inci
peret, creſceret uento, eoq; eſſet ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoq;,
uentus multas aeris partes impellit, Cometes in uno loco apparet: & uentus in ſubli/
me non peruenit. Cometę autem uiſuntur ſupra quàm uentis ire licet. Tranſit deinde
ad illos, quos ait certiorem habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt & ſigna præte
reunt. Hos ait ex eiſdem cauſis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum
intereſſe, quod terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorẽ petant par/
tem, & in editiora cœli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meri/
diem ſemper agerentur, quò uentus hic nititur. Atqui uarie concurrunt, alij in ortum,
alij in occaſum, omnes in flexum, quod iter non daret uentus. Deinde ſi aquilonis illos
impetus à terris in altum leuaret, alijs uentis nõ orirentur Cometæ, atqui oriuntur.
Illam nunc rationem eius (utraq; enim utitur) refellamus. Quicquid humidi aridiq; CA. VIII
terra efflauit, cum in unum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritum uerſat in turbinẽ.
Tunc illa uis uenti circumeuntis quicquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit,
& leuat in altũ, ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quamdiu alimenta ſufficiũt,
quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbinum cur/
ſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac uiolentus & ipſis uentis citatior eſt,
Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, abſcõdat. Deinde
turbinũ motus uagus eſt & diſiectus, & (ut Saluſtij utar uerbis) uerticoſus, Cometarũ
autẽ compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrum crederet aut lunam
aut quinq; ſydera rapi uento, aut turbine rotari? Nõ ut puto. Quare? quia non eſt illis
perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Nõ confuſe nec tu
multuoſe eunt, ut aliquis credat illos cauſis turbulentis & incõſtantibus pelli. Deinde
etiam ſi uertices iſti comprehendere terrena humidaq;, & ex humili in altum expri/
mere poſſent, non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis uſq; in nubilũ uis eſt. Co/
metas autẽ immixtos ſtellis uidemus per ſuperiora labẽtes. Ergo uериſimile non eſt in
tantum ſpaciũ perſeuerare turbinẽ, qui quo maior eſt, maturius corrumpit. Vtrum CA. IX
libet itaq; eligat, aut uis leuis inde peruenire nõ poterit; aut magna & concitata citius
ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putãt) nõ exeunt altius, q̃a
plus terreni habẽt. Grauitas illos ſua in ꝓximo tenet. Atq; neceſſe eſt his Cometis diu
turnioribus & celſioribus, plenior materia ſit. Neq; em̃ diutius apparerẽt, niſi maiori/
bus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebã modo, nõ poſſe diu uerticẽ permanere, nec ſu/
pra lunã, aut uſq; in ſtellarũ locum creſcere. Nempe efficit turbinem, pluriũ uentorũ
inter ipſos luctatio. Hæc diu nõ poteſt eſſe. Nã cũ uagus & incertus ſpiritus† certi uo/ for. cum cete
latus eſt, nouiſſime uni uis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. ris uolutatur
Procellæ

Procellæ quanto plus habent uirium,tanto minus temporis. Venti cum ad ſummum
uenerunt,remittuntur omni uiolentia.Neceſſe eſt iſta concitatione in exitium ſui ten
dant.Nemo itaq; turbinem toto die uidit,ne hora quidem.Mira uelocitas eius, & mi
ra breuitas eius.Præterea uiolentius celeriusq; in terra circaq; eam uoluitur , quo cel/
ſior,eo ſolutior,laxiorq; eſt,& ob hoc diffunditur.Adijce nunc,quod etiam ſi in ſum/
mum pertenderet,ubi ſyderibus iter eſt,utiq; ab eo motu,qui uniuerſum trahit,ſolue/
retur. Quid enim eſt illa conuerſione mundi citatius ? hac omnium uentorum in unũ
cõiecta uis diſſiparetur,& terrę ſolida fortisq; compages,nedum particula aeris torti.
CA. X Præterea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus , niſi ipſe quoq; permane/
ret turbo.Quod porrò tam incredibile eſt,quàm in turbine longior mora. Vtiq; mo/
tus motu contrario uincitur , habet enim ſuam locus ille uertiginem,quæ rapit cœlũ,
Syderaq; alta trahit,celeriq; uolumine torquet. Et ut des eis aliquã aduocationẽ,qđ
fieri nullo modo poteſt,quid de his Cometis dicet̃,quæ ſenis menſibus apparuerunt?
Deinde duo debẽt eſſe motus eodẽ loco, Alter ille diutinus & aſſiduus, ſuum ſine in/
termiſſione peragens opus,Alter nouus & recens,& turbine illatus. Neceſſe eſt ergo
alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita cæterorumq; ſupra lunã mean/
tium motus irreuocabilis eſt,nec hæſitatus,qui nec reſiſtit,nec dat ullam nobis ſuſpi/
cionem obiectæ ſibi moræ. Fidem nõ habet turbinem uiolentiſſimũ & perturbatiſſi/
mum tẽpeſtatis genus,in medios ſyderũ ordines peruenire, & inter diſpoſita ac tran/
quilla uerſari.Credamus ignem circumacto turbine accẽdi,& hunc expulſum in ſub/
lime,præbere nobis opinionẽ ſpeciemq; ſyderis longi. Et puto tale eſſe debet, quale
eſt id,quod ignem efficit,Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim ueſtigio
uerſatur,& in columnæ modo circumagentis ſe uoluit̃. Ergo ignẽ quoq; qui incluſus
eſt,ſimilẽ eſſe illi oportet.Atqui longus eſt & diſiectus , minimeq; ſimilis in orbẽ coa/
CAP.XI cto. Epigenem relinquamus, & aliorũ opiniones perſequamur. Quas ante, quàm
exponere incipiã,illud in primis præſumendũ eſt,Cometas nõ in una parte cœli aſpi/
ci,nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu q̃ in occaſu, frequentiſſime tamen
forte,forma eis una circa ſeptentrionẽ. †Forma eius nõ eſt una.Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint
eorum,quibus in morẽ barbæ flãma dependet , & eorũ qui undiq; circa ſe uelut comã
ſpargunt & eorum quibus fuſus quidẽ eſt ignis,ſed in uerticẽ tendens, tamen omnes
iſti eiuſdẽ notæ ſunt, Cometæq; recte dicunt̃. Quorũ cum poſt longũ tempus appa/
reant formæ,inter ſe eos comparare difficile eſt.Illo ipſo tempore quo apparent,inter
ſpectantes de habitu illorũ non conuenit, ſed prout cuiq; acrior acies aut hebetior,ita
al,liuidiorem dicit aut † lucidiorẽ eſſe aut rubicundiorem,& crines aut in interiora deductos,aut in
latera diuiſos.Sed ſiue ſunt aliquæ differentiæ illorũ , ſiue non ſint,eadem fiãt ratione
neceſſe eſt Cometæ.Illud unum conſtare debet , præter ſolitum aſpici nouam ſyderis
faciem,circa ſe diſſipatum ignem trahẽtis. Quibuſdam antiquorum hæc placet ratio,
cum ex ſtellis errantibus,altera ſe alteri applicuit,confuſo in unum duarũ lumine , fa/
ciem longioris ſyderis reddi.Nec hoc tũc tantum euenit,cum ſtella ſtellam attigit,ſed
etiam cum appropinquauit.Interuallũ enim,quod inter duas eſt,illuſtratur ab utraq;,
CA.XII inflammaturq; & longum ignem efficit. His illud reſpondebimus,certum eſſe nu/
merum ſtellarum mobiliũ. Solere autem eodẽ tempore & has apparerẽ & Cometen.
Ex quo manifeſtum fit,nõ illarum coitu fieri Cometen,ſed proprium & ſui iuris eſſe.
Etiamnum frequenter ſtella ſub altioris ſtellæ ueſtigium uenit. Et Saturnus aliquãdo
ſupra Iouem eſt , & Mars Venerẽ aut Mercuriũ recta linea deſpicit. Nec tamen pro/
pter hunc curſum,cum alter alterum ſubit , Cometes fit, alioquin annis omnibus fie/
ret. Omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodẽ ſigno ſimul ſunt. Si Cometam faceret ſtella
ſtellæ ſuperueniens,momento eſſe deſineret. Summa enim uelocitas tranſeuntiũ eſt.
Ideo omnis ſyderum defectio breuis eſt,quia cito illas idem curſus,qui admouerat,ab
ſtrahit. Videmus ſolem & lunã intra exiguũ tẽpus,cum obſcurari cœperint,liberari.
Quanto celerior debet fieri in ſtellis cõgreſſio,tanto minoribus ? Atqui cometæ ſenis
menſibus manent,quod non accideret,ſi duarum ſtellarum conuentu gignerent̃. Illæ
enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Præterea
illa

illa nobis uicina uidentur, cæterum interuallis ingentibus diſſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella uſq; ad alterã ſtellam ignẽ mittere, ita ut utraq; iuncta uideatur, cum ſint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, & præbet unius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum ueſpertina aut matutina flaueſcunt, quemadmodum alterne arcus ſolis uiſitur. Hæc omnia primum magna ui efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum uicinia naſcitur. Superiora pura & ſincera ſunt, & coloris ſui ſemper. Præterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed extingueretur cito, ſicut coronæ, quæ ſolem lunamue cingunt, & intra breuiſſimum ſpacium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid eſſet tale, à quo medium inter duas ſtellas ſpaciũ confunderetur, æque cito dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ ſolent. Stellis intra ſigniferum curſus eſt, hunc gyrum premunt, at Cometæ ubiq; cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quàm locus ullus, ultra quem non exeant.

CA. XIII

Aduerſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinq; diſcurrere, ſed has ſolas obſeruatas eſſe. Cæterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorũ poſitionem talem, ut tunc demum, cum ad extrema eorũ uenere, uiſantur. Ergo intercurrũt quædã ſtellæ, ut ait, nobis nouæ, quæ lumen ſuum cum ſtantibus miſceãt, & maiorem quàm ſtellis mos eſt, porrigant ignem; hoc ex his quæ mentitur leuiſſimum eſt, tota eius narratio mũdi, mendaciũ impudens eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma cœli ora ſolidiſſima eſt, in modum tecti durata, & alti craſſiq; corporis, quod atomi congeſti coaceruatiq; fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea ita compacta, ut ſolui uitiariq; nõ poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam, & quaſi feneſtras per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaq; hæc quę præter conſuetudinẽ apparent, influxerunt ex illa utraq; mundi iacente materia. Soluere iſta quid aliud eſt, quàm manum exercere, & in uentũ iactare brachia?

CA. XIIII

Velim tamen mihi dicat iſte, ꝙ mũdo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cœli? Quid fuit, quod illò tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret? Deinde quod tantę craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quomodo in ſummo ergo manent grauia? Quomodo illa moles nõ deſcendit, & ſe onere ſuo frangit. Fieri enim nõ poteſt, ut tanta uis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pendeat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeat, nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immenſum, & cadere quidem, ſed non apparere an cadat, quia præcipitatio eius æterna eſt, nihil habens nouiſſimum, in qđ incurrat. Hoc quidã de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aere ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper, ſed non apparet an cadat, quia infinitũ eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinq; tantum ſtellas moueri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine ullo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt quare non aliquis aut omnes ſtellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat iſta ſtellarũ paſſim euntiũ turba. Nam quo plures fuerint, ſæpius in alias incident, rari autem Cometæ & ob hoc mirabiles ſunt. Quid quod teſtimoniũ dicet contra te omnis ætas, quæ taliũ ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit.

CA. XV

Poſt mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulo ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumq; lumen emittens, quãto uinceret noctẽ. Deinde paulatim magnitudo eius diſtricta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſime autẽ totus intercidit. Quot ergo coire ſtellas oportet, ut tantũ corpus efficiant? Mille in unũ licet congreges, nunquã hũc habitũ ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe diffuditq;, & uſq; in æquinoctialem circulum uenit, ita ut illã plagã cœli cui lactea nomen eſt, in immẽſum extentus æquaret. Quot ergo conueniſſe debẽt erraticæ,

ut tam

CAP. XVI ut tam longum cœli tractum occuparent igne continuo? Cõtra argumentum dictũ eſt,contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahẽda eſt autoritas Ephori, Hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum,ſi per quotidiana duceretur,miraculo excitant. Quidam creduli,quidã negligentes ſunt,quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet.Illi non euitant, hi appetũt.Et hoc in commune de tota natione,quæ approbare opus ſuum, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus uero non religioſiſſimæ fidei, ſæpe decipitur,ſæpe decipit.Sicut hic Cometem,qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit euentus, cum Helicem & Burim ortu ſuo merſit,ait illum deſcendiſſe in duas ſtellas, quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſeruare illud momentũ,quo Cometes ſolutus, & in duas partes redactus eſt? Quomodo autem ſi eſt qui uiderit Cometẽ in duas dirimi,nemo uidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit in quas ſtellas diuiſus ſit,cum aliqua ex quinq; ſtellis eſſe debuerit?

CA.XVII Apollonius Myndius in diuerſa opinione eſt. Ait enim Cometen nõ unum ex multis erraticis effici,ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt,inquit,ſpecies falſa,nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus,ſed & proprium ſydus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunæ. Talis illi forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior & in longum producta. Cæterum non eſt illi palàm curſus, altiora mundi ſecat, & tunc demum apparet,cum in imum curſus ſui uenit.Nec eſt quod putemus eundem uiſum eſſe ſub Claudio,quem ſub Auguſto uidimus, Nec hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit,& Cometis detraxit infamiam,illi ſimilem fuiſſe, qui poſt necem diui Iulij Veneris ludis genitricis,circa undecimam horam diei emerſit.Multi uarijq; ſunt,diſpares magnitudine,diſſimiles colore,alijs rubor eſt ſine ulla luce,alijs candor & purum liquidumq; lumen,alijs flamma,& hęc non ſincera,nec tenuis,ſed multum circa ſe uoluens fumidi ardoris. Cruenti quidam,minaces,qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt, hi minuunt augentq; lumen ſuum,quemadmodum alia ſydera,quæ clariora cum deſcendere ſunt,maioraq; ex loco propiore uiſuntur, minora cum redeũt & obſcuriora,quia abducunt ſe longius.

CA. XVIII Aduerſus hoc protinus reſpondetur,non idem accidere in Cometis,quod in cæteris.Cometæ enim quo primũ die apparuerint,maximi ſunt.Atqui deberent creſcere,quo propius accederent.Nũc autem manet illis prima facies, donec incipiãt extingui. Deinde quod aduerſus priores,etiã aduerſus hũc dicit. Si erraret Cometes,eſſetq; ſydus intra ſigniferi terminos moueretur, intra quod omne ſydus curſus ſuos colligit.Nunquam apparet ſtella per ſtellam.Acies noſtra nõ poteſt per medium ſydus exire, ut per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autem nõ aliter quàm per nubem ulteriora cernuntur, ex quo apparet illum non eſſe ſydus, ſed leuem ignem ac tumultuarium.

CA.XIX Zenon noſter in illa ſententia eſt,congruere iudicat ſtellas & radios inter ſe committere, hac ſocietate luminis exiſtere imaginem ſtellæ longioris. Ergo quidam nullos eſſe cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem uicinorum ſyderum,aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt eſſe quidem,ſed habere curſus ſuos,& poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire.Quidam eſſe quidem,ſed non quibus ſyderum nomen imponas, quia dilabuntur, nec diu durant,& exigui temporis mora diſſipantur.

CA.XX In hac ſententia ſunt pleriq; noſtrorum,nec id putant ueritati repugnare. Videmus enim in ſublimi uaria ignium concipi genera,& modo cœlum ardere, modo longos à tergo flammarum albeſcere tractus, modo faces cum igne uaſto rapi: ipſa etiam fulmina,& ſi uelocitate mira,ſimul & perſtringunt aciem, & relinquunt ignes ſuos, aeris attriti, & impetu inter ſe maiore colliſi. Ideo ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt,& protinus pereunt. Alij uero ignes diu manent, nec ante diſcedunt, quàm conſumptum eſt omne,quo paſcebantur,alimentum. Hoc loco ſunt illa à Poſidonio ſcripta miracula,columnæ,clypeiq; flagrantes, aliæq; inſigni nouitate flammæ, quæ non aduerterent animos, ſi ex conſuetudine & lege diſcurrerent. Ad hæc ſtupent omnes, & repentinum ignẽ ex alto efferunt,ſiue emicuit aliquid & fugit, ſiue compreſſo aere & in ardorem coacto,loco miraculi ſtetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro

tis retro ætheris patuit,& uaſtum in concauo lumen? Exclamare poſſes,quid eſt hoc?
Mediũ uideo diſcedere cœlum, Pallenteſq; polo ſtellas, quæ aliquãdo non expecta
ta nocte fulſerunt,& per medium eruperũt diem. Sed alia huius rei ratio eſt, quare ali
eno tempore apparent,quas eſſe,etiam cum laterent, conſtat.Multos Cometas nõ ui-
demus,quod obſcurantur radijs ſolis,quo deficiente, quendam Cometem apparuiſſe,
quem ſol uicinus obtexerat,Poſidonius tradit.Sæpe autem cũ occidit ſol, ſparſi ignes
non procul ab eo uidentur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideo aſpici non po
teſt.Cometæ autem radios ſolis effugiunt. Placet ergo noſtris Cometas ſicut fa- CA.XXI
ces,trabeſq; & alia oſtenta cœli,denſo aere creari. Ideo circa Septentrionem frequen-
tiſſime apparẽt,quia illic plurimum eſt aeris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes,ſed
procedit? dicam. Igniũ † materia alimentum ſuum ſequitur. Quamuis enim illi ad ſu- al,modo
periora niſus eſt,tamen deficiente materia retroiens ipſe deſcendit,in aera quoq; ſi de-
xtram leuamq; premit partem, Nulla enim illi uia eſt,ſed quà illum uena pabuli ſui du
xit,illò repit,nec ut ſtella procedit, ſed ut ignis paſcitur. Quare ergo per longum tem-
pus apparet,& non cito extinguitur? Sex enim menſibus hic,quem nos Neronis prin
cipatu lætiſſimo uidimus,ſpectandum ſe præbuit, in diuerſum illi Claudiano circum-
actus.Ille enim à ſeptentrione in uerticem ſurgens, orientem petijt ſemper obſcurior,
hic ab eadem parte cœpit,ſed in occidentem tendens,ad meridiem flexit, & ibi ſe ſub al.humidiora
duxit oculis. Videlicet ille † humiliora habuit & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt,
huic rurſus uberior fuit & plenior regio. Huc itaq; deſcendũt, inuitante materia, non
itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectauimus,fuiſſe diuerſum,cum hic in dextrũ
motus ſit,ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eandem partem curſus eſt, id eſt
contrarius mundo.Hic enim ab ortu uoluitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortũ eunt.
Et ob hoc duplex his motus eſt,ille quo eunt,& hic quo auferuntur. Ego noſtris CA.XXII
non aſſentio.Non enim exiſtimo Cometem ſubitaneum ignem,ſed inter æterna ope-
ra naturæ. Primum quæcunq; aer creat, breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci &
mutabili. Quomodo poteſt enim in aere aliquid idem diu permanere, cum ipſe aer
nunquam idem maneat? fluit ſemper,& breuis illi quies eſt.Intra exiguum momentũ
in alium, quàm in quo fuerat, ſtatum uertitur.Nunc pluuius,nunc ſerenus,nunc inter
utrunq; uarius,nubeſq; illi familiariſſimæ ſunt, in quas coit,& ex quibus ſoluitur,mo
do congregant̃,modo digeruntur,nunquam immotæ iacent.Fieri non poteſt,ut ignis
certus in corpore uago ſedeat, & ita pertinaciter hæreat, quàm quem natura,ne unq;
excuteret̃,aptauit.Deinde ſi alimento ſuo hæreret,ſemper deſcenderet. Eo enim craſ
ſior aer eſt,quo terris propior, nunquam Cometes in imum uſq; demittitur, neq; ap-
propinquat ſolo etiamnum. Ignis autem it quò illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum,
aut eò quò trahit materia,cui adhæſit,& quam depaſcitur. Nullis ignibus ordi-
narijs & cœleſtibus iter flexum eſt. Syderis proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc C.XXIII
an Cometæ alij fecerint neſcio, duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſa
temporalis accendit,cito intercidit.Sic faces ardent,dum tranſeunt,ſic fulmina in unũ
ualent ictũ,ſic quæ tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes,præteruolant & ſecãt aera.
Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis, quos habet mũdus æternos, quia
partes eius ſunt & opera. Hi autem aliquid agunt,& uadunt,& tenorem ſuum ſeruãt,
pareſq; ſunt. Nam alternis diebus maiores minoreſue fierent,ſi ignis eſſet collectitius,
& ex aliqua cauſa repentinus. Minor enim eſſet ac maior, prout plenius aleretur aut
malignius.Dicebam modo nihil diuturnum eſſe,quod exarſit aeris uitio, nũc amplius
adijcio.Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcur-
rens,& quiſquis alius eſt ignis aere expreſſus,in fuga eſt, nec apparet,niſi dũ cadit.Co
metes habet ſuam ſedem, & ideo nõ cito expellitur,ſed emetitur ſpacium ſuũ,nec ex-
tinguitur,ſed excedit. Si erratica,inquit,ſtella eſſet,in ſignifero eſſet. Quis unum ſtel-
lis limitẽ ponit? Quis in anguſtũ diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſydera, quæ ſola
moueri creditis,alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint,quæ in pro
prium iter,& ab iſtis remotum receſſerint? Quid eſt, quare in aliqua parte cœli peruiũ
non ſit? Quod ſi iudicas non poſſe ullam ſtellam niſi ſigniferũ attingere,Cometes po

teſt ſic latum habere circulum,ut in hunc parte aliqua ſui incidat,quod fieri non eſt ne
C.XXIIII ceſſariũ,ſed poteſt. Vide ne hoc magis deceat magnitudinẽ mundi,ut in multa iti
nera diuiſus ſit, nec hanc unam deterat ſemitam, cæteris partibus torpeat. Credis aũt
in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas,quæ noctem deco
re uario diſtinguunt, quæ aera minime uacuum & inertem eſſe patiuntur, quinq; ſo/
las eſſe,quibus exercere ſe liceat, cæteras ſtare, fixũ & immobilem populum? Si quis
hoc loco me interrogauerit, quare ergo non quemadmodum quinq; ſtellarum ita ha/
rum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo, Multa ſunt quæ eſſe concedimus,
qualia ſunt ignoramus.Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuoca/
mur,omnes fatebuntur,quid tamen ſit animus ille rector dominuſq; noſtri, nõ magis
tibi quiſquam expediet,quàm ubi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum,alius concentum
quendam,alius uim diuinam & dei partem, alius tenuiſſimum aerem,alius incorpora
lẽ potentiã.Non deerit qui ſanguinẽ dicat,qui calorẽ.Adeo animo non poteſt liquere
C.XXV de cæteris rebus,ut adhuc ipſe ſe quærat. Quid ergo miramur Cometas tã rarũ mũ
di ſpectaculũ nondũ teneri legibus certis,nec initia illorũ fineſq; noteſcere,quorum ex
ingẽtibus interuallis recurſus eſt? Nõdũ ſunt anni mille q̃ngenti ex quo Græcia ſtellis
numeros & nomina fecit.Multæq; hodie ſunt gẽtes quæ tantũ facie nouerũt cœlum,
quæ nondũ ſciãt cur luna deficiat, quare obũbretur. Hoc apud nos quoq; nuper ratio
ad certum perduxit. Veniet tempus,quo iſta quæ nunc latent in lucem dies extrahat,
& longioris æui diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas una non ſufficit, ut tota
cœlo uacet.Quid quod tam paucos annos inter ſtudia ac uitia non æqua portione di/
uidimus?Itaq; per ſucceſſiones iſta longas explicabuntur. Veniet tempus,quo poſte/
ri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur.Harum quinq; ſtellarum,quæ ſe ingerũt no/
bis,quæ alio atq; alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt,qui matutini ueſper/
tiniq; ortus ſint, quæ ſtationes,quando in rectũ ferantur, quare agantur retro, modo
cœpimus ſcire. Vtrum emergeret Iupiter,an occideret,an retrogradus eſſet,nam hoc
illi nomen impoſuere cedenti,ante paucos annos didicimus.Inuenti ſunt qui nobis di
cerent,erratis,qui ullam ſtellam,aut ſupprimere curſum iudicatis,aut uertere.Non li/
cet ſtare cœleſtibus,nec auerti,prodeunt omnia, ut ſemel miſſa ſunt uadunt.Idem erit
illis curſus,qui ſui finis.Opus hoc æternũ irreuocabiles habet motus,qui ſi quãdo con
ſtiterint,alia ex aduerſo incidẽt, quæ nũc tenor & æqualitas ſeruat. Quid eſt ergo
C.XXVI cur & aliqua redire uideãtur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natura
uiarum circulorũq; ſic poſitorum, ut certo tempore intuentes fallant. Sic naues q̃uis
plenis uelis eant,uidentur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Co/
metæ partibus errent, cur tã ſeducti à cæteris eant,quãti qualeſq; ſint, Contẽti ſimus
inuentis,aliquid ueritati & poſteri cõferant. Per ſtellas,inquit,ulteriora nõ cernimus,
per Cometas aciem tranſmittimus. Primum ſi fit iſtud, non in ea parte fit, qua ſydus
ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur.
Per interualla ignium,non per ipſos uides.Stellę inquit, omnes rotundæ ſunt,Come/
tæ porrecti,ex quo apparet ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet Cometas longos
eſſe? Quorum natura quidem,ut cæterorum ſyderũ, globus eſt,cæterum fulgor extẽ
ditur. Quemadmodũ ſol radios ſuos lõge lateq; dimittit, cæterum ipſi alia eſt forma,
alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplen/
C.XXVII dor autem longior q̃ cæterorum ſyderum apparet. Quare inquis? Dic tu mihi
prius,quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cum accipiat à ſole? Quare modo
rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color ſit, cum à conſpectu ſolis exclu/
ditur? Dic mihi quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, di
uerſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet,iſta ſydera eſſe, quamuis ſimilia non ſint,
ita nihil prohibet Cometas æternos eſſe & ſortis eiuſdem, cuius cætera,etiam ſi faciẽ
illis non habent ſimilem.Quid porro mundus ipſe ſi conſyderes illum,nónne ex diuer
ſis cõpoſitus eſt? Quid eſt quare in leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat?
in aquario aſtringat hyemẽ, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſydus eiuſdẽ
conditionis eſt,cum effectu & natura diſſimile ſit.Intra breuiſſimum tempus aries ex/

tollitur,

tollitur;libra tardiſſime emergit,& tamen hoc ſydus & illud eiuſdem naturæ eſt, cum illud exiguo tempore aſcendat,hoc diu proferatur. Non uides quàm contraria inter ſe elementa ſint? grauia & leuia ſunt,frigida & calida,humida & ſicca. Tota huius mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometem ſtellam eſſe,quia forma eius nõ reſpondeat ad exemplar, nec ſit cæteris ſimilis. Vides quàm ſimillima eſt illa,quæ triceſimo anno reuertitur ad locum ſuum,huic quæ intra annum reuiſit ſedem ſuã. Non ad unam natura formam opus ſuum præſtat, ſed ipſa uarietate ſe iactat. Alia maiora, alia uelociora alijs fecit. Alia ualidiora, alia temperatiora,quædam autem eduxit à turba,ut ſingula & conſpicua procederent, quædam in gregem miſit. Ignorat naturę potentiam,qui illi non putat aliquando licere, niſi quod ſæpius facit. Cometas nõ frequẽter oſtendit,attribuit illis alium locum,alia tempora,diſſimiles cæteris motus. Voluit & his magnitudinem operis ſui colere,quorum formoſior facies eſt, quàm ut fortuitã putes,ſiue amplitudinem eorum conſyderes, ſiue fulgorem,qui maior eſt ardentiorq; quàm cæteris. Facies uero habet inſigne quiddam & ſingulare,non in anguſtum coniecta & artata,ſed dimiſſa liberius,& multarum ſtellarum amplexa regionem.

Ariſtoteles ait Cometas ſignificare tempeſtatem & uentorum intemperãtiam atq; imbrium. Quid ergo? non iudicas ſydus eſſe,quod futura denunciat? Nõ enim ſic hoc tẽpeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluuiæ Scintillare oleum,& putres concreſcere fungos; aut quomodo indicium eſt ſæuituri maris, ſi marinæ C.XXVIII

In ſicco ludũt fulicæ,notasq; paludes Deſerit,atq; altam ſupra uolat ardea nubem, ſed ſic,quomodo æquinoctiũ in calorẽ frigusq; flectẽtis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canũt,quid ſtella naſcentibus triſte lætúmue cõſtituat. Hæc ut ſcias ita eſſe,non ſtatim Cometes ortus, uentos & pluuias minatur, ut Ariſtoteles ait, ſed annum totũ ſuſpectum facit. Ex quo apparet illum non ex† proximo, quæ in proximum daret ſigna traxiſſe,ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes,qui Paterculo & Vopiſco cõſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtóque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & cõtinuæ tempeſtates ubiq;. At in Achaia,Macedoniaq; urbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas,inquit,illorum argumẽtum eſt grauiores eſſe,multumq; in ſe habere terreni, Ipſi præterea curſus, ferè enim compelluntur in cardines. f.improuiſo

Vtrumq; falſum eſt. De priore dicam prius, quia quæ tardius feruntur,grauia ſunt. Quid ergo? Stella Saturni,quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſime efficit,grauis eſt? Atqui leuitatis argumentum habet, quod ſupra cæteras eſt. Sed maiore inq; ambitu circuit, nec tardius it quàm cæteræ, ſed lõgius. Succurratq; tibi,idẽ me de Cometis poſſe dicere,etiam ſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt ire eos tardius. Nam intra ſextum menſem dimidiam cœli partem tranſcurrit hic proximus. Prior intra pauciores mẽſes recepit ſe. Sed ꝗa graues ſunt,inferius deferunt. Primũ nõ defertur,quod circumfertur. Deinde hic proximus à ſeptentrione motus ſui initium fecit,& per occidentem in meridiana peruenit,erigensq; ſuum curſum oblituit. Alter ille Claudianus à ſeptentrione primum uiſus, non deſijt in rectum aſſidue celſior ferri, donec exceſſit. Hæc ſunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia aut me. Quæ an uera ſint,diſcutiãt quibus eſt ſententia tueri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantum licet,nec cum fiducia inueniendi,nec ſine ſpe. CA.XXIX

Egregie Ariſtoteles ait,nunquam nos uerecundiores eſſe debere, quàm cum de Dijs agitur,Si intramus tẽpla compoſiti,ſi ad ſacrificium acceſſuri uultum ſubmittimus, togam adducimus,ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur, quanto hoc magis facere debemus, cum de ſyderibus,de ſtellis,de deorum natura diſputamus, ne quid temere,ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus,aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui, quæ tam alte iacent. Panætio & his qui uideri uolunt Cometen non eſſe ordinarium ſydus,ſed falſam ſyderis faciem, diligenter tractandum eſt, an æque omnis pars anni ædendis Cometis ſatis apta ſit,an omnis cœli regio idonea in qua creentur, an quacũque ire,ibi etiam concipi poſſint,& cætera, quæ uniuerſa tolluntur, cum dico illos fortuitos non eſſe ignes,ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in occulto mouet. Quàm multa præter hos ꝑ ſecretũ eunt, nunquam humanis oculis orientia? CA.XXX

Necꝙ enim omnia deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tãti noſtris oculis cõmittitur. Ipſe qui iſta tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit, deditꝙ circa ſe, maiorꝙ eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione uiſendus eſt.

CA. XXXI Multa præterea cognata numini ſummo, & uicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt, Siue illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit, ſiue in ſanctiore ſeceſſu maieſtas tãta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe regit, nec ulli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus. Et miramur ſi quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi deus lateat? Quam multa animalia hoc primũ cognouimus ſeculo, ꝙ multa negocia, hæc quidem multa. Multa ueniętis æui populus ignota nobis ſciet, Multa ſeculis tunc futuris cum memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur. Eleuſina ſeruat, quod oſtendat reuiſentibus. Rerũ natura ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus, in ueſtibulo eius hæremus. Illa arcana nõ promiſcue nec omnibus patent, reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, aſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducẽtur? Tarde magna proueniunt, uticꝙ ſi labor ceſſat. Id quod unum toto agimus animo nondum perfecimus, ut peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu uitia ſunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouã contumeliam ſibi. Inuenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliusꝙ, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid eſt boni moris, extinguimus leuitate & politura corporum. Muliebres mundicias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, uiri ſumimus. Tenero & molli inceſſu ſuſpendimus gradum, non ambulamus, ſed repimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ uirilitati fiat iniuria, ut traducatur, quia nõ poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœ-

al, in fame nam partem ludi fugit, & locatus ad mortem† infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit.

C. XXXII Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit. Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus, huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut ullum liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalantur, cũ aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet? Itaꝙ tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & ueteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præce-

al, Pyrrhonis pta† Platonis? Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. At quãta cura laborat̃, ne cuiuſlibet pantomimi nomẽ intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus, harũ artiũ multi diſcipuli ſunt, multiꝙ doctores. Priuatum urbe tota ſonat pulpitũ. In hoc uiri, in hoc fœminæ tripudiãt. Mares inter ſe uxoresꝙ contẽdunt, uter det latus illis. Deinde ſub perſona cũ diu trita frons eſt, tranſit̃ ad ganeã, philoſophiæ nulla cura eſt. Itaꝙ adeo nihil inuenit̃ ex his quæ parũ inueſtigata antiqui reliquerunt, ut multa quæ inuenta erant obliterẽtur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incũberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, uix ad fundum ueniretur, in quo ueritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & leui manu quærimus.

Libri ſeptimi & ultimi naturalium quæſtionum finis.

Inter omnes Senecæ lucubrationes, nullum opus extare integrum & inuiolatum magis referebat publicæ ſtudiorũ utilitatis, quam hos declamationum libros, quos eruditus aliquis contraxit in compendium, delectis quæ uel intelligebat, uel minus erant deprauata, ac diſtinctis partibus, tum ex adiectis, quæ extra controuerſiam dicebantur a cenſoribus. Quod ipſum ſi paulo copioſius ac dexterius præſtitiſſet, operam ſumpſiſſet haud quaquam aſpernandam. Certe quiſquis hoc aggreſſus eſt, eo conſilio feciſſe uidetur, ut opus alioqui diffuſum ac uarium, deinde corruptiſſimum, poſtremo multis Græcis ſententijs interlitum, in ſcholis prælegi poſſet. Quod honoris omnibus pene huius uiri monumentis præſtitere quondam Chriſtiani. Quin in hanc epitomen extant iuſti commentarij, morem ſcholaſticum præ ſe ferentes. Nec mihi in hoc laborãdũ arbitror, ut doceam hos libros nihil aliud eſſe quam epitomen, quum aliquoties præfatio ſit propemodum libro prolixior, nec præſtetur in libris quod pollicentur exordia. Id magis etiam perſpicuum fit, ex aliquot controuerſijs, quas habemus ſuperſtites, in quibus deprehenduntur quæ hic cõpẽdiarius decerpſit, quanquam interdũ ſibi permiſit quaſdã uoces de ſuo uel addere uel immutare. Opus ipſum Seneca diuiſerat in controuerſias & ſuaſorias. Sic enim aliquãdo loquitur in controuerſijs, de quo plura dicemus, quum ad ſuaſorias uenerimus. Nunc uidemus inuerſum ordinem, Priore loco poſuerunt paucas ſuaſorias, ſed primam ἀκέφαλον, reliquas itẽ truncas ac mutilas, adeoque deprauatas, ut alicubi uix ipſe Seneca, ſi reuiuiſcat, diuinaturus ſit, quid ſcripſerit, Poſteriore cõtrouerſias aliquãto plures, ſed imperfectas æque ac mẽdoſas, Græcis aut prorſus omiſſis, aut tã inepte notatis, ut a nullo deprehẽdi lectio germana poſſit. In his tamẽ multa reſtituimus ex hac epitoma: nõ pauca diuinauimus, plura reliquimus. Huius igitur opis ſi quod exẽplar integrũ & emendatũ inueniatur, neſcio quid amplius deſiderari poſſet ſapientis eloquentiæ candidatis. Hic enim uelut in ſpeculo licet intueri, quomodo doctiſſimi uiri, defenſionis colorẽ inuenerint, quomodo cauſæ ſummam in propoſitiones diuiſerint, deinde ſingulas in alias ſubiectas partiri ſoleant, quibus argumentis unamquanque confirment, tum quas ſententias adhibuerint, quæ ſchemata, quos affectus mouerint, quam uarie idem thema a diuerſis ingenijs tractari potuerit: & in his quæ perperam inuẽta, aut ineptis ſchematibus ſiue uerbis explicata, quæ ſtulta & cauſæ officiẽtia, quæ ἀσύστατα ſecũque pugnãtia, quæ ἀπροσδιόνυσα & extra cauſam dicta. Hæc cenſuræ hominũ in omni doctrinæ genere præcellentiũ, incredibile dictu, quantũ utilitatis attuliſſent, non ſolũ ad bene dicendũ uerũetiã ad iudicandũ, ſiue in forenſibus cauſis, ſiue in concionibus popularibus militaribuſue, ſiue in cõſeſſibus, ſiue in omni uitæ functione, quæ maxima ex parte, linguæ prudentis officio temperatur. Ea inueniẽdi iudicandique facultas, ſi ſtatim pueris tradatur, mihi uidetur multo plus fructus allatura, quam quæ nunc in ſcholis traditur dialectica, quã tamen nec improbo, nec ſubmouendam cenſeo, modo reſectis nugalibus argutijs, ad uſum potiuſquam ad puerilem oſtẽtationem tradatur. Atque utinam felix aliquis caſus hos Senecæ libros nobis integros reſtituat. Ex his tamen qualibuscunque fragmentis non parum emolumenti capient, qui ſagaci præditi ingenio non grauabuntur huc animum intendere.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER PRIMVS, AD NOVATVM, SENECAM ET MELAM FILIOS.

EXIGITIS rem magis iucundã mihi, quàm facilẽ. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatoribus ſentiam, qui in ætatem meam inciderunt, & ſi qua memoriæ meæ nondum elapſa ſunt, ab illis dicta colligere: ut quamuis notitiæ ueſtræ ſubducti ſint, tamen non credatis tantum de illis, ſed etiam iudicetis. Eſt fateor iucũdum mihi redire in antiqua ſtudia, melioresque ad annos reſpicere, & uobis querentibus, quod tantæ opinionis uiros audire nõ potueritis, detrahere iniuriam temporum. Sed cum multa iam mihi ex me deſyderanda ſenectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium ſenſum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit, inter ea quæ retuli memoria eſt, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in quam primum ſenectus incurrit. Hanc aliquando in me floruiſſe, ut non tantũ ad uſum ſufficeret, ſed in miraculũ uſque procederet, nõ nego. Nã duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam, & ab his qui ad audiendum præceptorem noſtrum conuenerant, ſingulos uerſus à ſingulis datos, cũ plures quàm ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens uſque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quæ uellem, uelox erat mihi memoria, ſed etiam ad continẽda quæ acceperat †. Nũc autem & ætate quaſſata, & longa deſidia, quæ iuuenilem quoque animũ diſſoluit, eò perducta eſt, ut etiam ſi poſſit aliquid præſtare, tamen promittere nõ poſſit, *for. fida*

ſit,& diu ab illa nihil repetiui. Solebat bonæ fidei eſſe. Nunc quia iubetis, quid poſſit experiar,& illam cum cura ſcrutabor. Ex parte enim ſpero bene. Nam quæcũq; apud illam,aut puer,aut iuuenis depoſui,quaſi recentia, & modo audita ſine cũctatione profert. At ſi qua illi intra proximos annos cõmiſi, ſic perdidit & amiſit, ut etiam ſi ſępius ingerantur,toties tanquam noua audiam.Itaq; ex memoria,quod nobis ſatis ſit,ſuper eſt. Neq; enim me de his interrogatis,quos ipſi audiſtis, ſed de his qui ad uos uſq; non peruenerunt. Fiat quod uultis,mittatur ſenex in ſcholas. Illud neceſſe eſt impetrem,ne me quaſi certũ aliquem ordinẽ uelitis ſequi,in contrahẽdis quæ mihi occurrẽt. Neceſſe eſt enim per omnia ſtudia mea errem, & paſſim quicquid obuenerit controuerſiarum,apprehẽdam. Sententias forte ponam pluribus locis in una declamatione dictas. Non enim dum quæro,aliquid inuenio,ſed ſæpe quod quęrenti non comparuit, aliud agenti præſto eſt. Quædam uero quæ obuerſantia mihi,& iam ex aliqua parte ſe oſtẽdentia,non poſſum occupare, eadem ſecuro & repoſito animo ſubito emergunt. Aliquando etiam ſeriam rem agenti & occupato, ſententia diu fruſtra quæſita,intempeſtiue moleſta eſt. Neceſſe eſt ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi iam olim precario paret. Facitis autem iuuenes mei rem neceſſariam & utilẽ, quod non contẽti exemplis ſeculi ueſtri, prioris quoq; uultis cognoſcere. Primũ,quia quo plura exempla inſpecta ſunt,plus eloquentia proficitur. Nõ eſt unus, quamuis præcipuus ſit imitãdus,quia nũquam par fit imitator auctori. Hæc natura eſt rei, Semper citra ueritatẽ & minor eſt ſimilitudo. Deinde ut poſſitis æſtimare quantũ quotidie ingenia decreſcãt,& neſcio qua iniquitate,& ad malũ pronitate naturæ, eloquẽtia ſe retro tulerit. Quicquid Romana facundia habet, quod inſolenti Græciæ aut opponat, aut præferat,circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quæ lucem noſtris ſtudijs attulerunt,tunc nata ſunt. In deterius deinde quotidie data res eſt,ſiue luxu temporum (Nihil eſt enim tam mortiferum ingenijs quàm luxuria) ſiue cũ præmiũ pulcherrimæ rei cecidiſſet, tranſlatum eſt omne certamen ad turpia,multo honore quæſtuq; uigentia, ſiue fato quodam,cuius maligna perpetuaq; in omnibus rebus lex eſt, ut ad ſummum perducta,rurſus ad infimum, uelocius quidem quàm aſcenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia deſidioſæ iuuentutis, nec in ullius honeſtæ rei labore uigilatur. Somnus languorq;,ac ſomno & languore turpior, malarum rerum induſtria, inuaſit animos. Cantandi, ſaltandiq; nunc obſcœna ſtudia effœminatos tenent, & capillum frãgere, & ad muliebres blanditias uocem extenuare, mollicie corporis certare cum fœminis, & immundiſſimis ſe excolere munditijs, noſtrorum adoleſcentium ſpecimẽ eſt. Quis æqualium ueſtrorum, quid dicam ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, immo quis ſatis uir eſt? Emolliti,eneruesq; quod nati ſunt,inuiti manent, expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes ſuæ. In hos nec Dij tantum mali permittant, ut cadat eloquentia,quam non mirarer, niſi animos, in quos ſe conferret, eligeret. Erratis optimi iuuenes, niſi illam uocem non Marci Catonis, ſed oraculi creditis. Quid enim eſt oraculum? Nempe uoluntas diuina, hominis ore enunciata, Et quem tandem antiſtitem ſanctiorem inuenire ſibi diuinitas potuit, quàm Catonem, per quem humano generi non præciperet, ſed conuitium faceret? Ille ergo uir quid ait? Orator eſt Mar
al,uulſis ce fili,uir bonus, dicendi peritus. Ite nũc & in iſtis † fluxis atq; expolitis, & nuſquam niſi in libidine, uiris, quærite oratores. Merito talia habent exempla, qualia ingenia.
f.uiris Quis eſt qui nunc memoriæ ſtudeat? Quis qui non dico magnis†uiribus, ſed ſuis placeat? Sententias à diſertiſſimis uiris factas, facile in tanta hominum deſidia pro ſuis dicunt, & ſic acerrimam eloquentiam, quam præſtare non poſſunt, uiolare non deſinunt. Eo libentius quod exigitis faciam. Et quæcunque à celeberrimæ facundiæ uiris dicta teneo, ne ad quenquam priuatim pertineant, populo dedicabo. Ipſis quoque multum præſtaturus uideor, quibus obliuio imminet, niſi aliquid tradatur poſteris, quo memoria eorum producatur. Fere enim aut nulli commentarij maximorum declamatorum extãt, aut quod peius eſt,falſi. Itaq; ne aut ignoti ſint,aut aliter quàm debeant noti, ſumma cum fide ſuum cuiq; reddam. Omnes autem magni nominis in eloquentia uideor audiſſe, præter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eri

pueraт,

puerat, ſed bellorum ciuilium furor, qui tunc totum orbem peruagabatur, quo intra
coloniam meam me continui. Alioquin potuiſſem eum audiſſe in illo atriolo, in quo
duos grãdes prætextatos ait ſecum declamare ſolitos. Potui & illud ingenium, quod
ſolum populus Romanus par imperio ſuo habuit, cognoſcere, & quod uulgo de alio
dici ſolet, ſed de illo proprie debet, potui uiuam uocem audire. Declamabat autem
Cicero, non quales nunc controuerſias dicimus, nec tales quidem, quales ante Cice/
ronem dicebantur, quas theſis uocabant. Hoc autem genus materiæ, quo nos exerce
mur, adeo nouum eſt, ut nomen quoque eius nouum ſit. Controuerſias nos dicimus;
Cicero cauſas uocabat. Hoc uero alterum nomen Græcum quidem eſt, ſed in latinum
ita translatũ, ut pro latino ſit. Scholaſtica cõtrouerſia multo recẽtius eſt, ſicut ipſa de
clamatio, quia apud nullum autorem antiquum, ante ipſum Ciceronem & Caluum
inueniri poteſt, qui declamationẽ diſtinguit. Ait enim declamare eſt, iã nõ mediocri/
ter bene dicere. Alterum putat domeſticæ exercitationis. Alterum eſſe ueræ actio/
nis. Modo nomen hoc prodijt. Nam & ſtudium ipſum nuper celebrari cœpit. Ideo
facile eſt mihi ab incunabulis noſſe rem poſt me natam. In alijs aũt an beneficium uo/
bis daturus ſim neſcio, in uno accipio. Latronis eñ Porcij chariſſimi mihi ſodalis me/
moriam ſæpius cogor retractare, & à prima pueritia uſq; ad ultimum eius diem pro/
ductam familiarem amicitiã cũ uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro grauius,
nihil ſuauius, nihil eloquentia ſua dignius. Nemo plus ingenio ſuo imperauit, Nemo
plus indulſit. In utraq; parte uehementi uiro modus deerat, nec intermittere ſtudia
ſciebat, nec repetere. Cum ſe ad ſcribendum concitauerat, iungebantur noctibus di/
es, & ſine interuallo grauis ſibi inſtabat, nec deſinebat, niſi defecerat. Rurſus cum ſe
dimiſerat, in omnes luſus, & in omnes iocos, reſoluebat. Cum uero ſe ſyluis monti/
buſq; tradiderat, omnes illos agreſtes in ſyluis ac montibus natos, laboris patientia
ac uenandi ſolertia prouocabat, & in tantam ſic uiuendi peruenerat cupiditatem, ut
uix poſſet ad priorem conſuetudinem retrahi. At cum ſibi manũ iniecerat, & ſe blan/
diendo quo abduxerat, reuocabat, tantis uiribus incumbebat in ſtudium, ut nõ tãtum
nihil perdidiſſe, ſed multum acquiſiuiſſe deſidia uideretur. Omnibus quidem prodeſt
ſubinde animum relaxare. Excitatur enim ocio uigor, & omnis triſtitia quæ continu
atione pertinacis ſtudij adducitur, feriarum hilaritate diſcutitur. Nulli tamen inter
miſſio manifeſtius proderat. Quoties ex interuallo dixerat, multo acrius uiolentiuſq;
dicebat. Exultabat enim nouato & integrato robore, & tantum à ſe exprimebat quan
tum cõcupierat. Neſciebat diſpenſare uires ſuas, ſed immoderati aduerſum ſe imperij
fuit. Ideóque ſtudium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque ſolebat &
ipſe, cum ſe aſſidua & nunquam intermiſſa contentione fregerat, ſentire ingenij laſſi/
tudinem, quæ non minor eſt quàm corporis, ſed occultior. Corpus illi erat, & natu/
ra ſolidum, & multa exercitatione duratum. Itaque nunquam eum ardentis impetus
animi deſeruit. Vox robuſta, ſed ſordida lucubrationibus, & negligentia non natura
infuſcata, beneficio tamen laterum extollebatur: & quamuis inter initia parum attu/
liſſe uiriũ uideretur, ipſa actione accreſcebat. Nulla unquam illi cura uocis exercen/
dæ fuit. Illum fortem, agreſtem, & † Hiſpanæ conſuetudinis morem non poterat dedi al, antiquæ
ſcere, utcunq; res tulerat ita uiuere; Nil uocis cauſa facere. Non illam per gradus pau/
latim ab imo uſq; ad ſummum perducere. Non rurſus à ſumma contentione paribus
interuallis deſcendere, Nõ ſudorem olei unctione diſcutere, nõ latus† ambulatione re/ al, ablutione
parare. Sæpe cum per totam lucubrauerat noctem, ab ipſo cibo ſtatim ad declamandũ
perueniebat. Iam uero cũ rem inimiciſſimam corpori faceret, uetari nullo modo pote/
rat. Poſt cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per ſtomachum, per ſomnũ
quietẽq; æqualiter digeri, ſed perturbata & diſſipata in caput agebat. Itaq; & oculorũ
aciem confuderat, & colorem mutauerat. Memoria & natura quidem felix, ſed pluri/
mum adiuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat, ediſcendi cauſa relegebat. Edidice
rat illa, cum ſcripſerat: cum id in illo magis mirabile uideri poſſit, quod nec lente &
anxie, ſed eodem penè, quo dicebat, impetu ſcribebat. Illi quidem qui ſcripta ſua

torquent,qui de ſingulis uerbis in cōſilium ueniunt,neceſſe eſt, quæ toties animo ſuo admouerint,nouiſſime affigant. At quorūcunq; ſtilus eſt uelox, tardior memoria eſt. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, ſed ars ſumma,ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad cuſtodienda, adeo ut omnes declamationes ſuas quaſcunque dixerat, teneret. Iam itaq; ſuperuacuos ſibi fecerat codices. Aiebat ſe ſcribere in animo cogitata. Dicebat ita, ut in nullo unquam uerbo, eum memoria deceperit. Hiſtoriarum omnium ſumma notitia, iubebat aliquem nominari ducem, & ſtatim eius acta curſu reddebat. Adeo quæcunq; in animum eius ſemel deſcenderant, in promptu erant. Video uos iuuenes mei plus iuſto ad hanc eius uirtutem obſtupeſcere. Alia uos in illo mirari uolo. Hoc quod tantū uobis mirum uidetur, non operoſa poteſt tradi arte. Intra exiguum pauciſſimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id, quod Cyneas fecit, qui miſſus à Pyrrho legatus ad Romanos, poſtero die nouus homo & ſenatum, & omnem urbanam circumfuſam ſenatui plebem, nominibus ſuis perſalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à poeta carmē nouum,ſuum eſſe dixit,& protinus memoria recitauit, cum hoc ille cuius carmen erat, facere non poſſet. Aut quod fecit Hortenſius, qui à Siſenna prouocatus in auctione perſedit diem totum, & omnes res & precia, & emptores ordine ſuo recenſuit argentarijs recognoſcentibus, ita ut in nullo falleretur. Cupitis ſtatim iſta diſcere. Suſpendam cupiditatem ueſtram, & faciam alteri beneficio locum. Interim hoc uobis in quo iam obligatus ſum perſoluam. Plura fortaſſe uideor de Latrone meo uobis, quàm audire deſyderatis, expoſuiſſe. Ipſe quoque hoc præuideram futurum,ut à memoria eius,quoties occaſio fuiſſet,difficulter auellerer. Tamen nec his contentus ero, ſed quoties me inuitauerit memoria libētiſſime faciā, ut illū totū & uos cognoſcatis, & ego recognoſcam. Illud unum non differam, falſam opinionem de illo in animis hominum conualuiſſe. Putant enim fortiter quidem, ſed parum ſubtiliter eum dixiſſe, cum in illo ſi qua alia uirtus fuit, etiam ſubtilitas fuerit. Id quod nunc à nullo fieri animaduerto, ſemper fecit, Antequam dicere inciperet, ſedens quæſtionem eius, quam dicturus erat, controuerſiæ proponebat, quod ſummæ fiduciæ eſt. Ipſa enim actio multas latebras habet,nec facile poteſt,ſi quo loco ſubtilitas fuerit, apparere, cum orationis curſus iudicium audientis impediat,dicentis abſcondat. Aſt ubi nuda proponuntur membra,ſi quid aut numero,aut ordine excidit, manifeſtum eſt.Quid ergo? Vnde hæc de illo fama? Nihil eſt iniquius his,qui nuſquam putant eſſe ſubtilitatem,niſi ubi nihil eſt præter ſubtilitatem, & in illo cum omnes oratoriæ uirtutes eſſent,hoc fundamentum tot & tātis ſuperſtructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo,ſed non eminebat. Et neſcio an maximum uitium ſubtilitatis ſit, nimis ſe oſtendere. Magis nocent inſidiæ, quæ latent. Vtiliſſima eſt diſſimulata ſubtilitas, quæ effectu apparet, & habitu latet. Interponam itaq; aliquibus locis quęſtiones controuerſiarum, ſicut ab illo propoſitæ ſunt.Nec his argumēta ſubtexam,ne & modum excedam, & propoſitum tam meum quàm ueſtrum,cum uos ſententias audire uelitis, & quicquid ab illis abduxerit,moleſtum futurum ſit. Hoc quoque Latro meus faciebat, ut amaret ſententias,cum condiſcipuli eſſemus apud Marullū rhetorem,hominem ſatis aridum, pauciſſima belle, ſed non uulgato genere dicentem:cum ille exilitatem orationis ſuæ imputaret controuerſiæ, & diceret.Neceſſe eſt me per ſpinoſum locum ambulātem,ſuſpenſos pedes habere,aiebat Latro, Non me hercules tui pedes ſpinas calcant, ſed habent. Et ſtatim ipſe dicebat ſentētias,quæ interponi argumētis ꝗ maxime declamātis Marulli poſſent. Solebat aūt & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil præter epicheremata ſcriberet,aliquo die nil præter enthymemata, aliquo die nil præter has tranſlatitias, quas proprie ſententias dicimus, quæ nihil habent cum ipſa controuerſia implicitum, ſed ſatis apte & alio transferuntur, tanquam quæ de fortuna,de crudelitate,de ſeculo, de delitijs dicunť.Hoc genus ſententiarū ſuppellectilē uocabat. Solebat ſchemata quoq; per ſe quæcūq; cōtrouerſia recipet ſcribere. Et putāt illū homines hac uirtute caruiſſe, cū ingeniū quidē eius hac dote abundauerit,iudiciū aūt eius fuerit ſtrictius. Nō placebat illi orationem inflectere, nec unquā recta uia diſcedere,niſi cum hoc aut neceſſitas coegiſſet,

coegiſſet, aut magna ſuaſiſſet utilitas. Schemata negabat decoris cauſa inuenta, ſed ſubſidij, ut quod palàm aures offenſurum eſſet, ſi palam diceretur, id oblique & furtim ſurreperet. Summam quidem eſſe dementiam, detorquere orationem, cui rectam eſſe liceret. Sed iam non ſuſtineo uos morari. Scio quàm ſit odioſa Circenſibus pompa. Ab ea autem controuerſia incipiam, quam primam declamaſſe Latronem meum memini, admodum iuuenem in Maxilli ſchola, cum iam cœpiſſet diem ducere.

DECLAMATIO prima primi libri, quæ eſt de patruo abdicante nepotem, quem prius adoptauerat.

Liberi parẽtes alant, aut uinciantur. Thema. Duo fratres diſſidebant inter ſe, alteri filius erat. Patruus in egeſtatem incidit. Patre uetante, adoleſcens illum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo eſt. Patruus accepta hæreditate, locuples factus eſt. Egere cœpit pater. Vetante patruo aluit illum adoleſcens. Abdicatur, contradicitur. *Rubrica*

Prima pars pro nepote.

Eó iam perductus erat, ut omnem ſpem ultimorum alimentorum in ea ſola domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipſe, inquit, ali me uetuit. Imitationem alienæ culpæ, innocentiã uocas. Omnis inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſuper crepidine Marium, aut fuiſſe conſulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid deſperandum infelicibus? Ne circum plura inſtabilis fortunæ exempla te mittam, uide quis alimẽta rogetur, & quis roget. Non ſum hoſpes grauis. Vnum ſenem aduoco. Hoc tibi uitio placui pater. Perierat totus orbis, niſi iram finiret miſericordia. Iactatus inter duos patres, utriuſq; filius, ſemper tamen felicioris abdicatus, illud tamen pater deos teſtor, diuitem te relinquo. Circumibo tecum pater limina aliena. Omnibus oſtendam, & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. Abdicari non poſſum ob id quod feci, lege cogente. Quid ſi flere me uetes, cum uideo hominem calamitoſum? Non ſunt affectus noſtri in noſtra poteſtate, Quædam iura non ſcripta, ſed ſcriptis omnibus † certiora ſunt. *Declamatio* *al, fortiora*

Pars altera pro patruo contra nepotem.

Creſcere propoſuit ex mea inuidia homo, qui ſe melius iactare poteſt, q̃ defendere. Iuſtus meus metus eſt, ne hæredem ingratum ſcribam, inimicum relinquam. Etiã ſi tu non odiſti eum, qui fecit mihi iniuriam, tamen ego odi illum, qui fecit tibi. Deſinit eſſe filius, qui non tantum à patre abdicatus, ſed ab alio adoptatus eſt. Audite q̃ ualde eguerim. Fratrem rogaui. Quis es tu, qui de facto patrum feras ſententiam? Ad te arbitrum odia noſtra non mittimus. Iudices habemus deos.

Extra controuerſiam.

Alfius Flauius prætextatus apud Ceſtium cõtrouerſias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam. In puero declamãte lenocinium erat ingenij ætas.

Declamatio ſecunda de uirgine proſtituta.

Sacerdos caſta caſtis, puris pura ſit. Thema. Quædam uirgo à Piratis capta uenijt. Empta à lenone, & proſtituta eſt. Veniẽtes ad ſe exorabat ſtipẽ. Militem qui ad ſe uenerat, cum exorare non poſſet, eum luctantem, & uim inferre uolentem occidit. Accuſata, abſoluta, & reuerſa ad ſuos eſt. Petijt ſacerdotium, Contradicitur. *Rubrica*

Prima pars contra uirginem petentem ſacerdotium.

Sacerdos ueſtra adhuc in lupanari uiueret, niſi hominẽ occidiſſet. Quid mihi ſacerdote, cuius precaria eſt caſtitas? Id enim deerat, ut templa eas recipiãt, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignã te ſacerdotio dicerẽ, ſi tranſiſſes per lupanar. Fortuna, inq̃t, pati coegit, & miſereri debent oẽs mei, At nos miſerãdas nõ facimus ſacerdotes. Nec eſt apud nos maximus honos ultimorũ malorũ ſolatiũ. Ita domi cuſtodita eſt, ut rapi poſſet. Ita chara fuit ſuis, ut rapta nõ redimeretur. Ita raptæ pepcere Piratę ut lenoni uenderẽt. Sic emit leno, ut ꝓſtitueret. Sic ueniẽtes deprecata eſt, ut ferro op⁹ eſſet. Mouet me reſpectus omniũ uirginũ, ſi in ciuitate nulla inueniri potuit, nec meretrice caſtior, *Declamatio*

nec

nec homicida purior. Nulla eſt ſatis pudica, de qua quæritur. Omnes, inquit, exoraui. Si quis dubitat an meretrix eſſet, audite ꝙ blanda ſit. Ponamus tres ſacerdotiũ petere. Vnam quæ rapta ſit, Alteram quæ proſtiterit, Tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus negabo.

Pars altera pro uirgine petente ſacerdotium.

Voluerunt Dĳ eſſe miraculo, in captiua libertatem, in proſtituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent ſanè omnes tanquam ad proſtitutam ueniſſe, dũ tanquàm à ſacerdote diſceſſerint. quàm pudica ſit miles, oſtendit: quàm innocens, iudex: quàm felix, reditus. Inter tot pericula dĳ illæſam non ſeruaſſent, niſi eam ſibi ſeruaturi fuiſſent. Totus populus ad ſeruandam pudicitiam contulit, quicquid ad uiolandã attulerat. Dicat pudicitiam ſuam Dĳs quibus debet.

Extra controuerſiam.

Longe recedendum eſt ab omni obſcœnitate uerborum & ſenſuum. Quædam ſatius eſt, uel cum cauſæ detrimento tacere, quàm inuerecunde dicere.

Declamatio tertia de inceſta ſaxo deiecta.

Rubrica Inceſta ſaxo deĳciatur. Thema. Inceſti dãnata antequam deĳceretur, Veſtam inuocauit, deiecta uixit. Repetitur ad pœnam, contradicitur.

Prima pars contra inceſtam.

Id enim deerat ut modeſtior in ſaxo eſſet, quàm in ſacrario fuerat. Dubitari non poteſt quin tãdiu deĳcienda ſit, donec efficiatur, propter quod deiecta eſt. Patrociniũ ſuum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? niſi ut ne bis quidem deiecta pereas. Exponam cum quo ſtuprum uel quando commiſit. Quia probaui, iſtam damnaſtis. Non putas legem cauiſſe ut perires, quæ cauit quemadmodum perires? Male de dĳs exiſtimas, ſi ſacerdoti ſuæ tam ſero ſuccurrunt. Ita Dĳ malu erunt damnatam abſoluere, quàm ſacerdotem?

Pars altera pro inceſta.

Damnata deiecta eſt, abſoluta deſcẽdit. Putares puellam non deĳci, ſed demitti. Lex ſacerdotem non ad ſaxum uſq; deferret, niſi ſententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam ſecure aſpicientibus horrenda.

Declamatio quarta, quæ de forti ſine manibus.

Rubrica ADulterũ cum adultera qui deprehẽderit, dũ utrunq; corpus interficiat, ſine fraude ſit, liceat adulteriũ & in matre filio uindicare. Thema. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehendit adulterum cum uxore, de qua filium adoleſcentem habebat. Imperauit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit, abdicat filium, contradicit.

Prima pars pro forte contra filium.

Solus ego ex omnibus maritis nec adulterum dimiſi, nec occidi. Quis non putet, aut me ſine filio, aut filium ſine manibus? Conceptus eſt iſte, à quo ſciemus. Cum adulterum deprehendi, tunc primum ſenſi me manus in bello perdidiſſe meas, domi etiam filĳ manus perdidi. Tam fruſtra ad filium, quàm ad gladium cucurri. In bellum non peruenit, & ante patriæ quàm patri negauit manus. Vſq; eo pugnauit pro nobis, ut pro ſe non poſſet. Adoleſcens quos dimiſiſti ſequere. Non potui, inquit, matrem occidere. Quo ſis excuſatior, adĳce & patrem.

Pars altera contra fortem hominem pro ſuo filio.

Alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. Non ſemper ſcelera noſtri ſunt iuris. Et truces animos miſericors natura debilitat. In tam inopinati flagitĳ ſpectaculo, toto corpore ſtupui. Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, priuſq; in memoriam reuerterer, exierant. Maius erat ſcelus, quod imperabas, quàm quod deprehenderas. Si quid exegeris ultra uires meas, dicam, Ignoſce, Non poſſum. Ignoſcit pater filio, nauigationẽ recuſanti, ſi nõ ferat mare. Ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, quãuis ipſe pater militaris ſit. Ipſam legem recita. Liceat marito, liceat & filio. Quare tam multos nominat, niſi quia aliquos putat eſſe, qui nõ poſſint? Exierunt adulteri inter patrem debilem & filium ſtupentem.

Declama-

Declamatio quinta de eo qui duas rapuit.

RApta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias petat. Vna nocte quidã rapuit duas. Altera mortem optat raptoris. Altera nuptias petit.

Prima pars contra raptorem.

Stupro accuſatur, ſtupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicate patres. Fortior publicæ diſciplinæ ſeueritas ſurgat. Iam binæ rapiuntur. Coit populus uelut publico metu territus, uix credẽs duos fuiſſe raptores. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruiſſes. Si te ante rapuiſſet, & nuptias optaſſet, deinde hanc uitiaſſet antequam nuberes, negares illum iubente rapta, debere mori. Nihil amplius raptori præſtare potes, quàm ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori præſtas, ut illum ipſa non occidas. Non potes præſtare, ne quis occidat.

Pars altera pro raptore.

Inter pares ſententias mitior uincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam. Plures tamen Sabinæ ſunt. Contumelioſum mihi erit, te dignam uideri, in cuius honorem homo occidatur, me dignam non uideri, in cuius honorem homo ſeruetur.

Declamatio ſexta de filio quodam ducente filiam Archipiratæ.

CAptus à Piratis ſcripſit de redẽptione. Nõ redimebatur. Archipiratæ filia eũ iurare coegit, ut duceret ſe uxorẽ, ſi dimiſſus eſſet. Iurauit ei. Relicto patre ſecuta eſt adoleſcentem. Duxit illam, Orba incidit, Pater imperat, ut Archipiratæ filiã dimittat, & orbam ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars contra filium.

Bonæ ſpei uxor, bonæ ſpei nurus, quæ uel amare captiuum poteſt, uel odiſſe patrem. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. Narret, inquit, ſocero beneficia puella, nõ miſericordia mota eſt, ſed libidine.

Pars altera pro filio.

Illo me loco non deſeruit, in quem uenire & pater timuit. Vidiſſes membra uinculis preſſa, macie retractos introrſus oculos. Attritas cathenis & inutiles manus, talẽ quis amare niſi miſericors poteſt? Inter tot cõſulatus Marius nihil habet clarius, quàm ſe autorem. Pompeium, ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnũ dixiſſet. Seruum regem Roma tulit. Quid tibi uidentur illi, qui rapti ab aratro paupertate ſua beatam fecerunt rempublicam? Nõ poſſumus unà felices eſſe, quod ſolemus, unà infelices erimus.

Declamatio ſeptima de tyrannicida à Piratis dimiſſo.

LIberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterum in adulterio deprehẽſum, deprecante patre ne faceret, interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater Piratis epiſtolam miſit, ſi præcidiſſent ei manus, duplam pecuniam ſe daturum. Piratæ illum dimiſerunt. Pater in ægeſtatem incidit, petit alimenta. Negantem uult in uincula ducere.

Prima pars pro filio tyrannicida.

Si præcideritis, ſcribe potius ſi occideritis. Tyrannicida exitum tyranni rogo. Non timeo, ne quas manus Piratæ ſoluerũt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærite nunc unde tyranni fiant. Duplam dabo. Apparet, pro unico filio rogat, duplam dabo, alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiamnum manus meas petis? Nega tuam eſſe epiſtolam, & habes argumentum. † Dic, ego rogare etiam pro adultero ſoleo. Remiſerunt me reipublicæ cum manibus, patri cum epiſtola. Hoc noſtro ſeculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis à Piratis dimiſſus, alligatus à patre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec Pirata uenditor. Duplam dabo. Quid neceſſe eſt? potui uilius ſolui. Vt præcidatis ei manus. Obſtupuere prædones, & inquiunt. Indica patri, non omnia Piratas uendere. Qualem optem patrem, neſcio. Diues debilitat, egens alligat. Neutrum hoc manibus meis expedit. Vbi eſt patrimonium tuum, uel quo tyrannos inſtruis, uel quo adulteros facis?

al, Dic ergo ego etiã pro adultero ſoluo

Pars

Pars altera contra filium tyrannicidam.

Suſcepi tria prodigia inter me & ſe furentia. Vnum, qui poſſet patrem opprimere. Alium, qui fratrem uiolare, Alium qui patrem. Lex hæc ſcripta eſt pro malis patribus. Nam boni etiam ſine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent, & ſi ſperaſſent, utiq; præcidiſſent. Non ira illa patris, ſed calliditas fuit. Vnde redimerem, non habebam. Rogare in tam auara ciuitate neminem poteram, in qua nec filij patres alunt. Vſus conſilio ſum, ſciens piratas, non crudeles, ſed auaros. Feci ut deſperarent, quod poſſes redimi. An prudẽter cogitauerim, neſcio. Interim feliciter cogitaui. † Excluſa mẽs eſt, ex quo uidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in paricidio.

Excuſſa

Extra controuerſiam.

Relictus ſolus orbus ſenex, qui color approbandus eſt impetu. Magna enim ui opus eſt, ut aliquis accuſans, ſe miſerabilem faciat. † Perſiũ memini hominem inter ſcholaſticos inſanum, inter inſanos ſcholaſticum.

ſparſum

Declamatio octaua, quæ eſt de forti abdicato.

QVi ter fortiter fecerit, militia uacet, Ter pater fortẽ in acie, quarto uolentẽ exire retinet. Nolentẽ abdicat.

Prima pars pro abdicãte.

Quod patriæ ſupereſt, patri uindico. O me, filio pugnante, laſſũ. Iã pro te dubito. Neſcio quid lex timet. Miraris, ſi quod legi ſatis eſt, patri nimis eſt. Cauſa mihi abdicandi eſt, ne ſine filio uiuam. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. Optimus finis uirtutis eſt, antequam deficias, deſinere. Lex quoq; ter uiro forti aut diffidit aut conſulit.

Pars altera pro forti abdicato.

Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter uicti militant. Senator poſt ſexageſimum quintum annum, in curiam uenire nõ cogitur, nec uetatur. Quicquid honoris nomine datur, in utranq; partem licet, Alioquin deſinit præmium eſſe, cui neceſſitas imponitur. Ocium imperas animo non ocioſo. Tumultus exortus eſt. In me omnium ciuium diriguntur oculi, & adhuc, uerum dicendum eſt, nihil mihi patria debet. Nunquam pugnaui niſi coactus. Ad huc militia mea legis munus eſt, Athenienſes abdicato uicerunt duce. Quantum uero intereſt: Ille abdicationẽ uirtute deleuit, ego merui.

Libri primi declamationum finis.

IN LIB. DECLAMATIONVM PRIMVM.

In ultima huius libri declamatione, tituli erãt inuerſi. Prior enim erat, pro abdicato, quũ eſſe debuerit, pro abdicante patre. Alter qui erat, contra fortem abdicatum, eſſe debebat, pro forti abdicato. Qui caſtigationi prioris æditionis præerãt, offenſi ſermõe qui eſt in parte poſteriore, ociũ imperas animo non ocioſo, quoniam ad abdicantem accommodari non poſſunt, admonuerunt eã partem a ſuperiori perperam huc tranſlatam, ſed falſo. Vt autem tituli inuerterentur, hæc opinor res errori dedit anſam. Prior pars ſic orditur, quod patriæ ſuper eſt, patri uindico. Hoc exiſtimabat aliquis ab alio de patre dici, quum pater ita de ſe loquatur, ſentiens iam ſatisfactum patriæ, reliquum eſſe dandum patri. Similis forma eſt, quaſi dicas. Si non tribuis hoc benemerito, ſaltem tribue ſeni: ſubaudito pronomine mihi. Hoc ideo uiſum eſt monere, ne quis ratus caſu factum reponat priſtinos titulos.

IN LIBRVM SECVNDVM.

Quæ declamationi ſecundæ adijciuntur, extra controuerſiã, decerpta conſtat ex controuerſia undecima, ubi tractatur idẽ thema. Porro uerſus q hic refertur ex Ouidio, corruptus erat in quibuſdam exemplaribus, Egelidum boream egelidumq; notum, ut redderent carmen pentametrum. At legẽdum eſt. Gelidum boream, gelidumq; notum, ut ſit metrum anapeſticũ, ex Medea, quam Ouidius ſcripſit. Vnde & Quintilianus citat uerſiculum hunc, Seruare potui, perdere an poſſim rogas?

Lucij

PROLOGVS SECVNDI LIBRI.

CVM repeterem quos unquam bene declamantes audiſſem, oc-
currit mihi inter alios Fabianus philoſophus, qui adoleſcens ad-
modum, tantę opinionis in declamando, quantæ poſtea in diſpu-
tando fuit. Exercebatur apud Arellium Fuſcum, cuius genus di-
cendi imitatus, plus deinde laboris impendit, ut ſimilitudinē eius
effugeret, quàm impēderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fuſci
Arelli ſplendida quidem, ſed operoſa & implicata, cultus nimis
exquiſitus, compoſitio uerborum mollior, quàm ut illam tam ſanctis fortibusq́; præce-
ptis præparans ſe, animus pati poſſet. Summa inæqualitas orationis, quæ modo exilis
erat, modo nimia licentia uaga & effuſa: principia, argumenta, narrationes aridæ dice-
bantur. In deſcriptionibus extra legem omnibus uerbis, dummodo niterent, permiſſa
libertas. Nihil acre, nihil ſolidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis laſciua
quàm læta. Ab hac cito ſe Fabianus ſeparauit, & luxuriam quidem cum uoluit, abie-
cit, obſcuritatem euadere non potuit. Hæc illum uſque in philoſophiam proſecu-
ta eſt. Sæpe minus quàm audienti ſatis eſt eloquitur, & in ſumma eius ac † ampliſſima *al, ſimpli*
facultate dicendi, antiquorum tamen uitiorum remanent ueſtigia. Quædam tam ſubi *ciſſima*
to deſinunt, ut non breuia ſint, ſed abrupta. Dicebat autem Fabianus ferè dulces ſen-
tentias, et quoties incidebat aliqua materia, quæ conuitium ſeculi reciperet, inſpirabat
magno magis quàm acri animo. Deerat illis oratoriũ robur, et ille pugnatoris mucro,
ſplendor uero uelut † uoluptarius non elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis le- *al, uolũtarius*
nis, & pro tranquillitate morum remiſſus, uocis nulla contentio, nulla corporis aſſeue
ratio, cum uerba uelut iniuſſa fluerent. Iam uidelicet compoſitus & pacatus animus,
cum ueros compreſſiſſet affectus, & iram doloremq́; procul expuliſſet, parum bene
imitari poterat, quæ effugerat. Suaſorijs aptior erat, locorum habitus fluminumq́; de-
curſus, et urbium ſitus, moresq́; populorum nemo deſcripſit abundantius. Nunquam
inopia uerbi ſubſtitit, ſed ueлociſſimo curſu ac facillimo omnes res beata circumflue-
bat oratio. Hæc eo libentius o Mela fili chariſſime refero, quia uideo animum tuum à
ciuilibus officijs abhorrentem, & ab omni ambitu auerſum, hoc unum concupiſcen-
tem nihil cõcupiſcere, ut eloquentiæ tantũ ſtudeas, facilis ab hac in oẽs artes decurſus
eſt. Inſtruit etiam quos non ſibi exercet. Nec eſt quod inſidias putes tibi fieri, quaſi id
agam, ut te bene † crediti ſtudij labor teneat. Ego uero non ſum bonæ mentis impedi- *al, cedentis*
mentum, perge quò inclinat animus, & paterno contentus ordine ſubduc fortunæ ma
gnam tui partem. Erat quidem tibi maius ingenium quàm fratribus tuis, omnium bo-
narum artium capaciſſimum, eſt & hoc ipſum melioris ingenij pignus, non corrumpi
bonitate eius, ut illo male utaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitioſæ curæ ſunt, fo
roq́; ſe & honoribus parant, in quibus ipſa quæ ſperantur timenda ſunt, ego quoque
aliquando eius proceſſus auidus, & hortator laudatorq́; uel periculoſæ, dum honeſtæ
modo induſtriæ, duobus filijs nauigantibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi illa,
quam tota mente agitas declamandi exercitatio, ſicut Fabiano profuit, qui aliquando
cum Ceſtium audiret, nihilominus declamabat, & tam diligenter, ut putares illum illi
† ſtadio parari, nõ per illud alteri. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem, qui *al, ſtudio*
eques romanus Romæ docuit. Ante illum inter libertinos præceptores pulcherrima
diſciplina cõtinebatur, & minime probabili more, turpe erat docere, quod honeſtum
erat diſcere. Nam primus omnium latinus rhetor Romæ fuit puero Cicerone Ploti-
nus. Apud Blandum diutius quàm apud Fuſcum Arellium ſtuduit, ſed cũ iam transfu
giſſet, eo tempore quo eloquentiæ ſtudebat, non eloquentiæ cauſa. Scio futurum, ut
auditis eius ſententijs, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus uaca-
bat, & ego multo tempore minor quàm ipſe erat, audiebam quoties inciderat, nõ quo
ties uolueram. In hunc ergo libellum quæcunq́; ab illo dicta teneo, conferam.

Abdicatus poſt tres abdicandos.

Diues tres filios abdicauit. Petijt à paupere unicum in adoptionem. Pauper dare

uult, Nolentem ire abdicat. Contradicitur.

Prima pars pro filio pauperis.

Nunquam futurum putaui, ut aut pater meus liberos odiſſet, aut diues cōcupiſceret. Dubitaui diu, an ille amicum tētaret, an hic filiū. Ita uero nos ſumus pauperes, qui habemus quod diuites rogent? Si immerito abdicauit, odi patrem, tot eijcientem innocentes. Si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo æque paupertatem & patrem, utriq; aſſueui. Non tibi permultis fulta liberis domus eſt, quanquam nec ſic, debuiſti dare. Tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt. Abdico, inqt, apparet, tantū ut uincas. Vna inter nos diſputatio eſt. Hic me dignū putat bono patre, Ego meo. Diuitem mihi uis dare, Ego te uolo. O merito abdicādum, ſi talem patrem relinquo. Quem me uideri uelim neſcio, Innocentem, ſi abdicor, Nocentem, ſi adoptor. Non ut in cæteris abdicationibus, in mea poteſtate eſt non abdicari. Perditurus ſum patrem, ſi abdicor, Perditurus ſum ſi non abdicor. Quid intereſt utrum eijciat an transferat? Et ſi parendum in omnibus patri, in eo non parendum, quo efficitur, ne pater ſit. Graue eſt carere unico, grauius eo, quem alius cōcupiſcit. Non delectant domi-
al, lati minos ignoti ſeruorum greges. Nec ſonātia ergaſtula † laxi ruris. Patrem gratis amo. Neceſſe eſt ut timeam domū liberis infelicem. Non poteſt inueniri aptius tempus reconciliationis. Diues filios quærit.

Pars altera contra filium pauperis.

Magnum & hoc inter cætera paupertatis incommodum eſt, quod abdicationem filius non timet. Senatorium ad gradum cenſus aſcendere facit. Cenſus romanum equitem à plebe diſcernit. Cenſus in caſtris ordinem promouet. Cenſu in foro iudex legitur. Nunc facilius eſt paupertatem laudare, quàm ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebo hanc cum illis: ſi perſeuerauerint, habebo pro illis.

Extra controuerſiam.

Aridi † Horridi declamatores fidelius tuentur colores quos propoſuerunt. Nulla ſententiæ dulcedo ſubrepit, nullum ſchema ſollicitat. Sic quæ malam habent faciem, ſæpe
Tubrius pudicæ ſunt, nō animus illis deeſt, ſed corruptor. Gallus † Nibius tā magnæ fuit olim eloquentiæ, quàm poſtea inſaniæ. Cui hoc accidiſſe uni ſcio, ut ad inſaniam non caſu caderet, ſed iudicio perueniret. Nam dum inſanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorē putat, quod ſimulabat ad uerū redegit. Oto Iunius pater edidit quatuor libros colorum, quos belle Gallio noſter Antiphontis libros uocat, tātum in illis ſomniorum eſt. Syriacus cōtra Maximum Stertinium, à quo premebatur, cum comes eius fuiſſet, dixit, Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? Sed hęc eſt conſuetudo ueſtra, iniuriam uocatis finem ſeruitutis.

Declamatio ſecunda de iureiurando uiri & uxoris.

VIr & uxor iurauerunt, ut ſi quid alteri accidiſſet, alter moreretur. Vir peregre profectus eſt, miſit nuntium uxori, qui diceret ſe deceſſiſſe. Vxor ſe præcipitauit. Recreata, iubetur à patre uirum relinquere. Non uult. Abdicatur.

Prima pars pro filia uxore.

Dij immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis, effeciſtis ut illud non periculum amantis eſſet, ſed experimentum. Hos diuidere uult ſocer, quos nec mors quidem diuiſit. Moriar, inquit, habeo & cauſam & exemplum. Quædam ſe maritorum amore rogis ardentibus miſcuerunt. Quædam animabus ſuis redemerūt maritorum ſuorū ſalutem ſollicitudine breui. Inter has puellas uiua numeratur. Aſſidue contentiones erant. Sine te uiuere non poſſum. Immo ego ſine te, qui certantium exitus eſſe ſolet. Iurauimus. Hic animus ſine dubio iurantium fuit, ut uiui non diducerentur, cum illud quoq; cauerent, ne morte diuiderentur.

Pars altera contra filiam uxorem.

Non poſſum, inquit, relinquere uirum. Quicquam non poteſt, quæ mori poteſt? Penè dum falſæ mortis nuntium miſit, ueræ recepit. Potes ſine uiro pati. Peregrinationem eius tuliſti. Iureiurando iam liberata ęs caſu proximo.

Extra

Extra controuerſiam.

Ouidius Naſo apud Arellium Fuſcum magiſtrum ſuum, hanc controuerſiam declamauit. Nam Latronis admirator erat. Latro in præfatione quadam dixit. Nō uides, ut immota fax torpeſcat & ignes exagitata reſtituat. Mollit uiros ocium, ferrum ſitu rubiginem ducit. Et Naſo dixit. Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas, Et rurſus nullo cōcutiente mori. Hic aūt dixit, quicquid laboris eſt, in hoc eſt, ut uxorem à uiro, & uirum ab uxore diligi concedas. Neceſſe eſt deinde, ut iurare permittas, ſi amare permiſeris. Eiuſdem. Pauca noſti pater crimina. Et litigauimus & cecidimus. Et quod fortaſſe nō putas, peierauimus. Rogatus aliquando ab amicis ſuis, ut tolleret tres uerſus, petiuit inuicem, ut tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Conſcripſerant illi quos tolli uellent ſecreto. Hic quos tutos eſſe uellet. In utriſq; codicillis ijdem uerſus erant, ex quibus primum fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, ſemiuirumq; bouem. Secundum, Gelidum boream, gelidumq; notum. Ex quo apparet ſummi ingenij uiro, non iudicium defuiſſe ad compeſcendum licentiam carminum ſuorum, ſed animum. Aiebat interim decentiorem eſſe faciem, in qua aliquis neuus eſſet.

Declamatio tertia de nepote ex meretrice ſuſcepto.

Abdicauit quidam filium. Abdicatus, ſe contulit ad meretricem, & ex ea ſuſtulit filium. Æger ad patrem miſit. Cum ueniſſet, commendauit ei filium, et deceſſit. Pater poſt mortē illius in adoptionē recepit nepotē. Accuſat̄ ab altero filio demētiæ.

Prima pars pro patre.

Dementia in me noui generis arguitur, ſanus eram, ſi non agnoſcerem meos. Expectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorū, fratre ceſſante. Deficientis ſpiritus ſuſtinebatur in aduentum meum. Intraui, iam cadentes oculos ad nomen meum erexit. Fugientem animam retinuit. In ſinu meo, & filium, & animā depoſuit. Nuntiatum eſt mihi in ultimis eſſe filium. Nec hoc à fratre.

Pars altera contra patrem.

Pater iſtius incertus eſt. Bene cum iſto ageretur, ſi & mater. Incidit in meretricem, inter cætera mala & fœcundam. Mulier, neſcio aduerſus patrem iniurioſior ſis, quod abſtuliſti illi hæredem, an quod dediſti. Adoptauit enim filium eius, propter quam eiecerat ſuum.

Declamatio quarta de raptore patrem non exorante

Raptor niſi intra triceſimum diem & ſuum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Raptæ patrem exorauit, ſuum non exorat. Reum facit dementiæ.

Pars prima contra raptorem.

Quid cōtremiſcis ſenectus? Quid lingua trepidas? Quid obtorpuiſtis oculi? Nōdum triceſimus dies eſt. Nec triſtiore quidem uultu expugnatam filiæ pudicitiā tulit. Nimis cito exoratus eſt. Ne omnia uitia eius ab adoleſcētia repetam, Virginē rapuit, Patrem accuſat. Hoc intra triginta dies. Putas me accuſatori promiſſurum, quod filio negaui? Miraris dubitare patrem? lex ipſa inter mortem et nuptias dubia eſt. Semper enim ſibi om̄ia licere credit: nihil me unquam rogauit. Ignouit enim, inquit. †Aliquis ante me rogatus eſt. Demēs ſum. Vides, Nimirum turpiter uiuo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Poteſt aliquis ignoſcere, ſic rogāti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, me miſerum, quàm penè promiſi. O me miſerum, qui tantum triginta diebus iraſci non poſſum. Quid mirum, ſi citius illum exoraſti? Facilius eſt donare iniuriam, quàm crimen. Procede in medium ſenex, cuius miſericordia crudelis ſum. Iam, inquit, anguſtum tempus eſt. Et tibi uacat accuſare. Sic aliquis exorat? Sic deprecatur? Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tanquā demens egi? Non ſum exoratus. Nondum tranſiuit tempus. Etiamnū exorari poſſum. Quàm iniquum eſt, nondum eſſe me nocentem, & iam eſſe reum.

al, Ita aliquis aut tā temere

Pars altera pro raptore.

Me miſerum pater, iræ tuæ detractum eſt nihil, tempori autem multum. Infelicior ſum, quàm ſi neutrum exoraſſem. Si ſeruaturus es filium, iam tempus fuit. Si oc-

T 2 ciſurus,

ciſurus, iam tempus eſt. Prior rogatus eſt quem magis timebam.

Declamatio quinta de torta à tyranno pro marito.

TOrta à tyranno uxor, nunquid de uiri tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare. Poſtea maritus eius tyrannum occidit. Intra quinquennium non parientem, ſterilitatis nomine dimiſit. Agit illa ingrati.

Prima pars pro uxore.

Has nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronæ, Rapiebantur uirgines. Nullæ tunc uidebantur feliciores, quàm quæ filios non habebant. Suſpicatus eſt tyrannus de tyrannicidio hunc cogitare, ſiue iſti aliquid excidit, ſiue non bene tegit uultus magna conſilia, tamen de uxoris garrulitate queri non poteſt, cum ſciat quemadmodum taceat. Impoſita in eculeum, ſæpius ad abſentem uirum reſpexit, quàm ad præſentem tyrannum. Explicatur totus aduerſus infelicem fœminam tyrannicæ crudelitatis apparatus, & illa inſtrumenta uirorum quoque animos ipſo uiſu frangentia, ad excutiendum muliebris pectoris † ſententiam proponuntur. Verberibus corpus abrumpitur. Neſcio reſpublica, an tibi liberos iſta mulier datura ſit, tyrannicidam dedit. Miraris, ſi tranſit quinquēnium inter uxorem tortam, & uirum occupatum? Sciſſum corpus flagellis, igne aduſtum, tormentis conuulſum. Ignoſcetis puto mulieri, ſi dixero, feſſa eſt. Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius eſt tyrannum occidere, quàm ſuſtinere uerbera, laminas, eculeos. Quicquid antiqua ſæuitia inuenerat, quicquid adiecerat noua. Quid amplius dicam? Et tyrannus torquebat, cum de tyrannicidio quæreret. Non premit cenſum oneroſa ſumptibus. Et (ut † ſcelerimos eſt) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, uſque in publica damna priuatim inſanit. Nūquid gemmas, & ex alieno littore petitos lapillos? Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad certam fœcunditas diem. Sui iuris rerum natura eſt. Vtrum ne magis mirandum eſſe, tuum tyrannicidium, an huius ſilentium.

al. cōſtantiam

al. ſeculi

Pars altera contra uxorem.

Ego torta ſum, merito obijceres, niſi te uindicaſſem: etiam ſi ſciſti de tyrannicidio, nec indicaſti, non eſt beneficium, ſcelus non facere. Denique neque ſciſti. Non enim tibi indicaui. Nec tam magnum cōſilium, uirilibus quoque graue animis, commiſi muliebri garrulitati, quæ id ſolum poteſt tacere quod neſcit. Quo tempore uxor torta eſt, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, poſtea cogitaui Et hęc cogitandi cauſa fuit, Vxoris ultio. Si quod audierat tacuit, non beneficium eſt, ſed fides.

Extra controuerſiam.

Lucius Vinicius quo nemo ciuis romanus in agendis cauſis præſentius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio illi præſtatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus. Vinicius ingenium in numerato habet.

Declamatio ſexta de patre & filio luxurioſis.

QVidam luxuriante filio luxuriari cœpit, accuſatur à filio demētiæ. Cōtradicit.

Prima pars pro patre contra filium.

Accuſator meus intra ſe contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen abſolui, ſed tu ſenex, inquit, hoc dicis, luxuria tua ſerius cœpit, citius deſinet. Quidam ſummum bonum dixerunt uoluptatem. Nihil eſt mihi opus præcipientibus. Habeo exemplum. Oſtendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Ebrietatem patri obijcit ebrius.

Pars altera pro filio contra patrem.

Adoleſcens luxurioſus peccat. Senex luxurioſus inſanit. Nemo uitia quæ odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de prælio fugit, ut bene pugnaret exercitus? Non coercet uitia, qui prouocat. Meam quoque luxuriā patri imputabo. Non ſub ſeuera fui diſciplina, non ſub bene inſtitutæ domus lege, quæ poſſet adoleſcentis formare mores, & à uitijs ætatis abducere. Quodammodo ad luxuriam à patre præmiſſus ſum. Madent cani unguento, & comeſſator ſenex nulli nimis luxurioſus, ſed parum ſanus uidetur.

Decla-

Declamatio ſeptima de peregrino negociatore & formoſa.

QVidam cum haberet formoſam uxorem peregre profectus eſt. In uiciniam mulieris peregrinus mercator migrauit, ter illam appellauit de ſtupro, adiectis precijs. Negauit illa, deceſſit negociator, teſtamento omnium bonorum ſuorum reliquit formoſam hæredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Adijt hæreditatem. At redijt maritus. Accuſat adulterij uxorem ex ſuſpitione.

Prima pars contra formoſam.

Seram querelam detuli. Non accuſo adulteram, niſi diuitem factam, poſt tantos impudicitiæ quæſtus, tacere iam non poſſum, confitendum hoc habeo, hac me cauſa abfuiſſe. Tempus eſt de uxore & marito credi. Ferat matrona oculos iacentes in terram, & aduerſus officioſum ſalutatorē, inhumana potius quàm inuerecunda ſit, longe ante ſuam impudicitiam neget ore, quàm uerbo. Nemo fortiter negātem iterum rogauit. Omnium bonorum hæres ſola eſto, quia corrumpi nō potuiſti, quia tam † feliciter pudicitiam cuſtodiſti. Tace pauliſper nomen autoris. Nunquid non teſtamento uiri creditur? Adeo ne iam omnis pudicitia ſeculi noſtri abijt, ut aduerſus querimoniam uiri, alieno teſte defendatur uxor? Muliebrium uitiorum fundamentum auaritia eſt. Quæ poteſt non timere opinionem adulterij, poteſt non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium trahitur, quo ueſtis cruentetur. Infelices ancillarum greges laborāt, ut adultera tenui ueſte perſpicua ſit, & nihil in corpore uxoris ſuę plus maritus, quàm quilibet alienus peregrinusq; agnouerit. Futura æſtimabo indicia. Interim qui rogat, comperit pudicam. Omnes te impudicam loquuntur, pudicam tantum & unus, & peregrinus, cui plus laudator quàm accuſator nocet. Vxorem meam nuſquam audiui pudicam, niſi in adulteri elogio. Deijce in terram oculos, & aures tuas externorum uocibus claude. Sibi quiſq; pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto plus creditis ciui, quàm peregrino: marito, quàm adultero. Ipſum elogium corruptoris animo ſcripſit, quia pudicam, inquit, comperi, quod nulli præter me contigit.

† al, fideliter

Pars altera pro uxore formoſa.

Formoſa eſt. Hoc natura peccauit. Sine uiro fuit, Hoc maritus peccauit. Appellata eſt. Hoc alius peccauit. Negauit, hoc pudice. Hæres relicta eſt. Hoc feliciter. Hæreditatem adijt. Hoc conſulto fecit.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER TERTIVS.

QVOSDAM diſertiſſimos agnoui uiros non reſpōdentes famæ ſuæ cū declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicentes, ſimul ad has domeſticas exercitationes ſeceſſerant, deſertos ab ingenio ſuo. Quod accidere pleriſq; æque mihi mirum, quàm certum eſt. Memini itaq; me à Seuero Caſſio quærere quid eſſet, cur in declamationibus illi ſua non reſponderet eloquentia. In nullo enim hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat ualens cultu, ingentibus plena ſententijs. Nemo minus paſſus eſt aliquid in actione ſua ocioſum eſſe. Nulla pars erat, quæ non ſua uirtute ſtaret. Nihil, in quo auditor ſine damno aliud ageret. Omnia nitentia & intenta aliquo, aliquid petentia. Nemo magis in ſua poteſtate habuit audientium affectus. Verum eſt quod de illo dicit Gallio noſter, cum diceret, rerum potiebatur, adeo oēs imperata faciebant. Cum ille uoluerat, iraſcebantur. Nemo non illo dicēte timebat ne deſineret. Non eſt quod illū ex his quæ edidit æſtimetis. Sunt quidē & hic quædam grata. Verum eloquentia eius longe maior erat quàm lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus ferè, quibus maiori commendationi eſt, audiri quàm legi, ſed in illo longe maius diſcrimen eſt. Primum tantundem erat in homine, quantū in ingenio, corporis magnitudo conſpicua, ſuauitas ualentiſſimæ uocis. Quāuis hæc inter ſe raro coeant, ut eadē uox & dulcis ſit et ſolida. Pronūtiatio quæ hiſtrionem poſſet producere, tamen quæſtionis poſſet uideri. Nec tamen in illo quicq̄ magis

mirareris,quàm quod grauitas quæ deerat uitæ,actioni ſupererat, quãdiu extra iocos
ſe continebat,cenſoria oratio erat. Deinde ipſa quæ dicebat,meliora erant quàm quæ
ſciebat. Vir enim præſentis animi & maioris ingenij quàm ſtudij, magis placebat in
his quæ inueniebat, quàm in his quæ attulerat. Iam uero iratus commodius dicebat.
Ideo diligentiſſime cauebant homines, ne dicentem interpellarẽt. Vni illi proderat ex
cuti,melius ſemper fortuna,quàm cura,de illo merebatur. Nunquam tamen hæc feli-
citas illi perſuaſit negligentiam. Vno die priuatas plures agebat, & ita ut alteram ante
meridiem ageret,alteram poſt meridiem, publicam uero nũquam amplius ꝗ unã uno
die. Nec tamẽ ſcio quem reum illi defendere,niſi ſe contigerit. Adeo nunquam reum,
ullam materiam dicendi,niſi in periculis ſuis,habuit. Sine commentario nunquam di-
xit,nec hoc cõmentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Ex maxima parte
perſcribebatur actio. Illa quoq; quæ falſo dici poterant annotabãtur, ſed cum procede
re nollet niſi inſtructus,libenter ab inſtrumẽtis recedebat. Ex tempore coactus dicere,
infinito ſe antecedebat. Nunquam non utilius erat illi deprehẽdi quàm præparari, ſed
magis illum ſuſpiceres,quod diligẽtiam non relinquebat, cum illi tam bene temeritas
cederet. Omnia ergo habebat,quæ illum ut bene declamaret inſtruerent, Phraſin nec
uulgarem nec ſordidam,ſed lectam. Genus dicendi non remiſſum aut languidum, ſed
ardens & cõcitatum:nec lectas, nec uacuas explicationes, ſed plus ſenſuum quàm uer
borum habentes: diligentiam,maximũ etiã mediocris ingenij ſubſidium. Tamen non
tantum infra ſe cum declamaret,ſed infra multos erat. Itaq; raro declamabat,& non ni
ſi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi quare in declamationibus impar eſſet ſibi,hoc
aiebat,quod in me miraris,penè omnibus euenit. Magna quoq; ingenia, à ꝗbus mul-
tum abeſſe me ſcio,quando plus ꝙ in uno eminuerũt opere? Virgilium illa felicitas in
genij oratione ſoluta reliquit. Ciceronem eloquentia ſua in carminibus deſtituit. Ora-
tiones Saluſtij in honorem hiſtoriarum leguntur. Eloquentiſſimi uiri Platonis oratio,
quæ pro Socrate ſcripta eſt,nec patrono, nec reo digna eſt. Hoc nõ ingenijs tantũ, ſed
corporibus uidemus accidere,quorũ uires nõ ad omnia,quæ uiribus efficiuntur, aptæ
ſunt. Illi nemo luctando par eſt,ille ad tolerandam magni ponderis ſarcinam præualet,
ille quicquid apprehendit non remittit,ſed in procliue nitẽtibus uehiculis, moraturas
manus inijcit. Ad animalia ueni,alij ad aprum,alij ad ceruum canes faciunt. Equorum
non omniũ,quãuis celerrimi ſint, idonea curriculis uelocitas eſt. Quidã melius equitẽ
patiuntur,quidam iugum. Et ut ad morbum te meũ uocem, Pylades in comœdia,Ba-
thyllus in tragœdia,multum à ſe aberant. Numenio cum uelocitas pedum non conce
datur tantum,ſed obijciatur,lentiores manus ſunt. Quidam cũ hoplomachis, quidam
cum Thracibus optime pugnant. Et quidã; ſic cum ſcena componi cupiũt, quomodo
alteri eſt. In ipſa oratione quãuis una materia ſit,tamen ille qui optime argumentatur,
negligentius narrat. Ille nõ tam bene implet,ꝙ præparat. Paſſienus noſter cum cœpit
dicere,ſecundũ principium ſtatim fuga fit,ad epilogum oẽs reuertuntur. Media tantũ
quibus neceſſe eſt audiunt. Miraris eundẽ non æque bene declamare ꝙ cauſas agere.
Aiunt eundem non tam bene ſuaſorias,ꝙ iudiciales cõtrouerſias dicere. Silo Põpeius
ſedens cum facundus & literatus,& diſertus haberetur, ſi à proclamãte dimitteret de-
clamabat tam male,ut uidear belle optaſſe cum dixi,nunꝙ ſurgas. Magna & uaria res
eſt eloquentia,nec adhuc ulli ſic indulſit,ut tota cõtingeret,ſatis felix eſt, qui in aliquã
eius partem eſt receptus. Ego tamen & propriam cauſam uideor poſſe reddere: aſſue-
ui non auditorem ſpectare,ſed iudicem: aſſueui non mihi reſpondere, ſed aduerſario.
Non minus deuito ſuperuacua dicere,quàm contraria. In ſcholaſtica quid non ſuper-
uacuum eſt,cum ipſa ſuperuacua ſit. Indicabo tibi affectum meũ: cũ in foro dico,ali-
quid ago: cum declamo,id quod belliſſime Cẽſorinus aiebat,de his qui honores in mu
nicipijs ambitioſe peterent, uideor mihi in ſomnis laborare. Deinde res ipſa diuerſa eſt
tota. Aliud eſt pugnare,aliud uentilare. Hoc ita ſemper arbitratum eſt, ſcholã quaſi lu
dum eſſe,forum harenam. Et ille ideo in foro primũ dicturus,tyro dictus eſt. Agedum
iſtos declamatores produc à ſenatu in forum, cum loco mutabuntur, uelut in aſſueta
claſſe,& dilecta umbra corpora ſub dio ſtare non poſſunt. Non imbrem ferre, non ſo-
lem

lem ſciunt, uix ſe inueniunt. Aſſueuerunt enim ſuo arbitrio diſerti eſſe. Non eſt quod oratorem in hac puerili exercitatione ſpectes. Quid ſi uelis gubernatorem in piſcina æſtimare? Diligentiſſime tibi me excuſarem, tanquam huic rei non eſſem natus, niſi ſcirem & Pollionem Aſinium, & Meſſalam Coruinum, & Paſſienum, qui nunc primo loco ſtat, minus bene uideri quàm Ceſtium, aut Latronem. Vtrum ergo putas hoc dicentium uitium eſſe, an audientium? Non illi peius dicunt, ſed hi corruptius iudicant. Pueri ferè, aut iuuenes ſcholas frequentant. Hi non tantum diſertiſſimis uiris, quos pauloante retuli, ſed etiam Ciceroni Ceſtium ſuum præferunt, niſi lapides timerent. Quo tamen uno modo poſſunt, præferunt. Huius enim declamationes ediſcunt. Illius orationes non legunt, niſi eas quibus Ceſtius reſcripſit. Memini me intrare ſcholas, cum recitaturus eſſet in Milonem Ceſtius: ex conſuetudine ſua miratus, dicebat, Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem: ſi Pantomimus eſſem, †Pantillus eſſem: ſi equus Meliſon. *al. Partilius* Non continui bilem, exclamaui, & ſi cloaca eſſes, magna eſſes. Riſus omnium ingens, ſcholaſtici intueri me, quis eſſem qui tam craſſas ceruices haberem. Ceſtius Ciceroni reſponſurus, mihi quid reſponderet, non inuenit, ſed negauit ſe executurum, niſi exirem de domo. Ego negaui me de balneo publico exiturum, niſi lotus eſſem. Deinde libuit Ciceroni de Ceſtio in foro ſatiſfacere, ſubinde nactus eum in ius ad prætorem uoco, & cum, quantum uolebam, iocorum conuitiorumq; effudiſſem, poſtulaui ut prætor nomen eius reciperet lege inſcripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, ut aduocationem peteret. Deinde † adultum P R. edixi, & ingrati poſtulaui. Iam apud prætorem urbanum curatorem ei petebam, interuenientibus amicis, qui ad hoc ſpectaculum cõcurrerant, & rogantibus dixi moleſtum me amplius non futurum, ſi iuraſſet diſertiorem eſſe Ciceronem quàm ſe: uerum nec ut hoc faceret, uel ioco, uel ſerio effici potuit. *f. ultimum ad prætorẽ adduxi* Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, ut ſcires in declamationibus in tantũ aliud genus hominum eſſe. Si comparari illis uolo, nõ ingenio mihi maiore opus eſt, ſed ſenſu minore. Itaq; uix iam obtineri ſolet, ut declamẽ, illud obtineri nõ poteſt, ut uelim, alijs quàm familiariſſimis audientibus: & ita faciebat. Eius declamationes inæquales erant, ſed ea quæ eminebant, in quacunq; declamatione poſuiſſes, inæqualẽ eam feciſſent. Compoſitio aſpera, & quæ uitaret compoſitionẽ, ſententiæ uiuæ. Iniquũ tamen erit ex his eum æſtimari, quæ ſtatim ſubtexã, nõ ẽm hæc ille optime dixit, ſed hæc optime teneo.

Luxurioſus à ſodalibus cæcatus.

Cæcus de publico mille denarios accipiat. Decem adoleſcentes cũ bona ſua comediſſent, ſortiti ſunt, ut cuius nomen exiſſet, ex pacto excæcaretur, & acciperet mille denarios. Exijt ſors cuiuſdam. Excæcatus eſt, petijt mille denarios: negantur.

Pars prima contra luxurioſum excæcatum.

Hi ſunt oculi quos extimuiſtis mariti. O legem abrogandam, ſi excæcat homines. Nulli dat mille denarios, niſi qui inuitus accipit. Dic nunc, miſerere. Hoc cum excæcareris, non dixiſti. Reſp. debilitatẽ conſolatur, non emit. Conſumptis patrimonijs membra conferunt. Vtilius eſt Reip. unum cæcum repelli, quàm nouem fieri. Non ſolus à nobis petit alimenta, ſed primus. Alam eum, qui propter debilitatem alitur. Non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit ubi homines maiorem partem uitæ in tenebris ita agunt, ut nouiſſime ſolem quaſi ſuperuacuum faſtidiant.

Pars altera pro excæcato.

Illis nouem nihil daturus eſt, nulli non fauorabilis erit, ſi eos à quibus excæcatus eſt deceperit. Circũuentus adoleſcens ab illis nouẽ ueteranis cõſumptoribus, ſolus, inquit, nouẽ cogentibus reſiſtere nõ potui. Omnia ex cõpoſito facta ſunt. Vnus mentionem intulit, oẽs approbauerunt. Electus eſt, qui ſortiret. Sors huius quæ exiret prima, ſubiecta eſt. Cum repugnaret, excæcatus eſt. Si circumuẽtus eſt, inquit, iniuriam perſequatur, de ui agat, talionem petat. Videbimus, primum eſt, ut habeat unde uiuat.

Declamatio ſecunda de paricida abſoluto.

Qvidam filium accuſauit paricidij. Æquis ſententijs abſolutum abdicat.

Prima pars contra paricidam.

Minus eſt iã quod rogo, nõ peto ut me à paricida uindicetis, ſed ut ſeparetis. Paricidam

dam, non accuſo ſed fugo. An iſte accuſatori parcet, qui patri non pepercit. Igitur nihil medium eſt inter teſtamentum, & culeum. Non eſt abſolutus paricida, ſed dubijs ſententijs. Vt abſoluaris, multis tibi ſententijs opus eſt, Vt damneris, una. Non abſoluerunt reum, ſed ſeculo pepercerunt, Miraris in hac ciuitate miſericordiam, in qua lex abſolutionem dat paribus tabulis? Quæris quàm multis nõ placeas? ſi unũ adiecero, paricida es. Abſolutionem legi, non innocentiæ debes. Abſolutus, inquit, ſum. Non abdico te propter paricidium, ſed propter alia uitia, quæ te fecerunt tam credibilem paricidam.

Pars altera pro paricida.

Manifeſtus eſt adoleſcentis color, ut dicat ſe autoritate patris oppreſſum.

Declamatio tertia de abdicato qui fratrem abdicatum adoptauit.

CVm filio tricenario pater patrimonium diuidat. Quidam habuit filium frugi, & luxurioſum. Abdicat luxurioſum. Frugi, peregre profectus eſt. Captus eſt à piratis, ſcripſit de redemptione patri. Patre ceſſante, luxurioſus præuenit, et redemit. Redijt frugi. Adoptauit fratrem ſuum. Abdicatur.

Prima pars pro fratre adoptante.

Non eſt quod quiſquam me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplum. Vnà nauigauit, unà periclitatus eſt, unà omnes emenſus eſt terras. Non reliquit me, tandem ad paternam domum reduxit. Non eſt quod excuſatione ætatis utaris. Potes nauigare. Vtriq; gratias agere debes. Frater me iſti reduxit. Ego iſti fratrem. Si tanquã inertem abdicaſti, nauigauit, ſi tanquam impium, ſuos redemit. Non poteſt eripi filio, quod lege accepit. Quomodo enim pater poteſt eripere, quod non poteſt dare?

Pars altera contra filium adoptantem.

Mihi neceſſe eſt abdicare, quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quo uterq; patri diſplicet. Vtamur medicina qua cogimur, quod in uulneribus periculoſis fieri ſolet, ut malum cum ipſo corpore execetur. Adoptare adoleſcenti permittitis, quem lex in diuidendo patrimonio experitur. Lex te ad miniſterium patrimonij admittit, non in dominium. Eſt aliqua ætas, à qua filius eſſe deſinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neq; enim quiſquam poteſt alium in manum ſuam recipere, qui in aliena manu eſt. Quomodo fieri poteſt, ut tibi poteſtas uitæ neciſq;, aut in fratrem ſit, aut in filium non ſit? Si bene de te meruerat, patrem pro illo rogaſſes. Nam quod ego non redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat. Quicquid tunc tricenarius reliquerat, abdicatus abſtulerat. Quid facerem ſolus, ſenex, inops, cuius patrimonium alter diuiſerat, alter abſumpſerat?

Declamatio quarta de ſeruato filio.

SEruatus contra ſeruatorem nequaquam habeat actionem. Seruatus à filio eum abdicat. Ille præſcribit.

Prima pars contra filium ſeruantem.

Licuiſſet perire, cui non licet loqui. Seruatum me putas? Captus ſum. Redde me hoſti. Captiuis loqui licet. Quò iam tantopere beneficia uitæ iactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hoſti reddiderit, ſeruatorem uocabo. An uos abdicationem putatis actionem, etiam ſi actio eſt, lex quæ de ſeruato loquitur, ad perſonas tantum extraneas pertinet. Ad filium, & ad patrem non magis, quàm ad ſeruum & dominum, libertum & patronum. Vt à patria poteſtate diſcedas, & ad æſtimationem beneficij uenias, qui dat uitam, ſi prior accepit, non obligat, ſed reddit. Proceſſi in aciem in exemplum filio meo. Vicit me non hoſtis, ſed ætas. Seruauit me, quem ſæpe ſeruaueram. Rediuiuum me ſenem meretrix uocat. Paraſitorum iocantium materia ſum. Omnibus iſtis tanquam ſeruatoribus tacere iubeor. Fili ſi uiuere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adoleſcens in acie non ante patrem ſtetiſti? Audite filij mei gloriam, Paricidium non fecit, cum poſſet ſeruare, ſeruauit.

Pars altera pro filio ſeruante.

Hic me genuit. Hic mihi ſpiritum, hic mihi has manus, quibus ſeruaretur, dedit.

Declamatio quinta quæ eſt de rapta incontinente.

RApta, raptoris aut mortem aut indotatas nuptias petat. Raptor poſtulat, ut rapta ducatur, pater non uult.

Prima pars contra raptorem.

Iſte raptor eſt. Ego in ius adducor. Non eſt enim tam facile homini probo occidere, quàm perdito mori. Communis, inquit, lex eſt, dij faciant, ne cogas me experiri, an tota mea ſit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tempore non poſſum, Curo uulnera. Familiam reficio. Expugnatam domum lugeo, ereptam uirginitatem cõſolor. Minantem ſibijpſi cuſtodio. Quando optabis? Cum rapta uoluerit, non cum raptor. Quãdo optabis? Cum tu non uoles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. Confirmo animum. Non eſt facile hominem occidere, premo interim gemitus meos, & introrſus hærentes lachrymas ago. Scio quid futurum ſit. Vultus te meus decipit. Stulte quenquã morari putas nuptias filiæ ſuæ? in ſecurim incurris, & carnificem ultro uocas. Cum rogare debeas, conuitium facis. Nemo uindicare ſe cogitur.

Pars altera pro raptore.

Nihil eſt miſerius quàm incertum inter uitam mortemq́ deſtitui. Iam beneficium erit etiam ſi mortem optauerit. In amorem filiæ iſtius incidi. Appellare de nuptijs debui patrem, Feci, Sed uidete quàm etiam in lege lentus ſit. Raptor uitam alieni arbitrij habet, libertatem ſui. Lex cõmunis eſt. Habet hic raptor quod timeat. Habet & quod ſperare poſſit. In lege, inquit, non eſt ſcriptum quando, immo ſtatim. Quoties tempus non adijcitur, præſens intelligitur. Tam lõgum tibi ius in caput ciuis permittitur. Crudelius eſt quàm mori, ſemper timere mortem.

Declamatio ſexta de domo cum tyranno incenſa.

DAmni illati ſit actio. Quidam tyrannum ex arce fugientem cum perſequeretur, in priuatam domum compulit. Incendit domum. Tyrannus cum domo conflagrauit, præmio accepto, agit cum illo dominus damni.

Pars prima pro tyrannicida.

Cur non excluſiſti? Quare recepiſti? quare nullam aliam domum tyrannus petijt? Nemo uenienti domum clauſit. Aditum in domum nõ † habui. Non gaudes te aliquid impendiſſe publicæ libertati? Hic eſt in cuius domo tyrannus occiſus eſt. Tanquam tyrannicida monſtraris. Redde, inquit, domum. Ita uiuo tyranno non perdideras, tyranni amicus, tyranni ſatelles, certe, quod negari nõ poteſt, hoſpes. Diu expectaui, an eijceretur tyrannus. Facilius potes accuſare aut te, qui tam familiaris tyranno fuiſti, ut illi maxime tua placeret domus, qua illum recepiſti: aut tyrãnum, qui tibi damnum dedit, quod in tuam domum confugit. Aut ut culpa te liberem, facilius potes accuſare fortunam, quæ tyrannum potiſſimum ad te detulit.

al. habuit, qui in arcem habuit.

Pars altera contra tyrannicidam.

Eius debet eſſe damnum cuius eſt præmium. Non eſt iniquum eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructum percepiſti. Non elegit domum tyrannus, nec enim hoc illi uacabat, ſed in eam quam potuit irruperat. Cum ego in ea non eſſem, nactus hic occaſionem nocendi, intrare noluit, ſed tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculoſum urbi: accepit præmium, maius ſine dubio, quàm ſi damnum ſarciret.

Declamatio ſeptima de ueneno dato filio furenti

FIlio furenti, & ſua membra lanianti pater uenenum dedit. Accuſatur ab uxore malæ tractationis.

Pars prima contra maritum.

Non mirum eſt quare uiuat, quæ filium perdidit. Viuit qui occidit.

Pars altera contra uxorem.

Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris miſera mulier, in orbitatis tuæ tempore, non perdidiſti filium nunc, ſed extuliſti.

Extra controuerſiam.

Alfius Flauus hanc ſententiam dixit. Ipſe ſui & alimentum erat & damnum. Hũc Ceſtius quaſi corrupte dixiſſet obiurgans, Apparet, inquit, te poetas ſtudioſe legere.

Iſte

Iſte ſenſus eſt eius, qui hoc ſeculum amatorijs non artibus tantum, ſed ſententijs imple uit, Ouidius enim in libris Metamorphoſeon dicit, Ipſe ſuos artus lacero diuellere morſu Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Declamatio octaua de patre qui accuſatur concurſum feciſſe.

QVi cœtum & concurſum fecerit, capitale ſit. Victa Olyntho, cum filio adoleſcente Olynthius ſenex Athenas uenit. Athenienſes omnibus ciuitatem Olynthijs decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adoleſcente luxurioſo, cum filio uenit. Ibi cũ de ſtupro filij mentio eſſet, pater profugit. Filius retentus eſt. Pater flere ante domum cœpit, incenſa eſt domus. Decem adoleſcentes perierunt, & filius Olynthij. Accuſatur pater, quod cœtum concurſumq́ꝫ fecerit.

Prima pars pro reo concurſus.

Miſero ſi flere non licet, magis flendum eſt. Imperari dolori ſilentium nõ poteſt. Fuerunt ex populo qui dicerent, hic meum filium, hic meam corrupit uxorem. Suum quiſqꝫ illò & ignem attulit & dolorem. Timeo fili ne dum te quæro, in oſſa alicuius raptoris incidam. Vbi Athenarum fides? Vbi hoſpitales inuicem dextræ? Capti inquã fili ſumus. Dum licet fugiamus, ſed tanquam à Philippo. Pariter apud Philippum certe uiri fuimus. Lachrymæ meæ uocantur in crimen, quaſi ex quo Olynthus capta eſt, flere deſierim. Tantus ſcilicet ſum, ut in ea ciuitate populum concitare potuerim, in qua filium ſeruare non potui. Non quoties conuenerunt in aliquem locum plures, cœtus & concurſus eſt, ſed quoties conuocati, quoties parati, quaſi ad ducem ſuum concurrerunt. Non ſi una uicinia coit, aut ſi tranſeuntium paucorum numerus affluxit, ſed ubi totus, aut ex parte magna populus, Vbi diuiſa eſt in partes ciuitas. Cœtus multitudinis magnæ nomen eſt, coeuntis ex cõſenſu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me conuenerunt, ſed ad incendium, quod tamen populus maluit ſpectare, quàm extinguere. Lex nõ eum punit, propter quem cœtus factus eſt, ſed eum à quo cœtus factus eſt. Non mihi tanti ultio fuit, ut amittere filium uellem, & tentaui populum rogare, nec potui.

Pars altera contra rerum concurſus.

Quid cœtu opus eſt? Sunt ſcriptæ ad uindictam iniuriarum omnium leges. Mota ſemel multitudo modum non ſeruat Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Declamatio nona de cruce ſerui uenenum ſuo domino negantis.

AEger dominus petijt à ſeruo ut ſibi uenenum daret. Non dedit. Cauit teſtamento ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat ſeruus tribunos.

Prima pars pro ſeruo.

Lex Cornelia te appello. Ecce hæres iubet, quod tu uetas. Ne quis illũ dño diſpli cuiſſe putet, tũc huic parari crucẽ iuſſit, cũ ſibi uenenũ. Plura ſerui crimina cõfitemur, intẽpeſtiuas potiones, inutiles cibos, deſideranti negauit. Quid eñ non uoluit qui uenenũ petijt? Maluit crucẽ pati, q̃ mereri. Si uincit̃, periturus eſt. Si uincit, ſeruiturus eſt ei, à quo in crucẽ petit̃. Ex altera parte lex eſt, ex altera teſtamentũ. Crux utrinqꝫ. Furioſus ſeruũ ſine cauſa occidere uoluit. Quæritis inſaniæ argumentũ? & ſeipſe uoluit occidere. Seruo, inq̃t, tribuni nõ poſſunt ſuccurrere. Seruũ natũ, regem habuimus. Seruo indice, patefacta eſt Bruti liberorum cum Tarquinijs coniuratio. Ergo nihil intereſt, uenenũ dño aliquis dederit an negauerit? Etiã ubi remedium eſt mori, ſcelus eſt occidere. Tam cito uos de uita dñi ſeruũ deſperare uultis q̃ hæredẽ? Mortẽ ſi ſuppliciũ putas, quid rogas? Si beneficiũ, quid minaris? Venenũ quiſquã obijcit, niſi datũ? Finem ullum facies tribunitiæ poteſtati? quam P.R. ut ipſe plurimũ poſſet, ualere plus quàm ſe uoluit. Venenum habere ſcelus eſt, tam magnũ quàm dominum occidere.

Pars altera contra ſeruum.

Mori uolẽs elegit huic miniſterio nequiſſimũ ſeruũ, audacẽ, infeſtũ ſibi. Ille nõ ſaluti conſuluit dñi, quem uidebat inſanabili morbo tabeſcere, ſed tormenta extendit. Seruus herilis imperij non cenſor eſt, ſed miniſter. Agit̃ de iure teſtamentorũ, quorũ interijt omnis poteſtas, ſi uiui neglexerint imperia mortuorũ. Tribuni ne ferẽt, ut fur præferatur domino? Non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

Lucij

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER QVARTVS.

QVOD munerarij ſolent facere ad expectationem populi detinen/
dam,noua paria per omnes dies diſpenſant, ut ſit quod populum
& delectet & reuocet: hoc ego facio, non ſemel omnes produco,
aliquid noui ſemper habeat libellus, ut non tantum ſententiarum
uos,ſed autorum nouitate ſollicitet,Acrior eſt cupiditas ignota co
gnoſcendi,quàm nota repetendi. Hoc in hiſtrionibus,in gladiato/
ribus,de quibus modo aliquid fama promiſit, in omnibus denique
rebus uidemus accidere. Ad noua † omnes concurrunt, ad noua conueniunt. Non al,homines
tamen expectationem ueſtram macerabo ſingulos producẽdo, liberaliter hodie & ple
na manu faciam.Pollio Aſinius nunquã admiſſa multitudine declamauit,nec illi ambi
tio in ſtudio defuit.Primus enim omniũ romanorum aduocatis hominibus ſcripta ſua
recitauit.Et inde eſt quod Labienus homo mentis ꝗ linguæ amarioris dicit,ille trium
phalis ſenex ἐπιδείξεις id eſt, declamationes ſuas nunꝗ populo cõmiſit. Siue quia pa/
rum in illis habuerit fiduciæ,ſiue,quod magis crediderim,tãtus orator inferius id opus
ingenio ſuo duxerit,exerceri quidem illo uolebat, gloriari faſtidiebat. Audiui aũt illũ
& uiridem & poſtea iam ſenem cum Marcello Eſernino nepote ſuo,quaſi præciperet,
Audiebat illum dicentem,& primũ quidem diſputabat de illa parte quã Marcellus di/
xerat,prætermiſſa oſtendebat,tacita leuiter implebat,uitioſa coarguebat.Deinde dice
bat partem cõtrariam.Floridior erat aliqñ in declamando,ꝗ in agendo. Illud ſtrictum
eius & aſperum & nimis ratum incendio ſuo iudicium, adeo ceſſabat, ut in multis illi
uenia opus eſſet,quæ ab ipſo uix impetrabatur. Marcellus quãuis puer iam tantæ in/
dolis erat,ut Pollio ad illum pertinere ſucceſſionem eloquẽtiæ ſuæ crederet, cum filiũ
Aſinium Gallum relinqueret magnum oratorem,niſi illum(quod ſemper euenit)ma/
gnitudo patris non produceret ſed obrueret. Memini intra quartum diem ꝗ Ateriũ
filium amiſerat declamare eum nobis,ſed tanto uehemẽtius ꝗ unquã,ut appareret ho
minũ naturam contumacẽ cum fortuna ſua rixari. Nec quicꝗ ex ordine remiſit uitæ
ſolito. Itaqꝫ cũ mortuo in Syria Cæſare ꝑ codicillos queſtus eſſet diuus Auguſtus, ut
erat mos illi clementiſſimo uiro,non ciuiliter tantum,ſed etiã familiariter,quod in tam
magno & recenti luctu ſuo homo chariſſimus ſibi,pleno conuiuio cœnaſſet,reſcripſit
Pollio,eo die cœnaui,quo Aterium filium amiſi.Quis exigeret maiorẽ ab amico dolo
rem,ꝗ à patre? O magnos uiros qui fortunæ ſuccumbere neſciũt, & aduerſas res ſuæ
uirtutis experimẽta faciunt. Declamauit Pollio Aſinius intra quartũ diem, quàm filiũ
amiſerat,Præconium illud ingentis animi fuit malis ſuis inſultantis. At contra Ateriũ
ſcio tam imbecillo animo mortes filiorũ tuliſſe,ut non tantũ recenti dolori cederet,ſed
ueteris quoqꝫ & obliterati memoriã ſuſtinere nõ poſſet. Memini cũ diceret controuer
ſiam de illo,qui à ſepulchris trium filiorum abſtractus iniuriarum agit, mediã dictionẽ
fletu eius interrumpi,deinde tanto maiore impetu dixit,tanto miſerabilius,ut appare/
ret,ꝗ magna interim pars eſſet ingenij,dolor.Declamabat Aterius admiſſo populo ex
tempore,ſolus omniũ romanorũ,quos meo tꝑe cognoui, in latinam linguam trãſtulit
græcam facilitatem.Tanta illi erat uelocitas orationis,ut uitium fieret.Itaqꝫ diuus Au
guſtus optime dixit,Aterius noſter † ſufflamandus eſt.Adeo nedũ currere, ſed decur/ al, ſufflami/
rere uidebatur,nec uerborum tantum illi copia,ſed etiam rerũ erat,quoties uelles ean/ nãdus .al,ſuf/
dem rem,& quamdiu uelles diceret. Alijs toties figuris, alijs tractationibus. Ita ut nec fibulandus
regi poſſet,nec conſumi. Regi autem ab ipſo non poterat, † alioquin libertum habe/ al,aliquãdo
bat,cui & parebàt,& ſic ibat,quomodo ille aut concitauerat eum,aut refrenauerat.Iu
bebat eñ tranſire cum aliquandiu locum dixerat,trãſibat, inſiſtere iubebat, eodẽ loco
permanebat.Iubebat epilogum dicere,dicebat. Habebat in ſua poteſtate ingenium,in
aliena modum.Diuidere controuerſiã putabat ad rem ꝑtinere,ſi illũ interrogares, non
putabat,ſi audires.Is illi erat ordo,quem impetus dederat. Ac nõ dirigebat ſe ad decla
matoriam legem nec uerba cuſtodiebat.Quædã enim ſcholæ iã quaſi † obſoleta refu/ al,obſcœna
giunt,

giunt, nec ſi qua ſordidiora ſunt, aut ex quotidiano uſu repetita, poſſunt pati. Ille in hoc ſcholaſticis more gerebat, ne uerbis calcatis & obſoletis uteret. Sed quædam antiqua & à Cicerone dicta, cæteris deinde deſerta dicebat, quæ nec ille quidem orationis citatiſſimæ curſus poterat abſcondere. Adeo quicquid inſolitum eſt, etiam in turba notabile eſt. Hoc exempto, nemo erat ſcholaſticis nec aptior nec ſublimior, ſed dum nihil uult, niſi culte, niſi ſplendide dicere, ſæpe incidebat in ea, quæ deriſum effugere non poſſent. Memini illum (cum libertinum reum defenderet, cui obijciebatur, quod patroni concubinus fuiſſet) dixiſſe. Impudicitia in ingenuo crimen eſt, in ſeruo neceſſitas, in liberto officium. Res in iocos abijt, non facis mihi officium, & multum ille & hic in officijs uerſatur: ex eo impudici & obſcœni, aliquandiu officioſi uocitati ſunt. Memini & illam contradictionem ſic ab illo poſitam, magnam materiam Pollionis Aſinij, & tunc Caſſij Seueri iocis præbuiſſe. At, inquit, inter pueriles condiſcipulorum ſinus laſciua manu obſcœna † inijſti, & pleraq; huius generis illi obijciebantur. Multa erant quæ reprehenderes, multa quæ ſuſpiceres, cum torrentis more magnus quidem ſed turbidus flueret. Redimebat tamen uitia uirtutibus, & plus habebat quod laudares, quàm quod ignoſceres, ſicuti in ea, in qua fleuit declamatione.

al, iußiſti

Declamatio prima quarti libri de patre rapto à ſepulchris trium filiorum ab adoleſcente luxurioſo.

QVidam amiſſis tribus liberis, cum aſſideret ſepulchro, à luxurioſo adoleſcente in uicinos hortos deductus eſt, & detonſus. Coactus eſt conuiuio intereſſe, mutata ueſte, dimiſſus iniuriarum agit.

Prima pars pro rapto à ſepulchris trium filiorum.

Nunquam lachrymæ opprimuntur imperio, ſed etiam iritãtur. Nulla flendi maior eſt cauſa, quàm flere non poſſe. Nam rapuit me, qualem in conuiuio puderet ueníre, dimiſit, qualem ad ſepulchrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quod in forum amiſſis modo liberis, ueniam. At ego iam in conuiuio fui. Quouſq;, inquit, flebis? Eſt quædam in ipſis malis miſerorum uoluptas, & omnis aduerſa fortuna habet in querelis leuamentum. Ibi me flere prohibes, ubi crudeliter ipſe non fleres. Cum miſerrimum ſit flere, quàm infelix ſum, cui ne hoc quidem licet. Vidi ebriorum ſitim, & uomentium famem. Quis eſt iſte, qui ſupra lugentem patrem cenſuram lugendi poſtulat? proiectus in omnia gulæ libidiniſq; flagitia, omnibus denotandus cenſoribus, ſeculo præcepta componit. Scit quantum ſuper amiſſis tribus filijs patri flendum ſit, cui ſi uiueret pater, fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantum inter miſerias ſolatium capio, quod miſerior eſſe non poſſum. Cineres meorum in ſepulchro uideo. Magnum ſolatium eſt appellare ſæpius nomina filiorum non reſponſura. Hic mihi uiuendum eſt, nec de nuptijs, nec de liberis cogitandum. Dirum omen occurrit, cogit flere, qui non ſinit. Iniuria eſſet felicis, in illo conuiuio morari.

Pars altera contra raptum.

Queſtus fui prius de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate cõtingerent. Nemo amicus, nemo, inquit, propinquus eſt. Sed melius, ut uideo, illius rabiem nouerant. Feſto die ſodales, amiciq; mecum, quorum unus, quid hunc miſerum ſic perire patimur? Nemo ſibijpſi finem flendi fecit. Pudet illos deſinere, Cogi uolunt. Conſolaر te diutius, niſi iam & accuſare poſſes.

Declamatio ſecunda de Metello coacto ne fungatur ſacerdotio priſtino.

SAcerdos integer ſit. Metellus pontifex cum arderet Veſtæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.

Prima pars pro Metello.

Veſta mater fortaſſe nullum ſacerdotem haberes, niſi Metellum habuiſſes. Sacrorum cauſam ago, non Metelli. Plus eorum intereſt, ne Metellum ſacerdotem, quàm Metelli, ne ſacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cum illi ſacerdotium dedimus. Ciuitas ſollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat precioſius, ſacra & Metellus. O faciendum ſacerdotem, niſi eſſet. Lex integrum ad animum refert non ad corpus. Lex æſtimari hoc uoluit, tunc cum quis peteret, non

cum

cum haberet ſacerdotiū.Habes Veſta duplex pōtificis tui meritū,ſeruauit,nec uidit.

Extra controuerſiam.

Pollio,Ante hoc ſi cæcus factus eſſet,nō abſtuliſſet.Si poſtea cæc9 factus eſt,uidit.

Pars altera contra Metellum.

Sacerdos non integri corporis, quaſi mali ominis res uitanda eſt. Hoc in uictimis notatur,quanto magis in ſacerdotibus? Poſt ſacerdotium magis obſeruanda eſt debilitas.Non enim ſine ira deorum debilitatur ſacerdos. Apparet non eſſe propitios deos, ſacerdoti,quem ne ſeruati quidem ſeruant.

Extra controuerſiam.

Hunc colorem Gallio non probauit,ſummo cum honore Metelli. Aſſerens contra Metellum agendum ita, ut cogatur cū iudicibus officio pontificum & ipſe conſulere.

Declamatio tertia de patre exule & filia rapta.

IMprudentis cædis damnatus quinquēnio exulet. Rapta raptoris mortem aut indotatas nuptias optet. Cum quidam haberet filiam & filium, imprudentis cædis dānatus,in exilium abijt.Filia eius rapta eſt.Raptor ad patrem puellæ ſe contulit,Impetrauit ab illo,ut iuberet filiam nuptias optare,& epiſtolam daret ad filium.Fratre autore, mortem optauit puella.Pater redijt,abdicat filium.

Prima pars contra filium.

Quomodo me excuſabo Reipub. cui duos abſtuli? Neutrum mea culpa. In altero me fortuna decepit,in altero filius. Filia etiam fratri paruit. Filius nec patri. Per humanos,inquit,errores agnoui preces meas.Potes,inquit, omnibus hominem oſtendere,quem non poſſis occidere. Scis me ciuem debere Reipublicæ. Hoc intererit tamen, quod imprudentes occidimus, & prudentes ſeruauimus. Aliquem in † exilio intra fortunam meam uidi. *al.exemplo*

Pars altera pro filio.

Irrupit contumelioſe tanquam in exulis domum.Peruenit ad patrem, non pepercit eius dolori. At ego querebar,quod abſenti fecit iniuriam.Non poſſum ob hoc abdicari,quod lege factum eſt.Non potuiſti pater de iniuria iudicare, quam non noueras. Multa nobis extorquentur,quæ nolumus ſcribere,& tum fortuna ea eras, in qua poſſes iniuriam accipere,et ille is erat,qui etiam in patria poſſet iniuriam facere.Quia ſciebat malam cauſam ſuam,egit apud illum,qui eam non nouerat.Redijt ſuperbus,iubebat,& nos optare nuptias cogebat. Videbatur ſic & illic coegiſſe. Aliquid tamen epiſtolis conſecutus eſt. Nemo unquam tardius perijt.Collegit ingentem numerum perditorum.Expugnauit domum. Vexauit puellam.Hoc tibi raptor non narrauerat.

Extra controuerſiam.

Latro aiebat ſemper inuiſum eſſe, qui reum alium pro ſe ſubijceret. Non oportet hoc deriuari factum,in ſororis uoluntatem. Qui defendit,inquit,crimen, auditur tanquam reus,qui tranſfert,tanquam accuſator. Malo autem loco eſt,qui habet rei fortunam,accuſatoris inuidiam. Aſinius Pollio dicebat colorem in narratione oſtendendum,in argumentis exequendum. Imprudenter eos facere, qui in narratione omnia inſtrumenta coloris conſumerent. Nam & plus eos ponere, quàm narratio deſideraſſet,& minus quàm probatio.

Declamatio quarta de eo qui armis ſepulchri factus eſt uictor.

SEpulchri uiolati ſit actio, Bellum cum eſſet in quadam ciuitate, uir fortis in acie amiſſis armis, de ſepulchro uiri fortis arma ſuſtulit,Fortiter pugnauit, & repoſuit. Præmio accepto,accuſatur ſepulchri uiolati.

Prima pars pro uiro forti.

Arma uix contigeram, ſecuta ſunt. Hæc ſi ſumo, arma ſunt. Si relinquo, ſpolia. Vidiſſem uere uiolari ſepulchrū, ſi illò ueniſſet hoſtis. Vterq; quod alteri deerat commodauimus.Ille uiro arma,ego armis uirum. Reſp. multum conſecuta eſt. Vir fortis nihil perdidit.Neceſſitas eſt,quæ nauigia iactu exonerat.Neceſſitas eſt, quæ ruinis incendia opprimit.Neceſſitas eſt lex temporis. Quicquid fit non legitime pro legibus, melius eſt.Pro ipſo ſepulchro actum eſt, in quo notiora ſunt iterum arma uictricia.

Pro Republica plerunq; templa nudantur,& in uſum ſtipendij dona conflamus.

Pars altera contra uirum fortem.

Reum habemus,in prælio inertem,in fuga audacem,in utroq; turpem,non minus patrocinio,quàm crimine. Arma ſua perdidit. Hoc excuſari non poterat niſi rapuiſſet aliena,at rapuit aliena. Hoc excuſari nõ poterat,niſi & ſua perdidiſſet. Arma uictricia, arma conſecrata dijs manibus,arma quæ te quoq; fecerunt uirum fortem. Repoſui,inquit,arma. Gloriatur,quod non & illa perdiderit. Non teneor lege,quia repoſui. Tam teneris hercle,quàm qui uulnerauit aliquẽ,licet uulnus ſanauerit, quàm qui ſurripuit aliquid,licet deprehenſus reddiderit. Non eſt hoc illi crimen propter uirtutem donandum. Iam gratiam uirtuti retulimus,præmium conſecuta eſt. Æquos nos eſſe conuenit. Vnum uirum fortem honorauimus,alterum uindicemus.

Declamatio quinta de priuigno medico & nouerca moriente.

ABdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cum pater ægrotaret,& medici negarent poſſe ſanari,ſanauit. Reductus eſt patri, ægrotare nouerca cœpit. Deſperauerũt medici, Rogat pater filiũ ut curet nouercã. Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio medico.

Quo pacto iſtud euenit,ut abdicatione mea pater ægrotaret,reditu nouerca? Pietati ceſſere morbi, medicinã relinquo. Multum laboris, multum uigiliarum. Adijce huc quod qui ſanantur ingrati ſunt,& medicus poſſum decipi, & non poſſum priuignus excuſari. Eundem,inquit,medici morbum eſſe dicunt, Nempe illi, qui negauerunt te poſſe ſanari. Ego non credo,ſi fateris illam ſic poſſe ſanari. Timeo fortunam. Imputabitur mihi,ſi quid acciderit. Ecce tu me non poſſe non credis. Omnes medici negant, & nunc diligentiores fuerunt,quia in te decepti ſunt. Non ſum tantæ ſcientiæ,quantæ uideor. Magnis præceptoribus opus eſt. Abdicatus ſtudui. Quæris quomodo te ſanauerim? Non tibi medicus,ſed filius profuit. Deſiderio laborabas. Gratũ tibi erat,quicquid meis manibus acceperas. Vt primum intraui,recreatus es. Quid in te curandum eſſet,aduerti. Hæc non eodem morbo laborat. Multa ſunt diſſimilia, ſexus, ætas, animus. Nihil magis ægris prodeſt, quàm ab eo curari à quo uolũt. Temerarijs remedijs graues morbi curantur,quibus uti non audeo in nouerca.

Extra controuerſiam.

Non oportet adoleſcentem quicquam nouercæ ſuccenſere, alioquin odit & gaudet. Ferendus eſt adoleſcens,ſi ſe excuſat. Non eſt,ſi ulciſcitur.

Pars altera contra filium medicum.

Lugendum eſt,flendum eſt, in hoc me conſeruaſti. Hoſtis aliquando uulnus ſanauit quod fecerat,ob hoc maxime,quia alius ſanare non poterat. Negant poſſe ſanari. Nemo ſuſcipit,nemo enim uult filio curationem præripere.

Extra controuerſiam.

Pollio dicebat, inter patres & filios,id ſolum iudex putat licere,quod oportet.

Declamatio ſexta,de indiſtinctione filij & priuigni.

QVidam mortua uxore quæ in partu perierat, duxit aliam, puerum rus miſit. Ex illa ſubinde ſuſtulit filium. Vtrunque puerum ruri educauit. Poſt longum tempus redierunt ſimiles. Quærenti matri uter eius eſſet, non indicauit. Accuſatur ab ea malæ tractationis.

Prima pars pro marito.

Quid fletis pueri? ſecuri eſtote. Non minimæ iam lites ſunt, & nondum indicaui. Qualis erit nouerca, quæ ſic fieri cupit? Alter tuus eſt. Alter tui frater eſt,& ſi per te licuerit,neuter priuignus erit. Dum alterius uis eſſe mater, utriuſque es nouerca. Si coegeris,mentiar. Non mater,ſed nouerca decipieris. Hos ipſa noluit natura diſtingui. Indicarem,niſi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus eſt. Quid alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus eſt. Vni tibi contigit, ut habeas priuignum, & non ſis nouerca.

Pars altera contra maritum.

Malæ tractationis agit, Filius eius rus ablegatus à patre,& educatus eſt,ſic, ut ignotus

notus eſſe poſſet & matri. Tibi rediјt uterque filius, huic uterque priuignus. Eo crudelius filio caret, quo propius acceſſit. Times huius iniquitatem, cum iniquus magis ipſe ames eum, cui alterius uis donare matrem, quàm cui non uis reddere ſuam.

Extra controuerſiam.

Quod ad colorem pertinet uiri, Hiſpo Romanus, & Sillo Pompeius hoc uſi ſunt. Neſcio, & ideo non indico tibi. Quidam miſcuerunt etiam, & utroque uſi, dixerunt, Neſcio, & ſi ſcirem, non indicarem tibi. Quod Latro & Ceſtius, ſed & Aſinius Pollio neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, neſcio, nulli fidem facit. Vxor ipſa non quæreret ab eo, niſi ille ſcire poſſet. Etenim contra uirum dici poteſt, quære à nutrice & pædagogo. Veriſimile non eſt, neminem domi eſſe qui ſciat. Ille autem mixtus color utrunque corrumpit, & ignorantis fidem, & non indicantis fiduciam. Nam cum dicit, etiam ſi ſcirem, non indicarem, efficit ut illum iudex ſcire putet, cum dicit neſcio, efficit, ut uideatur indicare debere, ſi ſciat. Hoc autē ipſe colore uſus eſt, quem aiebat ſpeciaiſſimum, ſcio, ſed non indico, quia pueris hoc utile eſt, & tuo filio. Magis enim amaturus ſum eum, qui matrem uidebitur non habere.

Declamatio ſeptima de tyrannicida, & adulterio tyranni.

Tyrannicidæ præmium detur. In adulterio deprehenſus eſt à tyranno, gladium extorſit à tyranno, & occidit eum. Petiјt præmium, Contradicitur.

Prima pars contra tyrannicidam.

Non feciſſet tyrannicidium, niſi illum tyrannus armaſſet. Cuius adulter non fuit qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, quod in adulterio mori noluit deprehenſus. Tyrannicida noſter iure occidi potuit à tyranno. Certamen impari conditione contractū publica fortuna diſtraxit. Non innocentior uicit, ſed fortior. Tulit ſecum tyrannus gladium. Sic enim occiſuri ueniunt. Cur ſolus ad præmium uenis? tyrannum certe occidiſti cum adultera. Non loricam, clypeumue ſumpſit, ſed tenuem ac perlucidam ueſtē, perfuſus unguento intrauit cubiculum, in quo non eſſe tyrannum diligenter agnouerat. Tyrannicida noſter ne tyrannum inueniret, optauit Ducat tyrannicidam in arcem tyrannus, non uxor, odium, non amor, aſcenſurus ferat animum, ferat ferrum, eat illò ubi inueniat tyrannum. Omnia honeſta opera uoluntas inchoat, occaſio perficit. Sæpe honorata uirtus eſt, etiam ubi eam fefellit exitus. Scelera quoque quamuis citra exitum ſubſederunt, puniuntur. Nec infelix uirtus amittit gloriæ titulum, nec gloriam uirtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquam maiorum noſtrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, ſi etiam id libido permitteret. Nouo inauditoque more pugnabant. Tyrannicida pro adultero, tyrannus pro pudicitia. Occidiſti tu maritum, fortuna tyrannum, tyrannum cadere reipublicæ uolo. Occidat illum ciuis iratus, miſceat maledicta uulneribus, qualia in adulterum maritus attulerat. Ab adulteræ oculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat tyrannum. Pop. Romanus ueneno uinci hoſtem noluit, proditione noluit. Honorabo ſubitum tyrannicidium, non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera pro tyrannicida.

Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyrāno profuit quod habuit? In eo quod inermis ad tyrannum uenit, non minor uirtus eſt, ſed periculum maius. Non quæras quid in arcem tulerim, tyrānicidium detuli. Non eſt gladius meus, ſed manus mea eſt, ſed animus meus eſt, ſed conſilium, ſed periculum, ſed tyrannicidium meum. Adulterium uocas, quo effectum eſt, ne quis timeat adulterium? Diligenter arce munita occaſionem requirens, tentaui ſeruos, tentaui amicos. Per uxorem ſolam fulſit occaſio. Nō putaui adulterium uxorem tyranni polluere, ſicut nec homicidiū, tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre periculoſum erat, inuenire facile. Si tyrannū inquam inuenero obuium, quælibet res telum erit. Certe ſemper ſolet ſecum tyrannus habere ferrū. Gladius inter duos fortioris eſt. Quàm ſolicitus fui adulter ne non deprehenderer.

Declamatio octaua, de patrono operas dimiſſas repetente à liberto.

PEr uim metumque geſta irrita ſunt. Bello ciuili patronus uictus & proſcriptus, ad libertum confugit. Receptus eſt ab eo, & rogatus, ut operas dimitteret. Remiſit.

Conſignatione facta reſtitutus exigit operas. Contradicit.

Prima pars pro patrono.

Patronus à liberto reſtitutionem peto. Si paciſci tunc à me uoluiſſes operas, ſpopondiſſem. Bona bello perdidi, ad reſtitutionem nudus ueni. Nunc libertorum operas deſidero. Profer tabellas crudeliores tabula Syllanæ proſcriptionis. Perſequebatur illa quos uicerat. Hæ perſecutæ ſunt, quos receperant. In illa ultio fuit, in his perfidia. Deniq; illa iam deſijt, hæ perſeuerant. Non mea, inquit, ſed aliena uis fuit. Æque dignus eſt pœna, qui ipſe uim adhibet, ut qui ab alio admota, ad lucrum ſuum utitur. In hunc primum incidi. Et cum timeo ne offenderem, ſecutus ſum hoc exigentem. Non recepit me, ſed incluſit. Nihil eſt uenali miſericordia turpius.

Pars altera pro liberto.

al.parem Nihil tibi opus eſt poteſtas. Sciſti illum † parere, etiam ſi cogi nō poteſt, quaſlibet indicas operas. Nunquam tamen indices ita periculoſas, quàm indixiſti. Habeo iudicia tua. Bene de ſeruo iudicaſti, manumiſiſti. Bene de liberto. Proſcriptus potiſſimū ei te commiſiſti. Si uoluiſſem, patronum non habere potui. Vnus ex proſcriptis fuiſti, qui tunc non poſſes etiam rogari. Reſtitutio tibi proſcriptionem remiſit, non quicquid in proſcriptione geſſiſti reſcidit.

Extra controuerſiam.

Omnes inuecti ſunt in libertum. Varius Geminus, & Otto Iunius egerūt leuius, ut patronus remiſſurus uideretur operas, ſi obtinuiſſet. Nam Otto dixit, Sine me iudicio meo, uideris redemiſſe. Fac, iam remittam. Quid me ſic times, tanquam inuitus promiſerim? Contra Ceſtius ait. Tunc huiuſmodi utendum eſt coloribus, ubi uerendum eſt, ne uideamur rem duram poſtulare. Vbi contra honeſtam perſonam, promiſſo iudex molliore fallendus eſt. Quid in hac perſona ueremur & cauſa? niſi hoc unum, quod ex colore metuendum eſt, ne ſi nolimus hæc remittere, etiam noluiſſe uideamur.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA quinti libri. De eo qui incidit alteri laqueū, quo ſe ipſe ſuſpenderat.

INSCRIPTI maleficij ſit actio. Quidā naufragio facto, amiſſis tribus liberis, & uxore, incendio domus, ſuſpendit ſe. Præcidit illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberto reus fit maleficij.

Prima pars pro eo qui præcidit laqueum.

Tres, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos ſeruare potuiſſem. Viue. Mutantur uices felicitatis humanæ. Proſcriptus aliquando proſcripſit. Victi fugiunt, proſcripti latent, natant naufragi. Amiſi, inquit, uxorem, liberos, patrimonium. Tu putabas ea te conditione accepiſſe ne perderes? Ludit te ſuis fortuna muneribus. Et quæ dedit, aufert, & quæ abſtulit, reddit. Nec unquā tutius eſt eam experiri, ꝙ cum locū iniuriæ non habet. Cn. Pompeius in Pharſalia uictus acie uixit. Mortem tuorū, tuum putas naufragium, Craſſus uixit. Non priuatas perdiderat, ſed publicas opes. Omnia tibi fortuna abſtulit, ſed ſpem reliquit. Tolle ſpem hominibus, nemo uictus retētabit arma. Nemo infeliciter experta negotiatione, alios appetet quæſtus. Nemo naufragus uiuet. Spes eſt ultimū aduerſarū rerum ſolatium. Vt uiueres nataſti, miſertus ſum. Nec in te amplius ꝙ periculum cogitaui. Non attendi incendium, non orbitatem. Aut ſi attendi, meminerā te poſt illa uixiſſe. Nō uiſus es mihi animum moriendi habere. Legeras locum, in quo interpellari poſſes.

Pars altera contra præcidentem laqueum.

Tot ille fundorum dominus, aliena arbore ſuſpendo laqueum. De fortuna nihil queror. Mori permittit. Nūc inquit, morere. Iniuria eſt, ut qui meo arbitrio debui, tuo moriar. Amiſi uxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit. Iſte nec laqueum. Sumpſi inſtrumenta mortis, ſolitudinem & laqueum. Alterum aptum morituro, alterum miſero. Quiſquis interueneris ſi amicus es, defle: ſi inimicus, ſpecta. Cum à me iſte accuſetur, grauiorem de me quàm de reo ferte ſententiam.

tiam. Ego ut ne moriar, iſte ut ne prohibeat. Ne hæc narrarem, mori uolui. Præcidit remedium meum, ſi qua fides eſt. Non enataui, ſed eiectus ſum. Nihil iam timebam, niſi uiuere. Domus meæ fata claudo, nullo miſerior quàm quod ultimus morior. Cui me uitæ reſeruas? Vt ædificem? Aſpice incendium. Vt nauigem? Aſpice naufragium. Vt educem? Aſpice ſepulchrum. In tam calamitoſa domo feliciores fuiſtis, uxor & liberi. Vobis mori contigit.

Declamatio ſecunda de filio pauperis, qui factus eſt gener diuitis inimici.

PAuper cum haberet filium, & diuitem inimicum filiam habentem, peregre profectus eſt. Rumor fuit de morte. Filius cum diuite in gratiam rediјt, & eius filiam duxit. Reuerſus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.

Prima pars pro patre paupere.

Nemo quicquam facile credit, quo credito, dolendum ſit. Ego diu non credidi de nuptijs tuis, deſertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium. Non fleuiſti patrem, nō quæſiuiſti, ſic inimico placuiſti. Rumor, inquit, fuerat deceſſiſſe te. Mirabar, ſi talē uxorem † iubente patre habere potuiſſes. Non quæris, ubi perierim. Mors mea tibi debet eſſe ſuſpecta. Inimicū habeo. Quis alius hanc famā potuit immittere, niſi qui me uiuo, filiam collocare non poterat? non times ne inter ipſas nuptias patris oſſa referantur? Tot ſerui ſequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor ſit. Fabricius aurum à Pyrrho recipere noluit, beatior iſte fuit animo, quàm ille regno. Plures inſidias in itinere fugi, & factum diues, quod faciendum mandauerat, credidit. al. uiuo

Pars altera pro filio pauperis genero diuitis.

Vanum gloriæ genus, odium diuitiarum. Mortales eſſe inimicitiæ debent. Scipio Gracchi inimicus, & poſtea ſocer. Cuius uitio inimicitiæ contractæ ſint, apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Extra controuerſiam.

Seuianus rem ſtultiſſimam dixit. Diues me ſemper cōtempſit, nunquam niſi pro mortuo habuit. Vt aliquid & ſimile de Seuiano dicam, poſt hanc ſententiam Seuianum ſemper pro mortuo habui.

Declamatio tertia de duobus fratribus Pancratiaſtis.

MAlæ tractationis ſit actio. Duos filios quidā Pancratiaſtas inſtituit, & ad Olympiam duxit. Cum compoſiti eſſent, ut ſimul pugnarent, acceſſit ad pugnantes pater, & ait abdicaturum ſe, ſi quis perdiderit. Cōmortui ſunt iuuenes, & decreti ſunt his honores diuini. Reus fit pater malæ tractationis ab uxore.

Prima pars pro filijs.

Tertius ſine ſorte pugnaſti, & utrunque uiciſti. Stetit cruentus pater. Iam perierāt, & adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, ſed uterque à patre. Miſera mater, odiſſe nō poteſt, qui filium ſuum occidit. Iuuenes inuicti, niſi habuiſſent patrem. Pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuiſtis. Vincere propter parricidium nolūt, uinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui uictus erit. Demens meliorem abdicaturus es. Inuoco Iouem, cuius Olympia parricidijs abſoluta ſunt.

Pars altera pro patre contra filios.

Non facturus dixi, & ſi facturus, pro gloria eorum dixi. Nō debeo in inuidia ſolus eſſe, cum luctus cōmunis ſit. Omnes aiebant colluſuros fratres. Minatus ſum, non ut, neceſſitatem filijs imponerem, ſed ut populo ſatiſfacerem.

Declamatio quarta de damnato parricidij alligante fratrem.

QVi falſum teſtimonium dixerit, uinciatur apud eum in quem dixit. E duobus filijs profectus eſt cum uno pater. Adoleſcens ſolus rediјt. Accuſatus à fratre parricidij, & damnatus. Diebus feſtis intercedentibus pœna ex lege dilata eſt. Rediјt pater. Accuſauit damnatus fratrem falſi teſtimonij, & obtinuit, & uinxit. Cogit pater ut uinctum ſoluat. Nolentem abdicat.

Prima pars pro patre.

Falſum, inquit, teſtimonium frater dixit. Si uis illius graue crimen facere, te exorabilem præſta. Crudelis in fratrem, miraris, ſi in te creditum parricidium eſt? Ergo ego

duos filios habere non poſſum? Adoleſcens iam potes & parricidium facere. Alliga/
tus eſt alter filius, quia non reuertebar. Alter, quia iam redij. Nunquam ſolues fratrem
Si talis es, nihil teſtis mentitus eſt. Parricida es. Non impio in te, ſed in patrem pio ani
mo dixit. Suſpectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filij iaceo, eodem
clauſus ergaſtulo. Ingrate, teſtem tuum ſimul alligaſti.

Pars altera pro filio.

Meo periculo ſolutus ſum, meo alligatus. Vix ſolui poterat, ſi teſtimonium fal/
ſum pro fratre dixiſſet. Parricidium de patre finxit, de fratre commiſit. Veniſſe pa/
trem mihi carnifex nuntiauit. Parricida ſum, ſicut obijcitur. Hoc leuius iraſcor. Mi/
raris, ſi eum fratrem alligare poſſum, qui me potuit occidere? Ingrata penè erat ipſa
pœnæ meæ dilatio. Expectare grauius uidebatur quàm pati. Imaginabar mihi culle/
um, ſerpentem, profundum.

Declamatio quinta de domo pauperis per diuitem cum arbo/
re, quæ dicitur Platanus, combuſta.

QVi ſciens damnum dederit, reddat quadruplum: qui inſciens, ſimplum. Diues
pauperem uicinum rogauit, ut ſibi uenderet arborem, quam ſibi uidebat obſta/
re. Pauper negauit, Diues incendit platanum, cum qua & domus arſit. Pro arbore pol/
licetur quadruplum, pro domo ſimplum.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

Excitatus flammarum ſono, uicinorum primo fidē imploraui. Arbor ramis diſcur
rentibus totam domum texerat. Non poteſt exorari. Incendatur. Eſt hoc impotentiæ,
ſine fine concupiſcere, ſine modo iraſci. Non poteſt expugnari precibus, expugnetur
ignibus. Nihil inter me & pauperem intereſt, ſi iure agamus. Liceat & pauperem gau
dere proſpectu. Vos poſſidetis agros, urbium fines, urbesq; domibus impletis. Intra
ædificia ueſtra undas, & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis, quàm rui/
næ meæ. Domum perdidi, qui carere nec arbuſcula quidem poteram. Delitijs tuis di/
ues ardebimus. Oculis uoluptas incendio quæritur, & proſpectus ignibus relaxatur.
Proſpectui obſtabat. Quid? inambulantibus nobis non obſtant ſeruorum cateruæ?
& in immenſam erecti altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ
ſpacijs ambulationes, & urbium ſolo ædificatæ domus, non nos propè à publico ex/
cludunt? Sub hac arbuſcula imaginabar diuitum ſyluas. Quantum perdidi, quem fa/
tetur iratus inimicus plus perdidiſſe quàm uoluit? Non iniquum poſtulo. Eius dam/
no deſinat incendium, cuius conſilio cœpit. Sic licet ut domus ad cœlum omne con/
uerſæ, brumales æſtus habeant, æſtiua frigora, & non in ſuis uicibus intra iſtorum pe/
nates agatur annus. Alunt in ſummis culminibus mentita nemora, & nauigabilium pi
ſcinarum freta. Arata quondam populis rura, ſingulorum nunc ergaſtulorum ſunt. La
tiusq; nunc uillici quàm reges imperant. Maria ſubmouentur proiectis molibus. Ne/
ſciebas quanta ſit potentia ignium, quàm irreuocabilis, quemadmodum totas conſu/
mat urbes, quàm leuibus initijs oriantur incendia, etiam ſi partem damni dare uolui/
ſti, partem noluiſti, in totum quaſi prudens dederis, tenendus es. Ex toto enim noluiſſe
debet, qui imprudentia defenditur. Si fateretur iſte ſcienter ianuam incendiſſe, puto to
ta domus intelligeretur, ex parte, ſi unum tignum. Nec enim quiſquam omnia incen/
dit, ſed unam aliquam rem, ex qua ſurgat in omnia ſe ſparſurus ignis. Atqui pars do/
mus eſt, arbor, quæ in domo eſt.

Pars altera pro diuite.

Peſtilentem mihi domum faciebat arbor. Cœlum omne per quod ſalubris ſpiritus
uenire poſſet, obduxerat. Rogaui pauperem & dixi, nihil tibi nocet arbor reciſa, mihi
plurimum non reciſa. Quid ad te illi rami pertinent qui extra domum ſunt? Quaſdam
partes domus meæ rami premebant. Iam etiam quoſdam parietes minuerant. Scitis
quanta uis ſit arborum, muros diſcutiunt.

Declamatio ſexta de rapto adoleſcente in ueſte muliebri.

IMpudicus concione prohibeatur. Adoleſcens ſpecioſus ſponſionem fecit, mulie/
bri ueſte ſe exiturum in publicum. Proceſſit. Raptus eſt ab aduleſcentibus decem,
accu/

accuſauit illos de ui, & damnati ſunt. Concione prohibitus à magiſtratu, reum facit magiſtratum iniuriæ.

Prima pars pro magiſtratu contra adoleſcentulum raptum.

Muliebrem ueſtem ſumpſit, capillos in fœminæ habitum compoſuit, oculos puellari lenocinio circundedit, colorauit genas. Non creditis? & qui non crediderant, uicti ſunt ſponſione. Et hoc de ſponſione forſitan uenerat, ut auderet impudicus concionari. Date illi ueſtem puellarem, date noctem, rapietur. Sic illum ueſtis ſumpta decuit, ut uideretur non tunc primum ueſtem ſumpſiſſe. Facta totius adoleſcentiæ remitto. Vna nocte contentus ſum, ſic imitatus puellam, ut raptorem inueniret. Nunquid cecini. Nunquid carmen famoſum compoſui, aut (ut proprium genus iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres noſtros, qui forenſia ſtipendia auſpicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quàm longe ab his moribus aberant, qui tam uerecunde etiam uirtute utebantur? Conſtat hunc ſtupratum, cum damnati eſſent qui rapuerunt.

Pars altera pro adoleſcentulo.

Conſtat ſemper grauem, ſemper ſeuerum fuiſſe, ſemper rigidum. Sed hoc iocis adoleſcentium factum eſt. Cæterum tam nota erat uerecundia eius, ut nemo ſine ſponſione crediderit.

Declamatio de trecentis non receptis ab imperatore.

NOcte portas aperire in bello non liceat. Imperator in bello ſummam poteſtatem habeat. Trecenti ab hoſte captiui ad portas nocte uenerunt. Imperator non aperuit. Ante portas occiſi ſunt. Imperator poſt uictoriam eius reus eſt læſæ reipublicæ.

Prima pars pro imperatore.

Non putaui meos. Nouerant legem. Cur, inquit, trecenti perierunt? immo cur ne perirent, capti ſunt? Hos ego in die non recepiſſem, niſi uictores. Noctu ne uictores quidem. Procedens poſtridie in prælium pugnaturus oſtendi trecentos, in quibus laudari nihil poteſt niſi fuga. Nihil deſiderari, niſi numerus. Fugiunt, ut leges relinquant. Redeunt, ut leges tollant. Populus Romanus in † Carthaginenſi prælio in ſummas redactus anguſtias, cum ſeruorum deſideraret auxilia, captiuorum contempſit, & credidit eos libertatem magis tueri poſſe, qui nunquam habuiſſent, quàm qui perdidiſſent. Nocte quomodo hoſtem ciuemq́ diſtinguam? Quam mihi dabis notam, ut arma cognoſcam? Credo in inſidijs hoſtes fuiſſe, ut excluſos occiderent, ſequerētur admiſſos. *al. Cannenſi*

Pars altera contra imperatorem.

Infeſtus illis trecentis fuit, quod iniquo eos collocauit loco, hoc ne argui poſſet, non recepit. Capti ſunt fortiſſimi duces, Regulus, Craſſus. Hæc poſtremo rogantium uox erat, Mitte arma. Certe hoc lex non uetat.

Declamatio octaua de tyranno poſt abſolutionem petente magiſtratum.

COmpetitori liceat in competitorem dicere. Tyrannus ſub † obligatione dominationem depoſuit, ut ſi quis obieciſſet tyrannidem, capite puniretur. Petijt magiſtratum, competitor contradicit. *al. abolitione*

Prima pars contra tyrannum.

Anno meo ſpondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum ſpoliabitur templum. Cur honores tamdiu geſſerit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar, obijcietur tibi quod occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua poteſtate diſtingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Siciliæ dicitur fuiſſe dominus, qui incluſos æneis tauris homines ſubiectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, uerba non poſſent. O hominem in ſua crudelitate faſtidioſum, qui cum uellet torquere, tamen nolebat audire.

Pars altera pro tyranno abdicato competitore.

Quicquid egi, quicquid geſſi, cauſa reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neue quid noceat, quia non obijcitur, quod non noceret obiectum.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA LIBRI SEXTI, DE FRATRE, DANTE fratri abdicato chirographum de parte hæreditatis.

ABDICATO fratri,frater chirographum dedit,dimidiam partem ſe
hæreditatis ſibi daturum ſi non reſpondiſſet. Ille tacuit. Abdicatur
alter à patre.

Prima pars ,p patre cõtra filiũ,dãtem chirographũ fratri abdicato.

Tantum æris alieni habet , quantũ uiuo patre non poteſt ſol/
uere. Vis ſcire cuius fidei ſis? nec frater quidem tibi ſine chirogra/
pho crediderit. Alterius ſpe morior,alterius fide uiuo. Etiam patri/
monium meũ diuiſum eſt. Niſi ſuccurritis,uincit me, & ille qui tacuit, Non diſſimulo
me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarũ fœdus,& nefariæ ſpei pa/
ctum, Chirographum danti impium,patri periculoſum,accipienti turpe.

Pars altera pro filio contra patrem.

In omnem me fortunam,frater,tibi iungam comitem. Si militandum,unà militabi
mus. Si peregrinandũ, unà urbes peragrabimus. Si quotidianam rogauero ſtipem, &
illam tecũ diuidã. Nolui recentẽ iram exagitare patris. Malui,ut tacendo patrẽ uince/
res. Meæ partis hæres ero,tuæ cuſtos. Et qa de re maxima melius ſibi quiſq; credit,do
Chirographum,tu da operam,ut iſtud magis à patre accipere,ꝙ à fratre uidearis. Hoc
quod honeſte,& quod pie gerebamus,tam palàm egimus, ut pater ſciret. Quid enim
timebam,niſi ſi reſciſſet pater,moleſte ferret filium ſuum,hominem auarum non eſſe,
fratrem pium. Ita mihi contingat pater utrunq; noſtrum placere.

Declamatio ſecunda de patre exule,prohibito à fundo filij.

EXulem tecto,& cibo iuuare non licet. Imprudẽtis cædis damnatus quinquennio
exulet. Quidam cũ filium & filiã haberet,imprudentis cædis damnatus, in exiliũ
profectus eſt. Solebat uenire in poſſeſſionẽ uicinam finibus. Reſciuit hoc filius. Ceci/
dit uillicũ. Villicus excluſit patrem, Cœpit ire ad filiã. Accuſata illa quod exulem rece
piſſet,aduocato fratre abſoluta eſt. Poſt quinquennium pater abdicat filium.

Prima pars pro patre contra filium.

Accuſator, ciuium me fecit exulem,filius etiam meorum. Filiam honeſtiorem inue
ni,quod accuſata eſt. Seruum frugaliorem quod cęſus eſt. Male meruiſti de patre,quẽ
excluſiſti,de ſorore,cui præiudicio nocuiſti, de iudicibus,quos in tã bona timuiſti cau
ſa. Aut tu peccaſti,aut ſoror. Filius me docuit,quod illum non recipio. Abſoluta es,in/
quit,me aduocato,ſoror. Ita tu patrem non recipiebas,cum tam bene iſtam cauſam a/
gere poſſes,cum abſoluta eſt quæ receperat,damnatus eſt qui expulerat? Filia me pa/
trem iudicauit. Seruus dominum. Vni filio exul fui. Ignoſce fideliſſime ſeruulorum,
& tibi imprudens nocui. Quàm bonã eius cauſam putas fuiſſe, quæ ne te quidem ad/
uocato,damnata eſt. Si te hærede poſſum mori,dignus ſum, qui etiam tibi hunc ſeruũ
relinquam. Alij exul eſt,tibi pater eſt. Nulla lex ſcelus imperat. Certe quæ fecit,abſolu
ta eſt. Lex eum tenet,qui iuuat exulẽ,non qui patiatur iuuari. Ignora,diſſimula, lex te
innocentem,non curioſum eſſe iubet. Si mea cauſa faciebas,me admonuiſſes, ſeruum
prohibuiſſes,non cecidiſſes.

Pars altera pro filio contra patrem.

Facere lege prohibente non potui. Accuſata & abſoluta eſt, quia muliercula non
uidebatur noſſe leges. Non pro me timui,ſed pro te. Res in noticiam hominum uene/
rat. Captabaris. Timui,ne occidereris. Vis ſcire notum fuiſſe? Soror accuſata eſt. Ma
lui ſeruum cædere frugaliſſimũ, quàm patrem optimum amittere.

Declamatio tertia de matre nothi, lecta ,p parte hæreditatis uel patrimonij mortui.

MAior frater diuidat patrimonium,minor eligat, liceat filium ex ancilla tollere.
Quidam cum haberet legitimum filium,aliũ ex ancilla ſuſtulit,& deceſſit. Ma/
ior frater ſic diuiſit,ut totum patrimonium ex una parte poneret, ex altera nothi ma/
trem. Minor elegit matrem,& accuſat fratrem circumſcriptionis.

Prima pars pro parte nothi contra filium legitimum ſuum fratrem.

Vnus omnium exhæredatus ſum diuidendo, Elegiſſet, inquit, alteram partem. Tu ſolus talis potuiſti eſſe filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iuſſit. Aperte ne minor circumſcribatur, timet. Sic diuiſit, ut ſi uellem, non eſſem mendicus. Relinquerem fratrem in egeſtate, matrem in ſeruitute? Non eſt diuidere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi cohæredem pater ex ancilla tolleret. Elige aut patrimonio careas, aut ſcelere. Circumſcriptores dici ſolent, qui aliquid ſuſtulerunt. Iſte nihil reliquit. Tu, inquit, uoluiſti pauper eſſe. Cur igitur queror, ſi egeſtate delector? Obijci, inquit, non poteſt, quod lege factum, immo non niſi quod ex lege factum eſt. Nam ſi quid aliter factum eſt, per ſe irritum eſt. Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimũ eſt, quod latet, inſidioſum. Semper circumſcriptio per ius ad iniuriam uenit. Lex iubet maiorem diuidere, minorem eligere. Nec tu diuiſiſti, nec ille elegit. Sic à te alligatus eſt, ut neceſſe haberet, quod non expediebat. Male nota fuit mea in matrem pietas. Nõ timuit, ne eligere poſſem alteram partem.

Pars altera pro filio legitimo contra nothum.

Ego nihil aliud quàm diuiſi. Circumſcriptio non in diuiſione eſt, ſed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerũt bonis. Habes gloriam, quàm multi per ignes petierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominæ ancilla. Imprudentia timebas, ne in illam ſæuirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus eſſem. Nunc tantundem habes. Habes enim partem quam uoluiſti, & ut tantundem haberes, nec pater uoluerat. Ideo matrem tuam ancillam reliquit.

Declamatio quarta de potione mortifera ex parte data uxori.

VEneficij ſit actio. Proſcriptũ uxor ſecuta eſt. Quodam tempore ſecreto poculũ tenẽtem interrogauit quid eſſet. Ille dixit uenenũ, & mori ſe uelle. Rogauit illa, ut partem ſibi daret, et dixit ſe nolle ſine illo uiuere. Partem bibit ipſe, et partem uxori dedit: perijt illa ſola. Teſtamento inuentus eſt hæres, reſtitutus arguitur ueneficij.

Pars prima contra maritum.

Sic egit ut deprehenderetur, ſic deprehenſus eſt, ut exoraretur: ſic bibit, ut uiueret. Quod eſt hoc uenenum, quod tantum hæredi non nocet? Nemo enim tam palàm uxori dedit uenenũ. Fugit ne occideretur, qui dixit ſe mori cupere. Vnus proſcriptione locupletior factus eſt, ut uiuere uellet, uxor illi perſuadere non potuit. Perſuaſit res blandior, uxoris hæreditas, ſciuit quam partem potionis hauriret, cõtrarias partes gladio perſecutus eſt, ſuas ueneno: occidendi finem prius uictores fecerunt, quàm uicti. Quid iam putabatis futurum, cum in exilium uxor teſtamentum tuliſſet, maritus uenenum? Vbi eſt uxor? Et quid te pudet? Iam etiam proſcripti redeunt. Statim conſumpta potione collapſa eſt. Nolite mirari, ſi tam efficax uenenũ eſt. Hæres eſt, qui dedit. Summis ferè partibus leuis & innoxius humor ſuſpẽditur. Grauis illi & peſtifera pars ſuo pondere ſubſidit. Apparet te diu præparatum uenenum habuiſſe. Sciſti diuidere, etiam ſi poteſt defendi qui uolenti dedit. Tu nõ potes, qui feciſti, ut uellet. Id genus ueneni fuit, quod pondere ſubſideret in imum. Potionem bibit iſte, uxor uenenum.

Pars altera pro marito.

Virum in pace dilexit, in bello ſecuta eſt, in conſilio ultimo non reliquit. O, inqt, dignam, quam innocens ſequitur. Bello ciuili lege proſcriptus ſum. Exulaui. Quid his malis adijci poteſt, niſi ut uenenum bibam, & uiuam? Venenum inquã eſt. Hoc qui daturi ſunt, diſſimulant. Venenum Cato uendidit, Quærite an proſcripto licuerit emere, quod licuit Catoni uendere.

Declamatio quinta de Iphicrate reo.

QVi uim in iudicio fecerit, capite puniatur. Miſſus Iphicrates aduerſus Thracũ regem, bis in acie uictus, fœdus cum eo percuſſit, & filiam eius duxit uxorem. Cum Athenas rediſſet, & cauſam diceret, uiſi ſunt contra iudiciũ quidã Thracũ cultris armati, & ipſe reus gladium ſtrinxit. Cum iudices citarentur ad iudicãdum, palam abſolutorias tulerunt ſententias. Accuſatur, quod uim in iudicio ſuo fecerit.

Pars

Prima pars contra Iphicratem reum.

Nemo iudicum tuorum non timuit, ſic, tanquam tu de illis iudicaturus eſſes. Cum toto tibi regno ſocer uenit aduocatus. Non maioribus copijs bellum inſtruxit, quàm iudicium Iphicrate conde gladium. Iudicium eſt. Quid tibi cum gladio? Certe bis uictis arma ponenda ſunt. Quæ eſt iſta mutatio contra rerum naturam? In bello nuptiæ, in iudicio bellum.

Pars altera pro Iphicrate reo.

Ego uim non feci. Omnia enim legitime peracta ſunt. Accuſator ſuo loco dixit, Reus ſuo reſpondit. Perfectum per omnes numeros ſuos iudicium eſt. Cum iudices ſententiam ferrent, extraxi gladium, ut occiderem me, ſi damnatus eſſem. Iudices tulerunt palàm abſolutorias, ut gratiam duci ſuo referrent. Nuptiarum cauſa, utilitas reipublicæ fuit. Miles ſæpius pulſus erat infelici prælio. Barbaros circa iudicium fuiſſe, non propter iudicium armatos, ſed propter morem ſuum. Quid poteſtis, inquit, queri, quod obſidem uobis uxorem adduxi?

Declamatio ſexta de adultera uenefica.

VEneficij ſit actio. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiam nubilem, indicauit uxori, cui eam collocaturus eſſet. Illa dixit, celerius morietur, quàm illi nubat. Deceſſit puella ante diem nuptiarũ, dubijs ſignis cruditatis & ueneni. Torſit ancillam pater, dixit illa ſe nihil ſcire de ueneno, ſed de adulterio dominæ, & eius cui collocaturus erat filiam. Accuſauit uxorem ueneficij & adulterij.

Prima pars contra uxorem pro marito.

Morietur, timeo ueneficam, celerius quàm nubat, teneo adulteram. Morietur, factum eſt, celerius quàm nubat, factum eſt. Adulterium ſerius deprehẽdi quàm factum eſt, ueneficium antequam fieret. Duo crimina ad uos detuli, & duas indices. Altera dicit, quod factum eſt. Altera, quod futurũ eſt. Generi adultera, Filiæ pellex. Quàm infelix eſt domus, in qua adulterium argumẽtum eſt. Dixi, honeſtus eſt, Dixi, pulcher eſt, dum laudo generum, commendaui adulterum. O me tardiſſimum in malis meis. Veneficium nec denuntiatum credidi, demũ in ueneficio adulterium deprehendi. Verſæ ſunt in exequias nuptiæ, genialisq́ lectus mutatus eſt in funebrem. Subiectæ ſunt rogo infelices faces, profertur putre corpus, & uenenis tumẽs. Quid ultra quæritis? Verbis ſigna, ſignis tormenta conueniunt. Ad uocem tuam facta cõueniunt. Morietur antequam nubat, factum eſt. Vidimus fluens corpus, & in cadauere illius materna uerba credidimus. Generum adulterio perdidi, Vxorem parricidio, Filiam ueneno.

Pars altera pro uxore contra maritum.

Duo grauiſſima crimina obiecit, Adulterium & ueneficium. Adulterium ancilla teſte, ueneficium, nec ancilla quidem. Cum indignaretur ſe non rogatam, exciderunt illi uerba, quæ non minus quàm pater filiam luget. At quare dixiſti, celerius morietur, quàm illi nubat? Verba dolor parum conſiderat. Exciderunt. Et eſt ſæpe fortuita diuinatio.

Declamatio ſeptima de dementia patris, qui filio ceſſit uxorem.

Dementiæ ſit actio. Quidam habebat duos filios, duxit uxorem. Alter ex adoleſcentibus cum ægrotaret, & in ultimis eſſet, medici dixerunt animi uitium eſſe. Intrauit ad eum ſtricto gladio pater, & rogauit filium ut indicaret cauſam ſibi. Ait amare ſe nouercam. Ceſſit illi uxorem ſuam pater. Ab alio accuſatur dementiæ.

Prima pars pro patre contra filium.

Audite rem nouam, Fratrem crudelem, Nouercam miſericordem. Inſanus ſum, quia aliquis meo beneficio ſanus eſt. Tradidi uxorem illi, ſed eripueram. Teſtor, inquit, præſides pietatis deos, prius amare cœpi, quàm duxeras. Ita tu iniuriam uocas, quod fratrem habes, non habes nouercam? Tranſij præter iſtius oculos cum ferro. Gladium mihi nemo, niſi æger extorſit. Patri, qui periculum filij morientis ſuſtinere non potuit, ignoſcendum in qualicunq́ facto eſt.

Pars altera pro filio contra patrem.

Alter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium non putas,

tas,quod marito conciliante committitur? Neſcio furioſius uxorem duxerit,an habue rit,an dimiſerit,an collocauerit? Quàm demẽs eſt,cui adulterium pro beneficio impu tatum eſt? Strinxit gladium maritus,non ut adulterum uindicaret,ſed ut faceret. Mori potius debuit frater,quàm ſanari turpiter. Quid enim ſi matrem,ſi ſororem cõcupiſce ret? Quædam remedia grauiora ipſis periculis ſunt. Omnia inter nouercam & priui gnum compoſita ſunt. Simulatum morbum,deriſum animo turpiſſimo patrem.

Declamatio octaua de uirgine ueſtali inceſti accuſata.

VIrgo ueſtalis ſcripſit hunc uerſum, Felices nuptæ, moriar niſi nubere dulce eſt. Rea eſt inceſti.

Pars prima contra uirginem.

Felices nuptæ,cupientis eſt. Moriar niſi,affirmantis eſt. Nubere dulce eſt. Aut ex perta iuras,aut inexperta peieras. Neutrũ ſacerdotis eſt. Tibi magiſtratus ſuos faſces ſubmittunt. Tibi conſules prætoresq; uia cedunt. Nunquid exigua mercede uirgo es? Sacerdos raro iuret,nec unquam niſi per ſuam Veſtam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus eſt? Moriar. Nunquid de nuptijs appellata eſt? Ad ultimũ Veſtam in uoco,ut tam infeſta ſit ſacerdoti,quàm inuiſa eſt. Recita carmẽ,dum quæro quale car men ſit. Tu carmen ſcribas,tu uerba pedibus tuis emollias,& ſeueritatem templo debi tam modulatione frãgas? Quod ſi utiq; laudare uis nuptias,narra Lucretiam. De illius morte ſcribe,antequam iurabis de tua. O te ſupplicio omni dignam, cui quicquã ſacer dotio felicius eſt. Dulce eſt,quàm expreſſa uox, quàm ex imis uiſceribus emiſſa, non expertæ tantum,ſed delectatæ. Inceſta eſt etiam ſine ſtupro,quæ cupit ſtuprum.

Pars altera pro uirgine Veſtali.

Vnus illi uerſus obijcitur, & hic quidem non totus. Non oportet,inquit, ſcribere carmen. Multũ intereſt obiurges,an punias. Inceſti damnari non poteſt, niſi cuius cor pus uiolatum eſt. Quid tu putas poetas,quæ ſentiunt,ſcribere? Vixit modeſte,caſtiga te. Non illi cultus luxurioſior,Non conuerſatio cum uiris licentior. Vnum crimen uo bis confiteor,Ingenium habet. Quid ni inuideat Corneliæ matri Gracchorum? Quid ni illi,quæ Catonem peperit? Quid ni inuiderint ſacerdotes parientibus?

Extra controuerſiam.

Varius Geminus apud Cæſarem dixit,Cæſar qui apud te audent dicere, magnitu dinem tuam ignorant,qui non audent,humanitatem.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER SEPTIMVS.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio, nõ ultra uos differam, quã uis non audierim frequenter,cum per totum annum quinquies,ſe xieſue populo diceret,ad ſecretas exercitationes non multi irrum perent, quos tamen gratiæ ſuæ pœnitebat. Alius erat,cum turbę ſe committebat,alius,cum paucitate contentus erat. Incipiebat enim ſedens,&ſi quando illum produxerat calor,exurgere audebat. Illa intempeſtiua in declamationibus eius philoſophia,ſine modo tunc & ſine fine euagabatur. Raro totam cõtrouerſiam implebat. Nõ poſſes dicere diuiſio nem eſſe,non poſſes declamationem, tanquã declamationi multũ deerat, tanq̃ diuiſio ni multum ſupererat,cũ populo diceret, oẽs uires ſuas aduocabat, & ideo non deſine bat. Sæpe declamante illo ter buccinauit,dum cupit in omni controuerſia dicere, non quicquid debet dici,ſed quicquid poteſt. Argumẽtabatur moleſte, magis q̃ ſubtiliter. Argumenta enim argumentis colligebat,quaſi nihil eſſet firmũ ſatis,Omnes probatio nes probationibus alijs confirmabat. Erat et illud in argumentatione uitiũ,quod quæ ſtionẽ non tanquã partẽ cõtrouerſiæ,ſed tanquã controuerſiã implebat. Omnis quæ ſtio ſuã propoſitionẽ habebat,ſuã excuſationẽ,ſuos exceſſus,ſuas indignationes,epilo gũ quoq; ſuũ. Ita in unã cõtrouerſiã exponebat,plures dicebat. Quid ergo? nunqd oĩs quæſtio ꝑ numeros ſuos implẽda eſt? Quid ni? ſed tanq̃ acceſſio,nõ tanq̃ ſũma. Nullũ

Hæc præfatio habetur et in cõtrouerſijs

habile

habile eſt membrum ſi corpori par eſt. Splendor orationis, quantus neſcio an in ullo alio fuerit, non theſis magna, ſed phraſis. Dicebat enim citato curſu & effuſo, ſed præparato. Extemporalis illi facultas, ut affirmabant qui propius nouerant, non deerat, ſed putabatur ipſe ſibi deeſſe. Sentētiæ, quas optime Pollio Aſinius albas uocabat, ſimplices, apertæ, nihil occultum, nihil inſperatum afferentes, ſed uocales, & ſplendidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, præparabat ſuſpicioſe. Nihil eſt tam inimicum quàm manifeſta præparatio. Apparet enim ſubeſſe, neſcio quid mali. Itaq; adhibenda moderatio eſt, ut ſit illa præparatio, non confeſſio. Locū beate implebat. Non poſſes de inopia ſermonis latini queri, cum illum audires, tantum orationis cultæ fluebat, nunquam ſe torſit, quomodo diceret, ſed quid diceret, ſufficiebat illi inquantum uoluerat explicandi uis. Itaq; ipſe dicere ſolebat, cum uellet oſtendere, non hæſitare ſe in electione uerborum, cum res animum occupauit, uerba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat, ſplendidiſſimus erat. Idem res dicebat omnium ſordidiſſimas acetum, & puleium, & Damam & Phileroten, laternas & ſpongias. Nihil putabat eſſe quod in declamatione dici non poſſet. Erat autem illa cauſa, timebat, ne ſcholaſticus uideretur. Dum aliud uitium deuitat, incidit in aliud, nec uidebat nimium orationis ſuæ ſplendorem, his admixtum ſordibus, non defendi, ſed inquinari, & hoc æque omnium eſt, ut uitia ſua excuſare malint, quàm effugere. Albutius enim non quomodo non eſſet ſcholaſticus quærebat, ſed quomodo non uideretur. Nihil detrahebat ex ſuperuacuo ſtrepitu. Hæc ſordida uerba ad patrocinium afferebat aliorum. Hoc illi accidebat, inconſtantia iudicij. Quem proxime dicentem commode audierat, imitari uolebat. Memini illum omnibus omiſſis rebus apud Fabianum philoſophum, tanto iuniorem quàm ipſe erat, cum codicibus ſedere. Memini eum admiratione Hermagoræ ſtupentem, ad imitationem eius ardeſcere. Nulla erat fiducia ingenij ſui, & ideo aſſidua mutatio. Itaq; dum genera dicendi transfert, modo exilis eſſe uult, nudiſq; rebus hærere, modo horridus & ualens pluſquam cultus, modo breuis & concinnus, modo nimis ſe attollit, modo nimis deprimit, ingenio ſuo illuſit, & lōge deterius ſenex dixit, quàm iuuenis dixerat. Nihil enim ætas ei proderat ad profectum, cum ſemper ſtudium eius eſſet nouum. Idiotiſmus eſt inter oratorias uirtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus eſt, & occaſione quadā. Hac uirtute uarie uſus eſt. Sæpe illi bene ceſſit, ſæpe decidit, nec mirum tamen ſi difficulter apprehenditur, uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præſtitit unquam Gallione noſtro decentius. Iam adoleſcens, dum declamaret apte & conuenienter, utebatur hoc genere, quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantum quod ſordidum, ſed quod ſordido ſimile eſt. Raro Albutio reſpōdebat fortuna, ſemper opinio, quamuis pœnituiſſet, libebat audire. Triſtis, ſolicitus declamator, & q de dictione ſua timeret, etiā cum dixiſſet, Vſq; eo nullū tempus ſecurū illi erat, hæc illū ſolicitudo fugauit à foro, et tantū unius figuræ crudelis euentus. Nā in quodam iudicio centumuirali cū diceret, iuriſiurandi cōditio aliqua facta ab aduerſario, induxit eiuſmodi figuram, qua illi omnia crimina retegeret. Placet, inquit, tibi rem iureiurando tranſigi. Iura, ſed ego iuſiurandum dabo. Iura per patris cineres, qui inconditi ſunt. Iura per patris memoriam, & executus eſt locum, quo perfecto ſurrexit. L. Aruntius ex diuerſo, ut accepit conditionē, iurauit. Clamabat Albutius non tuli conditionem, ſchema dixi. Aruntius inſtabat, centumuiri rebus iam ultimis præparabant. Albutius clamabat, iſta ratione ſchemata de rerū natura tolluntur. Aruncius aiebat, tollantur, poterimus ſine illis uiuere. Summa rei hæc fuit, centumuiri dixerunt, dare ipſos ſecūdum aduerſarium Albutij, ſi iuraſſet. Ille iurauit, Albutius non tulit hanc contumeliam, & iratus ſibi calumniam impoſuit, nunquam amplius in foro dixit. Erat enim homo ſummæ probitatis, qui nec facere iniuriam, nec pati ſciret, & ſolebat dicere, quid habeo, quare in foro dicam, cum plures me domi audiāt, quàm quenquam in foro? Cum uolo dico, quamdiu uolo. Et quamuis non fateretur, hoc delectabat illum in declamationibus, quod ſchemata ſine periculo dicebat: nec in ſcholaſticis tamen effugere contumelias poterat Ceſtij mordaciſſimi hominis. Cum in quadam controuerſia dixiſſet Albutius, quare ſi calix ceciderit, frangitur, ſi ſpongia ceciderit, non

non frangitur, aiebat Ceſtius, Ite ad illum, cras declamabit nobis, quare turdi uolant, cucurbitæ nõ uolant. Cum dixiſſet Albutius, in illo qui fratrem parricidij damnatũ in exarmata naue dimiſit, Impoſuit fratrem in culeũ ligneum, Ceſtius eãdem dicturus, ſic expoſuit controuerſiam. Quidam fratrem domi à patre damnatum, nouerca accuſante, cum accepiſſet ad ſupplicium, impoſuit in culleum ligneũ, ut perueniret, neſcio quò terrarum. Ingens riſus omnium ſecutus eſt, ſed nec ipſi bene ceſſit declamatio. Paucas enim res bene dixit, & cum à ſcholaſticis non laudaretur, Nemo, inquit, impo nit hos in culleum ligneum, ut perueniant, neſcio quò terrarum, ubi calices frangũtur. Video quid uelitis, ſententias potius audire quàm iocos, fiat, audite ſententias in hac ipſa controuerſia dictas.

Declamatio prima ſeptimi libri, de eo qui fratrem parricidij damnatum in naui exarmata impoſuit.

Hæc reſpõdet illi quæ eſt in 4. controuerſiarum 17

DVobus filijs quidam ſuperduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum, ille eum exarmato nauigio impoſuit. Delatus adoleſcens ad Piratas, archipirata factus eſt. Peregrinantem patrem cepit, & remiſit. Reuerſus pater, abdicat filium.

Prima pars pro filio contra patrem.

Tanta tempeſtate confuſus diſpicere nihil potui, nec ſatis memineram, ſi tale miniſterium mihi pater an nouerca mãdaſſet. Miniſterium an pœnam eſſe uoluiſſet, uindictam parricidij, an parricidium. Inſui fratrem culeo iubes. Non poſſum. Non ignoſcis, an non credis? Ego contendo ne te quidem poſſe. Nemo repertus eſt naufragij comes. Omnia inſtrumenta circumciſa ſunt. Adminiculum ſpei nullum, patri excuſandus ſum, an fratri? Hoc, inquit, impietatis tuæ munus ad inferos ferã, licuiſſet mihi per fratrem aliter quam parricidæ mori. Viuit, inquit, frater. Non credo. Seruauit, inquit, me. Feciſti, ut crederem, in domo, in qua tam facile parricidium creditum eſt: Ego, inquit fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant denſis undique nubibus fulmina, & tempeſtates horridæ abſconderant diem, intumuerat mare, iuſtis quoque nauigijs horrendum. Habes, inquam, frater, ſi innocens es nauigium, ſi nocens culleum. Non potui facere parricidium. Quàm facile erramus omnes, & factum putaui. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Iacebat in littore nauigium, quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credo parricidam, ſi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrum, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis. Intellexi quàm difficile eſſet parricidium facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicit, fortuna ſuccurrat. Profectus eſt pater tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid eſt hoc? Felicius nauigauit damnatus, quàm qui damnauerat? Vtrum uidetur uobis innocentiam apud Piratas didiciſſe, an ne apud Piratas quidem perdidiſſe? Perieras pater, niſi in parricidam incidiſſes. Sciſſa quidem uela fecerant ſinus, & inſtructas claſſes naufraga præceſſerat nauis. Scires nauigare, qui ſeruaturus eſſet patrem. Erat nauigium, immo fuerat, ò crudelis & pertinax nouerca, nihilo minus ſæuit. Iam maria quieſcunt, prædones miſerentur, irati parcunt. Veni ad uos, ut probem me parricidam. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iuſtiora iudicijs. O mitiores procellæ patre. Non putatis miſericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem nõ potuit occidere. Mithridatem Dij boni, quàm non dubium parricidam. Gaude pater, neuter ex filijs tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiſerit. Sic dimiſſus nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt iſte. Naturæ iura ſacra ſunt, etiam apud Piratas. Dixiſſet, inquit, te non poſſe, ita tu neſciebas? Non licuit, non potui, non debui.

Pars altera contra filium.

Nega hunc parricidam fuiſſe, quem uere ſcis eſſe Piratam. Dimiſit me in patrocinium ſuũ, ut quia nõ occiderat, uideretur nec ante uoluiſſe. Quis porro me uno miſerior? Vitam parricidæ debeo.

Extra controuerſiam.

Magna rhetorum bonorum manus in hanc partem tranſijt, ut aliquid dici debuerit in nouercam. Fuerunt & illi, qui non quidem palàm dicerent, ſed per ſuſpitionem & figuras, quod Paſſienus non probabat, aſſerens minus tolerabile & uerecundũ infamare nouercam, quàm accuſare. Quidam principia in ſua poteſtate tantum habuerũt. Poſt ablati ſunt impetu. Excuſatius autem eſt in malum colorem incidere, quàm tranſire. Vipſanius duro colore uſus eſt, Hic ſe tanquam grauius elegiſſe dixit ſupplicij genus, qui color prudẽtibus diſplicuit. Quam enim habebat abſolutionis ſpem, ſi nec pauit, nec pepercit?

Declamatio ſecunda de Popilio, qui Ciceronem interfecit.

Hæc reſpõdet illi quæ eſt in 4. 18

DE moribus ſit actio. Popilium parricidij reum Cicero defendit. Abſolutus eſt Proſcriptum Ciceronem ab Antonio miſſus occidit, caput ad Antonium retulit. Accuſatur de moribus.

Prima pars contra Popilium pro accuſatore.

Occidit Ciceronem Popilius. Iam ne creditis ab iſto occiſum patrẽ? Occiſurus Ciceronem debuit incipere à patre. Antonius, inquit, iuſſit. Non te pudet Popili. Imperator tuus te credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputauit manum. Minus in illo crimen eſt, quod Ciceronem occidit. Proh iam dij boni, occiſum Cicero nẽ malos mores uoco, hoc unum feliciter, quod ante occidiſti patrem, quàm Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudicem mouit, ꝙ pro ſe clientem. Ad uos hoc patroni ſpectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, ꝗ quibus plurimum debet. Abſcidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, niſi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. Accuſator tuus uiuit. Nõ credidiſſet facturum Antonius Popilium, niſi parricidiũ feciſſe meminiſſet. Dij manes Popilij ſenis occiſi, & inultæ patris umbræ, te Cicero perſequuntur, ut quem negaſti, ſentias parricidã. Non hauſit Minturnenſis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto uidit imperatorẽ. Cn. Pompeius terrarũ mariſqꝫ domitor, libẽter ſe Hortenſij clientẽ ꝓfeſſus eſt. Et Hortẽſius bona Põpeij, non Pompeium defenderat. Ita tu Popili ſi Antonius iuſſiſſet, & patrẽ occidiſſes.

Pars altera pro defenſione Popilij.

Si illa tempora in crimen uocas, dicis non de hominis, ſed de reipublicæ moribus Miraris, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilium occidere, quo Ciceronem mori? Ciceronis proſcriptio fuit occidi, mea occidere. Iuſſit imperator, iuſſit uictor. Ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat reſpublica?

Extra controuerſiam.

Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorem Ciceronis, & hi quoqꝫ non parricidij reum, & à Cicerone defenſum, ſed in priuato iudicio.

Declamatio tertia de ter abdicato uenenum terente.

Hæc reſpondet lib. 4. 19

TEr abdicatus, ter abſolutus, comprehenſus eſt in ſecreta domus parte à patre, medicamentum terens. Interrogatus à patre quid eſſet, Venenum, inquit, & ſe uelle mori, & effudit. Accuſatur parricidij.

Prima pars pro filio ne abdicetur.

Dic quid commiſerim, certe nec ſecreta fallũt. Vt interuenit pater, in has cogitationes abij. Quiſquam ne tam infelix fuit, quiſqꝫ ne me magis odit ꝗ ego. Miſereri mei cœpi. Ter cauſam dixi. Acceſſi ad hæc ſupplicia. Venenum bibam. Sed non hoc tibi ſatis eſt. Venenum habuit Mithridates, habuit Demoſthenes.

Pars altera pro patre contra filium.

Cũ ſe uelle mori dicat, tamen uitã rogat. Teneo parricidã, & in mortẽ ſuã paratũ. Quantũ eſt quod negas, cũ tantũ ſit quod fateris. Venenũ quæſiſti, uenenum emiſti, uenenũ intuliſti in eã domũ, in qua habebas inimicũ patrẽ. Indica quis uẽdiderit, dicetur illi. Tu uendebas cuiqꝫ uenenũ, cuius ſciebas abdicationẽ? Cui daturus erat, quæritis? Cui uenenũ parauit, nõ bibit. Quod ergo negat, paricidiũ eſt, quod confitetur, ueneficiũ. Mihi, inquit, paraui. Nõ bibit, ne quis dubitet, an aliũ poſſit occidere. Tã inuiſum tibi fuiſſe patrẽ dico, ut occidere uolueris, tã inuiſum ipſe confiteris, ut mori uolueris.

Extra

Extra controuerſiam.

Coniectura duplex à perſona, una an parauerit ſibi, an patri. Laberium mimum Diuus Iulius ludis ſuis produxit. Deinde equeſtri ordini reddidit, quem cum iuſſiſſet ire ſeſſum, omnes equites ita ſe coartauerunt, ut uenientem non reciperēt. Multos tū in ſenatum legerat Cæſar, & ut expleret exhauſtum ciuili bello ordinem, & ut his qui de partibus bene meruerant, gratiam referret. Cicero in utrunq; iocatus, mandauit Laberio tranſeunti. Recepiſſem te niſi anguſte ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit. Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quod Cicero male audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæſari, ſed utriuſq; adulator.

Declamatio quarta de matre cæca filium retinente.

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam habens uxorem & filium peregre profectus, in Piratas incidit, ſcripſit utriq; de redemptione. Vxor flendo cæca facta eſt. Filium euntem ad redemptionem, alimenta poſcit. Non remanentem, alligare uult. *Hæc reſpōdet li. 4 uigeſimæ*

Prima pars pro matre contra filium.

Nauigaturus uxori filium reliquit, nec dum cæca erat. Non eſt quod mulieris affectum lege æſtimetis, quia minatur, omnia facit, ne filius alligetur. Quoties eſt communis poteſtas duobus, eius ſit tota, qui præſens eſt.

Pars altera pro filio contra matrem.

Vnis uinculis duos alligat. Victa mater cathenas denunciat uictori. Ad Piratas eundum eſt. Filiusfamiliæ nulli ſeruire poſſum, niſi patri. Petis alimenta ab eo, quem pater peregre mittit. Primæ partes ſunt patris, ſecundæ matris. Ille peregre eſt. Tu domi. Ille captiuus. Tu libera. Ille inter Piratas. Tu inter ciues. Ille alligatus. Tu ſoluta. At tu cæca es. Infelicior ille, qui uidit catenas ſuas, & cædes, & uulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculoſum eſt, inquit. Quàm multi pro patribus nihil periculoſum putauerunt. Non, inquit, uindictam, ſed miſericordiam quærit. Ita quiſq; exigit pietatem, ut impediat?

Extra controuerſiam.

Caluus qui diu cum Cicerone iniquiſſimam litem de eloquentiæ principatu habuit, uſq; eo concitatus actor fuit, ut in media oratione eius exclamaret Vatinius reus. Rogo uos iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ego damnandus ſum.

Declamatio quinta de procuratore & priuigno.

Quidam mortua uxore ex qua priuignum habebat, duxit aliam. Suſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem ſpecioſiſſimum. Cum ſæpe iurgarent nouerca & priuignus iuſſit à ſe migrare. Ille trans parietē habitationē conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & uxoris. Quodam tempore in cubilo ſuo pater occiſus eſt inuentus, uxor uulnerata, cōmunis paries perfoſſus. Placuit propinquis quæri à filio quinquēni qui unà dormierat, quem percuſſorem agnoſceret. Ille procuratorem digito monſtrauit, Et filius procuratorem accuſat cædis. Ille eum parricidij. *Hæc reſpōdet ei quæ eſt li. 4. 21*

Prima pars pro procuratore.

Vt audiui clamorē, ſi qua fides eſt, deprehēſos adulteros credidi. Da puerum, nemo eſt uno teſte contentus. Da populum, obijcite priuigno parricidium, filio mendacium.

Pars altera pro priuigno.

Dic puer quis occiderit patrem, dic audacter. Eundem nominas quem populus. Nox placet ſceleri, adulterij tempus. O magna in contrarium peruerſitas ſeculi. Inuētus eſt qui patrem poſſit occidere, non poſſit nouercam. Oſtende illud non uulnus, ſed argumentum. Oſtende uulnus percuſſor. Ille quam timuit ne occideret, tā leuiter uulnerauit, non illa dextera, cui nec paries obſtabat nec pater.

Extra controuerſiam.

Nihil eſt puero teſte certius. Nam ad annos eos peruenit, ut intelligat, & non ad eos, quibus fingat. Vinicius uir exactiſſimi ingenij, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

Declamatio ſexta de eo qui ſeruo filiam matrimonio coniunxit.

Hæc reſpondet 22

TYrannus permiſit ſeruis dominas ſuas rapere. Profugerunt principes ciuitatis, & ſimul qui habebat filium & filiã: cum omnes ſerui dominas uitiaſſent, ſeruus eius uirginem ſeruauit: Occiſo tyrãno, reuerſi ſunt principes. In cruces ſeruos ſuſtulerũt. Ille manumiſſo filiam collocauit. Reus eſt à filio dementiæ.

Pars prima pro filio contra patrem.

Haberemus ſolatium ſi has nuptias feciſſet tyrannus, non pater. Sanum putatis eſſe, qui imitari maluit tyrãnum, quàm ſeruum? Similem ſe fecit tyrãno, filiam raptis, libertum cruciarijs: plus permiſit ſeruo dominus, quàm tyrãnus. Quiſquis has nuptias fecit, uel tyrannus, uel inſanus eſt. Egregius gener, cui nihil eſt glorioſius, quàm quod inter cruciarios non eſt. Virginitatem ſub patre perdidit, quam ſub tyranno ſeruauit. Itá ne dignus nuptijs filiæ, qui indignus eſt cruce? Melior eſt conditio uitiatarũ, quàm uirginis. Illis cõtingit mutare nuptias. Propitius pater ita collocauit filiam ſuam, ſicut tyrannus iratus alienas: cum ſanus eſſet pater, ne uideret has nuptias fugit. Miſerrima ſoror, ſub tyranno patrem deſiderabas, ſub patre tyrannum deſyderas. Num eſt illi pręmium ſpectare omnium cruces? Dominam non ſtuprauit. Auge beneficia. Nec dominum occidit, nec uenenum dedit. Non eſt beneficium ſcelere abſtinere. Aliæ quod in tyrannide paſſæ ſunt, hæc in libertate. Cæteræ abſentibus ſuis, hæc præſẽtibus. In alijs uocatur ſtuprum, in hac matrimonium. Timuit ille ſupplicium. Sciuit rempublicam liberandam. Daturos eſſe pœnas, qui contaminaſſent, & aduentare tempus tyrannidi ultimum uidit. Conuenite ſeruuli, conuenite libertini, empta cognatio.

Pars altera pro patre contra filium.

Si quis tyranno indicaſſet, ſolus in cruce pependiſſet, licet cui uolo filiam collocare. Marcus Cato coloni ſui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam, non uerborum contumeliam timet, non pellicem, non repudium. Neminem natura fecit liberum, neminem ſeruum. Impoſuit fortuna nomina hæc ſingulis, Nuper & nos ſerui fuimus. Seruus rex fuit.

Declamatio ſeptima quæ eſt de imperatore crucifixo.

Hæc reſpondet 23

PAter & filius imperium petebant. Prælatus eſt filius. Commiſſo prælio captus eſt, Miſſi ſunt quadraginta legati ad imperatorem redimẽdum. Occurrit euntibus pater, dixit ſero attuliſſe aurum, filium crucifixũ eſſe. Illi peruenerũt, quibus imperator ex cruce dixit, Cauete proditionẽ. Reus fit pater proditionis.

Prima pars pro imperatore contra patrem.

Imperator ſupplicium tulit, proditor precium. Triſtiorem iſtum uidimus, cũ filius imperator pronunciatus eſt, quàm cum captus, Quemadmodum rediſti tutus ſenex ſolus cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quàm quod poſſet abſcondi. Nolite mirari, & imperatorem & filium uendiderat. Cauete proditorem. Iam Comitijs cauimus, Abſtuliſſent tibi aurum hoſtes, ſi non dediſſent. Cauete proditorem. Indicium fuit filij morientis breue & uerecundum. Cur dimiſſus es? Si nihil aliud, & ducem genuiſti, & dux eſſe uoluiſti. Candidatus proceſſit contra patrem. Iam tunc nobis uerecunde indicauit filius, cum rempublicam tibi credere noluit. Legati noſtri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis diriguiſti? Num & illic quaſi & ipſe affixus hæſiſti? Quid tam cito redis? Adhuc & uiuit, & loquitur. Voce proditionem indicauit, ſilentio proditorem. Expecta dum mittantur legati. Optimus imperator curare rempublicam, nec in cruce quidem deſijt, ubi dixit, Cauete proditionem. Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. Expecta dum mittantur legati. Dicis, affectus meus nõ ſuſtinet moram. Ergo ſi redimere non potes uiuum, redime mortuum ſaltem. Nunquam tam durus hoſtis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Cauete proditionem, id eſt cauete, ne quis inſcijs cuſtodibus exeat de ciuitate, ne quis ignorante republica ad hoſtes perueniat, ne quis ex hoſtilibus caſtris grauis auro reuertatur. Indicio nihil deeſt. De proditione nobis indicat imperator, de proditore legati. Sublata eſt quæſtio. Quæritis quid dixerit. Videte cui nihil dixerit.

Pars

Pars altera pro patre contra filium.

In comitijs filio meo ceſſi,decretũ non expectaui.Sed amens & attonitus protinus cucurri.Ad ſumã feſtinaui,nec occurri. Sciebã hoſtes,paternis lachrymis ſæpe flecti.

Extra controuerſiam.

Latro non curauit dicere nullã eſſe factam proditionẽ, ſed ſe proditorem nõ eſſe. Suſpectus eſt,inqt, iudici,qui pluſq̃ ſe defendit. Ceſtius poſita ſuaſoria,in qua delibe/rat Alexander an Oceanum nauiget,cũ exaudita uox eſſet, quouſq; inuicte,deſcriben ti diſcipulo late Alexandri uictorias, gẽteſq; perdomitas & addenti,quouſq; poſt iſta, exclamauit, & tu quouſq;?

Declamatio octaua de mutatione optionis raptore conuicto.

RApta raptoris mortẽ,aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias opta/uit.Iuuenis raptorem ſe negauit. Conuictus eſt.Illa optionem petijt.Raptor con tradicit.

Prima pars contra raptam.

Optare tibi non amplius q̃ ſemel licuit. Proponite ſupplicij faciem.Hoc ſemel licere nimium eſt,In hãc perturbationem perductus ſum,ut ignorarem quid feciſſem. grauius punior,cum me peccaſſe pudet,quàm cũ peccaui. Optauit nuptias. Nec ad/huc ſciebat,quàm uerecundũ maritum eſſet habitura.Raptorem dimiſiſti. Virũ occi/des?Minus eſt quod uitiauit,q̃ quod negauit.Ergo nos iniuriam periculoſius negaui/mus,quàm fecimus.Quadã nocte,quid dicam? Non negare iam pudet. Nox, uinũ, error, quid iraſceris puella?Iam non negat. Iudex dat tabellã.Reuocare ſententiã quã tulit non poteſt. Quæſtor non mutat pronuntiationẽ.Nihil tam ciuile,tã utile, q̃ bre/uem poteſtatẽ eſſe, quæ magna eſt. Si mortẽ optaueris,hodie facies quod nũquam fa/ctum eſt, ut utrunq; optaueris.

Pars altera pro rapta contra raptorem.

Id egit priori iudicio, ne quam omnino pœnam ſtupri penderet. Hic id egit, ut ipſe optet. Vtinam non liberaret illum metu,quod mouit iudices clementia ſui.Eſt quædam proxima innocentiæ uerecundia,præbere ſe legibus,Lex non adijcit quoties optet,ſed ex quibus.Aut hoc,inquit,aut illud,nec adijcit,non amplius quàm ſemel.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM Liber octauus.

Declamatio prima de orbata,quæ ſibi præciſo laqueo ſacrilegiũ confeſſa eſt.

MAGISTRATVS de confeſſa ſumat ſupplicium. Amiſſo quædam uiro cum duobus liberis, laqueo ſe ſuſpendit.Incidit ei laqueum tertius filius.Cũ ſacrilegio facto,quæreretur ſacrilegus, illa dixit magiſtratui ſe feciſſe ſacrilegiũ. Vult magiſtratus tan/quam de confeſſa ſumere ſuppliciũ. Filius contradicit.

Prima pars pro filio contra magiſtratum.

Faciant iudices in foro,quod domi feci, matrem mori pro hibẽs.Quomodo, inquã, feciſti?quo loco quæ ſuſtuleras condi/diſti?Hærebat,nec quicquam ſacrilegij niſi pœnam nouerat. Amiſſis duobus filijs,ſa/crilega ſibi uidebatur,quod uiuebat.Non obfuturus ueni, ſed ſeruaturus. Alij pro reis rogant,ego rogabo ream.Nullum accuſator niſi in ſubſellijs meis habet teſtem. Non eſt confeſſio,ubi eam accuſator eruit,negat rea,tortor expreſſit? Fertur quædam uiſo cõtra ſpem filio expiraſſe.Si ad mortẽ agit matres magnũ gaudium, quid magnus do/lor? Mater habes nõ mediocre ſolaciũ.Vides aliquid & deos perdere.Magis deos mi/ſeri,q̃ beati colũt. Non fecit ſacrilegiũ mulier,nõ fecit anus,non fecit orbata, nõ fecit quæ cuſtodit, nõ fecit quæ cõfitetur.Iratis,inquis,dijs ſacrilegiũ potuit cõmittere.Frã gitur calamitoſis animus,& ipſa ſe infelicitas damnat, & hoc cõditio humana uel peſ/ſimum habet,quod fortuna quos miſeros fecit, & ſuperſtitioſos facit.Diligẽtius dij co luntur irati.Quid ergo fecit? Vnde ſcire poſſum qui matrẽ cuſtodio? Ago cauſam le/gũ,ne carnificẽ,quem ſacrilegis minanẽ,calamitoſis adhibeant;Deos ita coluit,ut quæ

tam pro multis timeret. Confeſſio conſcientiæ uox eſt. Confeſſio coacti, & quæ fecit agnoſcentis, eſt uerbum.

Pars altera pro magiſtratu contra filium.

Omnium uox erat, ſacrilegiũ latere non poterit. Quiſquis eſt, non ipſe bonum exitum faciet, non quiſquam ſuorum. Et ſi nemo fuerit accuſator, ipſe narrabit. Concitata proceſſit, uelut dijs ipſis perſequentibus. Feci, inquit. Supplicium de ea, uel nunc exigamus homines, de qua olim dij exigere cœperunt. Violatorum numinum maieſtate cõpulſa eſt, ut mori etiã uellet & deberet, & non poſſet. Inciſus eſt ei laqueus. Tu putabas ſacrilegam ſecreto mori poſſe. Omnia fecit, ut taceret, quæ ne confiteretur, etiam mori uoluit. Si crimẽ quæritis, ſacrilegium factum eſt. Si ſacrilegium fatetur, facti cauſam quæritis, ſi priuſquã amitteret liberos, auara, ſi poſtq̃ amiſerat, irata.

Declamatio ſecunda de Phidia truncato manibus.

Sacrilego manus præcidantur. Elij ab athenienſibus Phidiam acceperũt, ut is Iouem Olympiũ faceret, pacto interpoſito, ut aut Phidiam, aut centũ talenta redderent. Ioue perfecto Elij Phidiam aurũ rapuiſſe dixerunt, & manus tanquam ſacrilego præciderũt, truncatũ athenienſibus reddũt. Petũt Athenienſes centũ talenta. Contradicitur.

Prima pars pro Athenienſibus.

Iam Phidiam cõmodare nõ poſſumus. Tunc demũ illa maieſtas exprimi poteſt, cũ animus opera proſpexit, Manus duxit ante ſibi, quàm operi. Iouem fecit. Sacrilegi uos eſtis, qui præcidiſtis conſecratas manus. Primũ ſanguinem ſui artificis uidit deus. Teſtor Iouẽ, iam propriũ Phidiæ deũ. Ars alios in miſeria ſuſtinet, te fecit miſerum. Paciſcendum Phidiam manus fecerãt. Sine eo Phidiam nos recepturos ſperatis, ſine quo uos accepturi non fuiſtis? Commodauimus qui poſſet facere deos, recepimus qui ne adorare quidem poſſit. Nõ pudet uos Iouem debere ſacrilego? Supereſt homo, ſed artifex perijt. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiam redditis. Manus quæ deos ſolebãt facere, nunc nec homines quidem rogare poſſunt. Talem fecit Iouem, ut hoc eius opus Elij ultimũ eſſe uellẽt. Manus cõmodauimus. Manus repoſcimus. Elius teſtis eſt Elius accuſator, Elius iudex. Atheniẽſis tantũ reus. Inuoco deos, & illos quos fecit Phidias, & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Confiteor ſi poſſumus commodare.

Pars altera pro Elijs.

Habuimus aurum olim ſacrum. Habuimus ebur. Sacræ materiæ, artificem quæſiuimus. Diſpoſueramus quidẽ, ut alijs templis quoq; ſimulachra Phidias faceret. Sed non tam neceſſe erat ornare deos, quàm uindicare.

Declamatio tertia de iuuene retinente diuitem uxorem fratris, ſuſpitione adulterij.

DVorum Iuuenum pater uni uxorem dedit, quo peregre profecto, infamari cœpit ſocer in nurũ. Maritus reuerſus duxit ancillam uxoris, & torſit. Illa in tormẽtis perijt. Maritus incertus quid quæſierit, laqueo ſe ſuſpẽdit. Imperat alteri filio pater, ut eandem ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio contra patrem.

Duc, inquit, fratris uxorẽ. Si hoc fieri poteſt. Adulterium frater inuenit. Hęc eſt mihi cauſa abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem. Tẽtari me ſi qua eſt fides credidi. Mulier ſi nubere lugenti potes, facis ut omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quæ mihi cauſa abdicationis eſt, populo rumoris, uiro mortis. Legi iam uxorem, quæ, ſi peregrinatio inciderit, mecum peregrinari uelit, quæ ſi uiro aliquid acciderit, alteri nubere nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid ſuſpicatum de me.

Pars altera pro patre contra filium.

Obieciſti mihi ultimũ nefas, & quod qui tantum eſt ſuſpicatus, noluit uiuere. Impulſu tuo frater torſit ancillã, & quia nihil reperit, falſas ſuſpitiones morte piauit.

Declamatio quarta de homicida inſepulto.

HOmicida inſepultus abijciatur, Quidam ſe occidit. Petitur ut inſepultus abijciatur. Contradicitur.

Prima

Prima pars pro homicida ſepeliendo.

Afferre ſibi coactus eſt manus aſſiduis malis. Summam infelicitatum ſuarum in hoc remouit, quod exiſtimabat licere miſero mori. Infeliciſſime adoleſcens, cum te & ſepultura prohiberi uideo, deſino mirari quod perijſti. Tales inimicos habes, ut etiam mortuum perſequantur. Facilius miſerum quàm ſceleratum fortuna uincit. Sumpſiſti hoc ferrum Cato, & quàm inuidioſum, quod Catonem occideris. Non perdideras ſepulturam, niſi in morte reperiſſes. Quid eſt miſerius in uita, quàm uelle mori? Quid in morte, quàm ſepeliri nõ poſſe? Quis miretur eum mori uoluiſſe, quem fugientẽ quoq; fortuna perſequitur? Omnibus natura ſepulturam dedit. Naufragos idem fluctus qui expulit, ſepelit. Suffixorum corpora crucibus, in ſepulturam ſuam defluũt. Eos qui uiui urũtur pœna funerat. Iraſcere interfectori, ſed miſereri interfecti. Homicida, inquit, eſt qui ſe occidit. Huic iraſceris? Pro quo iraſceris? Non aliud Scæuolæ Mutio cognomen dedit, quàm quod à Porſenna libertatem, manus ſuæ uſtione, defendit, nec aliud quàm uilitas ſui. Nõ aliud Codrus cæteris imperatoribus dedit exemplũ, q̃ quod poſitis imperatorijs inſignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo maior fuit dux, q̃ quod ſe ducem non eſſe mentitus eſt. Non poſtulo, ut glorioſum ſit, ſed ut tutum ſit mori. Non magis crudeles ſunt, qui uolẽtes uiuere occidũt, quàm qui mori uolentes non ſinunt. Curtius deijciendo ſe in præcipitẽ lacũ, fatum ſepulturæ miſcuit. Celebret Cato, huic miſerrimo, quod aliquid nõ ignaue de ſpiritu ſuo ſtatuit, tantũ impune ſit. Etiã uulnera infelicis ſcrutantur in crimẽ. Aeſtimate an uiuere licuerit, cui nec mori quidẽ licuit.

Pars altera contra homicidam ſepeliendum.

Facinus indignum, ſi inueniantur manus quæ ſepeliant eum, quem occiderunt ſuæ. Sumpſit gladium. Video ardentes oculos. In quem neſcio. Scelus cogitat. Neſcio cuius criminis ſibi conſcius confugit ad mortem. Cuius inter ſcelera etiam hoc eſt, qđ damnari non poteſt. Contra hos inuentum eſt, ut aliquid poſt mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non auſurus fuit, qui ſe potuit occidere.

Declamatio quinta de patre repetẽte filium quem prius expulerat

ABdicauit filiũ quidam. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrẽ reditũ. Pater cõtradicit. Pater poſtea fortiter fecit. Petit ad ſe filij reditũ. Filius cõtradicit.

Prima pars contra filium.

Ego fortior ſum, poſt tuam pugnã pugnauimus, poſt meã uicimus. Reuertere, dignam domum te feci. Iſti oculi mei ſunt. Iſtæ manus meæ ſunt. Iſta contumacia mea eſt. Si mereor præmium, patri date. Si non mereor, iſti ſuum reddite. Ego, inquit, eadẽ lege præmium non accepi. Hoc eſt unde abdicatus es. Cum putas nihil inter te & patrem intereſſe, poſt †ſimilia opera, ſi tantum commilito eſſes, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iuuenis. Hoc præmium qui recuſauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Commiſſurum me putas, ut iterum rogem? Bello grauiore pugnaui, quo neceſſe fuit etiam ſenibus militare, quo fortes eſſe nõ potuerunt etiam qui priore bello fuerant. Ille annos ſuos exercuit. Ego uici meos. Tu feciſti bellum. Ego ſuſtuli. Quanta exhortatio iuuenum fui ſenex fortis. Vtriq; noſtrum præmium reddite. Militaui ſenex, Militaui exanguis, Militaui qui iam uicarium dederam. Vterq; noſtrum cum rogatur, faſtidit, cũ relinquitur, rogat. Quid nos ſuſpicari cogis, quod non uis in paternam domũ uenire? Turpe erat uirum fortem, niſi à patre coacto, non recipi. al. illa

Pars altera pro filio contra patrem.

Quid me captiuum ex libero cupis? Quid ignominiæ ſubijcis uirũ fortem? Quid efficis, ut poſſim abdicari? Meus, inquit, es filius. Quid opus eſt præmio, ſi tuus ſum?

Declamatio ſexta de filia pauperis poſt paſſum naufragium à diuite uitiata.

VItiata uitiatoris aut mortẽ, aut indotatas nuptias optet. Diues pauperem de nuptijs filiæ interpellauit tertio. Ter pauper negauit. Profectus cũ filia, naufragio expulſus eſt in diuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptijs filiæ. Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellã ad magiſtratus. Diues contradicit.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

Adducatur ad magiſtratus puella, quid times? Certe uxor tua eſt. Queri nec de morte poteris, ſi hanc puella maluerit, Nemo unq̃ raptor ſerius perijt. Vt littus agnoui naufragus in altum nataui. Quid times, ſi exoraſti? Acceſſit ad me primum, filiam tuam ducere uolo, inquit. Non fleui, Tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ, tanquam naufragium meum fleui. Naufragus plus de littore queror. Inter naufragium quidem & nuptias, nec una quidem nox interfuit. Differat nuptias, dum flere ſocer ſinat. Putat me iam filiam commiſiſſe ſibi hic, cum nec dum ſe committat uxori. Lachrymis inter uerba manantibus uenio, talis & in nuptijs filiæ fui. Si rapta es, cur optionem recuſas? Si uxor es, cur times? Loquor ubi primũ licet, procul à conſpectu reliquerã patriã, nõdũ tamẽ poſſeſſionẽ diuitis prætererã. Subito fluctibus inhorruit mare, ac diſcordes in perniciem noſtrã flauere uẽti. Demiſſa eſt nox cœlo, & tantum fulminibus dies redditur. Inter terram & cœlum dubij pependimus. Adhuc tamen bene iudices nauigauimus. Naufragium maius reſtat in littore. Erat in ſummis montium ſpecula ardua diuitis. Illic iſte naufragiorum reliquias computabat, illic uectigal infelix, & quantum ſibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptijs filiæ, cum adhuc pulſaret aures meas fluctus. Feci quod debui, & captus & naufragus. Inimico ſtuprum lachrymis negaui. Delicatus diues, qui etiam inter naufragia amare poteſt, matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abſcõdit. Ibi fecit nuptias, quò nemo niſi naufragus uenit: lachryma eſt indiciũ inoptatæ rei. Lachrymæ pignora ſunt nolentiũ, & repugnantis animi uultus index. Nemo unquam quod cupit deflet. Lachrymæ coacti doloris inter præcordia & intolerabilis ſilentij eruptio. Sicut ille qui ſuper cinerem deflet patrimonium, odit incẽdium, Sic qui naufragium deflet, maria deteſtatur. Fletus humanarum neceſſitatũ uerecunda execratio eſt. Tuæ nũc ſunt partes puella. Diſcedo. Et quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes, quod optes, ſi uitiata, quod imperes.

Pars altera pro diuite contra pauperem.

Naufragium duo ſacratiſſima inter homines acceperunt, hoſpitiũ & affinitas. Alterum præſtiti, Alterum & rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis ſæpius rogaui, quod feſtinantis, non diſtuli. Quid hic raptoris eſt, niſi quod indotatam duxi? Errat ſocer, qui putat mihi cariorem futuram puellam, ſi me potuerit occidere. Quid mihi ſupereſt? preces meæ quas toties adhibui, an iſtius lachrymæ quas moui? Nihil mihi inimicus obijcere poteſt præter matrimoniũ. Magnus eſt amor qui ex miſericordia uenit. Fundebamus lachrymas, ex pœnitentia diſſidij prioris. Nec plura, aut me proloqui, aut iſtum reſpondere paſſæ ſunt mentes gaudijs occupatæ. Nulla integritas tantum, etiam ſibi explorata, confidit, ut cauſam uelit dicere. Si interrogaueris filiam, partem legis amputaturus es, ſi non interrogaueris, legem. Si genero uitam daturus eſſet, etiam innocẽtiam reliquiſſet. Quæritis quid dum fleret, faceret? Non negauit, & ſolebat negare. Si nollet mortem, optaturus eſt? Non enim poteſt eas partes legis deſyderare, quas non habet.

Libri octaui Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER NONVS.

Declamatio prima, De Cimone à Callia redempto.

Hæc reſpõdet 25

ADVLTERVM cum adultera qui deprehenderit, dum utrunque corpus interficiat, ſine fraude ſit. Ingrati ſit actio. Milciades peculatus damnatus, in carcere alligatus, deceſſit. Cimon filius eius, ut eum ſepeliret, uicarium ſe pro patris corpore dedit. Callias ſordide diues natus, redemit eũ à republica, & pecuniam ſoluit, eiq̃ filiam collocauit. Ille deprehenſam in adulterio, deprecãte patre, occidit uxorem, Ingrati reus eſt.

Prima

Prima pars pro Cimone.

Adulterium mihi carcer eſt. Ferrum mihi à lege traditum, ad uindictam pudicitiæ proijciā. Perdidiſti pecuniā Callia, ſi ſoluiſti tales manus. Nō poteſt generoſus animus cōtumeliā pati. Hoc intereſt, inter fortunā patris & filij, Illius calamitatum exitus fuit carcer, mearū initiū. Vnius Milciadis ceſus inuentus eſt, Cimō filius redēptus. Cimon redēptoris infelicitas eſt. Reddam beneficiū, cum tam honeſtum deſyderaueris, quàm dediſti. Ego adulteros dimittam? Quid aliud facerem, ſi adhuc alligatas manus haberem. Quid tu pœnam putas pro Milciade alligari? Magnum uterq; beneficium, dum damus, recipimus. Ego, quod Milciadem redemi, tu quod Cimonem. Turpiſſimum duxi ab eodem dimitti, & adulteros & Cimonem. Ego ſum qui referre gratiā, ne mortuis quidem deſino, Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum ſit Milciades expertus eſt. Dignum erit Callias talem genuiſſe, qualem redemit. Dic nūc exemi te ego carcere, cui reſpōdeam, Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actū putem, quod à Callia redemptus ſum, quàm quod pro Milciade alligatus. Ego me à te redemptum putabam. Emiſti me filiæ tuæ, Calliæ filiam duxi. Hanc tibi pater, dum ingratus eſſe nolo, iniuriam feci. Non poſſum ob id damnari, quod lege factum eſt. Beneficium eſt, quod totum eius cauſa præſtatur, in quem confertur, Vbi aliquis ex eo quid ſperat, aut impetrat, non beneficium ſed conſilium eſt. Summo te decore liberaui inuitus. Redemiſti me, & tu non rogantem, huic uirgini. Omnes & quicunque uitiatas filias uel clauſerunt uel occiderunt.

Pars altera pro Callia.

Duo beneficia dedi, & redemi, & egenti filiam collocaui. Obijcio tibi, quod uxorem paſſus es adulteram fieri, quod nō cuſtodiſti, quod moratus es, dum ſuperueniret pater, ſpectator ſuæ calamitatis. Ego non expectaueram, donec rogarer. Moleſte fere-bas ſocerum dici Calliam. Mores puellæ nō tantum paſſus es in uitia labi, ſed ipſe impuliſti, nactus occaſionem non obmiſiſti.

Extra controuerſiam.

Hic color, & Gallioni, & Latroni, & Mōtano placuit, Vt nihil in Calliam diceretur contumelioſe, in redemptorem, in ſocerum infelicem. Multas quæſtiones rhetorici & poetæ romani à græcis dictas non ſurripiunt, ſed & prouocauerunt. Thucydidis ſententia eſt, Res ſecundæ mire ſunt uitijs obtentui. Cum ſit præcipua in Thucydide uirtus breuitas, hac eum Saluſtius uicit, & ſuis cum † clauſtris cecidit. Nam in ſententia græca quæ ſaluo ſenſu detrahas deme, conſtabit etiam ſi non æque tamē integra. At ex Saluſtij ſententia, nil demi ſine detrimento ſenſus poteſt. Titus etiā Liuius tam iniquus Saluſtio fuit ut hanc ſentētiam uituperaret, tanquam tranſlatam, & corruptam dum transferretur obijceret Saluſtio: nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat, ſed laudat quem non timet, & facius putat à ſe poſſe Saluſtium uinci, ſi ante à Thucydide uincatur.

al. caſtris

Declamatio ſecunda de Flaminio prætore qui occidit damnatum ad rogatum meretricis.

MAieſtatis læſæ ſit actio. Flaminius prætor Romanus in cœna à meretrice rogatus, quæ aiebat nunquam ſe uidiſſe hominem decollari, unum ex damnatis occidit. Accuſatur læſæ maieſtatis.

Hæc reſpondet 26

Prima pars contra Flaminium.

Obijcio luxuriam hiſtrionicā, iocos mimicos, in conuiuio nihil aliud quàm occiditis. Vni fortaſſe oſculo donauit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquire totum annum, una nocte contentus ſum. Facilius eſt ut qui multa meretrici dedit, homicidium neget, quàm ut qui homicidium dederit quicquam negaret. Seruum ſi uerberari uoluiſſes, extra conuiuium abduxiſſes. Contactam ſanguine humano menſam, ſtrictas in triclinio ſecures, quis credat iſta concupiſſe meretricem, uel feciſſe populi Romani prætorem? Virgæ promuntur, & ante menſam deoſq; crudelitatis uictima trucidat. Me miſerum terrore romani imperij luſiſti. Lege potius

potius quàm ſcorto cadat. Exurgite Bruti, Oratij, Decij, & cætera imperij decora. Veſtris faſcibus, ſecuribus ueſtris, iam puellæ iocãtur obſcœnæ. In eo quod ſub prætextu publicæ maieſtatis agitur, quicquid peccatur, magiſtratus actione, uindicandum eſt, Percuſſurus ad prætorem lictor reſpicit. Prætor ad meretricem.

Pars altera pro Flaminio.

Si legatus mandata affert falſa, ſic audiuntur tanquam illa populus romanus dederit. Imperator fœdus percuſſit, uidetur populus percuſſiſſe romanus, & fœdere continetur. Nũc nec quicquã uiribus populi detractũ eſt, nec opinioni. At ex te æſtimant cæteros. Et ante hunc alij fuerunt, quibus æſtimari poſſunt. Nemo aſcribit urbibus uitia ſingulorum. Obijciunt, quod damnatus perierit meretrici, & poſtulãt prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem eſt, crudelitas intra carcerem. Multa populus romanus in ſuis imperatoribus tulit. In Manlio impotentiam, à quo & filius & uictor occiſus eſt. In Sylla crudelitatem. In Lucullo luxuriam. In multis auariciam. Non putaui ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui perire deberet. Occiſus eſt. Quis? damnatus. Vbi? in prætorio. quo tempore? Eſt enim tempus quo noxius perire non debeat.

Extra controuerſiam.

Quædam controuerſiæ ſunt in quibus factum defendi poteſt, excuſari non poteſt. Non ſperamus ut Flaminium iudex probet, ſed ut dimittat. Itaq; ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, ſed potius non ſcelerato. Titus Liuius de oratoribus qui uerba antiqua ſordida conſectãtur, & oratoris obſcuritatem, †ſecuritatem putant, tamen in his etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus † ſpei eſt, illi qui tument, & abũdantia laborant, plus habent furoris, ſed plus & corporis. Semper ad ſanitatem procliuis eſt, qui poteſt detractione curari, illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. † Mindius dixit tetracolo, ſeruiebat forum cubiculo, prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouiſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut expleretur circuitus. Quẽ eñ ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti. Hãc ideo ſentẽtiam retuli, quia & in tricolis & in omnibus huius generis ſententijs, curamus ut numerus cõſtet, nõ curamus ut ſenſus, Omnium autem corruptarũ ſententiarũ exempla de induſtria pono, quia facilius & quid imitandum, & quid uitandum ſit, docemur exemplo.

al, ſeueritatẽ *al, ſpetiei* *al. Mirridius*

Declamatio tertia de patre repetente duos expoſitos.

Hæc reſpondet 26

PEr uim metumq; geſta, non ſint rata. Facta conuentaq; legibus, rata ſint. Expoſitos qui cognouerint ſolutis alimentis recipiant. Quidam duos expoſitos ſuſtulit & educauit, quærenti patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturum ubi eſſent, ſi ſibi alterum ex illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt, reddit illi duos, repetit unum.

Prima pars pro patre repetente duos expoſitos.

Cum alienis diuidimus liberos, quos non diuidimus cũ matribus? Vtrunq; genui Vtrunq; deſideraui, pro utroq; pactus ſum. Vnà ſunt nati, unà expoſiti, una educati, redditi diſtrahuntur. Diſtraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquam ab ipſis, Duos expoſui, quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos hoſtilis haſta non diuidit. Plus quidem eſt geminos eſſe quàm fratres. Perdit uterq; gratiam ſuam, niſi cum altero eſt. Ignoſcam retinenti meos, cum ipſe non concupiſcã alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit etiã expoſitio. Omnia ꝓ filio paciſcor, præter filium. Pactus ſum flens, tremens, tanq; exponerem. Mihi tunc uis & neceſſitas erat. Non enim poteram inuenire filios, niſi alterum promiſiſſem.

Pars altera pro petente alterum expoſitorum.

Vtrunq; poteſt ex hoc iudicio patrem dimittere, liberis hic carere cõſueuit. Ego & cum unum accepero, neceſſe eſt torquear. Duobus aſſueui. Vim uocas, quæ te patrẽ fecit? Ego ſuſtuli. Ego educaui. Ego reddidi. Iſte electurus eſt, In iſta ui duos filios perdidi. Lex, arma, & uincula, & ultimum periculum complectitur.

Extra controuerſiam.

In Sabinum Clodium, una die & græce & latine declamantem, multa urbane dicta ſunt. Dixit Catherius quibuſdam querentibus, quod puſillas mercedes acciperet, cum

cum duas res doceret, Nunquam mercedes magnas accipere eos qui † breuia pneuma ta docent. Mecœnas dixit: Caſſius Seuerus ab auditione eius rediēs, interrogatus quo modo dixiſſet, reſpondit, male uicit. *al. hermeneu mata*

Declamatio quarta de patre cæſo à filio.

QVi patrem pulſauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem cum duobus filijs in arcē accerſijt. Imperauit adoleſcētibus, ut patrē cæderent. Ex his alter præcipitauit ſe, alter cecidit patrē. Poſt in amicitiā tyranni receptus eſt. Occiſo tyranno præmiū accepit. At reus fit cæſi patris. Petuntur manus, pater defendit. *Hæc reſpondet 27*

Prima pars patris filium defendentis.

Felicior eſſem ſi plures reos defenderem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid eſt hoc? integer tyrannus iacet. Tam neceſſe fuit patrem cædere, quàm templa ſpoliare, uirgines rapere. O quantum debemus iſtis manibus, per quas iam nihil neceſſe eſt. Tales fuerunt, ut ex his poſſet tyrannum alter contemnere, alter occidere. Præcipitaſti te fili. Hoc non eſt patri parcere, ſed tibi. Dura fili, in tyrannum tibi per patrem eundum eſt, utrum ex filijs meis probatis? Alter ſe occidit, alter tyrannum. Suſpenſas leuiter admouebat manus, Filius ſimulabat ictus, pater gemitus. Neceſſitas magnum humanæ imbecillitatis patrociniū. Hoc excuſat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, ſed occiderint. Sed nec iſte occidiſſet. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed licet multa nō excipiantur, intelliguntur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt. Quid intereſt lege excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauerit, cum illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit, ne puniatur infans, ſi pulſauerit patrem. Hic qui cogente tyranno fecit, ipſo fuit miſerior uapulante. Non eſt impudica, quæ accerſita eſt à tyranno. Non eſt ſacrilegus ſacerdos, qui deorum immortalium dona ſuis manibus pertulit ad tyrannum. Patre iubente fecit, nec cecidit ipſe, ſed paruit. Vltio cæſi patris, nullius eſt, niſi patris. Si à quolibet alieno cæſus eſſem, & iniuriarum agere nollem, nomine meo ageret. Nunc nihil intereſt. Pœna maior eſt eius qui cecidit, ius idem eius qui cæſus eſt.

Pars altera contra filium qui patrem ceciderat.

Tādiu cecidit patrē, donec placeret tyrāno. Satelles inquit, pro Rep. feci. Idem imputas & Reip. & tyranno. Habuiſti quod iactares tyranno. Frater maluit mori. Perijt, ne parricidium faceret, aut uideret. Cæſus inquit, pœnam remitto. Mirarer, niſi ꝑ tam bono patre fuiſſet, qui mori uellet. Pater, inquit, uoluit, ſed frater noluit. Ita tu non tantum tyranno, ſed etiam patri dignus uiſus es parricidio. Cecidiſti patrem cum & legem noſſes, & fratrem.

Extra controuerſiam.

Ab Appio proconſule, cum quo in Cretam Sabinus uenerat, in theatro græci poſtulare cœperant, ut Sabinus maximum magiſtratum gereret. Mos autem eſt barbam & capillos magiſtratui Cretenſium ſubmittere. Surrexit Sabinus, & ſilentio manu facto, hunc magiſtratum, inquit, ego Romę bis geſſi. Bis enim reus cauſam dixerat græci non intellexerunt, ſed bene interpretati petebant, ut illum honorē Sabinus tertio gereret. Idē etiā cum reus rogaret, ut in latomias transferretur. Nec nūc, inquit, quenꝗ noſtrū decipiat nomē latomiæ, illa animo meo lauta res eſt. Iocabatur in miſerijs, ac periculis ſuis, in quibus iocari eū nō debuiſſe quis neſcit? potuiſſe quis credit?

Declamatio quinta de nepote rapto ab auo.

DE ui fit actio. Quidā duos filios ſub nouerca amiſit, dubijs ſignis cruditatis & ueneni. Tertium filium auus maternus rapuit, qui ad uiſendos nepotes ægros non fuerat admiſſus. Quærenti patri, per præconem dixit apud ſe eſſe. Accuſatur de ui. *Hæc reſpōdet 28*

Prima pars pro auo qui rapuit nepotem.

Habui filiā, quamuis unus filius ſuperſit fœcundā, apud me nutriat, ſine. Quid times? ne nō admittare cū ueneris? Nō quæris filios, ꝗs ꝑdidiſti, quē nō ꝑdidiſti quęris. Pater à me unū repetit, ego duos à patre. Plus habeo ꝗd auo, ꝗ ꝗd reo, timēdū ſit. Veni ad ægrotātes nepotes. Admiſſus nō ſum: hæc uera uis fuit, illa uis eſt, quę arma, pugnā uulnera nō habet. Deſcribe iſtius comitatū tumultus unus, & unus ſonus eſt. Rapuiſti inquit

inquit, filium meum, immo nepotem ſuſtuli, immo uenientem non potui excludere, ſi quis obſeſſam latronibus armata manu coniugem, liberosq́ rapuiſſet. Quod uiuit puer, beneficium erit meum. Et medici alligant, & corporibus noſtris ui medentur. Non poteſt agere mecum tanquam cum alieno. Habet ſua iura natura. Et hoc inter patrem & auum intereſt, quod auo ſeruare ſuos licet, patri & occidere. Quæ eſt iſta tam ſera pietas? tam præpoſtera? Quærere tuos à tertio incipis. Quiſquis puero fauit, ne inueniretur optauit.

Pars altera pro patre contra auum.

Nõ ut nepotem ſeruaret fecit, ſed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipauit. Cũ ſocero mihi, iudices, ne uiua quidẽ uxore, per omnia cõueniebat, mortua uero, inimicum profeſſus eſt. Languẽte puero cum uociferatione & conuitio, auſpicans quid accidit, uenit, qui ad ſanos nepotes nũquam antea ueniſſet. Non admiſi, & tunc enim uidi uenire rapturum.

Extra controuerſiam.

Habet hoc Montanus uitium. Sententias ſuas repetendo corrumpit. Dum non eſt contentus unam rem ſemel benedicere, efficit, ne benedixerit. Propter hoc ſolebat Mõtanum Scaurus inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidius neſcit, quod bene ceſſit, relinquere. Cum Polyxena eſſet adducta tumulo Achillis immolanda. Hecuba dixit. Cinis ipſe ſepulti In genus hoc pugnat. Poterat eſſe contentus. Adiecit, tumulo quoque ſenſerat hoſtem. Necq́ hoc contentus adiecit Aeacidæ fœcunda fui. Aiebat Scaurus non minus magnam uirtutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.

Declamatio ſexta de matre uenefica filiam accuſante.

Hæc reſpondet 19

VEnefica torqueatur, donec conſcios indicet. Quidam mortua uxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filiam ſuſtulit. Veneficij damnata, dũ torqueretur dixit conſciam puellam. Petitur duci ad ſupplicium puella. Pater defendit eam.

Prima pars pro filia ne ſit rea ueneficij.

Non prodeſſet tibi puella, quod amauit te pater, niſi mater odiſſet. Nefanda mulier, etiã filiæ nouerca, Ne mori quidẽ potuit, niſi & occideret. In gladiatoribus quocq́ conditio dura uictoris eſt, cũ moriente pugnãtis. Nullũ magis aduerſarium timeas, q̃ qui uiuere non poteſt, occidere poteſt. Cõcitatiſſima eſt rabies in deſperatione. Sorte ultima in furorẽ animus impellit. Quædã feræ ipſa tela inuadunt, & in mortis auctorẽ per uulnera ruunt. Gladiator quẽ armatus fugerat, nudus ſequitur, & præcipitati non quod impulit tantũ trahunt, ſed quod occurrit, Quodam naturali deploratæ mentis affectu, moriẽtibus gratiſſimũ eſt commori. O mendacium ſimile ueneficio, dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Peto ne quia filium uindicaui, filiam perdã, quod niſi ſuccurritis, nouerca uincit. Ego uictus ſum. Ne inter ſupplicia quidem deſinit occidere. Proſit apud uos puellæ, quod pater eam laudat, proſit quod mater accuſat. Conſcia inquit, eſt filia. Ego torqueri cœpi, nouerca torquere. Habui filium talem, ut illum amare poſſet nouerca, niſi in eam incidiſſet, quæ odiſſe etiam filiam poſſet. Seruus furti tortus, Catonem conſcium dixit. Vtrum plus tormentis creditis, an Catoni? quod nouerca tam ſero, puella tam cito. In hoc ueneficij pœnas dabat, ut accuſatoris exigeret.

Pars altera contra filiam quæ ſit rea ueneficij.

Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur. Venena à radicibus ſtatim peſtifera ſunt. Quid illa quæ fratrem in moram ſequentis patris ſparſit? habemus exemplum quod & ſorori conueniat, & uirgini. Nouerca in hoc priuigno dedit uenenum, ut filia ſola hæres eſſet. Ideo adhibuit, & conſciam.

Libri noni Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER DECIMVS

Hæc præfatio præponitur libro 6.

QVod ultra mihi moleſti ſitis,nõ eſt.Interrogate,ſi qua uultis.Sinite
me ab iſtis iuuenilibus ſtudijs ad ſenectutem meam reuerti. Fateor
uobis,iam res eſt tedio.Primo libenter aſſilui, uelut optimam uitæ
meæ partem mihi reducturus,deinde iam pudet,tanquam diu non
ſeriam rem agam.Scholaſtica ſtudia leuiter tacta delectant,contre/
ctata & propius admota,faſtidio ſunt.Sinite ergo me ſemel exhau
rire memoriam meam , & dimittite uel adactum iureiurãdo, quod
fermè dixiſſe memini me quæ ſciui,quæq; audiui, quæq; ad hanc rem pertinere iudi/
caui.Pertinere autem ad rem non puto,quomodo Lucius Magius gener T. Liuij de/
clamauerit, quamuis aliquo tempore ſuum populum habuit,cum illum homines non
in ipſius honorẽ laudarent, ſed in ſoceri ferrent,quomodo L. Aſprenas aut Quintilia
nus ſenex declamauerit,trãſeo iſtos quorũ famã cũ ipſis extincta eſt. De Scauro ſi me
interrogatis,cum illum mecum audieritis,iniqui eſtis.Non noui quenquam,cuius in/
genio P.R.pertinacius ignouerit.Dicebat negligenter cauſam in ipſis ſubſellijs, ſæpe
†domi dicebat: deinde litiganti ſimilior quàm agenti, cupiebat euocare aliquam uocẽ *dum amicitur*
aduerſariorum,& in altercatione uires ſuas nouerat:nihil erat illo uenuſtius, nihil pa/
ratius,genus dicendi antiquum, uerborum quoq; nõ uulgarium grauitas, ipſe uultus
habitusq; corporis , mire ad autoritatem oratoriam aptatus. Sed ex ijs omnibus ſcire
poſſes non quantum oratorem præſtaret Scaurus,ſed quantum deſereret . Pleræque
actiones malę,in omnibus tamẽ aliquod magni neglectiq; ingenij ueſtigium extabat,
raro aliqua actio bona,ſed quam fortunę imputares. Sed illum longa immo perpetua
deſidia eò perduxerat,ut nihil curare uellet,nihil poſſet.Orationes ſeptem edidit,quæ
deinde ſenatuſconſulto combuſtæ ſunt.Bene cum illis ignis egerat.Sed extant libelli,
qui cum fama eius†lucẽt,multoq; ſolutiores ipſis actionibus.Illas enim cum deſtitue/ *al,pugnant*
rit cura,labor adiuuabat,ij coloris minus habẽt, negligentiæ non minus.Declamantẽ
audiuimus, nouiſſime quidem lepide ita, ut quod difficillimũ erat ſibi diſpliceret . De
Labieno interrogatis.Declamauit non quidem populo, ſed egregie.Non admittebat
populum,& quia nondum hæc conſuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac fri/
uolę iactationis affectare.Faciebat enim cenſoriũ ſupercilium, cum alius animo eſſet,
magnus orator,qui per multa impedimenta eluctatus ad famam ingenij,confitẽtibus
magis hominibus peruenerat, quàm uoẽltibus.Summa egeſtas erat, ſumma infamia,
ſummum odium.Magna autem debet eſſet eloquentia,quæ inuitis placeat,cum inge
nia fauor hominum oſtendat,fauor alat,quantam uim eſſe oportet,quæ inter obſtãtia
erumpat?Nemo erat quin cum homini omnia obiecerat , ingenio multum tribuerit.
Color orationis antiquæ,uigor nouæ . Cultus inter noſtrum ac prius ſeculũ medius,
ut illũ poſſet utraq; pars ſibi uẽdicare.Libertas tanta, ut libertatis nomẽ excederet, ut
qa paſſim ordines honoresq; laniabat,Rabienus uocaret:animus p uitia ingens,& ad
ſimilitudinẽ ſui ingenij uiolentus,& qui Pompeianos ſpiritus nondũ in tanta pace po
ſuiſſet.In hunc primum excogitata eſt noua pœna.Effectum eſt enim per inimicos,ut
omnes eius libri incẽderent.Res noua & inſueta,ſupplicia de ſtudijs ſumi.Bono her/
cule publico , iſta in pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronem inuenta eſt . Quid
enim futurum fuit,ſi triumuiri libros,ſi ingenium Ciceronis proſcriberẽt?Sunt dij im
mortales lenti quidem,ſed certi uindices generis humani,& magna exempla in caput
inuenientium regeſſerunt,ut iuſtiſſima patiendi uice , quod quiſq; alieno excogitauit
ſupplicio,ſæpe excipiat ſuo . Quæ uos dementiſſimi homines tanta uecordia agitat?
parum uidelicet in pœnas notæ crudelitatis eſt?Conquirite in uoſipſos noua, quibus
pereat & ſi quid ab omni patientia rerum natura ſubduxit , ſicut ingenium memo/
riãq; nominis, inuenite quemadmodũ perducatis ad eãdem rem corporis. Malã facẽ
ſtudijs ſubdere,& in monumenta diſciplinarum animaduertere,quanta & quàm non
contenta certa materia ſęuitia eſt?Dij melius, quod eo ſeculo iſta ingeniorum ſuppli/
cia cœperunt,quo & ingenia deſierunt . Eius qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam

 dixerat,

dixerat, poſtea uiuentis adhuc ſcripta combuſta ſunt, Iam non malo exẽplo, quia ſuo. Non tulit hanc Labienus contumeliã, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo uoluit, ſed in monumenta ſe maiorum ſuorum ferri iuſſit, atq; ita includi, ueritus ne ignis qui nomini ſuo ſubiectus erat, corpori negaretur, non finiuit tantũ ſe ipſe, ſed etiam ſepeliuit. Memini aliquando cum recitaret hiſtoriam, magnam partem illorum librorum conuoluiſſe, & dixiſſe, hæc quæ tranſeo poſt mortẽ meã legentur. Quanta illis libertas fuit, quam etiam Labienus extimuit? Caſſij Seueri hominis Labieno iunctiſſimi belle dicta res ferebatur, Illo in tempore quo libri Labieni ex S.C. urebantur, nunc me inquit, uiuum uri oportet, qui illos edidici. Mõſtrabo uobis bellũ libellum, quem à Gallione ueſtro petatis, Recitauit reſcriptũ Labieni pro Batillo Mecœnate, in quo ſupplet adulеſcentis animũ, illos dentes ad mordendum prouocantis. Puto iam nihil, quod interrogetis, reſtat. Muſa rhetor quem interdum ſoletis audire, licet Mela meus contrahat frontẽ, multũ habuit ingenij, minus cordis. Omnia uſq; ad ultimũ tumorẽ perducta, ut non extra ſanitatem, ſed extra naturam eſſet. Quis enim ferret hominem de ſifonibus dicentem, cœlo repluerunt, de ſparſionibus, odoratos hymbres, & in cultum uiridiũ, cęlatas ſyluas, & in pictura, nemora ſurgẽtia. Aut illud quod de ſubitis mortibus memini eum dicentẽ, cum uos me illò perduxeritis, Quicquid auiũ uolitat, quicquid piſcium natat, quicquid ferarum diſcurrit, noſtris ſepelitur uentribus. Quære nunc, cur ſubito moriamur. Mortibus uiuimus. Nõ ergo & ſi iam manumiſſus erat, debuit de corio eius nobis ſatisfieri. Non ſum ex iudicibus ſeueriſſimis, nec ad exactam regulam redigam, multa donanda ingenijs puto, ſed donanda uitia non portenta ſunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta ſunt, non ſubtrahantur, non plura uideantur, uos ſubijciatis. Oſcius non incommode dixit, ſed ſibi nocuit: cum nihil ſine ſchemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat, ſed praua. Itaq; nõ inurbane Pacatus rhetor, cum illi Maſſiliæ mane occurriſſet, ſchemate illum ſalutauit. Poteram, inquit, dicere aue Oſci. Ipſe ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingenijs inurendas. Nulli non impreſſit aliquid, quod effugere nõ poſſet. Ille Paſſieno prima eius ſyllaba in Græcum mutata obſcœnum nomen impoſuit, declamatori ſubtili & arido: ille Sparſo dixit ſcholam communem cum rhetore quodam habenti, tu potes controuerſiam intelligere, qui non intelligis te laterem lauare. Sparſus autem dicebat ualenter, ſed dure. Ad imitationem Latronis ſe addixerat, non tamen unquã ſimilis illi erat, niſi cum eadem diceret. Vtebatur ſuis uerbis, Latronis ſentẽtijs. Cum Baſſo certamen illi fuit, quem uos quoq; audiſtis, homine diſerto, cui demptam uelim quam conſectabatur amaritudinem, & ſimulationem actionis oratoriæ, Nihil indecẽtius, quàm ubi ſcholaſticus quod non nouit imitatur. Amabam itaq; Capitonẽ, cuius declamatio eſt de Popilio, hæc quæ meo Latroni ſubijcitur. Bona fide ſcholaſticus erat, in his declamationibus quæ illi bene ceſſerunt, nulli non poſt primum Tetracolum præferẽdus. Primum Tetracolum quorum faciam quæritis, Latronis, Fuſci, Cæſtij, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixiſſent, penes Latronem gloria fuiſſet, penes Gallionem palma, reliquos ut uobis uidetur componite. Ego uobis omnium feci poteſtatem, hos minus nobiles ſinite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & ſi quis eſt nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad ſatietatem ueſtrã me præſtiterim, permittite me mihi & aliquos ex ſinu proferre, quibus quo minus ad famam peruenerint, nõ ingenium defuit, ſed locus. Bene declamauit Caius Silo, cui Cæſar Auguſtus, cum frequenter cauſas agentem in Trachinenſi Colonia uidiſſet, plenũ teſtimoniũ reddidit, dixit enim, nunquã audiui patremfamilias diſertiorẽ. Erat qui patremfamilias præferret, oratorẽ ſubduceret. Partem enim eloquentiæ putabat, eloquentiã abſcõdere. Solebat declamare ſtudioſe Turrinus Clodius, cuius filius fraterno uobis amore coniunctus eſt, adoleſcens ſummæ eloquentię futurus, niſi mallet exercere quantum habet, quàm conſequi quantum ſequi poſſet. Sed Turrinus Clodius multum de uiribus remiſerat, dum Apollodorum ſequitur, & ſummam legem dicendi eum putat. Tantũ tamen illi ſuperfuit uirium, quantum ualeret, etiam ſi ars abeſſet. Sententias dicebat excitatas, inſidioſe aliquid petentes. Nunquã de colore Latroni controuerſiam fecit.

Latro

Latro nunquã ſolebãt diſputare in cõuiuio, aut aliquo quo declamare poterat tẽpore. Dicebat quoſdam eſſe colores, prima facie duros & aſperos, eos nõ poſſe actione approbari. Negabat itaq; ulli placere poſſe, niſi totum, noſſe ſe ſuas uires, & illarũ fiducia alijs metuenda & prærupta adire, multa ſe nõ perſuadere iudici, ſed auferre. Turrinus contra nihil probare, niſi tutum, nõ quia imbecillis erat, ſed quia circumſpectus cauſæ. Nemo diligentius propoſuit, nemo reſpondit paratius, & pecuniam itaq; & dignitatẽ, quam primum in prouincia Hiſpania habuit, eloquentię debuit. Natus quidẽ erat patre ſplendidiſſimo, auo diui Iulij hoſpite. Sed ciuili bello attenuatę domus nobilis uires excitauit, & ita ad ſummam perduxit dignitatẽ, ut ſi quid illi defuit, ſcias loco defuiſſe. Inde filius quoq; eius, id eſt meus, nunquã enim illum à uobis diſtinxi, habet in dicendo paternã diligentiã, quæ uires ingenij ſui ex induſtria retũdit: hoc & in ipſo uitæ genere ſequit̃, ad ſumma euaſurus iuuenis niſi modicis cõtentus eſſet, & ideo dignus eſt, cuius tam modeſtis cupiditatibus fortuna pręſtet fidem. Horũ omnia nõ me animo maiore, ſed certo poſuiſſe iudicio ſcietis, cum ſententias eorũ retulero, aut pares notiſſimorum autorum ſententijs, aut præferendas.

De filio pauperis occiſi, & diuite inimico.

Iniuriarum ſit actio. Quidam cum haberet filium, & diuitem inimicum, occiſus inſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcẽs ſordidatus ſequi diuitẽ cœpit. Diues eduxit eum in ius, & poſtulauit, ut ſi quid ſuſpicaret̃, argueret. Adoleſcẽs ait, Accuſabo, cum potero. Diues petens honores repulſus eſt. Accuſat iniuriarũ pauperis filiũ. Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

Gratias diuiti, quod quos odit, iam reos facere cõtentus eſt. Nõ ambulabis inquit, eadem uia, non calcabis ueſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidam ueſtem, non flebis, me inuito, non tacebis. Perieramus, ſi hic magiſtratus eſſet. Quod ſordidatus fui, lugentis eſt: quod fleui, pietatis: quod non accuſaui, timoris: quod repulſus eſt, ueſtrum eſt. Honores patre meo uiuo nunquam petiuit. Vitium me meum ſequatur. Taceo. Vtinam hoc uitium habuiſſet & pater. Quando uobis non ſordidati ſumus? Accuſa, inquit, pauper diuitem, Ambulare mihi arbitrio meo nõ licet. Accuſa, inquit, rem perage, perora. Quis accuſare ſic † locupletem poteſt? Cur, inquit, me ſequeris? Aliud ergo pauperes iter, aliud diuites habent. Quiſquis percuſſor fuit, quaſi diues ſpolia contempſit. Mortuo patre meo, metuo, ne quis ſe lædi putet, ſi dixero occiſum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere poſſum occiſi pauperis filius? Quid accuſanti feciſſet, qui perſequitur tacentem. Quare, inquit, ſequeris me? Vt aliquando miſerearis mei, ut deſinas afflictam domum perſequi. Eum accuſatorem habeo, qui ſe non eſſe reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus ſum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem quem uindicare non poſſum? Non erat in illo præda, quam craſſator appeteret. Erat ſumma uirtus, contumax aduerſus diuitiarum faſtidium innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Quis cædem machinatus eſt? Scire non poſſum, quod diſſimulari non poteſt, ſcio, quis optauerit: & tu diues inimicus es, & ille inſpoliatus inuentus eſt. Non eſt cur accuſem, ſed eſt cur ſuſpicer.

Hæc reſpondet 30

al, loquentem

Pars altera pro diuite inimico.

Vt ſcias te inuidiam mihi facere, cum dixiſſem, accuſa me, non negaſti, ſed reſpondiſti, accuſabo cum potero.

Declamatio ſecunda de patre uicto à filio uictore.

Viro forti præmium. Si plures erunt, iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit à filio, ut ſibi cederet, ille noluit. Iudicio contenderunt. Vicit patrem, petit præmio ſtatuas patri. Abdicatur, contradicit.

Prima pars pro filio uictore.

Quem optem neſcio iudicij huius euentum, cum crimen meum ſit uiciſſe. Patriæ iudicium habeo, patris perdidi, patrem in acie uidi, pugnaui cum exemplo. Iudicium uocatur, quo pater & filius ſpolia contulimus. Vici nõ filius patrem, ſed iuuenis ſenẽ. Ego uici, ſed omnes gratulati ſunt patri. Cogitaui Horatium Hetruſcas acies corpore

ſuo ſubmouentem. Cogitaui Decium, qui nec ipſi patri ceſſit. Pugnaui non tantum imperatori, ſed etiam patri. Auidus ſum gloriæ. Hoc ſi uitium eſt, paternũ eſt. Pudeat pater, ſi te uicit filius abdicandus. Ego præmium habeo, tu & prẹmium, & uirum fortem. Virtutes noſtræ ſilentio præteriſſent, illuſtratæ ſunt, dum conferuntur. Iudicauerunt non quod erat, ſed quod te malle credebant. Honor ad utrunque peruenit. Alter præmium habet, alter percepit.

Pars altera pro patre uicto.

Nolo habitare cum aduerſario meo. Non capit idem contubernium, uictum & uirum fortem. Statuam, inquit, tibi poſui, immo ne poſſem unquam me uictũ obliuiſci, ignominiam meam in æs incidiſti.

Declamatio tertia de filia, quæ ſe ſuſpendit, ũt patri ſatisfaceret.

Reſpondet 32 DEmentiæ fit actio. Bello ciuili uirum quædam ſecuta eſt, cum in diuerſa parte haberet patrem, & fratrem. Victis partibus ſuis, & occiſo marito, uenit ad patrem, à quo recepta, ait patri. Quemadmodũ uis tibi ſatisfaciã? Ille reſpondit, Morere. Suſpendit ſe ante ianuam eius. Accuſatur pater à filio dementiæ.

Prima pars protinus patrem accuſans.

Sic tibi ſatisfieri uelle nec debuiſti. Nam ſic ſibi ſatisfieri, nec uictor quidem uoluit. Nullũ fuit in proſcriptione mulieris caput. Inquinaſti filiæ ſanguine penates, quanquid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatum ad ſe Pompeij caput Cęſar fleuit, nec hoc ille propter filiam fleuit. Quemadmodũ uis ſatisfaciã tibi? Hoc ipſo ſatisfeciſſe puella debuerat, adeo & in maritum, & in patrẽ pia, Vt alterũ uſq; ad mortẽ ſecuta ſit, & alteri morte ſatisfecerit. Periculoſe offendo patrẽ, q neſcit ignoſcere. Morere, quid aliud meruerat, ſi ſatisfecere noluiſſet? Defendiſti Ligarium Cicero. Quàm leue iudicaſti crimen, de quo cõfeſſus es. Ante ipſum domus limen extincta eſt, ne dubitari poſſet marito periſſet, an patri. Meruerat, inquit. Accuſas etiamnũ? Et certe iam tibi ſatisfactũ eſt. Secutus eſt gener diuerſas partes, uxor ſuas. Optima ciuilis belli defenſio, obliuio eſt. Morere, inqt. Etiã quibus animaduertere in dãnatos neceſſe eſt, nõ dicũt occide. Nõ morere, ſed age lege. Crudelitatẽ imperij, uerbo mitiore ſubducũt.

Pars altera patrem defendens.

al, exigere Mores tuos patri debes approbare, non patris† regere. Multa potes iam dementiæ ſigna colligere, non potes patrem propter uerba damnare. Animaduertit Manlius in filium, & uictorem quidem. Animaduertit Brutus in liberos, non factos hoſtes, ſed futuros. Videas an ſub iſtis exemplis patri fortius liceat tantũ loqui. Contumaciter rogauit, quemadmodum & perijt. Nihil agnoui filiæ, nihil uictæ. Non miſit ad patrem fratrem. An etiamnum iraſcitur fratri? Cur me ſolum rogat? cum duobus ſatisfacere debeat. Victor, inquit, cito exoratus eſt. Facilius eſt ignoſcere bello, quàm parricidio. Iam morte, patris quæſiuit inuidiam. Periſſe propter patrem dicitur mulier, quæ uirũ habuit, propter quem mori poſſet.

Declamatio quarta, de eo qui debilitabat expoſitos, & eos pariter educabat.

Reſpondet 33 REipub. læſæ fit actio. Quidam expoſitos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, ut ſibi mercedem referrent. Accuſatur læſæ Reipub.

Prima pars contra debilitantem expoſitos.

Factum eſt, ne liberos patres aut agnoſcant, aut recipiãt. Vectigalis iſta crudelitas, eo magis, quod præ cæteris omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Effectum eſt, ut nihil eſſet miſerius expoſitis, quàm tolli, parentibus, quàm agnoſcere. Alterius cõminutas ſcapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo noſſe illã humanarum calamitatum officinam. Sua cuiq; calamitas tanquam ars aſſignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractos pedes. Quid horreſcitis, ſi iſte miſeretur? Nouum monſtrũ, integer alitur, & debiles alunt. Periſſent, inquit, ita nõ infelicius ſic ſunt? Periſſent, inquit, interroga pueros, utrum maluerint. Quanti ex his uiri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri ſacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptũ crudelitati, ꝙ expenſum miſericordiæ refert. Expoſitos aluerũt, etiã feræ, ſatis futuræ mites, ſi præteriſſent, quorũ cũ ubiq; audiant

preces

preces,in ſua tantū cauſa ceſſant. Abſciſſa eſt illis lingua,& eſt rogandi genus, rogare nō poſſe. Miſeremini omnium iudices, quorum ſingulorum miſereri ſoletis. Iſtis nos uindictam negaturos putas? quibus ne id quidē negauimus,quod tibi daturi erāt. Res indigniſſima,cum tam crudelis ſit,miſericordiā publicauit. Exurgite miſeri, & hodie uobis prēmiū rogate. Tibi,inquit,quotidiana captura non conſtat. Apparet te nondū ſatis miſerū uideri. Occurrunt nuptijs dira omina. Fatis publicis auſpicia feralia. Et diebus in hilaritatem dicatis,iſti ſemianimes greges oberrant. Alūt iſtum, qui ſe alere non poſſunt. Nō eſt qui rogare neſciat. Solet autē dicere, Nō habes tot membra, quot debes. Ergo tu cū de publica miſericordia cogitas,tam crudelis eſſe potuiſti? Miſeros qui ſic rogant, miſeriores qui ſic rogantur. Omnes omnibus ſtipem conferunt, dum quiſq; timet, ne filio neget. Effeciſti ut maius eſſet malum educari, quàm exponi. Timebantur feræ atq; ſerpentes,& inimicus teneris artubus rigor,inopia quoque, Inter expoſitorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera pro debilitante expoſitos.

Debilitaſti inquit. Plus illis patres nocuerunt. Quid uidetur laniſta? qui iuuenes cogit ad gladium,& tamen non accuſatur læſæ Reipub. Quid leno,qui ſtuprum pati cogit inuitas? nec Rempub. læſit. Ego reum non laudari deſidero,ſed abſolui. Noceat hoc illi,cum petet honores. Poteſt etiam aliquis & nō eſſe homo honeſtus, & eſſe innocens reus. Vt illis multum ablatum ſit,uita reddita eſt. Reipub. læſæ nō poteſt agi eorum nomine,qui extra Rempub. ſunt. Egens homo, & qui ne me alere quidē,nedū alios poſſum,ſuſtuli relictos,quibus non iniuria fieret,ſi aliquid detraheretur, ſed beneficio cederet, ſi uita ſeruaretur. Faciant inuidiam,dicant illos per me miſere uiuere, dum fateantur per me uiuere. Vnius miſericordia uiuunt, & omnium aluntur. Mirū eſt uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis iſtius principes diuitias ſuas exercent contra naturam, exciſorum greges habent, exoletos ſuos ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant, & quia ipſos pudet uiros eſſe, id agunt, ut quampauci uiri ſint. His nemo ſuccurrit,delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infantes auferat, perituros niſi auferantur, non curatis quod ſolitudines ſuas iſti beati ingenuorū ergaſtulis excolunt,& miſerrimorum iuuenum ſimplicitatē circumueniunt,ſpecioſiſſimū quemq;,ac maxime idoneum caſtris illidunt, & detrudunt.

Declamatio quinta de Parrhaſio pictore torquente Olynthium.

RElligionis læſæ ſit actio. Parrhaſius pictor Athenienſis, cum Philippus captiuos Olynthios uenderet,emit unum ſenem. Duxit Athenas,deinde torſit. Ad exemplum torti,Prometheum pinxit,Olynthius in tormētis perijt, ille in templo Mineruæ tabulam poſuit. Accuſatur læſæ Reipub. *Reſpondet 54*

Prima pars contra Parrhaſium.

Senex ſi abſq; liberis ſuper exuſtæ patriæ cinerem ſtetiſſet ad figurandum Prometheum,ſatis triſtis eſſet. Nemo ut naufragium pingeret,merſit hominem. Vltima precatio Olynthij fuit. Redde me Philippo. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippū loqui. Ideo templa Mineruæ fugimus tanquam caſtra Macedonum. Parum,inquit, triſtis eſt. Vis Parrhaſi triſtem uidere? Duc illum ad Olynthum iacentem. Scis certe quàm triſtē emeris. Olynthijs urbem aperuimus,templa præcluſimus. Nemo Olynthius tortus eſſet,ſi omnes illos Macedones emiſiſſent: torqueatur hic,nec ſub Philippo moriatur, hoc nec ſub Ioue. Sic iſte hoſpitalis Olynthio fuit, Hoc eſt Promethea facere, non pingere. Emi,inquit,immo ſi Athenienſis es,redemiſti. In iſto templo pro Olynthijs uota ſuſcepimus. Ille carnifex Græciæ iſtū tamen non amplius quàm uendidit, ſenex longa miſeriarum tabe cōfectus,& tam triſtis quàm ſi iam tortus eſſet. Quemcunq; præco uiderat ibi flentem,agnoſcebat emptorē. Vereor ne quis cum audierit Olynthij uerbera, tormenta,ignes,me queri de Philippo putet. Si iſti creditis,iratū Iouē imitatus eſt. Si nobis,uicit iratum Philippū. Tam patiendū eſt pingentē Parrhaſium, quàm iratum Iouem. Miſerrime ſenex aliquis forte ex ſeruis tuis felicius ſeruit. Si ad ſuccurrendū profectus es,queror,quod unum ex his emiſti. Si ad torquendum queror,quod illū ſtatuit

 ex al

ex altera parte Parrhaſius cum coloribus, ex altera tortor cũ ignibus. Dubiũ eſt inter iſta Parrhaſius, ſtudioſius pingat, an ſæuiat. Producitur reſpiciẽs patriam ſenex. Placuit Parrhaſio uultus infelix. Habuit aũt aliquid Olynthius Promethei ſimile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum, officina, Hoc pictoris, an Philippi eſt?

Pars altera pro Parrhaſio.

Nunquam unius malo publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſiũ quàm ut labefactari tormentis capti poſſit. Læſiſti, inquit, Rempub, qui hanc picturã in templo poſuiſti. Lædunt Rempublicã, qui aliquid illi auferunt, non qui aliquid adijciunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, & ſacerdotes. Cur autẽ non reciperent? deorum crimina in templo picta ſunt. Multum ſemper artibus licuit, Medici ut uim in ægroto morbi cognoſcerent, uiſcera hominum reſciderunt.

Declamatio ſexta de fure, qui fodit parietem diuitis.

Reſpondet 35 INiuriarum ſit actio. Fur concione prohibeatur. Quidã cum diuitem accuſaſſet proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & ſcrinium in quo miſſæ erant ab hoſtibus literæ, ſuſtulit. Damnatus eſt diues. Cum concionari uellet accuſator, à magiſtratu prohibitus eſt. Agit iniuriarum.

Prima pars pro fure.

Id ſolũ ſuſtuli quod fur reliquiſſet. Nil magis fur timuit, q̃ ne dominus furtũ agnoſcere nollet. Ruentis ciuitatis ſtatum, unius parietis ruina ſuſpendit. Profiteor indicium furti. Nunc ciuitas conſcia eſt? Furtũ eſt quod timet dominus agnoſcere, quod qui perdidit, ſuppliciũ tulit, pręmiũ qui ſurripit? Cui magis permiſiſſes loqui, ſi eodẽ tempore & fur ueniſſet, & dominus? Mille nauium duces furto Troiam cepiſtis. Si bene furto euertuntur urbes, quãto melius liberantur? In forũ ueni, narraui nocturnã expeditionẽ meam. Conuenerant omnes tanquã ad cõcionẽ. Cur me ſubmoues ante actionem, cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandũ, proditoris uigilantiſſimum pectus, & in exitia noſtra ſemper ſolicitum, publica fata ſopierant. Ita etiam miniſtros eius alligauerat ſomnus, ut mihi liceret eligere quod tollerẽ. Diruere mihi uidebar hoſtiũ muros. Furtum uocas, quo nihil melius tuo anno factũ eſt. Nemo fur Rempub. cogitat. Nihil non licet pro Repub facere.

Pars altera pro magiſtratu.

Quale id ſpectaculũ fuit? cõpoſuerat inter ſe fortuna Reipub. furem, & proditorẽ, ut uidit inutile, furtũ ſuum prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori poſſet imponere. Conſiliũ uideri uult infelicitatẽ furti ſui. Lex quæ nocturnũ furem occidi iubet, quoquo modo iubet, non de damnato tantum, ſed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito nõ multum abeſt à proditore. Suſtulit quod non elegit, ſed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis oſtendit, & furem, qui diuitẽ cõpilare mallet, quàm damnare. Effregit domum manu ſuſpenſa. Eluxit illum tunc non primũ feciſſe. Suſtulit, nõ quod uoluit, ſed quod potuit. Bono exemplo damnatus proditor, malo inuentus.

Libri decimi & ultimi declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS SENTENTIAE, DIVISIONES, COLORES, SVASORIARVM LIBER I.

Hæc declamatio eſt ἀκέφαλος

SIn ut cuiuſq; rei magnitudinem natura dederat, dediſſet & modum nihil infinitũ niſi Oceanus. AVITVS. Fertiles in Oceano iacere terras, ultraq; Oceanum rurſus alia littora, alium naſci orbem, nec uſquam naturam rerum deſinere, ſed ſemper inde, ubi deſiſſe uideatur, nouã exurgere. Facile iſta finguntur, quia Oceanus nauigari non poteſt. Satis ſit hactenus uiciſſe Alexãdro, qua mundo lugere ſatis eſt. Intra has terras cœlum Hercules meruit. Stat immotũ mare, & quaſi deficientis ſuo fine naturæ pigra moles, nouæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda iſta uaſtitas

ſtitas nutrit,confuſa lux alta caligine & interceptus tenebris dies,ipſum uero graue & defixum mare,& aut nulla aut ignota ſydera.Ita eſt Alexander rerum natura, poſt omnia Oceanus,poſt Oceanum nihil.ARGENTARIVS.Reſiſte,orbis te tuus reuocat,uicimus quà licet,nihil tantum eſt quod ego Alexandri periculo petam.POMPEIVS SYLO.Venit ille dies Alexander exoptatus,quo tibi operæ eſt adeſſe, ĳdē ſunt termini & regni tui & mundi.OSCVS.Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere,quod noueram uici,nunc concupiſco quod neſcio. Quæ tam feræ gentes fuerunt,quæ non Alexandrum poſito genu adorarint? Qui tam horridi montes, quorum non iuga uictor miles calcauerit? Vltra Liberi patris trophea cōſtitimus,nō quærimus orbem,ſed amittimus.Immenſum & humanæ intentatum experientiæ pelagus,totius orbis uinculum terrarumq; cuſtodiam,inagitata remiſſio,uaſtitas,littora modo ſæuiente fluctu inquieta, modo fugiente deſerta, tetra caligo remittet fluctus. Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis, & terram nox obruit.MVSA.Fœda beluarum magnitudo, & immobile profundum teſtantur Alexander, nihil ultra eſſe quod uincas,reuertere.ALBVTIVS SYLVS.Terræ quoq; ſuum finem habent,& ipſius mundi aliquis occaſus eſt, nihil infinitum eſt, modū magnitudini facere debes, cum fortuna non facit,magni pectoris eſt inter ſecunda moderatio.Eundē fortuna uictoriæ tuæ,quem natura finem facit.Imperiū tuum claudit Oceanus.O quantum magnitudo tua rerum quoq; naturam ſupergreſſa eſt,Alexāder orbi magnus eſt,Alexandro orbis anguſtus eſt,aliquis etiam magnitudini modus eſt. Non procedit ultra ſpacia ſua cœlum. Maria intra terminos ſuos agitantur. Quicquid ad ſummū peruenit, incremento non reliquit locum. Non magis quicquam ultra Alexandrum nouimus, quàm ultra Oceanum MARILLIVS.Maria ſequimur, terras cui tradimus? orbem quem non noui quæro,quē uici relinquo.FABIANVS.Quæ iſta toto pelago infuſa caligo?Nauigantem tibi uidetur admittere,quæ proſpicientem quoq; excludit?Non hæc India,nec terribilis ferarum ille conuentus,immanes propone beluas,aſpice quibus procellis fluctibusq; ſæuiat,quas ad littora undas agat, tantus uentorū concurſus, tanta conuulſi funditus maris inſania eſt:nulla præſens nauigātibus ſtatio eſt,nihil ſalutare,nihil notum,rudis & imperfecta natura penitus receſſit. Iſta maria ne illi quidē petierunt,qui fugiebāt Alexandrum. Sacrum quidē terris natura circūfudit Oceanū. Illi qui iam ſyderum collegerunt metas, & annuas hyemis atq; æſtatis uices, ad certā legē redegerunt,quibus nulla pars ignota mundi eſt,de Oceano tamen dubitant:utrūne terras uelut uinculum circumfluat, an in ſuum colligatus orbē,& in hos, per quos nauigatur ſinus,quaſi ſpiramenta quædam magnitudinis exæſtuet,ignem poſt ſe, cuius augmentum ipſe ſit, habeat, an ſpiritum. Quid agitis commilitones? regem domitoremq; generis humani magnum Alexandrū eò demittitis, quod adhuc quid ſit diſputatur?Memento Alexander,matrem in orbe uicto adhuc magis quàm capto relinquis. DIVISIO.Aiebat Cæſtius hoc genus ſuaſoriarū aliter declamandum eſſe q̃ ſuadendum.Non eodē modo in libera ciuitate dicendā eſſe ſententiā, quo apud reges quibus etiam quæ proſunt,ita tamen ut delectent, ſuadenda ſunt. Et inter reges ipſos eſſe diſcrimen,quoſdam magis aut minus rerum uſum habere. Veritatē facti Alexandrum exiſſe. Quoſdam ſuperbiſſimos, & ſupra mortalis animi uim elatos cernimus. Deniq; ut alia dimittantur argumenta,ipſa ſuaſoria inſolentiam eius coarguit,orbis illum ſuus non capit:itaq; nihil dicendum aiebat,niſi cum ſumma ueneratione regis,ne accideret idem quod præceptori eius Calliſtheni accidit,quem occidit propter intempeſtiue liberos ſales.Nam cum ſe deū uellet uideri,& uulneratus eſſet, uiſo ſanguine philoſophus mirari ſe dixerat, quod non eſſet. ἰχὼρ οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι. Iliad. E. Ille ſe ab hac urbanitate lancea uindicauit.Eleganter in C. Caſſĳ epiſtola quadam ad M.Ciceronem miſſa poſitū, multum iocabatur de ſtulticia Cn.Pompeĳ adoleſcentis,qui in Hiſpania cōtraxit exercitū, & ad Mundā acie uictus eſt. Deinde ait, nos quidem illum deridemus, ſed timeo ne illo gladio ἀντιμυκτηρίσῃ. In omnibus regibus hęc urbanitas extimeſcenda eſt. Aiebat itaq;, apud Alexandrū dicendam eſſe ſententiam,ut multa adulatione animus eius permulceret. Seruandū ta-

men aliquem modũ, ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Athenieſibus, cum publicæ eorum blanditiæ non tantum deprehẽſæ, ſed & caſtigatæ ſunt. Nam cum Antonius uellet ſe Liberum patrem dici, & hoc nomen ſtatuis ſubſcribi, habitu quoq; & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt uenienti ei Athenienſes cum coniugibus & liberis, & Διόνυσον ſalutauerunt. Bene illis ceſſerat, ſi naſus Atticus ibi ſubſtitiſſet, dixerunt deſpondere ipſos in matrimonium Mineruam Muſam ſuam, & rogauerunt ut duceret: & Antonius ait ducturum, ſed dotis nomine imperare ſe illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait,

huic quidẽ impune fuit, ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis æſtimata ſunt, quæ cum exigerentur, complures cõtumelioſi libelli proponebãtur, quidam etiam ipſi Antonio tradebantur, ſicut ille qui ſubſcriptus ſtatuæ eius fuit, cum & eodem tempore Octauiam uxorem haberet, & Cleopatram, hoc tu euita reſtituas, tibi habe. Belliſſimam tamen rem Deillius dixit, quem Meſſala Coruinus deſertorẽ bellorum ciuilium uocat, quia ab Dolobella ad Caſſium tranſituro ſalutem ei pactus eſt, ſi Dolobellam occidiſſet, & à Caſſio deinde tranſijt ad Antoniũ. Nouiſſime ab Antonio tranſfugit ad Cæſarẽ: hic eſt Deillius, cuius epiſtolæ laſciuæ ad Cleopatrã feruntur. Cum Athenienſes tempus peterent ad pecuniã conferendam nec exorarent, Deillius ait, & tamen dicito illos tibi annũ bienniȷ, trienniȷ diẽ debere. Longius me fabellarũ dulcedo produxit. Itaq; ad propoſitũ reuertar. Aiebat Cæſtius magnis cum laudibus Alexandri hanc ſuaſoriã eſſe dicendã, quam ſic diuiſit, ut primũ diceret, etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandũ non eſſe, ſatis gloriæ quæſitũ, regenda eſſe & diſponẽda, quę in tranſitu uiciſſet. Conſulendum militi totius orbis uictorijs laſſo, de matre illi cogitandum, & alias cauſas cõpluris ſubiecit. Deinde illam quæſtionẽ ſubiecit, ne nauigari quidẽ Oceanũ poſſe. FABIANVS philoſophus primã fecit quæſtionẽ eandẽ, etiam ſi nauigari poſſet Oceanus, nauigandũ non eſſe. At rationem aliam primam fecit, modum imponendũ eſſe rebus ſecundis, hic dixit ſententiã. Illa demum magna eſt felicitas, quæ arbitrio ſuo conſiſtit. Dixit deinde locum de uarietate fortunæ, & cum deſcripſiſſet nihil ſtabile eſſe, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, abſorberi terras, & maria ſiccari, montes ſubſidere, deinde exempla rerum è faſtigio ſuo deuolutarũ, adiecit: Sine potius rerum naturã quàm fortunã tuã deficere. Secundam quoq; quæſtionẽ aliter tractauit. Diuiſit enim illã ſic, ut primũ negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanũ eſſe terras habitabiles, deinde ſi eſſent, perueniri tamen ad illas nõ poſſe. Hic difficultatẽ ignoti maris, naturã nõ patientẽ nauigationis, nouiſſime ut poſſit perueniri, tanti tamen nõ eſſe. Hic dixit incerta peti, certa deſeri, deſcituras gentes, ſi Alexandrũ naturæ terminos ſupergreſſum notuiſſet. Hic matrẽ memorauit, de qua dixit, quomodo illa trepidauit, etiam quod Granicum tranſiturus eſſet.

LYCONIS celebris ſententia eſt.

Hoc omnes imitari uoluerunt. PLVTION dixit.

ARTEMON dixit,

APATVRIVS dixit,

Sic Cæſtius deſcripſit, fremit Oceanus quaſi indignetur, quod terras relinquas. Corruptiſſimam rem omnium, quæ unquã dictæ ſunt, ex quo homines diſerti inſanire cœperunt, putabant. DORIONIS. Eſſe in Metaphraſi dictũ Homeri, Tum excęcatus Cyclops ſaxũ in mare reiecit. Hæc quomodo ex corruptis eò perueniant, ut & magna, nec tamen ſana ſint, aiebat MECOENAS, apud Vergiliũ intelligi poſſe. Tumidũ eſt Vergilius quidẽ ait, Rapit haud partẽ exiguã montis, ita magnitudini ſe dat. Sed ut nõ impudenter diſcedat à fide, eſt inflatum. Vergilius ait, quod de nauibus credas innare reuulſas Cycladas, quod non dicit hoc fieri, ſed uideri, propicijs auribus uidet, quamuis incredibile eſt quod excuſat antequã dicitur. Multo corruptiorẽ ſententiã Miniſtrati cuiuſdam declamatoris, non abiecti ſuis temporibus nactus ſum in hac ipſa ſuaſoria, cũ deſcriberet beluarũ in Oceano naſcentiũ magnitudinẽ. Efficit hæc ſentẽtia ut ignoſcamus ei, qui dixit ipſi Charybdi & Scyllæ maius portentũ, Charybdis ipſius maris naufragiũ uideri, & ne in mare ſemel inſaniret,

inſaniret, quid ibi poteſt eſſe ſaluum, ubi ipſum mare perit? DAMASETICVS induxit matrem loquentẽ, cum deſcriberet aſſidue prioribus periculis noua ſuperueniſſe. BARBARVS dixit, cum introduxiſſet excuſantem ſe exercitum Macedonum hunc ſenſum. FVSCVS ARELLIVS dixit, Teſtor ante orbẽ tibi tuum deeſſe, quàm militem. LATRO ſedens hanc dixit, non excuſauit militem, ſed dixit, Dum ſequor, quis mihi promittit hoſtem, quis terrã, quis diem, quis mare? Da ubi caſtra ponam, ubi ſigna ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, cõmeatum peto, nunquid immature ab Oceano? LATINI declamatores in Oceani deſcriptione non minus uiguerunt, nam aut nimis deſcripſerunt, aut curioſe. Nemo illorum potuit tanto ſpiritu dicere, quanto Pædo, qui nauigante Germanico dixit.

Iampridem poſt terga diem ſolemq; relictum.
Iampridem notis extorres finibus orbis,
Per non conceſſas audaces ire tenebras;
Heſperij metas, extremaq; littora mundi.
Nunc illum pigris immania monſtra ſub undis:
Qui ferat Oceanum, qui ſæuas undiq; Piſtris
Aequoreosq; canes ratibus conſurgere panſis.
Accumulat fragor ipſe metus, iam ſydere limo
Nauigia & rapido deſertam flamine claſſem,
Seq; feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos ſorte relinqui.
Atq; aliquis prora ſe dat ſublimis ab alta,
Aera pugnaci luctatus rumpere niſu.
Vt nihil erepto ualuit dinoſcere mundo,
Obſtructo taleis effundit pectore uoces.
Quò ferimur? ruit ipſe dies, orbemq; relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
Anne alio poſitas ultra ſub cardine gentes,
Atq; alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uetant cognoſcere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis
Et ſacras uiolamus aquas, diuumq; quietas
Turbamus ſedes?

Ex Grecis declamatoribus nulli melius hæc ſuaſoria proceſſit, quàm Glyconi. Sed nõ minus multa magnifice dixit quàm corrupte. Vtriuſq; uobis faciã poteſtatẽ. Et uolebam uos experiri nõ adijciẽdo iudiciũ meũ, nec ſeparando à corruptis ſana: potuiſſet etenim fieri, ut uos illa magis laudaretis, quæ inſaniunt, & nihilominus poteſt fieri, quamuis diſtinxerim. Illa belle dixit, ſed fecit quod ſolebat, ut ſententiã adiectione ſuperuacua quoad tumide perderet. Adiecit enim illud, quoſdam iudices dubios ſui habet, ego non dubito contra ſententiam ferre.

Finis primæ ſuaſoriæ.

Initium ſecundæ ſuaſoriæ.

TRecenti Lacones contra Xerxen miſſi, cum Trœzeni ex omni Græcia miſſi fugiſſent, deliberant an & ipſi fugiant. ARELLII FVSCI PATRIS. At puto rudis lecta ætas & animus, qui frangeretur metu inſueto, armaq; nõ paſſuræ manus, hebetataq; ſenio, aut uulneribus corpora, quid dicã potiſſimos Græciæ? An Lacedæmonios, an Eleos, an repetam tot acies patrum, tot excidia urbium, tot uictarum gentium ſpolia? Et nunc proh dolor concidunt, ſi remeabimus, templa. Pudet conſilij noſtri, pudet etiam ſi non fugimus deliberaſſe talia. At cum tot milibus Xerxes uenit, ô Lacedæmonij aduerſus Barbaros, nõ reueremini opera ueſtra, non auos, non patres, quorũ nos exemplũ moueat? Ab infantia ſurgit ingeniũ, pudet Lacedæmonios ſic adhortari: ſcilicet tuti ſumus, licet totum claſſe orientẽ trahat, licet metuentibus explicet

inutilem

inutilem numerum. Hoc mare quod tantum ex uaſto patet, urgetur in minimū, inſidioſis excipitur anguſtijs, uixq́ minimo aditus nauigio eſt, & huius quoq́ remigium arcet inquietatione quod circumfluit mare, fallacia curſus, uada altioribus ſtagnis internata, aſpera ſcopulis & cæca, quæ nauigantium uota decipiunt. Pudet inquam Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti ſint. Non referam Perſarū ſpolia, certe ſuper ſpolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere Trœzenos, qui ſic nō fugiant, & ſic cadant. Hunc ſumite animum, Neſcio an uincere poſſimus, uinci non poſſumus. Hæc non utiq́ perituris refero, ſed ſi cadendum eſt, erratis, ſi metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum ſpiritum dedit, ſtatutaq́ naſcentibus in finem uitæ dies eſt. Imbecilla enim nos materia deus orſus eſt, quippe minimis ſuccidūt corpora, indenunciata ſorte rapimur, ſub eodem pueritia fato eſt, eadem iuuentus cauſa cadit, optamus quoq́ pleriq́ mortem, adeo in ſecuram quietem receſſus eſt. At gloriæ nullus finis eſt, proximiq́ deo. Sic ages ea ſatagunt, fœminis quoq́ frequens hinc in mortē pro gloria iter eſt. quid Lycurgum? quid interbitos ſomni poculo, quos memoria ſacrauit referam? uel unum Otroyaden Meſcitem, annumerare trecentis exemplo poſſum. TRIARII. Non pudet Laconas nec pugna quidem hoſtium, ſed fabula uinci? Magnum & alumnum uirtutis naſci Laconem, ad certā uictoriā omnes remanſiſſent, ad certam mortem tantum Lacones, non eſt ſic Sparta lapidibus circumdata. Ibi muros habet, ubi muros non habet. Melius reuocabimus Trœzenos quàm ſequemur. Sed montes perforat, maria cōtegit. Nunquā ſolido ſtetit ſuperba felicitas, & ingentium imperiorū magna faſtigia obliuione fragilitatis humanæ collapſa ſunt. Scias licet ad finem perueniſſe, quæ ad inuidiā perducta ſunt. Maria terraſq́ rerū natura ſtatione mutauit ſua, moriamur trecenti, ut hic primū inuenerit, quod mutare nō poſſit. Tandem amens placiturū conſilium erat, cur nō potius in turba fugimus? PORTII LATRONIS. In hoc ſcilicet morati ſumus, ut agmen fugientium cogeremus, furori terga uertitis. Sciamus ſaltem quis ſit iſte, quem fugimus, uicit. At uictoria dedecus elui poteſt. Vt omnia fortiter fiant, feliciter cadant, multū tamen nomini noſtro detractum eſt iam Lacones, quod, an fugeremus, deliberauimus. Vt enim non moriamur, quantū ad me quidē pertinet, poſt hanc deliberationē nihil aliud timeo, q̄ ne reuertamur. Arma nobis fabulæ excutiūt? Nuncnunc pugnemus. Latuiſſet uirtus inter Trœzenos, cæteri quidē fugerunt. Si me quidē interrogatis quid ſentiā, ego in noſtrū & in Græciæ patrociniū loquar, electi ſumus, nō relicti. HALI SABINI. Turpe eſt cuilibet uiro fugiſſe, Laconi etiā deliberaſſe. MARILLI. In hoc reſtitimus, ne in turba fugientium lateremus, habent quemadmodum ſe excuſent Trœzeni Græciæ, munitas Thermopylas ſatis putauimus, cum relinqueremus illic Lacones. CAESTII PII. Q̄ turpe fugere iudicaſtis Laconas, tamdiu nō fugiēdo, Omibus ſua decora ſunt, Athenę eloquētia inclytæ ſunt, Thebæ ſacris, Sparta armis. Ideo hāc Eurotas amnis circūfluit, qui pueritiā indurat ad futuræ militiæ patientiā, ideo Taygeti mōtis difficilia niſu Laconibus iuga, ideo Herculē gloriamur operibus cœlū meritū, ideo muri noſtri arma ſunt. O graue maiorū uirtutis dedecus, Lacones ſe numerāt, nō æſtimant. Videamus quāta turba ſit, ut habeat certe Sparta etiā ſi nō fortes milites, at nuncios ueros, ita nō bello quidē, ſed nuncio uincimur. Merito Hercules oīa contēpſit, quē Lacones audire nō ſuſtinēt. Si uincere Xerxē nō licet, uidere liceat. Volo ſcire quē fugiā. Adhuc nō ſum ex ulla parte Athenienſiū ſimilis, non muris, nec educatione, nihil prius illorū imitabor q̄ fugā? POMPEI SYLONIS Xerxes multos ſecū adducit, Thermopylæ paucos recipiunt, erimus inter hoſtes fugaciſſimi, inter fugaces tardiſſimi: nihil refert, quantas gentes in noſtrū orbem oriens effuderit, quantumq́ nationū ſecum Xerxes trahat, tot ad nos pertinēt, quot locus ceperit. CORNELII HIPPANI, Pro Sparta uenimus, pro Græcia ſtemus, uincamus hoſtes, ſocios iam uicimus: ſciat iſte inſolens Barbarus, nihil eſſe difficilius, q̄ Laconis armati latus fodere. Ego uero qđ Trœzeni diſceſſerūt gaudeo, liberas nobis reliquere Thermopylas. Nil erit qđ uirtuti noſtræ ſe opponat, quod inſerat, nō latebit in turba Laco, quocūq́ Xerxes aſpexerit, Spartanū uidebit. BLANDI Referā præcepta matrū, aut in his, aut cum his? Minus turpe eſt ā bello

bello inermem reuerti,quàm armatum fugere.Referã captiuorũ uerba:captus Laco,
occide,inquit,non ſeruio,non potui capi,ſi fugere uoluiſſem . Deſcribite terrores Per
ſicos,omnia iſta cũ mitteremur,audiuimus. Videat trecentos Xerxes, & ſciat,quanti
bellum æſtimandum ſit , quanto aptus numero locus.Reuertamur,ne nuncij quidem
niſi nouiſſimi.Quis fugerit neſcio. Vos mihi Sparta commilitones dedit. DESCRI/
PTIO THERMOPYLARVM.Nunc me delectat,quod fugerunt Trœzenij,angu
ſtas mihi Thermopylas fecerant. CONTRA CORNELII SPARTINII.At ego
maximum dedecus futurum Reipub . noſtræ arbitror , ſi Xerxes nihil prius in Græ/
cia uicerit quàm Laconas,ne teſtem quidẽ uirtutis noſtræ habere poſſimus, id de no/
bis credetur, quod hoſtes narrauerint. Habetis conſilium meum , id eſt autem meum
quod totius Græciæ , ſi quis aliud ſuadet , non fortes uos eſſe , ſed gaudet perditos.
CLAVDII MARCELLI . Non uincent nos , ſed obruent. Satisfecimus nomini,
multum rei geſſimus,ante nos rerum natura uicta eſt.DIVISIO .Huius ſuaſoriæ feci
mentionem,nõ quia in ea ſubtilitatis erat aliquid,quod uos excitare poſſet,ſed ut ſcire
tis quàm nitide Fuſcus dixiſſet, uel quàm licenter ipſe ſententiam feram. Veſtri arbi/
trij erit, utrũ explicationes eius luxurioſas putetis, an ut poeta Pollio Aſinius aiebat,
hoc non eſſe ſuadere,ſed inuidere,ne uolo nihil fuiſſe† & iuuenis te amo,tanquam has *& iuuenẽ*
explicationes Fuſci, quas nemo noſtrũ nõ alius alia inclinatiõe uocis,uelut ſua quiſq; *tamio*
modulatione cantabat. At quia ſemel in mentionem incidi Fuſci , ex omnibus ſuaſo/
rijs celebres deſcriptiunculas ſubtexam , etiam ſi nihil occurrerit , quod quiſquã alius
niſi ſuaſor dixerit.Diuiſione autem hac ſuaſoria Fuſcus uſus eſt illa uulgari,ut diceret *Diuiſio.*
non eſſe honeſtum fugere,etiam ſi tutum eſſet: deinde æque periculoſum eſſe fugere,
& pugnare:nouiſſime periculoſum eſſe fugere,pugnantibus hoſtes timendos, fugien
tibus & hoſtes & ſuos. Cęſtius primam partem ſic tranſegit,quaſi nemo dubitaret,an
turpe eſſet fugere,deinde illò tranſijt,an non eſſet neceſſe . Hæc ſunt, inquit, quæ uos
confundunt,hoſtes,ſociorum paucitas.Nõ quidem hæc ſuaſoriæ.Sed in hac materia,
diſertiſſima illa fertur ſententia Dorionis, cum poſuiſſet hoc dixiſſe trecẽtis Leonidã,
quod puto etiam apud Herodotum eſſe . Sabinus Aſydius uenuſtiſſimus inter rheto/
res ſcurra,cum hanc ſententiã Leonidæ retuliſſet ait , ego illi ad prandiũ promiſiſſem,
ad cœnã renunciaſſem.Attalus Stoicus,qui ſolum uertit à Seiano circumſcriptus,ma
gnæ uir eloquentiæ, ex philoſophis, quos noſtra ætas uidit lõge & ſubtiliſſimus & fa
cundiſſimus, cum tam magna & nobili ſententia certauit, ut mihi dixiſſe uideatur ani
moſius q̃ prior.Occurrit mihi ſenſus in huiuſmodi materia,à Cornelio Seuero dictus,
tanquam de Romanis,neſcio an parum fortiter.Edicta in poſterum diem pugna epu/
lantis milites inducit,& ait, ſtratiq; per herbam Hic meus eſt dixere dies. Elegan/
tiſſime quidẽ affectũ animorũ incerta ſorte pendentiũ expreſſit,ſed parũ Romani ani/
mi ſeruata eſt magnitudo.Cœnãt eñ tanq; craſtinũ deſperẽt.Quãtus illis Laconibus
animus erat,his qui nõ poterãt dicere hic dies eſt meus.Illud Porcellus grãmaticus ar
guebat in hoc uerſu quaſi ſolœciſmũ, qđ cũ cõplures induxiſſet,diceret, hic meus eſt
dies,nõ dies hic eſt noſter:& in ſentẽtia optima accuſabat id qđ erat optimũ:muta eñ
ut noſter ſit,peribit oĩs uerſus elegãtia,in quo hoc eſt decẽtiſſimũ, quod ex cauſa ſer
mo trahit:nam quaſi puerbij loco ait, hic dies meus eſt,& cum ad ſenſum retuleris,nẽ
Grammaticorũ quidẽ calũnia ab oĩbus magnis ingenijs ſubmouẽda , habebit locũ.
Dixerũt enim nõ omnes ſimul tanq̃ in chorũ manu ducẽte Grãmatico, ſed ſinguli ex
his,hic meus eſt dies. Sed ut reuertar ad Leonidã & trecentos , pulcherrima illa fertur
Glyconis ſentẽtia. In hac ipſa ſuaſoria nõ ſane refero memoria ullam ſententiã Græci
cuiuſq;,niſi Damæ. De poſitione loci eleganter dixit Aterius,cum angu/
ſtias loci facundiſſime deſcripſiſſet, natus trecẽtis locus. Cæſtius cum deſcripſiſſet ho
nores,quos habituri eſſent,ſi pro patria cecidiſſent,adiecit, Per ſepulchra noſtra iura/
bit.Nicetas lõge diſertius hãc phãtaſiã mouit,& adiecit, niſi antiquior fuiſſet Xerxes
q̃ Demoſthenes Ciptoy,cui dicere hanc ſuã dixit ſententiam, aut certe non deprehẽ
ſam,cum deſcripſiſſet oportunitatem loci,& tuta undiq; pugnantium latera,& angu/
ſtias à tergo poſitas,ſed aduerſas hoſtibus.Potamo magnus fuit Mitylenis,q eodẽ tẽ/
pore

pore uiguit,quo Lesbocles magni nominis & nomini reſpondẽtis ingenij, in quibus
quanta fuerit animorum diuerſitas in ſimili fortuna,puto uobis indicandũ,multo ma/
gis,quia ad uitam pertinet,quàm ſi ad eloquentiam pertineret. Vtriq; filius iiſdem die
bus deceſſit.Lesbocles ſcholam ſoluit,nemo unquam ampliore animo ſe geſſit.Pota/
mon à funere filij contulit ſe in ſcholam,& declamauit. Vtriuſq; tamen affectum tem
perandum puto,hic durius tulit fortunam quàm patrem decebat,ille mollius. Verum
Potamon cum ſuaſoriam de trecentis diceret,tractabat quàm turpiter feciſſent Laco/
nes,hoc ipſum quod deliberaſſent de fuga,& ſic nouiſſime clauſit. Inſanierunt in hac
ſuaſoria multi circa Otroyadem.Murrhedius qui dixit,fugerunt Athenienſes, nõ eñi
Otroyadę noſtri literas didicerant.SARCONIVS dixit,Otroyades perijt ut falleret,
reuixit ut uinceret. LICINIVS NEPOS. Cum exemplo uobis etiam mortuis uin/
cendum fuit. ANTONIVS ATTICVS inter plures ſententias uidetur palmã me/
ruiſſe,dixit enim:Otroyades,penè à ſepulchro uictor digitis uulnera geſſit,ut trophea
Laconum inſcriberet, & deo dignum in ſpartano ſacramento uirum, cuius ne literæ
quidẽ fuere ſine ſanguine. CATIVS CRISPVS. Municipalis Gatozeos dixit poſt
relatum exemplũ Otroyade dicebat,municipalis aliud cæteros, aliud Laconas decet,
nos ſine delitijs educamur,ſine muris uiuimus,ſine uita uincimus.SENETIO fuit,cu
ius nomen ad uos potuit perueniſſe, ingenij cõfuſi ac turbulenti, qui cupiebat grãdia
dicere,adeo ut nouiſſime huius rei morbo & teneretur & rideretur, nam &ſeruos no
lebat habere,niſi grandes,& argentea uaſa nõ niſi grandia. Credatis mihi uelim nõ io
cãti,eò peruenit inſania eius,ut calceos quoq; maiores ſumeret,ficus nõ eſſet niſi ma/
riſcas.Concubinã ingẽtis ſtaturæ habebat,omnia grãdia ꝓbabat,ei impoſitũ eſt uelut
Meſſala ait cognomentum, & uocari cœpit Senetio Grandio.Is in hac ſuaſoria cum
poſuiſſet contradictionem,ait,omnes qui miſſi erant à Græcia,fugerũt, ſublatis ma/
nibus,inſiſtens ſummis digitis(ſic eñ ſolebat quo grandior fieret) exclamat,gaudeo,
gaudeo:mirãtibus nobis quid tantum boni illi cõtigiſſet,adiecit.Totus Xerxes meus
erit.Idem dixit,iſte qui claſſibus ſuis maria ſurripuit,qui terras circumſcripſit, dilata/
uit profundum,nouam rerum naturæ faciem importat.Ponat ſanè contra cœlũ aſtra,
cõmilitones habeo deos.SENIANVS multo potentius dixit, Terras armis poſſidet,
cœlum ſagittis,maria ungulis,Lacones niſi ſuccurritis,mundus captus eſt. Decentiſ/
ſimi generis ſtultam ſententiam referam VICTORIS STATORII municipis mei,
cuius fabulis memoria digniſſimis aliquis ſuaſoria occaſione contradictionẽ ſumpſit.
At,inquit,trecẽti ſumus, & ita reſpondet, trecẽti,ſed uiri,ſed armati,ſed Lacones,ſed
ad Thermopylas.Nunquam uidi plures trecentos.LATRO in hac ſuaſoria cum tra/
ctaſſet omnia quæ materia capiebat,poſſe ipſos & uincere, poſſe certe uictos reuerti
& beneficio loci,tum illam ſentẽtiam,ſi nihil aliud,erimus certe belli mora.Poſtea me
mini auditorem Latronis ABRONVM SYLONEM patrem huius Sylonis qui Pan
tomimis fabulas ſcripſit,& ingeniũ grande nõ tantum deſeruit,ſed poſuit recitare car/
men,in quo agnouimus ſenſum Latronis in his uerſibus. Ite agite Danai magnum
Pæana canentes. Ite triumphantes belli mora cõcidit hora.Tam diligentes tum au/
ditores erant,ne dicam tam maligni, ut unius uerba ſurripi non poſſent. At nunc cuili
bet orationes inuertere tuto licet pro ſuis. Sed ut ſciatis ſenſum bene dictũ dici tamen
poſſe melius,notate præ cæteris quanto decentius Vergilius dixerit hoc quod ualde
erat celebre,belli mora concidit Hector.Itẽ. Quicquid apud duræ ceſſatũ eſt mœnia
Troiæ Hectoris Aeneæq; manu uictoria graiũ Hæſit.MESSALA aiebat hic Ver
giliũ debuiſſe deſinere,quod ſequit̃,& in decimum ueſtigia retulit in annũ explemen
tum eſſe. MECOENAS hoc etiam priori comparabat. Sed ut ad Thermopylas re/
uertar, DIOCLES CARISTIVS dixit. APATRIVS dixit. CORVO teſtimo/
niũ ſtuporis reddendum eſt qui dixit, Quid ſi iam Xerxes ad nos ſuo mari nauigat,fu
giamus antequam nobis terra ſurripiatur:hic eſt Coruus, qui cum tentaret ſcholam
Romæ ſummo illi, qui Iudæos ſubegerat,declamauit controuerſiã, de eaq; apud ma/
tronas diſſerebat,liberos non eſſe tollendos,& ob hoc accuſatur,Reipub læſæ. In hac
controuerſia ſententia eius hæc ridebatur,inter pyxides & redolentis animæ medica/
mina

mina conſtitit myrata concio. Sed ſi uultis hiſtoricum quoque uobis fatuum dabo. THVSCVS ille qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia extincta eſt, maieſtatis reum fecerat, homo quàm improbi animi, tam infelicis ingenij, cum hanc ſuaſoriam declamaret,dixit,expectemus ſi nihil aliud effecturi,ſcilicet ne inſolens barbarus dicat,ueni,uidi,uici, cum hoc poſt multos annos diuus Iulius uicto Pharnace dixerit. DVRION dixit. ANDREAS aiebat, Nicocratis Lacedæmonis inſignem hanc ſententiam fuiſſe futuram, ſi media inciderentur. Sed ne uos diutius infatuem, qui prædixeram me Fuſci Arellij explicationes ſubiecturum, finem ſuaſoriæ faciam, quod iterum nimius cultus & fracta compoſitio poterit uos offendere, cum ad meam ætatem ueneritis.Nam nunc uos ipſa,quæ offenſura ſunt,uitia delectant.

Initium tertiæ ſuaſoriæ.

DEliberat Agamemnon,an Iphigeniam immolet, negante Chalcante aliter nauigari potuiſſe. ARELLII FVSCI. Non in aliam conditionem deus fudit æquora,quàm ne omnis ex uoto iret dies,nec ea ſors mari tantum eſt,cæterū ipſa non ſub eadem conditione ſydera ſunt: alia negatis imbribus exurunt ſolum, & miſeri cremata agricolæ legunt ſemina,& hæc interdum anno lex eſt: alijs ſerena clauduntur, & omne cœlum nubilo graue,ſubſidit ſolum,& creditum ſibi terra non retinet:alius incertis ſyderibus curſus eſt,& uariantur tempora, neq; ſoles nimis urgent, neque ultra debitum imbres cadunt,quicquid aſperatum æſtu eſt,quicquid nimio defluxit imbre, inuicem nimio temperatur altero:ſiue ita natura diſpoſuit, ſiue ut ferunt luna curſu gerit:quæ ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplendensq; pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet,ſiue occupata nubilo,ſordidiorē oſtendit orbem ſuum, nō ante finit q̃ in lucem redit:ſiue ne lunæ quidem ipſa potentia eſt, ſed flatus qui occupauere annum tenent, quicquid horum eſt,extra iuſſum dei tutum fuit adultero mare. An non potero uindicare adulterā? prior eſt ſalus pudicæ.Ne quid uirginitati huius timerem,perſequebar adulterum. Victa Troia uirginibus hoſtium parcendum, nihil adhuc uirgo Priami timet. CAESTII PII. Vos ergo ad hanc diem immortales inuoco, ſic recluſuri eſtis maria? Obſtate potius. Ne Priami quidem liberos immolaturus es. Deſcribe nūc tempeſtatem, Omnia iſta patimur, nec parricidium fecimus, Quod hoc ſacrum eſt, uirginis deæ templo uirginem occidere? libentius hanc ſacerdotem habebit quàm uictimam. CORNELII HISPANI. Infeſtæ, inquit,ſunt tempeſtates,& ſæuiunt maria, neq; adhuc parricidium feci. Iſta maria ſi numine ſuo deus regeret, adulteris clauderentur. MARYLLI. Si non datur nobis ad bellum iter, reuertamur ad liberos. ARGENTARII Iterum in malum familiæ noſtræ fatale reuoluimur,propter adulteram fratris liberi pereunt,iſta mercede nollem reuerti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat. DIVISIO Hanc ſuaſoriam ſic diuiſit Fuſcus,ut diceret, etiam ſi aliter nauigare non poſſent,non eſſe faciendum, quia homicidium eſſet, quia parricidium,quia plus impenderetur, quàm peteretur. Petitur impendi Iphigeniam, uindicari adulterium,committi parricidium.Deinde dixit etiam ſi nō immolaſſet, nauigaturum.Illam enim moram naturæ maris & uentorum eſſe, deorum uoluntatem ab hominibus non intelligi, Hæc Cæſtius diligenter diuiſit. Dixit enim deos rebus humanis non interponere arbitrium ſuum,ſi interponant,uoluntatem eorum ab homine non intelligi, ut intelligatur,non poſſe fata reuocari,ſi non ſint fata,ſacra profutura,ſi ſint, non poſſe mutari.Sylo Pompeius etiam ſi quod eſſet diuinandi genus certum, auguri negauit credendum:quare ergo ſi neſcit Chalcas affirmat primum,& ſcire ſe putat. Hic communem locum dixit in omnes,qui hanc affectarent ſcientiam:deinde iraſcitur tibi,inuitus militat,quærit ſibi tam magno teſtimonio apud omnes gentes fidem in ea deſcriptione.Primum in hac ſuaſoria Fuſcus Arellius Vergilij uerſus uoluit imitari. Valde autem longe petit,& penè repugnat materiæ, certe non deſyderanti inſeruit. Ait enim de luna, quæ ſiue plena lucis ſuæ eſt, ſplendensq; pariter aſſurgit in cornua, imbres prohibet:ſiue occupata nubilo ſordidiorem oſtendit orbem ſuum, nō ante finit quàm in lucem redit. At Virgilius hæc quanto ſimplicius & beatius dixit.

Luna reuertentes cum primum colligit ignes

Si nigrum obſcuro comprehenderit aera cornu
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber. Et rurſus,
Sin ortu in quarto (nanq; is certiſſimus autor)
Plena, neq; obſcuris per cœlum cornibus ibit.

Solebat autem ex Vergilio Fuſcus multa trahere, ut Mecœnati imputaret. Toties enim pro beneficio narrabat, non in aliqua ſe Vergiliana deſcriptione placuiſſe: ſicuti in hac ipſa ſuaſoria dixit, cur iſte inter eius miniſterium placuit? cur hoc os deus elegit? cur hoc potiſſimum ſortitur poeſis? quod tantum non impie aiebat ſe imitatum Vergilium, plena deo? Solet autem Gallio noſter hæc aptiſſime ponere. Memini una nos ab auditione Nicetis ad Meſſalam ueniſſe. Nicetes ſuo impetu ualde græcis placuit. Quærebat à Gallione Meſſala, quid illi uiſus eſſet Nicetes. Gallio ait, plena deo, quoties audierat aliquem ex his declamatoribus, quos ſcholaſtici caldos uocant, ſtatim dicebat, plena deo. Ipſe Meſſala nunquam aliter eum agnouit, ab hominis auditione uenientem interrogat nihil aliud quàm ut diceret, nunquid plena deo? Itaq; hoc ipſi iam tam familiare erat, ut inuito quoq; excideret. Apud Cæſarem cum mentio eſſet de ingenio Haterij, conſuetudine prolapſus, dixit, & ille erit plena deo. Quærenti deinde quid hoc eſſe uellet, uerſum Vergilij retulit, & quomodo hoc ſemel ſibi apud Meſſalam excidiſſet, & nunquam poſtea potuiſſet excidere. Tyberius ipſe Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atq; delectatus eſt fabula Gallionis: hoc autem dicebat Gallio Naſoni ſuo ualde placuiſſe, itaq; feciſſe quod in multis alijs uerſibus Vergilius fecerat, non ſurripiendi cauſa, ſed palàm imitandi, hoc animo ut uellet agnoſci: eſſe autem in tragœdia eius, feror huc illuc, ut plena deo. Iam uultis ad Fuſcum reuertar, & deſcriptionibus eius uos ſatiabo. Hæc potiſſimum ex his quas in ſimilitudinis tractatione poſuit, cum diceret, omnino non conceſſam futurorum ſcientiam.

Initium quartæ ſuaſoriæ.

DEliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denuntiatum eſſet illi reſpõſo auguris periculum. ARELLII FVSCI. Quis eſt qui futurorum ſcientiam ſibi uendicet? nouæ oportet ſortis ſit, qui iubente deo canat, non eodem contentus ſit utero, quo imprudentes naſcimur, quandam imaginem dei præferat qui iuſſa exhibeat dei, ſic eſt. Tantum enim regem tantiq; rectorem orbis eſſe in metu cogit, magnus iſte eſt, ſupra humanæ ſortis habitum oportet ſit, cui liceat terrere Alexandrum: ponat iſte ſuos in ſydera patres & originem cœlo trahat, agnoſcat ſuum uatem deus, non eodem claudatur uitæ fine, ætate magna, extra omnem futurorum neceſſitatem caput ſit, quod gentibus futura præcipiat. Si uera ſunt iſta, quid ita, non huic ſtudio ſeruit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deosq;, qua licet, uiſimus? cum pateant nobis ſydera & intereſſe numinibus liceat, quid tam inutili deſidemus facundia? aut periculoſis atteritur armis manus? an melius alio pignore quàm futuri ſcientia ingenia ſurrexerint? Qui uero in media ſe ut prædicant fatorum miſere pignora, natales inquirunt, & prima omnium meliorum annorum habent initia, quo ierint motu ſydera, in quas diſcurrerint partis, contra ne deus ſteterit, an placidus affulſerit ſol, an plenam lucem, an initia ſurgentis acceperint, an abdiderit in noctem obſcurum caput luna, Saturnus naſcentem, an ad bella Mars militem, an negocioſum in quæſtus Mercurius exceperit, an blanda annuerit naſcenti Venus, an ex humili in ſublime Iupiter tulerit. Exiſtimant tot circa unum caput tumultuanteis deos? Futura nuntiant, Plerosq; dixere uicturos, & nihil metuentes oppreſſit dies, alij dedere finem propinquum, at illi ſuperfuere. Egentes inutilis animæ, felices naſcentibus annos ſpoponderunt, at fortuna in omnem properauit iniuriam: incertæ enim ſortis uiuimus, unicuiq; iſta pro ingenio finguntur non ex ſcientiæ ui. Deerit aliquis toto orbe locus qui te uictorem non uiderit? Babylone cluditur, cui patuit oceanus. DIVISIO. In hac ſuaſoria nihil aliud tractaſſe Fuſcum ſcio quàm eaſdem quas ſupra retuli, quæſtiones, ad ſcientiã futuri pertinentes. Illud quod nos delectauit præterire non poſſum. Declamabat Fuſcus Arellius controuerſiam, de illa, quæ poſteaquàm ter mortuos pepererat, ſomniaſſe ſe dixit, ut in luco pareret. Valde in uos contumelioſus fuero, ſi totam con-

trouerſiam

trouerſiam,quam ego intelligo me dicere,Fuſcus declamaret,& aperte, aut non agno
ſcentis puerum , tractaret locum contra ſomnia & deorum prouidentiam, & male de
magnitudine deorum dixiſſet mereri eum,qui illos circa puerperas mitteret, ſummis
clamoribus dixit illum Vergilij uerſum. Scilicet is ſuperis labor eſt ea cura quietos
Sollicitat.Auditor Fuſci quidam,cuius pudori parco, cum hanc ſuaſoriam de Alexan
dro ante Fuſcum diceret,putauit æque belle poni uerſum eundem, dixit, Scilicet is
ſuperis labor eſt, ea cura quietos Sollicitat. Fuſcus illi ait, ſi hoc dixiſſes audiente
Alexandro, ſcires apud Vergilium eundem uerſum eſſe, & altum capulotenus ab-
didit enſem. Et quia ſoletis mihi moleſti eſſe de Fuſco,quid fuerit,quaſi nemo uidere
tur dixiſſe cultius,ingeram uobis Fuſcianas explicationes.Dicebat autem ſuaſorias li-
bentiſſime & frequentius græcas quàm latinas.Hybreas in hac ſuaſoria dixit.

Initium quintæ ſuaſoriæ.

DEliberant Athenienſes, an trophæa perſica tollant, Xerxe minante rediturum
ſe, niſi tollerentur. ARELLII FVSCI. Pudet me uictoriæ noſtræ, ſic fuga-
tum creditis Xerxem,ut reuerti poſſit? tot cæſa milia, nihil ex hac acie relictum mi-
nanti, niſi quod uix ſequi fugientem poſſit, toties merſæ claſſis. Quid Marathona?
quid Salamina referam? Pudet dicere, dubitamus adhuc, an uicerimus. Xerxes ue-
niet? At neſcio quomodo languet circa memoriam iacturæ animus, & diſturbata ar-
ma non repetit. Prior enim metus futuri regni is eſſet, amiſſa ne audeat, amiſſurum
monent. Vt in gaudia interdum ſurgit animus, & ſpem ex præſenti metitur, ita ad-
uerſis frangitur: ubi ignominia ſpem premit, ubi nullam meminit aciem, niſi quæ fu-
gerit,errat circa damna ſua,& quæ male expertus eſt,uota deponit. Si uenturus eſſet,
non minaretur. Suis ira ardet ignibus,& impacta ſoluitur.Non denũtiaret ſi uenturus
eſſet,neq; armaret nos nuntio,nec inſtigaret uictricem Græciam,nec ſollicitaret arma
felicia,magis ſuperueniret improuidis,nam & arma indenuntiata monent.Quantum
cunq; oriens ualuit primo in Græciam impetu effuſum eſt, hoc ille numero ferox, &
in deos arma tulerat. Extincta tot ante Xerxem milia, tot ſub ipſo iacent, & nulli niſi
qui fugerunt ſuperſunt.Quid dicam Salamina? quid Cynagyron referam? & te Po-
lyteles? & hoc agit an uiceris? Hæc ego trophæa depoſui, hæc in totius Græciæ con
ſpectu ſtatui,ne quis timeret Xerxem minantem. Me miſerum, pugnante Xerxe tro
phæa poſui,fugiente tollam? Nunc Athenæ uincimur, non tantum credetur rediſſe
ſed uiciſſe Xerxes.Nõ poteſt Xerxes, niſi per nos trophæa tollere. Credite mihi,diffi
cile eſt attritas opes recolligere & ſpes nouare fractas, & pœnitenda acie in melioris
euentus fiduciã ſurrigere. CAESTII PII. Inferã,inquit,bellũ,alia mihi trophæa pro-
mittit,poteſt maior uenire quàm uictus eſt. ARGENTARII. Non pudet uos,plu-
ris trophæa ueſtra Xerxes æſtimat quàm uos. DIVISIO. Fuſcus ſic diuiſit, etiamſi
uenturus eſt Xerxes,non tollimus, non ſunt trophæa tollenda. Confeſſio ſeruitutis
eſt iuſſa facere, ſi uenerit,uincemus,hoc non eſt diu colligendũ,de eo dico,uincemus,
quẽ uicimus. Sed nec ueniet quidẽ,ſi uenturus eſſet,non denuntiaret.Fractus eſt & ui
ribus & animo. CAESTIVS & illud dicit, quod in prima parte tractauit, non licere
Athenienſibus trophæa tollere,commune in illis ius totius Græciæ eſſe,cõmunem ui
ctoriam,commune bellum fuiſſe: deinde ne fas quidem eſſe, nũquam factum,ut quiſ-
quam conſecratis uirtutis ſuæ operibus manus adferret: iſta trophæa non ſunt Athe-
nienſium,deorum ſunt,illorum bellum fuit, illos Xerxes uinculis, illos ſagittis perſe-
quebatur, hæc omnia ad impiam & ſuperbam Xerxis militiam pertinent.Et quid? er
go bellum habebimus? habebimus,& ſi Xerxem remouebis,alius hoſtis inuenietur.
Nunquam magna imperia ocioſa. Omnium bellorum proſpere ab Athenienſibus ge
ſtorum.Deinde non erit bellum, Xerxes enim non ueniet, † multo timidiores eſſe   f. An neſcitis
qui ſuperbiſſimi fuerint. Nouiſſime ut ueniat, cum quibus ueniet? reliquias uicto-
riæ noſtræ colliget,illos adducet quos priore bello quaſi inutiles reliquias nouit,ſi qui
ex fuga conſecuti ſunt. Nullum habet militem niſi aut faſtiditum aut uictum. AR-
GENTARIVS his duobus contentus fuit,aut non uenturum Xerxem, aut non eſſe
metuendum. Si uenerit his ſolis inſtitit, & illud dixit quod excerptum eſt, tollite,in-

quit,trophæa:ſi uiciſti,quid erubeſcis? Si uictus es, quid imperas? locum mouit non inutiliter,iudicare quidem ſe neq; Xerxem neq; iam quemquam Perſarum auſurum in Græciam effundere ſe,ideo magis ipſis trophæa tuenda. Si quis unquam illinc uenturus hoſtis eſſet,ut conſpectu trophæorum animi militum accenderentur, hoſtium frangerentur. BLANDVS dixit, repleat ipſe prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat,apparere uoluit poſteris quemadmodum uenerit, appareat etiam quemadmodum redierit. TRIARIVS, Omni dimiſſa diuiſione tantum exultauit, quod audierit Xerxem uenire ad ſe, ipſis nouam uictoriam noua trophæa. SYLO POMPEIVS Venuſto genere ſententiæ uſus eſt,niſi tollitis,inquit, trophæa, ego ueniam, hoc ait Xerxes,niſi hæc trophæa tollitis,illa ponetis. Alteram partem ſolus Gallio declamauit, & hortatus eſt ad tollenda trophæa, dixit gloriæ nihil detrahi, manſuram enim memoriam uictoriæ quæ perpetua eſſet, ipſa trophæa & tempeſtatibus & ætate conſumi,bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro coniugibus, pro liberis, pro re ſuperuacua,& nihil nocitura ſi fieret,non eſſe ſuſcipiendum. Hic dixit utique uenturum Xerxem, & deſcripſit aduerſus ipſos deos tumentem,deinde habere illum magnas uires, neq; omnes illum copias in Græciam produxiſſe, nec omnes perdidiſſe in Græcia:timendam eſſe fortunæ uarietatem, exhauſtas eſſe Græciæ uires, nec poſſe iam pati alterum bellum,illi eſſe immenſam multitudinem hominum. Hoc loco diſertiſſimam ſententiam dixit, quæ uel in oratione uel in hiſtoria ponitur, diutius illi perire poſſunt,quàm nos uincere.

Initium ſextæ.De morte Ciceronis clariſſima.

DEliberat Cicero an Antonium deprecetur. Q. ATERIVS, Sciant poſteri potuiſſe Antonio ſeruire Rempublicam,non potuiſſe Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius,in hac cauſa etiam Ciceronem uerba deficient. Crede mihi, ſi diligenter te cuſtodieris, faciet tamen Antonius quod Cicero tacere non poſſit. Si intelligis Cicero,non dicit,roga ut uiuas,ſed roga ut ſeruias: quemadmodum autem hunc ſenatum intrare poteris exhauſtum crudeliter? repletum turpiter? Intrare autem tu ſenatum uoles,in quo non Cn. Pompeium uiſurus es, non M. Catonem, non Lucullos, non Hortenſium,non Lentulum atq; Marcellum? non tuos,inquam, Coſſ. Hircium & Panſam? Cicero quid in alieno ſeculo tibi? Iam noſtra peracta ſunt. M. Cato ſolus maximum uiuendi moriendiq; exemplum,mori maluit quàm rogare, nec erat Antonium rogaturus,& illas uſq; ad ultimum diem puras à ciuili ſanguine manus, in ſe infectas,acerrime armauit. Scipio cum gladium poni iuſſus foret, dicitur abdidiſſe ſe, quærentibus qui in nauem tranſierant militibus imperatorem,imperator,inquit,bene ſe habet. Victus uocem uictoriæ miſit. Vetat,inquit,Milo rogari iudices. V. CL. nũc & Antonium rogat. PORTII LATRONIS. Ergo loquitur imperator Cicero, & non timet Antonius,loquitur,inquam,Antonius,ut Cicero timeat? Ciuilis ſanguinis Syllana ſitis in ciuitatem redit, & ad triumuiralem haſtam pro uectigalibus ciuium romanorum mortes locantur.Iniuſta bella albo Pharſalica ac Mundenſis Mutinenſiſq; ruina uincitur,conſularia capita auro rependuntur. Tuis uerbis Cicero utendum eſt, o tempora,o mores: uidebis ardentes crudelitate ſimul ac ſuperbia oculos, uidebis illum non hominis ſed belli ciuilis uultum, uidebis illas fauces per quas Cn. Pompeij bona tranſierunt,illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem:uidebis illum pro tribunali loco,quem magiſter equitum cum raptaretur,præerat, uomitu fœdauerat. Supplex accidens genibus deprecaberis,& ore,cui ſe debet ſalus publica,humili,in adulationem uerba ſubmittes? Pudeat Verrem quod quia proſcriptus fortius perit. CYRI MARILLI ESERNINI occurrat tibi Cato tuus, cuius à te laudata mors eſt. Quicquam ergo tanti putas, ut uitam Antonio debeas? CAESTII PII Si ad deſiderium populi reſpicis Cicero,quandocunq; perieris,parum uixiſti:ſi ad res geſtas,ſatis uixiſti: ſi ad iniurias fortunæ & præſentem Reipublicæ ſtatum, nimium diu uixiſti:ſi ad memoriam operum tuorum, ſemper uicturus es. POMPEI SYLONIS Scias licet tibi non expedire uiuere,ſi Antonius permittit ut uiuas. Tacebis ergo proſcribente Antonio? & Rempublicam laniante? & ne gemitus quidem tuus liber erit?

Malo populus Romanus mortuum Ciceronem quàm uiuum deſideret. TRIARII, quæ charybdis eſt tam uorax? Charybdin dixi? quæ ſi fuit, animal unum fuit, uix mediusfidius oceanus tot res tamq́ diuerſas uno tẽpore abſorbere potuiſſet. Huic tu ſæuienti putas Ciceronem poſſe ſubduci? ARELLII FVSCI Ab armis ad arma diſcurritur, foris uictores dum trucidamur, dum in ſanguine inteſtinus hoſtis incubat; quis non hoc populi Romani ſtatu Ciceronem ut uiuat cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antoniũ, fruſtra? Non te ignobilis tumulus abſcondet, idem uirtutis tuæ qui finis eſt immortalium, humanorum operum cuſtos memoria, quæ manſuri uita perpetua eſt, in omnia te ſecula ſacratum dabit. Nihil aliud intercidet quàm corpus fragilitatis caducæ, morbis obnoxium, caſibus expoſitum, proſcriptionibus obiectum. Animus uero diuina origine hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors, oneroſi corporis uinculis exolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſydera recurret. Et tamen ſi ad ætatem annorumq́, nunquam obſeruatum uiris fortibus, numerum reſpicimus, ſexaginta ſupergreſſus es, nec potes uideri non nimis uixiſſe, qui moreris Reipublicæ ſuperſtes. Vidimus furentia toto orbe ciuilia arma, & poſt Italicas Pharſalicasq́ acies Romanum ſanguinem hauſit Ægyptus, quid indignamur in Ciceronem Antonio licere, quod in Pompeium Alexandrino licuit, An non occiduntur qui ad indignos confugiunt? CORNELII HISPANI. Proſcriptus eſt ille qui tuam ſententiam ſecutus eſt, tota tabula tuæ morti præluditur, alter fratrem proſcribi, alter auunculum patitur, quid habes ſpei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta ſunt. Repete age, tot patrocinia, tot clientelas & maximum beneficiorũ tuorum teipſum, iam intelliges Ciceronem in mortem cogi poſſe, in preces non poſſe. ARGENTARII. Explicantur triumuiralis regni delicata conuiuia, et popina tributo gẽtium inſtruitur, ipſe uino & ſomno marcidus deficienteis oculos ad capita proſcriptorum leuat. Iam ad iſta non ſatis eſt dicere hominem nequam. DIVISIO. Latro ſic hanc diuiſit omnem ſuaſoriam, etiam ſi impetrares uitam ab Antonio, non putes tanti rogare, deinde impetrare non potes. In priore illa parte poſuit, Turpe eſſe cuilibet Romano, nedum Ciceroni uitam rogare. Hoc loco omnium qui ultro mortem oppetiſſent exempla poſuit: deinde inutilis illi ſua uita futura proponitur, morte grauior, detracta libertate. Hic omnem acerbitatem ſeruitutis futuræ deſcripſit, deinde non futurum fidei impetratę beneficium. Hic cũ dixiſſet, aliquid erit quod Antonium offendat aut factum tuum, aut dictum, aut ſilentium, aut uultus, adiecit ſententiã, haud eũ placaturus es. ALBVTIVS aliter diuiſit, primam partem fecit, moriendum eſſe Ciceroni etiam ſi nemo proſcriberet, cum hæc inſectatio temporum fuerit: deinde moriendum eſt, ille enim ſe ſua ſponte conficeret, quia moriendum eſſet, etiam ſi mori noluiſſet, graues odiorum cauſas eſſe, maximam cauſam proſcriptionis ipſum eſſe Ciceronem. Et ſolus ex declamatoribus tentauit dicere, non unum illi eſſe Antonium infeſtum. Hoc loco dixit illam ſententiam, ſi cui ex triumuiris non es inuiſus, grauis es. Et illa ſententia ualde excepta eſt, rogo Cicero, ora unum, ut tribus ſeruias. CAESTIVS ſic diuiſit. Mori tibi utile eſt, honeſtum eſt, neceſſe eſt ut liber & illibatæ dignitatis conſummes uitam. Hic illam ſentẽtiam dixit audacem, ut numereris cum Catone, qui ſeruire nec Antonio quidem nondũ domino potuit. MARCELLVS hunc ſenſum de Catone melius. Vſq́ eo ne omnia cum fortuna populi Romani conuerſa ſunt, ut aliquis deliberet, utrum ſatius ſit uiuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuiſionem Cæſtij reuertamur, dixit utile eſſe, ne etiam cruciatus corporis pateretur: non ſimplici illum modo periturum, ſi in Antonij manus incidiſſet, & in hac parte cum deſcripſiſſet contumelias inſultantium Ciceroni & uerbera & tormenta, dixit illam multum laudatam ſententiam. Tu mehercules Cicero cum ueneris ad Antonium, mortem rogabis. VARIVS GEMINVS ſic diuiſit, hortarer te, ſi non alterutrum utiq́ faciendum eſſet, aut moriendum, aut rogandum, ut morereris potius quàm rogares, & omnia complexus eſt, quæ à cæteris dicta erãt, ſed addidit & tertium: adhortatus eſt illũ ad fugam, illic eſſe M. Brutum, illic C. Caſſium, illic Sex. Pompeium. Et adiecit illam ſententiam quam Caſſius Seuerus unice mirabatur, quid deficiemus? & Reſpub. ſuos triumuiros habet. Deinde etiam quas petere poſſit regiones

nes percurrit, Siciliam dixit uindicatam eſſe ab illo, Ciliciam à procõſule egregie adminiſtratã, familiares ſtudijs eius & Achaiam & Aſiam, Deiotari regnũ obligatum beneficijs, Ægyptum & habere beneficij memoriam, & agere perfidiæ pœnitẽtiam, ſed illum maxime in Aſiam & Macedoniam hortatus eſt in Caſſij & in Bruti caſtra. Item Caſſius Seuerus aiebat alios declamaſſe, Varium Geminum uiuum cõſilium dediſſe. Alteram partem pauci declamauerunt, nemo auſus eſt Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerunt. Geminus Varius declamauit alteram quoq; partem & ait, Spero me Ciceroni meo perſuaſurum ut uelit uiuere, quod grandia loquitur, & dicit, Mors nec immatura conſulari, nec miſera ſapienti, non mouet me idiotam, perit, Ego belle mores hominis noui, faciet, rogabit, nam quod ad ſeruitutem pertinet, nõ recuſabit, iam collum tritũ habet, & Pompeius illum, & Cæſar ſubiecerunt. Veteranum mancipiũ uidetis, & quàmplura alia dixit ſcurrilia ut illi mos erat. Diuiſit ſic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non fruſtra rogaturum: in priori parte poſuit, non eſſe turpe, ciuem uictorem rogari à uicto, hic quàmmulti rogaſſent C. Cæſarem, hic & Ligarium: deinde ne iniquum eſſe quidem Ciceronem ſatisfacere, qui prior illum proſcripſiſſet, qui & iudicaſſet ab eo ſemper naſci ſatisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro uita illum ſed pro republica rogaturum, ſatis illũ uixiſſe ſibi, reipublicæ parum. In ſequẽti parte dixit, exorari ſolere inimicos, ipſum exoratum à Vatinio. C. quoq; Verri affuiſſe, facilius exorari Antoniũ poſſe, qui cum tertius eſſet, ne quis tribus hanc tam ſpecioſam clemẽtiæ occaſionem præteriret: fortaſſe iraſci Antonium, qui ne tanti quidem putaſſet illum quem rogaret. Fuga quam periculoſa eſſet cum deſcripſiſſet, adiecit, quocunq; perueniſſet ſeruiendum illi eſſe, ferendam aut Caſſij uiolentiam aut Bruti ſuperbiam aut Pompeij ſtulticiã. Quando in hanc ſuaſoriam incidimus, non alienum puto, indicare quomodo quiſq; ſe ex hiſtoricis aduerſus memoriam Ciceronis geſſerit. Nã quod Cicero nec tã timidus fuerit ut rogaret Antonium, nec tam ſtultus ut exorari poſſe ſperaret, nemo dubitat, excepto Aſinio Pollione qui infeſtiſſimus famæ Ciceronis permanſit, & is etiam occaſionem ſcholaſticis † occatione dedit. Solent enim ſcholaſtici declamatores ponere.

al. alterius ſuaſoriæ

Alia ſuaſoria pro Cicerone.

DEliberat Cicero, an promittente ſalutem Antonio orationes ſuas comburat. Hęc inepte ficta cuilibet uideri poteſt. Pollio uult illam ueram uideri, ita enim dixit in illa oratione quam pro Lamia dedit. ASINII POLLIONIS Itaq; nunquam perficeret, nec mora fuit, quin euitaret, ſuas eſſe quas cupidiſſime effuderat orationes in Antonium, multiplicesq; numero & accuratius ſcriptas illis cõtrarias edere, ac ueluti ipſe palàm pro concione recitare, pollicebatur: cæteraq; his alia ſordidiora multo, ut tibi facile liqueret, hoc totum adeo falſum eſſe, ut ne ipſe quidem Pollio in hiſtorijs ſuis ponere auſus ſit. Huic certe actioni eius pro Lamia qui interfuerunt, negant eum hæc dixiſſe, nec eñ mentiri ſub triũ uirorũ conſcientia ſuſtinebat, ſed compoſuiſſe. Nolo autem uos iuuenes mei contriſtari, quod à declamatoribus ad hiſtoricos tranſeo, ſatiſfaciam uobis, & fortaſſe efficiam, ut his ſententijs lectis ſolidis & uerum habentibus recedatis. †Et quia hoc ſi tamen recta uia coſequi non potero, decipere uos cogar, ueluti ſalutarẽ pueris daturus potionem, apſinthiati poculi. Huius adeo †contrectationis cõſilium habuiſſe Ciceronẽ nõ dicit, ut neget tempus habuiſſe. Ita enim ait LIVIVS. M. Cicero ſub aduentũ triumuirorum ceſſerat urbe, certum habens id quod erat, non magis Antonio eripi ſe quàm Cæſari Caſſium & Brutum poſſe, primo in Tuſculanum fugit, inde tranſuerſis itineribus in Formianum, ut ab Caieta nauim conſcenſurus proficiſcatur. Vnde aliquoties in altum prouectum cum modo uenti aduerſi retuliſſent, modo ipſe iactationem nauis cæco uoluente fluctu pati non poſſet, tædium tandem eum & fugæ & uitæ cepit, regreſſusq; ad ſuperiorẽ uillam, quæ paulo plus mille paſſibus à mari abeſt, Moriar, inquit, in patria ſæpe ſeruata. Satis conſtat, ſeruos fortiter fideliterq; paratos fuiſſe ad dimicandum, ipſum deponi lecticam & quietos pati, quod ſors iniqua cogeret, iuſſiſſe. Prominenti ex lectica præbentiq; immotam ceruicem caput præciſum eſt; nec ſatis ſtolidæ crudelitati militum fuit, manus quoq; ſcripſiſſe in Anto/

f. æquiores

f. contationis

Antonium exprobrantes præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium iuſſuq; eius inter duas manus in roſtris poſitum, ubi ille cōſul, ubi ſæpe conſularis, ubi eo ipſo anno aduerſus Antonium, quanta nulla unquam humana uox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat: uix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. Baſſus Aufidius, & ipſe nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter ſe morti non præbuerit tantum, ſed obtulerit. AVFIDII BASSI. Cicero paulum remoto uelo poſtquam armatos uidit, ego uero conſiſto, ait, accede ueterane, & ſi hoc ſaltem potes recte facere, incide ceruicem. Trementi deinde dubitantiq;, quid ſi ad me, inquit, primum ueniſſetis? Cremutius Cordus, & ipſe ait, Ciceronem cum cogitaſſet, utrum ne Brutum, an Caſſium, an Sex. Pompeiū peteret, omnia illi diſplicuiſſe, præter mortem. CREMVTII CORDI, Quibus uiſis lætus Antonius, cū peractam proſcriptionem ſuam dixiſſet, eſſet quippe non ſatiatus modo cædendis ciuibus, ſed defectus, quoque ſint pro roſtris exponit. Item qua ſæpius ille ingenti circumfuſus turba proceſſerat, quæ pauloante coluerat pijs concionibus, quibus multorum capita ſeruauerat, tū per artus ſuos latus, aliter ac ſolitus erat, à ciuibus ſuis conſpectus eſt, † prætendēti capiti oriq; eius impēſa ſanie, breui ante princeps ſenatus Romaniq; nominis titulus, tum precium interfectoris ſui. Præcipue tamen ſoluit pectora omniū in lachrymas gemitusq; uiſa ad caput eius deligata manus dextra, diuinæ eloquentiæ miniſtra: cæterorumq; cædes priuatos luctus excitauerunt, illa una communem. BRVTIDII NIGRI. Elapſus interim altera parte uillæ Cic. lectica per agros ferebatur, ſed ut uidit appropinquare notum ſibi militem Popiliū nomine, memor defenſum à ſe, lætiore uultu aſpexit: at ille, uictoribus idipſū imputaturus, occupat facinus, caputq; deciſum, nihil in ultimo fine uitæ facientis, quod alterutram in partem poſſet notari, Antonio portat, oblitus ſe pauloante defenſum ab illo. Et hic uoluit poſiti in roſtris capitis miſerabilem faciem deſcribere, ſed magnitudine rei obrutus eſt. Item BRVTIDI NIGRI Vt uero iuſſu Antonij inter duas manus poſitum in roſtris caput conſpectum eſt, quo toties auditum erat loco, ſedato gemitu & fletu maximi uiri inferiæ, nec ut ſolet ita de poſiti in roſtris corporis concio audiuit, ſed ipſa narrauit. Nulla non pars fori aliquo iactationis inclytæ ſignata ueſtigio erat. Nemo non aliquod eius in ſe meritum fatebatur, hoc certe publicum beneficium palàm erat, illam miſerrimi temporis ſeruitutem ac aleam delatam in Antonium. Quoties magni alicuius mors ab hiſtoricis narrata eſt, toties ferè totius conſummatio uitæ, & quaſi funebris laudatio redditur: hoc ſemel atque iterum à Thucydide factum, idem in pauciſſimis perſonis uſurpatum à Saluſtio, Liuius benignius omnibus magnis uiris præſtitit. Sequentes hiſtorici multo id effuſius fecerunt. Ciceroni hoc, ut græco uerbo utar, ἐπιτάφιον Liuius reddit. TITI LIVII, Vixit tres & ſexaginta annos, ut ſi uis abfuiſſet ne immatura quidem mors uideri poſſit: ingenium & operibus & præmijs operarum felix: ipſe fortunæ diu proſperæ & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus uulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus ſteterat, filiæ morte, exitu tam triſti atque acerbo, omnium aduerſorum nihil ut uiro dignū erat tulit, præter mortē, quæ uere æſtimanti minus indigna uideri potuit, quod à uictore inimico crudelius paſſus erat, quàm quod eiuſdem fortunæ cōpoſito feciſſet, Si quis tamen uirtutibus uitia penſarit, uir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius laudes ſequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Vt eſt noſter candidiſſimus omnium magnorum ingeniorum æſtimator T. Liuius pleniſſimum teſtimonium Ciceroni reddidit. Cordi Cremutij non eſt operæ deferre etiam redditam Ciceroni laudationem. Nihil enim ipſo Cicerone indignum eſt, ac ne hoc quidem, quod penè maximum eſt, tolerabile eſt. CREMVTII CORDI. Priuatas enim ſimultates deponendas interdum putabat, publicas nunquam. Vides credendam eius non ſolum magnitudinem uirtutum, ſed multitudinem quoq; conſpiciendā. AVFIDII BASSI. Sic M. Cicero deceſſit, uir natus ad Reip. ſalutē, quæ diu defenſa & adminiſtrata in ſenectute demū è manibus eius elabitur, non ipſius uitio læſa, qđ nihil in ſalute eius aliud illi, q̄ ſi caruiſſet Antonio, placuit. Vixit ſexaginta & tres annos, ita ut ſemꝑ aut peteret alterū, aut inuicē peteref, nullamq; rem rarius, q̄ diē illum

f. pendenti

quod nulli⁹ intereſſet ipſum mori, uidit. Pollio quoq; Aſinius, qui Verrem Ciceronis reum fortiſſime moriẽtem tradidit, Ciceronis mortem ſolus ex omnibus maligne narrat, teſtimonium tamen quamuis inuitus plenum ei reddit. ASINII POLLIONIS. Huius ergo uiri tot tantisq; operibus manſuris, in omne æuũ prædicare, cuius ingenio atq; induſtriæ ſuperbe natura pariter atq; fortuna obſecuta eſt. Ei quidem facies decora ad ſenectutem proſperaq; permanſit ualetudo, tum pax diutina, cuius inſtructus erat artibus, cõtigit, nãq; à priſca ſeueritate iudicis exacti, maximorũ noxiorum multitudo prouenit, quos obſtrictos patrocinio incolumes pleroſq; habebat. Iam feliciſſima conſulatus ei ſors petendi & gerendi munera magna, deũ conſilio, induſtriaq;: utinam moderatius ſecundas res, & fortius aduerſas ferre potuiſſet: nãq; utraeq; cum uenerant ei, mutari eas non poſſe rebatur. Inde ſunt inuidiæ tempeſtates coortæ graues in eũ, certiorq; inimicis aggrediendi fiducia: maiore enim ſimultates appetebat animo quàm gerebat. Sed quando mortalium nulli uirtus pfecta contigit, qua maior pars uitæ atq; ingenij ſtetit, ea iudicandũ de homine eſt. Atq; ego ne miſerãdi quidẽ exitus eũ fuiſſe iudicarem, niſi ipſe tam miſeram mortẽ putaſſet. Affirmare uobis poſſum nihil eſſe in hiſtorijs eius hoc, quẽ retuli, loco diſertius, ut mihi tunc non laudaſſe Ciceronẽ, ſed certaſſe cũ Cicerone uideaẽ. Nec hoc deterrẽdi cauſa dico, ne hiſtorias eius legere concupiſcatis, concupiſcite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot diſertiſſimis uiris melius Ciceronis mortem deplorauit quàm Cornelius Seuerus.

CORNELII SEVERI.

Oraq; magnanimum ſpirantia penè uirorum
In roſtris iacuere ſuis, ſed enim abſtulit omnis,
Tanquam ſola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia conſulis acta,
Iurataeq; manus, deprenſaq; fœdera noxæ,
Patritiumq; nefas, eſt nunc & pœna Cetegi,
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt, ſacris & uita quid artibus acta?
Abſtulit una dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ,
Vnica ſollicitis quondam tutela ſalusq;,
Egregium ſemper patriæ caput, ille ſenatus
Vindex ille fori, legum ritusq;, togæq;.
Publica uox eius æternum obmutuit armis.
Informes uultus ſparſamq; cruore nefando
Caniciem ſacrasq; manus, operumq; miniſtras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta ſuperbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata deosq;
Reſpexit, nullo luet hoc Antonius æuo.
Hæc nec in Hæmatio mitis uictoria Perſe,
Nec te dire Syphax, non fecit in hoſte Philippo.
Inq; triumphato ludibria cuncta Iugurtha
Abfuerant, noſtræq; cadens ferus Hannibal iræ,
Membra tamen ſtygias tulit inuiolata ſub umbras.

Non laudabo municipem noſtrum bono uerſu ex quo hic multo melior Cornelij Seueri proceſſit, Conticuit latiæ triſtis facundia linguæ. Sextilius Ena fuit homo ingenioſus magis quàm eruditus, inæqualis poeta, & penè quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes poetas ait, pingue quiddam ſonantis atque peregrinum. Is hanc ipſam proſcriptionem recitaturus in domo Meſſalæ Coruini, Pollionem Aſinium aduocauerat, & in principio hunc uerſum non ſine aſſenſu recitauit,

Deflendus Cicero eſt latiæq; ſilentia linguæ. Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait, Meſſala, tu quid tibi liberum ſit in domo tua uideris, ego iſtum auditurus non ſum,

ſum, cui mutus uideor, atq; ita cõſurrexit ne interfuiſſet recitationi eorum, quod Cornelium ſcio, cui non æque diſplicuiſſe hunc uerſum quàm Pollioni apparet quod meliorem quidem, ſed non diſſimilem illi & ipſe compoſuit. Si hic deſiero, ſcio futurum, ut uos deſinatis eo loco legere, quo ego à ſcholaſticis receſſi. Ergo ut librũ uelitis uſq; ad umbilicum reuoluere, adijciam ſuaſoriam proximæ ſimilem.

Alia ſuaſoria ad Ciceronem pertinens.

DEliberat Cicero, an ſcripta ſua comburat promittente Antonio incolumitatem ſi feciſſet. Q. ATERIVS. Non feres Antonium, intolerabilis malo ingenio felicitas eſt, nihilq; cupientes magis accendit, quàm propriæ turpitudinis conſcientia. Difficile eſt. Non feres, inquam, & iterum iritare inimicum in mortem tuam cupies: quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone abſum, tamen non tedet me uitæ meæ ſed pudet, ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Ingenium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quàm te. Remittere ait ſe tibi ut uiuas, commentus quẽadmodum eripiat etiam quo uixeras. Crudelior eſt pactio Antonij quàm proſcriptio. Ingenium erat in quod nihil iuris haberent triumuiralia arma. Commentus eſt Antonius quemadmodum, quod non poterat cum Cicerone proſcribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te Cicero ut uitam magni æſtimares, ſi libertas ſuum in ciuitate haberet locum, ſi ſuum in libertate eloquẽtia, ſi non ciuili enſe ceruicibus † lucrentur. Nunc ut ſcias nihil melius eſſe quàm mori, uitam tibi Antonius promittit, pendet nefariæ proſcriptionis tabula, tot prætorij, tot conſulares, tot equeſtris ordinis uiri periere, penè nemo relinquitur niſi qui ſeruire poſſit. Neſcio an hoc tempore uiuere poſſis Cicero, nemo eſt cum quo uelis. Merito Hercules illo tempore uixiſti, quo Cæſar ultro te rogauit, ut uiueres ſine ulla pactione, quo tempore non quidem ſtabat Reſpublica, ſed in boni principis ſinum ceciderat. CAESTII PII. Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius ſaluis eloquentiæ monumentis non poſſe Ciceronem mori, ad pactionem uocaris, qua pactione melior in te pars tui petitur. Accõmoda mihi pauliſper eloquentiam, Ciceronem periturum rogo. Si te audiſſent Cæſar & Pompeius, neq; iniſſent turpem ſocietatem neq; diremiſſent, ſi uti unquam conſilio tuo uoluiſſent, neq; Pompeius Cæſarem, neq; Cæſar Pompeium deſeruiſſet. Quid conſulatum ſalutarem urbi, quid exilium conſulatu honeſtius, quid prouocatam inter initia adoleſcentiæ libertatem tyrocinijs tuis Syllanam potentiam, quid Antonium auulſum, Catilinam Reipublicæ redditum? ignoſce Cicero, diu iſta narrauero. Forſitan hac die nouiſſimo audientur. Si occidetur Cicero, iacebit inter Pompeium patrem filiumq; & Afranium Petreiumq;, Qu. Catulum, M. Antonium illum indignum hoc ſucceſſore generis. Si ſeruatur, uiuet inter Ventidios & † Canicios & Saxos. Ita dubium eſt, an ſatius ſit cum illis iacere, an cũ his uiuere? Pro uno homine iactura publica paciſceris. Scio omne precium iniquum eſſe quod ille conſtituit, nemo tãti emit Ciceronis uitam, quanti uendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, uiues, ſed eruentur oculi tibi, uiues, ſed debilitabunt̃ pedes, etiã ſi in alia damna corporis præſtaris patientiam, excepiſſes tamen linguã. Vbi eſt ſacra illa uox tua? Mori enim naturæ finis eſt, nõ pœna, hoc tibi uni nõ liquet? At uideris Antonio perſuaſiſſe. Aſſere te potius libertati, & unum crimen inimico adijce. Fac Antonium moriendo nocentiorem. P. ASPRENATIS Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipſe in eloquentiã ſuam animaduertet. Quid aũt tibi ſub hac pactione promittit̃. Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus reſtituatur Reipublicæ ſenatus, digniſſimus apud quem Cicero loqueretur. Multos ea re uicturos animi ſui contemptus oppreſſit, multos perituros parati ad pereundum animi ipſa admiratio eripuit, & cauſa illis uiuendi fuit, fortiter mori. Permitte populo Romano contra Antoniũ licet ſcripta cõbuſſeris, Antonius paucos annos tibi promittit, at ſi non combuſſeris, populus Romanus oẽs. POMPEII SYLONIS. Quale eſt ut perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem ſequamur Antonij? miſericordiam tu iſtam uocas ſupplicium ſummũ ingenio Ciceronis? Credamus Antonio Cicero, ſi bene illi pecunias crediderunt fœneratores, ſi bene pacem Brutus & Caſſius, hominem & uitio naturæ, & licentia temporum inſanientem, inter ſcenicos amores

f. luderetur

al. Carutios

amores ciuili ſanguine luxuriantem, hominem qui creditoribus ſuis oppignerauit Rempublicam, cuius gulæ duorum principum bona Cæſaris & Pompeij non potuerunt ſatiſfacere. Tuis utar Cicero uerbis, cara eſt cuiquã ſalus, quàm aut dare, aut eripere poteſt Antonius. Non eſt tanti ſeruare Ciceronem, ut ſeruatum Antonio debeam. TRIARII Compulſus aliquando pop. Rom. in eam neceſſitatem eſt, ut nihil haberet præter Iouem obſeſſum & Camillum exulem, nullum tamen fuit Camilli opus maius, quàm quod indignum putauit, uiros ſalutem pactioni debere. O grauem uitam etiam ſi ſine precio daretur. Antonius hoſtis à Republica iudicatus, nunc hoſtem Rempublicam iudicat. Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collegam placuiſſe, alienæ ſemper dementiæ acceſſio, utriuſque collegæ mancipium, noſter dominus. ARGENTARII. Nihil Antonio credendum eſt, mentior, quid enim iſte non poteſt, qui occidere Ciceronem poteſt? qui ſeruare, niſi crudelius quàm occidebat, non poteſt. Ignoſcentem tibi illum putas, qui ingenio tuo iraſcitur? ab hoc tu ſperas uitam, cui nondum uerba tua exciderunt? Vt corpus quod fragile & caducum eſt ſeruetur, pereat ingenium quod æternum eſt? ego mirabar ſi non ſupplicio crudelior eſſet Antonij uenia. P. Scipionem à maioribus ſuis deſciſcentem generoſa mors in numerum Scipionum repoſuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat quod ſolum in te immortale eſt. Qualis eſt pactio? Aufertur Ciceroni ingenium ſine uita, promittuntur obliuione nominis tui pauci ſeruitutis anni. Non ille te uiuere uult, ſed facere ingenij tui ſuperſtitem. Viue, ut Cicero audiat Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem? Patieris perire, ut quod in te optimum habes, ante te efferas. Sine durare poſt te ingenium tuum, perpetuam Antonij proſcriptionem. ARELLII FVSCI. Quoad humanum genus incolume manſerit, quamdiu uſus literis, honor ſummæ eloquentiæ precium erit, quamdiu rerum naturæ aut fortuna ſteterit aut memoria durauerit, admirabile poſteris uigebit ingenium, & uno proſcriptus ſeculo proſcribes Antonium omnibus. Crede mihi uiliſſima pars tui eſt, quæ tibi uel eripi uel donari poteſt. Ille uerus eſt Cicero, quem proſcribi Antonius non putat, niſi à Cicerone poſſe. Non ille tibi remittit proſcriptionem, ſed tolli deſiderat ſuam. Si fidem deceperit Antonius, morieris: ſi prçſtiterit, ſeruies. Quod ad me attinet, fallere malo. Per te M. Tulli quatuor & ſexaginta annos pulchre actos, per ſalutarem Reipub. conſulatum, per æternam ſi pateris ingenij tui memoriam, per Rempub. quæ ne quid te putes carum illi reliquere ante cœperit, oro & obteſtor, ne moriaris confeſſus quod nolueris mori. HVIVS ſuaſoriæ alteram partem neminem ſcio declamaſſe, omnes pro libris Ciceronis ſolliciti fuerunt, nemo pro ipſo, cum adeo illa pars non ſit mala, ut Cicero, ſi hæc conditio ei lata fuiſſet, deliberaturus non fuerit. Itaq; hanc ſuaſoriam nemo declamauit efficacius quàm Sylo Pompeius, non enim ad illa ſpecioſa ſe contulit ad quæ Cæſtius qui dixit, hoc grauius eſſe ſupplicium quàm mortem, & ideo hoc Antonium eligere, breuẽ uitam eſſe homini, multo magis ſeni, ita memoriæ conſulendum quæ magnis uiris æternitatem promitteret, non qualibet mercede uitam redimendam, & has conditiones intolerabiles eſſe, omnia potius ſubeunda quàm monumenta ingenij ſui ipſum exurere. Iniuriam illum facturum populo Ro. cuius linguam in ciuem extuliſſet, ut inſolentis græciæ ſtudia tanto antecederet & eloquentia, quanto fortuna: iniuriam facturum generi humano, pœnitentiam illum acturum tam † degener ſpiritus empti, cum in ſeruitute ſeneſcendum fuiſſet, in hoc unum eloquentia utendum, ut laudaret Antonium, Malle cum illi ait, dari uitam, eripi ingeniũ. SYLO POMPEIVS ſic egit ut diceret, Antonium non paciſci ſed illudere, non eſſe illam conditionem ſed contumeliam, combuſtis enim libris nihilominus occiſurum: non eſſe tam ſtultum Antonium, ut putaret ad rem pertinere libros à Cicerone comburi, cuius ſcripta per totum orbem celebrarentur, & hoc petere eum quod poſſet ipſe facere, niſi forte non eſſet in ſcripta Ciceronis is qui eſſet in Ciceronẽ. Quare nihil aliud eum agere quàm ut ille Cicero multa fortiter de mortis contemptu locutus ad turpes conditiones perductus occideretur. Antonium illi non uitam cum conditione promittere, ſed mortem ſub infamia quærere. Item quod turpiter poſtea paſſurus eſſet, nunc illum fortiter

f. degenere

titer debere pati. Et hæc ſuaſoria inſignita eſt. Dixit enim ſententiam Cacozeliæ genere humillimo & ſordidiſſimo, quod detractu aut adiectione ſyllabæ facit ſenſum. Proh facinus indignum, peribit ergo quod Cicero ſcripſit, manebit quod Antonius proſcripſit. Apud Cæſtium prætorem declamabat hanc ſuaſoriam Surdinus ingenioſus adoleſcens à quo græcæ fabulæ eleganter in latinum ſermonem conuerſæ ſunt. Solebat dulces ſententias dicere, frequentius tamen prædulces & infractas. In hac ſuaſoria cum iuſiurandum bellis ſenſibus prioribus complexus eſſet, adiecit, ita te legam. CAESTIVS homo naſutiſſimus diſſimulauit exaudiſſe ſe, ut adoleſcentē ornatum quaſi imprudens obiurgaret, quid dixiſti? quid ita te fruar? Erat autem Cæſtius nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infeſtus, quod illi non impune ceſſit: nam cum M. Tul. filius Ciceronis Aſiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter urbanitatem, cœnabat apud eum Cæſtius. M. Tullio & natura memoriam dempſerat, et ebrietas, ſi quid ex ea ſuperat, ſubducebat, ſubinde interrogabat, quis ille uocaretur qui in imo recumberet: & cum ſæpe ſubiectum nomen Cæſtij excidiſſet, nouiſſime ſeruus ut aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti domino quis ille eſſet qui in imo recumberet, ait, hic eſt Cæſtius qui patrem tuum negabat literas ſciſſe: afferri protinus flagra iuſſit, & Ciceroni ut oportuit de corio Cæſtij ſatisfecit. Erat autem etiam ibi pietas. Non exigeret Scordalus Hybriæ diſertiſſimi uiri filio male apud ſe cauſam agenti. & cum in quadam poſtulatione Hybrias partibus ſtultorum locum ad literam omnibus agnoſcētibus diceret. Age inquit, non putas me ſcripta didiciſſe patris mei, quouſq; tandem abutere Catilina patientia noſtra? GARGONIVS amabiliſſimus in hac ſuaſoria dixit duas res, quibus ſtultiores ne ipſe quidem unquam dixerat: unam in principio, nam cum cœpiſſet ſcholaſticorum frequentiſſimo iam more à iureiurãdo, & dixiſſet multa: ita quàmprimum tantum timeat, quantum poteſt, ita ut totus uiuat Cicero aut totus moriatur, ut ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixero nulla pactione delebo, Alteram rem dixit, cum exempla referret eorum qui fortiter perierant: Iuba & Petreius, mutuis uulneribus concurrerunt & mortes fœnerauerunt.

Libri primi ſuaſoriarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SECVNDVS

Liberi parentes alant, aut uinciantur.

DVO fratres inter ſe diſſidebant, alteri filius erat: patruus in egeſtatem incidit, patre uetante adoleſcens illum aluit, ob hoc abdicatus, tacuit, adoptatus à patruo eſt, patruus accepta hæreditate locuples factus eſt, egere cœpit pater: uetante patruo aluit illum, abdicatur. DEFENSIO ADOLESCENTIS. Quid mihi obijcis? puto luxuriam, quicquid unquam immodeſta largitione effudimus, id omne conſumebatur in alimẽtum duorum ſenum, cum uetaret me pater alebat ipſe, mihi cum egerem alimenta non dabat, eò iam perductus erat, ut omnem ſpem ultimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum, & inimicum. Ecce oppreſſit increſcẽtem, quid acturus es? pluris tibi †pater efferẽdus quàm alendus eſt, quis rogatus eſt? aut quis porro tam locuples, frater alere nõ poteſt. Miſerrimus ſenex diuitias ſuas & iam extremũ blandimentum in ſtipem perdidit. Ipſe inquit, me nõ aluit, imitationẽ alienæ culpæ innocẽtiam uocas. Nec eo quidẽ æſtimas, quanta iſta crudelitas ſit, quod ſi quis fratrem non alit, nec à filio quidem alendus eſt. Quid adoptionem iactas? tunc ad te ueni cũ haberem diuitem patrem. Parcius quæſo fratres, Præſentes habemus deos, ſcis tuto te facere etiã ſi abdicaueris. Alam, fatẽdum eſt crimen meum, tardius miſertus ſum. Item do pœnas ego parentibus meis, cũ in cætera odium ſit, tãtum in meam notam quærunt. O felix ſpectaculum, ſi uos in gratiam poſſum

al. frater

poſſum reducere,faciam hoc quod uultus quocꝫ ueſtri hortantur.Surgite patres,ade/
ſte iudices,alter mihi ex parentibus ſeruatus,alter ſeruandus eſt: porrigite mutuas ma
nus in gratiam, me fœderi medium pignus addite. Inter duos contendentes, medius
elidor.Ergo morientem uidebo,per cuius cineres iuraturus ſum? Omnis inſtabilis &
incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentem ſuper crepidinem Marium fuiſſe conſu/
lem,aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto tanquam modo non ſit qui
illum uidit.Quid non timendum felicibus putas? quid deſperandum infelicibus? IV/
NII GALLIONIS.Ego indicabo cur me abdices, tu indica cur adoptaueris. Quæ/
dam accedũt noua.Equidem noua.Illud non miror quod miſericordia obijcitur. Illud
miror, quod hic obijcit.Sic enim me geſſi,ut hoc crimine duos patres obligarẽ, uterꝫ
me amat, uterꝫ ali miſer deſiderat, uterꝫ prohibet. Nec ſecum, nec mecum fortuna
bene conuenit. Componite aliquando bonos quidem, ſed contumaces uiros. Vter
diſcordiæ cauſam præbuerit,nolite à me exigere. Vterꝫ patruus eſt, uterꝫ pater eſt.
Tranſit ad iſtum fratris ſui & fortuna & animus,miſericors ſum, non muto patrem, ſi
naturam mutare potuiſſem. P. ASPRENATIS. Fortunæ lex eſt præſtare quæ exe/
geris,miſerere,mutabilis eſt caſus, dederunt uictis terga uictores, & prouexit fortuna
quos deſtituit.Quid referam Marium ſexto conſulatu Carthagine mendicantem, ſe/
ptimo imperantem. Ne circa plura inſtabilis fortunæ exempla te mittamus, da quis
alimenta rogetur & roget. OTHONIS IVNII patris.Timeo mutationem,& ille ni
hil prius ex bonis quàm filium perdidit. ARELLI FVSCI Patris. Ecquid cerno pe
regrini penates,an tuos? Non ſum hoſpes grauis, unum ſenem adduco, hoc tibi uitio
pater placui.Venit ignotus ſenex, nolo tranſire iacentem, per patrem rogat. Ergo ali/
quis peribit fame, qui filium ſuum optat ſuperſtitem? Quid hoc eſſe dicam quod me
tam periculoſe abdicant,quod toties iſti fortunam mutant,quoties ego patrem.Redi/
te in gratiam.Inter funeſtas acies armatæ manus in fœdus porriguntur. Perierat totus
orbis niſi iram finiret miſericordia.Aut ſi tam pertinacia placent odia,parcite,iactatus
inter duos patres utriuſcꝫ filius,ſemp̱ tamen felicioris abdicatus,poſitus inter duo pe/
ricula, quid faciam? qui alunt abdicant.mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater
deos teſtor, diuitem te relinquo. CAESTII PII Tali me operi præparauerant,uole/
bam fratres in gratiam reducere,hoc tu obijcis:at niſi impetrauero ut boni fratres ſint,
impetrabo ne mali patres ſint. Vterꝫ me amauit,uterꝫ pro me uota fecit, quantũ eſt
ſi dixero,uterꝫ me aluit? Quæ cauſa fuerit diſcordiæ neſcio.Timeo ne iſte prior ege/
re cœperit.Quid obijcis pater? ſcio quendam in hac ciuitate propter iſtud crimen ado
ptatum. Fratrem,inquit, alere noluit,Inueniſti quo poſſim me defendere:poſſum libe
ros tollere, & præ meis oculis narrem auum illorum fame periſſe.Non fefelli & qua/
lis eſſem ſciuiſti cum adoptares.Bis abdicatus ſum,uolo utruncꝫ cauſam meam agere,
neutrum pro me uolo, adſit mihi alius, ſemper cauſa mea habebit aduocatũ patruum
aut patrem, alter alterum amet,uterꝫ me amabit.Vis illum ueras pœnas dare? ſentiat
quam iniuriam fecerit bono fratri. POMPEI SYLONIS De patre bene quod cum
per ætatem noſſe non poſſum,ſed habet & ille beneficium meum,duos eius filios alui.
Surge infelix ſenex,quid putatis illum flere? quod eget? immo quod abdicauit, quod
aluit. ARGENTARII Vides enim,liberalis in domo tua eſſe cœpi, ille propter me
duxit uxorem cum fortaſſe iuuenem adoptare poſſet.Hæc abdicantis fuere uerba.I ad
illum quem magis amas quàm patrem. Non omnibus imperijs parendum eſt, nihil in
terim noui facio,ſcis me & priori patri non paruiſſe.Venit immiſſa barba capillocꝫ de
formi,non ſenectute, ſed fame membris trementibus, ſemerſa & tenui atcꝫ eliſa ieiu/
nio uoce ut uix exaudiri poſſet,introrſum conditos oculos uix alleuans: alui, quomo/
do quæritis? quomodo iſtum. CORNELII HISPANI Putas me hodie non abdi/
cari ſed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri,hic quem uis adoptari, inimi/
al. beatam cum patris tui inuito patre aluit,reliquit æquo animo † ueſtram domũ, ut cum mendi
co uiueret.Noueris oportet hoc eius uitium,ad pręſtãdum calamitoſis miſericordiam
contumax eſt.Nec tamen habeo quod de hoc cõuitio queri poſſim,hoc enim patrem,
hoc patruum perdidi.Quam multi patres adoptent talem filiũ.Bis abdicor.Homo eſt,
non

non uis ali hominem? Ciuis eſt, non uis ali ciuem? amicus eſt, non uis ali amicum? propinquus eſt, non uis ali propinquum? ſic peruenitur ad patrem, homo eſt, ciuis eſt, amicus eſt, propinquus eſt cognatione. Ergo non erit uitium porrexiſſe ſtipem, niſi dixero pater eſt? VIBII GALLI Circuibo tecum per aliena limina, oſtendam omnibus & me qui alimenta dedi, & te qui negaſti. ROMANII HISPONIS. Scio pater melius eſſe quod tu dicis, iſtud ego ſi poſſem, nunquam abdicatus eſſem. Fateor uitium meum, hoc quoq; prior in me emendare uoluit pater, nec potuit. Impuliſti me in fraudem, qui me abdicat, aiebat non oportet fieri, tu dicebas oportet, tibi credidi. Non dedit, inquit, mihi alimenta, defuerunt tibi? Quiſquis alimenta à mendico rogatus eſt, nihil amplius quàm miſereri monſtrat, uade ad patrem, i ad filium, iam quidam nobis eandem fortunam precantur. Crede mihi ſacra populi digna eſt. ALBVTII SYLII. Tollite ueſtras diuitias, quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet, redite in gratiam, innocens ſit. PARS ALTERA, VALLI SYRIACI Creſcere ex mea propoſuit inuidia, ſequamur ſenes, quo uocat ambitio iuuenilis, & conditionem illi præbebimus, melius ſe poteſt iactare quam defendere. Atqui iuſtus metus meus tu es, ne hæredem ingratum ſcribam, inimicum relinquam. Inter cætera quæ mihi cum inimico patiar eſſe omnia, & hoc eſt infeliciſſimum, ambo triſtiſſimam egimus uitam, excepto uno quod alter alterum egentem uidimus, proiecimus: adijce iſtis uerborũ contumelijs, iuſſit, ad cœlum manus ſuſtulit, faſſus ſe huius ſpectaculi debitorem, & tunc primum fratri uitam precatus ſum: letitiam patrimonij parati, ut extant calamitatum ſtupores, nullam percepi, niſi quod iſti daturus eram omnia, illi negaturus. Liquet nobis deos eſſe, qui nõ aluit, eget, qui in domum ſuam fratrem non cepit, in publico manet. Aequauit iam potentiam meam cum illius potẽtia fortuna, niſi quod hoc prior facere nõ poſſum, Adoptaui te, cum abdicatus es, cum abdicas, abdico. VIBII FVRII Cũ egerem, aiebam ſatis ſe uindicauit, quod à diſpenſatore locupletis inimici, cõſors modo omnis fortunæ, diurnũ petam. MARILLI Ille autem audebat rogare, qui mori mallet quàm uerba ſua ſibi dici: multis debeo miſericordiam, à multis tuli, quiſquis eſt qui me ulla calamitate ſimilẽ effingit, perinde habebo ac ſi gradu cognatiõis attingat. Scio ꝙ acerbũ ſit ſupplicare exteros, ſcio ꝙ graue ſit repelli à domeſticis, ſcio ꝙ graue ſit & quotidie mortẽ optare & uitã rogare: & ſi tu nõ odiſti eũ q mihi fecit iniuriã, ego odi eũ qui fecit tibi. DIVISIO cõtrouerſiarũ antiqua ſimplex fuit, recẽs utrũ ſubtilior an tantũ operoſior ipſi æſtimabitis, ego exponam quæ aut ueteres inuenerunt, aut ſequentes aſtruxerunt. LATRO alias quæſtiones fecit, diuiſit in ius & æquitatẽ, an abdicari poſſit an debeat abdicari: ſic quærit, an neceſſe fuerit illum patrem alere, & ob id abdicari non poſſit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæſtiones diuiſit, an abdicatus deſinit eſſe filius, an is deſinat qui non tantum abdicatus, ſed etiam ab auo adoptatus eſt, etiã ſi filius erat: an quiſquis patrem nõ alit puniatur, tanquam æger, uinctus, captus, an aliquam filij lex excuſationem accipiat, an hoc accipere potuerit, an abdicari debeat. Per hoc quæſiuit, an etiam ſi ille indignus fuit qui aleretur, hic tamen recte fecit qui aluit: deinde an indignus fuit qui aleret̃. Noui declamatores græcis autoribus adiecerunt primam illam quæſtionem, an † abdicatus abdicari poſſit, hac Cæſtius uſus eſt: adiecit quæſtionem Gallio alteram, an abdicari poſſit iam adoptatus, ob id uitium, quod antequam adoptaretur notum fuit adoptãti, hoc autẽ ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis eſt quàm quæſtio. GALLIO quæſtionem primam Latronis duplicauit ſic, licuit mihi alere etiam te uetante, deinde non licuit non alere. In priori parte hoc uindicauit, non poſſe filium ob id abdicari quod eſſet ſuæ poteſtatis, nullum autem interdici miſericordia, Quid ſi flere me uetes cum uidi hominẽ calamitoſum? quid ſi uetes propter aliquod honeſtum factum periclitanti fauere? affectus noſtri in noſtra poteſtate nõ ſunt, quædã enim iura non ſcripta, ſed omnibus ſcriptis certiora ſunt. Quamuis filius familiæ ſim, licet mihi & ſtipem porrigere mẽdico, & humum cadaueri. Iniquum eſt collapſis manum non porrigere, commune hoc ius generis humani eſt; nemo inuidioſum ius poſtulat, quod alteri profuturum eſt.

† al, adoptatus

LATRO illud uehemẽter preſſit: non feci ratione, affectu uictus ſum, cum uidiſſem

patrem egentem,mens non conſtitit mihi, quid uetueris neſcio. Hoc aiebant non eſſe
tractandum tanquam quæſtionem, eſſe tamen potentius quàm ullam quæſtionem.
FVSCVS ARELLIVS Pater hoc mouit in ultimo tanquam quæſtionem: putaui
te quamuis uetares nihilominus uelle ali à fratre meo. Vultu uetabas,aut mihi ita uide
baris. CAESTIVS audacius,non fuit contentus dicere,putaui uelle te , adiecit uolu/
iſti & hodie quoq; uis,& ſua figura dixit omnia propter quæ uelle deberet,quare ergo
abdicas? puto indignaris præteritũ officium. LATRO colore ſimplici pro adoleſcen/
te,habere, non quo excuſet ſed quo glorietur ,non potui,inquit,ſuſtinere illud durum
ſpectaculum. Offenſas mihi putas tantum excidiſſe,mens excidit,non animus mihi cõ
ſtitit,non in miniſteriũ ſuſtinendi corporis ſuffecerũt pedes ,oculi ſubita caligine ob/
torpuerũt. Alioquin ego ſi tũc meæ mentis fuiſſẽ,expectaſſem dũ rogarer. FVSCVS
iſtũ colorẽ introduxit q̊ frequenter uti ſolebat religiõis,mouet,inqt me natura,mouet
pietas , mouet & humanorũ cauſa , & tã manifeſto approbata exẽplo. Stare ante ocu
los fortuna uidebatur & dicere talia. Hi ſunt qui ſuos nõ alunt . ALBVTIVS hoc co
lore,acceſſit inquit ad me pater, nec ſummiſſis uerbis locutus eſt,non rogauit,ſed quo
modo agendum eſſet cum filio,alere me iuſſit, recitauit legem,quam ego ſemper ſcri/
ptam etiã patruo putaui: & deinde dixit , præſtiti non quantum patri præſtare debui,
ſed quantum uetanti ſurripere potui . BLANDVS colore diuerſo . Venit ſubito de/
formis ſqualore, lachrymis. O graues fortuna uires tuæ, ille diues modo ſuperbus ro/
gauit alimenta,rogauit filium ſuum,rogauit abdicatum ſuum:interrogas quamdiu ro
gauerit: ne dij iſtud nefas patiantur , ut diu rogauerit , diutius tamen quàm tuli. Quæ
ritis quid fecerit? quod ſolebat . SYLO POMPEIVS hoc colore. Mouet inquit
me,quod nihil ſuo iure,nihil pro poteſtate,quod tanquam patruus acceſſit : ego uero
non expectaui uerba,non preces ,cõplexus ſum,& oſculatus ſum patrem, dedi alimẽ/
ta:hoc unum crudeliter feci , quod dixi fratrem dediſſe, nõ alere ſed exprobrare uiſus
ſum. TRIARIVS hoc colore. Timui,inquit,ſi non aluiſſem ne abdicarer à patre, ſcie/
bam quomodo illi placuiſſem. TRIARIVS hoc colore . Acceſſit,inquit,ad me pater
obrutus ſordibus, tremens deficientibus membris,rogauit alimenta, interrogo uos iu
dices, hoc quidem ſi facere oporteat,nã iſtũ nõ interrogo. Scit q̃d facturus ſim. †Nam
f.nõ putaram patrem ut alteri patri faciam iniuriam,alteri inuidiam. Cum uetuiſſet me alimẽta præ/
ſtare,ſi qua eſt fides,non putaui illũ ex animo uetare,lenocinatur inquam gloriæ meę,
ut uidear etiam prohibitus aluiſſe. MARYLLIVS nouo colore egit. Cecidit in pedes
meos ſenex,ſqualidus barba capilloq;,mouit inquam neſcio quis te miſericordia mea,
alleuaui cum ignorarem quis eſſet,uultis repellam,quod pater eſt? CAESTIVS hoc
colore. Nec meum cogitaui , patrem meum egentem uideo,frater nec miſeretur, nec
præſtat alimẽta,hoc eſt inquam noui uitij, eripere filio officiũ . Sciebã hanc fortunam
meorũ,has iã meas eſſe parteis : hoc peccaui quod nõ ultro ad patrem acceſſi , ſed aie/
bam,nolo quicquam aliud præſtare, quàm illi præſtiti . Expectaui donec patruus ad
me ueniret,& nunc expectabo . Venit ad me pater,quid habui facere? Perducerem il
lum ad patruum? non feci,merito iraſcitur. Potuit enim ſi aluiſſet leuare quidem for/
tunam fratris,ſed cauſam aggrauare . BVTEONIS colorem non approbabat Latro,
præſtitiſſe ſe dixit exiguum , tantum quo ſpiritum poſſet producere , & dum deſcri/
pſiſſet pallorem eius & maciem,adiecit , apparet illum ab inimicis ali : hunc colorem
cum improbaret Latro hac ſententia uſus eſt:non eſt,inquit,abdicato cuiquam ex glo
ria ſui criminis detrahendũ. HISPANVS hunc colorem uenuſtius, nam & miſeratio/
ni eius qui benigniſſime alit,adiecit aliquid,& pietati ſuæ nihil detraxit. Quomodo in
quit illum alo? Exiguos furtiue cibos mitto , & ſiquid de menſa mea detrahere potui,
famelico ſeni porrigo . Non credis,quia ſcis quomodo te aluerim. Colorem ex altera
parte quæ durior eſt,ultro aiebat hunc ſequendum,ut grauiſſimarum iniuriarum inex
orabilia & ardentia induceremus odia. Thyeſteo more aiebat,patrem nõ iraſci tãtum
debere ſed furere. In declamatione uſus eſt ſummis clamoribus illo uerſu tragico, Cur
fugis? fratrem ſcit ipſe. Hunc colorem ſecutus SYRIACVS , durum ſenſum uideba/
tur non dure poſuiſſe in narratione ſic, Infeliciſſimam ambo & triſtiſſimam ambo egi/
mus

mus uitam, excepto quod alter alterũ egentem uidimus. Aeque efficaciter uidebatur odium expreſſiſſe paternũ, hac ſententia: uos iudices audite quàm ualde eguerim, patrẽ rogaui. Hanc partem memini apud Cæſtium declamari ab Alfio Flauo, ad quem audiendum me fama perduxerat, qui cũ prætextatus eſſet, tantæ opinionis fuit, ut P. Romano puer eloquentia notus eſſet. Semper de illius ingenio Cæſtius & prædicauit & timuit. Aiebat tamẽ immature magnum ingenium nõ eſſe uitale, ſed tanto concurſu hominum audiebatur, ut raro poſt illum auderet Cæſtius dicere. Ipſe omnia mala faciebat ingenio ſuo, naturalis tamen illa uis eminebat, quę poſt multos annos tametſi deſidia obruta, & carminibus eneruata, uigorem tamen ſuum tenuit. Semper autem eloquentiam eius commendabat, aliqua res extra eloquentiam. In puero lenocinium erat ingenij ætas, in iuuene deſidia. Hic cum declamaret partem abdicati, hanc ſummis dixit clamoribus ſententiam. ALFII. Quis es tu qui de facto fratrum ſententiam feras? Ille tunc peccauit, tu non peccas, ad te arbitrum odia noſtra non mittimus, iudices habemus deos. Et illam ſententiam, Audiuimus fratrum fabuloſa certamina, & incredibilia, niſi nos fuiſſemus, impias epulas, deteſtabili parricidio furuum diem. Hoc uno modo iſte frater à fratre ali meruit, quàm innocenter. Me contra parricidium uindica, filium illi ſuum reddo. CAESTIVS hunc colorem tam ſtrictum non probauit, ſed dixit temperandum eſſe, & ipſe hoc colore uſus eſt, quem ſtatim à principio induxit. Miratur aliquis, quod cum duo grauiſſimam acceperimus iniuriam, ego & filius, ego ſolus iraſcor, nõ eſt quod quiſquam miretur, iam filio ſatisfactum eſt. Debuiſti, inquit, me rogare, ut ipſe præſtares, debuiſti illum ad me perducere, debuiſti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex noſtra captare diſcordia. Fortaſſe ego cum egerem, fratrem rogaſſem, ſi tu non fuiſſes, fortaſſe ille me rogaſſet, ſi tu non fuiſſes, poterat nobis conuenire, ſi non fuerit in medio, quem potius miſeri contumaces rogent. Hermagoras in hac controuerſia tranſijt à proœmio in narrationem eleganter, rariſſimo quidem genere, ut in eadem re tranſitus eſſet, ſententia eſſet, ſchema eſſet, ſed ut Latroni placebat, ſchema, quod uulneret, non quod titubet. Ex altera parte tranſit à proœmio in narrationem Caleo, & ipſe per ſentẽtiam ſic. Quid ni filium mihi nolim cum iſto communem eſſe, cum quo utinam communem nec patrem habuiſſem. DIOCLES CARYSTIVS illum ſenſum à Latinis iactatum dixit breuiſſime, rariſſimo genere, quod ſententia uerbis conſumatur, nec enim paucioribus poteſt. Euctemon leuis declamator, ſed dulcis, dixit noue & amabiliter illum æque ab omnibus uexatum ſenſum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

f. præmature

Initium ſecundæ.

SAcerdos caſta è caſtis, pura è puris ſit. Quædã uirgo à piratis capta uenijt, empta à lenone & proſtituta eſt. Veniẽtes ad ſe exorabat ſtipem, militem qui ad ſe uenerat, cum exorare non poſſet, colluctantem & uim inferentem occidit, accuſata & abſoluta remiſſa ad ſuos eſt, petit ſacerdotiũ. PORTII LATRONIS. Sacerdos ueſtra adhuc in lupanari uiueret, niſi hominẽ occidiſſet. Inter barbaros quid paſſa ſit, neſcio, quid pati potuerit, ſcio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Abſint ex hoc foro lenones, abſint meretrices, ne quid parum ſanctũ occurrat, dum ſacerdos legitur: ſi nihil aliud certe oſculatus eſt te, q̃ſquis purã putabat, O egregiũ pudicitiæ patrociniũ, militẽ occidit, & Hercules lenonẽ nõ occidiſti. Deducta es in lupanar, accepiſti locum, preciũ conſtitutũ eſt, titulus inſcriptus eſt, hactenus in te inq̃ri poteſt. Cæterũ neſcio quid cellulã & obſcœnũ lectulũ uocas. De pudicitia ſacerdotis hic quærit̃. Nemo inq̃t mihi uirginitatem eripuit. Sed omnes quaſi erepturi uenerũt, ſed omnes quaſi eripuiſſent, receſſerũt. Quó mihi ſacerdotem, cuius precaria eſt caſtitas? cum ex illo lupanari cruenta fugeres, ſi qua tibi occurriſſet. Si mater tua proſtitiſſet, tibi noceret, propter te liberis tuis ſacerdotium nõ daret̃. FVLVII SPARSI. Quid incluſa feceris, nec quærere debemus, nec ſcire poſſumus. CORNELII HISPANI. Occidiſti hominẽ, quid reſpondes? uim afferebat mihi, etiam puto ſacerdoti, Pro libertate uota facienda ſunt, captiuæ mandabitis. Pro pudicitia uota facienda ſunt, proſtitutæ mandabitis. Pro militibus uota facienda ſunt, iſti mandabitis. Id enim deerat, ut templa reciperẽt, quas aut

carcer,aut lupanar eiecit. MARILLII. Vt ſciamus illam apud lenonẽ fuiſſe,blanda
eſt,domi lenoni rationes captura cõueniet. Age ſi quis uenit pertinax, age ſi quis hoc
ipſum concupiuit quod uirgo eras,age ſi quis,ne negare poſſes,ferrum appulit.
P. VINITII. Eam ſacerdotem facite, quæ aut honeſta maneat,quod ſemper fuit,aut
pœnam ſentiat,ſi eſſe deſierit. Cuius audaciæ es puella? etiam ſi nobis nõ timeremus,
tu tibi metuere deberes. Aliter deorum numini ſubiecta uniuſcuiuſq; conſcientia eſt,
aliter noſtræ æſtimationi. Nos tantum quæ feceras palàm,uidimus,illi etiam quæ ſe
creta ſunt. Indignam ſacerdotio dicerem,ſi tranſiſſes per lupanar. Procedẽte hac lictor
ſubmoueri uidebitur,huic prætor uia cedet, ſummum imperium conſules cedent tibi.
Quæcũq; meretrix proſtrata fuit,fugiet. Fas ſacerdoti non eſſet,ancillam tibi ſimilem
habere,fieri ne ſacerdotem fas erit? Nam quod ad ſortem pertinet, ne reliquę uirgines
contaminarentur,hæc ſegregata eſt. Caſtam te putas,quia inuiſa meretrix es. Nuda in
littore ſtetit ad faſtidium emptoris, omnes partes corporis & inſpectæ & contrectatæ
ſunt. Vultis auctionis exitium audire? Vendit pirata,emit leno, excipitur nihil,eo de/
ducta es,ubi tu aliud honeſtius nihil facere potuiſti quàm mori, ſtipem rogaſti,quæ ſa
cerdotiũ rogas. Fortuna,inquit,hoc me cogit pati,miſereri debent omnes mei. Et ego
miſereor tibi puella,ſed non facimus miſerandas ſacerdotes,nõ eſt apud nos maximus
honor ultimorum malorum ſolatium. MENTONIS. Honorem habitum aurium ma/
ieſtatiſq; uelim ueſtræ,quod neceſſe eſt in hac cauſa nominare lupanar, lenonem, me/
retricios quæſtus,homicidium. Quis credat? Inter hæc ſacerdos quęritur. At me her/
cules futuræ ſacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis ueſtræ ſumma noticia
eſt,quod proſtitit,ſumma uirtus quod occidit,ſumma felicitas quod abſoluta eſt: non
poteſt in ea ſperari ſacerdos,in qua ſperari meretrix poteſt. Alijs oculis leno uitã æſti/
mat,alijs pontifex. BLANDI. Virgo ſum inquit, interroga ſi dubitas archipira/
tam,interroga gladiatorem,an rogatus uirginitati pepercerit. Non refello, dum ſcias
clauſa eſſe teſtibus tuis templa. In auctione nemo uoluit liceri,ut enotuit, ſeruiſſe pira
tis,non uidebatur iſte uirginis uultus,iſta conſtantia, & ne armatum quidem timẽs au
dacia ARELLII FVSCI PATRIS. Ne metuas puella pudica es,ſed ſic te uiro lau/
da,non templo. Meretrix uocata es,in cõmuni loco ſtetiſti, ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ
titulus,uenientes recepiſti. Cætera etiam ſi in communi loco eſſem, tamen potius ſci/
rem. POMPEI SYLONIS. Excipitur meretricum oculis. Docetur blanditias,& in
omnem motum corporis confingitur. Auertit aures petitura ſacerdotium,dum reli/
qua narro,nihil ad uos afferam dubiũ,nihil audietis,niſi quod uicina ciuitas uidit. Tu
ſacerdos? quid ſi tantum capta? quid ſi tantum proſtituta? quid ſi tantum homicida?
quid ſi tantum rea fuiſſes? ROMANI HISPONIS. Nunquid hoc negas,colluctatam
te tamen cum uiro,quem in illa uolutatione neceſſe eſt prius ſuper te fuiſſe. Adijciebat
Zeno,merito occiſum militem. Plus auſum q̃ in proſtitutam licebat. Exoraui popu/
lum,Nunquid & lenonem? nunquid & piratam illum,quem non poteras occidere?
ARGENTARII. Armatum inquit, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio eius,
quem neſcio an ſero occiderit. CAESTII PII NARRATIO. Ita domi cuſtodita eſt
ut rapi poſſet,ita chara fuit ſuis, ut rapta non redimeretur,ita raptæ pepercere piratæ,
ut lenoni uenderetur. Sic emit leno,ut proſtitueret. Sic uenie͂tes deprecata eſt,ut ferro
opus eſſet. Coniectum in urnam nomen eius non exijt,ſed eiectum eſt,tempus erat nõ
ſortiri,urna purgata eſt. Stetiſti puella in lupanari,ut te nemo uiolauerit,locus ipſe uio
lauit. Stetiſti cũ meretricibus, ſtetiſti ſic ornata,ut populo placere poſſes, ea ueſte quã
leno dederat, Nomen tuum pependit in fronte,Precia ſtupri accepiſti, & manus, quæ
dijs datura erat ſacra, capturas tulit: cum deprecareris intrantis amplexus, & omnia
alia impetrares,oſculum rogaſti. Ancillæ ex lupanaribus ſacerdoti non emuntur, corã
ſacerdote obſcœni homines abſtinent. Non ſine cauſa ſacerdoti lictor apparet,occur/
renti tibi meretricem ſubmouiſſet. Nõ eſt credibile,temperaſſe à libidine piratas,omni
crudelitate efferatos, quibus omne fas nefaſq; luſus eſt,ſimul terras & maria latrocinã
tis,quibus in aliena impetus per arma eſt: iam ipſa fronte crudeles,& humano ſangui/
ne aſſuetos,præferentes ante ſe uincula & catenas,grauia captis onera, à ſtupris remo
uere

uere potuiſti?qbus inter tot tãto maiora ſcelera, uirginẽ ſtuprare,innocentia eſt. Sed lupanar excepit omnes ,ſordida iniurioſaq; turba huc influit, nec quiſq; eo ut iudicet, uenit , Aut omnes fauere fabulis tuis , aut omnibus pſuaſum eſt.Nemo in tãta euntiũ redeuntiumq; turba inuentus eſt,qui fortunæ tuæ uellet illudere? Ergo tu cum tam innocens quàm dicis uixeris,iſta paſſa es,credis deos eſſe? Nihil, inquit , paſſa ſum:hoc ſatis eſt nupturæ , ſacerdoti parum . Ibi adhuc fuiſti , diſcede, ignota es,diſcede,nimium nota es.P.ASPRENATIS. Contradico non inimicitijs cuiuſq; impulſus. Quod enim odium,quæ inimicitiæ cuiuſq; eſſe poſſunt , quam nemo ciuium ſuorum norat antequam proſtitit . Monet me reſpectus omnium uirginum , de quibus hodie grauis fertur ſententia , ſi in ciuitate nulla inueniri poteſt neq; meretrice caſtior, neq; homicida purior . Piratæ te inuiolatam ſeruauerunt?à ſacerdote ſe non abſtinuiſſet pirata, leno , mango. De ſacerdotis pudicitia,his ſponſoribus credendum eſt?Iacuiſti in piratæ myoparone.Contrectata es alicuius manu,alicuius oſculo, alicuius amplexu.An melius pirata ſeruauit quàm pater? cõuerſata eſt diutius inter humano ſanguine delibutos,inde eſt profecto quod poteſt hominẽ occidere.Proclama ingenuam eſſe te , quid expectas? cum in lupanar ueneris, iam tibi omnia templa præcluſa ſunt. Cõſeruarum oculis inquinatur,inter ebriorum conuiuarum iocos iactatur, modo in puerilem,modo in muliebrem habitum compoſita.Iſtinc ne patri quidem redimenda es.Nulla ſatis pudica eſt,de qua quæritur . Non legerem te ſacerdotem , etiam ſi ſacerdoti ſeruiſſes. Virginem eſſe ſacerdotem noſtram,cui credimus? meretrici,lenoni,piratis?hæc enim teſtium ſumma eſt.Caſtigationem ex pontificis maximi arbitrio meruerat ſacerdos,ſi te è lupanari redemiſſet. Conuenit omnis libidinoſorum turba, & concurrit ad meretricem nouam.Illud certe fateberis,pudicitia tua precaria eſt . Tot intrauerunt cellam tuam gladiatores , tot iuuenes ebrij , & omnes ante militem inermes . Ego illam dico proſtitiſſe,illa ſe dicit etiam mendicaſſe, pudicitiam ſacerdotis meæ etiam carnifici debeo.IVNII GALLIONIS.Ambitioſa lex eſt,ad ſacerdotium nonnullas non ſanctitatis tantum , ſed felicitatis admittit.Inquirit in mores, in corpus,in uitam. Vide tu quemadmodum tam moroſæ legi ſatisfacias. Capta es à piratis, inter ſeruos,inter homicidas,in illis myoparonis anguſtijs ſpatiata es. Viderimus quid in te audere potuerit feritas hoſtium,libido barbarorum,licentia dominorum . Certum habeo iudices cũ hanc feritatem barbarorum audiatis,fauetis illi, ut quàm primum mutet ſeruitutẽ. Sic iſtam ſeruauerunt piratæ,quemadmodum qui lenoni eſſent uendituri.Stare in illo ordine,ex eadem ueſci menſa,in eo loco uiuere,in quo etiam ſi non patiaris ſtuprum,uideas.Aliquis fortaſſe inuentus eſt,quem hoc ipſum iritaret,quod rogabas. Ipſe autem leno pepercit?Ignoramus iſtos , quibus uel hoc in eiuſmodi quæſtu præcipue placet, quod illibatam uirginitatẽ decerpunt.Seruauit te leno, quam proſtituturus erat in libidinẽ populi?ita eſt.Sic leno tanquam nos caſtam è caſtis.Omnes,inquit,exorauimus, Si quis dubitat,an meretrix eſſet,audiat quàm blãda ſit . Hæſiſti in complexu, oſculo, pacta es,ut feliciſſima fueris,pro pudicitia impudice rogaſti.Quid faciã mulieri in crimina ſua deliteſcenti ? Cum dico uim paſſa es,occidi inquit,cum dico hominem occidiſti,inferebat inquit uim.Sacerdos noſtra ſtuprum homicidio,homicidium ſtupro defendit.DIVISIO.LATRO in has quæſtiones diuiſit , an per legem ſacerdos fieri nõ poſſit,& ſi lex illi non obſtat,tamẽ ſacerdotio indigna ſit.An lege prohibeatur , in hęc duo diuiſit,an caſta ſit,an pura ſit.An caſta ſit , in hæc diuiſit. Vtrum caſtitas tantum ad uirginitatem referatur , an ad omnium turpium obſcœnarumq; rerum æſtimationem.Puta enim uirginem quidem eſſe te,ſed contrectatam te oculis omnium,etiam ſi citra ſtuprum,cum uiris tamen uolutare . Non caſta talis ,qualis uideri poteſt , cui lex nocere uult.Matrem quoq; inceſtam eſſe,ſi ad uirginitatem tantum refertur caſtitas. An hæc uirgo ſit, Aiebat Apollodorus quidem placere,ſi fixa eſſet hęreat & tuta, ſed hic non repugnare controuerſiam huic ſuſpitioni.Non enim potitur adhuc uirgine,& multa ſunt propter quæ credibile ſit nõ eſſe: illud adijciebat,deniq; etiã ſi nõ effecero, ut credant iudices non eſſe uirginem,conſequar tamen ut non putent dignam ſacerdotio,de qua dubitari poteſt,an uirgo ſit. An pura ſit,in hæc diuiſit:an etiam ſi merito oc

cidit hominem, pura tamen non ſit homicidio coinquinata: deinde an merito occide/
rit hominem innocentem, uti corpore proſtituto uolentem. Abſoluta eſt, oſtendit nō
puram ſe eſſe ſed tutam. An idonea ſit, in tractationes quas quiſq; uult diuiſit, an ido/
nea ſit tam infelix ut caperetur, ut ueniret lenoni potiſſimum, ut proſtitueretur, occi/
dere hominē cogeretur, ut cauſa diceretur. CAESTIVS etiam altius petit & obijcit
quod tam uilis ſuis fuiſſet ut non redimeretur. SYLO POMPEIVS dum præceptū
ſequit̄, quo iubemur, ut quoties poſſumus de omnibus legis uerbis cōtrouerſiam facia
mus, illam quæſtionē mouit, Caſta de caſtis: lex inquit de caſtis, cū dicit, hoc nō tantū
ad parentes refert, ſed ad omnes quibus cum uerſata eſt uirgo. Non enim adijcit è ca/
ſtis parentibus, ſed è caſtis: uult illos à quibus uirgo uenit caſtos eſſe. Intelligo, inquit,
ſub hoc uerbo multa, caſtis cū dicit penatibus, tu ex inceſtis uenis: intelligo caſtis diſci
plinis, tu ex obſcœniſſimis uenis, quid enim didiciſti? & quæcunq; hoc loco dici pote
rāt: idē & in illa parte fecit, pura è puris. HISPO ROMANVS accuſatoris uſus pu/
gnacitate negauit purā eſſe, nō ad eā hoc referens, ſed ad corpus, tractauit impurā eſſe,
quæ oſculum impuris dederit, quæ cibum cū impuris cœperit. ALBVTIVS figurā
diuiſit in controuerſiam. Dixit enim putemus tres ſacerdotium petere, unam, quæ ca/
pta eſt, alteram, quæ proſtituta, tertiam, quæ hominem occidit. Omnibus nego, & ſic
cauſam contra ſingulas egit. FVSCVS ARELLIVS ſic diuiſit. Probabo indignam
ſacerdotio, primū etiā ſi pudica ſit, deinde quia neſcimus an pudica ſit, nouiſſime ꝙ nō
ſit pudica. FVSCVS pro puella colorē hūc introduxit. Voluerūt Dij īmortales in hac
puella uires ſuas oſtendere, ut appareret, ꝙ nulla uis humana diuinis reſiſteret, magis
putauerunt miraculo eſſe in captiua libertatē, in proſtituta pudicitiā, in accuſata inno/
centiam. LATRO dixit, aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. MARILLVS cum de
ſcripſiſſet indignationem puellæ magnam fuiſſe, altius quiddā ſuperbiusq; uultu ipſo
præferentem, hanc adiecit ſentētiam, quam ſolebat mirari Latro, immo ut ipſe aiebat
exoſculari: narrate ſanè omnes tanq; ad proſtitutam ueniſſe, dum tanq̄ à ſacerdote diſ/
ceſſerint. ALBVTIVS dixit, Neſcio quis fero & uiolēto animo uenit, ipſis credo dijs
illū impellentibus, ut futuræ ſacerdotis non uiolaret caſtitatē ſed uideret, prædixit illi,
abſtineret à ſacro corpore manum: non eſt quod audeas lædere pudicitiā, quam homi
nes ſeruant, dij expectāt. Cruente, & in perniciem cruente tuam, hęc, inquit, arma quę
neſcis tenere pro pudicitia, & raptum gladiū in pectus piratæ ſui torſit: hoc factū eius
ne lateret eiſdē Dijs immortalibus fuit curæ. Accuſator eius inuentus eſt, qui iudicij
eius in foro teſtimonium redderet, Nemo credebat occiſum uirū à fœmina, iuuenem
à puella, armatū ab inermi, maiora uidebantur, ꝙ ut poſſent credi ſine deorū immorta
lium auxilio geſta. CAESTIVS timuit ſe in narrationem demittere, ſed illam trāſcur
rit: hoc dixit in ſacerdote futura maxime debere æſtimari, pudicitiam, innocentiā, feli/
citatē: ꝙ pudica ſit miles oſtēdit, ꝙ innocēs iudex, quàm felix reditus. Etiā habemus
quandam prærogationem ſacerdoti ab ipſo numine datam, licet iſti obijciāt illi fuiſſe
captiuā, lenoni poſtea ſeruiſſe, cauſam nouiſſime dixiſſe, inter tot ꝑicula nō ſeruaſſent
illā Dij, niſi ſibi ſeruata fuiſſet. ARGENTARIVS illud in narratione dixit. Accuſa/
tor in hoc maxime premebat ream, aiebat occiſum eſſe intra uerba antequā uim affer/
ret. SYLO POMPEIVS hac figura narrauit, Eā uobis ſacerdotem promitto, quā in/
ceſtā nulla facere poſſet fortuna. Poteſt aliqd ſeruitus cogere, ſeruiuit & barbaris & pi
ratis, inuiolata apud illos manſit. Poteſt aliquam corripere prolapſi in uitia ſeculi pra/
ua conſuetudo, etiam matronarum notum in libidine magiſterium, pudica perma/
nebit licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiā efferre contigit:
fuit in loco turpi, probroſe leno illam proſtituit, populus adorauit: nemo non plus ad
ſeruandam pudicitiā contulit, quàm ad uiolandam attulerat. Multum poteſt ad rectū
quoq; pudici animi propoſitum, hoſtis gladio non ſuccumbet, immo ſi opus fuerit, pu
dicitiam uindicabit. Incredibilem uideor in puella rem promittere, iam præſtitit, ado/
leſcentem miſericordis populi beneficium polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui
illā accuſaret cædis, abſoluta eſt: ne qua uobis poſſet eſſe dubitatio, quæ uētura erat ad
ſacerdotium, an pura eſſet, an integra, iam iudicatum eſt. TRIARIVS dixit, negat ſe

puella

puella feciſſe,negat illum ſuis manibus cecidiſſe:altior inquit humana uiſa eſt circa me ſpecies eminere,& puellares lacertos ſupra uirile robur attollere,quicunq; eſtis dij im mortales qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo uoluiſtis emergere,non ingratæ puellæ opē tuliſtis. Vobis pudicitiam dedicat,quibus debet. Alterius partis color nihil habet difficultatis,apparet quas præpoſuit, dicendum eſt in puellā uehementer non ſordide,nec obſcœne. Sordide Baſilius, qui dixit, Extra portam iſtam uirginē, & oſtende iſtam eruginoſam manū. VIBIVS RVFVS, qui dixit,Redoles adhuc fuliginem fornicis. Obſcœne,quēadmodum Murrhedius rhetor qui dixit, Vnde ſcimus, an cōuenientibus pro uirginitate te alio libidinis generi addixeris? Hoc genus ſenſus memini quēdā prætoriū dicere, cū declamaret cōtrouerſiā de illa quæ egit cū uiro malæ tractationis,quod uirgo eſſet, & damnata poſtea petijt ſacerdotium. Nolumus,inquit,iſtam maritorū abſtinētiam, qui etiam ſi primam uirginibus timidis remiſere noctem,uicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus,nō tantum diſertiſſimus homo,ſed uenuſtiſſimus,qui nullius unq; impunitam ſtultitiam trāſire paſſus eſt, ſtatim Ouidianum illud, Dum timet alterius uulnus inepta loci, & ille excidit, nec ultra dixit. Hoc autem uitium aiebat Scaurus à Græcis declamatoribus tractū, qui nihil & nō permiſerint ſibi,& penetrauerint. HYBREAS inquit, cum diceret controuerſiam de illo, qui tribadas deprehenderit & occiderit,deſcribere cœpit mariti affectum,in quo non deberet exigi inhoneſta inquiſitio.

GRANDAVS ASIANVS æque declamator cum diceret in eadē controuerſia. Nō ideo occidi adulteros,non paterentur,dixit ei,

in hac controuerſia de ſacerdote non minus obſcœne dixit Murrhedius. Fortaſſe dum repellit libidinem,manibus excepit. Longe recedendum ab omni obſcœnitate & uerborum & ſenſuū,quædam ſatius eſt cauſæ detrimento tacere q̄ uerecundiæ. VIBIVS RVFFVS uidebatur quotidianis uerbis uſus non male dixiſſe. Iſta ſacerdos quantum mihi abſtulit ἀτελὲς τέλος

Controuerſia tertia.

INceſta ſaxo deijciatur,inceſta dānata antequam deijceret̄ de ſaxo, inuocauit Veſtā, deiecta repetit̄ ad pœnam. LATRONIS. Hoc expectatis, ut capite demiſſo uerecūdia ſeipſa antequā impelleretur,deiecerit,id deerat,ut modeſtior eſſet in ſaxo,quàm in ſacrario fuerat:conſtitit,& circumlatis in frequentiam oculis,ſanctiſſimum numen quaſi parū uiolaſſet inter altaria,cœpit in ipſo quo uindicabatur uiolare ſupplicio,hoc alterū damnatæ inceſtum fuit: damnata eſt, quia inceſta erat,deiecta eſt,quia damnata erat,repetenda eſt,quia inceſta & damnata & deiecta eſt. Dubitari nō poteſt,quin uſq; eo deijcienda ſit, donec efficiatur propter quod deiecta eſt. Patrociniū ſuum uocat perēūdi infelicitatem, Quid tibi importuna mulier imprecer,niſi ut nec bis deiecta peas? Veniet ad colendū Romani imperij pignus, etiamſi non ſtupro at certe carnificis manu inceſta. Inuocaui inquit deos,ſtatuta in illo ſaxo deos nominaſti, & miraris,ſi iterū te deijci uolunt? ſi nihil aliud,in loco inceſtarū ſtetiſti. CAESTII PII narratio. Quid agam? exponā quando ſtuprū commiſerit? cū quo? quibus conſcijs? Iſta quia probaui, damnata eſt,quid poſtea acceſſit,quod illam uirginem faceret? quod iacuit in carcere? quod ducta eſt ad ſaxum? quod inde proiecta? ait ſe innocentem,quia perire nō potuit. Ita lex de ſacerdotum iure, in iudicio quæri uoluit, de iudicibus in ſupplicio? ampliat à iudicibus in pœnam, poſtulat cum contra pœnam cauſa tuta non fuerit, contra cauſam tuta pœna ſit. Non putas legem cauiſſe ut perires,quæ cauit,quemadmodū perires? Exoremus te mulier,ut iterū abſoluaris. Aut tu ſacerdotiū uiolaſti, aut dij ſacerdotē. Male de dijs exiſtimas,ſi ſacerdoti ſuæ tā ſero ſuccurrūt,lata eſt ſententia,pronūtiatū eſt,damnata es. Interrogo te hoc loco mulier? reſpōde mihi. Sunt dij? ARELLII FVSCI PATRIS. Iterum experiamur,quid times propicios deos? erat,inqt, præruptus locus,& immenſæ altitudinis, dicebam tibi, inceſtam lex mori uoluit,ſtat moles abſciſſa in profundum,freq̄uētibus exaſperata ſaxis,quæ aut elidant corpus,aut de integro grauius impellāt,inhorrēt ſcopulis enaſcētibus latera,& immenſæ altitudinis triſtis aſpectus,electus potiſſimū locus,ne damnati ſæpius deijciant̄. FVLVII SPARSI

& à ſuperis deiecta,ab inferis non recepta,in cuius pœnam ſaxum extruendum eſt.
IVNII BASSI.Nihil putabam amplius adijci poſſe audaciæ iſtius, quàm quod in il/
la cruce ueſtam nominauerat; ab ipſo enim ſupplicio in templum uſq; reuoluta, quic/
qd ſecundũ deos ſanctiſſimũ eſt,contactu ſuo polluit,quam à ſaxo nuſq; reuerti fas eſt,
niſi ad ſaxũ.Quãto minus q; in templũ reſiluit:huc potius uenit,ubi damnat̃,ꝗ illò ubi
abſoluitur.ALBVTII SYLLI.Si quis adhuc dubitabat de deiecta, ueniat & ſibijpſi
credat.Hæc impudentia uirginis eſt, in urbe tam beata cũ tot ſuperent uirgines,cũ tot
principum filiæ ſint,poſtulat,ut præteritis his potiſſimum ab inferis ſeruetis ſacerdo/
tem? Quare ego ſi inceſta ſim,uiuo,neſcio, hoc unum ſcio ,nec fieri quod non poteſt,
nec portentum eſſe quod poteſt. Abſit, nefas eſt,ut id ſaxum abſoluat, quod tantum
dãnatos accipit. ARGENTARII narratio, Penè iudices cœpi,qualis eſſet rea, ſed
quid efficiam,cum illam inceſtam probauero? nempe ut de ſaxo deijcienda uideatur,
iam uiſa eſt.Non imitabor iſtius impudentiam, ut repetendo iudicium, quod factũ eſt
improbaſſe uidear: quod exigebatur,probaui,quod iudicaſtis exequor.CORNELII
HISPANI.Deos deaſq; inuoco,quos priore iudicio nõ fruſtra inuocaui,inceſta q; tar
diſſime pereat.Inuocaui inquit numina, quid inuocas mulier? Si innocens es, dij non
ſunt. Videte quantum ſacerdos peccauerit,quæ nec abſolui potuit nec mori. Aut tu ſa
cerdotium uiolaſti,aut nos ſacerdotem.Erras,ſi ſatis ad ſacerdotium putas, perire nõ
poſſe.ROMANI HISPONIS. Ab Tarpeia ad Veſtã, cuius uittam carnifex rupit,
a templo ad ſaxum, à ſaxo ad templum ,hic pudicæ ſacerdotis inter ſupplicia & uota
diſcurſus eſt,inter ſuperos inferoſq; iactata in nouam pœnam reuixiſti. POMPEI
SYLONIS narratio,Quod ad rerum expoſitionem pertinet iudices,non committam
ut deorum immortaliũ ultionem morer,bis inceſta ſaxo deijciatur; lege damnata eſt,
habetis iudicium. deiecta eſt,habetis exemplum. VIBII GALLI narratio, breuis
expoſitio rerũ eſt. Aduerſariam inceſti poſtulaui, accuſaui,damnaui,carnifici tradidi,
permittitis iam ab rea accuſator recedam? eamus ad abſolutionem tuam, ita Dij dãna/
tam abſoluere ſacerdotem, ſero innocentiam damnata concupiſti, uitam deiecta. Ex
altera parte SYLLII SPARSI,dãnata deiecta eſt,abſoluta deſcẽdit.ARELLII FV/
SCI PATRIS.Putares puellam demitti non cadere.CAESTII PII. Nullam habe/
bat gratiam in tẽplo,dixerat itaq; tantũ,deos inuocabat,lex ſacerdotem non uſq; ad ſa
xum deferret,niſi expectaret deorũ ſentẽtiam. CORNELIVS HISPANVS deſcri/
pſit altitudinẽ montis,etiam ſecure deſpiciẽtibus horrendã,& adiecit. Carnifex quoq;
recedens impellit,nihil fecit tanq; rea,cõtumax eſt innocentia, turpe putabat ſacerdos
rogare,niſi deos. MARILLII. Mirandũ eſt,ſi oppreſſa eſt uirgo ſine gratia,cuius ẽm
genibus ſubmiſit manus? quẽ deprecata eſt? quæ tarde rogauit,etiã deos? DIVISIO.
Latro in has quæſtiones diuiſit,utrum lex de inceſta tantum ſit,quæ deijciatur, nec pe
reat;an etiam dãnata, ſi innocens poſt damnationẽ apparuit,deijci non debeat, an hęc
innocens ſit, an hæc deorum adiutorio ſeruata ſit. CAESTVIS & illa ſubiũxit huic
ultimæ quæſtioni,an dij immortales humanarũ rerũ curam agant. Et ſi agunt, an ſin/
gulorũ agãt.Si ſingulorũ agant,an huius egerint.Improbabat Albutiũ, ꝙ hæc nõ tan/
quam particulas incurrẽtes in queſtionẽ tractaſſet, ſed tanq; problemata πεφιλοσοφω/
μένα. FVSCVS ARELLIVS PATER ſic diuiſit, Vtrũ inceſtę pœna ſit deijci,an
perire. Vtrũ prouidentia deorũ,an caſu ſeruata.Si uolũtate deorũ ſeruata ſit,an in hoc
quo crudelius periret.Hic color ferè ſentẽtijs quas propoſui permixtus eſt.Quid tamẽ
Cæſtius ſenſerit, indicabo. Contra ſacerdotẽ qui dixerunt,uideri deos infeſtos illi,in
hoc eã ſeruaſſe,ut diutius torqueret̃, aiebat Cæſtius, malle ſe caſu uideri factũ q; deo/
rũ uoluntate:nã ſi ſemel illos interuenire huic rei fateremur, manifeſtius erit in pœna
ſeruatã eſſe ſacerdotẽ q; in pœnã actã,quæ nõ probabat ille. TRIARII. Remiſſam ti
bi pœnã putas? ampliata eſt,& ipſa inquit ampliatio,quæ apud iudices fieri ſolet,eoq;
f.poſitum uerbũ in ſententia† petitũ eſt,nõ eſt dãnantis, ſed dubitãtis.Declamauerat apud illum
hãc ipſam controuerſiã Varus Quintilius tũc Germanici gener ut prętextatus: cũ de
ſcripſiſſet circũſtantẽ,ꝙ tam cito oculis pene ſubduceret̃,dixit.Exaudierũt Dij immor
tales ſupplicum uoti preces, inceſtam ne cito ſuppliciũ tranſcurreret, reuocauerunt.

Cæſtius

Cæſtius multa contumelioſe dixit in ipſam ſententiam, ſic inquit, Quomodo quadrigas reuocauerunt, nam & ante poſuit ſimilitudinē, quia & hæc de carcere exierat. Cū multa dixiſſet, nouiſſime adiecit rem, quam omnes improbauimus. Si iſta negligentia pater tuus exercitum perdidit, filiam obiurgabat, patri maledixit. PASTOR AIETIVS hanc controuerſiam apud Cęſtium iam ſenator dixit, & hunc colorem optimū putauit, ſic ueneficijs corpus induruit, ut ſaxa reuerberaret. Multum Cæſtius hūc corripuit, & dixit, hoc eſt quare ego auditores meos inuitem ad alios audiendos ire, hoc male mi facit ille, qui aut Anticleta aut Pythuicus eſt. Dicebat aūt in Albutiū, qui illis diebus dixerat in hac cōtrouerſiā durius ſaxo, & in Baſſū Iuliū multa dixerat Virgo, qui de ſub ſaxo. Othonē Iuniū patrē memini colorē inſulſum inducere, quod minus ferendū eſt, ꝙ libros colorū edidit. Fortaſſe, inquit, pœnę ſe pręparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere condidicit. SYLO POMPEIVS hunc colorem tentauit. Præſtatur, inquit, quædam dānatis ſacerdotibus uerecūdia, erubuimus quicquam ex dānatæ ueſte detrahere. HISPANVS dixit, ita putaueras una te pœna poſſe defungi, cum in ſaxo deos nominaſſes? TRIARIVS indignantium uoces deſcripſit dicentium, quia nō potes, uis mori. MARILLIVS dixit, conſtituta in ſaxo inuocauit deos, publica indignatio exorta eſt, audet iſta nominare deos, audet hoc loco? Quid autem habet iam quod illos roget niſi bonam mortem? DIOCLES CARYSTIVS dixit.

Controuerſia Quarta.

ADulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrunq; corpus interficiat, ſine fraude ſit. Liceat adulteriū in matre & filia uindicare. Vir fortis in bello manus perdidit, deprehendit adulterū cum uxore, ex qua filium adoleſcentem habebat, imperauit filio ut occideret. Non occidit, adulter effugit, abdicat filiū. LATRONIS. Adulteros meos tantum excitaui, me miſerum quamdiu iacuerūt, poſtq; deprehenderam, Ego te non abdicem, quem poſſem occidere. O acerbam mihi uirtutis meæ recordationem. O triſtem uictoriæ memoriam, ille onuſtus modo hoſtilibus ſpolijs uir militaris, adulteris meis tantum maledixi, ſolus ego ex omnibus maritis nec dimiſi adulteros nec occidi. Quid ridetis? inquam, non habeo manus, uoca filium. Tu uiri fortis filius, qui ſtringere ferrum non potes? ne te truncus quidem capere potui, niſi domi, utcūq; tamen potui, obluctatus ſum, & truncum corpus oppoſui. Exierunt adulteri tantum meo ſanguine cruenti. CORNELII HISPANI. O dignum, cui aut pudica contingat uxor, aut impudica, dum armatus eſt. Te reſpublica inuoco, quæ manus meas poſſides, quis non putet aut me ſine filio fuiſſe, aut filium ſine manibus? CAESTII PII. Conceptus eſt iſte, ex quo ſciemus cum adulteros deprehendero. Nūquam putaui futurum ſalua republica, ut uir fortis ſentiret ſe manus perdidiſſe. MARILLII. Adulteros meos uſq; ad limen proſecutus ſum, cucurri miſer ad ferrum quaſi manus haberē. TRIARII. Deciderunt arma cum manibus, tunc primum ſenſi me manus perdidiſſe. DESCRIPTIO PVGNANTIS VIRI FORTIS. Dij boni & has manus aliquis deriſit? cum à patre natus accerſitus ut occideret adulteros, uenit ut dimitteret. Ita ego etiam manus pro adulteris perdidi, ſteti deprehēſus ab adulteris meis. Patris deſertor, matris leno, quem puto iam creditis non eſſe filium uiri fortis, tertius in cubiculo deriſor ſtetit. FVLVII SPARSI. In bello ſuas, in domo etiam filij manus perdidit. Proceſſit in bellum hic unus omnium adoleſcentis filij uicarius, in acie uicit, domi captus eſt, portat inter ſpolia uiri fortis uolutantes adulteros. Adoleſcens uenit tempus militiæ tuæ, indignare ſi deceptus es, tā fruſtra ad filium quàm ad gladiū cucurrit, ridebāt adulteri truncas uiri fortis manus circa ſua arma labentis. ARGENTARII. Ante patriæ ꝙ patri negauit manus, libēter cauſam eius ſuſcepi. Quis enim illū non uindicet, quid hoc infelicius, quē adulteri tunc riſerunt, cū deberent mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros ſpectat. IVLII BASSI. Non eſt quod putetis puniri illū, ad ſuos dimittitur, inq; ad matrem ſuam, neſcio an & patrē. Meruit hæreditatē illius, quem occidere parricidiū putauit. Nulli unq; plus debuiſtis uiro forti, uſq; eo pro uobis pugnauit, ut pro ſe nō poſſet. Adoleſcens quos dimiſiſti ſequere. VIBII GALLI.

Matrem

Matrem inquit non occidiſti, quam minus hoc crimine perdere debui quàm patrem.
Pater occidere iuſſit, lex uetat: non comparaſſem patri legem, niſi cum illa lex fuiſſet,
alterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. ARELII FVSCI PA/
TRIS. O miſera pietas quæ inter parentum uota conſtitiſti, non ſemper ſcelera noſtri
iuris ſunt, & truces quocꝫ animos miſericors natura debilitat. DIVISIO. LATRO
hac uſus eſt diuiſione, an licuerit filio, an uindicare oportuerit, an ſi licuit & oportuit,
ignoſcendũ ſit illi, ſi nõ potuit indulgẽtia repugnãte. An licuerit, in illa diuiſit, an tunc
liceat adulterum filio uindicare, cum maritus non eſt, an tunc liceat ubi maritus in eo
loco eſt, quaſi omnino nõ eſſet, an oportuerit, tractationis quidem eſt, quàm ut quiſcꝫ
uulť uariat. Latro tamen ſic ordinauit, oportuit etiã ſi pater non iuberet occidere adul/
teram, uiri fortis uxorem, oportuit iubẽte patre, etiam ſi ipſe poſſet occidere, oportuit
cum & iuberet & ipſe non poſſet. Noui declamatores illam quæſtionem tractauerunt
ex uerbo legis natam, Adulterum cum adultera qui deprehendit, dum utrũcꝫ corpus
interficiat ſine fraude ſit: an nemo poſſit occidere niſi qui deprehẽderit? Tẽtauerũt &
illã an poſſit abdicari filius, ob id quod illi facere ſalua lege nõ licuit. Color pro adule/
ſcẽte unus ab omnibus qui declamauerunt introductus eſt, non potui occidere, ex illa
Ciceronis ſententia tractus, quam in ſimili controuerſia dixit, cum abdicaretur is, qui
adulteram matrem occidẽdam acceperat, & dimiſerat terrore. LATRO deſcripſit ſtu
porẽ totius corporis in tãto inopinati flagitij ſpectaculo, & dixit, Pater tibi manus de/
fuerunt, mihi omnia, ſed cum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum
omnium torſionem deſcripſiſſet, adiecit, antequã ad me redeo, exierunt. GORGIAS
Mutila inepto colore, ſed dulci. Pammenes ex bonis declamatoribus dixit. Gorgias egregie di
xit. Pammenes dixit. Fuſcus Arellius dixit, maius erat ſcelus quod imperabas, quàm
quod deprehenderas. ALBVTIVS non narrauit, ſed hoc colore egit ab initio uſcꝫ ad
finẽ. Ego me defendere debeo, ſiquid mihi obiectum erit, aut negabo, aut excuſabo. Si
quid exegeris maius uiribus meis, dicam ignoſce, non poſſum. Ignoſcit filio pater na/
uigationẽ excuſanti ſe non ferre mare, ignoſcit non ſequenti caſtra, ſi non poteſt, q̃uis
pater ipſe militaris ſit. Non poſſum occidere. Agedũ ipſam legem recita, Liceat & ma
rito, liceat & patri. Quare tã multos nominat, niſi quod putat aliquos eſſe qui nõ poſ/
ſunt? Et in deſcriptione dixit: cum me uocauit pater, hoc inquam putaui ſuppliciũ fu/
turum morte grauius, ſi adulteram filio oſtenderet. Et illud dixit, exierunt adulteri in/
ter patrem debilem & filium ſtupentem. SYLO POMPEIVS hoc colore narra
uit, non putaui mihi licere. BLANDVS hoc colore. Vtrincꝫ filij nomen audio, pater
rem petit iuſtiorem, mater faciliorem. Et illud poſt deſcriptionem adiecit, fatebor uo
bis, parricidium coram patre facere non potui. CAESTIVS hoc colore egit. Proſi/
luit, inquit, protinus mater, & amplexu ſuo manus meas alligauit. Ago confuſioni
meæ gratias, quod nihil in illo cubiculo uidi, niſi patrem & matrem. Pater rogabat ut
occiderem, mater ut uiueret. Pater ne nocens impunita eſſet, mater ut ego innocens
eſſem. Pater recitabat legem de adulteris, mater de parricidis. Et ultimam ſententiam
dixit, occidere ſi matrẽ turpe eſt noluiſſe, nõ potui. ARGENTARIVS dixit. Non eſt
quod me ex hoc habitu æſtimetis, quod manus habeo, tunc nõ habui, Et illud dixit dat
pœnas tibi, perdidit uirum, perdidit filium, ægrotanti non aſſedero, egentem nõ alam,
omnia mihi libera ſunt, iam uitam illi non debeo. Ex altera parte multa ſunt pulcherri
me dicta, ſed neſcio an Græcis noſtri ceſſuri ſunt. In hac controuerſia dixit AMAS,
habet aliquid corrupti hæc ſententia. LATRO dixit, Quantũ ego tunc queſtus ſum
cum fortuna mea, quod non cito oculos perdidiſſem. SYLO POMPEIVS dixit,
Fili aut oculos erue, aut manus commoda. Omnes aliquid belli dixerunt, illo loco quo
deprehenſi ſunt adulteri dimiſſi. LATRO dixit. Adulteros meos tantum excitaui.
FVSCVS ARELLIVS dixit innuiſſe nũciæ, frigidius dixit cõtrariam illi ſententiã,
Adulteros interuẽtu meo ne excitaui quidẽ. VIBIVS RVFFVS dixit, Adulteri ma
rito non aſſurrexerũt. POMPEIVS dixit, Adoleſcens, denicꝫ adulteros excita, poſtcꝫ
tu ueniſti ſecurius iacẽt. LATRO dixit, Erratis qui me putatis manus nõ habere, filiũ
uocaui, ut intrauit, ab adultero ſalutatus eſt. FVSCVS dixit, Fili, tuam fidem oſtende,
te inte/

te integro manus me nõ perdidiſſe: controuerſiam mihi de te facit adulter, ueni, utrius filius ſis indica. PVNITIVS & pulchre dixit & noue, ſumpſit ab omnibus bene dicta, Irrupi in cubiculum adulterorum, quid mentiar miſer, aperto cubiculo expectabãt adulteri. CAESTIVS dixit, Vocaui filium, riſit adulter tanquam qui diceret, meus eſt. VIBIVS RVFFVS dixit, quàm ocioſi, quàm ſecuri adulteri tranſierunt præter oculos meos, præter filij manus. LATRO cum exeuntes adulteros deſcripſiſſet, adiecit, Adoleſcens, parentes tuos ſequere. NICETES illam ſententiam pulcherrimam, qua neſcio an noſtros anteceſſerit, ſed illũ Albutiũ qui Græcis præminet: cũ pugnantem acie ſe deſcripſiſſet, dixit, Me miſerum quas manus adulter effugerit: & illud Albutij, non potui, inquit matrem occidere, quo excuſatior ſis adijce & patrem.

ALBVTIVS ſic narrauit, ut tanquam filio ſciente factum eſſet adulterium, ſuſpectũ quaſi patri conſcium matri ſuæ fecit. P. ASPRENAS dixit, Extenuiſſime maritus & dedit adulteris locum: idem dixit, matrem occidere non potes, adulterum certe occide, an & iſte pater eſt? dixerat Nicetes. MVRRHEDIVS dũ hanc ſententiam imitari uult, ſtultiſſimam dixit, Reliqui in acie pugnaces manus.

Controuerſia quinta.

RApta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Vna nocte quidam duas rapuit, altera mortem optat, altera nuptias. PORTII LATRONIS. Iam ſe parabat in tertiam, niſi nox defeciſſet. Stupri accuſatus ſtuprum defendit: Cum altera litigat rapta, alterã aduocat. Vindicate patres, uindicate fratres, uindicate mariti, fortior diſciplinæ publicæ ſecuritas ſurgat, iam binę rapiũtur. MENTONIS. Poſtera die erat in huius domo fletus, lamentatio matris ſpes ſuas deplorantis, cum interim ex alia domo alia uociferatio oritur, alius tumultus, coit populus uelut publico metu exterritus, uix credit duos tantum raptores fuiſſe. Cum interim producitur publicus pudicitiæ hoſtis, quem una nocte unius uirginis iniuria non fatigauerat. CAESTII PII. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio: quantũ ſuſpicor, ne rapta quidem es, quæris argumentũ? nõ iraſceris, quomodo iſtud fit? duabus iniuriam fecit, una querit̃. Miſericors ſum, inquit. Gaude, habes qui te uindicet. Vide qualẽ habitura ſit uirum, nõ eſt una contentus. ARGENTARIVS eundẽ ſenſum dixit, hoc adiecto, non eſt una contentus, ne una quidem nocte. POMPEII SYLONIS. At quàm bene mimum egit, quomodo raptam ſe queſta eſt, qua uociferatione, quàm perbene illi optionẽ ceſſimus. TRIARII. Perieras raptor, ni bis pire meruiſſes. IVNII GALLIONIS. Sumat̃ de illo ſuppliciũ, conſtituat̃ in conſpectũ publice, cędatur diu, totus hodie pereat, qui tota nocte peccauit. Subito faſtidioſus raptor occurrit, & ait, iã nec nuptias uolo. Stulta deciperis, dicã ſuus? quid dixerim tibi, idẽ enim dixi & huic, dũ te puto, in illam incidi. ARELII FVSCI PATRIS. Retro amnes fluant, & ſol contrario curſu orbẽ reuocet, cõfugiat ſacrilegus ad aras, raptorẽ rapta uindicat. EX ALTERA PARTE. POMPEI SYLONIS. Poſtera die cũ illi narratus eſſet nocturnus error, dũ putat ſe in unã incidiſſe, huic priori ſupplices ſubmiſit manus, hãc prius deprecatus eſt, exorauit, propter hoc puto iſta magis raptori iraſcit̃. Altera ex puellis raptorẽ mori uult, altera ſeruari reũ. Alter iudex dãnat, alter abſoluit, Inter diſpares ſententias mitior uincat: dicã quod ſentio, magis iraſceretur, ſi unã tantũ rapuiſſet, diceret, ergo ego ſola digna uiſa ſum, cui iniuriã faceret? ARGENTARII. Referat nũc Virginiã, referat Lucretiã, plures tamẽ Sabinæ ſũt. Ex tribunis, potẽtior eſt ꝗ intercedit: nõ eſt inuidioſa poteſtas, quæ miſericordia uincit. Quid ceſſas puella? pro marito roga. Hæc ſententia deridebatur à Cæſtio, quaſi improba. DIVISIO. In hac cõtrouerſia de prima quæſtione nulli cũ altero cõuenit. LATRO primã fecit quæſtionẽ, non poſſe raptorẽ, qui ab rapta mori iuſſus eſſet, ſeruari. Si legatus inquit exire debet, peribit, ſi militare debet, peribit, ſi legẽ dicere debet, peribit. Si raptã ducere debet, æque peribit. Si is ante rapuiſſet, & nuptias optaſſet, interpoſito deinde tẽpore, anteꝗ̃ nuberet, hãc uitiaſſet, negares iſtũ debere mori rapta iubẽte? Atqui nihil intereſt, niſi quod dignior eſt raptor morte, cuius inter duos raptus ne una quidẽ nox intereſt. Si rapta nupſiſſet, deinde poſt tertiũ diem rapuiſſet aliã, negares illũ mori debere? Atqui quid intereſt? niſi quod honeſtius tunc

maritum

maritum defenderes, quàm nunc raptorem defendis. Alteram fecit, an rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præſtare poſſit, ꝙ ne ſua lege pereat, contra alienam legem nullum ius habet. Optaſti nuptias, non occidetur tanquam raptor tuus, At idẽ ſi eadem nocte qua te rapuit ſtationem deſeruit, fuſte ferietur. Si ſacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid? ergo ego non nubam? Tu raptori præſtas, ut illũ ipſa non occidas, non potes præſtare, ne quis occidat: quomodo ſacrilegus, quamuis à te ſeruatus periret, ſic alterius puellæ propter uitate ſeruatus peribit. Si rapuiſſet te, deinde deprehenſus in adulterio adſeruaretur in tormentum diutius pereundi, tu interim educta nuptias optaſſes, datur enim optio & in abſentem, uetares illũ occidi à marito? Quid intereſt, qua lege pereat, niſi qđ modeſtius alienã legẽ impelleres ꝙ tuã. Tertiã fecit, cũ quod utraꝗ optat, fieri nõ poſſit, in ea eligẽda ſit optio, qua ultio ad utraꝗ perueniat. Atq; mortẽ optat mea optio, & te uindicat, tua me nõ uindicat, nec hoc tibi mea optio præſtat, quod & mihi, occiſo raptore inuidiã. Illa reſpõdet, optio tua me non uindicat. Vindictã tu meã putas nõ fieri quod uolo, fieri q̃d nolo? mihi cõtumelioſum erit, te dignã uideri, in cuius honorẽ occidaẽ, me indignã in cuius honorem ſeruẽt. Iſto modo & mea te uindicat. Nempe lex duas pœnas ſcripſit uitiatori, alteram paſſurus eſt, nõ eris inulta, iam raptor nõ erit impunitus, habebit pœnam, indotatam uxorem. Reſpondet, eodem modo morietur, ſed non mihi ſeruabitur, ſed tibi. Quartam fecit quæſtionem. Si non poteſt utriuſꝗ rata eſſe optio utraꝗ, at dignior ſit uictrix. Non quæſtionem, ſed tractationem, non raptorem impunitum futurum: ſi hæc uia impunitatis monſtretur, ut qui plures rapuiſſet, tutior eſſet, neminem non inuenturum aliquam humilem quæ ſe in optionem commodaret. FVSCVS ARELLIVS primam quæſtionẽ hãc fecit, qui duas rapuit perire utiꝗ debebat: lex inquit, quæ dicit, rapta raptoris aut mortem optet aut nuptias, de eis loquitur, qui ſingulas rapuerunt. non putauit quenquam futurum, qui una nocte duas raperet. Non quæro quid optatis, quod ſeueriſſime optare poteſtis occupo, neceſſe eſt raptorem mori. Quare? utriꝗ raptæ debet ultio contingere. Vtranꝗ enim non potes ducere, utriꝗ mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors eſt, Putate enim utranꝗ nuptias optaſſe. Quid futurum eſt? in raptoris matrimonium ambitus erit. Putate illum plures rapuiſſe quàm duas, quid fiet? una nubet, nuptiæ ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit utriꝗ debet mori, quare? dicam, Quod uult eligat, aut nuptias optabunt, aut altera mortem, altera nuptias, Si nuptias optauerint, non poterit fieri quod utraꝗ uoluerit. Vno modo poterit fieri quod utraꝗ uolet, ſi utraꝗ mortẽ optauerit: ergo fiat id quo uno duæ uindicari poſſunt. Hic tractauit, ne exemplum quidem utile eſt, non utiꝗ proripere eũ qui duas rapuerit, nec hunc morem pernicioſiſſimum introduci ciuitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire ſæpius meruit. Reliquã partem controuerſiæ Fuſcus in hæc diuiſit, utra optio honeſtior ſit, utra iuſtior, utra utilior. CAESTIVS hanc partem controuerſiæ ſic diuiſit, Vtra puella dignior ſit, quæ ualeat? utra optione raptoris dignior ſit. Cæſtius & coniecturalem quæſtionem tentauit, An hęc cum raptore colluſerit, & in hoc rapta ſit, ut huic opponeretur. LATRO aiebat, nõ quicquid ſpargi poſſit ſuſpitioſe de eo eſſe uindicandum. Colorem hunc eſſe non quæſtionem, eam quæſtionem eſſe quæ impleri argumentis poſſit. CAESTIVS aiebat, & eam impleri poſſe argumentis. Hunc ſenſum à latinis iactatum NICETES dixit, GLYCON dixit. DIOCLES CARISTIVS dixit hunc ſenſum. VIBIVS RVFFVS ſubtiliter dixit, Volo tibi malam gratiam cum ſponſo tuo facere, habet amicam, in hoc controuerſiam dixit. ALBVTIVS ambulat in maſculos, adeo nullum ſine amatore uitiũ eſt, ut hoc quidam diſertum putauerint, ego tamen magis miror, hoc Albutium potuiſſe dicere, ꝙ aliq̃s potuiſſe laudare. Ex Latinis dixit TRIARIVS, Gratulor uobis uirgines, quod citius illuxit. ARGENTARIVS dixit, quæritis quid iſti finẽ rapiẽdi fecerit? dies. LATRO Iam ſe parabat in tertiam niſi nox defeciſſet.

Initium ſextæ.

CAptus à Piratis ſcripſit patri redemptionem, non redimebatur. Archipiratæ filia iurare eum coegit, ut duceret ſe uxorem, ſi dimiſſus eſſet, iurauit, Relicto patre ſecuta

cuta eſt adoleſcētem,rediјt ad patrem,duxit illam,orba incidit,pater imperat,ut archi/piratæ filiam dimittat,& orbem ducat,nolentem abdicat.

PORTII LATRONIS. Proh dĳ boni & hæc puella hoſpitio patris excepta eſt,pro hibeo domo,terra prohibendam. Bonæ ſpei uxor,bonæ ſpei nurus, quæ amare poteſt captiuum,odiſſe uel patrem. Captus inquit, in tenebris iacebam,narra obſecro ſoceri tui beneficia,poſſum inquit iudices eſſe ſecurus,filius meus ait ſe uxori parricidiū debere. CAESTII PII. Quis interfuit nuptĳs ſuis? pater,deniq; puellæ pater. EX ALTERA PARTE SILLII BASSI hodie captiuus eſſē, niſi hæc archipiratæ filia fuiſſet: ut dixi,patrē habeo,inter bonos captiuos ſepoſitus ſum. Archipiratæ filia uocat̃, puto ex aliqua nata captiua, certe animum eius natura à patre abduxerat, miſericors erat, deprecabat̃,flebat,mouebatur periculis omniū,nihil in illa deprehēdi poterat piraticum. Promiſi nuptias,& quaſi aliquam ſacram teſtationem, tuum nomen inſerui, eo loco me non deſeruit,in quem uenire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligauit,niſi corpus,omnia uinculis, quàm ut orba poſſit diuellere: uidiſſes tectū pannis corpus,omnia membra uinculis preſſa, maciem, retractos introrſus oculos, obtritas catenis & inutiles manus,talē quis amare niſi miſericors poſſet? Decepi te puella, alia pollicitus ſum. Venies in patriam mecum,ibi tibi referam gratiam, hic catenatus, egens,ſqualidus quid poſſum? pater meus ſocer tuus, ſic enim iamprìdem te uocabā, ſocer, inquam, tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternasq; flagitĳs obruerūt imagines,quidam ignobiles nati fecere poſteris genus, in illis non ſeruaſſe quod acceperant,maximum dedecus,in his quod nemo dederat feciſſe laudabile. Si poſſent homines ſibi ſortem facere naſcendi,nemo eſſet humilis,nemo egēs, unuſquiſq; felicem domum inuaderet. Sed quamdiu non ſumus,natura nos regit, & in quemcunq; uult caſum nos mittit. Hinc ſumus æſtimandi,cum ſumus noſtri. Quis fuit Marius ſi illum in ſuis inſpexerimus maioribus? humilis in conſulatu nihil habet clarius quàm ſe autorem. Pompeium ſi hæreditariæ extuliſſent imagines, nemo Magnū dixiſſet. Seruium regem tulit Roma, in cuius uirtutibus humilitate nominis nihil eſt clarius. Quid tibi uidentur illi ab aratro citati,qui paupertate ſuā beatam fecere rempublicam? Quemcunq; uolueris reuolue nobiliū,ad humilitatē peruenies. Quid recenſeo ſingulos, cū hāc urbē poſſim tibi oſtēdere? nudi ſtetere colles. Inter hæc tā effuſa mœnia, nihil eſt humili caſa nobilius, faſtigiatis ſupra tectis auro puro fulgens prælucet capitoliū. Potes obiurgare Romanos,q cū humilitatē ſuam, obſcurare poſſint, oſtēdunt. Sed hęc nō putāt magna, niſi apparuerit ex paruis ſurrexiſſe. Miſereri illius oportet,quia orba eſt,iſta tamē habet propinquos,habet amicos paternos, habet te imbecillitatis ſuæ tutorē fortiſſimū. Oēs uxores diuites ſeruitutē exigūt. Crede mihi,uolet in ſuis regnare diuitĳs,& tamen æquum eſt eam poſſidere domum,quam meam agnouerit. Si cœperimus eſſe magis liberi,ſi paulo ſpecioſior animo eius affulſerit domus, ſi parū blande fecerimus,relinquit, & tūc eſt tormentum carere diuitĳs,cum illas iam ſenſeris. Vides qd inter duas uxores interſit, iſta ſi nos reliquerit,repetet ſuos,hæc quod dedit dimiſſa non auferet. Multi duxere ſine dotibus uxorem,quidam dictas non accepere dotes, quidam autem emptis contenti fuere mancipĳs,& cum poſſent accipere diuitias, eme re quibus libertatem darent,maluerunt q̄ ſuā uendere. Aliquis in adoptionem iuuenis petitur,ſi uolet ire,quæret ſenex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quanta bona,an ſatis magno ſe poſſit addicere. Aliquis captare orbos ſenes uult,& ſuas ſpes in alienas mortes diffundere,excutiat teſtamēta,ſcrutet̃ cēſus,ubi uero quæret uxorē, uideat an nuptias ſuas amet,an nihil pluris faciat marito, an miſericors ſit,an fortis ſit, an poſſit, ſiquid uiro inciderit mali, uelit tolerare. Si his bonis fuerit inſtructa,dotata eſt. Nō poſſumus unà felices eſſe, quod ſolemus,una infelices erimus. Fac, inquit, q̄d imperat,nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, ſola. Tu ibis? quo infelix? Quas petitura regiones? Eſt enim tibi aliquis locus, pater tuus nobis maria præcluſit, meus terras. CAESTII PII. Solent qui coguntur à patribus ut uxores ducant,illa dicere,non ſumus etiam nunc apti nuptĳs. Ego contra refugio uxorem, quia uxorius ſum. ARELII FVSCI PATRIS. Inſolens malū eſt beata uxor, cū immen/

ſum pōdus auri orba attulerit,cum pecunia arcas noſtras onerauerit, quid aliud quàm beatæ ſeruiemus? Altera filium dat tibi,altera patrimoniū. Pater utra magis diues eſt? Locuples eſt pater,quam mihi concilias. O ſi ſcires quàm diues hæc fuiſſet. Orba,inquit eſt,& hæc orba eſt. Inter duas orbas ea mihi curanda eſt magis, quàm orbam ego feci. DIVISIO. In hac controuerſia nihil litiū fuiſſe ferè omnes cōſentiunt. LATRO primam quæſtionem fecit, An pater propter matrimoniū filium abdicare poſſit, cum liberum cuiqꝫ huius rei arbitrium ſit. GALLIO ſubiecit huic,etiam ſi poteſt imperare filio, ut uxorem ducat,an ei qui iam habet. LATRO ſecūdam fecit,ſi ius eſt patri etiā propter matrimonium abdicādi, an liberum huic fuerit non parere cum iuraſſet. Hoc in hæc diuiſit,an nemo iureiurando teneatur, quo per neceſſitatem adactus eſt, an expleuerit iuſiurandum,ducendo illam uxorem, an etiam ſi non expleuit, non teneatur religione,qui coactus aliquid contra iuſiurandum fecit, hunc autē cogi à patre ſuper iuſiurandum facit, hunc putas parere patri, an debeat? Hic de meritis puellæ & moribus. Colore hoc uſus eſt Latro pro patre puellæ,nō miſericordia motam, ſed libidine, & ideo non eſſe beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractauit, etiā ſi beneficium dediſſet,non eſſe ſic referendam gratiam: deinde beneficiū eſſe quod iudicio detur,non quod furore aut morbo. HISPO ROMANVS alio colore dixit,Illam non amore adoleſcentis,ſed odio patris ſui ſecutam eſſe. Voluit ille & amoris commendationem detrahere. BVTEO longe accerſito colore uſus eſt. Voluit eam nubere non inuito patre,ſed ſecreto ſuadente,palàm diſſimulante. Totum hoc geſtum,re illi honeſta conditionem nuptiarum inuentam cum alio nullo modo poſſet. Neqꝫ enim aliter illos effugere potuiſſet,niſi patiente patre. Sed aiebat Latro, non eſſe tanti detrahere illi commendationē ſolum adoleſcentis, ut detraheretur inuidia relicti patris. FVSCVS ARELLIVS egregie declamauit,nō enim ꝓpter nuptias orbæ dimitti illā, ſed quamuis orba nō eſſet,eijci iuſſit,nō aliā ſibi magis placere,ſed illā diſplicere dixit,& hoc qđ Latro tranſcurrerat,preſſit. Timere ſe puellam temerariā inter piratas natam, inter piratas educatā,impiam in patrē. GALLIO illud quod omnes ſcholaſtici tranſierunt dixit,timere ſe ne hæc ſpeculatrix eſſet,& piratis omēs occaſiones indicaret,aut certe ne uideretur,nolle ſe ſuſpectam eſſe Reipub. illi iuraſſe timuit, ne à puella uideretur improbe iuſiurandum exegiſſe,ut quid liberi ſibi eſſet,adiecit iuraſſe per patrem. TRIARIVS dum ſententiam puerilē captat,inepte dixit,iuraſſe & ſe per orbam. Aiebat em̄ Cæſtius ualde hanc fieri orbam,etiam ſi iuraſſet. LATRO aiebat quoqꝫ iuſiurandum ineptum eſſe,nihil enim minus conuenire,quàm aliquem per patrem iurare,patrem relicturę. Omnes honeſtam matrem puellæ dederunt,omnes dixerunt eam miſericordia motam,non amore. Solus Pollio iudicio feciſſe uult eam, etiam à miſericordia diſceſſiſſe,dixit enim illam non potuiſſe cum piratis uiuere. Vt primū honeſtā occaſionem inuenerit diſcedendi, diſceſſiſſe. Q. HATERIVS à parte patris pulcherrimā imaginē mouit. Cœpit enim ſubito quo ſolebat curſu orationis ſcribere,quaſi exaudiret aliquē tumultum,uaſtari omnia ac rapi,comburi incendijs uillas, fugas agreſtium, & cum omnia impleſſet terrore,adiecit. Quid exhorruiſti adoleſcens? ſocer tuus uenit. GLYCONIS ualde leuis & Græca ſententia eſt.

Tolerabilem dixit illam rem, cum iuriſiurandi uim deſcriberet, hoc eſſe quod fœdera ſanciret,quo aſtringeretur exercitus.

ARTEMON circa eundem ſenſum uerſatus eſt à parte adoleſcentis, cum dixiſſet relictum patrem,adiecit.

Finis ſextæ controuerſiæ.

Initium ſeptimæ controuerſiæ.

Liberi parentes alant, aut uinciātur. Quidā alterū fratrē tyrannū occidit, alterum in adulterio deprehenſum,deprecante patre,interfecit. A piratis captus ſcripſit patri de redemptione. Pater piratis epiſtolam ſcripſit,ſi præcidiſſent manus, duplum ſe daturum; piratæ illū dimiſerunt,patrē egentē nō alit. PORTII LATRONIS. Da mihi epiſtolā eſuriētis iſtius. Manus,inqt,præcidant,in quā partē corporis tutius ſęuitia incurrat? cętera mēbra mea ſūt,manus publicæ ſūt. Nūqđ peto tyrānicidā? talē me dimittite,

tite,qualem à piratis recepiſtis.Non habeo quod de fortuna queri poſſim,eum qui manus meas configit. Si præcideritis,inquit,manus,iraſceris, ſcribe potius,ſi occideritis tyrãnicidam. Exitium tyranni rogo,non timeo. Manus, quas piratæ ſoluerũt,Iudices alligant.Ex omnibus quæ mihi fortuna terra mariq́; priuatim mala publiceq́; congeſſit,tyrannum,adulterum,piratasq́;,nihil expertus ſum durius quàm patrem. Tyrãnus cum timeret manus meas,non præcidit.Iniuria matrimonij nihil abſtulit corpori,piratæ, quaſi beneficio meo uiuerent,gratis miſerti ſunt. Vnum hoſtem inexorabilem habui,quod felici re,quod ſubito inimico,non ante tyrannidem nauigaui.Genui,inquit, educaui,nempe iſtud beneficium & tyranno præſtitiſti & adultero. Has manus ſi per te redimere non potes,rempublicam appella. Adulter cum manibus ſepultus, tyrannus cum manibus proiectus. Magnis ſceleribus iura naturæ intereunt, non magis tu pater, quàm illi fratres. Audite nouam captiui uicem. Tuus ſum, ſi pater meus nihil habet,quicquid habes pro redemptione filij mitte,non eſt quod timeas,non deerunt tibi alimenta, cum dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas, quærite nunc quomodo tyranni fiant.CESTII PII.Cedo mihi epiſtolas patris,quæris unde habeã cum mihi nullas miſeris,Duplas dabo pecunias,unico filio rogat,Duplã pecuniam dabo,unã ſummam pro filio,alterã pro tyrãnicida.Si manus præcideritis,hoc ne adulteris quidem licet.Nõ habui pecunias,ſed rogare illos potes, & audacter roga,in miſericordes piratas incidi.Quare non alo? quia captũ filiũ tuum non alere parum eſt. Si dixero,non redemiſti,alere non poſſum,perdidi manus, non credis, epiſtolam lege,duplam pecuniam dabas, auaris dabas,piratis dabas:ſic excuſabant piratæ,ipſas mihi cũ præciderent manus,pater iuſſit,aiebant, magnum facinus eſt, ſed magno licet. Ages, ſum inquit,mentiris. Cedò mihi patris mei cenſum. Quid ergo aliis patrem? dimiſſus fortaſſe promittam, cum rogaueris, nihil paciſcor: Etiam num manus meas petis,nega tuam eſſe epiſtolam,& habes argumentum,dices erogare adultero ſoleo. Qui non aluit,inquit,patrem alligetur.Plus de manibus meis timui. CORNELII HISPANI. Quid me rogarit pater,neſcio, publica uindicta, cruentum gladium priuato tyranno impreſſi.Captum me piratę nihil aliud quàm alligauerunt,duplam pecuniam dabo. Q. PIVS.Polliceris inquam petiturum te tantas patrimonij uires,habes etiamnum tã quam petiturum te tantas patrimonij, de tyranni arca loqueris. Corrupit frater uxorẽ meam,quam nec tyrannus uiolauerat. Vt precium piratæ conſtituerunt, gauiſus ſum inquam locuples pater,poteram dare etiam ſi duplam popoſciſſent,remiſerũt me reip. cum manibus,patri cum epiſtolis. POMPEI SYLONIS. Pactus ſum de redemptione,ſcripſi patri, quæcunq; pro tyrannicida ueſtro pependiſtis, certum habeo,ſolliciti optatis ut hæ litterę ad patrem perueniant,ego,inquit, ſic ſubito? quod ex toto emi nõ debet,duplo emit. ARELLII FVSCI PATRIS. Cauſam meam tenui apud eos qui nihil debebant manibus meis. Tũc primum egere queritur iſte, cum manus meas uidit,quid mirum ſi non putauerunt turpe piratæ accipere mercedem quam pater dabat? Ades pietas,ſi ſancte uixi & innocenter,effice ut iſte manus meas, qui odit,deſideret.Tarde mihi epiſtola ſolui uidebatur, hoc prorſus in fabulis repleto ſceleribus noſtris ſeculo deerat,ut narret aliquis ſolutus à piratis & alligatus à patre. BLANDVS. Hic qui unde uiuat nõ habet,quàm care tyrannicidæ ueſtro ſe mancipat? quid agis pirata filij, piratarum magiſter, eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata uenditor eſt. ROMANI HISPONIS. Pater piratis ſalutem hanc eripis filio,duplam dabo? Quid neceſſe eſt,potui uilius ſolui. Vt præcidatis manus. Obſtupuerunt piratæ & cũ dimitterent dixerunt. Indica patri tuo non omnia piratas uendere. MENTONIS. Adhuc iudices tanquam pro manibus meis egi, uerum eſt confitendum uobis, remiſſæ ſunt, exhibeo reſpub. piratarum depoſitum tibi,manus hæ tuæ ſaluæ ad te perlatæ ſunt, fac quod uoles: illud unum rogo,ſi peccauerunt cuilibet tu uinciendas trade, ſi iſti tradis, ſic alligabit quomodo uoluit præcidere. ALLEGII FLAVII. Adhuc qualem optẽ patrẽ neſcio, diuitẽ? debilitat,egentẽ? abdicat,neutrũ manibus meis expedit. Duplam dabo,ut manus præcidatis.Filium minus crudelem habuiſti.MARYLLII. Vt allata eſt epiſtola,cœperuntq́; eam piratæ ſoluere, ut recitata dupla in epiſtola pecunia eſt,

hic eſt,inquit,pater quem uobis laudaueram. TRIARII. Vbi eſt patrimonium tātum
illud quod tyrannos inſtruit? quod adulteros facit? ubi eſt? certe in me nil impendiſti.
SYLLII BASSI. Infelix futura eſt etiā uictoria mea, ſi nō tenuero cauſam,fame mo
riar,ſi tenuero,hoc tantum conſequar,ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fœcun/
dam,peperit mihi tria,neſcio quę,prodigia uarijs generibus inter ſe & iudicio furētia,
alium qui poſſet patriam obtinere,alium qui patrem, alium qui matrem. Teſtor iudi/
ces,omnes dies meos,unà ſeruiuimus,nemo tyrannidem uno ſenſit magis. Argumen
tum habeo maximum,quod uiuo non peperciſſetis mihi,ſi putaſſetis me patrem tyrā/
ni. Dum inter ſe pugnāt,uicit reſpub. Reliqui duo qui nihil poterant in nos,inter ſe ty/
rannidem exercuerunt:habebat iſte neſcio quam uxorem,quam in arce cognouerat,ſi
alligare te poſſem,proficiſcentem alligaſſem. Non opus eſt tibi magna impenſa,ad ſu/
ſtinendum patrem,magna omnia ſunt, tu mecum alimenta partire,nolo me tam bene
alas quàm ego te alui,nolo ignoſcas mihi quicquid paſſus es, quicquid timuiſti patrē,
poſce flagella,ſcinde rugas,ultores ſubijce ignes, & mortuam hanc partem, quæ tan/
tum in contumeliam ſuam ſpirat,quia extingui nō poteſt,exure:ſi parum eſt,fac quod
ais ne piratas quidem feciſſe,manus præcide,exhibeo tibi,hæ ſunt illæ quæ quidlibet
ſcribunt. Vbi eſt gladius tuus? ſtringe, tyranno licuit uulnere mori,adulter uno ictu
breuiter confectus eſt. Pater te per beneficia ſimilem ſortem rogo,ne tu quidem apud
piratas famem timuiſti, neminem tyrānus ſic torſit. PORTII LATRONIS.

Fili nihil amplius quàm famem deprecor, ſi tamen inexorabilis es, illud pro bene/
ficio peto, ut aut tanquam adulter moriar, aut tanquam tyrannus. Par erat utriuſque
fortuna illo tempore, tu alligatus eras, ego ſenectute immobilis & uincto ſimillimus,
tu in ſollicitudine,& ego in omnium meorum ſolitudine, tu lucem non uidebas, ego
etiam modicam,hoc unum inter nos intereſt,quod tu etiam à piratis cibum accepiſti.
BLANDI. Deprecabar non pro adultero,ſed pro domo ne fratrem occideret, tyran
nicidam inquinaret,patrem reſpergeret. Roganti mihi & has interponenti manus pe/
nè præcidit. Hæc ſentētia deridebatur à Latrone tāquam puerilis, hæc & pro iſto eſt,
ut aliquem ex ſuis reliquiſſe uideatur,quem non occiderit. VIBII RVFFI Hæ nem
pe ſcripſerunt epiſtolam manus,prębeo, præcide & ale. POMPEII SYLONIS. Li/
beri parentes alant, aut uinciātur, ad te legem meam transfero, licet alliges & alas.
DIVISIO. Ferè hac uſi ſunt diuiſione, an lex cauſam nec patris nec filij æſtimet ſed
hominis,pater an à filio alendus ſit. Dixit legem hāc pro malis patribus ſcriptam eſſe,
bonos etiam ſine lege ali, an omnes alendi ſunt, an hic alendus ſit. Hanc quæſtionem
Latro in hæc diuiſit,an alendus ſit,quod filium à piratis nō redemit: hoc loco quærit,
an potuiſſet redimere,an uoluiſſet,deinde an alēdus ſit,ſi etiam præcidi filij manus uo/
luerit, nouiſſime an præcidi uoluerit. HISPO ROMANVS ſeparatim quaſi iuris
quæſtionem fecit,an qui non redemit filium non poſſit ab eo alimēta petere. Sed hoc
utraq; quæſtio continet,ut aiebat Gallio,& prior in qua quæritur,an omnis pater alē/
dus ſit,dicitur enim quid ſi quis filium excæcauerit? quid ſi quis non redemerit? Et cū
ad alteram quæſtionem uentum eſt,in qua quæritur,an hic pater alendus ſit, nihil ali/
ud dici poteſt,quare non alatur,quàm quod non redemit,quàm quod duplam promi/
ſit, ut manus præciderentur. Græcorum improbam quæſtionem ſatis erit in eiuſmo
di controuerſijs ſemel aut iterum annotaſſe, an in tyrannicidam uti pater hac lege poſ
ſit,quaſi in ſacras & publicas manus ne piratæ quidem licere quicquam putent. No/
ſtri hoc genus quæſtionis ſummouerunt. SYLO POMPEIVS. Non eis tan
tum uſus eſt quibus cæteri cum dicerent, hunc patrem non debere ali, quod non re
demiſſet filium,& quod præcidi manus filio uoluiſſet. Sed à priuatis cauſis tranſit ad
publicā cauſam, dixit enim non debere ali hominem pernicioſum Reip. qui tyrannū
filium habuiſſet,qui non occidiſſet,qui deſideraſſet amiſſum quod nō uindicaſſet. Sed
negauit ullam aliam cauſam illi eſſe perſequendi tyrannicidam, niſi libertatem publi/
cam,& deſcripſit mores hominis impij,crueti,qui quia per liberos non poſſet,per pira
tas tyrannidem exerceret,ut liberius diceret,latrocinium filio dedit: & illud in hac par
te laudatum eſt à Sylone declamante, Cœperat hoc tractare,nòn debere ali tyranni pa
trem,

trem, omnibus fauentibus illum fame necandũ: & cum diu preſſiſſet illum tyranni patrẽ eſſe, adiecit, Aude poſtulare ut illud tibi proſit, quod tyrannicidæ pater es.

BLANDVS hunc ſenſum cum poſtero die declamaret, in ironiam uertit, & cum obiecisſet quod tyranni pater eſſet, adiecit, nolite illum auerſari, habet quod opponat, & adulteri pater eſt. Colorem pro patre alius alium introduxit. FVSCVS iratum ſe illi confeſſus eſt fuiſſe, quod fratrem in conſpectu patris occidiſſet, & huic loco uehementer inſtitit, cum nemo hoc tyrannus, nemo pirata feciſſet. Iratus, inquit, ob hoc ipſum fui, quod hoc ſcelere etiam tyrannicidium inquinaueras, apparet te morbo quodã aduerſus tuos furere: & ſeruauit hunc actionis tenorem, miratus fui hodie͡qꝫ paciſcor nec queror, nec ſe demiſit in preces aut rogauit, ſed iure patrio uſus eſt. Illud ad excuſandã epiſtolæ crudelitatem adijciebat, Scripſi piratis non eo animo ut manus tibi præciderentur, ſed ut exprobrarem tibi cruentas in cõſpectu patris fraterno ſanguine manus, tuto autem ſcribebam, ſciebam enim piratas non facturos, niſi pecuniam accepiſſent. Quamobrem neqꝫ præciderunt, & ſi ſperaſſent, utiqꝫ præcidiſſent. Sed apparuit illas epiſtolas iraſcentis eſſe nõ promittentis. In ultimo deſcripſit quàm miſer futurus eſſet alimenta accipiens illis manibus, quas pauloante ſpectauerit fratrem occidentes, & adiecit, quam aiebat præceptore ſuo dicente, ſumma cum admiratione exceptam, illum Homeri Priamo aptum. SYLO POMPEIVS & ipſe iram faſſus eſt, aiebat enim nõ habiturum fidem, ſi ſe negaſſet iratum fuiſſe, ſed iræ cauſam non dixit. Q. FVSCVS tranſeundas aiebat has offenſas quibus ille gloriaretur, hanc cauſam poſuit quod relictus eſſet ab unico filio, quod inuito ſe nauigaſſet, cum uideret ſenem orbum iam penè egentem, iam tum illum fugiſſe ne aleret, & ad preces patrem deduxit, & rogauit in epilogo filium, ut ſparſim hoc colore declamaſſet. Memini hominem inter ſcholaſticos ſanum, inter ſanos ſcholaſticum. CAESTIVS alio colore uſus eſt, dixit enim non iram illam patris fuiſſe, ſed calliditatem, non habebam, inquit, unde redimerem. Quẽ rogarem pecuniam in tam auara ciuitate, in qua ne filij quidem patres alant? uſus ſum conſilio, ſciebam piratas non crudeles eſſe ſed auaros, uolui efficere ut deſperarent illũ redimi, & propter hoc ſuperuacuum & cum impenſa futurum, dimitterent. An prudẽter cogitauerim, neſcio, feliciter certe cogitaui, poſt epiſtolas illas quas accuſat dimiſſus eſt. LATRO ſe totum ab iſtis remouit coloribus, & aduocauit uires ſuas tanto totius actionis impetu, ut attonitos homines tenuerit: hoc enim colore uſus eſt, Neſcio quid ſcripſerim, olim iam mihi excuſſa mens eſt, ex quo filium in mari uidi unum, alterum in adulterio, tertium in parricidio, ex quo reſperſus ſum ſanguine morientis filij, ex quo relictus ſum ſolus, ſenex, orbus, egẽs, odi meos. Hic color illius uiribus approbandus eſt. Quãto enim opus eſt, ut aliquis accuſando ſe miſerabilem faciat.

ALBVTIVS omnes colores miſcuit, & ut hoc liberum eſſet, patronum patri dedit, nec uoluit narrare, ad propoſitionem cœptam alimenta pater à filio petit: deinde cum ad defendendum uenit, quod ſcripſit duplam ſe daturum ſi manus præcidiſſent, primũ Latroniano colore uſus eſt: hoc inquit reſpondeo, neſcit quid fecerit, inſania mali eſt actus: hic phyſicum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi euerterentur: deinde anthypophoras ſumpſit, Mẽtiris, ille uero iratus fuit: cogis, inqt, me dicere, iratum tibi merito fuiſſe: executus eſt omnia, hoc illi inter cętera obiecit, quod occupans fratrem ſuum ignoraſſet aut diſſimulaſſet, ait tyrannicidio quoqꝫ eius commendationem facere: deinde ad illum colorem redit Cæſtianum, ſed illum puto conſilio feciſſe quę fecit, quid ergo? quid iſte? tãdem dicit quare ſcripſiſſet? nihil dixit, flet, mori uult, ſed non fame. In hac declamatione hanc Albutius ſententiam dixit dubiam inter admirantes & deridentes, panem quẽ cani das, patri non das GLYCON egregie dixit.

Gorgonius fuit Buteonis auditor, poſtea ſcholæ quoqꝫ ſucceſſor, uocis obtuſæ, ſed pugnaciſſimæ, cui Baros ſcurra rem uenuſtiſſimam dixit, centũ raucorum uoces habes. Hic putauit uarium colorem ſe excogitaſſe pro patre. Ego, inquit, dictaui, duplam dabo ſi manus non præcideritis, librario una ſyllabã excidit, nõ, & ſcripſit ſi præcideritis: digna res quæ uoce illa diceretur. ARTEMON dixit:

ANDREAS dixit, donent

NICETES dixit:

 Initiũ

Initium octauæ controuerſiæ.

QVi ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter fortiter agētem pater in acie, quarto uolentem exire retinet, nolentem abdicat. PORTII LATRONIS. Miſerrimus pater iam non uiderem filium niſi abdicarem, fortis pluſq̃ lege aut patris eſt. Tertio mihi non redditur, ſed relatus eſt, quod patriæ ſupereſt, patri uindico, fugit me filius & quidem ad hoſtem. Quouſq̃ pauidus preliorum nuncios expectabo? fili mihi uacationem peto. CAESTII PII. Abdico filium ut habeam, nō minus uacatio mea reipu. profuit quàm militia, duxi uxorem. Sic deſcendit in narrationem. Tertio audiui uelut denunciantis deos, faciat adoleſcens iam felicitatis ſuæ finem. Ego aduocationē in unam pugnam petij, accidat inquam quicquid timeo, ſi illum amplius in aciem dimiſero. Cum dijs pactus ſum, nō timeo inquit, hoc eſt cur timeā. Obijcitur mihi quod me filius oderit. ARELLII FVSCI PATRIS. O me filio pugnante iam laſſum, magna omina ſunt, nihil hoc putas quod uiri fortis pater timeat? Miſerum me, iam hoſti nimis notus ſum, iam pro te neſcio quid etiā lex timet. Miraris ſi quod legi ſatis eſt, patri nimis eſt? Nunquid luxuriam, inquit, obijcis? ego uero te etiam morari poſco inter uoluptates. Quouſq̃ in duro caſtrorum iacebis cubiculo? quouſq̃ ſomnum claſſico rumpes? quouſq̃ cruentus uiues? ſimus hilares. Trium uictoriarum uota ſoluenda ſunt, tot acies ſuſtinuiſti, tot uulnera, poſſum cum repu. queri, ſero dimitteris. Subinde audio te dicentem. Malo gloriam quàm uitam. Hoc ergo me exanimat, quod mori tibi tam facile eſt, deniq̃ uno quieſce bello. POMPEI SYLONIS. Cauſa abdicādi eſt, ne ſine filio uiuam, quem tamdiu non uiderem niſi abdicarem. Abdicatio mea in poteſtate abdicati eſt. ROMANI HISPONIS. Quid fatigatę felicitati moleſtus es? quid expectas donec caſtris eijciaris? MENTONIS. Erubeſcit reſpu. tam cicatricoſo milite uti. Non oportet tantam uirtutem ſine ſucceſſore concedere, ducēda uxor eſt, ſed iam nunc te admoneo ne unum tollas. CORNELII HISPANI. Non ante te retinere cœpi q̃ dimiſit reſpu. Nullum iam tibi uulnus niſi per cicatricem imprimi poteſt, adhuc diutius fuiſti cum hoſte quàm apud patrem, dum tātum ſanatus es. IVNII OTTHONIS PATRIS. Optimus uirtutis finis eſt antequam deficias deſinere. EX ALTERA PARTE. Ter fortiter pugnantem abdicatis, licet. ALBVTII SYLLI. Quis hic ſubitus inſonuit tumultus? nunquid imperator uocat? uenio, plurimum in prima acie laboraui, pudet me ter uictum militare. P. ASPRENATIS. Quouſq̃, inquit, periclitaberis? bene habet iudices, pater me putat dignum eſſe qui ſaluus ſim. Senator poſt ſexageſimum & quintum annum in curiam uenire non cogitur, nō uetatur. Prætorio licet prætexta toga uti feſtis aut ſolēnibus diebus, nūquid neceſſe eſt? Quicq̃d aut pręmij aut honoris nomine dat̄, in utrāq̃ partē ſumi liceat, alioquin deſijt pręmiū eſſe, cui neceſſitas iungitur. Pareo illi patri qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis uulnera oſculabaris. Ad hæc noua & diuerſa imperia ſubito me circumagi putas poſſe? non ita eſt. Ille in me dominatur affectus, qui animum primus intrauit. Luxuria, auaritia, deſidia, iniuſtitia, timor, non dediſcuntur, & quotidie hæc omnia aut caſtigantur aut puniuntur, intantum etiam uitiorum tenaces ſumus. Crede mihi pater nō ſum mei iuris, cum ille prælij clamor exortus eſt, inuadere hoſtis libet, obſtantis cuneos gladijs diducere, hic impetus, hic ardor animi, domum tuam trinis hoſtiū ſpolijs adornauit; huic ſupplicationes illas debeo, propter hoc me etiam cum abdicas diligis. Nō animus nō lingua cōſtat, in alieno opere cōprehēſus ſum, toga ipſa humeris nō cedit. Ad obſidēdum hoſtem, ad occupandum caſtris locum, ad intercipiendos hoſtium commeatus ire iuſſeris, animo non ocioſo. Quotieſcūq̃ tumultus aliquis exortus eſt, in me ciuium dirigūtur oculi, meas ſpectant manus, & adhuc, uerum dicendum, nihil patria debet mihi, nunquam pugnaui niſi coactus. Credis ne quicquid refero tibi? ſcimus quem uitæ curſum agamus, eadem pericula nos ubiq̃ circumſtant, & totidē uiæ ad mortem ſunt. Interdum continuatus labor firmiores facit, ſępe quos labor roborauerat, deſidia conſumpſit. MARILLII Sine me aliquod meritum in patriam conferre, adhuc militia mea munus eſt. Pugnabo & abdicatus, nec uetabor, ne uilis ſit opera mea patri. Athenięſes abdicato uicerunt duce, quantum inter illum & me intereſt?

Quos labor Roboraverat, Desidia consumpsit

eſt: ille abdicationem uirtute deleuit, ego merui. DIVISIO. Prima quæſtio illa ab illo facta eſt uulgaris. An filius ob id quod ſui iuris ſit abdicari poſſit, deinde an debeat Hæc tota tractationis eſt. Gręci illam quæſtionem primam ſolent tentare, quam Romanæ aures non ferunt, An uir fortis abdicari poſſit. Non uideo autem quid allaturi ſint, quare non poſſit: nam quod & uir fortis eſt & toties fortiter egit, non plus iuris illi adeſt, ſed plus commendationis. Colorem à parte patris quidam duriorem fecerũt, uoluerunt enim uideri inuiſum filio patrem. Item malle illum cum hoſtibus uiuere, quàm cum patre, penè omnes, adoleſcẽtem inſatiabilem eſſe gloriæ, ſed propter ipſum patri & moderandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt & non diſputauerunt hoc modo, quo Sylo Pompeius diſputauit, qui ſic diuiſit ut diceret, etiam ſi patrem non haberes, deſinere debebas, quia patrem habes, deſinere debes, quia pater uetat. Facit illo modo quo Gallio qui ſic diuiſit hanc partem, hoc impero Reip. cauſa tua cauſa, mea cauſa: ſequentia duo uidetis, quemadmodũ potuit implere illud Reipub. cauſa imperare. Sic tractauit, primum ut pluribus iuuenibus pateat ad uirtutem aditus, non debere omnium occaſionem fortiter faciendi ab uno occupari: deinde expedire Reipub. non uideri tantum ex uno pendere, futurum ut animi hoſtium creſcerent, & ſuorum frangerentur, ſi caſu ter fortis occidiſſet. Ad ultimum utile eſſe Reipub. ter fortem ſeruari, ut ſit qui oſtendatur iuuentuti. Iam illum magis poſſe ornamentum eſſe quàm pręſidium. Illum ſenſum ueterem, Iam pro uiro forti ne ſcio quid etiam lex timet, hoc loco Gallus poſuit, hoc quoq; inquit. Ter uiro forti, aut diffidit, aut cõſulit. Nec illam quidem ſecuti ſunt tractationem, qua uſus eſt Blandus qui dixit, Militia tibi ſuperuacua eſt, inuidioſa eſt, periculoſa eſt. Superuacua eſt, quia non cogeris, immo uerecunde uetaris. Gloriæ cauſa aliquis militat, conſecutus es gloriam, uacationis cauſa, conſecutus es præmium. Tria domi præmia ſunt: & ſic trãſijt, ut diceret, inuidioſum eſſe unum hominem toties optare honores intercipere, quàm periculoſa res eſſet inuidia, quàm magnos uiros oppreſſiſſet: hic exempla, periculoſam eſſe militiam, eodem loco collegit, quod certe illud unum non adiecit de lege, non poſſe illum iam fortiter facere, quia omnes illum hoſtes peterent, & adiecit. Ideo lex ter fortem dimiſit, ſcit illum iam obſeruari ab hoſte. His ergo omiſſis illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt, non poſſum pati, nõ poſſum deſyderium tui ſuſtinere. Hoc loco AESCHINES ex bonis declamatoribus, cum diceret, non me gloria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda uirtus, confitebor inquit affectus patris, quos ut quiſque uolet interpretetur.

Videbatur hic dum indulgentiam exprimit, non ſeruaſſe dignitatem patris. Placebat autem Latroni potius ratione detineri patrem quàm affectu, cum in ratione habeat aliquem locum & affectus. ASPRENAS colorem ſecutus eſt longe alium, dixit enim ſe non negare reip. uiri fortis operas, ſed ad neceſſarios uſus reſeruare. Si magnũ aliquod bellũ incidat, tunc & ueteranos uocari ad arma. Et illa ſententia eius hoc loco ualde laudata eſt. Nũc illi militent quibus neceſſe eſt, tu militabis, ſi erit neceſſe. Sic ueniſſe populum Ro. ad Scipionẽ Aemilianũ cũ maius bellũ Numantinum apparuiſſet, ꝙ quod alij duces ſuſtinere poſſent. Magnũ interuallũ inter Numantiã & Carthaginem Scipioni datũ. Sic ad Pompeium cũ piratæ maria clauſiſſent, magna præſidia nõ eſſe conſumenda. Hoc loco Aſprenas de lege dixit & ipſe ſententiã, uidelicet ad hos caſus lex ter fortem ſepoſuit. A parte filij colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriæ & bellicoſum facerent. NICETES quidem hoc uſus eſt uerbo

& ſic egit ut quereretur quod ceſſarent manus ſuæ, quod inermes eſſent. LATRONI non placebat hic color, malebat adoleſcentem iudicio q̃ morbo militare, hoc eſt, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahere illum operibus ſuis glomerariũ, ſanguinariũ, quem nec pater poſſit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti ſunt cum patre, tanꝙ MENTO, qui dixit ſemel tantũ ſe militare uelle, ut aliquid uideret reip. ſupra legem præſtitiſſe: quidam perpetuam denunciauerunt militiã, ꝙ diu uires fuiſſent, nõ defuturũ reip. uirum fortem. Nõ probabat hunc colorem LATRO. Negabat patri abſcindendã ſpẽ filij in perpetuũ. VIBIVS RVFFVS hoc colore egit quo Mẽto,

ſed illud adiecit,peruenire ad ſe uoces inuidorum illas, nunquid amplius pugnauit, ꝙ
quod neceſſe illi fuit? Quidam hoc compoſitum & ſimulatum inter nos putauerunt,
ut ego militare uellem,tu uetares. LATRO uehementer egit à parte patris & adie/
cit,abdicato non permittam exire, inijciam manus,tenebo,nouiſſime ante limen exe/
untis cadauer hoc ſternam, ut ad hoſtem peruenias,patrem calca. Putabat Plancus
ſummus declamator Latronis hunc ſenſum à Latrone fortius dictum à Lesbocle græ/
co tenerius,qui dixit ſic: FVSCVS ARELLIVS religioſe patrem
induxit ominibus territum:aiebat pręceptorem ſuum in hac controuerſia deſcribētem
pericula futuri pręlij, Homeri uerſus ob hoc ædidiſſe:
GLYCON dixit: DIOCLES CARYSTIVS dixit:
GLYCON dixit: AESHINES non ille orator,
tunc enim non declamandi ſtudium erat, ſed hic ex declamatoribus dixit nobis cũ de/
nunciaret filio periculum, & præſagijs tangi ſe diceret.

DIOCLES CARYSTIVS dixit ſententiam,quæ non in declamatione tan
tum poſſet placere, ſed etiam in ſolidiore aliquo ſcripti genere, cum de fortunæ uari/
etate locum diceret. DORION dixit,rem paulo quidem
elatiorem, quàm preſſa & ciuilis oratio recipit, ſed qua egregie attonitos patris affe/
ctus exprimeret.

Finis libri ſecundi.

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHE TORIS CONTROVERSIARVM

Liber tertius.

OMiſſa præfatione & epiſtola controuerſia hæc eſt. Diues tres filios
abdicauit,petit à paupere unicum filium in adoptionem,pauper da
re uult,nolentem ire abdicat. PORTII LATRONIS. Hanccine
meam eſſe fortunam? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Iſta
uidelicet domus adoleſcentem me non capit, quæ te ſenem fecit,
quietiora tempora pauperes habuimus, bella ciuilia aurato capito/
lio geſſimus,diuitias putas aurũ & argẽtum ludibria fortunæ, quæ
inter iocum ipſis dominis ueniunt? Denũcio tibi diues etiam ſi uenero, dabo operam,
quod in tua domo facillimum eſt ut abdicer. Etiam ſi multa cõtra expectationem acci
dunt, nunquam tamen futurum putaui,ut aut pater meus liberos odiſſet,aut diues cõ
cupiſceret. Non deſydero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas eſt, & omnis for/
tunæ blandientis ſpecioſus cum periculo nitor, & ſine cauſa ſæpe fluit & ſine ratione
deſtituit. Vidi ego magni exercitus ducem ſine comite fugientem, uidi ambitioſa tur/
ba clientum limina deſerta,ſub domino rectore uenalia. Nam quid ex ſummis opibus
ad egeſtatem deuolutos loquar? Multa tibi ſuccurrerent exempla etiam ſi in una do/
mo quæras. RVFFI VIBII Habendos eſſe liberos is quoq; iudicat qui non liben
tiſſime habet. Ego illos in friuola inuitaui noſtra. Qui illis meam promiſi domũ,ſuam
eripiam? quid faciam? Si paruero,abdicabor,ſi nõ paruero,abdicabor. Patrem habeo,
hæc eſt contumacia mea,diues filium non habet,me dabis,ſi diues reduxerit ſuos, me
recipies. Ita non adoptari recuſo,ſed commodari. CAESTII PII. Accipe uitæ meæ
teſtem, quid magni æſtimas diuitem,cui placere difficile eſt? Vultis ſcire quare pa/
trem non relinquam qui genuit me,qui educauit qui abdicauit? diu dubitaui, ille ami/
cum tentaret,an hic filium. Abdico, inquit. Hoc pater uerus. Quid ab eo qui adopta/
uit ſperare poſſum? NARRATIO CAESTII PII. Diues ſuſtulit unum filium, nõ
fuit cõtentus,quid enim erat diuiti unus? tres ſuſtulit,poterat enim in adoptionẽ dare,
abdicauit unũ, alterũ,tertium. Iã nihil diuiti ſupereſſe putatis,quartũ abdicat. AREL/
al.ſyluæ LII FVSCI PATRIS. Quiq; es auarus pecunię cuſtos immẽſæ, cultor †Syllæ, cũ
multa quæſieris,poteris ne omĩbus frui? Filiũ quæris? ecce turba iuuenũ ſine patre. Im
ꝑa ꝗd uis nõ negabo, militabo dũmodo ubicũq; fuero tuus ſim:ita nos pauꝑes ſumus
qui

qui habemus, quod diuites rogent? unde talem patrem? non iraſceris niſi ut ames? qd porrò iſta matrimonia in quæ male ſani ruitis? gaudia dominorum? at onera ſunt? Mil le cum uentum inter uices ſuas exempla referebas, & inter illa ponebas & diuitis do/ mum. Merito abdicaſti an immerito? Si immerito abdicaſti, odi patrem tot eijcientem innocentes, ſi merito, odi domū tot facientem nocētes. Aliquid in domo locupletis nō agendum agam. Quæ apud nos frugalitas eſt, apud illos humilitas eſt. Peris iterum po tius filios quàm recipis: colit etiamnum in capitolio caſam uictor omnium gentiū po/ pulus, cuius tantam felicitatem nemo miratur. Merito potens eſt, nemo ab eius origi/ ne eſt, qui non reliquit patrem, egredientem te certe domum redeuntem comitabor, nec niſi in limine deſeram, ero in publico filius, amo æque pauper pauperem patrem, utiq; cōſueui. Nō poſſum agere in domo diuitis filiū. Si carū tibi ſeruū uenderes, quæ reres quis ſuus emptor eſſet, nam me hercule habeo, quo tibi irato ſatiſfaciam. Interim pluris omni matrimonio puto, hoc ſomnium quod ſic me amittere curas, ſatis amare non poſſum. Quid faciam adoptatus? loquar filijs eius bene, de abdicatiōe? Ego in do/ mum ueſtram intrabo, tanquam ego uos eiecerim? ego ornamenta ueſtra occupabo, Tum illic ſi quid commiſero nec meus recipiat pater. Quid eſt quod aut negandū mi/ hi, aut excuſandum ſit. Non inſaniſſimum diſpendiorum malum, non erubeſcendos amores, neq; luxuriantem habitum, neq; potatus obijcis filio, hæc ſi non potes, aliqua ſaltem ex commentarijs amici tui deſcribe, madentem unguentis heſternis, conuulne/ ratum libidinibus, incedentē ut fœminis placeat fœmina mollius, & cætera quæ mor bi non iudicij ſunt. Abdicatio loquax eſt. Quàm te paupertas amo, ſi beneficio tuo in/ nocens ſum. Accuſatorē non habeo, me miſerū, etiam laudatorem habeo, & eū cui nō omnes placent, hoc enim malo dicere quàm omnes non placent. Non tibi per multos liberos anguſta domus eſt, neq; turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres eſt, nec poſt te aliquem retineas, quāquam nec ſic quidem debuiſti dare, †quàm enim deos cum uotis patris uidiſſes certantes: & tutior aduerſus fortunam eſt, cui aliquid poſt damnum ſupereſt, & habemus exemplum poſſe aliquem tris filios perdere. Ille Crœſus inter reges opulentiſſimus ad tormenta poſt tergum uinctis manibus ductus eſt. Tu Craſſe poſt eueſtigata illa fugitiuorū arma urbis romanæ ditiſſimus, qui nūc apud Parthos eges ſepulchro quoq;: †dicta præpea illa corrumpētium non fero, quo/ ties enim inter diuitias ſuas exemplo iſtam poſueritis domum, meliores perdentem di uitijs ſuis liberos, hoc ſcio noſtros fuiſſe maiores, hoc illū Elium Tuberonē, cuius pau/ pertas uirtus fuit, hoc Fabritium Samnitium non accipientem munera, hoc cæteros patres noſtros quos apud aratra ipſa mirantes decora ſua circumſtetere lictores. Sur/ gite ſurgite iuuenes & meum rogando patrem, ueſtrum rogare diſcite. BLANDVS. Tres genuit, quatuor abdicat, abdico inquit, apparet unde uenias. GALLI VIBII. Si quis me audit, abdicari iam putat adoptatum, quare? †tum, ne auferam patri filium, filijs patrem, nec tam uicino exemplo emendaris. Qui abdicat ſuos quærit alienos, nul la certa felicitas eſt. Pauloante ego diuitis filijs inuidebā, modo illi mihi, laudat me pa/ ter cum abdicet, laudo ego patrem cum abdicer, hæc una inter nos diſputatio eſt, iſte me dignum putat beato patre, ego me meo. FABIANI PAPYRII Ecce inſtructi exercitus ſæpe ciuiū cognatorumqúe conſerturi prælium, manus conſtituerunt, & col les equis utrinque complentur & ſubinde omnis regio trucidatorum corporibus con/ ſternitur, illatorum multitudine cadauerum uel ſpoliantium. Si quæſierit aliquis quæ cauſa hominem aduerſus hominem in facinus coegit, nā neq; feris inter ſe bella ſunt, nec ſi forent, eadem hominem deceāt, placidum proximumq; diuino genus. Quæ tan ta uos fert ira, cum una ſtirps idemq; ſanguis ſitis, uel quæ furiæ in mutuum ſanguinē egere? Quod tantum malū uno genere uel ſorte uel fato † iunctum, an ut conuiuia po culis extruantur & tecta auro fulgeant, parricidium tāti fuit? Magna enimuero & lau danda ſunt propter quæ menſam & lacunaria ſua potius quàm lucem innocentes inte rim maluerint. An, ne quid uentri negēt libidiniq;, orbis ſeruitiū expetendū eſt? quid tandem peſtiferæ iſtę diuitiæ expetuntur, ſi ne in hoc quidem ut liberis relinquātur? quid tandē eſt quod in uitio corruperint? Primū ſi inde incipere uelis, ſedes ipſæ quas intantum

f. cum

al, dicta præ/terca

al, reſpondeo

f. inuectum

intantum extruxere,ut domus ad uſum & munimētum paratæ ſint nunc periculo nō præſidio,tanta altitudo ædificiorum eſt, tantæq; uiarum anguſtiæ, ut neq; aduerſus ignem præſidium,neq; ex ruinis ullum ullam in partem effugium ſit:ad delitias demē tis luxuriæ lapis omnis eruitur, cæduntur q; gentium ſyluæ, æris ferriq; uſus,iam auri quoq; in extruendis & decorandis domibus, nempe ut anxij interdiu & nocte ruinam ignemq; metuāt, qui tectis iniectus eſt fortuitusq;.Hinc & illa urbiū excidia ſunt,quippe non defendis uni,ſed in communi periculo apprehendam, hoſteſq; aliena & in ſua damna ualidiora ceduntur alia, ipſaq; cum maxime flagrant ſpolium ex alienis ruinis ferunt.In hos ergo exitus uarius ille ſecatur lapis,ut tenui frōte parietem tegat, quam uinctis ſeuere in hoc pauimentum leuatum & infuſum tectis aurum. O paupertatis quàm ignotum bonum eſt. Quin etiam mōtes ſyluæq; in domibus marcidis & umbra fumoq; uiridibus.quid faciam? Si caruero,abdicabor, patrem amo,hæc eſt cōtumacia mea. Vt maria amneſq; mutentur,uix poſſum credere quemquam eorum uidiſſe ſyluas patentiſq; campos,quos rapidus amnis ex præcipiti, uel cum in plana infuſus eſt, placidus interfluit,non maria unquam ex colle uidiſſe lata aut hyberna cum uentis penitus agitata ſunt,quis enim tam paruis oblectare animum in uita poſſet,ſi uera cognoueris? Videlicet ut quæ inſtantibus tangi comprehendiq; manibus aut ſinu poſſunt. An magna non capit,exiguum eſt & hoc, littoribus quoq; moles inuehuntur congeſtiſq; in altum terris exaggerant ſinus,alij foſſis inducunt mare:adeo nullis gaudere ueris ſciunt,ſed aduerſus naturam alieno loco aut terra, aut mari mutata ægris oblectamenta ſunt,ut imbres faſtidio rerum naturæ laborātibus.Iam ne liberi quidem niſi alieni placent. HISPANI CORNELII. Solus omnium abdicor, quia me meus pater diligit, alienus appetit. VIBII RVFFI.Diues filium non habet,me dabis? diues reduxerit ſuum,me recipies? ita non adoptari ſed accommodari recuſo.Quid mihi obijcitur? Meritis amoris alienū feci. Dic diues audiat,diuitem inquit, te eſſe uolo. O me abdicandum,ſi talem patrem relinquo.Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat diuitum incommoda,aiebat multos diuites accuſatos,ego certe memini abdicatos. Abdico,non eſt patris mei uerbum.TRIARII. Quare abdicas? nūqd dies nocteſq; impēdo turpibus cōuiuijs? plurimū uino in lupanari? ſi neſcis quæ crimina obijciant, ab amico diſce,ſi omnes mali ſunt qd iſto patre cruētius? ROMANI HISPONIS.In hāc ego domum ibo in qua aut toties inſanitur à patre, aut toties peccatur in patrem? cum prodiero repente diues,dicent omnes, quis eſt iſte quem magna fortuna non decet? hæc eſt diuitis quarta abdicatio.SYLONIS POMPEII. Quantumcunq; eſt mihi ſatis eſt,unicus ſum, fortiter fortunam meam feram, hoc nūc primum mihi accidit, dictus ſum filius. Et iam abdicor.Quid uideri me uelis,neſcio. innocentem, ſed abdicor,nocentem? ſed adoptor. Vtcunq; tamen abdicatio tolerabilior eſt,unum abdicat adoptio,tris abdicat natura.Non poteſt mihi dici, qđ cæteris abdicatis,in tua poteſtate fuit,ſi paruiſſes patri, non perdidiſſes patrem,etiamſi non abdicarer perditurus fui. Pars altera.PORTII LATRONIS.Si neſcirem quid mali eſſet pauperies, nunc intelligerem,cum abdicationem filius meus non timet. Fabritiorum imagines Metellis patuerunt. Aemiliorum & Scipionum familias adoptio miſcuit, etiam abolita ſeculis nomina per ſucceſſores nouos fulgent.Sic illa patritiorum eorum nobilitas fundamētis urbis habita uſq; in hæc tempora conſtitit. Adoptio fortunæ remedium eſt. Non ignoro ego quorum inopia per ocium in angulis diuitiarum conuictos ſtrepit accuſatioq; conſequitur,neq; quieſcere ſinit.Sed nulla materia in rebus humanis uirtutes clarius oſtendit,cenſus ſenatorium gradum aſcendit, cenſus in caſtris ordinē promouet, cēſus iudices in foro legit, non perſuadeo tibi. I ergo ad illos quos mauis ſequi quàm reducere. FVSCI ARELLII PATRIS,Facilius poſſum paupertatē laudare quàm ferre. Quid mihi Phocionem loqueris? quid Ariſtidem? Tunc paupertas erat ſeculi, quid loqueris Fabritios? Quid Coruncanos? pompæ iſta exempla. Fictilibus fuerunt dij faciles,tibi non noueris diuitias eſſe paupertatem, quid uos liberis ueſtris optatis? ego meo imperium? DIVISIO. Non puto uos quærere quomodo hæc controuerſia diuiſa ſit,cū habeat negocij nihil.FVSCVS tamen ſic diuiſit,dico mihi licuiſſe ad/

optare,

optare, dico mihi licuiſſe recuſare adoptionem, dico etiam ut licuerit recte tamen recuſaſſe, & quod iure fit, uerum eſt, & quod ſine iure quoq; rationem habeat, recte fit. Cũ de iure diceret, dixit ſub arbitrio, inquit patris ſum, & hoc ſubijcior patri, qa pius ſum, in hoc ſine dubio, ut pius ſim: & ad manum argumentum eſt, nempe abdicanti reſpondeo. quid ita? quia reſpondeo, ſcilicet id ago ne deſinam illius eſſe, quid ago cum reſpõdeo emancipanti? quid enim ad amittendũ patrẽ intereſt, utrũ eijciat an transferat? Si non licet recuſare, cur potius abdicas me quàm tradis? Cum de officio diceret, in hæc diuiſit, dico nõ fuiſſe dandum ſine magna cauſa filium in adoptionem, dico multo magis à te, dico minime illi. SYLO POMPEIVS ſic diuiſit, cœpit euertere & exploſa quæſtione. In omnia patri pareo, dum ſit, etiam ſi in omnia, ibi non parendum, quo efficitur ne pater ſit. Deinde quærit an inuitus filius, dari in adoptionem poſſit: ſi non poteſt à nobis abdicari, quod arbitrij ſui eſt, an poſſit, non cum contra uoluntatem patris eſt, ſed cum male arbitrio ſuo utitur: hic ſubiecit, an hic bene uſus ſit. De officij parte tractauit & ita diuiſit. Turpem eſſe adoptionem, inutilem eſſe, periculoſam eſſe. Cum diceret turpem, dixit aliena bona inuadere, & trium filiorum ſub ſe ſortem eſſe, & liberis ſpẽ reconciliationis paternæ eripere quàm inhumanũ eſſe. Cum inutilem diceret, dixit patri utilem eſſe, adoptanti inutilem eſſe. Cum patri inutilem diceret, tractauit, quàm graue eſſet unico carere filio quem alius concupiſceret: & cum diceret diuitem eſſe, quodq; qui tot haberet ſolatia, filium quæreret, dixit, Tibi nõ erit facile adoptare eum. Inutilem eſſe diuiti cum diceret, ſic tractauit, futurum ut ad ſuos rediret, ſi non adoptaſſet. Hoc loco belle uidebatur dixiſſe, Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliãdi tuos, negat ſe ſolitudinem pati poſſe. Cum inutilem ſibi eſſe diceret, paupertatem laudauit, in diuitias inuectus eſt, dixit ſe poſſe diuitijs corrũpi, quibus corrũpi poſſit exercitus. Cũ in diuitias inueheret̃ dixit, aiunt multa uitia diuites habere iſtos, & hoc grauiſſimum, quod ſuos non amant. Nec eſſe quod quiſquam ſe ſatis putet firmum ad repellenda uitia, contactu ipſo nocentia tranſeunti bono. Nec peccare diſcã: Ecce tu quàm cito abdicare didiciſti. Dixit futurum, ut diuiti diſpliceret propius inſpectus, ipſum amorem paupertatis ab illis faſtidiri: dixit futurum, ut abdicaretur, ſi adoptatus placuerit, ego nec meo placeo: adiecit periculoſam ſibi futuram abdicationem in domo, ſuos dominos deſiderante, & totam familiam expellere inſitiuũ hæredem cupientem. LATRO ultimam quæſtionem poſuit quam fere ſolebat, etiam ſi nõ recte fecit, quod adoptari à diuite noluit, an tamen bono id aduerſus patrem animo fecerit, an ignoſcẽdum ſit, deinde, an bono aduerſus patrem animo fecerit. In hanc quæſtionem bona pars adoleſcẽtis eſt, patrem amantis & opibus præferentis. LATRO tamen negabat patrem daturum manus, bono aduerſus ſe animo factum, ſed conſenſum filiorum aduerſus patrem dicturum tacitum, neſcio quem. BROCCO quidã non male re uſus, q dixerat adoleſcẽtem uideri ſibi habere capitalia quædam uitia, male de ſe exiſtimare eum, qui ire ad iudicem diſtrictim innocens nollet. ARGENTARIVS omnes priores tranſiens partes ſtatim ad hoc uenit, debuerit ne patri parere an non debuerit, & in figuram contulit declamationem. Volo, inquit, alius filium abdicet, qui petitur à patre paupere ut in adoptionem diuiti daretur, quã bonã, inquit, cauſam pater habebit? Dicit hic, deinde tranſit. Sic cũ declamaſſet eam controuerſiam quæ uſitata non erat: Si ille filius malam cauſam haberet, ego bonam habeo, contulit ſuam cauſam cum illo. De colore magis quæſitum eſt, an adoleſcens debeat aliquid in diuitem dicere, quid enim faciet? diceret in eum qui tantum æs habet, & in amicum paternum, non dicit in eum quem fugit? & illi tamen qui ſibi abſtinentiam conuitiorum imperauerant, non bene præſtiterunt, aliqua ſententiæ dulcedo ſurrepſit, At declamatores fidelius quos propoſuerunt colores tuentur, nihil enim eos ſollicitat, nullum ſchema, nulla dulcedo ſententiæ ſubrepit: ſic quæ malam faciem habent, ſæpius pudicæ ſunt, non animus illi deeſt, ſed corruptor. FABIANVS PHILOSOPHVS hoc colore uſus eſt, ut diceret, etiam ſi ſubſtineret, at alicui tradi diuiti nollem, & in diuitias dixit non in diuitem, illas eſſe quæ frugalitatem, quæ pietatẽ expugnaſſet, quæ malos patres, malos filios facerẽt. GALLVS VIBIVS fuit

tam

tam magnæ olim eloquentiæ, quam poſtea inſaniæ, huic accidiſſe uni ſcio ut in inſaniam non caſu incideret, ſed iudicio perueniret: nam dum inſanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorem putat quod ſimulabat ad uerū redegit: hic cōtrouerſiam poſtero die quæ erat à Fabiano dicta declamauit. Solebat autem ſic ad iocos peruenire, ut amorē deſcriberet penè cantantis modo, ut diceret amorem deſcribere uolo, cū tanquam bacchari uolo. Deinde deſcribebat & toties cœpturus repetebat, amorem deſcribere uolo. In hac controuerſia planè quod uoluit conſecutus eſt, ut diuitias nobis in odium adduceret. Sæpe enim ingeſſit, diuitias deſcribere uolo, & multa facunde explicuit, corruptius quam Fabianus ſed dulcius, hoc unū occurrit in quo puſillū ineſt inſaniæ. Nō me delectatis, non ſeruorum domini greges, nec ſonantia laxi ruris ergaſtula, patrem gratis amo. FVSCVS ARELLIVS & hunc colorem dixit, ominibus offendor, cum primum de adoptione iſta cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicati, & audio in iſta domo tris fuiſſe filios nec eſſe. Timeo infelicem liberis domum, & alias cauſas dixit: licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget, ſed nunc refero cui rei quiſque maxime inſtiterit. LATRO illo colore uſus eſt, ſodalem ſe tribus diuitis filijs fuiſſe, ſemper inquit, illos colui, immo adhuc colo, cum abdicati eſſent, ego illis ſuaſi ut tacerent, & patrem cedendo mitigarent, dixi cum primum tempeſtiuum putabitis, patrem ueſtrum rogabit meus. Ecce admonet me aptiſſimum eſſe tempus. Verum eſt, non poteſt pater inuenire reconciliationis aptius tempus, diues filios quærit. CAESTIVS illo colore, quos abdicatione non potuit terrere, putat ſe caſtigaturum adoptatione: non ille tuum filium concupiſcit, ſuos corrigit, dum illos correctos putauerit, te ſatis minatum abdicabit. Non faciet illud: at qui neminē adhuc habuit in quo hoc aut facilius aut iuſtius faceret. FABIANVS hoc colore, ut dixi, egit, nolo diues eſſe. RVFFVS VIBIVS hoc, neſcio diues eſſe. Hæc in hoc loco cum diceret excepta ſunt. Non eſt quod putes omnibus diuitias conuenire, nihil eſt inſolentius nouitio diuite. Sed & illud dixit. Alius animoſe loquitur, ut ex contemptu diuitiarum gloriam petat, ego non dico diues eſſe nolo ſed neſcio. ALBVTIVS & ipſe diuitias inſecutus eſt, & dixit pulchram de Fabricio ſentētiam. Munera, inquit regia reſpuit, cum auro dominum timet accipere: & illum locum egregie tractauit, omnes cibos habebo ſuſpectos, omnes potiones. Trium pædagogi, ex illis occidere me uolet quiſquis frugaliſſimus fuerit. Non uenenum pauperes timent, non hæredem, adhuc non abdicationem timebamus. SYLO POMPEIVS illo colore egit, nemo illi placere poteſt, ne in hoc quidem aliquem retinuit, ut non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicationem, ne quid de reditu ſperare poſſent. Et cum multa dixiſſet in diuitem, dixit. Non eſt quod mireris ſi te oderunt quos abdicaſti. Colorem aperte paratius aliquid cur hic deſiderat: quidā dixerunt patrem cupidum diuitiarum, quod inuidioſum eſt in hoc uſum, quidam ita diuitias fili dare uult, ut filijs eripiat: Ita Latro optimo colore uſus eſt, in hoc inquit, te in adoptionem uolo dare, ut facilius per te abdicati reconcilientur. CAESTIVS. Timeo, inquit, ne abdicer, uelim timeres. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt, ſummam ſibi amicitiam cum diuite fuiſſe, dixiſſe illum ſibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimonium, ego iſtum fratrem liberorum iudicabo. Item cum & tertium abdicaret, dixit, quid ſi mihi illudis: tantum unicum etiamnum filium habeo: uenit ad me & ait, redde quem educaſti mihi, ſi emendati erūt, fruere, habebo hūc pro illis. Tentaſtis ſtatim illum reducere in gratiam, cum filijs intempeſtiuum erat. Tentaui quoties ſubtrahendum illum, reſpondit, non tanquam poſſit diuiti deeſſe filius. SYLO dixit, amicos inquit abdicat, uſus ſum, quid ergo: mauis inimicum adoptet, ſi intraueris domum uidebis, an aliqui animum patris à filijs auertant. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet: capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentiſſime recipiam, hoc de me diues meruit, ut illi darem filium paratiſſime commodato. BLANDVS hoc colore egit, ut diceret, diuitē inexorabilē eſſe liberis, omnia ſe feciſſe ut illū placaret, uidere ſe magnas cauſas & graues, Ita certam futuram adoptionem. OTHO IVNIVS PATER ſolebat difficiles controuerſias belle dicere, eas in quibus inter ſilentiū & actionē medio temperamento opus erat, Edidit quidē quatuor

tuor libros colorũ,quos belle Gallio noſter Antiphontis libros uocabat, tãtum in illis ſomniorum eſſe: & hoc uitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat: illi enim colores probant qui non poſſunt coargui, non ut omnia aſſeuerent,ut nõ eſſe ali quo homine offenſus. Sed ridiculum eſt affectanti, quod falſum probari non poſſit. Non multum intereſt in cauſa ſua, falſum aliquis teſtem deprehenderit an ſeruum, al/ teri enim credi non debet, alteri non ſolet. OTHO TAMEN IVNIVS bene dice/ bat has controuerſias quæ ſuſpitioſe dicendæ erant. Item memini optime dicere illum pro hac re,ne adulteri reo,in quam SYRIACVS VALLIVS homo diſertus ad ca/ lumniam iurauerat.Erat genus iudiciale.

Controuerſia decima.

SPecioſum iuuenẽ dominus ſuus deprehẽdiſſe cum uxore in cubiculo teſtatus eſt, & ob id uxorem ſuam dimiſit: hoc nomine,ſeruum pro adultero poſtulatum,do/ minus non defendebat:mulierem, quam petebat præiudicium,tuebatur,opus erat aliquo colore,cum in cubiculo uiſa eſſet cum ſeruo à marito. OTHO IVNIVS nul lam incertam poſuit,ſed tantum circumuentam à uiro mulierem egregie tractauit,cu/ ius actio quàm utilis fuiſſet ſtatim apparuit, NIGRO BRVTIDIO dicẽte, qui hoc colore uſus eſt. Accerſitum à domino ſeruum,qui inter ſe medius & dominam rem ha beret,illam nõ eſſe paſſam,maritum indignatum,proſiluiſſe quaſi in corruptorẽ: uſus eſt colore,dixit enim arceſſitum ut dominicæ libidini papariũ faceret SYRIACVS cum ſecunda actione hunc colorem urgeret,diſerte multa dixit,inter quæ & hoc,adul terũ accuſator in cubiculum uſq; perduxit,patronus in lectum, & penè cauſam abſtu/ lit;& illud cum Syriaco uafre & facit,& belle reſpondet,cũ prima actione diceret,non poſuit cauſam ſed argumentatus eſt,dixit probaturum ſe deprehenſam in cubiculo cũ ſeruo. NIGER BRVTIDIVS cum ageret,obiecit Syriaco,quod cauſam nõ po/ ſuiſſet,& inſtitit aſſidue,quare non appareret,quomodo ſeruus ſollicitatus eſſet, quo modo perductus in cubiculum:cum reſponderet Syriacus,ait,primum non apud eun/ dem præceptorem ſtuduimus. Tu Apollodorum habuiſti,cui ſemper narrare placet, ego Theodorum cui non ſemper: deinde ſi quæres magis,quare ego non narrauerim, ut iſta narrares. † Tũc & contra maximum Stertinium quo premebatur, cum comes eius fuiſſet,dixit per annos duodecim in officio fui,dic quid in domo tua peccauerim? Sed hæc cõſuetudo ueſtra. Tamdiu uobis cordi ſumus quàm diu uſui.Hæc à Syriaco dicta magnis excepta clamoribus,cum occurrerẽt mihi præterire non potui. Ad Otho nem redeo,à quo longius aberraui. Solebat hos colores adhibere, qui ſilentium & ſi/ gnificationem deſyderant,bene itaq; & hanc controuerſiam hoc colore dixit, tãquam in emendationem abdicaturus & reconciliationis cauſa faceret. Hoc non detegebat, ſed omnibus ſentẽtijs utebatur ad hoc tendentibus,tanquam, non poſſum, inquit,pa/ ti ſine patre me,an ſine te putas pati poſſe quemquam, aut patrẽ putas pati ſine liberis poſſe:& illud. Credite mihi impiũ nihil de liberis duo patres cogitant,& illud,recipiat inquit ſuos,non poſſum ſine te pati,hoc fortaſſe illi placebit,quod ad tuum patrem re/ uerti uoles:& illud,non amas abdicatos, domum illorum occupa, ama, ſerua:dixit & illud,libẽter,inquit,pauper ſum & ego,Dicet aliquis,quare ergo in adoptionem diui/ tis filium recipi uolo. Et excuſationẽ ſi dixero, filij mei cauſa facio, honeſtius autem nunc facio quaſi filium ei facerem. & illud:hoc aut meum conſilium eſt, aut illius, aut commune,conſentiatis licet duo ſenes.Iungit & illud,temerarariam adoleſcentiam & incautam contumaciam,fortaſſe iam ſuperuacua eſſet adoptio,ſi non repugnaſſet. Et illud,Non recipio omnia licet facias,non ergo ero pater orbo diuiti. & illud in ultimo, ſcit me non inuiſum eſſe pauperem, ego te genui, ego diuitias docui contemnere,ſe/ quere auctoritatem meam,nihil turpiter ſuadeo, nihil ſordide concupiſco, crede fidei meæ,hoc fieri expedit,quod inqt, me tibi diuiti nihil amplius dico. Totam,inquit,be/ ne dixit controuerſiam,ſed hoc genere,ut putares illo dicente dicendum ſic eſſe: dein/ de mirabere quid illi ſuſpicioſa actione opus fuiſſet cum aperte liceret.Bene de hoc ui tio illius Scaurus aiebat, illũ acta in aurẽ tegere. GLYCON SCYRIDION ex alte/ ra parte ſatis dulcem dixit ſententiam.

Hæc ad hanc cõtrouerſiam nihil faciunt, uidetur fra/ gmentum ex ſuperiore controuerſiã huc caſu trãſlatũ. Nam in illius calce loquitur Syriacus.

ARTEMON dixit.
HERMAGORAS dixit.

Controuerſia undecima.

VIr & uxor iurauerunt, ut ſiquid alteri obtigiſſet, alter moreret. Vir peregre pro-
fectus miſit nuncium ad uxorem, qui diceret, deceſſiſſe uirum. Vxor ſe pręcipi-
tauit, recreata iubetur à patre relinquere uirum, non uult, abdicatur. PORTII LA-
TRONIS. Dij immortales qua debetis prouidentia humanum genus regitis, effeciſtis
ut illud non periculum eſſet amantis, ſed experimentum. CAESTII PII. Antequã iu-
raremus diu inter nos hæc tacita lex erat, ſi abdicata fuerim, non uiuam: huius illi pa-
ter non credit, nec eſt nouum, nec uir credidit. Quæris quod iuſiurandũ fuerit? ita pa-
tri placeam. FVSCI ARELLII PATRIS. Iam uxor non nauigabo, non peregrina-
bor, fides tua me timidum fecit: mentitus, inquit, hic es: ſolenne eſt amantibus, ideo nõ
niſi iurantibus credimus. Hos diuidere uult ſocer, quos ne mors quidem diuidit. Mo-
riar ab eo excluſa & ero exemplũ. Quædam ardentibus rogis thorum miſcuerũt, quæ-
dam uicaria maritorũ ſalutẽ anima redemerunt, quàm magna gloria eius ſolicitudine
penſata eſt. O te felicem uxor, inter has uiua numeraris. MARILLII. Aſſiduæ cõten-
tiones erãt, ego magis amo, immo ego: ſine te uiuere nõ poſſum, immo ego ſine te: qui
ſolet eſſe exitus certantium, iurauimus, reſpexiſtis nos dij dignos, nunquam uiolauimus.
HISPONIS ROMANI. Difficile eſt iudici eorum ſecretorum cauſas reddere, quæ
amantibus etiam ſine ratione iucunda ſunt: nec eſt quod putetis de abdicatione hodie
tantum illis agi, de ſpiritu agitur. Scitis quemadmodum ſuos amat, nõ magis ſine pa-
tre uiuere poteſt quàm ſine uiro. IVNII GALLIONIS. Socer huius, ſic eñ te appel-
labo quamdiu uixero, quid ſibi uolunt altiores gemitus, & fortiora inter lachrymas ſu-
ſpiria? neſcio quid uideris fortius puella promittere, non ſum tanti, ut bis pro me peri-
cliteris. ARGENTARII. Nocet illi indulgẽtia ſuorũ, in duo pericula mulier incidit,
quorũ neutrũ eſſet experta, ſi aut minus amaret uirũ, aut minus amaret patrem. ALFI
FLAVII. Nec eſt quod putetis illi facilius iſtius eſſe deſiderium, & patri narrabat tan-
quam murmurauerit. PARS ALTERA P. ASPRENATIS. Nempe ſi quid acci-
derit uiro peritura eſt, & ſi bene filiam meam noui, peritura eſt, ſi quid genero meo ac-
ciderit, filia mea moritura eſt: adijciam quod ſit indignum, ſi quid filiæ meæ acciderit,
uir eius uicturus eſt. Vide qua te lege cõſtrinxeris, ſi parueris uiues. BLANDI. O cõ-
ditionem æquam, alteri uitam debet, alteri deuouit. PAPYRII FABIANI. Nõ poſ-
ſum, inquit, relinquere uirũ. Quid ni, inquit, non potes, quæ mori potes? Itane qui fal-
ſum mortis nuncium miſit, uirum recipis? Vir dum nimis amat uxorẽ, penè cauſa pe-
riculi fuit. Vxor dum nimis amat uirum, penè cauſa luctus fuit: pater dum nimis amat
filiam, abdicat. Seruate totam domum amore mutuo laborantem. Moriar, inquit, hoc
patri minaris, uiro promittis. Potes ſine uiro pati, peregrinationem eius ſuſtuliſti, faci-
lius potes carere eo, qui ſpiritũ debet, quàm eo qui impendit. Et hæc controuerſia non
erat in diuinatione, nam præter illam quæſtionẽ, an pater abdicare poſſet propter ma-
trimonium, reliqua cum ad æquitatẽ pertineant, tractationis ſunt. Optimã tamen con-
iecturalem quæſtionem Latro fecit, propoſuit illam, an etiã ſi nõ malo aduerſus uxorẽ
animo maritus fuit, fecit tamen ut tam temerarius & inconſultus relinquendus ſit, de-
inde an etiã malo aduerſus uxorẽ animo fecerit. FVSCVS ARELLIVS iuris quæ-
ſtiones ſubiecit. Non poſſe illã diſcedere à uiro: nam & hoc iureiurando illam obliga-
uit, hunc enim animum fuiſſe ſine dubio iurantiũ, ut uiui nõ diducerent. LATRONI
contrarium uidebatur, onerari iuſiurandi inuidiam, cum extenuari deberet, & illud iuſ-
iurandum contra fortunã uidetur, hoc etiam contra patrem. CAESTIVS cõtra fecit,
& toto dixit iureiurando illam liberatam, illo caſu ſolutos ipſos uinculo religionis, &
ideo non futurum periculũ uxoris, ſi quid accidiſſet uiro. SYLO POMPEIVS con-
tradixit, illã teneri iureiurando, & adiecit, & ſi repudio diducta fuerit, non tamen ſolui
fœderis pactionẽ: & ideo inquit, honeſtũ mortis titulũ uindico, ne ſi quid acciderit, aut
ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno uiro. HISPO ROMANVS hoc co-
lore uſus eſt, iuſiurandũ iocoſum fuiſſe, ſicut multa quotidie iurarẽt amantes, & ipſum
iuraſſe,

iuraſſe, idq; oblitum ſe an iuraſſet, miſiſſe nuncium, ut experiretur affectus uxoris, non perimeret, Vxorem intellexiſſe falſum nuncium eſſe, & ex eo ſe loco præcipitaſſe, ex quo præcipitata perire non poſſet, ut quomodo ego illam, inquit, falſo nuncio terrueram, ſic illa, inquit, me falſo periculo terreret. MARILLIVS præceptor noſter licèter uerbo uſus eſt, ſatis ſenſum exprimente, cum diceret uxorem intellexiſſe mariti mendacium, & ipſa aduerſum temerarios mariti iocos luſit. Hanc cõtrouerſiam memini me uidere Naſonem declamare apud rhetorem Arellium Fuſcum, cuius auditor fuit, Nam Latronis admirator erat, cum diuerſum ſequeretur dicendi genus, habebat enim ille conſtans & decens & amabile ingeniũ. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat uideri quàm ſolutum carmen. Adeo autem ſtudioſe Latronẽ audiuit, ut multas eius ſententias in uerſus ſuos tranſtulerit. In armorũ iudicio dixerat Latro, Mittamus arma in hoſtes, & petamus, NASO dixit, Arma uiri fortis medios mittant̃ in hoſtes, Inde iubete peti. & alium ex ſuaſoria ſenſum quem à Latrone mutuatus eſt, memini Latronẽ in præfatione quadam dicere, quod ſcholaſtici quaſi carmen didicerant. Nõ uides, uti immota fax torpeat & exagitata reddat ignes, mollit uiros ocium, ferrũ ſitu carpitur, deſidiam dedocet. NASO dixit. Vidi ego iactatas mota face creſcere flãmas Et rurſus nullo cõcutiente mori. Tunc autem cum ſtuderet habebatur bonus declamator. Hanc certe cõtrouerſiam ante Arellium Fuſcum declamauit, ut mihi uidebatur longẽ ingenioſius, excepto eo quod ſine certo ordine per iocos diſcurreret. Hæc illo dicente excepta memini: quicquid laboris eſt, in hoc eſt, ut uxori uirum, & uiro uxorẽ diligere cõcedas. Neceſſe eſt deinde, iurare permittas, ſi amare permiſeris. Quod habuiſſe nos iuſiurandum putas? Tu nobis religioſum nomen fuiſti, ſi mentiremur, illa ſibi iratum patrem inuocauit, ego ſocerũ. Parce pater, parce ſocer, non peierauimus. Ecce obiurgatur, neſcis quàm effrenate amor fertur, quanquam eſſe filiam preceris, carum quidẽ, quod illum ab indulgentia ſua euocet. Dij boni quomodo hic amauit uxorem, amat filiam & abdicat, dolet periclitatam eſſe, & ab eo abducit ſine quo negat ſe poſſe uiuere, quæritur periculũ eius, qua penè caruit hic qui amare caute iubet. Facilius in amore finem impetres quàm modũ, tum hos opponis terminos quaſi approbaturi cuſtodiãt, ut nihil faciant niſi conſiderate, nihil promittãt niſi ut ius facturi, omnia uerba rationẽ & fide ponderẽt? Senes ſic amant, Pauca noſti pater crimina, & litigauimus aliquando, & cecidimus, & fortaſſe quod non putas peierauimus. Quid ad patres pertinet? quod amantes iurent ſibi, crede, nec ad deos pertinet. Non eſt quod tibi placeas uxor tanquã prima peccaueris, perit aliqua cum uiro, perit aliqua pro uiro, illas tamen om̃is ætas honorabit, omne celebrabit ingeniũ. Per ſocer felicitatẽ tuã magnum tibi quàm paruo conſtat exemplum, in reliquum diligentiores facti ſumus, errorem noſtrum confitemur, exciderat iurantibus eſſe tertiũ qui magis amaret, ſic † deſit ſemper. Perſeuera ſocer, recipe filiã, ego qui peccaui, pœna dignus ſum, quare uxore necata ſocero cauſa ſim orbitatis? Diſcedam è ciuitate, fugiam, exulabo, utcunq; potero deſideriũ miſera & crudeli patientia perferam. Morerer ſi ſolus moriturus eſſem. Declamabat autem Naſo raro controuerſias, ſed non niſi ethicas, libentius dicebat ſuaſorias, moleſta illi erat omnis argumentatio, uerbis minime licenter uſus eſt niſi in carminibus, in quibus non ignorauit uitia ſua, ſed amauit. Manifeſtum poteſt eſſe, quod rogatus aliquando ab amicis ſuis, ut tolleret tres uerſus, inuicem petijt, ut ipſe tres exciperet, in quos nihil illis liceret: æqua lex uiſa eſt, ſcripſerunt illi quos tolli uellent, in utriſq; codicillis ijdem uerſus erant, ex quibus primum fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, ſemiuirumq; bouem. Secundũ, gelidum Boream, gelidũq; notum. Ex quo apparet ſummi ingenij uiro iudicium non defuiſſe ad compeſcendam licentiam carminum ſuorum, ſed animum. Aiebat interim decentiorem faciem eſſe, in qua aliquis neuus eſſet.

forte, dij ſit

Controuerſia duodecima.

RAptor niſi ſuum & raptæ patrem intra triginta dies exorauerit, pereat. Raptor raptæ patrem exorauit, ſuum non exorauit, accuſatur dementiæ. PORTII LATRONIS. Moriar, inquit, moriar hodie, ego uirum nõ fleo. Quid contremiſcis ſene-

ctus? quid lingua trepidas? quid oculi obſtupuiſtis? nondum eſt trigeſimus dies. Vitã
rogas, dedi & perdidiſti. Mori, inquit, filium uis, ego te mori uolo? immo furor tuus, il-
la cæca & temeraria cupiditas. Et inter hæc pater illius, qui nimis cito exoratus eſt.
Quare tam cito ſenex ille remiſit iniuriam? Ne triſtiore quidem uultu expugnatam fi-
liæ pudicitiam tulit, timeo ne uerum ſit quod audio, ne nouo, inauditoq; more de nu-
ptijs puellæ exoratus ſit. CAESTII PII. Quo melius de hærede iudicare poſſitis, nar-
rabo me iuuenẽ, habui patrẽ ſanæ mentis, nec tam ſeuerũ, ſcilicet, ut crudelis eſſet, nec
tam indulgẽtem ut incautus. Duxi uxorem, quam pater iuſſerat, & tamen nuptiarum
mearum me pœnitet. Fili nonne ſæpe excandui, ſæpe reconciliatus ſum, ſæpe quod ne-
gaueram dedi? Ipſe diſpenſaſti triginta dies, ut haberet primos ſocer, medios reus, no-
uiſſimos pater. Ne omnia à prima adoleſcentia repetam, uirginem rapuit, patrem ac-
cuſat. Hei intra triginta dies putas me accuſatori permiſſurum, quod filio negaui? Im-
petraui, inquit, ab illo, alij aiunt illum à te, medijs me diebus accuſas. Rapuiſti uirginẽ,
& cum tam libenter uiueres? ARELLII FVSCI patris. Moriar, inquit, etiamnum
minaris? nondum rogas? Quid, inquit, rogabo? iam laſſus es, nec ullum adhuc rogaſti.
Nõ poſſum, inquit, exorare tam diu? Nouo more obijcit dementiæ conſtantiã. Quid?
ergo tu poteris uidere morientem filium? fortaſſe non potero, & ideo iraſcor, dum li-
cet. POMPEII SYLONIS. Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ eſt, nimium indul-
genter nutritus eſt, omnia ſibi putat licere, nec ille unquam me rogauit. Ignouit, inq̃t,
& alius ante me rogatus eſt. Non noſti conditionem legis tuæ, in hoc tibi pares ſenten-
tias habent, pereunt, ipſe ad alienam ſe miſit, lex illum admiſit ad meam. Raptor niſi &
ſuum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Vis ſcire lex utrum maluerit? non exoratus
iraſcitur, ex duobus patribus eum pater accuſat, qui legem ſequitur. ARELLII FV-
SCI. Miraris me dubitare, ipſa lex inter mortem & nuptias dubia eſt. Quid me intem-
peſtiuæ proditis lachrymæ? nondum erat tempus faciendi, Non eſt quod quicquam
tibi promiſiſſe lachrymas putes, fleo, quod neceſſe mihi eſt ſpectare filium morientem.
Quid facturus ſim, adhuc neſcio, utiq; tu ante trigeſimũ diem ſcies. Exorabis, inquit,
patrẽ. Quid ergo mihi moleſtus es, ſi hoc tibi ſatis eſt? O dij effregit fores, & identidẽ
leges inuocantem coegit pati ſtuprum, niſi tam facile puellam exorauit, quàm patrem.
al, uitatione Mortem †uita nõ meruit, accuſationẽ deprecatus, conſumuntur interim dies. Vter no-
ſtrum conſumit? Rogo, inquit, Nũc tu ne me rogas? num ego rogare debuerã qui pe-
riclitor? PAPIRII FABIANI. Demens ſum uides, turpiter uiuo, meretricem amo,
leges ignoro, dies tuos nõ numero, ad iudicẽ uocatus adſum. Ergo moriar, inquit: hoc
ſi reo dicis, non curo: ſi iudici, uidebo: ſi dementi, non intelligo. Et huic aliquis ignoſce-
re poteſt, qui ſic rogat? Vos mei iudices eſtis, iſte habet ſuum iudicẽ, nec poteſt inexo-
forte, num rabilem queri, quem nõdum expertus eſt. IVNII GALLIONIS. Rogo, inquit, †nũc
hic ſic. Si uolebas rogare, admouiſſes propinquos amicos, maiorum imagines, lachry-
mas, repetitos alte gemitus. Teſtor deos, ſic rogaturus eram puellæ patrem. Cum, in-
quit multum in ſupplicijs habitũ ſubmiſeris, cum dixeris, pœnitet quod rapuit, quod
deteriorem non rogaui, cum dixeris te dementem fuiſſe, deliberabo cum amicis, deli-
berabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Me miſerum quàm penè promiſi,
anime dura, heri fortior eras, & multum habeo quod deliberẽ, diuerſi me affectus di-
ſtringunt, inter reum & patrem diſtrahor. Hinc iniuria eſt, hinc natura. Quid prope-
ras? nemo tibi præter me rogandus eſt. Ergo, inquit, miſereberis? nihil promitto ante
trigeſimum diem. Miſerum me, quod tantum triginta diebus iraſci poſſum, longiore
tempore opus erat. Audi à demente exempla huic crimini, denis uicenisq; annis inter
bella iuuentus conſenuit, nos triginta dies ferre non poſſumus. Deliberabo, lex nihil
uult temere fieri. Magna res eſt, inquit, delibera, cogita, tempus accipe: effregiſti do-
mum ciuis, ut dicis, etiam miſericordis, morere. Non eſt hoc nocenti graue, ego nihil
peccaui, propter te mori cupio, ratio à me exigitur alienæ culpæ, nõ meæ poteſtatis.
Quid ergo facturus es? non pronunciabo ante ſupremum. Quid ſic miraris, ſi illum
ocyus exoraſti? facilius eſt iniuriam donare, quàm crimẽ. Agedum in medium ſenex,
cuius miſericordia crudelis ſum, non putaſti mecum deliberandum. Vnde autem ſcis

quem

quem filium habeam? ego certe adhuc neſcio qualem filium habeas: nullũ tempus uni
uerbo anguſtum eſt, iam inquit, anguſtum tempus eſt, & tibi uacat accuſare. VIBII
RVFFI. Quis unquam præter me ignoſcere iuſſus eſt? iam, inquit, tempus anguſtum
eſt, ita non putas me ſubducere quantum ſuperſit? Iam, inquit, tempus anguſtum eſt.
Anguſtum erat, ſi duos rogare deberes. Anguſtum tempus eſt, exclamat, neſcio quid
rogem. Roga ergo. Me priorem rogare debuiſti, non dico quia dignior ſum, qui prius
roger, quia pater tuus, id quod minimum eſt, propius habito. Huc uideo illa pars legis
pertinebat, ut ſuum patrem exoret. Patrem nati? ſic aliquis exorat, ſic deprecatur? Ap/
paret nunc te primum rogare. Demens ſum, immo ſi uis argumentum dabo tibi, filius
meus moriturus ſit, nondum teſtamentum meum mutaui. CORNELII HISPANI.
Multi me affectus diducunt, neceſſe eſt de alijs querar, de alijs erubeſcam, de alijs ti/
meam, de omnibus etiamnum deliberem. Ne ille quidem, quamuis dicatur nimis exo/
rabilis, ignouiſſet, ſi ſic rogatus eſſet. PARS ALTERA ARELLII FVSCI PA/
TRIS. Me miſerum, pater iræ tuæ detractum eſt nihil, & tempori multum, infelicior
ſum, quàm ſi neutrum exoraſſem. Mortem timeo poſtquam mihi homines gratulati
ſunt. Quid tibi optime ſocer pro iſta miſericordia tua, qua mihi & patri meo peperci/
ſti, precer, niſi ſuperſtitem filiam? PAPYRII FABIANI. Nõ poſſum diſſimulare pa
ter, quod illum exoraui, tuum beneficium eſt, certe cum exoratus eſt, hoc dixit, aliud
quidẽ ſuadebat dolor meus, ſed quid faciam? patris iudicio miſereor. Miſerere pater,
ſcis quàm breuis ſit aduocatio mea. Miſereor, inquit. uis uerum dicã, quid dixerit? pa/
tris tui. Vnde ego miſer ab hoc patre ueniens timerẽ patrem. CAESTII PII. Timeo
mortem, nec iam habeo cui parcam. MARILLII. Si tibi tam pertinax aduerſum me
odium eſt, audacter quid ſis facturus, pronuncia. dic exorari te non poſſe, quid me in/
certa mortis expectatione ſuſpendis? ſolicitus inter ſomnos quoq; uelut admotam cer
uicibus meis ſecurim expaueſco, ſi non impetro ut uiuam, hoc certe impetrem, ne diu
moriar. Non eſt quod putetis legem in numero dierum anguſtam fuiſſe, lex illius diu
mori. Reſpõde pater ſi ſeruatutus es filium, iam tempus fuit, ſi occiſurus, iam tempus
eſt, non poſſum metum ſuſtinere ultra hæc tormẽta diebus paucis, & in me mihi aliud
licet. BLANDI. Ita parum contigit tibi, quod ſolus periclitante filio non rogas? LA/
TRO ſic diuiſit, An intra trigeſimum diem raptor cum filio agere poſſit, ſicut nõ po/
teſt qui in cuſtodia eſt, qui in carcere: etiã ſi cum alio poteſt, an cum patre poſſit, quod
uitæ mortiſq; ſuæ arbitrium datum eſt, cum illi accuſare eum liberum eſt, quem mor/
tiferum eſt non exoraſſe: etiam ſi cum patre poteſt agere, an ab ijs poſſit, quibus faci/
endi poteſtatem lex patri dedit. Iſta enim ratione nihil licet, ſi aut exorari, aut accuſari
ei neceſſe eſt: deinde ſi poſſet agere an debeat. Iraſcendi cauſam tractauit, quod rapuit,
quod alium prius rogauit, quod me non rogauit, quod etiam accuſat: ſi non exorauit
filius, dementia eſt: tantam dementiam ferre non poſſum, cum adhuc an exoretur, in/
certum eſt. Hic paternos affectus tractauit ſpem facientis, non probabat Fuſcum, qui
paulo apertius agebat: eſt controuerſiam promittere, poteſt nihilominus & bonus agi
pater, & non exoratus, FABIANVS eam quæſtionem fecit, & in ea multum miratus
eſt, dementiæ non poſſe agi, niſi cum eo qui morbo fureret, in hoc enim latam eſſe le/
gem, ut pater à filio ſanari deberet, non ut regi. LATRO eleganter dicebat quaſdam
eſſe quæſtiones, quæ deberent inter res iudicatas referri, tanquam an quicquid opta/
uerit uir fortis, aut tyrannicida accipere debeat, quaſi iam pronunciatum eſt non de/
bere. Nemo quæſtionem hãc iam tractat, ſicut ne illam quidem, an quicquid pater im/
perat faciendum ſit. Inter has putabat & hanc eſſe, an pater ob dementiam quæ morbo
fieret, tantum accuſari à filio debeat. Aiebat enim manifeſtius eſſe de lege & officio pa
tris quæri, & fingi quaſdam controuerſias, in quibus pater furioſus probari nõ poſſit,
nec abſolui tamen propter nimiã impietatẽ, libidinem fœdam. Quid ergo aiebat, nun/
quam utar hac quæſtione? utar, & malis deficiar. POLLIO ASINIVS dicebat, hoc
Latronem uideri tanquã forenſem facere, ut ineptas quæſtiones circumcideret, in nul/
la magis illum re ſcholaſticum deprehendi. Remittit, inquit, eam quæſtionẽ, quæ ſem/
per pro patribus ualentiſſima eſt. Ego ſemper ſcio, nullum patri curatorem dari, quia

iniquus pater ſit, aut impius, ſed quia furioſus: hoc autem in foro eſſe curatorẽ petere, quod in ſcholaſticam dementiam ageret. GALLIO & ſuperiore uſus eſt quæſtione, & illam adiecit, an agi cum patre dementiæ poſſit, ob id quod facturus eſſet, non ob id quod fecerit: neminem iniuriarum accuſari, quod iniuriam facturus ſit, non adulterij, quod adulterium cõmiſſurus ſit, nec dementiæ quidẽ, quod demens facturus ſit aliqd. Tu uero, inquit, mecum agis, non quod nõ exoraſti, ſed quod exoraturus non es: puta enim me hodie exorari, ego demens uideor, qui uno uerbo ſanare poſſum me? Lex triginta dies dedit, quia iudicauit aliquem duriorem futurum. Etiam ſi demens eſt, quod non exoratur à filio, nunquid etiam & uigeſimo? ergo nõ potes hoc nomine damnare me, quod exoratus non ſim, etiamnum enim exorari poſſum. Ita ſi quis ueſtrum agere mecum hoc crimen non poteſt, ut ſi quem ad triginta dies exorare poſſum, poſt triginta queri non poteſt, aut crimen non habeo, aut accuſatorem. SYLO POMPEIVS fecit quæſtionem, qua Gallio uſus eſt, nihil acturum adoleſcentem, etiam ſi damnauerit patrem: nihilominus enim periturum, quia lex nullã aliam ſalutis uiam dedit raptori, quàm ſi exorauerit patrem. LATRO hæc omnia quaſi membra in aliquam quæſtionem incurrentia tractabat, non ut quæſtionem, quanquam hoc ipſum in aliam aiebat quæſtionem incurrere, in qua quæritur, an raptor poſſit accuſare patrem intra trigeſimum diem. Nam cum dico, non potes accuſare eum, in cuius arbitrio poſitum eſt, moriaris, an uiuas, nõ magis quàm magiſtratum in ius uocare, quàm de iudicibus tuis ferre ſententiam, non magis quàm miles in imperatorem ſuum animaduertere, adijcio non potes accuſare: nihil enim tibi proderit, etiam ſi damnaueris, morieris. Lex enim ſi non exoraueris, perire te uult, non exoras autem, etiam ſi damnas. Quare hoc nõ quæſtionis loco ponebat, quod imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, ut exoret patrẽ, qui non habet quem exoret: puta enim patrem alicuius eſſe tam palàm furioſum, ut nihil intelligat, hũc exorari à filio nõ uult. Atqui eodẽ loco eſt manifeſtus.
forte. Iunius †Iuſtus parũ hoc putabat ualens eſſe, tanꝙ quæſtionẽ, ſatis ualens tanquã argumentũ, & illam alteram ſatis ualentem quæſtionem, nõ poſſe cum patre agi eo nomine, quod non peccauerit: ſed tractaturus iſte iniquitatẽ tractationis ponebat, cum diceret, agere mecum dementiæ, & ſi iam poteſt, nunquid enim peccaui? non ſum exoratus, nondũ tempus tranſijt, etiamnum tempore exorari poſſum: ꝙ iniquum nondum eſſe me nocentem & iam reum. Omnes infamauerunt raptæ patrem, quaſi cum raptore colludentem. GALLIO dixit, Ingenuus uirginem rapuit, ſi tamen rapuit. SYLO POMPEIVS eandem ſuſpitionem in omnia contulit. Exorauit, inquit, raptæ patrem, miratur cum exorabilem patrem haberet, rapuiſſe. HISPANVS dixit, Omnia cito facta ſunt, iſte cito rapuit, ille cito ignouit, niſi demẽs ſum, eſt aliud ſuſpicandum. ARGENTARIVS dixit, Rapta eſt, & ſtatim exorata, immo neſcio an exorata, deinde rapta, ſpero te innocentiorem fuiſſe ꝙ uis uideri. Tu exoraſſe te dicis, ego te exoratum puto: dic, quid tibi cum ſocero cõuenit? RVFFVS Vibius dixit, Dic mihi, quid tibi conuenerit, quando tibi nuptias promiſerit, nec uictum te hercules fateberis, cum dies uenerit. ASPRENAS dixit, Iam, inquit, non multum reliquum eſt ex triginta diebus, ſi ex illo dies numerarem, cum primum exoraſti, aiunt iam triginta dies præteriſſe. LATRO dixit, Id quod inter ſententias ſcriptũ eſt adoriar, dic ergo uerum, dic ergo uerũ. CAESTIVS hac figura declamauit, ut rogaret patrem, tanquam exoratus eſſet raptæ pater: deinde ad hanc ſententiam tranſit, nunquid peiorem cauſam habeo, ſi apud alterum iudicer. LVCIVS eadem figura declamauit, & HISPO Romanus, ſed tranſit mollius. Scio quid reſponderi mihi poſſit, facile eſt domeſtico iudici ſatisfacere. Videro te cum ad raptæ patrem ueneris. In hac controuerſia TRIARIVS dixerat, Non
ſ. quoad is lucebit ſcies an exores, niſi ultimus dies uenerit, †quod cum id ius lugebit, perſeuerabo. Deinde cum ſcholaſticorũ ſummo fragore, & tu quiſquis es carnifex, cum ſtrictã ſuſtuleris ſecurim, anteꝗ ferias patrem reſpice. Belle deridebat hoc ASINIVS Pollio. Filius, inquit, ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde reſpiciat ad patrem, & dicat, Agon? quod fieri ſolet uictimis. Sed ioco quoꝗ remoto, aiebat rẽ ueriſſimã, nõ poſſe carnificem uenire, niſi eo tempore quo iam pater exorari non poſſet. CAESTIVS ex

altera

altera parte hoc colore uſus eſt, quia priorẽ rogaſſet raptæ patrem, ſuſpenſum eſſe uolui, ſtatim illum ſecurum eſſe nolui. De me queritur, quod illum potius cogitare de patrimonio filij quàm de periculo uolui. LATRO hoc colore uſus eſt, ſcitis periclitantes alieno arbitrio agere, illi qui circa erant ſodales, qui occurrerant amici paterni aiebãt, Eamus ſtatim ad raptæ patrẽ, in huiuſmodi caſu illi rogantur, nam raptoris patres rogant. SYLO Pompeius diuerſum colorem huic ſecutus eſt, Non erit, inquit, duritia patris mei, item amici ſuaſerunt ad raptę patrem iremus, ne noceret apud illum quod tarde ſuum exoraremus patrem. HISPO ROMANVS bello dociſmo uſus eſt, uis inquit amici eamus ad raptæ patrem? hoc curemus, ille domi eſt. FVSCVS ARELLIVS dixit, ille prior rogatus eſt, qui magis timebatur. TRIARIVS à parte adoleſcentis dixit, Timeo ne mutet etiam exoratus. Hunc ſenſum non imprudenter Sylo Pompeius improbabat, aiebat enim non poſſe mutari ſemel latam ſententiam. Quidam uoluerunt uideri, cito exoratum raptæ patrem, quidam tarde. FVSCVS Arellius dixit, Magnam partem legis conſumpſi, nec de mora queror, raptæ pater rogabatur. CAESTIVS non probabat, & hac ſententia uſus eſt, cum hunc colorem arguendum putaret: uult uideri rogatũ diu raptæ patrem, effecit ut uideatur eum diu nõ rogaſſe: malo autẽ uideri hoc patrem tarde exorari. HERMAGORAS ſolebat interdũ diu ſchemata proſequi, interdum breuiter & fortius attingere, ſicut in hac ſententia fecit, cum ſuſpitionem facere uellet, inter raptæ patrem & raptorem colluſionis.

ARTEMON dixit,

GLYCON dixit,

Hunc ſenſum commodius dixit LEPIDVS Neronis præceptor, Miſereris niſi etiam ultimo die, egomet iam tui miſerebor. DIOCLES CARYSTIVS à parte patris ethicos dixit.

Controuerſia decimatertia.

ABdicauit quidã filium, abdicatus ſe cõtulit ad meretricem, ex illa ſuſtulit filium, æger ad patrem miſit, cum ueniſſet, commendauit ei filium ſuũ, & deceſſit, adoptauit puerum, ab altero pater filio accuſatur demẽtiæ. PORTII Latronis. Qualem uidi ipſe, fungebatur officijs, ſedula circa lectum ægrotantis in omnia diſcurrebat miniſteria, non impulſis tantum, ſed laniatis capillis. Vbi eſt, inquit, meretrix? uenit ad me ſedulo, qui diceret, filius antequam moritur rogat uenias, Non expectaui, dum iſte curreret, amens cucurri. Cætera quemadmodum narrẽ neſcio, ſi ſteterim, an ſederim, quid loquutus ſim, quid audierim, neſcio: hoc unum ſcio, iacuiſſe me inter duos filios: accede huc puer, depoſitum, crimen meum, non habeo miſer, cui te moriturus commendem, CAESTII PII. Recipi in ſinum nepotem uultis, & hunc abdicem? duos filios tuli, huic numero iam aſſueui. Patrem accuſat, fratrem infamat, infantem perſequitur. Rogo uos, non ſatius eſt meretricem amare quàm neminem? Noui generis dementia arguitur, ſanus eram, ſi non agnoſcerem meos. Tradidit infantem & expirauit, non habeo cui crederem, offerebam me propinquis, illa uidelicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum frater non audeat. Meretricis, inquit, filium recepiſti, nempe eius quæ meum receperat. Fatear me aliquãdo infamem fuiſſe, neſcio quis eſſet abdicatus, meliorem extuli. PAPYRII Fabiani. Quàm nihil in domo illa meretricia fœdi uidi, aſſidebat mulier triſti uultu affecta, ægro ſimillima ipſa demiſſis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater loquutus eſt? in ſinu meo filium poſuit, domum pertuli, dementiam uocat, quod infantem non abdicaui. Quid facerẽ? negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio? Ignoſco tibi quod tam durus es. Aegrũ fratrẽ nõ uidiſti, ille magni ſucceſſor modo patrimonij nactus in lectulo precario moriebat. Nõ ſeruorũ turba circumſtabat, non amicorũ, inter infantẽ & mulierculam, deficientis ſpiritus in aduentum meum ſuſtinebatur. Vt intraui cadentes iam oculos ad nomen meũ erexit, fugientemq́ animam retinuit. Pater, inquit, quod adhuc nihil deprecatus ſum, nõ contumacia feci, fratri mandaueram. Indico tibi crimina mea, expirantem cohęredẽ, cũ ad uitã uolui reuocare ut ſaluus eſſet, rogaui deos, & licet dementiã uoces, ſi uixiſſet, recepiſſem. ARELLII FVSCI PATRIS. Securior eram, quoniã putaueram illi omnia

præſtare fratrem, cum ſubito nunciatũ eſt in ultimis eſſe filium, nec hæc à fratre, ô me miſerum, quod ſolum nepotem recepi. ALBVTII SYLII. Vt uidit uxorem, uidit & fratrem, circumſpiciebat & patrẽ. IVLII BASSI. Tibi debeo mulier, quod habuit filius meus, in qua domo ægrotaret. Pudet dicere, ut nepotẽ agnoſcerem, rogatus ſum. Non poteſt uno crimine demẽtia intelligi. Nemo ſine uitio eſt, in Catone moderatio, in Cicerone conſtantia, †in ſumma demẽtia: ad ſummam, tres fuimus, omnes peccauimus, ego quod abdicaui, frater quod tacuit, tu quod pro fratre non rogaſti. Non ſum uno hærede contentus, duos habere uolui, & quo magis concupiſcam, habui. Miſit ad me adfectus æger, non ibo? mihi crede, aliter tu à dijs, De cohærede cogita, te quis roget, quem roget, uidebis neminẽ rogare non poſſe, niſi qui accuſare poſſit & patrẽ. ALTERA PARS PORTII Latronis. Quàm honeſtus fuit, ſubiecit meretrix quæ peperit, pater iſtius incertus eſt, bene cum ipſo ageretur, ſi & mater. FVSCI ARELLII PATRIS. Errat ſi quis ſit qui me putet pecunia moueri, primum aſſueui cohæredem habere, deinde olim iam cum puero iſto paterna diuiſi, quia mulieri ille frater donauit plus quàm pro ſua parte. ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricem, inter omnia mala, fœcundam ueræ inimicæ. Noſcis quibus ante in cubiculum riualis uenit quàm maritus. ARGENTARII. Cum abdicaret, aiebat hoc ſcilicet, expectabo donec hac è meretrice liberos tollas. Mulier neſcio an aduerſus patrem iniurioſior ſis, quod abſtuliſti illi hæredem, an quod dediſti. ALBVTII SYLLI. Sine ueniant illuc amici, ſiue propinqui, nunc erubeſcunt in domũ meretricis accedere. Mulier quæ ſine præfatione honeſte nominari nõ poteſt, cedo iſtũ puerum nulli agnoſcendũ, ſed mater afferat ſeueris modis, pater abdicauit etiã, quem ſciebat ſuum. Erat in domo puer, qui omẽs uocabat patres, adoptauit eius filiũ, propter quam etiã ſuũ eiecerat. CAESTII PII. Nullũ genus iudicum recuſo, ſi ſeueri erunt, nocebit iſti, quod receperit meretricis filium: ſi clementes, quod abdicauit ſuũ. Clamauit pater, in domum ergo meam meretrix ueniet, aut, quod turpius eſt, filius ad illam ibit? Miſit in domũ noſtram publicũ puerum. Quis illis nuptijs interfuit, niſi aut abdicatus, aut abdicãdus? LATRO ſic diuiſit, an pater ob illam adoptionem accuſari poſſit, an ob hoc debeat: omnes infamauerunt adoleſcẽtem, quaſi illius criminationibus factum ſit, ut frater abdicaretur. Et ideo ſententia laudatur FABIANI, Nihil tecum locutus ſum: cum hoc unum puero noceat, quod ex meretrice natus eſt, omnes operas dederunt, ut quantũ in controuerſia licebat, huic uitio mederẽtur, efficerentq; ne quid in illa uideretur meretricis fuiſſe, niſi nomen. MARILLIVS decenter hoc dixit, Simul obijcies fratri impietatem, nihil, inquit, in illa domo meretricium fuit, ſcires ſi mecum fuiſſes. ALBVTIVS ethicos ut multi putant dixit, certe laudatus eſt, cum diceret, exeuntẽ proſecutus eſt: non probabat hanc Meſſala ſententiam. Non habebit, inquit, fiduciam, ſi mauult uideri recepiſſe puerum quàm abduxiſſe, & qua ratione eum adoptandum eſſe, non quia debuerit, ſed quia ſecutus eſt. Fuit autem Meſſala exactiſſimi ingenij quidem ſtudiorum partis, latini utiq; ſermonis obſeruator diligentiſſimus. Idem itaq; cum audiſſet Latronẽ declamantem dixit, ſua lingua diſertus eſt, ingenium illi conceſſit, ſermonem obiecit. Nõ tulit hanc contumeliam Latro, & pro Pythodoro Meſſalę orationem diſertiſſimam recitauit, quam ſuaſoriam Theodoto declamauit per triduum, quæ dixerit ſuo loco reddam, cum ad ſuaſorias uenero. A parte adoleſcentis non unus omnibus color placuit, quidam perſonam eius qualem acceperant, introduxerunt duram & aſperam. Ex quibus fuit & Hiſpo Romanus: hic unum aiebat efficiendum, ut non durus uideretur, ſed ſeuerus. In hac parte dixit nobilem illam ſententiam, quam Fabius Maximus circumferebat. Venit aſſidue in domũ meretrix, non recedit, paulum abeſt, quin nouerca ſit. CAESTIVS bella figura egit. Dementia, inquit, res eſt ſanitati contraria, non quærã extra exẽpla ſani hominis, & quod pater me rogat, ipſum ſibi cõparabo. Fuit aliquando ſanus. Tũc quid faciebat? Oderat luxuriã, ut nunc caſtigaret, nũc iam ſeuerus. Senẽ putabitis ſanum, ſi uobis lupanar oſtendero? Sic declamauit, ut fratri patrem daret accuſatorẽ, & illum argueret ſibiipſi comparandũ. LATRO fratri pepercit, puerũ preſſit, & dixit fratris filiũ nõ eſſe, & ne fratrẽ quidem hoc fieri uoluiſſe. Illa uerba ab ægro impetrata.

f. deſideratur

impetrata. Fabianus ex omnibus iſtis colorem ſecutus eſt optimum, qui aiebat dicere Meſſalam non tantum bonam partē adoleſcentis fieri, ſed etiam honeſtam: obiecit patri, quod etiam fratrē abdicaſſet, nō ſchemate, ſed certo. Nihil, inquit, peccauerat, amat meretricē, ſolet fieri, adoleſcens eſt, expecta, emendabitur, ducet uxorē, quare tunc nō egit? Dementiā tuam aiebat, expectabat. Expectabat pœnitētiam, aiebat, tuam, iam recipiet. Hoc per tranſitum obĳcere cœpit, quod nō recepiſſet, quod uidiſſet in lupanari habitantem. Abdicaſti, inquit, ut emendares, non ut uitia augeres indies, nullum illius uitium ætatis amor eſt, recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad ultimū obiecit illi, quod ægrum nō ſuſtuliſſet. Poteſt, inquit, cōualeſcere, ſi uiderit penates ſuos, mitius certe morietᷣ paterno ſolo, † ſuo puero. Quare, inquit, tu apud fratrem nō fuiſti, & ego queror? ille cum ad te mitteret, putauit ſe ad duos mittere. Vtinā tecum fuiſſem pater, rediſſes illinc cum filio, ſed tuo. De adoptione nouiſſime queſtus eſt & hac figura. Abſtuliſti mihi fratrem, cum quo natus ſum, cum quo educatus ſum, ut dares iſtum. Indignor hanc fratri meo contumeliam, ut huius uocetur pater. Sed ut et aliqd iocer, FABIANVS MAXIMVS nobiliſſimus uir fuit, qui primus foro Romano hunc uomicum morbū, quo nūc laborat, intulit, de quo Seuerus Caſſius anteq̃ ab illo reus ageretur dixerat, quaſi difertus es, quaſi formoſus es, quaſi diues es, unum tantum es, non quaſi, lapſam. Hanc controuerſiam cum declamaret Maximus, dixit, quaſi tricolum tale, qualia ſunt quæ baſilicam † inſectant. Dicebat autē à patre, omnes aliquid ad nos, imbecilli alter alterius onera detulimus. Accuſatur pater in ultimis annis, nepos in primis abdicatᷣ, Nullus † autē. Hæc ſubinde refero, quod æque uitandarū rerum exempla ponenda ſunt, quàm ſequendarū. In hac controuerſia Latro contrariā rem controuerſiæ dixit, ſed ſibi declamabat, illū Cæſare Auguſto audiēte & Agrippa, cuius filios nepotes ſuos, Cæſar Lucium & Caium adoptaturus diebus illis uidebatᷣ. Erat Agrippa inter eos, qui non nati ſunt nobiles, ſed facti. Cum diceret partem adoleſcentis Latro, & tractaret adoptionis locum, dixit. Nam iſti ex imperio adoptione nobilitati fuerunt: hæc & alia in hanc ſententiam, MECOENAS innuit patri faſcira recuſare, finire iam quidā declamationē putabant, hanc malignam rem Mecœnas eſſe, effeciſſe enim nobilem, non ut audiret quæ dicta erant à Cæſare, ſed ut notaret. Tanta autem Mecœnas ſub diuo Auguſto libertate fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ nō defuerint, qui ignobilitatē exprobrarent. Vipſanius Agrippa fuerat, Vipſani nomen quaſi argumentum paternæ humilitatis ſuſtulerat, & M. Agrippa dicebatur: cū defenderet reum, fuit accuſator qui diceret Agrippam, & quod in medium eſt, uolebat Vipſanum intelligi. Fuit qui diceret, concurrite, Agrippa malū habebis, reſponde dĳs, Ea in arte utiq; mihi uidetur admiratione dignus diuus Auguſtus ſub quo tantum licuit. Sed horū non poſſum miſereri, qui tanti putant caput potius quàm digitū perdere. Latro dignus fuit miſeratione, qui ne excuſare quidem errorē ſuum potuit. Nihil eſt autē crudelius quàm ſic offendere, ut magis ſis offenſurus ſi ſatisfeceris.

forte. ſaluo

f. infeſtant

forte, alit

Controuerſia decimaquarta.

TOrta à tyranno uxor, nunquid de tyrānicidio ſciret, perſeuerauit negare, poſtea maritus eius tyrannū occidit, illam ſterilitatis nomine dimiſit, intra quinqueniū non parientem. Ingrati actio eſt. PORTII LATRONIS. Si cum liberis torta eſt & incaſte, deſcende, inquit, occide tyrannum: niſi occideris, indicabo. Subuecta manu ſatelles quid moraris? inquit, iam expoſita tormenta ſunt. Bene eſt, inquit, mulier, ad ſtuprum uocor. Inſtabat quotidie uiro uxor, exigebat tyrannicidiū, tempus eſt, deſcende. Si nihil aliud ut liberos habeas, niſi tyrannicidæ paritura nō ſum. Miraris, ſi eo tēpore matrona dicere potuit, deſcende, occide tyrannū? comes ſequerer, niſi me inutilem dimiſiſſet tyrannus, deſcende, ego iam feci tyrannicidium meum. Eas nuptias tyrannicidium diduxit, quas nō diduxit tyrannus. CAESTII PII. Subito infelices nuptias oppreſſit tyrannus, terrebantᷣ matronæ, & premebantur uirgines, nihil tutum erat, nulli feliciores tunc uidebantur, q̃ qui liberos non habebant. Quædam itaq; eliſere conceptos, quædam fœcunditatem ſuam moratæ ſunt. Quod ad hanc pertinet, agit ſuæ fortunæ gratias qđ iſto tempore nihil peperit. Tyrānus ſuſpicatus eſt iſtū, neſcio quid de

tyran-

tyrannicidio cogitare,ſiue iſti aliquid excidit, ſiue magna conſilia non bene uultus te-
git,utique de uxoris garrulitate queri nõ potes,cum ſcias,quemadmodũ taceat. Miſit
itaq; ſatellites, attrectate,inquit,uxorem,& adiecit,ſi quos filios habet: ueniunt in do-
mum crudeliſſimi carnifices, in quorum uultibus extant tormenta,iactatur miſera in-
ter ſatellitum manus,& toto itinere non ducitur,ſed trahitur.Hanc aliquis ſi torta non
ſit,mirabit̃ non peperiſſe, cum cogitur?Iſti de tyrannicidio, iam de cõſilio indicemus.
Iam enim puto, licet nupſit iſti propter liberos,ſed infelices nuptias cito tyrannus op-
preſſit,hoc publicum diuortium fuit. Rapitur in arcem mulier, inter ſatellitũ manus;
uexatur atq; diſtrahitur.Hãc etiam aliquis ſi non torqueatur, non parere miretur? ex-
poſita in eculeum ſæpius abſentem uirum reſpexit, quàm præſentem tyrannum. Q̃
multas matres audiui illo tempore,quid nam uolui, quæ peperi? ARELLII FVSCI
Patris. Explicantur crudelitatis aduerſus infelicem fœminã apparatus, & alia inſtru-
menta,uiros quoq; ipſo uiſu frangentia, ad excutiendã muliebris pectoris conſcientiã
proponunt̃,inſtat tam denunciationibus q̃ tormentis tyrannus, & minando torquet,
tacet. Videt intentũ tyranni uultum,uidet oculos minaces, & tacet,plus tibi præſtare
nõ potuit,ſi de te liberos ſuſtuliſſet.Cædunt̃ flagellis artus, uerberibus corpus abrum-
pitur, exprimiturq; ipſis uitalibus,licet reſtet. An ſit tibi iſta datura liberos neſcio, ty-
rannicidium dedit: ita fit mulier,non uis parere,delicata es, cruciatus puerperæ timeſ.
Fremebat indignatione captæ ciuitatis maritus,& cõſilio ſuo,& uxoris adiutorio for-
tior,quomodo occidam tyrannum? Quæ pars accedenti maxime uacat, ubi cuſtodiæ
ceſſant,ubi natura loci minore munimento uirtutẽ nõ ſubmouet?Sic uir & uxor men-
tem exercebant,miraris ſi tranſit quinquennium inter uxorem tortam, & uirum occu-
patum?ſæuiebat etiamnum tyrannus, torquebantur in conſpectu uirorũ uxores, pœ-
nitebat matres fœcunditatis ſuæ. HISPO ROMANVS inquit, deſiderabas liberos;
ut ſint quibus relinquas patrimonium.Ingrate ita tu hac ſalua hæredem nõ habes,nul-
lum tormenti genus omiſit,omnia membra laniata,omnes partes conuulſæ ſunt, ſciſ-
ſum corpus flagellis,exuſtum,conuulſum tormentis,ignoſcetis puto mulierculæ, ſi di-
xero,falſa eſt.HISPANI CORNELII.Contabatur ille, nec ullis adhortationibus in
tyrannicidium poterat impelli,prorſus cum uxorem uidiſſes, poſſes timẽti ignoſcere.
Aſſidue tormenta uariantur,accenduntur extincti ignes,tortor uocatur, ſub quo ma-
riti uxorem prodiderant,paciſci me tecũ putabat, taceam, donas quinquenniũ. Quid
gloriaris?tanquam non facilius ſit occidere tyrannum,quàm ſuſtinere. Duplici bene-
ficio uxoris ſuæ obligatur, & cur non eſt occiſus, & quod occidit. Faſtidit ſterilem
qui fecit. IVNII GALLIONIS.Inſtabat tyrãnus,torque. Illa pars etiam poteſt ſub-
ijci in ignes,in illa parte iam exaruit cruor,ſeca,uerbera,oculos lancina,faciam ne uiro
placeat matrix.PAPYRII FABIANI.Deſcribam nunc ego cruciatus,& miſerã cor-
poris patientiam inter tyrannica tormenta ſæuientia: extincti ſanguine refouebantur
ignes,hæc deſinebat torqueri aliquando,ut ſæpius poſſet, exquiſita uerbera, iam ecu-
leum,quicquid antiqua ſæuitia inuenerat, quicquid & noua adiecerat. Quid amplius
dicam?tyrannus torquebat,& cum de tyrannicidio quæreret.O nos felices,quod nul-
lis aucta puerperijs fui,acuit hanc,fecit tyrannicidium ſilentio, certe tyrannicidã. Con-
uulſis laceratisq; membris, nec adhuc ſufficientibus non dimiſſa eſt ex arce,ſed proie-
cta.Quid eſt quod uxorem dimiſeris? nunquid premit te oneroſa ſumptibus, & ut ſe-
culi mos eſt,in deterius luxu fluẽte,muliebris ambitio certamine mutuo uſq; in publi-
ca damna priuatim inſanit? Nunquid gemmas & ex alieno littore petitos lapillos, &
aurum ueſtemq; nihil in matrona tecturam concupiuit. Si talis eſſet, facile illam cor-
rupiſſet tyrannus. Expecta, poteſt parere. Non reſpondet ad propoſitum, nec ad cer-
tum diem fœcunditas,ſui iuris rerum natura eſt,nec ad leges humanas componit̃, mo-
do properat, modo uota præcurrit, modo lenta eſt & demoratur. Expecta modo, pa-
riet.Quid dicis?non poteſt fieri,quare?quia torta eſt.Imputat tibi quod publicata eſt,
imputat tibi quod torta eſt,imputat tibi qđ ſterilis eſt. IVLII BASSI. Aiebat tyran-
nus ure,cæde uentrẽ. ARGENTARII. Cęde uentrẽ,ne tyrannicidas pariat. TRIA-
RII.Nõ ex formula natura reſpondet,& neq; ad præſcriptum caſus obſequit̃, ſemper

expectari fortuna mauult quàm regi. Alibi offenditur improuiſa ſegetum maturitas, alibi feram magno fœnore moram redemit. Licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agã gratias, quod nõ indicauit uxori meæ, ne uotis in gratiã. Aiebat tyrannus indica, nulla tua culpa eſt. Cæditur, tacet. Igitur tacere putas tutum, mirantur, tuum eſſe tyrannicidium huius ſilentium. Expectaſſe aliqua per longũ tempus maritum dicitur, quanta laus eſt ſeruaſſe, cum expectaſſe tanta ſit. Alia deſiderio uiri attonita, in ardentem rogum ſe miſiſſe, hæc non cum uiro arſiſſet, quæ pro uiro arſit? alia pro incolumitate mariti uicaria morte decidit. Credo hanc in tormẽtis oppreſſam, morte amplius pro uiro præſtitiſſe, ſi quid amplius elegiſſet tyrannus. MARCELLI. Si tamen peccaſſet in partu, ignoſci ei poſſet. Nupſerat enim iſti occupato. Crudelior es etiam illo, quem occidiſti, tyranno, ille torſit & dimiſit ad uirum. ALBVTII SILI. Vicerat ſæuitiam patientia, deerat iam ſanguis, ſuperabat fides, aliquãdo proiecta eſt, differebatur diſtortis manibus, emotis articulis, nondũ in ſua membra artus redierant. Vxorem tortor dimiſit, ad partum ingratus uocabat, quod in præmio nullam uxoris fecerat mentionẽ. Res tuas tibi habe, inijcere debuit manũ, & ipſam inter res ſuas trahere, nihil amplius patri debes quàm uxori, mihi crede maius fuit tyrannicidiũ pati ꝙ facere. PARS ALTERA ARGENTARII. Ego tamẽ torta ſum. Merito obijceres, niſi uindicaſſem. FVLVII SPARSI. Vobiſcũ iudices loquor, controuerſia hæc, reũ facere primum ſi materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi, aut accepi quidẽ, ſed non potui reddere, aut iſta nouiſſima, non facere. Non quiſquis non reddidit beneficiũ ingratus tenetur, animus æſtimãdus eſt non reddentis. POLLIO ASINIVS aiebat, nunquam tentandas eſſe quæſtiones, primam manifeſto obtinere poſſe, qua negamus nos beneficium accepiſſe, perit tota cauſa, niſi in hoc uicit. Apparet enim ingratũ eſſe, qui ne fatetur quidem ſe accepiſſe beneficium. GALLIO noſter putat, quoties poſſit, hoc auferendum aduerſario, quoties non poſſit concupiſcendum, quoties ne hoc quidem poſſit, tranſeundum, quaſi donemus, & poſſimus quidem facere controuerſiam, ſed nolimus. Idẽ Attico Vipſani Apollodori diſcipulo placuit. Hęc ille amplius, quoties non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus cõtrouerſiam facere, hoc modo faciamus, non eſſe tam magnum quàm ille dicat: ſicut in criminibus facimus, quoties negare non poſſumus, eſſe quidem crimen illud fatemur, ſed leuiore pœna dignũ quàm accuſator arguat. LATRO in hac cõtrouerſia nõ dubitabat facere primã quæſtionem, an beneficium dederit: hoc in hæc diuiſit, Etiam ſi ſciſti de tyrannicidio uiri, nec indicaſti, non eſt beneficium ſcelus non facere: deinde ne ſciſti quidem. Non enim tibi indicaui, nec tam magnum conſilium, uirilibus quoque animis graue, commiſi muliebri garrulitati, quæ id ſolum poteſt tacere, quod neſcit. Etiam ſi dedit beneficium, an receperit. Occidi tyrannum, libertatẽ mihi, tibi ultionem reddidi pleniſſimã, perſecutus ſum nefarium hoſtem: illic occidi ubi torſerat. Dices me Reipub. cauſa feciſſe, & tu Reipub. cauſa tacuiſti. Tutus ſit quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio, an quod fecit, facere debuerit? Hoc diuiſit in hæc duo, an iam certam ſterilitatem uxori bonæ facere debuerit, an ne ſterilis quidem pro certo ſit. Noui declamatores Poſ cũ Apollodoro, qui reus ueneficij fuit, & à Pollione Aſinio defenſus, damnatus Maſſiliæ docuit. Et hanc quæſtionem fecerunt in hanc controuerſiam, an inter uiros & uxores data beneficia, ingrati lege teneantur. Non eſt beneficium, ſed officium facere quod debeas, ut ſi filius patri ſe dicat beneficium dare. Hanc quæſtionem fecit & Gallio noſter. BLANDVS in ultima parte controuerſiæ, qua de Republica diſputatur, quæſtionem fecit, An quinquennium numerari debeat à nece tyranni; illud tempus non debere imputari, quaſi ſterili, quo matres etiam editos partus abominatæ ſunt; illud tempus imputarĩ fœminis in Repub. quando pariunt nõ plus tyranno. Huic ſubiecit, an etiã ſi & alijs imputari tempus tyrãnidis ſolet, huic nõ debeat. LATRO ex ſuo more has nõ quæſtiones putabat, ſed membra illius ultimæ partis ex æquitatis quæſtione pendentia. An ſterilis quidem, altius repetis, an uero quæcunque quinquennio nõ peperit, ſterilis eſt. Quid enim ſi uir alicuius abfuerit toto penè quinquẽnio in peregrinatione, uiro imputabit. Quid ſi uir ægrotauerit, qd ſi maritus à uiro

tortus

tortus inutilis in concubitu uxoris ſuæ iacuiſſet,imputaturus fuit?quinquennio quæ/
ris,quare non peperit?tyrannus erat.Nemo cum parentibus ſuis querebatur,quod na
tus eſſet,hic quod torta eſt, hic quod maritus occupatus tyrannicidio non uacauit in
uxoris uoluptates.BVTEO aridus quidem declamator, ſed prudens diuiſor contro/
uerſiarum,contra Latronem ſentiebat,Blando accedebat.Aliud enim eſſe aiebat,quæ
intra quinquennium non potuit, non utiq; ſterilis eſt: aliud quæ intra quinquennium
non peperit,non ſtatim dimitti poteſt ſterilitatis nomine. Hic quæritur de conditione
iuris,illic de ſpe fœcunditatis.Sed Blandum quoq; arguebat,aiebat enim ſic fuiſſe quę
rendum, an tyrannidis tempus excipi deberet,deinde etiam ſi non in alijs,an inter hos
gradus eſt.Sed ipſe ſic hanc in partes quæſtionem diuidebat,an quæcunq; quinquen/
nio non peperit,tanquam ſterilis dimitti poſſit. Poſſet enim accidere quod Athenien/
ſibus in bello accidit,ut liberi & coniuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputa/
batur hoc tempus fœminis,quo uiros deſtituunt,non quo nō habent.Sic tyrannus nō
uetuiſſet iſtam parere,quin interemiſſet. Et cum hoc uehementer impleuiſſet, & pro/
baſſet,nō omnes poſſe dimitti,ſi quinquennio non peperiſſent, tunc illò tranſit.Et hic
poſſet & hæc etiamnum,non hoc quærebat, an deberet dimitti, ſed an poſſet. Et hoc
contra Latronem dicebat,quomodo iſtam quæſtionem putas in æquitatis tractationē
cadere,cum quid liceat quæratur, non quid oporteat: hæc enim, an hic poſſit, per il/
lum non poſſet quia tyrannidem non cœperat. Aliquod tempus immune à legibus
miſeriæ faciunt.Non dico quia torta eſt, ſed hoc adhuc, propter æquitatis tractatio/
nem reſeruo: ſed non peperit quia torta eſt. Quia tu maxima in cogitatione occupa/
tus,nihil de liberis cogitaſti.PASSIENVS uir eloquentiſſimus,atq; temporis ſui pri/
mus orator, hanc ſubtilitatem actionis non probabat in Latrone, ſed aſſentiri dice/
bat,ideo quæſtiones tractādas per ſe eſſe,ſi hæc mulier iuſti repudij ageret, nō ingrati.
Ita non quæritur an legitime,ſed an ingrate dimiſſa ſit, itaq; in æquitatis tractationem
cadunt,etiam quę iuris ſunt.Nam cum quærat̃,an potuerit hæc dimitti,etiam ſi licuit,
apparet,quod utiq; non oportuit,ſi ne licuit quidem. ALBVTIVS decētiſſime fecit,
ſolebat enim ferè in aliquas figuras declamationem deſcribere, & prius egit iniuſti re/
pudij,deinde ingrati,in quibus putat eſſe, an ullum beneficium uiro contulerit, à quo
tanquam inique dimiſſa.Hic omnes quæſtiones ad ſterilitatem & æſtimationem quin
quennij pertinētes libere tractauit,deinde tranſit in ingrati accuſationē. CAESTIVS
pro uiro introduxit colorem.Eo tempore uxor torta eſt,quo nihil adhuc de tyranni/
dio cogitabam,poſtea cogitaui,& hæc ipſa cogitandi cauſa fuit. Vxoris uitio utrunq;
ſecutum eſt,ut illa marito inſolentiam imputare non poſſet,maritus illi tyrannicidium
poſſet. LATRO dixit,Si iam tum de tyrannicidio cogitaſſem, uxori non indicaſſem.
FABIANVS philoſophus colorē magis bono uiro conuenientem introduxit, quàm
oratori callido.Dixit enim & cogitaſſe tyrannicidium,& uxori indicaſſe,& illam tum
quidem feciſſe,quod probam fœminam facere oportuit,nunc peccare quod putet be/
neficium eſſe recte facere.Hic color illi & in illa parte profuiſſet,ſi beneficium putas te
dediſſe,tyrannicidium non prodidiſſe,ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi,
repudium ex tuo uis liberorum cupiditatem, quo ſemper uti tanquam uir eius debu/
iſſet,poſtea magis tanquam tyrannicida. L.VINITIVS Vinitij frater, Fabiani colo/
rem ualde probabat, & aiebat onerari uxorem uno modo poſſe, ſi nihil uacuum de/
cretum ab illa maritus habuiſſet.Si dixerit,inquit, poſt tormenta ſe de tyrannicidio co
gitaſſe,tum tyrannicidium uxori melius deberi meruit,ſi torta tyrannicidam fecit,q̄ ſi
tacuiſſet.Apparet & aliquid de tyrannicidio cogitatum,de quo tyrannus uſq; eo ſuſpi
catus eſt,ut torqueret.Dixerit cogitaſſe quidem ſe de tyrannicidio ante tormenta, ſed
uxori nō indicaſſe, augebit uxoris beneficium.Liberius enim potuit,ait, tyrannicidiū
indicare,quod illi commiſſum nō erat. Potuit enim uxor, etiam nō indicante marito,
tam magni conſilij molitionem deprehendere. At ſi hunc colorem Fabiani ſequor,
mutam efficiam. Si olim de tyrannicidio cogitaui, honeſtior ſum uetus tyrannicida,
& non priuatis,ſed publicis malis ad ultionem impulſus.Si cum cogitarem non celaui
uxorem,facilius perſuadebo, me malum hodie maritum non eſſe, cui ſemper tam de/
ditus

ditus fui. Ad ultimum hoc conſequar, quod ſi quod audierat, tacuit, non beneficium eſt, ſed fides. Hic eſt L. VINITIVS quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis præſentius habuit ingenium, quicquid longa cogitatio illi præſtitura erat, prima intentio animi dabat, ex tempore cauſas agebat, ſed non deſiderabat hanc cõmendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Auguſtus, unus Vinitius ingenium in numerato habet. HISPO ROMANVS maligne & accuſatorie, Nihil, inquit, ego iſti narraueram, iſta ut erat neceſſe aliquid ex ſumptu, aliquid ex nocturnis uigilijs ſuſpicata eſt, unde emanauerit ſermo ſcietis. Videtis quò ueniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad ſeruũ, ſed ad iſtam, quæ nihil negocij habuiſſet, ſi tacuiſſet. Tua enim cauſa tacuiſti, ſciebas te perituram ſi confeſſa eſſes tyrannicidium. HYBREAS dixit.

CONTROVERSIA DECIMAQVINTA.

QVidam luxuriante filio luxuriari cœpit, filius accuſat patrem dementiæ, PORTII LATRONIS. Vtriuſq; tamen comparetur luxuria, tu conſumis patrimonium patris tui, ego accuſatoris mei, nauiga, milita, peregrinare, quære adoleſcens, utere ſenex. Accuſator meus diuerſos & inter ſe contrarios affectus habet, cupit reum damnari, crimen abſolui. CAESTII PII. Poteſt nobis conuenire, ſimiles ſumus, puta te patrem, dic quid me uelis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor an tu me? Rogo uos ego prior cœpi, tu poſterior luxuriaris. Patrimonium, inquit, computemus. Sed tu ſenex, inquit, hoc dixit, luxuria tua ſerius cœpit, citius deſinet. ARELLII FVSCI PATRIS. Sed tu, inquit, ſenex. Vnde ſcis te nõ futurum luxurioſum ſenem? Omnia à te uitia, quod unguento coma madet, tuum eſt, quod laxior uſq; in pedes tunica demittitur, tuũ eſt. Quid eſt quod aliud à te ſenes diſcant? quid porro? domus noſtra luxurioſos duos non capit, indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet ſeniles annos meliore uita reficere? hoc nouiſſimum meum meritum eſt, ſed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxurioſus factus ſum. FABIANVS. Noli pecuniam concupiſcere, quid tibi dicam? Hæc eſt quæ auget diſcordiam. Vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanũ genus cognatũ natura, in fraudes & ſcelera mutua inſtigat, hæc eſt quæ ſenes corrũpit. Quidã ſummũ bonũ dixerũt uoluptatẽ, & omnia ad corpus retulerũt, nihil eſt mihi opus præcipientibus, exemplũ habeo, propoſui qcquid tu feceris, me facere, nauigabo ſi nauigaris, militabo ſi militaris, dic hodie qd putes melius? Sed illud Scipionũ non obijcies, quod elegeris. BLANDI. Obijcit luxuriam propriam, & hoc dicit adoleſcens. Frugaliter uixi, quãdiu frugi patrem habui, ante me deſiſte, ante me cœperas. BLANDI, ſenex luxuriaris, reſpondeo tibi, adoleſcens nauigaui, Ego iam, inquit, deſij, tu nondum, Non miror ſi deſiſti prior, prior cœperas. MENTONIS. Quod gaudiũ accepiſti uere luxurior. POMPEII SYLONIS. Si modo emendatus eſt filius meus (ſolet enim etiam luxuria ſimulari) ſuo quiſq; ordine reus ſit. Vis me ducere uxorem, ſi nouercam haberes, iam abdicatus eſſes. VIBII GALLI. Conuiuæ certe tui dicunt, bibamus, moriendum eſt. Si intelligo, hoc nulli magis in domo dicitur, quàm mihi. Oſtendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Alliga me, dum te cuſtodias. P. ASPRENATIS. Quia nihil proficiebam obiurgando, uolui illi uitam ſuam oſtendere. IVNII OTHONIS. Malam cauſam haberem, ſi alium accuſatorem haberem. Aliam cauſam haberem, ſi te filium non haberem. IVNII GALLIONIS. Aliter à laudibus patris incipiam, hic adoleſcens temperatiſſimus & lubricum tempus ſine infamia tranſijt, duxit uxorem, filium ſuſtulit, ad ætatem perduxit, iam ſenex factus eſt, niſi quod tibi bonum uidet, luxuria uſq; eo ſe proiecit, ut accuſetur. Senex amens, ſenex ebrius, circũdatus ſertis, & delibutus unguentis, & in præteritos annos ſe retro agens, & ualidus in uoluptatibus quaſi iuuenis exultans, nonne portentum eſt? Luxurioſus adoleſcens peccat, ſenex autem luxurioſus inſanit, ætates inhauriunt, uitia laſciuiunt. PAPIRII FABIANI. Nauem in portu mergis, alter ſolito tempore labitur, alter inſolito, alter alieno, alter ſuo, alter annos ſequitur, alter ſenectuti repugnat. Non eſt luxuria, patrem uidere uelimus. Non ſimulas iſta, ſed facis, nec amantem imaginaris, ſed amas, nec potantem adum-

f. me doces, bras,ſed bibis,nec † te decet diſſipare bona,ſed diſſipas. Nemo uitia quæ odit imitatur.
aut dedoces Quis imperator ob hoc ipſe de prælio fugit,ut bene pugnaret exercitus? quis ut ambi
tum comprimeret,ipſe honores mercatus eſt? quis ut ſeditionem leniret,turbauit rem
publicam? Non coercet uitia qui prouocat. LATRO ſic diuiſit, An ob hoc accuſari
pater poſſit. Hic illam uocalem quæſtionem poſuit,quam ſolebat faſtidire Seleucius,
minime ſolere patri obijci luxuriam,non magis quàm auariciam, quàm iracundiam.
Non uitia patris accuſari ſolere,ſed morbum,& ſi poſſit aliquid præter dementiam ob
ijci patri,luxuria nō poſſit,alioquin filijs,inquit,abdicare permittis. Hic de ſuo conſu/
mit,an ſi ob hoc pater accuſari poteſt à filio,hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatem
obijcere patri ſolet ebrius, ſi petulantiam iniuriæ damnatus, Etiam ſi ob hoc accuſari
poteſt,etiam ſi à tali filio,an ſi ad caſtigandum filium hoc conſilio uſus eſt, damnan/
dus ſit. Ait enim adoleſcens,quolibet alio genere debuiſti me obiurgare: quid ſi adulte
rium uindicare uellet committendo? Turpe eſt ſic caſtigare uitia, ut imiteris. Deinde
an conſilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius,aut inquit, quare,ſi cœpiſti ſic e/
mendare filium,cum emendaueris non deſinis. CAESTIVS PATER. Patris aiebat
ſimulationem ſignificandam magis quàm profitendam,ita inquit, adparebit illum ſi/
mulaſſe,ſi etiamnum ſimulat: ſi deſinit ſimulare,oſtendit iam ſibi nihil prodeſſe ea con
ſilia,quaſi filius emendatus ſit: emendatum autem eſſe non conceſſit, & aſſidue dixit,
nihil magis ſequi interuallum hoc luxuria , etiam uere intermiſſa uitia uehementius
ſurgere. LATRO aperte putabat ſimulationem confitendam. Incipio,inquit,non tan
tum honeſtum ſenem,ſed prudentem defendere, ſi quod uitium uideri poterat efficio
conſilium,quare potius ſignificet quàm dicat frugi eſſe. BLANDVS hac figura de/
clamat filium,& pro abdicato reſpondit. CAESTIVS aiebat adoleſcentis partem di/
ligentius colorandam,facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod
à patre ipſi remiſſum ſit. Idq; ſic narrauit,ut ſuam quoq; luxuriam imputaret patri,nō
ſeueram fuiſſe diſciplinam,non bene inſtitutæ domus legem, quæ poſſet adoleſcentis
mores formare, & à uitijs ætatis abducere,quodāmodo,inquit,ad luxuriā à patre præ
miſſus ſū. Vnguēto cani madēt,& comeſſator ſenex redijt, nulli nimis luxurioſus,ſed
parū ſanus uidet. Merito in adoleſcentibus oēm luxuriā uindicant,cito deſinūt. Cum
haberem luxuriæ iſtius exemplū,quæritis, quæ res mihi remedio foret. Ætas illa quæ
faciebam,imputabat,me nō diſcere: Hunc ſenſum ipſe Cæſtius ſano genere dixit, Fla
uium Alfium auditorem ſuum,qui eandem rem laſciuius dixerat, obiurgauit. FLA/
VIVS hoc modo dixit, cū deſideria deſcripſiſſet, paulatim ſe ad frugalitatem rediſſe,
& odio ſibi uitioſum factum,hoc fuit,inquit,quare deſinerem. Sentiebam, inquit, me
ſenem fieri. CAESTIVS hoc aiebat dulcius quidem,ſed corrupit & unam ſententiā.
Incredibile eſt,inquit,cum iuuenis ſit ſenſiſſe ſe ſenem fieri, & noluiſſe uideri tamdiu
luxuriatum, donec ſentiret ſe ſenem fieri. FVSCVS ARELLIVS dixit, Nō accuſa
turus patrē , ſed me defenſurus ſum,ne aliena luxuria mea laudatio. Conſilio luxurian
tem filium iſtum emendo. Superuacuum in narratione hunc colorem habuit, ſubito
furore collapſam patri mentem,meretricem dependentem collo ſenis,& paraſitorum
circumfuſam regē turbā,ſic cum riualibus rixari et ebrietati nocturnę addi item diem.
Putaui initio & ego conſilium eſſe,non morbum,deſinet luxuriari,deſinet,inquam, ſi
propter me cœpit. Permanet in iuuenilibus uitijs,hoc turpius luxurioſus quo diutius.
Quid faciam? e ſuo more emendare patrem uolo, luxuriandum eſt. SYLO POM/
PEIVS patronum adoleſcenti dedit,quod non putabat in accuſatoris perſona Latro
faciendum,ut aliquis per patronum accuſaret patrem. RVFFVS VIBIVS. Feſtiuū
ſenem qui in honorem filij ſui adoleſcētis ebrius ſit. In narratione hoc uſus eſt colore,
ſolutum patrem,iam mentem eius labātem laudare cœpiſſe luxuriam,dicerem eſſe fe/
licius,ſi his qui ſibi amare permitterent neceſſarium tantum habere, quantum accepe
rant,obiurgarent,interim quaſi non commemorent. Ruſticum,inquit,iuuenem,præ/
matura inquis ſeueritas non eſt frugalitas,ſed triſticia. Quid tu ſenex facies? non credi
tis hæc illum dixiſſe,qui uitia etiam obiurgare uult? luxuriatur. ARGENTARIVS
hoc colore declamauit. Duo luxuriantur,una in domo, alter iuuenis, alter ſenex: alter
filius,

filius,alter pater, uterque licenti cultu per publicum incedit. Alter uobis ait, hoc conceſſum ætati utor, & iuuenili lege fungor, id facio quod pater meus fecit,cum iuuenis eſſet: negabit, bona ergo ætate cœpit ſimul primum hoc tyrocinium adoleſcentiæ, quaſi debitum ac ſolenne perſoluere. Reuertar ad bonos mores, qui qualem cauſam habeāt uideritis,faciat etiam ſi non quod oportet fieri,at quod ſolet. Alter ait,ſcio me nouum ciuitatis miraculum,incedere luxurioſum ſenem,ſed hoc caſtigandi genus commouere uiſum. Vt emendaret filium,ipſe peccare cœpit: at ſi auus uiueret,nemo in domo luxurioſus non eſſet, tres luxurioſi fuiſſetis. A PARTE PATRIS, GLYCON SYRICON dixit.

AGROTAS Maſſilienſis longe liuidiorem ſententiam dixit,quàm cæteri Græci declamatores,qui in hac controuerſia tanquam riuales rogati ſunt. Docebat autem Agri ta pars inculta,& ſcires illum inter Græcos non fuiſſe ſentētijs fortibus, aut ſcires illū inter Romanos fuiſſe. Sententia quæ laudatur hæc fuit,

DAMOS CAMBRVS,

DIOCLES CARYSTIVS, HERMAGORAS rara ſententiā dicebat,ſed arguta,& quæ auditorem diligentem penitus afficeret, ſecurum & negligentem tranſcurreret. In hac controuerſia dixit,

BARBARVS dixit uulgarem ſenſum ſatis uulgariter

elegantius hoc compoſuit HISPO ROMANVS. Placet uobis frugalitas mea,quod patrimonium ſeruo,quod acquiſiui,duxi uxorem mature, ſemp dilexi,quod ad omnē me tutum fabulam præſtiti. Illud affirmo, nihil tota uita frugalius feci. Rem ab omnibus dictam celeberrime SYRIACVS VALLIVS dixit, Fili quādo uis deſinamus.

CONTROVERSIA DECIMASEXTA.

QVidam cum haberet formoſam uxorem peregre profectus eſt, in uiciniam mulieris peregrinus mercator commigrauit,illam appellauit de ſtupro,adiecit preces,negauit illa: deceſſit mercator, teſtamento hæredem omnibus bonis reliquit formoſam,& adiecit elogion,pudicam repperi: adit hæreditatem, redit maritus, accuſat adulterij ex ſuſpitione. PORTII LATRONIS. Quanquam eò prolapſi iam mores ſunt,ut nemo ad ſuſpicanda adulteria nimium credulus uideri poſſit, tamen ego adeo longe ab eo uitio ſemper fui, ut etiam timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium ſtuporem arguat, quod tam ſeram querelam detuli. Non accuſo adulteram niſi diuitem factam,ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum eſt: cum ego tamdiu peregrinatus ſim, nullum periculum terra mariq; fugerim, plus iſta intra unam uiciniam,quàm ego toto mari,quæſiuit. Poſt tantos impudicitiæ quæſtus,ſi tacere poſſim,cōfitendum habeo,hac me cauſa fugiſſe, ut in acceſſione patrimonij pere grinando cum uxore certarem. Illud iudices mihi tormentum eſt, quod notata iudicio uero,ut multiplicatam dotem perdat,plus tamen ex quæſtu habet, plus habitura eſt, quàm quantum damnatæ perdendum eſt. Tantum in iſtam diues amator effudit, ut poſt pœnam quoq; expediat fuiſſe adulteram. Quæ præceperim uxori proficiſcens ſcio,cætera quemadmodum adoleſcens,formoſus,diues,ignotus,in uicinia formoſæ, & in abſentia uiri nimium liberæ mulieris commigrauerit, quemadmodum aſſidua ſocietate quotidianæ per diem noctemq; libidinis exhauſtis uiribus perierit, interrogate rumorem uos. Intelligo iudices quid officij mei fuerit. Poteram ego ſaluo pudore meo nihil de hæreditate ſuſpicari,in qua etiamnum autor ab uxore dictus ſum. Veni nihil aliud quàm ut fortunam meam querar,nam cauſam melius uos noſtis. Tempus eſt iudices de uxore & marito credi,mulierem tam formoſam amari potuiſſe. Pudica forte ſic amari,ne ſollicitaretur, potuit. Neq; eſt quod dicat,in meo iſtud arbitrio poſitum? Erratis uos iudices,ſi non maritus ad ſollicitandam matronam putatis irritamentum, ſpem corrumpendi quamuis facilem,quamuis amabilem ſenſum. Si tantum in formoſa ſperari poteſt,quantum placere poteſt,omnes formoſæ in ſe uniuerſos populos conuerterent matronæ,qua eſſe aduerſus ſollicitantes laſciuia ſolet. Prodeat intantum ornata,quantum ne immunda quidem ſit;habeat comites eius ætatis, qui impudicos, ſi

nihil aliud, uerecundia annorum remouent: ferat iacentes in terram oculos, aduerſus officioſum ſalutatorem inhumana potius quàm inuerecunda ſit, etiam in neceſſariam reſalutandi uicem multo rubore confuſa, ſic ſe inuerecũdiam pignori: longe ante impudicitiam neget in ore, ꝙ uerbo: in hac ſeruandæ integritatis cuſtodia nulla libido irrumpet. Prodite mihi fronte in omne lenocinium cõpoſita, paulo obſcœnius quàm poſita ueſte nudæ, exquiſito in omnes facetias ſermone, tantum non ultro blandientes, ut quiſquis uiderit non metuat accedere. Deinde miramini, ſi cum tot argumentis pudicitiam proſcripſerit, cultu, inceſſu, ſermone, facie, aliquis repertus eſt, qui incurreret retia adulteræ, ſe non ſubduceret internuntiũ, puto illud ſolicitari ſe, arripi & denudari iuſſit, flagella & uerbera, & omne genus cruciatus popoſcit, in plagas deterrimi mancipij uix imbecillitatem muliebris manus cõtinuit. Quoties quod non una peregrinaretur queſta eſt, nemo ſic negantem iterum rogat. Cum quo queſta eſt? apud quem indignata eſt. Abunde in argumentum pudicitiæ profuturum putas, ſi ſtuprum tantum negaueris, quod plerunꝗ etiam impudiciſſima ſpe uberioris præmij de induſtria ſimulat. Quando de iniuria tua uiro ſcripſiſti, & ne in occaſionem ſimilis iniuriæ ſolitudo tua pateret, maturiorem reditum rogaſti, & quanto decentius contumeliam penetralium meorum uxoris epiſtola quàm teſtamento ſollicitatoris cognoſcerem. Miſerrimus omnis ſeculi maritus, ſi contentus abſentia mea etiam nunc iniuriam meam neſcirem, ſi quod fecerat tacere uoluiſſet. Toties ſollicitantem in iſtam faciem qua placere poteras, conuertiſti. Non omne ornamentum, ueluti cauſam talis iniuriæ execrata es, quod proximum eſt à promittente rogata ſtuprum tacet. Inſpicite adulteri cenſum ex eo impune, ſi quod adulteris edidit, ſi eſt aliquid quod non erit. Quid ſigillatim omnia percenſeo, quicquid ego non emi in mundo tibi miſer, ut maritus cum omni cenſu meo inter munera adulteri maneo. Sola mihi hæres eſto. Quid ita habes, inquit, ſcripſit cauſas: quam cum ſemel appellaſſem, cum iterum, tum tertio appellaſſem non corrupi. O nos nimium felices, & aureo (quod aiunt) ſeculo natos. Sic etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant. Omnium bonorum meorum, omnis pecuniæ meæ ſola hæres eſto, quia corrumpi non potuit, quia tot ſollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam cuſtodiuit. Tace pauliſper nomen autoris, nunquid non teſtamento uiri creditis? nullam eſſe in uxore ſuſpicatur infamiam inter mutuum eius amorem, aut certe ita creditum, iam moriturus tabellas occupare, ſi uultis cum muneribus meis imponere, elogium ex teſtamento adulteri petendum eſt. Sola hæres eſto, quamuis aliena, quamuis ignota, tantum, quia pudica, quia incorrupta eſt. Quid iſti tam cenſorio adultero non mater eſt? non ſoror? non propinqua? aut nulla earum pudica eſt? Idcirco ſcilicet cum tantis diuitijs peregrinas urbes in honorem pudicitiæ incognitæ perambulabat? Illic ubi natus eſt, nulla pudica erat? at illic ubi negociatus? quin illa non proſtituta erat, uacuo teſtamento pudica hæres per errorem quæſita eſt. Ego adulteram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communeis ex illa liberos precatus ſum, qui pudicam mihi libentiſſime crederem. Adeo ne iam omnis patientia ſeculi noſtri abijt, ut aduerſus querimoniam uiri uxor alieno teſte defendatur? At Hercules aduerſus externorum quidem opiniones ſpecioſiſſimum patrocinium erat, ego uiro placeo. At ego ſi hunc morem inſcribendi recipitis, in conſpectu ueſtro ita ſcribam. Vxor mea hæres eſto, quod peregrinãte me adamata eſt, quod hæres ab adoleſcente alieno ac libidinoſo relicta eſt, quod tam infamem hæreditatem adijt: à duobus uos teſtamentis in conſilium mitto, utrum ſecuturi eſtis quod ab adultero abſoluit, an quod damnatur à uiro? Magnus pudicitiæ fructus eſt, pudicam credi, & aduerſus omnes illecebras atꝙ omnia delinimenta muliebris ingenij, eſt ueluti ſolum ac firmamentum, in nullam incidiſſe fabulam, nouos fortaſſe, non in omnium æſtimationem occurrere, & horrenda multa deinde ac uaria daturus experimenta, fœmina quæ damnum pudicitiæ qui uis eſt, atque curandus eſt eſſe ac uideri pudicam.

Libri tertij controuerſiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVER- SIARVM LIBER QVARTVS.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio, nõ ultra uos differam, quãuis non audieram frequenter, cum per totum annum quinquies ſexiesue populo diceret, ad ſecretas exercitationes non multi irrũperent, quos tamen gratiæ ſuæ pœnitebat, alius erat cum turbæ ſe committebat, alius cum paucitate contentus erat. Incipiebat enim ſedens, & ſi quando illum produxerat calor, exurgere audebat, illa intempeſtiua in declamationibus eius philoſophia ſine modo tũc, & ſine fine euagabatur, raro totam controuerſiam implebat, non poſſes dicere diuiſionem eſſe, non poſſes declamationem, tanquam declamationi multum deerat, tãquam diuiſiõi multum ſupererat. Cum populo diceret, omnes uires ſuas aduocabat, & ideo non deſinebat. Sæpe declamante illo ter buccinauit, dum cupit in omni controuerſia dicere, non quicquid debet dici, ſed quicquid poteſt. Argumentabatur moleſte magis quàm ſubtiliter. Argumenta enim argumentis colligebat, & quaſi nihil eſſet ſatis firmum, omnes probationes probationibus alijs confirmabat. Erat & illud in argumentatione uitium, quod quæſtionem non tanquam partem controuerſiæ, ſed tanquã controuerſiam implebat, ſuã executionem. Quid igit̃ per numeros ſuos implenda nõ eſt? Eſt qdem, ſed tanq̃ acceſſio, nõ tanq̃ ſumma. Nullũ habile membrũ eſt ſi corpori par eſt. Splẽdor orationis quantus neſcio an in ullo alio fuerit. Non theſis magna ſed phraſis. Dicebat enim citato & effuſo curſu, ſed præparato. Extẽporalis illi facultas, ut affirmabant qui propius norant, non deerat, ſed putabat ipſe ſibi deeſſe. Sententiæ, quas optime Pollio Aſinius albas uocabat, ſimplices, apertæ, nihil occultum, nihil inſperatum afferẽtes, ſed uocales & ſplendidæ. Affectus efficaciter mouit, figurabat egregie, præparabat ſuſpitioſe. Nihil eſt tam inimicum quàm manifeſta præparatio. Apparet enim ſubeſſe, neſcio quid mali. Ideoq; moderatio eſt adhibenda, ut illa ſit præpatio nõ confeſſio. Locũ beate implebat. Non poſſes de inopia ſermonis latini queri, cum illum audires, tantum orationis cultæ fluebat. Nunquam ſe torſit quomodo diceret. Sufficiebat enim illi inquantum uoluerat explicãdi uis: itaq; ipſe dicere ſolebat, cũ uellet oſtendere non hæſitare ſe in ſelectione uerborum, cum res animum occupauere, uerba ambiunt. Inæqualitatem in illo mirari libebat, ſplendidiſſimus erat. Idem res dicebat omnium ſordidiſſimas, acetum & puleium & laternas, philerotem, ſpongias, nihil putabat eſſe quod dici in declamatione non poſſet. Erat autem illa cauſa, timebat ne ſcholaſticus uideretur, dum alterum uitium euitabat, incidebat in alterum, nec uidebat nimium orationis ſplendorem, his admixtis ſordibus non defendi, ſed inquinari, & hoc æque omnium eſt, ut uitia ſua excuſare malint quàm effugere. ALBVTIVS enim non quomodo non eſſet ſcholaſticus quærebat, ſed quõ uideretur. Nihil detrahebat ex ſuperuacuo ſtrepitu, hæc ſordida uerba ad patrociniũ aliorum afferebat: hoc illi accidit inconſtantia iudicij, quem proxime dicentem commode audierat, imitari uolebat. Memini omnibus illum rebus omiſſis apud Fabianum philoſophum tanto iuniorẽ quàm ipſe erat cũ condiſcipulis ſedere. Memini admiratione Hermagoræ ſtupentẽ ad imitationem eius ardeſcere: nulla fiducia ingenij ſui, & ideo aſſidua mutatio. Itaq; dum genera dicẽdi transfert, & modo exilis eſſe uult, nudiſq; rebus hærere, modo horridus & ualens potius quàm cultus, modo breuis & concinnus, modo nimis ſe deprimit, ingenio ſuo illuſit, & longe deterius ſenex dixit. ætas ei non proderat, dum ſemper ſtudium eius eſſet nouum. Idiotiſmus eſt inter oratorias uirtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus eſt, & occaſione quadam, hac uirtute uarie uſus eſt. Sæpe illi bene ceſſit, ſæpe decidit: nec tamen mirum eſt, ſi difficulter apprehenditur uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præſtitit unquam Gallione noſtro decentius. Iam adoleſcentulus cum declamaret apte & conuenienter & decenter hoc genere utebatur. Raro Albutio reſpondebat fortuna, ſemper opinio, quamuis pœnituiſſet, audire libebat. Triſtis ſollicitus declamator, & qui de dictione ſua timeret

etiam cum dixiſſet. Vſq; eo nullum tempus ſecurum erat, hæc illum ſollicitudo fugauit è foro, & tantum unius figuræ crudelis euentus. Nam in quodam iudicio centumuirali, cum diceretur iuriſiurandi conditio aliquando facta ab aduerſario, induxit eiuſmodi figuram, qua illi omnia crimina irrogaret. Et placet, inquit, tibi rem iureiurando tranſigi? iura, ſed ego iuſiurandum dabo. Iura per patris cineres qui inconditi ſunt. Iura per patris memoriam, & executus eſt locum, quo perfecto ſurrexit. LV. ARVNTIVS ex diuerſo ait, Accipimus conditionem, iurauit. Clamabat Albutius, non detuli conditionem, ſchema dixi. Arruntius inſtabat, centumuiri rebus iam ultimis ſe parabant. Albutius clamabat, Iſta ratione ſchemata de rerum natura tolluntur. Aruntius aiebat, tollantur, poterimus ſine illis uiuere. Summa rei hæc fuit, Centumuiri dixerunt dare ipſos ſecūdum aduerſarium Albutij, ſi iuraret ille. Albutius non tulit hanc contumeliam, ſed iratus calumniam ſibi impoſuit, nunquam enim amplius in foro dixit, homo ſummæ probitatis, qui nec facere iniuriam nec pati ſciret. Et ſolebat dicere, quid habeo quare in foro dicam quum plures me domi audiant, quàm quenquam in foro? Cum uolo dico, quamdiu uolo, & quamuis non fateretur, delectabat illum in declamationibus quod ſchemata ſine periculo dicebãtur: nec tamen in ſcholis effugere cõtumelias poterat Cæſtij mordaciſſimi hominis, cũ in quadã controuerſia dixiſſet Albutius, quare calix ſi cecidit, frangitur, ſpongia ſi cecidit non frangitur, aiebat Cæſtius, Ite ad illum cras, declamabit uobis, quare turdi uolent, cucurbitæ non uolent. Cum dixiſſet Albutius in illo, qui fratrem parricidij damnatum exarmata naue dimiſit, impoſuit fratrem in culeum ligneum, Cæſtius eandem dicturus ſic expoſuit controuerſiam. Quidam fratrem domi à patre damnatum nouerca accuſante cum accepiſſet ad ſupplicium, impoſuit in culeum ligneum, ut perueniret, neſcio quò terrarum: ingẽs riſus omnium, ſed nec ipſi bene ceſſit declamatio. Paucas enim res bonas dixit, ſed cũ à ſcholaſticis nõ laudaretur, nemo, inquit, imponet hos in culeũ ligneum, ut perueniant neſcio quo terrarũ ubi calices franguntur, ſpongiæ non frangunt̃. Video q̃d uelitis, ſentẽtias potius audire q̃ iocos. Audite ſentẽtias in hac ipſa cõtrouerſia dictas.

Controuerſia 17

MOrtua quidam uxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterum ex adoleſcentibus domi parricidij damnatum tradidit fratri puniẽdum, ille exarmato nauigio impoſuit, delatus adoleſcens ad piratas, archipirata factus eſt: poſtea pater peregre profectus, captus eſt ab eo, & remiſſus in patriã, abdicat illum. ALBVTII SYLII. De fratre nec iudicare audeo nec loqui. Vno nomine gratias ago, & gratulor, ꝙ patrem ſeruare potui. Mori iuſſus, tanta tempeſtate confuſus, neq; æſtimare quicquã neq; diſpicere potui. Plura timui crimina pater fortuna torquente, quàm quæ uideris ipſe noſſe. Nec ſatis memini, ſolutũ mihi fratrem tradideris an alligatũ, neſcio, quantum ad meum ſtuporem attinet, etiam fugere potuit: nec ſatis memineram tale miniſterium an pœnam eſſe uoluiſſes, uindictam an parricidium. Inſui fratrẽ culeo iubes, non poſſum pater. Non ignoſcis, an non credis? ego contendo nec te quidem poſſe. Si quis tibi dixiſſet tyrannus, ueni, tuis manibus filium inſue, in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire incluſi filij gemitum? Si potes, timeo ne innocentem damnaueris. Si nõ potes, quid frater in fratrem poſſet? patrem teſtem dedit. Quid accuſas, quod impunitatem fratri dederim? in quo facto conſilium meum uictum ſit, à me frater ut uiueret, non impetrauit, ut fugeret non impetrauit. Nihil aliud impetrauit quàm ut aliter, quàm in culeo moreretur. Cauſam malam habeo, ut inter fratres. Vbi ſpes? in gubernaculo nulla eſt, in remigio non eſt. Hæc eſt in comite? nemo repertus eſt naufragij comes, in uelo? in arte? omnia penè inſtrumenta circũciſa ſunt. Adminiculum in ſpe nullum eſt, patri ſum excuſandus? at fratri, de filio tuo hoc reſpondeo, quamdiu in patrio ſolo morari licet, tuus eſt proiectus in mare, quicquid poſt exilium & naufragium uel facit uel patitur, ab omni fœdere uitæ communis abſtractus, pœnarum eius pars non eſt, nequitiæ opus eſt, ſed alijs quærentibus, teipſum teſtem dabo, non eſſe piratam. Ego illi terræ, ego lucis conſpectum, ego etiam mortis humanæ facultatem abſtuli. Fortuna ipſa, quæ emiſerit, eius eſt, nihil tamen illi præter mare relinquitur. Moriendum eſt mihi, pater iuſſit, neq; ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non

non facere quod iuſſus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietati tuæ neceſſarium ſuſcipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte, uolo mori, ſed pura manu tua, hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam, licuiſſe mihi per fratrem aliter quàm parricidæ mori. ASINII POLLIONIS. Æquas mihi præbete aures, dabo uobis etiam damnatum abſoluendum. Viuit, inquit, frater, non credo: ſeruauit, inquit, me, feciſti ut crederem. Hæc eſt ſumma rerum geſtarum. In ea domo, in qua facile parricidium creditum eſt, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum iſta tabula? ſemel mori uolo. Q. HATTERII. Emicabant denſis undique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempeſtates abſconderant diem, imbres undique & omnia procellis ſæuientia. Expectat, inquit, parricidam mare, intumuerat ſubitis tempeſtatibus mare, iuſtis quoque nauigijs horrendum, fateor fateor dixi, fratrem tibi, ſi innocens eſt, fortuna commẽdo, fragmentum infelix, etiam nauigaturis omen, quod ſi quis gubernator uidiſſet, uitem ſuum abſtuliſſet naufragijs è littore emittitur. MARCELLI ESERNINI. Habes, inquam, frater ſi innocens es nauigium, ſi nocens culeum: non feci parricidium, & quàm facillime erramus homines, factum putaui, deliberabam an parẽtarem patri. Fratrem, inquit. TVRRINVS in domo parricidium facies inuenire, etiam locum à naufragis nauigium. ARGENTARII. Quod iuſſeras factum eſt, perijt frater. Viuit, inquit, & me dimiſit, bono argumento probatur uiuere. Vtraſque ad cœlum manus ſuſtulit. Si nihil unquam impie cogitaui, patrem meum etiam damnatus diligo. Dij immortales rerum iudices adeſte, ſi aliter ſentiret, infelicia ſibi imprecatus eſt maria, ſic nauem ſuam rexit. BLANDI. Latebat in littore nauigium, quod etiam integrum infeliciter uexerat. Credam parricidam, ſi tibi proficiſcenti nauigium ſuum reddidit. Subito mihi ferrum non ſentienti cum animo pariter excidit, torpent manus, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offunduntur oculis. Intellexi quàm difficile eſſet parricidium facere, etiam quod imperaret pater. Ita mihi quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicis fortuna ſuccurras, ita mihi contingat aut honeſte dicere, aut mori, ita ex domo noſtra ego ſim ultimus reus, ut ille iurabat, meliorem ſe nouercam habuiſſe quàm fratrem. CORNELII HISPANI. Fateor uolui occidere, ſed tunc intellexi quàm difficile eſſet parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui, ne nunc quidem poſſum. Pater noſter nauigauit ſereno die, tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid hoc eſt? nauigauit damnatus felicius quàm qui damnauerat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit, habebo patronum, reuertere. Magnum pietatis argumentum, filio charus pater, etiam poſt ſupplicium. Vtrum uobis uidetur innocentiam apud piratas didiciſſe, an ne apud piratas quidem perdidiſſe? ARELLII FVSCI PATRIS. Potuit patrem occidere, & quem teſtem timebat abdicatus à patre? Quò me conferam? in mare? non poſſum, iratos habeo piratas. Cum traditus eſt mihi frater, imperatumq; ut ſumerem ſupplicium, ſi qua eſt fides, tentari me putaui, an poſſem parricidium facere. PORTII LATRONIS. Perieras pater, niſi in parricidam incidiſſes. TRIARII. In naufragio nauigabat, parum eſt quod non occidit patrem, immo etiam integra naue dimiſit patrem reſolutis compagibus, infelix omen nauigationis. Inſue me culeo, certe ſentiam maria, non ea uidebo. Sciſſa quoq; uela fecerant ſinus, & armatas claſſes naufraga præceſſerat ratis, ſcires nauigare qui ſeruaturus eſſet patrem, etiam pirata dicit, interim falſo crimine male audit. CAESTII PII. Erat nauigium, immo fuerat, ſed adhuc crudelis & pertinax nouerca, poſt omnia deuicta nihilominus ſæuit, maria iam quieſcunt, prædones iam miſerentur, irati iam parcunt. Ibamus præter ſepulchrum matris, ille mortem timens, ego ſcelus: expecta, Vide an fortuna nobis obijciat ſcelus. Iacebat nauigiũ peruetus, & attritũ ſalo, uix unius capax animæ. Veni ad uos, uictoriam pulchram petiturus, ut probem me parricidã. Nõ occidiſti, inquit, fratrem nouerca, audiui iucundiſſimã uocem, fateor me parricidam, occidi fratrem, tutus ſum pater, ſi hoc probetur: impoſui in exarmatam nauem: nõ eſt occidere? Nouercæ quidẽ nunq̃ ſatis priuignus occiditur. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt, & hæc eſt cõditio miſerrima huma-

ni generis, quod naſcimur uno modo, multis morimur: laqueus, gladius, præceps locus, uenenum, naufragium, mille aliæ mortes inſidiantur huic miſerrimæ animæ, & hoc occidere uocatur, ſed diutius. Si quis nũc ſtat in turba, & hoc dicit, huic quiſquam parcat qui fratrem ſuum occidit, & occidiſſe ſe probat? Componis in domo par, ut alter ſcelere ſit parricida, alter miniſterio. Impoſitus eſt in nauem frater, qualem nauem? ſcitis, nihil eſſe periculoſius, quàm etiam inſtructa nauigia, parua materia ſeiũgit fato. Quid ſi uero non rudentibus cõmittitur illa anima, non uelis, non gubernaculo defenditur, exarmata nauis, et utroq; patens latere. Imponitur miſer in naufragium, nauigio per ſe peſſum ituro, põdus inſuitur. Ecce nauem diuinitas armat, ſubito uiſa ſunt uela; ſubito nauis cœpit & regere ſe et attollere. Magnũ eſt præſidium in periculis innocentia. Sæuum mare inuoluitur, procellæ ſpumante impetu latera nauigij urgent, pulſatur undique nauis periculis, innocentia tamen tuta eſt. O maria iuſtiora iudicijs. O mitiores procellæ patre, quam effeciſtis animam. Nec hoc tantum diuinitus geſtum eſt, quod peruenit tutus in portum, excipitur claſſe prædonum. Habeat pater mentem nauigandi, capietur iudex, ut illum pœniteat ſententiæ ſuæ. Damnare me nouerca parricidij potuit, parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognoſce innocentiam meam in mari, quam domi noluiſti. Complexu, oſculis proſecutus eſt, ſic patrem parricida dimiſit. IVNII GALLIONIS. Multa non agnoſco, frater domi damnatus eſt, ego in publico: illi obiectum eſt quod parricidium fecerat, mihi quod non fecerim: ille negabat, mihi nouo patrocinio utendum eſt, fratrem occidi: in ea domo, in qua parricida damnatur, hæc innocentia eſt. Video uos inuitos audire hoc genus defenſionis, malo itaq; me uobis innocentem probari quàm patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus, eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem nouercam: mitioris natura pectoris ſum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium, animus meus durior eſt, illius clementior: apud piratas quoq; inuenitur, qui nõ poſſit occidere, putas me dicturum ne alius occideret? Si mater noſtra uiueret, puto illi tradidiſſet. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrũ uobis uidetur per manus patris punire filium uoluiſſe, an ablegare priuignum? pudet me patrocinij mei. Timeo ne cum cœpero narrare quid fecerim, dicatis, certe negabis te poſſe hominem occidere. MVSAE. Traditus eſt frater puniendus mihi potiſſimum, quo iſtud propoſito pater feceris, apud pleroſq; diſputationem habet. Ego, ſi quid mitius illo tempore uoluit fieri, non intellexi. Impoſui multum recuſantem, et inſui culeo poſtulantem. Obijcis mihi molliorem animũ, alius mitior eſt plus q̃ debet, alius ſeuerior eſt quàm neceſſe eſt, medijs alius affectibus inter utrunq; poſitus, totus in ſua poteſtate eſt. Quidam & accuſare & damnare poſſunt & occidere, quidam tam mites ſunt, ut non poſſint in caput ne teſtimonium quidem dicere. Non poſſum hominem occidere, hoc uitium & apud piratas inuenitur. Alij uiuere ſine reipublicæ adminiſtratione non poſſunt, alijs in priuato latere, & extra oẽm inuidiam ſeceſſiſſe præcipua trãquillitas eſt, alijs nõ poteſt perſuaderi, ut matrimonio obligentur, alijs ut careant. Sunt qui caſtra timeant, ſunt qui cicatricibus ſuis gaudeant. In tanta morũ uarietate uidete quantulũ ſit quod excuſem, non ambitioni, nõ inertiæ ueniam peto, miſericors ſum, nõ poſſum occidere hominẽ. Gratulare pater naturę meæ; Nunquã eiuſmodi filius parricidium faciet. Hoc uitiũ à te traxiſſe uideor. An non putas miſericordẽ, qui quẽ damnauit, fratri puniendũ dedit? Cẽturio Luculli Mithridatẽ non potuit occidere, dextera ſimul ac mente languit, proh bone Iupiter Mithridatẽ q̃ nõ dubiũ parricidã. POMPEII SILONIS. Gaude pater, neuter filius tuus parricidiũ fecit, dimiſi in portũ naufragum. Vis pater ſcire, accuſator nocentior ſit an reus? Conijce in alteram nauem nouercã, illa faciat uotũ, precetur, ſi neminem innocentẽ accuſauit, ſi priuignũ immerentem non oppreſſit, in eos piratas incidat, qui neſciant captos dimittere. ALTERA PARS MVSAE. Parricida meus in mari regnat. SEPVLLII BASSI. Nega tu parricidam fuiſſe, quem ſcis eſſe piratam. CAI SABINI. Facinus indignum, parricida damnatus poſt pœnam potuit dicere patri ſuo, morere. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit. An licuit illi qd' iubebat pater facere.

Non licet, inquit; fratrem necare, ille damnatus erat, non enim iudicio publico ceciderat, ignoſce ſi diligentior ſum, cum uideam hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parricidij poſtulet, facile eſt, ſi dicenda ſit domi cauſa, etiam nocens abſolutionem ſperare potero, in foro quid reſpōdebo? Occidi fratrem parricidam, me quoq; uocant, quod non affui reo, ſi licuit an debuerit. Nocens eſt iſte, ſed mihi frater eſt, naturę iura ſacra ſūt. Quid de me iudicaturus eſt ſi fecero? puto difficulter poſtea in me parricidium credes. Etiam ſi debuit parere patri, an ignoſcēdum ſit illi, ſi nō potuit. Fatebor inquit, quod forte offenſurum eſt aures, patri parere uolui, fratrem occidere nō potui. Obortæ ſunt ſubito tenebrę, diriguit animus, ſublapſum eſt intercepto ſpiritu corpus, non poſſum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam, non poterat. Quidam occidere hominem tantum non poſſunt. Quorundā aduerſus hoſtes deficit manus. Fratris quoque beneficium non eſt tam magnum pater, quàm magnum putas. Non ille te noluit occidere, ſed non potuit. Nouiſſimas illas partes fecit, quamuis non occiderit, ſi tamen potuit damnatum, an abdicari debeat. Dicet enim pater, ſi non poteras, negaſſes. & miſiſſes ad me, non poſſe te. Hoc loco Latro dixit rem ualde laudatam, dixiſſes, inquit, te non poſſe, Ita me neſciebas, putaſti me poſſe occidere? Quid ergo ſic loquebaris? iam unum parricidij condemnaſſes: deinde an puniuerit fratrem. Hæc deſcriptio ſupplicij, quod dixit grauius etiā culeo fuiſſe, & adiecit hoc die illū pœnas dare inter barbaros incluſum, per quos neceſſe eſt illis patre populari capere, ſed ne per illos quidē neceſſe eſt parricidium facere. Hac diuiſione uſi ſunt, quibus placuit & illius cauſam defendere, inter quos & Geminus Varius fuit, qui aiebat adoleſcentem optimā cauſam habere, ſi non occidit fratrem, etiam nocentem, meliorem tamen ſi non occidit innocentē, Partitam autē materiam fecit erga has quæſtiones Geminus, & quibus idem placuit. An abdicari non debuit, etiam ſi nocentem fratrē non occidit: hic dicit, non licuit, non debui, non potui, An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cum cœpiſſet per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet, inquit, aliquis, tam ſero defendis. Non potui citius. Hodie primum res in forum delata eſt. Nouiſſime, an etiam nocentem ſatis punierit. De colore inter maximos & oratores & declamatores diſputatum eſt, utrum ne aliquid deberet dici in nouercam, an non. P. ASPRENAS ET ALBVTIVS, & præter oratores magna horū rhetorum manus in hanc partem tranſiuerant, & qui in nouercam inueherentur fuerunt, & illi qui non quidem palàm dicerent, ſed per ſuſpitiones & figuras: quam rem non probabat PASSIENVS, & aiebat, minus uerecūdum eſſe, aut tolerabile infamare nouercam quàm accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate, deinde ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem in malum colorem incidere quàm tranſire. LATRO illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem uſus eſt, non potuit occidere. Et cum deſcripſiſſet ingenti ſpiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentem dixit, Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen, hic parricidium non poteſt facere. CAESTIVS colore alio uſus eſt. Tranſibamus, inquit, ſecundum matris ſepulchrum, inuocare cœpit manes eius, motus ſum. Et puerili ſenſu colorem tranſcurrit, quid facerem, inquit, occidere pater iubebat, mater uetabat: & eum colorem dixit, hæc mecum cogitaui, non eſt imperatum ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari, eligere ſupplicij genus liberū eſt. FVSCVS ARELLIVS hoc colore uſus. Tentari me à patre putaui, uno, inquit, ſupplicio alterum filium puniri, alterum experiri uult. ALBVTIVS in argumentis plura poſuit, & omnes ferè colores contrectauit. In narratione hoc colore uſus eſt, & dixit, hoc unum mihi præſta beneficium, ſine me tanquam parricidam mori. ARGENTARIVS, Non tanquam frater eſſem, ſed huius conſilij inuentor dixit, Cogitaui quid facerem. Tandem inueni quomodo parricidium uindicarem ſine parricidio. PASSIENVS hoc colore uſus eſt. Non putaui patrem utique uelle occidi filium. Videbatur mihi omnia miſericordiæ adiumenta præparaſſe, quod domi cognouerat, quod inter ſuos. Fratri, inquam, tradidit, age ſi parcere noluiſſet, cui tradidiſſet. POLLIO ASINIVS dixit in nouercam, itaq; illo colore uſus eſt. Cogitaui mecū quid liceret, quid oporteret: ſi tantum

tum

tum inquam nefas cõmiſſum eſt,nullæ meæ partes ſunt ad expiandum ſcelus. Trium uiris opus eſt,comitio,carnifice. Tanti ſceleris,nõ magis priuatum poteſt eſſe ſupplicium quàm iudiciũ. MARCELLVS dixit ita, Si iſte parricidium fecit, ideo & ego faciam: & illã quam ſupra ſententiã retuli,habes, inquã,frater. VARIVS GEMINVS & ipſe dixit,Nolui occidere,egregie,inquã nouerca inter priuignos diuiſit odiũ,aliter alium aggreſſa eſt,alteri parricidium obijcit,alteri mãdat: & hac illũ figura defendit in narratione. Interrogaui fratrẽ, apud quem prætorem cauſam dixiſti? apud nullum,inquit. Quis accuſator fuit? nemo. Quis teſtis? immo qui teſtes? Vni eñ etiã de minore ſcelere non credit. Nemo,inquit. Quis de te pronuntiauit? nemo. Quid pater inquit? Ego ſi reus fuiſſem,ad te non miſiſſem. SEPVLLIVS BASSVS hoc colore uſus eſt. Non habui parricidæ inſtrumenta,non culeum,non ſerpentes, parricidã tamen in maria proieci. VIPSANVS duro colore uſus eſt. Hoc,inquit, ſuppliciũ tanquã grauius elegi,quid iſte,inquã, inſuetur, & ſtatim oẽm ſenſum ſupplicij effugiet? immo ſollicitus pendeat,& quod ne inſuti quidẽ parricidæ patiũtur, ipſe pœnã ſuam ſpectet: nihil ſperet,timeat omnia, peius debet quàm cæteri parricidæ mori,à patre dãnatus eſt. Et hoc colore per totam declamationẽ uſus eſt ut diceret, hoc ſe tanquã grauius elegiſſe. Diſplicebat color hic prudentibus. Quã enim ſpem habuit abſolutionis, ſi nec paruit, nec pepercit? HATERIVS hoc colore uſus eſt. Diu mecum diſputaui, parricida eſt, quem non teſtis probauit? non iudex coarguit? quid ergo? innocens quẽ condẽnat pater? Inueni æque pœnam ſimillimã reo,merſam, non tamẽ ex toto perditã ratem,quæ uel punire fratrem poſſit,uel abſoluere. TRIARIVS & ipſe quaſi ſententiã de fratre ferre noluiſſet,egit & dixit. Tandẽ ad cœlũ manibus leuatis,quicquid eſt inquã quod terris imperat,quod regnat profundo, quicquid eſt quod ex ſublimi res ſpectat humanas inuoco,damnatus alto cõmittit. Dij iudicate poſt patrem. Hæc ſentẽtia dicebat ex græco translata, ſed græca corruptior eſt.

A parte patris,quod ab archipirata dimiſſus eſt ſic. CAESTIVS, Pœnam,inquit,putauit mihi hanc eſſe morte grauiorem, & ſic poſuit in narratione, Rogabam ut occideret,non impetraui. VARIVS GEMINVS ait, In hoc me dimiſit, non quia uolebat ſaluum eſſe,ſed ad patrocinium ſuum, ut quia non nunc occiderat, uideretur nec ante uoluiſſe. LATRO dixit, Quis porro uno me miſerior eſt, qui uitã parricidæ debeo. DIOCLES CARYSTIVS elegantem ſenſum in prooemio poſuit pro adoleſcente, cum diceret cauſas ſe abdicationis non inuenire,luxuriæ ſe occaſionem non habuiſſe, parricidium ſibi non obijci,& contra reos ſe minime laborare, fortaſſe,inquit, quæritur,quod captum non redemerit,adiecit.

Et cum tractaret in ultima parte,debere patrem noſſe uitia liberorum, & ferre utiq; in unico,adiecit,

ARTEMON in deſcriptione tempeſtatis laudatus eſt,& belle acceſſit ad eam.

Et cum de ipſo nauigio diceret,pulchre cœpit.

Et ultimam deſcriptionis ſuæ ſententiam propoſuit,

Et ad partem narrationis eleganter tranſit,

GLYCON dixit.

Soleo dicere uobis Cæſtiũ latinorũ uerborũ inopia hominẽ græcũ laboraſſe, ſenſibus abũdaſſe. Itẽ quoties aliqd deſcribere auſus eſt,toties ſubſtitit,utiq; cũ ſe ad imitationẽ magni alicuius ingenij direxerat,ſicut in hac cõtrouerſia fecit. Nã in narratione,cũ fratrẽ traditũ ſibi deſcriberet,placuit ſibi in hac explicatione una & infelici. Nox erat concubia,& omnia iudices canẽtia ſyderibus muta erãt. MONTANVS IVLIVS qui comis fuit,quiq; egregius poeta, aiebat illũ imitari uoluiſſe Vergilij deſcriptionẽ. Nox erat & terras animalia feſſa per omnes, Alituum pecudumq; genus ſopor altus habebat. At Vergilij imitationem bene ceſſiſſe, qui illos optimos uerſus Varronis expreſſiſſet in melius.

Deſierant latrare canes,urbesq; ſilebãt. Omnia noctis erant placida compoſta quiete. Solebat Ouidius de his uerſibus dicere,potuiſſe fieri longe meliores, ſi ſecundi uerſus ultima pars abſcideret,& ſic deſineret,omnia noctis erant. Varro quem uoluit ſenſum optime

optime explicuit. Ouidius in illius uerſu ſuum ſenſum inuenit, aliud enim interciſus uerſus ſignificaturus eſt, aliud totus ſignificat.

CONTROVERSIA DECIMAOCTAVA.

De moribus fit actio.

POpilium parricidij reum Cicero defendit, abſolutus eſt, proſcriptum Ciceronem ab Antonio miſſus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit, accuſatur de moribus. BASSI SEPVLLII. Si accuſaſſet Cicero Popilium, uiueret. Occidit Ciceronem Popilius. Puto iam creditis occiſum ab iſto patrem, ut uno ictu pereat, tantum dabo pro Cicerone, ſi liceat paciſci. GABII SABINI. Quod unum potuimus, effecimus, ut ueniret tempus, quo Popilius Ciceronem deſideraret. Popili potes, inquit, Ciceronem occidere, potes uel patrem. PORTII LATRONIS. Prorſus occiſurus Ciceronem debebat incipere à patre. Antonius, inquit, iuſſit. Non pudet te Popili? Imperator te tuus credidit poſſe parricidium facere. Abſcidit caput, amputauit manum, effecit ut minimum in illo eſſet crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum, feliciſſime licet cedat actio, id ſolum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem tantum erubeſcat. Proh dij boni occiſum Ciceronẽ, & caput eius humerotenus reciſum. ALBVTII SILII. Cæde ceruices tanti uiri, & humerotenus reciſum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam, Hoc unum tantum feliciter feciſti, quod ante occidis patrem quàm Ciceronẽ. Facilius Cicero pro parricida iudices mouit, quàm pro ſe clientem. Ad uos hoc patroni exemplum pertinet. Nullos magis odit Popilius, quàm quibus plurimum debet. Vbicunq; eſtis iudices, qui in iſtum reum ſederatis, ecquid penitet abſoluiſſe? ARGENTARIVS. Impius eſt, ingratus eſt, audeo dicere parricida. Senſit qui defenderat. Reſpice forum, hic ſub Cicerone ſediſti, reſpice roſtra, hic ſupra Ciceronem ſtetiſti. Quãtum eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus eſt, abſcidit ceruices loquentis, hæc eſt abſoluti clientis poſt lõgum tempus ſalutatio. Parce iam quæſo Popili. Nihil tibi niſi occidendum Ciceronem mandauit. Duo fecit parricidia, quorũ alterũ audiſtis, alterũ uidiſtis. CAESTII PII. Si dixero, infamis adoleſcentia turpis eſt, infamis pueritia turpis eſt, reſpondebit, iã iſta Cicero defendit. Nõ pudet Popili, accuſator tuus uiuit: quid tã cõmune, ꝙ ſpiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuãtibus, littus eiectis? Parricida ſic etiã tu periſſes. FVLVII SPARSI. Nõ credidiſſet Popiliũ feciſſe Antonius, niſi in mentẽ illi ueniſſet, illum & parricidiũ feciſſe. Facinus indignũ, à me defendit Cicero, cũ Popiliũ Cicero defenderit. MENTONIS. Non magis quiſquã alius occidere Ciceronẽ potuit præter Popiliũ, ꝙ nemo Popiliũ præter Ciceronẽ defendere, parricidam quẽ uiuus negarit Cicero, occiſus oſtẽdit. Fortunam Ciceronis, Antonius illũ proſcripſit, q accuſatus eſt, Popilius occidit qui defenſus eſt. Si dãnatus eſſes, carnifex te culeo totũ inſuiſſet. Video quid reſpõdeat. Nõ credet Antonius occiſum Ciceronẽ à Popilio, niſi ei ſignum attulerit. TRIARII. Præſta Ciceroni quod propinqui Catilinæ, quod amici Verri præſtiterunt. Proſcriptum tranſi. Ne à mortuo quidem manus abſtinet, lacerat occiſum. Popili hoc parricidium tertiũ tuũ eſt. POMPEII SILONIS. Nunqd magis exonerare te poſſis, præſta Ciceroni quod Antonius. CORNELII HISPANI, Dic Antonio, ego iſtud ſcelus facere poſſum & patrẽ occidi. Securi erãt amici Ciceronis poſtꝙ ad illũ Popilius miſſus eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuiſti Ciceronẽ occidere. At quàm bene ꝑſuaſerat nobis Cicero, parricidiũ te facere non poſſe. Occidiſti tu Ciceronẽ loquentẽ. Nunqd inquit, et aliquis ex tuis uenerat index, an nemo Ciceroni timendus eſt, qui cũ Popilio uenit? Q. HATERII, qui modo Italiæ humeris relatus eſt, nunc ſic à Popilio refertur, propoſito in roſtris capite Ciceronis: cum unius metu omnia tenerentur, gemitus tamen Popilij liber fuit. IVLII BASSI. Proſcriptus, inquit, erat Cicero, pater certe tuus proſcriptus non fuit. BLANDI. Dij manes, Popilij ſenis patris, & inultæ Cicero te perſequuntur umbræ, ut quem negaſti, parricidam ſentias. CAPITONIS. Deduxi ad uos reum omniũ, quos terra ſuſtinet, nocentiſſimũ, ingratum, impium percuſſorẽ, bis parricidã, nec tamen timeo, patroni uiderint, ne à Popilio quidẽ niſi poſt beneficiũ occiditur. Nec damnationem tamen iſtius deſpero, Non enim à Cicerone nunc defenditur

ditur, timeo ne cauſæ non ſatiſfaciã. Maior cauſa eſt, occiſum à Popilio Ciceronẽ quæri, quàm fuit aliquando probare non occiſum patrem. Ciceronem quiſquam potuit occidere qui audiuit? Minturnenſis palus exulem Marium non hauſit. Cimber etiam in carcere uidit imperantem, prætor iter à conſpectu exulis flexit. Qui in crepidine uiderat Marium, in ſella figurauit. Nõ poſſumus de Popilio queri, eodem loco patronum habuit quo patrem. Pompeius terrarum mariſq; domitor Hortenſij ſe clientem libenter confeſſus eſt. Hortenſius bona Pompeij non Pompeiũ defenderat. Romulus horũ mœnium conditor & ſacratus cœlo parens, non tantam urbem fecit, quantam Cicero ſeruauit. Metellus in Veſtæ æde extinxit incẽdium, Cicero Romæ. Glorietur Hannibale Scipio, Pyrro Fabritius, Antiocho alter Scipio, Perſe Paulus, Sparthaco Craſſus, Sertorio & Mithridate Pompeius, nemo hoſtis Catilina propius acceſſit. Fert appenſum conto caput, & defluente ſanguine hunc ipſum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. BVTEONIS. Quantæ fuit eloquentiæ? probauit ab eo non occiſum patrem, à quo occidi poterat etiam Cicero. MARYLLII. Si inimicus eſſem patronis optarem ut reus abſolueretur. Turpe iudicium, in ea ciuitate Ciceronem non defendi, in qua defendi etiam potuit Popilius. Popilium pauci ex hiſtoricis tradiderunt interfectorẽ Ciceronis, ſed hi quoq; nõ parricidij reũ à Cicerone defenſum, ſed in priuato iudicio. Declamatoribus placuit, parricidã reum fuiſſe. Sic autẽ eum accuſant, tanquam defendi non poſſet, cum adeo poſſit abſolui, ut ne accuſari quidẽ potuerit. LATRONI non placebat illum ſic accuſari quomodo quidam accuſauerũt. Obijcio tibi quod occidiſti hominem, quod ciuem, quod ſenatorem, quod conſularem, quod Ciceronẽ, quod patronum tuum. Hac enim ratione non aggrauari indignationem, ſed fatigari, ſtatim illò ueniendum eſt ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeo bonam cauſam habet Popilius, ut detracto eo quod patronum occidit, nihil negocij habiturus ſis, & patrocinium eius eſt ciuilis belli neceſſitas. Itaq; nolo per illos reum gradus ducere, quos poteſt tutius euadere. Licuit enim in bello & ciuem & ſenatorem & conſularem occidere, nec in hoc crimen eſt, quod Ciceronem, ſed quod patronum. Naturale eſt autem ut quod in nullo patrono fieri oportuit, indignius ſit factum in Ciceronem patronum. LATRO accuſauit illum de moribus, primum quod ſic uixiſſet, ut cauſam parricidij diceret, deinde quod patronũ ſuũ occidiſſet. Et fecit has quæſtiones, an poſſet eo nomine accuſari, quo abſolutus eſt. Si quis, inquit, hodie uolet me parricidij poſtulare nõ poterit. Quomodo crimen quod obijci non poteſt, puniri poteſt? An in bello ciuili acta obijci non poſſint. Honeſte dixit, cum hunc locum tractaret VARIVS GEMINVS. Si illa, inquit, tempora in crimen uocas, dicis nõ de hominis, ſed Reipub. moribus. Si poteſt, quod ciuili bello actum eſt, obijci, an hæc obijci debeant. Hanc quæſtionem in illa diuiſit. An etiam ſi neceſſe ei fuit facere, non ſit tamen ignoſcendum. Ad quædam enim nulla debet neceſſitas compellere: hoc loco Latro dixit ſummis clamoribus, ita tu Popili ſi Antonius iuſſiſſet patrem tuũ occideres? Deinde an nõ fuerit ei neceſſe: potuiſti excuſare te, potuiſti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut ſciret & fugeret. Neceſſe certe non fuit, manum caputq; præcidere mortuo. Colorẽ pro Popilio LATRO ſimplicem habuit, neceſſitate coactum feciſſe, & hoc loco illam ſententiam dixit, miraris, ſi eo tempore neceſſe fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? ALBVTIVS dixit, in pœnã Ciceronis electũ amiciſſimũ Ciceronis, quaſi exprobraturus ꝑ hoc illi ſuam fortunã eſſet: moleſtius, inquit, feret ſe à Popilio occidi ꝙ occidi. MARCELLVS E ERNINVS eundẽ colorẽ aliter induxit. Cogitabat, inqt, Antonius ſecum, quod Ciceroni excogitabo ſuppliciũ? Occidi iuſſero? olim iã aduerſus hunc metũ emuniuit animũ. Scit mortem, nec immaturam eſſe cõſulari, nec miſeram ſapienti: fiat aliquid noui quod non expectat, quod nõ timet, non indignabitur ceruicem hoſti porrigere, indignabitur clienti. Popilium aliquis uocet, ut ſciat quantum illi defenſi in Republica profuerint. SYLO POMPEIVS hoc colore uſus eſt, Offendebatur, inquit, proſcriptione, & quædam liberius loquebatur, non miror, Ciceronis cliens eſt, tanto magis occide Ciceronem tuum. Et dixit, non ſuæ infirmitatis ſententiam. Vterque inquit, ſed diuerſo genere punitus eſt. Ciceronis proſcriptio fuit, occidi, mea occidere.

dere. MARILLIVS præceptor noſter ſic narrauit, Iuſſit, inquit, imperator, iuſſit uictor, iuſſit qui proſcripſit, ego illi negare quicquam poſſem, cui nihil negare poterat Reſpublica? BLANDVS hoc inquit loco, uolo me excuſare, dixi, Cicero me defendit: reſpondit, ſcio, me accuſauit. I ergo, ut ſciat plus ſibi Antonij accuſationem nocuiſſe, quàm Popilij defenſionem profuiſſe. BVTEO hoc colore, uocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cliens, amicus. Excogitaui quomodo Cicero ſua periret manu. CAESTIVS hoc colore, Duriſſima, inqt, mihi militia in Antonij caſtris fuit, ob hoc ipſum, quod Ciceronis eram cliens, difficillimæ mihi expeditiones dabantur. Tunc quoq; uocatus ſum quaſi ad pœnam. I, inquit, occide Ciceronem, nec credam, inquit, niſi attuleris caput, magiſq; admiratus eſt potentiam ſuã, quod Ciceronẽ Popilio nõ licebat nõ occidere. FVSCVS ARELLIVS hoc colore uſus eſt, Antonij ſe partes ſecutum, ut ſi quid poſſet Ciceroni prodeſſet, facta proſcriptione ad genua ſe Antonij ꝓcidiſſe, deprecatum ſe pro Cicerone, offenſum Antonium, eo magis dixiſſe, Occide quem mori non uis. Hic color diſplicebat Paſſieno, quia ad teſtem ducit: nam ſi hoc fecit Popilius, non tantum quod defendat non habet, ſed habet quo glorieť. HISPO ROMANVS uehementi colore uſus eſt & duro. Patronum enim Popilio dedit, & dixit aliter ſe cauſam acturum Popilij, aliter Antonij; pro Popilio dicturũ, occidere nolui, coactus ſum: pro Antonio dicturum, occidi Ciceronem oportuit, & dixit locum, aliter non potuiſſe pacari Rempub. quàm ſi ille turbator ocij è Repub. ſublatus eſſet. Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus eſt quid ille, inquit, cum Antonium hoſtem iudicaret, & omnes Antonij milites, non intelligebat ſe & Popilium proſcripſiſſe? Hic color prima facie aſperior eſt, ſed ab illo egregie tractatus eſt. VARIVS quidẽ minus dixit, Cum imperaſſet mihi Antonius, paſſus ſum, ne aliquis P. Clodij mitteretur, qui contumelijs afficeret, antequam occideret, & uiuum laniaret. ARGENTARIVS dixit, Vocatus ueni, poſt proſcriptionem Antonius terribilior erat factus, etiam ſuis. Iuſſus ſum Ciceronem occidere, quid facerem? Non parere uno modo poteram, ſi me occidiſſem, hoc nec Cicero poterat. A parte accuſatoris illo loco, quò Popilius uenit, nemo nõ aliquid noui uoluit dicere. LATRO ait, Præcluſerat fores, nemo ad proſcriptum recipiebať. Popilius ut uenit admiſſus eſt. CAESTIVS dixit, Vt renunciatum eſt Ciceroni, ait, Popilio ſemper uaco. VIPSANVS CORNELIVS fecit etiam quærentem Ciceronem, Popili tam ſero. ALBVTIVS dixit, quid eſt Popili? ecquid tuto lateo? nunquid mutandus eſt locus inepte ab Idibus? PAVLVS quidem induxit Ciceronem, tum maxime Popilij orationem legentem. Et MVRRHEDIVS non eſt paſſus hanc controuerſiam tranſire, ſine aliqua ſtuporis ſui nota. Deſcripſit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popilium, & Popilij manum dedit Popilio, quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

Controuerſia decimanona.

TEr abdicatus comprehenſus eſt à patre, in ſecreta domus parte medicamentum terens, interrogatus, quid eſſet, dixit, uenenum, & uelle ſe mori, & effudit, accuſatur parricidij. CAESTII PII. Dic quid commiſi? certe nec ſecreta te fallunt, dimittam te, intelligetis cui parauerim, dic quid ante commiſerim, niſi forte cõtentus es reo committere parricidium, parricidæ nihil. ARGENTARII. Volo mori, quia reus fui, quid ergo, reus uiuet? uiuet, quia ſordidatus aſſidebit pater. Reuertar ad uenenũ, quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi ſemel paſſa eſt. ALBVTII SILII. Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, ſi quem alium iuuet. Vt interuenit, in alias cogitationes abij. Ergo quiſquam tam infelix fuit, ergo quiſquam me magis odit, quàm ego miſer memet cœpi? VARII GEMINI. Ter, inquit, abdicatus es. Videris mihi pater obijcere, quod tam diu uiuam, quod pro me loquor. Nolite mirari, tam iracundum eſt innocentibus mori quàm miſeris defendi. CORNELII HISPANI. Scio quoſdam periclitanteis illa iactare, nunc primum cauſam dico, hic ergo dicere non poſſem, iterum reus fui, nec dubito, quin uobis in odium uenerim, cum ipſe me oderim. PORTII LATRONIS. Ter cauſam dixi, acceſſi ad hęc ſupplicia mea, uenenum teneo, hoc ſi tibi ſatis nõ eſt, uiuã. ALTERA PARS ALBVTII SYLLI. Teſtor deos

immortales,hoc me tribus iam cauiſſe abdicationibus, ne in domo mea uenenum de/
prehẽderem.Parricidij reus uiuit,qui abdicatus mori uoluit. In quàm anguſto domus
meæ fortuna poſita eſt,aut patri pereundũ eſt,aut filio. Quid habes,quare me mori ue
lis? Viuunt orbi,uiuunt naufragi,uiuunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdica
tus cum ſe mori uelle dicat,uitam rogat. Teneo parricidiũ, quod apparet etiam in ſuã
mortem paratiſſimũ. CORNELII Hiſpani. Nolite mirari, ſi debitas uires dolori meo
non exhibuero, tribus iudicijs experti eſtis, patres accuſare non poſſe. VIBII RVF/
FI. Cum tantum eſt quod fateris,quantum eſt quod negas? Tu uenenum quæſiſti,tu
uenenum emiſti, tu uenenum intuliſti in eam domum, in qua habebas inimicũ patrẽ,
recte uitam odiſſes ſuam,cui parricidium obieciſſes. Vis ſcire quid peccaueris? indica
quis tibi uendiderit,dicetur illi,tu illi uenenũ uendebas, tu ter abdicato uendebas,ſine
dubio ſciebas cui daturus erat, ita hoc ego iudicio filij mortem moror. Si me cum iſto
includitis, moriar, ut uobis hanc faciam inuidiam, quam iſte mihi facere uoluit. VA/
RII GEMINI. Quæritis filius meus uenenum cui parauerit? uiuit. POMPEII SY/
LONIS. Mihi, inquit,paraui,& hoc eſt patri parare. Abſolutus mori uult,reus uiuit.
MVSAE. Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat ha/
bere quàm parricida? habuit inquam Demoſthenes uenenũ & uixit,idem ego tibi pa/
ter quod Demoſtheni Philippus. PORTII LATRONIS. Cum abdicarem, ſi quid
obieceram,aiebat,nunquid deprehendiſti? nõ tamen habebitis quod multum de eo du
bitetis,quod negat parricidium,quod cõfitetur,uenenum eſt. Mori, inquit, uolo uiuo
patre,& hoc parricidium eſt. Miſer æque timui ne biberet uenenum, quàm ne daret.
ARELLII FVSCI PATRIS. Mihi,inquit,paraui uenenum,ne quis dubitet an aliũ
poſſim occidere. IVNII OTHONIS PATRIS. Reus eſt parricidij, q mauult mori,
q̃ patrẽ uidere.quomodo uultis,magis probem uobis illũ mori noluiſſe? nõ uult mori.
Mori, inquit, uolui. quare? quia ter uiciſti. Si mihi credis, parricidium facere uoluit.
Qualis eſt reus,cuius hoc unum patrocinium eſt, indignũ ſe uita fuiſſe? Dico tam in/
uiſum illi patrem fuiſſe,ut occidere uoluerit. Non puto uos exigere diuiſionem, cum
coniecturalis ſit cõtrouerſia, habet tamen diſſimilem cæteris coniecturam & duplicẽ,
non quomodo ſolet,inter duos reos,cum alterum coarguimus, aut inter duo crimina,
cum alterum probamus,ut id alterius fiat probatio, tanquam cum dicimus adulteram
fuiſſe, ut credatur etiam propter hoc uenefica. In uno homine coniectura duplex eſt.
Quærimus enim utrum uenenum in ſuam mortem, an in patris parauerit. Si hic co/
lor diſplicet pro adoleſcente, quo dixit Latro ut nihil mutaret,ſed diceret, Mori uolui
tædio abdicationis & infelicitatis aſſiduę,cum in hoc tantum ſordes ponerem,ut cum
maiore tormento poſitas reſumerem,& abſoluto mihi uni, non finis eſſet periculi, ſed
initium: incipit præter coniecturam, & illa prima uulgaris in eiuſmodi cõtrouerſijs &
pertrita quæſtio incurrere,an uenenum habere in mortem ſuam liceat. ALBVTIVS
illo colore pro adoleſcente dixit,non fuiſſe uenenum, Cum putarem,inquit, odio eſſe
patri meo,uolui experiri affectũ eius,quomodo mentionẽ mortis meæ ferret. Itaq; pa/
làm & ita ut interueniret pater tenui. FVSCVS ARELLIVS eodẽ colore uſus eſt,
ſed aliter: nõ dixit,experiri patrẽ uolui,ſed ut miſerabilẽ me patri facerẽ. MVRRHE/
DIVS pro cætero ſtupore ſuo dixit,medicamentum ſe paraſſe ad ſomnũ,quia aſſiduę
ſolicitudines,uigiliarũ ſibi facerent conſuetudinẽ. Vſus colore eſt, & Publiana ſenten
tia dixit, Abdicationes,inquit,ſuas ueneno diluit. Et iterum, Mortem,inquit, meam ef
fudi. Memini nos cum loqueretur de hoc genere ſententiarum, quo iam infecta erant
adoleſcentulorũ omnium ingenia, queri de Publio,quaſi iam ille hanc inſaniã introdu
xiſſet. CASSIVS SEVERVS ſummus Publij amator aiebat, non illius hoc uitium
eſſe,ſed illorũ,qui illum ex parte,qua tranſire deberẽt,imitarentur: quę apud eum me/
lius erant dicta,quàm apud quenquã comicũ tragicumq;,aut Romanũ, aut Græcum,
Publij Mimi — ut illum uerſum,quo aiebat unũ uerſum inueniri non poſſe meliorẽ, Tam deeſt auaro
quod habet,quàm quod nõ habet, Et illud de eadẽ re dictũ, Deſunt luxuriæ multa,aua
Desunt luxuriæ multa. Avaritiæ omnia. — ritiæ omnia, Et illos uerſus qui huic quoq; ter abdicato poſſent conuenire, O uita mi/
ſero longa,felici breuis, Et plurimos deinceps uerſus referebat Publij diſertiſſimos.de

inde

inde auctorem uſtij, quod ex captione unius uerbi plura ſignificantis naſcitur, aiebat Pomponiū Attellanarum ſcriptorem fuiſſe, à quo primū ad Laberiū tranſiſſe hoc ſtudium imitādi, deinde ad Ciceronē, qui illud ad uirtutū ſtudia tranſtuliſſet: nam ut tranſeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut in ſermone dixit, & nota ut nō referam à Laberio dicta, cū Mimi eius quicquid modo tolerabile habēt, tale habeant, id quod Cicero in Laberiū. Diuus Iulius ludis ſuis Mimū produxit, deinde equeſtri illum ordini redditum iuſſit ire ſeſſum in equeſtria: omnes ita ſe coartauerunt, ut uenientem non reciperent. Cicero male audierat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæſari, ſed utriuſq; adulator, multosq; tunc in ſenatū legerat Cæſar, & ut repleret exhauſtum bello ciuili ordinem, & ut his qui bene de partibus meruerant, gratiā referret. Cicero in utramq; rem iocatus, miſit enim ad Laberium tranſeuntem, Recepiſſem te niſi anguſte ſederem. Laberius ad Ciceronem remiſit, Atqui ſolebas duabus ſellis ſedere. Vterq; elegantiſſime, ſed neuter in hoc genere ſeruat modum. Ab his huius ſtudij diffuſa eſt in plures imitatio. Sed ut ad controuerſiam redeam, CASSIVS SEVERVS aiebat placere ſibi illum colorem, Mori uolui. Et quaſdam dixit inter diſputandum ſententias. Tertio, inquit, cum abdicarer, aiebam, nihil tanti eſt, infelicem hanc animam, quam toties exagitat pater & infeſtat, ſemel recipiat. Sed illud rurſus dicebat, Mihi ſerua iſtū animū, facies quod uoles abſolutus. Quare ergo nūc nō moreris, dicet aliquis? Primum nō ſemper idem miſeris libet, nonnunquā iuuat cum fortuna ſua cōcurrere, illā fatigare. Deinde uerū uis quare nō moriar interim? quia puto te uelle. OTHO IVNIVS ineptam ſententiam uidebatur dixiſſe, non multum intereſt mea, aut enim me, aut filium meum uoluit occidere.

Controuerſia uiceſima.

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiū, peregre profectus, & à piratis captus, ſcripſit de redemptione epiſtolas uxori & filio. Vxor flendo oculos amiſit, filium euntem ad redemptionem patris alimenta poſcit, non remanentē alligari uult. CAESTII PII. Non eſt quod mulieris affectū lege æſtimetis, quę minatur, omnia fecit, ne filius alligetur, nauigaturus reliquit uxori filiū, nec adhuc cæca erat. ALBVTII SYLII. Deducite filium, itaq; tene, complectere: audeo dicere, hoc par ne piratæ quidem diuiderent: ſi uellet filium alligare, pateretur ire quò properat. Ergo i adoleſcēs, matri tuæ nec decem menſium quidem alimenta reddes? ſi paſcere non uis matrem, expecta ſaltem ut efferas. TRIARII. Legē attulit, qua catenas minetur, cauſa eſt quia timet. MARCELLI ESERNINI. Si perſeueras, me quoq; ad piratas trahe, impetrabo ab illis alimenta & uirum meū. FVLVII SPARSI. Mater ſi non paſcitur, moritura eſt. Pater etiā ſi nō redimitur, paſcitur tamen. IVLII BASSI. Patri tuo ſuperſunt & oculi & alimenta. ALTERA PARS CAESTII PII. Matrē meam imitari uolo, amare me docuit, unis uinculis duos alligauit. Si matris exemplo pius eſſe uoluero, etiam oculos patri debeo. ARELLII FVSCI PATRIS. Deſertorem tuum apud patrem inuenies. VARII GEMINI. Qualis fortuna eſt, cui uincto mater catenas denuncias? eundum eſt uictori ad piratas. Omnia licet patri præſtem, meliorem tamen habuit uxorem: q̄ multi me putāt, quia nolo ad patrē redimendum ire, nunc cum matre colludere. FVLVII SPARSI. Matri nihil timeo, ſi eā apud uos relinquo. Patri quid timeo, ſi eum apud piratas relinquo? BVTEONIS. Oculos certe eruam mihi, ne plus marito præſtiterit uxor. LATRO hanc controuerſiam quaſi eſſet tota officij declamauit. Nullas quæſtiones iuris inſeruit, ſed comparauit inter ſe incommoda patris & matris, & tanquam quæreret, dixit. Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendū cæcam matrem ſubſiſtere. Et ſic eam diuiſit, ut diceret, hoc quod pater deſiderat, utile eſt patri. Nouiſſime tractauit, ne patri quidē utile, utiq; ſi ſciat matrē in hac eſſe fortuna, non paſſurū. In epilogis uehemens fuit. APOLLONIVS GRAECVS ET BVTEO fatuā quęſtionē mouerunt. Primam, an lex quæ de alendis parentibus lata eſt, ad patris tantum nomen pertineat. Illi ſunt omnia priuilegia data, & ipſam pœnā non alentium, ſignū eſſe non muliebris poteſtatis. Res eſt ineptior q̄ ut coarguenda ſit, itaq; tranſeo. Illud unū quod

dicebat POLLIO ASINIVS referam. Nunquam tentari debere in cauſa uerecunda
improbã quæſtionem. HISPO ROMANVS illam mouit quæſtionẽ, an lex de alen/
dis parentibus nõ pertineret ad matres: ut uiuis parentibus filius, inquit, familiæ nulli
poterit ſeruire niſi patri, omni alia ſeruitute liber eſt. Puta eñ te alimenta petere ab eo,
quem pater mittat peregre, quem nauigare iubeat. Primæ partes ſunt patris, ſecundæ
matris. ALBVTIVS nõ iuris fecit illam quæſtionem, ſed æquitatis, ita tamen, ut iuri
adiungeret, & matris prius eſſe, q̃ patris officiũ. SYLO POMPEIVS illam fecit quæ
ſtionem, An quoties duobus cõmunis eſſet poteſtas, eius tota fieret qui præſens eſſet.
Puta, inquit, te ſeruũ eſſe cõmunem, huic domino ſerues, qui præſens eſt: puta fundũ
eſſe cõmunẽ, is fructus percipiet qui præſens eſt. Illã quæſtionẽ huic durã ſubiecit, an
nunc pater nullũ ius in filiũ habeat. Quomodo, inquit, ciuis iura habeat, qui liberi ho/
minis non habet? patrẽ habet ille nullã in poteſtatẽ, habet matrem in totius legis poſſeſ
ſionem. Eſt iam non cõmune illi ius in te, ſed proprium. VARIVS GEMINVS ſic di
uiſit, An non ſemper filius cogi poſſet, ut matrẽ alat. Deinde, an nunc cogendus nõ ſit.
Non ſemper, inquit, filius cogitur. Tranſeo illos qui non poſſunt, ægros & inutiles, ali
quis ad propellendũ hoſtem proficiſcit̃, in cuius unius militia poſita eſt ſalus publica.
Hunc retinebit matet, puta legatũ, de ſumma Repub. puta fœderis. Huic mater uincu/
la inijciet. Per partes comparando utrumq; officiũ: Ille, inquit, peregre eſt, tu domi, ille
captus, tu libera, ille inter piratas, tu inter ciues, ille alligatus, tu ſoluta es, at tu cæca es,
ille hoc infelicior quod uidet. Quid eñ uidet? catenas ſuas & cædes, & uulnera & cru
ces eorum qui non redimuntur: at periculoſum eſt nihil, niſi domi manere & flere. LA
TRO dixit, pro matre ſubmiſſe & leniter agendũ. Non enim uindictam, inquit, ſed mi
ſericordiam quærit, & cum eo adoleſcente conſiſtit, in quo ita exigit pietatem ut impe
diat. Aiebat itaq; uerbis horridioribus abſtinẽdũ, quoties talis materia incidiſſet ipſam
orationẽ ad habitũ eius, quẽ mouere uolumus ad affectus, molliendã. In epilogis nos
quoq; uocem de induſtria infringere, & uultũ deijcere, & dare operã, ne diſſimilis ſit
orationi orator, compoſitionẽ quoq; illis minorem cõuenire. CALVVS, qui diu cum
Cicerone iniquiſſimam litem de principatu eloquentiæ habuit uſq; eo uiolentus accu
ſator, & cõcitatus fuit, ut in media actione eius ſurgeret Vatinius reus, & exclamaret,
Rogo uos iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ideo me damnari oportet? Idem poſtea cum
uideret, à clientibus Catonis rei ſui Pollionem Aſinium circumuentum in ſorite, im/
poni ſe ſupra cippum iuſſit. Erat enim paruulus ſtatura, propter quod etiã Catullus in
hendecaſyllabis uocat illum ſalluputium diſertum, & iurauit ſiquã iniuriam Cato Pol
lioni Aſinio accuſatori ſuo feciſſet, ſe in eum iuraturũ calumniam, nec unquam poſtea
al, præterea Pollio à Catone aduocatiſq; eius aut re, aut uerbo uiolatus eſt. Solebat † poſtea exce/
dere ſubſellia ſua, & impetu latus uſq; in aduerſariorũ partes tranſcurrere. Et carmina
quoq; eius quamuis ioca ſint, plena ſunt ingentis animi. Dicit de Pompeio, digito uno
caput ſcalpit, quo credas ſibi hunc uelle uirũ. Compoſitio quoq; eius in actionibus ad
exemplũ Demoſthenis riget, nihil in illa placidum, nihil lene eſt, omnia excitata & flu/
ctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Meſſio, tunc tertio cauſam dicẽte habuit, nõ
tantũ leniter componit, ſed cum dicit, Credite mihi, nõ eſt turpe miſereri, & omnia in
illo epilogo ferè nõ tantũ emollitæ compoſitionis ſunt, ſed infractæ. In hac cõtrouerſia
publianam ſententiã dedit. FETVS quidã rhetor ſtaturæ puſillæ, in quam Euctemon
homo uenuſtiſſimi ingenij Græce dixit, Antequam te uiderem neſcio rhetor an ſora/
tos eſſes. Fuit autem CAESTII ſententia. Captus eſt, inquit, pater, ſi te capti mouent,
& hæc capta eſt: & quaſi nõ intellexiſſemus ait, neſcitis dici captos luminibus: & illud
dixit, Mittes tamen epiſtolã infructuoſam, odiſſe illam debes, hæc eſt quæ matrẽ tuam
excæcauit: & illam falſiſſimã in quam multi incidũt, Propter hoc ipſum, inquit, magis
flebilis eſt, quod non poteſt flere, Et iterum inquit, Lachrymæ matri deſunt, cauſæ ſu/
perſunt, tanq; cæci flere nõ ſoleant. Memini CRISPVM quendã antiquũ rhetorẽ in
illa cõtrouerſia uiri fortis, qui tertiũ filiũ retinet, cũ alter filius in tyrãnicidio perdidiſſet
oculos, alter in acie manus: Exurgite nũc uiua cadauera, rogate pro fratre. Sed qd ego
meos derideo, alter quod roget nõ uidet, alter qd' roget non habet. Multis compoſitio
belle

belle ſonantis ſentētiæ nomen impoſuit. Itaq; memini LATRONEM PORTIVM ut exprobraret hanc audiendi ſcholaſticis negligentiam, maxime quia Triarius compoſitione uerborum belle cadētium multos ſcholaſticos delectabat, om̄es decipiebat, in quadam controuerſia cum magna quaſi fluerent & concitata, ſic locum cōcluſiſſe. Inter ſepulchra monumenta ſunt. Et cum ſcholaſtici magno clamore laudarent, inuectus eſt in eos ut debuit, & hoc effecit ut in reliquū etiam quæ bene dicta erant tardius laudarent, dum inſidias uererentur. GLYCON dixit.

HYBREAS in hac controuerſia dixit. In quibuſdam corruptum uidebatur. ROMANVS tamen.

Controuerſia uiceſimaprima.

MOrtua quidam uxore, ex qua filium habebat duxit aliam, ſuſtulit ex ea filium. Habebat procuratorē in domo ſpetioſum. Cum frequenter eſſent iurgia nouercæ & priuigni, iuſſit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem cōduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & matrisfamiliæ. Quodam tempore paterfamiliæ in cubiculo occiſus inuentus eſt, uxor uulnerata, communis paries perfoſſus, puer iubetur percuſſorem cognoſcere. Ille procuratorem digito denotauit, accuſat filius procuratorem cædis, ille filium parricidij. ARELLII FVSCI PATRIS. Vt audiui clamorem, ſi qua eſt fides, deprehenſos à patre adulteros putaui. Quis ferret te uolūtariam teſtem in forum uenientem, etiam ſi ueníres dictura pro filio? miſerrime puer quamuis periclitor, plus tamen pro te timeo, nimium fraternis inſiſtis ueſtigijs, itaq; iam tibi cū matre non conuenit, Quamdiu mater uixit, pater me fuit procuratore contentus, nec facile fit parricidium. Vis ſcire quantum natura poſſit? etiam infans pro patre loquitur. TRIARII. Viuo patre adultera, moriente cōſcia, mortuo teſtis, aliquis uno teſte contentus eſt, dabo populum, obijcit priuigno parricidium, filio mendacium, intrat procurator qua ſolebat. Dic puer, quis patrem tuum occiderit? dic audacter: eundem nominas, quem populus: nox placet ſceleri, prorſus adulteri tempus: habui patrem tam bonum, ut cum uxorem habere uellet, tamen me nouercam habere noluerit. Quo mihi lumen? ea tantum admiſſuro nefas optanda nox eſt. Quid, inquit, ante peccaui? diſſimile eſt, memento enim de homicida quæri, poteſt tyrocinium eſſe homicidium, parricidium non poteſt. Lumen attuliſti ut diſcerneres, erat illic quem leuiter uulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gladium, ſic ego nouercam uulneraſſem? frater quæro, an uideris procuratorem proxima nocte? nihil de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego taceam de adulterio quod perſequitur & populus? ego taceam de parricidio quod perſequitur puer? Teſtor uos iudices ſaluum patrem reliqui. ó magnam in contrarium ſeculi noſtri peruerſitatem, inuentus eſt qui patrem poſſet occidere, & nouercam non poſſet. Etiam ſi quis occidere patrem non poteſt, nouercam poteſt. SEPVLLII BASSI. Dum perfodio pariete, aliquis ſentiet. Cuius uis leuiſſimū ſomnū, pueri, an ſenis, an medię ætatis? Pueri? frater ſentiet. ſenis? pater. Mediæ ætatis? nouerca. Quærerem quàm ſordida domo natus eſſet, ſi ullam habuiſſet, nunc inquiſitionem noſtram humilitate effugit. Nō miror ſi neſcis, quàm difficile ſit patrem occidere, cum incertum habeas patrem. ALBVTII SYLII. Quęro à te mulier, an filio tuo credendum putes. Liceat mihi nutrire puerum, ne cum matre illi, ne cum tutore queat conuenire. Tres in cubiculo ſunt, patrem occidis, puerum contemnis, adulteram non times, ſinguli ſe ſerui libertiq; offerebant, puer ſtabat ante omnes, percuſſor latebat poſt adulteram. Quid ante peccaui? cuius uxorem corrupi? quod ſi feciſſem, hominem occidere, ſed patrem non poſſem, hominem occidere bonos habeo teſtes, timet hunc in aliena poteſtate. Aſpice corpus patris quàm grauis plaga, quàm alte adactus eſt gladius, ſic ego nouercam percuſſiſſem? CAESTII PII. Adulterum te eſſe, non unum teſtem dabo, non corruptum, dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percuſſi, quàm debui nouercam. Nouercam ne ſic quidē, quemadmodum patrem. IVLII BASSI. Tibi fuerit neceſſarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas, mihi ſuperuacuum erat, ne inſtrumento parricidij detegerem parricidium. Si rerū

natura pateretur,obliuiſcendum mihi erat patris dum occiderem.Minore licẽtiã,quæ
non uidemus agimus,& quamuis nõ minor ſit atrocitas facinoris, formido minor eſt.
Si patrem occidi,totus mihi lectus purgandus eſt,tibi parcam, parricidium nõ habeo,
non poſſum gloriari ultione patris,frater illam meus occupauit.BLANDI quàm dif-
ficile eſt filio patrem uulnerare, & quàm facile priuigno nouercam occidere. VARII
GEMINI.Patrem,inquit,occidiſti, teſtor uos iudices nihil leuiter hæ manus faciunt,
utrum non habui poteſtatem?atqui uulnerata eſt,ui nolui te occidere, non habui po-
teſtatem,atqui uulnerata es, leuiter uulnerata es,quàm diligenter ſeruata es. Tu teſti-
moniũ dic,& oſtende uulnus,percuſſor ille quàm timuit,ne occideret. PORCII LA-
TRONIS quare lumen affero?fortius parricidium faciam,ſi non uidero patrem,occi-
dere aliquis patrem antequam nouercam poteſt, nouercam ne poſt patrem quidẽ po-
teſt? TRIARII aliquis parricidio puras manus ſeruat, & inde incipit quò peruenire
difficile eſt?DIVISIO.Has controuerſias quæ & accuſationem habent,non eodẽ or-
dine omnes declamauerunt, quidam fuerunt qui ante defenderent quàm accuſarent,
ex quibus Latro fuit. Fuſcus Arellius,Debet,inquit, reus in epilogo deſinere,optime
autem epilogum contexit defenſioni, & homines magis defendenti quàm accuſanti
fauent. Vltima ſit pars quæ iudicem fauentem poſſit admittere.Quidã permiſcuerunt
accuſationem ac defenſionem,ut per comparationem duorum reorum irent, & crimẽ
ſimul repuliſſent ſtatim transferrent,ex quibus fuit Cęſtius. Hoc non ſemper expedit,
utiq; qui imbecilliorem partem habent,non eſt utile cominus congredi, facilius latent
quæ non comparantur.In hac controuerſia duo uel tres rei,nouerca enim procuratori
coniungitur,Itaq; à filij parte utiq; aiebat prius accuſandum, quia unum debebat cri-
men defendere,duo obijcere,& adulterij & cædis: ſi qua ſunt ex utraq; parte difficilia,
non colorem,ſed argumẽtationem deſiderant:itaq; ne modũ excedã præteribo. Circa
uulnus nouercæ quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas, immo multi ineptas.
Prius illa quæ belle dicta ſunt referam. FVSCVS. Vt deſtricta leui uulnere eſt cutis,
non credas factum,manu priuigni,credas amatoris. PASSIENVS AIT. Sed leuiter
te uulnerauit dextera illa,cui nec paries obſtitit nec pater.VARIVS GEMINVS di-
xit,da ferrum teſti meo,fortius feriet.CAESTIVS dixit,cum deſcripſiſſet quàm leue
uulnus eſſet.Nocueras,inquit,mihi, ſi amicæ tuæ nocere potuiſſes. NIGER BRV-
TIDIVS quotidiano uerbo ſatis ſignificanter uſus eſt.Riualem, inquit,occidit,ami-
cam ſauciauit.HISPO ROMANVS eiuſdem generis rem dixit,oſtende nouerca,o-
ſtende id quod amator tuus uellicauit.BASSVS SEPVLLIVS dixit, Maritum oc-
cidit,adulteram ſtrinxit.Ex illis qui res ineptas dixerant, primus ibi ante omnes MV-
SA ridetur,qui cum uulnus nouercæ deſcripſiſſet adiecit,At Hercules pater meus tan
quam paries perfoſſus eſt.MVRRHEDIVS patrocinium putat eſſe,quod cauſæ ſuæ
ſanguinem miſit.NEPOS LICINIVS ait,Non eſt iſtud uulnus,ſed ludentis adulteri
morſus.SENIANVS,Ex illa ſtultorum nota ſententiam protulit.Non uulnerauit,in-
quit,nouercam,ſed uiri ſui ſanguine aſperſit, cum illic uulnera tantum ponantur.VI-
NITIVS exactiſſimi uir ingenij, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, ſolebat
hanc ſententiam Seniani deridere, & ſimilem illi referre in oratione dictam Montani
Votieni.SENIANVS in hac eadem cõtrouerſia dixerat,Nihil puero eſt teſte certius,
utiq; quinquenni. Nam & ad eos peruenit annos,ut intelligat, & nondum ad eos qui
bus fingat. Et hæc diffinitio,inquit,ridicula eſt,nihil eſſe puero teſte certius,utiq; quin
quenni,puta nec ſi quadrimus puer teſtis eſt nec ſi ſex annorum.Illud uenuſtiſſime ad
ijciebat.Putes,inquit,aliquid agi, omnia in hac ſententia circumſpecti hominis ſunt, fi
nitio,exceptio.Nihil eſt autem inamabilius quàm diligens ſtulticia.MONTANI VO
f.oratione TIENI ſententiam huic aiebat eſſe ſimilem,& deridebat hanc in†omne,& experrectũ
eſt animal canis utiq; catenarius paratus: erat autem nõ æquus ipſi Montano, accuſa-
uerat illum apud Cæſarẽ à Colonia Narbonenſi rogatus: at Montanus adeo toto ani-
mo ſcholaſticus erat,ut eodẽ die quo accuſatus eſt à Vinitio,decertauerit,in Vinitij a-
ctionẽ ſententias ſuas referebat.Eleganter illud dixit SVRDINVS. Rogo nũquid pu
tas illum alterã partem declamaſſe?Grauis ſcholaſticos morbus inuaſit, exempla cum
dixerunt,

dixerunt, uolentes illa ad aliquod controuerſiæ thema redigere. Hoc ut aliquādo faciē dum eſt cum res patitur, ita ineptiſſimū eſt luctari cum materia & longe arceſſere, ſic quomodo fecit in hac controuerſia, qui cum diceret pro filio locum, de indulgentia liberorum in parentes, uenit ad filiū Crœſi, & ait, Mutus in periculo patris naturalia uocis impedimenta rupit, qui plus ꝙ quinquennio tacuerat: quia quinquennis puer ponitur, putauit ubicunq; nominatum eſſet quinquennium, ſententiā fieri, quia Latroni bene ceſſerat: qui cū diluiſſet uulnus exiguū, dixit, Aſpicite iſtam uix apparentē cicatricem, rogo uos, nō putetis puerulū feciſſe, & ne puerulū quidē quinquennē. GALLVS VIBIVS improbam dixit ſententiā, cum cædē deſcriberet, Occidit, inquit, maritum, nouercā læſit, puero pepercit, etiā hūc putabat ſuū. Valde enim puero Cæſtius aiebat parcendum. Itaque dixit cum laudaret eius teſtimonium, procuratori natus es. HERMAGORAS hunc ſenſum decentius poſuit. Blandi ſentētia laudabatur, cum deſcripſiſſet à puero demonſtratū procuratorem, digito, multa ſignificante. EVCTEMON dixit.

MVRRHEDIVS Mimico genere fatuam ſententiam dixit, cum dixiſſet nouercam diſputare contra filij ſui teſtimonium, Facit, inquit, quod ſolet pro amatore, ſanguini ſuo non pepercit. NICOCRATES LACON aridus, ſed & uetus declamator dixit, HERMAGORAS cum miſerabilem dixiſſet pueri conditionem eſſe, qui infeſtus nouercæ & procuratori redderetur, dixit iam procuratorem clamare. ἀτελές

Viceſimaſecunda controuerſia.

TYrannus permiſit ſeruis, ut dominis interemptis dominabus ſuis nubant. Profugerunt principes ciuitatis. Inter eos qui filium & filiā habebat profectus eſt peregre: cum omnes ſerui dominas ſuas uitiaſſent, ſeruus eius uirginem ſeruauit, occiſo tyranno reuerſi ſunt principes, in crucem ſeruos ſuſtulerūt, Ille manumiſit, & filiam collocauit, accuſatur dementiæ. ARGENTARII. Haberemus ſolatiū, ſi has nuptias feciſſet tyrannus, non pater: habe hunc illi honorem, fac dotalem, ſine dominam cuſtodiat. Sanum putatis eſſe qui mauult tyrannum imitari quàm ſeruum? pater noſter honeſtis parentibus natus, qui enim aliter conditionem matris noſtræ habere potuiſſet, ſi tantum ingenuus fuiſſet? CAESTII PII. Soror opto tibi perpetuam ſterilitatem, cum dicerem, manumittamus ſeruum, aiebat, expectemus ſororias nuptias. Ergo tibi ſoror ut honeſtos habeas liberos adulterandum eſt. Fecit ſe ſimilem tyranno, filiam raptis, libertum cruciarijs. Plus ſeruo dominus permiſit quàm tyrānus. Qui facit has nuptias, inſanus eſt aut tyrannus. Quis hoc poteſt credere, optandum filiæ fuiſſe, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauiſſimum in tyrannide fuerit ſcelus, ſi ſanus eſt, reſpondebit, quod dominæ ſeruis collocatæ ſunt. FVLVII SPARSI. Eligitur maritus quem ſanus pater dotalem dediſſet, gener tuus ipſis nuptijs crucem meruit. Egregium generum, cui nihil eſt glorioſius, quàm quod inter cruciarios non eſt. Grauiſſima quoq; ipſi ſeruo facta eſt iniuria, dominam ſuam non licuit illi ſeruare uirginem. BLANDI. Fecit etiā ſeruo iniuriam cum detraxit abſtinentiæ gloriam, nuptijs ſuis manumiſſus eſt. O matrimonium omni adulterio turpius. IVLII BASSI. Liberata Repub. quod me triſtem uidiſtis, nolite mirari, nobis etiamnū uiuit tyrannus. Virginitatem quam ſub tyranno ſeruauerat, perdidit ſub patre. Dic furcifer cui ſororem meam uirginem ſeruaſti? dic ſi placet, mihi. Non uitiauit, inquit, cum liceret illi. Ita ne dignus eſt nuptijs, quia indignus eſt cruce? ex cella, ſuæ dominæ migrabit in cubiculum, uel domina ex cubiculo ſuo migrabit in cellam. CORNELII HISPANI. Melioris conditionis ſunt uitiatæ quam uirgo, illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida præmium accepiſti? etiamnum aliqua ex edicto tyranni nupta eſt: qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum eſt, ne tyrannum accuſare poſſet, Quod ille, inquit, filiam meam uirginem alteri ſeruauit, nunc maritus eſt: qui ſub tyranno quoq; nihil aliud potuit quàm raptor eſſe, is qui dotalis deſtinatus erat, cuſtos relictus eſt: propoſitum eſt edictum, quod ne ferremus, fugimus, nihil per totum publicæ ſeruitutis ſpacium indignius uiſum eſt, nihil dijs

hominibusꝙ; minus ferendum: itaq; tyrannus poſt hoc occiſus eſt, deſponſa eſt puella,
omĩa ex edicto tyrãni facta ſunt. ALBVTII SYLII. Egregius gener, cuius hæc una
gloria eſt, quod cõparatus cruciarijs frugalior eſt, melius ſeruus cuſtodiuit dominã, ꝙ
pater filiam ſuam collocauit: quemadmodum iratus tyrannus, alienos inimici tibi ne-
potes precantur: cum ſanus pater fuit, ne has uideret nuptias, fugit. Parum putatis ma
gnum argumentum dementiæ, quod egit tyrannum in mortem, patres in exilium, ſer-
uos in crucem? quomodo qui ſic fugis, ſic collocas? Honeſtius exul es quàm ſocer. Si
uoles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundũ eſt. ARELLII FVSCI PA-
TRIS. Ex ſeruo gener, & ex domina uxor, ex domino ſocer eſt factus, quis has nupti-
as non tyranni putet? patrẽ tyranni criminibus accuſo, tyrannũ patris, quid de tyranno
loquor? patris ſimilis eſt. Quid, de patre non querar? tyranno ſimilis eſt. Miſerrima ſo-
ror ſub tyranno patrẽ deſiderabas, id in filia tua coegiſti, quod tyrannus tantũ permiſe
rat. Nũc nobis pater, ſi ſanus es, exulandũ eſt: quid enim miſerius accidere poteſt, ꝙ is
ſtatus in libertate, quẽ cæteri uix ferunt in ſeruitute? fugimus ne ſeruiremus, felicitatẽ
noſtrã in calamitatẽ conuertit, aliquando enim fugit. Satius cum cæteris contumeliam
ferre, ꝙ liberatis omnibus ſolos in tyrannidem reijci. Seruo libertatẽ dedit, filiæ ſerui-
tutem, ſeruo filiã dedit, innocentiã abſtulit. Neſcio quid ſibi uelit; quod ſerui meritum
laudat. Tyrannũ enim laudare debebat. Seruus non ſtultus, tergum, & caput ſuum de
litijs præſentibus prætulit: ſi dixiſſet, timuiſſe tantũ, laudabo, & hanc illi etiam nunc op
tabo mentẽ. Cæteræ honeſtos inuenerunt ſeruos, hæc talẽ habet, quales illæ in tyran-
nide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex eſt, ſed ut domina nuberet, conſeruula de
cellula exacta eſt. Nullum in tyranno maius ſcelus fuit, quàm quod tibi libuit imitari.
O te ſoror miſeram, quod iſta non ſub tyranno paſſa es, iam enim pati deſiſſes. Hoc tu
putas præmium eſſe, quia dominã non uiolauit? uiolet quantum uolet. Iſte uero, ut di-
cis, iniuriam tibi fecit, quia affinitatẽ tuam moratus eſt, Si non ceſſaſſet iam fortaſſe ex
illo nepotes haberemus: habebimus generũ, ſi poſſumus, patri ſimilem, ſin minus non
erubeſcendum, cui cognatus ſit aliquis, cui ſacra aliqua & penetralia, in quæ deducat
uxor, quem adiungamus ad domum, non quem extenſum doleamus. PORTII LA-
TRONIS. Qui omnia tuleramus, hos fugimus. Vocat ſeruum, & quia crucem non
meruerat mereri iubet. Ita ne furcifer tu potuiſti dominam complecti? putaſti autẽ te
per tyrannum uicturum, aut ſemper futurum patrem? feliciſſimi uidebuntur, quibus
contigerit raptus tyrannus. Ita ſine dubio beneficium dedit, qui cuſtodiuit dominam à
ſtupro, ſe à cruce. Cum infelici face ad dotalem ſuum noua nupta deduceretur, ſiqua
fides eſt exhorrui, quaſi repoſitum eſſet edictum, cogitabam quem ſorori uirum elige-
rem, ſimpliciter fatebor, faſtidiebam iam eas conditiones, quæ ante profectionem fue-
rant, aiebam, illo tempore & aliæ uirgines erant. Non uitiauit, inquit, ſub tyrannide, ô
nos felices, ſi ne nunc quidem. TRIARIVS. Age, hoc non eſt præmium, unum ſpe-
ctare omnium cruces? Certum habeo ſi habuiſſet tyrannus filiam, non ſcripſiſſet edi-
ctum. Indicit feſtum diem, aperiri iubet maiorum imagines cum maxime tegendæ
ſunt. VARII GEMINI. Eadem hora & libertum fecit, & generum, hoc fecit quod ty
rannus non cogit, niſi cum iraſcitur, ſeruus ne tunc quidem facit cum cogitur. Generũ
habes, qualem? ut illi laudationem ſuam reddam, nempe frugi ſeruum, ſeruis tuis pari-
tura fratres. Quantum ad expoſitionem rerum pertinet, ſunt quidem acerba tyranni-
dis mala, tamen triſtiora exponam, quæ poſt tyrannidem geſta ſunt, non dubitabam
quin eſſet tyrannicidę nuptura: ſi ſub tyranno uitiata eſſet, haberemus, hoc nõ tibi uni
accidit: nondum tyrannum occiſum puto, etiamnum tyrannicas nuptias uideo. MA-
RYLLII. Nunc ſciam, an merito libertatem acceperis, ſi liber non merueris crucem.
hoc quod obijcio, qui in pluribus fecit occiſus eſt. L. VINITII. Nunc in domo no-
ſtra matrimonium eſt, cuius me puderet, etiam ſi raptus eſſet. Quàm miſeros putatis
iudices eſſe eos, quibus quidem duo quæ miſerrima fuerũt optanda ſunt, tyrannus &
raptor. Vna generi tui commendatio eſt, quod ſe aliquando iſta puella putauit indi-
gnum. VALLII SYRIACI. In eadem conditione iudices ſumus, ut conſolari debea-
mus ſororẽ, quod aut rapta nõ ſit, aut nupſerit: & tamen quid ille meruit, quamdiu per

dominũ

dominum licuit,innocentiſſimus ſeruus? SEPVLLII BASSI. Nuptias clauſa domo fecimus,in contubernium deducta ſerui domina eſt, ita iſte dexteram ſororis meæ niſi dum manumittit non contigit. POLLIONIS ASINII. Inter nuptias feſcenninos in crucem generi noſtri iocabantur. Miſerrimū egiſſe me diem memini,quo ſeruire cœpit R.P. Miſerrimum diem egiſſe memini, quo in exilium fugimus. Inter hos dies ſororis nuptias numero. Miſerrima ſoror fortaſſe uernularum tuorum nouerca es, pater uolo ducere uxorē,dic quā mihi ex ancillis deſpondeas. Cōtra ALBVTII SYLLII. Seruauit dominam,ſi quis tyranno indicaſſet, ſolus in cruce pependiſſet. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit. An etiam ſi non debuit filiam ſic collocare, damnari tamen ob hoc non poſſit dementię,Licet, inquit,mihi filiam meam cui uelim collocare,iſto modo & repudium remiſero genero. Accuſor,male collocaſti filiā,& multi alij. Quid tibi uidentur hi,qui abdicant filias ſuas?auari,ſed mala cauſa eſt, nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accuſare,nō ſanum regere. Ego iſtud an ſine ratione fecerim, uidebimus, ſatis eſt ſi ſana mente feci. Deinde an ſic filiam collocare debuerit,Hoc in hæc diuiſit,an etiam ſi meruit ſeruus,non tamen ſic illi referenda fuerit gratia. Deinde an bene meruerit. De facto ſerui primum diſputauit. Deinde animo factum quali. Nō dominam conſtuprauit. Auge beneficia,nec dominum occidit, nec adultero dominam uenundedit. Nō eſt beneficium, ſcelere abſtinere. Et tyrannus permiſit dominam rapere,non coegit. De hoc beneficio non eſt quod laudes ſeruum, alioquin iniuriam fecit, ſi non ſubducta eſt iniuriæ, ſed reſeruata,tunc tamen ſolatium fuiſſet cum multis pati. Deniq; quod aliæ in tyrannide paſſæ ſunt,hæc in libertate,cæteræ abſentibus ſuis,hæc præſentibus. In alijs ſtuprum uocabatur,in hac matrimoniū, in alijs finis expectabatur iniuriæ, in hac nullus, Deniq; illarū ſtupratores ſuffixi ſunt, huius manumiſſus. Deinde de animo ſerui LATRO colorem à parte filij, quare non uitiaſſet ſeruus,hunc fecit, timuiſſe illum ſuppliciū, ſciſſe futurum, ut liberata Repub. omnes pœnas qui contaminaſſent dominas ſuas darent, & aduentare iam tempus ultimum tyrannidis uidebatur, cum ad ſummam eſſet perducta rabiem, quæ nunq; niſi ex deſperatione fit. Itaq; cum uideret,inquit,ſuffigi cruci ſeruos clamabat,hoc ego futurum ſciebam. In ultima oratione LATRO dixit, Serui quoq; nomine tecum queri poſſum,quem qui frugi fuerat,nequam feciſti. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt,immatura etiamnum puella,nec adhuc iniuriæ idonea,& ideo illam nō abduximus,quia ætatis beneficio tyrannidem ſentire non poterat. CAESTIVS dixit. Ego planè non ſum detracturus ſeruo ſuam laudem;habuit bonam mentem, ſperauit poſſe fieri, ut ſi uirginem ſeruaſſet, nuptijs dominæ manumitteretur. VARIVS GEMINVS ait,Fortaſſis amicam habebat, hac delectatus abſtinuit, nam quidam uirginū concubitum refugiunt:fortaſſe ſciuit illam non eſſe paſſuram,& illud quod nequam quoq; ſeruus interdum frugi facit, malā fortunā timuit: & hanc ſententiam quæ ualde circumlata eſt, adiecit, An etiam furcifer auderet cum domina concumbere,niſi illi pater permiſiſſet, & illud dixit, Ad hoc pater ab exilio redibas? Exiliū ergo quid fugimus? BVTEO uoluit uideri re uera mente lapſum patrem,& in narratione hoc dixit, Quàm mœſtus uenit domum ab edicto tyrāni,quantum in ſinu filiæ fleuit, puto illo tempore mentē eſſe concuſſam. VARIVS GEMINVS dixit, de abſtinentia, ſic contaminare dominam ſuam & trahere in cellā non eſt auſus,niſi forte hoc modo mauis narrem, iam tunc ſperare ſororis nuptias cœperat. A parte patris magis defenſione opus eſſe dicebat Latro quàm colore. Varius Geminus factum ipſum defendit,magnos uiros feciſſe,ut libertinas uxores ducerent. M. Cato inquit, coloni ſui filiam duxit uxorem. Sed ingenuam. Reſpondeam,ſed Cato:plus intereſt inter te & Catonē, quàm inter libertū & colonū. Quàm multa bona habebit? Subiectus,& obſequens maritus. Nō petulantiā timebit, non uerborum contumeliam,non pellicem,non repudium. Filiā meā ſemper domi habeo,quam eo magis deſidero,quod habeo. Deinde fide factum liberti laudauit. Albutius & Phaneus dixit, neminem natum liberum eſſe,neminem ſeruum,hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam. Deniq; inquit,ſcis & nos nuper ſeruos fuiſſe. Retulit Seruium regē. SYLO POMPEIVS hoc colore uſus dixit. Exhauſtū tyrannidis

iniurijs

iniurijs patrimonium,nõ habuiſſe ſe dotem quam daret. ARGENTARIVS, uoluit uideri puella uolente ſe feciſſe, Viſa eſt,inquit,indulgere illi,certe debuit.CAIVS SABINVS hoc colore uſus eſt, ut inquantum poſſet dignitatem ſuam deſtrueret.& humilitatem confiteretũ,& ideo,inquit,facilius potuit.Non uitiaui quia nemo in domum noſtram oculos dirigebat, & fueram, inquit, facere cui collocarem, quærendus mihi erat gener aliquis libertinus.quid ergo? alieno potius liberto? hunc iam noui,ſcio cuius affectus in nos ſit:ſi moriar,ſcio me meã filiam apud hunc tutorẽ relicturũ. Et hanc ſententiam adiecit, quæ ualde excepta eſt,eum non contempſi generũ, qui tyrannum contempſerat. ACTIVS POSTHVMVS hoc colore uſus eſt. Nihil eſt,inquit,inuidia periculoſius,hanc ſapientes uiri ueluti peſtiferã uitandam eſſe præcipiunt,hanc ita uincens inuidiam eram.Hic nunc nobis obijcit fortunam liberorum noſtrorũ,oderant filiam meam fœminæ, me patres quaſi publici mali ſegregem exprobratorẽ,quo uno modo honeſte potui,feci filiam meam cæteris ſimilem, fortuna mea publicæ partis detracta omnis inuidia eſt, filiam non habeo honeſtiorem quàm uos, ſeruum frugaliorẽ habui quàm uos. HISPO ROMANVS dixerat. Maritum autem ego iſtum uocem,

f. occupantis raptorem ſerotinum:uerbum hoc quaſi † amputandi, quod non erat uſurpatum, quibuſdam diſplicebat: eiuſdem uerbi explicatione, ut extra reprehenſionem eſſet, uſus eſt, cum diceret nondum eſſe conſummatam aduerſus ſeruos publicam uindictam, etiamnum in domo noſtra reſiduus raptor eſt. SATVRNINVS FVRIVS, qui uolens uel condemnauit, maius nomen in foro quàm in declamationibus habuit,ſolebat tamen tam honeſte declamare,ut ſcires illum huic materiæ nõ minus idoneum eſſe,ſed minus familiarem. Is in hac controuerſia cum L. Lamiæ filio declamaret,dixit ſententiam.

Ex tabellis emptionis multi ſententiam trahere tentauerunt. ALBVTIVS dixit, Profer mihi tabellas, quid hoc eſt? generum ſocer mancipio accepit. TRIARIVS dixit,Fugitiuum erronem non eſſe,ſi tam malum autorem habemus,gener noſter fugitiuus eſt.BLANDVS dixit,Relegamus autoritatis tabellas, furtis noxaq; ſolutus, hæc generi noſtri laudatio eſt? GALLIO dixit, Furtis noxaq; ſolutus eſt. SPARSVS dixit, Oſtende tabellas,quid nobis cum iſto genero prior dominus promiſit, fugitiuum non eſſe.Gratulor uobis poſteri, patrẽ fugitiuum non habebitis.VARIVS GEMINVS dixit,Erronem non eſſe,adijcio,fugitiuum non eſſe,adijcio,furtis noxaq; ſolutum. Tum nunquid de generi tui nobilitate detraxi? POLLIO aiebat ridere ſe,quod declamatores decreuiſſent hunc utiq; emptitium eſſe.Mirari uos puto,quod in hac controuerſia omnes declamatores mentis ſuæ fuerint.Non fuerunt.NEPOS MANVLIVS cum hortaretur libertum ad repudium ſororis dixit.Refer nobis gratiam,& tu ſororem meam manumitte. NEPOS LICINIVS illi non ceſſit,dixit enim,Sub illa ſubſellia tranſite ſerui,tranſite liberi,empta cognatio:& tum illum ſenſum elegantem, & ab omnibus iactatum, ſed corrupit, ſoror opto tibi ſterilitatem: adiecit, nec eſt quod mireris me timere partum tuum, habeo ſic naſci tyrannos.

Viceſimatertia controuerſia,

PRoditionis ſit actio. Pater & filius imperium petierunt. Prælatus eſt patri filius. Bellum commiſit cum hoſte,captus eſt:miſſi ſunt decem legati ad redimendũ imperatorem,euntibus illis occurrit pater cum auro, dixit filium ſuum crucifixũ eſſe, & ſe aurum ad redemptionẽ tuliſſe,illi peruenerũt ad crucifixũ imperatorem, quibus ille dixit,cauete proditionẽ,accuſatur pater proditionis. ALBVTII SYLI, quid deſideratis ultra? imperator ſuppliciũ tulit,proditor preciũ,triſtiorẽ iſtũ uidimus, cũ filius imperator renunciatus eſt,q; cum captus.Redde rationẽ quemadmodũ redieris tutus, ſenex,ſolus,cũ auro,cum etiã imperatores capiantũ,Imperator adoleſcẽs renunciatus eſt oĩbus lætis præter patrẽ.CAESTII PII.Plus accepit auri,q̃ quod poſſet abſcondi, nolite mirari,& imperatorẽ,& filiũ uendiderat.Cauete proditionẽ,iam comitijs cauimus. Abſtuliſſent tibi aurũ hoſtes,niſi dediſſent. Cũ de redemptione ageretũ, oĩes in curia fuerunt,præter competitorem.Indicium fuit, morientis breue,filij uerecũdum.

Blandi.

BLANDI. Quomodo te dimiſerunt? ſi nihil aliud, & ducem genuiſti, & tu eſſe uoluiſti. Si non decreueramus, cõſilium noſtrum expectari debuit, ſi decreueramus, officiũ. ARELLII FVSCI PATRIS. Vnde tam graues paterni ſinus? nunquid oſſa filij reportant? expectat uidelicet iudicia ueſtra reus, tanquam neſciat, quid de illo ſentiatis. Non tu ſemel apud hoſtem fuiſti, ſed nos ſemel legatos miſimus. Imperator non audet nominare te tanquam patrem. IVNII GALLIONIS. Fuit adoleſcens optimus, uerecundiſſimus, qui patri ſuo ceſſiſſet, ſi ſalua pietate potuiſſet. Iterum uobis inter patrem, & filium iudicandum eſt. Candidatus proceſſit contra patrem, ſi ſilentium eius intelligere ſciſſetis, & tunc uobis uerecũde indicauit. Habebas apud hoſtes autoritatẽ, apparebat te Reipub. iraſci. Legati noſtri aurum ferebant, pater auferebat. Dixeras illos ſero uenturos, nonne peruenerunt? ſero imperatorẽ noſtrum conuenerunt. Imperator iſtum accuſat, nos ſubſcribimus, hoc fuit imperatoris noſtri teſtamentum. Obijce, inquit, aliqua anteactæ uitæ crimina, non poſſum. Verecundum competitorem habuiſti, multũ tacebat, quod poſſum tibi maius crimen obijcere? filius tibi tuus credi Rempub. noluit. Non eſt quod dicas, quem miſi ad hoſtes, tanquam ipſe ire non poſſes: cur tam cito reuerteris? Diutius nos cõtra filium rogaſti, ꝙ pro filio hoſtem. Num immobilis ſtetiſti? num illi quaſi & ipſe affixus hæſiſti? quid tam cito recedis? etiamnum uiuit, etiamnum loquitur, receſſurus interroga ſi quid uelit mandare, uoce proditionem coarguit, ſilentio proditorem. Intelligo quanto periculo iſtum offendam, quemadmodum enim iſte accuſationem uindicauit cruce. Omnibus argumentis premitur, dabo qui uiderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo teſtẽ, & ne quid de dignitate dubitari poſſit, imperatorẽ. De hoc utrum uolet dicat, inimicus eſt, hunc indicauit. Aurum tantum habuerat, ut appareret etiam non quærentibus: tantũ ſuſpectus erat, ut quemuis potius quàm uos admoneret. Proditionẽ cauete. Optimus adoleſcẽs, optimus imperator, qui Reipub. curam agere ne in cruce quidẽ deſijt. Dignũ te nõ putauit filius, cui diceret, caue proditionem. VARII GEMINI. Nolite omnia expectare ab accuſatore, & occupato & uerecundo, reum intelligite, crimina audiſtis, quæritis anteactę uitæ crimina? nõ habet, nihil unquam tibi filius obijcere uoluit. Tam cito laſſatæ preces tuæ ſunt, quid faciet miſer? Nec imperator poteſt tacere proditionem, nec filius loqui proditorẽ. PORTII LATRONIS. Quid abitis? itaq; iam peruenit uſq; ad crucem. Vereor ne tam ſero caueamus, quàm imperator noſter, qui non ante intellexit proditionem, quàm proditus eſt: nec unquam præſentius periculum fuit, Reſpub. ſine imperatore eſt, proditor ſine cuſtode. Quid eſt quare tibi hoſtes pepercerũt, cũ imperatoris noſtri pater eſſes? Aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, expecta dum legati mittuntur, filius tibi publice remittetur, dices, paternus affectus non ſuſtinet morã, rapit me deſiderium filij, etiam ſi redimere uiuum non potero, mortuum redimã. Nunꝗ tam durus hoſtis fuit, ut paternis lachrymis nõ flecteretur. Vt ignoſcam tibi quod tam cito iſti, obijciam, quod tam cito rediſti: dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui uoluit? Cauete proditionem, hoc dixit, uidete ne quis nocte inſcijs cuſtodibus exeat, ne quis Republica ignorante ad hoſtem perueniat, ne quis ex hoſtium caſtris grauis auro reuertatur. Nihil deeſt indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator uobis dicet. Si quid de proditore, legati. PARS ALTERA, ARELLII FVSCI. P. Quantum eſt precium quo uendo, ut filium pater ſpectem in cruce, filius patrem de cruce, tanti & imperatorem & parricidium uendidi. Gratulabuntur omnes repulſo magis quàm deſignato nimis ambitioſe. Nunc pœnitet, & filium & patriam uendidit, tam exiguum auri accepit, ut unus ſenex portare poſſet. In hac controuerſia, etiam ſi coniecturalis eſſet, habet quaſi certum tritumꝗ iter, fuit tamẽ aliqua inter declamanteis diſſenſio. LATRO ſemper contrahebat, & quicquid poterat tuto relinquere præteribat. Itaq; & quæſtionum numeros minuebat, & locos nunquam attrahebat, illos quoq; quos occupauerat, nõ diu dicebat, ſed ualenter. Hoc erat itaq; prçceptum eius, quædam declamatorem tanquam prætorem facere debere, minuendæ litis cauſa, quod in hac contronerſia fecit: nõ enim curauit dicere, nullam eſſe factã proditionem, ſed ſe proditorem non eſſe, Et ſuſpectus, inquit, iudici eſt, qui plus ꝙ ſe defendit

fendit

ſendit: & nolo, inquit, cum filij uoce pugnare, ut imperatorem & filium mentitū dicā,
præſertim cum odium aduerſus filium obijciatur patri. ALBVTIVS in duas parteis
declamationem diuiſit, primum negauit illam eſſe proditionem, deinde ut eſſet, ad ſe
non pertinere. Colorem contra patrem SYLO POMPEIVS hunc introduxit, odio il/
lum Reipub. à qua repulſus erat feciſſe, & odio ipſius filij quem oderat, & quia com/
petiuerit, & quia uicerit. VARIVS GEMINVS dicit ſtatim petijſſe patrem hoc pro
poſito imperium, ut proderet, hominem auarum & lucro inhiantem: & quia noti mo/
res eius erant, uictum ab eo competitore, à quo uinci fas non erat, niſi hominem turpiſ
ſimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam accipere, & filiū prodere, poſt
comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet. Vt captus eſt dux, aiebamus,
inquit, non poteſt hoc ſine proditione fieri, excuſauimus nos imperatori, diximus per/
ſeueraſſe ad redemptionē, quamuis deterruiſſet pater. Hoc loco ille reſpondit, Cauete
proditionem. BLANDVS dixit, ægreferentem pudorē repulſæ, uoluiſſe occidi filiū,
ut in eius locum ſubſtitueretur ipſe. HISPO ROMANVS. Vltionem, inquit, ſuā ho
ſti uendidit, tam facile, inquit, exijt, nocte peruenit ad hoſteis, redijt, ut ſcires illum non
tunc primum feciſſe. ARGENTARIVS dixit, perfer ad ſenatum mandata filij tui,
neceſſe eſt tibi multa dixerit, legatis quoq; aliqua mandauit, fortaſſe proditoris nomen
patri dixit. Indica nobis. Nihil, inquit, dixit mihi. Sublata omnis quæſtio eſt. Quæritis
quem dixerit? uidete cui nihil dixerit. Pro patre de comitijs hic color LATRONIS
fuit, ne quis filium meum uinceret, timui: itaq; profeſſus ſum, ut autoritate mea deter/
rerem futuros competitores, deinde ipſe filio meo ceſſi. ALBVTIVS hoc colore uſus
eſt, aiebat, inquit, talem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuiſſet, talem ſenē, qua
lis Maximus fuit, ſenem nihil temere facturum, utriuſq; populo copiam feci. CAE/
STIVS hoc colore uſus aſt. Noueram uitia filij mei, ſciebam eſſe acrem adoleſcētem,
fortem, ſed inconſideratum, temerarium. Itaq; petij imperium Reipub. cauſa filij mei,
quem idoneum ad tantum ſuſtinendum onus non putabam. FVSCVS ARELLIVS
dixit, in hoc ſe competiſſe, ut hoſtium animi frangerentur cum audiſſent poſſe Rem/
pub. uel in una domo duos eligere. HISPO ROMANVS ſimpliciter putauit agen/
dum. Inepti, inquit, hi colores ſunt, componantur competitores: hoc itaq; egit colore,
ut quereret, de exitu comitiorū adoleſcentulos omnes cōſpiraſſe, quaſi de ætatis com/
paratione ageretur, facile itaque uictum ſenem non ambientem, De me, inquit, queri
non poteſtis, clamaui, non eſt uobis utilis huius ætatis imperator. Manſit itaq; illi &
poſt comitia eadem contumacia, nihil referebat ad patrem, nihil communicabat, itaq;
captus eſt, & cum deſcripſiſſet quàm imperite diſpoſuiſſet aciem, quemadmodum in
exploratis locorum inſidijs oppreſſa eius temeritas eſſet, adiecit, hoc erat quod uobis
clamabam, ducem ſenem eligite. OTHO IVNIVS PATER, præſagijs quibuſdam
& inſomnijs hāc fortunam prænunciantibus agitatur, re comperiſſe dixit: erat autem
ex ſomniatoribus totus, ubicunq; illum defecerat color ſomniū narrabat. De eo quod
inſcio ſenatu egreſſus eſt, LATRO ſic colorauit, amentem & attonitum protinus pro
curriſſe. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt. Semper de duce cito conſtitui, longū erat
expectare, ad ſummam feſtinaui, nec occurri. VARIVS GEMINVS dixit. Maluiſſe
ſolum ire, hoſtes enim autoritate legatorum non moueri, ad lachrymas patrum ſæpe
flecti. SYLO POMPEIVS ait. Putaui utilius eſſe, priuata illum pecunia redimi, mi/
noris enim poſſe æſtimari, quàm ſi tanquam imperator redimeretur. ARGENTA/
RIVS ait, nihil tam iniquum erat, quàm legatos ad redemptionem mitti, nunquā eū
reddidiſſent, quē ſic deſiderari publice iudicaſſent. Itaq; præcucurri rogaturus & hoc
dicturus. Exercitus contemnit illum, Reſpub. relinquit. BLANDVS ait, cogitanti mi
hi quid facerem, contentus ne eſſem paternis lachrymis, an comitatu publico preces
meas adiuuarem, tandem uenit in mentem, Priamum regem ad redemptionem filij
ſine legatis iſſe & cum auro. SEPVLLIVS BASSVS ait, non expectaſſe ſe curiam,
quia putauerit futuros qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos ſæ/
pius erat: itaq; ante ſe uoluiſſe redimere, quàm poſſet aliquid de non redimendo con/
ſtitui. CAESTIVS dixit, non quæſiui ſecretos tramites, & occultum iter, proditor ſci
licet

licet eadem uia ueni quā legati. De uoce filij colorem ALBVTIVS hunc fecit, pudebat illum, inquit, quod captus erat, quærebat aliquod fortunæ ſuæ patrociniū, uoluit uideri non culpa ſua, ſed proditione hoc ſibi accidiſſe, itaque nomen adijcere non potuit. FVSCVS ARELIVS dixit, alienatum iam ſupplicijs animū & errātem has uoces effudiſſe ſine argumētis ſine reo. VARIVS GEMINVS omnia cōplexus eſt, poteſt, inquit, propter hoc, poteſt propter illud, ego uobis idem ſuadeo, cauete proditionem, hoc ſi cauere uultis, imperatores ſenes facite. Illud & in hac controuerſia & in omni uitandum aiebat CAESTIVS, quoties aliqua uox poneretur, ne ad illam quaſi ad ſententiam decurramus, ſicut in hac apud Cæſtium quidam auditor hoc modo cœpit. Vt uerbis ducis ueſtri ſcilicet, iudices, incipiam, Cauete proditionem: ſic finiuit declamationem ut diceret, in quibus uitam finit imperator, cauete proditionem. Hoc ſententiæ genus CAESTIVS hoc uocabat, & dicenti diſcipulo ſtatim exclamabat

ut in illa ſuaſoria in qua deliberat Alexander, an oceanum nauiget, cum exaudita uox eſſet, quouſq; inuicte? ab ipſa uoce quidam cœpit declamare, & in hanc deſijt. Ait illi Cæſtius deſinenti.

Et alter cum deſcriptis Alexandri uictorijs, gentibus perdomitis, nouiſſime poneret, quouſq; inuicte, exclamauit Cæſtius, tu autem quouſq;? OTHO PATER hoc colore uſus eſt pro patre, dixit enim moleſtum fuiſſe imperatori, quod illum ſuffixum legati intuebantur, itaq; ut ab hoc illos ſpectaculo urgeret, & exoneraret uerecundiā ſuā, id dixiſſe, quo audito feſtinarent, Itaq; dixiſſe illū, non Caueant proditionē, ſed Cauete, quaſi ipſis legatis eſſet periculum ne proderetur.

Controuerſia uiceſima quarta.

RAPTA raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Qui dicebatur raptor negauit ſe rapuiſſe, iudicio uictus uult ducere, illa optionē petit. ALBVTII SYLLI. Præterq; q in omni diſcrimine piculoſa libertas eſt, meruit puella ut taceremus, miſericors in nos etiam antequam rogaremus fuit, inhumana libertas eſt, ſi uincimus aduerſus iudices. Non oportet tibi amplius quàm ſemel optare, omnis nimia potentia ſaluberrime breuitate conſtringeretur: qui poteſt condemnare, poſſit ſemel, qui poteſt occidere, poſſit ſemel, aut ſi qua iteratio recipi poteſt, in pœnitentiam mortis recipienda eſt. Proponite uobis iam ſupplicij cauſam, faciam carnificem, ſicui tamen hoc ſemel liceret, meū eſt, exorata ſum, cōde gladium, irata ſum, repete optionem, & non ſemel, mori ſatius eſt, occide iam non uitiatorē, ſed uirum PORTII LATRONIS. Periculoſius eſt negare raptum quàm commiſiſſe, in hanc perturbationem adoleſcens perductus erat, ut ignoraret, quid feciſſet, non refugiebat tamen puellæ nuptias, fauebat tantum ſibi, ut innocēs duceret: itaq; nihil aliud petit quàm libertatem, ut honeſtius duceret. Ita apud uos iudices, tutius eſt peccare quàm erubeſcere. Dignior pœna erat, ſi id peccaſſet, quod meminiſſe poſſet. Exurge adoleſcens & ſine ullo reſpectu pudoris ad pedes te puellæ demitte, accedite & uos amici propinquiq;, & tu mater & pater, quid te puella hæc, & quid te horum lachrymæ mouent? Non eo inquit, ad illum magiſtratum, nō diſſimulo, metuo te puella, ſi nuſquam rogari uis, niſi ubi occidere potes. Grauius punior nūc, cū me peccaſſe pudet, quàm cum peccaui. Quæ poſt iniuriam ignoſcit, perdit miſericordiam. CAESTII PII. Venit ad uos ueſtro beneficio retenturus puellæ beneficium, optauit nuptias, neq; adhuc ſciebat, quàm uerecundum maritum eſſet habitura. Vitiatorem dimiſiſti, uirum occides? aiebat iudex, quid habes, quod tā pertinaciter neges? nuptias optat, minus eſt ergo quod uitiauit, quàm quod negauit. Q. HATTERII. Nō ſum, inquit, optatura mortem, ſed uolo mihi licere & mortem optare, quā poteſtas iſta delectat crudelis eſt. BLANDI, ergo nos iniuriā piculoſius negauimus q̄ fecimus. IVNII GALLIONIS Quadā nocte, quid dicā? iam negare nō audeo, non diligēter cauſa mea acta eſt, dū nihil timetis, facilius me puellæ credidiſtis. Confitendum eſt uitium noſtrum, nos nuptijs fecimus moram. Siue adhuc eſſet uitiata ſiue non eſſet, uiſa eſt indigna matrimonio, quæ hominem poſſet occidere. Tibi conſulebam, ne dicereris uitiatori nupta, ſi per te licuiſſet, honeſtiorem maritum habuiſſes, tu negaſti. O hominē impudentem, ita tu iā ante magiſtratus tribunal, in cō

ſpectu populi,in medio foro clamitaſti,ego uirginem rapui? neminem habere tam obſequentem maritum potes,hic iam nihil negauit. VARII GEMINI. exponam uobis rerum ordinem ſic,tanquam ab eo didicerim,qui quid fecerit,neſcit. VIBII GALLI. Vbi eſtis qui dicebatis, nihil intereſt tua, cõfitere, cõfitere,quia honeſtius putaſti raptori nubere. Sit,inquit,mihi hæres,ſi quis intra decem menſes natus fuerit,nunquam negat. Surge adoleſcens,dic rapui,uitiaui, incipe ſcire quod neſcis, miraris ſi tibi non credit? multũ eſt de quo timet. PARS ALTERA P. ASPRENATIS, Neſcio utro iudicio aduerſarius fuerit improbior: priore id egit, ne quam omnino pœnã ſtupri pẽderet: hoc id agit,ut ipſe optet,ex duobus alia lege conſtitutis ſupplicijs,utrũ uelit pendere. Fatetur enim impune ſe habere maluiſſe, quàm ducere uxorem, uxorem ducere malle quàm mori: antea legem uitiationis euertere conatus eſt, nunc transferre uult, aduocatos rogat, iudices rogat,omnes potius quàm uitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu,quod iudices mouit clementia ſui: nobis clamabat ſe innocentem, etiam ſi quid peccaſſet mori non recuſare. Aderat raptori populus,nec quiſquam magis ſuſpectam faciebat uitiatæ cauſam, quàm lenitas optiõis. Si tibi iam de ſtupro tuo liquet,eſt quædam proxima innocentiæ uerecundia, prębere ſe legibus: tu uero meruiſti quidem mortem, illa inficiationẽ: ignoraſti an peccaſſes,innocẽs eſſe uoluiſti, cauſam haberes, reuertere ad partes puella, quandoquidem toties iam rogas, quæ rogari ipſa debueras. LATRO tres fecit quæſtiones,an illa interrogatio iuſta fuerit, Nõ fuit inquit iuſta: nõ enim cõſtabat te raptorem eſſe, Nihil refert,inquit, an negauerit, erat ẽm raptor etiã ita ſi negabat,& iuſta fuit optio. An ſi iniuſta optio fuit reuocari poſſit, optio inqt,ſemel puellæ datur,immutabilis eſt, ſemel emiſſa eſt. Iudex quã tulit de reo tabellã reuocare nõ poteſt,quæſitor nõ mutauit pronuntiationẽ ſuam. Nihil tã ciuile, tam utile eſt,quã breuem poteſtatẽ eſſe,quæ magna eſt: ſi uolet & alteram ſuam optionem reuocare,& deinde tertiam,nunquam conſtabit quid futurum ſit, cum illa quod optauerit, poſſit ſequenti ſemper optione reſcindere. Tertiam fecit quæſtionem,an ſi poſſit aliquando reuocari optio,nunc debeat. Hæc defenſio aduleſcentis qui negauit ſe uitiaſſe. FVSCVS & ordinem mutauit quæſtionum & numerum auxit: fecit enim primam quæſtionem,an rapta non poſſit amplius optare ꝙ ſemel: poteſt inquit, lex enim non adiecit quoties optet,ſed ex quibus. Aut hoc,inquit,aut illud,nõ adijcit, neqꝫ amplius quàm ſemel. Contra ait,lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie ſi mortem optaris,facies quod nunquam factum eſt,utrunqꝫ optaueris, etiam ſi non licet,inquit, amplius quàm ſemel & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optaui,optio eſt enim,quæ legittime fit,illa non eſt facta legitime: ſi prætor defuiſſet,nunquid optionem uocaret? Si rapta defuiſſet,raptor non fuit. Non eſt illa optio,ſermo eſt. An proximo iudicio confirmata ſit optio,rapta ait, agebatur apud iudices, utrum deberet raptæ eſſe optio, non iudicatum eſt raptam eſſe debere,rapta ſit. Nõ inquit puella,quæſitum eſt enim an ego in raptorem ius haberem, iudicatum eſt habere me, uti debeo. Non poſſum ante legem habere quàm raptorem. Nouiſſimam quæſtionem fecit æquitatis,an raptæ debeat eſſe optio. PASSIENVS hãc ultimam partem ſic diuidebat, an ſi aduleſcens malo aduerſus puellam animo inficiatus eſt raptum ut nuptias effugeret,dignus ſit qui iterum fortunam ſubeat optiõis recuſatæ, deinde an malo animo fecerit. VARIVS GEMINVS ultimæ quæſtioni uel parti, inquit,quid debeat fieri, quęritur. Duo hæc adijciebat quę per ſe quęri putabat,an ſi puella pro certo aduleſcentis mortem optatura eſt,non debeat illi permitti optio tam crudeliter uſuræ ſua poteſtate: deinde,an mortẽ optatura ſit. Quid eſt inquit, quare uelis optare niſi quod nuptias non uis? Hoc non tantum patimur, ſed rogamus. Color pro aduleſcente introductus eſt à Latrone talis,ut diceret,ſe ebrium fuiſſe,& ignorare quid fecerit,hoc die magis credere de facto ſuo quàm ſcire: recuſaſſe autem non ne duceret uxorem,ſed ut ſua uoluntate duceret,& iudices non audiſſe ſolicitos, faciles fuiſſe quaſi de nuptijs ageretur. VARIVS GEMINVS raptam confeſſus eſt,& dixit,nihil tam contrarium eſſe aduleſcenti,quàm etiamnum negare,ne non tantum raptam, ſed etiam iudicem offendat. CAESTIVS nec Latronem ſecutus eſt dicentem, neſciſſe ſe hodieqꝫ neſcire, nec

Varium Geminum confitentem, ſe non rapuiſſe apertius negauit. Vtrum, inquit, inuenire non poterat iudices. Tertiam ſententiam ſecutus eſt. Si rapuit indignum eſt puellam inuitam raptam eſſe, ſi non rapuit, nonne indignum eſt fieri illum maritum? SYLO POMPEIVS dixit adoleſcẽtem uerecundum natura & ruſtici pudoris nõ ſuſtinuiſſe cõfeſſionem. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignoſceret illi ſi ſcit ſe rapuiſſe, & ſciens mentitus eſt. Cõtradicebat Sylo, poſſe ulli fidem fieri aliquem neſcire an rapuerit? HISPANVS CORNELIVS. Nõ ſubducere illi, inquit, maritũ uolui, ſed honeſtiorem dare. Digna eſt, inquit, tam miſericors puella quæ non uideatur nupſiſſe raptori. HISPO ROMANVS ait, illos ſodales qui ipſum impulerant circũſtetiſſe & dixiſſe, Non eſt hęc quam rapuiſti, alia mitti timuit, ne illi qui eam rapuerat faceret iniuriam. ARGENTARIVS dixit, uellem mortem optaſſes, non eſſet hic raptor iudicatus. Non cauſa tua illum premit, ſed optio. Dum unuſquiſq; iudex dicit, qd habet quod tantopere recuſet, putet de capite agi, & ipſe ait, ſe non uelle ducere uxorem, ſed titulum recuſare. Nempe uictus ducet uxorem, Non eſt ſolicite de eo iudicandum, cui damnato gratulandum. SYLO hoc colore uſus eſt. Confuſum adoleſcentem ſubito, & tanto tumultu parum ſibi conſtitiſſe, & negaſſe, quia perturbatus erat, perſeueraſſe quia negauerat.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER QVINTVS. SENECA NOVATO & Melæ filijs S.

IAM uidebar promiſſum meum impleſſe. Circumſpiciebam tamen nunquid me præteriret. Vltro Votieni Montani mentionem intuliſtis, & uelim uos ſubinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria, quæ, quando ſenilis marcet per ſe, admonita & aliquãdo laceſſita, facile ſe colliget. MONTANVS VOTIENVS adeo nunquam oſtentationis declamauit cauſa, ut ne exercitatus quidem declamauerit, Rationem quærenti mihi ait, Vtram uis: honeſtam an ueram? Si honeſtam, ne male aſſueſcam. Qui declamationem parat, ſcripſit non ut uincat ſed ut placeat. Omnia itaq; lenocinia ita conquirit, argumentationes qa moleſtæ ſunt, & minimum habent floris relinquit, ſententijs explicationibusq; audienteis delinire contentus eſt. Cupit enim ſe approbare, nõ cauſam. Sequitur aũt hoc uſq; in forum declamatores uitium, ut neceſſaria deſerant, dum ſpecioſa ſectantur. Accedit etiam illud quod aduerſarios quàmuis fatuos fingant, reſpondeant illis & quæ uolunt & cum uolũt. Præterea nihil eſt quod errorem aliquo damno caſtiget, ſtultitia eorum gratuita eſt, Vix itaq; in foro futurus periculoſus ſtupor diſcuti poteſt, qui creuit dum tutus eſt. Quid quod laudationibus crebris ſuſtinentur, & memoria illorum aſſueuit certis interuallis quieſcere. Cum uentum eſt in forum, & deſijt illos ad omnem guſtũ plauſus excipere, aut deficiunt, aut labant. Adijce nunc, quod ab alijs nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex induſtria obloquitur, familiares ſunt omnium uultus. In foro, ut nihil aliud, ipſum illos forũ turbat: hoc quod uulgo narratur an uerum ſit, tu melius potes ſcire, Declamatoriæ uirtutis LATRONEM PORTIVM unicũ exemplum, cum pro reo in Hiſpania ruſtico Portio propinquo ſuo diceret, uſq; eo eſſe confuſum, ut à ſolœciſmo inciperet: nec ante potuiſſe confirmari, ac parietes deſiderantem, q̃ impetrauit ut iudicium ex foro in baſilicam trãsferretur. Vſq; eo ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, ſilẽtium, riſum, cœlum deniq; pati neſciant, Non eſt autem utilis exercitatio, niſi quæ operi ſimillima eſt illi qd' exerceat, itaq; durior ſolet eſſe uero certamine. Gladiatores grauioribus armis diſcunt quàm pugnant, diutius illos magiſter armatos quàm aduerſarius ſuſtinet. Luctantes binos ſimul ac ternos fatigãt, ut facilius ſingulis reſiſtant. Curſores quod intra exiguum ſpacium de uelocitate eorum iudicetur, id ſæpe in exercitatione decurrunt, quod ſemel decurſuri ſunt in certamine, Multiplicatur ex induſtria labor quo cõdiſci-

 mus,

mus,ut leuetur. Quod cernimus in ſcholaſticis declamationibus,cõtra uenit, omnino molliora & ſolutiora ſunt,in foro partem accipiunt,in ſchola eligunt,illic iudici blandiuntur,hic inſeruiunt, illic inter fremitum conſonantis turbæ intendendus animus eſt, uox ad aures iudicis perferenda eſt,hic ex uultu dicẽtis pendent omnium uultus. Itaqꝫ uelut ex umbroſo & obſcuro ꝓdeũtes loco claræ lucis fulgor obcæcat,ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes,omnia tanquam noua & inuſitata perturbant,nec ante in oratorem corroborantur,quàm multis perdomiti contumelijs puerilem animum ſcholaſticis delitijs languidum uero labore durarunt. LEPIDVS,uir egregius & qui declamatorio non ſtudio. ἀτελές

Controuerſia uiceſimaquinta.

ADulterum cum adultera qui deprehenderit,dum utrunqꝫ corpus interficiat,ſine fraude ſit. Ingrati ſit actio. Milciades peculatus damnatus in carcere alligatus deceſſit,Cimon filius eius ut eum ſepeliret uicarium ſe pro corpore patris dedit. Callias ſordide diues natus redemit eum à repub. & pecuniam ſoluit, filiam ei ſuam ipſe collocauit, quam ille deprehenſam in adulterio deprecante patre occidit. Ingrati reus eſt. ALBVTII SYLLI. Non me mouet periculum meum,ſemper nos in malis noſtris non fortunam, ſed cauſam ſpectauimus. Non dubito quin Callias redempturus Milciadem,ſi iam habuiſſet filiam nubilem. MVSAE aliud alius pati non poteſt,mihi adulteriũ carcer eſt. ASELLII FVSCI PATRIS. Nihil inquit filia plus poſſum dare quàm Cimonem uirum, quando mihi contingerent ex eo nepotes: ferrum ex lege mihi traditum,ad uindictam pudicitiæ,projiciam? Perdidiſti pecuniam Callias,ſi tales ſoluiſti manus: dãnatus peculatus nihil aliud hæredi ſuo relinquit ꝙ ſe patrẽ. CAESTII PII. Non poteſt generoſus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone nepotes habere concupiſti. Quid magis in me probaſti quàm carcerem? non ſum innocentior quàm pater,nec liceor, qua liceor quidem. Hoc unum intereſt inter parẽtis & filij fortunam,quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Exponam uobis quàm in neminem meorum ingratus ſim. Vnius Milciadis cenſus inuentus eſt Cimon filius,nec hic quidem quicquam habuit, quod dare pro patre præter ſeipſum poſſet. In Cynegyri domo ſperare nuptias poteram,in Callimachi,nec uerebar,ne Cynegyrus pluris ſuas æſtimaret manus. Redemptus Cimõ redemptoris infelicitas eſt. VOTIENI MONTANI, faciat,dicat, non accepi beneficium,alter reddidit: certus reddam cũ tam honeſte deſyderaris quàm dediſti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem,ſi alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non me hercule ſic exoraſſet Milciades pater. Nihil Calliæ debeo niſi libertum. Eſt uir egregius Callias, eſt miſericors. Sed utinam tantum aduerſus bonos malorum iniuria eſſet. Si nunc manus Cimonis alligantur,quãtum fuit beneficium quod tunc ſolutæ ſunt? Non iſte,iniquiore animo filiam amiſit quàm ego uxorem, ſed æquiore animo impudicam pati uoluit. Vis diuitias tuas abſcondere, cum in eos inciderint qui mendicitate cenſentur? Nihil habet domus noſtra melius quod oſtendat quàm paupertatem. Da pecuniã Milciadi,qua damnationem luat, nocẽs erit, da Cimoni qua patrem redimat,pius nõ erit. VIBII GALLI. Nullibi mihi felicior uideor quàm quod Milciadis precium fui,alligatus iacebat Perſicæ potentiæ uindex,libertatis publicę aſſertor,iacebat crimẽ ingratæ ciuitatis. Adulteram dimittam patri,adulteram cui non tam glorior,quod filius ſim Milciadis,quàm quod uicarius. Quid tu pœnam putas, pro Milciade alligari? ſi adulterum ſolum dimitterem,exulãdum eſt. Quid faciam? occidam? pluſquam præſtitiſti exigis,pro carcere exilium. Non occidam? pluſquam præſtitiſti exigis. Vnum beneficium dediſti,duo petis. Vterqꝫ magnum beneficium dediſtis. Tantundem datis recepiſtis,Cimon quod Milciadem redemit,tu quod Cimonẽ. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium, Vbi ſunt illę manus quæ ſoluere Milciadẽ? Non mihi occurrit indulgẽtia uxoris, non Callias ſocer,non ullius,aut rei, aut beneficij memoria,feci quod ſoleo, nihil aliud aſpexi quàm patrẽ. MENTONIS. Cogita adulteros eſſe pro quibus rogas, cogita qualiũ miſereri ſoleas. Turpe eſt ab eodem mitti & adulteros & Cimonem. Ego ſum qui referre gratiã ne mortuis quidem deſino.

deſino. Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum ſit, Milciades expertus eſt. PORTII Latronis. Ego adulteros dimittā? ardet cupiditate uindictæ animus. Has manus cōtinere non poſſit Milciades, quas alligare potuit. Si in hoc ſolutus ſum, redde me carceri. Ille Græciæ ſeruator & Perſarū uindex oriētisq́ domitor, cui modo tam inſignē triumphum fortuna de hoſte detulerat, damnatus eſt peculatus, ob hoc uidelicet ipſum, ut innocentia eius, quæ alioquin latere potuerat, ipſa damnatione oſtenderetur, damnatus eſt innocens, Quis in ciuitate miſericors eſt? nūc occaſio miſericordiæ uenit. Milciades redimendus eſt. Redemi corpus tuum Milciade, ne funeri quidē interfuturus, in quod meipſum impenderam. Miſereor accuſatoris mei, non quia perdidit filiam, ſed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales quales redemit, quod ſi me in hanc ſtuprorum patiētiam redemiſti, matrimonio carcerem præfero. Honeſtius patri alligor, quàm adultero ſoluor. Vt audiui eſſe qui pecuniam numeraret, miratus ſum fuiſſe in ciuitate noſtra quenquam qui Cimonem redimere quàm Milciadem maluiſſet. Ego ne patrem quidem meum niſi innocens fuiſſet redemiſſem. BLANDI. Obijciat licet uincula, nunquam tamen efficiet, ut non magis carcere glorier q̃ matrimonio. Diuerſi ſunt hominū affectus. Tu fortaſſe Callia uincula ferre non potes, ego adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri tanquam alligatas Cimonis manus? ARGENTARII. Redemptum me protinus appellare cœpit de filiæ nuptijs. Statim inq́ Callias experitur an gratus ſim, habes Calliā ſine Cimone, pro uno rogat duos eripit, FVLVII SPARSI. Dic nunc, te carcere exemi, dum ego reſpondeam, ego me carceri tradidi: nunquam effici poterit ut melius actum putem quod à Callia redemptus ſum, q̃ quod pro Milciade alligatus. Filia tua abſtulit tibi generū Cimonem. Ductus eſt pater meus in carcerem etiamnum captiuis ſuis plenū. IVNII GALLIONIS. Beneficium, inquit, tibi dedi quod filiam tibi collocaui, nunc uero Milciade grauiorē fortunam carcere ſuſtines, Callias tecum communicare dignatus eſt. Ego me redemptum putabam, filiæ iſtius emptus ſum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, emiſſusq́ ſede ſua Milciades maieſtate imperatoria refulſit, & iterum meas inuocauit manus. IVNII BASSI. Callię filiam uxorem duxi. Hanc tibi pater iniuriam feci dum ingratus eſſe nolo. Placeas tibi licet & iſtas iactes diuitias, tantidem tamen redemi patrem, quanti à te redemptus ſum. DIVISIO. LATRO in has quæſtiones diuiſit, an quiſq́s gratiā non retulit cum poſſit ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt propter quæ non debeam facere etiam ſi poſſum. Si non tenetur quiſquis non retulit gratiam cum poſſet, an hic teneatur. Hoc in hæc diuiſit, an poſſit ob id damnari, quod lege fecit, deinde an facere debuerit. Nouiſſime an ſi affectu & indignatione ablatus, non fuit in ſua poteſtate, ignoſcendum illi ſit. Hoc non tanquam quæſtionem ſed ut illi mos erat pro tractatione aut loco. MONTANVS Votienus quæſtionem hanc adiecit, an gratiam retulerit Cimon Calliæ. Tuli inquit, filiam tuam uxorem, filia tua Milciadis nurus facta eſt, non putas beneficium, habere communes cum Milciade nepotes? GALLIO illam quæſtionem duram mouit, ſed diligenter executus eſt, quæ ſolet eſſe ingrati in controuerſijs prima, an beneficium acceperit. Non erat inquit, mihi pœna in carcere eſſe, mea uoluntate illo perueneram: ita putas libentius in cubiculo iacuiſſe? Nullus tū erat locus Athenis honeſtior, q̃ qui Milciadem habuerat. Deinde & illam ſubiunxit quæſtionem, an teneatur is qui beneficium acceperit quod non petiuit. Nō rogaui, inquit, te, dediſti iſtud iactationi tuæ, putaſti ad gloriā tuā pertinere, ita tu nō accepiſſes beneficiū, ſi tibi ſoluere Milciadem contigiſſet. SYLO POMPEIVS à parte Calliæ duo beneficia dixit dediſſe, quod redemiſſet, & quod egenti filiam collocaſſet: hoc quod ſecundū poſuit, nemo alius pro beneficio imputauit, in quo adeo non eſt dubium an beneficium non dederit, ut dubium ſit an receperit. NIGER Brutidius illas præterea quæſtiones fecit, an ſi ſua cauſa fecit hoc Callias, ut redimeret Cimonem, an ſit beneficium: beneficium enim eſt, inquit, quod totum eius cauſa præſtatur in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut ſperat quid aut præparat, non eſt beneficium, ſed conſilium: & diu executus eſt, & argumentis & exemplis. Deinde an ſua cauſa fecerit Callias. Voluiſti inquit opinionem ſordium illuſtri facto

effugere, petiſti ex hoc æternam memoriam. Non magis poterat ignotum eſſe, à quo Cimon ſolutus eſſet, quàm pro quo alligatus. Voluiſti habere generum nobilem, piū. HISPO Romanus duram quæſtionem fecit, an retulerit gratiam hoc ipſo quod occi dit. Liberaui inquit, te dedecore ſummo, inuito tibi beneficium dedi, non eſt quod mi-reris. Nam & me tum non rogantem redemiſti: hoc loco commemorauit illos patres, qui filias uitiatas occiderunt, qui incluſerunt. Color & GALLIONI ET LATRO-NI ET MONTANO placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumelioſe & redem-ptorem & ſocerū & infelicem. CAESTIVS multa in auarum & in fœneratorem, & menſularium & lenonem dixit, dum uult illud probare, reddidiſſe ſe beneficium, quod talem ſocerum habere ſuſtinuiſſet. LATRO dixit, filiam tuam dimittam, quid adulte ro faciam? pro una rogas, duos eripis. Hanc HYBREAS aliter dixit ſententiam.

Hæc tota diuerſa ſententia eſt à priore, etiam ſi ex eadem eſt petita materia. Illa non eſt ſimilis, ſed eadem, quam dixit prior ADDE VS rhetor ex Aſianis non proiecti nominis, deinde ARELLIVS FVSCVS

ſic putauit ARELLIVS Fuſcus, Non dices me Callia ingratum, unde redemeris cogita, merui. Deinde Fuſcum cum hæc à diſcipulis ſententia ei obijceretur, non inficiari, transtuliſſe ſe eam in latinum, & aiebat non commendationis ſe id aut furti, ſed exercitationis cauſa facere. Do, inquit, operam ut cum optimis ſententijs certem, nec illas corrrumpere conor, ſed uincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis ſententiam.

deinde Saluſtianam. Res ſecūdæ mire ſunt uitijs obtentui: cum ſit præcipua in Thucydide uirtus breuitatis, hac eum Saluſtius uicit, & in ſuis illum caſtris ceci-dit. Nam in ſententia Græca tam breui habes, quæ ſaluo ſenſu detrahas, deme uel

uel deme

conſtabit ſenſus etiam ſi non æque comptus, æque tamen integer. At ex Saluſtij ſentē tia nihil demi ſine detrimentis ſenſus poteſt. T. aūt Liuius tam iniquus Saluſtio fuit, ut hanc ipſam ſententiam & tanquam tranſlatam, & tanquam corruptam dum transfer-tur, obijceret Saluſtio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat, laudat quē non timet, & facilius putat poſſe à ſe Saluſtium uinci, ſi ante à Thucydide uincatur. CAESTIVS colorem hunc pro Callia habuit, obiecit ultro Cimoni, quod paſſus eſt uxorem ſuam adulteram fieri, quod non cuſtodiſſet, quod expectaſſet dum ſuperueni-ret pater, ut ſpectator calamitatis ſuę fieret. Iam, inquit, etiam ſi dimiſeris ingratus es, ego non expectaueram dum rogarer. HISPO ROMANVS hunc colorem ſecutus eſt, & dixit adoleſcētem tumidum, & nobilitatis ſuæ cogitatione inſolentem, inuiſa ha buiſſe beneficia ſua, moleſte ferentem ſocerum ſuum dici Calliam. Item omnem ope-ram dediſſe, ut mores puellæ in uitia non tantum labi pateretur, ſed ipſe impelleret, ut haberet iuſtam dimittendi cauſam, nec eam occaſionem intermiſiſſe, ſed expectaſ-ſe etiam dum ſuperueniret pater: hoc ſe cogitaſſe, expectat me, uult mecum pares rati-ones facere: feciſſet ſi non oſtendiſſet patri adulteram filiam. GORGONIVS in hac controuerſia fœdo genere cacozeliæ uſus dixit, iſtud publicū adulterium eſt, ſub Mil-ciadis tropheis cōcumbere. DORION cum deſcripſiſſet gloriæ ſibi fuiſſe carcerem, nunquam non ſe illam fortunam oſtentaſſe dixit.

Maieſtatis læſæ ſit actio.

FLaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ aiebat ſe nunquam de-collari hominem uidiſſe, unum ex damnatis occidit, accuſatur maieſtatis. MEN-TONIS. Iam etiam perituri dormiebant, peragitur totus ordo ſupplicij, ne quid ſe me retrix negaret uidiſſe. O miſerum ſi quis meretricem offendit. O miſeram matrem familiæ, ſi cuius fœminæ meretrix inuidet, nihil petenti prætor negaturus eſt. MVSAE. Hic eſt Flaminius qui exiturus in prouinciam uxorem à porta dimiſit. ARGENTARII, Obijcio luxuriam, obijcio lenocinium, obijcio hiſtrionicam, io-cos mimicos, in conuiuio nihil aliud quàm occidit: qui in carcere uixerunt, in con-uiuio perierunt. BLANDI. Feriatur in foro, omnes uideant, meretrix audiat. Re-liquiæ prætoris unco trahebantur. Maieſtatem læſam dixiſſem, ſi exeunti tibi lictor

à conſpectu meretricem nō ſummouiſſet. VIBII RVFFI. Paratus erat accuſator cū cōmentarijs, aiebat, quid ſi meretrix deſyderarit? In hoc te cum uxore non miſimus, ut ſalua prouincia ſit. optemus meretrici bonam mentē. Dedimus tibi legatum, dedimus quæſtorem, ut tu cum meretrice cœnares? meretrix uxoris loco accubuit, immo prætoris. P. ASPRENATIS. Vni fortaſſe oſculo donauit homicidium, etiam carnifices cœnaturi manus abluūt. PORTII LATRONIS. Ne à ſobrio quidem lictore percuſſus eſt. Non inquiro in totum annum, una nocte cōtentus ſum. Bibe lictor, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis quomodo damnatus ſit, qui ſic occiſus eſt? quid ſcio, an in cuius gratiam occiſus eſt, in eiuſdem etiam damnatus ſit? quantum tibi perdiderat, tantū tu meretrici dediſti. Si negaret, quos teſtes haberem? quis enim in illo cōuiuio fuit, cui tecū ſit credendū? facilius eſt, ut qui meretrici dederit homicidium, neget, quàm ut qui hoc quoq; dedit, quicq̄ inde minuerit. Nunq̄ iſtud mulierum oculis oſtendi ſolet, aut iſta iam ſæpe uidiſſet. IVLII BASSI. Inter temulentas reliquias ſumptuoſiſſimæ cœnæ, & faſtidioſos ſub ebrietate cibos, modo exciſum caput humanū fert, Inter purgamenta & iactus cœnantiū, & ſparſam in conuiuio ſcobē, humanus ſanguis euerrit. Gratulor ſorti tuæ prouincia, quod deſiderante tale ſpectaculū meretrice, plenum carcerē dānatis habuiſti. Seruū ſi uerberare uoluiſſes extra conuiuiū abduxiſſes. ROMANI HISPONIS. Quis ferret te ſi in triclinio tuo iudiciū coegiſſes? Scelus eſt in cōuiuio damnari hominē, quid occidere ad arbitriū meretricis? de reo pronuntiaſti, niſi forte facilius in honorem eius decollas q̄ iudicas. FVLVII SPARSI. Cōtactam ſanguine humano menſam loquor, ſtrictas in triclinio ſecures. Quis credat iſta aut concupiſſe meretricem, aut feciſſe prætorem? Cadauer, ſecures, ſanguinem loquor, Quis inter hæc de conuiuio cogitat. Hominem, inquit, occidi, nunquam uidi, alio q̄ Flaminio prætore, omnia alia uidiſti. SYLONIS POMPEI. Virum nobiliſſimū & tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem feciſſet, crudelē fecit. Nunq̄ uidi, adijce ſi uis, nec alio prætore uidere potes. ALBVTII SILI. Si quis aūt eſt iudices, qui deſideret, ut prætoris referā crudelitatem, quot præter hūc iugulauerit, quot innoxios dānauerit, quot carcere incluſerit, huic ego me ſatisfacturū polliceor uno cōuiuio, cū ſua prætura reum euoluam. Inſtituuntur ab iſto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuiū, diſtinguuntur argenteis poculis aurea, quid multa? è carcere in conuiuium prætoris, cui ſtupenti miſero meretrix arridet, Interim uirgæ promuntur, & uictima crudelitatis ante menſam ac deos trucidatur. Me miſerum, imperij Romani terrore luſiſti. O qui crudelitate ſuperaſti omnes tyrānos, ſoli tibi inter epulas uoluptati fuit morietium gemitus, hic ultimus apparatus cœnæ fuit, In eodem triclinio uideo prætorē, amatorē, ſcorta, cædes, meretrix prætori, prætor prouinciæ imperat. In cōuiuio conſtituit catenatus, qui cum languenteis prætoris iſtius aſpexit oculos, exiſtimās ipſum prætoris beneficio dimitti, gratias iſti agere, & utriſq; manibus mēſam tenens, Dij, inquit, immortales tibi parem gratiā referāt. Quicūq; in eodē triclinio accubabat, alius ubertim demiſſo capite flebat, alius auertebat ab illa crudelitate oculos, alius ridebat, quo gratior eſſet meretrici. Hic iſte inter uarios conuiuarum uultus ſubmoueri iubet miſerū, ſtare ad præbendas ceruices in iocū. Interim diſtinguitur mora poculis, nec ſobrij quidē carnificis manu, ciuis Romanus occiſus eſt. Non peto quo minus ſecuri percutiatur. Illud rogo, legi potius q̄ ſcorto cadat. Memēto terrorem imperio quæri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam iud. ludorum genera, ſaltationes, & illud dedecoris certamē, prætor ne ſe mollius moueret an meretrix. CAPITONIS. Exurgite nunc Bruti, Horatij, Decij, & cætera decora impij. Veſtri faſces, ueſtræ ſecures, in quantū proh bone Iupiter dedecus reciderūt. Iſtis obſcœnæ puellæ iocant, Quid ſi per deos immortales nullo ſolenni die, populo inſpectante, in foro conuiuium habuiſſes? nō minuiſſes maieſtatē imperij noſtri? atqui quid intereſt conuiuium in forum, an forū in conuiuiū attrahas? Deinde deſcripſit qualiter in foro decolletur. Aſcēdit prætor tribunal inſpectante prouincia, noxiæ poſt terga ligantur manus, ſtat intento ac triſti omnium uultu, fit à præcone ſilentium, adhibentur deinde legitima uerba, canitur ex altera parte claſſicū. Nunquid uobis uideor deſcribere conuiuiales iocos?

Heu quàm diſſimilis exitus initijs adeſt. Accuſauit te, quis? Po. Ro. Iudicarunt te qui? te prætor damnatum pronuntiauit, occidit meretrix. BVTEONIS. Vt iſte cum amica cœnaret iucundius, homo occiſus eſt. Nunquid iudices unquam pro roſtris uidiſtis prætorem cum meretrice cœnantem? VOTIENI MONTANI. Qui ſic conuiuatur, quo modo iraſcitur? Damnaturi iurant nihil ſe gratiæ, nihil precibus dare. Poſtulo, ut in hanc legem iures, Maieſtas Po. Ro. per omnes nationes, per omnes diffuſa prouincias in ſinu meretricio iacet. Ea imperat prætori noſtro, quæ proſtitit: cuius oſculo nemo ſe abſtinuit, niſi qui pepercit ſuo. Conuiuas tuos ipſa narra, fuere credo tribuni, fuere præfecti, fuere equites Romani, cum ijs ergo prætor. CASSII SEVERI. Ne de ſeruo quidem aut captiuo omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cũ quibus libebit, ſupplicium ſumi fas eſt, adhibeturq; ad ea magiſtratus ob cuſtodiam nõ lætitiam. TRIARII. Quo crimine damnatus eſt? cędis, non tamen in conuiuio occiderat, Animaduerte diligenter, meretrix, ne iterum homicidium roget. MONTANVS VOTIENVS has putabat quæſtiones eſſe, an quod quis in magiſtratu peccauit proles uindicari poſſit, maieſtatis læſæ reus. Vnum enim quod tueri ſe facto nõ poteſt ad ius confugit, & dicit ſe hac lege non teneri. Num quicquid peccauit in magiſtratu aliquis, maieſtatem lædit. Puta aliquem, dum magiſtratus eſt patrem ſuum occidere, ueneno uxorem ſuam necare puta, non hac lege cauſam dicet, ſed illis parricidij & ueneficij. Vis ſcire non à quo fiat ad rem pertinere, ſed quid fiat? priuatus poteſt accuſari maieſtatis læſæ, ſi quid fecerit quo populi romani maieſtatem læderet. Puta amicam habet proconſul, ideo maieſtatis damnabitur? Quod amplius dico, puta matronam corrupit, dũ proconſul eſt, adulterij cauſam dicet nõ maieſtatis, ſingula, inquit, æſtima quæ obijcis. Si tantum amicam habuiſſet, nũquid accuſares? quod animaduertiſſet in aliquẽ nullo rogante, nunquid accuſari poſſit? Si non omne nõ recte factum hac lege uindicari poteſt, an id quod ſub autoritate publica geritur? Nam cum adulterium committit tanquam ciuis peccat, item cum ueneficium, cum animaduertit autoritate publica utitur, In eo autem quod ſub prætextu publicæ maieſtatis actione uindicandum eſt. Dic enim mihi, ſi cũ animaduertere debeat, nec legitimo cultu ac more ſolẽni uſus interdiu, tribunal conſcenderit conuiuiali ueſte: ſi cum claſſicum canere debeat, ſymphoniam canere iuſſerit, non lædet maieſtatem? atqui quod fecit fœdius eſt, & comparauit. Deinde ſi poteſt uindicari maieſtatis lege id quod proconſul, maieſtatis publicæ & iuri & apparatus eſt, peccauit, an hoc poſſit? non poteſt, inquit, nihil enim detractũ eſt populi romani magnitudini. Is lædit populi romani maieſtatem, qui aliquid publico nomine facit, tanquam ſi legatus falſa mandata affert, non aliter quàm populus romanus dederit. Imperator fœdus percuſſit, uidetur populũ romanũ percuſſiſſe, & continetur inito fœdere: nũc nec uiribus quicquam populi romani detractum eſt, nec opinioni eius imputatur, ſi quid fecit, non populus romanus. At ex te cæteros æſtimant. Nónne & ante hunc alij fuerunt ex quibus æſtimari poſſit? & poſt hunc erunt. At ſingulorum uitia nemo urbibus aſcribit. Attamẽ factum ipſum turpe eſt: ſed multa alia, nec ideo illis populi romani maieſtas læditur. Nemo penè ſine uitio eſt, ille iracundus eſt, ille libidinoſus eſt, non tamen ſi cum aliquo imitatum eſt malis, eo ſtatim maieſtas lædit: deinde ad facti ipſius æſtimationẽ uenit, & dixit hæc obijci, quod meretricẽ habuit, quod aliquem occidit, quod noctu, quod in conuiuio, quod rogante meretrice. SYLO POMPEIVS has adiecit quæſtiones, an ſi quod ei facere licuit, fecit, nõ poſſit maieſtatis accuſari, poteſt, inquit: hæc enim lex quid oporteat quærit, alię quid liceat. Licet ire in lupanar. Si præcedentibus faſcibus prætor deducẽt in lupanar, maieſtatem lædet, atqui quod licet fecerit. Licet qua quis uelit ueſte uti. Si prætor ius in ueſte ſeruili uel muliebri dixerit, uiolauerit maieſtatẽ. Deinde illam fecit quæſtionem, an ei hoc facere licuerit: nõ licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa cauſa occidere, quædam quæ licent, tempore & loco mutato non licẽt. De colore, inquit, quęritur, quo uti debeat is qui pro Flaminio dicit. Quædam controuerſię ſunt, in quibus factũ defendi nõ poteſt, excuſari poteſt, ex quibus eſt & hæc. Nõ poſſumus efficere ut ꝓpter hoc nõ ſit reprehẽdendus, nõ ſperamus ut Flaminiũ iudex ꝓbet, ſed ut dimittat,

ſed

ſed ſic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non ſcelerato tamẽ. Item negabat ſe pro Flaminio narraturum MONTANVS, ſed his quæ obijciuntur reſponſurum. Aiebat autem illam ſententiam Ruffi Vibij, colorem actionis eſſe bonum, Senetionis eſſe, bonum ſe habere animũ pro reo, in quo libido omnis intra meretricẽ eſſet, crudelitas intra carcerem. Ipſe Montanus illum locum pulcherrime tractauit, quàm multa populus romanus in ſuis imperatoribus tulerit, In Gurgite luxuriam, in Manlio impotentiam, cui non nocuit & filium & uictorem occidere, in Sylla crudelitatem, in L. Lucullo auaritiam. In prætore, inquit, cum illi conſtiterit abſtinentia, diligentiam excutiatis quomodo una nocte cœnauerit, utrum tamen, inquit, iniqui eſt quod obijciunt, quod damnatus perierit meretrice poſtulante, prætori perire damnato. Colorem FVSCVS ARELLIVS hunc introduxit, ebrium fuiſſe, neſciſſe quid fecerit. SYLO POMPEIVS hoc colore uſus eſt, non putauit ad rem pertinere, ubi aut quando periret qui perire deberet. TRIARIVS ineptum introduxit colorem. Sermo erat, inquit, in conuiuio, contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuiſſe prætores qui quotidie animaduerterent, huius anno nullum fuiſſe occiſum. Dixit aliquis ex conuiuis. Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier, ergo nunquam iratus, quod clementia ſua contemptui eſſet. Curabo, inquit, ſciant non deeſſe mihi ſceleratum, quem uidere lucem ultra non oportet: occiſus eſt, quia damnatus ſub prætorio fuerat. Quo tempore? Eſt enim ullum tempus quo nocens perire non debeat? GALLVS VIBIVS dixit, meretrix orauit, timebam me hercules, ne exoraſſet ut occideretur, aut indemnatus uiueret. Ex altera parte multa bene dicta ſunt, multa corrupte: in deſcriptione ſupplicij utiq; illi qui uoluerũt omnia legitima ſupplicij uerba in ſentẽtias trahere, in uitia inciderunt: tanquã dixit TRIARIVS, Summoue, audis lictor, ſummoue à prætore meretricem: hoc loco non male adiecit, uerbera, ſed uide ne uirgæ tuæ pocula noſtra diſturbent. SYLO POMPEIVS dixit, deſpolia, meretrix agnoſcis hoc uerbum? certe prouincia agnoſcit. Sylo Pompeius homo qui iudicio cenſebatur, & ipſe ad hanc deſcriptionem acceſſit, nimium tamẽ mali fecit, ait animaduerte meretrix, age lege, quicq; enim lege hic agit? HISPANVS dixit, age lege, tibi dicit Flamini, uiue ſine meretrice, cœna ſine carnifice. ARGENTARIVS in quæ ſolebat ſchemata, attrectationem uiolẽtiſſimam fregit, age lege, ſcis, inquit, quid dicat. Interdiu age, in foro age, ſtupet lictor, id eſt, quod dicit meretrix tua nunquam ſe uidiſſe. MONTANVS VOTIENVS dixit, percuſſurus lictor ad prætorem reſpexit, prætor ad meretricem. VIBIVS GALLVS dixit, lictori quia bene percuſſerat propinatum eſt. Illud quod tanquam Latronis circumfertur, non eſſe Latronis pro teſtimonio dico, & Latronem à ſententia inepte tumultuoſa uindico: ipſe enim audiui Florum quẽdam auditorem Latronis dicentem, non apud Latronem, neq; enim illi mos erat quemcunq; audire declamantem: declamabat autem ipſe tantum, & aiebat ſe non eſſe magiſtrum, ſed exemplũ, nec Iulio, nec alij contigiſſe ſuo, quàm apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut à diſcipulis non audiri deſyderarent, ſed contenti eſſent audire. Initio contumeliæ cauſa à deridentibus, diſcipuli Latronis auditores uocabantur, deinde in uſũ uerbũ eſſe cœpit, & promiſcue poni pro diſcipulo auditor, hoc erat non patientiam ſuam, ſed eloquentiam uendere. Vt ad Florũ reuertar, ille dixit in Flaminio, Refulſit inter priuata pocula publicæ ſecuris acies, inter temulentas ebriorum reliquias humanum euerritur caput. Nunquam Latro ſic compoſuiſſet, ut quia publicam ſecurim dicturus erat, diceret, priuata pocula: neq; in tam mollẽ compoſitionem eius ſententia euanuiſſet, neq; tam incredibileis unquam figuras compingebat, ut in ipſo triclinio inter lectos & iocos & menſas percuſſum deſcriberet. Ille cum in hac controuerſia deſcripſiſſet atrocitatem ſupplicij, adiecit, quid exhorruiſtis iudices, meretricios luſus loquor. Et ille dixit, minus notam ſententiã, ſed minus bonam. In ſocium noſtrũ prætor populi romani animaduertit, cum priuata uoce, tumultuario tribunali, ebrius fortaſſe, nec calciatus quidem, niſi ſi ut omnia expectaret meretrix, diligenter exegit. RVFFVS VIBIVS erat qui antiquo genere diceret: belle ceſſit illi ſentẽtia ſordidioris notæ: pretor ad occidendũ hominẽ ſoleas popoſcit. Alterã eiuſdem generis, ſed nõ eiuſdem

eiuſdem ſucceſſus ſententiam, cum deploraſſet conditionem uiolatam maieſtatis, conſuetudinem maiorum deſcripſiſſet, qua ſemper uoluiſſent ad ſupplicium aduocari, ſententiã dixit: at nũc à prętore lege actũ eſt ad lucernã. POLLIO TAMEN ASINIVS aiebat hanc ſe ſententiã recipere. VIBIVS de oratoribus, qui uerba antiqua & ſordida conſectatur, & orationis obſcuritatem ſeueritatem putat, aiebat Milciadem rhetorem eleganter dixiſſe tamen in ijs etiam ſi minus eſt inſaniæ minus ſpei eſt. Illi qui tument, abundantia laborant, plus habent furoris, & plus etiam corporis. Semper autem ad ſanitatem procliuius eſt, quod poteſt detractiõe curari, illi ſuccurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere uidear, in Flaminio tumidiſſime dixit MVRRHEDIVS, Prętorẽ noſtrũ in illa ferali cœna ſagi natũ meretricis ſinu excitabitis occiſuri. Et illud tetracolo, ſeruiebat forum cubiculo, prętor meretrici, carcer cõuiuio, dies nocti. Nouiſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut impleretur circuitus: quem enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti. Hanc ideo ſentẽtiam retuli, quia & in tricolis & in omnibus huius generis ſententijs curamus ut numerus conſtet, nõ curamus ut ſenſus. Omnia autem genera corruptarum quoq; ſentẽtiarum de induſtria pono, quia facilius quid imitãdum, & quid uitandũ ſit docemur exemplo: & certe illud genus cacozeliæ eſt, quod amaritudine uerborũ quaſi aggrauatur. Iam res petit, ut in hac controuerſia referamus id quod LICINIVS NEPOS dixit, Reus damnatus eſt legi, perijt fornici: & illud quod SENIANVS dixit, habet ſui generis inſaniam, cum diceret, nocte nõ debere ſumi ſupplicium, poſt longam deſcriptionem cũ nunc demum uictimæ quidem occiduntur. Et ad hanc controuerſiam græci appoſuerunt manum, dixit in hac NICETES

EVCTEMON dixit GLAVCIPPVS CAPPADOX cum cœnam luxurioſam deſcripſiſſet indignam maieſtate prætoris adiecit hoc idem elegantius dixit ADDEVS cum deſcripſiſſet cœnam nocturnam NICETES dixit, ARTEMON eodem loco aliam dixit ſententiam

SIC GLYCON dixit,

Viceſima ſexta controuerſia.

PEr uim uicq; geſta ne ſint rata. Pacta, conuentacq; legibus facta ſint. Expoſitum qui agnouerit, ſolutis alimentis recipiat. Quidam duos filios expoſitos ſuſtulit, educauit, quærenti patri naturali pollicitus eſt ſe indicaturũ ubi eſſent, ſi ſibi alterũ ex illis dediſſet, pactum interpoſitum eſt, reddit illi ſuos filios, repetit unum. ARELLII FVSCI PATRIS. Aequum eſt ut cum alienis diuidamus liberos, quos nõ diuidimus cũ matribus? ſi alterum non abſtuleris, utrunq; habebis. quid faciam? utrunq; genui, utrunque deſideraui, pro utroq; pactus ſum. ALBVTII SYLII. Vnà nati ſunt, unà expoſiti, unà educati, redditi potiſſimum diſtrahuntur, diſtraxit illos fortuna aliquãdo à parẽtibus, nunc ab ipſis. Miſeremini iudices, grauis inuidia eſt. IVLII GALLIONIS Duos expoſui, qui alterum eligere non poteram, periclitor ne qui cum duobus liberis in iudicium ueni, ſine ullo reuertar. Nam quem perdam eligere non poſſum, cauſa pacti mei fuit, ut haberem filios, cõſummatio, ut perderem, pro filijs tibi debeo, nõ filios. Pete quantum uis pro diſciplinis, imputa quantum uis pro alimentis, licet plus petas dũ minus reddam. Maiores noſtri uiderũt q; effuſa eſſet indulgentia pro ſuis timentiũ, quàm parata quicquid poſceretur dare. Itaq; pro patre lex, nõ cũ educatore pacta eſt. Nõ potui obligari de eis, qui in mea poteſtate nõ erãt: ſi uis ex æquo diuidamus, at habeat utriuſq; ratio: habeã ego tandiu duos quãdiu tu habuiſti, nolite timere pueri, non diducã uos, aut utrunq; habebo aut neutrũ: in auctione fratres quamuis hoſtilis haſta non diuidit. Plus quiddã eſt geminos eſſe q; fratres, perdit uterq; gratiam ſuam, niſi cũ altero eſt. FVLVII SPARSI. Ignoſcere mihi aduerſarius debet meos retinẽti, cũ ipſe alienos concupiſcat, repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo ignoui. Agnitio diuidet quos iunxit etiã expoſitio. CORNELII VIPSANI. Dic uter obſequentior ſit, uter indulgentior, uterq; inquis. Miraris ſi iam meos diuidere non poſſum? omnia pro filio paciſcor, præter filium. VOTIENI MONTANI, Ego uero ne patrociniũ quidem

quidem habeo. Si tam facile filios remitto, libenter expoſui. Reddere iſtud eſt liberos an eripere? Vtroq; modo perdendi erant, uel pacti eſſent uel negati, pactus ſum flens tremensq; tanquam cum exponerem. CAESTII PII. Ne diuiderem filios, unà expoſui, iſte quoq; duos ſuſtulit, qui tantum uno contentus eſt, iterum cogor exponere. IVNII GALLIONIS contra. expeditæ partes ueſtræ ſunt, utrunq; ex hoc iudicio poteſtis patrem dimittere. MENTONIS. Iſte aſſueuit carere liberis, etiam ſi unum accipiam neceſſe eſt torquear, duobus aſſueui. Quid unquam commiſi? & habes domi quos de me interroges, nihil unquam ſine illis feci, niſi indicium uim uocas, quæ te patrem facit ſine hærede herere, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unus quilibet ſatis ſit. POMPEI SILONIS. Videte quàm modeſte agam, ego ſuſtuli, ego educaui, ego reddidi, iſte eligat. VIBII RVFFI. Salui ſunt, inquit, liberi tui, poſt hãc uim meam iſte me oſculatus eſt. PASSIENI. Cedò mihi tabulas teſtamẽti, plures in teſtamento habeo quàm in pacto: hoc teſtamentũ delere non cogito, ſi meos filios hæredes facere non poſſum, tuos faciam, preces meas ad filios transferam, hoc enim nomen licebit, puto, mihi uſurpare dum litigo. ARELLII FVSCI PATRIS. Fertis hoc optimi iuuenes? ego uos expoſitos ſuſtuli, ego educaui, ego ægrotãtibus aſſedi, ſenem me feciſtis & relinqtis? ARGENTARIVS. In iſta ui duos filios perdidi. DIVISIO, LATRO ſic diuiſit, in re uis aut neceſſitas ſit, Nulla inqt uis eſt, arma lex & uincula, & ultimũ periculum complectitur, quorum nihil fuit in tua perſona. Illic, ait, uis eſt & neceſſitas, ubi uelim nolim ſuccumbendum eſt mihi, cum eſſet neceſſe, non enim poterã habere alterum filium, niſi alterum promiſiſſem. Reſpondetur, primum non eſt uis ubi aliquid expediendæ rei cauſa patiendũ eſt, ſed ratio: tanq;, quia non poſſum domũ habere, niſi hic emero, nulla alia uenalis eſt, hãc occaſionẽ uidet uenditor & premit, non tamen hãc emptionẽ reſcindes, alioquin in infinitũ calũnia excedet. Dicet alius, neceſſe mihi erat, tibi neceſſe carere, primũ etiã non poteras, deinde & alia uia poteras inuenire, ſperare alium iudicem. An aliter inuenire non poteras? ergo tibi plus pręſtiti. An ſi eſt in re uis & neceſſitas, ita tamen reſcindantur quæ per uim & neceſſitatem geſta ſunt, ſi uis & neceſſitas à paciſcente adhibita eſt, Nihil inquit mea, an tu cogaris, ſi non à me cogeris. Meam culpam oportet eſſe, ut mea pœna ſit. Non inquit, neq; enim lex adhibenti uim iraſcitur, ſed paſſo ſuccurrit, & iniquũ illi uidetur, id ratum eſſe quod aliquis nõ quia uoluit pactus eſt, ſed quia coactus eſt: nihil autem refert quã per quem illic neceſſe fuit: iniquum enim quod reſcinditur facit fortuna eius, qui paſſus eſt, non pſona facietis. Deinde an ab hoc uis admota ſit, Tu inquit mihi uim admouiſti, qui nõ aliter iudicabas, quam ſi pactus eſſem. Non eſt, inquit, admouere uim aliquid cum certa conditione promittere, ſi qua uis eſt à te tibi adhibita eſt, quod & ſponte & ad exonerandum ſe ueniſſet, ut tantum patri redderet, quantum educatori ſuperfuiſſet. Pro educatore GALLIO hunc colorem ſecutus eſt, ſe miſericordia motum. Cum uiderem, inquit, morbidũ ſine hærede eſſe, dixit modo ipſe qui auidus eſt, poſſumus duo patres eſſe, & dixit illam amabilem ſententiam. Da itaq; nũc pœnas miſericors. MONTANVS VOTIENVS ſic cœpit, Si quis me uidit, iudices, modo duorum liberorũ patrem, nunc ſolitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem iudicem. Et ſummiſſe cum aduerſario egit, rogauit, ut altero contentus eſſet. Et illam ſumpſit contradictionem, neſcio, inquit, utrũ: & dixit, mihi crede qui illos optime noui, utrum uis elige, ideo ſic pactus ſum quia nihil intererat. HISPO ROMANVS erat natura, q̃ aſpetiorem dicendi uiam ſequeretur. Itaque hoc colore egit ut inueheretur tanquam in malum patrem, & diceret, crudeliter exponentem, perfide recuperantem. In hoc inquit repetit, non quia habere uult, ſed quia eripere, iraſcitur mihi quod duos educaui, quod indicaui. Et cum deſcripſiſſet ſæuitiam exponentis adiecit. Etiamnum mihi uidetur eiuſdem animi, eiuſdẽ duritiæ, quia nihil putat ſe debere ei, qui liberos ſuos educauit. Durus eſt pater, crudelis eſt, nolite credere ex illa feritate tã ſubitam mutationẽ. Sinite me in uno filio experiri. Dixerat in hac controuerſia illam quæſtionem, qua dicebat ſe nequaq; uim adhibuiſſe. Quid? ergo quis adhibuit uim? tu tibi, non eſt quod dicas aliũ. quis ſibijpſi uim adhibet? ſolet fieri, ecce ego ipſe mihi nocui: & illud dixit, Placet mihi

in irritũ

in irritum reuocari quæ geſta ſunt, dono quod indicauerim. ARGENTARIVS dixit, ex altera parte, miſeriorem ſe nunc eſſe, quàm cum ignoraret ſuos, & cum tormenta patrij animi deſcripſiſſet, ait, etiam nunc paciſci uolo, quid do, ut liberos meos recipiam? quid do ne agnouerim? Indignabatur CAESTIVS detorqueri ab illo toties, & mutari ſententias ſuas, quid putatis, aiebat, Argẽtarium eſſe, certiſſimum ius eſt. Solebat & græce dicere, Fuerat enim Argentarius Cæſtij auditor, & erat imitator. Aiebat inuicẽ, quid putatis eſſe Cæſtium, niſi Cæſtij cinerem? & ſic ſolebat iurare, per manes præceptoris mei Cæſtij, cum Cæſtius uiueret. Omnibus aũt inſiſtebat ueſtigijs Cæſtij, æque ex tempore dicebat, æque contumelioſe, multa interponebat, illud tamen optima fide pręſtitit, cum uterq; græcus eſſet, ut nunquam græce declamaret, illos ſemper admiraretur qui nõ fuerunt cõtenti unius linguæ eloquentia, cum latine declamauerant, toga poſita ſumpto pallio, quaſi perſona mutata redibãt, & græce declamabãt, ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quẽ uno die & græce & latine declamãtem multa urbane dicta ſunt. Dixit Aterius quibuſdam quærentibus puſillas mercedes eum accepiſſe cum duas res doceret, nũquam magnas mercedes accepiſſe eos, qui Ermeneumata docerent. MOECENAS dixit, CASSIVS SEVERVS uenuſtiſſimam rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret, interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit male uicit. GLYCON dixit, GALLIO autem elegantiſſime dixit à parte patris, cum in ultima parte teſtamenti figuram tractaret, quando ego mortuus ero, tunc mihi hęres ſit, uis interrogem uter? TRIARIVS dixit, à parte educatoris, Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui.

Viceſima ſeptima controuerſia.

QVi patrem pulſauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filijs accerſit, imperauit adoleſcentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit ſe, alter cecidit, poſtea in amicitiam tyranni acceptus occiſo tyranno, præmium accepit, petũtur manus eius, defendit pater. CAESTII PII. Felicior eſſem ſi plureis reos defenderem. TRIARII. Hæc uulnera quæ in ore uidetis meo, poſtea feci quàm dimiſſus ſum. IVNII GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit ſolum tyranno, quod manus illius ſunt, ego iuſſi, itaq; crimini meo aſſum. Amicus, inquit, tyranni fuit, age hoc tantum filius meus in arce ſimulauit? Procumbo ad genua ueſtra iudices, ille cõtumax, qui cum uapularẽ non rogaui. MVSAE. Occiſus eſt tyrãnus, à quo putatis, niſi ab eo qui patrẽ pulſare nõ poterat? præcidetis tyrãnicidæ manus? qd hoc eſt? integer tyrãnus iacet, præciduñt tyrannicidæ manus: patri præcidite, ne uindicem filiũ propter quem ne à tyrãno quidem impune uapulaui: poſtq; occupauit arcem, ſecuti ſunt illũ homicidæ, ſecuti uenefici, ſecuti quiſquis pulſare patrem poterat: neceſſe fuit patrem cædere, tam hercules quàm neceſſe fuit ſpoliare templa, uirgines rapere. Aiebã, fili fortius feri, tyrãnus ſpectat. Si talis erat filius meus qualem deſcribitis, neſcio cui magis expedierit tyrannum uiuere. O quantum iſtis debemus manibus, per quas iam nihil neceſſe eſt. Occidit tyrannum, ſic huius iratę manus feriũt. Cum occideret tyrãnum, ſic aiebat, Pater te interficit, pater ferit, ſic feriunt qui uolunt. Tecum fili inconſideratæ pietatis queror. Validius patrem cecidiſti quàm iuſſit tyrannus iratus, iacẽti ipſas cadaueris manus in me ingeſſiſti. FVLVII SPARSI. Tales fuerũt ex quibus poſſet alter contemnere tyrannum, alter occidere. IVLII BASSI. Compreſſas filij manus in os meum impegi, cædentem conſolatus ſum. PORTII LATRONIS. Cæde, inquit, patrem dum ego negligẽs ſum, occupauit ſe ex arce filius, hoc non eſt patri parcere ſed ſibi. Dura fili, ad tyrannum tibi per patrem eundum eſt. Tenent ecce cruentum tyranni caput, nunc illas præcidite. BLANDI. Vt uidi tyrannicidam ex arce deſcendentem, nihil prius quàm manus oſculatus ſum. POMPEI SYLONIS. Vtrum ex filijs meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum. nemo ius habet in iſtas manus, meę ſunt iſtæ. Etiam cum tyranno ſeruirent, mihi paruerunt, ita mihi ſuperſtite filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit parricidam uocaui. ARELLII FVSCI PATRIS. Rogo uos per ſecuritatem publicam, per modo

reſtitutæ

reſtitutæ libertatis læticiam, per coniuges liberosq́; ueſtros: nemo tam ſupplíciter au-diuit me rogantē cum uapularē. Quàm languidæ cædentis erant manus, non putares illas tyrannicidiū poſſe facere: iſtæ mihi ſalutares porrexerūt cibos, iſtæ potiones, nunquam tamen indulgentiores ſenſi manus, quàm cū me cæderent. VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potius quàm ſint, qui tam fortiter loquantur. Vix inuentus eſt qui tyrannum occideret. Fili fortius, inquit, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat: ſuſpēſas leuiter admouebat manus filius, ſimulabat ictus, pater gemitus. Si qua eſt fides, iratus filium extuli, quod me nō ceciderat. Neceſſitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium eſt. Hæc excuſat Saguntinos, quam uis non ceciderint patres, ſed occiderint, hæc excuſat Romanos quos ad ſeruilem delectum Canēſis ruina compulit, quæ quicquid coegit defendit. Ille quoq; mihi pepciſſet ſi unicus fuiſſet, ille me fratri relinquebat, hic tyrāno. Etiamnum, inquit, in facie tua uulnera apparent, Fili nocet tibi quod tam cito occidiſti tyrannū. MENTONIS. Quæritis quis hæc fecit uulnera? ille cuius cecidit me in funere manus. Ita mihi libero & uiuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior ſteti. Ex altera parte ARELLII FVSCI PATRIS. Tamdiu cecidit patrem donec placeret tyranno ſatelles, quid tu? Tu tyrannicidium facere non potes, niſi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adeſt: malo, non enim tantum patrem, etiam patronum cecidiſti. IVLII BASSI. Quoniam eò ſcelerum peruentum eſt, ut parricidæ pater adſit, non iſtius aduocationi adſum, defendit enim quamuis nocentem. Ecquid agnoſcitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quàm patrem cædere, infelix cauſam ſuam cum fratre iungebat: exclamat iſte, nihil illi mādaui, ego tibi & pro illo ſatisfaciam, ut ualidius, inquit, cæderet. Pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reip. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adeſt. At mehercules frater non adeſſet. Habuiſti, inquit, quod tyranno iactares. Frater maluit mori, quiſquis cædendus erat, quamuis quiſquis iſte tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi, at patrem quantulominus quàm occidiſti? POMPEII SYLONIS. Gaudeo in ſubſellijs iſtius eſſe patrem, quomodo enim aliter efficere potuiſſem ut uulnera eius uideretis? Non multum refert mea ubi ſit, ab hac parte crimen obijcitur, ab illa oſtenditur. Grauior teſtis eſſe ſolet q à reo ſurgit. Talis prorſus pater, quē nemo alius poſſet cædere, niſi amicus eſſe poſſet tyranni. Frater perijt ne parricidiū aut faceret aut uideret, In illa præcipitia non minus inquam fratrem fugit quàm tyrānum. CORNELII HISPANI. Deſcendebat cruentus pater, uexato laceratoq́; corpore uix agnoſcendus, putares duos fuiſſe qui cecidiſſent: fecit quod debebat qui patrem ceciderat, amicum occidit. CAESTII PII. Ego, inquit, cæſus ſum, pœnā remitto. Mirarer niſi pro tam bono patre fuiſſet q mori uellet. Dignus eſt quem inuitum uindicetis, quia apud uos tantum crudeles patres uindicantur. Pater, inquit, iuſſit, ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parcebant ſatellites, aiebat tyrannus, non ſpectatis quemadmodum patrem ceciderit. Qui patrem ceciderit, manus eius præcidantur, hanc legem moriens laudauit tyrannus. Nouiſſime inter filium & patrem tyrannus interceſſit, an nō quiſquis patrem ceciderit puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur, ſed multa quamuis nō excipiantur intelligūtur. Et ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa eſt, quædam uero tam manifeſta ſunt, ut nullam cautionem deſiderent. Quid legis intereſt, excipere, ne fraudi ſit ei qui per inſaniam patrem pulſauit, cum illi non ſupplicio ſed remedio opus ſit. Quid opus eſt caueri lege, ne puniatur infans ſi pulſauerit patrē? quid opus eſt caueri, ne puniatur, ſi quis aut patrem ſopitum, aut ſubita corporis grauitate collapſum excitauit, cum illa non iniuria, ſed medicina fuerit? Nondum de propria, ſed de communi cauſa loquor. Si officioſe quis cecidit patrem non pulſauit, puniri debet? Hanc quæſtionem in partes pluresi diuiſit, an tutus ſit qui tyranno iubente fecit. Cogitate quàm multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia eſt, nō licere hoc quoq; tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno iubente fecit, miſerior fuit ipſo uapulante. Ille non dicitur ſacrilegus qui deorum immortalium dona manibus ſuis tulit ad tyrannum, aut qui funeſtas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium

conſecrauit. An tutus ſit qui patre iubente fecit, non cecidit, ſed paruit: & illud dixit in
narrationibus, Stabat cōtumaci frater uultu, intellexit nō poſſe cogi à tyranno. An tu-
tus ſit q pro patria facit, an hic ꝑ patria fecerit. Itē an illo tūc tpe cogitationē tyrannici-
dij habuerit, & hoc animo ceciderit, ut aditū faceret ſibi ad amicitiā tyrāni. MONTA
NVS & illam quæſtionem ultimam fecit, An etiam ſi quid peccatum eſt, tanto merito
redemptum ſit? GALLIO illā quæſtionem primā fecit. An ultio cæſi patris, nullius
ſit niſi patris. Inuitū, inquit, me nemo uindicaret, ſi à quolibet alieno cæſus eſſem, &
nollem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret: atqui nihil intereſt: pœna maior
eſt eius qui cecidit, ius idē eius qui cæſus eſt. Cōtra ait omnibus actionem dari, nō em̄
priuatam eſſe iniuriam ſed publicam: itaq; nec taxatione defungi damnatum, aut iniu-
riarum pœna, ſed manus pendere: ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad om-
nes filios, & ad ipſam Rempub. tales eſſe qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum ami-
ci. Et ultimas has fecit quæſtiones. An ſi pio animo fecit non teneatur, an bono animo
fecerit. Et in illa quæſtione Latronis, an tutus eſt qui patre uolente fecerit, Nunc, inqt,
fingis in filij patrocinium, ſed tunc noluiſti. Et adiecit, ne dixeris idem uoluiſſe patrem
quod tyrannum. Quæritis utri paruerit? Tyrannus illū amauit tāquam ſibi paruiſſet.
Pater, inquit, uoluit: ita tu non tyranno tantum, ſed patri parricidio dignus es. Cum de
ſcripſiſſet impium in fratrem, impium in patrem, adiecit, Tyrannum quoq; tunc cum
amare deberes occidiſti. MONTANVS partem accuſatoris declamauit, & hoc colo
re uſus eſt: indulgentiſſimum fuiſſe in filios patrem, nimiam pietatem eius fuiſſe no-
tam tyranno. Itaq; illum qui quæreret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus
ex ſeruitute, pijſſimo patri tormentum quæſiſſe ex filiorum impietate: & dixit illum
animoſe loquentem, qui iuſſus eſt prior patrem cædere. Quid ſi non cecidero, inquit,
quid facturus es? torquebis? occides? plus eſt quod imperas, quàm quod minaris. Cer
tamē erat in uno homine, utrum plus poſſet natura an tyrannus. Cæde, inquit, non cæ
do: uerbera, non ferio. Hæc fratre audiente. Et illud dixit cum promitteret amicitiam
tyrannus, magis præmium extimuit tyrannici imperij quàm imperium. Et cum deſcri
pſiſſet cicatrices pulſati patris, Et forma eſt adhuc faciei, dixit, ab utroque cæſum pu-
tes. MONTANVS tamen aiebat, nihil poſſe melius dici, Ex hac parte tyrannus iu-
bet, ex altera lex uetat, morieris ſi cecideris, morere ne cædas. CAESTIVS dixit, Ty
rannus imperat ut patrem cædas, non eſt nouum, noluiſti facere. Laudaturum me pu
tas? ego uero non laudo, alterius iſta gloria eſt, tu fratrem imitatus es. ARGENTA-
RIVS dixit, Tu patrem cecidiſti, cū & legem noſſes, & fratrem. MONTANVS di-
xit, Parricida eſſe uoluiſti, uiolaſti patris corpus, fratris beneficiū. Ab altera, hoc colo-
re omnes declamauerunt tanquam patre iubente feciſſet. TRIARIVS dixit, In filij
mei manus incurri. BASSVS IVLIVS. Ego me filij mei manu cecidi. HATERI-
VS dixit, Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum cuſtodiri iuſſit, ne mori
poſſet. CAESTIVS ait in narratione. Tyrānus iubet cædere, expoſita tormēta ſunt,
quid faciat? moriatur inquis? hoc dicis, ne cædat patrem, occidat. FVSCVS AREL-
LIVS dixit, Complecti uolo iſtas manus optime de me etiam ante tyrannicidium me
ritas. GALLIO dixit, Viderit quantum ſibi ſe putet debere Reſp. ego plus me quàm
illam debere ſibi iudico, difficilius eſt quod me iubente feciſti. MONTANVS VO-
TIENVS dixit in narratione, Si perſeueras fili, fratrem ſequar. Videris utrum patrem
cædere malis an occidere. Hanc controuerſiam & ab Iulio & à Sabino bene declama-
ri memini, cum deſcriberet tyrānum occiſum, & cum ingēti gloria ex arce deductum.
O te parricidam, niſi poſt tyrannicidium quoque intelligas, quanto melius frater tuus
beneficio perierit quàm tu occideris. Illud non probaui, quod multa in re ſeuera tenta
uit ſalſe dicere. Erat autem urbaniſſimus homo, ut uobis ſæpe narraui, ut quicquid illi
in eloquentia deerat, urbanitate penſaret. Meminimus cum illum Syriacus Vallius ho
mo diſertus accuſaret, & uideret latinum Calumniam teſtem circa coronam iudicij ob
uerſari, & toties occurrere eunti Syriaco, & quærere, quid haberet ſpei, deinde poſt iu
dicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam ſui egiſſet, At mehercu-
les, inquit, timebam, ne uno rhetore plus haberemus: & teſtis productus cum interro-
gatus

gatus eſſet, an accepiſſet à patre ſeſtertia? dixit quod accepiſſet, an haberet, negauit. Deinde interrogatus an Calumniam haberet, Ipſe, inquit, negligētiam meam noſti, an habeam neſcio, accepiſſe me ſcio: & in Domitium nobiliſſimum uirum in conſulatu cum thermas proſpicientis uiam ſacram ædificaſſet, cœpiſſet deinde rhetores circumire & declamare, Ego, inquit, ſciebam hoc te facturum, & matri tuæ quærenti de tua deſidia dixeram Duas eius urbanas res præterire non poſſum, ſecutus erat in prouinciam Cretam Occium flamam procōſulem, Græci cœperunt in theatro poſtulare, ut Sabinus maximū magiſtratum gereret. Mos autem eſt barbam capillumq; magiſtratui Cretenſium ſummittere. Surrexit Sabinus & ſilentium fecit, deinde ait, hunc magiſtratum ego Romæ bis geſſi, bis cauſam dixerat. Græci non bene intellexerunt, ſed bene interpretati à Cæſare petebant, ut honorem Sabinus & tertio gereret. Poſtea deinde offendit illos tota comitum cohors, oppreſſi ſunt in templo ab omni multitudine quæ poſtulabat, ut Romam Sabinus cum Turdo proficiſceretur. Erat inter infames maxime & inuiſos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum ſe, ut inde poſſet exire, Sabinus ſilentio facto, ait, Ego ad Cæſarem non ſum iturus cum mattea. Poſtea hoc Sabino cum cauſam diceret obiectum eſt. Multa illum diſerte dixiſſe memini, cum introductus eſſet ex carcere in ſenatum poſtulaturus, ut diariam acciperet, tunc dixit de fame queſtus, nihil oneroſum à uobis peto, ſed ut me aut mori uelitis aut uiuere: atq; illud dixit, Nolite, inquit, ſuperbe audire hominem calamitoſum. Sæpe qui miſereri potuit, miſericordiam rogat. Et cum dixiſſet Senianus locupletes in carcere eſſe, homo, inquit, adhuc indemnatus, ut poſſim uiuere, parricidas panem rogo. Cum mouiſſet homines & flebili oratione & diſerta, rediit tamen ad ſales, rogauit ut in Latumias transferretur, ne, inquit, quēquam ueſtrum decipiat nomen ipſum Latumiæ, minime lauta res eſt: hoc retuli ut & ipſum hominem ex aliqua parte noſſetis, & illud ſciretis quā difficile eſt, naturam ſuam effugere. Quomodo poſſet ab illo obtineri ne in declamationibus iocaretur qui iocatur in miſerijs ac periculis ſuis, in quibus iocari eum non debuiſſe quis neſcit? potuiſſe, quis credit? MVRRHEDIVS non degenerauit in hac controuerſia, nam colorem ſtultiſſimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris ſequi exemplum, dum retineo, dum luctor, uiſus eſt patrem cecidiſſe. Vnum ex his quos audiui declamantes ſcio MENTONEM uſum non patrono patre, ſed aduocato, ipſum tyrannicidam induxit dicentem, & colore uſus eſt. Non iuſſum ſe à patre, quia aiebat incredibile omnibus uideri patrem coram tyranno cædi ſe iuſſiſſe, ſed in ijs eſſe tyrannicidæ conſilium, ut per hoc ad amicitiam perueniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc eius ſententia laudata eſt, cum deſcriberet ſe patri manus afferentem. Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit, iam tum factum eſſet tyrannicidium, ſi me frater non reliquiſſet. Et illud dixit. Vos ego tunc reſpexi templa, leges, Reſpub. nam ſi me tantum ſpectaſſem, facile tyrannum effugiſſem, illà, qua frater effugerat.

VICESIMAOCTAVA CONTROVERSIA.

QVidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubia cruditatis & ueneni ſigna inſecuta ſunt. Tertium filium maternus auus rapuit, qui ad uiſendos ægros non fuerat admiſſus: quærenti per præconem, dixit apud ſe eſſe, accuſatur de ui. IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens ſenex hominem liberum è ſinu meo rapuit, quod ſeruare tibi difficile eſt, auo dona, Quoties miſerum me puer audies? nouerca, quis eſt? fugitiue reductus es. Habui filiam, quamuis iſte unus filius ſuperſit fœcundam. Quàm indulgenter puerperia diuiſit, natus eſt filius, dixit, filius hic meus eſt: natus eſt alter, dixit, hic matris eſt: natus eſt tertius, dixit, hic aui eſt. Cum quæreret filium, erant qui ſuaderent & dicerent, tace, meruit excludi. CAESTII PII. Quam cauſam rapiendi habebat impotens ſenex, nunquid fratres eius occideram? Ignoſcite mihi ſi tantum filiæ meæ mandata narro, hanc ſolam ex meis morientem uidi, habui filiam, de omnibus meis habui dicendum. Habitu uagabatur lugubri ſordidaq; prætexta, omnes illius miſerebantur, quoſdam etiam dicenteis audiui, quid? iſte puer ma-

trem non habet? patrem non habet? auum non habet? ARELLII FVSCI PATRIS. Tres filios filiæ meæ debes, unum mihi, ſine apud me nutriatur. Quid times ne admittare cum ueneris? expoſuiſſe hactenus iuuet. Iam nunc fortuna, aut nouerca narranda eſt, ut uidit me, hæſit complexibus meis, puerum oſculabar miſer, interrogabam de fratribus, dum interrogo, dum fleo, perueneram domum. Rogo ne hoc cauſam meam peiorem fecerit, quod ille quem rapui unicus erat. VOTIENI MONTANI. Mittis præconem, adijce illi omnia inſignia, hic puer matrem perdidit, fratres amiſit, nouercam habet. Affirmo tibi non indicabit quiſquis fuerit, erras & uehementer erras, filios quos perdidiſti, non quæris, quæris quem non perdidiſti. Vtra tandem iuſtior querela eſt? pater ab auo unum repetit, auus duos à patre. VIBII RVFFI. Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mei, ad ianuam ſteti, plus habeo, quod auo, quàm quod reo timendum ſit. FVLVII SPARSI. Vnus perit, alter perit, toties fortunam accuſas, nunquam nouercam. Facinus indignum, puer ad ſupplicium indicari à patre quæritur. Ad ægrotantem nepotem ueni, non ſum admiſſus, hæc uis uera fuit. ARGENTARII. Pater quos conſcios habuit neſcio, domi non fui, amiſſa filia uolui aliquem adoptare ex nepotibus, ſed aiebam, quid neceſſe eſt? quoties uidere uolam in domum ueniam, quoties uolam in domum abducam, agamus tanquam affines. Tres habes filios, diuidamus, & uide quàm non improbam diuiſionem deſiderem, ex tribus unum poſco. Vtinam omnes quos perdidit, quæreret. BLANDI. Cum tradere uellem puerum, neſcio quis exclamauit, puer nunc periſti, nihil uobis ſubtraham? quid ni? præconi omnia indicaui. MENTONIS. Rapui nepotem, habeo, redderem, ſi pater quæreret. DIVISIO, MONTANVS VOTIENVS in has quæſtiones diuiſit, an in re uis ſit, nulla, inquit, uis eſt, quæ arma, quæ pugnam, quæ uulnera non habet. Volo mihi deſcribi comitatum iſtius tumultus, quæ turba eſt? unus puer & unus ſenex. Rapuiſti, inquit, filium meum, immo nepotem ſuum ſuſtulit, immo uenientem non potuit excludere. An ſi pro illo fuit, fieri uim quæ facta dicitur, non teneatur qui fecit? Vis iniurioſa damnatur, ſolet enim eſſe & ſalutaris. Cum latrones aliquid obſiderent, ſi perfodiſſem uillam armata manu, coniugem, liberos eius rapuiſſem, accuſari poſſem. Quod uiuit puer beneficium meum eſt. Et medici alligāt, & corporibus noſtris, ut medeantur uim afferunt. An pro illo fuerit rapi. Hoc loco accuſatio nouercæ, & inſectatio patris tam patiēter ſuos perdentis. GALLIO & illam quæſtionem fecit, & prius ſumendam quæſtionem putauit ex perſona quàm ex re. An cum auo nepotis nomine agi poſſit? Non magis, inquit, quàm pro patre filij nomine, non magis quàm cum matre. Habet ſua iura natura, & hoc inter auum patremq́ intereſt, quod auo ſuos ſeruare licet, patri etiam occidere. Non potes, inquit, ſic mecum agere tanquam cum alieno, ut dicas, quid tibi cum illo qui eſt inteſtati filius? tuus hæres futurus ſit, quem dementem alligaturus es; quædam iura non lege, ſed natura nobis attributa. Si nepotem ſuum auus peccantem aliquid, & inter laſciuos iocos petulantius laſciuientem feriret, num iniuriarum quiſquam cum illo ageret? Et ultimam illam GALLIO fecit, cum tractaſſet illa, licet mihi ut proſim facere, deinde huic profuit. An auo ignoſcendum ſit cum pro nepote, affectu latus, fecerit. Hoc loco tractauit quàm indignum eſſet damnari illum ob hoc. LATRO duas ultimas quæſtiones aliter poſuit, & plus complexus eſt. Etiam ſi uim fecit, an tamen damnari non poſſit, ſi bono animo fecerit? ait enim & de animo fieri controuerſiam auo, & dicere patrem, non ut nepotem ſeruaret fecit, ſed ut infamaret uxorem meam, tanquam ueneficam, me tanquam ueneficæ emancipatum, cui male liberi ſui committerentur. Colore ergo hoc Latro eodē uſus eſt pro patre, ut diceret ne uiua quidē uxore bene ſibi cū ſocero conueniſſe, ſuas uero profeſſas inimicitias illum geſſiſſe ſecum, languente uero genero illum ueniſſe cum conuitio, cum uociferatione, nefaria & dicentem & auſpicantem; autores habere amicos ſe, ne admitteret hominem, non ad officium nepotum, ſed ad inuidiam & contumeliam generi uenientem, qui ad ſanos nepotes nunquam dignatus eſſet accedere; medicos uero ſuaſiſſe ne ueniret, & puerum confunderet & impleret ſuſpitionibus. SYLONIS POMPEI color fuit, ut Latroni uidebatur, qui contro-

controuerſiæ repugnaret: dixit enim ueniſſe auum ad imbecillum puerum, ad ægros non ſemper proximos admitti, utiq; ad eos qui grauiter ægrotant, ſæpe & patrem nō admiſſum. Sic auo quoq; intempeſtiue uenienti dictum, nunc non potes, ſtatim cum conuitio abiſſe, in altero idem feciſſe. LATRO aiebat hunc colorem optimum eſſe, ſi recitaſſet, ſe recipi non poſſe: quia ponatur, non eſt admiſſus, ſub hoc themate intelligere nos, non hoc illi dictum, nunc non potes, ſed ex toto nō potes. GALLIO utrūque miſcuit, & hoc colore, qui uideri non poteſt alioquin thema euertere, parcius uſus eſt. Dictum eſt, inquit, illi, quieſcit puer, paulum cōmorare, medici uetuerunt quenquam admitti: ſcitis ſolere dicere illos, nec ſi pater uenerit: protinus iſte clamare cœpit, teſtor me non admitti, & tantum non tabellis ſignatis denuntiare. Auum diſtuleram, accuſatorem excluſi. Iterum, inquit, uenit cum conuitio, iam unum occidiſtis, alterum occidiſtis. Nihil eſt miſerius, quàm ubi alicui ex miſeria ſua inuidia quæritur. Non eſt admiſſus, cum diceret ſe nepotem ſuum, non uidere uelle, ſed inſpicere. Sic egit. Veni non ut iſtum accuſarem, ſed ut me defenderem. GALLIO hoc colore uſus eſt. Non admiſi auum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo uenire, ut raperet. Ex altera parte colorem hunc CAESTIVS introduxit, Timuiſſe ſe de puero: fruſtra, inquit, duos occiderat nouerca, & ait, uellem ad uos nocentior uenirem reus, uellem tres raperem. ARGENTARIVS hoc colore uſus, Rogatum à puero auum: negabat, inquit, poſſe ſe uiuere ſi in illa relinqueretur domo. HISPANVS hoc colore uſus eſt, affectu eſſe ablatum. Suſtuli, inquit, nepotem meum, non potui, inquit, ſatiari oſculis, non potui ab illo tam cito diſtrahi, nolite mirari, poſt longum tempus illum uideram. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt, ut diceret, Noluiſſe illum in tam infauſta domo educari; ex qua duo iā fratres elati eſſent, ei qui poſtea deceſſit inter cauſas moriendi caſum fratris fuiſſe. Et ſeruauit hūc colorē, ne qd in nouercā, ne qd in patrē diceret: aiebat iuſtiſſimū futurū auum, ſi tantum ſe defendere uoluiſſet. quid ergo? quare rapuiſti? amabam, huic maxime ab initio animum meum addixeram. In domo ueſtra nihil præter ipſam domum timui. Si apud me duo deceſſiſſent, ex domo mea illum tranſtuliſſem. MARCELLVM MARTIVM aiebat ſic narraſſe, puer me ſecutus eſt, non criminor uobis illum, quicquid eſt potius quàm illius periculo fiat, ego rapui. Vbi eſt, inquit. Viuit, ſaluus eſt, ueniet cum uoles aſpicere: redde, inquit, patri ſuo, ego aſper, age, monſtrabo ſi uis, quis ante me tibi filios abſtulerit. VARIVS GEMINVS eundem ſenſum dixit. Quæ eſt iſta autoritas præpoſtera, quærere duos, à tertio incipis. MONTANVS VOTIENVS, homo rariſſimi etiam ſi nō emendatiſſimi ingenij, uitium ſuum quod in orationibus non euitabat, in ſcholaſticis quoq; euitare non potuit: ſed in orationibus, quia laxior eſt materia, minus earundem rerum annotatur iteratio. In ſcholaſticis eadem ſunt quæ dicuntur, quia pauca ſunt, notantur. Memini illum pro Galla, non niſi apud centumuiros tyrocinium ponere. Ex uncia hęres erat patris ſui Galla, obijciebatur illi ueneficium, dixit rem diſertiſſimam & omnibus ſeculis duraturam, qua neſcio, an quicquam melius in eo genere cauſarū dictum. Vnciam nec filiæ deberi, nec ueneficæ. Non fuit contentus, adiecit, In paternis tabulis filiæ locus, aut ſuus debetur, aut nullus. etiamnum adiecit, Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne ſic quidem ſatiare ſe potuit, adiecit, Non poteſt filia tam anguſte paternis tabulis adhærere, quas aut totas poſſidere debet, aut totas perdere: & plura multa quæ memoria non repeto. Ex eis quædam in oratione contulit, & alia plura quàm dixerat adiecit, nihil non ex eis bellum eſt, ſi ſolum ſit, nihil non rurſus ex eis alteri obſtat. Idem in hac declamatione feciſſe eū memini. Erras pater, inquit, & uehemēter erras, quos perdidiſti non quæris, quem quæris non perdidiſti. Deinde, puer iſte inuentus perit. Deinde, quiſquis puero fauet, ne inueniatur optet. Deinde, puer niſi auum ſequitur, fratres ſecuturus eſt. Deſine quærere, quē ſi inueneris, ſic perdes, ut inuenire non poſſis. Et deinde, rapuit iſtum auus, ne raperet nouerca. Et deinde, unum tantum pater ex liberis ſuis quærit qui ſaluus eſt. GLYCON hunc ſenſum ſemel dixit, ſed genere corrupto.

Habet hoc MONTANVS uitium, ſententias ſuas repetendo corrumpit, dum non eſt contentus, unam

rem ſemel bene dicere, efficit, ne bene dixerit: & propter hoc & alia quibus orator põ teſt poetæ ſimilis uideri, ſolebat Scaurus Montanum inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidius neſcit quod bene ceſſit relinquere. Non multa referam quæ Montaniana Scaurus notabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxene eſſet abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit. Cinis ipſe ſepulti In genus hoc pugnat: poterat hoc cõtentus eſſe, adiecit, tumulo quoq; ſenſimus hoſtem. Nec hoc contentus eſt, adiecit. Æacidæ fœcunda fui. Aiebat autem Scaurus rem ueram, non minus magnam uirtutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.

VICESIMANONA CONTROVERSIA.

Venefica torqueatur, donec conſcios dicat. Quidam mortua uxore ex qua filium habebat, duxit uxorem, & ex ea filiam ſuſtulit: deceſſit adoleſcẽs, accuſauit maritus nouercam ueneficij: damnata cum torqueretur dixit ſibi conſciam filiam eſſe: petitur ad ſupplicium puella, pater defendit. CAESTII PII. Non eſt quod putetis has lachrymas filiæ eſſe, aut me patrem. Non prodeſſet tibi puella ne hoc quidem, quod te frater amauit, niſi mater odiſſet: hoc me odiſti nouerca, quod ſciſti conſciam me, eligi pœnæ. Dixit ante actam eius uitam excutiamus. FVLVII SPARSI. Nefaria mulier filiæ quoq; nouerca, ne mori quidem potuit, niſi & occideret. Inter gladiatores uictoris quoq; conditio peſſima eſt cum moriente pugnantis. Nullum magis aduerſarium timeas, quàm qui uiuere non poteſt, occidere poteſt. VIBII GALLI. Concitatiſſima in mortem rabies eſt, deſperatione ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commordent, & ad mortis autorem per uulnera ſua ruunt. Abſciſſa miſſione gladiator quem armatus fugerat, nudus inſequitur. Præcipitati non quod impulit tantum trahunt, ſed quod occurrit, & naturali quodam deploratæ mentis affectu morientibus gratiſſimum eſt commori. VOTIENI MONTANI. Dum filium uindico, ubi grauiſſime mihi nocere poſſit oſtendit. Veneficium ſimile eſt mendacio. Si incredibile eſſe in ſorore parricidium creditis, non timeo, ne quis hoc in ſorore credat, quod ego uix probaui in nouerca. Natam mihi filiam quaſi futuræ pacis obſidem ſuſtuli, aiebam dum matris meminit, obliuiſcetur nouercæ, at illa dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Filia, inquit, mihi conſcia eſt, poſt hanc uocem remiſſa putares tormenta, ſimilis facta torquenti eſt: ſoror fratri uenenum dedit, quamdiu luctati ſumus, ut crederetur nouerca priuigno dediſſe. Nouerca quod uolueras conſecuta es, damnaſſe iam pœnitet. ARGENTARII. Facio rem iudices non nouam, liberos meos à nouerca uindico. Peto ne, quia filium uindicaui, filiam perdam: niſi ſuccurritis, nouerca uicit, ego uictus ſum. Duxi neſcio peiorem uxorem an nouercam, hoc mihi carior eſt quod tam inuiſa matri fuit. CORNELII HISPANI. Si conſcia eſſet neminem expectarem, ſcitis quemadmodum ueneficam oderim, inſtabam tormentis, aiebam morere peius quàm odiſti. Non ſatis mihi ardere ignes uidebantur, non ſatis inſidere uerbera, dixi, ſi quid adijcere tormentis tuis poſſum, puto iubebo filiam afferri. Vocet huc aliquis matrem, quid expauiſti puella? quid ad ſinus meos refugiſti? quid extimuiſti tanquam nouercam? MARYLLI. Ne inter ſupplicia quidem deſijt occidere, & hanc quiſquam putet non potuiſſe uenenum ſine conſcia dare puella: quæ occidiſſe fratrem dicitur, quid ante peccauit? Nouerca quoque non ante occidit priuignum quàm filiam, & bonæ ſpei eſt. quæritis argumentum? matri ſuæ non placet. ARELLII FVSCI, etiam cineribus tuis infeſta eſt nouerca, quod unum poteſt perſequitur ſororem tuam. Quid adhuc poteſt noſſe niſi fratrem? Proſit illi apud uos quod illam pater laudat, & proſit quod talis mater accuſat. MENTONIS. Non miſeris huius, miſerior eſt quàm frater, ille habuit ſine dubio nouercam torqueri. Conſecuta es mulier quod uoluiſti, ſolus omnium magis ſenſi, cum nouercam perdidi. PORTII LATRONIS. Habui filium tam bonum, ut illum amare poſſet etiam nouerca, niſi in eam incidiſſet quæ poſſet etiam filiam odiſſe. Huc mea ſcelera reciderunt ut parricidium puellare ſit, ita ſi magnitudinem rei non intelligit, non eſt idonea parricidio. Sed ueneficæ, inquit, filia eſt. Si parentes inſpiciuntur, cur non potius patri uideat̃ ſimilis cui placet, quàm matri cui diſplicet? Deniq; non recuſo quo minus in illa

uel matris exigatur imitatio, illa cum huius ætatis erat, nec nouerca erat nec uenefica. ALBVTII SYLII, duxi uxorem nullis adhuc inquinatam fabulis, nec miror innocentē tunc fuiſſe, adhuc puella erat. BLANDI. Vt ſcelerata ſit, nempe matri ſuæ ſimilis eſt, ante ueneficium oportet faciat, quā parricidium. Filia, inquit, conſcia eſt. Dij te perdant, etiam cum torqueris occidiſti. Seruus tortus Catonem conſcium furti dixit, quid agitis? utrum plus creditis tormentis an Catoni? BVTEONIS. Si conſcius à te puella quæreř, nominato patrem. Quod nouerca tam ſero, puella tam cito. Filia, inquit, conſcia eſt. Male pereas, at ego te putabam unius nouercam. TRIARII. Filia, inquit, tua conſcia eſt. Videbatur ſibi poſt hanc uocem uiciſſe. Amiſſum fratrem fleuit in funere, totius populi habitū lachrymis ſuis expreſſit, itaq; illam nouerca peius perire uoluit quàm priuignum. Filia, inquit, cōſcia eſt. Hoc ultimum fuit nouercæ ueneficium. Q. HATERII. Succurrite quæſo ne cum torta ſit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur occiderit. Liberos ſemper effero, unius mulieris aut mendacio, aut ueneno. Non flet quantum reæ ſatis eſt, quemadmodū illi extorquebo lachrymas? afferte mihi imaginem fratris, uideo ſubito deſiderio fletus concitatos, nunquid talem uultum cum mater torqueretur habuit? PARS ALTERA TRIARII. Si odiſſemus te, pateremur cum eiuſmodi filia uiuere? Quarundam ferarum catuli cum rabie naſcuntur, uenena ſtatim à radicibus peſtifera ſunt. Quantum illi ad ſcelera ætas adijciet, quod illā nouerca peperit. Quid illa quæ fratrem in moram patri ſequenti ſparſit? Habemus exemplum quod & ſorori conueniat & uirgini. DIVISIO. CAESTIVS in duas partes coniecturam diuiſit. Et primum quæſiuit, an conſcia illi opus fuerit: deinde ſi opus fuit, an hanc habuerit. Non ſeruauit autem modum. Nam & illum locum diu tractauit, non poſſe ſororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellā uoluit uideri, ut nulli eſſet idonea miniſterio. Itaq; elegantiſſime deridebat MONTANVS VOTIENVS in hac controuerſia ineptias rhetorum, quod ſic declamarent, tanquā hæc quæ nominata eſt infans eſſet, nec intelligerēt ſi talis eſſet, ne futuram quidem ream. Itaq; hoc debemus, inquit, proponere nobis puellam eius ætatis, in qua torta, credibile ſcelus illud quidem, ſed intolerabile eſſe aiebat. Induxerat Cæſtius matrem dicentem filiæ, da fratri uenenum. TRIARIVS multo rem magis ineptam, quia non inuenit illam, ſed concupiuit, nam exceſſus ſententiā traxit. Induxerat nouercam dicentem, da fratri uenenū. Fecit illā reſpondentem, Mater & mihi da. quid ēm eſt tam abſurdum, ꝙ matrem ſic locutam cū puella? da fratri uenenum. Non ferebant nec illam Triarij ſententiam, qua aliter HATERIVS uſus eſt, cum ad epilogum perueniſſet, hoc loco debebat reus flere, non flet puella, inueniat queadmodum fleat aliquis, hoc eſt imaginem fratris. Illa enim ſi tam puella eſt ut dicat, mater quid eſt uenenū, nō poteſt tantæ pietatis eſſe, ut eam imago fratris in lachrymas concitet. Tantus autē error eſt in omnibus ſtudijs maxime in eloquentia, cuius regula incerta eſt, ut uitia quidam ſua & intelligant & ament. CAESTIVS pueriliter ſe dixiſſe intelligebat. Mater quid eſt uenenum? Deridebat enim Murrhedium qui hanc ſententiam imitatus eſt in epilogo, cum alloqui cœpiſſet puellam & diceret, Compone te in periclitantium habitum, profunde lachrymas, manus ad genua demitte, rea es: fecerat reſpondentē puellā, Pater quid eſt rea? Et aiebat Cæſtius, quod ſi ad deridendum me dixit, homo uenuſtus fuit. Et ego nunc ſcio, me ineptam ſentētiam dicere. Multa aūt dico non quia mihi placent, ſed quia audientibus placitura ſunt. Et illud RVFFI VIBII tolerabilius aiebat eſſe, ſed & ipſum aliqua obiurgatione dignum: dixerat in epilogo, Nutrix ream tolle. Illud in Haterio qui & promiſit oratorē & pręſtitit, negabat ſe perferre quod dixerat, Hæc rea non mittenda in exilium, ſed ferenda eſt. Cum ſciret, inquit, in exilium exportandos locari ſolere, quid enim intelligi uult hac ſentētia, niſi ex toto puellam ambulare non poſſe uſq; in exilium? Verū eſt, ſed nec mater eius potuiſſet. SYLO à parte patris comparationem fecit inter ſe matris & filiæ, totā hac figura declamauit. Non ſum, inquit, uobis dicturus qualis debeat eſſe uenefica, operam perdā ſi cœpero deſcribere, debere eſſe ætate prouectam, uſu exercitatam, inuiſam uiro, quæ poſſit etiā filiam occidere. Superuacuum eſt uti pluribus uerbis, in hac ipſa cauſa habemus ueneficæ exem

 plar,

plar, comparemus inter ſe duas reas; nec eſt quod quæratis aliquem qui cognitionem ueſtram per omnes comparationis parteis ducat. Ego uobis dicam, quomodo illam accuſauerim. Ego illi obieci ante actam uitam, uos illi poteſtis obijcere. Et ſic omnia circumijt, & comparando defendit illam quæſtiunculam, quæ in prima parte tractata erat à quibuſdam. Nõ illi utiq; fuiſſe opus & conſcia, ſic tranſcurrit, aiebat, inquit, tota actione rea, hæc, quam conſciam habueram, ego negabam illi opus fuiſſe, aiebam in eadem domo eras, uenenum notum erat, nouercæ occaſio facilis conniuenti, non eras ſuſpecta, nemo te timebat propter ſororem. Ex altera parte hoc uſus eſt colore. Nouercam uideo uenenum dediſſe, ut filia ſua ſola hæres eſſet, eandem illi & conſciam fuiſſe ueneficij & cauſam. Omnes declamatores aiebat uoluiſſe aliquid noui dicere, eo loco quo nominabat nouerca filiam conſciam, dixit inquit HYBREAS

Hanc ſententiam FVSCVS ARELLIVS cum eſſet ex Aſia non caſu dixit, ſed tranſtulit ad uerbum quidem. Quid ergo, inquit, mentita eſt de filia ſua, immo de mea? Modeſtius hanc ſententiam uertit HATERIVS quid ergo, mentita eſt, quæ nihil lamentabatur de accuſatoris ſui filia? CAESTIVS dixit. Nominauit priuigni ſui ſororem. ALBVTIVS dixit, quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ eius à quo occidebatur, ſorori eius quem occiderat. TRIARIVS dixit. Quid ergo mater mentita eſt? tolle matris nomen, poſt damnationem nouerca eſt. BLANDVS dixit. Nominabo iſtam quæ patri aſſuit, iſtam quæ mortuo fratre ac matre non fleuit. SYLO POMPEIVS dixit. Filia, inquit, mihi conſcia eſt, poſt hoc eundem uultum eius notaui, quem uideram moriente priuigno. MONTANVS VOTIENVS Marcellum Martium amicum ſuum cuius frequenter mentionem in ſcriptis ſuis facit, tanquam hominis diſerti, aiebat hanc dixiſſe ſententiam. Inuenit quomodo damnata accuſaret, moriens occideret, torta torqueret; non eſt hoc indicium, ſed alterum nouercæ ueneficium. Labro dixerat, cum deſcripſiſſet tormẽta, inſtabam ſuper caput non accuſator, ſed tortor, ipſe igneis ſubijciebam, ipſe ad intendendum eculeum manus admouebam. Ego non bibam ſanguinem iſtius, non eruam oculos? filium mihi eripuit, niſi citius illam oppreſſiſſem & filiam abſtuliſſet. TRIARIVS dixit, cum accuſarem, obieci ueneficium. In ultima parte inter preces meas excitaui puellam ad ultionem fratris ſui. Hæc res maxime iudices mouit, hæc maxime nouercam offendit. ALBVTIVS dixit. Poſtquam nominauit filiam ad me reſpexit, uidelicet ut ſciret, an ſatis torſiſſet. NICETES egregie dixit in eodem loco. MONTANVS cum diceret illum locum, quamuis ſceleratos parentes, uelle tamen innocentes liberos eſſe ſuos, dixit. Poteſt iſta filiam ueneficam fingere, ſi poteſt facere, difficilius eſt filios inquinare quàm perdere; & illud, fauete ſeculo iudices, cum ingentia ſcelera ferat, ne etiam immatura tulerit, fauete, nullum ſcelus commiſſum ſit, niſi quod ſolet, fauete ut potius non deſierit nouerca parricidium facere quàm ſoror cœperit; damnare illum potui, effugere non potui. Sero feciſti nouerca. Si hoc ante dixiſſes, potuiſti præuaricationem paciſci, recte cum damnareris animoſa eras, recte nihil potes facere; ſi qua fides, accuſator inſidias reæ timui, nuſquam à ſinu meo dimiſi puellam, ipſe omnes prægustaui cibos. O incauta futuri mortalitas. Poſtquã ad tortorem perduxi nouercam, timere de filia deſij. Omnes illo colore uſi ſunt, Nominatam à nouerca filiam in dolorem patris. GALLIO plura dixit. Fortaſſe, inquit, hanc nominauit, ut ueros conſcios cælaret, fortaſſe ut quia acerrime inſtabat accuſator, hoc metu territus finem tormentis imponeret, fortaſſe in dolore tormentorum ſtupefacta neſciuit quid loqueretur. Nouiſſime dixit, fortaſſe in hoc, ut quæ pœnas ueneficij dabat, accuſationis exigeret. Illum ſenſum adiecit. Ex meis hoc affectibus æſtimo, cũ tum ira, tum odio furerem, circumſpiciebam omnes ultionis uias, oblitus innocentiæ, ſi proprios habuiſſet liberos nouerca occidiſſem. In hanc ipſam quoties impetum facere uoluiſſem, propter hoc à me tuta erat, quod à matre non erat.

Libri quinti controuerſiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SEXTVS ET VLTIMVS.

SENECA Nouato Senecæ ac Melæ filijs ſalutem. Quod ultra mihi moleſti ſitis, non eſt. Interrogate, ſi qua uultis. Sinite me ab iſtis iuuenilibus ſtudijs ad ſenectutem meam reuerti. Fateor uobis, iam res eſt tedio. Primo libenter aſſilui, uelut optimam uitæ meæ partem mihi reducturus, deinde iam pudet, tanquã diu non ſeriam rem agã. Scholaſtica ſtudia leuiter tractata delectant, contrectata & propius admota, faſtidio ſũt. Sinite ergo me ſemel exhaurite memoriam meam, & dimittite uel adactum iureiurãdo, quod fermè dixiſſe memini me quæ ſciui, quæq; audiui, quæq; ad hanc rem pertinere iudicaui. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tempore ſuum populum habuit, cũ illum homines non in ipſius honorem laudarent, ſed in ſoceri ferrent, quomodo L. Aſprenas aut Quintilianus ſenex declamauerit, tranſeo iſtos quorũ fama cum ipſis extincta eſt. De Scauro ſi me interrogatis, cũ illum mecum audieritis, iniqui eſtis. Non noui quenq;, cuius ingenio P. R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligẽter in ipſis ſubſellijs, ſæpe dũ amicit dicebat: deinde litiganti ſimilior q̃ agenti, cupiebat euocare aliquam uocem aduerſariorum, & in altercatione uires ſuas nouerat: nihil erat illo uenuſtius, nihil paratius, genus dicẽdi antiquum, uerborum quoq; non uulgarium grauitas, ipſe cultus habitusq; corporis, mire ad autoritatẽ oratoriã aptatus. Sed ex ijs omnibus ſcire poſſes nõ quantum oratorẽ præſtaret Scaurus, ſed quantũ deſereret. Pleræq; actiones malæ, in omnibus tñ aliquod magni neglectiq; ingenij ueſtigium extabat, raro aliqua actio bona, ſed quã fortunæ imputares. Sed illũ longa immo perpetua deſidia eò perduxerat, ut nihil curare uellet, nihil poſſet. Orationes ſeptẽ edidit, quæ deinde ſenatuſconſulto cõbuſtę ſunt. Bene cũ illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cũ fama eius pugnãt, multoq; ſolutiores ipſis actionibus. Illas eñ cum deſtituerit cura, labor adiuuabat, ij caloris minus habent, negligentiæ nõ minus. Declamantẽ audiuimus, nouiſſime quidẽ lepide ita, ut quod difficillimũ erat ſibi diſpliceret. De Labieno interrogatis. Declamauit nõ quidẽ populo, ſed egregie. Non admittebat populũ, & quia nondum hæc cõſuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ iactationis, affectare cenſorium ſupercilium, cũ alius animo eſſet, magnus orator, qui per multa impedimenta eluctatus ad famam ingenij, confitentibus magis hominibus puenerat, q̃ uolentibus. Summa quidem ægeſtas erat, ſumma infamia, ſummũ odium. Magna aũt debet eſſe eloquẽtia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominũ oſtendat, fauor alat, quãtam uim eſſe oportet, quæ inter obſtantia erumpat? Nemo erat quin cum homini omnia obiecerat, ingenio multum tribuerit. Color orationis antiquæ, uigor nouæ. Cultus inter noſtrum ac prius ſeculum medius, ut illũ poſſet utraq; pars ſibi uendicare. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet, ut quia paſſim ordines honoresq; laniabat, Rabienus uocarẽt: animus per uitia ingens, & ad ſimilitudinẽ ſui ingenij uiolentus, & q Pompeianos ſpiritus nõdum in tanta pace poſuiſſet. In hunc primũ excogitata eſt noua pœna. Effectũ eſt eñ per inimicos, ut oẽs eius libri incenderent. Res noua & inſueta, ſupplicia de ſtudijs ſumi. Bono hercule publico, iſta in pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronem inuenta eſt. Quid enim futurũ fuit, ſi triumuiri libros, ſi ingeniũ Ciceronis proſcriberent? Sunt dij immortales lenti quidem, ſed certi uindices generis humani, & magna exempla in caput inuenientiũ regeſſerunt, ut iuſtiſſima patiendi uice, quod quiſq; alieno excogitauit ſupplicio, ſæpe excipiat ſuo. Quæ uos dementiſſimi homines tanta uecordia agitat? parum uidelicet in pœnas notæ crudelitatis eſt? Conquirite in uoſipſos noua, quibus pereat & ſi quid ab omni patientia rerum natura ſubduxit, ſicut ingenium memoriamq; nominis, inuenite quẽadmodum perducatis ad eandẽ rem corporis, Malam facẽ ſtudijs ſubdere, & in monumenta diſciplinarũ animaduertere, quanta & quàm non contenta certa materia ſæuitia eſt? Dij melius, quod eo ſeculo iſta ingeniorum ſupplicia

çia cœperunt,quo & ingenia deſierunt. Eius qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam
dixerat,poſtea uiuentis adhuc ſcripta combuſta ſunt, Iam non malo exẽplo, quia ſuo.
Non tulit hanc Labienus contumeliã, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo uoluit, ſed in mo
numenta ſe maiorum ſuorũ ferri iuſſit,atq; ita includi,ueritus ne ignis qui nomini ſuo
ſubiectus erat,corpori negaretur:non finiuit tantũ ſeipſe, ſed etiam ſepeliuit. Memini
aliquãdo cum recitaret hiſtoriã,magnam partẽ illorũ librorum conuoluiſſe,& dixiſſe,
hæc quæ tranſeo poſt mortem meam legentur.Quanta illis libertas fuit,quã etiam La
bienus extimuit? Caſſij Seueri hominis Labieno iunctiſſimi belle dicta res ferebatur,
Illo tempore quo libri Labieni ex S. C.urebant,nunc me inquit,uiuũ uri oportet, qui
illos edidici. Monſtrabo uobis bellũ libellum,quẽ à Gallione ueſtro petatis,Recitauit
reſcriptũ Labieni ꝓ Batillo Mœcenate,in quo ſuſpicietis adoleſcẽtis animũ,illos den/
tes ad mordendũ prouocantis.Puto iã nihil,quod interrogetis,reſtat.Muſa rhetor quẽ
interdum ſoletis audire,licet Mela meus cõtrahat frontẽ, multũ habuit ingenij, minus
cordis.Omnia uſq; ad ultimũ tumorem perducta, ut nõ extra ſanitatẽ, ſed extra natu/
ram eſſent.Quis eñ ferret hominẽ de ſifonibus dicẽtem,cœlo repluerunt,de ſparſioni
bus,odoratos hymbres,& in cultũ uiridiũ,cælatas ſyluas,& in pictura,nemora ſurgen
tia.Aut illud quod de ſubitis mortibus memini eum dicentem,cũ uos me illò perduxe
ritis,Quicquid auiũ uolitat,quicquid piſciũ natat, quicquid ferarũ diſcurrit, noſtris ſe
pelit̃ uentribus. Quære nunc,cur ſubito moriamur.Mortibus uiuimus.Nõ ergo & ſi
iam manumiſſus erat,debuit de corio eius nobis ſatisfieri. Non ſum ex iudicibus ſeue
riſſimis,ꝗ oĩa ad exactam regulã redigam,multa donãda ingenijs puto,ſed donanda ui
tia non portenta ſunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta ſunt,non ſubtrahantur,non plu
ra uideantur, uos ſubijciatis. Oſcus non incõmode dixit,ſed ſibi nocuit:cum nihil ſine
ſchemate dicere cupit,oratio eius nõ figurata erat,ſed praua. Itaq; non inurbane Paca
tus rhetor,cum illi Maſſiliæ mane occurriſſet,ſchemate illũ ſalutauit. Poteram,inquit,
dicere aue Oſce.Ipſe ab eloquentia multũ aberat,natus ad cõtumelias omniũ ingenijs
inurendas. Nulli non impreſſit aliquid, quod effugere non poſſet. Ille Paſſieno prima
eius ſyllaba in græcum mutata obſcœnum nomen impoſuit,declamatori ſubtili & ari
do:ille Sparſo dixit ſcholam cõmunem cum rhetore quodam habenti, tu potes cõtro
uerſiam intelligere,qui non intelligis te laterẽ lauare.Sparſus aũt dicebat ualenter, ſed
dure.Ad imitationem Latronis ſe addixerat,nõ tamen unquã ſimilis illi erat, niſi cum
eadem diceret. Vtebatur ſuis uerbis,Latronis ſententijs.Cum Baſſo certamen illi fuit,
quem uos quoq; audiſtis,homine diſerto,cui demptam uelim quã conſectabatur ama
ritudinem,& ſimulationẽ actionis oratoriæ, Nihil indecẽtius, ꝙ ubi ſcholaſticus forũ
qđ non nouit imitatur.Amabam itaq; Capitonẽ,cuius declamatio eſt de Popilio,hæc
quæ meo Latroni ſubijcit̃.Bona fide ſcholaſticus erat, in his declamationibus quæ illi
bene ceſſerunt,nulli non poſt primũ Tetracolum præferendus. Primum Tetracolum
quorum faciam quæritis, Latronis,Fuſci, Cæſtij,Albutij,Gallionis. Hi quoties confli
xiſſent,penes Latronem gloria fuiſſet,penes Gallionẽ palma, reliquos ut uobis uidet̃
componite.Ego uobis omniũ feci poteſtatẽ,hoc minus nobiles ſinite in partem abire,
Paternum, Moderatum, Fabium, & ſi quis eſt nec clari nominis,nec ignoti.Dum in
his ad ſatietatem ueſtram me præſtiterim,permittite me mihi et aliquos ex ſinu profer
re,quibus quo minus ad famã peruenerint,non ingenium defuit,ſed locus.Bene decla
mauit Caius Sylo,cui Cæſar Auguſtus,cum frequenter cauſas agentẽ in Trachinenſi
colonia uidiſſet,plenũ teſtimonium reddidit;dixit eñ,nunq; audiui patremfamilias di
ſertiorem.Erat qui patremfamilias præferret,oratorem ſubduceret. Partem enim elo/
quentiæ putabat,eloquentiam abſcondere.Solebat declamare ſtudioſe Turrinus Clo
dius,cuius filius fraterno uobis amore coniunctus eſt, adoleſcens ſummæ eloquentiæ
futurus,niſi mallet exercere quantum habet,quàm conſequi quantũ ſequi poſſet. Sed
Turrinus Clodius multum de uiribus remiſerat,dum Apollodorum ſequitur,& ſum/
mam legem dicendi eum putat.Tantum tamẽ illi ſuperfuit uirium, quantum ualeret,
etiam ſi ars abeſſet.Sententias dicebat excitatas,inſidioſe aliquid petentes.Nunquam
nõ de colore Latroni controuerſiam fecit.Latro nunquam ſolebat diſputare in conui/
uio,

uio, at aliquando declamare ex tempore ſolebat. Dicebat quoſdam eſſe colores prima facie duros, aſperos, eos nō poſſe, niſi actione probari. Negabat niſi actitata quoq; illis placere poſſe, niſi totū noſſent: ſe & ſuas uires noſſe, & illarū fiducia alijs metuenda & prærupta audere. Multa ſe non pſuadere iudici ſed auferre. Turrinus contra nihil probare, niſi tutum, non quia imbecillus erat, ſed quia circūſpectus: cauſas nemo reſpōdit paratius: & pecuniā itaq; & dignitatē eloquentię debuit, ut ſi quid illi defuit, ſcias loco defuiſſe. Inde filius eius idem meus, nunc enim illum à uobis diſtinxi, habet in dicēdo paternam diligentiam, quæ uires ex induſtria retundit. Hoc & in ipſo genere uitæ ſequitur ad ſumma euaſurus iuuenis, niſi modicis contentus eſſet. Ideo dignus eſt cuius tam modeſtis cupiditatibus fortuna præſtet fidem. Horum nomina non me à nimio fauore, ſed à certo poſuiſſe iudicio ſcietis, cum ſententias eorum retulero, aut pares notiſſimorum autorum ſententijs aut præferendas.

TRICESIMA CONTROVERSIA

INiuriarum ſit actio. Quidam cum haberet filium & diuitem inimicum, occiſus, inſpoliatus inuentus eſt. Adoleſcens ſordidatus diuitem ſequebatur. Diues eduxit eum in ius, & poſtulauit ſiquid ſuſpicaretur accuſaret ſe. Pauper ait, accuſabo cum potero, & nihilominus ſordidatus diuitem ſequebatur. Cum peteret honores diues repulſus eſt. Accuſat iniuriarum pauperem. VIBII GALLI. Gratias ago diuiti, quod quos odit reos iam facere contentus eſt: interdiu publico nobis interdicitur, quærite quid nocte fiat: non ambulabis, inquit, eadem uia qua ego, non calcabis ueſtigia mea, non offeres delicatis oculis ſordidatam ueſtem, non flebis inuito me, non tacebis: periramus ſi magis iratus eſſet. ALBVTII SYLII. Quod ſordidatus fui luctus eſt, quod fleui pietas eſt, quod non accuſaui timoris eſt, quod repulſus eſt, ueſtrum eſt. Non taceam? quid adhuc uiuo? quod tacui. Noſtis populi loquacis ſuſpitiones. Quare iſte honores illo uiuo nunquam petijt? ego uero omnes quæſo, omnes ut me in inquiſitionem paternæ mortis adiuuēt, & ad tua genua diues ueniſſem niſi timerē, ne inuidiam tibi fieri diceres, & iam pridem hoc animo ſequor, occaſionem loquēdi capto: nec mehercules poſſum dicere inhumanitate tua fieri quod non audeo, quod uitium me meū ſequitur. Taceo, utinā hoc uitium meum habuiſſet & pater, dum libere loquitur multos offendit: neq; te puto ſolum in ciuitate habuit inimicum. Vt iſte ait, cauſam meam populo probaui. IVLII BASSI. Quando autem iſtis diuitibus nō ſordidati ſumus. Accuſa, inquit, pauper diuitem, egēs candidatum. Ego accuſem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius uocauit: reum, inquit, me perage, perora. quis hunc locupletē auderet accuſare? cur, inquit, me ſequeris? quaſi aliud iter pauperes, aliud diuites habeant. CAESTII PII. Non eſſem reus ſi accuſaſſem, barba demiſſa, ſordidatus cum criminibus meis ad uos ueni. Omnia licet fiant nō deſinam inquirere percuſſorem, & fortaſſe iam inueni. Cum ſubito pater meus in media ciuitate, quid me intueris? quid obſeruas? quid dicā? ſubductus eſt. ARELLII FVSCI PATRIS. Incedere magno comitatu, ſplēdido cultu, non eſt fortunæ meæ, iſta diuites poſſunt, ſatis eſt ſi uiuimus. Cum ſpoliatum cadauer non ſit, quis fuerit percuſſor, neſcio, quiſquis fuit quaſi diues ſpolia contempſit. Quare, inquit, me ſequeris per publicū? facinus indignum commiſſum eſt, diues & pauper eadem ueſtigia inceſſimus. OSCI. Accuſa, inquit, ubi eſt qui primo cœperat? Vellem pater meus quoq; à te non diſceſſiſſet, uiueret. Quare, inquit, me reum facis, qui accuſatorem me non times? Mortuo patre, timeo ne quis iniuriam ſibi fieri putet, ſi dixero, occiſus eſt pater meus, à quo? ſi permittis, neſcio. IVNII GALLIONIS. Quid iſte accuſanti feciſſet qui perſequitur tacentem? cur non agis? quia uis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio ſordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus præſtare? in honorem eius ueſtem mutaui. FVLVII SPARSI. Sordidatus es, inquit, fles, hoc dicis pauperis occiſi filius pauper es. Pater meus in media ciuitate ſaluis legibus occiſus eſt, quis hoc ſine lachrymis narrare poſſit? non deponam has ſordes, niſi inuenero cui induam. Quis occidit patrem meum? neſcio. Nihil amplius teſtari poſſum, quàm hanc uocem meam. Adhuc neſcio. Delibero interim ut induam ueſtem quam patri meo reliquerit

querit pcuſſor. Cur me ſequeris? Magiſtratus ſeruos poſt terga ſua nō ſummouent. ARGENTARII. Non uis patrē meum fleam? laceſſere nos ultro non ſolebat. CLODII TVRRINI PATRIS. Quare, inquit, ſordes ſumpſiſti? quid igitur? Ne lugebo quidem quem uindicare non poſſum? Nulli iniuriam facio niſi patri quem adhuc tacitus fleo. PORTII LATRONIS. Cuiuis neceſſarius, ita crudeliter interēpti patris dolor eſt. Nihil fortius eſt quàm quod gemit. Accuſa, inqt, me. Vnde tam ſecurus es? inueniſſe uideris quis alius occiderit. Non erat præda quam graſſator ſequeretur, ſed erat firmiſſimum ignoti monumentum, contumax aduerſus faſtidium diuitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita ſunt ſpolia. Neſcio quo modo miſerum eſſe interdum in miſeria iuuat, & plerunqꝫ omnis dolor per lachrymas effluit. Nimium funere meo exultat. Non ſolebat uiuo illo prouocare nos ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miſeriarum inter neceſſarias ſuper occiſum patrem lachrymas, increditam adhuc inertiam miratus eſt, in hac indignitate præſentis periculi omnem ſuam ponat admirationem. Si pauper accuſandi diuitis animos non ſumpſit, miramini? quia tacet, reus eſt. Per has lachrymas, per hunc ſqualorem, per hæc neceſſaria omnibus periclitantibus inſtrumenta, non inuidioſum ueſtræ miſericordiæ præmium petimus, ut abſoluto ſic eſſe tanquam reo liceat. Potens iſte & gratioſus, & quod ne ipſe quidem negat diues fuit, & qui nihil unquam ſibi putaret timendum, etiam reo. Creſcere deinde indies odium alterius impotentia, alterius libertate. Diues nihil aliud quàm nos pauperes exiſtimare, nos nihil aliud quàm innocentes, inter quotidianas acies ſemper inuicti; quis de noſtra interim morte cogitauerit, neſcio, quod diſſimulari non poteſt, ſcio quis optauerit. Venit iſte cum turba clientium & paraſitorum, & aduerſus paupertatem totam regiam ſuam effundit. Cur me non accuſas? non poſtulas? uix temperabat quin diceret, Quid ego in te accuſatorē non audeam, qui occidendum eum curaui qui tantum mecum litigauerat? Ciuitates plerunqꝫ finitimæ inter repentinam diſcordiam bello tument. Inter ciuilia bella tantum in ultionem ſatis eſt, quantum quiſqꝫ ad maledicendum occupauit. M. Cicero qua uiolentia in abſentiam Metelli ſtrepit. M. Cato Pulchro obijciente furtorum crimina audiuit. Quæ maior indignitas eſſe potuit illius ſeculi, quàm aut Pulcher accuſator, aut reus Cato? In Cn. Pompeium terra mariqꝫ uictorem fuit qui carmen componeret, uno, ut ait, digito caput ſcalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M. Bruti ſacratiſſimam eloquentiam lacerat, cum quidam eius ciuili ſanguine non inquinatas ſolum manus, ſed infectas ait: atqꝫ ille tamen cum tres conſulatus, ac tres triumphos ſcinderet, adeo non timuit, ne eſſet reus, ut etiam diſertus eſſe curauerit. Solus hic eſt in ueſtra ciuitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pompeio. LATRO ſic diuiſit, an in re iniuria ſit? nulla, inquit, iniuria eſt, ſordidatus ſum inquam, multi faciunt, omnia iniuriæ genera comprehenſa ſunt. Pulſare non licet, conuitium facere contra bonos mores nō licet. Hoc loco SCAVRVS dixit. Noua formula iniuriarum componitur, qđ nihil contra bonos mores fuit, etiam ſi in re iniuria eſt. An ſi non malo animo fecit, tutus ſit? An malo animo faciat. Hoc Latro in duas quæſtiones diuiſit, an ſi credidit, ob hoc ipſum patrem ſuum occiſum, & propter hoc ſecutus eſt, ignoſcendum illi ſit. Deinde an credidit. GALLIO illam primam fecit quæſtionem. An quod liceat cuiquam facere ſi faciat, iniuria non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare quà uelis, ſumere nihil, inquit, ut et alienum iniuriarum facere. Sordidatus es, nō queror: ſed ſi ſordes tuæ inuidiam mihi concitant, queror. De colore quæſitum eſt. Quidam aperte inuecti ſunt in diuitem, quidam ex toto nihil dixerunt, quidam ſecuti ſunt mediam uiam: cum præter hæc nihil ſit, LATRO ſolebat uideri inueniſſe quartum genus, ut hoc modo in diuitem diceret. Tu quidem non feciſti, ſed tamen ego habui cauſas propter quas poſſem decipi, & de te aliquid fruſtra ſuſpicari, quia inimicus eras, quia inſpoliatus pauper inuentus eſt. Hoc eſt autem medium illud genus, nec dimittendi diuitem nec accuſandi. Nam & dimittere non debet quem diſtulit, & accuſare propter hoc ipſum non debet, quia diſtulit. ALBVTIVS nihil dixit in diuitem. Hoc colore declamauit. Committit iniuriarū, inquit, ſi qui non poſtulauit accuſat. Quare, inquit, ſequeris me? ut

ut aliquando mei miſerearis,ut deſinas afflictam domum perſequi, ut ſcias me in hoc habitu accuſare non poſſe,ut concupiſcas gloriam uindicatę mortis. Tu ſolus potes ſi uoles inuenire quis occiderit,tu accuſare. At me quidam propter hoc ſuſpectũ habent. Potes diſcutere iſtam ſuſpitionem,quære quis fecerit. Vt ſcias,inquit,te inuidiam mihi facere,cum dixiſſem:accuſa me,non negaſti te accuſaturum, ſed reſpondiſti,accuſabo cum potero. Ignoſce mihi non magis adhuc quẽquam accuſare poſſum quàm abſoluere. Quæro quis fecerit. Hæc leuia argumenta ſunt, hæc uana ſunt quæ alios tangunt,quod inimicus eſt,quod ille inſpoliatus inuentus eſt, non eſt quare accuſem, eſt quare ſuſpicer. RVFFVS VIBIVS hoc colore poſuit. Sordidatus ſum,lugeo,ſequor te,ut tutior ſim,timeo neſcio quem illum qui patrem meum occidit. Scio me quamdiu tecum ſum perire non poſſe. Dum hunc colorem ſequitur MVRRHEDIVS ineptiſſime dixit, quare te ſequor? pater meus quia ſolus inambulabat,occiſus eſt. OSCI color non placuit Gallioni. Sequor inquit ut inueniam quis fecerit, hoc mecum cogito, quiſquis eſt ille qui fecit,uolet hoc inimico imputare,ad diuitẽ ueniet. Multo, inquit, hoc iniurioſius eſt,ſi inquirendi cauſa facit, ſi non tãtum in conuitiũ ſed & periculum diuitis ſequitur. GALLIO ſubtiliter agendum putauit, & ad poſitionem controuerſię colorem actionis dirigendum,ut diceret,ſuſpicor a te patrem meum occiſum,quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius eſt? ueſtem enim illius ſine dubio neſcio quis percuſſor nõ cõcupiſcebat. Dicet aliquis,quid ergo? ſi inimicus eſt,protinus interfector eſt? non,ideo non accuſo. HISPO ROMANVS palàm accuſauit & dixit, Non cauſam ſibi eſſe,ſed iure etiam hanc ſententiam in prooemio magno cum aſſenſu hominum dixit,eum accuſatorem habeo qui ſe reum non eſſe miratur. BASSVS IVLIVS in hac controuerſia dixit, Quare me ſequeris per publicum? facinus indignum iudices factum eſt,pauper & diues eãdem terram calcamus. Cõſectari autem ſolebat res ſordidas,& inueniebat qui illas unice ſuſpiceret, Memini illum declamantem declaraſſe controuerſiam de lenone, qui decem iuuenibus denunciauit,ut in lupanar accederent & foueam igne repletam terra ſuperiecta obruit,in quam adoleſcentibus lapſis & conſumptis accuſatur Reip. læſæ, Apud illum declamantẽ ALBVTIVS faſtidioſus auditor,eos quibus inuidere poterat admirabatur. Hanc Baſſi ſententiam non me hercules referrem,ſi canem ad oſtium alligaſſes. Idem Latronis illas ſententias aiebat tumidas magis eſſe quàm fortes. Summa hominũ admiratione circumferebatur, Lugent argumenta patres & oſſa liberorum coniecturam diuidunt: & illam, Producta ſacerdote ſtatuam: & illam, Super cineres liberorum noſtrorum lupanar de quantum eſt. Ipſe utiq; laudabat: hæc aũt docuerat. Nam in hac ipſa controuerſia ne Baſſus quidem uidebatur aliquid dixiſſe,ſordidius dixit ipſe. Itáne peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos EVKTEMON à filij parte cum patrem ſuum narraſſet ſolum ſine comite oppreſſum & occiſum dixit,

HERMAGORAS dixit.

Illud in narratione. ARTEMON dixit,

Triceſima prima controuerſia.

VIr fortis,quod pręmium uolet,optet. Si plures erunt iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerũt. Petit pater à filio,ut ſibi cederet,ille nõ uult,iudicio contendit,uicit patrẽ,accepit pręmio ſtatuas patris,pater ipſum abdicat. IVNII GALLIONIS. Dubito quid de euentu huiuſce iudicij optem,cũ crimen meũ ſit,uiciſſe. Videtis quemadmodum in hoc quoq; iudicio opera ſua iactat, & miratur quiſquam ſi hoc patre natus gloriæ cupidior eſt. Facileis habetis patres, uiros fortes iungite. Diſſidemus quia nimium ſimiles ſumus,cum exiremus in aciem,aiebat, ſi adoleſcens eſſem,nemo pugnaret fortius. Maiorum quoq; ſuorum uirtutes referebat,ſed omnibus ſe præferebat. Cum ad ætatem tuam peruenero, non contendam cum aliquo: quamuis ſi exemplum tuum ſequi uoluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ iudicium habeo,patris perdidi. Dicam abdicanti,non luxuriabor, non amabo: hanc emẽdationem criminum meorum non poſſum promittere. Ego uero pugnabo,& fortiter & fortiſſime. Vidi patrem iam ſenem loricam induentem,multum eſt pugnare cum exemplo.

Iudicium uocatur quo pater & filius ſpolia contulimus. Ecce ammitto, ego tibi cedere poſſum, ſeni non poſſum. Quod contendi legis, quod uici iudicum, quod pugnaui patris eſt: uolui cedere, concurrerunt iuuenes, ætatis cauſa agebatur, Vici non filius patrem, ſed iuuenis ſenem. Ego uici, ſed omnes patri gratulati ſunt: parui adoleſcens, magnis exemplis deceptus ſum, dum cogito mecum Horatium Hetruſcas acies corpore ſuo ſubmouẽtem, & Mutium in hoſtilia arma ruentem, & dum te Deci cogito, qui & ipſe noluiſti patri cedere: tranſibo in ſubſellia tua, complectar inuitum, licet repugnes fortior ſum. FVLVII SPARSI. Neceſſe fuit mihi fortiter militare, pugnãdum habebam non imperatori tantum ſed patri. Si tu uiciſſes, diceretur patri ceſſit, abdicationem enim timuit. Solebas enim optare ſemper, ut cõtingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium uocas duplicem domus noſtræ triumphum. CLODII TVRRINI Tu Mutio diceres, non eſt quod oſtendas iſtam manũ, tu Scipioni poſt deletam Carthaginẽ, tace. Loquax eſt uirtus, nec oſtendit ſe tantũ ſed ingerit. Aiunt, ecce nũc quidã pater ceſſit filio, & in hoc abdicat, ut uerũ uideatur fuiſſe certamẽ. Opta pater ut & à nepote uincaris. Poſtea, inqt, fortiter pugnare poteris: unde ſcio? uulneribus me ſenẽ feci. Quis te felicior? tu omnes uiciſti, te filius: quanto honeſtius, modo pater & filius inter ſe contendunt, honeſtiorem facturus uictum uter uiciſſet. Dubito quid faciam? taceã? ſed ſilentiũ uidetur confeſſio. Narrẽ uirtutes meas? ſed illud quoq; nouũ accidit mihi, quod uni mihi abdicato meas narrare non conceſſit. Proceſſi in aciem coram patre, fortiter inquit pugna. Turpe eſt adoleſcenti uinci à ſene. Auidus ſum gloriæ, hoc ſi uitium eſt, paternum eſt, fortis ſum, nunquid improbas pater? At iam abdicabis, ſi uiro fortiſſimo ſum fortior, dicam tamen audacter fortiſſimus ſum, nec timeo in ea ciuitate hoc crimen in qua fortes etiam ſenes nouimus. IVLII BASSI. Ad te quoq; ignominiæ meæ pars redundat. Pudeat te pater ſi à filio abdicãdo uictus es. ARELLII FVSCI. Ignoſce, iuuenis erraui, ambitioſus non ero, cũ ſenex fuero. GAVII SYLONIS Vtrum putas uiciſſe, ego præmium tantum habeo, tu & præmium & uirum fortem. Permittente lege fecit, immo in eadem re, & habet legem & timet. Contra ait, ſi quid fecit quod nõ licet, lex uindicabit, ſi quid quod licet, nõ oportet. Pater nõ queritẽ de ſcelere filij ſed de officio. Deinde utatur quiſq; ſua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc licet: abdicare liberos liceat, eſt aliqua lex quæ filio patrem præferat? Si poteſt abdicari, etiã propter id quod lege permittente fecit, an abdicari etiã propter hoc non poſſit, quod præmium accepit. Non poteſt, inquit, in ea re priuatim puniri, in qua publice honoratur. Eidem rei non poteſt præmium dari & nota denuntiari. Cætera iura puto paterno imperio ſubiecta eſſe, hoc maius ius eſt cæteris, quod uictoria ſumma uirtute quærit. Non potes propter hanc legem filiũ abdicare, propter quam à filio uictus es. Si poteſt abdicare, an debeat: hoc diuiſit. An etiã ſi non debeat cum patre contendere, ignoſcẽdum tamen ſit, ſi adoleſcens gloriæ cupiditate lapſus eſt, Deinde an contendere debuerit. Tum, inquit, & honeſtum certamen erat & tutum. Quid enim eſt glorioſius ꝗ aut uirum fortem uincere, aut uinci à filio? ſi non debuiſſet contendere, non uiciſſet. Et potuit fieri, ut ſi hic tibi ceſſiſſet, alius quis ad certamen procederet, qui nunc non proceſſit, quia ſciebat nihil ſibi profuturum ſi te uiciſſet, cum deberet à filio tuo uinci: nulla laus tibi fuiſſet, apparuiſſet enim illam uictoriam non uiri fortis fuiſſe ſed patris. Silentio uirtutes noſtræ tranſiſſent, nũc illuſtratus es, dum cõferuntur. TVRRINVS hoc loco belle dixit. Plures tibi inuidere cœperunt, poſtꝗ uictus es. Itaq; noui generis res accidit, filius uicerat, Omnes aiebãt, O felicem patrem. Nouiſſimam fecit quæſtionem, An etiã ſi quid iudicio peccauit, præmio emẽdauerit. Hoc loco dixit GALLIO illam ſententiam quæ ualde excepta eſt: cum diu deprecatus eſſet, ait, ſi nihil profecero, quid me facturum putas? ad templa iturum, aut ad deos ſupplicem? ad tuas ſtatuas confugiam. SYLO POMPEIVS tentauit & in hac controuerſia illam quæſtionem, quam in omnibus uirorum fortium abdicationibus putabat eſſe tenendam, An uir fortis abdicari poſſit, aiebat in nulla magis controuerſia illam poſſe tractari. Non potes, inquit, eũ abdicare, qui te poteſt uincere. Miraris ſi patri ac legi ſubducitur, qua & cõparatur & præfertur? Colorem pro adoleſcente GALLIO illũ dixit. Meæ, inquit iu-

uenis

uenis,ætatis cauſa agi uidebatur,cum dubitaret ex ordine ſuo quem dicentem, nihil agis, ego tibi cedo ,illi non cedo . CAESTIVS hoc colore uſus eſt, putaſſe ſe ipſi patri honeſtius hoc eſſe,certe domui,laudes utriusq; in foro inſpici.MONTANVS VOTIENVS ait,cognoui nõ quid imperares, ſed quid præcepiſſes: dixeras ſemper,cum me hortareris ad gloriam,ut nulli cederem . Inuidioſa omnibus in illo iudicio fortuna tua uidebatur,cum quæreretur,utrum pugnaſſes felicius an genuiſſes ? Non eſt quod putes me uiſum illis fortiorem,decepti ſunt pater,iudicauerunt non quod erat,ſed qđ te malle crediderunt.ARGENTARIVS ait,occaſionem beneficij quęſtu non concupiui accipere , præmium habet alter , alter accipit. FVSCVS ARELLIVS PATER ait,ſi nauigare imperaſſes,per hybernos fluctus egiſſem ratem,ſi peregrinari,nihil fuiſſet iubente te durum:hanc rem imperabas difficilem forti uiro , uinci . BLANDVS hoc colore narrauit.Pater mihi obiecit,quod illi una re non ceſſerim? Ego multiplicabo crimina mea. Nunquam illi,quoties recte faciendum fuit,ceſſi,ſemper uolui uideri frugalior,uideri uolui laborioſior: nam cum ad uires uentum erat, etiam ipſe cedebat, non ego illum uincebam ſed ætas.TVRRINVS hoc colore uſus eſt. Volui inquit cedere , ſed erant qui dicerent non licere. Hoc enim modo legem ſaluberrimam tolli.Diſputaturi contra prǽmium patris uidebantur & dicturi ſcilicet , non licet inter ſe cedere fortibus,non ipſorum tantum cauſa agitur ſed publica. Omnium intereſt ſcire,quis ſit fortiſſimus .His uocibus hominũ miſſus ſum ad id certamẽ, in quo ad iſtum utraq; pertineret uictoria. Quid putatis me dicturũ? fortiorem me uiſum ? falſum eſt, cum hoc quoq;,quod ego fortis eram,iſtius eſſet.Quid ergo? quare uicerim quæritis? Viſum eſt ad ruborem totius iuuentutis pertinere , neminem pugnaſſe fortius,quàm ſenem.Et cum dixiſſet,ſe prǽmia in patrem contuliſſe,dixit,uici te pater,ſed nempe uici tibi. ALBVTIVS hoc colore narrauit,noluit,inquit uideri per colluſionem patri titulum fortiſſimi uiri contigiſſe . Non ceſſi ante iudicium,ut in iudicio cederem effeci. Nihil aliud quàm laudaui patrẽ,uirtutes eius retuli, uiſus ſum propter hoc ipſum præmio dignus.SYLO GAVIVS ait,ſolebas mihi pater inter dignorum uirorum exempla narrare quædam etiam domeſtica:aiebas autem,patrem fortem uirum habuiſti,uide ut tu ſis fortior,proceſſi tecum in aciẽ,nec illinc inulti redimus,omnis gloria in una domo erat.Iubebat Reſp.fortes uiros recognoſcere . O quãtam ego cupiditatem gloriæ in patre meo uidi , quàm iuuenilem contentionem, me inuitabat imperio,iubebat exemplo . Ventũ eſt in iudicium omniũ quos ego noui , res inuidioſiſſima quærebatur de patre meo,utrum fortior eſſet an felicior.OSCVS hoc colore narrauit.Accederent & dicerẽt,roga patrem tuum, cedat tibi,non eſt utile reip . hoſtium excitare animos.Excitabuntur ſi ſcierint , neminem in hac ciuitate eſſe fortiorem quàm ſenem,illi me coegerunt, quaſi tunc quoq; aliquid præſtiturus eſſem reip.uenire in iudicium,in quo quid habet ? ego ſum iudicatus iunior . DENTO dixit , timeo ne ob hoc ipſum patri uilior fiam , ego ſciam an uſquam glorioſus ſit . TRIARIVS hoc colore uſus eſt.In iudicio uolui tibi cedere,ut nõ imperare uidereris ſed uiciſſe & ceſſi,defunctorie cauſam meam egiſſem,notum ſit illũ cedere,quia parũ eſt illi nõ putabat. NICETES in hac controuerſia dixit,

SCAVRVS hunc ſenſum aliter dixit.O ſi auus meus intereſſet iudicio , quàm libenter ſpectaret & diſcordiam noſtram . Clamaſſet mihi , non eſt quod cedas,ipſe mihi nunquam ceſſit.LABIENVS, partem patris declamauit, & dixit quod etiam deſertoribus licet . Nolo habitare cum aduerſario meo,non capit idẽ contubernium fortem uirum & uictum. Statuam , inquit, tibi poſui,immo ne poſſem unquam me uictum obliuiſci,ignominiam meam in æs incidiſti.

Triceſima ſecunda controuerſia.

DEmentiæ ſit actio.Bello ciuili quædam uirum ſecuta eſt,cum in diuerſa parte haberet patrẽ: uictis partibus ſuis & occiſo marito,uenit ad patrem, non recepta in domum,dixit:quemadmodum tibi uis ſatisfaciam? ille reſpondit morere :ſuſpendit ſe ante ianuam eius.accuſatur pater à filio dementiæ,PORTII LATRONIS . Sic ſibi ſatisfieri ne uictor quidem uoluit,excuſauit uictos qui reſtituit.Quoniam repoſcis ui

tam,quã dediſti accipe;nullũ fuit in proſcriptione mulierculæ caput.O S C I.Ingnaſti fi
liæ ſanguine penates,quanq̃ quid ego dico penates tanꝙ in domo pierit? Allatũ ad ſe
Cæſar Pompeiĳ caput fleuit,hoc illi propter filiã præſtitit. A R E L L I I F V S C I ,quem
admodũ tibi uis faciã ſatis ? hoc ipſo ſatisfeciſſe debuerat, filiã habuit piã, & in maritũ
& in patrem.Alterũ uſq; in mortem ſecuta eſt, alteri etiam per mortem ſatisfecit:ꝙ pe
riculoſe eum offendo,qui ſimul iraſci cœpit, neſcit ignoſcere. C L O D I I T V R R I N I
P A T R I S.Morere. Quid aliud meruerat, ſi ſatisfacere nollet. Niſi occupaſſes ſoror,
fortaſſe pater tibi ſatisfeciſſet. Hoc certũ habeo, unuſquiſq; ueſtrum ſuadebat puellę,
ad iratum patrem uenis,in quas potes te compone blanditias, roga, deprecare,ſi nihil
proficies,habes quemadmodum cogas,morituram te denuncia:hoc quod ignouiſti ui
ctor,ad uiros pertinet,illi tibi gratias agũt, nam fœminas ne ſi iraſceris quidem proſcri
pſiſſes.Quare ſecuta es uirum.Adeo tibi uetera exempla exciderunt bonarum coniu
gum,quibus filiam tuam ſolebas ſanus hortari? Aliqua ſpiritum uiri redemit ſuo, ali-
qua ſe ſupra ardentis rogum miſit,impendiſſet ſe puella uiro,niſi ſeruaſſet patri.F V L
V I I S P A R S I.Filia ante limen paternum in cruore ſuo uolutatur, quid exhorruiſtis?
paterna ſatisfactio eſt.Noſtis domus noſtræ legem, aut dicendum mihi aut moriendũ
eſt. Qualis eſt iſta ſatisfactio qua filia exoratum patrem ſibi non ſentit? A L B V T I I
S Y L I. Vtræ meliores partes eſſent ſoli uidebantur iudicare dĳ poſſe. Si uis ſatisfacere
mihi,morere.Quod ad me attinet,iraſcere malo.Si parricidiũ eſt fuiſſe in diuerſis par-
tibus,nunq; defendiſſet apud Cæſarem Ligariũ Cicero.Marce Tulli ꝙ leue iudicaſti
crimen de quo confeſſus es. Dona filiam ſi miſericors es deprecanti,ſi hoſtis ædicto,ſi
pater naturę,ſi iudex cauſæ,ſi iratus es fratri. B V T E O N I S.Ante ipſum limẽ domus
deceſſit,ne dubitari poſſit utrũ marito periſſet an patri: ubi ſtuduiſti?ubi audiſti?nego
te iſtuc in bello didiciſſe.M A R Y L L I I.Meruerat inquit mori,etiamnum accuſas?cer
te iam tibi ſatisfactum eſt. O nouum mõſtrum,irato uictore uiuendum eſt,exorato pa
tre moriendum eſt P A S S I E N I. Vtinam interueniſſem,non ſatisfeciſſes ſola patri:fu-
rioſum te dicerem,ſi pro genero non rogaſſes. Secutus eſt gener diuerſas partes, uxor
ſuas.L A B I E N I.Hoc obſequio conſequatur,deniq; ut intra domum moriatur.M.Ca
to quo uiro nihil ſpecioſius ciuilis tẽpeſtas abſtulit, potuit beneficio Cæſaris uiuere,
ſicut Tullius ſi uoluiſſet.Optima cuilis belli defenſio, obliuio eſt.M V S A E.Allato ad
ſe capite Cn.Pompei Cæſar auertiſſe oculos dicitur,quod tu ne in morte filiæ quidem
feciſti.C O R N E L I I H I S P A N I.Peruagata eſt illa crudelis belli fortuna omnem or-
dinem,& uſq; ad ultimæ plebis ſupplicia deſcendit, nihil in ciuitate noſtra immune ui
ctoris iræ præter fœminas fuit.Hanc laudem miſeræ urbi ſeruare licuit.At tu pater no
ſter ut uictor inſanis.M E N T O N I S. Semel repulſa iterum redit, iterum repulſa tertio
rogat:non fatigatur, ſcit exorari etiam hoſteis. O te crudelem niſi iam tibi & pro ge-
nero ſatisfactum eſt. Non ignoro in quanto periculo ſim. Neſcit placari iratus, &
hoc etiam ſi filiæ excanduit. T R I A R I I. An non exorares uictorem pro alio patrem?
Morere, illi quoque quibus animaduertere in damnatos neceſſe eſt,non dicunt,Mo-
rere, ſed age lege, crudelitatem imperĳ uerbo mitiore ſubducunt. D I V I S I O. L A
T R O uſus eſt in hac cõtrouerſia illa calcata quæſtione.An poſſit agi cum patre ob ul-
lam aliam rem,quam ob dementiam.Impotens ſum,immitis,non tamen demens. Mo
res tuos patri debes approbare, non patris exigere. Dic deſipis, nihil intelligis. Ego
ſanitatis meæ ſi potuero argumenta colligam, dicam in ſenatu non ſtulte ſententiam.
Quid tibi uideor feciſſe dementer. Partes male egi? damnare non potes patrem pro-
pter uerba immo propter uerbum. Si damnari dementiæ aliquis pater etiam non de-
mens ob aliquod improbãdum factum poteſt,an hic poſſit.Hoc in duo diuiſit.An etiã
ſi hoc animo dixit,ut filiam mori uellet,damnandus tamen non ſit.Hæc accuſatio filię
contrarias parteis à patre ſequentis, cum illam ipſa natura publicis excepiſſet malis.
Animaduertit Manlius in filiũ & uictorem,animaduertit Brutus in liberos nõ factos
hoſteis,ſed futuros. Vide an ſub ĳs exemplis fortius loqui liceat.Deinde an nõ eo ani-
mo dixerit, ut eam mori uellet. Dixit inquit iratus cum uellet caſtigare non occidere.
T V R R I N V S C L O D I V S belle dixit, nolite mirari ſi durioribus utar,non ſum pro
ceſſurus

ceſſurus ultra uerba, minabor, deinde ignoſcam, fecit & uictor. GALLIO & illā quę-ſtionem fecit, an non ob id puella perierit, quod pater illi tam dure reſponderit. Perijt, inquit, propter deſiderium uiri, alioquin unius uerbi amaritudinē morte pēſaſſet? Imò mulier præceps, temeraria, inſano flagrans amore & attonito, quæ uirum patre relicto ſecuta fuerat res uiri conſecuta eſt. SYLO POMPEIVS huic quæſtioni præpone-bat illā ex qua in hanc tranſitus ſit, an etiam ſi propter hoc uerbum patris perijt, dam-nari tamen pater non debeat, nec enim euētus imputari debet cuiuſq; rei, ſed conſiliū. Si poſt hoc uerbū puella uixiſſet nūquid patrem dementiæ damnare poſſes? atqui hoc uerbo ſi quid factū eſt, non à patre ſed à puella factū eſt. Non oportet aūt illius temeri-tatem demētiam uideri patris. Poſt hanc quæſtionem faciebat illā, an ob hoc perierit. Color à parte accuſatoris ſimplex eſt, ait patrem durū fuiſſe, crudelem, bono publico eum fuiſſe periturum, dixit dure inquit, eo uultu, ea affirmatione, ut uideretur non iu-bere tantum, ſed occidere. Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS. Hoc poſt bel-lum immo poſt edictum: & adiecit, nūc intelligit Reſpub. imperator quantum tibi de beat, cui ſine ſanguine ſatisfactum eſt. Omnes enim dixerunt patre nolente illā uixiſ-ſe. GALLIO dixit, nondum mihi uidebatur ſcire quid meruiſſet. Volui illam intelli-gere crimē ſuū. CAESTIVS hoc loco. Cōtumaciter, inquit, rogauit, ſic quomodo pe rijt, non uultu demiſſo, non ſummiſſis oribus, nondum tanq; uicta. Primum quare ad me non fratrē ſuū miſit, an etiamnū fratri iraſcit? ARGENTARIVS. Nos duces ex-orauimus quorum liberi in diuerſis partibus fuerant, diximus, ignoſce nobis ſeueris eſſe, ſi licuerit eſſe ſecuris. Quid peccaui quod filiam ex hoſtium caſtris uenientē non primo uerbo recepi? TVRRINVS CLODIVS ait. Volui fratri ſororis dare benefi ciū, eo durius loquar, ut ille me pro ſorore ſua deprecetur. Primū quare me ſolū rogat, cum debeat duobus ſatisfacere? SYLO GAVIVS dixit, Volui inquam mora tor-quere, ſine inquam iterum ac tertio roget. Nec mitiſſimus quidem uictor ſtatim igno uit. LABIENVS ait. Non ſum ſtatim exoratus, & ſi uixiſſet, non eſſem fractus pri-mis uocibus eius, ne tertio quidem rogatus aut quarto. At uictor cito exoratus eſt. Noli mirari, facilius eſt ignoſcere bello quàm parricidio. HISPANVS de morte eius hoc dixit. Iterum illam nobis uir abduxit. ALBVTIVS. Tuto me ait, putaui loqui fortius, non dubitaui enim quin frater illi dicturus eſſet, non eſt quod timeas, exorabi-tur, ſi difficilior erit, illum ego rogabo, & ſi rogaſſes adulescens feciſſem, non magis ti-bi ego quàm ſorori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENVS dixit. Nō eſt quod pu tes illam cecidiſſe ira patris: cui uixerat, perijt, illa ſe cui addixit impendit. Et eundem ſenſum in argumentis cum dixit, non propter patrem illam periſſe, quid ergo inquis? propter quem? Scis illam uirum habuiſſe, pro quo mori poſſet.

Tricesimatertia controuerſia.

REipublicæ læſæ ſit actio. Quidam expoſitos debilitabat, & debilitatos mendica re cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reipub. læſæ accuſatur. PORTII LA TRONIS. Aeſtimate quale ſit ſcelus iſtius, in quo lęſi patres liberos ſuos aut ut agno ſcant, aut recipiant, etiam cōfeſſas iniurias tacent. Vectigalis iſtius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter iſtum miſericordes ſumus. Mendicares, niſi tot mendi-cos feciſſes. Effecit ſceleſtus iſte, ut nouo more nihil eſſet miſerius expoſitis quàm tolli, parētibus quàm agnoſcere. CASSII SEVERI, Huic cæci innitentes baculis ua gantur, huic trunca brachia circumferuntur, huic conuulſi pedum articuli ſunt, & tor-ti tali, huic eliſa crura, illius inuiolatis pedibus cruribusq; fœmina contudit, aliter in quemq; ſæuiens oſſifragus iſte, alterius brachia amputat, alterius eneruat: aliū diſtor-quet, alium delumbat, alterius diminutas ſcapulas in deforme tuber extundit, & ri-ſum in crudelitate captat. Produc agedum familiam ſemiuiuam, tremulam, debi-lem, cæcam, mancam, famelicā, oſtende nobis captiuos tuos. Volo mehercules noſ-ſe illum ſpecum tuū, illam humanarū calamitatum officinam, illud infantiū ſpoliariū, ſua cuiq; calamitas tanq; ars aſſignatur. Huic recta membra ſunt, & ſi nemo obſtet naturæ, proceritas mutabitur. Ita frangatur, ut humo ſe alleuare non poſſit, ſed pedum crurumque reſolutis uertebris reptet; huic extirpentur radicitus: huic ſpecioſa fa-

cies eſt,poteſt formoſus mendicus eſſe , reliqua membra inualida ſint,'ut fortunæ ini/
quitas in beneficia ſua ſæuientis magis hominum animos peruellat. Sine ſatellitibus
tyrannus,calamitates humanas diſpenſat. VIBII GALLI.Intuemini debilia infeli/
cium membra , neſcio qua tabe cõſumpta,illi præciſas manus,illi erutos oculos,illi cõ
tractos pedes.Quid exhorreſcitis? ſic iſte miſeretur, tot membra franguntur,ut unum
uentrem impleant,& o nouũ monſtrũ,integer alitur,debiles alũt. ALBVTII SILI.
Periſſent inquit,ita nõ ſic infelicius ſuperſunt,qui perituri fuerant? Periſſent inquit,in
terroga patres,utrũ maluerint,Eruant̃ inqt oculi illius,huius præcidant̃ manus. Quid
ſi aliquis ex iſtis futurus ſit tyrãnicida? quid ſi ſacerdos? Nec puto incredibile loquor,
ex hac fortuna origo Romanæ gẽtis apparuit. Egregius educator plus acceptũ crude
litati,ꝗ expenſum miſericordiæ refert.TRIARII.Periſſẽt inquit,puto.Expireris nos
nõ eſſe crudeles, tamen nemo non noſtrũ, cũ iſtis ſtipẽ porrigeret, mortẽ precatus eſt:
Surge tu debilis,conat̃ & corruit. Surge tu mute,ſed quid excitaris? rogare nõ potes:
ſurge tu cæce,ſed ad quorũ eas genua neſcis: o te inter omnes debiles ante hoc iudiciũ
feliciſſimũ,ꝙ iſtũ dominũ non uidebas,in hoc iudicio infeliciſſimũ, quod iſtũ reũ non
uides.Expoſitos aluerunt etiam feræ,ſatis futuræ mites ſi præteriſſent. CORNELII
HISPANI.Ergo ſi illis tẽporibus iſte carnifex apparuiſſet,cõditorem ſuũ Roma non
haberet. Timeo ne hoc proſit reo, quod nemo ex his quenq; uideri uult ſuum. IVLII
BASSI.Intuemini utranq; partem , & ei ſuccurrite,quæ miſerabilior eſt,liceat uidere
mercenarios ſuos:hic cæcus eſt,hic debilis , hic mutus,his tu mori non permittis? Vis
in te iudices more tuo miſericordes ſint,tuo exemplo.ARGENTARII.Quorũ cum
ubiq; audiantur preces,in ſua cauſa tantum ceſſant. Adijciamus aliquid ad quæſtum,
deme huic oculos,illi manus.ARELLII FVSCI PATRIS.Præcidatur,inquit, lin
gua,genus eſt rogandi rogare nõ poſſe.Miſeremini horum omniũ iud.& miſereri etiã
ſingulorum ſoletis.CAESTII PII. Vt hanc cauſam ſuſciperem,ne ab eis quidem ro
gatus ſum,pro quibus ago,quid enim miſeri rogare ſciũt,niſi ſtipem? quid infelix iſte
peccauit aliud,ꝗ quod natus eſt? CLODII TVRRINI PATRIS.Age ſi quis agno
uerit ſuum,petes alimenta tanq; alueris? non eſt quod timeas, nemo cognoſcet.O mi/
ſerum,ſi quis alimẽta ſuo dat,o miſerum ſi negat. Ita nos iſtis uindictam negaturos pu
tas,quibus ne id quidem negamus,quod tibi daturi ſint? Et quod eſt indigniſſimũ,cru
delis cum ſit,miſericordia publica alit. Venite miſeri, & hodie primum uobis rogate.
MENTONIS. Errãt miſeri circa parentum ſuorum domos,& fortaſſe aliquis à patre
alimẽta non impetrat.Nulli plus reddunt integra mãcipia.Cur tu tam exiguũ refers?
uia eſte quas poterat, ut non rogares, ut non acciperes:ſpiritum tamẽ relinquerem
tibi,niſi crudelior futurus eſſem in relinquendo. Tibi captura quotidiana non reſpon/
det,apparet nondum hominibus ſatis miſerum uideri.GAVII SILONIS.Tu inqt,
in illa uicinia mendicabis,tu ad limen accedes,& crudelis miſeris parentum domos de
monſtrat:hic non facile ſtipem impetrat,etiamnũ aliquid illi detrahatur. IVNII GA
LIONIS.Serua oculos ut uideat quem roget, ſerua manus ut habeat quibus ſtipẽ ac/
cipiat. Occurrũt nuptis omina dira , ſacris publicis triſtia auſpicia, feriatis maxime ac
ſolennibus & hilaritati dicatis diebus ſemianimes iſti greges oberrant,à te fortaſſe ali
quis acceptam ſtipem portat ad deos. FVLVII SPARSI.Scio, iudices, uarijs quæq;
cauſis ad accuſandũ ſolere compelli , quoſdam ambitio gloriæ , quam ex damnato pe
tierunt,prouocauit,alios odia & ſimultates protraxerunt. Nõ dubito fuiſſe quoſdam
qui præmium peterent:ego omnibus cæteros impellentibus cauſis uaco. Quæ enim
gloria eſt in tam ſordido reo? quæ ſimultas , ijs ut noceas quos cõtra exiſſe pudeat? aut
quod præmium , cum ſtimulant ij qui ſe alere non poſſunt? Non is eſt qui rogare ne
ſciat,etiã docere ſolet. Quos affectus ueſtros optare debeã , neſcio, ſi miſericordiæ pro
piores fueritis,crimina rei uobis oſtendam ſi ocium fuerit. At reum hunc publice paſ/
cimus.Exigitur à te talio,non habes totidem membra quot debes. Lupa oblita ferita/
tis placidior uelut fœtibus ſuis præbuiſſe ubera fertur.Sic lupa uenit ad infantes,expe
ctemus hominẽ,gratulor tibi Roma quod in conditores tuos homo nõ inciderit.Ergo
cũ de publica miſericordia cogitares tã crudelis eſſe potuiſti. Proxima,inquit, die hic

plurimum

plurimum retulit,faciendus eſt huic ſimilis alter: hic ſatis retulit, fiat & alius miſer ad hoc exemplum.Ite nunc inquit,& alimenta mihi quærite. Tu inquit,qui oculos nō habes,per oculos rogato. Tu inquit qui manus perdidiſti, per manus rogato: tu per illa membra quæ trahis debilia:per ea quiſq; quæ non habet,ambiat. O miſeros qui ſic rogāt,miſeriores qui ſic rogātur.Ecce neſcio quis, meus,inquit, filius ſi uiueret, huic fortaſſis ſimilis eſſet:num, inquit, ego meum tranſeo. Alius inquit,potuit meus in eundē incidere dominum,quid ſi incidit? omnes omnibus conferunt,dum unuſquiſq; timet ne ſuo neget.Pars altera ARELLII FVSCI. Debilitaſti inquit,plus illis patres nocuerant.LATRO ſic diuiſit,an læſa ſit reſpublica. Primum quod Reip.crimen conſtare oportet,in hunc reum quæri. An læſa ſit reſp.non ſolet argumentis probari. Manifeſta ſtatim Reip.damna ſunt,ſi muri diruti ſunt,ſi claſſis incenſa eſt,ſi exercitus amiſſus,ſi uectigalia diminuta: hoc damnū qđ tu obijcis,nō uidebat. Dic mihi quādo rēp. læſit? cū unū expoſitū debilitauit? atqui etiam qui occidit unū, non tamen Reip. læſæ tenetur reus,ſed cædis, etiam qui duos,etiam qui plures.Dic mihi,quis numerus efficiat,ut læſa uideatur Reſp? duo debilitātur, nondum Reſp. Iuuenes qui ſuadere infantes perdidit,& infelices. Potuerūt,inquit duces fieri,potuerunt etiam ſacrilegi eſſe & homicidę,potuerūt & perire.Attamen crudelem rē facit & laniſta,nec damnať Reip. lęſæ:& leno qui cogit inuitas pati ſtuprū, nec lædit Rēp. Ego nunc nō laudari reū deſidero,ſed abſolui,noceat hoc illi,cū honores petit. Poteſt aliquis & non eſſe homo honeſtus,& eſſe innocēs reus.Deinde an lęſa ſit Reſp.an ab hoc læſa ſit:nō à me inqt,ſed à parentibus qui proiecerunt.Hic crudelis ut multū illis abſtulerit,uitā reddidit. Cōtra ait,illi ſingulos exponūt,tu omnes debilitas:illi ſpē, tu inſtrumēta uiuēdi detrahis. Deinde an teneať Reipub.læſæ,ſi fecit quod ei facere licet.Nō potuit inquit, ulla res lege dānari,quę legi innitiť. Si domū meā diruā,nunquid dices me Remp.lædere? Et poteras deſcribere,q̃ inhumanū ſit,illos parietes maiorū in noſtrā uſq; perductos memoriā in hoſtilem modū deijci. In agris meis arbuſta ſuccidere uelim. Deinde an hoc licuerit illi facere,licuit inquit,Expoſiti,inquit,in nullo numero ſunt,ſerui ſunt:hoc legū latori uiſum eſt,deniq; ſi nō licet,habēt legē talionis, agere ſinguli iniuriarū poſſunt. Reip. quidē læſæ nō poteſt agi eorū nomine q̃ extra Rēp. ſunt.Nō poteſt pro omnibus agi, pro quibus ſingulis nō poteſt. Scio quoſdā putare quæſtionē eſſe,an poſſit à priuato homine lædi reſp. SPARSVM certe ita declamare memini.Quod ſi quiſq; recipit,& illā recipiet.An à muliere poſſit,an à ſene,an à paupere poſſit,quorū nihil unq̃ quæriť. Sed dici tamen ſolet, quomodo tū illa quæſtio tractatur,an Reſp.læſa ſit,toties reus in argumēta nō læſæ Reipub.dicit,ne potuit quidē lædi à priuato,à paupere,ab ægro,ab infante.GALLIO fecit illā quæſtionē,an in expoſitis lædi poſſit Reſpub. Nō poteſt inquit.An lædi poſſit in aliqua ſui parte,hæc nulla Reipub.pars eſt, nō in cenſu illos inuenies,nō in teſtamentis. Sed hæc quoq; in illā incurrit, an Reſpub.læſa ſit:dicitur enim ne lædi quidem potuit in eis quos nō habebat. Pro illo q̃ debilitat expoſitos pauci admodū dixerūt,Dixit GALLIO,& hoc colore uſus eſt.Egentē hominē, & qui ne ſe quidem alere,nedum alios poſſet,ſuſtuliſſe eos,qui iā relicti ſine ſpe uix ſpiritū traherent,qbus nō iniuria fieret,ſi aliquid detraheretť,ſed beneficiū daretur, ſi uita ſeruareť. Faciant inuidi alicui oculos deeſſe, alicui manus,dicant illum per hunc uiuere. Gallio illud quoq; in argumentis tentauit. Adeo inqt hæc res nō nocuit reip. ut poſſit uideri etiā profuiſſe.Pauciores erūt qui exponāt filios.TVRRINVS CLODIVS hoc colore uſus eſt.Multos patres exponere ſolitos inutiles partus. Naſcunť inquit quidā ſtatim aliqua parte corporis mulctati,infirmi,& in nullā ſpē idonei,quos parentes ſui projiciūt magis q̃ exponūt,aliqui etiā uernulas,aut omine infauſto æditos,aut corpore inualidos abijciūt. Ex his aliqs hic ſuſtulit, & eas partes quę cuiq; poſſent miſerabiliores eſſe,miſeratus abſtulit,ſtipē rogāt,& unius miſericordia uiuūt,omniū aluntť At res fœda eſt,mēdicos habere,à mēdicis ali,inter debiles uerſari. Age nō pudet uos ex hoc producere cōtubernio reū, à quo dicatis læſam rēp.& ſic deſcēdit ad argumenta,ut diceret,quomodo hic potuit lædere? SILO POMPEIVS illo colore uſus eſt.Miſericordem hūc fuiſſe,uoluiſſe uitā dare,ſed nō potuiſſe alere,itaq; eò cōpulſum, ut unuſq;q;

aliquam partem corporis pro toto dependeret. LABIENVS tam diſerte declamauit partem eius, qui debilitabat expoſitos, quod nemo alteram partem, cũ illam omnes diſertiſſimi uiri, uel ad experimẽta ſuarum uirium dixerint. Illum autẽ locum uehementiſſime dixit, uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mẽdicos faciat. Principes inquit uiri contra naturã diuitias ſuas exercent, caſtratorũ greges habent, exoletos ſuos ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei ſint, amputant Et quia ipſos pudet uiros eſſe, id agunt, ut quàm pauciſſimi ſint. His nemo ſuccurrit delicatis & formoſis debilibus. Curatis quis ex ſolitudine infãtes auferat, perituros niſi auferantur, non curatis quod iſti beati ſolitudines ſuas ingenuorum ergaſtulis excolunt, non curatis quod iuuenum miſerorum ſimplicitatem circũueniunt, & ſpecioſiſſimũ quemque ac maxime idoneũ caſtris in ludum conijciunt. In mentẽ uobis uenit miſereri horum quod membra non habeant? quid illorũ quod fruſtra habent? Hoc genere ſeculi uitio, egregia figura, inquinatũ & infamẽ reum, maiorum criminũ impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos cõtrouerſia eſt. Multa ab illis pulchre dicta ſunt, à quibus non abſtinuerũt noſtri manus, multa corrupte, quibus non ceſſerũt. NICETES dixit. hunc dixit ſenſum P. ASPRENAS, eodẽ modo uno uerbo magis propiore uſus, hos alit, qui alimẽta poſcit, quibus crudelis eſt qui negat. Circa hunc ſenſum eſt & ille à QVINTILIANO dictus. Neſcio utrum ne uos miſerabiliores dicam, quod alimenta accipitis, an quod huic datis. Accipitis enim, quia debiles eſtis. Ei datis per quem debiles eſtis. ADDEVS rhetor

Hunc ſenſum quidam Latini dixerunt, ſed ſic, ut putem illos non mutuatos hanc ſententiã, ſed iritatos. BLANDVS dixit, Porrigit aliqua mendico rogata ſtipem, utique ſi peperit, ſi expoſuit. O te quàm miſera cogitatio porrigentis eſt, hic fortaſſe meus eſt. OSCVS dixit, Qui iam porrexit pluribus ſtipẽ, ſuo negat. ARELLIVS FVSCVS dixit, Alit rogata filium mater miſera, ſi ſcit ſuum eſſe, miſera ſi neſcit. ARTEMON dixit, Hanc ſententiam LATRO PORTIVS uirilius dixit, qui non poteſt furto ſuſpectus eſſe, Græcos enim & contemnebat & ignorabat: cum deſcripſiſſet debiles artus omnium, & alios incurſantes, alios repentes, adiecit, proh Dij boni ab his aliquis alitur integer? DAMAS SCOMBRENVS dixit,

Hunc ſenſum CAESTIVS tranſtulit. Effeciſti inquit, ut maius periculum eſſet educari quam exponi. FVSCVS ARELLIVS aliter dixit, Illa adhuc in miſeræ ſortis infantia timebãtur, feræ ſerpentesque & inimicus teneris artubus rigor, & inopia, inter expoſitorum pericula nõ numerabamus educatorẽ. GLICON corruptam dixit ſententiam.

Sed noſtri quoque bene inſanierunt. MVRREDIVS dixit, Producitur miſerorũ longus ordo, maior pars ſe ſine ſe trahit. ET LICINIVS NEPOS, ut ſoluendo ſis in pœnas, quoties tibi renaſcendum eſt? Illud SPARSVS dixit, quod non corruptum tantum, ſed contrarium dicebat eſſe Montanus. Solus plura habes membra, quàm tot hominibus reliquiſti. Ita enim hic poteſt uideri læſiſſe rempublicam, ſi multi ſunt debilitati. Apparet autem non multos eſſe, ſi plura habet membra quàm debilitatis reliquit. Et illud æque ab illo aiebat corrupte dictum, prodiderunt plures membra. Græcas ſententias in hoc refero, ut poſſitis æſtimare primum quam facilis græcæ eloquentiæ in latinum tranſitus ſit, & quam omne quod bene poteſt dici, commune omnibus gentibus ſit. Deinde ut ingenia ingenijs conferatis & cogitetis latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. LABIENI ſentẽtiam ſeparaui, quia locuti de illa homines erant. Sed ubi quotidianum diurnum & mendicantium quæſtus recognoſcit, tu hodie minus attuliſti, cedò lora, gaudeo me non omnes emancaſſe. Quid fles? quid rogas? plus retuliſſes, ſi ſic rogaſſes. Dixerat & illam ſententiam, Date miſeris, quod unum percipere gaudium poſſunt. Aliquis ex illis damnatum iſtum uideat, aliquis audiat GLICON dixit Vnicus ſummus amator Ouidij, hunc aiebat ſenſum diſertiſſime apud Naſonẽ Ouidiũ eſſe poſitũ, quem ad fingẽdas ſimiles ſentẽtias aiebat eſſe memoria tenendũ; occiſo Achille hoc epiphonema apponit

apponit, Quod Priamus gaudere ſenex poſt Hectora poſſet, Hoc fuit. CASSIVS SEVERVS dixerat, Oſtende nobis captiuos. IVLIVS BASSVS dixerat, Oſtende nobis merendarios tuos. LABIENVS commodius uidebatur dixiſſe, Oſtende nobis alumnos tuos. P. ASPRENATES dixit, Cum induxiſſet ſtipem porrigētem mendico. O felicem patrem, & hoc qui dicit fortaſſe pater eſt.

Controuerſia triceſimaquarta.

LAeſæ religionis ſit actio. Parrhaſius pictor Athenienſis, cum Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum ex his ſenem, perduxit Athenas, torſit, & ad exemplar eius pinxit Promethea, Olynthius in tormentis perit, ille tabulam in templo Mineruæ poſuit, accuſatur religionis læſæ. GAVII SYLONIS. Infelix ſenex uidit iacentis diuulſæ patriæ ruinas, abſtractus à coniuge ſuper exuſtæ Olynthi cinerem ſtetit, iam ad figurandum Promethea ſatis triſtis eſt, quo proh Iupiter, quem enim melius inuocem aduerſus Parrhaſium, quàm quem imitatus eſt? Olynthum tantum picturæ tuæ excipio. Numquis ut naufragium pingeret, merſit? cæditur, parum eſt, inuritur, etiamnum parum eſt, laniatur, hoc inquit in irato Philippo ſatis eſt, ſed nondum in irato Ioue. IVLII BASSI. Producitur puer, ſuperuacuum eſt inquit, nondum quantum ſatis Prometheo poteſt cernere. Vltima Olynthij deprecatio eſt, Athenięſis redde me Philippo. Non eſt iſtud donum, ſacrilegium eſt. Seruus inquit meus fuit. Putes Philippum loqui. Aedem Mineruæ tanquam caſtra Macedonum fugiunt. CLODII TVRRINI. Parum inquit triſtis eſt, niſi quia Athenięſem dominum ſortitus eſt. Dabo tibi Parrhaſi maiora tormenta, duc illum ad iacentem Olynthum, duc illò ubi liberos, ubi domum perdidit, ſcis certe quàm triſtem illum emeris. Olynthijs urbem aperuimus, tēpla præcluſimus: ergo minime Olynthius tortus eſſet, ſi omnes illos Macedones emiſſent. Torquetur, hoc nec ſub Philippo factum eſt, moritur, hoc nec ſub Ioue. ARGENTARII. Hoc hoſpitio Olynthius Athenis exceptus eſt: tātum ergo Olynthius poſſit, Parrhaſius quid non? & oculos noſtros torquet, ibi ponit tabulam ubi fortaſſe nos tabulam fœderis poſuimus. Hoc Promethea facere eſt, non pingere. Aiebat tortoribus, Sic intendite, ſic cędite, ſic iſtum quem fecit, cum maxime uultum ſeruate, ſit ſibi ipſi exemplar. CAESTII PII. Emi, inquit, immo ſi Athenienſis es redemiſti, ſi neſcis Parrhaſi in iſto templo pro Olynthijs dona ſoluuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, iſtū tamen nihil amplius quàm uendidit: producitur nobilis ſenex, longa miſeriarum tabe confectus, reductis introrſus oculis tam triſtis, quaſi iam tortus eſſet. Vt admoueri ſibi catenas uidit, ſuperuacuæ inquit ſunt, ſi ad alium dominum perueniſſem, Athenas fugerem. Iſtud tibi in nullo Olynthio permitto, niſi Laſthenem emeris. TRIARII. Corrupiſti duo maxima Promethei munera ignem & hominem. Quemcunq; pręco flentē uiderat, ſciebat te emptorem, miſerabantur omnes. Te fortaſſe & Philippus reduci iuſſiſſet, ſi Athenienſem uidiſſet emptorem, quod ego fabuloſum eſſe non dubito. Sed utrum uult Parrhaſius eligat, parum pie, aut infami auctione imitatus eſt. Clamabat iſte, nondum ſatis triſtis es, nondum ſatis inquam adieciſti ad priorem uultum, talis in auctione Philippus. MVSAE. Narraturus ſum Olynthij ſenis ignes, uerbera, tormenta, aliquis me nunc queri de Philippo putat. Dij deæq; te perdant, miſericordem Philippum feciſti. Si iſti creditis, iratum Iouem imitatus eſt, ſi nobis, iratum Philippū uicit. Pinge Philippū crudelem, oculo effoſſo, iaculo perfractum, per tot damna à dijs immortalibus tortum. CORNELII HISPANI. Vltima membrorum meorum tabes tormētis immoritur. Parrhaſi quid agis? nō ſeruas propoſitum: hoc ſupra Promethea eſt: tantum patiendum eſt, pingēte Parrhaſio, quantū irato Ioue. ARELLII FVSCI PATRIS. Pinge Promethea, ſed homines facientem, ſed igneis diuidentē, pinge, ſed inter munera potius q̄ inter tormēta. Inter altaria, Olynthij ſenis crucē poſuit. Miſerrime ſenex, forte ex ſeruis tuis aliq̄s felicius ſeruit, utiq; felicior eſt, q̄ſquis Macedoni ſeruit. FVLVII SPARSI. Si ad ſuccurrendū profectus es, queror, q̄d utinā Philippe his auctionē cū exceptione feciſſes, ne quis Athenienſis emeret. Non uidit Phidias Iouē, fecit tamē uelut tonantē. Nec ſtetit ante oculos eius Minerua, dignus tamē illa arte animus & concepit deos, & exhibuit. Quid facturi ſumus, ſi bellum uolueris pingere,

diuerſas

diuerſas uirorum ſtatuemus acies,& in mutua uulnera armabimus manus,uicti ſequẽtur,uictores cruenti reuertentur? Ne Parrhaſij manus ludat temere coloribus,internitioni humanæ timendum eſt? Si neceſſe eſt aliquem torqueri,eme nocentem ſeruum:ut eodem tempore ex eo exemplum ſumas & ſupplicium. Statuitur ex altera parte Parrhaſius cum coloribus,ex altera tortor cum ignibus,flagellis, eculeis. Iſta aut uidentem,aut expectantem Parrhaſi parum triſtem putas? Dicebat miſer, non prodidi patriam. Athenienſes ſi nihil merui, ſuccurrite,ſi merui, reddite Philippo. Inter iſta Parrhaſius dubium eſt ſtudioſius pingat,an ille ſæuiat,torqueat,uerberet. Sic iſte carnifex colores temperat. Quid ais? parum triſtis uidetur,quem Philippus uendidit,emit Parrhaſius? Etiamnum torque,etiamnũ, bene habet, ſic tene. Iſte uultus eſſe debuit lacerati,hic morientis. PORTII LATRONIS. Si uidetur tibi,iſtis muneribus aram miſericordiæ orna. Nemo ergo ex Olynthijs miſerius ſeruit,quàm qui Athenienſem dominum ſortitus eſt. Miſer ubicunq; Philippũ non uiderat, pacem putabat. Alliga inquit, aiebat. Solutus apud Philippum fuit. ALBVTII SYLLI. Expecta dũ Euthycrates aut Laſthenes capiatur,Pythia ſomnia Parrhaſi me tortor effecit. Philippus quoq; uendidiſſe contẽtus eſt. Producit̃ ſenex nobilis,flens,reſpiciẽs patriam, placuit iſti uultus, habuit aliquid Promethei ſimile, etiã antequã torqueat,diligẽter agit cauſam, ut Philippus Olynthio non eſt, ego pecuniam perdidi,redi ad auctorem. Propter hominem Prometheus diſtortus, propter Promethea homines ne torſeris. Philippus ſic rogabatur,liceat Olynthijs uiuere. Parrhaſius aliter rogatur,Olynthijs mori liceat. Triſtem uolo facere. Nemo faciet,ſi Philippus nõ fecit. Hanc controuerſiam magna pars declamatorum ſic dixit,ut non controuerſiam diuideret, ſed accuſationem,quomodo ſolẽt ordinare actionem ſuam in foro,qui primo loco accuſant. In ſcholaſtica,quia nõ duobus dicitur locis,ſemper non dicendum tantum,ſed reſpondendum eſt: obijciũt quod hominem torſerit, quod Olynthium, quod deorum ſupplicia imitatus ſit, ꝙ tabulã in templo Mineruæ poſuerit. Si Parrhaſius reſponſurus non eſt,ſatis bene diuidunt. Nihil eſt autem turpius, quàm aut eam controuerſiam declamare, in qua nihil ab altera parte reſponderi poterit,aut non refellere, ſi reſponderi poteſt. GALLIO ferè ſimilẽ diuiſionem in Parrhaſio habuit, ei quam habuerat in illa controuerſia, cuius mentio eſt in hoc ipſo libro,debilitabat expoſitos, detractis quibuſdam. Diuiſit autem ſic, An læſa ſit religio,quid perdidit inquit? nihil. Nondum de iure controuerſiam facio. Perdidit unum ſenem Olynthus, fac Athenienſem, non ages mecum reipublicæ læſæ, ſi Athenienſem ſenatorẽ occidero, ſed cædis:ita uero Athenienſium corrũpitur opinio, miſericordia ſemper cenſi ſumus. Nũquam unius facto publica fama corrũpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium,quàm ut labefactari ullo modo poſſit. Læſa eſt inquit reſpub. Si quis Olynthi depoſitum negauerit,uidebitur, ut exiſtimo nõ remp. ſed hominem læſiſſe. Olynthijs hoc tribuiſti,ut eodem loco eſſent, quo Athenienſes. Læſiſti inquit rẽpublicam. lædunt rempub. qui aliquid illi auferunt,non qui adijciunt,qui diruunt templa,non qui ornant. Peccauerunt ergo & ſacerdotes,qui tabulam receperunt, quare tamẽ non reciperẽt? Deorũ adulteria picta ſunt, poſitæ ſunt picturæ Herculis liberos occidentis. Deinde an ob id accuſari poſſit læſæ reip. quod ei facere licuit. Ea lege perſequere,quia non licuit:dicis mihi,hoc facere non oportet: huic rei æſtimatio immenſa eſt. Itaq; nulla uindicta eſt. Et id tantum punitur,quod non licet. Satis abundeq; eſt,ſi opifex rerum imperitus ad legem innocẽs eſt. An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa diuiditur, An Olynthius fuerit apud Athenienſem,etiam antequam fieret decretum: Seruus inquit eſt meus,quem ego emi belli iure. Vobis Atheniẽſes expedit, alioquin imperiũ ueſtrũ in antiquos fines redigit̃, quicquid eſt bello partũ. Et eſt contra. At ille ſeruus alij emptori eſſe poteſt, Atheniẽſi nõ. Quid enim ſi Atheniẽſem à Philippo emiſſes? Atq ſciebas Olynthios nobis cõiunctos eſſe fœdere. Vt ſcias,inqt,ſeruos fuiſſe,decretũ poſtea factũ eſt Athenienſiũ, quo iuberẽtur & liberi & ciues eſſe. Quare hoc illis ius, ſi iã habebãt,dabat? Deinde an decreto hoc nõ cõtineatur,liberi ut fiãt, ſed ut eſſe liberi iudicent̃, Hoc cenſuimus Olynthios ciues noſtros eſſe, ita & ille ciuis noſter fuit. Nõ inquit,nã decretũ in futurũ factũ eſt, nõ in præteritũ: uis hoc ſcire? Nõ

quiſ/

quiſquis Olynthium ſeruum habuit, accuſabitur, ꝙ ciuem in ſua ſeruitute tenuerit. Si quid tunc inter neceſſaria ſeruilium officiorum miniſteria percuſſit aut cecidit, iniuriarum accuſabitur. Atqui quantum ad ius attinet nihil intereſt occiderit, an ceciderit. Nam aut nec cædere licuit aut occidere. A parte Parrhaſij fecit hunc colorem, emptũ eſſe à Parrhaſio ſenem, inutilem, expiraturũ. Si uerum uultis inquit, non occidit illum ſed deficientis, & alioquin expiraturi morte uſus eſt. Torſit inquit tamen: ſi lucri cauſa, obijce, nempe crudelitatis precium Athenæ habent. In argumentis dixit, quantum ſemper artibus licuiſſet, medicos ut uim ignoratam morbi cognoſcerent uiſcera reſcidiſſe, hodie cadauerum artus reſcindi, ut neruorum articulorũq; poſitio cognoſci poſſit. ALBVTIVS hoc colore, calamitoſum fuiſſe, orbum, palàm mortem optantem, nec aliter illum Philippus uendidiſſet, niſi putaſſet illi pœnã eſſe uiuere. SYLO POMPEIVS, putabat commodius eſſe, ſi hoc animo iſſet Parrhaſius ad auctionem, ut aliquem in hunc uſum emeret: poterit enim uideri elegiſſe uiliſſimum & maxime inutile. FVSCO ARELLIO placebat, emptũ quidem illũ in alios uſus, ſed cum deficeret, & mori uellet, in id quod unum ex cadauere artifex poterat impenſum. GALLIO ad neutrum ſe alligauit, nec dixit quo animo emiſſet. GALLIONIS color intolerabilis eſt, dixit enim ſenẽ ex noxijs Olynthijs emiſſe, quod ſi licet illi fingere, non uideo quare nõ eadẽ opera dicat, & conſcium proditionis Laſtheni fuiſſe, & ſe pœnæ cauſa torſiſſe. HISPO ROMANVS ignorantiam illam excuſauit. Pictor inquam intra officinam ſuam clauſus, qui hæc tantum uulgaria iura nouerit, in ſeruum nihil nõ domino licere, pictori nihil nõ pingere, mancipiũ ſuum operi ſuo impendit. Nõ omnia inqt narras, Olynthius fuit ille qui perijt. Quid autem ad rẽ pertinet, cuius nationis ſeruus fuerit? Audes inquit ſeruum dicere Olynthium, etiam poſt bellum, & ante decretũ? alioquin quod uos illi dediſtis beneficium, niſi quod iam illos nec torquere liceret, nec occidere? Græci nefas putauerunt, pro Parrhaſio dicere, omnes illum accuſauerũt, in eosdem ſenſus incurrerunt. GLICON dixit, TRIARIVS hoc ex aliqua parte cũ ſurriperet, inflexit. Hos aiebat SEVERVS CASSIVS, qui hoc facerent, ſimiles ſibi uideri furibus, alienis poculis anſas mutantibus. Multi ſunt qui detracto uerbo, aut mutato, aut adiecto putant ſe alienas ſententias lucrifeciſſe. TRIARIVS autem ſic uertit, Corrupiſſe duo maxime Promethei munera, ignẽ & hominem, ſed egregiè illam ſurripuerunt. EVCTEMON qui dixit, ſanius ꝙ GLYCON DAMVS corruptiſſime hic eſt CRATON uenuſtiſſimus homo, & prohomo & profeſſus. ASINIVS qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, cum donaret illi Cæſar talentum in quo xxiiij ſeſtertia ſunt Atheniẽſium more hic Cæſari quod illum nunꝗ niſi menſe Decembri audiret, dixit & commendaretur à Cæſare, PASSIENVS Nec curaret interrogãti, quare non complecteretur tanti uiri gratiam Sæpe ſolebat apud Cæſarem cum imagine confligere hominem acidæ linguæ, & qui nimis liber erat, puto quia diu non fuerat ex captiuo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario uſq; ad amicitiã Cæſaris, felix uſq; eo utranq; fortunam contempſit, & in qua erat, & in qua fuerat, ut cum illi multis de cauſis iratus Cæſar interdixiſſet domo, combureret hiſtorias rerum ab illo geſtarum, quaſi & ipſi ingenio ſuo interdiceret, diſertus homo & dicax, à quo multa improbe, ſed uenuſte dicta, ne modum excedam, excurro & ad Parrhaſium reuertor. NICETES dixit HISPO ROMANVS dixit, ignes, ferrũ, tormẽta pictori iſti à Philippo officina eſt. SPARSI ſentẽtia in deſcriptione picturæ habet aliquid corrupti, & ubicunq; ſanguine opus eſt, humano utitur, dixit enim quod fieri non poteſt. Illum locum omnes tentauerunt, quid ſi uolueris bellum pingere? quid ſi incendium? Quid ſi parricidium? A Græcis DORON furioſe dixit, Sed nihil eſt quod minus fieri poſſit, ꝙ quod à METRODORO dictum eſt, TRIARIVS dixit, Nondũ dignum irato Ioue gemuiſti. HATERIVS dixit ſanius, Nondum uultus ad fabulam conuenit: & illud, Parrhaſi, ut omnia fiant ad exẽplum, uiuat q tortus eſt, Si uultis audire ſupra quod nõ poſſit procedere inſania, LICINIVS NEPOS ait, Si uultis digne punire Parrhaſiũ, ipſe

ipſe ſe pingat. Non minus ſtulte AEMILIANVS quidā Græcus rhetor, quod genus ſtudiorum amabiliſſimū eſt. HEXARIDA fatuus dixit,

OTHO PATER cum pro Parrhaſio diceret, hoc colore deriſus eſt, quia conciderat inquit per proditores Olynthij, uolui pingere iratum proditori ſuo Iouem. GARGIVS multo ſtultius, quare Promethei Parhaſius ſupplicium pinxiſſet? Ego, inquit, ardente Olyntho non odiſſem ignium autorem. LATRONIS illa celebris ſententia eſt, quam SPARSVS quoq; ſubtractis quibuſdam uerbis dixit in deſcriptione mortuorum. Parrhaſi emorior, ſic tene: hanc ſententiam aiunt & DIOCLEM CARISTIVM dixiſſe non eodem modo HISPO rideon honeſte ROMANVS fecit, multo enim uehementius inſanit quàm noſtri fanatici. Voluit uideri uolturios ad tabulam Parrhaſij aduolare, fabula eleganti, ad turpem ſententiam perductus traditur ZEVSIN ut puto pinxiſſe puerum, uuam tenentem, & cum tanta eſſet ſimilitudo uuæ, ut etiam admirationem faceret operi, quēdam ex præceptoribus dixiſſe, aues male exiſtimare de tabula, non fuiſſe enim aduolaturas, niſi ſimilis eſſet. ZEVSIN aiunt obleuiſſe uuā, & ſeruaſſe illud, quod melius erat in tabula, non quod ſimilius SYPIRIDIO æque familiariter in templū uolturios ſubire putauit, quàm paſſeres aut columbas. Dixit enim.
Sed nolo Romanos in ulla re uinci. Reſtituet aciem MVRRHEDIVS, qui dixit, Pinge Triptolemum, qui iunctis draconibus ſulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerant, & APATVRIVS locum ſibi uindicat, dixit enim, O

Controuerſia triceſimaquinta.

FVr concione prohibeatur. Quidā cum diuitem proditionis poſtulaſſet, noctu parietem eius effodit, & ſcrinium in quo erant miſſæ ab hoſtibus epiſtolæ ſuſtulit, damnatus eſt diues. Accuſator concionari cum uellet à magiſtratu prohibitus agit iniuriarum. PORTII LATRONIS, id ſolum ſuſtulit, quod fur reliquiſſet, nihil tam fur timuit, quàm ne dominus res ſuas non agnoſceret. Fac mihi inuidiam, prodidi furtum meum: ago magiſtratui iſti gratias, cum ad illum furtum meum detuliſſem, furem ſummoueri non iuſſit. Ruentem ciuitatis ſtatum unius parietis ruina repoſui. OSCI. Sollicitus erat, ne quod perdiderat, quæreretur. Indicium profiteor, multos furti conſcios habeo, at illud tuto illi oſtendi, hoc furtum nō ſolus habeo. Furtū eſt quod timet dominus agnoſcere? potui nō eſſe pauper, habui qđ magno uenderem. Teneo ecce epiſtolas, in quibus manifeſta proditionis argumenta ſunt, in quibus hoſtiū conſilia. Te interrogo, ſi furtum eſt, repono. MVSAE. Furtum uocas, quod qui perdiderat, negabat ſuum? furtum feciſſet ex hoſtibus. CLODII TVRRINI, Furtū uocas, quod qui perdiderat, ſupplicium tulit, qui ſurripuerat præmium? Vtri permiſiſſetis loqui, ſi eodem tempore fur ueniſſet & dominus? Potui rempublicam magno uendere uel proditori. ARELLII FVSCI PATRIS. Mille nauium domini Græci furto Troiam cepiſtis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius ſeruantur? Si non indicauero cuius ſit, nemo cognoſcet. VIBII RVFFI, Cuius ego ſi potuiſſem, non parietem tantum, ſed pectus ipſum perfodiſſem. Nondum totum conſumaui officium, non eſt tam anguſta reſpublica, ut ab uno opprimi poſſit. CAESTII PII. Nolite à me omnia exigere quæ ſcio, multa ſunt, quædam & in concione dicēda. Hoc furtum liberos noſtros docete, Rogo uos iudices per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ego fur. Ecce altera iniuria, non tu inquit perfodiſti domum. Tace, ego noui iſta melius. Narrare ſoleo, non negare quæ ſcio.

Libri ſexti & ultimi controuerſiarum finis.

BEATI RHENANI SELESTADIENSIS, IN LVDVM L. ANNEI SENECAE DE MORTE CLAVDII CAESARIS, SCHOLIA.

QVid actũ ſit.) Claudius Cæſar Druſi Germanici filius, qui Caio proxime ſucceſſit, talem egit principem, ut neſcias ſtultior ne fuerit, an crudelior. Hũc Anneus Seneca hoc libello, quẽ ludũ de morte Claudij Cæſaris inſcripſit, mire taxat & ſuis (qđ aiunt) coloribus graphice depĩgit. In cauſa autem nonnihil fuiſſe crediderim, quur ſic Claudium inſectaret, quod ſub eo exulauit. Cuius rei ipſe meminit in li. De breuitate uitæ ad Paulinũ his uerbis de Cæſare blandiuſcule loquens. Nec enim ſic me deiecit, ut nollet erigere, immo ne deiecit quidem, ſed impulſum à fortuna & cadẽtem ſuſtinuit, & in præceps euntẽ, lenit̃ diuinæ manus uſus moderatione depoſuit. Hactenus Seneca. Cæterum cum Agrippina Claudio nupſiſſet, ne malis tãtum facinoribus innoteſceret, ueniã exilij pro Anneo Seneca ſimul præturam impetrat, lætum in publicum rata ob claritudinem ſtudiorũ eius, utq; Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſilijs eiuſdem ad ſpem dominationis uteretur, quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infenſus Claudio dolore iniurię credebatur. Hæc Tacitus. In cœlo.) Ridicule cœpit, pollicens ſe traditurum, quę in cœlo ante diem tertiũ Eidus Octobris acta ſunt, quaſi illic ſint Calendæ. Sic Homerus ſubinde deſcribit, quid interea dij fecerint in cœlo. Iocus eſt ex imitatione: nam ita exordimur annales. Ante diem tertium.) Exceſſit enim Claudius tertium ante eidus octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola Coſſ. lxiiij. ætatis imperij xiiij. anno. Ac ueneno quidẽ occiſum cõuenit, ubi aũt, & per quem dato diſcrepat. Autor Tranquillus & Tacitus. Eidus autẽ per ei diphthõgũ Grecã ſcriptũ eſt, qua utebant̃ antiqui in his, quæ i extenſum habent, id qđ in uetuſtis inſcriptionibus etiamnum uiſitur. Feliciſſimi.) Ob Claudium ſublatum. Ego ſcio me liberum factum.) Innuit tyrannidẽ Claudij, uel optimis optima, cum loqui tum agere prohibentis. Aut regem, aut fatuũ.) Hic ſtulticiam Claudij notat, neq; id falſò. Nã mater Antonia portẽtum eum hominis dictitabat, nec abſolutum à natura, ſed tantum inchoatum, ac ſi quẽ ſocordiæ argueret, ſtultiorem aiebat filio ſuo Claudio. Auia Auguſta pro deſpectiſſimo ſemper habuit: non affari, niſi rariſſime: non monere, niſi acerbo & breui ſcripto, aut per internuncios ſolita. Soror Liuilla quũ audiſſet quãdoq; imperaturum, tam iniquã, tam indignam ſortem populi Romani palàm & clare deteſtata eſt, ut ſcribit Tranquillus. Hoc autem prouerbio, Aut regẽ, aut fatuum naſci oportet, antiqui regũ uecordiam taxabãt. Nam quemadmodum in fatuis, riſu, quæcunq; fecerint, excipimus, ſic regũ quoq; facta nemo non probat. Proinde ueriſſimũ eſt facultatibus licentiaq; & adſentationibus ali principum uitia, quod de Antonio Velleius Paterculus ſcriptũ reliquit. Cæterũ niſi ſtulti fuiſſent olim reges, non eſſent tot libri illorũ fatuitatibus referti, hoc eſt, factis, nõ tam ſtultis ſæpenumero quàm ſceleratis, ac im

LVCII ANNEI SENECAE in mortem Claudij Cæſaris, Ludus.

QVid actũ ſit in cœlo ante diem tertiũ Eidus octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola, Coſſ. Anno nouo, initio ſeculi feliciſſimi, uolo memoriæ tradere. Nihil offenſæ uel gratiæ dabit̃. Hæc ita uera ſiquis quæſierit unde ſciam. Primum, ſi uoluero, nõ reſpondebo. Quis coacturus eſt? Ego ſcio me liberum factum, ex quo ſuũ diẽ obijt ille, qui uerum prouerbium fecerat, Aut regem, aut fatuum naſci oportere. Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccam uenerit.

Quis

pijs cædibus & bellis, quibus in hoc mundo nihil ſtultius. Qui huius prouerbij explicatiorem interpretationē legere cupit, Eraſmi Roterodami, quem equidē ut præceptorē & ueneror & ſuſpicio, Chiliades adeat. Illic enim præter eruditionem, quę huic nuſquam deeſt, etiam ad uitā rectius inſtituēdam, ſaluberrimā inueniet cohortationem. Quis unquam ab hiſtorico.) Salſiſſime taxat uanitatem hiſtoricorum, qui ſcribūt quicquid uolunt, nullo fideiuſſore. Autorem producere.) Autor eſt, non ſolum is, cuius ſuaſu et autoritate fit aliquid, uerum is, unde rumor eſt ortus. Produci autē teſtes dicuntur. Quærite ab eo, qui Druſillā.) Caius Cæſar (ut refert Suetonius) Druſillam ſororē uitiaſſe uirginē creditus eſt, quam mox Lucio Caſſio Longino conſulari collocatam abduxit, & in modū iuſtæ uxoris propalam habuit. Eadē defuncta iuſtitium indixit, in quo riſiſſe, lauiſſe, cœnaſſe, cum parentibus, aut coniuge, liberis ue capitale fuit, cuius amorem quanti faceret, uel hac re docuit, quod poſt mortem eius repente noctuq́ ab urbe profugiens, tranſcurſa Campania, Syracuſas petijt. Rurſusq́ inde propere redijt barba capilloq́ promiſſo. Nec unq́ poſtea, quantiſcunq́ de rebus, ne pro concione quidē populi, aut apud milites, niſi per nomen Druſillę deierauit. Seneca quoq́ noſter in libro De breuitate uitæ, Suetonio aſtipulatur, affirmans Caium poſt mortem Druſillæ, furioſa inconſtantia modo barbam capillumq́ ſubmittentem, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundum permetientem, nunquam ſatis certum fuiſſe, utrum lugeri uellet, an coli ſororē. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat & puluinaria, eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſſima afficiebat animaduerſione. Hāc igitur Druſillam, quidam cum eſſet uiæ Appiæ curator, in qua ſepeliebantur Romani, ut gratificaretur Caio, cœlum adeuntem ſe uidiſſe in ſenatu iureiurando affirmauit, quod cū illi nemo crederet, ſed rideretur potius, ſancte promiſit, ſe nihil amplius, ne ſi hominem quidem in medio foro occiſum uidiſſet, deinceps indicaturum. Nō paſſibus æquis.) Particula eſt carminis Vergiliani in Aeneide. Reſpexit autē ad id, quod Trāquillus de eo refert, his uerbis. Cæterum ingredientem deſtituebant poplites minus firmi.

Quis unquam ab hiſtorico iuratores exegit? Tamē ſi neceſſe fuerit autorē producere, quærite ab eo, qui Druſillam euntem in cœlum uidit. Idem Claudium uidiſſe ſe dicet iter facientem, non paſſibus æquis. Velit, nolit, neceſſe eſt illi omnia uidere, quæ in cœlo agātur. Appiæ uiæ curator eſt: qua ſcis & diuum Auguſtum, & Tiberium Cæſarem ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaueris, ſoli narrabit, coram pluribus nunquam uerbū faciet. Nā poſteaq́ in ſenatu iurauit ſe Druſillam uidiſſe cœlum aſcendētem, & illi pro tam bono nūcio nemo credidit, quod uiderit, uerbis cōceptis affirmauit, ſe non indicaturū, etiā ſi in medio foro

Velit, nolit.) εἰρωνικῶς dixit. Appiæ uiæ.) Hæc ſic nominata fuit ab Appio, qui eam muniuit, ut autor eſt Liuius in nono primæ Decadis. Eſtq́ præcipua uiarum, ducens Brunduſium, in qua erant conditoria ſepulchraq́ Romanorum. Diuum Auguſtum.) De quo ſic inquit Suetonius. Nec defuit uir prętorius, qui ſe effigiem cremati euntem in cœlū uidiſſe iuraret. Soli narrabit.) Notat morem eorum, qui huiuſmodi portenta ſpargunt in uulgus. Primum unicuipiam narrant, uelut arcanum, quod ſileri uelint, deinde fama ſerpit, alio alijs per manus tradente. Conceptis uerbis.) Conceptis uerbis proprie iuramus, cum (ut latine dicam & eleganter) alio præeunte, ac iuſiurādum dictante, aliquid expreſſis ad certam formulam uerbis, promittimus. Plautus in Bachidibus, Ego iuſiurandum conceptis uerbis dedi, daturum id me hodie mulieri ante ueſperam, nunc pater ne peierem cura. Etiam ſi in medio foro.) Taxat obiter urbem Romanam, in qua tanta erat impunitas malis, ut homines ſæpenumero in medio foro occiderentur. Id quod paſſim fiebat Romæ ſub Alexādro, frequentiſ

foro hominem uidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcunque audiui, certa, claraq́ affero, ita illum ſaluum & felicẽ habeam. Iam Phœbus breuiore uia contraxerat ortum

Lucis, & obſcuri creſcebant tempora ſomni.
Iamq́ ſuum uictrix augebat Cynthia† regnum,
Et deformis hyems gratos carpebat honores
Diuitis autumni, uiſoque ſeneſcere Baccho
Carpebat raras ſerus uindemitor uuas.

Puto magis intelligi ſi dixero, mẽſis erat October, dies quintus eiuſdem Octobris. Horam non poſſum tibi certam dicere, facilius inter philoſophos, quàm inter horologia conueniet. Tamen inter ſextam & ſeptimã erat. Nimis ruſtice acquieſcunt oneri poëtæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, ut etiam medium diem inquietent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

Iam medium curſu Phœbus diuiſerat orbem.

Et propior

frequentiſſimo foro, in meridie. Iam Phœbus.) Chronographia eſt. Et tacite notat poëtas quoſdam, qui huiuſmodi de ſcriptionibus explent uolumina. Quos taxauit & Horatius in arte poëtica, Cum lucus & ara Dianæ, Et properãtis aquæ per amœnos ambitus agros, Aut flumẽ Rhenum, aut pluuius deſcribitur arcus.

Gratos carpebat honores.) id eſt, fœtus. Sic Horatius, ruris honores uocat, quicquid frugum terra producit. Puto magis intelligi.) Poëtas notat nimis anxie tempus deſcribẽtes, & id multis carminibus, cũ interim quatuor quum maximum uerbis, & quidem expreſſius dici poſſet. Facilius inter philoſophos.) Feſtiue dictum in horologiorum diſcrepantiam. Simulq́ philoſophorum perpetuũ illud diſſidium latenter taxat. Nam cui nõ notum eſt, quàm inter ſe philoſophi omnes ἐκδιαμέτρου (qđ aiunt) diſſideant? Plato ſiquidem (ut in hãc digreſſiunculam expatiemur) unum deum unigenitũ ex ſeipſo natum cẽſuit, Anaximander cœleſtia ſydera, Deos eſſe. Thales animam mundi, deum putat, Ariſtoteles formam ſeparatam, ſphæræ quidẽ uniuerſi innitentem, Democritus mẽtem ignitam, mundi animam, Epicurus ſpecie humana deos eſſe, Pythagoras, monada, Stoici deum ignem eſſe, necnon ſpiritum, qui mũdum uniuerſum penetret. Deniq́ Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyrenenſis, nullos eſſe deos. Quid cum de principijs rerum diſputãt, nonne diuerſiſſima ſentire uidentur? Anaximenes Mileſius, aërem eſſe rerum principium, aſtruxit. Thales aquam, Anaxagoras Clazomenius particulas ſimilares, Heraclitus ignem, Archelaus Athenienſis, aëris infiniti raritatem ac denſitatem, Empedocles amicitiam & litem, Pythagoras numeros, & horum commenſiones, Plato deum, materiam, & ideam, Zeno deum & materiã, & quatuor elemẽta, Ariſtoteles, entelechiam, materiam, & priuationẽ, elementa quatuor, & quintum quoddã corpus. An uero de mundo inter illos cõuenire putas? Nullibi magis diſſident. Nam Plato deum ad ſui exemplũ ait, mundum affinxiſſe, Ariſtoteles ſempiternum eſſe uult, Epicurus planè interitũ, Xenophanes ſempiternum, corruptionis expertem, Pythagoras & Stoici genitum à deo, ſed ex ſua quidẽ natura nequaquam interitus immunem. Plato quoq́ animãtem eſſe mundum aſſeuerat, ſeque ex tabeſcentibus alere, Democritus, Ariſtoteles, & Epicurus id conſtanter negãt. Adde quod Thales unum mundum eſſe cenſuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horum diſcipulus Metrodorus, abſurdũ eſſe dixit, in agris unicã naſci ſpicam, unũq́ in infinito mundũ, innumeros autẽ eſſe quod innumerabiles eorum ſint cauſæ, Seleucus infinibilẽ mundũ, Empedocles mundum quidem unũ, ſed uniuerſi tantum exiguã eſſe particulã. Quid de ani

Et propior nocti feſſus quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, unam de tribus Parcis eduxit, & ait, Quid fœmina crudeliſſima hominẽ miſerum torqueri pateris? nunꝗ meritum, ut tamdiu cruciaretur. Annus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo cum anima luctatur. Quid huic inuides? Et reſpondit, †Patere Mathematicos aliquando uerũ dicere, qui illum poſtquã princeps factus eſt, omnibus annis, oĩbus mẽſibus efferunt. Et tamen nõ eſt mirũ ſi errant.

ma, nonne pugnantia ſtatuiſſe uidentũ. Pythagoras animam definijt, numerum ſeipſum cientem, Ariſtoteles entelechiam primã corporis, Dicearchus quatuor elementorum harmoniam, Thales naturam irrequietam, ſeſe mouentem, Aſclepiades medicus, ſenſuũ coexercitationẽ, Plato ſubſtantiã intellectu prę ditam, Stoici ſpiritũ feruidum, Anaxagoras aeri ſimilem, Democritus ignitũ quid dã, Epicurus elementarem temperaturã. Neq; uero ſecius de animæ principatu, qua uidelicet in parte ſit, longe lateq; diſſident. Herophilus enim in uentriculo cerebri ſedẽ animæ ponit, Plato & Democritus in toto capite, Eraſiſtratus circa mẽbranam cerebri, quã Epicranidem uocat, Strato in ſuperciliorum interſtitio, Parmenides & Epicurus in toto pectore. Diogenes ĩ arteriaco cordis uentriculo, Stoici in toto corde uel ſpiritu, qui circa cor uerſatur. Nonnulli in ceruice cordis, quidam in præcordijs, Empedocles in ſanguinis concretione. Ad hæc nonne de ſole & luna inter ſe ridicule propemodum euariãt. Anaxagoras, Democritus & Metrodorus ſolem eſſe aiunt globum ferri cãdentem, uel ſaxum ignitum, Philolaus ſolem uitri modo pellucentem, ab igne cœleſti ſplendorem accipere, Xenophanes nubem flagrantem. Lunam uero Heraclitus terram dixit nebula obuolutam, Stoici temperamentum ex igne aereq;, Pythagoras ignitum lunæ corpus, Xenophanes eſſe nubẽ conſtipatam, Democritus conglobationẽ ignitam. Sic de magnitudine horũ diſcordes ſunt. Anaxagoras enim ſolem putat Peloponeſo maiorem, Heraclitus latitudine pedali, Anaximander terræ æqualem, circulum uero quo uehitũ, ſepties & uicies terra maiorem. Lunam ſimiliter terra maiorem Stoici cẽſent, Parmenides ſoli ęqualem eſſe cõtendit. Sed quid hæc uerboſius perſequimur, cum bona pars librorũ utriuſq; linguæ, id genus opinionibus ſit referta, & quidã luculenti ſcriptores de his ex ꝓfeſſo tractarint. Satisſuperq; ſit, è tanta copia nos uno atq; item altero argumento breuiter indicaſſe, ꝗ nihil inter ueteres philoſophos uſpiam conueniat. In quorũ locum ſuperioribus ſeculis, Scotus, Thomas, Aegidius Romanus, alij (ſi dijs placet) ſucceſſerũt, inter quos nõ minus ꝗ antiquos illos diſcrepat, ut uel hac re priſcos Academicos, Stoicos, Peripateticosq;, maxime referre uideãtur. Proinde neutiꝗ abſurdũ erit, ſi iocũ Senecæ uerterimus, ut dicamus, Facilius inter horologia cõuenire, ꝗ inter philoſophos.

Nimis ruſtice.) Exactam poëtarum curam, etiam in minimo temporis articulo deſcribendo ridet.

Animam agere.) Agere animã, eſt niti ad mortem. Tacite uero ridet Claudium, qui crebro uẽtris crepitum ſolebat edere. Nam anima pro uento quoque ponitur. Agebat igitur animam, uerum ea non potuit erumpere, quod aliquoties accidit, conanti uentris exprimere flatum.

Qui ſemper ingenio.) Propter cognitiones cauſarum, quibus expilabat populũ. Eſt enim Mercurius ἀγοραῖος.

Nunꝗ meritũ) Locus eſt ex ambiguo: nã utrunq; poteſt intelligi, indignũ lõgo cruciatu, & dignũ præſentaneo, ſubitoq; exitio. Cum anima luctatur.) Rurſum alluſit ad crepitum. Patere Mathematicos.) Verba ſũt Clothus. Notat Genethliacos, ꝗ mẽdaciſſimi, mendaciorũ præſidẽ Mercuriũ colũt, quẽ ne offendãt, rarius uera dicunt. De Mathematicis non minus ſcite quàm

ſi errant. Horam eius nemo nouit, nemo enim illũ unquam natũ putauit. Tum ille, Fac quod faciendum eſt. Dede neci, melior uacua ſine regnet in aula. Sed Clotho. Ego mehercle, inquit, puſillũ temporis adijcere illi uolebam, dum hos pauculos qui ſuperſunt, ciuitate donaret. Conſtituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, & ſi qui ultra glacialem Boream incolũt Barbari, togatos uidere. Sed quoniã placet aliquos peregrinos in ſemen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tunc capſulã, & treis fuſos profert. Vnus erat Augurini, alter Badæ, tertius Claudij. Hos, inquit, treis uno anno exiguis interuallis temporum diuiſos mori iubebo. Nec illum incomitatum dimittam. Non oportet eñ eum, qui modo ſe tot milia hominũ ſequentia uidebat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubito ſolum deſtitui. Contentus erit his interim conuictoribus. Hæc ait,

Et turpi conuoluens ſtamina fuſo,
Abrupit ſtolidæ regalia tẽpora uitæ,
At Lacheſis redimita comas, ornata
capillos,

Pieria

q̃ uere Tacitus in decimoſeptimo, Genus hominum, inquit, potẽtibus infidum, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra, & uetabitur ſemper, & retinebitur. Eodẽ autore de Mathematicis Italia pellendis ſub Claudio factum ſenatuſconſultũ atrox & irritum. Efferunt.) Efferimus mortuos, quod Græcis dicitur ἐκφέρεσθαι. Horã eius nemo nouit.) Si expectas ut Mathematicus tibi quicquam prædicat, opus eſt ut illi geniturã tuam ediſſeras, qđ ab Auguſto factum refert Tranquillus, cum in Apolloniæ ſeceſſu, Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippa cõſcẽdiſſet. Natum putauit.) Indicat Claudij obſcuritatẽ, quẽ nemo ſenſerit naſcẽtem. Tullius ſe quoſdam reges natos neſciſſe dixit, ꝑ eo qđ eſt prorſus ignorare. Dede neci.) Carmẽ Vergilij ex quarto Georgicon, de apibus. Dum hos pauculos.) Multis enim iam ius ciuitatis donauerat. Ciuitate donaret.) Donare ciuitate, eſt ius ciuitatis tradere, & plane facere ciuem. Hoc etiam Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, ſic de Galba imperatore ſcribẽs, ciuitatem Romanam raro dedit. Conſtituerat enim.) Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros minimeq́ꝫ merentes honoribus afficiebat. Nam ut ſcribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipſano conſulibus, cum de ſupplendo ſenatu agitaretur, primoresq́ꝫ Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem aſſequuti, ius adipiſcẽdorum in urbe honorum expeterent, & id ſenatui non placeret, Claudius contra diſſeruit, maiores ſuos origine Sabina ſimul in ciuitatem Romanam, & in familias patritiorum adſcitos, hortari ut paribus conſilijs Rempublicã capeſſat, transferendo Romam, quod uſq́ꝫ egregium eſſet. Orationem itaque principis ſequuto patrum cõſulto, primi Edui ſenatorũ in urbe ius adepti ſunt. Pręterea (ceu refert Tranquillus) ornamenta conſularia etiam procuratoribus ducenarijs indulſit. Senatoriam dignitatem recuſantibus, equeſtrẽ quoque ademit. Latum clauum (quãuis initio affirmaſſet, non lecturũ ſe ſenatorẽ, niſi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tradidit. Triumphalia ornamenta Syllano filiæ ſuæ ſponſo nondum puberi dedit. Aulum inſuper Plautium, q̃ ſuam uirtutem certis experimentis in expeditione Britannica probarat, Imperatoriæ maieſtatis oblitus, ouantem ſequutus eſt, & capitolium conſcendenti, læuum latus texit. In ſemen relinqui) Belle dictũ, à ſegetibus aut leguminibus ſumpta metaphora. Qui modo ſe tot.) Videtur alludere ad triumphum Claudij, quo ob receptam Britãniam apparatu maximo triumphauit, ad cuius ſpectaculum, ut teſtatur Suetonius, commeare in urbẽ, non ſolum præſidibus prouinciarũ permiſit, uerũetiã exulibus quibuſdam. His.)

Augurino & Bada. Abrupit.) Mortem Claudij ſignificat. Regalia tempora.) Rurſum alluſit ad prouerbium, Aut regẽ, aut fatuum naſci oportet. Regis enim nomen apud Romanos, ut tyrannicũ & barbarũ, inuiſum habebatur. Et Lacheſis.) Poetice natiuitatem Nerõis deſcribit. Sed ó uanum augurẽ. Putabas optime Seneca, morte Claudij libertatẽ obueniſſe Romanis. At quãdo Romæ ſæuior unquã tyrannis fuit, quàm ſub Nerone, de quo tu tamen adeo præclara, ſed plane falſo Apolline uaticinaris. Id qđ tãdem ipſe expertus es, dum ad necem te compulit. Vincũt Tithoni.) Tithoni & Neſtoris longæuitas uel uulgo nota eſt,

Intentas cãtu.) Pro cãtui, paſſim id apud poëtas obuium. Mihi ſimilis.) Apollinẽ enim ut citharœdum pingũt. Talis in theatro ſæpe uiſus eſt Nero, Qui etiam ſtatuas ſuas citharœdico cultu poſuit. Nec cantu.) Neronem in primis muſicæ ſtudioſũ fuiſſe, neq; quicquã eorum omiſiſſe, quæ generis eius artifices & phonaſci, uel conſeruandæ uocis cauſa, uel augendæ factitabãt, teſtis eſt Tranquillus. Apollinem enim ęquiparare cantu, Solem aurigando uideri uolebat. Legumq; ſilentia.) Eleganter oppreſſas leges, ſilentia legum uocat. Iuxta illud, Silent leges inter arma. A carcere.) Sumpta eſt à certaminibus equorum metaphora, in quibus repagulum illud, unde fit initium curſus, carcer dicitur, quemadmodũ meta ubi ſiſtitur. Hinc à carcere, ſiue à carceribus, pro eo, quod eſt, ab initio, prouerbiali figura iactatum. Carcerem in hac ſignificantia Græci βαλβίδα appellant. Plena manu.) Hoc eſt, largiter & copioſe. Prouerbium eſt, quo utitur Cicero ad Atticum, libro ſecundo. At hercle alter familiaris tuus Horatius, q̃ plena manu, q̃ ornate noſtras laudes in aſtra ſuſtulit.

Pieria crinẽ lauro frontẽq; coronãs.
Candida de niueo ſubtegmine uellera ſumit,
Felici moderanda manu, quæ ducta colorem
Aſſumpſere nouum, mirantur penſa ſorores.
Mutatur uilis precioſo lana metallo.
Aurea formoſo deſcẽdũt ſecula filo.
Nec modus eſt illis, felicia uellera ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt dulcia penſa.
Sponte ſua feſtinat opus, nulloq; labore,
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni, uincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuq; iuuat, gaudetq; futuris.
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu, fallitq; laborem.
Dumq; nimis citharam, fraternaq; carmina laudant,
Plus ſolito neuere manus: humanaq; fata,
Laudatum tranſcendit opus: ne dimitte Parcæ,
Phœbus ait, uincat mortalis tempora uitæ,
Ille mihi ſimilis uultu, ſimiliſq; decore,
Nec cantu, nec uoce minor. felicia laſſis
Secula præſtabit, legumq; ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra.
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris.
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol aſpicit orbem
Lucidus, & primos à carcere concitat axes.
Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem
Aſpiciet, flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus & affuſo ceruix formoſa capillo.

Hæc Apollo. At Lacheſis quæ & ipſa homini formoſiſſimo faueret, fecit illud plena manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudiũ autem iubent omnes χαίρειν.

Deſijt

Et ille

Et ille quidem animam ebullijt, & eo deſijt uiuere uideri. Expirauit autem dum comœdos audit, ut ſcias me nõ ſine cauſa illos timere. Vltima uox eius hæc inter homines audita eſt, cũ maiorem ſonitũ emiſiſſet illa parte, qua facilius loquebatur. Væ me, puto, concacaui me. Quid ante fecerit, neſcio, omnia certe concacauit. Nec poſt boletum opiparè medicamẽtis conditum plus cibi ſumpſit. Quæ poſtea in terris ſunt acta, ſuperuacuum eſt referre. Scitis enim optime, nec periculum eſt, ne excidant memoriæ, quæ publicum gaudiũ impreſſit. Nemo felicitatis ſuæ obliuiſcitur. In cœlo quæ acta ſunt, audite. Fides autẽ penes autorem erit. Nunciatur Ioui ueniſſe quẽdam bonæ ſtaturæ, bene canum, neſcio quid illum minari, aſſidue enim caput mouere, pedem dextrum trahere, quæſiſſe ſe cuius nationis eſſet, reſpõdiſſe illum, neſcio qd perturbato ſono, & uoce confuſa, nõ intelligere ſe linguam eius, nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec ullius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat, & noſſe uidebatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum eſſet. Tum Hercules, primo aſpectu ſane perturbatus eſt, ut qui etiã nõ om̃ia mõſtra timuerit, ut uidit noui generis faciem, inſolitum inceſſum, uocem nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis beluis ſolet) raucam & implicatam, putauit ſibi tertium decimum laborem ueniſſe. Diligentius autem intuẽti, uiſus eſt quaſi homo. Acceſſit itaq;, & quod facillimũ fuit, Græculo ait, τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες; Vbi hæc Claudius, gaudet eſſe illic philologos homines, ſperat futurum aliquem hiſtorijs ſuis locum. Itaq; & ipſe Homerico uerſu Cæſarem ſe eſſe ſignificans ait,

Erat autem ſequens uerſus uerior æque Homericus.

Et impoſuerat Herculi minimo diſcrimine † fabulam, niſi

Deſijt uiuere uideri.) Sic ſcriptum eſt in exemplari ueteri. Significat autẽ eum fuiſſe non hominẽ, ſed ſomnium hominis. Nã ſequitur paulo poſt, uiſus eſt quaſi homo. Comœdos audit.) Qui per ſimulationẽ fuerant inducti, uelut deſiderãtem oblectaturi. Autor Suetonius. Illa parte.) Fœditatẽ aſſidue pedẽtis innuit; id uel ex hoc intelligas, quod edictum meditatus eſt, quo ueniam daret in conuiuio flatum, crepitumq; uentris emittendi. Poſt boletũ.) Quẽ Agrippina medicatũ uenenoq; infectum auidiſſimo ciborum talium obtulerat. Hinc boletos, Nero, quaſi deorum cibum, Græco prouerbio collaudare ſolebat. Nemo felicitatis ſuæ.) Epiphonema eſt. Bonæ ſtaturæ.) Autoritas enim dignitasq; formæ nõ defuit, uel ſtanti, uel ſedenti, ac præcipue quieſcenti: nã & prolixo nec exili corpore erat, ut refert Tranquillus. Bene canũ) Fuit enim ſpecie canicieq; pulchra. Caput mouere.) Habuit enim Claudius caput cum ſemper, tum in quantulocunq; actu, uel maxime tremulum. Pedẽ dextrũ.) Nam ingredientẽ deſtituebãt poplites minus firmi, quod ſupra retulimus. Tertium decimum laborem.) Duodecim labores Herculis à nullo poẽta non ſunt celebrati. De his & Vergilij titulo carmen extat. Græculo.) Nam non mediocri cura Claudius Græca ſtudia ſequutus eſt. Ac ſæpe in ſenatu legatis perpetua oratione reſpõdit. Multũ uero pro tribunali etiam heroicis locutus eſt uerſibus, ut ſcribit Suetonius. Ait.) τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες; Hoc eſt, Quis nã es, unde uenis, tibi quę patria, atq; parẽtes? Hoc carmen ex primo Odyſſeæ, in hunc locũ ſubſtituimus. Verba ſũt Telemachi, Mineruã alloquentis, quæ illi Mentæ Taphiorum regis ſpecie tũ apparuerat. Philologos) Erant philologi, qui multiplici uariaq; ſcientia cenſebãtur, qualis fuit primum Eratoſthenes, q primus hoc cognomẽtũ ſibi uendicauit. Deinde Ateius Romæ tempore Saluſtij, quemadmodũ

admodũ refert Trãquillus de claris Grammaticis. Hic de Græcis dicit, tanquam loquacibus, aut uerborum phaleras ſectantibus. Hiſtorijs ſuis.) Scripſit em̃ & Græcas hiſtorias Thyrenicon xx. Carchedonicon octo. Homerico uerſu.) Σκηπτοῦχος βασιλεὺς, ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν, id eſt, Sceptra ferẽs rex ſũ, rerum à Ioue tradita cura eſt. Carmẽ hoc ex primo Iliados Homeri coniecturam ſequuti, reſtituimus.

Erat autẽ ſequens) Ἀλλ᾽ ὅγε φέρτερός ἐστιν, ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει. Quod multis præſit, uult hic præſtantior eſſe. Ex eodem Homero lib. Carmẽ aũt hoc à ſuperiori tertium eſt. Ridet ſtultitiam eorũ, qui quod reges ſint, ac multis imperent, ſeſe meliores putant. Niſi quis hos duos ex Odyſſeæ ſecundo uerſiculos malit, Σκηπτοῦχος βασιλεὺς οὐ ᾗ φρεσὶν αἴσιμα ἰδώς. id eſt. Sceptra gerens rex ſum, non mente decentia noſcens. Ἀλλ᾽ αἰεὶ χαλεπός τ᾽ εἴη, καὶ αἴσυλα ῥέζοι, id eſt, Immitis fuerit, ſemper ſimul impia tractet.

Febris.) Plinius indicat Romæ febri delubrũ in palatio publico fuiſſe. Porrò ſub/ ſignificat inſaniam Claudij, qua per omnẽ uitam laborauerat. Cæteros omnes.) Tacite notat impietatem & ἀθεότητα Cæſaris, quam nemo deorum comitatus ſit, præter febrim, & hanc infeſtam. Lugduni.) Claudius natus eſt Iulio Antonio, Fabio Africano Coſſ. calẽdis Auguſti, Lugduni, eo ipſo die, quo primum ara ibi Auguſto dedicata eſt, autor Tranquillus. Marci Mu.) Legendum credo Munatij. L. enim Munatius Plancus, Lugdunum Coloniã duxit, & Rauricã, ex qua Baſilea deriuata

fuiſſet illic Febris, quæ fano ſuo relicto, ſola cum illo uenerat. Cæteros omnes deos Romæ reliquerat. Iſte, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cũ ipſo tot annos uixi, Lugduni natus eſt. Marci municipem audis, quod tibi narro, ad decimumſextum lapidem à Vienna natus eſt, Gallus germanus. Itaqꝫ qđ Gallum facere oportebat, Romã cepit. Hũc ego reddo tibi Lugduni natum, ubi L. Licinius multos annos regnauit. Tu autem qui plura loca calcaſti, qꝫ ullus mulio perpetuarius, Lugdunenſes ſcire debes, & multa milia inter Xanthum & Rhodanum intereſſe. Excandeſcit hoc loco Claudius, & quanto poteſt murmure iraſcitur. Quod diceret nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo geſtu ſolutæ manus & ad hoc unum ſatis firmæ, quo decollare homines ſolebat. Iuſſerat illi collũ præcidi. Putares omnes illius eſſe libertos, adeo illum nemo curabat. Tum hercules, Audi

eſt urbs amœniſſima, necnon optimis iuxta ciuibus ornata. Municipes ſunt, qui in ciuitatẽ Romanam recepti, muneribus capeſſendis apti fiunt. Iocatur itaqꝫ in Claudiũ, perinde ac ſi Munatio honores conſulares debeat, non parenti Druſo. Si marci legas, Ancum Martium intelligas, quartum Romanorũ regem. Meminit & T. Liuius Marci Cornelij, quem ſcribit in x. tertiæ decadis, prorogato imperio, Galliã prouinciam obtinuiſſe. Viẽna.) Vrbs eſt Galliæ. Germanus.) uerus. Quod enim natiuum eſt, germanum etiam dicere ſolemus. Sic Plauto germana illuuies dicta. Germanum etiã appellamus, qđ cognatum eſt. Sic inuidentiam & detractionem germana uitia dicimus. Eſt & Germanus ex Germania aliquis: unde hic amphibologia, quam iocantes affectare ſolent. Itaqꝫ quod Gallum.) Quo modo Galli urbem Romam ceperint, narrat Liuius in quinto primæ Dec. Romam cepit.) Iocus eſt in amphibologia. Capit hoſtis qui populatũ, & capit qui ſuſcipit. L. Licinius.) L. Florus meminit L. Licinij Luculli. Qui plura.) Ridet Herculẽ per innumeras regiones diuagatũ. Mulio per.) De Quartarijs muliõibus meminit Feſt. hic μιμητικῶς Seneca perpetuariũ dixiſſe uidetũ, aut q in ſolidũ aut ſemper ſit uector, aut (qđ magis arridet) qui perpetua nec interrupta uectione ſuos uectores aliquo pducat. Ad uehicula mulis uſi ſunt antiq, non eqs: unde muliones uehicularij, quicqꝫ mulis quæſtũ faciebant. Milia.) Miliaria. Xanthũ.) Fluuius eſt Troiæ, qui & Scamander dicitur.

Audi me, inquit, tu, & deſine fatuari: ueniſti huc ubi mures ferrũ rodunt. Citius mihi uerum, ne tibi alogias excutiam. Et quo terribilior eſſet, tragicus fit, & ait. Exprome propere, ſede qua genitum dicas,

Hoc ne peremptus ſtipite ad terram accidas.
Hæc claua reges ſæpe mactauit feros.
Quid nunc profatu uocis incerto ſonas?
Quæ patria, quæ gẽs mobile eduxit caput,
Ediſſere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, unde ab Heſperio mari
Inachiam ad urbem nobile aduexi pecus,
Vidi duobus imminẽs fluuijs iugũ,
Quod Phœbus ortu ſemper obuerſo uidet,
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararꝗ dubitans quò ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas undis.
Eſt ne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc ſatis animoſe, & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet,

Claudius

citur. Taxat Claudium, qui cum in Gallia natus eſſet, Græcus uideri geſtiebat, ut quem patriæ ſuæ puderet. Rhodanũ.) Rhodanus fluuius eſt Galliæ notiſſimus, qui ex alpibus nõ longe quidem à Rheni, Danubijꝗ fontibus oritur, ac Lugdunũ latus, Ararim ibi ſuſcipiens, mox Iſaram Druentiamꝗ, tribus oſtijs ĩ mare Tyrrhenum influit. Huius Strabo meminit & Cæſar. Duci.) Ducuntur hi proprie, ꝗs carnifices ad ſupplicia rapiũt. Suetonius in Caligula. Stãs tantummodo intra porticum mediam, à caluo ad caluũ duci imperauit. Solutæ manus.) Innuit Claudiũ ſigno ſolutæ manus, ut homines capite truncarentur, iubere ſolitum. Belle igitur dicit, ſolutam etiam manum Claudij, in hoc ſatis adhuc fuiſſe firmam, ut hominem capite priuaret. Putares omẽs eſſe libertos.) Notat hic Claudiũ, ut qui nimium in libertos ſuos indulgens eſſet, Vnde fiebat, ut ab his, quos non modo præmijs ingentibus, ſed & quæſturis prætorijsꝗ ornamẽtis ornari patiebatur, quibusꝗ multa ꝑ phas & nephas acquirere, rapereꝗ permittebat, contemneretur, deſpiceretur, illuderetur. Vbi mures ferrum rodunt.) Hoc ad excitãdum riſum dictum, ſignificare autem uult magnam rerum mutationem, lociꝗ diuerſitatem. Quaſi diceret, Si mures hic ferrũ rodunt, quales nos eſſe putas? Theophraſtus autor eſt (ut refert Plinius lib. octauo, capite quinquageſimo ſeptimo) mures in Gyaro inſula, cum incolas fugaſſent, ferrum roſiſſe. Hic autẽ ridicule de cœlo dictũ, quaſi & illic oporteat eſſe mures, ſed præſtãtiores. Alogias.) Stulticias, ἀλογίαν Græci eam animæ partẽ dicũt, quæ rationis expers eſt. Tragicus) Et hoc, ut alia multa, ad riſũ iocoſe dixit. Nota eſt Tragicorũ amarulentia, tumiditasꝗ. Exprome.) Carmen eſt Iambicũ quod conſtat in locis paribus ſemper ex Iãbo aut tribreui, in imparibus indiſcriminatim ex Iambo, Spondeo, Dactylo, Anapeſto, Tribreui.

Hoc ſtipite.) Clauam obiectat. Mobile caput.) Supra retulimus Claudiũ fuiſſe capite admodum tremulo. Tergemini re.) Notũ eſt quo pacto Hercules Geryoni tricipiti boues eripuerit, & ſecũ in Græciã duxerit. Qui fabulæ originẽ noſſe uolet, Palæphatũ euoluat. Arrianũ quoꝗ legat de geſtis Alexandri Magni, li. ſecundo, qui Hecatæi Abderitæ ſentẽtiam de Hercule & Geryone refert. Heſperio mari) Hiſpanico. Inachiam ad urbem.) hoc eſt, Argos Peloponenſi caput. Inachia (autore Stephano) Peloponeſum ſignificat, non tantum Argos, ab Inacho fluuio. Vnde gentile Inachius. Verba Stephani hæc ſunt, Ἰναχία, ἡ πελοπόννησος, οὐ μόνον τὸ ἄργος ἀπὸ Ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ, τὸ ἐθνικὸν Ἰνάχιος. Nobile pecus.) Boues Geryonis

nis. Vidi.)Rediens ex Hiſpania. Iugū) Cacumē mōtis. Ararq́;.Araris fluuius, qui per conciſionem Arar dicitur, oritur non longe à monte Voſego(qui Germaniam à Gallia hodie ſeparat)in collimitio Burgundiæ,Lotoringiæq́;, ac decurrens per Eduorū, Sequanorūq́; fines, Lugduni Rhodanū influit. Nunc Sagonam uocant.

deus fiat Claudius? Sine capite, ſine præputio.) Nam negāt Stoici ineſſe deo humanæ formæ liniamenta. Iocatur itaque non tam in imperfectum Stoicorū deum,quàm in Claudium ipſum, ueluti carentem capite eo, quod ſtultus eſſet,& carentem præputio, uel ob morbum, uel quod iam ob ętatem ad uenerem inutilis foret.

Claudius ut uidit uirum ualentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romæ fuiſſe, illicq́; non habere ſe idem gratiæ: Gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaq; quantum intelligi potuit, hæc uiſus eſt dicere. Ego te fortiſſime deorum Hercules, ſperaui mihi affuturum apud alios, & ſi quis à me † notorem petiſſet, te fui nominaturus, qui me optime noſti. Nam ſi memoria repetis, ego eram qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus menſe Iulio & Auguſto. Tu ſcis quantum illic miſeriarum contulerim,quum cauſidicos audirem,& diem & noctem. In quos ſi incidiſſes, ualde fortis licet tibi uidearis, maluiſſes cloacas Augiæ purgare. Multo plus ego ſtercoris exhauſi. †Sed quoniam uolo. Non mirum, quod impetum in Curiam feciſti,nihil tibi clauſi eſt. Modo dic nobis qualem deum iſtum fieri uelis, ἐπικούρειος θεὸς, non poteſt eſſe, οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει,οὔτε ἄλλοις παρέχει. Stoicus? Quomodo poteſt rotundus eſſe(ut ait Varro)ſine capite,ſine præputio? Eſt aliquid in illo Stoici dei:iam uideo,nec cor, nec caput habet.† Si me Hercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſem toto anno celebrauit Saturnalia, eius princeps non tuliſſet. Illum deum à Ioue, qui quantum quidem in illo fuit, damnauit inceſti. Lucium Syllanum, generum ſuum, occidit. Oropenque ſororem ſuam

Gallum in ſuo ſterquilinio.) Simili prouerbio noſtrates uulgo dictitāt. Canē in ſuo ſterquilinio, ſiue in ſuarum ædium ueſtibulo ferociorē eſſe. Non deeſt autē in Galli uocabulo latens morſus.Nam in Gallia Lugduni uidelicet natus eſt Claudius, ceu ſupra quoque retulimus. For tiſſime deorum.)Belle tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos,quàm inter homines habuit.

Mihi affuturum.) Opitulaturum.

Rotundus.)Perfectus. Horatius,Graijs dedit ore rotundo Muſa loqui. Figura enī orbicularis, quā & cœlum poſſidet, perfectiſſima eſt.

Stoicus?) Subaudi

Nec cor, nec caput.) Quia Stoici deum faciunt incorporeum,& mentē duntaxat, cui nulla ſint membra. Id torquet in ſtultitiā & amentiam Claudij. Apud Græcos obſcœnus ſermo, ἀκέφαλος dicitur, & cordatos uocamus prudentes.

Hercules.) Iurantis eſt, & ſunt uerba alicuius diuorum. Ridiculum autem iurare deum per Herculem.

Hoc beneficium) ἀποθέωσιν uidelicet, hoc eſt,deificationē.

Cuius menſem.) Saturnalia Romæ celebrari menſe Decembri ſolebant, ita ut

ſuam feſtiuiſſimam omnium puellarum, quam quoniã omnes Venerem uocarent: maluit Iunonem uocare. Quare, inquit, quæro tantum ſororẽ ſuam ſtulte ſtudere, Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum. Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt, hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, ego neſcio, etiam cœli ſcrutatur plagas, deus fieri uult. Parum eſt quod templum in Britannia habet, quod nunc barbari colũt, & ut deum orant.

Tandem Ioui uenit in mentem, priuatis intra curiam morantibus ſententiam dicere, nec diſputare. Ego, inquit. P.C. interrogare uobis permiſeram, uos mera mapalia feciſtis. Volo ſeruetis diſciplinam curiæ. Hic qualiſcunq; eſt, quid de nobis exiſtimauit? Illo dimiſſo, primus interrogat̃ ſentẽtiam Ianus pater, is deſignatus erat in Calen. Iulias poſtmeridianus Coſ. homo, quãtum uia ſua fert, qui ſemper

ita ut intra quinque, aut quum plurimum ſeptem dies finirentur. Claudius autem qui nunquam temere (quemadmodum teſtatur Tranquillus) triclinio abſceſſit, niſi diſtentus ac madens, toto anno uiſus fuit Saturnalia celebrare. De ſaturnalib⁹ Claudij Cæſaris ad Lucilium his uerbis ſcribit Seneca noſter q̃ mire faciunt ad hunc locum. Decẽber eſt menſis, inquit, quo maxime ciuitas deſudat, ius luxuriæ publice datum eſt, ingẽti apparatu ſonant omnia, tanquam quicquã inter Saturnalia non interſit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil intereſt, ut nõ uideatur mihi erraſſe, q dixit olim menſem Decembrẽ fuiſſe, nunc annum.

L. Syllanum.) Hic Claudij gener à Vitellio, cum ad id inſtigaret Agrippina Auguſta, de inceſtu ſororis ſuæ Iuniæ Caluinæ accuſatus, quæ ante Vitellij nurus fuerat, ordine ſenatorio motus eſt, nec lõge poſt, mortem ſibi cõſciuit. De hoc multa apud Cornelium Tacitum in duodecimo. Fit huius quoque paulo poſt mentio.

Mures molas lingunt.) Cauſatur molliciem Romanorum, ut qui proni ſint ad libidinem, ſed non niſi pulcherrimas ſollicitent. Mures enim urbani farinam abſumunt, & delicatiſſimis ad ſatietatem uſq; ueſcuntur, cum rureſtres interim, fruticulos depaſcantur. Quin adeo molles ſunt, ut nec caſeum arrodant, ſed lingant molitam farinam. Apparet hoc dictum fuiſſe familiare Claudio, de muribus ferrum arrodentibus. Hic nobis curua corrigit.) Subeſt, ut opinamur, ſenſus obſcœnus, uelut ſi diceretur, Claudius adeo circa Venerem eſt intemperans, ut ad libidinem ſuo nos exẽplo incitet. Etenim ut Claudianus ueriſſime cecinit, Mobile mutatur ſemper cum principe uulgus. Corrigere eſt emendare, eſt & rectum facere, atq; arrigere.

In cubicu.) Alludit ad hoc qd' refert Suetonius. Mortẽ uidelicet eius cælatam fuiſſe, donec om̃ia circa ſucceſſorem ordinarentur. Iacuit itaque corpus mortui Claudij dies aliquot in cubiculo. Et hæc uerba & ſuperiora, & quæ proxime ſequuntur, intellige Romæ fuiſſe in ſenatu dicta, cũ deliberarent, eſſet ne in numerum deorũ referẽdus Claudius, id quod etiam ex ſequentibus magis pateſcet. Fingit autem Curiam in cœlo, qualis erat Senatorum Romæ.

Templũ in Britãnia habet.) De hoc ſic Tacitus, ubi de Camuloduno loquitur. Ad hæc templum diuo Claudio conſtitutum, quaſi ara æternæ dominatiõis aſpiciebat̃. Vos mera mapalia,) Promiſcue ſententiã ferẽtes, non ſeruato ordine alius aliũ turbãtes. Mapalia ſunt tuguria ruſticorũ. Eſtq; uocabulũ Punicũ. Alluſit autẽ ad prouerbiũ, Rus ciuitas. Cõfine eſt Epicharmicũ illud, ἀγρὸν τὴν πόλιν ποιεῖς, i. E ciuitate rus facis. Qualiſcũq; eſt.) Qꝫ contemptim hoc de Cæſare dicit Iupiter. Dimiſſo.) Secedere iuſſo. Ianus pater.) Per Ianũ hic aliquẽ ſenatorẽ intelligit. Sed & Acron in Satyrã Horatij, cuius initiũ, Sic raro ſcribis, teſtat̃ Iano tris in foro fuiſſe ſtatuas: ad unã conueniebãt creditores, & fœneratores, ad alterã, qui fœnus redderent. ad tertiã, qui locarent fœnus. Indicat igit̃ hic fuiſſe maximũ quæſtum Claudij.

Semper

Semper uidet.) Vel quod bifrons, uel quod tres haberet ſtatuas. Et addidit ridicule, quantum uia fert, quaſi uidere ſit uideri. Quod in foro iuuat.) Notat ambitionem fori, quod à patrono iam non ueritas, ſed eloquentia exigeretur, & iudex nõ tantum doceri cuperet, ſed etiam delectari. Quemadmodũ indicat & Quintilianus. Ne alijs uerbis) Ridicula religio in re cõficta, ſed feſtiuiter ſimulata. De magnitudine.) Subnotat locos communes, in quibus oſtentandi ingenij cauſa, nimiũ ſolent immorari Rhetores. Iam fama minimum fecit.) Duo notat, paſſim collectos ſordidos in ordinem ſenatorium, & peſſimos etiam imperatores, in deorũ numerũ relatos, magis iã ex more, quam ex merito. Illum.) Honorem. In perſonã nõ.) Nam cum in genere dicit, in rem pronunciat, non proprie in Claudiũ. S. C.) Senatuſconſultum.

ſemper uidet ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa diſerte, quod in foro† iuuat, dixit, quæ notarius perſequi nõ potuit, & ideo non refero, ne alijs uerbis ponam, quàm quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorũ, non debere hũc uulgo dari honorẽ. Olim, inquit, magna res erat, deum fieri, iam fama minimum fecit, etiam peſſimum quemq; illum affectare. Itaq; ne uidear in perſonam, non in rem dicere ſententiã, Cenſeo ne quis poſt hunc diem, deus fiat ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν, aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra hoc S.C. deus factus, dictus, pictus ue erit, cũ dedi laruis.† Sed proximo munere inter nouos autoratos, ferulis uapulare placet. Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter Nicepotæ filius, & ipſe deſignatus Coſſ. numulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, uẽdere ciuitatulas ſolebat. Ad hoc uelle acceſſit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaq; in hæc uerba cenſet. Cum diuus Claudius diuum Auguſtum ſanguine contingat, nec minus diuã Auguſtam auiam ſuam, quam ipſe deam eſſe iuſſit, longeq; omnes mortales

memoriæ dicata. Vnde qui atteſtantur, aut admonent, auriculam uellere dicũtur. Ad diuum Auguſtum ſanguine.) Fuit enim nepos Auguſti. Nam patrẽ Claudij Cæſaris Druſum, cũ Liuia Auguſto grauida nupſiſſet, intra mẽſem tertium peperit. Autor Tranquillus. Quam ipſe deã eſſe iuſſit.) Auiæ enim Liuiæ (ut refert Suetonius) diuinos honores, & Circenſi põpa currum elephantorũ decernendũ curauit. ER. P.) ex uſu Reipublicæ Romanæ.

Eamq; rem.) Innuit ἀποθέωσιν Claudij plane eſſe fabulam, ac proinde dignam, quæ fictis Ouidij trãſformationibus inſulciatẽ. Deſcribit enim Ouidius μεταμορφώσεις fabuloſas, ut Aegles puellæ in populum arborem, Hecubæ in canem. Ferrum ſuum in igne.) Hoc eſt, rem ſuã agi, rogatus enim erat, ut Claudio patrocinaretur. Sumpta eſt metaphora à fabro ferrario. Suballudit autẽ ad hoc, quod Hercules etiam ex homine deus factus eſſet, id

Dictus pictus ue.) Eſt nonnihil feſtiuitatis in imitatione: nã his modis loquuntur iurecõſulti, & qui ſenatuſconſulta cõſcribunt. Dedi laruis.) Terriculamentis inferorum. Laruæ ſunt noxiæ inferorũ umbræ. Et dedimus noxę animal quod læſit. Fecit iniuriam laruis, qui mortuus pro deo uoluerit haberi cum nihil ſit, niſi umbra. Dieſpiter.) Iouis cognomentum eſt, quem ſic uocant, quaſi diei patrẽ Et auriculã ei tetigit.) Auris

quod tanta nunc ambitione Claudius aſſequi nitebatẽ. Ac profecto Hercules Claudium, deum Romæ effecit, hoc eſt, precibus & inſtinctu Agrippinæ, hoc modo dati ueneni ſuſpitionem euitare uolentis, ſenatus quaſi ui impulſus, Claudio diuinos honores decreuit. Noli mihi inuidere.) Expreſſit Seneca morem, etiamnum magis communem quàm utilem. Manus manum lauat.) Prouerbium eſt de opera mutuum

mutuum præſtanda. Græce ſic effertur, χεὶρ χεῖρα νίπτει. Tum diuus Auguſtus.) Quoniam ſuperiora ad ſenatum Romanum retulimus, Hic ſub Auguſti perſona Neronem Cæſarem intelligere poteris. Nam Nero Claudiũ diuinis honoribus deſtituit, omnibus rerũ uerborumq́ꝫ contumelijs mortuum inſectatus, ac modo ſtultitiæ, modo ſæuitiæ arguens, ut refert Tranquillus. Duas amitas.) Nã Iulias alteram Druſi, alterã Germanici filiam, crimine incerto, nec defenſione ulla data occidit. Hic Druſus autem & Germanicus Tyberij Cæſaris fuerunt filij.

P.C.) Patres conſcripti. Ex quo deus factus ſum.) Ridet Auguſti diuinitatẽ. Nã huic uiuo quoq́ꝫ diuini honores contigerunt. Mortui non loquuntur. Meum negocium ago.) Salſe ſignificat iam priuatũ nec curare, q̄d agatur uſquam.

In hoc.) Ad hoc. Et pronunciandum cum exclamatione.

Operibus.) Vt foro cum æde Martis ultoris, Tẽplo Apollinis in palatio, Aede tonantis Iouis in capitolio. Infra indignationem.) Quaſi dicat, Etiam ſi multa nunc allegem, adhuc nõ uidebor indignatus, ſed iuſte conqueri. Præcidit.) Verba ſunt ex aliqua oratione Meſſalę. Subeſt autẽ iocus ex ambiguitate. Nam præcido ſignificat amputo, & aliud obſcœnius, quàm ut libeat exponere. De tot actibus iuris.) In cognoſcendo enim ac decernendo mira uarietate animi fuit, ut

Quos quaſq́ꝫ.) Imitatio feſtiuitatem habet, ſimul & emphaſim. Sic ẽm loquunt̃ in iudicialibus cauſis. Et intelligimus illum nec fœminis pepercisse. Ecce Iupiter.) Alludit ad id, quod eſt apud Homerum, in fine primi Iliados. Iupiter aliquãdo cum Iunone, quod inter coniuges non ita rarum eſt, rixatus, cum uerbera huic infligere cœpiſſet, Vulcanus qui forte tum aderat, accurrens Iunoni ſubſidium ferre uolebat. At Iupiter iratus, hunc pedibus arreptum, è cœlo rotauit, qui cũ totum diem deciden do cõſumpſiſſet, tandem in Lemnon inſulam (mane enim deiectus fuerat) ſub ueſperam lapſus, ibi ſtatim ab indigenis ſub leuatus eſt. Quod apud Homerũ his carminibus ipſe teſtat̃, dum Iunonem monet, ne marito aduerſetur, ſin illius in ſe furorẽ concitet, Vulcanum nequaquam ſuppetias laturũ, utpote qui Iouis iram olim ſenſerit. ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ᾽ ἀλεξέμεναι μεμα

tales ſapiẽtia antecellat, ſitq́ꝫ è R.P. eſſe aliquem, qui cum Romulo poſſit feruentia rapa uorare. Cenſeo ut diuus Claudius ex hac die deus fiat, ita uti ante eum quis optimo iure factus ſit. Eamq́ꝫ rem ad metamorphoſeis Ouidij adijciendam. Variæ erãt ſententiæ, & uidebatur Claudius ſententiam uincere. Hercules enim qui uideret ferrum ſuum in igne eſſe, modo huc, modo illuc curſabat, & aiebat, Noli mihi iuidere, mea res agit̃, deinde ſi quid uolueris, in uicem faciam, Manus manum lauat. Tum diuus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ loco dicendæ, & ſumma facundia diſſeruit. P.C. uos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullum uerbũ me feciſſe, ſemper meum negocium ago. Sed non poſſum amplius diſſimulare, & dolorem quem grauiorem pudor facit, continere. In hoc terra mariq́ꝫ pacem peperi. Ideo ciuilia bella compeſcui. Ideo legibus urbem fundaui, operibus ornaui. Et quid dicã P.C. non inuenio, omnia infra indignationem uerba ſunt. Confugiendum eſt itaq́ꝫ à me ad Meſſalæ Coruini diſertiſſimi uiri illam ſententiã. Præcidit ius imperij hic P.C. Qui uobis non poſſe uidetur muſcam excitare, tam facile homines occidebat, quàm caneis excidit. Sed quid ego de tot actibus iuris dicam? Non uacat deplorare publicas clades, intuẽti domeſtica mala Itaq́ꝫ illa omittam, hæc referam. Nam τοῦς ὀργῆς ægre ſeneſcit ἡ νόσος. πυργοπολινίκης iſte, quem uidetis, per tot annos ſub meo nomine latens, hanc mihi gratiam

 retulit,

retulit, ut duas amitas ſuas, pronepotes meas occideret, alteram fame, alteram ferro. Vnum abnepotem L. Syllanum. Videris Iupiter† an in tua certe mala uenit, ſi hic inter nos futurus eſt. Dic mihi diue Claudi, quare quenquam ex his, quos, quaſq; occidiſti, antequam de cauſa cognoſceres, antequam audires, damnaſti? hoc fieri ſolet in cœlo? non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, uni Vulcano crus fregit, quem ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. Et iratus fuit uxori, & ſuſpendit illam, nunquid occidit? Tu Meſſalinam, cuius æque auunculus maior eram quàm tuus, occidiſti. Neſcio, inquis? Dij tibi malefaciant, adeo iſtud turpius eſt, quod neſcis, quàm quod occidiſti. Iſte C. Cæſarē non deſijt mortuum proſequi. Occiderat ille ſocerum, hic generum. Caius Cæſar Craſſi filium uetuit Magnum uocari, hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in una domo Craſſum Magnum, Scriboniam, Baſſioniam,

μεμαῶτα, ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο· πᾶν δ' ἦμαρ φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι κάππεσον ἐν Λήμνῳ, ὀλίγος δ' ἔτι θυμὸς ἐνῆεν. ἔνθα με Σίντιες ἄνδρες ἄφαρ κομίσαντο πεσόντα. Quos uerſus ſic nos, ut ſententiam redderemus, ex tempore latinos fecimus. Me ſiquidē læſæ nuper tibi adeſſe uolentem,

Arreptū pede de magno deiecit olympo.
Atq; diem totum de lapſus ab æthere tandem In Lemnon cecidi, exanimi uix pectore ſpirans.
Hic ubi me pia gens delapſū attollere curat.

Huius fabulæ ſic meminit Phurnutus, ſimulq; rationē reddit, ῥιφθῆναι δὲ ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν λέγεται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἴσως ἀρχομένους χρῆσθαι πυρὶ, ἐκ κεραυνοβόλου καιομένου τούτου περιτυχεῖν, μηδέπω ἐπινοίας τοῖς πυρίοις ἐπιπεσεῖν δυναμένους, id eſt, Vulcanus à Ioue proiectus in terram, è cœlo dicitˀ, quod hi forſan, apud quos primū in uſu fuit ignis, ex iactu fulminis hūc nacti fuerint, quum inſtrumenta, quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperiſſent. Iratus fuit uxori.) Cum Hercules olim ex iuſſu Iunonis nauigationem inſtituiſſet, hæc ut ſuum odium nuſquam non oſtenderet, illi, exorato Borea, uentos aduerſos immiſit. Iupiter ob id indignatus, Iunonem ex alto ſuſpēdit, geminam incudem pedibus appendēs. Sic enim Iliados decimoquinto loquitur, hoc illi in memoriam reducens, ἦ οὐ μέμνῃ ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν ἄκμονας ἧκα δύω. Quorum uerſuū hic ſenſus eſt, Ex alto ne tenes quod cum ſuſpenſa fuiſti, Nos pedibus geminam incudem demiſimus? Cuius fabulæ quemadmodū & ſuperioris, cauſam aſſignat Phurnutus, περὶ τῶν παραδεδομένων μύθων, his uerbis, Ἔοικεν ὁ ποιητὴς μύθου παλαιοῦ παραφέρειν τοῦτο, καθ' ὃν ὁ Ζεὺς ἐμυθεύετο κεκρεμακέναι τὴν Ἥραν χρυσαῖς ἁλύσεσι, διὰ τὸ χρυσοφανές τι ἔχειν τὰ ἄστρα, καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύο ἄκμονας ἐξηρτηκέναι, τὴν γῆν δηλονότι, καὶ τὴν θάλατταν, ὑφ' ὧν τείνεται κάτω ὁ ἀὴρ μηδετέρωθεν ἀποσπασθῆναι δυνάμενος. Ex antiqua fabula uidetur, inquit, poeta hoc afferre, qua Iouē fabulabātur, Iunonem aureis catenis ſuſpendiſſe, nempe quod auri fulgorem, ſtellæ poſſideant. Ac ad pedes eius appendiſſe duas incudes, mare uidelicet & terram, à quibus deorſum tēditur aër, ſic ut ab horum neutro diuelli poſſit. Huius etiam fabulæ meminit enarrator τῶν στηλιτευτικῶν Gregorij Nazianzeni.

Meſſalinam.) Hæc fuit uxor Claudij, quam mori compulit, ut eſt apud Tacitum. Fuit igitur immitior Ioue.

Neſcio, inquis.) Alludit ad hoc qđ Tacitus refert. Meſſalinæ enim iam mortem expectanti, Claudius ubi uino incaluerat, nunciari iubet, ad dicendam cauſam poſtero die adeſſet, quod Narciſſus accuſator intelligens, ne, ſi euaderet, in ſe pernicies uerteretur, denunciat centurionibus & tribuno, qui tum aderant, exequi cædem, ita imperatorem iubere, illi eam interfecerunt. Neſcire autem uiſus eſt. Nam occiſa Meſſallina (inquit Suetonius) paulo poſtquam in triclinio decubuit, cur domina non ueniret, requiſiuit. Tantæ fuit & obliuionis & inconſiderantiæ.

C. Cæſarem.) Caium Caligulam putat, is fuit Claudij ex fratre nepos, qui incredibili

credibili ſæuitia aduerſus omne genus hominum graſſatus eſt. Quem rerum natura (uelut alio loco ſcribit Seneca) non niſi in exitium, opprobriumq́ humani generis edidit.

religionem (inquit Suetonius) apud Gallos diræ immanitatis, & tantum ciuibus ſub Auguſto interdictam penitus aboleuit. De Dryudibus Gallorum ſacerdotibus, multa meminit Cæſar in ſexto.

Occiderat ille ſocerum.) Syllanum enim ſocerum Caius ad necem, ſecandaſq́ nouacula fauces cōpulit, cauſatus in eo quod ingreſſum ſe turbatius mare non eſſet ſequutus, ac ſpe occupandi urbem ſi quid ſibi per tempeſtatem accideret, remanſiſſet, quum Syllanus impatientiam nauſeę uitaſſet, & nauigandi moleſtiam. Autor Tranquillus.

Hic generum.) L. Syllanum, de quo ante & paulo poſt.

Craſſi filium uetuit.) Cn. enim Pompeio ſtirpis antiquæ, Magni cognomen Caius ademit, ut meminit etiam Suetonius. Hic nomen) Fecit enim generum ſuum: nam Antoniā filiam maiorem, illi uxorem dedit.

Caput tulit.) Ambiguum eſt. Poteſt enim intelligi, caput tulit, hoc eſt, exeruit caput, & ad honores eleuauit, & caput tulit, hoc eſt, amputauit. Tam fatuum, ut etiam regnare poſſet.) Alludit ad uulgi dicterium, quo regū ſtulticiam paſſim notabant. In quam & ab Eraſmo declamatum eſt in prouerbio, Aut regem, aut fatuum naſci oportet, quod in huius ludi exordio ſtatim uſurpauit Seneca.

Scilicet.) Ironiæ cum inficiatione accommodata eſt particula. Quemadmodū & illud apud Poëtam, ſcilicet, hic ſuperis labor eſt. Dryudarum.) Dryudarum

Baſſioniam, Aſſarionem, nobiles tamen. Craſſum uero tam fatuum, ut etiam regnare poſſet. Cogitate P. C. quale portentum in numerum deorum ſe recipi cupiat. Principes pietate, & iuſtitia dīj fiunt. Scilicet hic pius & iuſtus, quoniam Dryudarum perfidæ gentis Gallicæ immanem religionem, à qua ciues ſubmoueram, prorſus exſtirpauit, ut Romæ nuptiarum ſacra eſſent, quibus ipſe, cum ſibi Agrippina nuberet xxx. Senatoribus, innumeris Eq. Ro. mactatis, principium dedit. Hunc nunc deum facere uultis? Videte corpus eius dījs iratis natum. Ad ſummam tria uerba dicat, & ſeruum me ducat.

Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo uos deos eſſe credet. Summam rei P. C. ſi honeſte inter uos geſſi, ſi nulli durius reſpondi, uindicate iniurias meas. Ego pro ſententia mea hoc cenſeo. Atque ita ex tabella recitauit. Quandoquidem diuus Claudius occidit conſocerum ſuum Appium

Immanem religionem.) Nam pro uictimis homines mactabant, ut refert Cęſar.

Vt Romæ nuptiarū.) Senſus eſt, Claudius hanc ob cauſam Dryudarum religionē deleuit, ut fratris ſui filiam Agrippinā ducere poſſet, quod non licebat ante. Nā Claudius ſenatum ingreſſus, decretum poſtulauit, quo iuſtę inter patruos, fratrumq́ filias, nuptiæ etiam in poſterū ſtatuerētur. Extat apud Tacitum, in hāc rem Vitellij oratio corā ſenatu habita.

xxx. Senatores.) De hoc ſic Suetonius, Die ipſo Claudij & Agrippinæ nuptiarum in quinque & xxx. Senatores, trecentoſq́ amplius equites Ro. tanta facilitate animaduerſum, ut de nece conſularis uiri renunciante centurione, factum eſſe quod imperaſſet, negaret Claudius quicquam ſe imperaſſe, nihilominus rem comprobaret, affirmātibus libertis officio milites functos, quod ad ultionem imperatoris ultro procurriſſent. Tria uerba.) Quod balbus eſſet, & tamen iudicis eſt, tria uerba dicere, quæ diebus nefaſtis non licebat. Eſt autem iucunda παρονομασία in dicat & ducat. Summam rei.) Imperij.

Ex tabella recitauit.) Alludit ad conſuetudinem antiquam, qua in ſenatu cenſentes, de ſcripto ſententiam proferebant; & reci

Appium Syllanum, generos duos, Pompeium Magnum Antoniæ ex Petina. L. Syllanum Octauiæ ex Meſſalina, ſocerum filiæ ſuæ Craſſum frugi hominem, tam ſimilem ſibi, quàm ouo ouum, Scriboniam ſocrum filiæ ſuæ, Meſſalinam uxorem ſuam, & cæteros quorum numerus inueniri non potuit, placet mihi in eum ſeuere animaduerti, nec illi rerum iudicandarum uacationem dari, eumqꝫ quamprimum exportari cœlo, intra dies xxx, excedere olympo, intra diem terras. Pedibus in hanc ſententiam itum eſt. Nec mora Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos è cœlo, unde negant redire quenquam. Dum deſcendunt per uiam ſacram, interrogat Mercurius, quid ſibi uelit ille concurſus hominum, num Claudij funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimum, & impenſa cura plenum, ut ſcires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omniſqꝫ generis æneatorum tanta turba, tantus conuentus, ut etiam Claudius audire poſſet. Omnes læti, hilares. P. Ro. ambulabat tanquam liber, Agatho, & pauci cauſidici plorabant, ſed plane ex animo. Iuriſconſulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, uix habentes animam, tanquam qui tum maxime reuiuiſcerẽt. Ex his unus cum uidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſidicos, accedit, & ait,

Dicebam

& recitare uerbum hoc ſignificat.

Appium Syllanum.) Quem cum Meſſalina & Narciſſus, conſpiraſſent perdere, diuiſis partibus, alter ante lucem ſimilis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans ſomniaſſe ſe uim ei ab Appio illatam. Altera in admiratione firmata, ſibi quoque eandem ſpeciem aliquot iam noctibus obuerſari retulit. Nec multo poſt ex compoſito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, ut adeſſet, præceptum erat, qua ſi plane repræſentaretur ſomni fides, arceſſi ſtatim ac mori iuſſus eſt. Hæc Suetonius.

Craſſum frugi.) Huius meminit quodã loco Trãquillus.

Tam ſimilem ſibi, quàm ouo ouũ.) Prouerbium eſt, quo utimur, propinquam ſimilitudinem indicantes. Vide Chiliades Eraſmi Roterodami.

Nec illi rerum iudicandarum uacationem.) Quemadmodum ipſe uiuens pro conditione cuiuſque ciuis uacationem legis Papiæ conſtituerat, hoc eſt, ut ea lege non tenerentur.

Pedibus in hãc ſententiam.) Non pauci ſunt qui opinantur, pedarios ſenatores appellatos, qui ſententiam non uerbis dicerent, ſed in alienam ſententiam pedibus irent, inquit Gellius libro tertio. Vnde dictum eſt in ſententiam ire, & pedibus ire in ſentẽtiam.

Cyllenius.) Mercurius, à Cyllene mõte Arcadię ſic dictus.

Vnde negant.) Verſus eſt Catulli, de paſſere mortuo Lesbiæ. Illuc unde negant redire quenquam.

Viam ſacram.) Via eſt Romæ ſic dicta. In hac apparet illum fuiſſe ſepultum.

Vt ſcires deum efferri.) Iocus eſt à ſtultitia. Nã hoc ipſum pugnat cum ratione dei, efferri mortuũ.

Vt etiam Claudius.) Tam ſtupidus & ſomnolentus, denique mortuus.

Pauci cauſidici plorabant.) Merito lugebãt cauſidici ob mortuum Claudiũ, quippe qui in ſe nimia facilitate uſus eſſet. Scribit enim Trãquillus, ſe à natu maioribus audiſſe, cauſidicos adeo patientia Claudij abuti ſolitos, ut deſcendentem è tribunali non ſolum uoce reuocarent, ſed & lacinia togę retenta, interdum pede apprehenſo retinerent.

Sed plane ex animo.)

mo.) Obiter taxat publicum morem, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis, Ploratur lachrymis amiſſa pecunia ueris.

Dicebam uobis non ſemper.) Hoc eſt, prædicebam uobis, non ſemper adeo fauentem Cæſarem habebitis, cuius abutamini patientia. Saturnaliorum licentia nota eſt. In quibus ſerui quoque libertate gaudebant, & domini uiciſſim ſeruis miniſtrabant. Sub Claudio plus poterant aduocati quàm iureconſulti. Sapit prouerbium ſimile illi, θύραζε κάρες οὐκ ἔτ᾽ ἀνθιστήρια, id eſt, Foras Cares non amplius Anthiſteria.

Fundite.) Anapæſtica ſunt familiaria Tragœdijs, licet recipiant Dactylos & Spondæos. Poſtremo tamen loco, non admittunt niſi Spondæū aut Anapæſtū.

Rebelles Parthos) De Parthis ſub Claudio Mithridatem regem expetētibus, ac de eorum diſſenſione, lege Tacitum in xij. Qui.) id eſt, quo, ſcilicet neruo.

Vulnere par.) Sagittæ. Pictaꝗ; terga.) Propter ſcutum pictū. Britannos.) Nam, ut inquit Suetonius, à Geſſoriaco (nunc Caleſium uocant) in Britanniam tranſmiſit, ac Cn. Setij & Auli Plautij ductu, ſine ullo prælio, aut ſanguine, intra pauciſſimos dies parte inſulæ in deditionem recepta, ſexto quàm profectus erat menſe, Romam rediјt, triumphauitꝗ; maximo apparatu.

Dicebam uobis non ſemper, Saturnalia erunt. Claudius ut uidit funus ſuum, intellexit ſe mortuum eſſe, Ingenti enim ἐπιτάφια χορικῶς Nenia cantabatur Anapæſtis.

Fundite fletus, ædite planctus, fingite luctus.
Reſonet triſti clamore forum, cecidit pulchre
Cordatus homo, quo non alius fuit in toto fortior orbe.
Ille citato uincere curſu poterat celeres,
Ille rebelles fundere Parthos, leuibuſꝗ; ſequi
Perſida telis, certaꝗ; manu tendere neruum.
Qui præcipites uulnere paruo figeret hoſtes.
Pictaꝗ; Mœdi terga fugacis. Ille Britannos
Vltra noti littora ponti, & cæruleos
Scuta Brigantas dare Romuleis colla cathenis
Iuſſit, & ipſum noua Romanæ iura ſecuris
Tremere Oceanum. deflete uirum, quo non alius
Potuit citius diſcere cauſas, una tantum
Parte audita, ſæpe & neutra. quis nunc iudex
Toto lites audiet anno? tibi iam cædet

Sede re-

Brigantas.) Populi ſunt Britanniæ, de quorū diſcordijs meminit Cornelius Tacitus in duodecimo: nunc eam regionem Valli habitant. Ponit etiam Brigātium oppidum Ptolemæus in deſcriptione Rhetiæ.

Et ipſum noua.) Hoc dixit propter Orcadas īſulas, quas Claudius imperio Romano primus adiecit, ut teſtatur Euſebius.

Non alius citius.) Locus eſt ex ambiguo. Nam cito cognoſcit, qui ſtatim intelligit, & abſoluit. Et cito cognoſcit, qui pronunciat non auditis partibus, ita ut Claudius ſolebat.

Toto anno.) Ius enim laborioſiſſime dixit, etiam ſuis ſuorumꝗ; diebus ſolēnibus nonnunꝗ;, feſtis quoꝗ;

Sede relicta, qui dat populo iura ſilenti,
Cretæa tenens oppida centum, cædite mœſtis
Pectora palmis, ó cauſidici uenale genus.
Voſcꝫ poëtæ lugete noui, uoſcꝫ in primis
Qui concuſſo magna paraſtis lucra fritillo.

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, & cupiebat diutius ſpectare. Inijcit illi manum Talthybius deorum nuncius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum poſſit agnoſcere, per campum Martium. Et inter Tiberim & uiam rectam deſcendit ad inferos. Anteceſſerat iam compendiaria uia Narciſſus libertus, dominus domini, ad patronum excipiendum, & uenienti nitidus, ut erat à balineo, occurrit & ait. Quid dij ad homines? Celerius præcedito, inquit Mercurius, & uenire nos nuncia. Ille autem patrono plura blādiri uolebat, quem Mercurius iterum feſtinare iuſſit, & uirga morātem impulit. Dicto citius Narciſſus euolat. Omnia procliuia ſunt, facile deſcenditur. Itacꝫ quamuis podagricus eſſet, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus, uelut ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe mouens, uilloſcꝫ horrendos excutiens: puſillum ſub perturbatur, ut illum uidit canem nigrum. Nam albam canem in delitijs habere conſueuerat, ille autem totus informis

quocꝫ antiquitus & religioſis. Autor Trāquillus. Qui dat.) Iudex inferorum Minos, qui quondam Cretæ præfuit. Hunc poſt mortem ob iuſtitiā ſuam poëtæ apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretēſes, ut quos ciuilitate & moribus erudijt, ad Iouem tanquam præceptorem itaſſe memorant, in Ida monte ſpeluncam oſtendentes, atcꝫ illi in nonum annum conſueſſe, necnon didiciſſe, quæ ad Rempublicā inſtituēdam utilia forent. Id quod Max. Tyrius his uerbis innuit. τί δὲ οἱ Κρῆτες; ἢ σοὶ οὐ δοκοῦσιν ὑπὸ βασιλεῖ τῷ Μίνῳ κομηθέντες καλῶς ἀγαθέντες περὶ ἀρετὴν, διδάσκαλον αὐτῶν ἐπιφημίσαι τὸν Δία. εἶναι μὲν αὐτόθι ἐν τῇ Ἴδῃ ἄντρον Διός, φοιτῶντα δὲ τὸν Μίνω δι' ἐννάτου ἔτους συγγινόμενον τῷ Διῒ μανθάνειν παρ' αὐτῷ τὰ πολιτικά, οὗτοι Κρητῶν λόγοι. Meminit huius Homerus Odyſſeæ undecimo. O cauſidici uenale ge.) De rhetoribus dictum, ὑπολίθεσι τὴν χεῖρα τοῖς λήμμασι καὶ τὴν φωνὴν πιπράσκουσιν, qui muneribus linguam uenditant. Sic Velleius Paterculus uetuſtiſſimus ſcriptor, quem nos nuprime in Murbacēſi bibliotheca reperimus, aliquando ſtudioſis impertituri, Plancum proditorem, qui ab Antonio ad Cæſarem transfugerat, in omnia & in omībus uenalē percꝫ

eleganter appellat. Concuſſo fritillo.) Nam (autore Suetonio) Claudius alea ſtudioſiſſime luſit, de cuius arte librum emiſit. Solitus etiam erat in geſtatorio ludere, ita eſſedo alueocꝫ adaptatis, ne luſus cōfunderetur. Talthybius.) Eſt Talthybius, præco apud Homerum in primo Iliados, quem Agamemnon ad tentoria Achillis miſit. Ἀλλ' ὅγε Ταλθύβιόν τε, καὶ Εὐρυβάτην προσέειπε, id eſt, Aſt hic Talthybium affatus fuit Eurybatencꝫ. Eſt & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iuſſit filiam ſuam Polyxenām ſepelire.

Narciſſus.) Ab epiſtolis Claudij ante omnes dilectus. Dominus domini.) Scribit em̄ Cornelius Tacitus, Claudiū libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibicꝫ ac legibus adæquaſſe. De īmodicis Narciſſi diuitijs & Claudij in eum indulgentia ſic ſcribit Satyricus, Nec Crœſi fortuna unquā, nec Perſica regna Sufficient animo, nec diuitiæ Narciſſi Indulſit Cæſar cui Claudius omnia. Virga.) Caduceo. Facile deſcēdit.) Alludit ad poetam. Facilis deſcenſus auerni.

Velut ait Horatius.) Eſt apud Horatium in Oda, qua arborem alloquit̄, cuius caſu pene perierat, ubi inquit,

quit, Demittit atras bellua centiceps Aures,& intortis capillis Eumenidum recreantur angues. Nec quem uelis.) Superſtitioſa ſiquidem antiquitas nigri ſeu deformis occurſum, in felicis ominis loco ponebat. Et tẽpus nocturnum alioqui per ſe ſubinfauſtum habet. Hinc illud apud Satyrographum, Et cui ꝑ mediã nolis occurrere noctem. Ab hiſtoricis memoriæ proditum eſt, quo pacto quidam imperator, quod in uia Maurum hiſtrionem habuiſſet obuium, mortẽ ſibi ſit ominatus.

Trogus.) Saufelli Trogi meminit Tacitus. Quos Narciſſus duci iuſſerat.) Hi iuſſu Narciſſi fuerant occiſi.

Pantomimus.) Mimus imitatorem ſignificat, Pãtomimus eum qui omnes perſonas effingit repreſentatq́ꝫ. Poſides.) Libertorũ præcipue ſuſpexit Poſidẽ ſpadonem, quem etiam Britannico triũpho, inter militares uiros haſta pura donauit, Vt refert Suetonius.

Felix.) Hunc cohortibus & alis prouinciæq́ꝫ Iudææ præpoſuit, trium reginarum maritũ. Author Tranquillus & Tacitus. Apud Felicem Paulus apoſtolus à Iudæis accuſatus, ſe excuſauit, ut ſcribit Lucas in Actis apoſtolicis, & meminit Euſebius. Cum Pallante fratre.) Hic fuit à rationibus Claudij, quem & Narciſſum, de quo paulo ante, decreto quoque ſenatus non modo præmijs ingentibus, ſed & quæſtorijs prætorijsq́ꝫ ornamentis ornari libenter paſſus eſt. Tantum pręterea acquirere & rapere, ut quęrente eo quondã de fiſci exiguitate, nõ abſurde ſit dictũ, abundanturũ ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur, ut prodit Suetonius. De his & Plinius meminit, ſic ſcribens, Multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos, opulentiores, pariterque tres Claudij principatu, Pallantem, Calliſtũ, & Narciſſum. Cornelius Tacitus, ubi de Pallãte loquitur, Fixum eſt, inquit, ære publico ſenatuſconſultum quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor antiquæ parſimoniæ laudibus cumulabatur. Hinc cecidit Iuuenalis, Ego poſſideo pluſ Pallante & Licinis. De monumento Pallantis, ad Mõtanum Plinius iunior meminit.

Harpocras.) Huic lectica per urbem uehendi, ſpectaculaq́ꝫ publice edẽdi ius tribuit.

Polybius.) Hic à ſtudijs Claudij, ſæpe inter duos conſules ambulabat.

Lege Cornelia.) Lege cornelia de ſicarijs tenet, inquit Martianus iurecõſultus, libro

informis eſt, nec quẽ uelis tibi in tenebris occurrere. Et magna, inquit, uoce Claudius Cæſar uenit. Ecce extẽplo cum plauſu procedunt cantantes Hic erat Coſ. deſig. Iunius Prætorius, Sex. Trallianus, Heluius Trogus, Coriotectus, Valens Fuſidius, Equ. Rom. quos Narciſſus duci iuſſerat. Medius erat in hac canentium turba Neſtor Pantomimus, quem Claudius decoris cauſa minorem fecerat. Necnon ad Meſſalinam cito rumor percrebuit. Claudium ueniſſe. Conuolarunt primum omnium liberti, Myron, Ampyronas, Ampæus, Pheronas, Poſides, haſta pura inſignis, Felix cũ Pallante fratre, Harpocras, Polybius, quos omnes Claudius Quæſtorijs, Prætorijsq́ꝫ muneribus ubi impertitus eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo Iuſtus Catonius, & Ruffus Pompeij. F. Deinde amici Saturnius Luſcus, & Pedo Pompeius, & Lupus, & Celer Aſinius, conſulares. Nouiſſime fratris filia, ſororis filia, generi, ſoceri, ſocrus, omnes planè conſanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cum uidiſſet Claudius exclamat,

Quomodo uos huc ueniſtis? Tum Pedo Pompeius. Quid dicis homo crudeliſſime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc miſit quàm tu omnium amicorum interfector? In ius eamus, ego tibi hic ſellas oſtẽdam. Ducit illum ante tribunal Æaci, is lege Cornelia, quæ de ſiccarijs lata

lata eſt, quærebat, poſtulat, nomen eius recipit, ædit ſubſcriptionem. Occiſos Senatores XXX. Equites Ro. CCCXV. atque plures. Cæteros CCXXI ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos undecunq; circũfert, ueſtigat aliquem patronum, qui ſe defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, uetus conuictor eius, homo Claudiana lingua diſertus, & poſtulat aduocationem. Non datur. Accuſat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit P. Petronius uelle reſpondere. Æacus homo iuſtiſſimus, uetat illũ loqui. Altera tantum parte audita cõdemnat & ait,

Ingens ſilentium factum eſt. Stupebant omnes nouitate rei attoniti, negabant hoc unquam factum. Claudio iniquum magis uidebatur q̃ nouum. De genere pœnæ diſputatum eſt, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent,† ſi minus dij latura feciſſent, Tantalum ſiti periturum, niſi illi ſuccurreretur. Non unq̃ Siſyphum onere releuari. Aliquãdo Ixionis miſeri rotam ſufflaminandam. Nõ placuit ulli ex ueteranis miſſionem dari, ne uel Claudius unquam ſimile ſperaret. Placuit nouam pœnam excogitari debere, inſtituendum illi laborẽ irritum, & alicuius cupiditatis, † ſpes ſine fine effectus. Tum Æacus iubet illum alea ludere pertuſo fritillo. Et iam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Nam quoties miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraq; ſubducto fugiebat teſſera fundo.
Cumq; recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperq; petenti,
Decepere fidem, refugit, digitoſq; per ipſos
Fallax aſſiduo dilabitur alea furto.
Sic cum iam ſummi tanguntur culmina montis.

libro Pandectarum quadrageſimo octauo, qui hominem occiderit, cuiuſue dolo malo incendium factum erit, quiue hominis occidendi furtiue faciẽdi cauſa cũ telo ambulauerit. Pœna huius legis ẽ, in inſulam deportatio, & omniũ bonorum adẽptio: Sed ſolent hodie capite puniri, niſi honeſtiore loco poſiti fuerint, quàm ut legis pœnã ſuſtineãt, ut habetur eodẽ titulo. Mire uero hic expreſſit morem priſtinum iudiciorum. Claudiana lingua.) Siue qđ Gallus eſſet, ſiue qđ balbus, ſiue quod ſemꝑ ageret Claudij nẽgocia. locus eſt ex amphibologia. Homo iuſtiſſimus.) Iuſtum ẽm par pari referre. Sic ille tractauerat reos. Alioqui iniuſtiſſimum eſt, reum non ſinere loqui. Nouitate rei.) Quod uidelicet una tãtum accuſationis parte audita, ſtatim iudicaſſet.

Quàm nouum.) Sæpe ẽm inauditos reos damnauerat.

Tãtalum ſiti. Tantalus ſtagno apud inferos labrotenus immerſus, & pomis circum os ex arbore ꝓpendentibus, ſiti tamen & fame torquetur: nam ſi bibere uelit, refugit aqua, ſi pomum arripere tẽtet, arbor ſurſum reſilit. Ouidius. Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat Tantalus. Siſyphũ onere.) Siſyphi ſaxũ illud ingens apud inferos, ubi in mõtem protruſum fuerit, ſtatim delabitur, iterum inani conatu ſurſum ferendum. De huius & Tantali pœnis lege Homerum xi. Odyſſeę, circa finẽ, ubi Vlyxes refert, quæ apud inferos uiderit.

Ixionis miſeri rotam ſufflaminandã.) Ixion apud inferos rotæ alligatus, aſſidue circũfertur. Meminit huius Luciãus in Dialogis deorum.

Ex ueteranis miſſionem.) Vtitur metaphora militari. Militibus enim datur miſſio, cũ citra ignominiam exauctorantur.

Alea ludere.) Qua uiuens adeo ſtudioſe luſit. C. Cæſar.) Nã Caligula Cęſar Claudij ex fratre nepos, hunc (ut ſcribit Suetonius) non niſi ad ludibrium reſeruauit: quid mirum igitur ſi à Caio in ſeruitutem poſcatur. Ab illo flagris.) De his, qui iuſſu

Irrita

iuſſu Caligulæ uapularunt, in hūc modū ſcribit Seneca noſter libro iij. de ira. Modo C. Cæſar, Sextū Papinium cui pater erat conſularis, Bethenū Baſſum, quæſtorem ſuum procuratoris ſui filium, aliosq; & equites Romanos, & ſenatores uno die flagellis ceci

Irrita Siſyphio uoluuntur pondera collo

Apparuit ſubito C. Cæſar & petere illū in ſeruitutem cœpit, producit teſtes, qui illum uiderāt ab illo flagris, ferulis, colaphis, uapulantē. Adiudicatur C. Cæſari, illū Aeacus donat. Is Menandro liberto ſuo tradidit, ut a cogitationibus abeſſet.

dit. Cognitionibus Cognitiōes ſunt cauſarum, ut cum dicimus, Senatus Romani cognitionem certæ legi non fuiſſe obnoxiam. Ac proculdubio Caium hic notat, ut qui cognoſcēdi prouinciam ſæpe libertis ſuis cōmitteret, quo magis à curis liber altiori ocio frueretur.

Finis.

BEATVS RHENANVS LECTORI S. D.

NVlli parentes æque uehementer liberos ſuos charos habent, ac ſcriptores ingenij ſui monumēta amant. Ipſe ſanè libelli iſtius autor non ſum, ſed quando olim interpretandum duxi adiectis ſcholijs, illum quoq; iuris mei feci, hoc eſt tuendum ornandum emendandumq; ſuſcepi. Porrò ſemper optaui ut interim alicuius exemplaris manuſcripti copia mihi fieret propter collationem, quæ non ſolum diligentia ſed & tēpore indiget. Id uero uix tandem & admodum ſero nactus ſum, quum uidelicet operū Senecæ æditio iſta ſecunda iam non procul à fine abeſſet. Scriptura erat planè miſerabilis, ſed quæ tamen aliqua ueſtigia haberet uerborū Græcorum. Quibus quum in primis opus ſit ad autorem intelligēdum, dedi operam ut illa reſtituerem. Et quoniam ex Homero uidebam quædam eſſe citata, perlegi totum Homeri poema. Reperi nonnulla, quædam nimio inueniendi ſtudio inter feſtinandū fefellerunt, neq; enim certa erāt ueſtigia in codice ſcripto, ſed in quibus cōiecturam ſequi oporteret. Porrò multa meo marte feliciſſime reſtitui, quū Græca, tum Latina, quæ hic ſubdemus unà cum coniecturis noſtris. Nec pigebit & diuerſam lectionem annotare.

Anno nouo.) In exemplari manuſcripto legitur, Anno nono.

Ab hiſtorico iuratores exegit.) Melius diuiſim leges, ab hiſtorico iurato res exegit.

Ab hoc ego quæcunq; aud.) Videtur huiuſmodi continere lectionem manuſcriptus codex, Ab hoc ergo quæ tum audiui, certe clara affero.

Creſcebāt tempora ſomni.) In exemplari uetuſto ſcriptum cornua.

Augebat Cynthia regnum.) Illic legitur lignum non regnum. Sed utrunq; mendoſe. Tu ſcribe lychnum. Elegāter autem uocat lychnum Lunæ, quod alieno lumine egeat nempè Solis. *Lychnum legendum pro regnum*

Vnam de tribus Parcis.) In codice ueteri non eſt Parcis ſed lacuna uacua, fortaſſis græce ſcriptum fuit μοίραις

Nunquam meritum.) Vetus habet, Nec unquam tamdiu cruciatus eſſet.

Patere Mathematicos.) Conijcio legendum, Patiar Mathematicos. Nam ſunt uerba Parcæ.

Omnibus annis.) Non eſt in ueteri

Horam eius nemo n.) Sic illic legitur. Et tamen non eſt mirum ſi errant, & horam e.n.n. Nemo enim ip.

Sauromatas & ſi qui ultra glacialem Boream incolunt Barbari.) Hæc uerba non ſunt in codice Vuiſſenburgēſi. Doctus aliqs adiecit ad explendā fortaſſis libri lacunā.

Mollia contorto diſtẽdunt.) Caſtigauimus deſcendunt exemplar antiquum ſequuti. Tametſi diſtendunt quoque poſſit legi, ſi quis ad Parcas referat.

Felicia lapſis.) Repoſuimus laſſis. Sic enim in ueteri libro ſcriptum eſt. Intelligit autem laſſos incommodis & calamitatibus temporum Claudianorum.

Vultus & affuſo.) Non diſplicuit adfuſo pro effuſo. Ceruici capillus adfunditur.

Quid autem fecerit.) Correximus, Quid ante ſe.

Nec poſt boletum o.m.c.p.c.ſumpſit.) Hæc ſententia non eſt in codice Vuiſſenburgenſi.

Scitis enim opt.) Vetus. Scitis enim certiſſime, n.p.e. ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt. Vbi legendum aut impreſſit, aut publica gaudia.

Et impoſuerat Herculi minimo diſc. fabulam.) Manuſcriptus codex non fabulam habet, ſed fabros. Eam dictionem doctus aliquis mutarat in fabulam in æditione Romana quam nos primũ ſecuti ſumus. Cæterum antequam uidiſſem librum uetuſtum pro fabulam putabam ſubſtituendum rabula. Verum poſteaquam fabros illic ſcriptum comperi, planè puto legendum Allobrox. Sunt autem Allobroges ad Rhodanum uergentes Galliarum populi. Vbi natus eſt Claudius, quorum caput erat olim Vienna, Delphinateis hodie uulgus appellat. Nec caret contumelia nomẽ, quod cum primis ea gens quondam Romanis infeſta fuerit. Porro facile potuit in fabros uerti incognitum uocabulum Allobrox. Sic autem malim legere quàm Vafer. Omnino nec fabulam nec fabros huc pertinet. Nam impoſuerat Herculi, hic eſt deceperat Herculem. Id enim impono ſignificat abſolute cum datiuo conſtructum.

Allobrox Claudius

Marci municipem audis) Liber uetuſtus habet, municipem audes, & mox pro, Hũc ego reddo tibi, Hunc ego tibi recipio Lugd.n. Cæterum indicauimus aliàs uideri nobis hic legendum Munatij pro Marci, ut de Munatio Planco intelligatur qui colonias in Gallia deduxit Lugdunum & Rauricam quæ ſupra Baſileam uno milliario Germanico ſita eſt. Ei Munatio nuperrime huiuſmodi memoria poſita eſt hic in foro non procul à Curia, me autore. L. Munatio Planco, ciui Romano, uiro conſulari & prætorio, oratoriq; ac M. Ciceronis diſcipulo, qui poſt deuictos Rhetos æde Saturni de manubijs extructa, non modo Lugdunum, ſed & Rauricam coloniam deduxit, quæ Auguſta fuit appellata, ab Octauio Auguſto tum rerum potiẽte, S.P.Q. Baſilienſis tametſi Alemanorum tranſducti coloni, ſubactis Rauracis Romaniſq; depulſis, amore tamen uirtutis quæ etiam in hoſte uenerationem meretur, uetuſtiſſimo tractus huius illuſtratori, culpa temporum prorſus abolitam memoriam depoſtliminio renouarunt. Anno M. D. XXVIII.

Inſcriptio apud Baſileã

Citius mihi u.n.t.alogias excutiam, dicito) Dicito non eſt in codice manuſcripto. Doctus aliquis adiecit. Venuſtior erit oratio ſi ſubaudiatur. Nam iratis ſermo breuis & abruptus conuenit. Itaq; uerbum ſuſtulimus.

Exprome propere, ſe de qua genitum dicas.) Exemplar uetus habet, Exprime propere ſed qua genitus cluas. Hoc carmen neſcio quis mutauit in æditione Romana quẽadmodum & nos legere coacti ſumus, ſed prorſus infeliciter. Nam quid opus erat pro elegãtiſſimo & ueteri uerbo cluas, ſupponere dicas. Ego carmen ſic reſtituendum arbitror. Expromere properes qua gente natus cluas.

Ad terram occidas.) Vetus habet accidas. Et mox, regna tergemini petens, quæ lectio nobis quoq; probatur.

ἀμύντωρ

Et ſi quis à me notorem petiſſet.) Non admodũ mihi placet notoris uocabulum. Quando uero tãtopere Claudius lingua græca delectabatur, quid ſi putemus hic non à me notorem, ſed amyntorem à Seneca fuiſſe ſcriptum. Significat autem ἀμύντωρ Græcis defenſorem & uindicem, niſi libeat autorem legere pro patrono. Paulopoſt ſequitur contulerim, quod fortaſſis eſſe debebat exantlarim.

Augiæ cloacas purgare prouerbium

Maluiſſes cloacas Augiæ purgare.) Sic enim hũc locum ex codice manuſcripto reſtituimus. Hic Augias tãtum fimi collegerat in ſtabulis ſuis, ut Αὐγείου βουστασία Græcis

cis in prouerbium abierit, quoties hominem ſignificare uolunt aut rem ſupra modum immundam. Augiæ meminit Philoſtratus libro VIII.

Sed non miror quod i. in c. f. quoniam uolo.) Hic locus ſic legitur in libro uetuſto, Sed quoniam uolo nō mirum quod in curiam impetum feciſti, nihil tibi cluſi eſt, quēadmodum & nos repoſuimus. Cæterum aut mendoſus eſt locus, aut, quod potius credo, Græca hic deſunt, & diuerſas ſentētias librarius confudit. Fuit autem in hunc fortaſſis ſenſum aliquid ſcriptum. Sed bono animo ſis, quoniam uolo tibi patronus eſſe. Et ſunt uerba Herculis Claudio reſpondentis. Interim irrumpit Hercules in Curiam quam Seneca fingit in cœlo, neq; enim ciuilitatem didicerat inter homines omnia cū impetu facere ſolitus. Itaq; Semidei illi qui intra Curiam erant de Claudio recipiendo conſultantes, irrumpentem illum & clauſa omnia ſuis uiribus perfringere ſolitum ſic alloquuntur. Non mirum inquiunt, quod impetum in Curiam feciſti, quaſi dicāt, hoc tibi nouum non eſt. Nihil tibi cluſi eſt, Modo dic nobis qualem deum. Et quæ ſequuntur.

Επικούρειος θεὸς non poteſt eſſe.) Hæc uerba Επικούρειος θεὸς præſidio tenuium ueſtigiorum eruta repoſuimus, niſi mauis Επικούρου θεός. Reſtituimus & ea quæ mox ſequuntur, οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει, hoc eſt. Neq; ipſe negocium habet, neq; alijs exhibet. Quam ſententiam uelut aduerſantem diuinæ prouidentiæ hactenus exploſit optimus quiſq;, ſed in primis Chriſtiani ſcriptores. Cæterum eleganter in Epicuri deum iocantur Semidei iſti, quando regnant, iraſcuntur, pugnant dij ſi quid poetis credit. Epicurus aūt hebetē & ignauum deū inducit. Sed & in Stoicorum deum iocantur tanquam monſtroſum: nam negant deum Stoici membra habere, puta caput, pedes, uentrem, & quæ ſub uentre ſunt. At dij uulgares & poetici de loco in locum migrant, comeſſantur, amant. Proinde Stoicus deus, inquiunt, quomodo poteſt rotundus eſſe, ſine capite & præputio? Quaſi dicat, imperfectum quiddam eſt Stoicus deus & monſtri ſimile. Concedunt tamen Claudium poſſe Stoicum deum fieri, quod corde & capite careat, hoc eſt prudentia & mente, propter ſtultitiam.

Deus Epicuri

Deus Stoicorum

Si me Hercules a Saturno p.) Cum hoc loco & hijs quæ ſequuntur diutiſſime luctatus ſum, nec ſuccurrebat exemplar manuſcriptum. Opinor autem legēdum, Iuſtiſſime hercle à Saturno petiſſet hoc beneficium. Et quæ ſequuntur. Suntq; uerba ſemidei cuiuſpiam in illa curia quam in cœlo Seneca fingit. Nam hoc animaduertere debet lector, ſemideos illos nunc nullo ordine obſeruato loqui. Vnde poſtea Iupiter illos obiurgat. Ego P. C. inquit, interrogare uobis permiſerā, uos mera mapalia feciſtis. Quaſi diceret, in dicendis ſententijs non ſeruatis ciuilem conſuetudinem, ſed ruſticano more, quicquid in buccam uenit promiſcue blateratis.

Eius princeps non tuliſſet.) In hijs prodigioſe corruptis locis nihil prorſus erat præſidij à codice manuſcripto. Deprehendi tandem legendū non eius princeps, ſed Caius Princeps. Sequitur mox. Illum deū à Ioue, Liber uetus habet illum   Ioue, ſic ut inter illum & Ioue ſit lacuna media. Porrò perſuaſiſſimum mihi eſt dictiones iſtas deū à Ioue, nihil ad ſenſum facere. Doctus quiſpiam ſic tumultuarie locum caſtigauit, deū & à præpoſitionem apponens, haud re diligentius perpenſa. Ego legēdum reor, illum ἀποθεοῦσθαι, hoc eſt in deorum numerum referri, nam dubio procul ignota uox Græca librario occaſionē dedit, ut omitteret. Sequitur dānauit inceſti, Lego damnatum inceſti. Sequitur. Oropenq; ſororem ſuā. In manuſcripto codice eſt, oro per quod ſor. ſuā. Coniicio ſcribendum, eo quod ſororem ſuam. Sequitur, quam quoniam omnes, ſcribo, quum omnes uen. diſpūcto relatiuo quam. Sequitur adhuc. Quam inquit, quæro tantum ſororem ſuam ſtulte ſtudere. Sic & in exemplari ſcripto legitur propemodū, ita uidelicet. Quare, inquit, quæro inquit, ſororem ſuam ſtulte ſtude. Locus eſt non ſolum mendoſus ſed & obſcurus. Diuinatione planè hic opus eſt. Fortaſſis legendum Quare inuidit Romę hiſtoriam ſuam. Auſcultare Athenis dimidium licet, Alexādriæ totum. Vt huius ſemidei ſententia taxet quod Græcas hiſtorias ſuas Claudius Alex-

Hiſtoriæ Claudij Cæſ. totæ recitabantur ſingulis annis Alexandriæ.

andriæ curarit recitandas ſingulis annis,& quidem opus utrunq; totum,per uices ſe-
orſim in duobus Muſeis ,inſtitutis ſtipendijs, ueluti cõtempta Roma.Quam rem hijs
uerbis narrat Suetonius.Deniq;,inquit,& Græcas ſcripſit hiſtorias Tyrrhenicõ XX.
Charchedonicon VIII. Quarum cauſa ueteri Alexandriæ Muſęo additum ex ipſius
nomine,inſtitutumq; ut quotannis in altero Tyrrenicon libri, in altero Carchedoni-
con diebus ſtatutis uelut in auditorio recitarentur toti à ſingulis per uices. Hactenus
ille. Vides libros illos hiſtoriarum autore Trãquillo totos fuiſſe lectos ſingulis annis.
Id ergo eſt quod dicit Seneca, Alexandriæ totum.Fortaſſis alterum tantum uolumen
ſingulis annis apud Athenas recitabatur non utrunq;,ut ſit quod ait,Athenis dimidiũ.
Porrò ualidũ argumentũ,ſi dijs placet, aduerſus Claudiũ, q Græcis plus fauere uiſus
ſit,quàm Romanis. Iam à nobis caſtigatæ ſententiæ ſic poterunt legi,& diſtingui.
1 Iuſtiſſime hercle à Saturno petiſſet hoc beneficium,cuius menſem toto anno celebra-
uit Saturnalia. Caius princeps non tuliſſet illum ἀποθέωσιν,qui quantum qui-
2 dem in illo fuit) damnatũ inceſto Syllanum generũ ſuũ occidit, eo quod ſororem ſuã
3 feſtiuiſſimã omniũ puellarum, quũ omnes Venerẽ uocarent, maluit Iunonẽ uocare.
Quare inuidit Rom.hiſtorias ſuas? Auſcultare Athenis dimidiũ licet. Alexãdriæ
4 totũ. Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt Hic nobis curua corrigit.
Quid in cubiculo ſuo faciat,e.n.e.c.ſ.p.Deus fieri uult. Parum eſt quod templum
5 in Britan.& quæ ſequuntur.
6 Porrò eius ſententiæ quæ incipit,Caius princeps non tuliſſet,hic eſt ſenſus. Caius Ca
ligula Cæſar nunquam permiſiſſet Claudium recipi in numerum deorum, uel ob hoc
quod generum ſuum L.Syllanũ inceſti ſtatim damnauit accuſante Vitellio ſed Agrip
pina ſubornante, quod illicito ſororis ſuæ Iuniæ Caluinæ amore teneretur, quum
eidem crimini Caius Cæſar longe magis fuerit obnoxius ob omneis ſorores ſuas ad-
amatas, non unam tantum. Nam ut Suetonius ſcribit, Caius Caligula cum omnibus
ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinem fecit.Plenoq; conuiuio ſingulas infra ſe uiciſſim
collocabat,uxore ſupra cubante. Solent autem fures furibus,inceſti inceſtis fauere.
Blandimur enim hoc modo uitijs noſtris. Porrò non occidit Claudius generũ ſuum
Syllanum, ſed ipſo conniuente per edictum Vitellij ordine ſenatorio motus eſt & eiu
rare magiſtratum coactus, quum forte eo anno prætor eſſet,& pridie ſenatus lectus

Claudius Cæ. Syllano genero ſuo cauſam præbuit ut ſibi mortẽ conſciſceret.

foret luſtrumq; cõditum.Præterea affinitatem Cæſar diremit. Quibus rebus offenſus
ornatiſſimus iuuenis & aliâs clarus inſigni triumphalium & gladiatorij muneris ma
gnificẽtia,quo die Claudius inceſtas illas nuptias cum Agrippina celebrauit, ipſe ſibi
mortem conſciuit,ſiue eo uſq; ſpem uitæ produxerat, ſeu delecto die ad augendam in
uidiam,ut ait Tacitus. Atq; hoc eſt quod hic Seneca uult hijs uerbis,Quantum qui-
dem in illo fuit,damnatum inceſti Syllanum generum ſuum occidit,Nimirum ob præ

L.Syllanus ſororem ſuã uocabat Iunonẽ ab alijs Venerem paſſim appellatam

ſtitam mortis occaſionem. Iam ſatis apertum puto quid ſibi uelint illa uerba, eo quod
ſororem ſuam f.o.p.quum omnes Venerem uocarent,maluit Iunonem uocare.Signi
ficat enim per Venerem non admodum caſtam fœminam Iuniam Caluinam,quam
& Tacitus decoram ſed procacem appellat, à fratre Syllano,uxoris penè loco habitã,
id quod per Iunonem Ioui nexu coniugiali copulatam eleganter innuit.

Dicterium Claudij,Mures Romæ molas lingunt

Porrò dicterium Claudij,Romæ mures molas lingunt,quo frequenter uti ſolitus uide
tur,perſtringit Romanos tanq; delicatos & faſtidioſos qui non quibuslibet ſcriptis re
citandis intereſſe poſſint,precibus iam & pretio corrogandi.

Hic nobis curua corrigit.) Si quis hoc ſimpliciter accipiẽdum putat, erit εἰρωνεία in
cenſoriam Claudij ſeueritatem.Si referẽdum ad proxime præcedens dicterium, quid
ſi legas,Hic nos ſcurra Cæſar regit,ut ſit alicuius Mimi clauſula.
Tandem Ioui uenit in mentem priuatis.) Fortaſſis legendum, primateis intra Cu-
riam moranteis ſentẽtiam dicere n,diſp. Vt intelligas uoluiſſe Iouem ſenatores primæ
autorita-

autoritatis ſententiam dicere omiſſa iſta pedariorum ſenatorum diſputatione.
Homo quantum uia ſua fert.) Oſtendimus aliàs quo ſenſu ſit accipiendum, id,
quantum uia ſua fert, quia tamen præcedit, homo, quid ſi legas quantumuis uafer &
qui ſemper uidet, ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω, hoc eſt ſimul ante & poſt. Quæ Græca uerba *ἅμα πρόσω*
reſtituimus ex ueſtigijs quæ erant in codice manuſcripto. Clauſula eſt qua Ho- *καὶ ὀπίσω*
merus ſæpe utitur. Vt Iliados A. & rurſum Iliados Γ,
οἶος δ' ὁ γέρων μετέπρεπεν ἅμα πρόσω, καὶ ὀπίσω Et Iliados Σ.
ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσω καὶ ὀπίσω. De polydamante loquitur.

Quod in foro iuuat.) Non dubito quin hic legendum ſit uiuat non iuuat.
Notat autem quempiam qui conſul factus erat ex numero Nummulariorum aſſidue
in foro uerſantiũ. Nam qui inter homines uerſanť, plus eloquentiæ plerũq; habent.
Iam fama minimum fecit.) Exemplar manuſcriptum nimium habet non mini- *Iã fama mi-*
mum. Fortaſſis legendum, mimum fecit. Vt ſit ſenſus. Adeo uulgaris res eſſe cœpit *mum fecit*
etiam immeritos inter deos conſecrare, ut ſcenicis ludis argumẽtum ſubinde præbeat.
Nam quid eſt aliud hic Senecæ ludus de apotheoſi Claudij, quàm mimus quidam. *Mimus*
Significat autem mimus modo hiſtrionem actorem, modo carmen ipſum ſiue fabu-
lam. Sic Laberius mimum quendam, ut autor eſt Gellius, Cophinum inſcripſit, alium
Alexandriam, alium Fullonem. Huiuſmodi mimus fuit Laureolus quem Catulus Mi *Laureolus*
mographus ædidit, in quo iudex agebať in crucem. Laureoli mimi Iuuenalis & Mar- *Mimus*
tialis meminerũt & Tranquillus in Caio Caligula hijs quidẽ uerbis: & quum in Lau *Catulus*
reolo Mimo, in quo actor proripiẽs ſe ruina ſanguinẽ uomuit, ut plures ſecundarũ cer *Mimogra-*
tatim experimentũ artis darent, cruore ſcena abundauit. Quem locum ſic opinor legi *phus*
debere, in quo actor prorepens è ruina, ſanguinem uomuit, plures ſecundarum, Et *Suetonij*
quæ ſequuntur. Iam arbitror liquere quid ſibi Septimius Tertullianus omnis antiqui- *locus*
tatis peritiſſimus uelit, quum in libro quo aduerſum Valentinianos pugnat, ſic ſcri-
bit, de Enthymeſi illa Valẽtinianorum loquens, Ita depulſa, inquit, quo minus per-
geret, nec habẽs ſuperuolare crucem, id eſt Horon, quia nullum Catuli Laureolum fu-
erit exercitata, ut deſtituta, ut paſſioni illiſa, in trica multiplici atq; perplexa, omni ge-
nere eius cœpit adfligi. Vult enim dicere Enthymeſin nõ fuiſſe exercitatam in ſcena,
in agẽda fabula illa quam Catulus Mimographus Laureolum inſcripſit, in qua Iudex *Tertulliani*
in crucem agebatur. Alioqui ſi illam ſcenicorum hiſtrionum in repræſentanda in cru- *locus expo*
cem acti præſidis fabula dexteritatem habuiſſet, fortaſſis crucem ſuperuolaſſet, id eſt, *ſitus*
Horon.
Etiam peſſimum quemque illũ affectare.) Hæc clauſula non eſt in codice Vuiſ-
ſenburgenſi.
Ex hijs qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν) id eſt agrorum fructu ueſcuntur. Reſtituimus hunc
locum manuſcripti libri ueſtigijs adiuti. Eſt autem apud Homerum Iliados Z
εἰ δέ τις ἐσσὶ βροτῶν οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν.
Aut ex hijs quos alit ζείδωρος ἄρουρα) hoc eſt frumentiferũ rus. Et hunc locum eruimus
Eſt autem hæc clauſula apud Homerum frequenter obuia. Vt Odyſſeæ I. *ζείδωρος*
καὶ γὰρ Κυκλώπεσσι φέρει ζείδωρος ἄρουρα. *ἄρουρα*
Eſt uero ζείδωρος terræ epithetum.
Eum dedi laruis. Sed proximo mun. inter nouos autoratos.) Repoſuimus
ex manuſcripto codice pro dedo, dedi. Et pro noxios, nouos. Porrò ſententia ad-
huc eſt imperfecta, niſi pro ſed legamus, & prox. Sic aũt reſtitui debet, Qui con-
tra hoc S.C. deus factus, ductus, pictuſue erit, eum dedi laruis, & proximo mune-
re inter nouos autoratos, ferulis uapulare placet. Nam ad hoc uerbum placet
in fine, etiam ſuperiora referri debent. Ex hoc loco ueterem ſpectaculorum mo-
rem animaduertere licet, quo ferulis uerberabantur qui nuper ſe Laniſtis addixiſſent:

nam hos uocat autotatos, ubi rudes adhuc primum in harenam prodiſſent. Solent autem in nulla non arte ludicro aliquo tentari rudes. Sic mos tentandi nouos ſcholaſticos Athenis obſeruatus narratur in uita Magni Baſilij, de Baſilio & Gregorio Nazianzeno.

Tyrones primũ tentantur.

Coſ. numulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, uendere ciuitatulas ſolebat. Ad hoc uelle acceſſit Hercules.) Hunc locum auſim iurare corruptiſſimum eſſe. Nam iſtæ dictiones, Ad hoc uelle, planè portenta quædam ſunt mendarum. Diu hic laboraui, nec quicquam uenit in mentem quod prorſus probem. Inter cætera, uiſum eſt legi poſſe, Coſ. numulariolus, hic quæſtu ſe ſuſtinebat, uendere ciuitatulis ſolebat olei culleos. Acceſſit Hercules &c. Tum uidendum an pro nummulariolo legendum ſit, culleariolus. Sed hæc coniectura eſto.

Sitcp̃ neceſſe è R.P.) Caſtigauimus, Sitcp̃ è R.P.

Qui cum Romulo poſſit feruentia reparare.) Exemplar manu ſcriptum habet, Qui è Romulo poſſit feruentia rapa notare. Ego caſtigaui uorare. Cæterum uidendum an pro Romulo ſcribēdum ſit rhombulo, Vt hic ſit ſenſus. Expedire eſſe aliquem qui feruentia rapa uoret è rhombulo, hoc eſt uaſe eius figuræ cuius eſt rhombus. Fieri poteſt ut huiuſmodi uaſe peculiariter uſus ſit Claudius. Boletorũ & ſimilium ciborum, quibus & rapa annumerari poſſunt, auidum illum fuiſſe Suetonius tradit.

E rhombo feruentia rapa uorare

Et uidebatur Claudius ſententiam uincere.) Vetuſtior codex habet ſententia. Conijcio ſcriptum à Seneca fuiſſe, Et uid. Clau. una uincere, ſubaudi ſententia. Pars Claudio fauentium uno tantum calculo uincebat partem diuerſam. Attende Claudium paucis fuiſſe probatum.

Canis exta edit

Quàm canis fruſtũ abſcidit.) Emendaui, Quàm caneis excidit, exemplar manuſcriptum ſecutus. Videtur autem Claudius canibus exectis delectatus fuiſſe. Porrò quando manuſcriptum exemplar mire corruptum eſt, ſuſpicari libet hic ſcriptum fuiſſe, exta edit pro excidit, ut ſit ad Græcum prouerbium alluſio κύων παρ' ἐντέροις, id eſt, Canis iuxta inteſtina.

Sed quid ego de tot actibus iuris dicam.) Fortaſſis legendum, de tot præſtantibus uiris, Aut de dodrantibus uſuris.

Prouerb. Iræ morbus ægre ſeneſcit

Nã τῆς ὀργῆς ægre ſeneſcit ἡ νόσος.) Hunc locũ maximo labore reſtitui, quod Græca latinis litteris eſſent ſcripta, & latina non minus deprauata forent quàm Græca, hoc modo, Nam & ſiphormea græce neſcit ego ſcio. Senſus eſt iræ morbus ægrè ſeneſcit. Reddit rationem Auguſtus cur domeſtica mala potius cõmemorare uelit, quàm publica. Alludit ad prouerbium, Ira omnium tardiſſime ſeneſcit, quod Græci dicunt ὁ θυμὸς ἔσχατον γηράσκει, id eſt, ira poſtremum ſeneſcit.

πυργοπολινίκης

πυργοπολινίκης iſte quem uidetis.) Et hoc uerbum ex qualibuſcunque ueſtigijs repoſui, Thraſonicum nomen eſt, ab expugnatis arcibus & oppidis deductum, quo glorioſum militem Plautus uocauit, Notatur autem hic Claudius qui potentiam ſuam in miſeros & qui reſiſtere non poſſent, oſtendere uoluerit.

Videris Iuppiter an in tua certe mala.) Codex uetuſtior habet, uideris Iup. an in cauſa certe in tua. Scriptum opinor à Seneca, Videris Iupiter non mea mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt.

Vni Vulcano crus fregit, quem ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. Et iratus fuit ux.) Sic nos hunc locum reſtituimus præſidio manuſcripti codicis. Nam uerba quæ in priore æditione legebantur, Et in Lemnon cœlo deturbauit, non extinxit, doctus aliquis adiecerat ut lacunam Græci carminis expleret. Verſus eſt apud Homerũ Iliados A. quem ſic reddere poſſis, Arreptũ pede de magno deiecit Olympo.

Cogitate P.C.) Hæc uerba & quæ ſequuntur uſque ad eam ſententiam quæ incipit Hunc nunc deum facere uultis? non erant in codice Vuiſſenburgenſi.

Quis credet in eum?) Exemplar manuſcriptum habet, Quis credet? Dum tales deos facitis.

Intra diem terras.) Vetus liber habet infra diem tertium. Opinor legendum, intra diem terra.

Omniſq; generis ſonatorũ.) In exẽplari manuſcripto legitur ſenatorum pro ſonatorũ. Ego caſtigaui Aeneatorum. Sunt autem Aeneatores, tubicines, quod tubæ ex ære fiant.

Aeneatores

P. R. ambulabat tanquam liber.) Vetus codex habet ambulat. Malim iubilat ſiue iubilabat.

Tanquam qui tum max. reui.) Hic erat in uolumine Vuiſſenburgenſi lacunula quædam. Verbum reuiuiſcerent, integre erat perſcriptum.

Ingenti enim ἐπιτάσει χορικῶς Nenia cantabatur Anapæſtis.) Hæc uerba nos utcũq; eruimus è ueſtigijs quæ erant in exemplari manuſcripto, per ἐπίτασιν, uocis contentionem intellige. Cuius contrarium eſt ἄνεσις.

Nenia anapæſtis
ἐπίτασις
ἄνεσις

Fingite luctus.) In libro ueteri eſt, fugite mugitus. Opinor legendum, Iungite queſtus.

Cordatus homo.) Volumẽ manuſcriptum habet cordatus iano. Proinde cẽſeo ſcribẽdum cordatus Sino, nam præcedentis dictionis ultimum elementum eſt s. Vt ad Sinonem Virgilianum ſit alluſio.

Cordatus Sino

Dominus domini.) Non eſt in codice Vuiſſenburgenſi.

Centiceps.) Hic paulo diuerſam lectionem liber manuſcriptus cõtinet, nempe hãc. Centiceps. Puſillum ſubperturbatur (album canem in delitijs habere conſueuerat) ut illum uidit canem nigrum, uilloſum. Sanè nunquam uelis tibi in tenebris occurrere.

Claudius Cæſar uenit.) Vetus, & magna uoce Claudius, inquit, ueniet. Cum plauſu, &c. Nam duæ iſtæ dictiones, ecce extemplo illic nõ habentur.

Procedunt cantantes.) Ex notulis imperfectis literarum Græcarum quæ erant in libro ueteri, nihil potui certi colligere. Forte θρηνώδη Neniam χορικῶς legendũ. Sed hæc coniectura eſto.

Hic erat Coſ.) Mira hic diuerſitas exemplaris, quæ plærunq; ſolet accidere in proprijs nominibus. Primum erat lacunula, deinde pro Iunio prætore, unus prætorius; pro Tralliano, Trallius, pro Coriotecto, Cottatectus, poſtremo pro Fuſidio Fabius.

Medius erat in hac cantantium turba noſter Pantomimus.) Sic & in codice manuſcripto legitur. Nos tamẽ pro noſter ſubſtituimus Neſtor. Nam indubiè locus hic de M. Neſtore eſt intelligendus, cuius ſemel atque iterum in uita Cai Caligulæ meminit Suetonius, adamatum ab illo tradens.

M. Neſtor Pantomimus

Quem Claudius decoris cauſa.) Neſcio an ſit legendum Caius, ut intelligas Neſtorem amaſium ex obeſo graciliorem factum.

Conuolarant primum omnium.) Vetuſtus liber habet, Conuolarunt omnium liberti, Fortaſſis ſcribendum, Conuolarunt obuiam liberti.

Myron, Ampeus Ampyronas.) Hic rurſus nominum diuerſitas & alius ordo. Pro Ampyrona Arropas eſt in codice manuſcripto, & pro Pherona Pheronattus.

Quos omnes Claudius.) Volumen antiquum habet, Quos Claudius omnes nec ubi imperatus eſſet, permiſerat. Quem locum doctus aliquis caſtigare uolens, Senecæ mẽtem non eſt aſſecutus, quem opinor ſic ſcripſiſſe. Quos Claudius omneis, uelut ibi imperaturus eſſet, præmiſerat.

Exclamat.) E ueſtigijs hic Græcorum dictionum quæ libellus manuſcriptus continet, nihil eruere potui, niſi ſi quis ſcriptum fuiſſe putet, πάντας φίλους ὁρῶ, id eſt omneis amicos uideo.

In ius eamus.) In codice Vuiſſenburgenſi tantum eſt, eamus, & loco duarum dictionum præcedentium erat dimiſſa lacuna. Nec eſt ſellas ſed ſtellas. Nomine ſellarum intelligantur ſubſellia iudiciaria. στήλην Græci uocant columnam ſepulchralem, in qua ponitur inſcriptio.

Equites

Equites Romanos.) Hunc locũ ſic arbitror legi debere, Equites Romanos CCXXI. Cæteros ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε, id eſt innumeros, quorum uidelicet numerum non minus difficile ſit inire quàm aut arenæ aut pulueris. Eſt Iliados ι.

ὅσα ψάμαθός τε κόνισε

οὐδ᾽ εἴ μοι τόσα δοίη ὅσα ψάμαθόσε κόνισε.

Exterritus Claudius o.u.c.u.a.p. qui ſe defenderet.) Hæc uerba non ſunt in codice Vuiſſenburgenſi.

ſemidei laruã faceßeret

Si minus dij latura feciſſent.) Hic locus deprauatiſſimus multum mihi negocij exhibuit. Liber manuſcriptus habet, ſi uni dij laturam feciſſent. Conijcio legendum, Semidei laruam faceſſeret, id eſt abijceret, ſubaudi Claudius. Nam ſic & Liuius hoc uerbo faceſſo utitur.

Nonnunquam ſiſyphum.) Hæc clauſula non erat in codice Vuiſſenburgenſi.

Aliquando Ixionis m.r. ſufflaminandam.) Quid ſi leges ſublaminandam, à lamina deducto uerbo.

Non placuit ullis ex ueteranis.) Vetuſtus libellus non habet hæc duo uocabula, ex ueteranis, ſed horum loco lacunam.

Pœnam excogitari deb. inſtitu.) In manuſcripto uolumine legitur, conſtitui debere, excogitandum illi.

Alicuius cupid. ſpecimẽ ſine effectu

Et alicuius cupiditatis, ſpes ſine fine effectus.) Propemodum certus ſum ſic ſcripſiſſe Senecam, Et alicuius cupiditatis ſpecimen ſine effectu.

Habes candide lector annotatiunculas noſtras in Senecæ libellũ, quantum quidem in iſta temporis anguſtia ſcribere licuit. Porrò gratulandum eſt bonis ſtudijs quod quẽadmodum cætera Senecę opera maximis Eraſmi noſtri ſudoribus adamuſſim caſtigata, nunc in lucem prodeunt, ſic & hoc opuſculum aliquanto factum emendatius & magis quàm antè ſcholijs illuſtratum unà cum illis in publicum exit. Quæ res abſq; labore confecta non eſt. Bene Vale. Baſileæ, Calen. Februarijs An. M. D. XXIX.

Quod ſequitur opuſculũ ſine cõtrouerſia non eſt Senecæ, licet ad mixta ſint permulta ex eius libris decerpta, ſtudio hominis Chriſtiani. Nam in ipſo ſtatim initio occurrit. Scire debes, quia ſunt. Ac mox, ex rebus tranſitorijs. Rurſum Cap. de Continentia, a corpore ad ſpiritum. Mox in eodem. Scito quia profuit, & ſcito quia prodeſſe uoluit. Hæc nimirum chriſtianiſmum olent. Nec tamen eiuſdem hominis uidetur conſarcinatio. Nam appendix de moderatione ſingularum uirtutum ineptior eſt ſuperiore parte. Caput de prudentia moderanda, deq; temperantia tam erant in exemplaribus uaria, ut palam eſſet id ſtudio factum. Comperi totum opus mire deprauatum ſed codice deſcripta fere omnia reſtitui.

LVCII ANNEI SENECAE DE QVATVOR VIRTVTIBVS. LIBER VNVS

QVATVOR uirtutum ſpecies multorum ſapientum ſententijs diffinitæ ſunt, quibus animus humanus componi ad honeſtatem uitæ poſſit. Harum prima eſt prudentia. Secunda magnanimitas. Tertia continentia. Quarta iuſticia. Singulæ tibi his officijs quæ ſubſunt annexæ ſunt, ac bene moratum uirum efficiunt.

De prudentia.

QVíſquis prudentiam ſequi deſideras, tunc per rationem recte uiues, ſi omnia prius exiſtimes & perpenſes, & dignitatem rebus non ex opinione multorum, ſed ex earum natura conſtituas. Nã ſcire debes quia ſunt quæ uideantur eſſe bona, & non ſunt, & ſunt quæ uideantur non bona eſſe, & ſunt. Quæcunq; autem ex rebus tranſitorijs poſſides nõ mireris, nec magnum exiſtimes quod caducum eſt, nec apud te quæ habes tanquam aliena ſeruabis, ſed pro te tanquam tua diſpenſes & utaris. Si prudentiam amplecteris ubiq; idem eris, & prout rerum ac temporum uarietas exigit, ita te accommodes tempori, nec te in aliquibus mutes, ſed potius aptes, ſicut manus quæ eadem eſt & cum in palmam extenditur, & cum in pugnum aſtringitur. Prudentis proprium eſt examinare conſilia, & non cito facili credulitate ad falſa prolabi. De dubijs non diffinias, ſed ſuſpenſam teneas ſententiam. Nihil inexpertum affirmes, quia non omne ueriſimile ſtatim uerum eſt, ſicut & ſæpius quod primum incredibile uidetur, non continuo falſum eſt. Crebro ſiquidem faciem mendacij ueritas retinet. Crebro mendacium ſpecie ueritatis occulitur. Nam ſicut aliquando triſtem frontem amicus, & blandam adulator oſtendit, ſic ueriſimilitudine coloratur ueritas, & ut fallat uel ſurrepat coloratur. Si prudens eſſe cupis, in futurum proſpectum intende, & quæ poſſunt contingere animo tuo cuncta propone. Nihil tibi ſubitum ſit, ſed totum ante conſpicies. Nam qui prudens eſt non dicit, non putaui quidem hoc fieri, quia non dubitat, ſed expectat, nec ſuſpicatur, ſed cauet. Cuiuſcunq; facti cauſam require, cum initia inueneris, exitus cogitabis. Scito te in quibuſdã debere perſeuerare, quia cœpiſti, quædam uero nec incipere, in quibus perſeuerare ſit noxium. Prudens fallere non uult, falli non poteſt. Boni eſt uiri etiam in morte neminem fallere. Opiniones tuæ iudicia ſint. Cogitationes uagas & inutiles & uelut ſomnio ſimiles non recipies, quibus ſi animus tuus ſe oblectauerit, cum omnia diſpoſueris triſtis remanebis: ſed cogitatio tua ſtabilis & certa ſit, ſiue deliberet, ſiue quærat, ſiue contempletur, non recedat à uero. Sermo quoq; tuus non ſit inanis, ſed aut ſuadeat, aut moneat, aut conſoletur, aut præcipiat. Lauda parce, uitupera parcius. Nam ſimiliter reprehenſibilis eſt nimia laudatio, ut immoderata uituperatio. Illa ſiquidem adulatione, iſta malignitate ſuſpecta eſt. Teſtimoniũ ueritati, non amicitiæ reddes. Cũ conſideratione promitte, plenius quæ promiſeris præſta. Si prudens eſt animus tuus, tribus temporibus diſpenſetur. Præſentia ordina, futura prouide, præterita recordare. Nam qui nil de præterito cogitat, perdit uitam, qui nil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Proponas in animo tuo futura mala & bona, ut illa ſuſtinere poſſis, & iſta moderari. Non ſemper in actu ſis, ſed interdum animo tuo requiem dato, & requies ipſa plena ſit ſapiẽtiæ ſtudijs & cogitationibus bonis. Nam prudens nunquam ocio marcet. Habet autem ali/

quando remiſſum animum nunquam ſolutum. Accelerat tarda, perplexa expedit, dura mollit, exæquat ardua. Scit enim quid qua uia aggredi debeat, & cito ſingula, & diſtincte cuncta uidet. Conſilium peritorum, ex apertis obſcura æſtimat, ex paruulis magna, ex proximis remota, ex partibus tota. Non te moueat dicentis autoritas, nec quis, ſed quid dicat intēdito. Nec quàm multis, ſed qualibus placeas cogita. Id quære quod inuenire poſſis. Id diſce quod potes ſcire. Id opta quod optari coràm bonis poteſt. Nec altiori te rei imponas, in qua tibi ſtanti tremendum, aſcendenti cadendum ſit. Conſilia tibi ſalutifera aduoca. Cum tibi alludit uitæ proſperitas, tunc te uelut in lubrico retinebis ac ſiſtes, nec tibi dabis impetus liberos, ſed circumſpicies quò eundum ſit, uel quouſque.

De magnanimitate.

MAgnanimitas uero quæ & fortitudo dicitur, ſi inſit animo tuo cum magna fiducia uiues liber, intrepidus, alacer. Magni animi hominis bonum eſt non uacillare, conſtare ſibi, & finem uitæ intrepidus expectare. Nil aliud magnum in rebus humanis, niſi animus magna deſpiciens. Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi contumeliam fieri. De inimico dices, non nocuit mihi, ſed animum nocendi habuit: & cum illum in poteſtate tua uideris, uindictam putabis uindicare potuiſſe. Scito enim honeſtum & magnum genus uindictæ eſſe ignoſcere. Neminem ſuſurro appetas, neminem ſuffodias, palam aggredere, non geres conflictum niſi indixeris, nam fraudes & doli imbecillum decent. Eris magnanimus, ſi pericula nec appetas ut temerarius, nec formides, ut timidus, nam nil timidum facit animum, niſi reprehenſibilis uitæ conſcientia. Menſura ergo magnanimitatis eſt, nec timidum eſſe hominem, nec audacem.

De continentia.

COntinentiam uero ſi diligis, circumcide ſuperflua, et in arctum deſideria tua conſtringe. Conſidera tecum quantum natura poſcat, & non quantum cupiditas expetat. Si continens fueris, eo uſq; peruenies, ut teipſo contentus ſis. Nam qui ſibiipſi ſatis eſt, cum diuitijs natus eſt. Impone concupiſcentiæ tuæ frenum & modum, omniaq; blandimenta quæ occultam uoluptatem trahunt reijce. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatem. Obſerua ne in conuiuio aut in qualibet uitæ communitate, quos non imitaberis damnare uidearis, nec præſentibus delitijs inhærebis, nec deſiderabis abſentes. Victus tibi ex facili ſit, nec ad uoluptatem, ſed ad cibum accede. Palatum tuum fames excitet, non ſapores. Deſideria tua paruo redime, quia hoc tantum curare debes ut deſinant, atq; quaſi ad exemplar compoſitus diuinum, à corpore ad ſpiritum quantum potes te feſtina reducere. Si continentiæ ſtudes habita non amœne, ſed ſalubriter, nec dominum eſſe uelis notum à domo, ſed domum à domino. Nō tibi aſcribas quod non eris, nec quod es, nec maius quàm es uideri uelis. Hoc maius obſerua, ne paupertas tibi immunda ſit, nec parſimonia ſordida, nec ſimplicitas neglecta, nec lenitas languida: & ſi tibi res exiguæ ſunt, non tamen ſint anguſtæ. Nec tua defleas, nec aliena mireris. Si continentiam diligis, turpia fugito antequam accidant, nec quenquam alium uereberis plus quàm te. Omnia tolerabilia præter turpitudinem crede. A uerbis quoque turpibus abſtineto, quia eorum licentia imprudentiam nutrit. Sermones utiles magis quàm facetos & amabiles ama, rectos potius quàm obſecundantes. Miſcebis interdum ſerijs iocos, ſed temperatos, & ſine detrimento dignitatis ac uerecundiæ. Nam reprehenſibilis riſus eſt ſi immodicus, ſi pueriliter effuſus, ſi muliebriter fractus. Odibilem quoq; hominem facit riſus, aut ſuperbus, aut clarus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo ipſos iocos exigis, hoc quoq; cum dignitate ſapientiæ gere, ut te nec grauent tanquam aſperum, nec contemnant tanquam uilem. Non erit tibi ſcurrilitas, ſed grata urbanitas. Sales tui ſint ſine dente, ioci ſine uilitate, riſus ſine cachinno, uox ſine clamore, inceſſus ſine tumultu, quies tibi non deſidia erit, & cum ab alijs luditur, tu ſancti aliquid honeſtiq; tractabis. Si continens es adulationes euita, ſitq; tibi tam triſte laudari à turpibus, quàm ſi lauderis ob turpia. Lætior eſto quoties diſplices malis, & malorum de te exiſtimationes malas, ueram tui laudationem aſcribe. Difficillimum continentiæ opus eſt, aſſentationes adulatione repellere, quarum

rum ſermones animum uoluptate reſoluũt. Nullius per aſſentationem amicitiam me/
rearis, nec ad tuam promerendam per hanc aditum pandas. Non eris audax nec arro/
gans, ſubmittes te, non proijcies, grauitate ſeruata. Admoneberis libenter, & reprehen
deris patienter. Si merito obiurgabit aliquis, ſcito quia profuit. Si immerito, ſcito quia
prodeſſe uoluit. Non acerba ſed blanda timebis uerba. Eſto uitiorum fugax ipſe, alio/
rum uero neq; curioſus ſcrutator, neq; acerbus reprehenſor, ſed ſine exprobratione
correptor, ita ut admonitionẽ hilaritate præuenias, & errori facile ueniã dato. Nec ex/
tollas quenq; neq; deijcias. Dicentiũ eſto tacitus auditor, audientiũ prõptus receptor.
Requirenti facile reſponde, contemnenti facile cede, nec in iurgia execrationesq; di/
ſcedas. Si continens es, animi tui motus corporisq; obſerua, ne indecori ſint. Nec illos
ideo contemnas quia latent; nam nil differt, ſi nemo uideat, cum tuipſe illos uideas.
Mobilis eſto, non leuis, conſtans non pertinax. Alicuius rei ſcientiam habere te, nec
ignotum ſit, nec moleſtum. Omnes tibi pares facies, ſed inferiores ſuperbiendo non
contemnes, Superiores recte uiuendo non metuas. In reddenda officioſitate, neq; ne/
gligens, neq; exactor appareas. Cunctis eſto benignus, nemini blandus, paucis fami/
liaris, omnibus æquus. Seuerior eſto in iudicio quàm in ſermone, uita quàm uultu, cul
tor clementiæ, deteſtator ſæuitiæ, bonæ famæ neq; tuæ ſeminator, neque alienæ inui/
dus. Rumoribus, criminibus, ſuſpitionibus minime credulus uel malignus, ſed potius
his qui per ſpeciem ſimplicitatis ad nocendum aliquibus ſubrepunt, oppoſitiſſimus.
Ad iram tardus, ad miſericordiam pronus, in aduerſis firmus, in proſperis cautus et hu
milis, occultator uirtutum ſicut alij uitiorum. Vanæ gloriæ contemptor, & bonorum,
quibus præditus es, non acerbus exactor. Nullius imprudentiam deſpicias. Rari ſer/
monis ipſe, ſed loquentium patiens. Seuerus non ſæuus, ſed hilarem non aſpernans.
Sapientiæ cupidus & docilis, quæ noſti ſine arrogantia poſtulanti imparties, quæ ne/
ſcis ſine occultatione ignorantiæ tibi poſtula impartiri. Non conturbabit ſapiens mo/
res publicos, nec populum in ſe uitæ nouitate cõuertet. Iuſticiæ poſt hæc uirtus eſt.

De Iuſticia.

QVid eſt iuſticia, niſi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inuenta. Iuſticia non noſtra conſtitutio, ſed diuina lex eſt, & uinculum ſocietatis huma/
næ. In hac non eſt quod æſtimemus quid expediat, expedit tibi quicquid illa dictaue/
rit. Quiſquis ergo hanc ſectari deſideras, Deum time prius & ama, ut ameris à deo.
Amabilis eris deo, ſi in hoc illum imitaberis, ut uelis omnibus prodeſſe & nulli noce/
re. Et tunc te iuſtum uirum appellabunt omnes, ſequentur, uenerabuntur, & diligent.
Iuſtus enim ut ſis non ſolum non nocebis, ſed etiam nocentes prohibebis, nam nil no/
cere non eſt iuſticia, ſed abſtinentia alieni eſt. Ab his ergo incipe ut non auferas, ut ad
maiora proueharis, & alijs ablata reſtituas. Raptores quoq; ipſos ne alijs timendi ſint,
caſtiga & cohibe. Ex nulla uocis ambiguitate controuerſiam nectes, ſed animi quali/
tatem ſpeculare. Nihil tibi interſit an firmes, an iures. De fide & religione ſcias agi ubi
cunq; de ueritate tractatur, nam ſi iureiurando deus inuocetur, & non inuocanti teſtis
eſt, tamen non tranſies ueritatem, ne iuſticiæ tranſeas legem. Quod ſi aliquando coar/
cteris uti mendacio, utere non ad falſi, ſed ad ueri cuſtodiam, & ſi contigerit fidelita/
tem mendacio redimi, non mentieris, ſed potius excuſaberis, quia ubi honeſta cauſa
eſt, iuſtus ſecreta non prodit, tacenda enim tacet, loquenda loquitur, atq; illi aperta &
ſecura tranquillitas, ut dum alij uincantur à malis, uincantur ab illo mala. Hæc ergo ſi
ſtudere curaueris, lætus & intrepidus curſus tui finem expectabis, proſpicies hæc tri/
ſtia huius mundi hilaris, tumultuoſa quietus, extrema ſecurus.

De menſura & moderatione prudentiæ.

HIs ergo inſtitutionibus obſeruatis quatuor uirtutum ſpecies perfectum te faciẽt uirum, ſi menſuram rectitudinis earum æquo uiuendi fine ſeruaueris. Nam ſi
prudentia terminos ſuos excedat, callida & pauida commiſeris, inueſtigator latẽtium
& ſcrutator qualiumcunq; noxarũ oſtenderis, notaberis timidus, ſpecioſus, attentus,

Semper aliquid quærẽs,ſemper aliquid timens, ſemper aliquid dubitans, & ſubtiliſſimas ſuſpitiones ſuas ad animi tui apprehenſionem impinguas, monſtraberis digito aſtutia plenus, uerſipellis & ſimplicitatis inimicus, contemplatorq́ culparum, & poſtremo uno nomine uocaberis à cunctis, malus homo. In has ergo maculas prudentia immenſurata perducet, quicunq́ in illa mediocri lance perſiſtit, nec obtuſum in ſe aliquid habeat, nec uerſutum.

De moderanda fortitudine.

MAgnanimitas autem ſi ſe extra modum ſuum extollat, faciet uirum minacem, inflatum, turbidum, inquietum, & in quaſcunq́ extollentias dictorum, actorumq́ neglecta honeſtate feſtinum, qui momentis omnibus ſupercilia ſubrigens & beſtiarius etiam quieta excitat, alium ferit, alium fugat. Sed quamuis audax ſit impugnator, tamen multa extra ſe ualentia ferre non poterit. Sed aut miſerum appetit finem, aut erumnoſam ſui memoriam derelinquit. Menſura ergo magnanimitatis eſt, nec timidum eſſe hominem, nec audacem.

De modo temperantiæ.

COntinentia deinde his terminis te aſtringat, caue ne parcus ſis, ne ſuſpitioſe & timide manum contrahas. Ne in minimis quoque ſpeculum ponas. Nam talis & tam circumciſa uilis putabitur integritas. Hac ergo mediocritatis linea continentiam obſeruabis, ut nec uoluptati deditus, prodigus & luxurioſus appareas, nec auara tenacitate ſordidus, aut obſcurus exiſtas.

Qualiter ſit moderanda iuſticia.

IVſticia poſtremo eo mediocritatis tibi itinere regenda eſt, ut nec ductu iugiter leui immotam ſemper animi ratiõe negligentia ſubſequatur. Dum neq́ de magnis neq́ de minimis errantium uitijs corrigendi curam geris, ſed neq́ licentiam peccandi, aut alludentibus tibi blande, aut illudẽtibus proterue permittis, neq́ rurſus nimia rigiditate, & aſperitate, nil ueniæ aut benignitati reſeruans, humanæ ſocietati durus appareas. Ita ergo iuſticiæ regula tenenda eſt, ut reuerentia diſciplinæ eius, neque nimia negligentiæ communitate deſpecta uileſcat, neq́ ſeueriori atrocitate diuturna, gratiam humanæ amabilitatis amittat.

Concluſio præmiſſorum.

SI quis ergo uitam ſuam ad utilitatem non tantum pariat, ſed multorum inculpabiliter componere deſiderat, hanc prædictarum uirtutum formulam pro qualitatibus temporum, locorum, perſonarum atq́ cauſarum ſequatur, eo mediocritatis inſiſtens, quo per abrupta altrinſecus præcipitia, aut ruentem corporis ſui deuitet inſaniam, aut efficientem puniat ignauiam.

Libri de Quatuor uirtutibus finis.

Gnomologia & hæc eſt, non ex Seneca tantum. Inſunt Mimi, & Pythagoræ quædã, poſtremò fit mentio diaboli. Videntur quædam decerpta ex Prouerbijs Solomonis.

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS DE MORIBVS. LIBER VNVS.

OMNE peccatum actio eſt. Actio autem omnis uoluntaria eſt, tam honeſta quàm turpis, ergo uoluntariũ eſt omne peccatum. Tolle excuſationem, nemo peccat inuitus. Educatio & diſciplina mores faciunt, & id unuſquiſq́ ſapit, quod didicit. Itaq́ bona conſuetudo excutere debet, quod mala inſtruxit. Nihil intereſt quo animo facias, quod feciſſe uitioſum eſt, quia facta cernuntur, animus uero non uidetur. Nulla autem laus eſt, non facere, quod facere non poſſis. Quid homini eſt inimiciſſimum? homo. Libenter feras, quod neceſſe eſt, dolor patientia uincitur. Expecta quo nunquam pœniteas. Non quàm

quàm multis placeas,ſed qualibus ſtude.In hoc tantum incumbe,ut libentius audias, quàm loquaris. Multos uitam differentes,mors iuncta præuenit. Itaq; omnis dies uelut ultimus iudicetur. Triſticiam ſi potes,ne admiſeris,ſin minus,ne oſtenderis. Amicos ſecreto admone,palàm autem lauda. Verba rebus non perſonis æſtimanda ſunt. Oratorem te puta, ſi tibi ante omnes, quod oportet perſuaſeris. Vt licentioſa mancipia animi imperio coerce,linguam,uentrem,& libidinem.Quod tacitum eſſe uelis,nemini dixeris.Si tibi non imperaſti, quomodo ab alio ſilentium ſperas? Ridiculum eſt aliquem odio nocentis,innocẽtiam perdere.Monſtro ſimilis eſt auaricia ſenilis.Quid enim ſtultius eſt quod dici ſolet,quam uia deficiente uiaticum augere? Omnes infantes terra nudos excipit.Non pudet te fortius naſci quàm uiuere? Quid dulcius quàm habere amicum cum quo audeas ut tecum omnia loqui? Magnarum uirium eſt negligere lædentem.Quid ſis intereſt,non quid habeas.Nondum es felix ſi te turba non deriſerit. Si uis beatus eſſe, cogita hoc primum,contemnere,& contemni.Priuſquam promittas,deliberes,& cũ promiſeris,facias.Id agas,ne quis merito te oderit,& ſi nullos inimicos tibi facies iniuria,multos facit inuidia. Solitudinẽ quærat,qui uult cũ innocẽtibus uiuere. Optimus ergo animus,& pulcherrimꝰ cultor dei eſt.Abſtinebis ab alieno matrimonio. Præſtabis parẽtibus pietatẽ, cognatis indulgentiam,omnibus æquitatem.Deuitabis crudelitatem,& miniſtram crudelitatis iram. Non aliter uiuas in ſolitudine,aliter in foro. Nihil petas,quod negaturus fuiſti:nihil negabis,quod petiturus fuiſti. Pacem cum hominibus habebis, cum uitiꝭs bellum. Hoc habet omnis affectus,ut in quod ipſe inſanit, in id putet etiam cæteros furere. Maximum in eo uitium eſt,qui non melioribus uult placere,ſed pluribus. Vis omnibus eſſe notus? prius effice ut neminem noueris.Bonum eſt non laudari,& eſſe laudabilem.Stultum eſt timere quod uitare non potes.Male opinẽtur de te homines,ſed mali. Malis diſplicere eſt laudari.Male de te loquuntur homines,bene autem loqui neſciunt, non quod merearis, ſed quod ſolent ipſi.Homines de te mala loquuntur.Si merito,non quod loquunt̃ moleſtum eſt,ſed quod non mentiuntur.Si immerito,innocentia mea nunc maxime gaudeo. Apparet enim illos uera obiecturos,ſi poſſent.Non es in patria tua.Patria tua eſt ubicunq; bene es,illud enim per quod bene eſt,nõ eſt in loco,ſed in homine.Nihil magnum,niſi magno animo deſpicias.Quæ ſunt maximæ diuitiæ? non deſiderare diuitias.Quis plurimum habet? is qui minimum cupit. Quid eſt dare beneficium? deum imitari.Honeſtius eſt cum iudicaueris amare,quàm cum amaueris,iudicare.Diſſenſio ab alio incipiat,à te autem reconciliatio.Succurre paupertati amicorum,immo occurre.Amicos ſecũdæ res parant,aduerſæ certiſſime probãt. Peiora ſunt tecta odia quàm aperta.Itaq; te minus loquax inimicus offendit quàm tacitus.Mira ratio eſt quæ non uult prædicari, quod gaudet intelligi.Ignoſci amat, qui quod odit oſtendit. Eleemoſyna non tam accipientibus quàm dantibus prodeſt.Et ſpes præmiꝭ ſolatium fit laboris. Quæ eſt maxima egeſtas? auaricia. Pecuniæ imperare oportet non ſeruire. Nullum conſcium peccatorum tuorum magis timueris quàm temetipſum. Alium potes effugere,te autem nunquam.Quis eſt pauper? qui ſibi uidetur.Qui à multis timetur,multos timet.Infelicitatem erige,ſubmitte felicitatem. Vera felicitas, innocentia eſt. Nequitia ipſa ſui pœna eſt.Mala conſcientia ſæpe tuta eſt,ſecura nunquam.Libidinis initia continebit,qui exitum cogitabit. Beneficiꝭ accepti nunquam oportet obliuiſci,dati protinus.Inhoneſta uictoria eſt ſuos uincere.Satis eſt pœnarum,potuiſſe puniri.Inimicitias tarde ſuſcipe, amicitias exerce moderate. Simultates depone. Imago animi ſermo eſt. Qualis uir, talis oratio. Magna res eſt uocis & ſilentiꝭ temperamentum. Qui æquo animo malis immiſcetur,malus eſt.Neminem laudaueris,neminem cito accuſaris,ſemper puta te cum diꝭs teſtimonium dicere. Vitium eſt omnia credere,uitium nihil credere. Vtendum eſt diuitiꝭs,non abutendum.Nullũ putaueris locũ ſine teſte.Excuſationem quærere uitium.Fortior eſt qui cupiditatem uincit,ꝙ̃ qui hoſtem ſubiꝭcit. Eſt difficillimũ ſeipſum uincere. Inique iraſcit̃ qui ſuis iraſcit̃. Amare ſic incipe tanꝙ̃ non liceat deſinere.Magnarũ rerum etiã ſi ſucceſſus non fuerit, honeſtus eſt ipſe conatus.Nobilitas animi eſt generoſitas ſenſus. Nobilitas corpis generoſus animus.Hone

ſtior eſt quem ſenectus ad ocium retulit, quàm quem in ocio inuenit, & tunc incipiat
laborare. Turpe ſpectaculum præbet animus æger. Nunquam ſit triſtis facies tibi in-
commodo alterius. Homo ſum, quomodo deuitabo ſecundarum rerum inuidiam?
Si felicitatem iactaueris cum multis diues eris. Quomodo optime potentiam tue-
bor? impotentia occaſionis. Locum tenet innocentiæ proximum confeſſio. Vbi con-
feſſio, ibi remiſſio. Iræ ſeueritas in uitio eſt. Boni iudicis eſt diſpenſare, non tantum
quid damnandum ſit, ſed quatenus. Proximus iuſticiæ modus ſeueritas. Quietiſſi-
mam uitam agerent homines in terris, ſi hæc duo uerba à natura omnium rerum tolle
rent, meum & tuum. Qui paupertatem timet, timendus eſt. Vires tuas amici magis
ſentiant beneficijs quàm iniurijs. Pecunia non ſatiat auariciam, ſed iritat. Homo ſem-
per indigens pecunia, ſcit cum eius moribus conuenire. Mihi crede, non potes diues
eſſe, & felix. Auribus frequẽtius quàm lingua utere. Quicquid dicturus es antequam
alijs dixeris dicito tibi. Nihil intereſt inter iratum & inſanum, niſi unus dies. Alter non
ſemper iraſcitur, alter ſemper inſanit. Facillime bonis frueris, ſi ea uitaueris quæ uitu-
peraueris. Cum alienos timueris, teipſum uerere, nam ſæpe ſine alijs eſſe potes, ſine te
nunquam. Si bene te inſtruxeris, pudeat deteriora facere. Quod perſuaſeris erit diutur
num, quod coegeris, erit in occaſione. Alteri ſemper ignoſcito, tibijpſi nunquam. Tan
tum ad uirtutem adijcies, quantum ex uoluptate abſtraxeris. Stultum eſt ſomno dele-
ctari, & quaſi mortem moliri. Bonis nocet, qui malis parcit. Multi cum alijs maledicũt,
ſibijpſis conuitium faciunt. Nihil turpius quàm qui obijcit alteri ſibi obijciendum. Vt
licentioſa mancipia, animi imperio rege, linguam, libidinem, uentrem, cupiditatemq́;
comprime: ſi non potes, paululum remitte. Sæpe ea quæ ſanari ratione non poterant,
ſanata ſunt tempore. Qui propter pecuniæ amorem & libidinum moritur, oſtendit ſe
nunquam ſui cauſa uixiſſe. Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor per uerba diſcu-
titur. Sic habita, ut potius laudetur dominus quàm domus. Conſuetudinaria res eſt in
nocentia, non damnatio ſed cauſa hominem turpem facit. Merito damnari pœna eſt,
damnatio immerita, damnantis eſt calamitas. Si aliquid cogitaueris, cito apparebit
conuerſantibus. Videri uis ab omnibus, nunquam bonæ honeſtatis ſimulatio longa
eſt. Quod de alienis tractas, ex tuis iudices. Multi ſunt obligandi, pauci offendendi,
nam memoria beneficiorum facilis eſt, iniuriarum tenax. Obiurgationi ſemper ali-
quid blande admiſce, facilius enim penetrant uerba quæ molli uadunt uia, quàm aſpe-
ra. Nemo enim ſe mutat, qui mutari ſe deſperat. Quoties ſcribens aliquid dicturus es,
ſcito morum tuorum te hominibus chirographum dare. Qui in ſeruos iraſcitur & cru
delis eſt, ſatis oſtendit poteſtatem aduerſus alienos ſibi defuiſſe. Qui neſcit tacere, ne-
ſcit & loqui. Facilius eſt pauperi contemptum effugere, quàm diuiti inuidiam. Bonus
fruitur bona conſcientia. Malis hominibus tutiſſimum eſt cito fugere. Nulla puſilla
domus quæ multos amicos capit. Scire uti paupertate, maxima felicitas. Acuit inten-
tio, frangit animum remiſſio. Nunquam ſcelus ſcelere uincendum eſt. Bonus uir eſt,
qui eo perduxit affectu animum, ut non tantum peccare non uelit, ſed etiam non poſ-
ſit. Regnantibus peius multo periculum, quàm his qui iudicantur, hij enim ſingulos
timent, illi uniuerſos. Nunquid fortis fortem ſe gloriabitur, quem corporis ægritudo
efficit infirmum? Nunquid diues in opibus ſuis gloriabitur, cuius ſpem fur uel tyran-
nus abrupit? Nunquid nobilitas gloriabitur affecta, nonnunquam indignis & miſera
bilibus ſeruiens? Diabolus aliquando ſe gloriabatur interfectorem tuæ miſericordiæ,
nunc intergemiſcit ſocios tuæ beatitudinis. Fugienda ſunt omnibus modis, & abſcin
denda igni ac ferro, totoq́; artificio ſeparanda, languor à corpore, imperitia ab animo,
luxuria à mente, à ciuitate ſeditio, à domo diſcordia, à cunctis rebus intemperantia.
Dixit quidam amicorum omnia eſſe cõmunia, & amicum ſeipſum eſſe alterum. Duo-
rum temporum maxime habẽdam curam, & eorum quæ acturi ſumus, & eorum quæ
geſſimus. Poſt deum ueritatem colendam, quæ ſola homines dijs proximos facit.

Libri de moribus finis.

DIVI HIERONYMI DE SENECA TESTIMONIVM.

LVCIVS Anneus Seneca Cordubenſis Photini ſtoici diſcipulus, patruus Lucani poetæ, continentiſſimæ uitæ fuit. Quem non ponerem in catalogo ſanctorum, niſi me illæ epiſtolæ prouocarent, quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum eſſet Neronis magiſter & illius temporis potentiſſimus, optare ſe dicit eius eſſe loci apud ſuos, cuius ſit Paulus apud Chriſtianos. Hic ante biennium quàm Petrus & Paulus martyrio coronarentur, à Nerone interfectus eſt.

LECTORI ERASMVS ROTER. S.

HIs epiſtolis non uideo quid fingi poſſit frigidius aut ineptius, & tamen quiſquis fuit autor, hoc egit, ut nobis perſuaderet Senecam fuiſſe Chriſtianũ. Diuus Hieronymus non ignarus fuci, abuſus eſt ſimplicium credulitate, ut Senecæ libros, lectu cum primis dignos commendaret Chriſtianis, qui tamen maiore cum fructu legentur, ſi legantur ut hominis pagani, quemadmodum initio præfati ſumus. Cum autem hæc ſcribantur clanculum inter ipſos, quam nihil eſt in Paulinis epiſtolis illo Pauli ſpiritu dignum, quam uix uſquam audias nomẽ Chriſti, quum ille non ſoleat aliud crepare quam Ieſum Chriſtum. Deinde illum fortiſſimum Euangelij propugnatorem quam facit in his epiſtolis formidoloſum. Obiurgat Senecam quod Neroni indicarit epiſtolas ipſius, quas in hoc ſcripſerat, ut in omnibus eccleſijs legerẽtur, atque adeo ſeipſum redarguit Apoſtolus, quod epiſtolis ſuis nomen ſuum ſoleat ſubſcribere, & huc ſcilicet allegatur illud, omnibus eſſe placendum, & domino, nempe Cæſari gerendum morem. Paulus cuiquam placeret diſſimulato Euangelio, quum multo ante Romanis miſiſſet liberam ac prolixam epiſtolam? Aut hoc docuit Paulus, celandum chriſtianiſmum, ut placeas impio domino? Deinde Seneca nuntiat Paulo, quod Cæſar immanibus ſupplicijs ſæuiret in Chriſtianos, quaſi hoc Romæ cuiquam eſſet ignotum. Ad hæc ſiquid metuebant, tutius poterant ore colloqui quam epiſtolis. Nec Paulus amore Euangelij grauatus fuiſſet, uel in Saluſtianos hortos uenire, ſi Seneca metuebat uenire Romam. Quanta copia, quanto affectu Paulus ſcribit uni Philemoni de re uulgari, & Senecæ tam celebri uiro ſcribit, tam ieiune tam frigide de amplectendo Chriſtum, hoc eſt de re omnium maxima? Quando uero ſic loqueretur Paulus, & ſi ſors proſpere annuerit. Non auſus eſt nominare deum, quem Seneca paganus toties nominat in ſcriptis ſuis? Illud inſignitæ cuiuſdam ſtultitiæ eſt, quod Seneca mittit Paulo librum de copia uerborum, quo poſthac melius ſcribat Romane. Atqui ſi Paulus neſciebat latine, poterat græce ſcribere, quum græce noſſet Seneca. Qui conuenit autem, ut cum Seneca doceat philoſophi dictionem ſententijs grauem potius quam uerbis ornatam eſſe debere, nunc in Paulo requirat Romani ſermonis copiam? Illud omnium impudentiſſimum, quod quum faciat Senecam in Apoſtolo deſiderantem copiam & cultum ſermonis, tamẽ in his epiſtolis nihilo cultius ſcribit Seneca quam Paulus. Sed par eſt utriuſque balbuties, & ſen ſuum frigus atque ineptia. Saltem aliqua ex parte Senecæ phraſim æmulari debuerat, aliquid ex Paulinis epiſtolis effingere, de uehementia & ſublimitate dictionis. Scurrilis impudentia eſt ſic facere loquentem Senecam, blaſphemia eſt ſic facere loquentem Paulum. Non dubito, quin uel mulio uel agaſo Senecæ minus inepte fuerit ſcripturus. Paulo uero quid eſt minus ieiunum aut ſomniculoſum? Et tamen in has epiſtolas extant uerboſi commentarij. Quid his iudicijs cæcius? Hæc non admonerem niſi talibus impoſturis nimium & in alijs tribuant interdum Chriſtiani. Iam uideamus quæ ſit illa mirabilis ſententia, quæ commouit Hieronymum, ut Senecam insereret catalogo ſanctorum, in quo tamen commemorantur & Iudæi, & hæretici ab eccleſiæ conſortio digreſſi. In epiſtola quæ præcedit penultimam ita ſcribit, Nam qui tuus eſt apud tuos locus, uelim ut ſit apud meos meus. Hæc Hieronymus tribuit Senecæ modeſtiæ. Atqui Paulus apud Chriſtianos erat ſummo in precio, utpote apoſtolus, qui plus omnibus laborauit. An Seneca optat talis eſſe apud ſuos, hoc eſt ethnicos? Verum hoc qui finxit, fortaſſis huc alludit, quod Tacitus refert, illum inuidia multorumque criminationibus iam grauatum, egiſſe cum Nerone, ut opes ac dignitatem liceret ipſi reſignare qui dederat. Sed quid refert magnus ne ſit an humilis, modo ſit apud idololatras? optare potius debuit, ut ſibi liceret uel inter humiles Pauli diſcipulos numerari. Talis uox poterat illum commendare Chriſtianis affectibus. Poſtremo ſi uerum eſt quod hæ fingunt epiſtolæ, quis unquam chriſtianus ſibi fuit ſupplicij miniſter? Quis in uxore ſua probauit, ut citra neceſſitatem ſibi mortem conſciſceret? Sed in balneum calidum illatus quum iã deficeret, ſparſit aquã ſanguine mixtam, & Socraticum quiddam referens dixit, Hoc libo Ioui liberatori, per Iouem, ut aiũt, liberatorem, uerum deum intelligens. Adeo ne moriens quidem auſus eſt nominare Chriſtum. Sed ego nimis multa de re nihili.

SENECA PAVLO SALVTEM.

CREDO tibi Paule nuntiatum eſſe, quod heri cum Lucilio noſtro de apocryphis & alijs rebus ſermonem habuimus. Erant enim quidam diſciplinarum tuarum comites nobiſcum. Nam in hortos Saluſtianos ſeceſſeramus, quo in loco occaſione noſtri aliò tendentes, hi de quibus dixi, uiſis nobis adiuncti ſunt. Certe tui præſentiam optauimus. Et hoc ſcias uolo, libello tuo lecto, id eſt, cum legiſſemus de plurimis aliquas epiſtolas, quas ad aliquam ciuitatem, ſeu caput prouinciæ direxiſti, mira exhortatione uitam moralem continentes, uſq; refecti ſumus. Quos ſenſus non puto ex te dictos, ſed per te, certe aliquando ex te & per te. Tanta enim maieſtas earum eſt rerum, tantaq; generoſitate clarent, ut uix ſuffecturas putem ætates hominum, quibus inſtitui perficiq; poſſint. Bene te ualere frater cupio.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

LIteras tuas hilaris heri accepi, ad quas reſcribere ſtatim potui, ſi præſentiam iuuenis, quem ad te miſſurus eram, habuiſſem. Scis enim quãdo, & per quem, & quo tempore, & cui quid dari committiq; debeat. Rogo ergo ne putes te neglectum, dum perſonæ qualitatem reſpicio, ſed quod literis meis uos bene acceptos alicubi ſcribis, felicem me arbitror tanti uiri iudicio. Neq; enim hoc diceres cenſor, ſophiſta, magiſter tanti principis, etiam omnium, niſi quia uere dicis. Opto te diu bene ualere.

SENECA PAVLO SALVTEM.

QVædam uolumina ordinaui, & diuiſionibus ſuis ſtatum eis dedi. Ea quoq; legere Cæſari ſum deſtinatus, & ſi modo ſors proſpere annuerit, ut nouas aures afferat, eris forſitan & tu præſens. Sin aliàs, reddam tibi diem, ut inuicem hoc opus inſpiciamus, & poſſim non ei prius edere hanc ſcripturam, niſi prius tecum conferam, ſi modo impune hoc fieri potuiſſet, ut ſcires & te non præteriri. Vale Paule chariſſime.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

QVotieſcunq; literas tuas audio, præſentiam tuam cogito, nec aliud exiſtimo, quàm omni tempore te nobiſcum eſſe. Cum primum itaq; uenire cœperis, inuicem nos de proximo uidebimus. Bene te ualere opto.

SENECA PAVLO SALVTEM.

NImium tuo angimur ſeceſſu, quid eſt, uel quæ res te remotum faciunt? Si indignatio domini, quod à ritu & ſecta ueteri receſſeris, & alîorſum cõuerſus ſis, erit poſtulandi locus, ut ratione factum, non leuitate hoc exiſtimetur. Vale.

SENECAE ET LVCILIO PAVLVS SALVTEM

DE his quæ mihi ſcripſiſtis, non licet harundine & atramento eloqui, quarum altera res notat & deſignat aliquid, altera euidenter oſtendit, præcipue cum ſciam inter uos eſſe, id eſt, apud nos, & in uobis qui me intelligant: honor habendus eſt omnibus, tanto magis quanto indignandi occaſionem captant: quibus ſi patientiam demus, omnimodo eos quaqua parte uincemus, ſi modo hi ſunt, qui pœnitentiam ſui gerant. Bene ualete.

ANNEVS SENECA PAVLO ET Theophilo ſalutem.

PRofiteor bene me acceptum in lectione literarum tuarum, quas Galatis, Corinthijs, & Achæis miſiſti. Et ita inuicem uiuamus, ut etiam cum honore diuino eas exhibeamus. Spiritus enim ſanctus in te excelſior & ſublimior, & ſuper te excelſos & ſublimiores ſatis uenerabiles ſenſus exprimit. Vellem itaq; cum res eximias proferas, ut maieſtati earum cultus ſermonis non deſit. Et ne quid tibi frater ſurripiam, aut conſcientiæ meæ debeam, confiteor Auguſtum ſenſibus tuis permotum, cui lecto uirtutis in te exordio iſta uox fuit, Mirari eum ſic poſſe loqui, ut qui non legitime imbutus ſit, taliter ſentiat. Cui ego reſpondi, ſolere deos ore innocentium effari, aut eorum qui præuaricari doctrina quidem ſua poſſunt, & dato ei exemplo Vaticani hominis ruſticuli, cui cum duo uiri apparuiſſent in agro Reatino, qui poſtea Caſtor & Pollux ſunt nominati, ſatis inſtructus uidetur. Vale.

Paulus

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

LIcet non ignorem Cæſarē noſtrum rerum admirandarum ſi quando deficiet amatorē eſſe, permittes tamen te non lædi, ſed admoneri. Puto enim te grauiter feciſſe quod ei in notitiam perferre uoluiſti, quod ritui & diſciplinæ eius ſit cōtrarium. Cum & ille enim gentium deos colat, quid tibi uiſum ſit, ut hoc eum ſcire uelles non uideo, niſi nimio amore meo facere te hoc exiſtimo. Rogo te de futuro, ne id agas. Cauendū eſt enim, ne dum me diligis, offenſam domini facias. Cuius quidem offenſa, nec oberit, ſi perſeuerauerit, neq; ſi nō ſit, proderit. Si eſt regina, nō indignabitur, ſi mulier eſt, offendetur. Bene Vale.

SENECA PAVLO SALVTEM.

SCio te non tam tui cauſa commotum litteris, quas ad te de æditione epiſtolarum tuarum Cæſari feci, quàm natura rerum, quæ ita mentes hominum ab omnibus artibus & moribus rectis reuocat, ut non hodie admirer. Quippe ut is qui multis documentis hoc iam notiſſimum habeam. Igitur noue agamus, ſi quid facile in præteritum iam factum eſt, ueniam irrogabis. Miſi tibi librum de uerborum copia. Vale Paule chariſſime.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

QVoties tibi ſcribo, & nomen meum tibi ſubſcribo, grauem & ſectæ meæ incongruentem rem facio. Debeo enim, ut ſæpe profeſſus ſum, cum omnibus omnia eſſe, & idem obſeruare in tuam perſonam, quod lex Romana honori ſenatus cōceſſit, perlecta epiſtola, ultimum locum eligere, ne cum aporia & dedecore cupiam efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale deuotiſſime magiſter. Data V. Cal. Iulij Nerone IIII. & Meſſala Conſulibus.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule chariſſime. Putas me haud contriſtari, & non luctuoſum eſſe, quod de innocentia ueſtra ſubinde ſumuntur ſupplicia. Dehinc quod tam duros, tāq; obnoxios uos reatu omnis populus iudicet, putās à uobis effici, quicquid in urbe contrarium fit. Sed feramus æquo animo, & utamur foro, quod ſors conceſſit, donec inuicta felicitas finem malis imponat. Tulit & priſcorum ætas Macedonem Philippi filiū, & poſt Darium, Dionyſiū, noſtra quoq; Caium Cæſarē. Quibus quicquid libuit, licuit. Incendiū urbs Romana manifeſte ſæpe unde patiatur, cōſtat. Sed ſi effari humilitas humana potuiſſet, quid cauſæ ſit, & impune in his tenebris loqui liceret, iam omnes omnia uiderent. Chriſtiani & Iudæi quaſi machinatores incendij, ſupplicio affici ſolent. Graſſator iſte quiſquis eſt, cui uoluptas carnificina eſt, & mendacium uelamentum, tempori ſuo deſtinatus eſt, & optimus quiſq; unum pro multis donatum eſt caput. Ita & hic deuotus pro omnibus igni cremabitur. Cētum trigintaduæ domus, Inſulæ quatuor, ſex diebus arſere, ſeptimus pauſam dedit. Bene te ualere frater opto. Data V. Cal. April. Apronio & Capitone coſſ.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule chariſſime. Niſi mihi nominiq; meo uir tātus & ad id dilectus omnibus modis, non dico fueris iunctus, ſed neceſſario mixtus, actū erit de Seneca tuo. Cum ſis igitur uertex, & altiſſimorum omniū montium cacumen, noli latere, ita ſim tibi proximus, ut alter ſimilis tui deputer, haud itaq; te indignū prima facie epiſtolarum nominandum cenſeas, ne tam tentare me, q̄ ludere uidearis. Quippe cum ſcias ciuem eſſe te Romanū. Nā qui tuus eſt apud tuos locus, uelim, ut apud meos ſit meus. Vale mi Paule chariſſime. Data X. Cal. April. Apronio & Capitone Coſſ.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule chariſſime. Allegorice & ænigmatice multa à te uſq; quaq; opera cōduntur, & ideo rerū tāta uis & numeri tibi tributi, non ornamēto uerborum, ſed cultu quodam decorāda eſt: nec uereare quod ſæpius te dixiſſe retineo, multos qui talia affectent ſenſus corrūpere, rerum uirtutes euiſcerare. Cæterū mihi concedas uelim, latinitati morē gerere, honeſtis uocibus ſpeciē adhibere, ut generoſi muneris cōceſſio, digne à te poſſit expediri. Bene uale. Data II Non. Iul. Catone & Sabino Coſſ.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

PErpendenti tibi ea ſunt reuelata, quæ paucis diuinitus conceſſit. Certis igitur ego in agro iam fertili ſemen fortiſſimū ſero, non quidē materiā quæ corrumpi uidetur,

tur,ſed uerbũ ſtabile dei deriuamentũ creſcentis,& manentis in æternũ,quod prudẽtia tua aſſecuta eſt, indeficiens fore debebit, Ethnicorum Iſraelitarumq; obſeruationes cenſere uitandas.Nouũ te autorẽ feceris, Chriſti Ieſu præconijs oſtendendo rhetoricis irreprehenſibilem ſophiam,quam propemodũ adeptus regi temporali,eiuſq; domeſticis atq; fidis amicis inſinuabis,quibus aſpera & incapabilis erit perſuaſio ; cum pleriq; eorũ minime flectantur inſinuationibus tuis,quibus uitale commodũ ſermo dei inſtillatus,nouum hominẽ ſine corruptela perpetuam animam parit ad deum iſtinc properantem. Vale Seneca chariſſime nobis. Data Cal. Aug.Latone & Sabino Coſſ.

ORATIO ANNAEI SENECAE QVA NERONI STVduit perſuadere,ut ſibi liceret omnem fortunam reſignare. Ex Tacito.

QVartuſdecimus annus eſt Cæſar,ex quo ſpei tuæ admotus ſum,octauus,ut imperium obtines. Medio temporis tantum honorum atq; opum in me cumulaſti, ut nihil felicitati meæ deſit,niſi moderatio eius. Vtar magnis exẽplis,nec meæ fortunæ, ſed tuæ.Atauus tuus Auguſtus, M.Agrippæ Mytilenẽſe ſecretũ, C. Mecœnati urbe in ipſa,uelut peregrinũ ociũ permiſit,quorũ alter bellorũ ſocius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus,ampla quidẽ,ſed pro ingẽtibus meritis præmia acceperãt.Ego quid aliud munificẽtiæ adhibere potui q̃ ſtudia,ut ſic dixerim,in umbra educata, è q̃bus claritudo uenit?quod iuuẽtæ tuæ rudimẽtis affuiſſe uideor,grãde huius rei pretiũ. At tu gratiã immẽſam,innumerã pecuniã dediſti,adeo ut plerũq; intra me ipſe uoluã,ego ne equeſtri & prouinciali loco ortus,proceribus ciuitatis annumeror?Inter nobiles & lõga decora præferẽtes,nouitas mea enituit?Vbi eſt animus ille modicis cõtẽtus?Tales hortos inſtruit & per hæc ſuburbana incedit,& tãtis agrorũ ſpatijs, tã lato fœnore exuberat?Vna defenſio occurrit,quod muneribus tuis obniti nõ debui.Sed uterq; mẽſurã impleuimus,& tu quantũ princeps tribuere amico poſſet, & ego quãtũ amicus à principe accipere.Cætera inuidiã augẽt,quæ quidẽ ut oĩa mortalia,infra tui magnitudinẽ iacẽt,ſed mihi incũbũt.Mihi ſubueniẽdũ eſt,q̃modo in militia aut uia,feſſus adminiculũ orarẽ, ita in hoc itinere uitæ,ſenex,&leuiſſimis quoq; curis impar,cũ opes meas ultra ſuſtinere nõ poſſim, præſidiũ peto.Iube eas per procuratores tuos adminiſtrari, in tuã fortunã recipi,nec me in paupertatẽ ipſe detrudã,ſed traditis quorũ fulgore perſtringor,quod tẽporis hortorũ aut uillarũ curæ ſeponit̃, in animũ reuocabo.Supereſt tibi robur,& tot per annos nixũ faſtigij regimẽ,poſſumus ſeniores amici quiete reſpõdere,hoc quoq; in tuã gloriã cedet,eos ad ſumma uexiſſe,qui & modica tolerarũt. Ad quæ Nero ſic fermè reſpõdit.Et quod orõni tuæ ſtatim occurrã, id primũ tui muneris habeo,q me nõ tãtũ p̃uiſa,ſed ſubita expedire docuiſti.Auus meus Auguſtus Agrippę & Mecœnati uſurpare ociũ poſt labores cõceſſit, ſed in ea ipſa ætate, cuius autoritas tueret̃,q̃cq̃d illud & qualecũq; tribuiſſet,attamẽ neutrũ datis à ſe p̃mijs exuit.Bellis & p̃iculis meruerãt. In his enim iuuẽtas Auguſti uerſata eſt. Nec mihi tela & manus tuæ defuiſſent in armis agẽti. Sed qđ præſens cõditio poſcebat,ratione,cõſilio,præceptis, pueritiã dein iuuentã meã fouiſti.Et tua quidẽ erga me munera dũ uita ſuppetet,æterna erũt.Quæ à me habes,horti & fœnus,& uillæ,caſibus obnoxia ſunt.Ac licet multa uideãtur, pleriq; haudquaq̃ artibus tuis pares,plura tenuerũt.Pudet referre libertinos q ditiores ſpectãtur.Vnde etiã rubori mihi eſt, qđ præcipuus charitate, nondũ oĩes fortuna ãtecellis,uerũ & tibi ualida ætas,rebuſq; & fructui rerũ ſufficiẽs,& nos prima imperij ſpacia ingredimur,niſi forte aut te Vitellio ter Cõſuli,aut me Claudio præponis. Sed quantũ Voluſio lõga parſimonia quæſiuit,tantũ in te mea liberalitas explere nõ poteſt.Quin ſi qua in parte lubricum adoleſcẽtiæ noſtræ declinat,reuocas,inornatũq; robur ſubſidio impẽſius regis? Nõ tua moderatio ſi reddideris pecuniã,nec q̃es ſi reliqueris principẽ, ſed mea auaritia,meæ crudelitatis metus,in ore omniũ uerſabitur. Quod ſi maxime cõtinẽtia tua laudet̃,nõ tamen ſapiẽti uiro decorũ fuerit,unde amico infamiam parit, inde gloriam ſibi recipere. His adijcit complexũ & oſcula, facetus natura,& conſuetudine exercitus uelare odium fallacibus blanditijs.

FINIS.

AD LECTOREM.

STudioſus aliqs cœperat, ex Publij Laberijq; Mimis inſignes aliquot colligere ſentẽtias, nam hi duo mimographi magnam in hoc genere laudẽ olim tulerant, præcellebat tamẽ Publius. Sed incertum, an hic collector deſtiterit in littera N: an aliquis opus contaminarit. Nam ab hac nullum fere carmen eſt. Etiam in cæteris admixtæ ſunt ſententiæ oratione ſoluta, ex Senecæ libris pleræq; decerptæ. Verſus aut ſenarij ſunt iambici, aut trochaici tetrametri catalectici, pauciſſimi iambici tetrametri, quorum aliquot nomine Publij & Laberij referuntur, ab Aulo Gellio & Macrobio, nonnulli reperiuntur & apud Senecam, omnes prodigioſe deprauati, quos maxima ex parte reſtituimus. Opuſculum hoc Cantabrigiæ repimus in membranis accurate deſcriptum, literis initialibus, colore & auro pictis, ſed deprauatiſſime. Adiecti erant commentarij deum immortalem q̃ abſurdi. Neq; cœlum quod aiunt, neq; terram attingebant. Singulis commentariolis ſubiectum erat diſtichon hexametrum, eandem ſententiam alijs ſcilicet uerbis explicans, ad oſtentationem opinor copiæ. Tales neniæ tum uiris etiam prælegebantur, talibus ineptijs diſcruciabantur ingenia puerorum. Et ſunt hodieq; qui indignantur linguarum peritiam & bonas literas reuocatas in ludos literarios.

SENTENTIAE IVXTA literarum ordinem.

ALienum eſt omne quicquid optãdo euenit.
Ab alio expectes, alteri quod feceris.
Animus uereri qui ſcit, ſcit tuto ingredi.
Auxilia humilia, firma conſenſus facit.
Amor animi arbitrio ſumitur, non ponit.
Aut amat, aut odit mulier, nihil eſt tertiũ.
Ad triſtem partem ſtrenua eſt ſuſpitio
Ames parentẽ, ſi æquus eſt, ſi aliter, feras.
Aſpicere oportet quod poſſis deperdere
Amici uitia ſi feras, facis tua.
Aliena homini ingenuo, acerba ẽ ſeruitus
Abſentem lædit, cum ebrio qui litigat.
Amans iratus multa mentitur ſibi.
Auarus ipſe miſeriæ cauſa eſt ſuæ.
Amãs quid cupiat ſcit, q̃d ſapiat nõ uidet.
Amans quod ſuſpicatur, uigilans ſomniat
Ad calamitatem quilibet rumor ualet.
Amor extorqueri non poteſt, elabi poteſt
Ab amante lachrymis redimas iracundiã.
Aperte cum eſt mala mulier, tum demum eſt bona.
Auarum facile capias, ubi non ſis idem.
Amare & ſapere uix deo conceditur.
Auarus niſi cum moritur, nil recte facit.
Aſtute crines dum cælantur, ætas indicat
Forte ſic. Aſtute dum cælatur, ſe ætas indicat
Auarus damno potius quàm ſapiẽs dolet.
Auaro quid mali optes, ni ut uiuat diu.
Animo dolenti nihil oportet credere.
Alienum nobis, noſtrum plus alijs placet.
Amare iuueni fructus eſt, crimen ſeni.
Anus cum ludit, morti delitias facit.
Amoris uulnus idem qui ſanat, facit.
Ad pœnitendum properat, cito q iudicat.
Amicos res opimæ parãt, aduerſæ probãt
Forte ſic legendum ut conſtet ſenarius
Amicum opimæ res parant, triſtes probant.
Aleator quanto in arte eſt melior, tanto eſt nequior. *Trochaicum ẽ*
Amor ocioſæ †cura eſt ſollicitudinis. *al. cauſa*
Arcum intenſio frangit, animum remiſſio
Videtur inuerſus ſenarius. Conſtabit ſi legas,
Remiſſio animum frangit, arcum intenſio.
Reliqua non ſunt uerſus in hac litera.
Aberrare à fortuna tua non potes, obſidet te.
A quocunq; deſcenderis, magno apparatu ſequitur. *A. ſupereſt*
Acerrima uirtus eſt, quam ultima neceſſitas excutit.
Agat princeps curam, non tantum ſalutis, ſed honeſtæ cicatricis.
Aduabus cauſis præſtare princeps ſolet, ſi aut ſe uendicat, aut alium. *A. ſupereſt*

BIs eſt gratum quod opus eſt, ultro ſi offeras.
Bonarum rerum conſuetudo peſſima eſt.
Beneficia dare qui neſcit, iniuſte petit.
Bonũ eſt fugiẽda aſpicere in alieno malo.
Beneficium accipere, libertatẽ uẽdere eſt. //
Bona nemini hora eſt, ut nõ alicui ſit mala
Bis enim mori eſt, alterius arbitrio mori.
Beneficia plura recipit qui ſcit reddere.
Bis peccas, cum peccanti obſequium accommodas.
Bonus animus læſus grauius multo iraſcit
Bona mors eſt homini, uitæ quæ extinguit mala.

Beneficiũ dando accepit, qui digno dedit
Blanditia,non imperio,fit dulcis Venus
Bonus animus nunquam errãti obſequi/um accommodat.
Beneficia ſe dediſſe qui dicit,petit.
Beneuolus animus maxima eſt cognatio.
Beneficia ſæpe dare, docere eſt reddere
Bonitatis uerba imitari maior malitia eſt.
Bona opinio homini tutior pecunia eſt
Bonũ tametſi ſupprimitur,non extinguit̃
Bis uincit qui ſe uincit in uictoria.
Benignus etiam dandi cauſam excogitat
Bis interimitur,qui ſuis armis perit
Bene dormit, qui non ſentit quàm male dormiat.
Bonorum crimen officioſus eſt miſer.
Bona fama in tenebris proprium ſplendorem obtinet.
Bene cogitata ſi excidunt,non occidunt
Bene perdit nũmos, iudici cũ dat nocens.
Bonis nocet,quiſquis pepercerit malis.

Reliqui ſex non ſunt uerſus,excepto proximo

Bonus iudex eſt, qui nouit diſpenſare qđ dandum eſt,& quatenus.
Bono iuſticiæ proxima eſt ſeueritas
Beneficium eſt eo carere, quod inuitus poſſideas.
Beneficiũ ẽ ſemp̱ reddere bonitatis uerba
Bonũ ẽ reddere bona uerba, etiã inimicis.
Bona quæ ueniunt,niſi ſuſtineantur,cadunt ut opprimant.
uerſus Bona,imperante animo,fiet pecunia.
Bonũ apud uirũ,cito moritur iracundia.
Breuis mens ipſa eſt memoria iracundiæ.
Bona turpitudo eſt,quæ periclũ uindicat.
Bona comparat præſidia miſericordia
Beneficia dignis ubi das,omnes obligas.

CONſueta uitia ferimus,niſi reprehendimus.
Crudelis in re aduerſa eſt obiurgatio
Cauendi nulla eſt dimittenda occaſio
Cui ſemper dederis,ubi neges,rapere imperas.
Crudelem medicũ intẽperans æger facit
Cuius mortẽ expectant ciues,uitã oderãt.
Cum inimico nemo in gratiã cito redit
Citius uenit periclum cum contemnitur.
Caſta ad uirum matrona parẽdo imperat.
Cito ignominia fit ſuperbi gloria
Conſilio melius uincas quàm iracundia.
Cuiuis dolori remedium eſt patientia.
Cottidie damnatur qui ſemper timet.
Cum uitia proſunt,peccat qui recte facit.
Contumeliã,nec facere fortis poteſt, nec ingenuus pati. *non eſt carmen.*
Conſcientia amici nullius inuenit linguæ preces.
Contemni eſt leuius ꝙ ſtulticia percuti
Cottidie eſt deterior,poſterior dies
Comes facundus in uia pro uehiculo eſt
Cito improborũ læta ad perniciem cadũt
Crimen relinquit uitæ,qui mortẽ appetit.

Non ſunt uerſus excepto ultimo

Clemẽtia in quãcunq; domũ uenerit, felicem eam tranquillamq; præſtabit
Clementia eſt temperantia animi in poteſtate ulciſcendi.
Clementia eſt lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem.
Conſuetudo peccandi, multitudinem facit peccantium.
Coniunctio animi maxima eſt cognatio.

DIſcipulus eſt prioris poſterior dies
Damnare eſt obiurgare, cum auxilio eſt opus.
Diu apparandum eſt bellum, ut uincas celerius.
Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum hominem dixeris. *trochaicus.*

De. ſupereſt.

de Inimico non loquaris malũ,ſi cogites.
Deliberare utilia,mora eſt tutiſſima.
Dolor decreſcit,ubi quo creſcat nõ habet.
Dediſcere flere fœminam eſt mendacium
Diſcordia fit charior concordia
Deliberandum eſt diu, quod ſtatuendum eſt ſemel.
Difficilẽ habere oportet aurẽ ad crimina
Dum eſt uita grata, mortis conditio optima eſt.
Dari bonum quod potuit auferri poteſt
Damnum appellandum eſt, cum mala fama lucrum.
Ducis in cõſilio poſita eſt uirtus militum
Diues qđ donat timeas,cito raptũ uenit
Dimiſſum quod neſcitur, non amittitur
Difficilius eſt moderari, ubi dolori debet̃ ultio, q̃ ubi exemplo. *nõ eſt carmen.*
Deſunt luxuriæ multa,auariciæ omnia.

hic citatur controuerſia. 19.

ETiam innocẽtes cogit mẽtiri dolor
Etiam peccato recte præſtatur fides
Etiam celeritas in deſiderio mora eſt
Ex uitio alterius ſapiens emendat ſuum
Et deeſt & ſuperat miſeris cogitatio.

Etiã obliuiſci quod ſis,interdũ expedit.
Ex hominũ quæſtu, facta fortuna eſt dea.
Effugere cupiditatem regnum eſt uincere
Exuli ubi nuſquam domus eſt, ſine ſepul-chro eſt tanquam mortuus.
Trochaicus conſtabit ſi legas. Exuli cui nuſquam do mus eſt ſine ſepulchro eſt mortuus. Senarius ſi ſic. Cui nuſquã domus eſt ſine ſepulchro eſt mortuus
Etiam qui faciunt odio habent iniuriam
Eripere telum non dare,irato decet.
Exilium patit̃ qui ſe patriæ denegat
Verſus ita uidetur inuerſus.
Se denegare patriæ exilium eſt pati.
Etiam capillus unus habet umbram ſuam
Eheu ꝙ miſerũ eſt fieri metuendo ſenem.
Etiã hoſti eſt ęquus,q habet in cõſilio fidẽ
Excelſis multo facilius caſus nocet.
Errat ſi quis exiſtimat tutum diu eſſe re-gem. *non eſt uerſus*
Ex ſęua animaduerſiõe nulla regi gloria ẽ
Non ſunt uerſus
Euadere poſſunt puſilla mala, & uerba da re ingẽtibus obuiã itur.
Excuſationem quærere uitium eſt,omnia ad deum relinque.
Eleemoſyna non tam accipiẽtibus, quàm dantibus prodeſt.
Ex ſpe præmij ſolatium fit laboris.

FIdẽ qui perdit quo ſe ſeruat in reliquũ
Fortuna cũ blanditur, captatũ uenit.
Fortunam citius reperies quàm retineas
Formoſa facies,muta cõmendatio eſt
Fruſtra rogatur,qui miſereri non poteſt
Fortuna unde aliquid fregit,caſus eſt
Fraus eſt accipere qđ non poſſis reddere.
Fortuna nimiũ quem fouet,ſtultum facit.
Fatetur facinus is,qui iudicium fugit.
Felix improbitas,optimorũ eſt calamitas.
Feras,non culpes, quod mutari nõ poteſt
Futura pugnant ut ſe ſuperari ſinant.
Furor fit,læſa ſæpius patientia.
Ficta cito ad naturam reciderint ſuam
Ordo inuerſus eſt,Cito ad naturã ficta reciderĩt ſuã.
Fidẽ qui perdit,perdere ultra nihil poteſt.
Facilitas animi ad partem ſtulticiæ rapit
Fides ut anima unde abijt,eò nunq̃ redit
Fidẽ nemo unquã perdit,niſi q non habet
Fortuna obeſſe nulli contenta eſt ſemel
Fulmen eſt,ubi cum poteſtate habitat ira cundia. *trochaicus*
Fruſtra cum ad ſenectutem uentum eſt,re petes adoleſcentiam. *trochaicus*
Falſum maledictũ, maleuolũ mẽdaciũ eſt
Fœminæ naturã regere,deſperare eſt oĩm
Fer difficilia,facilia ut leuius feras.
Fortuna nulli plus,quam conſiliũ ualet
Fortuna uitrea eſt,cũ ſplendet frangitur
Feras quod lædit, ut quod prodeſt,ꝑferas
Fortuna quam nemo inuidet gratũ facit
Facilius priuatis ignoſcitur, pertinaciter ſe iudicantibus. *non eſt uerſus*
Frequens uindicta, paucorum odium re-primit, omnium irritat. *Non eſt carmen, niſi uelis eſſe trochaicũ. Vindicta frequens pau corum odium reprimit omnium excitat.*

GRaue præiudicium eſt, quod iudici-um non habet
Grauiſſima eſt probi hominis iracundia
Grauis animi pœna eſt, quę poſt factum pœnitet.
Grauis animus dubiã non habet ſententiã
Graue eſt malũ oẽ, qđ ſub aſpectu latet
Grauius nocet, quodcũꝗ inexptũ accidit
Grauior inimicus,qui latet ſub pectore
Grauiſſimũ eſt imperium conſuetudinis.
Graue crimen etiam cum dictum eſt leui-ter nocet.
Gradus à magnis ad maiora fit. *non eſt uerſus*

HEu quàm difficile ẽ gloriæ cuſtodia
Homo extra corpus eſt ſuum, cum iraſcitur.
Heu ꝙ eſt timendus,qui mori tutũ putat.
Homo qui in homine calamitoſo eſt miſe ricors,meminit ſui. *trochaicus eſt*
Honeſta turpitudo eſt ꝓ bona cauſa mori
Habet in aduerſis auxilia, qui in ſecundis commodat. *trochaicus eſt*
Heu quàm miſerũ eſt diſcere ſeruire, ubi ſis doctus dominari *non eſt uerſus*
Heu quàm miſerũ eſt lædi ab illo, de quo non poſſis queri
Hominẽ experiri multa paupertas iubet
Heu dolor quàm miſer eſt, qui in tormen to uocem non habet *trochaicus*
Heu quàm multa pœnitenda incurrunt, uiuendo diu.
Habet ſuum uenenum,blanda oratio.
Homo toties morit̃, quoties amittit ſuos
Homo ſemper in ſeſe aliud fert,in alterum aliud cogitat. *Iambicus tetrameter*
Honeſtus rumor alterũ patrimonium eſt.
Homo neſcit,ſi dolore fortunã inuenit.
Honeſte ſeruit,qui ſuccumbit tempori
Homo uitæ cõmodatus, nõ donatus eſt

Hæredís fletus,ſub perſona riſus eſt.
Hæredem ferre utilius eſt quàm quærere.
Habent locum maledicti crebræ nuptiæ
Nõ eſt uerſus nec quæ ſe/quuntur. Hæc clementia principem decet, ut quo/cunqꝫ uenerit,mãſuetiora omnia faciat
Haud minus turpia ſũt principi multa ſup/plicia,quàm medico multa funera
Honeſtius eſt, cum iudicaueris amare, ꝙ cum amaueris iudicare.

INferior horret, quicqd peccat ſuperior
Inimicũ ulciſci,uitã accipere eſt alterã
Id agas,tuo te merito ne quis oderit
Inuitum cum retineas, exire incitas
Ingenuitatem lædis,cũ indignum rogas //
In nullum auarus bonus eſt,in ſe peſſimus
Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter //
Inopiæ parua deſunt,auariciæ omnia.
Carmen inuerſum arbitror ita legendum, //
Deſunt inopiæ multa, auariciæ omnia
Inſtructa inopia eſt,in diuitijs cupiditas.
Inuitat culpam,qui peccatum præterit
Iucundum eſt nihil,niſi qd' reficit uarietas
Ingenuitas non recipit contumeliam
Impune in eum pecces,qui peccat rarior
Ingratus unus miſeris omnibus nocet
In miſeri uitia nulla contumelia eſt.
Ita amicum habeas, poſſe ut fieri inimi/cum putes.
Inuidiam ferre, aut fortis aut felix poteſt
In amore ſemper mendax iracundia eſt
Inuidia tacite,ſed minute iraſcitur
Iratum breuiter uites,inimicum diu
Iniuriarum remedium eſt obliuio
Trochaicus Iracundiam qui uincit,hoſtem ſuperat ma/ximum.
Iocum tacentem crimen faciat acrius
Trochaicus In malis ſperare bonum, niſi innocens, ne/mo ſolet
In uindicando criminoſa eſt celeritas
Hi quatuor non ſunt uer/ſus Inhoneſta res eſt ſuos uincere, ſatis eſt po/tuiſſe punire
Imago animi ſermo eſt,qualis eſt uir, talis oratio.
In felicitate ſe erigere, eſt felicitatem ſub/mittere.
In felice felicitas eſt innocentia, nequitia ipſa pœna ſui eſt
Inimicũ quãuis humĩle,docti eſt metuere.
In calamitoſo,riſus etiam iniuria eſt
Iudex damnatur, cum nocens abſoluitur.
Ignoſcere humanũ,ubi pudet cui ignoſcit̃
In rebus dubijs,plurima eſt audacia
Illo nocens ſe damnat,quo peccat,die
Ita crede amico,ne ſit inimico locus
Iratus etiam facinus conſilium putat
Inuidia loquit̃,non quod eſt,ſed qd' ſubeſt
Iritare eſt calamitatem,cũ te felicẽ uocas.
Ius omnem ſupra iniuriam poſitum ſcias.
Trochaici duo ſunt
Imbecillos oculos eſſe,qui ad alienam lip/pitudinem ſuffunduntur

LOco ignominiæ eſt,apud indignum dignitas.
Laus noua niſi oritur etiam uetus amittit̃
Læſo doloris remedium,inimici dolor.
Leuis eſt fortuna,cito repoſcit quod dedit
Lex uniuerſi eſt,quæ iubet naſci & mori.
Lucrũ ſine dãno alterius, fieri non poteſt.
Laſciuia & laus nunquã habẽt concordiã
Legem nocens ueretur, fortunã innocens
Libido indicium eſt,quo leuitas ſapit
Libido etiam cunctos ſub uultu domat
Laſſa crudelitas,non eſt uocanda cle/mentia. *non eſt uerſus*

MAlignũ fieri,maxime ingrati docẽt
Multis minat̃,qui uni facit iniuriã.
Mora omnis odio eſt,ſed facit ſapientiam
Mala cauſa eſt, quæ requirit miſericordiã
Mori eſt felicis, antequã mortem inuocet
Miſerum eſt tacere cogi, quod cupias loq
Miſerima eſt fortuna,quæ inimico caret
Malus eſt uocãdus,q ſua eſt cauſa bonus
Mõſtro ſimilis eſt auaricia unica. *nõ ſunt*
Malis diſplicere,laudari eſt. *uerſus*
Malus ubi bonũ ſe ſimulat,tũc eſt peſſim⁹
Metus dũ uenit,rarũ habet ſomnus locũ
Mori neceſſe eſt,ſed non quoties uolueris
Male geritur,quicqd gerit̃ fortunæ fide
Mortuo qui mittit munus,nihil dat illi,ſi/bi adimit. *nõ eſt carmen*
Minus eſt ꝙ ſeruus dñs,qui ſeruos timet.
Magis hæres fidus naſcitur quàm ſcribit̃.
Malo in conſilio fœminæ uincunt uiros
Mala eſt uoluptas alienis aſſueſcere.
Magno cũ periclo cuſtoditur,quod mul/tis placet *trochaicus.*
Mala eſt medicina, ubi aliqd naturæ perit
Malæ naturæ, nunquã doctore indigent
Miſeriam neſcire propriam, ſine periculo eſt uiuere *trochaicus.*
Male uiuunt, qui ſe ſemꝑ uicturos putant
Maledictũ interpretando facies acrius.
Male ſecum agit æger, medicum qui hæ/redem facit.

Minus

Minus decipitur, cui negatur celeriter
Mutat ſe bonitas, cum irites iniuria
Mulier cum ſola cogitat, male cogitat.
Male facere qui uult, nuſquam non cauſam inuenit.
Maleuolus ſemper ſua natura ueſcitur
Multos timere debet, quem multi timent
Male imperando, ſummũ imperiũ amittit
Mulier quę nubit multis, multis nõ placet

Reliqua non ſunt carmina.

Miſera eſt ægritudo animi, ob alienarum ſpeciem miſeriarum
Miſericordia nõ cauſã ſed fortunã ſpectat
Magnam fortunã, magnus animus decet.
Magni animi ẽ propriũ eſſe tranquillum. & iniurias atq; offenſiones ſp deſpicere.
Muliebre eſt, furere in ira
Miſericordia eſt uicina miſeriæ, habet eñ aliquid, trahitq; ex ea.
Malo ueris offendere, q̃ placere adulãdo
Morbum eſſe ſcias, non hilaritatẽ, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium æſtimationem ipſum quoq; os diducere.

NIhil agere, ſemp infelici eſt optimũ
Nil peccent oculi, ſi oculis animus imperet.
Nihil propriũ ducas, quod mutari poſſit.
Non cito perit ruina, qui ruinam timet
Nullus eſt tantus quæſtus, quàm eo quod habes carere *non eſt carmen.*
Neſcias quid optes, aut quid fugias, ita ludit dies *trochaicus*
Nunquã periclum ſine periclo uincitur
Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum
Nihil ꝓdeſt didiciſſe, ſi ceſſes benefacere
Nulla eſt tam bona fortuna, de qua nihil queri poſſis *Non eſt uerſus*
Nuſquã melius morimur homines, quàm ubi libenter uiximus *trochaicus.*
Negandi cauſa nunquam auaro deficit
Nondũ felix es, ſi nondũ te turba deridet.

Non eſt uerſus, ſicut nec ſequentes

Nam ſi nullos inimicos tibi parit iniuria, multos tamen inuidia.
Non aſpicias quàm plenas quiſq; manus deo, ſed quàm puras admoueat
Non enim aliter niſi optimus animus, pulcherrimus dei cultus eſt.
Non aliter uiuas in ſolitudine, aliter ĩ foro
Nihil petas, quod negaturus es.
Nihil negabis, quod petiturus es
Nihil magnum eſt in rebus humanis, niſi animus magna deſpiciens.
Nihil intereſt quo animo facias, quod feciſſe uitioſum eſt
Nam facta cernuntur, animus non uidet
Non q̃ multis placeas, ſed quibus, ſtude.
Nequitia ipſa pœna ſui eſt.
Nam mala cõſcientia ſæpe tuta eſt, ſecurã (nunquã.
Neminẽ cito accuſaueris.
Neminem cito laudaueris.
Nullum putaueris eſſe locum ſine teſte
Nulla puſilla domus quæ multos recipit amicos
Nunquã ſcelus ſcelere uindicandum eſt
Nimium altercando ueritas amittitur *uerſus eſt, cæteri nequaq̃*
Non multum ſupra eum eminet quis, cui ſe iraſcendo exæquat
Nobilis profeſſio ſapientia eſt, quæ diſtributa ſuſcipit incrementum, auarum dedignata poſſeſſorem, cito niſi publicetur, elabitur.
Non alia facies eſt quieti moderatiq; imperij, quàm ſereni cœli & nitentis
Nullũ ex omnibus clemẽtia magis, quàm regem aut prælatum decet
Nemo poteſt perſonã diu ferre fictam, ficta cito in naturam ſuam recidunt
Nunq̃ liquidũ ſyncerũq; ex turbido uenit
Nullum moroſius eſt animal, maioriq; arte tractandum quàm homo, & nulli magis parcendum quàm homini.

OMne peccatum eſt actio
Omnis actio eſt uoluntaria, tam honeſta quàm turpis.
Omne ergo peccatum uoluntarium eſt
Omitte excuſationẽ, nemo peccat inuitus
Omne uitium habet patrocinium ſuum
Odia multorum ſub uultu, multorum ſub oſculo latent
Omnia tum panduntur, cũ non dico ſi cecideris, ſed ſi turbaueris
Omnis affectus habet, ut in eo, in quo ipſe inſanit, in idem putet cæteros furere
Oẽs uitã differẽtes, mors incerta præuenit *Trochaicus*
Omnis dies uelut ultimus ordinandus eſt *Senarius*
Opinantur de te homines male, ſed mali, diſplicere enim malis laudabile eſt. *reliqui non ſunt uerſus*
Oratorem te puta, ſi tibijpſi, quod oportet, perſuaſeris.
Odium oportet peccandi nõ metũ facias.
Obiurgationi ſemp aliqd blandi admiſce.
Optimum eſt ſemper ignoſcere, tanquam ſi ipſe pecces quotidie.

Optimum eſt maiorum ueſtigia ſequi, ſi recte præceſſerint.
Omnis doctor in uitæ ratione peccãs, turpior eſt, ob hoc quod in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur.
Omni rei moderatio eſt adhibenda, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deplorati ſciat.
O uita miſero longa, felici breuis. *Hic ſenarius Publij nomine citatur, Controuerſia. 19.*

Hic nulli ſũt uerſus

PEccandi duo ſunt genera, aliud ex propoſito, aliud ex negligentia.
Pleriq; metu ceſſant peccare, nõ innocentia, profecto tales timidi, non innocentes ſunt dicendi.
Prius quàm promittas, deliberes, & cum promiſeris, facias.
Prius ſi negaueris, feciſſe poſtea fallere eſt
Propter cauſam multa amico dabis, multa etiam cauſæ contra amicum.
Pro eo religioſior eris, quo melior.
Præſtabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem.
Præſtabis amicis fidẽ, omnibus æquitatẽ.
Pacẽ cũ hominibus habebis, bellũ cũ uitijs
Pecuniæ imperare oportet, non ſeruire.
Pecunia ſi uti ſcias ancilla ẽ, ſi neſcia, dña ẽ
Pecunia nõ ſatiat auarum, ſed irritat
Putandus eſt recte fortior, qui cupiditates quàm qui hoſtes ſubijcit.
Patria eſt ubicunq; bene uixeris
Peiora ſunt tecta odia quàm aperta
Propterea loquax inimicus minus quàm taciturnus offendit.
Proximum ad innocentiam tenet locũ uerecunda peccati confeſſio.
Pleriq; cum ſtultis male dicunt, ipſi ſibi cõuitium faciunt.
Perturpe eſt enim quod obijcitur, in obijciente cognoſci.
Pulcherrimũ ẽ oĩa præſtare, nihil exigẽtĩ.
Principium diſcordiæ eſt, aliquid ex communi proprium facere.
Pleriq; famã, pauci conſcientiam uerent.
Poteſt nõ eſſe honeſtũ quod nõ eſt liberũ
Parcendum eſt improbandis ciuibus, non aliter quàm membris languentibus
Principium ſæuitia bellum eſt
Peſtifera uis ualere ad nocendum.
Prope eſt ut libenter damnet qui cito
Prope eſt ut non æque damnet qui nimis.
Peccandi uerecundiam facit ipſa clementia regentis.

Hic nulli uerſus.

QVidam quoſdam occidũt inimicos, non q̃a habeant, ſed quia meruerũt.
Quam inimicum eſt nocuiſſe, uel quia oderis lædere.
Quanto iniquius eſt odiſſe quia læſeris
Quã magnarũ uiriũ eſt negligere lædentẽ
Qui enim uindicat, ſentit.
Quis ſis intereſt, non quis habearis
Quamuis agas id, ut ne quis merito tuo te oderit, erunt tamen ſemper qui oderint
Quã magnũ ẽ nõ laudari, et eſſe laudabilẽ
Qui ſuccurrere perituro poteſt, cum non ſuccurrit, occidit.
Quid eſt homini inimiciſſimũ? alter hõ
Qui propter pecuniæ uel libidinis amorẽ morit, oſtẽdit ſe nunq; ſui cauſa uixiſſe.
Quæ ſunt maximæ diuitiæ? non deſiderare diuitias.
Quis plurimũ habet? is qui minimũ cupit
Quid eſt dare beneficium? imitari deum
Quis eſt pauper? qui ſibi uidetur diues
Quidam inimici graues ſunt, amici leues.
Quietiſſime uiuerent homines in terris, ſi duo uerba tollerentur. ſ. meum & tuum
Qui paupertatem timet, timendus eſt
Quod tacitum eſſe uis, nemini dixeris
Quia non poteris ab alio ſilentium exigere, ſi tibi ipſe non præſtas
Qui æquo animo malis miſcet, malus eſt
Qui ſeruis crudelis eſt, oſtẽdit in alios uoluntatem non deeſſe, ſed poteſtatem.
Qui ob hoc iniuriã facit, quia poteſt, cito deſinet, quia fecit
Quid dulcius quàm habere amicum, cum quo omnia audeas, cui ſic credes ut tibi, cui ſic loquaris quaſi tecum.
Quãmulti tales amicos habere uoluerũt, & ipſi tales eſſe non poſſunt.
Quõ ſe fortuna & fauor inducit hominẽ.
Quicquid ęquo plus futurũ eſt, in partem humaniorem inclina uel præpondera
Quid eo infelicius, cui iam malum eſſe neceſſe eſt?
Quid poteſt ab eo quiſquam ſperare, quẽ malum eſſe docuit
Quotidie damnatur qui ſemper timet.
Quotidie eſt deterior poſterior dies.
Quàm miſerũ eſt ab illo lædi, de quo non poſſis queri.
Quid refert quantum habeas, multo illud plus eſt, quod non habes. *Hunc trochaicum citat Gellius.*

Repelli

Nec hic ſunt uerſus.

REpelli ſe homines facilius, quàm decipi ferunt.
Reſpue crudelitatem,& matrem crudelitatis iram
Reuera memoria beneficiorum fragilis eſt,iniuriarum tenax
Ridiculum eſt odio nocentis, perdere innocentiam. *trochaicus*
Res uera ē q à multis timet̃,multos timet.
Regibus eſt peius multo ꝗ̄ ſeruientibus, reuera qa iſti ſinglos,illi uniuerſos timẽt
Res ipſa ut ipſa re poſſimus efficiet, ſi pol liceri properamus honeſta.
Rem maximam promittit ſapientia, ut te reducat tibi
Recta ingenia debilitat uerecundia,praua confirmat audacia
Res optima eſt non ſceleratos extirpare, ſed ſcelera
Recte parẽtem & inferiorem laudas,quia pertinet ad gloriam tuam
Res magnæ clementiæ eſt,indulgẽdo cor rigere peccata magis quàm uindicando
Rege incolumi mens oĩbus una ē amiſſo rupere fidẽ. *ha ha he Maronis carmẽ eſt*
Regibus certior eſt, ex manſuetudine ſecuritas.

Non ſunt uerſus.

SVnt quorum corpus innoxiũ eſt, & in mille facinorum furias mens ocio ſa diſcurrit.
Si in clientelam felicis hominis potentiſꝙ perueneris,aut ueritas,aut amicitia per denda eſt.
Si uis beatus eſſe,cogita hoc primum con temnere & contemni.
Si multis placuerit uita tua, tibi placere non poterit.
Solitudinem quærit, qui uult cum innocẽ tibus uiuere.
Stultum eſt timere,quod uitari nõ poteſt.
Semper diſſenſio ab alio incipiat, à te reconciliatio.
Succurre paupertati amicorum,immo po tius occurre.
Secrete amicos admone,lauda palàm
Si bene te inſtitueris, pudeat te fieri deteriorem.
Si quis iraſcitur pœnas ab alio expetit,à ſe exigit.
Seueriſſime enim nos aduerſum peccãtes gerimus,& ipſi eadem cõmittimus.
Seueritas aſſidua,amittit autoritatem.
Sicut formoſa pictura eſt cuius nulla pars errat, ſic formoſus homo in quo nulla peccati macula eſt,ꝓinde hoc domi,hoc foris,hoc oĩ genere uitæ teneamus, ut nobis inexorabiles ſim⁹, exorabiles illis qui non niſi ſibi dare ueniam neſciunt
Si inuitus pares ſeruus es,ſi uolẽs miniſter
Scias eum multis uirtutibus abũdare, qui alienas amat.
Si non inuideas maior eris, nam qui inuidet minor eſt.
Scis quid eſt inuidia? dolor animi eſt ex alienis commodis.
Scito etenim illud,quia nulli inuidetur,ni ſi prædito bonitate.
Sunt multi qui plurimũ uerbis,nõ re contẽnunt,ſed ipſa quæ ſpernũt clam furant̃
Seueritatem abditam,clementiam in procinctu habet.
Sapiens nihil facit quod non debet, & nihil prætermittit quod debet.
Seruis imperare moderate,laus eſt.
Si uis amari ama.
Sapiens & ſi contentus eſt ſe, tamẽ amicũ uult habere:ſed hoc ob nihil aliud niſi ut exerceat amicitiã,ne tã magna uirtus iaceat:non ad hoc ut dicit Epicurus,ut habeat qui ſibi aſſideat,ſuccurrat: ſed ut ha beat cui aſſideat quando libet.

TImidus cautum ſe uocat, ſordidus parcum. *Nõ ſũt uerſus*
Tutiſſima res eſt nihil timere,præter deũ.
Tene ſemꝑ uocis & ſilẽtij temperamentũ
Tamen & in hoc incumbe,ut liberius audias quàm loquaris.
Tacere qui neſcit,neſcit loqui.
Triſticiam ſi potes,ne admiſeris.
Turpe præbet ſpectaculum,animus æger
Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor rerum per uerba diſcutitur.
Tranſibit ſermo in affectum, ſi honeſta lo quamur.
Tolerabilior eſt qui mori iubet,quàm qui male uiuere.
Tolerabilior pœna nõ poſſe uiuere quàm neſcire.
Talem diligentiã exhibe in amicitijs com parandis, ne incipias amare quem dein ceps poſſis odiſſe.
Tu primum exhibe te bonum,& ſic quæras alterum tui ſimilem.

Turpius

Turpius nihil eſt quàm cum eo bellum gerere, cum quo familiariter uixeris.
Tam omnibus ignoſcere, quàm nulli crudelitas eſt.
Tam diu à periculo aberit populus quàm diu ſciet ferre frenos.
Tyrãnus à rege diſtat factis, nõ nomine.
Tam deeſt auaro, quod habet, quàm qđ non habet.

Laudatur hic uerſus controuerſia.19.

Nullum eſt carmen

VIx quiſquam in bonum, niſi ex malo tranſit.
Vis omnibus eſſe notus, prius effice ut neminem noueris.
Vis habere magnum honorem, dabo tibi magnum imperium, impera tibi.
Vide ſi adhuc malus es, ſimilibus parce.
Verũ ſi eſſe deſiiſti, quare aliis locũ emendationis abcidas.
Vitiũ prius fuit obſeruatio, nunc mos eſt.
Verum non dicimus nec audimus.
Vtilis educatio & diſciplina, mores facit.
Vnde & bona conſuetudo excutere debet, quæ mala incuſſit.
Viriliter feras quę neceſſe eſt, dolor enim patientia uincitur.
Verba rebus non perſonis accipiẽda ſunt
Vires tuas amici beneficiis, inimici iniuriis ſentiant.
Vita omnis breuis eſt, ideo immortalitas eſt mors honeſta.
Vir eſt bonus qui intantum perduxit animum ſuum, ut non modo nolit peccare ſed etiam non poſſit.
Vt aliquid auri extrahamus, terram peruertimus, ut ſummum bonum occupemus, ſcrutari pectus piget.
Virtutem cuius progreſſum uideris, non exitum eius finemq́ deſperes.
Vlcera animi magis quàm corporis ſananda ſunt.
Volunt homines ita præceptum eſſe ut uiuunt, non ita uiuere ut præceptũ eſt.
Vtendum eſt diuitiis & non abutendum, ut nec à ſuperioribus contemnaris, nec ab inferioribus timearis.
Vbi uſitata remedia non procedunt, tentã contraria.
Vbi diſcrimen inter bonos malosq́ ſublatum eſt, confuſio ſequitur & uitiorum eruptio.
Venia eſt pœnæ debitæ remiſſio.
Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu, ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terrẽt latius quàm nocent.
Vtinam ea lex homini eſſet, ut cum telo ſuo frangeretur, nec ſæpius liceret nocere quàm ſemel.

ZElum de deo tantũ habeas, non contra homines.
Zelari autem hominibus uitioſum eſt.

Chriſtianæ ſententiæ ne z. non haberet locum

Prouerbiorum Senecæ finis.

RERVM ET VOCVM APVD Seneccam notatu dignarum index.

Aβατορ 452
Academicorũ ſcientia, nihil ſcire 191
Accipiendũ à qb.beneficiũ 15
Actio recta 217
Adamantis natura 361
Aδιάφορα quæ ſint 172.253
Admoneri qui ferant, & qui non 316
Admonitionis uis 208
Ad paululum 92
Ad pileum uocare 119
Aduerſus, in bonam partem 49
Aduerſis obluctandum 87.274
Adulationem uitandam 107.265
Adulationem, amicitiæ ſimillimam 117
Adulationis remedium 450
Adulter 363
Aegle 2
Aegri proprium 355
Aegyptũ nunq̃ terræmotum paſſam ne-gat Seneca. 472
Aër 424
Aër & uentus quo differant 458
Aëris mutatio quid agat ſupra nos, quid infra terras 439
Aequi boniq́ natura 327
Aeſopicæ fabulæ 382
Aeſchinis in Socratem munificentia 4
Aetatem omnem diſcendo, nõ autem in-ſtituendo congruam 110
Aethna 123.167.429
Aethiopes cur dicti macrobij 311
Affectus 159.287.293
Affectus temperari poſſe, non uitari 179
Affectus nullos, an modicos habere præ-ſtet 252
Affectibus quomodo indulgendũ, & quo modo obluctandum 252.373
Affectus omnes apparere 285
Affectus quomodo incrementa ſumãt 293
Affectus non ſeruire, nec in noſtra eſſe po teſtate 409.489
Agere gratias, pro referre 64
Aggredienti aliquod negocium quæ con ſyderanda 352
Agilitas quid 261
Agnoſcere 86
Albutius 515
Alexander Magnus 126.154.176.200.210.246.257.293.299.310.312
Alexander Magnus iure ciuitatis à Corin thijs donatus 6
Alexandri ſtulticia in donando 12
Alexander in quo gloriabatur 44
Alexandro ſemper defuit 66
Alexandrina bibliotheca 354
Alfius Flauius 489
Aliud agere quid 75
Alienas iniurias puniendo, quid lex ſe-quatur 328
Aliorum ſcriptorum dicta quomodo pro noſtris uſurpare poſſumus 177
Alphæus 467
Alter pro alius 262
Amantium uota & affectus 59.82
Ambitio 154.178
Ambulatio quid ſecũdum Cleanthem & Chryſippum 246
Amicitia ſumma quæ 12
Amicitiæ bona 555
Amicitiæ temporariæ 82
Amicitiæ, amoris, animi conſtantis diffe-rentia 110
Amicitiã eſſe inter bonos uiros et deũ 274
Amicus quomodo eligendus & colen-dus 77.82.94
Amicos candidos & ſynceros eſſe raros 61
Amico num quid poſſit donari 67.69
Amicorum omnia cõmunia 69.120
Amnes quidam cur æſtate creſcant 444
Amor uitæ 105
Anacharſis 177
Aνάλεκτα 104
Ancillariolus 4
Animaduerſionum paucitas quantũ pro-ſit rebuſp. ciuitatum 328
Animal omne conari pernicioſa intel-ligere 262
Animal nullum alio doctius ibidem
Animus humanus 81.229
Animi humani natura 329
Animus ſublimis 306
Animus quietus 307
Animus generoſus & magnus quo fer. 112
Animi mala non poſſe tẽperari 179
Animi uis quæ 6.129.203
Animi meditatio propria quæ 110
Animi libertas 139
Animi tranquillitas 159
Animũ non poſſe mancipio dari 24.139
Animus quomodo componendus 77.101.199.221.236
Animus quomodo remittẽdus 89.359.487
Animum nulli loco addicendum 104

Animus

Animus noſter quando rex, quando tyrannus 249
Animũ dolentem aut ægrũ quid ſedet 410
Animo unde robur ueniat 474
Animo adeo nõ liquere de cæteris rebus, ut adhuc ipſe ſe quærat 482
Annus 85
Antigonus 12. 312
Antonij Coſ.magnitudo 49
Anulorum impreſſionem,perfidiæ argumentum eſſe 23
Ἀπάθεια 81
Apitius 405
Appion grammaticus 190
Ἀπορία 187
Apum regnum 327
Apyrina 179
Aquarum diuiſio 438
Aquæ quædam cur caleant 443
Aquæ quomodo ſe purgent 445
Aquis cur uarius ſapor 442
Aqui leges 441
Araxis fl. 469
Archelaus 44
Archeſilaus 10, 14
Arcus uel iris quomodo fiat in cœlo 414
Arcus & coronæ num uere appareãt 420
Arcum nũꝗ maiorem dimidio circulo apparere,& eius prognoſmata 417. 418
Arcus,uirgæ,coronæ,quõ differant 419
Areæ 414
Arellius Fuſcus 493
Arethuſa 394. 445
Arietare 230.274. 293
Ariopagitæ 352
Ariſtides 407
Ariſtippus 73
Ariſton 105. 110
Arrhideus 38
Ars quid 138
Artem nõ eſſe,quæ ad effectũ deuenit 105
Artium genera quatuor iuxta Poſidonium 189
Aruntius 63. 248
Aſia 464
Aſiaticus Valerius 367
Aſinius Gallus 503
Aſinius Pollio 225.313. 359. 503
Aſtrapoplecta 420
Atedius Pollio 317. 503
Aterius 63
Athenodorus 353
Athenienſes 352
Attalus 238.431
Attali dicta 82.136. 145. 153. 175
Attilius Regulus 407
Atteni ſeruus quomodo ſe & ſuum dominum ſeruauerit 25
Attoniti 428
Atylius Buta 264
Auaricia 303.460
Auaricia taxatur 135.315
Auariciam eſſe ingratam 15
Auariciam fundamentum eſſe muliebriũ uitiorum 497
Auguſtus Cæſar 317.325.326.370.385.395. 461. 503
Auguſtus Cæſ.qualis naturæ fuerit 26.312
Auguſtus filiam ſuam relegauit 61
Aureum ſeculum quale fuerit 194
Auſpicium 430
Autores quomodo legendi 76
BAbillus 452
Babys 94
Baiæ 123
Balneorum luxus 128. 182
Baſſus Aufidius 106
Bathyllus 498
Beata uita 180.201.355
Beatam uitam optando,multũ peccari 116
Beate uiuendi regula 348
Beatus uere quis 117.144.155.157.201
Beatum quæ reddant,opiniones uariæ 180
Beatos nos ipſi facere poſſumus 401
Beneficium quid 3.4. 17. 24.46.64
Beneficium non repetendum 1
Benef.quomodo repetendum 52
Beneficium quis reddat 16
Beneficiũ quomodo debeat 3.16.17.71.169
Beneficiorũ dãdorũ ratio 5. 8.10.30.33.342
Beneficia quæ gratiſſima 8
Benefic.iucundũ,& perpetuo in accipientis animo uicturum 8.9
Beneficia quomodo in odiũ tranſeant 9
Beneficij lex inter dantem & accipientẽ 10
Beneficium interdum maius eſſe,negare quàm dare 11
Beneficium nec dandum, nec accipiendum ſuperbe 12
Beneficium à quibus accipiendũ ibidẽ
Beneficij creditorem diligentius quàm pecuniæ quærendum 13
Beneficium dum quis accepit, qualem ſe præbere debeat 14
Beneficium, officium, miniſterium differunt 23

Beneficium,& pro eo ferre gratias, num res ſint expetendæ 50. 52
Beneficium ex quibus rebus conſtet 38
Beneficijs uinci, num turpe ſit 43
Beneficiũ neminẽ ſibi poſſe præſta. 46. 47
Beneficiũ non poſſe eripi 53
Beneficium quando ſit, & quãdo non 50. 53. 55. 525
Beneficia ex tribus cauſis 56
Beneficiorum duo genera 71
Beſtiarius à leone quẽ nutrieratſeruatus 15
Bion 353
Bionis dictum 358
Blactaria balnea 185
Bonum quid 187. 256. 267. 268
Bona uera quæ 107. 142. 156
Bona falſa 142
Bonorum tria genera 145
Bona omnia, æqualia eſſe 142
Bonum omne, num optabile ſit 144
Bonum & honeſtum differunt 256
Boni honeſtiq; notitia quomodo ad nos perueniat 259
Bonum cur nõ inſit animalibus mutis aut arboribus 267
Bonum uirum ſine deo neminem 114. 155
Boni uiri præſtantia 154
Bonus quo differat à deo 274
Bonis, nihil mali accedere 279
Boni mores 119
Bona uoluntas 56
Bonitatis magnam eſſe partem, uelle fieri bonum 110. 168
Botularius 130
Breuiarium 112
Brutus 173. 393
CAdere formula 120
Caduca hominis omnia 226
Cæcilius fœnerator 255
Cæcitatem partem innocentiæ eſſe 283
Cæcum ſui iudicium 349
Cælius orator 307
Cæſar 164
Cæſaris magnitudo 49
Caius Cæſar 78. 176. 210. 292. 299. 302. 312. 367. 377. 385. 393. 405
Caij Cæſ. crudelitas 311
C. Cæſar. Pompeio pedem ſiniſtrum exhibuit oſculandum 11
C. Marius 210
C. Caligula 367
C. Silo 530
Calamitatem, uirtutis eſſe occaſionẽ 277
Calliſthenes 471
Caluus 519
Caluiſius Sabinus 103
Calixtus ſeruus 118
Cambyſes 309. 311
Cambyſis exercitus in Ammone arena oppreſſus 429
Camillus 49
Canopus 123
Canius Iulius 357. 358
Capite agere 53
Capito 530
Carmine magis excitari animos quàm ſoluta oratione 238
Caſſius Seuerus 176. 497. 530
Caſtoris & Pollucis ſtellæ 413
Caſtigatio magiſtratus, parentum, præceptorum & iudicum quomodo accipienda 300
Caſus nominum ſex 461
Catilina 311
Cato 49. 87. 88. 89. 100. 145. 175. 218. 221. 233. 275. 317. 353. 358. 359.
Caudix 374
Caudicatæ ibidẽ
Cauſa quid 138
Cauſæ rerum, iuxta uarios ibidem
Cecinna 434
Cenſus homines honore donat 494
Cernere ferro 130
Ceſtius 499
Chaſmata 420. 467
χαλαζοφύλακες 454
Chelidonius 185
Chereas 367
χρεῖαι 367
Chryſippus 3. 128
Cibi parſimonia qualis eẽ debeat 257. 265
Cicero 358. 370. 498
Cicero qualis fuerit in orando 113
Ciceroni ingrata fuit patria 49
Circũſcriptores qui 513
Ciuitatis politia qualis ſit 328
Claritas quid 228
Cleanthes 79. 116
Clementia 324. 331
Clementiæ bona 321
Clementiam innocentes etiam colere 320
Clementia quos maxime deceat 321
Clemens uere 328
Cleopatra 177

Clœlia 394
Cn. Lentulus 15
Cn. Piſo 291
Cn. Pompeius 49. 210. 393. 396. 508. 518
Coactor 169
Coacta 243
Codices 374
Codrus 523
Cœli circuli 461
Cœtus quid 502
Cogitandum quomodo 175
Colorem ducere 237
Colorare & decolorare quid 431
Cometarum conditio 476
Cometarum genera 477
Cometæ in quibus cœli partibus uiſantur 478
Cometæ quõ fiant, uariæ opiniones ibid.
Cometarum diuerſitas, & eas non eſſe ſtellas 480
Cometa cur non ſtet fixus 481
Commodum quid 187
Concinnare ingenia 80
Congiaria 18
Conon 476
Conditioni ſuæ cuiuis aſſueſcendum 355
Conſuetudo ibidẽ
Conſuetudo uitæ humanæ omni lege uiolentior 51
Conſcientia bona, & mala 115. 220
Conſiſtere, pro iudicio contendere 294
Conſtantia 145
Contentionis natura 307
Continuatio quid 425
Contrarijs conſtare rerum æternitatẽ 236
Contumelia unde dicta 365
Contumeliam non à quolibet fieri 366
Contumeliarum patientia 312
Contumeliam non cadere in ſapientẽ 365
Conuerſatio & conuictus quantum poſſint 79. 208
Cordus 398
Cornelia Gracchorum mater 394. 408
Cornelia altera ibidẽ
Coronæ quomodo fiant in ſyderibus, & eorum prognoſtica 415
Corpus hominis quid 139. 260
Corpori indulgendum, non ſeruiendũ 87
Corpus non ſaginandum, ſed exercitandum 89
Corpus, rem eſſe magis neceſſariã, quàm magnam 99. 139
Corporis humani incõmoda 260
Corrigere quomodo errantes liceat 286
Coſſus 176
Crates philoſophus 85
Creditum 55
Credere nemini, & omnibus, idem uitium 77
Credulitatis mala 299
Crimina noſtra quomodo excuſare ſoleamus 122
Criſpus Paſſienus 449
Criſpi Paſſieni dictum 7
Crœſus 356
Crudelitas 525. 331. 332
Crudelitas ſumma 9
Crudelitas notatur 329
Crudeles 338
Cruſtularius 150
χρυσαλλον 444
Cultura amici qualis debeat eſſe 77
Cuneare 257
Cupiditas quomodo fugienda 95
Cupiditatibus nõ indulgendum 96
Cupiditates quomodo refrenandæ 355
Cupiditatis natura 406
Cupiditatis max. malum 154
Cupiditatis quis modus optimus 190
Curam ſui omnibus ineſſe 262
Curius Dentatus 352
Cutyliarum inſula 444
Cynici indifferenter quoſq; obuios monebant 105
Cyneas 488
Cypariſſiæ 420
Cyrus 312
Daedalus 195
Damnari negociorum geſtorum 37
Dandi uel donandi modus 342
Danubius 446. 451. 466
Dare nomen 545
Darius 310. 376
Debere, locum habet inter duos 45
Debere nolle, turpe & ingratum eſt 59
Debitum & gratiæ, uarie poſſe reddi 60
December 92
Decius 145
Declamare 487
Decretorius ſtylus 325
Decretoria arma 255
Decreta & præcepta quomodo differunt 207. 715. 217

Defuncti uita quomodo lugendi 156
Delphinorum cũ Crocodilis pugna 452
Demades Athenien. 55
Demarati Laconis prudens conſiliũ apud Xerxem 61
Demetrius Cynicus 65. 68. 69. 200
Demetrius Pompeianus 354
Demochares Parrheſiaſtes 512
Democritus 279. 295. 358
Democriti inuenta 197
Depudere 367
Deſpondere animum 18
Deſpicere neminem decet 27
Deum ſequere 339
Deum ſyncere orandum 85
Deo dignus 93
Deo propoſitum quid 139
Dei animus erga bonos qualis 275
Deo ingratus, nemini gratus 17
Dei natura 405
Deo uaria nomina poſſe tribui 32
Deorum uera cultura 216
Deos liberales dici 31
Deos nemo ſanus timet 35
Dĳ in creando quid ſequantur 37
Deos hominibus tũ propter maiores, tum ꝑpter minores & bene & malefacere 39
Deos uota noſtra non exorare, ſed admonere 52
Deſidia 485
Didymum quatuor millia librorum ſcripſiſſe 190
Dies & nox quid 230
Dies feſtus quomodo agendus 92
Dilationem, uitæ maximã iacturã eſſe 372
Diluuĳ deſcriptio 445
Diodorus philoſophus 340
Dionyſius tyrannus 394
Diogenes 44. 195. 317. 353. 354
Diſcendum ꝗ diu 159
Diſcentis & docentis quod debeat eſſe ꝓpoſitum 237
Diuitiæ certæ quæ 53. 78
Diuitiarum modi 77. 280
Diuitĳs quis maxime fruatur 89
Diuitias aſſequendi duas ſciẽtias eſſe 226
Diuitiarum mala 281. 353
Diuitiæ materia ſunt explicãdi animũ 341
Diuitias aliud facere apud ſapiẽtem, aliud apud ſtultum 343
Diuitias quomodo ꝗs facile aſſequatᷣ 450
Diues quis nunꝗ̃ 91
Doctrinæ exemplaris efficacia 79
Δόγματα 215
Dolorem nullum diuturnum 137
Dolorem ex præſentibus tantum eſſe 158
Doloris natura 205. 222
Domitius ab hoſtibus obſeſſus, uenenum ſibi porrigi iubet 25
Druſius Libo 148
EBrietas 135. 176. 445
Ebrietatem interdum admittendã 360
Ebrioſus 176
Ebrius 175. 176
Echerus orator 115
Εγκολπίας quomodo fiat 458
Εκνεφίας 459
Educatio puerorũ qualis eſſe debeat 298
Egemus aut gratuitis, aut utilibus 102
Εἶδος quid 131. 138
Elementa, eorumꝗ́ poteſtates 298
Elementorum alternos eſſe recurſus 439
Eloquentia quomodo uitiata ſit 229
Emẽdare & agnoſcere uitia noſtra cur nolimus 126. 220. 252
Ephorus hiſtoricus 480
Epicurus 168. 366
Epicuri dogmata & inſigniter dicta 80. 85. 85. 96. 97. 98. 102. 180. 205. 338
Epicuri conuerſatio multos magnos uiros dedit 79
Epicurei 30
Epicureorum & Stoicorum diſſidiũ 345
Epilepticos morbũ ſuũ præſentiſcere 308
Eraſinus 445
Eripere 85. 95
Erixion 326
Error 206
Error quorum grauior cæteris 371
Eteſiæ 455. 459
Eteſĳs flantibus Nilus creſcit 455
Euentum omnem ſtatam habere diem 435
Euiratio 344
Euphroſyne 2
Eurynome unde dicta 8
Euripidis carmina quædam publice exploſa 251
εὐθυμία 349
Ex cõmentario ſapere, turpe 109
Exemplis docere, breue & efficax 79
Exilium quid, & eius incõmoda 402
Exulem autorem fuiſſe Rom. imperĳ 403
Expenſum ferre 2
Externa non reddunt beatum 201

FAbianus. 84. 115. 125. 130. 225. 495
Fabius cunctator 288
Fabij uerucoſi dictum 9
Fabritius 221. 256. 279. 509
Fabula de miſſis quibuſdam in antiquum metallum 460
Fabula de quodam Pythagorico 72
Facere nomen 1
Facere animum 57
Factū egregium emiſſe fama ſceleris, ingenui eſſe animi. 25
Famis uis 377
Famem & ſitim incendere animos 308
Famē undelibet ſatiari poſſe, nec eſſe ambitioſam 245. 257. 258
Famem paruo, faſtidium magno conſtare 91. 280
Familiares olim ſeruos uocitatos 119
Fatum quid 32
Fati quàm inopinatus terminus 226
Fatorum neceſſitas 380. 430
Fatum æquo animo ferendum 290. 219
Febres quorundam morborum eſſe remedia 289
Felix quando quis 115
Felicitas 299. 320
Felicitatem rem eſſe inquietam & noxiā 110. 277. 281
Feritas 294. 331
Feritas unde 335
Fides 190
Fidem animo non facultatibus liberari 1
Fiducia & ſpes 90
Filiorum an parentum maiora ſint beneficia 27. 28
Fletus 524
Floralia 220
Fluctus quid 457
Fluminum miræ uirtutes 444
Flumina quædam cur ſe occultent 445
Focale 457
Fœminas non minoribus laborare uitijs quàm uiros 214
Fœminis ad lugendum cur annus inſtitutus 157
Fontes quidam cur ſenis horis pleni, ſenis horis ſicci ſint 441
Formula cadere 120
Fortitudo 17. 145. 180. 190. 246
Fortuna 199. 220. 276. 379
Fortunæ peruerſitas 78
Fortuna aduerſa quos erexerit 167
Fortuna quando maxime ſuſpicienda 312
Fortunæ quomodo maximam iniuriam facias 390
Fortunas hominum ex aſtris pendere 395
Fortuitorum remedia 282
Fragor quid 428
Fructus recte factorum 319
Frugalitas quid 91. 281
Frugalitas quomodo ſit 78
Fucinus lacus 438
Fulguratio ſeu fulgur 415. 425. 427. 434
Fulgurum ratio 420. 434
Fulgur cur citius appareat quàm tonitru audiatur 426
Fulgurum diem ſtatam eſſe. 435
Fulgurum nomina ibidem
Fulgere media breui 434
Fulgetra ibidem
Fulmen quid 427
Fulmina unde fiant 415. 420. 426. 434
Fulminum uis, & obſeruatio 429. 433
Fulminum ars triplex 430
Fulminum genera 431
Fulmen igneum quod dicatur ibidem
Fulmina non mitti à Ioue 432
Fulmen cur tam ſubitum appareat, nec cōtinuetur 434
Fulmen cur alta petat 435
Fulminatio 425
Furnius 15
GAllus Vibius 494
Gaudium uerum quod 98. 135
Gaudium ſapienti perpetuum 155
Gaudij comites 299
Garrulitas & linguæ incontinentia 234
Garum Soſiorum 214
Germani 278. 288. 315
Germanus quidam beſtiarius quomodo ſibi mortem conſciuerit 149
Generoſus quis ſit 116
Gloria quid 167. 266
Gracchus 62
Græcinus Iulius 14. 105
Græcorum friuolæ quæſtiones & ſtudia 374
Graiorum migratio 403
Grammatici officium & functio 187
Grando quid 454
Grando unde proueniat ibidem

Gratiarū

Gratiarum ſeu Charitum deſcriptio 2
Gratia num ſemper referenda 41
Gratiam referri poſſe uarijs modis 60
Gratiam referre quibus opus ſit 20
Gratiam referre neminem ſcire, quàm ſapientem 170
Gratorum duo genera. 35
Grati nimis quomodo peccent 59
Grati animi iudicium 15
Gratitudinis fructus 35. 171
Gratior eſt pulchro ueniens à corpore uirtus, male dictum eſſe à Vergilio 140
Grauiſſima imprecatio quæ 242
Gubernatorem duas perſonas habere 181
HAbere ſe, pauciſſimis contingere 115
Habemus diuitias ut febrim, hoc eſt, ipſæ nos habent 258
Halo ſeu coronæ ſtellarum quomodo fiant 413. 414
Hannibal 437
Hannibal unde uictus 125
Hannibalis crudelitas 294
Harpalus 310
Hecaton 7
Hepheſtios Liciæ regio 167
Heraclitus 295. 358
Heracliti Scotini dictum 85. 132
Hercules cur dictus deus 32
Homerus 406
Homerus an Heſiodus ætate maior ſit, inutilem eſſe quæſtionem 188
Homo 131. 392
Hominis officium 230
Hominis mens 402
Hominis corpus & animus 406
Hominis inconſtantia deſcribitur 260
Homo quomodo cognoſcendus & dijudicandus 162
Homo quantum cæteris animalibus præſtet 16. 35. 58
Hominis uitam etiam longiſſimã eſſe breuem 225
Homini nihil certum 226
Hominis propria quæ, & quid in eo laudandum 114
Homini nulla ex re maius periculũ quàm ex homine 424
Hominẽ quæ duo perpetuo ſequunt 404
Hominem cedere mutis animalibus in multis 268
Homo ſe ultra humana tollere poteſt 365
Hominum ridicula ſtudia notantur 411
Hominum omnium eandem eſſe conditionem 26. 78. 225
Homines qualia optent 65
Homines renaſci 111
Hominum inter ſe diſcordia 294
Hominum inconſtantia 260, 349
Honeſtum omne uolũtarium ac liberum eſſe 141
Honeſti ac boni differentia 257
Horatius Cocles 259
Horæ ultimæ metus, omnes alias horas inquietas facit 78
Horrorem non timorem cadere in ſapientem 129
Hortenſius 488
Hoſtis quis periculoſiſſimus 435
Hoſtius ſceleratiſſimus nebulo 421
Humanus animus 229
Humanæ uitæ imago 75
Humana uita quibus conſtet 286
Humana uitia ridenda potius quàm odio proſequenda 358
Humanis in rebus quid præcipuum 437
Hyperboles uſus 72
Hypocriſim uitandam 78
IDeæ apud Platonem, & quid 131. 132
Idos quid 131. 138
Idiotiſmus 516
Ieiunum bibere uidetur Senecæ cõtra naturam eſſe 265
Ignis natura 298
Ignium cœleſtium genera 412
Igneum fulmen quid dicatur 431
Ignominia 407
Ignoſcere 333
Ignoſcere omnibus & nulli, æque crudele 320
Imago uitæ humanæ 75
Imbres non facere aquam ſed excitare 44
Imitatio in ſtudijs literarum qualis debeat eſſe 44
Impedimenta quæ dicantur 154
Imperare ſibi, maximum imperium eſſe 247
Imperium quietum 322
Imperandi multa genera 326
Imprecatio grauiſſima quæ 242
Impudicitia 504
In æquo eſſe 221
In anteceſſum dare 255
Inceſta 515
Inconſtantia hominum quanta 260

Indolentiam, non eſſe, bonum 185
Indifferens ſeu medium quid 172. 255
Inertes quomodo maiorum ſuorum gloria ſplendeant 38
Inertiæ natura 550
Infelicitatis aſſiduæ quæ bona 401
Inferos negat Seneca 596
Ingenij uis in quibus exercenda 117
Ingeniorum diuerſitas 124
Ingenium præſtantiſſimum ſub qualibet cute poſſe latere 140
Ingenijs, quæ condonanda 550
Ingenium inueteratum inemendabile eſſe 244
Ingratitudo cur tam crebro accidat 1
Ingratitudinis mala 35
Ingratitudinis pœna 25
Ingratitudinis non eſſe actionē 20
Ingratitudinis cauſa non eſſe à beneficijs ceſſandum 169
Ingrato qui ſceleratiores ſint 5
Ingratos quid faciat 15. 75
Ingratum & inuiſum differunt 18
Ingratorum multa genera 19
Ingrati qui fuerint in patriã, & in quos patria fuerit ingrata 48. 49
Ingrati quomodo ferendi 75
Iniuria, & in quem cadat 562
Iniuriæ uulgi 568
Iniuriarũ altiorem eſſe memoriam quàm meritorum 1
Iniuria in uxorem quæ grauiſſima 215
Iniuriæ pœna maxima 313
Innocẽtiam principibus non adeſſe 320
In ordinem cogere 5
In ſinu gaudere 234
Inſolidum 562
In ſolido eſſe 20
Inſolentium mores 502
Inuentiones rerum, ſagacitati hominum, non ſapientiæ adſcribendas, & inibi de uarijs inuentis 195
Iouem non plus poſſe quàm beatum uirum, dictum Sextij philoſophi 154
Iouis aliquot cognomina 432
Iphicrates 568
Ira quid, eiusq́ differentiæ 285. 286. 293
Iræ affectus qualis 284. 290
Iræ deformitas 303
Iræ quomodo obſtandum & occurrendũ eiusq́ remedia 304. 306. 308. 309. 313
Ira quo modo timeatur 296
Iram uehementiorem, cauſam eſſe inſaniæ 95
Ira carere omnia animalia præter hominem 286
Ira num aliquando admittenda 287
Iram non eſſe neceſſariam, nec bonam, cõtra Ariſtotelem ibidem
Ira num ſecundum naturam ſit 286
Ira unde initium ſumat & incrementum 295
Ira num quid generoſi in ſe habeat 297
Ira omni abſtinendum 303
Ira aliena quomodo leniendā 317
Iram omnibus affectibus & uitijs ſuperiorem 304. 305
Iræ incomoda 285. 286. 288. 306
Iracundiæ cauſæ, & quæ res concitent 299. 301.
Iraſci in quaſdam res, ſtultum 300
Iraſcentium eadem indicia quæ furientium 284
Iratus & iracundus differunt 286
Iris uide Arcus
Iſocrates 355
Iudex quando maxime placidus debeat eſſe 292
Iudicio fauorem officere 349
Iugurtha 356
Iul. Cæſar. 49. 51. 315. 385
Iulius Græcinus 14. 105
Iuſſo, antiquum pro iuſſero 130
Iuſtitia 247
LAbienus 503. 529
Labienus cur Rabienus uocitat. 475
Laberij uerſus 296
Laberij & Ciceronis inter ſe ſcõmata 519
Laboris contemptus & tollerantia 107
Laconis cuiuſdam ingenuus animus 165
Lacedæmonij 43. 277. 456
Lachrymæ 524
Lachrymandum, non plorandum eſſe 136
Ladon flu. 472
Lælij iocus 475
Lampades 420
Latinæ linguæ inopia 132
Latinæ linguæ aliam cõuenire orationem & pronunciationē quàm Græcæ 115
Latro Porcius 531
Latronis Porcij laudes 487
Laus & laudatio differunt 228
Lectio quid proſit 177
Legere autores quomodo deceat 76. 117

Len

Lentulus 317
Leonidæ oratio ad milites ſuos 174
Leuitas 357
Lex beneficij inter dantem & accipientem 10
Leges quid 208
Leges Philoſophiæ breues eſſe 206
Legis naturæ termini qui 280
Leges annoſis parcere 378
Legumlatores primi qui 194
Libarius 150
Liber pater 32
Liber cur dictus Bacchus 360
Liber uere quis 243. 438
Libertas quid 368
Libertas philoſophica & certa 109. 125. 139
Libertas uera quomodo aſſequatur 168
Liberalia ſtudia cur dicta, eaq; non ad uirtutem ducere, ſed præparare tantũ 187
Liberalia ſtudia dolorũ eſſe remedia 409
Liberalium ſtudiorum neglectum inſectatur 484
Liberi num maiora beneficia parentibus dare poſſint quàm acceperint 26
Libido in quem uſum homini data 407
Libri quomodo parandi 554
Liqui animo 129
Liuius Druſus 62. 370
Liuia Auguſti uxor 388
Liuiæ Auguſti uxoris prudens conſilium 323
Loci mutationem, id eſt peregrinationem inutilem eſſe 76. 147. 231
Loci mutatio & paupertas quomodo tolerabilia ſint 407
Loca amæna uitanda 123. 124
Loculamentum 355
L. Bibulus 393
L. Cinna 323
L. Piſo 176
L. Sylla 48. 276. 303. 311. 375. 397
L. Vinitius 496. 519
Lugere mortuos quomodo, & quam diu liceat 137. 223. 382
Lugdunum exuſtum 398
Lux 96
Luxuria 457
Luxuria taxatur 68. 69. 194. 214. 405. 442. 484
Luxurioſorum mores 264
Lycus 445
Lyſimachus 310
MAcrobios dictos Aethiopes 311
Magnitudinis indicium certiſſimũ quod 306
Magnitudinis firmamentum 292
Magnitudinis proprium 315. 322
Magnitudinem certis conſtare modis 115
Magna raro gigni 365
Magna ingenia in uno tantum præſtare opere 498
Malitia 119
Mala non eſſe quæ uidentur 275. 278
Mala ne contingant bonis, deum prohibere 279
Malis cõtinuis quomodo occurrendũ 296
Malo caruiſſe, quantum ſit 411
Malis diſplicere, argumẽtũ eſſe recti 342
Male uiuit, neſciens bene mori 356
Mamercus Scaurus 39
Manlij pietas in patrẽ, à quo fuerit in exilium relegatus 29
Manu facere 65
Manuleatus 109
Marcellus Eſerninus 505
Marcelli uita in exilio qualis, & quãtopere fuerit deſideratus 404
Marcellinus 105
Maris oras terræmotibus obnoxias eſſe 473
M. Antonius 177. 385
M. Agrippa 27. 209
M. Brutus 13
M. Cato. 49. 87. 88. 89. 145. 184. 218. 233. 275. 302. 361. 366. 397. 398. 407. 513. 520.
M. Catonis diuitiæ 341
Marullus 488
Materia quid 138
Mecænas 204. 247. 276
Mecænatis dictum 93
Mecænatis uotum 227
Media uel indifferentia 172. 255
Mediorum diſcrimen 173
Medicis non rei, ſed operæ precium pendi 56. 57
Megiſtanæ 104
Melas flu. 444
Memoria, & quanta fuerit Senecæ 485
Memoria præſtantes uiri 488
Memoriam nihil perdere, niſi quod ſæpe nõ reſpexit 19
Meminiſſe quid 109
Mendacium, res tenuis eſt 168

Menenius Agrippa 407
Mens hominis 402
Mercurius cur deus nominatus 32
Meridianus circulus 46
Metuere, inutile eſſe 87. 157
Metus mala 475
Miniſterium 25
Mirides 300
Miſericordiam eſſe uicinam miſeriæ 332
Miſeros, etiam ſuperſtitioſos eſſe 521
Mithridates 356
Modus 141
Monere omnes num conueniat 105. 207
Montanus Iulius Poëta 264
Montanus rhetor 528
Moralis philoſophiæ partitio 192
Moralis philoſophia num neceſſaria 205
Moralia, multorum eſſe generum 261
Mores & molliciem ſuæ ætatis taxat Seneca 486
Morum indicia ex minimis etiã capi 125
Moroſi, delicatum iracundiæ genus 286
Morbus quid 159. 179
Morbum quæ efficiant grauem tria ſunt 214
Morbi tam uarij unde proueniant 213. 214
Mors quid 126. 282. 475
Mortis metus 475
Mortis contemptus ad quid cõducat 111
Mors ex gaudio 521
Morti obnoxiam omnem ætatem 397
Mortem non eſſe timendam 49. 77. 98. 100. 102. 106. 111. 143. 163. 474
Mortem condiſcendam 103. 173
Mortem ſibi conſciſcere, non improbat Seneca 147. 148
Mortem nec bonum, nec malum eſſe 172. 266
Mortem ubiq; expectandam, nuſquam timendam 465
Mori bene quid 135. 147
Morimur ut naſcimur 98
Morimur quotidie 101
Mortalitatem, maximum mortis ſolatiũ eſſe 465
Mortalium omnium omnia opera mortalitate damnata eſſe 199
Mulieris natura 366
Mulier quid taceat 496
Mullus in quanto luxu fuerit 442
Multitudinem ſeu uulgum fugiendum 80. 105
Mundus 151
Mundi cauſæ 158
Mundi & ſtellarum curſus & motus 481
Mundi ruinæ deſcriptio 445
Mundum alium poſt huius exitium fore 448
Mundus num terra ſtante circumeat, an terra mundo ſtante uertatur 476
Munerarij 503
Munus non ſtatim munere penſandũ 41
Muſa rhetor 530
Mutius Sceuola 70. 99. 144. 221. 276. 523
NAtalia 185
Nata Pinarius 264
Natura & deus, idem 32
Naturæ deſiderium quale 91. 102. 135. 406
Naturã leniri poſſe, uinci nõ poſſe 84. 298
Naturæ defectum non accuſandum 102
Naturæ quàm non conueniat uita noſtra 265
Naturæ quatuor 267
Natura duce utendum 336
Naturæ feroci & impatienti quid fugiendum 352
Naturæ dei & noſtræ differentia 412
Naturalis philoſophiæ partitio 193
Naulius carcer 394
Neceſſaria à ſuperuacuis quomodo dignoſcas 242
Neceſſitas 355. 505
Neceſſitatem effugere nemo poteſt, uincere poteſt 111
Nemini credere & omnibus, æque uitioſum 77
Neminem in ſeſe deſcendere 301
Nepotari 8
Neptuno cur maris mouendi potentia data ſit 472
Nequitiæ quæ maxima pœna 114
Nero 331. 467
Nihil agere quid ſit 75
Nihil cuiq; ſe uilius 115
Nihil ſtabile in rerum natura 199
Nil mortalibus arduum 395
Nilus cur æſtate abundet 451. 452
Nili aqua 444
Nili cataractæ 451
Nili uenæ & oſtia 452
Nilus quibus de cauſis agros iuuet 452
Nilo Aegyptus ſuã fertilitatẽ debet ibidẽ

Nix

Nix quid,& cur hyeme ningat 454
Nix in qua aëris parte fiat 455
Nix qualem de ſe præbeat luxuriam 456
Niualis dies 454
Nobilem fieri quemuis poſſe 116
Noceri 60, 306
Nomina pro debitoribus 1, 51
Non putaui, qualis excuſatio 302
νοσοκομεῖον 104
Nox & dies quid 250
Noua magis quàm magna homines mirari 475
Nubes quid 479
Nubes non habere aquam, ſed aquæ materiam 416
Nubis uariam eſſe reſolutionem 460
Nummus probus, nummus aſper 95
Numerus perfectiſſimus 135
Nunquàm nimis diſcitur, quod non ſatis diſcitur 105
OBryzum aurum 94
Obſigillare 250
Ocium quomodo agendum 146
Ocium ignauum taxat 172
Ocio nil melius 347
Ocium rebus miſcendum 352
Ocioſus 373, 374
Oculatiores qur ſimus in alienis uitijs quàm noſtris 241
Occupati qui Senecæ dicantur 375
Occupatorum uita 373
Occupatorum qui miſerrimi 378
Occupationes quomodo relinquendæ 97, 98
Occurrere ſe ſibijpſis quibuſdã uidet 415
Octauius Cæſar 27, 216
Octauia Auguſti filia 388
Oderint dum metuant, dictum 292, 325
Oeſtrus 130
Offenſionis uarias eſſe formas 308
Officium 23
Officium ſapientiæ 95
Officioſi 504
Omnibus credere, & nemini, æque uitioſum, 77
Omne tempus ferre malos, non omne bonos. 220
ὀμ. τ 131
Opes quomodo intrepide poſſideas 92
Opes non eſſe bona 185, 186
Opinio 316
Opinionem, inſatiabilem eſſe 91
Optimi loco ſumitur minime malus 355
Oraculum quid 486
Oratius Cocles 259
Orandus deus quomodo, & quid 85
Oratio qualis philoſophũ deceat, & qualis oratorem 113
Orationis ordinariæ & breuiarij differentia 112
Orationem duplicem eſſe, eiusque diuiſiones 195
Orationem animi indicem eſſe, 247
Orationis uitia 248, 249
ὀρίζων 461
Oſcius rhetor 530
Oſſam olympo cohæſiſſe 472
Oſtreorum eſus 214
οὐσία 131
Ouidius 495, 528
PAcatus rhetor 530
Pacuuius 85
Panis coctio quomodo primum inuenta, iuxta Poſidonium 196
Parelia quid 419
παραινετική philoſophia num ſufficiat conſummandæ ſapientiæ 212
Paria facere 16, 81, 227
Parſimonia 17
Parſimoniæ & frugalitatis cõmoda 354
Parentum an filiorum beneficia maiora ſint 27, 48
Parthos reges non ſine munere fuiſſe ſalutandos 92
Paſcuum 231
Paſtor eques Ro. 302
Paterfamilias, domini uocabulum 119
Patria quibus ingrata fuerit de ſe bene meritis 49
Patientia quomodo diſcatur 361
Patinæ cuiuſdam nobilis mentio 214
Paupertas apud quem nihil habeat mali 405
Paupertas ad philoſophiam tendenti utilis 91, 95
Paupertas optanda 76, 77, 92, 266
Paupertas lege naturæ cõpoſita, magnæ diuitiæ 78, 105, 280
Paupertas amicos indicat 95, 251
Pauper nunquam quis 91
Pauperem ubique ſecurum 88, 96
Pauperem non eſſe infeliciorẽ diuite 353

Pauſarius 128. 150
παυσολή 201
Peccātes quomodo ſe excuſare ſoleāt 122
Peccati pœna maxima quæ 220
Pecuniæ motus optimus 354
Pecuniam non facere diuitem 257
Pedo Albinouanus 264
Peregrinationes nihil ex ſe prodeſſe 76. 147. 232
Perſiæ regis crudele facinus 5. 11
Pertinacia 357
Phalaris 331
Phalaridis taurus 141. 511
Phecaſiatus 344
Philæ inſula 451
Philippus Macedonum rex 40. 312
Philiſtæ 124
Philoſophia quid, & quid doceat, eiusq́ laus. 78. 88. 90. 95. 105. 106. 111. 126. 158 192. 194. 208. 237
Philoſophiæ quæ hominum genera commoda 124
Philoſophiæ partes 189. 192
Philoſophia quomodo differat à ſapientia 192
Philoſophiæ leges eſſe breues 206
Philoſophiæ decreta quomodo differāt à præceptis 207
Philoſophiæ naturalis & rationalis diſcrimen 411
Philoſophiā non eſſe rem beneficiariā 194
Philoſophica libertas 109. 123
Philoſophi uera magnitudo 243
Philoſophorum opiniones & ſectæ 180. 188. 191
Philoſophum qualis oratio deceat. 113. 225. 250
Philoſophi quomodo audiendi 240
Philoſopho non ſtudendum ut accurate dicat, nec tamen aride dicat aut ſcribat 158
Philoſophanti quid fugiendum 80. 81. 96.
Philoſophanti paupertatem conducere 91
Philoſophantum tria genera 185
Philoſophandum ſemper 153
Phœnicem anno quingenteſimo ſemel naſci 114
Pilæ proprium 455
Piſiſtratus 308
Piſces in ſubterraneis etiam naſci 442
Pithiæ 420
Plancus artifex adulationis 449
Plato 57. 308. 406
Plato cur ſic dictus, & quomodo uixerit 152
Platonis ætas 133
Platonis oratio pro Socrate 498
Plena manu 109
Plotinus primus rhetor Ro. 495
Poëtarum cum Ioue luſus 344
Pœnæ cur à malis ſumantur 288
Pœna nequitiæ maxima quæ 114
Pœnam non ad præſens, ſed ad futurum referri 502
Pœnas malorum, nō iram ſed remedium eſſe 289
Pogoniæ 420
Pollucis & Caſtoris 415
Pompeius 84. 356. 358. 379
Pompeios urbem Campaniæ terræmotu collapſam 465
Populns Ro. noluit uincere ueneno, nec proditione 507
Populi quomodo ſubinde ſuas ſedes mutauerint 405
Potentes cur mali & inuiſi 114
Potentium iræ ſapiēti uiro fugiendæ 88
Potentiſſimi quibus rebus maxime indigeant 60
Præceptoribus operæ, nō rei preciū pendi 59
Præceptores quantum gaudeant ex diſcipulorum profectu 109
Præcipiendum num ſit 206
Præcepta eādē habere uim quā ſemina 112
Præcepta ad quid conferant 207
Præſentis temporis breuitas 375
πρηστής 460
Priamus 303
Princeps & populus quō cohæreāt 321
Princeps quale exemplar ſibi debeat proponere 322
Principis officium 325
Princeps cur puniat 327
Principis ornamentū digniſſimum 329
Priſca frugalitas 194. 198
Prioribus quouſq; deferendum 109
Priorum præceptis noſtra ſuperadijcienda 137
Procellæ quomodo creſcant 459
Prodeſſe quid 241
Pronunciatio qualis debeat eſſe 112

Profiteri

Profiteri æs alienum 58
Promitto & ſpondeo 93
Promiſſa quando liceat negare 40
Promiſſum qualecunq; ſeruare, ſtultū 41
Propoſitum deo quid 139
Prorito 98. 315
Proſpicere 85. 121
Proſperitatem rem noxiam eſſe 277
Prouidentia dei num mundus regatur 274 & deinceps
Prudentia 145
Prudētiam ducem eſſe ad beatitudinē 178
Prudenti ſolitudinem uitandam 85
Ptolemæus 356
Publius Mimus ibidē
Pub. Vinicius 113
Pueri quomodo educandi 298. 299
Puerum ſtaturæ uirilis Romæ uiſum 398
Pugil nemo bonus niſi qui ſæpe periculum fecerit 86
Puluillus 393
Puniendi malos ratio 191
Purpuræ tinctura 415
Puteolanus puluis attactu aquæ fit ſaxum 443
Pylades 498
Pyrrhus gymnicorum certaminum præceptor 297
Pythagoras 307
Pythagoras cur ab animalibus abſtinuerit 238
Pythagoræ diſcipulis quinquennio ſilentium erat ſeruandum 125
Pythagoricus quidam quomodo aliquid enarrat cæca fides fabula 72
Python 174
πυξίς unde dicta 52
QVatuor eſſe, quæ homines impellant in perniciem 234
Quæſtio quomodo implenda ſit 515
Quæſtiones inutiles 188
Quæſtiones plus temporis in ſoluendo quam in proponendo requirere 119
Quicquid fit, alicuius rei futuræ ſignum eſſe 430
Quidam cur ſibijpſis uideantur occurrere 415
Quies placida quæ 128
Quietos ſemper, & ſemper inquietos, eodem laborare uitio 77
Q. Curtius 525
Q. Sextius pater 137
Quod non opus eſt, aſſe charum eſſe 207
Quorſus 295
RAtio quid & uis eius 141. 143. 160. 290
Rationis & affectus collatio 290
Ratio, comes honeſti 32
Ratio quantum poſſit 111. 112
Ratio quamdiu ſui potens 287
Recte factum 5
Recte factorum uerus fructus 319
Receptui canere 129
Reddere quid ſit 54. 71. 170
Redde quod debes, qualis uox 22
Reddere gratias, non bene dici 170
Redire & reditus 70
Referre quid 170
Referre gratiam, in malam partem 322
Regelari 144
Regere non poſſe, niſi qui regi ferant 297
Regis cuiuſdā Perſiæ facinus crudele 311
Reges à natura datos 327
Regem quid ſaluum reddat ibidem
Regum ingenia 61
Regnare nolle cum poſſis, regnum eſt 29
Regulus 221. 276
Reipublicæ uarie proſunt homines 351
Rerum genera duo 265
Rhenus 446. 466
Rhinocolura 311
Rogo, uerbum moleſtū, oneroſum, & demiſſo uultu dicendum 8
Roma qualis fuerit 322
Rotæ figuli inuentio 197
Rubere, non ſemper uerecundiæ ſignum 84
Rutilius 49. 55. 168. 221. 276
Rutilia 408
SAbinus 527
Sacramento ligatus 139
Saliuam mouere 167
Saluſtius 498. 525
Salutis initium quod 104
Sapere, num bonum ſit 255
Sapere ex cōmentario, turpe 109
Sapientia quid 95. 11. 335
Sapientia quomodo differat à philoſophia 192
Sapientiæ officium & indicium 95
Sapiens quis, eiusq; uirtutes & uita 13. 40 66. 67. 81. 127. 134. 181. 355
Sapientis animus qualis 135. 332
Sapiens num ſapienti prodeſſe poſſit 240
Sapientum uoluptates 338

Sapientis

Sapientis animum ſolidum inexpugnabilem 361
Sapiens quo contendat, & quomodo patiatur 364
Sapiens dum punit, non ulciſcitur, ſed emendat 365
Sarcinas contrahere 102
Satagei 221
Satellius Quadratus 103
Satis uixiſſe animus facit, non dies 135
Satis quod ſit nunquam parum eſſe 257
Saturni ſtella 476
Scaurus 529
Scelerum quantum dominium 295
Scelera tuta poſſe eſſe, non aũt ſecura 220
Scientiæ duæ quæ diuitem efficiant 226
Scipio Affr. 359. 377. 509. 384
Scipionis laus 182
Scipio uterque 288
Scipionis in patrem beneficia 28
Scipioni quam ingrata fuerit patria 49
Scipio ſeipſum occidit 100
Scipionis filiæ 407
Scire quid 109
Schola ludus eſt, forum arena 498
Scribonia 148
Scylla 166
Scythæ 195
Securitas 366
Securitatis pars maxima quæ 234
Secundas agere 107
Sectari quas uitæ inſtitutiones debea. 375
Seianus 356. 398
Senecæ ſynceritas & candor 331
Senecæ ualetudo, diæta & frugalitas 348
Senecam omẽs eloquẽtia præſtantes ſuo tẽpore audiſſe præter Ciceronẽ 486
Senecæ dictum in Ceſtium 499
Senecæ quanta memoria fuerit 485
Seneca memoriã ſui ad poſteros perueturam & celebrem fore gloriatur 96
Senecæ oratio ad Neronem, ex Cor. Tacito 682
Senecio Cornelius 226
Senectus 102. 239
Senectutis bona & laus 84. 85
Senectus nec concupiſcenda, nec recuſanda 135
Sene præter ætatem nullum argumentũ uitæ habente, nihil turpius 351
Senſus in homine obtuſior quàm in cæteris animalibus 267
Sententiæ albæ 516
Sepulturas, uiuorum non mortuorũ cauſa inuentas 282
Sermonis dulcedo 234
Sermonis familiaris & inelaborati utilitas 111
Serpens Africæ 174
Serræ inuentor Dædalus 195
Serui quomodo tractandi, & de miſera eorum conditione 118. 119
Seruos dñis poſſe dare beneficia 23. 24
Seruus quando det beneficium, & quando miniſterium 24
Seruorũ duorũ transfugarum clarum facinus erga ſuam dominam 25
Serui Atteni facinus, ibidem, ubi & alia multa de fide ſeruorum narrantur
Serui omnes ſumus 119
Serui olim uocabãtur familiares ibid.
Seueritas qualis uirtus 331
Sextius philoſophus 134. 154. 221. 316
Sextius cur ab animalibus abſtinuerit 238
Sibi fidere, beatæ uitæ cauſa & firmamentum 107
Silo Pompeius 498
Si iuſſo, antiquum 130
Simplex ueritatis oratio 115
Si uales, bene eſt, ego ualeo, mos eſt antiquus in initijs epiſtolarum 89
Socrates, eiusque dicta & clara facta 44. 73. 87. 99. 104. 148. 221. 231. 233. 276. 289. 308. 344. 352. 359. 365. 407
Socratis uxor & liberi 235
Socrates irriſor omnium fuit, maxime potentium 45
Socionis opinio de animarum migr. 238
Solet fieri, eius dicti origo 311
Solis defectus quomodo deprendatur 419
Soli, lunæ & cæteris cœleſtibus num beneficium debeamus 58
Solitudinem prudenti uitandam 85
Solitudinem & turbam alternãdas ac miſcendas eſſe 359
Sophiſmata, quomodo Latine uocentur, & quantum obſint ſtudijs 245
Sophiſticarum nugarum uanitas 120. 121
Sparſus rhetor 530
Speculi inuentio, & de eius luxuria 421
Specula quomodo imaginem reddãt 416
Spectacula fugienda eſſe 79
Spes quid 85. 508
Spe diu pendere amariſſimum 9

Spes quid mali in ſe habeat. 79
Speuſippus 180
Spiritus quid 423.424
Spiritus & uentus differunt 460
Splendor 69
Spoliarium 276
Stater 32
Stabilis ibidem
Statiliæ uita 164
Stellas non decidere nec quidq; ex eis 413
Stellarū curſum intra ſigniferū eſſe 479
Στέῤῥησις 167
Stilbon philoſophus 83.362
Stili exercitatio 177
Stoici 129.332
Stoicos cautiores quàm fortiores 97
Stoicorum error & peruerſa dogmata 266
Stoici quibus diſcrepent ab alijs philoſophis 545
Studia clarum reddunt 96
Studiorum ratio 354
Studioſum uere, nō impediri ſtrepitu nec occupationibus 128.136
Stultitia quid 124
Stultitiam ſemper icipere uiuere 8
Stygis aquæ mortiferæ 44
Subducere 85.5
Sub manu naſci 149
Sudorem per laborem, non ſudatorie diciendum 125
Sufes conſul lingua Pœnorum 352
Summarium 112
Summum bonum quid 141.145.335.336.346
Summi boni locus ubi prouenit 185
Supparum 162
Superſtitio quid 266
Suppliciorū freqentiā in ciuitatibus noxiam & uitanam 328 & 329
Surſum deorſum 186
Suſpicere 86
Suſpitionis mal 299
Suſpirium, morbus 126
Syderum defectis cur tam breues ſint 478
Sylla 84 uide L Sylla.
Syrticæ gentes 192
TAbellariæ aues 162
Tabula Sylanæ proſcriptionis 508
Talio & ultio, ihūana uocabula eſſe 302
Tantum cuiq; eeſſe, quantum cupit 66
Tardiloquentim decere philoſophū 115
Tarius 526
Temporis fuga 76.255
Temporis breuitatem non inanibus ſtudijs inſumendam 128
Tempus omne malos ferre, ſed nō omne bonos profert 220
Temporis partes tres 267
Tempus omnium ſepulturam eſſe 182
Temperantiæ quid nos commonefaciat imprimis 249
Tendiculum 414
Tentyritæ 452
Terram legere 94
Terra quomodo ſufficiat cōtinuandis fluminum curſibus 438
Terram eſſe mutabilem 439
Terræ natura 471
Terræ motus cauſæ quæ ſint 469
Terræmotus quatiens 471
Terræmotus quàm late malū ſit, & ex eo prodigia 464.475
Terribile nihil adeo eſſe, quin uincatur 221
Tetracolū rhetorū 550
Thaletis inepta ſententia 440
Thalia 2.3
Theodorus philoſophus 557
Theſes 487
Thucydides 525
Tigris fluuius 445.467
Timagenes 312
Timor quid malorum in ſe habeat 79.157
Timor temperatus 325
Timor acer & aſſiduus ibidem
Timeri, nunquam non malum 234
Timendorum tria genera 88
T.Liuius 225
T.Liuij iniquitas in Saluſtium 525
Tœdiū ſui unde naſcatur 350
Togatæ fabulæ 88
Tonitru unde fiat 434
Tonitruum quid 427.434
Tonitruorum genera 428
Toroſum 418
Trabes cœleſtes 476
Trabium & Cometarum differentia 477
Tranquillitas 128.159.350
Tranquilla uita quibus non ſit 350
Traxhexaupes 509
Triſtitia quantum obſit 332
Triſtitia quomodo tollatur 104
Troglodítæ 452
Tubero 218.221
Tullius Cymber 176

Tullius Marcellinus 165
Turbam fugiendam 79.108
Turbo quomodo fiat 460.477
Turbinis natura 476
Turbinum & Cometarum curſus 477
Turbines breuiſſime durare 478
Turrinus Clodius 530
Tyberius Cæſar 9.10.52.176.215.264.395
Tyrannicidæ cuiuſdam facinus 299
Tyrannus & rex quo differant 324
Tyrones qui dicantur 458
Tyros 464
VAcare animo quomodo oporteat 91
Valere eſſe philoſophari 85
Valerius Coruinus 375
Valetudinariũ, ꝓ loco ubi ægroti decũ. 290
Vari equitis Ro. dictũ in Atyliũ Butã 264
Varia hominum ſtudia 369
Vaſa colligere 93
Vatinius 367
Vbi quis dolet, illic manũ habet 410
Vedius Pollio 327
Venia quid 332
Veniæ quod genus gratiſſimum 299
Veniam qui difficillime dent 322
Ventri facile ſatis fieri 97
Ventus quid 457
Venti quomodo fiant 458.477
Venti quot, & eorũ nomina locaq́ 461
Verecundiam inuincibilẽ eſſe 84
Verminatio 165
Vernilitas 212
Veſtales uirgines 545
Veſtis ad quid petatur 408
Viciſſitudinẽ omnium eſſe rerum 236
Victus parſimoniam cõmendat 257
Victricia arma 259
Vigiliarius 129
Vinum pueris non conuenire 298
Vinum fulmine gelatum bibẽtem aut occidit, aut dementat 433
Vineas ne excantaſſito 455
Virgilius 498
Virgæ cœleſtes quomodo fiant 419
Virtus quid 142.157.217
Virtutis diuiſio 209
Virtutis bona 103
Virtutis uis 141.142.156.161.167.185.202.
Virtutẽ à natura homini datã 122
Virtutem nemini præcluſam 25
Virtutẽ non exuere hominis ſenſum 181
Virtutis quæ ſint præcipua 205.336
Virtutes num animalia ſint 244
Virtus certiſſima 288
Virtutis omĩs æque bonas ac honeſt. 321
Virtus acerrima 325
Virtutem nunq́ latere 351
Viſceratio 94
Vitæ humanæ imago 75
Vita quomodo ad exemplum boni alicuius uiri inſtituenda 84
Vita ſtulta quæ 90
Vitæ amor 103.135
Vitæ curſum præcurrendum 108
Vitam morte non eripi, ſed mutari 111
Vita hominum quàm corrupta ſit 115
Vitæ beatæ ſumma 116
Vitæ hominis ſumma pars 135
Vitæ ſpatium ampliſſimum quod 204
Vitæ breuitas 225
Vitam nec bonum eſſe, nec malum, ſed boni ac mali locum ibid.
Vitæ cur & quãdo ſtudendũ 147.222.231
Vitæ eadem conditio quæ balnei 236
Vita inuerſa taxatur 262
Vitæ impedimenta 306
Vita quæ docenda 340
Vitæ actiuæ & contemplatiuæ deſcriptio 546
Vitæ tria genera 547
Vita longior quibus obfuerit 397
Vita quibus ſatis lõga, & qbus nõ 369.370
Vita qualis nobis à natura data 380
Vitanda quæ cuiq́ ſint 88
Vitiorum contagium 80.355
Vitia non à natura homini indita 122
Vitia cur non agnoſcamus, & emendemus 126.220
Vitia hominum eſſe, non temporum 219
Vitium nullum ſine patrocinio 252
Viuæ uocis ἐνέργεια 79.109
Viuendum quomodo ſit 83.175
Viuere, deorum munus eſſe, bene uiuere, philoſophiæ 194
Vltio quid 306
Vltio & talio, inhumana uocabula eẽ 302
Vltio quid præſtet 328
Vnitas quid 423
Vniuerſum in tria diuidi ibidem
Vniuerſa ex deo & materia cõſtare 140
Vocare ad pileum 119
Vox quid 424.429
Vocis moderatio quæ debeat eſſe 90
Voleſi crudelitas 294
Voluntas bona & recta 217
Voluptas qualis res 66.266.336.357

Voluptatis mala 103. 112. 242
Voluptas quæ homine & uiro digna 66
Voluptates duplices eſſe 166
Voluptatis ſtudium 339
Voluptates ſapientum quæ 338
Vota proficere ſaluis fats 431
Vota noſtra deos admonent, nō exorāt 52
Vota hominum impia 60. 63
Vſus fructus 162
Vulgus 334
Vulgi iniuriæ 368
Vxor qualis ducenda 284
XEnocrates 180
Xerxes 310
Xerxis conſultores mali in oppugnanda Græcia 61
ZEno 41. 175. 235. 357. 406
Zenophantus 295

FINIS.

Errata operarum ſic caſtigato.

Circa finem lib[illegible] de Ira primi, eſt lacuna in qua deſideratur uerſus Homericus. Hunc ſu[illegible]icor eum eſſe qui habetur Odyſſeæ. υ.

Ζεῦ πάτερ, οὔτις [illegible]ēο θεῶν ὀλοώτερος ἄλλος.

Folio 213. linea [illegible] fine 19. q̃ ex fame macies Fol. 224. lin. 7. quàm multis u[illegible]talia. 311. lin. 2[illegible]ina nox 315. lin. 18. Prudentiori cedamus 325. lin. à fi. 2. poteſtatem pa[illegible]rnam 345. lin. 15. alternæ inter 352. lin. à fine 14. ex uiuorum nume[illegible] 367. lin. 2. nos iniurijs Ibidem lin. à fine 12. contumelioſus 421. l[illegible] à fine 2. negocium negocium, expunge alterū. 428. lin. à fine 12. attri[illegible] ſuo 470. lin. 25. perferendis his 478. lin. 13 quæ ſenis 499. lin. 8. Ce[illegible]ium ſuum præferrent 502. lin. 28. contra reum concurſus 525. lin. à fin[illegible]6. facilius putar 529. lin. 14. quorum fama. Ibidem lin. 33. q̃ uolentibu[illegible] 531. lin. à fine. 17. graſſator

Index ternionum.

a b c d e [illegible]g h i k l m n o p q r s t u x y z
A B C D [illegible]F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb C[illegible]Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk ✕✕ Ll Mm Nn terniones
Excipiun[illegible] primus omniū & ultimus quaterniones[illegible] Kk ✕✕ Ll duerniones.

BASIL[illegible]AE IN OFFICINA FROBENIANA
per H[illegible]ronymum Frobenium & Ioannem Heruagium,
[illegible]enſe Martio. Anno M. D. XXIX.

[illegible]

FRO BEN.

N.B. Comera Foll. 483. et 489 ad Finem Folly 184.

Finna et [illegible] Fol. 12[illegible]

N. Foll. 133

N.B. L. 188 [illegible] [illegible]

NB. Vixi et quem Fortuna dederat [illegible] [illegible]